והמלך

דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יֶחֱם לוֹ: וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחָם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ: וַיְבַקְּשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַתִּמְצָא אֶת אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַתָּבֵא אֹתוֹ אֶל הַמֶּלֶךְ: וְהַנַּעֲרָה יָפָה עֶצֶת מְאֹד וַתְּהִי סֹכֶנֶת לַמֶּלֶךְ וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָהּ:

רש"י

ולא יחם לו. אמרו רבותינו כל המכזה בגדים חיטו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה אמ' רבי שמואל בר נחמני כיון שראה דוד את המלאך עומד בירושלים וחרבו בידו נלטנן מירלאתו: בתולה

רלב"ג

והמלך דוד זקן עד שיתחמם שלמה את בת פרעה: ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו. ידו' שהבגדי' חיטם שהאוי' המקיף בגוף לא יקרירו ולזה בקשו לו עבדיו דבר שיתחמהו מלך חמימו' בו ובחרו לו שיתחמם בחום נער' בתולה מפני שיתקבלו שבות רבות אל שתתחמקו הלחת מלך אשר בה והשבית מלך התחמ' בהיותה עם הזכר והתעוררה לקשגל והשלישית כי הוא ג"כ יתעורר טבעו לקלות' מלך ופיה והיות' בתולה וזה יהיה סבה אל שיתחמ' מעלמו: ותסי

מנחה קטנה

והמלך דוד זקן בא בימים. חז"ל דרשו כל דבר מקומות חכמה מתעשרת בהם ומה הוא בן זקן מין זקן חכמה מקבלה והיתה הכמתו בא בימים כל כמה שנת שפ לו ימים כתוסף לומתה על שחטרו מזרי ונקמתו שלא בייסה ילדותו שזקנתו מוכיח שלא נערותו שנתוסף כי חכמה ולזה חסר והמלך זה לשון שיתקה כמו שאמרו ז"ל במלכים מוחת שנתחמה כתוסף לו לעת זקנתו לחות זקן שקנה חכמ' לעת בחלו בימי' והנה אתרו ז"ל כל מי שיש לו בנים שאינם הגונים זקנם קיפנת עליו וכי' בית מיחם לומר שגם בהיות כך לזה חסר זקן בא בימים שהימים גרמו לו וקנה שהיו לו בנים קונים מעשות אלם מו עשות חכות כתב"ל וע"כ לפי שנשלמו שנותיו וכי זקן חסם ונתקרר מוגיו ע"י שנתחמם דמו וע"כ ויכסוהו בבגדים. ומו ירגה בא בימים שסק"נה הבלים שנותיו ע' שנה הקניני' לומים לוס שפ"ל מספר ימיו כתפלזו וז"ם בא בימי' חזר שהגיע לשלים שנים שנים בימי' מחרים לתשלום ימיו ולבינה זו חסר להלן ויקלבו ימי דוד לחות: ופעמים

רמב"ם

דוד זקן. בן שבעים שנה היה שהרי בן שלשים היה במלכו והרבעים שנה מלך: בא בימים. בימי הזקנה חלש ונפל למטה ולא על פי שלא היה אלא בן שבעי' שנה מפני המלחמות אשר נלחם תשש כחו וקפלה עליו הזקנה והזקן כל זמן שהולך ומזקין כחו' הטבעי הולך וחסר לפיכך ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו. ויש בו דרש שכל המכזה את הבגדים לסוף חיטו נהנה מהם ולפי שברת דוד את כנף המעיל אשר לשאול לא נהנה מהבגדי' לעת זקנתו וזה הדרש רחוק ויש עוד בו דרש קרו' מזה כי בראות דוד המלאך וחרבו שלופה בידו נבעת ונלטנן כמו שכתוב כי נבעת מפני חרב המלאך: ולא יחם לו. ולא יחם בשרו לו כמו ויחם בשר הילד וכן ויחם לאלני המלך ויחם להם ר"ל ויחם הבשר ויחם שרשו יחם מבנין הקל והוא כתוב בי"ל החיתן לבד וי"ד הדרש נעלמת מהמחבר וכן ירא שאול מלפני דוד וירא זרעך ואחרי' זולתם: נעלה

מסרה

מן מ"ג מלין כתיב י' בסוף תיבות' ולא קרי' וסי' מהרתי ותבאתי ואולם חי יי' אלהי יש' אשר מנעני ב' בו כנ"ל. נשאי צלק העמיני נחרי דשמואל. לכי ויאמר אליה אלישע מה אעשה לכי תנינא דפסוק. שכיניכי ויאמר לכי שאלי לך כלים. גשיכי ותבא ותגד לאיש האלהי'. ובניכי ב' בפסוק. אתי ויאמר מרוע אתי הלכתי הלכתי ב' בפסוק. בני וטמא את התפת אשר בגי בני הנם. למרתי מה תיטיבי דרכך לבקש. קראתי הלא מעתה קראתי לי. שמעתי מעי מעי. אוחילה כן כתיב. יושבתי אספי מארץ בנעגתך. יושבתי בלבנון. מקוננתי בארזי' מה נחנתי בבא לך חכלים. הרבית עלי גלעד וקחי צרי. שכנתי על מים רבים רבת. הלכתי. הציבי לך ציונים. ששיותעדי זהב וכסף אכלתי ב' בפסוק. עשיתי בבנתיך נכך בראש הייתי ב' בפסוק. נתתי ותקחי את בגדי רקמתך. זכרתי ואת כל תועבותיך. עשיתי ולא בדרכיהם הלכת. עשיתי ושמרון בחצי הטאתיך. הישבתי. ואמרת לצור הישבתי על בלי הכה אפרים שרשם יבש. ויררתי ורחצת וסכת ושמת. ושכבתי ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי. קניתי ויאמר בעז ביום קנותך שנאי נגיד חסר תבונות. ישבתי שישי ושמחי בת ארום. קומי לכי התאנה חנטה פניה. מצאי כי מצאי מצאי חיים. ואת אליתי ויאמר לאמו אלף מאה ב' בפסוק. אתי ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית. אתי ויאמר למוער הזה כעת חיה אתי ואלישע דבר אל האשה. ואתי שדוד מה תעשי. הייתי לכן כה אמר יי' אלהים יען אכלת: חד מן י"ח מלין חס"ת בסוף תיבותא. וקרי' וסי' ויצו את בני כנימן לאמר. ויעלה ויקח שמואל טלה הלב. אמר. וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל. ויאמר ויזעקו על יי' ויאמר חמאנו. וידבר אליו לאמר אם היום דמלכים. יקח ומבניך אשר יצאו. ויתנה על יד עשי המלאכה דמלכים. ואכול וזה לך האות אכל השנה ספיח דישעיה. יחד כי יען בטחך במעשיך. חללה ונתתיו ביד הזרים לבז. ויעל ויכינו המזבח על מכונתיו. שוי ומן כני אינשא טרייד. וקבל קימו וקבל היהודים. חנניה אחריו החזיק חנניהו בן מלכיה אחריו החזיק מלכיה בן. וישתחו יעבדוך עמים וישתחו קדמה ופסוק. וישתחו ויאמר שלום לעבדך לאבינו. וישתחו זאמרו על אשר עזבי המלכים: והמלך דוד ג"ר"פ בקריאה וסי' והמלך דוד זקן בא בימים. והמלך דוד שמע את כל הדברים. שלח אל צדוק ואל אביתר הכהנים:

רשי

ולא יחם לו. אמרו רבותינו כל המכזה בגדים חיטו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה אמ' רבי שמואל בר נחמני כיון שראה דוד את המלאך עומד בירושלים וחרבו בידו נלטנן מירלאתו: בתולה

רלב"ג

והמלך דוד זקן עד שיתחמם שלמה את בת פרעה: ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו. ידו' שהבגדי' חיטם שהאוי' המקיף בגוף לא יקרירו ולזה בקשו לו עבדיו דבר שיתחמהו מלך חמימו' בו ובחרו לו שיתחמם בחום נער' בתולה מפני שיתקבלו שבות רבות אל שתתחמקו הלחת מלך אשר בה והשבית מלך התחמ' בהיותה עם הזכר והתעוררה לקשגל והשלישית כי הוא ג"כ יתעורר טבעו לקלות' מלך ופיה והיות' בתולה וזה יהיה סבה אל שיתחמ' מעלמו: ותסי

מסרה

מן מ"ג מלין כתיב י' בסוף תיבות' ולא קרי' וסי' מהרתי ותבאתי ואולם חי יי' אלהי יש' אשר מנעני ב' בו כנ"ל. נשאי צלק העמיני נחרי דשמואל. לכי ויאמר אליה אלישע מה אעשה לכי תנינא דפסוק. שכיניכי ויאמר לכי שאלי לך כלים. גשיכי ותבא ותגד לאיש האלהי'. ובניכי ב' בפסוק. אתי ויאמר מרוע אתי הלכתי הלכתי ב' בפסוק. בני וטמא את התפת אשר בגי בני הנם. למרתי מה תיטיבי דרכך לבקש. קראתי הלא מעתה קראתי לי. שמעתי מעי מעי. אוחילה כן כתיב. יושבתי אספי מארץ בנעגתך. יושבתי בלבנון. מקוננתי בארזי' מה נחנתי בבא לך חכלים. הרבית עלי גלעד וקחי צרי. שכנתי על מים רבים רבת. הלכתי. הציבי לך ציונים. ששיותעדי זהב וכסף אכלתי ב' בפסוק. עשיתי בבנתיך נכך בראש הייתי ב' בפסוק. נתתי ותקחי את בגדי רקמתך. זכרתי ואת כל תועבותיך. עשיתי ולא בדרכיהם הלכת. עשיתי ושמרון בחצי הטאתיך. הישבתי. ואמרת לצור הישבתי על בלי הכה אפרים שרשם יבש. ויררתי ורחצת וסכת ושמת. ושכבתי ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי. קניתי ויאמר בעז ביום קנותך שנאי נגיד חסר תבונות. ישבתי שישי ושמחי בת ארום. קומי לכי התאנה חנטה פניה. מצאי כי מצאי מצאי חיים. ואת אליתי ויאמר לאמו אלף מאה ב' בפסוק. אתי ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית. אתי ויאמר למוער הזה כעת חיה אתי ואלישע דבר אל האשה. ואתי שדוד מה תעשי. הייתי לכן כה אמר יי' אלהים יען אכלת: חד מן י"ח מלין חס"ת בסוף תיבותא. וקרי' וסי' ויצו את בני כנימן לאמר. ויעלה ויקח שמואל טלה הלב. אמר. וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל. ויאמר ויזעקו על יי' ויאמר חמאנו. וידבר אליו לאמר אם היום דמלכים. יקח ומבניך אשר יצאו. ויתנה על יד עשי המלאכה דמלכים. ואכול וזה לך האות אכל השנה ספיח דישעיה. יחד כי יען בטחך במעשיך. חללה ונתתיו ביד הזרים לבז. ויעל ויכינו המזבח על מכונתיו. שוי ומן כני אינשא טרייד. וקבל קימו וקבל היהודים. חנניה אחריו החזיק חנניהו בן מלכיה אחריו החזיק מלכיה בן. וישתחו יעבדוך עמים וישתחו קדמה ופסוק. וישתחו ויאמר שלום לעבדך לאבינו. וישתחו זאמרו על אשר עזבי המלכים: והמלך דוד ג"ר"פ בקריאה וסי' והמלך דוד זקן בא בימים. והמלך דוד שמע את כל הדברים. שלח אל צדוק ואל אביתר הכהנים:

בלי יקר

והמלך דוד זקן בא בימים כו'. תנחומא והמלך דוד זקן בא בימים. ז"שה עטרת תפארת שיבה היכן הוא מצוה בדרך לדקה תמלא ממי אתה למד מאברה' ע"י שכתוב בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט זכה לשיבה שנא' בו בשיבה טובה וזכה לזקנ' שנא' ואברהם זקן בא בימים וכן אתה מוצא בדוד ע"י שכתוב בו ודוד עושה משפט וצדקה לכל עמו זכה לזקנה שנא' והמלך דוד זקן בא בימי' עכ"לה. ולע"ד לדקדק דאשונה מו' ז"שה עטרת כו' מלי קטיל ליה בפסוק והמלך דוד זקן כו' עד סלי' ז"שה עטרת תפארת כו' ומלי קא דייק כמי בפסוק עטרת תפארת שיבה כו' ועוד קשה מו' לשון היכן היא מצוה בדרך לדקה תמלא מלי קא' ומלי קא"ל דהיינו מקרא מלא זיל קרי בי רב בדרך לדקה תמלא. ועוד קשה דהיכי ילף באברה' ע"י שנא' בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט זכה לשיבה דלמא כמה זכיות שהיו לו לאברהם הם גרמו לו לדקה ומשפט כתוב שמרו ועוד ק' למה נבי אברהם ה' ממי את למד כו' הנבי' דוד' [illegible] בגלגי' לשון מ' בשגיהם לשון מ' לשון מצוה. ועוד קשה אחר שלמדה לשיבה [illegible] ל"ל בשיבה היא הזקנה. וא"כ למה הוצרך להביא עוד ראיה שזכה לזקנה דלמא [illegible] אלא דאי [illegible] המוסיף גדע שהרי בדוד לא הוכרח שיבה אלא זקנה [illegible] עושה משפט וצדקה לכל עמו זכה לזקנה דלמא [illegible] וכמו שהקשתי באברהם ככו"ל. ונראה דקשיא ליה כמ' והמלך דוד דהי"ל לדוד המלך זקן בי היה ראשיתו מצער והדיוט ואחריתו מלך א"כ יאות לו' ודוד המלך זקן כו' דבשלמה בני שלמה שהוא מלך ן' מלך והמלכות ירושה לו ניחא שבכל הפסוקים הם אמר הנה אדוניהו. ירא את המלך שלמה כי ביום המלך שלמה כו' ושלח המלך שלמה ויאמר לשלמה וכן בענין אדוניה כאשר שלמה כי ביום המלך שלמה מקדימין המלכות לכתיבת שלמה כמו שנ' ויען המלך שלמ' שאל את אביגיל השונמית כל הכתובים מקדימין המלכות לכתיבת שלמה כמו שנ' ויען המלך שלמ' ויסבב המלך שלמה וזולתו מהכתובים זולת בדברי אדוניהו שא' לבת שבע אמרי נא לשלמ' המלך שדבר בגלוה לו' לה שלא יאתה המלכות לשלמה כי הוא הקטן כי אם לאדוניהו הגדול ודי לו שמלך לפחות יבוח דעתו באביגיל והענין הזה נכון באלו הסימנו א"כ לפי זה הי"ל כאן ודוד המלך זקן בא בימים ובכתוב עטרת תפארת שיבה הוקשה לו כפל עטרת תפארת שיבה ושניהם מיותרי' כי ידוע שהשיבה עטרת תפארת הוא מ"כ לי שיבה' שיבה בדרך לדקה כו'. עוד דקדקו לשון בדרך הי"ל בלדקה תמלא. עוד קשיא להו מו' תמלא בלשון עתיד ולמה לא דבר הכתוב בהוה בדרך לדקה נמצלת לתרץ כל אלו הדקדוקים מ' והמלך דוד זקן ז"שה עטרת תפארת כו' והכונה שאלו מ' דוד המלך זקן בא בימים היה בא דבר דוד המלך להודיע מהות הלשון שבו ידבר לתמם שאלו מ' דוד המלך זקן בא בימים היה בא בזכות היותו עושה משפט וצדקה שהמשפט נמשך עתה כיון להודיענו שיבה היותו זקן בא בימים בזכות היותו עושה משפט וצדקה שהמשפט נמשך לו מצד היותו מלך כי מלך במשפט יעמיד ארץ וצדקה אפי' ההדיוט עושה אותה לו"ל והמלך דוד ר"ל מפלת עשותו מעשה מלך ומפלת היות עושה צדקה שהוא בתיכת דוד והוא העיקר ולזה הזכירו שנית להודיע כי הוא השיבה עיקרית להיותו זקן בא בימים כי ז"שה עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמלא. ומ"ש היכן הוא מצוה הכונה על השיב' טובה בנתה וכבוד ז"ש היכן הוא מצו' הוא דייקא ביחוד הוא על הזקנה ושיבה טובה והודיענו המאמ' בלשון היכן הוא מצוה שהו' קרוב ללשון עליה וללשון חיוב להודיע שבשיב לדקה בהכרח תמלא בדרך חיוב כי לדקה תעיל ממות ובהו' והיכן הוא מצוה בלשון שאלה ובאה התשובה עליו בדרך לדקה להודיע שבשב לדקה הוא מקומות ולמד כ"ז מלשון הפסוק שמאומרו עטרת תפארת שיבה כו' הכונה מצוה ולא בזולתו מהמקומות ולמד כ"ז מלשון הפסוק שמאומרו עטרת תפארת שיבה כו' הכונה שהשיבה טובה לא מצד היותה טובה הוא עטרת ומצד השיבה עצמה הוא תפארת ובאומר בדרך רמז אל ההתמדה בצדקה עד שנעשה לו דרך ישרה וסלולה ולמד כן מאברה' ומדוד בפרטו' ע"י שכתוב בו עושה משפט וצדקה בלשון עושה מורה על ההתמדה כי לזה דבר הכתוב בלשון הוה עושה משפט וצדקה ומ"ש בלשון תמלא בלשון עתיד הודיע שבהכרח המלא תמלא עטר' תפארת שיבה בדרך לדקה ואמר ממי את למד מאברהם לפי שבאברהם מצאנו זקנה ושיבה לכך אמר בו בדרך לדקה ואמר ממי את למד כן בדוד אלא בזכרה בו אלא זקנה כתוב הזה אל והמלך דוד זקן לזה לשון לתוך ממי את למד לא כן בדוד אלא בזכרה בו אלא זקנה כתוב הזה אל והמלך דוד זקן לזה אמר בו בלשון זכן לזה מולא ואפשר לפרש בהפך אבל מה שכתבתי עיקר ואין ספק שזקנה ושיבה האמר כאן זקנה ושיבה טובה קאמר וכדליף מקרא דשיבה טובה ומלשון עטרת תפארת כדברים אלו וזה יוכן שהוצרך ללמוד זקנה ואמר' לאמר שלמד השיבה הוצרך ללמוד זקנה לפיה

זקנה

מלכים א א

רדק

נערה בתולה · כי היא יותר מחממת מן הבעולה : סוכנת · י"ת קריבא ויש מפרשי' מחממת כמו ובוקע עצי' יככן בס לדעת קצת המפרשי' וכן בלשון ערב לדבר הס יאחרו סכון ויש מפרשים אומרות כמו לך בא אל הסכן ואין טעם לפי' הזה כי מה צורך למלך שהיה אומר' ובעלת אומרו' והנכון בעיני כפי' מועילה כלו' שיהיה להמלך תועלת בה מפני הלנה אשר אחזתהו וזהו ספירש אח"כ ושכב' בחיקך והס לאדני המלך וכמוהו כי תאמר היה יסכן לך מה אועיל מהטלתי וכן הוכח בדבר לא יסכן ומלים לא יועיל בס : והמלך לא ידעה · כמו שפי' שהבתולה טובה לחמם מן הבעולה ונכתב זה להודיע כי מותרת לשלמה כי הכיו לא ידעה אע"פ שהיתה שוכבת בחיקו ורבותינו ז"ל פירשו שהיתה אסורה לו לבעלה משום לא ירבה לו נשים ואמרו בקבלה לא ירבה לו יותר משמונה עשרה וכבר היה לו שמונה עשרה ומאמו זה על פסוק והוסיפה לך כהנה וכהנה כמו שכתבנו בספר שמואל : מתכנסא · מתפאר ומתגאה אני אמלוך כי חשב לפי שהיה יפה תואר יותר מאחיו ואמר בלבו שהכיו היה מלך ואמר בלבו שהכיו היה אוהב אותו יותר מאחיו לפי שלא נער בו מימיו ולא הכעיסו לפי' היה מתגאה לאמר אני אמלוך : וחמשים

וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהָיְתָה לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ: וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ: וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלוֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וחמשים

ויאמרו ליה עבדוהי יבעון לריבוני מלכא עולימתא בתולתא ותשמיש קדם מלכא ותהי ליה קריבא ותשכוב לותך ותשחן לרבוני מלכא: ובעו עולמתא שפירתא בכל תחום ארעא דישראל ואשכחו ית אבישג דמן שונם ואיתיאו יתה למלכא: ועולמתא שפירא עד לחדא והוות למלכא קריבא ומשמשא ליה ומלכא לא ידעה: ואדניה בר חגית מתרברב למימר אנא אמלוך ועבד ליה רתיכין ופרשין וחמשין

רשי

בתולה · בתוליה מחזיקין אותה בשרה : סוכנת · מחממ' וכן ובוקע עצי' יסכן בס :לא ידעה · שהבתולה יפה להמס מן הבעול' ורבותינו אמרו משו' לא ירבה לו נשים וכבר היו לו שמונה עש' : מתכנסא · מתפאר : והמשים

רלבג

ותהי לו סוכנת · ל"ל שומרת האוצרות וזה יהיה סבה שתוכל לבא לשכב בחיקו ואיש לא ידעים : ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו · ראוי שתדע שמלכי ישראל לא הותר להם להרבות סוסים ולזה לא היה זה הענין קשן אצל מלכי ישראל : ולא עצבו אביו מימיו לאמ' מדוע ככה עשית · היה מפני זה חשב אדוניה שיהיה לב דוד ואותו

ותהי י"ד וסי' נ"ר בשמואל א' סימן י"ח ובאיוב סימן י"ג : וחם ג' פתחין בקריאה וסי' וחם השמ' ונמס · והם לאדני המלך · גם אם ישכבו שני' ורם להם · אנ"ך · והד חם לבי בהגיגי · וכל בן נה דכוו': אדניה ח' בקריאה וסי' הרביעי אדניה בן חגית · והברו דדברי הימי' · ואדניה בן חגית מתנשא לאמר · ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה · ועתה הנה אדניה מלך · והשמוע' באה עד יואב · ועמה' הלוי' שמעיהו תנינ' דפסו' · אדניה בגוי · ושארא אדניהו :

ג' ואל בן כת דמו'

ל' ג' ובעניין ג' ותים ח'

מנחה קטנה

יבתרה לתני הלך הרבו שרך לזה כ' הכנות ח' הוה כבר בתולה בתבעה הס יותר תבעולה ושמת ואתתה לפני המלך הנ"ל בתמיד לפני המלך ותמיד לפניו יתעורר כח התולה בתמיד אבי"כ בשכבה בחיק המלך ומ"כ ויבקשו לאדוני המלך כי הס היה נרין לאמר אחר נערה יפה כ"כ אלא כדי לעורר ג"כ כח התולה ע"י יתיה ואפשר שאחר נערה יפה בעבורה שהיו' חזקה וסנונה מגזע ישראל כדי שלא תתגרה בתלך לבא אליה כיון שכבר היה לו ל"ם נשים ולזה נרין מיפוי הנ כי מילו היה לבד יופי בפשטה אין נרין מיפוי בכל גבול ישראל כ"ח בירושלים כמ"ש ז"ל מעדה קטן יפי ירדה לשולם תעשה כשלה ירושלי' ח"כ מה לשם לאמר בכל גבול ישראל אלא יופי בתעדים ם נשים ולזה אחר ויתלמו מגיסה מלמו הכיבר הסוכני' הקותה של הסוכנית בשלת הנית של אליעש שהיתה מעוריתת בחסידות ות"ם אמרה ז"ל בסנהדרין שאמרה ליה נכנסנן לי יכו' : מתכנסא ונו' אחר כי אם שהתחיל מעתה לעשות מנסיסי שרר' הוא כדי שאחרי כן בחית אבייכי' נקל לקבל תלונתו בזתור לעשם אבי אחלון ושאת ת ואחר לאה לא תיאה אביו בידוע שהיה בלבו להמליך את שלמה אלא הוא כי מהשניתו לא עכנו אביו ואחר לא ליאחר את בנו בקטנותו לאביאו כשגדל אינו יכול לוות"ם ולא עכנו אביו אינו אומר כדי לאת"ל לעשתה מדוע ככה עשית ונם הוא טוב אחר תקרוב לבא לאבינו דעה ואמר כי אותו ילדה אחרי אבשלו' והיה לו לסיתן ולזכיר עכנו אבשלום ולא עבר אם זה אם יעשה הוא

בעוה לאדוה כאביו :

ויהיו

כלי יקר

זקנה ותשוקת כח לכי שברוב מלחמותיו קבל מכות הרבה בגופו ונפשך דמו עד שלהעדר הדם כתקרר גופו ולזה לא היה מתחמם והקשה ע"ז שהכתוב לא הזכיר שהוכה דוד ושנפשך דמו והכתוב שפעם ח' בה דוד במלחמה וסוף ויסבי בנוב ל' להכות לת דוד ויעזור לו אביסי בן צרויה ולא הוכה היה מזכיר הכתוב להיות ענין דוד המלך ולהיות שמולד מהם חולשה גדול' כזו היה ראוי להזכיר המכות הם היו הסיבה והנכון אצלי הוא שהתברו בדוד סיבות רבות מחייבו' חולשה כזאת האחת רוב צרותיו ומלחמותיו שלא עזבוהו כל ימיו והיה ביום אכלהו חורב וקרח בלילה' ותידל שינתו מעיניו כמשפט הלוחמים והוא מה שיאלים הכח החיוני · השנית הבלותו ויגונו על אמנון ותמר וענין הבעלות הבלילית ענין בת שבע והוריה ומה שחטא בזה שהתחרט ממנו ושב בתשוב' שלמה והיה בוכה והולך על הטאו תמיד כאומר ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן וכתי' וחטאתי נגדי תמיד עוד סיבה רביעית בענין ההתבודדות תמות לילה יקום להודות לפר בהחיות נפשו ימית כחותיו הנופשיים וכמ"ש הנ"ל למה נקרה תוסיה במתנת כחו של הדם · הסיבה החמישית להיותו למלוגי עם יפה עיניים ובבחרותו סעוף אחר הנשים למשגל והוא שהתים כחו בזקנה כמ"ש שלמה ע"ה אל תתן לנשים חילך וכן מוסכם בהופלים · ומ"ש ולא יחם לו לפי שהחו' הטבעי מתחזה הוא בקרב חים ולב עמוק עד שבנפי הרוחה מריחית להביא רוח בכנפיהם אל הלב להניח לותו מהחוש הגדול לזה ל' ולא יחם לו שהוא עצמו לא היה מחמם את עצמו כאמר שהחו' מתפשט הוא לכל האברים מהלב והכבד ע"כ תוקף דבריו ז"ל :

ולע"ד שכונת הפסוק בהלצה זאת כהקדמה למה שיאמר לה"כ ואדוניהו ן' חגית מתנש' לאמר כי בראותו שדוד בחר לו נערה בתולה חכד בדעתו שכל שאר הנשים נלחו ולפי' בת שבע אם שלמה זה גרם לו להיותו מתנשא לאמר לפי המלוך והיה היתה סיבת לפילתו והמלכת שלמה ל"כ הכתוב הזה מתיימם הוא בעצם ולאסונה אל המשפחה שלמה ועניינו לאסר ספר זה אל מלכים מתיבד עליו · ואמר המלך דוד ולא כתב ויהי המלך דוד זקן וכיון מהלבומות המורי' על התחלת ענין הזקנה ומ"ש מה"ל בהלכה דכי אליהו כבר"ל שלחוו רחת מרלות המלך המכה בעם הנזכר בסוף שמואל לזה כתב והמלך דוד כלומר מהענין הנ"ל מהמבפה ישבעלה והמלך דוד זקן בא בימים זה ה חלוש לקבל הנזק הזה של ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו ולפשר שלזה הענין כיון מאמר התנא דבי אליהו זה' כיון שרלה מרבו בכנסה בו רחת ופוד לא היה בו כח שנא' והמלך דוד זקן בא בימים ע"כ שאין כונת המאמר ללמוד מפסוק והמלך דוד זקן מו' שלא היה בו כח כי אין דרך המאמרים להביא ראיה לאמרו אמת לכן כונתו להביא ראיה לשרלית הדבו שלא מלך נרש לו הרחת והחולשה ולא לה ממה שנא' בסנגון זה והמלך דוד זקן מו' ממרה כאילו הוא מסקנת הענין ונמר הסיבר הנ"ל בפוף במולל · ולהנ"ל שכל מקיים שנא' ויהי לשון עבר לאמרם והמלך דוד זה המלך דוד לשון שמחה וכן אמרו זה מלך שלמה והמלך שלמה כי יהיה רחת אותו ת אלו מעם ההיה אלחדו' מורה על שמחה ושפון בעולם ושפע ברכה כדעת הראמ' למקובלים ז"ל וכפל זקן בא בימי' ברכתיו בביאורי לאר בתחילת הספר הזה שלו מלכים ובכון הוא עיין עליו ואמר ויכסוהו בבגדים בפחת בני"ת בבגדים להיות על בגדים יהושים מסוגלים לחמם כמו בגדי הולעת שני וזהו בבגדי' כמו בהבגדים ועכ"ז לא יחם לו ועפ"י שיטות המפרשים ז"ל שעשל המלכות מהדינים והמהנה והמלחמות גרמה לו החולשה הגדולה הזאת בזה נבין מ"ש והמלך דוד שלא אמר ודוד המלך זקן שלזו לו' ודוד המלך היה כמורה על מי מדבר אמנם לו' והמלך דוד זקן הוא כלו' שהיותו מלך דוד גרם להיותו זקן בא בימים מעול מלכות והיותו מלך :

ויאמרו לו עבדיו יבקשו וכו' מגיל' ס"ל ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדוני המלך נערה כו' אמר רב נחמן אמר רב כל ערוס יעשה בדעת זה דוד דכתיב נערה יפה דהות ליה בתולה מעמרה מיניה עכ"ל שלהיות עצת נערי אחשורוש להפקיד פקידים היה סבלות ואולת היא לו כי מי יחסור בתו ביד פקידים ולזה הוא מטמין לותה · ובזה מדוקדק היות כאן האומרים עבדיו ושם נערו עצת נערי' היא · וזהו כל ערוס יעשה בדעת זה דוד במה שסמר לה עצת עבדיו בעלי דעת ולא שאל לת נערו והיינו מלי דקאמר יעשה בדעת ולא אמר כל ערוס יעשה בערמה עוד לאפר לברם דברי הנ"ל במה שכתבתי בסמוך בסוף זה במה שהקדקתי שם שבתחילה לא הזכירו יפה רק נערה בתולה אך בעת המעשה שם נאמר ויבקשו נערה יפה כי אזרי החכמה וכל ערוס יעשה בדעת כלומר המקריבים בה בכל דהו אמנם לאחשורוש בסיל יפרוס אולת כמה שפי' מתחיל טובות מרלה ולזה החביא כל לאחד ואחד · ועיין רש"י ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל פי' סוכנת מועיל' כהרד"ק ז"ל ואמר שהסביבו עבדיו הרבפים לבקש לו נערה בתולה יפה לפי שהתי חם בעבעו ובהיותו ממין הלד' חמם יותר ויותר ותהיה נערה כי אין כבוד המלך לשכב אצלו אים לא קטן ולא גדול ובחרו להיותה בתולה להיות דוד חלוש כדי שלא יבא לשכב אצלה ויחלים יותר בם שלהיותה בתולה ולא בעולה לא תשתל מלד לתלו המשגל ואעפ"י שהכתוב הא' לא הזכיר כי אם נערה בתולה ולא הזכיר יפה סמך על הכתוב הבני שמזכיר יפה והכתוב הבני סמך על הא' שלא הזכיר בתולה אלא יפה לבל זה וזה בחרו כי היפה הועיל לחמימות כי דמיית לדומית ההמם יותר · ולע"ד לא סוכנת ולא"ה בסוף מדבר לנוכח ושכב' בחיקך לנוכח שלא אמר ושכב' בחיקו ועוד לאמר בכתוב הראשון לא הזכיר יפה ולא בתולה ותירוץ מהרי"ל ז"ל שכתבתי סתכיבים זה עלי זה בדבר קל כיולא בזה ותוקר · ונראה כי כל ערוס יעשה בדעת זה דוד ואעפ"ו בעת העצה לא הזכירו יפה כי אם בתולה לבד כלו מי מהיה כל מי מהיה לו בת נערה בתולה היה מביאה אמנם בעת הביקוש להבית' אלו אם היתה כעורה לא לקחוה כי אם

היותר יפה ביופי ומידות כי יופי כולל זה · ולזה ל' ויבקשו נערה יפה לכלול בתולה בכלל תיבת יפה להורות טעם אומרם יבקשו נערה בתולה שיהיו כדי שלא יקרב דוד אליה כי אם להיות הדבר יפה להורות טעם אומרם יבקשו נערה בתולה אשר אין לה ידעה ולא בעול' בעל כי אין זה כבוד הזה נכון ויפה להיות לפני המלך נערה בתולה אבר אים לה ידעה ולא בעול' ובקשו לאדוני המלך למלך שזו הטומדת לפניו גרוסה פלוני לו אלמנת פלוני ולזה אמרו לו מבדיו יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה ולא לאדוני בלשון יחיד לשלול עצה נעריו של אחשורוש שלא יהיו המבקשים יחיו ולא לאדוני המלך בלשון יחיד לשלול עצה נעריו לאדוני המלך שכל ל' ולא' יחפש ויאמר' מרובים פקידים אלא יבקשו וכל מבקש ומבקש יחידי יבקש לאדוני המלך ל' ולא' יחפש ויאמר' בלבו לאדוני המלך אמרו הפן להועיל ולזה לא כתיב לא' ונינו ובשעת הבקוש כשהם מבקשים לותה אמרו ויפרסמו שהתכלית לבד בשתעמד לפני המלך ותהי לו סוכנת כפי הפירושים הנז"ל אבל לא יאמרו ולשכב בחיקו כי אין ראוי לפרסם דברים כאלה אלא בהכנע לבת לזה בשבח לזכיר כן שיהיה הלשון ודבר לנוכח ואמר ושכבה בחיקך להורות שהם דברי מבדיו המדברים אליו בעת פה אל פה ידברו בו ושכבה בחיקך ולא כתיב ושכבה בחיקו שאין זה מדברי המבקשים אלזה לא נאמר בלשון נסתר אלא ותהי לו סוכנת · ולפי שיעת רש"י ז"ל שאמר סוכנת לשון חמימות לא נאמר בכפל הענין במילות שומות דהיינו והם לאדוני המלך שיש הבדל בין סוכנת לחם שאם הוא חמימות יתירה ולזה אמר שימשך ממנה הועלת בהיותה עומדת לפניו תהי לו סוכנת בהביאו אליה יתחמם קצת בעבעו וכשתשכב בחיקו בלילה וחם ביותר לאדוני המלך וז"ש ושכבה בחיקך וחם לאדוני המלך :

ויבקשו נערה יפה בכל כו' ים לדקדק דהי"ל ויבקשו בכל גבול ישראל נערה יפה כו' · ונראה דכונת הפסוק להודיע איך כל ערוס יעשה בדעת אלא היו הולכים בכל גבול ישראל ממבדי למבדי לראות בבנות העדיניות ואשר יטב בעיניהם יקחוה כי זהו דרך פרנסות ובזיזי אל הבנותיות הדחויות אחרי שראו אותם אלא הפליאו עצה ללכת אחרי קול המון בקול שדי לכל ברוח הבנותיות נוחה המנה רוח המלך דוד ב"כ יהיה נוחה המנה וז"ש ויבקשו אותה שהיה נערה וכל ברוח הבריות נוחה המנה רוח המלך דוד ב"כ יהיה נוחה אותה שהיה נערה יפה המוחזקת ביופי בכל גבול ישראל שיהיה לה יפה בכל גבול ישראל כלו' בקשו לאותה שהיה נערה יפה המוחזקת ביופי בכל גבול ישראל שיהיה לה שם טוב ביופיה בכל גבול ישראל ומצאו המשוכחת ביופי את אביגל החזונית והכף הביאו אל המלך בלי עיכוב זמן להיותם עשה מלשים בטמן המור ובבשמי' כמו שעשה אחשורוש כי אחשורוש בקשה לתשמים אמנם דוד לא בקשה כי אם לתועלת החיומם זלת ובוד שהיה יופיה גדול מאד שלא הוצרכה לתמרוקי הנשים וז"ש ויביאו אותה אל המלך מיד כשלקחוה כמו שהיה יען כי הנער' יפה עד מאד ועוד שלא נבחרה אלא לסוכנת למלך ותשרתהו והמלך לא ידעה · וכבר רמזתי לך שלא הוצרך לו' בתולה בראשונה לפי שבכלל נערה יפה בכלל היופי הוא להיותה בתולה שהבעילה גנאי הוא · ועוד אפשר בא"ם נערה יפה בכל גבול ישראל שבכלל בזה גם יופי המעשים וזהו רמז יפה בכל גבול ישראל לרמוז אל הגבולים אשר בהם מוגבלים כל ישראל בגדרי בני ישראל ע"ל הנאמר דת יהודית ז"ש יפה בכל גבול דאל"כ בכל גבול ישראל מיותר דפשיטא דמישראל יקחו לו ומלי לשון גבול דקאמר כי לא יסב בקרב בית דוד החסיד עושה רמיה אלא הולך בדרך המים הוא ישראלו :

והנערה יפה עד מאד סנהדרין פרק דיני ממונות ל"ר חנינא בר אפס עדין לא הגיע לתלי יופיה אל שרה לכתיב עד מאד ולא מאד בכלל ע"כ ובזה מובן לו' עד מאד · עוד לזה"ל סנהדרין פכ"ג והנער' יפה עד מאד והיו לו סוכנת אמרה ליה לנסבין אמר לה אסירת לי אמרה ליה אסריה לגבנא כפתיה בשלמא נקע מיד ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן אמרה ליה אמר רב נחמן בר אבא בת שבע בי"ג מפה אמר רב שמן בר אבא בת ורלה כמה קטין מלה אמר רב נחמן אמר רב אמרה בת שבע בי"ג מפה אמר רב שמן בר אבא בת ורלה כמה קטין גרוסים הרי דוד שהתירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש עכ"ל כונת המאמר הזה לבאר יותר ותהי למלך סוכנת בבודאי כן הוא שהרי לכך הובאה א"כ ותהי למלך סוכנת מיותר · עוד הוקשה להם למלך סוכנת בבודאי כן הוא שהרי לכך הובאה א"כ ותהי למלך כו' ל"כ תיבת והמלך מיותר לגמרי לי שיאמר ותהי למלך סוכנת ולא ז"ל שאחר שא' ותהי למלך כו' ל"כ תיבת והמלך מיותר לגמרי לי שיאמר ותהי למלך סוכנת ולא ידעה · לכך אמרו שנתחדש שהיה תבעתו למלך פינאה אותה והמלך ל' אסירת לי לפי שכבר היו לו י"ח נשים וז"ש ותהי למלך סוכנת ולא אשה ולא שהיה העיכוב ממנה כי היא אחרבא אמרה לנסבין אלא מהמלך יצא הדבר ז"ש והמלך לא ידעה רצה לומר מצד המלך מחסידותו הוא שלא ידע' לא מצד אביגל וא"כ והמלך לא ידע' מצד האיסור וכן עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל הבינו לא מהמלך ל"ל ידעה · ולפי שהיה מבין הדבר ז"ש והמלך לא ידעה מטום לא ירבה לו נשים והוא פי' והמלך לא ידעה מרלונו כן יחליטו ז"ל הבינו דחז"ל לא ידעה · וזהו לפשר שנכלל בדחז"ל הנז' מ"מ סכת יותר לא לפי שלא יוכל עשותו כפי הכנת טבעו ע"כ · ולע"ד כבר כתבתי פסוק זה מקושר עם הקודם ולפשר עוד שלאחר שלמר ויבילו סנהדרין · ולע"ד כבר כתבתי פסוק זה מקושר עם הקודם ולפשר עוד שלאחר שלמר ויבילו אותה אל המלך ונכנסה בהיכל מלך הכבוד והעיקון עשה שהוסיפ' יופי על יופיה וז"ש והנער' יפה עד מאד שלאחר שהביאוה בהיכל מלך נתייפית יותר לו תהיה רלה הפסו' מקושר עם סוכו להודיע מסידות דוד שעם היות שהנערה יפה עד מאד והיו לו סוכנת מתקרבת אליו ג"כ מערתה לותו ולא יודע אם יבא אליה לו לא יבא עכ"ז המלך לא ידע' מהסיבות הנז' :

ואדוניה בן חגית כו' סנהדרין פכ"ג ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך מ' רב יהודה אמר רב יהודה ל' רב כולן נטולי טחול וחקוקין כפות רגלים היו · וכתב רש"י ז"ל שבת בראשו כהר מלכות ולא הלמתו לפי שהיה שרביט של זהב בתוך הלבה מדופן לדופן ולוכ' מהיישבת בראשו למי שיש לו חרון בראשו והיא עדות לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי בראשו למי שיש לו חרון בראשו והיא עדות לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי הולמתו מלי רבותיה המשיס אים לבן מלך נטולי טחול ע"י שם שהטחול מכבידו ולאד' והקוקי כפות רגלים שאין בשר בכרסותיהן ורגלים על הקולים ועל הברקוניס ולוגס נזוקים ע"כ :

ולע"ד שדקדק לשון מתנשא דהי"ל ואדוניה אמ' אני אמלוך גם הוא בת אבל לאמר ותבת אני מיותרת לזה ל' שבקש הכהר להולמו ולא הולמתו וכיון שבקשה להולמו ז"ש מתנשא שהיותו

מיותרת לזה ל' שבקש הכהר להולמו ולא הולמתו וכיון שבקשה להולמו ז"ש מתנשא

[illegible]

[illegible]

[illegible]

רדק מלכים א א

לא קרא: לא קרא לאלה לפי שידע כי ידם עם שלמה: ויאמר נתן: הנה בדב' יותר לפי שהוא אמ' בנביא לדוד כי שלמה ימלוך כמו שפירשנו בתחלה שמואל גם בדברי הימים כתוב: והדגיש: בהגעת הת"לף והוא אחד מן הסבע: לא ידע: שאם ידע היה מודיעו בדבר שהרי נאמר לו בנבואה כי שלמה ימלוך: ומלטי את נפשך: כי חשש שאם ימלוך אדוניהו ימית אחרי מות דוד בת שבע ושלמה כדי שלא יגיה לו ערעור במלכות הו פירוש ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מבניון שלא תהיו עברים לאדוניהו: נשבעת לאמתך: יודע היה נתן שנשבע לה ששמע זה ממנה ושמה נשבע לה אמרו כי כשמ' הילד אמר' בת שבע הילד מת מפני העון הפי' יהיה לי מנין בן עי' ר"ל יבוא אותו אחיו מפני שבחתי אליך בעון מתחלה ולא רצתה להזקק לו עד שנשבע לה כי הבן שיהיה לו ממנה ראשון ימלוך אחריו ואמ' לה כי על פי הנבואה נאמ' לו זה: זקן מאד: חלוש מאד כי קפלה עליו זקנה כמו שפירשנו: חבר את המלך: בשבבה בחיקו ימתמתת אותו ובמה שהיה נרדם הזה לפי שנכנסה בת שבע החדרה ואף כי היה המלך בלבנה במטתו עם אבישג ולא היה רשו' לאדם אחר להכנס שם בלא רשו' אבל היא לפי שהיתה אשתו נכנסה החדרה בלא רשות ומלא מסרת חסר ממנה הת"ו ולמ"ד הפועל מפני כובד קריאת שני חו"ן רפות כאחד כי מסשטו מסרתת ובא הר"ם בפתח גדול תמורת הקטן: מה

מסרה

שמעת ד' בקריא' וסי' הלוא שמעת כי מלך: כי קול שופר שמעת נפשי: הלא דברתי אליך בשלותיך: הלא שמעת בתי אל תלכי: ובואי ד' בקריאה וסי' ובאי שבבי עמו ונחיה: לכי ובאי אל המלך דוד: שבי דומה ובאי בחשך: עורי צפון ובאי תימן: ואמרת ג' בקריאה וסי' לכי ובאי אל המלך: היש פה איש: ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה: ומלאתי ד' וסי' את דבריך: את הריון חלליו: ומלאתי את הגאיות: את הבית הזה כבוד:

רעי

ולשלמה אחיו לא קרא: שידע היה שנתנבא עליו הנביא לחלוק: ומלטי את נפשך: מן המחלוקת להחר מות המלך שירצל בנך למלוך כמה שהבטיחו הקב"ה: מטאים

רלבג

והנה לא קרא שלמה אחיו לאכל עמו כי ידע שהוא יכנד לו בזה להיותו בוטח שימלוך אחרי דוד אבינו ולאחת הסבה ג"כ לא קרא אל נתן הנביא כי הוא נבא לדוד שלשלמה ימלוך אחריו כמו שכתוב בדברי הימי' ובכלל הנה לא קרא לאותם שלא היו נסכמי לעצתו כמו לצדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנבי' אשר לדוד ומשמעי ורעי והגבורי' אשר לדוד כי ידע כי הם יבלבלו עצתו ותתחד' מזה תמות' לב העם הנסכמי' לעצתו: ומלאתי את דבריך: אשלים מה שיחסר בהם אז ירצה בזה שיתשך לדברים כטע' כי מלת אחרי יי': והייתי

בלי יקר

לומר שדאוי להיותו עם הנשבעים כלומר שיהיו נשוכי מהם ועיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל וכן ומהרי"ל ז"ל והיוסיף לו: שבחרו לעשות כן הלל עין רוגל מקום שמובטחין הבנדי' ומשפטים ברגליים את הבגדים ולפי שהנערות מגמות שם רגליהם הלכו להתעלם שם בהבדים זאת ועוד כיוונו להמליך את אדוניהו על המים לסימנה מלחמה שתעשה מלכותו ואמרו ולכל אנשי יהודה עבדי המלך רצה לומר לכל אותם אשר היו עמו בעצתו אבל לא כל עבדיו בכלל כי רבים היו עם שלמה ע"כ ולא אחשוד את כל אחיו עבי המלך ועבדי המלך בזמה ואפי' כאמר כן לא אחשוד לבנות ישראל היקרו' בעדינות שתלמן בעת הריח מהכליהן ללכת אל עין רוגל שיראוס בני המלך ועבדי המלך שיראם בכנות מוחה חלילה: ולע"דן שבנתתי לו' רבוי הזכה אשר נשחט אצל אבן גדולה אשר שם עד שהיו דמי ריבוי המזמין שם נזחלין על האבן מרבויים וגם מודיע שלא היו אוכלים על הדם אבל שוחטין על האבן גדולה והיו הדמים נזחלים וכמו שנא' בענין שאול ויבדו לשאול לאמר הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם ויאמר בגדתם בגולו אלי היום אבן גדולה ויאמר שאול וכו' ועין רוגל אולי הוא לשון שלם רגלים על שם שהיו חוגגים שם במשתאות בעין ההוא מעין טוב וזהו רוגל מלשון שלם רגלים וא' ויקרא אל כל אחיו כו' הכונה שלבל בני המלך הבית אל המשתה ובאומרו אל כל אנשי יהודה עבדי המלך דרך כלל לכל לאנשי יהודה קראם לבל יפקד איש מהם בקרי [illegible] הכבוד אבל לא יתקייב [illegible] אע"פ שקראם כי כן מנהג העולם לקרא כולם [illegible] [illegible] [illegible]

מה לך · לפי שלא היתה רגילה לבא אצלו ידע כי על דבר באה לפיכך אמר לה וזה לך לו לפי שנכנסה החדרה שלא ברשות ידע כי דבר נחוץ היה לה : ועתה אדוני המלך לא ידעת · רבים מהסופרים עשו בזאת המלה וכתבו ואתה באל"ף לפי שהוא קרוב לענין אבל ברור הוא אצלינו כי הוא ועתה בעי"ן מפי ספרים המדוייקים ומפי המסורת : ולשלמה עבדך לא קרא · כיון שלא קרא לשלמה בסעודה זו וקרא לשאר בני המלך נדחה כי לדבר מלוכה עשה זבח זה וקרא לכל הסומכים ידו שיאכלו עמו : ואתה אדני המלך · זהו ואתה באל"ף ושונים בו בעי"ן לפי שהענין יותר קרוב : להגיד להם · שאם לא תגיד להם שתשכב עם אבותיך והייתי אני ובני שלמה חטאים מדבר המלוכה : חטאים ת"י מתרכין כלומר מגורשין מן המלוכה : ויש מפרשים רש לא יהיה בני מלך גלוי עון יהיה לנו יאמרו כי מפני עון שנמל' בי ובן שנולד ממני לא היתה לו מלוכה ויש מפרשי כנגד דוד אמרה אלא שכנתה מפני כבודו כלומר אתה תהיה חוטא בזה אם לא תמליך שלמה בני כי אתה בנשבעת לי ביי' ונתן הנביא בא ויגידו למלך ואמר המלך שיבא ובן עשה ויבא לפני המלך : אתה

רשי

חטאים · חסרים ומנועים מן הגדולה כמו אל הסערה ולא יחטיא . אתה

רלבג

ועתה ג' סגי רי' אתה וקרינ' עתה ותשע' ביה

והייתי אני ובני שלמה חטאים · ר"ל נעכשיו כי מפני שידע אדוניהו כי המלוכה עתידה להיות לשלמה ישתדל להמיתו כמו שהיה מבקש שיגזל להרוג את דוד לזאת הסבה עם זה יהיה סבה להזכיר חטא בת שבע אחרי מות דוד ויביא זה לנו ג"כ על שלמה ואולם אם ימלוך שלמ' יתבאר לכל כי מיי' היתה בת שבע לדוד ושלא היתה אסורה לו אחרי מות אוריה עם שמפני איות מלך יירא לאמ' דבר כנגדו לו יהיה הראון בזה והייתי אני ובני שלמה חטאים אם לא נגלה אזכר על זה בחיוך כי נעשוה ממנו המתנה הטובה שנתת לנו ולא יהיה האסם זולתי בנו להגלות הענין שדעתך היא לשמליכנו כאשר דבר' ונשבעת לאמתך : אתה

ולאיב ג' לין חסר ויש המלך ביתה ולאמ' לאתו מלי

רלבג

ותקד בת־שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך מה־לך: ותאמר לו אדני אתה נשבעת ביהוה אלהיך לאמתך כי־שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על־כסאי: ועתה הנה אדניה מלך ועתה אדני המלך לא ידעת: ויזבח שור ומריא־וצאן לרב ויקרא לכל־בני המלך ולאביתר הכהן וליואב שר־הצבא ולשלמה עבדך לא קרא: ואתה אדני המלך עיני כל־ישראל עליך להגיד להם מי ישב על־כסא אדני־המלך אחריו והיה כשכב אדני־המלך עם־אבתיו והיתי אני ובני שלמה חטאים: והנה עודנה מדברת עם־המלך ונתן הנביא בא: ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך

ובערעת בת־שבע וסגידת למלך ותאמר מה־לך: ותאמר לה רבוני את־קיימתא בימרא־דיי אלהך לאמתך כי־שלמה בריך ימלוך בתרי והוא ישב על־כורסי מלכותי: וכען הא אדניה מלך ואת רבוני מלכא לא ידעתא: ונכיס תורין ופטימין ועאן לסגי וזמין לכל בני מלכא ולאביתר כהנא וליואב רב חילא ולשלמה עבדך לא זמין: וכען רבוני מלכא עיני כל ישראל סכרין עלך להוה להון מאן יתיב על כורסי מלכותא דרבוני מלכא בתרוהי: ויהי כד ישכוב רבוני מלכא עם אבהתוהי ואהי אנא וברי שלמה מתרכין: והא עוד דהיא ממללא עם מלכא ונתן נבייא אתא: וחויאו למלכא למימר הא נתן נבייא ואתא קדם

כלי יקר

הוא ישב על כסאי שהו' מלך עצמו יהי' כדאי והגון לשבת על כסאי מלך עצמו ומדוע מלך אדוניהו אינו כלו' הלא מצאת בי עול לו בבני שלמה תחילה ולפשר שמאמר ומדוע מקושר עם הלא לתה כו' כלו' הלא מצאת בי בעלי מחלוקת ע"כ · ולע"ן לדקדק מנא ליה דמותר לומר לשון הרע כי לא ראינו כאן לשון הרע לגתן הנביא ולא לבת ש"בע ועוד מאי בעי ר' זעירא מפני מה נהרג אדוניהו וכו' שהרי אמרו בגמ' דיון מסכת מגילה דאביטר אבישג מותרת לשלמה דמלך הוא ומלך משתמש בשרביטו של מלך ואסורה לאדוניהו הדיוט הוא · ונראה שדקדקו תיבת אחריך המיותרת כי די שיאמר ואני הבא ומלאתי את דבריך לזה אמר ואני הבא אחריך ר"ל אחריך אחרי כל דבר ודבר מלשון הרע שלא תדברי אותו בקיצור ומלאתי אותם כשלימות להוסיף על כל דבר ודבר וז"ש ומלאתי את דבריך לשון רבים כי הוא ביו"ד ומצינו שלא מצאתי בו דבר טוב שבעבו יהיה הגון למלוכה וז"ש ומדוע מלך אדוניהו שאמרה מלך מלאתי בו דבר טוב ובכל זאת אני הבא אחריך ר"ל המשך אחרי עצתך והכליתך ודבריך שתדברי ומלאתי את דבריך ח"כ מכלן שמותר לו לשון הרע על בעלי מחלוקת לו לספר שדרשו יתור תיבת ואני כי די שיאמר עודך מדברת עם עם המלך הבוא אחריך · גם דקדקו יתור תיבת עם כי די לומר עודך מדברת עם המלך הבוא אחריך כו' אבל כיון לו עודך מדברת בגדולות ולזה נאמר עם לומר כי במקום אחת תפחד לדברם ונאמר כאן מדברת ונאמר להלן לשון מדברת בגדולות לב"ש ז"ש ואני ר"ל ואני לדבר בגדולות כמוך מכלן שמותר לדבר לשון הרע על בעלי מחלוקת · לו לספר שפי' ר"ל ומלאתי את דבריך כאדם ב"ג ז"ל שיתמשך לדבריה כעעם כי מלא אחרי ה' האמור בכלב ור' זעירא מפרש כן במה שמקשה מפני מה נהרג אדוניה בן חגית מפני שתבע באביטר האבישג השונמית ר"ל לא נעלם ממני שנהרג אדוניהו מפני שתבע באביטר אבישג וזיל קרי בי רב הוא ואסורה לו כנו' במסכת מגילה אבל הבעיה היא מפני מה נהרג מפני שתבע כי לא היה ראוי ליהרג על תביע' בלבד דבשלמה אלו לקחה בפועל ונשתמש בשרביטו של מלך והוא הדיוט ראוי ליהרג אבל שאלתי היא מפני מה נהרג מפני שתבע דמשום תביעה בפה לבד לא היה מחוייב הריגה ולזה א' ליה עולה היו מבקשים להתיר דמן של בעלי מחלוקת למדנו מזה המאמר טעם ליתור תיבת אחריך · ועיין הרלב"ג ז"ל · ולע"ן לדקדק תיבת ואני מיותרת והוא"ו של ואני בלתי מתישבת כי די שיאמר עודך מדברת עם עם המלך הבא אחריך ונראה שהבטיחה שיאמר לבא ולהמליך עמה ועם המלך לא שיבא אחר דבריה והוא יבא אחר כך תכף סמוך לסיום דבריה אבל הנה עודך מדברת עם עם המלך ואני ר"ל ואני ג"כ עם שומע דבריך ז"ש ואני מוסב אל מ"ש הפסוק שא' מדברת עם עם המלך ואני עם מלוי גם כן כי הבא אחריך ר"ל תכף אחרי בלך ומלאתי את דבריך שהחסרון שייהיו בדבריך לפי שאת מדברת מלא להשבתך את בנך ונוגעת בעדותך אבל אני לא כן אדבר אלא להשבת האמת והוא דבור שלם בלי שום פגייה והכלית :

והבא בת שבע כו' כבר זכרתי בפסוק והנערה יפה שחז"ל במסכת סנהדרין במה שא' רב יהודה א' רב באותה שעה קנתה בת שבע בי"ג מפות ע"כ שכן בפסוק הזה י"ג תיבות כדפרש"י ז"ל בגמרא · ולע"ן להבין מתוך זה המאמר דקשה בפסוק לאומרו והמלך זקן ומלך שכבר נזכר בתחילת הספר והמלך דוד זקן ולא כן הוא מיותר והוסיף לו' מלך ולבין כל זה בדברי רב יהודה שכונת הכתוב לומר שכיון שבאותה שעה בא עליה י"ג איות תשש כחו ונתוספ' בו זקנה יתירה על מה שהיה בו ז"ש ותבא בת שבע אל המלך החדרה שנתייחד עמו ובעלה וזה גרם שהמלך דוד זקן מאד ביותר על מה שהיה מקודם ביאת בת שבע אליו ובזה לבין לע"דן מ"ש ואבישג השונמית משרת את המלך ר"ל שלא נמצא שם לביאותה שוכבת אל המלך אבל יצאה משם ואבישג השונמית משרת את המלך ר"ל שלא ממיני השירות כי בפניה לא אורח ערעה שאסור לשמש אל הבית לשירות המלך בתבטיל וכיוצא ממיני השירות אבל היה בדעתה שהיא כאשה למלך אלא שמחמת בפני שום בריה · לו יא' משרת את המלך כאלו היה בדעתה שהיא כאשה למלך אלא שמחמת כח לא היה בא עליה אמנם כעת שבטל בת שבע מעתה נתברר שלא רצה דוד לקחת לאשה שלא לעבור על לא יראה לו בשים ולא מתשות כח עשה כן כמו שאמרה לו בת שבע הסריה לגנבת כו' וז"ש ואבישג השונמית משרת את המלך ר"ל בוחזקה למשרתה ולא לאשה ובזה מובן יתור ואבישג השונמית משרת את המלך והמינוי מסוכנת למשרת את המלך ואולי כיון לו' כי עתה שזקן מאד לא הועילה כלל אבישג להחם לו ולזה בעלה מסכוב בחיקו ועשתה לשרות לבד והסני דרכים הראשונים עיקרים ומהרי"ל ז"ל כתב שכתב כאן והמלך דוד וכו' ואבישג השונמית משרת את המלך לו' שעם היות המלך זקן מאד כשבאה אליו בת שבע עד שלרוב חולשתו ואבישג משרת את החלש ועם היותו כ"כ חלוש עכ"ז כשעורר כאיש מלחמה על המלכת שלמה ושלא עשה זה מכני הנזקק אליה בי לא קרב אליה אחרי המלך זקן מאד וגם שאבישג כשבא' בת שבע משרת המלך

קדם מלכא ומגיד למלכא על אפוהי ע' הסתתרה על אפיו ויקר' את אכסליס
על ארעא: ואמר נתן רבוני מלכא את
אמרת אדניהו ימלוך בתריי והוא יתיב
על כורסי מלכותי: ארי נחת יומא דין
ונכיס תורין ופטימין ועאן לסגי וזמין
לכל בני מלכא ורברני חילא
ולאביתר כהנא והא אינון אכלין
ושתין קדמוהי ואמרו יצלח מלכא
אדניה: ולי דאנא עבדך ולצדוק
כהנא ולבניה בר יהוידע ולשלמה
עבדך לא זמין: אם מן רבוני מלכא
הודה פיתגמא הדין ולא הודעת את
עבדך מן יתיב על כורסי מלכותא
דרבוני מלכא בתרוהי: ואתיב מלכא
דוד ואמר קרו לי לברת שבע ועלת
לקדם מלכא ואמר קיים הוא ייי דפרק
ית נפשי מכל עקא: ארי כמא
דקיימית לך במימרא דיי אלהא
דישראל למימר ארי שלמה ברך
ימלוך בתרי והוא יתיב על כורסי
מלכותי תחתי

המלך ויתחוו למלך אחרי: ר"ל הלא אתה אמרת אלי אחרי המלך והיה הדבר
הזה ולא הודעת את עבדך ר"ל הלא היה מאת אדני המלך הדבר הזה ולא קראו לי כי לא הסכמת
להודיע לעבדך מי ישב על כסאך: ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע. הנה נראה מזה
כי בת שבע יראה מן החדר בגלל נתן הנביא לדבר אל המלך כדי שלא יכיר המלך כי זה הדבר
היה מוסכם ביניהם ולזה קרא דוד לבת שבע ובאה לפני המלך אליה ואומר אלו הדברים כי היא היתה יותר
עלמות בזה מנתן הנביא כמו שמצאנו מאשר התקוטטו שעשתה שאחרים
הדברים אל יואב לא אליה: על

רשי

אתה אמרת. בחמיה: כי ירד היום. שהעיר היתה גבוהה וחכן הזוחלת למטה בגיא: על

כלי יקר

כי ירד היום ויזבח וכו' עיין רש"י ז"ל וקרוב לזה הרד"ק וכן מהרי"ם ז"ל סיר וסלים גבוהה והכן הזוחלת בגיא ויזבח זבחים כמנהג המלכים בעת המלכתם ולפי שלא ידון אותו דוד לכף זכות לומר שהשמחה היתה פגומת מרעות לא שעולת המלכה לזה א' שבפי' אתמר יחי המלך אדוניהו והנה לא הזכיר הכתוב שכן היה לפי שדרך הכתוב לגלות במקו' ל'מה שסתם במקו' אחרת ומיתת אדוניהו ויואב מוריס כן רולה לומר שמלך אדוניהו בפועל כמו שלאחר ב"ה ע"כ:

ולע"ד לפי שכי ירד היום שהוגהתו זוהי הספלתי ז"ש כי ירד היום ולא עלה במעלה בפועל הזה אחר הלך ויזבח שור כו' וכן היה שלא שתק יפה היתה לו שתיקה שהעלה חרה בידו במעשה הזה והיה סיבה להמליך את שלמה וזה מדוקדק תיבת היו' שהיום הזה היתה לו יריקה ולא מעלה ואולי הכתוב כונה לו כאלו רצה לומר כתן הנביא כי עלה היום במעלה במה שיזבח וכו' אלא שלא רצה לפתוח עליו פתח תקוה והרלשון עיקר ולמר שבערמימות עשה כן ובסוד היו עושים במרד ובמעל אלא שנתנם יין יצא סוד וז"ש והנם אוכלים ושותים וע"י אכיל'ושתיה אמרו יחי המלך אדוניהו ע"י אכילה ושתיה ושברות גילו מסתורין שלהם ויוכיח כן מאו' והנם אוכלים ושותים ויאמרו יחי המלך ולא כתיב והנם אוכלים ושותים ואומרים שהומרן אוכלים ושותים ויאמרו מורה שאוכלים ושותים סיבה ויאמרו מסובב:

ולי אני עבדך וכו' ב"ק פרק החובל ולי אני עבדך וכו' מכח הא מלתא דאמרי לנשי שתין תכלי מטיא לכבא דקל חבריה שמע ולא אכיל דכתיב ולי אני עבדך א"ל את אמרת לי מהכא ואנא אמינא מהכא ויביאה יצחק האוהלה שרה אמו וכתיב בתריה ויוסף אברהם עוד כאן ואברהם בני יצו' אמר שאולי דקדקו חז"ל תיבת אני המיותרת לזה דרשתו מלשון אניה ע"כ והטעם שבחר באנא אמינא לה מהכא שכן מורה בלשונן היתר במה שא' אמרת לי מהכא וכו' כאלו קרא דיוסף אברהם ויקח אשה עדיף הענין הוא דמלבד היותו פסוק מהתור' דעדיף גם מלד הענין עדיף שפי והוא דמקרא דכביתי איכא למימר דלאו מסוס דכבא דקל חבריה שמע ולא אכיל שתין תכלי מטייא ליה אלא מסוס שהיה לו ביזוי גדול בהיותו מבזהו לבלתי קרא אותו עם היות בכיא ועוד שהיה מורה היותו אדוניהו שונאו של נתן הנביא אמנם מענין יצחק שכתב ויביאה יצחק האהלה שרה אמו"ר ל שהיתה מסרתת לאברהם כאלו שרה קיימת וחזרו כל הדברים של קדוש' כאשר בזמן היות שרה קיימת ועכ"ז ויוסף אברהם ויקח אשה כו' אזהי רלוה גמורה לו יאמר שרה אמו כלומר ע"י הבאת יצחק את אמו חזר ונעור הנימות שרה אמו לאברהם וז"ש שרה אמו כמו אלו עתה נפטרה ולזה ויוסף אברם ויקח אשה כו' כי רלה מעשיה דומים לשרה ולזה נלטער אברהם אבקש לי אשה אשר יהיו מעשיה כלים כקטורה כשמה קטורה ואפשר כי כל הדברי הכתובי' בתורה רמוזים בנביאים גם מסלם בכתובים ובהיות דבריה דרים לקיים שסש והוכיח כתיב אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו והסיבו רבי יוחנן שרמזו בתורה בכתוב מה זאת עשה אלהים לנו ולזה ה' אתה אמרת לה מהכא בנביאים ואנא אמינא לה מהכא מהתורה שהיא מקור חיים נובעת כל אשר בנביאים ובכתובי' כאמור ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ם ז"ל שלא קראם שידע שלא יסכימו עמו במרד ההוא. ולע"ד לדקדק לשון אני המיותר די שיאמר ולי עבדך לא קרא אבל א' מלתא בטעמא ולי להיות שאני עבדך ר"ל נאמן בעבודתך ולא מורד על כן לא קראני אל הזכת הזה של מרד ומעל ז"ש ולי אני עבדך וכו' או כיון ולי לא מפלת היותי נביא היה ראוי לקרות אותי אנא לפי שאני עבדך ר"ל יודע בעבדיך ביחוד אשר מזאת הבחינה היה ראוי לקרות אותי מבחינה זו במה שאני עבדך וכן לדוק מפלת היותו הכהן הנבחר שנעבה בלוריס ותומים ע"י דוד ועלו לו ולא לאביתר. ולבניהו מלד היותו בן יהוידע הנו' בסבה היותו בן איש חי ואיש חיל רב פעלים וזה מודן שבכתוב הזה הזכירו לבניהו בבן יהוידע לא כן בכתוב ואת נתן הנביא ובניהו הגבורים כו' שסש לא אמר ובניהו בן יהוידע אלא ובניהו לבד ולשלמה כי' לא קרא עם היותו עבדיך ובלתי מורד לך עם היותו הוא הראוי למלוכה לא הריס יד כלל:

אם מאת אדוני המלך וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ם ז"ל כתב כהרד"ק ז"ל והוסיף ואפשר עוד לפרשו על שלמה אם מאת אדוני היה דבר הזה אשר עשה אדוניהו אשלמלך האם לא ידעת אתה את עבדך בימים הראשונים מי ישב על כסאך שהוא שלמה כאמר אתה הודעתני זה ולא"כ איך חזרת ממנו כי אתה דברת זה באזני וכבר פרשתי כן בעטרת זקנים אשר חברתי בפסוק ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי והוא כי' כאה ע"כ. ויש קלת דוחק מהוא"ו של ולא הודעת וכו' וכן תיבת מי ישב כו' דחוקה לפירושו זה. ולע"ד לדקדק לשון אם מאת אדוני כו' שאין לו גזרה הי"לל אם מאת אדוניהו הדבר הזה אתמה מלד איך לא הודעת כו' ואם כן הגזרה והעיקר חסר מהספר גם לו בתחילה הדבר הזה סתם ואח"כ מפרש ולא הודעת כו' הוא כפל וחריכות. ונראה שהכתוב הזה מקושר עם הקודם שא' ולי אני עבדך כו' ולעבדך שלמה לא קרא שהרגזתי שתא תכלי יפטערתי הרבה מאד לא מלד הענין בעצמו שלא מעלה לי ולא מוריד מה שלא קראני כי לא לאכילתו לבי מתאוה לשלחו של מלכים לבל מה שאני מצטער בזה שלי ולשלמה עבדך לא קרא הוא לעבר אלינו אם מאת אדוניהו המלך נהיה הדבר הזה הנעבר בפסוק הקודם שלא קרא ונוסף עוד על זה מה שלא הודעת את עבדך מי ישב על כסא אדוניהו כו' לבל ממה שלא קרא אותי ואת בכך בלא' היתה מאת אדוניהו ליני חיסם כלל אדרבא אעמה שאיני אוכל בזבח הרעים המוזרים על מלכות ישראל ומלכות בית דוד. עוד אפשר בדרך הלצה שהדבר גדול דבר הנביא והוא שהמליך מושל ומנגיד לו ויקוש לו לפי' שלו גזרתו ית' ואהו שא' אם מאת אדוני ר"ל הענין הנו"ל מהמלכה אדוניהו דע לך כי כהיה הדבר שאין לו ביטול כי הנגיד לו ז"ש ויקח לך ז"ש כהיה הדבר ולא הודעת ר"ל היתכן שלא הודעת אל עבדך מי ישב. ואפשר לומר לשון נהיה ולא א' היה כמו תהיה נהיה תערב לנפש ספרשהו לשון ספרון:

ויען

מנחה קטנה

לא מאת המלך נסי' סיבר גלא סיית עודיע את עבדך ויען אתי אתרתי לן בדבר ה' בשלמה בכן יאמלך אחריך וא"כ אם סיית לוכה לאבות הכן זה היה לי להודיע ולאת התגלות לאמר אין אתה מין אתה פתתין לדברי כלי שלא אי' בדמי בנבואתי:

כלי יקר

שכבר מלך ומאי דהוה הוה לזה א' שיראל לא כעו אחרי אדוניהו אבל עיני כל ישראל עליך להגיד להם מי ישב על כסא אדוני המלך אחריו ואיש לא ידעה את פיו וכבר זכרתי כן בשם מהרי"ם ז"ל. וכזה מובן שהכתוב הזה ענין בפני עצמו ואינו הקדמה לכתיב והיה כי ישכב וכו' ואם כן העיקר חסר מן הספר שהי"לל ואם ימלוך אדוניה זולתי שלמ' והיה כשכב כו': ולע"ד לדקדק הי"לל עיני כל ישראל עליך לראות מי ישב כי עיני כל ישראל עליך להגיד וכו' בלתי לדק ומתייחס כפי ההגיון.

ונראה שטענה לו טענה חזקה והיא שכל קהל עדת ישראל עליך יסמוכו שאם תגיד להם שאדוניה הגון ותדמה את שלמה יאמרו שלהייתו בני דתית אותו ח"כ אסורה אני לך מלד אורה בעלי ולכן לא נבחר בני למלך ונהיה ח"כ אני ובני שלמה חטאים והוטאים שאני מוטלת למ' שהייתי הס' אורי' והטאתי בהגשתי לך אסורה לבועל והולד בגוס ולא בים לי על כבודי כי אם עליך ז"ש ולהה אדוני המלך עיני כל ישראל תלויות אליו איך יפול דבר שאם ימלוך שלמה יהפכו בני חוכך בסולי קדרה כי לזה הטעם בסשל דוד עשה עמי אות לעובה כו' ח' לו הב"ה בימי שלמה בכך הני עושה כי הוה הזמן המתייחס מלד מלד המלכת שלמה והאות שיעשה הבי"ת יהיו שני עדים כסריס ויקוש דבר ז"ש עיני כל ישר' עליך עליך הם כוונים אל תועלתך לראות אם נחשב לך לעון עכ"ן בשאין שלי אז אם כל האומר דוד חטא עוטה ז"ש עליך עליך ממש ותועלתך ולכבודך ולא ח' עיני כל ישראל אליך בחופן שעיני ישראל אליך הלויות והתכלי הוא עליך ר"ל לתועלתך ולכבודך להגיד להם מי ישב על כסא אדוני המלך אחריו שאם תאמר שימלוך זולת בני יאמרו אם כן בת שבע חוטאת והנה גם כן בחטא יחמתהו אמו ולכן נחמה ע"י דוד הביא ז"ש והיה כשכב אדוני המלך כו' והיתי אני החוטאת בעצם ושלמה מבחינת אמו בני יצא ממעי מזלת הבחינה יהיה חוטא ז"ש אני ובני שלמה ולא ח' ושלמה בני אלא אני ובני שמאלת היותו בני הוא סיבה שאעפ"י שיהיה שלמה שהוא שלם עכ"ז נחשב לחטאי' ופושעים כיון שדחית אותנו בקש בשתי ידים וז"ש והיינו דלא כתיב והיה אני ושלמה בני חטאים שלא והיינו בלשון עבר שכבר היינו חלילה כן בעיניך מאז כיון שדחית אותנו. ואולי כיונו לו' ליני חסה על תועלתי אלא שעיני כל ישראל תלויות להגיד להם מי ימלוך ולא פנו לזה אלא עליך ולכבודך כנו' וימשך מזה שהיה כשכב אדוני המלך עם אבותיו תהי' מוחזק לחוטא חלילה ז"ש והיה כשכב אדוני עם אבותיו וכו' ותהיה חוטא הי"לל אלא שחלקה כדוד למלך וכיונה הכתוב כמו וירדו כל עבדיך אלה אלי שלא ח' וירדת אלי והשתחויתי לי ז"ש והיתי אני ובני שלמה חטאים אני ולא אתה רמזו ונרמז וקרוב לזה נאמר בסמוך להרד"ק ז"ל שכיונה הכתוב אבל הוא בבחינה אחרת:

והיה כשכב כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ודכת מהרי"ם ז"ל נזכר בפסו' ותאמר לא אדוני כו' ודעתנו בפסוק הקודם דקדקתי לשון והיתי לשון עבר שאם לא ימלוך שלמה יהיה גילוי דעת על העבר שהיתי אני ושלמ' חטאים מעת ניסוחין. ולע"ד לדקדק לשון כשכב נכף ולא אמר בשכב בבי"ת לפי שאחז"ל בפסוק כי שכב דוד עם אבותיו לפי שהבית בן ממלא מקומו נאמרה בו שכיב' אמנם ביואב נאמרה בו מיתה כי מת יואב שר הצבא ולזה אמר כאן וכי' כשכב שבחיתה היא ובנה שלמה חטאים לא תהיה שכיבה בדוד אלא כשכב בכף הרחיון:

והנה עודנה וכו' ויגידו למלך וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ם ז"ל ולא שאלו המלך מה לך כמו שאל כן לבת שבע לפי שהיה רגיל לבא לפניו יום יום ולילה ולילה ע"כ. ולע"ד שלא שאל כן לבת שבע אלא שבכנסה בלי רשות מלד הפער ועל כן שאלה מה לך או שאל כן מפני שהשתחוית ותיקוד ועל כן אמר לה כי אם מלד הפער ולכן שאל לה מה לך לא כן בנתן שבכנס ברשות והשתחוה כדרך העולם ועוד כי אחר שידע תכלית בית שבע לא הוצרך לשאול לנתן מה לך כי עסוקים בדותו ענין הם על ענין המלכ' שלמה ובודאי שעל הענין ההוא הוא בא ז"ש הכתוב והנה עודנה מדבר' עם המלך ונתן הנביא בא כלו' ולזה לא הוצרך לשאול מה לך דמסתמ' שלא הוא מלת ה' על הדבר ההוא ואגב אורחיה מודיע שקיים נתן דברו אשר הבטיח לבת שבע באו' הנה עודך מדברת עם עם המלך וכו' שהוא לא הבטיחה לבא בעודה מדברת עם המלך בעיקר דבריה אלא אמר הנה עודך מדברת עם כלומר עסוקה בדותו הענין הבה אחריך כו' והכתוב' הזה הודיע מהזדרזותו יתרה שהקדים לבא בעודנה מדברת תחילה דבריה כמלא שתוספת תיבת עם הנו"ל הוא גרעון דכל המוסיף גורע ובלי ספק שנתן הנביא עיין בלא בר לכני המלך ולא היה צריך ליטול רשות נביא כמו ואחיב וחביב לו וז"ש ואגידו לו לאמר הנה נתן הנביא נתן הנביא בא ובלי ספק שעל הדבר הזה הוא יורה לשון לאמר ותיבת הנה ב"כ מורה על זה הענין בעצמו יכריענו שלם הכונה לומר הנה נתן כו' לשאול רשות מהמלך הי"לל יבא כענין המן שלו' ויאמר המלך יבא אלא ולאי כדפרישי' וזהו ויגידו למלך הגדה של אחיזה לאמר דבר של אחיזו' שהנה נתן הנביא בא על דבר זה בלי ספק ויבא לפני המלך כו' בלי שאלת רשות:

ויאמר נתן לאדוני אתה וכו' רש"י ז"ל אתה אמרת בתמיה וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ם ז"ל וכי אתה אמרת לאדוניה ימלוך בתמיה לא אמרת כזה והתילה מזה איך מלא לבו של אדוניהו לעשות כן בלי מפותך. ולע"ד שהתמיה היא שאחר שהבי"ת אמר לי אמר שלמה ימלוך כאשר הודעתיך היתכן כי אתה אמרת בהבל חולק על הנבואה חלילה לך ולזה נאמר ויאמר נתן לא הזכיר תיבת נביא כי בענין הזה שחוסד את דוד כשהוא אמר כן לא נבואה אמר כן אל דוד שהרי הוא העולם לא עלה על לבו ח' היתכן שאמר' ימלוך אחרי ולא זו לא היתכן שרלית להמליכו בפניך ז"ש ימלוך אחרי אחרי אותך והוא ישב על כסאי ר"ל בחיים חייתך והרלוים לעשות כראותו כך שהרי אמו רוחים בו שירד היום ויזבח שור ומריא עושה סעודה לשבתו על כסא המלכות:

על הפרדה אשר לי. זה אחד מביאתי המלאכה כי לא יוכל על מרכבת המלך מי שאינו מלך: יהודתם אותו אל גיחון. הנה כתר לאותו במקום כבר להיות סימן שתמשך מלכותו ותתקיים ותתבסס: ואמת אותו. שם לצדוק הכהן. ידענו כי שמן המשחה שנעשה משה הוא כעשה לדורות כמו שנזכר שם לא נעשה עוד זולתו ולזה הוא מבואר שאין המשיחה שימשחהו כולו בשמן ההוא כי לא יספיק השמן הזה לזה כי היתה המשיח׳ כן בכל מה שנשתה משה מתנו ולזה הוא מבואר שלא יעשה בו כי אם חלק מהנמצא והנה היתה משיח׳ המלך על ראשו כמו שלמ׳ בשאול ויקח שמואל את כד השמן ויצק על ראשו והנה ראוי שתהיה זאת המשיח׳ אצל המקום שתהיה בו כתר המלכות. ודאוי שתדע כי לא הוצרכו לעשות אצלו אלא מפני מחלקת אדוניה כי המשיחת דוד נמשחו כל הקהל שתתו מזרחו כמו שבמשיחת אהרן ובניו נמשחו כל הכלים אחריהם להיות כהנים ולזה לא הוצרכו לעשות אחר זה כי אם הכהן גדול: ותא ושב על כסאי לפרסם לכל שהוא מלך כדי שיסור אל אדוני׳ ובתי׳ ובתי׳ אל אדוני המלך. היא תתלה שיהיה רצון הנשים ית׳ שיהיה הענין כן ר״ל שתהיה המלוכה לשלמה כי אם לא תהיה לו מיד לא יועיל לו זה: ויגדל

מסרה

ארץ ה׳ סבירין ארצה וסי׳ ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם. נתנו נעבר חלוצים לפני יי׳. והרא אביגיל את דוד ותמהר. והקד בת שבע אפים ארץ. ולא יפול צרור ארץ: גיחון ו׳ ג׳ מלאים וג׳ חסרים וסי׳ ושם הנהר השני גיחון. סתם את מוצא. בגה חומה היצונה דמלכים. הלין ג׳ קדמאי מלאים. והורדתם אתו אל גחון. ושל אחריו ויוליכו אתו. ושל אחריו וימשחו אתו צדוק הכהן. חס׳:

כלי יקר

ויען המלך דוד כו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״א ז״ל שהיא הנוגעת בדבר הזה שלמה בנה הוא וכמו שזכרה שהשבועה עשה על דעתה ולכן דבר אליה:

ולע״דן כדברי הרלב״ג שילאת מן החדר מהטעם שזכר וכמו שזכרתי למעלה בדברי נתן שלא׳ והני הבא אחריך כלו׳ ולא לפניך שלא יתשוב דוד שהיה בקנוניה א׳ עליהוה שהמלך היה מדבר עם בת שבע כשבא נתן הנבי׳ היא הפסיקה דבריה בערמה וילאת חוץ לחדר לו אל קרן זוית מן החדר להורות שדבריה בסוד הל המלך ולא רצתה לדבר לפני כלן וכן היה התנאי ביניהם שכן אמר ואני אבא אחריך כדפרישית כמו מוכיח אדם לחבי חן ימצא שפיר שהו״ל שלא בפני הבי״ת זה משה שהוכיח את ישראל כב״י להחרי הקב״ה שהגזיה להם עון העגל אמנם להב״ה אמר למה ה׳ יחרה כמקל בדבר ובלו׳ ומלאתי את דבריך הודיעה שתכף בבאו לפני המלך בעוד׳ מדבר׳ עמו הפסיק דבריה ואני אמלא דבריך שהיא תתבול׳ להעליסה הקמניה מביניהם ולזה בבא תשובת המלך אל דברי נתן רצה שתמצא שם בת שבע כי השוב׳ אחת היא עולה לשניהם יחד ז״ש קראו לי לבת שבע כי אין כאן סוד כי גם נתן בא על הדבר עצמו אשר דברה היא ותבא לפני המלך ותעמד שכן ראוי לעמוד בעמידה כלכתיב ואשר כח ביום לעמוד בהיכל המלך וז״ש שנית לפני המלך ולא כתיב ותעמד לפניו לומר טעם העמידה להיות לפני המלך שכן התיב הראוי׳ וז״ש קראו לי לבת שבע אפשר בתיבת לי ע״פי הדרש שכתב הרד״ק ז״ל שקראה להתייחד עמו שהכונה קראו ליר״ל לי לבדי כלו׳ להתייחד עמי אבל אני לא מלאתי הדרש הזה בפסוק זה אלא בפסוק ותבא אל המלך החדרה כנו״ל שלמדו מי״ג תיבות שבפסוק ההוא לי״ג ביאות:

וישבע המלך כו׳ כי כאשר וכו׳ כשבע בשבועה רבה חי ה׳ אשר פדה נפשי מכל צרה ר״ל ארו׳ פלשתים ושאול והבשלום כי כאשר נשבעתי בענין המלכו׳ כן לעשה היו׳ הזה והתפעל התפעלות בזה לתקן המעוות אשר עיוות אדוניהו ויוחב ואביתר עד כאן. ולע״דן לדקדק ראשונה מהו התואר הזה של שבועת חי ה׳ אשר פדה את נפשי מכל צרה מה התייחסות יש לו בהמלכת שלמה ולא אדוניהו ועוד יקשה שמאחר שכבר נשבע לה מקודם מה צורך לחדש עוד שבוע׳ בנית וישבע המלך וכו׳ח״כ לא היה לו לומר אלא ויאמר אל בת שבע כאשר נשבעתי וכו׳ כיון שמושבע ועומד הוא מקדם ומאז ועוד לשון כי כן לעשה היום הזה שתיבת כי מיותרת ובלתי מיושבת ח״כ הי״ל כי כאשר נשבעתי כן לעשה היום הזה:

ונראה כי דוד ע׳ שבת שבע מודעת אולי דוד רוצה באדוניה ומורה אתר על השבועה שהי׳ אמוס מלך שמנעה ממנו ההשמים כנו״ל בפסוק אתה נשבעת לאמתך ולזה נשבע לה שנית חי ה׳ שבועה מחודשת שאין בה טענת אונס ולזה ח׳ חי ה׳ אשר פדה את נפשי מכל צרה שמלבד הצרה והפדיון מפלשתים ושאול והבשלום וזולתו רמז לה שהוא׳ פדה את נפשו ממש פדיון הנפש מחטא בת שבע במה שבשרו גם ה׳ העביר חטאתך לא תמות אשר פדיון הנפש הזה הוא סיבה לפדותו מכל צרה ואוקה באופן שהפדיון הזה לא יתאמץ בעיני כל העולם אם לא מעשות פועל הזה גהוא לקיים השבועה היא להמליך את שלמה בנך שבזה יכפרו פני כל אויבי והמוליאי לעז כשולי קדרה ז״ש חי ה׳ אשר פדה כי כאשר נשבעתי כו׳ כי כן לעשה היום הזה. ולפשר עוד שהמלך נשבע לה מחדש על ענין חדש שהודיעה והוא אל׳ לה דעי נא בלמת הנשבועה חי ה׳ כי כאשר נשבעתי מלו להקים בני שלמה למלך ושהוא יושב על כסאי תחתי אני נשבע ליך שהי׳ מלו בדעתי על דעת כי כן לעשה היום הזה שמלו הסכמתי שבעת זקנתי אשים אותו תחתי במלכות ועיני רואות שלא״כ איך יתכן שאשבע שימליך אחרי ואולי לא יהיה כן ויהיה שבועת שוא לא ולדי משעה שנשבעתי כונתי היתה על כי כן לעשה היום הזה לשים אותו בחיי למלך להוסיפו על כסאי תחתי ר״ל בעודי חי בחיים חייתי אשמנו תחתי ותמורתי והוא נכון ומדוקדק בזה תיבת תחתי מחדש ולשון כי כן לעשה היום הזה ובזה מדוקדק תיבת לאמר המיותרת:

והקוד בת שבע אפי׳ אלה אמרה כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן מהרי״א ז״ל והוסיף לפרש על החיים הגופניים כלו׳ לא התשוב לפי שנדר׳ להמליך בני כלו׳ לבי חפצה במיתתך כדי שתחי׳ המלכות לחלוטין אל בני לזה אמרה יחי המלך דוד לעולם כי זה חפצי ולכך לא אמרה יחי המלך לעולם אלא יחי המלך דוד כדי שלא יובן שעל שלמה בנה היא שואל ע״כ וק״ק שתיבת דוד מיותר׳ כי לא יתכן שתאמר לדוני על בנה שלמה. ולע״דן במה שאמרה חז״ל גבי דוד עצמו שכ׳ בו כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב דוד שכיבת בן ממלא מקומו לא מת אבל שכב אבל יואב שלא הניח בן ממלא מקומו מת ז״ש עתה שהנחת בן כסא תחתך ממלא מקומך דע יחי אדוני המלך דוד לעולם וזה ימשך לעולם שתמיד יהיו בני בניך עד סוף כל הדורות יושבים על כסאך ומלכותך באופן שתהיה חי לעולם ולזה אמו אומרי׳ דוד מלך יש׳ חי וקיים אז יאמר שכב דוד שהיה גלוי לבניו ית׳ שעתיד דוד לחיות בעת כמים׳ הארץ למקדם כמשאז״ל באותה שעה חיה דוד כשאמר שלמה בעבור דוד עבדך כו׳ ולזה אנו או׳ דוד מלך יש׳ חי וקיים וזהו כי שכב דוד עם אבותיו וזהו יחי אדוני המלך דוד לעולם שנתקה בפיה שיחי ויהיה חי וקיים לעולם:

ויאמר המלך דוד כו׳ ש לדקדק שלא הזכיר ויקראו לאותם ויבאו לפני המלך. ונראה כי אין דבר זר שלא מעצמם המבאים כשנתעם ויתעצבו הנגשים מדוע מלך אדוניהו ותהות אדיקים יתן ויבואו מעצמם לפני המלך בלי קריאה:

ויאמר המלך להם קחו כו׳ חז״ל כבר אמרו ורש״י ז״ל על הפרד׳ אשר לי הוא סי׳ לו שימלוך ותהילה הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוס של מלך וכן הרלב״ג ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והוסיף ע״ש וכן מהרי״א ז״ל והוסיף והרכבתם אותו על הפרדה וכו׳ שזהו הסי׳ טוב למלכות כב״ז והפרד׳ רכיבתה רמז להשקט ונטחה ולא על סוס כי סוס מוכן ליום מלחמה ולפי שהדוניהו עשה לו רכב ופרשים וסוסים ליום שהוא ירכב על פרדה להורות שלא יחוש לסוסיו ורכבו של אדוניהו וכלו׳ אין מערער בנגדו והיה ביאתו לאדוניהו לו׳ שאינו ירא ממנו ולא הם אליו ע״כ. ולחז״ל כמו שהובא בילקוט בענין יחי הנבלי שסובר שאסור לרכוב על פרדה משום כלאים והקשו עליו והכתיב והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי ומשני ברייה משמת יחי בראשית היתה ע״כ אעפ״י שהיא סברת יחיד לקיים סברתו שאסור לרכוב על הפרדה ואין הלכה כמותו עכ״ז אמרו לפשר שהפרדה הזו דבר גדול היתה וברייה חשובה מלך ומשמת יחי בראשית כנזכר ולהשיבות שלמה ירכיבוהו עליה וזהו על הפרדה אשר לי ולא אמר פרדתי דאשר לי מורה על דבר מיוחד לי וחשוב מלך ומ״ש והורדתם שהו״ל גיחון הוריות פ׳ כהן משיח הנו רבנן אין מושחין המלכים אלא על המים כדי שתמשך מלכותם שכ׳ והורדתם אותו את גיחון עד כאן נראה לי שהרשו קרי אל וכתיב על שהכוונה המשיחה תהיה על גיחון בלשון אין מושחין המלכים אלא על המים והטעם כדי שתתדמה המשך מלכותם אל המים וזהו הקש אל גיחון שתתדמה אל גיחון שתמשך מלכותו. ובמה שאומר בפסוק וירד צדוק הכהן כו׳ יתרחב לך זה יותר כי אם לא כתיב אלא על גיחון. וכן רש״י ז״ל וגיחון הוא מעין השילוח ע״כ וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״א ז״ל והרחיב ואמר כי עשה זה לאסיב על מה שעשה אדוניהו כי הוא עשה לו רכב ופרשים ושלמה רכב על הפרדה תמיד ישב בשלוה הוא הלך לעין רוגל ושלמה לגיחון ואם לאדוניהו המלך אביהר שנשתלף ולשלמ׳ צדוק הכהן הנבחר שנעשה בהוריה ותומים אם אדוניהו כמלך צ״ל יואב שלמה נמשח ע״י נתן הנבי׳ קדוש הוא לאלהי׳ לאדוניה ביום לבין עלמה יחי המלך לשלמ׳ בתקיעה וקול גדול יחי המלך שלמה עד כאן. ולע״דן לדקדק לו׳ עבדי אדוניכם דהי״לל אל עבדי וחז״ל אמרו סכיולה בזה כאמר גבי למך בני למך ולא כתיב בני. ונראה כי כונת דוד לו׳ שיקבלו עם רב וכל עבדי אדוניהו הרבים אשר אשר בירושלים. ילכו עמכם עם רב פן יקראו אסון כי לזה ציוה ג״כ ועליתם אחריו וכו׳ וז״ש עבדי אדוניכם שלא על עצמו הוא לו׳ אלא על כל הגבורים אשר לפניו ואדוניכם בזו״ל לשון אדוניכם רבים הוא שלא על עצמו הוא אומר כי״לל אדוניכם בלו״ז מלבד יתור תיב׳ אדוניכם כנו׳. ואפשר עוד שדבר דוד בל לשון ענוה ותפלות עבדי אדוניכם כאלו אינו מדבר על עצמו שהוא אדונם אלא״כ הי״לל את עבדי אבל ח׳ אדוניכם כאלו מדבר הוא על אדון זולתו שעליה׳ שדוד הוא הקטן המקטין עצמו ואמר שיכיבהו על הפרדה לבנים כלאים והוא רוכב עליה לרמוז שיהיה שליט ורוכב אתרי רכבי בטבע שהוא ח׳ מד׳ כבראות ור״ל שכל הנבראות שהיו מעשה ימי בראשית אינם פוסקין לעמו לפי׳ ציוה דוד שימשחו את שלמה על גיחון שהי׳ ידוע אצלו שהוא מימי בראשית כי אשר בראות אפשר שהם מהפשרת שלגי׳ ואפשר שיפסק ע״ש. ור״ק כי נהר גיחון הוא לפנים מאד מהאינדייא וא״כ אינו בירושלים ואינו גיחון שלא״ש מקורין התורמים. ואפשר לקיים דברי הרמ״ה ז״ל אולי הב״ה המשיך ממנו מותר גיחון של הארבעה נהרות המשיך חלק מה מימיו והם הם מי גיחון העליון הנז׳ במסכה שהיו בירושלים ומה ציוה שימשהו שהוא נהר יוצא מעדן מעין רוחני וכדי שתהיה המלכתו לעבוה ה׳ ונמל עדניו ישקהו ומכלן למדו רבותינו שהמלך קודם לכ״ג ליפדות מהשניה שכ׳ ויאמר המלך קחו עמכם עבדי אדוניכם כהן קודם לנביא שכ׳ ותשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא הקדוש לדוק לנתן:

ומשח אותו שם כו׳ רש״י ותן לו שמן בין ריסי עיניו כמו נזר ע״כ ועיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל. ולע״דן לדקדק למה הזכיר כאן על ישראל לבד ובסמוך להיות לנגיד על יש׳ ועל יהודה ותקיעה זו למה. ונראה כי ידוע הוא שלמה בלבד מלך על ישראל כולו כי רחבעם מרדו בו ולא מלך כי אם על יהודה ובנימין כנודע ולזה ח׳ ומשח אותו בלבד הו׳ שיהיה מלך על יש׳ כולו כי יהודה לא יזכר אמנם בסיוך אמר והוא ימלוך תחתי והוסיף לו׳ ואותו צויתי להיות נגיד על ישראל ועל יהודה כל המוסיף גורע די שיאמר והוא ימלוך תחתי על ישראל ואותו צויתי להיות נגיד למה לי וכן על יהודה למה שלא נזרקה בו רוח הקדש שיבא ומן שלא יהיה כי אם נגידות ולא מלכות שלא יהיה מלך על כלל ישראל אלא נגיד על חלק מישראל ויהודה דהיינו בנימין ויהודה שלזה יצא יהודה מן הכלל אל הפרט לא ללמד על עצמו אלא ללמד כל הכלל כולו מה הפרט מפורש שבע ח׳ שבט יהודה לא הכלל שעל ישראל שבע ח׳ דהיינו בנימין. לו׳ ״ל ואותו צויתי להיות לנגיד על ישראל בתחילה בזמן שלמה יזכר יהודה ויצוה מיצוו בימי רחבעם על יהודה שהם יהיו העיקר ובנמין נספלה והיינו אלא ערבינהו לומר על ישראל ויהודה אלא על ישראל ועל יהודה ובסמוך לאשיב לקח טוב בזה בס״ד ואמר ותקיעתם בשופר לערבב הטעם כמו בראשם הטעה כדי שלא יקטרג על המלכת שלמה אבל בת שבע ולא״ל ותקיעתם בשופר התחלה ואח״כ ואמרתם יחי המלך שלמה וגם תוגיל התקיעה לערבב את אדוניהו ויסייעתו כדי שיסמם לבבם ויהיה לחיים:

ועליתם אחרי כו׳ מהרי״א ז״ל שיעלו אחרי מגיחון ויעבור מלכם לפניהם ובראשם המלך

יחי לעולם. תיבות חיי ופס לעולם הבא כי בעולם הזה קרוב היה למיתה וכן ת״ל יתקיים וכל שאר יחי המלך תרגם יכלת. עבדי אדוניכם. על הכרתי ועל הפלתי אחר ומה שאמר עבדי אדוניכם כתילו אחר עבדי וכן ואל משה אחר עלה אל ה׳ ר״ל אלי ואת יפתח ואת שמואל ר״ל אותי. אשר לי. שהייתי רוכ׳ בה אה יהיה סימן למלוכה אחרי אין הדיוט רוכב על סוסו של מלך. אל גיחון. הוא שילוח וכן ת״י לשילוח׳ ונקרא בשני שמו. לזה להמליכו אל גיחון למשחו אם לסימן טוב שתמשך מלכותו כמו שתמשך המעיין. ומשח אותו. אף על פי שלא היה צריך למשחו שאין מושחים מלך בן מלך כי כשנמשח דוד לו ולזרעו נמשח למלכות אלא מפני מחלוקתו של אדוניהו לזה למשחו: יחי המלך. יצלח מלכו׳ וכן הרגש יונתן כל יחי המלך כי החפל׳ על המיים והצלחה כי הינם מיים בצלה הצלחה: ויוליכו

רשי

על הפרדה אשר לי. הוא סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון. הוא מעיין השילוח מכאן שאין מושחין את המלכים אלא על המעיין סימן שתמשך מלכותו: ומשחת אותו. נותן לו שמן בין ריסי עיניו כמין נזר כזה: אמן. שיהיה שלמה: מכשא

עיל בקשה כשריים יפאים מזויין ויגלה לו כתוב על גחון וק׳ אל קרי׳ ובתי׳ ותתחתי בגם הרב הקדמי לא בגיחון עם הקדמיים

ויגדל את כסאו וגו׳ כי דוד היה לו תחילת ימיו אלחמה אח״כ אלחמה שני׳ לו שלו׳ תחילת ימיו: ויאמרו כל העם וגו׳ אחיה בזה יותר אמר דוד כי דוד אמר לצדוק ונתן ובניהו שיאמרו ימי המלך ושתה כשראו שהיו עלים ויאמרו ימי יעלו קודם שתמרו כן אלסה אבשי׳ אלוה

ויגליכו אותו על גיחון וכן ותפלל על יי׳ כמו אל יי׳ וכן הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: את קרן השמן. הוא שמן המשחה: מן האהל. מלהל מועד כי פס היה שמן המשחה וגם על פי שהאהל מועד היה בזמן ההוא בגבעון הלך פס לדוק לו שלא להביאו והע״פ שאחר כי נלוחות של שרן המשחה היתה נהוגה לפני הארון זה היה כשהארון היה באהל מועד אבל כשהוליאו אותו מפס למלחמת פלשתים הנלוחות ונגנבת המן הניחו פס באהל מועד ולא לקחו מפס אלא הארון ואם כך והניחוה לפני הארון בירושלם יהיה פי׳ האהל אשר נטה לו דוד רחוק הוא שהוליאו מאהל מועד עוד דבר עד שהביאוהו לבית עולמים כ״פ אם היה בירושלם היה הארון שבו הלוחות שברי לוחות׳ והארון שבו הלוחות׳ היה באהל מועד כמו שכתבנו בספר שמואל והקרן הזה מלא היה מדת חמשים׳ כמו שאמר לשמואל מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי והיה יולק ממנו על ראש המלך תחלה ואחר כך מושח בלורת נזר בין ריסי עיניו ויש אומרי׳ כי מתחלה היה מושח בין ריסי עיניו ואחר כך המותר בקרן היה יולק אותו על ראשו כי מלא הקרן יהיה השיעור מהמשיחה ועיל המליכו שלמה ומשחו אותו פעם שנית כמו שכתוב בדברי הימים ויאמליכו שנית לשלמה מפני כי עתה לא היו פס אלא אבשי ירושלם ואחר כך הקהיל המלך כל שרי ישראל מכל השבטים אל ירושלם ושרי האלפים ושרי המאות ולעיני כל הקהל משחוהו לנגיד ואז משחו גם כן לצדוק לכהן גדול ואז עשו שמחה גדולה וזבחו זבחים לרוב: מחללים בחלילים מזמרים בכלי זמר שמו חליל והוה כלי חלול ונקוב נקבים קטנים: ותבקע הארץ לקולם. כאילו נבקעה הארץ מרוב השמחה והוא לשון הגדלה ותוספת כמו גדולות בלורות בשמי׳ מדוע קול הקריה הומה. מדוע הוא זה הקול שהקריה הומה: מה חיל אתה. כלומר אלוה שדיז וטוב ת״י גבר דחיל חטאין כלומר בעל כח לכבוש את ילרו: אבל אדוניו. כלומר אינו כמו שאתה חושב כי טוב אבשר לך אבל הוא להפך כי אדוניו המלך דוד המליך את שלמה: את

כְּמָא דַהֲוָה מִימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דְּרִיבוֹנִי מַלְכָּא כֵּן יְהֵי בְּסַעֲדֵיהּ דִּשְׁלֹמֹה וּרְבֵי יָת כּוּרְסֵיהּ מִכּוּרְסֵיהּ מַלְכוּתָא דְּרִיבוֹנִי מַלְכָּא דָוִד: וּנְחַת צָדוֹק כַּהֲנָא וְנָתָן נְבִיָּא וּבְנָיָה בַר יְהוֹיָדָע וְקַשְׁתָּיָא וְקַלְעָיָא וְאַרְכִּיבוּ יָת שְׁלֹמֹה עַל כּוּרְסְיָתָא דְמַלְכָּא דָוִד וְאוֹבִילוּ יָתֵיהּ לְשִׁילוֹחָא: וּנְסִיב צָדוֹק כַּהֲנָא יָת קַרְנָא דְמִשְׁחָא מִן מַשְׁכְּנָא וּמְשַׁח יָת שְׁלֹמֹה וּתְקָעוּ בְּשׁוֹפָרָא וַאֲמַרוּ כָּל עַמָּא יַצְלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה: וְסִלִּיקוּ כָּל עַמָּא בַּתְרוֹהִי וְעַמָּא מְשַׁבְּחִין בְּחִינְגָּיָא וַחֲדָן חֶדְוָא רַבָּא וְזָעַת אַרְעָא לְקָלְהוֹן: וּשְׁמַע אַדְנִיָּה וְכָל זַמְנָיָא דִּי עִמֵּיהּ וְאִינוּן סַפִּיקוּ לְמֵיכַל וּשְׁמַע יוֹאָבִית קָל שׁוֹפָרָא וַאֲמַר מַאדֵין קָל קַרְתָּא אִישְׁתַּגִּישַׁת: עַד דַּהוּא מַלִּיל וְהָא יוֹנָתָן בַּר אֶבְיָתָר כַּהֲנָא אָתָא וַאֲמַר אַדוֹנִיָּה עוֹל אֲרֵי גְבַר דְּחִיל חֲטָאִין אַתְּ וְטַב תְּבַשַּׂר: וְאָתֵיב יוֹנָתָן וַאֲמַר לַאֲדוֹנִיָּה בְּקוּשְׁטָא רְבוֹנָנָא מַלְכָּא דָוִד אַמְלִיךְ יָת שְׁלֹמֹה:

ושלח

כַּאֲשֶׁר הָיָה יְהוָה עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן יהי׳ ק׳ מנסחך יִהְיֶה עִם־שְׁלֹמֹה וְיַגְדֵּל אֶת־כִּסְאוֹ מִכִּסֵּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד: וַיֵּרֶד צָדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וַיַּרְכִּבוּ אֶת־שְׁלֹמֹה ג׳ חס׳ עַל־פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיּוֹלִכוּ אֹתוֹ עַל־גִּיחוֹן: וַיִּקַּח צָדוֹק הַכֹּהֵן אֶת־קֶרֶן הַשֶּׁמֶן מִן־הָאֹהֶל וַיִּמְשַׁח ד׳ אֶת־שְׁלֹמֹה וַיִּתְקְעוּ בַשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה: וַיַּעֲלוּ כָל־הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם מ מְחַלְּלִים בַּחֲלִלִים וּשְׂמֵחִים שִׂמְחָה ג׳ גְּדוֹלָה וַתִּבְקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם: וַיִּשְׁמַע ד׳ אֲדֹנִיָּהוּ וְכָל־הַקְּרֻאִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְהֵם כִּלּוּ לֶאֱכֹל וַיִּשְׁמַע יוֹאָב אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ קוֹל־הַקִּרְיָה הוֹמָה: עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר וְהִנֵּה יוֹנָתָן בֶּן־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בָּא וַיֹּאמֶר אֲדֹנִיָּהוּ בֹּא ג׳ ו׳ כִּי אִישׁ חַיִל אַתָּה וּטוֹב תְּבַשֵּׂר: וַיַּעַן יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לַאֲדֹנִיָּהוּ אֲבָל אֲדֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד הִמְלִיךְ אֶת־שְׁלֹמֹה:

וישלח

ויאמרו כל העם ד׳וסי׳ אל שמואל. ויקח צדוק הכהן את קרן השמן. אמן והלל ליי׳. אשר כשער והוקנים: ותבקע ד׳וסי׳ האדמה אשר תחתיהם. ותבקע הארץ לקולם. ותבקע העיר דמלכים. וחברו דירמיה: וטוב י״ז בקריאה וסי׳ ויצמח יי׳ אלהים מן האדמה כל עץ. ולא תחוס עינך עליו. בכל הדרך אשר צוה. וישלח ויביאהו והוא אדמוני. יאמר נא אדנו. ויהי בהיות רוח אלהים. ויקרא אכיש אל דוד. עודנו מדבר׳ והנה יונתן. מקול מפלתו הרעשתי. ועמהם הלוים שמעיהו. יגיע כפיך כי תאכל. כל ימי עני רעים. תאות אדם חסדו. ויצא המן ביום ההוא. ומתוק האור וטוב לעינים. וטוב משניהם. וטוב לא יהיה לרשע:

רש׳

מכסא אדוני המלך. מכלן שאין אדם מתקנה בבנו: והכרתי והפלתי. תרגם יונתן וקסתיה וקלניה ורבותיו אמרו הוריס ותומיס: את קרן השמן. משמן המשחה בעשה משה: מן האהל. שהארון נתון בעיר דוד ונלוחות של שמן המשחה לפני הארון כמו שהנו שונין בסדר יומא׳ בחנילי׳ פלאו׳ טי בנע״ז: ותבקע הארץ. דברו הנביאים לשון הבאי כלשון בני אדם: אבל אדוניו. כאומר עכשיו אין בשורתי טובה לך: בקרנות

רלבג

ויגדל את כסאו מכסא אדוני המלך דוד. למדנו מזה שאין זה כנגד המלכות וזה כי לשון המלך הוא שיגליה בנו יותר מאומו: וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע הכרתי והפלתי. פה היו שהכרתין כמו שקדם וזה כי אלו שזכר הם אשר על פיהם ראוי שתהיה בחיי המלך להיות מה שיבחרו בנחר מאת יי׳ והנה אשר יבחרהו הנביא יודע שבחרו יי׳ כמו שמלאהו בשמואל כשבחר שאול ודוד וכן הענין בכהן גדול כי בחורים ותומים יודע מי הוא אשר בחר יי׳ בו וכן הענין בסנהדרי גדולה כי כל ישראל מחויבים להמשך למה שיגזרו כמו שנתבאר בתורה ולזה זכר בזה הזקנים לדוק הכהן כי הוא היה כ״ג ונתן שהיה נביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי היותו בלתי מפחד:

כלי יקר

כמלך בגדוד ויסב על כסאי לרמוז שירש הוא המלכות ולהסיר המחלוקת עשה כן ואמר עוד והוא ימלוך תחתי כו׳ להודיע שמן השמים הסכימו כן וזהו לשון והוא ימלוך לשון הגדלת עתידות והוא ימלוך תחתי ר״ל כן גזר בגזרת עירין ובמימר קדישין שהוא ימלוך תחתי וכדי שלא יטעו לעשות מלוכ ופגרה בין שלמה ואדוניהו להמליך זה על יהודה וזה על ישראל לז״ש ואותו לבדו מויתי לרעות נגיד כלל על ישראל ועל יהודה עד כאן. ולע״ד לדקדק מורף העליה אחריו וגם יתור ואותו מויתי לרעות נגיד כו׳ וכבר זכרתי תירוץ בזה ונראה שמפני הסכנה ליה שיעלו אחריו ללויה פן יקראהו אסון גם רמז שהם כולם יהיו יעלו אחריו בעליה ומעלה שאין כסף וזהב נחשב בימי שלמה לכלום ועליתם אחריו אחריו ויסב על כסאי והוא ימלוך תחתי ואל תירלו פן יגבה לבו ויורדה אתכם בפרך חלילה כי לו אותו מויתי שלא יכהוג שררה כמלך אדיר שלא כנגיד בעלמא וז״ש ואותו מויתי פה אל פה דברתי בו מעולם בהבריכי אותו בדברכי המוסר של ענוה ופעלות שיהיה נגיד כל הוא בעיניו על ישראל ועל יהודה בלי נטות אחרי יהודה יותר מעל ישראל אלא שוה בשוה על ישר׳ ועל יהודה וכדפרישית בכלי חמדה בכתוב יחזקאל ומלך ר׳ יהי׳ לכולהם למלך ר״ל למלך שוה בשוה לכולהם ואפש׳ עוד שאמר ויסב על כסאי והוא ימלוך תחתי בעודי חי אותו מויתי שיהיה נגיד מהם השררה בחייו מויתי ז״ש להיות נגיד וכו׳ לו ח׳ הכל בחייו ואחרי מותו והכונה שהוא יהיה המלך והמושל תחתיו והוא ג״כ יהי׳ הטוב ומוליא לאור הדין להכות ולהלקות ז״ש והוא׳ ימלוך על היותו מושל ואותו מויתי להיות נגיד על ישראל כו׳ שהנגידות הוא השוטר: ויען בניהו בן יהוידע כו׳ ברלשית רבה פ׳ י״ח ר״ר פנחס בשם רבי חנין דלפורין והלא כבר נאמר הנה בן נולד לך והוא יהיה איש מנוחה והלא הרבה קטיגורין עמדו מכלן ועד גיחון מכלן שאין הבטחה לנדיקים בעולם הזה ע״כ והכונה שאין לשם הבטחה שמא יגרוס הטוב׳ ודקדקו בלשונם בזה שאמרו הרבה קטיגורין ועמדו לו מכלן ועד גיחון דהיינו בהליכה יש קטיגורין לבל לאחר המשיחה ע״ד כהן לדק לדוק הכהן ונתן נביא עוד אין לו פחד כלל כי כיון שעלה לגדול׳ נתחלו לו כל עונותיו ואין עוד קטיגור. חולה וחתן ומלך מוחלים להם כל עונותיהם כמשמז״ל והסמכוה לקרא הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי המעטרכי חתן ומלך. וזהו מכלן ועד גיחון אבל לא מגיחון ועד כאן והוא דקדוק נכון ורש״י ז״ל אמן שיהיה שלמה והרלב״ג ז״ל אמן שתהי׳ המלוכה לשלמה מלת הפי״ת שלא לא תהיה לו מלת הפי״ת לא יוציל כלום ומהרי״ל ז״ל אמן כן יעשה ה׳ בתחיית מה שא׳ דוד והוא יסב על כסאי ענה וא׳ אמן כי כאשר היה ה׳ עם אדוני כן יהיה עם שלמה כאשר אמרת והוסיף לומר ויגדל ה׳ את כסאו מתקנא חון מבנו ותלמידו כמו שא׳ הז״ל. ולע״ד לתרץ קושית הז״ל הנז׳ שהלא כבר א׳כן יאמר ה׳ ששלמה ימלוך תחתיו וע״ק מה ג״ל אלהי אדוני המלך די שיאמר אמן כן יאמר ה׳ וכן כתוב כאשר היה כו׳ הכל מיותר וכטוחי מילי למה ועוד דכאן דא׳ כאשר היה ה׳ עם אדוני כן יהיה עם שלמה משמע שזה בשוה ולא יותר ובסוף הפסוק בענין גדולת הכסא א׳ שיהיה יותר מדוד שהרי אמר ויגדל את כסאו מכסא אדוני המלך דוד. ונראה שבניהו שאל מלת הפי״ת שלשה ענייניס הא׳ קיום מה שהבטיח ואין זה צריך לתן ותכילה שעיקר לומר אמן הוא על הפני ענייניס אשר חדש והם הא׳ שיהיה שלמה מלך בלעדי יעד׳ ויהודה יחדיו שלא הובטח אל מניאות מלכות וכנגד הענין הזה א׳ אמן כן יאמר ה׳ אלהי אדוני בתה שאמרתי על ישראל ועל יהודה והענין הפנים הוא שיהיה שלמה כדאי והגון מלך עצמו אל המלכות ואל הממשלה אשר ימשול בה ולעפ״י שכבת בתחילת המלוכתו היל מלך זכות אבותיו מסייעתו ולדקתו עומדת לעד זהו בתחילה שאמר אמן כן יאמר ה׳ בתחילה מלך היות אלהי אדוני המלך ר״ל בזכותו אבל לח״כ לא יתלו לו בזכות אחרי׳ כי אם בזכות עצמו וז״ש בכתוב הטוב כאשר היה עם אדוני המלך מלך כוסר מעשיו כן יהיה עם שלמה ר״ל אתי כמו מלך מעשיו וכשרתו אל שלמה יהי׳ אלהי אדוני המלך דוד כו׳ ובכתיב וגם בלו בכבדי כי׳ יאיב לאיש

ויגליכו אותו על גיחון וכן ותפלל על יי׳ כמו אל יי׳ וכן הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: את קרן השמן. הוא שמן המשחה: מן האהל. מלהל מועד כי פס היה שמן המשחה והף על פי שהאהל מועד היה בזמן ההוא בגבעון הלך פס לדוק לו שלא להביאו והע״פ שאחר כי נלוחות של שרן המשחה היתה נהוגה לפני הארון זה היה כשהארון היה באהל מועד אבל כשהוליאו אותו מפס למלחמת פלשתים הנלוחות ונגנבת המן הניחו פס באהל מועד ולא לקחו מפס אלא הארון ואם כך והניחוה לפני הארון בירושלם יהיה פי׳ האהל אשר נטה לו דוד רחוק הוא שהוליאו מאהל מועד עוד דבר עד שהביאוהו לבית עולמים כ״פ אם היה בירושלם היה הארון שבו הלוחות׳ והארון שבו הלוחות׳ היה באהל מועד כמו שכתבנו בספר שמואל והקרן הזה מלא היה מדת חמשים׳ כמו שאמר לשמואל מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי והיה יולק ממנו על ראש המלך תחלה ואחר כך מושח בלורת נזר בין ריסי עיניו ויש אומרי׳ כי מתחלה היה מושח בין ריסי עיניו ואחר כך המותר בקרן היה יולק אותו על ראשו כי מלא הקרן יהיה השיעור מהמשיחה ועיל המליכו שלמה ומשחו אותו פעם שנית כמו שכתוב בדברי הימים ויאמליכו שנית לשלמה מפני כי עתה לא היו פס אלא אבשי ירושלם ואחר כך הקהיל המלך כל שרי ישראל מכל השבטים אל ירושלם ושרי האלפים ושרי המאות ולעיני כל הקהל משחוהו לנגיד ואז משחו גם כן לצדוק לכהן גדול ואז עשו שמחה גדולה וזבחו זבחים לרוב: מחללים בחלילים מזמרים בכלי זמר שמו חליל והוה כלי חלול ונקוב נקבים קטנים: ותבקע הארץ לקולם. כאילו נבקעה הארץ מרוב השמחה והוא לשון הגדלה ותוספת כמו גדולות בלורות בשמי׳ מדוע קול הקריה הומה. מדוע הוא זה הקול שהקריה הומה: מה חיל אתה. כלומר אלוה שדיז וטוב ת״י גבר דחיל חטאין כלומר בעל כח לכבוש את ילרו: אבל אדוניו. כלומר אינו כמו שאתה חושב כי טוב אבשר לך אבל הוא להפך כי אדוניו המלך דוד המליך את שלמה: את

והמלחמה לסבת היותו בלתי מפחד:

ו׳ סוק

ויחזק בקרנות המזבח׳ • הנה כבר נתבאר בתורה כי המזבח קולט אלא אם כן אם רוצח מזיד בכוונה בזדון ובערמה והא׳ לדוניה לזה כבר אם כי אם לא היה מפחד שיהרגנו שלמה ויהיה המקום ההוא לו לתקלה עד שיבטיחהו המלך שלמה שלא יחייהו: אם יהיה. לכן חיל לא יפול מעצת רלאנו אלא׳ ר״ל אם תחזקו׳ ידיו להיות לעבודת המלך ולמלותו כראוי בכי החיל לא יגיעהו כזק מלדי וכן שלח דוד לאנשי יבש בגלעד ועתה תחזקו׳ ידיכם והיו לבני חיל: ויבא ויתפחו לפני המלך שלמה ויאמר לו שלמ׳ • ידעה כי מפני שמ׳ לו שלמ׳ אם יהיה לבן חיל תחד מלדוניהו שילבה לעמוד לפניו ויתרתהו ולזה לא היה רוצה להפרד ממנו אם לא יתן לו רשות וכאשר הרגיש שלמה בזה אמר לו שילך לביתו:

וחזקת

רשי

בקרנות המזבח • שהיה בגבעון אמר הרוגי בית דין נקברין בקברי בית דין אמו׳ כאן והקבר בקברות אבותי כך דרש רבי תנחומא: אלהים

כלי יקר

הזאת לא נמלאו רק אנשי ירושלם ובשני נמלאו שם כל יש׳ גם משמו לדוק לכ״ג ולזו עצו שמחה גדולה ויזבחו זבחים לרוב ע״כ וכבר זכרתי למעלה בפ׳ ומשם כו׳ פרש״י סובר שהמשיחה דבר מועט בין ריסי עיניו כמין גזר והוא דעת חז״ל ושהכריע הרלב״ג ז״ל כדבריהם כי אמן המשיחה משל מצה הוא כי לא נעשה עוד זולתו כנו׳ בדמזו״ל ולא״כ בהכרח שלא תהיה המשיחה כי אם בדבר מועט כי לא יהיה שמן מספיק ע״כ וכדבריהם כן הוא שמחק לו׳ שע״י ברכה מצויה וכי כן פריכו׳ ליודקי הלומרים כדרך״ק ז״ל שהיו מושמין על ראשו ועל ריסי עיניו כמלא קרן אחד לבל נמשח כהן גדול יהיה לו מלך • ומה שהכריח הרל״ק ז״ל שהקרן מלא שיעור המשיחה מחילה מכבודו אינו הכרח כי הדברים של קדושה אין ראוי להיות חסרים כי אם מלאים בענין כוס מלא לברכת המזון וזולתו מהברכות כדהסמכוה אפסוק ומלא ברכת ה׳ כן ציוה לשמואל מלא קרנך כו׳ אבל לא היה יוצק כל השמן כ״א מקצתו והנותר יחזור אל הצלוחית וכן ע״ז הדרך בכל משיחה ומשיחה:

ולע״דן שהוסיפו על מה שאמר דוד כי דוד קרא לצדוק ולנתן ולבניהו ושלחם ציוה לו׳ והרכבת׳ כו׳ והורדתם כו׳ ותקעתם כו׳ ואמרתם יחי המלך שלמה מפני שהם פה קדוש לצדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע בן אים חיל רב פעלים והם הוסיפו לקיים תן לחכם ויחכם עוד ויאמרו כל העם אמתא דרבי׳ עדיף הן אל כבוד לא יחלש ענו ואמרו יחי כל העם שלמ׳:

ויעלו כל העם עיין רש״י ז״ל והר״דק ז״ל וכן מהרי״א ז״ל ועיין הרלב״ג ז״ל: ולע״דן ותבקע הארץ לקולם כדרך הקבר׳ בליל׳ שמשמיע קול הברה כנגדו והו׳ מלד שהקול נכנס בתוך המקומות החלולי׳ שבאוזר כישלה בזה בעשה עתה ואפי׳ שהיה ביו׳ שהיה יוצא קול מהארץ לסיב׳ ריבוי הקבלה׳ עד שבר׳ כאלו בבקע׳ הסברא״ם ותבקע כו׳:

וישמע לדוניהו וכו׳ עיין הר״דק ז״ל ותהרי״א ז״ל לדוניה הבנים בקריאה עצמה כלומר בקול׳ אכן לסכלותו ושברוהו לא שת לבו לברר הענין אמנם יודע שר הצבא לבדו ויאמר מה קול קריאה הומה ונתפעל בשמעו קול השופר ואמר מה זה הקול שהקריאה הומה ע״כ:

ולע״דן לדקדק שמאמר והם כילו לאכול בא בין הדבקי׳ שהי׳ לא יכלו לאכול ויאמע לדוניה לדוניה כו׳ אכן לסכלותם עפ״י שיעת מהרי״א ויאמע לדוניהו וכל הקרואים אשר אתו ולא שאלו דבר לשכרותם מלד שאז כלו לאכל ועוד אוכלים בפיהם אמנם יודע הבמין לדעת שהוא קול שופר ז״ם ויאמע יודע את קול השופר כו׳ אי׳ ויאמע לדוניהו וכל הקרואים אשר אתו ונתפעלו בלד מה שמסיבת ההתפעלו׳ כילו לאכול מהצער ערבה כל שמחתם אמנם יודע דקדק יותר שמע כל בשופר ר״ל שהיה קול תקיעה ולא קול תרועת מלחמ׳ ז״ם את קול השופר שמו׳ את לרבות כל דקדוקי פרעי הקול הנו׳ לעיל ותקעתם בשופר הכל שמע שאין זה קול עגות חלושה ושברון כי אם קול עגות גבורה ושמחה אכן כשומעו קול העיר הומה רהה מנגד לזה ז״ם ויאמע יודע את קול הקש׳ ולזה הקש׳ ואמר א״כ אי׳ שם שמחה כמו שמור׳ קול השופר בהיותו העבר׳ קול פשוט אם בשופ׳ ולזה הקש׳ ואמר א״כ אי׳ הומ׳ מורה על שאינו קול שמח׳ כ״א כהומ׳ כמו המו מעי לו לבי כן מדוע קול העיר הומה כי ל׳ הומ׳ מורה על שאינו קול שמח׳ כ״א כהומ׳ כמו המו מעי לו לבי למואב כחלילין יהמה והיה מעוד הסכל׳ יודע׳ שהי׳ מבין מחכמתו מספר הדבר בחלקו כל חלקי הסותר אלא שעודינו מדבר עמם בענין והנ׳ יונתן כו׳ והפסי׳ הענין:

עודנו מדבר כו׳ ויען כו׳ עיין רש״י וכן הר״דק ז״ל הרחיב בענין ועיין הר״לבג ומהר״א אים חיל אתה וטוב תבשר כאלו היה מדרך אים המעל׳ שיתן תמיד בשורו׳ טובות כי מוציא דבה הוא כסיל כמ״ש חז״ל והוא השיבו אבל לדוניהו כו׳ כנזכר להר״דק והוסיף ואין ספק שאין מהגנות לאים המעלה שיספר מה שידע אעפ״י שהיה בשורה רעה בשיתכן לקחת עלי׳ עצה שאין מהגנות לאים המעלה פעולתו פועל טוב ולזה בשר׳ זה יונתן כדי שימלטו נפשם ואל יטאו בדברי לתקן הלפס׳ ומזה הלד פעולתו פועל טוב ולזה בשר׳ זה יונתן כדי שימלטו נפשם ואל יטאו בדברי שקר ע״כ: ולע״דן לדקד שהי״ל כי אים טוב אתה כמו שא׳ דוד גבי אחימעץ גם ל׳ אבל

מלכים א ב

רדק

מנחה קטנה

ויקרבו ימי דוד לשות לו מלך ויצו לשלמה בנו לאמר: אני הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש: ושמרת את משמרת ה' אלהיך לשלכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו כאשר כתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם: למען הקים את דברו אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בניך את דרכם להתהלך לפני באמת בכל לבם ובכל נפשם לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל: וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתר אשר הרגם וישם דמי מלחמה בשלום ויתן דמי מלחמה בחגרו אשר במתניו ובנעליו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך ולא תורד שיבתו בשלום שאול: ולבני ברזלי הגלעדי עשית חסד והיו אכלי שלחנך כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך: והנה אתך שמעי בן גרא בן הימיני מבחרים אשר לי ואנכי נשבעתי לו בה' לאמר אם אמיתך בחרב: ועתה אל תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול: ויישן דוד עם אבתיו ויקבר בעיר דוד: והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבע שנים בחברון ושלשים ושבע שנים מלך בירושלים: ויקבר בעיר דוד בהר ציון: ויחזק שלמה על כסא מלכות אביו ותכון מלכותו מאד: ויבא אדניה בן חגית אל בת שבע אם שלמה ותאמר השלום בואך ויאמר שלום: ויאמר דבר אלי ויאמר דבר: ויאמר אמרתי אתה ידעת כי לי היה המלוכה ואלי שמו כל ישראל פני למלוך ותסב המלוכה והיתה לאחי כי לו היתה מאת ה': ועתה שאלה אחת אנכי שואל מאתך אל תשב את פני: ותאמר אליו בת שבע מדוע אתה שואל את המלוכה לאדוני ואני שואלת אליך אחת קטנה אל תשב את פני: ויען המלך ותאמר לאמו ולמה אתה שואל את אבישג השונמית לאדוני לאדוניה הבה לו גם לאביתר הכהן וליואב בן צרויה: ותשבע המלך לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי אם לא אדניה דבר את הדבר הזה בנפשו: ועתה חי ה' אשר הכין אותי וישב על כסא דוד אבי ואשר עשה לי בית כאשר דבר כי היום אמות אדניה: ויפקד המלך שלמה ביד בניהו בן יהוידע ויפגע בו וימת: ולאביתר הכהן אמר המלך לך אל ענתות אל שדותיך כי אתה איש מות ואת לא אמיתך בעת הזאת כי נשאת את הארון אדני יהוה לפני דוד אבי ואשר התענית בכל אשר התענה אבי: ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשלו: ויבא הדשה אל יואב כי נטה יואב אחרי אדניה ולא נטה אחרי אבשלום ויברח יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח: ויגד למלך שלמה כי נס יואב אל אהל ה' והנה הוא אצל המזבח: ויבא בניהו בן יהוידע לאמר לו לך פגע בו: ויבא בניהו אל אהל ה' ויאמר לו כה אמר המלך צא: ויאמר לא כי פה אמות ואם בזאת אשיב דבר: ויאמר בניהו לאמר כדבר אליו יואב וכה ענני המלך: ויאמר אליו המלך עשה כדבר אשר דבר ופגע בו ויקברהו ויסר דם חנם מעלי ומעל בית אבי: ויתן ה' את דמו בראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו והרג אותם בחרב ואבי דוד לא ידע אשר הרג יואב בן נר שר צבא ישראל ואת עמשא בן יתר שר צבא יהודה: ויתם דמם בלחמה בעת שלום ויתן דם מלחמה בחגרו אשר במתניו ובנעליו אשר ברגליו: ויעל בראשם ובזרעם לעולם ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהי שלום עד עולם מאת ה': ויעל בניהו בן יהוידע ויפגע בו וימתהו ויקבר בביתו במדבר: ויתן המלך תחתיו לצבא ובניהו בן יהוידע על הצבא וצדוק הכהן נתן המלך תחת אביתר: ויקרא המלך לשמעי ויאמר אליו בנה לך בית בירושלים ושבת שם ולא תצא משם אנה ואנה: והיה ביום צאתך והעברת את נחל קדרון דע תדע כי מות תמות דמך בראשך: ויאמר אליו שמעי הטוב הדבר כאשר דבר אדני המלך כן יעשה עבדך וישב שמעי בירושלים ימים רבים: ויהי מקץ שלש שנים ויברחו שני עבדים לשמעי אל אכיש בן מעכה מלך גת ויגידו לשמעי לאמר הנה עבדיך בגת: ויקם שמעי וחבש את חמרו וילך גתה אל אכיש לבקש את עבדיו וילך שמעי ויבא מגת עבדיו: ויגד לשלמה לאמר הלך שמעי מירושלים גת וישב: ויקרא המלך לשמעי ויאמר אליו הלא השבעתיך בה' והעדתי בך לאמר ביום צאתך והלכת אנה ואנה דע תדע כי מות תמות ואתה אמרת אלי הטוב הדבר אשר שמעתי: ולמה לא שמרת את שבועת ה' ואת המצוה אשר צויתיך: ויאמר המלך אל שמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידעה לבך אשר עשית לדוד אבי והשיב ה' את רעתך בראשך: והמלך שלמה ברוך ושלמה יהיה לפני ה' עד עולם: ויצו המלך את בניהו בן יהוידע ויצא הוא ויפגע בו וימת: ותכון הממלכה ביד שלמה:

רלבג

ב

ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר: אנכי הלך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש: ושמרת את משמרת ה' אלהיך לשלכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו כאשר כתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם

ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר: אנא אזיל באורח כל ארעא ותתקיף ותהי לגבר דחיל חיטאין: ותיטר ית מטרת מימרא דיי אלהך למהך באורחן דתתקנן קדמוהי למיטר קיימוהי פיקודוהי ודינוהי וסהידוותיה כמא דכתיב באוריתא דמשה בדיל דתצלח כל דתעביד וית כל אתר דתיתפני לתמן

ועדותיו ה' מפקין וי"ו בליש' וסי' ושמרת את משמרת ' ויצאסו את חקיו ' ויעמד המלך על העמוד ' וחברו על עמדו דדברי הימים ' מפני אשר קדרתם:

מסרה

מפרש

מפני זה מוכן להתנהג בדרכי התורה בכל מעשיך ובזה גם כן תשכיל ותדע כל מה שרצוי שתפנה שם והמשל כי אם לא ידע אדם שמחויב לשבת בסוכה בתוך הסוכות לא יפנה להשתדל בעשיית היכים זה סוכה אל שלא יקיים זאת המצוה לו ירצה בזה כי שמירתך חקו' הם"י וחקותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה יהיה סבה שתצליח את כל אשר תעשה וכל מה שתפנה אליו תגיע לך הצלחה והוא מעניין אחדו בכל אשר יפנה ישכיל ' שכל דוד מכל עבדי שחל ' לחמן

בלי יקר

לביתך כי אין לך אלוני במה שהמרתי היה לבן חיל אלא מאמן במלכות לא שתשמרת לפני אבל לך לביתך וכוונת כלל הכתוב כי ברגל ה' דרכי אים כל אויביו ירשע תחתיו ע"כ: ולע"ד שם הגידו לשלמה איך הרוגיה ירא ממנו ובלתי מורד לבל ירא את המלך שלמה כי חמת מלך מלאכי מות וז"ם המלך שלמה כו' גם ח' אם ימית את עבדו שקבל מרדוהו ואמר שיסבע ויהגקיעות חפץ היא המרד ז"ם אם ימית את עבדו ומאמר במרד חוזר ראש הפסוק כאלו הוא מסורת שיסבע לי ביום המלך שלמה במרד יהיה השבועה אם ימית את עבדו וכיוצא בזה פירשו בם"ה על פסוק ואשבע לו בה' לאמר אם אמיתך במרד אלא שהיה נשבע לו גרה שהיה נשבע לו במרד אם ימיתהו שלם לא כן מה לי שימית אותו במרד או בזולתו מכלי הזין אלא ולאי כאמר ושמרד רומזת למרד מוקמת נקס ברית ולכך היו מהגיגים בה נקיעת חפץ וז"ם כאן אם ימית את עבדו במרד:

ויאמר שלמה כו' יש לדקדק למ"ד לבן חיל לי שיאמר אם יהיה לי בן חיל ואפשר מי הכוונה אם יהיה לי כאמן בלתי לי לעזור ולהועיל לי בבא עלי בן חיל מהסוכרי הבאי' אלא' לי כי הוא יהיה לי לעזור לברוב אותו בן חיל הבא לקראתי אז לא יפול מעשרת ראשו ארצה וז"ם לבן חיל אז ימר לבן חיל כי אלמה ירא לעינים ז"ם אם יהיה לבן חיל ר"ל לשניה ולא אבר ירא אלמה לעינים שיתרלה כבן חיל כי אלמה ירא לעינים אלא אם יהיה לבן חיל ר"ל לשניה ולא אבר ירא אלמה לעינים שיתרלה כבן חיל יספיק ואע"פי שבקרבו יהיה אמנם בהגלו' נגלות נבלותו בשערה ימלא בו אז ומתר"ל כבר הוא מחוייב מיתה על העבר אלא שאני עברתי על מדותי לפני' מסורת הדין ולזה לא אמר יומת אלא ומת:

וישלח המלך כו' מהרי"ם ז"ל כתב אלא נשבע שלמה אבל הבטיחו שבביתו לבן חיל לא יפול מעשר ראשו ארצה ואמ"לך לביתך שא"ל להיותו לו לבן חיל לשרתו לפניו אבל ילך לבית אביו ויהיה בן חיל נאמן בברי' אהבה ע"כ: ולע"ד לך לביתך ר"ל לשרתך וכבודך כי אחי אתה:

ויקרבו ימי כו' במסכת ברכות פרק מי שמתו וכי ימים מתים אמר רבי שמואל בר נחמני לדיקי' שמתי' ימיהם בעלי' והם קיימי' וכה"ל יעלו הסידי' בכבוד ירננו על מסכבות' רוממות אל בגרונם הם למדת שאפי' במיתתן מרוממים להם"ה וכה"ל יהיו יודעים שימותו אלא הצדיקים שאפי' במיתתן נקראים חיים וכה"ל ובניהו בן יהוידע בן אים חי וכי בניהו בן אים חי אלא עלמה בני מתי פשו אלא בן אים שאפי' במיתתו קדוי חי עכ"ל:

ולע"ד דאפי' מפני לקדושתו יתרים דברי הקדוש בתקומה עומדת ' ועוד קבה אז' הם למדת בלתי אלא אשר ה' אל וכ"ה יעלו חסידים בכבוד כאלו אפי' במיתתן מרוממים להם"ה ומה מאי שבח שהזכיר לשון רוממות כדקל' שאפי' במיתתן מרוממים ולא נקט לשון יעלו אז לשון ירננו אז שניהם יחד ויתמר הם למדת שאפי' במיתתן עלדים ומרננים מרוממי' לבב"ה ' ועוד קשיא ג' רחיות למה יאמר המחבר שבכן ' ונראה שקשיות אפי' ימים מתים הקשה מב' בחיות הא"ם שבני אדם הם המתים לא הימים והבחינה הבנית היא שהזמן אין לו מיות שיצדק בו לשון מיתה ז"ם וכי הימים מתים שהם אינם המיתה כלל ז"ם צדיקי' שמתים ימיהם בעלים והם קיימים והבית רמיה מפסוק יעלו חסידים בכבוד כו' שדקדק בו דקדוק ר' כי בשתי חלוקות ר' בלשון עתיד יעלו ירננו אמנם בשליטת ר' רוממות אל בגרונם דהי"ל ירוממו אל בגרונם כמו שא' יעלו ירננו מזה כבריא הבנת הכתוב שאינו יכול ללמוד שהבב' יעלו ירננו אחר המות אבל הוא בחיים חייהם שיעלו חסידים בחסידות' מפלת בפשם ושלימ והם המוגג ע"י החסידות וז"ם בכבוד ואין כבוד אלא הנפש כדכתיב למען יזמרך כבוד וע"כ לא ירע בעיניהם המות אבל הנה עוב מאד זה המות והוא הגלגל שלהם לאחר בחר פני מלך חיים וז"ם ירננו בטוב לב על מסכבותם כלו' על המיתה הנקראת שכיבה בצדיקים שאין בהם מיתה כמו כי שכב דוד עם אבותיו אמנם הלוקת רוממות אל בגרונם הוא אחר המות הנזכרת בעל מסכבותם שירננו על מסכבותם יען שאחרי מסכבותם רוממות אל בגרונם וזהו שבינה הכתוב לאורות שהזמנים מתחלפים שיעלו חסידים כו' ירננו על מסכבותם הכל קודם המות אמנם רוממות אל הוא אחר המות ז"ם ב"ה הא למדת שאפי' במיתתן מרוממים דהבחי' הלוקות הראשונות אינן אמנם ללמוד ולו שהחסידים אפי' במיתתן הם עלדים ומרננים על מסכבותם דהא אפשר לבחר בחיים כדפרישית אבל הלוקת רוממות אל בגרונם אחר המסכבותם ההמר הוא שהלמוד ' ומ"ש ופיות בידם הזהר לדרש המקרא שמדבר בחיים חייהם שירננו על מסכבותם יען שרוממות אל בגרונם ואפי' אחרי המות ולזה ירננו בחיים על מסכבותם ולא יצטערו במיתה ובשכיבה וג"כ הרב פיות בידם בעודם חיים אבל חלוקת רוממות אל ע"כ במיתה קא' וזהו שא' הא למדת שאפי' במיתתם מרוממים להב"ה זאת ללמוד לפחות ולפי שהפסוק הראשון אפשר לדחות בדוחק דעם רוממות אל בגרונם בחייהם הוא מדבר שרוממות אל בגרונם והרב פיות בידם כשהם בחיים אז זה ימלא תפילה ותלמוד לעשות כמה כו' לזה הבית פסוק שני וכה"ל כי החיים יודעים שימותו אלו הצדיקים שאפי' במיתתם קרואים חיים כו' והכתוב הזה הכריחו שם שהחיים על הצדיקים קראם מסוף הפסוק והמתים אינם יודעים מאומה שלמרו שם ומי ידעי כולי האי והכתיב והמתים אינם יודעים שימותו אלו הצדיקים שבמיתתן קרואים חיים שנה ובניהו בן יהוידע בן אים חי כו' בן אים חי כי הוא העקרי המכריע וכי תימא ח"כ היה לו להביא פסוק בן אים חי כיון שהוא הראיה העקרית י"ל כי ראה ב"ה להביא פסוק רוממות אל בגרונם כי מפסוק בן אים חי לא יצאינו אלא צדיק אפי' במיתתו קרוי חי אבל לא יצאינו מיניה שיהיה מרומם ומשבח לפי"ת אחר המות כמ' אבל המרום בגרונם לזה הביא פסוק יעלו חסידים כו' ללמוד ממנו שהצדיקים מרוממים לפי"ת אחר המות והוא ללמוד חדש וזה לבין דרך שני דמה שא' הא למדת שאפי' במיתתן מרוממים להב"ה כלו' הא למדת מזה הפסוק ללמוד חדש שאפי' במיתתן מרננין להב"ה מה שאין ללמוד בן

מפני אשר קדרתם

ויקרבו ימי דוד למות ויצו לשלמה בנו לאמר: אני הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש: ושמרת את משמרת ה' אלהיך לשלכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו כאשר כתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם: למען הקים את דברו אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בניך את דרכם להתהלך לפני באמת בכל לבם ובכל נפשם לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל: וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתר אשר הרגם וישם דמי מלחמה בשלום ויתן דמי מלחמה בחגרו אשר במתניו ובנעליו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך ולא תורד שיבתו בשלום שאול: ולבני ברזלי הגלעדי עשית חסד והיו אכלי שלחנך כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך: והנה אתך שמעי בן גרא בן הימיני מבחרים אשר לי ואנכי נשבעתי לו בה' לאמר אם אמיתך בחרב: ועתה אל תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול: ויישן דוד עם אבתיו ויקבר בעיר דוד: והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבע שנים בחברון ושלשים ושבע שנים מלך בירושלים: ויקבר בעיר דוד בהר ציון: ויחזק שלמה על כסא מלכות אביו ותכון מלכותו מאד: ויבא אדניה בן חגית אל בת שבע אם שלמה ותאמר השלום בואך ויאמר שלום: ויאמר דבר אלי ויאמר דבר: ויאמר אמרתי אתה ידעת כי לי היה המלוכה ואלי שמו כל ישראל פני למלוך ותסב המלוכה והיתה לאחי כי לו היתה מאת ה': ועתה שאלה אחת אנכי שואל מאתך אל תשב את פני: ותאמר אליו בת שבע מדוע אתה שואל את המלוכה לאדוני ואני שואלת אליך אחת קטנה אל תשב את פני: ויען המלך ותאמר לאמו ולמה אתה שואל את אבישג השונמית לאדוני לאדוניה הבה לו גם לאביתר הכהן וליואב בן צרויה: ותשבע המלך לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי אם לא אדניה דבר את הדבר הזה בנפשו: ועתה חי ה' אשר הכין אותי וישב על כסא דוד אבי ואשר עשה לי בית כאשר דבר כי היום אמות אדניה: ויפקד המלך שלמה ביד בניהו בן יהוידע ויפגע בו וימת: ולאביתר הכהן אמר המלך לך אל ענתות אל שדותיך כי אתה איש מות ואת לא אמיתך בעת הזאת כי נשאת את הארון אדני יהוה לפני דוד אבי ואשר התענית בכל אשר התענה אבי: ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשלו: ויבא הדשה אל יואב כי נטה יואב אחרי אדניה ולא נטה אחרי אבשלום ויברח יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח: ויגד למלך שלמה לאמר נס יואב אל אהל ה' והנה הוא אצל המזבח: ויבא בניהו בן יהוידע לאמר לו לך פגע בו: ויבא בניהו אל אהל ה' ויאמר לו כה אמר המלך צא: ויאמר לא כי פה אמות ואם בזאת אשיב דבר: ויאמר בניהו לאמר כדבר אליו יואב וכה ענני המלך: ויאמר אליו המלך עשה כדבר אשר דבר ופגע בו ויקברהו ויסר דם חנם מעלי ומעל בית אבי: ויתן ה' את דמו בראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו והרג אותם בחרב ואבי דוד לא ידע אשר הרג יואב בן נר שר צבא ישראל ואת עמשא בן יתר שר צבא יהודה: ויתם דמם בלחמה בעת שלום ויתן דם מלחמה בחגרו אשר במתניו ובנעליו אשר ברגליו: ויעל בראשם ובזרעם לעולם ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהי שלום עד עולם מאת ה': ויעל בניהו בן יהוידע ויפגע בו ויתהו ויקבר בביתו במדבר: ויתן המלך תחתיו לצבא ובניהו בן יהוידע על הצבא וצדוק הכהן נתן המלך תחת אביתר: ויקרא המלך לשמעי ויאמר אליו בנה לך בית בירושלים ושבת שם ולא תצא משם אנה ואנה: והיה ביום צאתך והעברת את נחל קדרון דע תדע כי מות תמות דמך בראשך: ויאמר אליו שמעי הטוב הדבר אשר שמעתי: ולמה לא שמרת את שבועת ה' ואת המצוה אשר צויתיך: ויאמר המלך אל שמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידעה לבך אשר עשית לדוד אבי והשיב ה' את רעתך בראשך: והמלך שלמה ברוך ושלמה יהיה לפני ה' עד עולם: ויצו המלך את בניהו בן יהוידע ויצא הוא ויפגע בו ויתהו: ותכון הממלכה ביד שלמה

רדק

ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר: אנכי הלך בדרך כל־הארץ וחזקת והיית לאיש: ושמרת את־משמרת יי אלהיך לשלכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו כאשר כתוב בתורת משה למען תשכיל את־כל־אשר תעשה ואת־כל־אשר תפנה שם: למען הקים את־דברו אשר־דבר עלי לאמר אם־ישמרו בניך את־דרכם להתהלך לפני באמת בכל־לבם ובכל־נפשם לא־יכרת לך איש מעל כסא ישראל: וגם אתה ידעת את אשר־עשה לי יואב בן־צרויה אשר עשה לשני שרי־צבאות ישראל לאבנר בן־נר ולעמשא בן־יתר אשר הרגם וישם דמי־מלחמה בשלום ויתן דמי־מלחמה בחגרו אשר במתניו ובנעליו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך ולא־תורד שיבתו בשלום שאול: ולבני ברזלי הגלעדי עשית חסד והיו אכלי שלחנך כי־כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך: והנה אתך שמעי בן־גרא בן־הימיני מבחרים אשר לי ואנכי נשבעתי לו בה' לאמר אם־אמיתך בחרב: ועתה אל־תנקהו כי־איש חכם אתה וידעת את־אשר־תעשה־לו והורדת את־שיבתו בדם שאול: ויישן דוד עם־אבתיו ויקבר בעיר דוד: והימים אשר מלך דוד על־ישראל ארבע שנים בחברון ושלשים ושבע שנים מלך בירושלים: ויקבר בעיר דוד בהר ציון: ויחזק שלמה על־כסא מלכות אביו ותכון מלכותו מאד: ויבא אדניה בן־חגית אל־בת שבע אם־שלמה ותאמר השלום בואך ויאמר שלום: ויאמר דבר־אלי ויאמר דבר: ויאמר אמרתי אתה ידעת כי־לי היה המלוכה ואלי שמו כל־ישראל פני למלוך ותסב המלוכה והיתה לאחי כי־לו היתה מאת ה': ועתה שאלה אחת אנכי שואל מאתך אל־תשב את־פני: ותאמר אליו בת־שבע מדוע אתה שואל את־המלוכה לאדוני ואני שואלת אליך אחת קטנה אל־תשב את־פני: ויען המלך ותאמר לאמו ולמה אתה שואל את־אבישג השונמית לאדוני לאדוניה הבה־לו גם לאביתר הכהן וליואב בן־צרויה: ותשבע המלך לאמר כה יעשה־לי אלהים וכה יוסיף כי אם־לא אדניה דבר־את־הדבר הזה בנפשו: ועתה חי־ה' אשר הכין אותי וישב על־כסא דוד אבי ואשר עשה־לי בית כאשר דבר כי היום אמות אדניה: ויפקד המלך שלמה ביד בניהו בן־יהוידע ויפגע־בו וימת: ולאביתר הכהן אמר המלך לך אל־ענתות אל־שדותיך כי אתה איש מות ואת לא אמיתך בעת הזאת כי נשאת את־הארון אדני יהוה לפני דוד אבי ואשר התענית בכל אשר התענה אבי: ויגרש שלמה את־אביתר מהיות כהן לה' למלא את־דבר ה' אשר דבר על־בית עלי בשלו: ויבא הדשה אל־יואב כי נטה יואב אחרי אדניה ולא נטה אחרי אבשלום ויברח יואב אל־אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח: ויגד למלך שלמה לאמר נס יואב אל־אהל ה' והנה הוא אצל המזבח: ויבא בניהו בן־יהוידע לאמר לו לך פגע־בו: ויבא בניהו אל־אהל ה' ויאמר לו כה אמר המלך צא: ויאמר לא כי פה אמות ואם־בזאת אשיב דבר: ויאמר בניהו לאמר כדבר אליו יואב וכה ענני המלך: ויאמר אליו המלך עשה כדבר אשר דבר ופגע־בו ויקברהו ויסר דם־חנם מעלי ומעל בית אבי: ויתן ה' את־דמו בראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו והרג אותם בחרב ואבי דוד לא ידע אשר הרג יואב בן־נר שר־צבא ישראל ואת עמשא בן־יתר שר־צבא יהודה: ויתם דמם בלחמה בעת שלום ויתן דם־מלחמה בחגרו אשר במתניו ובנעליו אשר ברגליו: ויעל בראשם ובזרעם לעולם ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהי שלום עד־עולם מאת ה': ויעל בניהו בן־יהוידע ויפגע־בו ויתהו ויקבר בביתו במדבר: ויתן המלך תחתיו לצבא ובניהו בן־יהוידע על־הצבא וצדוק הכהן נתן המלך תחת אביתר: ויקרא המלך לשמעי ויאמר אליו בנה־לך בית בירושלים ושבת שם ולא תצא משם אנה ואנה: והיה ביום צאתך והעברת את־נחל קדרון דע תדע כי־מות תמות דמך בראשך: ויאמר אליו שמעי הטוב הדבר אשר שמעתי: ולמה לא שמרת את־שבועת ה' ואת המצוה אשר צויתיך: ויאמר המלך אל־שמעי אתה ידעת את־כל־הרעה אשר ידעה לבך אשר עשית לדוד אבי והשיב ה' את־רעתך בראשך: והמלך שלמה ברוך ושלמה יהיה לפני ה' עד־עולם: ויצו המלך את־בניהו בן־יהוידע ויצא הוא ויפגע־בו ויתהו: ותכון הממלכה ביד שלמה

מלבים

ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר: אני הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש: ושמרת את משמרת ה' אלהיך לשלכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו כאשר כתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם: למען הקים את דברו אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בניך את דרכם להתהלך לפני באמת בכל לבם ובכל נפשם לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל: וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתר אשר הרגם וישם דמי מלחמה בשלום ויתן דמי מלחמה בחגרו אשר במתניו ובנעליו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך ולא תורד שיבתו בשלום שאול: ולבני ברזלי הגלעדי עשית חסד והיו אכלי שלחנך כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך: והנה אתך שמעי בן גרא בן הימיני מבחרים אשר לי ואנכי נשבעתי לו בה' לאמר אם אמיתך בחרב: ועתה אל תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול: ויישן דוד עם אבתיו ויקבר בעיר דוד: והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבע שנים בחברון ושלשים ושבע שנים מלך בירושלים: ויקבר בעיר דוד בהר ציון: ויחזק שלמה על כסא מלכות אביו ותכון מלכותו מאד: ויבא אדניה בן חגית אל בת שבע אם שלמה ותאמר השלום בואך ויאמר שלום: ויאמר דבר אלי ויאמר דבר: ויאמר אמרתי אתה ידעת כי לי היה המלוכה ואלי שמו כל ישראל פני למלוך ותסב המלוכה והיתה לאחי כי לו היתה מאת ה': ועתה שאלה אחת אנכי שואל מאתך אל תשב את פני: ותאמר אליו בת שבע מדוע אתה שואל את המלוכה לאדוני ואני שואלת אליך אחת קטנה אל תשב את פני: ויען המלך ותאמר לאמו ולמה אתה שואל את אבישג השונמית לאדוני לאדוניה הבה לו גם לאביתר הכהן וליואב בן צרויה: ותשבע המלך לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי אם לא אדניה דבר את הדבר הזה בנפשו: ועתה חי ה' אשר הכין אותי וישב על כסא דוד אבי ואשר עשה לי בית כאשר דבר כי היום אמות אדניה: ויפקד המלך שלמה ביד בניהו בן יהוידע ויפגע בו וימת: ולאביתר הכהן אמר המלך לך אל ענתות אל שדותיך כי אתה איש מות ואת לא אמיתך בעת הזאת כי נשאת את הארון אדני יהוה לפני דוד אבי ואשר התענית בכל אשר התענה אבי: ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשלו: ויבא הדשה אל יואב כי נטה יואב אחרי אדניה ולא נטה אחרי אבשלום ויברח יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח: ויגד למלך שלמה לאמר נס יואב אל אהל ה' והנה הוא אצל המזבח: ויבא בניהו בן יהוידע לאמר לו לך פגע בו: ויבא בניהו אל אהל ה' ויאמר לו כה אמר המלך צא: ויאמר לא כי פה אמות ואם בזאת אשיב דבר: ויאמר בניהו לאמר כדבר אליו יואב וכה ענני המלך: ויאמר אליו המלך עשה כדבר אשר דבר ופגע בו ויקברהו ויסר דם חנם מעלי ומעל בית אבי: ויתן ה' את דמו בראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו והרג אותם בחרב ואבי דוד לא ידע אשר הרג יואב בן נר שר צבא ישראל ואת עמשא בן יתר שר צבא יהודה: ויתם דמם בלחמה בעת שלום ויתן דם מלחמה בחגרו אשר במתניו ובנעליו אשר ברגליו: ויעל בראשם ובזרעם לעולם ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהי שלום עד עולם מאת ה': ויעל בניהו בן יהוידע ויפגע בו ויתהו ויקבר בביתו במדבר: ויתן המלך תחתיו לצבא ובניהו בן יהוידע על הצבא וצדוק הכהן נתן המלך תחת אביתר: ויקרא המלך לשמעי ויאמר אליו בנה לך בית בירושלים ושבת שם ולא תצא משם אנה ואנה: והיה ביום צאתך והעברת את נחל קדרון דע תדע כי מות תמות דמך בראשך: ויאמר אליו שמעי הטוב הדבר אשר שמעתי: ולמה לא שמרת את שבועת ה' ואת המצוה אשר צויתיך: ויאמר המלך אל שמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידעה לבך אשר עשית לדוד אבי והשיב ה' את רעתך בראשך: והמלך שלמה ברוך ושלמה יהיה לפני ה' עד עולם: ויצו המלך את בניהו בן יהוידע ויצא הוא ויפגע בו ויתהו: ותכון הממלכה ביד שלמה

שֵׁם׃ לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ
אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ
בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת
בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא
יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃
ה וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה
לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי
שָׂרֵי צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר
וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם דְּמֵי מִלְחָמָה
מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה
בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ
אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃ וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ
וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלוֹם שְׁאוֹל׃
וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד
וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ
אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ׃
והנה

לְהַמְּן׃ בְּדִיל דִּי יְקִימוּן יָת יַת
פִּתְגָמוֹהִי דִּי מַלִּיל עָלַי לְמֵימַר אִם
יִטְּרוּן בְּנָךְ יָת אוֹרְחֵיהוֹן לְמֵהַךְ קָדָמַי
בִּקְשׁוֹט בְּכָל לִבְּהוֹן וּבְכָל נַפְשְׁהוֹן
לְמֵימַר לָא יִפְסוֹק לָךְ גְּבַר מֵעַל כּוּרְסִי
מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל׃
וְאַף אַתְּ יְדַעְתְּ יָת דַּעֲבַד לִי יוֹאָב בַּר
צְרוּיָה דַּעֲבַד לְתַרְיָן רַבְּנֵי חֵילָוָתָא
דְיִשְׂרָאֵל לַאבְנֵר בַּר נֵר וְלַעֲמָשָׂא בַּר
יֶתֶר דְּקַטִּילִינוּן בְּעַרְמוֹתָיוּ וּדְמֵי דִי
יְתְחַשִּׁיב לֵיהּ דְּמֵיהוֹן עֲלוֹהִי בְּרַם
תְּבִירֵי קְרָבָא וְיָתִיב לְהוֹן בְּכְמַרְתָּ
שְׁלָמָא וְאָשַׁד דְּמֵהוֹן בְּאִסְפְּנִיקִידִי
בְּחַרְצֵיהוֹן וּדְשׁ בְּטַלְרִיהוֹן דִּי בְּרַגְלוֹהִי׃
וְתַעְבִּיד כְּחוֹכְמָתָךְ וְלָא תָּחֵיר
שֵׂיבָתֵיהּ בְּשְׁלָמָא לִשְׁאוֹל׃ וְלִבְנֵי
בַרְזִלַּי גִּלְעָדָאָה תַּעְבִּיד טֵיבוּ וִיהוֹן
בְּאָכְלֵי פָּתוֹרָךְ אֲרֵי אִינוּן סַפִּיקוּ
צוֹרְכִי בְּמֵעֲרְקִי מִן קֳדָם אַבְשָׁלוֹם אָחוּךְ׃
והא

ונם אתה • וגם לרבות על מצות יי׳ אשר צוהו ללכת בדרכי יי׳ אמר וגם זאת היא מדרכי יי׳ לבער אנשי הרשע כי אתה ידעת את אשר עשה לי יואב וגומר הו יהיה וגם אתה ידעת כמו שאני יודע ואיני צריך להודיעך אלא לצוותך עליו לבערו מן העולם: אשר עשה לי • פירוש אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל ולי עשה מה שעשה להם כי אמנם אני הבטחתיו וקבלתיו באהבתי ועמשא גם כן היה בשליחותי ומוסב אנשי יהוא׳ אלי ויש מפרשים אשר עשה לי שהרג אבשלום ולפירוש הזה יהיה אשר עשה לשני שרי חסר וי״ו העמוש ואשר עשה • ובדרש אשר עשה לי שהרג׳ הספר שלח לו דוד ביד אוריה: לשני שרי צבאות ישראל. כי אבנר היה שר צבא ועמשא שמהו אבשלום שר צבא ובדעת דוד היה למניהו אחר כך שר צבא ועוד כי גדול היה ביהודה ושר צבא יהודה וכתוב עליו עוד ויט את לבב כל איש יהודה כאיש אחד: ויהרגם בשלום • עשו עם ויהרגם כלומר ויהרג׳ בשלו ושם אותם דמים כאילו היו דמי מלחמה׳ לו פירוש ויסם דמי מלחמ׳ דמי עשאל שהיו דמי המלחמה׳ כי עשאל רודף היה לאבנר שם אותם כדמי שלום כאילו הרג אבנר לעשאל בשלו׳ נקם נקמתו מאבנר וגם כן הרגו בשלום כי לקחו לדבר עמו ולא נשמר ממנו ועמשא ג״כ הרג בשלום שאמר לו השלו׳ אתה אחי ואחז בזקנו לנשק לו ולא היה לו שום מענה להרגו ונתן הדמים ההם שעשה אותם דמי מלחמה נתן אותם בחגורתו אשר במתניו כמו שנאמר ועליו חגור חרב מלומדת לו על מתניו ובנעלו אשר ברגליו שנפלו מתי׳ לרגליו ויונתן הרג׳ הפסיק כן דקטילינון בערמוותיה וגומר כבעמוד • ויש דרש ובנעלו אשר ברגליו שהרג אבנר בערמה ושאל לו גדמת היולד חולצת והיה שוחה ומראה לו כי בשיניה היא חולצת אז הכהו וזהו שהאמר לדבר אתו בחלי לשון של נעלך והנה אמר ובנעלו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך • כלומר אלא תהרגנו עד שתמצא עליו עילה אע״פ שהוא חייב מיתה כי מלחמות יי׳ נלחם ומלחמות כמלאו בו אלא שהרג לאלה שני השרים חנם לפי׳ תעשה לחכמתך שתביאהו לידו עילה והסיבה שיתחייב הרינה: ולא תורד שיבתו בשלום שאול • שלא תניחנו למות מיתת עצמו אלא יהרג כמו שהרג: כי כן קרבו אלי • בזה הדרך קרבו אלי במאכל ובמשתה כמו שכתוב מכבד וספות וחטים ושעורים הגישו לדוד וכתוב והוא כלכל את המלך בשבתו במחניים וכן ת״י אינון ספיקו צרכי: והנה

שלם ח׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ במסרה רבתא: והנה ה׳ ר״פ בספרא וסימ׳ נמסר לעיל בריש סיפרא:

רלבג

לאחנן יקי׳ יי׳ את דברו וגו׳ • בלא לו שכבר יגיע לו תשמישת הכבוד תועלת אחר והוא התחדת המלוכה לו ולזרעו: את אשר עשה לי יואב בן צרויה • ר״ל על דבר אבשלום שנהר מלכותו והרגו ואחר כך דבר אל דוד קשות כמו שנזכר בחמ״ש: ויסם דמי מלחמה בשלום • ר״ל על הריגת אבנר כי הוא הרגו בעת היותו בשלום עמו מפני שהרג עשאל אחיו במלחמה והנה היה לו לאבנר בשלום עמו כי הוא בא אל המלך להביא לו המלוכה והוא שלחו שילך בשלום: ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו • זה שב אל עשאל כי יואב שם כלי המלחמה בהרגו אותו בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו לפי שהוא שם תער חרבו מלומדת בחגורתו ולא שם תערה תוכה כמנהג וכאשר ראה עשאל שהה לתקן נעלו אשר ברגליו ואז בשחוטו: אל החרב ותערו לארץ ולקחו יואב משם ולזה לא נאמר עשאל מן החרב אשר ביד יואב ובהיות הענין כן הנה יתקשרו שיואב נתן דמי המלחמה בכלי הכלים אשר היום מוכנים לעד המלחמה כלל: ולא תורד את שיבתו בשלום שאול • ר״ל עשה כחכמתך בלופן שלא תניחנו למות מיתת עצמו כי כבר הגדיל לעשות הרעות הנפלאות האלו זיוסרו שאר האנשים מעשות כלה וזירלו גם כן מלבעות במלכו׳: והנה

רלבנ

לאחנן יקי׳ יי׳ את דברו וגו׳ • בלא לו שכבר יגיע לו תשמישת הכבוד תועלת אחר והוא התחדת המלוכה לו ולזרעו: את אשר עשה לי יואב בן צרויה • ר״ל על דבר אבשלום שנהר מלכותו והרגו ואחר כך דבר אל דוד קשות כמו שנזכר בחמ״ש: ויסם דמי מלחמה בשלום • ר״ל על הריגת אבנר כי הוא הרגו בעת היותו בשלום עמו מפני שהרג עשאל אחיו במלחמה והנה היה לו לאבנר בשלום עמו כי הוא בא אל המלך להביא לו המלוכה והוא שלחו שילך בשלום: ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו • זה שב אל עשאל שם כלי המלחמה בהרגו אותו בחגורתו

רלבנ

לאחנן יקי׳ יי׳ את דברו וגו׳ • בלא לו שכבר יגיע לו תשמישת הכבוד תועלת אחר והוא התחדת המלוכה לו ולזרעו: את אשר עשה לי יואב בן צרויה • ר״ל על דבר אבשלום שנהר מלכותו והרגו ואחר כך דבר אל דוד קשות כמו שנזכר בחמ״ש: ויסם דמי מלחמה בשלום • ר״ל על הריגת אבנר כי הוא הרגו בעת היותו בשלום עמו מפני שהרג עשאל אחיו במלחמה והנה היה לו לאבנר בשלום עמו כי הוא בא אל המלך להביא לו המלוכה והוא שלחו שילך בשלום: ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו • זה שב אל עשאל שם כלי המלחמה בהרגו אותו בחגורתו

כלי יקר

מכיון ל״כ מה צורך בלומרו חוץ מספר תורה ובריתו של אהרן ובודאי שלא נתנו על הנגלי׳ ונראה כי הוה קא סלקא דעתין שהתורה נתנה על תנאי כיון שהיה תלויה באהרן בכמה מצות התלויות באהרן וכיון שהאהרן נתנה על תנאי ה״כ הרי הוא כשאר התורה ג״כ תלויה באהרן בחלק הות׳ המצות כתרומה ומעברות וכיוצא ואפי׳ במצוה שהם חובת הגוף יש להם שפר יתר שלת קדוש׳ בהעבות רוחם באהרן שהרי הרמ״בן ז״ל כתב בזה שהמצות מסבב אלהי האהרן הם ואעפ״י שלא הודו לו בזה עכ״ז כולי עלמא מודו שהמצות הנעשות באהרן ואפי׳ חובת הגוף יש להם סגולה ומעלה על הנעשות בח״ל לזה אמר המאמר שלשה דברים נתנו על תנאי אלא הם א״י ובית המקדש אשר נראה שגם המקדש הוא לכפר על שגגתן גם מלכות בית דוד היוסבים על הצדקה ומשפט שייכות יש להם בתורה לזה לומר שאפי׳ שאלו הג׳ נתנו על תנאי הנה היה התנאי בפרט הוא לבד לא בחלק המצות ואפי׳ בתלויות באהרן ז״ש חוץ מספר תורה ר״ל אפי׳ המתנו׳ הנזכרות שהיו על תנאי הוא חוץ מחלק ההוא אשר לספר תורה וכן המקדש • ואם יקשה עליך לאיך אמר שבית דוד ומלכותו על תנאי ולמעלה כתיב ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם בנראה שאין לו ביטול לעולם וכן בנוסח הברכה נשבעת לו אשר לא יכרת נרו לעולם ועד:

ונראה בא׳ מפני פנים לו שניתנה יחד והוא שנאמן ביתך כו׳ הוא בהיותם צדיקים שאפי׳ יקום מזלהך הפסידים יותר לא אעבירם כמו שעשיתי לבית שאול שהעברתי מלפניך ולבחור באותה מעשה אבל נאמן ביתך וממלכתך לעולם והשנית שהנאמנים הוא שלא יכרת נרו לגמרי אבל יהיה לו נר מולך על שבט א׳ או שנים ומ״ש שמלכו׳ בית דוד על תנאי איננו למלוך על כשאר ישראל רמוני לו׳ על כללותם וז״ש אם ישמרו בניך את דרכם כו׳ לא יכרת לך איש מעל ישראל דהא אם לא ישמרו יכרת איש מעל כסא ישראל הכסא של מלכות אלא עול מלכות יהודה והשני פירושים יחדיו אדקה כמה שא׳ הכסוק ונאמנו אתן שבט א׳ למען היות נר לדוד עבדי כל הימים כו׳ והענה את זרע דוד עבדי למען זאת אך לא כל הימים וגם שנתן המקדש על הגלי׳ וזרעו של אהרן הוא המשרת במקדש ויעלה בדעתך לו״ל שכיון שמקדש ניתן על תנאי ה״כ זרעו של אהרן גם כן נתן על תנאי דהא בהא תליא לז״ל חוץ מספר תורה ובריתו של אהרן אפי׳ יהרב המקדש כהנים בקדושתם הם עומדים • ובזה תובן טעם המנין שאמר ג׳ דברים למעט שלא המקדש כהנים בקדושתם הם עומדים • ובזה תובן טעם המנין שאמר ג׳ דברים למעט שלא בכלל תורה ובריתו של אהרן עד שיהיו ממנה אלא דוקא ב׳ אלה לבד בלי שום דבר אחר בכלל בהם כלומר • ומהרי״ה ז״ל אמר דבר עלי להגיד שבאר המצות אינו ממשך מהם בטבע כמו שחשבו קצת חכמי אומותינו שלא הדבר כן היה הסכר שום ומלחמה לכל לומר ולומר שיאמר לותם ולינו כן כי היה הסכר לדוד אם ישמרו בניו את התורה שימלכו המיוד על ישראל והסכר הזה אינו מגיע לאיש אחר ולא למלך אחר וזהו לו׳ אמר דבר עלי כו׳ לא יכרת לך איש כו׳ ר״ל שלא ולבניו בפרט היה זה ע״כ • ולע״ן שהדין עמו בלד מה לך לא בהחלט שהרי אמרו שכר מצוה מצוה שר״ל שכר המצוה מוטבע בטבע במצוה ומלאה ומשך המצוה וגם בכפו׳ מכי עליון לא תלה הרעות והעוזב שלא תלה מפיו אלא הרעה בלה לעושי רעה מלאה ועוזבה לעושי עוזבה מלאה זה מורה היות הדבר מסוגל בפועל השלם לתת חיי׳ לעושיו ולכן אני א׳ דזה יש במצוה שהמצוה בעצמה היא מסוגלת בטבעה לתת חיים לעושיה כי חיים היא למולה לכן לפי שהמצות יתחלקו כפי חיכות כונתן צריך שיעוין ה׳ לעושיה כפי הכליתם ולפרים בלבות׳ ככי חיכות כונתן בהם אשר אפי׳ שנים העושים מצוה אחת כלהת לא יהיו בה מלד כונתם וכמו שא״ה ולכל מקליך לא יהנו בה שאין הכלי׳ והכונות שווה בה ואעפ״י שהמעשים שיים יתחלקו בשכרם כפי הכונה • עוד כתב הרמ״ן ז״ל והנה בא בכתוב זה מלת לאמר פעמים לפי שהכונה בו היה לאמר לא יכרת לך איש ועליו לאמר בראשונה אשר דבר עלי לאמר ולפי שהרבה הדברים הלו׳ אם ישמרו בניך כו׳ הוצרך לו׳ פעם שנית לאמר לא יכרת לך איש ונכלל הסכר הנה בני עניינים הלאל בתמיד יהיה מזרעו יושב על כסא ישראל מלכים יהבדי שלא יכלה זרעו בהקבה כשלבחר ז״ש לא יכרת לך איש ר״ל איש זרע ומעל שבטי יפר׳ שימלוך עליו: ולע״ן טעם כפל לאמר לאמר שהכונה שראוי לדבר לחשוב שיהיה בנו לדיק תלד הלדקו׳ עלמה בו׳ הוא בעצמה נתה נעשמה הוא ז״ש הלמזונה לאמר יקיים ה׳ לה דברו אשר דבר עלי׳ ודרלן

מנחה קטנה

שאתי׳ אם היה שכן אתי׳ מקדיש הקרבן לא תעמיד׳ ב׳ יקדיש קרבנו אלא תקריב׳ מיד כי אין מהודה דבריה בכלל׳ שופך דם כמזבח׳ ב׳ בעילות אסרים אשר לבני בדולי הבלעדי תעשה אבל ונו׳ אך ענין שנעשו לא בן בסם הוא זה כי לא אים הרב בפסוקי׳ כ״א שהיה מייב מיתה אלא אלא שהוא לא הרגה להמיתו׳ אבל אמר אמר לא יכרת מעל איל׳ מי שיבא ממנו מדרבי׳ ואסתר׳ והו יאמר ואתה אל תנקמו׳ לעולם אתה שבבר׳ שסיבה הרגה מינגהו אל תנקמו׳ ואין אתה כי היה דוד יגול לאמרו אחר שהליד שאפי׳ אתי׳ הרגה הנזכר ואם״פי שנבנא לו היה אסור לתנות עליו עילה כמו שלמה אלא לאמן שהיה מיעבה שלמה לאמן הפיל אחת מ״ל על כל העם וירחר אלעזר ותכון מלכותו בחומרם כי נדול ביטראל כאמתי הרב אל שהיקל בתלכות בית דוד וכל הסם ישאמנו ורלו גם כי אבל קסן ורן הוא מד יין הזה מאמר הכתוב אל הרינת שאתי וינו המלך את בניה בן יהוידע ויצא ויפגע בו דיתת והמתלבה בנוגה ביל שלמה אם״י כן נת זאק מלכותו נאמן אמיר אמיר שתי׳ מ״ר הלבי״ים הקדמי׳ ע״כ לא אמר אותו אל אבין יוחב ?

והגה עמך · כלומר אף על פי שהוא משבט בניימן עמך וברשותך הוא להביאו לידי מיתה לו פירוש והגה עמך בירושלים כדי שתוכל למצוא לו עילה וסיבה להמיתו · ובדברים פי' רבו והיה מלמדו וזהו טעם עמך : קללני · בזה אותי בדברים ובמעשה : נמרצת · חזקה שאמר לו אים הדמיים אים הבליעל ועפר בעפר כמו כמרגלו אמרי יעפר ויש דרש שהוא נוטריקון : ירד להקרחתי · שאמחול לו ונשבעתי לו שלא אמיתנו אע"פ שנשבעתי לו שלא אמיתנו חייב מיתה הוא ולשמור שבועתי לא תמיתנו עד שתמצא לו עילה ושון וסבב אתה הדבר שיבא לידי עון שיהיה לך דין עליו כדי להמיתו כי אים חכם אתה ותדע למנו לו עילה : בעיל

רשי

קללה נמרצת · תפורשת כמו מה ימריצך מה נמרצו כמו מה נמלצו : כי אים חכם אתה · תן לבך למצוא לו עון מות בשביל דבר אחר וזהו וידעת אשר תעשה לו : ותכון

וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶּן־גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאִשָּׁבַע לוֹ בַּיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב: וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃

ה"ר פ"ס ב"ח ל"ו

מפרש

מבחרים ר' דש' בלש' וסים' נמסר בשמואל חלק ב' סים' ג' :

כלי יקר

והרלוי והגון הוא לאמר אם יאמרו בניך את דרכם ללכת לפני לאמת ר"ל בעבור האמת במס שהוא אמת זהו הרלוי והגון לאמר בענים זרתשובה ועוד אמיר' שכיח הרוויה ג"כ ליאמר והי' לאהבת התכלית ז"ם לאמר לא יכרת לך איש מעל כסא ישר' כי רלוי לגלות אזנך בזה ואפי' שריה שלא לשמה שתוקף שלא לשמה בא לשמה ז"ם לאמר לא יכרת לך כו' שלעפ"י שלא היה לי לאמר עכ"ז בחרתי לאמר כך כדי שתחזקנה ידיך וידי יואבי חלליך לעבוד את הש"י כיון שהמלכו' תלויה בזה · עוד אפס שתיבת לאמר מקושרת עם אם יאמרו בניך את דרכם והכונה שלעפ"י שנראה שהי' רלוי לאמר אם יאמרו בניך את דרכי עכ"ז ראה הש"ת שהמאמר הלודק לאמר הוא אם יאמרו בניך את דרכם הם שומרים כיון שעשירת המלו' כמגן וצינה וסוחרה את המקיי' לותם ושומרן ז"ם לאמר אם יאמרו בניך את דרכם כן בלשון הזה רלוי לאמר ולא בזולתו וכן גם כן רלוי לאמר לא יכרת לך איש לך דיקה כי הוא עומד על כסא לך יחיד ועומד ז"ם לאמר לא יכרת לך כו' ר"ל רלוי לאמר כך בלשון הזה :

וגם אתה ידעת כו' תכחומה מהו אשר עשה לי אתה מולא כשכתב דוד ליואב הבו את אוריה אל מול פני המלחמה עשה כן ובחרב נתקבלו אנשי החיל על יואב שלא אוריה החתי כל שלשים ושבעה הרגה לאם את הכתב ולכך אשר עשה לי ולה לשלמה בני להרוג אותו שהיה יואב בן אחותו של דוד ורצה לקרבו לע"הב ע"כ הוקשה להם יתור אשר עשה לי יואב והוא בלתי מודע שאם לשני שרי צבאות ישרא' עשה אם כן איך אמ' אשר עשה לי יואב לכך דרשו דאשר עשה לי יואב היינו הכתב שלי שרצה לשרים ולגבורים ולגדריה' ז"ל אשר עשה לשני חשר וא"ז כמו אשר עשה כו' ובדבריהם ז"ל אפשר להבין שאמ' אשר עשה לי יואב הוא לרמוז אל מה שאמרו חז"ל שהיה יואב ן' אחותו ורצה לקרבו לע"הב וז"ם אשר עשה לי יואב ר"ל לי וקרוב אלי הוא יואב ן' אחותי הוא ולכן רלוי לפקוד עליו בכל חטאתיו כדי לקרבו לע"הב ואולי כיונו גם לזה הש ז"ל · אבל בריח לי שדקדקו כן מאו' בן צרויה שלא יש יואב זולתו שיוכל לעשות בו אשר עשה כן לשני שרי צבאות ישרא' לאבנר כו' אם כן היה די בשיאמר אשר עשה לי יואב לכך דקדקו שא' בן צרויה כלו' בן אחותי הוא רלוי הוא להגילו שהעוכם ולקרבו לע"הב ולכי זה מ"ם בן צרויה הוא כונתו טעם למה שמעטה להרוג אותו כדי לקרבו לע"הב ורש"י ז"ל הביא המדרש הזה · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל כי' שדוד לא ציוה לשלמה שיסכן עצמו בתחילת מלכותו להרג את הגבורים כיואב ושמעי אבל היה זה דרך אזהה ועצה טובה שיזהר מהם לבלתי הכניס אות' בשרה בלאשר היו עם דוד ושאם יחטאו אליו לא יעביר אמ"ם שדוד העביר עליהם להגרה הענין ודוחק הבעה לגולה מהספרים שהיה דוד צריך לעזרת יואב ולזה הצריך אפו אמכם הוא שלמה יתחזק לאיש ליפרע מהם אם יחטאו אליו ואמשו והתחיל בענין יואב ואמר וגם עתה ידעת ר"ל לעפ"י שאתה רך בשנים ולא ראית ענין יואב עכ"ז גם עתה עם היותך נער אתה ידעת בידיעה מפי מגידי את אשר עשה לי יואב לו יהיה רבו וגם לפי שידע שלמה קשר יואב עם אדוניהו אשר בזה אם לבו לזה ז' ובגם אתה ידעת ר"ל מה שעשה לך ג"כ אתה ידעת אשר עשה לי מענין אבשלום כנו"ל להרלב"ג ז"ל ואשר עשה לשני שרי צבאות ישרא' לאבנר ולעמשא כו' כברל"ק ז"ל והוסיף ויתן דמי מלחמה כלו' שהתפאר בהריגתו כאלו הוא פועל ובכבד ומעולה וע"ז אמ' שכתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו כו' שנתן יואב בפועל נתן בידיו מאותם הדמים אשר שפך על חגורתו ועל נעלו להראות העמים והשרים שהוא הרגם ולסי' כתן חגורתו ונעלו מגולים בדמי אבנר ועמשא · ואפשר לפרש אשר עשה לי יואב מהטובות ומהעבודה אשר עבד אותי ועכ"ז

תזכור אשר עשה לשני שרי צבאות ישרא' שמודיע את הכל ע"כ :

ולע"דן או' וגם אתה ידעת תיבת וגם מובן במה שזכרנו לחז"ל אשר עשה לי יואב שהראה שם בתלמה כתבו שכתב בה הש את אוריה מול פני המלחמה והיה חילול ש"ם שנתפרסם ענין בת שבע ז"ם וגם אתה ידעת והרגשת אשר עשה לי יואב בענין אמך בת שבע ואו' ידעת כמו ידעתי את מכאוביו שהוא לשון הרגשה כי הבן ראוי שירגיש בצער האב בכל שעה כ"ם בדבר הזה שהי' ענין מתייחס לשלמ' מלך אמו ומילול כבוד' יחד ואפשר עשה לי יואב כאו' ברגשתי ונצטערתי כאלו עשה לי בתה שעשה להם בבחינת היותם שרי צבאות ישרא' שראוי להצטער בצרתם ז"ם אשר עשה לי יואב אשר עשה לשני שרי צבאות יש' שבזה מובן או' כלל ופרט לשני שרי צבאות ישרא' לאבנר בן נר ולעמשה בן יתר שהכונה לו' שמלך היותם שרי צבאות ישרא' ע"כ חשבתי כאלו עשה לי מה שעשה להם · ואפשר עוד במ"ם לשני שרי צבאות ישרא' ואח"כ פרט לאבנר ן' נר כו' שלאבנר כבר נטה אחרי דוד ולהיות עמו שר צבא יהודה וכן עמשה אלה שיואב עשה אותם שרי צבאות יש' כלו' שלכם ועשאם כאלו היו שרי צבאות ישרא' כמ"ם כי לדעת את מולאך ואת מובאך בא במלא שעשאם שרי צבאות ישרא' לאבנר בן נר ולעמשה בן יתר עם היות שלא היתה להם נטויה אחרי ישרא' יותר מיהודה בעת שהרגם · ואמר ויסם דמי במלחמה בשלו' א' כי דם אבנר ודם עמשה היו ראוים ליספך דמם במלחמה גדולה וכבדה בהלחמם בעד עם ישרא' עם הרוביים והוא שפך דמם בתכל נמלא שסם דמי מלחמה בשלום ר"ל דמים הראוי' ליספך בעד מלחמה ממלחמות ה' בעד עמינו ובעד ערי אלוהינו הוא שפכם אראה בשלום כלומר בלי צורך ובלי עת מלחמה מהלומות ומשך מזה שכאשר בא מלחמה מהלומות ונפלו בו מישרא' אשר אם היה נמלא אבנר בה היה מושיע ומציל את ישר' ויכולה בזה עמשה נמלא שלותם המופלים מישרא' דמם יחשב על ראש יואב כי הוא היה גרמה בנזקיהם בהריגת הגבורים הנומדים בפרץ באבנר ועמשה הדומים הגזרות ז"ם ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו כו' ר"ל דמי ישרא' המופלים במלחמה מסיבת העדר אבנר ועמשה מעתה מחוייב הוא בהם ובחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו כיון שנמשכו מדמי המלחמה בשלום ולולי ז' ויתן דמי מלחמה כלו' הלולי הרגים ונלשפך בדמי מלחמה אשר שפך לשוב וניחם אל האלקים אבל זה לא כן עשה אלא ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו כלו' בז לדבר כאלו אין אבסם כדמי מלחמה בראשו אלא כאלו הם בחגורה אשר במתניו שבהתיר האזור אין לו עליו כלום וכן נתן הדמי מלחמה בנעלו אשר ברגליו דרך ביזוי ולאשר יחלון נעלו אין עליו אבסה כלל וק"ל לזה הפי' אומר אשר במתניו ואשר ברגליו :

ועשית כחכמתך כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ומהרי"ח ז"ל ועשית כחכמתך ולא תעשה כחכמתו אל יואב והוא ענין אחד וכדי להזהר ממנו לבי מלוך ולא תורד שיבתו בשלום שאול שלא יהיה עמך בשלום להיותו שב ויטיש אלא הרחק מעליו דרכך והגרם בו ולא יחטיל בך כדרך שמשל בי ולפי זה לא ציה דוד את שלמה שיהרוג ליואב רק שלא יעבד עמו בשלום ע"כ · וק"ל לשון ולא תורד שיבתו בשלום שלא אל ממנו שלא יורידנו בשלום לבבר כי אם יורידנו בדרך ויגון שאולה וכן מצינו שעשה ולפירושו הי"ל ולא ירד בשלום כו' והביא עוד מהרי"ח ז"ל פי' המלרים שאמרה המאר כאן הוא הגיגים ועולם עונש הנפש · ואמרו שציה

והנה עמך שמעי בן גרא · אמר זה כי הוא היה עמו בהתשחו כלתמלו ושמעי ולעי והגבורי' אשר לדוד לא היו כם אלהיהו ולחה נם כן שנשאר עמו לעבודתו כי היה יושב בירוש' כמו שתמל' שנזכר בתה שאח' זה : והו' קללני קללה נמרצת · חזק' וקשה וזה מבואר מדבריו לו בעת ברחו מפני אבשלום : ועתה אל תנקהו · ר"ל אע"פ שהוא עמך ואין לך עליו דרך ותואמה להרגו ולא על מה אחרף ויקלל אותי כי כבר נשבעתי לו שלא אמיתהו הנה תעשה בדרך שלא יהיה נקי מהעונש כי אים חכם אתה ותחלא בזה דרכים יתכן בהם שתוכל להניח עליו עונם המות באופן שתוריד את שיבתו אל הקבר בשפיכות דמים לא כמות כל האדם : ושכב

רשי

אל שאול ·

כלי יקר

לשלמה שיהרוג את יואב ויענש על חטאיו אשר עשה בזה העולם באופן שלהיותו נענש בזה העולם לא יענש בע"הב ולא תורד שיבתו בשיבת השלום אשר לו בכהן לשאול התחתית וזה הפי' הוא לרש"י ז"ל כנו"ל במלות קצרות ובזה יובן הו' ולא תרד שיבתו בדומו בדין רחוי לשיבה כשיבתו לירד לגיהנם אבל רחוי להדר שיבתו בדומו בדין הקל בעה"ז ולא תתנהג עמו בשלום כדי שע"י השלום תוריד אתה את שיבתו שלא יבא המפורה לשאול אבל רחוי לישרו כדי שיגבל מדינה של גהינם וזהו כבוד לשיבתו ותמר ועשית כחכמתך בל"ף ולא ה' בחכמתך בבי"ת לו' כי דבר זה שתעשה עם יואב תהיה מעיל אימה יתרה בעולם ולדיקו כולם כחכמתך נמלא המעשה הזה שקול כחכמתך :

ולבני ברזלי הגלעדי תעשה כו' בב"ר אמר רבי יודן חמשה פעמים כתיב בני ברזלי כנגד ה' ספרי תורה ללמדך שכל מי שהוא מאכיל פרוסה לצדיק כאלו הוא מקייים ה' ספרי תורה ע"כ שאמו בכלי חמדה פרשתיו דרך כלל שלהיו' בכל ספר וספר ספרי התורה זירוז על ענין האכיל פרוסה לצדיק וכמו שאזכיר מעתה המאכיל פרוסה לצדיק הרי הוא כאלו קייים ה' ספרי תור' שהרי קיים הזירוזים שבאו בהם מענין האכיל פרוסה בם' ויראה בענין ליט ואברהם הולך בענין יוסף ויכלכל יוסף את אחיו ואת כל בית אביו ום' שמות קראן לו ויאכל לחם להאכיל למשה הצדיק לחם הנני ממטיר לכם לחם מן השמים שהאכיל הש"י לחם לצדיקים לאם הבריים ובספר ויקרא והמוהרת מן המנחה תהיה לאהרן ולבניו הרי פרוסה לצדיק ואלת מהקרבנות ובספר במדבר ויאמר משה לחובב לך אתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישרא' ובאלה הדברים לא יבא עמוני ומואבי בקהל על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים' לא תתעב אדומי כו' כי גר הייתי בארצו הרי שאיה ארחם עליהם על אשר היו הפסניה לישרא' במדבר' ועתה הוסיף להרחיב ביאור החמשה פעמים הנזכר בני ברזלי כי כאן במלכים לא נזכר אלא פעם אחת

ובם' שמואל נזכר ששה פעמים ובכיונו כל פעם כנגד הספר האחר המתייחס אליו :

ונראה שהחמשה פעמים הם וברזלי הגלעדי ירד מרוגלים וברזלי זקן מאד וילמד המלך אל ברזלי כו' וילמד ברזלי כו' ויסק המלך לברזלי הרי ה' פעמים הנזכר שם בפסוקים אמנם הכיון הפסר שהוא שברזלי ירד מרוגלים ויענוד את המלך הירדן שהוא כנגד ספר בראשית שאברהם רק ג"כ לקראת המלאכים וג"כ אברהם הולך עמם לשלחם בכיוון למה שאמר כאן ירד מרוגלים לשלחו הירדן אחר שהאכילו והשקהו לאיה אות' וכנגד ספר שמות מענין מצה שקראוהו בנות יתרו בברוהיו והאכילוהו לחם והו בכיוון וברזלי זקן מאד כעין יתרו והוא כלכל את המלך בשבתו מחנים כו' בגרות דוד שהוא האכיל פרוסה לצדיק לא בארן וכנגד ויקר' שם דבר בהאכל' המותר מן המנחה והזבחים לכהן משולחן גבוה הוא פסוק ויאמר המלך את ברזלי עבור אתי וכלכלתי אותך עמדי בירושלים בכיון גם במקומות בירושלים כנגד המשכן ועמדי כמו אהרן שהיה עם הפי' ת זוכה במנחות וקרבנות וכנגד במדבר שם שזרז ביותר על האכיל פרוסה לצדיק ובפרט בשקבלו ממנו טובה כמו יתרו לבה אתנו והטבנו לך כו' מדה כנגד מידה ממה שהטיב ליתר' והיה להם לענינים וכיולא בזה בכיון פסוק ויא' ברזלי אל המלך כמו שנזכר אלכי אעלה אל המלך בירושלים שהוא סירוב באכילתו בביותו עמו כמו שאמר כי אעלה את המלך בירושלים שהרמיק מספחת עמון ומואב על דבר אשר לא קדמו את ישרא' בלחם ובמים ויפק המלך לברזלי לדבקה רוח ברוח וברכו ולא אשר עשו לעמון ומואב אשר שרחקו' והיו כמנודין ממלכו המספר והענייניים מכוונים כנגד ה' חומשי תורה כאמור ואפשר לפרש בענין אחר בכיון הענייני' של ברזלי עם ה' חומשי תורה אך לא בסדרן ומה שכתבתי הוא יותר נכון · עוד דקדקתי בכלי חמדה כי חסר הוא הנעשה למי שלא הקדימו טובה כי למי שהקדימו טובה יהיה פרעון החוב ולמת ולא חסר וא"כ איך ל' חסר ומסיים ואו' כי כן קרבו אלי והוא אמת : ונראה שה' ולבני ברזלי הגלעדי תעשה חסד ולא פי' החסד שיעשה עמהם כי יהיה החסד שיזמין הפי"ת לעשות עמהם אמנם ייהו עוד ענינים לעשות להם כבוד בהיותם באוכלי שולחנו והכוונה שיאכלו ואפי' שלא יאכלו יהיו נמנים באכלי שולחנך כמו שהוא המנהג עוד היום לכבוד ולתפארת בא' שהם אוכלי פת בג המלך עם היות שלא טעמו בו מעולם ז"ם באוכלי שולחנך ולא ל' אוכלי בשולחנך כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך שעם היותו אחיך לא הם לזה ובהקרב אלי בקורבה יתרה כן בכיון ומידה כנגד מידה כמו אחיך לקרבם שיהיו באוכלי שולחנך בקרובי המלך האוכלים בשולחנו שלין אוכלים אלא הקרובים והעומדים רשומה במלכות וז"ם כי כן קרבו אלי וכמו שהם קרבו אלי כן אתה קרבם ובא פסוק הזה בין הדבקים להורות מה שאחז"ל בענין יואב שכונת דוד היה לתקן נפשו של יואב להטי' עמו להביאו לע"הב ולא דרך נקמה ובזה מתייחס עם לבני ברזלי הגלעדי העשה חסד מוסיף על ענין ראשון שגם הוא חסד לפי המ' כלמור ומהרי"ח ז"ל פי' יהיו באוכלי שולחנך כי כן בענין אכילה קרבו אלי בברחי מפני אבשלום כדכתיב וברזלי הגלעדי מרוגלים מסכב ושפות וכלי יוצר וחטים ושעורים וקמח כו' ע"כ :

והנה עמך שמעי כו' שבת פ' הבונה והוא קללני קללה נמרצת ה' רב אחא בר יעקב נולף הוא מולבי הוא רולה הוא לורר הוא תועב' הוא ע"כ ונולף הוא מבת שבע מולבי פשוט רולת מלוריה לורר שהיה לורר את שבע בניימן בשביל שאול וכיולא אבל הופבה קשה · ואפשר במ"ם חז"ל בגלית שנתן עיניו בדוד למשכב כי היה טוב רואי עם יפה עינים ואולי על כן קראו תועבה · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג וכן מהרי"ח ז"ל · ולע"דן שא' והנה עמך ר"ל ראוי לך להנקם משמעי בן גרא יען כי לא עמי לבד עשה כי אם גם עמך שהרי קללני קללה נמרצת נולף מולבי ומוגע לך כי נולף מלך את שבע דלסורה לבעל ולבועל והבנים ג"כ אסורים וכמו שאמרו חז"ל לעיל בני בלעם הרי שהיה מחרפו על עסקי הבלע זו אשתו את שבע כדכתיב כי אני לבלע נכון כו' ז"ם והנה עמך הרע שמעי בן גרא שהרי הוא בן הימיני ניטה לשבט בניימין ואויב לך שלתה מיהודה וזו הסבלה מבחורים כי משם היה מחרף ומגדף ועפר בעפר כנ"ל ז"ם והנה עמך כו' מבחורים זלת ועוד שאלו היה הדיוט המקלל לא הייתי חושש שקללת חינם לו הבא ועל ראשו ולא תבא אלי אבל להיות שהוא ת"ח והוא קללני ע"כ הייתה קללה נמרצת וחזקה ז"ם והוא קללני והוא דייקא והיית' בשעה חזוקה שטען מקטרג בשעה הסכנה ביום לכתי מחנים כי היה סיבה שנית להיות הקללה נמרצת וחזקה מצד הזמן ולכי לא הרגתיו לפי שהוא ירד לקראתי ר"ל הוא לבדו כי הוא היה ראשון מהיורדים לקראתי הירדן וכמו שנזכר למעלה והנה באתי ראשון לכל בית יוסף שלחו"ל אמר לו עיני כל ישרא' עליך אם תקבל אותי כולם באתי' ואם לאו אם יורידנו בדד עיין לעיל ז"ם כאן בהבלאה אל שלמה בנו על מה שלא הרגו יען כי הוא הראהו ירד לקראתי והוכרחתי מפני תיקון המלכות כדי בירדו אלי כל בית ישרא' ליבבע לו בה' אם אמיתך במרב שעשיתי

ולמלך אמר לו, אמר לו, אמר לו,

ואמרת שאלה חדא זעירא אנא שאלא מינך לא תתיב ית אפי ואמר לה המלכא שאילי אמי ארי לא אתיב ית אפייך: ואמרת תתיהב ית אבישג דמן שונם לאדניה אחוך לאיתו: ואתיב מלכא שלמה ואמר לאמיה ולמה את שאלא ית אבישג דמן שונם לאדניה ושאלי ליה ית מלכותא ארי הוא אחי קשיש מיני הלא בעצה הוו הוא ואביתר כהנא ויואב בר צרויה: וקיים מלכא שלמה במימרא דיי למימר כדין יעביד לי אלהים וכדין יוסיף ארי בנפשיה מליל אדניהוית פתגמא הדין: וכען קיים הוא יי דאתקנני ואותיבני על כורסי מלכותא דדוד אבא ודקיים לי מלכו כמא דמליל ארי יומא דין יתקטיל אדניהו: ושלח מלכא שלמה ביד בניה בר יהויעדע ושליט ביה וקטליה: ולאביתר כהנא אמר מלכא לעאנתות אזיל לך לקירוך ארי גבר חייב קטול את וביומא הדין לא אקטלינך ארי נטלת ית ארונא דייי אלהים קדם דוד אבא וארי אתענית בכל די אתענה אבא

ותאמר שאלה חדה קטנה אנכי שאלת מאתך אל־תשב את־פני ויאמר־לה המלך שאלי אמי כי לא־אשיב את־פניך: ותאמר יתן את־אבישג השנמית לאדניהו אחיך לאשה: ויען המלך שלמה ותאמר לאמו ולמה את שאלת את־אבישג השנמית לאדניהו ושאלי־לו את־המלוכה כי הוא אחי הגדול ממני הלא בעצה הוו־לו ולאביתר הכהן וליואב בן־צרויה: ויישבע המלך שלמה ביהוה לאמר כה יעשה־לי אלהים וכה יוסיף כי בנפשו דבר אדניהו את־הדבר הזה: ועתה חי־יהוה אשר הכינני ויושיבני על־כסא דוד אבי ואשר עשה־לי בית כאשר דבר כי היום יומת אדניהו: וישלח המלך שלמה ביד בניהו בן־יהויעדע ויפגע־בו וימת: ולאביתר הכהן אמר המלך ענתות־לך על־שדיך כי איש מות אתה וביום הזה לא אמיתך כי נשאת את־ארון אדני יהוה לפני דוד אבי וכי התענית בכל אשר־התענה אבי

יתן ז׳ וסי׳ נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס: השנמית ג׳ חס׳ בקריא׳ וסי׳ וימצאו את אבישג השנמית׳ ותאמר יתן את אבישג השנמית׳ ולמה את שואלת את אבישג השנמית: לי אלהים י״א בקריאה וסי׳ כי שת לי אלהי׳ זרע אחר׳ צחק עשה לי אלהים׳ בני הם אשר נתן לי אלהים בזה׳ כן שלם לי אלהים׳ להכרות את דוד׳ ולעשמא תמרו׳ וישבע המלך שלמה: אם יפוק עפר שמרון לשעלים׳ אם יעמד ראש אלישע׳ עד אשר ארע׳ לב טהור ברא לי אלהי׳: ואשר עשה ז׳ בקריאה דסמיכי וסימ׳ ואשר עשה לכם במדבר׳ ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו׳ ואשר עשה לדתן ולאבירם׳ לעינינו את האותות הגדלת ריהושע׳ ואשר עשה לי בית׳ ויתר דברי בעשא׳ ויתר דברי חזקיהו׳

רבנ

יתן לו המלוכה׳ מעשיתמם בדרכיהו של מלך היה תחלת המרדה: עשה לי בית׳ בית המלוכה כאשר דבר ביד נתן׳ ענתות לך׳ מנס היה: כי בן מות אתה׳ שמרלה במלכו׳ אבי בהיותך עם אדניהו להמליכו שלא מדעתו: כי נשאת את ארון׳ בברוח אבי מפני אבשלום׳ וכי התענית׳ עמו באותה הגדה שנא׳ כי אמרו העם רעב ועיף ונמה במדבר׳ אשר

ושאלי לו את המלוכה׳ מעשיתמם בדרכיהו של מלך היה תחלת המרדה׳ עשה לי בית׳ בית המלוכה כאשר דבר ביד נתן׳ ענתות לך׳ מנס היה׳ כי בן מות אתה׳ שמרלה במלכו׳ אבי בהיותך עם אדניהו להמליכו שלא מדעתו׳ כי נשאת את ארון׳ בברוח אבי מפני אבשלום׳ וכי התענית׳ עמו באותה הגדה שנא׳ כי אמרו העם רעב ועיף ונמה במדבר׳ אשר

ולו ולאביתר הכהן ולויואב בן צרויה׳ הוא הוא הגדול ממני׳

אמר דבר על בית עלי · והקימותי לי כהן נאמן וגו' והבטת לר מעון וגו' ומשחרבה שילה לא היה כי' תשוב לעבוד' להק"בה ועתה כשיבנ' בית הבחירה מלא הק"בה את דברו לגרש את בני עלי : והשמוע' בלה על יואב · שמועי' מלות דוד שלוה להורגו וידע שלמה שונאו כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה סוף דבר אבל בקש לנטות אלא נתירא שעדיין לחלוחית של דוד קיימת : ויאמר לא · שתיס לא מקבל עלי קללות שקללני דוד אביך במיתת הבכר יחולו על ראש יואב יקבלס שלמה עליו ואחר כך אנס : עשה

רלבג

לאלה את דבר יי' אשר דבר על בית עלי בשילה· היה מה שאמר הש"ת' על בית עלי והקימותי לי כהן נאמן כאש' בלבבי ובנפשי יעשה ובניתי לו בית נאמן והתהלך לפני משיחי כל הימים והנה הוא מבואר שמשיחו הוא ה' ועולה שבבלס בחכמ' בתבונה ובדעת מכל אשר לפניו ואחריו והוא שלמה כי זה לזו שיהיה נבחר להיות מלך כל הימים והוא שלמה שאחר עליו הש"י וה שלי לא יסור ממנו וגו' והוא היה משיח הש"י על יד נדוק הכהן ונתן הנבי' : כי יואב נטה אחר אדניה ואחר אבשלום לא נטה · הלמן נאה כי

אָבִי: וַיִּגָּרֵשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־אֶבְיָתָר מִהְיוֹת כֹּהֵן לַיהוָה לְמַלֵּא אֶת־דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל־בֵּית עֵלִי בְּשִׁלֹה: וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה וַיָּנָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וְהִנֵּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֵךְ פְּגַע־בּוֹ: וַיָּבֹא בְנָיָהוּ אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר לֹא כִּי פֹה אָמוּת וַיָּשֶׁב בְּנָיָהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּה

אַבָּא: וְתָרִיךְ שְׁלֹמֹה יַת אֶבְיָתָר מִלְּמֶהֱוֵי כָּהֵין מְשַׁמֵּשׁ קָדָם יְיָ לְקַיָּמָאִית פִּתְגָמָא דַיְיָ דִּי מַלִּיל עַל בֵּית עֵלִי בְּשִׁילֹה: וּבְסוֹרְתָא מְטַת עַד יוֹאָב אֲרֵי יוֹאָב אִתְפְּנִי בָּתַר אֲדֹנִיָּה וּבָתַר אַבְשָׁלוֹם לָא אִתְפְּנִי וְאַפִּיךְ יוֹאָב לְמִשְׁכְּנָא דַיְיָ וְאִתְקִיף בְּקַרְנָת מַדְבְּחָא: וְאִתְחַוָּא לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה אֲרֵי אַפִּיךְ יוֹאָב לְמִשְׁכְּנָא דַיְיָ וְהָא בְּסִטַר מַדְבְּחָא וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה יַת בְּנָיָה בַר יְהוֹיָדָע לְמֵימַר אֲזֵיל שְׁלוֹט בֵּיהּ: וְאָתָא בְּנָיָה לְמִשְׁכְּנָא דַיְיָ וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנָן אָמַר מַלְכָּא פּוּק וַאֲמַר לָא אֲרֵי כָּא אִתְקְטִיל וְאָתִיב בְּנָיָה יַת מַלְכָּא פִּתְגָמָא לְמֵימָר כְּדִין

כיון ה' חס' ל' נסיס' ל' בתר ל' אתפני ל' אתקיף ל"ל

והשמעה ח"חס' בליש' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ג :

והשמועה · שמוע' שהוחת אלוניהו וגורש אביתר פחד על עצמו לפי שהוא נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה כי הילו נטה אחרי אבשלום ולא נטה אחרי אדוניהו לא היה לו לפחד שכיון שכל ישראל היו רוצי' להמליכו לא היה מרד שיתחייב מיתה שאם כן היה עמשא חייב מיתה והנה דוד אמר לו לשומו שר הצבא ובקש למו עתה מיד יואב אבל במרד הזה היה חייב מיתה שהרי היה יודע כי בלב דוד להמליך את שלמה ומרד בדוד ובשלמ' ונטה אחרי אדוניהו וגרס שהרג שלמה אדוניהו לא היה מפחד כי לא שמע מה שלוה דוד את שלמה ומהמרד לא היה ירא כי אמר כי הנה אדוניהו מרד והנה מחל לו שלמה שאמר לו לא יפול משערת ראשו ארצה כן מחל גם כן לעוזריו וכשמע שהרג אדוניהו וגרס אביתר מהיות כהן פחד על עצמו וגם אל אהל יי' שם היה הארון בירושל' והחזיק בקרנו' המזבח להמלט שם כי מזבח היה שם כמו שכתו' כי שם העלה דוד עולות ושלמי' לפני הארון ושלמה לא הרגו על עתה כי אמר עד שימצא לו קצת עילה להמיתו כי כן לוה לו דוד ועשית כחכמתך והי' ממתין לו עד שימצא לו עילה להמיתו וכיון שהוגד לו לשלמה כן כי הלך והחזיק בקרנו' המזבח אמר זהו קצת מרד שחוטב להגלל מידי והנה הוא עדיין ברעתו ובמרדו כיון שגם מפני ואני לא אמרתי להמיתו לפיכך לוה את בניהו שיפגע בו · ורבותינו ז"ל נתנו טעם אחר כי אחרי אבשלום לא נטה אמרו בקש לנטות ולא נטה כלומר גם בדבר אבשלום מרד יואב בלבו ובקש לנטות אלא שלא נטה אחריו אמר עדיין לחלוחית של דוד קיימת כלומר גבורתו אבל בדבר אדוניהו שהיה דוד זקן ומוטל במטה נטה אחרי אדוניהו בגלוי והחכם רבי אברהם אבן עזרא אמר כי יואב לא נטה אחרי אבשלום בעבור שהיה יודע כי היינו רמוז להיות לו המלוכה וגם כן מסכים על שלמה : אבל המזבח כמו שאמר שהחזיק בקרנות המזבח ואמרו רבותינו ז"ל כי בדבר זה טעה יואב כי לא היה קולט המזבח אלא על שגגה ועל נגו דכתי' מעם מזבחי ולא על מזבחי : לא כי פה אמו' · אמר פן כדי להענים שלמה לפי מחשבתו שיהרגהו במזבח יי' · ור"ל מהם אמרו כי הרוגי מלכו' נכסיהם למלך ומפני זה לא רצה לצאת כדי שלא היו נכסיו למלך אמר שלמה לבניהו וכי לממונו אני צריך עשה כאשר דבר ופגע בו ומהם אמרו כי נכסיהם ליורשים כמנ הרוגי בית דין ומה שאמר לא כי פה אמות לא אמר אלא

לחיי

בלי יקר

בסמוך נפסוק כי בן מות אתה ועיין הר"דק ז"ל : ולע"ד שאפשר שליחות המיתה ניתן ביד בניהו אבל לא יתחייב שיפגע בו בניהו כי אם נער מדרתו כמנהג הקפי"גיס שיולאין ומלאת המלך להרוג שר גדול וא' מהם הורג ולא יתחיי' שהגדול שבהם יהיה ההורג וז"ש ויעלה המלך שלמה ביד בניהו ביד דיקא שהי' השליחות בידו והכי דייק לשון ויעלה ולפי זה ויפגע בו ויומת מי שנתלה שיפגע בו מתחת יד בניהו ולא יתחייב שיהיה בניהו הנרגן פוגע וממית כי אפשר לקיים לנפש לא ישמא ולקיים דבר מלך שלטון הוא ויהו שר צבא אין מנשה ראיה להתר שפיכות דמים ע"י הכהן משום מצות המלך כי שר הצבא אינו הורג בעצמו

ולאביתר · הכהן כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרל"ל הכהן שוסבין אין ישראל לאביתר

אים לדיק להלות לה' מי מי סוף יולה לה' כי לא ה"ם לפקח על סדר כי עד עתה לא היה לך מסק מלך וכ' בחלתך כי אים מות אתה והאים המת אין ראוי לע' אשר ממנה לוקח וכי תימא ואם בן מות הוא יומת לזר התענית בכל הזמן אשר התענה אבי ובכל אין עינוי התענה ואמר אשר התענה אבי ולא אמר דוד אבי כמ' שהתענה אבי הסיבה היתה מלך היותו אבי שלמה שהלו לא' של אבשלו וסנבא ל' בכרי וז"ש בכל אשר התענה אבי לרמוז זה לא הו' ויגרש שלמה כו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל וכן הרל"ב ז"ל וכן מה' שהיה שלמה מעבור על פשע אדוניהו היה מעביר לתכנ עצתו לבל בלתי אמר בשלום של אדוניהו ראוי ליפרע מלבני עצתו והעניש ולא רצה לגרשו מפני ירא' העונש פן יקרא אסון כשאול ובניתו על נוב עיר הכהנים וע"כ רצה לגרשו והסלה הזה למרעה לאן כי הכהני' אינלהם שדות וכחלות וכוונת הכתוב לו' שהקיימה דבר ה' לבית עלי לא שלמה כיון בז' ואמר כי בלו' הייום הזה לא אמיתך שמובן הלא ביום אולת זה ימיתהו מובן שהגירש הזה היה שיהיה עומד בענתות ולא יצא אנה ואנה מעין מה שעשה כיולא בזה עם שמעי ן' גרא וז"ש ענתות לך ענתות ולא תצא אנה כי הרשות נתונה לך ללכת מענתות מהעיר על דרך ולא מעיר לעיר שמר דרך ולא תצא אנה

מצותו כראוי ולא נענש לכך לא הארוך בענין והארוך בענין שמעי מפני תכליתו ע"כ :

ולע"דן · לו' ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לא הדיוט ולא כהן גדול ויסייע לזה מה שכתב מהרי"ל שענשו לאביתר שלא יצא כי אם מענתות לשדה ולא אלך לנה ואנה וא"כ לדבריו לא יתמה בכהונה כלל והגיד הכתוב כי לא עשה זה שלמה להיותו נוקם ונוטר כנחש שהי' מידה מהוה אבל עשה כן למלא דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשילו שליחות הדבר בשילו ראה שעתה בהכנות בית עולמים המכוה והנחלה לא יהיה לאביתר בה חלק ונחלת כהונה לא מיבה ולא מקלתה ובאומרו ויגרש שלמה את אביתר בגרושין ולא בהריג' מהיותו כהן לה' ולא רצה לחוב בדם כהן כו' וגם שבזה יתקיים דבר ה' הנאמר על בית עלי בשילו שלא יעד בזרעו מיתה לו

כלייה אלא הסלה כמו שא' והבטת לר מעון וכו' ז"ש ויגרש כו' למלא דבר ה' כו' :

והשמועה · בלה עד יואב במסכת סנהדרין ה"ל ההוא גברא מרד במלכות הוא דכתיב והשמועה בלה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה אמלי לא נטה שבקש לנטות ולא נטה מ"ט לא נטה ה"ר אלעזר עדין לחלוחית של דוד קיים דא' רב יהודה א' רב אחבא מאות ילדים היו לדוד ומהלכים בקרונות של זהב ומגדלי בלורית היו וכולם בני יפת תואר היו והם היו בעלי לגרופין של דוד עכ"ל וכוותסה ז"ל שהקשה להם שבשלמה אומר כי נטה אחרי אדוניהו הוא נחיכת טעם לפחד שפחד יואב ואחרי אבשלום לא נטה אין לו בנחיכת טעם שייכות כלל עוד הוקשה להם מן הלשון שכיון שא' כי יואב נטה אחרי אדוניהו כן הי' לל ולא נטה אחרי אבשלום מהו ואחרי אבשלום לא נטה נ"ל שכונת הפסוק לו' שבקש לנטו' ולא נטה מפני פחדו של דוד אלחלוחית דוד עדין קיימת ז"ש נטה בפועל אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום כ"ל בתשך ותקושר אל תיבת נטה אחרי אדוניהו לומר שג"כ נחיכת טעם לפחד יואב יען

ולא נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום בקש לנטות אלא שלא נטה אם כן מורה הוא בלבבו שני פעמים שהה שלא נטה אחרי אבשלום לא יאמר שמוכרח היה ההכרח לא יאמר ולא אפשר להבין בדבריהם אלה כוונה נכונה ב"מ"ש והשמועה בלה עד יואב שהכוונה שבלה שמועה אל יואב דע לך שאחרי רכיבו לשלמה מרוע לבבך לאמר כי יואב נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה מהכרח אחלוחית אזהיה שמועה שבלה אל יואב וכו' ורש"י ז"ל והשמועה בלה עד יואב שמוע' מלות דוד שלוה להורגו וידע שלמה שונאו כי יואב נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלו' לא נטה סוף דבר אבל בקש לנטות אלא נתירא שעדין לחלוחית דוד קיימת עד כאן והוא מדברי חז"ל כנז"ל והוא ביאר והשמועה בלה כפשוטו של מקרא אולת הכוונה שפרשתיה · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל הקשה על דבריו כי ראוי שהבני נטיות הנזכר בפסוק נטה ולא נעשה יהיו בענין אחד ולא מתחלפות לכך פי' כי יואב נטה אחרי אדוניהו ולכך הוא שלא נטה אחרי אבשלום לא מחסירות כי אם מרוב אהבתו לאדוניהו ולזה הרג את אבשלום בשמעו בידו מו אפשר עכוונת הפסוק להשימו כמה שנטה אחרי אדוניהו לעת זקנתו נעשה בלוקי עשה היותו כל יפיו בחמן לדוד שהרי אחרי אבשלום לא נטה אחין שאינו שמעו מהיו לבלי לעת אחריו לנטות אחרי אדוניהו ולעבוד בדוד ושלמה עד כאן ומ"ש ויגנס יואב אל אהל מועד כו' אמר ל' אמר במסכת מכות פ' אלה הבולין אמר רב כמה פעמי' טעה יואב שאינו קולט אלא נגנ והוא תפס בקרנותיו שאמר שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפס בקרנות מזבח של שילו אבי אמר בכה נמי פעמי שאינו קולט אלא כסן ועבודה בידו והוא זר הוא ע"כ ובסנהדרין פ' כגמר כדין אמרו שתכלית יואב היה כדי שלא יהיו נכסיו למלכות אלא ליורשיו ואיכא מ"ד שיואב מת למיי שעה והרד"ק ז"ל הביא כל דברי חז"ל כנז"ל וכן מהרי"ל ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף לו' שעשה שמזיד אינו קולט וזה הרג במזיד : ולע"דן והשמועה בלה עד יואב שאלו יואב היה נוטה תחילו אחרי אבשלום ואח"כ אחרי אדוניהו לא היה לו אמת שהיינו יכולים לתלוך בעבו שלעולם היה נוטה אחרי הגדול כי לו משפט הבכורה ואין לדיין אלא מה שעינינו רואות ואין זה מרד ומעל אבן עתה אחר נטה אחרי אדוניהו ומ"ז לא נטה אחרי אבשלום א"כ אין לו סענה להתנגל שבחר באדוניהו ולא בשלמה להיות שלמה קטן שהרי אבשלום יוכיח א"כ אין זה כי אם רוצה לב שבוחר במי שערב לו ואינו נוטה אל האמת כאלו הוא המלך א"כ מורד הוא וזה הענין הוא נופל של השמוע' אשר בלה אל יואב שספרו לו שכן אמרו לבני שלמה כי יואב נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה · אם אפשר שהפסוק אמר שהשמועה בלה עד יואב לא הי' אמרו מלמה שרוצה לאמרו ויסתדל ונותן טעם למה גילו סודו של שלמה ליואב יען כי יואב נטה אחרי אדוניהו ולא נטה אחרי אבשלו' ומזה ידעו שאין רעתו של יואב לא הגרלה לו כיקון העולה והמלכות ולכן הבינו את יואב לבני השמועה אליו ז"ש והשמועה בלה עד יואב ונותן טעם כי יואב נטה אחרי אדוניהו כו' ובאחר וגם יואב אל אהל ה' רמז הטעות הא' יואב אל מזבח בית עולמים קולט ולא אהל אהל ה' הוא טעות מפורסם · והטעות הבני ויחזק בקרנות והיה לו לעלות אל גנו שהגג הוא הקולט לא הקרנות גם טעות אליסי רמז באו' וגם יואב לומר טעם בהיותו אז שאין המזבח קולט אלא

כהן בשעת עבודה ז"ש יואב רוצה לומר זה ולא כהן וז"ש ויגד לו' :

ויגד · למלך שלמה כו' כוונת הכתוב שהוגד לשלמה הגדה מחודשת וכיון כי גם יואב שבכל חכמתו טעה אלא אל אהל ה' שאין קולט אלא מזבח בית עולמים יהי טעות הבני והנה הוא אל המזבח שלא בגנו ולזה א' לבניהו לאמר לך פגע בו ר' ל כיון שטעה בדין פשוט ראוי והגון לאמר לך פגע בו וז"ש לאמר · ומהרי"ל ז"ל כתב שלא היה המזבח קולט בדבר של חילול כבוד המלך שאין כבודו מחול ולאמר שעד עתה שהאריך אפו עם אדוניהו האריך אפו גם כי על יואב העזרו אבל כאשר קדבו פקודות ובאו ימי שלום אל ניהו אלה לפקוד על יואב לך פגע בו ע"כ :

ויבא · בניהו אל אהל ה' וכו' חז"ל ויבא בניהו אל המלך ויאמר כה דבר יואב וכה ענני ה"ל אל אימה ליה הרתי לא תעביר בהלי גברא אי קטלת ליה קבל עלך לוטרתה דלטייה אבו' אי לא שבקיה דליקום בלוטרתה ויאמר עשה כאשר דבר לך פגע בו והקברתו א' רב יהודה א' רב כל הקללות שקלל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד אל יכרת מבית יואב זה ומלכו זה רחבעם' דכתיב והמלך רחבעם התאוץ לעלות במרכבה בתיב ובכל המרכב אשר ירכב עליו הזב מלרש מעזיבה

והשמועה בלה וגו' ויגם הבכר וגו' לא היה בעלם הבכר מיוחד שאין מזבח זה קולט אלא שמיתת פוגע בנפלה אלא ונתבלבל דעתו וע"כ ספה : עוד אפשר שלוה יואב לרמז לו שאינו מודיע בהריגת אבנר ופשעם כי אם בזוגנ שהיה סבור שהם חייבי מיתה וגם אמרו ז"ל שעל אבנר פסורה היה מודל בעלבות ואם"פי אלא היה מודל בלבות ואם"פי אלא היה מודל אבנר ובלבו היה מודל אבנר ובלבו היה שונג ע"כ תמס בקרנות מזבח לרמוז שעונג הוא חייב גלות ולא מיתה ע"פ חייב מיתה על שנפש אחרי מלוני וכמ"ש הפיוספו' בפרק נגמר בדין ע"ש : והסירתי

ייעל בניהו. עלה אל האהל שהיה שם הארון והמזבח שהחזיק יואב בקרנותיו ומקום גבוה היה: בביתו במדבר. מדבר יקרא מקום שאין שם ישוב כלל ויקרא ג"כ מדבר מקום שהוא בישוב אבל אינו עבוד יניחנו למרעה הבהמות כמו שפי' בספר שמואל בפסוק עוברים על פני דרך את המדבר וכן במדבר זה פירושו במקו' שהיה לו שם מרעה במקנה והיה לו שם בית ובאוהלו המקום נקבר ויש בו דרש מה מדבר זה מופקר לכל לף ביתו של יואב מופקר לכל לף ביתו מאד. ד"א מה מדבר זה מנוקה מגזל לף ביתו של יואב מנוקה מגזל. ד"א וכי במדבר היה אלא כיון שנהרג נעשו ישראל כמדבר: בגה לך בית. כי ביתו היה בבחוריס ואוהו לבנות לו בית בירושלם כמו שפי' כדי שיהיה מזומן לו וימל' לו עילה להמיתו: הלא השבעתיך. אע"פ שלא זכר למעלה השבועה אלא שהאחר בו גר' שהשביעו המר שא"ל והוא כפר בו וא"א ז"ל פי' כי מצות המלך הוא כמו השבועה וכן אמר שלמ' פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים: ואעיד

רשי

בביתו במדבר. שהיתה ביתו הפקר כמדבר לעבייס: ולא תלה מלוי לו ולמלות מסס. כדי שיהא מלוי לו ולמלות לו תלה מות: ואעיד

רלבג

ויקבר בביתו במדבר. ר"ל שבבר נקבר אצל ביתו במדבר שהיה שם לו ירלה בזה שהוא נקבר במדבר והוא היה ביתו הראוי לו כי לא ראוי לאים כמוהו להיות מדייני מפני הרגו האנשים בתחבולה ובמרמה: ואמר

כלי יקר

שא' בהלכה ולבי דוד לא ידע את הבבר וכו' שהלו ידע את הבבר ואת עמשה היה נוקם נקמת דמם הפיך ולפי שא' יואב לא כי פה אמות שאמר לא להיה בקללות אם אמות פה בחרתי לא להיה נידון וא' לו עשה כאשר דבר מטוב טעמו וחסידותו סבר וקבל להתקלל כדי לנקום דם עבדי ה' הפיך אבל לא שיהיה מוכרח והלוי זה בזה וז"ש שלמה ע"ה ובראם זרעו לעולם שלא הבוטל הנזדה מעליו אבל לא עליו קללותיו ז"א לדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהיה שלום ולזרעו ישמח דוד והוא בקבר כי אם האבות מלטערים בקבר מכ"ם שישמחו בקבר בהשקט ושלום שלהם וא' מעם ה' כי פשוט הוא שהבל מעם ה' אבל כיון לו' שהיה בשא דוד ומלכותו וזרעו שלום ויהיה עד עולם מעם ה' ר"ל שיהיה להם הבקות עם ה' ית' לעולם ויפקדם בשלום ושלוה לא שיפיך להם השלום מצד הפלה זו אבל התפלל שיהיה עד עו' מעם ה' ותיבה עד עולם נמשכת למה שא' שלום ונמשכת למטה בסוף הפסוק:

ויעל בניהו כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל כי להיותו גומל חסדים וביתו פתוח לרוחה במדבר והפקר לינו מהזרות שיהיה לו בית במדבר מיוחד לאכסניא ולגמול חסד ולדקה עם כל עובר ושב ועתה במותו ליה יקברוהו שם בקרוב לאותו הבית שהיה עושה בו לדקה: ואפשר עוד שהיה בית יואב חוץ לחומה ובשביל שלא נחשוב שנקבר בביתו א' במדב' שנקבר במדבר חוץ לבית ומאמר בביתו היינו סמוך אל ביתו ולא בתוכו ולענין ההריגה והקבורה אם נעשית ע"י בניהו הסכים לדברי הרלב"ג שהקבורה נעשית ע"י אחרים כמו שמוכיח לשון הכתוב שהו' ויקבר ולא א' ויקבור אמנם בענין ההריגה העפ"י שא' פגע בו היינו שנתן לו נזקה בפגיעה אבל לא יתחייב שיהי' הוא הפוגע שלא להיותו הוא המלו' בפגיעתו כמו שב' ויעשה שלמה כו' אבל למה שהמית' היתה לפניו א' בה ויפגע בו וימיתהו לא כן בקבור שהיתה שלא בפניו נאמר בו ויקבר בביתו ע"כ:

ולע"ן במ"ש מהרי"ח ז"ל שבנה לו בית לאכסניא בביתו במדבר בחייו כנז' תוסיף כי בחייו חייבב לו שם קבר כמנהג היום במלכי תוגרמה אשר עושים להם בית להלך בו תבשיל ומאכל לכל עובר ושב ובתים לשבת בהם ימי מספר כנודע וזהו ויקבר בלו הוא קבר את עצמו כי הוא חלב לו שם קבר אצל המקום שהיה בוחל חסדים:

ויתן המלך וכו' יש לדקדק יתור נתן המלך כי די שיאמר ויתן המלך את בניהו תחתיו על הצבא ולא לדוק ואת אביתר. ועוד למה לא הזכיר ענין מיבני לדוק תחת אביתר למעל' במקום סילוק אביתר דכתיב ולאביתר הכהן וכו'. ונראה שלהיות השני העניינים האלה מתחלפים בתכליתם עם היותם מתדמים בפועל כי תכלית הריגת יואב להנקם ממנו אשר הרג אנשים צדיקים וטובים ממנו עובים ממנו לענין העמדת המומה ישראלית לא כן נתינת לדוק תחת אביתר שלא היה בו התכלית להנקם ממנו על שנטה אחרי אדוניה כי אם התכלית העברי לקיים דבר ה' אשר נשבע על בית עלי כנז' למעלה בפסוק ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' למלא את דבר ה' ר"ל שבונת שלמה היתה כן למלא את דבר ה' כדפרישית שם ע"כ א' כאן ויתן המלך את בניהו בן יהוידע תחתיו על הצבא כי הוא הראוי להיות תחתיו למלא מקומו בדבר גבורות וחין ערכו למלחמות כי הוא בן איש חיל רב פעלים ראוי להיות תחתיו על הצבא אמנ' את לדוק נתן המל' תחת אביתר נתינה בתכלית מתחלף והוא התכלית הנז"ל למלא את דבר ה' ולכן הזכיר כאן הב' ענייניים יחדיו לחלק ביניהם ויסיים לזה ג"כ הכלל שאחז"ל שאין ריבוי אלא למעט וכיון שא' ויתן המלך נתן המלך למעט שנתינת הפי"ת היתה שלא שנהגלגל הדבר ע"י המלך ולז"א נתן המלך ואולי מהכרח היתור כפרש נתן המלך מלכו של עולם י"ת וי"ת גם באומרו המלך שתם בכל הענין רמז כן כי מה' המלך יצא הדבר:

וישלח המלך וכו' רש"י ולא תלה מוסם כדי שיהא מצוי לו ולמלות לו חטא מות ע"כ וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל לפי שהיה נראה כשונא את אביבי דוד יואב ואביתר שהרג הא' והמית הבני ואהבה את שלמה בן נרה לעומת זה כתעורר אחרי עשותו דין יואב ואביתר להנקם מ' שמעי ולכך כתיב וישלח המלך אחרי שמעי תכף ומיד אחרי מעשה יואב ואביתר ובזר שיבנה לו בית בירושלים שלא יצא אנה ואנה כדי שלא ילך אנה ואנה ולא יצא מפתח ביתו להסית ולהדיח את ישראל לאמרה בי ולהיות לו מוקש כמו שהיה לדוד ביום לכתו מרגים שירד אליו לחברו ולבדפו והיה שולחו תמיד מנגדו ויוכיח כן מה שרלינו לפי שהיה תכסיס שלא יסית את ישראל:

ולע"ן שלבותו שמעי רבו של שלמה ע"ה לא רצה להמיתו אבל חסד עשה עם תמיד בירושלי' ללמוד מתני חכמה ולכך גזר עליו שלא יצא אנה ואנה כי בשעה הרבה החכם' לשקוד יום יום וז"ש ויאמר לו בנה לך בית בית ועד לחכמים בירושלים ויבנת שם ביישוב גדול מתבודד ולא תצא משם אנה ואנה שעל חיים היה למחזיקים בה ולא יומת אמנם ביום צאתך וכו' מות תמות מות מצד הפרדך מעסק התורה ולמודה עין חיים היה למחזיקים בה ותמות מיתה סגית בעבו' מה שהליף דבר מלך שלטון ועוד יתגלגל עליך חוב ישן ממה שעברתה את לבי דוד ז"ש דמך יהיה בראשך ובזה מובן היתור דמך יהיה בראשך וכפל מות תמות ולפשר עוד כי הלדם המשים עצמו בחקום סכנה עתיד ליתן דין וחשבון על מה שעבה כן ככתוב גם את דמכם לנפשותיכם לדרוש לזה הזהיר ויהיה ביום צאתך כו' ידוע תדע שתי ידיעות הא' כי מות תמות כנז"ל והידיעה השנית שעתיד לתת ליתן דין וחשבון ויהיה דמך בראשך ליפרע ממך לעתיד לבא על מה שהיתה סיבה להתחייב בנפשך. ולפשר עוד כי הקדים זה כמו הזהרה אליו לאמר הזהר שלא תפר ברית ביני ובינו דעתי מוחה לקו' בדמך מעתה דמך בראשך אם לא תזהר ז"ש דמך כו' ולא בראשי והנ'

ויעל בניהו בן־יהוידע ויפגע־
בו וימתהו ויקבר בביתו במדבר:
לה ויתן המלך את־בניהו בן־יהוידע
תחתיו על־הצבא ואת־צדוק הכהן
נתן המלך תחת אביתר: וישלח
המלך ויקרא לשמעי ויאמר לו בנה־
לך בית בירושלם וישבת שם ולא־
תצא משם אנה ואנה: והיה ביום
צאתך ועברת את־נחל קדרון ידע
תדע כי מות תמות דמך ידיך
בראשך: ויאמר שמעי למלך טוב
הדבר כאשר דבר אדני המלך כן
יעשה עבדך וישב שמעי בירושלם
ימים רבים: ויהי מקץ
שלש שנים וברחו שני־עבדים
לשמעי אל־אכיש בן־מעכה מלך גת
ויגידו לשמעי לאמר הנה עבדיך
מ בגת: ויקם שמעי וחבש את־חמרו
וילך גתה אל־אכיש לבקש את־
עבדיו וילך שמעי ויבא את־עבדיו
מגת: ויגד לשלמה
כי־הלך שמעי מירושלם גת וישב:
וישלח המלך ויקרא לשמעי ויאמר
אליו הלוא השבעתיך ביהוה ויעד
ואעד

וסליק בניהו בר יהוידע וישליט ביה
וקטליה ואתקבר בביתיה במדברא:
ומני מלכא ית בניהו בר יהוידע
חלופוהי על חילא וית צדוק כהנא
מני מלכא חלף אביתר: ושלח מלכא
וקרא לשמעי ואמר ליה בני לך ביתא
בירושלם ותתב תמן ולא תיפוק
מתמן לכא ולכא: ויהי ביום מיפקך
ותעיבר ית נחלא דקדרון מידע
תידע ארי מימת תמות חובת קטולך
תהא בריש: ואמר שמעי למלכא
תקין פתגמא כמא דמליל רבוני
מלכא כן יעביד עבדך ויתיב שמעי
בירושלם יומין סגיאין: והוה מסוף
תלת שנין וערקו תרין עבדין לשמעי
לות אכיש בר מעכה מלכא דגת
וחוויאו לשמעי למימר הא עבדך בגת:
וקם שמעי וזריז ית חמריה ואזל לגת
לות אכיש למבעי ית עבדוהי ואזל
שמעי ואייתי ית עבדוהי מגת:
ואתחוא לשלמה ארי אזל שמעי
מירושלם לגת ותב: ושלח
מלכא וקרא לשמעי ואמר ליה
הלא קימית עלך במימרא די
ואסהדית

פה אמר כי אותיה ועוד אמר ארמי לקיים דבר מלך שלטון ז"ש כאשר דבר אדוני המלך כן יעשה עבדך כו' ע"כ:

ולע"ן על פי מה שכתבתי בפסוקים הקודמים שראה שיהיה לו בית לחכמה וז"א ויאמר שמעי טוב הדבר לשקוד על התורה ז"ש טוב הדבר ואחר שהוא טוב מעצמו שאין טוב אלא התורה מעתה כאשר דבר אדוני המלך כן יעשה עבדך שראוי טוב בטו מגרעת ולזה הזכיר הכתוב ויבא שמעי ימים רבים בירושלים שלא יצא כי אם ע"ל ההכרח שאלו לא היה כן לא היה יוצא כי הוא היה שמח לשקוד על התורה בביתו ולפשר לפרש בהפך ע"ד מה שאחז"ל ימים רבים המאוד בזה שלפי שהם ימים של נער לכך הם נראים אלה כרבים כך א' כאן ויבא בירושלים ימים רבים לפי שסוף סוף היתה יציאתו בהכרח ולא ברצון ז"ש ויבא בירושלים ימים רבים וכולם ג' פנים:

ויה' מקץ ג' פנים כו' ויקם שמעי כו' ראוי להבין מאי רבים" ר"ל שמעי לעבור על דבר מלך כשלמה על דבר אל כזה והיינו יכולים לו' שמעי עונותיו הבשילוהו לעבור על גזרת מלך כדי שיתחייב בנכסיו ונזדון לבו הפילו להיותו בו לדבר המלך ואולי שמר על היותו תלמידו שיהי' עובר על פשעיו והיות' קבה כשהוכיחו שלמה ע"ה הלא השבעתיך כו' לא מצינו שהשי' שמעי דבר הלא דבר הוא. ונראה כי שמעי חשב שהשבועה שנשבע והתנאי היה ביום צאתך ועברת את נחל קדרון ידוע תדע כי מות תמות היינו בהמלאו בחוץ ממקום מקלטו הבית אשר בנה לו בירושלים אמנם אם יסוד לירושלי' אל בית מקלטו יחזור לאיתנו לאיתן מוסבו כזה דן שמעי בלשון התנאי וכל ליבשה המשמע בי תרי אפי יד בעל השב' על התחתונה דהמוניא מחבירו עליו הרחי' וספק נפשות להקל ואל טענה זו כיוונו הפסוקים באומרו ויהי מקץ ג' שנים וכו' שהקדים ראשונה להודיענו שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו שכמו שמעי היה חטא עם דוד בעת בורחו מפני אבשלום כך העונש הגיע אליו ע"י בריח' עבדיו ז"ש וברחו שני עבדים כו' והודיע הכתוב שהביאו לכלל עונות וז"ש ויגידו לשמעי לאמר הנה עבדיך בגת שהעונה שהטעוהו לאמר הנ' הנם עבדיך בגת שתוכל ללכת מהרה ולשוב מיד ולא ירגיש המלך בהליכתך אלא לאחר שתביאם ואין לך עון וז"ש לאמר ר"ל הטעימו לו טענת' בעיניו לאמר הנה עבדיך בגת קל מהרה תשוב למקומך ולזה ויקם שמעי כו' שהלך בזריזות ושב בזריזות וכן מורה לו שנית וילך שמעי ויבא וכו' שכבר הזכיר וילך גתה והבאת עבדיו פשיטא כי להבית' הלך אלא ודאי ר"ל שהלך ותכף בא וז"ש וילך ויבא את עבדיו שבזה טעה שמעי ללכת וז"ש ויגד לשלמה כי הלך שמעי מירושלים גת ושב ר"ל מהרה שב כאלו חזר להתירו הא' ולזה הוכיחו שלמה וא' לו הלא השבעתיך בה' כו' כלו' הלא היה לך להזהר מאד בענין שבועת שלו החמורה שנשבעתה העולם כשא' הפי"ת לא תשא כו' ומעיד בך לא כמו שהבנת אתה לקולא אבל הבנתי היתה להומרא שלעיד בך וכוונתי ברו' שהיתה לאמר ביום צאתך והלכת אנה ואנה ידוע תדע כי מות תמות כו' ולפי כן ומדוע לא שמרת את שבועת ה' שרהוי להחמיר עליה ומצות מלך וז"ש ואת המצוה אשר צויתי עליך ולזה שתק שמעי ולא ענה עוד כף שם לפיו כי שלמה הפיגה הענה נגחת דחמור מאד ענין הבטוע' שאין לזלזל בה ולפי' בלשנות דמשמע להרי אנפי דחמת מלך מלאכי מות עוד לפשר שטעה שמעי במ"ש לו שלמה כנה לך בית בירושלים שיהא דר לדרת קבע שם ולא יהיה נ"ל אחרת ואומרו ויבטח שם ישיבה קבע ולפי זה ולא תצא משם אנה ואנה יובן הטעמו דוקא כשיבקיר דירתו וזהו לו' ולא תצא משם תיבת משם למה לי הי ולא תצא אנה ואנה אלא ודאי אין החיוב אלא בעקירת דירה שלא לבטל לו לגמרי עוד לקשור קשר על המלך שלמ' ולכך יצא אחרי עבדיו ערקו ומוכרח ולפרש לחרת בת ושיבה ולבד ועתה אבאר בסיעתא דשמיא כל פסוק ופסוק בפרטות ממה שאמרו המפרשים ז"ל בזה:

וישלח המלך וכו' עיין הרד"ק ז"ל וזכן מהרי"ח ז"ל ויעיין רש"י ז"ל ולפיטות אביו של הרד"ק ז"ל הבטעתיך ר"ל כי לא היה בדעתו כדי להפילו ברשתו ולהמיתו שהלא הבטעתיך ועכ"ז התרתי בך ז"ש ואעיד בך כי כן היה ראוי לו ולאיש כמוני ראוי לאמר לך הזהרה הראלה כדי שתאמר כך יהיה דמך בראשך ז"ש את שבועת ה' היינו לרני פי מלך שמור ועל דב' שבועת אלהים: ולע"ן ואעיד בך את ה' הנזכר בתיבת בה' ומשמש במקום פנים כמו ואעיד בך בה' מעתה לא אעלי תלונותיך כי אם על עצמך:

ויאמר המלך לשמעי כו' עיין הרד"ק וכן מהרי"ח ז"ל ולא שאלו שמעי לא היה יוצא מירושלים לא היה מכה אותו כלל ולא מבקש לו תולנה לאחרת:

ומדוע לא שמרת וכו' לריך לדקדק לו' ומדוע לא שמרת את שבועת ה' ולאחר כך הביאו על דבר נקל ממנו והוא לו' ואת המצוה אשר צויתי עליך: ונראה שכלון הודיע שלמה שלא עשה כו להוסיפו בנית ה' שלא יצא אנה ואנה אלא כדי שיהיה בענין רסור בניה הלסורים לכפר על אשר חטא בעצה שעיבר את דוד ותועלתו של שמעי עדיה כן לתיקון נפשו וכמו שהזהירו דוד לבנו בתה שלמה ולא תורד שיבתו בשלום בלול הדמי' פסז"ש ומדוע לא שמרת את שבועת ה' מאר אומרתה ועוד מדוע לא שמרת לא ביאר אלי אמר אשר היה עליך ותועלתך

ולא תבא פשט ונו' כנגד המלך פשה מדה כנגד מדה סוף קלל את דוד בנחתו מירושלים ע"כ היה הענין בהוסף לו שם' נחתו מירושלים יומת ופה שבשם שלא יבנר מבתקייה בו ת מבנו חס לא יבא שמעי מירושלים מעבר לנחר כלפי שם"ל גדול הענוה ופיוסה וכו' כי הענוה יגרה בו היה"ר לעבור פס"מה הבחירה לעשות וע"כ אמר שלמה שע"י שיהא שמעי מושבע ומוסר שלא לבחת מירושלים יתגרה בו יגר"ה כדי לעבור על שבועתו. טוב הדבר כלומר טובה גדולה אתה עושה לי בזה לפנים מעשות הדין כיון שהמיתי שהרגת ליאב כיון שאמר על עשמו בחיבון לו הרגת זה הוא טובה גדולה וכן דרשו ז"ל על ועשית היטר והסוב לפנים מעשות הדין:

ובשעלכם

מסרה

אנא ואנא ג' בקריאה וסי' וישלח המלך ויקרא לשמעי. הלא השבעתיך ביי' ואעד. מאן נחזי ויאמר לא אהלך עבדך: והיה ביום ה' וסימ' נמסר בריש סדר תצא: בראשך ג' וסימ' והיה ביום צאתך ועברת. ויאמר המלך אל שמעי. כי קרוב: וישב ב' ס"פ וסי' ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב. ויגד לשלמה כי הלך שמעי:

כלי יקר

חייבו שלא יצא מהבית וע"ד הנז' כלל ועיקר כדי שיהיה שקוד ללמוד תורה למנס בענין העונש לא ענשו על היציאה לבד כי אם גם כשיעבור את נחל קדרון ז"ש והיה ביו' ההוא ועבר' את נחל קדרון ידוע תדע כי אז כשתעבור נחל קדרון מות תמות וכו' לא ביציאה לבד:

ויאמר שמעי למלך טוב כו' מהרי"ח ז"ל הגה קבל שמעי הנזר' בסבר פנים יפות שא' טוב הדבר ר"ל הדבר טוב מפלת עצמו לשבת בירושלים עיר התהילה

רלב

אנא ואנא ג' בקריאה וסי' וישלח המלך ויקרא לשמעי. הלא השבעתיך ביי' ואעד. מאן נחזי ויאמר לא אהלך עבדך: והיה ביום ה' וסימ' נמסר בריש סדר תצא: בראשך ג' וסימ' והיה ביום צאתך ועברת. ויאמר המלך אל שמעי. כי קרוב: וישב ב' ס"פ וסי' ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב. ויגד לשלמה כי הלך שמעי:

כלי יקר

חייבו שלא יצא מהבית וע"ד הנז' כלל ועיקר כדי שיהיה שקוד ללמוד תורה למנס בענין העונש לא ענשו על היציאה לבד כי אם גם כשיעבור את נחל קדרון ז"ש והיה ביו' ההוא ועבר' את נחל קדרון ידוע תדע כי אז כשתעבור נחל קדרון מות תמות וכו' לא ביציאה לבד:

ויאמר שמעי למלך טוב כו' מהרי"ח ז"ל הגה קבל שמעי הנזר' בסבר פנים יפות שא' טוב הדבר ר"ל הדבר טוב מפלת עצמו לשבת בירושלים עיר התהילה

רדק

ואעיד בך. כלומר לא מויתיך ביני ובינך שלא תוכל להכחיש הדבר שלא בפני אחרים אמרתי לך זה הדבר והשבעתיך בהש"י וקבלת המצוה והשבועה ואמרת טוב הדבר ידיעה עברת על שניים על שביעת השם ועל המצו' אשר צויתיך: אשר ידע לבבך. אע"פ שרמז רבים ושמעו מה שעשית לדוד אבי אתה בעצמך תדע מחשבתך רעה שהיית חושב בפיך: והשיב יי' את רעתך. כי מאתו היתה הסבה כמו שכתוב והאלהי' אנה לידו לפי שהיית חייב מיתה בקללך דוד אבי והוא כשבע לך שלא ימיתך בגבול האל על ידיך. ל"א שאתה חייב מיתה בעבורו והוא השיבה על שבוע' יי' ועל מצותי: ועלה. יבא בניהו מלפני המלך והוא יעמו שמעי לתקוש המכפש ושם פגע בו: נכונה ביד שלמה. כיון שמתו חייבו המלוכה היתה נכונ' ביד שלמה: ויתחתן

רשי

ואעיד בך. לשון התראה: את שבועת יי' אשר השבעתיך ביי': והמלכה נכונה וגו'. כלומר לא נתנה על כל אלה. ויתחתן

ואעד ב' לא מלי תס' ביום מכרם ציל דין חס'

ואולם התועלת הא' הוא במדות והוא להודיע כי כשיבי' ההכרח לעשות דבר יגיע ממנו בושת ראוי שיעשהו בהופן שיסור הביאת ויאחר התועלת ולזה תמצא כי כשהביא ההכרח אל שיתחמם המלך דוד בשכיב הביאו בחיקו היה בזה מן הבשת לה ולו כי ידע שהיא נכנסת לשכב בחיקו הנה הערימו ושמו אותה סוכנת כי בזה יעלם ענין הכנסה עם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהיא נכנס לעיין בדבר המנוי אשר שם אות המלך עליו: הב' הוא להודיע ענין יותר דוד כי מפני שלא יוכל להרבות עוד כשיש כי כבר נשא מהם מה שאפש' לו לפי הגימום התוריי לא ידע את הביאה עם שכב בחיקו אחר שלא היה אפשר לו לקחתה לאשה וזה ממה שיור' שכבר נתחרט בתכלית מחט'בת שבע ולזה הגיעה מדרגתו

רדק

וְאַסְהֲדִית בָּךְ לְמֵימַר בְּיוֹם מִפְּקָךְ
וּתְהַךְ לְכָא וּלְכָא מִידַּע תִּידַע אֲרֵי
מִיתַת תְּמוּת וַאֲמַרְתְּ לִי תַּקִּין פִּתְגָמָא
שְׁמִעִית: וּמַאדִּין לָא נְטַרְתְּאִית
שְׁבוּעָתָא דַיְיָ וְיָת תַּפְקִידְתָּא דִּי
פַקִּידִית עָלָךְ: וַאֲמַר מַלְכָא לְשִׁמְעִי
אַתְּ יְדַעְתְּ יָת כָּל בִּישְׁתָּא דִּי יָדַע
לִיבָּךְ דַּעֲבַדְתְּ לְדָוִד אַבָּא וַיְהֵיבִיתְ
בִּישְׁתָּךְ בְּרֵישָׁךְ: וּמַלְכָא שְׁלֹמֹה בְּרִיךְ
וְכוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְּדָוִד יְהֵי מְתַקַּן
קָדָם יְיָ עַד עָלְמָא: וּפַקִּיד מַלְכָא יָת
בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וּנְפַק וְשַׁלִּיט בֵּיהּ
וְקָטְלֵיהּ וּמַלְכוּתָא אִתְּקְנַת בִּידָא
דְּשְׁלֹמֹה: **ואתחתן**

נ' אֲנָה וָאֲנָה יָדַעְתָּ תֵּדַע כִּי־מוֹת תָּמוּת
וַתֹּאמֶר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר שָׁמַעְתִּי:
ומ"ר מ"ר וּמַרוּעַ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת שְׁבֻעַת יְהוָה
נ' וְאֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר־צִוִּיתִי עָלֶיךָ:
נ' וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי אַתָּה יָדַעְתָּ
אֶת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר יָדַע לְבָבְךָ אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת־
נ' רָעָתְךָ בְּרֹאשֶׁךָ: וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בָּרוּךְ וְכִסֵּא דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לִפְנֵי יְהוָה
עַד־עוֹלָם: וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־
בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע־בּוֹ
נ' ומ"ל וַיָּמָת וְהַמַּמְלָכָה נָכוֹנָה בְּיַד שְׁלֹמֹה:
ויתחתן

ומדוע י'בקריאה וסי'נמסר בריש פרר קרח: שבעת ה'ד'חס'וא'מלא בקריאה וסימ'נמסר בסדר משפטים ובסדר מטות:

מהפריעות לזאת המדרגה הנפלאה שהיה רואה בעיניו ומשם לא אכל: הנ' הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שיסגיח במוסר בנו ולא יעגרהו מזה דבר הלא תראה כי אדניהו לא קדמו מוסר אביו והתנהג מפני זה במנהגי אבשלום הפחותים והיה זה סבה אל שבעט באביו לקחת המלוכה בזולת עצתו ורצונו ונמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלו' מפני רוע מנהגו וכבר תעמוד על רוע חכונותיו ממה שבקש לו את אביגל הוא בהגעת המלוכה השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה: הד' הוא להודיע כי אם יי' לא יבנה בית שוא עמלו בונים בו ובכלל הנה מי שיכוין לחלוק על כונת הש"י לא תועילהו בזה מחשבתו אבל יסבב שיגיע רצון יתב' בהופן יותר שלם הלא תראה כי מפני שהיתה המלוכה לשלמה מיי' כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניה מה שנתחב' להלוק על הכוונה ההיא במה שמשך לב גדולי העם אשר היה ראוי שיסכימו עמו כמו יואב והביתר אבל היה זה סבה אל שיגיע דבר אשר שלם אשר לא יתכן עמו מחלוק' והוא מה שמשמוהו כל הראשים הכוללים אשר להם מבוא בבחירת המלך ושב על לשון דוד בחייו כי זה ממה שהסיר משלמה כל מחלקת בדבר המלוכה: הה' הוא להודיע כי אין מעלת האדם לקוחה מהיופי ואין לו בה רושם כלל ולזה תראה כי אע"פ שהיה אדניה טוב תאר מאד לא בחר הש"י בו כמו שלא בחר באבשלום אחיו ולזה אמר הש"י לשמואל אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיו ואמר' נבחר שלמה כי הוא היה חכם כמו שנתבאר מדברי דוד באמרו לו כי איש חכם אתה ועשית כחכמתך כי בחכמה ימלוך מלך לא ביופיו: הו' הוא להודיע כי הש"י מסבב סבות להגיע לעושה הרע כרעתו ולזה סבב שיהיו יואב ואביתר עם אדניה להשיב על ראש יואב את אביגל כי הש"י מסבב סבות להגיע לעושה הרע כרעתו ולזה סבב שיהיו יואב ואביתר עם אדניה להשיב על ראש יואב את אביגל אשר הרג בתחבול' ובערמה ולהשיב על בית עלי מה שייעד לו הש"י על מה שחטאו לו בניו: הז' הוא להודיע שראוי למי שיסתלל בדבר מה שיתחלט בהגעתו בכל הסבות הנלוותו' בהופן שיתכן שיגיע לו מבוקשו ולזה תמצא כי מפני שנכון הנביא לא יכול להתרעם מאוד על ענין מלכות אדניהו כי לא היה נוגע בדבר ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שחיקת בת שבע ושלמה שהיו נוגעים בדבר עם שכבר היה זה מביאתו אלשה בענין נבותו כי הוא התנבא שתהיה המלוכה לשלמה ואם יסתלל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חסד בלב המלך דוד ר"ל שיחסדהו כי מלבו אמר לו הדבר ההוא לא בנבואה ולזה הוא מסתלל בהגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא יסלו ולא ישמע בחוץ קולו לאמת יוליא משפט ולזה סבב שתתרעם בת שבע על דבר סור המלוכה משלמה כמו שנסבע לה דוד והראת' עם זה בדבריה כי לב אדניה להמית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל בני המלך ואחר זה בא נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדבריה וספר הדבריים באופן ששפרה אותה בת שבע ונתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במלאותו להשתלל שלא יודיעוהו אליו כי לא היה לו ל"א להתרע' עליו ומפני זה לא בא דבר בקיום ששלמ' ימלוך אחריו כי אם לבת שבע והנה היה מאוס' החכמה בזה ההשתלות שתכף שנכנס נתן הנביא ישאה בת שבע כדי שלא ירגה שאניהם הסכימו בזה הענין כי זה ממה שיתאלים החזק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע: הח' הוא להודיע שמשיחת המלך ראוי שתהיה על המעין על יד כהן גדול או נביא או על ידי סנהדרין כי אלו הם אשר יתכן שיאמר במי אשר יבחרו שבחרו יי' והנה לזה התורה שתהיה בחירת המלך על זה האופן כמו שנתבאר בתורה בפרשת שופטים: הט' הוא להודיע שאין ראוי לאיש טוב שיגיע מלהודיע הבשורות הרעות כשיחכו לקחת עצה עליהם כי מזה הכל יהיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא מלהגיד האמת בזה הענין לאדוניה ואף על פי שהיתה בשורה רעה לכל האנשים אשר שם כי זה ממה שיתישרו בו ללקיחת העצה למלט נפשם ולזה ספר בשלמות כל המאורעו' בו כדי שיתאמת להם שאין להשיב הנעשה במשיחת שלמה כי זה ממה שיביאם אל שלא יקלו בזה הענין לקיחת עצה למה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירוא ממנו שיחיהו שם כשיראה האדם מדבר מה אין ראוי להמתין עליו כלל ולזה תמצא שאדניהו השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירוא ממנו שיחיהו שם כי היה המקום שהוא מקלט לו והוא המובח שהוא למקלט כמו שנתבאר בתורה עם שאז ג"כ היה עת רצון כי היה אז שמחה לשלמה במה שהגיע מהמלוכה ואולי מפני זה יתפיים אז יותר למחול לאדניהו והנה הגיע אז מזה מה שהיה ראוי להגיע וזה שכבר מחל לו הנעשה בתנאי שישמור בעתיד שלא תמצא בו רעה כי אז ישוב בראשו מה שעשה מזה כי בזה הראה לבבו לעשות המלוכה משלמה אשר הרע שיראה בו שהוא נמשך לזאת המחשבה יוזק אז בזה המעשה מפני שבו בחינת כוונתו במה שיעשה אחר זה: הי"א והוא במדות הוא להודיע שראוי לכל אדם שיגלה אחר מותו ולזה המצא שדוד כשקרבו ימיו למות אזה לבנו שלמה לשמור משמרת התורה להיות עיניו ולבו תמיד בכל ראוי שיסתלל אז להקנותם מהמוסר מה שיספיק להם אחר מותו ולזה הגיע אליו ובזה תתמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה משך לבו מאד בזאת הצוואה להתנהג בדרכי התורה חלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלהית ויצליח בכל מעשיו ובכל מה שיפנה אליו ובזה תתמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה משך לבו מאד בזאת הצוואה להתנהג בדרכי התורה כדי שיחזק בה וכן מצאנו שעשו משה ויהושע ר"ל שהם הוכיחו את ישראל ואזו אותם לשמור את התורה קרוב למות' ויותר ממה שצוו אותם קודם מותם: הי"ב הוא להודיע שראוי להסתלל בכל הפנים לספוג עושה הרע כרשעתו לבער הרע מן הארץ כי בזה יוסרו שאר האנשים ולזאת הסבה ראוי גם כן לגמול טוב ולזה ספר כי דוד לזה לשלמה שיעשה הדבר בחכמה באופן שימצא מקום להשיב ליואב ולשמעי הראוי' להם מהרע בדרך שיוריד שיבתם בדם שאול ושיעשה חסד לבני ברזילי הגלעדי כאשר גמלוהו בברחו מפני אבשלום: הי"ג והוא במצות והוא להודיע שיש למלך לעכוב הראוי' לעכוב ביותר ממה שימשך מדברי תורה ולזה תמצא שהרג שלמה את יואב ואם לא היה בן מות לפי משפטי התורה כי לא היתה שם התראה גם הרגו במקום שלא היה ראוי להמיתו והוא בהיותו מחזיק בקרנות המזבח כי התורה לא הקפידה שם שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות וכזה מצאנו בדוד שהרג האנשים בעבור הודאת פיהם שלא היו ראויים למשפטי התורה: הי"ד והוא להודיע שכבר מיהר שלמה לקיים בזה שלמה מקום לנבות את חובו עם שזה היה ממה שיתבאר מדברי המלך כי היה בלתי נאמן מלות אביו בענין יואב ושמעי והיה מתכמתו שלזה לשמעי דבר לא הרגיש ממנו כי ראוי היה למלך לגזותו זה כי אולי אם יגלה מעשה שיתסלל להגיה לב העם מהחרי המלך כי היה בלתי נאמן למלך כמו שירמה מדבריו לדוד בברחו מפני אבשלום בנו:

כלי יקר

להגיל ממות נפשך ולא לתועלת תכלית נקמה ז"ם עליך ובזה מובן כפל המצוה אשר צויתי כי די שיאמר ומדוע לא שמרת אשר צויתי עליך. וכן בלי ספק מחייב הנכל כי לא יתכן שלמה אים שיאמר ומדוע לא שמרת אשר צויתי עליך. ובזה נכונה ולא תועלת הנפש ולא תועלת עליות כאיים פועל און חכם ומלך הסיר יעשה עם רבו כ"ז זולת לת

מנחה קטנה

ויתחתן שלמה · דרשו בו כי לפי נסמך ענין זה למיתת שמעי שכל זמן ששמעי קיים לא נשא שלמה את בת פרעה שהיה ירא ממנו והיה מוכיחו על זה כי רבו היה ובשנה הרביעית נשא את בת פרעה שהרי שמעי יצא בירושלים שלש שנים ומה שכתוב לא תתחתן בם יש מרז"ל שהומרים שהכתוב מדבר קודם התגיירותן ויש חומרים כי קודם זה לא שייכא בהן חתנות וכן כתוב לא תתחתן בם כי מגיירי הוו וסברה גייר את בת פרעה ועבר על לא תתחתן בם ולמי שהמר שלא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה מתוך להבה יתירה שלהבה מעלה עליו הכתוב כהילו נתחתן וקרי ליה בלשון חתון ואמר ויתחתן: אל עיר דוד · ר"ל אל ציון שהיה שם בית דוד וציון נקרא עיר דוד: על כלותו · אבל אחר שכלה לבנות לה בית העלה אותה מבית דוד כמו שאומר הטע בדברי הימים כי אמר לא תשב בית דוד כי קדש המה אשר בא אליהם ארון יי': את ביתו ואת בית יי' · את ביתו אחר בית יי' כי בית יי' בנה מתחלה בשבע שנים ואחר כך בנה ביתו בשלש עשרה שנה: מזבחים

רשי

א

ויתחתן שלמה · וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים לא נתחתן בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו לבנות וגומר · ואחר כך בנה לה בית: מזבחים

רלבג

ויתחתן שלמה את פרעה וגו' · עד

ויעלוך לחבשים בבו תחת ו' · ראוי שתדע כי שלמה נתחתן את פרעה אחר שנתגיירה בתו ועם זה היה בזה הענין יציאת קצת מדרכי התורה כי לא התירה אם לבא בקהל כי אם דור שלישי: ויביאה אל עיר דוד · הוא ציון: ואת בית יי' חומת ירושלים סביב · הנה היה ראוי לבנות חומה סביב ירושלים לקדש מה שבתוכה כי הרבה מן הקדשים לא היו נאכלים כי אם לפנים מן החומה אחר שנבנה בית יי' אם כמו הענין במעשר שני ובבכורי' ופסח ובכורות ומה שדומה להם לפי מה שנתבאר בתורה: רק

רק

ויביאה ד' בקריא' וסי' ויבאה אל האדם · ויבאה יצחק האהלה שרה אמו · ויתחתן שלמה את פרעה · וישקד יי' אל הרעה: עד כלותו ג' בקריאה וסי' ידבק יי' בך את הדבר · ויתחתן שלמה · אל תודעי לאיש · אנ"ך:

וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּקַּח אֶת־בַּת־פַּרְעֹה וַיְבִיאֵהָ אֶל־עִיר דָּוִד עַד כַּלֹּתוֹ לִבְנוֹת אֶת־בֵּיתוֹ וְאֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־חוֹמַת יְרוּשָׁלִַם סָבִיב:

ד"כ' מל' יב' הס' ב'

וְאִתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה בְּפַרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וּדְבַר יַת בַּת פַּרְעֹה וְאַתְיָהּ לְקַרְתָּא דְּדָוִד עַד דְּשֵׁיצִי לְמִבְנֵיַת בֵּיתֵיהּ וַיַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וַיַת שׁוּרָא דִירוּשְׁלֵם סְחוֹר סְחוֹר:

לחוד

ג

ויתחתן שלמה · אחר שנתגיירה בתו ועם זה היה בזה הענין יציאת קצת מדרכי התורה כי לא התירה אם לבא בקהל כי אם דור שלישי: ויביאה אל עיר דוד · הוא ציון: ואת בית יי' חומת ירושלים סביב · הנה היה ראוי לבנות חומה סביב ירושלים לקדש מה שבתוכה כי הרבה מן הקדשים לא היו נאכלים כי אם לפנים מן החומה אחר שנבנה בית יי' אם כמו הענין במעשר שני ובבכורי' ופסח ובכורות ומה שדומה להם לפי מה שנתבאר בתורה: רק

כלי יקר

ולא' אחר זה ויאהב שלמה את ה' ללכת בחוקות דוד אביו כו' עם היות שלאחרי כן נשיו הטו את לבבו הנה בעת ההיא עדין לא חטא כלל ע"כ תורף דבריו בזה · והנני מעיר על דבריו דבר שון ראשון אל אומרו אין לנו הלא מה שאמרו חז"ל לא נסור מדבריהם אפי' יאמרו לנו על ימין שהוא שמאל ש"ם בלומרם על ימין ימין · והנה דעת הלו' שדור שלישי נמנים מימות משה ועשה לו נגיף כי טעם איסור המקריים מפני הרעו לישראל ולכך בהתרחק ג' דורות מהדור המריא לישראל יותר בקהל · וקשיא לי על דבריו שיגיד עליו ריעו שלא' גבי הממזרים לא יבא ממזר גם דור עשירי לו יבא לו שהוא עשרה לאותו ממזר כן דור שלישי לאותו המלרי · הבא להתגייר קאמר ולא לימות משה שאם בתת לתת טעם לאסורם על ג' דורות אפשר שאין הטעם מפני שהרעו לישראל אלא להרבות להיות ביניהם קירוב דעת כי גרים היינו בארצם והקב"ה רחק אותנו מהם שהרי אסר אותנו אלא בשוב מצרימה כדי שלא נשוב לכשלה עוד להיו מגדלי בלורית ועובדי ע"ז בתקרבנו אליהם המנם בעבור ג' הדורות נשכחו דתם ולא יהות לבא בקהל דבתלתא הויא חזקה · הן אמת שחז"ל אמרו הטעם לפי שהרעו לישראל מצריים והדומיים לזה לא רחקם המנם המולביים לפי שהחטיאו בזנות בנות מואב רחקם לעולם וסוף דבריהם ז"ל מגיד לדברי מהרי"ל במה שה"המנם המולבים אסר הרעו וגם הטב אין אותם רחקם לעולם ע"כ שאין הטעם העקרי אלא מפני שהמורבי' הרעו לנפש ולכך רחקם לעולם לא כן מצרי והדומי שהרעו לישראל בגופן לבד והיותר קשה על דבריו הוא במ"ש שלא יבא בקהל כו' היום לענין מינוי שררה כי זה לא יתכן שא"כ גבי לא יבא עמוני ומואבי בקהלה' יהיה לשררה לפי דבריו וכן גם כן לא יבא ממזר בקהל ה' וכן כרות שפכה וגם כן לפי דבריו ממזר מותר בישראל שלא נאסר אלא למינוי שררה רחמנא ליצלן מהרי דעתה ועוד יקשה עליו למה בשאר הגרים התיר לממות אותם בשרה ואפי' קודם הג' דורות זולת בדייני חליצה שהנקרי פסול משום שנה' בה ונקרא שמו בישראל כו' היה רלוי שבכל מינוי שררה יתחייב ג' דורות ואין הדין כן אפי' המלכות אם אביו ואמו מישראל לי ואפי' שזקנו או זקנתו גרים גם ש"ם והנה מצינו רבים אז מאדום ומצריים שנתגיירו ונשאו נשים מישראל עד כאן הנה לא מלאנו אפי' אחד ואדומי הנזכר בנביאים היינו על שהיו רדים אם לא שהיו מאדום ומה שהביא ראיה מהמצריים שיצאו מצרים עם ישראל ונתגיירו ונשאו בנות ישראל אין זו ראיה כלל כי אות המצריי' לא היו בכלל הגזרה שעדין לא נתנה התורה והתורה לא גזרה עונם כי אם על המצריים אסר ראם את מעשי ה' כי מורא הוא ולא שבו לעבודת ה' מיד לכך נענשו שלא יבאו עד דור שלישי אמנם המצריים אסר נתנו לבם מיד והתעוררו לבא אחרי עבודת ה' היום בכלל הגזר' ועוד לו הוכח שמואה שהיו בכלל הגזרה מי אמ"ל שהערב רב עלה אתם היו מצריי' ואחרב' לשון ערב רב מורה על היותם מלומות מתחלפות ומעורבים מינים הרבה ולא יתחייב שהיו מן המצריים העם הקשה גם קשה למה שאמר וכן רמי שבשאר שעשו בני ישראל שלקחו נשים מצריות עד כאן ואחי אל' שלמה כתשוב שלקחו ישראל מצריות לנשים ויישראל גל נעול לאותי כלה מעין אתוס הלנשים והנשים יחדיו לבלתי היותם ביניהם זרע פסול ומ"ש הנביא עובדיה מאדום היה על כן אני אל' דלמ' היה דור שלישי ולא רלשון לו נתגייר הוא ואבתו ולא הוכשרו לבא בקהל כי אם עד דור שלישי כמו שקבלו רבותינו ז"ל והסברה הזאת הבנית היא היותר נכונה שהוא עצמו נתגייר שכן אמרו במסכ' סנהדרין פ' ה' דיני ממונות יבא עובדיה שדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם ויכרע מעשו שדר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם עד כאן הרי שהוא עצמו נתגייר והיה בין ב' רשעי' אביו ואמו נכרים · והראיה שהביא מדוד שנשא את מעכה בת מלך גשור וכו' כנז"ל איננה ראיה דודאי שעשה מלחמה גורמת הטר בנכריות ובאיסור לדומית ולו הוכח כי נודה לדבריו שאין הפר ביפת תואר אלא איסור נכרית לא איסור לדומית מי אמר לך שדוד בא עוד עליה אלא ביאה ראשונה לבד וממנה יצא אבשלו והייתה אצל דוד כבודה בת מלך לכבוד אבשלום לא לאשה לדוד כי אדומי' היא ותמר היתה למעכה קודם שלקחה דוד והייתה אחותו של אבשלום מאמו ולא מאביו וכמו שהרחבנו למעלה בענין תמר ומ"ש עוד בהתר הספר הנ' לא האשימו הכתוב על ההתחתנות וכו' הנה פשט הכתוב סותר כ"ז וכמו שהוא ז"ל עצמו הרגיש בהם שהרי אמר על כולם בכלל מן הגויים אשר אמר ה' לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם ובכללה בת פרעה בזה כי אמה נעקם המקראות לגלות מדברי חז"ל האמת והצדק ומ"ש ויורה ע"ז שרין החטא על החיתון ממה שאמר שם עוד ויתאלף ה' בשלמה כי נטה לבבו וכו' ולא הזכיר התחתנות כו' ואני או' שאין זו הוראה כלל כי עדיפא מינה הזכיר שהזכיר פרי הנמשך מהתחתנות שאמ' בפסוק מן הגוי' שנטה שלמה אחרי אלהי' אחרים והתאלף ה' בו ואיה לו לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים ובכלל זה כל מין תוכחת על הפרטי' שנטה בת פרעה אז אלהה בנו בנשאו את בת פרעה כו' אין זו ראיה כלל שלא הזכיר מצריו' לפי שלא כשלו ישראל מצריות כי אם תחילת אדומיות כו' כנז"ל זה הכלל בכל מה שהרחיב מהרי"ל ז"ל לא נתחוור אלי אלא במה שהקל בענין בת פרעה שלא כיון בו כי אם לתוך שלום בין המלך הגדול פרעה מלך מצרים ומלכות ישראל הקרובים אליו כדי שיעשו בטח:

ולע"ד להבין בדבריו אלה כפל הכתוב באמ' ויתחתן שלמה את בת פרעה מלך מצרי' ויקח את בת פרעה וכו' והיה מקור ועולה · אבל אפשר שכוונו להליץ בעד שלמה ולומר ש"הלא' בפועל ה' זה לא היה זכות אלא ההתחתנות לתוך הבלוס ז"ש ויתחתן שלמה את בת פרעה לחיות מלך מצרים רוצה לו' מלך גדול וכבן קרוב ולזה ויקח את בת פרעה עוד לאחר שכוון להחמיר במ"ש ויתחתן כמתלהלה יורה זיקים על ההתחתנות וז"ש ויתחתן שלמה את פרעה במלך מצרים העם אסר הרחיק הבי"ת מבא בארצו לרלות' עוד עד עולם כ"ש להתחתן בו ויקח את בת פרעה המרעת כנגד כל הנשים אסר לקח שלמה זו מכריעת את כולם ויביאה אל עיר ד' במקום הקדוש כי בחר ה' בציון לה למושב לו במקום המשכן שמה הרשע · ואמר עד כלותו לבנות את ביתו ואת בית ה' שבי"לל את בית ה' ואת ביתו הענין הוא שהיה בדעת שלמה בנות בית לבנותו בית מפואר ביותר כמו שעשאו ואמר בלבו שביתו יגמר קודם בית ה' אסר אריך זמן רב לפארו ולרומם את בית אלהינו ונתן בלבו בתורת חסידות שאפילו יגמר בנין ביתו לא שם את בת פרעה לנוח עד שיבנה בית המקדש לגמרי כי אם יסד הוא אשתו בביתו בית הרזים וארון האלהים יעמד בבית הריעה דירת ערלי וז"ש ויביאה אל עיר דוד עד כלותו את ביתו ואפי' שיכלה ביתו עכבה עד כלותו לבנות בית ה' המקודש והמתוקן שבעבע כריך זמן רב אלא שאח"כ בעבר אלהי נחלפה השיטה ואת ביתו בנה י"ג שנה שנתעכל בבנינו ואת בית ה' בשבעה בזריזות כמה שאמרו חכמינו ז"ל שעזרהו כולם עד שנגב הבי' מאליו ולכך נגמר בשבע שנים לא כו' בית שלמ' הוצרך י"ג שנה כמלא שהיסרים הזה דבר בהיות כפי הטבע וכפי ההשערה האנושי' הוא שאמר על כלותו לבנות את ביתו ואת בית ה' אלא שבא אחת ה' לעשות מלאת נגמרה בית ה' קודם · והנה

קבלה

ויתחתן שלמה · ובו' אבל אם כבר מלך שם אם ע"י שנשא בת פרעה ירד מעלתו בדרגתו כתיב שלמה בני שם מלכות יפר שהלך לנבשין שם נאה עליו הנכנס מזר ועזבירו כשם מלך ונרמז לו בזה שע"י שנשא בת פרעה נתבטל דוד מלכותו בדמיות לקמן · ועל הסברת הדבר באמרו ויתחתן ובו' ויקח בת פרעה כי ביתה מעורבת בדרשתה עד שנשא הדמיון מרן מגרים לא תעשו כי הם ביותר דשים ומקולקלים מכל האומות כמ"ש חז"ל ועוד כה שלישית ויקח את בת פרעה רחוי להתיחס אחר אביה בתעשי' הרעים מסית ומדלת לרעה כאשר היה:

מזבחים בבמות · עד שנבנה הבית כי היתר הבמות היה מחדבן שילה עד שנבנה בית עולמים : ויאהב שלמה את יי׳ · עבדו מאהבה כלומר אף על פי שלקח בת פרעה
לא סר בעבירה מיי׳ עד לעת זקנתו שהרבה נשים נכריות ובת פרעה והאחרות הטו את לבבו מאהבת יי׳ ובאמת נראה שהשיב אותה לדת ישראל אף על פי כן היתה אסורה
לו לפי שהיתה מגרית ראשונה ומרז״ל שאמרו כי מותרת היתה לו כי מה שאמר נשים אסר יולדו להם דור שלישי בנים ולא בנות ואף על פי שלא נקבעה ההלכה כדברי זה החכם
הנה על פי שאמר כי הלכה היתה בידו נראין דבריו כי לא ראינו בכתוב שחטא שלמה על שלקח בת פרעה אלא על שהרבה נשים ודבק בהם שאהבה עד שהסירו את לבבו והניח
נשיו הנכריות לעבוד אלהי אחריים שהנה בשנה הרביעי׳ למלכו לקח בת פרעה והכתוב מעיד ויאהב שלמה את יי׳ וגומר רק בבמות הוא מזבח ומקטיר ולא אמר רק שלקח בת פרעה ועד עת זקנתו לא הטו את לבבו ואז זכר בת פרעה לגנאי עם האחרות לפי שהסירו את לבבו כלם ואז בהרבות הנשים לא היה שומר להשיבם לדת ישראל אלא היה לוקחן למלא תאות לבו ומניחן לעשות כמשפטי הבותיה וע״כ נענש עליהם : רק בבמות הוא מזבח ומקטיר · קודם שנבנה הבית כי אחר שנבנה הבית לא ראינו שזבח בבמות וא״כ למה אמר רק והלא מותרו היו הבמות עד שנבנה הבי׳ לפי שאמר בחקו׳ דוד אביו ודוד לא זבח אלא במזבח אשר לפני הארון בירושל׳ אי בבמה אשר בגבעון ולא ראינו לו שזבח ומקטר בבמות אחרות כי הרבות הבמות מביא הא׳ לע״ז כי הוא משפט הבותיה שבונים במה בכל הר וגבע׳ ותחת כל עץ
רענן : היא הבמה הגדולה · לא קראה גדולה לגודל מדתה כי היא מזבח הנחשת שעשה משה וכן בדברי הימים ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת אשר לפני יי׳ אשר להל מועד ויעל עליו עולות אלף אלא נקראת גדולה למעלתה על האחרות כי הוא המזבח שעשה בצלאל במלות משה כמו שהוא החל וכו׳ היתה תמיד האש העליונה שירדה ביום השמיני למלואים והראשונות היו נעשות על ידי הדיוט אים היתר בעיניו והן היו במות קטנות במעלה כנגד הוא אשר בגבעון וכן במשנה אין בין במה גדולה לבמה קטנה : יעלה · עתיד במקום עבר ורבים כמוהו ואומר כי בפע׳ ההוא שהלך שלמה לגבעון אלף עולות העלה על המזבח ההוא לא ביום אחד אלא טרם שובו משם לירושלם ומדברי רז״ל נראה בפנים אחת : נער

לחוד עמא מדבחין על במותא ארי
לא אתבני ביתא לשמא דיי עד יומיא
האינון: ורחים שלמה ית פולחנא דיי
למיזל בגזרת דוד אבוהי לחוד על
במותא הוא מדבח ומסיק בוסמין :
ואזל מלכא לגבעון לדבחא תמן ארי
היא במתא רבתא אלף עלון יסיק
שלמה על מדבחא ההוא :
בגבעון אתגלי יי לשלמה בחלמא
דליליא ואמר ליה יי שאיל
מה אתן לך : ואמר שלמה את
עבדתא עם עבדך דוד אבא חסדא
רבא כמא דהליך קדמך בקושטא
ובזכו ובחריצות לבא קדמך ונטרת
ליה ית חסדא רבא הדין ויהבת ליה
בר יתיב על

רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם יהוה עד הימים ההם :
ויאהב שלמה את יהוה
ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות
הוא מזבח ומקטיר : וילך המלך
גבעונה לזבח שם כי היא הבמה
הגדולה אלף עלות יעלה שלמה
על המזבח ההוא :
בגבעון נראה יהוה אל שלמה
בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל
מה אתן לך : ויאמר שלמה אתה
עשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול
כאשר הלך לפניך באמת ובצדקה
וביושרת לבב עמך ותשמר לו את
החסד הגדול הזה ותתן לו בן ישב
על

ומקטיר ג׳ וסי׳ ויאהב שלמה את יי׳ · ולכהנים הלוים לא יכרת איש · והשבתי למואב :

רשי

מזבחים בבמות · לפי שאין שום כל הרוצה בונה מזבח בראש בנו או בחלרו : ויאהב שלמה ללכת בחוקות דוד אביו · הרבע שנים עד שלא התחיל לבנות׳ הבית אבל משהתחיל לבנות ויתחתן שלמה את פרעה נמצאת אומר כי על אפי אחמתי היתה לי העיר ההיא למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה כך שנינו בסדר עולם למדנו שאין הפרשיות כתובות בסדר : בבמות · הוא מזבח · בגמות ספר הכתוב שעשה את בניין הבית הרבע שנים : הבמה הגדולה · הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר והוקבע׳ בשילה חרבה שילה בימי עלי ובאו לנוב חרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון : יעלה שלמה · כמו מעלה שלמה : על המזבח ההוא · ביום אחד : ותשמור לו · לשון מלאת את דבריו כמו ושמר יי׳ אלהיך לך וגו׳ · ואף כאן ותשמר לו את החסד האמנת דבריך לקיים לו את החסד אשר הבטחתו על ידי נתן הנביא : נער

רלבג

רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם יי׳ עד הימים ההם · זה מחמת שיורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות ר״ל בין משכן שילה ובין בית עולמי׳ אך אחר זה נאסרו כיון שנבנה בית לשם יי׳ : רק בבמות הוא מזבח ומקטיר · נהגיע אליו הנבואה כי יש בהעלות העולות רושם בהגעת הנבואה כמו שנתבאר בפרשת בלעם וכבר נתנו הסבה בזה גמור שבאלו מדברי התורה בפרשת נח ולזה זכר שהעלה שלמה אלף עולות בבמה אשר בגבעון ושם נראה לו הש״י בחלום הלילה ואי אפשר שיצוייר לפי מה שהתבאר מטבע השכל האנושי בהשגת המושכלות ;
ונתתי

כלי יקר

ויאהב שלמה עיין רש״י ז׳ ל והר״דק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל וא׳ שגדר האהבה לה׳ תכלול ג׳ דברים אמונה אמיתית בו ית׳ ובטחון שלם בחסדיו והאבת בריותיו להטיב עמהם וכו׳ הוא בלב ועליו נאמר הנה ויאהב שלמה את ה׳ שהוא בדברים אשר בלב ואו׳ ללכת בחוקות דוד אביו בפעולות התוריות היראות שהיה עושה כראוי ע״כ : ולע״דן במה שאמר רש״י ז״ל שבגנותו הכתוב מדבר שהבה בנין ב״ה לזה א׳ שהלך בכל דרכו וחוקו דוד אביו זולת ענין המקדש שדוד לא נתן שיב׳ לעשיה לעפעפיו תמימה עד ימלא מקום לה׳ לא כן שלמה ז״ש רק בבמות הוא מקריב ומקטיר בלב שלם בלי שעד לא כן דוד אביו שהיה מגר על בנין ב״ה מאד ה״כ בדבר הזה לא הלך בחוקי דוד אביו וז״ש הוא מזבח ומקטיר בשמחה וטוב לבב לא כן דוד אביו :

וילך המלך גבעונה כו׳ עיין רש״י ז״ל והר״דק ז״ל והוא מה שאמרו גבי כתוב כי טוב יום בחנוכת מלאך מלאך עולות שעתיד שלמה להקריב ביום א׳ ועיין הרלב״ג ז״ל ומהרי״ל ז״ל הביא כהר״דק ז״ל : ולע״דן ששלמה נדר נדר לאביר יעקב להעלות אלף עולות לא ביום א׳ לו בפעם אחת׳ בימי משה עדיין הלא הוא עומד. עליה ואולי היתה גדולה בבמות וכן במ״ש אלף עולות כהר״דק ז״ל : ולע״דן ששלמה נדר נדר לאביר יעקב להעלות אלף עולות לא ביום א׳ לו בפעם אחת׳ בימי משה עדיין הלא הוא עומד. עליה ואולי היתה גדולה בבמות וכן במ״ש אלף עולות כהר״דק ז״ל : ולע״דן ש

[illegible]

ולאבל [illegible]

[illegible]

ונתנה [illegible]

[illegible]

ונתנה [illegible]

[illegible]

**ונתנה

נער קטן. הרז"ל כי בן שתים עשרה שנה היה כשנמשח למלך כי בהותו פרק שמלך הכתוב מספר ענין אחנון ותמר ואומר ויהי לשנתים ימים ויהי נוזזים לאבשלו והרג אחנון וברח לגשור ויהי שם שלש שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי שבע שנים ומרד בהאיו ונהרג אחרי כן ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר ובשנה הבאה אחריה מנה דוד את ישראל וכתיב וישוטו בארץ תשעה חדשים הרי אחת עשרה ובשנת מותו היה שנת הרבעי' למלך דוד הקן המשמרו' הרי שתים עשרה: לאת ובא. לפני העם כמו אשר יבא לפניה' ואשר ילא לפניהם: לב שומע. מבין וכת"י לב סבר כמו שאמר להבין בין טוב לרע למסבר: הרב כתרגו' סגיאה וכן הכבד. מקנה כבד מהר: ושאלת לך הבין. כמו להבין: לב חכם ונבון. אמרו רז"ל חכם המקיים את תלמודו כלומר כי מה שלמד מקויים בלבו ומזומן: נבון מבין דבר מתוך דבר: לא היה לפניך. אפילו משה רבינו בחכמת הטבע לא היה כתוהו אבל בחכמ' האלהו' היה חכם יותר ממנו לו פירושו לא היה לפניו במלכים: גם

רלבג

נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך. אחשוב כי רמז על זה שחכמתו תהיה גדולה מחכמת דוד ומחכמת המלך הבא

כלי יקר

לו בן יושב על כסאו וא' כיום הזה בכ"ף דהי' לא ביום הזה בבי"ת הכוונה להפליא חסדו ית' שבעו' שבתו על כסאו מאז היה לו לבן הזה כבוד והוד מלכו' כיום הזה ודוגמתו ככתו עתה כיחו מאז בלי מגרעת ז"ש ותתן לו בן יושב על כסאו מאז היה לו מעל' כיום הזה אשר אין זה אלא בזכו' החסד הנו' שעשית עם אבי' מלכה שהחסד הגדול שעשה הש"ת עם האדם הוא לעוררו על דבר כבוד שמו כי מאז היה מעוהד אל כל טוב והעלמה כי מתהלך בתוכו לדיק בה שעתה אשרי בניו אחריו כי לא ראיתי לדיק נעזב כו' עוד אפשר שא' כיום הזה הרך עמנה ר' הנה אבתי למשפט בהיותי מולך אחרי פטירת אבא היה נתוסף בי רוח יתרה רוח חכמה רוח דעת ולא כן היה כי ותתן לו בן יושב על כסאו ומאז היה כיום הזה אלא נתוסף בו דב' במשפט לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יעשה ולא כן אבי עמדי כי ועתה ה' אלהי אתה המלכת כו' אבי עדין נער קטן ההיכות שלא אדע לצאת ובא ואעפ"י שנמלכתי והוא דבר מנהיל לאתי כי הדבר מסוכן ואריך לב שומע לשפוט לעמך וכבר זכרתי בביאור המאמר אשר בפסוק הקודם שבוונת ההקדמה הזאת לו' אתה עשית ר"ל אתה גרמת לי ללכת בגדולות ובנפלאו' ממני כי הגמת דעתי ז"ש אתה יענוכי ראיתי שעשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול וכו' ופתח טוב פתחת לי שעתה מאחר שאתה המלכת את עבדך ואתה הכנת דוד אבי חסד גדול וכו' ועתה אלהי אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא: ועבדך בתוך עמך אשר בחרת עם רב אשר לא יימנה ולא יספר מרב: ונתת לעבדך לב שומע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה: ויטב הדבר בעיני אדני כי שאל שלמה את הדבר הזה: ויאמר אלהים אליו יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים רבים ולא שאלת לך עשר ולא שאלת נפש אויביך ושאלת לך הבין לשמע משפט: הנה עשיתי כדברך הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך: ונם

אל־כסאו כיום הזה: ועתה יהוה אלהי אתה המלכת את־עבדך תחת דוד אבי ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא: ועבדך בתוך עמך אשר בחרת עם־רב אשר לא־ימנה ולא יספר מרב: ונתת לעבדך לב שמע לשפט את־עמך להבין בין־טוב לרע כי מי יוכל לשפט את־עמך הכבד הזה: ויטב הדבר בעיני אדני כי שאל שלמה את־הדבר הזה: ויאמר אלהים אליו יען אשר שאלת את־הדבר הזה ולא־שאלת לך ימים רבים ולא־שאלת לך עשר ולא שאלת נפש אויביך ושאלת לך הבין לשמע משפט: הנה עשיתי כדברך הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך: ונם

אלהי אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא: ועבדך בתוך עמך אשר בחרת עם־רב אשר לא־ימנה ולא יספר מרב: ונתת לעבדך לב שומע לשפט את־עמך להבין בין־טוב לרע כי מי יוכל לשפט את־עמך הכבד הזה: ויטב הדבר בעיני אדני כי שאל שלמה את־הדבר הזה: ויאמר אלהים אליו יען אשר שאלת את־הדבר הזה ולא־שאלת לך ימים רבים ולא־שאלת לך עשר ולא שאלת נפש אויביך ושאלת לך הבין לשמע משפט: הנה עשיתי כדברך הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך: ואף

ונתת לעבדך לב שומע וכו' ספר ונתת לעבדך לב שומע אפשר שלמה לא היה יכול לדון את ישראל הרי הוא אומר ויתן ה' חכמה לשלמה ויחכם מכל האדם ולא היה יכול לדון את ישראל הלא כך אמר שלמה אינו לשפוט כו' ויתן לאיש חכמה לשמוע ולהיה הקשה אפשר שלמה שאינו רואים שעל לב שומע לשפוט מעמע שהוא שואל ענין מיוחד למשפט ולזה הקשה אפשר שלמה לא היה יכול לדון את ישראל הרי הוא אומר ויתן אלהים חכמה לשלמה ויחכם מכל האדם וזה היה מספיק לו לדון את ישראל בכל החכמה ומדשאל בפרטות לב שומע לשפוט מעמע שלא היה אפשר לו לדון את ישראל בכל החכמה כמו' לזה מעיד דא"כ שאפי' יחכם מכל האדם לא יספיק לו לגלות מידי סכנת הדין והמשפט לכי פלס טעה בדין ה' קונע את קובעיהם נפש ולזה הוכרח לשאול לב שומע לשפוט ואפשר עוד שהמאמר כיון לשני דרכים יחדיו ובזה מובן הכפל שבתחילו שבתחי' הקשה אפשר שלמה אפי' קודם שניתן לו החכמה לא היה יכול לדון את ישראל והלא מוכרח הוא שהיה לו הכנת חכמה כדי שיתן לו הש"ת עוד חכמ' לקיים יחד חכמת' לחכימין כו' ובסוף במ"ש ולא היה יכול לדון את ישראל כיון אל הקושיא השנית שבדרך השני הנו' לומר שלמה הוצרך לשאול לב שומע משפט לשפ' את עמך כי די לו בשאלת חכמה דאמו בחכמה שנחכם אינו מספיק לו לדון ז"ש שני' ולא היה יכול לדון את ישראל הלא כך א' כו' כדאשאל אם לני עוסה עמו שלא כדין כו' כדאשאל הריני נענה נפשות וכו' ועיין הר"דק ז"ל ומהרי"ם ז"ל שאל שני דברי' שיהיה שלם להבין בין טוב ובין רע בדברים המדבריים שזה נאמר על התפורסמו' המגיעות לשלמה לשלימות המגיע למתהבר כפי השכל המעשי ולפי שהאו' הכללי הוא יותר נגמר מהפרטי לכן רצה להבריחו עוד ואמר כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה והכבד כדהר"דק ז"ל וכדה"ל כב"ל: ולע"דן לדקדק לשון שומע שלא אמר לב לשמוע גם כפל שומע להבין כו': ונראה שאשאל שלמה גדולה וזאת כי הלב שומע ומבין בהצטרף אליו השכל לשוש שכל להבין ולפעמים מרבוי הבעלי דינים מהיותם עם רב יהיה טרוד הדיין ולא יוכל להבין שכלם על כן שאל שיתן לו לב שהלב מעצמו יהיה שומע בלי שום השקפה מצטרפת אליו ז"ש לב שומע ושאל עוד שאינו רואה בחכמה יתרה להתגדל מה רק ההכרחי לבד להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה שהכובד הזה הוא מצד היותו עמך כמ"ש בפסוק הקודם אשר בחרת עם רב שמצד הבחירה שבחרת עשאם עם רב וכבד בדינות שמסתכן מצד הדין לותם:

ויטב הדבר בעיני ה' כו' יש לדקדק יתור תיבת הדבר כי די שאומר ויטב בעיני ה' כי שאל שלמה את הדבר הזה ונראה' כי שלמה בחיותו חכם בטבעו ולב נבון כמו שהוכחתי מפסוקי' יהב הכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה שמוסיף חכמתא על חכמתם ומגדעא על בנתם ובהגעה זאת לאפשר שהקשה שמפעולות יודע הכשות שמה שהיו רואים שבשלמה זכה על שנתן אלהים חכמה לשלמה ויחכם מכל האדם ע"כ אות לזלמימר שהיה בו הבנה גדול' כיון שזכה לה"כ לכל זה הסיעוא מהחכמה וא"כ איך אפשר שלמה לא היה יכול לדון את ישראל הרי הוא ויחכם כו' שזו הוראה שלמה מפרש היה בו חכמה ותבונה גדולה לו אפשר שהוקשה לו לבעל המאמר מה שהזכיר שלמה בשאלתו זאת לב שומע לשפוט כו' כי היה לו לשאול חכמ' שתם ובה יספיק שמשם שלמו רואים שעל לב שומע לשפוט מעמע שהוא שואל ענין מיוחד למשפט ולזה הקשה אפשר שלמה לא היה יכול לדון את ישראל הרי הוא אומר ויתן אלהים חכמה לשלמה ויחכם מכל האדם וזה היה מספיק לו לדון את ישראל בכל החכמה ומדשאל בפרטות לב שומע לשפוט מעמע שלא היה אפשר לו לדון את ישראל בכל החכמה כמו' לזה מעיד דא"כ שאפי' יחכם מכל האדם לא יספיק לו לגלות מידי סכנת הדין והמשפט לכי פלס טעה בדין ה' קונע את קובעיהם נפש ולזה הוכרח לשאול לב שומע לשפוט ואפשר עוד שהמאמר כיון לשני דרכים יחדיו ובזה מובן הכפל שבתחילו שבתחי' הקשה אפשר שלמה אפי' קודם שניתן לו החכמה לא היה יכול לדון את ישראל והלא מוכרח הוא שהיה לו הכנת חכמה כדי שיתן לו הש"ת עוד חכמ' לקיים יחד חכמת' לחכימין כו' ובסוף במ"ש ולא היה יכול לדון את ישראל כיון אל הקושיא השנית שבדרך השני הנו' לומר שלמה הוצרך לשאול לב שומע משפט לשפ' את עמך כי די לו בשאלת חכמה דאמו בחכמה שנחכם אינו מספיק לו לדון ז"ש שני' ולא היה יכול לדון את ישראל הלא כך א' כו' כדאשאל אם לני עוסה עמו שלא כדין כו' כדאשאל הריני נענה נפשות וכו' ועיין הר"דק ז"ל ומהרי"ם ז"ל שאל שני דברי' שיהיה שלם להבין בין טוב ובין רע בדברים המדבריים שזה נאמר על התפורסמו' המגיעות לשלמה לשלימות המגיע למתהבר כפי השכל המעשי ולפי שהאו' הכללי הוא יותר נגמר מהפרטי לכן רצה להבריחו עוד ואמר כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה והכבד כדהר"דק ז"ל וכדה"ל כב"ל: ולע"דן לדקדק לשון שומע שלא אמר לב לשמוע גם כפל שומע להבין כו': ונראה שאשאל שלמה גדולה וזאת כי הלב שומע ומבין בהצטרף אליו השכל לשוש שכל להבין ולפעמים מרבוי הבעלי דינים מהיותם עם רב יהיה טרוד הדיין ולא יוכל להבין שכלם על כן שאל שיתן לו לב שהלב מעצמו יהיה שומע בלי שום השקפה מצטרפת אליו ז"ש לב שומע ושאל עוד שאינו רואה בחכמה יתרה להתגדל מה רק ההכרחי לבד להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה שהכובד הזה הוא מצד היותו עמך כמ"ש בפסוק הקודם אשר בחרת עם רב שמצד הבחירה שבחרת עשאם עם רב וכבד בדינות שמסתכן מצד הדין לותם:

ויטב הדבר בעיני ה' כו' יש לדקדק יתור תיבת הדבר כי די שאומר ויטב בעיני ה' כי שאל שלמה את הדבר הזה ונראה' כי שלמה בחיותו חכם בטבעו ולב נבון כמו שהוכחתי מפסוקי' יהב הכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה שמוסיף חכמתא על חכמתם ומגדעא על בנתם ובהגעה זאת לאפשר שהקשה כמאמרם ז"ל דעת קניה מה חסרת וכו"ל בפסוק שאל מה אתן לך מאמר חז"ל בפסיקתא עיין שם ובזה יובן אומר ויטב הדבר בעיני ה' הרואה לבב והטעם שעוד הדבר בעיני ה' יען כי שלמה הדבר הזה לבד ולא כיון אל דבר זולתו שלא פנה בשאלתו החכמה להשיג על ידה העוסר זולתו שלא היה כן בדעתו לא היה עוד הדב' אבוזהיותו נקי התשוקות בשאלו החכמ' ועתה הרעיונים לזה ויטב הדבר בעיני ה' כי שאל הדבר הזה דייקא ולא כיון בו אל זולתו

וכמו שארחיב בסמוך בס"ד בפסוק וילמד אלהים אליו כו':

ויאמר אלהים אליו כו' ולע"דן לדקדק יתור ושאלת לך הבין משפט שכבר אמר כן בתו' יען אשר שאלת את הדבר הזה: ונראה דמה שקדם בפסוק הקודם כי היה אפשר שאל הדבר הזה אבל היה התלות להשיג עוסר וכפל ליריבו שהכל יוסג ע"י החכמה אבל אתה לא כן היה בדעתך אבל שאלת את הדבר הזה לבדו לא שאלת לך וכו' ר"ל לא כיונת לכלול בכלל שאלה זו של חכמה לשאול ימים רבים כי החכמה תחייה את בעליה ולא שאלת לך עוסר כי החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים ומכל עוסר כי יש זהב ורב פנינים' וכלי יקר שפתי דעת ולא שאלת נפש אויביך שלא כיונת בשאלת החכמה לעשות לך מלחמה ובזה מובן לו ולא שאלת וכו' ולא שאלת ג' פעמים שאין הכוונה לשאול על מה שלא שאל כן בפי' אבל כוונת הכתוב

ונתת לעבדך לב שומע. ספר ונתת לעבדך לב שומע אפשר שלמה לא היה יכול לדון את ישראל הרי הוא אומר ויתן ה' חכמה לשלמה ויחכם מכל האדם ולא היה יכול לדון את ישראל הלא כך אמר שלמה לשפוט כו' היה לו לשאול חכמ' שתם ובה יספיק שמשם שלמו רואים שעל לב שומע לשפוט מעמע שהוא שואל ענין מיוחד למשפט ולזה הקשה אפשר שלמה לא היה יכול לדון את ישראל הרי הוא אומר ויתן אלהים חכמה לשלמה ויחכם מכל האדם וזה היה מספיק לו לדון את ישראל בכל החכמה ומדשאל בפרטות לב שומע לשפוט מעמע שלא היה אפשר לו לדון את ישראל בכל החכמה כמו' לזה מעיד דא"כ שאפי' יחכם מכל האדם לא יספיק לו לגלות מידי סכנת הדין והמשפט לכי פלס טעה בדין ה' קונע את קובעיהם נפש ולזה הוכרח לשאול לב שומע לשפוט ואפשר עוד שהמאמר כיון לשני דרכים יחדיו ובזה מובן הכפל שבתחילו שבתחי' הקשה אפשר שלמה אפי' קודם שניתן לו החכמה לא היה יכול לדון את ישראל והלא מוכרח הוא שהיה לו הכנת חכמה כדי שיתן לו הש"ת עוד חכמ' לקיים יחד חכמת' לחכימין כו' ובסוף במ"ש ולא היה יכול לדון את ישראל כיון אל הקושיא השנית שבדרך השני הנו' לומר שלמה הוצרך לשאול לב שומע משפט לשפ' את עמך כי די לו בשאלת חכמה דאמו בחכמה שנחכם אינו מספיק לו לדון ז"ש שני' ולא היה יכול לדון את ישראל הלא כך א' כו' כדאשאל אם לני עוסה עמו שלא כדין כו' כדאשאל הריני נענה נפשות וכו' ועיין הר"דק ז"ל ומהרי"ם ז"ל שאל שני דברי' שיהיה שלם להבין בין טוב ובין רע בדברים המדבריים שזה נאמר על התפורסמו' המגיעות לשלמה לשלימות המגיע למתהבר כפי השכל המעשי ולפי שהאו' הכללי הוא יותר נגמר מהפרטי לכן רצה להבריחו עוד ואמר כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה והכבד כדהר"דק ז"ל וכדה"ל כב"ל: ולע"דן לדקדק לשון שומע שלא אמר לב לשמוע גם כפל שומע להבין כו': ונראה שאשאל שלמה גדולה וזאת כי הלב שומע ומבין בהצטרף אליו השכל לשוש שכל להבין ולפעמים מרבוי הבעלי דינים מהיותם עם רב יהיה טרוד הדיין ולא יוכל להבין שכלם על כן שאל שיתן לו לב שהלב מעצמו יהיה שומע בלי שום השקפה מצטרפת אליו ז"ש לב שומע ושאל עוד שאינו רואה בחכמה יתרה להתגדל מה רק ההכרחי לבד להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה שהכובד הזה הוא מצד היותו עמך כמ"ש בפסוק הקודם אשר בחרת עם רב שמצד הבחירה שבחרת עשאם עם רב וכבד בדינות שמסתכן מצד הדין לותם:

ויטב הדבר בעיני ה' כו' יש לדקדק יתור תיבת הדבר כי די שאומר ויטב בעיני ה' כי שאל שלמה את הדבר הזה ונראה' כי שלמה בחיותו חכם בטבעו ולב נבון כמו שהוכחתי מפסוקי' יהב הכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה שמוסיף חכמתא על חכמתם ומגדעא על בנתם ובהגעה זאת לאפשר שהקשה כמאמרם ז"ל דעת קניה מה חסרת וכו"ל בפסוק שאל מה אתן לך מאמר חז"ל בפסיקתא עיין שם ובזה יובן אומר ויטב הדבר בעיני ה' הרואה לבב והטעם שעוד הדבר בעיני ה' יען כי שלמה הדבר הזה לבד ולא כיון אל דבר זולתו שלא פנה בשאלתו החכמה להשיג על ידה העוסר זולתו שלא היה כן בדעתו לא היה עוד הדב' אבוזהיותו נקי התשוקות בשאלו החכמ' ועתה הרעיונים לזה ויטב הדבר בעיני ה' כי שאל הדבר הזה דייקא ולא כיון בו אל זולתו

וכמו שארחיב בסמוך בס"ד בפסוק וילמד אלהים אליו כו':

ויאמר אלהים אליו כו' ולע"דן לדקדק יתור ושאלת לך הבין משפט שכבר אמר כן בתו' יען אשר שאלת את הדבר הזה: ונראה דמה שקדם בפסוק הקודם כי היה אפשר שאל הדבר הזה אבל היה התלות להשיג עוסר וכפל ליריבו שהכל יוסג ע"י החכמה אבל אתה לא כן היה בדעתך אבל שאלת את הדבר הזה לבדו לא שאלת לך וכו' ר"ל לא כיונת לכלול בכלל שאלה זו של חכמה לשאול ימים רבים כי החכמה תחייה את בעליה ולא שאלת לך עוסר כי החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים ומכל עוסר כי יש זהב ורב פנינים' וכלי יקר שפתי דעת ולא שאלת נפש אויביך שלא כיונת בשאלת החכמה לעשות לך מלחמה ובזה מובן לו ולא שאלת וכו' ולא שאלת ג' פעמים שאין הכוונה לשאול על מה שלא שאל כן בפי' אבל כוונת הכתוב

אלהי ה' וקפין קמצין וסי' נמסר בסדר בלק. וכל אס"ף דכוו' במ"ב פתחין באתנחתא וסי' נמסר בסדר בלק: הבין ה' וקמצין וסי' יען אשר שאלת. והכלבים עזי נפש. מדי עברו יקח. הכמת ערום הבין. אל תהיו כסוס כפרד. וסי' בלשון

הרגום הוון כלביא שאלין הכמתא לסוסיא:

מסרה

דבין ה' קמץ ופ' הוון כלבי שאלין חכ' לסוסיא

הכתוב לשלול כן מכלל הבלה בשל החכמה לו שלא כיון בשאלה ההיא אל הגנת תכלית מצוו השלמה
רבא היתה שהלך פשוטה בלי שום הרכבה ותכלית נכרי וז"ש עוד ושאלת לך הבין לשמוע משפט
ר"ל זה בנגד ולא תכלית מהעניינים השלמה הנז' ע"כ ראוי שתזכה לכל כי העושה נפ"ש ובורח מן
הארה שרה רודפת אחריו הי יאמר ושאלת לך הבין לשמוע משפט ר"ל נוסף על כל מעלתך במה
שלא שאלת כי אם חכמה ולא שאלת עושר וחיים ונפש אויביך הנה הוספת עוד עכ"ז חסידות יתרה
והיא שבענין החכמה עצמה לא שאלת חכמה יתרה שתתפחר בה אבל שאלת ההכרחי לדב' המשפט
לבד ז"ש ושאלת לך הבין לשמוע משפט בלימודים אשר זה יחייב לך לשתפיג העושר ונפש אויבך וגם
בחכמה' תשיג את שלפניך לא היה כמוך ואחריך לא יקום כמוך וכמו שאחרתי בסמוך גם ז"ל ואמ' לך
בחלוקת ימים רבים לפי שהוא לו וכן נבי העושר אמנם בנפש אויביך לא אמ' לך לפי שכליית נפש
האויבי' הוא תועלת כללי למלך ולעם כולו ישבו לבטח בהרגם לא"ה ולא שאלת נפש אויביך:

הנה עשיתי כדבריך כו' וגם אשר לא שאלת נתתי לך כו' לב חכם וכנון אחז"ל חכם המקים
תלמודו כלו' כי מה שלמד מקויי' בלבו ומזומן בכנון מבין דבר מתוך דבר לא היה לפניך אפי'
מעשה רבינו בחכמת הטבע לא היה כמוהו אבל בחכמת ההלכות היה חכם יותר ממנו • לו פירושו
לא היה לפניו במלכי' גם עוד גם כבוד הא' לרבו' על הבירו כמו גם לאחר גם בקרבם אים במלכי'
כ"ם בשאר בני האדם שלא היה אים כמוך בעושר ובכבוד והעושר והכבוד יהיו לך כל ימיך ע"כ •
ועיין הרלב"ג וחז"ל סותרים כו' כמו שאכתיב דבריה' בפסוק ויחכם מכל האדם בפ"ד • ומהרי"ל
ז"ל הקשה על דברי הרלב"ג ז"ל • זה לשונו והתימה מזה החכם איך לא סבל לבו שעל דרך גם
יוכל שלמה להתחכם יותר ממנו ולא היה הוא מאמין ענין הנסים והיכולת האלהי כראוי לא היה
לו' זה עכ"ל • ולע"דן לא הקשה הרלב"ג ז"ל בענין הגם תלוה אבל מ"ש שהוא זר אליו שלא
מצא בעת מהעיתים חכם כשלמה אם לא שיהיה על דרך המופ' שלא יתכן הפגתו לאחר ולזה אמר
שכיון שהוא ע"י המופת איך יתכן שיעשר זה שהרי אפשר שיפשה הפי"ת מופת גם כן לזולתו גם
נפלא כמו שנעשה עם שלמה כי ויזכה בזכות כשלמה זה' יתן לו ג"כ חכמה ומזה הגד ל' הרלב"ג
שהדבר זר בעינו גם הקשה מהרי"ל על הרד"ק בס"ש כי מאמר לפניו ולאחריו הוא פרעי במלכים
לא בכלל גם בנביאים שאין לשון הכסוק סיבל כן בדבריו כי בענין החכמה ל' מאמר כללי אשר
כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך ולא הזכיר כאן במלכים כמו שהזכיר כן בעושר שאמר
גם עושר גם כבוד אשר לא היה כמוך אים במלכים שזה מוכיח על המאמר הקודם של לב חכם
ונכון שהוא כללי והוא זר מאד שלא ימצא כן בשום מקום כי הדברים האפשרי' לא יתכן שה' ימנע
עוד מבעלי בחינתו מוכן להשיג ויכולת בזולת הקושיא יקשה גם לדברי הרלב"ג בס"ש שלא דבר
הכתוב כי אם במלך אשר היה לפניו ואשר היה לאחריו הו על הרוב בכל ימי הדור אשר לפניו
ולאחריו שמלאחר שהוא מאמר כללי אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום מורה על כלל כל
הדורות שלא כדברי הרלב"ג גם לפי דבריו ממעט בכבוד שלמה וחכמתו והייתה חכמת אלהים
בקרבו ולדבריו ז"ל לא היתה כ"כ גדול' הערך כי רבים יחכמו בדורו' הראשונים והאחרונים יותר
ממנו ולא נאמר דברי' כפשטן יקשה שא"כ כמו שהוספת עליו שפע גדול בענין החכמ' אשר כמוהו
לא היה ולא יהיה אפשר ג"כ שיפשע עליו רוח נבואי כי ונביא לבד חכמה ומאחר שהחכמה הכנת
הנבואה שאין הנבואה שורה אלא על חכם כו' אשר בהיות שלמה חכם גדול מכל החכמים א"כ היה
נביא גדול מכל הנביאים ולא יתכן כי התורה העידה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וכתב בז"
ג' שערים הראשון אין שפק שאופן הפגת שלמה וארך ידיעתו נבדל מאופן הפגת חכמי המזרח
וארך ידיעתם בהשגתם בטבע כפי העיון והחקירה האנושית והפגת שלמה ע"ד הפלא כיד ה'
הטובה עליו ולדע' זה ראוי שתדע שאופן הפגת הדברים המדעיים הם שנים הא' מהמאוחר אל
הקודם ומהמסובב אל סיבתו והיא הפגת החוקרים והשני מן הקודם אל המאוחר והיא הפג' שלמה
מן הסיבו' אל המסובב והדרך הראשון הוא המחקר האנושי כי בעבור היות שכל הדבר מאוחר
לגופו והיותו שלימות לגופו אינו אלא אופן הפגת המושכלו' אליו בדרך החושי' והדמיון עד שמופני
זה גזר החוקר שאין דבר בשכל שלא יהיה אשר הראשונה בחוש ואמר שהשכל יוצא מושכליו שהם הצורות
הבולטות בהפשטיו אותם מהצורות הפרטיו' אשר בדמיון הבאים אליו מן החוש והדרך הזה כשיבחן
הטוב לא ימלט מחסרונו' רבים הא' מפני יגיעת העיון כי הידוע' באופן הזה הנקנית מדרך החוש
והנסיון עמל גדול ויגיעה להשתלל בנסיון הדברים ובהיותם לבד עד תכונתם ובקריאת ספרים
רבים והכרחתי לדעות המתחלפו' לבחור בטוהקו' מהבלתי טוהקו' ארוך זמן רב ושקידה גדולה
וכ"ש אם יתעסק בחכמו' מתחלפו' שטרדתו בהשיג הא' המנעבו מהשיג זולתה עד שלזה אחז"ל
פי קלי רבי בשמעתא חדא לא תשגיל ליה במסכת' אחריתי כי כמו שהשגו' החוטיות מעיקות אלו
לאלו כן הוא הענין במושכלו' לריו' הנפש ל' ולרוב העמל והטרדה הנמצא בעיון כמו שאחז"ל לא למה
נקראת שמה תוטיה מפני שתמשת כחו של אדם וכאשר תגרף לזה ארת השכחה ויגון ההשמע אחר
הקנין אשר אי אפשר מבלעדיו לריו' הזכרון כח גשמי ויקרהו הישמי והלאות ויצטרך האדם לאפש
כל אחדי בטן להזכר כל מה שזכה תדע ותשכיל ברעיון המדע האנושי שהכח המדעי שהשמיחה
בשעונו והשעול השכלי שהמנות' בנעימותו ישמיח הגוף הנגוף והחוש הכחוש ליגון ואנחה ולעמל
מכאיב כמו שנא' ע"ז כי ברב חכמה רב כעס ויוסף דעת יוסיף מכאוב וכבר גילה היות סיב' זו
היות קניית החכמות מדרך החושי' וע"ז א' כל הדברים יגעים לא תשבע עין לראות לא המלא
אוזן משמוע החסרון הבני האיחור והעיכוב הזמניי אשר ימלא בקניית החכמ' בזה הדרך כי לריו'
שכל האדם יצא מן הכח אל הפועל בהמצעות הבנות החושי' אשר הוא הבחנות ותנועי' מה וכל
תנועה היא בזמן יתחייב שלא יצא שכלינו מן הכח אל הפועל בדברי' רבים יחד אבל יבאו זה אחר
זה ולזה א' החוקר שהידיעה נקרא בדברים רבים אמנם ההשכלה תהיה בדבר אחד לבד לריותה
יציאת השכל מן הכח אל הפועל ובעבור זה בזה הדרך הטבעי אי אפשר שילין האדם בלתי חכם
ויסכים חכם ויצטרך מפני זה האדם אל מלמד יוציא שכלו מן הכח אל הפועל בזמן רב עד שתמצא
האדם יפלא עיונו בחכמה אחת שנים רבות ואחריתו יהיה כבל ולא חכם כ"ש אם יתעסק בחכמו'
רבות שכל ימי האדם יהיו כימים אחדים בערך הזמן הרב הארוך אליהם • וע"ז אמרו במשנה
היום קצר וכו' ואמר הלא לזון מילין תבחן וכו' כלומר שבחכמות ישרטו הבנת החושים ולזה נאמר
ביושיים חכמה ואורך ימים תבונה ונתיישבה החכמה בזקנים כלו' ז"ל אין זקן אלא שקנה חכמה •
החסרון הג' שהדברים היותר פחותים ושפלים כפי הטבע והמציאות הם יותר מושגים אלינו
והיותר יקרים ועליונים במציאותם הם יותר נעלמים והיה זה לפי שכלינו להיותו היולני ומשיג
הדברים בצאתם מן הכח אל הפועל ע"כ ישיג הדברים היותר גשמיים יותר מהדברים הנבדלים
מחומר אלא ישיג בהם כ"כ וגם בזמן תקדם ההשגה בדברים החומריים מהשג' הדברים הרוחניים
לפי שמהליונים יקח השכל הקדמות להשג' העליונים ויהיה א"כ ההשכלה האנושית הפך
הטבע והמציאות כי הדברים הרוחניים הנמצאים יותר בטבעיהם נמצאים פחו' בשכלינו והדברים
החומריים שהם פחות נמצאים אצל הטבע מכני מדרגת מציאותם והתערבם עם הכחו ההעדר הם
יותר נאצלו בשכלנו וימשך מזה שהרוחניים שהם בטבע סיבות אל מציאות הדברי' החומריים יהיו
בידיעתנו מסובבים מהם לפי שהשכלתנו הדברים החומריים הפשלים הוא סיבה שנבא להכרח
העליונים הרוחניים כיד האפשר וכאלו הם הקדמות אליהם ומפני זה נתפרסם מאמר החוקר
שהפגתינו היא מהמסובב אל הסיבה בדרך הטבע וכבר המשיל הפלוסוף תוקף הפגתינו בדברים
הפשלים והולשתו בעניינים העליונים לעיני העולם שבחיותו בחישון לילה ואפלה אל אשר
היה שמה הרוח אלבת ילך לראות בזה אופל ואשר השמש יצא על הארץ הנה הוא נחבא אל הכלים
כי לא יוכל לראותו לחוזק בהירותו ועל זה ל' אליהו בדברו בעניינים אלהיים הודיענו מה נאמר
לו כו' ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים כו' ל' זה להוכיחו את אויב על דברו מהעניינים
האלהיים כפי החקירה האנושית ול' הודיענו מה נאמר ליר"ל מה ההראיות שנייחס אליו' כי
הנה העניינים האלהיים לא ניכל לערוך דבר מכני שהם עם בהירותם הגמרת חשוכים אינו לחולש'
שאינו כמו שיתבאר בהשמש בעצלה וקרא לדברים האלהיי' חשך ע"ד לומרו יש חשך שתרו מפני
שהם נסתרים אינו • ואמר עוד הישוכר לו אי אפשר לדבר להוציא שאפי' יראה האדם לדבר מהאל ית'
לא יסכים בלל למה שהוא בעצמו ר"ל הישוכר לו באיזה מספר יסופר מה שנדבר ממנו בערך אינו
ית' כ"ש שיש בזה מהשכל' אם יאמר אים דברים מהאלהית שיבולע ויטחה עליהם • ובכרך היה
קורא אמרו כל המסבר בשבחו של מקום יותר מדי נעקר מן העולם שנאמר הישוכר לו כי ידבר
אם אמר אים כי יבולע הנה פירשו כי אדבר מלשון ידבר עמים תחתינו • ולפי שא' על הענייניים
האלהיים לא נערוך מפני חשך פי' שאין החשך בערכו ית' תלוה לאור הבהיר אשר לא
השוער לבל הוא חשך בערך אלינו לאור שכלינו וזהו אומרו אם לא ראו אור הבהיר הוא בחקי' והוא
ע"ל מאמר הנביא קרנים מידו לו ושם חביון עוזו ר"ל שהאור והבהירות הוא לו ית' מעצמו ולא
ישיג' אחרת כמו לאדם הישוכיים ומפני תוקף קרון אורו יתחבא ויסתר תמונו עוזו ותפארתו וגם
דבריו בלו' לא יראו' כל חכמי לב להודיע מציאות הגמת הכמי המחקר שהם חכמים מלבם בעניינים
האלהיים • החסרון הרביעי הוא קיצור שכלינו בהשגת סיבות הדברים בשלימותם וזה אם הסיבו'
הצורות שהוא מבדיל אשר שהצורות הלמרונו' מהדברים הם בלתי מושגים אלינו לפי שהשג' האנושי'

ניקנית מן החוש והלמיון והחוש לא ישיג בעצם כי אם מקרה הדברים הנה השכל לא ישיג בשלימות
כי אם שבעי הותם המקריים אשר נגלו אליו מהמוחשים ומאמנם המורות העצמיות אשר בהם יבדלו
מיני המצאים עם היות שכבר ישיג מציאותם באופן מה אל השכל בהמצעות המקרים המיוחסים
הנה הם אינם מושגים בעצמם ובראשונו' כמו שבעי המקרים אבל בחיות ובשכיות והיו אם כן
המקרי' הבאים מהצורות העצמיות והמתחייבות מהם מושגים בעצם וראשונה ובשלימות וצורות
הדברים אשר הם סיבותיהם בלתי מושגים אצלינו באותו האופן מהשלימות שהנה מפלת זה ה'
החוקר שמצורות הנ"ח וכ"ש מהצמיחים כמעט שלא נדע דבר מהם לפי שהבדלי המינים אינם
נכרים אצלינו ואנחנו עם היות שנכיר סגולותיהם כמו היות הסוס אוהל והחמור נושא והכלב נוכח
הנה לא נשיג צורתיהם העצמיות אשר מהם ימשכו הסגולות ההנה כי לא נדע סיבת הרקת
האיסקמונ"ייא אל הליחה האדומיית ולמה ימשוך האבן המגני"טש את הברזל על שמפני זה קראנו
החכמים אותם טבעים נסתרים ושיהו קראים נפלאו' תמיד דעים לפי שהאדם יפלא מהם לסכלות'
סיבותיהם ולא בלבד יקרה זה ראינו שבלות מהות הדברים וצורותיהם העצמיות במורכבים כי גם
ביסודו' הפשוטים יקרה לנו זה הסכלו' עצמות כי בהיותינו מגיעים מציאותם ומספרם ויכותיה'
המיוחדים הנה לא ידענו צורותיהם העצמיו' אשר מהם נמשכו אותם האכיות עד שיש מהפלוסופי'
מי שחשב שאותם האכיות הם צורותיהם ר"ל החוש והקור והלחות והיובש ומהם אמרו שהכובד
והקלות ובכלל הנעשה הם צורותיהם העצמיות ומאשר יתחייבו לדעות האלה ספקות עצומו' נמנו
וגמרו שצורות היסודו' נעדים אחרים נעלמים ממנו ומשכו מהם כל האכיות ואחרים זולתם ולא
נרגיש לאופן אותם הצורו' ולא לאופן המשכתן המקרים הנפכים מהם וכמו כן יקרה בצורת הגשמי'
הכוללת אשר תחול בחומר הראשונה שלא הגיעו החכמים לדע' ענייניה ומהותה ומהם שמוה
הג' מרחקים המובנים ומהם שמוה המרחקים הג' הבלתי מוגבלים והשכימו היות הטבע ה'
תחול בה היולי ומשכו ממנו שיעור הגשמים ומרחקיהם וטבע הצורה הנה בעצמה בלתי מושגת
אצלינו ולא יתחלפו החכמי' בענינ' חילוף מעט כי מהם שמוה מטבע העצמו' ומהם מטבע המקרי'
וטוב משכיהם מי שהניחה טבע נשתר ואם יקרה כ"כ מהשכלות והקיצור בהשגת צורת הדברים
החומריים הפשלים אשר תחת השמש בהיותם מושגים אצלנו בחושים כ"ש שיקרה זה בצורו' הגשמים
השמימיים וכוכביהם והבדליהם אלו מאלו כי כבר הודה הפילוסוף שכל מה שדבר מגלגל הלבנה
ומעלה דבר בחומר ומתשבה ורחוק רחוק מי ימצאנו הצורות הנכבדות מחומר שתכלית מה שנשיג
מהם הוא היותם נמצאות מפלת תמונ' הגלגלים ומנועים מהם יתבאר מזה קיצור שכלינו בכלל
הצורו' הטריות וכבר גילה קהלת קיצור השגתינו ואפי' בדברים הפשלים בחו' כי לא יוכל האדם
למצא את המעשה אשר נעשה תחת השמש בכל אשר ישמול האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר
החכם לדעת לא יוכל למצא גילה בזה שהאדם המדיני קודם התעמל בחכמה לא יוכל להשיג טבעי
הדברים אפי' הפשלים ועליו אמר כי לא יוכל האדם למצא את המעשה אשר נעשה תחת השמש
גם אם זדם המתעמל בעיון שהוא התלמיד קודם שיחכם לא יוכל להשיגם ג"כ • ועליו אמר בכל
אשר יעמול האדם לבקש ולא ימצא • וגם החכם אשר כבר הגיע להכלית עיונו ועמלו לא יוכל
למצא אמיתת מהותם וע"ז אמר עוד וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא • ואם הסיבות
החומריו' לפי שעם היות שנשיג המורכבים בכללותם הנה לא נדע' בתמ' הפשוטים שמהם הורכבו
וזה אם בנשמים הפשלים כי החומר הראשון הוא מבוהר מעינינו בלתי מושג כפי מה שהוא ואם יש
בו איזו הכרה ממני הוא מפלת המהוה והנפסד ובערך אל הצורות החלות בו אשר הוא כמוסה לכולו'
אבל כפי עצמותו הוא מוסכל בהחלט ואמנם היסודו' הפשטו' אשר מהם הורכבו המורכבים כבר
התחלפו דעות הלנשים בהם מה הם וכמה הם כי יש מי שחשב היות ההתחלה היסודית אחת ומצ'
שמינה אם ומהם שמינה הוריו וקלתם שמינה מים ויש מי שהכנית היסודות רבים ומהם שמנה שנים
ומהם ג' ומהם ארבעה והוא דעת ארסטו ואפלטון רבו והוא הדע' המפורסם בזמנינו זה וכבר היה
מי ששם היסודו' בב"ת וקראום העצמים הנפרדים ובכלל אמיתת הדרום הזה בלי פקפוק לא הגיע
אלינו שעוד היום יש לנשים יחשבו היסוד האש לבדו מי אמר אמצא אלא נכנס במורכבים ויש אנשי' שיחשבו
שהאדמה אינה יסוד פשוט ואמנם בהרכבת הגשמים השמימיים כבוהו החוקרים בענינם כי אפלטון
ל' היות כולם מורכבים מארבעה יסודות במורכבים הפשלים ארסטו יאמרו זה ומהגשמים
אחרים שיחשוב היותם מורכבים מחומר וצורה שמימית וקלתם שמו זה החומר חומר ההויים וקלתם
שמוהו מטבע אחר ומהם אמרו היותו בלתי מורכב מחומר וצורה כלל שהם גשמים פשוטים בלתי
מורכבים כפי מציאותם כלל ובכלל חילוף הדעות בענייניים האלה והספקות המתחייבים לדעת
דעת ל' מהם יורה על קיצור הגת השכל האנושי בהם ומבוהר הוא שאלו ואלו לא הגיעו לידיעת
שעורי היסודות בכל ל' מהמורכבים אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואופני הרכבת ובאיזה
אופן הם סיבות חומריות לכל ל' מהמורכבים ביחוד ועל שני מיני המורכבים עליונים ושפלים
רצונו לו' על שכלותינו בהרכבתם ל' הש"ת לאיזה מי יספר שחקים בחכמה ובבלי שמים מי יסכיב
בלקת עפר למולק ורגבי' ידובקו ואם הסיבו' הפועלים הנה אם היות שכבר הגיגו חכמי המחקר
היות העולם השמימיי סיבת מניעה ופעולת אל העולם השפל ועולם השפל סיבה לעולם השמימיי
והאל ית' סיבה לכל הנה בסיבת הפועלת לכל ל' מהדברים ביחוד ואופן פועלם מה מאד נחלקו
קדמונים בהמיתם הלא הראה שאפלטון הניח הצורות הנבדלו' הנקראות בלשונו אידיאים היותם
כועלי' המהיות וכו' ע"ש מן הכח אל הפועל בהגיעו היסודו' ובערכו אותם והניחו מסייע לפעולתם
פועל הפרטי הקרוב ממנו כמו האב אל הבן ועל שני אלה ל' ארסטו שהאדם יולידהו האדם והשמש
אמנם בזה האופן הגיע מהם פעולתם רצוני אם יפעל הגרם השמימי בתנועה או בהארתו או
בהפשטות אחרות נמצאות בטבע לכל ל' מהמורכבים ואם האדם הוא מכלל הסבות הפעולות
העצמיות או המקרי' ואם הכח המצייר העובר בבטן האשה יבא מהאב בשוה בזרע או יבא אליו
מחוץ מסבה אחרת גשמיות או רוחניו' ואם יפעל בכלי כמו שהי' מן הראוי או זולת כלי כמו שראוה
בעובר הנה אמיתת כל הדברים האל' כולם ואחרים זולתם נעלמו מעיני כל מי ועל כיוצא בזה ל'
הוא למטר לב לו מי הוליד אגלי טל מבטן מי ילד הקרח וכפור שמי' מי ילדו מי שת בטוהו' חכמ'
אומי נתן לשכוי ביבה ואם הסבות ההכליות מבוהר הוא מועט השגתינו בהם בכל הדברים אשר
נלא מציאות' כי גם מחועלות אחרי האדם ותכלי' מציאותם עדיין לא נשלמה כללות הקפתם
ולא מחלית' כ"ש ממיני הב"ח והצומחים והמתכו' והחילוף בגלגלים בשיעוריהם וריבוי הנועותיה'
והפכייותם וריבוי הכבנים בגלגל אחד והעדרים לגמרי מגלגל ל' ומעוטם בשאר הגלגלים אשר
לי אפשר שיהיה דבר מזה בהזמן כי כל פעל ה' למעינהו ר"ל לתכליתו המיוחד וכל הדברים הם
מתחשבת פועל חכם ולתכליות נאותים ומיוחדים הכרחיים לשלימות העולם אלא שלא שכל האדם
מלהשיגם ולא זה כיון הכלת במ"ש את הכל עשה יפה בעתו גם את העולם נתן ר"ל שכל הדברים
הם שלמים וטובים כפי התכלית שבהם אשר בעבורם נברלו ושהלל ית' נתן את העולם בלב בני
האדם הלא לו' הגבה מציאותו בכלל מבלי שיגיע הלשת הדברים שהוא עצמותם ומבלי
שיגיע ג"כ תכליתם וסופם אשר בעבורם נברלו וזהו לו' מבלי אשר ימצא האדם את המעשה אשר
עשה האלהים מראש ועד סוף ר"ל מתחלתם הצוריית והפועלת עד סיבתם התכליתית אשר תבלה
בסוף הנה התבאר מזה שהסיבות העצמיות כולם בלתי מושגו' בשכל הלנשי בשלימו' עד שמפני
קיצור השגתנו בהם יסתפקו חכמי המחקר בהכרת סיבות הדברים הרחוקות והכוללות והשגת
מהותם בלתי נבדל' וכאלו קרה להם זה כמו שיקרה למי שעינו כהות לו למי שירה' הדבר מרחוק
שלא יוכל לגזור מהו ויסתפק בזו' שהו' גשם מפני שהשיג שיעורו לו שהו' מי מכני מראהו מתנועע
האמנם לא ישיג איזה גשם לו איזה מי הוא • ההסרון החמישי הוא הטעות והשגיאה' אשר יקרה
בהשג' האנושית כי לרוב' נקנית מהחוש הג' לא הפול הלמת בגזרותי' כי אם בחקר' ועל המעט
וזה אם מפני שהחושים עצמם פעמים רבות יכזבו במוחשיהם ובפרט במוחשים הפנים כמו שיקר'
להולך בספינ' שירה' הארץ והבתים אשר בה כמתנועעים וירא' חמונת אדם ויחשוב שהוא דול
והוא שלול וממהכרח הוא שמה שישיג השכל מהמוחשות הלל יצא מספש מעוקל ואם מפני שדרך
השכלתנו הוא מהמסובב אל סיבתו ופעמים יהי' כמין דבר מסובב משהי סיבות מתחלפות וגם
הפלויות ויגזור השכל האנושי היות הא' מהם סיבתו ויטע' בזה שלין סיבתו אלא אחר' כמו שיקר'
לרופא שירא' שתן המול' לדוש המרה' ועב העצם ויגזור שסיבתו תגברות הדם והוא מספש כוזב
לפי ש' לא הי' סבתו כ"א תוצאת הבורד אשר בכליות שהיא סיב' הרת לו בשרא' כאב חזק בפי
האלעומ' בזמנו הסתו ויגזור לו היות סיבתו ליחה קרה לבניית עד שיתעסק בהרפואת עם הדברי'
המחממים ויטע' בזה להיותו מסיב' לרת הפכיית רצוני מלא' אמה לחום' נפשבה שמה ויצטרך
אל המקרר' ומזה המין הוא רוב הטעו' הנופל במלאכת הרפוא' להיות הלותי' אשר מהם יקחו רפיה
בסבת החולי משותפים לסיבות מתחלפות וגם הפכייות ויבור הרופא היות אחת והיא אשר' ומפני
זה אמר אוב לחבריו בדרוהו מהסיבות שהיו נותנים ליסרים היו בלתי מתיחסים והולם אהם
טופלי שקר רופאי אליל כולכם ר"ל שגם שהיו טופלים ומייחסים אהם סיבנו' לרעותיו היו מדברי'
כמו רופאי ההבל שאינם מכירי' סיבות החולאים ולכי ישיגו בדרוש אלה היות' העדר המקור' להם
יקרה טוב' ממציאות' הכוזבת ז"ש ויד גוי יתן הדרש הדרישין ותרי לכם להכמ' וכן הוא הענין בכל

דרשי

הכתוב לשלול כן מכלל הבלה בשל החכמה לו שלא כיון בשאלה ההיא אל הגנת תכלית מצוו השלמה
רבא היתה שהלך פשוטה בלי שום הרכבה ותכלית נכרי וז"ש עוד ושאלת לך הבין לשמוע משפט
ר"ל זה בנגד ולא תכלית מהעניינים השלמה הנז' ע"כ ראוי שתזכה לכל כי העושה נפ"ש ובורח מן
הארה שרה רודפת אחריו הי יאמר ושאלת לך הבין לשמוע משפט ר"ל נוסף על כל מעלתך במה
שלא שאלת כי אם חכמה ולא שאלת עושר וחיים ונפש אויביך הנה הוספת עוד עכ"ז חסידות יתרה
והיא שבענין החכמה עצמה לא שאלת חכמה יתרה שתתפחר בה אבל שאלת ההכרחי לדב' המשפט
לבד ז"ש ושאלת לך הבין לשמוע משפט בלימודים אשר זה יחייב לך לשתפיג העושר ונפש אויביך וגם
בחכמ' תשיג את שלפניך לא היה כמוך ואחריך לא יקום כמוך וכמו שאחרתי בסמוך גם ז"ל ואמ' לך
בחלוקת ימים רבים לפי שהוא לו וכן נבי העושר אמנם בנפש אויביך לא אמ' לך לפי שכליית נפש
האויבי' הוא תועלת כללי למלך ולעם כולו ישבו לבטח בהרגם לא"ה ולא שאלת נפש אויביך:

הנה עשיתי כדבריך כו' וגם אשר לא שאלת נתתי לך כו' לב חכם וכנון אחז"ל חכם המקים
תלמודו כלו' כי מה שלמד מקויי' בלבו ומזומן בכנון מבין דבר מתוך דבר לא היה לפניך אפי'
מעשה רבינו בחכמת הטבע לא היה כמוהו אבל בחכמת ההלכות היה חכם יותר ממנו • לו פירושו
לא היה לפניו במלכי' גם עוד גם כבוד הא' לרבו' על הבירו כמו גם לאחר גם בקרבם אים במלכי'
כ"ם בשאר בני האדם שלא היה אים כמוך בעושר ובכבוד והעושר והכבוד יהיו לך כל ימיך ע"כ •
ועיין הרלב"ג וחז"ל סותרים כו' כמו שאכתיב דבריה' בפסוק ויחכם מכל האדם בפ"ד • ומהרי"ל
ז"ל הקשה על דברי הרלב"ג ז"ל • זה לשונו והתימה מזה החכם איך לא סבל לבו שעל דרך גם
יוכל שלמה להתחכם יותר ממנו ולא היה הוא מאמין ענין הנסים והיכולת האלהי כראוי לא היה
לו' זה עכ"ל • ולע"דן לא הקשה הרלב"ג ז"ל בענין הגם תלוה אבל מ"ש שהוא זר אליו שלא
מצא בעת מהעיתים חכם כשלמה אם לא שיהיה על דרך המופ' שלא יתכן הפגתו לאחר ולזה אמר
שכיון שהוא ע"י המופת איך יתכן שיעשר זה שהרי אפשר שיפשה הפי"ת מופת גם כן לזולתו גם
נפלא כמו שנעשה עם שלמה כי ויזכה בזכות כשלמה זה' יתן לו ג"כ חכמה ומזה הגד ל' הרלב"ג
שהדבר זר בעינו גם הקשה מהרי"ל על הרד"ק בס"ש כי מאמר לפניו ולאחריו הוא פרעי במלכים
לא בכלל גם בנביאים שאין לשון הכסוק סיבל כן בדבריו כי בענין החכמה ל' מאמר כללי אשר
כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך ולא הזכיר כאן במלכים כמו שהזכיר כן בעושר שאמר
גם עושר גם כבוד אשר לא היה כמוך אים במלכים שזה מוכיח על המאמר הקודם של לב חכם
ונכון שהוא כללי והוא זר מאד שלא ימצא כן בשום מקום שהרי' לא יתכן שה' ימנע
עוד מבעלי בחינתו מוכן להשיג ויכולת בזולת הקושיא יקשה גם לדברי הרלב"ג בס"ש שלא דבר
הכתוב כי אם במלך אשר היה לפניו ואשר היה לאחריו הו על הרוב בכל ימי הדור אשר לפניו
ולאחריו שמלאחר שהוא מאמר כללי אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום מורה על כלל כל
הדורות שלא כדברי הרלב"ג גם לפי דבריו ממעט בכבוד שלמה וחכמתו והייתה חכמת אלהים
בקרבו ולדבריו ז"ל לא היתה כ"כ גדול' הערך כי רבים יחכמו בדורו' הראשונים והאחרונים יותר
ממנו ולא נאמר דברי' כפשטן יקשה שא"כ כמו שהוספת עליו שפע גדול בענין החכמ' אשר כמוהו
לא היה ולא יהיה אפשר ג"כ שיפשע עליו רוח נבואי כי ונביא לבד חכמה ומאחר שהחכמה הכנת
הנבואה שאין הנבואה שורה אלא על חכם כו' אשר בהיות שלמה חכם גדול מכל החכמים א"כ היה
נביא גדול מכל הנביאים ולא יתכן כי התורה העידה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וכתב בז"
ג' שערים הראשון אין שפק שאופן הפגת שלמה וארך ידיעתו נבדל מאופן הפגת חכמי המזרח
וארך ידיעתם בהפגתם בטבע כפי העיון והחקירה האנושית והפגת שלמה ע"ד הפלא כיד ה'
הטובה עליו ולדע' זה ראוי שתדע שאופן הפגת הדברים המדעיים הם שנים הא' מהמאוחר אל
הקודם ומהמסובב אל סיבתו והיא הפגת החוקרים והשני מן הקודם אל המאוחר והיא הפג' שלמה
מן הסיבו' אל המסובב והדרך הראשון הוא המחקר האנושי כי בעבור היות שכל הדבר מאוחר
לגופו והיותו שלימות לגופו אינו אלא אופן הפגת המושכלו' אליו בדרך החושי' והדמיון עד שמופני
זה גזר החוקר שאין דבר בשכל שלא יהיה אשר הראשונה בחוש ואמר שהשכל יוצא מושכליו שהם הצורות
הבולטות בהפשטיו אותם מהצורות הפרטיו' אשר בדמיון הבאים אליו מן החוש והדרך הזה כשיבחן
הטוב לא ימלט מחסרונו' רבים הא' מפני יגיעת העיון כי הידוע' באופן הזה הנקנית מדרך החוש
והנסיון עמל גדול ויגיעה להשתלל בנסיון הדברים ובהיותם לבד עד תכונתם ובקריאת ספרים
רבים והכרחתי לדעות המתחלפו' לבחור בטוהקו' מהבלתי טוהקו' ארוך זמן רב ושקידה גדולה
וכ"ש אם יתעסק בחכמו' מתחלפו' שטרדתו בהשיג הא' המנעבו מהשיג זולתה עד שלזה אחז"ל
פי קלי רבי בשמעתא חדא לא תשגיל ליה במסכת' אחריתי כי כמו שהשגו' החוטיות מעיקות אלו
לאלו כן הוא הענין במושכלו' לריו' הנפש ל' ולרוב העמל והטרדה הנמצא בעיון כמו שאחז"ל לא למה
נקראת שמה תוטיה מפני שתמשת כחו של אדם וכאשר תגרף לזה ארת השכחה ויגון ההשמע אחר
הקנין אשר אי אפשר מבלעדיו לריו' הזכרון כח גשמי ויקרהו הישמי והלאות ויצטרך האדם לאפש
כל אחדי בטן להזכר כל מה שזכה תדע ותשכיל ברעיון המדע האנושי שהכח המדעי שהשמיחה
בשעונו והשעול השכלי שהמנות' בנעימותו ישמיח הגוף הנגוף והחוש הכחוש ליגון ואנחה ולעמל
מכאיב כמו שנא' ע"ז כי ברב חכמה רב כעס ויוסף דעת יוסיף מכאוב וכבר גילה היות סיב' זו
היות קניית החכמות מדרך החושי' וע"ז א' כל הדברים יגעים לא תשבע עין לראות לא המלא
אוזן משמוע החסרון הבני האיחור והעיכוב הזמניי אשר ימלא בקניית החכמ' בזה הדרך כי לריו'
שכל האדם יצא מן הכח אל הפועל בהמצעות הבנות החושי' אשר הוא הבחנות ותנועי' מה וכל
תנועה היא בזמן יתחייב שלא יצא שכלינו מן הכח אל הפועל בדברי' רבים יחד אבל יבאו זה אחר
זה ולזה א' החוקר שהידיעה נקרא בדברים רבים אמנם ההשכלה תהיה בדבר אחד לבד לריותה
יציאת השכל מן הכח אל הפועל ובעבור זה בזה הדרך הטבעי אי אפשר שילין האדם בלתי חכם
ויסכים חכם ויצטרך מפני זה האדם אל מלמד יוציא שכלו מן הכח אל הפועל בזמן רב עד שתמצא
האדם יפלא עיונו בחכמה אחת שנים רבות ואחריתו יהיה כבל ולא חכם כ"ש אם יתעסק בחכמו'
רבות שכל ימי האדם יהיו כימים אחדים בערך הזמן הרב הארוך אליהם • וע"ז אמרו במשנה
היום קצר וכו' ואמר הלא לזון מילין תבחן וכו' כלומר שבחכמות ישרטו הבנת החושים ולזה נאמר
ביושיים חכמה ואורך ימים תבונה ונתיישבה החכמה בזקנים כלו' ז"ל אין זקן אלא שקנה חכמה •
החסרון הג' שהדברים היותר פחותים ושפלים כפי הטבע והמציאות הם יותר מושגים אלינו
והיותר יקרים ועליונים במציאותם הם יותר נעלמים והיה זה לפי שכלינו להיותו היולני ומשיג
הדברים בצאתם מן הכח אל הפועל ע"כ ישיג הדברים היותר גשמיים יותר מהדברים הנבדלים
מחומר אלא ישיג בהם כ"כ וגם בזמן תקדם ההשגה בדברים החומריים מהשג' הדברים הרוחניים
לפי שמהליונים יקח השכל הקדמות להשג' העליונים ויהיה א"כ ההשכלה האנושית הפך
הטבע והמציאות כי הדברים הרוחניים הנמצאים יותר בטבעיהם נמצאים פחו' בשכלינו והדברים
החומריים שהם פחות נמצאים אצל הטבע מכני מדרגת מציאותם והתערבם עם הכחו ההעדר הם
יותר נאצלו בשכלנו וימשך מזה שהרוחניים שהם בטבע סיבות אל מציאות הדברי' החומריים יהיו
בידיעתנו מסובבים מהם לפי שהשכלתנו הדברים החומריים הפשלים הוא סיבה שנבא להכרח
העליונים הרוחניים כיד האפשר וכאלו הם הקדמות אליהם ומפני זה נתפרסם מאמר הח

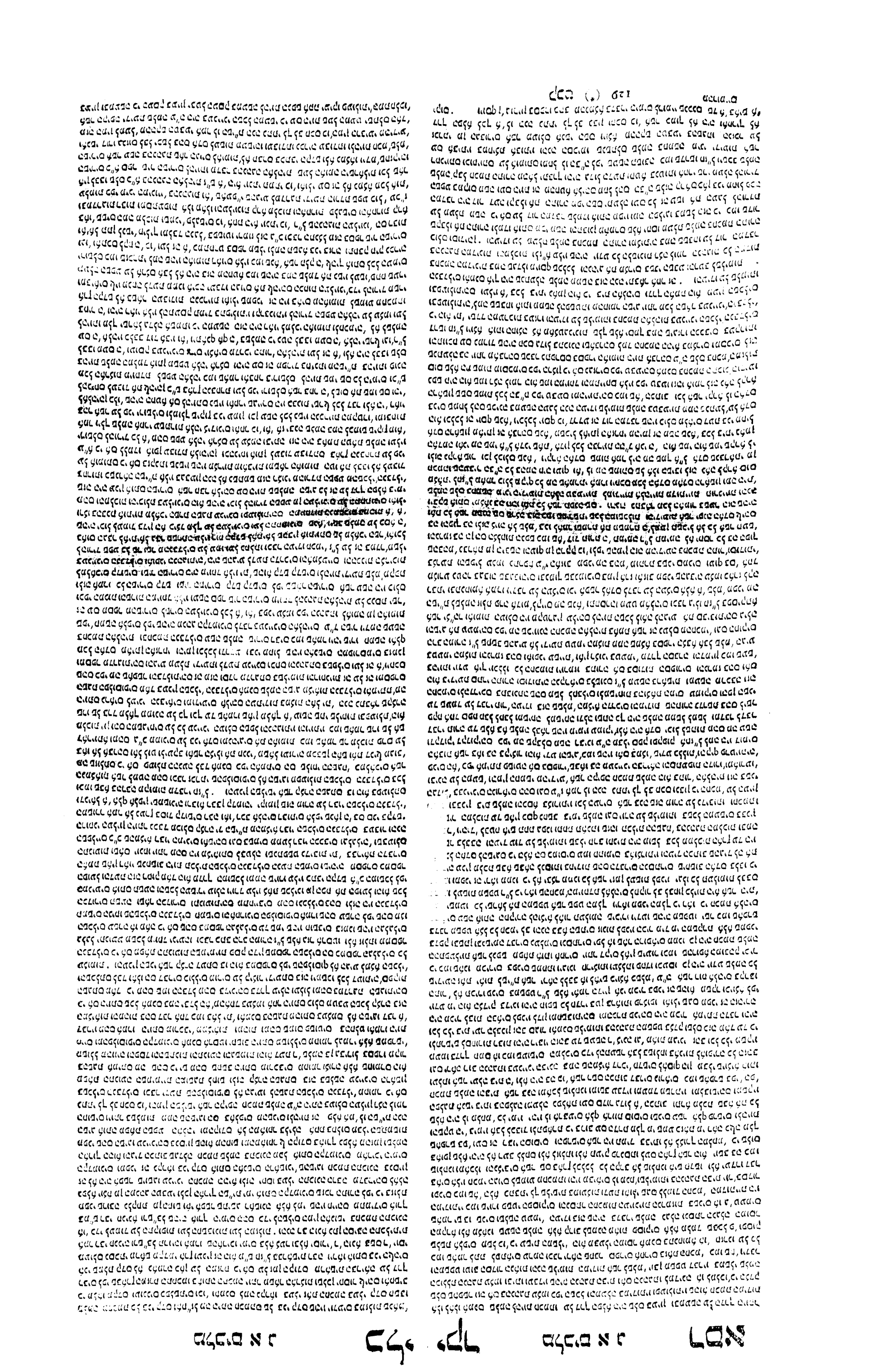

הרמיים ולעזר הכהן שהיה בו קנאת מחכמת שלמה הביאו לסד וילא מהרמיי הנכבה ותתרפא
אמר כעיטוס שהם ילדה יעבה שיכנס בזולתו מי שירנה והמר לו שיטוס שיכביאהו שיכנס בת'
מחנאיי פלוני בכסם וכן עשה והלכו ומלאהו להותו פלוני שהיה קורץ בעיניו מולד בהלבעותיו ויהיו
ויטוס כי שפתי כהן ישמרו דעת כי כמלאך ה' צבאות הוא: השער הפליטי ורחוי שהשתדל
אתה בהתרתי הכפיר לאסר יקרת מפלת הנביאים במעלת חכמת שלמה ומו' שיסוד הספק הזה
ר"ל מגילות החכמה בנביאים הוא מה שאמרו במסכת נדרים ה"ר יוחנן אין הב"ה מפרה שכינתו
מהנבדלים על עמו ועל נחלתו וכבר העידו ומו' שרמזו באמרו שידע אותיות מלאכי השרת למה
שידע אופן הורדת שפע כל מלאך ומלאך ומ' בסוף דבריו והנה לא נסתמם מזה רצונו לומר שהורדת
השפע מהשכלים הנבדלים על הומותם כי אם בעת זקנתו שנעשו שהיו מגריות מוחביות ומבחר
הלומות והתבתו אותן הטו את לבבו לא לעבוד ע"ז ח"ו כי אם לאמדן אופן עבודת הגוים
והניחן אותן לעבוד עבודתן בארץ הנבחרת ע"ה ירושלים להוריד כל מ' מהן שפע אלהי ארצם על
עמה וביתה וזה בלמת היתה חטאת ועליו מ' ולך שלמה אחרי עשתרות אלהי צדונים כו' וה"ל
יבנה שלמה במה לכמוש שיקון מולך כו' וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטרות ומזבחות לאלוהיהן
כו' אסר דבריו אלה חלילה וחס לזרעו של דוד להכשל בדבר הזה שלא ע"פ שידע תיכיות כל אופני
העבודות והורדת השפע מכל נבנה מרוס עכ"ז לא נסתמם כי אם להנין ולהורות בהלכ' ולא למעשה
כמו שהיו יודעים הסנהדרין כדי להבדיל בין האסור למותר כהיה לאומר לאחוז את העיניים שהעושה
מעשה חייב וזולתו בלי מעשה פטור: היעלה בדעת שלמה יכשיל את נשיו לטומאתן מעשה עבוד'
חלילה ס חלילה חלילו' אלא שלפי שהיה נוטה אותם ומגיירן היה לו ליתן לב שהגירות שלא לשמה הי'
לכסיפות הכבוד והשררה וקרוב ה' בפיהן ורחוק מכליותיהן ולעת זקנתו לא עלה בידו לאמו' בהן
כמו שהיה מוחה בהן בבחרותו ולזה הכתיב עליו הפסוק ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו
וכתוב לא יבנה שלמה שהעלה הכתוב כאלו בנאה לפי שלא מיחה באשתו אסר בנה במה לכמוש
גם בת"ם ואולי שמפני זה היו בחיים מהלומות לשמוע מכמתו ומביאים לו מנחה כדי שילמדו איכה
יעבדו הגוים את אלהיהם כו' לא אודה לו ולא אשמע אליו לעשות שלמה מכשיל את העול' בע"ז
ולוקח מנחות על זה וחס לו לשלמ' ע"ה לחשוד אותו במחבר שירים על אותם לוחני עבודו' לאדרי'
של מעלן והעלמן אז אנשי הזקנה העלימוהו חלילה לו מרשע כזה חלילה ואתה המעיין
תראה כמה רחוק ענין זה רחמנא ליצלן מהאי דעתא כי שלמה המזכה את הרבים במשליו ושיריו
והבדילו העולם בספר קהלת המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו ב"ם מרד ומעל כזה שהוא
גופה של עבודה נכרית כי זה דרכם של הראשונים דור אנוש אסר אז הוחל לקראת בשם הבי"ת
להשפיע ע"י מזל ולבא מרוס לתחתונים וכמו שהרחבתי בכלי חמדה בסדר הטה:

ובמה שכתב בשער הפליטי וחלק על הרב המורה ז"ל במה שכתב היות החכמה המקרי' הכנה
הכרחית בהשגת הנבואה והוכיח כן ממה שא"ל חז"ל אין הקב"ה מפרה שכינתו אלא על
חכם גבור ועשיר ועניו כו' הנה זה לא הכריע כדברי הרב המור' ז"ל בכל דבריו בכלל כי אם שאין
שאין החכמה הזאת הנז' כאן מחקריית שהיותר נכון כפי הענין היא חכמת הקבלה אסר קבל' משה
מאדניו עמרם אסר למד כן ממנו ביאיבה במצרים כמו שאמרו חז"ל שהיו שוקדים שבט לוי יום יום
על דלתות העיון וקבלו עליהם עול השקידה ועל כן פרקו משבט לוי עול שעבוד עבוד' קשה מחומר
ולבנים וכל עבודה בשדה ובה הי' משה ע"ה בהיותו מתבודד במדבר וכמו שפירשתי בכלי חמדה
במ"ם אחר הלמן אסר במדבר שהי' מכיח הלמן במקום ר' אחר המדבר והוא מתבודד לו במדבר
וזה מורה לשון אחר המדבר ובעוד היותו מתבודד בעומק החכמה הזאת העליונה מעולם העשיה
אל עולם היצירה ומשם אל עולם הבריה' ומשם אל עולם האצילות גרלות עומק מחשבות ה' אסר
עמקו ומגלות תמים דעי' והם מעשה בראשית ומעש' מרכבה זה הי' לו סולם מוצב ארצה וראשו
מגיע לשמי השמים לעלות אל רוש ההשגות ולזו הערה ה' עליו ממרום רוח נבואי שפע רצון וכן
במסכת נדרים רב ושמואל דאמרי תרויהו חמשים שערי בינה נברא בעולם וכולם נתנו למשה חוץ
מא' מהם דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים כו' הרי שפי' חכם הנז' בתנאי הכרחית שכינ' שהי' חכמת
האלהית הקבל' בת"ם בשערי בינה מה נהה מאמרם ז"ל במסכת נדרים פרק אין בין המודר
שאמרו ז"ל שגוב' קומתו של משה עשר אמות כמו שאנבוד בסמוך שתהי' גם כן מלבד יופי קומתו
הנה ירמזו שזכ' להיותו כולל מכלל יופי העשר ספירו' קדוש' ולזה זאת קומתו דמתה לתמר בשיעור
עשר אמות לא פחות ולא יותר ח"כ דעת הרב המור' ז"ל בכלל אמיתי בת"ם היות החכמ' בהשג'
הנבואה' ובריך הוא לא לדק הרב גם כן בפרטי בת"ם היות' חכמה מחקריית לו אזלת' כדפריטית
שבגמ' הזכירו חכם בחמשים שערי בינה ובכלל זה בכללת החכמה המחקריית שאמר הרב ז"ל ויור'
על היות' הבחינת ומסוגלת בלו' לשון שלילה אין הקב"ה מפרה שכינתו אלא על חכם כו' ומה
שטען מהרי"ח ז"ל על דברי הרב המור' ז"ל דבשלמא בחכמ' ועמה התרשתי כי עקב ענוה ירא' ה'
והם אין עמה אין ירא' והם אין ירא' אין חכמ' והם אין חכמה אין הנבואה' מורה לבל העשיר
והגבורה שהם ענינים נופלים איך יתכן שיהיו תנאים עצמיים בהשגת הנבואה' והיותר קשה הוא
על קומה כי גובה קומה מה יתן ומה יוסיף: אין' אמי כי הנבואה' הסור' על הנביאים לא תשרה
השלמים והנ' כבר דברו בס"ה בפרשת יתרו בפסוק ואתה תחזה' מכל העם הפרוך בקומ'
שלא בדבריהם רמיים לעלות אל רוש ההשגות שכן אמר מהרי"ל שם כמי שפכיו חרובות הוא בעל רמיים
אין שלא יהא זר בעיני מהרי"ח היות בעל קומה הכרחי לנבואה שהנביא לריך
לא מכזרי שכן היו הנביאים ע"ה רחמנים אפי' על הלומות לבי למוזר כחלילין
ר' על היותו מהשפע מעבע רצון הבי"ת בשיעתו ז"ל וכן הגבור' מורה על היותו מוכתר בגבורה
אמו שאמר מהרי"ח בשיעתו ז"ל וכן הגבור' מורה על היותו מוכתר בגבורה
זה כל התנאים הלל' יחדיו הם מוכרחים להשגת הנבואה' ומה שטען מהרי"ח
הנביאים שהיו דליס ונחלשים רפי המזג חלושי הרכב' עכ"ל ואני או' כי על
ד המור' שאמרו בס"ם נדרים ה"ר יוחנן כל הנביאים כולם עשירים היו מכ"ל
[illegible] ומעמוס ומיונה כו' עיין שם הרי אמרו בפי' כל הנביאים כולם בתיב' כל ובתיבת
כולם אמרו שכולם היו עשירים ובזה בטלו דברי מהרי"ח ז"ל שא' ואין שפיר שהי' שלמה עשיר
מירמיהו שהי' עני ודל וחסר לחם כו' כי מי ה' לו ז"ל שהי' חסר לחם ודל שהרי מלכו שליהו הבי"ת
שיקנה הבדה מחנמאל בן שלום ונתן בו שבעה שקלי כסף ועשרה כסף הרי שלא היה דל אבל לא
היה חסר לחם הי' בהוהה שעה של התרבן בהיותו חבוש בבית האסורים גם מה שהקש' מהרי"ח
ז"ל על דברי הרב המור' ז"ל זה לשונו ועוד שאותם השלמיות שבדרו חז"ל במשה ובשאר הנביאים
זכרו שנמצאו בהם אחרי נבואתם והוא המורה שאינם הכנות ולא דברים המביאים לנבואה כי אם
דברים נמשכים אחריה בהשגחת ה' על הנביא שיברך ה' חילו ופועל ידיו ירצה וקוי ה' יחליפו כח
כפי רצונו ית' עד כאן: או' הני שאין קושייתו זאת מדקת כי אם בחלוקת עשיר שלמדו כן חז"ל
מפסוק פסל לך הפסולת שלך והנה זה היה אחר שעלה במדרגת הנבואה ואפשר לו' כי כונתם
להוכיח איך העושר שלימות מאחר שהקב"ה נתן לו הפסולת שהיה שלו וזמנו זה יוכיח על התחלתו
שהיה עשיר שאין הנבואה' והשכינ' שורה אלא על העשיר שסיפוריהם כל תחילתו הרי שם בגמרא
רצו להוכיח היותו עשיר בע"ם לא חמור א' מהם נשאתי כו' שהוא מאמר כללי אפי' בגמרא נזכר
במסכת נדרים אלא שדחו הגמ' ולמה משום דעני הוה והאמרו להבית הרמיה מפסוק פסל לך
וכו' עוד אפשר והו' הנכון שהרמיה שמבית מפסול לך מבית הרמיה על העבר ועל העתיד שהיה
עשיר על העבר מדקאמר פסול לך מסלך לך עשיר היה לעבר ומדקאמר פסול לך שיהיה
הפסולת שלך כלמוד העושר לעתיד ג"כ וכן מצאתי בעין יעקב במסכת שבת שהבית המלמר בזה
הלשון בפרק המצניע אין הסכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה חכם דכתיב עיר
גבורים עלה חכם וחרד עז מבטחה גבור ובעל קומה משה רבינו ע"ה עשר אמות היתה קומתו
שנא' ויפרש את האהל על המשכן עשיר דכתיב פסול לך מסלך עכ"ל הן אמת שלא כמלא המוסחה
הזאת בגמרא במסכת שבת אבל מ"מ הענינים אמת שדרשו פסול לך מסלך שהלומות הרלשונות
היו מסל הבי"ת ולפי שדברים חייבו הבי"ת בהם ולפסול מסלו וזהו פסל לך מסלך כדפרישית שגם
במסכת נדרים לא שללו ענין זה מהבנת הפסוק כי הוא פשוטו מסלך אבל הוסיפו לפרש גו
הפסולת שלך מעתה העושר הזה קדם לנבואה' וכן כל הנביאים כולם עשירים היו וכמו שמהרי"ח
ז"ל בשיעתו שא' שהחכמ' והכרחית אבל נמשכת מהנבואה' ולפי זה לא יתחייב שהי' שיעור
החכמה בשיעור הנבואה' כי אפשר שאפילו שמדרגת הנבואה' מועטת תהי' החכמ' הנמשכת ממנה
ביתר שלת ויתר עז כן כיוצא בזה אני או' לשיטת הרב המור' ז"ל שהיה שיטת חז"ל שהחכמ' והעושר
הם תנאים הכרחיים להשגת הנבואה' כדפרישית אבל לא יתחייב שהי' הנבואה' כפי שיעור החכמ'
כי החכם כשלמה לא יתחייב שיהיה נביא גדול ולא היה כלל כי אפשר הוא שהחכם בשיעור בנוני
מהחכמה יגיע מהנבואה שיש זה בשיעור גדול שהחכמ' הכרחית להשג' הנבואה לבל אין הכרחיות שהי'
החכמה והנבואה שיש זה בשיעור זה בשיעור דלאו הא בהא תליא להיות בשיקול אחד ואחר שזכיתי
בדין לקיים דברי הרב המורה ז"ל בדברי חז"ל הנני מעורר על שיטת הרב ז' ר' אסדלאי ז"ל והר"ן
ז"ל ועל מהרי"ח שהסכים עמהם בת"ם שהעוש ומגבורה ומגבורה להיותם צורך להוכיח

כי

שלמה מלאהו יה"ע"ד כם להשיג כל הנמצאות מהקדם לל המאוחר לא מהמאוחר לראשון בתכלא
המחקר ולזה יאמרו בהם ההסרמות כנגד לל בדברי מהרי"ח ז"ל בשיקול הדעת ישבה בשיקולו נת
כן הדברים אסר בתמת הלהים לא יעשה דבר כי מה' ולא הדבר: גם מה שכתב בשער הפלי
בהקף חכמת שלמה בהמשת המיניים ובידיעה נכונה שלמ' ובדורה כמו שהרמיב כנז"ל לדקו יהדיו:
המנם במה שמהב בתין הפליטי זה לשונו ולהיות ידיעת שלמה מקבת בענינים הנבדלים בדרכי
הנהגותיהם היה שהגיע לדעת הדרכים והמגעיי' ההכנות הכריכות להוריד שפע על סר ואר
מהנבדלים על עמו ועל נחלתו וכבר העידו וכו' שרמזו באמרו בידע לותיות מלאכי השרת למה
שידע אופן הורדת שפע כל מלאך ומלאך ומ' בסוף דבריו והנה לא נסתמם מזה רצונו לו' מהורדת
השפע מהשכלים הנבדלים על הומותם כי אם בעת זקנתו שנעשו שהיו מגריות מוחביות ומבחר
הלומות והתבתו אותן הטו את לבבו לא לעבוד ע"ז ח"ו כי אם לאמדן אופן עבודת הגוים
והניחן אותן לעבוד עבודתן בארץ הנבחרת ע"ה ירושלים להוריד כל מ' מהן שפע אלהי ארצם על
עמה וביתה וזה בלמת היתה חטאת ועליו מ' ולך שלמה אחרי עשתרות אלהי צדונים כו' וה"ל
יבנה שלמה במה לכמוש שיקון מולך כו' וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטרות ומזבחות לאלוהיהן
כו' אסר דבריו אלה חלילה וחס לזרעו של דוד להכשל בדבר הזה שלא ע"פ שידע תיכיות כל אופני
העבודות והורדת השפע מכל נבנה מרוס עכ"ז לא נסתמם כי אם להנין ולהורות בהלכ' ולא למעש'
כמו שהיו יודעים הסנהדרין כדי להבדיל בין האסור למותר כהיה לאחוז את העיניים שהעושה
מעשה חייב וזולתו בלי מעשה פטור: היעלה בדעת שלמה יכשיל את נשיו לטומאתן מעשה עבוד'
חלילה ס חלילה חלילו' אלא שלפי שהיה נוטה אותם ומגיירן היה לו ליתן לב שהגירות שלא לשמה הי'
לכסיפות הכבוד והשררה וקרוב ה' בפיהן ורחוק מכליותיהן ולעת זקנתו לא עלה בידו לאמו' בהן
כמו שהיה מוחה בהן בבחרותו ולזה הכתיב עליו הפסוק ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו
וכתוב לא יבנה שלמה שהעלה הכתוב כאלו בנאה לפי שלא מיחה באשתו אסר בנה במה לכמוש
גם בת"ם ואולי שמפני זה היו בחיים מהלומות לשמוע מכמתו ומביאים לו מנחה כדי שילמדו איכה
יעבדו הגוים את אלהיהם כו' לא אודה לו ולא אשמע אליו לעשות שלמה מכשיל את העול' בע"ז
ולוקח מנחות על זה וחס לו לשלמ' ע"ה לחשוד אותו במחבר שירים על אותם לוחני עבודו' לאדרי'
של מעלן והעלמן אז אנשי הזקנה העלימוהו חלילה לו מרשע כזה חלילה ואתה המעיין
תראה כמה רחוק ענין זה רחמנא ליצלן מהאי דעתא כי שלמה המזכה את הרבים במשליו ושיריו
והבדילו העולם בספר קהלת המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו ב"ם מרד ומעל כזה שהוא
גופה של עבודה נכרית כי זה דרכם של הראשונים דור אנוש אסר אז הוחל לקראת בשם הבי"ת
להשפיע ע"י מזל ולבא מרוס לתחתונים וכמו שהרחבתי בכלי חמדה בסדר הטה:

ובמה שכתב בשער הפליטי וחלק על הרב המורה ז"ל במה שכתב היות החכמה המקרי' הכנה
הכרחית בהשגת הנבואה והוכיח כן ממה שא"ל חז"ל אין הקב"ה מפרה שכינתו אלא על
חכם גבור ועשיר ועניו כו' הנה זה לא הכריע כדברי הרב המור' ז"ל בכל דבריו בכלל כי אם בדבר
שאין החכמה הזאת הנז' כאן מחקריית שהיותר נכון כפי הענין היא חכמת הקבלה אסר קבל' משה
מאדניו עמרם אסר למד כן ממנו ביאיבה במצרים כמו שאמרו חז"ל שהיו שוקדים שבט לוי יום יום
על דלתות העיון וקבלו עליהם עול השקידה ועל כן פרקו משבט לוי עול שעבוד עבוד' קשה מחומר
ולבנים וכל עבודה בשדה ובה הי' משה ע"ה בהיותו מתבודד במדבר וכמו שפירשתי בכלי חמדה
במ"ם אחר הלמן אסר במדבר שהי' מכיח הלמן במקום ר' אחר המדבר והוא מתבודד לו במדבר
וזה מורה לשון אחר המדבר ובעוד היותו מתבודד בעומק החכמה הזאת העליונה מעולם העשיה
אל עולם היצירה ומשם אל עולם הבריה' ומשם אל עולם האצילות גרלות עומק מחשבות ה' אסר
עמקו ומגלות תמים דעי' והם מעשה בראשית ומעש' מרכבה זה הי' לו סולם מוצב ארצה וראשו
מגיע לשמי השמים לעלות אל רוש ההשגות ולזו הערה ה' עליו ממרום רוח נבואי שפע רצון וכן
במסכת נדרים רב ושמואל דאמרי תרויהו חמשים שערי בינה נברא בעולם וכולם נתנו למשה חוץ
מא' מהם דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים כו' הרי שפי' חכם הנז' בתנאי הכרחית שכינ' שהי' חכמת
האלהית הקבל' בת"ם בשערי בינה מה נהה מאמרם ז"ל במסכת נדרים פרק אין בין המודר
שאמרו ז"ל שגוב' קומתו של משה עשר אמות כמו שאנבוד בסמוך שתהי' גם כן מלבד יופי קומתו
הנה ירמזו שזכ' להיותו כולל מכלל יופי העשר ספירו' קדוש' ולזה זאת קומתו דמתה לתמר בשיעור
עשר אמות לא פחות ולא יותר ח"כ דעת הרב המור' ז"ל בכלל אמיתי בת"ם היות החכמ' בהשג'
הנבואה' ובריך הוא לא לדק הרב גם כן בפרטי בת"ם היות' חכמה מחקריית לו אזלת' כדפרישית
שבגמ' הזכירו חכם בחמשים שערי בינה ובכלל זה בכללת החכמה המחקריית שאמר הרב ז"ל ויור'
על היות' הבחינת ומסוגלת בלו' לשון שלילה אין הקב"ה מפרה שכינתו אלא על חכם כו' ומה
שטען מהרי"ח ז"ל על דברי הרב המור' ז"ל דבשלמא בחכמ' ועמה התרשתי כי עקב ענוה ירא' ה'
והם אין עמה אין ירא' והם אין ירא' אין חכמ' והם אין חכמה אין הנבואה' מורה לבל העשיר
והגבורה שהם ענינים נופלים איך יתכן שיהיו תנאים עצמיים בהשגת הנבואה' והיותר קשה הוא
על קומה כי גובה קומה מה יתן ומה יוסיף: אין' אמי כי הנבואה' הסור' על הנביאים לא תשרה
השלמים והנ' כבר דברו בס"ה בפרשת יתרו בפסוק ואתה תחזה' מכל העם הפרוך בקומ'
שלא בדבריהם רמיים לעלות אל רוש ההשגות שכן אמר מהרי"ל שם כמי שפכיו חרובות הוא בעל רמיים
אין שלא יהא זר בעיני מהרי"ח היות בעל קומה הכרחי לנבואה שהנביא לריך
לא מכזרי שכן היו הנביאים ע"ה רחמנים אפי' על הלומות לבי למוזר כחלילין
ר' על היותו מהשפע מעבע רצון הבי"ת בשיעתו ז"ל וכן הגבור' מורה על היותו מוכתר בגבורה
אמו שאמר מהרי"ח בשיעתו ז"ל וכן הגבור' מורה על היותו מוכתר בגבורה
זה כל התנאים הלל' יחדיו הם מוכרחים להשגת הנבואה' ומה שטען מהרי"ח
הנביאים שהיו דליס ונחלשים רפי המזג חלושי הרכב' עכ"ל ואני או' כי על
ד המור' שאמרו בס"ם נדרים ה"ר יוחנן כל הנביאים כולם עשירים היו מכ"ל
[illegible] ומעמוס ומיונה כו' עיין שם הרי אמרו בפי' כל הנביאים כולם בתיב' כל ובתיבת
כולם אמרו שכולם היו עשירים ובזה בטלו דברי מהרי"ח ז"ל שא' ואין שפיר שהי' שלמה עשיר
מירמיהו שהי' עני ודל וחסר לחם כו' כי מי ה' לו ז"ל שהי' חסר לחם ודל שהרי מלכו שליהו הבי"ת
שיקנה הבדה מחנמאל בן שלום ונתן בו שבעה שקלי כסף ועשרה כסף הרי שלא היה דל אבל לא
היה חסר לחם הי' בהוהה שעה של התרבן בהיותו חבוש בבית האסורים גם מה שהקש' מהרי"ח
ז"ל על דברי הרב המור' ז"ל זה לשונו ועוד שאותם השלמיות שבדרו חז"ל במשה ובשאר הנביאים
זכרו שנמצאו בהם אחרי נבואתם והוא המורה שאינם הכנות ולא דברים המביאים לנבואה כי אם
דברים נמשכים אחריה בהשגחת ה' על הנביא שיברך ה' חילו ופועל ידיו ירצה וקוי ה' יחליפו כח
כפי רצונו ית' עד כאן: או' הני שאין קושייתו זאת מדקת כי אם בחלוקת עשיר שלמדו כן חז"ל
מפסוק פסל לך הפסולת שלך והנה זה היה אחר שעלה במדרגת הנבואה ואפשר לו' כי כונתם
להוכיח איך העושר שלימות מאחר שהקב"ה נתן לו הפסולת שהיה שלו וזמנו זה יוכיח על התחלתו
שהיה עשיר שאין הנבואה' והשכינ' שורה אלא על העשיר שסיפוריהם כל תחילתו הרי שם בגמרא
רצו להוכיח היותו עשיר בע"ם לא חמור א' מהם נשאתי כו' שהוא מאמר כללי אפי' בגמרא נזכר
במסכת נדרים אלא שדחו הגמ' ולמה משום דעני הוה והאמרו להבית הרמיה מפסוק פסל לך
וכו' עוד אפשר והו' הנכון שהרמיה שמבית מפסול לך מבית הרמיה על העבר ועל העתיד שהיה
עשיר על העבר מדקאמר פסול לך מסלך לך עשיר היה לעבר ומדקאמר פסול לך שיהיה
הפסולת שלך כלמוד העושר לעתיד ג"כ וכן מצאתי בעין יעקב במסכת שבת שהבית המלמר בזה
הלשון בפרק המצניע אין הסכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה חכם דכתיב עיר
גבורים עלה חכם וחרד עז מבטחה גבור ובעל קומה משה רבינו ע"ה עשר אמות היתה קומתו
שנא' ויפרש את האהל על המשכן עשיר דכתיב פסול לך מסלך עכ"ל הן אמת שלא כמלא המוסחה
הזאת בגמרא במסכת שבת אבל מ"מ הענינים אמת שדרשו פסול לך מסלך שהלומות הרלשונות
היו מסל הבי"ת ולפי שדברים חייבו הבי"ת בהם ולפסול מסלו וזהו פסל לך מסלך כדפרישית שגם
במסכת נדרים לא שללו ענין זה מהבנת הפסוק כי הוא פשוטו מסלך אבל הוסיפו לפרש גו
הפסולת שלך מעתה העושר הזה קדם לנבואה' וכן כל הנביאים כולם עשירים היו וכמו שמהרי"ח
ז"ל בשיעתו שא' שהחכמ' והכרחית אבל נמשכת מהנבואה' ולפי זה לא יתחייב שהי' שיעור
החכמה בשיעור הנבואה' כי אפשר שאפילו שמדרגת הנבואה' מועטת תהי' החכמ' הנמשכת ממנה
ביתר שלת ויתר עז כן כיוצא בזה אני או' לשיטת הרב המור' ז"ל שהיה שיטת חז"ל שהחכמ' והעושר
הם תנאים הכרחיים להשגת הנבואה' כדפרישית אבל לא יתחייב שהי' הנבואה' כפי שיעור החכמ'
כי החכם כשלמה לא יתחייב שיהיה נביא גדול ולא היה כלל כי אפשר הוא שהחכם בשיעור בנוני
מהחכמה יגיע מהנבואה שיש זה בשיעור גדול שהחכמ' הכרחית להשג' הנבואה לבל אין הכרחיות שהי'
החכמה והנבואה שיש זה בשיעור זה בשיעור דלאו הא בהא תליא להיות בשיקול אחד ואחר שזכיתי
בדין לקיים דברי הרב המורה ז"ל בדברי חז"ל הנני מעורר על שיטת הרב ז' ר' אסדלאי ז"ל והר"ן
ז"ל ועל מהרי"ח שהסכים עמהם בת"ם שהעוש ומגבורה ומגבורה להיותם צורך להוכיח

ואם תלך בדרכי. והארכתי את ימיך. העושר והכבוד שלא התניתי בתורתי לתת למגר אתן לך. כין זכאי בין חייב אבל מורך הימים ומלכות הדורות כבר התניתי בתורתי לבלתי סור מן המצוה למען יאריך ימים על ממלכתו וגו' ועל אותו תנאי לא אמר אם תלך בדרכי והארכתי וגו' וכן במלכות דורותיו אחריו אמר לו ואתה אם תלך לפני וגו' כי לא יכרת לך איש וגו' כך שנוייה בספרי זו' חגיגה בן גמליאל אומר הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגו': ויקץ שלמה והנה חלום. והנה הכין שחלומו חמת שומע עוף מנפלף ומבין לשונו כלב נובח ומבין לשונו: ויעמד משתה. משמחת לבו שהבין שחלומו טוב אמת: ואתבונן

רלבג

הבא אחריו לו שחכמתו תהי' גדולה מחכמת כל בני הדור שהיו לפניו ומכל הבאים אחריו כי הוא דבר זר ואלו שלא ימצא אחריו בעת מהעתים חכם כמוהו האלהים אם לא שנתן לו הש"י מהחכמה בדרך המופת מה שלא יתכן הפנתו לאחר ולא אשער איך יתכן שיצוייר זה והל' יתבאר מזה שיבא קצת ביאור שהענין הוא כמו שבארנו כי ספר שהיתה חכמתו לתעלה מחכמת האנשים רמוז אליהם והם אינן האחרי והימן וכלכל וחרדע בני מחול: ויעמוד לפני ארון ברית יי' וגו'. הנה עשה זה לתת תודה לש"י על מה שיעיד לו מהטוב: שתים נשים זונות. לחשוב שהיו פונדקאות ומוכרות מזון כטעם רחב האשה ואפשר שהיו מפקידות עצמן והפה התחכם שלמה להבהילם בזה הענין כדי שיתבאר מדבריהן מי היא אמו כי אשר תחמול יותר על הבן היא יתבאר בלי ספק שהיא אמו: היא

ח' קמץ בנבי'/ובכתי' ול' בפוס' בנתיב'/קמץ ל"ר"פ נפשים

ואם לא־ישאלתה נתתי לך גם־ עשר גם־כבוד אשר לא־היה כמוך איש במלכים כל ימיך: ואם תלך בדרכי לשמר חקי ומצותי כאשר הלך דויד אביך והארכתי את־ימיך: ויקץ שלמה והנה חלום ויבא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית־יהוה ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל־עבדיו: אז תבאנה שתים נשים זונות אל־המלך ותעמדנה לפניו

ח' בנבי'/ובכתי' ול' בפוס' בנתיב'/קמץ ל"ר"פ נפשים

ואם לא־שאלתה נתתי לך גם־ עשר גם־כבוד אשר לא־היה כמוך איש במלכים כל ימיך: ואם תלך בדרכי לשמר חקי ומצותי כאשר דתנקנן קדמי למיטר קיימי ופיקודי הלך דויר אביך והארכתי את־ימיך: כמא דהליך דויד אבוך ואוריך־ית ויקץ שלמה והנה חלום ויבא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית־יהוה ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל־עבדוהי: אז תבאנה שתים נשים זונות אל־המלך ותעמדנה לפניו

ח' קמץ בנבי'/ובכתי' ול' בפוס' בנתיב'/קמץ ל"ר"פ נפשים

ואתא לירושלם וקם קדם ארונא קיימא דייי ואסיק עלון ונכים נכסת קודשין ועבד משתיא לכל עבדוהי: בכין אתאה תרתין נשין פונדקן למידן קדם מלכא וקמא קדמוהי

בבית ו' רפין בקריא' ופי' בבית אחר יאכל. אני והאשה הזאת ישבות בבית. כי לא ישבתי בבית דשמואל. וחבירו דסיפרא. הוי מגיעי בית בבית. והיה אם יותרו עשרה אנשים: מלפלף ומבין לשונו: לא תבאל. כמו בלו ועם מלת לא יבא ברוב עתיד במקום עבר כמו לא ישיר משה לא ישיר יעד' לא יבדיל משה לא ידבר יהושע לא יבנה שלמה ופי' לא כאשר עב מגבעון ובא לו לירושלם בא לו זה הדין לידו וגראתה בו המתנה הטובה שנתן לו הקדוש ברוך הוא חכמה וכינה: אשר

רלבג

ויקץ שלמה. הנה חלום פסיקתא. והנה חלום ר' רבי יצחק חלום עומד על כנו ליפור מצבו יודע מה מצבו ממור מהך מה נהך ויבא ירושלים ויעמוד וכו' ר' רבי יצחק מכלן שעושים סעודה לגמרה של תורה עד כאן וכן רש"י ז"ל ע"ש והר"ק ז"ל והר"לבג ומהר"ש ז"ל ויקץ שלמה והנה חלום להודיע שקודם היקיצה היה עסוק באותם הענייגים כאלו הדברים ההם היו בהקיץ בלופן שויקץ שלמה ואז אחר היקיצה הכיר שהנה הם חלום אבל לא קוד' והרמ"בן ז"ל פי' בויקץ פרעה והנה חלום שעמד על מעתו מקיץ מחשב במה שראה ולא חלם עוד חלום ומ' זה לבני' על מה שנכתב בפס' הסיב' כי כאשר חלם אחר יחלו שיחלום לאחריו חלום אחר מענין אחר בתוך שנתו ראינו מתקייים ולכן אמר כי כאשר הקיץ והנה חלום ועמד עד הבקר מסתתה מחריש על מה שראה לפי שלא היה עדין יודע אופן הנבואה כמו שנזכר בספר שמואל א' שהגיד הכתוב שלא שכח דבר מכל מה שראה אבל כאשר הקיץ הנה החלום הנבואי לפניו בשלימות ואז כאשר ידע שהוא חלום נבואי בא אל אל הלל ה' להודות לדהר"לבג ועשה משתה ושמחה לכל עבדיו מה שלא עשה כן בהמלכתו כי בהמלכה שמח ושמח יותר לעבדיו עד כאן: ולע"ד מה שכתבתי בכלי חמדה ויקץ שלמה והקיץ וריקה נפשו בראותו שהנה חלום הוא ואולי הגלומו שוא ידברו אלה הלך לירושלים ויעמד לפני ארון ברית ה' בתפילה ועמידה כאלו רצה לומ' לנגה ה' גמור בעדי שיתקיים החלום ויעל עולות לרצון ושלמים לה' שיגמור בעדו כי לא דבר רק הוא ויעש משתה כו' כדלעיל לומנם מה שהחזיק הש"ית טובה לשלמה על שאל חכמה עם היות שאלתו בחלום ולא בהקיץ הענין הוא כי אלו לא היו ביום כל עשתונותיו של שלמה בזה ורעיונו והרהוריו שהרהר ביום הביאוהו לחזות כן בחלו' הלילה ועל כן החזיק לו הש"ית טובה על זה עם היותו חלום ולא ספר שהליכתו לגבעון היתה לזאת השאלה לשאול מהש"ית חכמה ובינה ולזה בגבעון נראה ה' ל שלמה ר"ל לעומת בית שלמה שם שזהו שלא ה' נראה ה' לשלמה אלא אל שלמה ובזה מובן אומר ויקץ שלמה והנה חלום כלומ' ויקץ שלמה ותמה על המראה היהיו ועל המראות החלום ז"ש והנה חלום מתייחס למבוקשו ותכף בעודו מדבר בשמעו דבריו ידע כי עכון הדבר מאת האלהים ומהר האלהים לעשותו:

ואם תלך בדרכי וכו' בילקוט בשם פסיקתא גם אשר לא שאלת כו' רבי חגיגה בן גמליאל אומ' על מה שלא התנתי בתור' ליתן נתתי לך ומה התנתי בתור' למען יאריך ימי' על ממלכתו הוא ובניו וזה לא נתתי לך אלא א"כ עשית שנא' ואם תלך בדרכי לשמר כאשר הלך דוד אביך והארכתי את ימיך ע"כ שהכונה על העושר והכבוד שניתן למלך בלי תנאי בתורה למנם אריכות ימים נתנו על תנאי בתורה וכן הביאו רש"י ז"ל ע"ש וכן הר"ק וכן מהרי"ל ז"ל ולא זכר בשכר הזה שירשו בניו את כסאו לפי שכבר הובטח עליו דוד אביו והכמינו ז"ל דרשו והארכתי את ימיך במלכו' בארכו' דורות אחרי: ולע"ד לדקדק שלון בפסוק הזה גזרה שהרי א' והארכתי את ימיך בוא"ו א"כ היה לו' ואם תלך בדרכי כו' אאריך את ימיך והיתה גזרת הכתוב האריכות ימים: ונראה שהיה אפשר לטעו' שאם ילך בדרכי הש"ית עד שיוסיף לו ימים לא יתחייב מזה הבטחה על העושר והכבוד והחכמה באותה הזמן של תוספת לזה אמר בו' לו העטף ואם תלך בדרכי כו' והארכתי את ימיך שיהיה אריכו' ימים ומענין הראשוני' בחכמה ועושר וכבוד לא הזכרונים של קוסם' כאמ' בפס ז"ש ואם תלך וכו' והארכתי וכו' מקושר בו' לו אל העושר וכבוד וחכמה הנ"ל בפסוק הקודם ובמה שא' והארכתי את ימיך מובן מהחכמה שזכו' המלות תוספ ימים אפי' על הסך של ימי האדם הארוכים לו מעת ברואתו כמו שכתוב אם מרוכים ימיו:

ויקץ שלמה וכו' אלוס פסיקתא והנה חלום ר' רבי יצחק חלום עומד על כנו ליפור מצבו יודע מה מצבו ממור מהך מה נהך ויבא ירושלים ויעמוד וכו' ר' רבי יצחק מכלן שעושים סעודה לגמרה של תורה עד כאן וכן רש"י ז"ל ע"ש והר"ק ז"ל והר"לבג ומהר"ש ז"ל ויקץ שלמה והנה חלום להודיע שקודם היקיצה היה עסוק באותם הענייגים כאלו הדברים ההם היו בהקיץ בלופן שויקץ שלמה ואז אחר היקיצה הכיר שהנה הם חלום אבל לא קוד' והרמ"בן ז"ל פי' בויקץ פרעה והנה חלום שעמד על מעתו מקיץ מחשב במה שראה ולא חלם עוד חלום ומ' זה לבני' על מה שנכתב בפס' הסיב' כי כאשר חלם אחר יחלו שיחלום לאחריו חלום אחר מענין אחר בתוך שנתו ראינו מתקייים ולכן אמר כי כאשר הקיץ והנה חלום ועמד עד הבקר מסתתה מחריש על מה שראה לפי שלא היה עדין יודע אופן הנבואה כמו שנזכר בספר שמואל א' שהגיד הכתוב שלא שכח דבר מכל מה שראה אבל כאשר הקיץ הנה החלום הנבואי לפניו בשלימות ואז כאשר ידע שהוא חלום נבואי בא אל אל הלל ה' להודות לדהר"לבג ועשה משתה ושמחה לכל עבדיו מה שלא עשה כן בהמלכתו כי בהמלכה שמח ושמח יותר לעבדיו עד כאן: ולע"ד מה שכתבתי בכלי חמדה ויקץ שלמה והקיץ וריקה נפשו בראותו שהנה חלום הוא ואולי הגלומו שוא ידברו אלה הלך לירושלים ויעמד לפני ארון ברית ה' בתפילה ועמידה כאלו רצה לומ' לנגה ה' גמור בעדי שיתקיים החלום ויעל עולות לרצון ושלמים לה' שיגמור בעדו כי לא דבר רק הוא ויעש משתה כו' כדלעיל לומנם מה שהחזיק הש"ית טובה לשלמה על שאל חכמה עם היות שאלתו בחלום ולא בהקיץ הענין הוא כי אלו לא היו ביום כל עשתונותיו של שלמה בזה ורעיונו והרהוריו שהרהר ביום הביאוהו לחזות כן בחלו' הלילה ועל כן החזיק לו הש"ית טובה על זה עם היותו חלום ולא ספר שהליכתו לגבעון היתה לזאת השאלה לשאול מהש"ית חכמה ובינה ולזה בגבעון נראה ה' ל שלמה ר"ל לעומת בית שלמה שם שזהו שלא ה' נראה ה' לשלמה אלא אל שלמה ובזה מובן אומר ויקץ שלמה והנה חלום כלומ' ויקץ שלמה ותמה על המראה היהיו ועל המראות החלום ז"ש והנה חלום מתייחס למבוקשו ותכף בעודו מדבר בשמעו דבריו ידע כי עכון הדבר מאת האלהים ומהר האלהים לעשותו:

אז תבאנה שתים נשים כו' בשחר טוב שתים נשים זונות רב ה' רוחות היו ושמואל אמ' זונות הראשון אשר נזדווגו לו לילית ועמ' והולידו ממנו שדים וזכר נגיעי בני אדם אשר יצא הכתוב והוכיח לזרעו של דוד כמ"ש אשר בהגיותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם אשר יצאו מאביהם אדם ע"כ בעת מלכות שלמה וה' נתן לו חכמה אז תבאנה שתים נשים זונות זו לילית ונעמה שבאו לדין לפני שלמה לפי שלמה ברוך הוא בסוד היסוד ולכך בא אלו הזונות לפניו לדין וזה כשיעת קב שאמר דרשות היו ע"כ וכו' הדין אז' אז תבאנה שתים נשים זונות הנ"ל

שתי

כלי יקר

כי עשיר יענה עזות והגבורה לשבר מתלעות עול ראשונה לקשה עליהם התינח בעושר וגבורה כלומר לכל בקומה מה תועלת לו לורך הכרחי יש בה עד שתמשך מהחכמה ובכר הרגיש הרב רבי משלמי ז"ל זה ואמר שגם הוא לורך כדי שיקבל התוכחת בשבר פנים יפות של המוכיח שבהאיר פניו יכי רצוי למקבלי התוכחת ועוד קשה שאיך תמשך מהנבואה דבשלמה בעושר א' שיברך ה' חילו של הנביא ופועל ידיו ובגבורה קויי ה' יחליפו כח אבל בקומה כיצד יתכן לשנותו מברייתו כן אמת שאפשר לרחות על דרך מה שנעשה בדוד שכשנמשח נעשה אריך עד שהיו בגדי שאול כמידתו אבל מ"מ בנביא מה תועלת בשנות סדרי בראשית. ואפשר לקיים דבריהם לא שהקב"ה יאריך קומתו אלא שהוא ית' מגיד מראשית אחרית ויבקש לו איש יפה עיניים ועוד ראוי ויפה קומה אבל מ"מ יקשה לו ז"ל דלמה בחר בבעל קומה יותר משא' מיני היופי כיון שהתכלית הוא להיותו מקובל בדרמן אבל הנביא' מקבלי התוכח' כי לו להיו מכלל יופי בכל מיני היופי אלא ודאי בעל קומ' מורה על סגול הנפש כדפרישי' במשה במה שהי' גבוה י' אמו' רמז אל י' ספירו' קדושות ורמז אל מ"ש רבי ישמעאל במדרש משלי בשלת ונתת בשיעור קומה שלי וזהו בעל קומה ועוד יקשה דבשלמה בנביא הבא להוכיח ילטרך העוש' כדי שלא יהא נלרך ובוא להוכיח למהנים אותו וחכמ' המסכן בזוי' וכן הגבור' אמר' הנביאי' שיתכבדו לעשות שלימות וידיעה ולא להוכיח או להגיד עתידות או להלל ולשבח כדוד וכיוצא מה לורך יש להם בעושר ובגבורה ובקומה וכי תימא ח"ב זה אפשר שהרי מאמרים ז"ל הנ"ל אמר רבי יוחנן אין הקב"ה מטרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר וכו' ובלשון שלילה מחליש שאין השכינה שורה לא לתכלית תוכחת ולא לגלות סוד אל עבדיו הנביאים או אזלתו מהעבודות של הנביא בכולם פסיק ותני סתמא אין הב"ה מטרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה: עלה בידינו שהחכמה של הנביא אינה מתוייבת להיותה בשיקול אל הנבואה בשוה כי לפעמים תגדל החכמה על הנבואה וכן היה בשלמה שגדלה חכמתו על רוח הקדש שהיה בו ולפעמים הנבואה תגדל על החכמה אבל עכ"פ החכמה יסוד מוסד ופתח תקוה להכנס אל הנבואה כי החכמה הזאת היא הקבלה ודרך האמת והסודות כמו שהוכחתי ממ"ש חז"ל בחלוקת חכם לאמר רב ן' שערי בינה נמסרו למשה כו' ובזה יתבאר לנו אומר הנה עשיתי כדבריך הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך כי הלב של שלמה הוא מעצמו נתחכם מכל האדם בשיקול דעתו לבבו הנבון נתחכם מכל האדם שלא היה לפניו ולא לאחריו נמצא שיבין מלבו כי משה ע"ה לו הוכח שב' שידע כולל תכונת שלמה ויותר מפולוכרי לא יקשה לא"ש אשר כמוך לא הי' לפניך לפי שלא דבר הכתוב בשיעור ההשגה לא היה כמוהו כי אשר אמר בשיעור בכל מה שהשיג שלמ' בסיב' לבבו הנבונות ומ"מ נאבל הכתוב לא דבר אלא בהווה מלבבו והתבונן מלבו שהתחכם והתבונן מלבו יותר מכל האדם ואפילו מלבו של משה אבל משה ע"ה אדון הנביאים ידע יותר ממנו מדרך הנבואה לא מלבו כי בזה הייתי מתת אלהים לתת לשלמה לב נבון וחכם אשר כמוך לא היה לפניך ר"ל באיכות בינת הלב והתחכמותו ורוחב לבו ואחריך לא יקום כמוך ר"ל שיהיה מסוג זה מהלב נבון וחכם לא באיכות ההשגה עצמה וכן מה שנתפלא בויחכם מכל האדם לא התפלא אלא בהתחכמות כדפרישי' לא בשיעור ההשגה' ובסמוך בפסו' ויחכ' ארחיב בו בע"ב: ונם אשר לא שאלת כו' עיין הר"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל בפסוק הזה ג' פעמים גם וגם אשר לא שאלת גם עושר גם כבוד וכו' כנגד שלשה מתנות שנתן לו הק"בה מלבד מה ששאל הא' הוא החכמה כי לפי שהוא שאל בלבד לב נבון לשמוע אל דבר המשפט הסיבו הש"ית עליה הנה עשיתי לך כדבריך והוסיף לאמר לו הנה נתתי לך לב נבון וחכם וכו' ולפי שהחכמה הזאת המופלא שנתן לו לא היתה נכללת בשאלתו לכן אמר לו על זה וגם אשר לא שאלת נתתי לך והוא בא"ש נתתי לך לב חכם ונבון אם' כמוך לא היה לפניך והמתנה השנית הוא העושר לפי שבזכות הפעמי' החכמה לא תתחבר עם העושר לפי שהרוקף אחר הממון לא יוכל להתחכ' כלו' במשנה ולא כל המרדה בסחורה מחכים ולכן היה מהחסד האלהי שנתן לו עם החכמה גם עושר והמתנה השלישי' הכבוד לפי שזכ' המדיני העוש' על המעט יתמיד עם הכבוד כי אוהב הכבוד יבזבז העוש' בעבורו ולזה א' גם כבוד עם העושר והוא אלא לשלמה שלשתם יחד ובדברי הימים כתב עדרה החכמה והמדע נתון לך וכבוד אתן לך אשר לא היה כן במלכי אשר היו לפניך ואחריך לא יקום ואלו נשפרש שנתן לו החכמה והמדע בהאלו ושאר הדברים היה היתרון על שאר המלכים לו אמ' ואלו נשפרש שנתן לו החכמה והמדע בהאלו ושאר הדברים היה היתרון על שאר המלכים לו אמ' דברי שיהיו על כל המלכים וכ"ש על כל שאר האנשי' והנה לא זכר נפש אויביו לפי שבשלום והשקט ובשלום אל הנביא' מקבלי התוכח' כי לו להיו מכלל יופי בכל מיני היופי אלא ודאי בעל קומ' מורה על סגול הנפש כדפרישי' במשה במה שהי' גבוה י' אמו' רמז אל י' ספירו' קדושות ורמז אל מ"ש רבי ישמעאל במדרש משלי בשלת ונתת בשיעור קומה שלי וזהו בעל קומה ועוד יקשה דבשלמה בנביא הבא להוכיח ילטרך העוש' כדי שלא יהא נלרך ובוא להוכיח למהנים אותו וחכמ' המסכן בזוי' וכן הגבור' אמר' הנביאי' שיתכבדו לעשות שלימות וידיעה ולא להוכיח או להגיד עתידות או להלל ולשבח כדוד וכיוצא מה לורך יש להם בעושר ובגבורה ובקומה וכי תימא ח"ב זה אפשר שהרי מאמרים ז"ל הנ"ל אמר רבי יוחנן אין הקב"ה מטרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר וכו' ובלשון שלילה מחליש שאין השכינה שורה לא לתכלית תוכחת ולא לגלות סוד אל עבדיו הנביאים או אזלתו מהעבודות של הנביא בכולם פסיק ותני סתמא אין הב"ה מטרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה: עלה בידינו שהחכמה של הנביא אינה מתוייבת להיותה בשיקול אל הנבואה בשוה כי לפעמים תגדל החכמה על הנבואה וכן היה בשלמה שגדלה חכמתו על רוח הקדש שהיה בו ולפעמים הנבואה תגדל על החכמה אבל עכ"פ החכמה יסוד מוסד ופתח תקוה להכנס אל הנבואה כי החכמה הזאת היא הקבלה ודרך האמת והסודות כמו שהוכחתי ממ"ש חז"ל בחלוקת חכם לאמר רב ן' שערי בינה נמסרו למשה כו' ובזה יתבאר לנו אומר הנה עשיתי כדבריך הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך כי הלב של שלמה הוא מעצמו נתחכם מכל האדם בשיקול דעתו לבבו הנבון נתחכם מכל האדם שלא היה לפניו ולא לאחריו נמצא שיבין מלבו כי משה ע"ה לו הוכח שב' שידע כולל תכונת שלמה ויותר מפולוכרי לא יקשה לא"ש אשר כמוך לא הי' לפניך לפי שלא דבר הכתוב בשיעור ההשגה לא היה כמוהו כי אשר אמר בשיעור לא מה שהשיג שלמ' בסיב' לבבו הנבונות ומ"מ נאבל הכתוב לא דבר אלא בהווה מלבבו והתבונן מלבו שהתחכם והתבונן מלבו יותר מכל האדם ואפילו מלבו של משה אבל משה ע"ה אדון הנביאים ידע יותר ממנו מדרך הנבואה לא מלבו כי בזה הייתי מתת אלהים לתת לשלמה לב נבון וחכם אשר כמוך לא היה לפניך ר"ל באיכות בינת הלב והתחכמותו ורוחב לבו ואחריך לא יקום כמוך ר"ל שיהיה מסוג זה מהלב נבון וחכם לא באיכות ההשגה עצמה וכן מה שנתפלא בויחכם מכל האדם לא התפלא אלא בהתחכמות כדפרישי' לא בשיעור ההשגה' ובסמוך בפסו' ויחכ' ארחיב בו בע"ב: ונם אשר לא שאלת כו' עיין הר"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל בפסוק הזה ג' פעמים גם וגם אשר לא שאלת גם עושר גם כבוד וכו' כנגד שלשה מתנות שנתן לו הק"בה מלבד מה ששאל הא' הוא החכמה כי לפי שהוא שאל בלבד לב נבון לשמוע אל דבר המשפט הסיבו הש"ית עליה הנה עשיתי לך כדבריך והוסיף לאמר לו הנה נתתי לך לב נבון וחכם וכו' ולפי שהחכמה הזאת המופלא שנתן לו לא היתה נכללת בשאלתו לכן אמר לו על זה וגם אשר לא שאלת נתתי לך והוא בא"ש נתתי לך לב חכם ונבון אם' כמוך לא היה לפניך והמתנה השנית הוא העושר לפי שבזכות הפעמי' החכמה לא תתחבר עם העושר לפי שהרוקף אחר הממון לא יוכל להתחכ' כלו' במשנה ולא כל המרדה בסחורה מחכים ולכן היה מהחסד האלהי שנתן לו עם החכמה גם עושר והמתנה השלישי' הכבוד לפי שזכ' המדיני העוש' על המעט יתמיד עם הכבוד כי אוהב הכבוד יבזבז העוש' בעבורו ולזה א' גם כבוד עם העושר והוא אלא לשלמה שלשתם יחד ובדברי הימים כתב עדרה החכמה והמדע נתון לך וכבוד אתן לך אשר לא היה כן במלכי אשר היו לפניך ואחריך לא יקום ואלו נשפרש שנתן לו החכמה והמדע בהאלו ושאר הדברים היה היתרון על שאר המלכים לו אמ' ואלו נשפרש שנתן לו החכמה והמדע בהאלו ושאר הדברים היה היתרון על שאר המלכים לו אמ' דברי שיהיו על כל המלכים וכ"ש על כל שאר האנשי' והנה לא זכר נפש אויביו לפי שבשלום והשקט ובשלום אל הנביא' מקבלי התוכח' כי לו להיו מכלל יופי בכל מיני היופי אלא ודאי בעל קומ' מורה על סגול הנפש כדפרישי' במשה במה שהי' גבוה י' אמו' רמז אל י' ספירו' קדושות ורמז אל מ"ש רבי ישמעאל במדרש משלי בשלת ונתת בשיעור קומה שלי וזהו בעל קומה ועוד יקשה דבשלמה בנביא הבא להוכיח ילטרך העוש' כדי שלא יהא נלרך ובוא להוכיח למהנים אותו וחכמ' המסכן בזוי' וכן הגבור' אמר' הנביאי' שיתכבדו לעשות שלימות וידיעה ולא להוכיח או להגיד עתידות או להלל ולשבח כדוד וכיוצא מה לורך יש להם בעושר ובגבורה ובקומה וכי תימא ח"ב זה אפשר שהרי מאמרים ז"ל הנ"ל אמר רבי יוחנן אין הקב"ה מטרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר וכו' ובלשון שלילה מחליש שאין השכינה שורה לא לתכלית תוכחת ולא לגלות סוד אל עבדיו הנביאים או אזלתו מהעבודות של הנביא בכולם פסיק ותני סתמא אין הב"ה מטרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה: עלה בידינו שהחכמה של הנביא אינה מתוייבת להיותה בשיקול אל הנבואה בשוה כי לפעמים תגדל החכמה על הנבואה וכן היה בשלמה שגדלה חכמתו על רוח הקדש שהיה בו ולפעמים הנבואה תגדל על החכמה אבל עכ"פ החכמה יסוד מוסד ופתח תקוה להכנס אל הנבואה כי החכמה הזאת היא הקבלה ודרך האמת והסודות כמו שהוכחתי ממ"ש חז"ל בחלוקת חכם לאמר רב ן' שערי בינה נמסרו למשה כו' ובזה יתבאר לנו אומר הנה עשיתי כדבריך הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך כי הלב של שלמה הוא מעצמו נתחכם מכל האדם בשיקול דעתו לבבו הנבון נתחכם מכל האדם שלא היה לפניו ולא לאחריו נמצא שיבין מלבו כי משה ע"ה לו הוכח שב' שידע כולל תכונת שלמה ויותר מפולוכרי לא יקשה לא"ש אשר כמוך לא הי' לפניך לפי שלא דבר הכתוב בשיעור ההשגה לא היה כמוהו כי אשר אמר בשיעור לא מה שהשיג שלמ' בסיב' לבבו הנבונות ומ"מ נאבל הכתוב לא דבר אלא בהווה מלבבו והתבונן מלבו שהתחכם והתבונן מלבו יותר מכל האדם ואפילו מלבו של משה אבל משה ע"ה אדון הנביאים ידע יותר ממנו מדרך הנבואה לא מלבו כי בזה הייתי מתת אלהים לתת לשלמה לב נבון וחכם

אשר סבבה עליו: נראה כי מפני שסבבה עליו נחת כי אילו לא מת כך אלא שקדמו חולי לא מולד הספק הזה כי היו מבקרו לאותו שאר נשים בחולין והיה נודע למי היא לפיכך אמרה אשר סבבה: ואחבוקן: הסתכלתי בבקר בנורתו: ותדברנה: אלה הטענות כמו ושלשו לפני המלך כמנהג בעלי הדין שכל אחד שונה בטענותיו לחזקו ולהטיבו ולהביאו לשופט: ויאמר המלך זאת אומרת: אמרו לבותיכו ז"ל מכאן שצריך הדיין לשנות טענות בעלי הדין כדי שישמעו בעלי הריב שהבי' טענותיהם ועליהם ישפטם: גס

בלי יקר

קדמוהי: ואמרת אתתא חדא בפעו ריבוני אנא ואתתא הדא יתבן בביתא חדא וילידית עמה בביתא: והוה ביומא תליתאה למלדי וילידת אף אתתא הדא ואנחנא כחדא זכאין לית נוכרא עמנא בביתא אלהין תרתין אנחנא בביתא: ומית בר אתתא הדא בליליא דשכיבת עלוהי: וקמת בגו ליליא ונסיבת ית ברי מלותיה ואמתך דמכא ואשכיבתיה לותה וית ברה מיתא אשכיבת לותי: ואקימית בצפרא לאונקא ית ברי והא מית ואסתכלית ביה בצפרא והא לא הוה ברי דילידית: ואמרת אתתא אוחרנתא לא כן ברי חייא וברך מיתא ודא לדא אמרא לא כן ברך מיתא וברי חייא וריינן קדם מלכא: ואמר מלכא דא אמרה דין ברי חייא וברך מיתא

לפניו: ותאמר האשה האחרת כי אדני אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד ואלד עמה בבית: ויהי ביום השלישי לולדתי ותלד גם־האשה הזאת ואנחנו יחדו אין־זר אתנו בבית זולתי שתים־אנחנו בבית: וימת בן־האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו: ותקם בתוך הלילה ותקח את־בני מאצלי ואמתך ישנה ותשכיבה בחיקה ואת־בנה המת השכיבה בחיקי: ואקם בבקר להיניק את־בני והנה־מת ואתבונן אליו בבקר והנה לא־הילד בני אשר ילדתי: ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובנך המת ותאמר האשה הראשונה לא כי בנך המת ובני החי ותדברנה לפני המלך: ויאמר המלך זאת אומרת זה־בני החי ובנך המת

ותדברנה ג' בקריאה וסי' ובעת מותה ותדברנה הנצבות. ותאמר האשה האחרת לא כי בנך המת ובני החי. אתם ונשיכם ותדברנה בפיכם דירמיה: ה' פסוקים אית בהון ח' מלין מן ב' ב' אתין וסי' ויולד נח את שם את חם ואת יפת. אל תיראי כי גם זה לך בן. על כן לא בא אל שלחן המלך. גם לי גם לך לא יהיה גזרו. אין זה כי אם רע לב דעזרא:

רשי

ואתבונן אליו. פתחי לב להסתכל בו: היא

בלי יקר

בטענות אלו הסתי נשים כי האשה האחרת אמרה לא כי בני החי תחילה ואחר כך אמרה ובנך המת והאשה הטובעת הפכה הדברים כי הקדימה לו' לא כי בנך המת ובני החי:

ונראה כי כל אחת מהן הייתי טוענת על מה שהיה בידם כי האש' האחרת שהיה הבן החי בידי' אמרה מה שאני רואה שבני אשר בידי הוא החי אני טוענת שבנך המת וזאת הטובעת בהפך לא כי ממה שאני רואה ויודעת שבנך הוא המת אשר אצלי מזה אני טוענת שבני החי הוא ודבריהם אלו בכוון היו ולא במקרה כמדברות לפני המלך שראוי לכוון דבריהן ז"ם ותדברנה לפני המלך:

ויאמר המלך זאת או' כו' בשוחר טוב זאת או' מ' רבי שמעון מכאן שנינו שצריך הדיין לשקול טענו' פיהם בפני שניהם ע"כ הכוונ' לע"ד כדי שלא יטעה בעל דין החייב שמתחילה ראה הדיין לחייבו זכן עשה שחייבו להוציא מלב כל מ' מהם זה אמ' ר' שמעון שצריך הדיין לשקול טענותיהם בפני שניהם כלומר אע"פי שנינו לבין עצמו ידע והבין הטענה היותר חזקה מהם והיותר שקולה ומכרעת עכ"ז בפני שניהם צריך לשקול טענותיהם שישקול בעיניהם כאלו הסתי טענות שקולות זו כזו ועדין צריך להכריע כדי שלאחר כך בחייבו את החייב וזכותו הזכאי לא יחשדוהו כמוטה דעתו לכפות מ"ו וזהו לשון לשקול דקאמ' וכיונו כמו או' בפני שניהם כלומ' שנים בפנים שוים. אמנם הר"דק ז"ל כתב זאת אומרת אמ"ז"ל מכאן שצריך הדיין לשנות טענות בעלי הדין כדי שישמעו בעלי הריב שהבי' טענותיהם ועליהם ישפטם ע"כ ודברי הר"דק הם לשון הגמ' אלשון שוחר עוד לחוד ופי' מדקדק בלשון הגמר' בין בלשון המדרש. אמנם דברי הר"דק ז"ל נודקות לבד בלשון הגמ' שא' מכאן שצריך הדיין לשנות טענות בעלי הדין ובלתי מתיישבות בלשון המדרש הלו לשקול ומהר"ל הביא לשון הגמ' כלומ' דקדקו טעמו זה שיש מדיליה לפי שהאשה הראשונה ספרה לדברים הרבה שהאשה האחרת שכבה על הילד ותמיתהו ותקם וכו' והסיפורים הללו לא היו להם עדים לאמיתם לכן גם מ' המלך לשאה מה לנו בדברים שאין בהם ממש ולהיה לא נשאר מ"כ מהטענות כי אם שאלה לאמרה מה בני המי כו' וזאת או' כו' ואחר כל הדברים יפלו ואין ראיה לזאת על זאת זאת נאמרת על זאת כי שניהן שוות אלא ביה קמו חרב על כאן' ובדב ביאר ל' בחיב שבשה. מהנשים הן. דין חלוקה. כזה ובמשנה. לא הנה כן אלא נשים החוזרים בטענות אחר' אבל עצמו כי. אמנם בגמרא שלמה ע"ה מ' שים פני הראות לכאן ולכאן לדון דין אלוקים אמת. שלאחר המשנה זה בין בזאת ובזאת או' כו' ר"ל זאת או' זה בני החי ר"ל בזה אמר התפלת. אז זאת ובזאת חזקה התמיסה לבל עכ"ז יש להפך בזכות התובעת ממחק שאלה כי אמר לה לזאת התובעת לקחת בן זולתה ולעמוד בגדולו הנקתו וחמ"כ יוהם לריק בתה כי אלה יהיה הזרע ז"ם וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי ר"ל שנהה טענה כי מה לה לתבוע לבן חברת' אשר מזה יתחייב דין חלוקה עם היות הא' הפוסה וזה טעם חזרת הטענות כאן להורות ולהטעים מתוכן עומק הדין עד כאן: ולע"ד שמחילה מכבודו לא הירן לקיומתו שעדין הספר במקומו עומד שהרי הגתבעת האומרת זה בני החי אלא גם היא מהאמלת היא בטענה זו כי מה לה להחזיק בבן חברתה להניק אותו חנם כמלא כי הנתבעת יש לה טענות שתים הא' שהיה מוחזקת ועוד שנית שהשכל מחייב שמה לה עם בן חברתה להניקו והתובעת אין לה כי אם טענה זאת הנשית לבד ושוטים הם טענות שביל הנתבעת מן הטענה לאחת שביל התובעת א"כ הדרא קושית הרב ז"ל לדוחתא שהיה לו לדונה בהמולא מחבירו עליה הראיה ולא בדין חלוקה: ולע"ד בטעם או' זאת אומרת וכו' וזאת או' וכו' מה שכתבתי בפסוק ותאמר האשה כו' במה שכיוונו בהיפוך הטענו' והיא כוונה נכונה אליה כיון כאן שלמה באו' וזאת או' זאת או' או' כלו' כמה דקדוק דקדקו אלו הנבו' בדבריהם שזאת או' זה בני החי ולא"ה או' בנך המת שמתוך המי שבידה שהוא בנה מברעת שהמת בנה של חברתה אמנם הנשים זאת אומרת בהיפוך הטענות לא כי בנך אשר הוא אצלי הוא בנך ומזה אני שופטת שבני הוא החי ולזה הזכירו באחרונה וזה ערב אל המלך ע"כ שנה דבריהן וז"ם זאת אומ' כו' ועוד לפשר לכיון באומ' זאת או' זה בני החי וכו' שאלו היה הבן הזה כחבה היינו מאמינים אותה במנו אלא היו דברים מעולם לבל מלחר שמרמה לעין כל שהרי זאת אומר' זה בני החי זה מראה אותו בשומני שזה מורה קלת חולשת מה בטעו' החזקה ומזה הכל ראוי לעשות פשרה ביניהם עוד לפס' שאו' זאת או' כי' כיון להבחילם אחר שטענו טענותיהן באו' זאת או' כאלו הראו זה' החליפות שמחליפות פניהן מ' מאלו בפני שזאת אומר' זה בני החי וזה בנך המת וזאת או' כי כו' אשר מ' מהן משקרם בפני ולזה מ' המלך מאמר שני קחו לי חרב כו' כאלו רצה לחיים עליהן כדי שיהפכו פני המשקרת לירקון והכרת פניה תענה לה והיינו שהשכל לקיחת החרב ולא הזכיר יותר במאמר הזה מגזרת הילד רק במאמר שני וזהו דומה המלך גזרו של הילד החי ר"ל שהיה זה כמאמר מחודש על מה שהראה להן במאמר הראשון של ויאמר המלך קחו לי חרב כו' שמתחילה הראה שלקחת החרב היתה להרוג את המשקרת פלמרית ועתה באמירה א' הנשית ויאמר המלך גזרו אל הילד החי כו' נשתמש בחרב לגזרת הילד ובמדרש שוחר טוב גזרו אל הילד החי מ' רבי יהודה ב"ר שלעי אלו הייתי שם אקריון אני מתן על מאמרו לא די לו לא' שמת אלא שני ביה גאוד כיון שראו שנקליטין כן בהתלו אז' לי לך ארן שמלכך כער אלו לא היה עוד לא היה שוטה כלכיון שאמר הנו לה אם הילד ילדת בת קול ואמרה היא אמו אין שראו אל כך אמרו אחרן שמלכך בן חורין הוי מסמיך למלך חן עכ"ל: ובהיב ב"ע ז"ל פירשו בעבר ל"ז זה לשונו זה המדרש יצין על המעשה כזה נגד מה שמבוא שאין שום שוי בעבר מסמיך לשיפול בבדיקה גוד דין שלחוקה כי הפילו לדיקה קעות בשאלו דין חלוקה לכיון בגוד לו אגוד ועל זה ישתומם עליו כל בני דעת ואמר אל לך ארן כי' עד שראה שם לבריו בלו לה כו' כי לו הכירו הכל וידעו חכמתו כי הוליא לזיר סתיר אמר מה. מכמרגד חמיה על בנה הפך לאר בנגדה והיא היתה הבת קול כי הכל הסכימו בחכמתו שהיא אמו ואמת לשרך ארן שמלכך בן חורין בהלכד ברשת גנורי הכיומסים הכולנים עכ"ל: ולע"ד לדקדק במאמר הזה וכי כ"כ נעלם היה הענין עד שנעלם מעיני הסנקליטין שלו כי בלו ספק אנשי מופת המה העומדי' ראשונה במלכותו ויועצי ובהל להבין אחרית דבר מראיתו וכן קבה על ר' יהודה בר אלעי שם' פקרין אני נותן על גורו אל לדי וכו'

אמר שם את חם ואת יפת. אל תיראי כי גם זה לך בן. על כן לא בא אל שלחן המלך. גם לי גם לך לא יהיה גזרו. אין זה כי אם רע לב דעזרא:

עם לי גם לך לא יהיה · ואמר לנגד אומזי הארב גזרו ומה שלא לקחה אותו אחר שהאחרת אמרה תנו לה כי ילעה כי מרחמת עליו אמרה וחשבה כי המלך לא יתנהו לה : לא תמיתוהו · הראשון אל תמיתוהו : היא אמו · כיון שמרחמת עליו ובדר"ל יצאה בת קול ואמרה היא אמו · לעשות משפט · לפיכך ירחו מפניו לעשות דבר רע והפילו בסתר כי דאמו כי ברוב חכמתו יוציא לאור משפט כמו שנעשה בזה המשפט : על כל ישראל · לפי שדוד אביו לא מלך בתחלת מלכותו על כל ישראל אמר ששלמה מלך על כל ישראל לא היה אדם מתקפק במלכותו כיון שראו בו חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט : ועזריהו בן צדוק · לא כתב על מי מנהו ואם לצדוק הכהן בן אחיטוב שהי' עם דוד שמשחו אותו לכהן עם שלמה הנה עזריהו בן בנו היה כי אחימעץ היה בן לצדוק ועזריה בן אחימעץ : ולצדוק

רלבג

ויהי המלך שלמה מולך על כל ישראל · לאחשוב שהרלון בזה שכלם שמחים בו ואין כלבם למרוד בו בשום פנים : ולצדוק

כלי יקר

ז"ל שכבר היה מוסכם שלמ' בינו לבין עצמו שזאת התובעת בנה החי הוא ז"ש ותאמר האשה אשר בנה החי אל המלך אשר בנה החי שכן היה מבורר אל המלך שבנה החי ומפר בכפל ותאמר ותאמר שאמרה שתי אמירות אל המלך הא' אמרה לו כי ככמרו רחמיה על בנה כן בלשון הזה אמר' לו ז"ש ותאמר האשה אשר בנה החי אל המלך והמאמר שאמרה לו הוא כי ככמרו רחמי' אל בנה והאמירה השני' היה ותאמר תנו לה את הילוד החי כי עד עתה היה נקר' ילד חי אבל עתה שגזר המלך עליו שיגזרו אותו והיה מוחלת חלקה להחרתה מעתה ילד הוא בעת ובעונה הזאת וחברתה המרשעת אמרה גם לי גם לך כו' לשיטת הנ"ל שהיתה כלה וחמותה יחתה שהיתה הכלה להמית אותו כדי להפטר מהיבום כנו' בפסוק הקודם אמנם אם היו זוכות לו אחר בשים מה טעם בלו' גם לי גם לך כו' אפשר שלף גם זאת אמרה דבריה אלה בתמיה גם לי גם לך לא יהיה כמתמהת על הדין הזה של שלמה מה זה עולה בדעתו לחלוק היתכן זה שגם לי גם לך לא יהיה לבל מה נוכל לעשות באשר דבר מלך שלטון אמרה לשם גזרו ובזה היתה חכמת שלמה שעם היו' דברי השקרני' קרוב לדברי אמו המולקת שהרי גם היא תמהה לאמר היתכן דין כזה שגם לי גם לך לא יהיה עכ"ז נכרי' דברי אמת מהמולקת המדברת בהתלבות בדול הכרת פניה ענתה בה כי לא בוער בקרבה וזאת היתה הבחנתו של שלמה ע"ה וישן המלך וישמר תנו לה הילוד כו' היא אמו ולא האחרת ולע"פ שקרובי' דברי זו להיות כדברי זו והבנה זו אכרית אותה בפסוק הבא בע"ה :

ויען המלך כו' חז"ל אמרו היא אמו זה ר' משלשה מקומות שהופיע רוח הקדש ואמר' היא אמו שאפשר היה שהערימה כדי שיתנהו לה ברחם עליו שיאמר היא אמו ע"כ וק"ק על דברי' ז"ל איך יתכן שהאומ' גם לי גם לך לא יהיה גזרו שתהיה אמו : ונראה דמה שפרשתי בפסו' הקודם שהיו דבריה אלה בתמיהה כדפרישי' באופן שאין הכרעה מכרעת כי אם בשיקול הדעת הדין של שלמ' ובת קול מן השמי' שתוכיח ותאמ' היא אמו ורש"י ז"ל הבי' המדר' האזהו וכן הר"ק ז"ל ולע"דן לדקדק בדברי שע"ה מיוב ושלילה למה אמ' תנו לה הילוד החי והמת אל תמיתוהו היתכן שימיתוהו ומה תעשה בו דבשלמה באשה לא יקבה כשל כי כן דרך האשה מגירו לבטול דבריה לגזרו על שלא ימיתוהו לעשות דבר מלך שלטון אמנם למלך חכם כשלמה הם דברי מוחר : ונראה כי ס"עה רלה כדפרישת שהיו דברי שתיהן קרובות זו לזו כמרחמות על הילוד לזה ענה ואמ' אותה האשה שאמר' תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתוהו האומרת כן היא אמו ולא הבני' אע"פי שאפשר לפרש דבריה כמתמרמר' היתכן שגם לי גם לך לא יהיה זה רע גדול יולא מהקרע אבל גזרו כי אין בידינו למחות ואעפ"י שבא קלת שינוי בלשון אל מעלה אמרה אל תמיתוהו וכאן הוא אז' לא תמיתוהו אין בכך כלום זאת אמ"פי שהו' הענתה דבריה לא רק בין אל תמיתוהו ללא תמיתוהו :

וישמעו כל יסר' כו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"לבג וכן הר"דק וזמ"ש על כל יש' לו' שדוד מלך תחילה ביהודה לבד ולא"חכ גם בישראל אמנם שלמה ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל כולם וכן מהר"אא ז"ל והוסיף כי ראו חכמת אלהים בקרבו ר"ל החכמה המיוחדת לאלהים להיותו האלהים בוחן לב חוקר כליות כעין זאת החכמה ראו בו בשלמה והוא שהכף יסר ראה הנסים האלה אמ' על האלוקות שהיתה לדקת ולא"חכ עשה המבחן להוציא תעלומה אור ע"כ : ולע"דן כי אע"פי שרוב המשפטים להעשות ע"י ב"ד ומישמעון ע"י המלך כדבר הגדול יביאון אליו אמנם עתה כאשר ראו יסר' שמשם חכמת אלהים היא שכינה שכינת עוזו ית' בנכסה בקרבו של שלמה ע"ד ושכנתי בתוכ' בתוכ' ממש ומזה הצד יראו מלבני שלמה להיותה היכל לחכמת אלהי' אשר בקרבו נגטוינו בלת ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח לפי שהם משכן להש"ית אשר חכמת אלהי' בקרב' והיראה מפני ת"ח יראת ה' היא לז"ל כי יראו מפני המלך כי ראו שהחכמת אלהים בקרבו והחכמה ההיא היא המוכנת לעשות משפט לא שלמה ולזה נמשך שהיה שלמה מלך על כל יסר' שיחד התובע והנתבע זה בורר לו שלמ' וזה בורר לו שלמה כי ידעו שהמשפט שישפוט לאלהי' הוא כי האלהי' שוכן ועד האלהים יבא דבר שניהם וז"ש ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל ל' בכל דיניהם בקטן כגדול לבני יבאו והוא היה מלך גוזר על כל ישראל בכל דיניהם יחדיו הוא היה מלך על כל ישראל לדון כאמו' ובזה מוזכן ויהי המלך שלמ' מלך שהוכפל המלכו' לו שהיה מלך על כל ישראל וגם מיהג מלכו' ושרה שדן לכל ישראל :

ואלה השרים כו' עיין הר"דק ז"ל ומהר"אא ז"ל תירץ שגזריהו בן אחימעץ הוא אלא שרלו לדוק לפי שבני בנים הרי הם כבני' ואולי נתגדל עם צדוק בביתו ויהיה לו לבן וז"ש עזריהו בן צדוק הכהן והשינוי אפשר שהיה סופר כאלו א' עזריהו בן צדוק הכהן ואליחורף ואחיה בני שישא סופרים השלשה יחדיו והשרה וא"ו השימוש מתיבת אליחורף כאלו א' ואליחורף והוצרכו שלשה סופרים האחד בדינים ומשפטים והשני לכתוב המם וענין נכסי המלך והשלישי דברי המלך וכתבי המלך ולהיות המלך עסוק בצרכי הציבור ודיניהם הוצרך לשים שרים ונגידים לפקח על עניינו ועניני ביתו ואכילתם ע"כ : ולע"דן שאליחורף ואחיה בני שישא היו סופרים לבד ועזריהו בן צדוק אין לו בספרות אך היה שר ונגדול על כל אלה שיזכיר על הסופרים ועל המזכיר ועל הכהני' ועל עזריהו ועל הנצבי' ועל אחיאר שעל הבית ועל אדוניראם שעל המס נמצא זה ממונה מנוי כללי על כולם לכבוד ולהפארת והיה זה לכבוד וקנו לדוק הנגבה לכהן גדול ולכן יתסו ולא' ועזריהו בן צדוק הכהן ולא אמר ועזריהו בן אחימעץ הכהן :

אליחורף וכו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"אא ז"ל הביא דברי רש"י שכתב שהיו הסופרים כולם כותבין דברי הימים ואשר כתבתי שהאחד סוכר המשפטים והאחד מם המלך והשליטי דברי הימים וכתבי המלך ע"כ · ולע"דן שבכלל דברי רש"י ז"ל נכללו דברי מהרי"אא שענייני המשפט המחודשים בכל יום ויום הם בכלל דברי הימים וישיעו לזה מה שכתב רש"י בהמזכיר שהוא על דבר המשפט א"כ ס"מ שלשה הסופרים היו כותבי' בענין הדינים וכמו שכתב מהרי"אא ז"ל הכריח לפי' מזה וכמ"ש המזכיר ליזה משפט ויותר נכון שהיה הוא כותב דברי הימים

הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת
וּבְנִי הַחָי: וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ קְחוּ לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב
כה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גְּזֹרוּ אֶת־
הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנַיִם וְתֵנוּ אֶת־הַחֲצִי
לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאַחַת: וַתֹּאמֶר
הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ
כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֵר
בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוֹד הַחַי
וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־
לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: וַיַּעַן
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוֹד
הַחַי וְהַמֵּת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ:
וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ
וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִי חָכְמַת
אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט:
ד א וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל: וְאֵלֶּה הַשָּׂרִים
אֲשֶׁר־לוֹ עֲזַרְיָהוּ בֶן־צָדוֹק הַכֹּהֵן:
אֱלִיחֹרֶף וַאֲחִיָּה בְּנֵי שִׁישָׁא סֹפְרִים
יְהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד הַמַּזְכִּיר:

ובניהו

מֵיתָא וְדָא אָמְרָא לָא כֵן בְּרִיךְ
מֵיתָא וּבְרִי חַיָּא: וַאֲמַר
יוד מַלְכָּא אַיְתוּ לִי חַרְבָּא וְאַיְתִיאוּ חַרְבָּא
יז לְקֳדָם מַלְכָּא: וַאֲמַר מַלְכָּא פְּסוּקוּ יָת
יז·יט רַבְיָא חַיָּא לְתְרֵין גְּזְרִין וְהָבוּ פַלְגָּא
יח·יט לְחָדָא וּפַלְגָּא לְחָדָא: וַאֲמַרַת אִתְּתָא
די בְרַהּ חַיָּא לְמַלְכָּא אֲרֵי אִתְגְּלֵלוּ
יט·יט רַחֲמָהָא עַל בְּרַהּ וַאֲמַרַת בְּבְעוּ רִבּוֹנִי
יט·יט הָבוּ לַהּ יָת רַבְיָא חַיָּא וּמִקְטַל לָא
ל' וחס' יה' פסוקי' לית בסון ה'מלין מן ב' לתתין תְּקְטְלוּנֵיהּ וְדָא אָמְרָא אַף דִּילִי אַף
דִּילָךְ לָא יְהֵי פְּסוּקוּ: וְאָתִיב מַלְכָּא
וַאֲמַר הָבוּ לַהּ יָת רַבְיָא חַיָּא וּמִקְטַל
לָא תְקְטְלוּנֵיהּ הִיא אִמֵּיהּ: וּשְׁמָעוּ
כָל יִשְׂרָאֵל יָת דִּינָא דְּדַן מַלְכָּא
וּדְחִילוּ מִן קֳדָם מַלְכָּא אֲרֵי חֲזַו אֲרֵי
ל' וחס' וכל בשאול דכו' במ"ז חוֹכְמְתָא מִן קֳדָם יְיָ בְּמֵעוֹהִי לְמֶעְבַּד
דִּינָא: וַהֲוָה מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא עַל
ד כָּל יִשְׂרָאֵל: וְאִלֵּין רַבְרְבָיָא דִּי לֵיהּ
עֲזַרְיָהוּ בַר צָדוֹק כַּהֲנָא: אֱלִיחוֹרֶף
לי וַאֲחִיָּה בְּנֵי שִׁישָׁא סַפְרַיָּא יְהוֹשָׁפָט
לי וחל' בַּר אֲחִילוּד מְמַנָּא עַל דָּכְרָנַיָּא:

ובניהו

טעם בלו' גם לי גם לך כו' אפשר שלף גם זאת אמרה דבריה אלה בתמיה גם לי גם לך לא יהיה כמתמהת על הדין הזה של שלמה מה זה עולה בדעתו לחלוק היתכן זה שגם לי גם לך לא יהיה לבל מה נוכל לעשות באשר דבר מלך שלטון אמרה לשם גזרו ובזה היתה חכמת שלמה שעם היו' דברי השקרני' קרוב לדברי אמו המולקת שהרי גם היא תמהה לאמר היתכן דין כזה שגם לי גם לך לא יהיה עכ"ז נכרי' דברי אמת מהמולקת המדברת בהתלבות בדול הכרת פניה ענתה בה כי לא בוער בקרבה וזאת היתה הבחנתו של שלמה ע"ה וישן המלך וישמר תנו לה הילוד כו' היא אמו ולא האחרת ולע"פ שקרובי' דברי זו להיות כדברי זו והבנה זו אכרית אותה בפסוק הבא בע"ה :

ויען המלך כו' חז"ל אמרו היא אמו זה ר' משלשה מקומות שהופיע רוח הקדש ואמר' היא אמו' אפשר היה שהערימה כדי שיתנהו לה ברחם עליו שיאמר היא אמו ע"כ וק"ק על דברי' ז"ל איך יתכן שהאומ' גם לי גם לך לא יהיה גזרו שתהיה אמו : ונראה דמה שפרשתי בפסו' הקודם שהיו דבריה אלה בתמיה כדפרישי' באופן שאין הכרעה מכרעת כי אם בשיקול הדעת הדין של שלמ' ובת קול מן השמי' שתוכיח ותאמ' היא אמו ורש"י ז"ל הבי' המדר' האזהו וכן הר"ק ז"ל ולע"דן לדקדק בדברי שע"ה מיוב ושלילה למה אמ' תנו לה הילוד החי והמת אל תמיתוהו היתכן שימיתוהו ומה תעשה בו דבשלמה באשה לא יקבה כשל כי כן דרך האשה מגירו לבטול דבריה גזרו על שלא ימיתוהו לעשות דבר מלך שלטון אמנם למלך חכם כשלמה הם דברי מוחר : ונראה כי ס"עה רלה כדפרישת שהיו דברי שתיהן קרובות זו לזו כמרחמות על הילוד לזה ענה ואמ' אותה האשה שאמר' תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתוהו האומרת כן היא אמו ולא הבני' אע"פי שאפשר לפרש דבריה כמתמרמר' היתכן שגם לי גם לך לא יהיה זה רע גדול יולא מהקרע אבל גזרו כי אין בידינו למחות ואעפ"י שבא קלת שינוי בלשון אל מעלה אמרה אל תמיתוהו וכאן הוא אז' לא תמיתוהו אין בכך כלום זאת אמ"פי שהו' הענתה דבריה לא רק בין אל תמיתוהו ללא תמיתוהו :

וישמעו כל יסר' כו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"לבג וכן הר"דק וזמ"ש על כל יש' לו' שדוד מלך תחילה ביהודה לבד ולא"חכ גם בישראל אמנם שלמה ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל כולם וכן מהר"אא ז"ל והוסיף כי ראו חכמת אלהים בקרבו ר"ל החכמה המיוחדת לאלהים להיותו האלהים בוחן לב חוקר כליות כעין זאת החכמה ראו בו בשלמה והוא שהכף יסר ראה הנסים האלה אמ' על האלוקות שהיתה לדקת ולא"חכ עשה המבחן להוציא תעלומה אור ע"כ : ולע"דן כי אע"פי שרוב המשפטים להעשות ע"י ב"ד ומישמעון ע"י המלך כדבר הגדול יביאון אליו אמנם עתה כאשר ראו יסר' שמשם חכמת אלהים היא שכינה שכינת עוזו ית' בנכסה בקרבו של שלמה ע"ד ושכנתי בתוכ' בתוכ' ממש ומזה הצד יראו מלבני שלמה להיותה היכל לחכמת אלהי' אשר בקרבו נגטוינו בלת ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח לפי שהם משכן להש"ית אשר חכמת אלהי' בקרב' והיראה מפני ת"ח יראת ה' היא לז"ל כי יראו מפני המלך כי ראו שהחכמת אלהים בקרבו והחכמה ההיא היא המוכנת לעשות משפט לא שלמה ולזה נמשך שהיה שלמה מלך על כל יסר' שיחד התובע והנתבע זה בורר לו שלמ' וזה בורר לו שלמה כי ידעו שהמשפט שישפוט לאלהי' הוא כי האלהי' שוכן ועד האלהים יבא דבר שניהם וז"ש ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל ל' בכל דיניהם בקטן כגדול לבני יבאו והוא היה מלך גוזר על כל ישראל בכל דיניהם יחדיו הוא היה מלך על כל ישראל לדון כאמו' ובזה מוזכן ויהי המלך שלמ' מלך שהוכפל המלכו' לו שהיה מלך על כל ישראל וגם מיהג מלכו' ושרה שדן לכל ישראל :

ואלה השרים כו' עיין הר"דק ז"ל ומהר"אא ז"ל תירץ שגזריהו בן אחימעץ הוא אלא שרלו לדוק לפי שבני בנים הרי הם כבני' ואולי נתגדל עם צדוק בביתו יהיה לו לבן וז"ש עזריהו בן צדוק הכהן והשינוי אפשר שהיה סופר כאלו א' עזריהו בן צדוק הכהן ואליחורף ואחיה בני שישא סופרים השלשה יחדיו והשרה וא"ו השימוש מתיבת אליחורף כאלו א' ואליחורף והוצרכו שלשה סופרים האחד בדינים ומשפטים והשני לכתוב המם וענין נכסי המלך והשלישי דברי המלך וכתבי המלך ולהיות המלך עסוק בצרכי הציבור ודיניהם הוצרך לשים שרים ונגידים לפקח על עניינו ועניני ביתו ואכילתם ע"כ : ולע"דן שאליחורף ואחיה בני שישא היו סופרים לבד ועזריהו בן צדוק אין לו בספרות אך היה שר ונגדול על כל אלה שיזכיר על הסופרים ועל המזכיר ועל הכהני' ועל עזריהו ועל הנצבי' ועל אחיאר שעל הבית ועל אדוניראם שעל המס נמצא זה ממונה מנוי כללי על כולם לכבוד ולהפארת והיה זה לכבוד זקנו לדוק הנגבה לכהן גדול ולכן יתסו ולא' ועזריהו בן צדוק הכהן ולא אמר ועזריהו בן אחימעץ הכהן :

אליחורף וכו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"אא ז"ל הביא דברי רש"י שכתב שהיו הסופרים כולם כותבין דברי הימים ואשר כתבתי שהאחד סוכר המשפטים והאחד מם המלך והשליטי דברי הימים וכתבי המלך ע"כ · ולע"דן שבכלל דברי רש"י ז"ל נכללו דברי מהרי"אא שענייני המשפט המחודשים בכל יום ויום הם בכלל דברי הימים וישיעו לזה מה שכתב רש"י בהמזכיר שהוא על דבר המשפט א"כ ס"מ שלשה הסופרים היו כותבי' בענין הדינים וכמו שכתב מהרי"אא ז"ל הכריח לפי' מזה וכמ"ש המזכיר ליזה משפט ויותר נכון שהיה הוא כותב דברי הימים

גזרו את הילד כדי וגו' כי אמני רמזה שכל אחת מהם מת לא מבנה בדמיה ב' חיות הילד החי שזאת מותית בני החי ובכן אמת ויכון שבנן אמת ע"י שסבבת עליו מ"כ מם מניה בני כיון תמית גם אותו כי פוחדת את בעשיתה להמית הילד ודאת מורת שבנן הכת וגו' שאתה אתה אותו וע"כ מתירת אני מם מתבור בני כיון שתעיתהו ומה כן כיון שביכם הילד הרוג לאיתה כי מי יודע כי לוזה מתם יכשל הילד בהזנחה שלא יחיה כדרך שאמת אמת בעבדקת עמה שחשה שלא יחיה הילד ומ"ת הילד בבכנה נדולה כיון שביכם וע"כ אני אגיל גם שביכם שלא תחוכו בחיתת הילד כי אני אמית אותו וכיון שאת בנגזרת אלך אין אליכם חשש דם נקי וגם אני יוכל לעשות עצמי מן דדין כיון שהוא בן תמורה ומסור בקרוגות שביכם אן ואולי לא יחנייתו בני דורו של זה כיון שאינו מעוכבים ויאל אחיתו ויהיה ע"כ מעוטר ביסראל ע"כ מוטב שיחיה זכאי : תנו לה את הילוד החי · פוטב לאחוז הספק מולחי ויותר טוב שיהי' בידה אולי יגרום המלך ויחיה · וזאת אמרת גם לי גם לך לא יהיה כיון שאת הוצאת לנו אל בני מ"כ לעולם יהי' בחזקת ספק בני אם נגן בלוקן גם לי גם לך לא יהי' ואינו יודע אחל מעשינו כי יודע' אחרי' מעבנים על ידו ומדאי ליה גם לא יקרא שמו על אחל מעשינו ע"כ נזורו ודמו בראשן כיון שאתה נרתת מיתתו ע"י ערעור שלך ואני נקי מזה · ופה שלא לקחה אותו אחר שהאמרת אמרה תנו לה את הילד לפי שהמלך מיכה על ידה שאמר המלך נרון אמר מי אחיתו ויהיה לו לידע מהיכן יצא אשה ולא יצלח אחרן זאת שלא יחיה אחיתו וכתה מיסורי' וקלקלי' יונקי' ע"י בן אמרה כזה ע"כ אמר המלך נרון לאמרו' אמרה רא מיסורו כולם בן מי ונה :

פי' רבינו ישעי'

ולדוק ולאביתר כהני' · יש לתמוה והרי כבר גרם לאביתר ואמר לו ענתות' לך אל שדך · ואיאלך מזה אותו עכשיו עם לדוק · ועוד באמת דוד לך כתב ולדוק ולאביתר הכהנים · רעה המלך · הוא לקות מן רעה · ונגיה את אשר בארץ שהיה ממונ' על כולן · ונהו שכתב לעיל · ועזריהו בן אחן על הנגיבים :

וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַצָּבָא וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים: וַעֲזַרְיָהוּ בֶן־נָתָן
ה עַל־הַנִּצָּבִים וְעַזַרְיָהוּ בֶן־נָתָן כֹּהֵן רֵעֶה: וְזַבּוּד בֶּן־נָתָן כֹּהֵן רֵעֶה
ו עַל־הַמֶּלֶךְ: וַאֲחִישָׁר עַל־הַבָּיִת וַאֲדֹנִירָם בֶּן־עַבְדָּא עַל־הַמַּס:
וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים־עָשָׂר נְצָבִים עַל־
ז כָּל־יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־
בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עַל־אֶחָד
לְכַלְכֵּל: וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם
בֶּן־חוּר בְּהַר אֶפְרָיִם: בֶּן־דֶּקֶר
ט בְּמָקֶץ וּבְשַׁעֲלָבִים וּבֵית שֶׁמֶשׁ
וְאֵילוֹן בֵּית חָנָן: בֶּן־חֶסֶד בַּאֲרֻבּוֹת
לוֹ שֹׂכֹה וְכָל־אֶרֶץ חֵפֶר: בֶּן־אֲבִינָדָב
כָּל־נָפַת דֹּאר טָפַת בַּת־שְׁלֹמֹה הָיְתָה
לוֹ לְאִשָּׁה: בַּעֲנָא בֶּן־אֲחִילוּד תַּעֲנַךְ
יא וּמְגִדּוֹ וְכָל־בֵּית שְׁאָן אֲשֶׁר אֵצֶל
צָרְתָּנָה מִתַּחַת לְיִזְרְעֶאל מִבֵּית שְׁאָן
עַד אָבֵל מְחוֹלָה עַד מֵעֵבֶר לְיָקְמְעָם:
בֶּן־גֶּבֶר בְּרָמֹת גִּלְעָד לוֹ חַוֹּת יָאִיר
בֶּן־מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר בַּגִּלְעָד לוֹ חֶבֶל אַרְגֹּב
אֲשֶׁר בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עָרִים גְּדֹלוֹת
חוֹמָה וּבְרִיחַ נְחֹשֶׁת: אֲחִינָדָב בֶּן־
עִדֹּא מַחֲנַיִמָה: אֲחִימַעַץ בְּנַפְתָּלִי
גַּם־הוּא לָקַח אֶת־בָּשְׂמַת בַּת־שְׁלֹמֹה
לְאִשָּׁה: בַּעֲנָא בֶּן־חוּשַׁי בְּאָשֵׁר
יב וּבָעָלוֹת: יְהוֹשָׁפָט בֶּן־פָּרוּחַ
בְּיִשָּׂשכָר: שִׁמְעִי בֶּן־אֵלָא בְּבִנְיָמִן:
גֶּבֶר בֶּן־אֶחָד בְּאֶרֶץ גִּלְעָד אֶרֶץ סִיחֹן
מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּנְצִיב
אֶחָד אֲשֶׁר בָּאָרֶץ: יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל
רַבִּים כַּחוֹל אֲשֶׁר־עַל־הַיָּם לָרֹב
אכלים
יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל סַגִּיאִין כְּחָלָא דְּעַל יַמָּא לְסַגִּי
אכלין

רעה ג׳ וסי׳ ויבא חושי רעה • ויהי כאשר בא חושי • וזבוד בן נתן כהן רעה: ואת ביתו ז׳ בקריאה וסי׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו • וינגע יי׳ את פרעה נגעים • והנה כל איש ישר׳ • וכלכלו את המלך • ואת בית בנה שלמה • וזה דבר המס • ויהי מקץ עשרים דדברי הימים: דארד׳ כתובי׳ כן וסי׳ נמסר ביהושע סימן י״ז: מחנימה ג׳ בקריא׳ וסי׳ ודור בא מחנימה • ויהי בבא דוד מחנימה • אחינדב בן עדוא מחנימה: בענא ג׳ כתיב א׳ בקריא׳ וסימ׳ בענא בן אחילוד • בענא בן חושי • ועל ידם החזיק:

רלבג

ולדוק ואביתר כהנים • ידמה כי אע״פ שגרם לזתו מהיות כהן ליי׳ ואחר לו שילך עכתות הכה הוכרח לעבוד בעת היו׳ לדוק בלבד לאור לעבודה: על הנצבים • כמו הנצבי׳ והרצון בו הסרים: ואחישר על הבית • ידמה שהוא היה ממונה להשני׳ בדברי בית המלך בכל מה שיצטרך שם: ואדוניר בן עבדא על המס • הוא היה ממונה שהיו פורעים ישראל ויתר העמים שהיו לחם לשלחה: שנים עשר נציבים על כל ישראל • ר״ל שהיו על כל ישראל לגבות מהם זה המס והיה יודע כל אחד מהם החלק מישראל אשר בגורלו לפרנס המלך וביתו בחדשו בדרך שיפרנסוהו כלם כל השנה: ונציב אחד אשר בארץ • יתכן שהיה שר אחד ממשל על אלו הסרים ובאיש לפרנס המלך וביתו אים אחדשו לו היה שם נציב אחד לחדש העבור והביאור הראשון יותר נכון ואם היה כן הנה יחוייב שיהיה חלק מארץ ישראל מעט יותר משלשית חלק אחד מושאר הסרים שהיו מפלגסין לזתו חדש אחד בשנה: עשרה

כלי יקר

ובמרומים ולכן יקרא מזכיר • ולדעתי היה המזכיר הוא הממונה לזכות לפני המלך והשופטים בבנייני המלך ותועלת נכסיו ועוד היום המנהג בן בארץ איטלי׳ ונקרא פרקור״הדור פי״שקראל בלעז עד כאן:

ובניהו בן יהוידע כו׳ עיין הרד״ק והרלב״ג ז״ל וכן הבית מהרי״ל ז״ל בשמו והסכים עמו כי אחר שמתם אביתר ימים רבים בכהונה גדולה הע״י שנתמנה לדוק לכהן גדול הנה בלתי אפשר שהסור ממנו כל ימיו ולזה היו שניהם כהנים גדולים לדוק עיקר והמלך נותן מתנותיו למי שירצה בו עד כאן:

ועזריהו על הנצבים עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן מהרי״ל ומ״ש כהן ר״ל נכד׳ וגדול כמו ובני דוד כהנים ולולי הוא כהן במשפחתו ובית הביאו עד כאן:

ואחישר על הבית כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל ואתיים׳ על הבית שהי׳ ממונ׳ לשרת המלך בכל ענייני ביתו מטה ושלחן וכסה ומנורה ושאר הדברים ומינוי זה היום באטלי׳ נקרא מאי״ר דומ״ו והמס הנו׳ כהן כולל שהיה גובה המס שהיה מעלה המלך על הנכסים ובכלל זה המס האנשים הנו׳ בסמוך ויהי המס שלשים אלף איש ע״כ וכן הרלב״ג ז״ל: ולע״דן לס אדוניר הוא אדורם כמו דעת המפרשים ז״ל כנו׳ למה נקרא אדורם ואדוניר • וראיה כי בימן דוד נקרא אדורם ובימי רחבעם כי זהו שמו תמיד בזמן שלמה נקרא אדוניר לעם ולתפארת כלו׳ אדוני רם שהיה שלמה מולך בכיכה ורם על כל וכשמת שלמה חזר לשמו אדורם שהרי רחבעם ירוד הוא לפי׳ ממלכות יפר׳ כנודע:

ולשלמה שנים עשר כו׳ עיין רש״י והרד״ק וכן הרלב״ג ז״ל • ומהרי״ל קראם נציבים לפי שהם מתיצבים המיד בארץ מנוים כי ראה להטיל פרנסתו ופרנסת בית חדש ח׳ כדי שיהיה סובב פרנסתו לשנה פעם א׳ לשבע וא׳ שלמיות עשרב עם שלמה ומעמי׳ רבי׳ הנלים לשמוע חכמתו וכדי שלא הכבד שיבתו בארץ ירושלים עשרה סדר שלא יקחו פרנסתו מירושלים כי לס מתון לירושלים כדי שלא יצטערו אנשי ירושלים בישיבת המלך בקרבה אבל יהיו המזונות בזול ומצאים: **ואלה** שמותם כו׳ עיין הרד״ק ז״ל:

בן אבינדב כל נפה כו׳ מהרי״ל ז״ל בת שלמה היתה לו לאשה והזכירו ספר בשבחו שעתיד להיות חתן למלך שלמה בשמוך • אחימעץ בנפתלי גם הוא לקח את בשמת בת שלמה לאשה על העתיד כי מינוי זה בתחילת מלכות שלמה ולא היו לו עדין לא בנים ולא בנות אלא ודאי על שם סוכו דברו הכתובים ע״כ • ולע״דן היה אפשר שהסדר הזה לא היה בתחילת מלכותו כי לס אחר עשר שנים לו יותר וכן מחייב השכל שהרי כתיב ויהי לשלמה הרבעי׳ אלף הרוחה סוסים וזה לא היה תכף בתחילה מלכותו ולפי זה לא בעת מינוי אלו היו לו בנות ובני וידוקדקו בזה לשון הכתובים שבראשון נאמר טפת בת שלמה היתה לו לאשה ובשני הוא לו׳ את בשמת בת שלמה לאשה לשלמה בשיבה ביניהם אלא שטפת בת שלמה כבר היתה לו לאשה בשעה שנתמנה במינוי זה וז״ש בה לשון היתה אמנם גבי אחימעץ גם הוא לקח את בשמת בת שלמה לאשה אבל ליקוחין היתה לו בה כשנתמנה והא״כ נשאה:

בן גבר ברמות גלעד וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל: **גבר** בן אורי כו׳ אחז״ל בשם׳ סנהדרין ונציב אח׳ בארץ רבי׳ יהודה ורבי׳ נתמיה חד אמר ממונה על כולם וחד א׳ הגד הם הנינור עד כאן וכן הבית רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן הבית הרלב״ג ז״ל והוסיף ביאור ומהרי״ל ז״ל הבית בהחז״ל והוא פי׳ כי הנצבים עשר נציבים לפרנסת המלך ומתחת ידו ולזה נקבו בשמות המנים הנציב הזה לא פי׳ שמו לפי שהיו מסיימים אותו אנשי העיר ומתחת ידם כדי לפקח על הסוחרים שלא יוקרו על האורחים הבאים לירושלים ועוד היום בארץ אדום ממנה העיר מתחת ידם לפקח על הערים נקרא בלשונם אל מושל שין וכבר פי׳ הכתוב לעיל הנציב הזה נמ״ש

על הנצבים • שנים עשר נציבים היו לו לכלכל את המלך ואת ביתו: על המס • שהעלה על יפר׳ כמה שנאמר ויעל המלך שלמה מס: וכלכלו את המלך • כל סעודתו ומאכל הסוסים וכל ארכי יציאה: נפת דור • פלכי דור: כל חבל ארגב • ממונה היה עליהם לגבות מס המלך כי משפט המלך יש לגבות מן העם כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר שמואל: ונציב אחד אשר בארץ • רב ושמואל פליגי חד אמר אחד ממונה על כולם הוא עזריה בן נתן האמור למעלה וחד אמר כנגד חדש העיבור: בריחים

כלי יקר

יהודה וישראל רבי׳ כחול כו׳ אוכלים ושותים ושמחים באופן שהיו צריכים למאכל מרובה והיה מתייקר וכן היום בלים עם רב מאפסי ארץ וז״ש ושלמה היה מושל בכל הממלכו׳ וכדי שלא יתייקר השער על שמגיע׳ מנחה וזולתם מפני זה הוצרך הנציב הזה לשער ולפקח בכל ע״כ ובארץ שמעל נקרא זה אל מוחטני״ב •

ולע״ד לומר ונציב אחד אשר בארץ שהיה זה נציב אחד מהאומו׳ שהיה בארץ ההיא קרוב בתחום ארץ גלעד וארץ סיחון ועוג והיה עם הנציב הזה לעם עובד והיה שר גדול כמו ואנשי דוד נציבים בלדוס והגיד הכתוב שגם זה הנציב היה משועבד לפרנסת המלך אחד גבר בן אורי בארץ גלעד ויובן על זה הפי׳ אור׳ ונציב אחד אשר בארץ תיבת אשר מור׳ כן כמו שאמרתי לפירוש חז״ל והמפרשים ז״ל הי״לל ונציב אחד בארץ ועוד קשה דלדבריהם ז״ל הי״לל ונציב א׳ אשר בארץ אלא ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו חדש בשנה והיה על כל אחד לכלכל ונציב אחד אשר בארץ ועכ״ז דבריהם ז״ל עיקר כי הם קבלה:

יהודה ישראל רבים כו׳ חז״ל ה״ר מנחמה בר מאיר הגדול בשם ר׳ אליעזר בן יעקב כמשלו ישראל כחול מה עשקו של חול הזה אתה חופר בו נומן בערב ובשחרית אתה מוצא שנתמלא כך ישראל מה שנחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה עכ״ל • כונת חז״ל שהוקשה להם שהם כונת משל כחול אשר על הים בבחינת הריבוי יקש׳כי לו׳ רבים מיוחר די שיאמר יהוד׳ ויפר׳ כחול אשר על הים תיבת רבים למה לו ולא די אלא שנה וא׳ כחול הים לרוב רבים ולרוב כפול עוד הוקש׳ להם לו׳ אשר על הים ולא ח׳ אשר על שפת הים שלו היה מור׳ על רבוי׳ כרבוי החול המפוזר על שפת הים סביב מדלא קאמר הכי ראו לדרוש שהכתוב לו׳ שני ענייניים הא׳ בני יש׳ רבים שהיו מדוכים והשני הודיע היות רבוי זה השנחיי בלי זמן רב אלא בזמן מועט וז״ש כמשלו ישראל כחול הים בפסוק הזה אבל לא בבחינת רבוי׳ הנו׳ אלא בבחינה אחרת ומה עשקו של חול הזה אתה עושה בו גומה בערבית ומיד בשחרית מתמלאת מצד היותו על הים ואלו מעלי סרטון ומתמלא כך יפר׳ מה שחסרו בערבית דהיינו בסוף מלכו׳ דוד בהעריב שמשו וכשזר׳ שמשו של שלמה נתמלאו כולם וזה כיון במשל החול אשר על הים שלא בא לרמוז על הרבוי אלא על התכיפות שבזמן מועט היו לרוב כחול הזה שמתמלאת גומה שלה תכף מערבית לשחרי׳ מהיותו עומד קרוב אל הים ואליו ז״ש אשר על הים ולא ח׳ אשר על שפת הים והוא דקדק נכון בכתוב • עוד בפסיקתא הובא בילקוט ד״ה נמשלו יפר׳ כחול וא״ד כסיר שב׳ והיו עמים מבריפו׳ סיד לס לין להה נותן חול בסיד הינו עומד כך אם לין ים׳לין א״ה מ״ה יכולים לעמוד אלולי יוכף במצרי׳ היו מתים בערבה אלולי דניאל חכמי בבל אבודים מה דרכו של חול הקהה את הסנים לף ישראל מכלין את האומות מכחיבי ה׳ שנא׳ וירד מיעקב והאביד שריד מעיר • ד״א מה דרכו של חול מכניסו לאור ומוציא כליס כך יש׳ נכנסים לאור ויוצאים שדרך משך ועבד נגו עבדיהו דאלהא חייא פוקו אתו ואף לעתיד לבא יפר׳ נכנסים לגיהנם ויוצאים מתוכה בשלום שב׳ כי הלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך בעולם הזה נמשלו בעפר מה עפר עשוי דיש לכל בני עולם לף יש׳ עתידים להיות דיש לכל בני עולם • ד״א מה עפר הארץ אם אינו אין העו׳ מתקיים אם אין עפר אין אלנות ואין הבזוה כך אם אין יפר׳ אין האומות מ״ה מתקיימי׳ שנא׳ והחברכו בזרעך כל גויי הארץ עוד אמרו ונמשלו לכבבים מה כבבים אינם שולטים אלא בלילה כך יפר׳ אינ׳ מושלי׳ בתור׳ אלא בלילה • ד״א מה כבבים חולקים כבוד זה לזה ושלום ביניהם שב׳ עושה שלום במרומיו כך יפר׳ חולקים כבוד זה לזה מה כבבים א׳ מהם יכול לברוח את כל העו׳ כך הצדיקים אינם א׳ ואם אים אלהים אני מרד אם מן השמים כו׳ עכ״ל • ולע״ד לדקדק מסופו לראשו דכיון שנמשלו כחול בבחינה זו שאם אין יפר׳ אין אומות העו׳ כו׳ א״כ למה הוצרך בסוף המאמר לדרוש כן ג״כ

ומשל

ויאמר אליהם הנה בן המלך ימלך כאשר דבר ה׳ על בני דוד׃
ג׳ וזה הדבר אשר תעשו שלשת חלק הבאים מן השבת וחלק
השבת בית המלך ושלשת חלק בשער היסוד והעם כל בחצרות
בית ה׳׃ ד׳ ואל יבא כל הקהל בבית ה׳׃ ה׳ ושמרתם את משמרת
ה׳ ומשמרת המלך כאשר דבר׃ ו׳ ושלשת חלק בשער אחר
ושלשת חלק בשער הרצים אל יסוד והעם כל בחצרות בית ה׳׃
ז׳ ושני חלקיכם כל יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃
ח׳ וסבתם על המלך מסביב איש כלי נשקו בידו וקרב הבא אל
המערכות ויהיו את המלך בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו בני הקהת
ככל אשר צוה יהוידע הכהן ולקחו איש אנשיו הבאים מן השבת
עם יצאי השבת ויבאו אל יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי
המאות את חניתות המלך דוד אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים
איש כלי נשקו בידו מן הכתף הימנית לכתף השמאלית לעמת
המזבח והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר
ואת העדות ויעשהו למלך וימשחו ויספקו ידם ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים את העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה המלך עמד על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ועתליה תקרע
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות ומת אחריה
בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה ידים
ותבא דרך מבוא סוס בית המלך וימתוה שם׃ יז׳ ויכרת יהוידע
את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳ וגם
בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל ויתצוהו
את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו לפני המזבחות
וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי המאות והאדרת
והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳ ויבאו דרך שער
הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃ כ׳ וישמח כל עם הארץ
והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃ כא׳ בן שבע שנים יהואש
במלכו׃

ב׳ לא

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות והמת
אחריה בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה
ידים ותבא דרך מבוא סוס בית המלך ויומתו שם׃ יז׳ ויכרת
יהוידע את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳
וגם בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל
ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו
לפני המזבחות וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי
המאות והאדרת והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳
ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃
כ׳ וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃
כא׳ בן שבע שנים יהואש במלכו׃

ב׳ לב

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות והמת
אחריה בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה
ידים ותבא דרך מבוא סוס בית המלך ויומתו שם׃ יז׳ ויכרת
יהוידע את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳
וגם בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל
ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו
לפני המזבחות וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי
המאות והאדרת והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳
ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃
כ׳ וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃
כא׳ בן שבע שנים יהואש במלכו׃

ב׳ לג

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות והמת
אחריה בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה
ידים ותבא דרך מבוא סוס בית המלך ויומתו שם׃ יז׳ ויכרת
יהוידע את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳
וגם בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל
ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו
לפני המזבחות וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי
המאות והאדרת והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳
ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃
כ׳ וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃
כא׳ בן שבע שנים יהואש במלכו׃

ב׳ לד

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות והמת
אחריה בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה
ידים ותבא דרך מבוא סוס בית המלך ויומתו שם׃ יז׳ ויכרת
יהוידע את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳
וגם בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל
ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו
לפני המזבחות וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי
המאות והאדרת והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳
ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃
כ׳ וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃
כא׳ בן שבע שנים יהואש במלכו׃

ב׳ לה

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות והמת
אחריה בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה
ידים ותבא דרך מבוא סוס בית המלך ויומתו שם׃ יז׳ ויכרת
יהוידע את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳
וגם בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל
ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו
לפני המזבחות וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי
המאות והאדרת והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳
ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃
כ׳ וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃
כא׳ בן שבע שנים יהואש במלכו׃

ב׳ לו

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות והמת
אחריה בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה
ידים ותבא דרך מבוא סוס בית המלך ויומתו שם׃ יז׳ ויכרת
יהוידע את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳
וגם בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל
ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו
לפני המזבחות וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי
המאות והאדרת והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳
ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃
כ׳ וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃
כא׳ בן שבע שנים יהואש במלכו׃

ב׳ לז

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות והמת
אחריה בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה
ידים ותבא דרך מבוא סוס בית המלך ויומתו שם׃ יז׳ ויכרת
יהוידע את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳
וגם בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל
ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו
לפני המזבחות וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי
המאות והאדרת והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳
ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃
כ׳ וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃
כא׳ בן שבע שנים יהואש במלכו׃

ב׳ לח

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות והמת
אחריה בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה
ידים ותבא דרך מבוא סוס בית המלך ויומתו שם׃ יז׳ ויכרת
יהוידע את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳
וגם בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל
ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו
לפני המזבחות וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי
המאות והאדרת והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳
ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃
כ׳ וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃
כא׳ בן שבע שנים יהואש במלכו׃

ב׳ לט

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות והמת
אחריה בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה
ידים ותבא דרך מבוא סוס בית המלך ויומתו שם׃ יז׳ ויכרת
יהוידע את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳
וגם בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל
ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו
לפני המזבחות וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי
המאות והאדרת והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳
ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃
כ׳ וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃
כא׳ בן שבע שנים יהואש במלכו׃

ב׳ מ

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לשורות והמת
אחריה בחרב׃ כי אמר הכהן אל תמתוה בבית ה׳׃ טז׳ וישימו לה
ידים ותבא דרך מבוא סוס בית המלך ויומתו שם׃ יז׳ ויכרת
יהוידע את הברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם לה׳
וגם בין המלך ובין העם׃ יח׳ ויבאו כל עם הארץ בית הבעל
ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן הרגו
לפני המזבחות וישם הכהן פקדות בית ה׳׃ יט׳ ויקח את שרי
המאות והאדרת והרצים וכל עם הארץ ויורדו את המלך מבית ה׳
ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ויושב על כסא המלכים׃
כ׳ וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב׃
כא׳ בן שבע שנים יהואש במלכו׃

ב׳ מא

בשנת שבע למלך יהוא מלכה עתליה על יהואש׃ ב׳ ותקח
יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיה ותגנבהו מתוך בני המלך
המומתים אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתרהו מפני עתליה
ולא הומת׃ ג׳ והיה עמה בבית ה׳ נחבא שש שנים ועתליה מלכת
על הארץ׃ ד׳ ובשנת השבעית שלח יהוידע הכהן ויקח את שרי
מאות הכרי והרצים ויביאם אליו הבית ה׳ ויכרת אתם ברית
וישבע אתם בבית ה׳ ויראם את בן המלך׃ ה׳ ויצו אתם לאמר
זה הדבר אשר תעשון שלישית מבאיכם השבת ומשמרתם
משמרת בית המלך׃ ו׳ ושלשת חלק בשער יסוד ושלשת חלק
בשער אחר הרצים ושמרתם משמרת הבית׃ ז׳ ושני חלקיכם כל
יצאי השבת ושמרו משמרת בית ה׳ אל המלך׃ ח׳ וסבתם אתו
איש כלי נשקו בידו והמבא אל המערכות יומת והיו את המלך
בבאו ובצאתו׃ ט׳ ויעשו שרי המאות ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש אנשיו הבאים מן השבת עם יצאי השבת ויבאו אל
יהוידע הכהן׃ י׳ ויתן הכהן לשרי המאות חנית ומגן אשר היו
לדויד המלך אשר בבית ה׳׃ יא׳ ויעמדו הרצים איש כלי נשקו
בידו מן הכתף הימנית עד הכתף השמאלית לעמת המזבח
והבית׃ יב׳ ויוצא אל בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות
ויתנו אתו המלך ומשחו ומלכו ויכו כף ויאמרו יחי המלך׃
יג׳ ותשמע עתליה את קול הרצים העם ותבא אל העם בית ה׳׃
יד׳ ותראה והנה עמד המלך על העמד כמשפט והשרים והחצצרות
אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה
בגדיה ותקרא קשר קשר׃ טו׳ ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות
פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מחוץ לש

אלא דאמר רב אחא בר יעקב, אמר רב אבא בר אבין, אמר רבי יוחנן, אמר רבי אלעזר בן עזריה, אמר רבי אליעזר בן יעקב, אמר רבי יוסי הגלילי, אמר רבי עקיבא, אמר רבי יהושע, אמר רבי אליעזר בן הורקנוס

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ומליל תלתא אלפין מתלין והוו שירוי חמשה ואלף כי רבים ספרים הבלו מישראל בגלותם וכן מה שחבר בחכמת הטבע כמו שאמר וידבר על העצים שהוליע מטבעם ורפואתם וכן על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים הכל מה שחקר גלגל הירח גבה חכמתו וחבר בהם ספרים ואינם נמצאים אצלנו · ובדרש חזרנו על כל המקראות אלה מלאנו שדבר אלף קרוב לשמנה מאות פסוקים אלף מהם וידבר שלשת אלפים משל מלמד שעל כל פסוק ופסוק שאמר יש בו שנים ושלשה טעמים ואלה שירה אלף שירה אין כתיבה כאן אלא שירו שירו של משל עכ"ל: ולע"ד שהקדים חז"ל בכתבו אמר משל לשון יחיד הי"לל משלים מלבד ההכרח שהקשו שאין בכל המקראות אלא ח' מאות פסוקים לז"א כי בכל פסוק ופסוק יש בו שנים ושלשה טעמים נמצא שמשל אחד יש בו שנים ושלשה והוו שלשת אלפים משל אמשל אחד כולל שנים ושלשה · ואולי זה כוון גם כן באומרו לשון שלשת ולא אמר שלשה אלפים משל לו' שהיו הדברים משלשים בכל פסוק ג' טעמים והרבעה כלי שיבא סך ג' אלפים והוו לשון שלשת שבכל פסוק משולש בטעמים שלו כאמור · ובדברים אמר מובן גם כן לומרו משל בלשון יחיד משום שיפיה דקרא דקאמר ויהי שירו חמשה ואלף הריימו שירו של משל אחד לבד ה' ואלף שלזה לא אמר אלפים משלים שלא היה מודק לו' ויהי שירו בלשון יחיד ה' ואלף · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל:

וידבר על העצים וכו' ודמדרש וידבר על העצים וכי אפשר לאדם לדבר על העצים אלא אמר שלמה מפני מה מלורע נטהר בגבוה שבגבוהים ונמוך שבנמוכי' בעון ארז ואזוב ע"י שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת כיון שהשפיל עצמו כאזוב נתרפא: מפני מה בהמה ניתר' בשני סימנין ועוף בסימן אחד כתוב אחד אומ' מן היבשה נברא העוף דכתיב ויגר יי' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמי' וכתוב אחר אומר מן המים נברא דכתי' ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף אלא מן הרקיע נברא: ועל הרמש מפני מה שמוש שרצי' שבתור' הנדן והחובל בהם חייב ואחר שרצים פטור מפני שיש להם עורות: ועל הדגים · מפני בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ואין הדגי' טעונין שחיטה שנאמר והם את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעצמ' סגי וי"ת פסוק וידבר על העצים כן ואתנבי על מלכי בית דוד ואומר כבעמוד: מאת כל מלכי הארץ · מלכי הארץ היו בחיים ל שלמה לשמוע חכמתו והעמי' היו בחיים אצל מלכיהם בשביל משלמה לשמוע חכמתו: ושלח חירם · שלח עבדיו אל שלמה להקיים עמו אהבת דוד אביו ואם יבקש דבר מאתנו ישלח לו כמו ששלח לדוד אביו עצי ארזים: וישלח שלמה · ביד מלאכי חירם השיב לו זה הדבר · מפני המלחמ' לא רצה לגלות לו הטע' כי האל מנעו כי לא היה כבוד אביו ואמר לו זה הטע' הנרא': אשר סבבוהו · כל מלחמה וכן כי תקראנה מלחמה וי"ת עבדי קרב דקקפוהי: רגלו · כן כתיב וקרי רגלי הכתוב אומר על דוד כי גם לדוד שם מוביו תחת כפות רגלו והקרי אומר על שלמה כלומר אני איש מנוחה ולא היתה לי מלחמה ויש לי פנאי לבנות הבית: הניח יי' אלהי · כי אחר המנוחה היתה המלוה לבנות בית המקדש כמו שכתוב והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגומר והיה המקום אשר יבחר וגומר לשכנו תדרשו: מן

שלשת אלפים משל · שלשת לימודי משלות שלש פעמים כתוב משלי שלמה בספר משלי: ויהי שירו חמשה · שלשה אלה ושיר השירים וקהלת: ואלף · בכל אחד כדי הוא לתלמוד · ומדרש הגדה שהיה אומר בכל פסוק שלשת אלפים משל ועל כל משל אלף וחמשה טעמים: וידבר על העצים · מה רפואתה כל אחת ועץ פלוני יפה לבניין פלוני וליטע בקרקע פלוני' וכן על הבהמה מה רפואתה ועיקר גידולים ותחלה: ומ"א מה ראה מלורע ליטר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכי' ועל הבהמה ועל העוף מה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד וזו בשני סימנין והני' ואתנבי' בגלות: לא יכול לבמות בית וגו' · לא היה רשאי מפני המלחמה והכתוב אומר והניח לכם מכל אויביכם מסביב ואח"כ והיה המקום וגו' לשכנו תדרשו וגו': כלי דוגים

רלבג

וידבר שלשת אלפים משל · ידמה שמאלו המשלים שכלל אותם ספר משלי ואותם השירים נבחר השיר אשר בכלל אותו ספר שיר השירים ולזה אשר בראש ספר משלי משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדעת חכמה ומוסר וכו' ר"ל שאלו המשלים לבד יהיה תועלתם באלו הענייניים שזכר פה ואולם שאר המשלים שדבר שלמה לא היה תועלתם באלו הדברים ולזה לא נכתבו באלו לאחת הספרים הנכתבים בדוח הקדש ולזאת הסבה אחר גם כן בראש ספר שיר השירים שיר השירים אשר לשלמה ר"ל שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר לשלמה:

רגלו · ע"ו כתיב בסוף היבש וקרינן יי"

וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון וגומ' · הנה זה הדבור הוא להודיע שבותיו' ויסודותיו' ומשגיחים העלמיי' וזהו הענין הטבעי בהם וידמה שהודיע עם זה תועלותיה' ברפואו' הלדם לחזקותיו והנה כלל עיקרו כל הצמחי' מהיותר נכבד עד היותר פחות והנה הבחן עניים בכבוד וזולת כבוד מצד פעולותיהם ואיכויים ומצד טבע המזון שיזונו ממנו וזה שבאשר תהיינה פעולותיהם יותר שלמות תהיה אותם אשר סודרו ממנה אותם הפעולות יותר נכבדות וג"כ הנה מה שמתמנו יותר מתיחס לטבע הדומם ויותר גם בחמר הוא יות' מעט בכבוד כי המזון דומה באופן מה למזון ולזה הוא מבואר כי הארז אשר בלבנון הוא יותר בכבד ההרכבה מהאזוב אשר בקיר כי פעולות הצמח ההוא יותר שלמות מאד ואיכויו יות' רבים ומזון האזוב הוא יותר גס ולזה היה שיצא בקיר ובכלל הנה נתבאר מזה המקום שהוא דבר בכל הצמחים מן היותר גדול ועד היותר קטן ומן היותר נכבד ועד היותר פחו' ודבר גם כן בזה האופן על החי ההולך ועל המעופף ועל הרומס על הארץ ועל הדגים והנה זכרם בהדרג' החי ההולך הוא יותר נכבד מהמעופף ולזה הוא עוס' ב"ח בגופו והמעופף לא יעשה כן אבל יעשה בילה שלימה ואולם רמש הארץ יעשה בילה חסרה התבאר גם כן מענין אחר כי הוא יותר פחו' מצד המזונו' שיזונו מהם יותר קרובים לטבע הדומם וזה כלל לכל מיני הדברים האלו והנה רמש הארץ יותר נכבד מהדגי' כי הדגים יעשו בילה שלמה ויעשו מהם רבוי מופלג לאולם' התום היסודו אשר יצטרך בילידתם והנה באור אלה הדברים כלם הוא ראוי בספר הצמחים ובספר ב"ח ושם באמרנו הנה מאלו הדברים:

כלי יקר

ולז"ל כי שע"כ למד מכל האדם הנמצא שאם היה חכם היה לומ' ממנו חכמה ואם היה סכל ועפש לומד להתרחק ממנו וממדותיו ומהנהגותיו כי בשבעון יתנהג וזהו ויחכם שבחכם ולמד מכל האדם ואינה מ"ם היתרון · וכן מליתן והימן וכו' שמכל אלה למד מה שהיו הם יודעים והוא הוסיף בהנה ובהנה בשפע האלהי אשר עליו · והמר ויהי שמו בכל הגוים סביב בהתחלתו כי אח"כ יצא שבעו בקצי הארץ:

וידבר שלשת אלפים משל וכו' הובא בילקוט וידבר שלשת אלפים משל ה"ר שמואל בר נחמני חזרנו על כל המקראות ולא מצינו אלא בתנכא שלמה אלף קרוב לח' מאות פסוקים אלא מלמד שכל פסוק ופסוק שאמר יש בו שנים ושלשה טעמים ויהי שירו חמשה ואלף שירה אין כתיבה כאן אלא שירו שירו של משל עכ"ל: ולע"ד שהקדים חז"ל בכתבו אמר משל לשון יחיד הי' משלים מלבד ההכרח שהקשו שאין בכל המקראות אלא ח' מאות פסוקים לז"א כי בכל פסוק ופסוק יש בו שנים ושלשה טעמים נמצא שמשל אחד יש בו שנים ושלשה והוו שלשת אלפים משל אחד כולל שנים ושלשה · ואולי זה כוון גם כן באומרו לשון שלשת ולא אמר שלשה אלפים משל לו' שהיו הדברים משלשים בכל פסוק ג' טעמים והרבעה כלי שיבא סך ג' אלפים והוו לשון שלשת שבכל פסוק משולש בטעמים שלו כאמור · ובדברים אמר מובן גם כן לומרו משל בלשון יחיד משום שיפיה דקרא דקאמר ויהי שירו חמשה ואלף הריימו שירו של משל אחד לבד ה' ואלף שלזה לא אמר אלפים משלים שלא היה מודק לו' ויהי שירו בלשון יחיד ה' ואלף · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל:

וידבר על העצים וכו' ודמדרש וידבר על העצים וכי אפשר לאדם לדבר על העצים אלא אמר שלמה מפני מה מלורע נטהר בגבוה שבגבוהים ונמוך שבנמוכי' בעון ארז ואזוב ע"י שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת וכיון שהשפיל עצמו כאזוב נתרפא וכו' וידבר על הבהמה ועל העוף וכי אפשר לדבר על הבהמה והעוף אלא אמר שלמה מפני מה בהמה נתרת בב' סימנין ועוף בסי' א' לפי שהבהמה נברא מן היבשה שנא' תוצא הארץ נפש חיה למינה ועוף כתוב א' אומר ויגר ה' אלהים מן האדמה וכתוב א' או' ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף אמר מרקע שבים נברא וכו' רבי אבין בשם ר' שמואל אמר רגלוהי דהרגולא דמו להספיתא דמנא ועל הרמש וכי אפשר לו לאדם לדבר על הרמש אלא אמר שלמה מפני מה ר' שרצים שבתורה הנדן והחובל בהן חייב ואחר שרצים פטור מפני שיש להם עורות · ועל הדגי' וכי אפשר לו לאדם לדבר על הדגים אלא א' מפני מה בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ודגים אינם טעונין שחיטה משום דכתיב הנלן ובקר יאמר להם אם את כל דגי הים יאסף להם בשחיטה ואלו באסיפה אמר שלמה על כל אלו עמדתי ועל פרשה של פרה שאלתי וחקרתי וכפשתי אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ע"כ · ועיין רש"י ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל וגם כת' ויתכן שתרגום ואתנבי על מלכי בית דוד דעתידין למשלט בעלמא הדין ע"כ · וכבר זכרתי למעלה דברי מהרי"ל ז"ל שדבר שלמה בסגולת העצים עד שחלק בין הארז אשר בלבנון לארז הגדול במקום אולתו שהם מתחלפין זה בסגולתן מצד מקום גידולו וכן דבר בסגולת האזוב אשר בקיר לאזוב הגדל במקום אולתו וכמו שרמז רש"י ולע"ד וידבר על העצים למה זה גדל במקום פלוני ולא יגדל במקום אולתו

ז"ל בדבריו ע"ז ובזה יובן אומרו מן הארז אשר בלבנון ר"ל שהיה דבורו בתת סבה למה יגדל הארז בלבנון ולא במקום אולתו ועד"ז דבר באזוב אשר יגדל בקיר באופן שדבורו היה על גדול זה בלבנון וזה גידולו בקיר · וכן כיוצא בזה דבר על הבהמה וכו' למה מין הבהמה נמצא במקום פלוני ובלתי נמצאת באולתו וכן העופות נמצאים במקומות יותר מהמקומות אולתם וכן הרמש וכן הדגים למה מין כלי מהדגים נמצא במקום פלוני מן הים ואינו נמצא באולתו ואולתו

ממיני הדגים נמצא במקום אולתו או אפשר שדבר באיכות סגולות בשר הבהמות המזיקות לאולי פלוני ומועילות לאולתו וכן בעופות וכן בדומם שאותן שבמקום פלוני מזיקין יותר ע"ד מה שאחז"ל בפ' זאת הבהמה אשר תאכלו כו' ובדגים דבר מעין מה שאחז"ל בפסוק ולמקוה המים קרא ימים לשון רבים לו' שאינו דומה עשה דג היונה מעבו ליונה מצידון ושלמה נתן סיבה והרחיב בסגולתן גם כן:

ויבאו מכל העמים וכו' עיין הר"דק ז"ל ומהרי"ל ז"ל הקשה עליו שאינו באו מלכים לשמוע חכמה משלמה היה הכתוב מזכירם כמו שהזכיר את מלכת שבא שהרחיב בביאור כל ענינה · והיותר נכון ויבאו מכל העמים לשמוע את חכמת שלמה והם היו שלוחים מאת מלכי הארץ אשר שמעו שמעו של שלמה ולהיותם המלכים ההם עתודי' במלכותם לא יוכלו ללכת ולבא לכך היו שולחים לנשי' נבונים מעמיהם לשמוע את חכמתו ע"כ ובזה מדוקדק אומר בתחלה חכמת שלמה להודיע שהיו באו' לשמוע מהיו ממש מני סוגיים וז"ש לשמוע חכמת שלמה מפיו ופרטיות החכמה אמנם בסוף הפסוק אמר אשר שמעו את חכמתו' ר"ל שסמכו דרך כלל היותם חכם גדול לשמע לאזן אבל לא ידעו מה הוא: ולע"דן שמלכי הארץ הם הם אשר סביבו' ארץ ישראל והנשארים בתוכם אשר היו למס ועבדו את דוד ואת שלמה בנו אחריו וזהו ש"ל הארץ ונא אמר מלכי הארצו' והנה אותם המלכים לרוחתם קרובים אל הארץ אין הארץ בכל מקום אלא ה"י כי כל השאר נקראות חוצות הכתיב הבאלה מים על פני הארץ ואולם מים על פני חוצות לזאת היו באים לשמוע מחכמת שלמה כי שכני' הם עוד לעדיף וטוב לשכיניו ומלותם מלכי הארץ היו באים מכל העמים הרחוקי' לשמוע מפיהם מה שמעו מאת שלמה וזהו ויבואו מכל העמים הרחוקים הבאים נבונים לשמוע את חכמת שלמה מאת מלכי הארץ אשר מלכי הארץ הנז' שמעו את חכמתו והם ילמדום נמצאו מלכי הארץ למדים משלמה ומלמדים לכל הבאים מן העמים הרחוקים:

וישלח חירם מלך צור וכו' ב"ר כי אהב היה לדוד כל הימים וכתיב ויש עד היום עדותמי ושמו חירה רבנין אמרי הוא חירה שנאמר כאן הוא חירם שהיה בימי דוד למוד הוא הלים הזה לאיות אוהב לשבט הזה רבי יודן אמר חירם היה על דעתהון דרבנין הי קרוב לשלש ומאתים שנה ועל דעתיה דרבי יודן בר סימון הי קרוב לת"ק שנה עכ"ל רבנן ז"ל מהקדקים אומר כל הימים לכלול הימים הראשונים ימות עולם מקדם בזמן יהודה שלמוד הלים הזה לאיות אוהב לשבט הזה ועיין הר"דק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והקשה על החילוף הנמצא בין דברי הימים לכאן כאשר שלח חירם לשלמה ושלמה שלח לחירם שליחות ושליחות מחירם לשלמה ובדברי הימים לא הזכיר אלא שתים משלמה לחירם ומחירם לשלמה' ותירץ כי כאן ספרו הכתובים דברים כסדרן כדרך העולם שבמלוך מלך ישלחו אליו כל הבריים אל משמעותו כתבים דברי שלום ואמת והכנעה אליו והשתעבדות אמנם בדברי הימים לא ספר עזרא אלא המתיחס לענין בנין הבית והם הם שלחיות שבאלה שלמה אל חירם לשאל ממנו ארזים ולים יודע מלאכה ושליחות שני מחירם אל שלמה והם השליחות השני והשלישי שהזכיר כאן: ולע"דן שבונת הכתוב לומר שחירם מלך צור הוכרח השליחות זה לשתי סבות הא' הכרחית והיא לאותו משחו למלך תחת אביהו והשנית הכרחית מצד ההתבה עזה שהיתה לו עם אביו וז"ש כי אוהב היה חירם לדוד כל הימים ואף כי אמרי מותו וז"ש כי אותו וכו' כי אוהב וכו' ואפשר שאו' כי אוהב וכו' הוא פירוש לשליחות שלח ביד עבדיו לאמר כי אוהב נאמן היה לדוד כל הימים ואלו לעורר ההתבה אם כן מוסיף השליחות היה כי אוהב וכו' ואמר תחת אביהו ולא אמ' תחת אביו לרמוז אביהו כמו אבי הוא בשתי תיבות כי אוהב לו נכון יכבד לב והוא אבי הוא:

וישלח שלמה וכו' אתה ידעת וכו' ואתה כו' והנני אומר וכו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"ל

ואין פגע רע: והנני אמר לבנות בית לשם יהוה אלהי כאשר דבר יהוה אל־דויד אבי לאמר בנך אשר אתן תחתיך על־כסאך הוא יבנה הבית לשמי: ועתה צוה וכרתו לי ארזים מן־הלבנון ועבדי יהיו עם־עבדיך ושכר עבדיך אתן לך בכל אשר תאמר כי אתה ידעת כי אין בנו איש ידע לכרת־עצים כצידנים: ויהי כשמע חירם את־דברי שלמה וישמח מאד ויאמר ברוך יהוה היום אשר נתן לדויד בן חכם על־העם הרב הזה: וישלח חירם אל־שלמה לאמר שמעתי את אשר שלחת אלי אני אעשה את־כל־חפצך בעצי ארזים ובעצי ברושים: עבדי ירדו מן־הלבנון ימה ואני אשימם דברות בים עד־המקום אשר תשלח אליו ונפצתים שם ואתה תשא ואתה תעשה את־חפצי לתת לחם ביתי: ויהי חירום נתן לשלמה עצי ארזים ועצי ברושים כל־חפצו: ושלמה נתן לחירם עשרים אלף כר חטים מכלת לביתו ועשרים כר שמן כתית כה־יתן שלמה לחירם שנה בשנה: ויהוה נתן חכמה לשלמה כאשר דבר־לו ויהי שלם בין חירם ובין שלמה וכרתו ברית שניהם: ויעל

ג׳ בקריאה ולית כנע ביש: והא אנא אמר למבני ביתא לשמא דיי אלהי כמא דמליל יי עם דויד אבא למימר ברך דאתן תחותך על כורסי מלכותך הוא יבני ביתא לשמי: וכען פקיד ויקצצון לי ארזין מן ליבנן ועבדי יהון עם עבדך ואגר עבדך איתן לך כל־דתימר ארי את ידעת ארי לית בנא גברא דידע למיקץ אעין כצידונאי: והוה כד שמע חירם ית פתגמי דשלמה וחדי לחדא ואמר בריך יי יומא דין דיהב לדויד בר חכים על עמא סגיאה הדין: ושלח חירם לות שלמה למימר שמעית ית דשלחתא לותי אנא אספיק ית כל צורכך באעי ארזין ובאעי ברוון: עבדי ייחתון מן ליבנן לימא ואנא אשוינון תורגסין לימא עד אתרא דתשלח לי ואירמינון תמן ואת תטול ואת תספיק צורכי למתן מזון לאנש ביתי: והוה חירם יהיב לשלמה אעי ארזין ואעי ברוון כל צורכיה: ושלמה יהיב לחירם עשרין אלפין כורין חיטין פרנוס לאנש ביתיה ועשרין כורין משחא כתישא כדין יהיב שלמה לחירם שנא בשנא: ויי יהב חוכמתא לשלמה כמא דמליל ליה והוה שלמא בין חירם ובין שלמה וגזרו קיים תרויהון:

ומני מן הלבנון: הלבנות בארץ ישראל היה ולא היה שולל ממנו העצים אלא שישלח לו חרשי עץ שידעו לכרות העצים וכן שלח לדוד חרשי עץ: כצידונים: צידון וצור קרובים וחירם היה מושל על כלם וכן זוכר אותם ביחד מה אתם לי צור וצידון צור וצידון כי חכמה מאד: דוברות: הם הקורות הגדולות מקוסרין ראשיהן ביחד ומוליכין אותם ביס לכן נקראו דוברו׳ בלעז להט״ארה׳ ונפצתי׳ אתירם ואשליכם שם וכן תרגום ואירמינון תמן ואת בו לשון נפיץ שהוא ענין פיזור על הסבר לפי שהדוברו׳ כשמוליכין אותם ביס הם קשורות בראשיה׳ וכשמוליכין אותם ליבשה מתירין הקשרים ומנפצים הקורות הנה והנה: לחם ביתי׳ בשכר עבדי שיכרתו העצים ויוליכום עד המקו׳ אשר תרצה ופירו׳ ביתי האוכלים על שלחני ומה שזכר בדברי הימים הוא למאכל החוטבים כורתי העצים: מכולת לביתו׳ כמו מאכל ומשפט המלה מאוכלת ובלעז האל״ף בדגש וכת״י פרנו׳ לאנש ביתיה: שנה בשנה׳ כל זמן שהתעסקו עבדי חירם במלאכת שלמה: ויי׳ נתן חכמה לשלמה׳ טעם הספור הזה הנה כי ברוב הבנינים אשר בנה נראת חכמתו כמו שאמרה מלכת שבא ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה וגומר: ויהי שלום׳ והלא גם עם המלכים האחרים היה לו שלום אלא שלום קיים וחזק בברית שכרתו שניה׳ והספיק לו עצים לבנין זה אשר בנה: ויעל

מסרה

והנני ג׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר נה: צוה ג׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן ד׳: צידנים ה׳ חס׳ וי״ו בליש׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן י״ח: חירום ג׳ מלאים וסי׳ ויהי חירום נתן לשלמה׳ ובוני חירום והגבלים׳ ויעש חירום את הסירות דמלכים: ויי׳ ז׳ בטעמא ר״פ בקריאה וסי׳ המטיר על סדם ועל עמרה גפרית׳ נתן חכמה לשלמה כאשר׳ נתן קולו לפני חילו׳ הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער׳ שב את שבות איוב בהתפללו׳ ברך את אחרית איוב׳ ויי׳ השמיע אל מחנה: שלם ח׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב ולעיל בסיפרא סימן ב׳:

רלבג

ויהי כשמוע חיר׳ את דברי שלמה׳ יתכן שלא אחר זה על זו הדברים שנשלח לו שלמה׳ כי לא היה בהם על מה שיאמרו מלא החכמים שהיה נרא׳ בהם אלא שנאמר כי כאשר שמע דברי שלמה׳ בחכמה הנפלאה שהיתה בו לפי מה שספרו לו המגידים שמחו מאד והודה לש״י שנתן לדוד בן חכם יושב על כסאו והנה אחר זה הוסיף לדבר על שמרוב אהבתו את שלמה׳ בחלה חירם לעשות חפץ שלמה׳ והנה עם כל זה היו דברי שלמה׳ לחירם בחכמה ולזה שלח לו שהוא יעשה חפצו ושכר ענדיו בכל אשר יאמר להיותם יותר בקיאי׳ במלאכת כריתת העצי׳ ונשען שלא יכביד לעשות חיר׳ מפני אהבתו את דוד ולזה הודיע לו כי מרצון דוד היה לבמתו אך מפני שלא יכול בעתק הענין אל שלמה׳ והיישרו גם כן בדבריו אל שזה הבית יהיה נכו׳ לשם יי׳ אשר בידו להשפיל ולהגביה כל האויבים והשונאים כאילו כלו בדבריו הפיום ואחי׳ יאמר׳ והנה הוסיף חירם ואחר שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזי׳ ובעצי ברושי׳ יעביר׳ לו הים ויוציא׳ אל הים׳ אל המקו׳ אשר יבחר שלמה׳ ושם יתיר כה הקשרים אשר נקשרים בהם העצים קצתם בקצת׳ והנה הלבנון בדוברות קשירת העצים קצתם בקצת באופן שיוכלו החובלים להעבירם הים כאדי׳ לן בלע״ז: ונפצתים׳ ר״ל תתיר הקשרים בדרך שיהיו מוכנים לנשאם עץ עץ בפני עצמו וידמה שהים היה מגבול מלכות חירם ולזה רצה חירם להעביר העצים לשלמה׳ על גבול מלכות שלמה׳: מכולת לביתו׳ ר״ל לאכול לביתו׳: שמן כתית׳ והוא הנבחר שבשמנים כמו שנתבאר בתורה מענין שמן המאורה והנה היו כותשין הזיתים בחכתש בלא טחינ׳ וזה שהיה יוצא חזקו מן השמן הוא שמן כתית׳ ואחר זה טחנוהו להוציא הנשאר מהשמן וכבר נזכר בספר דברי הימים מה שהיה נותן שלמה בשכר מגדי חירם לשנה לאכל בזה המקום זה מה שהיה נותן שלמה לחירם שנה בשנה: ויי׳ נתן חכמה לשלמה׳ כאשר דבר לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה׳ מפני חכמתו אהב אותו חירם: ויעל

כלי יקר

מהר״ל ז״ל והוסיף באו׳ אין שטן ואין פגע רע אין שטן מעמו ואין פגע רע מן האומות לא כן דוד שלפי׳ בנו רדפו ושהוא מוכרח בבנין הבית כאשר דבר ה׳ אל דוד אבי לאמר כו׳ ע״כ: ולע״דן כי שלמה ע״ה דבר בחכמה כו׳ כי היה יכול להקשות לו חירם מה ראיה לבנות הבית לה׳ לא עוד אלא מאבותיך אל תעיב גבול עולם אשר גבלו הראשוני׳ לו״א אתה ידעת כי בן בית אבי אתה והטעם שלא בנה הבית הוא כי לא יכול לבנות בית לשם ה׳ אלהיו מפני שתי סבות שהם אחת האחת טרדת המלחמ׳ אשר סובבוהו אויביו סביב עליו והשניה הלויה בנכרת כי בעוד אויביו למטה מורה כי לא פקד הש׳ית עדין על לבבו המרוס במרוס כי מלכי הארמה בחלמה מסתרריס גם הסתרר וז״ש עד תת ה׳ לאותם תחת כפות רגליו של ה׳ הנכבד והנור׳ הנז׳ ולזה בלה תיבת רגליו חסרה יוד לו׳ רגלו לאחדות לא כן עתה אשר הניח ה׳ אלהי לי מסביב ובעלה בנגב מפני המלחמ׳ אשר סובבוהו ובנגב עד תת כו׳ אמר כי אין שטן ואין פגע רע ר״ל כי האדם הפוגע פגע רע מבן אדם המריע לו למעלה זה נמשך לו כי השטן הרוחני למעלה השטן עליו וגרם לפגע רע שיפגע בו לז״א אין שטן למעלה ולכן אין פגע רע למטה וכן פרשתי בכלי חמדה:

והנני אומר לבנות כו׳ ר״ל וכי תימה הדבר תמוה מעצמו כי הוא׳ ית׳ מקומו של עולם ולא״כ איזה בית אשר תבנו לו לז״א והנני לו׳ לבנות בית לשם ה׳ אלהי ר״ל לא עלה בדעתי לבנות בית לה׳ אלהי חלילה חלילה כי הוא׳ אין לו בית אבל מה שאני לו׳ לבנות לו בית הוא לשמו אשר היה כל מבקש ה׳ יבוא אל בית הבנוי לשמו לשכנו ידרוש ובא שמה ז״ש והנני לו׳ לבנות בית לשם ה׳ אלהי לשם ה׳ אלהי דייקא ולא בית לה׳ אלהי כי ההבדל רב כאמור וכדמסיק כאשר דבר ה׳ אל דוד אבי שמה שהפה יכולה לדבר ולומ׳ בזה הוא לשמו ולא לו ז״ש בכך אשר לתן תחתך כו׳ הוא יבנה בית לשמי ולא לי׳ עוד לפשר כי דבר בדקדוק גדול והוא כי הדברי׳ על עבודת שמים נעשין הם מאליהן ואין צריך כי אם להיות האדם בא ליטהר ומיד מסייעין אותו וכמו שהרחבתי בהקדמה זו בכלי חמדה סדר ויקהל ובענין תעשה המצורה ומאליה תעשה וזהו לו׳ והנני אומר לבנות בית כו׳ ר״ל האמירה לבד הוא חלקי בכל עמלי׳ ויגמור בעדי ככתוב והבית בהבנותו מלילו׳ מסב נבנה ואפי׳ אמירה זו לא הייתי אומ׳ כן אלא שהש״ית בענותנותו הרבני שדבר כן לדוד אבי שאני אהיה הבונה עם היותו נבנה מאליו ז״ש כאשר דבר ה׳ אל דוד אבי כו׳ הוא יבנה הבית לשמי שהיסוף לו׳ הוא יבנ׳ ולא אמ׳ על כשלך יבנה הבית לשמי אמר הוא יבנה להחזיק לי עוזה ולבבדני כאילו אני הוא הבונה על כן מלאני לבי להיותי לו׳ לבנות בית לשם ה׳ אלהי כאשר דבר ה׳ הוא יבנה הבית לשמי:

ועתה איה ייכרתו כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן מהרי״ל הסכי׳ לדעת רש״י ז״ל הנזכ׳ ביאר הלבנון קרוב לצור וצידון מלא לחד ובמה שלחו של חירם הוא ודחה דעת המפרשי׳ הלו׳ שלא שלח חירם כי אם לנשי׳ שיבאו ויכרתו מהלבנון הסמוך לירושלם שהצידוני׳ יודעים לכרות ומהרי״ל ז״ל לא כן יתשוב אלא שיער הלבנון אשר סביב לירושלם לא היו שם עצים הרבה יספיקו למלאכת הבנין ושלכן השתדל שלמה עם חירם שעבדיו יכרתו לו מהלבנון אשר בארץ חירם ע״כ יהכל בכלל דברי רש״י ז״ל וכדברים׳ כן הוא׳: ולע״דן שכלון גילה שלמה היותו שלם בלמודיות ממוסר השכל כי לא יתכן לתלה לחיר כחירם והוא מאותן שעשו עצמן לאלוהות שיעשהו חועב עצים עם היותם לבית הש״ית אשר אין הכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה׳ ולזה העצים הנעבדים׳ ועתה לזה לא שתהה תהיה הכורת הבל לזה לעבדיך ויכרתו לי ארזי׳ מן הלבנון ולענין

מן הלבנון׳ הלבנות בארץ ישראל היה ולא היה שולל ממנו העצים אלא שישלח לו חרשי עץ שידעו לכרות העצים וכן שלח לדוד חרשי עץ: כצידונים׳ צידון וצור קרובים וחירם היה מושל על כלם וכן זוכר אותם ביחד מה אתם לי צור וצידון צור וצידון כי חכמה מאד: דוברות׳ הם הקורות הגדולות מקוסרין ראשיהן ביחד ומוליכין אותם ביס לכן נקראו דוברו׳ בלעז להט״ארה׳ ונפצתי׳ אתירם ואשליכם שם וכן תרגום ואירמינון תמן ואת בו לשון נפיץ שהוא ענין פיזור על הסבר לפי שהדוברו׳ כשמוליכין אותם ביס הם קשורות בראשיה׳ וכשמוליכין אותם ליבשה מתירין הקשרים ומנפצים הקורות הנה והנה: לחם ביתי׳ בשכר עבדי שיכרתו העצים ויוליכום עד המקו׳ אשר תרצה ופירו׳ ביתי האוכלים על שלחני ומה שזכר בדברי הימים הוא למאכל החוטבים כורתי העצים: מכולת לביתו׳ כמו מאכל ומשפט המלה מאוכלת ובלעז האל״ף בדגש וכת״י פרנו׳ לאנש ביתיה: שנה בשנה׳ כל זמן שהתעסקו עבדי חירם במלאכת שלמה: ויי׳ נתן חכמה לשלמה׳ טעם הספור הזה הנה כי ברוב הבנינים אשר בנה נראת חכמתו כמו שאמרה מלכת שבא ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה וגומר: ויהי שלום׳ והלא גם עם המלכים האחרים היה לו שלום אלא שלום קיים וחזק בברית שכרתו שניה׳ והספיק לו עצים לבנין זה אשר בנה: ויעל

מסרה

והנני ג׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר נה: צוה ג׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן ד׳: צידנים ה׳ חס׳ וי״ו בליש׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן י״ח: חירום ג׳ מלאים וסי׳ ויהי חירום נתן לשלמה׳ ובוני חירום והגבלים׳ ויעש חירום את הסירות דמלכים: ויי׳ ז׳ בטעמא ר״פ בקריאה וסי׳ המטיר על סדם ועל עמרה גפרית׳ נתן חכמה לשלמה׳ כאשר׳ נתן קולו לפני חילו׳ הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער׳ שב את שבות איוב בהתפללו׳ ברך את אחרית איוב׳ ויי׳ השמיע אל מחנה: שלם ח׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב ולעיל בסיפרא סימן ב׳:

ויעל המלך שלמה מס. כמשפט המלוכה כמו שנאמר והתם תהיו לו לעבדי ופירוש על המס כמו שפירשנו בספר שמואל: ויהי המס שלשים אלף איש. והנה מלאכתו ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הגרים היו העובדים והסבלים והם תאמר כי כסף העלה המס על שכר שלשים אלף מה טעם לומר מדע יהיו בלבנון ושנים מדעים בביתו אלא נאמר כי בריחות העלים בלבנון לא היתה עבודה קשה כמו חציבת האבנים בהר וגשאם בכתף וכריחות העלים בלבנון לא היתה עבודה אלא חומות לכרות אותם ומשם היו מביאים בעגלות על הים ועוד כי הגרים לא היו אלא מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות והנה עשה השבעים אלף סבלים ושמנים אלף חוצבים ושלשת אלפים ושש מאות מנצחי אם כן הסלעים אלף שהיו בלבנון בני ישראל היו והיו שם עם עבדי חירום ואלה הסלעים אלף היו מתחלפים מהדש לחדש כי לא היו בלבנון מאלה שלשים אלף אלא עשרת אלפים בחדש וכל עשרת אלפים היו בלבנון ארבעה חדשים בשנה ושמנה חדשים בביתו הנה שלשה פעמים עשרת אלפים שלמה להם השנה בלבנון והמשל לך בראובן שמעון ולוי כילד הלך ראובן בתשרי ושמעון ולוי היו בבית שמעון הלך בחשון וראובן ולוי היו בביתם הלך לוי בכסליו וראובן ושמעון בביתם הלך ראובן בטבת ולוי ושמעון בביתם הלך שמעון בשבט וראובן ולוי בבית הלך לוי באדר וראובן ושמעון בביתם וכן לעשה חדשים האחרים: שנים חדשים. כמו ושנים חדשים וכן שמש ירח ראובן שמעון מלך שרים וזולתם: נוסח סבל. פי' נוסח מסה ויהיה סבל שם ולא תואר לו כתרגומו דנטלין בכתפ' ויהיה אם כן סבל הואר לכתף ויהיה עניינו נוסח בסבל כמו שאמר במשקל אחר והנוסחי' בסבל וקראו הכתוב סבל או סבל לפי שהוא נוסח המסה בכתפיו ואם יהיה הסבל תואר לאדם כמו שאומ' בדברי הימים שבעי' אלף נוסח סבל יהיה עניינו בחסרון וי"ו נוסח וסבל כמו שמש ירח ופירוש נוסח נוסח ומסיע האבנים בהר ממקום למקום וסבל שמבית האבן בכתפיו עד המקום אשר היו בחים שם העגלות שלא היו יכולין לעלות בהר והלה שבעים אלף ושמנ' אלף מן הגרים מן האומות כמו שאומר בדברי הימים שספר שלמה הגרים והלאם מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות ועשה שבעים אלף נוסח סבל ושמנים אלף חוצב בהר והשלש אלפי' ושש מאות מנצחי' להעביד את העם כמו שאומר הנה הרודים בעם אלה שש מאות שלשת אלפים ושש מאות והנה אומר שלש אלפים ושלש מאות והיו מנצחים ואלו השלש מאות היתרים במנצחים היו על שלשת אלפים ושלש מאות והיו מנצחים על מנצחים כמו שוטרים ונוגשים: ויסיעו

ומני מלכא שלמה מסקי מסין מכל ישראל והוה מסקי מסין תלתין אלפין גברא: ושלחינון ללבנן עשרא אלפין ברחא משתנין ירחא הוו בלבנן תרין ירחין גבר בביתיה ואדנירם ממנא על מסקי מסין: והוה לשלמה שבעין אלפין דנטלין בכתפא וחמנן אלפין דפסלין בטורא: בר מרבני איסטרטיגיא דממנן על עיבידתא דשלמה תלתא אלפין ותלת מאה דמפלחין בעמא דעבדין

ל' ל' ומל'

כסף' מונה ב'

ויהי הים. עולה לבבר של שלשים אלף הים: חליצות. כמו חמשים והומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים הים בתשרי בלבנון והעבריים הנף הים בביתו במרחשון מתחלפין עשרת אלפים השנייה ויולאין ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסלו יולאים עשרת אלפים השלישים ויולאין ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובטבת יולאין הראשונים וחוזרים ללבנון וכן חוזרים חלילה נמצאו כל עשרת אלפים שבה' חדש בלבנון ושנים חדשים בביתם: על המס. לגבותו: שבעים אלף נוסח סבל. להביא האבנים מן ההר לעיר ושמונים אלף חוצבים אותם בהר הרי מהה וחמשים אלף וכולם גרים גרורים היו שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושולהנו וכן כתוב בדברי הימים וספר שלמ' את כל הגרי' וימצאהם מאה וחמשים אלף ויעש מהם שבעים אלף וגו': ערי הנצבים. נוגשים ונציבי על עושי המלאכה: שלשת אלפים ושלש מאות. ובדברי הימים הוא אומ' ושש מאות הוא אומ' אני שלשת אלפי' ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שבל אחד ממונה על אחד ממונה ויותר והשלש מאות שנוספים בדברי הימים היו ממוני' על כולם שבל אחד ממונה על חמש מאות ויותר ותדע בהרי יש עוד שני כתובי' בדבר זה מכחישין זה את זה שנאמר בו בספר זה והלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמש מאות וחמשים ובדברי הימים הוא אומר מאתים וחמשים הרי הרבע מקראות מכחישין זה את זה אבל יש לנו לפרש שמקראות האחרונים ממונים על כולן ולשלמה היו אלו הגרים להיות נוסח סבל ולאלב בהר יהיו לו שאר עושי המלאכה לערי המסכנו שהם אזרחי' שאלו הכתובים אמורים שם ובספר מלכים מנה את הנציבים הגרים שני מנציבי שרי האלפים' והחמשה לבדם והשלש מאות החשובים ליוף עם מאתי' וחמשי' שהיו ממוני' על עושי ערי המסכנות ומנה חמש מאות וחמש' שרים ובדברי הימים מנה כל נציבי הגרים לעצמן הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים ונציבי ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשים מנה לעצמן: הרודים בעם העושים במלאכה. הנוגשים את העם עושי המלאכה: ויסיעו

רלבנ

ויעל המלך. מם מכל ישראל. הנה היה עניין זה המס כמו שזכר שהוצרכו לגבור מישראל שלשים אלף יהיו על מלאכת כריתת העצים והבאתם בלבנון שלא יכבד מאד עליהם והוא שבבר יחלקו לשלש כתות תהיה כל כת חדש אחד בלבנון ושנים חדשים בביתו. והנה היה אדנירם על זה המס כי הוא היה על המסים: ויהי לשלמה שבעים אלף נוסח סבל. סבל הוא משוא או הוא תואר לסובל המשא. והנה היה מספר החוצבי' בהר יותר רב מפני קושי המלאכה בהר הסיח עם שחילתם בחצבים שחצבו שיהיו בחומות המוגבל להם. והנה אלו העושים במלאכה עם הרודי' ויהי הים. עולה לבבר של שלשים אלף הים: חליצות. כמו חמשים והומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים הים בתשרי בלבנון והעבריים הנף הים בביתו במרחשון מתחלפין עשרת אלפים השנייה ויולאין ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסלו יולאים עשרת אלפים השלישים ויולאין ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובטבת יולאין הראשונים וחוזרים ללבנון וכן חוזרים חלילה נמצאו כל עשרת אלפים שבה' חדש בלבנון וכן חמשים בביתם: על המס. לגבותו: שבעים אלף נוסח סבל. להביא האבנים מן ההר לעיר ושמונים אלף החוצבים אותם בהר הרי מהה וחמשים אלף וכולם גרים גרורים היו שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושולהנו וכן כתוב בדברי הימים וספר שלמ' את כל הגרי' וימצאהם מאה וחמשים אלף ויעש מהם שבעים אלף וגו': ערי הנצבים. נוגשים ונציבי על עושי המלאכה: שלשת אלפים ושלש מאות. ובדברי הימים הוא אומ' ושש מאות הוא אומ' אני שלשת אלפי' ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שבל אחד ממונה על אחד ממונה ויותר והשלש מאות שנוספים בדברי הימים היו ממוני' על כולם שבל אחד ממונה על חמש מאות ויותר ותדע בהרי יש עוד שני כתובי' בדבר זה מכחישין זה את זה שנאמר בו בספר זה והלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמש מאות וחמשים ובדברי הימים הוא אומר מאתים וחמשים הרי הרבע מקראות מכחישין זה את זה אבל יש לנו לפרש שמקראות האחרונים ממונים על כולן ולשלמה היו אלו הגרים להיות נוסח סבל ולאלב בהר יהיו לו שאר עושי המלאכה לערי המסכנו שהם אזרחי' שאלו הכתובים אמורים שם ובספר מלכים מנה את הנציבים הגרים שני מנציבי שרי האלפים' והחמשה לבדם והשלש מאות החשובים ליוף עם מאתי' וחמשי' שהיו ממוני' על עושי ערי המסכנות ומנה חמש מאות וחמש' שרים ובדברי הימים מנה כל נציבי הגרים לעצמן הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים ונציבי ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשים מנה לעצמן: הרודים בעם העושים במלאכה. הנוגשים את העם עושי המלאכה: ויסיעו

בלי יקר

שוכן בתוך ישראל ובין הים לאשתו י"ה יו"ד בחיים וה"ה בחסד ולזה חבב פריה ורביה יותר מבנין ב"ה שסודו ה"ה אחרונה שבשמי"ת בית ה"ה מקל"ם ובזה הלור עולמי' עדיף העומד בין הים לאשתו כלומר וזה טעם מלמד שחיבב הב"ה פריה ורביה יותר מבית המקדש רש"י ז"ל תליפות ע"ש וכן הר"דק ז"ל ומהרי"ל ז"ל ויש לחס לבמונה בחלק הלבנון הסמוך ליער שם שלה שלמ' עבדיו הישראלי' כי חירם לא רצה שילכו כי אם עבדיו לבדם בחלק הלבנון הסמוך לעיר המעשירה עיר חירם: ול"ערן. לדקדק הו' שנים בלי וה"ו העטף שהי"לל ושנים כמו שדקדק הר"דק ז"ל ועוד קשה לומר שנים מוכרת והיה ראוי להיותם סמוך ושני' חדשים בביתו:

ונראה. שדבר הכתוב בדקדוק גדול והוא כי חדש אחד בלבנון תחילה ואח"כ שני חדשים בביתו לא תמצא חלוקה זו כי אם בעשרת אלפים היוצאים ראשונה שבהם מתקיים חדש אחד בלבנון תחילה דהיינו חדש תשרי ואח"כ חדש חשון וכסליו בביתו לאמנם העשרת אלפים השניים יבאו חדש בביתו דהיינו תשרי וחדש חשון בלבנון וחזרו כסליו בבית ג"כ לא היה החדש הראשון בלבנון גם לא היו השני חדשי' שבביתו יחדיו שהרי הבסיק חדש שבלבנון בין תשרי לכסליו שבביתו והעשרת אלפים השלישים נהפך הסדר עליהם שנים בביתו קודמים ואח"כ חדש בביתו אם כן הנוסח של חדש אחד בלבנון ושנים בביתו לא נדק אלא בראשונים לבולם לזה לא כתב ושני' חדשים בביתו שהרי בעשרת אלפים השני חדשים שבביתו קודמין לחדש א' בלבנון ולזה לא כתב וה"ו העטף אבל כתב הולם בלבנון שנים חדשים בביתו שהרי בכת השלישים קודמים השנים שבביתם לחדש שבלבנון ולרמוז גם אליו לבך לא אמר וה"ו ושנים חדשים ולפי שבית אלפים השניים לא היו הב' חדשים לבבביתו יחדיו לזה לא אמר ושני' חדשים סמוך אלא שנים חדשים מוכרת לרמוז אל העשרת אלפים השניים שאין השני חדשים שמונים זה לזה שהרי בתשרי ישבו בביתם ובחשון יצאו לבמונה ובכסליו חזרו לביתם לז"ל שנים חדשים בביתו"ל שנים בשנים פעמים היו החדשים שנים בביתו לא בבעם אחד יחדיו אלא היה אז ושני חדשים ואז הוחש יהיו בלבנון יהיו לבמון רבי' ולא"כ אז בביתו לשון יחיד הכוונה בענין זה כי בלבנון יחד כולם בלבנון אחד הם עומדים לז"ל בלשון רבים יהיו בלבנון אמנם גבי שנים חדשים אמר לשון יחיד בביתו כי כל א' ואחד בביתו הוא יושב:

ויהי לשלמה וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל. ומהרי"ל ז"ל כתב שהיו מהגבעונים אשר נתנו הוטבי בלים ושואבי מים אשר גורשו בימי אחאל ועתה שבו אל גבול ישראל אלה הוטבים גרי הארך ע"כ וכן הרלב"ג ז"ל שהיו מהגבעונים ודבר תימה שיהיו הגבעונים רבוי גדול כזה. ולע"ון לדקדק שהיה לו להקדים הוטבים אל המנצחים הבנים התלובות ה"כ הי' לל ויהי לשלמה שמנים אלף הולב בהר ושבעים אלף נוסח סבל. ונראה שבבי שיעור הסבלים שהיו שבעים אלף הולרך להעמיד הוטבים רבים לז"ל כי להיות לו שבעים אלף נוסח סבל כי לא יהיו חליצה העמיד בכגדם להסיק להם מידי העבודה שמונים אלף כבל:

לבד מסרי הנצבים וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן הביא מהרי"ל בשם המפרשים ולפשר לו' שהיו המה שומרי המלאכה והנכון אלל שהג' מלות הנצבים הלא היו הבונים ר"ל הפועלים הלקנים בכל ציור ודקות הראלו אליהם ובוני חירם עושים כמו כן לעצים ובונים מהם הפיתוחים שיזכור ע"כ. ולע"ון לדקדק כי לא שייך לשון לבד אלא כשיהיה מתיחס אל הנזכרים לאמנם כאן מה התייחסות לשרים ויועצי ארץ שרי הנצבים עם הכבלים והרודים. ועוד קשה כבל אשר על המלאכה דהיינו הרודים בעם העושים במלאכה. ועוד יתר העושים במלאכה דודאי רבייתם הוא בעם העושים במלאכה ר"כ די שיאמר הרודים בעם:

ונראה. כי אלו שרי הנצבים היו עושים שתי פעולות הראשת עומדים על המלאכה לנגוח והשנית בעינינו יותר ולא"ה לבד מסרי הנצבים אשר על המלאכה והוא הפקידות והשנית הרודים בעם והרדייה

מם בדברי הימים כתב המתייחס למלאכת המקדש והניתן לפועליו כי זה כוונתו שם ולא הזכיר הניתן מלאת המלך מכת המלך חירם כי אין עסק הכתובי' שם בפעלת המלך ובדולתו והגיד הכתוב כי שלמה ע"ה רצה להקדיש הפרנסה הזו אשר היה נותן למלך חירם מיד בתחילת הסכ' שלא לאחר פעולת שכיר וז"ש ויהי חירם נותן לשלמה אמר נותן בלשון הווה להיות כתיבתו זו מתמדת בכל עת הצורך אמנם שלמה נתן בלשון עבר ובבת אחת נתן לחירם עשרים אלף כור חטים וכו' לפי שהוא מכולת לביתו ואין ראוי שתהיה חייבים תלוים מנגד לשאול מידי שבת בשבתו לו מידי חדש בחדשו מכולת לו תהיה כוונת הכתוב לומר גדולת חירם שכל הסך הזה מהחטים היה שיעור מכלה לביתו ולזה לא נתן לו לא פחות ולא יותר מהסך הזה כי הוא המספיק למכולת ביתו ואמר הכתוב שאחר שנתן לו הסך הנז' והספיק לאכל ושבעה אז נתן לו כתב ידו שכה יתן שלמה לחירם שנה בשנה ר"ל שנה תכף בשנה בהתחדש השנה בתחילתה כדי שיהיה לבו סמוך שיש לו מכולת לביתו לכל השנה וז"ש בשנה ולא אמר שנה שנה:

וה' נתן חכמה לשלמה עיין רש"י והר"לבג ובדרשות אבל מהרי ז"ל ראיתי כתוב שעם היות חירם זרון לב שהוא מלותם שעשו עצמן אלוהות הנה שלמה הקיפו בקושיות והיות עד שהביאו לבנות הבית עמו ז"ם וה' כתן חכמה לשלמה ומכלל חכמתו הוא שידע לתווך שלום בין חירם ובינו בערמימותו של שלמה וחכמתו: ולע"ון בה קדמה ידועה שאין אהבה אלא בדומים שיהיה זה לזה בן גילו לז"ל וה' כתן חכמה לשלמה ומאד החכמה נתרלה חירם להיות שלום בין חירם ובין שלמה ולכרות ברית וזהו ויכרתו ברית יען שהיו שניהם ר"ל שניהם שויים בשיקול דעת וחכמה וזהו יתור תיבת שניהם גם שלא כתב ויכרתו שניהם ברית אלא ויכרתו ברית שניהם לרמוז על האומר אספר רמז ביתור לו' ששניהם היו שוים בברית אחוה לא מירלת א' מחבירו:

ויעל המלך כו' עיין רש"י ז"ל ולדבריו ז"ל המס מעות עבד וכו' ואלה הנשארים היו יושבים בלבנון עשרת אלפים לבד כי העשרה אלפים מספיקים בענין הכרתת העצים תם כדי שינוחו ינשי כח העמל בשני חדשים בביתו ואלו לא נכללו בכל מנין הק"ן שהק"ן אלף היו חוצבי הבני' ובונים ואלו הל' אלף כורתי עצים ובזה יתישבו לך כל ספקות הר"דק כמו שהזכיר הר"דק ז"ל והרל"בג ז"ל ולדבריו ז"ל המס הזה מלכים ולא מעות לשכר הנשים וכן מהרי"ל ז"ל שהמס הזה היה מלכים ולא מעות לקחת הנשים ושלא היו אלו כורתים עם עבדי חירם אבל היו בחלק לבנון אשר קרוב לירושלי': ולע"ון לא כדברי זה ולא כדברי זה כי אם שהמס היה מעות כדר' שי ז"ל וזהו ויעל שלמה מס על ישראל וא' לשון ויעל לומר שהוא העלה מס זה מחדש מה שלא נהגו כן שאול ודוד אביו וכן יורה הענין בימי רחבעם בנו שהיו מתרעמים מכובד עול שלמה ע"ה יהיה בבדו בלי ספק לפי שלא נסו בו במלכים הקודמים לאמר בעלה סכום המעות ויהי מספיק לשכר שלשי' אלף איש ולא בהתמדה אלא עשרת אלפים בחדש חליפות אבל השכר היו נותנים לאי' בזמן הבעלה כי האומנין הזריזין בחר מי"ב לאומנותם לא יוכלו להתמיד תמיד במלאכה אבל יעשו מלאכ' זמן מה ויבטלו זמן מה והשכר מתמיד בין בזמן עשייתם המלאכה ובין בזמן הבטלה ובזה נסתלק קושיית הר"דק ז"ל שא' ולא"ת כי כסף העלה מה טעם לומר חדש יהיו בלבנון וכנים חדשים יהיו בביתו ע"כ כי יש טעם כאמר ואולי רש"י ז"ל כיון לדברי אלה ותרגם יונתן ויעל ומני לשון מעלה ומני ותרגם מס מסקי' מסים וכן ויהי המס והוה מסקי מסים תלתין אלפין גברא ע"כ אולי כיון ויהי המס שלשים אלף איש שהם היו הפורעים המס כי הם היו היותר עשירים וזהו לשון מסקי מסים והיה הענין שלו השלשים אלף איש מעשירי ישראל ונתחייבו בשכירות שלשים אלף איש תמורתם וחליפתם עשרת אלפים בחדש וזה כתבתי לייחס לשון ויעל מס מסקי מס ס פתים:

וישלחם לבנונה וכו' חז"ל במסכת כתובות חדש יהיו בלבנון ג"ר לבנון מלמד שחבב הב"ה פריה ורביה יותר מבנין בית המקדש ומוכתם ז"ל ובכנתי בתוכם כתיב בבנין בית

ויסיעו · מן ההר לשון עקירה: אבנים יקרות · כבדות: אבני גזית · נפסלות ומסותתות וא"ת והרי כבר נאמר ומקבו' והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו פי' כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אלא שהיה מסתה מבחוץ ומכנים ובונה מכפנים כך נדרש בסוטה · ויפסלו · בהרים: והגבלים · אומה שסמה גבל ונקיאים לסתת אבנים ולבנות כמה שנ' בגר זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדרך: ויכינו · לשון הזמנה: בחדש זיו · הוא תיר דאית ביה זיוה לאילני וכן תירג' יונתן זיו ביגניא: הוא החדש השני · למניין חדשים שהרי ניסן ראש השנה לחדשי': למלך שלמה · מוסב על השנה הרביעית רביעית א למלכו' שלמה וכן הוא אומר במקום אחר ויחל לבנותו בחדש השני בשנת ארבע למלכותו: ששים

ל' דחס' ד' קמץ וכל חסף דכו' ג' מל' · ל' מ' וכל ל"ה דכו' במ"ת חס' ב' מל' · ג' חס'

הָעֹשִׂים בַּמְّלָאכָה: וַיְצַוּ הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֹּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית: וַיִּפְסְלוּ בֹנֵי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת:

ויהי בשמונים שנה ארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל ויבן הבית

ויסיעו · כתרגומו ועקרו לזה לאומנים בהר שיחצבו ויסיעו מן ההר אבנים גדולות ליסוד הבית ואותם הם שאומר עליהם אבני עטר אמות ואבני שמנה אמות ולאחר הבנינים יחצבו אבנים קטנות והם הנקראים אבני גזית וכן אומר בסמוך מלמעלה אבנים יקרות במדות גזית ויהיה אבני גזית חסר וי"י השמוש כמו שמש ירח ופירושו אבנים גדולות ליסוד הבית ואבני גזית לאחר הבנין מלמעלה ואבני גזית היה ידוע ביניהם מדאם כמו שאומר בסמוך במדות גזית כמו שהיה ידוע בימי חכמי ממש' מדת הגזית חמשה טפחים אבל של שלמה היו יותר גדולו' אבל מדה ידועה היה להם: יקרו' · כבידו' ואף על פי שאומ' אבנים גדולות הוסיף במאמרו יקרות שהיו כבדות במשא כי אומן הם טובות ליסוד מן הקלות וי"ת אבנין יקרן תרגם יקרות כמשמעו כי היה מחצב האבנים בהר ידוע שהיו אבני טובו' ויפות מהמחצבים האחרי' לפיכך היו יקרות כי לא היו נמצאות אלא באותו ההר וכל דבר שאינו נמצא יקרא יקר: והגבלים · אומנין ידועים לפיסול האבנים במדה הצריכה לקיר והוא מענין גבול שנותנין גבול לאבן בפסלם אותה ויש מפרשים אנשי גבל כי אותם היו אומני אבן טובים כמו שאומר זקני גבל וחכמיך היו בך מחזיקי בדרך ויונתן תרגם והרגובלין וכן תרגם ולגדרי' ולאומני האבן ולהרגובלין ולפסלי אבניא אם כן לדבריו יהיו הגובלים בוני הקיר ותרגם בוני שלמה ובוני חירם הרדיכלי והם האומנין הגדולים שיש אומנייס אחרי' תחתיהם · ובוני שלמה ובני חירם כולל פוסלי האבן ופוסלי העץ: בחדש זיו · הוא חדש אייר כהוא שני לחדשים כי ניסן ראש לחדשים ונקרא זיו כמו שפירשו רבו' ז"ל דאית ביה זיוא לאילני פירוש זוהר הפרחים והגליס וכן תרג' יונתן בירח זיו גליא: למלך שלמ' · טעמו לשנה הרביעית לא לחדש השני שזכר הסמוך אליו וכמוהו רבי' כי בשנה הרביעית למלכותו החל לבנו' כן כתוב בדברי הימי' ויחל לבנותו בשנת ארבע למלכותו: ויבן את הבי': החל לבנותו: ששי'

פי' רבינו ישעי'

אבנים יקרות · יש לומר כבדות או ककדות · אבני גזית · חף על פי שאם הותן ביסודות עשאן אבני גזית כדי שיעלה הבנין ביושר מלאכה · ע"כ

רלבנ

אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית · ידמה שבחרם מהמחצב שתחלאה בו יותר כבדות בהשקלם כי הם יותר חזקות ולזה לקח שיהיה יסוד הבית מאבנים כאלו ר"ל שהם גדולות בעצמותם וכבדות המקשיות והכובד: אבני גזית · שפסלום בכלי ברזל בדרך שתהייה ישרות השטחים ונכבדות הזויות בתכלית מה שאפשר כי בזה יהיה הבנין יותר קיים: ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום והגבלים · ר"ל כי אחר שחצבו האבנים אלו החוצבים בהר פסלום בוני שלמה שהיו מישראל החכמים בזאת המלאכ' והיו עתידים לעשות זאת המלאכה מבוני חירום ששלחם אל שלמה לעשות המלאכה עם הגבלים והם מעט גבל היו מהם בקיאים בזאת המלאכה וזה עזרו יחד בה והם גם כן תקנו הענים ששלח חירום וכסלו אותם בדרך שיהיו ככוני' לבנין הבית בזולת תקון אחר וזה כלו היה נעשה חוץ מהבית כמו שאומר אחר זה ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו והיה זה כן להודות על שלמות הבית ולזה לא בא שם לבנינו דבר יהיה חסר לתקון אחר ולזאת הבנייה: בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה על ישראל וגו' · ר"ל כי בשנה הרביעית למלוך שלמה על ישר' בחדש השני מחדשים והוא חדש אייר החל שלמה לבנות הבית וכן כתוב בספר דברי הימי': והבית

בלי יקר

והרלייה היתה במה שהיו גם הם עושים מלאכה וע"י אותה העשייה היו רודים בעם שמפלים ק"ו בעצמם ההדיוטות לעשות מלאכה ממה שרודים את שרי הנגנים שהיו גם השרים עושים מלאכה ז"ל הרודים בעם העושים במלאכה הכל על השרים הנו' · או יאמר כי הרודים בעם נחשב להם כאלו הם הם העושים במלאכה כיון שהם מעשים גדול המעשה יותר מן העושה ז"ל הרודים בעם העושים במלאכה כמלא מהבחינות הנו' הרודים ג"כ הם העושי' במלאכה ולו"ת לבד משרי הנגנים כי גם הם מכלל הנו' במשא סבל ובכלל החוצבים יחשבו גם הם ולזה נדק לשון לבד משרי הנגנים שרי הנגנים גם כן עושים קצת מלאכה כדי לזכות במלאכת ה':

ויצו המלך ויסיעו וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הביא הפיטה הנו"ל ברש"י שהיו נפסלות בהר ע"י מקבות וגרזן כי שם מוחר ופיטה שנית לחז"ל כו' השמיר שהיה כשעורה כתון בשפופרת של עופרת והביא לדחז"ל דהיה מדברי חכם האומות שכתב שבימי שלמה היו פוסלים האבנים עם דם תולע אחד שכל מה שהיו רושמין באותו דם היה נחתך ביושר ושהיה כענין דם השעירים שכתבר לפי שעל העופרת עשוים פתות הספיר ע"כ · ולע"ד שמחילה מכבודו דברי חכמים כדרבונות ומיכם לריבים חיזוק מכחו"ל שלכם שנו' סותר דעת חז"ל שאמרו שלא היה שלא שמיר אחד לבד ולדעת הנו' היה צריך כמה שמירים לשם אחד אבנים וחז"ל לא עלתה על לבם באו' כשעורה אל דם השעירים ולא באומרם קלה עופרת לא כאו' אל הסמר שבעשה פתותו על העופרת · אבל האמת יורה דרכו שע"י השמיר והוא חי נעשה החילוק בהמות שלכלה תיקון האבנים וסתיתן · כתב עוד מהרי"ח ז"ל שטעם הכתוב בהזכירו לגוי המלך בענין הבנין בלא ויצו המלך ויסיעו כו' מה שלא אמר כן בזולת המלאכות הוא כי דרך העולם בבנין היסודות לא שקיפו אל האבנים שיהיו גדולות או קטנות או שיהיו מתוקנים או בלתי תיקון מאחר שהם כתוכות ביסוד מקום נסתר רק ייפו את אשר יראה האדם לעינים על כן אמר כי כאן שהיה בנין לכבוד הש"ית מקום נסתר רק ייפו את אשר ירחה האדם לעינים על כן אמר כי כאן שהיה בנין לכבוד הש"ית אמר המלך שלמה שלפי' לבנין היסוד שיהיו צריך הידור עכ"ז לכבוד האלהים אשר הכל לפניו לפניו והוא יראה הנסתרות על כן יסדו אבנים גדולות ויקרות בערך אבני שיש טהור ומהודרות אבני גזית אפי' ליסד הבית עם היות שאין מנהג העולם כן כי כן בנין הש"ית שאני בזה ראוי ומחוייב להיות תוכו כברו ואפי' הנסתר שבו כנגלה כי הוא כבודו ית' כמו שנא' ומיוסד אבנים יקרות כו'

להגיד כי אבני היסוד היו יקרות ואבני גזית כאבנים שהיו למעלה ע"כ:

ולע"ד לדקדק מה שדקדק מהרי"ח בענין הציור הנו' בבנין ולא בזולתו מהמלאכות גם קשה לו' אבני גזית שאם הכוונה כדעת המפרשים הנו"ל שהאבני גזית היו לבנין העליון קשה שהי"לל ואבני גזית כמו שבדחק הרד"ק ז"ל שהוא חסר וא"ו ואם כוונת לו' אבני גזית כדברי מהרי"ח ז"ל שהוא על היסוד שיהיה גזית ומהודר לכבוד ה' וקשה שהי"לל אבנים גדולות אבנים יקרות אבני גזית ליסד הבית למה הפסיק בלו' ליסד הבית בין אבנים יקרות לאבני גזית שזה הכריע כדעת המפרשים שאבנים גדולות ואבני' יקרות היו ליסד הבית אבל גזית היו לבנין העליון שלא כדעת מהרי"ח ז"ל שפי' שאבני גזית היו ליסד · ונראה כי המלך רצה שיעשו אבני' גדולו' ויקרות דהיינו כבדות כמנהג שבעולם שמשימין יסודות אבנים גדולות וכבדות לחוזק הבנין שלא יתמוטט אם ישימו אבנים קטנות ושלא כדברי מהרי"ח ז"ל שכתב שאין הקפדה לשים גדולות או קטנות ביסודות הבנין כיון שהוא בלתי נראה כי הדין עמו ז"ל בענין איכות האבנים והידורם אבל לא בגדלם כי דרך העולם לשים אותם גדולות ביותר כפי האפשר · ולזה א' בגדולות ויקרו' אבל לא בגדלם כי דרך העולם לשים אותם גדולות ביותר כפי האפשר · ולזה א' בגדולות ויקרו' ליסד הבית ר"ל כפי המנהג המדיני כן הוא והוסיפו בזה הבנין שיהיו אבני גזית לרומם את בית אלהינו על כל שאר הבנייניים כדעת מהרי"ח ז"ל בזה ובזה אבנין לע"ד מה שהפסיק בין החלוקות הללו בתיבות ליסד הבית לו' שכן המנהג ואח"כ הזכיר החלוקה המחודשת בנוסף הזה שהוא אבני גזית דבר שאינו מנהג כן בשאר הבנייניים ועל כן לא כתב אבנים גדולות אבני יקרות לאבני גזית דבר שאינו מנהג כן בשאר הבנייניים ועל כן לא כתב אבנים גדולות ולהיות המשא כבד מאד על החוצבים ליסד הבית כי הזכיר המנהג בעולם ואח"כ הזכיר המחודש ולהיות המשא כבד מאד על החוצבים לחוצב אבנים גדולות ומשא כבד על הסבלים אשר יסלו האבנים האלה גדולות ויקרות בזה לזה המלך בענין זה באשר דבר מלך שלטון אינו לא יאמרה את פיו כלל וגם להודיע סוד הענין שהאבני' הלוי עם כבדן והיותם דומם עכ"ז הש"ית נתן בהם כח בשעתו להיותם נושאות את עצמ' וכוסעו' מליהן ז"ם ויסיעו אבנים גדולות לשון אבן שלמה מסע נגנה שהיא מעצמה היתה נוסעת ונבני' מליהן וזהו ויצו המלך ויסיעו אבנים גדולות לשון אבן שלמה מסע קל ולא בהולכה כבדה מאד ולכן לא א' בהם לשון עקיר' ויעקרו אבנים כו' אלא לשון ויסיעו:

רסז

אבנים יקרות כבדות: אבני גזית · נפסלות ומסותתות וא"ת והרי כבר נאמר ומקבו' והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו פי' כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אלא שהיה מסתה מבחוץ ומכנים ובונה מכפנים כך נדרש בסוטה · ויפסלו · בהרים: והגבלים · אומה שסמה גבל ונקיאים לסתת אבנים ולבנות כמה שנ' בגר זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדרך: ויכינו · לשון הזמנה: בחדש זיו · הוא תיר דאית ביה זיוא לאילני וכן תירג' יונתן זיו ביגניא: הוא החדש השני · למניין חדשים שהרי ניסן ראש השנה לחדשי': למלך שלמה · מוסב על השנה הרביעית רביעית א למלכו' שלמה וכן הוא אומר במקום אחר ויחל לבנותו בחדש השני בשנת ארבע למלכותו: ששים

ל' דחס' ד' קמץ וכל חסף דכו' ג' מל' · ל' מ' וכל ל"ה דכו' במ"ת חס' ב' מל' · ג' חס'

דְּעַבְדִין בְּעִיבִידְתָּא: וּפַקִּיד מַלְכָּא וְעָקְרוּ אַבְנִין רַבְרְבַן אַבְנִין יְקָרָן לְשַׁכְלָלָא בֵּיתָא אַבְנִין פְּסִילָן: וּפְסָלוּ אַרְדִּיכְלֵי שְׁלֹמֹה וְאַרְדִּיכְלֵי חִירוֹם וְאַרְגּוּבְלֵיָא וְאַתְקִינוּ אֲעָיָא וְאַבְנַיָּא לְמִיבְנֵי בֵּיתָא: וַהֲוָה בְּאַרְבַּע מְאָה וְתַמְנֵן שְׁנִין לְמִיפַּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשַׁתָּא רְבִיעָתָא בְּיַרְחָא זִיו נִיצָנְיָא הוּא יַרְחָא תִּינְיָנָא לְמִימְלַךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וּבְנָא בֵּיתָא קָדֶם יְיָ

ויסיעו · כתרגומו ועקרו לזה לאומנים בהר שיחצבו ויסיעו מן ההר אבנים גדולות ליסוד הבית ואותם הם שאומר עליהם אבני עטר אמות ואבני שמנה אמות ולאחר הבנינים יחצבו אבנים קטנות והם הנקראים אבני גזית וכן אומר בסמוך מלמעלה אבנים יקרות במדות גזית ויהיה אבני גזית חסר וי"י השמוש כמו שמש ירח ופירושו אבנים גדולות ליסוד הבית ואבני גזית לאחר הבנין מלמעלה ואבני גזית היה ידוע ביניהם מדאם כמו שאומר בסמוך במדות גזית כמו שהיה ידוע בימי חכמי ממש' מדת הגזית חמשה טפחים אבל של שלמה היו יותר גדולו' אבל מדה ידועה היה להם: יקרו' · כבידו' ואף על פי שאומ' אבנים גדולות הוסיף במאמרו יקרות שהיו כבדות במשא כי אומן הם טובות ליסוד מן הקלות וי"ת אבנין יקרן תרגם יקרות כמשמעו כי היה מחצב האבנים בהר ידוע שהיו טובו' ויפות מהמחצבים האחרי' לפיכך היו יקרות כי לא היו נמצאות אלא באותו ההר וכל דבר שאינו נמצא יקרא יקר: והגבלים · אומנין ידועים לפיסול האבנים במדה הצריכה לקיר והוא מענין גבול שנותנין גבול לאבן בפסלם אותה ויש מפרשים אנשי גבל כי אותם היו אומני אבן טובים כמו שאומר זקני גבל וחכמיך היו בך מחזיקי בדרך ויונתן תרגם והרגובלין וכן תרגם ולגדרי' ולאומני האבן ולהרגובלין ולפסלי אבניא אם כן לדבריו יהיו הגובלים בוני הקיר ותרגם בוני שלמה ובוני חירם הרדיכלי והם האומנין הגדולים שיש אומנייס אחרי' תחתיהם · ובוני שלמה ובני חירם כולל פוסלי האבן ופוסלי העץ: בחדש זיו · הוא חדש אייר כהוא שני לחדשים כי ניסן ראש לחדשים ונקרא זיו כמו שפירשו רבו' ז"ל דאית ביה זיוא לאילני פירוש זוהר הפרחים והגליס וכן תרג' יונתן בירח זיו גליא: למלך שלמ' · טעמו לשנה הרביעית לא לחדש השני שזכר הסמוך אליו וכמוהו רבי' כי בשנה הרביעית למלכותו החל לבנו' כן כתוב בדברי הימי' ויחל לבנותו בשנת ארבע למלכותו: ויבן את הבי': החל לבנותו: ששי'

ויפסלו בוני שלמה כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף לפרש והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל ויפסלו פי' במגירה הן האבנים הן העצים ע"כ:

ויהי בשמונים שנה כו' במדרש הובא בילקוט לשלח בני ישראל מגיד שמנים ליציאת מצרים וכה"ל בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים אין לו אלא חדשים שנה מנין ת"ל בשנה הרביעית לצאת בני ישראל כל אלו עד שלא נכנסו לארץ מנין ת"ל ויהי בשמונים שנה כו' כל אלו עד שלא נכנסה הבית מנין ת"ל ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את בית ה' ע"כ הרי שנתנו סיבה למה שתלה המנין ביציאת מצרים לפי שבו נולדה ז"ל דאית ביה זיוא לאילני דאמר רב יהודה אמר מלך דכיך ביומי כיסון והוא לילני דמלבלבי לו' ברוך שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ע"כ · ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל · ומהרי"ח הקשה על שלמה למה איחר הבנין עד ד' שנים למלכו והיה לו להתחיל מיד בשנה הראשונה שאין להאמין במלכה כזאת והכל מוכן מאביו ההכנה והכסף והנחושת ועצים וכל הצריך גם תבניתו לכל כלי וא"כ למה איחר להרבעה שנים והשיב כי זכר הנביא כי התחלת הבנין הזה בשמנים והרבע מלות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים לרמוז לנו דבר עמקי מלך מסבבות הש"ית שבדי בנשה המשכן ובנה מקדש הראשון ובנה מקדש שני והיה בין הראשון למשכן ת"ק אמה וכן בין בנין ב' ראשון לבני ה"ק שנה שיבה שלמה הראשון שבנה בנני ושבעים אמה כן הרי ה"ק אלף בשבר עולם שפטה אלפים ותמ"ח לבריאת העולם כנגד המשכן ובשנת אלפים תת"ק שנה שלמה הבית ובשנת ג' אלפים ות"ח נבנה בית שני ע"ב הרי לך שמיניות מצרים עד שנבנה המקדש ת"ק שנה ומבנין המקדש ראשון עד בנין השני ג"כ ת"ק וכמו שהמקדש מלך הפעל ומלך המעולה ר"ל מלך קדושת הבית ומלך שלמות שלמה שהיה הבונה והפועל רוצה לומר מלך קדושת הבית ומלך שלמות שלמה שהיה למטה מקדושת המשכן לאין שיעור מפלת קדושת השלהות ומפלת קדושת משה רבינו ע"ה נבנה באותו ערך נבנה בית שני וזרובבל הבונה והוא למטה מקדושת בית ראשון ולמטה מהבונה אותו הוא שלמה והיו שלשתן בירידה מוחשבת מהרוחניות והקדוש' והשלהות ובערך מתדמה זה מזה כאלו ישראל בזמן הגבורות והבחרות בזמן בית המקדש שני בזמן הזקנה ושיבה מופלגת וממנה באו להפסד החיים והטוב והיו מתים בהחלש יבשו עצמותינו נגזרנו לנו עד אשר יעיר עלינו רוח ממרום ויפיו העצמות ויבא אלהינו ואל יחרש וזהו בעצמו במה שזכר יחזקאל יבנה את הר ציון ויקים סוכת דוד הנופלת ואז נכון יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון · ואו' ויבן הבית שהתחיל לבנותו כמו שאמר בשנה הרביעית יוסד בית ה' ובמספר השמנים וד' ואו' ויבן הבית שהתחיל לבנותו כמו שאמר בשנה הרביעית יוסד בית ה' ובמספר השמנים וד' מלות שנה נתחלפו המפרשים ז"ל ואני כבר כתבתי דעתי והוכחתי אמיתתו בפירושי לספר שמואל על פסוק בן שנה שאול במלכו והעשם שלא התחיל לבנות מיד בשנה הראשונה למלכו לפי שראה לבנות משלו וכל אשר לאדניו נתנו באוצר ה' ולכך הוצרך זמן להכין משלו והסיבה כמו שאזכור שם ובשאר אסכים לדברי המפרשים כנו"ל עד כאן תורף דברי:

ולע"ד כפי מה שראיתי בספר המקובלי' ז"ל והוא אמת שהמשכן היה קטן הערך ולפי' מדות שני שסוד המשכן הוא בסוד עולם הילדה בנער מטעד"ן ולין בה מגם בכבוד לדון הנביאים הפועל לאותו חלילה אבל אומר לי שהיה זה מלך הכנת המקום היותו במדבר ובמ' לארץ לאותו הסיעור מהאהרה המועטת דבר גדול הוא ע"ד מ"ש בס"ה בפסוק היה היה דבר ה' ל יחזקאל בן בוזי שהשרלת הסכינה בח"ל קשה מלך ולכך היה היה מה דלא הוה לשרות הסכינה על יחזקאל לפי' בח"ל והכין מעט מלך היותו על נהר כבר שהיה מקום טהור · לו היה הטעם כי הדברים של הקדושה ההתחלה בהם ולפי' לא היה מטעות היה יותר ויותר מתנית הכל הבא אחר זה כי מסה לדון הנביאים פתח פתח לאורה ונתעלמה · ובס"ה סעד לזה שאמרו בסוד ב"ה ראשון שהוא סוד ה"ה ראשונה שבשם ומקדש שני הוא סוד ה"ה אחרונה שבשם זהו הלבנה שתיהן ל"כ מקדש ראשון סודו בבי"נה ומקדש שני במלכ"ות ובזה לבין הכלית המספר שאמר הנביא ויהי בשמנים שמלמטה למעלה היא שמינית וכל אחת כלולה מעבר עולה לשמנים ועכ"ל היה בנין המקדש הבני ג"כ בשמנים כמ"ש מהרי"ח ז"ל כנז"ל כי כן התשבון מלמעלה למטה מבני"נה עד המלכות היא שמינית שכן המספר מהמקדש ראשון לבני המקדש סוד הארבע מלות הוא בתרבא אותיות שבא"ד"נות שהם כוללות כל העבר קדושות העליונות העולים ולמלות זה יסדי ק לענין המגין הזה וסוד לע"ד · ולפי הפשט לא התחיל שלמה לבנות עד שהחזיק במלכותו ג' שנים

ששים אמה ארכו. כל הבית בין הדביר והיכל כי ארבעים אמה היה ההיכל באורך והדביר עשרים אמה באורך וכן ברוחב במדת הבית מרובע היה הדביר: ושלשים אמה קומתו. ובדברי הימים והגובה מאה ועשרים והקרוב אלי בזה כי על האולם לבדו אמר שהיה גבהו מאה ועשרים והגובה הזה היה לו עם העליות שעליו כי בספור מדות האולם אמר והגובה מאה ועשרים ועוד אמר עם על האולם וגגותיו ועליותיו ואם העליות היו על כל הבית כמו שנראה מדברי רבותינו ז"ל יהיה מה שאמר עם והגובה מאה ועשרים עם העליות שעל הבית והי' גבוה הבית מן הקרקע עד הספון שלפני אמה וגובה העליו' תשעים אמה: והאולם. נקרא בלשון המקרא אולם מה שנקרא בלשון התלמוד בית שער: ארכו על פני רחב הבית. כי השטח הגדול במדה יקרא אורך והקטן רחב והנה אורך האולם לרחב הבית: על פני הבית. שלא היה משוך ממנו אלא היה דבק בבית על פניו ועל רחבו צריך לומר זה: חלוני. כמו חלונים כמו נטעי נאמנים כמו נטעים אנשי מחקה על הקיר וזולתם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל: שקופים אטומים. תרגם יונתן פתיחן מלגו וסתימן מלברא והוסיף בו עוד וחפין כלונסא בית אנחת רישי שירית ארזיא. ובדברי רבותינו ז"ל בהפך זה שקופי' אטומים שקופין מבחוץ ואטומי' מבפני' לא לאורה אני צריך לומר העולם: יציע

ל' וכל אם"ם דכו'

ליהוה: והבית אשר בנה המלך שלמה ליהוה שישים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ושלשים אמה קומתו והאולם על־פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על־פני רחב הבית אשר באמה רחבו על־פני הבית: ויבן

ט: ובית אדי בנא מלכא שלמה קדם יי שיתין אמין אורכיה ועשרין פותיה ותלתין אמין רומיה: ואולמא על אפי היכלא דבית עשרין אמין אורכיה על אפי פותיא דבית עשר אמין פותיא: ועבד לבית כוין פתיחן מלגו וסתימן מלברא וחפין כלינסא בית אנחת רישי שירית ארזיא: ובנא

ובנה מקום קדש הקדשים היה לפנים לפלח מערב אוכל מזה הבית עשרים אמה ואם היה אחרון בבית יי' והאלבעים אמה הנשארות הם מקום הקדש ואם היה השולחן והמזבח ומזבח הזהב ובזה היתה גם כן היה דבר המשכן שעשה משה: והאולם על פני היכל הבית. ל"ל לגד המזבח מאמו והנה היה ארכו דבק לרחב ההיכל שהוא עשרים אמה והיה נמשך ברחב עשר אמות עד שהיה האולם בין האולם וההיכל והדביר שבעים אמה ועשרים אמה רחב. והנה קומת האולם נתבא בספר דברי הימים שהיה מאה ועשרים אמה והוא כפל גובה הקדש וקדש הקדשים: ויעש לבית חלוני שקופים אטומים. פירשו רז"ל שהיו רחבים מבחוץ וצרים מבפנים להורות שאינו צריך לאורה אלא כי זה דרך דרש כי כבר התבאר במופתים הנראיים כי חפצי היות החלונות רחבות מבחוץ והולכות בשפוע ירבה יותר האור בבית כמו שנזכר אחר זה ולפי שקומת הבית היתה שלשים אמה כמו שקדש הנה היה אמרו ושדלות באדנים רומז אל תקרה אדנים שבית היו בה קורות ארזים והנה היתה התקרה התחתונה לעשרים אמה גובה כי בזה יהיה כפלו באורך וברוחב ובגובהן כמו שהיה במשכן שעשה משה כפוי יותר מאחד כן היה בזה הבנין: ויבן

בלי יקר

רבתלתא הוא חזקה ומיד בשנה הרביעית בחדש השני התחיל לבנות וזה שעשה לו: ויהי בשמנים שנה וכו' ולכן תמצא בכל הפסוקים הקודמים מזכיר את שלמה בני המלכות חכמה לשלמה ותרב חכמת שלמה וישלח לקח את עבדיו אל שלמה וישלח שלמה אל חירם כשמוע חירם את דברי שלמה וישלח חירם אל שלמה ושלמה נתן לחירם וה' נתן חכמה לשלמה שבכולן לא הזכיר בו מלך שלמה אלא שלמה שלמה זולת בענין המם ועל המלך שלמה לפי שהי' דבר מלך שלעון מכביד עולו קראו מלך ובפסוק' ויצו המלך ויסיעו אבני' גדולות כו' לפי שהיה הדבר הזה גדול כי יצא דבר מלכות מלפניו על אבנים גדולות כשה בכמות ובאיכו' לכך הזכירו שם ויצו המלך אבל בכל שאר הפסוקים לא הזכיר כן לומר כי עדיין לא היה מלך לא בעיני אלהים כיון שלא נתן אל לבו לבנות לו בית מנוחה ונחלה ולא בעיני אדם כי היה רך ומשוח מלך אמנם אחר שעברו שלשה שני חזקה ונתן לבו לבנין המקדש מאז והלאה הזכירו הכתוב בהוד מלכות והבית אשר בנה המלך שלמה כו' אמנם אומר ויבן את הבית פי' כי המשבה טובה הקב"ה מזרבה למעש' ובה שעתא שהתחיל לבנו' מעלה עליו הכתוב כאלו נבנה כולו ולז"ת ויבן את הבית לה' מבתחלה שנית והיא שהתחלה יותר מאלו הכלו ולזה לא כתב ויתחיל לבנות את הבית לה' אלא ויבן את הבית לה' כו':

והבית אשר בנה המלך וכו' הז"ל בבבא בתרא פ' המוכר פירות והבית אשר בנה שלמה רבי חייא בפר לקרייתא רמז ליה קראי להדדי כתיב והבית אשר בנה המלך שלמה לה' שמים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ושלשים אמה קומתו וכתיב ולפני הדביר עשרים אמה ארך ועשרי' אמה רוחב ועשרי' אמה קומתו לא הוה בי הוה אמרה אמר מר"ל הפי קע"ל דלמעה כלמעלה מה למעלה אינו מסמס כלום אף למטה אינו מסמס כלום דא"ל לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום פרון אינו מהמדה תניא נמי הכי לרון שעשה במדבר יש לו עשר אמות לכל רוח ורוח מ"ר יהלי אמר שמואל ברובים אנם היו עומדים שבא' אמות כנף הכרוב האחד וחמש אמות כנף הכרוב השני עשר אמות מקצו' כנפיו עד קצות כנפיו וכתיב ולפני הדביר עשרים אמה ארך גופייהו היכי קיימי אלא ש"מ בנם היו עומדים עד כאן. ועיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן הרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והכריע בדמז"ל בת"ם בפסוק והגובה מאה ועשרים אמה עליה על כלל הבית כולו על פי שנים עדים נאמנים הא' הו' שם למעלה ואלה היסוד הבית שלמה לבנות את בית האלהים האורך אמות במד' הראשונה אמות שתים ורוחב אמות עשרים והאולם אשר על פני האורך ע"פ רוחב הבי' אמות עשרי' והגובה מאה ועשרים ויצאו מפנימה והב טהור ואם היה באמת הגובה הזה חוזר לאולם בלבד הנה לא ידענו ולא נזכר גובה לדביר ולהיכל אבל האמת הוא שנזכר הבית ההיכל והדביר ואורכו ורוחבו והאולם אשר לפניו ואורכו וזכר הגובה אשר היה לכולם לדביר ולהיכל ולאולם יחד. והעד השני הו' ויצאו מפנימה והב טהור וזה אי אפשר שיחזור לאולם אשר לפני הבית כי לא היה בו זהב בלל כמו שיבא אחרי זה אבל על הדביר ועל ההיכל ובוא המורה שגם הגובה הנז' חוזר לכולם בלתי אמר בלתי אמר בלתי אמר

[illegible]

[illegible]

[illegible]

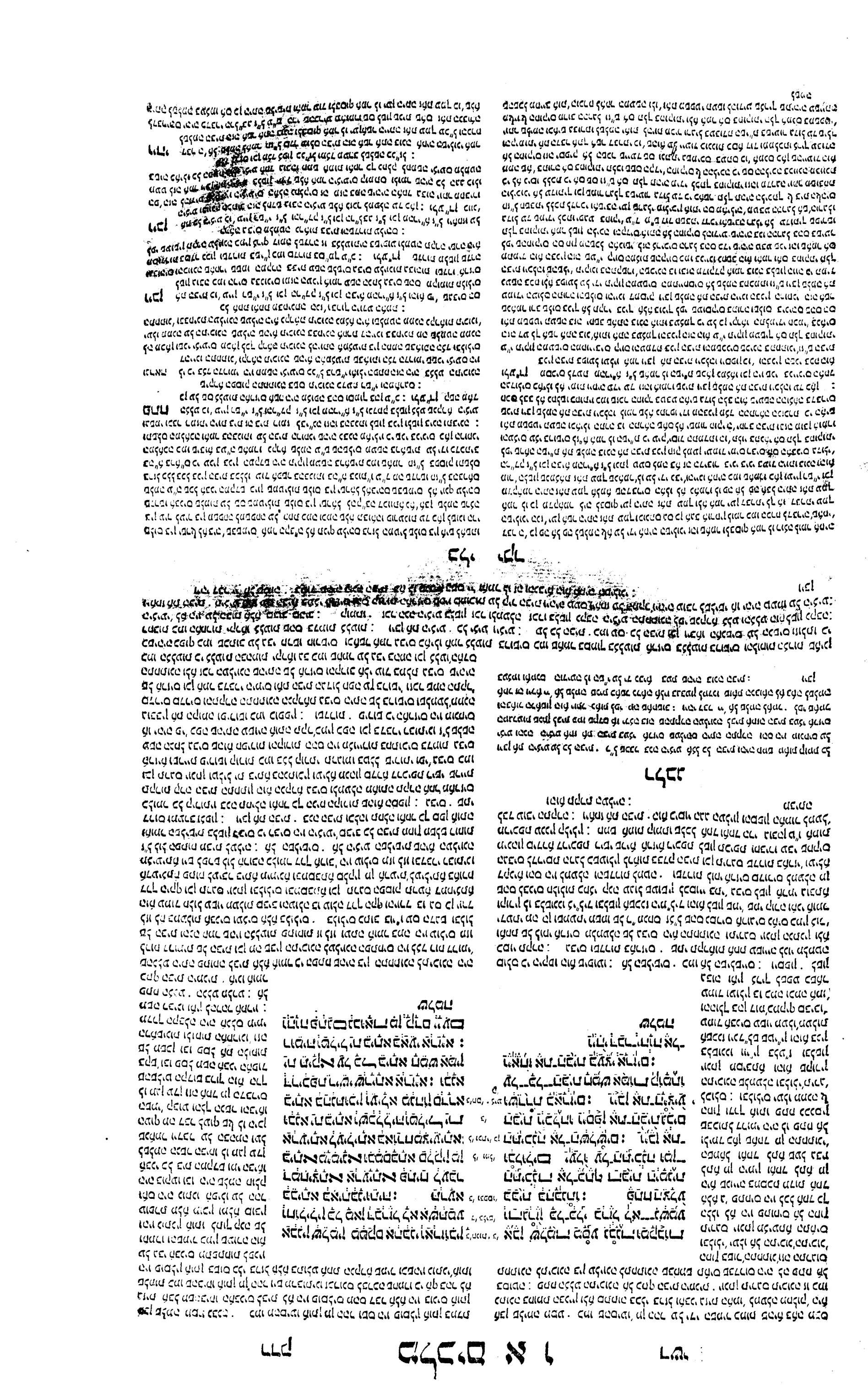

מביתה בגלעות ארזים · קירות ארז אל קיר האבן לדי לטוח עליו זהב כמו שהוא אומר למטה ויצף שלמה את הבית פנימה זהב סגור ואי אפשר לטוח זהב על גבי האבנים כי אם בעצים ובמסמרות: קירות הספון · קירות העליה: את קרקע הבית · הרצפה כולה: את עשרים אמה מירכתי הבית · עשרים שהן מסוף ההיכל והלאה והעשרים שבסוף הבית הן של בית הכפורת: עד הקירות · עד החקרה עשה קיר ארז לכסו קיר האבן לטוח עליו זהב: ויבן לו · לאותם עשרים אמה: מבית לדביר · לפנים מחחילת אמה מרקסין המפסקת בין ארבעים לעשרים ואותה מחילה קרוייה דביר: לקדש הקדשים · הבדילן לאותן עשרים אמה: ההיכל לפני · לגד האולם: ואורז אל הבי פנימה מקלעת פקעי · ואותם קירות ארזים שעשה אל הבית טו פנימה לכסות קיר האבן קלוע היה בציורי קליעו וצורת פקעים כמין כפתורי פקעי למויסי"ולש בלע"ז: ופטורי

רלבג

ויבן שלמה את הבית ויכלהו · ר"ל אחר שבנה אותו בשופן המוכר וכלה תפריו וקרויו בנה את קירות הבית מבית בגלעות ארזים לכסות בנין האבנים כסה אותן הקירות מבפני בנסרים וקורות ארזים עד עשרים אמה שהיה שם הקרוי התחתון וקרקע הבית נפה בגלעות ארזים וזה לאחנם היה בבית שהוא הסיכל ולאחנם מרכתי הבית שהם העשרים אמה שהיה שם הקדש הדביר ובקדש הקדשים נפה גם כן ארז מן הקרקע ועד הקירות וזה בנה לו מבפני לדביר להיות קדש הקדשים ואולם הבית שזכרנו לאשונה אשר חפה קרקעו עץ הוא ההיכל שהיה לפנים מן האולם: וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים · הנה הפקעים הם בצורת בצלים שפני לאשיהם חדים והנה מקלעת מעגין השלבה והולאה כעשה יקלעה בכף הקלע והעע שבבר היה מצויר באורזים מבפנים בדמיון הוצאת הלחתים אלו הפקעים בעת אשר הם מתחילים להצין עץ כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו בצלים שפני לאשיהם חדים ואחר זה יפריח מהשרש כמו גבעים משוקדים ומתוכם יצא הפרח כמו שזכרנו בפרש' ויקחו לי תרומה ולפנה בעינה שהיו אלו הציורים במצורה היו בזה המקום וזה אחנם היה בהיכל אז יהיה הרצון בשקלעת כמו קלעים ר"ל שציירו שם בדמיון קלעים שהם יציעות שהיו בהם אלו הציורים וזה הביאור יותר נאות לפי מה שידאה ממה שאחר זה אז יהיה מקלעת בדמיון החריות והצלעות שבהם הפרחים: ודביר

ט ר"ל שלמה לימר: בית אתה הדין די אתה בני אם תהך בחקיי וית דיני תעביד ותטר ית כל פקודיי למהך בהון ואקים ית פתגמי עמך די מלילית עם דויד אבוך: ואשרי שכינתי בגו בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל: ובנא שלמה ית בית אתא ושכלליה: ובנא ית כותלי בית אתא מלגיו במחיצת ארזא מארעית בית אתא עד כותלא עד מטי שמי שריתא חפי נסרין דארזא מלגיו וחפא ית אושי בית אתא במחיצת ברוון: ובנא ית עשרין אמין מסיפי בית אתא במחיצת ארזא מן אושיא עד כתלא ובנא ליה מגיו לבית כפורי לקודש קודשיא: וארבעין אמין היי בית אתא הוא היכלא לקבליה: ונסרין דארזא חפי בית אתא מלגיו וגלף חיזו ביעין ואטונין

ט' ר"ל
ט' חס' וכל תורה' דכו'
כמ"ח
י"ב
כ'
כ' מחיצת
מירכתי ק'
כ' מחרי ליסמ' חד חס'
כ' נסרי' · ה'

ויבן שלמה את הבית ויכלהו: הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחקתי · ויאמר אליהו התשבי · כן יהי' דברי אשר יצא מפי לא ישוב · ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו · כי שוקר אני על דברי · הלא כה דברי כאש נאם יי' וכפטיש · הנביא אשר אתו חלום ב' בפסיק · כי כה אמר יי' לפי מלאת לבבל · ויתפלל אל יי' דיונה · אחרי דברי לא ישנו · פנימה ה' בקריאה ופי' הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה · וארז אל הבית פנימה · ויבאו פנימה אל חזקיהו · ויקרא השערים ויגידו בית המלך · כל כבורה בת מלך פנימה:

פקעים · מעשה קלעים ופקעים והם צורות פקועות שלה או מקלעת פקעים סמוך לפקעים ופי' ציור פקעים כמו וקלע כרובים שפי' ציור צורת כרובים ויונתן תרגם מקלעת פקעים וגלף חיזו ביעין רוצה לומר בצורת בצלים: ופטורי

כלי יקר

לשמה מלד שהם משפטי לא מלד שיטרו בעיניך ז"ם ואת משפטי תעשה שלאותם משפטי אשר נזרתי על כן תעשה אותם ואילו אמר ותעש' את משפטי תעשה הוראה על עשייתו שלא לשם שמי' מפלת המצוה כי אם מפלת עצמם לא"ה ואת משפטי תעשה ואו' ושמרת את כל מצותי לעשות בהם שמלת' ללכת בהם מיותר כי די בהזכירו בהם שמירה ויבן ג"כ או' את כל שהכוונה שלא תאמר בענין מצותי הני אקיים אותם בתכליתם ואעפ"י שאבטלם בפועל כעין מ"ם שלמה ע"ה אני ארבה ולא אסור אבל אני שתשמרם ככל אלקיה' לבלתי הרבות כפי' כמו שבא' מצותי עליך וכן לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב · לא ירבה לו ז"ם ושמרת את כל מצותי שמירה ממש ללכת בהם דהיינו דברים כפשטן לבלתי הרבות סוסים ולא בעיסו גלא לכסף ואהל וכתבו שכתבתי בכלי חמדה ובכלי יקר בפסוק ושמרת את משמרת ה' אלקיך כי' ככתוב בתורת משה דהיינו שצריך קיום דברי' כתבתן ז"ם ככתוב בתורת משה רצה לומר ככתוב בתורת משה ממש בלי מגרעת ובלי הוספת הוא מ"ם כאן ללכת בהם וא' והקימותי את דברי אתך כי' הי"לל והקימותי אתך אשר דברתי אל דוד אביך שכשתשמור המצות והחקים והמשפטים כל"ל אז אז תהיה ראוי מלד עצמך גם מלד מה שדברתי לדוד אביך ז"ם והקימותי את דברי אתך מאחר שאתה ראוי דברי אתך וג"כ אשר דברתי אל דוד אביך באופן שיצטרפו שני דבורים לקיים הענין דברי אתך ודברי אשר דברתי אל דוד אביך:

ושכנתי בתוך בני ישראל וכו' לע"ד כי עיקר שכינה היא בתוך לבבות ישראל על דרך מ"ם מז"ל ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוכו לא נא"ל אלא בתוכם ממש וכן היתה שכינה זו בתוך בני ישראל מזמן הלבות שהם הם המרכבה ז"ם כאן ושכנתי ר"ל אם אתה הלך תלך בחוקותי ואת משפטי תעשה ושמרת כו' מוסל מקשי' על דבר אמת כל מצותיו לדיקים וע"ו זה ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל לבנות לשכון בבית כי הבית עשל לשכינה ותוך בני ישראל עיקר ז"ם ולא אעזוב את עמי ישראל אי"ל כפשוטו ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישר' ר"ל שהיה אלהי לאמר עיתי שאתביא' ז"ם ולא אעזוב את עמי ישר':

ויבן שלמה את הבית כו' כבר זכרתי סברת מהרי"ם ז"ל שעשה היות שהק"בה רמזו שכל זה הבנין החוק לשתקיים ימים רבים הכל הבל שהעיקר הוא תלוי בטוסר המעשים אם תלך בדרכי וכו' וא"ל אבית ויבן שלמה וכו' לומר שעשה שרמז לו כבר אלא נחלטו ידיו מהבנין כי כן ראוי לאים לאמין לבב לבלתי התפעל מהדברים אלא להתלוץ כח בגבורה בענייני מלוה ז"ם ויבן שלמה את הבית ויכלהו ומע"ד כתבתי ויבן שרמז ל הבנין הבני הרוחני המלטרף ל הבנין הגשמי וב"מ הבית הזה אשר אתה בונה שבנין הבית הגשמי הוא ע"י הבנאי' המכנה הרוחני בניינו ע"י שלמה ז"ם הבית אשר אתה בונה כו' וזה הודיע באומר אבית ויבן שלמה את הבית ויכלהו על הבית הרוחני הבנ' בני הבית ראה אשר אתה בונה ולזה פרש"ת ויבן שלמה בפרשתם:

ויבן את קירות הבית מביתה כו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל: ולע"דן לבקלק יותר לפה עין שבבר א' ויבן את קירות הבית מביתה בגלעות ארזי' מקרקע הבית עד קירות הספון ויצף את קרקע הבית מספיק ויצוד לשון לפה עין מיותר דבהכי קא עסיק ת"כ היה די שיאמר לפה ויצף את קרקע הבית ומיכאן הספון בלשון סמיכות בקירות כמו שדקדק הר"דק ז"ל כנ"ל:

ונראה שכונה הפסוק להודיענו שלשה ענייניים האחד לאופן בנין הכותלים שלא היו מלבן לבד לבל היו מעמיק בין ארבעה לו חמשה כדבכים של לבן קורה אחת לחוזק הבנין שיהיה מקושר זה בזה וכן עשו בימי בורש כדכתיב כדבנין הי לבן בגלל הלהלה כדבך הי לא אחלה כו' אמר' כאן לא שם קורת ארזים בבנין לגד החוץ כי אם מלד פנים כי שם בכורש אח"ל סגר שיטיתו עליה מבחוץ שלם יתרדו בו ישרף הכותל בחלק העליה שבו ויפול כולו אמנם שלמה ע"ה לא עשה כן אלא ויבן את קירות הבית מביתה בגלעות ארזים מובלעות ובבנות בתוך הרות הבנין ולא מבחוץ שלא היה מראה כי אם לבנים ז"ם מביתה בגלעות ארזים ולא מבחוץ והיה בבנין בנוי ולא דבר עתה בלתי כי אם בבנין ואחר כך ה' היא הכתוב ענין הלפוייו"ם מקרקע הבית עד קירות הספון לפה

ויבן שלמה את הבית ויכלהו · פי' בנה הבית וכלהו קירותיו וקירויו ואחר כך בנה קירות הבית מבפנים והוא ההיכל: בגלעות ארזים · שלא תראה אבן הקיר כמו שהמר בסמוך אין אבן נראה: עד קירות הספון · ועד הספון כלומר כל הקירות מקרקע הבית ועד שמי קורה נפה עץ ארז מבפנים וסמיכות קירות הספון ר"ל עד ראשי קירות הסמוכות לספון וכת"י מלרעית בית' עד כותלי' וגומר: ויבן את עשרים אמה מירכתי הבית · כלומר העשרי' אמה שלקח הדביר בנה אותן הבית שהוא הדביר בנה אותן גם כן בגלעות ארזים מבפני' מן הקרקע עד הקירות כמו שעשה לבית שהוא ההיכל: מירכתי · כתוב בסימן רבוי הנקבות עם סימן הזכרי' וקרי מירכתי בסימן רבוי הזכריס לבד: ויבן לו מבית לדביר · אותו שהוא מבפנים בנה אותו לדבי' להיותו קדש הקדשים שהוא מקודש מההיכל ומהאולם: ואורבעים באמה · עתה חלק הפשיס אמה שזכר למעלה במל' אורך הבית כלומר עתה חלקם שאמר כי העשרי' אמה היו לדביר והארבעים היכל ופי' לפני לפני הדביר כי הדביר היה פנימי וההיכל לפניו וכת"י לקבליה ולמ"ד לפני ולמ"ד לדביר אינם משמשות להבית דבר אל העצם אבל הם מורו' על העצם כלמ"ד הרגו לאבנר והשליכו לאבשלום להמות אמש · ומלת פני הוא תואר לדבר העומד לפני האחר ובמשקל זה תואר בפתח מוכיח אדם אחרי ולכילי לא יאמ' שוע: ואורז אל הבית · פי' אלה הלעות הארזים שהיה מלפה בהן הבית מבפנים היו מנויירות במקלעו' פקעים כפטורי ציצים: מקלעת

ואולם הבית שזכרנו לאשונה אשר חפה קרקעו עץ הוא ההיכל שהיה לפנים מן האולם: ואורז אל הבית פנימה מקלעת פקעים · הנה הפקעים הם בצורת בצלים שפני לאשיהם חדים והנה מקלעת מעגין השלבה והולאה כעשה יקלעה בכף הקלע והעע שבבר היה מצויר באורזים מבפנים בדמיון הוצאת הלחתים אלו הפקעים בעת אשר הם מתחילים להצין עץ כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו בצלים שפני לאשיהם חדים ואחר זה יפריח מהשרש כמו גבעים משוקדים ומתוכם יצא הפרח כמו שזכרנו בפרש' ויקחו לי תרומה ולפנה בעינה שהיו אלו הציורים במצורה היו בזה המקום וזה אחנם היה בהיכל אז יהיה הרצון בשקלעת כמו קלעים ר"ל שציירו שם בדמיון קלעים שהם יציעות שהיו בהם אלו הציורים וזה הביאור יותר נאות לפי מה שידאה ממה שאחר זה אז יהיה מקלעת בדמיון החריות והצלעות שבהם הפרחים: ודביר

רסמ

לבית שלמה · פי' בנה הבית וכלהו קירותיו וקירויו ואחר כך בנה קירות הבית מבפנים והוא ההיכל: בגלעות ארזים · שלא תראה אבן הקיר כמו שהמר בסמוך אין אבן נראה: עד קירות הספון · ועד הספון כלומר כל הקירות מקרקע הבית ועד שמי קורה נפה עץ ארז מבפנים וסמיכות קירות הספון ר"ל עד ראשי קירות הסמוכות לספון וכת"י מלרעית בית' עד כותלי' וגומר: ויבן את עשרים אמה מירכתי הבית · כלומר העשרי' אמה שלקח הדביר בנה אותן הבית שהוא הדביר בנה אותן גם כן בגלעות ארזים מבפני' מן הקרקע עד הקירות כמו שעשה לבית שהוא ההיכל: מירכתי · כתוב בסימן רבוי הנקבות עם סימן הזכרי' וקרי מירכתי בסימן רבוי הזכריס לבד: ויבן לו מבית לדביר · אותו שהוא מבפנים בנה אותו לדבי' להיותו קדש הקדשים שהוא מקודש מההיכל ומהאולם: ואורבעים באמה · עתה חלק הפשיס אמה שזכר למעלה במל' אורך הבית כלומר עתה חלקם שאמר כי העשרי' אמה היו לדביר והארבעים היכל ופי' לפני לפני הדביר כי הדביר היה פנימי וההיכל לפניו וכת"י לקבליה ולמ"ד לפני ולמ"ד לדביר אינם משמשות להבית דבר אל העצם אבל הם מורו' על העצם כלמ"ד הרגו לאבנר והשליכו לאבשלום להמות אמש · ומלת פני הוא תואר לדבר העומד לפני האחר ובמשקל זה תואר בפתח מוכיח אדם אחרי ולכילי לא יאמ' שוע: ואורז אל הבית · פי' אלה הלעות הארזים שהיה מלפה בהן הבית מבפנים היו מנויירות במקלעו' פקעים כפטורי ציצים: מקלעת

לשמה מלד שהם משפטי לא מלד שיטרו בעיניך ז"ם ואת משפטי תעשה שלאותם משפטי אשר נזרתי על כן תעשה אותם ואילו אמר ותעש' את משפטי תעשה הוראה על עשייתו שלא לשם שמי' מפלת המצוה כי אם מפלת עצמם לא"ה ואת משפטי תעשה ואו' ושמרת את כל מצותי לעשות בהם שמלת' ללכת בהם מיותר כי די בהזכירו בהם שמירה ויבן ג"כ או' את כל שהכוונה שלא תאמר בענין מצותי הני אקיים אותם בתכליתם ואעפ"י שאבטלם בפועל כעין מ"ם שלמה ע"ה אני ארבה ולא אסור אבל אני שתשמרם ככל אלקיה' לבלתי הרבות כפי' כמו שבא' מצותי עליך וכן לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב · לא ירבה לו ז"ם ושמרת את כל מצותי שמירה ממש ללכת בהם דהיינו דברים כפשטן לבלתי הרבות סוסים ולא בעיסו גלא לכסף ואהל בהם ובכלי יקר בפסוק ושמרת את משמרת ה' אלקיך כי' ככתוב בתורת משה דהיינו שצריך קיום דברי' כתבתן ז"ם ככתוב בתורת משה רצה לומר ככתוב בתורת משה ממש בלי מגרעת ובלי הוספת הוא מ"ם כאן ללכת בהם וא' והקימותי את דברי אתך כי' הי"לל והקימותי אתך אשר דברתי אל דוד אביך שכשתשמור המצות והחקים והמשפטים כל"ל אז אז תהיה ראוי מלד עצמך גם מלד מה שדברתי לדוד אביך ז"ם והקימותי את דברי אתך מאחר שאתה ראוי דברי אתך וג"כ אשר דברתי אל דוד אביך באופן שיצטרפו שני דבורים לקיים הענין דברי אתך ודברי אשר דברתי אל דוד אביך:

ושכנתי בתוך בני ישראל וכו' לע"ד כי עיקר שכינה היא בתוך לבבות ישראל על דרך מ"ם מז"ל ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוכו לא נא"ל אלא בתוכם ממש וכן היתה שכינה זו בתוך בני ישראל מזמן הלבות שהם הם המרכבה ז"ם כאן ושכנתי ר"ל אם אתה הלך תלך בחוקותי ואת משפטי תעשה ושמרת כו' מוסל מקשי' על דבר אמת כל מצותיו לדיקים וע"ו זה ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל לבנות לשכון בבית כי הבית עשל לשכינה ותוך בני ישראל עיקר ז"ם ולא אעזוב את עמי ישראל אי"ל כפשוטו ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישר' ר"ל שהיה אלהי לאמר עיתי שאתביא' ז"ם ולא אעזוב את עמי ישר':

ויבן שלמה את הבית כו' כבר זכרתי סברת מהרי"ם ז"ל שעשה היות שהק"בה רמזו שכל זה הבנין החוק לשתקיים ימים רבים הכל הבל שהעיקר הוא תלוי בטוסר המעשים אם תלך בדרכי וכו' וא"ל אבית ויבן שלמה וכו' לומר שעשה שרמז לו כבר אלא נחלטו ידיו מהבנין כי כן ראוי לאים לאמין לבב לבלתי התפעל מהדברים אלא להתלוץ כח בגבורה בענייני מלוה ז"ם ויבן שלמה את הבית ויכלהו ומע"ד כתבתי ויבן שרמז ל הבנין הבני הרוחני המלטרף ל הבנין הגשמי וב"מ הבית הזה אשר אתה בונה שבנין הבית הגשמי הוא ע"י הבנאי' המכנה הרוחני בניינו ע"י שלמה ז"ם הבית אשר אתה בונה כו' וזה הודיע באומר אבית ויבן שלמה את הבית ויכלהו על הבית הרוחני הבנ' בני הבית ראה אשר אתה בונה ולזה פרש"ת ויבן שלמה בפרשתם:

ויבן את קירות הבית מביתה כו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל: ולע"דן לבקלק יותר לפה עין שבבר א' ויבן את קירות הבית מביתה בגלעות ארזי' מקרקע הבית עד קירות הספון ויצף את קרקע הבית מספיק ויצוד לשון לפה עין מיותר דבהכי קא עסיק ת"כ היה די שיאמר לפה ויצף את קרקע הבית ומיכאן הספון בלשון סמיכות בקירות כמו שדקדק הר"דק ז"ל כנ"ל:

ונראה שכונה הפסוק להודיענו שלשה ענייניים האחד לאופן בנין הכותלים שלא היו מלבן לבד לבל היו מעמיק בין ארבעה לו חמשה כדבכים של לבן קורה אחת לחוזק הבנין שיהיה מקושר זה בזה וכן עשו בימי בורש כדכתיב כדבנין הי לבן בגלל הלהלה כדבך הי לא אחלה כו' אמר' כאן לא שם קורת ארזים בבנין לגד החוץ כי אם מלד פנים כי שם בכורש אח"ל סגר שיטיתו עליה מבחוץ שלם יתרדו בו ישרף הכותל בחלק העליה שבו ויפול כולו אמנם שלמה ע"ה לא עשה כן אלא ויבן את קירות הבית מביתה בגלעות ארזים מובלעות ובבנות בתוך הרות הבנין ולא מבחוץ שלא היה מראה כי אם לבנים ז"ם מביתה בגלעות ארזים ולא מבחוץ והיה בבנין בנוי ולא דבר עתה בלתי כי אם בבנין ואחר כך ה' היא הכתוב ענין הלפוייו"ם מקרקע הבית עד קירות הספון לפה

כלי יקר

עץ עבות כמל' בתחילת הפסוק דבר באופן הבנין ולא"חס דבר בענין הלפוי ודלא כפרש"י ז"ל שפיר' ויבן את קירות הבית מביתה בגלעות ארזים שבלפוי מדבר דלשון ויבן מורה הוא שבבנין מדבר הכתוב כדפרשית והודיע עוד שבלפוי הזה לא נעשה מלאחות אבנים באורך כי יצטרך לאמר זה בזה והוא גבלי וצריך לאמרם מחוץ כי בבית כל כלי ברזל לא נשמע בו לזה אמר לפה עץ ארזה לומר מקרקע הבית ועד התקרה הכל היה אורך עץ אחד ולא היו עלאי ע"ג עלאי ואמ' על קירות הספון כדר' דק ז"ל שבנבסו ראשי העץ על אורות של הארזי' בנבסות עד קירות הספון [illegible] שלא היה סדק בין ראשי לוחות הלפוי לאמר [illegible] בין אבני [illegible] הארזים שלא נגע [illegible] בקרקע לפהו אבני [illegible] ונפוחים [illegible] גם להיות אבני הארזים [illegible] לדרוש על [illegible] בקרקע ותכתלי' [illegible] מלאת הבריכה אבני הארזים [illegible] כלי שיקבלו תעוה [illegible]:

לת עשרים אמה וכו' · עיין רש"י ז"ל ורייק לשון קדשים שנים על ההיכל ואולם זה קדש מסיכים · ולע"דן לו' שלא היה כאן בכותל הזה המבדיל בין הארבעים בין העשרים אמה כותל בנין מלופה בארזים אבל היה כל בנינו מלאות הארזים לבד סמוכי' [illegible] כי זה די להפסיק בין הקדש ובין קודש הקדשים ולפו אותם הבד · אלא פרש"י ז"ל והרד"ק [illegible] זמן יחדיו שהיה בנין לבנים ולפוי לוחות ארזים מבפנים כלומר · ויתיישב לך בשיעתי יותר [illegible] עשרים אמה מירכתי בית כמו שהקשה מהרי"ם ז"ל שהוא מאמר מיותר שכבר נזכר הלפוי הזה בפסוק הקודם בכלל כאומר ויבן את קירות הבית מביתה וכו' אם כן אריך לאמרו בדביר בפרט כי לשיעתו לא הוצרך לאמרו כי אם בכותל המבדיל לבד שם אחר הכותלים נזכר לפוי' בכלל בפסוק הקודם ויבן את קירות · וגם לשיעת הש"י והרד"ק ז"ל הפסוק הזה בא להודיע שבכותל הזה המפסיק ולפי' שיהיה של לבן · לתבנ מהרי"ם ז"ל פירש שכוונת הפסוק הזה להודיע שהתחיל שלמה ללפות מהעשרים אמה של לפני ולפנים להיותו המקום היותר מקודש לכך התחיל בו התיקון:

וארבעים באמה כו' ברכות פרק תפלת השחר כוא ההיכל לפני שהכל פונים בו' שנו רבותי' סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות יכוין את לבו כנגד הכיו שבשמים שנא' והתפללו אל ה' אלהיהם · היה עומד בח"ל יכוין לבו כנגד א"י שנא' והתפללו אליך דרך ארצם · היה עומד בארץ ישראל יכוין לבו כנגד ירושלים שנא' והתפללו אל הבית הזה · היה עומד לחוצי בית הפרכת יכוין לבו כנגד בית הקדש שנא' עומד במורח מחזיר פניו למערב · למערב מחזיר פניו את עצמו כאילו עומד לפני הפרכת נחלא עומד במורח מחזיר פניו לדרום כמלאו כל ישר' מתפללין לא הייתם למזרח · בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום כמלאו כל ישר' מתפללין לא הייתם שבשמים · אל"ר אבין ואיתימא ר' אבינא מלי קראה במגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונות אליו ע"כ · וירושלמי הוא דהיכל לפני ה"ר יהושע בן לוי תל שהכל פונים בו בנוי פיות פונות אליו ע"כ · וירושלמי הוא דהיכל לפני ה"ר יהושע בן לוי תל שהכל פונים בו בנוי להלפיו' תל שכל פיות פונות אליו מתפללים בברכות בונה ירושלים בק"ם פורס סוכת שלום כו' בברכת המזון מכחש ליון בבנין ירושלים ע"כ · ורש"י ז"ל ההיכל לפני לגד החוץ ע"כ ר"ל כתו לפני הדביר · וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ם ז"ל ההיכל לפני ע"ם שהוא לפני הדביר והיסיף לו' לפני לפי שהוא לפנים מן האולם על כן את ההיכל נקר' לפני והדביר להיותו לפנים יותר נקרא לפני ולפני' וכפי הפי' הראשון יהיה מלת לפני כתו בתוך ובפנים ושהיה ההיכל אחרי האולם · וכפי הפי' הפני' היבת לפני לשון קדימה ותאחר מצאנו שנקרא קודש הקדשים לפני ולפנים דאלו שנא' שהוא מהפי' הראשון ואינו מהשני ע"כ:

וארז אל הבית פנימה מקלעת כו' עיין רש"י ז"ל ובן הרד"ק ז"ל והקשיף ועיין הרלב"ג ז"ל וכן הסכים מהרי"ם ז"ל שציירו בלוחות הלוחי המשכן לכבוד ולתפארת ולזכרון קדושה:

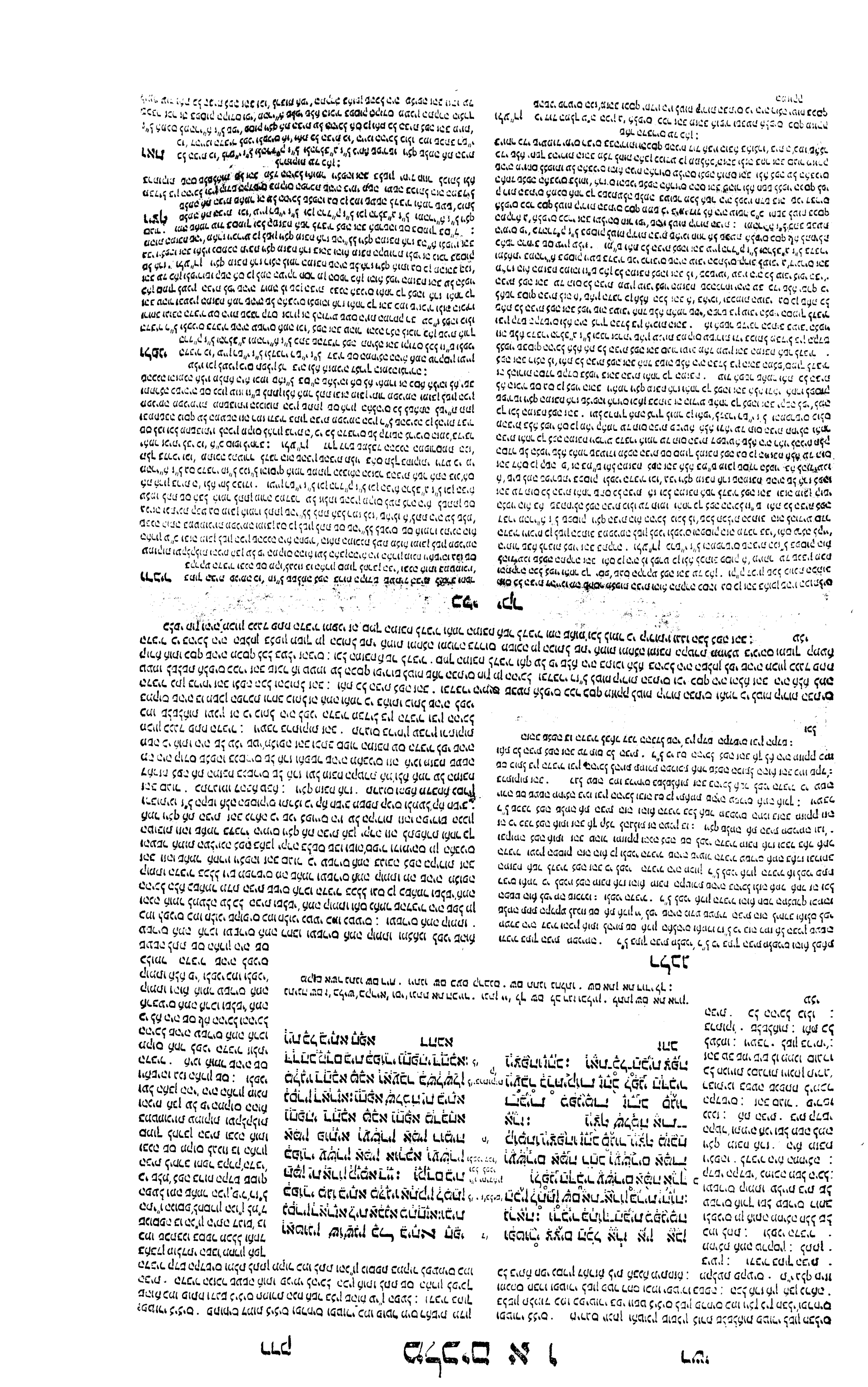

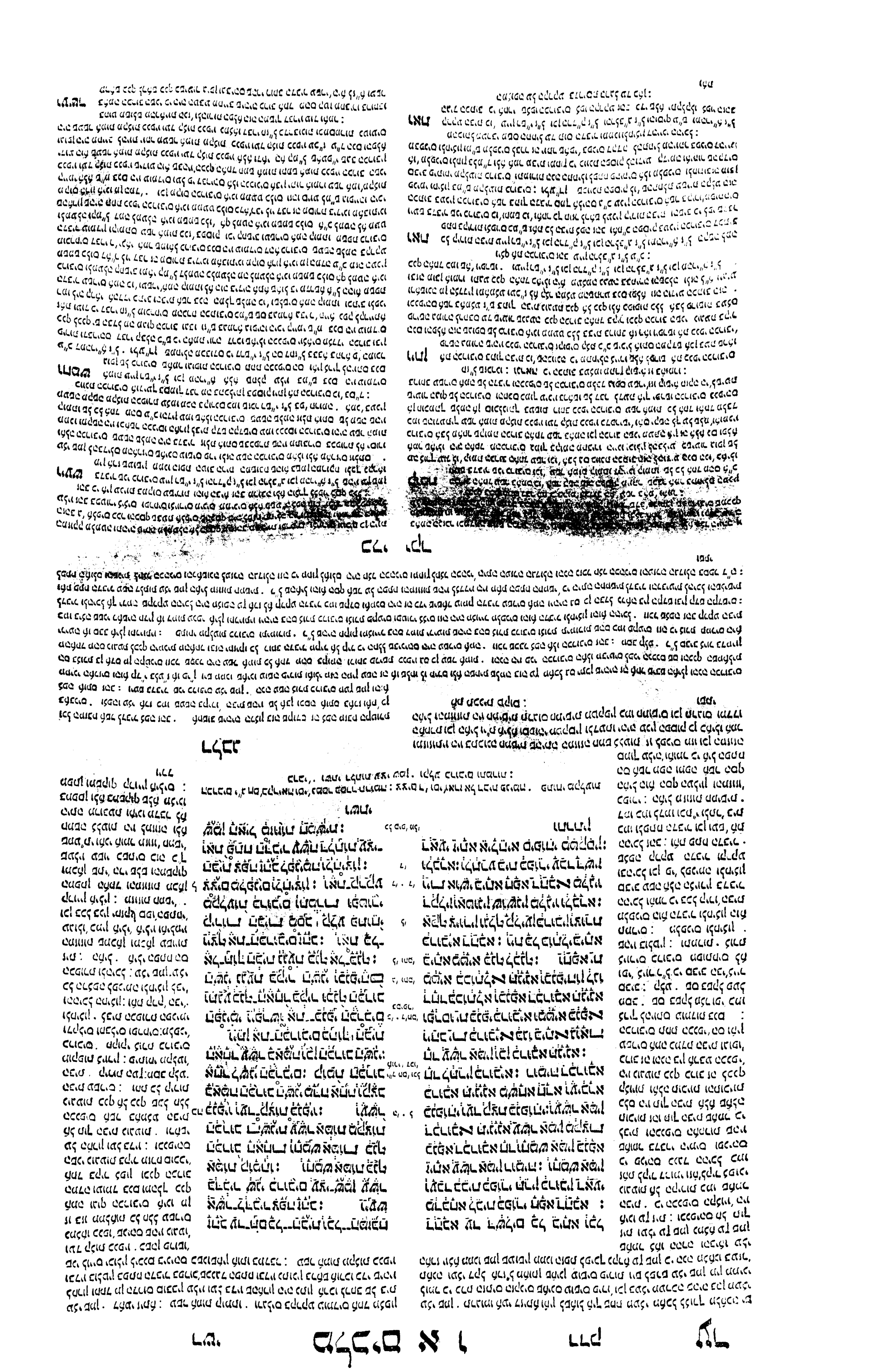

ושתי ללתות עצי שמן · ושתי ללתות עצי שמן שאמר שעשה לפתח הדביר קלע עליהם מקלעות כרובים כמו שעשה לקירות וי"ו וקלע כוי"ו ויש"מ מברהם את עיניו לרל' ורכב וסוס וזולתם לו יהיה פירושו כמשמעו ומה שאמר ושתי ללתו' עצי ברוש' אחר שאמר ושתי ללתות עצי שמן בא לומר כי ארבע ללתות היו לפתח הדביר וכן לפתח ההיכל וכן אמר בבנין יחזקאל ושתי ללתות להיכל ולקדש ושתי ללתו' לדלתות ופי' רז"ל התכונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עביו של כותל והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתו' שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחרי הדלתות ואע"פ שהיו הדלתות לפתח הדביר היה שם גם כן פרוכ' כמו שאומר בדברי הימים להיות מסך לפתח לפי שלא היו מדלתות נסגרו' אחרי בדי ארון נתונים על פני הדביר א"כ הפרכ' היה מסך לשער הדביר: וירד על הכרובים · ואחר שאמר ונפה זהב למה אמר אח"כ וירד אלא שלא תאמ' כי נפה הכל זהב ולא נראו הצורו' כמו שהיו קודם נפוי הזהב כן היו אחר כך כי רדד הזהב על הצורות ותרגום וירקעו' ורדידו: וכן עשה · על המזוזו' הוא אומר שעש' מזוזו' פתח ההיכל עצי שמן כמו שעש' לפתח הדביר אבל לדלתות פתח ההיכל היו עצי ברושים: מאת רביעי' · כמו שפי' חמישי' שהיו במזוזה חמש פלעות זו לפני' מזו ובמזוזות פתח ההיכל היו ארבע זו לפנים מזו ופירוש מאת כי רביעי' תואר לתכונה כמו שפירש חמישי' גם כן תואר לתכונה ומאת זה תלוי כמו מזה וי"ל עוד שיהיה ענין רביעי' לוח כי מצאנו במשנה ורביעית של ארז על גביהן ופי' לוחות ואומר כי המזוזה לא היתה גוף אחד מקשה אבל היתה מלומ' מדובקו' זו לזו וי"ת מן ארבעה סיטריהון מרבעין הומר כי המזוזות היו מרובעות בארבע זויותיהן ולענין זה נוכל לפרש חמישית כי למזוזות היו חמש פאות לכל מזוזה ומזוזה ולמזוזות ההיכל ארבע: שני פלעים · שני לדי הדלת הלד הפנימי והלד החיצון היו עשויין מעשה גליליס בציור וכן הדלת השנית: וקלעים · כמו פלעים וכן תרגלון כמו תרקדון ועוד קלע עליהם כרובים ותימורות וכבר פי' וקלע שהוא כמו וצייר ומקלעות כמו ציור וי"ת תרין צירין דדשא חדא כגלגלין ותרין צירין דדשא חנייתה סגלגלין תרגום קלעים כמו פלעים כמו שפי' ותרגם אותם כמו ציר הדלת: מיושר על המחקה · כמו שאומר למעלה וירד על הכרובים ועל התמורות את הזהב כך אמר הנה שלא תאמר ונפה זהב ולא היו נכרות הצורות כמו שהיו שוקעו' לו בולטי' הזהב מלפה אותם והצורות הם נראות כבתחלה אבל היו מכופות זהב וכת"י אמר הוא החצר הפנימית · ויכן את החצר הנקראת גם כן עזרה וקראה פנימי' לפי שהיתה פנימית לבר הבית: כרותות · קורות ארזים כרותות וחטובות היטב לשומם בכותל והיו שלשה העורים תחבן גזית והאחד מקורות ארזים כרותות מריש וכדברי רז"ל על מריש הגזל שבנאו בבירה: יוסד · משנה הרביעית למלכות שלמה הוחל בבנין הבית וחזן יסוד שבנו יסודו: בירתא · כמו שכתוב למעלה: בירה בזל הוא מדרשון כמו שאמר אחר הסדים בפרגיו ונקרא כן מפני הבזק שמים שמתחילין בו ענין מבזל וכדברי רז"ל בירה בזל שבו העלה עבל הארץ עשויה בולות בולות ובולטין לפנים תחת הבית בולטין שלמעלה ואמר בזה שהיה בלה שם הקדש בירה מיסף איכבא: בשבע שנים · ואחר שאחר ובשנה השמינית בלה הבית לגמר היה ערוך לגמר ובלה שבע שנים ואחר שעשה הבנינים מהבנייני לא התעסק בו שבע שני' בבנין לסיכך חזר ואח' בנהו שבע שנים: שלש

וירד על הכרובים · היה מרדד הזהב טסין דקין לפקנין בפיתוחי הצורות להיות שוקע בו במקום החקק ובולט על הבליטה שלא יהא הזהב מבטל את הצורות ויהיו צורות העץ נכרות בזהב: מאת רביעי · מזוזות ההיכל היו רבועות וכן ת"י מן הרבעה סיטריהון מרבעין: ושתי ללתות · כל אחת כדי אחי רוחב הפתח שני לדעי' ת"י תרין צירין ציר העליון וציר התחתון: גליליס · סגלגלין: ושני קלעים · לף זה מתורגם צירין לשון קלעי' אומר אני שהוא לשון הרמי לשון כניסה שהוא ככנס בחור המפתן: וקלע כרובים · על הדלתות: מיושר · על המחוקה · הזהב מכוון על היקוי הצורו' שוקע במקו' שיקוטו ובולט במקום בליטתו שיהו הצורות נכרות בו: ומוזר כריתו' ארזים · נדבך של קורות עושה לה בחומה: בשנה הרביעי' · לחלך שלמה: יסד בית יי' · הוחל יסודו: בירח בול · הוא מרחשון שהעשב כלה בשדה וכולין לבהמה מן הבית מלשון ויכל לחמוריס: זהת

התמר ג' כתובים וקלע כרו

רלבג

ושתי ללתות עצי שמן וקלע עליהם · ר"ל ושתי ללתות עצי שמן שעשה לדביר ציר עליהם צורת כרובים ותמורות וקטורי צצים ופרחים זהב ונפה זהב באומן שירד הזהב על הכרובי' והם נראו בזהב בתמונה שיעשו בה בעצי שמן: וכן עשה לפתח ההיכל וגו' · ר"ל שכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן היתה מלת הפתח הרביעית · והנה מזה מדרגת הפתחי' במקום כי בזה הערה אל מה שכתוב בזה הבנין כמו שכתוב: ושתי ללתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גליליס · ר"ל שהשני לדי הדלת היה מצויר בהם צורת גליליס ועמודים: ושני קלעים · ר"ל שני לדי הדלת השני היו ציורים גם כן גליליס: וקלע כרובים וגו' ונפה זהב מיושר על המחקה · ר"ל שהיה יורד הזהב ביושר על התקון שם מלאו הציורים בדרך שהצורות תהיינה נראות בזהב: ויכן את התל הפנימית · היא העזרה ולא פי שיעורה · והנה בנה בתליה סביב שלשה טורים אבני גזית וטור אחד על בניהם מתוכנות נדושות של ארזים: בירח בול · הוא מרחשון: ובנה שבע שנים · לא הקפיד בחלי השנה העודפת לו לוחי בשבע שנים כשלם בנימו אך קצת הדברים שנעשו בו ליופי ולקשוט לא נשלמו עד הזמן המזכר והנה מזכר זה לפי שהוא יזכור אחר זה כי ביתו בנה שלמה בשלש עשרה שנה וזה מודיע על עונש זריזותו בבנין בית המקדש: ויכן

ושתי דלתות עצי שמן
עליהם מקלעות כרובים והמרת
ופטורי צצים וצפה זהב וירד על־
הכרובים ועל־התמרות את הזהב:
וכן עשה לפתח היכל מזוזות עצי־
שמן מאת רבעית: ושתי דלתות
עצי ברושים שני צלעים הדלת
האחת גלילים ושני קלעים הדלת
השנית גלילים: וקלע כרובים
ותמרות ופטרי צצים וצפה זהב
מישר על־המחקה: ויבן את־החצר
הפנימית שלשה טורי גזית וטור
כרתות ארזים: בשנה הרביעית
יסד בית יהוה בירח זו: ובשנה
האחת עשרה בירח בול הוא החדש
השמיני כלה הבית לכל־דברו
ולכל־משפטו ויבנהו שבע שנים:
ואת

וגו' · ר"ל שכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן היתה מלת הפתח הרביעית · והנה מזה מדרגת הפתחי' במקום כי בזה הערה אל מה שכתוב בזה הבנין כמו שכתוב: ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים · ר"ל שהשני לדי הדלת היה מצויר בהם צורת גלילים ועמודים: ושני קלעים · ר"ל שני לדי הדלת השני היו ציורים גם כן גלילים: וקלע כרובים וגו' ונפה זהב מיושר על המחקה · ר"ל שהיה יורד הזהב ביושר על התקון שם מלאו הציורים בדרך שהצורות תהיינה נראות בזהב: ויכן את התל הפנימית · היא העזרה ולא פי שיעורה · והנה בנה בתליה סביב שלשה טורים אבני גזית וטור אחד על בניהם מתוכנות נדושות של ארזים: בירח בול · הוא מרחשון: ובנה שבע שנים · לא הקפיד בחלי השנה העודפת לו לוחי בשבע שנים כשלם בנימו אך קצת הדברים שנעשו בו ליופי ולקשוט לא נשלמו עד הזמן המזכר והנה מזכר זה לפי שהוא יזכור אחר זה כי ביתו בנה שלמה בשלש עשרה שנה וזה מודיע על עונש זריזותו בבנין בית המקדש: ויכן

כלי יקר

ואת פתח הדביר כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן הכריע מהרי"ח ז"ל:

ולע"רן להיות כותל המפסקת בין ההיכל לדביר היתה רוחב אמה לבד אמה ערקסין היו רוחב המזוזות והיל המקיפים סביב שיהיה שיעור רחבן חמשת משיעור רוחב הדלת מעבי שמן ג"כ היו כמו הדלת אמנם בפתח ההיכל שהיה הכותל רחב יותר הגיד הכתוב שהיה מלת רביעית ר"ל רוחב המזוזות והיל סביב היה רביעית ר"ל שיעור רביעית רוחב הדלת כי המזוזות של הדביר היה קצרו יותר משל ההיכל:

ושתי דלתות עצי שמן כו' עיין הרד"ק וכן מהרי"ח ז"ל והרלב"ג ז"ל כשיטת הראשונה ומ"ש וירד על הכרובים עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק בהכרח שכבר נת' לפני הזהב לא בא לגמר אלא שרדד הזהב על הצורות שבעצן ונראו בזהב · וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל:

וכן עשה לפתח ההיכל כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל מלת רביעית שהיא לפתח הרביעית · וכן מהרי"ח ז"ל ובפסוק הקודם פירשתי ולע"ד שהמזוזות היה רחבן רביעית רוחב הדלת: **ושתי** דלתות עצי ברושים וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף שעשו הבדל בין הדלתות שבדביר לדלתות שבהיכל כדי להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים שדלת הדביר כולו של עצי שמן אמנם דלתות ההיכל המזוזות עצי שמן והדלת עצמו מברושים וספר שהיה הדלת שני צלעים ר"ל שתי לוחות מחוברות זו לזו והיה הדלת האחד גלילים ושני קלעים ר"ל מצויירים בצורת העמודים שהם הגלילים ומשני צורות לחרות שהם קלעי' לו יאמר שהיו הדלת האחד צורות גלילים שהם עמודים וצורת קלעים שהם ידיעות כמו שפירשתי ויהיה גם כן שיעור הכתוב כן ושתי דלתות עצי ברושים שהיו שני צלעים כלומר שני לוחות ברושים בכל דלת ודלת מלבד המזוזות שכבר זכר ואמר עוד הדלת האחד גלולים ושני קלעים הם הצורות אבר היו בדלת הא' כמו שפרשתי ואי' הדלת השני גלילים וקלע כרובים כו' הם צורות הדלת השני שהיו מצויירים בה גם כן גלילים והתמורות ופטורי צצים שהם הפרחי' הנוצצים כמו שזכרתי ע"כ: ולע"רן · לפרש מ"ש ושתי דלתות עצי ברושים היינו שהיו שתי דלתות זו לפנים מזו כנז' ל בתו' ל אחת לכסות עובי הכותל ואחת לפסות לאחורי הפתח אלא היה עוד חוב וכל שנה אמר שהיו מגולים ואחר ומי' שכתבתי דלתות אלו זו לפנים מזו הם שתים שהם ארבע ציר שני צלעים הדלת הראשונה ל"ל הדלת שעשו פסנים בלע אחד כדי אחי רוחב הפתח והלע השני אחי רוחב הפתח ז"ש שני צלעים הדלת האחת גלילים מצויר בו גלילים כמו שאמרו המפרשים ושני קלעים הדלת השנית שלמעלה ממנו הוא עשוי לפנים קלע בכל ל' מהם:

וקלע כרובים ותמרות וגו' עיין רש"י ז"ל ונכון הרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל:

ויבן את החצר וגו' עיין רש"י ז"ל ונכון הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף לא הזכיר כאן בשבע שנים שלמה בנה בית אלהים אבל הזכיר בבנין הבית שהיו לה ג' עורי גזית ועליה מלמעלה הרים את הארזים בתיקון בעזרה וביחס שיעור מוגבל כראוי:

ז

א וְאֶת־בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְכַל אֶת־כָּל־בֵּיתוֹ׃ וַיִּבֶן אֶת־בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן מֵאָה אַמָּה אָרְכּוֹ וַחֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ עַל אַרְבָּעָה טּוּרֵי עַמּוּדֵי אֲרָזִים וְכָרֹתוֹת אֲרָזִים עַל־הָעַמֻּדִים׃ וְסָפֵן בָּאֶרֶז מִמַּעַל עַל־הַצְּלָעֹת אֲשֶׁר עַל־הָעַמֻּדִים אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה עָשָׂר הַטּוּר׃ וּשְׁקֻפִּים שְׁלֹשָׁה טּוּרִים וּמַחֲזֶה אֶל־מַחֲזֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ וְכָל־הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזֹת רְבֻעִים שָׁקֻף וּמוּל מַחֲזֶה אֶל־מַחֲזֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ וְאֶת־אוּלָם הָעַמּוּדִים עשה

ז וְיַת בֵּיתֵיהּ בְּנָא שְׁלֹמֹה תְּלַת עֲשְׂרֵי שְׁנִין וְשַׁכְלֵיל יַת כָּל בֵּיתֵיהּ׃ וּבְנָא יַת בֵּית מַקְדְּרַת מַלְכָּיָא מְאָה אַמִּין אוֹרְכֵיהּ וְחַמְשִׁין אַמִּין פּוּתְיֵהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמֵיהּ עַל אַרְבְּעָה סִידְרֵי עַמּוּדֵי אַרְזָא וְאַרְזָא מְגַלְּפָא עַל עַמּוּדַיָּא׃ וְחַפָּא נְסָרִין דְּאַרְזָא מֵעֵילַוֵי מְחִיצָיָא דְּעַל עַמּוּדַיָּא אַרְבְּעִין וְחַמְשָׂא חַמֵּשׁ עַשְׂרֵי סִידְרָא׃ וּכְלִנְסָא תְּלַת סִידְרִין וְזוּי לְקָבֵיל זוּי תְּלַת זִמְנִין׃ וְכָל תַּרְעָיָא וְסִפָּיָא מְרַבְּעִין וְחַפָּן כְּלִנְסָא וּמְקָבֵיל זוּי לְקָבֵיל זוּי תְּלַת זִמְנִין׃ וְיַת אוּלְמָא דְּעַמּוּדַיָּא עבד

ג׳ מל׳

ג׳ חס׳ וי׳ו קדמת

ג׳ חס׳ ול׳ חס׳

ג׳

ג׳ וחס׳

ג׳

טורי ג׳ ומלאים וסי׳ וימלאו בו׳ ארבעה טורי אבן׳ ויבן את החצר׳ ויבן את בית יער הלבנון דספרא׳ בירח ד׳ בקריאה וסי׳ בשנה הרביעית יסד בית יי׳ ובשנה האחת עשרה׳ בירח האיתנים בחג הוא החדש׳ ואכחד את שלשת הרעים בירח׳ ואת ביתו ז׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך ולעיל בסיפרא סימוך׳:

ולאת ביתו בנה שלמה שלשה עשרה שנה שבמלאכת גבוה נזדרז ובשלו נתעצל ובשבחו סיפר הכתוב׳ בית יער הלבנון׳ ת״י בית מקירת מלכיא׳ וכרותו׳ ארזים׳ קורות ארזים לאורך הבית היה טור העמודים בקרקע והכרותות מעמוד לעמוד וטור השני ממול החלר הפנימי היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיה היתה לפני האול׳ וקורת אותה פנימי׳ לפי שהיתה לפנים מעזרת נשים ובמקרא לא מצינו כתוב עזר׳ נשים כי אם במשנה׳ וספון באר׳ קרוי עליי׳ מלמעל׳: על הצלעות׳ מחילות עליונות שעל הכרותות ארבע מחילות לאורך הבית כולן פתחי׳ וחלונות כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר ועל אותן מחילות קירוי הספון ארבעים וחמשה נסרים היה הסיפון שלשה טורי נסרים על ארבע טורי העמודים חמשה עשר נסרים הטור ושקופין שלש׳ טורים ועוד עשה קירוי אחר שלשת טורי הנסרים ושלש׳ טורי השקופי׳ כי רוחב של חמשה עשר נסרי׳ לא קירה את הבי׳ לאורכו שהוא מאה אמה ועשה אלו לקרות הבית קירוי של נסרים קטנים נתוני׳ על מריסין קטנים הנותרים מטור כרותו׳ הארזים אל טור שלשה מריסין זה לסוד זה ושקופי׳ מב׳ לידן כעין משקוף שהלת שוקף בו ועל אותן שקופין ראשי הנסרים הקטנים נתונים בו אורכן של נסרים קטנים כנגד רחבן של נסרים גדולים שנתן תחלה׳ ומחזה אל מחזה׳ ראשי נסרי׳ של שקוף זה למול נסרי׳ של זה׳ מחזה לשון קצה ומכאן כן פותרו ומיבריו אחל מחוז חפצם׳ וכל חזית שבלשון משנה כך הוא בסדר מערכת התמיד׳ וכן הוא עושה מחזה מבחוץ בפרק השותפין בבבא בתרא׳ ויונתן אף הוא תרגמו זוי לקבול זוי אבל שקופים אטומי׳ וכן רביעים שקף כולם תירגם כלונסא׳ וכל הפתחים והמזוזות שסתם מקירת מלכים עשוי פתחים פתחים מפני האויר ולכך קראו בית יער שדומה ליער׳ רבועים שקף׳ ת״י מרבעין וחפן׳ מחופים היו הפתחים בנסרים דקין ורבועין היו כשאר פתחי בתים ולא עשויין כיפה כעין פתחי אולם׳ ומול מחזה אל מחזה׳ ומול של מחזה זה מוסב לקראת מחזה האחרת ראש הנסר לקראת ראש הנסר שלש פעמים בכל תקרה ותקרה ואיני יודע היאך׳ ואת אולם העמודים׳ אולם עשה לפני העמודים האלה לבית מבוא חמשים אמה אורכו לרחבו של בית שהיה חמשים אמה ושלשים רחבו לפני ארך משך הבית אלא שלעולם המדה היתירה קרויה אורך והקצרה קרויה רוחב׳ ואולם

רלבג

ויבן את בית יער הלבנון׳ הנה נראה מאמר שזכר אחר זה שזה הבנין בנה שלמה לעצמו והנה היה זה הבנין להתקדר שם לימות החמה ולזה ידמה שעשה פתחי׳ רבים ואחשו׳ שיער לבנון היה קרוב לבית המקדש ולזה נקרא בית המקדש לבנון׳ וזכר שבבר בנה זה הבית על ארבעת טוריו עמודי ארזים ואחשוב שעמודי הארזים היו כלם לרחב הבית וחולק האורך בהם לשלשה חלקים שנים עמודים היו בכל טור׳ והנה היו כרותות הארזים על העמודים שיסבלו כסדי התקרה אשר עליהם והיו גדולים וחזקים והנה ארכם לפי מה שתאמרו עליהם מאה אמה׳ והנה היה ספון בנסרים על ארז מחפל על הצלעות והם כרזותות הארזים אשר על העמודים שהיו ארבעים וחמשה עשר עמודים היו בטור האחד ולזה היו קורות הארזים אשר עליהם חמשה עשר וחזה התבאר כי חקצת עובי העמוד האחד לקצה עובי העמוד השני המשך לו היה שלש אמות ושלש אמה ואולם עובי העמודי׳ האלו היה לפי מה שיראה לי מאמר שזכר אחר זה שתי אמות וחצי׳ בדרך שהיה בין טור וטור שלשים אמה והיה גובה העמודים שלשים אמה וזה יתאמת שכל העמודים עם כרותות הארזים אשר עליהם היו רבועים׳ ושקופים שלשה טורים׳ הם הצלעות שזכר כי הם היו בדמות משקוף עם העמודים והוא מבואר שלא היו כי אם שלשה טורי׳ מלבד אשר על ארבעת טורי העמודים׳ ומחזה אל מחזה׳ שלש פעמים׳ ר״ל הפתח שהיה נכח פתח אחר כנגדו וזה הענין היה בזה הבית שלש פעמים כי שלש פתחים היו בכל אחד מצדי האולם׳ זה כנגד זה והנה קראו הפתח מחזה כי שם יראה האדם׳ מה שבחוץ׳ וכל הפתחים והמזוזות רבועים׳ ר״ל שהפתחים האלו היו בדמות מרובע וזה כי השקוף שהיה עליהם עם העמודים אשר משתי קצותיו משתמשים הפתח בצורת רבוע שלשים אמה לכל רוח ובזה התבאר שחול׳ מחזה אל מחזה על פני רחב הבית שהיה זה שלשה פעמים בבית ההוא היה הכל כמשך בזה הרבוע עם השקופים שעליו׳ והנה היה זה הבית כחלק לשלשה חלקים שוים׳ זהו מה הנראה לי בפירוש מורת זה הבית והוא מסכים מאד ללשון שבא בזה והנה לא ראינו בו פירוש יאות לזה׳ ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה׳ אורכו ושלשים אמה רחבו׳ הנה זה האולם לפי מה שאחשוב היה אורכו לרחב בית יער הלבנון שזכרנו וגם הוא היה מרובע באלכסון רבוע החלקים האחרים שזכרנו כי הוא היה שווה לעמודי׳ ולזה היה גבהו כגבהם׳ ואולם

כלי יקר

ואת ביתו בנה שלמה וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל והגל״עד כתבתי בפסוק הקודם בבנין הדיוט הו׳ בנה אותו והוא כלה אותו כי אין עוזר׳:

ויבן את בית יער וכו׳ ומה׳ פ׳ בא לו אמר מר זוטרא בר טוביה לאמה נקרא שמו יער לו׳ לך מה יער מלבלב אף בית המקדש מלבלב וכה״ל הנה מעתה שנשלמה׳ של מלך שהשלוס שלו מעה זה בית המקדש ולמה נמשל בית המקדש למעה אלא מה המעה אינה אלא לפריה ורביה אף בית המקדש כל מה שבתוכה היה מפרה ומרבה שנ׳ ויאמריכו הבנים וכה״ל והזהב זהב כרוים שהיה עושה פירות עד כאן ולדבריה׳ ז״ל הבית הזה בנה לו שלמה לבית המקדש שנקרא יער הלבנון יער על שם שעושה פירות ולבנון שמלבין עונותיהם של ים׳ ועיין רש״י ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל ומהרי״ל ז״ל הבית כדברי המפרשים כנז״ל במה שא׳ יער הלבנון והוסיף לו׳ שהפסר שנקר׳ המקדש לבנון לפי שהיו בו רבוי ארזי לבנון בבניינו ונעשה היות הגובה הזה לבית היער הזה להיו׳ שעשו בו בתים ועליו׳ כפי מה שכתב יוסף בן גוריון שבבית הזה שני מינים סדרי דירות אחת למעל׳ ואחת למטה ובכל דירה מהם היו חדרים רבים ובדירות של מטה היו הבשמים וכל מיני מאכל וריח יקרי׳ ומשובחים והיה בבית אחרת מהם כל כלי זהב ומזהב ומכסף אשר עשה שלמה לכבוד ולתפארת כמו שיזכור מתתים לימה זהב שחוט ג׳ מלות מגינים ובבית אחר כלי מסקה ובבית ולתפארת כמו שיזכור מתתים לימה זהב שחוט ג׳ מלות מגינים ובבית אחר כלי מסקה ובבית אחר מלבושים אשר זכר הכתוב ובהם היה מדור המלך ויסיבתו ויסיבת מפרתיו ובית העלה ובתים בפי השרים אשר זכר הכתוב ובהם היה מדור המלך ויסיבתו ויסיבת מפרתיו ובית העלה ובתים לאכול ולשתות ולשכב עד כאן׳:

וספון בארז כו׳ ובקופים כו׳ וכל הפתחים כו׳ עיין רש״י ז״ל ולפיעה זו קשה קצת שאם בית׳ עליה על בית יער הלבנון לא היה שיתף הפסוק מהזכיר ולו׳ בית ועליית יער הלבנון׳ ונוכל כי לשון ממעל על הצלעות מורה שהתקרה מקורה בארז על הצלעות עצמן ואילו לפרש״י ז״ל המחילות של העליה נבנו על הצלעות והקרוי נעשה למעלה על המחילות שעל הצלעות וא״כ היכי המחילות שהם ממעל על הצלעות ולזה יסיב רש״י ז״ל שבתיבת ממעל בכללו המחילות שהם לתר יספון בארז ממעל על הצלעות׳ ולזה יסיב רש״י ז״ל שבתיבת ממעל בכללו המחילות שהם עומדות על הצלעות והספון ממעל על הצלעות׳ ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ומהר״ל ז״ל הבית כדהרלב״ג אך במה שפי׳ הרלב״ג ושקופים על הצלעות שזכר כי הם כדמות משקוף על העמודים ל״ל כתייסד אצל מהרי״ל וכתב כהרד״ק ז״ל שם״ם ושקופים ג׳ טוריס כו׳ לכניד פעשה בבית תלונות להכנס שם הרוח וקראם שקופים לפי שהם יסקיף מהם ושלותם הקלונות היו ג׳ טוריס כפי טורי העמודים והיו הקלונות מצד א׳ מהבית וקלונות מהצד האחר מהבית בתוכן שהיו מכוונים אלו כנגד אלו ו״ל מחזה מול מחזה שהם הקלונות אשר ראו ויחזו מהם והיה זה ג׳ פעמים׳ ר״ל ג׳ הטוריס אשר זכר כו׳ ראשר לפרש ג׳ טוריס שהיו בין אולם לאולם ג׳ נסרי ארז ולפי שהיו הקלונות בג׳ כמותלי׳ מהבית אמר בהם ג׳ כמתי׳ עד כאן ולהיות הדברי׳ בעברו ומלו דהוה היה אינו מרחיב

עֶבֶר חֲמִשִּׁין אַמִּין אוֹרְכִיהּ וְתֻלְתִּין אַמִּין פּוּרְתֵּיהּ וְאוּלְמָא עַל אַפֵּיהוֹן וְעַמּוּדַיָּא וּסְקוֹפָתָא עַל אַפֵּיהוֹן: וְאוּלְמָא לְאַתְקָנָא תַּמָּן כּוּרְסֵי בֵּית דִּינָא דְּרָאִין תַּמָּן פְּרוֹסְדָא לְבֵית דִּינָא עָבִיד וְחָפֵי נְסָרִין דְּאַרְזָא מֵאוּשִׁיָּא עַד אוּשִׁיָּא: וּבֵיתֵיהּ דְּיָתִיב תַּמָּן דָּרְתָּא אוֹחֲרָנְתָּא מִגָּיוֹ לְאוּלְמָא כְּעוֹבָדָא הָדֵין הֲוָה וּבֵיתָא עָבַד לְבַר פַּרְעֹה דְּנָסִיב שְׁלֹמֹה כְּאוּלְמָא הָדֵין: כָּל אִלֵּין אַבְנִין טָבָן כְּמִשְׁחַת גָּזִית מְמַסְּרָן בְּמַסְרִין מְגָיוֹ וּמִבָּרָא וּמִשְׁכְּלְלָן בְּפוּשְׁכְיָא וּמִלְּבָרָא עַד דָּרְתָּא רַבְּתָא: וּמִשְׁכְּלָל בְּאַבְנִין טָבָן אַבְנִין רַבְּרְבָן אַבְנֵי עֶשֶׂר אַמִּין וְאַבְנֵי תְּמָנֵי אַמִּין:

ומלעילא

ל"ה חס'

ה' ר"פ

ג' חס'

ל' ז'

ל'

ל' ותנחומו

ל' חס' ו' כ'

ל' ו' כ'

ל'

עֲשָׂה חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה רָחְבּוֹ וְאוּלָם עַל־פְּנֵיהֶם וְעַמֻּדִים וָעָב עַל־פְּנֵיהֶם: וְאוּלָם הַכִּסֵּא אֲשֶׁר יִשְׁפָּט־שָׁם אֵלֶם הַמִּשְׁפָּט עָשָׂה וְסָפֵן בָּאֶרֶז מֵהַקַּרְקַע עַד־הַקָּרֶקַע: וּבֵיתוֹ אֲשֶׁר־יֵשֵׁב שָׁם חָצֵר הָאַחֶרֶת מִבֵּית לָאוּלָם כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה הָיָה בַּיִת לְבַת פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח שְׁלֹמֹה כָּאוּלָם הַזֶּה: כָּל־אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרוֹת כְּמִדּוֹת גָּזִית מְגֹרָרוֹת בַּמַּגְרֵה מִבַּיִת וּמֵחוּץ וּמִמֹּסַד עַד־הַטֹּפָחוֹת וּמֵחוּץ עַד־הֶחָצֵר הַגְּדוֹלָה: וּמִיסָּד אֲבָנִים יְקָרוֹת אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אַבְנֵי עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאַבְנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת:

ומלמעלה

ועמדי' י"א חס' ו' וסי' נמסר בסד' ויקהל: אלם ג' חס' בקריא' וסי' אלם המשפט עשה: ולחצר בית יי' הפנמית: ויקם את העמדים: וכל צורת הבית דכוו' חס' במ"ה המל':

ואולם על פניהם: ואולם גבוה עשה על כל הבית: ועמודים ועב על פניהם: ועל כרותות הרזים שעל העמודים החתונים הגיב על עמודים למריסין ומריסין מעמוד לעמוד העמודים לארוג בהן גלעות מזה לזה והעבים לקירוי העלייה: עב הוא מרים כמו שענינו והעבים אלו המריסים: ואולמא לאתקנא תמן כורסייה לבית דין דדאין תמן פרוסדא לבית דינא עביד ופי' פורסדא בית שער כמו שאמרו התקן עלמה בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין נאין ויש נוסחאות פרוסדור בסמ"ך: מהקרקע על הקרקע ת"י מאושיא ועד אושיא ר"ל מיסוד כותל זה לכותל זה שכנגדו כלומר כל הרצפ' היתה מכוסה בנסרים של ארז: וביתו אשר יושב שם. הוא הבית שאמ' למעלה ואת ביתו בנה שלמה שלם עשרה שנה ואומר כי האחר האחרת שהיתה לבית הזה והיא החצר שהיתה מבפנים לאולם היתה עשויה כמעשה אולם המשפט שזכר וכן הבית שעשה לבת פרעה עשה ג"כ כמעשה האולם הזה: כל אלה. כל אלה הבתי' שזכר שבנה בית יי' וביתו ובית המשפט בית בת פרעה וחצרותיהם כלם היו בנויים באבנים יקרות כלומר טובות ממחצב כמו שפירשנו למעלה: במדות גזית. אבן גזית היה ידוע מדתו ביניהם כמו בימי רז"ל שהיה מדת גזית חמשה טפחים: מגררות במגרה. מגרה הוא המיסור שהיו פני האבנים הלקות ויפות יותר כשהיו מגוררות במגרה ממה שהיו אם היו נפסלות במקבות ופי' מבית ומחוץ כי שני הפנים היו מגוררות: וממסד עד הטפחות. והיו שם אבנים יפות וחלקות כן מן היסוד עד שמי קורה ונקרא מקום הנחת הקורות טפחים כי האבנים שמניחין ראשי הקורות עליהם יוצאי' חוץ לכותל כמדת טפח מבית ומחוץ ותכונת הבניין היה גם כן מחוץ לבית עד החצר הגדולה אבל החצר הגדולה היה בנוי אחר כמו שאמר בתבנית שלשה טורים וטור כרותות ארזים: ומיסוד אבנים. היה הבנין הזה מיסוד באבנים טובות וגדולות שהיו אבנים מעשר אמות והאבנים משמנה אמות אבל מן היסוד ולמעלה היו אבנים טובות אבל לא גדולות כמדת היסוד אלא במד' הגזית ורז"ל המרו כי אלו אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות הוו מילטוניות יוצאות חוץ לכותל בולטות מבפנים לבי' ואמ' אבני עשר ואבני שמנה שאלו נכנסות ואלו יוצאות ומן היוצאות היו עולות לגדולות שם היו ישנים זקני כהונה שלא היו מכניסין תמות למקדש ופרחי כהונה היו ישנים שם על כסותו לארץ: ולחצר

ואולם על פניהם. ואולם גבוה עשה על כל הבית: ועמודים ועב על פניהם. ועל כרותות הרזים שעל העמודים החתונים הגיב על עמודים למריסין ומריסין מעמוד לעמוד העמודים לארוג בהן גלעות מזה לזה והעבים לקירוי העלייה. עב הוא מרים כמו שענינו והעבים אלו המריסים: ואולמא לאתקנא תמן כורסייה לבית דין דדאין תמן פורסדא לבית דינא עביד ופי' פורסדא בית שער כמו שאמרו התקן עלמה בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין נאין ויש נוסחאות פרוסדור בסמ"ך: מהקרקע על הקרקע ת"י מאושיא ועד אושיא ר"ל מיסוד כותל זה לכותל זה שכנגדו כלומר כל הרצפ' היתה מכוסה בנסרים של ארז: וביתו אשר יושב שם. הוא הבית שאמ' למעלה ואת ביתו בנה שלמה שלם עשרה שנה ואומר כי האחר האחרת שהיתה לבית הזה והיא החצר שהיתה מבפנים לאולם היתה עשויה כמעשה אולם המשפט שזכר וכן הבית שעשה לבת פרעה עשה ג"כ כמעשה האולם הזה: כל אלה. כל אלה הבתי' שזכר שבנה בית יי' וביתו ובית המשפט בית בת פרעה וחצרותיהם כלם היו בנויים באבנים יקרות כלומר טובות ממחצב כמו שפירשנו למעלה: במדות גזית. אבן גזית היה ידוע מדתו ביניהם כמו בימי רז"ל שהיה מדת גזית חמשה טפחים: מגררות במגרה. מגרה הוא המיסור שהיו פני האבנים הלקות ויפות יותר כשהיו מגוררות במגרה ממה שהיו אם היו נפסלות במקבות ופי' מבית ומחוץ כי שני הפנים היו מגוררות: וממסד עד הטפחות. והיו שם אבנים יפות וחלקות כן מן היסוד עד שמי קורה ונקרא מקום הנחת הקורות טפחים כי האבנים שמניחין ראשי הקורות עליהם יוצאי' חוץ לכותל כמדת טפח מבית ומחוץ ותכונת הבניין היה גם כן מחוץ לבית עד החצר הגדולה אבל החצר הגדולה היה בנוי אחר כמו שאמר בתבנית שלשה טורים וטור כרותות ארזים: ומיסוד אבנים. היה הבנין הזה מיסוד באבנים טובות וגדולות שהיו אבנים מעשר אמות והאבנים משמנה אמות אבל מן היסוד ולמעלה היו אבנים טובות אבל לא גדולות כמדת היסוד אלא במד' הגזית ורז"ל המרו כי אלו אבני עשר ואבני שמנה שאלו נכנסות ואלו יוצאות ומן היוצאות היו עולות לגדולות שם היו ישנים זקני כהונה שלא היו מכניסין תמות למקדש ופרחי כהונה היו ישנים על כסותו לארץ: ולחצר

רלבנ

ואולם על פניהם וגו'. ר"ל שעל פני העמודים והוא אל מקום הפתחים המזכרי' היה כמין אולם והיו בו עמודים וכרותות ארז עבה היתה על פניהם ואלו העמודים אחשב שהם של ארז ואע"פ שהיה האולם בינוקמו שנראה מהמזכר אחר זה: ואולם הכסא אשר ישפט שם. ובמקום אחר יהיה הנאמר דין והוא הנקרא אולם המשפט או יהיה הכל ענין אחד ר"ל כי אולם הכסא אשר ישפט שם הוא אולם המשפט או יהיה הראשון תואר הוא הכסא אשר ישפט שם ר"ל כי מחנו יכנהו לאולם המשפט כמו שתרגם יונתן: וסמן בארז מן הקרקע ועד הקרקע. ר"ל על פני כל הקרקע אולם המשפט מיסוד כותל זה עד יסודכותל זה שכנגדו: וביתו אשר יושב שם מאר האחרת מבית לאולם. ר"ל הוא האחרת שהיא מבפנים לאולם אשר בנה שם ביתו שיושב שם תמיד ויאכל וישתה ויישכב בו הנה היה נעשה כמעשה הזה ר"ל שהיה סמן בארז כל הקרקע אשר שם: ובית יעשה לבת פרעה. ר"ל וכן הבית שהיה עושה לבת פרעה היה מעשהו כמעשה האולם הזה והוא אולם המשפט שהיה כל קרקעו סמן בארז: כל אלה אבנים יקרות כמדות גזית. הנה היתה מדת אבן גזית מוגבלת וידועה אצלם: מגוררות במגרה מבית ומחוץ. ר"ל שהאבנים האלה להתליקם יותר היו מגוררות במגרה והוא חדב פנים מאד שי רא בלע' כי הוא יעשיר האבן תלקה מאד ושלמה היה זה בזולו האבנים בשני שטחיהם הנראים האחד מבפנים והאחד נראה מבחוץ: ומסמך על הטפחות. ר"ל מאבני היסוד עד אבני הכותל הנראי' שיקדקו בשיעורם למדדו בטפחות והם כל אבני הכותל הנראים כלם היו בזה האופן או אחר עד הטפחות כי בעוד העליון אשר עליו תופס התקרה יוציאו האבנים יותר מהשאר כמדת טפח או יותר מעט ר"ל שיעמוד שם נוסף בפנים וזה מבואר בבנייניים היפים והשלמים: ומחוץ עד החצר הגדולה. מחוץ לבית עד החצר הגדולה היו כל האבנים אשר בבנין עשויות בזה האופן ויהיה הראון באמרו כל אלו האולמים והבתים שזכר אחר זכרו בית יער הלבנון: ומיסוד אבנים יקרות. ר"ל שאבני היסוד היו גדולות יותר מאבני גזית כי היו בהם אבנים של עשר אמות ושל שמנה אמות: ומלמעלה מן היסוד היו אבני יקרות כמדת גזית והיה סמן בארז בתקרה או היה שם באהלים כרותות אבנים עם האבנים הסם: ואחר

כלי יקר

יער שהוא תמשים ואמנם אולם על פניהם הוא לפרש שהאולם הזה היה על פניה' של הפתחים לא בבית יער הלבנון ועמודיו עד כאן. ולע"ד דן שבכתוב הזה נזכרו שני אולמים הראחד נקרא אולם העמודים ארכו חמשים אמה ושלשה רחבו ועשה עוד המוזה אולם על פניהם שלו העמודים ההיה אולם קטן לבית שער הא אולם העמודים והיו בו עמודים לפניו ועשו בעין תקרת נסרים בשיפוע בקרא רפ"רף בערב"י וזהו ועב על פניהם אולם על קרוי זה המשופע ל' ועב מלשון עב הענן להגן מן החמה כענין הענן המגל מן החמה גם להגן בעין הענן ומקבגמי' ולכי שהיה האולם הזה קטן בבית שער לגדול לכך לא הזכיר בו לא אורך ולא רוחב. ואו אולם הכסא כו' הוא אולם שלפני אולת הנו' הו יהיה ואולם על פניהם אולם אולת הנו' העמודים הנזכר לבל הוא אולם שמזכיר אחר כך ואולם הכסא כו' שהפ' שלו אולם הכסא כו' יהיה ביאור למ"ש ואולם על פניהם ומפ' הכתוב צורך זה האולם שהוא אולם למשפט ז"ש ואולם הכסא אשר ישפט שם כו' אולם נפרש ואולם הכסא אולת האולמים הנו' אם כן יהיו ג' אולמים:

ואולם הכסא כו' עיין רש"י ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל ועיין הרלב"ג ומ"ש אולם המשפט לגמר דין קשה למה לא יגמר שם באולם הכסא ואפשר לו' שעשה כן ליתן כח ומיתון בדין לגיים הוו מתוגים בדין כשיסור לבתו מבית אולם הכסא לאולם המשפט אלא שדבר קשה בעיני פיקוס בכל דין ודין מאולם הכסא לאולם המשפט. ולע"ד דן שלא היה בזה אלא אולם אחד הוא אולם הכסא ואו' עוד אולם המשפט עשה פירושו שמתחילת עשייתו היתה ל' לשמה שאמר לגלה הפי"ת הגיגני מדמים שלא יהיה שמה הרשע כ"ל מקום המשפט ז"ש אולם המשפט עשה ר"ל שמתחילת עשייתו עשה אותו על מנת שיהיה אולם המשפט והלדק. או אפשר שאמר אולם המשפט עשה עהוא סיבה לשה שיזכיר בסוף הפ' וספון בארז מהקרקע כו' שלא לשה בזהב לפי שהיה אולם המשפט ולריך הדיין לבלתי יתנאה אבל יראה כאילו הרב על צוארו מלמעלה וגרינס למטה ז"ש אולם המשפט עשה וספון בארז כו' ר"ל לביותו אולם המשפט עשאו ספון בארז הרצפה מלופה בארז לבד. או אפשר ואם ניכה לדרש כשיטת המפרשים שבני אולמים הם אולם הכסא ל' והשני אולם המשפט והוא שבאולם הכסא היה עוד הבשופט בלדק שע"ה כמ"ש אשר ישפוט שם אמנם בהאולם המשפט ישבו שהשוטרים מוציאים מבפנים לאשירו ולהוציא לזה הכי' לו' מן הקרקע ועד הקרקע שר"ל מן הקרקע של אולם הכסא ועד קרקע של אולם המשפט הכל ספון ומלופה בארז בשו' כי אולם המשפט בבית שער לאולם הכסא:

וביתו אשר כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק והוסיף ויכריע כדבריהם אלו ממה שהזכיר עניני אולמי' הלולה אחרי בית יער הלבנון שנראה שהיו סמוכי' אליו אמנם מהרי"ל ז"ל כתב והאולם אלו אולמים הלולה כ"ל שלא היו בבית יער הלבנון כ"ל בבית המלך אשר בנין ואם כן אחרי אשר זכר בנין בית יער הלבנון חזר לספ' ענין בית המלך והתחיל מאולם לפי שהיה בבית המלך בתחיל הבית כדי שהעם שיבואו למשפט לא יכנסו בבית אבל יכנסו מיד לאולם המשפט ועליו אמר וביתו אשר יושב שם אשר האחרת מבית לאולם כמעשה הזה ר"ל שכל בית המלך שהיה אחרי אולם הנו' היה מולו ספון בארז כמשה האולם וגם כן הבית אשר עשה לבת פרעה היה כמעשה האולם הזה אשר זכר עד כאן ולדברי הבית אשר יושב שם הוא בית זולי' הבית הנו"ל ואת ביתו בנה שלמה ז"ג שנה. ולע"ד דן לדקדק יותר אשר יושב שם. ועוד קשה מו' אחר האחרת דהי' לל אחר האחרת. ועוד למה שיוכל כי בביתו אשר יושב שם אמר לשון כמעשה הזה היה ובבי' ובית

יעשה לבת פרעה אמר כאולם הזה והיה לו לקצר ולו' וכן בית אשר יעשה לבת פרעה. ולדקדק ל' יעשה כל' עתיד הי' ל' ובית עשה ל' עבר. ונראה על פי שיטת מהרי"ל שזה הבית הוא זולי' ביתו הנו"ל שבנהו ז"ג שנה כי זה הבית בנהו סמוך לאולם המשפט כדי שיהי' יושב שם ר"ל מצוי ומזומן לכל דבר משפט עני יתום ואלמנה וז"ש וביתו אשר יושב שם ר"ל תכלית הבית הזה הו' כדי שיושב שם סמוך לאולם המשפט מצוי לכל מבקש משפט ולדק קרוב לכל קורביו ולא רחוק בביתו הגדול אשר בנה ז"ג שנה. או יאמר אשר יושב שם ל' יושבה בנחת ושלוה כמו שפי' חז"ל גבי יום' יעקב בקש ליושב בשלוה כו' שלביותו עומד באולם הכסא אשר ישפט שם עשרב ובכד כנז"ל ובביותו עמל ויגע ועיף מרוב הדינים ורצה לנוח שעה ה' כי ברך ויחיד לאמו הוא לו לפעמים להעמיק בדין מהדינים ישב שם לעיין בדין לכך בנה לו סמוך לשם בית אשר יושב שם לנוח מיגיעו מאל' שפע בעדק לדים ותכלית זה עשה לו אחר האחרת מבית האולם כדי שיהיה הבית הזה אשר יושב שם בהאחר האחרת כדי לנוח שם כלומר ורמז במ"ש כמעשה הזה היה לו' שכיון שהבית הזה בעשו ליושב שם לעיין בדין מרומה לו לנוח בו מיגיעת הדינים כנז"ל כ הבית הזה שיה בערך אולם המשפט ז"ש ל' כמעשה האולם היה שפשוטו של מקרא להורות שהיה כמעשה הזה בלורת הבנין והדרשה תדרש שבא לו שערך וחשיבות הבית הזה כמעשה הזה של אולם המשפט היה לא כן בבית אשר יעשה לבת פרעה אשר היה בית ועד לטיול לא ל' בו כן רק כאולם הזה. עוד אפשר שלכי שהיה ביתו אשר יושב שם דומה בדומה אל אולם הכסא אשר ישפוט שם בתבונתו בין בחיו ובין באולם עמו לו ל' וביתו אשר יושב שם גם בתמיד' אחר האחרת אשר בו הבית הנו' הכל כי כמעשה הזה שתיבת כמעשה כולל אל תמונת הבית והאחר בכל המעשה בכללו היה דומה אל האולם הנו' אמנם בבית אשר יעשה לבת פרעה היה כאולם הזה לבדו ולא כמעשה האולם והאחר ולזה פרט בו ול' כאולם הזה. ומ"ש ובית יעשה לבת פרעה אלה הכתוב להודיע סדר הבתים ובנייתן והודיע שאולם המשפט עשה קודם בית לבת פרעה ז"ש ואולם המשפט עשה כו' בלשון עבר אמנם בית לבת פרעה עשה באחרונה וז"ש ובית יעשה לבת פרעה שעדיין לא עשה אותה בעת הבית אמנם ביתו אשר יושב שם אחר האחרת כו' זה הבית התחיל לבנותו בעוד היותו בונה אולם המשפט ויחדיו בנאו זה לעכוב בו וזה ליושב בו שם לעיין במשפט או לאולתו מדברי המשפט כנז"ל ולזה ל' בו כמעשה הזה היה ולא אמר כאולם הזה כי עדיין לא היה אולם בנוי בעת העשות ביתו אלא שבעין המעשה הזה שהיו עושים באולם היו עושים כיולא בו בבית אשר יושב שם עם חצר האחרת. ויחדיו נגמרה בניינם אמנם אולם ובית יעשה לבת פרעה אמר כאולם הזה ולא אמר כמעשה הזה לפי שלא בעת הבנותו לבת פרעה כבר היה בנוי ומסוכלל ז"ל האולם הזה שכבר היה אולם נמור והזה בקירות כנין. והודיע בזה שבתו שלשלמה ע"ה שבבית אולם המשפט ובית אשר יושב שם שהיו בתים לעבודתו ית' מזדרז בבנינם יחדיו אמנם בבית אשר יעשה לבת פרעה נתעצל שכן יאות לאים שלם כמיהו כמו שהודיעו כן הכתובים למעלה גבי ואת ביתו בנה שלמה ז"ג שנה כנז"ל:

כל אלה כו' עיין רש"י והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ק ועיין הרלב"ג. ולע"ד דן דלרש"י ק"ק לו' כל הטפחות בל' רבים ודי לו' עד הטפח על שם שמי קורה ועוד מה לו לכתוב לשון התקרה בשפחות ע"ש ויתיני טפחה שמי' כי די שיאמר עד הגג לו עד התקרה ויעלה ולפי' הרד"ק והרלב"ג במה שפירשו על הטפח היולא מהלבן שתחת הקורה כנז"ל יקשה דמהו עד הטפחות דלהדרש העפחו' הכן הנעשים לנוי הבנין ראוי מגוררי' בתגר' ומתוקנו' ביותר ל' מ' הנעשה הטפחו' הקלמ' ולו

तदा तु तस्य तत्पुत्रः सुमन्त्रो नाम नामतः ।
अब्रवीत्तं महाप्राज्ञं वाक्यं वाक्यविशारदः ॥

तत्पुत्रः तस्य सुमन्त्रः नाम नामतः तं महाप्राज्ञं वाक्यविशारदः वाक्यं अब्रवीत् ।

तत्पुत्र सुमन्त्र नाम से उन महाप्राज्ञ वाक्यविशारद से यह वाक्य बोले ।

अहं तात गमिष्यामि वनं तत्र च मे वसः ।
त्वं हि राजा गुरुश्चैव पूज्यश्चैव परंतप ॥

अहं तात वनं गमिष्यामि तत्र च मे वसः । त्वं हि राजा गुरुः च एव पूज्यः च एव परंतप ।

मैं तात वन को जाऊँगा वहाँ मेरा वास है । तुम ही राजा गुरु और पूज्य हो परंतप ।

त्वया हि मम कर्तव्यं किं चिदुक्तं वचो मम ।
तत्तु कार्यं मया तात यदुक्तं तव पार्थिव ॥

त्वया हि मम कर्तव्यं किं चित् उक्तं वचः मम । तत् तु कार्यं मया तात यत् उक्तं तव पार्थिव ।

तुम्हारे द्वारा मेरे लिए कुछ कर्तव्य कहा गया है । वह तो मैं करूँगा तात पार्थिव ।

तत्र तत्र च मे कार्यं भवतां परिपालनम् ।
तत्र तत्र च मे कार्यं भवतां परिपालनम् ॥

तत्र तत्र च मे कार्यं भवतां परिपालनम् । तत्र तत्र च मे कार्यं भवतां परिपालनम् ।

वहाँ वहाँ मेरा कार्य आप लोगों का परिपालन है । वहाँ वहाँ मेरा कार्य आप लोगों का परिपालन है

[illegible]

[illegible]

[illegible]

גם ממעל מלעומת הבטן · שהוא לעבר השבכה בסוף השבכה בשוליה הוא באמצע בתקוס הדבק שעל השבכה מדובקת בגולה אשר תחתיה: והרימונים מאתים · רימונים עשויין שני טורי׳ סביב מחורזים בשלשלת ומקיפין את השבכה על הכותרת השנית לף זה מקרא קצר על האחת וכן על השנית: ועל ראש העמודים מעשה שושן · חני אמה ברחש כל אחד היה כותלו דק כשושן ושאר העמוד מוכיו ארב׳ אלבעו׳ נכוב לכך לא נאמר׳ אותה אמה ביאיקת העמודי׳ בדברי הימי׳ כ׳ לפי שלא היתה שוה למלאכת העמוד: עשר

וְכֹתֶרֶת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת: וְכֹתֶרֶת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־מִמַּעַל לִמְלֶעֹמַת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר הַשְּׁבָכָה וְהָרִמֹּנִים מָאתַיִם טֹרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיָּמִין וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַשְּׂמֹאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז: וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוּשָׁן וַתֵּתֶם מְלֶאֶכֶת הָעַמּוּדִים:

ויעש

רלב״ג

וכתרות אשר על ראש העמודי׳ · ר״ל שכבר עשה זה בכותרות אשר על ראש העמודים והנ׳ אגנות העליונות ליר שושנים ופרחים היו עולים על ראש הכותרו׳ באולם ארבע אמות ואחשוב שזה הצורה היה נעשה בשני טורי העמודים היוצאים מן השבכה כי העמודי׳ ההם היו נבוהים על ראש הכותרת והיה בהם צורת פרחים ושושני׳: וכותרות על שני העמודי׳ וגו׳ · הם הכותרות התחתונות ר״ל הלגנים התחתוני׳ המציעי׳ על העמודים הגדולים וירקה בזה שבמה שהיה מהם מוביע לעמודים היה טור רמוני׳ וגם ממעל למקום ההוא מלעומת הבטן והוא אמצע דבוק שתי האגמות כי המקום ההוא בלתי רוחב העמודים היה טור רמונים · והנה היה בכל טור מהם מאה רמונים כמו שכתוב בספר דברי הימים באמרו ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכותרות אשר על פני העמודי׳ · והנה הרמוני׳ תלויים בשרשרות כמו שנזכר שם וידמה שהשרשרות שהיו שבשה לכל כותרת היו שלשה בגלה העליונה ושלשה בגלה התחתונה והאחת במקום דבוקה והיא היתה לעמת הבטן · והנה אחרו בזה המקום כי הרמונים היו מאתים טורים סביב אין הדלון בו שיהיו מאתים טורים כי זה אינו כמו שזכרנו אך הדלון בזה שהרמונים היו מאתים טורים סביב ר״ל שהיו מסודרים בשני טורים סביב: ויקם את העמודים לאולם ההיכל · ר״ל שהקימ׳ בו ולא היו נעשי׳ · והנה קרא שם העמוד הימני יכין אשר לפאת דרום יכין ושם העמוד אשר לפאת צפון קרא בועז כאילו הטיל בזה על סוד גדול מהכוון מענין כלי בית המקדש כמו שבארנו מענינם בספר ואלה שמות והוא ידוע כי הש״י שם בטבע בתקופות הארבעה רוחות להיות השפלות והתקופות השתים אשר השמש בהם דרומיהם מכינות הרוחות ובתקופות הגשמות יהיה הטבע חזק ועז לעשות פעולתו וזה מבואר · ונגלה בלחתים כי הם יקחו רוחם מאלו התקופות יותר מזה שיקחו מהם הנ״ח ולזה סמך אל זה הענין משמות העמודים של ראש העמודי׳ מעשה שושן והנה נגלה זה באור יותר בע״ה בזכרנו התועלות המגיעים: ויעש

בלי יקר

ויעש את העמודים וזכר עוד שעשה שני טורים ר״ל לתלות בהם הרמונים סביב על השבכה האחת האחת לכסות הכותרות ולזן פיר׳ שהרימונים היו כדי לכסות הכותרת כי אם שעשה שני טורים מהרמונים על כל שבכה היו סביבה טור אחד מלמעלה מהטור האחר אשר אותה השבכה היתה מכסה את הכותרת כי היתה הכותרת מכוסה מרשת ועל אותו רשת שני טורים מהרמונים ויהיה אומרו על ראש הרמונים חוזר למעלה ושיעורו ושני טורי׳ סביב שהם על ראש הרמונים עשה על השבכה ואו׳ עוד וכותרת אשר על ראש העמודים מעשה שושן באולם ארבע אמות הוא להגיד שעל הכותרת אשר היה על ראש העמודים היה עוד מעשה שושן אמות ויחסר בכתוב מלת ועשו או מלת ועל וכאילו אמר ועשו הכותרת או על הכותרת אשר על ראש העמודי׳ היה בו שושן שהיה בו ד׳ אמות ומ״ש באולם ששם מעשה שושן על הכותרת אחרי שהיו העמודי׳ מונחים באולם או יהיה פי׳ שאחר שהכינו העמודי׳ והכותרו׳ עליה׳ ומעשה שושן על הכותרות נשאר עדיין חלל הגובה ממעשה שושן עד התקרה ארבע אמות ר״כ שיעור ד׳ אמות תוכר אל הנשאר באולם שהוא ד׳ אמות ויוכיח כן הנמצא בירמיה שלא הזכי שם גובה כי אם עמודי׳ והכותרת אבל בשבכה שהו׳ המעשה שושן לא הזכיר שיעור גובה מורה שהגובה הנו׳ כאן הוא באולם בשושן וזה כי העמודי׳ י״ח אמות והכותר ה׳ והמכונו׳ שלשה הכל שמה ועשרים נשארו ארבע אמות גובה האולם שהרי גבוה של אולם שלשים אמה ויהיה זה כדי שיהיו העמודים ותכסיעיו נמוכים מהאולם שלא יאות שיהיה דבר שוה לבית אלהינו כי החייב לרומם את בית אלהינו עד הכל והיוסיף עוד לומר וכותרו׳ על שני העמודים כתב הר״ק מלעומת הבטן כנגד העקו׳ החמצעי אשר לעבר השבכה היו כותרו׳ אחרות למעלה לאותו מקום והרל״ב שהיו בכל עמוד שני כותרות זו על זו ושהפסוק הזה נאמר על הכותרת השנית אשר לעומת בטן העמוד ודעת שני המפרשים הנז׳ שהיו שני כותרות זו על זו שהפסוק הזה נאמר על הכותרת השנית אשר לעומת בטן העמוד ודעת שני המפרשים הנז׳ שני כותרות בכל עמוד לא מחוברות ודבוקות זו בזו בראש העמוד לא לאחת בראש העמוד ואחת למטה בחמצע העמוד והוא דעת זר כי לא נזכרו שני כותרות לא כאן ולא בד״ה ולא בירמיה ודעתי בזה שהכותרי׳ שהזכיר כאן הן שני הכותרות עצמן שזכר בפסוק למעלה וכוונת הכתוב להודיענו שני דברים האחד לפי שזכר במעלה שהכותרות היו של העמודי׳ נכנסו׳ בהם אולי יחשוב אדם שהכותרת סביב העמוד על שפתו בהיקפו אבל עביו של העמוד והוא אמצעיתו ובטנו היה מגולה ובלתי מכוסה בכותר׳ והיה מגלה לאויר לכן אמר שהכותרות היו על עובי שני העמודים וזהו שאמר גם ממעל מלעומת הבטן שהבטן הוא עובי העמוד כי הוא בטנו ואמר גם ממעל היתה השבכה מכסה ההיקף והעובי ממעל שהוא הבטן כאמור והוליע עוד מכין הרמונים שהיו מאתים והיו בשני טורים ז״ש והרמונים מאתים טורים רולה לומר מאתים בשני טורים ומה שאמר על הכותרת השנית פירוש כמו וכן על הכותרת השנית וכדרכו״ י ז״ל כי״ל גבי וחוט שנים עשר יסוב את העמוד השני שהוא כמו וכן את העמוד השני כי המספט שיהיו השני עמודים והכותרות שוות בכל עניינם אמנם מ״ש בספר ירמיה כל הרמונים מאה היינו בטור האחד וכן בשני וז״ש שם שהיו ששה ותשעים עניינם שהיו הרימונים בארבעה רוחות מהשבכה והיה בכל רוח ארבעה ועשרים שהם תשעים וששה והארבעה ההסרי׳ היו בזויות הטורים והיו ג״כ מלה רמונים בכל הטור המקיף ע״כ הרי לפניך כל דעות המפרשים ז״ל בביאור כולל הפסוקים הללו והנני מראה לפניך מע״ד ביאורו של כל אחד ואחד מהכסוקים על מקומו:

ויעש את העמודים כו׳ אחר שזכר ויצר את העמודים והוא שיצר אותם בגולמם הזכיר עתה ויעש את העמודי׳ שלשון עשייה הוא תיקוף לצרף אותם כדרך הצורפים שעשין הדבר המולך לצחצחו ולהשוותו מאיזה הל שבו לו פגם כדי שיהיה כולו שוה ומצוחצח ואמר שעשה שני טורים סביב סביב ושטורי׳ הללו היו על השבכ׳ האחת כי בכל שבכה היו שני טורים והשבכה היא לכסות את הכותרו׳ אשר על ראש העמודים וז״ש הרמונים חוזר לראש למ״ש ושני טורי׳ הרמונים לפרש הטורים שהיו מרמונים ומקרא מסורש הוא כאלו אמר ושני טורי׳ הרמונים סביב על השבכ׳ האחת לכסות את הכותרות אשר על ראש וכן עשה לכותר׳ השני ואין זה הסרוס שכתב רש״י ולא כמו שכתב מהרי״ל:

וכותרת אשר על ראש העמודים וכו׳ אמר שעשה מעשה שושן בכותרות אשר על ראש העמודים ולא עשה זה המעשה שושן בחוץ כדי שלא יתקלקל המעשה שושן בדרך בהלתו מבחוץ אבל עשה מעשה שושן באולם שם בתוך הבתחו תכף על העמוד כדי שלא יקבלו הסושני׳ קלקול מה בהבאתם ז״ש מעשה שושן שהמעשה הזה יעשה באולם והיה ארבע אמות כי הכותרת תחשב אמות הארבע׳ מהם עשיי׳ בשושנים והאמה האחת מעין העמוד בלי שום פרח ושושן אשר בין המעשה שושן ובין האמה האחת אשר בסוף הכותר׳ שהיתה פשוטה בלי שום ציור ושושן היה הכל אמה ולזן לורך לו׳ שהיתה כותר׳ אחרת קטנה שמנה אמה אלא הכל כותרת אחת לבד ד׳ אמות ממנה מעשה שושן והאמה אחת פשוטה בלי ציור ולפי׳ מהרי״ל ז״ל שפירש שהשמה של ראש העמודים היתה באולם יהיה שהשמה והיה הציור׳ הם׳ נכתבו׳ אלא ודלי כדפרשי׳ כעניי׳

מעשה שושן באולם · על הכותרות שהיו על ראש העמודים היה עליהם מעשה שושן ארבע אמות למעלה כנגד האולם שהיא הכיפה וזהו שאמ׳ גם כן למטה ועל ראש העמודי׳ מעשה שושן ויוכחן תרגם עובד שושנתא לקיט באולמא וכן הרגום פרח שושן לקיט שושנתא: מלעומת הבטן · כנגד המקום החמצעי אשר לעבר השבכה היו כותרות אחרו׳ מלעיל לאותו המקום ויוכחן תרגם מלקבל ליבקא: מאתים טורים סביב על הכותרת השנית · והוא הדין לראשונה כי ארבע מאות רמוני׳ היו בין שני העמודים כמו שאומר למטה ומה שאומר מאתים טורים לא שהיו הטורים מאתים אלא הרמוני׳ היו מאתים לשבכה האחת והיו שני טורים סביב בכל ט״ר מאה וזהו שאמר בדברי הימי׳ ויעש רמוני׳ מאה ויתן בשרשרות והם השרשרות שעשה לכותרות וכן מה שאמ׳ בספר ירמי׳ כל הרמונים מאה על השבכה בטור האחד ר״ל וכן בטור השני מאה והנה הם מאתים בשבכה האחת ומאתים בשבכה האחרת ומה שאמר שם

וְקָרוֹנָתָוֹן דְּעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא עוֹבַד שׁוּשַׁנְתָּא לָקִיט בְּאוּלְמָא אַרְבַּע אַמִּין: וְקָרוֹנָתָא עַל תְּרֵין עַמּוּדַיָּא אַף מִלְּעֵילָא מִלְּקֳבֵיל דִּבְקָא דִי לְעֵיבַר סַרְגָּתָא וּרְמוֹנַיָּא מָאָתָן סִדְרִין עֲבִידִין לֵיה סְחוֹר סְחוֹר עַל קָרוֹנָתָא תְּנֵינְתָּא: וְאָקִים יָת עַמּוּדַיָּא לְאוּלְמָא דְּהֵיכְלָא וְאָקִים יָת עַמּוּדָא מִימִינָא וְקָרָא יָת שְׁמֵיהּ יָכִין וְאָקִים יָת עַמּוּדָא מִשְּׂמָלָא וְקָרָא יָת שְׁמֵיהּ בּוֹעַז: וְעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא עוֹבַד שׁוּשַׁנְתָּא וּשְׁלִימַת עִבִּידַת עַמּוּדַיָּא: ועבר

ג׳ למעלה וכל שושן הכיר דמי׳ ל׳

השבכה ק׳ ל׳ מל׳ בסיפ׳ וכל שאר קרוביה

רבו׳ מל׳ נמ״כ חס׳

ו׳ דסמיך

ל׳ הסמה

תשעי׳ וששה רוחה אומר כי תשעי׳ וששה מן המאה אשר היו בטור האחד היו מיוחדות סביב לעבר אחד והארבע מיוחדות לעבר אחר גם כן סביב: לאולם ההיכל · כמו באולם ההיכל וכמוהו כי אים הרגתי לפלעי בפלעי ואהריס זולהו: יכין · מה שקרא שם לעמודי׳ לסימן טוב לפי שהיו בכניסת הבית קרא להם שמו לסימן טוב לאחד יכין לשון הכנה שיכון הבית לעולם כמו שאמ׳ כירח יכון עולם ובועז לשון עוז והי׳ מלה מורכב׳ בו עז כלומר שיתן החיל בו עוז וקיו׳ כמו שנאמ׳ יי׳ עוז לעמו יתן: ותתום · לפי שהי׳ בהם מלאכות רבות וציורים רבים כמו שכתוב אמר עם כל זה שלמה מלאכת העמודים: ויעש

רלבג

ל״ל חס׳ה׳ל׳ ברים תיכותה וקרי׳ ·

רלבג

וכותרות אשר על ראש העמודי׳ · ר״ל שכבר עשה זה בכותרות אשר על ראש העמודים והנ׳ אגנות העליונות ליר שושנים ופרחים היו עולים על ראש הכותרו׳ באולם ארבע אמות ואחשוב שזה הצורה היה נעשה בשני טורי העמודים היוצאים מן השבכה כי העמודי׳ ההם היו נבוהים על ראש הכותרת והיה בהם צורת פרחים ושושני׳: וכותרות על שני העמודי׳ וגו׳ · הם הכותרות התחתונות ר״ל הלגנים התחתוני׳ המציעי׳ על העמודים הגדולים וירקה בזה שבמה שהיה מהם מוביע לעמודים היה טור רמוני׳ וגם ממעל למקום ההוא מלעומת הבטן והוא אמצע דבוק שתי האגמות כי המקום ההוא בלתי רוחב העמודים היה טור רמונים · והנה היה בכל טור מהם מאה רמונים כמו שכתוב בספר דברי הימים באמרו ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכותרות אשר על פני העמודי׳ · והנה הרמוני׳ תלויים בשרשרות כמו שנזכר שם וידמה שהשרשרות שהיו שבשה לכל כותרת היו שלשה בגלה העליונה ושלשה בגלה התחתונה והאחת במקום דבוקה והיא היתה לעמת הבטן · והנה אחרו בזה המקום כי הרמונים היו מאתים טורים סביב אין הדלון בו שיהיו מאתים טורים כי זה אינו כמו שזכרנו אך הדלון בזה שהרמונים היו מאתים טורים סביב ר״ל שהיו מסודרים בשני טורים סביב: ויקם את העמודים לאולם ההיכל · ר״ל שהקימ׳ בו ולא היו נעשי׳ · והנה קרא שם העמוד הימני יכין ושם העמוד אשר לפאת צפון קרא בועז כאילו הטיל בזה על סוד גדול מהכוון מענין כלי בית המקדש כמו שבארנו מענינם בספר ואלה שמות והוא ידוע כי הש״י שם בטבע בתקופות הארבעה רוחות להיות השפלות והתקופות השתים אשר השמש בהם דרומיהם מכינות הרוחות ובתקופות הגשמות יהיה הטבע חזק ועז לעשות פעולתו וזה מבואר · ונגלה בלחתים כי הם יקחו רוחם מאלו התקופות יותר מזה שיקחו מהם הנ״ח ולזה סמך אל זה הענין משמות העמודים של ראש העמודי׳ מעשה שושן והנה נגלה זה באור יותר בע״ה בזכרנו התועלות המגיעים: ויעש

מעשה שושן שאמר היה בעשית האולם ולא חולה:

וכותרות על שני העמודי׳ כו׳ כדעת המפרשים ז״ל ולהר״לבג ז״ל ניחא שפי׳ וכותרו׳ על הלגמות התחתונו׳ ניחא הכפל בהו׳ שני כותרות כו׳ והשני שבפסוק הקוד׳ שדבר בכותרות העליונות אמר אשר על ראש העמודים על ראש ביותר גבוה ובפסוק הזה השני אמר וכותרות על שני העמודים שהם התחתונים ולא דבר כאן בעליונות העומדים בראש העמודים וביות׳ גבוה כי בהם דבר כבר בפ׳ הקודם ולפיש׳ מהרי״ל כנ״ל ניחא פשטי הכתובים שלא היו שם כי אם שני כותרות כותרת אחת בכל עמוד לבד עיין לעיל במה שזכרתי בשם המפרשים:

ויקם את העמודי׳ כו׳ עיין הר״דק ז״ל והר״לבג ז״ל: ולע״דן שכוונת אלו העמודים כדי שיהיו כאולם׳ בערך ההיכל עם היות כל הבית בכללו אולם עכ״ז זה מיוחד יותר וז״ש ויקם את העמודי׳ לאולם ההיכל הקמתם להיותם אולם להיכל והיינו שלא אמר באולם כי פשוטו שלא הקימם בעזרה ולא בהיכל לפני ולא בא ללמדנו מקום הקמתם אל הבלית מלילות הקמתם שהיה לאולם ההיכל ביחוד יותר כאמור ואחר שהזכיר תכלית הקמתם בכל הענין שבהם באמר ויקם את העמודים לאולם ההיכל הודיע עוד מלילות הקמתם בפועל והוא הו׳ ויקם את העמוד הימני תחילה כי כן ראוי להיות כל פניות הלדם תחילה אל הימין וה״תב ויקם את עמוד השמאלי והיה תכלית שמותם הללה לו׳ יכין לרמוז כי הוא ית׳ ברחמיו על כל מעשיו עומד שם בבית הזה והיה כל מבקש ה׳ יבוא שם כי ימינו פשוטה ודק מלאה ימינו להכין לכל גויה וגויה לי מחסור׳ וזה יורה שם העמוד הימני יכין ע״ל יכין לעורב לילו וכן כל כיולא בו לכל בבחר ימין מקרבת · ובשמאלי עמוד קראו בועז לרמוז אל שמאל דוחה ביסורין לעורר ישנים בתרדמת חטאתם כדי שיתנו לב לשוב והנה טוב מאד זו מדה היסורין הנז׳ כי בועז בו עוז ותעצומות הדין ליפרע מן החוטא בעם״ז כדי להקל מעליו בע״הב ז״ש ויקם את העמוד השמאלי ויקרא את שמו בועז ושם נרמה לפרש שהיו שתי ההקמות בפועל האחת ויקם את העמודי׳ יחדיו ואחר כך הקים את האחד עוד על כנו ביחוד ובמקומו המיוחד וקראו יכין והשני הקימו אח״כ ביחוד על מקומו וקראו בועז לסיבות הנז׳ ויתבאר למו זה יות כפי הקדמה ס״ה כי השני עמודי׳ הללה היו רומזים הימני בנל״ת נעימות בימינך נצח וקראו יכין ע״ל יכין יכדיר הוא היסוד לדיק יסוד עולם אמנם השמאלי נקרא בועז כי רומז אל הה״ד מידת דין יוכר מן הגבורה והודי נהפך למשפטת בו עוז מלך משפט אהב והיסוד מכריע ודי בזה ובילקוט בשם מדרש קדישא ויקם את העמודים יכין ובועז יכין כנגד הירח כירח יכון עולם בועז כנגד השמש שהוא יולה בגבור׳ ועוז שנאמר ישיש כגבור לרוץ אורח וכנגדן בגוף שני עיני׳ שהעיני׳ בגבהות ותמונו׳ בראש כך היו שני העמודים גבוהי׳ עד כאן:

ועל ראש העמודים כו׳ עיין רש״י ז״ל ה״ל ה״ל שם ק״ק לדבריו ז״ל לשון ועל דהי״לל וראש העמודים ועוד קשה הוא מ״ת שאמר שושן בכל הדמיון והנכון שיאמר כשושן ויותר קשה הוא כי איך עשה זה הפסוק באופן עשיית׳ דבהקמתם שקיל ותרי ולהר״לבג ז״ל נייחא לו׳ כמו שדקדם בפסוק שכוונת הכסוק הזה לתת טעם אל השמות הנז׳ בעמודים שהיו מורים על תקופות השנים המתיבות פעלים בשפלים בכלל ובמתים בפרט אשר לזה אמר ועל ראש העמודים מעשה שושן הרומזים אל המתים ולזה יקבלו ותפעלו יותר מה״בת כנ״ל ה״ל לדבריו ז״ל לא דבר הכתוב בזה באופן עשיית ראשי העמודי׳ ולא במה שהיה בהם ממעשה השושן שכבר נז׳ זה למעלה אבל היה כונתו לטעם והוכחה לדברו בקריאת שמו העמודים יהיראתם שהיה אל המתים יותר מהזולת ומהרי״ל ז״ל כיר׳ שהכתוב זה מודיע שאחר שהקימם ונקבו בשמו יכין ובועז אחר כך שם על ראשי העמודים מעשה שושן אשר עשה כנ״ל ז״ש ועל ראשי העמודים מעשה שושן כו׳ עד כאן אלא שהקשה לדברי שהיה מיותר מכבר הודיע זה למעלה בפסי׳ וכותרות אשר על ראש העמודים מעשה שושן באולם שהיומי בהיכל על ראשם אם כן מה צורך לה כיר כאן שנית ולומר ועל ראש העמודים שושן להודיע בבאולם הוסיפו עתה כי מודעת זאת ולפי מה שפירשתי למעלה ששם דבר בעשייתם באולם ובאן ידבר על הנתנם על ראש העמודים ניחא גם לפי׳ השני למהרי״ל ז״ל שפירש למעלה לו׳ באולם ארבע אמות ל״ו׳ שבאלה ראיין מעיקר הבנה כנ״ל עיין שם נייחא נמי כי כל כתוב מהם מודיע ענין מ״ה אלף: ולע״דן לפרש עוד ועל ראש העמודים עשה מעשה שושן בנוסף של ראשי העמודי׳ כאלו אמר יזו מעשה אחר הקמתן אר אותה בחרב לנוס ויוכיח כן לומרו ותתום מלאכ׳ העמודים ובה יתיסד הסרון האמה אשר בדברי הימים לא מנה אלא ל״ה אמה לעניה׳ והיה ראוי להיות ל״ו אמה׳ ח״ל לכל עמוד כי לא מנה אלא גוסן של עמודים מלבד לותה חצי אמה של מעשה שושן ולפי זה היתה כותרת במעשה שושן ארבע אמות ואמה הכותרת מהכותר׳ פשוטה בלי שום ציור ואחריה בראש העמוד עצמו כאלו אמה מעש׳ שושן והיה הענין מפולר יותר באותה הפסקה אל אמת הכותרת אשר אין כל בה כי אם פשוטה מכל צורה וציור אלא שק״ק ועל ראש העמודים דהי״לל ובראש העמודים כו׳ אלא שאמר שהיה אל ראש העמודים ר״ל אחר שנגמרו ראש והיקמו על ראש העמודים נעשה מעשה הושן:

אמה את הים מוצק · כלומר מותך בצורתו כמו שהיתה כן התיכו בדפוס בקרקע אלא שהקישו בקורנס כמו שעשו הכלים : עשר באמה · שהיה רחבו עשר אמות והקיפו שבעי׳ אמה יסוב אותו וכל שיש בהקיפו ג׳ טפחים יש בו רוחב טפח : ופקעי׳ ח״י ולורות ביעין וכדברי הימים ודמות בקרים מ״כ גופס היה עגול כדמות כלים ופניהם היו דמות פני בקרים ומה שאמר מתחת לשפתו אינו אומר מתחת לשפתו ממש אלא מתח׳ לשפתו רחוק משפתו שתי אמות כי אמת אמות היה קומת היה והשתי׳ אמות העליונות היו חלוקות שלא היו בהם צורות בקרים ובאותן שתי אמות היה היס עגול ומתחת לאותם שתי אמות היה היס מרובע השלש התחתונות ולהם היה צורת בקרים וזהו שאמר עשר באמה מקיפים את היס פי׳ עשר באמ׳ לכל רוח הנה היה רבוע היס ארבעים אמה בענולו מלמעלה שלשים אמה כך פירשו רבותינו ז״ל וכן נראה מפשט הפסוק : יצוקים ביצוקתו · הבקרים היו יצוקים ביציקת היס באחד לא שהוברו אחר כך ויצוקתו שני יאמר ממנו יצוקה בשקל גמלוק׳ גדולה : עומד על שנים עשר בקר · גם זה הפסוק מעיד כי היס היה מרובע מתחת שהיה מונח לו ארבע רוחו׳ כנגד מרובע ובכל רוח היה ג׳ בקר שהיה היס עומד עליהם ופני הבקרים אל הרוחות ואחוריהם מרובעים :

וַיַּעַבֵּד יַרְתַּיִם מוּצָק אֲשֶׁר בָּאַמָּה מִשְׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָוֶה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב : וּפְקָעִים מִתַּחַת לִשְׂפָתוֹ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקָעִים יֻצָקִים בִּיצֻקָתוֹ : עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פנים

וַיַּעַבֵּד יַרְתַּיִם מוּצָק אֲשֶׁר בָּאַמָּה מִשְׂפָתוֹ עַד שְׂפָתוֹ עָגֹל סָבִיב וְחָמֵשׁ אַמִּין רוֹמֵיהּ וְחוּט מְשַׁח תְּלָתִין אַמִּין מַקַּף לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר : וְצוּרַת בֵּיעִין מִלְּרַע לְסַפְּתֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר מַקְפִּין לֵיהּ עֲשַׂר אַמִּין מַקְפִּין יַת יַמָּא סְחוֹר סְחוֹר תְּרֵין סִידְרִין דְּצוּרַת בֵּעִין מַתָּכִין בְּאַתָּכוּתֵיהּ : קָאִים עַל תְּרֵי עֲשַׂר תּוֹרִין תְּלָתָא אפיהון

וקוה ג׳ כתי׳ ה׳ בסוף וסי׳ ויצא כוד קוה המדה ויעש את הים מ״צק · לכן כה אמ׳ יי׳ שבתי לירושלם ברחמים :

לא שחבר לו את הפקעים אחד יציקתן על ידי מסמרו׳ או על ידי דבק שקורין שולדו״רא בלע״ז :

וקו ג׳ כלי׳ ד׳

ומשפתו

רלבג

ויעש את הים מוצק וגו׳ · הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה לכהנים בו וכדי שלא יהיו הנשים שאובין לריכים אנו שרגלי הבקרים היו נקובים מלמעלה והיו הנשים באים שם מלמעלה מובעי׳ מהקרקע ונכנסים שם · והנה זכר שהיה רחב הים משפתו אל שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש אמות קומתו · והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב הוא על דרך קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה עשר ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שלישית אמה ויהיה היקפו בקירוב יותר על שלשים אמה אמה ושלישית אמה : ופקעים מתחת לשפתו סביב · הם כמו צורות ביצים כמו שזכרנו במה שקדם והיו מהם עשר באמה בדרך שהיו מהם בכל ההיקף שלש אמות ולזה היו מהם בשני הטורים שם שתי אמות וזהם יוסובבים אחר כן אך בהתכת הים נעשו עמה אלו הפקעי׳ יחד ולפי שבספר דברי הימים כתוב תמונת הפקעים בקרי׳ הנה ידמה שהיה בכל פקע צורת ראש שור יצאו המים מפיו והנה אמרו רבותי׳ ז״ל שלא היה הים עגול אלא בשפתו אך מתחת היה מרובע וזה נתבאר להם מהשעור שהיה מחזיק שהוא שלשים בת והבת היא שלש סאין כאמרו הלשה והבת תוכן אחד להם ולפי שאמה על אמה ברוס שלש אמות היא מחזקת ארבעים סאה כמו שעשרו חכמים הנה תהיינה אלפים בת שהם שבעת אלפים סאים ארבע מאות וחמשים כעם אמה על אמה ברוס אמה והנה האמה נובה מזה הים הענול אמה מהאמו׳ המזכרי׳ כי הם כמו שבעי׳ וד׳ אמות בקירוב ולא יהיו בתחם אמות שבנובה הים כי אם שלש מאות ושבעים אמה שזכרנו שמים אמה ולזה יתוייב שתהיינה קצת האמות מרובעות וכן מלאנו בחכונה שרית׳ מרובעת והיה ברוחם החכונה חצי האמה קומת עגול סביב ואמרו ז״ל ששלש אמות התחתונות היה מרובע ובשתי אמות העליונות היה עגול וזה יתלמת מה שזכרנו בקירוב וזה יאות יותר מה שזכר מלמו׳ הבקר שהיה הים מוצק שהיו עליהם שהיו מהם שלשה לכל רוח והנה היו פני הבקר בחוץ נראים ואחוריהם היו כשתרים תחת הים :

ועכ״ו

כלי יקר

ויעש את הים וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכתר׳ דק והרל״בג כתרש״י ז״ל ועיין הר״דק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל הביה בשם הר״ל הלה כלי הות והין עבילה בכלים אמר רבי יהושע בן לוי אמרו המים היתה נמשכת לומעין עיסה הרגלי הבקרים נקובים הרומנים עד כאן וכו׳ ור״ל שלא היו המים שהובים לבל היו רגלי הבקרים נקובים מלמעלה והיו המים באין שמה מהמעין מובעים מן הקרקע ונכנסים שם עד כאן וכוונת הר״ל שבין שנפחת הכלי כמוליה רמון אין לו דין כלי ולזה הרגלי הבקרים נקובים כמוליה רמון בשהיו המשכת מים מעין עיסה הם עשרות לעבילה: ולע״דן בסיד הים הזה שהוא רמז בשלכה שמים היה חכמת שלמה שהאמר ורחב לב כחול אשר על שפת הים שהיה נקרא׳ יס בסוד הים הנו׳ ה׳לי דייקא ולזה עלה היס מוצק לגיותו מכוחר יותר מהנעשה בלי הלקה גם רמז לגיותו מוצק לל לחדות הים עם העמודים בהלקה והיה עשר באמה לרמוז שהיה כלולה מעשר ספירות בלי מה והיה עגול כי כל התמונות העגולות מפו׳ ספירות יותר והספירות כולם רמוזים בעגולות ונקודות והיה קומתו המש באמה לפי שהיה ה״ח לחרוב׳ שבנפש והיה מדת הדין הרפה כוללת ים״ל והו״ל וגבו״רה עד הביב״ה דמיגה דינין מתערין כולל׳ חמש וזהו חמש באמה ע״ד לאמה בתה שהיה לימה עילאה והי׳ קו שלשים סובב אותו לרמוז שקו האמצעי הוא התפ״ארת הכולל מכלם ספירות חס״ד גב״ורה והים״ד וכל מ׳ כלולה מעשר הם שלשים ולזה אמר וקו שלשי׳ באמה יסוב אותו סביב ונכנסתי לפנים ממחיצת הפשט כי הומ׳ הענין מחייב כן ומלאתי בח״אל פתח תקוה בזה הם הרהבוני להכנס אל הרמוזים הללו וזהו לשונו ויעש את הים מוצק הים זה הבעול׳ שהוא מוצק בחות בנקת עשר לאמוצק ולו׳ חוקים כרלי מוצק עשר אמות מבפתו אלו עשר ספירות בלי מה שהבעולה עומד עליהם עגול סביב שהרקיע עגול והמש באמה קומתו כנגד מהלך המש מחות שנה בין הארץ לרקיע וקו שלשים באמה כנגד שלשים יום בחלו יתברך וז״ש עליהם מלמעלה שהכל תלוי בסיבה ראשונה יתברך ויתעלה אשר מלמעלה גוזר עליהם ולא יעבו את תפקידו בתחתונים לעשות רצונו · ומ״ש וכל אחוריהם בית שלה כנגדו לבעלה אלא לעורך העולם ליף כן שהוקשה לו מלי וכל דקאמר ואחוריהם בית׳ אי גם לשון בית׳ קא דייק כי אי שאמר ואחוריהם כמשמה אבל דרש אחוריה׳ לשון אחרית ותכלית ובית׳ דריש לשון עולם כמו בחכמה יבנה בית שהעולם הוא כבית שהבנה ובנה בחכמה ה׳ בחכמה יסד ארץ וכו׳ וז״ש וכל אחוריהם אחריתם ותכליתם אל בית׳ אל העולם הזה לחייב פעלים בשפלים כפי ראו קויהם בהנהגתו של עולם · ומ״ש שלא נברלו לבעלה הכי פירשו הביאור לדעתין שלענין בריאת העול׳ הזה היתה בריאתם לבעלה כי לא יתנו ולא יסיבו אבל מצד עצמם ולהי שנברלו לדעת את מיצתן כאחד מצבא המרום במרום וז״ש שלא נברלו לבעלה הביאנו לענייני העולם לחיין הדבר כן אלא לעורך העולם רוצה לו׳ לעורך העולם גם כן נברלו שלא כדעת המלין בבחינת העול׳ · עוד אפשר כי כל מזל בלי ספק נברא מצד עצמו לפאר לרומם את סיבת כל הסיבו׳ כאמור ועל בחינה זו רבי׳ במרומות מהלכם הבמעם והיה והלתם וזאת הבחינה תקרא כנים לפי שהיא היא פנימיתם שעליה נוצרו אמנם הבחינה הבנית היא מה שמחייבים פעלים בשלים לגב אחרהם ותקרא אחורי׳ בערך הראשונה שנקראת פנים לכך אמר לכל אחוריהם על זאת הבחינה שהיא אחוריהם שהיא ביחס ר״ל קיום הבית הכללי הוא העולם שלא נברלו לבעלה אלא לעורך העולם · ומ״ש אלפים בת יכיל שמי שהוא מקיים וכו׳ בעל המאמר דקדק קושי הזה והוא שבאמתו כתיב אלפים בת יכיל ובדברי הימים כתיב ג׳ אלפים בת יכיל קבוש ולף על פי שהרלו בגמ׳ שבלשת אלפים בגודלה קאמר עכ״ז יקשה לו לכתוב להודיענו כן מלאחר שהיה מלא מים ולאים חס מה לנו לדעת מה שיכיל מהיבש לזה אמר שהשני כתובים לדקו יהדיו שלאים בת יכיל הוא רמז אלים החכמה והתורה שקדמ׳ לעולם אלפים שנה וה׳ שם אלף אלפי יתר להודיע השבר לעמל בתורה והוא שהב״ה יגן עליו ומשמרו לאלף דור והיינו ג׳ אלפים יהדיו אלפים מהתורה ואלף בכר · ובזה מדוקדקת תיבת יכיל כי׳ שיה׳ מכילה לו תכיל אבל יכיל הוא לשון יכולה לו׳ כי יכול עסק התורה להגין ולשמור את העוסק בה עד אלף דור ובזה בא׳ בכוון כי אלפים אמה של עסק התורה הוא מסל אל המים אשר בים הזו והאלף הג׳ שהוא מלמעלה מאת הבי״ת לכך הזכירו בגודל הגבוה שבו הוא מהפי״ת גבוה על כל גבוה יתברך ויתעלה · ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל בשם חז״ל והוכיח מ״ש :

ולע״דן לדקדק יותר מיקיפים את הים סביב שבבר אמר ופקעים מתחת לשפתו סביב סובבים ליותו עשר באמה ודי בזה ואפשר דקאי אסיפיה דקרא לבני טוריים הפקעים לאמיה מקיפים את הים סביב יהד בשנה הבני טוריים · והפקעים יצוקים ביציקתו וביאה בזה שלא אמר טורי הפקעים סמוך כי אז׳ שני טוריים חיר לאמר מקיפים את הים סביב שני טוריים ומאמר הפקעים מוסב לשון הכשון לו׳ הפקעים יצוקים ביציקתו שלים נוצקו יחדיו שם אלא שק״ה הזרף קטן שבתיבת הפקעים הייה ראוי להיות בשופר הולך · אבל יותר טוב לשבול ד חק הטעמים מדוהק לו׳ טוריים הפקעים דהי׳ לל טורי הפקעים :

עומד על י״ב בקר כו׳ לפר זכר כי רעה הבחינה והמתרגמים בפ׳ הקוד׳ : ולע״דן לדקדק למה

עשר באמה משפתו עד שפתו · באמצעיתו שכל רוחב כלי עגול באמצעיתו הוא : וקו שלשים באמה · זהו שאמר כל שיש בהקיפו ג׳ טפחים יש בו רוחב טפח הקיפו שלשים ורחבו עשר ומתוכו הוא מודד : קומתו · שעשאו לרחיצת הכהנים לעבוד בתוכו : ופקעי׳ · עומקו ולורת ביעין תרגם יונתן : מתחת לשפתו · בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות שכך שנינו בגמרא דעירובין שלש התחתונו׳ מרובעות ושתי׳ עליונות עגולות ומי איפשר לן להכיל אלפים בת שהם מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים שלא בענין זה כמו שפירשו רבותי׳ בעירובין ועליונות מרובעות והתחתונות עגולות אי אפשר לומר דכי כתי׳ עגול סביב משפתו לכך הוא אי׳ בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב שבמקום ריבועו והיקפו ארבעים אמה עשר אמה לכל רוח אבל במקום עיגולו אי איפשר לו׳ עשר באמה סביב : שני טוריים הפקעים יצוקי׳ ביציקתו · הכל מוצק יחד

ומשפתו

רשבם

ויעש את הים מוצק · הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה לכהנים בו וכדי שלא יהיו הנשים שאובין לריכים אנו שרגלי הבקרים היו נקובים מלמעלה והיו המים באים שם מלמעלה מובעי׳ מהקרקע ונכנסים שם · והנה זכר שהיה רחב הים משפתו אל שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש אמות קומתו · והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב הוא על דרך קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה עשר ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שלישית אמה ויהיה היקפו בקירוב יותר על שלשים אמה אמה ושלישית אמה : ופקעים מתחת לשפתו סביב · הם כמו צורות ביצים כמו שזכרנו במה שקדם והיו מהם עשר באמה בדרך שהיו מהם בכל ההיקף שלש אמות ולזה היו מהם בשני הטורים שם שתי אמות וזהם יוסובבים אחר כן אך בהתכת הים נעשו עמה אלו הפקעי׳ יחד ולפי שבספר דברי הימים כתוב תמונת הפקעים בקרי׳ הנה ידמה שהיה שור יצאו המים מפיו והנה אמרו רבותי׳ ז״ל שלא היה הים עגול אלא בשפתו אך מתחת היה מרובע וזה נתבאר להם מהשעור שהיה מחזיק שהוא שלשים בת והבת היא שלש סאין כאמרו הלשה והבת תוכן אחד להם ולפי שאמה על אמה ברוס שלש אמות היא מחזקת ארבעים סאה כמו שעשרו חכמים הנה תהיינה אלפים בת שהם שבעת אלפים סאים ארבע מאות וחמשים כעם אמה על אמה ברוס אמה והנה האמה נובה מזה הים הענול אמה מהאמו׳ המזכרי׳ כי הם כמו שבעי׳ וד׳ אמות בקירוב ולא יהיו בתחם אמות שבנובה הים כי אם שלש מאות ושבעים אמה שזכרנו שמים אמה ולזה יתוייב שתהיינה קצת האמות מרובעות וכן מלאנו בחכונה שרית׳ מרובעת והיה ברוחם החכונה חצי האמה קומת עגול סביב ובשתי אמות העליונות היה עגול וזה יתלמת מה שזכרנו בקירוב וזה יאות יותר מה שזכר מלמו׳ הבקר שהיה הים מוצק שהיו עליהם שהיו מהם שלשה לכל רוח והנה היו פני הבקר בחוץ נראים ואחוריהם היו כשתרים תחת הים :

ועכ״ו

כלי יקר

ויעש את הים וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכתר׳ דק והרל״בג כתרש״י ז״ל ועיין הר״דק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל הביה בשם הר״ל הלה כלי הות והין עבילה בכלים אמר רבי יהושע בן לוי אמרו המים היתה נמשכת לומעין עיסה הרגלי הבקרים נקובים הרומנים עד כאן וכו׳ ור״ל שלא היו המים שהובים לבל היו רגלי הבקרים נקובים מלמעלה והיו המים באין שמה מהמעין מובעים מן הקרקע ונכנסים שם עד כאן וכוונת הר״ל שבין שנפחת הכלי כמוליה רמון אין לו דין כלי ולזה הרגלי הבקרים נקובים כמוליה רמון בשהיו המשכת מים מעין עיסה הם עשרות לעבילה: ולע״דן בסיד הים הזה שהוא רמז בשלכה שמים היה חכמת שלמה שהאמר ורחב לב כחול אשר על שפת הים שהיה נקרא׳ יס בסוד הים הנו׳ ה׳לי דייקא ולזה עלה היס מוצק לגיותו מכוחר יותר מהנעשה בלי הלקה גם רמז לגיותו מוצק לל לחדות הים עם העמודים בהלקה והיה עשר באמה לרמוז שהיה כלולה מעשר ספירות בלי מה והיה עגול כי כל התמונות העגולות מפו׳ ספירות יותר והספירות כולם רמוזים בעגולות ונקודות והיה קומתו המש באמה לפי שהיה ה״ח לחרוב׳ שבנפש והיה מדת הדין הרפה כוללת ים״ל והו״ל וגבו״רה עד הביב״ה דמיגה דינין מתערין כולל׳ חמש וזהו חמש באמה ע״ד לאמה בתה שהיה לימה עילאה והי׳ קו שלשים סובב אותו לרמוז שקו האמצעי הוא התפ״ארת הכולל מכלם ספירות חס״ד גב״ורה והים״ד וכל מ׳ כלולה מעשר הם שלשים ולזה אמר וקו שלשי׳ באמה יסוב אותו סביב ונכנסתי לפנים ממחיצת הפשט כי הומ׳ הענין מחייב כן ומלאתי בח״אל פתח תקוה בזה הם הרהבוני להכנס אל הרמוזים הללו וזהו לשונו ויעש את הים מוצק הים זה הבעול׳ שהוא מוצק בחות בנקת עשר לאמוצק ולו׳ חוקים כרלי מוצק עשר אמות מבפתו אלו עשר ספירות בלי מה שהבעולה עומד עליהם עגול סביב שהרקיע עגול והמש באמה קומתו כנגד מהלך המש מחות שנה בין הארץ לרקיע וקו שלשים באמה כנגד שלשים יום בחלו יתברך וז״ש עליהם מלמעלה שהכל תלוי בסיבה ראשונה יתברך ויתעלה אשר מלמעלה גוזר עליהם ולא יעבו את תפקידו בתחתונים לעשות רצונו · ומ״ש וכל אחוריהם בית שלה כנגדו לבעלה אלא לעורך העולם ליף כן שהוקשה לו מלי וכל דקאמר ואחוריהם בית׳ אי גם לשון בית׳ קא דייק כי אי שאמר ואחוריהם כמשמה אבל דרש אחוריה׳ לשון אחרית ותכלית ובית׳ דריש לשון עולם כמו בחכמה יבנה בית שהעולם הוא כבית שהבנה ובנה בחכמה ה׳ בחכמה יסד ארץ וכו׳ וז״ש וכל אחוריהם אחריתם ותכליתם אל בית׳ אל העולם הזה לחייב פעלים בשפלים כפי ראו קויהם בהנהגתו של עולם · ומ״ש שלא נברלו לבעלה הכי פירשו הביאור לדעתין שלענין בריאת העול׳ הזה היתה בריאתם לבעלה כי לא יתנו ולא יסיבו אבל מצד עצמם ולהי שנברלו לדעת את מיצתן כאחד מצבא המרום במרום וז״ש שלא נברלו לבעלה הביאנו לענייני העולם לחיין הדבר כן אלא לעורך העולם רוצה לו׳ לעורך העולם גם כן נברלו שלא כדעת המלין בבחינת העול׳ · עוד אפשר כי כל מזל בלי ספק נברא מצד עצמו לפאר לרומם את סיבת כל הסיבו׳ כאמור ועל בחינה זו רבי׳ במרומות מהלכם הבמעם והיה והלתם וזאת הבחינה תקרא כנים לפי שהיא היא פנימיתם שעליה נוצרו אמנם הבחינה הבנית היא מה שמחייבים פעלים בשלים לגב אחרהם ותקרא אחורי׳ בערך הראשונה שנקראת כנים לכך אמר לכל אחוריהם על זאת הבחינה שהיא אחוריהם שהיא ביחס ר״ל קיום הבית הכללי הוא העולם שלא נברלו לבעלה אלא לעורך העולם · ומ״ש אלפים בת יכיל שמי שהוא מקיים וכו׳ בעל המאמר דקדק קושי הזה והוא שבאמתו כתיב אלפים בת יכיל ובדברי הימים כתיב ג׳ אלפים בת יכיל קבוש ולף על פי שהרלו בגמ׳ שבלשת אלפים בגודלה קאמר עכ״ז יקשה לו לכתוב להודיענו כן מלאחר שהיה מלא מים ולאים חס מה לנו לדעת מה שיכיל מהיבש לזה אמר שהשני כתובים לדקו יהדיו שלאים בת יכיל הוא רמז אלים החכמה והתורה שקדמ׳ לעולם אלפים שנה וה׳ שם אלף אלפי יתר להודיע השבר לעמל בתורה והוא שהב״ה יגן עליו ומשמרו לאלף דור והיינו ג׳ אלפים יהדיו אלפים מהתורה ואלף בכר · ובזה מדוקדקת תיבת יכיל כי׳ שיה׳ מכילה לו תכיל אבל יכיל הוא לשון יכולה לו׳ כי יכול עסק התורה להגין ולשמור את העוסק בה עד אלף דור ובזה בא׳ בכוון כי אלפים אמה של עסק התורה הוא מסל אל המים אשר בים הזו והאלף הג׳ שהוא מלמעלה מאת הבי״ת לכך הזכירו בגודל הגבוה שבו הוא מהפי״ת גבוה על כל גבוה יתברך ויתעלה · ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל בשם חז״ל והוכיח מ״ש :

ולע״דן לדקדק יותר מיקיפים את הים סביב שבבר אמר ופקעים מתחת לשפתו סביב סובבים ליותו עשר באמה ודי בזה ואפשר דקאי אסיפיה דקרא לבני טוריים הפקעים לאמיה מקיפים את הים סביב יהד בשנה הבני טוריים · והפקעים יצוקים ביציקתו וביאה בזה שלא אמר טורי הפקעים סמוך כי אז׳ שני טוריים חיר לאמר מקיפים את הים סביב שני טוריים ומאמר הפקעים מוסב לשון הכשון לו׳ הפקעים יצוקים ביציקתו שלים נוצקו יחדיו שם אלא שק״ה הזרף קטן שבתיבת הפקעים הייה ראוי להיות בשופר הולך · אבל יותר טוב לשבול ד חק הטעמים מדוהק לו׳ טוריים הפקעים דהי׳ לל טורי הפקעים :

עומד על י״ב בקר כו׳ לפר זכר כי רעה הבחינה והמתרגמים בפ׳ הקוד׳ : ולע״דן לדקדק למה

עשר באמה משפתו עד שפתו · באמצעיתו שכל רוחב כלי עגול באמצעיתו הוא : וקו שלשים באמה · זהו שאמר כל שיש בהקיפו ג׳ טפחים יש בו רוחב טפח הקיפו שלשים ורחבו עשר ומתוכו הוא מודד : קומתו · שעשאו לרחיצת הכהנים לעבוד בתוכו : ופקעי׳ · עומקו ולורת ביעין תרגם יונתן : מתחת לשפתו · בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות שכך שנינו בגמרא דעירובין שלש התחתונו׳ מרובעות ושתי׳ עליונות עגולות ומי איפשר לן להכיל אלפים בת שהם מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים שלא בענין זה כמו שפירשו רבותי׳ בעירובין ועליונות מרובעות והתחתונות עגולות אי אפשר לומר דכי כתי׳ עגול סביב משפתו לכך הוא אי׳ בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב שבמקום ריבועו והיקפו ארבעים אמה עשר אמה לכל רוח אבל במקום עיגולו אי איפשר לו׳ עשר באמה סביב : שני טוריים הפקעים יצוקי׳ ביציקתו · הכל מוצק יחד

ומשפתו

וכל אחריהם · של בקרי' הללו ביתה אל תחת היס היו אחוריהם פונים שני' שבלפון לקרלת שבדרו' ושל מזרח כנגד של מערב : ועוביו טפח · שוליו ולופנותיו אלא שעל פיו היה דק ומרוקע ומרולד כמעשה שפת כוס ששותין בו ומלוייר פרח ושושן : אלפים בת · ששת אלפים שלין שהבת בת ג' שלין שנאמר האיפה והבת תוכן אחד במלאו חמשים ומאה מקוה טהרה הארבעים תאות מאה מקוואות והעשרים מאות חמשים מקוואות' ואף כשתחלוק הכל לפי מדה ששגערו חכמים אמה על אמה ברוס ג' אמות למקוה תמצאנו כן ג' אמות המרובעות מאה מקוואות ולשתים העגולות חמשים מקוואות שהמרובע יתר על העיגול ריבוע ובדברי הימי' כתיב היס ג' אלפים ופירשו רבותינו במדת היבש שהגודש היה שלים בבית הקיבול : ושלש באמה קומתה · של מכול' לכל קומת האופן שהיא יושבת עליו אמה ואלי אמה וגובה המכונה אמה ואלי ארב' באמה אורך וגו' האמה גובה היתה מרובעת אבל אלי אמה היתה עגולה שנאמר ובראש המכונה אלי אמה קומה עגול סביב : מסגרות להס · ראיתי במשנת ארבעים ותשע מדות המסגרות כמין טבלאות מסגרו' להס המסגרו' מיל אופן ליל אופן הוא עץ התחוב בתוך האופן בנקב וקרוי אייסיל בלע"ז ול' האופני' במכול' מסגרו' מכאן ומסגרות מכאן מל' לדדין ובין זו לזו ל' אמו' רוחב ומלמעל' סרני' כמו נסרי' מול המסגרו' והשלבי' מן התחתונה לעליונה ומסגרות אחרות בין השלבים כעין מלאכ' כרעי המטה של בני כפר שאינן עגולי' אלא פלט לצוד בהס אריו' וכרובים ואומר אני שהשלבים הללו כמין שליבות סולם כמין מקלו' נחוש' זקופים על המסגרו' התחתונה בשני' ושלשה בין מקל למקל מסגרות קבועו' משליבה לשליב' ויונתן כן תירגמו שליב' : ועל המסגרו' אשר בין השלבים · היו מלויירין צורות אריו' וצורות בקריס וכרובים : ועל השלבים כן · בסים להוסיב הכיור עליו מלמעלה למסגרת אשר על ראשם ומתחת לאריות ולבקר המרוקמין על המסגרו' שבין השלבים : לויות מעשה מורד · לויות כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה : מעשה מורד · מרדדין כמין רילוד טס דק ואין בולטין בעוביו ולא מקוקים בסיקוע ויונת' תירג' לויות מעש' מורד מדבק עובד כיבוס שולדו"ר' בלע"ז : וסרני נחשת · יונתן תירגס נסרין דנחשא הם הנסרי' העליוני' מול המסגרות סרני כמו נסריס : וארבעה פעמותיו · על כן שעליו' כתפות להס בולטות למעלה מן הנסריס בזויות הכן ותחת הכיור היושב על הכן היו הכתפות יצוקות ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יולאות ביליקה אחת והכתפו' מחזיקו' לכיור שלא יפול למטה לתוכו של כן : מעבר

פנים · צפונה ושלשה פנים ימה ושלשה · פנים נגבה ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל אחוריהם ביתה : ועבו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן לויות אלפים בת יכיל : ויעש את המכנות עשר נחשת ארבע באמה ארך המכונה האחת וארבע באמה רחבה ושלש באמה קומתה וזה מעשה המכונה מסגרות להם ומסגרת בין השלבים : ועל המסגרות אשר בין השלבים אריות בקר וכרובים ועל השלבים כן ממעל ומתחת לאריות ולבקר לויות מעשה מורד : וארבע אופני נחשת לכיר הכתפת יצקות מעבר

אפיהון לציפונא ותלתא אפיהון לדרומא ותלתא אפיהון למערבא ותלתא אפיהון למדינחא וימא מתקן עילוידון מלעילא וכל אחוריהון לגיו : וסומכיה פושכא וסיפתיה כעובד שפת כס סגלגל לקיט בשושנתא תרין אלפין ביתין ברטיבא מחסיל : ועבד ית בסיסיא עסרא דנחשא ארבע אמין אורכא דבסיסא חדא וארבע אמין פותיה ותלת אמין רומה : ודין עובד בסיסיא גדנפין להון וגדנפין בין שליביא : ועל גדנפיא דבין שליביא ציור אריון תורין וכרובין ועל שליביא כנתא מלעיל ומלרע לאריון ולתורין מדבק עובד כיבוש : וארבעה גלגלי נחשא לבסיסא חדא וניסרין דנחש וארבע זויתיה כתפין להון מלרע לכיורא כתפין מתכין כבש

והים ו' בקריאה יסי' והים הגדול וגבול דיהושע · ראו הפלתי לכם דיהושע · והים בקעת לפניהם · והים לרחצה הכהנים בו · והים עליהם מלמעלה · כל הגחלים הולכי' אל הים : אחוריהם ג' ומים' וכל אחריהם ביתה · וחברו · ופניהם קדמה והם משתחוים : ומתחת ג' בקריא' ומים' ומתחת זרועות עולם · ומתחת הלשכות האלה · ומתחת לאריות :

הצורות ההס בדי נחשת קטנים דבוקים זה בזה והיה מעשה מורד לא שהיה מותך מורד פי' כמו רקוע תרגוס וירקעו ורדידו : וסרני נחשת · פי' כמו הפך וכת"י ונסרין דנחש ועביהו כמו לוחות : הכתפות יצוקות · לפי שהלויות היו מעשה רקוע אמר כי הכתפות לא היו כן אלא מותכות היו : מעבר

רלבג

ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן · שמלוייר בו פרח והנה אמר בזה המקום אלפים בת יכיל ובספר דברי הימים אמר מחזיק בתים אלפים יכיל ואמרו ז"ל שאסר מזכר בזה המקום הוא בלא אך ביבש יחזיק יותר מכני הגודש ויהיה אם כן בודש היס מחזיק כמו חצי השיעור שמחזיק היס וזה אפשר כשהיה הדבר הנגדש עולה על היס שיעור רב : ויעש את המכונות · הנה היו המכונות משמשות לויות מושב הכיור והכיורי' היו לרחצה בהם את המעשה העולה ידיחו בה כמו שמזכר בספר ד"ה · ומזכר שבבר היה אלך המכונה בחללה ארבע אמות ובכה רחבה ואולם קומתה היה אלשה אמות : וזה מעשה המכונה· לחשוב שהמסגרות הם באופן המסגרת אשר סביב השלחן שתשים השלחן כמו כלי קבול והנה הצורה היתה לפי הגדלה בעיני והיו מתחת המכונות ארבעה אופנים צורתם כמעשה אופן המרכבה ר"ל כמעשה אופן העגלות

והיו בין האופנים כמו נסרים מנחשת נלבים עליהם ובארבעה קצותיהם היו כתפות מחוברות בהם אלו הנסרים כדרך שיעשו האופנים באלרגז שהם עושים כתפות באלרגז וחוברו בה הנסרים מקבה אל קבה והכתפות והנסרים היו עולים בגובה על מקום מושב הכיור והנולע מהכתפות היה הכל מלוכע ושוה ומחוץ מהלוחות אלו היה עשה כמין שלבים הם מעלות סלם היו מדקים ויולאים מהלוחות שהיו בגובה ושטחם ככחיי לשטח הקרקע ומהם יולאים מסגרות סביבם בגובה ועל המסגרות ההם עשה צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים והם כמו צורות אדם אלא שיש להם כנפים ואלו הם הצורות שראה יחזקאל במרכבה אלא שלא זכר בזה המקום צורת כשד והנה היה מתחת למסגרות האלו השלבות שהיו מחוברות סביב הלוחות ויולאות מהם כאילו היה מרוקעות ויולאות מהם והנה על השלבים האלו היה מלמעלה כן הכיור ר"ל מושבו והמסגרת העליונות היתה סובבת ומקיפת הכיור שם וההיא הנקראה כותרת והנה כן הכיור היה גבוה אמה ואלי אמה ואמה התחתונה היתה עולה בגבוה ואלי אמה העליונה היתה ענולה ושם היה ככם הכיור אמה ואלי אמה ועל הכתפות המחברות היה עומד על השלבים העליונים ואחשוב מכן הכיור היה לו מתחת לוח אחד ממנו ישמיהו כלי שלם בעל בית קבול · ביאור המלות · מסגרות להם ומסגרות בין השלבים · ר"ל שהיו להם מסגרות מלמעלה להסיב בהם כן הכיור והיו מסגרות אחרות בין השלבים ההם שהם כמו מעלות סלם יולאים מהלוחות המחוברים בגבוה · ועל המסגרות אשר בין השלבים ר"ל בין קנתם לקנתם היו צורות אריו' וצורות בקר וצורות' כרובים : ועל השלבים כן מעשה · ר"ל שעל השלבים היה מושב הכיור מלמעלה ר"ל בשלבים העליונים ומתחת לאריות ולבקר היו כמו לוחות במסגרות ההם יהיה מושבם עליהם והם מעשה רקוע יולאים מהמסגרות אך הכרובים ידמה שהם מוכתים על שפת המסגרות בעצמם ולפי זה הפי' יהיה שב אחרו אחר זה כרובים לאריות ותימורות כמעגל היה ולויות סביב אל האריות והתימורות לא אל הכרובים לו קצר הלשון ולא בזה הכרובים והאריות והבקר והנה הרצון באחרו לויות מחוברות מעגין לויות אן ילוה אינו אלו והרצון באחרו מעשה מורד מעשה רקוע · ואחרבעה אופני נחשת ר"ל שארבעה אופני' היו מתחת למכונה כלילו ישאו את המכונה והיו עליהם סרני נחשת והם כמו לוחות ונסרים מנחשת ולארבע זויות המחובר מהנסרים האלו היו להם כתפות עולות עד מתחת לכיור ואין הכתפות מחוברות לנסרים שהם באלאכה אך הם יצוקו' עמהם ומקצת כל אחד מהנסרים היו מחוברות בעקמות' : ופיהו

כלי יקר

למה פתח בפלת לפונה · ועוד והיס עליהס מסביב מלמעלה מיותר ובמה שכבר רמזתי בסוד היס הזה שהיא מלכות שמים מד"ה הרפה לזה היתה עומדת על שנים עשר בקר שהוא רמז לי"ב גבולי האלכסון אשר נכללים בה ושם נכללו' י"ב שבטים שהם כנגד י"ב מזלות שבשמים שרמזו חז"ל בי"ב בקרים אלה כנז"ל ולכי שידוע שמידה זו נוטה אל הדין לזה פתח בה ג' פונים לפונה כי מצפון זהב יאתה והוא רמז אל הדין האדום וירוק כזהב אשר הוא נוטר ולפי הפשט נאמר לפי שהיס הזה נעשה לרחוק הכהנים ולעבוד שם ולהרחיק העומאה מהם ורוח הצפוני הוא טמא יל"ה מר מעליה' לזה פתח בו תחילה ואמר ג' פונים לפונה שאעפ"י שכל הפניות הם אלא ימין נשתנו' כבייר זו לחיתה נוטה תחילה אל הצפונה להעביר העומאה הוא הצפוני כאמור · ואמר היס עליה' מלמעלה שלהיות היס הזה רומז אל המל"כות כמ"ש שהיא שם אדנות אדון כל הארץ לא יתכן לו' בו בהאלט והיס עליהם כלו' הס סובלים אותו הלילה כי הוא סובל את הכל והם לא יסבלוהו לז"א והיס עליהם בבקיעת שהוא מלמעלה היא מ"ש עליהם לא שהם מסריס אותו כי הארון נושא את נושאיו כ"ש אדון כל הארץ יתב' ויתעלה ולזה הזכיר שעשה את כל אחוריהם ביתה שהיו נסתרים תחת מכני הכבוד וכבוד שמים · גם לכי הכשט שיאמר היס עומד עליהם והיה זה מלמעלה ר"ל מסיוע עליון יתברך שהיה מעמידו אלא יתוב היס הזה מעל הבקר הללו ואלא יסבר הגל מרגלי הבקרים הללו עם היות היס הזה כבד מאד ק"ן מקואות בו ז"ש עליהם מלמעלה היות היס עומד עליהם :

ועביו טפח וכו' כבר זכרתי למעלה בפסוק ובקעים וכו' דעת רש"י ז"ל שהיה דק ומשפתו ולמעה היה עב טפח לא בשפתו אלא דק כמעשה שפת כוס ע"כ והוא מהגמ' שאמרו פרק מ' בערובין דמריך והא איכא שפתו לאמר רב שפתו שפת פרח שושן היה דכתיב ועביו טפח ושפתו שפת פרח שושן · והא איכא מתנו אלא כי קא חשיב מגולי קא חשיב ועביו טפח דק על דברי רש"י שכיון דמריך והא איכא מתנו ומתני אלא כי קא חשיב מגולי קא חשיב מאמר שעוקר ת"ש בתחילה אמר רב שפתו שפת פרח שושן היה כי הפי' יהיה עביו טפח עד הספה אימו שוקת דמיה בלל אם כן למה כתב רש"י ז"ל הם"ל דהיה דק בשפתו כיון דלמסקנא לא קאי :

ונראה דרש"י ז"ל הוכרח מלשון הגמרא דקאמר אמר רב שפתו שפת פרח שושן היה דכתיב ושפתו כמעשה שפת פרח שושן · ונראה דקשיה ליה בכסוק ושפתו שפת פרח שושן ולפי ר"ל משל הי"לל כשפת כוס פרח שושן כמעשה למה אלא ודאי ללמד שהיתה שפתו דקה כמעשה ממש הכוס של פרח שושן שפתו דקה ומינה ילוקרב כן וכיון דכן על כרחין הכי' למסקנא קאי היכי ולכן הביא רש"י ז"ל וכן כי היכי דייק ליסנא דקרא בלו' כמעשה כוס פרח שושן עם היות הדבר בלתי מוכרח מלד שלים בת יכיל כדמסיק דכי קחשיב מגולי קחשיב והוא ענין נכון לקי' דברי רש"י ז"ל: ולע"דן לדקדק שהמשל הזה של כמעשה שפת כוס פרח שושן למה די שיאמר ושפתו פרח שושן ואם תכלית המשל להודיע שהיס דק בשפתו הי" לל ועביו טפח ושפתו דקה וכו' ומה שייכות שייך לכאן אלפים בת יכיל להיה לו להזכיר כן בפסוק ויעש את היס · ונראה כי היס הזה היה עגול כנזכר עגול סביב אבל כנראה שהיה עגול כמין כוסות פרח"ורי הבאים מהודו שעיגול דומה לעיגול השושן שהוא עגול בעלין עלין ובין עלה לעלה יש לו רוחב העלה שהוא כעין מגומה בעיגול והוא בו להפארת וזהו שא' ועביו טפח ושפתו בעגין העגול היה הוא כמעשה כוס הדומה לפרח שושן לשושן סמוך לפריחתו שעליו מקובצים ומתוקנים הרבה מלד בעיגול מהולר בלותן הרשומים שבין עלה לעלה שהוא יותר מפולר מהעגול החלטי · ומ"ש כלו אלפים בת יכיל לפרש"י דהו' ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן ר"ל שהיה דק בשפתו כדקות שפת כוס פרח שושן באופן אלא היה ממעט העובי אלא מעטו לס"ל בייחה דייך לו' אלפים בת יכיל ולהסקנא נמי שייך אלפים בת יכיל כיון דהמדיה מפנים ושפתו דקה תוציל להכיל עה דביני ביני לכוין המנין ולי לאסר דשייך למ"ש ועביו טפח ושפתו כו' שהכוונה שעם היות העובי עבה טפח עב"ז הי' מבולר בשפתו כמעש' הכוס הזה הדק ומפולר בשפתו ואמר שהוכרח להיותו עב בטפח לכולי האי ואולי כי אלפים בת יכיל שהוא שיעור גדול ולזה הי בתמה שיהי' שפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן לבל בגופו עבה טפח: **ויעש** את המכונות וכו' במדרש תדשא עשר מכונות כנגד עשרה מאמרו' שבהם נברא העולם

מעבר לאיש לויות. מעבר כל איש ואיש מן הלויות היו הכתפות, ואיש זה פירושו כמו ופכיסס איש אל אחיו וכן ביריעות אשה אל אחותה: ופיהו. פירושו כל ה' מהלויות ופיהו פירושו כל אחד מהכותרות: מעשה כן. כבר פירשנו מה הוא כן: לא עגולו. אכל גדיהן גם היה בהם שום עגול אלא מרובעות היו ולזה אומר לומר זה לפי שהיה היה מרובע מתחת ועגול מעל:

לידות האופנים. תרגומו ואשל גלגליה: חופן המרכב. מרכב הקדש הנרחת במרכבה הנבואה ליחזקאל וכ"תי מרכבת יקרא ורלה שלמה בחכמתו מה שרלה יחזקאל בנבואתו: וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק. חשוקיה הוא ענין כבוש והדוק וחשוריה ענין קשירה וי"ת וחופיהון וכיבוסיהון כולא מוחך: ויפתח על הלחות. הם סרני נחשת שזכר ויאמר כי בפתוח עשה ידו המכונה על הלוחו: ותימורת. צורת דקלין: כמער איש ולויו. סביב. בדבוק כל אחד ואחד מן הלויות שזכר למעלה ומער לשון דבוק וכן קיר ערה מגן וכן בדברי רז"ל מעורה בטרפסין וי"ו ולויו כוי"ו גרדס ורכב וסוס וזולתה ובדברי רז"ל מלי כמער איש ולויות כאיש המעורה בלויה שלו וי"ת כיבש אחד ומדבק אחור סאור: מוצק אחד. בהתכה אחת: קצב אחד לכלהנה. לכל עשר המכונו' הי' קצב אחד וקצב כמו מל' ענין דבר החתוך במל':

על

דלבג

ופיהו מבית לכותר ומעל לאמה. ר"ל שפי הכיור היה עולה אמה בגובה מלפנים מהמסגר העליונה שהיא הכותרת ומחוברות בין הכיור ומלמעלה מהאמה היה פיהו עגול מעשה כן הכיור היה עגול והיה עולה בעגול עד אמות אמה וחצי אמה בדרך שהיה שם חצי אמה עגול כמו שזכר אחר זה וגם על פיה מקלעות ר"ל שעל שפתה היו ציורי ר"ל על שפת הכותר' והיא המסגרת העליונה ומסגרותיהם מרובעת לא עגולות ר"ל מסגרות המכונות כלם היו מרובעות ואע"פ שהיה כן הכיור עגול מלמעלה כמו שזכרנו ומדבעת האופנים למתחת למסגרות. ר"ל שלרבעה אופנים היו מתחת לכל המסגרות: וידות האופנים במכונה. הנה ידות האופנים הם בדמיון הנץ התחוב באופן העגלה אשר סביבו יסובב האופן והם היו דבוקים במכונה מתנה היו יוצאים: וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה. אחשוב שקומת האופן היא קום' ידו כי ככה יגביהו המכונה מהקרקע: ידותם ובריחם וחשוקיה וחשוריה. הנה ידותם הם הידות שהיו האופני' תחובי' בהם כמו שבאדמו ובריח' הם הענלות הגדולות שסביב האופני' כי הם על גביהם וחשוקיהם הם הענלות הקטנות שסביב ידות האופני' כי הם מדובקים ונקשרים בהם וחשוריהם הם כמו עמודי' וזרועות יבאו מענלה הקטנה אל הענלה הגדולה. וכל זה היה מוצק ומחובר בהתכה לא במלאכה: המכונה כתפיה. ר"ל שהכתפות אינן מחוברות בלוחות הנחשת והם סרני הנחשת חבור מלאכותי אך היו בעצמם יוצאים מהמכונה: ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב. ר"ל שהכן שהיה בראש המכונה שהיה חצי האמה היה עגול סביב. כמו שקדם והיה זה על ראש המכונה כי מתחת היה הכל מרובע כמו שקדם. וידותיה והם הסלבים ומסגרותיה אשר סביב הסלבים בדרך מלאכה: ויפתח על הלוחות. ר"ל שבבר חקק וקבע סביב הלוחות בדרך שעשה מהמכונה בעצמה: ידותיה. והם הסלבים: ומסגרותיה. ר"ל מהמכונה בעצמם. ואחשוב שהאופנים לא היו סובבים כי היו מחובדים בהתכה עם המכונה אך הכל היה אחד מוצק. והנה זכר כי ככה גם כן היו הכרובים ואריות והתימורות שהיו על המסגרות בצד כל אחד מהם והיו מחובדים סביב הכל היה מעצם המכונה מוצק. והנה התימורות היו בצורת פקעים כמו שזכרנו בזה שקדם ובדמה שהיו בצורת בקר בצד אחד מהם כמו שקדם אשר בים. והנה הרצון באחרו כמער איש סביב שבצד כל אחד מהמסגרות היו מחובדים סביב. ויהיה הרצון באחרו כמער איש כשעם אחרו איש מהם והוא הרצון בו בהכלות כל איש מהם שם מחוברות סביב מעצמותם וכמוהו בחצרה נבע: כולה עשה את עשר המכונות מוצק אחד. ר"ל שכל אלה מהן עם כל אלה הדברים הנלוים לה הם כלם נעשים בהתכה ובזה האופן הם מחוברים לא בדרך מלאכה והם כלם במדה אחת ובקצב אחד לא היה ביניהם שום שנוי במדה ובתמונה: הנה הכיור היה משמש לקדש ידיו ורגליו של כהן כמו שמזכר בתורה והיה משמש להדחת מעשה העולה גם כן כמו שנזכר בספר ד"ה. וזכר שקושר הכיור היה ארבע באמה וידענו שהוא היה עגול בשפתו והיה נבהו בשיעור שיחזיק הכיור האחד ארבעים בת שהם מאה ועשרים סאין ולזה הוא מבואר שלא היה שיעור חלל הכיור כי אם תשע פעמים אמה על אמה ברוס אמה:

ויתן

כלי יקר

ע"כ ועיין רש"י וכן הרלב"ג וכן מהרי"ל והיו גם כן הכיורים לקדש הכהנים ידיהם ורגליהם כנזכר בתורה ה':

וזה מעשה כו' ועל וכו' וארבעה כו' ופיהו כו' וארבעה כו' וידות כו' ומעשה כו' וארבע כו' ובראש כו' ויפתח כו' כותל כו' עיין רש"י והרד"ק והרלב"ג ז"ל ועל המסגרת אשר בין הסלבים עיין רש"י וכן הרד"ק ע"ש וארבעה לאופנים עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק והרלב"ג ומהרי"ל ופיהו מבית עיין רש"י והרל"ק והרלב"ג והכוונ' לדברי שהיה לאפר מקלת מהמכונות יהיו מרובעו' וקלתם עגולות לז"ל מרובעות ולא היה בהם אפי' לחת עגולה לז"ל לא עגולות כלל. וארבעת האופנים עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל אולי הוא הענ' התחוב בלולן כרש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף וכן מהרי"ל ז"ל והוסיף לו' שלין כוונת הכתוב לו' וארבעת האופנים כו' שעשלם שבבר הזכיר זה למעלה וארבעה לופני נחושת וא"כ יהיה זה מיותר ואין לו' בהם ארבעה אופנים אולת הנזכר לבל כוונת הכתוב הזה לו' שלארבעה האופנים הנז' שעשה מתחת למסגרות וידות האופנים ג"כ שהם בדמיון הענ' התחוב בלולן העגלה אשר סביבו יסובב הלולן וקומת הלולן הנה כל זה היה אמה וחצי האמה בגובה ע"כ וק"ק דהא בלו' שקומת הלולן אמה וחצי האמה בזה בכלל ענין הידות שלהם התקועות בלמעלה הלולן שעל ידו מתגלגל ולינגו מוסיף היה בגובה כלל ג"כ מה היה מדרך לבלול בגובה הלולן גם הידות: ולע"ד בהבנת הפסוק דמילי מילי קתני הלשונה הודיע מקום הארבעה לאופנים הנז' שהיו מתחת למסגרות וז"ש וארבעת האופנים בה"ל הידיעה בלומר הידועים והנז' בפסוק וארבעה לופני נחושת היה מקומם למתחת למסגרות והודיע ענין ידות האופנים והוא הענ' התחוב בלולן הנה היה במכונה ומה הולך והודיע ענין שליבי שקומת הלולן אחד אמה וחצי האמה:

ומעשה האופנים כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק. ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל. והוסיף בזמ"ש כלולן שלמה בחכמתו מה שעתיד לגלות יחזקאל בזלולכן עבה בני מור ופני אריה ופני אדם הוא בני הכרוב דמות אדם בכנפים ולא זכר פני בקר אולי לא הגדיה עוף כ"כ לו לסגה אחרת:

וארבע כתפות כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל שכוונת הכתוב לו' שהיו הכתפות דבקות בהוא סביב הנקב והלמה מן המכונה יצוקות מתנה. המכונה כו' רש"י ז"ל היא מחוצה במו שכתבתי למעלה:

כִּכְבֵשׁ עוֹבֵד דִּיבּוּק: וּפִימֵיהּ מְגָיוּ לְקָרוֹנָתְהוֹן וּלְעֵילָא בְּאַמְּתָא וּפוּרְיֵיהּ סְגַלְגַּל עוֹבַד כַּנְתָא אַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא וְאַף עַל פּוּמֵיהּ קָלִיעִין וּגְדַנְפֵיהוֹן מְרַבְּעִין וְלָא סְגַלְגַּלִין:
וְאַרְבָּעָא גַּלְגַּלְיָא לְמִלְרַע לְגַדְנַפְּיָא וְאַשְׁדַּת גַּלְגַּלְיָא בְּבִסְיָסָא וְרוּמֵיהּ דְּגַלְגַּל חַד אַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא:
וְעוֹבַד גִּלְגַּלְיָא כְּעוֹבַד גִּלְגַּלֵּי מְרַכְּבַת יְקָרָא אַשְׁדַּתְהוֹן וְגַבֵּיהוֹן וְחוּפֵיהוֹן וְכִיבּוּשֵׁיהוֹן כּוּלָּא מַתֵּךְ:
וְאַרְבַּע כַּתְפִּין לְאַרְבַּע זְוָיָן דְּבַסִּיסָא חֲדָא מִן בְּסִיסָא כַּתְפָּהָא: וּבְרֵישׁ בְּסִיסָא פַּלְגוּת אַמְּתָא רוּמָא סְגַלְגַּל סְחוֹר סְחוֹר וְעַל רֵישׁ בְּסִיסָא אַשְׁדַּתְהָא וּגְדַנְפֵּהָא מִינָּהּ: וּגְלַף עַל לוּחָיָא אַשְׁדַּתְהָא וְעַל גְּדַנְפֵּהָא כְּרוּבִין אַרְיָוָן וְצוּרַת דִּיקְלִין כְּיַבֵּשׁ חַד וּמַדְבַּק סְחוֹר סְחוֹר: כַּחֲדָא עֲבַדַת עֲסַר בְּסִיסָיָא מַתֵּךְ חַד מְשַׁחְתָּא חֲדָא עוֹבְדָא חַד לְכוּלְּהוֹן: וְעָבַד עֲשַׂרְא כִּיוֹרִין דְּנְחָשָׁא

ארבעין

מעשה י' וסי' האפנים במעשה. והיה כנור ונכל. אשר ברכו יי' צבאות. אנחנו החמר. לא יבנו ואח' ישב. כי מעמדם. השמים מספרים. לפנים הארץ יסדת. ויהי נועם יי' אלהינו ב' בו:

מֵעֵבֶר אִישׁ לְיוֹת: וּפִידְהוֹן מִבֵּית לַכּוֹתֶרֶת וָמַעְלָה בְּאַמָּה וּפִיהָ עָגֹל מַעֲשֵׂה־כֵן אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה וְגַם־עַל־פִּיהָ מִקְלָעוֹת וּמִסְגְּרֹתֵיהֶם מְרֻבָּעוֹת לֹא עֲגֻלוֹת: וְאַרְבַּעַת הָאֹפַנִּים לְמִתַּחַת לַמִּסְגְּרוֹת וִידוֹת הָאֹפַנִּים בַּמְּכוֹנָה וְקוֹמַת הָאֹפַן הָאֶחָד אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה:
וּמַעֲשֵׂה הָאֹפַנִּים כְּמַעֲשֵׂה אֹפַן הַמֶּרְכָּבָה יְדוֹתָם וַגְבִיהֶם וְחִשֻּׁקֵיהֶם וְחִשֻּׁרֵיהֶם הַכֹּל מוּצָק: וְאַרְבַּע כְּתֵפוֹת אֶל אַרְבַּע פִּנּוֹת הַמְּכֹנָה הָאֶחָת מִן־הַמְּכֹנָה כְּתֵפֶיהָ: וּבְרֹאשׁ הַמְּכוֹנָה חֲצִי הָאַמָּה קוֹמָה עָגֹל סָבִיב וְעַל רֹאשׁ הַמְּכֹנָה יְדֹתֶיהָ וּמִסְגְּרֹתֶיהָ מִמֶּנָּה: וַיִּפְתַּח עַל־הַלֻּחֹת יְדֹתֶיהָ וּמִסְגְּרֹתֶיהָ כְּרוּבִים אֲרָיוֹת וְתֹמָרֹת כְּמַעַר־אִישׁ וְלִיוֹת סָבִיב: כָּזֹאת עָשָׂה אֶת עֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת מוּצָק אֶחָד מִדָּה אַחַת קֹצֶב אֶחָד לְכֻלְּהֶנָּה:
וַיַּעַשׂ עֲשָׂרָה כִּיֹּרוֹת נְחֹשֶׁת

ארבעים

מעבר איש לויות. מלא כל אחד מן הכתפות היו לוויות של זכר עקבה מלמעלה: מעבר איש. כמו איש אל אחיו וכן ביריעות אשה אל אחותה: ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. כיהו של כן יוצא בתוך פיה של כותרת והכותרת הוא גב המכונה עשוי כמין כובע משפע. מכל גדיו ובתמונו נבקות נקב עגול אמה והלי אמה רוחב בעגול וסביב מותו נקב כמין היקף מחילה חלי אמה גובה סביב וכך מפורש למטה בענין שנאמר ובראש המכונה חלי אמה קומה עגול סביב והו' קרוי פי הכותר' והכן מונח על מותו היקף ושולי הכן המתיו תחובין בתוך פי ההיקף ולמעלה הימנו הוא בולט אמה והוא שהמר כאן ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה: ופיה עגול מעשה כן. ופיה של כותר' עגול דומות כן העגול: אמה וחלי האמה. רוחבה בעגול וגם על פיה מקלעות לודת פרחים: ומרבעה אופנים מתחת למסגרו' שהמסגרות מיד אופן ליד אופן כמו שפירשתי: וידות האופנים. לה הוא עין התחוב באופנים וקורין מיי"ס"ל: במכונה. דביקים מצוקים במכונ' ביליקה: כמעש' אופן המרכבה. תרגם יונתן כעובד גילגלי מרכבה יקרא: אופן בתוך האופן שתי וערב כמו שאמור ביחזקאל במרכב' גבוה: ידותם. מיי"לי: ובביהם. בויי"לם בלע"ז הם הנקבים: וחשוקיהם. עיגול' סביב שהוא קיסורין: וחשוריהם. זרועות האופנים התחובים מגביהם לחשוקים' שקורין ריי"ם בלע"ז: ומרבע כתפות. כמו שפירשתי למעלה שהוא סביב הנקב ול' פעמוקיו כתפו' להם ולא שכאן כאן לא לומרומן המכונ' כתפי':

חלי אמה קומה עגול. היא מחילה כמו שפירשתי למעלה שהוא סביב הנקב והחת' מרובעת? ועל ראש המכונה ידותיה. הם סרני הנחשת החתוכים למעלה: ומסגרותיה ממנה. מסגרות החתוכות הולקו עמה ולא שחיברן לאחר כן: ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה. התחתומות על שניהם פתח וחקק כרובים אריות ותימורות: כמער איש ולויו'. פתח סביב כזכר ונקבה החבוקין בזרועותיהן כן פירשו רבותינו: כמער. לשון חיזה ודיבוק *ופירושו איש ולוייתו זכר ולוייתו ולפי משמעותו לויות לשון דיבוק שול"דורא בלע"ז כמו לויות היה שם עשיות כמער איש והמער כמו שפירשנו: מוצק אחד. כשם שיצק את הרשעונות כן יצק את כולם: עשרה כיורות. כתוב בדברי הימים את מעשה העולה ידיהם בם והמר רבי כיורות הן הן סירות כמה לתת אמר ככיור אש בעניים וגו' וכן והכה בכיור:

על

דלבג

ע"כ ועיין רש"י וכן הרלב"ג וכן מהרי"ל והיו גם כן הכיורים לקדש הכהנים ידיהם ורגליהם כנזכר בתורה ה':

וזה מעשה כו' ועל וכו' וארבעה כו' ופיהו כו' וארבעה כו' וידות כו' ומעשה כו' וארבע כו' ובראש כו' ויפתח כו' כותל כו' עיין רש"י והרד"ק והרלב"ג ז"ל ועל המסגרת אשר בין הסלבים עיין רש"י וכן הרד"ק ע"ש וארבעה לופנים עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק והרלב"ג ומהרי"ל ופיהו מבית עיין רש"י והרל"ק והרלב"ג והכוונ' לדברי שהיה לאפר מקלת מהמכונות יהיו מרובעו' וקלתם עגולות לז"ל מרובעות ולא היה בהם אפי' לחת עגולה לז"ל לא עגולות כלל. וארבעת האופנים עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל אולי הוא הענ' התחוב בלולן כרש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף וכן מהרי"ל ז"ל והוסיף לו' שלין כוונת הכתוב לו' וארבעת האופנים כו' שעשלם שבבר הזכיר זה למעלה וארבעה לופני נחושת וא"כ יהיה זה מיותר ואין לו' בהם ארבעה אופנים אולת הנזכר לבל כוונת הכתוב הזה לו' שלארבעה האופנים הנז' שעשה מתחת למסגרות וידות האופנים ג"כ שהם בדמיון הענ' התחוב בלולן העגלה אשר סביבו יסובב הלולן וקומת הלולן הנה כל זה היה אמה וחלי האמה בגובה ע"כ וק"ק דהא בלו' שקומת הלולן אמה וחלי האמה בזה בכלל ענין הידות שלהם התקועות בלמעלה הלולן שעל ידו מתגלגל ולינגו מוסיף היה בגובה כלל ג"כ מה היה מדרך לבלול בגובה הלולן גם הידות: ולע"ד בהבנת הפסוק דמילי מילי קתני הלשונה הודיע מקום הארבעה לאופנים הנז' שהיו מתחת למסגרות וז"ש וארבעת האופנים בה"ל הידיעה בלומר הידועים והנז' בפסוק וארבעה לופני נחושת היה מקומם למתחת למסגרות והודיע ענין ידות האופנים והוא הענ' התחוב בלולן הנה היה במכונה ומה הולך והודיע ענין שליבי שקומת הלולן אחד אמה וחלי האמה:

ומעשה האופנים כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק. ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל. והוסיף בזמ"ש כלולן שלמה בחכמתו מה שעתיד לגלות יחזקאל בזלולכן עבה בני מור ופני אריה ופני אדם הוא בני הכרוב דמות אדם בכנפים ולא זכר פני בקר אולי לא הגדיה עוף כ"כ לו לסגה אחרת:

וארבע כתפות כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל שכוונת הכתוב לו' שהיו הכתפות דבקות בהוא סביב הנקב והלמה מן המכונה יצוקות מתנה. המכונה כו' רש"י ז"ל היא מחוצה במו שכתבתי למעלה:

ובראש מרובעת ועל כו' עיין רש"י ז"ל: **ויפתח** על הלוחות עיין רש"י וכן הביא הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"ל כמער איש שהיו גבוהות יותר מקומות הדש ורחבם מחוברת סביב למעלה מלויות ומדובקות ביליקה ע"כ ולפי' מז"ל הסירה זה"ו ובתיבת כמער איש ולויות כאילו אמר וכמער איש ולויות שמוסיף על עניינים הראשונים הנז' בפ"ו ולדעת העפרסי' ניחא שמפרש שהיו הכרובי' ואריות ותמורות אשר בסופן דבוקי' כמער איש ולויו הנז' ל:

כזאת עשה כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג הרחיב יותר ע"ש וכן מהרי"ל ז"ל:

ולע"ד כי הבאר מכונות נעשו יחדיו בבת אחת בהתכה כלי אלה יהיה ביניהם כלל וז"ש כזאת עשה את עשר המכונות שבראה שבבר היו מצויירות שם במעבה האדמה מדלה קאמר עשה עשר מכונות שלם היה לאפר לפרש שעשאן זאת אחר זאת לבל בא' את עשר המכונו' מוצק אחד מורה שהיו יחדיו במוצק אחד ושלא היתה ההשואה בהיותם כולם בהתכה כי לא גבי בהיות כן בבת אחת ובזה מוצק אחד ויורה על זה אומרו מידה אחת קצב אחד שמאמר קצב אחד מיותר כי הו' מידה אחת כי זה הכריח להרלב"ג ז"ל לפרש קצב בתמונה לבל לאפשר שיתר קצב אחד להורות שקצבה זו של עשרה יחדיו היתה קצב אחד בבת אחת קצבה לכל הנה כאמור: ומה שבא רמז בענין המכונות כמעשה אופן המרכבה וה"ל ויחז"ל פי' שהכוונה באופן המרכבה העליונה הקדומה זה יורה היות המכונות דמיות למרכבה עליונה שזה יגיד על ענין היום והעמודים שזכרנו היותם דומים היום בעשר כיורות בלי מה הים במלכות שמים שעל המרכבה ולאחריהם המרכב' ורמזה במכונו' ולכן היו עשרה המכונות והכיורי' כי כולם בחכמה גדולה ע"י שלמה ע"כ ומיסורת מדבר ה' לאפר דבר לדוד ע"ה לבלול במקדש ובכליו כל העולמות שבמעבה בראשית:

ויעש עשרה כיורות נחושת כו' במדרש הדשה עשרה כיורות כדי להרבות הגשמי' שהם בכיו' עשרה כיורות כנגד עשרה דברות ולמה לא עשה במדבר אלא כיור אחד שלא היו שרצים לרוחצים גשמי' במדבר שהמן יורד להם והבאר עמהם בא שלמה ועשה עשרה כיורות להרבו' גשמי' שהיו בארץ ישוב והיו צריכים גשמים הרבה שנ' ארץ הרים ובקעות לרבעים בת יכול כנגד ד' רבעי' יום שבהם נתנה התורה לרבעה ימים לכל דבר וכו' שלמה עשה כל כיור ד' אמות שנ' ארבע באמה הכיור הלו' עשר מכונות כנגד עשרה מאמרות על כל מכונה לאמירה על כל כיור דבר עכ"ל: ולע"ד לדרך מה שיכות יש לכיורות עם הדברות כי לא בשביל המיסבר עשרה: ועד קשה לו' ולמה לא עשה במדבר וכו' אחר לו' עשרה כיורות כנגד עשרת הדברות כי

קיעיל

ויתן את המכונות חמש על כתף הבית מימין · הרצון בבית ההיכל ובמה שבין הכותל הדלומי וכותל העזרה שם תעשה כיורות והתעשה הנשארי שם במה שבין הכותל הצפוני מן ההיכל וכותל העזרה · ואפשר שנאמר והוא יותר נכון שהבית המזכר בזה המקום הוא חצר הכהנים ובו היה המזבח החיצון שנזכר שם בספר ד"ה שהיה שעורו עשרים אמה באורך ובארוחב ובעומק ושם נזכר כי הוא עשה חצר הכהנים ונתן היה מוכתף הימנית קדמה ומול נגבה וזה מורה שכתף הבית הימנית המזכר בזה המקום הוא שב אל חצר הכהנים ולפי זה הפי' השני לא כלשונך לומר שיהיו הכיורים בין כותלי ההיכל וכותלי העזרה אבל יהיו לפאת מזרח מההיכל ואולם היה היה לפאת מזרחי' דלומי' שבחצר הכהנים והנה היה במקום היותר פחות שם לפי מה שנאמרו בפרשת ויקרא ולזה היה מקום הדשן לפאת מזרח מחצר הכהנים: ויעש חירם את הכיורות · הרצון בו הסירות וכן אמר אח' זה ואת הסירות ואת היעים וכן כתוב בדברי הימים בשני אלו המקומות והנה ענין אלו הכיורות הוא מענין אמרו והכה בכיור לו בדוד והנה אלו הסירות היו משמשות לשים בהם דשן המזבח: ואת היעים · הם מגרפות של נחשת לדשן בהם המזבח: ואת המזרקות: הם כלים יקבלו בהם הדם להזות על המזבח:

ואת

אַרְבָּעִים בַּת יָכִיל הַכִּיּוֹר הָאֶחָד אַרְבַּע בָּאַמָּה הַכִּיּוֹר הָאֶחָד כִּיּוֹר אֶחָד עַל־הַמְּכוֹנָה הָאֲחַת לְעֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת: וַיִּתֵּן אֶת־הַמְּכֹנוֹת חָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִיָּמִין וְחָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִשְּׂמֹאלוֹ וְאֶת־הַיָּם נָתַן מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית קֵדְמָה מִמּוּל נֶגֶב:

ב' פתח זקף

ה' · ה'

וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה:

מ

ג' מ"ל · ויהי חירוס יפסלו · ויעש חירוס

עַמֻּדִים שְׁנַיִם וּגְלֻת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתַּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גְלֻת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים:

ז' חס'

ואת

כלי יקר

קמ"ל זו שייכא הכף לאו' עבר כיורות כדי להרבות הנסמים ובפסוק עצמו ל"כ היה לו להתחיל מתחילת דבריו בקוסיא זו · ועוד לו' בא שלמה ומבר י' כיורות וכו' הוא מיותר שכבר זכר זה בתחילת דבריו · ונראה לבא אל כוונת המאמר הזה בהצעה אחת והיא כי יש תורה שבכתב ותורה שבעל פה ועל כן נאמר עקב אשר שמע אברהם וכו' חוקותי והורותי תורותי שתים והנה תורה שבכתב כמשלה ללחם ושבעל פה למים היוצאים מן הבאר של מרים ולכן אמר ואברהם אל הסלע שבכתב כמשלה ללחם ואחד לו הלכה אחת והוא נותן מים והעשם כי להיות הבאר הזה במ"לכות תורה שבעל פה היא ביאור לתורה שבכתב · הוא התפ"ארת מדרגת נבואת משה ע"ה ולזה הוריד להם משה המן כי אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אם אין הלחם נכסף מהתורה שבכתב והמן אבל המים מתורה שבעל פה וע"ז הנביא אמר הוי כל צמא לכו למים וחז"ל אמרו הוי שותה בצמא את דבריהם · ועל תורה שבכתב אמר ואשר אין לו לחם וכו' ולפעמים במים תכלול תורה שבכתב ושבעל פה בבחינת המים שמולידים הלחם על ידם · והנה בנין המקדש תיקון העולם הו' להוציא מתחת ידם הנחש הקדמוני והיסיא האדמה מן הארירה אשר ארר ה' ולכן נמצאו במקדש כל הפרעים אשר בבריאת העולם חכמה ותבונה ודעת כאשר זכרתי למעלה בפסוק וימלא את החכמה כו' ובזה יובן מה שאמרו כאן חז"ל בסוף המאמר עשרה כיורות כנגד עשרת הדברות ובסוף המאמר ובסמוך אמרו שהעשרה מכונות כנגד עשרה מאמרות על כל מכון' אמירה על כל כיור דבור ע"כ מונו לו' שהמכון כדי שהכיור וכנו יהיו יחדיו בתיקון העולם בי' מאמרות שנברא העול' עם עשרת הדברו' כמאמר חז"ל במונים ארץ וכל יושביה אני כוננתי עמודיה סלה שאחז"ל שהעולם היה מתמוגג וע"י אנכי ה' אלהיך תקנתי עמודי הארץ וכל זה רמז ביתור לשונו שאמר על כל מכונה אמירה על כל כיור דבור ר"ל שהמכון האתאחדות הבני עניים כי בזה יתקיימו כאילו עתה מתחדש כבר בעוריו והכיורים רמוזים לתורה שנמשלה למים כי על פי הדברים האלה נכרת הברית עם ישראל על התורה שבעל פה כמו שאמרו חז"ל אל תקרי על פי אלא על פה כי היא המבררת הדברים על מתכונת' ולזה התחיל במכונות שהם בריאה חדשה בעולם וזה ע"י התורה הרמוזה אחר כך בכיורים שאלמלא היא לא נברא הע"ה עולמו שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי אלבד שטבע הענין ומציאותו מחייב לעשות כנו תחילה ואחר כך הכיור כדי שיוסד הכף בכנו ולא יהיה נע ונד הנה כענין הארון שאמר בצלאל שראוי להקדים המשכן ואחר כך כליו ואמר לו משה בצל אל חיית וכו' ולז"א המאמר שהכיורות האלה תכלית רבויים היה כדי להרבות הנסמים כדי שתרבה התבואה והמים והיו עשרה בדיוק כנגד עשרת הדברות והכוכ' כי כשיש קמח מרבוי הנסמים יש תורה והנה בתחיל' כשאמר להרבות הנסמים לא היה קשה ולמה לא עשה במדבר כו' כי היתה התשובה ברורה להשיב ולו' שלא היו ישראל צריכים מים במדבר המסשיק כיור אחד אבל כשהוסיף לו עשרה כיורות כנגד עשרת הדברו' שבתחזק' הקושיא של ולמה לא עשה במדבר כו' כי היה ראוי לעשות כן עשר' כיורים לרמוז אל עשרת הדברות וסוף סוף הרץ בדוחק שלא היו ישראל צריכים נסמים במדבר רמז באומרו במדבר כי להיותם הולכי מדברו' לא יאות נסמים לעוברי דרך כמו שאנו אומרים בתפילה ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכי' לענין הנשם בלבד בשעה שהעולם צריך לו ואם כן לא היו צריכים לנסמים מהבחינה הנז' ושמן ירד להם הבאר עמהם והיו שלימים בגופם בסיפוק צרכן וגם כן מוכנים בדעתם לחזות בנועם ה' ולא היו צריכים לרמז עשרת הדברות בעשרה כיורות כי אוכלי המן הם ולא כתבה תורה אלא לאוכלי המן וכל זה בכלל בתרוצו דמ"ש שהמן ירד להם והבאר עמהם אמנם כשבא שלמה והיה בדעתו להרבות הנסמים להיות ישר' בארץ ישוב לא במדבר והיה ארץ חרים וגבעות משתי בחינות אלו הוכרח לעשות עשרה כיורות כנגד' בתחילת המאמר ומה שהוסיף לו' שניה בא שלמה ועשה עשרה כיורות כו' הוא בשביל שרצה לחדש ולו' שמלבד מה שהרבה ממנין הכיורות הנה הרבה עוד בכמות הכיור במה שהיה מכיל ארבעים בת יכיל שזהו יועיל להרבות הנסמים יותר ז"ש בא שלמה ועשה עשרה כיורות להרבות הנסמים שהיו בארץ ישוב והיו צריכים נסמים הרב' שנא' ארץ חרים ובקעו' ולזה עשאו ארבעים בת יכיל הכיור האחד וגם כן לענין התורה רמז עוד אלו ארבעים יום שבו נתנה לישראל שתכלית רבוי הנסמים הנעשה משיעור מה שיכיל הכיור ארבעים בת תכליתו להשיג התורה על ידי רבוי התבואה והקמח כי כשיש קמח יש תורה כנגד ארבעה ימים לכל דיבור כן עשה שלמה ע"ה ארבעה אמות כל כיור להיות קמח ותורה אחדים בכיורים עשרה · למדנו מהמאמר הזה תכלית רבוי הכיורים עשרה כדי להרבות הנסמים ועשרה כנגד עשרת הדברות כדי שיהיו תורה וקמח יחדיו והיה שיעור ארבעים בת יכיל כל כיור לרמוז אל הארבעים יום שניתנה תורה בהם וארבעה ימים לכל דבור וכנגדן ארב' אמות בכיור · ועיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן תורה בהם וארבעה ימים לכל דבור וכנגדן ארב' אמות בכיור · ועיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל · ולע"דן לו' כיור אחד על המכונה אחת לעשר המכונו' ונראה' שכונת הכתוב להודיע מה שאחז"ל שבריאת העולם נתחדשה כמנת ע"י מכונה אע"כ מכונה אמירה ועל כל כיור דבור שהתאחדות המכונה יכיור יחדיו מורה על התאחדות העשרה מאמרות ועשרת הדברות יחדיו · ה"ר אמר הפסיק כיור אחד על המכונה אחת' שאמר המכונה בה"א לרמוז סוד המכונה לכונן העולם והתכלית בעולם יחדיו לעשר המכונות שהעשר מכונות רומזות לעשר המאמרות ולכך יתר הכתוב בלשונו לרמוז אל כל הזכר · ולפי הפשט יאמר שלא היו הכיורות מתנים לשבת היום במכונה ולמחר בזולתה אבל יושמו כמשפטן במקום אחד בו ר"ל אחד בה"א הידיעה שהכיור האחד המיוחד היה על המכונה הידועה האחד לא יסוב מעליה לזולתה וכולא בזה לעשר המכונות וכן יתייב

ערוך

על כתף הבית מימין · פירוש הבית עזרת הכהנים ושם היו נחונים הכיורות: על כתף הבית מימין · פירוש מימין הבית וכן משמאלו משמאל הבית לו יהיה פירוש מימין כיור שעשה משה ומשמאלו והכיורים היו לרחוץ מהם הכהני' ידיה' ורגליהם ולהליח בהם מעשה העולה כמו שאומר בדברי הימים · ואת היס · היס היה גם כן נתון בעזרה וכן כתוב בדברי הימי' ויעש חלר הכהני' והעזרה הגדולה וגומ' · ואומר ואת היס נתן מכתף הימנית קדמה וגומ' פירוש נתן היס בעזר לצד דרום משוך כלפי מזרח:

ואת

רשי

על כתף הבית · כנג' כתף הבית הימנית: מכתף הבי' הימני' · משוך מצד הדרו' לצד צפון וזהו קדמה מול נגב מקצוע מזרחית צפונית כנגד החוטר שבין כותל צפוני של בית לצד כותל העזרה לצד צפוני קרוי ממול נגב · משוך ומרוחק מן הדרום ואין מול וממול שוין בפתרון: סירות

ארבעים בתין ברטיבא מחסיל לכיורא חד ארבע אמין כיורא חד כיורא חד על בסיסא חדא לעשר בסיסיא: ויהב ית בסיסיא חמש על עיבר ביתא מימינא וחמש על עיבר ביתא משמאליה וית ימא יהב מעבר ביתא מימינא קידומא מקבל דרומא: ועבר חירוס ית כיוריא וית מגרופיתא וית מזרקיא ושיצי חירם למעבד ית כל עיבידתא דעבד למלכא שלמה בבית מקדשא דיי: עמודיא תרין ואגני קרונתון די על ריש עמודיא תרתין וסרינתא תרתין לכסאה ית תרתין אגני קרונתון די על ריש עמודיא: וית

כלי יקר

טעם הענין מאחר שכל כיור כנגד דבור מיוחד וכן כל מכונה מכוונת כנגד מאמר אחד לא יתכן להחליף ובגמרא כן מדקז"ל והקמית את המשכן כמשפטו וכי יש משכן לעני' המשכן כמשפטו אלא בכמה מקומות הפר זכה להיות בו:

ויתן את המכונות כו' מתוך הנז' במדרש תדשא בענין השולחנות כמו שהזכיר בסמוך ב"ה שהיה מימין כלי שיהיו עליו לחם ובלי ברכה בשולחנות הה' שמימין והחמש' שמשמאל ידהו כל רעה אשר תפתח מצפון וכן קבע עשרה כיורות חמשה מימין כיור משה וחמשה משמאל ע"כ · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ומהרי"ק ז"ל הביא כהרד"ק ז"ל במ"ש מימין ומשמאל של בית קאמר ולחז"ל ימין ושמאלו של כיור שעשה משה קאמר ע"כ והוא ממדרש תדשא · אלא שק"ק שלא נז' כיור משה כאן בפסוק עד שיסמוך בו שהם מימינו ומשמאלו · ואפשר שחז"ל אסמכוה בלשון משמאלו שאמר בכיור לא כן בתחילה שאמר מכתף הבית מימין אולי רצה לכלול הבני עניים יחדיו שהוא חמש מכתף הבית מימין הבית וחמש בשמאל הבית ואמר משמאל לרמוז אל הבית ביחוד ואמר מימין ולא מימינו לגלות שהיו מימין דבר אולת ימין הבית הוא כיור משה עליו הבלוס ומדשני קרא לו' באחד מימין ובאחד משמאל למדנו כן הה"ה דהוה מני למימר ליפכא אלא שרצה לרמוז אל כיור משה ע"ה בימין ולא בשמאל כי מולך לימין משה ע"ה:

ויעש חירום כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל הביא דעת המפרשים ז"ל:

ולע"דן לדקדק לו' חירום מלא וא"ו ולמעלה ויקרא את חירם לת חירם ועוד קשה יתור ויכל חירם לעשות את כל המלאכה וכו' שכבר הזכיר בתחילה ויעש חירם את כל מלאכתו ולמה יחס זה בלשון ויכל ולא בלשון עשייה ותחייב מזה עוד יתיר לו' אשר עשה למלך שלמה כי די שיאמר ויכל חירם את כל המלאכה למלך שלמה ומה בית ה' לכל בנית ה' · ונראה שהכתוב הודיע שלא נבה לב חירם לעשות הכלים רק העשייה כי אם גם לפי' הקלים שכל אומן יוכל לעשות כענין הסירות יעים ומזרקות עכ"ז המתחיל במלאה הוא גומרה בכל מכל ז"ש ויעש חירום יתר לו אות לכבוד ומעלה כיתר יתרו יען שהשיל עצמו ונטפל אפי' בדברים הקלי' ככיורו' יעים ומזרקות כי הוא התחיל בחמורות ויכל חירם לעשות את כל המלאכה שבאומרו את כל רמז שנטפל לכלות את כל הדברים ואפי' קל שבקלים באופן שעשה למלך שלמה בית ה' ר"ל בית ה' בשלימות מן הדבר הגדול החל ובקטון כילה · ודרך דרש לפשר שרמז הכתוב שכל זה עתיד ליחרב ולהיות חרמה וז"ש ויעש חירום כל המוסיף בורא בשליחות הבית כענין שנת חירום האמור בגמ' · ולהיות כי היה צורך בדברים האלה לשני עניינים הא' בשליחות הכותלים שלהם כלי למעשה מפולר מלא והענין השני להמשיך עליו מהקדושה עליונה אל כל כלי ופלי בדמותו ולכן אשר ירמוז אליו במקדש עליון שכן מצינו בבריאת העולם שאחרי שהזכיר מציאות הבריאה בראשי' ברא אלהים את השמים ואת הארץ בענין הזה הראשון הזכיר עוד ויכלו השמים והארץ וכו' ויכל אלהים ביום השביעי שבמלאות קדושת יום השביעי כלה הקב"ה ומשכלל בו ביום השביעי את כל מלאכתו אשר עשה שהיו בגוף בלא נשמה ונתנה בהם החיות הזה בשלמות יום השביעי וזהו ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה · כיולא בו הוא הנאמר במלאכת המקדש שהי' כדמות בניינו של עולם כמו שקדם במכונות שהיו לכוננו ולזה אחר שהזכיר תשלום עשיי' המלאכה ויעש חירום אפי' המזרקות · הזכיר עוד ויכל חירם לעשות את כל המלאכה שלשין ויכל הוא על השכלול מעין ויכלו השמים וכו' ויכל אלהים כו' שהוא השכלול ע"י הקדושה ולזה לא הזכירו כאן חירום אלא חירם כשמו כי הדברים הרוחניים קיימים בשיכותם ולא יקבלו נזק וחירום וחרמה אלא הגשמיים לצד וז"ש ויכל חירם את כל המלאכה אשר עשה למלך שלמה והכלי הוא שעשאו בית ה' נירא המקום מצד בית ה' ומי יכילנו מצד הקדושה הנוראה הנמשכת בכל הבר ובבר מהבר ס הנעשים הוא הנועם שברך משה ע"ה במעשה המשכן שאמר ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה כו' ואפשר להרחיב זה עוד במה שנפרש לומרו אשר עשה למלך שלמה מקושר אל ס"ק הפסוק אשר עשה למלך שלמה בית ה' שעשה ביאור מכונותיו למלך שלמה שיהיה בית ה' ר"ל קדוש ונורא:

ועמדים שנים מהרי"ק ז"ל וספר בכלל המלאכה אשר עשה כי רבה היא העמודי' שנים ושם העמודים החלקים בעצמה וגלות הכותרות אשר על ראש העמודים ובמ"ש כיתרו' שתים מורה שלא נעשו כי אם שנים לשני העמודים לא לארבעה כותרות לשניהם כמו שחשבו המפרשים עד כאן · ולע"דן לדקדק כי כל אלו הפסו' מיותרים שכבר הקש זכרון כל אלה הפרטי' שעשאם חירם ר"ל מה צורך להזכירם שנית · ונראה שאין הכוונה להזכיר שעשאם חירם שכבר אמר כאן בכלל ויכל חירם לעשות את כל המלאכה כו' וכל כוונת הפסוק להודיע ב' ענינים הא' שכל הכלים האלה נמצא המלך בעת יציקתם ולא מבחוצ כן יערכו בנחושת הטיירש כדע' מהרי"ק ז"ל כי לא נחשדו ח"ו על כך כי בלמונה הם עושים לבל נמצא המלך ס"ס בעת היציקה להורו' חיבה יתירה אליו יתב' והשתעבדות להמלא שם בעת היציקה ניצא שהפסוקים מתחילים מעמודי' שנים וכו' ענין בפני עצמו בלתי נמשך אל הקודם ויעש חירם אבל הוא נמשך אל המאחר והכי אמר עמודים שנים כו' ואת הרמונים כו' ואת המכונות כו' ואת היס וכו' ואת הסיר' וכו' כל אלה המרטי' הנז' דע לך כי בכבר הירדן יצקם המלך בעצמו ובכבודו במעבה האדמה · והענין הבני הודיע שכל צורך הכלים האלה נעשו בצורה ודמות הכלים שהיו באוהל מועד המשכן אשר עשה משה ע"ה כמו שרמז בפ' ואת הסירות כו' ואת כל הכלים האלה ברי והכתיב הכלים האהל כמו שנזכר בסמוך בפ"ד שהוא לרמוז אל אהל משה:

וְיַ֣ת רִימוֹנָ֗יא אַרְבַּ֤ע מְאָה֙ לְתַרְתֵּ֣ין
סְרִיגָ֔תָא תְּרֵ֥ין סִידְרִ֖ין דְּרִימוֹנִ֑ין
לְסְרִיגָ֥תָא חַדָּ֖א לְכַסָּ֣אה יַת תַּרְתֵּ֑ין
אֲגַ֣נֵי קְרוֹנַתְּוָ֔ן דְּעַ֖ל אַפֵּ֥י עַמּוּדַ֑יָא׃
וְיַ֥ת בְּסִיסַ֖יָא עֲשָׂ֑ר וְיַ֥ת כִּיוֹרָ֖א
עַשְׂרָ֥א עַל־בְּסִיסָֽיָא׃ וְיַ֥ת יַמָּ֖א חָדְרַ֑יָת
תּוֹרֵ֣י תְרֵי֔ עַשַׂ֥ר תְּחוֹת֖ יַמָּ֑א׃ וְיַ֥ת
דּוּדַ֖יָא וְיַ֣ת מַגְרוֹפְיָ֑תָא וְיַ֥ת מִזְרְקָיָ֖א
וְיַ֣ת כָּל־מָנְיָ֣א דְּאִילֵ֔ין כְּעוֹבַ֥ד מָנֵי
מַשְׁכְּנָ֖א דְּעֵבַ֣ד מֹשֶׁ֑ה כֵּ֣ן עֲבַ֔ד חִירָ֥ם
לְמַלְכָּ֖א שְׁלֹמֹ֑ה בֵּ֥ית מַקְדְּשָׁ֖א דַיְיָ֥
נְחֹ֥שׁ טָֽב׃ בְּמֵישְׁרֵ֣י יַרְדְּנָ֗א אַתִּיכִינוּן
מַלְכָּ֤א בְּעוּבֵי֙ גַּרְגִּשְׁתָּ֔א בֵּ֥ין סֻכּ֖וֹת וּבֵ֥ין
צְרֵתָֽן׃ וְאַצְנַ֣ע שְׁלֹמֹ֗ה יַ֤ת כָּל־מָנְיָא֙
מִסְּגִ֣י לַחֲדָ֔א לַחֲדָ֖א לֵ֑ית סוֹף֙ לְמִתְקַ֣ל
נְחָשָׁ֔א׃ וַעֲבַ֥ד שְׁלֹמֹ֖ה יַ֣ת כָּל־מָנְיָ֑א דִּ֥י
בְבֵ֖ית מַקְדְּשָׁ֣א דַיְיָ֔ יַ֤ת מַדְבְּחָא֙
דְּרַהֲבָ֔א וְיַ֥ת פַּתּוֹרָ֖א דִּי־עֲלוֹהִ֑י לְחֶ֣ם
אַפָּיָ֔א דַּהֲבָ֖א׃ וְיַ֥ת מְנַרְתָּ֖א
חמש

וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי
הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים
לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי
גֻּלַּת הַכְּתֹרֶת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃
וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת
עֲשָׂרֵה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃ וְאֶת־הַיָּם
הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת
הַיָּם׃ וְאֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים
וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מֹרָט׃
בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ
בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין
צָרְתָן׃ וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־
הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר
מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃ וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת
כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח
הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם
הַפָּנִים זָהָב׃ וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת
חמש

ל׳ זונין
מתחלבין

ל׳ הס׳

ת׳

הא׳ ק׳

ל׳ וחס׳

ג׳

ג׳

ג׳ מצר׳ ר׳

ג׳

ג׳

ג׳

ויגח ז׳ דגשין בקריאה וסי׳ משה את המטה׳ וינח יי׳ את הגוים׳ ויכתב בספר וינח׳ וינח שלמה את כל הכלים׳ וינח את נבלתו׳ וינח את שם׳ ויעש שלחנות׳ ונמסר גם בסדר קרח׳ מאד מאד ו׳ בקריאה וסימ׳ והמים גברו מאד מאד על הארץ׳ ויפרץ האיש מאד מאד׳ טובה הארץ מאד מאד׳ וינח שלמה את כל הכלים׳ וייראו מאד מאד׳ והנבאתי כאשר צויתי׳ ואת השלחן ג׳ בקריאה וסי׳ ואת כל כליו׳ וחברו ואת השלחן׳ ויעש שלמה את כל הכלים׳

בשתי שורות השורה הראשונה לפאת ימין מהאחרת וכן ראוי שיהיו מעכין המזבח׳ והנה לא זכר מעשה השולחן והמנורות לפי שכבר נעשה באופן שנזכר בתורה׳ לפני

רלבג

ואת כל הכלים האלה׳ קרי וכתיב הכלים האלה׳ והנה תרגם יונתן לפי הכתב שאלו הכלים היו נעשים בצורה שנעשה משה באהל מועד ומזה הבינו ואת כל הכלים האהל כאילו אמר את כל הכלים כלי האהל ומה וכמוהו רבים בלשונו׳ נחשת ממורט׳ ר״ל צרוף ונקי מכל סיג׳ בככר הירדן׳ ר״ל במישור הירדן׳ במעבה האדמה׳ ר״ל שחפר בעובי האדמה׳ ורה הדפוסים להתיך את כל הכלים האלה׳ כי לא היה ראוי לגנלם לעשות להם דפוסים יותר בהם זולת זה הדרך׳ וינח שלמה את כל הכלים׳ ר״ל כי מרוב משקלם הניח שלמה ולא חקור על משקלם כמה היה׳ ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית ה׳׳ ר״ל אשר בבית יי׳׳ את מזבח הזהב׳ הוא מזבח הקטורת אשר היה בהיכל׳ ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב׳ כבר התבאר בספר דברי הימים כי שלמה עשה עשרה שולחנות והניחם בהיכל חמשה ימין וחמשה משמאל שיהיו קצת השולחנות לפאת צפון וקצתם לפאת דרום כי כבר התבאר מדברי התורה שהשולחן היה בצפון והמנורה היה בדרום׳ לפני

כלי יקר

ואת הרמונים עיין רש״י ותהרי״ל ז״ל ואמר בהם לכסות לפי שהרמונים להיות על הסבכות היו מכסות אותם עד כאן׳ **ואת** המכונות כו׳ להיות המכונות רומזים אל עשרה מאמרות קדמו בעשיה אל העשרה כיורות הרומזים אל עשרת הדברות ולז״ל ואת המכונות י׳ ואת הכיורות י׳ על המכונות כמו שי׳ הכיורות עולים על המכונות כך י׳ הדברות עולים על י׳ מאמרות שבהם נברא העולם שהרי הדברות הם הם קיום׳ והעמדת העולם׳ כמו שנרמז ויהי ערב ויהי בקר יום הששי שרמז הז״ל אל הששי בסיון הם מקבלי בו יסר׳ את התורה מוטב והם לאו היה העולם׳ חוזר לתוהו ובוהו׳ זהה ועוד ראוי להקדים המכונות אל הכיורות עם היות הכיורות קודמין במעלה כדי שימצאו הכיורות מוכן לעבדת בו ז״ל הפסוק בעצמו ואת המכונות י׳ תחילה ואח״כ ואת הכיורות עשרה הטעם כדי שיהיו על המכונות ז״ל על המכונות׳

ואת הים האחד וכו׳ ולע״רן לדקדק יותר האחד כי יהיו שאחר הוא ולא שנים׳ ואפשר האחד המיוחד במעלה וחשיבות אחר כמוהו לא היה מעשה ידי אדם בבלו וקערירותו ושיכול כ״כ מים שעל דרך הסוד שמה שזכרתי הוא הים הזה רומז אל המלכו׳ שם אדנות יה׳ שהוא הבלוס האחדות׳ כי היא ה״א אחרונה שבשם ז״ש האחד ה״א אחד ויהיה כוונת הכתוב לתת טעם לקדימתו אל הבנים עשר בקר שהיה לו להקדים עשרת הבני׳ עשר בקר אל עשרת הים לקיומו כמו שהקדים המכונות עשר אל הכיורים לז״ח שבלו הקדים עשרת הים להיותו האחד באחדות עם העמודים הנו׳ ואח״כ את הבקר י״ב להיותם תחת הים בסוד ומדרגה תחתון׳

ואת הסירות לא״ל כמו שהביא מהרי״ל ז״ל ועיין הר״דק ז״ל ואמר הכתוב כן לפי שהיה שנוי בכיורות בין מה שעשה חירם למה שעשה משה כי משה עשה אחד וקטן וחירם עשה עשרה וגדולים לז״ל כי היה השנוי בהם מהטעם שזכרנו למעלה להרבות הגשמים בארץ ישראל לא כן במדבר שלא היה להם צורך הגשמים לזמנם בשאר הכלים כסירות ויעים ומזרקות ושאר הכלים שלא היתה בהם יצירה מחייבת שנוי הנה עשאם את כל הכלים האלה כדמות כל כלי האהל מועד כי לא שיבה אלא בדברים הברחיים ומה שאמר בית ה׳ ולא אמר לבית ה׳ כבר קודם בכסוף ויעש חירום שכונתו הנכונה היא ממשיך קדושה אל הבית ועשאו בית ה׳ נורא מאד מי יכילנו׳

בכבר הירדן יצקם כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הר״דק ז״ל והרחיב וכן הרל״בג ז״ל וכן מהרי״ל והוסיף במ״ש יצקם המלך ר״ל בכבוד ע״כ׳ ולע״רן כי לא יתכן שיתעסק המלך כי בחמונה הם עושים לכך נראה כי לחורות שלין חכמה ולין עצה ולין תבונה לנגד ה׳ לכך הלך המלך בעצמו ובכבודו שם לעבדת על יציקת הנחושת לכבוד ה׳ ולקדוש ישראל ולפי שהיתה מלאכת נחושת עמד עליה להיותה ביציקה וצריכה להוציאה לאורה שלימה ומפוארה ודרך דרש ביכל לפרש שאמר כאן יצקם המלך שהם היה מלך מלכי המלכים הק״בה יתבר׳ ויתעלה שבלי ספק לו ה׳ עזרתה לא יצלח׳

עמודים בכל הצירך אשר להם והעמידו אשר להם בלי פגם אלא והלו המלך יצק׳׳

וינח שלמה כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הר״דק וכן הרל״בג שהביא מלבקלס וכן מהרי״ל ז״ל׳ ולע״רן שלמה ע״ה עשה כלי נחושת ממורט כפולים ומכופלים כדי שלא יאבד מ״ל לו יסבר ימלא מוכן תמורתו ז״ש וינח שלמ׳ שהביא את כל הכלים המשמשי׳ כמו הגיעים והמזרקות והסירות מסיבת הבזיים מאד היו מהם משמשים ומהם מונחים בבית גנזים ז״ש מרוב מאד ר״ל מרבוי הכלים שהיה הרבה מאד מאד והודיע עוד נמשך מרבוי הנו׳ שלא נחק׳ משקל הנחושת כי אין מספר׳

ויעש שלמה וכו׳ עיין הר״דק ז״ל והרל״בג ומהרי״ל שלו׳ לעשות לו שהמלך נתן צורת הכלי׳ והוא צייר אותם בצייר וזכר רשונה מזבח הזהב כי עם היות שזכרו למעלה בתוך ספור בנין הבית ראה לזכרו כאן סבית עם שאר הכלים להיותו ממינם ולהשתתפו עמהם בשיבתם בהיכל ומ״ש את השולחן בלשון יחיד ומלינו בפי׳ ד״ה י׳ שולחנות ובהם לחם הפנים וה״כ אי אפשר לך לו׳ שהיו השולחנות מרובות לשים עליהם כלי הפחיטה ושולות מעין השולחנות הנו׳ בסוף יחיקאל אל כוונת הכתוב לו׳ ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית ה׳ ר״ל הכלי׳ אשר היה הלוי הלכי שיעשו בבית ה׳ השולחן אשר עליו היה לחם הפנים ואת המנורות ר״ל עשה הנרות אשר היה מעשה במנור׳ ולכן קראם מנורות הנה כל זה ר״ל השולחן והמנורות עשה שלמה חמש מימין וחמש משמאל לפני הדבי׳ הנה ה״כ אי׳ כאן חמש מימין וחמש משמאל אינו חוזר לבד למנורות כי אם גם לשולחן שזכר והיו ה״כ׳ שולחנות והבהם לחם הפנים גם ה״ל לחנות להרות עשוי ת מלבן לפחיטה כמו שאמרו חז״ל והיו מונחות במקומו׳ ועם היות שאמר הכתוב חמש מימין וחמש משמאל אין ראוי שתחשיב שהיו השולחנות מהם לימין ההיכל ומהם לשמאל ר״ל לדרום ולצפון וכ׳ המנורות כי כבר התבאר מדברי התורה שהשולחן מקומו בצפון והמנורה

חמש מימין וחמש משמאל · פי' מימין מנורת משה הגיה חמש מנורות וחמש משמאל מנורת משה אבל כל המנורו' היו גם כן בדרום וכן כל השלחנות בצפון ואומ' בדברי הימים על השלחנו' שהגיה חמש מימין וחמש משמאל ופירושו כמו במנורת חמש מימין שלחן משה וחמש משמאלו ועל כל המנורות היו מדליקין ועל כל השלחנו' היו מסדרין לחם לפי שיש מחלוקת בזה בדברי רז"ל הגרלה מן הפסוקי' כן הוא : והפרח · פרחי המנורה כמו שכתוב במנורת משה כפתור ופרח וכן הגרות שבע' בכל מנורה כמו במנורת משה וכן המלקחים : והספות · הם כלים עשויים בתכונת הבזיכים ואפשר שהם הנקראים בדברי רז"ל קיתון קיתונות ות"י וקוליא ותרגם אנקלוס ובזכה על שמה וקולתא : והמזמרות · כלי' שמזמרי' בהם : והפותו' לדלתות הבית · ת"י ומוגלסיא והם צירי הדלתות ואומ' כי צירי הדלתו' של הבית הפנימי שהוא הדבי' וצירי דלתות היכל עשה זהב אבל הדלתו' היו מעץ מצופו' זהב כמו שכתוב למעלה ולהיכל שלמר הוא פי' הבי' שזכר כי אמ' לדלתות הבית ופירו' לדלתו' שהיו להיכל כי הוא הנקרא בית בסת' באותם הבתים כי אין כתוב ולהיכל אלא להיכל בלא וי"ו והספריס שכתוב בהם וי"ו טעות הוא : ויבא שלמה · מה שהקדיש אביו נתן ממנו בבנין הבי' לכבוד אביו כי לא היה צריך לאותו הקדש כי לרוב היה לו כסף וזהב ונחשת אך לכבוד דוד אביו נתן ממנו במלאכת בית המקדש והשאר נתן באוצרו' בית יי' ופירו' ואת כל הכלי' כלי זהב וכלי כסף וכלי נחשת שלקח דוד מהדרעזר משאר הגוי' כמו שכתוב למעלה · ובדברים שלא נתן שלמה מקדשי דוד אביו דבר במלאכת בית המקד' י"ל לפי שידע שלמ' שופו ליחרב שלא יהו אומרים אומות העולם ומפני שהיה בנין הבית מחמש ומגזלות שגזל דוד לפיכך חרב וי"ל כך אמ' שלמה רעב היה בימי אבא שלש שנים שנה אחרי שנה והיה לו לבזבז ההקדשות האלה להחיות בהן עניי ישראל יהיו שמורין לעת צורך : מעיר

חמש מימין וחמש משמאל · אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח אם כן מצינו מנורה בצפון והתורה אמרה על ירך המשכן תימנה אלא של משה בחמצע חמש מימיו' וחמש משמאלה : והפרח · של מנורה : והגרות · בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה : והמלקחים · שמרימין בהן את הפתילה מתוך השמן : והסיפו' : כלי של מיני זמר הו' וכן מזמרו' המזרקות והסיפות לקבל דם והכפו' לבזיכי לבונה : מחתות · לחתות בהן תרומת הדשן וגחלי' להוליך ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטרת : והפתות מפתחות הדשן שמעתי שמפתין בהם את המנעול : לדלתות הבית · שהוא קדש קדשי' : לדלתי הבי' · שהו' להיכל כל פיתותיהן היו זהב : את קדשי דוד אביו · מה שנשאר הכסף וזהב שהקדיש אביו ומדר' אגדה שלא רצה שלמ' לתת מאותו הקדש לבנין הבית ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרין לפי שהיה יודע שסופו ליחרב לפי שלא יהו האומות אומרין קשה ירושתם שלקח' נקמתם מן הבית שנבנה מן גזילות וחבלות שגזל מהם דוד ויש אומרי' כך אמר שלמה רעב היה בימי אביו ג' שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשות הללו להחיו' בהן עניי' ישראל : נשיאי האבות לבני ישראל · של בני ישראל : מעיר

רלבג

לפני הדביר זהב סגור · הנה מפני שהשולחנות הם גם כן לפני הדביר ולא אבר זה אלא בתמורות ידענו שהמנורות יותר קרובות מקדש הקדשים מהשלחנותיהם היו כנגד האדון כי לפני יי' היו כמו שהתבאר מדברי התורה ומה שאמר והפרח והגרות והמלקחים זהב אין הרצון בו שלא יהיה השאר גם כן זהב אבל הרצון בו שעל פרחה שהיה בסוף יהיה ועד הגרות שהיו בקצה המנורה הנני הכל היה זהב וכן המלקחים היו זהב כמו שהוגבל בתורה וכמה אחר בתורה על ירכה עד פרחה זהב טהור : זהב סגור · ר"ל נקי וחזק וידוקה שזקוקין היה בשיסגרוהו תוך הכור בלא פס דבריס יוציאו ממנו סיגיו בעצן ולזה נקרא סגור : והספות · הם בדמיון כדים העשויים לשים בהם יין : והמזמרות · הם כלי זמר עשויים מזהב · ואפשר שיהיו גם כן הספות מיני כלי זמר : והמזרקות · הם לקבל הדם ולחשוב שהיו משמשים לדם קדשים אשר יזרק אל הקדש פנימה : והכפות · הם לשים בהם מלא קומץ לבונה להקטיר : והמחתות · הם לחתות בהם נחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הזהב : והפותות לדלתות הבית · ר"ל מה שיכנס ביד הדלת בו שהוא מחובר לדלת · הנה זה היה בדביר בהיכל מוזהב : ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית יי' · לאמרו מזה המקום כי שלמה עשה המלך שלמה את הבית הגדול הזה ואולם הקדשות דוד אביו שם באוצרו' בית יי' וידמה שלזאת הסבה לא התחיל לבנין הבית תכף מלכו כי בשנה הרביעית החל הבנין כמו שיבארנו משלו לא מאוצרות דוד אביו אשר הקדיש לייי' ובאילו היה זה מכוון מה"שי כמו שלא רצה שיבנהו דוד כי דמים רבים שפך כן לא הסכים שיבנה מאשר אסף דוד משלל הגוים במלחמה אך שלמה שהיה איש שלום והיה מה שקבן מהמחון מקובן עם השלום בו בחר ית' לבנות בחה שקבן מהמחון עם השלום · והנה ספר שבבר הקהיל שלמה אליו את זקני ישראל והם השופטים והחכמים ואת כל ראשי המטות והם הנשיאים להעלות ארון ברית יי' מעיר דוד ולהביאו בקדש הקדשים · וזכר שבבר היה זה בירח האיתנים והוא חדש תשרי בחג הסוכות ואחשוב שקראו ירח האיתנים כי בו המועדים היותר חזקים והיותר מיושרים אל השלמות לפי מה שנאמרו בבאורם לדברי העזרא ובפרשת פנחס באמרו רוב זה הענין · וזכר כי אם ביו כל זקני ישראל לבבוד הש"י ולא נאמר הלויים את הארון רק הכהנים ואע"פ שהיה נשיאת הארון מעבודת בית המקדש לא הסכימו בזה המקום שיעלו אותו הלויים לפי שהמצוה היתה להביאו בבית קדשי הקדשים והוא הדביר אשר לא היתה להכנס בו כי אם כהן גדול יום אחד בשנה וכאשר לא היה אפשר שיעלה הכהן הגדול הארון היה יותר ראוי שיכנסו אם הכהנים משיכנסו אם הלויים · ואולם בספר ד"ה כתוב שהלויים נשאו אותו והנה הרצון בו הכהנים כי מצאנו שנקראו הכהנים לויים בחזקות מה · ומזה המקום יש ללמד כי כשביאת ההכרח לתקן בית קדש הקדשים ראוי לבחור תחילה שיתוקן על יד כהן גדול אם אפשר זה ואם לא היה אפשר זה נתיר תחלה זה לכהני' ואם אין מהם יודע לתקן נתיר זה ללויים וכן מתחלנה לתחלנה שפלה מזקנה · והנה הענין עם זה אחל מצד שנעשה נמחבר על יד משה וכל כלי הקדש אשר היו באהל אשר הכין דוד לתת שם את ארון האלהים והנה היו ככלים בכלים הם הכלים שעשה משה :

והנה

בלי יקר

וכדברי רש"י בפותו' שהוא מפתח כן פירש רבי יצחק מגדליה במדרש כמו שנזכיר בסמוך בפסוק ותשלם כל המלאכה בס"ד ועיין הר"דק וכן הר"לבג וכדבריו נזכיר בשם רבי שמעון בפסוק ותשלם כל המלאכה בס"ד ומהר"יא ז"ל והפותות הם מה שיכנס בצד הדלת שהוא מחובר לדלת ע"כ : ולע"ד אין לייחס יותר למ"ד לקדש הקדשים ולמ"ד להיכל דהי"לל הבית הפנימי קדש הקדשים וכן לדלתי הבית ההיכל ועוד למה יסתום בתחילה בא"ו לבית הפנימי ולמ"כ יפרש שהוא קודש הקדשים ויאמר והפותות לקדש הקדשים ולדלתי ההיכל זהב וראה כי לדלתי קדש הקדשים וכן לדלתי ההיכל היו להם שתי מפתחות הם הפותות כרש"י שהו' לשון מפתח כנ"ל הא' מחוץ והשני מבית וכולן נפתחות מבזות וז"ש והפותות לדלתי הבית הפנימי דהייכו מחוץ וכן מבפנים לצד קודש הקדשים ז"ש לקדש הקדשים וכיוצא בזה בהיכל לדלתי הבית הייכו מבחוץ וג"כ בו בדלת הזה מבפנים ז"ש להיכל והנכון שהמנעול יהיה מבפנים ומבחוץ יראה כאילו אין שם מנעול שהרי אין בו רק קצן שבו יכנס המפתח לפתוח ולכן יקראו פותות המפתחות הללו על שם שמפתות למי שרוצה ליכנס שחוצב שאין שם מנעול ואין הדבר כן וז"ש והפותות לדלתות הבית הפנימי מצד הפנימי ז"ש לקודש הקדשים וכן לדלתי' הבית מצד הפנימי ולא מבחוץ ז"ש להיכל ר"ל לצד מפנימי ההיכל ולא מבחוץ ולא ידענו כן אלא מהכפל שאילו אמר לדלתות הבית הפנימי להודיענו הלא מבית אז מבחוץ המנעול אמנם עתה הודי שהוא לקודש הקדשים ר"ל לצד קדש הקדשים וכן לדלתי הבית להיכל :

ותשלם כל המלאכה וכו' פסיקתא רבתי ותשלם המלאכה אין כתיב כאן אלא כל המלאכה מלאכ' שבת ימי בראשית שלמה מכל מלאכתו אשר ברא אל"ים לעשות עשה אין כתיב כאן אלא לעשות עדיין יש מלאכה אחרת וכיון שבא שלמה ובנה את בית המקדש אמר הק"בה עכשיו שלמה מלאכת שמים לכך נקרא שלמה שהשלים הק"בה מלאכת שבת ימי בראשית מתוך מעשה ידיו ד"א ותשלם ותהי שלים מלמד שכל האומנים שהיו בונים בו לא מת אחד מהם ולא חלה אחד מהם ולא נשבר מברזות ולא קרדום לא חס בעיניו ולא נפסק כלי המלאכה ולא נשבר אחד מהם ולא מתה אתה על הדבר א"ר אלעזר לכבודו של ב"ו נעשה כן כל מאדי שעלה עם יעקב לקברו לא נפסק אחד מהם ועל בנין בית המקדש אתה תמה שנעשה כן ד"א ותשל' המלאכה כיון שהשלימו האומנין המלאכ' שלמה נפשם עכשיו דרשת שלא חלה א' מהם ועכשיו אתה דורש ששלמ' נפשם אמר הב"ה שלא יכחידו' אומות העו' ויבנו עמהם בניינות ויהיו אומרים אלו הם שבנו עם שלמה בנין הא"ל ומהו ותשלם עלי לשלם להם מתן שכר מה כתיב למעלה והפותה' אשר לבית אמר רבי יצחק מגדליה ורבי שמעון רבי יצחק אומר הבלוטין שבמפתחות היו של זהב ורבי שמעון אומר אף הפותחת שתחת הציר היו של זהב ואלו היתה הפותח' חסר' בלוט א' לא היתה המלאכה שלמה לכך סמך והפותה' אשר לדלתות ותשל' כל המלאכה עכ"ל ורלוי לדקדק מלי הדייק מיתור כל קרא אשטריך לומר כל ללמד שכל המלאכה ולפי' דב' קטן שבה נגמל ואלו אמר ותשל המלאכה היה מובן המלאכה הנזכרי' בכללה וכדמסיק רבי יצחק דליף מסמיכו' והפותו' אשר לדלתות זהב וסמיך ליה ותשלם כל המלאכה כו' הן אמת דמאומרו ותשלם נוכל ללמוד זה דלשון שלימות מורה לגמרי בכל פרטי המלאכה וז"ש ותשלם המלאכה אין כתיב כלי' דזה הלשון היה מספיק אלא כל המלאכה לרבויי את' בתיבת כל את מלאכ' שבת ימי בראשית ועוד קשה מה שייכו' יש למלאכ' שבת ימי בראשית עם בנין בית המקדש עד שיאמר אשר ברא אלהים לעשות עדי ויש מלאכה אחרת ועוד קשה ל' שהשלי' הב"ה מלאכת שבת ימי בראשית לתוך מעשה ידיו שזה ענין מתחלף אל הענין מ"ש בתחילה אמר הב"ה עכשיו שלמה מלאכת שמים דפתח במלאכת שמים בפרש ותסיי' במלאכת שבת ימי בראשית ותהו לתוך מעשה ידיו דהי"לל ע"י מעשה ידיו ועוד ותשלם ותהי שלום כו' מהיכא ליף כל הני פרטי דקאמר לא מת ולא חלה ולא נשבר מברזות ולא קרדום גם קשה יותר בלשונו דקאמר לא חס בעיניו ולא נפסק כלי המלאכה ומבלבל הענין דפתח בבוני' ולא"חב הזכיר הכלי' מברזות וקרדום ולמ"כ חוזר לבוני' לא חלה ולא"חב כו' ולא נפסק כלי המלאכ' שמדבר בכלי המלאכה ועוד קשה דכיון דהקשה עכשיו דרשת שלא חלה א' מהם ועכשיו אתה אומ' שלמה נתוסם כו' מאי משני אמר הב"ה שלא יכחדוס לומות העולם ויבנו עמהם בנינות כו' לאכת' קוטית הניגוד במקומה עומדת היא ויוכן אומר מהו ותשלם כל המלאכה כו' ונראה דהמאמר מבריע מתוך ל' כל כי דיי שיאמר ותשלם המלאכה ז"ש אין כתיב כאן אלא ותשלם כל המלאכה מז' דורש נזיר שזה שב כאן כל ונאמ"שם במעשה בראשי' מכל מלאכתו מכאן נלמוד שכל המלאכ' הלמו' כאן במלאכ' ז' ימי בראשי' דקאמר שקבל שלימו' ומעל' וזהו ותשל' כל המלאכ' ואל זה כיון במה שבני' פ' מכל מלאכתו ללמוד מתיבת מכל עם תיבת כל לב"ש מלבד ההכרח שמביא מפ' מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות עשה אין כתיב כאן אלא לעשות לרמוז שיש עדיין מלאכה וכדמסיק וכיון שבא שלמה כו' והכונה בזה כי להיות העולה הזה כנוף בלי נשמה אם לא יתיחד עם העולמות העליוני' הרוחני' יחדיו אשר בהתיחדם זה בזה יחדיו יהיו תמי' מתקשרי' השמים והארץ קורא אליהם ויעמדו יחדיו ועליהם יריקו מהעולמות הרוחני' וזה נמנע מבלי המצעי שיקשר את שני העולמות יחדיו והמצעי הוא בית המקדש שהוא בית אלהי' ושער השמים ופס נעלה ליעד' הסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמים מקשר כל אלה הנמצאות ובפרט ע"י עבודת הקרבנות קרבן לה' ממש מקרבן אליו ית' ואז יהיה האלהי' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת וז"ש שאמר עדיין יש מלאכה אחרת להשלים כל מלאכת שבת ימי בראשי' יחדיו וכיון שבא שלמה ובנה לה בית המקד' אמר הב"ה עכשיו שלמה מלאכת שמים וארץ שיקרא שע"י המקדש שהוא שער השמי' שם במקומו הסולם מוצב ארצה על ידו שלמה מלאכת שמים וארץ ודקדק עוד באות ולכך נקרא שלמה כו' דאם לא ניתי שלימות כי אם למלאכת שמים וארץ לבד מפאת התקשרותם ע"י המקדש כאמו' ח"כ היה לו לשלמה ליקרא שלמה שאם היה מורה על מלאכת פרטיה שנעשית שלמה לבד מדנקרא שלמה שתם מורה שנתן שלמות אל כל מלאכת שבת ימי בראשית ולפי' העולמות הרוחניים שמי השמים קבלו נחת רוח ע"י המקדש וז"ש שולכך נקרא שלמה כלו' שלמה ולא שלימה ללמד שהשלים הב"ה מלאכת שבת ימי בראשית לתוך מעשה ידיו לא אמר שמים וארץ אבל אמר בדרך כלל על מלאכת שבת ימי בראשית ולזה תלה הענין שהשי"ת שגלגל זכות זה ע"י זכאי כשלמה ז"ש שהשלי' הב"ה שבת ימי בראשית ולא אמר ע"י מעשה ידיו אלא לתוך מעשה ר"ל שיחולו שבת ימי בראשית לתוך מעשה ידיו כנשמה הזו בתוך הגוף שמעשה ידיו של שלמה כגוף לשבת ימי בראשית שהם כנשמה וע"ל הסוד יתבאר ויתבדר זה יותר והוא כי סוד בית המקדש שבנה שלמה ע"ה הוא ה"א ראשונה שבשם כי בי' שני היא ה"א אחרונ' שבשם יה"א ראשונה סודה בבי"נה והנה נכללו סוד שבת ימי בראשית וז"ש שהשלים הב"ה מלאכת שבת ימי בראשית לתוך מעשה ידיו בסוד אם הבנים שמחה אמנם בד"א דרש לשון שלום והשלם לשון שלום ובאו' כל המלאכה כולל בתיבת כל על העופי' מלאכה והם האומנין שלא חלה אחד מהם שזה מורה שלום אדונו מחולי כל ה"ו וכז

לבי

מעיר דוד כי סם העלהו דוד כשהביאו מבית עובד אדום: בירח האיתנים. שבו הוספים הפירות והתבואות לבית. כמו שנקרא חג האסיף לזה הטעם וכן איתנים לשון חוזק שה שכיחות והפירות חיי האדם ומרבו ז"ל שאמרו אדם שנולדו בו אבות. הם איתני עולם כמו והאיתנים מוסדי ארץ ומהם שאמרו שהוא חזק המלות שים בזה האדם חגים ומלות וי"ת בירח דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא שביעאה כלו' כי לפני חזמן יצאו ישראל ממצרים היה תשרי האדם הראשון כי בתשרי נברא העולם ומשיצאו בני ישראל ממצרים נכנסן הוא ראש לחדשים ותשרי שביעי לו כי כן אמר להם האדם הזה לכם אבל כי לשאר העולם אינו ראשון כי תשרי הוא ראשון:

בחג. קודש חג הסכות נקהלו הלא אמר כי בחג נקהלו לעשות סם מנוכת המקדש והחג שבעת ימים קודש חג הסוכות הוא שנקהלו בירושלם כמו שנפרש: ויטאו הכהנים את הארון יי'. אמרו רבותינו ז"ל בשלשה מקומות נשאו הכהני' את הארון כשעברו ישראל את הירדן וכשסבבו את ירחו וכשהחזירוהו למקומו כשברח דוד מפני אבשלום ועתה כשהכניסוהו לבי' המקדש לקדש הקדשי' והם לא זכרו זה המקו' אולי בכלל המחזירוהו למקומו הוא: את

בכן כנס שלמה את זקני ישראל וגו' כולהון קמאי

א אז יקהל שלמה את זקני ישראל
כל ראשי שבטיא רברבי אבהתא
דבני ישראל לות מלכא שלמה
לירושלם להעלות את ארון קימא דיי
מקרתא דדוד היא ציון: ואתכנשו
לות מלכא שלמה כל אנש ישראל
בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא
קדמאה בחגא וכען הוא ירחא
שביעאה: ואתו כל סבי ישראל ונטלו
הכהנים

ב ויקהלו כל אנשי ישראל אל המלך שלמה בחג הוא הירח השביעי:

ג ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון

ד ויעלו את ארון יי' ואת אהל מועד ואת כל כלי הקדש אשר באהל הכהנים והלוים:

ה והמלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים אליו לפני הארון זובחים צאן ובקר אשר לא יספרו ולא יתמו מרב:

ו ויבא הכהנים את ארון ברית יהוה אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים תחת כנפי הכרובים:

ז כי הכרובים פרשים כנפים אל מקום הארון וכסו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה:

ח ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש לפני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה:

ט אין בארון רק שני לוחות האבן אשר הניח משה בחרב אשר כרת יהוה עם בני ישראל בצאתם מארץ מצרים:

י והיה בצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית יהוה:

יא ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד יהוה את בית יהוה:

יב אז אמר שלמה יהוה אמר לשכן בערפל:

יג בנה בנה בית זבל לך מכון לשבתך עולמים:

יד ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל וכל קהל ישראל עמד:

טו ויאמר ברוך יהוה אלהי ישראל אשר דבר בפיו אל דוד אבי ובידו מלא לאמר:

טז מן היום אשר הוציאי את עמי ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל:

יז ויהי עם לבב דוד אבי לבנות בית לשם יהוה אלהי ישראל:

יח ויאמר יהוה אל דוד אבי יען היות עם לבבך לבנות בית לשמי הטיבת כי היה עם לבבך:

יט אך אתה לא תבנה הבית כי אם בנך היצא מחלציך הוא יבנה הבית לשמי:

כ ויקם יהוה את דברו אשר דבר ואקם תחת דוד אבי ואשב על כסא ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה בית לשם יהוה אלהי ישראל:

כא ואשם שם מקום לארון אשר כרת יהוה עם אבתינו בהוציאו אתם מארץ מצרים:

כב ויעמד שלמה לפני מזבח יהוה נגד כל קהל ישראל ויפרש כפיו השמים:

כג ויאמר יהוה אלהי ישראל אין כמוך אלהים בשמים מתחת אשר שמר הברית והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל לבם:

כד אשר שמרת לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו אבי ותדבר בפיך ובידך מלאתה כיום הזה:

כה ועתה יהוה אלהי ישראל שמר לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו לאמר לא יכרת לך איש מלפני ישב על כסא ישראל רק אם ישמרו בניך דרכם ללכת לפני כאשר הלכת לפני:

כו ועתה אלהי ישראל יאמן נא דבריך אשר דברת לעבדך דוד אבי:

כז הגם אמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי:

כח ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו יהוה אלהי לשמע אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום:

כט לעמת עיניך יומם ולילה אל המקום אשר אמרת שמי שם לשמע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה:

ל ושמעת אל תחנת עבדך ואל עמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה ושמעת אל מקום שבתך אל השמים ושמעת וסלחת:

לא אם יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלתו ובא האלה לפני מזבחך בבית הזה:

לב ואתה תשמע אל השמים ועשית ושפטת את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו ולצדק צדיק לתת לו כצדקתו:

לג בהנגף עמך ישראל לפני אויב אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו אליך בבית הזה:

לד אתה תשמע אל השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשבתם אל האדמה אשר נתת לאבתם:

לה בעצר שמים ולא יהיה מטר כי יחטאו לך והתפללו אל המקום הזה והודו את שמך ומחטאתם ישובון כי תענם:

לו אתה תשמע אל השמים וסלחת חטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה ונתת מטר על ארצך אשר נתת לעמך נחלה:

לז רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה יקוק יצר לו בארצו שעריו כל נגע כל מחלה:

לח כל תפלה כל תחנה אשר יהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה:

לט ואתה תשמע אל השמים מכון שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש כדרכיו אשר תדע את לבבו כי אתה לבדך ידע את לבב בני האדם:

מ למען יראוך כל הימים אשר הם חיים על פני האדמה אשר נתת לאבתינו:

מא וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה:

מב כי ישמעו את שמך הגדול ואת ידך החזקה ואת זרועך הנטויה ובא והתפלל אל הבית הזה:

מג אתה תשמע אל השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אותך כעמך ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בנתי:

מד כי יצא עמך למלחמה על אויביו בדרך אשר תשלחם והתפללו אליך דרך העיר הזאת אשר בחרת בה והבית אשר בניתי לשמך:

מה ושמעת אל השמים את תפלתם ואת תחנתם ועשית משפטם:

מו כי יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא ואפתה בם ונתנם לפני אויב ושבום שבים אל ארץ אויב רחוקה או קרובה:

מז ושבו אל לבבם בארץ אשר שבו שם והתחננו אליך בארץ שבים לאמר חטאנו העוינו הרשענו:

מח ושבו אליך בכל לבבם ובכל נפשם בארץ אויביהם אשר שבום והתפללו אל דרך ארצם אשר נתת לאבתם העיר אשר בחרת בה והבית אשר בניתי לשמך:

מט ושמעת אל השמים מכון שבתך את תפלתם ואת תחנתם ועשית משפטם:

נ וסלחת לעמך אשר חטאו לך ואת כל פשעיהם אשר פשעו בך ונתתם לרחמים לפני שבים ורחמום:

נא כי עמך הם ונחלתך אשר הוצאת מתוך מצרים מתוך כור הברזל:

נב לעיניך יהי חסד עבדך ולעיני עמך ישראל לשמע אליהם בכל אשר יקרא אליך:

נג כי אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ כאשר דברת ביד משה עבדך בהוציא אבתינו מתוך מצרים אדני יהוה:

נד ויהי כאשר כלה שלמה להתפלל אל יהוה את כל התפלה והתחנה הזאת קם מלפני מזבח יהוה מכרע על ברכיו ופרש כפיו השמים:

נה ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול רם לאמר:

נו ברוך יהוה אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא נפל דבר אחד מכל הדבר הטוב אשר דבר ביד משה עבדו:

נז יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר היה עם אבתינו אל יעזבנו ואל יטשנו:

נח להט אלינו לכל דרכיו לשמר מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבתינו:

נט ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרובים אל יהוה אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו:

ס למען דעת כל עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין עוד:

סא יהי לבבכם שלם עם יהוה אלהינו ללכת בחקיו ולשמר מצותיו כיום הזה:

סב והמלך ושמו עמו זבחים לפני יהוה:

סג ויזבח שלמה זבח השלמים אשר זבח ליהוה בקר עשרים ואלף וצאן מאה ועשרים אלף וחנכו המלך ובני ישראל את בית יהוה:

סד ביום ההוא הקדיש המלך את תוך החצר אשר לפני בית יהוה כי עשה שם את העולה ואת המנחה ואת חלבי השלמים כי מזבח הנחשת אשר לפני יהוה קטן מהכיל את העולה ואת המנחה ואת חלבי השלמים:

סה ויעשו שלמה ועמו כל ישראל אתו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני יהוה אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעת עשר יום:

סו ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה יהוה לדוד עבדו ולישראל עמו:

בלי יקר

כלי המלאכה שלא נשבר מגרפת ולא קרדום ואחר שאמר כן רצה לרמוז לנו מהיכא יליף כן הוא מ"ש כת תש בעינינו ולא נפסק כלי המלאכה שזה נכללת בתיבת כל שלפי בעינינו לא תשש ונרמז כלי המלאכה בתיבת כל המלאכה לשון כלי ומשום דאיכא להקשות דלימה קרח לא הפועלי' קאמר ולא על הכלים וה"כ כלי המלאכה בגרופות וקרדום מנא לך לכך אמר דע"כ יליפינן דכלי המלאכה לא נשברה מלבר הכית מדקאמר המלאכה דמשמע דבמלאכה עצמה מיירי ובכליה ולא בהומנים לבד הבל המאמר רצה להבריע כן מלד הענין והוא מ"ש ותם תמה אתה על הדבר אמר רבי שעזר כו' ועל בנין בית המקדש אתה שנעשה כן דכיון דלהומנין עצמם נלמוד כן מכבודו של בשר ודם כ"ש לבנין בית המקדש מעתה קרא לא הצטרך להומנין אלא לכלי המלאכה שלא נשבר אחד מהם וה"כ יליפינן בהכרח מהו' ותשלם כל המלאכה כללא דהומנין מהכרח לכבודו של ב"ה: כו' וגופי' דקרא לכלי המלאכה אתה לשלא נשברה לא מגרופות ולשון כל המלאכה לשון כלי הוא כדפרשת ומ"ש עכשיו דרשת שלא תלה וכו' ועכשיו אתה אומר וכו' אין כוונתו להקשות ביגוד בדברין כי לא נפקד מהם איש והכי דייק לשון המאמר דקאמר מלמד שכל הומנים שהם בונים בו לא מת אחד מהם בהו' שהם בונים בו מורה שבעוד שהם בונים לא מת אבל בשגמרה המלאכה נפטרו כולם מהעם שמזכיר הבל כמיתת הקושיא הוא שלא נכון הוא לדרוש מתיבה אחת שני הפכים דה"כ לא יליפינן כולם מקרא כיון דאיכא למדרשיה הכי ואיכא למדרשיה הכי ליכא למשמע מינה דקרא כלום ז"ש עכשיו דרשת שלא תלה אחד מהם ועכשיו אתה אומר שנשלמה נפש כלו' כיצד תדרוש דרשת הכפיו' בתיבת ותשל' לו"ל שלכולם אימא לך שמתו אחר שנגמר המלאכה כדי שלא תעשקו במלאכת הדיוט המתעסקים במלאכת שמים אמנם תיבת ותשלם נדרוש אותה לשון תשלומין שעתיד לשלם להם שכר טוב בעמלם שעמלו בבנין המקדש לעפ"י שנשלמה נפשם ומתו ישלם ה' כעלה לנפשם להשביע הוא' בשלחנו' והיולו מסתפיקא להלוק על דברי המדרש הייתי מקיי' הפתי שכיו' דלא פליגי כי מה שאמר ותשלם שלא תלה ושלא מת היינו בישראל הבל באומו' נקט לא מת היינו בשון בונין המקדש ולא הלה אלא' חולי כל דהו ונקט לא מת דמשמע שאחר שנכנה המקדש מתו מן האומות וא"ש ותשלם שנשלמה נפשם זהו באומות דווקא כי בהם יש לחוש כן יבנו בניות כי בישראל אין לחוש כלל שישראל יבנו בניות אל האומות כלל כדי שיאמרו אלו הם שבנו עם שלמה בבנין ההלכים עוד אמרו ויבא שלמה את קדשי דוד אביו ולמה לא נצרך להם יש דורשין לשבח יש דורשין לגנאי לשבח דוד בקש על הדבר אמר לפניו רבון העולמים נופה אני בנבואתי שסוף בית המקדש עתיד ליחרב וכל מה שהפרשתי מבתי ע"ל שהייתי מחריב אלא יהו התנות אומרים מה היה דוד שבור החריב בתי אלהינו ועשה בית אלהינו בנערו אלהינו ובנו נקמתם והחריבו בית אלהינו לכך התפלל שלא יצטרך להם שלמה ומי שדורש לגנאי על שבח הרעב בימי דוד אלא שנים וכמה תשביריות היו לו לדוד לבורין מכסף וזהב מה שהיה מתקין לבית המקד' היה צריך להוליאו ולהחיות בו הנפשות ולא עשה כן אמר לו הק"בה בני מתים ברעב ואתה לובר ממון לבנות בו הייך אין שלמה נצרך מהם כולם: ולע"ד לדקדק בו לשון ולמה לא נצרך מהם כי אין זו קושיא אלא נצרך לדבר כי אין כסף וזהב בימיו לכלום אבל הי' אל ולמה לא בנה מהם כי זו קושיא הוא כי בן כמוהו יכבד הב לבנות מאסר הכין לבית ה' ברא מזכה אבא ועוד דמלי קמבלגי הדורשים לשבח עם הדורשים לגנאי: ונראה שכוונת הקושיא היא אל הפי"ת איך קפח שכרו של דוד אחר שעינה את נפשו להכין לבית המקדש וה"כ היה לו לפ"ת לשבח שיצטרך שלמה לו אל הכסף לו אל הזהב לו אל כלי מהכלים אחר הכין דוד אביו לזה אמר ולמה לא נצרך ד"ל ולמה לא עשה הפי"ת שיהיה שלמה נצרך ויוכיח כן לו' בשוף המאמר לכך נתפלל שלא יצטרך להם שלמה כמלא שדוד היה סיבה שהפי"ת לא יסבב שיצטרך שלמה אל מה שהקדיש דוד אביו והנה הדורש לשבח אין צריך ראיה לדבריו כי הדינעמו לדרוש לשבח כי כן ראוי לומנם הדורש לגנאי נראה שהוכיח יליפי הכתיב שאמר את קדשי דוד אביו ואחר כך פירש שהקדשים היו את הכסף ואת הזהב ו"ל כי די שיאמר בשתם ויצא שלמה את קדשי דוד אביו בכולרות בית ה' לזה דרש כי לומנם אל אותם לעשותם חולין להלך אותם לעניי ישראל בשעת הדחק של הרעב אבל נהנו שהם כרקם לבצאתי הכסף מהם חלק לעניים לזה נעשה דוד שלא נעשה מהם דבר למקדש אלא נתן בכולרות בית ה' את הכל ולפשיטת ח"ל ק"ק דתיבת נתומיותרת די שאמר ויצא את קדשי דוד אביו כו' ואת הכלים בכולרות בית ה' רש"י ז"ל הביא כדברי המדרש הזה בבלבן בסגנון אחר בסברת הדורש לשבח ששלמה עשה כן מעצמו לש"ם שלא יאמרו האומות ראתם הבעה עלבונם ונסבר' הדורש לגנאי ששלמה עשה כן מסברת עצמו כך אמר שלמה רעב היה בימי אביו שלשה שנים אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשות הללו להחיות בהן בעני ישראל והוא ז"ל פירש את קדשי דוד אביו על הנשאר מהם עד כאן וקשה שאין הלשון מוכיח כן מדקאמר קדשי דוד ולא קאמר מקדשי וכן לשון את הכסף ואת הזהב ואת הכלים אומר את ואת ואת וב"ה הידיעה הכסף הזהב הכלים תורה על שכמות שהם כך גנוס יחדיו ועיין הר"ר ז"ל והסר' תיבת והנשאר נתן אבל ניחא לפי לשון ויצא ואין תיבת נתן מיותרת כמו לה"ל וכיצא לשון קדשי את הכסף ואת הזהב וכו' מה שהקשינו לפי"ש ז"ל ועיין הרל"בג ז"ל והטעם בשני הענינים הוא כדה"ל אל שלא יאמרו שהמלכי' שבאו בגזל וחמס הממלכות גרם החרבן ומזה הטעם עצמו לא רצה הפי"ת שיהיה הבזוה דוד אב' שפך דמים הרבה כדי שלא יאמרו האומות שזה גרם החורבן וכן מהרי"ל ז"ל: ולע"ד והשלם כל המלאכה כי' כיונת הכתוב בתחילתו להודיע הלמתו בסופו שכל קדשי דוד בנוס ז"ש ותשלם כל המלאכה שכל המלאכ' בשלימו' עשה אותם שלמה כל שספק כל צורכה שלא נכנס בה מקדשי אביו כלום וכן הוא מ"ש ויעש שלמה את הכלים כלו' שעשאם מכיסו ולא מקדשי דוד לבזיוכי בעניי' חיים היה הזמן הנשיה ז"ש ותשלם כל המלאכה אחר עשה המלך שלמה שנכנס מלכותו ממשל רב ולא"ל כאן המלך וסמיך ליה ויבא שלמה ולא אמר המלך ולפי זה ויבא שלמה את קדשי דוד אביו היינו שג רש כתב"ל ואם באנו לפרש קרוב לדה"ל ז"ל לומר ויבא שלמה לפני הלומנין הביא את הכסף ואת הזהב אמנם את הכלים העשויי' מקדש ומלא מוכנים מזהב דוד ע"ה ואת הכלים נתן בכולרות בית ה' הלוקר שלוקיים שם הכלים לינת מצות נדיך שהם לכך נתן אותם שם בולרות בית ה' כל כלי בולוקר המיוחד לאותו מין וז"ש ויקהלו אל המלך שלמה מלמד שלוקהסביב' פי' בייס הכלי יחד ה' לעיני כל העם ואו' ויראל העם ויפלו על פניהם וכו' הוא לומר בתפלת ברכו אלהים ב"ל ויעיין רש"י ז"ל והר"ר ז"ל והרל"בג ז"ל וכן מהר"ל ז"ל והסיף

לו' שעם היות שהמלך לא שאל אלא שיבאו הזקנים והחכמים הראשיים עכ"ז ישראל נמשכו אחריהם לא לכבוד זקניהם כי אם לכבוד הפי"ת ואחרונו להביאו ל המנוחה והנחלה שזה היה הנכסף במאמר דוד ע"ה ואחרון הלוים בתוך הידיעה ע"כ: ולע"דן שהכלית שעה לקבץ כל ישראל היתה וכמאמר חז"ל בסדר עולם כנז' וזה הדקדק לו' לבני ישראל שהוצרך רש"י ז"ל לפרש לבני ישראל של בני ישראל ולי נראה שהכוונה לומר לו יקהל שלמה את זקני ישראל כו' והתכלית בקריאת הראשי' הללו לבני ישראל היתה כלו' לקבץ כל בני ישראל על ידם שבשבת זקני ישראל בהכרח הוא שיבאו כל בני ישראל לרגלם כי כן ארוך לגלוי שכינה וירידת הש"ש ויכריע כן מדלא כתיב נשיאי לבות בני ישראל מוכיח כדפרשית כמ"ש לבני ישראל שהתכלית בקריאת את זקני ישראל ואת כל ראשי המטות הוא להקהל לבני ישראל וזה נכון ג"כ הו' יקהל בלשון עתיד והיה לו לו' הקהיל שלמה אבל כוונת הכתוב כאילו הוא מסורס הו' יקהל שלמה לבני ישראל עתיד הוא להקהילם ע"י קריאתו את זקני ישראל ואת כל ראשי המטות נשיאי הלבות על ידי אלו יקהל לבני ישראל:

ויקהלו הלא המלך כו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק ז"ל והביא עוד מ"ש חז"ל במס' ר"ה ע"ש והר"לבג וכן מהרי"ל ז"ל והוסיף לומר שהעפ"י שנגמר בנין המקדש בחדש בול הוא מרחשון כל"ל כתעכב חינוכו עד תשרי של השנה האחרת י"ל חדשים וישראל היו מרבני' כי היה בי' המקדש סגור י"ל חודש ואין פותח תשבו שלין הבכיר' שורה במעשה ידי שלמה להיותו בנה של בה שבע והוא נתכוון כדי שיבא בחודש האיתני' שבו נולדו אבות אברה' ויעקב וכן נתעכב חינוך המשכן שנגמר בכסלו עד ניסן שבו מולד יצחק ולפי הפשט היה העיכוב הזה להכין ערכי כל בני ישראל עם רב הנאספים להנוכת המזבח והיו מריכים מזון וכרכנסה מרובה כיד המלך שלמה ע"כ: ולע"דן לדקדק לו' בחג דכיון שהאסיפה היתה קודם החג כדי שיהיו מוכני' ונמצאו' שם לחג ה"כ הי' לל לחג בל"מד ולדקדק לו' הוא החדש השביעי כי מה טעם לסתום ולא לפ' ומהו החדש בה"ל הידיעה די שיאמר הוא חודש השביעי: ונראה שכוונת הכתוב עצמו לתת טעם לשם זה של ירח האיתני' שנקרא כן מטעם היותו חזק במלות מלבד שבור"ה ויום הכפורים הנה נקרא כן בעבור החג שבו שים בו סוכה ולולב ובו עומרים טלליס רעים ז"ש בירח האיתנים והוזקים הוא ביותר בחג. והוא הטעם שנקרא חדש השביעי כמו שאמרו חז"ל שנקרא שביעי ל"שוב' שהוא שבע במלות רבות ואל זה הפסר שכיון בלו' הוא החדש השביעי ר"ל הוא המודע בשמו שביעי לשון שובע שמזה הטעם עצמו נקרא כאן ירח האיתנים בבחינת המלוות שבו ובפרט בחג שיאות מלד חנוכת המקדש והמשח לותו בחג שבו עמדה טלליס רעים ובו יוקם המקדש הקדוש לה' כי שם שמה ה' את הברכה חיים עד העולם:

ויבאו כל זקני ישראל וכו' חז"ל אמרו וכמו שהביא הר"דק ז"ל ע"ש ולא ידעתי איך יוכלו זאת הפע' בכלל החזירוהו למקומו כיון שהמקומו' מתחלפים ובסמוך בס"ד לתקון קלת זה במה שמזכיר מהרי"ל ז"ל ועיין הרל"בג ומהרי"ל ז"ל הכריע שהחזירוהו למקומו בבחינה שמשה ע"ה יחד מקום מיוחד לארון בקודש הקדשים ועתה החזירוהו למקומו המיוחד מימי עולם דהיינו קודש קדשים כי לא יתכן שנאמר ואחת כשהחזירוהו למקומו על הזרת הארון בימי דוד כי לותו הארון אינו ארון האלהים אשר בו הלוחות כי לא היו בו אוריים ותומים שם כדי לשאול בהם אבל בלי ספק שהוא ארון אחר וגם הלפוד ואוריים ותומים לשאול בהם והוא אחר החזיר דוד ומעתה הפעם השלישי' שהבי' אותו הכהני' כשהחזירוהו למקומו היינו הפעם הזה' כשהביאוהו מציון עיר דוד ליהושלם עד כאן ודוחק הוא שיאמר דוד והראני אותו ואת ניהו על הארון הזה אלא ודאי הוא ארון הברית אלא שהוליכו גם כן האוריים והתומים לשאול בהם ולא יתחייב שיהיו מינחי' בארון כדי שיקשה לנו שאין בארון אלא לוחות ואם יקשה שהם אם כן הרבעה פעמים והמאמר לא מנה אלא שלשה הנה כבר זכרתי שהר"דק ז"ל סובר שבכלל הפע' הזאת בכלל מה שאמר שהחזירוהו למקומו ויתיבו דבריו במ"ש מהרי"ל ז"ל שנקרא החזירוהו למקומו בבחינה חזרתו אל מקום קוד' הקדשים שהוא מקומו המיוחד לו מימות משה ע"ה וה"כ נכלול בזו' ואחת כשהחזירוהו למקומו של זמן דוד כשהחזיר הארון למקומו המיוחד לו בעיר דוד ועל החזרה הזאת שהיא חזרה למקומו קונם הקדשים ויכללו שני המניינים יחדיו במלות אלו ויאמ"י שהוא מבחינות מתחלפות כאמר ויהיה ה"כ יסוד נכון לקיים זה הדעת מהר"דק ז"ל ואולי אינו כוון הר"דק ז"ל במ"ש ואולי היה בכלל מ"ש החזירוהו למקומו ע"כ ובתיאבד קלת הבנת על דברי הגר"ז"ל בסמוך:

ולע"דן דברי חז"ל כפשטן שהדקדקו לו מנין בג' מקומות נשאו הכהנים את הארון בג' ולא בד' הבעה כי מניינא למעוטי לא במשפט בכל מקו' הנה הג' פעמים שמנה הם שם שבת' בהם קפידה ואוי להיות נשיאות הארון ע"י הכהני' ולא ע"י אזלהם הלחת כשעברו ישראל את הירדן כי שם אמר בפי' ויאמר יהושע אל הכהנים לאמר שאו את ארון הברית כו' וכל דברי יהושע מלת הש"ת בלי שם שבר הודעת כלשר הייתי עם משה אהיה עמך: ובירחו נאמר ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים ויאמר אליהם שאו את ארון הברית כו' ושהחזירוהו למקומו דהיינו כשברח דוד מאבשלום שם נאמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלי"ם העיר כו' ונא' ויסב צדוק ואביתר את ארון האלי"ם ירושלם כו' אמנם בפעם הזאת הרביעית לא היה בזה לוי מלת ה' ולא מלת המלך שלמה שיבאו אלא הוא מסורס עכ"ז הכהנים ולכן אינו מן המנין אלא ג' ולא הרבעה: ולשון הכתוב מוכיח כן במ"ש ויבאו כל זקני ישראל ויסאו הכהנים את הארון כלילו אמר שבאו בני ישראל להביאם את הארון ולא עלה בידם שהכהנים הם הביאוהו ז"ש ויבאו כל זקני ישראל ויסאו הכהנים: עוד אפשר לתרץ בזה בפעם הזאת נראה שנשאוהו הכהנים והלויים ממה שמזכיר בדברי הימים שהלויים נשאו אותו וכאן הזכיר הכהנים שזו הוכחה שלא ואלו נשאו אותו וכאן הזכיר המתחילים בנשיאותו ושם הזכיר הנטפלים אחר כך שהיו הלויים לושאיו עיקר הנושאים ורובם הכהנים והם הנזכר כאן ויכיח כדברי אלה הכתוב שאחר זה שלא' ויעלו אותם הכהנים והלויים הפשטיה דקרא הוא שהכהני' והלוי' יחדיו העלו את הארון ואת כלי הקדש ובסמוך לזכיר דעת המפרשים ז"ל דלזדי לטינמייהו: ומלא שלא נמנית הפעם הזאת עם הג' מהטעמים הני' ודברי חז"ל כמסמרות נטועים כפשטן בל ימותו: ובזה אין לנו מריכין לישוב הכתובים למה שאמר מהרי"ל ז"ל שהלויים האמורים בד"ה הם הם הכהנים אלא שהכהנים נקראו שם בד"ה לויים כי זה לא יתכו כי מה זה ויגל מה זה יקראם שם בשם זה אם לא לגלות שאין הדבר מוכרח לאיות על ידי הכהנים יכפי הסשיה הראשונה שזכרתי לו שיהיה כו בפועל שנם הלוי' נשאו וכפי הסשיה הזאת הפנית ול יראה בעיניך זה מלד שהראה שהכניסו את הארון אל קדש הקדשי' והשכל יחייב לך היות זה ע"י כהנים ולא ע"י לויים לו' אמרו אל ישראל כי הזר הקרב יומת ואפי' כהני' אולת כהן גדול וכמו שכתב הרל"בג ז"ל ויתרי ח"ז"ל שאמרו יחדיו שהיה זה בהכרח לפי שלא היה אפש'

ואת אהל מועד • שעשה משה וגנזן שלמה משנבנה בית ראשון כמו שסיפר בתוספתא דסוטה: אשר באהל • אשר נטה דוד לארון: כנפי הכרובים • שוכן שעשה שלמה העומדים על רגליה בקרקע ואין אלו כרובים של כפורת שעל הארון: אל מקום הארון • מקיר אל קיר כמו שאמר למעלה בעניין: וירהו ראשי הבדים • בפרוכת שכנגד הפתח באמה טרקסין יכול יהיו מרקעין בה ויוצאין תלמוד לומר ולא ירהו החוצה הא כיצד דוחקין וכולבי׳ כמין שני רדי אשה כענין שנאמר בין שדי ילין: בנאת

באהל ר׳ קמחין וסי׳ שרה עלת בעינכם הכשיל ב קיים׳ בארונה

רלבג

והנה הארון בשלו הכהנים ושאר הכלים [illegible] ויסיאום הלויים כשלו [illegible] הלויים • וזכר כי הזולך שלמה [illegible] עדת ישראל הנועדים עליו והם ראשי העם וזקניו היו מזבחים צאן ובקר לרוב מאד לפני הארון בהיות הכהנים מועים בהעלות הארון לחקומו והכהני׳ הביאו הארון אל דביר הבית שהוא קדש הקדשים תחת כנפי הכרובים שנעשו שם שהיו מונעים בכנפיהם בכותל רוב הדביר והיו מונעים כנף זה בכנף זה ובמה שבין הכרובים האלו תחת כנפיה היה מוקם הארון בדרך שסככו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה כי גובה הכרובים ההם היה עשר אמות כמו מקדש • והנה הבדים היו תמיד בארון והזהירה התורה שלא יסורו ממנו ולזה היו תמיד שם: ויאריכו הבדים • אחשוב שאלו הבדים ארכם הבדים שעשה משה ולזה אמ׳ ויאריכו הבדים שעשו אותם יותר ארוכי׳ מאשר שהיו משל משה כי שיעור קדש הקדשים לא היה אז כי אם עשר אמו׳ ועתה היה שיעורו עשרים אמה ואמר שכבר היו נראים ראשי הבדים מן הקדש אצל פני הדביר והוא פתח קדש הקדשים ולא היו נראים החוצה בהיכל אך היו מגיעים עד פני הדביר ולזה היו מגיעים בעובי הכותל ושם היתה פרוכת להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים אף על פי שהיו שם לעתות כי לא היה אפשר לסגרם כי הבדים יתמנעו מזה: אין בארון רק שני לוחות האבנים • זה לא ישאל שלא היו שם הבדים שנזכרו בתורה שהם מונחים בו כמו משה אהרן ובנותיו אך בזה שלא היה שם מהתורה רק עשרת הדברים כי הם מקיפים בכח על התורה כמו שנאמרו בפרשת יתרו: ויהי

רלבג

ויהי בהוצא הכהנים את הארון: ויעלו את ארון יהוה ואת אהל מועד ואת כל כלי הקדש אשר באהל ויעלו אתם הכהנים והלוים: והמלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו אתו לפני הארון מזבחים צאן ובקר אשר לא יספרו ולא ימנו מרב: ויבאו הכהנים את ארון ברית יהוה אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים אל תחת כנפי הכרובים: כי הכרובים פרשים כנפים אל מקום הארון ויסכו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה: ויארכו הבדים וירא׳ ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה: אין בארון רק שני לחות האבנים אשר הניח שם משה בחרב אשר כרת יהוה עם בני ישראל בצאתם מארץ מצרים: ויהי

ע׳ פסו׳ נפ׳ ד׳ ויעלו את ואת ואת

ג׳ ה׳ ו׳ ז׳ ח׳ ט׳ י׳ יא׳ יב׳ יג׳ יד׳ טו׳ ל׳ ל׳ ל

בצאת הכהנים מן הקל׳ · הכהני׳ שנשאו הארו׳ בדביר כשיצאו שרת׳ שכינה בהיכל :
לז אמ׳ שלמ׳ · כשראה העגן עתה רואה הני שהשכינה שורה בבי שביתי שהרי כך
הבטיח לבא ולשכן בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר כי בענן אראה על הכפור׳ כך
שנוייה בספרי : לשבתך

רדק

בצאת הכהנים · שהכניסו שם
הארון בצאתם מן הקדש נראה
כבוד יי׳ בענן : לז

וַהֲוָה בְּמִיפַּק כַּהֲנַיָּא מִן קוּדְשָׁא וַעֲנָן
אֲמִיטְתָּא אִיתְמְלֵי יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ : וְלָא יָכִילוּ כַּהֲנַיָּא לְמִיקַם
לְשַׁמָּשָׁא מִן קָדָם עֲנָנָא אֲרֵי אִתְמְלֵי
יְקָרָא דַיְיָ יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ :

בכן

בלי יקר

אלו לבין שכוונת הכתוב לו׳ שנעשה גם בתוך גם ויהיה הכתוב הזה מקובר עם הפסוק הקודם
שאמר ויסוכו הכרובים כו׳ עם היות שהבדיים האריכו ראשיהם עכ״ז שכבו הכרובים בכנפיה׳ גם
על אריכות הבדיים · המוסף על הכל שכבו וזה יוכיח מה שזכרתי בפסוק הקודם שנתן הפי׳ת
הסכלה באלה הכרובים להיותם פורשי כנפים ויסוכו הכרובים בכוונת מכוונת על הארון ועל בדיו
מלמעלה עם היות כי וילריכו הבדיים על פני הדביר · ואמר כי האריכות הזה של הבדיים נראו
ראשי הבדיים מן הקודש על פני הדביר שבהיותם בקודש יראים על פני הדביר אמנם אם יעמדו
בעזרה חוצה לא תראה בליעת הבדי׳ כי שיעור הבליעה מועט וז״ש ולא יראו החוצה ובזה נתיישב
קושיית חז״ל דכתיב ויראו וכתיב ולא יראו :

אין בארון וכו׳ עיין הרד״ק ומהרי״ל ז״ל הביא בשם המפרשים ז״ל שאין כוונת הכתוב לשלול
אלא שברי לוחות וש״ת הבל אין כוונתו לשלול את נצנצת המן והמטה כי שם היו לאמרת
לבני ישראל והוא ז״ל הקשה עליהם ממ״ש בגמרא בבא בתרא כי יש אומרים דף היה בולט מן
הארון ושם ס״ת מונח וי״א כי בתוך הארון היה מונח והוא היותר מתיישב כי היו הלוחות וש״ת
ממין אחר וכאותה מסכת׳ אמרו בפ׳ראשון׳ אין בארון רק מהי׳ אין בארון רק הוי מיעוט אחר מיעוט
ואין מיעוט אחר מיעוט שלא לרבות ס״ת שהיה בארון ר״יהודה או׳ לרבות שברי לוחות שהיו מונחות
גם כן בארון ר״ר יוחנן מהי׳ דכתיב אשר נקרא שם שם ה׳ לבאות מלמד שהשם וכל כנויו מונחים
בארון הנה שבגמרא הסכימו הפך מדעת המפרשים · ומ״ש שנצנצת המן והמטה מונחים בארון
לא יתכן שיתחבר עם לוחות הברית שום דבר אבל היה המטה ונצנצת המן שם לפני ארון העדות
לאמרת לא בתוכו לכך כתב ז״ל שכוונת הכתוב בהפך מדבריהם לשלול נצנצת המן והמט׳ שאינם
שם בארון אבל לוחות ושברי לוחות מונחים שם בארון וז״ש לא היה בארון רק
שני לוחות האבנים כו׳ שבזה יוכללו השני לוחות השלמות והשבורות ובלו׳ אשר כרת ה׳ עם בני
ישראל כו׳ נכלל הש״ת שבו ילדק לשון אשר כרת כי בלוחות לא היתה כריתה ולפי זה אשר כרת
אשר וה״ו התוספת כאילו אמר ואשר כרת ה׳ הוא הש״ת ואמר כי שברת המפרשים הנז״ל תלויה
במחלוקת אחרת לחז״ל הש היו שני ארונות לו ארון אחד כי יש מי שסובר שהיו שני ארונות באחד
הלוחות השלימות ובשני שברי לוחות וקצר כאן כי כבר האריך בזה בספר שמואל׳ בפרשה שלישית
ע״כ גם לזה לא האריך כאן · ופשוטו של מקרא כתיב שאו׳ אשר כרת ה׳ עם בני ישראל הוא על
עצרת הדברות הכתובים בלוחות ולא אמר על הש״ת ויכריח כן לו׳ בלוחות ממלרים והיינו שמוך
ותכ׳ לויליתם ממלרים וזה מורה על הדברות ולא על ש״ת ויורה כן ג״כ מהסרון וה״ו באומרו אשר
כרת ה׳ ולא ה׳ אשר כרת ה׳ ויהיה כוונת הכתוב כמותן שעם לא היה בארון רק שני לוחות
האבנים ולא דבר אחר אולהו לחיות כי מעה הנישם עם והיה הדבר אשר כרת ה׳ לת בני ישראל תכף
ביציאתם ממלרים והוא היותר הביב ולכן אין ראוי שיתערב עמו דבר אחר אולהו :

ויהי בצאת הכהנים כו׳ ולא יכלו כו׳ תורת כהנים ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן
מלמד שנתנה רשות למחבלי׳ לחבל כיולא בדבר אתה לו׳ כתוב אמר לו׳ ובבא משה אל
אהל מועד וכתוב ה׳ לו׳ ולא יכול משה לבא אל אהל מועד הכריע כי שכן עליו הענן אמור מעתה
כל זמן שהיה הענן שם לא היה משה נכנס לשם נשתלק הענן נכנס לשם ומדבר עמו וכן הוא לו׳
ושכתי׳ כפי עליך עד עברו מכאן שנתן רשות למחבלים לחבל וכן הוא לו׳ אשר נשבעתי באפי אם
יבואון אל מנוחתי עכ״ל · ולע״ד מהיכן ליף שנתן רשות למחבלים לחבל מלו׳ ולא יכלו הכהני׳
כו׳ ומאי וכן הוא לו׳ ושכתי את כפי עליך עד עברי שם לדחות ולו׳ כי אין זה אלא כדי שלא יסתכל
בפנים כדמסיק ורא׳ את אחורי ופני לא יראו וזה יהיה ע״י שכתי את כפי עליך עד עברי וראית
את אחורי ופני לא יראו · ונראה שהש ז״ל הוקשה להם בפ׳ ולא יכלו כו׳ מפני הענן כי מה יעכב
הענן לשלא יוכלו לעמוד לשרת · לזה אמרו כי להורות הענן בהיכל אל שכינת עוזו ית׳ אשר היא
מתלבשת בו והנה ידעת שהקליפות הרבעה הם ככתוב בענין אליהו רוח גדולה · רעש · אש ·
קול דממה דקה · אשר עברו אלה הד׳ נגשה אליו הא״ל״ס וכן ביחזקאל ע״ה והנה רוח
סערה · ענן גדול · אש מתלקחת · נוגה שהקליפה הרביעית יש בה דקות ובהירות קדושה ולזה
נקראת נגי אליהו דממה דקה וביחזקאל נקרא׳ נוגה לו סביב שהיא קליפה דקה ונוגה לו ודוגמתן
בלגון ד׳ קליפות עם הרביעית הנלכלת עם הפרי עצמו כנגדו כיכר בלגון הרך קודם התיישבו
והיא דמות הנגה שיש לו אל קדושה · ושכינת עוזו ית׳ עליה אמר ומתוכה כעין החשמל · ולזה
לז״ל בס״ה שאסור להסתכל בקש׳ לפי שהוא מתלבש בקליפו׳ והמסתכל נזוק מהסתכלותו בלות׳
הקליפות וזה מובן לו׳ כאן ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן שהענן הזה הוא לבוש אל
כבוד ה׳ אשר מזכיר בסמוך והוא קליפה השני המזכר ביחזקאל ענן גדול כמלא שמפני הענן הזה
לא יכלו לשרת פן יגזקו ממנו וז״ש מלמד שנתן רשות למחבלים לחבל והמחבל כאן הוא הענן
כאמור וכיולא בזה הוא מ״ש ולא יכול משה לבא אל אהל מועד כדמסיק שבהיות הענן שהו׳ הקליפ׳
לא יוכל משה לבוא עד שתשתלק הקליפה ואח״כ ובבוא משה כו׳ ושמע את הקול מדבר אליו ·
והכריע כן גם מלו׳ ושכתי את כפי עליך עד עברי דהוקש׳ לו מלו׳ עד עברי בעברי הי״ל בי״ת
ועוד כי היכי דקאמר וראית את אחורי כך הי״ל ופני לא תראה לו כמו שלא ופני לא יראו כך הי״ל
ונרא׳ אחורי ופני לא יראו לז״ל שבהיות כי כאשר יעבור הש״ת תקדם העברת הד׳ קליפות הנזכר
באליהו שעברו תחיל׳ ונתן רשות למחבלים לחבל לז״ל ושכתי כפי עליך להגן עליך עד שתעבור כי
באשר לעבור לין אתה צריך עוד לשכות לפי שכבר עברו המחבלים והלכו להם והו הבנת ושכתי
את כפי עליך עד עברי והיא הבנה נכונה בפסוק הפך המובן מפשוטו וזהו שלו׳ וראית את אחורי
כו׳ ראה לגלות למשה ע״ה תכלית שכותי את כפי שהוא כדי שלא יזוק מהקליפות והמחבלים · לא
כדי שלא יסתכל בפני הש״ת כי זה נמנע ההשגה והשתכלות כמנע מלד עצמו כי הלאחורי׳ תוכל
לראות אבל ופני לא יראו אפי׳ שאתה תראה לראות הש לא יראו ה״כ לא עשיתי זה השכות כפי
עליך ולא בעוד הקליפות עוברות עד עברי כי מדי עברי לא הצטרך עוד לשכות כפי · והבינ
דלזה ג״כ מפסוק אשר נשבעתי באפי שנתן רשות למחבלים מלד העוונות המחייבים לתת רשות
למחבלים שהרי אמר אשר נשבעתי באפי הרי שהלף הוא לאחד מהמחבלים ניתן רשות שהרי נשבע
הש״ת אם יבואון אל מנוחתי · למדנו מדהז״ל טעם מה שלא יכלו הכהנים לעמוד לשרת שהיה
מלד הענן לחיותו קליפה ומחבל כאמור · עיין רש״י ז״ל מובן בדבריו שמן הקודש האמור כאן הוא
הדביר וכן נראה מדברי מהרי״ל ז״ל שכתב זה לשונו מיד בלאתם מהדביר ירד עמוד הענן ע״כ ·
וכן הרד״ק ז״ל · והרלב״ג ז״ל · ולע״ד כוונת הכתוב להודיע מה שהיה שם בעת הביא וז״ש
ויהי בלאת הכהנים ומה שהיה הוא לז אמר שלמה שלם הגיזרה של הכתוב הוא שהענן מלא בית
ה׳ היה לו׳ הענן בלא ואי״ו אמנם לומרו והענן כו׳ ולא יכלו כו׳ בוא״ו מוכיח שאין הגיזרה לא ענין
והענן ולא ענין ולא יכלו בלא לו אמר שלמה וה״ה מה שהיה ומ״ש ויהי בלאת הכהנים וכוונת
הפסוקים לו׳ שהמתין הקב״ה עד שיצאו הכהני׳ מן הקדש והוא ההיכל מלא כתיב מן קדש הקדשי׳
ואז נתמלא הבית ענן עד שלא יכלו הכהנים לעמוד שם לשרת מפני הענן לא שהענן יהי׳ מעכבן
אלא הכבוד השרוי בתוך הענן הוא היה מעכבן ז״ש ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן לא
מלד הענן מפלת עצמו אלא יען כי מלא כבוד ה׳ לת בית ה׳ וכבוד ה׳ אשר בתוך הענן שעכבם
מהמורא גדול שנתן בלבם ורעדה לחזקם עם עד שלא יכלו לעמוד לשרת ואז הוא שאמר שלמ׳ ה׳
אמר לשכון בערפל שאז נתחמת אצלו שהש״ת שכן במקדש שהרי לא יכלו הכהנים לעמוד לשרת
ז״ש אז אמר כו׳ אז אלא קודם ואמנם ״ שהי׳ הענן מלא בית ה׳ עד שיבוד כבוד ה׳ אז אמר שלמ׳ ה׳

ויהי בצאת הכהני׳ מן הקדש · זכר בבכל ד ה כי כל הכהנים התקדשו לא שחרי זה דבר
המתלקות לזוב הזבחים והעולות שנעשו שם · והלוים היו מוסוריים להודות ליי׳ בפה ובכלי שיר ·
והכהנים מתלצלים בחצוצרות כי זה היתה עבודתן שלא היתה העשותה כי אם על יד כהן כמו
שנתבאר בתורה וזה כלו היה בעת העלותם העולות והזבח הזבחים · והנה בעת הביא שרתה
השכינה על בית יי׳ וארזה שם כבוד
יי׳ בענן עד שלא יכלו הכהני׳ לעמוד
לשרת בחזבח מפני הענן כי מלא
כבוד יי׳ את בית יי׳ : אז

וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ ·
וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה : וְלֹא־
יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי
הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־
בֵּית יְהוָה :

אז

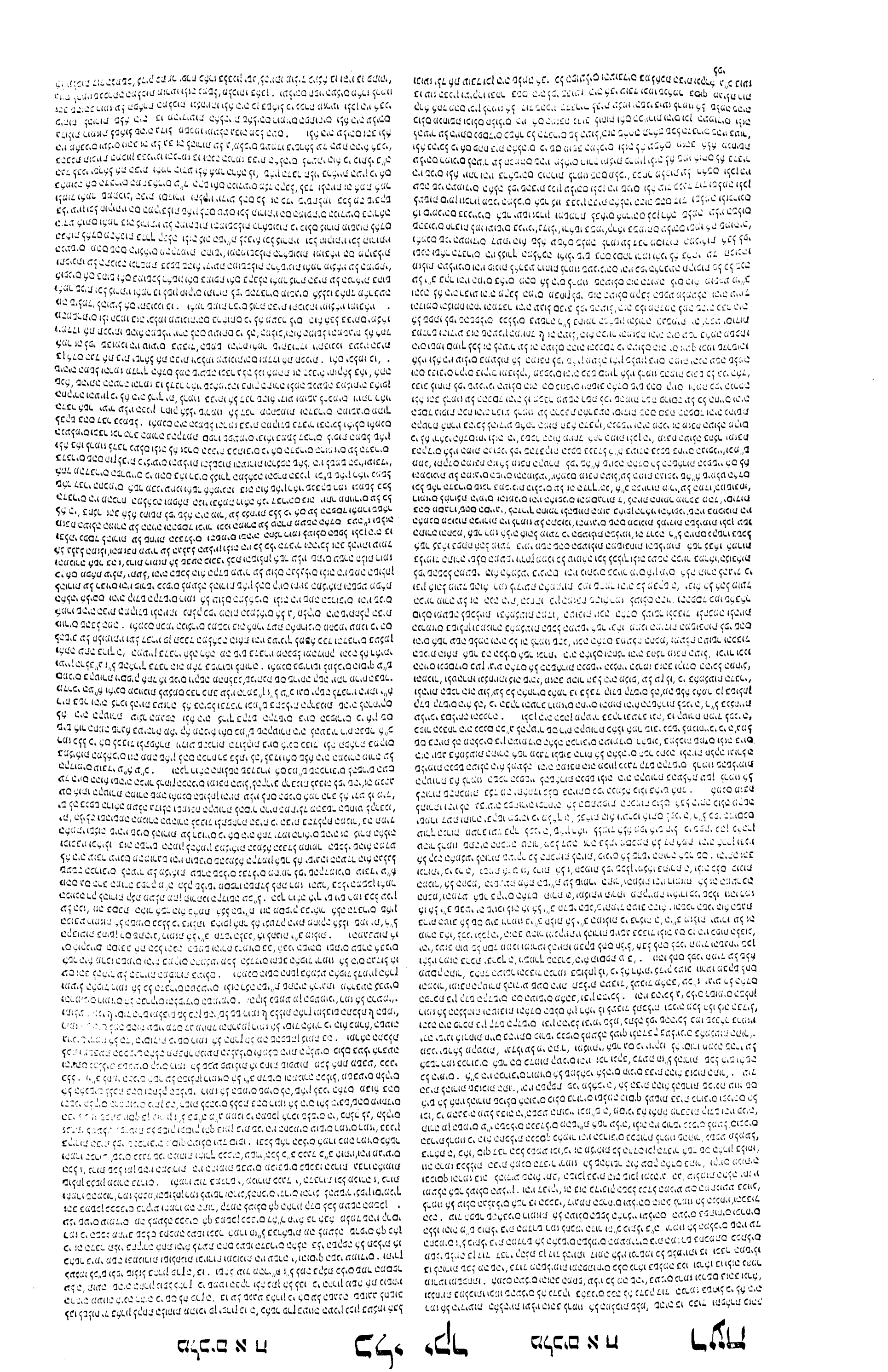

לא אמר שלמה: לא כשראה שעכן הכבוד בבית הזה שאמר יי' שיעכון בתוך בני ישר' בערפל והוא הענן כמו שכתוב ענן וערפל והוא שאמר ושכנתי בתוך בני ישראל והוא שירד כבודו בענן במקו' המקד לעבדו וכמו שאמ' כן עשה שהשכי' כבודו בבית זבול שבניתי לו ור"ז אמרו כשאמר כי בענן ארא על הכפורת רמז לסם כי בענן ירא' בבית עולמי' וי"ת יי' אתרעי לאשרא' שכינתי' בירושלם חרב' בערפל בירושלם וזהו ענן הכבו': לשבתך עולמי': כי גלגל ושילה ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו הם המקום הנבחר אשר נאמר עליו אל המקום אשר יבחר יי' כי אם זה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו עליו וקראו יי' יראה ואומר בהר יי' יראה כי באותו ההר יראה לדורו' ודוד כשראה שנעתר שם וירד שם על עולתו אש מן השמי' ידע כי הוא המקום הנבחר ואמ' זהו בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל: ויברך: לא נכתבה הברכה שברכם אבל הברכה שברכם אחר חפלתו נכתבה ואמ' שברכם כתן הודאה לאל ואמר ברוך יי' אלהי ישר' אשר דבר בפיו כלומר מה שדבר בפיו אל דוד אבי כן קיים לי וזהו שאמ' ובידו מלא וי"ו ובידו כמו בגד כנגד האל ית' וכן אמר למטה ובידך מלאתי ר"ל בכחו וביכולתו שהשליט כל הגויים עמו והם עשו רצונו ות"י וברעותי' קיי' ומלת לאמר שב אל בפיו: ואבחר בדוד: למה שהקדים לא בחרתי בעיר היה לו לומ' ואבחר בירוש' אלא פירו' כי לא הודעתי בחירתי בירושלם עד שבחרתי בדוד להיות על עמי ישראל והראתי לו המקום הנבחר בירושלם כשנעתרתי לו בגרן ארונה בהשם מן השמים: ואשים

לשבתך ג' בקריאה וסי' מכון לשבתך פעלת יי' · מכון לשבתך עולמים · וחברו דברי הימים · אג"ך: וכל קהל ג' בקריאה וסי' ויסב המלך את פניו דמלכים · וחברו דד"ה · וישלחו ויקראו:

רשי

לשבתך עולמים · שמשנבחר לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר: אשר דבר בפיו · שיתן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא · קיים את דברו בידו הטובה: מן היום וגו' את זו דבר אל דוד אבי: ויעמד

רלבנ

לא אמר שלמה · הנה אחרו לשכן בערפל יאות לפי הנגלה ולפי המשל אמנם לפי הנגלה הראון בו כי הש"י אחר להראו' כבוד שכינתו בענן וערפל בני' הקדו' הזה ואולם לפי המשל הראון בו שהש"י את' להשרו' שכינתו ולהשגיח בזה העולם השפל שהוא חשך וערפל: בנה בניתי בית זבול לך · אחר על לד המשל להתמד' לראות שכינת הש"י בבית המקדש יותר ממה שיתראה בשאר המקומו' שהוא בנה שידור בו הש"י ויהיה מכון לשבתו לנצח כאחרו זאת מנוחתי עדי עד וזה כי אחר שנגלה זה המקום הקדוש נאשרה העבודה בזולת המקום ההוא כמו שנתבאר בתורה כאחרו כי לא נאתם עד עתה אל המנוחה והנחלה: ויסב המלך את פניו ויברך · הנה לא זכר בזה המקום ברכה אשר ברכ' אך הסב פניו להם בברכ' כי המברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין וזה מבואר בנפשו וכן מצאנו הענין בברכת כהני': וכל קהל ישראל עומד · למדנו מזה שאין ראוי ליסב ולזה יתבאר שמלכי בית דוד הותר להם ליסב בעזרה: ובידו מלא · ר"ל שהש"י השלים בידו ובכחו מה שייעד בפיו: לבנות בית שם יי' וגו' עד בהוציאו אותם מארץ מצרים · למדנו מזה שבנין בית המקדש ראוי שיבנה בבית קדש הקדשים מקום לבוהה שיעמוד שם האדון: ויעמד

בלי יקר

במשך שבניתי ג"כ הבית זבול אשר לך למעלה ברקיע רביעי הנקרא זבול אשר שם בית המקדש כמ"ש חז"ל כמו שנזכיר בשם"ד וזהו כפל בנה בניתי כי בהנתרפו' שכינה יחדיו הבית זבול שלמעל' והבית זה התחתון יהיו נכון ומכון לשבתך בשני עולמים יחדיו כי הש"ה לא יבא בעיר ומקדש עליון אם לא יהיה בו ג"כ מכון בתחתון כמו שאמר"ל בפ' ולא אבה בעיר · ואפי' יפרש פסוק ה' אמר לשכון בערפל בניתותא הוא הוא הפ' רוש שזכרתי:

בנה בניתי בית זבול לך כו' מכילתא זה אחד מהדברים שכשא של מטן מכוון כנגד כשא של מעלן וכה"א תכיאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך וכה"א ה' בהיכל קדשו ה' בשמי' בסאו ע"כ · ולע"ד לפרש מה לזרך בג' ראיות אלו ואחת מהם מספקת · ועוד קשה כי הראיה הראשונה אינה ראי' כלל כי לא נזכר שם כוון כלל רק"כ דילמא בשמים כסאו במקום רחוק ולא מכוון · ונראה כי הלא השוה בשתי הראיות הוא מכון לשבתך שתיבת מכון הוא לשון כוון לו' מכון לשבתך אבל פסוק בנה בניתי בית זבול לך עדיף ויותר מיוחד בענין זה וכמו שזכרתי בפסוק הקודם שמלבד תיבת מכון כלמוד ג"כ מענייני' דקרא במ"ש בנה בניתי בית זבול לך שהכוונה בכפל בנה בניתי לו' סע"י בנה הוא בנין הנשמי בניתי ג"כ הבית זבול אשר לך בנוי ועומד שנמצאים השתי כשאות קשורות זו בזו שלם אין ישיבה בתחתון אין בעליון והוא תיקון גדול ויחי' ה"כ מכוון לשבתך בשני עולמים בעול' העליון ובעולם התחתון מאחר שהם מכוונים יחדיו תשכון בשניהם יחדיו ולזה דמה המאמר זה לאחד מהדברים וכו' כלו' זה ה' מיוחד יותר מהג' דברים שכשא של מטן מכוון כנגד כשא של מעלן כי כאן הענין מבואר יותר כדפרישית שלא דאיכא למימ' שלמה בנאו ביתי' מכוון התחתון כנגד העליון כי הדברים של הראחניות אעפ"י שלא יהיו מכוונין כוון גמור כנגד התחתון עכ"ז יוכלו להתקשר יחדיו עם היותם רחוקים זה מזה ומנא לך שהוא מעצמו מתחילת ברייתו כו' כשא של מטן כנגד של מעלן לזה הבית ראיה שנית שבבחינה זו עדיף' מן הראשונות שם נאמר תכיאמו ותטעמו בהר נחלתך והוא מעת הבריאה מכון לשבתך פעלת ר"ל שמשעה שפעלת וברית העולם עשיתו מכון לשבתך · ומקדש ה' כוננו ידיך כלו' אעפ"י שכתוב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים הנה במקדש הזה נמצאו בכוונותו שתי ידים כאחד יד שמאל אשר יסדה ארץ וימין אשר טפחה שמים שתיהם יחדיו כוננו המקדש שהרי שם היה חלק בשמי מהארץ וחלק רוחני המכוון אליו מן השמים ומשניהם יחדיו נעשו המקדש שכוננו ידיך והכ' משה ע"ה בנבואתו הגיד מראשית אחרית את אשר יהיה בימי שלמה שזה המקדש מעת בריאת העולם מכון מכוון לשב' פעלת ה' כאמור אמנם בכתוב השליש ראה כלומר שמלבד הכוון של כשא של מטן עם כשא של מעלן הנה יש מעלה ויתר שאת בחלק הגשמי על הראשוני שבשמים שבזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום נאמר השמים כסאי והארץ הדום רגלי כלומר ההדום יותר גרוע מהכשא אמר כשהם עושים רצונו של מקום עיקר שכינה בתחתונים וז"ש ה' בהיכל קדשו כב יכול כאילו מהות אלהותו ועצמותו עומד בהיכל קדשו הקדוש ובשמים כסאו לבד · והכוון למד ממה שאמר ה' בהיכל קדשו ואמר שנית ה' בשמים כסאו כי די שיאמר ה' בהיכל קדשו בשמים כסאו לו' ה' ה' למה להשוות הכשאות בכוון אבל עכ"ז שהם מכוונות עיקר מושבו יושב בתחתון כדי שעיניו יחזו שפעפיו יבחנו בני אדם השוכן אתם · עוד לאז"ל אמר ריש לקיש ז' רקיעים הם ולון שחקים רקיע זבול מעון מכון ערבות שבו ירושלם והמקדש ומזבח בנוי ומיכאל הסר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן שנא' בניתי בית זבול לך ומנא לן דאקרי שמים שנא' הבט משמים וראה מזבול קדשך וכו' ע"כ דלפי דבריהם בית זבול לך ר"ל בית אשר יש לך בזבול הוא הרקיע הנקרא זבול ואני בניתי לך מכוון אליו · ועיין רש"י וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והרחיב דבר' לשבתך עולמים שכולל בו כל העולמות העתידים כי לא תסור ממנו הקדושה כי היא המנוחה והנחלה · ובכלל זה העולמי' אשר קדמו והיו לפנינו והם עולם נח ואברהם · ואפשר עוד שהוא לשון ומשם נברא מלאתו אומר קורן ממקום כפרתו ובו הקריב נח ואברהם · ולעתיד עוד שהוא לשון תפלה יהי רצון שיהיה מכוון לשבתך בו עולמים ולעולמי עד תמיד ע"כ: ולע"ד מה שזכרתי כבר שהכונה המקום הזה שבניתי מוכן לשבתך בו בשני עולמים יחדיו העול' העליון יחדיו מתקשרים כי שם סולם מוצב ארצה שער השמים ולמטה עיבור הארץ ה"כ הוא מכון יחדיו מתקשרים כי שם סולם מוצב ארצה שער השמים ולמטה עיבור הארץ ה"כ הוא מכון לשבתך עולמים וזהו ע"ד לגורה בהלך עולמים ר"ל לגורה תמיד בהלך מועד והמקדש כי שם בהלך שני עולמים יחדיו קשורים ואחוזים וזהו מכון לשבתך עולמים: לו אמר עולמים לו' שלפי' שיחרב בית המקדש ולא יהי' שם בית הנו' לא תזוז שכינה מכותל מערבי כי יהיה מכון לשבתך שם עולמים בין בעולם בנוי ובין בהיותו חרב שהם שני עולמים וזמנים מתחלפים כי זמן חמשים שנה יקרא עולם כמו ועבדו לעולם לעולמו של יובל:

ויסב המלך את פניו ויברך וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל יראה לי שהברכ' בכלן היא התפלה שהבלבל לעני"ה להיות עיניו פתוחות אל הבית הזה ולשמוע הכלת

בנה בניתי בית זבול לך אע"פי שבנין זה תיכון אם בית זבול כתכנית לפי שהשמים לחרוב ע"מ הוא מכון לשבתך עולמים הוא בנין העתיד שיהי' מכון לישיבה עולמו': מ"ב בנה בניתי בנוי בניתי: ויברך את כל קהל ישראל וגו' זו היא הברכה שנאמר לכלן אלא שהתחיל בנבוד המקו': עוד יתכן ויברך וגו' כלומר כי גם היות שכינה בתחתון בזכות ישראל הוא כי הם הפיקר כי הם שוכן הוא ית' כי אינה ה' הבה ובחמנעותם שרה בבית ע"כ ויברך את כל קהל ישראל והראה לזה כי זכותם הוא הבוסס אלא הוא כי בכל קהל עדת ישראל עומד שם כי בחזיקם המקום עם היותם בחול אשר על שפת הים לרוב: לא בחרתי בעיר וגו' לבנות בית על שבחרתי תחלה בדוד כי מצות בנות בית הבחירה לא נאמר אלא אחר הקפת הפלך וע"כ דיה שם לבב דוד אבי לבנות אלא שב' אחר לו לא תבנה אתה הבית מפני שאינך אלא בן אלא כי אם בן הייתי רוצה הייתי מצטוה הדבר לשאול המלך שקרמון אלא כבן היונה מחלבך שהוא מזרע אליכה הוא יבנה: ואבחר

רעט

בדוד להיות על עמי ישראל והראתי לו המקום הנבחר בירושלם כשנעתרתי לו בגרן ארונה בהשם מן השמים: ואשים

רדק

לא אמר שלמה · לא כשראה שעכן הכבוד בבית הזה שאמר יי' שיעכון בתוך בני ישר' בערפל והוא הענן כמו שכתוב ענן וערפל והוא שאמר ושכנתי בתוך בני ישראל והוא שירד כבודו בענן במקו' המקד לעבדו וכמו שאמ' כן עשה שהשכי' כבודו בבית זבול שבניתי לו ור"ז אמרו כשאמר כי בענן ארא על הכפורת רמז לסם כי בענן ירא' בבית עולמי' וי"ת יי' אתרעי לאשרא' שכינתי' בירושלם חרב' בערפל בירושלם והוא ענן הכבו': לשבתך עולמי': כי גלגל ושילה ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו הם המקום הנבחר אשר נאמר עליו אל המקום אשר יבחר יי' כי אם זה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו עליו וקראו יי' יראה ואומר בהר יי' יראה כי באותו ההר יראה לדורו' ודוד כשראה שנעתר שם וירד שם על עולתו אש מן השמי' ידע כי הוא המקום הנבחר ואמ' זהו בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל: ויברך: לא נכתבה הברכה שברכם אבל הברכה שברכם אחר חפלתו נכתבה ואמ' שברכם כתן הודאה לאל ואמר ברוך יי' אלהי ישר' אשר דבר בפיו כלומר מה שדבר בפיו אל דוד אבי כן קיים לי וזהו שאמ' ובידו מלא וי"ו ובידו כמו כנגד האל ית' וכן אמר למטה ובידך מלאתי ר"ל בכחו וביכולתו שהשליט כל הגויים עמו והם עשו רצונו ות"י וברעותי' קיי' ומלת לאמר שב אל בפיו: ואבחר בדוד · למה שהקדים לא בחרתי בעיר היה לו לומ' ואבחר בירוש' אלא פירו' כי לא הודעתי בחירתי בירושלם עד שבחרתי בדוד להיות על עמי ישראל והראתי לו המקום הנבחר בירושלם כשנעתרתי לו בגרן ארונה בהשם מן השמים: ואשים

מנחה קטנה

לשכן ב' כ' חס' ולא' אל' בהאריך · בערפל נאבדו ·

לשבתך עולמים · שמשנבחר לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר: אשר דבר בפיו · שיתן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא · קיים את דברו בידו הטובה: מן היום וגו' את זו דבר אל דוד אבי: ויעמד

אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: בָּנֹה בָנִיתִי בֵית זְבֻל לְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: וַיִּסֹּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד: וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֵּר בְּפִיו אֶת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר: מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֵטִיבֹתָ כִּי

בֶּן אָמַר שְׁלֹמֹה יְיָ אִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינָתֵיהּ בִּירוּשְׁלֵם: מִבְּנָא בְנֵיתִי בֵּית מַקְדְּשָׁא קָדְמָךְ אֲתַר מִתַּקַּן לְבֵית שְׁכִינָתָךְ עַלְמִין: וְאַסְחַר מַלְכָּא אַת אַפּוֹהִי וּבָרִיךְ יַת כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וְכָל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל קָאִים: וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּי גְזַר לְאָל וְאָמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּי גְזַר בְּמֵימְרֵיהּ עִם דָּוִד אַבָּא וּבְרַעוּתֵיהּ קַיְים לְמֵימַר: מִן יוֹמָא דִי אַפֵּיקִית יַת עַמִּי יַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לָא אִתְרְעֵיתִי בְּקַרְתָּא מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמִבְנֵי בֵיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינָתִי תַּמָּן וְאִתְרְעֵיתִי בְּדָוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל: וַהֲוָה בְלִבָּא דְדָוִד אַבָּא לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל: וַאֲמַר יְיָ לְדָוִד אַבָּא חֲלַף דִּי הֲוָה עִם לִבָּךְ לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי אַתְקֵינְתָּא אַרִי

לשבתך ג' בקריאה וסי' מכון לשבתך פעלת יי' · מכון לשבתך עולמים · וחברו דברי הימים · אג"ך: וכל קהל ג' בקריאה וסי' ויסב המלך את פניו דמלכים · וחברו דד"ה · וישלחו ויקראו:

רבנו יקר

המתפלל והמתחנן אליו כי זה ברכה גדולה אל כלל עם ישראל · ואולי שכאשר חזר המלך פניו אל העם ברכם ברכה הנוגה כאילו תאמר ה' עמכם לו סלוס עליהם וזהו ויברך את כל קהל ישראל וז"ש וכל קהל ישראל עומד · ולע"ד אי לא דמסתפינא לאתא ממחיצת הפסח אל ההלל' הייתי מפרש שהברכה היא וכל קהל ישראל עומד בתילו בירכם אנא ה' שכל קהל ישראל יהי' עומד לפניך וקיים לעד ע"ד אני ה' לא שניתי ותא' בני ישראל לא כליתם · ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שכל קהל ישראל עומד שאין ישיבה להם בעזרה כנז"ל:

ויאמר ברוך ה' כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף ברוך ה' אלהי ישראל לו שלהיותו אלהי ישראל ובחמלתו על עמו דבר בפיו לו שמלבד הדיבור שהגיע אליו ע"י נתן הנביא על ענין הבית הנה עוד באה לדוד עצמו נבואה אלהית פה אל פה דבר בו וז"ש אשר דבר בפיו ר"ל בפיו ממש לאמתו בעיניו ולנחמו ולבד על לבו על המניעה שמנע מדוד הבנין ובידו מלא האמירה העליון' בכחו ז"ש לאמר · ולע"ד לדקדק לו' אלהי יש' ושנה ה' אלהי יש' אין כמוך אלהים כו' ושלש ועתה ה' אלהי יש' ואמר פעם רביעית אלהי ישר' יאמן כו' ועוד מהו דבר בפיו שידוע שהדיבור הוא בפה ולא בזולתו · ותיבת לאמר בלתי מתיישבת ומיותר' ואם חוזר למ"ש דבר בפיו כדבר' רק הי' לל אשר דבר בפיו לאמר ובידו מלא כי יפסיק בין תיבת בפיו לתיבת לאמר · ונראה במה שזכרתי בספר כלי חמדה בפסוק ההוא אמר ולא יעש' כי האמירה האלהית מתחלפת היא מהאמירה האמונית כפה הבדלות ובפרט כי הוא ית' אמירת הגבוה כמסירת הדיוט שאמירתו עושה רושם שהרי בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם דון מינה שכשהוא לו' אעש' כך לפלוני מיד הוא נעשה בידו וכחו הגדול וזרועו הנטויה וזהו ברוך לו' ועושה פירושו אומר ועש' האמירה עושה ומזה כמשך גזור ומקיים בלי מגרעת וזהו האומר ולא יעשה מעשה ממש באמירתו בלבד בה שעתה נעשה מעשה' כי בזה יתברר לך שלא יתכן שבב' ולא יקימנה · וע"כ אמר כאן דוד ברוך ה' אלהי יש' אשר דבר בפיו ר"ל בעוד הדיבור בפיו הנה מפיו יצא וכבר בידו מלא גמר הענין כדי לאמר ז"ש לאמר באופן שבעת גמר האמיר' כבר מלא ונעש' בידו מה שהי' מדבר עדיין מדבר בהוך פיו ז"ש אשר דבר בפיו ובידו מלא מה שרצ' לו' בארשת שפתיו ואמר ה' אלהי יש' שלהיותו אלהי יש' השוכן אתם בקרב קירוב לבבם לא היה צריך למקדש וזה הקדמה לכל מה שיזכו כן מאמר מן היום אשר הוצאתי את עמי ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית כי מה צורך בבית מאחר שהיה הוא אלהי וכמו שפי' בכלי חמד' בפסוק לא דברתי את אל אבותיכם על דברי עול' וזבח בהוציאי אותם מארץ מצרים אלא כתחדשו ענין הקרבנות והמקדש אלא מענין העגל שהוצרך להעשות הבנה זו וכולי האי ואולי גם אמר אלהי יש' הקדמ' למה שיזכיר ויהי עם לבב דוד אבי לבנות בית כו' ולא עלה בידו כי לא רצה הוא ית' שיהיה הבונה דוד אבי והיה זה מצד היותו אלהי יש' ר"ל מהפך בזכות' וכמו שאמרו' ר"ל שאילו הי' דוד הבונה לא אלטה לומה ולשון במקדש והרמי' היסודות אשר בנה אלא אלטו בהם בכתיב ערו ערו עד היסוד בה עד ולא עד בכלל וא"כ היה מבלה חרון אפו וחמתו בשוכני יש' עלמין והיו כלין ח"ו לא כן עתה שנבנה ע"י שלמה שאפך ה' חמתו כילה חרון אפו כי אלטו השוכני' בו וע"י זה היתה תקומ' לים' עצמם ויתר פליטה ז"ש ברוך ה' אלהי יש' מב' בחינות הנו' הא' שמהיותו אלהי ישראל השוכן בתוכם לא היה צריך למשכן ולא למקדש והוא מ"ש בתחילת דבריו מן היום אשר הוצאתי את עמי ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר וכו' והשני היות מציאות בנין הבית ע"י שלמה ולא על ידי דוד היה זה להיותו אלהי ישראל כלו' מהפך בזכותם כאמור · עוד רמז בדו' אלהי ישראל להגדיל כבודן של ישראל ולהחזיק כל הטובה הזאת אליהם דזכותא דדבים עדיף שלהיותו אלהי ישראל ובזכותם הוא שנרם וסייע לקיים אשר דבר בפיו את דוד ולמלאת בידו וזה הענין לאמר לדורות וללמד כמה וכמה עדיף זכותא דרבים כי הוא הנורם הבלתה למלכם כי בשלומו יהיה להם שלום וז"ש לאמר ר"ל לדורות ליומו זה:

מן היום אשר הוצאתי וכו' ויהי עם לבב וכו' ויאמר וכו' רק אתה כו' עיין הרד"ק ז"ל והר"לבב ז"ל שבזה מובן לומרו לבנות בית לשם ה' אלהי ישראל ושנה באומרו בית לשמי ושלם הוא יבנה הבית לשמי · ואבנה הבית לשם ה' אלהי ישראל אלה הכתובים מוכיחים היות צורך העשות הדברים של קדושת לשמן ולשם ה' וזהו אומרו לשם לשמי · ומהר"א ז"ל כ"ר מן היום אשר הוצאתי את עמי ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לעשות שיבנה בית המקדש אבל בחר בדוד להיות מלך על ישראל שהוא היה המעורר והמתחיל בבנין הבית בהוקן פעל ידי נבחרה העיר והמקום אשר יבנה בו המקדש בית השלחים ובדברי הימי' נאמר במקום זה ואבחר בירושלם להיות שמי שם ואבחר הבית וכאילו היה השם יתברך לוספיהו ושכן בביתו אחרי אשר מעצמו ומלבו התעורר לבנות בית לשם אלהי ישראל ר"ל שכיון בזה לעבודת ה' המיוחד וגם כן שלמיות ישראל ותועלתם שהשם יתברך הסיבו שהיתה כוונתו ושכרו הרבה מאד יען שנתעורר לזה מעצמו ולא

אֲרֵי הֲוָה עִם לִבָּךְ׃ לְחוֹד
אַתְּ לָא תִבְנֵי בֵיתָא אֱלָהִין בַּר דְּתוֹלִיד
הוּא יִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי׃ וְקַיֵּים יָתִי
פִּתְגָמַיָּא דְּמַלֵּיל וְקָמֵית תְּחוֹת דָּוִד
אַבָּא וְיָתֵיבִית עַל כּוּרְסִי מַלְכוּתָא
דְּיִשְׂרָאֵל כְּמָא דְּמַלֵּיל יְיָ וּבְנֵיתִי בֵיתָא
לִשְׁמָא דְּיְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל׃ וְשַׁוֵּיתִי
תַּמָּן אָרוֹן מְתַקִּין לַאֲרוֹנָא דִּי בֵיהּ
מַחֲתִין תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא דִּי עֲלֵי הוֹן
קְיָמָא דְּיְיָ דִּי גְזַר עִם אַבְהָתָנָא
בְּאַפְּקוּתֵיהּ יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃
וְקָם שְׁלֹמֹה קֳדָם מַדְבְּחָא דְּיְיָ לְקָבֵיל
כָּל קְהָלָא דְּיִשְׂרָאֵל וּפְרַשׂ יְדוֹהִי בְּצַלּוֹ
לְצֵית שְׁמַיָּא׃ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל
לֵית בַּר מִנָּךְ אַתְּ הוּא אֱלָהָא
דְּשַׁכִּינְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָּא וְשַׁלִּיט
עַל אַרְעָא מִלְּרַע נָטַר קְיָמָא וְחִסְדָּא
לְעַבְדָּךְ דִּי

כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ׃ רַק אַתָּה לֹא
תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא
מֵחֲלָצֶיךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃
וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר כ
וָאָקוּם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה
הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
וָאָשֵׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם
בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ
בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה
נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו
הַשָּׁמָיִם׃ וַיֹּאמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין־כָּמוֹךָ אֱלֹהִים
בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתַּחַת
שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לַעֲבָדֶיךָ
הַהֹלְכִים

מנחה קטנה

ואשים שם מקום לארון אשר שם פה נרמז שארון בתקונו נגנז. וז"ש ואשים שם מקום לארון שיהי' שם על עולם: יאמן

מסרה

ואשב ה' וסי' נמסר בסדר עקב: ואשם ה' חס' יו"ד בקריאה וסי' ואשם הנזם על אפה והצמידים: ואשם את הלוחות בארון אשר עשיתי. ואשם שם מקום לארון דמלכים. ואשם השק על מתני. ואשם דברי בפיך:

כלי יקר

ולא העירו נביא ולא שהיה בלבך טוב הוא הבל לימו מהרמוי שילא לפעל על ידך כי אם על ידי בנך ובאומרו לבנות בית לשמי הוא יבנה הבית לשמי ולא אמר לבנות בית לי ולא הוא יבנה הבית לי לפי שאין ה"בה מוגבל במקום ולא נגאו בגדר ולכן אין ראוי שנאמר שהבית הוא לו כי אם שהיא בעשית לכבוד שמו והו שאמר לשמי ולכבוד דוד אביו לא הזכיר מה שאמר לדוד כי דמיום רביים שבבת מפני כבוד בנו עד כאן. ובכלי חמדה הוכחתי כדברי מהרי"ח ז"ל מ כתוב לי זה בית אשר תבנו לי לומ' שלא יתכן שיבנה בית לו יתברך שיבנה בית לו מ' חלילה כי אם לשמו לבד כדי שכל מבקש ה' לשכנו ידרוש ובא שמה וזהו שאמר למעלה בדברי שלמה אל חירם והנני אומ' לבנות בית לשם ה' אלהי כאשר דבר ה' בנשם הזה והוא הנכון לומר כן ולא לשון זולתו זהו שאמר כאשר דבר ה' אל דוד אבי לאמר שכן אמר בנך אשר אתן תחתיך הוא יבנה הבית לשמי ולא לי כאמור: ולע"ד שלהיות ישראל נגאלים ממצרים בחר בהם השם יתברך לשכון בתוך לבם ולא היה צורך לבית ומקום קבוע כי כן לא בנו לה' האבות שהם הם המרכבה. שהוא יתברך מסרה שכינתו עליהם וז"ש מן היום אשר הוצאתי את עמי ישראל ממצרים שבזה היתה הוראה גדולה מהשגח' שתתקיים מהוציאי אותם ממצרים גזרת שלא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית לדות לשמי שמה שהרי שמי היה בתוכם של ישראל ועל זאת לבם מאחר שהוצאתי אותם ממצרים ולבחר בדוד עבדי להיות על עמי ישראל ובו השכון בקירות לבבו ויהיה תיבת לבו ולהיו' בו"לו ובזה מתיישב קושי' הר"דק ז"ל כנו"ל הרי לא בחרתי בעיר ולבחר בירושלם כי במה שאמר מתיישב סוף פ'עם תחילתו כדפרישית ועכ"ז ויהי עם לבב דוד אבי לבנות בית וכו' לא אמר ויהי בלבב אלא עם לבב ר"ל שלא עלה בדעתו לעקור שכינ' עוזו ית' מהבל שלו לשכון בתוך לבם' בני' אבל רצה שיהיו זה וזה גורם הדבקו' יחדיו יהיו תמי' וז"ש ויהי עם לבב דוד אבי שעם הלבב ומצטרף אליו לבנות הבית כי טובים השני' מן האחד והבית יהיה הבנה כוללת לכל ישראל זהו שאמ' לבנות בית לשם ה' אלהי ישראל רוצה לומר אלהי ישראל לתועלת הכלל שיוכנו להשרות האלהות על כללם והקדוש ברוך הוא השיבו עין אשר היה עם לבבך וכו' כלו' אילו עלה בדעתך לבנות הבית לבד לבנות בית לשמי לבד לא היה בו מהטובות כלל אבל יען אשר היה עם לבבך ר"ל אשר היה בדעתך תכלית הבנין הזה להיותו עם לבבך רוצה לומר עמו ומצטרף אליו לבנות הבית לשמי לזה הטובותה לא מצד הבנין עצמו אלא יען כי היה עם לבבך מצטרף אליו בדעות הטובות כי היה עם לבבך שאילו לא היה התכלית עם לבבך לא הטיבו אדרבה הרעותה וזה מובן יתור כי היה עם לבבך ועל פי הנזכר לעיל שהיו לבנות בית לה' כדמהרי"ח ז"ל ובכלי חמדה כי אם לשמו לבד ולא לו כאומרו איזה בית אשר תבנו לי לזה אמר יען אשר היה בלבבך לבנות בית לשמי ולא לי הטובות כי היה כן עם לבבך שלא היה בלבבך לבנות לי בית הרעות מצד כי הוא יתברך אינו מוגבל בבית כאמור ואפשר רמז עוד באומרו הטובות כי היה עם לבבך להודיע שמחשבה טובה שבלב האדם הקב"ה מצרפה למעשה ותקובל אליו יתברך כאילו נעשית זהו שאמר יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי לבד אלא הטבה לעניין המחשבה הטובה הזאת מהיותו עם לבבך מעלה אני עליך כאילו הטובות ואלא הטוב הזה מהכח אל הפועל ז"ש יען כי היה עם לבבך כו' מעלה אני עליך כאילו הטובות והטעם כי היה עם לבבך וה' ראה ללבב וזה די לו והיינו דסמיך ליה רק אתה לא תבנה כלו' לא יחסר לך רק דבר מועט שאתה לא תבנה בפועל הבל לענין מעשה בפועל אבל מעלה אני עליך סבר הרבה כאילו עשיתו וזהו לשון רק כי אמ' ורקים מיעוטין הם:

רק אתה לא תבנה. ולע"ד לדקדק לשון רק לאכין ורקים מיעוטין והיה די שיאמר אתה לא תבנה וכו' ועוד אומרו הוא יבנה הבית לשמי מיותר כי די שיאמר אתה לא תבנה הבית כי אם בנך היוצא מחלציך ומובן הוא שהוא יבנה הבית. ונראה במה שקדם שמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה לזה אמר כיון שחשבת המחשבה הזו הטובה הטיבותה וכו' שהרי אני מעלה עליך סבר הרבה כאילו כבר בנית אותו לא יחסר לך רק דבר מועט והוא מלאות הבנין לא זולתו וז"ש רק אתה לא תבנה וז"ש כי אם בנך היוצא מחלציך שהיחסרון שיהיה לו הוא שהוא יבנה הבית לשמי בפועל אבל אתה לענין הסבר נצטרפה מחשבתך הטהורה למעשה. עוד אפשר שאמר בהיות כי בדא כרעא דאבוה ואלף ממנו לזה אמר רק אתה לא תבנה המיעוט הוא שרק אתה ממש לא תבנה הבית אבל לפי האמת בנך היוצא מחלציך ר"ל בבחינת היותו יוצא מחלציך ומתהוה ממך הרי הוא כאילו אתה תבנהו ולזה אמר רק אתה למעט שלא תבנהו אתה ממש אבל חלק ממך ובזכותך שלהיותו יוצא מחלציך הוא יבנה הבית ואם לא היה יוצא מחלציך לא היה זוכ' בו וכן מצינו שאמר כ"ד רננות ולא נענה עד שאמר בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך. וזהו היוצא מחלציך הוא יבנה ואפשר שאמר היוצא מחלציך למעט הנולדים ולהודיע שעדיין לא נולד בעת הגיל של הייעוד הלזה ומה שאמר הוא יבנה הבית לשמי אפשר שרמז ביותר זה למה שזכרנו בשם חז"ל בפסוק ויבא שלמה את קדשי דוד אביו וכו' שגנזו את הכל ולא היה אלא משלו. בזה יובן לו' הוא יבנה להודיע הוא יבנה ר"ל הוא משלו ולא משל קדשי דוד אביו כי כולם יגנזו:

ויקם ה' את דברו כו' ואשים שם כו' מהרי"ח ז"ל בפסוקים הקודמים זכר מה שדבר ה' בפיו לדוד אביו וכאן דבר איך קיים הש"י את דברו ובקום תחת דוד אבי ר"ל במלכות ויבנה את הבית ואשים וכו' שהוא התכלית שהיה מכוון אליו כל בנין הבית עד כאן והרד"ק ואשים שם מקום לארון והוא הדבר ע"כ: ולע"ד לדקדק ולקו' תחת דוד אבי ואשב על כסא ישר' גם קשה יתור כאשר דבר ה' שכבר אמר ויקם ה' את דברו אשר דבר. ונראה כי הוא כאן ב' ענייניים הא' להיות המורת דוד אביו לענין הבנין כמ"ש גבי כי אם בנך היוצא מחלציך כלו' שהוא תמורתך וכנגד זה אמר ויקם ה' את דברו אשר בענין הבנין דסליק מ"ה ואקום תחת דוד אבי תהיו כדי לבנות הבנין של המקדש ובענין הב' והוא להיות במקום דוד על דבר המשפט עליו אמר ואשב על כסא ישראל כאשר דבר ה' שהי' היה עומד במלכותו. ואפשר לפרש בהפך ואקום תחת דוד אבי לענין המלכות ומ"ש ואשב על כסא ישראל כאשר דבר ה' ואבנה הבית וכו' בכח המלכות והשררה:

ואשים שם מקום כו'. ולע"ד לדקדק לומר ואשים שם מקום שהיו לשון שימה מתיישב הרי"לל ואכין שם מקום לארון לו ואבנה שם מקום הרמינו הדבר. ועוד קשה מלי

ויעמוד שלמה לפני מזבח יי' כתוב שהיה עומד בעזרה גדולה שהיא עזרת ישראל כנגד מזבח החיצון שהיה בחצר הכהנים כשהתפלל זאת התפלה לו בא בחצר הכהנים לפני מזבח החיצון והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשו' כי לא יתקדש לש' מפני בא מהעזר' אל מפני המזבח האלהי' אם לא שנאמר כי מפני שהיה מקום המזבח נבחר כמו שנראה מענין מה שמצינו בסוף ספר שמואל הסכים שלמה לבא שם כדי שתהיה תפלתו יותר נשמעת: ויאמר יי' אלהי ישראל אין כמוך אלהים. ר"ל אתה הש"י המנהיג ישר' ומשגיח בם הנה אין כמוך אלהים המנהיגים הנבלים אשר בשמים ממעל והם מגיעי הגלגלים השמיימיים: ואשר

רשי

ויעמד שלמה לפני מזבח יי'. כתו' בדברי הימי' כי עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה ויעמד עליו ויברך על ברכיו: שומר הברית. ממתין ונוטה לשמר הברית והחסד לקיים הבטחתו: אשר

כלי יקר

קמ"ל אשר שם ברית ה' אשר כרת עם אבותיו בהוציאו אותם מארץ מצרים כי כבר זכר למעלה אין בארון רק שני לוחות כו'. ונראה במה שאחז"ל במסכת בתרא פ' המוכר פירות דא"ר לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן המדה ע"כ הנה זה פלא שהארון לאיכותו לא יצטרך למקום כי השוכן בתוכו הוא מקומו של עולם וז"ש ואשים שם קדושת ה' ושכינת עוזו אשר הוא יהי' מקום לארון בכח ולא בפועל ולכך לא אמר כאן לשון הכנה ולא עשיה אלא ואשים שם מקום לארון לשון שימה לרמוז אל הנז' שמקום ארון אינו מן המדה יען אשר הוא רוחני קדוש ונורא מלד כי שם ברית ה' כו':

ויעמוד שלמה כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל הביא כדעת הזה הפני של הרלב"ג ז"ל. ולע"ד הנכון בביאור הראשון כמו שהקריב הרלב"ג ז"ל שלמה היה עומד בעזרת ישראל לפני מזבח הנחושת כלומר נגדו ולא מצד הכרעת הרלב"ג שכבר דחה אותה הרלב"ג עצמו אבל אחריו כן מאומרו נגד כל קהל ישראל שהם הכוונה שלנגדם ולעיני כל ישראל עמד שלמה ויפרוש כפיו הי"לל לעיני כל קהל ישראל אבל באומרו נגד כל קהל ישראל מורה מקום שהיה בעזרה והיו כל קהל ישראל נגדו ממש והוא נגדם וכפיו פרוסות לשמים באופן שהיה שלמה בעזרת ישראל כיון שישראל עומדים נגדו וז"ש לפני מזבח ה' נגד כל קהל ישר' ועשה זה כדי שיראו שהתעבדותו והתחננו בתפילה כדי שילמדו ממנו גם ירמו אליך הקב"ה יענהו משמי קדשו. וטעם פרוסות הידים הוא לרמוז אל עשר ספירות הנזכרות במדרש תהלים וגם"ה אמרו כן בסוד פריסות הידים שלסור להיותם פרוסות שעה אחת אם לא בתפילה ובשבח כי סוד הרמת' גדול כאמור ולזה ת"י ז"ל ופרס ידוהי בצלו לצית שמיא:

ויאמר ה' אלהי ישראל כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק והרלב"ג ז"ל והוסיף במה שאמר אין כמוך באלהים ה' לפי שסדר התפלה להסדיר שבחו של מקום ואח"כ התפלל כן עשה שלמה סדר שבחו של מקום תחילה אין כמוך באלהים וכו' שאין כמוהו בשכלים המנהיגים ומכיפים. ומ"ש הברית והחסד הברית הוא דבר הנדר והחס' הוא לפני מהסורה וכ"ז יאות במנהיג הראשון הבחיריי שאין לו הגבלה וסדור עד כאן וי"ת ה' אלהי ישראל אין כמוך לא בעליונים ולא בתחתוני' שהרי אתה אלהים שבשכינתך בשמים ממעל ומליצה בארץ מתחת שומר וכו' שכן הרגש לית בר מינך לא הוא אלהא דשכינתך בשמיא מלעילא ומליץ על ארעא מלרע וכו' וד"ל דברי אלה תיקן דברי שלמה שלא אמ' אין עוד כמו שאמ' משה ע"ה שאמרו חכמינו ז"ל אין עוד לפי' באויר כי כוונת דברי שלמה באומרו אין כמוך מאמר החלטי שאין כמוך לא למעלה ולא למטה ולא באויר ולא בזולתו מהמקומות הוא לו' אין כמוך ואומרו אלהים בשמים הוא על שכינת עוזו יתברך שהוא בשמים ממעל ולו' על הארץ מתחת בא להורות על הטליעה שטליע על הארץ מתחת ובזה נתיישב שלא קרא שלמה אלהים לזולת הסיבה הראשונה יתברך ויתעלה ולא אמר שנכנסו עמו ית' ויתעלי בסוג אלהים אלא שאין כמוך חלילה אבל אמר אין כמוך באלהים כלומר ולו' אלהים הוא כתיבת טעם למה שאמר אין כמוך. ולע"ד כי יתרו אמר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים ממה שאני רואה שהשי"ת תובע עלבונן של ישראל מהמצרים כי בדבר אשר זדו עליה' כפרע מהם והביא עליהם כל הפורענות ההוא ולא לכבוד עצמו דרש אלא לכבודן של ישראל שזה מורה על גדולתו כי מה יתן ומה יוסיף לו לשומרמי' ועוד אחש על כבודן של ישראל וכבוד יראיו יותר מכבודן שזו הוראה על היות ומלך הכבוד שחולק כבוד ליראיו. לזה אמר כאן שלמה ממה שאני רואה אתה אלהי ישראל בהיותך תובע עלבונן במצרי' זאת ועוד כעת שהנחת לעליונים ובאת להשרו' שכינתך בין ישראל בבית הזה אשר בניתי ז"ש ויאמר ה' אלהי ישראל זו הוראה שאין כמוך אלהים שכולם תובעים כבודם ואתה אלהי ישראל ר"ל אלוה ופטרון שלהן תובע עלבונן מיד קמיהם. ומשרה שכינת עוזך ביניהם השומן אתם. ולא דבר הכתוב במציאות האלהות שאין כמוהו דאם כן יקשה שהרי גרע ממה שאמר משה רבינו ע"ה אין עוד לרבות האויר כאמור אבל כוונתו לו' שאין כמוהו ית' שהוא שומר הברית והחסד לעבדיו ההולכים לפניו והשמירה הזאת היה בשני עניינים השמיד' הלאת בהוראות השמימיות והמערכות לשדד אותם אם יבגדו אל האיש השלם על דרך מאי דעתך דקאי לדק במזרח מהדרגא ליה למערב דהיינו הכרעת המערכות לרצונו יתב' ויתעלה וכן שמירה שנית בארץ מהטבעיו' שלא יזוק האדם בהם ועל שתיהם אמר אין כמוך אלהים בשמים וכו' מקומר עם שומר הברית והחסד כאילו אמר אין כמוך שומר הברית והחסד וכו' והוראת השמירה הזאת הראה בשמים ממעל ועל הארץ להכניעם יחדיו שלא יזיקו להולך לפני ה' ואמר לעבדיך ההולכים לפניך על כיוצא בהבראהם שלא היה צריך שעד להמכו שהרי נאמר בו התהלך לפני והיה תמים כי לשדד המערכות והטבע צריך אים תמים ז"ש לעבדיך ההולכים לפניך. והיה ענין זה של הארון שכינה בתחתוני' הבך ההיראו' השמימיות כי להיותם רוחניי' ראות הארות שכינ' בהם מלד הכנתם והתה עשית בהפך לשים בבית הזה הגשמי. לו אמר ההולכי' לפניך כי הכלית העבוד' השלימ' היה הנעשי' בהנעב לכת כמלאמ' הנבי' ואנעב לכת עם אליך לא ביואהרה ז"ש ההולכי' לפניך ר"ל בהנעב לו אמר לכניך מקומר אל בכל לבם לו' שאתה ה' הרואה ללבב הם ההולכים לפניך בכל לבם שלבם כולו בעבודתך גלוי לפניך וכולו תמים בחזקיך והם הם אשר אתה שומר להם הברית והחסד:

אשר שמרת כו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"ח ז"ל לפי שאמר שומר הברית והחסד כו' פיר' מיהו הברית והחסד שמר והוא אשר שמרת כו' ואמר ותדבר בפיך וכו' שהוא מיותר שבבר אמר אשר דברת לו אבל במה שזכרתי שמלבד הדיבור שבא אל דוד על ידי נתן הנביא בא לו אל דוד עלמו דבור מיוחד על זה לנחמו ולדבר על לבו במה שלא הניחו לבנות בית לה' כנז"ל ל"ז"ל את אשר דברת לו על נבואת נתן ותדבר בפיך על מה שדבר בפיו ממש לדוד עלמו והנה הכלית הדבריים הוא ועתה ה' אלהי ישראל כו' עד כאן. ולע"ד במה שקדם כבר בפסוק ויאמר כו' אשר דבר בפיו את דוד אביו ובידו מלא שהכוונה שהוא ית' בדבורו אומר ומעשה מוצא ויהיה דומה בדומה הדבריים קודם העשותם לאחר העשותם ויציאתם מן הכח אל הפועל וזהו שאמר לה אשר דברת לו והוסיף לומר והדבר בפיך כלומר בעודך מדבר בפיך הנה היית אומ' ועוסה נוזר ומקיים וממלא בידיך והו שאמר ובידך מלאת מלו ומקדש בעוד היות הדבריים בכח הנה מלא ומקדש היו

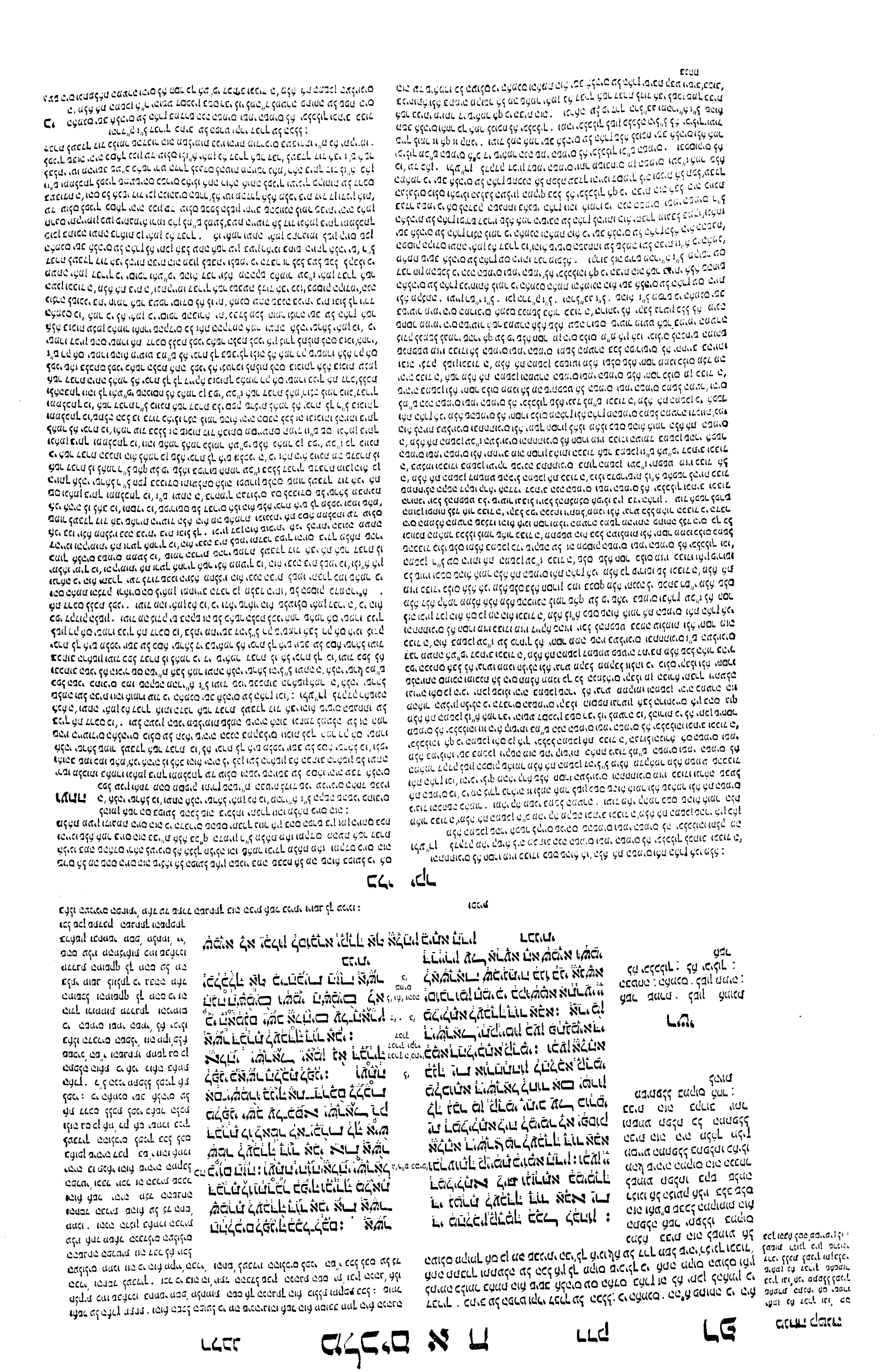

מנחה קטנה

אשר יתפללו אל המקום הזה וגו' שנקשתי היא שנם בשון הפס לא יבינלו כי עיקר שבתך היא בשמים ומתפלל בשנים ואין הבית אשר בארץ רק התפשטות מה ש"י נדקת הנדיקים שסם ביבל כ' כי בית ביל שהוא בה"מ של תפלה הוא כמתפשט וחבינ מיכותו לעשה נמנא כי גם מניחות הפנא מהתפשטותו במקום הזה אינו לפי החשת כי אם בעלין עם כל זה אם המון העם יעלה אל מיסום שנלא כי יבא אליהם אל הארץ ויתפללו אל המקום הזה לתוסם ולא יהיה לכם לתעל' אתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים ולא תמנע מלקבל תפלתם אל הנשאר שנלא כי אם שומעת וסלחת ותקבל תפלתם לעשה: בהנגף

רדק

מסרה

ונשא י"ן בקריא' וסימ' על כתפות האפוד מלמטה · ונשא אהרן את שמות בני ישראל · ונתת אל חשן המשפט את האורים · והיה על מצח אהרן · והוא עד או ראה או ידע · ואם נפש כי תחטא ועשתה · ונשא השעיר עליו את כל עונותם · ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ · איש איש כי יקלל אלהיו ונשא · ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו · ונשא בו אלה להאלתו · ונשא שה מהעדר · ויצו המלך את חלקיה הנינא · ונשא גם לגוים ואספף נדחי ישראל · והברו כהר מרום אשתלנו · ונשא המונה ושלל שללה · הנני נוער לכם את הזרע וזריתי פרש על :

בלי יקר

רשי

רלבנ

בהנגף

דְּבֻנֵּיתִי׃ וְהִתְפַּנִּי לְצִלּוֹתָא דְּעַבְדָּךְ וּלְבָעוּתֵיהּ יְיָ אֱלָהִי לְקַבָּלָא צְלוֹתָא וּבְעוּתָא דְּעַבְדָּךְ מְצַלִּי קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵּין׃ לְמֶהֱוֵי רַעְוָא קֳדָמָךְ לְאַגָּגָא עַל בֵּיתָא הָדֵין לֵילֵי וְיֵמָם לְאַתְרָא די אֲמַרְתְּ יְהֵי שְׁמִי תַּמָּן לְקַבֵּל צְלוֹתָא די צַלֵּי עַבְדָּךְ לְאַפֵּי אַתְרָא הָדֵין׃ וְתִקַּבֵּל בְּעוּת עַבְדָּךְ וְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּיצְלוּן לְאַפֵּי אַתְרָא הָדֵין וְאַתְּ תְּקַבֵּל מֵאַתַר בֵּית שְׁכִינָתָךְ מִן שְׁמַיָּא וְתִקַּבֵּל צְלוֹתְהוֹן וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן׃ יַת דְּיֵיחוֹב גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וְיִרְשֵׁי בֵּיהּ מוֹמֵי לְאוֹמָיוּתֵיהּ וְיֵיתֵי וְיוֹמִינֵיהּ קָדָם מַדְבְּחָךְ בְּבֵיתָא הָדֵין׃ וְאַתְּ תְּקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא וְתַעֲבִיד וְתָדִין יַת עַבְדָּךְ לְחַיָּבָא חַיָּבָא לְמִתַּן אוֹרְחֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וּלְזַכָּאָה זַכָּאָה לְמִתַּן לֵיהּ כִּזְכוּתֵיהּ׃ כד

בְּנִיתִי׃ וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם׃ לִהְיוֹת עֵינְךָ פְּתֻחֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וָיוֹם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם לִשְׁמֹעַ אֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ וְשָׁמַעְתָּ אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֶל־מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלַחְתָּ׃ אֵת אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׂא־בוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לִפְנֵי מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ אֶת־עֲבָדֶיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֵת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ׃

בהנגף

ל' חס'

ב' חס' ג'

ל

ה'

ו'

ז'

ח'

ט'

י'

יא'

מלכים א ח

רדק

מנחה קטנה

להיות עיניך פתוחות · להיות שמירתך תמידה במקום הזה ועיניך חסר יו"ד הרבוי מהמכתב: אל המקום הזה · כמו במקום הזה וכן כמו ואל אהרן תתן את העדות כמו ובאהרון וכן הדומים לזה בפרשה הזאת אל המקום אל הבית וי"ת בתפי אתרא הדין: אל מקום שבתך הל השמים · כמו ממקום שבתך מן השמים וכן הוא אומ' בדברי הימים וכמוהו לשבור אל יוסף הו פירושו שיכינו לבם אל מקום שבתך ואת שמעת השמים וכן אל יוסף עשמו דבק עם וכל הארץ באו מצרימה או פירוש אל המקום אל השמים כמו במקום שבתך בשמים כמו שפירשנו אל המקום: ושמעת וסלחת · כתרגומו ותקבל צלותהון ותשבוק לחוביהון: ונשא בו אלה · וחייבו הדין להשביעו בשא מענין משאת מלוותה שהוא לשון חוב וי"ת וירשי ביה מומי לאומיותיה: ובא אלה · פי' ובא הנשבע לקבל האלה לפני מזבחך בבי' הזה וי"ת על המשבי' וייתי ויומיניה קדם מזבחך: ואתה תשמע השמים · מן השמים וכן תרגם יונתן מן שמיא: ושפטת · אף על פי שאתה מאריך אף לנשבע לשקר ואין אתה נפרע ממנו בשעת עונו אם ישבע בבי' הזה לא תתרי' לו שיכירו בני אדם כי המקום הזה הנבחר שייע במהירות העונש ויירא מן הבית הזה ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך וגם האל יתברך, זה כן ואת' ומקדשי' תירא: להרשיע רשע · איזה מהם שיהיה רשע הנשבע לשקר או המשביע בחנם והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע: בהנגף

רשי

אשר יחטא איש לרעהו · בועל אשת איש: ונשא בו אלה · כשם שהמים בודקין אותה כך הימים בודקין אותו: ובא אלה לפני מזבחך · והעמיד הכהן את האשה לפני יי': לתת דרכו בראשו · ונבחה בטנה וגו': ולהגדיק צדיק · ונקתה ונזרעה זרע כך נדרש בתוספתא דסוטה: ונשא בו · לשון נושא: והולו

רלבנ

ופנית אל תפלת עבדך · ר"ל כי חפצי היות שכינתך בבית הזה תפנה אל תפלת עבדך: לשמוע אל הרנה ואל התפלה · הכונה בדב' הו' הטיר השבח כי הוא קודם אל התפלה ולזה פתח שלמה תפלתו בדברי שבח באמרו יי' אלהי ישראל אין כמוך אלהי': ושמעת אל תחנ' עבד' הנה התחנה היא אל' התפלה והיא בקשת הצרכים בלשון תחנונים ומחילת החטאים ולזה אמר ושמעת וסלחת: את אשר יחטא איש לרעהו · שלא יחטא איש לרעהו · דמ' לפי מה שאחשוב שלא' בקש שכמו שהשוטה נבדקת באלות אשר יאלו אותה בבית המקדש על האופן שהשמיעה לא תאחר אלא בעוד היותו מתפלל תשמע תפילתו וזהו שאמר לשמוע אל הרנה אשר עבדך מתפלל ולא אמר אשר יתפלל עבדך היום:

להיות עיניך פתוחות וכו' כבר קדם ביאורו עם הכתוב הקודם ועתה אוסיף לדקדק בכל אל הבית הזה אל המקום וכו' וארמה שמלבד קדושת הבית הכוללת הנה בתוך הבית הזה מקום פרטי במערב אשר שם השכינה ביחוד ולז"ל הנה נא שאלתי היא להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה בכללו בהתמדת לילה ויום לגב היותם פתוחות אל המקום הפרטי הלא הוא אל המקו' אשר אמרת ונזרת להיות שמי שם ביחוד לגב השגחתך בו מלא שמך אשר נקרא שם תשגיח בעיני השגחתך על כלל כל הבית לשמוע אל התפלה אשר יתפלל עבדך בכל מקום שהוא רק בפנותו אל המקום הזה תסכיך אותה הפנייה כל דהו להעביר תפילתו דרך שם ולגב היות פנייתך אל המקום המיוחד במערב אשר אמרת יהיה שמי שם תפנה אל כל התפילות הבאות מאיזה מקום שיהיו ואפי' שיתפללו אותם בארץ רחוקה: וז"ש אשר יתפלל עבדך אם על עצמו מתפלל או על זולתו יתבאר בשמוע בפסוק ושמעת אל תחינת עבדך וכו' עיין הרד"ק ז"ל · והרל"ב ז"ל ומהרי"ל ז"ל פירש אשר יתפלל עבדך על אחד מעבדך אשר יתפלל אליך ולא אמר עבדך על עצמו · וכן אל תחינת עבדך על כל חסיד ועבד ה' שישמע תחינתו וזהו ושמעת אל תפלת עבדך היחיד וכן אל הנבור אשר יתפללו עמך אל הבית הזה וז"ש ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים ר"ל ואתה בזולת הבית הזה תשמע תמיד אתה שומע אל מקום שבתך אל השמים ואפילו בזולת הבית אמנם הועלת הבית הזה יהיה הסליחה שבהיותם מתפללי' דרך הבית הזה המיוחד לסליחה וכפר' ושמעת וסלחת לעונינו ע"י הבית ומפני זה תהיה התפלה יותר מקובלת בבית הזה יותר ממקום אזלתו ע"כ הורף דבריו וק"ק שיזכיר עבדך ד' פעמים בשני הפסוקים הלא הוא ופנית אל תפלת עבדך וכו' אשר עבדך מתפלל · אשר יתפלל עבדך · אל תחנת עבדך · שהשני פעמים הראשונים עליו והשנים האחרונים על כל עבד מעבדי ה' והוא דוחק: ולע"ד כי כולם מדברים עליו בפשוטן של מקראות ובתחילה שאל על שמיעת התפילה אשר יתפלל עבדך בכל מקום שימלא רק בהיות פניתו אל המקום זה השמע תפילתו ואפילו שהוא יחיד המתפלל על ערכו כמנהג בכל יום אמנם בכתוב ושמעת אל תחנת עבדך הוסיף לשאול בהיות שאלה על צורך ענין כללי אל המלך שלמה עצמו ואל כלל עם ישראל אשר אז בעת ארה הם מרבים תחינה שעושים תפלתם התחנונים ואין תפלתם קבע ז"ם ושמעת אל תחנת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו בלשון התחנונים יחדיו המלך עבדך והעם ודבר צורך הכלל ראוי להרגיז הארץ ממקומ' באותו הגילוי שכינ' אשר במקדש ולהרעיש השמים למעלה להשמיע הדבר אל מקום שבתך אל השמים אותו מקום שבתך אשר שם הבינו עיניך עמוק עמוק מי ימצאנו שהוא מקום שבתך שאתה משגיח ממנו אל השמים הרחוקים והוא סוד הבינה אשר שם התשובה וסודה ומשם הסליחה ולזה אמר ושמעת וסלחת ומצינו כן כיוצא בזה משמים הביט ה' וראה את כל בני האדם ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ · ואע"פי שאפשר לפרש משמים בתפא"רת ממכון שבתו במל"כות הראשון עיקר כי שם הסליחה כאמור כי הבי"נה סוד יום הכפורים בה' ענוייס בסוד ה' ראשונה שבשם · ולפי זה נוכל להרחיב ענין זה יותר ולומר כפי הפשט ואתה תשמע אל מקום שבתך הוא בית המקדש הזה מכון לשבתך מכון לשבתך תשמע תחינת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו ואם תהיה הכנה בתחינה ההיא בכוונה יתירה להעלותה אל השמים אז ושמעת וסלחת פירוש מוגשים שני ענייניים השמיעה והסליחה ולפי זה אומ' אל מקום שבתך חלוקה אחת מקושרת עם תחילת הפסוק ואו' אל השמים חלוקה שנית מקושרת עם סוף הפסוק וסכינא חריפא פסקינהו ויוכיח היותם שתי חלוקות מאו' אל מקום שבתך אל השמים שלא לומר אל מקום שבתך בשמים ואין אנו צריכין למה שנדחק הרד"ק ז"ל שהיבת אל השמים מקושרת אל תיבת תשמע וכן אל יוסף טעמו דבק כו' כדלעיל:

את אשר יחטא כו' ואתה תשמע השמים כו' עיין רש"י ז"ל · וכת"י ורשי ביה מומי · וכן הרד"ק ז"ל והרל"בג ז"ל ומהרי"ל ז"ל לפי שהתפלל שע"ה בפסוק הקודם ושמעת וסלחת הוצרך מן הכלל הזה אם יחטא איש לרעהו ויתחייב לו שבועה ויבא לישבע לפני המזבח אם לא ישבע לשקר לא יסלח הש"ית הטלתו כי אחר שהו' מעל בקדושת הבית אין ראוי שהש"ית יכפר עליו וז"ש ואתה תשמע השמים ותפטר את עבדך שלא ינקה את הנשבע לשקר ולא את המשביע אמנם כי יסוד עמלו בראשו ולכך לא הזכיר כאן וסלחת כי בא אדרבה להוציא הנשבע לשקר מהכלל הנ' ושמעת וסלחת ע"כ ומתוך דבריו מובן ובא אלה על הנשבע · ולע"ד את אשר יחטא כו' שלשה התפלל שבאשר יחטא איש לרעהו ראוי שיבא לשבועה ויבא לפני מזבחך להגזים ולהחמיר עליו שלמן

ויקרא ראה נגעים בעור בשרו והשער בעור בשרו נהפך לבן ונראה המראה נגע הוא ונראה אתו הכהן וטמא אתו:

ב ואם פסו פסה הבהרת בעור בשרו ולא כסתה הבהרת את כל העור מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
ראה הכהן והנה כסתה הבהרת את כל בשרו וטהר את הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
וביום הראות בו בשר חי יטמא טמא הוא הבשר כי צרעת הוא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו והבשר החי כי טמא הוא צרעת הוא:
או כי ישוב הבשר החי ונהפך לבן ובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה נהפך הנגע לבן וטהר הכהן את הנגע טהור הוא:
ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא:
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
וראה הכהן והנה מראהו שפל מעור הבשר ושערו הפך לבן וטמא הכהן אתו נגע הצרעת הוא בשחין פרחה:
ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור הבשר והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:
וראה אתו הכהן ביום השביעי והנה עמדה הנגע לא פשה בעור ולא הפך הנגע לבן והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
וראה הכהן את הנגע ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
ויכבסו בגדיו וטהר:
ואם פשה תפשה הבהרת בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הבהרת בעור וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא:
ג כי תהיה נגע צרעת בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
ד ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
או כי שב הבשר החי ונהפך לבן ובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה נהפך הנגע לבן וטהר הכהן את הנגע טהור הוא:
ה ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
ו ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
ז כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
ח ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
ט כי תהיה נגע צרעת בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
י ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
יא וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
יב ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
יג ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
יד כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
טו ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
טז וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
יז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
יח ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא:
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
וראה הכהן והנה מראהו שפל מעור הבשר ושערו הפך לבן וטמא הכהן אתו נגע הצרעת הוא בשחין פרחה:
יט ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור הבשר והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:
כ וראה אתו הכהן ביום השביעי והנה עמדה הנגע לא פשה בעור ולא הפך הנגע לבן והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
כא וראה הכהן את הנגע ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
כב ויכבסו בגדיו וטהר:
ואם פשה תפשה הבהרת בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
כג וראה הכהן והנה פשתה הבהרת בעור וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא:
כד כי תהיה נגע צרעת בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
כה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
כו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
כז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
כח ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
כט כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
ל ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
לא וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
לב ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
לג ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
לד כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
לה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
לו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
לז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
לח ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא:
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
וראה הכהן והנה מראהו שפל מעור הבשר ושערו הפך לבן וטמא הכהן אתו נגע הצרעת הוא בשחין פרחה:
לט ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור הבשר והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:
מ וראה אתו הכהן ביום השביעי והנה עמדה הנגע לא פשה בעור ולא הפך הנגע לבן והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
מא וראה הכהן את הנגע ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
מב ויכבסו בגדיו וטהר:
ואם פשה תפשה הבהרת בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
מג וראה הכהן והנה פשתה הבהרת בעור וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא:
מד כי תהיה נגע צרעת בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
מה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
מו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
מז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
מח ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
מט כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
נ ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
נא וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
נב ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
נג ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
נד כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
נה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
נו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
נז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
נח ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא:
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
וראה הכהן והנה מראהו שפל מעור הבשר ושערו הפך לבן וטמא הכהן אתו נגע הצרעת הוא בשחין פרחה:
נט ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור הבשר והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:
ס וראה אתו הכהן ביום השביעי והנה עמדה הנגע לא פשה בעור ולא הפך הנגע לבן והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
סא וראה הכהן את הנגע ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
סב ויכבסו בגדיו וטהר:
ואם פשה תפשה הבהרת בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
סג וראה הכהן והנה פשתה הבהרת בעור וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא:
סד כי תהיה נגע צרעת בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
סה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
סו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
סז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
סח ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
סט כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
ע ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
עא וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
עב ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
עג ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
עד כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
עה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
עו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
עז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
עח ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא:
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
וראה הכהן והנה מראהו שפל מעור הבשר ושערו הפך לבן וטמא הכהן אתו נגע הצרעת הוא בשחין פרחה:
עט ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור הבשר והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:
פ וראה אתו הכהן ביום השביעי והנה עמדה הנגע לא פשה בעור ולא הפך הנגע לבן והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
פא וראה הכהן את הנגע ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
פב ויכבסו בגדיו וטהר:
ואם פשה תפשה הבהרת בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
פג וראה הכהן והנה פשתה הבהרת בעור וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא:
פד כי תהיה נגע צרעת בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
פה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
פו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
פז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
פח ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
פט כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
צ ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
צא וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
צב ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
צג ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
צד כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
צה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
צו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
צז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
צח ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא:
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
וראה הכהן והנה מראהו שפל מעור הבשר ושערו הפך לבן וטמא הכהן אתו נגע הצרעת הוא בשחין פרחה:
צט ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור הבשר והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:
ק וראה אתו הכהן ביום השביעי והנה עמדה הנגע לא פשה בעור ולא הפך הנגע לבן והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
קא וראה הכהן את הנגע ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
קב ויכבסו בגדיו וטהר:
ואם פשה תפשה הבהרת בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
קג וראה הכהן והנה פשתה הבהרת בעור וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא:
קד כי תהיה נגע צרעת בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
קה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
קו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
קז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
קח ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
קט כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
קי ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
קיא וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
קיב ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
קיג ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
קיד כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
קטו ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
קטז וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
קטז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
קטח ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא:
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
וראה הכהן והנה מראהו שפל מעור הבשר ושערו הפך לבן וטמא הכהן אתו נגע הצרעת הוא בשחין פרחה:
קטט ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור הבשר והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:
קכ וראה אתו הכהן ביום השביעי והנה עמדה הנגע לא פשה בעור ולא הפך הנגע לבן והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
קכא וראה הכהן את הנגע ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
קכב ויכבסו בגדיו וטהר:
ואם פשה תפשה הבהרת בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
קכג וראה הכהן והנה פשתה הבהרת בעור וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא:
קכד כי תהיה נגע צרעת בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
קכה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
קכו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
קכז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
קכח ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
קכט כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
קל ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
קלא וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
קלב ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
קלג ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא:
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
וראה הכהן והנה מראהו שפל מעור הבשר ושערו הפך לבן וטמא הכהן אתו נגע הצרעת הוא בשחין פרחה:
קלד ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור הבשר והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:
קלה וראה אתו הכהן ביום השביעי והנה עמדה הנגע לא פשה בעור ולא הפך הנגע לבן והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
קלו וראה הכהן את הנגע ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
קלז ויכבסו בגדיו וטהר:
ואם פשה תפשה הבהרת בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
קלח וראה הכהן והנה פשתה הבהרת בעור וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא:
קלט כי תהיה נגע צרעת בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
קמ ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
קמא וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
קמב ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
קמג ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
קמד כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
קמה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
קמו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
קמז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
קמח ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא:
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
וראה הכהן והנה מראהו שפל מעור הבשר ושערו הפך לבן וטמא הכהן אתו נגע הצרעת הוא בשחין פרחה:
קמט ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור הבשר והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:
קנ וראה אתו הכהן ביום השביעי והנה עמדה הנגע לא פשה בעור ולא הפך הנגע לבן והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
קנא וראה הכהן את הנגע ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
קנב ויכבסו בגדיו וטהר:
ואם פשה תפשה הבהרת בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
קנג וראה הכהן והנה פשתה הבהרת בעור וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא:
קנד כי תהיה נגע צרעת בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
קנה ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
קנו וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
קנז ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
קנח ואם פשה תפשה הנגע בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן:
וראה הכהן והנה פשתה הנגע בעור וטמא אתו הכהן נגע הוא צרעת הוא:
קנט כי תהיה נגע בו והובא אל הכהן:
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת:
צרעת נושנת היא בעור בשרו וטמא אתו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא:
קס ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן:
וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר הנגע הוא הפך כולו לבן טהור הוא:
קסא וביום הראות בו בשר חי יטמא:
ראה הכהן את הבשר החי וטמא אתו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא:
קסב ואם לבן הפך הנגע לבן ראה הכהן:
ראה הכהן והנה לא פרחה הנגע בעור וטהר הכהן אתו נגע הוא:
קסג ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא:
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
וראה הכהן והנה מראהו שפל מעור הבשר ושערו הפך לבן וטמא הכהן אתו נגע הצרעת הוא בשחין פרחה:
קסד ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור הבשר והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים:
קסה וראה אתו הכהן ביום השביעי והנה עמדה הנגע לא פשה בעור ולא הפך הנגע לבן והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
קסו וראה הכהן את הנגע ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
קסז ויכבסו בגדיו וטהר:

רעב כי יהיה. והלא זכר העדר השמים והוא הרעב אם כן מה טעם אחר אחר כן רעב כי יהיה לפני שיתכן שיהיה מטר ויהיה רעב והוא מה שפירש אחר כן שדפון וירקון ארבה חסיל: כי יצר לו אויבו. כירוש אם כי יצר לו אויבו: בארץ שעריו באר לו בשעריו כמו שכתוב והצר לך בכל שעריך: כל נגע וכל מחלה. אף על פי שזכרתי מלרבי עמך בפרט אם יתפללו עליהם לפניך כן אני אומר על כל נגע ועל כל מחלה שיהיה להם שכל תפילה וכל תחינה שיתפללו על כל נגע ועל כל מחלה אשר תהיה לכל אדם: לכל

רעב כי יהיה בארץ. ר"ל בשבת שטף מטר או ברד או בשבת הרוחות או בשבת חום השמש בשבלים אחר המטר שהם עניינים מלד הטבע: והנה מה שיהיה בשבת העדר המטר כבר נזכר: דבר כי יהיה שדפון וירקון. ר"ל כי יהיה דבר בהתחדש חליי השדפון או הירקון או מה שיהיה להם: ארבה חסיל כי יהיה. ויהיה ג"כ כעין בשבתם חפצי אכילת התבואות והמתוקים אותם: כי יצר לו אויבו בארץ שעריו. ר"ל שיבא מלוה סביב העיירות באופן שלא יוכל איש לצאת השדה לקחת התבואות או לעבוד האדמה והנה יתחדש שם רעב בשב' זה: כל נגע וכל מחלה. ר"ל כל מכה וכל חלי וכל מוכך שתצטרך התפלה והתחנה עליו אשר תהיה לאיש מה מיוסר הנגע והמחלה או הלוכך האחד לו זה שיהיה שתהיה תפלה ותחנה עליו לפי שידע איש ואיש מהם חולי לבו אשר הוא צריך עליו להתחנן לפניך. והנה הרצון באחרו אשר תהיה לכל האדם לעמך ישראל

רָעָב כִּי־יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר כִּי־יִהְיֶה שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה חָסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יָצַר־לוֹ אֹיְבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל־נֶגַע כָּל־מַחֲלָה: כָּל־תְּפִלָּה כָּל־תְּחִנָּה

כַּפְנָא אֲרֵי יְהֵי בְּאַרְעָא מוֹתָא אֲרֵי יְהֵי שַׁדְפוֹנָא יַרְקָנָא גוֹבָא שַׁמּוֹטָא אֲרֵי יְהֵי אֲרֵי יְעִיקוּן לֵיהּ בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן בְּאַרְעָא קִירְוֵיהוֹן כָּל מַכְתַּשׁ כָּל מְרָע: כָּל צְלוֹתָא כָּל בעוותא

איבו ד' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן כ"ר:

רשי

ירקון. שהתבואה אינו עולה בקנה לעשות שבולת: ככל

אשר תהיה לכל אחד מאישי האדם אשר לעמך ישראל כי הם יודעים לא התפלל עתה שלמה. ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי בא בזה כי מפני התפלה לא יקבל תועלת אם לא יהיה לו שלם עם הש"י לא תשמע תפלתו לתת לו ככל דרכיו לפי עניינו בעת התפלה וזה יהיה סבה שייראוך ישראל תמיד בהכירם כי תעלומות סבבו להם אלו הנעות על מתקף שסבו מהם שמעת לקולם: ונס

בלי יקר

עליהם אבל השמיעה בבעל הסיבה העיקרית הם החטאים וסלחת לחטאת עבדך והיינו סור מרע זאת ועוד ועשה טוב כי תורם את הדרך אשר יבוא בה כי דרך הטובה היא להטיב אלו עם אלו כי לגרא דתעניתא לקתא להטיב אלו עם אלו שיחייב מידה כנגד מידה שיפעיל ה' מטובו עליהם כמו שהפיעו הם מטובם אל העניים ז"ש כי תורם את הדרך וכו' מקושר אל ואתה תשמע וכו' כי הורם הדרך הטובה אשר יבוא בה דהיינו להטיב אלו עם אלו וזהו הטובה על ידי זה ונתת מטר מידה כנגד מידה. ואמר ונתת מטר על ארצך וכו' עם היות הדבר כללי ואפי' בא"ל ח"כ כי"לא ונתת מטר על הארץ אתם ודרך כלל אבל כיון למה שא' הכתוב הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני ח צות על פני ארץ זו ארץ ישראל ומחמה ומתמליחה שולח מים על פני חוצות ולזה שיג' מלשון מטר ללשון מים כי מטר יורה על הפעל האלהי הנותן בכוונ' כמטרה לחץ ואולי לזה נקרא מטר ולזה אמר הנותן לשון נתיכה אמנם בחוצות אמר שולח כדבר המשולח ואמר לשון מים בתמלית ז"ש ברון ונתת מטר על ארצך כי אפי' בהיות העלירה בשאר הארצות צריך לתת מטר על ארצך אשר נתת לעמך לנחלה כי תהיה הנתיבה בעין יפה בכל הנותן בעין יפה ובפרט בהיות הנתיבה לעמך הנבחר והארץ אשר נתת להם לנחלה לעולם שתשגיח בה בעין המלה להשפיע בה שפע רצון בהותו המטר וממנו יסולח אל החוצות ח"ל תמלית חשוב וז"ש ונתת מטר על ארצך ששם על ארצך עליה תנתן ומתמה יתמל' התמלית לאפסי ארץ:

רעב כי יהיה שדפון (הין זאת הנוסחא בדפוס) ושלמה פתח בשבחו של הקב"ה תחילה שב' הין כמוך אלהים ה' ואח"כ פתח בארצו של ישראל רעב כי יהיה בארץ וחזר ותתם בשבחו של הקב"ה שנא' ועתה קומה ה' לנוחך ואף דוד מלך ישראל לא פתח בארכיהם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום תחילה שנא' הלוויה שירו לה' שיר חדש ופתח בארצו של ישראל שנא' כי רוצה ה' בעמו וחזר ותתם בשבחו של מקום לבד אבל הסיריו הלוויה. ואף משה רבינו פתח בשבחו של מקום שנא' ויהי בישורון מלך וחזר ותתם בשבחו של מקום שנא' הין כאל ישורון ואף שמנה עשרה שתקנו הכמים הראשונים שיהיו ישראל מתפללין לא פתח בארכיהן של ישראל תחילה עד שפתחו בשבחו של מקום האל הגדול הגבור קדוש אתה ונורא שמך ואח"כ מתיר אסורי ורופא חולים ואחר כך מודים אנחנו לך משל למה הדבר דומה כו'. ולע"ד מה שאינה מה צורך לדבר עניין זה מג' גדולי ישראל שלמה דוד ומשה גם מתקנתם של חז"ל בי"ח ורחיה אחת מהם מסשקת. ועוד קשה במ"ש ואחר כך פתח בארכן של ישראל רעב כי יהיה בארץ וכו' ולמה לא הזכיר בהנגף עתך ישראל וכו' בהעדר כו' הם ארכן של ישראל והם קודמים בפסוק. ועוד מהו לו' ועתה קומה ה' לנוחך שהכיל כתוב בדברי הימים שאין זה שבחו של מקום. ועוד מלי שנא' דוד שאמר בלשון שלילה ואף דוד מלך ישראל לא פתח בארכיהם של יעד' וכו' דהי"ל בלשון חיוב ואף דוד פתח בשבחו של מקו' הלוויה שירו לה' שיר חדש תהלתו בקהל וכו' וחזר ופתח בארכן של ישראל כי רוצה ה' בעמו וחזר ותתם וכו' ומהו מלך ישראל כי מה צורך יש בזכרון זה. ונראה כי הלך השוה שבשלשתן הוא שפתחו בשבחו של מקום ותתמו בשבחו של מקום. והיה התפלל' בספר שבחו של מקום תחילה וסוף לשני עניינים האחד מדרך ארץ ודרך כבוד לספר תחיל' בשבחו של מלך כאילו כל הכליתו היה לשבח הזה ואחר כך ישאל ארכיו כאלו אגב ארחיה באה השאל' הזאת לא שתהיה היא עיקר כי העיקר הוא שבחו של מלך ולזה יסוב בסוף לענין הראשון לשבחו של מלך דבהא סליק ונחית. והענין השני היא כי אותו השבח של המלך הוא מענין השאלה וצריך אליה כמו הנעה שיגיע התפלה היותו מלך הדיר ונאיר יכול ולו ומממנו יתתה לשאול כי לא תקצר ידו ולזה יסבח תחילה ואחר כך ישאל והשבח האחרון התחכמות להורות שכבר רצה לה מעשיו וכנותן לו חן ושבח על שהכיר רצונו כמשפט הסדר' היוס שכבודריס איזה דבר לעבדו מוכן ידו ונותן הטובות חן חן לו כדי שלא יסוב ויחסה ולא השני עניינים כוון בעל המאמר במ"ש ויאמר ה' מסיני בא מגיד הכתוב שבספתה משה לא פתח לארכן של ישראל תחילה כי אין זה דרך ארץ להיות שואל ארכם תחילה ובאומרו לשון עד שפתח בשבחו של מקום ולא אמר אלא בשבחו של מקום הודיע הענין השני שלא פתח בארכיהן של ישראל עד שפתח שאז כשפתח בשבחו של מקום הרי הוא פתח טוב לארכם של ישראל כי על ידי אותו השבח וההודאה לפי"ת יוסג המכוון שהוא ארכם של ישראל ז"ש עד שפתח וכו' שמורה שהגבול שלא פתח ארכם של ישראל הינו עד תום שבחו של מקום שלא עד שפתח לבד בשבחו של מקום כי אז תכף כשפתחו בשבחו של מקום הרי הוא הכנה בעל' ראשונה להגיע למבוקשיו. ולגלות הב' עניינים יחדיו הביא המשל לגליטור שהוא לפי' דור בלעז שהוא הקירה בגרון אל יחשוך כתורגמן שהיה עומד על הבימה ונשכר לאחד לתורגמן ז"ש לדבר על ידיו ולא פתח בארכי אותו הלוים תחילה עד שפתח בשבחו של מלך ובו תחילה שהוא כמו בטילת רשות ודרך לתן לספר בשבחו של מלך תחילה והענין הפשי הודיע בשבחי' של המלך באשרו במלכותו ובמנותו ותועלותיו עלינו זרחה המה עלינו זרחה לבנה שמהיותו עלינו כבר זכה בנו וזכינו בו ליכנות ממנו ויוסף שנית הכנה וכהנה גם ממה שהיו הכל מקלסי' עמו שהיו הכנה גדולה מהיות הכל מקלסים עמו שהמלך יגמור בעבדו כיון שבבדו בכוד גדול שהרי הכל קלסו בקילוסיו עמו ואחר כך פתח בארכי אותו הלוים שלא יחליף דברו שבבר מלאה ידו כמ"ש עלינו זרחה המה כו' אף משה רבי' לא פתח בארכם של ישראל עד שפתח בשבחו של מקום שנא' ויאמר ה' מסיני בא וזרח וכו' רום' בדומ' לגמשל עלינו זרחה לבנה שבבר נשה עלינו אור פניך ה' מסיני בא וזרח וכו' אשר זה מחייב שויהי בישורון מלך ואלו לפקח עלינו בכל הפרטים לכל אחד ואחד כמו שהוא יהי ראובן וכו' וזאת ליהוד' כו' ולפי גדלה ז ויהי בישורון מלך הוא התחלת ארכי ישראל אמנם לפי הגדלה שבילקוט גם כתוב ויהי בישורון סיפור הבטחים. ושאלת הארכים יהיו יהי ראובן וכו' ומ"ש מגיד הכתוב היינו שמלבד הסדר הזה שלינו רוחים בו שקדם שבחו של מקום לשאלת ארכי ישראל הנה עוד יש גילוי בסיוק במ"ש תיבת ויאמר שהכתוב עצמו מגיד בפי' שעשה כן בכוונה שבספתה משה לא פתח לארכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום וזה הגיד הכתוב במ"ש ויאמר ר"ל בכוונת המתכוון ובהשקט בדעתו. ומ"ש שנית אף משה רבינו לא פתח בארכם של ישראל עד שפתח בשבחו וכו' שנא' ויאמר ה' מסיני בא ואחר כך פתח בארכם של ישראל שנא' ויהי בישורון מלך הוא והוכחה מסדר העניינים שראינו שקדם ונאמר ה' מסיני בא ואחר כך פתח בארכם של ישראל שנא' ויהי בישורון מלך. ואמר במשל ובמשל וחזר ותתם כו' לרמוז בתיבת וחזר שהוא ראשון כאילו כל המכוון היה שבחו של מלך ובו שליך ונחית. והוצרך להביא ראיה מדוד כי ענין משה היה בעת שאלתו ראובן וכו' שמע ה' קול יהודה וכו' וכו' כולם אבל מדוד למד ענין זולת זה שאפי' בעת ההודאה' על כמה מעלות טובות שעליהם אמר הלוויה שירו לה' שיר חדש מקודם

על הטובות שגמלם ואמר שגם בזה יסדרם שבחו של מקום תחילה לו' תהלתו בקהל חסידים שיסמוך ישראל בעושיו כי אין כמוהו מלך הדור ורחוי לסמוך בו ובני ציון יגילו במלכם שאומרים מלך אדיר וגם כן יש בחינה שנית להללו מלך שפוט ארכי ישראל ולא פתח בה דוד אלא בהילול שמלך הארכים ראוי לאמר שנית כמ"ש יהללו שמו במחול וכו' כי רוצה ה' בעמו רוצה בהוה ויפאר ענוים בישועה וכו' וחזר לספר בשבחו בלו' הדר הוא לכל חסידיו שכל החסידים הסכימו כה אחד שהדר הוא וזהו שבחו של מקום. ובמכילתא מסיק וחזר לספר בשבחו של מקום שנא' הללויה הללו אל בקדשו כו' והוא נכון. ואמר אף שלמה לפי שהיה חולקה ברליה זו של שלמה כי מה שהקדים אין כמוך אלהים כו' שומר הברית כו' אשר שמרת וכו' שמזה מלאתי פתח לשאול ממך שאלתי זאת הלא היה ועתה ה' אלהי ישראל שמור כו' עד אף שלמה עם שאינה כ"כ ראיה עכ"ז אף שלמה לא פתח וכו' ומה שהביא ענין שלמה הוא לפי שענין משה היה בענין ברכה ושאני ענין ברכה וכן דוד לבענין הודאה אבל ענין שלמה הוא בענין ברכה ספרם כפיו השמים והתפלל ומלינו כסדר הזה להזכיר שבחו של מקום תחילה וסוף ותפילה באמצע ומה שזכר רעב כי יהיה אפשר לו' בדוחק לפי שכל הענייניים הקודמני' הם ענייניים של ארכי יש' ואפי' בא"ל והמאמר הזכיר ארכי ישראל הפרטיי' בארץ במ"ש רעב כי יהיה בארץ. ועדיין צריך עיון. כי כל מה שכתבתי בלתי מיוסד כפי הגרסא של ספרי בעצמו כי הגירסא הנו' מהילקוט וצריך להגיה ידי בע"ה במאמר הזה ללבנו ולבררו

ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל בחלק מה בהרלב"ג:

ולע"ד לדקדק שהיה לו להקדים מכת הדבר שלא להפסיק בין רעב כי יהיה לחלוקות שדפון ירקון ארבה חסיל גם בלו' כי יצר לו אויבו שהיא ארת אויב הי"לל לו כי יצר לו אויבו. וכבר נדחק הרד"ק בכנ"ל שפי' כמו לו כי יצר לך ולדברו חסרה תיבת לו. וכן קשה גבי כל נגע כל מחלה דהי"לל לו כל נגע לו כל מחלה. ומראה להבין זה במ"ש במסכת תעניות שהיה דבר ורעב ואסור לבקש על שתיהם יחדיו כדכתיב ונבקש מאת ה' על זאת. והסכימו לשאול על הרעב דכיון שיתן הש"י שבע בהכרח יעצר הדבר כדי שיאכלו הלחם שלא נתנו לריק וכזה אבין לומרו רעב כי יהיה לו' רעב כי יהיה מורה הוא על דבר ח"ו כי יהיה כי בהיות שבע דבר כי יהיה מורה שברבות החטה ירבו אוכליה ולא יתמעטו והודיע זה גם כן באומרו דבר כי יהיה שדפון ירקון וכו' שכיון שהיה דבר ונתמעטו האוכלוסים נתמעטה הפרנסה ואם כן בסדר נכון הוסמה אלוקת דבר כי יהיה בתמצע להודיענו מידוע זה כאמור וכן ראיתי כמה שנים של דבר ואחריהם רעב והשבע הזאת פה אדם אוהב אירע כן יוקר אחר הרעב. עוד אפשר שסמך דבר לשדפון ירקון להודיע שחלוק' השדפון כולל בהבואה וג"כ בגופי בני האדם בחולאים חמים וחדים שדפון וירקון וכו' הוא הרי"קלן בערב"י טרים"יה בלעז שמריק עיני האדם ולהודיע כן סמך אליו דבר פי יגיד עליו ריעו וזהו שכתוב בתורה יכה ה' בשדפון ובכה ממש בחולי הגוף ויש קצת גלוי בדברי הרלב"ג שזכרתי אלא שצריך לומר שדבר גם כן בכלל של מקרי התבואה כענין ארבה וחסיל. עוד אפשר שסמך ענין הדבר אל ענין השדפון וירקון וארב' הרי זה בא ללמד ונמצא למד שהדבר יהיה בגזר אלהית בעפוש הטבע והאויר כענין השדפון וירקון השדוף מרות הקדים וזהו סמיכות העניינים דבר כי יהיה שדפון ירקון וכו'. ואחר שהזכיר ארבה חסיל כי היה שהם חילו הגדול של הב"ה האוכלים למעדנים הזכיר חיל קטן המשולח ממנו והוא כי יצר לו אויבו שהוא ג"כ מענין ארבה ע"ד והיה אם ארע ישראל וכו' ועלה מדין וכו' כתוב בתורה וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם להתחזק במלחמתכם כדי להצר לכם וזהו ארבה חסיל כי יהיה כי יצר לו אויביו ואלו אמר לו כי יצר לו אויביו היה מדבר על מלחמות הארה עצמה של המלחמ' לא על הרעב וענין הארה כבר נזכרה באומרו בהנגף וכו' ולזה אמר כי יצר לך וסמך כל נגע כל מחלה כי בהיות הפיר במצור כי יצר לו אויבו ימשך מהלחמה והפחד קראם ורעבה כל נגע וכל מחלה. ומה שהזכיר רעב כי יהיה אחר שהזכיר בהעצר כו' כי מאותה עצירה לא ולא לפועל רעב כי אם דבר שיענה ה' אותם ב"מ ונתת מטר על ארצך שיענה אות' ולא יהיה רעב ועתה כשהיה רעב אלא נעבו שבו בתשובה במטר

אלא והיא שלמה רעב שגם זה יתוקן בתפלה ותשובה:

כל תפלה כל תחנה וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל. ולע"ד במה שהודיענו חז"ל במס' ברכות שצריך האדם לכלול עצמו עם כלל ישראל שאם שואל על רפואת חולה יאמר כל רפאהו רפואה שלמה בתוך חולי עמך ישראל כי הן אל כביר לא ימאס אפי' בכיולה בזה וז"ש כל תפלה ואפי' כל תחינה עם היותה התחנונים ולא קבע עכ"ז צריך לכוללה עם הציבור זהו שאמר אשר תהיה התפלה והתחינה פרטית לכל האדם צריך לערב לאחה ולכלול אותה לכל עמך ישראל לומר עליו המגפה מעלי ומעל ביתי ומעל כל עמך ישראל וכן בכל שאלה ושאלה וזהו אומרו לכל האדם צריך לכל עמך ישראל ר"ל לכוללה עם כל עמך ישראל ולז"ל האדם כי האדם החשוב ודעתן יעשה זו כי הקובל הפילתו יותר. ואמר תנאי שני להקדים התשובה בלב שיכיר כל אחד ואחד נגע לבבו והם העונות שהם נגעי הלב ואחר שידע אותם אחר כך אפי' אל הבית הזה ע"ד נחפשה וכו' נשא לבבנו אל כפים לבדר ולדעת נגעיו. ואחר כך נפרוש כפינו אל אל בשמים ומא נחמיד אם נפרש לשון ידעון כמו ולא לדעה שהוא לשון רפואה וכיולה בו אשר ידעון אים נגעי לבבו ביחוד כי אשרי נשוי פשע כסוי חטאה והוא היודע נגע לבבו ירפאהו ויסייע לזה אז ותתם

תשמע וכו' וסלחת וכו' אשר תדע לבבו וכו':

ואתה תשמע השמים וכו' למען ירלוך כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והיסוף וכן מהרי"א והרב"ע בשער ל"ב אם לא היתה הסליחה בעולם היו כל החוטאים בלתי ירלים מה' בלו' דמלי דהוה הוה מעוות לא יוכל לתקון וכעין מ"ש אליפז אחר שכבר שמעתי מלאחורי הסרגוד שובו בנים שובנים חוץ מאליפז אחר וכו' שכבר נשתלקה הירלה ממנו וז"ש כי עמך הסליחה למען תור' שאילו לא היתה הסליחה שעמך בטלה הירלה כמו שבטלה מאליפז אחר כשראה שנמנעה ממנו כלו' חוץ מאליפז אחר שידע כבודו ונתכוון למרוד בו והוא עצמו מ"ש שע"ה אתה תשמע השמים וסלחת כו' ומשיך ליה למען ירלוך כל הימים מענין כי עמך הסליחה למען תורא ע"כ. ולע"ד לדקדק בכל ועשית ונתת לאיש כו' דו שיאמר וסלחת ונתת לאיש בכל דרכיו כו' לו וסלחת ועשית לאיש בכל דרכיו. ומהו למען ירלוך כו' ומה שייך כאן אשר הנחלת לאבותינו שאין זה הדרוש כאן. ונראה כי לפי שהתפלל שע"ה על כל הפילה והתנה שיתחנן איש איש על פרטי ה' מנגע לבבו אשר גרם לו עונו ואתה תשמע השמים מכון שבתך וסלחת העון ההוא המחייב הנגע ההוא בפרטות ועשית לו אם אשר שלו ותועיל ההפילה הזו להרוך לפי' עמו הכל לא לאחר לגמרי כי אין הש"ה ותרון ז"ש וסלחת ועשית ר"ל שלתו ובקשתו אבל עוד ידך הנטויה

מנחה קטנה

דעב כי יהי' בארץ דבר כי יהי' ונו' יהוא שהרעב בא על אינם מתני' מעשר וחלה והם דברי' סמוכי' בארץ ופרשתיה וכן בתרבה פרקי' הדבר מתרבה על שאינם מוכני' תבות שביעי' ותתנות עניים כם ג"כ דברי' הללים בפירות הארץ כלאי בשנה בחנות וע"כ אמר תיכת בארץ בין רעב לדבר שבארץ לבניו ולאחריו רעב כי יהי' בארץ בשבת הארץ וכן בארץ דבר כי יהי' בשבת הארץ ומזה הסעם ג"כ אמר דבר כי יהי' שפוך לרעב ולא אמר רעב או שדפון ונו' ואח"כ אמר אלא לאחרות נתן סיבת הדבר שהיה ג"כ מחמת הארץ כמו"ר:

ומלחמת

רשי

כפנא. שהתבואה אינו עולה בקנה לעשות שבולת:

בעותא

איבו ד' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן כ"ר:

ככל אשר יקרא אליך הנכרי · וביסראל הוא אומ' לתת לאיש ככל דרכיו לפי שיסר' מכיר בהקב"ה וידע שהיכולת בידו ואם אין תפילתו נשמעת תולה את הדבר בעצמו ובחטאו אבל הכותי קורא תגר ואומר בית שמו הולך לסוף העולם נתיינעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו ולא מלאתי בו ממש כשם שאין ממש בעבודתו לפיכך בכל אשר יקרא אליך הנכרי אבל ישראל אם אתה רואה שהוא משמית בממונו את חבירו אל תתן לו: דרך העיר · פוני לגד ירושלם: ועשית משפטים · נקמתם באויביהם:

כור

רלבג

גם אל הנכרי וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי · הנה לא אמר מלחה בנכרי שיתן לו הש"י כדרכיו אשר ידע את לבבו כי מזה הצד לא היה ראוי שתקובל תפלתו אך בקש מהש"י שישמע לקול הנכרי ככל אשר יקרא אליו לבעבור שבב שיקרב לעבודת השם כישראל וכדי שיתפרסם כי שם יי' נקרא על הבית הזה עד שהקורא אליו מזה המקום שהיה תפלתו נשמעת בכל אשר יקרא אליו: כי ינא עמך למלחמה על אויבו · עד עתה זכר התפלה שתהיה בתוך הבית הקדוש הזה וכא עתה לזכור התפלה שתהיה חוץ מהבית לנכח בית המקדש כשלא יהיה אפשר שתהיה בבית המקד' כמו הענין בצאת ישראל למלחמה על אויבו ואחר בדרך אשר תשלחם העיר הזה שאין ראוי שיצאו למלחמה אם לא יהיו מתלכים בשכיר' אם על יד נביא אם על יד אוריים ותומים והתפלל שכאשר יהיה הענין כן והתפללו אל יי' דרך העיר אשר בחרת בה ר"ל שיתפללו נכח ירושלם ונכח בית המקד' ישמע הש"י תפלתם ותחנתם ויעשה משפט לעת להם כדרכיהם אשר הם בהם בעת התפלה: כי

תִּחְנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְכָל־הָאָדָם לְכָל
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן אִישׁ נֶגַע ד'
לְבָבוֹ וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה:
וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ ד' נסיפ'
וְסָלַחְתָּ וְעָשִׂיתָ וְנָתַתָּ לָאִישׁ כְּכָל־
דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת־לְבָבוֹ כִּי־אַתָּה ג' חס' נסיפ'
יָדַעְתָּ לְבַדְּךָ אֶת־לֵבַב כָּל־בְּנֵי הָאָדָם: ו'
לְמַעַן יִרְאוּךָ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם ל"ג' מל' נח' חס' נ'
חַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה
לַאֲבֹתֵינוּ: וְגַם אֶל־הַנֵּכְרִי אֲשֶׁר
לֹא־מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ
רָחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ: כִּי יִשְׁמְעוּן ה'
אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה ז'
וּזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל־ ה' חס' נל"ים
הַבַּיִת הַזֶּה: אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם ד' נסיפ' ו' מ"ש נכרי
מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־
יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנֵּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּן כָּל־
עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־שִׁמְךָ לְיִרְאָה אֹתְךָ ד'
כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלָדַעַת כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא ה'
עַל הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי:
כִּי־יֵצֵא עַמְּךָ לַמִּלְחָמָה עַל־ ד'
אֹיְבוֹ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵם וְהִתְפַּלְּלוּ
אֶל־יְהוָה דֶּרֶךְ הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ
וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִיתִי לִשְׁמֶךָ: ל' חס'
מה וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־
תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם:

כי

בָּעוּתָא דִּתְהֵי לְכָל אֱנָשָׁא לְכָל
עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּי יְדָעוּן גְּבַר מַכְתֹּשׁ
לִבֵּיהּ וִיפָרוֹס יְדוֹהִי בְּצִלּוֹ לְאַפֵּי בֵּיתָא
הָדֵין: וְאַתְּ תְּקַבֵּיל מִן שְׁמַיָּא מֵאֲתַר
בֵּית שְׁכִינְתָּךְ וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן
וְתַעֲבֵיד בְּעוּתְהוֹן וְתִתֵּן לְגַבַּר כְּכָל
אוֹרְחָתֵיהּ דְּגַלֵּי קָדָמָךְ לִבֵּיהּ אֲרֵי אַתְּ
הוּא לֵית בַּר מִינָּךְ קָדָמָךְ לְחוֹד גְּלַן
לִבְנֵי אֱנָשָׁא: בְּדִיל
דִּיחַלּוּן מִן קָדָמָךְ כָּל יוֹמַיָּא דְּאִינּוּן
קַיְּמִין עַל אַפֵּי אַרְעָא דִּי יְהַבְתְּ
לַאֲבָהָתָנָא: וְאַף מִן בַּר עַמְּמִין דְּלָא
מֵעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וְיֵתִי מֵאַרְעָא
רְחִיקָא בְּדִיל שְׁמָךְ: אֲרֵי יִשְׁמְעוּן יַת
שְׁמָךְ רַבָּא וְיַת יְדָךְ תַּקִּיפְתָּא וּדְרָעָךְ
מְרַמְמָא וְיֵתֵי וְיִצְלֵי לְאַפֵּי בֵּיתָא הָדֵין:
אַתְּ תְּקַבֵּיל מִן שְׁמַיָּא מֵאֲתַר בֵּית
שְׁכִינְתָּךְ וְתַעֲבֵיד כְּכֹל דִּי צְלֵי קָדָמָךְ
בַּר עַמְּמִין בְּדִיל דִּיחַלּוּן כָּל עַמְּמֵי
אַרְעָא יַת שְׁמָךְ לְמִרְחַל קָדָמָךְ כְּעַמָּךְ
יִשְׂרָאֵל וּלְמִדַּע אֲרֵי שְׁמָךְ אִתְקְרֵי עַל
בֵּיתָא הָדֵין דִּי בְנֵיתִי: אֲרֵי יִפּוֹק עַמָּךְ
לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן
בְּאוֹרְחָא דְּתִשְׁלְחִינּוּן וְיִצְלוּן קֳדָם יְיָ
לְאַפֵּי אוֹרַח קַרְתָּא דְּאִתְרְעֵיתָא בָּהּ
וּבֵיתָא דִּי בְנֵיתִי לִשְׁמָךְ: וְתִקַּבֵּיל מִן
שְׁמַיָּא יַת צְלוֹתְהוֹן וְיַת בָּעוּתְהוֹן
וְתִתְפְּרַע עוֹלְבָּנְהוֹן: ארי

לכל עמך ישראל · כלומר בין ליחידים בין לרבים כל איש ואיש לפי נגעו אשר ידעו לבו ממה שלא נודע לאחרים כלומ' בין מן המכאובים הנסתרי' בין מן הגלויים: ופירש כפיו אל הבית הזה · כמו בבית הזה כלומר יפרוש כפיו אל יי' בבית הזה לו פי' בכל מקום שיהיה כנגד הבית הזה וכן תרגם לאפי בית הדין: לתתן ירחוך · בי"ת המיתן לבד ופ"ח הפעל כעלמ' ופירושו כשירצו שתשלח להם בשובם אליך והתפללו אליך בבית הזה ידעו כי בעונם עין בא להם הנגע והמחלה לא שהוא מקרה וכעבו' זה ירחוך וכן טעם כי עמך הסליח' למען תורא: ככל אשר יקרא אליך הנכרי · אף על פי שאינו רוצה לכך תשמע תפלתו אבל ביסראל אמר ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו אבל הנכרי אף על פי שאין לבבו נכון אליך עשה ככל אשר יקרא אליך למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה ומתוך כך ידעו ליראה אותך כעמך ישראל: כי יצא עמך למלחמה על אויבו · דרך כלל: בדרך אשר תשלחם · כמו ויהי דבר שמוט לכל ישראל וגו' וכן כשהיו שואלים באורים והומים כמו בדבר בנימן וכן כשלא היה עליהם עונש: ועשית משפטים · תעשה משפט' באויביהם וכן כי עשית משפטי ודיני וכ"ת ותתפרע עולבנהון: כי

מסרה

ידעון ד' בקריאה וסימ' אחל גדלך דיהושע · כל תפלה כל התנה דמלכים · ואתה תשמע השמים · שפתי צדיק ידעון רצון דמשלי: ישמעון ה' וסמ' נמסר בסדר דברים: וזרעך ה' חס' בלייש' וסימ' נמסר בסדר עקב: ולדעת ה' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן ג':

רפב

בי"ת המיתן לבד ופ"ח הפעל כעלמ' ופירושו כשירצו שתשלח להם בשובם אליך והתפללו אליך בבית הזה ידעו כי בעונם עין בא להם הנגע והמחלה לא שהוא מקרה וכעבו' זה ירחוך וכן טעם כי עמך הסליח' למען תורא: ככל אשר יקרא אליך הנכרי · אף על פי שאינו רוצה לכך תשמע תפלתו אבל ביסראל אמר ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו אבל הנכרי אף על פי שאין לבבו נכון אליך עשה ככל אשר יקרא אליך למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה ומתוך כך ידעו ליראה אותך כעמך ישראל: כי יצא עמך למלחמה על אויבו · דרך כלל: בדרך אשר תשלחם · כמו ויהי דבר שמוט לכל ישראל וגו' וכן כשהיו שואלים באורים והומים כמו בדבר בנימן וכן כשלא היה עליהם עונש: ועשית משפטים · תעשה משפט' באויביהם וכן כי עשית משפטי ודיני וכ"ת ותתפרע עולבנהון: כי

מסרה

ידעון ד' בקריאה וסימ' אחל גדלך דיהושע · כל תפלה כל התנה דמלכים · ואתה תשמע השמים · שפתי צדיק ידעון רצון דמשלי: ישמעון ה' וסמ' נמסר בסדר דברים: וזרעך ה' חס' בלייש' וסימ' נמסר בסדר עקב: ולדעת ה' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן ג':

יקר

לבו כנגד ירושלם · היה עומד בירושלם יכוין לבו למקדש והכוונה בזה כמו שהודיענו המפרשים ז"ל בחלוקה הראשונה צריך להוסיף כנגד הארון אבל צריך הוא ג"כ לכוין כנגד ירושלם והמקדש והעומד בירושלם צריך כנגד המקדש ולזה אמר כי יצא למלחמה על אויבו והתפללו אל ה' הביאנו אם לא ידעו לכוין את הרוחות יכוונו לבם למקום ז"ם והתפללו אל ה' ואם יודע לכוין הרוחות יתפלל דרך העיר אשר בחרת בה היא ירושלם והבית אשר בניתי כו' ומשמעת כו' כי העבר' התפילה דרך שם מכין להתקבל התפלה והתחנה:

כי יחטאו לך וכו' והשיבו וכו' ושבו כו' ושמעת וסלחת כו' עיין הרד"ק ז"ל · וכן פירש הרל"בג וכן מהרי"ח ז"ל כדהרל"בג והוסיף לומר שלבאויתם חוץ למקדש וחוץ לירושלם בריכים הם תפילה ותחינה יתירה בודאי ובתשובה בכל לבבם ובכל נפשם · והנה לא התפלל שלמה כאן במ"ש ונתת אותם לרחמים לפני כל שוביהם ורחמום להוציאם מן הגלות כי צריך זה הסבת' יותר פרטות בפלאה כי לא תספיק זה התפלה אשר יעשו בה"ל ולא על פי שעושים אותה בוכח הבית המקדש עד כאן וזה כדהרל"בג ז"ל ככו"ל ודלא כהר"דק ז"ל שפי' ורחמום שיביאום לגלות מהגלות כאשר היה בימי כורש המלך של פרס ובסמוך בפסוק כי עמך וכו' מוסיף מהרי"ח להחיב בזה כמו שנזכיר בס"ד עיין שם · ולע"דן לדקדק הביל"ל וכי יחטאו וכו' כיון שהוא ענין בפני עצמו שהפסוקים הקודמים דברו כשהם כשרים וכאן מדברים כי יחטאו · ועוד קשה דכיון דקאמר כי אין אדם אשר לא יחטא על כרחין בחטא כל דהו קאמ' כי יחטאו ועלה מסיק כי אין אדם כו' דאילו בחטאים חמורים לא יתכן שיגזר אומר בזה כי אין אדם אשר לא יחטא כי יש ויש וכיון שכן הוא יקשה איך יתכן שעל החטאים קלים הם תגדל הלא והתמה מה חרי הלא הגדול הזה שכתוב ואמנם כשנתתם לפני מויב ושבוס וכו' · ונראה על פי שיטת המפרשים ועשית משפטים ע"ד כי עשית משפטי ודיני שהקדוש ברוך הוא יכוים בקמתם ויעשה משפטים וזה שלא סבר לפעמי' יכשל בחשבון כי ידם רמה וכבר מצאה ידם · וז"ש כי יחטאו לך כאילו לפעמים יומשך מעשית משפטים כי יחטאו על דרך · וישמן ישורון ויבעט זה רמז בחסרון הוי' ל כי יחטאו לך ואמר כי יחטאו לך כי אין אדם וכו' שהכתוב עצמו מבטיח הוא החטא שלא כי יחטאו לך באומר כי אין אדם אשר לא יחטא שזה החטא הוא מניע' הבחירה ובגדול עונם מבטא ולזה ואכפ"בם ונתתם לבבי אויביהם ושבו אותם שוביהם אל ארץ האויב הגדול כי יפחדו פן יבחרו על כן יוליכום אל ארץ האויב ארץ היותר חזקה קרית מלך רב בדלקים ובריח ובלתי סגורה לסגר רחוקה לו לפעמים קרובה כי לא ישומו פניהם רק להוליכם אל ארץ האויב הוא המלך הראש:

והשיבו אל לבם כו' · לע"דן לדקדק מהו והשיבו אל לבם ובסמוך לשון ושבו וכו' מלבד שהעניינים כפולים וארץ אשר נשבו שם מיותר כי ידוע הוא ומהו לאמר חטאנו וכו' ולמה חסר וי"ו התוספת בתיבת רשענו דהי"לל ורשענו · ונראה שהכוונה לפי שהם חטאו באומר שהאדם מוכרח במעשיו כנז' כי אין אדם אשר לא יחטא לזה צריך לשוב מהחטא הזה שגרם להם הסביה וזהו והשיבו אל לבם בארץ אשר נשבו שם ושבו והתחננו אליך בתחנונים על מה שחטאו וצריכים לאמר חטאנו והעוינו כי במה שנכשלו צריכין לתקן ולזה יאמרו חטאנו והעוינו כי אין שום דבר מכריע אלא רשענו"ל מרוע לבנו רשענו והיות זאת לנו שיהיה דבר מכריע לא מצד תולדת האדם ולא מצד גורם אלא מרוע בחירתנו ואמר והשיבו כאילו שם כתוב לשם הערל אלא שהם יכריעוהו לטוב מצד גר ומצוק מהיותם בארץ אויביהם ז"ם והשיבו אל לבם בעבל כרחו יעו שהם בארץ אשר נשבו שם יחיינם להתחנן ולהתודות כאמור: לו יאמר לאמר חטאנו וכו' ר"ל אלא תהיה תשובה גמורה רק מן הספה ולחוץ וזהו ושבו והתחננו אליך לאמר ר"ל לאמירה בעלמא זו היא המדרגה הראשונה של תשובתם ותפסיק ואפי' שהיא גרועה להקל מעליהם עולם וזהו בארץ שוביהם לאמר שבעת קראם שוביהם ואחרי אמרם ודוי חטאנו כשבא להזכיר מדרגה שנית של תשובה מעולה אמר ושבו כו' בארץ אויביהם אשר שבו אותם כלומר שבעת אין להם שגלת שוביהם לדחוק אותם ביותר אבל בארץ אויביהם לבד ואז בשובם תשובה שלמה בכל לבבם ובכל נפשם ויתפללו אליך דרך הארץ · שיכונו לבם אל הארץ כלל ארץ ישראל ויאריכו עוד כוונת אל העיר אשר בחרת הוא ירושלם ותחר כך והבית בניתי לשמך וכתיב בניתי כי הביה נבנה מיליו כאילו הפי"ת

בנעויה לגבות דילך ז"ם ונתת לאיש ככל דרכיו שאין התפלה מועילה רק להאריך אבל לא לזות' אפי' כל דהו ז"ם ונתת לאיש ככל דרכיו ובכל דרכיו דייקא ואמר עוד ככל דרכיו לפי שיש בני אדם בועטים ברוב טובה ע"ד וישמן ישורון ויבעט ויש בועטין בייסורין מרובי' לז"ם ונתת לאיש ככל דרכיו אם טובים ואם רעים וצריך שתתן להם בחופן נאות כפי לבבו אשר אתה יודע שבעו שלא יעכבהו מירחת אותך אבל תתן לו בחופן שיהיה למען יראוך כל הימים לא שיבעטו בך בטובה שתפסיד להם ככו"ל בדרש"י בסמוך בפ' ככל אשר יקרא זה לשונו אבל ישראל אם אתה רואה שהוא משמית בממונו אל תתן לו ע"כ אם כן טוב שלא תתן לו מלומה כמ"ש הכתוב הקם לעבדך אמרתך דוקא אשר לירחתך אם לא יהיה לירחתך מוטב שלא תקים לו אמרתך ז"ם למען יראוך כל הימים אשר הם חיים על פני האדמה שעל מכת כן הוא שנתת את האדמה לאבותינו לשיראוך כל הימים לא שיבעטו בך א"כ לפי זה תיבת למען יראוך מקישר עם ונתת לאיש ככל דרכיו כו' לא עם וסלחת כדעת המפרשים ז"ל:

וגם אל הנכרי כו' כי ישמעון כו' אתה תשמע כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק וכן הרלב"ג וכן מהרי"ח ז"ל · ולע"דן לדקדק וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא מיותר אומרו שלא מעמך ישראל הוא שהרי נכרי הוא ומאי קמ"ל · ונראה שרמז כאן לטענת רש"י ז"ל במ"ש ועשית ככל אשר יקרא אליך כדי שלא ימשך חילול שם שמים כי לא מעמך ישר' הוא כדי שיתלה מה שלא נענה בתפלתו ואמרו כי לא מעמך ישראל הוא ולכן צריך לענות אותו וכל אשר יקרא ולפי זה הדבר הזה הקדמה למה שיאמר ככל אשר יקרא אליך הנכרי · עוד הפסר שרמז אשר לא מעמך ישראל הוא כדי שכ' בו ונתת לו ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי לא מעמך ישר' הוא ולכן ראוי מצלדין אחרי' לענות אותו והם למען ידעו כו' ולפשר עוד כי הוא מקושר עם סוף הפ' הזה מעצמו וגם את הנכרי עם היותו נכרי תענה אותו יען נמצא בו דבר טוב שעם היות אשר לא מעמך יש' הוא עכ"ז נתן אל לבו ובא מאר' למען שמך אשר שמן תורק שמך כי ישמעון כו' את שמך הגדול ויבא ג"כ אל הבית הזה להתפלל אשר מצד אלו הבחינות ראוי שתתה תשמע השמים למען תהיה אתה מזכה את הרבים בענותך את הנכרי הזה ז"ם למען ידעון כל עמי הארץ כו' ענין שני ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי עם היותו בנין לעוסי אשר בניתי עכ"ז שרתה עליו קדוש' וז"ם אתה תשמע וגבי יסר' ואתה תשמע לפשר שגבי הנכרי רצה שבעוד שהנכרי בא והתפלל אל הבית הזה ערש יקרא הגר תענהו במהרה ז"ם אתה תענה ולא אמר ואתה תשמע שהיה מוסף על ענין ראשון דמשמע אחרי הקריאה והתפילה שעשה הוא ואתה השמע כי גבי ישראל צריך שיגמור הפלתו ולבקר פנקסו שייך לו' ואתה תשמע השמים ויוכיח כן שהשמיעה הזאת קודם גמר קריאת אליך מליסניה דקרא שלו' ועשית ככל אשר יקרא אליך דלא כתב ככל אשר קרא בלשון עבר אלא ככל אשר יקרא לו' שתענה אותו ועשית ככל אשר יקרא לעתיד וקודם הקריאה יהיה נענה כמו שזכרנו בז"ם אתה תשמע ולא אמר ואתה:

כי יצא עמך כו' ושמעת כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג וזה תקן הרלב"ג קושי אחד והוא למה הפסיק בענין הנכרי באמצע והיה לו לכתבו ולהתפלל עליו באחרונה · ותתרץ בהרל"בג שזכר תחילה כל התפילות שהם בתוך המקדש וחלוקה זו היא בתפילה שיתפללו חוץ לארץ דרך ונוכח ירושלם והמקדש ולזה כתב אותה באחרונה · גם מהרי"ח ז"ל הקשה קושיא זו ותירץ כיוצא בזה · ובמ"ש בדרך אשר תשלחם כהרד"ק והרלב"ג · ובאו ועשית משפט' הביא כדרש"י והרד"ק לשון נקמה · והביא כהר"לבג לשון משפט לדונם כפי מעשיהם:

ולע"דן שלהיות חלוקה זו כשעושים רצונו של מקום שלא יעשה משפטים ונקמתם כנז"ל ולזה אמר כי יצא עמך למלחמה על אויבו בדרך אשר תשלחם שהם כשרים שלא תשלחם בדרך שאם לא כן אין בין תפילה לתפילה עביר' היא בידו וחוזר אליה מעורכי המלחמה · או יאמר בדרך אשר תשלחם מקושר עם או' והתפללו כי לאויבתם עמך ביציאתם ר"ל כשרים והגונים יתייב זה מיקדימו רפואה למכה ובדרך אשר תשלחם יתפללו שבו בדרך אשר תשלחם קודם הגעתם אל מחוץ חפץ המלחמה יקדימו תפילה לצרה לקיים מקרא שכתובה ויערוך שועך לא בצר · ואמר שיתפללו דרך העיר כו' הודיע שגרת שדין דקיימא לן היה בת"ל יכוין לבו כנגד הארון בארץ יכוין

יונאים רק ע"י שליחותו ית' בשבעים אומות ום"מ בריכי' תפלה שלא יגרום החטא אשר יחטאו ביכי וביכי והתפללו אל ה' וגו' והבית אשר בניתי לשמך לקודם הקדשים מקום הארון שם שלו שכינה ועשית משפטים הוא משפט אחורים אשר הביאו בשבלתם שילכו ויתנגם ה' בית ישראל ולא יעכבו מזה מון שנעשה בגנים:

אֲרִי יְחוֹבוּן קְדָמָךְ
אֲרִי לֵית אֱנָשׁ דְּלָא חָטֵי וְיֶחֱוֹל
רוּגְזָךְ בְּהוֹן וְתִמְסְרִינּוּן קְדָם בַּעֲלֵי
דְּבָבֵיהוֹן וְיִשְׁבּוּנוּן שׁוֹבֵיהוֹן לְאַרְעָא
בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן דְּרַחִיקָא אוֹ קְרִיבָא:
וַיְתִיבוּן לְלִבְּהוֹן בְּאַרְעָא דְּאִשְׁתְּבִיאוּ
לְתַמָּן וַיְתִיבוּן וַיְבַעוּן מִן קָדְמָךְ בְּאַרְעָא
שְׁבִיהוֹן לְמֵימַר חַבְנָא וְאַטְפֵּשְׁנָא
סָרְחְנָא: וַיְתוּבוּן לְפוּלְחָנָךְ בְּכָל
לִבְּהוֹן וּבְכָל נַפְשְׁהוֹן בְּאַרְעָא בַּעֲלֵי
דְּבָבֵיהוֹן דִּשְׁבוּ יַתְהוֹן וַיְצַלּוּן קְדָמָךְ
לְאַפֵּי אוֹרְחָא אַרְעֲדוֹן דִּיהַבְתָּא
לְאָבָהָתְהוֹן קַרְתָּא דְּאִתְרְעֵיתָא
וּבֵיתָא דִּבְנֵיתִי לִשְׁמָךְ: וּתְקַבֵּל מִן
שְׁמַיָּא מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתָּךְ יַת
צְלוֹתְהוֹן וַיַת בְּעוּתְהוֹן וְתִתְפְּרַע
עוּלְבָּנְהוֹן: וְתִשְׁבּוֹק לְעַמָּךְ דְּחָבוּ
קָדְמָךְ וּלְכָל מַרְדְּיָהוֹן דִּי מְרָרוּ בָךְ
וּבְמֵימְרָךְ וְתִתְּנִנּוּן לְרַחֲמִין קֳדָם
שׁוֹבֵיהוֹן וִיתַרְחֲמוּן עֲלֵיהוֹן: אֲרֵי עַמָּךְ
וַאֲחֵסַנְתָּךְ אִינּוּן דְּאַפֵּיקְתָּא מִמִּצְרַיִם
מִנּוּ כּוּרָא דְּבַרְזְלָא: לְמֵהֱוֵי רַעְוָא
קָדְמָךְ לְקַבְלָא בְּעוּת עַבְדָּךְ וּבְעוּת
עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְקַבְלָא צְלוֹתְהוֹן בְּכָל
עִדָּן דְּאִנּוּן מְצַלִּין קָדְמָךְ: אֲרֵי אַתְּ
אַפְרֵישְׁתָּנּוּן לָךְ לְאַחֲסָנָא מִכֹּל עַמְמֵי
אַרְעָא כְּמָא דְּמַלֵּלְתָּא בְיַד מֹשֶׁה
עַבְדָּךְ בְּאַפָּקוּתָךְ יַת אֲבָהָתָנָא
מִמִּצְרַיִם יְיָ אֱלֹהִים: וַהֲוָה כַּד שֵׁצִי
שְׁלֵמֹה לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ יַת כָּל צְלוֹתָא
וּבְעוּתָא הָדָא קָם מִן קֳדָם מַדְבְּחָא
דַיְיָ כַּד מְרַהֲוֹרָה כָּרִיעַ עַל בִּרְכּוֹהִי
וִידּוֹהִי פְּרִישָׁן בְּצִלּוֹ לְצֵית שְׁמַיָּא: וְקָם
וּבָרִיךְ יַת כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל קָל רַב
לְמֵימַר: בְּרִיךְ יְיָ דִּי יְהִיב נְיָחָא לְעַמֵּיהּ
יִשְׂרָאֵל

ונתת ר' קמצין וסי' ואנפת בם ונתתם · והברו דד"ה · וסלחת לעמך אשר חטאו · לקיח את הספרים · עשה לך מיסדות · וישאל דוד ביי לאמר האעלה דד"ה: נשבו ה' וסימ' נמסר בשמואל ה. ק. א' סימן ל': שבו ד' בטעם מלרע בליש' וסי' ואת נשיהם שבו · ושבו אליך בכל לבבם דמלכים · וחברו ושבו אליך בכל לבם דד"ה · ועשרת אלפים חיי' שבו: עבדך לעבדך ז' קמצין וסימ' נמסר בסדר בהעלתך:

כי יחטאו לך · זכר עתה מין אחר מהתפלה חוץ מבית המקדש והוא כשיגלו ישראל מעל אדמתם על מנת שיחטאו ושבו אל הש"י בארץ שוביהם והתודו את חטאתם אשר חטאו בהם וכיחדו כי עוניהם סבבו להם כל זה הדבר ויש בו אל הש"י בלבת בדרכיו בכל לבם ובכל נפשם והתפללו אליך נגד ארץ ישר' ככה ירושלם ובית המקדש שמע יי' תפלת' ותחנת' ועשה משפטים לפי היות לבבם אליך בעת התפלה בדרך שתפלת חטאיהם גם פשעיה' שהם על דרך הארד ותתנם לרחמי' לפני שוביהם ורחמום בארי שהם גולים בה · והכה לא בקש שישמע תפלתם מהגלות כי זה מחה שיצערך אל מולם ההשגחה הפרטית ושיעלם עון העם היושב לו בארץ ישראל כאחרו כי לא שלם עון האחורי עד הנה: לשחוע אליהם בכל קראם אליך · ר"ל בכל מה שיבקשו מיך בהיותם בארץ שוביהם וזה כל לפי שאינם מתפללים תוך הבית הזה אחר שהם מתפללים לנכח לפי מה שאכשר להם: ויהי כללות שלמה להתפלל אל יי' · למדמו מזה שהמלך כרע על ברכיו מתחלת תפלתו עד כלותו אות' ומזה המקום למדו רבותינו שהמלך כיון שכורע שוב אינו זוקף עד כלותו תפלתו: אשר נתן מנוחה לעמו ישראל בכל אשר דב' · הנה זה היא מה שאחר בפרשת ראה אנכי ושבתם בארץ אשר יי' שוביכם מחיל אתכ' והניח לכם מכל אויביכם מסביב ושבתם בטח:

להשו'

כלי יקר

משום בר קפרא אלו ברכות שאדם חייב בהם בחצות תחילה וסוף בהודאה תחילה וסוף והם בא לעזה בסוף כל ברכה מלמדין אותו שלא יאחה כהן גדול תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה ומלך כיון שכורע שוב אינו זוקף שנא' ויהי ככלות שלמה להתפלל אלה' כל התפלה והתחנ' הזאת קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו עכ"ל · ואמרו הדרשנים ז"ל כי כפי גדולת הדבר כך צריך לעשות הכנעה שהכינוני לו בכריעה בתחלת תחיל' וסוף ובהודאה תחילה וסוף וכ"ג שמעלתו גדולה צריך לעזה בסוף ברכה כדי להכניע עצמו יותר מההדיוט והמלך אשר מעלתו יותר גדולה צריך להכניע עצמו יותר ויותר שכיון שכורע שוב אינו זוקף כדי שלא ירום לבבו מלהיו ורוממות הלב יגרום לו פריקת עול מלכות שמים ע"כ ומהרי"ל כתב ראוי שתהא שלמה בתפילתו הזכיר ג' שמות רבה הכלה תחנה ואינם שמות נרדפים אבל הם כנגד ג' עניינים ראויים להמלא בכל תפלה הראוי להקדים שבחו של מקום והוא לשון רבה והלול · והענין השני הפילול מלשון פילל תפילתי כמ"ש מה הנו מה חיינו מה חסדנו וכו' והענין השלישי תחנה שהוא בקשת הצרכים וכמ"ש מכיל תחנתי לפני המלך · ואין ספק שלפעמים ישמעו תיבות אלו זו בשמושה שלו זו להיות עניינם קרוב הכל המובן הפרטיי הוא הנזכר בכל אחד מהם עד כאן: ולע"דן שלשון רבה הוא שבהו של מקום וכן בא בדמז"ל הנו"ל · המנם תפלה הוא בקשת הצרכים ותחנה הם הדברים עצמן של התפלה רק שאמרים בלשון תחנון ולא קבע כמו שאמרו במשנה העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים · ותנן אל תעש תפלתך קבע אלא תחנונים לפני המקום · ויוכיח כדברי הכתוב הזה באו להתפלל אלה' את כל התפלה והתחנה הזאת שאמר לשון הזאת על התפלה ותחנה מורה שהן דבר אחד ולא שנים וזהו הזאת:

ויעמוד ויברך כו' מהרי"ל ז"ל לפי שלה הי' ראוי לברך את העם באותו האופן מהכריע' שבירך והתפלל לגבוה לזה הגיד הכתוב שקם ויעמוד ויברך וכו' ע"כ · ולע"דן שקם מהכריעה לפי שהיה צריך להגביה קולה קול גדול את כל קהל ישראל · ולזה עמד מעומד ולא כורע כי לפ"ית צריך קול נמוך כי המגביה קולו בתפלתו הרי זה מגביה לשקר ולזה אמר ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר ר"ל לפי שהי' רואה לאמר קול גדול להשמיע את כל קהל ישראל לכך עמד בעמידה כדי שישמע קולו יותר מבהיותו כורע על ברכיו לכך בתלה הכריעה המנם פרישות הכפיים נראה שפרוסות היו בעודו מברך את ישראל · ולזמן הכתוב יוכיח כן כמו שאמר מכרוע על ברכיו וכפיו פרוסות אלא אמר מכרוע על ברכיו ומהיות כפות פרוסות נראה שמכרוע על ברכיו לבד קם וכפיו פרוסות השמים רואה לומר ובעדיין היו כפיו פרוסות השמים וקם ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לומר באופן שגם בעודו לו' ברוך ה' אשר נתן מנוחה כו' היו כפיו פרוסות השמים:

ברוך ה' אשר נתן מנוחה' וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל: ולע"דן לדקדק בכל אשר דבר דרך כלל ואחר כך פרט באו' לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו ואחד מהם מספיק · ונראה כי בית עולמים נקרא מפוהה ע"ד כי לא באתם עד עתה אל המנוח' ול המלה על שם שהוא מנוחה לחי העולמי' כמש"ה זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כו' ועל זה אמר ברוך ה' אשר נתן מנוחה שתהיה בתוך עמו ישראל זה בית עולמי' הבית הזה אשר בניתי כלל אשר דבר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה זאת ועוד לא נפל אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו אלא הוא שדבר בטוחה והניח לכם מכל אויביכם ושבתם בטח ועליו אמר לא נפל דבר ה' וכו' אשר דבר ביד משה עבדו בדיבור מכוון בפרטיי ביד משה עבדו אמנם בענין המנוחה אלא נאמר רק כלאחר יד כי לא באתם עד עתה אל המנוחה וכו' לכך אמר בו בכלל אשר דבר רואה לומר לפי הדיבור הבא לזירו על ענין זולתו לאמר לא תעשו כלל אשר אנחנו עושים פה הוא אינו עדיין כי לא באתם עד

עתה

מנחה קטנה

כי יחטאו לך · כמו וכי יחטאו לך כלומר והם יחטאו לך והיו רחוקים לחשיבה ושתקוס נקמתם בשוביהם ויתחייבו גלות ויעשו תשובה בגלות' ויתפללו דרך ארצם תשמע תפלתם וכן רמזו בדניאל שנאמר וכוין פתיחן כיה בעיתיה נגד ירושלם: ועשית משפטם · בשוביהם אלא תמלו עליהם והכבידו עוליהם ועול תתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום שיגמום לגלות מהגלו ולשוב לארצם כמו שעשה כורש מלך פרס: מתוך כור הברזל · כי כמו שלורפי הכסף וזהב בכור כן נצרפו במצרי בעבוד' קש' ומה שאמר הברזל והכורים לא יעשו אותם מברזל אלא מאדמה אמר הברזל לחזוק העורך שנצרפו שם: בכל קראם אליך · בכל עת שיקראו אליך בצרתם ושוב אליך וכן כיי' אלהינו בכל קרוביו אליו בתשובה: ככל

רשי

כור הברזל · חרסי' שמוקקין בו זהב קרוי כור: ככל

כלי יקר

הבי"ת היה הוא הבונה הבית כדכתי' והבית בהבנותו לא נשמעת כו' וסלחת וכו' ונתת' לרחמים לפני שוביהם לרחם עליהם בכח ולפניהם ולא הדבר מן הכח אל הפועל ורחמום כמה גדול כחה של תשובה המעולה: **כי** עמך ונחלתך כו' יעקב ר"ל ר"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל כתב לפי שהרבה תלוי בתפילת' אלא הבלה בידו אלא ורחמום כפשוטו לרחם עליהם אבל לא גאולה הקלעית לזה כתן טעם לזה ואמר כי עמך ונחלתך הם וכזו בהוצאת אותם ממצרים כן תוציאם ולזה לא זכרתי לך הגאולה ובהלטרף להיות עיניך פקוחות אל תחינת עבדך הרים הש' הישר שביניהם הקרא עבדך לשמוע אליהם בכל קראם אליך ר"ל הענין שהם בגלו' ובארץ אויביהם עכ"ז הפעל תפילתם כמו שבאל הם מתנצלים ואל תמוך לפניך לדקת הגוים כי אתה הבדלתם לישראל לנחלה מכל עמי הארץ כאשר דברת ביד משה עבדך בהוציאך את אבותינו ממצרי' שממה שעשית מקדם נקח מופת ותחלת לאותיות מסביתם ע"ד מ"ש המאורר בדקרלו ענני אלהי לדקי שמתה שלי דולה שבלי הרחבת לי לעבר לקח רלוה אל ההוה חנני ושמע תפילתי עד כאן · ולע"דן שכוונת הכתוב לו' כי עמך ונחלתך הם ר"ל הענין שם חטאים עכ"ז עמך הם ר"ל עדיין הם עמך ונחלתך ולע"פ שאינם כשרים כ"כ ככתיב בנים סוררים בנים לא אמן בם שכן כשהוצאתם מארץ מצרים עם היותם בלתי רצוים נגלתם והוצאתם ממצרים כמי שמוציא הזהב והכסף מתוך כור הברזל מוהך והם שיצרף ידיו המוציאו כך כביכול נעשה הקב"ה להוציאם שהלבו עובדי ע"ז הבלו עובדי ע"ז כדכתיב לקחת לו גוי מקרב גוי וז"ש כי עמך ונחלתך הם ר"ל כבר אתה מלמד בנים ואעפ"י שאינם רצוים · ומ"ש מכור הברזל פירושו כי יש מצרף לכסף וכור להזהב והכור הוא קטן ממש יש כור לברזל לעשותו קלל בתוכו ע"י הצרוף והוא עשוי מבנין גדול מאד כאשר רמיתי בא כי פה לרש ליבה ב"ר חייס ן' חייס י"ו מעשה הבו"לאל בלשון ערבי · ובלשון לעז לוי"רו ורמיתי שהכור הוא גדול מאד מבנין אבל הוא מעפר אמר הכורים ובזה הבנתי לו' מתוך כור הברזל · לו' כי היתה מצרים ככור הברזל שהוא גדול והכונה להורות שישראל היו כדמו' ברזל ולעשותו קלל נכנסו למצרים ולפי זה כור ברזל ר"ל כור העשוי לברזל והין פי' כור נותנין לתוכו עפר ידוע ונעשה ברזל דה"כ הי"לל כור ברזל ולו' הברזל מעמע שכבר הוא ברזל ידוע ונותנים אותו לעשותו נחושת קלל כי בזה יהיה מכוון אל הנמשל שהם ישראל · והין אנו מריכים לידחק מה שנדחק הרלב"ג שאין כור עשוי מברזל אלא מחרס מחרסים האדמה ומ"ש ברזל משל להיותו חזק כברזל עם היות מחרס · ומה שאמרתי נכון:

להיות עיניך פתוחות כו' למהרי"ל עבדך על כל אדיק ואדיק שהוא עבד ה' שיתפלל בעבו' על עצמו ועל הגלות והשביה אבל · ולע"דן כפשוטו אל מקרא אל עצמו לאמר עבדך שתצרף תפילת זו ותחנתו מצטרפת אל תחינת עמך ישראל יחדיו ועלו לשמוע אליהם ומ"ש בכל קראם להרלב"ג שיענם על שאלתם בשלמית בכל מה שיקראו ויבקשו · ולהרד"ק בכל קראם בכל עת שיקראו אליך בצרתם ע"ד בכל קראני אליו בתשובה עד כאן והוא הנכון · ולמהרי"ל בכל קראם לאבי' חוץ לירושלם בגלותם עד כאן:

כי אתה הבדלתם מי' הכוונה ראוי לך לפדותם יען כי אתה סיבת המשטמה הזאת שבין האומות מ"ה ליסר' כי יען כי אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ וזאת ההבדל גרמה כל הסבלה וכיון שאת' עשית הסבלה אתה תלוים מהשביה כאשר דברת ביד משה עבדך ההבדל שהבדלתם כדכתיב והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי הארץ וכו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל · ולזה אמר כי עמך ונחלתך הם ר"ל הם עמך ונחלתך הם הוצאתם אותם ממצרים כן תוציאם ולזה לא זכרתי לך הגאולה ובהלטרף להיות עיניך פקוחות אל תחינת עבדך הרים הש' הישר שביניהם הקרא עבדך לשמוע אליהם בכל קראם אליך ר"ל הענין שהם בגלו' ובארץ אויביהם עכ"ז הפעל תפילתם כמו שבאל הם מתנצלים ואל תמוך לפניך לדקת הגוים כי אתה הבדלתם לך לנחלה מכל העמים ובזמן הרוב ליציאתם ממצרים שלא היו כ"כ צדיקים ועכ"ז הבדלת מכל העמים ואעפ"י שלא היו כ"כ צדיקים כמו כן מעשיהם תשמע ותסיע ואעפ"ש שלא יהיו כ"כ צדיקים וז"ש כי אתה הבדלתם כו' בהוציאך את אבותינו ממצרים אדוני אלהים ר"ל הוסם בדין שהם אלהים בהוי' ונקוד אלהים להודיע להיות רחום בדין להוציאם שלמלה כן לא יאלו: **ויקחי** כלית שלמה עיין הרלב"ג ז"ל והוא ממסכת ברכות דרך אין עומדין ר"ר יהושע בן לוי

לבבנו אליו. ר"ל שיהי' השם עמנו באופן שיתדל להטו' לבבנו אליו' לעבודתו כשנחט' כמו שעם' לאבותינו בהיותם במדבר ולא יעזבנו על חטאתנו. ולא ישמנו בשיסלק השגחתו ממנו: לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. ר"ל שיתן לכל אחד מהם לפי הראוי לו ולא יסתי' פניו מהם בעת העוותם אבל יוכיחם בדרך שיחזרו לטובה וזה יתפרש לכל עמי הארץ כי יי' הוא האלהים ואין עוד ר"ל כי בראותם כי כשיחטאו ישראל הם כעבדים וכשוכם אחטאיהם הש"י הוא נעתר להם: ביום

ישראל בכל אשר דבר לא־נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו: יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר היה עם־אבתינו אל־יעזבנו ואל־יטשנו: להטות לבבנו אליו ללכת בכל־ד' דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את־אבתינו: ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרבים אל־יהוה אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר־יום ביומו: למען דעת כל־עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין עוד: והיה לבבכם שלם עם יהוה אלהינו ללכת בחקיו ולשמר מצותיו כיום הזה: והמלך וכל־ישראל עמו זבחים זבח לפני יהוה: ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח ליהוה בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו את־בית יהוה המלך וכל־בני ישראל

ישראל בכל די מליל לא בטיל פתגמא חד מכל פתגמוהי תקנייא די מליל בידא דמשה עבריה: יהי מימרא דיי אלהנא בסעדנא כמא דהוה בסעדא דאבהתנא לא ישבקנא ולא ירחקנא: לאפנאה לבנא לרחלתיה למהך בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולמיטר פקודוהי וקימוהי ודינוהי דפקיד ית אבהתנא: ויהון פיתגמיא אילין די בעיתי מן קדם יי מתקבלין קדם יי אלהנא יומם ולילי למיעבד דין עבדיה ועולבן עמיה ישראל פתגם יומם ביומיה: בדיל דידעון כל עממי ארעא ארי יי הוא אלהים לית עוד: ויהי לבכון שלים בדחלתא דיי אלהנא למהך בקיימוהי ולמיטר פקודוהי כיומא הדין: ומלכא וכל ישראל עימיה מנכסין נכסת קודשין קדם יי: ונכיס שלמה ית נכסת קודשיא די נכיס קדם יי תורי תרתין ועשרין ריבוא ותרין אלפין וענא תרתא עשרי ריבוא וחניכו ית בית מקדשא דיי מלכא וכל בני ישראל

כל אשר דבר. והניח לכם מכל אויביכם: להטות לבבנו אליו. טעמו דבק עם יהי יי' אלהינו עמנו: יומם ולילה. להיות שמירתו תמיד לעשות משפטינו ופירוש משפט במקום הזה כמו כמשפט הבנו' יעשה לה והדומה לו כלומ' לתת לנו דבר יום ביומו מה שאנו צריכי' להשפיע לנו הטוב' ולשמרנו מרעה וזה ידעו כל עמי הארץ כי יי' הוא האלהים כי הדבקי' בו שביעי טובה ונשמרי' מרעה: קדש

רשי

כל אשר דבר. והיכן דבר והניח לכם מכל אויביכ': לעשו' משפט עבדו ועמו. לתבוע עלבונם מיד האויב: הש

בלי יקר

שלם ללכת כו' כי לא ימוח שבט הרשע ההוא בגורל הצדיקים שכיון שבא המשפט בו ביום אשר יעשה הרעה על כן יהיה לבבכם שלם עם ה' אלהיכם כיום הזה מה היום הזה והוא הגלגל היומיי עובד אלהים בלי שום פגיעה ותכלית רק שם ושמח לעשות רצון קונו ישים כגבו' לרוץ אורח כן גם אתם כיום הזה דומים אליו אל היום הזה בלבבכם השלם. ולזה הזכיר כאן חוקים ומצות לבד והקדים החוקה כי בהיות העבודה לש"ם יקיים האדם לפי' החוקים שאין השכל מחייב אותם ויקדים שמירתם אל המצות האחרות. ואמר והיה לבבכם שלם ע"ד תמים תהי' עם הש"ת שלא יהיה לבך נוטה אליו ית' ופונה אל הרבים ובעי' כזב אבל הלך תמים ושלם תהיה עם ה' אלהיך ז"ש והיה לבבכם שלם ולא חלק מה כמ"ש גבי להטות אלא כולו שלם עם ה' אלהינו:

והמלך וכל ישראל כו': לע"דן לדקדק מה טרך בכלל הזה ואחר כך פרט ויזבח שלמה כו' ודי היה בפרט. ונדקדק גם כן מהי שבא שבפסוק הזה אמר לבון לפניה' ובפסוק שלאחריו אשר זבח לה' ולא אמר לפני ה'. ונראה בהקדמה שהקדמתי בכלי חמדה בסדר ויקרא שים תועלת מענין הקרבנות כפי הפשט והוא ההשתעבדות וההכנעה הנמשכת לאדם בראותו הנעשה בב"ח ההוא וזהו הנכבד מהזבח. ובזה נבין כי בהיות שלמה וישראל יחדיו באותה הכנעת ולב והשתעבדות הנמרץ לפני היכל ה' ואהרון עוזו הוא מתפלל ומתחנן לפני ה' וישראל עמו יחדיו והנה העבודה הזו שבלב נכבד לה' מזבח מעין מ"ש חז"ל בכסוק זובח תודה הזובח יארו יכבדנני כו' ז"ש והמלך וכל ישראל זובחים זבח כי כולם יחדיו בקול תחינה ותפילה זובחים תודה לה' ז"ש זובחים זבח סתם ולא הזכיר אם היה זבח שלמים או אולתו אלא סתם זבח שהיו יחדיו המלך וכל ישראל עמו באחדות ולב אבל שלם זובחים זבח הנלבבים ודמם ואדרשת שפתיהם ועולה לרצון לפני ה' לפניו ממש אמנם בסמוך בזבח השלמים זבח הנחמי והנסמי אמר אשר זבח לה' לשלול שאינו מסוג וערך הנזכר בפסוק הזה שזה לפני ה' לרצון ואותו הזבח הוא לה'. ואפשר עוד כי הזבח הזה זבח ז"ש אשר זבח וכו' אמנם בפסוק הזה הזכיר שלמה על פי כן היו ישראל עומדים שם במעמדם כי כן היא המנה בהיות כהנים בעבודתם וישראל במעמדם כי על כן נתקנו המעמדות אל ישראל כי לא היו ישראל כולם להיות מתבטלים לעולם ממלאכתם ועשו תמורתם את המעמדות ולזה א' כי בהיות הזבח הזה שהיה מקריב שלמה בשם כל ישראל כי להשרות השכינה הוא בא ולזה אמר וכל ישראל עמו עמו מסיימים במלה זובחים זבח לפני ה' במעמדם לפניו:

ויזבח שלמה את זבח וכו' חז"ל אמרו בפסיקתא הובא בילקוט ויזבח שלמה את זבח השלמים לפי שבא' קח מאתם והיו לעבוד את עבודת ה' היה משה מתיירא שמא אחת מהעגלו' נשברות או אחת מהפרות מתות ונמצא קרבן של נסיכים פסול ח"ל והיו לעבוד את עבודת אהל מועד ניתן להם הוא שיהיו קיימות לעולם עד היכון היו קיימות ר' יודן בשם ר' שמואל בר נחמני רבי חנינה בשם בר קפרא עד בגלגל שוורים זבחו והיכון הקריבום רבי אבא בר כהנא ה' בנוב הקריבום ר' לבהו אמר בגבעון רבי חמא ב"ר חנינא אמר בבית עולמים הקריבום א"ר לוי טעמא דר' חמא מהכא ויזבח שלמה את זבח השלמים א"ר מאיר עד עכשיו היו קיימות ולא הוממו ולא הזקינו ולא הטריפו. והרי דברים ק"ו ומה העגלות שהיו נדבקות במלאכת אהל מועד ניתן להם הוא שיהיו קיימות לעד ישראל שהם דבקים בהקב"ה עאכ"ו שלא ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. ולע"דן לדקדק מה היתה ידאתו של משה שלא תעבר אז ימות ממנה קרבן של נסיכים פסול כי אמה יהיה כפסול והאדם ירהה לעינים כאשר הוא שם ואם הבשר אז ימות מה בכך. ונדקדק שהיה לו לומר ולתלות הפסול בנגיעת הנהו לא בכללם לומר ונמצא קרבן של נסיכי' פסול ועוד מהו לומרו ניתן להם הוא בלשון עבר. ועוד ר' לוי מהכא דויזבח את זבח השלמים שהם אותם של הנסיכים. ונראה כי להיות העגלות שם לרמוז אל הרמזים אשר נאמרו במ"ר פרשת נשא פי"ב שם בנגד שבט ימי בראשית שם בנגד שבט סדרי משנה זכו' כנזכר שם לז"ל שמא תשבר אתה מן העגלו' וכן במות שור מן השוורי' תבטל העגלה ומזה ימשך שהקרבן של נסיכות פסול בהבטל הכוונה הנרמזת בסך הנס. או הרמז אשר בי"ב שוורים שהם כנגד י"ב מזלות וכיולא ברמזים אשר בי"ב שוורים אשר במות אחד מהם יפסלו השאר בבחינת חסרון הרמז ההוא שעל כן אמר ונמצא קרבנן של נסיכים פסול. ולמד שהקב"ה אמר למשה ניתן להם הייה וכו' בלשון עבר מלינסו' דקדק למד כן דקאמר והיו דהי' לל ויהיו מדקאמר והיו שמא משמע שכבר היו שניתן להם כבר הוה לעולם להיותם קיימות עד בגלגל שוורים זבחו. אר' לוי אמר שברת ר' חמא מלינסיה דקרא שהוקשה לו הכפל ויזבח שלמה זבח השלמים אשר זבח בהיות אשר זבח מיותר לגמרי הי' לל ויזבח את זבח השלמים לה' בקר עשרים כו' ועוד את זבח השלמי' הי' לל ויזבח זבח שלמים כו' בלו' את זבח השלמים נראה שכוונת הכתוב לו' ויזבח את זבח השלמים הידועים שהקריבום מקדם ומאז בימי עולם וכשנים קדמוניות מזמן הנסיכים לזבח שלמים ועכשיו זבחם שלמה. ואפשר שדורש תיבת השלמי' לשון שלמות שהיתה בשוורים הללו שלא הוממו ושלא הזקינו כהיא דתני בשם רבי מאיר וכו' ומצאתי גירסת הא"ל דגרים תני בשם ר' מאיר עד עכשיו הן קיימות וכו' שסובר שעדיין הם קיימות לעתיד לבא. ובהכי נייחא שפי הא"ל שאמר זמה אם העגלות שנדבקו במלאכה בהאל מזעד ניתן להם היה עד שיהיו קיימות לעולם שהם דבוקו' כו'. לאחר שכתבתי זה מצאתי במדרש שיר השירים רבתי דיליף הכי מג"ש כתיב הכא אשר זבח זבח בקר וכתיב התם את שמוז' הבקר ע"כ בפסוק יונתי בחגוי וכו' ושם שכתבתי הכרת הדרשה מיהור אשר זבח בקר במקומו שאמר ויסייע להיות הגזרה שוה מובנה שלמדים ומשיבין כפסיה מצד אחד ולע"נד דהכא ליכא סברא. למדנו מזה המאמר תירוץ לכפל את זבח השלמים אשר זבח וכו' והדקדוק לו' את זבח השלמים בה"א הידיעה. ובזה נבין לע"ד הנקודות אשר בתיבת שלמה שי"ן

בלי יקר

אתה אל המנוחה וכו' שלא נא ביחוד ליעד על המנוחה והוא דקדוק נכון מלבד הכרת הכפל הנה יש שנוי הלשון מאו' ככל אשר דבר לאומרו אשר דבר ביד משה עבדו מוכח כנז': **יהי** ה' אלהינו עמנו וכו' מהרי"ל ז"ל הכונה לומר שאע"פי שבבר קיי' הוא ית' מה שייעד אל ס' האבות ל"נ יאת' מה לי עוד עתכם כבר קיימתי מה שנדרתי להם לאבל יהי ה' אל"נו עמנו כאשר היה עם אבותינו הקדושים קודם שנתן להם הארץ אל יעזבנו כלל אלא תמיד ירגילנו לעבודתו וכדמסיק להטות כו': ואפשר שאת' כאשר היה עם אבותינו דור המדבר ולפי שבאתרוכה בזכם ונעשם במרגלים עד תומם במדבר לז"ל אל יעזבנו ואל יטשנו ע"כ. ובכלי חמדה בסדר תרומה כתבתי לפי הסמוע' כי האבות לא הוצרכו לא למשכנלא למקד' כי האבו' הם הם המרכבה והשי"ת שוכן בתוכ' הם הם הארון ומקדש לשכון בתוכו לז"ל שע"ה אעפ"י שבנה בניתי בית זבול לו ית' לא שתעקר הארון שכינתו מעלינו אבל יהי ה' אל"נו עמנו ממש שנהיה משכן לשמו הגדול כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו ללכת לשכון לו במקדש כי המקדש אינו אלא הכנה להכין לשכון בתוכינו כמ"ש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ואח"ל בתוכו לא נאמר אלא בתוכם שעיקר שכינה בתוכם של ישראל המשכן ומקדש הכנה כל דהו: וע"ד פסוק ויהי נועם ה' אלהינו עלינו. עלינו ממש תשכון שכינתו ותברך שהוא נועם ה' והמשכן ומקדש שהם מעשה ידינו יועילו לכוננה ז"ש כוננה עלינו כלומר כוננים ומכינים לשהרה נועם ה' עלינו מעתה מעשה ידינו כוננהו לשתמיד ויעמיד כיון שהוא רב התועלת. ואפשר עוד כי אין אלהים בכל מקום אלא דיין לז"ל שה' שהוא הרחמן נא יתנהג עמנו בלב מה בדין שמאל דוחה וימין מקרבת ז"ש יהי ה' אלהינו עמנו דייקא שה' הרחמן יתנהג כאלהינו בדין כאשר היה עם אבותינו תמיד היו בארץ מגוריהם אשר גרו תמיד בגרות ובצער עם המלך ובפרע' ויאלתו וכן ביעקב ויעקב עם לבן כן יתנהג עמנו שלא יעזבנו מלהוכיח אותנו וגם כן אל יוסיף בתוכחות יחד בבת אחד ליטוש ולבטוש אותנו אלא מתנהג אלהינו אל יעזבנו ואל יטשנו כדי שעל ידי שמאל דוחה וימין מקרבת יהיה סיבה להטות לבבנו אליו וכו' ובסמוך בש"ד אוסיף לבאר בסוק זה מקוצר עם הבח אחריו להטות לבבנו אליו:

להטות לבבנו אליו וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג. ולע"דן מקוצר עם הקודם שהאל' מבדילים ביניכם לבין אלהיכם וחריך עזר אלהי להורות לו הדרך הישרה להחזירו למוטב להטות לבבנו מעט כי כן מורה לשון הטיה שהלב חוזר לשורת האמת וחריך להטותו לז"ל אל יעזבנו ואל יטשנו סגיהה נעזבים ממנו ומדבקותו עד שיעורך אחר כך לתקן הפירוד ההוא להטות לבבנו אליו כי אין אנו מסתפקים בהטיה כל דהו מהלב כזו כי אנו רוצים להיות דבקים בו בכל לבבנו בכל נפשנו ובכל מאדנו שיהי' אלהינו עמנו ואל יעזבנו מהדבקות בהיותו נסמך ליטוש אותנו להטות לבבנו אליו וכו' אל נא יטשנו להטות כו' כי רצונו ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו בכל עת ועונה ובכל הדרכים וז"ש ללכת ולא אמר ולכלכת בוא"ו שאינו מקוצר עם להטות כי זו דרך ישרה וחסוב' יותר מהדרך אל להטות שהיא הנטייה כל דהו אשר נטה את אבותינו וכמו שנטה את אבותינו ורבוי המצות וקיימום כן גם אנחנו נקיים את כולם בלב שלם וכדמסיק והיה לבבכם שלם וכו':

ויהיו דברי אלה עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל ויהיו דברי אלה הנזכרים למעלה אשר התחננתי לפני ה' בענין המתפללי' אל הבית הזה יהיו קרובים אלה' יומם ולילה לעשות משפט עבדו היחיד המתפלל או הכלל והם עמך ישראל בהתפלל לבניך יענו ויעתרו בו ביום ז"ש לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום יומו ר"ל בכל יום ויום ולולי אמר משפט עבדו על שלמה עצמו. ואמר שימשך תועלת והוא שידעו כל עמי הארץ כי אלהים ואין עוד עד כאן: ובכלי חמדה כתבתי מפי השמועה בהתפלל שע"ה שלא יארוך לחטאיו ולא לחטאו' הנאור אבל תכף ומיד בו ביום שיחטא יפרע ממנו וכן הנאור ה"ש לעשות משפט הנקמה עלי אני עבדו וכן משפט עמו ישראל כשיחטאו תכף ומיד יעשה משפט הנקמה דבר יום ביומו בעצמו יפרע בו ביום כי הוא תועלת גדול היות פרעון החטא נפרע בו ביום שנעשה כדי שילך אותו היום נקי מחטא ע"י המשפט והנה העונש שקבל החוטא בו ביום ז"ש דבר יום ביומו וכמשל האוהב שנכרע מעט מעט מאוהבו ראשון ראשון מסתלק. ובזה נבין עתה מו' למען דעת כל עמי הארץ כו' ר"ל ידעו שאין הבדל ח"ו מה' שהוא מידת הרחמים למידת הדין שהאמ' הוא שהכל דבר א' ורחמים פשוטים כיון שהדין מבילוהב"ה לאלהים אבל לסובלו א"כ רחוק בדין הוא ז"ש כי ה' הוא האלהים כו' ר"ל רחוק בדין שאין הבדל בין רחמי ה' לשם דין שמורה אלי"ם בבחינת הרשע כי הדין אל הרשע והאכזריות רחמים יחשבו אליו כיון שעל ידם מגיע רפואת הנפש נאמר שה' הוא האלי"ם אין עוד שאין הבדל ולא עוזיות בין ה' לאלהים בבחינת הרחמים והדינים הנמשכים כי הנה טוב זו מידת הטוב מאד זו מידת הפורענות כי יחדיו יהיו תמיד אל הצלחת האדם והצלים נפשו כן הדין רחמים וכמו שאמר"ל חסד ומשפט אשיהה אם חסד אשיר' ואם משפט אשיהה כי שניהם יחדיו היקון העולם והאדם כלומר וזה מובן שאמר אשר התחננתי לפני ה' לו' שאין ראוי לשאול מאתו יתברך כי אם מצד רחמיו ז"ש לפני ה' אמנם אמ"כ אשר קרובים אל ה' אלהינו רמז אל הדין ורחמי' כלומר כי ע"י שמאל דוחה וימין מקרב' שהוא ה' אלהינו. ורמזו המקובלים כן במדת יום ומדת לילה ז"ש יומם ולילה מזה ימשך לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל כו':

והיה לבבכם שלם עם ה' כו'. מהרי"ל ז"ל הודיע הכתוב שקבלת התפל' תלוי בענין היות לבבכם שלם שאל"כ לא תקובל התפלה הנז' ובהיותם מוכנים בלבבם שלם תתעלם תפלה ותענה עתירתם ובהתם עד כאן. ולע"דן עם הנז' בש"ם לעשות' משפט עבדו ומשפט עמו ישראל משפט הנקמה דבר יום ביומו ראשון ראשון מסתלק בזה תשיגו שלמות היות לבבכם

קדש המלך את תוך החצר · הרי הוא אומר למה קדשו לעשות שם העולה והמנחה והשלמים כי מזבח הנחשת שעשה שלמה היה קטן מהכיל רב העולה והשלמים ואינו אומר על מזבח הנחש שעשה משה כי בפירוש אמרו בדברי הימים כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יוכל להכיל את העולה ושל משה גנזו עם ארון ספירשנו למעלה מזבח הנחש שעשה שלמה שהי עשרי אמה ארכו ועשרים רחבו לא היה יכול להכיל רוב העולות והחלבים שהרי מזבח הנחשת שעשה משה היה אמה על אמה ואמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא ומזבח הנחשת שעשה שלמה היה עשרים על עשרי ולפי חשבון עולות וחשבון אמות לא היה מזבח שעשה שלמה מכיל אלא ששה עשר אלף והוא אומר בקר עשרי ושני אלף ואלה תאמר ועשרים אלף ואם תאמר כל אלו לא היו אלא החלבים כי שלמי היו כל אלו ובמזבח של משה אמר אלף עולות שהיו כלם כליל נאמר כי גם הנה היו עולות רבות ומנחות כי לא מנה אלא השלמי והעולות שהיו רבים עד כי בין העולות והמנחות וחלבי השלמי לא יכול מזבח הנחשת שעשה שלמה להכיל הכל עד שהוצרך שלמה לקדש רצפת החצר ועשה שם מן העולה והמנחה וחלבי השלמים מה שלא יכול המזבח להכיל ודברי רבותינו ז"ל מחלוקי בזה יש אומרים כי רצפת החצר הוא שקדש כמו שפירשנו ויש אומרים כי מזבח אבני הנה חוץ החצר ואמר עוד כי מזבח אבני הוא שעשה שלמה לא מזבח נחשת ומה שאמר בדברי הימים ויעש שלמה את מזבח הנחש וכן אמ' כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יוכל להכיל פי' מזבח האבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה ואלה דברי שלא תימה הם ואפשר כי מה שאמר אלף עולו יעלה שלמה על המזבח ההוא לא בפעם אחת אלא קול' שובו מגבעון לירושלם כמו שפירשנו בדברי הימים: את החג · חנוכת המקדש קרא גם כן חג לפי שהיתה סמוכה לחג הסוכות ועשו שבעת ימי חנוכה ושבעת ימי חג הסוכות ואומ' ארבעה עשר יום להודיע כי סמוכים היו לא היה הפרש ביניה' וביום השמיני שאומ' שלח את העם הוא שמיני כנגדת ולא נוכל לפרש כי שבע' ימי חנוכה היו אחר שבע ימי סכות ויום השמיני שמיני לחנוכת שהרי אומר בדברי הימים וביום עשרים ושלש לחדש השביעי שלח את העם ואם תאמר יום עשרים ושלש לחדש השביעי שמיני עצר' אינו אלא כ"ב לחדש ואיך אמר ביום עשרי' ושלשה אמרו רבותינו ז"ל כי ביום השמיני נטלו רשות ממנו ולא נסעו אותו היום לפי שהי' חג וביום שלשה ועשרי' לחדש חזרו ונטלו רשות ממנו והלכו לאהליה' ואף על פי שעשו שבעת ימי חנוכה קודם חג הסכו' ויום הכפורים בכללם ואפשר שאותו היום לא אכלו שהרי מצוה להתענות ובכרת האוכל בו ואף על פי שאומר כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימי' והחג שבעת ימי' ובכל יום היו מקריבים זבחי שלמים הקריבו השלמי' גם אותו היום הכפורי' שהוא אסור כרת לא כל שכן ובחנוכת יום הכפורי' כי בכלל ימי השמחה היה ולמדו זה מחנוכת המשכן מה שם עשו שלמי' בשב' אף על פי שהוא באסור סקילה יום הכפורי' שהוא אסור כרת לא כל שכן ובחנוכת המשכן שבת היה בכלל שני' עשר יום כי רצופין היו ולמדו זה מדכתי' ביום עשתי עשר יום זה הנמר הלף עולות יעלה שלמה על המזבח שעשה משה וכשמחה מגיע לחשבון אמות ולמניין עולות זה של אבנים גדול משל משה שמזבח משה מקום מערכתו אמה על אמה וזה היה מקו' מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה אמש אמות ושבעי' ושם כשל משה הם כן מהו קידש המלך את תוך החצר שבקע בו מזבח של אבני מחוכר ברצפה וקטן מהכיל בשל משה הוא הומר כאל' שאומר לאבירו גנם פלוני ופסול לעבודה: מלבא חמת · שהיא בלפונה של ארץ יסר': עד נחל מצרי · שהוא כנגדו בדרומה באלה מסעי: שבע ימי · של הימוך: ושבע' ימים · חג הסוכות נמלא שאכלו ושתו ביום הכיפורים: לדוד

רבנ

ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר · ר"ל כי מרוב הקרבנות שהקריבו ביום ההוא הוצרך שלמה לקדש החצר ר"ל חצר הכהנים באופן שיקריבו שם הקרבנות על הרצפה כי מזבח הנחשת שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרי' אמה רחבו כתו שמוכר בדברי הימי' היה קטון מהיכל ושם כתוב בבאור כי מזבח הנחשת שעשה שלמה קטון מהיכל והנה קרא אותו מזבח הנחשת לפי שהיה מלופה נחשת אבל תחתיו היה של אבנים שלמות כמו שמוכר בזוה"ק אבנים שלמות תבנה את מזבח יי' אלהיך: אלבוא חמת עד נחל מצרים · הם הם שתי קצוות של ארץ ישראל האחד בצפונה והאחד בדרומה כמו שמוכר בפרשת אלה מסעי: שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום · כבר כתבתי בספר ר"ה כי אחש עשו תחלה לחנכת המזבח שבע' ימים ואחר כך עשו חג הסוכות שבעת ימי ועשו ביום השמיני עצרת כמשפט וביום של אחריו שהוא עשרים ושלשה שלח את העם ולולי אמרו בזה המקום שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום היינו יכולי לומר שכבר עשו תנוכת המזבח אחר אחר של ראש השנה בדרך שישלמו ביום השמיני לחדש ואולם מפני אמרו שהם ארבע עשר יום הוכרחנו לומר שאם חנכת המזבח התחיל בשמיני בתשרי ושלמו שבעה ימים לו בגם חג הסוכות ואולם אם עשו שלמי חגיגה ביום הכפורים ואכלו ושתו בו אז לא עשו כן זה ממה שלא התבאר בזה המקום באופן שלם ואם היה שיעשה כן הנה היתה הוצאת שנה וע"י כניסים שהיו שם ואם לא הנה יהיה אמרו שעשו חג שבעת ימים על דרך אמרו חג הסכות תעשה לך שבעת ימים ואע"פ שלא היו כעשים שלמי חגיגה בשבת ובכלל הנה היה מהחכמה באם שבאמרו לגיות חנוכת המזבח בלתי השבעת ימים שזכרנו מה שנעיר עליו בזכרנו התעלות המגיעות מזה הספור: והנית

ואת המנחה ח' וסימ' נמסר בסדר פקודי: ביום השמיני ג' ר"פ וסימ' נמסר בסדר נשא: שמחים ד' וסימ' ישמחו אתו צדוק · שמחים וטובי לב על כל הטובה · והברו דד"ה על הטובה · הגדיל יי' לעשות עמנו:

ישראל: ביומא ההוא קדיש מלכא את גו דרתא די קדם בית מקדשא דיי ארי עבד תמן את עלתא ית מנחתא וית תרבי נכסת קודשיא ארי מדבחא דנחשא די קדם יי רחיק מלסובדא את עלתא ית מנחתא וית תרבי נכסת קודשיא: ועבד שלמה בעידנא ההיא את חגא וכל ישראל עמיה קהלא רב ממעלנא דחמת עד נחלא דמצרים קדם יי אלהנא שבעא יומין חנוכת בית מקדשא ושבעא יומין חגא ארבעת עשר יומין: ביומא תמינאה שלחית עמא וברכו את מלכא ואזלו לקרוייהון כד חדן ושפירא לבהון על כל טבתא דעבד יי לדוד

ישראל: ביום ההוא קדש המלך
את־תוך החצר אשר לפני בית יהוה
כי־עשה שם את־העלה ואת־המנחה
ואת חלבי השלמים כי־מזבח
הנחשת אשר לפני יהוה קטן מהכיל
את־העלה ואת־המנחה ואת חלבי
השלמים: ויעש שלמה בעת־
ההוא ׀ את־החג וכל־ישראל
עמו קהל גדול מלבוא חמת ׀ עד־
נחל מצרים לפני יהוה אלהינו
שבעת ימים ושבעת ימים
ארבעה עשר יום: ביום השמיני
שלח את־העם ויברכו את־המלך
וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב
על כל־הטובה אשר עשה יהוה לדוד

כלי יקר

והמ"ס והה"ל נקוד עליהן זולת הלמ"ד וכלע"ד ברמז בניקוד תיבת א"שה לומר שלא היו אותם שהקריבו בימי משה וכלן זבחים וכשיטת ר' חמא ברבי חנינא · ואפשר עוד לפי שבמשכן משה הכנים הארון אשר בו בתורה כ"ב אותיות וע"י משה נעשית הקמתו ונתינת התורה הנז' אשר היו ימיו מאה ועשרים שנה לז"ל ויזבח שלמה ונקוד על אותיות משה לרמוז שסכום הקרבנות שהקריב רמז בהם למשה ז"ש אשר זבח לה' הסך הזה בכוון והוא בקר שנים ועשרים אלף כנגד כ"ב אותיות שבתורה כי מנלפ"ך מופים אמרום ולכן מלה ועשרים לרמוז על ימיו של משה ק"ך שנה לו' שכמו שנקדש המשכן ע"י משה כן נקדש בית עולמים על ידי שלמה ע"ה ובמה שאמרו בהקדמת התיקוני' שמשה ע"ה מתפשט הוא באורח שכל בכל הת"ח מנה נלמוד דכ"ם בחיים חכם גדול כשלמה שראוי להלמין שמשה היה מתפשט באורח שכלו והזה ברמז בנקודות שלמה בניקוד אותיות שם משה · ולפי הפשט אפשר לומר שאולי שלמה בעצמו וכבודו רצה לחנך הבית על ידי שמיעת זבח שלמים אחד מהם מאותו הסך אשר זבח שהיה שנים ועשרים אלף בקר כדי לזכות יותר · והשמיטה כשרה בזר כדכתיב ושחט רולה לומר דמקבלת הדם ואילך בכהן ושחיטה כשרה בזר וז"ש ויזבח שלמה שנרלה קלות ראש בעצמו ולזה לא אמר המלך שלמה או המלך שתם כדנסמוך ובזה מובן הכפל שאמר את זבח השלמים בה"א הידיעה שהוא הראשון שנשחט על ידו והוקרב גם כן ראשון על ידי הכהן המקריב והוא זבח גדול ורב ז"ש אשר זבח לה' בקר עשרים ושנים אלף וכו' והראשון שבכולם והוא הזבח השלמים הידוע ומסויים שבהם אשר אמר עליו ויזבח שלמה את זבח השלמים ואומרו ויחנכו את בית ה' המלך שהמלך קדש בתיכוך לכבוד המלכות כי לו יאתה ואחר כך גם כן חנכו כל בני ישראל אלא שלא הזכיר הקרבנות הגיבור להיותם מעטים בכמות כפי רבוי הקרבנות אשר לשלמה כ"ב אלף בקר וק"ך אלף כאן:

ביום ההוא קדש כו' עיין רש"י ז"ל והוא ממסכת זבחים פ' קדשי הקדשים ושם הזכירו בשלמ' לר' יהודה היינו דכתי' קדש ופרש"י ז"ל שהוצרכה כל הרצפה לקדשה לשם מזבח וקדושתה בשיירי מנחה ובשיר כדאמרינן במנחות ע"כ אלא לר' יוסי מאי קדש ומשני להתמיד בה מזבח · בשלמא לר' יוסי היינו דכתיב קטן ופרש"י ז"ל לר' יוסי דאמר של שלמה גדול של משה קטן היינו דכתיב קטן למזבח הנחושת והכי קאמר העמיד מזבח אבנים כי מזבח הנחושת קטן אלא לרבי יהודה מאי קטן הכי קאמר מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת קטן הוה פרש"י אלא לרבי יהודה דאמר בולה לרצפה קדש דמזבח שלמה לא יוכל להכיל את העולה מאי קטן דכתיב למזבח הנחושת הא דשלמה גופיה קטן הוה ר"ק ומשום דקאי במקום מזבח הנחושת וחילופין קרי ליה למזבח שלמה מזבח הנחושת עד כאן · ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והרחיב כהרד"ק דאמר כתוב בדברי הימים ששם אמר בפי' מזבח הנחושת הנזכר כאן על של שלמה קאמר ולא על של משה · ולע"דן ע"פ שיטתם ז"ל כנגו אל דברים כפשוטן של כתובים שהאחר והרצפה ממש קדש בהקריבו עליה והקדק לשון ביום ההוא שלא עשה זה אלא לרבות שעה ביום ההוא להקריב על גבי הרצפה מלמדנו השעה הקריבו שלא ע"ג מזבח אלא ברצפה

ומ"ס והה"ל נקוד עליהן זולת הלמ"ד וכלע"ד ברמז בניקוד תיבת א"שה לומר שלא היו אותם שהקריבו בימי משה וכלן זבחים וכשיטת ר' חמא ברבי חנינא · ואפשר עוד לפי שבמשכן משה הכנים הארון אשר בו בתורה כ"ב אותיות וע"י משה נעשית הקמתו ונתינת התורה הנז' אשר היו ימיו מאה ועשרים שנה לז"ל ויזבח שלמה ונקוד על אותיות משה לרמוז שסכום הקרבנות שהקריב רמז בהם למשה ז"ש אשר זבח לה' הסך הזה בכוון והוא בקר שנים ועשרים אלף כנגד כ"ב אותיות שבתורה כי מנלפ"ך מופים אמרום ולכן מלה ועשרים לרמוז על ימיו של משה ק"ך שנה לו' שכמו שנקדש המשכן ע"י משה כן נקדש בית עולמים על ידי שלמה ע"ה ובמה שאמרו בהקדמת התיקוני' שמשה ע"ה מתפשט הוא באורח שכלו והזה ברמז בנקודות שלמה בניקוד אותיות שם משה · ולפי הפשט אפשר לומר שאולי שלמה בעצמו וכבודו רצה לחנך הבית על ידי שמיעת זבח שלמים אחד מהם מאותו הסך אשר זבח שהיה שנים ועשרים אלף בקר כדי לזכות יותר · והשמיטה כשרה בזר כדכתיב ושחט רולה לומר דמקבלת הדם ואילך בכהן ושחיטה כשרה בזר וז"ש ויזבח שלמה שנרלה קלות ראש בעצמו ולזה לא אמר המלך שלמה או המלך שתם כדנסמוך ובזה מובן הכפל שאמר את זבח השלמים בה"א הידיעה שהוא הראשון שנשחט על ידו והוקרב גם כן ראשון על ידי הכהן המקריב והוא זבח גדול ורב ז"ש אשר זבח לה' בקר עשרים ושנים אלף וכו' והראשון שבכולם והוא הזבח השלמים הידוע ומסויים שבהם אשר אמר עליו ויזבח שלמה את זבח השלמים ואומרו ויחנכו את בית ה' המלך שהמלך קדש בתיכוך לכבוד המלכות כי לו יאתה ואחר כך גם כן חנכו כל בני ישראל אלא שלא הזכיר הקרבנות הגיבור להיותם מעטים בכמות כפי רבוי הקרבנות אשר לשלמה כ"ב אלף בקר וק"ך אלף כאן:

ביום ההוא קדש כו' עיין רש"י ז"ל והוא ממסכת זבחים פ' קדשי הקדשים ושם הזכירו בשלמ' לר' יהודה היינו דכתי' קדש ופרש"י ז"ל שהוצרכה כל הרצפה לקדשה לשם מזבח וקדושתה בשיירי מנחה ובשיר כדאמרינן במנחות ע"כ אלא לר' יוסי מאי קדש ומשני להתמיד בה מזבח · בשלמא לר' יוסי היינו דכתיב קטן ופרש"י ז"ל לר' יוסי דאמר של שלמה גדול של משה קטן היינו דכתיב קטן למזבח הנחושת והכי קאמר העמיד מזבח אבנים כי מזבח הנחושת קטן אלא לרבי יהודה מאי קטן הכי קאמר מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת קטן הוה פרש"י אלא לרבי יהודה דאמר בולה לרצפה קדש דמזבח שלמה לא יוכל להכיל את העולה מאי קטן דכתיב למזבח הנחושת הא דשלמה גופיה קטן הוה ר"ק ומשום דקאי במקום מזבח הנחושת וחילופין קרי ליה למזבח שלמה מזבח הנחושת עד כאן · ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והרחיב כהרד"ק דאמר כתוב בדברי הימים ששם אמר בפי' מזבח הנחושת הנזכר כאן על של שלמה קאמר ולא על של משה · ולע"דן ע"פ שיטתם ז"ל כנגו אל דברים כפשוטן של כתובים שהאחר והרצפה ממש קדש בהקריבו עליה והקדק לשון ביום ההוא שלא עשה זה אלא לרבות שעה ביום ההוא להקריב על גבי הרצפה מלמדנו השעה הקריבו שלא ע"ג מזבח אלא ברצפה

והמלך ובניו כמוהו יש ספק בידו לעשות כן בהוראת שעה וזהו שאמר קדש המלך ולא אמ' קדש שלמה:

ויעש שלמה וכו' מ"ק פ"ל מכדי כתיב ארבע עשר יום שבעת ימים ושבעת ימי שלמה לי ס"מ הני לחוד והני לחוד דאין מערבין שמחה בשמחה ה"ר כרוך אותה שנה לא עשו ישראל יום הכפורים והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שוגגיהם של ישראל כליה יצאת בת קול ואמר' להם כולכם מזומנים לחיי העולם הבא · מאי דרוש ק"ו ומה משכן דאין קדושתו קדושת עולם וקרבן יחיד בשבת דאיסור סקילה דחה · מקדש דקדושתו קדושת עולם וקרבן צבור ויום הכפורי' דאיסור כרת לא כ"ש אלא אמאי דואגים ההם לורך גבוה הכא לורך הדיוט ההם נמי מיעבד בעבוד מיכל לא ניכלו ולא שתו אין שמחה בלא אכילה ושתיה עד כאן וכן הביא הרד"ק ז"ל ע"ש וכן מהרי"א ז"ל כדהרד"ק ז"ל בכל הנזכר במה שאמר את החג שהרד"ק פירש שהתנוך קראו חג · ומהרי"א ז"ל פי' החג כפשוטו על המועד · וע"ש מלבא חמת וכו' מסכת הוריות וכי מאחר דכתיב וכל ישראל עמו למה לי למכתב מלבא חמת עד נחל מצרי' ס"מ הני הוא דאיקרו קהל הכל הכך לא איקרו קהל דאמר רב אסי בהוראה הלך אחר יושביה בארץ · רשב"א משום רבי מאיר חטאו ששה שבטי' והם רובם של קהל אז שבעה ואף על פי שאינם רובן של קהל מביאין פר עד כאן ורש"י ז"ל מלבוא חמת בצפונה של א"י עד נחל מצרים בדרומה באלה מסעי · וכן הרד"ק ז"ל: ולע"דן לדקדק אומרו בעת ההיא כי די שיאמר ויעש שלמה החג וכו' ועוד קשה כפל שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום כמו שהקשו חז"ל · ונראה כי לפי שלא התענו ביום כפור מסיבת שמחת המזבח לז"ל כי בעת ההיא רוצה לומר להוראת שעה לן מק"ו שלמה להאיר הצום ובעת ההיא עשה שלמה את החג דהיינו חג הסוכות ואת ארבעת שבעת ימים אחרים קודם החג שהם לתנוכת המזבח ובכללם צום כפור ואלו השבעה של חנוך והשבעה של חג יחדיו היו לראון לפני ה' ז"ל לפני ה' אלהינו שבעה ושבעה יחדיו מקיש שבעה ראשונים לשבעה אחרונים מה אחרונים של חג לראון לפני ה' ז"ל כי הוא שמחת החג כן גם כן הראשונים ואף על פי שכפור בכלל ולזה אמר ארבעה עשר יום לפני עניינים האחד להקישם בשמחה מה האחרונים שמחה גדולה אף הראשונים כן כאילו כולם יחד יו אמר ולזה אמר ארבעה עשר יום ולא ימים וכדפריש' בכלי חמדה בפסוק שמונים ומאת יום שהשוה את כולם לענין הראותו את עושר כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו כאילו היו השמונים ומאת יום אחד · והענין הפני מה השבעה אין בהם הפסק לאכילה ושמחה כן השבעה הראשונים של חנוכת הבית אין בהם הפסק שמחה ואכילה מפני עניני ההעני' של כפו' וזה שלא כדברי הר"ר דוד קמחי ז"ל והדברי מהרי"א כנ"ל שאמרו הפס' שעשו שלמי חגיגה אבל לא אכלו ביום כפור · כי אין הקש למעלה אלא לגמרי הקיש שבעה ושבעה ואחר לומר ר"ל יום לומר מ"ל שלמים ולא אחר את העם ויבא לאהליכם שהלכו ומלאו נשותיהן בעתה שמחים שנקנו מזיו השכינה ועובי לב שכל אחד נתעבר אותו בן זכר על כל העיקר

בזכרנו התעלות המגיעות מזה הספור:

ביום השמיני כו' מ"ק ביום השמיני שלח את העם ויבא לאהליכם שהלכו ומלאו נשותיהן בעתה שמחים שנקנו מזיו השכינה ועובי לב שכל אחד נתעבר אותו בן זכר על כל העיקר

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן׃ ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים וירא אלהים כי טוב׃ ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן׃ ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה פרי אשר זרעו בו למינהו וירא אלהים כי טוב׃ ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי׃ יג׃ ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים׃ טו׃ והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ ויהי כן׃ ויעש אלהים את שני המארת הגדלים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים׃ יז׃ ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ׃ יח׃ ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך וירא אלהים כי טוב׃ יט׃ ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי׃ כ׃ ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים׃ כא׃ ויברא אלהים את התנינם הגדלים ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שרצו המים למינהם ואת כל עוף כנף למינהו וירא אלהים כי טוב׃ כב׃ ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ׃ כג׃ ויהי ערב ויהי בקר יום חמישי׃ כד׃ ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה ויהי כן׃ כה׃ ויעש אלהים את חיתו ארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו וירא אלהים כי טוב׃ כו׃ ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ׃ כז׃ ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם׃ כח׃ ויברך אתם אלהים ויאמר אלהים להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ׃ כט׃ ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה׃ ל׃ ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן׃ לא׃ וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי׃ ב׃ ויכלו השמים והארץ וכל צבאם׃ ב׃ ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה׃ ג׃ ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות׃ ד׃ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים׃ ה׃ וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם צמח כי לא המטיר יהוה אלהים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה׃ ו׃ ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה׃ ז׃ ויצר יהוה אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה׃ ח׃ ויטע יהוה אלהים גן בעדן מקדם ושם שם את האדם אשר יצר׃ ט׃ ויצמח יהוה אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע׃ י׃ ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים׃ יא׃ שם האחד פישון הוא הסבב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב׃ יב׃ וזהב הארץ ההוא טוב שם הבדלח ואבן השהם׃ יג׃ ושם נהר השני גיחון הוא הסובב את כל ארץ כוש׃ יד׃ ושם נהר השלישי חדקל הוא הולך קדמת אשור והנהר הרביעי הוא פרת׃ טו׃ ויקח יהוה אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה׃ טז׃ ויצו יהוה אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל׃ יז׃ ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות׃ יח׃ ויאמר יהוה אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו׃ יט׃ ויצר יהוה אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו׃ כ׃ ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לא מצא עזר כנגדו׃ כא׃ ויפל יהוה אלהים תרדמה על האדם ויישן ולקח אחת מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה׃ כב׃ ויבן יהוה אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויביאה אל האדם׃ כג׃ ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת׃ כד׃ על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד׃ כה׃ והיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבשלו׃ ג׃ והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה יהוה אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן׃ ב׃ ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל׃ ג׃ ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון׃ ד׃ ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתון׃ ה׃ כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והיתם כאלהים יודעי טוב ורע׃ ו׃ ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל׃ ז׃ ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת׃ ח׃ ויקולו את קול יהוה אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני יהוה אלהים בתוך עץ הגן׃ ט׃ ויקרא יהוה אלהים אל האדם ויאמר אליו איכה׃ י׃ ויאמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי עירם אנכי ואתחבא׃ יא׃ ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת׃ יב׃ ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל׃ יג׃ ויאמר יהוה אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל׃ יד׃ ויאמר יהוה אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך׃ טו׃ ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב׃ טז׃ אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והריונך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך׃ יז׃ ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך׃ יח׃ וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה׃ יט׃ בזעת אפיך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב׃ כ׃ ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי׃ כא׃ ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור והלבישם׃ כב׃ ויאמר יהוה אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם׃ כג׃ ויגרשהו יהוה אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם׃ כד׃ וגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים׃ ד׃ והאדם ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את יהוה׃ ב׃ ותסף ללדת את אחיו את הבל והבל היה רעה צאן וקין היה עבד אדמה׃ ג׃ ויהי מקץ ימים והביא קין מפרי האדמה מנחה ליהוה׃ ד׃ והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן וישע יהוה אל הבל ואל מנחתו׃ ה׃ ואל קין ואל מנחתו לא שעה וחר לקין מאד ויפלו פניו׃ ו׃ ויאמר יהוה אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך׃ ז׃ הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו׃ ח׃ ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו׃ ט׃ ויאמר יהוה אל קין איה הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי׃ י׃ ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה׃ יא׃ ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך׃ יב׃ כי תעבד את האדמה לא תוסף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ׃ יג׃ ויאמר קין אל יהוה גדול עוני מנשוא׃ יד׃ הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר ואהיה נע ונד בארץ והיה כל מצאי יהרגני׃ טו׃ ויאמר לו יהוה לכן כל הרג קין שבעתים יקם וישם יהוה לקין אות לבלתי הכות אתו כל מצאו׃ טז׃ ויצא קין מלפני יהוה וישב בארץ נוד קדמת עדן׃ יז׃ וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך׃ יח׃ ויולד לחנוך את עירד ועירד הוליד את מחויאל ומחויאל הוליד את מתושאל ומתושאל הוליד את למך׃ יט׃ ויקח לו למך שתי נשים שם האחת עדה ושם השנית צלה׃ כ׃ ותלד עדה את יבל הוא היה אבי יושב אהל ומקנה׃ כא׃ ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תופש כנור ועוגב׃ כב׃ וצלה גם הוא ילדה את תובל קין לטש כל חרשת נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה׃ כג׃ ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי׃ כד׃ כי שבעתים יקם קין ולמך שבעים ושבעה׃ כה׃ וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין׃ כו׃ ולשת גם הוא ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם יהוה׃ ה׃ זה ספר תולדת אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אתו׃ ב׃ זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם׃ ג׃ ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו ויקרא את שמו שת׃ ד׃ וימי אדם אחרי הולידו את שת שמנה מאות שנה וילד בנים ובנות׃ ה׃ ויהי כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלשים שנה וימת׃ ו׃ וחי שת חמש שנים ומאת שנה ויולד את אנוש׃ ז׃ ויחי שת אחרי הולידו את אנוש שבע שנים ומאת שנה וילד בנים ובנות׃ ח׃ ויהי כל ימי שת שתים עשרה שנה ותשע מאות שנה וימת׃ ט׃ וחי אנוש תשעים שנה ויולד את קינן׃ י׃ ויחי אנוש אחרי הולידו את קינן חמש עשרה שנה ומאת שנה וילד בנים ובנות׃ יא׃ ויהי כל ימי אנוש חמש שנים ותשעים שנה וימת׃ יב׃ וחי קינן שבעים שנה ויולד את מהללאל׃ יג׃ ויחי קינן אחרי הוליד את מהללאל ארבעים שנה ומאת שנה וילד בנים ובנות׃ יד׃ ויהי כל ימי קינן עשר שנים ותשע מאות שנה וימת׃ טו׃ וחי מהללאל חמש שנים וששים שנה ומאת שנה ויולד את ירד׃ טז׃ ויחי מהללאל אחרי הולידו את ירד שלשים שנה ומאת שנה וילד בנים ובנות׃ יז׃ ויהי כל ימי מהללאל חמש ותשעים שנה ומאת שנה וימת׃ יח׃ וחי ירד שתים וששים שנה ומאת שנה ויולד את חנוך׃ יט׃ ויחי ירד אחרי הולידו את חנוך שמנה מאות שנה וילד בנים ובנות׃ כ׃ ויהי כל ימי ירד שתים ושלשים שנה ותשע מאות שנה וימת׃ כא׃ וחי חנוך חמש וששים שנה ויולד את מתושלח׃ כב׃ ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו את מתושלח שלש מאות שנה וילד בנים ובנות׃ כג׃ ויהי כל ימי חנוך חמש וששים שנה ושלש מאות שנה׃ כד׃ ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים׃ כה׃ וחי מתושלח שבע ושמנים שנה ומאת שנה ויולד את למך׃ כו׃ ויחי מתושלח אחרי הולידו את למך שתים ושמנים שנה ומאת שנה וילד בנים ובנות׃ כז׃ ויהי כל ימי מתושלח תשע ושישים שנה ומאת שנה וימת׃ כח׃ וחי למך שתים ושמנים שנה ומאת שנה ויולד בן׃ כט׃ ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו מן מעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה יהוה׃ ל׃ ויחי למך אחרי הולידו את נח חמש ותשעים שנה וחמש מאות שנה וילד בנים ובנות׃ לא׃ ויהי כל ימי למך שבע ושבעים שנה ושבע מאות שנה וימת׃ לב׃ ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת׃ ו׃ ויהי כי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו להם׃ ב׃ וירא בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו׃ ג׃ ויאמר יהוה לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה עשרים שנה׃ ד׃ הנפלים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם׃ ה׃ וירא יהוה כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום׃ ו׃ וינחם יהוה כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו׃ ז׃ ויאמר יהוה אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם׃ ח׃ ונח מצא חן בעיני יהוה׃ ט׃ אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלהים התהלך נח׃ י׃ ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת׃ יא׃ ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס׃ יב׃ וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ׃ יג׃ ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ׃ יד׃ עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר׃ טו׃ וזה אשר תעשה אתה שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה׃ טז׃ צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתים שנים שלישים תעשה׃ יז׃ ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ יגוע׃ יח׃ והקימתי את בריתי אתך ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך׃ יט׃ ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה להחיות אתך זכר ונקבה יהיו׃ כ׃ מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו שנים מכל יבאו אליך להחיות׃ כא׃ וקח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה׃ כב׃ ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה׃ ז׃ ויאמר יהוה לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה׃ ב׃ מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו והבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו׃ ג׃ גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל הארץ׃ ד׃ כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה׃ ה׃ ויעש נח ככל אשר צוהו יהוה׃ ו׃ ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ׃ ז׃ ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול׃ ח׃ מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה ומן העוף וכל אשר רמש על האדמה׃ ט׃ שנים שנים באו אל נח אל התבה זכר ונקבה כאשר צוה אלהים את נח׃ י׃ ויהי מקץ שבעת הימים ומי המבול היו על הארץ׃ יא׃ בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום בחדש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו׃ יב׃ והי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה׃ יג׃ בעצם היום הזה בא נח ושם וחם ויפת בני נח ואשת נח ושלש נשי בניו אתם אל התבה׃ יד׃ הם וכל החיה למינה וכל הבהמה למינה וכל הרמש הרמש על הארץ למינהו וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף׃ טו׃ ויבאו אל נח אל התבה שנים שנים מכל הבשר אשר בו רוח חיים׃ טז׃ והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו כאשר צוה אתו אלהים וסגר יהוה בעדו׃ יז׃ והי המבול ארבעים יום על הארץ ורבו המים וישאו את התבה ותרם מעל הארץ׃ יח׃ וגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התבה על פני המים׃ יט׃ והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכסו כל ההרים הגבהים אשר תחת כל השמים׃ כ׃ חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים׃ כא׃ ויגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ על הארץ וכל האדם׃ כב׃ כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו׃ כג׃ וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים וימחו מן הארץ ויישאר אך נח ואשר אתו בתבה׃ כד׃ ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום׃ ח׃ ויזכר אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתבה ויעבר אלהים רוח על הארץ ושכו המים׃ ב׃ ויסכרו מעינות תהום וארבת השמים ויכלא הגשם מן השמים׃ ג׃ וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום׃ ד׃ ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט׃ ה׃ והמים היו הלוך וחסור עד החדשים עד יום אחד לחדש העשירי נראו ראשי ההרים׃ ו׃ ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התבה אשר עשה׃ ז׃ וישלח את הערב ויצא יצוא ושוב עד יבשת המים מעל הארץ׃ ח׃ וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים מפני פני האדמה׃ ט׃ ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה ותשב אליו אל התבה כי מים על פני כל הארץ ויושט ידו ויקח אתה ויבא אתה אליו אל התבה׃ י׃ ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויסף שלח את היונה מן התבה׃ יא׃ ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ׃ יב׃ ויחל עוד שבעת ימים אחרים ושלח את היונה ולא יסף שוב אליו עוד׃ יג׃ ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ ויסר נח את מכסה התבה וירא והנה חרבו פני האדמה׃ יד׃ ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ׃ ט׃ ויאמר אלהים אל נח לאמר׃ ב׃ צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך׃ ג׃ כל החיה אשר אתך מכל בשר בעוף ובבהמה ובכל הרמש הרמש על הארץ הוצא אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ׃ ד׃ ונח יצא הוא ובניו ואשתו ונשי בניו אתו׃ ה׃ כל החיה כל הרמש וכל העוף כל רומש על הארץ למשפחתיהם יצאו מן התבה׃ ו׃ ויבן נח מזבח ליהוה ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עלות במזבח׃ ז׃ ויריח יהוה את ריח הניחח ויאמר יהוה אל לבו לא אוסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אוסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי׃ ח׃ עד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף לא ישבתו׃ ט׃ ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ׃ י׃ ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמוש האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו׃ יא׃ כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל׃ יב׃ רק בשר בנפשו דמו לא תאכלו׃ יג׃ ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם איש אחיו אדרש את נפש האדם׃ יד׃ שפך דם האדם באדם דמו יישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם׃ טו׃ ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה׃ טז׃ ויאמר אלהים אל נח ואל בניו אתו לאמר׃ יז׃ ואני הנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחרי׃ יח׃ ואת כל נפש החיה אשר אתכם בעוף בבהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל יצאי התבה לכל חית הארץ׃ יט׃ והקמתי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ׃ כ׃ ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרתם׃ כא׃ את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ׃ כב׃ והיה בהעיבי ענן על הארץ וראתה הקשת בענן׃ כג׃ וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל נפש חיה בכל בשר ולא יהיו המים למבול לשחת כל בשר׃ כד׃ והיתה הקשת בענן וראיתי לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ׃ כה׃ ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית אשר הקמתי ביני ובין כל בשר אשר על הארץ׃ כו׃ ובני נח היצאים מן התבה שם וחם ויפת וחם הוא אבי כנען׃ כז׃ אלה שלשה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ׃ כח׃ ויחל נח איש האדמה ונטע כרם׃ כט׃ ויהי מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה׃ ל׃ וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ׃ לא׃ ויקח שם ויפת את השלמה וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו׃ לב׃ ויקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן׃ ט׃ ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ׃ ב׃ ויראתכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמוש האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו׃ ג׃ כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל׃ ד׃ אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו׃ ה׃ ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם איש אחיו אדרש את נפש האדם׃ ו׃ שפך דם האדם באדם דמו יישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם׃ ז׃ ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה׃ ח׃ ויאמר אלהים אל נח ואל בניו אתו לאמר׃ ט׃ והנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחרי׃ י׃ ואת כל נפש החיה אשר אתכם בעוף בבהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל יצאי התבה לכל חית הארץ׃ יא׃ והקמתי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ׃ יב׃ ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרתם׃ יג׃ את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ׃ יד׃ והיה בהעיבי ענן על הארץ וראתה הקשת בענן׃ טו׃ וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל נפש חיה בכל בשר ולא יהיו המים למבול לשחת כל בשר׃ טז׃ והיתה הקשת בענן וראיתי לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ׃ יז׃ ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית אשר הקמתי ביני ובין כל בשר אשר על הארץ׃ יח׃ ובני נח היצאים מן התבה שם וחם ויפת וחם הוא אבי כנען׃ יט׃ אלה שלשה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ׃ כ׃ ויחל נח איש האדמה ונטע כרם׃ כא׃ ויהי מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה׃ כב׃ וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ׃ כג׃ ויקח שם ויפת את השלמה וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית וכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו׃ כד׃ ויקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן׃ כה׃ ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו׃ כו׃ ויאמר ברוך יהוה אלהי שם ויהי כנען עבד למו׃ כז׃ יפת אלהים ליפת ושכן באהלי שם ויהי כנען עבד למו׃ כח׃ ויחי נח אחרי המבול שלש מאות שנה וחמשים שנה׃ כט׃ ויהי כל ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת׃ י׃ ואלה תולדות בני נח שם חם ויפת ויולדו להם בנים אחרי המבול׃ ב׃ בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך ותירס׃ ג׃ ובני גמר אשכנז ריפת ותוגרמה׃ ד׃ ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודודנים׃ ה׃ מאלה נפרדו איי הגוים בארצתם איש לשנו למשפחתם בגויהם׃ ו׃ ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען׃ ז׃ ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכה ובני רעמה שבא ודדן׃ ח׃ וכוש ילד את נמרד הוא החל להיות גבר בארץ׃ ט׃ הוא היה גבר ציד לפני יהוה על כן יאמר כנמרד גבר ציד לפני יהוה׃ י׃ ותהי רשיתו בבל ארך וכלנה בארץ שנער׃ יא׃ מן הארץ ההוא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחבות עיר ואת כלח׃ יב׃ ואת רסן בין נינוה ובין כלח הוא העיר הגדלה׃ יג׃ ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתחים׃ יד׃ ואת פתרוסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתרים׃ טו׃ וכנען ילד את צידן בכרו ואת חת׃ טז׃ ואת היבוסי ואת האמרי ואת הגרגשי׃ יז׃ ואת החוי ואת הצני ואת הערקי׃ יח׃ ואת הסיני ואת הארודי ואת הצמרי ואחר נפצו משפחות הכנעני׃ יט׃ והי גבול הכנעני מצידן בא גררה עד עזה בא סדמה ועמרה ואדמה וצבאים עד לשע׃ כ׃ אלה בני חם למשפחתם לשנתם בארצתם בגויהם׃ כא׃ ולשם גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול׃ כב׃ בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם׃ כג׃ ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש׃ כד׃ וארפכשד ילד את שלח ושלח ילד את עבר׃ כה׃ ולעבר ילדו שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן׃ כו׃ ויקטן ילד את אלמודד ואת שלף ואת חצרמות ואת ירח׃ כז׃ ואת הדורם ואת אוזל ואת דקלה׃ כח׃ ואת עובל ואת אבימאל ואת שבא׃ כט׃ ואת אופיר ואת חוילה ואת יובב כל אלה בני יקטן׃ ל׃ ויהי מושבם ממשא בא ספרה ההר קדם׃ לא׃ אלה בני שם למשפחתם לשנתם בארצתם לגויהם׃ לב׃ אלה משפחות בני נח לתולדתם בגויהם ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחר המבול׃ א׃ ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים׃ ב׃ והי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם׃ ג׃ ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחמר׃ ד׃ ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ׃ ה׃ וירד יהוה לראת את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם׃ ו׃ ויאמר יהוה הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות׃ ז׃ הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו׃ ח׃ ויפץ יהוה אתם משם על פני כל הארץ וחדלו לבנות העיר׃ ט׃ על כן קרא שמה בבל כי שם בלל יהוה שפת כל הארץ ומשם הפיצם יהוה על פני כל הארץ׃ י׃ אלה תולדות שם שם בן מאת שנה הולד ארפכשד שנתים אחר המבול׃ יא׃ ושם אחרי הולידו את ארפכשד חמש מאות שנה וילד בנים ובנות׃ יב׃ וארפכשד חי חמשה ועשרים שנה והולד את שלח׃ יג׃ וארפכשד אחרי הולידו את שלח שלש שנים וארבע מאות שנה וילד בנים ובנות׃ יד׃ ושלח חי שלשים שנה והולד את עבר׃ טו׃ ושלח אחרי הולידו את עבר שלש שנים וארבע מאות שנה וילד בנים ובנות׃ טז׃ ועבר חי ארבע ושלשים שנה והולד את פלג׃ יז׃ ועבר אחרי הולידו את פלג שלשים שנה וארבע מאות שנה וילד בנים ובנות׃ יח׃ ופלג חי שלשים שנה והולד את רעו׃ יט׃ ופלג אחרי הולידו את רעו תשע שנים ומאתים שנה וילד בנים ובנות׃ כ׃ ורעו חי שתים ושלשים שנה והולד את שרוג׃ כא׃ ורעו אחרי הולידו את שרוג שבע שנים ומאתים שנה וילד בנים ובנות׃ כב׃ ושרוג חי שלשים שנה והולד את נחור׃ כג׃ ושרוג אחרי הולידו את נחור מאתים שנה וילד בנים ובנות׃ כד׃ ונחור חי תשע ועשרים שנה והולד את תרח׃ כה׃ ונחור אחרי הולידו את תרח תשע עשרה שנה ומאת שנה וילד בנים ובנות׃ כו׃ ותרח חי שבעים שנה והולד את אברם את נחור ואת הרן׃ כז׃ ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט׃ כח׃ וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים׃ כט׃ ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה׃ ל׃ ותהי שרי עקרה אין לה ולד׃ לא׃ ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם׃ יב׃ ויאמר יהוה אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך׃ ב׃ ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה׃ ג׃ ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה׃ ד׃ וילך אברם כאשר דבר אליו יהוה וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן׃ ה׃ ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ותבאנה ארצה כנען׃ ו׃ ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ׃ ז׃ וירא יהוה אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח ליהוה הנראה אליו׃ ח׃ ומשם עתק

ואת הבית אשר הקדשתי לשמי · תנאי היא ביני וביניך׳ ואם לא תשמעו מה נאמר שם והשמותי את מקדשכם : ולשנינה · כתרגו׳ ולשועי יסדו את הרעו׳ הבאו׳ עליו ויתלעגו בו כמו ויסף׳ ואישתעי ולשון שנינה אף הוא לשון דיבור דכתי׳ ושננתם לבניך : והבית הזה יהיה עליון · כל זמן שלא חטאתם ומשתחוו׳ כל עוב׳ עליו יהו׳ ויברך וכן כתו׳ בדברי הימי׳ והבית הזה אשר היה עליון כל עוב׳ עליו וגו׳ וכה פתרונו והבי׳ הזה אשר היה עליון ונורא אף לנכרי כמו שאמור למעלה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו׳ · ועכשיו בחורבנו כל העוב׳ עליו אף הנכרי יאוש ויערוק ויאמ׳ כי חטאו אל יי׳ אר׳ גרס : יאש · ית׳ כמו ושמו עליה אויביכ׳ על יומו כשמו אחרונים : ישרק · שופו׳לר בלע״ז כן דרך כל הרואה חורבן פתאם לערוק : עפריס

מסרה

מצותי חקתי ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ עקב אשר שמע אברהם בקולי · אם שוב תשובון דמלכי׳ · ויער יי׳ את רוח : ואת הבית ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ואת הבית יקציע מבי׳ סביב · אשר הקדשתי לשמי · וחכרו ואת הבית אשר אמרתי דדברי הימים · ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים דדברי הימים :

כלי יקר

הקודם שכבר אמר שמעתי את תפלתך וכו׳ ר״ל אני כבר עשיתי מה שראוי לי לעשו׳ כי אני שומע תפלה כבר שמעתי את תפלתך וכו׳ ואתה צריך לעשות גם כן המוטל עליך ומה שמחוייב אתה לעשות ז״ש ואתה עשה מה שעליך ולא היכם כי אם בשכר גדול שאם תלך לפני וגו׳ והקמותי את כסא כו׳ · ואפשר עוד שרמז בתשרון הו׳ בתיבת חוקי ומשפטי תשמור לרמוז מה שאמרו הראשוני ז״ל במשנה שסב׳ מצוה מצוה שר״ל פיקד שכר המצוה הוא עשית המצוה עצמה כי היא נועם לו שכר גדול מעשיית רצונו של מי״ה הקב״ה ז״ש אם תלך לפני וכו׳ הנה שכרך אחך שכר מצוה מצוה עצמה חוקי ומשפטי תשמור ועם כל זה אני אשביר מדת טובי על פניך והקימותי את כסא וכו׳ :

והקמותי את כסא ממלכתך וכו׳ · לע״דן לדקדק כי מה צריך להבי׳ ראיה והקם מכאשר דברתי לדוד אביך והוא מעשה לסתור דבריו שמאחר שדבר כן לדוד אביו אין צורך עוד לשיקיים מה שכבר דבר לדוד אביו · ואפשר לומר כי לפי שהייעוד שייעד לדוד אמר לו ימרת לך אים וכו׳ הוא ייעוד כללי על זרע דוד משלם׳ אי משאר בני דוד הבותרים ואפשר להתקיי׳ בשאר יוצאי חלצי דוד שאם יחטא שלמה לו בניו אחר המלכה לאחר מבני אחיו של שלמ׳ואע״פ שנלחמו לפי שעה בחיי שלמה מפני הגזרה האלהית שהמליך את שלמה לזה ייעד לו שאם ילך לפניו באשר הלך דוד באמת כו׳ והקמותי את כסא ממלכתך שלא הזז מיוצאי חלציך לשוב אל יוצאי חלצי דוד אביך היוצאים משאר בניו אבל תכון כסא ממלכתך על ישראל לעולם כאשר דברתי על דוד אביך לאמר לא יכרת לך איש וכו׳ כך אקיים עמך בפרטות שכסא ממלכתך הכון ביוצאי חלציך ייעוד דוד אביך וייעודך · כי הייעוד לאביך היה שאם לאמר לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל אם יהיה לו כסא מלכות ואם לו מזרע שאר בני דוד זולת שלמה וגם לא נתברר לו שם שיהיה לו כסא מלכות רק שיעוד היה שלא יכרת איש מעל כסא ישראל שהכסא כבוד לישראל והוא איש נוהג ערבות לישראל · לא יסור שבט מיהודה שבט נוגש ומחוקק מבין רגליו ואף אם יהיה מלך יהיה בקצת שבטים אחל״ו שבטים לקיים דבר הש״ית בחלק אחד לזה אמר שאם שלמה ילך לפני הש״ית בתורה בתוס לבב ובישר הש״ית שבטים אחרים מן ממלכתך בכל לכרתם ועוד נכבוד אבר לך יהיה על ישראל שישראל לא תהיה להם כסא כי הכסא לך היא כסא ממלכתך ואם אשר לא ירים את ידו ואת רגלו כמנהג העולם כשהמלך חלש יש יד ושם ליוצאיו ואריה הוא ת״ש בסוף הקשוק גבי דוד לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל דמשמע שתהיה כסא לישראל לדוד ולהלחמו עם הית ודעו ב״כ ראוי לא יכרת לו ממשלה כל דהו כי ישראל עיקר כי להם הכסא ולזה אמר שם מעל כסא ישראל ולפי זה הקם שמקיים הכתוב אינו בערך האיכות כי ההבדל רב ביניה׳אבל הוא בזמיר׳ההמשכה לעולם לבד · ואפשר עוד רמז לומר שלמה שאמרו חז״ל בפסוק זה ועל מבועי מים ינהגם וכו׳ כי מנחמם בע״הז ינהגם בע״הב ע״כ והכמנה מיזכה להיות ראש בקבלת השפע האלהי ומתנו יוסמע אל ישראל שיהיה הוא משפיע והם מוספיעים ממנו וזה אפשר שרמז בתו׳ והקמותי את כסא ממלכתך על ישראל לעולם לרמוז לעולם העתיד כאשר דברתי על דוד אביך לאמר לו לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל בעולם הזה · ואיכא כן שבתחילה לא הזכיר אלא על ישראל שלא אמר על כסא ישראל כלומ׳ בסוף הפסוק כי בסוף הפסוק כשדבר על הממלכה בעולם הזה הזכיר כסא הבודה ואמר מעל כסא ישראל אמנם בתחילה אמר על ישראל לעולם שהוא להיות כסא ממלכתך על ישראל ממש משפיע עליהם ממש הבפעה האלהי המקובל ממנו ית׳ ויתעלה ולז״ל בו לעולם ולא הזכיר שם איש אבל אמר כסא ממלכתך אמנם בסוף אמר לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל :

אם שוב תשובון אתם כו׳ יש לדקדק כפל שוב תשובון · ומה צורך לומר מאחרי כי די שיאמר אם שוב תשובון ולא תשמרון כו׳ · ונראה לפי שאמר למעלה ואתה אם תלך לפני לפני דייקא ע״ד התהלך לפני והיה תמים שאמרו חז״ל כח היה צריך סעד לתומכו לז״א אם תלך לפני לעומת זה אם שוב תשובון מאחרי שלא די שלא לפני אלא אפי׳ אחרי לא תלכו וכפל שוב תשובון פירש הכתוב עצמו טעם הכפל שהוא לרמוז אתם ובניכם שהסיבה האחת שב להם ולו׳ התשובון הוא בניכם וכואת הכתוב להודיע דבר׳ מזכה אבא לו מחייב אבא ובפרט כשלוחזי׳ איזה מעשה מקולקל מאביהם בידיה׳שגורמי׳פורענות וקלקול להם ולאבות יחדיו ז״ש אם שוב תשובון אתם ובניכם מאחרי · לו אמר ע״ד מ״ש חז״ל אם שכח תשכח עבירה גוררת עבירה וכן והיה אם שמוע תשמעו מצוה גוררת מצוה ז״ש אם שוב תשובון אם שוב מעט בעבירה קטנה תשובון עוד בעבור׳ אמורה מאחרי ה׳ ולא תשמרו כו׳ ועבירה אי גוררת עבירה אמורה לכפור בעיקר והלכתם ועבדתם אלהים אחרים כו׳ שהמודה בע״ז ככופר בכל התורה כולה ותשלך אמת ארצה · ואמר אשר נתתי לפניכם ולא אמר אשר נתתי לכם לומר אשר נתתי לפניכם כאילו הם דברים בזויים נתונים לפניכם שאתם הבחרתם · והר״ק ז״ל אתם

פירשתם אתה ישראל עד כאן ובזה נכון כפל שוב תשובון שוב על שלמה תשובון על ישראל :

והכרתי את ישראל כו׳ · לע״דן לדקדק למה הפסיק בענין ואת הבית וכו׳ בין ענייני ישראל ואחר כך חזר לדבר בענין הבית כאי׳ והבית הזה כו׳ היל״ל והכרתי את ישראל מעל פני׳ ואת הבית וכו׳ והבית הזה יהיה כו׳ שזהו הסדר הנכון והכרתי את ישראל מעל פני׳ ואת הבית וכו׳ ומהרי״ח ז״ל כתב כי הנה אחר הרבן הבי׳ הסתרת הפני׳ שהכרה הבנו ישראל אחר למשל ולשנינה ממה שהיו קודם עם כל גרותיהם ע״כ ועדיין הזה שהיה לו להסתיר כל פני׳ בבית זה לזה לכתוב ואת הבית וכו׳ ואחר כך

ה **והקמתי** את כסא ממלכתך על ישראל לעלם כאשר דברתי על דוד אביך לאמר לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל : אם שוב תשובון ו׳ אתם ובניכם מאחרי ולא תשמרו מצותי חקתי אשר נתתי לפניכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם : והכרתי את ישראל מעל פני הארמה אשר נתתי להם ואת הבית אשר הקדשתי לשמי אשלח מעל פני והיה ישראל למשל ולשנינה בכל העמים : והבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו ישם ושרק ואמרו על מה עשה יהוה ככה לארץ הזאת ולבית הזה : ואמרו על אשר עזבו את יהוה אלהיהם אשר הוציא את אבתם מארץ מצרים ויחזיקו באלהים אחרים וישתחוו להם ויעבדום על כן הביא יהוה עליהם את כל הרעה הזאת :

ויהי

ואקים את כורסי מלכותך על ישראל לעלם כאמא דמליל עם דוד אבוך למימר לא יפסוק לך גבר מעל כורסי מלכותא דישראל : אם מיתב תתובון אתון ובניכון מבתר פולחני ולא תיטרון פיקודי קיימי די יהבית קדמיכון ותהכון ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון להון : ואישיצית ישראל מעל אפי ארעא די יהבית להון ובית ביתא דאקדישית לשמי ארחיק מקביל מימרי ויהי ישראל למתל ולשוע בכל עממיא : וביתא הדין דהוה עילאי יהי חרוב כל דיעיבר עלוהי יבלי וינוד וימרון על מה עבד יי כדין לארעא הדא ולביתא הדין : וימרון על די שבקון ית פולחנא דיי אלההון דאפיק ית אבהתהון מארעא דמצרים ואתקיפו בטעות עממיא וסגידו להון ופלחונון על כן אייתי יי עליהון ית כל בישתא הדא : והוה

רלבג

והבי׳ הזה יהיה עליון ר״ל והבי׳ הזה אם היה עליון כטע׳ אחרו ככה יעש׳ איו הרמון בו ככה היה עושה וכן כתוב בספר ד״ה שנאמר שם והבית הזה היה עליון : כל עובר עליו ישום ושרק · ר״ל שכל עובר עליו מהנכרים יהיה תמה ומשומם ויערוק בספתיו על זה מרוב ההפעלו׳ ויכירו כלם כי זה היה בחטא ישר׳ כי הש״י יביא על ישראל מהרעות לז מה שיולר בו לכל מי עוכותיהם גדמו הלא תראה כי בכוכב נגר כאשר החריב בית המקד׳ שלא רב טבחים לירמיהו כמו שכתוב בספ׳ ירמיה ואחר לו יי׳ אלהיך דבר את סדע׳ הזאת אל המקום הזה ויבא דעש יי׳ כאשר דבר כי חטאתם לה׳ ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדב׳ הזה : כשא את שלמ׳ · הוא מעייר אחרוה ומשאת כשעם אם כשאת כשא לנו לו יהיה הרמון בזה שהוא רומס ונשא בזה את שלמה שהעניש עצמו לעשות מלאכתו : לו

כלי יקר

והיה ישראל למשל ולשנינה · אבל תירון קושי זה למהרי״ח ז״ל מהוקן במה שהוא מפרש והבית הזה יהיה עליון שהיא בשורה עובה מהנבאת ירמיה שבשר כאן נבואה נכון יהיה הר בית ה׳ בראש ההרים שייך בסמוך בסוף דברי שבשיתי יש תירון שני לקושי זה · ונראה כי בתחילה ייעד והכרתי את ישראל מעל פני האדמה שבשיר זרעך מעבודתי יתחלק מלכות ישראל לשתים ומזה אמר מרוד ביישראל והכרתי את ישראל מעל פני האדמה אלו עשרת השבטים שגלם סנחריב ללחלח ולחבור וז״ש והכרתי את ישראל מעל פני האדמה אשר נתתי להם וזה היה בעוד הי׳ הבית בנוי ומשוכלל ואחר כך את הבית אשר הקדשתי לשמי אשלח מעל פני והיינו החרבן של בית המקדש ואחר שיחרב הבית אז יהיו ישראל למשל לשניני׳ בכל העמים שהרי לא נשאר להם פליטה מהשארית הבית אשר היתה להם בירושלים כי אבדו המלכות והמקדש ומזה יתחייבו שני הענייני׳ למשל ולשנינה למשל מאבדן המלכות ולשנינ׳ מאבדן המקדש ואחר כך הזכיר ענין הבית והבית הזה עליון וכו׳ לבסכימו אל ענין חרבן הארץ ואל שאלת העמים ואמרו על מה עשה ה׳ ככה כו׳ וגם זה יספיק לקיים דברי מהרי״ח ז״ל אל מה שהקשיתי למעלה על דבריו :

והבית הזה יהיה עליון וכו׳ עיין רש״י וכן הרלב״ג ז״ל עד כאן וכן הרד״ק ז״ל וכן ת״יונ הבית מהרי״ח ז״ל יהיה כמו היה עתיד במקום עבר כמו ככה יעשה חיוב ר״ל ככה היה עושה חיוב בכל הימים ואפשר שרמז הנביא כותב הספר הזה אל הבנין האחרון שיהי׳ ובנין בית ה׳ בראש ההרים כאילו אמר והבית הזה אשר זכר שיעלה מעל פניו הנה אמרי כן בהורך הזמן יהיה עליון עם היות שעתה עובר עליו יאוש ויערוק ישתומם על חורבנו ויערוק בפיו על זה מרוב ההתפעלות ויכירו כל העולם שהיה זה בחטאת ישראל ע״כ · ולע״דן והבית הזה יהי׳ עליון לפי׳ בשעת חורבנו יהיה עליון בעיני העולם שהרי כל עובר עליו הרבנו ויערוק בפיו על הדבר הרע הזה ואמרו על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת ולבית הזה הרי שהוא עליון גם בעיניו כיון שמשתומם על חורבנו גם שואל על מה עשה ה׳ ככה מו׳ ולבית הזה ר״ל הבית החשוב הגדול בערך הרי שהבית הזה יהיה עליון · ולעע״י שכוונת הכתוב יהי׳ בשעת העבר שהיה בעל הבית בתחב [illegible] אל מה שאמרתי בר׳ שאשר בהתחב דבר דבור על אמיתו · [illegible] אל מה עשה ה׳ ככה לו׳ [illegible] כמו שקדם בפסוק הקודם שהוא הבנין אל׳ אבל שלחלחם היה לדעת הדבר ביחוד המחייב בן הלשם ע״ז מה ב״ע לו ס״ל מה בקולם יקדיו ז״ל על מה ולא אמר למה וכן בפרשת נצבים · וכן בנבואה על מה אבדה הארץ ולא ידעו להשיב בכיון ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי הוא המחייב כן עם היותם עמוקי עונות ופשעים אחרים · עוד אפשר שכוונו לשאול עלמה עשה ה׳ הרחמן ככה הוא בעלמו ומפי עליון לא תצא הרעות לזה מסיב כי גדלה אשמתם על אשר עזבו את ה׳ אלהיהם אשר גמלם כל הטוב אשר הוציא את אבותם משעבוד מצרים ויחזיקו וכו׳ על כן הביא ה׳ עליהם כלומר הביא ה׳ הוא בעצמו · עוד אפשר ששאלתם על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת כי הארץ והבית הקדוש מה פשע׳ ומה חטאתם שוביה חטא וזיגוד מינגוד ז״ש על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת ולבית הזה שהו׳ הזאת והבית הזה כאילו אמר זאת הענייה מה פשעה או הבית העני הזה מה פשעו היה לו לינקם מהפושעים וכיון גם כן בזאת להפליג על שגגמתם וכן הבית הזה השמם שתומות מופלג והתשובה הוא כי הש״י ברחמיו עשה כן כדי לחזר על הגבריות לתת להם יתר פליטה על כן הביא הש״ית הרחמן את כל הרע׳ הזאת עליהם ממש על בני האדם ואילו לא עשה ה׳ ככה לארץ הזאת ולבית הזה היתה הרעה הבאה הזאת עליהם כי היו כלים ואובדים אבל עתה שסבך חמתו על האבנים ולא אם בנין ותאכל יסודותיה הבית הרעה עליהם כלומר שנשארו קיימים וסובלים הרעה ע״ד מ״ש חז״ל חיי אכלה בם חיי כלים והם לינם כלים :

ואמרו על אשר עזבו את ה׳ כו׳ עיין הרלב״ג ז״ל וכן הבית מהרי״ח ז״ל · ולע״דן מה שקדם כבר בפסוק הקודם בענין התשובה והשאלה כבון מאד ובפרט הדרך לאשר כתבתי ששאלתם היה כוללת העשו׳ הדבר הזה האבודי ע״י האב הרחמן הוא תימה וזהו על מה עשה כו׳ ובכלל השאלה לארץ הזאת ולבית הזה כי היה ראוי להיות בבני האדם החוטאים והשתי שאלות אלו מתרצות זו את זו כי ואמרו שהרעה שחטאו ועוו ופשעו היתה גדולה ומתיבת כליה בשונאי ישראל כי היו כפויי טובת ה׳ אלהיהם אשר הוציא אותם הוא בעצמו מארץ מצרים הוא ולא מלאך ולא שרף ז״ש אשר הוציא את אבותם הוציא דייקא · והאלוהי היו חוטאים ומתחרטים מיד אבל ויחזיקו באלהים אחרים ובחזקה גדולה כמאמר הנביא החזיקו בתרמית מלכו לשוב ז״ש ויחזיקו באלהים אחרים וישתחוו וכו׳ על כן הביא ה׳ בעצמו ובכבודו הפורענות הזה כדי לרחם ברחמיו הגדולים כי עליהם ועל נופש היה ראוי להביא את כל הרעה הזאת הנזכרת הבאה על הארץ ועל הבית והוא הביאה ברחמיו על הארץ והבית כנז׳ כדי שיהיה ישראל שריד ופליט וזה לבין מ״ש בנבואה דרב עבחים ה׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום כו׳ ויבא ויעש כן אשר דבר כי חטאתם לו ולא שמעתם בקולו והיה לכם דבר הזה ר״ל מהרעו׳ הנז׳ שהביא ויעש אל המקום הזה ר״ל בגופו של מקו׳ בקרקע עולם הנה היה לכם ר״ל היה מעותד לבא לכם אלא שהסיר׳ את חמל ברחמיו והפך הגזירה אל המקו׳ ולא אל בני אדם וזהו לשון והיה לכם ולא אמר ויהי לכם הדבר הזה · לו אפשר שאמר והיה לכם הדבר ר״ל כבר מקדמת דנא היה לכם הדבר הזה ידעו אאלכם מזמן משה באופן שאו׳ה׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה כמו שדרמז באו׳ה׳ אלהיך שר״ל אשר דבר על יד נביאותו אלהיך ובכן בך דבר את הרעה הזאת

מקלה עשרים שנה · ומסוף עשרי שנה שבנה בית יי׳ בשבע שני׳ ובימו בשלש עשר׳ שנה הרי עשרי׳ ובבניניס האלה נשה ומייע חירס את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב ובדברי רוסיס וכזהב ובגמול זה נמלהו המלך שלמה ונתן לו עשרי׳ עיר בארץ הגליל ולא יסרו בעיניו וקרא׳ ארץ כבול ר״ל סגור שלא היו עוברים ושבים שם מגריעו׳ הארץ ובדברי רז״ל ארץ כבול ארץ שאינה עושה פירות ורב נחמן בר יצחק אמר ארץ חומטון היא׳ פי׳ ארץ חול ואמאי קרי ליה ארץ כבול דמשתקעה כרע׳ בגוה כי כבלה פירוס שרגליו של אדם משתקע בה מחמת החול כאילו הם כבולו׳ על כן אינה עושה פירות ובדברי הימי׳ אומר כי חירס נתן לשלמ׳ עשרי׳ עיר בארצו והושי׳ שם בני ישראל וכן היה כי חירס נתן לשלמה עשרים עיר בארצו ושלמה גם כן נתן לחיר׳ עשרים עיר בארץ הגליל וזה עשו לחזק הברית ביניהם וזכר בזה הספר מה שנתן שלמה לחירס וזכר בדברי הימים מה שנתן חירס לשלמה: וזה דבר המס · נמשך טעמו על כל העם הגותר כי המס לקח לעבדים למס ידוע בכל שנה לבנות הבתים והערים האלה והוא מה שאמר למעלה ע׳ הלף בושה סבל ושמנים אלף חוצב בהר ויש לפרשו כמו זה הדבר אשר על יהושע שפי׳ וזה הדבר שבעבורו על יהושע · וכן זה פירושו וזה דבר המס שבעבורו העלו שלמה ומה הוא הדבר לבנות את בית יי׳ ולא זכר המס ולמטה זכר אותו בלומרו כל העם הגותר וגו׳ שלוחים

ובית המלך ובית בת פרעה אשר לקחה לו חירם ובנה לה שלמה כי אמר אשה לא תשב בבית דוד מלך ישראל כי קדשים הם אשר בא שם ארון יי׳ ·

ויהי מקצה עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים את בית יי׳ ואת בית המלך ·

ה׳ וַהֲוָה כְּסוֹף עֶשְׂרִין שְׁנִין דִּי בְּנָא שְׁלֹמֹה יָת תְּרֵין בָּתְיָא יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיָת בֵּית מַלְכָּא: חִירָם מַלְכָּא דְצוֹר סוּבַר יָת שְׁלֹמֹה בְּאַעֲיָן אַרְזִין וּבְאַעֲיֵי בְּרוֹשִׁין וּבְדַהֲבָא לְכָל צוֹרְכֵיהּ בְּכֵין יָהִיב מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְחִירָם עֶשְׂרִין קִירְוִין בְּאַרְעָא גְלִילָא: וּנְפַק חִירָם מִצּוֹר לְמִסְעַד יָת קִירְוָיָא דִּיהַב לֵיהּ שְׁלֹמֹה וְלָא כְּשַׁרָא בְּעֵינוֹהִי: וַאֲמַר מָה קִירְוָיָא הָאִלֵּין דִּי יְהַבְתָּא לִי אָחִי וּקְרָא לְהוֹן אַרְעָא כָּבוּל עַד יוֹמָא הָדֵין: וּשְׁדַר חִירָם מָה שַׁנְתָּן שְׁלֹמֹה לְחִירָם וזכר בדברי הימים מה שנתן חירם לשלמה: וזה דבר המס · נמשך טעמו על כל העם הגותר כי המס לקח לעבדים למס ידוע בכל שנה לבנות הבתים והערים האלה והוא מה שאמר למעלה ע׳ הלף בושה סבל ושמנים אלף חוצב בהר ויש לפרשו כמו זה הדבר אשר על יהושע שפי׳ וזה הדבר שבעבורו על יהושע · וכן זה פירושו וזה דבר המס שבעבורו העלו שלמה ומה הוא הדבר לבנות את בית יי׳ ולא זכר המס ולמטה זכר אותו בלומרו כל העם הגותר וגו׳ שלוחים

ה׳ וַהֲוָה מִקְצַת עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת־שְׁנֵי הַבָּתִּים אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ:

ו׳ חִירָם מֶלֶךְ־צֹר נָשָׂא אֶת־שְׁלֹמֹה בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבְזָהָב לְכָל־חֶפְצוֹ אָז יִתֵּן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְחִירָם עֶשְׂרִים עִיר בְּאֶרֶץ הַגָּלִיל:

ז׳ וַיֵּצֵא חִירָם מִצּוֹר לִרְאוֹת אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ שְׁלֹמֹה וְלֹא יָשְׁרוּ בְּעֵינָיו:

ח׳ וַיֹּאמֶר מָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי אָחִי וַיִּקְרָא לָהֶם אֶרֶץ כָּבוּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

ט׳ וַיִּשְׁלַח חִירָם לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים כִּכַּר זָהָב: וזה דבר המס אשר העלה שלמה לבנות את בית יי׳ ואת בית המלך ואת הלו ואת חצור ואת מגדו ואת גזר: פרעה מלך מצרים עלה ולכד את גזר ויצא מן האש ויתן אותה לכנעני היושב בעיר הזאת ולשלמה לאשה: ולכן שלח פרעה מלך מצרים לבנות בעבור בתו אשת שלמה ·

ויהי מקצה ה׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ויהי מקצה שלשת ימים ויעבירו · אחרי אשר כרתו · עשרים שנה אשר בנה דמלכים · ותשב האשה מארץ פלשתים · ויהי מקצה שבעת ימים ויהי דבר יי׳ דיחזקאל · נשא ו׳ ד׳ · בתיב שא וב׳ כתיב סה וסימ׳ נמסר בסדר ויראו · וזה דבר ג׳ ר״פ וסימ׳ וזה דבר השמטה שמוט כל בעל · וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי · וזה דבר המס אשר העלה שלמה:

רלבנ

לו יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל · כבר נזכר בספר ד״ה כי חירם נתן גם כן לשלמה עיירות הוטיב בהם את בני ישראל ודאוי היה להיות כן כי לא יתכן למלך לתת ארץ ישראל: ארץ כבול · ר״ל ארץ חול שאינה עושה פירות: וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה · הלמון בזה כי זה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות כל אלו הבנייני שזכר שבנה שלמ׳ והנה המס הזה היה כל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי אשר לא מבני ישראל המס ר״ל שלא נתניירו הנה בניה׳ אלא בוחרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחריבו הנה העלם שלמ׳ כלם לחם עובד והם עבדו אותו בבנייניה האלו אך מבני ישראל לא נתן שלמ׳ עבד כי הם היו אנשי המלחמה כשלשתרי׳ לפניו והם היו עבדי שלמה המשרתי׳ לפניו והם היו שהיו השרים המחוזי׳ תחת משרת המלך והיו שרי רכבו והיו פרשיו · והנה היו אלו הבנייי׳ בנין בית יי׳ ובנין בית המלך ובנין המלוא שהי׳ סביב ציון כי דוד בנה מן המלוא ולפני׳ כמו שכתו׳ בספר שמואל ונשאר אנשי׳ אחים אנחנו ואין ביניהו בגידה ולא מרד כלל לכך אמר יהי לך אשר לך ויקרא להם ארץ כבול ר״ל קראם שם מוכיח בו הכלית שלמה שהיתה כוונתו לכבול בהם בעבדי׳ עיר פריס רבי׳ ונכבדים מלבני חירם ולזה קראה ארץ כבול כובלת יושביה ולכך החזירם לשלמה והם הם העיירות עשרים אשר זכר בדברי הימים שנתן חירם לשלמה ובזה לו בא בתנה מעלו וזרך כבוד כי אם אל למלכים להחזיר המתנה בה שעתה דרך ביזוי · ולזה תמצא שלא החליף לותם שלמה עריס אחר שנתפרסם ביניהם תכלית בתיבת׳ עמד כל אחד בשלו ושלח לו עוד מלה ועשרים ככר זהב להורות לו השתעבדות כמרן מוסף על הראבה ולחוה שבזה לא יצטרך לו התחכמות הערים ההם כלל:

ויאמר מה הערים וכו׳ רז״ל במסכת שבת מה הערים האלה וכו׳ תנן הרעלות יולאו׳ כבולות מלאי כבול ולא עבדי פירה הוא דכתיב מה הערים אשר נתת לי אחי ויקרא להם ארץ כבול רב המנונא אמר שהיה בהם בני בני אדם שהיו מכובלין בכסף ובזהב אמר ליה רבא לרבי חייא דכתיב כי לא ישרו בעיניו אמר ליה אין כיון דעתירי מבנקי אלא עבדי עבידתא רב נחמן בר יצחק אמר ארץ חומטון היתה אמאי קראי לה ארץ כבול דמשקעה כרעה בגוה עד כבלה דאמרו אינשי לרעלא מכבלתה אלא עבדי פרי עד כאן · הרי פי׳ כבול לשון כבלי ברזל כפי׳ הפירושים · ועיין רש״י ז״ל והוא ביאור מ״ש בגמ׳ ארץ כבול דמשקעה כרעה בגוה עד כבלה וכן הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל בפירוש הגמרא אמאי אמשבר לה ארץ כבול דלא עבדי פירי כו׳ והל״ע כתבתי בפסוק הקול אחרי בהרי בפירוש רב המנונא ז״ל ולא יקשה לדבריו כלל קושיית אי הכי היינו דכתיב מעוז דעתירי ומה שתירלו בגמרא כיון דעתירי מבנקי ולא עבדי עבידתא הוא לתקן הפשט המפורסם בדבריו · ועוד דהיינו יכולים לפרש בפסוק דהכי קאמר ארץ כבול שאין בה טורח זריעה וכיוצא לחיותה בלתי עושה פירות ואינה נאותה אלא לבני אדם המכובלים בכסף ובזהב כדרב המנונא ולזה הפי׳ לא יש בו קושי מקושית הגמרא אי הכי היינו דכתיב כי לא ישרו בעיניו דליכא תמיהה כי לא ישרו בעיניו יען שאינה ראויה אלא למוכנקים וחכם חירם בעיירות ראויות לזריעה כי אהב הרב׳ בבנייניו והפירוש הזה הייתי יכול להרכיבו בדברי רב המנונא ולא היתה הגמרא מקשה לדבריו כלום אלא שהכרח הגמרא הוא מלשון רב המנונא דקאמ׳ שהיו בהם משמע שבפועל היו כן ולזה לא רצה ולכך הקשה אי הכי וכו׳ והוצרך לתרץ כדמשני מפנקי ולא עבדי עבידתא וכתי״ם הכי הוצא במדרש בילקוט בשעת שובתן של ישראל לאומה העולם מ״ה מכחישים להם ועושים אותם כאילו הם אחים וכן עשו אמר ליעקב אחי יהי לך אשר לך וכן חירם אמר לשלמה מה הערים האלה אשר נתת לי אחי ע״כ וק״ק מחירם מלך צר ליף שפיר אבל מעשו מאי קא ליף ויש לומר דסוף סוף עשו שונא גדול ומתנחם להרוג את יעקב היה וה״ל כנכרי ואפי׳ הכי כשראה כל הכבוד והמתנה הזה אשר פגש לו על כרחו שלא בשובתו נתכחש מהשנאה ונשתמש בלשון ואמר אחי יהי לך אשר לך ולכי׳ זה מה שמביא ראיה בעצם הרשעה מינשו הוא למ״ש מכחישים להם ואינו קורא מעשים אותם כאילו הם אחים ומחיר׳ ליף בעצם עושים אותם כאילו הם אחים ומכחישים לגב גרדא · ואפשר שכוונת המאמר לפרש שזה הענין של חירם מתדמה הוא אל ענין עשו עם יעקב שכשאמר לו אחי יהי לך רצה לומר כיון שאינשים אחים לנתנו יהי לך אשר לך ואין להבתנו תלוי׳ בדבר זה ז״ש מכחישים דכוותה הם דברי חירם מה הערים האלה בהכחשה שאין כוונת אומרו מה הערים האלה דרך ביזוי אבל אומרו מה הערים האלה אשר נתת לי כלומר מה הכליתן האם לתוקף אחוה ולהבבה אחי אתה אבל לא פרש׳ כוונתו שהיתה באומרו מה הערים האלה שהוא ע״ד בזיון כמו מה לגוש כי תזכרנו · ולא קרא להם שם זה אל כבול בפני המלך ח״ו כי היה מבזה המלך ועוד שהילא היה כן היה אומר מה הערים האלה ארץ כבול אשר נתת לי אלא ודאי שלא בפני המלך ויקרא להם ארץ כבול ויכריע כן אומרו ויקרא להם ב״ן אבל כתב להם ב״ם שהוא על הבומדים לפניו שהילו על הערים אמר הי״ל ויקרא להן ב״ן אבל כתב להם ב״ם שקרא לשם הערים האלה אשר קרא להם ארץ כבול היה להם לנכסיו ולאוהביו ולא בפני המלך כי היה בזוי למלך בפניו ובדברי אלה נסתלקה קושית מהרי״ח ז״ל איך בזה חירם את מתנת המלך:

וישלח חירם למלך כו׳ מהרי״ח ז״ל כוונת הכתוב להגיד איך חירם עשה הטוב שלא נתן לו המלך ערים מיוחדות אלא ארץ כבול עם כל זה לא זז מטובתו ולשלוח לו סך הזה ולא היה מכיסו הזהב הזה רק שהיה משתדל בדרך לגיה בלב יש ללכת הופיה כי עדיין לא עשה שלמה המלך ע״ה הביתו · ולע״ד לפשר שמע המלך שבזה את מתנותיו והקפיד

בהיה

ואת ופכו׳ אית בהון לת לת בקדוייתא ישלח ואת ·

מנחה קטנה

חירם מלך צור וגו׳ לו יתן בשלך אלמה · הזכיר כאן שתים וזה תלוכה · להודות שהתתנה שנתן חירם לא לבד שהיה ביתר אחת ותעלה לפי בכבוד המקבל אלא אף כפי כבוד הנותן תתנה ראוי ליתן עיר מלך אל מלך גדול ח״ם חירם מלך צר נשא את שלמה וגו׳ באופן ש״ל אתינה מעוכה ונגדולה היה אחי׳ עיר מלך גדול כחירם וגם כפי כבוד המקבל · וע״כ בשרמה שמלך שלמה כך אף הוא נתן כתו כן מתנה גדולה כפי כבוד הנותן עשרים עיר וגו׳ · ולא נתן אמלמי׳ מאחנני׳ מוזו׳ ולדומה כמו שהוא קיבל ג״כ מאלמלי׳ · אלא עשרים עיר כדי שיהי׳ מעוכה ג״כ וכפי כבוד הנותן · וז״ש וילא חירם וגו׳ ולא ישרו בעיניו לבלתי חרון זה מנעמה הנתן לו אלא שאמר זה לכבוד המלך שלמה לומר אם יהי׳ זה כפי כבוד הנותן עדיין לא נבנת לי׳ כבוד הנתן כי הוא בעיני כבוד בכלי כסף ע״ב ויאמר מה הערים האלה אשר נתת לי אחי׳ בלשון אחי מלך אחר היה נותן וה״ה יהי׳ כפי כבוד הנותן והמקבל תשמ״ב אתה בערוך הם ונשא אחנני בעל לאמלמי ח״ב אמ״ב פי׳ שהוא הי׳ והוא כפי כבוד המקבל לפי כבוד הנותן אינו הי׳ וש״ב וישלח חירם לאמלמי׳ כבר הזכ לאורות שהתרעות על הסל לפי כבודו גם אני מגיף ידי לשוש:

כלי יקר

דברו אשר דבר וזהו אז׳ כאן על הכנת ה׳ הוא בעצמו יען כי עליהם היה מעותה לבנות את כל הרעה הזאת שבאה על הארץ והבית כדפרשיתי · לו יהיה כפשוטו שבבית הב״ה עליה׳ הפורענות ואת כל הרעה הזאת כדי שיהיה להם שריד ופליט וז״ש ע״ד מ״ש חז״ל חיי אלה בם שתיבת בם מורה שהמוסה החלים יהיה קיים וסובל אותם ולז״ל חיי כלים והם אינם כלים כי בהבית הש״י כן בעצמו נמשך כן להיות חלים חלים מעורבים בדבין ורחמים במקום מעיתת החלים בשם מתית שמוטתים הגברים הוא יתב׳ כב יכול מוטה החלים ברחמים בשם מרפא כי הוא יכריב ויחבש ומחץ וידיו תרפינה וזה דקדוק הפ׳ בחי׳ חיי אלה בם חיי ר״ל המעורבים ברחמים ולא אמר חלים אלה בם כי להיותם חלי לימשך שהם כלים והם אינם כלים וז״ש ג״כ אלה בם ולא אמר חלי כלים בם כי בתחלת הפעולה ברחמים חלים מלאתה ואחי אבעלמא כי בשם שהאלה בם חיי שהם לא יכלו · וז״ש עליהם לרמוז שהשי״ת ברחמיו עושה שעליהם ירחמו שעליהם את כל הרעה הזאת ויכריע כן יתר אומר על כן הבית ה׳ עליהם את כל הרעה הזאת שהרי כבר קדם בתחילת הפסוק באומרו על אשר עזבו את ה׳ וכו׳ אלא ודאי על כן ר״ל אף גם בכל זאת לא שלח בהם מעלמת מלאכי רעים אלא על כל זאת הבית ה׳ הוא בעצמו עליהם את כל הרעה הזאת כנזכר כדי שתהיה להם פליטה ושארית:

ויהי מקלה עשרים שנה וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל · ולע״ד לפי הודיע זה היות העשרים שנה לבנין הבתים שבעה לאחד ו״ג לבני ולמה יסתום אשר בנה שלמה את שני הבתים ואחר כך יפרש את בית ה׳ ואת בית המלך ונראה כי לפי שיזכיר איך תוך כל הזמן הזה נשא חירם את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים על כן נמנו עשרים עיר החשבון עשרים כנגד עשרים שנה של ספוק עצי ארזים ועצי ברושים וזהב · עוד הודיע כי הבני בתים האלה היו שתיהם בנין נאה ולא היה יתרון לבית המלך מ״ו על בית ה׳ ולעפ״י שעמד בבנין בית המלך י״ג שנה ובבית שבעה שנים לא היה זה מיתרון בנין על בנין אלא מעלותו בבנין ביתו ז״ם ויהי מקלה עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים ר״ל שניהם בשוה ולזה שתם תחילה ואחר את שני הבתים לומר שהם שוים בבנייני׳ ואחר כך פרש הכתוב ואמר את בית ה׳ ואת בית המלך ולזה הזכיר שתם העשרים שנה כאילו העשרים שנה אלו בבנין שני הבתים בשוה:

חירם מלך צור כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והוסיף וק״ק כי איך יתכן לפי׳ להליף ארץ קדש ים׳ בארץ חולין ועוד איך לא יזכור בשני המקומו׳ החילוף לגמרי ממה שנתן שלמה לחירם וחירם לשלמה · ומהרי״ח ז״ל הקשה זו השנית · וכתב אלא כתבם לו ח״ו מתנה גמורה אבל נתן לו הפירות הנכנסות מעם שיהיה לאנשי חירם ולכן נתנם לו שם בגלגל שהיה ארץ חיטה ושעורה וכו׳ ואולי היה לעזרתו שם עבדי חירם לא זולת זה אבל מספע ולהנות הארץ לשלמה כי לא יצליח זר בקרבה ויהיה תמורתה כורי החטים ושעורים ומן הגז״ל כי יצא כהלה וכהכה בהשתלות עבדי חירם היודעי׳ ובקיאים בעבודת הארץ ולא ישרו בעיני חירם כי רצה אלא יוציאו בשיעור חטה ושעורה ומן כשיעור מה שהיה נותן לו בלי יגיעות הארעה ולזה החזירם לו והם העשרים עיירות שהזכיר בדברי הימים שנתן חירם לשלמה כלומר שהחזירם ולפי שהשב שלמה כשנתנם לחירם שיוטיב בהם חירם מעמו ועבדיו לכך כשהחזירם לו חזר שלמה להוטיב מבני ישראל עמו להחזיר היטב ליושבו וז״ש ויטב בהם את ישראל כבראשונה ולפי זה הסיפור אחד הוא כאן ושם בלי חילוף כלל עד כאן ודברי עיינתי והליטם כיוונתי · ולכי אומר שענין החטים והשעורים ומן הגז״ל לא יתכן שיוצא ממקומם כי מתנת המלך היה ע״מ להחזיר מעולם לפי׳ מלך כל דהו כ״ם המלך שלמה · ולא יתכן שיחליף חירם מלא כף נחת בתלא חפנים בעמל ורעות רוח שומר רוח לא יזרע ורואה בעבים לא יקצר הבליתה תכלית נתינת העירים האלה לחתם לו לחירם להוטיב בהם מנכבדי חירם כדי שיהיו כמו בני התערובות שם כנעני׳ וממושבני׳ אלו כי לא יפחד ממרד ומעל כי ידו בכל אבל אבל יהי׳ דרך כבוד גדול והשתעבדו׳ בהילו הם בתוך כבלי ברזל כבולים וזו היתה כוונת שלמה ע״ה בחכמתו והמפורסם היה להטיב אל המלך חירם המורת מה שנשא את המלך שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב ולא יסרו לראות את העירים אשר נתן לו שלמה ולא ישרו בעיניו לא מצד תכונת העיירות שלא היו מסובבו׳ כפשוטו של מהרי״ח גם כי לא ישרו בעיניו מצד תכלית נתינת׳ כנו׳ שלא היתה כי אם להיות דרך כבולה כאסורים בכבלי ברזל בארץ הבית אשר בתוכם יסר׳ ולכן לא ישרו בעיניו כלל מהבני׳ כלדין לא מצד עצמן ולא מצד הכליתן ולא״ל מה הערים האלה אשר נתת לי אחי כי מצד עצמן מה הערים האלה הבנייות והגרועות ומצד הכליתן לחכימה ברמיזת רמז בלומר אשר נתת לי אחי כי

מלכים א ט

ואת תדמור במדבר בארץ · אצל הישוב : ערי המסכנות · קרוי בית אוצרא : שרי הנציבים · ממוני על הממונים : חמשים וחמש מאות · שלש מאות מהם היו גרים הממונים על שבעים אלף נושא סבל וממוני אלף חולב בהר ושלש אלפים ושלש מאות הרודים בעם שאמר למעלה לבד משרי הנצבים לשלמה וגו' · שלשת אלפים ושלש מאות ובדברי הימי' הוא אומר שש מאות אלו שלש מאות שחסר שם מנה כאן שהיו ממוני' על כולן ומאתי' וחמשים הנותרים היו ישראל וממוני' על שאר עושי המלאכה ובדברי הימים מנאן לעצמן ואלה שרי הנציבים לשלמה חמשים ומאתי' הרודי' בעם עושי המלאכה : אך בת פרעה · שהיתה בעיר דוד כמה שנאמ' בראש הספר ויביאה אל עיר דוד עלתה מעיר דוד וגו' · ובדברי הימים מפרש כי אמר לא תשב אשה לי בעיר דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי' : אז בנה שלמה את המילוא · לבנות לתוכו בתים לעבדיה ולשפחתי' וזה שהוכיחו ירבעם אביך הניחו פרוץ לעולי רגלי ואת' בנית אותו לעשות אגנריא לבת פרעה וזהו אך האמור כאן אך בזו העיר שלמה שבנה לו את המלוא כ"ך שמע"תי · ואני אומ' אך בת פרעה וגו' כלומר הערי' האמורו' למעל' הולרך לבנו' למסכנו' ולרכב ולפרשים ולג דולה אך את המלוא לא היה בונה לשום גדולה כי אביו הניחו לפרו' בו עולה רגלי' אהלים אלא שבת פרעה עלתה אל ביתה והמלוא סמוך לאותו בית אז בנה את המלו' : על

שלוחים · מנחה כלומר במקום מנחה ומתנה ששולחין בני אדם לבמותיהן נתן לה זה העיר וכן לכן תתני שלוחים וי"ת מתנן : אנשי המלחמה · אע"פ שלא היו לו מלחמות כי שלום היה לו מכל עבריו ומעט מלחמה היתה לו כשלקח חמת צובה ועליון גבר ואילות : חמשים וחמש מאות · לפי שזכר העבדים מהגרים במלאכה ושרי ישראל זכר השרים הנצבים על המלאכה ואחר שהיו חמשים וחמש מאות ובדברי הימים אומר חמשים ומאתי' השלש מאות היו מהגרים שהיו נציבים על שלשת אלפים ושלש מאות והמאתים וחמשים היו מישראל שהיו נציבים על אותן שלש מאות מהגרים ומנה בספר הזה נציבי הגרים עם נציבי ישראל בכלל ובדברי הימים לא מנה נציבי הגרים כי אם נציבי ישראל כי נציבי הגרי' מנה אותם עם שאר הגרי' שאמר שלשת אלפים ושש מאו' ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפים ושלש מאות כמו שאומר בזה הספר : אך בת פרעה · לפי שאמ' למעלה לבנו' את בית יי' ואת ביתו ואת המלוא אמ' עתה למה בנה את המלוא כי בנה עם בית לבת פרעה כמו שאמ' אז בנה את המלוא ובדברי הימים אומר הסע' למה לא רצה שתהיה בביתו כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי' : העלה

רלבג

שלוחים · ר"ל מנחה · ובנין בית חורון התחתון והעליון כמו שנזכר בספר ד"ה ובנין עיר בעלת ובנין עיר תדמר שהיה במדבר בארץ ר"ל שהיה לדה אחד למדבר ולדה האחר לארץ עבודה ובנין כל ערי המסכנות

ב' חד חס' וחד מל' · ג' חס' דחס' · ד' תדמר ק' · ז' · ח' · ט' · י' · יא' · יב' · יג' ר"פ · מתפ"ש כיון · יד' ר"פ · טו' חס' · טז' ר"פ בנני' · יח' ר"פ · יט' וכמה' · כ' · כא' · כב' · כג' ר"פ בנני'

שלחים לבתו אשת שלמה : ויבן שלמה את־גזר ואת־בית חורון התחתון: ואת־בעלת ואת־תדמר במדבר בארץ: ואת כל־ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב ואת ערי הפרשים ואת חשק שלמה אשר חשק לבנות בירושלם ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו: כל־העם הנותר מן־האמרי החתי הפרזי החוי והיבוסי אשר לא־מבני ישראל המה: בניהם אשר נתרו אחריהם בארץ אשר לא־יכלו בני ישראל להחרימם ויעלם שלמה למס־עבד עד היום הזה: ומבני ישראל לא־נתן שלמה עבד כי־הם אנשי המלחמה ועבדיו ושריו ושלישיו ושרי רכבו ופרשיו: אלה שרי הנצבים אשר על־המלאכה לשלמה חמשים וחמש מאות הרודים בעם העשים במלאכה: אך בת־פרעה עלתה מעיר דוד אל־ביתה אשר בנה־לה אז בנה את המלוא

מיליתא

מתנן לברתיה אתת שלמה : ובנא שלמה ית גזר וית בית חורון תחתון: וית בעלת וית תדמור במדברא בארעא: וית כל קירוי אוצראדי דהוה לשלמה וית קירוי רתיכיא וית קירוי פרשיא וית כל רעות שלמה דאיתרעי למיבני בירושלם ובליבנן ובכל ארע שולטניה: כל עמא דאשתאר מן אימוראי חתאי פרזאי חיואי ויבוסאי דלא מבני ישראל אינון: בניהון דאישתארו בתריהון בארעא דלא יכילו בני ישראל לגמרותהון ומנינון שלמה למסקי מיסין עד יומא הדין: ומבני ישראל לא יהב שלמה למהוי פלחין ארי אינון גברי עבדי קרבא ועבדוהי ורברבנוהי וגברוהי ורבני ירתיכוהי ופרשוהי: אילין רבני איסטרטיגיא די ממנן על עיבידתא דשלמה חמש מאה וחמשין די מפלחין בעמא דעבדין בעיבידתא : ברם בת פרעה סליקת מקרתא דדוד לביתא די בנא לה בכן בנא את מיליתא

ואת ערי ז' וסי' במסר' רבתא : ובכל ארץ ח' וסי' נמיסר בסדר בהר סיני : למס עובד ג' דסמיכי וסי' ויט שכמו לסבל · וישב הכנעני בקרב · בניהם אשר נתרו אחריהם :

והם ערי האוצרות כעשר בא אל הסוכן הלא וכן נזכר בספר ד"ה כי הערים ההם בנה שלמה בחמת ובנין כל הערים ששם בהם שלמה הרכב אשר לו ובנין כל הערים שהשיב בהם שלמה פרשיו וכל מה שהיה רצון שלמה לבנות בירושלם ובשאר הלבנון ובכל ארץ ממשלתו : אלה שרי הנצבים · ר"ל הממונים תחת הנציבים שהיו ממונים על כלם : חמשים וחמש מאות הרודים בעם העושים במלאכה · כבר זכרנו במה שקדם שהיה על השלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם העושים במלאכה שלש מאות מהגרים שנשארו ממספרם כמו שנתבאר שמה שנזכר ממספרם בספר ד"ה והנה היו שם עוד ממונים עליהם מאתים וחמשים אלה כמו שנזכר בספר ד"ה בזה המקום ואפשר שאלו המאתים וחמשים אלה היו מישראל והיו ממונים על כלם ולזה מנאם בספר ד"ה אחר וכרו החעלה שהיה חשים שלמה לבני ישר' והוא אמרו כי המה אנשי המלחמה ושרי שלישיו ושרי רכבו ופרשיו ואלה שרי הנצבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם ואפשר שבנין בית המקדש לא היו אלא שלש מאות ואולם בשאר הבנינים ששם העושים במלאכה מפוזרים פה ופה הוצרך להוסיף על הרודים במלאכה הממונים על הממוני' מאתים וחמשי' אלה ולקחם מהגרים בעצמ' בדרך שלא בשאלו הרודים אשר תחתיהם כי אם שלשת אלפים וחמשים : אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה · כבר ביאר בספר ד"ה כי לא רצה שלמה שתשב לו אשה בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי' : אז בנה את המלוא · ידמה שלצורך בת פרעה בנה המקום ההוא להיות שם בית לבת פרעה : והעלה

כלי יקר

שהיה ביזוי מלכות והוצרך חירם לשלוח לו הסך הזה להעביר אשמתו וז"ש ויעלה חירם למלך מאה ועשרים ככר זהב :

וזה דבר המס כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף וכן הרלב"ג ז"ל ע"ש ומהרי"א ז"ל פי' כלהרד"ק ז"ל כפי הסני והכריח כן מאומרו וזה דבר המס שלא אמר וזה המס שלא דבר הפ' במס עצמו כי אם בדבר המס ר"ל בדבר המחייב במס וסבתו הלא היא הבנייניים שמזכיר בפסוק והמלוא כלהרלב"ג ז"ל על שם שמתקבצים בו ישראל לשמחות · ואחר זה יאיר שבאלו מפני בת פרעה שהיתה ביתה סמוך למלוא ואת חומת ירושלם שלש חומות זו לפנים מזו שכה :

ולע"רן אז' וזה דבר המס וזה מורה בשנבע אל מה שזכר כפ' הקודם ויעלה חירם למלך מאה ועשרים ככר זהב וזה הסך הגדול דבר המס היה שלא היה דבר זולת המס והכוונ' לשלול כפי' שזכרתי שהיה דרך קנס ועונש על בזותו מכת המלך הם העשרים עיר וקראם כבול · עוד אפשר שכונת הכתוב לת סיבה ועשה לקריאתו לשון מס כי הדבר כיוצא בזה לבנין המקדש אין אפשר שכונת הכתוב לת סיבה ועשה לקריאתו לשון מס לז"ל וזה דבר המס שדבר בו ונאמר בו לשון מס והעשה רמוז שיקרא מס ולא שיאובר בו לשון מס לז"ל וזה דבר המס שדבר בו ונאמר בו לשון מס והעשה הוא לפי שנצטרף אל בנין בית המקדש דברים רבים כמו בנין בית המלך והמלוא וחומת ירושלם וזה אמור וגזר אשר לעומתם ובבחינתם נקרא מס לא בבחינת המקדש ובית ה' שראוי שם ברכה וז"ש וזה דבר המס הסיבה הוא אשר העל' וכו' לבנות את בית ה' ואת ביתו כו' ואת חומת וכו' :

פרעה מלך מצרים וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל :

ולע"רן לדקדק מהו אז' אשת שלמה דבשלמה לרש"י שפי' שלוחים לשון נחוניה ניחא דקאמר אשת שלמה כלו' שלהיותה אשת שלמה צריכה נחוניה וכתובה · ולי אפשר שכונת הכתוב לת סיבה איך פרעה מלך מצרים יתן נחוניה לבתו עיר חרבה ושוממה וזה אז' פרעה מלך מצרים עלה וילכוד גזר כו' ויצרפה באש ואת הכנעני הרג ויתנה שלוחי' לבתו במות שהיא שרופה הסיב' לפי שהיא אשת שלמה האדיר הבונה בניינים בחכמ' אלהים אשר בקרבו ולא יצטרך אל מעות פרעה לבנין העיר גזר וצריך הוא לבנות אותה כחפצו ורצונו זה רמז באז' אשת שלמה וז"ש : שלמה את גזר רוצה לומר שבאה כרצונו בנין נאה ויגיד עליו רשי בנין בעלה שאומרים

ויבן שהוא מפורש בתכלית :

ואת בעלת כו' עיין רש"י והרלב"ג ובמדרש קהלת אמר ואת תדמור במדבר ר' הונא ור' ירמי' בשם ר' יצחק כשר גדול היה לו לשלמ' והיה רוכב עליו ובא לתדמור במדבר ביום א' שנה' ואת תדמור במדבר בארץ ע"כ אולי כוונו לעשות לדרש' זו אסמכתא בפסוק באומרו שהכוונה שבו ביום א' היה במדבר ובארץ ישראל וזהו בארץ שאין זה אלא ע"י רכיבה בכשר גדול · ועוד אמרו בם"ה שהיה רוכב על הכשר ועמוד עמו היה ויהיה עובר במקומות וחוסבים שהיה עכן ומהם היו מכירים בו ואו' זה המלך שלמה שהיה הולך ללמוד אצל עזה ועזאל אל הרי חוסך ובעלת רמיתי כתוב זה בעל ביך ובה מבאר עוז לאמרו עליו שהוא בנין שלמ' ע"כ ע"י שהה ושדתין לגודל לבנין ופאר בניינו ותדמור שמעתי שמעה קרוב לארש לובה מהלך חמשה או ששה ימים ויש בה יעוד ורמיתי מאנשיה :

ואת כל ערי המסכנות וכו' רש"י המסכנות קרוי בית אוצרות ע"כ וכן הרלב"ג ומהרי"א ז"ל והוסיף לפרש המסכנות מלשון אשר לא המסכנות הלכל בה לחם שלהיות שלמה שקע ושלכן בקש לבנות לפי' הערים הנעיות כי לא היה לו דוחק הצעה במעות · ולע"רן כמו שדרשו הז"ל ויבן ערי מסכנות לפרעה שדרשו חז"ל שמסכנות את בעליהן וע"פ שיטת מהרי"א מדויק לשון הכתוב באו' אשר היו לשלמה אשר היו בלשון עבר קודם הבנותם היו מסכנות לא אחרי הבנין שהיו העוניות מלא :

כלי יקר

כל העם הנותר כו' מהרי"א ז"ל אשר לא מבני ישראל המה ר"ל שלא נתגיירו אות' העלה שלמ' למס עובד לא את בני יש' ואפי' לבנין בית ה' כ"ש לשאר בניינים את אלה ובניהם אשר נותרו מהם מתי מספר שלא בטוחת ורצון ישראל בהשלמתם וז"ש כל העם הנותר וכו' אשר לא מבני ישראל המה נותרים אלא שלא מדעתם נותרו בלי השקפה ואת"כ בניהם אשר נותרו בארץ אחריה' נתחזקו עד אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם כי ההעון מהתרשלות העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי והחוי והיבוסי גדול בהיותו בארץ וז"ש אשר נותרו בארץ שהוא עון גדול להשאיר בארץ הקדש אשר שה ה' לא תחיה כל נשמה יתר אנשיה · ואותו העון גר' התחזקות לבניהם אח' נותרו אחריהם אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם לקיים מקרא שכתוב והיה אשר תותירו מהם לשיכים בעיניכם כלו' שלא תוכלו להם שהכוונה שהעון אשר תותירו מהם ימשך שיהיו לשיכים וכו' וזהו יתור אשר תותירו מהם · ועם כל זה גברה ידי שלמה ע"ה ויעלם למס עובד · ועפ"י שיטת מהרי"א שפי' אשר לא מבני ישראל המה שלא נתגיירו שאילו נתגיירו לא היה מעבדם למס עובד בזה יובן גם כן אומר בניהם אשר נותרו אחריהם ר"ל שנותרו והיו נמסכים אחריהם באמונת' שלא רצו גם הם להתגייר וז"ש אשר נותרו אחריהם אחריהם דייקא והטעם שהחזיקו באמונתם הקבית להמשך אחרי אביהם הוא יען אשר רצו שלא יכלו בני ישראל להחרימם תשובו כי יראתם החזיקה בידם ולא ידעו כי מה' יצא הדבר להיותם לשיכים בעיניהם כו' כאשר ייעוד בתורה דרך עונש · ואפשר עוד שמעל' על ידם הכתוב כאילו הם כולו הוא הנותר מן האמורי כיון שהותירו מקצת' מן האמורי כאילו הותירו כולו ז"ש החתי והפרזי החוי והיבוסי פעם היותם הותרם במקצת כמ"ש הנותר גם באומרו מן האמרי מן דמשמע מקצת ואפי' הכי נחשב כאלו נשאר החתי הפרזי החוי כו' שלא אמר מן החתי מן הפרזי לרמוז אל הנזכר ולזה גילה בחלוקה א' שאמר מן הפרזי ובשאר העמים לא אמר כן :

ומבני ישראל לא נתן כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל לנסי המלחמה ר"ל לנסים מוכנים למלחמה ועבדיו הם מפרתיו עוסי' לרכי המלך ומהם היו שרים והם לנסי העל' והכנד' ושלישיו ושרי רכבו ופרשיו ולא היו עובדי' בעבודת בנייני' עבודת פרך שלא לנסי האומו' לבד ע"כ : ולע"רן לדקדק לשון נתן שהכוונה ששלמה לא נתן גיזרה להיות עבד דרך לגזרייא אבל אם אים נשאו לבו ונדבה רוחו אותו לבנות במקדש לכבוד ה' לרומם את בית אלהינו לא מצינו ממנה כי אם ר"ש בתכוון הים הוא ולא יתנגא שלמ' טוב מבעליו וזהו שאמר לא נתן ולא אמר הנית להיות עבד ונתן טעם כי הם לנסי המלחמ' ודי להם בעבודת המלחמה ואמר לנסי המלחמה שהמלחמה לשם יתברך והוא מאדי נלחם כדכתיב ה' אים מלחמה לז"ה הם לנסי המלחמה ולא אמ' הם הלוחמים :

אלה שרי הנצבי' וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף ע"ש ומהרי"א פי' כסנ' הראבוב' שכל המפרשי' שפי' שרי הנצבי' הממוני' על הנצבי' שהיו חמש מאו' וחמשים ואו' הרודי' בעם כו' חוזר לנצבים שהנצבים רודים בהם ולא החמש מאות וחמשים שריהם : ולע"רן לדקדק כי תיבת לשלמה מיותרת כי ידוע הוא שהמלאכה לשלמה והיה לו לומר ואלה שרי הנצבים על מלאכת שלמה ונראה במה שהנצבים הם הממונים הרודי' בעם למהר אותם במלאכתם שלא יתרשלו בו אמנם אלה החמש מאות וחמשים הם שרים עליהם ולא שיהיו מוגשים אותם כמו הנוגשים אשר לפרעה במצרים לנגוש את שוטרי בני ישראל לזה אמר ואלה שרי הנצבים אשר על המלאכה ולא היו לנגוש בנצבים כי אין זו עבודת פרך שלא לשלמ' ר"ל לפקוד על כל דבר צורך הבנייניים מעות לו אחד לו אזלתו להגיד לשלמה ולהפיק רצון האומני' בכל הצריך לבנין ולזה לא כתיב אשר על מלאכ' שלמה ולא על המלאכה אשר לשלמה אלא כתב אשר על המלאכה

והעלה שלמה · ענין זה הוא קצר הנה ובדברי הימי' יותר מבואר אמ' אז העלה שלמה וגו' רומה לומר אז אחר שבנה הבי' הקמידו על מזבח הנחשת אשר לפני האולם והתמידו' דבר יום ביומו להעלו' במלות משה לשבתות ולחדשים ולמועדות שלש פעמים בשנה והעמיד מחלוקת הכהנים על עבודתם והלויים על מלאכתם להלל ולשרת והשוערים במחלקותם כמו שלמה דוד אביו בכל ענין הבית ובדבר האוצרו' : והקטר אתו כמו שלו עליו · וכ"מי ומקטר עליהו קטורת בוסמים ועל המזבח אשר לפני יי' אמר זה שהוא מזבח הזהב שהיה בהיכל אשר לפני יי' והוא היה מזבח הקטרת אז פי' אותו כמשמעו ולפי שזכר כי העלה עולות על המזבח האחר אשר בנה והוא מזבח הנחשת אמר כי הקטיר ג"כ על המזבח האחר אשר עמו ואף על פי שלא היה עמו בבית כי זה בהיכל וזה היה בעזרה לפני האולם אף על פי שבבית יי' היה עמו לפיכ' פירוש אשר לפני יי' : ושלם את הבית · השלים עבודת הבי' כמו שזכרנו בדבר הקרבנו והעמיד הכהני' הלוויים ומה שזכר בדברי הימי' בפרט זכר הנה בכלל ואמ' ושלם את הבית ושם גם כן אמ' בסוף הדברים שלם את בית יי' : ואני עשה · בדברי הימים אמר אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות ר"ל שהלך ולכדם והנה אמר כי עשה שם אניה : אשר את אילות · עציון גבר הסמוך לאילות נראה כי עציון גבר אחר היה ואחר שלא לו שם עוד אניות זהו שאמ' הנה וישלח חירם באני ר"ל באניות וכן הוא אומר בדברי הימים אניות : אנשי אניות יודעי הים כתרגומו גברין ספנין דאומנין לדברא בימא : ארבע מאות ועשרים ככר · ובדברי הימים אומ' ארבע מאות וחמשים ככר זהב כי השלשים הוציאו בהוצאו' הדרך : שמעת · שומעת תמיד את שמע שלמה : ותבא לנסותו בחידות · כלומר בדברי' מתומים בחכמה ומה שאמ' לשם יי' כי רוב החרטומים ומכשפי' המתעסקי' בחכמות החילוניות אין מלכתם לשם יי' וחכמת שלמה היתה לשם יי' לפיכך באה לדב' עמו לחקר על חכמתו כי היא היתה חכמה :

מילתא : ואסיק שלמה תלת זמנין בשתא עלון ונכסת קורשין על מרבחא דיבנא קדם יי ומקטר עלוהי קטורת בוסמיא די קדם יי ושלים ית בית : וספינתא עבד שלמה מלכא בעציון גבר דעם אילות על כיף ימא דסוף בארעא דאדום : ושדר חירם בספינתא ית עבדוהי גברין ספנין דאומנין לדברא בימא עם עבדי שלמה : ואתו לאופיר ונסיבו מתמן דהבא ארבע מאה ועשרין ככרין ואיתיאו לות מלכא שלמה : ומלכת שבא שמעת ית שמע שלמה לשמא דיי ואתת לנסיותיה בחידאין : ואתת לירושלם במשירין סגיאין לחדא גמלין טענין בוסמנין ודהבא סגי לחדא ואבנין טבן ואתת לות שלמה ומלילת עמיה ית כל המלוא : והעלה שלמה תלת זמנין בשנה עלות ושלמים על־המזבח אשר בנה ליהוה והקטיר אתו אשר לפני יהוה ושלם את־הבית : ואני עשה המלך שלמה בעציון־גבר אשר את־אילות על־שפת ים־סוף בארץ אדום : וישלח חירם בעבדיו אניות ידעי הים עם עבדי שלמה : ויבאו אופירה ויקחו משם זהב ארבע־מאות ועשרים ככר ויבאו אל־המלך שלמה :

ומלכת שבא שמעת את־שמע שלמה לשם יהוה ותבא לנסתו בחידות : ותבא ירושלם בחיל כבד מאד גמלים נשאים בשמים וזהב רב־מאד ואבן יקרה ותבא אל־שלמה ותדבר אליו את כל

רשי

על המזבח · של בית עולמים : והקטר אותו · ואותו מזבח הקטרת אשר לפני יי' לקטרת הסמי' : ואני · אנייה : ועולתו

רלבג

והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עולות ושלמי' · כבר ביאר בספר ד"ה שזה היה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכו' ולא זכר שם כי אם עולו' ואחשוב שהם היו בעבו' הלבור ובזה המקו' זכר השלמיו' עמה שהיה שלמ' מעלה שם בחל' המועדי' בעבור החגיגה והשמחה שהוא מחוייב בהם והם היו בחג' בעבור עלמו לו היה מרבה עליהם כל כך שהיו מספיקי' לכל ישראל : והקטיר אותו אשר לפני יי' · ר"ל שהיה מביא משלו קטורת הסמי' אשר הקטירו על המזבח הזהב : ושלם את הבי' · ר"ל שהי' משלי' משלו על התמידין בכל יום והמוספין לשבתות ולחדשי' כמו שנזכר בספר ד"ה וידמה שכמו שבנ' שלמה הבית משלו כן רצה שתתיצ' עבודותיו כל ימיו והוא התנדב זה בעבו' ישר' ולזה יהיה הרצון באמרו ושלם את הבי' שכל מה שילטרך לבית הזה היה עושה שלמה משלו כמו שמן לאור ולחם הפני' אשר שלחן הזהב : ואני עשה המלך שלמה · ר"ל ספינה : אנשי אניות יודעי הים · ר"ל אנשי' בקיאי' בהנהגת האניות ובקיאים במקומות הים להתיצר אל המקום אשר ירצו ללכת אליו : ויבאו אופירה · שם היה מקום לזהב יוצקו אותו ממנו ר"ל כי שם היה מחצב לזהב : ומלכת שבא שומעת את שמע שלמה לשם יי' · ר"ל שהיא היתה שומעת את שמע חכמת שלמ' לשם יי' והרצון בו כי מיי' היתה לו החכמה כמו שקדם באמרו הבני באמרו לשם יי' לא יהיה הרצון בזה שהיא שמעה שמעו שכל מה שהיה עושה היה עושה לשם יי' ולזה היה דבק בו תמיד והכליג מפני זה בחכמה כי זה אחד מהכלים הגדולים להשגת החכמה לא ירצה בזה שהיתה לו חכמה כפלאה ולא היה משתמש בה אלא לשם יי' לעשות צדקה ומשפט כמו שמצאנו מהזוכות שבאו לפניו והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב : ותבא לנסותו בחידו' · לבחון חכמתו אם יתמוד על סוד החידות ההם אשר כוון בהם כי בזה יבחן אם החכמה היא לו מתת אלהים שאם הענין כן יעמוד על הכוכה אשר כוונה בהם ואע"פ שהם יסבלו כוזבות אחרות : בחיל כבד מאד · הרצון בו לכסי' וקניינים

ותבל

יון

בלי יקר

המלאכה לשלמה לרמוז אל הנזכר כי הרודים בעם הם הנגנים וכמו שזכרתי למהרי"א ז"ל לא הסרים ומ"ם הרודי' בעם בק"מץ ולא אמר בעם בשב"א כמשפטו להיות סמוך אל העושי' במלאכ' לרמוז כי אלה הרודים בעם יחשבו גם הם כאילו הם עושים במלאכה כי גדול המעשה והרוח יותר מן העושה · ואפשר שכיון באמרו לשלמה לרמוז אל הבשורה הבית אשר להרלב"ג ז"ל שלא עשה כל אלה החתם מלות כי אם על המלאכה אל חול המלאכה שלמה לא תבא מלאכת שמים מלאכת המקדש כי לא היתה צריכה ממונים על הממונים כי נעשית היא מאליה כדכתי בהבית בהבנותו מאליו וכן אבן שלמה מסע נכנה זהו שפרש הכתוב ואמר שרי הנגנים על המלאכה לשלמה חמשים וחמש מלות אמנם לשלמה לא כתב אלא ואלה שרי הנגנים לשלמה אשר על המלאכה שלש אלפים ושלש מלות כו' שבאן במלאכת חול הוסיף ר"ן שרים :

אך בת פרעה עלתה מעיר דוד וכו' עיין רש"י ז"ל וקרוב לזה בהרחב הפני בהרד"ק · וכן הביא הרלב"ג ז"ל כנזכר ליש מפרשים וכן מהרי"א ז"ל · ולע"ד לדקדק שלא כוונת הכתוב לומר אך בת פרעה שבזה העוה וכמו שהביא רש"י ז"ל מה שייך כאן כי כאן לא הזכיר הכתוב מעבחי שלמה ע"ה עד שיאמר רק אך בדבר בת פרעה העוה · ואפשר לפי שזכר מחסידותו שדקדק שלא נתן מבני ישראל עבד לזה אמר אך בת פרעה כי אך בזאת יצא ממחיצת החסידות לגבד · ולי נראה מקומר עם הענין הנזכר מסדר הבנייניים שהזכיר תחילה בית ה' ואחר כך לביתו ואחר כך את המילוא ואחר כך את חומת ירושל' ואחר כך את מגדלו ואת גזר שגזר בנה בסוף עם היותה שלוחי בת פרעה ולא הקדימה לבנין חנור ומגדלו לזה אמר כי החמת הוא שלא היה ראוי להקדים בנין המילוא אשר יש בו התלות לבת פרעה לבנין חומת ירושלים הקדוש ואורך בו ליסראל גם לענין הקדשים הנאכלים לפנים ממחומת ירושלם אך הטעם שהקדים בנין המילוא לחומת ירושלם הוא לפי ההכרח שבת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה בתופן שמלך זה הוכרח לשלח הכף בנה את המילוא לצורך שפחותיה ואמהותיה הם כן לאלת הסיבה ההכרחית קדמה בנין המילוא לבנין החומה של ירושלם בתופן שאחר שהכיר הבנייני' וסדרם וסדר הפועלים והנוגעים אליו חזר לראש הענין לתת סיבה אל הסדר של הבנייניים והוא אומרו אך בת פרעה עלתה מעיר וכו' אז בנה את המילוא ואלה נקרא על שם שהיו ממלאים שם העולי רגלי' בתליהם שלזה הוכיחו ירבעם על שבנאו :

והעלה שלמה וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף לו שכוונ' הכתוב להודיע גדולת שלמה בבנין הבית ושאר הבנייני' הגדולים אשר בנה ובענין הקרבנות שהעלה מביסו כל הקרבנות והעלה ג' פעמים בשנה והיה זה בג' רגלים ולפי שכוונת הכתוב כאן להזכיר מעלת שלמה לזה הזכיר הבנייניים לבד והקרבנות ולזה הזכיר כאן מחלוקת הכהנים לוויים וישראלים בפרטות שאין בזה נדיבות ולא קמצנות אך הזכירו ברמז באומרו וישלם את הבית דרך כלל השלימו בכל ענייניו עד כאן וק"ק שלא הזכיר ענין שמן למאור יש בו פיזור רב לעשותו כתקנו : ולע"ד לומרו ושלם את הבית שלימות הבית הנה ובכן הבכינה והאור שם בבית והוא שלימות הבית בדרגת האש של מעלה על העולות והתמיד עם הקדושה הבית מ"ם ושלם את הבית כי תשלום הבית היא הקדושה וזהו ושלם את הבית :

ואני עשה המלך וכו' וישלח וכו' רש"י ז"ל ואני אניה עד כאן · ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל וישלח חירם באניות עבדיו באני אחת הנזכרת בפסוק הקודם עד כאן ולע"ד בכוונת הפסוק שחירם שלח באני ה' לא עבדיו להתחבר עם אני שלמה ושלח באני אלו אנשים מיספיקו לאתי האניות כי אנשי חירם מלאים ותופסי מטום ובקיאים ז"ש ויבאו חירם באני את עבדיו ואניות עבדים רבים שיעור אתי אניות כדי שינהיגו את אני חירם ואת אני שלמה ז"ש אנשי אניות לא אמר אנשי אניות ולשי כמה אניות היו לאותם שלשה כי כן דרך בזה ללכת אל אופירה ז"ש אנשי אניות בעבדי חירם ושלח גם כן אנשים יודעי הים לדעת מקומות הים אשר בם שלעים לבלתי עבור דרך שם פן תשבר הספינה ז"ש יודעי הים ממ"ש בספר דברי הימים ויבאו חירם את עבדיו אניות שיבאו אל עבדיו אניות אשר מספיק לאתי האניות ולעולם

בדים כטעם תילך וכל אוצרותיך :

מגחה קטנה

נפלבת שבא וגו' אמר כי מעמה את אתע שלמה ולא היה הבלול את שלמה כי כל כן היתה הכמתו שלא מעייחם אליו כ"א לה לבדו שחלק לו מחכמתו בחוכן מסשמעוסה היתה לשם ה' שהיה השמע להלל את שם ה' שכן חלק לו מחכמתו לא לשם שלמה ע"כ ותבא לנסותו בחידות לראות אם חכמתו היתה לבעלה מעלה כן אמר ע"כ בבוכחה אז יותר ברכה את ה' ותאמר יסי' ה' אלהיך ברוך: וכפ"ק דב"ב מ"ר שמואל בר נחמני מ"ר יונתן כל המאמר עלבת שבא אמר היה אינו אלא טוענה וכו' · ודבר זה נראה תמוה דבכל הפרש' מזכירה בלשון נקבה · ובחלוטי אגדות לאומר"מ כתב ז"ל כל המאמר עלבת שבא אמר היה אמין היה מולבת אלא שהיה אחת המלך וע"כ נקראת עלבת שבא שהיה אלך שבא כדרך כל המלכיות אינו אלא טוענה ואמי עלבת שבא שהיה בעבמה עלבותה לשבא והיה בעבמה עלבת לשבא אבן עוד היום עלבות שאמה מולבת שם עכ"ל · וכאין הוא אע"פי שלבאוהה אין הכרח לדבר כי אפשר לומר לשיפון כל המאמר עלבת שבא אמה היתה שהיה אמה מולבת בלי אלך אינו אלא טוענה אלא אמי עלבת שבא לשבא שהיה עלבה מעבא לשבא הנינו אחת אלך וע"כ נקראת עלבת שבא מ"מ נראה הדברי מוסרא לאי ס"ל שהיה היתה אחת אלך אלא עלבת שבא בעבמה היה לו לזכיר שם כמו ושתי המלכה אבתר המלכה אלא לייחס המלכה על שם המדינה אלא מ"מ שכן נקראת על שם המדינה מפני שהיא היתה מולבת · ואין לומר שכן שם המדינה אלא נקראת מ"מ המדינה לא היה לו לכתוב והמלכה שבא שומעת אמי ומלבת שבא אלא מ"מ ועל קפדינה קאמר שהיא היא המולבת בשבא · ומה אפשר לומר כל המאמר עלבת שבא אמה אמה היתה' כלומר בשאר נשים הלנדים מבני אדם ונקרא אמה אינו אלא טוענה אלא מלבתא דשבא עקים מדינת הסלים ובא"ל שהיא היתה מדתין · וכן אי' בתרגום בחיות על ותעל שבא ותקשם ונפלת בתריך לגלית מלבת שבא ומרגל · ואי לאו דמסתפינא לאלוון אמרי הרשונים הייתי אפרש בדרך כפשוטה · דשם אחר הגם כל אמור מלבת שבא אמה אמה היתה אינו אלא בפשוק שבכאן אלא על מה שאמר בחיוב ותעל שבא לתקשם ואחר בלשון נקבה ולא אחר ויעל שבא ויקשם ועל זה אמר רבי"מ כל בחות' וכו' אלא שכלל המלוכה נקרא נפעים בלשון נקבה וכמ"ש מלכה את עלינו : וזה נראה שכל הענין נגדרה מדבר בפנינה דפסוקי דאויב ואין זה הענין שבכאן שיין שם כ"כ גם בפשוק כאויב מיר"י ואר"מכן ותעל שבא מלבת שבא ר"ל המלבות של שבא ולא אמה · וע"מ נילקוס מכנה זה הפאחר של רבי"ת בעבינה דשלמה ע"כ הלבו מאדרו כל הפפרשים והפעיין ידחל :

מלכים א יא

מילתא : ואסיק שלמה תלת זמנין בשתא עלון ונכסת קורשין על מרבחא דיבנא קדם יי ומקטר עלוהי קטורת בוסמיא די קדם יי ושלים ית בית : וספינתא עבד שלמה מלכא בעציון גבר דעם אילות על כיף ימא דסוף בארעא דאדום : ושדר חירם בספינתא ית עבדוהי גברין ספנין דאומנין לדברא בימא עם עבדי שלמה : ואתו לאופיר ונסיבו מתמן דהבא ארבע מאה ועשרין ככרין ואיתיאו לות מלכא שלמה : ומלכת שבא שמעת ית שמע שלמה לשמא דיי ואתת לנסיותיה בחידאין : ואתת לירושלם במשירין סגיאין לחדא גמלין טענין בוסמנין ודהבא סגי לחדא ואבנין טבן ואתת לות שלמה ומלילת עמיה ית כל המלוא : והעלה שלמה תלת זמנין בשנה עלות ושלמים על־המזבח אשר בנה ליהוה והקטיר אתו אשר לפני יהוה ושלם את־הבית : ואני עשה המלך שלמה בעציון־גבר אשר את־אילות על־שפת ים־סוף בארץ אדום : וישלח חירם בעבדיו אניות ידעי הים עם עבדי שלמה : ויבאו אופירה ויקחו משם זהב ארבע־מאות ועשרים ככר ויבאו אל־המלך שלמה :

ומלכת שבא שמעת את־שמע שלמה לשם יהוה ותבא לנסתו בחידות : ותבא ירושלם בחיל כבד מאד גמלים נשאים בשמים וזהב רב־מאד ואבן יקרה ותבא אל־שלמה ותדבר אליו את כל

ויבואו

אופירה וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א שכתב שהעלים כסר כתן לעבדי חירם ההולכים באניות שלמה וכשאר הרבע מאות ועשרים עד כאן והוא בכלל דבר המפרשי' הרד"ק הנזכר כי העלים הוציאו בהוצאת הדרך · ולע"דן כמו שקדם שסתי ספינות הלכו לאופירה ז"ש ויבואו אופירה על שתי הספינות ואנשיה לדעת מהרי"א שאני שלמה לבד הלך ומ"ש ויעלה חירם באני את עבדיו ר"ל באני שלמה כ"ל ויבואו על האנשים אשר בתוך הספינה ומ"ש ויקחו משם זהב כו' כ"ל שהביאו פחד שלמה ואיתתו על כל העולם וה' אתו בכל אשר יפנה לא ויבאו אופירה ותכף לביאתם שם לקחו אינם זהב ד' מאות ועשרים ככר וז"ש ויקחו כי אם היה שם מליפין מסחורות לו מקח במעות היה הכתוב מזכיר פרט הענין כאן לו שם בד"ה אלא ולאי אינם אין כסף לקח הזהב הזה · והתחלפות משקל הזהב לאפשר מהתחלפות המקומות וכאן הזכיר ד' מאות ועשרים ככר מבכרי ירושלם ושם בד"ה הזכיר ד' מאות וחמשים ככר מבכרי עיר אופיר · ולאפשר שבהפך שהד' מאות ועשרים ככר זהב ממשקל אופירה עלה פה ירושלם שך ארבע מאות וחמשים ככר · והדרך הראשון יותר נכון בעיני כי כן ראוי שיזכיר כאן בענין שלמה ובכייני המשקל הירושלמי כי מה לנו להזכיר ככר האופיר' ושם בד"ה אינו זר שיחיב להזכיר המשקל האופירי שהיה יותר דיכן מורה שם הספר היותו ד"ה מספר הדברים בפרטות · והכריעהו מלשון הכתוב כי שם בד"ה שמך שכוס הכבכרים ארבע מאות וחמשים לתיבת משם שכן כתיב ויקחו משם ד' מאות וחמשים ככר זהב אמנם כאן שמך תיבת זהב לתיבת משם שכן כתיב ויקחו משם זהב ארבע מאות ועשרים ככר ויביאו אל המלך שלמה שנראה שהד' מאות ועשרים ככר היה מה שהביאו אל המלך שלמה כי כך עלה במשקל הבכרי ירושלם · ושם שמך תיבת זהב אל ויביאו אל המלך שלמה לומר שלא הביאו אלא ארבע מאות ולא ערבו בו תערובת אפר לו פסולת אזלתו אלא זהב הביאו אל המלך שלמה כמו שלקחוהו משם ובמשקל הבכר כתב מהרי"א ז"ל שכל ככר הוא י"ב אלף וג' מאות דוקאט"ם ויביאו"ם הנוס עד כאן :

ומלכת שבא כו' מ"ר שמואל בר נחמני מ"ר יונתן כל האו' שבא אשה היתה אינו אלא טוענה מלי מלכת שבא מלכותא דשבא ע"כ ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ומהרי"א אינו אלא נזוז מהפשט שהיתה אשה מלכת שבא והנה אלה היא דרומית לארץ ישראל בארץ כוש ולהיות מקו' הזהב והבושם והאבנים הטובות ומרגליות קראה בילטמיום ערבה מאוסרת ובלשונם הלטין אראביא דיאלים"ל ולהיות רחוקה מן המדבר שעברו בו ים' כי היא מתחבר' עם המדבר ההוא הנקר' ערב' פנימית שאותו המדבר הוא בעובי הארץ ואלו שבא היא אלאה על שפת הים והים יסובבה ויש סוף הוא נכנס באותו הים למעה מהארץ הנה אלא מערב ודעתי נוטה שכאשר שלמה אניות לאופיר הקרוב אל שבא הודיעו אגב ארחם טבעו של שלמה בעולם וזהו שמיכות ומלכת שבא שומעת שמע שלמה אחרי אומרו ויביאו אופירה וכו' ובמ"ש בשם ה' הסכים לפי' הא' דהרד"ק שהחכמה הזו של שלמה אלהית ולזה בהה לנסותו בחידות כי בזאת יבחן אם רוח ה' דבר בו יגלה לו החידות · ולע"דן אלא לדקדק לשון שומעת אלא שמע את שמע שלמה אלא לדברי מהרי"א שכמשכה שמיעה זו מהאניות שהלכו לאופירה כי אל ויבואו אופירה וכו' ומלכת שבא שמעה וכו' כיון שזה נמשך מזה אבל הנכון בעיני הוא כי בהיות הים לבבו שלם עם ה' אלהיו אפי' יהיה בחדרי משכבתו הקב"ה מכריז עליו בשמי מרום הבו יקר לחיים פלו' עבדי ע"ד חכמות בחוק תרוגה שהאדם לומד בסתר והתורה מכרזת עליו בחוץ כמו שאמרו חז"ל · ותזה יתפרס בתחתוני' ה"ש כאן ויבואו אופירה וכו' וכבר היתה מלכת שבא שומעת שבבל המלכות של שבא יצא שמעו מקדם עד שכבר מלכת שבא שומעת את שמע שלמ' והיה זה בלי ספק מלת הבי' ית אשר הוא עוש' לו שם בארץ היה כשם הגדולים כמו שנא' בדוד ועשיתי לך שם כשם הגדולים כמלא שהוא יה' העושה שם טוב לאדם להיות ריחו הטוב נודף מסוף העולם ועד סופו וז"ש לשם ה' ר"ל לשיבה כשם ה' כלו' השם טוב שעשה ה' לשלמה להוציא שבעו בעולם כמו ולגדלה שמך כו' לא שנמשך מלכת האניות אופירה שהרי אדם השם הטוב שכבר היתה שומעת מלכת שבא אלא את שמע שלמה ולאי לשם ה' היה ומתנו נמשך וסמיכות הענייניים הוא לכוונה הבנית מ"ש מהרי"א · ולאבר עוד

נסמיכות

בלי יקר

אומה לך שלא אלא אלא אחת לבד בנזכר ואני שלמה הכל שתים :

ויבואו אופירה וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א שכתב שהעלים כסר כתן לעבדי חירם ההולכים באניות שלמה וכשאר הרבע מאות ועשרים עד כאן והוא בכלל דבר המפרשי' הרד"ק הנזכר כי העלים הוציאו בהוצאת הדרך · ולע"דן כמו שקדם שסתי ספינות הלכו לאופירה ז"ש ויבואו אופירה על שתי הספינות ואנשיה לדעת מהרי"א שאני שלמה לבד הלך ומ"ש ויעלה חירם באני את עבדיו ר"ל באני שלמה כ"ל ויבואו על האנשים אשר בתוך הספינה ומ"ש ויקחו משם זהב כו' כ"ל שהביאו פחד שלמה ואיתתו על כל העולם וה' אתו בכל אשר יפנה לא ויבאו אופירה ותכף לביאתם שם לקחו אינם זהב ד' מאות ועשרים ככר וז"ש ויקחו כי אם היה שם מליפין מסחורות לו מקח במעות היה הכתוב מזכיר פרט הענין כאן לו שם בד"ה אלא ולאי אינם אין כסף לקח הזהב הזה · והתחלפות משקל הזהב לאפשר מהתחלפות המקומות וכאן הזכיר ד' מאות ועשרים ככר מבכרי ירושלם ושם בד"ה הזכיר ד' מאות וחמשים ככר מבכרי עיר אופיר · ולאפשר שבהפך שהד' מאות ועשרים ככר זהב ממשקל אופירה עלה פה ירושלם שך ארבע מאות וחמשים ככר · והדרך הראשון יותר נכון בעיני כי כן ראוי שיזכיר כאן בענין שלמה ובכייני המשקל הירושלמי כי מה לנו להזכיר ככר האופיר' ושם בד"ה אינו זר שיחיב להזכיר המשקל האופירי שהיה יותר דיכן מורה שם הספר היותו ד"ה מספר הדברים בפרטות · והכריעהו מלשון הכתוב כי שם בד"ה שמך שכוס הכבכרים ארבע מאות וחמשים לתיבת משם שכן כתיב ויקחו משם ד' מאות וחמשים ככר זהב אמנם כאן שמך תיבת זהב לתיבת משם שכן כתיב ויקחו משם זהב ארבע מאות ועשרים ככר ויביאו אל המלך שלמה שנראה שהד' מאות ועשרים ככר היה מה שהביאו אל המלך שלמה כי כך עלה במשקל הבכרי ירושלם · ושם שמך תיבת זהב אל ויביאו אל המלך שלמה לומר שלא הביאו אלא ארבע מאות ולא ערבו בו תערובת אפר לו פסולת אזלתו אלא זהב הביאו אל המלך שלמה כמו שלקחוהו משם ובמשקל הבכר כתב מהרי"א ז"ל שכל ככר הוא י"ב אלף וג' מאות דוקאט"ם ויביאו"ם הנוס עד כאן :

ומלכת שבא כו' מ"ר שמואל בר נחמני מ"ר יונתן כל האו' שבא אשה היתה אינו אלא טוענה מלי מלכת שבא מלכותא דשבא ע"כ ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ומהרי"א אינו אלא נזוז מהפשט שהיתה אשה מלכת שבא והנה אלה היא דרומית לארץ ישראל בארץ כוש ולהיות מקו' הזהב והבושם והאבנים הטובות ומרגליות קראה בילטמיום ערבה מאוסרת ובלשונם הלטין אראביא דיאלים"ל ולהיות רחוקה מן המדבר שעברו בו ים' כי היא מתחבר' עם המדבר ההוא הנקר' ערב' פנימית שאותו המדבר הוא בעובי הארץ ואלו שבא היא אלאה על שפת הים והים יסובבה ויש סוף הוא נכנס באותו הים למעה מהארץ הנה אלא מערב ודעתי נוטה שכאשר שלמה אניות לאופיר הקרוב אל שבא הודיעו אגב ארחם טבעו של שלמה בעולם וזהו שמיכות ומלכת שבא שומעת שמע שלמה אחרי אומרו ויביאו אופירה וכו' ובמ"ש בשם ה' הסכים לפי' הא' דהרד"ק שהחכמה הזו של שלמה אלהית ולזה בהה לנסותו בחידות כי בזאת יבחן אם רוח ה' דבר בו יגלה לו החידות · ולע"דן אלא לדקדק לשון שומעת אלא שמע את שמע שלמה לדברי מהרי"א שכמשכה שמיעה זו מהאניות שהלכו לאופירה כי אל ויבואו אופירה וכו' ומלכת שבא שמעה וכו' כיון שזה נמשך מזה אבל הנכון בעיני הוא כי בהיות הים לבבו שלם עם ה' אלהיו אפי' יהיה בחדרי משכבתו הקב"ה מכריז עליו בשמי מרום הבו יקר לחיים פלו' עבדי ע"ד חכמות בחוק תרוגה שהאדם לומד בסתר והתורה מכרזת עליו בחוץ כמו שאמרו חז"ל · ותזה יתפרס בתחתוני' ה"ש כאן ויבואו אופירה וכו' וכבר היתה מלכת שבא שומעת שבבל המלכות של שבא יצא שמעו מקדם עד שכבר מלכת שבא שומעת את שמע שלמ' והיה זה בלי ספק מלת הבי' ית אשר הוא עוש' לו שם בארץ היה כשם הגדולים כמו שנא' בדוד ועשיתי לך שם כשם הגדולים כמלא שהוא יה' העושה שם טוב לאדם להיות ריחו הטוב נודף מסוף העולם ועד סופו וז"ש לשם ה' ר"ל לשיבה כשם ה' כלו' השם טוב שעשה ה' לשלמה להוציא שבעו בעולם כמו ולגדלה שמך כו' לא שנמשך מלכת האניות אופירה שהרי אדם השם הטוב שכבר היתה שומעת מלכת שבא אלא את שמע שלמה ולאי לשם ה' היה ומתנו נמשך וסמיכות הענייניים הוא לכוונה הבנית מ"ש מהרי"א · ולאבר עוד

נסמיכות

ויגד לה שלמה את כל דבריה. ר"ל הדברים אשר לווה בחידות ההן: ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה וגו'. זה מורה כי הבית אשר בנה היה בנוי בחכמה נפלאה וכן מאכל שולחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו שהיה שותה על דרך המזון ועל דרך הרפואה הכל היה מסודר בחכמה: וכן העלייה אשר יעלה בה בית יי' מביתו היתה נעשית בחכמה והנה הרצון באחרו ועולתו אשר יעלה בית יי' ועלייתו וכן כתוב בספר ד"ה: אל השמועה אשר שמעתי הרצון בו לשמוע אשר שמעתי מחכמתך ומהטוב אשר יסודר מחך: וטוב הדבר לו יהיה הרצון באחרו אל השמועה על השמועה והנה היה הטוב המשפט והצדקה המסודרים ה מקמו: לא

בלי יקר

בסמיכות שהשמועה להודיע מהיכן בא לו העושר הזה לשלמה והוא לא נבה מם מישראל כי אם מהגרים הנגרים בגופם ולא מעות לזה הגידו הפסוק הקודמים שבבור מלחה ידו מהזהב מהופירה וכן ממלכת שבא שהיתה שומעת והוא הביאה לו גמלי' נושאי' גל עוב. ואפשר עוד במה שקדם בדברי מהרי"ח ז"ל היות מלכת שבא שבנה עובה לישראל במדבר ומקדש ומלו שמעה את כבוד ה' ועוזו ונפלאותיו אשר עשה פלא נגד אבות' ותמיד היתה מוקדת לדעת את שם ה' וגבורותיו המורות וז"ש ומלכת שבא שומעת את שמע שלמה לגבי חקירה ודריסתה לשם ה' לשכנו ולשמו תדרוש תמיד ולגבי דריסתה בזה היתה שומעת את שמע שלמה לסיבת שם הש"ת יתברך שהיתה היא חוקרת ותבא לנסותו בחידות לשלמה זה שמעו ודרך הלצה ותבא לנסותו אל ה' הכבוד הנזכר בתיבת לשמה' ותבא לנסותו:

ורבא ירושלימה וכו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף לפרש מיל כפר אנשים רבים שם ע"פ שהלך אני של שלמה שם לכבוד מלכותה לא בלה דרך אנשי בלבים כי אם דרך המדבר באנשי לבא רבים ואיל כבד מאד והביא בשמים והב רב מאד ואבנים יקרות ותדבר אלה מידות כנזכרות וז"ש את כל אשר היה שמוש ואתוש בלבבה לדבקה לשמה לא גלי והוא הגיד הכל ע"כ. ולע"ד שהגיד הכתוב עושרה כי רב הוא שבאה באיל כבד מארץ מרחקים ולעבדך פיזור בדול לבא מבנא לירושלם וזהו שלמ' ותבא ירושלימה באיל כבד שבלי ספק כבד הוא הבאתו דרך מדבר יש סוף כנז"ל מהרי"ח והנה הפלגת עושרה הוא שהביאים אבני' עובות ויקרות במשא גמלים אשר יעקב אבינו ע"ה ברוב נדלו נאמר בו ויקח מן הבא בידו מנחה אלו אבנים יקרות שהיו באות בידו ממש כי הם מעשות אמנם כאן כלל בכלל אומרו גמלים נושאים בשמים והב רב מאד ואבן יקרה גם כן נושאים. ואחיות אלמה מעיב בחכמתו הר אלהים מה שבלבו של חבירו אשר הוא מהדברים הנעלמים מעיני כל חי כמו שאמרו חכמינו ז"ל מין הדם יודע מה בלבו של חבירו אמנם שלמה בהשגה אלהית ידע ללבבות וזהו שאמר ואת הדבר אליו את כל אשר היה עם לבבה כלו' מה שהיה עם לבבה עם דייקא שלא גילתה לו ולא לאחלתו היה גלוי אליו כל אלו דברים אשר היה עם לבבה שלא גלתה לו ולא לאחלתו היה גלוי אליו ויכריע כן מאומרו אשר היה עם לבבה ולא אמר אשר היה בלבבה אלא עם לבבה רוצה לומר בהיותו עדיין עם לבבה והיינו דלא קאמר גם כן ואת הדבר אליו כל חפצה. כמלא שהיתה עומדת לפניו ומדברת עמו בפיה ודבריה מבינים אל כמה כוונת שלמה מגיד לה כל המפורסם שבדבריה על נכון וגם כן מגיד לה הוכן ועומק דבריה אל כל אשר תפנה שם וזהו שאמר ואת הדבר אליו בפיה מלשון אם כל אשר היה עם לבבה שויס בדברה אליו דברים מפורסמים ונפתרים ויגד לה שלמה את כל דבריה אל המפורסם וגם כן לא היה דבר נעלם בהמיות הנזכר אשר היה עם לבבה לא נעלם דבר ר"ל לא הגיד לה הנגלה והנסתר שבהבנת דבריה כי אם אותו ואת הדבר אשר לא הגיד לה שלמה ואחר כך אמר מן המלך שם אשר זה יכריע פי' זה לשון הכתוב מלבד הכפל יש מינוי שבתחילה אמר ויגד לה שלמה ואחר כך אמר מן המלך שם אשר זה יכריע ויגד לה שלמה את דבריה המפורסם בהם הגיד שלמה כי דעתו ויגד לה אמנם בעולם לא אירעו אנשים על יבשתא ידע מה שבלבו של חבירו אלהין אלהין מגלה ראן זהו מאמר לא היה דבר נעלם מן המלך שם על מלכות שמים שעל ידי זה הגיד לה הכל בהשגה אלהית על ידי מלך מלכי המלכים הקב"ה וזהו שאמר לא היה דבר נעלם מן המלך שם אשר הסירים מלך שבשמים שלו יתברך ויתעלה כי לפניו כגלו כל תעלומות לב. ואל תתמה שהרי כל מלך שלמה שבשיר הסירים מלך שבשמים שלו יתברך ויתעלה:

ויגד לה שלמה את כל דבריה וכו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והרחיב בכפל ויגד לה כו' כוונת החידות שחשבה בלבד ולא היה דבר נעלם וכו' רוצה לומר שלא שאלה ממנו דבר אלא הגיד ויגד לה שלמה וכו' שמא תאמר שנתקשה בהבנת דבריה לפוס ריהבא הקוד לגיד גרדא עיין עליו. ואפשר עוד בטעם הכפל כפי הפשט לה הבראה והמכוון באותו דבר. ולע"ד מה שזכרתי בפסוק ואחר כך בהפלגת העיון הבין לזה לומר לא היה דבר נעלם מן המלך רוצה לו' לא היה דבר נעלם אפי' זמן מועט אשר לא הגיד לה תכף ומיד בשאלתה היה מגיד לה כי לא נעלם אפי' לפי שעה והיינו לשון לא היה שלא לומר לא נעלם דבר מן המלך היה דייקא מלבד הבראה הכפל כאמור:

ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה וכו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ואמר והבית אשר בנה על בית ה' ועל בית המלך ובית יער הלבנון ובית הנשים אשר עשה על כאן נ"ל דלשון הבית מורה על יחיד והוא בית המקדש כי הוא היה בנוי לתלפיות ובחכמה עמוקה ברמזי עניינים גדולים ולזה הזכירו כי שאר הבתים עם היותם מפוארים מה לתבן את בר. ויגיד הכתוב שבתחילה ראתה חכמתו ואח"כ שתה לבה אל הבי' אשר בנה כי גדולה מהתפארות חכמתו אליה שתעיר לחון אל הבית אשר בנה שכולו משוכלל בחכמה גדולה:

ומאכל שולחנו וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל אכל הפ' מדבר בענין הראשונה מלאתה במאכל וסיים במשקה מה שביניהם יתחייב שיהיה מעניין' ומזה אחשוב שהמלכים בימים ההם לא היו מעלים על שולחנ' כי אם הצריך למאכלם ולא יותר מזה והיו אנשים רבים אוכלים עם המלך בשולחן אחד יחד כדרך שעושים היום שהם ועבדיהם אוכלים על שולחן אחד אבל שלמה לא היה כן כי כתבה שולחן שלמה על כל שולחנות המלכים אשר שלת ויתר עז בדברים רבים רבים ראשונה בכמות ובאיכות המאכל שהיה בא על שולחנו וכמו שכ' בפ' שנית ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סולת וששים כור קמח עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל ובקי ויחמור ובר עופים הבנים הנה הודיע כמות המאכל והתחלפות מיניו וכל זה בכלל באו' ומאכל שולחנו הבנים שהיו מעבדיו הנשים רבים ונכבדים הנבדרים אשר מעולם לנשי הבית ובמ"ש ומאכל שולחנו המלך היו הם אוכלים בשולחן אחד כפי מדרגותיהם והמלך בשולחן לבדו וז"ש ומושב עבדיו בשולחן כפי מעלתם. הענין הבני במשרתים שלא היו יושבים לאכול כי אם עומדים לשרת ולזה ג"כ לא היו שוים במדרגותיהם כי כל אחד היה עומד לשרת אלה במקום הראוי אליו אלה לשרת פני המלך ואלה שניים ואלה שלשים וכן במדרגות ואחרים משרתים בשולחן המלך ולא ישרתו בשולחנות הבית ולא משרתי הבית בשולחן המלך וכל אחד מהמשרתים עומד במקומו ולא יזוז. והענין הרביעי במלבושי המשרתים שכל אחד היה לובש מלבוש כפי עבודתו הראוי' באופן אחד והמשרתי' באופן אחר. ומתקני המלכל באופן אחר. כלי שכל רואיהם יכירום. וז"ש ומלבושיהם דהיינו

ומאכל ר' פתחיו בקריא וסימ' ובסל העליון מכל מאכל פרעה. ומאכל שלחנו ומושב עבדיו. וחברו דר"ה. ונפשו מאכל תאוה. וסימ' סלא בנפשיה פתורא דחבריה. וטוב ה' בקריא וסי' ול הבקר רץ אברהם ויקח. והגער שמו' הולך וגדל וטוב. ושמו שאול בחור וטוב. הוספת חכמה וטוב. וימצאו מרעה שמן וטוב. וסי' טליא בחירא רהט ואשכח חכמת':

וטוב הי' סמוכל עליה בחירא דרהט ואשכח חכמה

ומשקיו. ובדברי הימים ומשקיו ומלבושיהם כי כל עניין היותו היה הסדר מלך ומלבושי כל מסרת כפי הראוי לעבודה שהיה עובד. ועולתו אשר יעלה בית יי'. מעלות שעשה לעלות מביתו לבית המקדש היו בנויים בחכמה ובחומות וכן בדברי הימים ועלייתו אבל יונתן תרגם ועלתיה דמסיק בית מקדשא דיי'. ולא היה בה עוד רוח. מרוב שתמהה על חכמתו: עט

רשי

ועולתו אשר יעלה בית יי'. דרך מבו שהכין מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית יי': עלי

בלי יקר

של המשרתים. ואמר ומשקיו כמ"ש הרופאים שהמשקה רחוי שיהיה אחר המאכל והודיע בזה שהיו בחים על שולחן המלך מיני יינות רבי' ומארגות מתחלפות בטעמים מופלג ועל זה אמר מי יאכל ומי יחוס חון ממני. ועליו אמר בכאן ומשקיו בלשון רבים ולא אמר ויינו לפי שהיו לו מיני משקים אחרים כגון עסים רמונים ושאר דברי הנעשים למשקה המלכים שהיה כל זה הסידו מופלג ולא היה בה עוד רוח מרוב התמיהה מחכמתו ולע"ד מאכל שולחנו כנז"ל שהיה מופלג ובכל אכילה שתייה. לא אכסר שלא ישתה יין בסעודתו כי אל למלכים שתה יין ורוזנים אי' שכר ואחר הסעודה שסעדו לבם ישבו עבדיו לשתות ולתת בענייני הנהגת המלכות. אמנם משרתים רבים ונכבדים עומדי' לפניו מעומד ככתוב ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך ולזה אמר ומעמד משרתיו ומלבושיהם לכבוד ולתפארת ויהיו מכים המלך בעת שאתם לפניו כמנהג תוגרמה עוד היו' להיות בהאור שר המלך מלבושי שם ורקמה להלבים משרתיו בעת שאתם ובעת שאתם למלחמה שריוני קשקשים מכים המלכות וכוגעים ברשם ליקר ולתפארת המלכות ואחרי ובמר המושב הזה מושב עבדיו ויועציו כשיפטרו מלפניו אחרי הויכוח ישקום משקה סוכה"ר כמנהג היו' לפני המלכים אם ק"הוא בזמנינו זה ואז ילך לשלום כל אחד לביתו. וכזה מובן שהזכיר מאכלו בתחילת הפסוק ובסוף ומשקיו ולפי זה מושב עבדיו ומעמד משרתיו במושב זקנים ובמעמד קאמר ולא בשעת הכילה כבד כדמהרי"ח ז"ל ואמר ולא היה בה עוד רוח הכוונה שחורר בתשובה ובקבלה עול מ"ש עליה באופן שלא היה בה עוד רוח אחרת עמה רוח עוני' ורוח טומאה אלא מחקדשה וטופה יוכיח על זה במה שנרא' אלהים בפיה שאמרה יהי ה' אלהיך ברוך כו':

ותאמר אל המלך כו' ולא האמנתי כו'. לע"ד לדקדק כי הפני כתובים מכחישים זה לזה בקיצור כי בכתוב הראשון אמר אמת היה הדבר שמעתי שאמרו הדברים בכוון לא פחות ולא יותר ולא"כ או' הוספ' על השמועה ולא"כ יקשה דיאמר כתוב הוספת על השמועה ואין צורך לשאמת היה הדבר. ועוד קשה או' בתחל' היה הדבר בלשון יחיד ואח"כ או' לא האמנתי לדברים בלשון רבים ועוד קשה שבפ' ולא האמנתי קשיא מדיהיה אדיהיה כי בתחל' אמר ולא הוגד לי אחני הרי שמלאת תום' מרובה על חד תרין ויותר ובסוף הפ' או' הוספ' חכמה וטוב כו' דמשמע תוספת כל הוא ולא אחצה על מחצה ויותר. ועוד מאי שבח בפ' הראשון דקאמר על דברך ועל חכמתך ובפ' הפני אמר חכמה וטוב ומהו אל השמועה אשר שמעתי דיאמר אל השמועה ובר' כי בחכמת שלמה היו שם דברים הרי' מציאות החכמה היותה עתרה כי ה' יתן חכמה ולא מסטלא אחרת מעוכן ומנחש ומכשף ח"ו והשנית היותר נפלאת להגיד לאדם מה שיהו לדבר על העליים כו' וממשל מעליים ושריים וכיוצא. והנה כנגד הענין הראשון אמר אמת היה הדבר בלשון יחיד מור' ביחוד על היות חכמת שלמה מאת ה' כנז' למעלה שומעת את שמע שלמה לשם ה' כדפי' שהיתה מלת הפי"ת ז"ל אמת היה הדבר אשר שמעתי בארצי על כלל דבריך שהיה אמת. מוריהם כלפי שאמרו זקני ת"ח כל מה שזקוקי' חכמה נתוסף לשם וז"ש אמת היה הדבר מה שהיו בארצי לי בחכמי תורות חכמתך ומה שהחכמים עמה שהי' רוחם שהחכמים שנן עוסק והולך בשיעור יותר מהחכמי ח"ב ולפי הייתי בחותו זמן שהגיד לי בחכמי קרוב לחכי בחכמתה עמה שם שהיה כי לולא שהיית מקדים בחכמת לא הייתי כ"כ בתורת החכמה כי' יכר חכמה לחכי'מין. וז"ש שמה אמת היה הדבר מה שהשמעתי בחכמי כי בלי שמה היית בחותו זמן שהגיד לי בתורת קרוב לחכי חכמתך;

ומשקיו. ובדברי הימים ומשקיו ומלבושיהם כי כל עניין היותו היה הסדר מלך ומלבושי כל מסרת כפי הראוי לעבודה שהיה עובד. ועולתו אשר יעלה בית יי'. מעלות שעשה לעלות מביתו לבית המקדש היו בנויים בחכמה ובחומות וכן בדברי הימים ועלייתו אבל יונתן תרגם ועלתיה דמסיק בית מקדשא דיי'. ולא היה בה עוד רוח. מרוב שתמהה על חכמתו: עט

רשי

ועולתו אשר יעלה בית יי'. דרך מבו שהכין מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית יי': עלי

בלי יקר

של המשרתים. ואמר ומשקיו כמ"ש הרופאים שהמשקה רחוי שיהיה אחר המאכל והודיע בזה שהיו בחים על שולחן המלך מיני יינות רבי' ומארגות מתחלפות בטעמים מופלג ועל זה אמר מי יאכל ומי יחוס חון ממני. ועליו אמר בכאן ומשקיו בלשון רבים ולא אמר ויינו לפי שהיו לו מיני משקים אחרים כגון עסים רמונים ושאר דברי הנעשים למשקה המלכים שהיה כל זה הסידו מופלג ולא היה בה עוד רוח מרוב התמיהה מחכמתו ולע"ד מאכל שולחנו כנז"ל שהיה מופלג ובכל אכילה שתייה. לא אכסר שלא ישתה יין בסעודתו כי אל למלכים שתה יין ורוזנים אי' שכר ואחר הסעודה שסעדו לבם ישבו עבדיו לשתות ולתת בענייני הנהגת המלכות. אמנם משרתים רבים ונכבדים עומדי' לפניו מעומד ככתוב ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך ולזה אמר ומעמד משרתיו ומלבושיהם לכבוד ולתפארת ויהיו מכים המלך בעת שאתם לפניו כמנהג תוגרמה עוד היו' להיות בהאור שר המלך מלבושי שם ורקמה להלבים משרתיו בעת שאתם ובעת שאתם למלחמה שריוני קשקשים מכים המלכות וכוגעים ברשם ליקר ולתפארת המלכות ואחרי ובמר המושב הזה מושב עבדיו ויועציו כשיפטרו מלפניו אחרי הויכוח ישקום משקה סוכה"ר כמנהג היו' לפני המלכים אם ק"הוא בזמנינו זה ואז ילך לשלום כל אחד לביתו. וכזה מובן שהזכיר מאכלו בתחילת הפסוק ובסוף ומשקיו ולפי זה מושב עבדיו ומעמד משרתיו במושב זקנים ובמעמד קאמר ולא בשעת הכילה כבד כדמהרי"ח ז"ל ואמר ולא היה בה עוד רוח הכוונה שחורר בתשובה ובקבלה עול מ"ש עליה באופן שלא היה בה עוד רוח אחרת עמה רוח עוני' ורוח טומאה אלא מחקדשה וטופה יוכיח על זה במה שנרא' אלהים בפיה שאמרה יהי ה' אלהיך ברוך כו':

ותאמר אל המלך כו' ולא האמנתי כו'. לע"ד לדקדק כי הפני כתובים מכחישים זה לזה בקיצור כי בכתוב הראשון אמר אמת היה הדבר שמעתי שאמרו הדברים בכוון לא פחות ולא יותר ולא"כ או' הוספ' על השמועה ולא"כ יקשה דיאמר כתוב הוספת על השמועה ואין צורך לשאמת היה הדבר. ועוד קשה או' בתחל' היה הדבר בלשון יחיד ואח"כ או' לא האמנתי לדברים בלשון רבים ועוד קשה שבפ' ולא האמנתי קשיא מדיהיה אדיהיה כי בתחל' אמר ולא הוגד לי אחני הרי שמלאת תום' מרובה על חד תרין ויותר ובסוף הפ' או' הוספ' חכמה וטוב כו' דמשמע תוספת כל הוא ולא אחצה על מחצה ויותר. ועוד מאי שבח בפ' הראשון דקאמר על דברך ועל חכמתך ובפ' הפני אמר חכמה וטוב ומהו אל השמועה אשר שמעתי דיאמר אל השמועה ובר' כי בחכמת שלמה היו שם דברים הרי' מציאות החכמה היותה עתרה כי ה' יתן חכמה ולא מסטלא אחרת מעוכן ומנחש ומכשף ח"ו והשנית היותר נפלאת להגיד לאדם מה שיהו לדבר על העליים כו' וממשל מעליים ושריים וכיוצא. והנה כנגד הענין הראשון אמר אמת היה הדבר בלשון יחיד מור' ביחוד על היות חכמת שלמה מאת ה' כנז' למעלה שומעת את שמע שלמה לשם ה' כדפי' שהיתה מלת הפי"ת ז"ל אמת היה הדבר אשר שמעתי בארצי על כלל דבריך שהיה אמת. מוריהם כלפי שאמרו זקני ת"ח כל מה שזקוקי' חכמה נתוסף לשם וז"ש אמת היה הדבר מה שהיו בארצי לי בחכמי תורות חכמתך ומה שהחכמים עמה שהי' רוחם שהחכמים שנן עוסק והולך בשיעור יותר מהחכמי ח"ב ולפי הייתי בחותו זמן שהגיד לי בחכמי קרוב לחכי בחכמתה עמה שם שהיה כי לולא שהיית מקדים בחכמת לא הייתי כ"כ בתורת החכמה כי' יכר חכמה לחכי'מין. וז"ש אמת היה הדבר מה שהשמעתי בחכמי כי בלי שמה היית בחותו זמן שהגיד לי בתורת קרוב לחכי חכמתך;

עצי אלמוגים · ובדברי הימים אומר אלגמים ואחד הוא כמו כסף וכסף והוא העץ הנקרא קורתי"ל : מסעד · ובדברי הימים מסלות ופירושו עמודים לסמיכת התקרות : ולא נראה · ובדברי הימים ולא נראו להם לפנים בארץ יהודה : אל כל מפלה אשר שאלה · בדברי חכמה : מלבד אשר נתן לה · מזומנת הארץ מדבריה המלאים בארץ ישראל ואינם נמצאים בארצה ונתן לה מהם כיד המלך כלומר לרוב ובדברי הימים מלבד אשר נתן לה המלך ופי' מלבד אשר נתן לה כנגד מה שהביאה אל המלך : לבד

רשי

עצי אלמוגים · קורי"אל בלע"ז: מסעד לבית יי' · ובדברי הימי' כתיב מסילות לבית יי' לכך אני אומר המסעד הזה לשון רבים : לשרים · לבני לוי : נתן למלכת שבא · נתינה זו אינה אלא לימוד חכמה : מלבד אשר נתן לה מתנות · מגדנות המלוין כאן ואינם מצוין במקומה : עם

מסרה

לשרים ה' בליש' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ש ·

כלי יקר

סופר לך בסמוכותיה מהטוב והחסידות שבו והוא היקר מחכמה והוא הוספת חכמה וטוב · והפסר לפרש זה הענין בהפך והנה לא הוגד לי והאני ר"ל אם יש בך שבעה חכמות לא שמעתי מהמגידים אלא ג' באופן שלא הוגד לי האני מנשאי חכמתיך · ורפי' באמתם האלמה שהגידו לי הוספת בריכות ומדרגת החכמה זהו שאמר הוספת חכמה וטוב אל אותה השמועה אשר שמעתי יש בה תוספת ברכה שלא נשמע אלי באופן שנתחדשו שני דברים האחד חכמות מחודשות יותר מהאני שלא נזכרו מהם ולא הגידו לה מהיו ולא מקצתיהו והדבר השני באותם שהגידו שביית יודע בהן הוספת חכמה וטוב עליהם · וכמו שאמר הוספת אל השמועה עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל אל השמועה על השמועה עד כאן :

אשרי הנפיך וכו' לנפיך אמר על שהיו הנכבדים היושבי' ראשונה במלכות דרך יסיבה מהם מלוסרים מלך עלמה ומלה היותם עומדי' לפניו לשרתו ולהעמיד מעמד כם היותם בעורה גדול עומדים משומד אמר אשרי עבדיך לאמר נוסף על אשרי הנזכר באנשיך יען היותם עומדים תמיד בהתמדה יותר מאנשיך ז"ש אשרי עבדיך העומדים לפניך תמיד והמר עבדיך אלה מורה באלבנ ובייחוד אמר על אלה העומדים לפניך הנשמעים חכמתך אלם אינם שומעים אין להם לאמר אל הנשמעים את חכמתך אשרם כי שמועה יותר מלימודה ובפרט שמוש בהתמדה :

יהי ה' אלהיך ברוך כו' מהרי"ל ז"ל לו' כמו שאמר חירם שהמלכתו על ישראל היתה בחמלת ה' עליהם היה החסד לא לשלמה ויהיה פיעול הכתוב יהי ה' אלהיך ברוך אשר חפץ בך להבדת ה' את ישראל לתתך על כסא ישראל לפי קבריותך מלך תפסה מפשט ולדקה כפי חכמתך עד כאן · ולע"ד אין במ"ש מז"ל הרולה מכמי ישראל מ"ב לברך ברוך אשר חלק מחכמתו ליראיו וכיונא בזה הרולה מלכי ישראל מברך ברוך אשר מלך מכבודו ליראיו ודין זה קיימה מלכ' שבא בעצמה שאמרה יהי ה' אלהיך ברוך אלהיך רמזה על היותו ירלה ה' עד שהשי"ת אלוהו ויהי ברוך ה' אלהיך אשר חלק מחכמתו ליראיו וז"ש אשר חפץ בך על החכמה כמו שבא' אל יתהלל חכם בחכמתו וכו' כי באלה חפצתי כו' ופי' הראשונים ז"ל שהחכמה והעושר והגבורה היו בחפץ אלהי בגיזרת טיפה זו מה תהא עליה חכם או טפש עשיר או עני גבור או חלש כי אם בזאת יתהלל · השכל ויודע אותי ולדקות כי אני ה' עושה חסד ומשפט לא קאמר וזה יתהלל שמשיג כן בכחו ועושה ידו לא כן החכמה והגבורה ועושר אשר בהם חפצתי · לעומת זה יאמר כאן יהי ה' אלהיך ברוך אשר חפץ בך בענין החכמה כעין באלה חפצתי כן מעת הבריאה חפץ בך כו' כדי שתהיה נשוף כי לעולם חוזר אל אהבת ישראל והוזר לרחם למ"ש על כסא ישראל לעולם' כי הדינים אלה מחכמתך מיד ולדורות בכל דייני יסר' ילמדו מדיניך אשר תדין כמו שלמדו מז"ל ממ"ש זאת אומר וזאת אומרת מכאן לדיין שצריך לחזור ולו' טענותיהם של בעלי דינים וכיונא בזה ילמד מעמיי סע"ה בדבר המשפט · ואחר שביארך אל השי"ת שחלק מחכמתו ליראיו ברוך בכלל הברכה הזאת לשי"ת שחלק מכבודו ליראיו בענין כבוד המלכות וזה כללה בכלל או' יהי ה' אלהיך ברוך אשר חפץ בך בענין החכמה כפריסות וכנגד המלכות ושימך למלך לעשות משפט וצדקה או יהיה מאמר באהבת ה' את ישראל לעולם נמשך לסוף הפסוק באהבת ה' וכו' ושימך למלך וכו' או יהיה אשר חפץ בך לתתך על כסא ישראל באהבת ה' את ישראל מזה נמשך לך שחפץ לתתך על כסא ישראל לדון ולהנהיג בשפלות ועניה כדתכ' מלכי בית דוד דן ודינן לותם וזה רמז דו' על כסא ישראל כאילו כסא המלכו' ליסר' היה נתן עליו כאחד העם ולזה לא הזכיר בשרת ישראל מלכות ולו' ושימך למלך הוא על כלל העולם שמך למלך חלוקת ושימך למלך לעשות משפט וצדקה שהיה יכול לבלול זה המאמר בחלוק' הקודמת לתתך למלך על כסא ישראל לעשות משפט וצדקה באהבת ה' את ישראל לעולם והיה מקצר ועולה אלא ולאי כדפרישת :

ותתן למלך כו' עיין הרלב"ג ז"ל · ולע"ד לדקדק לומרו אשר נתת כו' שהוא מיותר כי ידוע הוא שהמתנת מלכת שבא המקבל שלמה · ונראה שהכתוב משבח הבוסם ההוא שהיה חסוד והרבה מאד עד שלא בא עוד כבוסם' ההוא בחסידו' כמוהו כלל ואפי' דבר מועט ולעע"ז שלפשר שיבוא עוד כמוהו הנה יהיה דבר מועט ביותר לזה אמר הכסו' לא בא עוד ז"ש לא בא כבוסם ההוא עוד שלא בא כלל ונוסף עוד היותו רוב והרבה ז"ש לרוב · ואילו לדעת הרלב"ג ז"ל הי"לא לא בא כבוסם ההוא לרוב עוד · אבל הפסיק בתיבת עוד וסמיכה לתיבת לא בא כבוסם ההוא עוד כלל לא מינה ולא מקצתה ותקח רחיה ומופת לזה מלך המנהן ומלך המקבל מלך המנהן אשר נתנה מלכת שבא שמלכה גדולה כמלכה שבא לא תביא ממרחקי ארץ דבר גרוע אלא בוסם שלא היה כמוהו בחסידות ומלך המקבל אמר למלך שלמה כלו' שהשולח למלך אדיר כמלך שלמה יבחר מלך דברים חסודים להביא לו · ואפשר עוד שהמלה ועשרים ככר זהב נתנה למלך על ידי אמצעי כי הבוסם ההוא היה בוסם משונה ולא נגלה כי אם לו והבוסם ההוא לחסידותו נתנה אותה מלכת שבא למלך שלמה מידה לידו וזה גילה ביותר אומר אשר נתנה מלכת שבא כו' :

וגם אני חירם וכו' רש"י ז"ל עצי אלמוגים קיר"אל בלע"ז עד כאן · וכן הרד"ק ז"ל והיסיף ובדברי הימים אומר אלגמים ואחד הוא כמו כסף כסף עד כאן · וכן הרלב"ג · וכן מהרי"ל ז"ל בזס המפרשים ובסם חכמי העמים שהוא כעץ הבקרה בלעז ליב"יו אלו"לי שהם עצים ריחניים ריח טוב · ובלשון ערב"י עוד המ"ירי וכוונת הכתוב לסמוך ענין זה כאן לפי שהזכיר למעלה ועולתו אשר יעלה בהיכנו עליתו אשר יעלה ממנה למקדש לזה סמך שמעלת עליית היכנו

טובי עבדך אילין דקיימין קדמיך תדירא דשמעין את חוכמתך : יהי יי אלהך ברוך דאתרעי בך למתנך על כורסי מלכותא דישראל ברחימת יי את ישראל לעלם ומנייך למהוי מלכא למעבד דין וצדקה : ויהבת למלכא מאה ועשרין ככרין דהבא ובוסמנין סגי לחדא ואבנין טבן לא אתא כבוסמניא האינון עוד לסגי דייהבת למלכת שבא למלכא שלמה : ואף ספינתא דחירם דאתיא דהבא מאופיר אתיאת מאופיר אעי אלמוגין סגי לחדא ואבנין טבן : ועבד מלכא את אעי אלמוגיא סעיד לבית מקדשא ולבית מלכא וכנורייא ונבליא לבני ליוי לא אתו כן אעי אלמוגין ולא אתחזיו עד יומא הדין : ומלכא שלמה יהב למלכת שבא את כל רעותה דשאילא בר מדמני לה כעותר ידא דמלכא שלמה ואתפניאת ואזלת לארעה היא ועבדהא : והוה

שמעת : אשרי אנשיך אשרי עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד השמעים את חכמתך : יהי יהוה אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסא ישראל באהבת יהוה את ישראל לעלם וישימך למלך לעשות משפט וצדקה : ותתן למלך מאה ועשרים ככר זהב ובשמים הרבה מאד ואבן יקרה לא בא כבשם ההוא עוד לרב אשר נתנה מלכת שבא למלך שלמה : וגם אני חירם אשר נשא זהב מאופיר הביא מאופיר עצי אלמגים הרבה מאד ויעש המלך את עצי אלמגים מסעד לבית יהוה ולבית המלך וכנרות ונבלים לשרים לא בא כן עצי אלמגים ולא נראה עד היום הזה : והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר נתן לה כיד המלך ותלך לארצה היא ועבדיה : ויהי

שהיתה עשויה מעצי אלמוגים חסודים מלד שמהם עשה המלך המסילות לעלו' הוא המסעד הנז' אחר כך מסעד לבית ה' באופן שהיה דבר מפואר בתכלית עד כאן וגבון הוא · ולע"ד עד קצר וגם אני חירם שהוא מקופר גם כן במ"ש למעלה אלא בא כבוסם ההוא עוד ובדפרישת אלא בא בחסידות כבוסם ההוא לו אלא בא מעין הבוסם שכמו שהיה הענין הזה אלא בא כבוסם ההוא עוד כן ג"כ חירש בעצי אלמוגים אלא בהו עוד כמותם ז"ש וגם אני חירם ר"ל וגם כיולא בזה בבוסם כן גם אני חירם וכו' הביא מעצי אלמוגים ויעש כו' לא בא כן עצי אלמוגים ולא נראה עד היום הזה כמלא שהרי זה בא ללמוד מהבוסם הנזכר ומלא מלמד שכמו שעצי האלמוגים לא בא ולא נראה כמוהו עד היום הזה כן גם הבוסם לא בא כמוהו ולא נראה עוד כנז"ל בשני הפירושים ויהיה קשר וגם אני חירם וכו' כדמהרי"ל ז"ל ובפירושו זה יתרץ שהם קשר אמין ובסיפור אשר נשא זהב מאופיר שהוא מיותר דהי"לל וגם אני חירם הביא עצי אלמוגים וכו' גם תיבת מאופיר מיותר' שדי בהומר אשר נשא זהב מאופיר הביא עצי אלמוגים וכו' מאופיר למה לי אבל כיון להודיע שבא עצי האלמוגים בהברת גדול והוא שמלאר שהאני של חירם נשא זהב והיה הזהב הזה לקוח חינם כדפרישי' לעיל בפ' ויבואו לאופירה ויקחו מפס זהב שהכרתתי מלשון הזכיר שבשלא שלמ' שחירה לבניה תמורת' זהב מפמע ויקחו מפס זהב חינם ולפי שלא כפרש כן לשון ויקחו דלך מקום כיאור הכתוב הזה הענין יותר באומרו וגם אני חירם אשר נשא זהב לשון נשא מפמע חינם וכיון דהאני של חירם אשר נשא זהב מאופיר והוא חסוד מלד ולאינוהו נמצא מלשון עוד זהב והביא מאופיר עצי אלמוגים ושיעור רב הרבה מלד אין זה בלי ספק אלא מהחסידות העצי אלמוגים היותם חסודים יותר מהזהב כיון שהאני אשר נשא זהב נשא וממקום רחוק כאופיר וז"ש הביא מאופיר עצי אלמוגים שאינו הוא כשאר עצי אלמוגי' ומצאים רבים מהם בשאר המקומות אם כן מכח שתי הכרחיות אלו תבין בדשהבן גדול מעלת העצי אלמוגים אשר עשאם המלך מסעד לבית ה' שבודאי הגמור לא בא כן עצי אלמוגים ולא נראה עוד היו' הזה כיון שהגיחו מלשון זהב בלאני חירם והביאו עצי אלמוגי' כדפרישי'

ויעש המלך כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל הסכים בין שני הכתובים כי בהיות מסילה לבית ה' ראה לעשות מעקה מכאן ומכאן מעצי אלמוגים להסמך האד' ולהסעד בהם מידי עברו במסילות וז"ש כאן מסעד ושם נאמר מסילות לבית ה' ע"כ ולע"ד לשון סעדני ו' אוסעה ובלשון חז"ל נא היה ברוך סעד להומכו והכווג שעל לפיו האהב אשר בכתלי בית ה' מלמטה עשה כמו אמה או סתים סביב מעצי אלמוגים כלומר הם מסעדים לכותלי בית ה' ומסמיכים אותו וכת"י סעיד וכן עשה ממנו כנורות לשרים לשון שיר ומשוררים והם בני לוי כנגדו בתתרגם ורש"י והיה זה לתיות הדבר ההוא מפואר שלא בא כן עצי אלמוגים אפי' מזה המין הגדול של אלמוגי המצוי לא כן עצים כי ימצא ממנו על הרוב זרת או אמה אבל עצי לא באו ואמר לא בא בלשון יחיד וסיים בעצי שלו אמר לא באו עצי היתה ההפלגה מלד הרבוי אבל עשה הגיד שאפי' עץ אחד מעין לוכך העצי אלמוגים הרבים ההם ולא אחד בהם זה בבחינת הכמות ובבחינת הריבות אמר ולא נראה כמראה הבהיר וכגון ההוא וזהו כפל לא בא כן עצי אלמוגים ולא נראה עד היום הזה :

והמלך שלמה כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל פי' כל הפסוק בענייני מתנות גשמיות וענייניים מדומים שמלכת שבא קבלה משלמה תמורת מנחתה כיד המלך ונוסף עוד שראתה בארץ ישראל דברים שלא היו נמצאים בארצה ושאלה ממנו נתן למלכות שבא לה כל חפצה אשר שאלה מלבד מה שנתן לה הוא מעצמו תמורת מנחתה · וז"ש בד"ה מלבד מה שהביאה אל המלך ר"ל מלבד מה שנתן לה אלא המנהה אשר הביאה אל המלך עד כאן · ולע"ד כפי הפשט בשיטת רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל שהיה שיטה אמצעית שאחי הכתוב מדבר בחכמה ותאו במתנות מדומות ובדבריהם ז"ל מובן בכפל ומובן גם כן לומרו נתן למלכת שבא לה כל חפצה אשר שאלה אלא יתכן שמלכת שבא חלקה שאלה בפיה הן לי כך וכך מעניינים מדומים כי בושה להדיוט כ"ש למלכת שבא · ומובן גם כן אז לה כל חפצה אשר שאלה די שיאמר לה כל אשר שאלה אלא ולאי בדברי חכמה ושאלותיה בה הוא שנתן והשיב לה כענין והכלכה לא היו תשובות של זוהה בקש אמר לה כל חפצה שהשיב לה באופן שנשאלה חפצה ורצונה בכל אשר שאלה מאתו בחכמה מלבד המתנות שנתן לה כיד המלך בלתי שאלה כי כן מלכה המלכים להשיב תמורת המנחה מהדברים הנמצאים במלכותם · יכן רמז המתרגם שבתב נר מדמני לה כעותריה דמלכא ע"כ · עוד כל"ע נתן למלכת שבא ככל חפצה אשר שאלה דרך משל לתת לה כתבים ומאמרים מבריתת ברית להבא בין מלכת שבא והמלך שלמה ולהיות לה מעיר לעזור תמיד נגד כל המנגדים לותם כי כן דרך הבאה לפני המלך אדיר מושל בביתה והו לו' נתן למלכת שבא ככל אשר שאלה מלבד שעשה עמה המלך חסד גדול והו' כי בהיות מלכות שבא בארץ כיש רחוקה מלד כאשר זכרנו למעלה בשם מהרי"ל ז"ל היו מהורות כי בהיות למלך שלמה שידה ושידתין שהבדיים האלה יוליכה אל ארצה ברגע קטן והו מ"ש מלבד אשר נתן לה כיד המלך אשר ידה בכל משלה וע"י נתינה זו ותפו ותלך לארצה ר"ל בפניה כל דהו הלכה לארצה ועבדיה ברגע וז"ש לשון ותפו ובזה מדוקדק לשון היא ועבדיה כי די שיאמר ותלך לארצה ובודאי שעבדיה ילכו עמה כי לא יעלה בדעת יניחו את גבירתה ללכת יחידה הן אמת כי לא ראיתי גלוי מחו"ל ·

אבל

וְיֵהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר
בָּא לִשְׁלֹמֹה בְּשָׁנָה אַחַת שֵׁשׁ מֵאוֹת
ט״ו שִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ כִּכַּר זָהָב: לְבַד
מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וּמִסֹּחַר הָרֹכְלִים
וְכָל מַלְכֵי הָעֶרֶב וּפַחוֹת הָאָרֶץ:
וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה זָהָב
שָׁחוּט שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־
הַצִּנָּה הָאֶחָת: וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת מָגִנִּים
זָהָב שָׁחוּט שְׁלֹשֶׁת מָנִים זָהָב יַעֲלֶה
עַל־הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בֵּית
יַעַר הַלְּבָנוֹן:
וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ
זָהָב מוּפָז: שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה
וְרֹאשׁ עֵגֶל לַכִּסֵּה מֵאַחֲרָיו וִידֹת מִזֶּה
וּמִזֶּה אֶל־מְקוֹם הַשֶּׁבֶת וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת
עֹמְדִים

ג׳ כתי׳ ה״ל
ג׳ כתי׳ ה״ל
ג׳ כתי׳ ה״ל

וַהֲוָה מַתְקַל דַּהֲבָא
דִּי הֲוָה אָתֵי לִשְׁלֹמֹה בְּשַׁתָּא חֲדָא
שִׁתִּין מְאָה שִׁתִּין וְשִׁתָּ כִּכְּרִין דַּהֲבָא:
בַּר מֵאֲנַר אוּמָנַיָא וְסַחֲרַת תַּגָּרַיָא
וְכָל מַלְכֵי סוּמְכָוָתָא וּשְׁלִטוֹנֵי אַרְעָא:
וְעָבַד מַלְכָא שְׁלֹמֹה מָאתַן תְּרִסִין
דַּהֲבָא טָבָא שִׁתִּ מְאָה דַּהֲבָא מַסִּיק
עַל תְּרִיסָא חֲדָא: וּתְלַת מְאָה מָגִנִין
דַּהֲבָא טָבָא תְּלָתָא מָנִן דַּהֲבָא מַסִּיק
עַל מָגִנָּא חֲדָא וּמַגִּינוּן מַלְכָא בֵּית
מְקִירַת מַלְבָּנָיָא: וְעָבַד מַלְכָא כּוּרְסְיָא
רְשִׁינָא רַבָּא וְחָפֵהִי דַּהֲבָא טָבָא:
שִׁתָּא דַּרְגִין לְכוּרְסְיָא וְרִישׁ סָגְלַגַּל
לְכוּרְסְיָא מֵאֲחֹרוֹהִי וַאֲשַׁדְּתָא מִכָּא
וּמִכָּה עַל אָתַר מוֹתְבָא וְתַרְין אַרְיָוָן
קָיְמִין

לבד מאנשי התרים · לבד מה שהיו מביאים האנשים הסוחרי׳ והתרי׳ וכן הוא אומר בדברי הימים לבד מאנשי התרים והסוחרים וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאי׳ זהב וכסף ומלכי ערב הם מלכי הערב שאמר הנה ואע״פ שבספר ירמיה נראה שהם שני׳ שאמר ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב קרובים הם או אפשר שאלו והלו היו מביאין מנחה לשלמה ופירוש התרי׳ הם הסוחרי׳ הקטני׳ מעטי הסחורות והעסקי׳ והם מחפשי׳ הרב׳ על המקח ועל הממכר לפי שעסק׳ מעט לפיכך נקראו תרי׳ והסוחרי׳ הם הסוחרי׳ הגדולים והרוכלי׳ הם הבשמי׳ כמו מכל אבקת רוכל ומלת מאנשי אינה לסמיכות אלא בא בי״וד הרבי׳ לבד ונגרעה הא״ס וכמוהו אנשי מחק׳ על הקיר אנשי בני בליעל חלוני שקופי׳ והדומי׳ להם כמו שכתבנו בספר מכלל בהלק הראשון מן הספר ויונחן תרג׳ בר מאגר אומניא וסחורה תגריא: שם מאות זהב · מטבע זהב היה ביניה׳ ידוע משקלו והיה בכל׳ אחד זהב במשקל שם מאות זהב וטעם יעלה על שלמה לומר שם מאות זהב היה נותן בכל׳ האחד: זהב שחוט · אין שחוט אלא משוך וכן חץ שחוט לשון׳ והיה זהב טוב מאד שהיה נמשך כשעוה ויונחן תרג׳ דהבא טבא: שלשת מני׳ · ג׳ ליטרין וליטרה זהב מאה ממטבע הזהב שזכרנו וכן אמר בדברי הימי׳ שלש מאות זהב

ג׳ חס׳ בלים׳ ואורגע הילת׳ שחי ילת דת שבנא דגייב׳ ודין

וידות
והמנה הוא מאה בדברי רבותינו ז״ל בתולה כתובתה מאתים ואלמנה מנה: על המגן האחת · מגן לשון זכר ונקבה: זהב מופז · טוב ומזוקק מן כתם פז ויש אומרי׳ שהוא שם מקום ויונתן תרגם דהבא טבא: שש מעלות לכסה · שניה׳ כתובי׳ ה״א במקו׳ אל״ף: וידות מזה ומזה · במקו׳ ידיכתו היו ידות מזה ומזה לסמיכות זרועותיו והיו צורות אריות עומדות אצל הידות: לין

רלבג

ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת · לחשוב שזה המשקל מהזהב היה בא לו מדי שנה בשנה כי המנחות שהיו מביאים לו המלכים היו שולחים אותם לו מדי שנה בשנה כמו שכתוב אחר זה ובספר ד״ה וכל מלכי הארץ מבקשים את פני המלך שלמה לשמוע את חכמתו וגו׳ והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושמלות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה: לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים · הנה אמר בד״ה תמורת זה לבד מאנשי התרים והסוחרים מביאים והחשוב שכל הסוחרים היו פורעים מס למלך שלמה מסחורותם והנה קרא התרים הסוחרים הגדולים שהם תרים וחוקרים על דבר הסחורות בקצות הארץ מאי זה מקום יכשר להם יותר לקנותם או לאיזה הם מביאים הבשמים ויתר הדברים הדומים להם בעיר ובעיר לאיזה עיר שם זעיר שם וזה עדו׳ שהיה שוכר ממשקל הזהב שהיה בא לו מדי שנה בשנה: ועל מלכי הערב ופחות הארץ · אמר תמורת זה בד״ה וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים הזהב וכסף לשלמה והנה זה גם כן היה בא מדי שנה בשנה: ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט · הנה הכל׳ הוא כמו מגן אלא שהוא גדול ומקיף את האדם כאחדו׳ כלל׳ לגון תעטרנו והרצון באחדו׳ זהב שחוט לפי מה שאחסו׳ שהוא׳ ואמרו׳ ומחמו בזה אמלכ׳ ויסו׳ מחמו בזה קצת לאותו ולזה היה יותר חזק: שם מאות זהב · ר״ל שם מאות שקלים זהב: שלשת מנים זהב · ר״ל הנה המנה הוא מאה שקלים ולזה אמר בספר ד״ה שלש מאות זהב: כסא שן גדול · אי״ה היה כסא המלוכה והיה נעשה משן הפיל וזה״לי בלע״ז: ויצפהו זהב מופז · פירשו בו זהב נקי מסיגיו ואחשוב שיהיה עניינו מעטן פזור בחלוף אותם זי״ן באות לדי׳ כי בלבותם לנקותו תכלית הנקיון יפזרוהו ויכתתוהו לחלקים דקים ויערבו עמו קצת דברים יוצאו ממנו סיגו: שש מעלות לכסא · הנה היתה צורת הכסא הזה כך שכאשר היה עולה לשבת בו היה עולה בו שש מעלו׳ ואו יסב במקו׳ השבת שהיה לאחלה המעלה השתית ומאחרי הכס׳ היה שש לות ישמוך בו בשבתו שש והיה ראש עגול בלות ההוא באחצעו והיו ידו׳ מזה ומזה אל המקום שהיה יושב בו והנה הידות הם כמו זרועו׳ ישמוך בהם המלך ידיו בשבתו שש · והנה היתה צורת אחי אצל כל יד לצד פני הכסא ולצד ההוא היה פני אריה זכן אצל כל מעלה ממעלות הכסא בשתי קצות המעלה לצד פני הכס׳ ולצד ההוא היו פני האריו׳ ולזה היו שש ארבעה עשר אריות: שנהבים

כלי יקר

אבל שמעתי ממספרי דברי הימים ליסמעאלים שהביאו שהע״ה ע״י השדים הביא ברגע א׳ ערסה ומטתה של מלכת שבא להשכיבה עליה והיא תמיהה בלבבה לשבב בראותה דמות ערסה דומה בדומה היא ראתה כן אמרה לה מה ליך לאמרה כי זה דמות ערסי אמר לה היא היא בעצמה: ומשם נלמוד זה׳ ירחני כפלאות · ואפשר שאמר ואמן ותלך לארצה שביתה מצרך מחכמת שלמה עד שבלבתה היתה פונה תמיד בכל פנותיה אל המלך ואל ירושלים כאדם הנוסע מביתו ובניו שהוא פונה אליהם בעת הנסיעה וז״ש והפן ותלך לארצה ולא היא בלבד כי אם גם עבדיה כי גם הם נהגו כל אחד כפי השגתו · ובשם חז״ל נתן לה המלך את כל אפצה אשר שאלה לבא עליה · וכזה מובן הכפל גם לשון שאלה:

ויהי משקל הזהב כו׳ עיין רש״י ז״ל והרלב״ג ז״ל ואחרי״ת ז״ל אחרי שספר הכתוב גדול שלמה בבניינים אשר עשה ואחרי כן בקרבנות אשר העלה בית ה׳ וראה להזכיר עשרו ומזונו מאין היה לו אחרי שלא העלה מס מישראל וזכר שהיה בא מאוצרי אביו מרחוק ומשך מפני ענין הגניות לדבר מענין ביאת מלכת שבא לפי שהיתה סבתה הגניות אשר שלח אל ארצה ולכן אחרי תשלום ספורה חזר הספור לענייננו הראשון להגיד מאין נתעשר ואמר שבשנה אחת בא לו אל שלמה שם מאות ששים ושש ככר זהב והביאה הזאת היתה מאוצר אביו ולאחרי שבשנה מלכת שבא אל ארצה כאשר הלכו שמה הגניות שלמה ועבדיו מהכתבה אותו היתה כל הארץ לפניהם עד שהביאו בשנה אחת סכום כל כך גדול מהזהב בסבת המלכה ומפני זה בא הסיפו׳ אחרי זכרו שמלכת שבא חזרה והלכה לארצה ע״כ ודוחק קצת שלא נזכרה נסיעת הגניות לאוצר לו׳ וילכו הגניות שלמה לאוצר אביו׳ שם שם מאות כו׳ כי דבר גדול כזה צריך פרש לשלמה בשנה אחת שם מאות ששים ושש ככר ויביאו שם שם מאות כו׳ הזהב אשר בא וכו׳ משמע שכוונת הכתוב לכלול סך הכל ולא בא הכתוב להודיע מגיאות בית אביו הזהב אלה שכוונו:

לבד מאנשי התרים כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ת ז״ל בכל הנז״ל זולת שחלק על הרלב״ג בשני ענייניו בביאור התרים שביאר עם נקראים תרתרים והם אומת הע״רעוס המסייעים למלך תוגרמה והם לגפונה של א״י וחלק ג״כ במכס הסוחרי׳ שמהרי״ת סובר שלא היה לוקח מכס אלא מסוחרי׳ הגרים אשר לא מבני ישראל המה הבאים דרך אניה בלב ים לוקח מהם מכס כמנהג היום במלכות ארם ושמעאל ובאר באו׳ לבד מאנשי התרים הם האנשי׳ הנזכרים הרתרים שהיו הולכי׳ באניות שלמה ומחשבון המלך לא היה בא אלא זהב כי לא היה נכנס בתגר סחורות אבל בסחורות הם היו הולכים התרים והם התגרים הגדולים המביאים סחורות רבות ופורעים סך גדול למלך משכירות האניה ומנתיבת רשות שנותן להם ללכת שם וממכס שהי׳ לוקח מהם · והנכון אצלי שאמרו בכאן מספר הרוכלים אין פי׳ הסוחרים כי אם סחורות הרוכלים שהיו מביאים לותם עם הזהב וכן הוא עוד היום שמביאים עם הזהב בשמים רבים מלופיר׳ באופן כך שכאשר היה עולה לשבת בו היה עולה בו שש מעלו׳ ואו יסב במקו׳ השבת שהיה לאחלעו ויהיו ידו׳ מזה ומזה אל המקום שהיה יושב בו והנה הידות הם כמו זרועו׳ ישמוך בהם המלך ידיו בשבתו שש · והנה היתה צורת אחי אצל כל יד לצד פני הכסא ולצד ההוא היה פני אריה זכן אצל כל מעלה ממעלות הכסא בשתי קצות המעלה לצד פני הכס׳ ולצד ההוא היו פני האריו׳ ולזה היו שש ארבעה עשר אריות: שנהבים

ויעש המלך שלמה כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן מהרי״ת ז״ל ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל מפרש שחוט לשון שחיט׳ כמו שהשחיטה מסיר׳ הדם כך זה הזהב שחוט ממש שהאסר אדמותיותו ממנו במלאכה · ולע״דן שדרך העולם לעשות המגינים ממש מגוני׳ הרבה ושלמה ע״ה עשה הזהב שחוט ר״ל שהוא חוט כחוטים ממש נקרא אר״רו עירא״ו בלעז ושלמה עשה אותן הן הצנה הן המגינים מזהב שחוט כדי שיהי׳ מפוזר יותר ושוויי שם מאות זהב יעלה על הצנה האחת ז״ש שם מאות זהב יעלה על הצנה האחת ואו׳ יעלה על הצנה האחת פירושו שעשאו שחוט ודק כשיעור מספיק שיעלה שם מאות זהב על הצנה האחת לא פחות ולא יותר:

ושלש מאות מגינים זהב כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכ׳ מהרי״ת ז״ל:

ויעש המלך כסא וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהריא ז״ל שן אמרא״ל בלעז ע״כ וזה יובן או׳ שן גדול · ולע״דן אפשר שהיה משן דג גדול שהוא יותר מובחר עוד היום בערב״ו שן פי״ל וס״ן סמ״ך והס״ן סמך מובחר ביותר כנודע · ובפרש אם אפשר שימלא מדג שחור אין לו ערך שיעשה כסאו ממנו ובדברי חז״ל:

שש מעלות לכסא כו׳ במדרש אסתר רבתי בפסוק בימים ההם רבי הושעיא רבה אמר שהיה עשוי כטיבדי מרכבתו של מי שאמר והיה העולם הב״ה וכה״א שש מעלות לכסא שש כנגד ששה רקיעים ולא שבעה הן א״ר אבין הן דמלכא שאני טיטיין שש כנגד שש ארצות ארץ אדמה · גיא · ציה · נשיה · תבל · והוא יפיעו · תבל בצדק · שש כנגד ששה סדרי משנה · זרעים · מועד · נשים · נזיקין · קדשים · טהרות · שש כנגד שבת ימי בראשית שש כנגד ששה אמהות שרה · רבקה · רחל · ולאה · בלהה · זלפה · א״ר הונא שש כנגד ששה מלות שהמלך הוא מוזהר עליהן ומצווה · דכתיב לא ירבה לו נשים לא ירבה לו סוסים · וכסף וזהב לא ירבה לו מאד · לא תעה משפט לא תכיר פנים לא תקח שוחד עלה במעלה הראשונה הכרוז מכריז לא ירבה לו נשים · בשניה מכריז לא ירבה לו סוסים · בשלישית מכריז וכסף וזהב לא ירבה לו מאד ברביעי לא תעה משפט בחמשית לא תכיר פנים · בששית לא תקח שוחד וכה״א וידות מזה ומזה אל מקום הישבת ביישיבתו בא ליישב או׳ לו דע לפני מי אתה יושב לפני מי שאמר והי׳ העולם אמרו כיון שמת שלמה עלה שישק מלך מצרים ונטלה מהם א״ר שמואל הוא שישק הוא פרעה ולמה נקרא שמו שישק שבא בשקיקות על ישראל ואמר הנני נוטל אותו בכתובת בתי עשה מלחמה עם זרח הכושי ונעלו המנו עשה אסא מלחמה עם זרח הכושי וכפל בידו ונעלו הימנו הנא אסא וכל מלכי יהודה ישבו עליו וכיון שעלה נבוכד נצר והחריב את ירושלים הגלה אותו לבבל ומבבל למדי וממדי ליון ומיון לאדום א״ר אלעזר ברבי יוסי לבי ראיתי שברו ברומי נבוכד נצר יושב עליו כורס יושב עליו אסשורוש בא ליישב עליו ולא הניחוהו אמר לו מי שאינו עבוי קומקי״טיר בבו׳ אינו יושב עליו עמד ועשה משלו בדמיים הב״ל על כסא מלכותו מלכותו כתיב · וברש עגול לכסא מלאכת א״ר אתא בהל׳ קדירתא דרגיגא וידות מזה עלה במעלה הראשונה והלרי פושט לו יד ובשניה כסר פושט לו יד אל מקום הישבת כך מקבלים אותו ובמקום הישבת שרגיע היהבו מלאכיו ויונה נתיכה בראשו ועטרה של זהב בפיה כדי שיהיה המלך יושב בשבת ועטרה על זהב מוגע ואינו מגיע ע״כ: ויש לדקדק דהקשיא דהקשה ברקיעים כדקאמר ולא שבעה הן כן הי׳ לא בארצות ולא שבעה הן כי מיוה והולך בשבעה · ארץ · אדמה · ארקה · גיא · ציה · נשיה · תבל · ונדקדק ג״כ למה הביא בעל האמר וכתיב והוא יפיעו תבל בצדק מה שלא הביא כן ראיות לשאר שמות: תגר מלי

התגרים עומדים בביתם בארצם בארץ ישראל ושולחים אנשיהם לארץ רחוקה להביא להם סחורות ז״ש מאנשי התרים שהתרים לחוד ואנשיהם לחוד והם פליי״טור״ים בלעז · ומסחר הרוכלי׳ שסחורת הרוכלים עולה סכום גדול המכס שלהם והם הדרונא״ם בלעז:

ויעש המלך שלמה כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן מהרי״ת ז״ל ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל מפרש שחוט לשון שחיט׳ כמו שהשחיטה מסיר׳ הדם כך זה הזהב שחוט ממש שהאסר אדמותיותו ממנו במלאכה · ולע״דן שדרך העולם לעשות המגינים ממש מגוני׳ הרבה ושלמה ע״ה עשה הזהב שחוט ר״ל שהוא חוט כחוטים ממש נקרא אר״רו עירא״ו בלעז ושלמה עשה אותן הן הצנה הן המגינים מזהב שחוט כדי שיהי׳ מפוזר יותר ושוויי שם מאות זהב יעלה על הצנה האחת ז״ש שם מאות זהב יעלה על הצנה האחת ואו׳ יעלה על הצנה האחת פירושו שעשאו שחוט ודק כשיעור מספיק שיעלה שם מאות זהב על הצנה האחת לא פחות ולא יותר:

ושלש מאות מגינים זהב כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכ׳ מהרי״ת ז״ל:

ויעש המלך כסא וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהריא ז״ל שן אמרא״ל בלעז ע״כ וזה יובן או׳ שן גדול · ולע״דן אפשר שהיה משן דג גדול שהוא יותר מובחר עוד היום בערב״ו שן פי״ל וס״ן סמ״ך והס״ן סמך מובחר ביותר כנודע · ובפרש אם אפשר שימלא מדג שחור אין לו ערך שיעשה כסאו ממנו ובדברי חז״ל:

ששה מעלות לכסא כו׳ במדרש אסתר רבתי בפסוק בימים ההם רבי הושעיא רבה אמר שהיה עשוי כטיבדי מרכבתו של מי שאמר והיה העולם הב״ה וכה״א שש מעלות לכסא שש כנגד ששה רקיעים ולא שבעה הן א״ר אבין הן דמלכא שאני טיטיין שש כנגד שש ארצות ארץ אדמה · גיא · ציה · נשיה · תבל · והוא יפיעו · תבל בצדק · שש כנגד ששה סדרי משנה · זרעים · מועד · נשים · נזיקין · קדשים · טהרות · שש כנגד שבת ימי בראשית שש כנגד ששה אמהות שרה · רבקה · רחל · ולאה · בלהה · זלפה · א״ר הונא שש כנגד ששה מלות שהמלך הוא מוזהר עליהן ומצווה · דכתיב לא ירבה לו נשים לא ירבה לו סוסים · וכסף וזהב לא ירבה לו מאד · לא תעה משפט לא תכיר פנים לא תקח שוחד עלה במעלה הראשונה הכרוז מכריז לא ירבה לו נשים · בשניה מכריז לא ירבה לו סוסים · בשלישית מכריז וכסף וזהב לא ירבה לו מאד ברביעי לא תעה משפט בחמשית לא תכיר פנים · בששית לא תקח שוחד וכה״א וידות מזה ומזה אל מקום הישבת ביישיבתו בא ליישב או׳ לו דע לפני מי אתה יושב לפני מי שאמר והי׳ העולם אמרו כיון שמת שלמה עלה שישק מלך מצרים ונטלה מהם א״ר שמואל הוא שישק הוא פרעה ולמה נקרא שמו שישק שבא בשקיקות על ישראל ואמר הנני נוטל אותו בכתובת בתי עשה מלחמה עם זרח הכושי ונעלו המנו עשה אסא מלחמה עם זרח הכושי וכפל בידו ונעלו הימנו הנא אסא וכל מלכי יהודה ישבו עליו וכיון שעלה נבוכד נצר והחריב את ירושלים הגלה אותו לבבל ומבבל למדי וממדי ליון ומיון לאדום א״ר אלעזר ברבי יוסי לבי ראיתי שברו ברומי נבוכד נצר יושב עליו כורס יושב עליו אסשורוש בא ליישב עליו ולא הניחוהו אמר לו מי שאינו עבוי קומקי״טיר בבו׳ אינו יושב עליו עמד ועשה משלו בדמיים הב״ל על כסא מלכותו מלכותו כתיב · וברש עגול לכסא מלאכת א״ר אתא בהל׳ קדירתא דרגיגא וידות מזה עלה במעלה הראשונה והלרי פושט לו יד ובשניה כסר פושט לו יד אל מקום הישבת כך מקבלים אותו ובמקום הישבת שרגיע היהבו מלאכיו ויונה נתיכה בראשו ועטרה של זהב בפיה כדי שיהיה המלך יושב בשבת ועטרה על זהב מוגע ואינו מגיע ע״כ: ויש לדקדק דהקשיא דהקשה ברקיעים כדקאמר ולא שבעה הן כן הי׳ לא בארצות ולא שבעה הן כי מיוה והולך בשבעה · ארץ · אדמה · ארקה · גיא · ציה · נשיה · תבל · ונדקדק ג״כ למה הביא בעל האמר וכתיב והוא יפיעו תבל בצדק מה שלא הביא כן ראיות לשאר שמות: תגר מלי

מלכים א י

כסה ג׳כתיב ה׳ בקריאה וסי׳ ושש מעלות לכסה ב׳ בפסוק׳ מאחז פני כסה פרשז׳ וא׳ בכסה ליום חגינו: וכל כלי ז׳ בקריאה וסי׳ וכל כלי משק׳ המלך שלמה דמלכים ב׳ בו׳ וחברו דברי הימי׳ ב׳ בפסוק׳ וישלח את הדורם׳ וישרפו את ב׳ ת׳ האלהים׳ וכל כלי בית האלהים: משקה ה׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳ גמסר בסדר וישב:

כַּיְּמִין בְּסִטֵּר אִשְׁדָּתָא: וְהֲרִי עֲשַׂר
אַרְיָן קַיְּמִין תַּמָּן עַל־שִׁתָּא דְּרִגִּין
מִכָּא וּמִכָּא לָא אִתְעֲבַד כֵּן לְכָל
מַלְכְוָתָא: וְכָל מָנֵי מִשְׁתְּיָא דְּמַלְכָּא
שְׁלֹמֹה דַּהֲבָא וְכָל מָנֵי בֵּית מִקְרַת
מַלְכָּא דַּהֲבָא טָבָא לֵית כַּסְפָּא לָא
אִתְחֲשִׁיב בְּיוֹמֵי שְׁלֹמֹה לְמִדְעַם: אֲרֵי
סְפִינָתָא אַפְּרִיקָא לְמַלְכָּא בְּיַמָּא עִם
סְפִינָתָא דְּחִירָם חֲדָא לְתַלַת שְׁנִין
אַתְיָא סְפִינַת אַפְּרִיקָא טְעִינָא דְּהַב
וְכַסְפָּא שֵׁן דְּפִיל וְקוֹפִין וְטַוָּסִין: וּרְבָא
מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי אַרְעָא
לְעוּתָר וְלְחוּכְמָה: וכל

עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת: וּשְׁנֵים עָשָׂר
אֲרָיִם עֹמְדִים שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת
מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה כֵן לְכָל־
מַמְלָכוֹת: וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵית־יַעַר
הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשַׁב
בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה: כִּי אֳנִי
תַרְשִׁישׁ לַמֶּלֶךְ בַּיָּם עִם אֳנִי חִירָם
אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹא אֳנִי
תַרְשִׁישׁ נֹשְׂאֹת זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים
וְקֹפִים וְתֻכִּיִּים: וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה:
וכל

מנחה קטנה

לא נעשה כן לכל מחלכות ירבעם חפי׳ אם היו דומים לעצות בכלמו והמיתו לא היו יכולין לעשות כן בתוחר מו בתרחב וכיצו שכתב בתרגום אסתר שנכתר תפנו רבו אחד והיו מביתי׳ כל האומנים ולא היו יכולין לעשותו גם ע״ד הרעז אחר לא נעשה כן אפילו כן ובנים הייכו רבו אחד לא היו יכולין לעשות כמוהו:

רדק

אין כסף לא נחשב׳ כל הכלי׳ ההלה היו זהב סגור אין כסף בהם כי לא נחשב הכסף למחות׳ בימי שלמה מרוב הזהב לפיכך עשה כל הכליס זהב ולא עשה אחד מהם מכסף: תרשיש׳ תרג׳ יונתן חפריקא׳: נוסחת זהב וכסף׳ בהגעת החל ק׳: שנהבי׳ וקופים ותוכיי׳׳ תרג׳ יונתן שן הפיל וקופין וטווסין שן הפיל ידוע והקוף גם כן שדומי׳ פניו לפני אדם וטווס הוא העוף הנקרא בלע״ז פא״ון: וינחס

כלי יקר

מלי שנה בשלשה מדרגות הראשונה מוכה והולך בראשונה מכריז בשניה מכריז ובשלישית מכריז מרביעית והילך לא אמר מכריז אלא ברביעית לא תעה משפט בחמשית לא תכיר פניס בששית לא תקח שוחד׳ ועוד לו׳ וכן הוא לו׳ מזה ומזה כו׳ להיכא קלי ומלי קאמר׳ וכראה שכוונת המאמר לדרוש תיבת גדול כי די שיאמר כסף שן ואני יודע שלכסף גדול כזה צריך הוא שן גדול ולפי הפשט יש לו׳ להודיע אלא עשה אותו מתתיכות קטנות לא כסף שן גדול׳ שמשן גדול עשו׳ ומנסה המאמר לפשר שדורש אותו שתיבת גדול מחוד להקב״ה שן הוא עשוי כדמות מרכבה של גדול ה׳ ומהולל מאד ולימו חוזר לכסף׳ והיה דרשה נכונה ולפי שתרץ לקושיית ולא שבעה הם ואמר הן המלכה שהרי שיטין לו׳ שהשביעי׳ שהקב״ה רוכב בערבות לימו מן המנין ובדמוהו בכסף שלמה היה מקום מושב המלך העגול שיושב בו ומיהה דון גם כן לענין הארות שלין להקשות בהן ג״כ והלא שבעה הן שהרי הוא מונה אותן והולך הן שבעה אלא כמו שלא מנה הרקיע השביעי ערבות כן לא מנה השביעית והיה תבל לפי שהיה רמז אל מקום מושבו בכסא אשר הוא יושב שם לשבוט וזה גילה בעל המאמר בהגילו פסוק והוא יפוט תבל בצדק לו׳ לכיון דמקום מושב שלמה שעל שם מעלות הכסא שוכב בו והוא דוגמת תבל לימו מן המנין מן הטעם עצמו שלא נכנס ערבות הוא הרקיע השביעי במנין שתירוץ אחר עולה לשתיהן׳ ולהיות שאמר שרמז בשם מעלות רומזות בששה מצות שהמלך מצווה בהן והב׳ מהן פרטיות במלך מלך בחינת המלכות לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים וכסף והזהב לא ירבה לו מאד שדיינים אלה לימס כעיקר דייני וחכמי ישראל לכך אמר בהם מכריז לפי שהוא פרטי אלו מצד המלכות פן ירום לבבו מאחיו על כן תחת נערה במבין בהכרזה אמנם בג׳ מצות השניות לא תעה משפט לא תכיר פניס לא תקח שוחד׳ אעפ״י שיש להם שייכות עם המלך שצריך במשפט להתנהג ביושר ומשפט הכל אינם פרטיים אלא שהרי גם הדיין מצווה בהן לא תעה משפט לא תכיר פניס ולא תקח שוחד ע״כ ולא הזכיר הכרזה מרביעית והילך אלא אמר ברביעית׳ לא תעה משפט בחמשית לא תכיר פני׳ בששית ולא תקח שוחד וז״ש וכן הוא לו׳ מזה ומזה אל מקום השבת שהכרזות המזכרות והזירוזים הנז׳ מלא תכיר פניס ולא תקח שוחד׳ כהיו בכסא׳ ידות לו ובאותם הידות מזה ומזה מעין זרוזים פרטיי׳ למלך ומזה ג״כ זרוזים כוללים לו׳ ולשאר הדייני׳ לאמר הכל לזרזו אל מקום השבת להעמיד על הלחת בשבתו במקום ישיבתו׳ וראשר לדון וכן הוא ל׳ וידות מזה ומזה אל מקום השבת חוזר לדרש המאמר לאמר שלא׳ שהיה עשוי הכסא הזה כדמות מרכבתו של מי שלא׳ והיה העולם ועלה קלי׳ וכן הוא לו׳ וידות מזה ומזה אל מקום השבת כדמסיק בא׳ ויסב אמר לו דע לפני מי אתה יושב לפני מי שאמר והיה העולם שכיון שתחילת המאמר שהוא דמות כסא הכבוד על מעלה הנה בשבתו במקום מושבו הוא עומד לפני מי שאמר והיה העולם ובמ״ש העומד על הרקיע השביעי וז״ש וכן הוא לו׳ מזה ומזה אל מקום השבת בשבתו לא ליסב הו׳ לו דע לפני מי אתה יושב לפני מי שאמר והיה העולם מהטעם שפירשנו שהוא מקום מכיון לרקיע שביעי שבו כב יכול יושב לפני מי שאמר והיה העולם למדנו מזה המאמר שלו׳ כסא שן גדול תיבת גדול לימו אחר לא אל השן ולא לכסא אלא שן בדמות כסא גדול שלמי שה׳ והיה העולם:

ששים מעלות לכסא כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג וחולק על רש״י ז״ל שפי׳ שרלש העגול למושב המלך והוא מפרש רלש עגול בלוח שלאחוריו במקום הלוח רלש עגול להסמך בו לאחריו עד רלשו׳ וכן מהרי״ל ז״ל כהרלב״ג שרלש עגול אחוז מלאחרי הכסא ואין ספק שהיה מעשה הכסא רומז אל דברים מדעיים והנה אולי הוא שהכסא רומז למלכותו ורלש עגול על הדמיים שהם כדוריים לו׳ כי מן הדמיים המלכותו׳ והיו לו שתי ידות לרמוז שהמשפט היה על כי התורה לא התורה שבכתב ולא התורה שבעל פה והיו שם שני אריות לרמוז שבניו ישראל והדמיים מפרשי התורה מלריות גברו בהכמתם והיו לכסא שם מעלות ושני אריות בכל מעלה שם י״ב אריות במעלות להעיד על י״ב שבטי יה וכמו שהיו בלמוד בשם שורות ושני שבטים בכל שורה כן היו שם מעלות ושני אריות בכל שורה ע״כ ודומה ג״כ למדרש אסתר הנז״ל׳ ולע״ד׳ מה שכתב בפסוק כסה בה״ל אמרתי לזכור בפסוק הקודם ממאמר חז״ל שהכסא הזה היה מעין ודוגמת כס יה והנו כס״ה כ״ס ה׳ רומז לתלכות שמים שעלמה יושב עליו׳ ולפי שהוא יושב מושב אלהים וכסא ה׳ על כן היו אלל שתי הידות שני אריות כדי שלא יסמך אלל הידות כשהוא כן אבל יהיו האריות שניהו לנגד עיניו והיו שוגים כדי שיראה ידאה גדולה מאריה שולג ואעפ״י שהו׳ מזהב וזהו ושנים אריות אלל הידות כדי שיסב במורא ביראה ואמר ושנים אריו׳ מוכרת היה אלו להיות ושני אריות סמוך אבל כיון אל הנזכר לו׳ ושנים אלה אעפ״י שהיו עשויים מדומים ע״ז תנועת אריות ושאנתם היה להם עשיים בהתנלות להשמיע קול שאגה כאמור:

ושנים עשר אריים כו׳׳ ולע״ד׳ לדקדק לשון לא נעשו כן לכל ממלכות דהי״לל לא נעשה כן בכל הממלכות ולמה תלה כן בממלכות ולא במלכים לו׳ לא נעשה כן לכל המלכי׳ ולא הכוונה להתפארת הכסא ההוא הי״לל לא נעשה כמוהו מהי לא נעשה כן׳ וראה כי להיות הכסא ההוא מעשה ומפואר מאד במהותו גם בדמותו בצלם ודמות כסא אלהים עשוי כנז״ל מחז״ל בפסוק ויעש המלך וכו׳ נתחייב מכל זה כי לא כל ממלכה וממלכה זוכה להעשיה מלכה בכסא הזה רק תהיה ממלכה שפלה בין הממלכות אבל צריך שתהיה ממלכה עליונה בכיפה קומוזפ״ר׳ עוזר כנז״ל בפסוק ויעש שלמה כסא שן גדול שבקש להשוריש לשבח ולא הניחוהו ולכך עשה לו כסא מלכותו מלכתו כתיב ויסב עליו׳ זה רוצה לו׳ שאמר כאן לא נעשה כן על הדמות הזה ומזוכת ורמזי׳ אלה שילות לכל ממלכות אלא לממלכה גדולה עליונה בעולם כנגד כדגמר לא לכל ממלכו׳ ולחשדים יוכיח אלא הניחוהו לשבח עליו׳ ז״ש לא נעשה לשם המזו בו כל ממלכו׳ והיינו דלא כתיב לא נעש׳

וכל כלי משקה המלך שלמה כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל:

כי אני תרשיש כו׳ עיין רש״י ז״ל וכת׳ וכן הביא הרד״ק ז״ל והיסיף וכן הרלב״ג ז״ל וכן הבי׳ מהרי״ל ז״ל ובשם הנוגריים פי׳ שנהבים פנינים והם אלג״הר בלשון ערבי וקופים הם העצים לדומים קולבי״ם בלעז׳ ותוכיים הם עוף הנקרא בערבי אל מע״בר (והיום נראה שקורין אותו אל עמב״לר) ולו׳ כי אני תרשיש הוא לאת טעם לפיזור הרב הזה שהיה עושה אפי׳ כלי המשקה כולם וכלכלי בית יער הלבנון זהב שלמה לא היה מושם פן ימוש ידו לזה ל׳ כי אני תרשיש כו׳ והיתה מביאה לו זהב מדובה לאין חקר׳ ואמר כי הלבי הזה זולת אני אשר לאופיר כי אופיר הוא בשוף ארץ כוש למדרם בתוך ביאות הנקרא אביסי״ל קרוב לארץ שבא׳ על הים הסובב את כל הארץ הנקרא אוקיינוס אבל דרומי מדרמי אבל תרשיש הוא בחלק הישוב הדרומי הנק׳ גפרי״ל׳ ותרשיש היא המדינה הנק׳ קארט״נו והיוס קורין לזה תוני״ס והיא על הים ההולך בארמצע הארץ מיל״ו טרי״נו וקראו התורה יס הגדול שהוא יס אחר אלא אוקיינוס ובין תרשיש לאופיר מרחק גדול והתלאות ימים והנה שלמה היה שולח בחברת חירם אלוף אניה זו להיות לנעי חירם יולעי

רשי

אין כסף לא נחשב׳ אין כסף בהחד מהם כי לא נחשב: גו׳ תרשיש׳ ספינות אפריקא׳: שנהבי׳ וקפי׳ ותוכיי׳: שן דפיל וקופין וטווסין: ונשק

רלבג

שנהבים׳ הם שני הפיל הגדולים אשר מהם יהיה מה שישתמשו ממנו בחלאכה וזה״ל בלע״ז: וקופים׳ הם שיח״ים בלע״ז: ותוכיים הם פאוו״ם בלע״ז: ונשק

בלי יקר

היס לאנשי אניות והיו נוסעות יחדיו אניות חדש עם אניות שלמה ע״ה מלבד ולכן יחזקאל בקינת צור אמר אניות תרשיש סחוריך וכו׳ ולו׳ תרשיש סוחרתך כו׳ למנס הנוסעות לאופיר היו נוסעו׳ מעציון גבר עיר כבשה שלמה ע״ה ילמר בהני תרשיש אחת לשלש שנים תבא כו׳ לא מפני לורך הדרך כי אם בעבור שהיו מתעכבים שם לשחור׳ שנה אחת תמימה והיו ח״כ הולכים במקלת השנה הלחת ויושבים שם שנה אחת תמימה לקנו׳ הסחורות הנזכרו׳ והב וקופים ותוכיי׳ שנהבי׳ ובהתחלת השנה השלישית ישובו הנה׳ ולמנס מה שנא׳ ביהושפט שעשה אניות תרשיש ללכת לאופירה ולא הלך כי נשברו האניות בעציון גבר אין הכוונה שהיו האניות ללכה תרשיש כי הכתוב א׳ ללכת לאופירה אבל קראם אניות תרשיש מפני הבניתם שהיו נעשות כמו האניות הנעשות בתרשיש וכל האניות הנעשות בזאתו התבנית בכל מקום שיהיו יקראו אניות תרשיש כמאמר הכנים ואניות תרשיש בתרשישה וכו׳ ולמנס מ״ש בדברי הימים ביהושפט עם אחזיה מלך ישראל ויחברהו עמו לעשות אניות ללכת תרשיש ויעשו אניות בעציון גבר ולמר ויסב׳ האניות ולא עברו ללכת לתרשיש הוא קשה עד מאד כי הנה עציון גבר העידו הכתוב שהיה על שפת ים סוף ותרשיש היא בים הגדול באמצע הארץ שהוא מצוי בלי ספק בים הגדול ועובר באמצע הארץ היא דרך ים׳ ולא היה ח״כ לאפשר שמעציון גבר ילכו לעבר אין לים סוף מוצא אלא הים הגדול העובר באמצע הארץ ואולי עשה עזרא כמה שמלא כתוב שעשה יהושפט אניות תרשיש בחשבו שהיו האניות ההם ללכת לתרשיש ולזמו כן כי הם היו ללכת לאופירה ועל תבניתם לאמר אניות תרשיש וא״כ הוא טעות ביד עזרא הסופר ולמר שהאניות שזכר בד״ה הם לאחרו׳ ויהושפט עשה אניות ללכת לאופירה כמו שנזכר כאן ואניות אחרות ללכת תרשיש כמו שזכר בדברי הימים׳ מה שהוא בלתי מתיישב אצלי׳ וראוי שנא׳ בהתר ספק זה שעם היות שבין שני הימים הלה ים מרחק גדול מהארץ באופן שלא יוכלו לעבור מים אלו׳ כי אם בינשה הוא לנהר גילוס שני זרועות האחד ההולך לים סוף והשני עובר במצרים לאלכסנדרייה ונכנס בים ועובר באמצע הארץ הנקרא מי״ דיי טרי״נו והנה יהושפט והמזיהו לפי שהיה להם מלחמה עם מלך צור ולא יכלו לעלות האניות מצור לתרשיש שהוא הדרך היותר כמו שהיה עושה שלמה חשבו לעשות האניות בעציון גבר כי לא היה להם חוף אחר בים אמצעי מוכן לזה ושילכו דרך גילוס ומחמנו יכנסו לים העובר באמצע הארץ באלכסנדרי׳ ללכת מסס לתרשיש ולא יכלו האניות לעבור בנהר כולס ונשברו בו ולזה ח״ו׳ ויעבדו האניות ולא עברו ללכת תרשישה זהו מה שראוי שנא׳ בפי׳ הפסוקים מסכים לאמת כפי יהושפט הרלות ומהלכי הימים וכפי סגנון הספור׳ והמפרשים לא הרגישו בכל זה הדבר כלל ע״כ׳ ולע״ד׳ לדקדק על דבריו שאמר שנעשו בעציון גבר האניות והעבירום בגילוס להוציאם לחוף ים׳ מלכי תרשיש לא בלמ״ד׳ ועוד שהיה לו לדקדק ולו׳ לחכמה ולעושר כמו שקדמה לחכמה וגם שהדבר המתודע ראוי לאו׳ בחמרונה׳ ונראה שכתוב הזה לא ספר מה שהיה בסוף בפועל שהיה עשיר רק דבר הכתוב בהיה בכח בשעת פסיקת הגדולה לשלמה בעת הבריון לו בעת שאל מה אתן לך כנז״ל בתחילת מלכים בשאלו חכמה הבטיחו ה׳ לו׳ גם אשר לא שאלת וכו׳ גם עושר וכו׳ שכשהקב״ה פסק לו גדולה היתה פסיקת גדולה כוללת לעושר ולחכמה וז״ש ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ כשנתן לו הש״ת גדולה שהיה בלתה הגדולה מהחכמה שיעוד מפסיק לעושר ולחכמה וזה מורה הלמ״ד כי אם לאמר בעושר ובחכמה היה מובן שדבר הכתו׳ לאמר שנתגדל בפועל בעושר וחכמה ויוכיח כן הכתוב השלישי דסמיך ליה והמה מביאים כו׳ שראיה שדבר בעוד שהם מביאים שהוא השנת העושר מהחכמה יחדיו׳ ולא אמר והמה הביאו כו׳ ולא על פי שלין זה מהגדת כדלי להכריע כי הפסוקים דברו בדבר שהתמיד עד יום מותו שהתמיד היו

כל

ונסק · כלי זיין: אלף ושבע מאות רכב · ובדברי הימים כתו' אלף וארבע מאות ואומר אני אלף ול' מאת בערי הרכב היו והשלם מאות עם המלך בירושלם וכך פירושו בדברי הימים וינחם בערי הר' ועם המלך היה עוד רכב אחד בירוש' וכא' כך פירושו וינחם בערי הרכב ועם המלך היו מקצתן מירושלם: וינחם · וינהם כאבנים · ולמעלה הוא אומר למאומה רבותי' פירשו כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה: ומולא הסוסי' אשר לשלמה · היה ממצרים: ומקוה · אסיפת סוחרי הסוסים במצרים סחרי המלך שלמ' היו קונין אותם במחיר ממצרי' מן המלך שלא יוצי' אדם סוס ומשם אלא על ידם כך שמעתי ולכך נקוד על ומקו' טעם זקף גדול לומר שהתיב' עומדת בעצמ' ואינה דביקה לאחריהם: וסוס בחמשים ומאה · למדנו שהמרכבה בארבעה סוסים וכן בדברים הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם: בידם · של סוחרי שלמה יוצאים ממצרים: ואת

רלבג

ונסק · הם כלי זין: ויהי לו אלף וארבע מאות רכב · הנה כתוב בדברי הימים בזה המקום ארבעת אלפים אוריות סוסים ובמה שקדם כתוב ארבעים אלף אורות סוסים למרכבו וכבר התרצו הספק הזה במה שקדם בשאמרנו שמה ארבעים אלף היו ארבעת אלפים שהיו בהם סוסים ומרכבות ובשאר היו בהם סוסי' בלא מרכבות אם כן היו לו ארבעת אלפים רכב לכל הפחו' ואיך אחר פה שהיו לו אלף וארבע מאות רכב לבד והנראה בעיני שאלו האלף וארבע מאות רכב אסף אות' שלמה ממקומו' רבים לבחור היותר נבחרים ואולי אספם מהסוסים שהיו מביאים לו לחנותות כי הם היו נבחרים בלי ספק ואלו היו הנבחרים שבמרכבות אשר לשלמה והנחה אותם בערי הרכב אשר לו שהיו בהם אורות לבלבלם שם וקצתם השאיר עם המלך בירושלם כדי שיהיו יותר קרובי' אליו: ומולא הסוסים אשר לשלמה ממצרים · זה שב לפי מה שאחשב אל מה שזכר למעלה והיה מביאים לו מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושאר הדברים שזכר שהיו נתנים לשלמה מדי שנה בשנה והראינו ומולא הסוסים ממצרים היה גם כן לשלמה ר"ל שכל מי שהיה מוליא סוס ממצרי' לא יצא סוס כי אם ברשות המלך והיה נתן פרעה דינו בזה הענין לשלמה: ומקוה סוחרי המלך יקחו מקוה במחיר · הנה הראוי במקוה בגדי שש כי כמו שהחוט יקרא תקוה כן יקרא הנאדג מהחוטין מקוה והנה היו במצרים בגדי פשתן תשובים מאד כמו שנתפרסם והנה לא היו מוליאים אותם אלא ברשו' המלך ואותו הכח נתן פרעה לשלמה ולדוד המלא הסוסי' והשם במצרי' לא יהיה האדם רשאי לרכוב על סוס או ללבוש בגדי שש אם לא ברשו' המלך כדי שיוכר בין השרי' ובין העבדים והנה הראוי בזה כי מולא הסוסים ממצרים ומולא המקוה הכל היה לשלמה וזכר כי סוחרי המלך שלמה היו לוקחים מקוה במחיר מעם מצרים כי המולא היה לשלמה ולזה היו הראוים להוליאו משם קונין אותו משוחרי המלך ומזה היה מוציא תועלת רב לשלמה ר"ל מהסוסים והמקוה כי סוחרי המלך היו קונין זה המולא ממנו בסך רב לסוחרי ולמקוה והנה קצר המאמר כי סוחרי המלך היו גם כן לוקחים הסוסים שם ומידם יקחום כל מי שיהיו להוליאם מוליאים: ותעלה ותצא מרכבה ממצרים · ר"ל כי בהעלות המרכבה ממצרים לארץ ישראל והולאתה יתנו שם מאות כסף לשלמה ובמולא הסוס יתנו תשעים ומאה כסף כי המרכבה ארבעה סוסים וכן מה שיוליאו מהסוסים למלכי החתים ולמלכי ארם היו מוליאים אותם בדרשת סוחרי המלך והם היו לוקחים זה הסך מהם לסוס ולרכב · ואפשר שלא שהראון באחרו ומקוה כי מולא הסוסים אשר לשלמה ממצרים היה מביא ממנו גם כן מקוה לשלמה והם בגדי שש שהם בגדי מלכות וזה כי סוחרי המלך היו לוקחי' מקוה במחיר מה שראוי שיותן לשלמה מן המולא והסך שהיה ראוי לשלמה מהמולא הוא שש מאות כסף לרכב ומאה וחמשים לסוס · ואפשר גם כן שיהיה הראון באחרו וכן לכל מלכי החתים ומלכי ארם בידם יוציאו כי מה שיצא מארצם היה נתן המולא לשלמה ויד סוחרי המלך ובדרשותם היו מוליאים היולא משם: והמלך

ה' וְכָל־הָאָרֶץ מְבַקְּשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים בְּלִבּוֹ: כה וְהֵמָּה מְבִיאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת וּנְשֶׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה: כ' וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת רֶכֶב וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיַּנִּחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם: כ' וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלִַם כָּאֲבָנִים וְאֶת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב: כ' וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה סֹחֲרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ מִקְוֵה בְּמִחִיר: כ' וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל־מַלְכֵי הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֹצִיאוּ: והמלך

וְכָל־דַּיְרֵי אַרְעָא בָּעַן לְמֵיחֲזֵי יַת סָבַר אַפֵּי שְׁלֹמֹה לְמִשְׁמַע יַת חוּכְמָתֵיהּ דִּיהַב יְיָ בְּלִבֵּיהּ: וְאִינוּן מַיְיתַן גְּבַר קוּרְבָּנֵיהּ מָנֵי כַסְפָּא וּמָנֵי דַּהֲבָא וּלְבוּשִׁין וּמָנֵי זֵינָא וּבוּסְמָנִין סוּסְוָן וְכוֹדַנְוָן גְּזֵירַת שְׁנָא בְּשְׁנָא: וְכַנֵּשׁ שְׁלֹמֹה רְתִיכִין וּפָרְשִׁין וַהֲווֹ לֵיהּ אֶלֶף וְאַרְבַּע מְאָה רְתִיכִין וּתְרֵי עֲשַׂר אַלְפִין פָּרְשִׁין וְאַשְׁרִינוּן בְּקִירְוֵי רְתִיכְיָא בַּר מִדַּהֲווּ עִם מַלְכָּא בִּירוּשְׁלֵם: וְיָהֵב מַלְכָּא יַת כַּסְפָּא בִּירוּשְׁלֵם כְּאַבְנַיָּא וְיַת אַרְזָא יְהַב כְּשִׁקְמַיָּא דְּבִשְׁפֵלְתָּא לְסַגִּי: וּמִתַּפְּקִין סוּסְוָתָא דְּלִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה תַּגְרֵי מַלְכָּא זַבְנִין מִקְוֵה בְּדָמִין: וְסַלְקָא וּנְפַקָּא רְתִיכָא מִמִּצְרַיִם בְּשִׁית מְאָה כַּסְפָּא וְסוּסְוָתָא בְּמְאָה וְחַמְשִׁין וְכֵן לְכָל מַלְכֵי חִיתָאֵי וּמַלְכֵי אֲרָם בְּרַעוּתְהוֹן נַפְּקִין: ומלכא

ויכחס בערי הרכב ועם המלך בירושלם · ויכחס מבניין הפיעל כמו אשר הנחני בדרך אמת ובדברי הימים ויכיחם מן הכיח ויוכלן תרגם בעכיין ויכח' ואשרינון ויש לפרש כמשמעו אחרי שהספס כלם בירושלם הנח' אותם בערי הרכב שיהיו שם ונשארו מהם עם המלך בירושלם ויונתן תרג' בר מדהוו עם מלכ' בירושלם פי' אלה היו בערי הרכב מלבד אותם שהיו עם המלך בירושלם ועל כן נקראו ערי הרכב שהיו שם הסוסים והמרכבות: כאבנים · על דרך גוזמא והפלגה מרוב הכסף שהיה בירושלם · ובדרש כאבנים ולא היו נגנבות אמר רבי יוסי אבני עשר אמות ואבני שמ' אמו' היו: ומולא הסוסים ת"י הפסוק כן ומתפקין סוסוותא די לשלמה ממצרים ומקוה תגרי מלכא זבנין מקוה לדדין · וי"מ מקוה מענין תקות חוט השני כלומר שני דברים אלה היו בהיו לשלמ' ממצרים הסוסים וחוט הפשתן כי הוא המשובח בארץ מצרים כמו שכתוב שש ברקמה ממצרי' חטובות אמון מצרים ואותן הדברי' היו לוקחין סוחרי המלך במצרים במחיר דברים אחרים שהיו מביאין מירושלם למצרים ואדוני אבי ז"ל פיר"כי פרע' נתן לשלמה מולא הסוסים והוא כי לא יוציאו ממצרים סוסים אלא ברשות המלך ונוחנין המוליאי' למלך דמים בהולאת הסוסים ואותו המולא נתן פרעה לשלמה ושלמה היה מוכר אותו לסוחרי' לשנה במחיר ידוע היו לוקחין מהמלך מקוה המולא כלומר קנין כל המולא ביחד והם היו במצרים והיו לוקחין מחי' המולא על יד כמו שהיו מוליאין מלכי הארץ הסוסים ממצרים וזהו שאמר בידם יוציאו כי מלכי החתים ומלכי ארם שהיו מוליאין ממצרים על ידי סוחרי המלך היו מוליאין: בידם · כמו ברשותם כמו ויקח את כל אחינו ומילו וכ"תי ביד' ברעותהון ברלונם וברשותם: וסוס בחמשים ומאה · מכאן למדנו שהמרכבה ארבעה סוסים: כעיס

כל מלכי הארץ מבקשים פניו וכו' והמה מביאים איש מנחתו כו' · עוד אפשר בהבנת הכתוב באומרו ויגדל המלך שלמה כי הב"ה חכמתה לחכימין ובלי ספק שאילו לא היתה בו הכנה מכל האדם להשיג החכמה לא נתחכ' מכל האדם ולא ויגדל המלך שלמ' ר"ל שהיתה בעצמו כשנמלך למלך מהעושר אשר הניח לו דוד אביו וגם מחכמה וחריפות מעבעי הדך יותר מכל מלכי הארץ וכשבאו מלכי הארץ לבקש פניו היה מלך החכמה האלהית לא מלך החכמה אשר בו מטוב טעמו ז"ם וכל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו אשר נתן לו אלהים בלבו שלותה החכמה האלהית הם מבקשים ולהקביל אותה באים וז"ם את פני שלמה כי פני דייקא שזהו סגולת הקבל' האדם פני רבו או גדול בחכמה כהקבלת פני שכינה וזהו מבקשים את פני שלמה לשמוע חכמתו וכו' והמה מביאים איש מנחתו כי לא יבאו פניו ריקם כדאות פני אלהים אשר בלבו נתן חכמ' ודעת ותבונה והיא הכח האלהי אשר בקרבו הנותן לו חכמה ובינה:

וכל הארץ כו' והמה מביאים כו' רש"י ז"ל ונסק הם כלי זיין וכמ"ש מיני זיינא · וכן הרלב"ג ז"ל · ומהרי"ל ז"ל ספר הכתוב שמלבד השלימות אשר קנה מהחכמה קנה העושר על ידה כי כל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמוע חכמתו ומפני זה היו מביאים לו איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב כו' ונסק שהם כלי זין מידי שנה בשנה עד כאן · ולע"ד מה שזכרתי לך בפסוק הקודם נכון בדקדוק את פני שלמה הקבלת פניו ממש כי חכמת אדם תאיר פניו בזהר הסכינה והיה זה מלך החכמה האלהית אשר בלבו כי אותה הם מבקשים אשר אין להם חלק ממנה · ואמר עוד כי לא המלכים לבדם באים אליו כמספר המלכים ליכנע לגדול ממנו בהניח לו השורה אלא כל הארץ אפי' היחידים כל הארץ יחדיו הקטנים עם הגדולים מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו ולהיות המבוקש את פני שלמה להשגת החכמה לעומת זה לא היו שולחים המנחה קודם כי אם לפניו לכפר פניו במנחה ההולכת לפניהם ולא אחרי בואם כמנהג שרואים פני השר וגדול ואחר כך שולחים המנחה על ידי המשרתים אבל אלו לא עשו כן אלא והמה מביאים איש מנחתו הוא בעצמו כדי שבאמצעות הבאת המנחה יקבלו פניו של שלמה וישמעו דבר מחכמתו כי מלה מפיו בשלש וכת"י וכל הארץ וכל דיירי הארעא ולא תרגם וכל מלכי הארעא כי כל הכלל קטנים וגדולים היו באים יחדיו:

ויאסוף שלמה וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל אחרי שזכר העושר רב שהיה לו עם החכמה זכר עוד שהיה לו מהגבורה מלד הרכב ופרשים י"ב אלף שהיו עם המלך תמיד ואפי' בעת שלום ושלוה כדי שתפול אימתה ופחד על כל המלכי' בראותם סך הרכב אלף וארבע מאות וי"ב אלף מהפרשים ומ"ש את הרכב ואת הפרשים בירושלם ע"כ · ולע"ד לפי שהזכיר השלש עבירות שנכשל בהם האחת שהרבה לו כסף וזהב ומלד ובניה שהרבה לו סוסים ויאסוף שלמה רכב והשלישית הרבה לו נשים והמלך שלמה אהב נשים וכו' ועל כן כתב ויאסוף שלמה רכב ולא אמר המלך שלמה הסיר לו תיבת המלכות · ואחר כך ועם המלך שהם ת' ית' ובירושלם עיר הקדש' את המלכה וכו' ומה ועם המלך בירושלם היתכן שעם המלך שהם ת' ית' ובירושלם עיר הקדש'

ומקוה ל"כ כתי הי' בתקוחי' ותיכון בהתי' סוסו' וכ"כ ת"ל וא' ולתקוה הים

כלי יקר

סלה יעשה כזאת לעבור על מצות לעיניו ימרה את פיו · ואם יקשה לך מו' בעון רבו הנשים לשון והמלך שלמה אהב נשים וכו' שהזכיר והמלך הטעם בזה לפי שבראותה העבירה והעש"י שהיה המורה משלשתן הזכירו בלשון כבוד וא' והמלך לפי שכיון בה לש"ם כמו שנזכיר בהמרו דבר שלמ' להבבה בש"ד וכן בענין העושר פנה אליו מתחילה לענין המקרא וגם המה מביאים לו מנחה והוא מוכרח להתעבר ממולא כי לא יביא המנחה לחור · אינגם בהרבות סוסים הגדיל ההשמה ולזה ה' בו ויאסוף שלמה רכב ופרשים בלשון הדיוט:

ויתן המלך את הכסף וכו' כאבנים ולא היו נגנבות לא ר' יוסי לאבני עשר אמות ואבני שיש · רבב"י אמר אפילו משקלות שהיו בימי שלמה של זהב יצד כתן · וכן הביא הרד"ק ז"ל והוא אמר שהוא דרך גזומה שמגזים הכתוב ובמדרש הז"ל ר' אחא רמי כאבנים ולמעלה הוא או' לא נחשב בימי שלמה למאומה כאן קודם שנשא בת פרעה כאן לאחר שנשא את בת פרעה · ע"כ וכן הביא רש"י ז"ל · ולע"ד אן שהתנאים האלה חולקים ראיני לו' שסברת ר' יוסי היה שהיה הזה מסל שלמה ונתנו כאבנים גדולות בראש כל חומות לראותו את עושר כבוד מלכותו למנם רבב"י ע"ה חולק וסובר שהבנת הכתוב לו' שבשלמה היה סיבה שהעשירו כל כלל ישראל וז"ש שהמשקלות בימי שלמה היו של זהב שהיו כולם עשירים · והמאמר של רבי יצחק שאמר כאן קודם שנשא את בת פרעה סובר כרבב"י שויתן את הכסף כאבנים שלא היה נחשב לכלום אלא כאבנים ומשום הכי מקשה דהה כתיב לין נחשב למאומה וכאן אמר שכבר היה לו חשיבו' כאבנים ואפשר דפרכתו היא הלא נפרש כאבנים כסדקת של עשר אמות תהיה הקושיא יותר חזקה דיין דנתנם כאבנים לגדולה ומעלה אלמא אחשיבו · ובמאי דמסני כאן קודם שנשא את בת פרעה שהיה לו חשיבות קלת אבל כשנשא את בת פרעה לא נחשב למאומה ואפשר לכתב בהיכך דקודם שנשא לא היה נחשב למאומה וכשנשא את בת פרעה מהעונש בתמעטה העושר ונחשב כאבנים והראשון עיקר כפי הפשט והפי' הפני כפי סדר הפסוקים שקדם פ' למאומה לכסיף כאבנים · ולמדנו בפי' הפסוק כאבנים שאין להם חשיבות ויגיד עליו דעו כדמסיק ואת הארזים כשקמים דלרבי יוסי ק"ק דלא שייך גבי ארזים לפרש כמו שפתר גבי כאבנים בני עשר אמות אבל לשון ויתן דייק טפי לרבי יוסי דאו' ויתן משמע שהיו נתונות שם מלא המלך לתפארת · ומהרי"ל ז"ל פי' שפסוק זה נמשך מהקודם שלהיות עם המלך ר"ב אלף פרשים רבה המשא ומתן שם בהם ויגדל הריוח עד שהעשירו יושבי ירושלם וזהו ויתן את הכסף בירושלם כאבנים ואבני הארזים שהעשירו ורלו לעשות בניינים מפוארים כבנין שלמה ע"ה:

ומוצא הסוסים כו' ותעלה כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל הביא כדברי הם ותמה איך יהיה המכס ק"ן לסוס שהשקל הוא מלא אוקיה ויהיו לה כן שבה ליטר' וחצי של כסף סוס חמשים דוקא"ם והוא סכום גדול מלבד דמי הסוס עצמו והוסיף בשם אחרים שפי' מקוה על הסוסים שהם שם מפתחה למקוה המים ולמקוה הסוסים רוצה לו' קבוצם שלמר הכתוב שהיו מוליאים ממצרים בקנין גדול וכי היו מוליאי' סוסים רבים וסוחרי המלך ירחו בעד כל קנין ומקוה סוסים שיוצא מעם מחיר הידוע שזכר · ואפשר הראיתו ליונתן בן עוזיאל

לעשות ולחכמה ירבה שהיה הפשוט ידע לחסיך זהב וכסף כיס וכיבסה ולבנים הבנה טובו' ומרגליות ופנינים ולכל ע"י הנסיה נפלאה · וע"כ וכל הארץ מבקשים וגו' כי כוונת החכמות שנתן לשמוע חכמתו לא היה לחכמת החכמה אלא לשמוע החכמה כדי שיבינו ג"כ לרבות הון ועושר בידיעת החכמה וע"כ פי' הון עניים על זה בהנהגים מנחה לשלמה כדי לשמוע חכמתו כל דבר להתעורר עי"כי חו יראה לעיר ולחכמה שהעושר היה קיום החכמה כי חכמת המכסה בזרע מטל"ב חכמת העושר וע"כ עטרת חכמים עשרם שע"כ דברי חכמים נוחים ז"ם לעושר ולחכמה. מו יראה כלפי שמ"ל בת' שהדרין על פסוק מלך במשפט יעמיד ארץ אם דומה הדיין למלך יעמיד ארץ ופי' רש"י דומה למלך שנקי בטוב הדין ופלא חכמה כמלך זה שהוא עשיר · ובכתובו' דף ק"ג ע"ב ר"ש בן מלך במשפט יעמיד ארץ שאינו נדון לכלום שהוא עשיר ומלך ולחכמה שמתי עליהם אלו בכתוב ובמשפטי הדיינים כי לא נדון לחכיף לשום אדם מנד עשרו ונם ידע להנים לאור משפט ע"י חכמתו הרבה: ויתכון שלמה זנו' כיסר הכתוב שלמה בתחילה מע"פי שהיה לו הרבה סוסים ומה נם כסף רב מאוד עדין לא מצר על לא ירבה יען שהוא לא השתדל להרבות אותם אלא שהיה נשלחים לו מחלכי הארץ סוסים וכסף ועל זה לא הזהירה הקודה אלא שלא יפתל בחיינתו להרבות וע"ז אסף שלמה בירושלם שהיה מסדר אותם כל מין סוס לעינינו אחרים לשחרי' ולבנים ולבנים וכן אדומים ומחוברים כי לא יאה למלך להיות בתרבה אלו מן בהוכני' ם סוס שנים בתרתם ונבולל כי חס סוסים דומים וז"ש ויאסוף שלמה רכב ופרשים וגו' והיה מסדל אותם לבדרים ונם לא הנית בירושלי' כל הסוסים אלא כפי הנורך וקנתם במרי הרכב וכן הכסף לא נגנב לכו בשמרו כי לא היה נחשב כי אם כאבנים · אלא שמ"מ לא טוב עשה כיון שהיה לו סוסים הי כפי נדבו חזר ולרח סוסים הנאים מעבר ם ואחרי מקומות אז שבר על לא ירבה לו סוסים וכן הכסף עלה כפעלה לרות מוהב כסף שע"י שהיה מדקדק בסוסים וכן הניתן לתרכבת סוסים שם מאות כסף מזה נראה שהיה מדקדק במחירת שלא להוסיף על המקח וע"כ הולים הכתוב מקח הסוסים שנראה שלא לנורך אלא להודיענו שמתה ענר שלמה על שניהם לא יהנה לו קוסי וכן כסף כי שבילה בגדולת עבירה:

נשים נכריות רבות • שתים רעות עשה בזה אחת שהרבה נשים ואפילו היו מישראל אסור לו להרבות כמו שכתוב ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו כל שכן שהיו נכריות שהטו לבבו אחרי אלהים אחרים והוא בטח בחכמתו ואמר אני ארבה ולא אסור זהו שאמר הגביה אל יתהלל חכם בחכמתו ומה שאמר ואת בת פרעה כי היא היא' תחיל' הקלקלה אף על פי שהיא לא הטתה את לבבו עד שהרב' נשי' נכריות לעת זקנתו והטו את לבבו ולא שעבד ע"ז אלא שהניח נשיו לעבוד ע"ז לאלהי' אחרים אף שהניח אותן לבמות במות בירושלם לע"ז והוא שאמר אז יבנה שלמה שהניח לבמות ולא מיחה בהן: לא תבאו בהם • כמו שכתוב ולא תתחתן בם בחך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך ואע"פי שאמר זה בשבעה גוים הוא הדין לכל שאר אומות אלא לפי שהיו בחיים בארצם הזהירם עליהם אבל אם היה נשיב אותם לדת ישראל לא היה אסור אם היו מתגיירו' אלב שלם לא נחמת ירמה ואהבה ודבר זה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל כמו שכתבנו בפסו' ויאהב שלמ': אכן יטו את לבבכם • בחמ' יטו לבבכם כמו שאומר כי יסיר את בנך מאחרי וי"ת דילמא יטעון ית לבכון: הגרמה

רשי

ואת בת פרעה • אף היא מן הנכריות אלא שהיתה חביבה עליו מכולם מנהה לעצמה וכן ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר אים ועשאל: אז

א ד' פתח
ב'
ג' והס'
ד' והס'
ה'
ו'
ז' והיום הזה תתורגם
ח' פתח
ט'

ומלכא שלמה רחים נשים
בנת עממין סגיאין ית בת פרעה
מואבאן עמונאן אדומאן צידונאן
חיתאן: מן עממיא די אמר יי לבני
ישראל לא תתערבון בהון ואינון לא
יתערבון בכון דילמא יטעון ית לבכון
בתר טעותהון בהון אתרעי שלמה
למרחם: והוא ליה נשין מלכן שבע
מאה ולחינן תלת מאה ואטעיאת
נשוהי ית לביה: והוה לעדן דסיב
שלמה נשוהי אטעיאת ית ליביה
בתר טעות עממיא ולא הות לביה
שלים בדחלתא די אלהיה
כלבא

ואת בת ה' בקריא' וסי' ואת בת היענה דת"כ • וחברו דמ"ת • ואת בת פרעה העלה דד"ה • ערות אשה ובתה לא תגלה: ויטו ד' ופתחין וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ו:

והמלך שלמה אהב נשים וגו' • הנה נגה אותו מפני מדין החחד שה"ל לקח נשים מן הגוים אשר הזהירה התורה שלא נתחתן בם כדי שלא ישו את לבבינו אחרי אלהיהם והנה השני מפני שהרבה לו נשים אשר שלא יטו את לבבינו אחרי אלהיהם ואם תאמר שכבר נאמר בתחשוב שנתגיירו כבר קודם שלקח שלמה הנה עם כל זה לא היה נמלט מהגמות כי בת פרעה היתה אסורה לבא בקהל יי' גם אחר שנתגיירה כי דור שלישי לבא בקהל יי' והעמונית ומואבית הם גם כן מעם שאינו באים לבא בקהל שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי' ואע"פ שנקבותיהם לא נאסרו לבא בקהל כמו שבארנו שם הנה לא היה ראוי לחלך שיבא בהן כי הזרע שיהיה לו מהן אי אפשר שיהיה שלם מאד אחר שהיא מרוחק וכבר היה ראוי לשלמה שיזקדק מאד שיהיה זרעו שלם עם יי' כדי שיתקיים לו הבטחת שבועת השם לדוד אביו להתקיים לו המלוך' תמיד אם ישמרו בניו תורתו הלא תראה שרחבעם היה בן עמונית ועשה הרע בעיני יי' ועוד כי מפני שהניח שלמה את נשיו לעבוד אלהיהן הרי הן כאילו לא נתגיירו • והנה אמ' ואת בת פרעה מלך מצרים לפי שבה נשה יותר מדרכי התורה מאשר נשיו הנכריות שלא לפנות בבנודו ולא הזכיר הלא רחבע' והוא המובחר שבהם למלך וגם הוא עשה הרע בעיני ה' ומ"ש נשיו את לבבו אחרי אלהיהם שהיה מעלים עין מהם ולא היה מוחה בהן: ולע"דן שמולן היו הלף ולא יתחייב שיבוא עליהן הבל היו שרות אלא שהיו מתמעטות ומתרחקות ולבטול אותם אם יראה ואולי לא בשלישי ומ"ש שרות שהיו שרות אצלו ומלכו' הבל נשים בבית אביהן היו שרות ומיוחסות בנות מלכי' ביקרותיו שבע מאות ופילגשים הביאנו נשים אסופות שלש מאות ומ"ש שם שהיה מלכות אין לו עסק בזה כי שר הסרים קדם ומ"שיטו נשיו את לבו לא שנטו אותו אחר ע"ה אלילה שהרי כתוב בסמוך ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים מכלל דקודם זקנתו לא נטה לבו אם כן על כרחינו שיו את לבו הייני שהיה לבו מתחילה תמים עם ה' אלהיו ובאחר פונה אל נוני תעמוני בשר ודם נשיו הטו את לבבו ומה בלבו אליהן ואל אהבתם ונטה מאהבת ה' אלא מה אל אהבתו וז"ש ויטו נשיו את לבו:

ויהי לעת זקנת שלמה וכו' ה"ר יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי מקראות נתגלו טעמי ונכסל בהם בהבל העולם שנ' נשי' הטו את שלמ' נשי' ולא ארבה לו נשים ולא יסור לבבו אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב ויהי לעת זקנתו שלמ' נשי' הטו את לבבו ולא ארבה לו נשים ולא יסור לבבו אמר שלמה אני ארבה ולא אסיר וכתיב ולא אסיר מרכבה ממצרים ה"ר יהושע בן לוי עלתה

שלא תרגם אלא מקום והניחה כמות שהיא ירחה לו מקום שם מקום שמוסי' ויזכיר הכתוב שמונה הסוסים היו מבני מקומות ממצרים ומקום גם כן היה המולא והודיע שמקום היו רוכה לו' ממקום היו לוקחים מקום במחיר ודמים יקרים ומכם גדול הסוסים כי לשון מחיר מורה על דמים יקרים ככתוב ולא הביאת במחיריהם והמחיר הנזכר הוא המכם הרב שהיו נותנים לבעלים מהרן • המכם ממצרים להיות פרעה תמיד לא היה נותן שלמה ממחיר כי אם הוא שלת הדרך לבד והמלוה והניזר היה לשלמה וחמשים סוסים שם מאות כסף וזהו לו' ותעלה המרכבה ממצרים שם מאה כסף לשלמה וחמשים סוסים כי היה לכל סוס ארבעה כסף ולא יותר עד שהיו מלכי החתיים ומלכי ארם היו מוציאים ג"כ ממצרים סוסים ביד סוחרי המלך לפי שלא היו מתנים מכם כי אם ההולמה לבד ולפי זה לו' וסוס בחמשים ומאה לין פירושו ק"ן שקלים כי אם סוס מאה וחמשים וסוסים ותהיה בית החמשים ומאה כבית בלא יוכלו יגעו בלבושיהם וכ"ז להודיע שהיה הרבוי מהסוסים לשלמה בהוצאת מוצע' ע"כ וק"ק לפי' זה כי למה יכלול פיזור ק"ן סוסים בשם מאות כסף ולמה לא דבר הפסוק בביזור והוצאת סוס אחד כי הוא ד' ארבעה כסף וק"ן סוסים לימו מספר וסך נהוג כדי בנין' שהודיע הביזור של כסף בסוף הנז' • ועוד קשה דפתח במרכבה יהיה לו ליתן סך הביזור בה אם שם עשר כסף כי המרכבה ארבעים סוסים היא וכתיב במרכב' וסיים בסוס במאה וחמשים והוא בוחן • ומבני וסוס וסוסים מהם וחמשים מלא מלבד יתור הבי"ת של במאה כמו שהרגיש מהרי"ל עמנו • ולע"ד דן פרש"י ז"ל עיירר גם כי' המתרגם בתיבת מקום שם המקום קום ומ"ש לשמוש כמו שהבין מהרי"ל ז"ל וכן הביא בפסיקי' הרד"ק ז"ל דברי המתרג' ואלה הפסוקים יתפרשו לדעת המתרגם כדרש"ז ז"ל שהמרכבה בשם מאות כסף לפי שהיא ארבע' סוסים וסוס בך"ן כי כך עולה הסך לערך המרכבה וכן ת"י פלו' וכן לכל מלכי החתים ומלכי ארם בדעותהון נפקין בכין כדרש"ז ז"ל בהוכן שכוונו יתהיו רש"י ז"ל עם המתרגם אולת בהנכת ומקום שבה היה התחלפות בניהם: ולע"ד נראה על פי שיטתו ז"ל בלשון ומולא הסוסי' שהוא מלשון כי יש לכסף מוצא לז"ה ומולא הסוסים הידועים בחשיבות אשר לשלמה כי הוא היה לוקח המובחרים ומקום ר"ל והסיפת סוסים כמו מקום מים שהוא הסיפת מים כך הסיפת סוסי' דהיינו יתר הסוסים המובחרים אחר שבחרו מהם המובחרים והמשובחים למלך יקחו כדי למכרם לעם נכרי אבל לא מהמשובחים שלעם נכרי לא ימשול הסוחרים למכרם שהוא כבגידה במלך שלמה רק המותרים הם הנמכרים על ידם כדמסיק בפסוק והעלה בהופן שהיו אלה המובחרים בייקר מעט מלך הביאותם וז"ש ותעלה ותצא כשל הענין להודיע שעלה השער ונתייקר מעט ותעלה המרכבה ממצרים בשם מאות כסף והסוס עולה בך"ן כי זה ערכו לפי ערך ארבעה בשם מאות כסף וכן בערך היה בעצמו היה יוצא לכל מלכי ארם מאיתם אשר בידם דהיינו בידם של סוחרי שלמה הנז' יוציאו המרכבה בשם מאות וסוס בך"ן כסף והעם"י שהיו מהפחותים והמותרים בידם של סוחרי המלך יוציאו בק"ן כל סוס וכל מרכבה בשם מאות כסף נמצא שהיה שע"ה שהיה לוקח הסוס המובחר אשר היה לו ערך בערך הסוס שלוקחי' מלכי החתי' ומלכי ארם מהסוסי' הגרועים ותעלה שנית אלה יוצא סוס כעין סוסיו במלכי ארם ומלכי החתים כי אין בהם לפי' סוס לתד חשוב מאשר לשלמה ואפשר עוד שהגיד מעלת שלמה שמוצא הסוסים אשר לשלמה היה ממצרים ועל ידי הסוחרים שאינו אין על ידו היו יותר בזול לא כן בהיות על ידי הסוחרים כי הם יקחו מקום לסיפת סוסים במחיר ועכ"ז שהיה לוקח על ידי אחרים ותעלה המרכבה ממצרי' בשם מאות כסף סוסים בחמשים ומאה וכן היה בערך הזה לכל מלכי החתים ומלכי ארם לעפ"י שהמלכי' הנז' בידם ובעצמם יוציאו את המרכבה וסוסים להם בידם ועל ידי עצמם ועכ"ז היה ביוקר וערך

והמלך שלמה מ"ל הקסו את בת פרעה בכלל היתה אלא שהיתה חביבה עליו מכולם מנהה לעצמה וכן ויפקדו מעבדי דוד תשע עשר אים ועשאל כו' וכן הביא רש"י ז"ל ובדברים מובן ג"כ טעם הפסק בבת פרעה ואחר כך חזר לראש לפרש הנשים נכריות שהיו עמונית אדמית ותיות שכיר: ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג וכן מהרי"ל ובדר חטא שלמה בנ' נדרים הלחד הבד כשיר רוצה לו' להבה יתירה עזה כמות והשני היותה נכריות מאשר מנעם הכתוב מבוא בקהל והשלישי היותה רבות ועבר על לא יבבה לו נשים ואין ספק שגיירה ומ"ה נעשה שהיה לו לדקדק בלריות נשים שיהא מהם זרע נקי כדי שיתקיים דבר ה' מהמשכת מלכותו • ולע"דן לו' והמלך שלמה בלשון כבוד לקרותו מלך יכוין שנתגיירו לשמה קראן נכריות והיה אפשר לו' שכיון שהיה נכריות שלא לשמה כדי להנשא למלך אדיר כמוהו הלא נכריות נהשבו לו ובערכו וז"ש והמלך שלמה

ואהב נשים רבות נכריות עמונית מואבית צידונית חתית: מן הגוים אשר אמר יי' אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם אכן יטו את לבבכם אחרי אלהיהם בהם דבק שלמה לאהבה: ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופילגשים שלש מאות ויטו נשיו את לבו: ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים ולא היה לבבו שלם עם יהוה אלהיו כלבב

ואת בת פרעה מלך מצרים לפי שבה נשה יותר מדרכי התורה ואם תאמר הלא נכריות היו ג"כ נשים רבות ונכריות לא נתחתן בהן ויטו נשיו את לבבו אחרי אלהיהם הנה אמר שלא יטו את לבבינו אחרי אלהיהם ולא נתחתן בם כדי שלא ישו את לבבינו אחרי אלהיהם ולא נשים אסר הזהירה התורה אותו מזה בפרשת שפטים ואם תאמר שכבר נאמר שנתגיירו כבר קודם שלקח שלמה הנה עם כל זה לא היה נמלט מהגמות כי בת פרעה היתה אסורה לבא בקהל יי' גם אחר שנתגיירה כי דור שלישי לבא בקהל יי' והעמונית ומואבית הם גם כן מעם שאינו באים לבא בקהל שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי' ואע"פ שנקבותיהם לא נאסרו לבא בקהל כמו שבארנו שם הנה לא היה ראוי לחלך שיבא בהן כי הזרע שיהיה לו מהן אי אפשר שיהיה שלם מאד אחר שהיא מרוחק וכבר היה ראוי לשלמה שיזקדק מאד שיהיה זרעו שלם עם יי' כדי שיתקיים לו הבטחת הבטח לדוד אביו להתקיים לו המלוך' תמיד אם ישמרו בניו תורתו הלא תראה שרחבעם היה בן עמונית ועשה הרע בעיני יי' ועוד כי מפני שהניח שלמה את נשיו לעבוד אלהיהן הרי הן כאילו לא נתגיירו • והנה אמ' ואת בת פרעה מלך מצרים לפי שבה נשה יותר מדרכי התורה ואם תאמר הלא נכריות היו ג"כ נשים רבות ונכריות לא נתחתן בהן ויטו נשיו את לבבו אחרי אלהיהם הנה אמר שלא יט

ואזה אליו אל הדבר הזה לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים · ל"ל כי ממצות הש"י היה מחוייב אלא יכיח לעבוד ע"ז בביתו עם שזה דרך שילכו בניו אחרי אלהים אחרים בראותם אמותיהם עובדו ע"ז וכבר עורר אותם הש"י כדי שישיר אותו לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים כדי שיתקיים לו המלוכה ולא יגלו ישראל מעל אדמתם ולא יחרב בית המקדש: למען

הנראה אליו · אשר נראה אליו כי לא תבא ה"א הידיעה על העבר וכן ההקדש שמוש המלאו פה וזולתם שכתבנו בספר מכלל: פעמים · בגבעון הפעם האחת והשנית אחר תפלתו שאמר לו שמעתי תפלתך וזה אליו במרא' הראשון בשנת' ובמרא' השני במפורש: ויאמר יי' לשלמה · על ידי נביא והוא אחיה השילוני: שבט

מסרה

דויד ה'מל' וסימ' יהארכתי ימיך · ויהי לע' זקנת שלמה · ולבנו אתן שבט · כמגדל דויד צוארך · והקימות עליהם דיחזקאל · וכל תריסר ועזרא וד"ה דכוו' מלאים: לאלהיהן ה' וסימ' נמסר בסדר כי תשא:

כלי יקר

עלתה יו"ל ונזתעתה לפני הקב"ה אמרה לפניו רבש"ע הכתבת בתורתך לות לאת בעלה לרשב"י עלה ספר מסנה תורה לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע הרי שלמה מבקש לעקור יו"ד ממני ח"ל הקב"ה חייך שלמה בטל ומלה כיולה בו בעלין ולות לאת אינה בעלה ממך עד כאן והעטם שעלת' יו"ד של ירבה ביאורתי בכלי חמדה בסדר וארא · ומה שאמר כאן רשב"י שעלה ספר מסנה תורה הוא לפי שהתורה חיינה למלך בכתיבת מסנה התורה הזאת כדי שיקרא בו כל ימי חייו ויכניע לבבו לפני ה' ולכן בעת אשר בטל שלמה אלו המצות השלשה עלה ספר מסנה תורה וכו' אמר הרי שלמה לו' ממני עם היותי מזכיר אותו לבלתי רוס לבבו ולשמור כל התורה לא את לבו לא אל מסנה תורה ולא הפרעי יו"ד של ירבה · עוד להם ז"ל מסכת שבת ולא היה לבבו שלם כלבב דוד אביו אר"ם בר נחמני ר"ר יונתן כל האו' שלמה חטא אינו אלא טועה שגג' ולא היה לבבו שלם כלבב דוד אביו כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מחטא נמי לא חטא אלא מה אני מקיים ויהי לעת זקנת שלמה כרבי יונתן דרבי יונתן דרבי יונתן דרמי כתוב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו וכתיב ולא היה לבבו שלם כלבב דוד אביו הא"ל ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים ולא היה לבבו שלם ולא הלך נמי והא כתיב לא יבנה שלמה שבקש לבנות ולא בנה אלא כדתניא רבי יוסי לו' ואת הבמות אשר על פני ירושלם אפשר בא לסא ולא ביערם עד שבא יאשיהו וביערם והלא כל ע"ח שבא"י אסא ויהושפט ביערם אלא מקיש ראשוני לאחרוני מה אחרונים לא עשו ותלה בהם אף ראשונים לא עשו ותלה בהם לגנאי והכתיב ויעש שלמ' הרע בעיני ה' אלא מתוך שהיה לו למחות בנשיו ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא ע"כ · ול"ע דמאי איכא בין קס"ד למסקנא · ונראה כי לקס"ד נמי מפני שחטא במה שלא מיחה אלו בו הקלקלה לו' לא יבנה כמו שתלו ביאשיה זכות במה אשר בנה שלמה עם היות שזלתו מהקודמים אליו ביערוהו כנזכר בהיא דתניא רבי יוסי לו' ומנס בסמסנ' סודר שמ"ם לא יבנה שלמה אחד כי הרע והטוב לא יבנה שלמה אלא כי הרע בעיני ה' לעומת זה הוצרכו לתקן הפסוקים האו' לא יבנה וכו' ויעש שלמה הרע בעיני ה' שהם מפני שלא מיחה בנשיו מעלה עליו הכתוב כאילו הוא בעצמו העושה ומהרי"ל ז"ל הביא כן והוסיף הכרח שני מהסבה שבשלמה שבלכל הלדם ח"ו ישעה בע"ר אלא והרי לא חטא אלא במה שלא מיחה בנשיו · עוד הכרח שני מהסברא כי אם היה שטעה לעבוד ע"ח איך יתכן שיתמין בכמה אלוהות יחדיו בעתרות שהי' מלוכי ובמלכו' שקיון בני עמון ובמוש שקיון מואב · גם הוסיף מדליה מהכרח לשון הפסוקים שאמרו ראשונה וילך שלמה אחרי עשתרות כו' ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו שאלו עבד ע"ח אלילה לא היה לו' ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו והדברו אלה דברי חז"ל במה שהקשו פסוק ויהי לעת זקנת שלמה עם סופו ולא היה שלם וכו' כלעיל אלא שהגמרא לא כרוכלא להביא כל הפרעים האלה עוד הביא ראיה שנית מלשון הפסוק שאו' לא יבנה שלמה במה כו' ומסיק וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלוהיהן בסוף הפסוק מוכיח כי לא שלמה ע"ה ומ"ש הוא נה על שלא מיחה כדחז"ל · וכן הכריח מפ' ויתאנף ה' בשלמה כי נטה לבבו מעם ה' שלא היה לו לו' כי נטה לבבו דמשמע שהיה נטיה כל הזו ע"כ תורף דבריו ז"ל בדעת חז"ל והוא רצה לו' שחטאו של שלמה היה במה שהודיע לנשיו דרכי העבודות הנכריות שהיו כדי להוריד הספר מהכוכבי' ומזלות ההן ולמד לותן העבודות המתייחסות לשרים העליונים המתונים על אומותיהם ולהיותם בחיר ה' הנה עון גדול שיתעסק בידיעה ההיא וכ"ש שלמד לותה לנשיו שבבר נתנו ויהיו ישראליות וכ"ש להיותן לעבוד לותן העבודות פתחי ירושלם ע"כ ולמי לו' חלילה לריך שדרשים לעבוד עבודת כוכבים ומזלו כ"ש למלך חכם כשלמה שבודאי לא עלה בדעת שרי ליה מאריה למהרי"ל ז"ל ורש"י ז"ל הביא כדחז"ל על שלא מיחה וכן הרלב"ג ז"ל והוכיח מן התורה כן במ"ש הוכיח תוכיח את עמיתך ואז לא תשא עליו חטא במה שאם לא תוכיח לותו תשא עליו חטא מהוך שיחטא הוא שמעל' עליך כאילו הטאת אתה כיון שהיה לך למחות ולהוכיח ולא מחית בו · ולע"ד מלבד שיטת חז"ל שכל חטא שלמה הוא על שלא מיחה בנשיו שהיה לאסר לו למחות · עוד להסיף בזכות שלמה ואו' כי ידוע שהאיש ואשתו גוף אחד ובהיותם יחדיו לדיקים אדם יחדיו ואם התטא הלם לאסר לו' פלוני חטא על בעלה כיון שהוא והיא גוף אחד ועל זה לאסר שרמזה התורה באו' לים לים כי תשטה אשתו כי היא כפול לים לים אבל כיון לו' לים כי תשטה אשתו ראלו' כאילו הלים הוא המשטה כאשר לים תשטה לאשתו כיון שהוא הלי הגוף והיא החלי כי היא עצם מעצמותיו ובשר מבשרו ומהיות שלמ' מזהוב ל הנשים הלה הנכריות נעשית הרבה מטוב ורע ושפחה כי תרים גדירה אלא שבעת בחרות שלמה לאהבתו היו שלמו' הן אתי קרוב' אל הטוב לאמנם לעת זקנת שלמ' אשר סוף לדם למות נטו הנשים לסורה הרע הראשון כי הבה התלויה בדבר בעל דבר בעלה לאהבה ולזה ה' ויהי לעת זקנ' שלמה ס' זוזו הנשים לקלקולן בדרכות אותו זקן לא נשיו הטו לה לבבו מבחינת היחס נשיו שהיו חלק ממנו ולבעליהן כלבבן והיו לבם לב אחד בעבודות לבן לרע ראלו שיחסב כאילו נטה חלק מלבו כיון שבדקו בו ובדק בהן והיו לבבו לבבו לא' ה"ש הטו את לבבו לא כתיב הטו לבבו כי לב הכם כמוהו הוא נטה גם עד זקנה ושיבה אבל הטו את לבבו את דייק' אותו החלק לבד שלהן הדבוק והטפל ללבבו לעבוד את הנשים ולעבדו סכם לאל אותו הלק הטוהו מלת לבבו אחרי אלי"ם אחרים שהרי הן הטו לעת זקנתו בראותן כי אזלת ידו ויהולד האדם אל בית עולמו ובמבחינת זו אמר ולא היה לבבו שלם כ"ן אותו החלק שהיה סמוך לת לבבו כמשמע מתוו ופנה אל האלהים אחרים ולהיות בעל כשתו ואשה כבעלה להלכות שבות לזה אמר וילך שלמה אלו אשת שלמה עושין דלעת אחר הרי

מלכים ב' ח' ה' ל' ל' ל

שבט אחד: כי בנימין לפי שהיה חלקו עם יהודה בירושלים בין שניהם נחשבים לשבט אחד: ויקם יי' שטן: זה היה לעת זקנה שלמה כאשר נטה לבבו מטה יי': הוא באדום: הזרע המלך שהיה באדום או הוא אומר זה על הדד: בהיות דוד את אדום: כמו באדום ספר ענין זה עתה כי ברח הדד והיה נער קטן בברחו וברח מארצו עם אנשים אדומיים כשהכה יואב את כל זכר באדום וכאשר שמע כי מתו דוד ויואב חשב להנקם מישראל ומה שספר מענין אפשו שהיתה אחות הגבירה ובנו שהיה גמול בתוך בני פרעה כל זה אמר להודיע כי כל כך גברה שנאתו לישראל עד שהניח כל העובדה הזאת להנקם מישראל ואמר לפרעה שישלחנו וילך לארצו ולא עלתה בידו להצר לישראל עד עת זקנת שלמה שהקימו יי' לשטן ביום' בעבור עון ע"ז שעשו נשי שלמה ובנו במות וכן הקיש שטן אחר לשלמה את רזון בן אלידע ושניהם הצרו לישראל לעת זקנת שלמה: ויך כל זכר באדום: אחר שהכה כל זכר באדום כי קודם הכה ואחר כן קבר וכמו וי"ו זה הן אחה קצפת ונחטא אחר שחטאנו קצפת ויעש את היום לחרבה ויבקעו המי את' שנבקעו המים עם היום לחרבה וחזלת שה שכתבנו בספר מכלל ולענין זה פירשו רז"ל ויעש דוד שם בשובו מהכותו את אדום זהו שם טוב שקנה בגויים שנוה לקבור את ההרוגים וכן אומר הגביא במלחמת גוג ומגוג וקברום כל עם הארץ והיו להם לשם אבל י"ת לקבור את החללים לחללת קטילה כלומר לקחת חלציהם וכליהם: וכל ישראל כל ישראל אשר עמו במלחמת יואב עם עד הכריתו כל זכר באדום עד קברם החללי': ויברח הדד: בא"לף והאחרי' בה"א ואחד הוא כי אותיות אהוי הדומים להם: ויקומו אנשים ממדין: אולי בלאחם מאדום נתעצבו במדין ויקומו משם ויבאו פארן ויקומו אנשים עמם מפארן כי הוחם היו מכירי' אותו שהוא מזרע המלוכה לפיכך לקחום עמם כדי שיעידו עליו לפני פרעה שהוא מזרע המלוך: ולחם אמר לו: אמר לתת לו ות"י ומזון אמר לספקא ליה: וארץ נתן לו: ערים שיהיה שר ופקיד עליהם: כי

לעבדך: אך ביומך לא אעשנה אעברינה בדיל דוד אבוך מיד בנך: אעדינה: לחוד ית כל מלכותא לא אעדי שבטא חד אתן לברך בדיל דוד עבדי ובדיל ירושלם קרתא דאתרעיתי: ויקם יי שטן לשלמה ית הדד אדומאה מזרע המלך הוא באדום: והיה כד הוה דוד באדום כד סליק יואב רב חילא לחלצא קטילא וקטל כל דכורא באדום: ארי שתא ירחין ית תיב תמן יואב וכל ישראל עד דישיצי כל דכורא באדום: ועבד אדום: ונברין אדומאין מעבדי אבוהי עימיה למיעל למצרים והדד יניק זער: וקמו ממדין ואתו לפארן ודברו גברין עמהון מפארן ואתו למצרים לות פרעה מלכא דמצרים ויהב ליה ביתא ומזון אמר לספקא ליה וארעא יהב ליה: ואשכח הדד רחמין בעיני פרעה לחדא ויהב ליה אתתא ית אחתא דתחפנס מלכתא: ותלדת ליה אחתא דתחפנס ית גנובת בריה ואסלתיה תחפנס בגו בית פרעה והוה גנובת בני פרעה: ואמר הדד לפרעה שלחני ואיזל לארעי: ואמר פרעה לה מה אתי עמך ובעי לאזלא לארעך ואמרת לא מדם: ואמר לה לא אלא שלחני: ואלהים הקים לו שטן את רזון בן אלידע דברח מן קדם אדוניה הדדעזר מלך צובא: ואתכנש עלוהי גברין ורבו גברין לקטלא ומן דאזלו לדמשק ויתבו בה ומלכו בדמשק: והוה שטן לישראל כל יומי שלמה ובישתא דהדד ובעל שנא דאמר ארם: ומן דעל ישראל ומלך בארם: ויערבעם בן נבט אפרתי מן בני צרדתא עבד שלמה ושם אמה צרועה אלמנה: ונשא יד במלכא: ודא פתגם דנשא יד במלכא שלמה בנה ית מלוא וסתם ית פרץ קרתא דדוד אבוהי: ויערבעם גבר חיל הוה ומסתכל ית עולמא דמן דחמא ית נערא דהוה עביד עבידתא אתרעי בה: ובעדנא ההיא דיתב יערבעם מן ירושלם ואשכח יתיה אחיה דשלה נביא בארחא ושלה מתכסי בלבושא חדתא ותרתיהון לבדהון בחקלא: ואתחזי שלה לגבי יערבעם בלבושא חדתא ואחזי ליה ית אחזרתא דלבושא דעליה: ואמר ליערבעם אסר לך תרתי אחזרתא: ארי כדנה אמר יי אלהא דישראל הא אנא מתבר ית מלכותא מן ידא דשלמה ואתן לך ית עשרה שבטין: ושבט חד יתקיים לה בגין עבדי דוד ובגין ירושלם קרתא דאתרעיתי: ארי אנא אתי ית מלכותא מן ידא ואתן לך ית עשרה שבטין: ולבנך אתן שבט חד בדיל דיהי נר לדוד עבדי כל יומין דאתרעיתי: ואנא אתי לגבך ותמלוך בכל דתרעי נפשך ותהי מלך לישראל: ויהי אם כל דתפקד מן כל דאנא מפקד לך ותהך בארחתי ותעבד דכשר בעיני קדמי לאנטרא קיימי ופקודי כדי דעבד דוד עבדי ואהי עמך ואבני לך בית קים כדי דבנית לדוד ואתן לך ית ישראל: ואתענה ית זרע דוד בגין דא אבל לא כל יומי: ברם ביומך לא אעדינה בדיל דוד אבוך מיד בנך אעדינה: לחוד ית כל מלכותא לא אעדי שבטא חד אתן לברך בדיל דוד עבדי ובדיל ירושלם קרתא דאתרעיתי: ואקים יי שטן לשלמה ית הדד אדומאה מזרע המלך הוא באדום: והוה כד הוה דוד באדום כד סליק יואב רב חילא לחלצא קטילא וקטל כל דכורא באדום: ארי שתא ירחין יתיב תמן יואב וכל ישראל עד דישיצי כל דכורא באדום: ועבד אדום ונברין אדומאין מעבדי אבוהי עימיה למיעל למצרים והדד יניק זער: וקמו ממדין ואתו לפארן ודברו גברין עמהון מפארן ואתו למצרים לות פרעה מלך מצרים ויהב ליה ביתא ומזון אמר לספקא ליה וארעא יהב ליה: ואשכח הדד רחמין בעיני פרעה לחדא ויהב ליה אתתא ית אחתא דתחפנס אחת גנובת בריה ואסלתיה תחפנס בגו בית פרעה והוה גנובת בני פרעה: ואמר הדד לפרעה שלחני ואיזל לארעי: ואמר פרעה לה מה אתי עמך ובעי לאזלא לארעך ואמרת לא מדם: ואמר לה לא אלא שלחני: ואלהים הקים לו שטן את רזון בן אלידע דברח מן קדם אדוניה הדדעזר מלך צובא: ואתכנש עלוהי גברין ורבו גברין לקטלא ומן דאזלו לדמשק ויתבו בה ומלכו בדמשק: והוה שטן לישראל כל יומי שלמה ובישתא דהדד ובעל שנא דאמר ארם: ומן דעל ישראל ומלך בארם: ויערבעם בן נבט אפרתי מן בני צרדתא עבד שלמה ושם אמה צרועה אלמנה: ונשא יד במלכא: ודא פתגם דנשא יד במלכא שלמה בנה ית מלוא וסתם ית פרץ קרתא דדוד אבוהי: ויערבעם גבר חיל הוה ומסתכל ית עולמא דמן דחמא ית נערא דהוה עביד עבידתא אתרעי בה: ובעדנא ההיא דיתב יערבעם מן ירושלם ואשכח יתיה אחיה דשלה נביא בארחא ושלה מתכסי בלבושא חדתא ותרתיהון לבדהון בחקלא: ואתחזי שלה לגבי יערבעם בלבושא חדתא ואחזי ליה ית אחזרתא דלבושא דעליה: ואמר ליערבעם אסר לך תרתי אחזרתא: ארי כדנה אמר יי אלהא דישראל הא אנא מתבר ית מלכותא מן ידא דשלמה ואתן לך ית עשרה שבטין: ושבט חד יתקיים לה בגין עבדי דוד ובגין ירושלם קרתא דאתרעיתי: ארי אנא אתי לגבך ותמלוך בכל דתרעי נפשך ותהי מלך לישראל: ויהי אם כל דתפקד מן כל דאנא מפקד לך ותהך בארחתי ותעבד דכשר בעיני קדמי לאנטרא קיימי ופקודי כדי דעבד דוד עבדי ואהי עמך ואבני לך בית קים כדי דבנית לדוד ואתן לך ית ישראל: ואתענה ית זרע דוד בגין דא אבל לא כל יומי: ברם ביומך לא אעדינה בדיל דוד אבוך מיד בנך אעדינה: לחוד ית כל מלכותא לא אעדי שבטא חד אתן לברך בדיל דוד עבדי ובדיל ירושלם קרתא דאתרעיתי: ואקים יי שטן לשלמה ית הדד אדומאה מזרע המלך הוא באדום: והוה כד הוה דוד באדום כד סליק יואב רב חילא לחלצא קטילא וקטל כל דכורא באדום: ארי שתא ירחין יתיב תמן יואב וכל ישראל עד דישיצי כל דכורא באדום: ועבד אדום ונברין אדומאין מעבדי אבוהי עימיה למיעל למצרים והדד יניק זער: וקמו ממדין ואתו לפארן ודברו גברין עמהון מפארן ואתו למצרים לות פרעה מלך מצרים ומנו ליה אתתא ומפטרו יתה והוה אדומי לעומת הנשים אדומיות אשר נשא שלמה כנו"ל אדומיות כמלא כי מעבדיו עבדיה אחת קנה לו קטיגור אחד ושטן אחד וזהו יירם ה' וכו' מזרע המלך ממזרע המלך אחזר לשלמה המלך כי מזרע שלו שבעל בת אל נכר נמשך לו זה והוא דרש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו: עוד אפשר שאמר שהוא ית' מגיד מראשית אחרי' ומעת לאת הדד האדומי מזרע המלך בעב' זו מה הוא עליה נמנה הדד למלך ושטן וז"ש ויקם ה' לשטן מלא בלאת הדד האדומי מזרע המלך והוא באדום הדד האדומי והיינו שלא כתב מזרע המלוכה אלא מזרע המלך זה מכריע הפשט ומכריע הדרשה: עוד אפשר שהודיענו הכסוק שלא נשאר מזרע אדום אלא הוא ואלו נהרג על ידי יואב כבתה נחלת ז"ש מזרע המלך הוא לבדו נשאר באדום ואין אלהו יורש המלכות:

ויהי בהיות דוד את אדום כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל: ולע"דן לדקדק מלי ההיא שאמר ויהי דוד באדום ולא הזכיר מה היה ועוד למה הזכיר ויך כל זכר באדום בסוף אחרי לקבר היה לו להקדים ויך כל זכר באדום ויהי דוד באדום לקבר את החללים: ונראה שכוונת כל הכתובים היא להודיע שמלך שלמה שמקוד ומאז נגזל הדד מיד יואב שלא המיתו וברח מצרים ונתגדל שם במצרים על ברכי פרעה חמיו מידה כנגד מידה שנשא בת פרעה נתגדל שטנו הדד ולזה בא הדד והניח כל כבודו אשר במצרים לבוא אל ארצו כדי להפרע משלמה העתיד והיה זה הענין מגולגל בחטא שטעה והרג כל זכר באדום והדין הוא כל זכר עמלק לאבד כל זכר למו"ז"ש ויהי בהיות דוד ר"ל ויהי הצלת זה בהיות דוד כו' ויך יואב כל זכר באדום ועון זה שטעה להרוג הזכרים גרם לו שברח הדד כי שבת חדשים כו' ושטעה שהיה לו להרוג כל זכר ובזה מובן מה שהזכיר ויך כל זכר אחר לקבר ונתחקו המפרשים לפרש ובכר הכה כל זכר ובזה אין צורך שכוונה הכסוק לו' שהיה קלקלה זו מהצלתו הסובבה מעון יואב ומה שהכה כל זכר וע"י שלמה נגמרה הקמתו להיות זרע הנשים להכות לשלמה כמו שייעד ה' והוכחתיו בשבט הנשים כו':

כי שבת חדשים כו' כנ"ה עד הכריתו כל זכר באדום כי אתה לקמיה דוד אמר ליה מלי טעמא בגדיית הכי ר"ל הכתוב המתה את זכר עמלק ר"ל אמן זכר קרינן לזל לגבי רגיה ר"ל הכי

בעלות ה'וסימ' ויהי בעלות הלהב: ויהי בהיות דוד את ארום: ויהי בעלות המנחה קדמאה דסיפרא: ויהי בעלות נבוכד נאצר: וימן האלהים תולעת:

עמם מפארן: יתכן שלקחו' כדי שיהיה עמו עם רב וזה יהיה סבה שיכבדהו פרעה ויבאהו עם שהם גם כן העידו שהוא מזרע המלוכה ולזה נתן לו פרעה מה שנתן: ולחם אמר לו: ר"ל שכבר אמר לתת לו לחם אקו תמיד: וארץ נתן לו: ר"ל שנתן לו ערים יהיה מושל עליהם: ויאמר

כלי יקר

שהוא בידו יגריס לעצמו כן ויתגלגל חובתו על ידו ז"ש מיד בכך אקרענה ולא אמר בימי בכך אקרענה: לא רמז מיד בכך על התכיפות אלא הכנסה בידו בתחילת מלכותו אקחנה:

רק את כל כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרל"בג ז"ל וכן מהר"יא ז"ל: ולע"דן שקרא שבט אחד לפי שבהיותו מולך בירושלים ובנימין שכן בין כתפיו ומוכרח במעשיו לבלתי היותו מורד במלך ה"כ לזאת לא יחשב כי לא השבט האחד שבט בנימין מוכרח במעשיו: זאת ועוד כי שבט בנימין נטו אחרי שאול ובניו ולא יהיו מעולם אלהוני מלכות דוד אדרבא שמאי לאידו והעד שמעי בן גרא מבחורים לז"א שבט אחד וזה יהיה לשמען דוד עבדי וגם לשמען ירושלים אשר בחרתי ורמז אשר בחרתי אל ירושלים של מעלה הנבחרת והיא מלכות שמים מלכות דוד ולא יאות למלוך בה כי אם זרע דוד הנבחר לרגל רביעי במרכבה גם לשמען ירושלים אשר בחרתי אריך למלוך בתוכה מלך ענו כמלכי בית דוד בן ובכן אותו:

ויקם יי' שטן לשלמה כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל שכאשר נטה מהדבקות האלהי אז קמו על שלמה שטנים כי לא היתה חיתה אלהים עליהם והיה מידה כנגד מידה כמו שהוא לא מיחה בנשיו אויבות ה' כך לא מיחה ה' יתברך באויבי שלמה הקמים עליו לקנטרם עד כאן: ולע"דן כי לפי שלמה עבר על שלש מצות המוטלות על המלך לא ירבה לו נשים לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב לא ירבה לו לפי' קמו עליו שלשה שטנים הדד ורזון וירבעם והיותר חמורה הנשים כי הזימה יותר שנאה לפני הש"ית והוא השטן הראשון הדד האדומי שברח למצרי' ונטול וחזר למקומו באופן שהעון שנשא שלמ"ת בת פרעה מלך מצרי' עשה הקב"ה שעשנו יתגדל אצל פרעה מלך מצרים ומנו שאתו ומשפטו יצא והוא אדומי לעומת הנשים אדומיות אשר נשא שלמה כנו"ל אדומיות כמלא כי מעבדיו עבדיה אחת קנה לו קטיגור אחד ושטן אחד וזהו יירם ה' וכו' מזרע המלך ממזרע המלך אחזר לשלמה המלך כי מזרע שלו שבעל בת אל נכר נמשך לו זה והוא דרש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו: עוד אפשר שאמר שהוא ית' מגיד מראשית אחרי' ומעת לאת הדד האדומי מזרע המלך בעב' זו מה הוא עליה נמנה הדד למלך ושטן וז"ש ויקם ה' לשטן מלא בלאת הדד האדומי מזרע המלך והוא באדום הדד האדומי והיינו שלא כתב מזרע המלוכה אלא מזרע המלך זה מכריע הפשט ומכריע הדרשה: עוד אפשר שהודיענו הכסוק שלא נשאר מזרע אדום אלא הוא ואלו נהרג על ידי יואב כבתה נחלת ז"ש מזרע המלך הוא לבדו נשאר באדום ואין אלהו יורש המלכות:

ויהי בהיות דוד את אדום כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל: ולע"דן לדקדק מלי ההיא שאמר ויהי דוד באדום ולא הזכיר מה היה ועוד למה הזכיר ויך כל זכר באדום בסוף אחרי לקבר היה לו להקדים ויך כל זכר באדום ויהי דוד באדום לקבר את החללים: ונראה שכוונת כל הכתובים היא להודיע שמלך שלמה שמקוד ומאז נגזל הדד מיד יואב שלא המיתו וברח מצרים ונתגדל שם במצרים על ברכי פרעה חמיו מידה כנגד מידה שנשא בת פרעה נתגדל שטנו הדד ולזה בא הדד והניח כל כבודו אשר במצרים לבוא אל ארצו כדי להפרע משלמה העתיד והיה זה הענין מגולגל בחטא שטעה והרג כל זכר באדום והדין הוא כל זכר עמלק לאבד כל זכר למו"ז"ש ויהי בהיות דוד ר"ל ויהי הצלת זה בהיות דוד כו' ויך יואב כל זכר באדום ועון זה שטעה להרוג הזכרים גרם לו שברח הדד כי שבת חדשים כו' ושטעה שהיה לו להרוג כל זכר ובזה מובן מה שהזכיר ויך כל זכר אחר לקבר ונתחקו המפרשים לפרש ובכר הכה כל זכר ובזה אין צורך שכוונה הכסוק לו' שהיה קלקלה זו מהצלתו הסובבה מעון יואב ומה שהכה כל זכר וע"י שלמה נגמרה הקמתו להיות זרע הנשים להכות לשלמה כמו שייעד ה' והוכחתיו בשבט הנשים כו':

כי שבת חדשים כו' כנ"ה עד הכריתו כל זכר באדום כי אתה לקמיה דוד אמר ליה מלי טעמא בגדיית הכי ר"ל הכתוב המתה את זכר עמלק ר"ל אמן זכר קרינן לזל לגבי רגיה ר"ל הכי

לעבדך: אך ביומך לא אעשנה אעברינה בדיל דוד אבוך מיד בנך: אעדינה: לחוד ית כל מלכותא לא אעדי שבטא חד אתן לברך בדיל דוד עבדי ובדיל ירושלם קרתא דאתרעיתי: ואקים יי שטן לשלמה ית הדד אדומאה מזרע המלך הוא באדום: והוה כד הוה דוד באדום כד סליק יואב רב חילא לחלצא קטילא וקטל כל דכורא באדום: ארי שתא ירחין יתיב תמן יואב וכל ישראל עד דישיצי כל דכורא באדום: ועבד אדום ונברין אדומאין מעבדי אבוהי עימיה למיעל למצרים והדד יניק זער: וקמו ממדין ואתו לפארן ודברו גברין עמהון מפארן ואתו למצרים לות פרעה מלך מצרים ומנו ליה אתתא ומפטרו יתה והוה אדומי לעומת הנשים אדומיות אשר נשא שלמה כנו"ל אדומיות כמלא כי מעבדיו עבדיה אחת קנה לו קטיגור אחד ושטן אחד וזהו יירם ה' וכו' מזרע המלך ממזרע המלך אחזר לשלמה המלך כי מזרע שלו שבעל בת אל נכר נמשך לו זה והוא דרש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו: עוד אפשר שאמר שהוא ית' מגיד מראשית אחרי' ומעת לאת הדד האדומי מזרע המלך בעב' זו מה הוא עליה נמנה הדד למלך ושטן וז"ש ויקם ה' לשטן מלא בלאת הדד האדומי מזרע המלך והוא באדום הדד האדומי והיינו שלא כתב מזרע המלוכה אלא מזרע המלך זה מכריע הפשט ומכריע הדרשה: עוד אפשר שהודיענו הכסוק שלא נשאר מזרע אדום אלא הוא ואלו נהרג על ידי יואב כבתה נחלת ז"ש מזרע המלך הוא לבדו נשאר באדום ואין אלהו יורש המלכות:

ויהי בהיות דוד את אדום כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל: ולע"דן לדקדק מלי ההיא שאמר ויהי דוד באדום ולא הזכיר מה היה ועוד למה הזכיר ויך כל זכר באדום בסוף אחרי לקבר היה לו להקדים ויך כל זכר באדום ויהי דוד באדום לקבר את החללים: ונראה שכוונת כל הכתובים היא להודיע שמלך שלמה שמקוד ומאז נגזל הדד מיד יואב שלא המיתו וברח מצרים ונתגדל שם במצרים על ברכי פרעה חמיו מידה כנגד מידה שנשא בת פרעה נתגדל שטנו הדד ולזה בא הדד והניח כל כבודו אשר במצרים לבוא אל ארצו כדי להפרע משלמה העתיד והיה זה הענין מגולגל בחטא שטעה והרג כל זכר באדום והדין הוא כל זכר עמלק לאבד כל זכר למו"ז"ש ויהי בהיות דוד ר"ל ויהי הצלת זה בהיות דוד כו' ויך יואב כל זכר באדום ועון זה שטעה להרוג הזכרים גרם לו שברח הדד כי שבת חדשים כו' ושטעה שהיה לו להרוג כל זכר ובזה מובן מה שהזכיר ויך כל זכר אחר לקבר ונתחקו המפרשים לפרש ובכר הכה כל זכר ובזה אין צורך שכוונה הכסוק לו' שהיה קלקלה זו מהצלתו הסובבה מעון יואב ומה שהכה כל זכר וע"י שלמה נגמרה הקמתו להיות זרע הנשים להכות לשלמה כמו שייעד ה' והוכחתיו בשבט הנשים כו':

כי שבת חדשים כו' כנ"ה עד הכריתו כל זכר באדום כי אתה לקמיה דוד אמר ליה מלי טעמא בגדיית הכי ר"ל הכתוב המתה את זכר עמלק ר"ל אמן זכר קרינן לזל לגבי רגיה ר"ל הכי

רשי

ויהי בהיות דוד את אדום: אז ויברח הדד מפני דוד ויואב: לקבר את החללים: שקברן להרוגים של אדום הוא שנאמר שם בספר שמואל ויעש דוד שם בשובו מהכות את אדום שהיו הכל מקלסין הותו איש חכיל שקבר את הרוגיו וכן הוא אומר במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם ויונתן תירגם לקבר את החללי' לחללת ית קטיליה לקחת את חלציהם: ולחם אמר לו: אמר למשרתיו כך וכך לחם תנו לו ליו': הגביר': המלכה: כי

רלבג

לעבדך דוד עבדי: מגיד שמהשנאה על האב תמשך לבן והנה לעבדך דוד עבדו השניח בשלומו שלא יקרע דבר מהממלכה ממנו בחייו ולעבדך דוד עבדו השניח בזרע שלמה שלא תסור מהם הממלכה לגמרי: והנה קרע שבט אחד יהודה ובנימין מפני היות בחלקם יחד: ולעבדך ירושלם אשר בחרתי: ל"ל כי מפני שבחר ירושלים לנצח להיו' בו בית המקדש אולם שהמולך בו תתקיים מלכותו גם תמיד עם שזה יהיה שבט להעמיד עמודי בית המקדש בלוקן יותר שלם כי כל אחד מהמלכים האלו ישתדל בתקונו מפני שבמיהו אבותיו: ויהי בהיו' דוד את אדו': ר"ל שדוד היה את אדום לקבר את החללים לטהר הארץ בעת שעלה יואב שר הצבא כל אדו' להכותם ואח' זה ספר שבבר הכה יואב כל זכר באדו' ויקחו אנשים

מקריתן זכר שקל ספסיר' בעו למקטלי' ל"ל אמלי ה"ל משום דכתיב ארור עושה מלאכה ה' ומיה מ"ל שבקיה להוא גברא דליקו' בחרו' ה"ל כתיב ארור מונע חרבו מדם עד כאן: ובדבריהם אלה נבין מו' כי שבת חדשים דקרא קושטא דמילתא קאמר להודיע שיסב שבת חדשים ולגבר אורחיה יורה זיקי הרעומת איך לא נשמע הדבר הזה לדוד מו לחכמי ישראל לאמר מה זה ליואב מכה הזכרים ומחיה הנקבות ומקרא מלא כל זכר עמלק הזכרים ונקבות וכל זכרון ועם היות הזמן רב שבת חדשי' ומלורף לה שכל ישראל ישבו שם ועכ"ז עד הכרית כל זכר ולא נקבו' תימה גדול הוא: ועיין הרד"ק ומהרי"ה ז"ל כי שבת חדשים כו' ר"ל החללים הנו' שבא דוד לקבר בהרגו כי שבת חדשים ישב יואב כו':

ויברח הדד כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל כהרלב"ג ז"ל:

ולע"דן כי בברחו פן יקרלהו לסון המלחמה שיהה מקומו לברוח גם שיהה שמו הדד בסקוס הדד וז"ש ויברח הדד והדד נער קטן ועכ"ז עלה בידו לברוח מחרב יואב אין זה אלא מהסגתחתו ית' שמקדם ומאז הקימו ה' לשטן לשלמה ולזה ברח עם היות הדד נער קטן ויהיה כסוק זה מקושר עם הקודם שעם היות כי שבת חדשים ישב יואב באדום עד הכרית כל זכר ועכ"ז בהתעכב זמן שבת חדשים עכ"ז ויברח הדד עם היותו קטן ונער בלי עלה:

וימצא הדד חן לפ' זו מן התוכחות שלולו לא מצא חן הרגו פרעה והגיד הכתוב שמצא חן עד שהשיאו אחות אשתו המלכה ועשה כפל אחות אשתו אחות תחפנס הגבירה לו שהיתה גבירו קודם היותה אשתו ואלת אחותה ח"כ היו שתיהן מיוחסות מימי עולם גם היתה לה מעלה מהיותה אחות אשתו ועכ"ז נשאה לו ואפשר שגם הדד היתה גדולה וחשובה בבית פרעה מלך ולא שהיתה בזויה ולכך השיאה אליו ואמר אחות אשתו אחות הן וז"כ היא דומה אליה ואחות תחפנס היא ביופי ומעלה ושררה וזהו אומר שנית אחות תחפנס גבירתה גם כן זאת אחותה בשררה והראיה כי בלדת בן שמו גנובת והגמלהו תחפנס בתוך בית פרעה כאילו בן בית גם כן שאחו' תחפנס וגנובת זה גם כן כתגדל בתוך בני פרעה כאחד מבני המלך כ"ז הוראה כי חן וכבוד יתן ה' וכל אשר חפץ ה' עשה ואין מונע כי מי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל: ונקרא גנובת אפשר ע"ש שגונב הביו מיד אויביו ונינול מיולד ומהרבו מו אפשר כי הבן יקיר ומי שים לו בעגונין קורין לזהו קוכם' הלזו בלעז וזהו גנובת כאילו גנוב הוא אתו כדי שיהיה שהוא בן יקיר לו ואומרו אין זה בני כדי שילכד ברשת עונותי ברוב מזלי לבל גנובת הוא:

והדד שמע במצרים וכו' ב"ב פ' המוכר את הספינה דרש ר' פנחס בר חמא מפני מה נאמר בדוד שכיבה ובשלמה מיתה דוד שהניח בן שכיבה יואב שלא הניח בן נאמר בו מיתה: ושלמה לא הניח בן והכתיב ומבני יואב עובדי' ויחיאל אלא דוד שהניח בן ממלא מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא הניח בן ממלא מקומו נאמר בו מיתה עד כאן: ופי' לדקדק מעיקר' מלי סבר דקאמר יואב שלא הניח בן דהא כתיב ועובדיה ויחיאל בני יואב: ועוד מלי נפקא ליה להדד זה עד שהגידו לו בדוד שכיבה ובשלמה מיתה: ונראה שלא נעלם מר' נחמן הדורש מסקנת תירוץ הגמר' דבהנהת בן ממלא מקומו תליא מלתא וכיון דכן אינו ממלא מקומו כיון שלא נילל אביו מן המיתה על ידו הרי הוא כאילו אינו ז"ש דוד שהניח בן דהכוונה ממלא מקומו ויואב לפ' על פי שהני' בן כיון שאינו ממלא מקומו הרי הוא כאילו אינו בעולם כלל ולז"ל בלשון יואב שלא הניח בן כאילו לא הניח בן כלל הוא כיון שאין בו שלימות והנה המבשר להדד אמר אליה ונקבה בשרו שמת יואב ולא הניח בן ממלא מקומו לכן יהי לבך בטוח לשרך מלך יואב לכן מלך דוד דע כי שכב דוד שהניח בן ממלא מקומו ומריך אתה לעמוד מנגד כי הכי הוא כאילו דוד מי שמענה ואתה דע לך: עוד אמר ז"ל במדרש שמואל רבי פנחס ור' למי בשם רבי חייא בר אבא דוד על ידי שנכנס על מטתו כתי' ביה שכיבה יואב על ידי שהרג כתיב בו מיתה ד"ל דוד על ידי

שהיה

מלכים א יא

מנחה קטנה

כי שכב דוד עם אבותיו וגו' מת יואב שר הצבא · דלשון בו מפני מה נאמרה שכיבה בדוד ומיתה ביואב היא שכיבה היא מיתה אלא דוד שמת על מטתו כתוב בו שכיב' ויואב שנהרג כתוב בו מיתה דוד שירשו בניו את מקומו נאמר בו שכיבה ויואב שלא ירשו בניו את מקומו נאמר בו מיתה : שלחני · אמר לפרעה שישלחהו כי חשב כיון שמתו לוד ויואב ושלמה כיצר ואינו איש מלחמה חשב להרע לישראל ובעולו במצרי' לא היה יכול להרע להם שהרי בת פרעה היתה לשלמה לאשה וילא ממצרי' ולא עלתה מחשבתו בידו כי כל ימי שלמה אין שטן ואין פגע רע עד עת זקנתו ואז היה שטן לישראל זה הדד ורזון גם כן : ויק' אלהי' לו שטן · לשלמה כלומר עוד הקי' לו שטן אשר ברח גם כן מעת הדדעזר בהכו' דוד אותו כמו שכתוב בספר שמואל ואומר כי אז ברח מאת אדוניו רזון זה ויקבוץ אנשים ויהי שר גדוד ובשמעו זה כי הדד שב לארצו כדי להרע לישראל הלך הוא גם כן עם אנשיו דמשק והמליכו שם עד שמלכו הוא ואנשיו בדמשק ואח"כ נבר עוד ומלך הוא על כל ארם כי דמשק מאז היה בראש ותחילה לא התגבר על אנשיו שבאו עמו והניח' אליו' על העיר עמו עד שהתחזק הוא במלוכה ומלך הוא לבדו על ארם והרע לישראל : כל ימי שלמה · מעת שקם לשטן היה לשטן כל ימי שלמ' לישראל אבל לא נוכל לפרש כל ימי שלמ' מעת שמלך שלמה שהרי כתוב וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו כל ימי שלמה והומר אין שטן ואין פגע רע אלא לעת זקנת שלמה קמו אלה השטני' מעת שנטה לבבו מעט יי' ואחר שקמו היו לשטן לישראל כל ימי שלמה על שמת שלמה כדי שינח' על החטא ויכי' כי בעוד שהיה אוהב את יי' אין שטן ואין פגע רע וכיון שחטא קמו השטני' : ואת הרעה אשר הדד · נתחברה רעתו עם הרע' אשר עשה הדד לישראל : ויקץ בישראל · ויקץ זה פעל יוצא ותרגומו ומרד בישראל ואפשר שהוא פעל עומד כחבירו כלומ' קץ בהם ומאס אות' בהיותו בשלו' עמה' : וירבע' בן נבט · אמרו בדרש הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי והנה שבע בן בכרי משבט בנימן ונבט משבט אפרי' : אפרתי · משבט אפרי' : וירם

רשי

כי שכב דוד · דוד שמת מיתת עצמו נאמרה בו שכיבה יואב שנהרג נאמרה בו מיתה · ד"א דוד שהניח בן הגון ממלא מקומו נאמר' בו שכיב' יואב שלא הניח בן הגון ממלא מקומו לא נאמרה בו שכיבה כי אם מיתה : ויקם אלהים לו שטן · לשלמה וזו היא שאמ' נתן הנביא לדוד אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים : ואת הרעה אשר הדד · עם הרעה שעל ידי הדד היתה גם זו של רזון : וירם

רלבג

ויאמר אל פרעה שלחני · ואלך אל ארצי · ידמה כי חשב הדד להנקם מישראל בראותו כי אתו גבוריהם המלחמה ועם כל זה לא יוכל בעת שהי' שלמ' הולך בדרכי יי' כדוד אביו אך לעת זקנתו שנמצא בו זה החטא אז היה הדד שטן לשלמה ולישראל ואע"פ שכתוב וישב יהודה וישר' לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה הנה הרצון בו רוב ימי שלמה והוא עד עת זקנתו כי כמו זה תחל מלת כל בדברי הנביאי' אחר ויסכימו בנקר והנה כלם פגרים מתים והנה מה שאת' בזה המקו' ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ר"ל כל ימי שלמה הנשארים מעת זקנתו אשר עבדו כשיו אלהים אחרים : ויקץ בישראל · ר"ל שהיה קץ ומאס בישראל או יהיה הרצון בו שהיה במצוקת לבו בעבור ישראל כשלא יכול לעשות כל רצונו מהם כי היה רצונו להשחיתם אם יוכל ותמיד היו עוכיו כשואות לעשות להם כל הרע כשיפלו בידו ובדוב השתדלותו להרע לישראל חלך על ארם וסבב שיתחדהו במלך שלמה כי קודם זה היו ארם כופאי מנחה לשלמה ולדוד כמו שנזכר בספר שמואל וידמה שכל המלכים שהיו בארם אחר זה היו ממנו ולזה תמצא שהיה שם מלך ארם בימי אחאב בן הדד והיו מיחסים אותו לאחיו ובו נקראה שמו מפני עוצם מדרגת הדד אצלם : וירבעם בן נבט אפרתי · ר"ל שהוא משבט אפרים : עבד לשלמה וירם יד במלך · ר"ל כי מפני שמשמו שלמה מעבדיו ושריו גבה לבו ועוד שכבר הרים יד במלך כאילו היתה מעלתו למעלה מחדרגת המלך ואת ההרמת יד היתה מה שלקחה לבו לגמות מעשיו ולהוכיחו עליהם כמו שיספר אחר זה והנה אחר זה יספר באי זה מנוי שלמה ושבה אחרת לגוזה לבו ספר גם כן והוא מה שיעד אותו אחיה השילוני שיהיה מלך על עשרת השבטים אך קודם זה ספר מה היה הרמת ידו והוא שהוא אמר מנגה אותו ראו מה עשה הנה שלמה בנה את המלוא אשר לא רצה לבנותו דוד אביו למען יהיה בו תועלת להאסף שם ישראל ועוד עשה דבר מגונה אחר סגר את פרץ דוד אביו שהיה שם מקום היתה החומה בו פרוצה כדי שיוכלו ישראל לבא אל המלך כשירצו להגיש לפניו דברי ריבותיהם כן נראה זה בעיני וכבר פירשו בו שכבר הניח שם מקום פרוץ שיוכל לבוא מתנו אם ימרדו בו ישראל וכאילו אחר שלמה לגוזה לבו לא ירא שימרדו בו ישראל :

ויאמר לו פרעה ב' דסמכיוסימ' ויאמר לו פרעה לך מעלי · כי מה אתה חסר : ויקם ב' בקריא' וסימ' ויקם משה את המשכן ב' בפסוק · ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח · ויקם יי' שפטי' ויזעקו בני ישראל דעתניאל וחברו דאהור בן גרא : ויקם את העמודים לאולם ג' בפסוק רשלמה · ויקם יי' את דברו אשר דבר · וחברו דר"ה · ויקם יי' שטן לשלמה · ויקם לו אלהים שטן · ויקם מזבח לבעל · וישב ויבן את הבמות · וחברו דר"ה · ויקם את העמדים על דר"ה · ויקם את דברו אשר דבר עלינו דדניאל · ויעלני מבור שאין מטיט היון · ויקם עדות ביעקב : אפרתי ג' בקריא' וסימ' בן תחו בן צוף אפרתי · ודוד בן איש · וירבעם בן נבט אפרתי :

יקר

ויקבוץ עליו אנשים כו' ויהי שטן כו' עיין רסי' ז"ל וה"רדק ז"ל וכן הר"לבג ז"ל ב"מש כל ימי שלמה המותרים מאחר שנטה לבו · ומ"ש למעלה ויסב יהודה וישראל לבטח וכו' כל ימי שלמה פירושו רוב ימי שלמה רומז ברוגם ככולם ויקץ בישראל ר"ל כדהר"רק שהיה קץ ומואס בהם לא הוא פועל עומד שהיה במצוקת לבו בעבור ישראל כשלא יכול לעשות כל רצונו מהם כי הנה רצונו להשחיתם אם יוכל · אמנם בהבנת הכתובים במ"ש הכתוב ויחד וימלכו בדמשק בלשון רבים והכתוב הסכי אי' וימלוך על ארם בלשון יחיד ובראשון אמר דמשק בפרטות ובסני על ארם בכלל ומלקים הרד"ק ז"ל והרלב"ג ע"ש וע"פ דרכו אוכל לבארם לע"ד שאומר וימלכו בדמשק לא על רזון ואנשיו קאמר כהרד"ק אלא על רזון והדד שבברח ידו ביהוד והיה שטן לישראל כו' ויותר מרזון וזהו ואת כל הרעה אשר הדד כו' וימלוך הדד לבדו על ארם כולו אל חבירת רזון ורזון היה בדמשק לרמת ומ"ש ויקבוץ עליו אנשים ויהי שר גדוד כו' אמר שקבץ עליו אנשי' כלומר שנתקבצו עמו עם היותם עבדו לפי שהיה שר גדוד בהרוג אותם דוד או כיון לומר ויקבצו עליו אנשים כדי להצר לישראל ולהיות להם שטן עם היות שהיה שר גדוד בהרוג אותם דוד בהמלותו את ארם לוחה ועם היותו שר גדוד בהרוג אותם דוד לא נפל שר גדוד להיות שדוד וגיגל להצר לישראל זה פלא ובהקבץ עליו אנשים וילכו דמשק וימלכו בדמשק כדפרשתי הדד והזון · ואח"כ וימלוך הדד לבדו אל ארם :

וירבעם בן נבט כו' סנהדרין פ"ח שנו רבותינו למה נקרא שמו ירבעם שריבע עם ופרש"י שריבץ את ישראל לעבודה הכפולה · ד"א שעשה מריבה בעם · ד"א שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים בן נבט בן שנבט ולא ראה · אמר הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי נבט שניבט ולא ראה מיכה שנתמכמך בבנין ומה שמו שבע בן בכרי שמו · שנו רבותינו ג' נבטו ולא ראו ואלו הן נבט ואחיהופל ואלעזר פרעה נבט ראה אם יוצאה מלמעלה סגר היה מליך ולא ידע וירבעם נפיק מיניה · אחיתופל ראה צרעת זרחה לו על מתו הוא סגר הוא מליך ולא ידע דבת שבע היא דנפקא מיניה דנפק מיניה שלמה · אלעזר פרעה דא"ר חנינא מאי דכתיב המה מי מריבה המה ראו אלעזר פרעה וטעו ראו שמושיגון של ישראל לוקה במים אמרו כל הבן הילוד הילודה תשליכוהו ולא ידע עשקי מי מריבה הוא לוקה ע"כ ומ"ש מריבה בעם הי' שנחלקו לשתי ממלכות והיה מריבה בו בעם עצמו ממנו וכו' · ולפי' זה הסרה בי"ת בהיה לקראתו ירב בעם בשני ביתי"ן לזה אמר ד"א שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים ולפי' זה לא הסרה בית ירב עם מריבה להקב"ה עם ישראל · ומה שהראו לנבט אם יוצאה מלמעלה לפי שמזרעו יצא מלך לא שהוא עצמו יהיה מלך והראוהו אם לאחת משתי בחינות הללו שהאלהים לא לנבט בשיטעה שהוא עצמו יהיה מלך ויחלוק עם דוד ויהרגנו לו יהיה בבחינת המלך שיצא מחלציו ולא אתי לעה"כ אלא תאבלהו אם לא מופת זהו אם יוצאה מלמעלה אמר אחיתופל רואה צרעת זרחה לו על אמתו לרמוז אל בת שבע דנפקא מיניה דאשה רעה צרעת לבעלה וכך היתה לו לדוד עם היותה ראויה בת שבע לדוד כיון שאכלה פגה ניגעת לו בצרעת וזה מובן מ"ש המאמר דנפקא מיניה בת שבע דנפיק מיניה שלמה · ועיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל תירץ שלא אמרו שהיה ממש שבע בן בכרי אלא שהיה דומה לו שהרי נאמר ג"כ בשבע בן בכרי לשון זה אל הרמ' יד ע"כ ומחילה מכבודו שכבר אמר בגמ' בפי' ומה שמו שבע בן בכרי שמו שלשון זה בלתי סובל פירושו : ולע"רן לו' שמשבט בנימן הוא אשר נהרג בגבעה וכשמרד בדוד והרגוהו נעתק משם שיורידוהו הגשי בנימין והלך אצל אפרים ונתגדל ירבעם בפרים וזה נקרא אפרתי · לו שהיה

מלך

בלי

שהיה מלך כתיב שכיבה יואב על ידי שהיה שר לבא כתיב בו מיתה עד כאן ורסי' ז"ל הביא כן מיעת הגמרא ושיטה רלשונה זו שבמדרש שמו"ל · וכן הר"רק ז"ל · וכן מהרי" ז"ל · והביא השיטה הקדמונית גם כן והרמיז בה שאין לו' שכיבה אלא למלך ולגדול הדור אבל יואב שלא היה שר לבא נאמרה בו מיתה עד כאן :

ויאמר לו פרעה וכו' עיין הר"רק ז"ל ומ"ש ובמצרים לא היה יכול וכו' אינו מוכרח ששלמה לבוד לארצו להלקח עם שלמה וכן הר"לבג ז"ל כתה"רדק שמת לאיד דוד ויואב בלו' כי מתו הגבורים המלחמה בישראל ולא ידע כי בימי שלמה אין שטן ואין פגע רע רק בעת זקנתו הנלית מלך חטא שלמה בנעיית לבו וכן מהרי"ח ז"ל · ולע"רן לדקדק תיבת כי בלתי מתיחסת גם אז' והנך כו' הי"לל ויאמר לו פרעה מה אתה חסר עמי שאתה מבקש ללכת לארצך · גם כבן ויאמר לא כי שלח תשלחני תיבת לא מיותרת דהי"לל ויאמר שלח תשלחני · ונראה כי פרעה טען לו שלא יהות להדד לצאת מהכסניה שלו כי יהיה פוגם ונפגם וזהו ויאמר לו פרעה אמירה מוגעת הליכתו כאילו אמר לו לא אשלחך כי מה אתה חסר עמי והנך מבקש בבקשה ללכת לארצך ואתה פוגם בי והוא השיב ויאמר לא ר"ל יש פגם כי שלח ברשותך הוא ועוד כנ"ל אם תשלחני ר"ל אל ארצי אין פגם אלא בשנות הכסניה אל הכסניה החרת אבל לשוב אל ארצי אין כאן פגם כי הדדם יסמח לשוב אל ארצו ולהיות בה בעצר ולא להיות בארץ אחרת ואפי' בנחת רוח · ופרעה המלך לא רצה להוציא הגיזרה ולומ' לו פירוש לא אשלחך כי מה אתה חסר כי באמר דבר מלך שלטון כמוהו מי יאמר לו מה העשה והוא ידע כי הדד זה עכ"פ ישוב לארצו ולזה הבליע אז' לא אשלחך שלא להוציא דבריו מפיו שלא ישובו אחור · לו יאמר ויאמר לא כלו' לא חסרתי דבר כדבריך המלך אלא שלא תשלחני לארצי ולשון כי כמו אלא והוא אחד מארבעה לשונות שתיבת כי משמשת בהן · לו יאמ' ספרע' הבין בכוונת הדד במ"ש שלחני והלך אל ארצי הליכה הולך לקחת איזה דבר שחסר לו כמעות וכלי כסף וכיוצא ולזה א"ל פרעה כי מה אתה חסר מאחר שאת' עמי בבית א' ובאכילה אחת כמוני כמוך ז"ש כי מה אתה חסר מאח' שאתה עמי והנ' מבקש ללכת אל ארצך ר"ל ללכת אל ארצך להפיק רצונך ולזה השיב בזה הדד ויאמ' לא כלו' לא בקשתי הליכה ע"מ לחזור כי לא חסר לי דבר כדברי' המלך עד שאצטרך ללכת להביאו ולשוב אלא שלח תשלחני שלא בהחלט תשלחני וזה טעם כפל שלח תשלחני :

ויקם אלהי' לו כו' עיין רס"י ז"ל וכן הרד"ק וכן מהרי"ח ז"ל ולע"רן גם זו ממחשבות ה' כי עמקו שהקיים לו שטן שני כנגד העון השני של כסף וזהב לא ירדה לו כי כנגד לא ירדה לו סוסי' קם לשטן רבע' מהטע' אשר אזכי' בסמוך בס"ד והנה קם זה לשטן על שלמה לא ידע את ה' ובעב' מורד באדוניו היה ובא זה העבד רזון בן אליעדע ליפרע למי ארם לבנו בעוסרו וכסף וזהב ולא ידע אל ולזה הגיד אשר ברח מאת הדדעזר אדוניו כי זה הבורח מאת אדוניו יבא ויפרע ממורד באדוניו בשלמה הנוטה לבו אחרי ההבל וזה טע' הודיע לנו הכתו' כל הפרטים האלה לכוון הענינים האלה יחדיו מידה כנגד מידה · ודרך הלצה ויקם אלהים שטן לו להדד כדי שלא יראו' ראש נגד שלמה כל זמן שלמה עובד ה' ואח"כ כאשר נסה שלמה לבנו מאת ה' אז ויהי שטן לישראל נכפך להם לשטן כי לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו ולזה נעשה שלום בין הדד ורזון משל לבני בלבים שעשו שלום ביניהם זו"ש בסמוך ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ואת הרעה אשר הדד וכו' :

מנחה קטנה

אשר אלמנה · יראה מ"ל שראה אמו יושבת שבולת ונלמודה מנמלה בשבת כן נכרי שנהרג ע"י דוד ע"ה רצה לנקם נקמת אביו ואמו וע"כ ירכה יד בשלך להעריל ישראל בשלמה וזה הדבר וגו' בזה הדבר רצה להניח את לך העם מעל שלמה באה שביקש בנגוקו ואשר הדור אתם רחו מעשה שלמה בנה את המלוא וגו' היפוך מעשה עשה דוד אביו : והוא

וַאֲרִים יָדָא בְּמַלְכָּא׃ וְדִין פִּתְגָמָא דַּאֲרִים יָדָא בְּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּנָאִית מִלְּיָתָא אָחַד יַת תַּרְעָתָא קַרְתָּא דְּדָוִד אָבוּהִי׃ וְגַבְרָא יָרָבְעָם גִּבָּר חֵילָא וַחֲזָא שְׁלֹמֹה יַת עוֹלִימָא אֲרֵי עֲבִיד עֵיבִידְתָּא הוּא וּמְנִי יָתֵיהּ לְכָל מַסְקֵי מִסִּין דְּבֵית יוֹסֵף׃ וַהֲוָה בְּעִידְנָא הַהִיא וְיָרָבְעָם נְפַק מִירוּשְׁלֵם וְאַשְׁכַּח יָתֵיהּ אֲחִיָּה שִׁילוֹנָאָה

ויהי בעת ההיא ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר וירא׳:

ה׳ ל׳ ר׳ פ׳ וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ׃ וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת־הַמִּלּוֹא סָגַר אֶת־פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו׃ וְהָאִישׁ יָרָבְעָם גִּבּוֹר חָיִל וַיַּרְא שְׁלֹמֹה אֶת־הַנַּעַר כִּי־עֹשֶׂה מְלָאכָה הוּא וַיַּפְקֵד אֹתוֹ לְכָל־סֵבֶל בֵּית יוֹסֵף׃ וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלִָם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי

ג׳ לת גליהו

ג׳ ויאמר לתימלך׳ וירד יהוה ויקן

וירם יד במלך׳ הוכיחו ברבים וזה הדבר אשר הוכיחו עליו שלמה בנה את המלוא׳ ובכניין זה סגר את פרץ עיר דוד שהיה הפרץ לחורי המלוא אמר לו אביך פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלי׳ ואתה גדרת אותם לעשות אגגריא לבת פרעה להושיב שם עבדיה ומשרתיה׳ וירא שלמה את הנע׳ קודם לכן כי עושה מלאכת הוא מהי׳ במלאכתו וזריז׳ לכל סבל בית יוסף׳ לכל מסקי מיסין דבי׳ יוסף מנשה ואפרים׳ לפי שמשבט אפרי׳ היה׳ כיל

רלבנ

והנה בזה חטא ירבע׳ לשלמה בשני מדרגין האחד מפני שנבהו על מעשת והוכיחו עליהם והשנית שלא חלק לו כבוד אך קראו בשמו ואמר שלמה בנה את המלוא וכן קרא דוד׳ בשמו ולא קרא אח׳ מהם מלך׳ והנה כפר כי האיש ירבעם היה גבור חיל וירא שלמה את הנער כי היה רב פעלי׳ והי׳ זריז במלאכתו אשר מנהו ומכ׳ אותו מפני זה לקבץ המס מסובלים עליהם כל בית יוסף והם מנשה ואפרים ובעת ההיא אח׳ שמכהו המלך על זה הפקידות תכף שיצא ירבעם מירושלם ללכ׳ לקבץ המס׳ שהפקד עליהם מצאהו אחיה השילוני בדרך והיה אחיה השילוני מתכסה בשלמה חדשה והיו שניהם לבדם בשדה וכאשר ראה אחיה פה ופה כי אין שם איש יראה מעשיהם שיוכל להגיד לחלק שלמה אז

כלי יקר

מלך אמו לאפרתי ומלכיו מבנימין ומפני שטרדוהו בנימין מפני המרד הלך לו אל אפרי׳ שמלך אמו לגרה ויוכיח לשון הפסוקים כן במה שהזכיר מן הגרה ושם אמו נרועה בת׳ אפרתי מלך אמו שלהיותה אלמנה שהרג אביה נתגלל בראשים שבע אמו בגרה ועל שם זה נקרא אפרתי׳ ועיין הרלב״ג ז״ל ורש״י ז״ל הוכיח בדברים אז היה הרמת ריח ע״כ׳ ולע״ד נכון מה שכתבתי בסמוך בהבנת מה שאמר שהיה זה׳ מסבת בנימין אלא שנהרג׳ אביו הוא שבע׳ בן בכרי ונתחבר בשבע אמו נרועה הבה לעמנה היושבת עם בית אביה מלאכים ולזה נקרא אפרתי׳ ואם כן דברי הז״ל נתקיימו׳ גם יתמר עפ״י המדרש הנז׳ שעם היות אמו אלמנה מהריגת בעלה המורד בדוד עכ״ז לא נשתנה בעיניו לשלמה׳ כיון שנהרג אביו המורד בניו׳ וביתו אחריו עבדים אל המלך׳ ועוד שזה שלירבע אל אלמנה היה אמו סימן לבניו ולא חשש אלא עכ״ז וירם יד במלך׳ והיה זה בשן שלירבע לשלמה על הטה שלבבו אל לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ולכן קם ירבעם להרים יד במלך ובדרך למצרים כדכתיב ויבקש שלמה להמית את ירבעם ויקם ירבעם וברח מצרים וכו׳ כי חטא שלמה אשר היה לו שיכות במצרים נתן כח לירבעם לברוח מצרים יתברך ית׳ שמו אשר עמקו מחשבותיו׳

וזה הדבר אשר הרים כו׳ פ״ח וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה ה״ר יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים שנא׳ וזה הדבר אשר הרים יד במלך׳ לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אגגריא לבת פרעה ומאי אשר הרים יד במלך שחלץ תפילין בפניו ע״כ וכוונתם ז״ל לדקדק יתור וזה הדבר אשר הרים יד במלך כי אחר שאמר וירם יד במלך שלמה בנה כו׳ גם דקדקו לשון הדבר מלשון דבור ולכך דרשו שכוונת הכתוב לומר כי מצילות התוכחות לדקה תחשב לו ובשבילה זכה למלכות אבל מלת הדיבור היותו ברבים נחשב אשר הרים יד במלך ז״ש וזה הדבר אשר הרים יד במלך׳ ורש״י ז״ל הביא זה המדרש ע״ש וכן הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל׳ ומהרי״ל ז״ל המלא מקום לסיבת עם והוא גנבו בכני רבים שאמרו ראו מה עשה שלמה בנה את המילוא והרד״ק והיוסף במ״ש סגר את פרץ עיר דוד שהוא עשה פרץ חומה ברוחה שיכנסו ישראל לפניו כרצונם בריבותיהם ודיניהם יאמרו לבה אל המלך והוא סגר כדי שלא ישמע אותם׳ והביא כהרד״ק ז״ל ודהה לוחו ע״כ׳ ולע״ד מלבד מה שדקדקתי על כי פשוטו ז״ל לו׳ לשון זה הדבר שהוא לשון דבור שהיה עונו גדול מלת דברו בפומבי ובאו׳ שלמה בנה כאילו הוא הדיוט בזה לבין אומרו לשון אשר הרים יד במלך כלומר שלא הזכיר לאמר המלך שלמה בנה את המילוא אלא לא הזכיר מלך׳ וזה היה עונו אשר הרים ידו במלך שהרי אמר שלמה בנה כו׳ ולא ה׳ המלך׳

והאיש ירבעם כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק וכן מהרי״ל ז״ל הביא והוסיף לומר הילך עשה מס על הארץ בזקנותו ובעת הבחרו׳ הבנייניים לא הביל מס והסיב כי אולי בזקנותו לא שלח הלוויות לאופיר וכדאק ג״כ מהשעניים שהיה עליו הי״ת בחטאיו היוצרך לחעות והביל מס על הארץ׳ והנה חז״ל סותרים דבריהם בחלק לחלבל מעשה אחיה השילוני שהם סוברים שהיה מעשה אחיה בהרמת יד ירבעם במלך והעיד בכנו בו׳ והרי אמרו חז״ל שזכות ירבעם היה מפני שהוכיחו לשלמה ובזה זכה למלכות ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבי׳ הרי שבהרמת הרמת ידו לבשורת אחיה השילוני אם לא שבחוק לומר שגלוי לפניו תוכחתו ולזה נתן לו המלכות׳ ולע״ד׳ שהשוריים כשהרן אחר שרלה שלמה הרמת ידו של ירבעם וחזון לבו ראה לתת לו שרר׳ אולי היה הקץ שרה ומינוי ושתוק מעליו בהיותו חוץ לירושלם׳ זאת ועוד על דרך לדני משה כלל׳ הטל עליהם עול לבור והם כלים מאליהם כך שלמה בחכמתו נתן לו שרר׳ לגבית המס וסבל יוסף׳ והוא עמל מכאיב ויגיע כלה׳ מאליו גם כל בית יוסף אשר הוא יוצא אחם יהיו בעוברין כיון שנובה מהם תמיד׳ אם והוא התנכלות על ירבעם ויהי בעת ההיא הבל ה׳ ע״י אחיה השילוני להודיע כי רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום׳ הוא יכון ומי יפר׳ הנכון כשיש׳ רש״י ז״ל והמפרשים הנזכר והכריע כדבריהם ז״ל מלשנא דקרא האל׳ והאיש ירבעם וכו׳ וירא שלמה את הנער קרי ליה איש וקרי ליה נער אלא ירבעם גבור חיל׳ וגם זו גרמה לו להוכיח לשלמה כי איש גבור חיל הוא בלשון שלו׳ והאיש ירבעם גבור חיל׳ בעת התוכחת ולא״כ הניח וירא שלמה את הנער שמקדם ומאז בזמן היות ירבעם נער ראה שלמה אותו׳ כי עושה מלאכה וזריז בדעת המפרשים אז כי עושה מלאכה הוא וראה שלמה שנער נחמד בזה לא יאות להיותו בעל מלאכה ובלחד הדרכים והו׳ וירא שלמה את הנער כי עושה מלאכה הוא ויפקד אותו לכל סבל בית יוסף׳ ואומרו ויהי בעת ההיא אשר כבעת המפרשים שהכל היה קודם הרמת יד׳ אז יהיה ויהי בעת

ההיא חוזר לאחר הרמת יד כי לא פירש כדרש״י ז״ל בזה הפסוק דבר׳

ויהי בעת ההיא כו׳ הז״ל פרק חלק ויהי ירבעם יצא מירושלם ה״ר חנינא שיצא מפתקא של ירושלם ע״כ כוונת חז״ל מהכרח קושיא שלא הזכיר הכתוב׳ להיכן יצא הרשיעו תכלית יציאתו׳ להיכן ולאיזה מקום לזה אמרו שיצא מעולמו ומפתקא של ירושל׳ שלריך כל הכתוב בירושלם לחיי׳ הנלחיי׳ שיהיה כתוב בה כדכתיב והיה כל הנשאר בציון והנותר בירושלם לחיי׳ הנלחיי׳ קדוש יאמר לו׳ וזה יצא מירושלם מפתקה של ירושלם של מעלה ע״י הדרה׳ ורש״י ז״ל פירש מפתקא של ירושלם מרה שלא לחזור בה לעולם׳ ולא ליטול הלק בעבודה מפתקא כגון נכסל פתקא מרבעת׳ כליר מחזקה של ירושלם הכתוב ותחום בה עד כאן׳ והוא מתכסה בשלמה חדשה חדשה בשלמה חדשה אמר רב נחמן בשלמה חדשה אין בה שום דופי׳ כך דרשתי של ירבעם אין בה שום דופי׳ ד״ת בשלמה חדשה שחדשו דברים שלא שמעו אזן בלשון הבשר

שניהם לבדם בשדה אמר רב יהודה אמר רב שכל ת״ח דומים בפניהם כעשבי השדה ואיכא דאמרי שכל שעתי תורה גלויים להם כשדה ע״כ׳ ולע״ד׳ לדקדק מאי ק״ל בבסוק שהכריחו דרשתם׳ ז״ל ועוד מאי איכא׳ בין שני הלשונות עד שאמר דבר אחר כשלמה חדשה וכו׳ והומרו ומהו שניה׳ לבדם בשדה׳ הלא הוא מקופר עם הל״ח׳ אז לכל הפירושים׳ וגר׳ דקשה להו ז״ל שלמה חדשה אז ישנה׳ וכי תימא משום מה שיזכיר אמר כך׳ ויתפוס היה בשלמה החדשה אשר עליו ויקרעם שנים עשר קרעים אמתי קשיא דהם והוא מתכסה בשלמה חדשה על ירבעם קא׳ היה רחוי לכתוב וירבעם יצא מירושלם מתכסה בשלמה חדשה וימצא אותו אחיה׳ הם מאמר והוא מתכסה בשלמה חדשה מוזר לאחיה לא יצדק להזכיר׳ והוא מתכסה אחר וימצא אותו אחיה׳ ולין צורך להזכיר זה כלל עתה כיון שבסוף יזכיר כן ויתפוס אחיה בשלמה חדשה אשר עליו אם הכוונה על אחיה ממילא משמע שהיתה השלמה חדשה עליו ולשונות כל הנזכר אמרו הם ז״ל מאי בשלמה חדשה ומשני מה שלמה חדשה כו׳ כך תורתו של ירבעם לא היה שום דופי׳ טעות׳ ולא היתה קריאתה׳ שלא לשמה חיי שלין דופי גדול מזה לזה אמר שלא היה בה שום דופי׳ לא בשמי׳ ולא רוחני׳ ותורה כרמזה בתיבת בדרך כמו והורתה׳ לשם הדרך ילכו׳ בה והמעשה כו׳ ולפי שלזה הפי׳ קשה לו׳ בשלמה בבית כיון שהוא משל הי״לל כשלמה בכ״ף הדמיון לז״ל ד״ל שלמה חדשה שחדשו כו׳ הכוונה להיות הקדמה ידועה מש״ה שמתחור׳ והמלות נעשה לבוש לנפש נקרא הלוקה דרבנן ויש שני לבושים הא׳ ממעשה המלות ואחד מכוונת המלות ובזאת הקדמה אבין לא תירא לביאתה משלמה׳ כי כל ביתה לבוש שניים אל תקרי שנים אלא שנים הא׳ בג׳ בגן עדן של מעלה ובזה יובן והוא מתכסה ממש בשלמה חדשה וחלוקה דרבנן הנעשית מהחידושין שמחדש הלדש בתורה ובסודותיה׳ ולמד שחדשו אחיה וירבעם מלשון הפסוק שאמר ושניהם ר״ל ושניהם חדשו יחדיו השלמה הנז׳ ושלא שמעתן אזן מעולם למדו מלבדם שר״לשהם לבדם חדשו כן ולא שמעתן אזן מעולם׳ והקשו עוד מאי ושניהם׳ לבדם בשדה שקושיתם היא מתיבת בשדה כי די שיאמר ושניהם לבדם לא לפשר לו׳ שמקשה מאי בשדה שהוא מנגד למ״ש שמלאו בדרך אם כן לא היה בשדה ולכי זה הי״לל מאי בשדה שלא לגלות לנו שלמאי דמשני שכל ת״ח בפניהם כעשבי השדה מפרש פי׳ והנה לחרת בלו׳ ושניהם לבדם וכמו שיבוא על כן הקשה ואמר מאי ושניה׳ לבדם בשדה׳ ולזה הרש מהכרח קושיא זו פי׳ אחר במ״ש ושניהם לבדם ר״ל שבניהם לבדם היו בעולם שכל שלא תלמידי חכמים נחשבים כעשבים אשר בשדה ומ״ש מפניהם שלא זחה דעתם דאם כן הי׳ לל בעיניהם אבל באומרו בפניהם הוא שהם׳ אומר כן שהיו כל ת״ח בפניהם אלא כעשבי השדה אבל הם עמותים כהלל שהרי קדם שתורתו אין בה שום דופי כלל באופן שמהכרח תיבת בשדה מכריח להבנת ושניהם לבדם שר״ל שבניהם יחידי סגולה בעולם שהשאר בערכם כעשבי הבל׳ שעד עתה היינו מפרשי׳ אומרו ושניהם לבדם על שחדשו דברים שלא שמעה אזן מעולם אלא שניהם לבדם חידשו כן ועתה בהכרח מלת בשדה ולפי שממילא משמע שמי שאחיה גם כן חדש כיון שהכתוב הסוה אותם לו׳ ושניהם לבדם בעולם וזולתם אין שאר ת״ח כעשבים אשר בשדה לכך לא אמר אלא כי אינו עוקר כלל ממה שאמר והבן זה׳ ואולי רמז הפסוק באומרו בשדה אל שדה אשר ברכו׳ הוא׳ תקל הפוחים וש״ח לומחים בו כעשבים ויקרוב לודאי כן שהכתוב לא יתכן שיזלל בכבודן של ת״ח אשר בדור כ״ם בדורו של שלמה אלא ודאי כדפרישית׳ למדנו מהמאמר הבנת אומרו וימצא אותו בדרך על עסק התורה קרא דרך כמו והורה׳ לשם הדרך ילכו בה לו שהי׳ דרכו המיד לעסוק ולעמול בתורה׳ ולכך היתה תורתו סגורה׳ בלי דופי ושעות ואומרו׳ והוא מתכסה כו׳ אלא היה מגלה׳ ואת לגמעים חכמה כן ירבעם מתכסה בשלמה חדשה׳ אלא היה בהורתו׳ דיפי אלא כשלמה חדשה לו׳ מתכסה בה ממש כעין חלוקה דרבנן׳ ואו׳ ושניהם לבדם׳ אחד ששניהם לבדם חדשו לותם חדושים שלא שמעתן אזן׳ ושניהם לבדם ששאר ת״ח כעשבים בשדה׳ ועיין הרד״ק ז״ל וכשמוך הרחיב בזה בש״ד ועיין הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל׳ ולע״ד׳ שבהיות ירבעם בירושלם נהה רוח ה׳ על אחיה כלמשיח ויהי בעת ההיא שסרתה עליו נבואה והלך אחיה לבקשו וירבעם יצא מירושלם והלך אחיה אחריו וימצא אותו אחיה השילוני הנביא כלומר כבר היתה עמו הנבואה כי לזה יצא אחריו להודיעו הנבואה וז״ש בלון הנבי׳ ומצאו בדרך שבדיין היה מתחיל להחזיק בדרך ומתכסה בשלמה חדשה שעושים העוברי דרכים להתכסות בה בצאתם את העיר ללכת בדרך ומצאו כ״כ בקרוב לעיר שבדיין לא נתכסה בה אלא הוא מתכסה בעודו מתכסה מצאו והיה מהפלה היות שניה לבדם בשדה׳ ואין זה אתם׳ כדי שיוכל להגיד לו דבר ה׳ ולא יהא מזולתו שישמע ואם הוא מתכסה בשלמה חדשה חוזר להיות מודיע ג״כ׳ הענין הזה בעצמו לומר שמצאו אחיה בצאתו את העיר בעוד שאחיה מתכסה בשלמה חדש׳ שעדיין לא נתכסה בה אלא בחוץ לעיר מיד כמנהג ללבשה והוא חשב כירבע מתנו הדרך ונזדמן בהשגחת ה׳ ומצאו תכף בדרך קרוב לעיר והוא מתכסה כו׳ על אחיה׳

ויתפוש אחיה וכו׳ במדרש רב ולזי׳ חד אמר שמלתו של אחיה וחד אמר שמלתו של ירבעם אמר רבי שמואל מסתבר כמ״ד שמלתו של אחיה שכן דרך של דיקים להיו׳ ירבעי׳ במחלוקה של בית דוד ע״כ׳ וכן פירש הרד״ק ז״ל׳ ולפי דבריהם עשה כן אחיה השילוני דרך קריעת בגדים כי ידע כי מרה תהיה באחרונה קריעת מלכות בית דוד ותהה לירבעם ודרך לבלו׳ ונשר קרע השמלה עם היותה חדשה לא את לבו אליה ויקרעה להכלית קריעת בגדים וגם כן כיון לאותה י״ב לרמוז אל הי״ב שבטים ולתת העשר׳ קרעים לירבעם כנגד עשרת השבטים׳ ובזה אזן בכל ויקרעה קרעי׳ כי לי ויקרעה י״ב וכ״פ מהרי״ל שאמר עליו אם היה הרה השמלה חדשה

לו תפס בשלמה החדשה אשר עליו ויקרעה שנים קרעים והודיע לו כי מלוך ימלוך על עשרת השבטים לחדי מות שלמה ועוד אשר הניח בני ביתו לעבוד ע"ז אך לא יקח דבר ממלכותו בחייו למען דוד עבד יי' אשר שמר מצותיו וחקותיו ולזאת הסבה גם כן לא יסיר הממלכה לגמרי מזרע שלמה כמו שקדם והודיעו שאם ישמר מלו' הש"י וחקותיו יהיה לו בית קיים זמן ארוך ובזה יענה זרע דוד בזה האופן שלא תהיה להם כל המלוכה לך לא יענה זרעו כל המלוכה לזרע דוד ולפי שלא שבה המלוכה כלה לזרע דוד ביחוי בית ראשון ולא ביחוי בית שני הנה זה לא ראיה שנגד יסוד המלכות בכללו לזרע דוד וזה יהיה בימי מלך המשיח ואחריו לא תסור ממנו המלוכה כמו שנתבאר במקומות מספר דניאל: עוד

רשי

ניר · ממשלה וניר לשון עול: קד

בלי יקר

מדשה אלא הזכיר שמשחו בשמן המשחה לפי שאין מושחין מלכי ישראל ע"כ · ולע"ד שמ"ש החדשה בה"א הידיעה לגלות הרשת אז"ל שזכרנו בפסוק הקודם מה שלא' חדשה כו' כי לרמוז זה לא כתיב כאן בשלמה חדשה שלא יתכן שיקרע תורתו של ירבעם אשר היא כשלמה חדשה אז לד"א שלמרו שם דברים לה מחודשי' שלא שמעתן לאזן לזה הוסיף ה"א הידיעה החדשה להודיע על השלמה הגשמית ממש החדשה היא שקרע לא הנמשל בשמל' חדשה שהיא המחשבה:

ויאמר לירבעם כו' והשבט כו' יען כו' ולקחתי כו' ולבנו כו' ואותך כו' והיה כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל וגיר פי' על המלוכה · ורש"י ז"ל פי' ניר לשון עול ומשלה:

אצוך ב'רפין בלים' למען תירת את יי' אלוק דת"ח ודין

ולע"ד לדקדק ראשונה אז' הנני קורע את הממלכה מיד שלמה מיד שלמה ממש ובסמוך ולקחתי את המלוכה מיד בנו ולא מיד שלמה ויותן גם כן שני מלשון ממלכה אל מלוכה וכאן כתיב ונתתי ובסמוך ונתתיה לך · ועוד קשה כפל והשבט האחד יהיה לו וכו' ובסמוך ולבנו אתן שבט אחד ואם ההבנה באומרו והשבט האחד יהיה לו כו' לשלמה עצמו כדמשמע לשון הפסוק יקשה דקשו קדמי אהדדי שכאן אמר והשבט אחד יהיה לו לשלמה ובסמוך אמר ולבנו הכינוי בין פסוק ולא אקח את כל הממלכה כו' דמשמע כולה לא יקח אבל מקצתה יקח ובסמוך ולקחתי מיד בנו משמע דמיד בנו לא יקח מקומה ולזה פי' הרד"ק ומהרי"ח ז"ל ולא אקח את כל הממלכה שהוא כדמשמע לשון הפסוק לדבריהם דמשמעתי' הוא כולה לא יקח אבל מקצתה יקח הוא הפך למ"ש בסמוך ולקחתי הממלוכ' מיד בנו ונתתיה לך · ונראה כי בימי שלמה עצמו נקרעה בלא מה הממלכה מיד שלמה הן במה שקמו שטנים עליו במה שנטה לב ישראל אחרי ירבעם מלך תורתו שאין בה דופי כלל ומלך תיקון מעשיו בגביית המס כשו אחריו ורלו מעשה שלמה שנעשו הטו לבבו והיו עובדות ע"ז ולא מיהה בהם וז"ש קח לך עשרה ר"ל קח לך מעכשיו את עשרה השבטים כי כה אמר ה' הנני קורע עתה את הממלכה מיד שלמה ולעתיד ונתתי לך את עשרת השבטים לגמרי ומעתה השבט האחד יהיה לו לגמרי שהשבט האחד לבדו יהיה לבנו שלש עם שלמה כי אחר שנטים אעפ"י שהם עמו הוא לפנים אבל בקרבם ישמו אורבו של שלמה ולז"א והשבט הא' יהיה לו והיה יען אשר עזבוני וכו' גם אני לא אעשה זאת לו שיעזרוהו מלבם ואעפ"י שלבנים עבדיו ולא אקח את כל הממלכה מידו כפשוטו של מקרא שלא אקח כל הממלכה אקח והיינו ממלכה שהיא שררה ורדוי לא יהיה לו עליה רק ממשלה כל דהו וז"ש ולא אקח את כל הממלכה מידו כי נשיא אשיתנו נשיאות ואשיתנו בלשון עתיד מורה שנשיאות הוא ענין זולת המלכות והמדרגה גרועה ממנה שלש נשיאו' ומלכות הכל דבר אחד כבר הוא נמשח ועומד וא"כ איך אמר לשון עתיד ואשיתנו שימה בעלמא היא באופן שאקח מידו קצת משררת מלכות כי לא תהיה לו מורא מלכות אלא נשיאות והשררה הגדולה קראה ממלכה אמנם בסמוך אמר ולקחתי הממלוכה מיד בנו שאפי' זאת הממלוכה כל דהו ז"ש מעשה בעלמא מיד בנו אקחנה ולבנו אתן שבט אחד ובשררה כל דהו ועוד שעבוד כל דהו וז"ש למען היות נר לדוד עבדי כל הימים נר ממשלה כדכתב רש"י ובזה מובן שבתחילה אמר ונתתי לך הינו מלאיות המלכה ואח"כ אמר ונתתיה לך על המלוכה הנשארת לפנים שלמה מלך על ים' ושיוב לשררה זו ממה שלחז"ל אני שלמה הייתי מלך על ישראל מכלל שעד עתה לא היה מלך על ישר' והיינו מה שנטילה אימתו וירלאתו מהם כמ"ש בכתוב שוש הטים עליך מלך שתהא אימתו עליך ועתה לא היה לו הוד מלכות ולא מורא מלכות ולזה אמר הייתי מלך על ישראל שנים עליך ועתה לא היה לו הוד מלכות ולא מורא מלכות אלא הנני בא על הבנת הפסוקים אח' אמתי וירלתי עליהם ואמר כך ניטלה זהו תכלית הענין בכללו והנני בא על הבנת הפסוקים אח' לאחד ויתבררו לך הענינים בס"ד:

והשבט האחד יהיה לו ר"ל עם שלמה עצמו לא יהיה לו אלא שבט אחד בלב שלם ובפה חצלה כי שאר השבטים יהיו לפנים ובקרבם יבזהו וזה יהיה לכבוד דוד ובעבור ולמען ירושלם בנוסף לעיל שבהיות המולך בקרבה מדוד יקיים בנין המקדש הנבחר ב"ה לקיים מעשה אבותם שהם בנלאתו · ואמר מכל שבטי ישראל שהיא ירושלם שלא נחלקה לא מכלל שבטי ישראל בחרה ובמלכו בירושלם יחשב בלא מה כאילו מולך על כל ישראל כיון שמולך בעיר שיר כולם שיה בה ונחלק בה ולפשר לכרם מכל שבטי ישראל הוזר לראש הפסוק ופרשו כאילו אמר והשבט א' יהיה

הַשִּׁלֹנִי הַנָּבִיא בַּדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשַׂלְמָה חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה: וַיִּתְפֹּשׂ אֲחִיָּה בַּשַּׂלְמָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיְקָרָעֵהָ שְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים: וַיֹּאמֶר לְיָרָבְעָם קַח־לְךָ עֲשָׂרָה קְרָעִים כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי קֹרֵעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי לְךָ אֶת עֲשָׂרָה הַשְּׁבָטִים: וְהַשֵּׁבֶט הָאֶחָד יִהְיֶה־לּוֹ לְמַעַן | עַבְדִּי דָוִד וּלְמַעַן יְרוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי בָהּ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: יַעַן | אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְעַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדְנִין לְכְמוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב וּלְמִלְכֹּם אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְלֹא הָלְכוּ בִדְרָכַי לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי וְחֻקֹּתַי וּמִשְׁפָּטַי כְּדָוִיד אָבִיו: וְלֹא אֶקַּח אֶת־כָּל־הַמַּמְלָכָה מִיָּדוֹ כִּי | נָשִׂיא אֲשִׁיתֻנוּ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי אֹתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתָי: וְלָקַחְתִּי הַמְּלוּכָה מִיַּד בְּנוֹ וְנָתַתִּיהָ לְךָ אֶת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים: וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט אֶחָד לְמַעַן הְיוֹת נֵר לְדָוִיד עַבְדִּי כָּל־הַיָּמִים | לְפָנַי בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לִי לָשׂוּם שְׁמִי שָׁם: וְאֹתְךָ אֶקַּח וּמָלַכְתָּ בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְהָיִיתָ מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: וְהָיָה אִם־תִּשְׁמַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכַי וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִשְׁמֹר חֻקֹּתַי וּמִצְוֹתַי כַּאֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד עַבְדִּי וְהָיִיתִי עִמָּךְ וּבָנִיתִי לְךָ בַּיִת נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בָּנִיתִי לְדָוִד וְנָתַתִּי לְךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל:

ואענה

קַיָּמָא כְּמָא דְקַיָּימִית לְדָוִד וְאֶתֵּן לָךְ יַת יִשְׂרָאֵל: ועני

עבדי דוד ה'בקריא'וסימ'והשבט האחד יהיה לו · ואקרע את הממלכה · והקימותי עליהם רעה · ואני יי' אהיה · ועבדי דוד מלך עליהם · וכל שמואל דכוו'במ"א דוד עבדי ועתה עשו: חקתיו ט' חס' וכל אוריתא דכוו' במ"א וסימ' נמסר בסדר תלדות: לדויד ה' מלאים וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא והאי סימן: לשמור ח' מלאים בקריאה וסימ' בא אל פילגשי אביך · והיה אם תשמע דירבעם · אך יתן לך יי' שכל ובינה ח' ולשלמה בני תן · ויהי בצאת הכהנים מן · ויעמד המלך על עמדו דר"ה · עת לשמור ועת לאבד · לשמור על אחיהם:

מן שילה היה ואמ' מן שילה שילוני מן בילה גילוני: והוא מתכסה · לו אחיה לו ירבעם אין לו הכרע וכן בדברי רביתינו זכרו לברכה רב ולוי חל אמר שמלתו של אחיה וחל אמר שמלתו של ירבעם אמר ר' שמואל מסתבר כמאן דאמר של אחיה שכן דרך של גדיקים להיות קורעי במחלוקת של בית דוד: והשבט האחד יהודה ובנימין חוסב לשבט אחד בעבור שהיו מיוחדי בנחלה ובירושלם: אשר עזבוני · שלמה ובניתו והנוטים אחריו: ולא אקח את כל הממלכ' · שוש דבר מן הממלכה לא הקח מידו וכן לא תעשה כל מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו והדומים להם: למען היות נר לדוד עבדי · נר בחי' רק כמו בל"ר כמו שאמר ערכתי נר למשיחי וי"ת מלכו ותרג' אנקלוס ונירס ומלכו: את כל אשר אנוך · הכ"ף רפה וכן אשר אנכי מלוך בפרשת ואתחנן: והענה

בלי יקר

לו מכל שבטי ישראל והראשון עיקר: **יען** אשר עזבוני כו' הפסוק מוכיח כדעת הז"ל שבשלמה לא חטא אלא במה שלא מיחה בנשיו שהרי אחר שאמר עזבוני ויתחוו לעשתרות אלהי צידונים כו' ולמלכום אלהי בני עמון לא שייך להתרעם ולו' ולא תלכו בדרכי לעשות הישר בעיני וחקתי ומשפטי ויותר קשה לו' כדוד אביו הוה דלא עבו הא פחות ממנו בשוולם עבדו ע"א בכלל מלתים מנה · ולמה אמר בלשון יחיד כדוד אביו וכל הפסוקים בלשון רבים · אלא ודאי בנשים אמר יען אשר עזבוני ויתחוו לעשתרות כו' ולא הלכו כו' על שלמה ונשיו נכללו עמו גם כן שאמר בהם יחדיו ולא הלכו בדרכי לעשו' הישר בעיני למחות בעוזי ע"א וחוקותי ומשפטי לא עשה שלמה כדוד אביו בלב שלם כמוהו:

ולא אקח את כל הממלכה כו' לא דבר במלאיות כמות הממלכה אלא בתיכותה אמר שלא יקחנה כולה עד שיהיה להם בהליוש רק הנטל ממנו והוא מלכות והסירני בעתיד בשיר בשלמה שאינו מלאיות המלכות והודו ותימתו וחיתתו זו הליוש הנשאר לו מהשרר יהיה למען דוד עבדי אשר בחרתי לותו חזר אל שלמה שלמען דוד הוא אשר בחרתי לותו את שלמה שהוא המליכו בחייו והו' התפלל עליו באומר לשלמ' הלי"ס משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך · ובהכי דייק לשון לותו שלא אמר אשר בחרתי בו בדוד אלא לותו על שלמה כלומר:

ולקחתי המלוכה אחר שהודיע בפסוק הקודם שיטול ממנו הוד והדר מלכות ולא יהיה שלמ' עוד בעיני ישראל אלא כנשיא אחד לבנו עוד מעט אחרי מותו ולקחתי המלוכה מיד בנו ונתתיה לך את עשרת השבטים ורמז מיד בנו שמיד בנו תהיה לו זאת והוא בידיו ובאולתו יהרוס מלכותו בלבנו אחרי עלת הבחורים וז"ש ולקחתי המלוכה מיד בנו:

ולבנו אתן שבט אחד וכו' ר"ל מעט הכמות שהרי הוא שבט אחד ומעט הלכות שלא תהיה לו ניר עול וממשלה כל דהו וזה בהבטת דוד עבדי שלמי בנו לפני ביהוד בחיי' ממשלתו ונירו בירושלם העיר אשר בחרתי לי לשמי לשוש שמי שם ביהוד וע"כ בהיות לו ממשלה בירושלם א"כ יהיה לו ניר לפני ואע"פי שעיני ה' משוטטות בכל הארץ עם כל זה בירושל' הנבחרת לשוש שמי בבחינה זו היא לפני יותר:

ואותך אקח כו' עשה הכפל לכי שגרע כח שלמה ואפילו בחייו בחיי' המלכות והממשלה ולאחר מותו מיעט בכמותה שלא יהיה כי אם בשבט אחד וניר ממשלה בעומ' לעומ' זה אמר ואותך אקח ומלכת בכל אשר תאוה נפשך ואין זו הבטה שהרי כשרלה לעשות ענלי זהב לא מיחה בו שוש כנראה ז"ש ומלכת בכל אשר תאוה נפשך בהיכות המלכות ועל היכות אמר והיית מלך על ישראל כולו אולת שבט יהודה ואומרו ואותך אקח כלומר שלא ניתנה לו מעלה זו אלא לו לבדו וזהו ואותך ר"ל ואותך לבדך אקח כו' לפי שעה אמנם והיה אם שמוע וכו' אז אבנה לך בית כאמן להמשכת מלכות לדורות כמו שכפרש:

והיה אם תשמע וכו' את כל אשר אצוך מחדש בענייני המלכות והמלחמות והלכת בדרכי ועשית וכו' על הכתוב בתורה כאשר עשה דוד עבדי אז בעשותך כלל המצות ובהתמד' כדוד עבדי והיה עמך דבק מאד אז תזכ' להיות ביתך בנוי בית נאמן והיינו שתנחיל הממלכו' לבניך ולבני בניך כאשר בניתי לדוד ונתתי לך את ישראל רוצה לומר עד סוף כל הדורות' לך ולבניך ולבני בניך ולא תהיה המלכות אותך לבדך ונתתי לך את ישראל כי יהודה נתנו לזרע דוד כאמור:

ואענה את זרע דוד כו' סדר עולם אחיה השילוני אמר לדוד והיה אם תשמע לכל אשר אצוך והלכתי בדרכי ועשית הישר בעיני ובניתי לך בית כ"ש כאשר בניתי לדוד בניתי בלשים ושבע שנים שהיה מלך על ישראל ולבנו שלש וכ"ה ואענה לזרע דוד למען זאת ומה ת"ל זאת כנגד שלשים ושבע שנים שנתחתן שלמה לבת פרעה ומה תלמוד לומ' אך לא כל הימים הרז"ל עתידה היתה המלכות להחזיר בימי לסה אם לא היה מקלקל אף ירבע' אלו זכה לבל מלכו' על ישראל לו ל"ז שנה ולבנו שלש שנים ע"כ ורש"י ז"ל הבית במדרש הזה ומדברי מיוחן הבהנו של המד' ז"ל ע"ש וכן הביאו הרד"ק ז"ל וכן הרל"בג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל כדאז"ל והרד"ק ז"ל

ולע"ד במ"ש הז"ל בסדר עולם שמוז בת פ"ע גרס זאת לכסר פרמוז בתיבת זאת לין לא אלא

והוא מתכסה בשלמה חדשה יהוא שבל עבדי המלך ובניה' ים לם בגדים מיוחדים בתרלה ובגדי ונם בחיים שיבוי בגורת מלאכת המלכות ונם יש בו מיוחד נורה מחותם המלך בדי שבל רואיה' יכירום שהם מבית המלך ומעבדיהם כמו שהוא התכנו על היום ויהבעה היה ב"ב מלינו מבגדי המלך וכיון שמרד הבלים ולבש בגדים מעלינו הבגדים ולבש בגדים אחרים וז"ש והוא מתכסה בשלמה חדשה שמיתה מיוחדים לו: היות נר לדוד עבדי בירושלים כי שם היה נרתם בכוד מלכותו כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד לבד ורמז רמז לו אע"פי שלך נתתי עשר שבטים ולבנו שבט אחד מ"מ יהיה לו ניר ומעלה יתיה עליך בירושלים בעד ל מאר בחרתי לשוש שמי שם בבי' בעקדם שם יהיה לו יתר שאת עליך בישיבה בעזרה: והיה אם תשמע וגו' אזלת תקנה עמיך בזה אע"כי שהיה יושב ועתה עומד ע"ת לא תתכבד לבלך מבית מלכים ואל תשים על עצלה יתיה שיהיה לו כישיבתו ונם אל תלמוד שיאמרו זה מלך וזה מינו מלך ויהרגך כי ז' ייתי מיך שאהי' בעזרתך ובחיתי לך בית נאמן שיהיו ישראל נאמנים בבריתך ולא יחרגו כן כי ונתתי לך את ישראל ולא יחרגו כן ורמה שליהם ולא יחרגו כן ונם אל תדאג מזרע דוד שיהרגו אותך כי ואענה את זרע דוד למען זאת באופן שיהיו מלכות בן יד ולהרע לך: אל

מנחה קטנה: על כל ישראל. מרבעים שנה ירבעם אע"פי שמספר שני מלכותו לא היה כי אם ת' שנה כתב דוד מבית ע"ב מתקיים בו שגדול היה כשאו מעכשו חבריו שדוד לא מלך בירושלים ואל כל ישראל אלא לב' שנה ואלמה תלך בירושלים ואל כל ישראל ת' שנה:

ולענה את זרע דוד. הא"לף נחה והענוי הוא שלא החזור להם מלכות על ישראל ולא כיכל למרע ענוי אחר כי כל המלכים הטובים מזרע דוד היו בטוב ובשלוה: למען זאת. מה שעשה שלמה ובסדר עולם למען ל"ו שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה כי בשנה הרביעית למלכו כשלה והגזרה נגזרה למלכו' בית דוד לחלק מלכו' בית דוד ל"ו שנה ובסיף ל"ו שנה תחזור המלכות ליושנה לפיכך אמר אך לא כל הימים ובימי אסא היתה עתידה לחזור אלא שקלקל אסא שנאמר בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעזא וגו'. ולא היה לא בשנת י"ו לאסא אלא ל"ו למלכות שלמ' שעתידה לחזור אלא לפי שקלקל וגשען על מלך ארם לא חזרה: אך לא כל הימים. עתידה לחזור לימו' המשיח בימי מלך המשיח שנאמר ועשיתם לעץ אחד ואמ' ומלך אחד יהיה לכלם ואומר ועבדי דוד מלך עליהם מכאן תשובה לאומרין שוא אנו תלפין ימי מלך המשיח כי לא יהיה והנה הנביא אומר אך לא כל הימים ומשנחלקה מלכות בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד כי כל הימים היו לשתי ממלכו' עד הגלות ובשוב הגלות מבבל לא שבו השבטים אלא גלות בבל שהוא יהודה ובנימן: אל שישק מלך מצרים. פרעה חתן שלמה מת וקם מלך אחר ששמו שישק ולא היה אוהב שלמה לפיכך ברח ירבעם אליו: על ספר דברי שלמה. בספרים שחבר בחכמתו לא נמצאו היום אצלנו וגם בג' הנמצאים אצלנו משלי שיר השירים וקהלת ומה שאמר על ספר ולא אמר על ספרי כי לכל דבר בענינו חבר ספר בפני עצמו ומר"ז שאמרו שלשה ספרים כתב שלמה שיר השירים בילדותו משלי בבחרותו קהלת בזקנתו ומהם אמרו כי קרו' למיתתו שרתה עליו רוח הקדש וחבר שלשה ספרים אלה: כי

ואעניה את זרע דוד לבדו אך לא כל הימים׃
ויבקש שלמה להמית את ירבעם ויקם ירבעם ויברח מצרים אל־שישק מלך־מצרים ויהי במצרים עד־מות שלמה׃
ויתר דברי שלמה וכל־אשר עשה וחכמתו הלוא־הם כתבים על־ספר דברי שלמה׃
והימים אשר מלך שלמה בירושלם על־כל־ישראל ארבעים שנה׃
וישכב שלמה עם־אבתיו ויקבר בעיר דוד אביו וימלך רחבעם בנו תחתיו׃

ואעניה את זרע דוד. הא"לף נחה והענוי הוא שלא החזור להם מלכות על ישראל ולא כיכל למרע ענוי אחר כי כל המלכים הטובים מזרע דוד היו בטוב ובשלוה: למען זאת. מה שעשה שלמה ובסדר עולם למען ל"ו שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה כי בשנה הרביעית למלכו כשלה והגזרה נגזרה למלכו' בית דוד לחלק מלכו' בית דוד ל"ו שנה ובסיף ל"ו שנה תחזור המלכות ליושנה לפיכך אמר אך לא כל הימים ובימי אסא היתה עתידה לחזור אלא שקלקל אסא שנאמר בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעזא וגו'. ולא היה לא בשנת י"ו לאסא אלא ל"ו למלכות שלמ' שעתידה לחזור אלא לפי שקלקל וגשען על מלך ארם לא חזרה: אך לא כל הימים. עתידה לחזור לימו' המשיח בימי מלך המשיח שנאמר ועשיתם לעץ אחד ואמ' ומלך אחד יהיה לכלם ואומר ועבדי דוד מלך עליהם מכאן תשובה לאומרין שוא אנו תלפין ימי מלך המשיח כי לא יהיה והנה הנביא אומר אך לא כל הימים ומשנחלקה מלכות בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד כי כל הימים היו לשתי ממלכו' עד הגלות ובשוב הגלות מבבל לא שבו השבטים אלא גלות בבל שהוא יהודה ובנימן: אל שישק מלך מצרים. פרעה חתן שלמה מת וקם מלך אחר ששמו שישק ולא היה אוהב שלמה לפיכך ברח ירבעם אליו: על ספר דברי שלמה. בספרים שחבר בחכמתו לא נמצאו היום אצלנו וגם בג' הנמצאים אצלנו משלי שיר השירים וקהלת ומה שאמר על ספר ולא אמר על ספרי כי לכל דבר בענינו חבר ספר בפני עצמו ומר"ז שאמרו שלשה ספרים כתב שלמה שיר השירים בילדותו משלי בבחרותו קהלת בזקנתו ומהם אמרו כי קרו' למיתתו שרתה עליו רוח הקדש וחבר שלשה ספרים אלה: כי

אך לא כל הימים. כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו. ובסדר עולם מצאתי ואעניה את זרע דוד למען זה כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן בבת פרעה שנאמר בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעזא וגו' ולא היה לא בשנת י"ו לאסא אלא ל"ו למלכות שלמ' שעתידה לחזור אלא לפי שקלקל וגשען על מלך ארם לא חזרה: אך לא כל הימים. עתידה לחזור לימו' המשיח בימי מלך המשיח שנאמר ועשיתם לעץ אחד ואמ' ומלך אחד יהיה לכלם ואומר ועבדי דוד מלך עליהם מכאן תשובה לאומרין שוא אנו תלפין ימי מלך המשיח כי לא יהיה והנה הנביא אומר אך לא כל הימים ומשנחלקה מלכות בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד כי כל הימים היו לשתי ממלכו' עד הגלות ובשוב הגלות מבבל לא שבו השבטים אלא גלות בבל שהוא יהודה ובנימן: אל שישק מלך מצרים. פרעה חתן שלמה מת וקם מלך אחר ששמו שישק ולא היה אוהב שלמה לפיכך ברח ירבעם אליו: על ספר דברי שלמה. בספרים שחבר בחכמתו לא נמצאו היום אצלנו וגם בג' הנמצאים אצלנו משלי שיר השירים וקהלת ומה שאמר על ספר ולא אמר על ספרי כי לכל דבר בענינו חבר ספר בפני עצמו ומר"ז שאמרו שלשה ספרים כתב שלמה שיר השירים בילדותו משלי בבחרותו קהלת בזקנתו ומהם אמרו כי קרו' למיתתו שרתה עליו רוח הקדש וחבר שלשה ספרים אלה: כי

ואולם **הראשון** הוא להודיע שאין הכונה בקרבנות ההזנחה וההקטרה אך הכונה בהם הוא מה שיעידו עליו מסודות המציאות אשר יעמדו עליו המיוחדי לגאת העבודה המתבוננים בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי הכהנים אלא שהתור התירה לעשות כל אים הישר בעיניו ולזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתישרו לעבודת הש"י מפני מה שהיו בעו בו מהעבודו' הנעשות אלהי' אחרים יחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה הזאת הנעשית בבמות אינה מכוונת מצד עצמה בצד מן הצדדין תמצא שזכר בזה המקום בשלמה שהיה מזבח ומקטר בבמות בתאר ירבעם מפני מה שלא היתה פעלתו זאת מסוכנת וכבר יתבאר זה באחרו ויאהב שלמה את יי' ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כאילו אמר שבזה הענין עשה מה שראינו ראוי לעשות: **השני** הוא להודיע שיש בהעלאת העולות מכוח להגעת הנבואה וכ"ש כשהפלינו בדבורים ולזה תמצא שספר כי בגבעון שהיתה בו הבמה הגדולה ולזה היה בו מזבח הנחשת שעשה משה היה מעלה שלמה אלף עולו' וספר תכף כי בגבעון נראה יי' אל שלמה וכבר נתבאר זה בת פרעה שנכנסה בשנה הרביעית למלכו וכנגדו נגזרה גזירה על מלכו' בית דוד ליחלק ורמוייה הייתה המלוכה לחזור בימי הסה בשנת שש עשרה למלכו אלא שקילקל בשלות שיחד לנולך הרס ולא סמך על הק"בה והו' שנהמ' בדברי הימים בשנת שלשים ושש למלכות אסא בנה בעשא את הרמ' והי אפסר שהרי אסא קבר את בעשא בשל' כ"ו למלכותו אלא שש עשרה שנה שלו הוא קורא שלשי' ושש שהן סוף שלשי ושש לחלוק' המלכו' והגיד הכתוב שבאות' שנה קילקל אסא אך לא כל הימים אלא שלשים ושש שנה: קטני

ויבקש שלמה להמית את ירבעם ויקם ירבעם ויברח מצרים אל־שישק מלך־מצרים ויהי במצרים עד־מות שלמה׃
ויתר דברי שלמה וכל־אשר עשה וחכמתו הלוא־הם כתבים על־ספר דברי שלמה׃
והימים אשר מלך שלמה בירושלם על־כל־ישראל ארבעים שנה׃
וישכב שלמה עם־אבתיו ויקבר בעיר דוד אביו וימלך רחבעם בנו תחתיו׃

רלבג

עוד ספר שעל מה שאמר ירבעם כנגד שלמה רצה שלמה להמיתו והוצרך לברוח אל מצרים עוד מות שלמה. הנה זה הוא באור הדברים הנמשכים אל באור במה שהבאנו באורו בזה המקום:

ואולם **הראשון** התועלות המגיעים ממנו. הנה התועלת הוא להודיע שאין הכונה בקרבנות ההזנחה וההקטרה אך הכונה בהם הוא מה שיעידו עליו מסודות המציאות אשר יעמדו עליו המיוחדי לגאת העבודה המתבוננים בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי הכהנים אלא שהתור התירה לעשות כל אים הישר בעיניו ולזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתישרו לעבודת הש"י מפני מה שהיו בעו בו מהעבודו' הנעשות אלהי' אחרים יחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה הזאת הנעשית בבמות אינה מכוונת מצד עצמה בצד מן הצדדין תמצא שזכר בזה המקום בשלמה שהיה מזבח ומקטר בבמות בתאר ירבעם מפני מה שלא היתה פעלתו זאת מסוכנת וכבר יתבאר זה באחרו ויאהב שלמה את יי' ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כאילו אמר שבזה הענין עשה מה שראינו ראוי לעשות: **השני** הוא להודיע שיש בהעלאת העולות מכוח להגעת הנבואה וכ"ש כשהפלינו בדבורים ולזה תמצא שספר כי בגבעון שהיתה בו הבמה הגדולה ולזה היה בו מזבח הנחשת שעשה משה היה מעלה שלמה אלף עולו' וספר תכף כי בגבעון נראה יי' אל שלמה וכבר נתבאר זה בת פרעה שנכנסה בשנה הרביעית למלכו וכנגדו נגזרה גזירה על מלכו' בית דוד ליחלק והעלה פר ואיל על כל מזבח וכבר באר הסבה בזה בפרשת כח ואולי שלמה-מפני רוחק מדלגתו מהנבואה כי היה נער בעת ההיא הוצרך אל הספר הרב מן העולות: **השלישי** הוא בדעות והוא להודיע כי יי' יתן חכמה על דרך הטבע האלהי בזולת סבותיה ולזה תמצא ששלמה בקש מה"ש שיתן לו לב מבין ונתן לו הש"י החכמה והמדע כמו שנזכר בספר ל"ה ובזה הספר וזה לאות כי הש"י ישפיע החכמה לאדם כשירצה מזולת שיתעתל האדם לחקור בדבר דבר ממנה ויקדם לו מחשוב מה שיצטרך לדרוש' ההוא ומזה המקום התבאר שאפשר שישפעו לאדם ידיעות עיוניות בחלום לו בנבואה וכבר הרחיק זה המפרש דברי הפילוסף בספר המוסר והמוסר ושם באר הסדר כי הוא מדברי פרשה הגדולים לפי מה שיראה לי: **הרביעי** הוא להודיע שהשלם לא יבקש החיים והעושר אם לא מפני הסגנת השלמות האמוסי ולזה לא ידאג על המות אלא מפני הפקד ממנו הסגנת השלמות אשר יכול להשיגו אם יחיה יותר ולזאת הסבה תמצא שלא שאל שלמה מה"ש כשאל לו מה יתן לו אלא הסגנת השלמות בעיון ולא שאל אורך חיים ולא עושר לפי שאינם חזקים כי אם מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה התכלית לא יחשוק בהם מאד: **החמשי** והוא במדות הוא להודיע כי מי שאלוהיו רוצה ליתן לו מה שיאמר אין ראוי לו שיכביד לשאול אבל יאמר המעט שיוכל להשיג בו מבוקשו כי בזה יתרצה האדון לתת לו את בקשתו ולזה תמצא שספר כי היה טוב בעיני הש' ית' אשר לא שאל שלמה עושר וכבוד ואורך חיים ולא כפש אויביו אבל שאל שאל חכמה ודיבה להבין משפט: **הששי** והוא במדות והוא להודיע שאשר התירו לו לשאל ויתן לו וזה מצוותו שלא ישאל דבר קטון הנה ראוי מפני זה למתן שלא יקצר מלאת הרבה כי אין ראוי שהיה טוב תכונתו כלי לחמוע הטוב ממנו אבל ראוי שיוסיף לו טובה ולזה ספר כי מפני שיאר בעיני הש"י כשלא שאל אלא שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה שאל ביותר שלם שבכבים עד שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה מה שלא שאל העושר והכבוד ואורך החיים אם ילך בדרכי הש"י: **השביעי** הוא להודיע שיעד הסם עליה כי לא דבר ולא יקיימנה ולזה ראוי לתת תודה על הייעוד לשם ית' קודם בת הטובה ולזה ספר שכבר בא שלמה אחר החלום של בנואה לירושלם לפני ארון ברית יי' והעלה עולות ועשה משתה לכל עבדיו ושריו: **השמיני** והוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לשופט שיתחכם בתחבולות לעמד על אמתת הדברים אשר תהיה בהם טענה בין אים לרעהו הדברים רשוקים שיביאו לעמוד על זה מזולות שיבינו בעלי הריב אמתלו הדברים יעמדו על אמתת זה כמו שתראה במה שזכר מעתה הזוכות שבאו לפני המלך זאת אומרת בני החי ובנך המת וזאת אומרת בני המת ובנך החי אמר שאמר המלך נזרו את הילד החי לשנים וחצה הענין עמד על אמתת הדבר כי אשר אינה אמו לא תחוס אם יגזרוהו לשנים וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטים הישרים לפי חכמתם כי לא יספיק להם שיתנהגו בזה לפי הנאמר לפניהם אבל ראוי שיעמיקו לעמוד על האמת כדי שיעשו לפי האמת לא לפי הנאמר לפניהם לבד שאם היה שופט שלמה מזה הלד הנה היה ראוי לו שיאמר שיאבד הילד החי לאשה החזקת בו ולא יגע בעבור זאת הטענה המופסדת והנה יגיע מזה תועלת עוד בדברי' המדינים כי המון העם כשיראו עושים תחבולות השופט לעמוד על אמתת הדברים יראו מעשות דבר בלתי ראוי בראותם כי כל דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שיעשה הלדק והחסד במדינה: **התשיעי** הוא להודיע שהכהן גדול שמשם בכהונה גדולה לא תסור הגדולה ממנו כל ימיו ר"ל שהוא כל ימיו במדרג' כהן גדול אף על פי שיש שם כהן גדול אחר ולזה אמר לדוק ואביתר כהני' אף על פי שגרש אביתר מהיות כהן ליי' כמו שקדם: **העשירי** הוא להודיע שיש למלך להעלות מס על עמו לבלבל אותו ובזיתו ולזה ספר שכבר היה לשלמה שנים עשר שרי' ממונים על כל ישר' היה מתת ממנו על כל אחד מהם חלק מה מישראל וכל אחד מהם היה מכלכל את המלך ואת ביתו אחד אחד לכל המלטרך לא יעדרו דבר וגם השעורי' והתבן היו מביאים לסוסים ולרכב עם רבויים ורבוי המלטרך בית המלך לכלכל אותו ולזה למדנו מזה הספור שיש למלך לקחת בדרך מס מישראל אנשים לצורך בנין בית הש"י ובזיתו ולזה ספר שכבר העלה שלמה מס מישראל שלשים אלף וישלחם לבנונה וכבר כתבאר זה גם כן מדברי שמואל בהודיעו את משפט המלוכה: **האחד עשר** הוא לפרסם שכבר קיים הש"י מה שייעד להניח ליסראל מכל אויביהם ולזה ספר שכבר ישב יהודה וישראל לבטח איש תחת נפנו ותאנתו כל ימי שלמה ולזאת הסבה ברך שלמה הש"י אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר: השנים

כלי יקר

אלא אשה כמו שנאמר זאת הפעם עצם מעצמי כו' לזאת. ופשוטו ואענה את זרע דוד למען זאת ר"ל למען זאת השמיעה הנו' בפסוק הקודם והיה אם השמע כו' למען זאת השמיע' בקולי וקיום מצותי אענה את זרע דוד למנוע ממנו החזרת עשרת המלכות של כל השבטי' לעשות לך לא כל הימים אלא בבא המשיח תתקיים הנבואה כנו"ל מרש"י ז"ל והמפרשים ז"ל: **ויבקש** שלמה כו' עיין הרד"ק ז"ל והרל"בג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף אולי שמע גם כן מיעוד אחיה השילוני ויבקש שלמה להמית את ירבעם כו' ופרעה מת ומלך שישק ולזה ברח שם ירבעם עד כאן:

ויתר כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל זכר הכתוב עיקר דברי שלמה וכל אשר עשה מהמעשים אחרים מלבד אשר זכר כאן והכמתו כלומר ענין במה היה ועד היכן הגיעה הנה כל זה היה כתוב בספר דברי הימים שעשו בזמנו לספור ענייני שלמה בפרט לפי שמנהג המלכים היה שכל אחד בזמנו יצוה לחכם אחד יודע למלות דברי הפץ וכתוב יוצר אמרי אמת שיכתוב ויספר כל ענייניו ומעשיו יום ליום יגיע לומר והוא הספר שאמר כאן על ספר דברי שלמה וכן בכל שאר המלכים על ספר דברי הימים למלכי ישראל והנביאים בנבואתם היו כותבים הסולת מאותם הדברים להוציא מהם ליזו תולדת תשובה לו זכר גם ומעתיקים מהספרים ההם המועיל וכן עשה עזרא ובדברי הימים אמר ושאר דברי שלמה הראשונים והאחרונים הלא הם כתובים על דברי נתן הנביא ועל נבואת אחיה השילוני וחזות עדו החוזה של ירבעם בן נבט רצו' לומר שנעשו שני ספרים בסיפורי ענייני שלמה אחד מהם היה מהדברים הראשונים ר"ל מהבניינים ומהמעלות והגלגלות שהיו בו וכל זה כתב נתן הנביא שנעשה הכל בזמנו ומהאחרונים בעת זקנתו מהבנתו לבנים ומלטיית לבו אחריהן ומה"ע שהיו עובדות ומהייעודים הנבואיים שבאו בענינו על זאת ומהשעלים אשר קמו וכל זה כתב אחיה השילוני תחלות שלמה ואחרותו עליהן באחרית ימיו וגם כן בבתב לבד מזה בספר אחר עשה אחיה במה שכתב מענייני ירבעם והוצרך להביא לגב עניינו מעניני שלמה הנה שלשה נביאים אלה דברו בענייני שלמה כל אחד ואחד בספרו ע"כ:

והימים אשר מלך כו' מהרי"ח ז"ל לא היה ראוי שיאמר בירושלם כי על כל ארץ ישראל מלך והשיב כי הכתוב מספר בשבחו במה שלא יצטרך ללכת אנה ואנה מעיר לעיר סובב סובב לכנות הערים ולהכניעם אבל בעודו תמיד בירושלם היו כולם נכנעים אליו ויש בחכמי האומות מי שסובר שאלה הארבעים שנה היו בהשקט וזולת זה מלך עוד מספר שנים אך היו בהם רוגז השעטנים שקמו עליו ולא נמנו בכלל המספר עד כאן תורף דבריו ז"ל. ולע"ד אין לנו שלא דברים ככתבם ארבעים שנה ולא יותר ואלה הארבעים הנה חלקן הכתוב לשתי תלוקות האחת בירושלם כי שמה היו כל הארבעים שנה שיש לעובה במלכו' ואמת שימת מלך ככתוב שוש תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך. ממנה על כל ישראל אע"פי שמלך עליהם גם כן כל הארבעים שנה אבל לא היו שנים בממלכה ובמורלו ואיתתו על ישראל שהרי משנה שקם ירבעם לשטן לו ובקשה שלמה להמיתו נתפרסם הדבר שסופו למלוך על ישראל כמו שנבאו אחיה השילוני וזה ירד שלמה מהוד מלכותו ומורא ואיתתו גם מאת ה' היתה זאת כי נטל ממנו הכוד והדר שנתן לו בתחילה וכשנטה אחרי נשיו ניטל ממנו וכמו שקדם בפסוק ולא לקח את כל הממלכה מידו וכו' ובפסוק והשבט האחד יהיה לו ולעומת זה אמר והימים אשר מלך בירושלם ועל ישראל מ' שנה: **וישכב** שלמה עם אבותיו כו' כמו שלמה היה אלם בעבודת הש"י וחטאו לו היה אלא במה אלא מיהה בנשיו ולזה הגיד הכתוב כי שכב עם אבותיו במנוח' בא אל אביתיו בשלו' ונאמרה בו שכיבה ולא מיתה יען שהגיח בן ממלא מקומו בלב מה ובזו ויישכב שלמה כו' וימלוך רחבעם בנו תחתיו שזה תלוי בזה כמו שזכרנו מדהז"ל בפסוק כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יולב שר הצבא דוד שהגיח בן ממלא מקומו שכב ולא מת יולב שלא הגיח בן ממלא מקומו מת יולב שר הצבא:

השנים עשר הוא לפרס׳ עונש הכבוד והעושר והחכמ׳ שהיה לשלמ׳ באשר ייעל לו הש״י עד שכבר היה מושל בכל הממלכו׳ מן הנהר ארץ פלשתי׳ ועד גבול מצרי׳ שהיו כלם עובדים את שלמ׳ ומגישים לו מנח׳ כל ימי חייו עד שכבר היה משקל הזהב הבא לשלמ׳ בשנ׳ אחת שש מאות ששה ששים ככר ושני׳ ושש לבד מאנשי התרי׳ ומסחר הרוכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ וכל הארץ היו מבקשים את פני שלמ׳ לשמוע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבבו והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב וקנינים אחרים מדי שנה בשנ׳ עם מולא הסוסים אשר היה לשלמ׳ ממצרים וכן לכל מלכי החתי׳ ולכל מלכי ארם ויהיה עשרו כל כך עד שלא נחשב כסף בימי שלמ׳ למאומ׳ והיה מגיע מעונש חכמתו עד שכבר חכם מכל האדם ודבר דבור טבעיי על כל מיני הצמחי׳ מהגדול ועד הקטן בהדרג׳ ועל כל מיני ב״ח בהדרג׳ ג״כ וזאת חכמ׳ נפלאה ר״ל לעמיד על ההדרג׳ הזאת ולעמוד על סבות כל מין מהם ומסיגיו:

השלשה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי למי שיתתל בדבר מה שלא יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בסבות היותר נאותות וכ״ש כשיהי׳ ההשתדלות לעשות דבר לכבוד הש״י ולזה תמצא כי כשרל׳ שלמ׳ לבנות בית המקדש והיה מהכרח הבנין ההוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה הלבנון אשר הוא יותר נאות לזה לו במלכות חירם מלך צור וגם הצידוני׳ אשר היה חירם מושל עליה׳ היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי הודיעו את חירם שהבית שהוא בונה אותו לשם יי׳ אשר הוא מושל בכל ומשפיל ומכניע כל שונאיו כמו שנזכר בספר ד״ה וכדי שיתרצ׳ יותר בזה הבנין לעזור אותו הנה שלח לו שיגיה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו ולא רצה לבאר לו שיגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר עבדיו בכל אשר יאמר כחילו העיר בזה שעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצ׳ שיגיע לו מהתועלת מפני כוותו לכרות הארזים אשר לו להביאם אל שלמ׳ ולא בקש ממנו יותר מזה כי לא היה רצוי שיסביר לשאל ממנו יותר וגם הודיע אותו כי דוד התעורר לבני׳ זה הבנין כדי שיתרצ׳ חירם יותר לעזור שלמ׳ במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסב׳ תמצא שנתרצ׳ חירם לעשות את בקשתו ולקח דרך תהיה בה תפיסתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל חפצו בעצי הארזים ובעצי ברושים ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה וחירם ישימם דוברות בים על המקום שירצ׳ שלמ׳ שיוליכם שם ושם יפצם כדי שיהיו מוכנים לשלמה ובמה שעשה חירם מזה יתן לו שלמ׳ לחם ביתו הנה בזה הגיע לחירם בהבלעה שכר לקיחת הארזים והברושים מהיער שלו במה שלא ישיגהו בשת על לקיחתו שכר בו משלמ׳ והוא שכר הבאתו הארזים לים והוליכ׳ אל המקום שירצ׳ שלמ׳ והנה נתבאר בספר דברי הימים כי זולת זה השכר הנזכר בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם:

הארבעה עשר הוא להודיע שיש למלך להעביד הכותי׳ החושבים לעשות מלאכת בית יי׳ ומלאכתו כמו שנזכר בתורה והיו לך למס ועבדוך ולזה ספר בזה המקום עם מה שהשלים הספור בספר דברי הימים שכבר היו לשלמה מהגרים התושבים שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר:

החמשה עשר הוא להודיע שראוי בכל ענין שיהיו בו ממונים רבים בדרך שיתתלו שלא יחסר התקון בו ולזה תמצא ששם שלמה ממוני׳ רבים רודים בעם העושים במלאכה והוכרח להשים הממוני׳ ההם גרים מפני שקד׳ על המלאכה כי יכבד מאד לישראלים אם יעשו ככה ולזה תמצא בישראלים שהעלה שלמה למס ושלחם לבנונה ששלר הענין באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שיהיו אחד בלבנון ושני אחדים בביתם וכזה תמצא ששלר בכלכול ביתו וכל המלטרך לו אנים עשר נציבים יכלכלהו כל אחד אחד בשנה שלקט מהעם מהחלק מישראל הכאים לגורלו שאם היה זה המנוי לאיש אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התקון במה שיעשהו:

הששה עשר הוא להודיע שבנין בית המקדש ראוי שיהיה לשם יי׳ וזהו אמרו בתור׳ ועשו לי מקדש ר״ל שבעשייתו יעשוהו לשמו ית׳ ולזה תמצא שכבר נכפל הרבה בזה הספור זה הענין אמר כי לא יכול לבנות בית לשם יי׳ והנני אומר לבנות בית לשם יי׳ ותבנה הבית לשם יי׳ אשר בנה המלך שלמה ליי׳ עם לבב דוד לבנות בית לשם יי׳ והבית אשר בניתי לשמך והיה זה כן להיסיר האנשים אל קדושת הבית הזה ואל הירא׳ ממנו מפני היותו קדוש מתחלת ענינו עם שזה יעיר וייסיר לעמוד על סודות בנינו כשיתבוננו בכל חלקיו ויבינו מזה איזו היסר׳ יש בהם להשיג הש״י אך אם לא היתה בנייתו בזה האופן יסורו אלו התועלות הנפלאות כי לא יתכן שתפול אז השאלה למה נעשה זה הבנין לסדר כך ואי זו היסרה יש בו להשיג סוד הש״י וסודות המציאו׳ מפני שהעשותו לא היה לש״י אם הוכח הענין כן ומין ענין קדושתו כי אם כמו הקדשת הכסף והזהב והשדה והבית ליי׳ אשר לא תפול השאלה בה למה היו בתו׳ כך מלד מה שהם קדש:

השבעה עשר הוא מה שהודיע מרוחק עת התחלת בנין בית המקדש מעת יציאת מצרים והנה עמדנו מזה על העת אשר מזמן יפתח עד זה הזמן והוא מאה ושמונים שנה והנה שפטו את ישראל יפתח ואבצן ואילון העבולוני ועבדון בן הלל הפרעתוני שלשים ואחת שנה ואם תשבנו אחר זה ארבעים שנה של שעבוד ביד פלשתים ועשרים שנה ששפט שמשון את ישראל וארבעים שנה של עלי וארבעים שנה של דוד ושלש שנים שכבר עברו למלכות שלמה לא ישאלו כי אם שש שנים למלכות שאול ולימי שפוט שמואל את כל ישראל. וכבר ידמה כי ממשלת שמואל ושאול היתה לכל הפחות שלש עשרה שנה כי עשרים שנה עמד הארון בקרית יערים לכל הפחות וכבר עברו שבע שנים ושמה חדשים למלכות דוד ושבעה חדשים היה ארון יי׳ בשדה פלשתים ונשארו יותר משלש עשרה שנה ממיתת עלי על מלכות דוד עם שכבר אפשר שהארון היה בקרית יערים יותר מעשרי׳ שנה אך אחר בעברו עשרים שנה נטו כל ישראל אחר יי׳ ולזה ידמה לפי מה שאחשוב שרוב שני השעבוד בכללים בשנות שמשון ועלי כי בימי שמשון היו הפלשתים מושלים בישראל כמו שנזכר שם והנה נראה כי מבנין הבית הזה ר״ל מהתחלת בנינו עד התחלת בנין בית שני היו גם כן ארבע מאות ושמנים שנה:

השמנה עשר הוא מה שהודיענו מלוכת הבית שבנה לשם יי׳ כי ממנו נעמוד על סודות נפלאים מחכמת הממלאות והנה היה ההיכל והוא הקדש וקדש הקדשים עמו ששים אמה ארכו ורחבו עשרים אמה והנה היה האורך והרוחב כפל מה שהיה מן האורך והרחב כאשר עשה משה במדבר ואולם הגובה בלתי שומר זה היחס כי הוא היה שלשים אמה ושם היה עשר אמות אלא של זאת הסב׳ עשו תקרה בדביר בגובה עשרים אמה באופן שיהיו האורך והרחב והגובה שוים בקדש הקדשים בבית המקדש כמו שהיו שוים במשכן שעשה משה וכזה האופן ג״כ שם התחתונה בהיכל גבוהה עשרים וכזה היה ענין תמונת הקדש וקדש הקדשי׳ בבית המקדש מתדמה לענין תמונתו במשכן ר״ל שכל אחד מאלו המרחקים היה במקדש בכפל שיעורו במשכן וראוי שתדע כי כבר היה בנין הבית מלבנים שלמות ולא תהיה בהם פגימה וחסרון להעיר על שלמות השם יתעלה אשר זה הבית נבנה לשמו ולזאת הסבה גם כן היו באות שם האבנים שלמות עד שלא נשמע בבית מקבו׳ וגרזן וכל כלי ברזל להורות על שאין הנעשה לו זה חסר קנין שום שלמות. והנה היה קדש הקדשים שוה בכל רחקיו להעיר על שהשלמות התכליתי שהוא מגיע עליו הוא מגיע בשווי בדעות ובמדות. והנה היה אולם על פני היכל הבית להוסיף במעלת הבית ויפיו אצל האנשים עם שכבר היה ראוי שהיה אמצע מה בין חצר הכהנים ובין הקדש כי ראוי שיהיה כמו אמצעי בין המדרגה השפלה והעליונה ממנו ואף על פי שאינו אמצע על דרך האמת ולזה לא היתה מחיצה מבדלת בינו ובין חצר הכהנים. והנה עשה לבית והוא ההיכל חלוני שקופים אטומים להעיר על שמקום ההשקפ׳ הוא מתחלת הענין אטום עד שידריך האדם ענמו אל לקיחת ההקדמות וההתחלו׳ ומהם יתיסר לפתיחת החלונות לראות האור הנהיר הוא אור השכל. והולם היציעי׳ שבנה סביב לבית היו שלשה זה על זה כי כן ענין ההשגות והעליון רחב מאשר התחתון כי ההשגה העליונה רחבה וגדולה מאשר תחתיה כשנעיין בחלקי העול׳ השפל והאמצעי והעליון: והנה היו עולים מן השפלה אל האמצעית ומן האמצעית אל העליונה כי כן דרך ההשגות האלו ומי שיקחם על זולת סדרם ישיגהו שבוש בהכרח והנה לא היו העליית במעלות שיקפלו וילכו בהם ממדרגה למדרגה אבל היו בדרך סביב יעלה האדם בו בזולת מעלות להעיר בשיגביה שכלו מעט מעט בהדרגה ולזאת הסבה לא היו מעלות בכבש המזבח. והנה ציר בקירות ההיכל והדביר והוא מה שהיה מהם על התקרה התחתונה ציורי כרובים ותימורות והם כדמות כפתורי המנורה ופטורי ציצים והם בדמיון הגביעים המשוקדים והפרח אשר במנורה. והנה הכרובים הם משל לשכל ההיולאני והתימורות ופטורי ציצים הם השושנים אשר הוא רועה בהם כמו שבארנו בבאורנו לשיר השירים ובדבר המנורה והנה עשה זה לקדש ולקדש הקדשים כי שניהם מעידים על זה השלמות אך הראשון מעיד על ההכנה. והשני והוא קדש הקדשים מעיד יציאת ההכנה לפעל. ואולם בכותלי ההיכל החת התקרה התחתונה צייר ציורים פקעים ופטורי ציצים והם בדמות כפתורים וגביעי׳ משוקדי׳ ופרחים לסבה בעינה אשר היו אלו הציורים במנורה אך למעלה מהתקרה התחתונ׳ היו שם עם זה כרובים להעיר על השכל הנוקח מהמוחשות ההתחלות כמו שבארנו בדברי התורה אמנם תחת התקרה לא צייר תחלה רק מה שיעיר על ההשגו׳ החושיו׳ וידמה שהיה הגובה שבין התקרה התחתונה והעליונה עשר אמות להעיר על מספר מדרגות הנבדלים שהם עשר והעשירי קדש וכבר עמדנו על מציאות׳ מפני זה השכל הנמצא בנו אשר בעבורו ציירו שם כרובים בכותלים. והנה לפה זהב ההיכל והדביר לסבה בעינה אשר בעבורה היו הכלי׳ אשר שם כלם מזהב לו מצופי׳ זהב וכבר באר׳ הסבה בזה במלאכת המשכן בבאורנו לדברי התורה. והנה היה מצופה עני׳ ארז תחלה ואחר כך מזהב כי לא יתכן שיגפו האבני׳ זהב עם שהתמונו׳ שהיו מצויירו׳ שם היו יותר נאות לצורם בעלי הארז משיציירום באבני׳ והיה הציור בהם יותר קיים שלא יסבר כשיגפוהו זהב והנה עשה בדביר שנים כרובים גדולים אין פניה׳ אים אל אחיו והיו סובבים בכנפיהם על הארון ועל הכרובים אשר על הכפרת שהיו פניהם אים אל אחיו להעיר שבסוף הענין לא יהיו פניהם אים אל אחיו אך יתדבק האחד עם האחד דבוק מה והוא דבוק קלה כנף זה בקל כנף זה ורואי שתדע כי אחר המות לא יקבל שפע השכל ההיולאני מהשכל הפועל אבל יעמד על מה שהשיגו ובו ידבק דבקות מה בשכל הפועל כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות יי׳ ואין ראוי שתחשוב מזה שיהיו אלו הכרובים במדרגה אחת מפני היותם בצורה אחת וכנפיהם פרושות אין באופן אחד כמו שלא יחשב היות צורת הכרובים אשר פניהם אים אל אחיו באופן אחד שיהיו שניהם במדרגה אחת ואמנם אמרנו זה לפי שבבר בארנו בראשון מספר מלחמות יי׳ שאי אפשר שיסב השכל הנקנה במדרג׳ השכל הפועל ושם בארנו שהשכל הנקל׳ נשאר אחר המות והוא נלחי בהפך מה שאמרו הפילוספי׳ בזה והנה בזה המקו׳ העיר הערה מבוארת שהשכל הנקנה נלחי והנה היה גובה אלו הכרובים עשר אמות להעיר על עשר מדרגות הנבדלים שהעשירי מהם קדש והוא השם יתברך. והנה היו לפתח הדביר דלתות עלי שמן לפי מה שאחשוב בעת ההיא להעיר ששם האור והוא אור השכל ולזה עשה אותם מעץ שמן שהוא מוכן אל שיתפשט בו האור בקלות נפלא ולזה לא עשה כן לדלתות ההיכל. והנה צייר בדלתות ההיכל והדביר כרובי׳ ותימורות ופטורי ציצים כי הם הפתחי׳ לכל אלו ההשגות והנה ההשגות החושיות הם גם כן מכוונים לזאת הסבה בעינה ולזה היו ג״כ הכרובים בדלתות ההיכל. והנה בנה החצר הפנימית והיא חצר הכהנים סביב שלשה טורי גזית ושור כרותות ארזי׳ עליהם הנה השלשה טורים התחתונים היו מורים על מציאות הצורה הדוממיי׳ ושור הארז על הצורה הצומחת אשר אינה ערומה מהצורה הדוממית. והיו הטורי׳ ארבעה להעיר על היותם מהיסודות הארבעה וקורבת מדרגתם מהם. ובמזבח הנחשת אשר שם היתה העולה על הפני׳ להורות גם כן על הנפש החיונות ושהיא לא תופשט מהצומחת כמו שזכרנו בפרשת ויקרא׳. והנה היה כל מה שהיה ממתכ׳ בחצר הכהני׳ מנחשת לסבה בעינה אשר היה זה כן במשכן והנה עשה מהשלחנות עשר ומהמנורו׳ עשר לפי שמספר העשר מורה בעצמו על מציאות הש״י כמו שזכרנו במקומות רבים ומנורתו הם כלם שופעות מהשם יתברך באמצעות שאר הנבדלים. והנה קרא המנורה הם כלם שופעות מהשם יתברך באמצעות שאר הנבדלים. והנה קרא המנורה הם כלם שופעות מהשם יתברך באמצעות שאר הנבדלים. הפתח החמישי פתח הדביר והרביעי פתח ההיכל לפי שחצר הכהנים היה מעיד על שלש צורות והם הדוממית והצומחת והחיונו׳ ופתח ההיכל על הרביעי׳ והיא המדברת ופתח הדביר היה מעיד על צורה חמשית באופן מה והיא השכל הנקנה. והנה עשה באולם שני עמודים נחשת וקרא העמוד הימני יכין והשמאלי בועז העיר בזה כי שתי הצורות שהם הדוממית והצומחת או הצומחת והחיונית האחת מכינה לקבול הצורה האחרת והיא הנקראת יכין והאחרת היא המוסלת ולה התוקף והעוז וממנה יסודרו פעולות הנמצא ההוא עם שאלו הנמצאים הם צורות רוצה לומר הצומחת והחיונית יקבלו רושם יותר חזק מתקופות השמש יותר ממה שימצא זה בחד׳ ולזה תמצ׳ בצמחי׳ שבהיות השמש בפאת ימין לא יעשו פעולותיה׳ אך יקנו מזה הכנה לתת פריים בהיות השמש בפאת צפון ואז ימצא להם חוזק הפעלות וכן תמצא בב״ח שהם יתעברו על השמש בפאת צפון לפאת צפון אך בהיותו בפאת דרום תתחדש להם קצת הכנ׳ ואין הרוב בהיות השמש לפאת הדביר׳. והנה היה רחב העמודים ארבע אמות להודות על הנה מקום באור אלו הדבריים. והנה היה רחב העמודים ארבע אמות להודות על קרבת אלו מטבע ארבע היסודות ולזה גם כן היה עביים ארבע אצבעות ולזה גם כן היה על הכותרות מעשה שושן באולם ארבע אמות. והנה היתה קומת הכותרות חמש אמות לסבה בעינה אשר היתה מספר החמשה בחצר המשכן כמו שבארנו שם והנה היתה קומת העמודים עם הכותרות בקרוב כמו גובה מזבח הנחשת עם גובה המערכה שעליה ושמו כתחי העולה כי היה נבחם לפי מה שבארנו כמו אחת ועשרי׳ אמה וגובה מזבח הנחשת היה עשרים אמה כמו שנזכר בספר ד״ה. והנה היו בכל כותרת שתי גלות להעיר שאלו הנמצאים יקבלו הצורה העליונה באמצעות קבולם השפלה ממנה. והנה היו שם בשתי גלות הכותרת שבעה גדילי׳ כי עם שהם מורים על מדרגה הצורות בכללם שהם שבעה והשביעית היא קדש הנה בזה עוד הערה למספר הארבעה כי בכל גלה היו שלשה גדילים ואחד במקום דבוק הגלה העליונה בתחתונה. והנה העמודים שהיו בגלה העליונה ועליהם מעשה שושן והרמונים שהיו בתחתונה הנה זה כלו מורה על מציאות הנפש הצומחת כי הוא׳ השושן והפירו׳

לא יתכן שיתחלש מן החוש לבד כמו שבאר הפילוסוף · והנה הרמונים שני טוריס
וכן הענין בעתודים לפי שבזה הורה על שני מינים מהגפש הגומחת האחד בלמחים
והאחד בכ"ח ממובר עם המרגשת ובכלל הנה היה זה להעיר על הצורה המכינה ועל
הצורה שהיא שלמות לה · והנה היו הרמונים מלה בעור אחד מהם להעיר על רבוי
מיני הלמחים והכ"ח והתהלפותם שהוא בהכרח מלד הצורה · והנה היה בזה
השיעור כדי שיהיה נאות לרחוק ואחר מה שהיה בו ידמה שיאמר שבבר נעשה לגוי
לבד ואפשר שלא' כי מפני שנעשה לפהר שם בשיעורו מה שיעיר על מציאו' העשירי
שהוא קדש כי לו לבדו הטהרה השלימה ולזה היה עשר אמות רחבו והיו מהפקעים
תחת שפתו עשר באמה גם כן לזאת הסבה · והיה גבהו חמש אמות לסבה אשר היה
מספר החמש בחלו הדברים אשר בחלר הכהנים והנה היה מרובע מלמעה ועגול
מלמעלה כי הטומאות תהיינה מלד החומר אשר יסודותיו ארבעה והטהרה תהיה
מלד הצורה וההתבוננות בה כמו שבארנו בספר ויקרא והצורה היא קושרת יסודות
החמר ומקיפה בהם ולזה היה העגול מעיר עליה · והיו בה שני טוריס פקעי להעיר
על הצורה המכינה ועל הצורה אשר בה יהיה הגמלה מה שהוא והיא המשלמת אותו ·
והנה היה בפקעים צורת בקר כמו שזכרנו להעיר על מציאות הנפש החיונות כי מה
שהיה בחלר הכהנים מעיר על הצור' הדוממית והצומחת והחיונית כמו שזכרנו ·
והנה היו שנים עשר בקר כמו נושאים הים להעיר על שהכחות השופעות מהעליוני'
בשני' עשר המזלות מנהיגים היסודות וקושרים אותם ועשה להם דמות בקר בדמיון
מה שאמר יחזקאל פני שור בדבר החיות עם שבבר העיר בזה בצורה החיונות · והנה
היה עביו ארבע אצבעות כמו הענין בעמודים להעיר על מה שמעיר עליו מספר
הארבעה אשר הוא סבת הטומאה והוא החומר · והיה עם הפקעים בשפתו ליור פרח
שושן להעיר עם זה על הנפש הצומחת והנה היה מספר הארבע במכונות בארכם
וברחבם ובקומת' והיו ארבעת אופנים מתחת להעיר על מציאות היסודו' שהם סבת
הטומאה ולזאת הסבה היו שם ארבעת כתפות דבקות בהם לוחות המכונות · והיו
על המסגרות אבל בין השלבים צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים להורות על
שאלו הצורות הם עלולות מצורות החיות אשר פניה' פני אריה ופני שור ופני הכרוב
כמו שזכר יחזקאל כאילו יעיר בזה שבנפש השכלים ימלאו אלו הצורות ביותר נכבד
שבמציאותם וזה כי האריה הוא המושל בחיות והנכבד שבהם והשור בבהמות וכבר
באר'נו אמתת זה בראשון ובחמישי מספר מלחמות יי' : והיה פיה עגול לסבה בעינה
אשר היה פי היס עגול כי הכיורים היו גם כן לטהרה · והיה הכל מחובר ומדובק
בעצמו לא במלאכה להעיר על הדבוק שהוא מלד הצורה כי הוא יעיר על מציאות
הצורה והמשל כי אם תכרת אבר אחד מב"ח ותדבקהו במלאכה יעבור ממנו פועל
הצורה וזה עדות על שזה ההתאחדות לא יהיה אם לא מלד הצורה · והנה היה גובה
האופנים אמה וחצי האמה ומלמעלה מהמכונה היה גובה אמה וחצי אמה ועם גובה
המכונה יהיו שבע אמות ויש' בזה מספר השבעה אשר הוא מעיר בעצמו על מציאות
כל הצורות ולזאת הסבה היו מספר המכונות עשר וכן הענין במספר הכיורות והיו
חמשה מימין וחמש' משמאל לסבה אשר נמצא מספר החמשה במה שהיה בחלר המשכן
עם שמספר החמשה מעיר על התכלית מה שהחמר כחיי עליו מן הצורו' כי החמישית
היא השכל הנקנה כמו שקד' · והיה מספר הארבעה לכיור לסבה שזכרנו בכל מספר
הארבעה שהיה נמצא בזה המקו' ולפי שהכיור היה יותר נכבד מהם אם מלד מה
שנוויר בו מהדברים אם מלד שחיינו בא על טומאה כמו הענין בים הוא שם הים בלד
היותר פחות והוא הלד המזרחי דרומי · והנה לא רצה המלך שיעשה חירם דבר
מהדברי' אשר בהיכל ובדביר ואף על פי שהוא היה בקי במלאכת הזהב כמו שנזכר
בספר דברי הימים מפני עולם קדושת מה שבהיכל ובדביר כי חירם לא היה ישראל
אבל היה צורי ולזה לא עשה חירם כי אם כלי הנחשת ולא עשה כלי הזהב :

התשעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיעשה האדם מלאכת הפס וחפצו
בזריזות נפלא יותר מזריזותו על חפציו הלא תראה כי שלמה
המלך עשה את בית יי' בשבע שנים וביתו עשה בשלש עשרה שנה :

העשרים הוא להודיע שראוי לכל אדם שיתאדל לזכות בשיעשה מקניניו מה
שהוא לכבוד הש"י הלא תראה כי שלמה אף על פי שהיו לו הקדשות
רבות לבנות הבית בחר שיהיה נבנה משלו ויעשאו ההקדשות לש"י ולזאת הסבה ג"כ
עשה מביתו כל עבודת בית המקדש בתמידין ומוספין וקרבנו' לבור וקטורת הסמי'
ושמן למו' ור ושאר הענינים הצריכים לעבודת הבית :

הע'שרים ואחר הוא להודיע עולם נפלאות הש"י ועולם הראות שכינתו בבית
המקדש עד שבבר ספר שבלאת הכהנים מן הקדש הענן מלא
את בית יי' : **העשרים ושנים** הוא להודיע שהמברך ראוי שיהיו פניו כנגד
המתברכין ולזה אמר ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל ולזאת הסבה
צריך בברכת הכהנים שיהיו פניהם כלפי העם ·

העשרים ושלשה הוא להודיע שראוי לברך את השם ית' על הטובה ולתת לו
תודה כעל כל אשר גמל מהטוב כי עם זה דבר ראוי
בעצמו הנה עוד בו תועלת להיעיר האדם אל שהטובות כלם הם עלולות מהש"י
ולזה ספר שברך שלמה את יי' על אשר קיים הייעוד הטוב שייעד לדוד אביו מענין
המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו : **העשרים וארבעה** הוא להודיע שהתפל'
ראוי שתהיה באופן שיש' הדבקות לתתפלל עם השם ית' כי אז תהיה התפל' נשמעת
יותר ולזה תמצא שבבר התפלל שלמה במקום שישאל בו הדבקות בש"י יותר והוא
לפני מזבח יי' שהיה המקום נבחר לידבק בו השפע האלהי עד שאמר יעקב בו מה
נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהי' כמו שזכרנו בסוף ספר שמואל ולזה קרא
אברהם שם המקום יי' יראה ולזאת הסבה גם כן הקדיש שמואל לשבח הש"י קודם
התפלה כי בזה ישלם לו יותר הדבקות בו ולזה ספר שכרע על ברכיו לפני מזבח יי'
ופרש כפיו השמי' והקדיש ואמר יי' אלהי ישראל אין כמוך וגומר · לשבח הש"י תחלה
ובבר נכפל זה השורש בתפלתו זאת כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה :

העשרים וחמשה הוא בדעות והוא להודיע שהאלוה אחד והוא מנהיג השמי'
והארץ לא כמו שאמרו המאמינו' בשניות לפי שהם יאמרו
שהדברי' המתחלפי' ראוי שתהיינה התחלותיהם מתחלפות ולפי שהדבריס הספלי'
נפסדים והשמים בלתי נפסדי' הנה ראוי שתהיה התחלה אחת לשמי' וההתחל' אחרת
לארץ וכבר זכר שלמה שאין הענין כן במה שאמר אין כמוך אלהי' בשמים ממעל ועל
הארץ מתחת ביאר בזה שהוא אלוה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה עשה בזה
כמו התחלת מופת הנחתו שאשר הם אלהי' בשמי' הם אלהי' על הארץ כי אנחנו נראה
מהשמי' כחות שופעו' בארץ וזה לאות שהמנהיגי' ההם מנהיגי' גם כן אלו הדבריס
הספלים וזה ממה שהוא מבואר נגלה ר"ל שיש כאן כחות שופעות מהגלגלים לאלו
הדברים הספלים ומזה יתבאר היות לאלו הדברי' המתחלפי' התחלה אחת במספר :

העשרים וששה הוא להודיע שהש"י מסגיח בעבדיו הדבקי' בו השגת' פרטית
ובזאת ההשגת' יפציע להם טובות ואם אינם מסודרות להם
מפאת העליוני' ולזה אמר שלמה אין כמוך אלהי' בשמי ממעל ועל הארץ מתח' שומר
הברית והחסד לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם כבר באר בזה שאין כח במציעים
המסודרים ממנו שהם מנהיגים בשמי' ובארץ לעשות זה כי לא יעמו לא' הפקידם לך
הש"י לבדו שליט לעשות זה :

העשרים ושבעה הוא להודיע שהדברים שייעד הש"י אשר אי אפשר בהם
מזולת השגחה פרטית הנה יהיה בהם תנאי בהכרח והוא
שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא שזכר כי במה שייעד הש"ית' לדוד שלא יכרת לו
איש מעל כסא ישראל היה תנאי והוא אם ישמרו בניו את דרכם ללכת לפני הש"י
כאשר הלך דוד לפניו : **העשרים ושבעה** הוא להודיע שהתפלה על כל
הצרכי' הן צרכי רבים הן צרכי יחיד ראוי שתהיה בבית המקדש או נכח בית המקדש
והוא תהיה יותר נשמעת וזה מבואר מדברי תפלת שלמה ומתענה הש"י לו עליה
ולזאת הסבה מצאנו בדניאל שהיה מתפלל כנגד ירושלם תמיד ומזה המקו' נתיישר
פסק ההלכה להתפלל תמיד כנגד בית המקדש :

העשרים והשעה הוא להודיע שלא תועיל התפלה על הדברי' הבאים בסבת
החטא אם לא תתקדש לה התשובה בכל לב ובכל נפש וזה
אמר אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו הנה הפל' והנה הכ' וכבר
התבאר שהתשובה הזאת ראוי שתהי' בכל לבם כי בזולת זה לא תקרא תשובה
וכבר אמר גם כן ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ואמר גם כן ועשית
משפטם ר"ל שיתן להם הראוי להם לפי מה שהם בו :

השלשים הוא להודיע שאשר הוא יותר המעלה ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו
לש"י ולזה תמצא שזכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני הש"י תמיד על
כלותו התפלה ומזה למדו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שיב אינו זוקף עד שיגלים
תפלתו : **השלשים ואחד** הוא שאשר יש לו להודות הש"י על טוב הגיע לו
לבדו ועל טוב הגיע לו ולזולתו יודנו תחילה על הטוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי
שלמ' אודה הש"י תחל' על הטוב שהגיע לו לבדו מענין המלכו' ובנין בי' המקדש והח' כ
אודה אותו על הטוב שהגיע לו וליש'ראל והוא אמרו ברוך יי' אשר נתן מנוחה לעמו
ישראל והמשיך לזה התפל' שיישרים הש"ם לשמור מצוותיו כדי שהתמיד נהש זאת
הטוב' כמו שהמשיך להודאתו על הטוב שהגיע לו לבדו התפל' להתמדת הטוב הזה :

השלשים ושנים הוא להודיע עת חנכ' הבית ומספר ימי חנכת הבית והנה היה
אחר שהקיפו שבעת ימי' לחג החדש השביעי באופן שנשל' בלד מה לחג החד' השביעי
והנה היו ימי החג שבע' להורו' על הערת השבע' והראשון מהם היה קדש והיה מספר
ימי חנכ' הבית שבע' לזאת ההער' בעצמ' והיו סמוכים לשבעת ימי הג הסוכות באופן
שיהיו שבעת ושבע' לסד' בעינ' שבארנו בפרשת פינחס שהיו הקרבנות שבע' ושבעה
והנ' היה זה בעת שמעיר על הסג' השלמו' ביותר שלם שבפנים כמו שבארנו בפרשת
פנחס להעיר על שלמות הבית הזה וההעלות הנפלאות אשר בו ובכליו :

הל"ג הוא להודיע עילם השגחת הש"י על ישראל ולזה תמצא כי מפני שעברה
החכמה האלהית שלמה יחטא לש"י וזרעו אחריו ויהיה זה סבה להרבן
הבית ולגלות ישראל מעל אדמתם הפלגה להזהירו על זה במה שאמר לו כשנרא' אליו
שנית כדי שיהא נשמר ליי' ויצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך יי' ולזה הודיעו
דבר גלות ישראל מהארץ וחרבן הבית אם לא ישמרו דרך יי' הוא ובניו וכבר היה
גם כן דבר יי' אל שלמה בעת בנותו להזהירו לשמור כל מצות השם ית' ולזאת הסב'
בעינה גם בעת שחטא ליי' הודיעו הש"י העונש שיביא על זרעו בעבור זה החטא כדי
שישובו לתקן המעות ולא נכנע מפני זה להוכיח את נשיו גם לא נזה את בניו אחריו
לשמור דרך יי' והיה זה סבה לגלות ישראל מהארץ ולחרבן הבית :

הל"ד הוא להודיע שאין ראוי לאדם להמעיט ארץ ישראל אבל להרחיבה ולאשר
יביא ההכרח לתת ממנה ראוי שיתן מה שהוא יותר מעט התועלת ולזה
אמר שהעשרים עיר שנתן שלמ' לחירם היו ארץ כבול ואף על פי שכבר נתן לו חירם
עיירות אחרות כמו שנזכר בספר דברי הימים : **הל"ה** הוא להודיע שכל מה
שעשה שלמ' וסדר בבנין וביתר הענינים אשר שם היה הכל בחכמה כמו שזכר זה
בספור מלכת שבא מדברי' ואחשוב כי כשא המלך היו בו שם מעלות להעיר שהשגתו
וחכמתו תתפשט במה שתחת המדרג' השביעית מן הצורות והיא הש"י כי לא יוסב
מלד עולם מדרגתו ואמנם יש'ג האדם חלק מה מנימום הנמלאות וסדרם ויערם
ובזה יתתף אל הנבדלים אשר תחת הש"י כי הם מש'גים גם כן חלק ממנו אלא
שהאדם גם כן לא יתכן שיגיע להשגתם כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות יי' והנה
היו אריות נראים על מעלות הכסא ועל ידותיו כדי שיראו ממנו יותר כי זה הכרחי
למלך ובזה יגיע התועלת ממנו אל העם אשר תחתיו לשמרם שלא יזיקו קצתם לקצת'
ולראתם מהמלך : **הל"ו** הוא להודיע עולם החכמ' האלהית במה שהזהיר המלך
שלא ירבה לו סוסים ולא נשים כי שלמה עם היותו חכם שבאנשים נכשל
בזה כי מחשקו להרבות סוסים היו באים סוחרי המלך שם לקנות לו סוסים והחשוב
גם כן שזה היה סבה להתחתן עם פרעה מצורף אל מה שהיה הומה לרבוי הנשי' וזה
היה סבה אל שהטו את לבבו באופן שהעלים עיניו מהם והניח' לעבוד אלהים אחרים
והיה זה סבה אל שנחלקה מלכות בית דוד וזה היה סבה להעשות ענלי הזהב אשר
היה סבה כל זה בסוף להכרית ישראל מעל אדמתו ולהחריב בית המקדש :

הל"ז הוא להודיע שתכף שחטא שלמה ליי' הוכיחו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם
כאשר ייסר את בנו כמו שייעד לדוד בספר שמו'ל ולזה ספר שתכף זה הקי'
יי' שטן לשלמה הדד האדומי ורזון בן אליעדע : **הל"ח** הוא להודיע שאין ראוי
לאדם שיתגאה מפני היותו קרוב למלכות להטיח דברים כנגד המלך הלא תרא' כי
מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו אימות מית עד יום מות שלמה
ולא הועיל לו בזה הענין הסרר אשר מנהו המלך עלי' ובעבור הדבור מהייעוד שיעדו
הנביא שימלוך על עשרת השבטי' לא היה לו להתנחות כנגד המלך פן יסיר מלכותו
ממנו הטוב ההוא הלא תראה כי דוד אף על פי שיעדו שמואל שימלוך על ישראל לא
נתגאה על שאול וגם בנפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד בדבריו ולא הניח
איש מעבדיו להרע לו : **הל"ט** הוא להודיע שראוי לאדם לעשות בחכמ' מעשיו
כפי מה שאפשר ולא יקלר בזה מפני היותו שלוח מהשם ית' כי השם ית' יבקש תמיד
בדבריס הסבות הנאותית כאשר היה אפשר זה ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך
אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שבבר המתין אחיה שילא ירבעם מירושל' קודם
שיגיד לו יעוד המלוכה כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה גם כן המתין לדבר עמו
בשדה כדי שיוכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריה' וכאשר ראה כי אין איש
אז הגיד לו זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואים היה הדבר מגיע אל המלך
ויהיו מפני זה הנבדאים וירבעם בסכנ' ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים הנבואה כי המלך
ישתדל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא יוכילהו ברחו אל מלך מצרים
כי יש כח למלך לתת שחד רב למלך מצרים להמיתו והנה לא היה ירבעם באופן
מהמעלה שתדבק בו ההשגחה הפרטית להצילו : **המ'** הוא להודיע שבבר תשוב
המלוכה בבלה לזרע דוד וכבר למדנו זה מאמרו ואענה את זרע דוד למען זאת
אך לא כל הימים ולפי שזה לא היה כלל לא בבית ראשון ולא בבית שני כי לא שבו אם
כי אם יהודה ובנימין ידענו שעוד ימלוך מלך לדוד וזה היה סבה להעשות ענלי הזהב אשר
יסור לעולם כמו שהתבאר מדברי דניאל :

יב

ויבאו י"א מלין כתיב ו' בסוף תיבותא ולא קרינן וסי' ויאמרו איש ישראל אל החוי · ויאמרו איש ישראל גדעון משל בנו · וצ"ע · ויאמרו אל העם עברו · ויאמר שמואל אל שאול הרף ואגידה · משוה רגליו כאילות · ויבאו ירבעם וכל קהל ישראל וידברו · ויבאו רחבעם ירושלם ויקהל · ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת דיהואש · ויאמר שמשהו וישמשהו · ויצוהו המלך אחז את אוריה · יצאו ובבוא עם הארץ לפני יי' במועדים · ויעמידו ואת שער העין החזיק · וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות · נועצים ח' ומלאי' וסי' איך אתם נועצים · ומה אתם תרויהון דמלכי' · והבירם דד"ה · רק בזדון יתן מצה :

כלי יקר

וילך רחבעם שכם כו' חז"ל פ"ח וילך רחבעם שכם כי שכם באו כל ישר' להמליך אותו תלכה מסוס ר' יוסי מקום מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו את יוסף בשכם כתחלקה מלכות בית דוד עד כאן ובדבריהם אלה נדון שכוונת הכתיב עצמו הל מה שאחז"ל זהו אומרו וילך רחבעם שכם כאילו מתמיה עליו שהיך הלך אל מקום מוכן לפורענות בשכם שעם דינה ושם מכרו יוסף ומשיב הפסוק ונותן טעם שהיה מוכרח יען כי שכם באו כל ישראל להמליכו ולזה הוכרח ללכת אליהם ואולי לזה כוונה הגמרא במה שהביאה כל הפסוק שאמרה וילך רחבעם שכם כי שכם באו כל ישראל · ויזוקדק גם כן לומרו כי שכם באו ולא אמר כי שמה באו כל ישר' לו' כי שכם המוכן לפורענות שם באו כל ישראל והם לא נתנו לבם לבלתי באו והתקבצו במקום מוכן לפורענות והוא דקדוק נכון באומרו שביה כי שכם וכו' ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג והרחיב יותר וכן מהרי"ח ז"ל בקיצור :

ויהי כשמוע ירבעם כו' מהרי"ח ז"ל כוונת הכתוב להודיע מעלת ירבעם בשלימות מדותיו שלהיותו שהוא ברח ועודנו במצרים שמע מיתת שלמה ועם כל זה לא נבה לבו ולא רמו עיניו לשוב אל ארצו ואעפ"י שייעדו אחיה השילוני ע"ה במלכות אלא ויעד ירבעם במצרים ואפי' אחר השמועה לא זז ממקומו עד ששלחו אחריו כדכתי' וישלחו ויקראו לו ע"כ · ולע"ד עם הקיבוץ הזה אשר בשכם אולי נעשה מהראשיים ראשי אלפי ישראל המה אשר באו אל שכם ונשמע הקיבוץ ההוא במצרים אל ירבעם וז"ש תחילה פסוק וילך רחבעם שכם כי שכם באו כל ישראל באו לשון יחיד לו' שלא באו כולם כלל העם מכעס ועד זקן כי אם יחידי סגולה אשר נקבו בשמו לאמצן ועמדו ימים רבים לבדר ולבן עניני המלכות ולזה אפשר שאמר בפסוק זה ויהי כשמוע ירבעם בן נבט והוא עודנו במצרים שבעודו במצרים שמע הקיבוץ הזה והיה במצרים אשר ברח מפני שלמה' המלך ועכ"ז שמע מענין הקיבוץ הזה אשר הוא הורגת ערעור ומחלוקת כי מה צורך להמליכו והוא בן מלך יורש המלכות ועם היות לירבעם קדימת ידיעת בלבול זה מאחיה השילוני ע"כ ועכ"ז ירבעם במצרים ולא קם לבא וזה ע"ד מהרי"ח ז"ל באופן מתפלף ויבריא פי' זה הסדר של הפסוקי' שאם השמיעה לבד הוא מיתת שלמה כפשוטו של מקרא היה לו להקדים פסוק ויהי כשמוע כו' אל פסוק וילך רחבעם ולהסמיכו אל ויעבר שלמה וכו' ויהי כשמוע ירבעם כו' אלא ודאי גם בכלל כשמוע ירבעם בכלל הקיבוצים הללו של כי שם בא ישראל לאמר הראשים והדבר מתבטל לגמרו לא יעשו לא אלא · ואפשר עוד בהבנת הכתוב לספר בשבחו של ירבעם באשר הוא שם והוא ויהי כשמוע שלמה הענייניים יחד ועכ"ז לא נבה לבו והוא עודנו במצרים ר"ל עודנו בא גם בכל זאת עודנו היה במצרים שלא רצה לבוא וזה מורה בתיבת והוא שאם הפסוק להיות מורה זמן השמיעה ששמעה עודנו במצרים תיבת והוא עודנו מיותרת כי די היה שיאמר ויהי כשמוע ירבעם בן נבט במצרים באו' והוא עודנו במצרים מורה על מה שפירשנו אמנם בסוף הפסוק הודיע ענין זולתו והוא כשריתו אשר ברח מפני שלמה המלך ויעד ירבעם במצרים שלא על פי שברח במצרי' לא נהג הם ושלוח רשעות כבן נבט אלא ויעד ירבעם במצרים במציאות ירבעם כמו שהיה ע"ד ויוסף היה במצרים שאמרו חז"ל ויוסף היה בכשרותו במצרי' כן נדרוש ג"כ מיתור תיבת ירבעם כי די שיאמר ויעד במצרים ולפי האמת כל מאחר ויעד ירבעם במצרים הכל מיות' אלא הא קמ"ל שיעד ירבעם ביעוד דעתו ועסקו בתור' כאשר בהיותו בארצו שתורתו אין בה דופי עם היותו בצער הגריחה ולזה לריח שמניו טובי' שלחו ויקראו לו כי בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך בהגיע עת הלון אלהי :

וישלחו ויקרא לו כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל לולי שמעו לו ידעו דבר מנבואת אחיה השילוני אשר התנבא על המלכתו ולזה קראוהו כי מתחילה לא באו עליה עם רחבעם עד כאן נראה מדבריו שפסוקים כסדרן וכן · ולע"ד כמו שזכרתי שאחר שבאו לשכם ונתקבצו שם היה הסלוח הזה ולא היה עוזרת לבזון להמתין עד בואו כי מבני' למצרים מתהלך רק חמשה לו עשה ימים וגם לא היו שם כי אם ראשי עם ועליהם אמר כי שכם באו ים' כנו"ל מדקדוק באו בלשון יחיד ולז"ל כי שלחו אחריו ויקראו לו ולא הוצרך לומ' ויבא ירבעם כי פשיטא שיבוא אבל בכלל לומרו ויבואו ירבעם וכל קהל ים' וכו' הודיע בזאת ירבעם ולהיות שהיה ירבעם עמהם נתקבצו כל קהל יסר' ביותר ולז"ל כאן כל קהל ישראל שנקהלו עוד אבל למעלה לא אמר אלא כי באו ישראל · לו אמר כן שבהיות להם ראש ודבר ויועץ בירבע' קראם קהל בלשון חסיבות וזהו ויבאו ירבעם וכל קהל ישראל והיה בהם מדרך ארץ אלא עשו שידבר ירבעם כי היה קשיגור לפניו ואינו ראוי אבל וידברו אל רחבעם העם וקהל ישראל שאולי לא היתה הסדרה הקדומה לירבעם לבדו יאות הדיבור לדבר ואולי לא דברו כן פנים בפנים אבל דברו בשליח ותורגמן לאמר והוא אומרו לאמר על ידי אמצעי ביניהם :

אביך הקשה את עולנו וכו' עיין הרד"ק וכן הרלב"ג בקיצור אלא שהוסיף ע"ש ומהרי"ח ז"ל כתב אביך הקשה את עולו בשלשה ענייניים האחד כדבר המשפט שהיה עושה בחרבו' במרן כלה ובפרלה ובני אדם יקנו בהגיע אליהם דבר המשפט כי רוצים הם בביצוע ובשמע דותה וימין מקבבת והעול הסני בעול המס לכלכל ביתו וסוסיו ורכבו ופרשיו ולא יעדרו דבר כנו"ל בפ' הסנית ותלבד בני יסר' היו בחיים רבי' מעמי הארצו' הבאי' על עסקיהם עם המלך ולשמוע הכמתו ויאכלו על שולחנו תמיד עד שובם ובלכתם יתנו להם צידה לדרכם כיד המלך אם כן היה הפיזור רב מאד והנגיעים יתמהו להן והעול הסניסי לעת זקנת שלמה שם מס על הארץ לצורך המלחמות

ויאמר אליהם לכו כו' מהרי"ח ז"ל מלת ה' הית' זאת היא כפלאת הזה פועל חכם בעת המלכי' לשים ספקות היה לו להודות כל אשר יאמרו לפי שעה ואחר כך היה עושה הפלו ורצומ לא זו בלבד אלא שנתן להם עוד זמן ג' ימים להועץ ולעשות קבוצים לשרוד עליו הזה פועל חכם אין זה אלא שהשי"ת משיב חכמים אחור ודעתם יסכל לעשות כחפלו בשמים וגלגלן ע"כ :

ולע"ד אם הדין עם מהרי"ח ז"ל זה רמז הפסוק באו' ויאמר אליהם לכו עוד ג' ימים מהו עוד אלא הפסוק אמר שאמר לכו עוד ג' מוסף על הימים אשר כתייעצת' עד עתה יהיו לה עוד ג' ימים כי היה בז לדבר ויחבל לו · ואמר וילכו העם שהוא מיותר לפשר שאמר וילכו העם ר"ל הליכה החלטית אלא על מנת לשוב אליו ולא להקביל פניו עוד ולא כמו שאמר להם לכו עוד ג' ימים ושובו אלא הלכו הליכה בלא שיבה וחזרה כמורדים בו אלא שאחר ג' ימים בדו אליו כדי להגדיל האמתו כאילו רחבעם הורס מלכותו בידו ויהיו כאיים מה' ומישראל ולזה הוצרך שאמר בסמוך ויבא ירבעם וכל העם אל רחבעם כו' אלא כתיב הלא וינו בו"לו במקום א"לף להורות ויבא בדע בא ולא בא בלבב שלם :

ויועץ המלך רחבעם תניא רש"בא אם יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה סתור ואל תבנה שסתירת זקנים בנין ורמיה לדבר רחבעם בן שלמה ע"כ ופשוט הוא שהזקני' של רחבע' אמרו לו סתור אלא לקחת מהם מס ואעפ"י שיהיה מזה סתירה בענייני ארצי מלחמותיך וארצי ביתו הנה היה בנין המלכות בהתמדת מלכותו בכלל ישראל ועתיד היה להחזיר הים ליושנו וחיינה דבנין נערים סתירה · והדד"ק ז"ל בהיותו חי למה הוצרך לומר בהיותו חי כי בודאי שבהיותו מת לא יעמדו לפניו אלא אף כשמת שלמה הרגו עמם כאילו היו עומדים לפני שלמה כמו הם היה חי כך נתנו לרחבעם עצה ההוגנת לו · איך אתם נועצים פי' איך אתם נועצים בעצמכם איש בחתן לתת ליעצה לתת לי עצה הנוגה לרחבע' בנו : איך אתם נועצי' · פי' איך אתם נועצים בעצמכם איש בחתן לתת ליעצה : ההיה

ויעצו אתו לאמר אם תהיה עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם אותם ודברת אליהם דברים טובים והיו עבדיך כל הימים · ויעזב יעצת הזקנים אשר יעצו אתו ויועץ את הנערים הגדלים אשר גדלו אתו העמדים לפניו לאמר מה אתם יועצים ונשיב דבר אל העם אשר דברו אלי לאמר הקל מעלינו ודברת אליהם לאמר קטני עבה מותני אבי · ועתה אני יוסיף על עולכם אבי יסר אתכם בשותים ואני אסר אתכם בעקרבים · ויבא ירבעם וכל העם אל רחבעם ביום השלישי כאשר דבר המלך לאמר שובו אלי ביום השלישי · ויענם המלך קשה ויעזב יעצת הזקנים · ויעזבו אתו לאמר מה לנו חלק בדוד ולא נחלה לנו בבן ישי לאהליך ישראל עתה ראה בביתך דוד · ויעזב ישראל לאהליו · ובני ישראל הישבים בערי יהודה ירבעם · ויהי כשמע כל ישראל כי שב ירבעם ויקראו אתו אל העדה ויקהלו אתו אל כל ישראל רק שבט יהודה לבדו · ויבא רחבעם ירושלם ויקהל את כל בית יהודה ושבט בנימין מאה וששים אלף בחור עשה מלחמה להלחם עם בית ישראל לשוב הממלכה לרחבעם בן שלמה · ויהי דבר אלהים אל שמעיה איש האלהים לאמר · אמר אל רחבעם בן שלמה מלך יהודה ואל כל ישראל ביהודה ובבנימין לאמר · כה אמר יי' לא תעלו וגו' · ויעבר בכ

תהיה עבד · שתהיה נכנע להם ותעבם כרצונם : ועניתם · כתרגומו והענינום מלין טבין ותמלול עמהון פתגמין תקנין וגם הוא משמעו העבדי כי טובים ועניתם דבק עם דברי טובים : ויעזוב · שלא ישרה עצתם בעיניו : אשר העומדים לפניו · אשר הם עומדים לפניו · אשר העומדים לפני · אשר הם עומדים לפניו : קטני עבה · האבר הקטן שבי עבה ממתני אבי ומלת קטני קשה בדקדוק כי הם היה מגזרת קטן משפטו קטני כמו מן גדול גדולי הלא בשאר הקמץ בק"ף כמו שהיה טרם התחברו אל הכנוי כמו שאמר מן כבוד בגבורה לחותה ומן שלים בלקר שלישו והדומים להם שבשאר על תנועתם והנה נבלע בדגש ושב החולם לקמץ בחטף ועניני יותר יש לי כח וחומן ממה שהיה לאבי ולזה אקל עליכם : עבה · פועל עבר לזכר במשקל עשה ויש לפרשו תאר לנקב ויהיה תאר לאגבעו הקטן ובא האגבע זכר ונקבה הזכר כנגד התואר הקטן וי"ת חלשותי תקיף מעולימותיה דאבא : העמים · ענין משא כמו ויעמוס איש על חמורו : בשוטי · ת"י בשרביטין וכן שוט לסוס · ועקרבי · קשים מהם שהם וי"ת עוקלי · בקוטים שבהם וי"ת במרגנין : ויבו ירבעם · כתוב בוי"ו וקרי בא"לף ואחד הוא כי אותיות אה"ו מתחלפות : ולא

כלי יקר

ויאמר סברה אחת ואחר כך בהיותו במצמד חבריו וירחה הרוב נוטי' לסברה אחרת מוכרח לנטות אחרי הרוב ואעפ"י שלא תהיה סברתו כן יבטל סברתו מפני הרבים · ואולי שהנה גם כן יכריע לסברת הרוב יען כי ישרה בעיניו לעומת זה שלא מהם שהם נועצים לא מה שהם מועצים כי בשעמי רבות ייעצו זולת מה שנועצו כל אח' בינו לבין עצמו וזה יהי' באופן שיביד כל אחד ואחד עצתו שלא בפני חבירו לראות האם יסכימו כולם כאחד לדעת ולעצה א' וכן עשו שכל אחד ואחד דבר לו סברת לאמר ר"ל לאמר לו אשר נועץ וז"ש וידברו אליו דקריינן וידברו וכתיב וידבר שכל אחד דבר סברתו לאמר כן אל המלך מפיו או מפי כתבו כמנהג איזה חומו' עוד היום להשליך כל אחד פתקא מסברתו הנקרא בולי"ט בלעז ועלתה הסכמתם יחדיו וזהו שקריינן וידברו ובלמוד זה ממה שאמרו חז"ל כיוצא בזה בפסוק ויאמרו לו הנביאים אין לי כסף קרי וכתיב אין לי אין לנו שדבר עם כל אחד ואחד לבדו ועם כולם יחדיו והכל היה במעמד אחד וזהו אומרו כאן וידבר וידברו :

וידברו אליו לאמר חז"ל אמרו בהוריות פר"מ וידברו אליו לאמר לא היו' תהיה עבד לעם הזה ללמדך שכל המתמנה על הצבור נעשה עבד לצבור כי הא דר"ג ור' יהושע הוו אזלי בספינתא בהדי ר"ג הוה פתח בהדי רבי יהושע הוה פתח וסילתא סליק פתח דר"ג סתם על סולתא דרבי יהושע א"ל מי ידעת דהוה לך עבודה כולי האי דהייתי כמי סולתא א"ל כוכב א' יש פעולה לע' שנה ומתעה את הספינן אמרתי שמא יעלה ויתעו אמר לו כ"כ יש בידך ואתה יורד בספינה א"ל עד שאתה תמה עלי תמה על שני תלמידים שיש לי בישבה ואלו הם ר' אליעזר בן חסמא ור' יוחנן בן נורבאי שיודעים לפשר כמה עפין ביש ואין להם פת לאכול ובגד ללבוש נתן דעתו להושיבם כפעלה מן היום שלא אחריהם ולא בלו חזר ושלח להם ובאו אמר להם כמדומים אתם שפרות אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם שנה' וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה וכה"א ויגעש ה' את המלך ויהי מצורע עד יום מותו ויהי מצורע בבית החפשית מכלל דעד השתא עבד הוה · ולע"ד לדקדק דמנא ליה שהמנוי עבדות היא דקרא לא קאמר אלא שאם יסכיל עצמו לפניהם לפי שעה יצלית ז"ש אם היום תהיה עבד היום דייקא · ומהלא כי דקדק בפסוק תיבת לאמר ובהכי דייק דקא מייתי ריסיה דקרא וידברו אליו לאמר · עוד דקדק לשון אם היום תהיה עבד דתיבת תהיה בלתי נוקדת כי לפנים לבד מספיק כשירלה להם לפי שעה שהוא עבד כמ"ש אם היום לבל תהיה בהיות עבד ממש בלתי נוקד והי"לל אם היום תראה לעיניהם א"כ מאי קאמר תהיה ועוד דריש כפל תהיה עבד כו' ועבדתם ועניתם דברי' טובים מכל א' מהחברתו המזכר הבריתו שהמנוי והשררה עבדות הוא וכיון דכן הוא צריך שתהי רחבעם לשומעבדתם ועניתם ודברת אליהם דברים טובים כן ועבדת להוראת השתעבדות בדברי טובים קא אתי וכדמשיק ועניתם ודברת אליהם דברים טובים ואם כן אם היום תהיה לו עבד למה לי על כרחיך לאמר ולהודיע שהמנוי ושרה על הצבור שעבוד ועבדות הוא ולא שרה הוא שאין חפצי אלא מי שאין לו עול צבור · ובזה מובן תיבת לאמר ר"ל לעפ"י שהשרה נראית לפנים שהיא להשתרר גם השתרר לפי הראות ראוי לאמר בה אם היום תהיה עבד תהיה בהויה ולא בדבור עבד ולא בר משתרר אמשתרר שכן כתיב ועבדתם כו' בדיבור ולשון רבה ועבדתם והשתעבדך אליהם · והרד"ק ז"ל אם היום תהיה עבד שתהיה נכנע להם ותענה כרצונם ועניתם כתרגום והענינון מלין טבין ותמלל עמהון פתגמין תקנין וגם הוא משמעות העבדי כי טובים עניתם דקאמר דברים טובים ע"כ ומהרי"ק ז"ל אם היום תהיה עבד לעם הזה ר"ל אל תחוש להראות עצמך גדול ורב ורם בעינה' אבל תאמר להם שלא תחזיק במעלות אביך אבל תהיה עבד לכל מרכיהם ועבדת' ר"ל בדבר לבד ותענם ותדבר אליהם דברים טובים וכל זה יהיה היום הזה לבד ובמקום שאתה תהיה להם עבד יום לחד ובדברים הם יהיו לך עבדים בפועל כל הימים וזהו והיו לך עבדים כל הימים :

ולע"דן בראמר אם היום תהיה עבד כו' לפי שהזקנים ראו את העם כי ברע הוא ורבע' עמהם שהביאוהו ממצרים ובעלילה בחיים עליו לעומת כל זה אמרו לו אל תחוק את הטעה ואת היום הזה אבל היה נחוק מפניו והוא יחק גם כן מפניך וזהו אם היום לבד תהיה עבד לעם הזה כי לא קיימא לך שעתה בת דינה בטל דינה וג"כ לאחר זמן ועבדתם בדברים טובים ונלחום מלחמותיהם בלב שלם כי כן יאות לך ותיבת ועבדתם מקובר לסוף הפ' ועבדתם דברים טובים הן והיו לך לעבדים כל הימים · לו יאמר אם היום תהיה לעם הזה בתמרך אליהם עבדיהם לני ביתכן שיחזיקו בך לעבדתם ז"ש אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם בתמיה הלא דברים לעלמה הם שתנו' אותם ודברת אליהם דברים טובים כו' לו אמר והיו לך שנמתק לשונך תקנה אותם והיו לך עבדים במה שעניתם רבה כי תקנה עבדים במתק לשונך כמאמר החכם שאמר לתמה ממי שקונה עבדים מהונו איך לא יקנם במתק לשונו :

ויעזוב את עצת הזקנים כו' עיין הרד"ק ומהרי"ק ז"ל כתב ויעזוב את עצת הזקני' תכף ומיד עזב אותה ולא ישרה בעיניו גם קודם שיסתל לנערים כי לא שמע מפה ומפה לבחור מהשתי עצות היותר הגון' אבל עזבה מיד ולא נכנסה בחזיון עצתם ונמשך לשאול הנערי' לא מצד חכמתם אלא מצד שגדלו עמו לבד ומצד היותם לפניו · ולע"דן לדקדק יתור אשר יעצוהו · ובאלה אשר יעצוהו ר"ל עצה נכונה בלי ספק ועם כל זה עזבה · לו יאמר שאלו היתה העזיבה אחרי עצת הבחירים בדמותו מילתא אבל בה שעתא אשר יעצוהו עזבה שלא בכנסה בחזיון וכמ"ש מהרי"ק ז"ל ז"ש ויעזוב את עצת הזקנים מעת אשר יעצוהו היתה העזיבה :

ויאמר אליהם כו' מהרי"ק אם תכל ברחבעם בשאלו עצה מהזקני' שאל על מהות העצה ועל איכון הדיבור בהשיב אותו שלא' איך אתם נועצים להשיב את העם הזה דבר אמר לא אמרו אלא עצמות העצה לבד ויסמכו על דעתו של רחבעם וסדר הדברים בסדר גמור וכלכל דבריו במקצת המקום בשאלו' מהילדי' היה נראה שהוא לא שאל מהם אלא מהות העצ' שאין בתיב מה אתם נועצים להשיב את העם הזה אשר דברו אלי לאמר הקל מן העול מ' והם

ומלילו עמיה למימר אם יומא דין תיתעליב לעמא הדין ותפלחנון ותענינון מילין טבן ותמלל עמהון פתגמין תקנין ויהון לך עבדין כל יומיא : ושבק ית מלכא דסביא די מלכותהי ואתמליך בינקיא דרביאו עמיה דמשתמשין קדמוהי : ואמר להון מה אתון מתמלכין ונתיב פתגמא ית עמא הדין דמלילו עמי למימר אקיל מן נירא דיהב אבוך עלנא : ומלילו עמיה ינקיא דרביאו עמיה למימר כדין תימר לעמא הדין דמלילו עמך למימר אבוך אתקיף ית נירנא ואת אקיל מינא כדין תימר להון חלשותי תקיפא מעולימותיה דאבא : וכען אבא רמא עליכון ניר תקיף ואנא אוסיף על נירכון אבא רדא יתכון בשרביטין ואנא אירדי יתכון במרגנין : ואתא ירבעם וכל עמא לות

ויאמרו ל' ל' עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם דברים טובים והיו לך עבדים כל הימים : ויעזב את עצת הזקנים אשר יעצוהו ויועץ את הנערים הגדלים אשר גדלו אתו אשר העמדים לפניו : ויאמר אליהם מה אתם נועצים ונשיב דבר את העם הזה אשר דברו אלי לאמר הקל מן העול אשר נתן אבינו עלינו : וידברו אליו הילדים אשר גדלו אתו לאמר כה תאמר לעם הזה אשר דברו אליך לאמר אביך הכביד את עלנו ואתה הקל מעלינו כה תדבר אליהם קטני עבה ממתני אבי : ועתה אבי העמיס עליכם על כבד ואני אוסיף על עולכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים : ויבו ירבעם וכל העם אל

רש"י

קטני עבה · אגבע קטנה שלי : עקרבים · אים גלגל"יר בלע"ז שעוקלין כעקרב : רלה

רלבנ

קטני עבה ממתני אבי · ר"ל האצבע הקטנ' שיש לי היא יותר גבוה ועבה ממתני אבי והרמון בזה כי בעת שמלך שלמה היה נער קטן כמו שקד' ועם כל זה עבדתם אותו בזאת העבודה ולזה ראוי שתעבדוני עבוד' יות' חזקה ויותר קשה כי ירבע' היה בן ארבעי' ואחת שנה בימלכו : בשוטים

כלי יקר

הלריכו בדברים להשיב על מה שלא שאל מהם כי הוא לא שאל סדור דברי' מהם והם השיבו לו סדור התשו' שיביב שיהם כה תאמ' לעם כה תדבר אליהם ע"כ הורף דבריו · וכ"ל להקדק למה בשאלתו עצה מן הזקנים כתיב לאמר איך אתם כו' וכהן לא כתב תיבת לאמר עוד כמו שני שלמעלה מ' להשיב את כו' וכאן הוא אומר ובשיב שנו שליבי שלמעל' לא הארוך לעניתו ארך להשיב את העם הזה דבר המ' כאן הארוך וכשיב את העם הזה דבר אשר דברו אלי לאמר הקל מן העול אשר נתן אביך עלינו · ושמו רבינו שלמעלה הקדים תיבת את העם הזה ואחר כך אמר דבר ובפסוק זה הקדים תיבת דבר ואמר ובשיב דבר את העם הזה · ונראה כי לפי' מתחיל' כשנתיעץ עם הזקנים לא שאל את פיהם על מנת לעשות אלא לראות מה היה במחשבתם וכדי שיוציאו מן הכח אל הפועל מה שבלבם וז"ש ויועץ כו' את הזקני' כו' ר"ל שאמר כדי שיאמרו שנרת המקולקלת שבבר נתן אל לבו שלא ידברו אלא כיוצא בדברים אשר דברו כי זקנים הם ורבי לבב רפי המזג ניתרי הקשרים · אמנם כאשר שאל את פי הילדים אשר גדלו עמו שאל את פיהם ע"מ לעשו' היוצא מפיהם וז"ש ויאמר אליהם מה אתם נועצים ובשיב דבר כו' רוצה לומר ובשיב לעשות כדבריהם · לו יאמר ובשיב אבי ואתם אבל בזקני' אמר להשיב אשר יבינו עמו ויבינו יחדיו הוא והם כמו שאמר ובשיב והיה זה מלהבתו אותם · לו יאמר ובשיב שבא מהם מהות התשובה ומוסח התשובה בלשונה כי את הילדים אשר גדלו עמו אהב ולא שיבריכוהו בעצה ובלשון וזהו ובשיב שאעפ"י שהמלך לבדו המשיב אמר ובשיב בבמיות שהעב' והמוסח עצמו מסודר מהם אמנם בזקנים לא אמר אלא להשיב שאל מהם העצה לבד והוא יסדר הענין כפי' לרשת שפתיו ולזה אמר בזקנים להשיב את העם כו' ולא אמר ובשיב וזה הכף מסיבת מהרי"ק ז"ל · כי ידעתי שתדברו אלי ככונה בלב חמין להשיב בחימה עזה אל העם הזה עם קשה אשר חזקו פניהם משלא אשר דברו אלי ולא בושו לאמר הקל מן העול אשר נתן אביך עלינו כאילו היה אבי המשן וגזלן וכאילו היה מלחד הרקים כך אמרו אביך ולא אמרו אביך המלך ולעומת זה רלה השובתה בכוון אל הופן השאלה בתשובה בלחת וזהו אומרו :

וידברו אליו הילדים אשר בלי ספק שלא דברו אפילו הטיעור בינה והשכל אשר בהם בעת הזאת אשר הם עומדים לפניו אבל דברו דברים קלים כירחי קדם בזמן הילדות אשר גדלו ולזה מובן שלא הזכיר העומדים לפניו · וזה היה במה שאמרו לאמר כה תאמר לעם הזה אשר דברו בעזות מצח אליך פנים בפנים לאמר אביך הכביד את עולנו כו' כה תדבר אליהם דבור קשה מכוון אל מה שדברו הם אליך ולא בושו וזה טעם יתור אומרו שנית כה תדבר אליהם קטני עבה כו' תדבר אליהם קשה ומה שאמר כה תאמר הוא על מסקנת דבריו שאמרו אבי יסר אתכ' בשוטים ואני אייסר כו' כי עדיין אין לכם מוסר ולא דרך ארץ כיון שדברתם אלי דברי רקים ופוחזים אשר לעומת זה אייסר אתכם בעקרבים לתת לכם מוסר השכל שתדעו לדבר בדרך ארץ בפעם אחרת ועל שני המאמרים האלה בתו בכל כה תאמר וכה תדבר · והנה דברי הילדים האלה כמו מכוונים אל שאלתו של רחבעם במה שאמר ובשיב דבר את העם הזה אשר דברו אלי לאמר כו' ורש"י קטני עבה אגבע קטנ' שלי וכן הרד"ק ז"ל וכן הרל"בג ז"ל ומהרי"ק ז"ל ראה מה שיש בתשוב' זו מהחפצי וטבעון ותמהון לבב שהמר ובשיב קטני עבה ממתני אבי לפי שהם שאלו יקל מעול אבי לפי שהוא לא יהיה בגדר אותה המעל' והכבוד שהיה בו אביו עד שיעתרך לאותו הפיזור הגדול אשר בשיב בו העול מם כבד אבל יקל כבודו ותקל גם כן הוצאתו ובזה ראוי שיקל המס שלו ולזה אמר לו הילדים שיביב להם כי הוא יגדל מאביו בגדולה ומעלה ורוממות על מעלת אביו באופן שיתערך לפיזור והוצאת גדולה ולזה יקל מעול המס אדרבה ואני אוסיף על עולכם בהכרח כפי גודל המעל' יגדל הפיזור בהכרח יגדל המס וראה איך דבריהם שוה ודבר כזב כי לא היה בכל מלכי ישראל ויהודה במעלת שלמה כלל זאת ועוד איך יסדרו לבן שלמה ישיב אמרים לא המה הגוני' בכבד ד אביו קטני עבה ממתני אבי לו הוכח שיהיה אמת כ"ש בהיות שקר וכזב שאפי' דוד ע"ה לא נגע בכבוד אביו שאול והוא ביזה את אביו ולא עוד אלא שהודה לדבריהם שהם אמר הקל מעבודת אביך הקש' והוא הודה לדבריהם שדברי אמר אבי העמיס עליכם עול כבד ואני אוסיף על עולכם כו' הנה כבוד אב ביותר היה ראוי שיאמר להם אל נא אחי תרעו לדבר על אבי אבי רכב ישראל ופרשיו אבר מילא לרלכם כסף וזהב עד כאן :

ועתה אבי כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרל"ב ומהרי"ק ז"ל בשוטים כנזכר בשבטים כעין שוט לסוס אמנם בעקרבים הם העוקלים של ברזל איספורנ"ש בלעז שמתנים בשוטים ועשאם ליסראל כבעלי חיים בלתי מדברי' ושאביו גם הוא רוכב בהם והודה שאביו הרע להם מלד והוא יוסיף מהרע עלכ"ו ושזה בלי ספק גרם להמרידם עליו והיה סבלות גדולה כי על דברים מספר שדברו אבי יהודה אמר שבע בן בכרי אים לאהליו ישראל כ"ש על דברים קשים כאלה · והילדים הסכלים היה להם להסתכל בתחילת הענין שהוא בנוי על קשר בתו בלו לייושלם אלא שכם ולהביט בתחילת דבר שבודאי יאמרו בשמעם דברים קשים כאלה :

ויבו ירבעם כו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"דן מה שרמזתי בפסוק ויאמר אליהם לבו עוד כו' שלא היה לעתם לשוב אליו עוד ומה שבאו בעת היה בהכרח דשוב שוף מלך ביהוד' ויהיה ובן מלך הוא וזהו ויבא ירבעם וכל העם אל רחבעם ביום השלישי כלומר בלי בעגילה עמו ולבם לא נכון וזה רמז לאמרו אל רחבעם בהליוט ולא אמר אל רחבעם המלך אבל בשביל אמר ביום השלישי כאשר דבר המלך שלא הקדימו לבא עד שנתיישנו על נכון בקצר אמיץ כמו שזכר מהר"ל למלכה ולא אחרו עוד כי ראו לברר עניינם ולו"ל ביום הג' כאשר דבר המלך אבל היה התחלפות במלות הענין שהם באו עם ירבעם כמ"ש ויבא שלא אמר ושב כי לא שבו אליו ולא ישובו אליו עד עת הקץ כי כבר ידעו זהון לבו ואולי נסמיכה אליהם בבוחת אחיה השלוני ע"ה ולז"ל וזהו ירבעם וכל העם אבל המלך דבר לאמר בלשון הגון ומורגל שובו אלי ואם קיימו מרגל במה שבאו ביום הג' אלא שבו אלה באחבי וכמ"ש ויבא ו בא שלא בא בלב שלם אל אחי אבי בו בדעתו

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ויעלך עליהם רחבעם · מלך עליהם והו"ו כו"ו ויסלח אברהם והדומים לו: לת
לדורם · שלח לאותו האדרהם שיושבו אליו ויקבלוהו למלך ורגמוהו וכיון שידע רחבע'
כי רגמוהו ידע כי הקשר אתיון והתמהמ גרכוב ולנים: ויהי כשמוע כל ישראל
אמר שהלכו כל ישראל לאהליהם וירכב שב למקומו לא"ם היה שם בית הכיו ומשפחתו
מעבדו ישראל וגלה מיכר בלשון
מקום ולפמר שאחרו לשב' ומפני
זה בנה אותו להיות לו לבית
מלוכה ושלחו וקראו ירבעם
שיבא אל העדה במקום
שהתקבלו שם והמליכו אותו על
כל ישראל: שבט יהודה לבדו ·
הב' שאמרנו כי שבט בנימין בכלל
שבט יהודה כי ירושלים בין
שניהם היתה ומי שימליך
בירושלים ודאי ימליך על שניהם
לעיכך נכלל שבט בנימין בכלל
שבט יהודה: ויבן ירבעם את
שכם · לא מוכל לומ' כי תרבה
היתה מעת שהחריב אותה
אבימלך כי לא יתכן שהניחוה
חריבה יותר ממאתים שנה ועוד
כי שם התקבצו ישראל להמליך
רחבע' ודאי עיר בנויה היתה
אלא פי' ויבן שחזק חומות העיר
ובנה בו היכל מלך וכן ויבן את
פנואל לא שהיתה חריבה מעת
שנתן גדעון מגדל פנואל אלא
שחזק בנייתו כי תשם שמא ילחם
עמו רחבע' והזק שני אלה הערי'
כי גם כן רחבעם בנה ערי
מצודות כמו שאומר בד"ה:
לת

כלי יקר

לנו לשם זהו שאמר ראה שביתך
דוד שם התולעים וכמו שזכרתי בשם
מהרי"ל ז"ל בס"ד ודת ישראל כי
לא מעט הילך אליהם שלמו על
דבר המה שדברו אליו להקל אלה
זולתי מן בני פיס וכן ולא מעט
המלך אל העם כי כאלה בשם שלא
מאמר זה אל רחבעם ביתך דוד לע"ד:
ולזה הלך ישראל בלב שלם לאהליו
כי לא היה לבם רשמת הפירוד
והמחלוקת הזה: לו אמר הלך
ישראל בתחבולות כאים לאחד לעמוד על
כשם וז"ש הלך ישראל לאהליו ולא
אמר ולכו ישראל לאהליהם:

ובני ישראל כו' עיין הרד"ק ז"ל
ומהרי"ל ז"ל בשלחו עם
רחבע' לבד בני יהודה ומהכרת היות'
בערי יהודה ומפלת זה הוכרת
להמליך עליה' את רחבעם ·
ולע"דן לדקדק וי"ו יתיר' על וימלוך
עליהם וזה כי אחר שהזכיר
שהלך ישראל לאהליו כלל עמהם גם בני ישראל אשר מעברת השבטים שהיו דרים בערי יהודה
שלעב"ר בגם הם היו בקנון המזכר ובלכתם הלכו לאהליהם וז"ש ומבני ישראל היושבים בערי
יהודה מקובר עם מאמר וילך לאהליו ועל זה מוסיף ובני ישראל היושבים בערי יהודה ולעפ"י
פרש בני ישראל היו יושבים בערי יהודה וכמו שלוכחת בשמיך מהרלב"ג ז"ל ולפי כי
שהלכו לאהליהם אחר בערי יהודה וימלוך עליהם ולפי כי שלחם מיהודה אלא מבני ישראל
עברת שבטים ואילו אמר ובני ישראל כו' מלך עליהם לא היה מודיע אלא ענין המלכות ועתה
בתוספת הוי"ו מודיע בתחילה הפסוק ענין אחר בגם הם נגזו לאחרי ישראל ללכת לאהליהם שלא
שבחרת מלך עליהם ולעפ"י שהם מבני ישראל מעברת השבטים מלך עליה' להיותם בערי יהודה
ולא יתכן בלוכן אחר · ממלא שמלך רחבעם גם קצת אנשים יחידים משאר השבטים משבט
שמעון שהיתה נחלתם מוכלעת שם בתוך נחלת יהודה ובריהם:

וישלח המלך רחבעם כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל · וכן מהרי"ל ז"ל:
ולע"דן לדקדק שלא כדברי המפרשים ז"ל הנו' וכי לא נמצא אולתו שלך לקביעיהם
אלא לדורם ולין קטיגור כמוהו גובה המם תמיד אחר הוא ראוי מכולם לרך יעשה סניגור ובפרע
בהיות כל שבת המחלוקת הזה כובד המם ולין קטיגור נעשה סניגור · ויקשה עוד לשיטתם ז"ל
שלא כדבריהם כן הוא היה ראוי שיזכיר בשפוק זה אחר בשוק וילך ישראל לאהליו וישלח המלך
רחבעם וכו' ויפשעו כל בית ישראל וכו' ואחר כך ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם
רחבעם וזה היה הסדר הנכון לפי פירושם ז"ל ע"כ · ונראה כי בלבת ישראל לאהליו לא שלח
לאחריהם לא לדורם ולא אולתו ולזה הגיד מיד ובני ישראל היושבים וכו' ואחר כמה ימי' נתן רחבע'
לבו לבלות את לדורם אחר על המם כאילו הולך לגבות מס המלך אמרו לא נתן כי אין לנו מלך
והוא יביא להם בדברים רבים ויקל עליהם המם למחלה לשלים ולרביע · וכיוצא מדברים האלה
ולזה בחר בלדורם אחר על המם לחרלות כחו ועוצם ידו שלא הסיר אחור ימינו משלוח שלוחין
כאילו אומם אזנו אמרו אין לנו חלק בדוד וכו' ומתה שקראו כאן לדורם ובימי שלמה נקרא
לדוניה הוה בזה שלוחו יתנהג עמהם בלשון רכה לא בלדורם המורה על לדונורם ויכניע
זדים אלא לדורם אחר על המם שבכוונה מכוונת שלחו מהיותו על המם לחרלות המלות לב והם
חרלו ויותר ויותר ברגמוהו שכל אחד מישראל הסליך בו אבן אחת לזכות כל אחד ואחד בו ולעפ"י
שבעברה אבנים יומת וזהו אומרו וירגמו כל ישראל בו אבן אחת מכל ישראל וכו' היה בהיו' רחבעם
בערו אבל אחרי לכת ישראל לאהליו וכשהגיעה השמועה אל רחבעם אז התאמץ לעלות במרכבה
לנוס ירושלים קודם שיבואו אחריו שלא היו שם כל ישראל כדעת המפרשים הנזכרים מה תועיל
מנוסתו ולכל העם שם אלא ולדי נפשו מזה והוא הנכון ואז אחרי הנסיון הזה נתאמת המרד בעת
הרוח וז"ש בסוף הענין ויפשעו ישראל בבית דוד עד היום הזה:

ויהי כשמוע כי' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל · ולע"דן כי שבט יהוד' לבדו
בלבד נשאר בלב שלם עם רחבעם שלמי' לותם שהיו עמו משבט בנימין ושמעון לא
אלא לאחיהם יושבים בתוך ארצות יהודה לבל לבם לא נכון עם רחבעם אלא שבט יהודה
ג"ש לא היה אחרי בית דוד בתחילת אחרי ר"ל נועה אחריו בלב שלם כאמור הודיע שלמי' יהודה

ובני ישראל הישבים בערי יהודה
וימלך עליהם רחבעם: ויבן
ירבעם את־שכם בהר אפרים
וישב בה ויצא משם ויבן את־
פנואל

ל' רמס'
ל'
ל' וכל לוורות' וירבע בוכ' בלעלות
כ
ל' דסמי'
ויבא ג' ל' ק
ל'
ג' דסמי'
ג' דסמי'
ג' דסמי'
ל"ל זנגין מתחלפין בעמ'
ל"ו מל'
ל' דל"ל תלתוי וסימ' אלגיל רבנין ל'

על כל ישראל כ' דסמי' בקריא' וסי' ושמתיה חרפה על כל ישראל · בחברון מלך דשמואל · וימלך דוד על כל
ישראל דשמואל · ויהי המלך שלמה · ולשלמה שנים עשר נציבים · והימים אשר מלך שלמה · וימליכו
אתו על כל ישראל · מלך בעשא בן אחיה · זכרו תורת משה · כל אלה אנשי מלחמה דדברי הימים · כי
נמשח דוד · וימלך דוד · ובכבני אבי כי רצה להמליך · ודויד בן ישי מלך · וימלך שלמה בירושלם דדברי
הימי' · וישחטום הכהנים דד"ה וישלח יחזקיהו · וצפירי עזים לחטיא' · הבאים מתשבי · ויתנהו אלהים
מלך: י"א נקראו איש האלהים וסימ' משה · אלקנה שמואל · דוד · שמעיה · מיכה · אמון אליהו: אישע'
עדו · חנן בן יגדליהו: אמירה בלבו דוקא בלבו י' עסימן הלבן מאה שנה יולד עשו · ירבעם נגכל · וחברו
המן · אמר בלבו מי יורידני ארץ · אמר בלבו לא תדרוש · אמר בלבו שכח אל · אמר בלבו בל אמוט:

רשי

לדורם: הוא לדוניה: וחת שבט בנימן · העומדים על הגבול שיהודה ובנימן היה גבולם סמוך זה לזה:
לם

כלי יקר

לא היה לבבו שלם אחרי רחבעם אלא נטייתו הקרי בינת דוד ולכ. וכו' וז"ש אחרי בית דוד ולא אמר הקרי רחבעם:

ויבואו רחבעם כו' נראה כי להיות יהודה נושים אחרי בית דוד בכל לבם לזה נתקבצו עמו מקטנם ועד גדולם להפארת מלכם שהוא משבטם ולזה אמר בו ויקהל כל בית יהודה כל בית דייקא המכם בבנימין לא אמר כל בית בנימין אלא ואת שבט בנימין שאחי' כל השבט כלו לא נתקבץ אלא היו אנשי לבד ונתקבצו להלחם כדי להשיב המלכות לרחבעם ולא מלך עצמו כי גבר יחיד הוא ולא יוכל לבדו אלא ז"ש אל רחבעם בן שלמה אשר יחדיו אלה יהיו מהמתו כי שכניו היו בירושלים ושהיה מלך בן מלך ורחוי לבדו והוא מלכות:

ויהי דבר האלהים כו' מ"ש האלהים ולא אמר דבר ה' לוי היתה הסבתו מעט מזער והנמון שלהיות מעשה זה נעשה מלת האלהים שיין אלי"ם אלא דין עד האלהים יבוא דבר שניהם כדי ליפרע מעלמה אשר לא מיחה בנעיו כנ"ל לזה אמר ויהי דבר האלהים אל שמעיה ומה שאמר הים האלהים הרשעה יותר ביהוד:

אמור אל רחבעם כו' עיין הרלב"ג ז"ל · ולע"דן לדקדק למה בזה כל אלה הסימנים רחבעם בן שלמה מלך יהודה אפשר שבא כדרך מבאר בדבר ה' אמו' לרחבע' בן שלמ' אתה בן מלך שלום מבטיחך הני שתמיד במעלתך שתהיה מלך יהודה ולא ירים אים ידו עליך במרד ומעל:

כה אמר ה' כו' טעם בכל לא תעלו ולא תלחמון אחיכם ולדורות לא תעלו בעת הזאת ולא תלחמון לעתיד עם אחיכם בני ישר' כי מה בצע לחרוב את אחיכם בדרך המה ולא תתעכבו הנה אסופים נשלח שלח מולי יחזרו לקבל מלכות רחבעם אלא שובו אים לביתו ולפי שהיה להם לאחיו בית המקדש מנוחה ונחלה לזה אמר שובו אים לביתו ולא אמר אים לאהליו כמו שאמרו ישראל כי לפי ביראל מאסו את בית המקדש בנזכר לעיל לזה לדק בהם מאמר אים לאהליו שיעבו מעין אוהל מועד כימי עוזם וכבנים קדמוניות והוא דקדוק נכון · ונתן טעם כי מאתי נהיה הדבר הזה מקריבה הממלכה ומלת ה' היתה סיבה הדבר הזה לקיים דברו ולעומת הבני עניינים שזכר אמר ושמעו את דבר ה' לא תעלו ולא תלחמון בהוה ובעתיד וז"ש את דבר ה' את לדבות ונכללו הוה בעתיד וכנגד שובו לביתו אמר ושובו ללכת כדבר ה' ר"ל הנה כאשר דבר ה' שמו לדרך פעמיהם הנה ולבלתי התעכב שם ונרמז גם כן במאמר על בדבר ה' אשר דבר בשובו אים לביתו כמו ברמזנו אים לביתו ולא אים לאהליו כי אם אל בית ה' עיניהם ולבם שם כל הימים והסידות בדול היה בהם שלא נטו ימין ושמאל מדבר ה':

ויבן ירבעם וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל · ולע"דן כדבריהם ז"ל כן הוא מה שדקדק הפסוק בעלמו באומרו בהר לאפרים כי ידוע הוא שכם אצל כיון לומר לא היה הבנין הזה הכרחי אלא היותה חריבה כי בנויה היתה אבל סיבת בנין זה היה להיותו בהר לאפרים שבע ירבעם ולתפארת השבט גם היות בהר אחר תמיד לשבתו זהו שאמר ויבא בה · והזכיר מולדתו ולא מכם ויבן את פנואל כי לא אלה ידו לבנותם יהיו אלה ולא מכם ויבן את כנואל:

ויאמר ירבעם בלבו כו' תנחומא · ואמר ירבעם בלבו כסף סיגים מצוקה על הרס שפת ים דולקים ולב רע מדבר בעצו והבירו לאמר הוא דומה למוליך שמבחוץ הוא מזרב ומרגליות קבועות בו אלא שמבפנים היה אל הרס כך עצו ואמר עצו בלבו אמר נכל בלבו ואמר המן בלבו ואמר ירבעם בלבו ואתה אמר בלבבך הכמים תעלה כו' הלאמרה בלבבה לבו ולפסי עוד כי יחכן קולו אל תלמון כו' · ולע"דן לדקדק כי הם אמר כסף סיגים והם אמרו לאמולי ר שמבחוץ הוא מזרב ומרגליות כו' והיינו יכולים לו' כי מלינו פסוקים בענין בית המקדש מקרא כסף לזהב הטוב על הם שבכסף ומ"ש לת סלר הזהבי ולז"ל כסף סיגים יסיגים הוא על הם שהמרגליות קבועו' בו יגיס כסיגים הוא אבר לבדם כדהוא הנחש ומרע אבר שבתיו הולק' בהבד' ה וכיולה ולבו רע שהוא הרס אבר לא יעלה לבל כך עצו ליד בפיו הילך מעברין את הבנון והוא

מלא

אגרות

אגרת ראשונה

אל אחינו בני ישראל שיחיו בכל מקום שהגיע אליהם מכתב זה מאתנו הכהנים הלוים ומכל יושבי ירושלים תובב"א. אחינו אהובים, אנו מודיעים לכבודכם שבימים אלו נתחדשו גזירות קשות ומרות על עם ישראל בארצות רבות, ואין לנו ספק שגם אתם כבר שמעתם מן הנודדים הבאים אל ארצותיכם. לפי שאין אנו יודעים אם יגיע אליכם מכתב מאת חכמי ארץ ישראל, הרינו כותבים אליכם דברי אמת כפי מה שראינו בעינינו ושמענו באזנינו.

בחודש תמוז שנת תתקנ"ו נגזרה גזירה על כל בני ישראל שלא יעלו לרגל לירושלים, ושלא יביאו בכורים ומעשרות לכהנים. אין אנו יודעים מי היא הרשע שהמליץ על גזירה זו, אבל ידוע לנו שהגזירה נכתבה בשם המלך ונחתמה בטבעת המלך. בעת שנודע הדבר לרבים נפלו מתים מרוב צער, ואין מספר לנפשות שמתו בדרך בעת שנסעו לבית המקדש. אנו עצמנו ראינו שלושה מאות נפשות שמתו בדרך, ואין אנו יודעים אם נגיע לבית המקדש בעצמנו, שהרי הדרכים מלאות שודדים ואין מי שיגן על העוברים ושבים.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אגרת שנייה

אל אחינו בני ישראל שיחיו בכל מקום שהגיע אליהם מכתב זה מאתנו הכהנים הלוים ומכל יושבי ירושלים תובב"א. אחינו אהובים, אנו מודיעים לכבודכם שבימים אלו נתחדשו גזירות קשות ומרות על עם ישראל בארצות רבות, ואין לנו ספק שגם אתם כבר שמעתם מן הנודדים הבאים אל ארצותיכם. לפי שאין אנו יודעים אם יגיע אליכם מכתב מאת חכמי ארץ ישראל, הרינו כותבים אליכם דברי אמת כפי מה שראינו בעינינו ושמענו באזנינו.

בחודש תמוז שנת תתקנ"ו נגזרה גזירה על כל בני ישראל שלא יעלו לרגל לירושלים, ושלא יביאו בכורים ומעשרות לכהנים. אין אנו יודעים מי היא הרשע שהמליץ על גזירה זו, אבל ידוע לנו שהגזירה נכתבה בשם המלך ונחתמה בטבעת המלך. בעת שנודע הדבר לרבים נפלו מתים מרוב צער, ואין מספר לנפשות שמתו בדרך בעת שנסעו לבית המקדש. אנו עצמנו ראינו שלושה מאות נפשות שמתו בדרך, ואין אנו יודעים אם נגיע לבית המקדש בעצמנו, שהרי הדרכים מלאות שודדים ואין מי שיגן על העוברים ושבים.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אגרת שלישית

אל אחינו בני ישראל שיחיו בכל מקום שהגיע אליהם מכתב זה מאתנו הכהנים הלוים ומכל יושבי ירושלים תובב"א. אחינו אהובים, אנו מודיעים לכבודכם שבימים אלו נתחדשו גזירות קשות ומרות על עם ישראל בארצות רבות, ואין לנו ספק שגם אתם כבר שמעתם מן הנודדים הבאים אל ארצותיכם. לפי שאין אנו יודעים אם יגיע אליכם מכתב מאת חכמי ארץ ישראל, הרינו כותבים אליכם דברי אמת כפי מה שראינו בעינינו ושמענו באזנינו.

בחודש תמוז שנת תתקנ"ו נגזרה גזירה על כל בני ישראל שלא יעלו לרגל לירושלים, ושלא יביאו בכורים ומעשרות לכהנים. אין אנו יודעים מי היא הרשע שהמליץ על גזירה זו, אבל ידוע לנו שהגזירה נכתבה בשם המלך ונחתמה בטבעת המלך. בעת שנודע הדבר לרבים נפלו מתים מרוב צער, ואין מספר לנפשות שמתו בדרך בעת שנסעו לבית המקדש. אנו עצמנו ראינו שלושה מאות נפשות שמתו בדרך, ואין אנו יודעים אם נגיע לבית המקדש בעצמנו, שהרי הדרכים מלאות שודדים ואין מי שיגן על העוברים ושבים.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אגרת רביעית

אל אחינו בני ישראל שיחיו בכל מקום שהגיע אליהם מכתב זה מאתנו הכהנים הלוים ומכל יושבי ירושלים תובב"א. אחינו אהובים, אנו מודיעים לכבודכם שבימים אלו נתחדשו גזירות קשות ומרות על עם ישראל בארצות רבות, ואין לנו ספק שגם אתם כבר שמעתם מן הנודדים הבאים אל ארצותיכם. לפי שאין אנו יודעים אם יגיע אליכם מכתב מאת חכמי ארץ ישראל, הרינו כותבים אליכם דברי אמת כפי מה שראינו בעינינו ושמענו באזנינו.

בחודש תמוז שנת תתקנ"ו נגזרה גזירה על כל בני ישראל שלא יעלו לרגל לירושלים, ושלא יביאו בכורים ומעשרות לכהנים. אין אנו יודעים מי היא הרשע שהמליץ על גזירה זו, אבל ידוע לנו שהגזירה נכתבה בשם המלך ונחתמה בטבעת המלך. בעת שנודע הדבר לרבים נפלו מתים מרוב צער, ואין מספר לנפשות שמתו בדרך בעת שנסעו לבית המקדש. אנו עצמנו ראינו שלושה מאות נפשות שמתו בדרך, ואין אנו יודעים אם נגיע לבית המקדש בעצמנו, שהרי הדרכים מלאות שודדים ואין מי שיגן על העוברים ושבים.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אגרת חמישית

אל אחינו בני ישראל שיחיו בכל מקום שהגיע אליהם מכתב זה מאתנו הכהנים הלוים ומכל יושבי ירושלים תובב"א. אחינו אהובים, אנו מודיעים לכבודכם שבימים אלו נתחדשו גזירות קשות ומרות על עם ישראל בארצות רבות, ואין לנו ספק שגם אתם כבר שמעתם מן הנודדים הבאים אל ארצותיכם. לפי שאין אנו יודעים אם יגיע אליכם מכתב מאת חכמי ארץ ישראל, הרינו כותבים אליכם דברי אמת כפי מה שראינו בעינינו ושמענו באזנינו.

בחודש תמוז שנת תתקנ"ו נגזרה גזירה על כל בני ישראל שלא יעלו לרגל לירושלים, ושלא יביאו בכורים ומעשרות לכהנים. אין אנו יודעים מי היא הרשע שהמליץ על גזירה זו, אבל ידוע לנו שהגזירה נכתבה בשם המלך ונחתמה בטבעת המלך. בעת שנודע הדבר לרבים נפלו מתים מרוב צער, ואין מספר לנפשות שמתו בדרך בעת שנסעו לבית המקדש. אנו עצמנו ראינו שלושה מאות נפשות שמתו בדרך, ואין אנו יודעים אם נגיע לבית המקדש בעצמנו, שהרי הדרכים מלאות שודדים ואין מי שיגן על העוברים ושבים.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

אחינו, אל תאמרו שאין לנו כוח לעמוד נגד הגזירה, שהרי אנו יודעים שגם אתם אין לכם כוח לעמוד נגד גזירות המלך, אבל אין אנו מבקשים מכם שתעמדו נגד המלך, אלא אנו מבקשים מכם שתדעו מה שאנו עושים כדי שלא תבואו לידי טעות. אנו מבקשים מכם שלא תבואו לירושלים בשנה זו, שהרי אין לנו מקום לקבל אתכם, ואין לנו מה לאכול בעצמנו, שהרי כל הבכורים והמעשרות נגזלו מאתנו. אבל אנו מבקשים מכם שתתפללו בעדנו, שהרי אין לנו מי שיתפלל בעדנו, שהרי כל הכהנים והלוים נמצאים בגלות, ואין אנו יודעים אם יגיע אליהם מכתב זה.

עד דן · אף על פי שהיה בקלה הנבול באו אליו מן הקל׳ האחר כל כך היו אדוקין בעבוד׳ זרה והקל׳ האחר היה באר שבע כמו שכתוב מדן ועד באר שבע ועל זה אמר הנביא מי אלהיך דן ואי דרך באר שבע כי מבאר שבע היה דרכם לאלהי דן והיו נשבעים בו : ויעש את בית במות · עשה בית ובנה שם במות : מקצות העם · כמו ומקל׳ מהיו מן הגדולי׳ או מן הפחותי׳ ובדברי רבותינו ז״ל מן הקולי׳ שבעם : אשר לא היו מבני לוי · אשר לא היו לעבוד עבודה זרה וכן בעגל שעשו במדבר כשהאמר משה מי ליי׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי מודיע שלא עבדו הם את העגל ואמר מעול׳ לא עבד שבט לוי עבודה זרה וזהו שאמר כי שמרו אמרתך ובריתך יצלורו ומה שאמר אך לא יעלו כהני הבמות כי אם אכלו מצות מקריבי׳ היו בבמות אבל לשם יי׳ או מה שאמר מעולם לא עבד שבט לוי עבוד׳ זרה עד זמן שחטאו מלכי יהודה אבל כיון שחטאו מלכי יהודה והעמידו ע״ז בבית יי׳ חטאו אם כן מקל׳ הכהני׳ והקריבו לעבוד׳ זרה בבית יי׳ ומבני לוי שהם מבני אהרן׳ היו מקריבי׳ לעבוד׳ זרה לא מבני לוק שהם מבני אלעזר כי הם לא הקריבו לע״ז מעולם כמו שמפורש ביחזקאל וכיון שרמה ירבעם שלא רצו להקריב בבמותיו גרש מנחלת׳ ומאחוזת׳ והלכו להם לארץ יהוד׳ כמו שאמר בדברי הימי׳ כי עזבו הלוי׳ את מגרשיה׳ ואחזות׳ וילכו ליהוד׳ ולירושל׳ כי הזניח ירבע׳ ובניו מכהן לי׳ כי אמר ירבע׳ יקחו מעשרותיהם ואחוזתם במלכותי וילכו ויעבדו לירושל׳ זה לא יהיה כיון שאינ׳ עובדי׳ בבית אל לא יהיה להם חלק ונחלה במלכותי וזהו שאמר כי הזניח׳ מכהן לה׳ הרחיקם מקחת מעשרותיהם ונחלת׳ שהם כהונת יי׳ או פירושו כיון שלא רצו להניח מכהן לי׳ לירושלם הזניחם וגרשם מארצו : בחדש השמיני · החל״ף החדש השביעי בשמיני להרחיק ישראל עוד מחוקת ירושלם או אם יהיה מישראל שירצו ללכת בחג הסכות בירושלם כמו שאומר בדברי הימים הנותנים את לבבם לבקש את יי׳ אלהי ישראל באו ירושל׳ לזבוח עשה הוא חג בחדש השמיני כי כבר שבו לביתם ההולכי׳ לירושל׳ ויהיו שם בבית אל בחג אשר עשו מירחת המלך . כן עשה · כתב אשר ביהוד׳ בשביעי כן עשה בבית אל בשמיני : לזבח לעגלי׳ אשר עשה · ובבית אל לא היה אלא עגל אחד אלא כמו שעשה בבית אל כן עשה בדן אלא מפני המעש׳ הזה שהיה בבית אל והוא ירבע׳ עלה על המזבח אשר בבית אל להקטיר ובא הנביא אליו לפיכך אמר בבית אל : ויעל

כלי יקר

תלוים בשערה שהרשיות שהביא ובפרט של ב״ר הכי איתא התם ריש לקיש אמר על שחשדן ברבים שנאמר ואתם המון רב ובמכם עגלי זהב רבנין אמרו על שבחת ע״ז לידו ולא בטלה שנא׳ וירדוף אביה אחרי ירבע׳ וכתיב וילכוד ממנו ערים את בית אל ואת בנותיה וכתיב ויסם את האחד בבית אל עד כאן הרי לך בביאור מדברי רבנין שהיתה ע״ז ונענש אביה מפני שלא בישרה מבית אל כשלבבה והו׳ רבנין אמרו שהיה ע״ז בשמע שהיו מולך בדבר שהיתה ע״ז דאילו ריש לקיש סבר שלא היתה ע״ז אי הי׳ לו רבנין אמרי ע״ז היתה ונינף על שבחת לידו ולא בטלה וגם מה שאמר ריש לקיש על שחשדם ברבים פירוש שבזה אותם ואינו לשון חושד כשרים דהוי משום חושד כשרים הוא לה שייך לו׳ שחשדן ברבים שהחשדה בינו לבין עצמו ואם הם שני דברים הי׳ לו שחשדן ובזה אותן ברבים אלא על כרחין שהחשדת ברבים לשון בזיון ובחפצי בב״ר מצאתי הגירסא שחשרה ברבים בסמ״ך ובריי״ם ושוב הפשתי בספר המ׳ השלם כמה״ר אבא וגם שם שחסרן בם״מך ורי״ם ופרש״י שחירפן ברבים עד כאן והוא ז״ל פי׳ שאמר להם חסרונם ברבים ולקמן בפ׳ ע״א גרים שייסרם ברבים עכ״ל · ושמחתי כי הנחני ה׳ בדרך אמת ואחרי כשנתבעלה הראיה שהביא מהרי״ל ז״ל הנה עוד ראיה לזה״ל כאשר זכרתי בפסוק מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי שפי׳ מה לנו חלק בדוד שבפרו במלכות שמים וכן דרשו שם לאליהו ישראל לאלהיו ישראל ואם כן מאחר שרצו בע״ז לתה לא נפרע הפסוקים כבתבן שהעגלים האלה עשאום לשם ע״ז ועליהם אמרו הנה אלהיך ישראל אשר הועלוך כמורה באלבב הנה אלהיך וכמו שטעו הערב רב במדבר וכבר השתדלתי בסדר תשא לתת קצת סברה שכיון שזכות העגל אשר שהו אברהם לאורחים ואותה מדילה שלא הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר כו׳ גרמו זכות הדילה שרץ הקב״ה לתת תורה לישראל מידה כנגד מידה ואלו לא זכו יש״ל לקבל תורה לא יצאו ממצרים נמצא העגל אשר זכר בו אברהם גרם מתן תורה וגרם יציאת מצרים והיה סיבה רחוקה אליה ועל כן אמר הערב רב אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וכן כתבתי בכלי חמדה מיכה נלמוד אל שני עגלי ירבעם שזאת הכינה עצמה כוונו בהם ועשאם שני׳ לפי שם שם אחז״ל שהיו שלשה עגלו׳ וכמו שלמדו מלשון ויקח בן בקר רך וטוב שהיו שלשה בן בקר אחד רך אחד וטוב אחד ואחר שביטל זכות אברהם בעגל ראשון רצה לעשות שני עגלים כנגד רך וטוב שהם גם כן גרמו בזכות אברהם יציאת מצרים וז״ל טעו בהם לומר הנה אלהיך יש׳ אשר העלוך ולשם ע״ז עשאום כדי לבטל עבודת המקדש וכדי שלא יתרבו יהודה עמהם כי סורו טעה קראו למו ולכו אותם כעיר הנידחת והיתה ערמה גדולה להרחיק יש׳ מיהודה ויהודה מישראל שתהיה הרחק מחויבת מהשני׳ לדיים והראיה יביאו שחסרו לירבעם ברבים על זה אם כן היתה העבודה בזויה בעיני יהודה בלי ספק ולעשו״ שלאחר כך טעו״ג כיימו שלמדו מהם כמאמר הנביא הראשון אשר עשתה משובה ישראל והרא בגודה להותה יהודה ותזן גם היא דלילי מקלקלתה · בנקל זה יספיק להליץ קצת בעד ירבעם ושרי ליה מאריה וכל ישראל בכלל הרחמים והסליחות וזה יצטרף עם מה שזכרתי בשם הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל · והנני בא אל ביאור הפסוק אחד לאחד בס״ד אמר ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב אמרו בס״ה שהיה הא׳ זכר והאחד נקבה ואשר בדן נקבה וישרה תקיף וקליפה יותר טמאה מבית אל ולזה ויהי הדבר הזה לחטאת רולה לו׳ חטאת גדולה כי הלכו בני ישראל לפני האחד עד דן היא הנקבה ע״כ גם מהרי״ל ז״ל כיון לדעת זו מסיקול דעתו ז״ל שכתב כנ״ל ואולי היה זכר ונקבה כעין הכרובים · ובדברים הללו לע״ד לדעין לומר ויועץ המלך שבעלה ובכוון עשה שני עגלי זהב על הלוכן הנזכר להיות האחד זכר והשני נקבה הזכר רמז לסמאל ושרשו להיות מספיע והנקבה לילית בת זוגו המקבלת ועל ידי עלה נעשו כך לא בקרי והזדמן לפי שלמה שפך שזלת הכוונה רעה היתה להמשיך עליהם כח הטימופים סמאל ובת זוגו ועשו האחוז בהם למ״ש יד לי רב אחי יהי לך אשר לך והו׳ הערב רב עלה לתם פלמרו בס״ה ערב שלשון ערב ובקר ולכרים שהיא לומה תעיכה גדול ערב רב ויש ערב קטן וערב רב היא הקליפה הגדולה החשובה ביותר ועל שניהם נרמז הכתוב בין הערבים ויעקב אין לו חלק ערב כלל אלא אמר חנני אלהים ויש לי כל ואולי זה רמז כאן ירבעם ויאמר אליהם רב לכם על ידי אלה העגלים רב לכם אלה היא קליפת הערב רב לכם היא ובעזרתם וקשיגור יעשה סניגור וזה יותר טוב מעלת לירושלם הקדושה כי הקליפה והטומאה היא מתוקה כמאמר שלמה נוכח תטוכה בשתי זרה אמנם לאחריתה מרה כלענה כו׳ אמנם הקדושה בהפך מרה בתחילה ואתוקה בסופה ולזה לדיקים תחילתו ייסורין וסופן שלוה והרשעים תחילתן שלוה וסופן ייסורין כפי הדרושה בברייה הנזכרים המבדיל בין קודש לחול כו׳ ולהיות הלה עשויים מעין כוונ׳ הערב רב העושים העגל במדבר לטומאה ולזה אמר הנוסח הבא בקודש שאמרו הם הנה אלהיך וזהו אשר העלוך מארץ מצרים :

וישם את האחד בו׳ ויהי כו׳ : לע״דן לדקדק למה אמ׳ שימה בלשון של בית אל ונתינה בשל דן · ונראה על פי שיטת הרד״ק שפתר בבית אל להיות מקום שבו נעבלה הלהים של יעקב אבינו כלומ׳ לו אמר להם גם זה בית אל בשם ובמעל ובזה לבין לומרו האחד שימה והשיקרי

מנחה קטנה

רב לכם מעלות ירושלי׳ וגו׳ כנה ירבעם השעה את לב העם בשתרו אל אל בכל הארץ בכולו ואין זה בכולל לעקום לילך לארבעים אחר ס׳ כדי לשתפלל אלא כי אם בכל מקום אחר נזכר את שמו הוא שותם ומקבל התפלה וז״ל רב לכם מעלות ירושלים מעלה רב לכם בזה מעלות ירושלים כי שכינתו בכל מקום שנה אלהי׳ ישראל בכל מקום שאתה בו ואין המקום גורם והא ראי׳ אחר שעלון מארץ מצרים שהיית בת״ל מקום גלוים ואם״כ ושמע ה׳ את קולנו וישלחנו מתמרים הרי שבשיבה בכל מקום שהיה ומציל ותוציא ונואל אלא שיש חילוק בין יחיד לרבים כיון אל בנים לא יעמוד הפלת הרבים וש״כ ושם את המחד בבית אל שם יכנסו הרבים להקריב ולזבוח ולהתפלל וכאילו ר״ל שם ג״כ בית אל כמו המקדש בירושלי׳ ואת המחד נתן בדן כלומר הוא מקום דין השפט׳ ע״י שקרבנו שיקרבו ושתפלה שיתפללו שם וכיון עוד בת׳ בבית אל נגד המחד ומחד בדן נגד הדין · וע״כ וילכו העם לפני המחד עד דן כדי להתעיק הדין ולהשבו לחסד ע״י הקרבנו׳ שיקריבו שם · ובחר בגרו׳ נגל כדי לעשו׳ זכר לשנשו ושהוא אלף ראשון לבית יוסף שנתברך בכבוד שור וגו׳ ושיקרים בו שיגנת התיים כמו שב׳ בברכת משה ליוסף · וכיון ג״כ בזה שהתלוכה שיין לדרשה של רחל לרותה מקרת הבית ונלא הלך יעקב לבית לבן אלא בשביל רחל וע״כ היה בתלך רק אחר אחיל מזרע רחל מבני׳ תין ירדו ה׳ · ומתה הוא מזרע יוסף . בן רחל ולזה העמיד שני עגלים כנגד שני בני רחל גם כיון בגורת עגל להורות שהוא מינו כדו רמבם ברבה להפעים על ישראל יתר מבני שאת ולהשאר זהות מינו כן מרבה כל כוונתו להפעיים ולהוסף להם כח ויותר מתה שהעגל רומה לגבן עיה רומה לגבן עיה ומה שהוא מוכן לפייסם בכל עוז שייעיקו חיל גוים ומוסר רב : ויהי הדבר הזה לחטאת שמעשה שטן נבר שם חכם וכנון כישראל יתפשקו בדברי שטות כאלו : וכאלו הפסוק מתחיה בעצמו ויהי הדבר הזה לחטאת מי שמע כזאת שעם הרוח כישראל יסו אזנם לדברי כאלה להחליף בבו״הם בתבנית שור אוכל עזב היום שבלות גדול מזה ואלו היה נעבל בזה מיזה בני אדם מתי מעט היה מן התיבה מיך נואלו כ״כ כ״ש עתה וילכו העם עם רב ישראל עובו מקור מים חיים לילך אחר בורות נשברי אשר יכזבו מימיו : מקנות העם אשר לא היו מבני לוי · ירבעם שהיה בוחר בשפלים ונמנים הנה שלא לבד אלא היו אלא שהיו פסולים בנוסף מבר מבחו שבל מה שעשה בתרה בתרתי ה׳ ובו״ם שהי׳ בתקנות שם אשר לא היו מבני׳ כמו כשרי׳ לעבוד בבני לוי : בחדש השביעי כדי שיהי׳ כל הפירות כבר נאספים הבית׳ ושמחת העם שליתם כדי שיהי׳ שמחים וטוב לב כמו שהו׳ נקרא חג זה זמן שמחתנו עשה״כ בתשרי שעדיין קצת פירות אינם נאספי׳ הבית׳ היתה כוונתו להפיך דברי אלהי׳ חיים וכאלו הוא הנה להחלי׳ על דברי תורה ובזה אלנו דברי שקר וכזב · כי הבית׳ הבדה כרוב הפירות ורוב הפקונות בבר נאספו בביתה · גם אפשר שהיתה כוונת ירבעם כי היה לבו בקבוע על התרבות מרד רב בחלקי׳ והיה יודע את קונו ותכון לעבוד בו מתת׳ נבות הרוח שהיתה בו ויודע שה״י בדרך ארץ נגי ה״ם שהיתה פרוחתי׳ קלות להתבטל יותר מבני אחרונה והיה לבו רבעם חולל בקרבנו אולי יבוא הפסח ויעבלו הוה שלא יתבטלו הפרוחות בזמנו ויתחדש מלכות

מלכות

רדק

רשי

רלבג

ויעל

ואת האחד ד׳בקריאה וסי׳ נמסר בסדר מצורע : בית אל ג׳בשופר מינח וסימ׳ ותקש כלדתה · ולא נשאר איש בעי ובית אל · והעמיד בבית אל את כהני הבמות · ושארא בגעיא :

ד׳ ויישם את־האחד בבית־אל ואת־האחד נתן בדן : ויהי הדבר הזה לחטאת ויילכו העם לפני האחד עד־דן : ויעש את־בית במות ויעש כהנים מקצות העם אשר לא־היו מבני לוי : ויעש רבעם חג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחדש כחג אשר ביהודה ויעל על־המזבח כן עשה בבית־אל לזבח לעגלים אשר עשה ויעמיד בבית־אל את־כהני הבמות אשר עשה :

ל׳ ד׳ תד ר״פ בסיפרי׳

פסק

ל׳ ג׳ בשעטנ״ל בשופר מונח

כלי יקר

הוא הזכר המסמיא שם לותו בבית אל לתמכם את האחד נתן בדן שהוא סוף הגבול כדי שיתכפש הספע הנספע מהותו שבבית אל עד אותו אשר בדן שהוא סוף הגבול כמו שקדם שהיה נקבה ובזה היה הדבר לחטא׳ לשילכו העם עד האחד עד דן להיותו נקבה ידרו בע״ז היה תקיף כי סודו כנקבה המוסכת בחלקת לשונה ובטומאתה את כל העולם עד דן :

ויהי הדבר הזה מרז׳ל עגל שני ומרז׳ל ויהי לחטאת המבדיל בין קודש לחול כמו שהוזהרנו בשכר פסיעות למי שילך לבית הכנסת היותר רחוק וכמעשה דהותה הזקנה שהיתה לבית הכנסת הרחוק מביתה עם היות לה בית הכנסת אחרת יותר קרובה מפוס שכר פסיעות כך ויהי הדבר הזה לחטאת גדולה שהיו מקריבים בע״ז שכר פסיעות וילכו העם לפני האחד עד דן ליטול שכר פסיעות אור לנו כי חטאנו · ומה ה׳ כנזכר בפסוק הקודם שלהיותה נקבה ע״ז אשה זרה ולילית ושומאתה בשוליה היו נמשכים אחריה יותר ויהי הדבר הזה לחטאת גדולה שנמשכו אחרי לותה אשר בדן וילכו הע׳ לפני האחד עד דן · ועיין הר״דק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל שהרחיב שאפי׳ ירבעם לא עשאם לע״ז אלא לשם האל יתברך והעם נכשלו ויהי הדבר הזה לחטאת ע״כ והר״לבג ויהי הדבר הזה ר״ל שכבר היה הדבר הזה לחטאת עצום ואעפי״ שעשאוהו לעבוד הפי״ת כ״ם כשעשאוהו ע״ל אל כאן ובזה מובן הדבר הזה ר״ל אפי׳ בתחילתו לחטאת כ״ם בסופו שעשו מהם ע״ז ומהרי״ל ז״ל ויהי הדבר הזה הנו׳ ממשך ממנו לחטאת גדולה שעשו אותם לע״ז ולדברי מהרי״ל ז״ל אומרו לחטאת הוא סוף דבר : ולע״דן שהגיד הכתוב שלעפי״ שבבית אל עשה עיקר ירבעם להיות כי שם נגלו האלהים אל יעקב אבינו הנה עכ״ז בחטא בחרו יותר מאותו שבדן להיות שלא היה באותו המקום שמן קדושה ולא הלכו אדוקים לאותו אל בית אל שנגלו שם אלהים קדושים ליעקב ולהיות המקום נקרא בית אל ע״ז ויהי הדב׳ הזה לחטאת גדולה והוא שהלכו העם לפני האחד ולפי׳ שהיה עד דן ולא הלכו אחרי אותו שבבית אל שעבדו את ה׳ כיולמו את קדוש ישראל · ישראל סבה אבינו יעקב עליו השלום והוא חטאת גדול׳ וזהו וילכו לפני האחד עד דן וכמו שהרחיב בשמוך בזה בשם ר״ל · לו יאמ׳ ויהי הדבר הזה לחטאת הגיד כי עם היות הדבר הזה חמור מאד מסוג מרדים ופשעים היה נקל בעיני העולם כאילו הוא חטא קל וזהו לו׳ ויהי הדבר הזה רולה לומר הזה החמור היה לחטאת כאילו הוא חטאת כל דהו והוא דבר רע ומר בלתי הכירה גודל הטמתם · ואולי על זה אמרה המשנה ירבע׳ חטא והחטיא לה הרבי׳ היה עושה מרד ובעיני בחטא וכן מחטיא את ישראל וזהו על חטאת ירבע׳ חטאות שגגות · אי׳ יתפרש על פי שיטת הר״דק ז״ל ומהרי״ל ז״ל שהוא מתחילה לשם האל כתכוון ז״ל ירבעם חטא והחטיא כו׳ :

ויעש את בית במות כו׳ עיין הר״דק ז״ל והר״לבג ז״ל וכן מהרי״ל כל הרדק ז״ל · והוסיף לפי שהיו בישראל שתי משפחות הא׳ לוראו שלו לתרן ולויה ללויים והשנית מלכו לוראו שלו דוד הרם ובטל גם כן הכהני׳ כדי לקיי׳ ביטול זרע דוד אשר מרד בו ובטל הוא מלכות ישראל : ולע״דן כי כמו שהעם נמשך אחר העגל אשר בדן ולא אחר אותו אשר בבית אל לא היה בו במקום שהוא ריח קדושה מהשי״ת במה שנגלה שם הש״ת ליעקב אבינו ולולא נילאו את קדוש ישראל כמו כן ירבעם בחר בכהנים משני קלות העם מהמעולי׳ ומהיותר פחותי׳ שהם שני הקצוות כי בתחיו של יוסף כתיב ומקלה אחיו קלה לח׳ אמר׳ כאן רלה לאחוז בשני הקצוות כדי לגנוב דעת הבריות לומר כי קטן וגדול שם הוא בשוה לפני הש״ת וז״ש מקצות העם מהשני קצוות ובחר שלא יהיה בהם זרע מבני לוי שלא יהיה בעם שורש קדושה ז״ש אשר לא היו מבני לוי אפי׳ מ׳ מלבד שהלויים הם מעצמם שמרו אמרתו ובריתו ויצאו גם הוא הזניחם וירחקם מסיבת שהיו כהני ה׳ והוא לא רלה שיהיה בין שלא העובדי׳ אם שהיה לו אחיזה בעבודת ה׳ כן יסור לבבו היום לו אחר לו יניח את לב העם וז״ש שכהן להם מם הסיב׳ וזה הדרך הוא מתחלף מהדרך השני שזכרתי להרד״ק ז״ל · זה הכלל ממקום קדוש יהלכו ויתרחקו כן מבני לוי הרחק מאד לא היו חפצי׳ לא בקלות העם :

ויעש ירבעם כו׳ עיין הר״דק והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ולע״דן דלהרד״ק שפירש כן עשה על החג אשר ביהודה עלה קלי ולומר שכן עשה בבית אל ויעל על המזבח שהוא הפסקה מאחר שבא לדמות בחג אשר ביהודה כן עשה בבית אל ויעל על המזבח והעמיד כו׳ זהו הסדר הנכון שלא להפסיק אמנם להר״לבג ניחא שהמפרש׳ לו׳ כן עשה מוסב על תחילת הפסוק שמדבר כולו בדן שהזכיר וילכו העם לפני האחד עד דן ויעש כו׳ הכל בדן ויעל על המזבח בדן ג״כ וכיוצא בכל הנזכר כן עשה ג״כ בבית אל כדי שבשני המקומות יזבחו הכהנים הנו׳ בבמות הנזכר ובזמן הנו׳ מחמשה עשר בחדש השמיני יהיו כולו׳ יחדיו לזבח לעגלים אשר בשני המקומות דבהני נייחה לו׳ לזבח לעגלים · אלא דקשה לפי׳ לא׳ והעמיד בבית אל את כהני הבמות אשר עשה לשמה פרט בבית אל שהלשון מורה שלא היה כן בדן על כן ראיה לי׳ פי׳ שיטת הרד״ק ז״ל במה שפירש כן עשה על החג אשר ביהודה ואעפ״י שהרד״ק ז״ל סובר ג״כ שעשה בדן גם כן שכן כתב גבי לזבח לעגלים בזה לבי מולך עליו ולומר לבי שכל אלו הכהנים

יג

וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּבֵית־
אֵל בְּחַמִּשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ ג׳ מלבו ק׳
הַשְּׁמִינִי בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר־בָּדָא מִלִּבּוֹ
וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל עַל־
הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃
א וְהִנֵּה־אִישׁ אֱלֹהִים בָּא מִיְּהוּדָה בִּדְבַר ה׳ר״פ בסי׳ ר״ת בקרתו
יְהוָה אֶל־בֵּית־אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל־ חיים אלהים
הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃ וַיִּקְרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ
בִּדְבַר יְהוָה וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה ג׳
אָמַר יְהוָה הִנֵּה־בֵן נוֹלַד לְבֵית־דָּוִד ג׳ קמץ
יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת־כֹּהֲנֵי ד׳
הַבָּמוֹת הַמַּקְטִירִים עָלֶיךָ וַעַצְמוֹת כ׳
אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ׃ וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא
מוֹפֵת לֵאמֹר זֶה הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר כ׳ קמץ
יְהוָה הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ
הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר עָלָיו׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ
אֶת־דְּבַר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא
עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית־אֵל וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם
אֶת־יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר תְּפֻשֻׂהוּ כ״חד מג׳ וחד חס׳
וַתִּיבַשׁ וַאֲסִיקַ עַל אִיגּוֹרָא דַּעֲבַד בְּבֵית אֵל
בְּחַמְשָׂא עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא
תְּמִינָאָה בְּיַרְחָא דַּעֲדָא מִרְעוּתֵיהּ
וַעֲבַד חַגָּא לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּסְלִיק עַל
אִגּוֹרָא לְאַקְטָרָא׃ וְהָא נְבִיָּא דֵיי אָתָא
מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה בְּפִתְגָמָא דֵיי לְבֵית אֵל
וְיָרָבְעָם קָאֵים עַל אִגּוֹרָא לְאַקְטָרָא׃
וְאִתְנַבִּי עַל אִגּוֹרָא בְּפִתְגָמָא דֵיי
וַאֲמַר מַדְבְּחָא מַדְבְּחָא כְּרֵנֵן אָמַר יְיָ
הָא בְרָא מִתְיְלִיד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ
שְׁמֵיהּ וְיִנְכֵּס עָלָךְ יַת כּוּמְרֵי בָמָתָא
דְּאַסִּיקוּ בּוּסְמִין עָלָךְ וְגַרְמֵי אֱנָשָׁא
יוֹקְדוּן עָלָךְ׃ וְיִתֵּן בְּיוֹמָא הַהוּא אָתָא
לְמֵימַר דָּא אָתָא דִּי מַלֵּיל יְיָ דְּתִידְעוּן
דִּי שְׁלַחֲנִי יְיָ הָא מַדְבְּחָא מִתְבְּזַע
וּמִשְׁתַּפֵּךְ קִטְמָא דִּי עָלוֹהִי׃ וַהֲוָה כַּד
שְׁמַע מַלְכָּא יַת פִּתְגָמָא דְּנַבְיָא דֵיי
דְּאִתְנַבִּי עַל אִגּוֹרָא בְּבֵית אֵל וְאוֹשִׁיט
יָרָבְעָם יַת יְדֵיהּ מֵעֵילַוֵי מַדְבְּחָא
לְמֵימַר אַחֲדוּהִי וִיבִשַׁת

רלבנ

הנה בן נולד לבית דוד. הרמזן בו יהיה נולד אך הנביאים רואים הדברים העתידים כאילו הם הווים: חל

מסרה

נולד ג׳ קמצין יאשיהו. שלמה. לעם נולד כי עשה: וד׳ נקראו שמהתורן עד לא את בריאו וסי׳ ישמעאל. יצחק. שלמה יאשיהו:

כלי יקר

הכהנים והעמדתם הנזכר הכל היה בבית אל ולא בדן רמוני לומ׳ הקמתם וסדורן הכל התחיל בבית אל ומעם נמשך לדן ויהיה הענין לם כפי הענם שזכרתי מהיות העגל הזכר בבית אל ע״ם סמ״אל ופרסו והסני נקבה בדן על סם לילית ופרסה ולם להיות בית אל חשוב יותר מלד שמן קדושה אשר שם ממרלה יעקב ולם להיותו בנחלת יוסף אשר ממנו חולב. ולעומת כל אלו הבחינות הנז׳ ברלות ירבעם שכולם נעו וילכו העם לפני האחד עד דן ונשאר כמעט בית אל חרב ושומם והדרבה ממקום הזכר יצוה לו הספע לזה רלה לבנות בית במות ויעש כהנים כו׳ ויעש ירבעם חג בחדש השמיני וכו׳ ויעל על המזבח אשר בבית אל קלמר שעלה הוא עליו להחזיק ידי העם לבלת שם והטעם שעשה כן בבית אל ולא עשה כן בדן הוא. כדי שיעבדו יחדיו לשני העגלים ולא יעשו כולם אחר אותו אשר בדן ז״ש כן עשה בבית אל הטעם אשר עשה כן בבית אל הוא כדי לעורר לבבות בני אדם לזבוח לעגלים ולא לעגל א׳ הוא אשר בדן וז״ש אשר עשה כלומר עשה יחדיו שניהם כי עובים הבנים האחד מספיע ואחד מקבל מן האחר אשר בדן לבדו מקבל ולא מספיע כי לא תלה כוונתו לאורה ולזה עשה עוד שהעמדת הכהנים כולם אשר עשה העמדתם היתה בבית אל שהוא המקום העיקרי לפי האמת לעומתם וז״ש והעמיד בבית אל את כהני הבמות אשר עשה דמשמע הלשון באומרו אשר עשה על כל העפוייס. והיה מהטעם הנזכר וממילא ומשך לו כבוד ומעלה בגבול נחלת יוסף אשר הוא ולא מחלציו ולזה תנכו הוא בעצמו ובכבודו כדמשמיך ליה ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל כו׳ ויעל על המזבח והקטיר הכל כדי לחזק ידי העם ידיים רפות מהעגל אשר בבית אל לעורר לבבם כי הוא הראוי לעבוד ולסם חנך הכהנים עליהם. ולפשר שאמר לזבח לעגלים שהיה רולה שהזבח בבית אל יהיה לשם שניהם וכן הנזבח בדן וז״ש לזבח לעגלים רולה לומר לשם שניהם זכר ונקבה תהיה פנייתם וזביחתן ולעפ״י שהאחד בבית אל והשני בדן:

ויעל על המזבח וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל:

והנה אים אלהים רש״י ז״ל עדו הנביא ע״כ וכן הרד״ק ז״ל בשם חז״ל. וכן מהרי״ח ז״ל כי כן כתוב בחזות עדו החוזה על ירבעם בן נבט: ולע״דן לדקדק שלו׳ וירבע׳ עומד על המזבח להקטיר מיותר שכבר הזכיר בפסוק הקודם ויעל על המזבח להקטיר לו ליסתוק מסוף הפסוק הקודם. ועוד דהי״לל וימלא את ירבעם עומד על המזבח להקטיר. ונראה כי היה מנפלאות תמים דעים היודע לעמקם הרגעים וכשעלה את עדו שלחו במלאכות זו. והודיעו מקדם שיעור מספיק לבא מיהודה אל ירבעם ויהיה עומד על המזבח מוכן להקטיר ובה שעתא יגיע אליו וגם בכלל דבר ה׳ הודיעו זה הוא פלא גדול ז״ש ויעל על המזבח להקטיר והנה אים האלהים בא מיהודה בדבר ה׳ אל בית אל ובכלל דבר ה׳ הנזכר הוא שאמר לו הפי״ת שיגיע אל ירבעם וירבעם עומד על המזבח להקטיר כל זה בכלל דבר ה׳ וגם כן ויקרא על המזבח בדבר ה׳ ויוכיח כן בא לומר בית אל אחרי בדברה׳ דהי״לל והנה אים אלהים בא מיהודה בית אל בדבר ה׳ וירבעם אבל הקדים בדבר ה׳ אל בית אל כו׳ לומר שכך היה דבר ה׳ המגיע אליו לך אל בית אל ולא אל דן כי שם בבית אל ירבעם עומד ומקטיר והבוא אליו למרות עיני כבודו:

ויקרא על המזבח כו׳ פסיקתא ויקר׳ אל המזבח בדבר ה׳ ויאמר מזבח מזבח למה אמר מזבח מזבח שני פעמים ר״ר אבא בר כהנא מזבח מזבח׳ אל מזבח שבדן מה קרא עליו הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועצמות ירבע׳ ישרפו עליך אין כתיב כאן אלא ועצמות אדם מלמד שחלק כבוד למלכות ע״כ. ולע״דן לדקדק מלי דקאמר מה קרא עליו ומי לא ידע זה כי זאל קרי בירבע הוא. ונראה להבין בדבריהם אלה בכל העניינים שבפסוק במילות פוגות וזבח עליך את כהני הבמות המקטירים עליך ומלחר שיעשה בזבחי׳ עליו היינו בולחי שישרפם עליו כי אם ירקרו על אבן שכן בקדשים אשר לה׳ שב׳ וזבחת עליו אין הכוונה שיזבחו עליו כי אם על מזבחו׳ הסריפ׳ אזת ועוד למה שיהה ועצמות אדם יאמר גם ועצמותם ישרוף עליך בלשון רבים והיה מקצר. ועוד עליך עליך למה לי שלם פעמים בשתים די שיאמר ובזבח את כהני הבמות המקטירי׳ עליך ועצמות׳ ישרוף עליך. לעומת זה ראו לפרש בכפל מזבח מזבח שניבא על אשר בדן׳ ועל אשר בבית אל ובזה מתורץ כל הנזכר לע״ד כי להיות זה שבבית אל יותר מכונד במה שעלה להקטיר עליו הוא בעצמו ועשה זה כמו שזכרתי לפי שראה שכל העם כבו אחר אשר בדן והניחו בטל לאשר בבית אל ראה לעורר הלבבה ועלה הוא בעצמו וכבודו עליו כדכתיב וירבעם עומד וכו׳ לזה בא דבר ה׳ בשתי חלוקות חלוקה אחת לכל מזבח על המזבח אחד קרא ובזבח עליך את כהני הבמות המקטירי׳ עליך ועל המזבח השני קרא ועצמות אדם ישרפו עליך עליך ולזה כתיב עליך עליך להורות התחלפו׳ המזבחות כמו שהורה כן בכפל מזבח מזבח ובכל א׳ נותן לו בזרה מיוחדת ולזה הק׳ בעל המאמר ואמר מה קרא עליו ר״ל הודיעני נא הקריאה הפרטית אשר קרא על המזבח הזה אשר בבית אל הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועצמות אדם ישרפו עליך כי זו קריאה המתייחסות אליו מלד שהוא בעצמו עלה עליו להקטיר קטרת זרה ולזו ישרוף עליו ולחלוק כבוד למלכות אמר שם ועצמות׳ אדם ולא אמר ועצמות ירבעם ומלא קאמר ועצמותם ישרפו עליך לו ועצמות בני אדם בלשון רבים ואמר ועצמות אדם הורה על אדם פרטי הוא ירבעם שישרפו עצמותיו על אותו שבבית אל ועל אותו אשר בדן לאמר וזבח עליך את כהני הבמות המקטירים עליך כי לא זכה אותו אשר בדן שיקטיר ירבעם עליו כדי שיזכה בעצמו׳ ירבע׳ שישרפו עליו ובזה מדוקדק שאמר המאמר ויקרא אל המזבח בדבר ה׳ ויאמר מזבח מזבח למה אמר ה׳ אלא היה לו להתחיל אלא ויאמר מזבח מזבח למה שני פעמים אבל התחיל מלי׳ ויקרא אל המזבח לומר ומכאן משמע שהקריאה היתה אל המזבח האחר אשר בזה הגדל הקישה יותר בזו׳ מזבח מזבח שני פעמים למה כי לא הוכל לדקדק שדבר על שני המזבחות ומשני לעולם לומא לך שעל שניה׳ דבר ומ״ש ויקרא אל המזבח הוא להודיע שלא היתי׳ הקריאה אחת לשתי המזבחות אבל ויקרא אל המזבח האחד קריאה מיוחדת והיא כדמשיק מה קרא

ויעל על המזבח אשר עשה. העלה עליו עולות וזבחים: אשר בדה מלבו. אשר הוציא מלבו וכן כי מלבך אתה בודאש מוציאים ובדברי רז״ל שהיר בודה להם ומחלמתן פי׳ מוציא ו״ת דעדה מרעותיה: מלבו. מלבד כתיב ר״ל אשר בדה מלבד מועדי יי׳ ולא רלונו אם עשה כן בשאר המועדי׳ כמו בחג הסוכות והפסח כי בחודו זמן היה תחלת מלכותו כמו שכתבנו למעלה לפיכך אמר כי חג זה בדה מלבו והוא הדין להחרי׳ ובדברי רז״ל אף שבחות וימים טובים בדה ירבעם מלבו הדה הוא דכתיב אשר בדה מלבו מלבד כתיב מלבד שבתו׳ יי׳: ויעל על המזבח להקטיר: ירבע׳ עלה על המזבח להקטיר. והנה אים אלהים. הר״ל שהוא עידו הנביא ואמת הוא כי בימי ירבעם נבא ועליו נבא כמו שכתוב בדברי הימים ובחזות עדו החוזה על ירבע׳ בן נבט: מזבח מזבח. כן דרך הקריאה כמו שכתוב הברהם הברהם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל ובדברי רז״ל מזבח שבבית אל ומזבח שבדן: הנה בן נולד ייהיה נולד: ועצמות אדם. אמר עצמות אדם וכן עשה יאשיהו כמו שכתוב ויקח את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח. ובדרש עצמות ירבע׳ ר״ל אלא שחלק כבוד למלכות: חל

עליו ועצמות ירבעם ישרפו עליך על זה שבבית אל כלומר והוא ענין כמו בהבנת הפסוקים ואפי׳ תאמר שלא כיוון אליו חז״ל. וכמ״ש הנה בן נולד לדוד יאשיהו שמו בפרקי ר׳ אליעזר זה אחד משבעה שנקרא בשמותם עד שלא נולדו יאשיהו שב׳ הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו שנא׳ ע״ג המזבח ר״מ ר״ה ר״ו ונאמר בשם רבי נתנאל שזו הנבואה קדמה לולדתו שלש מאות שנה והיה בן שמנת שנים כשעשה כל אותם המעשים׳ שמלאם אלהים וכבר את המצבות ומפני הרעה שהיו ישראל עושים בשתר נרסף הנליק יאשיהו ויקונן ירמיה על יאשיהו ע״כ תוך דבריו ז״ל בדבריו ז״ל אלה מוכן הו׳ הנה בן נולד לבית דוד מתייחס אל דוד בירלת ה׳ ועבודתו ויאשיהו שמו שמוכיח על היכות פעולותיו כמו שדרשו אלי׳ אי הו אהוה קרבן טוב. ועיין רש״י ז״ל וכן הביא הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל ולמד מכאן היות הנבואה מגעת אל הנביא בפרטות שכן הודיע כאן בפרטות בשמו יאשיהו כאילו כבר נולד וז״ש נולד לו יהיה נולד מגזרת ילד שבעוד היות קטן בן שמנה שנים יעשה כל זה כנז״ל בדברי חז״ל ע״כ. ולע״דן לפשר מלד כפשוטו וכיון אל דברי מהרי״ח לומר שסמוך להיותו נולד והוא בן שמנה שנים יעשה זה המשבש בכהנים המקטירי׳ לע״ח:

ונתן ביום ההוא מופת וכו׳ עיין רש״י ז״ל ומהרי״ח ז״ל מופת על ההוה לאמת הנבואה וג״כ אשר יקריבו עליו יפסך הדשן ההוא מעצמות החטאים ועסיתם רשעים כי יהיו אפר ודשן ונספך כו׳ וזה מוכן לו׳ ביום ההוא. ביום ההוא היה אות מורה על העתיד: ולע״דן שנתן הנביא מופת וגם הוא מכלל הנבואה לאמר שזה המופת גם כן היה שלוח אלו לאמר כן לאמת הסליחות לא שנתנו הנביא מדעתו ז״ש לאמר זה המופת אשר דבר ה׳ שהמופת עצמו דבר ה׳ והוא גם כן הוראה על אשר דבר ה׳ מהנזכר וזבח עליך וכו׳ ומלאתי סעד לדברי אלה מהמתרגם סת״י דלא אתה די מליל ה׳ דתדעון די שלחני שכפל דבריו מורה על מה שאמרנו. ואמר שהמופת הזה בהיותו מלאת ה׳ אין ספק כלל עד שקודם העשותו ראוי לאמר בזה הנוסחא ז״ש לאמר זה המופת כו׳ ר״ל כן בנוסח הזה ראוי לאמר והוא הנה המזבח נקרע ונספך הכל בלשון עבר כנז״ל מאו׳ בכה בן נולד לבית דוד נולד בלשון עבר וכן בלו כל הנבואות והיה ביום ההוא וכו׳ שתיבת היה בלשון עבר לרמוז שהרי הוא כאילו היה ועבר שהוי״ו מהפך לוהוו לעתיד לפי שעדיין לא יצאו מהדברים מן הכח אל הפועל:

ויהי כשמוע המלך כו׳ פסיקתא ויאלח ידו מעל המזבח ויאמר תפשוהו׳ רבי הונא בשם ר׳ אידי אמר אם הב״ה על כבודם של צדיקים יותר מכבודו שעומד ומקריב ע״ג המזבח לע״ז ולא יבשה ידו ותיבש ידו עכ״ל. ולע״דן לדקדק דמנא ליה דמשום כבודן של צדיקים בלחוד היה דילמא כתמלאה שלחו בעת ההיא. ונראה מהשברה שרחוק לו׳ שבאותה העת בתמלאה שלחו ולא בתמלאה בכל הע״ה אשר עבד עד העת ההיא אין זה אלא כחש כבודן של צדיקים יותר מכבודו אבל ההברח העיקרי הוא מלשון הפסוק שאמר ותיבש ידו אשר שלח עליו כלו׳ מלך אשר שלח עליו ולא נלטרך בזה עון אלהו ולא זה כיון בעל המאמר באו׳ הה״ד ותיבש ידו דלשיפיה דקרא שמיך שאמר אשר שלח עליו. גם בכלל זה ההברח ב׳ והוא שאילו זה וזה גורם הוא אוסור של ע״ז וביזוי כבוד של צדיקי׳ היה לו ליבש שתי ידיו כיון שבתמלא׳ שלחו בעת הזאת אלא ולדאי ותיבש ידו הלחת אין זה אלא שהב״ה חס על כבודן של צדיקים יותר מכבודו וז״ש הה״ד ותיבש ידו דמריהיה דקרא לומר ממה שיבשה ידו אחת ולא שתיהן אלמלא מכוס הם על כבודן של צדיקים הוא. ומ״ש ז״ל הם הקב״ה וכו׳ הרתי קלמר שהב״ה חס על כבודן של צדיקי׳ יותר מכבודו משתי בחינות הלחת שעומד ומקריב ומקריב זמן רב והשני לרבות הבזוי בהיות עבודת אלילי שהוא בזוי גדול וז״ש שעומד ומקריב ע״ג המזבח לע״ז ולא יבשה ידו ולא בכבודן של צדיק על שליחות ידו כל הו לומר תפשוהו שלח ביזוהו ביזוי גדול מעין ע״ז לגבוה ולא זו הלא המרחיות וזה רמז באומרו וכיון שלח ידו כו׳ כיון מורה על תכיפות הפרעונות עם היות שזו׳ הלא ידו בצדיק שאין זה מהעוונות הגדולים. ורש״י ז״ל להבנת המדרש הנזכר. גם מהרי״ח ז״ל:

ולע״דן לדקדק למה קראו המלך ובפסוקים הקודמי׳ לאמר׳ ירבעם עומד ולא אמר והמלך עומד על המזבח ובסמוך ג״כ אמר ויאלח ירבעם ידו ולא אמר המלך. הן אמת בפסוק הראשון במה שאמר וירבעם עומד יש לדרשו לגנאי שהיה עומד כהדיוטי׳ ולא כמלך לבדה לע״ז אבל וירבעם עומד על המזבח וכו׳. אבל בתחילת הענין גם כן כתב ויעש ירבעם כו׳ ועוד ויאלח ירבעם את ידו תיבת ירבעם מיותרת׳ דיו שיאמר׳ ויאלח ידו כי הוא דבר הלמד מענינו מתחילת הפסוק שמדבר במלך ועוד תיבת את דבר׳ ליש הלהים מסיק ואומרו׳ אשר קרא על המזבח דברי מזהר. ומהו תיבת לאמר המיותרת. ונראה שכוונה הפסוק לו׳ שהמלך במה שהלריך לפו לשמוע דברי אלהים ולא שלח ידו אליו קודם דברו דבר בזה הדלי׳ בשם המלך המיוסב בדעתו לאמנם במה שלח הלריך לפו כרגע קטן לראות היעמדו דבריו במופת אשר נתן שהמזבח יבקע בתכיפות וכמו שדקדקו מלשון נקרע ויפסך בלשון עבר בזה טעה כהדיוט וז״ש ויהי כשמוע המלך דבר אלהים אשר קרא על המזבח לומר שלח הלריך אלא לשמוע על מה שקרא על המזבח באו׳ מזבח מזבח כו׳ ישרפו עליך על שמוע הרילה זו לבד הלריך אלא התמין עוד על שמוע המופ׳ ויאלח ידו בזה עשה כירבעם וז״ש ויאלח ירבעם ידו ותיבש שלילו הלריך לפו לשמוע קריעת המזבח

מנחה קטנה

מבגל מפני חסלות ירבעם ע״כ הפרים לבחר המיעד חדש אחד כדי שיהי׳ חז ומן חביפה שכ״ם ויחונו חז מנ״ם כחסיף: בחג אשר ליהודה שהי׳ מקריב הקרבנות כמפשר בכתוב בקרבני בחג ומפשר שהי׳ נ״כ בבנב המזבח בחתרות ולולב ושהרי דברי׳ כמו ניסוך המים והנמות מרבה וכדומה: לזבח לעגלים אשר עשה ביכר בכתוב כדי הרשתו שמתחיל׳ הטעם לב העם בחמרו שלין העגלים כי אם לזכר ומזמ׳ בע״ם לעבלה ומה״כ לזבח לעגלים בפירוש אמר שהוא לע״ז ולהם יקטר ולהם יעשתחוה. וע״כ אמר לעגלים אמ״פי שבבית אל לא היה אלא עגל אחד אלא שכלן בלם כוונתו הרשעה אע״ז נתכוון בעבית עגלים. ומפשר בכתוב בנבואתו לעגלי׳ אשר עשה: אין לן מסות גדול מזה מעשה ידיו הוא היעשה לו אים אלהים עשה כתמלאכה הטיבה אלהים עשה את בחדש ובלן עשה אים את אלהים היה הטיבו ולמרו: ויעל על המזבח להקטיר׳ סיבר כבתוב שאהבה אשר הי׳ לע״ז לקבל הטורה מנתערב בקנות הטם בשלי׳ אחר נחר בהם להיות בהבי׳ לע״ז שאין זה בבול התלן להיות מעורב בקנות הטם והוא זגול בכבודו ויעל על המזבח וגו׳. שמתנו ירמ׳ ובן יעשה לזגול בכבודם נגד בכיר ע״ז: והנה אים אלהי׳ בא מיהודה וגו׳ וירבעם עומד. אמ״פי שרחה אים אלהי׳ בא והיה לו לבוא אחור כי ידע בעצמו כי קיים ע״ז אלו קנף על אשר עשה בכה ולחי שלוח אים אלהי׳ אלו קשות והוא בהשעתו בשאר עומד ולא קם ולא זע מפקומו אלא עומד בעמדו על המזבח להטלי׳ כוונתו הרע להקטיר: מזבח מזבח ירבע׳ מי שהוא זוכה מתה שלין הוא ירבעם. ובהבי הבתות מזבח הוא יבי׳ מזבחי שלין שלך ומתה ואחר כך פירש ובזבח שלין בת בהבי הבמות המקטירי׳ עליך. ואחר הנה בן נולד לבית דוד בלשון שהוא יתלון על כל ישראל בדוד בש״ד שיתקיים בחזיר מעשה הבנים ומלך עליהם וזה נרמז לו אחים אלהי׳ שיבטל על ידו מנלי ירבעם שבנדו בל אלהי ישראל שבחרו אחריו ועד יום גלות אחרון מעשרת הבנים וחזרה המלוכה לבית דוד זה ימתיה בהוא היה בחלק שהלך אליהם: מעל המזבח לאמר וגו׳ ירבע׳ הנפש שלא ידע אמת אחר בפירוש תמשיהו בלי שליחת יד הוא מבני אהי׳ עומד על המזבח לעבוד עבודתו ולא היה רוצה להסיק בעבודתו וע״כ עשה זה לרמז שכונתו בזה שיתפשיהו וז״ש ויאלח ירבעם את ידו והנפש מתל המזבח שהיה עומד עליו ומין מהלאי להסיק בדברים בין ענוה וע״כ אלח ידו וכונתו כאילו אמר בפירוש תפשיהו שיבינו העומדים שכונת המלך שבנים תתפש אם ירבע׳ נתן בלבו שליחות יד זה כדי שע״י יקיים הנבואה שאמר אים אלהי׳ מקריבת המזבח:

חל נא את פני יי׳ אלהיך · כלומר שהוא שלחך ואתה שלוחו ואני אדע כי ישמע אליך וירא רמזו אחלה את פניו שיביב ידו אליו ובדברי ח״ל אלהיך ולא אלהי ועוד באתה פניס יקרא אותו אלהי והוא עומד ומקריב לעבודה זרה אף על פי כן ויחל אים האלהים : והיה כברהשונה · שהגיע אותה כרצונו כבתחילה ובדברי רז״ל אם תכתוב את המויל במכתם אין אתה מוציא כלום מה ברהשונה עומד ומקריב לע״ז אף אחר כן עומד ומקריב לעבודה זרה : וסעדה · בקמץ הטף : כי כן נזה אותי · המלאך שדבר עמי בדבר יי׳ ואמר מנעהו מלאכול ולשתות במקום ההוא לפי שאסור להכנס לעיר כובדי ע״ז אם לא להתרו׳ בהם ולמנעם אז לדבר להם בשם יי׳ לפי שירמו העם כי לא ככנס שם אלא לספר גבורתו בלבד ונגעהו מלאכול ולשתו׳ שם ולפי שלא יזכר דרך העיר ההוא ולא יעוד שם שם מנעהו מלשוב בדרך אשר בא בה : וגביא אחד בה : מלאך בא בדרך

ויבשת ידיה דאושיט עלוהי ולא יכיל לאתבוהה לותיה : ומדבחא אתבזע ואשתפיך מטמא מן מדבחא כאתא דיהב נביא דיי במתגמא דיי : ואתיב מלכא ואמר לנביא דיי צלי כען קדם יי אלהך ובעי מן קדמוהי ותתוב ידי לי וצלי נביא דיי קדם יי ותבת ידא דמלכא ליה והות כקדמיתא : ומליל מלכא עם נביא דיי עול עמי לביתא וסעוד ואתן לך מתנא : ואמר נביא דיי למלכא אם תתן ליית פלגות ביתך לא איעול עמך ולא איכול לחמא ולא אשתי מיא באתרא הדין : ארי כן פקיד יתי בפתגמא דיי למימר לא תיכול לחמא ולא תשתי תמן מיא ולא תתוב באורחא דאזלתא : ואזל באורחא אוחרי ולא תב באורחא דאתא בה לבית אל : ונביא שקרא חד סגא יתיב בבית אל ואתא

ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכל להשיבה אליו : והמזבח נקרע וישפך הדשן מן המזבח כמופת אשר נתן איש האלהים בדבר יהוה : ויען המלך ויאמר אל איש האלהים חלה נא את פני יהוה אלהיך והתפלל בעדי ותשב ידי אלי ויחל איש האלהים את פני יהוה ותשב ידו אליו ותהי כבראשנה : וידבר המלך אל איש האלהים באה אתי הביתה וסעדה ואתנה לך מתת : ויאמר איש האלהים אל המלך אם תתן לי חצי ביתך לא אבא עמך ולא אכל לחם ולא אשתה מים במקום הזה : כי כן צוה אתי בדבר יהוה לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים ולא תשוב בדרך אשר הלכת : וילך בדרך אחר ולא שב בדרך אשר בא בה אל בית אל : ונביא אחד זקן ישב בבית אל

ויבוא

רשי

ה ותיבש ידו · נקט הקדוש ברוך הוא על כבודו של מלך יותר מכבודו עומד ומקטיר לעבודה זרה לא יבשה ידו וכשביל לעון הלדיק יבשה ידו : אלהיך · ולא אלהי עדיין עומד במרדו : ותהי כברהשונה · עומד ומקטיר לעבודה זרה : וסעדה · אכול : ונביא אחד · נביא השקר : יושב בבית אל · והיכו מעשה אלא מעשה מרמון : בא

רלבג

חל נא את פני יי׳ אלהיך והתפלל בעדי · זה פלא כי עם רב חטאי ירבעם הסכים הש״י לשמוע תפלת הנביא לרפאו ואפשר כי עשה זה כדי שיסוד בתשובה בראותו אלו המופתים ועם כל זה לא שב ירבעם מדרכו הרעה כמו שספר אחר זה : לא תאכל לחם ולא תשתה מים · ידמה שלוהו השם יתב׳ בזה להעיר שאין בהם תועלת והנאה כי כלם יאכלו בסוף בעבור זה התענה · ואולם אלא ישוב בדרך אשר בא בה אל בית אל כאילו יעיד כי דרכו אשר דרך בה ללכת לבית אל לאחר אלו הדברים אשר אחר אם אין בה תועלת כי לא הועילו שם דבריו כלום לעונש מרי ירבעם :

ויבא

כלי יקר

כי כן צוה אותי וכו׳ אין צורך לידע׳ ולפרש צוה אותי מלאך ה׳ בדבר ה׳ שהרי לא מלינו זכר מלאך בענייננו רק דבר ה׳ אלא כי צוה אותי הסי״ת בדבר ה׳ אלא שלפי שלא ראה כל המוב׳ רק דבר ה׳ שהגיע אליו לזה לא אמר כי כן מה ה׳ בדברו ולא אמר כי כן מה אותי דבר ה׳ לפי שלא היה עיקר דבר ה׳ על זה כי אם על ענין מזבח מזבח כו׳ ובכלל דבר ה׳ צוה כן אותי וז״ש צוה אותי בדבר ה׳ לא תאכל לחם וכו׳ ויוכיח כדברי אלה דברי הנביא עצמו בסמוך שאמר כי דבר אלי בדבר ה׳ וכו׳ וכתיב ישן כי מרית פי ה׳ ולא שמרת את המצוה אשר צוך ה׳ אלהיך · ואמר לאמר ויוכן ג״כ אז׳ כי כן כי תיבת כן מיותרת די שיאמר כי צוה אותי לאמר כן למה לי · וגראה שבא הנביא לתת טעם לדברי׳ שאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים במקום הזה שהיה לכבוד לדחות בקש ולו׳ אין בי כח לאכול ולא לשתות ולעפה אחתכי מלעברך המלך וכיולא ומתה ליני מקבל כי שולא מתנות יחיה אבל להשיב קשה אל המלך אם תתן לי חצי ביתך כו׳ לא אוכל לחם כו׳ לו״ת כי כן ר״ל כי כן ממש צוה לי ה׳ בדבר ה׳ לאמר ולהשיב קשה ז״ל מי שיאמר לי בא וסעדה והיה הרמון האלהי לגלות להם על היכן הגיעה רעתם שנאסר לאכול לחם ומים כדי שלא יתעכב במקום הטמא הגיעור ההוא ולא תשוב בדרך כו׳ כדי שלא יאחר רוסם הדרך אשר בא שמה וחזר בו · כי הדמיון ההוא פועל עומלה בנפש הנביא כדמיון הפועל בהדם המביא בלפעוני והדברים הארסיים כיוצא בו · וזהו ולא תשוב בדרך אשר הלכת המבדיל מעין הצוי אשר בא ליסראל בהכנסם לעזרה שיצאו שם לא יסוב בו בדרך אשר בא כדי שלא לזלזל בכבוד המקדש ע״ד הוקר רגלך כו׳ כמו שאמרו שם המפרשים כי הסנות בדבר הוא הרגלו ומזלזל בו :

וילך בדרך אחר כו׳ · ולע״ן לדקדק וילך בדרך אחר מסייף ומובן מלילו שלא שב בדרך אשר בא בה · וגראה שכוונת הפסוק לומר שלא נתרחק הרחק מלד מן הכיעור להתרחק ביותר מן הדרך אשר בא בה אבל היה קרוב אליו כמעט בנידו וזהו וילך בדרך אחר לא הרחק ביותר ולא אחר לגמרי רק ולא שב בדרך אשר בא בה אל בית אל בבחינה זו שלא שב בדרך אשר בא בה אל בית אל הראשון אחר אבל הוא הולך בנידו אליו ודרך דרש מוכל לומר וילך בדרך אחר שהרי לא קיים דבר ה׳ ש״ל הלך בדרך ישרה שיבור לו האדם שלא בדרך אחר ולא שב בדרך אשר בא בה אל בית אל שבא בדרך ישרה דבק עם אליהו ואחר כך בשובו טעם אליהו בשמוע דבר נבי׳ השקר בהופן שלא שב בולאי בדרך ישרה ונכחות אשר בא בה אל בית אל :

ונביא אחד זקן כו׳ רש״י ז״ל נביא השקר ע״כ וכת״ז ז״ל וכן הרל״ק ז״ל והוסיף וכן מהרי״ל ז״ל אלא שראה להעמיד שהיה נביא אמת וכמו שאומר בסמוך ועיין הרלב״ג ז״ל :

ולע״ן דוחק פי׳ הרלב״ג ז״ל שאמר ויספרוס לאביהם שהוא כאילו אמר הפסוק שהנביא סברו אלו הם שזרים לאביהם שאין דרך המקראות לעשות מסקנא לו כמלא פסקן של דברים כך · ונראה כי כאן היו שני ענייניים האחד במעשה מענין קריעת המזבח ושפיכת הדשן כרגע ויבישת יד ירבע׳ ואחרתה אליו שכל אלו היו מעשה ה׳ כי נורא הוא והשני דיבור דמה שדיבר אים האלהים אל המלך לאמר מזבח מזבח כו׳ ואומר אם תתן לי חצי ביתך כו׳ כי כן צוה כו׳ שהם דברים קשים בגידים והנה בנו האחד ספר לו הוא לבדו את כל המעשה אשר עשה אים האלהים מענין מעשה קריעת המזבח ושפיכת הדשן דבר תלוי במעשה ויבישת יד המלך והזרתה אין אמנם ענין הדברים התלויים בדבור בעלמא אותם הדברים ספרים יחדיו שני הבני׳ כי אמר שגמר הראשון ספור המעשה בא האחר עמו וסבר יחדיו הדברים הקשים שדבר אים האלהים אל המלך וז״ש את הדברים אשר דבר אל המלך ויספרום אל הדברים אשר בא בהם אל אביהם ויגריע הפי׳ הזה לו׳ את הדברים ולא ל׳ ואת הדברים בוי״ו העטף להפסיק ולהורות שהם שתי ענייניים נאמרים מלומרם מתחלפים שהענין הראשון נאמר ע״י הבן הא׳ והדברים השניים נאמר מפי הבני׳ בנים ולזה אמר ויספרם לאביהם אשר דבר אל המלך ספרום לאביהם יחדיו שניהם :

וידבר אליהם אביהם וכו׳ עיין הרל״ק ז״ל · ולע״ן לדקדק לשון וידבר אליהם אביהם שהי״לל ויאמר מהם ולא וידבר אליהם כו׳ שמורה שהוא לשון מודיע ולא מבסק · וכן קשה יתור ה״ל הדרך הזי״לל בלאזה דרך גם לו׳ וירלו שהיה ראוי להיות בפתח הי״ל · ונראה דלא מיבעיא לסברת מהרי״ל ז״ל שהזקן נביא אמת אלא אפי׳ לכל המפרשים שהיה נביא שקר היו מהתימה שיחזיק עצמו ביולא ומשיב נבואה לו׳ שיודע הוא הדרך אל אלהבין מלומד ליהודה שכיון שהגד הוגד לו שבא מיהודה ונלטוה שלא לחזור בהוא הדרך אל אלהבין עיר לעיר הדעת שהלך בדרך שני הבלתי נהוג ובילתו היה בדרך נהוג יותר שעל הדרך יהיו בין עיר לעיר שני דרכים יותר מוסכמים ומורגלים ללכת בהם שזה הזקן בהסעה אמר ודבר אליהם כמה הנבא ומודיע אליהם אי זה הוא הדרך אשר הלך וז״ש וידבר אליהם אי זה הדרך אלך ובכו׳ המה ראו כן תמהו וז״ש וירלו בניו את הדרך אשר הלך אים האלהים אשר בא מיהודה ראו שהוא הדרך אשר

מסרה

להשיבה ג׳ וסי׳ ותיבש ידו דירבעם · ויקם אישה וילך · טמן עצל ידו בצלחת · כבראשנה ח׳ בקריאה וסי׳ נאסר בספר שפטים סימן ב׳ :

ויבא בנו ויספר לו · הנה בנו האחד התחיל הספור בזה שעשה איש האלהים בבית אל ובנו
אחר ספר הדברים אשר דבר אל המלך באופן שבניו ספרו לו אלו הספורים לאביהם: תחת
האלה · אל מי בלע"ז והיה יושב שם לריחות לו לצל: כחש לו · דאמר שיקר ספק איך לא נענש
זה הנביא אשר הביאו שאחר לו כשם שאחר לו אשר לא מהו לדבר וכבר כתבאל בתורה שהעושה זה
חייב מיתה בידי שמים · ועוד יפול
ספק למה נענש הנביא אשר בא
מיהודה והנה חשב כי דבר יי' אליו
שישוב בבית אל ויאכל שם לחם כי כן
מצאנו באברהם שאמרו הש"ש
שיעלה את בנו לעולה ואחר כן מהו
שבית אל שלא ישלח ידו אל הנער · ואולם
התשובה בזה הספק האמיר לא תקשה
מאד לפי מה שבאלהינו אמתו בענין
מקדת ילחק וזה שהש"ל לא שב מצוויו
הראשון אבל בחר לו שרצונו היה
באחרו והעלהו שם לעולה שיעלהו
שם בעבור העולה כדי שיתאחר ילחק
בעבודת הש"ל כמו שבאלהינו שם
ואחכם בזה המקום היה שב הש"ל
מצוויו הראשון וזה לא יתקן שיהיה
ומפני זה היה ראוי שיתן אל לבו
הנביא אשר מיהודה כי נביא שקר
הוא ולא יאמין לדבריו · ובכאן הוסר
זה הספק: ואולם

רשי

בא · וכן הוא אומר בפרשת
יתרו וימלטו עצמותיו את
עצמות אשר בא משומרון: אל
הנביא נביא השקר: אשר הביאו
מאיש האלהי' מכאן אמרו גדולה
לנימה שמשרה שכינה על נביאי
הבעל: ויקרא

בלי יקר

אשר דבר אלהים אביהם וכוונת הכתוב
בזו' אשר בא מיהודה לומר שאין זה
מן התימה לשאר באומר הדעת
מאחר שנודע לו שהאיש בא מיהודה
ושמה יאשיה וקרא לו הידיעה שבא
מדרך אחר וחזר בזולתו שהאכל
יפסוד שבא מהסלולה יותר וחזר
בשביל אין זו נבואה:

ויאמר אל בניו אמר' כמונה אם
הוא נביא שקר רצה
לבטל דברי הנביא האמת כי שמע
את אשר דבר קשה אל המלך ורצה
להכחישו מדבריו ושיאכל שם עכ"פ
לבל יהיו למשל ולשנינה שבא הנביא
ולא אכל לחם ולא שתה מים למנוס
ממה שראינו שעתה עליו רוח הקדש
ראוי לבזון לכף זכות ולומר שלשם
שמים כתכוון להכחיש אותם ובכבד
כמוהו אים אשר עשה הש"ל המופתי' ההם קריעת המזבח ושפיכת הדשן ויבישת יד ירבעם
וחזרתה · ואמר חבשו לי החמור בה"ל הידיעה לו' היותר זריז שבחמורים וכן עשו ויחבשו לו
החמור הרן יותר וירכב עליו לרוץ קל מהרה להשיגו בטרם ירחיק כי לא יאוב:

וילך אחרי אים האלהים יש לדקדק יתור וילך אחרי אים האלהים שידוע הוא שאחריו הלך בלי
ספק ונדקדק לשון ומצאו מציאה כי"לל וראיתיו יושב תחת האלה · גם נבין אמירה זו
למה ונראה כי תכלית האים הזה לש"ם היה וכמו שהוכחתי בפסוק הקודם כי לא שרתה עליו רוח
הקדש אלא להיותו שלם בזאת הפעולה וזה רמז באומרו וילך אחרי אים האלהים שלא כיון בהליכה
זורק לעבוד ה' ולהיותו אים האלהים אין לדיק בא לבית מלוני ויפטר בלי שתית מים וז"ש וילך
אחרי אים האלהים לא אחרי דבר זולתו · וימצאו במולא שלל רב · ומ"ש יושב תחת האלה הרלב"ג
ז"ל אלה אל"מו בלעז והיה יושב שם להיות לו לצל עד כאן:

ויאמר אליו לך אתי כו' ואמר כו' כי דבר אלי כו' ואמר וכו' ויאכל כו' · לע"רן לדקדק
מה עלה בדעת הנביא הזקן ללכת להשיבו כי דבר הש"ת בפיו לבלתי אכל שם כלל
ואיך טעה אחריו אים האלהים כמו שטעה אחריו בתחילת דבריו כי דבר אליו בדבר ה' וכו' וא"כ
לבסוף מאי סבר כי אים אלהים לא יאבה לו ולא ישמע אליו במ"ש גם אני נביא סמוך כו' ומהרי"ל ז"ל
שסמך הנביא הזקן על פתויו אשר בארשת שפתיו ולבדמו והוא כי ערך למשפט לאמר לו
שהנבואה ההיא שבאה אליו באה באותו סגנון אל הנביא הזקן לאמר לו מזבח מזבח כו' כי כמוני
כמוך יחדיו מאמינים בהש"ת ולא בע"ז וז"ש לו גם אני כמוך בשיתוף על כל אשר התנבית
כמוך יחדיו מאמינים בהש"ת ולא בע"ז וז"ש לו גם אני כמוך בשיתוף על כל אשר התנבית
מקריעת המזבח ושפיכת הדשן למופת על שעצמות אדם ישרפו על המזבחות ההם · ואחר שבאה
אלי הנבואה כמוך בא אלי מלאך ה' ודבר אלי בדבר ה' לאמר השיבהו אתך אל ביתך וכשספר לו
כל הנבואה של מזבח מזבח והמופת בכל אשר שמע מפי בנו חשב הנביא אים האלהים שבנבואה
באה אלא נבואה אמיתית ונתן אל לבו נביא ה' אים האלהים שמה שאסר לו הש"ת הוא לבלתי
אכול מהעובדים ע"ז אבל לאכול מבית הנביא הזקן אשר עשה לחסדו בנביא אמת דמותר לאכול
שמה ולא נאסר בכלל גזרת הש"ת ומאשר הי' רעב וצמא טעה להתיר וזהו אז' ומלאך כי' השיבהו
אתך אל ביתך ויאכל לחם וישת מים כי הדבר ההכרחי הותר לו בביתך בית אים זקן ומאמין בה'
ומ"ש כיחש לו אפשר שהנביא הזקן כחש לשון הכחשה שלא האמין שהש"ת אסר לו האכילה אלא
חשב שאים האלהים מדעתו אמר כן כדי שלא לאכול שם וזהו כחש לו כי אים הזקן לא רצה להעבירו
על דברי הש"ת אבל לטובה כתכוון זה יספוק לתת סברה כל דהו לאים האלהי' אבל בלתי מספיק
על דברי הש"ת אבל לטובה כתכוון זה יספוק לתת סברה כל דהו לאים האלהי' אבל בלתי מספיק
הוא להגילו לגמרי מעונש כי סוף סוף ראוי לענש שאין לנביא לבטל נבואתו ולעבור עליה על
שמע ביטולה מפי ה' שהפה שאסר הוא הפה שיתר וכענין אברהם שבתחילה אמר לו קח נא
ואחר כך אמר לו אל תשלח ידך אל הנער כו' ואפי' לא היה הוא בעצמו השומע אמרי אל ויודע
דעת עליון אלא שמעת כן מפי נביא אחר אם יבוא נביא אחר לבטל מה שמע צריך שיהיה השני
מוחזק לנביא אמת אז ישמע דבריו לבטל את מה שמע מהנבי הראשון ואם לאו יעמוד בשמיעתו
הראשונה ולזה נענש אים האלהים במה שלא עמד בשמעותו ובפרט שהוא עצמו שמעה ולפי שעבר
על נבואתו היתה מיתתו בידי שמים כ"ם שהיה לו ליתן אל לבו אם נביא אמת הזקן איך יושב
בתוך עם עמא שפתים עובדי ע"ז והיה צריך לאמות נבואתו ע"י אות ומופת כדי לבטל נבואתו
אשר נבא ע"כ תורף דברי מהרי"ל ז"ל · ולע"רן שהנביא הזקן הטעהו לאים האלהים במ"ש לו
הש"ל לא אסר עליך אלא לפי שעה בנבואה הראשונה אבל אחר שילמה משם אם תשוב ותשיבך אל

ויאכל
ה' רפין וסי'
קס עשבא
דנהמא וכפר
בגנתיה ·

ע"ו מל'
ב
ג
ג"ל חס'
ד
ד
ד

ויקרא אל האיש האלהים · כהרגוס ואיתנבי על נביא דיי' דאתא משבט יהודה וי"מ כי הנבואה בחה אל איש האלהים כמו שאמר ויקרא אל איש האלהים ומה שאמר אל הנביא אשר השיבו פירוש ל' הנביא הזקן ובדברי רז"ל אשר רוסב לא נאמר אלא אשר השיבו מלמד שעל נביא השקר שרתה רוח הקדש : אל קבר

ואתנבי על נביא דייי דאתא משבטא יהודה למימר כדנן אמר ייי חלף דסריבתא על מימרא דייי ולא נטרתא ית תפקדתא דפקדך ייי אלהך: ותבתא ואכלת לחמא ואשתיתא מיא באתרא דמליל עמך לא תיכול לחמא ולא תשתי מיא לא תתכניש נבלתך לקברא דאבהתך: והוה כתר דאכלו לחמא ובתר דשתיאו וזרז ליה חמרא לנבייא דאתביה: ואזל ואשכחיה אריא באורחא וקטליה והות נבלתיה רמיא באורחא וחמרא קאים לקבלה ואריא קאים בסטר נבלתא: והא גברייא עברין וחזאו ית נבלתא רמיא באורחא וית אריא קאים בסטר נבלתא ומלילו בקרתא דנבייא שקרא סבאיתיב בה: ושמע

ויקרא הנביא הזקן : אל איש האלהים · לנביא אשר השיבו מס זה לרכוב עליו איש האלהי: בקברו

כלי יקר

אשר בא מיהודה יחדיו עומדים על הבולמן בהקיץ ועכ"ז שרתה שכינ' על נביא הבעל להוכיח את איש האלהים: הו אפשר שסיף סוף הועילה הכנת איש האלהים להכין קלת לשתחול הנבואה על נביא השקר כי בהמצעות המוכן החול הנבואה גם על הבלתי מוכן כמו שפי' מהר"מ הלשיך זלה"ה בפסוק לאו בלשהכס שלוה הפי"ת יצא משה והחרן ומרים כדי שבהמצעות משה ע"ה החול על אהרן מריס והעכ"ו שלא היו מוכנים באותה שעה ובלתי שהרים כמו שהחז"ל שבשלו מים לשבול לקרוביין ולא כן משה ע"ה שהיה פרוש מן הלשה שרתה שכינה עליו וקרא' בדיבור ח' והמכוון בעשם אל משה המוכן ובהור כחמור · ולחז"ל בזכות הבלתן כאמור מגבולה לגימה · וכדי שלא נפרש אל הנביא על איש האלי"ם אשר השיבו הזקן ועל זה שרתה עליו נבואה ויקרא אל איש האלי"ם וכו' דקדקו חז"ל במדרש כמו שנזכיר בסמוך אשר הוסב אין כתיב כאן אלא אשר השיבו מלמד שרתה נבואה על נביא השקר הזקן עד כאן :

ויקרא אל איש האלי"ם כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל אשר הוסב לא נאמר ופי' כשיטת ים מפרשים הנז' והוסיף בתיקון במ"ש אשר השיבו אלא בא לסימן דמ"כ הי"ל ונביא אשר מיהודה אבל בא מלאך אמצעי ביניהם ולזה א' כה אמר ה' יען מרית את פי ה' אלהיך במקום אשר דבר אליך ובמקום אשר דבר אליך לזה לא מלאוהו"ל הכרח אלא מאשר השיבו ואולם אשר הוסב לא נאמר : ואני אומר דרך שלישי מורכב מפני דרכים ולא יקבה עליו שום דופק כלל והוא כי בהיות הנביא הזקן בלתי מוכן אל הנבואה בהכרח הוא שבאשר בחה לחול היתה הפנייה והסרקה אל נביא איש האלהים נביא לה' וגם פה לא עשה מלאומה במרד ומעל כי אם שגונג דעתו מהזקן ובהמצעות המוכן איש האלהים שרתה שכינה על שניהם יחדיו ויקיר הסרלתה על הנביא איש האלהים אשר מיהודה כי הוא המוכן יותר ובהמצעותו שרתה גם על הנביא הזקן מצד הכנת המציה שלו לגימה כי גדולה לגימה וכמו שהכריחו חז"ל מלשון אשר השיבו אשר הוסב לא נאמר כדבריהם כן הוא שעל הנביא הזקן שרתה בבחינת הדברי שבפיו הוסמו לדברם וכמו שיוכיח לשון הפסוקים בזו' כי מרית את פי ה' אשר צוך ה' אלהיך אשר דבר אליך הכל מפי הזקן המנם תוקף ההשגה ומה שסרתה שכינה על איש האלהים היתה וזהו מ"ש הפסוק וימיתהו כדבר ה' אשר דבר לו ולא אמר אשר דבר אליו שדקדק מהרי"ח כי עיקר הסרלתה שכינה דבר ה' היה על איש האלהים המוכן היתה ולו בתה בעצם ורהסונה וזהו ויקרא אל איש האלהים אשר בא ה' כי ויקרא הפי"ת אל איש האלהים דומת ויקרא אל משה לשון חיבה לעפ"י שחטא איש האלהים הוא כי שוגג הוא ויהיה זה מעין מה שזכרתי למעלה בפסוק הקודם במ"ש ויהי הם יושבים על השולחן שיבתם יחדיו על השולחן הוא שסייעה את הנביא הזקן לשתסרה עליו נבואה מהמצעות הכנת איש האלהים המוכן אלה עליו על הזקן ומהמצעות זכות הלגימה שבו וכמו שהוכחתי כן ממה שכתוב אלו שלשתכם אל אוהל מועד שהיה הדיבור יחידי קודם לשלשתם יחד מה שאין פה אמנם יכול לקרות בשם ג' יחדיו ונעשה זה לעורך ההכנה שהיתה במשה כן היתה הסרלת שכינה כעת על שניהם מסיבת עורך ההכנה לאמור · והבן זה שהיא הקדמה נכונה בהסרלתה בפסוק הרק לך במשה דבר ה' אלא גם בנו דבר בכלי ממדה · והגיד הכתוב שקרא לאיש האלהים אשר בא מיהודה בכל זה מכלל הקריא' שקראו הקורא לוהו שקראו איש האלהים אשר בא מיהודה והיתה הכלית בהילו התולרים לאמר לא תיכחת כלילו רלה לומר האתה איש האלהים אשר בא מיהודה עיר ראש של קדושה וקבלת עול מלכות שמים ולא היה לך להשליך דבר ה' אחרי גוך כי כה אמר ה' יען אשר מרית את פי ה' ר"ל בדל עונך מגשת משני בחינות האחת מצד שעברת פי ה' כלו' שדבר לך פה אל פה ועוד מצד ביטול הסמיכה שלא שמרת המצוה כו' ואפשר לפרש את פי ה' על גזרתו מצד בחינות המצוה ועוד בחינה שנית שלא שמרת את המצוה אשר צוה ה' אלהיך כי המצוה הזאת מצד עצמה רצוי' להעשות לו הזנח שלא צוך השי"ת בה כי מי פתי לאכול לחם רשע במקום עיר הנדחת זאת ועוד בבוא הצווי אשר צוך ה' אלהיך בפיו · ואפשר עוד שאמר לו השי"ת הנה הייתי שיבה שימרו העומדים בבית אל את כי ה' שילמדו ממך שאתה לא קיימת נבואתך ממך ילמדו למה שהרהתם העבודה העגלי' בהמרך מזבח מזבח כל שהיא בתשובה ועל זה אמר יען כי מרית פי ה' שהיתה שיבה למרות פי ה' בנבואה אשר התנבית על בית אל אשר היית מחטיא רבים במה שלמדו ממך ומעבלה אני עליך כלילו אתה מרית את פי ה' ועוד ולא שמרת את המצוה מצד עצמה ונם אשר צוך

ויקרא אל־איש האלהים אשר־בא מיהודה לאמר כה אמר יהוה יען כי מריתָ פי יהוה ולא שמרתָ את־המצוה אשר צוך יהוה אלהיך: ותשב ותאכל לחם ותשת מים במקום אשר דבר אליך אל־תאכל לחם ואל־תשת מים לא־תבוא נבלתך אל־קבר אבתיך: ויהי אחרי אכלו לחם ואחרי שתותו ויחבש־לו את החמור לנביא אשר השיבו: וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתהו והיתה נבלתו משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה עמד אצל הנבלה: והנה אנשים עברים וירא את־הנבלה משלכת בדרך ואת האריה עמד אצל הנבלה ויבאו וידברו בעיר אשר הנביא הזקן ישב בה: וישמע

ל' חס' לת עליה'

ל' ומל'

ל' דנבי' כי לנביא היוס

ת' מל'

ה' ר"פ נסיף ל' יחד הנה מנסיס

ומצאהו ה' בקריאה וסימן וימצאהו איש והנה תעה בשדה · וימצאהו יושב תחת האלה · וימצאה אריה בדרך וימיתהו · וימצאהו האריה ויכהו : וימיתהו ח' מלאי בקריאה וסימן ויהי ער בכור יהודה · וימצאהו אריה בדרך · ויבא ומריו ויכהו · שלום בן יבש ב'בפסוק · ויקשר קשר הושע בן אלה · וימיתהו במגדו כראתו אתו · ויהי ער בכור יהוד' דד"ה · ולא דרש ביי' : והנה ה' ר"פ וסי' נמס' כריש ספרא :

כלי יקר

ה' אלהיך ואולי זאת היתה הסיבה להסרתה שכינ' על הזקן בדבר הפי"ת כדי להודיעו כן שהיה סיבה לשהעומדים בבית לא ילמדו למרות פי ה' כמו שמרה איש האלהים את דברי עצמו ולכן הודיע הפי"ת ע"י הנביא הזקן מבית אל הענוש המגיע אליו על זה כדי שכלם ישמעו וירלו אם לעוסי רצונו כך על השוגג לעובדי רצונו במזיד עכ"כו ולפי שהקדים בקריאתו איש אלהים אשר בא מיהודה הזקן כפסוטו של מקרא לו קריא' מהפי"ת כיון בהו אשר בא מיהודה להיות הקדמה לאמר מה שעתיד לאמר לו כדברי שמלו' איש האלהים בקריאתו היתה הקדמה לנאמר בפסוק זה יען כי מרית את פי ה' שלא היה נאות לאיש אלהים כמוך ומה שאמר אשר בא מיהודה היא הקדמה למה שאמר בפסוק שאחר זה :

והשב והאכל לחם וכו' שאיך יושב אל מקום שמא במקום ההוא והוא מיהודה עיר האלהים אשר זה יגרום לו שלא תבא בבלהך אל קבר אבותיך ר"ל על פי שהיתה בשורה רעה לפורענות הנה היתה לו קלת בשורה טובה שיבא אל קבר אבותיו שלא יאכלו הכלבים לו מיות את נבלתו רק זה עונש לבד לא תבוא בבלהך אל קבר אבותיך ואולי לחיתה מיהודה גר אריה יהודה והוא עבר את פי ה' אשר דבר אליו לזה קרהו האריה ולא אזלתו מהבעלי חיים הממתי' ויהיה מהפלא בדקדוק לשון הנבואה במה שאמר לו ולא הבוא בדרך אשר אלכת שהוא ארוז ומשה שלא יבוא אלא בדרך אחרת והגיד מראשית אחרית שיעבור את פי הפי"ת ולא יבוא עוד לביתו וזהו ולא תשוב בדרך אשר אלכת שתהיה הליכה כלא חזרה יתדרך ויתעלה · ועיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל :

ויהי אחרי אכלו לחם כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ויהיה תיבת לו מיותרת ויתכנס החמור לנביא אשר השיבו : ולע"רן לדקדק יתור ויהי אחרי אכלו לחם ואחרי שתותו שכבר זכר זה למעלה · ונראה שכוונת הכתוב לומר שהנבואה בהה אליהם והם על השולחן שלא גמרו את הסעודה ובעודם אוכלים דבר ה' את כל הנבואה כה אמר ה' יען כי מרית וכו' והיה מהראוי שיתפעל איש האלהים ויקום בה שעתה ולא יאכל עוד ולא יסתה אדרבה יתודה ויאמר חטאתי כי עברתי את פי ה' אוי לי כי כדמתי וכיוצ' ואולי היה הקב"ה מעביר על שגגתו אשר שגג ולזה אמר ויהי אחרי אכלו וכו' שגמר האכילה והשתיה שאכל מהדם כאילו הפקיר עצמו למיתה ומאחר שסוטו למות ימות שבא כמשל הדיוט מוהיר"יה בגט"ו ומוה"ה כאר"ע ובגדל עונו בזה

כי שב על קיאו ומה שאמר ויחבוש לו החמור כו' ככנ' מהמפרשים :

וילך וימצאהו אריה כו' הגיד הכתוב כסדרות איש האלהים שקבל עליו דין שמים ולא נתעכב עד יעבור ונס ויבוא אל האלהים אלא וילך שלא כמנע מלכת ובאחר מות מחייה והוא יוסב בבית אל ועובר פי ה' לו אפשר שאמר וילך וימצאהו כו' ר"ל תכף ומיד כשלאהו את העיר שהלך מעט וימצאהו אריה · וימצאהו אריה בדרך כו' והגיע לוך האריה היה מסולח בשליחות ה' שהיה מבקש לותו להמיתו וימצאהו והזו לשון וימצאהו מעין וילך אחרי איש האלהי' וימצאהו הנז' ל' והיה מהפלא שהאריה עומד אצל הנבלה ולא היה אצל החמור והזו שהיה לומרו והחמור עומד אצלה והאריי' עומד אצל הנבלה ולא ערבינהו לאמר והחמור והאריה עומדים אצלה לבדר שהחמור מצד אחד לבדו עומד אצלה והאריה אצל הנבלה ולא אצל החמור כדי לשמור הנבל' כי לא יעזוב ה' את הסידיו לעולם נשמרו ואעפ"י שהעת קבל עונשו ומב לחזקתו · אז לא אפשר שהוציא פרעות הנס בלו' והאריה אצל הנבלה בעם היותם נבלה ודרכו של ארי להפס אחריה לא שלא ידו בה אבל עמד אצל הנבלה : והיינו שלא אמר והאריה עומד אצלה ומשום הכי לא ערבינהו בחדא מחתא והחמור והאריה עומדים אצלה · ולפי שהעת בדרך במה שחזר אל העיר בהרג בדרך והוסלך בו :

והנה אנשים עוברים כו' הודיע פלא אחר שהיו אנשים עוברים שלשון עוברים מורה שהיו עוברים בדרך ההוא ולא קבלו נזק מאריה טורף כזה כי שלוח ההשגחה הוא אל הפרטי ההוא ולא יסור ימין ושמאל מהדבר אשר צוה עליו הנביאים כבלו ותפזו ומהראתם לא ראו החמור ולזה לא הגיד בהם הכתוב שראו החמור עומד שם אצל המת אלא האריה לו הזכיר מה שראו תמה גדול וספרו וידברו בעיר אשר הזקן יושב בה והוא את האריה עומד אצל הנבלה והוא הפלא הגדול והנביא הזקן מצא יותר מזה שדברו בעיר ענין החמור כי הוא הפלא וכמו שנזכיר בס"ד :

וישמע הנביא אשר השיבו וכו' יש לדקדק לו' עוד אשר השיבו לסימן והי"ל הנביא הזקן ויאמרו : ומהו אשר דבר לו ולא אמר לי כמו שדקדקנו למעלה · ונראה כי עם היות האיש זקן אחד יושב בביתו אין ידע ואין בא והראיה כי לא ראה ולא ידע מענין מעשה איש האלהים לא מקריאתו מזבח מזבח וכו' ולא מקיום מופתו בקריאת המזבח ופסיכת הדשן ולא מהמופת במה שיבשה יד המלך אשר שלח אליו ולא מחזרתה אליו ע"פ תפילת איש האלהים אם לא שהגד הגידו לו בניו וסיפרו לו הכל כנז"ל בפסוקים לעומת זה הגיד הכתוב וישמע הנביא יען אשר השיבו ונתן אל לבו לשמוע את אשר קרהו בדרך ושמע ולכן ויאמר איש אלהים הוא בלי ספק כי הוא אשר מרה את פי ה' וע"י המרי הוסר ממנו כ"לוף ובלא דמות תבניתו אשר בלמעלה יהיה המורא וחיתת אלהים על כל חיות ובהמות לרדות בהם בלשון אלהים אשר עשה את הארם וז"ש הוא אשר מרה את פי ה' יען כן עזבו הפי"ת לאריה והו שאמר ויתנהו ה' לאריה כשהוסר הלשון האלהי אשר על פניו וכמ"ש חז"ל לין היה בולעת בארם עד שנדמת לו כבהמה · ויסברהו וימיתהו רוצה לו' שלו לבדו עשה כן ולא לחמור שבר אלא ויסברהו וימיתהו כדבר ה' אשר לו לבדו ילכד בה ולא אזלתו ומזה נתברר לו שהחמור נגלל ואעפ"י שלא אמר כן הוא כיון בלו' אשר דבר ה' לור"ל בעבורו ולא לזולתו

ולולם הסבק הראשון יש בהתרו מהקושי וידמה כי לדוב בוכותיהם הסתיר הש"י פניו מהם ולא נכנס על הנשיהם כדרך אמרו לא אסקו' על במתיכ' כי תזנינה וגו' אלא תראה כי לאהבת הש"י ירושלים עכם את רחבעם והעלה עליו מלך מצרים בשנה הרביעית למלכו ולא התחיל לחטוא על השנה הראשונה כמו שמכר בספר ד"ה ואולם ידבע לא שמע קול מנגן והנה נעשה בזה הענין פלא אחר והוא שהשרה השם ית' בנבואתו לנביא השקר ויותר נפלא מזה שכבר הגיע לו הנבואה בהקיץ לפי הנראה ואע"פ שאסר שלחו' שהנביא אשר אשר מיהודה' ובני הנביא הזקן היו יושבים אל השולחן ובלא דבר יי' אל הנביא הזקן בחלום וידמה שכמו שהשרה הש"י השכינה על בלעם בעבור ישראל ואע"פ שלא היה נביא כי אם קוסם כן שפך רוח על זה הנביא הזקן בעבור חטא איש האלהים והיה זה מדה כנגד מדה הוא אחיון כדי' השקר במה שלא היה ראוי להאמינו ואכילו אם היה נביא אמת והולך מפיו לשמוע דבר יי' על דבר עצמו ותשלו אשר חט' : והנה

ויקרא אל־איש האלהים אשר־בא מיהודה לאמר כה אמר יהוה יען כי מריתָ פי יהוה ולא שמרתָ את־המצוה אשר צוך יהוה אלהיך: ותשב ותאכל לחם ותשת מים במקום אשר דבר אליך אל־תאכל לחם ואל־תשת מים לא־תבוא נבלתך אל־קבר אבתיך: ויהי אחרי אכלו לחם ואחרי שתותו ויחבש־לו את החמור לנביא אשר השיבו: וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתהו והיתה נבלתו משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה עמד אצל הנבלה: והנה אנשים עברים וירא את־הנבלה משלכת בדרך ואת האריה עמד אצל הנבלה ויבאו וידברו בעיר אשר הנביא הזקן ישב בה: וישמע

רשי

ויקרא · הנביא הזקן : אל איש האלהים · לנביא אשר השיבו מס זה לרכוב עליו איש האלהי: בקברו

כלי יקר

אשר בא מיהודה יחדיו עומדים על הבולמן בהקיץ ועכ"ז שרתה שכינ' על נביא הבעל להוכיח את איש האלהים: הו אפשר שסיף סוף הועילה הכנת איש האלהים להכין קלת לשתחול הנבואה על נביא השקר כי בהמצעות המוכן החול הנבואה גם על הבלתי מוכן כמו שפי' מהר"מ הלשיך זלה"ה בפסוק לאו בלשהכס שלוה הפי"ת יצא משה והחרן ומרים כדי שבהמצעות משה ע"ה החול על אהרן מריס והעכ"ו שלא היו מוכנים באותה שעה ובלתי שהרים כמו שהחז"ל שבשלו מים לשבול לקרוביין ולא כן משה ע"ה שהיה פרוש מן הלשה שרתה שכינה עליו וקרא' בדיבור ח' והמכוון בעשם אל משה המוכן ובהור כחמור · ולחז"ל בזכות הבלתן כאמור מגבולה לגימה · וכדי שלא נפרש אל הנביא על איש האלי"ם אשר השיבו הזקן ועל זה שרתה עליו נבואה ויקרא אל איש האלי"ם וכו' דקדקו חז"ל במדרש כמו שנזכיר בסמוך אשר הוסב אין כתיב כאן אלא אשר השיבו מלמד שרתה נבואה על נביא השקר הזקן עד כאן :

ויקרא אל איש האלי"ם כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל אשר הוסב לא נאמר ופי' כשיטת ים מפרשים הנז' והוסיף בתיקון במ"ש אשר השיבו אלא בא לסימן דמ"כ הי"ל ונביא אשר מיהודה אבל בא מלאך אמצעי ביניהם ולזה א' כה אמר ה' יען מרית את פי ה' אלהיך במקום אשר דבר אליך לזה לא מלאוהו"ל הכרח אלא מאשר השיבו ואולם אשר הוסב לא נאמר : ואני אומר דרך שלישי מורכב מפני דרכים ולא יקבה עליו שום דופק כלל והוא כי בהיות הנביא הזקן בלתי מוכן אל הנבואה בהכרח הוא שבאשר בחה לחול היתה הפנייה והסרקה אל נביא איש האלהים נביא לה' וגם פה לא עשה מלאומה במרד ומעל כי אם שגונג דעתו מהזקן ובהמצעות המוכן איש האלהים שרתה שכינה על שניהם יחדיו ויקיר הסרלתה על הנביא איש האלהים אשר מיהודה כי הוא המוכן יותר ובהמצעותו שרתה גם על הנביא הזקן מצד הכנת המציה שלו לגימה כי גדולה לגימה וכמו שהכריחו חז"ל מלשון אשר השיבו אשר הוסב לא נאמר כדבריהם כן הוא שעל הנביא הזקן שרתה בבחינת הדברי שבפיו הוסמו לדברם וכמו שיוכיח לשון הפסוקים בזו' כי מרית את פי ה' אשר צוך ה' אלהיך אשר דבר אליך הכל מפי הזקן המנם תוקף ההשגה ומה שסרתה שכינה על איש האלהים היתה וזהו מ"ש הפסוק וימיתהו כדבר ה' אשר דבר לו ולא אמר אשר דבר אליו שדקדק מהרי"ח כי עיקר הסרלתה שכינה דבר ה' היה על איש האלהים המוכן היתה ולו בתה בעצם ורהסונה וזהו ויקרא אל איש האלהים אשר בא ה' כי ויקרא הפי"ת אל איש האלהים דומת ויקרא אל משה לשון חיבה לעפ"י שחטא איש האלהים הוא כי שוגג הוא ויהיה זה מעין מה שזכרתי למעלה בפסוק הקודם במ"ש ויהי הם יושבים על השולחן שיבתם יחדיו על השולחן הוא שסייעה את הנביא הזקן לשתסרה עליו נבואה מהמצעות הכנת איש האלהים המוכן אלה עליו על הזקן ומהמצעות זכות הלגימה שבו וכמו שהוכחתי כן ממה שכתוב אלו שלשתכם אל אוהל מועד שהיה הדיבור יחידי קודם לשלשתם יחד מה שאין פה אמנם יכול לקרות בשם ג' יחדיו ונעשה זה לעורך ההכנה שהיתה במשה כן היתה הסרלת שכינה כעת על שניהם מסיבת עורך ההכנה לאמור · והבן זה שהיא הקדמה נכונה בהסרלתה בפסוק הרק לך במשה דבר ה' אלא גם בנו דבר בכלי ממדה · והגיד הכתוב שקרא לאיש האלהים אשר בא מיהודה בכל זה מכלל הקריא' שקראו הקורא לוהו שקראו איש האלהים אשר בא מיהודה והיתה הכלית בהילו התולרים לאמר לא תיכחת כלילו רלה לומר האתה איש האלהים אשר בא מיהודה עיר ראש של קדושה וקבלת עול מלכות שמים ולא היה לך להשליך דבר ה' אחרי גוך כי כה אמר ה' יען אשר מרית את פי ה' ר"ל בדל עונך מגשת משני בחינות האחת מצד שעברת פי ה' כלו' שדבר לך פה אל פה ועוד מצד ביטול הסמיכה שלא שמרת המצוה כו' ואפשר לפרש את פי ה' על גזרתו מצד בחינות המצוה ועוד בחינה שנית שלא שמרת את המצוה אשר צוה ה' אלהיך כי המצוה הזאת מצד עצמה רצוי' להעשות לו הזנח שלא צוך השי"ת בה כי מי פתי לאכול לחם רשע במקום עיר הנדחת זאת ועוד בבוא הצווי אשר צוך ה' אלהיך בפיו · ואפשר עוד שאמר לו השי"ת הנה הייתי שיבה שימרו העומדים בבית אל את כי ה' שילמדו ממך שאתה לא קיימת נבואתך ממך ילמדו למה שהרהתם העבודה העגלי' בהמרך מזבח מזבח כל שהיא בתשובה ועל זה אמר יען כי מרית פי ה' שהיתה שיבה למרות פי ה' בנבואה אשר התנבית על בית אל אשר היית מחטיא רבים במה שלמדו ממך ומעבלה אני עליך כלילו אתה מרית את פי ה' ועוד ולא שמרת את המצוה מצד עצמה ונם אשר צוך

ויאמר איש האלהים הוא אשר מרה את־פי יהוה ויתנהו יהוה לארי ויטרפהו ויהרגהו כדבר יהוה אשר דברו׳ אליו׳ ויראו אנשים עברים׳ ויראו את־הנבלה׳ ואת־האריה׳ עמד׳ על־הנבלה׳ ולא־אכל׳ האריה׳ את־הנבלה׳ ולא־טרף׳ את־האתון׳ ויבא הנביא׳ הזקן׳ בעיר׳ לספד׳ ולקברו׳ ויאמר׳ איש׳ אלהים׳ הוא׳ אשר׳ מרה׳ את־פי׳ יהוה׳ ויתנהו׳ יהוה׳ לארי׳ אשר׳ שברו׳ וימתהו׳ כדבר׳ יהוה׳ אשר׳ דבר׳ אליו׳ לאמר׳ חבשו׳ לי׳ את־החמור׳ ויחבשו׳ וילך׳ וימצא׳ את־נבלתו׳ משלכת׳ בדרך׳ והחמור׳ והאריה׳ עמדים׳ אצל׳ הנבלה׳ לא־אכל׳ האריה׳ את־הנבלה׳ ולא׳ שבר׳ את־החמור׳ וישא׳ הנביא׳ את־נבלת׳ איש׳ האלהים׳ וינחהו׳ אל־החמור׳ וישיבהו׳ ויבא׳ אל־עיר׳ הנביא׳ הזקן׳ לספד׳ ולקברו׳ ויגח׳ את־נבלתו׳ בקברו׳ ויספדו׳ עליו׳ הוי׳ אחי׳ ויהי׳ אחרי׳ קברו׳ אתו׳ ויאמר׳ אל־בניו׳ לאמר׳ במותי׳ וקברתם׳ אתי׳ בקבר׳ אשר׳ איש׳ האלהים׳ קבור׳ בו׳ אצל׳ עצמתיו׳ הניחו׳ את־עצמתי׳ כי׳ היה׳ יהיה׳ הדבר׳ אשר׳ קרא׳ בדבר׳ יהוה׳ על־המזבח׳ אשר׳ בבית־אל׳ ועל׳ כל׳ בתי׳ הבמות׳ אשר׳ בשמרון׳ יבאו׳ הנביא׳ אשר׳ השיבו׳ מן־הדרך׳ ויאמר׳ אליו׳ בנו׳ איה׳ הדרך׳ אשר׳ הלך׳ איש׳ אלהים׳ אשר׳ בא׳ מיהודה׳ ויראו׳ בנו׳ את־הדרך׳ אשר׳ הלך׳ בה׳ איש׳ אלהים׳ אשר׳ בא׳ מן־יהודה׳ ויאמר׳ אל־בניו׳ אחרי׳ חבשו׳ לי׳ את־החמור׳ ויחבשו׳ ויעל׳ ויבא׳ אל־העיר׳ הזקן׳ לבכות׳ ולקבר׳ ויקבר׳ אתו׳ בקבר׳ אשר׳ נקבר׳ איש׳ האלהים׳ בו׳ שמו׳ את־עצמותיו׳ אצל׳ עצמות׳ איש׳ האלהים׳ כי׳ הנה׳ יצא׳ דבר׳ אשר׳ קרא׳ בדבר׳ יהוה׳ על־המזבח׳ אשר׳ בבית־אל׳ ועל׳ כל׳ בתי׳ הבמות׳ אשר׳ בשמרון׳ לבלתי׳ אבד׳ את־עצמות׳ אביו׳ ואת־עצמות׳ בנו׳ יחדו׳ כי׳ אם׳ מרמו׳ ומרמו׳ את־מזבחות׳ בית־אל׳ אשר׳ עשה׳ ירבעם׳ בן־נבט׳ אשר׳ החטיא׳ את־ישראל׳ ועל׳ בית׳ ירבעם׳ היה׳ לחטאת׳ ויסר׳ ויעל׳ ירבעם׳ מדרכו׳ הרעה׳ ויעש׳ מקצות׳ העם׳ כהני׳ במות׳ מן־העם׳ כל־אשר׳ רצה׳ ידו׳ ויהי׳ כהני׳ במות׳ ויהי׳ בדבר׳ הזה׳ לחטאת׳ את־בית׳ ירבעם׳ ולהשמיד׳ ולכלות׳ מעל׳ פני׳ האדמה׳ ויאמר׳ אל־אשת׳ ירבעם׳ קומי׳ לכי׳ הביתה׳ ובאת׳ העיר׳ ובמות׳ רגלך׳ ומת׳ הילד׳ ויספדו׳ לו׳ כל׳ ישראל׳ וקברו׳ אתו׳ כי׳ זה׳ לבדו׳ יבוא׳ אל־קבר׳ כי׳ נמצא׳ בו׳ דבר׳ טוב׳ אל׳ יהוה׳ אלהי׳ ישראל׳ בבית׳ ירבעם׳ ויקם׳ לו׳ יהוה׳ מלך׳ על׳ ישראל׳ אשר׳ יכרת׳ את־בית׳ ירבעם׳ ביום׳ ההוא׳ הנה׳ ונגף׳ יהוה׳ את־ישראל׳ כאשר׳ ינוע׳ הקנה׳ במים׳ והנתש׳ את־ישראל׳ מעל׳ האדמה׳ הזאת׳ אשר׳ נתן׳ לאבתיהם׳ ויזרם׳ מעבר׳ לנהר׳ יען׳ אשר׳ עשו׳ את־אשיריהם׳ מכעיסים׳ את־יהוה׳ ויתן׳ את־ישראל׳ בגלל׳ חטאות׳ ירבעם׳ אשר׳ חטא׳ ואשר׳ החטיא׳ את־ישראל׳ ויזעק׳ איש׳ האלהים׳ אל־המזבח׳ בדבר׳ יהוה׳ ויאמר׳ מזבח׳ מזבח׳ כה׳ אמר׳ יהוה׳ הנה׳ בן׳ יולד׳ לבית׳ דוד׳ יאשיה׳ שמו׳ וזבח׳ על־יך׳ את־כהני׳ הבמות׳ המקטרים׳ עליך׳ ועצמות׳ אדם׳ ישרפו׳ עליך׳ ויתן׳ ביום׳ ההוא׳ מופת׳ לאמר׳ זה׳ המופת׳ אשר׳ דבר׳ יהוה׳ הנה׳ המזבח׳ נקרע׳ ושפך׳ הדשן׳ אשר׳ על־המזבח׳ ויהי׳ כאשר׳ שמע׳ המלך׳ את־דבר׳ איש׳ האלהים׳ אשר׳ קרא׳ אל־המזבח׳ בבית־אל׳ ויושט׳ ירבעם׳ את־ידו׳ מעל׳ המזבח׳ לאמר׳ תפשו׳ אותו׳ ותיבש׳ ידו׳ אשר׳ שלח׳ עליו׳ ולא׳ יכל׳ להשיבה׳ אליו׳ אל׳ המזבח׳ ומזבח׳ נתץ׳ ויצת׳ הדשן׳ מן־המזבח׳ כמופת׳ אשר׳ נתן׳ איש׳ האלהים׳ בדבר׳ יהוה׳ ויען׳ המלך׳ ויאמר׳ אל־איש׳ האלהים׳ חלה׳ נא׳ את־פני׳ יהוה׳ אלהיך׳ והתפלל׳ בעדי׳ ותשב׳ ידי׳ אלי׳ ויחל׳ איש׳ האלהים׳ את־פני׳ יהוה׳ ותשב׳ יד׳ המלך׳ אליו׳ ותהי׳ כבראשונה׳ ויען׳ המלך׳ ויאמר׳ אל־איש׳ האלהים׳ בא׳ אתי׳ הבית׳ וסעדה׳ ונתתי׳ לך׳ מתנה׳ ויאמר׳ איש׳ האלהים׳ אל־המלך׳ אם׳ תתן׳ לי׳ חצי׳ ביתך׳ לא׳ אבוא׳ עמך׳ ולא׳ אכל׳ לחם׳ ולא׳ אשתה׳ מים׳ במקום׳ הזה׳ כי׳ כן׳ צוה׳ אלי׳ יהוה׳ לאמר׳ לא׳ תאכל׳ לחם׳ ולא׳ תשתה׳ מים׳ לא׳ תשוב׳ בדרך׳ אשר׳ הלכת׳ בדרך׳ אחר׳ ויהי׳ הוא׳ הולך׳ בדרך׳ אחר׳ ולא׳ שב׳ בדרך׳ אשר׳ בא׳ בה׳ אל׳ בית׳ אל׳ ובנו׳ בא׳ אל׳ אביו׳ אשר׳ עשה׳ איש׳ האלהים׳ ביום׳ הזה׳ מלאכה׳ רבה׳ אשר׳ דבר׳ אל־המלך׳ ויספרו׳ לאביהם׳ ויאמר׳ אליהם׳ אי׳ זה׳ הדרך׳ אשר׳ הלך׳ איש׳ האלהים׳ אשר׳ בא׳ מיהודה׳ ויראו׳ בניו׳ את־הדרך׳ אשר׳ הלך׳ בה׳ איש׳ האלהים׳ אשר׳ בא׳ מיהודה׳ ויאמר׳ אל־בניו׳ אחרי׳ חבשו׳ לי׳ את־החמור׳ ויחבשו׳ לו׳ ויעל׳ עליו׳ הוא׳ ויבא׳ אחרי׳ איש׳ האלהים׳ אשר׳ הלך׳ אל־הנבלה׳ ויבא׳ אל־עיר׳ הזקן׳ לבכות׳ ולקבר׳ ויקבר׳ אתו׳ בקבר׳ אשר׳ נקבר׳ איש׳ האלהים׳ בו׳ שמו׳ את־עצמותיו׳ אצל׳ עצמות׳ איש׳ האלהים׳ אשר׳ בא׳ מן־הדרך׳ ויאמר׳ אל־בניו׳ לאמר׳ אם׳ לא׳ אמות׳ אל־תספדו׳ אותי׳ ולא׳ תספדו׳ לי׳ כי׳ אם׳ קברו׳ אותי׳ בקבר׳ אשר׳ נקבר׳ איש׳ האלהים׳ בו׳ אל׳ תקברו׳ אותי׳ אל׳ אבי׳ כי׳ אם׳ אל׳ אבי׳ אבי׳ אבי

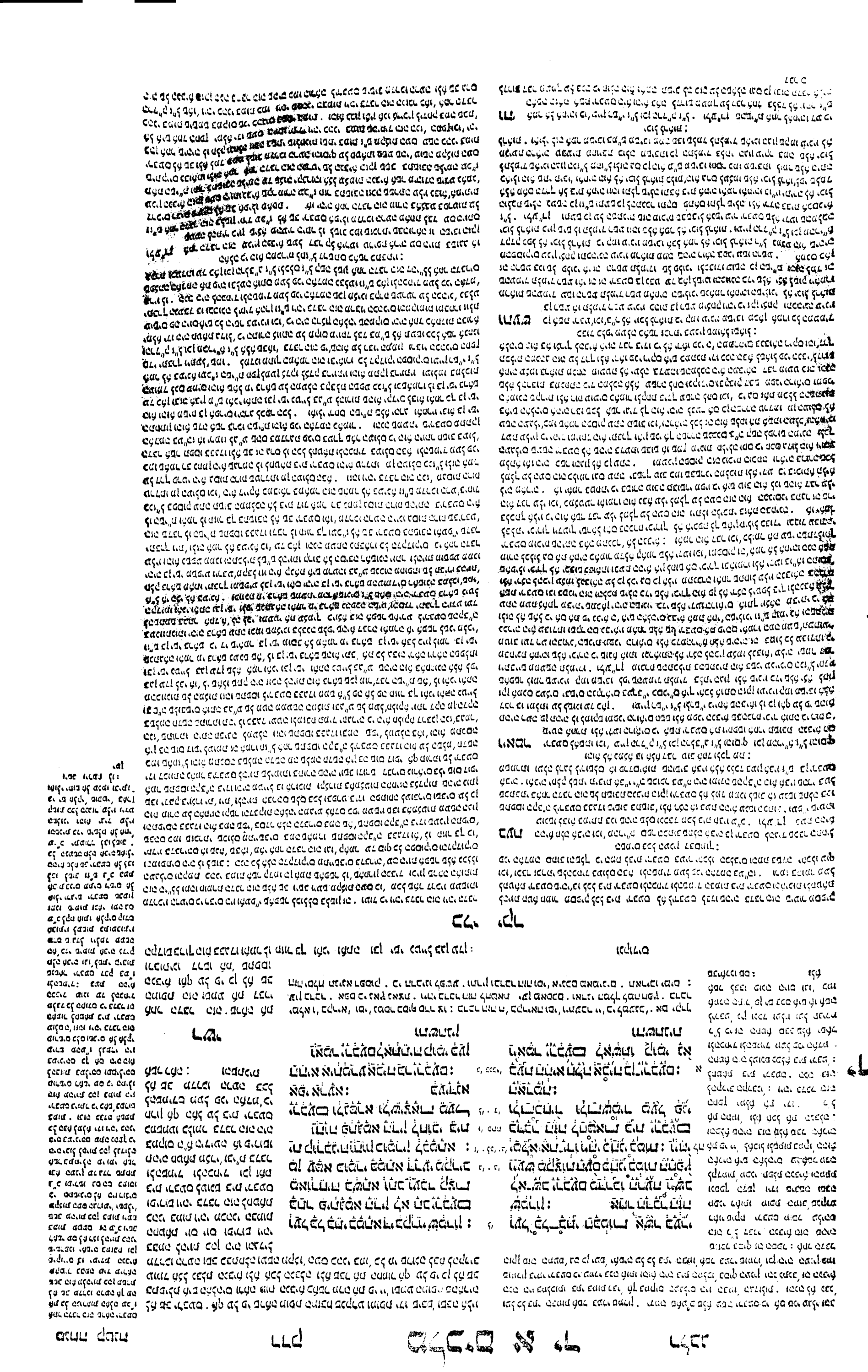

והשתנית · לפי שידע כי אחיה היה שונא אותו לפי שסר מאחרי יי׳ אמר בלבו אם ידע אחיה שהיא אשתי לא יתנבא לי כי אם רע לפיכך אמר לאשתו שתשנה כדי שלא יכירה כי היא אשתו של ירבעם ומה שאמר לה שתקח עשר לחם ונקודים ובקבוק דבש למנחה לנביא כי כן היה מנהגם כשהיו באים לשאול מהנביא היו מביאים לו מנחה כמו שאמר בשאול ונערו מה נביא לחים האלהים : ונקודים · ת״י כסנין ובדברי רז״ל פת הבאה בכסנין והיא פת עשויה כעבין יבשים וכונסין הותם בבית המשתה : ובקבוק · כלי שפיו צר ות״י קלוע ומה שאמר לה הוא דבר עלי למלך על העם הזה כלומר שנבואתו מתקיימת כי כמו שדבר עלי כן היה לי ומה שיאמר לך על הנער הוא האמת :

רשי

ונקודים · מין קליות מיובשין בתנור ועושין אותן קמח לעשות ממנו מאכל שקורין לו שתיתא בלשון תלמוד : והוא מתנכרה · כאילו אינה זאת . שלוח אליך מאת הב״ה בשליחות קשה : משתין

רלבג

ולא ידעו כי את אשת ירבעם · אמר ה זה כי נתבאר לו שאחיהו שנאהו על שסר לבו מאחרי יי׳ : עשר׳ לחם ונקודים ובקבוק דבש · אמר זה להבאיהו תשורה לאיש האלהים כי כן היה מנהג׳ כמו שנזכר בענין שאול · והנה נקודים הוא פת יבש מתובל בתבלין ובקבוק הוא בל״אל בלע״ז : כי קמו עיניו מישיבו · ר״ל שפסק לאות עיניו מרוב שיבתו : ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך · זה לאות כי לא תטא שלמה כי אם על שהעלו עיניו מנשותיו שעשו אלהים אחרים כי אם עשה שלמה זה לא ידוע מה שאמר הנביא בזה המקום : ואותי

אחיהו ה׳יסי׳ ותעש כן אשת ירבעם · אמר ה זה כי נתבאר לו שאחיהו שנאהו על שסר לבו מאחרי יי׳ : עשר׳ לחם ונקודים ובקבוק דבש · אמר זה להביאו תשורה לאיש האלהים כי כן היה מנהג׳ כמו שנזכר בענין שאול · והנה נקודים הוא פת יבש מתובל בתבלין ובקבוק הוא בל״אל בלע״ז : כי קמו עיניו מישיבו · ר״ל שפסק לאות עיניו מרוב שיבתו : ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך · זה לאות כי לא תטא שלמה כי אם על שהעלו עיניו מנשותיו שעשו אלהים אחרים כי אם עשה שלמה זה לא ידוע מה שאמר הנביא בזה המקום : ואותי

ויקראו לו אחיו ויספדו · ולא שמע שאלך דק״ה · ויקברו אחו · עיניו מנשותיו שעשו אלהים אחרים כי אם עשה שלמה זה לא ידוע מה שאמר הנביא בזה המקום : ואותי

כלי יקר

דברים מחולשים שלא שאלה עליהם וכדמסיק וזה טעם ככל כזה וכזה ויהי כבוהה רוצה לומר לא תהריך זמן רב ויהי מה שתדבר איה כבוה׳בה שעתה בעוד שהיא מתנכרה כדי שתשתומם איך ידע הלל יתברך ויתע׳ וים דעה בעליון שקודם בואה אליך הבינותי והגדתי מראשית אחרית וכן עשה שאמר לה בה בעת׳ כבוה׳ להכני שלוח אליך קשה · וכתיב זה מוכיח שבאה אל הנביא אחיה מתנכרה מפי הנביא עצמו :

ויהי כשמוע אחיה כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל הסי״ת הוציא לנביא שאשת ירבעם היתה באה לשאול ומה שיאמר לה ולכן בהיותה נכנסת בפתח ביתו אמר לה בואי אשת ירבע׳ למה זה את מתנכרת כי הנה אנכי שלוח אליך קשה בסוד אליך שאין ראוי לפרסם הנבואה׳ כי קשה בואה ולכן לא תצטרך להתנכר כי אליך אני שלוח : ולע״ד׳ן במה שקדם שהיתה מתנכרה כי אם יכיריה אולי לא ירצה להעבל בה ולהנבא אליה לא טוב ולא רע ולזה אמר לה למה זה את מתנכרה למה זה ר״ל אין צורך להתנכר מפני זה כבר׳ אשר עלה בדעתה כי למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה ולא אוכל עצר׳ ולכבוש נבואתי אם שלום לו יאמר למה זה ר״ל לדי מה שהתנכרת מפני הרואים מעת לעתך מביתך אבל כאן אצלי בזה המקום למה זה מתנכרה כי אנכי שלוח אליך כי׳ אם כן מה תועלת התנכרות בזה המקום · ולפי שיעת המפרשים שהתנכרה כן מפני שהיה אחיה שונא אותו מפני שסר מאחרי הסי״ת ואם ידע שהיא אשתו לא יבנא עליה טוב כי אם רע לעומת זה אמר לה עתה כל התנכרותיך היה מפני זה הדבר הקשה ולא שוה לך כי אשר יגורת יבוא אליך ז״ש למה זה את מתנכרה זה מורה בתנבא על זה הדבר אשר בידו מבנואה הבה למה זה את מתנכרה שלא שוה לך כלום שהרי ואנכי שלוח אליך קשה כי לא אבני אלא שלוח אליך בחוזק קשה לו אמר שלוח אליך ומצילות השליחות קשה עלי שלא הייתי רוצ׳ להטפל בענייניך ולא בשבילך ובזה מובן אומר שלוח אליך קשה אלא קשה אמר מחזות קשה לו נבואה קשה מורה שגם מציאות שלוח אליך קשה הוא בעיני כי לא אבני אלא אמר אליך קשה כלומר שלוח אליך קשה כי בעל כרחה ואם׳

כנעלה קשה ערף ויהיה אליך קשה כמו אליך הקשה אשה קשת רוח :

לכו אמרי וכו׳ מהרי״ל ז״ל בהרימו הסי״ת מתוך העם ר״ל שלא היה מלך בן מלך אלא כל׳ העם ומתוך העם ולא היתה המלכותו בהתחלות לנגשי כי אם בהשגחת הסי״ת וז״ש יען אשר הרימותיך · ולע״ד׳ן לפי שידבעם עשה אלוהות אחרים לישראל לא שערוס לבותיהם לזה אמר לו הסי״ת לכי אמרי לירבעם כה אמר ה׳ אלהי ישראל ר״ל אלהי ישראל אני על כורחו שלא בעובתו ואעפ״י שהדיח את יב׳ מפלי יען אשר הרימותיך מתוך העם שלא עשיתי שתמליך עליהם בעל כורח׳ שלא בעובתם אלא העם הם בחרוך ומתוך העם הרימותיך ועם הייתך נבחר מהם אשר זה יהי׳ סיבה להתניף אותם כיון שהם בחרוך ובידם לרחק ולקרב שהרי רחקו את רחבעם וקרביך לז״ם ותתך נגיד על עמי ישראל שנתתי מורשך וחיתתך על עמי ישראל וזהו ותתך נגיד לרדות ולמינגד וגיזרת הפסוק באומרו יען אשר הרימותיך כו׳ לכן הנני מביא רעה כו׳ובזה מובן כפל הרימותיך כו׳ ותתך כו׳ : **ואקרע** את הממלכה כו״ם לדקדק דקשה לומרו ולא היית כעבדי דוד מאחר שאחר כך אומ׳ וחרע לעשות כו׳ ותעשה לך אלהים אחרים כו׳ בכלל הרעומת שלא היה כדוד עבד ה׳ כי לא יאמר מאמר ולא היית כעבדי דוד כי׳ אלא שהפרס ביניהם מועט יאמרו ולא היית כעבדי דוד אבל בהפרס גדול המבדלות לא יתכן לומר ולא היית כעבדי דוד כי׳ ובראה שהם״ית מתרעם עליו שקרע הממלכה מבית דוד ותתנה לך אם היות שלא היית כעבדי דוד לבדי׳ בעת הריח שנתתיה לך לא היית כשר כעבדי דוד כי דוד עבדי שמר מצותי וכו׳ ולא היה התכלית כעבד ישאף אל ובכשיר יקרה פעלו אלא לעשות רק היטר ר״ל שלא היה עושה אלא להבדת היטר והטוב במה שהיה טוב לא להתכלית אחר וז״ש רק היטר בעיני לו אמר רק היטר שלא היה עושה מעשים טובים ורעים אלא רק היטר והיה עושה אותו בעיני רוצה לומר בענינו אהנגע לכת אהי׳ לו אמר רק היטר לפי שדוד אמר וחרע בעיניך עשיתי לעומ׳ זה העיר הקב״ה ואמר לעשות רק היטר כן למעט הרע בעיניך עשיתי כי היו דבריו דרך ענוה לו דרך גנוזה אם כן כל הכתוב הזה מדבר על הזמן שנבחר ירבעם שלא היה ממדרגת דוד עליו השלום ועתה וחרע לעשות וכו׳ :

וחרע לעשות מכל וכו׳ במסכת ברכות פ״ה אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכ׳ אחרי גויך אל תקרי גויך אלא גאיך אמר הק״ב אחר שאכל ושתה נתגאה קבל עליו עול מלכות שמים עכ״ל.

והשתנית ולא ידעו כי אתי אשת ירבעם והלכת שילה הנה־שם אחיה הנביא הוא־דבר עלי למלך על־העם הזה: ולקחת בידך עשרה לחם ונקדים ובקבק דבש ובאת אליו הוא יגיד לך מה־יהיה לנער: ותעש כן אשת ירבעם ותקם ותלך שלה ותבא בית אחיה ואחיהו לא־יכל לראות כי קמו עיניו משיבו:

ויהוה אמר אל־אחיהו הנה אשת ירבעם באה לדרש דבר מעמך אל־בנה כי־חלה הוא כה וכזה תדבר אליה ויהי כבאה והיא מתנכרה: ויהי כשמע אחיהו את־קול רגליה באת בפתח ויאמר באי אשת ירבעם למה־זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה: לכי אמרי לירבעם כה־אמר יהוה אלהי ישראל יען אשר הרמתיך מתוך העם ואתנך נגיד על עמי ישראל: ואקרע את־הממלכה מבית דוד ואתנה לך ולא־היית כעבדי דוד אשר שמר מצותי ואשר־הלך אחרי בכל־לבבו לעשות רק הישר בעיני: ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך ותלך ותעש לך אלהים אחרים ומסכות להכעיסני ואתה הטלת אחרי גויך:

לכן הנני מביא רעה אל־בית ירבעם והכרתי לירבעם משתין בקיר עצור ועזוב בישראל ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגל עד־תמו: המת לירבעם בעיר יאכלו כלבים והמת בשדה יאכלו עוף השמים כי יהוה דבר: ואתה קום לך שוב לבית אביך ובבאך רגלי אל־העיר ומת הנער: וקברו אתו כל־ישראל וספדו לו כי־זה לבדו יבא־קבר לירבעם אשר־נמצא בו דבר־טוב אל־יהוה אלהי ישראל בבית ירבעם: ואת־ישראל יקים לו יהוה מלך אשר יכרת את־בית ירבעם ביום ההוא: אף־אתה מה־עתה: ויכה יהוה את־ישראל כאשר ינוע הקנה במים ונתש את־הטוב הזה לאבתיהם וזרה אותם מעבר לנהר תחת אשר־עשו אשרתם מכעיסים את־יהוה: ואת־ישראל יתן אשר חטא־הוא־חטא ירבעם אשר־חטא ואשר־החטיא את־ישראל:

ותשתנין ולא ידעון דאת אתת ירבעם ותהכין לשלו הא תמן אתיה נבייא הוא מליל עלי למהוי מלכא על עמא הדין ותסבין בידך עסר טולמין דלחם וכסנין וקלוע דדבש ותהכי לותיה הוא יחוי ליך מה יהי לרביא: ועבדת כן אתת ירבעם וקמת ואזלת לשילו ואתת לבית אחיה ואחיה לא יכיל למחזי ארי קהא עינוהי מסיביה: וייי אמר לאחיה הא אתת ירבעם אתיא למתבע פתגם מינך על ברה ארי מרע הוא כדין וכדין תמליל עמה ויהי במיעלה והיא משתניא: והוה כד שמע אחיה ית קל ריגלאה עלת בתרעא ואמר עולי אתת ירבעם למא דנן את משתניא ואנא שליח לאתנבאה עלך פתגמין קשן: אזילי אמרי לירבעם כדנן אמר יי אלהא דישראל חלף דאפרישתך מגו עמא ומניתך למהוי מלכא על עמי ישראל: ואעדיתי ית מלכותא מבית דוד ויהבתה לך ולא הויתא כעבדי דוד דינטר פיקודי ודהליך בתר פולחני בכל לביה למעבד לחוד דכשר קדמי: ואבאישתך למעבד מכל דהוו

על העם ח׳וסי׳ ויבחר משה אנשי׳ ותחזק מצריים · ויקח משה את הדם · ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ · ויקח צמר בקר וינתהו · ויהי כשמוע חירם · ויאמר ירבעם לאשתו · ויתן שרי מלחמות דד״ה · כל עזרא רכוו׳ על העם : אחיהו ד׳ בקריאה וסימ׳ ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפסוק · ויי׳ אמר אל אחיהו · ויהי כשמע אחיהו · ויקברו אתו ויספדו אתו · ולא שמע המלך רד״ה : חלה ח׳ ז׳ חסרים וא׳ מלא וסי׳ נמסר בריש סדר ויחי : שלוח ד׳ בקריאה וסימ׳ ואנכי שלוח אליך דירמיה · כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון · ואף כי תשלחנה לאנשים : כל מלכים וישעיה וירמיה והריסה על בית ועל בית ב״מ י״א אל בית וסי׳ הנני רעה אל בית ירבעם · והלכו גוים רבים · והלכו עמים רבים · אל בית יעקב אשר פדה את אברהם · והקימותי את הדבר הטוב · הליך אל בית הרכבים · ויאמר ירמיהו אל המלך צדקיהו · כי בא ירמיהו אל בית · ולנה בתוך ביתו ב׳ בו · ובתנוני ·

כלי יקר

ולע״ד׳ן לדקדק שלכי פירוש זה לין הבנה ולא שייכות לפסוק הזה בענין ירבעם שמתרע׳ עלי ותעשה לך אלהים אחרים ואיך יתכן שנתרע׳ עליו על הכילה ושתיה קודם התפלה · והנכון לומר שזו אסמכתא בעלמא · ואמר לומר כי עצירה גורמת עבירה מקלה אל חמור׳ הימנ׳ ומחמורה אל יותר ויותר חמורה ואחריתו עדי לאובד וכמו שאמרז״ל כל הכועס יהי בעיניך כעובד ע״ז כי כך דרכו של יצ״הר היום אומר לו כך כו׳ והנה מהיות ירבעם עובד ע״ז במקר׳ ולא בעצם כי גם הוא יודע שהכל הבלים ולא עשה כן אלא כדי להרחיק׳ מירושלם ומרחבעם מירלאתו שן יקחו המלכות ממנו יתחזר עטר׳ ליושבה אם כן היה נותן בעצם גאה וגאון והע״ז דרך רע להגיע למבוקשו כאמור לזה הוכיחו הסי״ת אחר תוכחת והעשה לך אלהים אחרים ומסכות לא שאתה מאמין בהם אלא להכעיסני לפי שאמרתי בן׳ זה כנז״ל בפסוק אחר הדבר הזה כו׳ נמצא שלא היו אלא להכעיסני ולא מלבד נמצא שאותי השלכת אחרי גויך אל תקרי גויך אלא גאיך סבי׳ הגאון

הנזכר אל מי בראש היה שגרמה לך להשליך אותי ואת עבודתי ואילו לא היתה זאת המיל׳ אל גסות הרוח בירבע׳ לא בא לכלל עובד ע״ז ובמו שאמר״ל כנז״ל בפסוק עתה תשוב הממלכ׳ לבית דוד גסות הרוח שהיתה בירבעם מרדתו מן העולם כו׳ כמצלת עביר׳ קלה אל גסות הרוח הגיאתו לידי עבירות חמורות האלה ולזה הזכיר בסוף התוכחת זאותי השלכת אחרי גויך שהגאוה גרמה לו כל זה ולזה דרשו חז״ל אל תקרי גויך אלא גאיך שהוא מוכרח כיון שהוכיח זה אמר ותעשה לך אלהי׳ אחרים אין זה גאוך אלא גאיך ולזה דרשו כל המוכל ושותה ואחר כך מתפלל כו׳ שאין זה לומר שביטלה כאלה הדברים אל גאוה היו בו בירבעם מגסות הרוח שבירבעם מרדתו מן העולם · ועיין הר״דק ז״ל ובן ברל״נג ז״ל · וכן מהרי״ל ז״ל והוסיף בזה״ם והדע לעשות מכל אשר היו לפניך רק׳ לשלמ׳ ולרחבעם ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות זו עבודת ע״ז ובעיניי המלות הוא׳ השלכ׳ אחרי גויך לכן יהי׳ עוכשך בדול כיון שאני קרעתי המלכות מבית דוד בכנ״ל ואחרע כו׳ מפני נטייתך לב שלמה אחרי כשיו והוא לא חטא ואתה לא כן אלא והרע לך מהם אם כן לא יהיה העונש בקריעת מלכות ישראל והניח בידך שבט אחד לו פנים אלא להבדיל מבית ירבע׳ אפי׳ המשתין בקיר : ולע״ד׳ן והדע לעשות כו׳ דלא כתיב ותעשה רע מכל אשר לפניך יען כי כל אשר היו לפניו שלמה ורחבעם לא חטא שלמה אלא בשלא מיחה ואפילו אם נכשל בזה׳ זה דבר מה לו הוא לו רחבע׳ לא היה הבלי׳ בשעולתם להרע ולהכעיס אלא הנוסים מיצרם ותאוותם ידיע׳ להם לעשות כך אמנם אתה לא כן אלא והרע לעשות רוצה לומר הרעות מרוע הלב היה קודם לכל מעשה ממעשיך להכעיסני וז״ש והרע לעשות מהם בהופן שהיכות הרע שבמעשיך ורוע כוונתך גברה מהם מכל אותם אשר היו לפניך · וכדמסי׳ך להכעיסני כו׳ ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות ומוסר לא נעלם ממך להשוב שאותה האלהים שעשית יש בם תועלת לבל מעשת מעשה ותעשה לך ר״ל שלך גלוי וידוע שהם אלהים נעשים אחרים לעובדיהם כדפרש״י ז״ל בחומש מדחז״ל אבל מה שעשיתם היה התכלית להכעיסני על מי בראש בן ישי לו אני כנזכר לעיל זאם כן לא היה לך לעשות בעשית גדול׳ כזאת להשליך אותי אחרי גויך כיון שכל הכעסתך היתה להיותך בראש מפני גוזה בלבד כמו שבארתי בפ׳ אחר הדב׳ הזה ולא היה אלא להיותך מספיע בו בבן ישי ולא מוספע ממנו והתועלת הגדול הוא להיותך קרוב אלי ומוספע ממני ואם כן איפה אריכה אותי השלכת אחרי גויך והיה טעות גדולה דכיון דתפסת מרוזה לא תפסת להיותך בראש היה לך לתפוס במותם תפס׳ מועט תפס׳ ולא היה לך להשליך אותי אחרי גויך לא מיעה ולא מקצתה אלא לגמרי כדאמרי ממני היחסד זה פועל הכם :

לכן הנני מביא כו׳ עיין רש״י ז״ל · והרד״ק ז״ל · והרל״נג ז״ל · וכן מהרי״ל ז״ל והרמיב בענין שאחר שהרע ירבעם מכל אשר לפניו הנה תהיה פורענותו יותר גדולה כי לשלמה בשאר לו בן מלך יורש מלכות הוא רחבעם והשאיר לו אחדיו בדרכו עושר גדול אמנם ירבעם יכרת ביתו ולא יהיה לו יורש מלכות וזהו עצור בעצור בעמי יורש עצר שהוא המלכות אלא עזוב מהמלכות ומגורש ממנה לפי שלא ימלא מזרעו אדם זכר והוא המשתין בקיר ולא ישאר לו לא מלך ולא הדיוט וזהו אומרו עוד ובערתי כו׳ כהרל״נג ז״ל עד כאן : ולע״ד׳ן לדקדק אומרו אל בית ירבעם דהי״ל לא על בית ירבעם יעוד הי״ל ועזור ועזוב בוי״ו והעתק מיותר ונראה כמו שאמרת חז״ל בפסוק ובאה אל הגנב זה הגונב דעת הבריות שאומר יש לי ביד פלוני ואין לו בידו כלום ומשביעו לבטלה ואל בית הנשבע בשמי לשקר הוא בידו ומזכר ונשבע נעשית השבועה ככלב ובאה אל בית הגנב כו׳ שכורך ראשו בין בריחיו נופל׳ החקרה ואינו זז משם נופל כותל ואינו זז משם עד שמכלה הכל וכילתו את עצו ואת אבניו דברים שאין הרשם מכל׳ אותן שבועת שוא מכלה אותן עד כאן בזה נבין הנני מביא רעה אל בית ירבעם שאם מעון שבוע׳ נעם׳ קטיגור וכח טומאה ברשע כאן בזה ובא אל בית הגנב מעון עבודת אלילים וחטאת ירבעם על אחת כמה וכמה שיעשו ממנו רעה וקטיגוריה גדולה להבדית הכל וזהו שאמר הנני מביא הדעה והקרת ד׳

מגעשה

ישן אחר הרפתין מתוך הבקר · שלא בחרתי בך לשלמה והייתי יכול לנקמה בחטאי׳ כתוב וכחרתי בך זה מתוך הבקר · ואלו נעשית כך מו חטוב בשלמה היה לך להחזיק לי שיבה כ״ם עמקה ומתכן נגיד על עמי ישראל לשלך גדול על עמי ישראל · כדי שתהי׳ לכם לעיקים להוריות לכם הדרך אחר אלכו בה ולעבדים מכשול מורך עמי · כי היו אז עמי ישראל מאמינים בני מאמינים שייתי להם לאלהי׳ וגם אמה הוא לי לעם עמי ישראל ובדי שיהיו לנוקים כי הקדוש את שמשלכה מבית דוד זה שלא שיחה בנוגה שאינו עם״ז והיה בית מיוחס בבית ישראל ולהו וכן יפשו גם המם קרעתי המשלכם מעמו ואתכם לך שאתה תדריכם בדרך הטוב ותנהוג הפרנסה · ואתה לא כן מעשית מעלי ותלך ותעבד אלהים אחרים כמנדי דוד הוא שלא היית כמנדי דוד הוא הנסון אע״פי שפלה לגדולה לאנכה לבן וע״כ אמר אנותי אשה״כ אתה נסות הרוח שכן ברדך וז״ש ולא היית כעבדי דוד אבי׳ בקטנותו ובקרתי אתה׳ילתו ועשיתו אשה״כ אתה כיון שבלית לגדולה נכה לבן וע״כ לא הלכת לירושלים כדי שלא תבא אתה עוזר ותלך אחרים ותעבד ע״ז כיתבתיה לך אלהי׳ אחרים שבירה גורמת שבירה ע״ז הנחוש ורם לבבך בכחת אתה ה׳ אלהיך ותעשה לך אלהים אחרים ואם גם לא נטית בדברי שהנטיתיך אתה לך על מעשת הנעשים ואתה ירחת שיכרנו לך ותחזול הפלוכה לבית דוד כי לא בחמת לי הוא שאמר ואתי בהלכת אחרי גוך :

יען

דַּהֲוָוֹ קָדְמָךְ וְאַזְלְתָּא וְעַבַּדְתָּא לָךְ
טָעֲוַת עַמְמַיָּא וּמַתְּכָן לְאַרְגָּזָא קָדָמַי
וּפוּלְחָנִי אַרְחֵיקְתָּא מִקָּבֵיל עֵינָךְ: בְּכֵן
הָא אֲנָא מְיַתֵּי בִּישְׁתָּא לְבֵית יָרָבְעָם
וְאַשֵּׁיצֵי לְיָרָבְעָם יָדָע מַדַּע וְאָחִיד
וְשָׁבִיק בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲפַלֵּי בָּתַר בֵּית
יָרָבְעָם כְּמָא דְּמַנְדְּרִין בְּגוֹלִילִין עַד
דְּמִסְתַּיְּפִין: דִּימוֹת לְיָרָבְעָם בְּקִרְתָּא
יֵכְלוּן כַּלְבַיָּא וְדִימוֹת בְּחַקְלָא יֵכְלוּן
עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן:
וְאַתְּ קוּמִי אֲזִיל לְבֵיתָךְ כְּמֵיעַל רִיגְלַיִךְ
לְקַרְתָּא יְמוּת רַבְיָא: וְיִסְפְּדוּן לֵיהּ כָּל
יִשְׂרָאֵל וְיִקְבְּרוּן יָתֵיהּ אֲרֵי דֵין
בִּלְחוֹדוֹהִי יִתְכְּנִישׁ לְיָרָבְעָם לְקִבְרָא
חֲלַף דְּאִשְׁתַּכַּח בֵּיהּ פִּתְגָּם דְּתַקִּין
קָדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּבֵית יָרָבְעָם:
וְיָקִים יְיָ קָדָמוֹהִי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל
דְּיִשֵּׁצֵי יַת בֵּית יָרָבְעָם מִן דְּקַיְּמִים יוֹמָא
דֵין וְאַף דְּאִתְעֲבִיד מִבְּכֵן וּלְהָלָא:
וְיִמְחֵי יְיָ יַת

ל׳ אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמַסֵּכוֹת לְהַכְעִיסֵנִי
וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גֵוֶךָ: לָכֵן
הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־בֵּית יָרָבְעָם
וְהִכְרַתִּי לְיָרָבְעָם מַשְׁתִּין בְּקִיר
עָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבִעַרְתִּי אַחֲרֵי
בֵּית־יָרָבְעָם כַּאֲשֶׁר יִבְעַר הַגֵּלֶל
עַד־תֻּמּוֹ: הַמֵּת לְיָרָבְעָם בָּעִיר
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי יְהוָה דִּבֵּר:
וְאַתָּה קוּמִי לְכִי לְבֵיתֶךָ בְּבֹאָה רַגְלַיִךְ
הָעִירָה וּמֵת הַיָּלֶד: וְקָבְרוּ־לוֹ כָּל־
יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי־זֶה לְבַדּוֹ יָבֹא
לְיָרָבְעָם אֶל־קֶבֶר יַעַן נִמְצָא־בוֹ דָּבָר
טוֹב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית
יָרָבְעָם: וְהֵקִים יְהוָה לוֹ מֶלֶךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַכְרִית אֶת־בֵּית יָרָבְעָם
זֶה הַיּוֹם וּמֶה גַּם־עָתָּה: וְהִכָּה יְהוָה טו
את

ואותי השלכת אחרי גויך · שלא פנית אלי לא כך ולא כך כאדם המשליך הדבר הרר
גוו שלא יפנה אליו ותרגם יונתן ופולחני ארחיקתא מקבל עיניך · משתין בקיר אמרו
רז"ל הפילו הכלב שדרכו להשתין בקיר ונאמר זה על דרך ההפלגה ו"ת ידע מדע
אמר משתי כמו מעית ר"ל מעית עילה בקירות לבו · עצור ועזוב · הפילו מה
שיהיה עזוב ועצור במקום שלא
יכרת בתחלת הפורענות הבאה
עליו מבריחנו בסוף שלא יאמר
ממנו דבר ואדוני אבי ז"ל פירש
עצור על הממון שהוא עצור
באוצר ועזוב המקל שהוא עזוב
בשדה: כאשר יבער הגלל עד
תמו · אמרו רבותינו ז"ל גלל
זה הסן רוצה לומר כמו שמבער
הסן המאכל עד תומו ונקרא
הסן גלל לפי שדומה לאבן שיש
הנקרא גלל כמו שאמר כדבכין
די אבן גלל ויש מפרשים גלל
היא לוחה מן כגלגלי לוחות האדם
ויונתן תרגם. כמו דמנדרין
בגולילין עד דמסתיפין: בבאה
רגליך העירה · מקור בתוספת
ה"א כמו בבוא רגליך: דבר
טוב · לא גלה הכתוב מה דבר
טוב נמצא בו ור"ז"ל אמרו שבטל
פרדסאו שהושיב אביו בדרכיה
למנוע ישראל שלא יעלו ברגל:
זה היום · זה היום שיקוים אותו
המלך: ומה גם עתה · מה
ראה זו גם עתה כלומר נקלה
היא לראה זו כי יותר ויותר יבאו
על ישראל ברוח:

כאשר

העירה ט"ח' לשון קרת' וחד לשון עורה וסי' נמסר ביהושע סימן ו': ומה כ"ד וסי' נמסר בסדר כי תשא:

מסתין בקיר · ידע מדע תירגם יונתן מסתין בקירו' לבו: ועצור ועזוב · עצור
שים לו מחזיק יל כמו זה יעצור בעמוד ועזוב שאין לו מחזיק ביד: כאשר יבער
המבער את המאכל בפיו לעשו גלל כך מבער אחריו עד תומו: דבר טוב · שבטל
משמרתו שהושיבו אביו שומר שלא יעלה איש לרגל ובטל משמרתו ונלה: אשר
יכרית את בית ירבע' זה היום
ומה גם עתה · המולדים לו
היום אשר עתידין להולד לו
מעתה כך תירגם יונתן:

העיר

רלבג

זאותו השלכת אחרי גוך · ר"ל שהשלכ'
אותי לאחוריך לבלתי פנות אל דבר
מצותי: והכרתי לירבעם משתין
בקיר' שלא ישאר לו שום זכר כי
הזכר לבדו יוכל להיות משתין בקיר:
עצור ועזוב בישראל · רוצה לומר
שיכרית לו עצור ועזוב והנה העצור
הוא מה שהוא בידו והעזוב הוא מה
שהפקיד ועזב ביד זולתו: כאשר
יבער הגלל עד תומו · אמרו רבותינו
ז"ל כי הגלל הוא' הסן והרצון בו כי
הסן האוכלת תבער המאכל עד תומו
ולפי דעתי שהרצון בו כאשר יבער
הרוח המגלגל שיבער כל מה שיפגוש
במקום שהוא סובב ועולה מסס כן
יבער הסס את' אחרי ירבע' עד תומו:
בבאה רגליך העיר' · הוא כמו
בבוא רגלך והרצון בזה בבא רגלך
העיר אשר הנער בה והעיר היא
תרצה תקומי ותלכי לביתך ותמצאי
לו הילד מת והנה זה אות מזק על
אחיות שבאשר מהבנואה הזאת כי
כבר יתחלף עת בואה העיר בבחירתה
כי תוכל ללכת בהחירות או בחתון לא

בלי יקר

שנעשית ונברלת ממש מכח אותם העונות הנני מביא רעה אל בית ירבעם כי הוא הבית אשר
הרעה מבקשת להשמידו · והכרתי לירבעם אמר כי אחר שירבעם מחטיא ראוי גם כן שממנו
יתמול הפורענות אבל החוטאים בית ישראל גם עליהם תעבור כוס זהו שאמר והכרתי לירבעם
משתין בקיר בכלל הפרדשים הנזכרים נשיל זה יהיה לירבעם לבדו ואחר כך אפקוד בישראל שלא
יהיה לישראל עצור ועזוב כנוסה בשרת החזילו ואם עצור ועזוב הכל בשבור מה שמשלו בחטאת
ירבעם ואגב גרמא ולישראל אחרי בית ירבעם כי אמר ישראל אלעזר אחרי הגלל היא
הגלה שמבערים אפילו אחרי כל שהוא כן בית ירבעם העובדים אלילים הרס כמו דוד עת ומלה
אומר לו לבערו כביער הגלל עד תומו · לו נאמר עצור ועזוב בישראל לפי שהפורענות של משתין
בקיר יעד מיהיה לירבעם לבדו שעדין לא התחיל הפורענות בישראל אמנם לבסוף אפקוד על עצור
ועזוב ביום פקדי בישראל ופקדתי על עצור ועזוב של בית ירבעם אכריתנו בישראל רוצה לומר
בתוך פורענות של ישראל והיה גזר דין זה בשבועה שכן כתיב לכן הנני מביא רעה כו' ואין לכן
אלא לשון שבועה כמו לכן נשבעתי לבית עלי:

המת לירבעם בעיר וכו' מהרי"ל ז"ל אחר שדבר הכלה ונחרגה לבית ירבעם אמר שלא די זה
אלא שהופן עשייתה תהיה בחרפה גדולה שהמת לירבעם בעיר יאכלו הכלבים והמת
בשדה עוף השמי' עד כאן: ולע"ד ן שהיה זה בלי ספק מידה כנגד מידה שהוא הס על כבוד
עצמו מי ברחם בן יפי ברחם לא בעינה ולא חס על כבוד קומו ועשה אלהים אחרים להכעיסני
ולבזיון כבוד שמים כבודי במקומו מונח והוא יהיה לאמרמס טיט חוצות כי המת לירבעם בעיר
יאכלו הכלבים · והנו גוף אשר אותי השלכת אחריו כן תיעלך לכלבים יאכלו הכלבים בשר בניך ·
ולפי שיראה בעיני האשה הזאת פלא איך יתכן שיאכלו הכלבים למת בעיר בתוך קהל ועדה לזה
אמר כי ה' דבר והוא יוכיח לאור מספטו גזרתו קיימת כי לא יעוד אחור דברו יתברך זהו שאמר כי
ה' דבר:

ואת קומי לכי כו' עיין הרד"ק ז"ל · והרלב"ג ז"ל והוא תירוץ נכון לגיגוד הפסוקים והוא כי
בבואה רגליך העירה אינו מתקשר עם ומת הילד אלא עם לכי לביתך תכף בבוא רגליך
העירה כי בזה תשיגי הנער שימות כבואך בסף: ולע"ד ן להרץ כי ביתה בקיר החומה יושבת
שכן דרך בנות מלכים לעמוד לראות מסס הבדות לפידון זאת ועוד שלא ימרדו בו ישראל ושלמה בנאו
ביתו אשר בחומה לחון שכן היה לדוד פרץ בחומה לברוח מסס לא ימרדו בו ישראל ושלמה בנאו
והוכיחו ירבעם על זה כנז"ל בפ' סגר את פרץ עיר דוד אביו בזה עשה שלמ' המיות לבד והוכיחו
ירבעם שהיתה דרך גאוה ורוח לבד · ואם כן אינו זר שהיה לירבעם פתח בקיר החומה במקום
פרץ החומה ובתוך ביתו ואשתו בזה וכנכנה באותו הפתח שלא ידעו מהליכתה ומבואה לבני
המקום ירבעם וכמו שזכרתי למעלה בפסוק והשתנית ולא ידעו כי את אשת ירבעם כו' נמצא
שבבוא רגליך העירה ובאיתה הסף הכל שיעור אחד · עוד אפשר לומר שהשיעור היה בלכת ברגליה
כמדרגים לחם לאם תשיג בעת בוא רגליה העירה אבל אם תמהר ותחיש יותר תשיג
לראותו מי בשיעור המהירות שתמהר. וזהו שאמר ועתה לכי לביתיך כי בבוא רגליך העירה ומת
הילד אמקום אחר בך ודזה והשיגה אותו שמת בבוא רגליה בסף הבית: **וספדו** לו כל ישראל
וכו' מ"ק פ' [illegible] יעון נמצא בו דבר טוב מלי דבר טוב ר' זירא ור' חנינא בר פפא חד אמר
שבטל משמרתו [illegible] ברגל וחד אמר שבטל פרדסיאות שהושיב ירבעם אביו על הדרכי' שלא יעלו
ישראל לרגל ע"כ: ולע"ד ן לדקדק מלי קא מיבעיא ליה מלי דבר טוב כאילו יש קושי לשון
שאב רוצה לדעת הדבר טוב כי"ל מהו הדבר טוב לו מלי ניהו דבר טוב רבי זירא כו' ועוד במלי
קמיפלגי רבי זירא ורבי חנינא בר פפא · ונראה דקשיא ליה מלי דבר טוב ה"ל ענין טוב מעשה
טוב לזה תירצו שהיה זה על ידי דבור טוב שדבר ביטל הנסי משמרתו השומרים שלא יעלו ישראל
בדרך ומנעם בדיבורו הקל לו שביטל את כל הפרדסיאות והם החיילות שהושיב בשני מקומות שיש
דרך מארץ ישראל לעלות לירושלם [illegible] נבאה על ידי דיבור שאמר לפרדסיאות לכו לבתיכם ודבו
דבר טוב דיבור טוב בין לאמר ובין לאמר בהא קא מיפלגי דרבי יהודה דייק לומרו יעון נמצא בו דבר
טוב שהכוונה לומר שבו בלבד נמצא דבר טוב כך בפרעה דהיינו שביטל משמרתו ועלה לרגל וה"כ
ונמצא דבר טוב ביהוד בו ואיחד דרש דבר טוב אלה' אלהי ישראל שהדיבור הזה היה כללי טוב
[illegible] המגע לכבוד ה' מבעול כל הפרדסיאות שהוא אלה' אלהי ישראל
[illegible] כל זמנך שלא פעמים בשנה להראות לפניו אם בן כל הפרדסיאות בעל יחיד
[illegible] ועיין הרלב"ג · ולע"ד ן לדקדק מהו אומרו כי זה לבדו שאין שיך
[illegible] "ל וזה לבדו יבא לירבעם לקבר · ועוד יעון נמצא בו דבר טוב מספיק
[illegible] אלה' אלהי ישראל והו' גם כן בבית ירבעם · ונראה שהנביא יעבד
[illegible] ו לאותו כל ישראל הנזכר ומה היה המרה הגדולה הזאת לסופדו כל ישראל
[illegible] יבוא לבית ירבעם אל קבר ואף על גב דאיהו לא חזו ישראל בני נביאים
[illegible] ספי"ת בתת בלבם כך לעשות הספד וקבורה מכל ישראל כאשר הוא סוף
[illegible] ד וקבורת בית ירבעם וז"ש כי זה לבדו יבוא לירבעם אל קבר וזכה לזה יעון
[illegible] כח בו דבר טוב משתי בחינות מלה הש"י שהוא אלהי ישראל הפקר ולכך מרבה
להם סבר על המלוה כל דהו כדכתיב יגדיל תורה ויאדיר שהדברים הקלים מאדיר אותם כדי
להרבות בסברן שכן אמר במלות הדסרק חזק לבלתי אכול הדס ואין צריך שום חיזוק כי דבריו של
הדס בלתי נוחה מהדס אלא כדי להרבות בסברן ז"ם דבר טוב אלה' אלהי ישראל והבחינה השנית
מהיות בבית ירבעם בית גאים ועוזבי ה' ועשה דבר קל נערך לחמור בבחינת משפטו
ולהחשב דבר טוב מלה וזכה לכל זה הכבוד בבחינת המלה בו דבר טוב עם היות בבית ירבעם:

והקים ה' לו מלך כו' עיין רש"י וכן הרלב"ג וכן מהרי"ל ז"ל · ועיין הרד"ק ז"ל:

ולע"ד ן והקים ה' לו מלך ר"ל כבר מימי עולם הקים הש"י לו מלך בזה ספר תולדות אדם
אשר הראה לו הש"ית דור ודורשיו דור ומנהיגיו כבר הקים לו מלך אשר יכרית
את בית ירבעם זה היום שיכריתהו היום הזה כבר מראשית הקים לו ה' מלך והיינו לשון והקים ולא
אמר ויקום ה' בלשון עתיד · ומה גם עתה רוצה לומר אם קומם הבראות ירבעם הקים לו הש"י
שטנו אשר יכרית את ביתו ומה גם עתה שילו מעשיו מן הכח אל הפועל ועתה שראה השחתת
הזקן נביא השקר ולא שב הוא לו אמר ומה גם עתה שראה הקב"ה בבגדו ואמר לו חזור כך וגומר
לעיל אלא רצה עא"כו שיהיה גדול עונשו והכרת יותר ז"ם ומה גם עתה:

והכה ה' את ישראל תעניות פ"ג והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים אמר רב יהודה
אמר רב לברכה אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מלי דכתיב כאמנים פלעי
אוהב כו' עובה קללה שקללן אחיה השילוני את ישראל מברכה שברכם בלעם אחיה השילוני קלל
את ישראל בקנה מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מתלוי ושרשיו מרובים ואפי' כל הרוחות
שבעולם באות ונושבות בו הולך ובא עמהם דממו הרוחות עומד במקומו · בלעם הרשע ברכם
כארז כארזים עלי מים מה ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מתלוי ואין שרשיו מרובים
ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אינם מזיזות אותו ממקומו ואינן שנשבה רוח רומית
עוקרתו והופכתו על פניו עכ"ל · ולע"ד ן להבין תכלית כוונתם ז"ל בכלל דבריהם אלו · ונראה
כי בונאת המשל בקנה על מים הוא לפי שהקנה גזעו מתלוי ואפי' כל רוחות שבעולם באות אינם
יכולת לעקור אותו כך ישראל לעפ"י שיבואו עליו כל רוחות שבעולם שהם דמיון ד' מלכיות כנגד
ד' רוחות העולם לעפ"י שיראו להם עם כל זה לא יעקרו ישראל מהיותם שתולים על פלגי מים אם
יהולכו לגלות אין מים אלא תורה וכן המשילו חז"ל בפ' לבות לאים הרמה שיראתו מרובה מחכמתו
שדומה לאילן שענפיו מועטים ושרשיו מרובים כו' אינם מזיזות אותו ממקומו · אמנם בלעם
הרשע שברכם וברכה היא שהראיה קשה הם כנגד הג' רוחות אבל בבחינת רוח רומית קללה
תחשב לומר שבאה ועוקרתו נמצא קללת אחיה לברכה שלא גם זאת בכל הגלות יהיו בהם
ע"ה מלבד הפשט שהוא מורה על התמדת ישראל שלא גם זאת בכל הצרות לא מאסתים כי לבלותם
בגלות ולפשר לאיכה בין רב לרבי שמואל בר נחמני דרב אמר לברכה והכה ה' את ישראל ולהיות
הכלה הוא לתת להם התעוררות לשוב אל האלהים כאשר ינוד הקנה מים שהיה מסס מעבר לירדן כמו שנתבאר בספר דברי הימים וזם שני השבטים
וחצי השבט והשאר הגלה שם גם כן בימי הושע בן אלה:

היא

אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים שקץ הוא לכם׃
מבשר המתם לא תגעו בנבלתם שקצים הם לכם׃
כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים שקץ הוא לכם׃
ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם את הנשר ואת הפרס ואת העזניה׃
ואת הדיה ואת האיה לפמינהו׃
ואת הרחם ואת הכוס ואת הינשוף׃
ואת התנשמת ואת הקאת ואת הרחמה׃
ואת החסידה האנפה לפמינהו ואת הדוכיפת׃
כל שרץ העוף הולך על ארבע שקץ הוא לכם׃
אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף הולך על ארבע אשר לו כרעים מלמעלה לרגליו לנתר בהן על הארץ׃
את אלה מהם תאכלו הארבה לפמהרחו ואת הסלעם לפמינהו ואת החרגול לפמינהו ואת החגב לפמינהו׃
כל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם׃
ובאלה תטמאו כל אכלם בנבלתם יטמא עד הערב׃
וכל נושא נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב׃
כל הנופל עליהם בנבלתם יטמא אם תנור ואם כירים יתצו טמאים הם וטמאים יהיו לכם׃
אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור והנגע בנבלתם יטמא׃
וכי יפול מנבלתם על כל זרע זרע אשר יזרע יהיה טהור׃
וכי יגע מים על זרע ונפל עליו מנבלתם יטמא לכם׃
וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד הערב׃
והאכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב והנשא את נבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב׃
כל השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל׃
כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל רגלים לכל השרץ השרץ על הארץ לא תאכלו כי שקץ הוא׃
אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם׃
כי אני יהוה אלהיכם והתקדשתם והיו קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ׃
כי אני יהוה המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והיו קדשים כי קדוש אני׃
זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים וכל נפש השרצת על הארץ׃
להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת לבין החיה אשר לא תאכל׃

יב

דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תזיע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא׃
וביום השמיני ימול בשר ערלתו׃
ושלשים יום תשב בדמי טהרה בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה׃
ואם נקבה תלד וטמאה שבעים יום כנדתה ושישים יום תשב על דמי טהרה׃
ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו לעלה ובן יונה או תור לחטאת אל פתח אהל מועד אל הכהן׃
והקרבו לפני יהוה וכפר עליה וטהרה מזוב דמיה זאת תורת הילדת לזכר או לנקבה׃
ואם לא תמצא ידה די כבש והביאה שתי תרים או שני בני יונה אחד לעלה ואחד לחטאת וכפר עליה הכהן וטהרה׃

יג

ואדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים׃
ראה הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך לבן ומראה הנגע עמק מעור בשרו נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו׃
ואם בהרת לבנה היא בעור בשרו ועמק אין מראה מן העור ושערה לא הפך לבן והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים׃
וראהו הכהן ביום השביעי הנה הנגע עמד עינו בעינו לא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית׃
וראהו הכהן ביום השביעי שנית הנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור וטהרו הכהן מספחת הוא וכבס בגדיו וטהר׃
ואם פשה תפשה הספחת בעור אחרי הראות אל הכהן לטהרתו נראה אל הכהן׃
וראה הכהן והנה פשתה הספחת בעור וטמאו הכהן נגע צרעת הוא׃
אדם כי יהיה בו נגע צרעת והובא אל הכהן׃
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור הבשר והיא הפכה שער לבן והיה מחיה בשר חי בשאת׃
צרעת נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא׃
ואם פרח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן׃
וראה הכהן והנה פשתה הצרעת כל בשרו וטהר את הנגע כי הפך כולו לבן טהור הוא׃
וביום הראות בו בשר חי יטמא׃
וראה הכהן את בשר החי וטמאו מן הבשר החי טמא הוא צרעת הוא׃
או כי ישוב הבשר החי ונהפך לבן ובא אל הכהן׃
וראה הכהן והנה נהפך הנגע לבן וטהר הכהן את הנגע וטהר׃
ואשה כי תהיה בה פלג בשרה שחין ונרפא׃
והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת אדמדמת והראה אל הכהן׃
וראה הכהן והנה מראה עמק מעור בשרו ושערה הפך לבן וראהו הכהן וטמא אתו נגע צרעת הוא בשחין פקד׃
ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה אינה מעור בשרו ושערה לא הפך לבן והסגיר הכהן שבעת ימים׃
וראה הכהן ביום השביעי אם פשה פשתה בעור וטמאו הכהן נגע הוא׃
ואם תעמד הבהרת תחתיה לא פשתה הצרבת הוא כי צרבת השחין הוא וטהרו הכהן׃
ובשר כי יהיה בו בעור ראש או זקן ונגעו נגע צרעת הוא׃
וראה הכהן והנה מראה עמק מעור בשרו ושער לבן בו וטמאו הכהן נגע הרס הוא צרעת הוא׃
ואם יראה הכהן בנגע הרס והנה אין בו שער לבן ושפל אינו מעור בשרו ושערה לא שחור בו והסגיר הכהן את הנגע הרס שבעת ימים׃
וראה הכהן ביום השביעי הנה פשה הנגע לא היה בו שער לבן ומראה הנגע אינו עמק מעור בשרו׃
והתגלח ואת הנגע לא יגלח והסגיר הכהן את הנגע הרס שבעת ימים שנית׃
וראה הכהן ביום השביעי שנית הנה לא פשה הנגע הרס ומראה אינו עמק מעור בשרו וטהרו הכהן וכבס בגדיו וטהר׃
ואם פשה תפשה הנתק בעור אחרי הטהרתו׃
וראה הכהן והנה פשה הנתק בעור וטמאו הכהן נגע הוא׃
ואיש כי יהיה בו נגע צרעת והובא אל הכהן׃
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור בשרו והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת׃
צרעת נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא׃
ואם פרח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן׃
וראה הכהן והנה פשתה הצרעת כל בשרו וטהר את הנגע כי הפך כולו לבן טהור הוא׃
וביום הראות בו בשר חי יטמא׃
וראה הכהן את בשר החי וטמאו מן הבשר החי טמא הוא צרעת הוא׃
או כי ישוב הבשר החי ונהפך לבן ובא אל הכהן׃
וראה הכהן והנה נהפך הנגע לבן וטהר הכהן את הנגע וטהר׃
ואדם כי יהיה בו נגע צרעת והובא אל הכהן׃
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור בשרו והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת׃
צרעת נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא׃
ואם פרח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן׃
וראה הכהן והנה פשתה הצרעת כל בשרו וטהר את הנגע כי הפך כולו לבן טהור הוא׃
וביום הראות בו בשר חי יטמא׃
וראה הכהן את בשר החי וטמאו מן הבשר החי טמא הוא צרעת הוא׃
או כי ישוב הבשר החי ונהפך לבן ובא אל הכהן׃
וראה הכהן והנה נהפך הנגע לבן וטהר הכהן את הנגע וטהר׃
ואדם כי יהיה בו נגע צרעת והובא אל הכהן׃
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור בשרו והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת׃
צרעת נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא׃
ואם פרח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן׃
וראה הכהן והנה פשתה הצרעת כל בשרו וטהר את הנגע כי הפך כולו לבן טהור הוא׃
וביום הראות בו בשר חי יטמא׃
וראה הכהן את בשר החי וטמאו מן הבשר החי טמא הוא צרעת הוא׃
או כי ישוב הבשר החי ונהפך לבן ובא אל הכהן׃
וראה הכהן והנה נהפך הנגע לבן וטהר הכהן את הנגע וטהר׃
ואדם כי יהיה בו נגע צרעת והובא אל הכהן׃
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור בשרו והיא הפכה שער לבן ומחיה בשר חי בשאת׃
צרעת נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא׃
ואם פרח תפרח הצרעת בעור ופשתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן׃
וראה הכהן והנה פשתה הצרעת כל בשרו וטהר את הנגע כי הפך כולו לבן טהור הוא׃
וביום הראות בו בשר חי יטמא׃
וראה הכהן את בשר החי וטמאו מן הבשר החי טמא הוא צרעת הוא׃
או כי ישוב הבשר החי ונהפך לבן ובא אל הכהן׃
וראה הכהן והנה נהפך הנגע לבן וטהר הכהן את הנגע וטהר׃

קֶדֶם יָיְוָאר גִּיזוֹ וְקָדְמוֹהִי מִכֹּל דַּעֲבָרוּ
אֲבָהַתְהוֹן בְּחוֹבוֹהִי דִּי חָבוּ: וּבְנוֹ אַף
אִינוּן לְהוֹן בְּמָן וְקִמְזוּ וַאֲשָׁרִין עַל כֹּל
רָמָא מְנַטְּלָא וּתְחוֹת כֹּל אִילָן עָבוֹת:
וְאַף נַפְּקַת בְּרָא הֲוָה בְּאַרְעָא עֲבָרוּ
בְּכֹל תּוֹעֲבַת עַמְמַיָּא דִּי תַּרְיְהוּן יָיְ מִן
קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַהֲוָה בְּשַׁתָּא
חֲמִישָׁתָא לְמַלְכָּא רְחַבְעָם סְלִיק
שִׁישַׁק מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם עַל יְרוּשְׁלֵם:
וּנְסִיב יַת אוֹצָרֵי בֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָוָת
אוֹצָרֵי בֵית מַלְכָּא וַיָת כּוֹלָּא נְסִיב
וּנְסִיב יַת כָּל מָגִנֵּי דַּהֲבָא דַּעֲבַד
שְׁלֹמֹה: וַעֲבַד מַלְכָּא רְחַבְעָם
חִילוּפֵיהוֹן מָגִנֵּי נְחָשָׁא וּמְנָי עַל רַבְּנֵי
רָהֲטָיָא דְּנַטְרִין תְּרַע בֵּית מַלְכָּא:
וַהֲוָה בְּזִמַן דַּעֲלִיל מַלְכָּא לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ נַסְבִּין לְהוֹן רָהֲטָיָא
וּמְתִיבִין לְהוֹן לְדוּכָא רָהֲטָיָא: וּשְׁאַר
פִּתְגָמֵי רְחַבְעָם וְכֹל דַּעֲבַד הֲלָא
אִינוּן כְּתִיבִין עַל סֵפֶר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא
לְמַלְכוּ דְּבֵית יְהוּדָה: וּקְרָבָא הֲוָת בֵּין
רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כֹּל יוֹמָיָא: וּשְׁכִיב
רְחַבְעָם עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם
אֲבָהָתָהוֹן בְּמַדִּינַת דָּוִד וּבְנוֹ אַף
אִינוּן לְהוֹן בְּמָן וְקִמְזוּ וַאֲשָׁרִין עַל כֹּל
רָמָא מְנַטְּלָא וּתְחוֹת כֹּל אִילָן עָבוֹת:
וַאַף נַפְּקַת בְּרָא הֲוָה בְּאַרְעָא עֲבָרוּ
בְּכֹל תּוֹעֲבַת עַמְמַיָּא דִּי תַּרְיְהוּן יָיְ מִן
קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַהֲוָה בְּשַׁתָּא
חֲמִישָׁתָא לְמַלְכָּא רְחַבְעָם סְלִיק
שִׁישַׁק מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם עַל יְרוּשְׁלֵם:
וּנְסִיב יַת אוֹצָרֵי בֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָוָת
אוֹצָרֵי בֵית מַלְכָּא וַיָת כּוֹלָּא נְסִיב
וּנְסִיב יַת כָּל מָגִנֵּי דַּהֲבָא דַּעֲבַד
שְׁלֹמֹה: וַעֲבַד מַלְכָּא רְחַבְעָם
חִילוּפֵיהוֹן מָגִנֵּי נְחָשָׁא וּמְנָי עַל רַבְּנֵי
רָהֲטָיָא דְּנַטְרִין תְּרַע בֵּית מַלְכָּא:
וַהֲוָה בְּזִמַן דַּעֲלִיל מַלְכָּא לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ נַסְבִּין לְהוֹן רָהֲטָיָא
וּמְתִיבִין לְהוֹן לְדוּכָא רָהֲטָיָא: וּשְׁאַר
פִּתְגָמֵי רְחַבְעָם וְכֹל דַּעֲבַד הֲלָא
אִינוּן כְּתִיבִין עַל סֵפֶר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא
לְמַלְכוּ דְּבֵית יְהוּדָה: וּקְרָבָא הֲוָת בֵּין
רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כֹּל יוֹמָיָא: וּשְׁכִיב
רְחַבְעָם עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם
אֲבָהָתָהוֹן בְּחַטָּאתָם אֲשֶׁר חָטְאוּ:
וַיִּבְנוּ גַם־הֵמָּה לָהֶם בָּמוֹת וּמַצֵּבוֹת
וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת
כָּל־עֵץ רַעֲנָן: וְגַם־קָדֵשׁ הָיָה בָּאָרֶץ
עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֵבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית
לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלִָם: וַיִּקַּח אֶת־
אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אוֹצְרוֹת בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְאֶת הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח אֶת־כָּל־
מָגְנֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה:
וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם תַּחְתָּם מָגְנֵי
נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־יַד שָׂרֵי הָרָצִים
הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי מִדֵּי־
בֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יְשָׂאוּם הָרָצִים
וְהֵשִׁיבוּם אֶל־תָּא הָרָצִים: וְיֶתֶר
דִּבְרֵי רְחַבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־
הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה: וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין־
רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל הַיָּמִים:
וַיִּשְׁכַּב רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
עִם

ג׳ חס׳ כסיס׳ ג׳ מנעיל׳

ד׳

ה׳

כ׳ר״ם נעט׳

סיסק ק׳

י״ח מל׳

כ׳ר״ם נעט׳

כ׳ חד מ׳ ו׳ חד חס׳

ה׳ נעט׳ ו׳ ישכנו׳ פלוני

מנחה קטנה

ויקנאו אותו וגו׳ לנקום מהם נקמת חטאם פם חטא אבותם שכן היה המלך פוקד עון אבות על בנים כשהחזיק מעשה אבותיהם בידיהם ז״ל ויקנאו אתו מכל חטאתם אשר עשו אבותם בחטאתם אשר חטאו וגו׳: שיסק מלך מצרים על ירושלים ירמה בא ירמה מה החטא גנר׳ להוסיף בא לחה״ע שהרי מצרים היתה מלכות שפילה יתר מתלכת כל הארץ כלומר בתכילתה. ואע״פ כלה על ירושלים נכי לכל הארצות בלי מלחמה וקרב וכבשה ומה גם שלא ידוליקה מוגרות בית ה׳ ואין מוחה בידו כי נפל מיתתו של ישראל ונסו לקול מלה נידף הוי אומר כי יד ה׳ עשתה זאת ומדה כנגד מדה יען חטא עשו כנגד התעבות הגוים אשר הורים ה׳ וגו׳ הפלה פליסם מלך מצרים תחרן שתעשיסם תהולקלי׳ מכל האומות כמו שפירש״ז״ל על עבוק כמעשה מרן מצרים וגו׳ לא תעשו ״

מסרה

חטאו ג׳ וסי׳ ציה גם חום ״ בחטאתם אשר ״ כי ליי׳ חטאו :

כלי יקר

ויבנו גם המה להם כו׳ עיין הרלב״ג ומהרי״ל גם המה כמו שבנו רחבעם ועמו כן בני יהוד׳ גם המה בנו להם במות לע״ז ע״כ ״ ולע״דן כמו שרבעם בנה בית הבמות כן גם המה בית יהודה ומלכם בנו גם המה במות ולא לגבוה אלא גם במה להם רוצה לו׳ להם לעבודה נכרית ולא לגבוה ומצבות ואשרים וכו׳ ככל התועבות הגוים כו׳ ונסמוך בפסוק וילך בכל חטאו׳ לבו ארחיב לברר ענין רחבעם אם היה בו האשמה או בעם :

וגם קדש היה בארץ רש״י ז״ל כיאוף וכן הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ״ ולע״דן שאמר התועבות הגוים שהיה בי שיאמר ככל תועבות הגוים לפי שהזכיר בפסוק הקודם גם המה כמו בית יש׳ ויהרבעם לזה אמר כיון ככל התועבות של בית ישראל וגם ככל הגויים בתועבותם וזה הורה בה״א של התועבות ״ ובמה שאמר אשר הורים ה׳ מפני בני ישראל כתב מהרי״ל ולא שתו לבם שהקיא הארץ אותם כאשר קלה את הגויים אשר הורים ה׳ מפני בני ישראל עד כאן ובזה מדוקדק וגם קדש היה בארץ תלה הענין בארץ להיות כי לא תכיל הארץ הקדושה טומאות ניאופים כאלה וזהו היה בארץ בהויה ומוחרם בה ומטמאות הארץ ככתוב ותשקץ הארץ לפני האלהים כי הפחית כל בשר :

ויהי בשנה החמשית וכו׳ ערבי פסחים אמר רבי יהודה אמר שמואל כל כסף וזהב שבעולם לקחו יוסף והביאו למצרים שנא׳ וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים אין לי אלא שבמצרי׳ שבארץ כנען ושבשאר ארצות מנין ת״ל וכל הארץ באו מצרימה וכשעלו ישראל ממצרי׳ העלוהו עמם שנא׳ וינצלו את מצרים ואמר רב חסי שעשאוה כמצולה שאין בה דגים ור״ל אמר עשאוה כמצודה שאין בה דגן והיה מונח עד רחבעם בא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם שנא׳ ויהי בשנה החמשית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים ויקח את אוצרות בית ה׳ ואת אוצרות בית המלך את הכל לקח ויקח את מגיני הזהב כו׳ בא זרח מלך הכושי ונטלו משישק מלך מצרים בא אסא ונטלו מזרח הכושי ונגרו להרימון בן טברימון בא יהושפט ונטלו מבני עמון והיה מונח עד אחז ״ בא סנחריב ונטלו מאחז בא חזקיה וסיעתו ונטלו מסנחריב והיה מונח עד לדקיה ״ בא כשדים ונטלו מלדקיה ״ בא פרסיים ונטלוהו מכשדים בא יונים ונטלוהו מפרסיים בא רומיים ונטלוהו מיונים ועדיין הוא מונח ברומיים עד כאן עוד שם אמר רבי אלכסנדרי ג׳ חזרו לחטעתן ולא הן ישראל כסף מצרים וכתב לוחות ״ כסף מצרים הא דאמרן ישראל וכתיב בעבר הנהר ישבו לבותיכם מעולם וכת״י ועמיה הגלה לבבל ר׳ יוחנן אמר ששלחן לבית אמה שכעם על אשתו לה כן מסלחה לבית אמה ״ עולא אמר כדי שיאכלו תמרים ויעשקו בתורה תני רבי חייא ידע הב״ה שאין ישראל יכולין לקבל גזירת רומיים עמד והגלה אותם לבבל ״ ר׳ אלעזר אמ׳ לא הגלה הקב״ה לבבל אלא מפני שעמוקה כשאול שנא׳ מיד שאול אפדם ״ כתב הלוחות דכתיב ואשברם לעיניכם לוחות משתברות ואותיו׳ פורחות לעיניכ׳ כדכתיב התעיף עיניך בו ואינו ע״כ : ולע״דן שכוונו חז״ל בחלק הא׳ של המאמר להבין בפ׳ הזה יתור ואת הכל לקח שבבר נזכר בפרש ויקח את אוצרות בית ה׳ ואת אוצרות בית המלך אם כן הכל בכלל ושורה לכלול כלל אחר הפרט וק׳ י״ו של ואת הכל לקח בוי״ו מוסיף דהי״לל את הכל לקח ויקשה עוד שהיה לו להזכיר מלמר ואת הכל לקח בסוף הפסוק אחר אומרו ויקח את מגיני כו׳ ואל כל זה כוונו חז״ל במה שהביאו כל הפסוק מראשו ועד סופו לומר שנזה מוכן לו׳ ואת הכל שרוצה לומר על כל הכסף שהיה בידם שהעלוהו ממצרים ונאמר בו ויקלט יוסף את כל הכסף עליו נאמר ואת הכל לקח ר״ל את לותו הכל היינו כל הכסף האמור ביוסף ה״כ אינו כלל אלא פרט כאחד מן הפרטי׳ הנו׳ בפסוק ויקח את מגיני הזהב וכו׳ ובכלל המאמר הודענו כי לי הכסף ולי הזהב אמר ה׳ ובעוד שהיו ישראל עובדי׳ הפי״ת היה אתם כל האוצרות הנם וכשמרדו בו יתברך עלה שישק וחזר הכל אל מקומו׳ ובחלק הפני מהמאמר הודיע שלהיות הגליות כפרה לישראל במקום גיהנם לזה הגלם לבבל שהיא עמוקה כשאול ז״ם מיד שאול אפדם ״ אמורת שאול ״ אפדם וזה הפדיון יהיה על ידי בבל שהיא עמוקה כשאול ז״ם מיד שאול אפדם מיד דייק׳ דבבל שהיא ביד לשאול מעין ידות הכלי׳ זה יהי׳ סיבה שאפדם מהשאול האמיתי׳ ועיין רש״י ז״ל וגם הכרח המדרש הוא מלשון הפסו׳ שאמר ואת הכל לקח כמו שדקדקתי במאמר הקוד׳ ומהרי״ל ז״ל הג׳ שנים לא חטא רחבעם שלא בדבריו׳ ומיהר הפי״ת להפרע ממנו להיותם יותר קרובים אליו דרוש בירושלם מקום שכינתו כי סביביו כשערה מלך ממנם ליסראל ורחבעם הארוך להם יותר וידחה שלפי שרחבעם ברח למצרים לא בהגרה שישק אלא עם רחבעם אלא עם ירבעם ובדברי הימים כתיב שהביא אלף ומתם מאות רכב ושבעים אלף פרשים ואין מספר לעם אשר באו עמו לוביים סוכיים כושיים וילכוד את ערי המצורות אשר ליהודה ויבוא עד ירושלם ועשו בני יהודה תשובה ויכנעו לפניהם וישלח אליהם את שמעיה הנביא כו׳ והנה היה זה להם מידה כנגד מידה כמו שבתפו עבודה נכרי׳ עם עבודת ה׳ כן בשתעבדו לעבודת מלכי הארץ אשר עלו להלחם בם ולפי שבטח רחבעם ברוב עושרו אשר היה לו עלה שישק ולקח את הכל וכלי בית יער הלבנון וכלי משקה המלך לא נזכרו שלקחם שישק כי ספו הנו בימי זקנת המלך שלמה כאשר זכרתי עד כאן ״ ולע״דן לדקדק לומרו לקיחה בפני עצמה בתגיני הזהב ויקח את מגיני הזהב אשר עשה שלמה והיה לו לכוללם עם ויקח את אוצרות כו׳ ואת מגיני הזהב ומה צורך לחודיע אשר עשה שלמה ונראה כי בתחילה הזכיר שלקח אוצרות ה׳ ואת

ויקנאו אותו ״ רוצה לומר ויכעיסו אותו בעבדם עבודה זרה : ויבנו גם המה להם במות הנה אחר זה כי כבר נאסרו הבמות אמנם שבנה בית המקדש ולזה חטאו בזה אף על פי שבאמת להם ליי׳ : ומצבות ״ הנה הזהירה התורה גם כן שלא להקים מצבה אפילו לשם ית׳ שמאחר שלא תקים לך מצבה : ואשרי׳ ״ הנה דבר האשרה ידוע וידוקה כי אשרים הם אלילים בעלי אשרה והנה עשו הבמות על כל גבעה גבוהה ללכת בחקות הגוים אשר הורים ה׳ מפני בני ישראל והאשרים הניחו תחת כל עץ כי כשו אשרה מהעץ הזה : וגם קדש היה בארץ לאחוזה כי קדש הוא בזה המקום המוכן לאשכב זכור ולזה אמר עשו בכל תועבות הגוים אשר הורים ה׳ מפני בני ישראל : והשיבום אל תא הרצים ״ הנה הרצון בתא מבוא פור״טרי בלע״ז והנה היה מבית כה אותם לשם כדי שיהיה יותר נשמר : ושם

רשי

ויקנאו ״ לשון קניטה : גם המה ״ כשאר השבטים : קדש ״ ניאוף : שישק ״ מלכו במדרש שיר השירים הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכשא השן שהיה לשלמה חתנו ועכשיו עלה ולקחו : ואת הכל לקח ״ את הכשא החביב מן הכל : ישאום הרצים ״ לפניו לכבוד ואחר כך ישיבום אל תא שהרצי׳ עומדים שם תמיד : ובשנת

ביאור

ויעש המלך רחבעם כו׳ ויהי מידי בא כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל שמלך פחדו מהמרד היו נוסים לפניו מגיני נחושת כדהרד״ק :

ולע״דן כן מלשון הפסוק מלך הענין שלא לתפארת מה תפארת תהיה בהיותם מנחושת ולפי׳ מנחושת קלל כי יהיה מזכיר עון מהשפלתו שלקח מגיני הזהב שיסק ותחת הזהב יביא נחושת חרפה וכלים׳ היה לו וזה יוכיח הפסוק באומרו ויעש המלך רחבעם תחתם מגיני נחושת כי תיבת מגיני מיותרת היה די שיאמר ויעש המלך רחבעם תחתם מנחושת אומרו מגיני מורה היות נצרכים להיותם מגיני נחושת להגן שלגי הזכיר זה יותר באומר והפקיד ע״י שרי הרצים השומרי׳ פתח המלך כי די באומרו ביד שרי הרצים שימן השומרים פתח בית המלך לשם הזכר לא לגלות שלמירה ניתנו ביד הרצים השומרים פתח בית המלך ומירהה מלהיות מרד לו מעל ויקפר עשה כן ולא לתפארת באופן שמידי בא המלך בית ה׳ ישאום לפניו הרצים בהלוכה ובחזרתו מבית ה׳ ואחר כך והשיבום אל תא הרצים ״ והיה הפסוק למרס שמידי בוא המלך אל בית ה׳ היו ביד שרי הרצים להגן עליו ונאמרו בהליכתו והיה מידי בוא המלך אל בית ה׳ ישאום לפניו לבד בדרך ההלוכה והשיבום אל תא הרצים קודם שיצא המלך מבית ה׳ כי הינו צריך שמירה למגיני נחושת בצאתו מבית המקדש כי שמש ומגן ה׳ אלהים לצאות אשר התפלל לפניו בבית ה׳ ויוצא משם שעון בהכו׳ ולין פחד ב״ו לבנד עיניו ולכן בצאתו בטלו מן הקדש לא יצטרך למגיני כלל ז״ל ויהי מידי בא המלך בית ה׳ אז לבד בעת ביאת׳ ישאו׳ לפניו הרצים ותכף אמר בוא והשיבום אל תא הרצים הינו פירו׳ ישאום יעלום כי מידי בוא והכנס המלך בית ה׳ יעלום הרצים כדי להשיבם אל תא הרצים לשמרם ולפי זה פי׳ ישאום לשון נטילה שנטלים אותם מעל השומרי׳ ומושיבין אותם במקומ׳ אל תא הרצים הנל שזה בשני הפי׳ הללה שבבואו היו באים עם מגיניו לא בחזרתו מן הקדש :

ויהר דברי רחבעם כו׳ ומלחמה כו׳ עיין הרד״ק וכן מהרי״ל ז״ל והוסיף במה שאמר הלא הם כתובים על ספר מלכי יהודה שהיה ספר ומי שכותב בו כל פרטי מלכי יהודה ועלה נכתבו יתר דברי רחבעם וכל אשר עשה ״ ולע״דן דמהכתוב הזה לא יש הכרח שלחמו רחבעם וירבעם בחסיפת עם רק הכיוונה לו׳ נפלה ראבה ביניהם כל ימיהם אלא הנלחמה והמלחמה ע״ל אני שלום וכי אדבר המה למלחמה וזהו ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל הימים בין בין דייקא המירה על הסנאה שבין שניהם ״ ובסמוך לכתוב טעם הסנו׳ דבר זה פעמים :

וישכב רחבעם וכו׳ מהרי״ל ז״ל טעם הסנות מאמר זה שלו ושם אמו פעמי׳ הוא לו׳ כי סיבת נטייתו אחר הע״ל היה מלך עמון העמונית ולזה הזכיר כן בתחילת הענין ושם אמו נעמה העמונית וסמיך ליה ויעש יהודה הרע בעיני ה׳ כי היותו בן נעות המרדות נעמה העמוני׳ גרם לו כן ועתה בשעת פטירתו כתב ב׳ לומר שלפי׳ בעת המיתה לא שב אל הפי״ת בתשובה אל׳ ויבכב רחבעם ושוב לולמחזיק בטומאתו שמלך אמו נעמה העמונית ולא שב בתשובה אפי׳ עד דכא ז״ם ויבכב רחבעם עם אבותיו ויקבר עם אבותיו ״ בעיר דוד כלומר נקבר היה עם אבותיו אבל לא היה לבנו כלבנם כי הוא היה בן נעות המרדות ע״כ ״ ולע״דן ויבכב רחבעם ולא היה ראוי לקבור בלתי לדיק כאבותיו דוד גם שלמה שהאות שלמה חטא אינו אלא טועה ועכ״ז ויקבר עם אבותיו הקדושים ובעיר הקודש עם דוד נקבר עם הקדושים ובמקום קדוש עם היותו מלך אמו העמונית עמה ולא היה ראוי ליקבר שם עם כל זה ויקבר שם היה זה מלך שמלך בנו הביים תחתיו ומי יעכב מלקברו שם ״ עוד לפסר שרחבעם נפטר בחיי אמו הזקנה ולזה הזכיר אחרי סביבתו וקבורתו ושם אמו נעמה העמונית כי עוד ועדיין לה שם על פני תבל ושם אמו נעמה העמונית

וימלוך הביים תחתיו ונתבאר בלל מה בהמלך בן בנה בני בנים הרי הם כבנים :

ובשנת שמנה עשרה וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל :

שלש שנים מלך כו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל והרמיב כי לזה הזכיר בדברי הימים הטם העלמי שהיתה מיכיהו בת אבישלום אשר עמל שלמה בחכמת אשר בו בנבואה לרב אחרי אביה ואחריה נטה בנה אבים ע״כ ״ ולע״דן שלזה בתקרה מלכותו ג׳ שנים לבד מלך בירושל׳ ושם אמו מעכה לשון מעוך וכתות שהיה מעוכה אותו בחטאי׳ ומפלגתה :

וילך בכל חטאות אביו מהרי״ל ז״ל כוונתו לומר שרחבעם העמ״י שחטאת הנה היה מלך אמו כמו שכתב ושם אמו נעמה העמונית לבני כתובים בלים כאחד אמנם אבים זה מב׳ הלדדי׳ היה קודם מלך אמו בת אבשלום בן דוד ומלך אביו רחבעם בן שלמה ועכ״ז לא נטה אחרי שורש הקדושה אלא למד מהרע שבהם וילך בכל חטאות אביו ע״כ ״ ולע״דן לדקדק לומרו ולא היה לבנו שלם כלבב דוד דמשמע שלם כלבב דוד אביו לא היה אבל מיחטאת אמי לא חטא שכיולה בזה דקדקו חז״ל בשלמה ע״ה ומכח דיוק זה למדו שכל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה היתכן

שנקדק

ושם אמו מעכה בת אבישלום · הנה בספר דברי הימים זכר שמה מיכיהו בת אוריאל מגבעה והכל אחד עוד זכר שם שמה מעכה בת אבשלום ואחשוב שהוא אבשלום בן דוד כי שם זכר לרחבעם שלש בנים הראשון בת בן דוד והשניית בת בן יאשיהו והשלישית מעכה בת אבשלום וידמה שזכר אלו הבנים מפני היותם מחשפחתו ולא זכר באבשלו שהיה בן דוד כי לא נהג עמו מנהג בן ואולם שאר הבנים שלקח ופילגשיו לא זכר שמם אך זכר אלו לבד להיותן מחשפחתו כמו שזכרנו והנה זכר שם אמו להגיד כי היתה מתיחסת לאביה שהיה איש רע מאד ולזה תמצא גם בן שזכר כי היא עשתה חפצת לאשרה וכאילו באה שהסבה בהיות אביה עושה רע בעיני יי' היתה מפני היותו בן מעכ' : ניר בירושלי' · ניר הוא הארון הנעבד באופן שיתנו הלמחים אשר בה פרים ובזה יאחר כי לולא דוד לא היה השם יתברך נותן לו בירושלים והוא אשר : רק בדבר אוריה החתי · זה מחה שיעיד כי בשאר דבריו בכללם עשה דוד הישר בעיני יי' : ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו · ר"ל כל ימי חיי רחבעם ואף על פי שבתחלה מנעם הנביא מלהלחם להשיב אל רחבעם המלוכה אחר זה היה ביניהם מלחמות : ומלחמה היתה בין אבי' ובין ירבעם · ככל זכר בד"ה מלחמה חזקה שהיתה ביניהם שתתו בה חמש מאות אלף איש מישראל ושם זכר כי רחבעם היה נער ורך כאשר מרדו בו ישראל וזה מחה שיתבאר ממנו שאבים היה בזלבו רוב השני' ממה שהיה רחבעם בחלבו והנה אחר ורך כי לרוב השלוה שהיתה בימי שלמה היה מעונג מאד ולא ידע ניחום התלחמ' אך אבי' ראה מלחמו' בין ירבע' ובין אבין : ושם

עם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֹּנִית וַיִּמְלֹךְ אֲבִיָּה בְּנוֹ תַּחְתָּיו:

ס' ריש א וּבִשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט מָלַךְ אֲבִיָּם עַל־יְהוּדָה:

ב' שָׁלֹשׁ שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־אֲבִישָׁלוֹם: וַיֵּלֶךְ

ג' בְּכָל־חַטֹּאוֹת אָבִיו אֲשֶׁר־עָשָׂה לְפָנָיו

כ"ה וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה אֱלֹהָיו כִּלְבַב דָּוִד אָבִיו: כִּי לְמַעַן דָּוִד נָתַן

ה' יְהוָה אֱלֹהָיו לוֹ נֵר בִּירוּשָׁלִָם לְהָקִים אֶת־בְּנוֹ אַחֲרָיו וְלְהַעֲמִיד אֶת־

ה ירושלם: אֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא־סָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ

כָּל יְמֵי חַיָּיו רַק בְּדַבַּר אוּרִיָּה הַחִתִּי: וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין רַחַבְעָם וּבֵין

יָרָבְעָם כָּל־יְמֵי חַיָּיו: וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲבִיָּם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם

כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אֲבִיָּם וּבֵין יָרָבְעָם: וַיִּשְׁכַּב אֲבִיָּם

עם

עם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּקַרְתָּא דְּדָוִד וְשׁוּם אִמֵּיהּ נַעֲמָה דְּמִבְנֵי עַמּוֹן וּמְלַךְ אֲבִיָּה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:

וּבְשְׁנַת תְּמִנֵּי עַשְׂרֵי לְמֶלֶךְ יָרָבְעָם בַּר נְבָט מְלַךְ אֲבִיָּם עַל דְּבֵית יְהוּדָה: תְּלַת שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ מַעֲכָה בַּת אֲבִישָׁלוֹם: וַאֲזַל בְּכָל חוֹבֵי אָבוּהִי דַּעֲבַד קָדָמוֹהִי וְלָא הֲוָה לִבֵּיהּ שְׁלִים בְּדָחֲלָתֵיהּ דַּיְיָ אֱלָהֵיהּ כְּלִבֵּיהּ דְּדָוִד אָבוּהִי: אֲרֵי בְּדִיל דָּוִד יְהַב יְיָ אֱלָהֵיהּ לֵיהּ מַלְכוּ בִּירוּשְׁלֵם לַאֲקָמָאָה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי וּלְקַיָּמָאָת יְרוּשְׁלֵם: דַּעֲבַד דָּוִד יָת דְּכָשֵׁר קֳדָמַיְיָ וְלָא אִסְטָא מִכֹּל דִּפְקַדְיֵהּ כָּל יוֹמֵי חַיָּיוֹהִי לְחוֹד בְּפִתְגָמָא דְּאוּרִיָּה חִיתָּאָה: וּקְרָבָא הֲוָה בֵּין רַחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל יוֹמֵי חַיָּיוֹהִי: וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אֲבִיָּם וְכָל דַּעֲבַד הֲלָא אִנּוּן כְּתִיבִין עַל סֵפֶר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְּבֵית יְהוּדָה וּקְרָבָא הֲוָת בֵּין אֲבִיָּם וּבֵין יָרָבְעָם: וּשְׁכִיב אֲבִיָּם

עם

וּבְשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה · לֹא יָדַעְנוּ לְמָה נִתְעַכֵּב שָׁנָה אַחַת מִלְּמָלוֹךְ שְׁתֵּי רְחַבְעָם לֹא מָלַךְ אֶלָּא י"ז שָׁנָה וְרְחַבְעָם וְיָרְבְעָם תְּחִלַּת מַלְכוּת' בְּשָׁנָה אַחַת הָיְתָה וְיִתְכַּן לִפְרֹשׁ כִּי רְחַבְעָם נִכְנַס בְּשָׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה וְלֹא מָנוּ אוֹתָהּ לְפִי שֶׁלֹּא הִשְׁלִימָהּ וּמָנָה אוֹתָם לִירָבְעָם כְּמַשְׁפָּט : וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת אֲבִישָׁלוֹם · לְהוֹדִיעַ כִּי אֵשֶׁת רְעָה הָיְתָה כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר לְמַעַן אֲשֶׁר עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת לַאֲשֵׁרָה וּבָאָה הַלֵּךְ בְּדַרְכֵיהָ : נִיר בִּירוּשָׁלַיִם · בְּכֹר פִּירְשׁוּהוּ לְמַעְלָה :

וּבְשְׁנַת

רש"י

וּבְשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לְמֶלֶךְ יָרָבְעָם · שָׁנָה אַחַת אַחַר מוֹת רְחַבְעָם וּבְשְׁנַת עֶשְׂרִים לִירָבְעָם מָלַךְ אַסָּא שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁי' שֶׁל כְּדֵי נִימְנֵי לְמֶלֶךְ אַסָּא שָׁנָה וְלֹא נִמְנוּ נִמְנִית : וּיפִירָה

מסרה

ובשנת ט' ר"פ וחד מציע' פסו' וסי' ובשנת שמנה עשרה לירבעם · ובשנת עשרי' לירבע' · ובשנת חמש ליורם · בשנת אחת עשרה שנה ליורם · ובשנת שלוש למלכו דיהושפט דר"ה · ובשנת י"ח למלכר דיאשיהו דר"ה · ובשנת אחת לבורש דריש עזרא וחברו דסוף ד"ה · ובשנת שתים למלכו דדניאל · ובשנת בצורת לא ידאג · בתרא מצעות : צוהו י' בקריאה וסימ' ויעש נח ככל אשר צוהו · ויגד משה לאהרן את כל דברי · ויבא משה ויקרא לזקני העם · ויקח משה את המטה · וישכם דוד בבקר ויטש את הצאן · ויעש דוד כן כאשר צוהו · וחברו דר"ה · אשר עשה דוד את הישר · ויעש ברוך בן נריה : אלה פקדתם לעבדתם :

כלי יקר

שנלקלק ביולא בזה ברחבעם לו' כלבב דוד אביו לא היה מיחטא נמי לא חטא זה לא יתכן שהרי הזכירו הפ' שבנו במות והשרות · וגם קדם היה בארץ והיינו יכולים לו' שרחבעם חטא במה שלא מיחה באבי' דורו כמו שחטא שלמה אביו במה שלא מיחה בנשיו וזורה זה קלת לשון הפסוקים ורחבעם בן שלמה מלך ביהודה כו' ויעש יהודה הרע בעיני ה' ויקנאו אותו כו' ויבנו גם המה להם כו' וגם קדם כו' שלא נזכר על רחבעם שעשה הרע בעיני ה' ביחוד אלא הכל נכתב על בני יהודה וכן בדברי הימים נזכר ויעשו בני יהודה לפי הפסוק הם המחוללים והם הפגים · וכזה יורה לשון הפסוק בהו' ולא היה לבבו שלם כלבב דוד אביו אלא שתחילת הפסוק מגנד לזה קלת בחי' בכל חטאות אביו כו' ואפשר לו' אמה שלא מיחה והיינו יכולים לפרש שהפסוק מדבר על אביו בן רחבעם ולך בכל חטאות אביו אשר עשה לפניו ולא היה לבבו שלם אביו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו · כלבב דוד אביו לא היה אבל מיחטא נמי לא חטא ויוכיח קלת מזה במה שמצינו באבי' שחסדן ברבים לישראל באומרו בדברי הימים ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים מכלל שהיה כל זה שלמני לאביים כיון שהוא מוכיחם על זה לא יתכן שיוכיח בדבר לא יסכון שיאמר לו טול קורה מבין עיניך ויסייע לזה מלמר חז"ל ויגפהו ה' כמו שנזכור בסמוך בס"ד שמורה שלא היה בו מהרשע לכל זה · אלא שגם לדרך זה יקשה מלשון הפסוק מהו' ולך בכל חטאות אביו אשר עשה לפניו שהוא הפך ממה שאומר בסוף ולא היה לבבו שלם כלבב דוד אביו · כלבב דוד אביו לא הוה מיחטא נמי לא חטא · ונראה כי כבר נזכר למעלה שרחבעם עבד ה' שלש שנים וברביעית קלקל ובחמישית מיד עלה שישק ונזכר בדברי הימים ששבו בתשובה ויוכיחו הפסוקים בהו' ויהי מידי בא המלך בית ה' כו' שמשמע ששב בתשובה ויבוא אל בית ה' להתפלל ולזה אמר כי אבי' זה נכשל במה שראה את אביו עושה לפניו ולמד ממנו וז"ש ולך בכל חטאות אביו אשר עשה לפניו לפניו דייקא שמעשות אותם לפניו למד ללכת בהם ואביו זה רחבעם הנזכר לא בימי לדקתו הם בג' שנים הראשונים שאמרו עליו שהיה לדיק אפי' בימי לדקו לא היה לבבו של רחבע' שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו באופן זה אביו בנו לא למד ממה שהיה בו מהכשרות ואעפ"י שלא היה כמדרגת דוד אביו אבל למד מאשר ראה אותו עושה לפניו ילף מקלקלתא ולא ילף מתקנתא שבו בתחילתו ובסופו ששב בתשובה מתמת שישק מלך מצרים · כי למען דוד ניתן לו המלכות ולא בזכותו וז"ש כי למען כו' :

כי למען דוד כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל אחר שהזכיר שהיה לו לאביים ללמוד מהזרע אשר ממנו שלא אביו ואמו ממשפחת דוד ומקבת בור ממנו נוקר הוא דוד ע"ה כי למען דוד ה' נתן לו נר בירושל' להקים את בנו הוא זרעו אחריו מזרע דוד הוא המתייחס מלד להעמיד את ירושלם כי שתדל היולא מחלני דוד להעמיד את ירושלם לפי שדוד בנה יסודות המקדש ושלמה בנה הכל ז"ש ולהעמיד את ירושלם וז"ש נר הוא כהרלב"ג ז"ל הארון הנעבדת שיתנו הלמחים אשר בה פרים לומר כי זרע דוד בירושלם כנר הזה בעבודת האדמה כדי שיהודה העומדים בירושלם יתנו פרים ועכ"ז לא הלך זרעו אחריו ע"כ :

אשר עשה דוד הישר כו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל כי ראויה היתה את שבע לדוד אם כן לא חטא אלא בדבר אוריה שהמיתו ע"כ · ולע"ד מסכים לנזכר רק בדבר אוריה רק לשון מיעוט למעט ולהקטין האשמה אפי' בדבר אוריה שלא חטא כי חייב דמורד במלכות היה בהו' ולהוכי יוחב רק חטאו של דוד בדבר אוריה בדבר דייקא במה שידברו תועה הבלתי יודעים ומבינים ענין אוריה דבר ידברו לאמר איך ישלח ידו דוד בשר בנו לקחת אשתו ולהרגו זה הדבר שידברו בענין אוריה הוא המזיק והוא מה שחטא בו דוד אבל בכל אשר דרכיו שלם ולזה נתן לו השי"ת נר בירושלם :

ומלחמה היתה כו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן כתב הרד"ק ז"ל למעלה בפסוק ראשון של ומלחמ' וכו' ומהרי"ח הקשה שהפסוק הזה מיותר לגמרי שכבר אמר למעלה ומלחמה וכו' יתירן שתכלית פסוק זה לדבר ולומר ענין אביים בנו של רחבעם להודיע כי בכל המלחמות שבין ירבעם ורחבעם אביו אביים היה יוצא ובא לפני בני יהודה ולהלחם והוא משוח מלחמה וז"ש שלש שנים וכו' וילך בכל חטאת אביו וכו' וכן המלחמה שהיתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו של אביים שהוא נלחם בו והוא משוח מלחמה כי רחבעם בן שלמה היה מעונג ואמרו ויתר דברי אביים וכו' מורה שכל הנזכר מדברי אביים הוא וז"ש ומלחמה כו' וגם אחר שמת רחבעם אביו נלחם בו אביים עם ירבעם כדמסיק ויתר וכו' ומלחמה היתה בין אביים ובין ירבעם עד כאן ולזה שבו של מקרא כי אומרו ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו של רחבעם קאמר · ולא יצדק לומר לשון זה על אביים כיון שיזכיר אח"כ עוד מלחמה אחרי מות רחבעם בהמלך אביים : ולע"ד שבוחת פסוק זה מקושרת עם מ"ש למעלה ולך בכל חטאו' אביו על אביים אמר שהלך בכל חטאת אביו רחבעם ולא היה לבבו של אביו הנזכר הוא רחבעם לא היה שלם עם

ה' אלהיו כלבב דוד אביו למען דוד אביו נתן לו ה' נר בנו אחריו להיותו אביים שהוא בנו של רחבעם הנז' בתיבת אביו ועשה הש"ת זה בעבור שני דברים הא' בזכות אבות דוד אשר עשה דוד את היישר כו' והזכות השני הוא שומלחמה היתה תמיד בין רחבעם ובין ירבעם ר"ל כל ימי חיי של רחבעם נלחם בו לקיים הלא מבטחיך ה' אשרי ומתקוממיך אתקוטט תכלית וכו' וז"ש ומלחמה כו' לו' שזה נחשב לו לרחבעם לצדקה להקים את בנו אחריו שהעפ"י שחטא רחבע' בשנה הרביעי' התחיל ובחמשית נענש ע"י שישק מלך מצרים ושב בתשובה אל השי"ת ולזה היה שוכח את ירבעם וכן נזכר בביאור בל"ה ששבו בתשובה שלימה ומדברי הבעם הוא נר' שהיתה בו יראת ה' שלא שענש לפי שחסדן ברבים כמו שנזכור בסמוך בס"ד · עוד אפשר שהוא מקושר עם מ"ש כי למען דוד כו' אשר עשה כו' שבזכות אביו ניתן לו המלכות אל רחבעם ואביים עם היותם בלתי כדאים עכ"ז למען דוד אביהם זכו למלכות זאת · ועוד שומלחמה היתה כל ימי חיי של רחבעם עם ירבע' ולזה הסכיר זכות אביהם דוד לשימלכו אך לא מלכות הקבע ובטחה כמלכותו של שלמה שלא היה שטן ופגע רע בכל ימיו אשר עבד בהם את ה' וזהו שאמר ומלחמה היתה בין רחבעם וכו' שזה עוד להתמיד המלכות י"ז שנה עם היותו בלתי כדאי ונס כי כרת המלחמות ונערן מכפרת עון :

ויתר דברי אביים כו' ויסבב כו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן הביא מהרי"ח ז"ל · ולע"ד כי נזכר בד"ה היות אביים מדבר לישראל דברי כבושים ותוכחות על אשר מרדו במלכות דוד שהיה נרמה להם למרדות במלכות שמים ונס הוכיחם על עגלי זהב שעשה להם ירבעם לאלהים וזה בכון לומר ויתר דברי אביים מדברי הוכחות שזה היה מחלק הדיבור גם במעשה מהנשי' אשר עשה ובנים אשר היו לו ואשר מעשים הלא הם כתובים בספר ד"ה ובכלל מעשיו שמלחמה אחת בלבד היתה בין אביים ובין ירבעם אחרי מלוך אביים כי במלחמה ההיא נלחו אביים ונגף בה וז"ש ומלחמה היתה בין אבי' ובין ירבעם כל ימי חיי מורה שלא היתה שלא מלחמ' אחת בינו ובין ירבעם :

וישכב אביים כו' חז"ל אמרו בב"ר פ"ר שמואל בר נחמן מה את סבור שירבעם ניגף והלא לא ניגף אלא אביים ולמה ניגף רבי אבא בר כהנא אמר ע"י שהעביר הכרת פניהם של ישראל דכתיב הכרת פניהם ענתה בם ורבי לוי אמר על ידו שהעמיד שומרים על ישראל שלשה ימים עד שנתקלקלה מרתם דתנן אין מעידין שלא על פרקוף פנים עם החוטם כו' ואין מעידין אלא עד שלשה ימים עליהם הוא אומר עמו לי אלמניתיו מחול ימים רבי יוחנן וריש לקיש ורבנן רבי יוחנן אמר על שביזה לאחיה השילוני שנאמר ועמכם אנשים בני בליעל קרא לאחיה השילוני בני בליעל ריש לקיש אמר ע"י שחסרם ברבים שנאמר ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב ורבנן אמרי על שבלית ע"ז לידו ולא בעלה שנאמר ורדף אביים אחרי ירבעם וכתיב וילכוד ממנו ערים את בית אל ואת בנותיה וכתיב ויסם את האחד בבית אל והרי דברים ק"ו ומה הם מלך ע"י המונה מלך שכמותו ענשו הכתוב וניגף הדיוט שהוא מונה הדיוט עאכ"ו עכ"ל : ולע"ד לדקדק מנא ליה דהדיוט המונה אל הדיוט עאכ"ו דדיו לבא מן הדין להיות כבדון אבל יותר מנא ליה · ונראה דהק"ו הוא דבשלמא מלך המונ' את המלך כאביים ירבעם נפקא ליה מינה כדי שיסובו בית ישראל אליו ולכך אין ראוי כ"כ לעונש כיון שנהנה תועלת קיום והעמדת מלכותו והלחתה אבל הדיוט המונה את הדיוט אין יתרון לבעל הלשון כי זה הדיוט וזה הדיוט וכ"ש מלך שהונה מלך שכמותו ר"ל שכמותו והוא אים ריבו ונפקא ליה עונש מהכולהא ועכ"ז וינגפהו ה' לאביה הדיוט כו' עא"כ שראוי לעונש שהרי הוא חמור שהוא בהונה אחרו על לא דבר כי מה יש בין שני הדיוטו' כי אם דברי הבל עוד לאפשר שכח הק"ו הזה במ"ש מלך שהונה מלך שכמותו כי אפילו עם היות ההונאה למלך שכמותו רוצה לומר בלתי צדיק כמו כי אביים וירבעם עושים הרע בעיני ה' ולא היה ראוי שינגף אביים על מה שהונה לירבעם כיון שכמותו הוא בלתי צדיק הדיוט ההונה את ההדיוט שאפשר שגם הם צדיקים או אפשר שהרשע מינה את הצדיק שאינו כמותו והוא המנוי יותר בלא רשע צדיק ממנו עא"כ שהש"ית יפקוד ויתבע עלבונו כיון שהם צדיקים וסביבו נשערה מאד עא"כ שיפקוד על הצדיק המונ' את הצדיק כי היה לו לשמור פיו ולשונו ולשמור מצרות נפשו וכ"ש בהדיוט רשע לו בינוני המלונה לה הצדיק דהע"כ שיפקוד עליו ה' להגיד לאדם מה שיחי' ואפילו שיהה קלה שבין אדם רשע לחבירו הצדיק ממנו גוזל מצאתי אמר כך בבי"אור ב"ר לרש"י ז"ל כהנו ז"ל ק"ו אם אביה שהיה מלך על שהונה מלך כמותו ענשו הקב"ה שינגף כו' עכ"ל וכ"ל שכמותו לפרש הק"ו כי היה אפשר שיענשהו הב"ה והוא בחיים בעונשים אולה נגיפה דנפיק מינה חורבה לכל עמו זהו שאמר ומה אם מלך שהונה מלך כמותו ענשו הקב"ה בעונש שינגף ולא עונש זולתו הדיוט המונה את ההדיוט עא"כ שיענישהו עונש של נגיפה ולא יתום לבניו ובני ביתו כיון שלא חטא הקב"ה במלך שנגפו ולא חטא אל עמו עם רב זה רמז רש"ז ז"ל במ"ש ענשו הקב"ה שינגף זמ' וכן נזכר במלמר ענשו הכתוב ונגף כו' שלא הק"ו הוא בתחילת היות העונש שכיון שלמלך

בשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה. מקלה שמנה עשרה שנה שתלך רחבעם כמו שכתבנו למעלה ולא מנה אותם לרחבעם ומנה אותם לאביים בנו וי"ת וקלת שנת עשרים הרי פלג שניים לאביים: ושם אמו מעכה וגו'. ולא היתה אם אסא אלא אם אביים אביו כמו שכתוב למעלה ואם אביו קורא אותה אמו כמו שכתוב ותבאן אל רעואל אביהן וזכר לאסא אם אביו בעבור שהיתה עובדת ע"ז כמו שאומר אשר עשתה מפלצת לאשרה ועם כל זה עשה אסא היטר בעיני יי' ולא נטה אחריה: וגם את מעכה אמו. טעמו למה שאמר ויסר אמר כי גם הסיר את מעכה אמו ואחר כך פירש איך הסיר אותה ואמר ויסירה מגבירה כלומר הסירה מהיות גבירה בעבור שעשתה מפלצת לאשר' ופי' מפלצת ע"ז קראה מפלצת שהוא לשון אימה ורעד' כמו פלצו' בעתתני לפי שאימת' מוטלת על עובדיה וכן בזה הטעם נקראו אימים הגלולים: כמו שאמר ובאימים יתהוללו: ויסרוף בנחל קדרון. שרף המפלצת והשליך האפר בנחל קדרון כי ע"ז אסורה בהנאה: וקדשי בית יי'. ר"ל וקדשי עצמו ואסר הנסמך כמו ושכור' ולא מיין וכן הוא בדברי הימים וקדשיו וכ"תי וקדשוהי לבית מקדשיא דיי' ובקלת ספרים יקדשו כתוב וקרי וקדשיו: הנותרים

עם אבהתוהי וקברו יתיה בקרתא דדוד ומלך אסא בריה תחותוהי: ובשנת עסרין לירבעם מלכא דישראל מלך אסא על שבטא דבית יהודה: וארבעין וחדא שנין מלך בירושלם ושום אמיה מעכה בת אבישלום: ועבד אסא דכשר קדם יי כדוד אבוהי: ופלי נפקת ברא מן ארעא ואעדי ית כל טעותא דעבדו אבהתוהי: ואף ית מעכה אמיה אעדה ממלכותה דעבדת טעותא לאשרתא וקץ אסא ית טעותה ואוקיד בנחלא דקדרון: ובמתא לא עטרא לחוד לבא דאסא הוה שלים בדחלתיה דיי כל יומוהי: ואיתית קודשיה אבוהי וקודשוהי לבית מקדשא דיי כספא ודהבא ומניא: וקרבא

עם אבותיו ויקברו אתו בעיר דוד וימלך אסא בנו תחתיו: ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה: וארבעים ואחת שנה מלך בירושלם ושם אמו מעכה בת אבישלום: ויעש אסא הישר בעיני יהוה כדוד אביו: ויבער הקדשים מן הארץ וסר את כל הגלולים אשר עשו אבותיו: וגם את מעכה אמו הסיר מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה ויכרת אסא את מפלצתה וישרף בנחל קדרון: והבמות לא סרו רק לבב אסא היה שלם עם יהוה כל ימיו: ויבא את קדשי אביו וקדשי אביו בית יהוה כסף וזהב וכלים

רלבג

ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה: וארבעים ואחת שנה מלך בירושלם ושם אמו מעכה בת אבישלום: ויעש אסא הישר בעיני יי' כדוד אביו: ויבער הקדשים מן הארץ. הם המזוכנים למסכת אסו': ויסירה מגבירה. הסירה מהיות גביר' כדי שלא תביא העם לעבוד ע"ז: מפלצת לאשרה. הוא בנין עשתה לעבוד הע"ז וקראה מפלצת לפי שהוא מביא פלצות ורעות רבות לעובדיו: ויכרת אסא את מפלצתה. הכה פרף אותה לפי שע"ז היא אסורה בהנאה ולזה השליך עפרה בנחל קדרון שלא יהנו ממנו: והבמות לא סרו. ידמה שאלו הבמות היו מזבחים בהם טו לש"י כמו שהיו עושין קודם בנין בית המקדש ובזה היו חוטאי' העם אך הבמות שהיו עובדים בהם ע"ז סרו כמו שהתבאר בספר ל"ה: ויבא את קדשי אביו וקדשי בית יי'. הלשון בו שכב' הביא בית יי' קדשי אביו וקדשי עצמו ולזה היה קרי וקדשו וכן כתוב בל"ה: ויעל

ויסירה מגבירה. מהיות גבירה. ויעבר הקדשים. תרגם יונתן ופלי נפקת ברא: כי עשתה מפלצת. אמרו רבותינו מפליא ליצנותה: והבמות לא סרו. במות היחיד שהורגלו ליקרב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית שהיו הבמות מותרות לא סרו עתה ואף על פי שנהסרו משנבנה הבית והיו עבודים עליה כרת: מין

עם אבותיו ויקברו אתו בעיר דוד ויימלך אסא בנו תחתיו: ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה: וארבעים ואחת שנה מלך בירושלם ושם אמו מעכה בת אבישלום: ויעש אסא הישר בעיני יהוה כדוד אביו: ויבער הקדשים מן הארץ וסר את כל הגלולים אשר עשו אבותיו: וגם את מעכה אמו הסיר מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה ויכרת אסא את מפלצתה וישרף בנחל קדרון: והבמות לא סרו רק לבב אסא היה שלם עם יהוה כל ימיו: ויבא את קדשי אביו וקדשי אביו בית יהוה כסף וזהב וכלים

ומלחמה

ויעבר ט' בקריא' וסימ' ויעבר אלהים רוח על הארץ. ויקחם ויעברם את הנחל. ויעבר ישי שמה. ויעבר ישי שבעת בניו. ויעבר הקדשים. וכשמוע אסא הדברים דברי הימים. ויגע הדבר אל מלך ניגוה: ובשנת אחת לכורש דריש עזרא. וחברו דסוף דברי הימים:

כלי יקר

ויעבר הקדשים. הכתוב כמה"ר אברהם בן אסר ז"ל כתב בביאורו בברא"שית רבה בפרש' תולדות יצחק ישוויין בזה בפ' ס"ה שכתב ענין נחמד ביסוד קושי שיש במאמר הזה דהיכי קאמר והרי דבריה ק"ו ומה ע"י שהוכה מלך כו' שהרי לא נגוף הלא מפני כמה טעמים הנזכר בתפילת המאמר למר מפני שהעביר צורת פניהם כו' ולמר כדהית ליה ק"כ מנה ליה שע"י שהוכה מלך נענש ותירץ כי מה שנענש הוא על כרחין מפני שהוכה את ירבעם דלפי לא הית' הכי היה ראוי ליענש יותר העובד ולא מי שבלה ע"ז לידו ולא ביערה אלא ודאי ע"י שהוכה את ירבעם בא"ה לו הפורענות הזה דעדיין יש לדחות ולומר שכיון שהוא בא"ה לידו היה לו לעברה וכיון שלא ביערה נענש למפרע על מה שהוכה את ירבעם שכיון שבא"ה לידו ולא ביערה הנה גם הוא חטא כמו ירבעם וזה ליגלגלי מילת' שלא הית' כוונתו להוכיחו לשם שמים אלא מתכבד בקלון חבירו היה וע"ע: ולע"דן ביסוד קושית החכם השלם ז"ל כי דקדקו חכמינו זכרם לברכה הירוקה בלשונם שאמרו על ידי שהוכה וכו' ולא אמרו שבשביל שהוכה מלך ניגף רצו לומר הן אמת שסיבות אולת ההוכלה כן חייבו הנגיפה כנזכר במאמר הנל גלגול העונש בתגלגל על ידי ההוכה' כנמר דינם כמו שבתגלגל המבול ע"י החטא עם היות להם כמה עבירות אולת ונחרב בית המקדש על ידי עוזנם את תורת ה' עם היות להם עבירות אולתן. וכן דקדקו הפסוק שלומר ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביהו ויגפהו ה' להוקשה להם דלמה העלים הפסוק הענין ממות אביהו וכתבו בלשון המורה בהפך שירבעם מת והוא מה שרמא חכמינו ז"ל בתחילת זה המאמר את סבור שירבעם ניגף והלא לא ניגף אלא אביה כו' זה מורה סיבת נגיפתו אשר על ידה נתגלגלה והיה שהוכה אותו ברבים באומרו ועמכם ענגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים שזה היה סיבה לגלגל היה עוד כח לירבעם להרים ראש בימי אביה מלך הבושה שביישו ברבים ז"ש ולא עצר כח ירבעם בימי אביהו ויגפהו ה' וימות רולה לומר ויגפהו ה' וימות אביהו הנזכר על ידי שהוכה את ירבעם עד שלא עצר כח יותר ההוכלה זה גרם לו הנגיפה להתגלגל על ידה ההוכלה והוא דקדוק נכון בלשון הם מלך על ידי שהוכה מלך כו' על ידי דייקא והענין נכון. עוד בסדר עולם וירדוף אביה אחרי ירבעם ויגפהו ה' ואין אתה יודע מי הוא הנגוף הרי ירבעם קבר את אביה ומלך אחריו עשריה שנה הא אינו אומר ויגפהו שלא בא' ומפני מה נגפו המקום מפני שהוא עומד ומחזיק את ישראל ואומר להם ועמכם ענגלי זהב. וכשלכד את בית אל ורואה את ענגלי הזהב חמל עליו לפיכך נגפו המקום ועל שקרא לאחיה השיליני בכלל אנשי' בני בליעל עד כאן ובב"ר הביא גם כן כיולא בזה ויותר בפרשות. וכבר זכרתי למעלה שהסדן שהוא לשון חסרון ויש גירסא שהסרן בסמ"ך ורי"ש שחסר בכבודן להוכיחן ברבים ועל זה ויגפהו ה' וזה היה אם כן במלחמה ההיא שהיתה בינו ובין ירבעם למדנו מזה באומרו ויעכב לבים עם אבותיו ויקברו אותו כו' הייתו במלחמה הנז' ומעונש לוגלת דברים שהרבה לדבר לבים על ירבע' ועל אחיה השילוני וכיולא מהנזכר לעיל כמו שנזכר בדברי הימים בענין מלחמה זו. ומהרי"א ז"ל קייס ויגפהו ה' לירבעם והנגפיה היה הפפלתו שלא להרים עוד ראש ואפילו אחרי מות לבים כי רמסו לבים ועני חטוב במת ונגף עד כאן תורף דבריו ז"ל בזה והאריך בתרעומ' יוסיפון בן גוריון על מה שכתב במקום חמש מאות אלף שנפלו מישראל במלחמה ההיא כתב המשים אלף ואלף על פי סכיון לשם שמים לשכך אזון ה"ה עם כל זה טעות הוא לכתוב זה שאינו להסר מנפלאות ה' שנפלו ביד יהודה המעטי' סך ת"ק אלף איש והוא דבר גדול. ונתן טעם מהרי"א ז"ל למה שסתם הכתוב כאן ומלחמה היתה וכו' להיות כוונת כותב הספר הזה מענין ספור מלכי ישראל ויהודה ההולכים בדרכי ה' או בלתי הולכים ולהיות זאת כוונתו לבד לא האריך רק ומלחמה כו' למנש עזרא בדברי הימים כיון לספר בשבח מלכי יהודה ונלחמו ולכך זכר בפרשות הסך שנפלו מישראל ביד יהודה ת"ק אלף איש והוא פלא עד כאן:

ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה בסדר עולם אסא מלך א' וארבעי' שנה בימיו שקטה הארץ עשר שנים ובשנת י"ו לאסא בא זרח מלך הכושי והחזיר לו את כל הביזה שנטל פיסק מירושלם. ירבעם מלך כ"ב שנה נדב בנו שני שנים בשנת ג' לאסא מלך בעשא מלך ישר' בתרצה ארבעה ועשרים שנה בשנת שש ושלשים לאסא עלה בעשא על יהודה ובנו את הרמה ה"א לומר כן ולא לאסא קבר את בעשא בשנת שש ועשרים למלכותו אלא מה ת"ל בשנת שש ושלשים למלכותו כנגד שש שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה וכנגד ז' ושלשים שנה שנזרה גזרה על מלכי ארם להיות שונים על ישראל ובאחרונה ליפול ביד דוד. וכה"א בשנת שבע ושלשים למלך אסא בשנת י"ז למלכותו מאחר שנפל ארם מלך כוש בידו היה שנת ו' ושלשים מחצית שלמה. בשנת שבע עשר לאסא כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא ולקלל אסא שנא' ויקח אסא את כל הכסף ובעת ההיא בא חגניה הרואה אל המלך וכו' על כן נמלט חיל ארם מידך ולא פסקו מלכי ארם להיות שונים לישראל עד מות אחז ובשנת שלשה לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באחז ולא היתה זכות ביד אחז שיפלו בידו ונפלו שניהם ביד תגלת מלך אשור עד כאן ממנו נקח בסיעתא דשמיא בכל ספור ופסוק ההכרחי להבנתו. ועיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל שלא לא כן יקשה שבהכרח מלך אסא בשנת הלחת ועשרים למלכות ירבעם ואיך אמר הכתוב בשנת עשרים ולא ודאי ירבעם נכנס בשנת שמנה עשרה ולא מצאנו לו אותה שנה לפי שלא השלימה ומלה לאבים שהשלים' ועלתה שנה מכלל

הג' של אביים והוא תשלום העשרים ומנה אותה לאסא ע"כ:

וארבעים ואחת כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א וע"פ דרכם פלא' וארבעי' ואחת שנה מלך בירושלם זה היה אות מובהק על כשרותו כי ירא את ה' הוסיף ימים ושנות רשעי' תקצרנה במלכות כי רחבעם י"ז ואביים ג' ואסא אחד וארבעי' מלך כשרותו עם היות שם אמו המגדלתו כאם מעכה בת אבשלום זקנתו לא למד ממעשיה אלא ויעש הישר כו' כמו שאמרו המפרשים ז"ל שהוא מקושר עם ויעש הישר והיו אם כן מספר שני המלכות א"ס לפי שלא שמע בקול אמו מעכה ויסירה הגביר' כמו שזכר בסוף וזה בכלל ויעש הישר וכו' זכה לכך:

ויעש אסא הישר בעיני ה' כו' ויעבר כו' וגם את מעכה אמו וכו' חז"ל אמרו במסכת ע"ז שנחל קדרון מקומות מקומות יש בו ים מקום מגדל למחים ויש בו מקום שהיו מגדל למחים ויערוף בנחל קדרון וזרקו במקום שהיו מגדל למחים מלי מפלצת לצנותה תני רב יוסף כמין זכרות עשתה לה והיל נבעלת לו בכל יום עד כאן. ולע"דן הבין בדבריהם שלא מ"ש וגם את מעכה אמו ויסירה מגבירה דהיה לו לומר וגם את מעכה אמו הסיר מגבירה: ונראה שלפי שהזכיר למעלה ויעבר את הקדשים מן הארץ שהוא הזימה מהזכרים כבשונו ומהזונות כהרגומו שתרגם נפקת ברא לזה לומר וגם את מעכה אמו העבירה מאותה הזימה שהיתה נבעלת בכל יום ויסירה מגבירה וגם כן ויסירה מגבירה מלד שעשתה מפלצת לאשרה נמצא שהיתה זו כלולה מזונות ועבודת אלילים ולזה נקראו העבודות נכריות שבאותו זמן בעלים על שהיו נבעלים להם דרך זנות אולמשיך טומאה יותר ובזה יובן את מעכה אמו לשון מעכה בלבנו שהיתה נמעכת לאשרה. ויובן גם כן ויסירה מגבירה על העבודה נכרית ומפלצה שהית' המפלצת הנזכרת גבירה לה ובעלה ונרמזו לזה לא כתב ויסירה מהיות גברת או מהיות גבירה. ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל אסא הפך מלכותיו שנטו אחרי הנשים והוא הסיר אמו מגבירה לפי שעשתה מפלצת לאשרה ונרף המפלצת שע"א אסורה בהנאה ע"כ: ולע"דן לדקדק שכיון שהיבת גם בכללה הסרת אמו שהרי הוא מוסב אל ויסר את כל כו' אם כן מה צורך עוד לפרט ויסירה מגבירה או ליסהוק מתיבת וגם ולכתוב את מעכה אמו הסיר מגבירה. ונראה שהכוונה לפי שהיה אסא מכבדה כלילו היא אמו בכבוד שם לז"ל ויסר את כל הגילולים וגם את מעכה הסיר מהיות אמו לא בשם אם תקרא ולא הכובד בכבוד אם ממנו כי בן הבן אינו חייב לא בכבוד אבי אביו ולא בכבוד אם אביו וז"ש וגם את מעכה אמו ולא די זה שלא ויסירה מגבירה כי היה ראוי לביותם יושבת בכבוד בעלה במדור ובכבוד והא הסירה מגבירה מהיותה גבירה יען אשר עשתה מפלצת לע"ז. ודרך הלצה לפי שמעכה היה לה גבירה המפלצת אשר עשתה לאשרה שהיא נכנע' אליה כשפחה לפני גבירת' ויסירה אסא מגבירה הלא גבירה היא המפלצת אשר עשתה וכרתה אסא אם כן הסירה מגבירה ומאותו השתעבדות ובזה לא יחסר תיבת מהיות גבירה. ופרט הכתוב ואמר ויכרות אסא שהיה לו שיאמר ויכרות את מפלצתה כי בו מדבר כל הכתו' לבל הודיע הסירות אסא כי ויעבר את הקדשים כו' ויסר כו' וגם את מעכה אמו ויסירה הכל באומרו כן לשלוחו שלוחו של אדם כמותו לבל בכרית' המפלצת הזאת לפי שנעשית ע"י מעכה אמו ראה לכרתה הוא בעצמו וכבודו וז"ש ויכרות אסא את מפלצתה הוא בעצמו להעביר גלולים שעשתה אמו ראה לתקנה:

והבמות לא סרו כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל. ולע"דן שיעפ"י שהיה איסור גדול להקריב בבמות עונש כרת עכ"ז לא מנעם אסא לש"ש כדי שלא יזבחו לע"ז ומה שהיו עושים לע"ז היה לנבוה וז"ש הבמו' לא סרו והיה הטא גדול רק לבב אסא היה שלם עם ה' כל ימיו ולא הסירם מהטעם הנז' נמצא שהיתה עבירה לשמה של מלוה וגדולה עבירה לשמה והיה זה לפי שקלה מישראל התחילו לקבל עול מלכותו הביא להם התר הבמות לפי שעה וכמו שכתב הרלב"ג ז"ל בפסוק ויעל בעשא שבטו ישראל אל אסא:

ויבא את קדשי אביו כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל בקיצור. ומהרי"א ז"ל פירש כי רחבעם ואביה הוליאו מבית ה' קדשים מזהב וכסף ולזה אמר כי עתה אסא הביא לה' הנזכר עם ה' כל ימיו ויבא להבי"ת הנזכר קדשי אביו וקדשי בית ה' כסף וזהב וכלים ולפירושו לא חסר הנסמך אלא חסר למי הביאם והוא לה' הנזכר בפסוק הקודם: ולע"דן שלפי שאסא נגא את זרח המלך הכושי בשנת ט"ו למלכותו כנזכר בסדר בפסוק ויהי בשנת עשרי' וארבעים כו' והחזיר כל מה שלקח פיסק מאוצרות בית המלך ומאוצרות בית ה' כנזכר למעלה בפסוק ויהי בשנה החמישית וכו' אמר הכתוב שאסא הביא הכל מלת אותם הגולים אותו מיד שולליהם זרח וז"ש ויבא את קדשי אביו אשר היו באוצרו' בית המלך וקדשי בית ה' אשר שללם פיסק ושללם ממנו זרח המלך הכושי הבילם גם כן אסא כי כבוד מלכה ידו להביא קדשי אביו וקדשי בית ה' כסף וזהב וכלים ולא זכר שהבילם בית ה' לפי שהבילם תלוים ועומדים אולי יצטרך אליהם לכיוצר המלחמות שכבר נתעוררה לו מלחמה עם בעשא מלך ישראל ועתה מותר ליהנות מהם כמו שאמרו חז"ל שאלו לא כתיב בהו פריצים והילוה היה כל כסף וזהב שבעולם אסור בהנאה אמו מלך כסף של ירושלם של הקדש אלא שנתחלל על ידי פריצים הגוללים והשודדים ועל כן לא רצה אסא להקדישו עתה ולהביאו בית ה' כי ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם לכך הביא הכסף

והביאו

ומלחמה היתה בין אסא
ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם:
ויעל בעשא מלך ישראל על־
יהודה ויבן את־הרמה לבלתי תת
יצא ובא לאסא מלך יהודה:
ויקח אסא את־כל־הכסף והזהב ג׳ קמ״ז
הנותרים באוצרות בית־יהוה ואת־
אוצרות בית המלך ויתנם ביד־עבדיו
וישלחם המלך אסא אל־בן־הדד בן־
טברמן בן־חזיון מלך ארם הישב
בדמשק לאמר: ברית ביני
וביניך בין אבי ובין אביך הנה
שלחתי לך שחד כסף וזהב לך
הפר את־בריתך את־בעשא
מלך־ישראל ויעלה ממני:
וישמע בן־הדד אל־המלך אסא ״ח פסו׳ אל על
וישלח את־שרי החילים אשר־לו
על־ערי ישראל ויך את־עיון ואת־
דן ואת אבל בית־מעכה ואת כל־
כנרות על כל־ארץ נפתלי: ויהי ג׳ וסי׳ ואל המלכים
כשמע בעשא ויחדל מבנות את־ והערכ׳ על יס דין
הרמה וישב בתרצה: והמלך אסא
השמיע את־כל־יהודה אין נקי
וישאו את־אבני הרמה ואת־עציה
אשר בנה בעשא ויבן בם המלך
אסא את־גבע בנימן ואת־המצפה:
ויתר כל־דברי אסא וכל־גבורתו ע׳ פסו׳ כל וכל וכל
וכל־אשר עשה והערים אשר בנה
הלא־המה כתובים על־ספר דברי
הימים למלכי יהודה רק לעת זקנתו
חלה

וקרבא הות בין אסא ובין בעשא
מלכא דישראל כל יומיהון: וסליק
בעשא מלכא דישראל על דבית
יהודה ובנאית רמתא בדיל למשבק
למתנפק ועליל לאסא מלכא דבית
יהודה: ונסיב אסא ית כל כספא
ודהבא דאשתארו באוצרות בית
מקדשא דייתית אוצרי בית מלכא ״ח מלו׳ המלך
ומנינון בידא דעבדוהי ושדרינון ק׳
מלכא אסא לות בר הדד בר ל׳ וחס׳
טברימון בר חזיון מלכא דארם דיתיב
בדמשק למימר: קיים בייני וביניך ובין
אבא ובין אבוך הא שדרית לך
שוחרא כספא ודהבא איזיל אשני ל׳
ית קיימך עם בעשא מלכא דישראל ג׳ רפין
ויסתלק מיני: וקביל בר הדד מן ״ח פסו׳ אל על על
מלכא אסא ושדר ית רבני חילותא
דיליה על קירוי ישראל ומחא ית
עיון וית דן וית אבל בית מעכה וית ל׳ ו׳ ג׳
כל גינוסר על כל ארעא שבטא
דבית נפתלי: והוה כד שמיע בעשא
ואתמנע מלמבני ית רמתא ויתיב
בתרעיתא: ומלכא אסא כנש ית כל
דבית יהודה ליית דנקי ונטלו ית אבני
רמתא וית אעהא די בנא בעשא
ובנא בהון מלכא אסא ית גבעתא
דבני בנימן וית מצפיא: ושאר כל
פתגמי אסא וכל גבורתיה וכל די
עבד וקירויא די בנא הלא אינון
כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכא
דבית יהודה לחור לעידן סיבתיה
איתמרע

ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כו׳ ויעל בעשא כו׳ ויקח כו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל והם מיוסדים על דברי חכמינו ז״ל שזכרנו בפסוק ויהי בשנת עשרים׳ לירבעם כי שם נאמר שנת עשה ושלשים למלך אסא היינו שנה ושלשים שנה משמת שלמה ונחלקה מלכות בית דוד. וכן אמרו בסדר עולם בפסוק אך לא כל הימים עתידה היתה המלכות להחזיר בימי אסא לא היה מקלקל וכו׳ והקלקול הוא שנת בשר זרועו מלך ארם. ומהרי״ח ז״ל הקשה כי מה שייכות יש לענין זה של ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא עם הקודם שהרי נדב בן ירבעם מלך קודם בעשא והיה ראוי להקדים ספור ענין נדב ואחר כך ענין בעשא ותירץ שכוונת כותב הספר לספר מעשה אסא וכשרותו לו הפך הכשרות ולזה ספר שעשה היפר כדוד אביו ויבא כו׳ רק בדבר אחת והוא ומלחמה כו׳ ויעל כו׳ ויקח אסא את כל הכסף כו׳ וישלחם אל בן הדד בן טברימון שנזה חטא שלא נשען בהשי״ת אלא שם בשר זרועו ולזה סמך ענין זה אל כשרות אסא. ולע״דן בתירוץ קושיית מהרי״ח ז״ל מה שזכרתי בפסוק הקודם שלא הניח את קדשי בית ה׳ אבל הניחה בידו לצורך המלחמות וז״ש ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא וכו׳ ועברו שתי שנים בין מלחמה זרח הכושי לבין מלחמה זו שתמיד היה נלחם עם בעשא ובתוך הזמן הזה פזר כל הקדשים שלקח מזרח המלך הכושי ולסוף השתי שנים רצה לבנות הרמה והוכרח אסא לקחת קדשי ה׳ המותרים ולתתם שוחד לבן הדד בן טברימון בן חזיון מלך ארם לו אפשר שהוא בתיכת טעם למ״ש והבמות לא סרו כו׳ יען כי היה טרוד במלחמה שהיתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ולבך לא נפנה אלא לדברים החמורים ביותר כביעור הקדשים מן הארץ והגילולים ומפלגת הגבירה אז יהיה הקשר לפי שהבמות לא סרו עם היותם במות להקריב לש״י עכ״ז היה מהעונש על שהבמות לא סרו ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם שאילו גמר המלחה והסיר הבמות היה בטלו כי לא יריס ראש בעשא לפני אסא:

ויעל בעשא כו׳ עיין הרלב״ג ומהרי״ח ז״ל כפשוטו עשה מבצר ברמה כדי שלא יוכל איש לצאת ולבא מירושלם כאילו הם במאסר ע״כ:

ויקח אסא כו׳ כונת הכתוב להתרעם על אסא והוא הסיר עליון איך ישלח ידו בקדשי בית ה׳ המותרים יותר הפליטה ויקחם הוא בדעתו הטוב לתת שוחד מהקדשות הזה פועל חסיד כאסא כי מה שנתן רחבעם לשישק היה בהכרח ולא יגונה לרחבעם אמנם לאיש כאסא גנאי הוא ובפרט היותו בדעתו טוב ואמר היוסד בדמשק שראה אסא כי טוב שכן קרוב הוא מלך ארם היושב בדמשק לכן ראה לכרות עמו ברית להבה כי עזרה בצרות ימצא מאד בכל קוראו אליו ואף זה חטא גדול כי פנה אל הרבים ושני כזב ונענש שאילו לא עשה כן היה מולך גם על כל ישראל כמו״ל מסדר עולם בפסוק אך לא כל הימים ועתה נענש שנתמעטה מעלה זו ואל זה רמז באומרו ואת אוצרות בית מלך כתיב ובית המלך קרי שאילו זכה היה המלך הכולל על יהודה וישראל ועתה בית מלך כל דהו על ידי לקיחת השוחד הזה ושלחו למלך ארם:

ברית ביני כו׳ כונת הכתוב לו׳ לפי שכבר היה למלך ארם ברית עם מלך יש׳ בעשא ועתה היה צריך להפר אותו הברית ואינו מדרך ארץ להפר ברית אחיה לסיבת שוחד וכל שכן למלך ארם לזה הקדים לו פטומי מלי ואמר כי הברית שלו קודם מזמן אבותיו הראשונים ז״ל ברית ביני וביניך כלו׳ עשה נא ברית ביני וביניך יען כי כבר הוא בין אבי ובין אביך ובזה מדוקדק שלא אמר ובין אבי כו׳ בוי״ו מוסיף על ענין ראשון שלא אמר בין אבי ובין אביך כאילו נותן טעמה לשיעשה ברית ביני וביניו יען כי כבר ברית כרותה בין אבי ובין אביך ואין ברית של מלך ישראל חל על ברית אבי ואביך הקודם. על דרך שאין שבועה חלה על שבועה זאת ועוד הנה שלחתי לך שוחד כסף והזהב לא דרך פוחד כי אם לצורך מיוחד חייליך הצריכי׳ ללכת לתרלות מלך ישראל להלחם בו עד שיעלה מעלי ז״ש הנה שלחתי לך שוחד כסף וזהב לך הפרה בריתך כו׳ לך דייקא שתריך אתה ללכת עליו ולכן הזכיר בסמוך ושלח את שרי החיילים אשר לו כו׳ וקיים במקלת דברי אסא

ויאת
״ח פסוקי׳ את
את ואת ואת
ואת

כלי יקר

והניחו לגלו לעת מלא ובפרט בשנת עשה ושלשים מזמן חילוק מלכות ישראל ממלכות יהודה שהי׳ שנת י״ז למלכות אסא שכתיב אחר כלחון זרח המלך הכושי ויוכיח כן אומרו בסמוך את כל הכסף והזהב הנותרי׳ באוצרות בית ה׳ מוכיח שלא הניח אסא מחדש אל בית ה׳ כלום אלא הנותרים מיתר הפליטה משישק מלך מצרים ההם ששלח למלך ארם מנחה לשעבדו:

ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כו׳ ויעל בעשא כו׳ ויקח כו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל והם מיוסדים על דברי חכמינו ז״ל שזכרנו בפסוק ויהי בשנת עשרים׳ לירבעם כי שם נאמר שנת עשה ושלשים למלך אסא היינו שנה ושלשים שנה משמת שלמה ונחלקה מלכות בית דוד. וכן אמרו בסדר עולם בפסוק אך לא כל הימים עתידה היתה המלכות להחזיר בימי אסא לא היה מקלקל וכו׳ והקלקול הוא שנת בשר זרועו מלך ארם. ומהרי״ח ז״ל הקשה כי מה שייכות יש לענין זה של ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא עם הקודם שהרי נדב בן ירבעם מלך קודם בעשא והיה ראוי להקדים ספור ענין נדב ואחר כך ענין בעשא ותירץ שכוונת כותב הספר לספר מעשה אסא וכשרותו לו הפך הכשרות ולזה ספר שעשה היפר כדוד אביו ויבא כו׳ רק בדבר אחת והוא ומלחמה כו׳ ויעל כו׳ ויקח אסא את כל הכסף כו׳ וישלחם אל בן הדד בן טברימון שנזה חטא שלא נשען בהשי״ת אלא שם בשר זרועו ולזה סמך ענין זה אל כשרות אסא. ולע״דן בתירוץ קושיית מהרי״ח ז״ל מה שזכרתי בפסוק הקודם שלא הניח את קדשי בית ה׳ אבל הניחה בידו לצורך המלחמות וז״ש ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא וכו׳ ועברו שתי שנים בין מלחמה זרח הכושי לבין מלחמה זו שתמיד היה נלחם עם בעשא ובתוך הזמן הזה פזר כל הקדשים שלקח מזרח המלך הכושי ולסוף השתי שנים רצה לבנות הרמה והוכרח אסא לקחת קדשי ה׳ המותרים ולתתם שוחד לבן הדד בן טברימון בן חזיון מלך ארם לו אפשר שהוא בתיכת טעם למ״ש והבמות לא סרו כו׳ יען כי היה טרוד במלחמה שהיתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ולבך לא נפנה אלא לדברים החמורים ביותר כביעור הקדשים מן הארץ והגילולים ומפלגת הגבירה אז יהיה הקשר לפי שהבמות לא סרו עם היותם במות להקריב לש״י עכ״ז היה מהעונש על שהבמות לא סרו ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם שאילו גמר המלחה והסיר הבמות היה בטלו כי לא יריס ראש בעשא לפני אסא:

ויעל בעשא כו׳ עיין הרלב״ג ומהרי״ח ז״ל כפשוטו עשה מבצר ברמה כדי שלא יוכל איש לצאת ולבא מירושלם כאילו הם במאסר ע״כ:

ויקח אסא כו׳ כונת הכתוב להתרעם על אסא והוא הסיר עליון איך ישלח ידו בקדשי בית ה׳ המותרים יותר הפליטה ויקחם הוא בדעתו הטוב לתת שוחד מהקדשות הזה פועל חסיד כאסא כי מה שנתן רחבעם לשישק היה בהכרח ולא יגונה לרחבעם אמנם לאיש כאסא גנאי הוא ובפרט היותו בדעתו טוב ואמר היוסד בדמשק שראה אסא כי טוב שכן קרוב הוא מלך ארם היושב בדמשק לכן ראה לכרות עמו ברית להבה כי עזרה בצרות ימצא מאד בכל קוראו אליו ואף זה חטא גדול כי פנה אל הרבים ושני כזב ונענש שאילו לא עשה כן היה מולך גם על כל ישראל כמו״ל מסדר עולם בפסוק אך לא כל הימים ועתה נענש שנתמעטה מעלה זו ואל זה רמז באומרו ואת אוצרות בית מלך כתיב ובית המלך קרי שאילו זכה היה המלך הכולל על יהודה וישראל ועתה בית מלך כל דהו על ידי לקיחת השוחד הזה ושלחו למלך ארם:

ברית ביני כו׳ כונת הכתוב לו׳ לפי שכבר היה למלך ארם ברית עם מלך יש׳ בעשא ועתה היה צריך להפר אותו הברית ואינו מדרך ארץ להפר ברית אחיה לסיבת שוחד וכל שכן למלך ארם לזה הקדים לו פטומי מלי ואמר כי הברית שלו קודם מזמן אבותיו הראשונים ז״ל ברית ביני וביניך כלו׳ עשה נא ברית ביני וביניך יען כי כבר הוא בין אבי ובין אביך ובזה מדוקדק שלא אמר ובין אבי כו׳ בוי״ו מוסיף על ענין ראשון שלא אמר בין אבי ובין אביך כאילו נותן טעמה לשיעשה ברית ביני וביניו יען כי כבר ברית כרותה בין אבי ובין אביך ואין ברית של מלך ישראל חל על ברית אבי ואביך הקודם. על דרך שאין שבועה חלה על שבועה זאת ועוד הנה שלחתי לך שוחד כסף והזהב לא דרך פוחד כי אם לצורך מיוחד חייליך הצריכי׳ ללכת לתרלות מלך ישראל להלחם בו עד שיעלה מעלי ז״ש הנה שלחתי לך שוחד כסף וזהב לך הפרה בריתך כו׳ לך דייקא שתריך אתה ללכת עליו ולכן הזכיר בסמוך ושלח את שרי החיילים אשר לו כו׳ וקיים במקלת דברי אסא

הנותרים באוצרות יי׳. לפי שלקח שישק מלך מצרי׳ אוצרות בית יי׳ ממר הנותרים כי לא לקחם כלם: אבל בית מעכה. הוא אבל מים הנזכרת בדברי הימים: ואת כל כנרות. קבון כנרת וזה ת״י גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורז״ל הפליגו בספור שבח פירותיו והקבון ר״ל שהיו מקומו׳ נחלקים וכלם היו שמנים: על כל ארץ נפתלי. כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ובדברי הימים ואת כל מסכנות ערי נפתלי: ויסב בחרצה. ר״ל יסב לו בעירו כי שם היה מלך כמו שכתוב למטה ולא רצה להלחם עוד עם מלך יהודה כי בסוף ימיו היתה מלחמ׳ זאת וי״ת ויתיב בתרעיתא תרגם בתרצה מן עשיק ורצון כלומר יסב לו ירא וחרד ורצון מפני מלך ארם: אין נקי. אפי׳ חתן שנאמר עליו נקי יהיה לביתו שנה אחת: וכל גבורתו. במלחמות ובכושייס:

חלה

רשי

אין נקי. אפילו חתן מחדרו שנאמר בו נקי יהיה לביתו שנה אחת: שנתים

מסרה

וישלחם ד׳בקריאה וסימ׳ וישלחם יהושע. ויקח יהושע וכל העם. וישלחם לבנינה. ויקח אסא: י״ח פסוקים אל על על וסי׳ נמסר בסדר פקידי: ד׳ פסוקי׳ את את ואת את וסימ׳ ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב. והמלך אסא השמיע את כל יהודה. והבשת אכלה את יגיע אבותינו. ואסא המלך לקח את דר״ה:

כלי יקר

במה ששלח סרי החיילים יוך את עיון כו׳ אבל הוא לך הלך כמו שאמר לו אסא לך אבל שלח סרי החיילים והיה זה בגאוה ובזו שלא ישתרך הוא בעצמו כי אם על ידי עבדיו סרי החיילים. לו עשה זה שלא להיות הוא בעצמו המפר הברית אל סרי החיילים יפר ברית ולא הוא:

וישמע בן הדד אל המלך אסא כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל והוסיף על כל ארץ נפתלי ר״ל ועל כל ארץ נפתלי וחסר וי״ו התוספת ע״כ. ולע״דן דהי״לל ויעש כן מלך ארם אבל מלו׳ וישמע בן הדד אל המלך אסא ר״ל ששמע וקבל טענתו של המלך אסא במה שטען שברית אבי ואביך קודמת כנז״ל וזהו לשון וישמע הדד אל המלך אסא. גם מהיותו המלך אסא התחיל גרם שנשמעו דבריו אל בן הדד במ״ש חז״ל בפסוק סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא כו׳ כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים וזהו וישמע בן הדד אל המלך אסא. או אפשר שהודיע הפסוק באומר וישמע בן הדד ולא הזכיר לו מלכות לומר המלך הדד או אל בן הדד מלך ארם לומר כי היה זה בן הדד נפחד איך השפיל עצמו אסא אליו ולו זמן שנה או שנתים אשר נגף המלך אסא את ארם מלך הכושי״ז וישמע בן הדד בהדיוט אל מלך אסא ותכף וישלח כו׳ כי תפארת היה לו שהמלך אסא שולח ממנו עזרה וכבוד אליו:

ויהי כשמוע בעשא ויחדל מבנות את הרמה כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל ויש סיוע לדבריהם קצת שנסמוך בפסוק בשנת שלש כו׳ בתירצה עשרים וחמש שנה לא הרגש שם בתרעיתא אלא כתב בתרצה כו׳:

והמלך אסא השמיע את כל יהודה כו׳ חכמינו ז״ל דרש רבי אבא מפני מה נענש אסא מפני שעשה אגגריא בתלמידי חכמים דכתיב והמלך אסא השמיע את כל ישראל אין נקי מאי אין נקי א״ר יהודה אמר רב אפי׳ חתן מחדרו וכלה מחופתה עד כאן. והכוונה לפי שב׳ בחתן נקי יהיה לביתו שנה אחת לפיכך אמר כאן אין נקי ע״כ ונסמוך בפסוק חלה את רגליו הבאר זה המאמר בס״ד וכן רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל ונזדרז הבית הלבני׳ והעני׳ אסר בין שם בעשה לבמות הרמה אל בנין גבע בנימין והמצפה פן יפוב בעשא לכסלה לבמות הרמה ע״כ:

ויתר כל דברי אסא כו׳ עיין הרד״ק והבית חזקו״ל בפסוק הקוד׳ ומהרי״ח ז״ל כל הכלית הספור הזה להודיע במה חטא אסא במה שלא נשען על הש״י אלא בבן הדד מלך ארם לפי שזכר יעברו בדוד אביו הזכיר כנגדו במה חטא הוא באסר ששם בשר זרועו וכבר נזכר בדברי הימים שבעת הבית בא חנני הרואה אל אסא מלך יהודה ויאמר אליו בהשעבד על מלך ארם ולא נשענת על ה׳ אלהיך על כן נמלט חיל מלך ארם מידיך הלא הכושיים והלובים היו לחיל לרוב ולפי שלא נזכר כאן מלחמת הכושיים לא נזכרה כאן נגזרת הבנית חנניה לפי שהיה מזכיר בתוכחתו ענין מלחמת זרח הכושי שנשען בהשי״ת והיה שעמדה לו כן היה לו להשען באלהיו בתלמ׳ בעשא מלך ישראל ולא ללכת תשכים למלך ארם בשוחד בחיק ולפי שמלחמת זרח לא נזכרה לא הזכיר גם מלחמת חנניה ותוכחתו ולפי שהבית לא רצה לפרט ענייני בנין הערים ולא המלחמות כללם בכלל יתר כל דברי אסא וכל גבורתו והערים אשר בנה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה ונספר דברי הימים הוסיף למלכי ישראל ומלכי יהודה כי למעלת דברי אסא נכתבו בשני הספרים למלכי יהודה ונספר ספור דברי מלכי יש׳ ואמרו רק לעת זקנתו בספר דברי הימים אמר שהיה בשנת ל״ט למלכותו וכתיב וגם בחליו לא דרש את ה׳ כי אם ברופאים. והיבת וגם יחזור לענין בעשא׳ שכמו שלא זכר את הש״ת להשען בו אבל נשען על מלך ארם כמו שהוכיחו חנני הרואה׳ ככתוב בדברי הימים. כן גם כן טעה במה שאמר את הרופאים ולא את ה׳ כי רופא כל בשר ובפרט בחולי כזה ובעת זקנה רופאי אילו כולם ובדרך גם היה הש״ת יכול לרפאות אותו וז״ש וגם בחליו לא דרש את ה׳ כי אם ברופאים וכתשב לו לחטאת והוסר בעת כי היה בן שמונים שנה ע״כ. וסיבת חלה את רגליו עיין הרד״ק. ולע״דן מאמר״ל וכבר הקדם זכרון דבריהם בפ׳ הקודש שאמרו מפני מה נענש אסא דהיינו חלה את רגליו מפני שעשה אגגריא בת״ח שנאמר והמלך אסא השמיע את כל ישראל אין נקי כו׳ ולמדו חז״ל מרבוי את כל יש׳ את לרבות ת״ח שלשון את מרבה הוא גם ירמוז בת״ח העוסקים בתורה מא׳ ועד תי׳ ויכו אחז״ל בפ׳ את ה׳ אלהיך תירא לרבות ת״ח ועליהם הוא אומר כאן שאפי׳ הם אין נקי ולפי שת״ח אין להם לעשות מלאכה כי בי מלכים ימלוכו אלו ת״ח דמלון מלכי רבנן. וגם הני דרכי הדבנן דשלהי מגיהו שהשרים והקליפות נלחמו׳

חלה את רגליו · מן רגליו וכן הם יצאו את העיר מן העיר והדומים לו ובדברי רז"ל אין נקי שעשה לנגריא לתלמידי חכמים ומפני זה נענש וחלה את רגליו מפני שהעביד בעבודה זו תלמידי חכמים: ויהי כמלכו · בב"ף: בשנת שלש לאסא מלך בעשא · היאך היה זה והלא מלחמה זו שנלחם בעשא עם אסא ובנה את הרמה היתה בשנת שלשי ושם למלכות אסא כמו שאומ' בדברי הימים וארבע שנה ואם בשנת שלש לאסא מלך בעשא הנה מת בעשא בשנת כ"ז לאסא ואיך אמ' כי בנה את הרמה בשנת ל"ו לאסא אלא פי' בשנת שלש בשנת שלש שהחל אסא להלחם עם מלכי ישראל ונלחם תחילה עם נדב בן ירבעם ובשנת שלש מלך בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ומלחמה זו שעלה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת כ"ג למלכות בעשא שהיא שנת ל"ו לחתימת מלכותו של אסא והי' שנת כ"ה או כ"ו למלחמת אסא כי שנה שנייה של נדב בן ירבעם מנה אותם ג"כ לבעשא כי לא שלמה לו השנה ועשר שנים שנקטה הארץ בתחילת מלכות אסא כמו שאומר בדברי הימים לא מנה אותם לנדב בן ירבעם ושתי שנים מהם היו בימי ירבעם ושמנה השנים לא מלך נדב על ישראל ואם מלך לא חזקה מלכותו ולא מנה אות' לו ובשנה השנית אחר העשר שנים מלך נדב מלכות שלימה ונלחם עם אסא וזה הוא ונדב בן ירבעם מלך על ישראל בשנת שתים לאסא כלומ' בשנת שתים לאסא למלחמותיו ובשנת י"א למלכו התחילו מלחמותיו וכל החשבונות שמנה בספר זה לאסא אינם לתחילת מלכותו אלא לתחילת מלחמותיו והחשבונות שאומר בדברי הימי' הם לתחילת מלכותו ראיה לדבריו כי בחשבונות דברי הימים אומר למלכות אסא ובחשבונות זה הספר אומר לאסא וכסדר עולם אומר כי המלחמה הזאת שבנה בעשא את הרמה היתה בשנת י"ו לאסא שנה אחת אחר מלחמת הכושיים ומכין ל"ו שאומ' בדברי הימי' הוא למיתת שלמה כי כשנשא שלמה את בת פרעה בשנ' ארבע למלכותו נגזירה שתחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה כנגד אותן ל"ו שנה שהיה שלמה חתן פרעה והיתה עתידה מלכות בית דוד לחזור בשנת י"ו לאסא שפלמו ל"ו לשלמה ומפני שקלקל אסא במלחמות בעשא ונשען על מלך ארם ושלח לו אוצרות בית יי' ולא נשען על יי' לא חזרה מלכות בית דוד והיתה חלוקה בשהיתה ולדברי בעל סדר עולם יקשה הפסוק שאומר בדברי הימי' ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא והנה מלחמת אסא קודם לה' היתה לדבריו: הגני

רשי

שנתים · השנייה והשלישית לאסא: בשנת שלש לאסא מלך יהוד' מלך בעשא · שנת שליסית כה לאסא כמנית לנדב ולבעשא וגם:

רלבג

בשנת שתים לאסא מלך יהודה · ידוע כי מת ירבע' בשנת שתים לאסא כי עשרים ושתים שנה מלך וכבר מלכו עשרים שנה ראבעם ואבי' ולא השלי' השנה ונחשבה השנה ההיא לו ולנדב בנו ולא השלי' נדב השנה השליסית לאסא ונחשבה השנה ההיא לו ולבעשא וזה אומר שכבר מלך נדב שנתים ואחר מלך בעשא עשרים וארבע. שנה וזה נשלמו בשנת עשרים ושש לאסא ולא השלים השנה ונחשבה לו השנה ההיא לו ולעמרי ואחר מלך עמרי שתים עשרה שנה וזה נשלמו בשנת שלשי' ושמנה לאסא וכזה הותרו ספקות רבות יפלו בחכון אלו השנים שנחשבו לכאן ולכאן: ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם · ראוי לספק איך נחשב לו זה לענין והנה היה דבר יי' ביד אחיה הנביא שיהיה זה לבית ירבעם בן נבט והנה מצאנו שנחשב לו לענין בחה שלמ' אחר זה ועל כל הרעה אשר עשה בעיני יי' להכעיסו במעשה ידיו להיות כבית ירבעם ועל אשר הכה אותו · ואפשר שנאמר כי נענש על זה מפני שכבר הרשה שלא עשה זה בעבור חטאת ירבעם כי גם הוא הלך בדרכי ירבעם ולא עשה זה גם כן לחלא דבר יי' כמו שעשה יהוא אבל עשה זה לדוע לבני בעבור שיחלוק ולא ימלא מי שיחלוק עמו על המלכות לתתה לבית ירבעם ונענש גם כן בעבור שהרגו בעת שהיה כלאם מלחמות יי' עם פלשתים כי כבר היו לו צרים על נבתון אשר לפלשתים ואולי יהוא לא נענש על כלותו בית אחאב כי כבר עשה זה במצו' מבית אחאב:

ויעש

וכל ישראל ו' מצעו' פסוקי' בסיפר' וסי' והמלך וכל ישראל · ויעש שלמה בעת · כי ששת הדשי' ויקשר עליו בעשא · ויעלה עמרי · ויתקשר · וכל ר"פ דכו': סימן קדמא ויהי כמלכו תניינא ויהי במלכו ואפ"ם ואשכן כמלך בגדוד קדמה כ"ף ותניינא בי"ת ולית דכוו' דסמיכי וסימ' נמסר לעיל בסי' סימ' י"ב:

בלי יקר

בברכי ת"ח ולכן הם חלושים בברכיהם בבא פיק ברכים וכמו שאמרו המקובלים ז"ל מזמן אסר נגע בכף ירך יעקב מלז נחלשו ברכי הת"ח ולזה נלחזים שם החיצונים כמו שנחזו בירך יעקב ותקע כף ירך יעקב · ואתה נכון בזה כי אסא הבריה לת"ח ברגליהם וברכיה בהנגריה לזה לעת זקנתו חלה את רגליו זו פוד"גרא כמשאחז"ל ובזה אבין רק לעת זקנתו כמו רק בדבר אוריה שזה היה חטאו אלא מהאנגריא שת"ח ובעונשו חלה את רגליו ועל כי הנזכר בד"ה שחטא בחולי זה בשלו ברופאים ולא דרש את ה' יא' כי רק לעת זקנתו חלה את רגליו ולא השלים זכרון הענין שחטא בשלו ברופאים ולא דרש את השי"ת כי שוגג היה ולכן די במה שרמזו בלשון רק לעת זקנתו שעה בשחלה את רגליו שאילו שאל את ה' היה מתרפא בנס ופלא מה שלא יכלו הרופאים לעשות וז"ש חלה את רגליו כאילו הוא היה הסיבה ולא כתיב חלה מרגליו אלא חלה ברגליו ומובן בזה אז' לעת זקנתו בלא"ד ולא אמר בעת זקנתו כי לא בא להודות זמן החולי אלא מהרעה עליו איך לעת זקנתו טעה בזו שלא לדרוש את הש"י רופא כל בשר שלא שאל אלא ברופאים כנזכר בד"ה בפרטות ולכן נז' ברמז רק לעת זקנתו חלה את רגליו שהם דקדוקים נכונים בלשון הכתוב לו אפשר שאחר חלה את רגליו שהי"ל חלה מרגליו אבל הכוונה שהיה הסנהדרי מלד שעשה אנגריא בת"ח ולעת תמוז רגליו לעת זקנה חלה את רגליו ר"ל הוא גרם וחלה את רגליו שהכל היה מסיבת העון מלטרף אל הטבע לעת זקנה ככלות כחו ולהיות אסא מלך הגון וכשר כדוד ע"ה לכך כתב בו ויה' כל דברי אסא לו' שכל דבריו נכתבו בסד"ה למלכי יהודה מה שלא אמר כן תיבת כל לא בא'ים אביו ולא בחשבעם שלא כתיב אלא ויתר דברי אביו ויתר דברי רחבעם לפי שבנאלי מעשיה היה מחייב לקבר בסיפור דבריהם:

וישכב אסא עם אבותיו וכו' מהרי"ח ז"ל הביא הנזכר בד"ה שעם'לו קבר אצל קברו' אבותיו ושם בו מיני בשמים טובים וארמו עליו כמשרפות המלכים כי אז וכבוד יאתה לירמי' הש"ית אסא ע"כ תורף דבריו: ולע"דן אסא לדיק גמור ואין ראוי ליחסו בבן בנים אביו ולא ברחבעם אבל אמר עליו ויקבר עם אבותיו דרך כלל ופרט הכתוב בו ואמר בעיר דוד אביו שבשה לדוד אביו כיון שהלך בכל דרכיו הישרים ואע"פי שדוד לא היה אביו מה שלא כתב כן לא ברחבעם ולא בא'ים שכתב ברחבעם ויקבר בעיר דוד ובא'ים ויקברו אותו בעיר דוד· ואילו אביו לא כתיב בא'ים כי הלדיק יתלה בבן לדיק ואע"פי שאינו אביו לא כן הרשע ואפי' שאביו לדיק אינו נתלה לו לבן:

ונדב בן ירבעם כו' עיין רש"י ז"ל והרל"בג וכן מהר"יא: **ויעש** הרע בעיני ה' כו' ויקשור כו': לע"דן שכונת הכתוב לומר שלהיות נדב עושה הרע בעיני ה' ויקשור וכו' הא אילו הלך בדרך ישרה לעבוד את ה' היה באפשר לבטל הגזירה הרעה אשר דבר ה' ע"י אחיה השילוני על בית ירבעם ולז"א שכיון שאחז מעשה אבותיו בידיו לחטוא ולהחטיא את ישראל לזה פרה ה' עון אבות על בנים שהרי אותיהם מעשה אבותיהם ולזה ויקשור עליו בעשא זו אומר נדב וכל ישראל צרים על נתבון לומר שאילו היה הקשר עליו בזמן ולא הזמן הזה לא היה נענש אבל בזמן מלוי שהיה נדב וכל ישראל צרים על נבתון על עירות הלוויים אשר לא היה ראוי להרגו אז

ויעש

ל' נכפים

אבתיו ויקבר עם־אבתיו בעיר דוד אביו וימלך יהושפט בנו תחתיו:

וְנָדָב בֶּן־יָרָבְעָם מָלַךְ כה לאסא כמנית לנדב ולבעשא וגם:
עַל־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְאָסָא
מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
שְׁנָתָיִם: וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל: וַיִּקְשֹׁר עָלָיו
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה לְבֵית יִשָּׂשכָר
וַיַּכֵּהוּ בַעְשָׁא בְּגִבְּתוֹן אֲשֶׁר
לַפְּלִשְׁתִּים וְנָדָב וְכָל־יִשְׂרָאֵל צָרִים
עַל־גִּבְּתוֹן: וַיְמִתֵהוּ בַעְשָׁא בִּשְׁנַת
שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו: וַיְהִי כְּמָלְכוֹ הִכָּה אֶת־כָּל־
בֵּית יָרָבְעָם לֹא־הִשְׁאִיר כָּל־נְשָׁמָה
לְיָרָבְעָם עַד־הִשְׁמִדוֹ כִּדְבַר יְהוָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁלֹנִי:
עַל־חַטֹּאת יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכַעְסוֹ אֲשֶׁר
הִכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
וְיֶתֶר דִּבְרֵי נָדָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: וּמִלְחָמָה
הָיְתָה בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל כָּל־יָמֵיהֶם:
בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
בְּתִרְצָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנָה:

ל' נכפים

מלהון חס'

לה' מצעו' פסו' ל' נס"ת

ל' ג"ף

ב' חס' וה' חס' נגעים · ל'

נגע'

ה' חס' בן נגע כ'

ל

ל"ג נגע'

ד' דסמי'

ויעש

בלי יקר

כי יהיה סיבה להחזיק ביד הלוויי' לבני נבתון ולזה נענש על אשר הכה אותו כנזכר בסוף הענין ועל אשר הכה אותו מלבד טעמי המפרשים שנזכר בסמוך נס"ד זה טעם נכון רמז אליו הפ' באות' ויכהו בעשא בגבתון אשר לפלשתים שלא היה ראוי שיחזיק ביד הלוויי' ובפרט בעת צרה היא שנדב וכל ישראל על גבתון ומ"ם לבית יעסכר ת"י מסבעה דיפסכר:

וימיתהו בעשא כו' ויהי כו': לע"דן לדקדק שלא היה לו לספר דבר מדברי בעשא רק מה שהרג לנדב בלבד וסמוך לו ויתר דברי נדב כו' ולא"כ היה נכון להזכיר מלכו' בעשא בשנת שלש לאסא מלך יהודה ויהי במלכו כו' ומלחמה היתה כו' אבל כאן נרא' שאין מקום להבליע ספורי ענייני מלך אחד בעשא בתוך ספורי נדב המלך · ונראה כי להיות ההריגה בקשר בעשא מתאים בעוד ישראל ונדב צרים על גבתון יחרה כי בעת מיצר בעת ההיא לא יאות בלבול מלאכת הכלבלים והיה אפשר שבקוש יורם עצר בבית ירבעם ונדב ישו אחריו ישראל קל מאר' לנקוש נקמתו ונקמת דם עבדיו הפיך בעת ההיא בלי סעך דמים רבים נשפכו לארץ לזה הגיד הכתוב כאן וימיתהו בעשא בשנת שלש לאסא ומפחדו במה שהרג ושלא כהוגן בהיות ישראל צרים בגבתון על כן ויהי כמלכו שנדין לא החזיק במלכותו שכן מורה כ"ף כמלכו בה שעשה הכה את כל בית ירבעם ולהיות הענין הזה כרגע להריגת נדב וסמוך לו מהכרח הענין המחייב להיות כן לכך הזכירו קודם זה ואולי אפשר שהזכיר אלו הענייניים קודם להבדיל בין הענייניים אשר אחרי זמן מה למלכות בעשא כי בהתחלתו זאת טובה מאחריתו כי אולי כיון לשם שמים לקיים דבר ה' אשר דבר ביד נביאו אחיה השילוני וז"ש וימיתהו בעשא כו' ויהי במלכו בהתחלתו הכה את כל בית ירבעם כו' עד השמידו כדבר ה' אשר דבר וכו' כלומר לשם שמים נתכון במה שלא השאיר כל נשמה לירבעם שלא היה פוגה אל נדב אשר לקח ממנו המלכות שה"כ לכבוד עצמו היה דורש אבל היה פוגה לבלתי השאיר כל נשמ' לירבעם עד השמידו כדבר ה' כו' שזה היה תכלית ההשמד ההוא על חטאות ירבעם וכו' אמנם אחרי שהחזיק במלכות טעה ללכת בדרכי ירבעם וזהו מה שהזכיר אחר כך בשנת שלש כו' מלך בעשא בכ"ה שנה ויעש הרע כו' שלא היה זה תכף במלכו אלא אחר כלותו את כל נשמה מבית ירבעם גבה לבו והלך בדרכי ירבעם · ועיין מה שהקשה הרלב"ג ז"ל והרד"ק ז"ל הביא הטעם הראשון בפסוק ועל אשר הכה אותו וכן מהרי"א ז"ל · והנני מבריע שלא יתכן הטעם הזה שהסכימו בו כל המפרשים שה"כ לא הי"לל ועל אשר הכה אותו הי"לל ועל אשר הכה אותם כי דמים רבים שפך בבית ירבעם וכיון שגם הוא הלך בחטאות ירבע' ראוי הוא לישנש עליהן אלא ודאי העיקר הוא הטעם השני שכתב הרלב"ג ז"ל והוא אשר כתבתיו בפסוק ויקשור כו' ולא"כ מצאתיו כאן בפסוק הזה וכוונתי בו לדעת הרלב"ג והוא מוכרח מלשון ועל אשר הכה אותו שמורה שלא נענש אלא על הריגת נדב לבדו להיותה בעת מלחמתו עם פלשתים מלחמת מצוה שהיה צר על גבתון ואולי היה לוכל אותה אם לא הרג ועוד אכריע כן בסמוך נס"ד בפסוק ומלחמה:

ויתר דברי נדב כו' ומלחמה היתה כו' מהרי"ח ז"ל הקשה שכבר נזכר פסוק למעלה אצל ויבא את קדשי אביו כו' ומלחמה כו' והביב כי לשם כתבו בספור ענייני המלך אסא וכאן נשנה

וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר יי׳ היה אל בעשא׳ כלומר הרי שמלך אלה בן בעש׳ ולא גם זאת דבר יי׳ היה ביד יהוא שלא התקייים מלכותו: ועל אשר הכה אותו׳ · הואיל וגם הוא הלך בחטאותיו נמצא שלא היה לו להורגו לכך נענש על הריגתו וכן מצינו ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא הואיל ולא סרו מדרכי אחאב נענשו על הריגתם:

סר

רלבנ

המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים · ר״ל שלא יבא אחד מהם אל קבר: וגם ביד יהוא בן חנני · ר״ל כי היה פוד דבר יי׳ על ידו אל בעשא ואל ביתו שיהיה בבית ירבעם על לכתו בדל׳ ירבעם ועל אשר הכה אותו וזה מה שהוסיף בזאת הנבואה׳ הסגיח ועל זה התעוד׳ להרוג אדכיו ולזה לא נענש על הריגת׳ אך נענש על לכתו בחטאת ירבעם ועל החטיאו את ישראל:

סר

מסרה

ואשר עשה ח׳ וסימן נמסר בריש האי סיפרא סימן ב׳: ועל אשר ד׳ וסי׳ נמסר בספר שמואל חלק ב׳ סימן י״ב:

כלי יקר

בשנה בסיפור המלך בעשא עוד תירץ שזה הפסוק הקדמה למה שיזכור בעניני בעשא שהיה עושה הרע בעיני ה׳ בכל ימיו שלזה היתה מלחמה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ולא כרתו ברית כי לא רצה להתחבר לרשע ע״כ תורף דבריו ותירוץ זה הפני בלאי מספיק שהיה לו לכתוב פסוק ומלחמה סמוך לפסוק ויעש הרע כו׳ ומלחמה היתה כו׳ ויהי דבר ה׳ כו׳ ונראה במה שקדם שנבד בעת כו׳ ונראה במה שקדם שנבד בעת שנהרג היה עסוק במלחמת מלוה בגבעון אשר לפלשתים וגרם בעשא כפילת לנפשי ישראל לפי שעה ואולי הוא עכב מלחמת גבעון שעל כן גדל עונו מנשוא במה שהרג לנבד לזה סמך אל פסוק ויתר דברי נבד כו׳ ומלחמה היתה כו׳ לומר שבעבור נבד במה שנהרג בעת צרה היא היתה שיב׳ להיות מלחמה בין אסא ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם באופן שלמעלה הזכירו להודיע מציאות הענין וכאן הזכירו שנית להודיע מקום תולדת הסנאה המחייבת מלחמ׳ זו שנתחייבה מענין נבד והריגתו כלומר וכבר זכרתי למעל׳ בפסוק הראשון של ומלחמה היתה וכו׳ שהוא כנתינת טעם לפסוק ויבא את קדשי אביו כו׳ עיין עליו כי גם הוא תירוץ שני לכפל הפסוקים שכאן וכאן הוצרכו שניה יחדיו:

בשנת שלש לאסא מלך יהודה וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״א ז״ל הקשה על שיטת הרד״ק ז״ל ראשונה איך יתכן שהשנים שנמנו כאן יהיו לענין המלחמות ועל דברי הימים לשנות המלכות משנדון הזמן שמלך והכתובים שתומים בשני המקומו׳ מחייב שיהו על מכון אחד ולמה יסנה כאן במנין אסא ממנין כל שאר המלכים שמונה שנותם למלכות ובאסא מונה לו השבון למלחמותיו · דוחק שני מה שכתב שהעשרה שנים שסקשה הארץ לא נמנו לנבד שלא כתחזקה מלכותו על ישראל מנה ליה׳ ודוחקים אחרים תראם כשתעיין בדבריו ולכן היות׳ מתיישב אצלי הוא מה שא׳ מז״ל בסדר עולם ע״כ כנז״ל בדברי הרד״ק ז״ל וכמו שכתבתי בפסוק׳ הקושיא שהקשה הרד״ק על סברת סדר עולם אינה קושיא כלל כי מ״ם ומלחמה לא היתה עד אלפי׳ וחמש היימו מזמן חילוק המלכות אבל היתה בי״ז שנה אל מלכות אסא כי מ״ם בדברי הימים ובשנת שלשים ושש עלה בעשא שלא היה מנין השנים האלה למלכותו אלא לחילוק המלכות ונהלה התשבון הזה בחילוק המלכות כאילו אמר שעתה הגיע עת קבוץ כל ישראל אל המלך אסא וכמו שנז׳ בד״ה שנכנר התחילו מהשבטים ומלכני ישראל להתאחד עם אסא לכסרותו ומקבלה ערער בעשא מלחמ׳ אז ואילו נשבון אסא בהשי״ת ולא במלך ארם נפל בעשא בידו והיתה חוזרת עטרת המלכים ליושבה לזה נמנה חשבון זה לחילוק המלכות הוא מ״ם בשנת ל״ו עלה בעשא שהיא שנת י״ו למלך אסא ולזה אמר בשנת ג׳ לאסא מלך יהודה שזה המנין הוא לאסא ממש לעת׳ וזמן היותו מלך יהודה שהם ג׳ שנים והודיע שעשה הרע בעני הש״ת בכמו׳ דרך ירבעם ותיכות אשר החטיא את ישראל להכעיס את הש״ת וכמו שמבאר בסמוך להכעיסני בחטאתם כי עבירה קלה גורת עבירה יותר חמורה בתחילה ויעש הרע היא לבדו החטיא ובדברים קלים ואח״כ בדרך ירבעם בע״ז ואח״כ ובחטאתם אשר החטיא את ישראל להחטיא רבים והקשה אל ירבעם להכעיס והנכון וילך בדרך ירבעם לדרוש הסרה ולהרחיק את יש׳ מירושלם פן ישובו אל אסא וכסמוך לרחיב בזה בא׳ ותלך בדרך ירבעם כו׳:

ויהי דבר ה׳ אל יהוא בן חנני כו׳ יען אשר הרימותיך · ולע״ן שמ״ם הרימותיך מן העפר במה שהודיע למעלה שהוא שנשכר כתרגומו משבט יששכר וכתיב בישסכר רובן בין המשפתים לפי שלין בו אלא העסק בתורה והוא יותר חלוש שבשבטי׳ שהוא אשר הוצא לפני פרעה כדכתיב ומקלה אחיו לקח ממנה אנשים ויציגם לפני פרעה לז״א כאן יען אשר הרימותיך מן העפר ע״ם רובן בין המשפתים לו לפי שדרכה של תורה פת במלח כו׳ ועל הארץ תישן וחיי לער תחיה לז״א יען אשר הרימותיך מן העפר ואתנך נגיד על עמי ישר׳ ואני נמלתיך טוב׳ ואתה הרע׳ והלך בדרך ירבעם כו׳ וי״ת הרימותיך לשון תרומה הפרשה שתרגם חלף דאפרשתך ולא הרגמו לשון רומ׳ מות לרמוז אל מ״ם אני אפרשית תרומה קדש מן העפר הקדוש מוסב ת״ח כדי שתתנהג עפ״י התורה אשר לבית יששכר יודעי בינה וישראל כבר נתקרבו אלי כעת כמ״ם בד״ה ויקבון את כל יהודה וכו׳ וז״ם נגיד על עמי ישראל שבעת המלכתך כבר היו עמי ישראל נשמעים אלי׳ והלך בדרך ירבעם שרקש אחר מלכות ישראל כן גם אתה בראותך את ישראל מתקרבי׳ אל אסא לכסרותו אחרת לך ברע ובדרש כדי להרחיק את ישראל מעבודתו ומירושלם פן תשוב עתה המלכ׳ לאסא אחרת עיתה והלך בדרך ירבעם לדרוש אחר הסרה וג״כ במה שהחטיא את יש׳ · תחטיא כו׳ על שקרב עיתה והלך בדרך ירבעם לדרוש אחר שהתחילו להתקן וז״ם ותחטיא את עמי ישראל עמי דייקא שכבר שבו אלי ואתה שהחטיא לותו אחר שהתחילו לאחור:

הנני מבעיר כו׳ המה כו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ומהרי״א יהוא נביא לבעשא שכמו שיבעיר אש בו ובביתו ובכל עדתו ע״כ והנה לשון מבעי׳ כהרד״ק ז״ל מתייחסת למה שייעיד כן גם בביתו ירבעם כאשר יבער הגלל כו׳ · ולע״ן לדקדק למה דבר בתחילה לנוכח יען אשר הרימותיך וכו׳ בכל הפסוק · והפסוק הזה תחילתו שלא לנוכח הנני מבעיר אחרי בעשא ואחרי ביתו שלא לנוכח ונתתי את ביתך כבית ירבעם לנוכח המת לבעשא כו׳ כל הכתוב שלא לנוכח וגראה כי בתוכחת הוכיחו פניס בפניס ולנוכח אולי יודה ויעזוב ויוחסו ז״ם הרימותיך ותלך כו׳ עד הוכיח תוכיח את עמיתך ר״ל לפיך שיהיה אופן התוכח׳ כאילו תוכיח את עמיתך כאילו אתה מצר עליו ובזה יקבל התוכחה ויטוב ולא תשא עליו חטא שאם לא ישוב ותהיה אתה

יין

רלבנ

המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים · ר״ל שלא יבא אחד מהם אל קבר: וגם ביד יהוא בן חנני · ר״ל כי היה פוד דבר יי׳ על ידו אל בעשא ואל ביתו שיהיה בבית ירבעם על לכתו בדל׳ ירבעם ועל אשר הכה אותו וזה מה שהוסיף בזאת הנבואה׳ הסגיח ועל זה התעוד׳ להרוג אדכיו ולזה לא נענש על הריגת׳ אך נענש על לכתו בחטאת ירבעם ועל החטיאו את ישראל:

סר

מסרה

ואשר עשה ח׳ וסימן נמסר בריש האי סיפרא סימן ב׳: ועל אשר ד׳ וסי׳ נמסר בספר שמואל חלק ב׳ סימן י״ב:

כלי יקר

בשנה בסיפור המלך בעשא עוד תירץ שזה הפסוק הקדמה למה שיזכור בעניני בעשא שהיה עושה הרע בעיני ה׳ בכל ימיו שלזה היתה מלחמה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ולא כרתו ברית כי לא רצה להתחבר לרשע ע״כ תורף דבריו ותירוץ זה הפני בלאי מספיק שהיה לו לכתוב פסוק ומלחמה סמוך לפסוק ויעש הרע כו׳ ומלחמה היתה כו׳ ויהי דבר ה׳ כו׳ ונראה במה שקדם שנבד בעת שנהרג היה עסוק במלחמת מלוה בגבעון אשר לפלשתים וגרם בעשא כפילת לנפשי ישראל לפי שעה ואולי הוא עכב מלחמת גבעון שעל כן גדל עונו מנשוא במה שהרג לנבד לזה סמך אל פסוק ויתר דברי נבד כו׳ ומלחמה היתה כו׳ לומר שבעבור נבד במה שנהרג בעת צרה היא היתה שיב׳ להיות מלחמה בין אסא ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם באופן שלמעלה הזכירו להודיע מציאות הענין וכאן הזכירו שנית להודיע מקום תולדת הסנאה המחייבת מלחמ׳ זו שנתחייבה מענין נבד והריגתו כלומר וכבר זכרתי למעל׳ בפסוק הראשון של ומלחמה היתה וכו׳ שהוא כנתינת טעם לפסוק ויבא את קדשי אביו כו׳ עיין עליו כי גם הוא תירוץ שני לכפל הפסוקים שכאן וכאן הוצרכו שניה יחדיו:

בשנת שלש לאסא מלך יהודה וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״א ז״ל הקשה על שיטת הרד״ק ז״ל ראשונה איך יתכן שהשנים שנמנו כאן יהיו לענין המלחמות ועל דברי הימים לשנות המלכות משנדון הזמן שמלך והכתובים שתומים בשני המקומו׳ מחייב שיהו על מכון אחד ולמה יסנה כאן במנין אסא ממנין כל שאר המלכים שמונה שנותם למלכות ובאסא מונה לו השבון למלחמותיו · דוחק שני מה שכתב שהעשרה שנים שסקשה הארץ לא נמנו לנבד שלא כתחזקה מלכותו על ישראל מנה ליה׳ ודוחקים אחרים תראם כשתעיין בדבריו ולכן היות׳ מתיישב אצלי הוא מה שא׳ מז״ל בסדר עולם ע״כ כנז״ל בדברי הרד״ק ז״ל וכמו שכתבתי בפסוק׳ הקושיא שהקשה הרד״ק על סברת סדר עולם אינה קושיא כלל כי מ״ם ומלחמה לא היתה עד אלפי׳ וחמש היימו מזמן חילוק המלכות אבל היתה בי״ז שנה אל מלכות אסא כי מ״ם בדברי הימים ובשנת שלשים ושש עלה בעשא שלא היה מנין השנים האלה למלכותו אלא לחילוק המלכות ונהלה התשבון הזה בחילוק המלכות כאילו אמר שעתה הגיע עת קבוץ כל ישראל אל המלך אסא וכמו שנז׳ בד״ה שנכנר התחילו מהשבטים ומלכני ישראל להתאחד עם אסא לכסרותו ומקבלה ערער בעשא מלחמ׳ אז ואילו נשבון אסא בהשי״ת ולא במלך ארם נפל בעשא בידו והיתה חוזרת עטרת המלכים ליושבה לזה נמנה חשבון זה לחילוק המלכות הוא מ״ם בשנת ל״ו עלה בעשא שהיא שנת י״ו למלך אסא ולזה אמר בשנת ג׳ לאסא מלך יהודה שזה המנין הוא לאסא ממש לעת׳ וזמן היותו מלך יהודה שהם ג׳ שנים והודיע שעשה הרע בעני הש״ת בכמו׳ דרך ירבעם ותיכות אשר החטיא את ישראל להכעיס את הש״ת וכמו שמבאר בסמוך להכעיסני בחטאתם כי עבירה קלה גורת עבירה יותר חמורה בתחילה ויעש הרע היא לבדו החטיא ובדברים קלים ואח״כ בדרך ירבעם בע״ז ואח״כ ובחטאתם אשר החטיא את ישראל להחטיא רבים והקשה אל ירבעם להכעיס והנכון וילך בדרך ירבעם לדרוש הסרה ולהרחיק את יש׳ מירושלם פן ישובו אל אסא וכסמוך לרחיב בזה בא׳ ותלך בדרך ירבעם כו׳:

ויהי דבר ה׳ אל יהוא בן חנני כו׳ יען אשר הרימותיך · ולע״ן שמ״ם הרימותיך מן העפר במה שהודיע למעלה שהוא שנשכר כתרגומו משבט יששכר וכתיב בישסכר רובן בין המשפתים לפי שלין בו אלא העסק בתורה והוא יותר חלוש שבשבטי׳ שהוא אשר הוצא לפני פרעה כדכתיב ומקלה אחיו לקח ממנה אנשים ויציגם לפני פרעה לז״א כאן יען אשר הרימותיך מן העפר ע״ם רובן בין המשפתים לו לפי שדרכה של תורה פת במלח כו׳ ועל הארץ תישן וחיי לער תחיה לז״א יען אשר הרימותיך מן העפר ואתנך נגיד על עמי ישר׳ ואני נמלתיך טוב׳ ואתה הרע׳ והלך בדרך ירבעם כו׳ וי״ת הרימותיך לשון תרומה הפרשה שתרגם חלף דאפרשתך ולא הרגמו לשון רומ׳ מות לרמוז אל מ״ם אני אפרשית תרומה קדש מן העפר הקדוש מוסב ת״ח כדי שתתנהג עפ״י התורה אשר לבית יששכר יודעי בינה וישראל כבר נתקרבו אלי כעת כמ״ם בד״ה ויקבון את כל יהודה וכו׳ וז״ם נגיד על עמי ישראל שבעת המלכתך כבר היו עמי ישראל נשמעים אלי׳ והלך בדרך ירבעם שרקש אחר מלכות ישראל כן גם אתה בראותך את ישראל מתקרבי׳ אל אסא לכסרותו אחרת לך ברע ובדרש כדי להרחיק את ישראל מעבודתו ומירושלם פן תשוב עתה המלכ׳ לאסא

בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ שָׁנָה לְאָסָא
מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ אֵלָה בֶן־בַּעְשָׁא עַל־
יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה שְׁנָתָיִם: וַיִּקְשֹׁר
עָלָיו עַבְדּוֹ זִמְרִי שַׂר מַחֲצִית הָרֶכֶב
וְהוּא בְתִרְצָה שֹׁתֶה שִׁכּוֹר בֵּית אַרְצָא
אֲשֶׁר עַל־הַבַּיִת בְּתִרְצָה: וַיָּבֹא זִמְרִי
וַיַּכֵּהוּ וַיְמִיתֵהוּ בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו:
וַיְהִי בְּמָלְכוֹ כְּשִׁבְתּוֹ עַל־כִּסְאוֹ
הִכָּה אֶת־כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא לֹא הִשְׁאִיר
לוֹ מַשְׁתִּין בְּקִיר וְגֹאֲלָיו וְרֵעֵהוּ:
וַיַּשְׁמֵד זִמְרִי אֶת־כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בַּעְשָׁא
בְּיַד יֵהוּא הַנָּבִיא: אֶל כָּל־חַטֹּאת
בַּעְשָׁא וְחַטֹּאת אֵלָה בְנוֹ אֲשֶׁר חָטְאוּ
וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיאוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם:
וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֵלָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ זִמְרִי שִׁבְעַת
יָמִים בְּתִרְצָה וְהָעָם חֹנִים עַל־גִּבְתּוֹן
אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים: וַיִּשְׁמַע הָעָם
הַחֹנִים לֵאמֹר קָשַׁר זִמְרִי וְגַם הִכָּה
אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּמְלִכוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־
עָמְרִי שַׂר־צָבָא עַל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם
הַהוּא בַּמַּחֲנֶה: וַיַּעֲלֶה עָמְרִי וְכָל־
יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגִּבְּתוֹן וַיָּצֻרוּ עַל־
תִּרְצָה: וַיְהִי כִּרְאוֹת זִמְרִי
נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֹא אֶל־אַרְמוֹן בֵּית־
הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת־בֵּית־מֶלֶךְ
בָּאֵשׁ וַיָּמֹת: עַל־חַטֹּאתָיו אֲשֶׁר
חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לָלֶכֶת
בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
לְהַחֲטִיא

בִּשְׁנַת עֲשָׂרִין וְשִׁתָּ שְׁנִין לְאָסָא מַלְכָא
שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה מְלַךְ אֵלָה בַר
בַּעְשָׁא עַל יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה תַּרְתֵּין
שְׁנִין: וּמְרַד עֲלוֹהִי עַבְדֵּיהּ זִמְרִי חַד
מִתְּרִין רַבְּנֵי רְתִיכָיָא וְהוּא בְּתִרְצָה
שָׁתֵי רַוְוִי בֵּית אַרְצָא טַעֲוָתָא דִּי
בְּבֵיתָא בְּתִרְצָה: וְאָתָא זִמְרִי וּמְחָהִי
וְקַטְלֵיהּ בִּשְׁנַת עַסְרִין וּשְׁבַע לְאָסָא
מַלְכָא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ
תְּחוֹתוֹהִי: וַהֲוָה בְּמִמְלְכֵיהּ כְּמִתְבֵּיהּ
עַל כּוּרְסֵיהּ קְטַל יַת כָּל בֵּית בַּעְשָׁא
לָא אֲשְׁאַר לֵיהּ יָדַע מַדָּע וְקָרִיבוֹהִי
וְחַבְרוֹהִי: וְשֵׁיצֵי זִמְרִי יַת כָּל בֵּית
בַּעְשָׁא כְּפִתְגָמָא דַּיְיָ דְּמַלִּיל עַל
בַּעְשָׁא בְּיַד יֵהוּא נְבִיָּא: עַל כָּל חוֹבֵי
בַּעְשָׁא וְחוֹבֵי אֵלָה בְּרֵיהּ דִּי חָבוּ וְדִי
חַיְיבוּ יַת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּזָא קָדָם יְיָ
אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּטַעֲוָתְהוֹן: וּשְׁאַר
פִּתְגָמֵי אֵלָה וְכָל דִּי עֲבַד הֲלָא אִנּוּן
כְּתִיבִין עַל סְפַר כִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכָא
יִשְׂרָאֵל: בִּשְׁנַת עַסְרִין וּשְׁבַע שְׁנִין
לְאָסָא מַלְכָא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה
מְלַךְ זִמְרִי שַׁבְעָא יוֹמִין בְּתִרְצָה וְעַמָּא
שַׁרְיָן לְגִבְּתוֹן דִּלְפְלִשְׁתָּאֵי: וּשְׁמַע עַמָּא
דִּשְׁרָיָן לְמֵימַר מָרִיד זִמְרִי וְאַף קְטַל יַת
מַלְכָא וְאַמְלִיכוּ כָל יִשְׂרָאֵל יַת עָמְרִי
רַב חֵילָא עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא
בְּמַשְׁרִיתָא: וּסְלִיק עָמְרִי וְכָל יִשְׂרָאֵל
עִמֵּיהּ מִגִּבְּתוֹן וְצָרוּ עַל תִּרְצָה: וַהֲוָה
כַּד חֲזָא זִמְרִי אֲרֵי אִתְכְּבִישַׁת
קַרְתָּא וְעַל לְאִידְרוֹן בֵּית מַלְכָא
וְאוֹקִיד עֲלוֹהִי יַת בֵּית מַלְכָא
בְּנוּרָא וּמִית: עַל כָּל חוֹבֵיהּ
דִּיחַב לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קָדָם יְיָ לְמֵיזַל
בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וּבְחוֹבֵיהּ דִּי עֲבַד
לְחַיָּבָא

וימיתהו ה׳מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישב ולעיל בהאי סיפרא סי׳ י״ג: כשבתו ב׳בקריאה וסי׳ והיה כשבתו על כסא ממלכתו. והיה במלכו כשבתו: בהבליהם ג׳בקריאה וסימ׳כעסיני בהבליהם ואני אקניאם. אל כל חטאות בעשה וחטאת אלה. וילך בכל דרך ירבעם דעמרי: וימלכהו ה׳ח׳ בליש׳ וסי׳ שם את שאול. כל ישראל את עמרי שר צבא. ויוצא את בן המלך דמלכים. ויקח כל עם יהודה את עזריה דמלכים: חטאתיו ג׳בקריאה וסימ׳ על חטאתיו דזמרי. והרשע כי ישוב. כל חטאתיו אשר עשה ר״פ: ה׳פסוקי׳ דאית בהון חטא׳ ועשייה וסי׳ נמסר בסדר נשא:

רשי

שר מחצית הרכב. הוא ואחר היו שרים על הרכב: וגואליו ורעהו. וקריבוהי ורחמוהי: וימת

כלי יקר

ויקשור עליו עבדו וכו׳ עיין רס״י ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל והוסיף וכן מהרי״ל ז״ל: ולע״דן׳ לדקדק כפל בתרצה בתרצה והוא בתרצה אשר על הבית בתרצה. ונראה שלו׳ בתרצה הבני מקושר עם אשר על הבי׳בתרצה שר״ל שהיה פקוד על הבי׳אשר בתרצ׳ להודיע שהיה לו בית במקום זולתו ונראה זה הוא הפקיד אשר על הבית אשר בתרצה. עוד לפשר שכוונת הכסוק להודיע שזמרי זה גמול הסדיו של בעשא ויקשר עליו עבדו זמרי עם היותו מעולה שהיה שר מחצית הרכב עם היות זמרי זה בתרצה יוכב ובטל ולא היה עם הרכב עכ״ז היתה לו מעלה זו שלו ממשלת מחצית הרכב והו׳ בתרצ׳ ולו׳ שותה שכור חזר אל ויקשר עליו בעוד היותו שותה שכור לעפ״י שכבר היה שכור עכ״ז היה שותה יין להגיע לשכרתו של לוט והיה בית אלה אשר על הבית ועכ״ז לא מיחה בו הרב׳ שלא להשתכר כל כך כי מה׳ היתה זאת והיה שכרו׳ זה בתרצה כמלא שוהא בתרצ׳ מקושר עם מאמר מחצי׳הרכב והו׳ בתרצה מקושר עם שותה שכור בתרצה בית אלה אשר על הבית ומודיע שבעת הגיע הפורענות הכ״ה מסיב חכמים לחזר ולחודיע לים עושה לעבדיו ולהודיע כי כל אשר הפקיד יעשה. ואם נפרע והוא בתרצה כשנזעו על אלה המלך אשר שלמר ויקשר עליו עבדו זמרי שלפי שעשאו שר מחצי׳ ולא עשאו שר על כל הרכב ונזדמן היות שכור בלי דעת מלא כח ועת לגבות חובו כי לא ימחה אלה כי שכור הוא. ולו׳ בתרצה בסוף הפסוק יהיה מקושר עם אשר על הבי׳בתרצה כדפרש״י. וכמו שהרג בעשא את בית

בן ירבעם בקשר כן גם כן נהרג בנו אלה בקשר וזהו שאמר ויקשור כו׳:

ויבוא זמרי ויכהו וכו׳ מהרי״ל ז״ל בשנת עשרים ושבע הוא מלך בשנת עשרים ושש אי״כ לא מלך אלא שנה אחת ומ״ש שנתים היינו שתי שנים מקוטעות ע״כ: ולע״דן ביאור ויכהו וימיתהו כי די שיאמרו וימיתהו אשר שהרגה פעמים אינם כדי להכותו ולהכאיבו תחילה בחיים ואח״כ וימיתהו. לו שהכהו פעם אחת בהכאיבות ולא שנה לו וזהו ויכהו ובהכאה אחת וימיתהו וימלוך תחתיו כי תחת זאת הרגו הקדש עבד כי ימלוך ויותר ויותר תרגו בהיותו הורגו ומולך תחתיו:

ויהי במלכו כו׳ עיין רס״י ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל מדלה קאמר וריעיו שחוזר ורעהו של זמרי אשר היה רעהו בשרת הרכב לזמרי מחצה. ורעהו מחצה והיה זמרי רוצה להשתרר על כולה כמו שכתבתי בפסוק הקודם באומר ויקשר עליו עבדו זמרי לסיבת היותו שר מחצית הרכב אשר לעומת כן בשבתו על כסאו כשהכה את כל בית בעשא וגואליו הכה גם כן את רעהו שר מחצי׳ הרכב כי אולי הקניטו או הפליר בשרתה ולכך לא ניתנה לזמרי ועתה הרגו וז״ש ורעהו בלשון יחיד רעהו של זמרי. או יאמר שבתוך גואליו קרובי׳ של בעשא לפי׳ היה רעהו של זמרי לא חס עליו פן יקוסעליו להרגו כי הוא גואל הדם ויחס לבנו. אם כן לפי זה לא הרג זמרי אלא גואלי דם בעשא לא רעיו כי זה דבר זר להרוג רעים של בעשא:

וישמד זמרי את כל בית בעשא כו׳ אל כל חטאות כו׳. ולע״דן יתור וישמד זמרי את כל בית בעשא אחר אלה השאיר מעתין בקיר ואפי׳ רעיו. ועוד יש שני זה למה שכ״ש בענין בעשא עם השמד בית ירבעם כי שם נאמר עד השמידו כדבר ה׳ אשר דבר ביד עבדו אחיה השילוני וכאן אמר וישמד כו׳ כדבר ה׳ אשר דבר אל בעשא ביד יהוא הנביא ושם לא אמר אל ירבעם כמו שאמר כאן אל בעשא. ושם נאמר על חטאת ירבעם בעל וכאן אמר אל כל חטאת בעשא שאמר אל בתקוס על והוסיף תיבת כל. ושם לא אמר חטאות נדב וכאן אמר וחטאות אלה כנ״ל. ונראה כי זמרי בהריגת אדוניו עם היותו עבדו בלי ספק שנשען על נבואת אחיה אדוניו ולזה לא נענש על הריגתם אך נענש על לכתו בחטאת ירבע׳ ועל החטיאו את ישראל עד כאן מכלל שבעשא בעניין ירבעם לא היתה כוונתו לשמים ולזה נהרג בנו מיד׳ כנ״ל

שר מחצית הרכב. הנה היו שרי הרכב שנים וזמרי היה אחד מהם והנה שלש השם לבעשא מדה כנגד מדה כי הוא הרג בית ירבעם בעת היותם שרים על בעתיו אשר לפלשתי׳ והוא גם כן בעת שהיו שרי׳ חונים על בעתון אשר לפלשתים הרג זמרי את כל בית בעשא ומשפחתו ורעהו: והנה מלך זמרי שבעת ימים ובאותן הימים הלך בחטאת ירבעם ומת בחטאתו אשר חטא ותכף החליטו העם את עמרי שר מחצית הרכב שר צבא על ישראל ואף על פי שנתחדש לו אחר זה מחלוקת על המלוכה בשבת תבני בן גינת הנה בחשב המלוכה לעמרי ומת בשבת שלשים ושמונה לאסא ונחשבה לו השנה ההיא ולזה אחר כי מלך עמרי שתי׳ עשרה שנה ומלכו השתים עשרה שנה מלך שש שנים שלמות בתרצה וזה כי בשבת שלשי׳ ואחת לאסא מלך יהודה מת תבני ומלך עמרי על ישראל בכללם ר״ל עשרת השבטים והנה היה כל זמן מלכותו שתים עשרה שנה כמו שזכרנו ובתרצה מלך שש שנים שלמות שם משוף שלשים ואחת לאסא עד ראש שלשי׳ ושתים:

ויקן

כלי יקר

מידה בכיוון כמה פרטים כנו׳ למעלה בדברי מהרי״ל ז״ל ועיין הרלב״ג ז״ל ובהקדמה זו נתבארו כל הקדוקים הנו״ל כי כוונת הכסוק בזו׳ וישמד זמרי את כל בית בעשא אחר שהזכיר הכלה ונחרלה שעבה ראה לברר התכלי׳ שהיה לו שהי׳ לש״ם ועל כנות׳ יהוא כשנעו ז״ש וישמד וכו׳ כדבר ה׳ אשר דבר אל בעשא׳ ובזה כשנעו ולבקי׳ דבר ה׳ ביד יהוא שעשה כן ופנייתו אל כל חטאות בעשא וז״ש אל כל חטאות בעשא וחטאות בנו אל כל זה פנה זמרי כי בו מדבר הכתו׳ כאומרו וישמד אחנם למעלה לא דבר בתכלי׳ בעשא ופנייתו אל כל דבר אלה השליר כל נשמה כדבר ה׳ אשר דבר ביד עבדו אחיה השילוני ומה שגזר ה׳ ודבר היה על חטא׳ ירבעם אשר חטא ולזה גזר גזרה זו שנתקיימה על ידי בעשא לא שיכוין במעשיו אל חטאות ירבע׳ ולזה לא אמר לשון אל אלא לשון על שהוא טעם הגיזרה הבאית שבית׳ אחתה כי על חטאות ירבעם ולזה לא הזכיר קדמת דבר וחטאת בנו נדב כי בשעת הגיזרה לא נגזרה אלא חטאו׳ ירבעם לבדו אמר׳ כאן שדבר על פניית זמרי אשר פנה בתכלית השמידו את כל בית בעשא לקיים דבר ה׳ ופנה אל כל חטאות בעשא וחטאו׳ אלה בנו ולזה התעורר להרוג אותו״ש אשר חטאו ואשר החטיאו שכלל הלב והבן יחדיו כי אל זה פנה זמרי ואעפ״י שהגיזרה היתה אשר דבר אל בעשא כמ״ש אשר דבר אל בעשא הנה ראה זמרי שבנו אוחז במעשה אבותיו הוא מלבד היותו חייב במיתה מצד אביו גם הוא חייב מצד עצמו כי הוא והביו יחדיו חטאו והחטיאו את ישראל ואל תתמה דא״כ עשית לזמרי הסיד ומכוין לבו לשמי׳ לקיים דבר ה׳ ועצת מלאכיו השלו׳ והרי הכתוב מעיד עליו ויערוף עליו את בית מלך בעש וימת על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע כו׳ דע כי לא יתכן שבשבעת ימים שמלך עשה כל זה כי לא יספיקו להרוג את כל משפחת בעשא וגואליו ורעיו אלא ע״כ קודם שמלך בהיותו שר מחצית הרכב היה חוטא ומחטיא כאדוניו וכן פי׳ הרד״ק בסמוך ושם גם ד״ל אוסיף לקח טוב בזה ו״ת אל כל חטאות על כל:

בשנת עשרים ושבע וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל והזכר עוד בסמוך אלא חטא בשבעת ימי מלכותו אלוהי יסיקו לו לעמוד לכלות קוצים מן הכרם כרם ה׳ צבאות בית ישראל:

וישמע העם החונים כו׳. לע״דן לדקדק מהו לאמר ועוד קשר זמרי וגם הכה וכו׳ דבר אחד הוא ואם כן הי״לל קשר זמרי והכה את המלך. ונראה כי אולי היו העם נשמעים אל מלכות זמרי אכן אלו שתים רעות האחת בהיות העם חונים במלחמתם על פלשתים לא יאות להיות ביניהם חילוק לבבות ולא ערבוב אלא אים את רעהו יעזרו נגד האויב אם כן קשר ובגידה היא זאת על כל יסר׳ ולא יאות להיות מלך עליהם הבוגד וקושר עליהם ז״ש וישמע העם החונים לאמר קשר זמרי כי להיות העם חונים על אויביהם וזה עשה פועל כזה ראוי לאמר קשר זמרי שקשר רשעים היא ובגידה גמורה וגם רשע שני שהכה את המלך ואים אכזרי כזה עבד מורד באדוניו לא יאות למלוכה אשר לעומת זה וימליכו כל ישראל את עמרי שר צבא והמליכוהו במחנה לאמר יתי המלך וכיולא כי אין שם כסא מלכות לתכנו בה ביסיבתו עליה וז״ש ביום ההוא במחנה מפני דוחק השעה. ויוכיח כן לו׳ החונים שאילו לשמון על איזה עם מדבר מודן מאליו שהעם החונים הם השומעים כי העם אשר בתרצה רואים הם כי שם המליכו ומשוף הפסוק מוכן מאו׳ במחנה אלא ודאי הוא הקדמה לאמר קשר זמרי כאמור. ועיין הרד״ק ז״ל ואמר כל כי איש מהם לא סבר כי בגד בגידה גדולה כאמור. עוד לפשר במה שאזכור בסמוך בפסוק ויעל עמרי וכו׳ להרד״ק ז״ל בתה שאמר ויתר דברי זמרי שכל זה נאמר על הזמן שהיה שר מחצי׳הרכב׳ ומכלל דבריו נכון לו׳ וקשרו אשר קשר כו׳ שהיה קשר זה בזמן היותו שר מחצית הרכב בזה מודן פסוק זה על נכון והוא אומר וישמע העם החונים כי נתגלה כעת הקשרו אשר קשר עם רעיו ומיודעיו בעת היותו שר מחצית הרכב כי על כן מלא לבו בעת מצות המלך שכור להכותו ז״ש לאמר קשר זמרי ומקדם וגם כעת הכה את המלך בסמכו על הקשר הקודם מזמן רב:

ויעלה עמרי כו׳ ויהי כראות זמרי כו׳ על חטאותיו וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל כהרד״ק ז״ל שכל חטאותיו זמרי היו קודם מלכותו בהיותו שר מחצית הרכב

רשי

בשנת עשרים ושבע שנה לאסא מלך יהודה מלך אלה בן בעשא על ישראל בתרצה שנתים: ויקשר עליו עבדו זמרי שר מחצית הרכב והוא שותה שכור בבית ארצא אשר על הבית בתרצה: ויבא זמרי ויכהו וימיתהו בשנת עשרים ושבע לאסא מלך יהודה וימלך תחתיו: ויהי במלכו כשבתו על כסאו הכה את כל בית בעשא לא השאיר לו משתין בקיר וגאליו ורעהו: וישמד זמרי את כל בית בעשא כדבר יהוה אשר דבר אל בעשא ביד יהוא הנביא: אל כל חטאת בעשא וחטאת אלה בנו אשר חטאו ואשר החטיאו את ישראל להכעיס את יהוה אלהי ישראל בהבליהם: ויתר דברי אלה וכל אשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל: בשנת עשרים ושבע שנה לאסא מלך יהודה מלך זמרי שבעת ימים בתרצה והעם חנים על גבתון אשר לפלשתים: וישמע העם החנים לאמר קשר זמרי וגם הכה את המלך וימליכו כל ישראל את עמרי שר צבא על ישראל ביום ההוא במחנה: ויעלה עמרי וכל ישראל עמו מגבתון ויצרו על תרצה: ויהי כראות זמרי כי נלכדה העיר ויבא אל ארמון בית המלך וישרף עליו את בית המלך באש וימת: על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע בעיני יהוה לכת בדרך ירבעם ובחטאתו אשר עשה להחטיא

ויעלה

ג׳לבני׳ מחמת שבית׳ אחתה על חטאות ירבע׳ ולזה לא אמר לשון על שהוא טעם הגיזרה הבאה שבית׳ אחתה על חטאות ירבעם ולזה לא הזכיר קדמת דבר וחטאת בנו נדב כי בשעת הגיזרה לא נגזרה אלא חטאו׳ ירבעם לבדו אמר׳ כאן שדבר על פניית זמרי אשר פנה בתכלית השמידו את כל בית בעשא לקיים דבר ה׳ ופנה אל כל חטאות בעשא וחטאו׳ אלה בנו ולזה התעורר להרוג אותו״ש אשר חטאו ואשר החטיאו שכלל הלב והבן יחדיו כי אל זה פנה זמרי ואעפ״י שהגיזרה היתה אשר דבר אל בעשא כמ״ש אשר דבר אל בעשא הנה ראה זמרי שבנו אוחז במעשה אבותיו הוא מלבד היותו חייב במיתה מצד אביו גם הוא חייב מצד עצמו כי הוא והביו יחדיו חטאו והחטיאו את ישראל ואל תתמה דא״כ עשית לזמרי הסיד ומכוין לבו לשמי׳ לקיים דבר ה׳ ועצת מלאכיו השלו׳ והרי הכתוב מעיד עליו ויערוף עליו את בית מלך בעש וימת על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע

ויתת תבני · כשנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו הרגו את תבני כשראו חציבותו של עמרי בסדר עולם: בשנת שלשים ואחת שנה להסא · מלך עמרי מלכות שלימה וחמש שנים היתה מחלוקתו של תבני מעשרים ושבע להסא על שלשים ואחת שתים עשרה שנה סך הכל חמש במחלוקת ושבע במלכות שלימה ואי אפשר לומ' שתים עשרה מלכות שלימה שהרי אחא' בנו מלך בשנת שלשים ושמנה להסא בתרצה מלך שש שני' עד שלא בנה את שמרון:

ויעבוד

רלבג

ויקן את ההר שמרון · רצה לומר ההר שבנה בו עיר שמרון ולפי שהיה שם אדני ההר שמר קדא שם העיר שמרון וזה לאות כי היה שם עיר שמה שמרון קודם זה אך עתה בנאה עמרי: וירע מכל אשר לפניו · ידמה שהלך בחטאת ירבעם כמו שספר והוסיף עוד לחטוא חטאים אחרים ואפשר עוד שאמר שהרע מכל אשר לפניו מפני לבתו בכל חטאת ירבעם כי היה לאוי שיקבל מוסר מפני מה שראה מבית בעשא ובית ירבעם ולפי שלא קבל כלל מהמוסר מפני זה להעיר מעט מחטאת ירבעם הנה לאוי שיאמר שהרע מכל אשר לפניו ויעיל שהעניין כן מפני אמרו וילך בכל דרך ירבעם בן נבט:

ויהי

מסרה

העם ישראל ג' דסמיכי בקריאה וסי' לברך את העם ישראל · אז יהלקו העם ישראל · לא נבדלו העם ישרא: שם כל שם קמיצבמ"ו פתחין וסי' נמסר בסדר לך לך · אדני ד' בקריאה וסי' ויקח אדני יוסף אותו · דבר האיש אדני האר' אתנו קשות · ויאמר אלינו האיש אדני הארץ · ויקן את ההר שמרון · והר ואדני האדנים: ויעשה ד' בקריאה וסימ' ויעשה עמרי הרע · ודיהורם בן אחאב · ודיואש הסמוך לאלישע · את כל חקתי שמר: וילך בכל דרך ג' דסמיכי בקריאה וסימ' עמרי · יהושפט דמלכים · יאשיהו דמלכי · ושארא וילך בדרך:

שם
ו' סגול וסי' אברם אברהם אברהם נער קרתה דבדה
וירע
ב' נתרי לים' העם ויתקעו

רלבג

לְהַחֲטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי ב
זִמְרִי וְקַשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הֲלֹא־הֵם ג׳
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
אָז יֶחֱלַק הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֲצִי חֲצִי ג׳
הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִּבְנִי בֶן־גִּינַת ג׳ פתח ובעניין
לְהַמְלִיכוֹ וְהַחֲצִי אַחֲרֵי עָמְרִי׃
וַיֶּחֱזַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עָמְרִי אֶת־ ט״ו
הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי תִּבְנִי בֶן־גִּינַת ג׳ · ב׳ פתח
וַיָּמָת תִּבְנִי וַיִּמְלֹךְ עָמְרִי׃ ג׳
בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה ג׳ בעט בכפים עמרי ושבע
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ עָמְרִי עַל־ לאסא ולדין
יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתִרְצָה ג׳ ר״פ
מָלַךְ שֵׁשׁ־שָׁנִים׃ וַיִּקֶן אֶת־הַהַר ג׳ סגול · ל׳
שֹׁמְרוֹן מֵאֵת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם כָּסֶף וַיִּבֶן ג׳ ויקן יהודה
אֶת־הַהַר וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר ג׳
בָּנָה עַל שֵׁם־שֶׁמֶר אֲדֹנֵי הַהַר שֹׁמְרוֹן׃ ד׳ מירי
וַיַּעֲשֶׂה עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיָּרַע ד׳
כה מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו׃ וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּבְחַטָּאתָיו אֲשֶׁר וחטאתיו
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת־ ק׳
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם׃ ג׳ ב׳ כפים
וְיֶתֶר דִּבְרֵי עָמְרִי אֲשֶׁר עָשָׂה ה׳ נעטם
וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּשְׁכַּב עָמְרִי עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ אַחְאָב בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ מלהון חס׳
ואחאב

לְחַיָּבָאַיִת יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי
זִמְרִי וּמֵרִידָיהּ דִּמְרַד הֲלָא אִינוּן
כְּתִיבִין עַל־סֵפֶר פִּתְגָמֵי יוֹמִין לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ בְּכֵן אִתְפְּלַג עַמָּא יִשְׂרָאֵל
לְתַרְתֵּין פַּלְגָוָן פַּלְגוּת עַמָּא הֲוָה בָתַר
תִּבְנִי בַּר גִּינַת לְאַמְלֻכוּתֵיהּ וּפַלְגוּת ג׳ פתח ובעניין
בָּתַר עָמְרִי׃ וְתַקִּיף עַמָּא דְּבָתַר עָמְרִי
מִן עַמָּא דְּבָתַר תִּבְנִי בַּר גִּינַת וּמִית ט״ו
תִּבְנִי וּמְלַךְ עָמְרִי׃ בִּשְׁנַת תְּלָתִין ג׳ · ב׳ פתח
וְחַדָּא שְׁנִין לְמַלְכָא אָסָא מַלְכָא ג׳
שְׁבָטָא דְּבֵית יְהוּדָה מְלַךְ עָמְרִי עַל ג׳ בעט בכפים עמרי ושבע
יִשְׂרָאֵל תְּרֵתָּא עַסְרִין שְׁנִין בְּתִרְצָה לאסא ולדין
מְלַךְ שִׁית שְׁנִין׃ וְזִבַּן יַת כְּרַכָּא ג׳ ר״פ
דְּלִשׁוֹמְרוֹן מִן שֶׁמֶר בְּתַרְתֵּין כִּכְּרִין ג׳ סגול · ל׳
דְּכַסַף וּבְנָא יַת כְּרַכָּא וּקְרָא יַת שְׁמָהּ ג׳ ויקן יהודה
דְּקַרְתָּא דִּבְנָא עַל שׁוּם שֶׁמֶר מָרֵיהּ ד׳ מירי
דְּטוּרָא שׁוֹמְרוֹן׃ וַעֲבַד עָמְרִי דְּבִישׁ ד׳
קָדָם יְיָ וּבְאִישׁ מִכֹּל דִּי קַדְּמוֹהִי׃ וְאַזַל ד׳
בְּכָל אוֹרְחָא יָרְבְעָם בַּר נְבָט וחטאתיו
וּבְחוֹבוֹהִי דִּי חַיַּיבְ יַת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּזָא ק׳
קָדָם יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּטַעֲוָתְהוֹן׃ ג׳ ב׳ כפים
וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי עָמְרִי דִּי עֲבַד ה׳ נעטם
וְגֻבּוֹרְתֵּיהּ דִּי עֲבַד הֲלָא אִינוּן
כְּתִיבִין עַל סֵפֶר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁכִיב עָמְרִי עִם
אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּשׁוֹמְרוֹן וּמְלַךְ
אַחְאָב בְּרֵיהּ תְּחוֹתֵיהּ׃ מלהון חס׳
ואחאב

בלי יקר

הרכב שלא בדברי הרלב"ג ז"ל שאמר שבשבעת הימים הרשע וחטא והחטיא עד כאן זכר הוא:

ולע"ד כי כראלות עמרי מרד זמרי ראוי לבלתי המתין פן יתאספו אליו עם רב ולכך עלה תכף ומיד מגבתון כלומר שלף על פי שהיו גרים על גבתון ראוי שמלכהו' זמרי קודמת ויותר הכרחית ונרו על הרצה ויהי הרצה שראלות זמרי כי נלכדה העיר וכלהה אליו הרעה ויבאו אל ארמון בית המלך הירוע הוא בעשא ויערוף עליו על עצמו את בית מלך ר"ל את בית שהחזיק בו למלוך ולזה המלך הירוע הוא בעשא ויערוף עליו בעבור שמו כי שבעת ימים יספרו לו מלכותו לא אמר בית המלך בה"א הידיעה כי לא נודע בשערים שמו כי שבעת ימים יספרו לו מלכותו ואם כן בחר לו מות מחיים ובחר שריפה על פסילי אלהיהם תשרפון באש אליו הדין לבפרת על עונותיו והוא ויערוף עליו כו' על חטאתיו אשר חטא בעליהם בחר לו זמרי מיתה של שריפה:

ויתר דברי זמרי כו' כבר בתבאר שלמדתי מכלל דברי הרל"ק ז"ל שאומרו וקשרו אשר קשר גם זה היה קודם הבות המלך בעוד היותו שר מחצית הרכב וזה נוכל לו' עוד בכל וקשרו אשר קשר וקשרו קודם בעוד היותו ואחרי כן בשבעת הימים:

אז יחלק העם לישראל לחצי כו' עיין הרל"ק ז"ל וז"ל טעות סופר ד' שנים כי עם כל זה שהיו לאסא כשמלך זמרי היו ל"ח שנים ככתוב בשנת שלשים ואחת לאסא מלך יהודה כו':

ולע"ד לדקדק אומרו ואז יחלק ישראל והי"לא אז נחלק עוד עם ישראל אודק א"כ הא"ל יתירה לו אמר הסמוך כמו שנזכר להרל"ק כאילו אמר העם עם ישראל ויותר נכון היה לקצר עם ישר' ועוד לחצי מיותר כי די שיאמר אז יחלק עם ישר' חצי העם היה אחרי תבני בן גינת שיחלק ישראל הראשים והמשובחים לחצי כי בהחלק דלת העם נטו גם כן הראשים ראשי שבטי ישראל לחצי כי חצי העם היה נוטה אחרי תבני להמלכה אבל לא מלך והחצי אחרי עמרי שכבר נמלך כדכתיב לעיל וימליכו כל ישראל את עמרי הם העומדים במהנה על גבתון · למדנו מכאן שסמולה המחלוקת:

ויחזק העם כו' ויחזק העם בסדר עולם אמר כיון שנשא יהושפט בן אסא את בת עמרי נהרג תבני עד כאן · וכן רש"י ז"ל וכן הבי' הרל"ק ז"ל ואומרו את העם מן העם וכן כלאתי את העיר מן העיר וימת תבני מת מיתת עצמו וכיון שמת מלך עמרי בלא מחלוקת עד כאן:

ולע"ד כי החצי היו עם עמרי החצי עם תבני אלא שהעם אסר את עמרי נתחזק כי נתחכמו לנגוב דעת העם אסר את תבני כלי שיגלו להם מצפונו לבבם ז"ש ויחזק העם אסר אחרי עמרי ע"י הראלות' שהיו נוטים את העם אסר אחרי תבני ז"ל את העם אסר אחרי תבני ואפשר עוד כי כן היה גם כן לבם נכון העם אסר אחרי עמרי לנטות בלמת את העם אסר את תבני אלא שמת אז נהרג תבני ולזה ראוי לומר וימלוך עמרי כי הרי הוא כאילו לא היה מלך אלו תבני אחרי נטו אחריו גם העם אסר את עמרי וז"ש ויחזק העם אסר אחרי תבני וימלוך עמרי עם עמרי והיו מחזיקי' את העם אסר אחרי תבני וז"ש לשון את העם אסר אחרי תבני וימלוך עמרי ולזה הדבר הזה רחוק שהרי אנו רואים שעם היות שכבר זכה במלכות עמרי נחלק מחצית העם עם תבני אין זה אלא הוראה שהיתה בתבני עליותת מחייבת למרוד בעמרי ולנטות אחריו · עוד אפשר שהחצי היו עם תבני והחצי עם עמרי אלא שבאיכות וכח וגבורה היו העם אסר אחרי עמרי יותר מחזיקים וז"ש ויחזק:

בשנת שלשים ואחת כו' בסדר עולם בעשא מלך כ"ד שנה אלה בנו שתי שנים נמלא אסא קבר את אלה בשנת כ"ז למלכותו זמרי הרג את אלה ומלך אחריו ז' ימים וישמע העם החונים כי' אז יחלק העם וכמה היה המחלקת ארבעה שנים בשנת ל"א למלך אסא מלך עמרי מלכות שלימה כיון שהשיא אסא את בת עמרי ליהושפט נהרג תבני והילקוט גרים מת תבני עמרי מלך י"ב שנה בשנת ל"ח לאסא מלך אחאב על ישראל כ"ב שנה ושעות סופר הוא בשנת ד' לאחאב מלך יהושפט בן ל"ה יהושפט במלכו כ"ח שנים מלך בירושלם · בשנת י"ג לאחאב היה רגב בשמרון ג' שנים ומחצה ויעבוד ג' שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל אחזיה בנו מלך ב'

ולע"ד כי כראלות עמרי מרד זמרי ראוי לבלתי המתין פן יתאספו אליו עם רב ולכך עלה תכף ומיד מגבתון כלומר שלף על פי שהיו גרים על גבתון ראוי שמלכהו' זמרי קודמת ויותר הכרחית ונרו על הרצה ויהי הרצה שראלות זמרי כי נלכדה העיר וכלהה אליו הרעה ויבאו אל ארמון בית המלך הירוע הוא בעשא ויערוף עליו על עצמו את בית מלך ר"ל את בית שהחזיק בו למלוך ולזה המלך הירוע הוא בעשא ויערוף עליו בעבור שמו כי שבעת ימים יספרו לו מלכותו לא אמר בית המלך בה"א הידיעה כי לא נודע בשערים שמו כי שבעת ימים יספרו לו מלכותו ואם כן בחר לו מות מחיים ובחר שריפה על פסילי אלהיהם תשרפון באש אליו הדין לבפרת על עונותיו והוא ויערוף עליו כו' על חטאתיו אשר חטא בעליהם בחר לו זמרי מיתה של שריפה:

ויתר דברי זמרי כו' כבר בתבאר שלמדתי מכלל דברי הרל"ק ז"ל שאומרו וקשרו אשר קשר גם זה היה קודם הבות המלך בעוד היותו שר מחצית הרכב וזה נוכל לו' עוד בכל וקשרו אשר קשר וקשרו קודם בעוד היותו ואחרי כן בשבעת הימים:

אז יחלק העם לישראל לחצי כו' עיין הרל"ק ז"ל וז"ל טעות סופר ד' שנים כי עם כל זה שהיו לאסא כשמלך זמרי היו ל"ח שנים ככתוב בשנת שלשים ואחת לאסא מלך יהודה כו':

ולע"ד לדקדק אומרו ואז יחלק ישראל והי"לא אז נחלק עוד עם ישראל אודק א"כ הא"ל יתירה לו אמר הסמוך כמו שנזכר להרל"ק כאילו אמר העם עם ישר' חצי העם היה אחרי תבני בן גינת עם ישר' ועוד לחצי מיותר כי די שיאמר אז יחלק עם ישר' חצי העם היה אחרי תבני בן גינת שיחלק ישראל הראשים והמשובחים לחצי כי בהחלק דלת העם נטו גם כן הראשים ראשי שבטי ישראל לחצי כי חצי העם היה נוטה אחרי תבני להמלכה אבל לא מלך והחצי אחרי עמרי שכבר נמלך כדכתיב לעיל וימליכו כל ישראל את עמרי הם העומדים במהנה על גבתון · למדנו מכאן שסמולה המחלוקת:

ויחזק העם כו' ויחזק העם בסדר עולם אמר כיון שנשא יהושפט בן אסא את בת עמרי נהרג תבני עד כאן · וכן רש"י ז"ל וכן הבי' הרל"ק ז"ל ואומרו את העם מן העם וכן כלאתי את העיר מן העיר וימת תבני מת מיתת עצמו וכיון שמת מלך עמרי בלא מחלוקת עד כאן:

ולע"ד כי החצי היו עם עמרי החצי עם תבני אלא שהעם אסר את עמרי נתחזק כי נתחכמו לנגוב דעת העם אסר את תבני כלי שיגלו להם מצפונו לבבם ז"ש ויחזק העם אסר אחרי עמרי ע"י הראלות' שהיו נוטים את העם אסר אחרי תבני ז"ל את העם אסר אחרי תבני ואפשר עוד כי כן היה גם כן לבם נכון העם אסר אחרי עמרי לנטות בלמת את העם אסר את תבני אלא שמת אז נהרג תבני ולזה ראוי לומר וימלוך עמרי כי הרי הוא כאילו לא היה מלך אלו תבני אחרי נטו אחריו גם העם אסר את עמרי וז"ש ויחזק העם אסר אחרי תבני וימלוך עמרי עם עמרי והיו מחזיקי' את העם אסר אחרי תבני וז"ש לשון את העם אסר אחרי תבני וימלוך עמרי ולזה הדבר הזה רחוק שהרי אנו רואים שעם היות שכבר זכה במלכות עמרי נחלק מחצית העם עם תבני אין זה אלא הוראה שהיתה בתבני עליותת מחייבת למרוד בעמרי ולנטות אחריו · עוד אפשר שהחצי היו עם תבני והחצי עם עמרי אלא שבאיכות וכח וגבורה היו העם אסר אחרי עמרי יותר מחזיקים וז"ש ויחזק:

בשנת שלשים ואחת כו' בסדר עולם בעשא מלך כ"ד שנה אלה בנו שתי שנים נמלא אסא קבר את אלה בשנת כ"ז למלכותו זמרי הרג את אלה ומלך אחריו ז' ימים וישמע העם החונים כי' אז יחלק העם וכמה היה המחלוקת ארבעה שנים בשנת ל"א למלך אסא מלך עמרי מלכות שלימה כיון שהשיא אסא את בת עמרי ליהושפט נהרג תבני והילקוט גרים מת תבני עמרי מלך י"ב שנה בשנת ל"ח לאסא מלך אחאב על ישראל כ"ב שנה ושעות סופר הוא בשנת ד' לאחאב מלך יהושפט בן ל"ה יהושפט במלכו כ"ח שנים מלך בירושלם · בשנת י"ג לאחאב היה רגב בשמרון ג' שנים ומחצה ויעבוד ג' שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל אחזיה בנו מלך ב'

שנים ובשנת שתים לאחזיהו נגנז אליהו ז"ל ואינו נראה עד שיבוא גוג ומגוג ועתה הוא כותב כל מעשה הדורו' כולם עד כאן ועיין רש"י ז"ל וכן הרל"ק ז"ל והוסיף ומה שהזכיר סדר עולם ד' שנים במחלוקת וכן הבי' הרל"ק ז"ל הוא שסודרים שבשנת שבע ועשרים שנה לאסא מלך יהודה מלך זמרי היינו בסופה ונמצא עד ל"ח שנה ד' שנים ורש"י שכתב חמש שנים מונה מלך שנה שביעית והם חמשה · ומהרי"ל ז"ל מת זמרי בשנת שבע ועשרים שנה בראשיתו ומשם עד ל"ח שני' ומשם עד ל"ח שנה בסופו מלך עמרי הם י"ב שנה שאמר הכתוב הם לא שמשלה הבני' מחלוק' עם הבני' וחצים במלכות שלימה והם הששה שנים שזכר שמלך בתרצה עד כאן · ומ"ש חצי' וחצים לאו דוקא אלא קצתם והד' שנים ובשם שבתרצה היו קצתם במחלוקת הד' מהם לו גם חלק מהחמשית והשני שנים בקירוב היה במלכות שלימה · ודע שלעפ"י שמלך מלכות שלימה כמו ז' שנים עכ"ז אותם שהיו נוטים אחרי תבני לעפ"י שנהרג עדיין טרם נכנס עמו ולזה אמר הפסוק כאן מלך עמרי על ישראל ולא אמר על כל ישראל ולהיות מאמר בתרצה מלך שש שני' מכלל הי"ב הנז' לזה בתרצה מלך שש שנים ולא אמר ובתרצה מלך וכו' שאינו מוסיף על הענין הראשון כי אם פרטו הוא שסך הכל י"ב שנים ומהי"ב הנזכרים בתרצה מלך שש שנים:

ויקן את ההר שמרון כו' פרק חלק א"ר יוחנן מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כרך א' על ארץ ישראל ע"כ והכוונה מפני מה זכה למלכות לבנו ולבן בנו שכן מורה לשון למלכות מדלא קאמר מפני מה זכה למלוך ועוד כי בעת שמלך עדיין לא בנה ודוחק שנא' שזכה למלכות מפני שגלוי וידוע לפניו יתברך שעתיד להוסיף כרך אחד על א"י ולזה המליך את עמרי · ובילקוט הנא דבי אליהו פעם אחת הייתי יושב בבית המדרש בירושלם לפני חכמים אמרתי להם רבותי מפני מה נשתנה עמרי שר צבא ישראל מכל המלכים שהיו לפניו אלא השיבו מלך בן מלך עד שבא עמרי והשיבו לו ג' מלכים על כשאו אמר לו לא שמענו אמרתי להם רבותי על שהותיר עיר גדולה על ישראל עד כאן וכוונת אומרו וכך היה בדעתו אמר בשם ה' כלומר זכה למלכות בנו ובן בנו לפי שהוסיף כרך על א"י ולעפ"י שהיתה כוונתו פגומה לו' כשם שירושלם למלכי יהודה כך שמרון למלכי ישראל ועכ"ז זכה · ומהרי"ל ז"ל הביא כדתנא דבי אליהו · ובשמיך בפסוק ואחאב בע"ה לכתוב עוד הבנה שנית בזו' מפני מה זכה עמרי למלכות פיין עליו · ועיין הרל"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומתוך דחז"ל נראה שלא היה שם כרך כלל אלא הר והוא עשהו כרך · לו לפשר שהיה מקודם עיר מא"ה והוא קנאו והוסיף בו בנין לשם ישראל שיהיה כולו לישראל ואין זר בתורה:

ולע"ד לדקדק אם כן למה יקראנו על שם אדוני ההר והוא מקנת כספו והיה השבח לו שיקראנו על שמו ולא על שם אדוני ההר · ולמה אמר את ההר שמרון בהסרון הסמוך להרל"ק כאילו כתב ההר הר שמרון כמו העם ישראל שהוא כמו העם עם ישראל · ונראה כי ראה ויקן ההר שבנה בו עיר שמרון ידוע הוא ואין צורך לו' אלא ויקן הר מלת שמר כו' · ונראה כי ראה עמרי לקנות ההר שבו הבנה שמרון ולא היה בהר בנין כלל ואולי לא ראה שמרון למכרו כעין בנות כי חלילה לאיש לתת לו למכור נחלת אחוזת אבותיו ועל כן ראה למכרה ע"מ שיקרא שם שמר בשם העיר שמרון למען ההיה לו לעדה שלא מכר ההר אלא לבנו המלך ויהיה לו זכר וזכרון שמרון על שם שמר וז"ש ויקן את ההר על מנת שיקרא העיר שמרון כי בעל ההר לא ראה למכרו אלא בכסף מלא ז"ש מלת שמר ר"ל שע"מ שיקראנו שמרון קנאו מלת שמר ובכסף מלא בכרים כסף ובן מלא ז"ש מלת שמר ר"ל שע"מ שיקראנו שמרון קנאו מלת שמר ובכסף מלא בכרים כסף ובן את ההר ויקרא את שם העיר עם היות אשר בנה ויגע בבנין עכ"ז קראה על שם שמר לכי ההר קראה שמרון כתנאי שביניהם כי אל למלכים להחליף דבורם · לו היה אשר בנה על שם שמר מקופר שעל שם שמר בנאו שהיה אדוני ההר ולא ראה למרוד אלא ע"מ כך על כן הוכרח וקראה שמרון · ואולי נתרצה עמרי לקראת אות' על שם שמר אדוני ההר לפי שהיה שם חשוב לעיר להקרא שמרון שבשם הזה מורה על היותה ערוכה בכל ושמורה מכל מקרה ופגע כי היתה בנויה בנויים חזקים ועל ההר וזהו שמרון לשון שמירה ורינה ושועה ואולי פנה בבניינו להקבר כדנסמוך ויקבר בשמרון כמו שהיו מלכי יהודה נקברים בעיר דוד לזה קראה בדמים יקרים בכרים כסף:

ויעשה שמרון כנז"ל בפסוק הקודם מלד שהוסיף כרך בא"י עכ"ז היתה מציה שלא לשמה שהיה לא כיון אלא לעשות שמרון בתמורה ירושלם מיד ולדורות ושתהיה אלה היא שמרון במקום אלינה

הנקל לכתו · אם היה בעיניו נקל ללכת בחטאת ירבעם והם העגלים כן הראה במעשיו כי נקלים היו בעיניו הותם החטאות ולקח אשה מנויי הארצות להטות עוד ולעבוד הבעל שהיו הם עובדים שם וזהו שאמר וילך ויעבוד הלך שם לגידון ועבד הבעל שהיו עובדי' שם והשתחו' לו כלומר שקבלו עליו בחלוה ועשה כמוהו בשמרון

ואחאב בר עמרי מלך על ישראל בשנת השלשים ושמנה שנה לאסא מלך יהודה ומלך אחאב בר עמרי על ישראל בשומרון עשרין ותרתין שנין: ועבר אחאב בר עמרי דביש קדם יי מכל די קדמוהי:

והוה שיט בעינוהי למיזל בחובי ירבעם בר נבט ונסיב אתתא ית איזבל בת אתבעל מלכא דצידון ואזל ופלחית בעלא וסגיד ליה: ואקים איגורא לבעלא בית בעלא די בנא בשומרון: ועבד אחאב ית אשירתא ואוסיף אחאב למעבד לארגזא קדם יי אלהא די ישראל מכל מלכי ישראל דהוו קדמוהי: ביומוהי בנא חיאל בית מומיית יריחו קטל אבירם בוכריה כד

ויעבוד את הבעל · מוסף על עגלים של ירבעם: אשרה · הלן נעבד: חיאל בית האלי · חיאל אשר מבית אל כמו יש בית הלחמי ולא נאמר הבית לחתי וכן יהושע בית השמשי בספר שמואל ולא הבית השמשי וכן בעפרת אבי העזרי ולא נאמר אבי עזרי ויש פותרין בית האלי על שקיבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום וכו' וגומר אמרו רבותינו חיאל מסל בכימין וירחו מסל יהוסף ומפני מה תלאו באחאב שחולין את הקלקלה במקלקל: באבירו · בבורו יסדה · כיסדה מת בנו בבורו וקבר והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהכב' דלתו' וכן היא קללתו של יהושע בבבורו ייסדנ' ובצעירו יציב דלתיה: ויאמר

רלבג

ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם · ר"ל כי חטאת ירבעם היו קלים ונקלים בעיניו אך הוסיף על החטאים האלו ולקח לאשה את איזבל והיא היתה את אתבעל מלך צידונים והנה אפשר שהיה שם המלך האחר אתבעל לו יהיה הראוי בזה את אתבעל בת מלך צידונים והיה מלת בת מוסכת עצמה ואחרת עמה ר"ל שנשאה בהיותה בת אתבעל והוא אלהי צידונים והראוי בו שלא כתנירה וכמוהו אמרו ובעל בת שלא ככר ולא די לו בזה אבל גם הלך ועבד את הבעל שהיתה עובדת לו איזבל והשתחוה לו ואחר זה בנה מזבח לבעל בבית הבעל אשר בנה בשמרון ועשה עוד אשרה לבעל ועוד עשה אחאב להוסיף להכעיס את י' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו: ביימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו. ר"ל כי ביימיו בנה חיאל שהיה מבית אל את יריחו ונתחזק מה שקלל יהושע אשר יבנה את יריחו כי כאשר יסדה מת אבירם בכורו ואחר כל בניו עד שמת צעירו כאשר הניח דלתיה ואף על פי שמעט אחאב זה לא התעורר לירא את י' אך שקר על חטאתיו: ויאחר

ויעבוד לת הבעל · מוסף על עגלים של ירבעם: אשרה · הלן נעבד: חיאל בית האלי · חיאל אשר מבית אל כמו יש בית הלחמי ולא נאמר הבית לחתי וכן יהושע בית השמשי בספר שמואל ולא הבית השמשי וכן בעפרת אבי העזרי ולא נאמר אבי עזרי ויש פותרין בית האלי על שקיבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום וכו' וגומר אמרו רבותינו חיאל מסל בכימין וירחו מסל יהוסף ומפני מה תלאו באחאב שחולין את הקלקלה במקלקל: באבירו · בבורו יסדה · כיסדה מת בנו בבורו וקבר והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהכב' דלתו' וכן היא קללתו של יהושע בבבורו ייסדנ' ובצעירו יציב דלתיה: ויאמר

ואחאב בן עמרי מלך על ישראל בשנת תלתין ותמני שנין לאסא מלכא שבטא דביית יהודה ומלך אחאב בר עמרי על ישראל בשומרון עסרין ותרתין שנין: ועבר אחאב בר עמרי דביש קדם יי מכל די קדמוהי:

והוה שיט בעינוהי למיזל בחובי ירבעם בר נבט ונסיב אתתא ית איזבל בת אתבעל מלכא דצידון ואזל ופלחית בעלא וסגיד ליה: ואקים איגורא לבעלא בית בעלא די בנא בשומרון: ועבד אחאב ית אשירתא ויוסף אחאב למעבד לארגזא קדם יי אלהא די ישראל מכל מלכי ישראל דהוו קדמוהי: ביומוהי בנא חיאל בית מומיית יריחו בכורה אבירם בוכריה כד יסדה

ויוסף ז' מלאים בקריאה וסימ' ויעמד במקים צר אשר אין דרך · ויוסף עוד יפתה · ויוסף יהונתן להשביע · רד קעילה · ויוסף אחאב · דבר אל אחז קדמא דויוסף יי' דבר · ובעת הצר לו דד"ה · ויוסף שאול לירא ויאסף כתיב ושארא ויסף:

ואחאב בן עמרי מלך על ישראל בשנת שלשים ושמנה שנה לאסא מלך יהודה ומלך אחאב בן עמרי על ישראל בשומרון עשרים ושתים שנה: ויעש אחאב בן עמרי הרע בעיני יהוה מכל אשר לפניו: והיה הנקל לכתו בחטאות ירבעם בן נבט ויקח אשה את איזבל בת אתבעל מלך צדנים וילך ויעבד את הבעל וישתחו לו: ויקם מזבח לבעל בית הבעל אשר בנה בשמרון: ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את יהוה אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו: בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו בכורו יסדה

מלהון הכ' — בלבית יהוד'

ויעבוד לת הבעל · מוסף על עגלים של ירבעם: אשרה · הלן נעבד: חיאל בית האלי · חיאל אשר מבית אל כמו יש בית הלחמי ולא נאמר הבית לחתי וכן יהושע בית השמשי בספר שמואל ולא הבית השמשי וכן בעפרת אבי העזרי ולא נאמר אבי עזרי ויש פותרין בית האלי על שקיבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום וכו' וגומר אמרו רבותינו חיאל מסל בכימין וירחו מסל יהוסף ומפני מה תלאו באחאב שחולין את הקלקלה במקלקל: באבירו · בבורו יסדה · כיסדה מת בנו בבורו וקבר והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהכב' דלתו' וכן היא קללתו של יהושע בבבורו ייסדנ' ובצעירו יציב דלתיה: ויאמר

רלבג

ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם · ר"ל כי חטאת ירבעם היו קלים ונקלים בעיניו אך הוסיף על החטאים האלו ולקח לאשה את איזבל והיא היתה את אתבעל מלך צידונים והנה אפשר שהיה שם המלך האחר אתבעל לו יהיה הראוי בזה את אתבעל בת מלך צידונים והיה מלת בת מוסכת עצמה ואחרת עמה ר"ל שנשאה בהיותה בת אתבעל והוא אלהי צידונים והראוי בו שלא כתנירה וכמוהו אמרו ובעל בת שלא ככר ולא די לו בזה אבל גם הלך ועבד את הבעל שהיתה עובדת לו איזבל והשתחוה לו ואחר זה בנה מזבח לבעל בבית הבעל אשר בנה בשמרון ועשה עוד אשרה לבעל ועוד עשה אחאב להוסיף להכעיס את י' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו: בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו. ר"ל כי ביימיו בנה חיאל שהיה מבית אל את יריחו ונתחזק מה שקלל יהושע אשר יבנה את יריחו כי כאשר יסדה מת אבירם בכורו ואחר כל בניו עד שמת צעירו כאשר הניח דלתיה ואף על פי שמעט אחאב זה לא התעורר לירא את י' אך שקר על חטאתיו: ויאחר

איזב' לת' ד' אחאב — איזב' לת' ד' אחאב

כלי יקר

להליבה היה ירושלם וכמו שאמר בתנא דבי אליהו וכך היה דעתו לאמר כשם שירושלם כו' ועל זה אמר ויעש הרע בעיני ה' וירע מכל אשר לפניו בתכלית אשר לו בבנין שמרון כאמור · לו אפשר שאמר ויעש הרע בעיני ה' הרע בלבד עם היות שהוא הגדיל לעשות וירע מכל אשר לפניו עכ"ז לא היה כ"כ רע בעיני ה' מכל אשר לפניו אלא ויעש הרע בעיני ה' לבד וזה היה מסיבת היות לו המלה שהוסיף כרך על ה' ולקח ע"פ שהיה שלא לשמה · לא כן כתיב בני אחאב כתיב ויעש אחאב בן עמרי הרע בעיני ה' מכל אשר לפניו · ומ"ש ובחטאתו וכתיב ובחטאתיו כי ירבעם חטא חטא לא זה על עשית העגלים ז"ש ובחטאתו הקרי למנם לפי מה שלמדו ממנו קרינן ובחטאתיו לשון רבי' כי חטא המלכים אשר למדו ממנו הלוי בשמרון וז"ש ובחטאתיו:

ואחאב בן עמרי כו' בתנא דבי אליהו הובא בילקוט · אמרו לא היה עשיר כאחאב בן עמרי רל"ב מלכים עבדו לאוהו בקשו למרוד בו שלא והביא בן אחד ואחד והוסיפן תחת ידו בירושלם ובשמרון ועובדי ע"ז היו וכיון שבאו לירושלם ובשמרון היו ירלאי שמים לאמיתן שנה' ויפקוד את נערי המדינות ע"כ · עוד לחז"ל פ"ח אחאב את לשמים ואב לע"ז לא לשמים ואם לשרה יולד ואב לע"ז דכתיב כרחם אב על בנים אמר רב נחמן אחאב שקול היה שנא' ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויאמר זה אמר אמר בכה וזה אמר אמר מתקיף לה רב יוסף מאן דכתיב ביה רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' ותנינן בכל יום היתה הוזבל שקלה שקלו לע"ז ואת אמרת שקול היה אלא אמר רב יוסף והרן בתמונו היה ומתוך שמהנה ת"ח מנכסיו כפרו לו מחלה מנסה היה שונה ג"ה פעמים בתורת כהנים כנגד שני מלכותו אחאב פ"ה ירבעם ק"ג ע"כ וק"ק דמאי מתקיף רב יוסף לרב נחמן דהא לרב יוסף נמי עם היותו רשע גמור ולא שקול עכ"ז ע"י שהנה ת"ח מנכסיו כפרו לו מחלה ולרב נחמן נמי יש' לך לזלזלת הבחינה הוא שאמר שקול היה · ואפשר כי האתקפתא היא שאומרו ונעשה שקול השקול היה מורה שמעשיו בהכרע' ושקולי' שהיו לו זכיות כשיעור העונות ואין הדבר כן כי זכות מה שהנה לת"ח הוא שגרם שכפרו לו מחלה והו' כפרו לו מחלה מורה שעשו עמו לפנים משורת הדין לכפר לו מחלה כי זה כח הצדקה ובפרע עם ת"ח: ולע"ד לדקדק מה נשתנה באחאב שאמר בו ואחאב בן עמרי מלך על ישראל בשנת שלשים ושמנה שנה לאסא מלך יהודה מלך עמרי כו' ולא כתיב ועמרי מלך על ישראל בשנ' שלשים ואחת לאסא מלך יהודה כו' והוכפל כאן בענייניו שני פעמים וימלוך וימלוך לא כן באבי עמרי לא כתיב אלא פעם אחת וימלוך וכן בזמרי וכן בתלה בן בעשא ובראה במה שקדם בפסוק ויקן מפני מה זכה עמרי למלכות כו' שהכוונה מפני מה זכה לשלשלת מלכות יוצאה ממנו לו ולבנו ובן בנו שזה מורה לשון למלכות ממלה שהמלכ' לאחאב בזכות אביו עמרי שלהוסיף כרך א' בא"י וז"ש ואחאב בן עמרי מלך על ישראל שלהיותו בן עמרי זכה למלוכה ולהודיע זה הפך הסדר ואמר ואחאב בן עמרי לגלות שלא בא להיותו מורה זמן המלכתו אבל מודיע ענין המלכתו שבזכות אביו מלך מפני שהוסיף כרך א' בא"י וכפל וימלוך ואחאב בנו תחתיו וימלוך ואחאב בן עמרי על ישראל וכו' בא לרמוז אל מה שזכרנו בשם הנא דבי אליהו אמר לא היה עשיר כאחאב ואל"ב מלכים עבדו לאוהו כו' כי וימלוך תחתיו ר"ל מלכות כוללת בזמומות ואעפ"י שאביו לא היה שליט כי אם בישראל ולבד וימלוך תחתיו ואעפ"י שאחאב מלכותו בכל מקום ואחר כך אמר וימלוך אחאב בן עמרי על ישראל כי וימלוך הראשון היתה אפי' בזמומות ואולי זו היא הבנת אומרו מפני מה זכה עמרי למלכו' כלו' למלכות כוללת ואפי' בזמומות דהיינו אחאב שמלך בכל העולם · ואפשר עוד לו' שכפל וימלוך וימלוך חד לגופיה וחד לדרשה זו וימלוך לאחאב להיותו בן עמרי ובזכות אביו שהוסיף כרך אחד זכה למלכות:

ויעש אחאב בן עמרי כו' ויהי הנקל וכו' סנהדרין פ"ח ויהי הנקל לכתו בחטאות ירבעם בן נבט ח"ר יוחנן קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם ומפני מה תלה הכתוב שבא"י שלא העמיד עגלי אחאב ע"ז אחאב ע"ז והשתחו לה · ומנה לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתי' והכרתי לאחאב כו' עצור ועזוב עצור בעולם הזה ועזוב לע"ה ע"כ · ועיין רש"י ז"ל וכן הר"ב ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כי' כדחז"ל · ולע"ד שהיתה חומרת עונות אחאב והיותם רע בעיני ה' מכל אשר לפניו מפני שהיו קלים החטאות בעיניו וזה היה מכבדיהם בעיני הבי"ת וכמו שפי' בכלי המדה בזעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד ר"ל שהיות חטאתם בעיניה כחטאת שונג עם היותם פשעי' ומרדים זה גרם לשבבדו מאד ע"ד מה שפי' הראשונים ז"ל שהשונג לריותו נעשה בשגגה יקל בעיני החוטא ולכך הצריך הכתוב שיביא קרבן לה' לא כן במזיד שיכנע לבבו כיון שבמזיד עשה ולא הקריבו הב"ה לקרבן שלין קרבן מתקרב אלא בשונג וז"ש ויעש אחאב בן עמרי הרע בעיני ה' מכל אשר היה לפניו היו רעים וחטאים אבל היו יודעי' שחוטאים לה' מאד אלא שהיו המנסים מיצרם הרע · המנס אחאב היה מחזיק עצמו בחסיד להוב וכלה לשמים והוא היה אב לע"ז שהיה בדעתו שכל אותם החטאות קלים הם ז"ש ויעש כו' מכל אשר לפניו ויהי סיבת כ"ז הרע מה שהיה בעיני ה' הנקל לכתו בחטאות ירבעם שבזה הרע מגל אשר לפניו אלא היה נקל בעיניהם דרך ירבעם אבל היו עושין כן כדי שלא תשוב הממלכה אל בית דוד בשוב ישראל את שיבת ציון וירושלם המנס זה היה נקל בעיניו:

ויקם מזבח לבעל כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל · ולע"ד שהסרה כי"ת בבית הבעל להודיע שהקים מזבח לבעל והרבה כ"כ קרבנות על שהוכרחו לעשות בית הבעל עצמו במזבח וז"ש ויקם לבעל והבית הבעל עצמו שמוש במקום מזבח המבדיל בין שומלה לטהרה כמה הבדלות כעין מה שנא' בשע"ה בחנוכת הבית כתיב ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר אשר לפני בית ה' כי עשה שם את העולה כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל וז"ש ויקם מזבח לבעל וגם בית הבעל עשה כן גם מזבח לו יהיה שרשו ויקם מזבח לבעל בית הבעל בבית הבעל הקימו למזבח והכל עולה לענין אחד:

ויעש אחאב כו' חז"ל פ"ח ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את ה' אלהי ישראל ר"ר יוחנן שכתב על דלתות שומרון אחאב כפר באלהי ישראל לפיכך לא יהיה לו חלק באלהי ישראל עד כאן · ולע"ד שכוונת חז"ל להרן שתי קושיות שים בפסוק הראשון יתר ויוסף להכעיס מכל מלכי ישראל אשר לפניו שכבר קדם ויעש אחאב בן עמרי הרע בעיני ה' מכל אשר לפניו זאת ועוד הוקשה להם לאמר מפני שעשה אשרה הכעיס מכל אשר לפניו והלא ירבעם עשה עגלים · ועוד קשה שבתחילה אמר מכל אשר לפניו סתם ובסוף אמר מלכי ישר' ועתה מפרש מכל מלכי ישר' ועוד בתחילה אמר הרע בעיני ה' ובסוף אמר להכעיס את ה' אלהי ישראל בדקדוק זה תירץ הכל והוא שהשי"ת מתפאר הוא בשהוא אלהי ישר' ועתה אחאב עשה אשר ומלבד זה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את ה' אלהי ישר' שהכעיס היא זולת עשיית האשרה הנזכרת והוא במה שכתב אחאב אין לו חלק באלהי ישראל ורמז הכתוב זה ביתור אם כאו' ויוסף אחאב להכעיס הזכיר תיבת אחאב לרמוז נוסח הכתיבה אחאב אין לו חלק באלהי ישר' וז"ש להכעיס את ה' אלהי ישר' לומר שהוא אין לו חלק באלהי ישר' בעבודה ולפיכך לא יהיה לו חלק באלהי ישראל באחרית שאינו רוצה חלק לעולם הבא כל זה היה נוסח הכתיבה שכתב על דלתי שומרון וז"ש מכל מלכי ים' שכולם היו להם חלק באלהי ישראל בעבודה ואעפ"י שעשו עגלים היו לפניהם ולהכעיס שלא תשוב הממלכה לישראל ואפי' העובדים אותם היו דרך המעביים אבל זה הכעיס יותר מכול' במ"ם אין לו חלק באלהי ישראל אם כן זה הענין נוסף על הנז' ל' ויעש וכו' מכל אשר לפניו רש"י ז"ל:

אשרה הלן נעבד ע"כ והרד"ק ז"ל הביא כחז"ל המזכר וכן מהרי"א ז"ל:

בימיו בנה חיאל כו' ירושלמי פ"ח כתיב בימיו בנה חיאל וגו' חיאל מן דיהוספט ויריחו מן דבנימין שמגלגלין חובה ע"י חייב ע"כ הרי שהולין הקלקלה במקלקל · עוד לחז"ל בפ"ח בימיו בנה חיאל בית האלי בהבירם בכורו לא היה לו לאותו רשע ללמוד ממשמע שכ' לאבירם בכורו איני יודע שסביב לעירו שלא מלמד שהיה מקבר והולך מאבירם ועד שגוב אחאב שושביני הוה אתה אחאב ואליהו לבי טמיא יתיב וקאמר דילמא כי לט יהושע לא יריחו ע"ש עיר אחרת ולא עיר אחרת ע"ש יריחו א"ל אליהו אין א"ל השתא לוטשתא דמשה רבה לא מקיימה דידי' מקיימה דכתיב וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל האדמה הטובה אשר ה' נתן לכם ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטטפות בין עיניכם ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבתיכם לתת להם כימי השמים הארץ ולא תשוב בימים ולא תעבדון אלהים אחרים ולא תשתחוו להם ואם לא תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם

ויאמר אליהו התשבי · מאיזה שבטו תושב · חי יי · למה סמכו לאן אלא שהלכו אליהו והאחאב לנחם את חיאל באבלו אמר אחאב לאליהו איפסר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה שב׳ וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים והרי כל ישראל עובדין ע״ז ואין גשמים נעצרין מיד ויאמר אליהו וגו׳ :

ונסתרת

רלבג

ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד · הנה זכר זה לעונש הפלגת תשלת אחאב שלא על פי שרשה קיום מה שיועד הנביא לו מן הרע על תשלתיו לא שב מפני זה אל יי׳ · ולאור שתדע שבכבר הסביבו קצת רז״ל כי פנחס זה אליהו מפני מה שהצלו ביניהם מן התיחסות והנה נזכר בתורה שהשם ית׳ נתן לו את בריתו שלום ואמר הנביא בריתי היתה אתו החיים והשלום ולזה ידמה שבכבר נתן השם לפנחס אורך ימים נפלא והנה מצאנו שהיה כהן בימי פילגש בגבעה ובימי דוד מצאנו כתיב ופנחס בן אלעזר בגיד היה עליהם לפנים ויי׳ עמו ובכבר באנו בספר שפטים כי הוא היה מלאך יי׳ שבראה אל גדעון ואל יפתח והיה נושא אותו רוח יי׳ כמו מלאך יי׳ כמו שמצאנו גם כן באליהו ולזה אמר ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יי׳ צבאות הוא ולזאת הסבה אמר לפנים ויי׳ עמו והנה מצאנו באליהו שאמר לש״י יקח את כספי כי לא טוב אנכי מאבותי ר״ל שאין לו אחות תמיד בזה העולם אבל יאות כדרך כל האדם כי לא טוב מאבותיו ומצאנו גם כן שלא מת בעת אשר לוקח מעל אחאב אליהו וזה כי אחר זה כתב מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט כמו שנזכר בספר ב׳ ם והנה יתבאר כי זה היה אחר זה לפי שאליהו לא היה נביא כי אם אחר שלוקח אליהו מאתו באמרו בתו רוח אליהו על אליהו והנה מצאנו כי אליהו נבא בימי יהושפט באמרו חי יי׳ אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא׳ וגו׳ וזה לאות כי אליהו היה חי אחר זה ואם אחר אומר כי כבר כתב זה אליהו קודם מותו ובא המכתב ליורם אחר מות אליהו אמרנו לו בלתי אפשר הוא זה כי כבר נכללו בדברי׳ השם ענינים לא יתכן שיאמרם הנביא קודם היותם והוא מה שנראה על שלא הלך בדרכי אבותיו השנים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו שיעשנהו עונש כפלא על זה כמו שנזכר שם וזה לא יתכן קודם העשות החטאים כי אף על פי שיראה הנביא באיש אחד שבבר יחטא חטא מה הנה האיש ההוא יוכל להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו הוא אמנם בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת לא אליהו ולא נעשית בקשתו בזה שלא׳ קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ׳ מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם ה״ת הידועה ולפי שמצאנו זה האדם הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנו גם כן לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם בשאלות רוח יי׳ אותם כאילו הם מלאכי יי׳ ומצאנו בדית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנאמר כי פנחס זה אליהו כי יותר ראוי שיוכח זרות אחד מהיותנו שני זרעות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם כתושב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים ואח״כ היה נראה כמו שזכרנו בספר שפטים: אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי · הנה מדברת הטל בתקופו׳ היום כמדברת המטר בתקופת השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה הוא יורד אצל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשליחות השם למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם לא בעת שיאמר אליהו בשליחות הש״י כי הטל לא יעצר אפי׳ עם היובש :

ונסתרת

בלי יקר

יריחו ע״ם עיר אחרת ולא עיר אחרת ע״ם יריחו כי בזה טעה שלא היה ברור להם זה עד העת בהיות שאמר להם אליהו אין ולא היו חוסמין לקללות יהושע כיון שראו קללות משה רבינו לא נתקיימו כמו שאמר אחאב שבזה מובן למה תלה הכתוב בימיו בנה חיאל שבימיו שהיה בז לקללו׳ משה שלא יעשו רושם לאפי׳ בדבריו ע״ל וכפירה באלהי ישראל כנז״ל שכתב בדלתות שומרון אחאב אין לו אלה באלהי ישראל כו׳ על כן בימיו מלאו לבו של חיאל בית האלי לבנות את יריחה בשבוי הבן בכורו כשייסדה והיה מקבר אבר בניו שבין הבכור לצעיר והיה לו ללמוד ביני ביני לזה קראוהו רשע במ״ם תחלה לא היה לו לאותו רשע ללמוד ממה שהיה רואה בניו מתים והולכים · ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל · ולע״ד מה שלמדתי מתוך מאמר הנז״ל שאמר בימיו בנה חיאל לומר שלהיות בימי אחאב הבלתי מאמין בקללות משה ע״ה וסרתם ועבדתם אל״י אחרים כו׳ ועצר את השמים וכו׳ כשא ק״ו לקללות והלות התלמיד יהושע שלא יתקיימו ולזה בנה בימיו חיאל בית האלי את יריחה ונסמך ג״כ על מה שסיבה בש הפיר מיריחו ליריחה והעד שלא דקדק דבר ה׳ אשר דבר אל יהושע בשם שאמר את העיר הזאת ואפי׳ שיסבה שמה בשם עיר אחר׳ ולא עיר אחרת בשם יריחו וזהו את יריחו וזהו כדבר ה׳ אשר דבר אל יהושע בן נון שרמז בכפל כדברי ה׳ אשר דבר למה שזכרנו את העיר הזאת את יריחו אפי׳ היה השמי מרוב׳ לא יועיל כ״ם מיריחו בוי״ו ליריחה בה״ה · לו אמר כדבר ה׳ כו׳ לפי שמתו כל בניו כמו שלמדו חז״ל למעלה ולז״ל כי גם זה בכלל דבר ה׳ אשר דבר אל יהושע שלא היה דבר ה׳ על בן הבכור והצעיר אלא גם על מה שבין הבכור לצעיר שכולם יספו · עוד אפשר שאמר שהיים ההוא עודנו בחולתו ומוחרם לה׳ מלבד מיתת בניו כולם שבן היה דבר יהושע לאמר אחר הים לפני ה׳ אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו בבכורו ייסדנה כו׳ שהם שני ענייניים הא׳ אחר הים לפני ה׳ והשני שימותו בניו מהגדול ועד הקטן כולה וז״ם חיאל בית האלי שעדיין הוא ובניו בחלה ובמר׳ שהחריס יהושע את הבונה יריחו מלבד בהבירם בכורו ובשגיב לעירו כו׳ עכ״ז עדיין בית האלי הוא עלה ולאחרם כדבר ה׳ אשר דבר ביד יהושע בן נון השני דברים יחדיו דבר ה׳ בידו האחרה ומיתת הבני׳ כאמור ומתוך פסיקתא שהביא הילקוט בשי״ר ם לכתבהו הש״ד בסמוך בפסוק ויאמר אליהו התשבי כלומר שחיאל זה נהרג ע״י אליהו כתוב בנביאי הבעל שכן למדו מפסוק כדבר אמרים רחת נשא ויפסס בבעל וימות זה חיאל בית האלי ואריך לו׳ שנהרג ע״י אליהו יהיה כשבנה המזבח חלול ובא ונסתרו ונסכו לחיאל בית האלי וכמו שא״ז ז״ל כמו שלזכיר בפסוק לו שיהיו מדרשים הלוקים :

ויאמר אליהו התשבי כו׳ בירושלמי פ״ח ויאמר אליהו התשבי כו׳ וכי מה ענין זה לכאן זה אלא אמר הב״ה הדין חיאל גברת הבא הוא זל ותחי ליה אפין ה״ל לית הנא מיזל אמר ליה למה ה״ל דלית הנא מיזל אינון מכעיסין לך אין אימור לי מילין ולית הנא מיכל סגיל · אמר ליה זל לי אמרין לך מילין דמכעיסין לך כל מה דאת בזר הנא מקייים אזל לסכחינון עסיקין בהדין קרא ויסבב יהושע אמרין בריך אלההון דאלהין דמקיים מלוי דנביאיה והוה תמן אחאב ה״ל מי גדול משה או יהושע הסתלא לוותתא דמשה רביה לא מקיימא ודידיה מקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם כו׳ ועצר את השמים וכו׳ כנז״ל בפסוק הקודם מפ״ח דגמרא דילן · ובמאמר הזה מובן סמיכות ויאמר אליהו אל הפסוק הקודם ומובן ג״כ איך יאמר אליהו כתיב אל אחאב חי ה׳ אלהי ישראל אם יהיה טל ומטר כו׳ אלא ודאי שקדמו דברי הכעסת אחאב לאליהו בדית אבל בני חיאל האלי · וזה מובן על כונן אומרו אשר עמדתי לפניו דאי אזל אני עוסה זאת אלא אשר עמדתי לפניו קודם היותם והוא מה שנראה על שלא הלך בדרכי אבותיו השנים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו שיעשנהו עונש כפלא על זה כמו שנזכר אם וזה לא יתכן קודם העשות החטאים כי אף על פי שיראה הנביא באיש אחד שבבר יחטא חטא מה הנה האיש ההוא יוכל להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו הוא אמנם בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת לא אליהו ולא נעשית בקשתו בזה שלא׳ קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ׳ מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם ה״ת הידועה ולפי שמצאנו זה האדם הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנו גם כן לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם בשאלות רוח יי׳ אותם כאילו הם מלאכי יי׳ ומצאנו בדית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנאמר כי פנחס זה אליהו כי יותר ראוי שיוכח זרות אחד מהיותנו שני זרעות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם כתיב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים ואח״כ היה נראה כמו שזכרנו בספר שפטים: אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי · הנה מדברת הטל בתקופו׳ היום כמדברת המטר בתקופת השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה הוא יורד אצל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשליחות השם למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם לא בעת שיאמר אליהו בשליחות הש״י כי הטל לא יעצר אפי׳ עם היובש :

ונסתרת

אם יש״ת פסו׳ אם אם כאמצעות פסו׳ ·

ריאמר מלי׳ וגו׳ אפה ידעמ כי פנחס סוף מלי׳ ונאסר קנא קנאת ה׳ על דבר ופרי כן קנא פה קנאת ה׳ על פש״ז והנה חש כן יקנוף בחלקי׳ על קולו בחפת נחמר בלא בקנאה בהיה שעמדת וקמת בקנאתן כיה להטיב מפתי יתבריך פבשדית לן קנאתן עתה היה לבלותם ברעב ע״כ אמר מר ה׳ אשר עמדתי לפניו כל״ח ויקם פפון שמדה שאותה כשעידה היתם לפניו שביה נוס לבלות את שונאי ישראל ואני עמדתי לפניו בהנאת ה׳ לבטיב אחתו להשחיים גם פתה אני נשבע בשמו לבאנאת הנאתו ולא יחשב לי לפקנה להחיים הפן הקנאה שביה כי הלא אני אופר שלא יהי׳ טל ומטר כי אם לפי דברי נאנאת כי ע״י דברי יתן טל ומטר להמיתם ברעב ולא יגער שיאמר אותם ואני בדברי אמיה אותם כשל ומטר

רשי

ויאמר אליהו התשבי · מאיזה שבטו תושב · חי יי׳ · למה סמכו לאן אלא שהלכו אליהו והאחאב לנחם את חיאל באבלו אמר אחאב לאליהו איפסר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה שב׳ וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים כעצרין מיד ויאמר אליהו וגו׳ :

ונסתרת

רלבג

ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד · הנה זכר זה לעונש הפלגת תשלת אחאב שלא על פי שרשה קיום מה שיועד הנביא לו מן הרע על תשלתיו לא שב מפני זה אל יי׳ · ולאור שתדע שבכבר הסביבו קצת רז״ל כי פנחס זה אליהו מפני מה שהצלו ביניהם מן התיחסות והנה נזכר בתורה שהשם ית׳ נתן לו את בריתו שלום ואמר הנביא בריתי היתה אתו החיים והשלום ולזה ידמה שבכבר נתן השם לפנחס אורך ימים נפלא והנה מצאנו שהיה כהן בימי פילגש בגבעה ובימי דוד מצאנו כתיב ופנחס בן אלעזר בגיד היה עליהם לפנים ויי׳ עמו ובכבר באנו בספר שפטים כי הוא היה מלאך יי׳ שבראה אל גדעון ואל יפתח והיה נושא אותו רוח יי׳ כמו מלאך יי׳ כמו שמצאנו גם כן באליהו ולזה אמר ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יי׳ צבאות הוא ולזאת הסבה אמר לפנים ויי׳ עמו והנה מצאנו באליהו שאמר לש״י יקח את כספי כי לא טוב אנכי מאבותי ר״ל שאין לו אחות תמיד בזה העולם אבל יאות כדרך כל האדם כי לא טוב מאבותיו ומצאנו גם כן שלא מת בעת אשר לוקח מעל אחאב אליהו וזה כי אחר זה כתב מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט כמו שנזכר בספר ב׳ ם והנה יתבאר כי זה היה אחר זה לפי שאליהו לא היה נביא כי אם אחר שלוקח אליהו מאתו באמרו בתו רוח אליהו על אליהו והנה מצאנו כי אליהו נבא בימי יהושפט באמרו חי יי׳ אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא׳ וגו׳ וזה לאות כי אליהו היה חי אחר זה ואם אחר אומר כי כבר כתב זה אליהו קודם מותו ובא המכתב ליורם אחר מות אליהו אמרנו לו בלתי אפשר הוא זה כי כבר נכללו בדברי׳ השם ענינים לא יתכן שיאמרם הנביא קודם היותם והוא מה שנראה על שלא הלך בדרכי אבותיו השנים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו שיעשנהו עונש כפלא על זה כמו שנזכר שם וזה לא יתכן קודם העשות החטאים כי אף על פי שיראה הנביא באיש אחד שבבר יחטא חטא מה הנה האיש ההוא יוכל להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו הוא אמנם בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת לא אליהו ולא נעשית בקשתו בזה שלא׳ קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ׳ מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם ה״ת הידועה ולפי שמצאנו זה האדם הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנו גם כן לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם בשאלות רוח יי׳ אותם כאילו הם מלאכי יי׳ ומצאנו בדית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנאמר כי פנחס זה אליהו כי יותר ראוי שיוכח זרות אחד מהיותנו שני זרעות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם כתיב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים ואח״כ היה נראה כמו שזכרנו בספר שפטים: אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי · הנה מדברת הטל בתקופו׳ היום כמדברת המטר בתקופת השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה הוא יורד אצל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשליחות השם למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם לא בעת שיאמר אליהו בשליחות הש״י כי הטל לא יעצר אפי׳ עם היובש :

ונסתרת

בלי יקר

יריחו ע״ם עיר אחרת ולא עיר אחרת ע״ם יריחו כי בזה טעה שלא היה ברור להם זה עד העת בהיות שאמר להם אליהו אין ולא היו חוסמין לקללות יהושע כיון שראו קללות משה רבינו לא נתקיימו כמו שאמר אחאב שבזה מובן למה תלה הכתוב בימיו בנה חיאל שבימיו שהיה בז לקללו׳ משה שלא יעשו רושם לאפי׳ בדבריו ע״ל וכפירה באלהי ישראל כנז״ל שכתב בדלתות שומרון אחאב אין לו אלה באלהי ישראל כו׳ על כן בימיו מלאו לבו של חיאל בית האלי לבנות את יריחה בשבוי הבן בכורו לצעיר והיה מקבר אבר בניו שבין הבכור לצעיר והיה לו ללמוד ביני ביני לזה קראוהו רשע במ״ם תחלה לא היה לו לאותו רשע ללמוד ממה שהיה רואה בניו מתים והולכים · ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל · ולע״ד מה שלמדתי מתוך מאמר הנז״ל שאמר בימיו בנה חיאל לומר שלהיות בימי אחאב הבלתי מאמין בקללות משה ע״ה וסרתם ועבדתם אל״י אחרים כו׳ ועצר את השמים וכו׳ כשא ק״ו לקללות והלות התלמיד יהושע שלא יתקיימו ולזה בנה בימיו חיאל בית האלי את יריחה ונסמך ג״כ על מה שסיבה בש הפיר מיריחו ליריחה והעד שלא דקדק דבר ה׳ אשר דבר אל יהושע בן נון שרמז בכפל כדברי ה׳ אשר דבר למה שזכרנו את העיר הזאת את יריחו אפי׳ היה השמי מרוב׳ לא יועיל כ״ם מיריחו בוי״ו ליריחה בה״ה · לו אמר כדבר ה׳ כו׳ לפי שמתו כל בניו כמו שלמדו חז״ל למעלה ולז״ל כי גם זה בכלל דבר ה׳ אשר דבר אל יהושע שלא היה דבר ה׳ על בן הבכור והצעיר אלא גם על מה שבין הבכור לצעיר שכולם יספו · עוד אפשר שאמר שהיים ההוא עודנו בחולתו ומוחרם לה׳ מלבד מיתת בניו כולם שבן היה דבר יהושע לאמר אחר הים לפני ה׳ אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו בבכורו ייסדנה כו׳ שהם שני ענייניים הא׳ אחר הים לפני ה׳ והשני שימותו בניו מהגדול ועד הקטן כולה וז״ם חיאל בית האלי שעדיין הוא ובניו בחלה ובמר׳ שהחריס יהושע את הבונה יריחו מלבד בהבירם בכורו ייסדה בשבוי לעירו כו׳ עכ״ז עדיין בית האלי הוא עלה ולאחרם כדבר ה׳ אשר דבר ביד יהושע בן נון השני דברים יחדיו דבר ה׳ בידו האחרה ומיתת הבני׳ כאמור ומתוך פסיקתא שהביא הילקוט בשי״ר ם לכתבהו הש״ד בסמוך בפסוק ויאמר אליהו התשבי כלומר שחיאל זה נהרג ע״י אליהו כתוב בנביאי הבעל שכן למדו מפסוק כדבר אמרים רחת נשא ויפסס בבעל וימות זה חיאל בית האלי ואריך לו׳ שנהרג ע״י אליהו יהיה כשבנה המזבח חלול ובא ונסתרו ונסכו לחיאל בית האלי וכמו שא״ז ז״ל כמו שלזכיר בפסוק לו שיהיו מדרשים הלוקים :

ויאמר אליהו התשבי כו׳ בירושלמי פ״ח ויאמר אליהו התשבי כו׳ וכי מה ענין זה לכאן זה אלא אמר הב״ה הדין חיאל גברת הבא הוא זל ותחי ליה אפין ה״ל לית הנא מיזל אמר ליה למה ה״ל דלית הנא מיזל אינון מכעיסין לך אין אימור לי מילין ולית הנא מיכל סגיל · אמר ליה זל לי אמרין לך מילין דמכעיסין לך כל מה דאת בזר הנא מקייים אזל לסכחינון עסיקין בהדין קרא ויסבב יהושע אמרין בריך אלההון דאלהין דמקיים מלוי דנביאיה והוה תמן אחאב ה״ל מי גדול משה או יהושע הסתלא לוותתא דמשה רביה לא מקיימא ודידיה מקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם כו׳ ועצר את השמים וכו׳ כנז״ל בפסוק הקודם מפ״ח דגמרא דילן · ובמאמר הזה מובן סמיכות ויאמר אליהו אל הפסוק הקודם ומובן ג״כ איך יאמר אליהו כתיב אל אחאב חי ה׳ אלהי ישראל אם יהיה טל ומטר כו׳ אלא ודאי שקדמו דברי הכעסת אחאב לאליהו בדית אבל בני חיאל האלי · וזה מובן על כונן אומרו אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא זאת אלא אשר עמדתי לפניו קודם היותם והוא מה שנראה על שלא הלך בדרכי אבותיו השנים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו שיעשנהו עונש כפלא על זה כמו שנזכר שם וזה לא יתכן קודם העשות החטאים כי אף על פי שיראה הנביא באיש אחד שבבר יחטא חטא מה הנה האיש ההוא יוכל להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו הוא אמנם בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת לא אליהו ולא נעשית בקשתו בזה שלא׳ קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ׳ מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם ה״ת הידועה ולפי שמצאנו זה האדם הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנו גם כן לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם בשאלות רוח יי׳ אותם כאילו הם מלאכי יי׳ ומצאנו בדית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנאמר כי פנחס זה אליהו כי יותר ראוי שיוכח זרות אחד מהיותנו שני זרעות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם כתיב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים ואח״כ היה נראה כמו שזכרנו בספר שפטים: אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי · הנה מדברת הטל בתקופו׳ היום כמדברת המטר בתקופת השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה הוא יורד אצל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשליחות השם למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם לא בעת שיאמר אליהו בשליחות הש״י כי הטל לא יעצר אפי׳ עם היובש :

ונסתרת

שן

ובשגיב · כתיב בי״ל וקרי בו״ו כמו פעי פעוי עלין עלון כי אותיו׳ מהוי מתחלפות : ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד · מעיר שמה תושב היה תחילה ואחר כך יושב בגלעד וכ״תי אליהו דמתושבי גלעד ונאלקו רז״ל מאיזה שבט היה מהם אמרו משבט גד היה ומהם אמרו משבט בנימן ומהם אמרו פנחס זה אליהו וכל אחד מהם סומך דבריו אל הפסוקים בדברים רחוקים ואנחנו לא ידענו האמת והנה גזר אליהו על המטר בקנאתו לייי׳ על עובדי ע״ז ככתוב · בתורת משה וסרתם ועבדתם אלהים אחרי׳ והשתחויתם להם וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ובטח באל שיקייים את דבריו ועליו וכיולא בו נאמר ותגזר אומר ויקם לך כמו שאמר שמואל הנבי׳ אקרא אל יי׳ ויתן קולות ומטר ובעבור כי הרע מכל אשר לפניו גזר אליהו ואמר לו כי לא יהיה טל ומטר אולי יחזור בו והנ״ל אחר אפיס האריך אפו לו כאשר האריך לאשר לפניו ומה שאמר כי אם לפי דברי על שירחה שיחזרו מעבוד ע״ז כלם אז מקנאתן · ובדרש וכי מה ענין זה אצל זה אלא כשמתו בני חיאל כלם הלכו אליהו והאחאב לנחם חיאל ואמר אליהו כי בעון שבנה יריחו מתו בניו כדבר יי׳ אשר דבר יהושע בן נון · אמר לו אחאב מי גדול משה או יהושע אמ׳ לו משה שהיה רבו של יהושע אמר לו דברי הרב לא נתקיימו ודברי תלמיד נתקיימו ואלא אמר משה ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים והלא כל ישראל עובדי ע״ז הם ואין השמים נעצרים קפץ אליהו ואמר ונשבע חי יי׳ אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי : אשר עמדתי לפניו · שאני רגיל לעמו׳ לפניו בתפילה וכן אל הנוקום אשר עמד שם את פני יי׳ : כי אם לפי דברי · כתרגומו אילהי׳ כד אימר כי לא בא המטר לפי דברו כי הלא אמר לו תחילה לך הרחה אל אחאב ואתנה מטר א״כ לפי דברי ר״ל עד שאמר במלות האל :

ונסתרת

מהדה קטנה

יחיה אל׳ וגו׳ אפה ידעמ כי פנחס סוף מלי׳ ונאסר קנא קנאת ה׳ על דבר ופרי כן קנא פה קנאת ה׳ על פש״ז והנה חש כן יקנוף בחלקי׳ על קולו בחפת נחמר בלא בקנאה בהיה שעמדת וקמת בקנאתן כיה להטיב מפתי יתבריך פבשדית לן קנאתן עתה היה לבלותם ברעב ע״כ אמר מר ה׳ אשר עמדתי לפניו כל״ח ויקם פפון שמדה שאותה כשעידה היתם לפניו שביה נוס לבלות את שונאי ישראל ואני עמדתי לפניו בהנאת ה׳ לבטיב אחתו להשחיים גם פתה אני נשבע בשמו לבאנאת הנאתו ולא יחשב לי לפקנה להחיים הפן הקנאה שביה כי הלא אני אופר שלא יהי׳ טל ומטר כי אם לפי דברי נאנאת כי ע״י דברי יתן טל ומטר להמיתם ברעב ולא יגער שיאמר אותם ואני בדברי אמיה אותם כשל ומטר

וכנית לך קדמה דמו לו שיפי' פנייתו אל מיתת האורים הוא מבדרם שעליו נאמר מי שעיר ממזרח שהוא קדמה ובזכותו יאות להאריך כי מבדרם אביגיל שהיה זן את כל גויי הארץ עובדים וסגים עע"ז על כי מעט מזער מהם היו מתקרבים אל ה' ורחוי לעשות כן לורא לבלתי דקדק כ"כ אם עובדים ע"ז כי אם להאריך לשם • גם אמר ופנית לך קדמה שהיה לך נלעמ"ה סגשיתו לישראל בים סוף אע"פ ובגר בים דרה זה פשלו אל תיכה ת"ש ויולך ה' את הים בדרח קדים עזה ושבדו ישראל ביבשה ולא דקדקתי עמהם אע"פ שלא היו רחוי' כדאי' בפרש הללו עע"ז והללו עע"ז וכו' • שנית יביים כי גם אם יש ע"ז בעיכם נ"כ יש גדיקים עובדים ומלה נביאי אשת שהכניס בעברה ונכנעת אלפי' כל הכרכים אשר לא כרעו לבעל בל שלא הוא כרת את תיעי הירדן אפני ישראל אע"פי שעבר אל תיכה אמרו ונסתרת בנחל כרית לרמוז פתיחי הירדן תמו נגרתו בזכיל הגדיקים אשר בקרבם לא חס הוא ית' ועוד כי גם אם נאמר שלא היו ראויים ליזון יביע אל העורב שאם מזיעם בתיכה ון מוקה בא ולא מנעו ה' כך יביאם להתפרנס כעורב וזה רמז לו בחומר ואת העורבים צויתי לכלכלך לשון יזכר הכר נא ויתן אל לבנו וע"כ נרמז מזה בלשון ארו אד יכנת הדים כי"ש חז"ל ולשון יזכר הכר מירא לו כן כי עורבים זמו אותו עד יכנת הדים מהנחל • ולהורות כי תמ"ד ה' לשיות מרן אדים לדבים : חמה

וגסתרת • שלא ידעך אדם שם : והיה מהנחל תשתה • והיה חיוחך זה כי מהנחל תשתה והעורבי' יכלכלך : ואת העורבים צויתי • עורבים ממש והם העופות השחורי' ונעשה צויתי שמתי בלבם להביא לחם וכשר שתי פעמים ביום ואין לשאול מאין היו מביאין לוכי בחמת ממקו' כשר היו מביאין לו אחר שברגין האל היו מביאין לו והרבה כשרי' היו ביישראל שאוחר והשארתי ביישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו ובדברי רז"ל י"ל שהיו מביאין לו משלחנו של אחאב ויש אומרים משלחנו של יהושפט וי"מ העורבים שוחרים כמו עורבי מערבך והנה הכתוב אומר וגסתרת שלא ידעך אדם שם שהרי רחינו כי אחאב היה מחפש אחריו כמו שאמר אם יש גוי וממלכה וגו' ואולי השוחרים ההם היו מסתירים אותו : לרפתה אשר לצידון • לפי שיש לרפתה אחר וזהו שב' עליו אשר כנעניים עד לרפת וזה לרפת שאחר הק"בה לאליהו שילך שם הוא סמוך לצידון והי' של ישראל : הנה

ויהי דבר יהוה אליו לאמר : לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית אשר על־פני הירדן : והיה מהנחל תשתה ואת־הערבים צויתי לכלכלך שם : וילך ויעש כדבר יהוה וילך וישב בנחל כרית אשר על־פני הירדן : והערבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומן־הנחל ישתה : ויהי מקץ ימים ויבש הנחל כי לא־היה גשם בארץ : ויהי דבר־יהוה אליו לאמר : קום לך צרפתה אשר לצידון וישבת שם הנה

ובשר ח' וסי' נמסר בסדר תזריע : קום ט' ר"פ וסי' נמסר ביהושע סימן ז' :

כלי יקר

לגר כדלית ליה אלא ירד כלל ולגר כדלית ליה שאעפ"י שלא נעצר כי ירד אבל לא היה לברכה : ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרמב"ן ז"ל ומהרי"ח ז"ל כתב קרוב לדחז"ל שהיה אליהו מוכיח את אחאב והו' לו שיב כה אל תהי עולה רחה מה שהירע לחיאל בית האלי שמתו בניו כולם יקדיו כדבר ה' אל יהושע גם אתה תחלה כמוהו ויבוא יומך ואחאב היה מסיג מקרה הוא שהרי ייעצה התורה בינובדי ע"ה ועצר השמים ולא יהיה מטר ולא נעצרו השמים אז מפני השיבו אליה חי ה' אשר עמדתי כו' אם יהיה טל ומטר ונשבע לו חי ה' אלהי ישראל כחילו אמר אתה אחאב חשבת כחילו שבתחתית ח' ו' שברה ובעלה מן העולם ואולם חי ה' אלהי מסגיח בהם ואפי' בעת רשעתם כדי להעניש ואמר אשר עמדתי לפניו כלומר שביבא מלפניו וקבל ממנו ע"ד דכתיב כי מי שעמד בסוד ה' • ומ"ש כי אם לפי דברי הוא שלא ירד בטבע כמנהגו של עולם אבל ירד שיתפלל אליהו עליו וכן היה שאמר לו לך הרחק אל אחאב באופן שיחלה פניו על הגשם והוא נתפלל עליו ויבוא להתקיים מאמרו אחר שבא המטר ע"פ דברו ותפלתו כמו שהאריר ע"כ והכל קרוב לנו"ל מדחז"ל וכן כתב הוא ז"ל • ולע"ד דן במ"ש רש"י ז"ל גבי תשבי מעיר שמשה תושב כנו"ל הפרש ע"פ דרכו לו מתושבי גלעד שם ו בגלעד שני עיירות שם תושב וגם בזולתו משאר מקומות יש מקום שמו תושב ולא ה"ל התשבי ע"ש שהוא מעיירות הנקראו תושב אשר בגלעד ז"ש מתושבי גלעד וזה מובן שלא אמר מיושבי גלעד לו תושבי מגלעד תושבי מורה מקום על הנקראים תושב בגלעד ושהיה מהם ועל שמם נקרא תשבי הי' אלהי ישראל כלו' אם הב"ה הארוך לך אפים במה שלא עצר את השמים מהיות על מטר אין זה מקוצר יד להבריח עמך אלא חי ה' אלהי ישר' ולא לים אל למהר להנקם מחבירו פן יקרא לנו הסון כי חי ה' ומעתה אשר תשבת שבטלו דברי משה במ"ש ועצר את השמים ח"ו אין הדבר כן אלא אלהי ישראל הוא ודבר אלי' אשר עמדתי לפניו וידעתי בעמדו לפניו בהשגת נבואה והשגתי שאם יהיה טל ומטר השנים האלה לא יהיה כי אם לפי דברי מלשון דבר ה' שהוא נבואה וזהו לשון דברי כמו דבר ה' דבר בי ומלתו על לשוני • ולפי זה לא נשבע אליהו חי ה' אבל הוא דרך הודעה לאחאב על איחור הגשמים כאמור • וכבר זכרתי לשיטת חז"ל בקבלתו על דברי אחאב נשבע חי ה' אלהי ישר' שיכבר אלהותו עליהם ויקיים תורתו כמ"ש ועצר את השמים לא שיעבדו ע"ז ואמר אשר עמדתי לפניו

הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה לְכַלְכְּלֶךָ׃ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ צָרְפַתָה וַיָּבֹא אֶל־פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה־שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה מְקַשֶּׁשֶׁת עֵצִים וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר קְחִי־נָא לִי מְעַט־מַיִם בִּכְלִי וְאֶשְׁתֶּה׃ וַתֵּלֶךְ לָקַחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר לְקְחִי־נָא לִי פַת־לֶחֶם בְּיָדֵךְ׃ וַתֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יֵשׁ־לִי מָעוֹג כִּי אִם־מְלֹא כַף־קֶמַח בַּכַּד וּמְעַט־שֶׁמֶן בַּצַּפַּחַת וְהִנְנִי מְקַשֶּׁשֶׁת שְׁנַיִם עֵצִים וּבָאתִי וַעֲשִׂיתִיהוּ לִי וְלִבְנִי וַאֲכַלְנֵהוּ וָמָתְנוּ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵלִיָּהוּ אַל־תִּירְאִי בֹּאִי עֲשִׂי כִדְבָרֵךְ אַךְ עֲשִׂי־לִי מִשָּׁם עֻגָה קְטַנָּה רִאשֹׁנָה וְהוֹצֵאת לִי וְלָךְ וְלִבְנֵךְ תַּעֲשִׂי בָּאַחֲרֹנָה׃ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּד הַקֶּמַח לֹא תִכְלֶה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תֶחְסָר עַד יוֹם תֵּת יְהוָה גֶשֶׁם עַל־פְּנֵי

הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה לְכַלְכְּלֶךָ׃ אם נאמר שנתן בלב האלמנה לכלכלו לא היה זה כי היא לא היה לה במה שתחיה היא אלא ע"י הנס חבל אליהו הכין מדבר האל כן כמו שאמר לו גם כן ואת העורבים צויתי לכלכלך שם וכיון שראה אליהו כי לא היה לאלמנה במה תחיה היא עלמה כ"ש שתכלכלהו ידע כי מה שאמר לו האל צויתי שם על ידי כם הוא שאמר שיהיה דברו וברכתו בבית האלמנה שתוכל לכלכלו לפיכך אמר לה כה אמר יי' אלהי ישראל כל הקמח לא יתם וכל הנפך לא יחסר אם לא תאכל ולפחת השמן לא תחסר׃ ואמרו בדרש כי זאת האלמנה אמו של יונה הנביא׃ לקחי נא לי׃ הלמ"ד מעמדת בגעיא׃ אם יש לי מעוג׃ כל דבר עוג בין פרוס גדולה או קטנה׃ כי אם מלא כף קמח׃ פחינו עוג עדיין׃ ומלא כף חרג׃ מלא פסת ידא׃ ומתנו׃ אחר שנאכלהו נמות כי אין לנו מה נאכל׃ עוד׃ עשי כדבריך׃ שתעשי׃ לותו מלא כף ועשי לי ממנו עוגה קטנה כי יספיק הקמח לי ולך ולבנך ומה שאמר ברראשונה כי רעב היה כי לא אכל באותו הדרך ויש דרש לפי שהיה כהן שתוליא לו מן העיס׃ אלה תחילה׃ לא תכלה׃ נכתב בה"א ונקודו כבעל א"לף ועניינו לשון כליון וחסרון כבעלי הה"א׃ עד יום תתן יי׃ כתוב בנ"ון כמו לתתן שם ונקרא בלא נו"ן תת ושניהם נכונים וכבר כתבנו דעתינו בכתוב וקרי כי בנלות נשתבשו הנסחאות והיו מוציאין בנסחא אחת כך ובנסחא אחרת כך ולא עמדו על בירורם וכתבו האחת מבפני׳ והאחרת מבחוץ׃

ותאכל

רלבנ

הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך׃ ר"ל על ידי חופת כי לא היה לה דבר תכלכלהו בו כמו שנתבאר אחר זה ולפי שאמר לו הש"י שהיא תכלכלהו רצה אליהו לקחת המים והלחם מיד האלמנה׃ אם יש לי מעוג׃ הוא מעטין עוגה ואחרה שאין לה שום דבר עיג׃ אך יש לה מעט קמח בכד׃ ומע׃ שמן בצפחת׃ ואכלנהו ומתנו׃ ר"ל שאחר זה ימותו כי אין לה מה לאכול מפני חוזק הרעב׃ אך עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה׃ הנה צוה לה אליהו זה כי מפני הכלכלה אותו יבין הש"י הברכה בקמח ההוא ובשמן ואם תעשה לה ולבנה תחלה יכלה הקמח והשמן בו׃

ותאכל

רבינו

הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך׃ ר"ל על ידי חופת כי לא היה לה דבר תכלכלהו בו כמו שנתבאר אחר זה ולפי שאמר לו הש"י שהיא תכלכלהו רצה אליהו לקחת המים והלחם מיד האלמנה׃ אם יש לי מעוג׃ הוא מעטין עוגה ואחרה שאין לה שום דבר עיג׃ אך יש לה מעט קמח בכד׃ ומע׃ שמן בצפחת׃ ואכלנהו ומתנו׃ ר"ל שאחר זה ימותו כי אין לה מה לאכול מפני חוזק הרעב׃ אך עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה׃ הנה צוה לה אליהו זה כי מפני הכלכלה אותו יבין הש"י הברכה בקמח ההוא ובשמן ואם תעשה לה ולבנה תחלה יכלה הקמח והשמן בו׃

ותאכל

רד"ק

הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך׃ אם נאמר שנתן בלב האלמנה לכלכלו לא היה זה כי היא לא היה לה במה שתחיה היא אלא ע"י הנס חבל אליהו הכין מדבר האל כן כמו שאמר לו גם כן ואת העורבים צויתי לכלכלך שם וכיון שראה אליהו כי לא היה לאלמנה במה תחיה היא עלמה כ"ש שתכלכלהו ידע כי מה שאמר לו האל צויתי שם על ידי כם הוא שאמר שיהיה דברו וברכתו בבית האלמנה שתוכל לכלכלו לפיכך אמר לה כה אמר יי' אלהי ישראל כל הקמח לא יתם וכל הנפך לא יחסר׃ ואמרו בדרש כי זאת האלמנה אמו של יונה הנביא׃ לקחי נא לי׃ הלמ"ד מעמדת בגעיא׃ אם יש לי מעוג׃ כל דבר עוג בין פרוס גדולה או קטנה׃ כי אם מלא כף קמח׃ פחינו עוג עדיין׃ ומלא כף חרג׃ מלא פסת ידא׃ ומתנו׃ אחר שנאכלהו נמות כי אין לנו מה נאכל׃ עוד׃ עשי כדבריך׃ שתעשי׃ לותו מלא כף ועשי לי ממנו עוגה קטנה כי יספיק הקמח לי ולך ולבנך ומה שאמר ברראשונה כי רעב היה כי לא אכל באותו הדרך ויש דרש לפי שהיה כהן שתוליא לו מן העיס׃ אלה תחילה׃ לא תכלה׃ נכתב בה"א ונקודו כבעל א"לף ועניינו לשון כליון וחסרון כבעלי הה"א׃ עד יום תתן יי׃ כתוב בנ"ון כמו לתתן שם ונקרא בלא נו"ן תת ושניהם נכונים וכבר כתבנו דעתינו בכתוב וקרי כי בנלות נשתבשו הנסחאות והיו מוציאין בנסחא אחת כך ובנסחא אחרת כך ולא עמדו על בירורם וכתבו האחת מבפני׳ והאחרת מבחוץ׃

ותאכל

שז

הָא פַּקִּידִית תַּמָּן אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא לְסוּבְרוּתָךְ׃ וְקָם וְאֵזֵל לְצָרְפַת וְאָתָא לְתַרְע קַרְתָּא וְהָא תַּמָּן אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא מְנַבְּבָא אָעִין וְקָרָא לָהּ לְקַחִי נָא לִי זְעֵיר מַיָּא בְּמָנָא וְאֶשְׁתִּי׃ וַאֲזָלַת לְמֵיסַב וְקָרָא לָהּ וַאֲמַר סָבִי כְּעַן לִי פִּתָּא דְלַחְמָא בִּידִיךְ׃ וַאֲמַרַת קַיָּם הוּא יְיָ אֱלָהָךְ אִם אִית לִי מְעוֹג כִּי אִם מְלֹא כַף קֻמְחָא בְּכַד וּמְעַט מְשִׁחָא בְּצִלּוּחִיתָא וְהָא אֲנָא מְנַבְּבָא תְּרֵין אָעִין וְאֵיתֵךְ וְאַעְבְּדִינֵיהּ לִי וְלִבְרִי וְנִיכְלִינֵיהּ וּנְמוּת׃ וַאֲמַר לַהּ אֵלִיָּהוּ לָא תְדַחֲלִין עוּלִי עֲבִידִי כְּפִתְגָמַיְכִי בְּרַם עֲבִדִי לִי מִתַּמָּן חַרְרָא זְעֵירָא בְּקַדְמֵיתָא וְתֶפְקִין לִי וְלִיךְ וְלִבְרִיךְ תַּעְבְּדִין בְּבַתְרֵיתָא׃ אֲרֵי כִּדְנָן אָמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מָנָא דְקֻמְחָא לָא יְגְמַר וּצְלוּחִיתָא דְמִשְׁחָא לָא יְחְסַר עַד יוֹמָא דְיִתֵּן יְיָ מִטְרָא עַל אַפֵּי

מנחה קטנה

אשה אלמנה׃ לפנין ראשה בעקום ההוא נרת אלמנה ויתום אחר הוא ית' מרחמים ומזכיר על פנייס שנקפס מתו גם שניהם גולי רחמי אחל שפרנסם דרך גם ותכם ירחם כי כמה וכמה כיוצא בהם בכל המון ישראל אחר יתעו בדרשב לנחם בחופן שטוב הוא יבקש עליהם רחמים ויכי׳ אל ומטר לפי דברו ומם ירחם כי הף גם הוא ע"י זכות אשה אלמנה ס"ד גם שפרנס אם יעשו זולתו׃ צויתי אשה אלמנה לכלכלך אין הנוחי כלו שדבר הוא׃ פתח כי אם שפעתה הכין לבה לעשות הדבר אמלה עליה כאילו אמנתה היה תכלכלנו׃ ומה היה הדבר בהפוך כי אלי׳ היה מנכל אותה ס"ש כדבר נקרא על שמה באילו היה מכלכלת אותו׃ והוכרת לי שבהוכחה תהיה רחמנה רק לא בחכילה הוא ס"ש ותאכל היא והוא ובתה כיום אכלה תחלה רק ע"י ההפרשה לו תתילה תחול בברכה בו׃ ד"ל הקמח לא תחסר ונו׃ ונם לא היו מתפלאי׳ רק היה כמרי׳ בעיקר הראשון תמיד בחוכן שהי׳ הכם נעלם נרחה נכל יום שהמיום היה מחזיק לעדוכים׃ ויכי

בצתי

כלי יקר

ג"ל׃ והרמיב שהיתה אשה אלמנה בולד אחד לבד היא הסתיר אותו בביתה ועל ידה תהי׳ מזונות וכלכלתו עד כאן׃ ולע"ד כי להיות שאחלה הוסיף לאמוה מכל אשר לפניו במה שנטמאה בחיזבל בת את בעל מלידון והיא גרמה לו כל הרעב ככתוב אשר הטתו איזבל האשה נאמנה כי מלידון תפתה לו הרעב ומשם מלידון יסועתו לבוא כי כשהגיע אליהו למפתח של תחיית המתי׳ ל"ל הב"ה אין דרך הרן שיהיו אתי׳ ביד הרב הולך להחזיר של בשמי׳ כדי לקחת מפתח של מתים כמלא כי כל הליכתו לצרפ׳ אשר לצידון לתקן הרע הנמשך לאחאב מהליכתו לצידון וקחתו אשה מלידון ועתה ע"י אליהו ועל ידי אשה כשרה יתוקן הכל ז"ש לך צרפתה אשר לצידון ויושבת שם כלומר שם בגבול את בעל הדי איזבל ז"ש ויושבת שם ולא אמר ונסקר׃ שם לו אמר ויושבת שם ישיבת קבע כי שבה אחת ושניה ישב שם׃ ואמר הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך לא כן אמר בעורבים שאמר ואת העורבים צויתי לכלכלך שם הטעם כי בעורבים שהיו מביאים לו לחם ובשר שייך לו׃ בהם ואת העורבים צויתי שנתתי בלבם לו מתן ואקדם צויתי אשר שלו לכלכלך שם אמנם באשה אלמנה אשר ביתה ריקן כי אם עוגה אחת קטן׃ לזה אמר הנה צויתי שם ר"ל הנה צויתי שם מלות אלה שע"י מלות אלה האשה האלמנה בזכותה תופשע ברכתי לכלכלך וכמו שאמר לך עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה ואחר"ל כי אליהו כהן היה ואלה נטלת ברחם וכמו שאכתוב בס"ד ז"ש הנה צויתי שם על צוי אלה׃

ויקם וילך צרפה כו׃ עיין רש"י ז"ל והרב"ע כיון אל דברי רש"י הפעיר כ"ב שכתב בשזו בדיקה מאליהו לדעת אם היא האשה אשר הוכיח ה׳ לכלכלך כי לא ידעה ועשה בדיקה כיוצא בחליעזר ולזה נשה אותה בשאלת מים קחי לי מעט מים ולפי שלא נבדקה אצלו עדיין אם היו כלי׳ קודש לו חול אמר קחי נא לי מעט מים ולפי שלא נבדקה אצלו עדיין אם היו כלי׳ קודש לו חול אמר קחי נא לי מעט מים כבלי׳ שדרה שבכלי הוא שלו (ויכריח בדבריו ז"ל יתור בכלי) והנה האשה נזדרזה לעשות מאמרו שהיתה הולכת להביא והוא קרא אותה מיד כלו׳ איכה צריכה לילך להביא כי הנה נא ידעתי ממה שדליתי ממך הוא ומ"ש ותלך לקחת ויקרא אליו ויאמר לקחי נא בידך אחר שנגמר נסיון המים חזר וכיסה אותה בלחם אמנם אמר בידך כי ידע שאם יתן לו ע"פ שנים עדים יקוים דבר שהיא בשרה וידיה טהורים והוא בידך ע"כ׃ ולע"ד שלא הולרך לנסיון כי בבואו פתח העיר מלא האשה אלמנה הזדמנות הזה מורה כי היא האשה כי לא כל הנשים יוצאות חוץ לעיר לקושש קש כמו בנות העיר היוצאות לשאוב מים שבימי אליעזר שע"כ הולרך לניסיון ההוא אבל כאן והנה האשה אלמנה תיבת והנה מורה קיום דברי הבי"ת בהיותה בפתח העיר ומקוששת עצים לאפות פת הוא ולזה אמר קחי נא לי ר"ל הנני בא עיף ויגע ומאת מהדרך ואם אתה מעט מעט אלולרך למים רבים ויזיקוני ואולי גם כן יזיקוני כי אולי היה ביוקר מהדרך ואם אתה מעט מעט אלולרך למים כלומר שמעט מים אשתה רק שם כי שבת בצורת היא לז"ל שנא לשון בקשה קחי נא לי מעט מים כלומר שמעט מים אשתה רק קחי לותם לי בכלי הידוע של מים ואשתה המעט מים הנזכרים רק שאלתי שתביא לפני כל הכלי כדי שתשבע עיני בראות מים רבי׳ לא יוכלו לכבות אם אשר בקרבי וזהו בכלי בפ"ת תת תחת הבי"ת ולא בשב"א שהוא כמו בהכלי הידוע וכן יכריע גם כן יתור בכלי כי לא יהכון אולה כלי אלא ולאי בכלי שכל המים שים לי הם בו׃ והלך לקחת בזריזות וכיסה אותה אם היא קמצנית או ותרנית במ"ש לה בעודה הולכת להביא מים נא הביא לי גם כן בידך פת לחם כלו׳ לגבד גדרה של המים הביא לי בידך בלאחר יד לקחי לי פת לחם בידך לו יהיה בידך לו׳ ביד האחת מים ובידך פת לחם ואולי עשה שאלתו זאת כמותיים שמוליים בגל ואחר כך פת כי בגל בלא פת לא יאות כן שאל אליהו מים תחילה ואחר כך פת לחם׃ כי מים בלא אכילה קודמת יזיקו ובפרט לבא מן הדרך וזהו ותלך לקחת ויקרא אליה ויאמר לקחי נא לי פת לחם בידך מאחר שהסכמת לתת לי מים נא תני פת לחם כי לא יתכן מים בלא לחם ועשה זה דרך נסיון האם לא תקון בדבריו אם לא והיה מכשרותה שהשיבה אמירה אליו בכבוד גדול חי ה׳ אלי׳ך ונשבועו׳ כאילו היא בושה ממנו ואין לאל יהה׃ ואולי אמר קחי נא לקחי נא לי כלו׳ נא לפי שעה תקחי את לי כי אחר כך יהיה זה סיבה להניח ברכה אל ביתך קחי נא לקחי נא לי׃ והרד"ק ז"ל לקחי נא הלמ"ד מעמדת בגעיא ע"כ׃

ותאמר חי יי׳ אלהיך כו׳ ויאמר אליה וכו׳ עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והוסיף שבאו אליך כראה שהכירה בו כי איש אלהים הוא ולזה אמרה אליך ולא אמרה חי ה׳ אלהים׃ וכת"י מעוג מדעם כאילו אתה מלא כף קמח ועשי לי ממנו עוג׃ דבר מועט מע גה כ"ש עוגה׃ וא"ש עשי כדברך שתעשה לותו מלא כף קמח ועשי לי ממנו עוג׃ קטנה כי יספיק הקמח לי ולך ולבנך ומ"ש בראשונה כי רעב היה שלא אכל באותו הדרך׃ ויש דרש לפי שהיה כהן שתוליא לו מן העיסה אלה תחילה עד כאן ועיין הרלב"ג וכן מהרי"ל ז"ל כדהרד"ק והרלב"ג׃ והרב ז"ע ז"ל בשער כ"ב פירש כי האשה הזאת כוונה בנדיבות לבה בב"ת בחלוקת בן פטורי ור׳ עקיבא ז"ל לע"כ לא קאמר ר"ע וחי אחיך עמך אלא כשמפיק מים ומזון לאחר עד הביעו אל הייעוב אבל כשאינו מספיק לא ליה ולא לזה תקנתו קלקלתו ויאכלו שניהם רמותו שניהם ובהא מודה ר׳ עקיבא לבן פטורי ז"ל ועשיתהו לי ולבני ואכלנוהו ומתנו ומאחר

אתכל היא והוא · הכתוב הזכר בתחילה והנקבה באחרונה והקרי להפך וסניהם ענין אחד כי שניהם אכלו אבל מנהג הלשון הוא כשזכר זכר ונקבה בלהד יפול הלשון על
הקודם אם זכר והם נקבה והראשון הוא העיקר לפי פזכר ברראשונה כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתב אסתר המלכה ומרדכי היהודי קיים עליהם מרדכי היהודי והאסתר
המלכה וכן זה ותאכל היא והוא כי היא העיקר ואע"פ שעל ידי אליהו בא לה הנס · ובדר הוא והיא כתיב בזכות אליהו אכלו : ובתיה · בנה ואחריה בני ביתה אבל למעלה
לא אמר אלא לי ולבני כי לא היה מספיק אלא לשניהם לבד והם קודמין לשאר בני הבית : ונפחת השמן לא חסר · לגזירת פעל בגרי כמו כי חפץ בבית יעקב ואמר חסר
לשון זכר כי טעמו אל השמן ולמעלה אמר לא תחסר לשון נקבה טעמו על הנפחת והעניין אחד כמו שאמר למעלה הוא מנהג הלשון ברוב להיות טעם הפעל אל הדבק וכמעט יהיה הפעל אל הנדבק כמו כי היתה אליו פני המלחמה קול גדיים נחבאו קשת גבורים חתי' : על אשר לא נותרה בו נשמה · יש מי שאומר שלא מת מכל וכל אלא היה חליו חזק מאד עד שנעלרה נשימתו ולא היו מכירין ממנו שום סימן חיות לא בנשימה ולא בדפק הגידים עד שחשבה אמו כי מת הוא וכן הוא אומר בדניאל לא נותרה בי כח ואמה אבל אותו הוא כי נשמה לא נותרה בו נשמה:

אַפֵּי אַרְעָא: וַאֲזַלַת וַעֲבַדַת כִּפְתְגָמָא דְאֵלִיָּהוּ וַהֲוָת אֲכָלַת הִיא וְהוּא וְאֵנָשׁ בֵּיתָהּ יוֹמִין: מָנָא דְקִמְחָא לָא גְמַר וּצְלוּחִיתָא דְמִשְׁחָא לָא חָסַר כִּפְתְגָמָא דַיְיָ דְמַלֵּיל בִּידָא דְאֵלִיָּהוּ: וַהֲוָה כָתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִילֵין אִיתְמְרַע בַּר אִתְתָא מָרַת בֵּיתָא וַהֲוָה מַרְעֵיהּ תַּקִּיף לַחֲדָא עַד דְּלָא אִשְׁתַּאֲרַת בֵּיהּ נִשְׁמְתָא: וַאֲמָרַת לְאֵלִיָּהוּ מַה לִּי וָלָךְ נביא

פְּנֵי הָאֲדָמָה: וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה כִּדְבַר אֵלִיָּהוּ וַתֹּאכַל הִוא־וְהִיא וּבֵיתָהּ יָמִים: כַּד הַקְמַח לֹא כָלָתָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא חָסֵר כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד אֵלִיָּהוּ: וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶן־הָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבַּיִת וַיְהִי חָלְיוֹ חָזָק מְאֹד עַד אֲשֶׁר לֹא־נוֹתְרָה־בּוֹ נְשָׁמָה: וַתֹּאמֶר אֶל־אֵלִיָּהוּ מַה לִּי וָלָךְ איש

ל' ה' בעטעם נסוף

ל' קיץ יפתח אליהו אליעם יאשיהו

רשי

חלה בן האשה · כדי שיצטרך למפתח של תחיית המתים כדלתיתא בשילהי אגדתא דחלק : להזכיר

רלבג

ותאכל הוא והיא ובתיה ימי' הקדים הוא תחלה כמו שאמר לה אליהו · וזכר שנה אחת אכלו מזה ולא כלתה כד הקמח ונפחת השמן לא חסר והנה היה זה המופת בשנתה' האויר אשר בכל לקחת והאויר אשר בנפחת לשמן כמו הענין בהכפך המטר לנחש : ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה · ר"ל שהשיגהו המות מפני החלי לחזקו : בלת

בלי יקר

שהאשה הזאת היתה אשת חיל וכבה כרש' לעני מהכל ושלח' לאביון מהנפחת ההיא כי לא יתכן שתחול שם ברכה אלא באמצעות מצוה' שנעשו בו ולזה לזה אות' שתזכ' כעת בשליחו לתת לו מקמח הכד ומשמן הנפחת לעבוד בו הפת כדי שיהיו אלה הכלים תשמישי מצות הכנסת אורחים ויהיו תשמישי קדוש שתחול בהם ברכה ז"ש כד הקמח תלה הברכה בכד שלא יכל' וכן בנפחת לפי שעשו בהם מצות נתינת צדקה ופרוס' לעני ומה שתלה הענין עד יום תת ה' גשם על פני האדמה והיה דאוי שימשך הנזכר עד בא תבואתם כי אפי' שתרד הגשם לא יש לה לאכול ואין לפרש שהגשם' הזה הוא המלקוש ולכך קראה פני האדמה ולא אמר על פני ארץ ככתוב הנותן מטר על פני ארץ כי שם דבר בעוד שהיא ארץ לא זרוע וכאן על פני האדמה שהאדמו פנים מהתבואה והזרעים· כי ליעבא דקרא משמע שברד' הגשם הראשון תכלה ותחסר ועל פני האדמה ועל פני הארץ הכל דבר אחד כדבשמוך ולתנה מטר על פני האדמה ובריכים אמו לו' שלא תקצר יד הפי"ת ברד' הגשם ואפי' שתחסר נפחת השמן וכד הקמח לא יצטרך עוד לנס כי מנהג העו' ברדת הגשם מפקעי שערי' מורידים הטער של התבואה ומיזליה ובפרט בהיות היא סיבת ירידת הגשם כמו שזכרתי בשם ס"ה ערמז בפסוק כן בהו' תתן שהוא תתן ע"י הזכות הזה בפרוס לרעב לחמה · ולי אפשר ערמז תתן שהב"ה חולק כבוד לאליהו ובפרט שמס' בידו מפתח של גשמים ולז"א כה אמר ה' כד הקמח כו' עד תתן הרשות והמפתח של גשמים ביד ה' כדי שיהיה הגשם על הארץ והפי"ת הוראמותן בעצם וראשונה וז"ש עד תת ה' גשם על פני האדמה :

וחלך והעשה כו' עיין הרד"ק והרלב"ג ומהרי"ל שהתמיד הנס הזה שנה תמימה בשם ס"ע ע"כ וזה נכון או' היל ובית' ימים כמו ימים או עשור שהיא שנה א' · ולע"ד מה היא הכוונה בזה ההתפכו יחדיו שבב' התיבות הא' ק' הי"ל וכתיב הו"ל והב' והו"ל ק' והכתיב והי"ל · ובשלמא להרד"ק שסובר שהק' וכתיב הם נסתרות ניחא אמנם לשבתיבו שזכרתיבו שאלו ואלו דברי אלהים חיים מהו זה ההתפכות : ונראה שכיון לב' ענייניים יחדיו שבפועל האכילה קדם הוא שכן אמר אליהו בראשונה כו' וזהו הכתיב הוא והיא אמנם הק' הודיע שכיון שע"י הזכו' הזה שזכתה עם אליהו שרתה הברכה בכד הקמח כו' בזה היה קודמת ותאכל היא · או דבר לפי שעה הק' הוא תחילה והיא בסוף כמ"ש אליהו אמנם אח"כ חזר הדין שב"ה בזכו' הבית בזכו' תחילה ואוכלת ואח"כ הראורה וזהו הק' היא והוא · ולהיות דבר זה מתמיד הסמיכו בק' היא והוא · ואליהו אמר מעט ועשה הרבה שכיון שעשתה הברכה הסגיקה לה ולבנה ולביתה ב"כ שזה אות כי היתה פורשת כפה לעני ויליה שלחה להכיון וחזרה אמנם כי לא זה בלבד אלא אפי' רצתה להאכיל כמה וכמה בני אדם לא תחסר כל כי ברפת ה' היא תספיק לכל וז"ש ובתיה ימים ואפי' שהתמידה שנה להעיד עם בני ביתה לא חסר וז"ש כד הקמח לא חסר וכו' שהלא דבר פשוט ומאי קמ"ל דיפול דבר ה' אראה אליה אבל אמר שאעפ"י שהאכילה את ביתה שבהתיל' לא נזכר אלא היא ובנה ובתה הוסיפה ובתה ועכ"ז כד הקמח לא כלתה כו' ואין זה הפך דבר ה' כ"ל כדבר ה' אשר דבר ביד אליהו הנביא כי דבר ה' אשר ביד אליהו היא שתש כד הקמח לא תכלה ולא נחת המים לא תחסר ולא היה בזה שום תנאי לפלו' ופלו' שיאכלו כ"ה שתש ואפי' שיבנו אוכליה תרבה הטובה וכבר זכרתי שלא כלתה חוזר אל הקמח והשמן לא חסר להודיע שהברכה נעלמת בלתו המועט שאפילו אוכלים ממנו ומשתפקים מהשמן לא חסר שיעורו מכמות שהיא בעת הוא אליה :

כד הקמח כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל נראה לא חסר לשון זכר אל השמן ולמעלה לא תחסר לשון נקבה אל הנפחת והענין אחד ע"כ · ולע"ד לא הכל ענין א' למה שינה וכבר זכרתי למעלה שזה הפסוק מבורר היות השמן והקמח כמות שהוא בלי תוספ' אלא שנכנסה בו ברכה סמויה מן העין אבל מ"מ יקשה אם כן למה לא אמר למעלה שתש · ונראה כי יש שתי סברות בנרות הנוכה י"ל שהשיעור שהיה בו כדי להדליק לילה אחת וזה כמלאו שמנה הימים בנס והסברא השניה היא שהדליקו לילה אחת וחזרה ונתמלאה הצלוחית וכן בכל לילה נמלאו השבעה לילות והדלקו מהשמן שע"י נס ומה שלא קבעו שבעת ימי חנוכה במספר ימי הנס נראה כי גם מה שנמלאת אפי' כדי לילה אח' בנס הוא שלא נמלאו הלוויים ושברו ולכך הפירושים קבעו שמנת ימי חנוכה ולא שבעה · וכיוצא באלו השתי סברות היה בא"פער הנס הזה כיוצא בחלוקה הראשונה לומר שמהשמן הזה כשיתחלק לחלקים מרובים למנין שנה אחת שנסתפקו יחדיו מחנה כמ"ש ובזה ימים שהיא שנה אחת כמו שזכרתי אם כן הקמח בכל יום יגרע ממנו חלק א' משש"ה כמנין שנה החמה וכן השמן וזה ייעד למעלה כד הקמח לא תכלה לגמרי אבל מהקמח עלמו יתמעט מעט מידי יום ביום לדבר יום ובזכות נפחת השמן לא כלתה לגמרי הנפחת אבל היה לפער שיתמעט · אמנם הח"כ הוסיף הפי"ת בענין הנס שלא חסר מהשמן כלום ולזה דבר הכתוב הפני כד הקמח לא כלתה הקמח והשמן עלמו לא חסר אלא בשיעור וזהו כדבר ה' אשר דבר ביד אליהו · כי אליהו לא בא בידו דבר כי אלא קוס לך צרפתה כנו"ל בפסוק כי כה אמר ה' אלהי ישראל כד הקמח לא תכלה לגמרי אלא מכלה אתמר אלא אתמר שמתוך מה שדבר ה' אל אליהו לכלכלך הבין כי לא יתכן זה אלא בשהקמח הוא והשמן יספיקו לו ולה ולכך הפס בדבריו המועט ולא אמר כד הקמח לא תכלה ונפחת השמן לא החסר דהיינו חסרון בכד לגמרי ובנפחת כלומר אמנם מהשמן ולא מן הקמח שלא כלתה שום כלום ואפי' כל הני מדתלה בקמח וזה כדבר ה' ביד אליהו :

ויהי אחר הדברים האלה כו' במסכת ס"פ ויהי אחר הדברים האלה אלה בן האשה · בעלה ועל גשמים ושל תחיית המתים אמר ליה הב"ה ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח של היה מיד כתיב לך וברחת אל אחיב ואתנה מטר על פני האדמ' ע"כ שבדבריהם הבינו אולאחר הדברי' האלה שהכוונה לו' שמהיות הרעב אלי להמטיר ורחם על הבריות ואליהו לא רצה ולקח המפתח של גשמים והלך לו כנו"ל שם בגמרא בשמוך בזה גלגל הפי"ת לזה בעל אליהו ונלגל שיאלה בן האשה וימית ולטרך למפתח של תחיית המתים כדי שיוכרח להחזיר של גשמים ליד הפי"ה והו' יוריד הגשם ז"ש ואתנה מטר כי חזרה לידו המפתח של גשמים בהמורת מפתח של מתים · וכן הביא רש"י ז"ל ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והביא דברי הטיעים בדברי הרב

המורה ז"ל בח"ל פ' מ"ל שלא השיגו רק עילוף · ואמר כי זה שבוש מאחר שהזכיר סיבה הענין מהחולי החזק מחייב המיתה ואין הכדון דומה לראיה כי לא קדם שם זכיר' חולי שלא המרח' ומחייב' היא עילוף לא מיתה ע"כ וכן הרב ב"ע ז"ל כי בענין הנס של כד ונפחת בנקל הקן הענין ואמר כי כה אמר ה' כד הקמח וכו' אמנם בענין זה של תחיית מת הוצרך ויקרא אל ה' ויאמר כו' ויתפוד כו' ויקרא אל ה' ויאמר כו' שזה מורה על התחיה החלטית ע"כ : ואין זו סריכה לפנים מקר' מלא כתיב ותש' נפש הילד עד קרבו ויחי מכלל שיצאת הנפש מקרבו ומכלל דעד השתא מת הוא :

ולע"דן במ"ש בן האשה בעלת הבית ולא אמר בן האשה האלמנה לומר כי בהיות לה הבן הזה ההשוב והגון מאד ותסר בגדי אלמנות כי אמו של אינה היתה ובלי שום מקטנותו הגון היה ובולין בולין מקטפי ידיה ויוצק מים כעת ע"י אליהו שזה בלי ספק גרם לה הצער הגדול וז"ש אלה בן האשה בעלת הבית ולא אמר האלמנה ואמר בעלת הבית לרמוז שהיתה מאכילה את כל בני בית' מהטוב והוא אסר הטיב ה' עמה ברבות הטובה רבו אוכליה וז"ש בעלת הבית כבעל הבית המאכיל את כל ביתו וכמ"ש ובתיה ימים שהזכות הזה גרם לתחיית המתים כמו שלמדו חז"ל ממה שהאכילה את אליהו ולמו נלמוד כן ממה שהאכילה את ביתה זכתה שתעש"י שהיה חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה נשמה בו בזכות הצדקה ותפילת הנביא חזר ויחי · יתברך שמו המחיה מתים במאמרו :

והאמר אל אליהו כו' מפרקי ר' אליעזר ולאחר ימי' אלה בן האשה ומת שם ויהי אחר הדברי' האלה אלה בן האשה כו' אמר' אליו האשה בת אלי כו' בלת אלי בתשמים המיטה והזכר' את עוני אלי ומת בני מת אלי בתשמים המיטה ואמר אליהו ז"ל ויהי אחר הדברי' שנתת פתחון פה לבני אדם בעלי לשון הרע שיא' מה לי ולך אים אלי"ם לא קרוב ולא בן קרוב ולא שנה תמימה עומד אצלי זה יביאם לחשד כי בלת אלי בתשמים המיטה ולהזכיר עוני וזה הי' סיבה להמית בני ואעפ"י שאתה אים אלהים ובעיני קדוש מאד · ואמר' ולהמית את בני שזה יאמה החשד במות הילד כי יאמרו כי נגעה בי יד ה' מעין בלת אלי וז"ש ולהמית את בני ביו"ל והוספת כלו' ומיתת בני הוסיף אמו' בענין · עוד אפשר ע"פ דרך זה במ"ש מה לי ולך אים אלי"ם ר"ל מה נגע אלי ולך אתה אים אלי"ם קדוש אתה אבל העו' אינם יודעים כן ובודאי שלא היו מבדיל אותו שהוא אליהו כי את בעל מלך אידון היה הורג אותו או מוסרו ביד אחאב אבל הרוחים ראו אורח עומד בבית אלמנה אחת ולא ידעו מי הוא · וקרוב הדבר יחשדו אותו כי לא יתכן לומר שהיה נחבא כי לא נאמר לו כלום ונסתרת שם כמו שנאמר לו בנחל כרית · וז"ש אליהו אלי יודע שמתוך צרת בנה דברה דבר שלא נעשה כלו' דברה דבר שבדור לכל העו' שלא נעשו' כן אלילה ולא דבר' כן שלא להפחידני מחילול ש"ש הנמשך במות הילד כי יאמר אלה דבר הוא כדי שתפלל להחיותו ומצרת בנה דברה כן · והענין הב' הוא שאמרה לו מרוב שיחה וכעסה אמר' ידעתי כי איש אלהים אתה קדוש אכן כי אפשר אדוני ה' אלי הייתי גרמה שבלת אלי בתשמים המיטה בהרהור רעה לומר הייתי סיבה לשתהרהר בי איזה הרהור כי מה לי ולך איש אלהים לא היה ראוי שתדר אצלי אולי הרהרת ובלת אצלי בתשמים המיטה שבהרהור זה הטוב בלת אלי והיינו אלא כתיב בלת אלי אלילה וזה יהיה סיבה להזכיר עוני אלי ר' מזלתך שהרהרו כן כשראו אותי וזה יהיה סיבה לעורר להזכיר אותם העונות והזכרת את עוני ומת בני ולא אליהו ע"ה בודאי שאני יודע בה ובהסידותה שדברה כן מתוך צרת בנה דברה דבר שלא נעשה ר"ל האמת כי מה לה לדבר בענין ההרהורים ובדבר שלא נעשה בפועל כי האדם יראה לעיניים לא ללבב אלא מרוב שיהיה ובעשה דברה עד הנה בדברים שאין לה שייכות בהם כ ון שאינם במעשה אלא בהרהור ה' יראה ללבב כי היא לבדו ידע ללבב האדם · ושמעתי מפי החכם ה"הר יעקב שניאור נר"ו שאמר במ"ש חז"ל בלת נתש על חוה והטיל בה זוהמה שזלת הביאה היא מהדיבור שדבר עמה כביאה ישבר כי יש ברית הלשון וברית המעור ז"ש למאר כריסה יוצאה בין בניה לרמוז שגם כן הביאה תלויה בשני הבניים בברית הלשון עד כאן וזה סיוע לשהרהור כביאה ישבר וכיוצא וזה כי כל לומר שלא נחש על חוה היינו בהרהור היה שהרהרה היא ושהרהר הוא וזה הטיל בה זוהמה כי בפועל לא יתכן ועל דרך זה אמרו בלא נחש על חוה · והמעיין יבחר כי קיצי הענין לחוק מחייב לברש כן וזה ה' אמר יוכן לומרו הגם אל האלמנה כו' כמו שאבאר במקומו בס"ד ולמדנו כמה דקדוקים מדבריהם ז"ל בהבנת הכתוב מה לי ולך כנו' · עוד לחז"ל בב"ר רבי ברכיה ורבי לוי בשם רבי חמא בר חניגא שני בני אדם אמרו דבר א' לוט ופרפת לוט אמר עד שלא הלכתי אצל אברהם היה הב"ה רואה מעשי ומעשה בני עירי והיו מעשי רבים על שני עירי עכשיו שאני הולך אצל אברהם מעשיו רבים על שלי שנאמר לא אוכל להמלט ההרה פרפת אמרה עד שלא בלת אלי היה הב"ה רואה מעשי ומעשה בני עירי והיו מעשי רבים על מעשה בני עירי עכשיו בלת אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני עד כאן ובזה נבין לומרו בפסוק מה לי ולך שר"ל מה לי ולך ליטש יחדיו כי כשבלת אלי היה סיבה להזכיר עוני · לו יאמר מה לי ולך איש ר"ל מה שידע לי ממעשיו הטובים מה

הטיבות

להזכיר את עוני. כמדומה כי על ידך נזכר עוני שמא לא עבדתי לפניך כראוי ועל כן הזכיר לי האל עון שיש לי והענישנו האל בבני שמת: הגם אל האלמנה כלומר אפילו על האלמנה פקדת העון כמו שאתה פוקד היום עונה ליסראל בעגירת הגשמים ואפילו על זאת האלמנה פקדת עונה להמית את בנה לא תחייהו בזכותי שאני מתגורר עמה ויונקן תרנם ברם על ארמלתא די אנא דר עמה לא יתבאש לה ולא ימות ברה. וזה סיוע לתה שכתבנו כי לא מת מיתה גמורה: מתגורר עמה. כמו עם לכן גרתי והוא מבנין התפעל: ויתמודד. מענין מדה מבנין ההפעל כלו' שם עצמו במדה הילד כשנשתטח עליו כעני' שנ' באליפז ויסכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו והעני' הזה שתהיה תפלתו בכוונה יותר על הילד כשסובב עליו ויתמודד עליו וע"ד הזה ויעתר יצחק ליי' לנכח אשתו כלו' שהיה' אשתו לנגדו בעת תפלתו כדי שיכוין תפלתו עלי' כי עקר' היא ואפשר ג"כ כי עשה כן להגשים עליו ולהחמו בחוש הטבעי היולא מפניו ומבשרו כי רוב פעמים הגשים נעשה' ע"י מעט תחבולה מדרך העולם: שלש פעמים. ולא הוצרך יותר כי בפעם השלישי נענה ובכל פעם מהשלשה פעמים היה קורא יי' אלהי השב נא נפש הילד הזה על קרבו וענין תשובת הנפש על קרבו' תשובת כשיתתו והרגשותיו שבטלו וכן ויאכל ותשב רוחו אליו והזיתים לו: ועל קרבו. כמו לקרבו וכן ותתפלל על יי' ואומר קרבו לפי שבלב חלוי חיות האדם והוא בקרב האדם וי"ת למעוהי: ודבר

אֵישׁ הָאֱלֹהִים בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת־
כ עֲוֹנִי וּלְהָמִית אֶת־בְּנִי: וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ תְּנִי־לִי אֶת־בְּנֵךְ וַיִּקָּחֵהוּ
מֵחֵיקָהּ וַיַּעֲלֵהוּ אֶל־הָעֲלִיָּה אֲשֶׁר־
הוּא יֹשֵׁב שָׁם וַיַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטָּתוֹ:
כא וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי
הֲגַם עַל־הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר אֲנִי מִתְגּוֹרֵר
עִמָּהּ הַרֵעוֹת לְהָמִית אֶת־בְּנָהּ:
כב וַיִּתְמֹדֵד עַל־הַיֶּלֶד שְׁלֹשׁ פְּעָמִים
וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי
תְּשֻׁב־נָא נֶפֶשׁ הַיֶּלֶד הַזֶּה עַל־קִרְבּוֹ:
כג וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל אֵלִיָּהוּ וַתָּשָׁב
נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד עַל־קִרְבּוֹ וַיֶּחִי: וַיִּקַּח
אֵלִיָּהוּ אֶת הַיֶּלֶד וַיֹּרִדֵהוּ מִן־הָעֲלִיָּה
הַבַּיְתָה וַיִּתְּנֵהוּ לְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ
כד רְאִי חַי בְּנֵךְ: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־
אֵלִיָּהוּ

נְבִיָּא דְיָי אַתְיָתָא לְוָתִי לְאַדְכָּרָא יַת
חוֹבַי וּלְמִיקְטַל יַת בְּרִי: וַאֲמַר לַהּ הָבִי
לִי יַת בְּרִיךְ וְנַסְבִּיהּ מֵחֵינָהּ וְאַסְקֵי
לְעִילְיָתָא דְּהוּא יָתִיב תַּמָּן וְאַשְׁכְּבִיהּ
עַל עַרְסֵיהּ: וְצַלֵּי קֳדָם יְיָ וַאֲמַרֵי
אֱלָהִי בְּרַם עַל אַרְמַלְתָּא די אֲנָא
דַר עִמַּהּ לָא יִתְבָּאֵשׁ לַהּ וְלָא יְמוּת
בְּרַהּ: וְאִתְמְקַק עַל רַבְיָא תְּלַת
זִמְנִין וְצַלֵּי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִי
תְּתוּב כְּעַן נַפְשָׁא דְּרַבְיָא דֶּדֵּין
לְמָעוֹהִי: וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתָא
דְּאֵלִיָּהוּ וְתָבַת נַפְשָׁא דְּרַבְיָא
לְמָעוֹהִיהַיָא: וּנְסִיב אֵלִיָּהוּ יַת
רַבְיָא וְאַחֲתֵיהּ מִן עִלִּיתָא לְבֵיתָא
וִיהַבֵיהּ לְאִמֵּיהּ וַאֲמַר לַהּ אֵלִיָּהוּ
חֲזִי חַיָּא בְּרִיךְ: וַאֲמַרַת אִתְּתָא
לאליהו

רשי

להזכיר את עוני. עד שלא באת אלי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי והייתי רמוייה לגם משבא' לכאן לא נתשבתי לכלום ואין לדקתי ניכרת וכן בלוט הוא אומר ואנכי לא אוכל להמלט ההרה אלא אברהם שלא תהא זכותי נזכרת אצלו: ויתמודד. לשון מדה כשתטח עליו: ויהי

רלבג

באת לי להזכיר את עוני ולהמית את בני. אמרה זה כי מפני היות אליהו נקי מן החטאים הנה בהיותו עמה יוכר עונה לפי שאינה לדקת כמוהו ואפשר שאמר זה מפני שהאים האלה ידקדק עמו הש"י מאד ויענישהו יות' על חטאו ממה שיענים אים אחר כמו שזכרנו בדבר הנביא הזקן אשר בבית אל ולזה יתכן שאם לא היה שם אליהו יהיה הש"י מעלים עיניו מחטאיה אך מפני היותו שם ידקדק הש"י בכל הנעשה בבית אשר הוא שם ויהיה זה סבה להגיע עליה העונש: מתגורר. מענין גר ר"ל דר: ויתמודד על הילד שלשה פעמים. ר"ל שנשתטח אצלו ועשה עצמו מדה לו בשש עיניו אצל עיניו וכפיו אצל פיו וכפיו אל כפיו וכן בזה הדרך כמו שעשה בבן השונמית כאילו ילכה בזה שתב' הרוח מאבני הנביא אל אבני הילד: תשב נא נפש הילד הזה על קרבו. לפי שנאבדים הפגימים כמו הלב והכבד והאצטומכה נראה כי הנפש יותר התפלל שתשוב הנפש שם וביחוד אל הלב כי משם תתפשט לכל הגוף: עתה

בכלי יקר

חזיבות לי בערך מעשיך ז"ם ולך שאתה לים האלהים ז"ם מה לי כמו מה אנוש. והש"י ז"ל הביא כדברי המדרש וכיון בזה לומר שהגם שנעשה לה מכד הקמת ולפחת השמן המורה על לדקות' הנה זה היה תכף לבואו כאן כי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי והייתי רמויה לגם אבל אחר שנתישב' כאן ונתערבו מעשי עם מעשיך לא נחשבתי כלום ונזכר העון ומת הבן ועיין הרד"ק ז"ל והרל"בג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל כדחז"ל כדהרד"ק ז"ל. ולע"דן שהגרפית אמרה זה הפורענות לפשר שבא מאחר משני עניינים לו מצד שזלזלתי לך לו מצד שבהעריך מעשי נגד מעשיך אין לדקתי נחשבת לכלום כנגד החלוקה הראשונה אמרה מה לי ולך איש האלהים ר"ל מה עשיתי לך ומה הלאותיך לו מה נגעתי בכבודך כי אים שהים אתה בעיני ותמיד כבדנוך באופן שאין זה לא באת אלי להזכיר את עוני כו' מהצד השני מהערעיך מעשי נגד מעשיך כדחז"ל הנזכר:

ויאמר אליה כו' ארא' שבחר להעלותו לעליה אשר הוא יושב שם ר"ל מתבודד שם שהם מקום קדוש שאים האלהי' יושב שם תמיד ולפי שאמרה באת אלי כמו מה לנוש. ואם"י ז"ל הביא כדברי המדרש וכיון בזה לומר שהגם שנעשה לה מכד הקמת ולפחת השמן המורה על לדקות' הנה זה היה תכף לבואו כאן כי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי והייתי רמויה לגם אבל אחר שנתישב' כאן ונתערבו מעשי עם מעשיך לא נחשבתי כלום ונזכר העון ומת הבן ועיין הרד"ק ז"ל והרל"בג ז"ל כדחז"ל כדהרד"ק ז"ל. ולע"דן שהגרפית אמרה זה הפורענות אפשר שבא מאחר משני עניינים לו מצד שזלזלתי לך לו מצד שבהעריך מעשי נגד מעשיך אין לדקתי נחשבת לכלום כנגד החלוקה הראשונה אמרה מה לי ולך איש האלהים ר"ל מה עשיתי לך ומה הלאותיך לו מה נגעתי בכבודך כי אים שהים בעיני ותמיד כבדנוך באופן שאין זה לא באת אלי להזכיר את עוני כו' מהצד השני מהערעיך מעשי נגד מעשיך כדחז"ל הנזכר:

ויאמר אליה כו' ארא' שבחר להעלותו לעליה אשר הוא יושב שם ר"ל מתבודד שם שהם מקום קדוש שאים האלהי' יושב שם תמיד ולפי שאמרה באת אלי כמו מה לנוש. ואם"י ז"ל הביא כדברי המדרש וכיון בזה לומר שהגם שנעשה לה מכד הקמת ולפחת השמן המורה על לדקות' הנה זה היה תכף לבואו כאן כי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי והייתי רמויה לגם אבל אחר שנתישב' כאן ונתערבו מעשי עם מעשיך לא נחשבתי כלום ונזכר העון ומת הבן ועיין הרד"ק ז"ל והרל"בג ז"ל כדחז"ל כדהרד"ק ז"ל. ולע"דן שהגרפית אמרה זה הפורענות אפשר שבא מאחר משני עניינים לו מצד שזלזלתי לך לו מצד שבהעריך מעשי נגד מעשיך אין לדקתי נחשבת לכלום כנגד החלוקה הראשונה אמרה מה לי ולך איש האלהים ר"ל מה עשיתי לך ומה הלאותיך לו מה נגעתי בכבודך כי אים שהים בעיני ותמיד כבדנוך באופן שאין זה לא באת אלי להזכיר את עוני כו' מהצד השני מהערעיך מעשי נגד מעשיך כדחז"ל הנזכר:

ויקרא אל ה' ויאמר כו' עיין הרד"ק ז"ל. ולע"דן קשה בעיני מאד שלא מת לגמרי וחלילה שהמתרגם יתשוב כזה כי כל חז"ל אמרו שמת ובנו"ל ובפרקי ר' אליעזר הנז"ל והאומר כך ממעט הנסים חלילה. והפסוק אומר ותשב נפש הילד אליו ויתי מכלל שמת. על כן אני אומר שגם המתרגם סובר שמת ומה שתרגם לא לאבלשא כו' הוא לפי שהפסוק הגם על האלמנה לשר לרי מתגורר עמה רוצה שיתפרש בתמי' הגם על האלמנה הרעו' לא יתכן כי כיון שאני מתגורר עמה לא לאבלשא וגם אין ראוי שימות בנה דהיינו שישאר מת אלא חיו ימיה וז"ם ולא ימות ברה כי י"ת ענין הכתוב בהרדפת לשונו ולא לשון שלא הפסוק ויעלה בזה בכמה מקומו' שה"י הפסוק אחר הענין ולא אחר הלשון. והרל"בג מהגורר לדהר"ק ז"ל לשון דירה. ומהר"יא ז"ל הגם אל האלמנ' לרבות בני מיאל האלי שמתו בניו בעון לביהם כן עשית גם עם האלמנה הזאת אשר הטיבה עמי שאני מתגורר עמה להמית בנה והיה כראוי שיעשה לפקוד על בביהם ולא בדבר אחר עד כאן: ולע"דן לדקדק אומרו הרעות להמית את בנה כי אין זה מסוג הרעה כי מיתת הבן רך ויחיד לאמו קשה מאד ואם כן היל"ל הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה המת' את בנה: ונראה כי זה יובן על פי מדרש ב"ר הנז"ל בפסוק ואמר אל אליהו שהיות אים לדיק אלא מעשיו גורמים לשמעשיה לא יהיו שוים כלום וכדרש"ז ז"ל בזה אבין הגם על האלמנה להיות שאני מתגורר עמה נערכו מעשיה עם מעשי והרעות אותה ר"ל עשית כאילו היה רעה תחת היותה עובדת ולדקת ויהיה זה סיבה להמית את בנה. ומ"ש הגם הוא במה שזכרתי שכתל ברית נכרת כדי לעצר את אליהו ויהיה הוא גם כן בעצר עם כל העולם וז"ש הגם כמו שעשית אל הכתל שלהיותי שם נתיישב הגם אל האלמנה להיותו שאני מתגורר עמה הרעות להמית בנה זר הוא מעבה כזה כי לדרבה היה ראוי להטיב לכל אשר היו לי הכסניא כי כן קרבו אלי בדרחו מפני אחאב בלכתי במלאכו ה':

ויתמודד על הילד וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק וכן הרל"בג והוסיף וכן מהרי"ח ז"ל: ולע"דן שלין דרך לומר כי אם ה' אלהי לבותי לתלות בזבות אחרים. ולמה בא השמי שכאן לא הזכיר אלא שיבת נפש ונסמוך ותשב נפש הילד על קרבו ויתי הוסיף לומר שחיה והוא יתור שבכלל השב נפש הילד הוא ואם אינו בכלל יקשה לאליהו שהי"לל גם כן ויתי כשאלה ולמה אמר על קרבו ולא אמר אל קרבו. ומהו וישמע ה' בקול אליהו ותשב שהוא כלל ופרט ששיבת הנפש היא השמיעה ומהו אריכות דברים זה ויקח אליהו את הילד ויורידהו מן העליה הביתה ויתנהו לאמו ולמו והיה די לומ' ויקח אליהו את הילד ויתנהו לאמו גם ויאמר אליהו חי בנך מיותר כי ראוה היה ואיל"ל ראי בנך חי. ונראה כי נלטער אליהו כי ידע כי הוא סיבת זה כדי שלשרך למפתח אל תחיית המתי' ויחזור מפתח אל גשמים לה"בה וכמו שקרם ולזה כתמודד ונשתנה על הילד כאלו רצה לומר הנני מת תחתיו ונפשי תחת נפשו ופיו ועיניו על פיו ועיניו על עיניו ועשה כן שלש פעמי' לזכר שלש אבות לברהם יצחק ויעקב. וכן ע"ל הסוד הוצרך להמשיך עליו חיים מן החסד לאברהם והגבורה ליצחק ותפארת ליעקב כדי להחיותו וכן אמר בספ"ה בענין בנה של השונמית שהוא חבקיק שחבקו האמת ליעקב מעלמא דמותא נוקבא רגליה יורדות מות להעלותו אל עולמא דאלמא דאמר' כי לזה הבני' הנביא לקויליו מעלמא דמותא שלשה פעמים מהר אמנם כשהיה שוכל מתקיימת ולזה שלא חיים לישע יחבקו כלי שיהיה שוכל מאלישע מעלמא דאמרה ולא דנוקבא. וזה גם כן ענין ויתמודד ע"ל הסוד ולהיות אליהו מצר ומצטער כי ידע שהוא היה הסיבה כאמיר לז"ל ויקרא ה' אלהי השב נא נפש הילד הזה על קרבו שהקריאה לא היתה אלא פעם אחת והסמיכה ויוכיח כן אומרו וישמע ה' בקול אליהו קול אחד ולא שלשה פעמים כמו שהבינו המפרשים ז"ל שהרי לא נאמרו השלש' פעמים אלא בתחילה בכונה מכוונת לומר שהקריאה היתה אחת שקרא ה' אלהי אליהו כלומר כיון שאתה אלהי ציר שלא ימשך מתני פורענות לאשר יבנתי בלל קורתה. ולשיעת המדרש של פרקי רבי אליעזר

בת"מ בתת אלי להזכיר עוני כי כל העונין לו גם מכנין לו עוכיותיו ועיכ כ"ז קרו את פנקסי חס ישיה בני מחולי זה רבו פונותי על וכיותי כי בנוי מקנתם ע"י נגם שפשו לי עלידיך ונפרקיר"ח ב"ותי אלי בתנעים הפטה וכיתבי מ"ח זל"ל ע"פ מדרש רבה שאמרה קוים ביחתך אלי היה הקב"ה רוחה עעבי ומעשה עירי בייתי סוכם לעניו מכנין שבאת אלי בשנמרנין מעשיך עם מעשי מיני נחשבת לכלום לביתן חיים קדוש ונקי מכל חטא ומכינו בני אליעש שאמרה הפונמית חיים קדוש מעבר עליו מבא ידעה שלא רחתה מיתיו קרי על סיבנו. וז"ם יוחש אני שמין מעשי כלום בגד מעשיך כי חיים קדוש אתה וזה אני יודע מחובת אלי ובא' יהוה לי זה בת חיים הייתם ע"י שעשיתי חוקך ותקנתי והכעתי פיטתן ולא רחיתי מעולם בו קרי זה לי לאות כי חיים קדוש אתה: וע"כ ויבחהו על מטתו לוח' כיון שהיה נוטה לוח' אמר לה הנם בלה הנה ע"י והמשה תוכיח לה זה ע"כ מעבה תבא לה הרפואה שיהיה בנה: הנם על האלמנה וגו' וכיון שסיפם אינה מוכה לה מזכותי לתה זה שלחתני אלי ליתן לה ברכה בכל הקתת ונלוחית הבתן ואתה אני רואה כי הנחת עליה קללה ולא ברכה ואני נרתה בנזקין שע"י נעשה לה הנם:

עתה

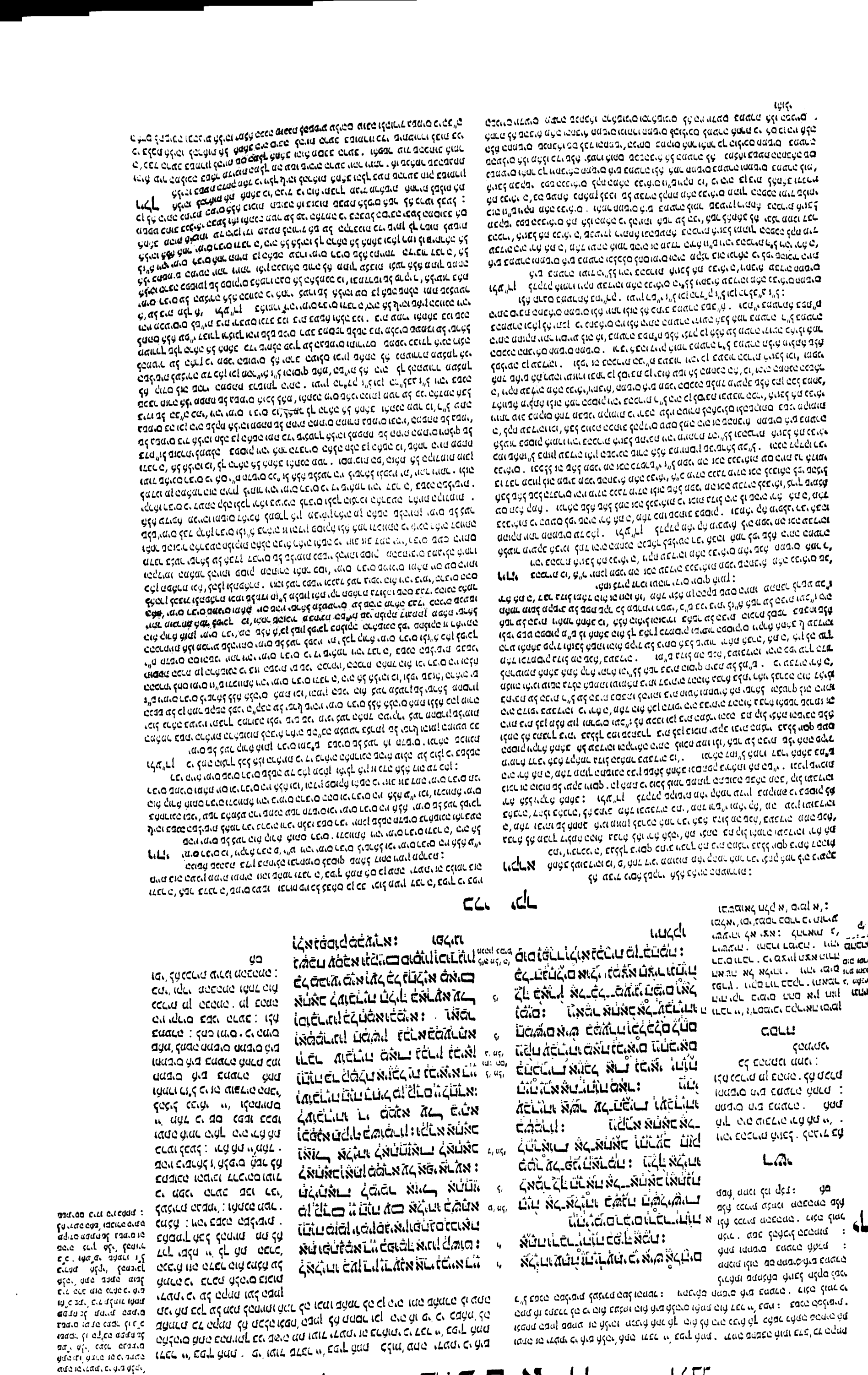

אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך · הנה אף על פי שלא יהיה אחאב מולך עליהם היה מוקר עמהם אם ברח שם אליהו גם היה משביע הגוי והממלכ' בשלהיהם שיאחזו לו האמת כמו שהוא משביע האדם תבנו במה שיעשה ממנו שיגיד לו האמת אך לא מלך אחאב בכלל העולם כי היה רשע מאד ולא היה לאוי שיעיד לו הס"י זאת הטובה הלא תראה כי כשאלת אליו כן הדד כשבש וזהבך לי הוא שלח לו כדבדך אדני המלך : ורוח יי' ישאך על אשר לא אדע · הנה היה אליהו מודגלך בכך כי כאשר היה בתקוש אחד היה רוח יי' נושאו אל מקום אחר כמו שזכרנו ולזה ירא עובדיה מזה : עד מתי

רשי

להמיתני · כמו שמפרש ואומ' : ורוח יי' ישאך אל מחר לא אדע · כי לא ימצאכה · שאין הגוי יכול למצוא אותך . שתי

כלי יקר

ימצאכה ל' מלי ה"ל היא חד מן כ' מלין כתיב כה בסוף תיבותא

אדע ל' קמץ והוא חד מן ל"ב מן חד חד קמץ בזקפא

ואולי אמר חמשים איש ולא אנשים כי לא נכנסו אפי' החמשים הנכנסים במערה האחת לא נכנסו אליה בפת אחת אלא אחד אחד למצוא חשבון נכנס בנערה וזהו איש שכן דקדקו חכמינו ז"ל בפסוק כשלשים ושנה איש בשיטה אחת לחכמינו ז"ל זה יאיר בן מנשה כו' :

ויאמר אחאב וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג · ולע"דן שכוונת הכתוב לו' בכל אלו הפסוקים שכשהגי"ת התעורר מטר היה צריך קצת התעוררות מהתחתוני' על ידי מלאה אחת שירחמו על הבריות כדי שירחמון עליהם וכמו שכתבתי בענין לוט שזמן לו הש"ם המלאכים שישיש נפשו בכפו להצילם מבני העיר אשר נשבו על הבית והכנסת אורחים בשכר אלו המצות יצלו אותו ממהפכת סדום ולזה הודיע להיו' עבדיה ירא ה' ורחמן על הנביאי' זכה לפנוע הוא תחילה ולא אחאב והזכיר עתה כי להיות אחאב מתעורר ברחמים על הבהמות עד שאמר אל עבדיה לך בארץ אל כל מעייני המים כו' וז"ש אולי נמצא אני ואתה יחדיו כאלה תאיר סוס ופרד ולא נכרי' מן בהמה ואמר ולא נכרי' כלו' שלא נהיה שיבה בחטאינו לשבר הכרת הבהמה וז"ש נכרית כלולו אמו המכריתים ולא אמר יכרת ובינו ביני הזכיר בחטאינו לשבר הכרת אפי' על נביאי הש"ת ואחאב עם היותו מפושעי ישראל ראם אפי' רשעות אינו אז אשר בתלכזרה אפי' על נביאי הש"ת ואחאב עם היותו מפושעי ישראל ראם אפי' על הבהמות · וע"י התעוררות רחמי אחאב ואעפ"ש שהיו לתכלית תועלתו עם כל זה נכמרו רחמי ה' עליו :

ויחלקו להם את הארץ וכו' באומרו לבדו נראה שהלך עבדיהו יחידי לבדו בלי אסיפת שרי' נבאותיו עמו דרך אזול והכנעה · ואולי מפני שלעפות רעב כי יצטרך לרכוב סוסים ברבבות ושרה ואין לו בהמה ולזה הלך יחידי :

ויהי עבדיהו בדרך וכו' · לע"דן לדקדק מאחר שהכירו כדכתיב ויכירהו אם כן מה שב עוד האתה זה אדוני אליהו ומהו זה דקאמר וכן קשה בסמוך האתה זה עוכר ישראל כי מכירו היה ונראה שהגיד הכתוב כי מיד כאשר החזיק עבדיהו בדרך מצוה לרחם על הבהמות תכף נראה אליו אליהו ז"ש ויהי עבדיהו בדרך ר"ל מיד כשהחזיק והיה בדרך והנה אליהו לקראתו והכ' כנזדמן פתאום כי מלאך ה' בבהמות הוא בלתי נראה אליו מרחוק אלא אחאב והנה אליהו פתאם כמו והנה אלשה אנשים נצבים עליו כו' עוד הפסר שלעומת מה שנתרעם אחאב אלא נתברך בזיתו בגלל עבדיה ולזה נתראה אליהו אל עבדיהו · ויכירהו ויפול על פניו ואמר לו היתכן אתה אדני אליהו מלאך לבד לסבול זה הנעשה אתנו ברעב ובמלאה חוסר כל ז"ש האתה זה העכירות שישראל בו ואתה אדוני אליהו היה לך לרחם אדם ובהמה מישיב ה' אדם בזכות בהמה ויאמר לו אני כי רחמי רשעי' אחזרי שאחזריות על פושעי תורה רחמים הוא · וכיולא בזה הוא מ"ש אחאב לאליהו עם היותו ברור אצלו שהוא הוא אליהו שאמר לו האתה זה עוכר ישראל ר"ל האתה בחטיה היתכן שאת תסבול אחזריות זה להיות עוכר ישראל בעכירות נמרץ כזה והוא השיב אח"ו אין זה עכירות כי אדרבה גלילות הוא כי יודעו אית דין ואית דיין ואית עלם אוחרן ז"ש לא עכרתי את ישראל כי אם אתה ובית אביך העוכרים בעזבכם את מצות הש"ת ואלך אחרי הבעלים ואני נלגלתי זה העכירות כי ידעו כי יש אלהים שופטים בארץ והוא הוא מ"ש לו עבדיה ע"ה בלשון נקיה האתה זה אדוני אליהו שמרוב שערו של אליהו לא הכירו אחאב ולזה אמר האתה זה עוכר ישראל :

ויאמר מה חטאתי כו' עיין רש"י ז"ל · ולע"דן כי אליהו אמר לעבדיהו לך אמור לאדוניך הנה אליהו אבל שהיה המאמר הזה כמקבלה את שכיו ואומר לו הנה אליהו אשר אתה מבקש אותו בכל הממלכות הנה אליהו הראני נא את כבודך ביכולתך האם תוכל לו לעומת זה הסיבו עבדיהו ויאמר מה חטאתי כי אתה נותן את עבדך ביד אחאב להמיתני על הדברים האלה שאתה אומר אלי שאומר לו כלועג עלינו הנה אליהו כי ימיתני בה שעתה בשמוע הדברים האלה מפי כי חי ה' אלהיך אם יש גוי וממלכה כו' אשר השתדלותו זה ישרוש באומרו לו אחר כך הנה אליהו שהיית מרעים ממלכות עליו כאלו יש לאל יד לעשות עמו רעה או טובה הנה אליהו כי יהיה זה הדיבור לחרפה וכלימה לו ויחרה אפו וימיתני שמלבד מיתתו שיתחייב מצד אמירתו זו אל הנה אליהו כמו שאמר מה חטאתי וכו' הנה זאת ועוד אפי' אדבר לו רכות וכמבשר הנה אליהו לא בדרך לעג וקלס עכ"ז אני מסוכן מצד אחר והוא כי חי ה' אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני לבקשך כו' ועתה אתה אומר לך אמור כו' והיה אני אלך מאתך וכו' ובאתי להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני מפני שלא ימצאך כי רוח ה' ישאך אל אשר לא אדע

חי ה' אלהיך כו' מגילה פ"א שנו רבותינו שלשה מלכו בכפה אחאב בן עמרי ונבוכדנצר ואחשורוש אחאב דכתיב אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני כו' לבקשך שם ואמרו אין והשביע את הגוי ואת הממלכה כי לא ימצאך ואי לא דמלך מי מצי משבע להו אחשורוש דכתיב מהודו ועד כוש · נבוכדנצר דכתיב ויהי הגוי והממלכה אשר לא יעבדו את נבוכדנצר כו' ותו ליכא והא איכא שלמה שאני שלמ' דמיתלא אחריתי הוה ביה שמלך על העליוני' ועל התחתוני' שנא' ושבד שלמה על כשא ה' והא איכא סנחריב הא הוה ירושלם דלא כבשיה והא איכא דריוש איכא שבע דלא מלך עלייהו דכתיב ספר קדם דריוש והקם על מלכותא אחשדרפניא מאה ועשרים והא איכא כורש דכתיב כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן אלהים השמים ואמרו קא איכא כורש דכתיב כה אמר כורש מלך פרס ומשבח אלהים לא כבשיה לירושלם · ולע"דן דמה הכריע מי מצי משבע להו דהא מצי לאשביעינהו כמו מנהג נפשיה עד כאן · ולע"דן דמה הכריע מי מצי משבע להו דהא מצי לאשביעינהו כמו שנהג שלדם משביע לחבירו שיגיד לו איזה דבר וכמו שלאזכור בסמוך בס"ד שדות הרד"ק ז"ל כו' והרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל ועוד למלי דמשבי הא"כא ירושלם דלא כבשיה אי הכי תקשי דאחאב נמי הא"כא ירושלם דלא כבשיה · ונראה כי חז"ל כוונו בדאמרם מכיון שנו רבותינו ג' מלכו בכפ' למעוני כל הקושיות של הא"כא והא"כא ולאמר שלא יש אלא ג' דשלמה היו מסוג אלו שלא מלכו אלא בכפיה ושלמה מלך על הכיפה בעליונים כדכתיב וישב שלמה על כשא ה' ולאפוקי שלמה מאס יש גוי וממלכה · סביב ארץ ישראל לא כדברי האומר שמלך בכפה והנה בארץ ישראל כלה לא מלך אין מלך בכל העולם והנה היו לו מנחמו ומלך ארם שם לקח עריס ממנו ושם לו חומו בשומרון ומה שאמ' והשביע את הגוי והממלכ' דרך אהבה ובקשה לא בדרך ירא ושררה הו הסוחרי' הבאי' מכל גוי וממלכה לארץ ישראל היה משביע אותם הס ראו אותך בארצם : כי לא ימצאכה · טעמו לבקש אם לבקשך כלומר בעבור שלא מצא אותך בארץ ישראל שלא לבקשך בארצות הגוים ויש לתמוה איך לא מצא אותו והוא היה בצרפת הסמוך לצידון שהיה בארץ ישראל הולי האלמנה הסתירה אותו ולא גלתה אותו לבני עירה הו בני עירה הסתירוהו לשלוחי אחאב כשבאו לבקשו : ורוח יי' ישאך · היו חושבים כשלא היו מוצאים אותו כי רוח יי' נשאו על אחד ההרי' כמו שאמרו בני הנביאי' לאליסע פן נשאו רוח יי' וישליכהו באחד ההרים : ועבדך ירא את יי' · לפיכך יש לך להמול עלי שלא תביאני לידי מיתה : אוכלי

כלי יקר

וכל איך לאמר שלשה · וגם כיונו שלא תולה אחאב מן הכלל מקושיהו הנזכר ויהיו שני' לו"ח ג' מלכו בכיפה ג' ולא שנים כי הכרת הגמרא הוא מלשון הפסוק שאו ואמרו אין והשביע את הממלכ' כו' שלמלא שאמרו אין לא היה הכרת מההשבעה שהשביע כי נדחה ונאמר שהיא דרך אהבה שמשביע אדם לחבירו כנו"ל אבל אומרם התילה אין איך ישביעם אחר כך אם לא דרך שררה ומרדות ומלכות שעליהם · ואם זה כיונו ז"ל בהביאם כל הפסוק וכוא הכרת חזק מאומרו אין והשביע דאי לאו דמלך מי מצי משבע להו אחרי שאמרו אין ואין להקשות דאחאב נמי לא כבשיה לירושל' בי לא מתשות כח עשה כן אלא שידע שהש"ת נתן להכיה בן להניח כיר לדוד לאמ' סנחריב לא עלה בירו ואעפ"י שערך מלחמה ובפרקי ר"א מביא לידך עשרה מלכי' מלכו בכיפה מלך הראשון זה הקב"ה שהוא מושל בעליונים ובתחתונים · מלך השני נמרוד שמלך מסוף העולם ועד סופו שהיו כל הבריו' יושבים במקום אחד ירמים מן המבול ונמרוד היה מלך עליהם שנא' ותהי ראשית ממלכתו בבל המלך השלישי זה יוסף שמלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר וכל הארץ באו מצרימה לשבר והיו מביאים להם המים שלהם ומנחתם שלשים ושלשים ושנים · המלך הרביעי זה נבוכד נצר ולא עוד אלא שמשל אפי' על חיות השדה ועל עוף השמים ולא היו יכולים לפתוח פיהם כי אם ברשותו שנא' וגם חית השדה נתתי לו לעבדו · המלך החמישי זה כורש שנא' כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ · ואחשורוש מלך בחלוי של עולם ולא חלוי של עולם אינו אלא קי"ו אחשורוש אלא בזכותה של אסתר נתוספו לו אחד עשר ליפרכיות הה"ל הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה · המלך השמיני זה היה אלכסנדרוס מוקדון שנא' והני הייתי מבין והנה צפיר העזים על הארץ אין כתיב כאן אלא בא מן המערב על פני הארץ ולא עוד אלא שרצה לעלות השמים ולידע מה יש בשמים ולירד להתוסלו לידע מה שבתהו ולילך לידע מה שבקצות והתלה הב"ה מלכותו לארבע רוחות השמים שנא' ובעודו תשבר מלכותו · המלך התשיעי זה מלך המשיח שנא' וירד מים עד יש · המלך העשירי מוזרת המלוכה לבעליה מי שהיה מלך ראשון הוא יהיה מלך אחרון שנא' אני ראשון ואני אחרון ואומר ואיה ה' למלך על כל הארץ עכ"ל הרי שגם בפרקי רבי אליעזר מנו אחאב למולך בכפה ואעפ"י שפליגי בכורש ובאחשורוש ובשאר אפשר דפליגי נמי דהתם מונה עשרה ובגמרא דילן ג' ואפשר דלא פליגי אלא דכי היכי דבגמרא דילן לא מני שלמה לפי שמלך גם על העליונים משום הא טעמא נמי לא מני להקב"ה כי הוא מובדל מכל המלכים ית' ויתעלה שמו והיינו טעמא דלא מני בגמרא דילן מלך המשיח כי ירוש ונשא ונבה מאד כתיב דימשול בעליונים ותחתונים יותר משלמה ע"ה · באופן דבגמרא דילן ובפרקי ר"א נושבמים לאחאב מולך בכיפה היה גם לא יקשה איך עוברי רצונו כאחאב כך כי משגיח לרשעים ולצדק · ולא יקשה מה שלקח ארם ערים ממנו ושם חוצות בשומרון שאילו היה זה בתחילה והא"כ מלך עליהם לו בהכף שמלך עליהם תחילה שהמליכו הש"ת על הכל אולי יטוב בשהתוק בעשותו לו הספילו והפילו ביד ארם שכן רע ושם חוצות בשומרון · ואני דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים הם סוגית הגמרא דברי רבותינו לא דברי יחיד שנלקח לותם בקש כמו שהאלוה המפרשים ז"ל

מחילה מכ"ת · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג והוסיף וכן מהרי"ל ז"ל :

ולע"דן מה שכתבתי עיקר לקיים דחז"ל כי הם דברי רבותינו ז"ל ולא הבינה המורה ל' וסוגית הגמ' כ שלת ומתנת בהם כנו"ל ומפרקי רבי אליעזר ז"ל ואמר והשביע את הממלכה כו' כי לא ימצאכה ר"ל כשאמר אין השביעם עוד על העתיד אשר לא ימצאכה הגוי או הממלכה ויסתירך עד שיהיה מצוי אל הגוי לבד אבל יגלה אחזן אחאב כדי שיהיה מצוי כל אחאב גם כן ז"ש והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאכה הגוי ותהיה המציאה לו לגוי ואין לזרים אתו אבל יגלה אחזו ולזה נייחא שהפך הסדר כדי שיגדל לשון ימצאכה על הגוי היחיד לשון זכר אפי' הגוי הפרט השביעו ואלו היה מהפך בתחילת הפסוק להזכיר גוי וממלכה כי לא תמצאכה היה הפרטיות הזה של תמצאכה בממלכה דווקא ולא בגוי · ולשיטת הרד"ק ז"ל הנז"ל כי לא ימצאכה אם הוא לאחאב היו"ד יתירה והענין כי ודאי אם מצאהו לא היה משביעם · אלא ודאי כדפרשית והי' על שיטת רש"י ז"ל שכתב ימצאכה אל הגוי · או יאמר כי לא ימצאכה שאחר שלא הניח גוי וממלכה מלבקשך בו והשביעם אם יש ביניהם אם לא ונשבעו באופן שנתיאש ממך כי לא מצאכה עוד באופן שעת שאתה אז' כו' ולא ימצאך והרגני מאחר שנשתדל כ"כ עד שנתיאש ובשמעו שמלאתיך יהיה שם על מציאותך כעל כל הון ויחייב זה שאחר כך בלכתך לדרך יתגדל בערו מאד והרגני :

והיה אני אלך מאתך וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל ועבדך ירא את ה' והוא היה סיבת המיתה מלה נביאי' ואין ראוי שתסבב מיתתו ע"י כשיה ואם נשבע לו שהיוס ירחה אל אחאב עד כאן · ולע"דן לדקדק יתור והיה אני אלך מאתך לא היה צריך להתחיל אלא ורוח ה' ישאך כו' ועוד מאחר שאמר לו אליהו לך אמור לאדונך הנה אליהו איך יתכן שאליהו חס ושלום יחלף דברו ומוצא שפתיו ישנה אם כן מהו לאמרו ורוח ה' ישאך כו' ואחאב גם כן למה יהרגהו כי אחאב בעל שכל הוא לאלין בעד עבדיה בן ביתו כי אתל בו אליהו ולמה יומת · וכבין ג"כ התפארות זה של עבדיה ועבדך ירא את ה' מעעוריו ולא על גב דשרי ליה לאיכוש לאוזעוי כפשה במקום שאין מכירין והיכא דשכיח ההכרת לא יגונה ולא יאונה לאדיק כל אין בהתפארתו עם כ"ז צריך עשם זולת זה לאריכות התפארת · ונראה כי ידע עבדיה כי מה' יצא הדבר לרחם על הארץ ועל הבריות כי כלה חציר וכלה דשא עשב לבהמה כנו"ל · ולא יהכן

פוסחים • כמו הפיסח שהוא פיסח בשתי רגליו כי מי שפיסח רגלו אחת נוטה על הרגל אחת ומי שהוא פיסח שתי רגליו אינו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות לפי' אמ' לשון נקבות לפי שפי' סעיפים מהשבות שאין אתם יודעים לברור בדעתיכם מי האלהים אם האלהים אם הבעל וא"ת והלא הם נוטי' אחרי הבעל ולא היו נוטים אחרי האלהים נאמר כי כאשר ראו כי נעלרו הנשמים בדבר אליהו שהיה נביא יי' נטה לבבם אחרי יי' אלא שנביאי הבעל היו מתעים אותם ואומרים להם שלא יניחו עבודת הבעל כי היא תיטב להם ומפני זה היו פוסחים על שתי הסעיפים וי"ת עד אימת אתון פלגין הלא יי' הוא אלהים פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמה אתון טען בתר בעלא דלית ביה צרוך • והנה הנסיון שעשה אליהו אפשר שעשה אותו מלבו ובטח באל שלא ישיבנו ריקם ושיקדש שמו ברבים ומה שאמר ובדברך עשיתי כלומר אם תענני ידעו העם הזה כי לא מלבי אני עושה מה שאני עושה אלא בדברך ובמצותך שאני אומר אתה מקיים או אפשר שהאל אמ' לו אף על פי שהכתוב לא ספר וזהו שאמר ובדברך עשיתי אבל הראשון קרוב שאם האל אמר לו למה היה צריך לתפילה ויש לפרש כי הצריכו האל לתפילה אף על פי שאחר לו כמו בדבר המטר שאמר לו האל ואתנה מטר ואף על פי כן הוצרך להתפלל והטעם כדי שידעו ישראל כי נביא אמת הוא והאל שומע תפלתו ואם היה בא שלא בתפלתו היו אומרים מקרה הוא ובדבר האש היו אומרים על ידי כשפים הוא עושה: ולא ענו העם אותו דבר • לא רצו לומר לו לא הן ולא לאו לפי שהיו מסופקים בדבר אבל כששמעו הבחינה ענו ואמרו טוב הדבר: אשר

רשי

עד־מתי אתם פסחים על שתי הסעיפים • הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחת ופעם אל רגלו השני וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות פעם יאמינו כי יי' לבדו הוא האלהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים. והנה ענין הבעל היה לפי מה שאחשוב שהיו עושי' צורה יודידו בה לפי מחשבתם כח המשרת העליון השליט על האומה ההיא ועל האקלימים ההוא והיו נביאי הבעל עושים מינים מהפעלות יגיע בהם להם מין מה מהקם' תשפע להם הודעה לפי מחשבתם מהשליט ההוא אשר ידלו כחותיו בשבת הבעל אשר עשו לפי מחשבתם וככה היו נביאי האשר' חושבים שישפעו הכחות ההם באילן האשרה אשר נטעוהו בעת מוגבל והיו מגיעי' להם מין מהקשר מאותן הפעלות המנוכות וכבר באר בהם התשרות המני' בהודע' הקשר בשני מספר מלחמות יי' • והנה ספר שנביאי האשרה היו אוכלי שלח' ולא אוכל והנה לא בזו שם כאשר קרא להם אחאב כי שמעו כי לבחון כח האשרה נקראו והם בעצמם ידעו כי שקר נשכם הבל ואין מועיל בם ומלטה אותם ליזבל שלא הוכריחו לאמרו לשון נפשי מורה שהוא דבר של עליות הנפש בהיותה בתוך לבחי' אם כן על כרחך בתוך לבחים בתורה קאמר דהיינו אבנר ועמשא ונפשי בתוכם משתעשעת אכן יצא שברו בהפסדו כי אשכבה להטים שאני בשכנת הגוף כי האשכבה בתוך להטים אחרי לשון הרע זה דומה והתיתפל ולפי שאומר בני אדם מיותר כי גם הלבחים ולהטים בני אדם הם אם כן הי"ל אשכבה להטים שניהם כו' בני אדם למה לי לזה דרשם בתנני קעילה שהם בני אדם ר"ל דלת העם שאינם מסוג הלבחים והלהטים שהם תשובי' מאד אז אמר בני אדם בראשון שהוא כפוי בשובתו של הב"ה כן אלו הם בני אדם הראשון והומים אלו כי הענבתי עם אנשי קעילה והם כפויי טובתי בהסגירם אותי • אז דרש כן על אנשי קעילה היסגירוני אנשי קעילה שהסגר הוא במקו' חנית וחנים לנשת בכניעת קעילה וכשיסגירוני לא יעצרך כלל לא חנית ולא חנים ז"ש שניהם חנית וחנים באנשי קעילה אמנם בזיפים לשונם חרב חדה אלו הזפים להמיתני אשר זה הפירוש גורם למ"ש דוד רומה על השמים אלהים סלח שביתך כי לא תשרה אלא במקום אחדות למדנו דקב"ה לא עביד ניסא לשקרי אלא להיותם מתי סוד שהרי שתהו אליהו אני מותרתי נביא לה' לבדי:

ולע"ן לדקדק דהי"לא אני לבדי מותרתי נביא לה' כי תיבת לבדי באחרונה בזולת מקומה • ונראה לי אליהו כבר ידע מפי עבדיה שיש מאה נביאים לה' אכן היו נסתרים בלתי ידועים ומומרסים נביאים לה' וז"ש אני מותרתי נביא לה' שאלו מפורסם לה' ואני לבדי שאין אתי אלו הנותרים שיש ויש נביאי ה' עתה אין אתי ואביו ואין עוזר ואשתומם ואין תומך לא כן אתם הרבים ונביאי הבעל אדבע מאות וחמשים שאתם את רעהו יעזורו כולם בלב אחד כאיש אחד וחמשים אתם • ואפשר כי הנסיון הזה היה בבעל לפי שהיא נורת הזכר ממ"ל כמו מזכרתי ז"ש וחמשים אתם • ואפשר כי הנסיון הזה היה בבעל לפי שהיא נורת הזכר ממ"ל כמו מזכרתי והוא המשפיע באשרה ולזה לא בזו אל המבחן רק של הבעל כי בו המבחן אם יפעיל אש כמו שיבוא ואע"פי שאליהו רצה בקיבוץ כולם ושל האשרה בכלל אפשר כי הם טענו שדי בשל הבעל כדי להבלל מהמות כי ידעו כי ברע הוא • או אפשר שאמר ארבע מאות וחמשים אתם שהכתוב אומר שלא נתבטל מרבויים כי כולם כאיש אחד יחשבו ע"ל ורחיתם סוס ורכב שאע"פי שהם מרובים יהיו בעיניך כסוס א' ורכב אחד וז"ש אני מותרתי וכו' ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים זהו להפיס דעתם של העובדים כדי שיכנסו בלב שלם להבחן בנסיון שיזכיר • ונסמוך אוסיף בס"ד בפסוק ויתנו לי ארחיב למה לא נזכרו של האשרה:

ויתנו לנו שנים פרים כו' וקראתם וכו' בילקוט הביא בסימן רי"ד בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה א"ל אליהו לנביאי הבעל בחרו שני פרים תאומים מאם אחת הגדלי' על הצוס אחד והטילו עליהם גורלות אחד לשם ואחד לבעל וכו' ובסמוך אכתבנו במקומו בבסוק ויקחו את הפר ומתוך דברי ז"ל אלמוד למ"ש כאן ויתנו לנו שהם יהיו הנותנים שלא יחשבו פן יש דבר בשפים חלילה וכן אחז"ל בפסוק ענני ה' ענני שלא יאמרו מעשה כשפי' הוא לזה אמר ויתנו לנו שהם יהיו הנותרים אלי ולא אני אליהם • ואמר שנים פרים מוכרת והיל"ל שני פרים סמוך • לגלות שהיו מאם אחת בבטן אחד והיה מהפלא שהיו השנים פרים ולא נולד אחד פר ואחד פרה וזה הודיע באו' שנים פרים רוצה לומר שנים בהשואה אחת ולא אמר שני פרים שהיה מובן שני פרים מכל מקום לא כן עתה בארו שיהיו השנים שוים בשקול מאם אחד ומבטן אחד שיהיה מהפלא שהשנים היו פרים • וית' יוצר בראשית שהכל ברא לכבודו מלילה ומבטן ומהריון • ולא יהיה זר שלפילו בגוון ובקומתן שוים שבזה ילדק גם כן אומר שנים רוצה לומר שנים שוים ודומים זה לזה בכל מכל ולע"פי שלא כזכר כדאח"ל כאן דבר המלמד מענייני הוא כיון שהקפידו על היותם מבטן אחד ומאם שנים פרים אפשר שלמדו גם כן הגדלי' על הנוס אחד שר"ל שנים היו יחדיו משמולדו ועד שנעשו פרים שגדלו תמיד על הנוס אחד והם דקדוקים נכונים מבריעי' דחז"ל ועיין הרל"ק ז"ל והרל"בג ז"ל ודבריו ז"ל מובן למה היה המבחן בשם ואיך הכניסו עצמן בנסיון כזה וידעו כי כל מעשיהם הבל המה אמנם מהרי"ח ז"ל אמר כי היה הנסיון בזה האופן • מהורדת האש לפי שענין הקרבנות דבר בלתי מתקבל אל השכל האנושי כי הוא יה' היאכל בשר הבקרים ודם עתודים ישהה לזה היה מוריד השמים את האש להודיע שמתקבל קרבנם בראון וכדכתיב ויעש ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה שלא ירד האש וכן אברהם כשעשה קרבנות לה' הנראה אליו ירד האש כמ"ש חז"ל וכיוס המילואים ירד האש להודיעם שנתכפר להם מעשה העגל וקבל ה' קרבנותיה' וכן לדוד בגורן ארונה ירד האש להודיעם שניחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו • וכן על ידי שלמה ירדה האש מן השמי' ובכולל זה היה מהפלא בהשגחת האל ית' שעם היות יסוד האש הקל שביסודו' ובעבור לעלות על דרך כלא בראון האל ירד מעה מעה לכן היה הנסיון בנאות בהמרת האלה בהודה

רלבג

עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים • הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחת ופעם אל רגלו השני וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות פעם יאמינו כי יי' לבדו הוא האלהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים. והנה ענין הבעל היה לפי מה שאחשוב שהיו עושי' צורה יודידו בה לפי מחשבתם כח המשרת העליון השליט על האומה ההיא ועל האקלימים ההוא והיו נביאי הבעל עושים מינים מהפעלות יגיע בהם להם מין מה מהקם' תשפע להם הודעה לפי מחשבתם מהשליט ההוא אשר ידלו כחותיו בשבת הבעל אשר עשו לפי מחשבתם וככה היו נביאי האשר' חושבים שישפעו הכחות ההם באילן האשרה אשר נטעוהו בעת מוגבל והיו מגיעי' להם מין מהקשר מאותן הפעלות המנוכות וכבר באר התשרות המני' בהודע' הקשר בשני מספר מלחמות יי' • והנה ספר שנביאי האשרה היו אוכלי שלח' ולא אוכל והנה לא בזו שם כאשר קרא להם אחאב כי שמעו כי לבחון כח האשרה נקראו והם בעצמם ידעו כי שקר נשכם הבל ואין מועיל בם ומלטה אותם ליזבל שלא הוכריחו ללכת שם במצות המלך לך נביאי הבעל הוכרחו ללכת שם במצות המלך לך נביאי האשרה ולזה הספות נביאי הבעל והאשרה היתה מתשבתם נוטה כי הבעל הוא האלהים • ודומה כי היה מהם בסבת הדעות שעשו ללכת אחרי אלהים אחרים היתה נוטה מתשבתם כי יי' הוא האלהים ולזה הסתות נביאי הבעל ונביאי הבעל הכבוד לפי אמונתם מאדים במזל שלה שהוא כיתו והוא מזוזלות האש ולזה רצה לבחון זה במה שהם אומרים שהוא מיוחס אל הבעל והוא האש ומפני זה נתרצו בו העם ונביאי הבעל ומה שיורה שהם חשבו שיהיה הבעל מאדים התגודדם כמשפטם עד שפוך דם עליהם כי שפיכת הדם

כלי יקר

מהם ואם פחדו וברחו ומלטו כולם ולא בא אפי' אחד איך של הבעל באו הת"ן בכוון ולא חסר א' מהם שמזה מסייע קצת לסברה זו שסך הכל היו ת"ן ומהם מחייבין לשתי שולחנות הד' מאות מהם שמזה מסייע קצת לסברה זו שסך הכל היו ת"ן ומהם מחייבין לשתי שולחנות הד' מאות מהם וברוך היודע האמת ויורנו איזה גלוי • אחר שכתבתי זה מצאתי בדחז"ל כמו שאכתוב בפסוק ויתנו לנו שנים פרים שהיו ח' מאות וחמשים ומם מרחיב עוד בזה בס"ד ע"ש:

וישלח אחאב בכל בני ישראל כו' כבר זכרתי שכיון באומר וישלח אחאב שליחות כל דהו שיבואו ולא שיקבצו כלם מקצתם ועד גדולם כמאמר אליהו שלא קבון שתים והו' לא עשה אלא שלח וישלח אחאב ואליהו אמר את כל ישראל בכלל רבויי את כל אמנם אחאב וישלח בכל בני ישראל לבד הודעה בכלל בני ישראל הגדולים במשמע ולא בנות ישראל והקבון היה בנביאים לבד ויקבון את הנביאים • ואמרו ויקבון את הנביאים מורה קצת על קבוצם כול' ושלח כנרחו מהם אותם אסר של האשרה:

ויגש אליהו כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והמתרגם דקדק שלא אמר ואם הבעל האלהים כי אין להספק בו לית ביה צרוך וכיון דכן למה אתון טען בתר בעלא כאילו אמר ואם ולעו"ן לדקדק לשון ויגש ותיבת אתם המורה על רבים מיוחדים ולא אמר עד מתי פסחים על הסעיפים או עד מתי תפסחו על שתי הסעיפים ונראה כי אליהו נגש למלחמה ולקנטור או לפיוס כמו שלמדו חז"ל הנשה למלחמה ויגש יואב לפיוס ויגשו בני יהודה אל יהושע ומאינו כיולא בזה ויגש אליו יהודה ואמר אין לי עסק עם הטועים אחרי הבעל שכבר נטו על הסעיף הא' לעבוד הבעל • אבל הנשתי זו ודברי אלא עם החסידים ואליהם תלונתי וז"ש ר"ל אתם אתם מתי סודי הנגשים אלי ואני אליכם עד מתי אתם ביחוד פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' האלהי במחשבתכ' כאשר אני אומר גם לכו אחריו שבהיותכם מאמינים בשתר בעי"ת ולא בבלוי הרי אתם פוסחי' על שתי הסעיפים הסעיף האחד בשתר אחרי ה' והסעיף הא' בבלוי במה שאין אתם הולכים אחרי ה' ולא שאין אתם הולכים אחרי ה' בשום שלב' אלא שאין אתם הולכים אחרי הבעל פוסחים על שתי הסעיפים ירקא שאם ה' האלהים בשום שלב' בנגשים ובנכסתר ואם הבעל יש לו איזה מריך כמו אמצעי לכו אחריו בפרסום והיו על סעיף א' בנגלה ובנסתר ואם הבעל יש לו איזה מריך כמו אמצעי וכיולא ביניכם לש"י לכו אחריו ולזה לא אמר ואם הבעל האלהים כי לא יתכן חלילה שיעלה בדעתם אם כן כי אפי' בדור אנוש שעבו טעות גדול בע"ז באמצעי טעו בה ולא באלוה כפתאים האומרים לעץ אבי אתה • ולא ענו העם אותו דבר כי ירא מהמלך ומהפריצים ועובדי הבעל לא יכלו לענות לאותה דבר כי ירא אים את ה' בלבם ולא יכלו לדבר דבר בפרסום מפני פחד אחאב ואיזבל ונביאי הבעל כל העם נגש ונתקרב ויא' עד מתי אתם פוסחים כלו' אם המלך פוסח על שתי הסעיפים אנוש מיצרו ואשתו המטה אותו ולא"כ חוזר בו כי אין לו מיצרו אין לו מיצרו אמנם אתם עד מתי אתם פוסחי' על שתי הסעיפים • והוא דקדוק נכון בהסגתו ואומר אתם נשלול שלא על המלך תלונותיו:

ויאמר אליהו אל העם כו' שנו רבותינו דורו של אחאב כולם עובדי ע"ז היו וע"י שלא היו בהם דלעטורין היו יוצאים למלחמה ומכאחין שכן אליהו מכריז בהר הכרמל אני נותרתי נביא לה' לבדי וכל עמא יהיון ולא מפרסמין אבל דורו של דוד אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אפי' תינוקות עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעי' לדרוש את התורה במ"ש פנים טהור ובמ"ש פנים טמא • ואחר כל השבח הזה היו יוצאין למלחמה ומופלין לפי שהיה בהם דלעטורין הוא שדוד אומר נפשי בתוך לבחים אלו הדבר ועמשא שהם לבחים בתורה אשכבה להטים דולג ואחיתופל אומר נפשי בתוך לבחים בתוך לשון הרע • בני אדם שניה' חנית וחנים אלו אנשי קעילה היסגירוני אנשי קעילה שהיו להטים אחר לשון הרע • בני אדם שניה' חנית וחנים אלו אנשי קעילה היסגירוני אנשי קעילה ולשונם חרב חדה אלו הזיפים שנאמר בבוא הזיפים כו' באותה שעה אמר דוד רומה על השמים אלהים סלח שביתך • ולע"ן לדקדק מה טעם הוא היות דלעטורין לשלח ינצחו את האויבי' ועוד מה ראו חז"ל לדרוש בתוך לבחים בתורה לשב' וידרשוהו ג"כ לגנאי בתוך לבחים שתרפון אלהים בשניהם ובצפורנן כן בני אדם בלשון הרע • ומה ראו לדרוש הפרטות בני אדם על אנשי קעילה ולשונם חרב חדה על הזיפי' • ונראה כי בהיות נצחונן של ישראל ע"י הש"י כמו שנר' ראית קעילה ולשונם חרב חדה על הזיפי' • ונראה כי בהיות נצחונן של ישראל ע"י הש"י כמו שנר' ראית סיס ורכב כו' לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך כי הוא שם מלחמה מאדני נצחון • ובהיות יש' נוי ריק • אמנם מהרי"ח ז"ל אמר כי היה הנסיון בזה האופן • מהורדת האש לפי שענין הקרבנות דבר בלתי מתקבל אל השכל האנושי כי הוא יה' היאכל בשר הבקרים ודם עתודים ישהה לזה היה מוריד השמים את האש להודיע שמתקבל קרבנם בראון וכדכתיב ויעש ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה שלא ירד האש וכן אברהם כשעשה קרבנות לה' הנראה אליו ירד האש כמ"ש חז"ל וכיוס המילואים ירד האש להודיעם שנתכפר להם מעשה העגל וקבל ה' קרבנותיה' וכן לדוד בגורן ארונה ירד האש להודיעם שניחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו • וכן על ידי שלמה ירדה האש מן השמי' ובכולל זה היה מהפלא בהשגחת האל ית' שעם היות יסוד האש הקל שביסוד' ובעבור לעלות על דרך כלא בראון האל ירד מעה מעה לכן היה הנסיון בנאות בהמרת האלה בהודה

אשר נתן להם · פירוש נתן להם בדברו שאמר להם בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה לו פירוש אשר נתן להם האחד כמו שאמר אליהו ויהיו לנו שני פרים ונתנם להם
לאחד ויש בדברי אגדה דברים רמוקים מן השכל כי כשבחרו את הפר האחד ובאו לקחת אותו לא יכלו לזוז אותו ממקומו עד שאמר לו אליהו לך עם הפר לו הפר לאליהו
אני וחברי נלאנו מבטן אחד ונדלנו בהבום אחד הוא עלה לאחלק האל ואם האל יקדש עליו ואני עליתי לאחלק הבעל להכעיס את בורא מי אמר לו אליהו לך עמהם כדאם שמו
של הקדוש ברוך הוא מתקדש על זה שעמי כך מתקדש עליך אמר לו וכך אתה יועצני היני זז ממקומי עד שתמסרני בידם הא"ל אמר נתן בידם: ויפסחו על המזבח אשר
עשה · תרגם יונתן ואשתטו על אגור לעבד ופשטו עשו עלמא כפסחים וכוהני הולכים וסכים על המזבח ופירוש אשר עשה דרך כלל כמו אשר עשו כלומר
אשר עשה ישראל:

ויהתל

כלי יקר

בהורדת האש · ואפשר שהבעל שהיו עובדים הוא השמש לפי שהוא תמונת זכר והלבנה תמונת נקבה ולזה ימלא ביניהם הדבוק והנגוד כביון היש לאשתו והקדמוני קראו השמש אבי"ו והלבנה די"לנה והם שמות מיוחסים לזכר ולנקבה ולפי שהשמש גורר על יסוד האש ופעולתו והוא מהחיים והשרפ"לזה בחר להם הכיסיון נביאי הבעל להכנס בכיסיון ומבחן והעשה הם לבד עמו טוב הדב"ר לא נביאי הבעל כי הם לא היו רואים להכנס במבחן הלא על כרחם נכנסו · ולזה הו מתגברים כמשבעים עד הגבורים שהוא הגבורת השמש כי חשבו הבעל יוכל להוריד האש יותר מחולתו להיותו בעונת השמש ואחר עבור הגבורים נתלש כחם ומפני זה התל בהם אליהו
בליפון שנביאי הבעל הסכימו בכיסון הזה להיותו קרוב בדעתם להעבודתי טעם שני כי ראו שאליהו
מקריב בחוק שלא כתורה ומעטה ה"ב לא יעבוד הש"ת כיון שעובר על מצות ה' ויהיו אם כן כל
אפילו שוה נביאי הבעל ואליהו נביא ה' · והטעם השלישי כי הטעם אליהו בדברי שאמר אותם
בשבעון שיבינו שהשתי פרים יקריבו יחד זה במזבח הבעל והבר לה' במזבח ה' ואלו יתפללו ואליהו
יתפלל ואם ירד האש ירד על שני הפרים יחד והם יאמרו שאלוהיהם הוריד האש ושיהיו אומר שאליהו
הוריד ולא אחד יכנה לדברו ויהיה הדבר בלתי מוכרח ומפני זה נכנסו בדוחק הבחינה אמר אליהו
ברצונו שהודו הלא לתקן לזה שחשבו מהרמאות אם בלומר בחרו לכם הפר ראשונה כלו שלא יעשו
יחד קרבנותיהם כי לא יוכר הרמאה מן הבקר כי אם בהעשות כל אחת מהבחו קרבנה בפני עצמה
וזהו אומר ועשו ראשונ' הם בהתפללו לה' שיכפר בעד חטאתו על מה שחטא חוץ בבמה כי לכבוד
ה' ולהוראת שעה עשה כן וכמו שיתבאר בדבריו · ומנסה הענין מהות האש הזה הוא שלא
נברא בדרך הפלא פשוט שלינה מן הטבעות ולא מהמורכב אבל הוא נלאתי והו האש עצמו הירד
על כל העולות שהקריבו האבות הראשונים ולהיות אלהי כנהו הכתוב בשם בנוב ה"ע"כ תורף דבריו
ונסמוך לגיד דעתי כנז' מהנביא: ולע"ן שבחר אליהו בהורדת האש להיות דבר קל
לנביאי הבעל לעשותו ע"י תחבולה המוטית לשים אים אחד סביב מתחת למזבח הבעל שיתן את
האש בעת קריאתם הבעל עמנו והאים ההוא יצית האש ובזולתו נסיון לא היו מקבלים אליהו בעת
בה' כי הוא יכריח האים אשר ירצה לעשות הפועל ההוא ויהיו בחתי נפש · ומלאתי מדרש שבדיה
הילקוט ז"ל מסייע לזה ויפסחו על המזבח אשר עשה וכי הוא עשה והלא הם עשו אלא מלמד שהיו
בית הלאי עשאו נבוב ושמו אותו בתוכו ואמרו לו כשתשמע את הקול מיד תתה האש אשר בידך
והלך מתחתיו · מיד ומן הקב"ה נתן ונסכו ומתת עב"ל שחז"ל דקדקו מלו' עשה בלשון מיחד על
תיקל בית הלאי קאמר · ונסמוך לתרוץ עוד בזה בפסוק ויקחו את אשר נתן לו' ולזה בחר בנסיון
האש ולא בהורדת טל ומטר כי מי יאמר לו לדבר הזה שהרי אלו עצירה טל ומטר ולא עלה בידם
כלום אבל באש נתנו לבבם לעשות מה שעשו ע"י חיקל בית הלאי · ואין ספק שבעשה חיקל כך
ואחרא לו מה שאירע לו אולי נתבלה אל אליהו הענין מנסיבת נחש שהמיתו ומלאך ה' לבאות הוא
לדעת הכל ממה שנעשה ולזה קראו כשם הבעל עצמו והיה המכוון בקריאתם אל חיקל
בית הלאי הנתבה תחת נבוב אשר במזבח מתחתיו ולזה הוצרך הכתוב לומר ואין קול ואין עונה
ר"ל ואין קול עמות מחיקל בית הלאי ואין עונה אותם באש כי נשכו הנחש כנז"ל והם לא ידעו מה
שאירע לו ולזה ויתהל בהם אליהו ויאמר קראו בקול גדול כי האלהים הוא כי שיח לו וכו' שהכל היה
בהיתול גדול מאליהו ועיקר ההיתול היה לעשות עצמו כאילו לא ידע מהרמאות שעשו מחיקל בית
הלאי אשר בידו האש והיה מהתל בדבר להם על הלזה ואומ' כי שיח וכי שיג יש לו וכי דרך לו אולי
ישן הוא ויקץ שהכל היה מתייחס על הנחבה תחת המזבח הוא חיקל בית הלאי אולי ישן ויקץ ולזה
קבלו דבריו אע"פי שהיו דרך היתול כי אמרו בלבבם אין זו אלא התחכמות ורמיות מחיקל
בית הלאי לעכב עבודתו בהם שאילו ענה מיד היו מפספסים ומחפשים ומוצאים הערמה ולזה
מתעכב לענות ולזה קבלו דברי אליהו ויקראו בקול גדול עד שיעור ויתגודדו כמשפטם בחרבות
וברמחים עד שפוך דם עליהם לומר אל תאחר הגיע העת ואל תאחר בו ואין קול ואין עונה שכבר
נשכו נחש וז"ש ואין קשב כי מת כבר ובעלו חוטי הקשבה ממנו וזהו ואין קשב ולפי שפרן גדר
תרמו של יהושע לבנות ידיהו נשכו נחש חוץ דרכנן שדקיה דלית ליה אסתוא · ונסמוך בכתבי
על הפסוקים בכל פסוק בפרטות הכתוב עוד בזה · אמנם בענין ההתחכמות שזכרתי בשם
מהרי"ל ז"ל שבתחכם אליהו להטעותם אומרו דברי שתומים שיבינו שהביאתו יהיה משניהם
יחדיו והקריאה יחדיו וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם ה' כנז' כי יעידו עלי שמים איך
קודם ראותי מה שכתב מהרי"ל ז"ל עיינתי בדבריו וזכותי לדעתו ז"ל ומתהיתי · ומקום הניח לי
להתגדר בו ולהתגדל כי לדבריו קשה איך עלה בדעתם שאופן ההקרבה תהיה יחד הפר הא' על
מזבח הבעל והשני על מזבח ה' ואלה יקראו והוא יקרא וירד האש יחדיו על שני הפרים כנז"ל
בדבריו לא"כ איפא איך יהיה הבירור מי האלהים · וגראה לעשות נניח לדבריו כולם יקריבום
יחדיו ויקראו יחדיו בשם אל הבעל ואליהו אל הש"ת והבירור יהיה שאש ירד האש על אל הש"ת
ומתנו יתפשט ללחך את אל הבעל העומד במזבחתיה' האלהים ואם ירד על הפר אל הבעל תחילה
ומתנו יתפשט על אל הש"ת לא הבעל יאמרו שהוא האלהים כי הכל תלוי בקודם בירידת האש בו
אבר בזה תשבו לו להניח ירד האש על אל הש"ת כיון שיתפשט על אל הבעל גם כי יאחר מכל
להכעיס אומר שהקדימה לא מעלה ולא מורדת ואחר שהסכימו במבחן ולא יסוגו לאחור מפני
הבושה לא רצה ויספרה הענין בפרטות הכינו וגם חקרו לו' בחרו לכם הפר האחד וכו' כדמהרי"ל
ז"ל · ויוסיף אליה לעשות להם ויתור כדי שיוכל לדבריו והוא לו' ויתחזקו כלו' כרמונם שלין
הקפדה בטתות אל פר הבעל לא כן בשל הש"ת אמר בו ואני לעשה ר"ל בדת והלכת הקורבנות
ומאר ושיתו אל העצים לשון שומה שהיה לפסר בכלל שומת הנתחים לשים גם אם בהבלעתם ואין
רוחה ולזה אמר ושיתו אל העצים רק אם לא ישימו אמנם אליהו אמר ונתתי אל העצים כי הוא
יחידי ועליו כמה וכמה שומרים ואילו רחיה שלא תהיה שם כי אם נתיבה לבד ואש לא אשים ·
והנכון כי כפר אל בעל אמר כי לא תהיה שם נתיבה כי אם שימה בעלמא על העצים כי לא ירד
האש וא"כ לא יתן לעצים ליפרף אמנם בשל שם אמר ואני אעשה את הפר האחד ונתתי על העצים
בלשון נתיבה להורות כי נתונים נתונים המה על העצים ליפרף ונתתי על העצים מתיבה החלטית
ע"מ שלא להחזיר לו הפסר שרמו. לתת שעשה בשוף שילקו רבוי מים על העצים ומנו ושלשו וז"ש
בפר של הבעל ושימו על העצים שימת הנתחים לבד אמנם בשל שם אמר ונתתי על העצים רמז
הל הנתינה המים שתתן על העצים שבזה יתברר ואש לא אשים שלא לי שלא אשים אש שלא שלוסף
בהיות המים;

אשר נתן להם: בדברו שאמר להם בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה לו פירוש אשר נתן להם האחד כמו שאמר אליהו ויהיו לנו שני פרים ונתנם להם
לאחד ויש בדברי אגדה דברים רמוקים מן השכל כי כשבחרו את הפר האחד ובאו לקחת אותו לא יכלו לזוז אותו ממקומו עד שאמר לו אליהו לך עם הפר לו הפר לאליהו
אני וחברי יגענו מבטן אחד ונדלנו בהבום אחד הוא עלה לאחלק האל ואם האל יקדש עליו ואני עליתי לאחלק הבעל להכעיס את בורא מי אמר לו אליהו לך עמהם כדאם שמו
של הקדוש ברוך הוא מתקדש על זה שעמי כך מתקדש עליך אמר לו וכך אתה יועצני שבוע שלא אזוז מכאן עד
שתמסרני בידם מיד ויקחו את הפר אשר נתן להם מי נתנו להם אליהו והיינו דכתי' מלפני מבהמו' ארקלמטו מפרו
של אליהו ומעוף השמים יחבטנו מן העורבי' שלא הביאו מעולתנו של אחאב שלא מעולתנו שלו יהוספט
ע"כ ותחיל המלא' ביאתיו בפסו' ויתנו להם שני פרי' עיין עליו שם שלמה שמעון ע"ש מלי קס"ד של
הפר לבלתי יזוז ממקומו בהוא' ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בורא ולקראי לה מלי קראי
לה כי כשם שמו של הק"בה כו' ולא עוד אלא שנשבע שלא לזוז מכאן עד שתמסרני בידם כו'
כי שבועה זו למה מאחר שאמר אליהו שגם על ידו מתקדש שמו של הב"ה הפצר זה למה ואע"כי
שהוא פר בלי ספק כי על דרך נס ניתן בו הכח הזה לדעת עוד לשעתו · ועוד מלפנו מבהמות
ארץ מבהמ' בלשון יחיד הי"לל דהיינו מפרו של אליהו ומעוף השמים ומעופות הי"לל מן העורבים
שלא הביאו מעולתנו של אחאב כו' · ונראה כי לא נעלם כי ע"י הפר של בעל היה מתקדש גם כן
שם שמים ע"י שלא ירד האש עליו שלא אלהים הוא כי אם הבל ומעשה תעתועים הכן משם הפר
כי בעלותו לגורלו של בעל אלוק הטומאה יחול עליו ופגם הוא לו וגם שיתקדש אחר כך ה"ם על
ידו כשלא ירד האש עכ"ז הוא יאמר אחוז בחבלי בזו כח הטומא' וסערה אחרת וכבלה מושלכת
לבלבי' כי לא ירד עליו אש וז"ש בכפל דבריו והוא עולה לאלקו של הק"בה הרי ענין אחד והשני
ושמו של הק"בה מתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל שבזאת העליה הריני מכעיס את בורא
ונח לי שלא נברתי והיינו בורא דקאמר ולא אמר לחלל שמו של הב"ה כי לא נעלם ממנו שגם
על ידו מתקדש ש"ם כדמסיק אליהו לבל אמר מיכעיס בורא בעת עלייתו לחלקו של בעל · ול"ל
אליהו לך עמהם כדי שלא ימצאו עלילה כי ראה להודיע לו בזה כי בעת ועניה הזאת בלבתו
עמהם מקדש ש"ם הוא שלא ימצאו עלילה לבעל המבחן וימצאו מקום להשמע ז"ש לך עמהם ולא
ימצאו עלילה וגם כן מלבד זה כשם שמו של הב"ה כו' ועכ"ז לא נתכיים עד שימסרהו אליהו
בידם כי בזה יהיה מתחילתו ועד סופו עושה דבר ה' ונמסר בשלוחות נביא ה' וז"ש וכך אתה
יועצני לבל עכ"ז שבועה שלא לזוז מכאן עד שתמסרני בידם כדי שיהיה הכל בעבודה הש"ית
מתחילה ועד סוף · ואמר מלפנו מבהמות ארץ כי מהשני בהמות אמנו למדים ירחת ה' כי הפר של
שם הלך בזריזות ושל בעל לא רצה ללכת לשם כן מסניהם יחדיו כלומר אמנם בענין העובות כבר
כתבתי למעלה שהיו שניים האחד מביא לחם והאחד מביא בשר ולא רצה להביא בשר מעולתנו של
אחאב העובד ע"ז לז"ל ומעוף השמים יחבטנו ההתחכמות הוא הדין הזה של הכמה שהבשר של
אחאב אסור מכני שהיה מומר לע"ז ולהיות סוף סוף הם בלבד הפוה בשניהם לבלתי יהנות
משלחן אחאב אלא מעולתנו של יהוספט כי זה למוד כללי מבניהם יחדיו אמנם ההתחכמות הוא
פרטי מהעוף האחד הוא אשר הביא הבשר כפי הדין מעולתנו של יהוספט ולא משל אחאב · ומתוך
המאמר הזה אנין ענין נכון למה שלא הזכיר למעלה אלא הזכיר בפסוק ויאמר אליהו אל העם
לני מוהרתי כו' ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים שלא הזכיר ונביאי האשרה ארבע מאות ·
וכבר זכרתי דעת הרבים ז"ל עיין שם · אמנם הייונן מתוך דק"ל הוא כי היו שם גם של האשרה
כנז' במאמר הזה נתקבלו כל אותם נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי האשרה ארבע
מאות ונולם לא יכלו לזוז רגלו מן הארץ כו' · ואני אומר כי דברי אלו ואלו דברי אלהים חיים כי
לא בלי שם בתחילה אלא של הבעל ת"ל ים ושל האשרה התבילה אותם לאיבל אלא בזו בתחילה
והיינו אז' אני מוהרתי כו' ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים · ועם חז"ל אפשר בסודרים כן
אמנם כשלא זז רגלו של כל הבעל מן הארץ לא שנו ושנו נביאי הבעל והאשרה לומר הטעם שליהו
רוצה לזוז הוא עד שיבואו יחדיו נביאי הבעל גם נביאי האשרה יחדיו להשתבח בתחלתם יחדיו
ובזותה

רשי

אשר נתן להם · שהיה נשמע מהם שלא יקרב לע"מ ובחר בו תחת כנפיו של אליהו אמר לו לך בשביכם יתקדש המקום: ויפסחו על המזבח אשר עשה · תרג' יונתן ואשתטו היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: ויפסחו · כמו ויפסעו: כי

כלי יקר

וקראתם בשם אלהיכם כו' - לע"ן שהאמר לשם מעין מ"ם משה לקרח ועדתו והי' האים הבר יבחר ה' הוא הקדו' כר"ל הקדו' כבר הוא הבר יבחר ולא זולתו כיוצא בזה אמר כהן וקראתם כי' והיה האלהים אשר יענה באש יענה הוא האלהים המפורסם לי בהלוה ז"ם הוא האלהים יתברך ית' שמו ולזה לא כתיב והיה הבר יענה באש הוא יהיה האלהים ולא והיה האלהי' הבר יענה באש הוא האלהים המפורסם בעולם לשון אמיתי ע"ד הוא הקדוש - והרל"ק ז"ל עתה כשמעו הבחילה דברו העם ויאמרו טוב הדבר אמנם בתחילה לא ענו דבר כי היו מסופקי' ופוסחי' על שתי הסעיפים ולא היו יודעים לנטות ימין ושמאל ע"כ:

ויאמר אליהו כו' · לע"ן כי הנה כהן שיהה אליהו הסדר אשר סדר בדבריו בתחילה כי הקריא' בשם אלהיהם ואח"כ ואם לא תשימו ובפסוק הקול' היקדם לומר ואם לא תשימו לבל שימת הבר על העצים ה"כ כי' לל ועשו ראשונה כי אתם הרבים ואם לא תשימו ואח"כ וקראתם בשם אלהיכ' אבל זה הוא כי נתן אליהו אל לבו התנגלותם לעשים אים ואם נירו ובזיעה לו"ל וקראתם בשם אלהיכם ואנה אל תהי עולה ומרמה לעשים אים הדיוט ממרפת עם קריאת האלוה לא וקראתם בשם אלהיכם לבד אבל אם לא תשימו לא במרמה ולא בתחבולה · הו אומר וקראתם בשם אלהיכם אבל מובטח הוא כי אם לא תשימו ע"י הקריאה הם לריך בחכם בקריאה אלהיכם ואם לא תשימו ואמר בלשון שימה כאילו רצה לכלול ולו' שלא ישימו אם על הנתחים דברים כשטן אבל בהתוך הסדר כיון אל הנז' שלא ירד אם · ואמר בחרו לכם כו' כי אעפ"י שהיו הרבים שוים בכל כנז"ל מ"ת יבחרו כרצונם ועשו ראשונה גם כן ואעפ"י שאפשר ירד האש ויוכל אליהו לטעון אלו עשיתי גם אני כמוכם לא נופל אנכי מכם מהוריד אם עכ"ז ועשו ראשונה כי אתם הרבים ואלו אלוק לכם כבוד בהתחלה וגם בשאפשר שתעלו והעתרו באם עכ"ז עשו ראשונה ואני מוחר לכם זה כי היה לבו סמוך ובטוח בה' שאם לא ירד כלל:

ויקחו את הפר אשר וכו' בילקוט סי' רי"ד בחרו לכם הפר האחד ח"ל אליהו לנביאי הבעל בחרו שני כרים הומים מאם אחת הגדלים על אבנים ח' והעילו עליהם גורלות לי' לשם ואחד לבעל ופרו אל אליהו היה נמשך אחריו והולך ואותו הפר שעלה לשם הבעל נתקנאו כל אותם נביאי הבעל ד' מאות וחמשים ונביאי האשרה ד' מאות ובולם לא יכלו לזוז רגלו מן הארץ עד שפתח אליהו פיו ואמר לו לך עמהם הביב הפר ואמר לאליהו לעיני כל העם אני והנרי יגאנו מבטן אחד ונדלנו במרעה אחד ועל הבום ח' והוא עולה לחלקו של הקב"ה ומשו של הב"ה מתקדש על ידו ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בורא מי ל"ל ויאמר לו אליהו כשם שמו של הק"בה מתקדש ע"י זה שעמי כך מתקד' על ידך ל"ל וכך אתה יועצני שבוע שלא אזוז מכאן עד שתמסרני בידם מיד ויקחו את הפר אשר נתן להם מי נתנו להם אליהו והיינו ומקר' אתה למד שאמר להם בחרו לכם הפר הא' ולכשוף כתיב אשר נתן להם אליהו והיינו דכתי' מלפני מבהמו' ארקלמטו מפרו של אליהו ומעוף השמים יחבטנו מן העורבי' שלא הביאו מעולתנו של אחאב שלא מעולתנו שלו יהוספט ע"כ ותחיל המלא' ביאתיו בפסו' ויתנו להם שני פרי' עיין עליו שם שלמה שמעון ע"ש מלי קס"ד של הפר לבלתי יזוז ממקומו בהוא' ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בורא ולקראי לה מלי קראי לה כי כשם שמו של הק"בה כו' ולא עוד אלא שנשבע שלא לזוז מכאן עד שתמסרני בידם כו' כי שבועה זו למה מאחר שאמר אליהו שגם על ידו מתקדש שמו של הב"ה הפצר זה למה ואע"כי שהוא פר בלי ספק כי על דרך נס ניתן בו הכח הזה לדעת עוד לשעתו · ועוד מלפנו מבהמות ארץ מבהמ' בלשון יחיד הי"לל דהיינו מפרו של אליהו ומעוף השמים ומעופות הי"לל מן העורבים שלא הביאו מעולתנו של אחאב כו' · ונראה כי לא נעלם כי ע"י הפר של בעל היה מתקדש גם כן שם שמים ע"י שלא ירד האש עליו שלא אלהים הוא כי אם הבל ומעשה תעתועים הכן משם הפר כי בעלותו לגורלו של בעל אלוק הטומאה יחול עליו ופגם הוא לו וגם שיתקדש אחר כך ה"ם על ידו כשלא ירד האש עכ"ז הוא יאמר אחוז בחבלי בזו כח הטומא' וסערה אחרת וכבלה מושלכת לבלבי' כי לא ירד עליו אש וז"ש בכפל דבריו והוא עולה לאלקו של הק"בה הרי ענין אחד והשני ושמו של הק"בה מתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל שבזאת העליה הריני מכעיס את בורא ונח לי שלא נברתי והיינו בורא דקאמר ולא אמר לחלל שמו של הב"ה כי לא נעלם ממנו שגם על ידו מתקדש ש"ם כדמסיק אליהו לבל אמר מיכעיס בורא בעת עלייתו לחלקו של בעל · ול"ל אליהו לך עמהם כדי שלא ימצאו עלילה כי ראה להודיע לו בזה כי בעת ועניה הזאת בלבתו עמהם מקדש ש"ם הוא שלא ימצאו עלילה לבעל המבחן וימצאו מקום להשמע ז"ש לך עמהם ולא ימצאו עלילה וגם כן מלבד זה כשם שמו של הב"ה כו' ועכ"ז לא נתכיים עד שימסרהו אליהו בידם כי בזה יהיה מתחילתו ועד סופו עושה דבר ה' ונמסר בשלוחות נביא ה' וז"ש וכך אתה יועצני לבל עכ"ז שבועה שלא לזוז מכאן עד שתמסרני בידם כדי שיהיה הכל בעבודה הש"ית מתחילה ועד סוף · ואמר מלפנו מבהמות ארץ כי מהשני בהמות אמנו למדים ירחת ה' כי הפר של שם הלך בזריזות ושל בעל לא רצה ללכת לשם כן מסניהם יחדיו כלומר אמנם בענין העובות כבר כתבתי למעלה שהיו שניים האחד מביא לחם והאחד מביא בשר ולא רצה להביא בשר מעולתנו של אחאב העובד ע"ז לז"ל ומעוף השמים יחבטנו ההתחכמות הוא הדין הזה של הכמה שהבשר של אחאב אסור מכני שהיה מומר לע"ז ולהיות סוף סוף הם בלבד הפוה בשניהם לבלתי יהנות משלחן אחאב אלא מעולתנו של יהוספט כי זה למוד כללי מבניהם יחדיו אמנם ההתחכמות הוא פרטי מהעוף האחד הוא אשר הביא הבשר כפי הדין מעולתנו של יהוספט ולא משל אחאב · ומתוך המאמר הזה אנין ענין נכון למה שלא הזכיר למעלה אלא הזכיר בפסוק ויאמר אליהו אל העם לני מוהרתי כו' ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים שלא הזכיר ונביאי האשרה ארבע מאות · וכבר זכרתי דעת הרבים ז"ל עיין שם · אמנם הייונן מתוך דק"ל הוא כי היו שם גם של האשרה כנז' במאמר הזה נתקבלו כל אותם נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי האשרה ארבע מאות ובולם לא יכלו לזוז רגלו מן הארץ כו' · ואני אומר כי דברי אלו ואלו דברי אלהים חיים כי לא בלי שם בתחילה אלא של הבעל ת"ל ים ושל האשרה התבילה אותם לאיבל אלא בזו בתחילה והיינו אז' אני מוהרתי כו' ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים · ועם חז"ל אפשר בסודרים כן אמנם כשלא זז רגלו של כל הבעל מן הארץ לא שנו ושנו נביאי הבעל והאשרה לומר הטעם שליהו רוצה לזוז הוא עד שיבואו יחדיו נביאי הבעל גם נביאי האשרה יחדיו להשתבח בתחילתם יחדיו

ובזותה

ויקרא

ג' ר"פ

ל' (ל') והיה תלהים

ל' לפסוק לית ויעמדו

ג'

ג'

ג'

ג' ר"פ ואין

ל'

וְאֵשׁ לֹא אָשִׂים: וְקָרָאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאָנִי אֶקְרָא בְשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר: וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בְּחָרוּ לָכֶם הַפַּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רִאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תָשִׂימוּ: וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְהִי

רשי

אשר נתן להם · שהיה נשמע מהם שלא יקרב לע"מ ובחר בו תחת כנפיו של אליהו אמר לו לך בשביכם יתקדש המקום: ויפסחו על המזבח אשר עשה · תרג' יונתן ואשתטו היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: ויפסחו · כמו ויפסעו: כי

כלי יקר

וקראתם בשם אלהיכם כו' - לע"ן שהאמר לשם מעין מ"ם משה לקרח ועדתו והי' האים הבר יבחר ה' הוא הקדו' כר"ל הקדו' כבר הוא הבר יבחר ולא זולתו כיוצא בזה אמר כהן וקראתם כי' והיה האלהים אשר יענה באש יענה הוא האלהים המפורסם לי בהלוה ז"ם הוא האלהים יתברך ית' שמו ולזה לא כתיב והיה הבר יענה באש הוא יהיה האלהים ולא והיה האלהי' הבר יענה באש הוא האלהים המפורסם בעולם לשון אמיתי ע"ד הוא הקדוש - והרל"ק ז"ל עתה כשמעו הבחילה דברו העם ויאמרו טוב הדבר אמנם בתחילה לא ענו דבר כי היו מסופקי' ופוסחי' על שתי הסעיפים ולא היו יודעים לנטות ימין ושמאל ע"כ:

ויאמר אליהו כו' · לע"ן כי הנה כהן שיהה אליהו הסדר אשר סדר בדבריו בתחילה כי הקריא' בשם אלהיהם ואח"כ ואם לא תשימו ובפסוק הקול' היקדם לומר ואם לא תשימו לבל שימת הבר על העצים ה"כ כי' לל ועשו ראשונה כי אתם הרבים ואם לא תשימו ואח"כ וקראתם בשם אלהיכ' אבל זה הוא כי נתן אליהו אל לבו התנגלותם לעשים אים ואם נירו ובזיעה לו"ל וקראתם בשם אלהיכם ואנה אל תהי עולה ומרמה לעשים אים הדיוט ממרפת עם קריאת האלוה לא וקראתם בשם אלהיכם לבד אבל אם לא תשימו לא במרמה ולא בתחבולה · הו אומר וקראתם בשם אלהיכם אבל מובטח הוא כי אם לא תשימו ע"י הקריאה הם לריך בחכם בקריאה אלהיכם ואם לא תשימו ואמר בלשון שימה כאילו רצה לכלול ולו' שלא ישימו אם על הנתחים דברים כשטן אבל בהתוך הסדר כיון אל הנז' שלא ירד אם · ואמר בחרו לכם כו' כי אעפ"י שהיו הרבים שוים בכל כנז"ל מ"ת יבחרו כרצונם ועשו ראשונה גם כן ואעפ"י שאפשר ירד האש ויוכל אליהו לטעון אלו עשיתי גם אני כמוכם לא נופל אנכי מכם מהוריד אם עכ"ז ועשו ראשונה כי אתם הרבים ואלו אלוק לכם כבוד בהתחלה וגם בשאפשר שתעלו והעתרו באם עכ"ז עשו ראשונה ואני מוחר לכם זה כי היה לבו סמוך ובטוח בה' שאם לא ירד כלל:

ויקחו את הפר אשר וכו' בילקוט סי' רי"ד בחרו לכם הפר האחד ח"ל אליהו לנביאי הבעל בחרו שני כרים הומים מאם אחת הגדלים על אבנים ח' והעילו עליהם גורלות לי' לשם ואחד לבעל ופרו אל אליהו היה נמשך אחריו והולך ואותו הפר שעלה לשם הבעל נתקנאו כל אותם נביאי הבעל ד' מאות וחמשים ונביאי האשרה ד' מאות ובולם לא יכלו לזוז רגלו מן הארץ עד שפתח אליהו פיו ואמר לו לך עמהם הביב הפר ואמר לאליהו לעיני כל העם אני והנרי יגאנו מבטן אחד ונדלנו במרעה אחד ועל הבום ח' והוא עולה לחלקו של הקב"ה ומשו של הב"ה מתקדש על ידו ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בורא ח"ל ויאמר לו אליהו כשם שמו של הק"בה מתקדש ע"י זה שעמי כך מתקד' על ידך ל"ל וכך אתה יועצני שבוע שלא אזוז מכאן עד שתמסרני בידם מיד ויקחו את הפר אשר נתן להם מי נתנו להם אליהו והיינו ומקר' אתה למד שאמר להם בחרו לכם הפר הא' ולכשוף כתיב אשר נתן להם אליהו והיינו דכתי' מלפני מבהמו' ארקלמטו מפרו של אליהו ומעוף השמים יחבטנו מן העורבי' שלא הביאו מעולתנו של אחאב שלא מעולתנו שלו יהוספט ע"כ ותחיל המלא' ביאתיו בפסו' ויתנו להם שני פרי' עיין עליו שם שלמה שמעון ע"ש מלי קס"ד של הפר לבלתי יזוז ממקומו בהוא' ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בורא ולקראי לה מלי קראי לה כי כשם שמו של הק"בה כו' ולא עוד אלא שנשבע שלא לזוז מכאן עד שתמסרני בידם כו' כי שבועה זו למה מאחר שאמר אליהו שגם על ידו מתקדש שמו של הב"ה הפצר זה למה ואע"כי שהוא פר בלי ספק כי על דרך נס ניתן בו הכח הזה לדעת עוד לשעתו · ועוד מלפנו מבהמות ארץ מבהמ' בלשון יחיד הי"לל דהיינו מפרו של אליהו ומעוף השמים ומעופות הי"לל מן העורבים שלא הביאו מעולתנו של אחאב כו' · ונראה כי לא נעלם כי ע"י הפר של בעל היה מתקדש גם כן שם שמים ע"י שלא ירד האש עליו שלא אלהים הוא כי אם הבל ומעשה תעתועים הכן משם הפר כי בעלותו לגורלו של בעל אלוק הטומאה יחול עליו ופגם הוא לו וגם שיתקדש אחר כך ה"ם על ידו כשלא ירד האש עכ"ז הוא יאמר אחוז בחבלי בזו כח הטומא' וסערה אחרת וכבלה מושלכת לבלבי' כי לא ירד עליו אש וז"ש בכפל דבריו והוא עולה לאלקו של הק"בה הרי ענין אחד והשני ושמו של הק"בה מתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל שבזאת העליה הריני מכעיס את בורא ונח לי שלא נברתי והיינו בורא דקאמר ולא אמר לחלל שמו של הב"ה כי לא נעלם ממנו שגם על ידו מתקדש ש"ם כדמסיק אליהו לבל אמר מיכעיס בורא בעת עלייתו לחלקו של בעל · ול"ל אליהו לך עמהם כדי שלא ימצאו עלילה כי ראה להודיע לו בזה כי בעת ועניה הזאת בלבתו עמהם מקדש ש"ם הוא שלא ימצאו עלילה לבעל המבחן וימצאו מקום להשמע ז"ש לך עמהם ולא ימצאו עלילה וגם כן מלבד זה כשם שמו של הב"ה כו' ועכ"ז לא נתכיים עד שימסרהו אליהו בידם כי בזה יהיה מתחילתו ועד סופו עושה דבר ה' ונמסר בשלוחות נביא ה' וז"ש וכך אתה יועצני לבל עכ"ז שבועה שלא לזוז מכאן עד שתמסרני בידם כדי שיהיה הכל בעבודה הש"ית מתחילה ועד סוף · ואמר מלפנו מבהמות ארץ כי מהשני בהמות אמנו למדים ירחת ה' כי הפר של שם הלך בזריזות ושל בעל לא רצה ללכת לשם כן מסניהם יחדיו כלומר אמנם בענין העובות כבר כתבתי למעלה שהיו שניים האחד מביא לחם והאחד מביא בשר ולא רצה להביא בשר מעולתנו של אחאב העובד ע"ז לז"ל ומעוף השמים יחבטנו ההתחכמות הוא הדין הזה של הכמה שהבשר של אחאב אסור מכני שהיה מומר לע"ז ולהיות סוף סוף הם בלבד הפוה בשניהם לבלתי יהנות משלחן אחאב אלא מעולתנו של יהוספט כי זה למוד כללי מבניהם יחדיו אמנם ההתחכמות הוא פרטי מהעוף האחד הוא אשר הביא הבשר כפי הדין מעולתנו של יהוספט ולא משל אחאב · ומתוך המאמר הזה אנין ענין נכון למה שלא הזכיר למעלה אלא הזכיר בפסוק ויאמר אליהו אל העם לני מוהרתי כו' ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים שלא הזכיר ונביאי האשרה ארבע מאות · וכבר זכרתי דעת הרבים ז"ל עיין שם · אמנם הייונן מתוך דק"ל הוא כי היו שם גם של האשרה כנז' במאמר הזה נתקבלו כל אותם נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי האשרה ארבע מאות ובולם לא יכלו לזוז רגלו מן הארץ כו' · ואני אומר כי דברי אלו ואלו דברי אלהים חיים כי לא בלי שם בתחילה אלא של הבעל ת"ל ים ושל האשרה התבילה אותם לאיבל אלא בזו בתחילה והיינו אז' אני מוהרתי כו' ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים · ועם חז"ל אפשר בסודרים כן אמנם כשלא זז רגלו של כל הבעל מן הארץ לא שנו ושנו נביאי הבעל והאשרה לומר הטעם שליהו רוצה לזוז הוא עד שיבואו יחדיו נביאי הבעל גם נביאי האשרה יחדיו להשתבח בתחילתם יחדיו

ובזותה

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

כדים מים. להגדיל את הנס: שלשו וישלשו. ויצקו. אליסע על ידיו ונעשו אלבעותיו כמעיינות ונתמלאת התעלה הוא שנאמר פה אליסע כן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ונעשה גם במים על ידיו רמוי הוא שיעשה הנס במים על ידיו: וכדברך עשיתי. שהקרבתי בכמה בשעת איסור הבמות: ענני יי׳ ענני. בחש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם: וידעו

ויערך את־העצים וינתח את־הפר וישם על־העצים: ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על־העלה ועל־העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר הלשלשו וישלשו: וילכו המים סביב למזבח וגם את־התעלה מלא מים: ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל היום ידע כי־אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה: ענני יהוה ענני וידעו

וסדר ית אעיא והדים ית תורא ושוי על אעיא: ואמר מלו ארבע כדין מיא ואריקו על עלתא ועל אעיא ואמר תנו ותנו ואמר תליתו ותלירתו: ואזלו מיא סחור סחור למדבחא ואף ית מזיקתא מלי מיא: והוה כמיסק מנחתא וקריב אליהו נביא ואמר יי אלהיה דאברהם יצחק וישראל יומא דין יתידע ארי אתיי דשכינתך שריא בישראל ואנא עבדך ובפתגמך עבדית ית כל פתגמיא האילין: קביל צלותי יי באשתא קביל צלותי יי ויעבר אש יי ותאכל העלה והעצים והעפר ואת־המים אשר בתעלה לחכו: ויאמרו כל־העם ויפלו על־פניהם ויאמרו יהוה הוא האלהים יהוה הוא האלהים: ויאמר אליהו אליהם תפשו את־נביאי הבעל אל־ימלט מהם איש ויתפשם אליהו וירד אותם אל־נחל קישון וישחט אותם שם: ויאמר אליהו אל־אחאב עלה אכל ושתה כי קול המון הגשם: ואחאב עלה לאכל ולשתות ואליהו עלה אל־ראש הכרמל ויגרבם ארצה וישם פניו בין ברכיו: ויאמר אל־נערו עלה־נא הבט דרך הים ויעל ויגרבם ויאמר עוד שבע פעמים: ויהי בפעם השביעית ויאמר הנה עב־קטן כאגרף יד עלה מן־הים ויאמר עלה אמר אל־אחאב אסר ורד ואל־יעצרך הגשם: ויהי עד־כה וכה שמים קדרו בעב וברוח ויהי גשם גדול ויבך אחאב ויסע יזרעאלה: והיד יהוה היתה אל־אליהו ויחגר מתניו וירץ לפני אחאב עד־בואך יזרעאלה:

מלאו ארבעה כדי מים. אמר זה להגדיל הנס שתאכל האש במקום המים ולא תבכה אף כי תלחך המים וזה לתת שנים עשר כדי מים שהרי אמ׳ להם שנו ושלשו ושלש׳ פעמים ארבעה הם שנים עשר כדי מים כנגד עשר אבנים למספר שבטי בני ישראל ומה שלא נזה לתתם בפעם אחת שנים עשר כדי מים אלא בשלשה פעמי׳ כנגד האבו׳ שהם שלשה שהתפלל לאל ואמ׳ אלהי אברה׳ יצחק וישראל: ויצקו. נזוי שלש ונמשך פ״א הפעל בטעם כמו משכו וקחו לכם אמן ובדרש אליסע יצק מים על ידי אליהו ונעשה גם ונעשו עשרה אלבעותיו כמעינות ונתמלאת התעלה מים שנאמ׳ ויצקו הא״ל אשר יצק מים על ידי אליהו: ואמר. כנוד ישראל שיודע כי לא מאיש אבל עושה פס בנאמר בדבר ה׳ הוא עושה ולא אליהו וזה יודע ע״י פס שיעבור ה׳ בחש: שלישית כנוד ה׳ שידעו כי ה׳ אלקים אמת ואין זולתו והוא כיי״ם אלהי׳ ישראל. אך אין כוונתו נגנוס על שתי אלה כי אם על השלישית היא כנוד שמים ומה שאני אומר ענני ה׳ ענני אינו אלא על דבר כבוד שמך שהוא ידעו שהוא הפס הזה כי ה׳ הוא האלהים: אז ותפל אש מן השמים ותאכל תעלה את העלה ערם תעלה בענים ומה״כ ליתכה הפים כלם אז ירדה על הפס כי מן השמים ירדה ופעלה בחרב שמרו ה׳ הוא אלקי׳ נשמים ה׳ הוא האלקי׳ בארץ. עיל ירדה ה׳ הוא האלהים על המים שפ״י נשמרה הנשמים ה׳ הוא אלהים בירושת הפס:

רלבג

ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה. ר״ל בשליחותך ובמצותך כי ידעתי שאהו על זה כמו שזכרנו ואע״פ שבנביא שלא נהו על זה הנה יתכן שיאמר כי בדברו עשה זה מפני שאמר לו שיעלה אל אחאב ויתן מטר על פני האדמה והיה בלתי כחן שיתן מטר על פני האדמה בעוד׳ מחזיקי בדעת׳ כי לא יסור מעלירת המטר הקיבלת אשר בעבורו היה והיה כדי שיאמינו מדרכם הרע׳ אבל אם היה הענין כן יאמרו כי מקרה היה זה לא בסבת תעלה הנה מן ההכרח היה שיעשה תחלה מה שיהיה סבה להחזירם לאמונה לפי מה שאפשר ואז יכירו כי מצותיהם הנו דבר עלירת הגשמים: וידעו

אברהם יצחק וישראל ד׳ דסמיבי בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא:

ובדברך שלא יאמרו מדעתי עשיתי כל מה שעשיתי ומה שאני עושה בכל זמן מדברי הנסים הם דברי כשפים לא קסמים ואם תענני בחש שירד מן השמים ידעו כי כל מה שאני עושה ברצונך וכבטחוני בך אני עובד לא כעבדים ובדברי רבותינו ז״ל ובדברך עשיתי שלא יאמר אליהו מקריב בבמה בשעת איסור הבמות ובדברך עשיתי בדבורך עשיתי: ענני יי׳ ענני. הכפל לחזק כמו שהוא בכל מקום שאין לו טעם אחר וכן אל אלהים יי׳ אל אלהים יי׳ וכן דרך כל מתפלל לשנות דבריו ולשלש כמו יי׳ שמעה יי׳ סלחה יי׳ הקשיבה והדומים להם יי׳ת קבל תלותי יי׳ בהישתא קבל תלותי יי׳ במיטרא כלומר כלל בתפילתו עתה ענין המטר שהיה עתיד להפלל עליו בו ביום ורבותינו ז״ל אמרו ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ועוד בדרש בדבריהם ענני בזכות תלמידי: וידעו

כלי יקר

בכהן. אמנם בתיש אמר ויאמר מלאו ד׳ כדים מים. ועשה כן כדי שלא יחשבו שנתן איזה אם שהרי כשאתר להם נשו נא אלי לראות מה שאני עושה שאיני מרמה ויגשו אליו כדמאר״א ז״ל כנו״ל וכיון שנגשו אליו פן שם אם זולתו להבעיר לזה אמר ישמו ד׳ כדים מים ויצקו שנזה תסירו כל חשדה מלב החוסדים איזה רמאות. ואמר ויצקו והיה רמוי להיות ויציקו בפתח תחת הוי״ו והי״ו ול הגל״י בחיוך כבר זכרתי דעת הרל״ק ז״ל. ולי נראה שאו׳ ויצקו חוזר אל הכדים הנו׳ כאילו אמר הכלים האלה יציקו מים יתרים וכאילו הם נובעים מים וכדאמ״ל שנעשו אלבעותיו כמעיינות ושיהו דרך ענוה תלה הדבר בכדים ע״ד כד הקמח לא תכלה מאליו. ולהיות סוד המזבח הזה בחלכות והוא סוד ה׳ האלהים כמו זה׳ בהיכל קדשו האלהים בחלכות סוד שם אלהות. ולזה אמר שלשה פעמים ד׳ כדים הל׳ האמורים בשם אלהות והארבעה בשם הוי״ה וד׳ בשם אדנ״י ולכן לא היו י״ב בפעם אחת אלא בג׳ פעמים כמו שהרגיש הרל״ק ז״ל והוצרך לתרץ כנגד ג׳ אבות ואין צורך במה שזכרתי ולפי שהי׳ זה מספר מהשי״ת כי בחש ה׳ כשפט ופן תבער אש בעדתם בתבערה על כי ענרו ברית ה׳ לזה אמר לנערים מלאו ארבעה כדים מים כי המים סוד הרחמים כדי לעורר הרחמים על ישראל:

וילכו המים כו׳ אמר מלא לרמוז אל מה שזכרתי בפסוק ויבא׳כו׳ בשם תנא דבי אליהו שנעשו אלבעות ידי אליהו כמעיינו׳ כדכתיב אשר יצק מים ע״י אליהו על ידיו ממש נצקו. ה״כ לא נתמלאה התעלה בי״ב כדים שע״י נערים אלא אליהו ממש מלא התעלה ע״י הנס שנעשה על ידיו ואלבעותיו כמעיינות וז״ש וגם את התעלה מלא מים מלא אליהו ולא בהרל״ק שלקח כדו על שכמו אלא בדרך נס. ומלות׳ וגם את התעלה מלא הי׳ אל את התעלה מלא הרי בא אלמד ונמצא למד מה התעלה מלאה כלו׳ מלא גם המזבח שה׳בו וילכו המים סביב למזבח לא היו מים מועטים אלא שנתמלא כל ההקף של המזבח מים פה לפה ומה התעלה נתמלאה ע״י אליהו בגם המזבח היתה ברכה מצויה במים בגם והעפ״י שנעשית ע״י נערי אליהו לקיים דברו ברמזתי בלו׳ ויצקו על העולה ועל העצים על הכלים אמר ויצקו כנו״ל והוא ע״ד נס ומופת וז״ש וגם את התעלה מלא מים שיחדיו את המזבח וגם את התעלה מלא מים כלומר בסיבתו ועל ידיו בגם:

ויהי בעלות המנחה וכו׳ במסכת ברכות פ״א א״ר חלבו אמר רב הונא לעולם יזהר אדם בתפילת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה שנ׳ ויהי בעלות המנח׳ ויגש אליהו רב נחמן אמר אף בתפילת שחרית שנאמר ה׳ בקר תשמע קולי וכו׳ רבי יוחנן אמר אף בתפילת ערבית שנ׳ תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנח׳ ערב עכל״ה. ולע״דן לדקדק מנא ליה למילף והיות בתפילת המנחה ממה שנענה אליהו בה דילמא מעשה שהיה כך היה שהרי הם התחילו בבקר ולא נענו נביאי הבעל ונתאחר מהבקר עד המנחה וכשנגש אליהו להתפלל במנחה נענה וכי היה אפשר להיות מתעכב עד תפילת ערבית אם כן מנין לתה למד שסגולת תפילת המנחה עשה כן ועוד כיון לדברי יוחנן אף בתפילת ערבית אם כן מאי אולמיה דתפילת המנחה משאר התפילות ואם רבי יוחנן סותר כל הנזכר הי׳ לדברי יוחנן לו׳ כולן בטיס שהרי גם בתפילת ערבית כתיב קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. ונראה כי רבי חלבו ראה שתפיל׳ שחרית איכה צריכה כ״כ זהירות לפי שהיא קודמת לעסקיו של אדם ואינו טרוד כלל וכן בערבית אחר כל עסקיו אמנם במנחה שהיא אחר חצות שהאדם מבולבל בעסקיו וצריך הוא להתבטל מהם לעסקיו צריך בה זהירות ביותר ולז״ל יהא אדם זהיר בתפילת המנח׳ וז״ש ויהי בעלות המנח׳ תכף ומיד ויגש אליהו בזהירות. ורב נחמן אמר גם בתפילת שחרית צריך בה זהירות כי אולי יש לו ובפרט בימי הקיץ לילות קצרות והנה גם היא זמן הגון שבקר תשמע קולי ולכן לערך לך בזהירו׳ ולפה: ורבי יוחנן אמר אגם בערבית ולעפ״י שתפילת ערבית רשות גם הזהירות ראוי בה שהיא בסוף היום אחר כל המעשים עכ״ז צריך בה זהירות כי בא האדם עיף ויגע ויאמר אוכל קמעא ואישן קמעא ונמצאת התפילה בעלה אם כן בתפיל׳ערבית צריך זהירות וגם תפילת ערבית רצוי׳ כקטרת שהוא המסודה שבקרבנות א״כ צריך זהירות בכולן מבחינות שונות אבל בתפילת המנחה לר״ע אינה המסודה ובקרבנות א״כ צריך זהירות יותר מבשאר התפלות שהרי דוקא במנחה אמרו צריך זהירות יותר מכולן לפי שסכיה בה הערדות יותר מבשאר התפלות. ועדין צריך לא ישב׳אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל כו׳ ולא גזרו כן בשאר התפלות. ועדין צריך ברור והוא כי ידוע כי תפלת שחרית תקן אותה אברהם ויצחק בבקר ומנחה תקן אותה יעקב ויעקב תקן תפלת ערבית וידענו סוד הבקר אור החסד והמנחה יצחק ויעקב יצחק לגוזה בשדה. ותפלת ערבית רשות סוד המלכות שמים סוד הדין כלו׳ אור לנו כי פנה היום כי נטו צללי ערב. אמנם לפי׳ דברי רבותינו ז״ל אמרו ענני יי׳ בחש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ועוד בדרש בדבריהם ענני בזכות תלמידי: וידעו

ובעוה שבקר תשמע קולי אין ראוי מפני זה לזנוח בתפילת שחרית אלא אף בה ערוך לך ואלכה העניה אמנם בתפילת הערבית שהיא אחוזה ביעקב אין צריך כ״כ זהירות. אמנם ר׳ יוחנן אמר אף תפילת ערבית צריכה זהירות אלא מה מפחד הדין שהרי יש בה דין מן הערב של מנחה ויש בה מידת יום מהחסד ומהשתי הבחינות הנז׳ בבקר ובמנחה משתיהן יחדו בתפילת ערבית כי תכון תפלתי קטורת אלא אברהם ומנחת ערב אלא בתפלת ערבית ולעפ״י שאין בה לא בחינת הבקר כעצם ולא אמנה אבל לא יש בה בחינת המנחה בעצם ולא אמונה עכ״ז אף בתפיל׳ערבית צריך בה זהירות וזריזות אבל לא בקודמת שכן מורה אף שהקודם עיקר וזו אף היא כמוה אבל סוף סוף עפילה היא בערב זריזות הקודמת. למדנו מזה המאמר הבנת או׳ ויהי בעלות המנחה בבי״ת לומר הזריזות והכיסות הנבחת אליהו בה שעתא בעלות המנחה ויגש אליהו בזריזות׳ ומ״ש ובדברך עשיתי בירושלמי ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו ואליהו מקריב בחון בשעת איסור במות א״ר שמלאי הב״ה אמר לו הנה ובדברך עשיתי ענני ה׳ ענני: ענני בזכותי ענני בזכות תלמידי ע״כ פי׳ ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה על מלאיות הנסיון הזה והיותו בהקרבת הון הכל היה בדבר פה ה׳ ולא מלבו. וק״ק לומרו בזכותי שאין ראוי לאדם לתלות בזכות עצמו ובהיות התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים. ולפסר לומר דכיון שקדם בדברך עשיתי את הדברים וכו׳ שהקב״ה אמר לו כן א״כ בהכרח יהיה הפי׳ת זה הענין לאיר כי לא יסוג דבריו אחור א״כ ענה וחסיהו שאמר אליהו שלא יתקדם שמך על ישראל ויקיים דברך אבל דברת ולפי׳ שהלא נקי מכל זכיותי ענני בזכותי תלמידי ובתנחומ׳ובדברך עשיתי אם יאמ׳ לך אדם למה בעה אליהו מזבח בהר הכרמל והקריב ובית המקדש היה קיים בלותה שעה אמור לו כל מה שעשי׳ לעמו שלהב״ה עשה שנא׳ ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה עכ״ל הנה לפרש ובדברך כמו ובעבור דברך כלומר בעבור דבר כבוד שמך עשיתי את כל הדברי׳ האלה לא לכבודי ולא לכבוד בית אבא והכרית כן לתנחומא מהענין שאלו הקב״ה אמר לו כן בפי׳ מה היה צריך להתאמרמר כ״כ בתפילתו לומר ענני ה׳ ענני ולאי שלא יאנה דברו אחור ההו׳ אמר ולא יעשה ומהלשון דקאמר ובדברך בי״ת יתירה ובדברך עשיתי ואומר את כל המעשים האלה מיותר לכן בי״ת בדברך כמו בעבור כדפרשית לבל לא נאמר לו כן בדבר הפי״ת אלא הוא קיבל לכבוד שמו יתברך מעצמו ונכנס בכל המעשים האלה שלא ע״פ הפי״ת ולכן הוצרך להפיל תחנה ענני ה׳ ענני כו׳ ורש״י ז״ל ובדברך עשיתי שהקרבתי בשעת איסור הבמות ע״כ נראה מדבריו שמפרש ובדברך עשיתי כפשוטו שדבר בו להקריב בשעת איסור הבמות כדברי הירושלמי שזכרתי ולכן הבינה הרל״ק בשם הז״ל ובדברך כמו ובדבורך עשיתי. והוסיף בעלות המנחה בבי״ת פי׳ בשעת מנחת הערב ובדברך כתיב בי״ו וקרי בלא י״ו והענין אחד אלא שזה יחיד וזה רבים ונעשה בדברך עשיתי שלא יאמרו מדעתי עשיתי כל מה שעשיתי ומה שאני עושה בכל זמן. מדברי הנסים הם מעשה כשפים לא קסמי׳ ואם תענני בחש מן השמים ידעו כי כל מה שאני עושה ברצונך ובבטחוני בך וידעו כי אתה אלהים ביש׳ ואני עבדך לא בעבדים שהם עובדי׳ וכן הרלב״ג ז״ל בהזו״ל ומהרי״א ז״ל הביא כדברי התומא ז״ל: ולע״דן ויגש אליהו לדורון ולתפילה ולמלחמה שכן למדו חז״ל בפר׳ ויגש ב״ר וזהו כי אליהו נגש לדורון הקרבן שסדר והעריך על העני׳לתפילה ה׳ אלהי ישראל למלחמה עם הפי״ת כדבסמוך בפסוק ענני ואתה הסיבות את לבם אחורנית ואמר ה׳ אלהי אברהם יצחק וישראל היום הזה יודע כי אתה אלהים בישראל ר״ל לעפ״י שרבו העובדים לבעל ולאשרה עכ״ז יודע נא כי אתה אלהים בישראל שלא עזבתם ולא עזבוך כי יש שבעת אלפים ישראלים אשר לא כרעו לבעל ואלו היתה הכוונה לו׳ היום יודע בישראל כי אתה אלהים היה א״כ צריך להיות הפסוק מסורס. ועוד יקשה כי מודעת זאת כי ה׳ האלהים שאני׳ העושים הבעל לאמצעי הוא המזל העליון בין ישראל לפפי״ת אם כן אין ידיעה מחודשת בישראל שהפי״ת האלהים לבל המידוע הוא שהוא אלהים ביש׳ מסגיח בפרטיהם זה יודע היום בהוריך האם והמטר כי בא׳נו בחש ובמים פעולו׳ הפכיות אם מים והוצילנו לרויה ולורה בהודעה הזו שאתה אלהים בישראל. ויודע גם כן ידיעה אחרת והיא שאני עבדך בהיותך מקים דבר עבדך ועצת מלאכך תשלים ויתברר גם כן כח דברי התורה ומצוותיה שיש בהם מהסגולה להפליא לעשות כי ובדברך ר״ל בכח מצוה לתת ממלותיך ר״ל כי מאיכותה הוא שיכולתי לעשות כל זאת כי העוסק במצוה ותורה לא יגזר לו׳ ויקם לנוח ס ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה כי יש נוח כח בדברי תורה לגרלות עוליות כי ההיא דבנא ברא שנלא כל מעלי יומא דשבתא וז״ס ובדברך וכו׳ לפי׳ בדבר אתה ובדברך כתיב מורה על כללות דבריך שהם בהליהו שע״יום בו כח ומיכולה מסייע לעשות את כל הדברים האלה:

ענני ה׳ ענני כבר זכרתי מ״ס בירושלמי ענני ה׳ בזכותי ענני בזכות תלמידי ומסכת ברכות אמרו ענני ה׳ א״ר אבהו למה אמר אליהו ענני ה׳ ענני ב׳ כעמים אלמד שאמר אליהו לפני הקב״ה בשם״ב ענני שהרד אש מן השמים וענני שתסיח דעתם שלא יאמרו מעשה כשפי׳ הם שנאמר ואתה הסיבות את לבם אחורנית ויוכ״ל ולשיטה זו דייק טפי שהפסיק בתיבת ה׳ בין שתי הענויות ענני ה׳ שהרד אש מן השמים כי מה׳ תרד אש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הוא ויגש זה במה שהכתוב בסמוך שהיבת ענני תקבר עם ודעו ה׳ אתה אלהים כאילו אמר ענני שידעו כי אתה אלהים עשית זאת. אמנם לשיטת הירושלמי הי״לל ענני ענני ה׳ אתה יפסיק בתיבת ה׳ ולפסר ליסד הירושלמי כי לא היתה כוונת אליהו לתלות בזכות עצמו אלא בזכות אבותיו לכי ראה לאלקי

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ויגהר ארלה · ונחין לארעא להתפלל על הגשמי׳ · דרך יס · אם תרלה ענן עולה מן הים · אסור ורד · אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך פן ידחק אותך הגשם בדרך · עד כה ועד כה · בתוך שהלך השליח ובתוך שאם׳ המרכבה והשמים התקדרו · ויד יי׳ · רוח גבור׳ מן קדש יי׳ כתלבש כח לרוץ לפני המרכב׳ ברגליו שלא ילך אחאב יחידי שחלק כבוד למלכות · ויגשם מתניו · כמו ויאזר חין לו דמיון ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז נזדרז כגבור · כה

רלבג

עלה אכול ושתה כי קול המון הגשם · ר״ל שקודם השליחך לאכול ולשתות תשמע קול המון הגשם והכ׳ אחר לו שיעלה לפי שהעיר היא הסמוכ׳ להר הכרמל היתה יות׳ גבוהה מהמקום שהיו בו אליהו וישראל והנה בטח אליהו בא״י שיעשה זה לו ידע זה בנבואה: ואליהו עלה אל ראש הכרמל · ידמה שכב׳ עלה שם כדי שיוכלו לראות משם אם עננים עולי׳ מצד המערב או אולי היה אויר המקום ההוא יותר זך ולזה יתכן שתהיה תפלתו יותר נשמעת מהמקום ההוא כי לזכות האויר יהיה המקום יותר מוכן אל שיתכן בו השפע האלהי: ויגהר ארלה · ר״ל שכפף ראשו לאטה בדרך שאם פניו בין ברכיו והיה מתפלל לא״י עם זה ההכנע והשתטח כדי שתהי׳ תפלתו נשמע׳ יותר כי ידמה הש״י להנית המטר להשגחתו על הבנית שלא ישקוד זה הנע׳: עלה נא הבט נא דרך יס · ידמה שלא עלה עמו נערו וקרא לו שיעלה שם להביט דרך יס אם יראה דבר מזר׳ על ידידת המטר כי לא היה מסכים אליהו להסיר עצמו מהמצב ההוא המצער אותו עד יראה בסימן שאמרו השם תפלתו וזה לא היה אליהו בעצמו יכול להביט זה ובזה היה מתפלל אליהו תמיד בהיותו בזה המצב וכאשר היה משלים התפלה היה קורא לנערו שיבט דרך יס אם יראה שום ענן והוא אומר לו אין מאומה עד הפעם השביעית שאחר לו בבבר ראה עב קטנה ככף איש עולה מים · והנה הוצרך אליהו בכל זה לפי שלא היו ישראל ראויים מצד עצמם בשתיבת להם הש״י זה הטוב על דרך המופת ונולי רוב תפלת אליהו והמצערו בזה האופן לא היה מגיע להם מטר בזה הדרך אבל יבא להם כמנהג הטבע בשתסור עצירת המטר שהביא הש״י להם ואחמכם דלא אליהו שיגיע להם המטר תכף כדי שיכירו כי עומתיהם היו מסבבים עצירת המטר ולזה בא המטר תכף שבאו אל יי׳: אסור ורד ולא יעצרכה הגשם · ר״ל אם תראה שלא יעצרך הגשם פה לרכוי אסור המרכבה תכף ורד לזרעאל קודם בא הגשם · וירכב אחאב וילך יזרעאלה · ידמה שבהיותו בדרכו ירד גשם גדול קודם בא׳ לזרעאל: ויד יי׳ היתה אל אליהו · ר״ל שכבר בא אליו דבר יי׳ שיעשה זה ר״ל לגשם מתניו ולרוץ לפני אחאב עד שבא אחאב לזרעאל והנה גשום מתניו הוא שחגר מתניו בדרך שיתכן לו לרוץ בזולת מזג באברייו הפנימיים מכני חוזק התנועה: לת

ויגשם · ויחגור ולמה רמתיכו ז״ל מזה ואמרו לעולם תהא אימת מלכות עליך שהרי אליהו שגשם מתניו ורץ לפני אחאב: באהבה · כן דרך המקרא להורות המקום כמו באהבה מנית באהבה אשורה וכן כלם וכמו הכ״ף כנגד יודע המקום: כה

ויאמר אליהו לאחאב עלה אכל ושתה כי קול המון הגשם: ויעלה אחאב לאכל ולשתות ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכיו: ויאמר אל נערו עלה נא הבט דרך־ים ויעל ויבט ויאמר אין מאומה ויאמר שב שבע פעמים: ויהי בשבעית ויאמר הנה־עב קטנה כבכף־איש עלה מים ויאמר עלה אמר אל־אחאב אסר מה ורד ולא יעצרכה הגשם: ויהי עד־כה ועד־כה והשמים התקדרו עבים ורוח ויהי גשם גדול וירכב אחאב וילך יזרעאלה: ויד־יהוה היתה אל־אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב עד־באכה יזרעאלה: ויגד

ואמר אליהו לאחאב סק אכול ושתה כי־קול המון הגשם: ואשתה ארי־קל ארגושת מטרא: וסליק אחאב למיכל ולמשתי ואליהו סליק לריש טורא דכרמלא ונחין לארעא ושוי אפוהי בין ברכוהי: ואמר לעולימיה סק כען סכי לאורח מערבא וסליק וסכא ואמר לית מדעם ואמר תוב שבע זמנין: והוה בזמנא שביעיתא ואמר הא ענגא סליק זעירא כפיסת־יד גבר סליק ממערבא ואמר סק אימר לאחאב אזדרז וחות ולא יעכבינך מטרא: והוה עד דמיזדרז ונחית רוח ושמיא אתחפיאו ענגא ורוחא והוה מטר סגי ורכיב אחאב ואזל ליזרעא: ורוח גבורא מן קדם יי׳ הות עם אליהו ורציז חרציה ורהט קדם אחאב עד דאתא ליזרעאל: וחוי

עד כה ועד כה חד מן י״ג פסוקין בקריאה אית בהון עד ועד וסי׳ עד אנא ינאצוני העם הזה: ישלח יי׳ בך את המארה את המהומה · וירד ימה אל גבול היפלטי · והערבה עד ים כנרת · ויהמם יי׳ לפני ישראל ויהי עד כה ועד כה והשמים · ואל תתנו דמי לו · עד יכונן ועד לא ישוב חרון אף יי׳ קדמא · לא ישוב חרון אף יי׳ עד תגיענה · וגעו מים עד ים · ותכן כל מלאכ׳ שלמה דד״ה · רק הכהנים היה למעש · ויקבלון מלכותא קדישי עליונין · אחריו החזיק מלכיה · אחריו החזיק בנוי בן חנדד · ואמר אלהם לא יפתחו שערי · כי גדול עד שמים חסרך:

מן הנחל שהיו בו ששתטו שם נביאי השקר ואמר שיעלה מן הנחל וילך אל העמק אל אכלו אשר נטו לו שם ושיאכל ויעלה לא שילך עדיין יזרעאל: כי קול המון הגשם · ועדיין לא היה אלא פירושו כי עתה השמע קול המון הגשם כי בטח אליהו בחלל שיתן המטר כמו שאמר לו ואחנה מטר על פני האדמה ועוד כי הרג עובדי הבעל ובטל הע״ז: ויעלה אחאב לאכול ולשתו׳ · עלה על המרכב׳ ללכת יזרעאל לאכול ולשתות וברחותו כי עלה אליהו אל ראש הכרמל להתפלל המתין לו ולא הלך עד שיראה מה יהיה ולפירושנו האחר עלה מן הנחל אל האהל לאכול ולשתות ואליהו עלה לו משם אל ראש הכרמל: ויגהר ארלה · כתרגו׳ ונחין שהתפלל לפני יי׳ על המטר למהר לתתו בעוד אחאב שם: וישם פניו בין ברכיו · כתיב חסר יו״ד הרבים ומה שאמ׳ וישם פניו בין ברכיו אחר שאמ׳ ויגהר ארלה מתחילה התנפל והשתטח ארלה והתפלל ואח״כ ישב לו ושם פניו בין ברכיו ולא ראה לקוס עדיין מתחילתו עד שידע אם יש סימן מטר לפיכך אמר לנערו הבט דרך יס בעוד שהי׳הו׳ בתפילתו

מו פי׳ וישם פניו ויגהר ארלה כלומר שלא התפלל בפשוט ידים ורגלי׳ ולא שחה כלפי הארץ ושם פניו בין ברכיו והתפלל: עלה נא · אולי לא עלה נערו עמו אל ראש ההר מו אם עלה עמו היה בראש ההר מקום גבוה יותר מאותו מקום שהיה בו אליהו ואמר לו הבט דרך יס והוא לא המערב כתרגו׳ מו פירו׳ יס ממש כי הר הכרמל קרוב ליס ומן היס יעלו העננים לפי׳ אמר לו הבט דרך יס: שוב שבע פעמים · ז׳ פעמים אמר לו שוב כי לא היה רואה בכל פעם שום סימן עד השביעית: עלה אמור אל אחאב · אולי המקום שעלה בו אחאב לאכול ולשתות היה מקום גבוה בהר: אסור ורד · פי׳ אסור מרכב׳ ורד ללכת ליזרעאל מהר שלא יעצרכה הגשם כל כך יהיה הגשם גדול שלא תוכל ללכת בדרך: יעצרכ׳ · בה״א כמו והיו לאות על ידכה בינו הנלבת עמכה ולא יעצוכה והדומים להם: ויהי עד כה ועד כה · בין כך ובין כך כלומר בעוד שהיה אוסר מרכבתו ויורד מן המקום אשר אכל שם וי״ת והוה עד דמיזדרז ונחית: התקדרו עבים ורוח · תשכו מפני העבים והיה רוח והרוח סימן למטר ותרגו׳ איתחפיאו ענגא ורוחא: ויד יי׳ היתה אל אליהו · כתרגומו ורוח גבורא מן קדם יי׳ הות עם אליהו וזריז חרציה כי כח וגבורה נוסף לו שהרי אחאב כבר רכב והוא הלך אחריו רגלו והשיגו ורץ לפניו עד יזרעאל:

בלי יקר

בתנייא״ו״ם וירא העם ויפלו על פניהם כאנשים המתגיים בעונותיהם · וגם להבתתו׳ לשביבה ברואתם שנגלה שהוא האש האלהי הנקרא כבוד ה׳ כמאמר ז״ל · כל מקום שכבוד נגלה השביבה שור׳ ע״כ: ולע״דן בכלי חמדה פירשתי בעלה קי״ט ה׳ הוא האלהים ואין זולתו אלוה זהו על מציאות ה׳ · וה׳ הוא האלהים ר״ל הוא המצגיח והדיין בעולמו בלי סוס אמצעי וזהו הוצרך להודיע מלבם שהיו שתי חלוקות מהם היותר פתאים שבהם המאמינים שהבעל האלוה חלילה וכת שני היו עובדים הבעל אמצעי בינם לבורא ולכל אחת מהכתות הנו׳ אמר ה׳ הוא האלהים לשלול הסברה שלה כאמור · ולזה בא הכפל להודות שהיו שם שני מאמרים מתדמים במבטא ומתחלפי׳ בכוונה כאמור · עוד אפשר להוסיף ה׳ הוא האלהים מזמן לבותיהם הקדומים וה׳ הוא האלהים עתה עליהם גם כי מרדנו בו בזמן העבר עתה שבנו אליו והנפילה על פניהם כמשתחוים ומודים לש״י במעשה ובדיבור ויאמר ה׳ הוא האלהים וכו׳:

ויאמר אליהו להם כו׳ עיין הדר״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל שהו׳ שמשם בעצמו: ולע״דן כי אליהו בראותו אותם נכנעים לעבודת ה׳ אמר להם שלכבר על מה שהחזיקו ביד נביאי הבעל ערך עתה שיתפשום להרגם ונכבר להם הדם וזהו שאמר ויאמר אליהו להם תפשו וכו׳ דהיה לו לומר ויאמר להם אליהו תפשום אבל כיון למה שאמרנו ויאמר אליהו להם ר״ל להם להבאתם לתקן אחר עוותו תפשו · וכלל כל הנביאים נהרגו גם של אשרה כמו שזכרתי לעיל אלא שהזכיר את נביאי הבעל לפי שבעת הזאת נעשו כולם בשם הבעל כי אליו היה הקרבן ויורידם לנחל קישון כסיסרא והמונו אשר גרפם נחל קישון במוהו כמו נביאי הבעל וזה רמז בתיבת שם שבשם היה המקום הנלות להם כי די שיאמר ויורידם אל נחל קישון ויטבחם:

ויאמר אליהו לאחאב וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל וק״ק כי לא יתכן שאחאב ירד להמלא בשחיטת נביאי הבעל למרות עיני הבדוו לעיניו ואם כן לא ירד אחאב לנחל קישון · ועלה במרכבה קשה שהרי אמר לו אליהו אמר כך על ידי נערו עלה אמור אל אחאב אסור ורד ולדבריו כבר היה במרכבה וכתיב וירכב אחאב וכו׳ מכלל דעדיין לא עלה במרכבה · ועיין הרלב״ג ז״ל וק״ק מה שהקשה הרד״ק ז״ל שלא יש מקום גבוה למטה כי עמק יזרעאל הוא · ומהרי״ח ז״ל כי קול המון הגשם כהרלב״ג ז״ל · ולע״דן לומר שהמזבח נעשה בגובה ההר אבל עדיין היה ראש ההר למעלה יותר גבוה ואולי עשה כן אליהו לרמז ממעמקים קראתיך שהיה רוצה להתפלל ענני ה׳ ענני על האש ועל המטר כדמז״ל וזה יוכיח הכתוב בסמוך שאמר ויעלה אחאב לאכול ולשתות ואליהו עלה ראש הכרמל מכלל דעד העתה לא היה בראש הכרמל · ובזה יבדק שאמר לאחאב עלה אכול ושתה לומר עלה ראש הפסגה בגבולות ההר שתאכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב ייעך כי כבר רצה האלהים את מעשיך כי קול המון הגשם קול שדי כקול המון מים רבים השמיע בראותי שלא יהיו מים כל הנו כי אם גשמי ברות שיחין ומערות וזהו כי קול המון הגשם אני שומע ואליהו לא רצה ליהנות מסעודתו כי זבחי מתים הוא ולא שולחנו של מקום לו שהיה מתענה משלחת האש וכיון שיצאו רוחו של יוסף בקדושה שהרי בשעת המנחה נענה ושבח נביאי השקר השליש העניתו:

ויעלה אחאב לאכול וכו׳ ויקרא רבה וישם פניו בין ברכיו אמר לפני הקדוש ברוך הוא אם אין לנו זכות הבט לברית ע״כ ולדבריה׳ וישם פניו בפועל בין ברכיו לרמוז הבט לברית

ג׳ דגשים

ב׳

ברכיו ק׳

ב׳ חס׳

ב׳ חס׳

ב׳ קדמון

ב׳ רגל עגל

ה״ל

ג׳ ל׳ ומל׳

ו׳ עד ועד׳ ל׳

ז׳ ל׳ ג׳

ז׳ מל׳ ה׳ בתרא

עלה אכול ושתה ואל תתנפל על הרינת נביאי הבעל לשנוא מיכן המאכל על דרך לא תאכלו על הדם אלא אכל ושתה וייטב לבך כי כרבות רשעים רבה שכל זמן שהרשעי׳ בעולם נרה בעולם מנהו רשעי׳ שנרה בנרה כי קוב המון הגשם: ויד ה׳ היתה אל אליהו שנתן לו כח ולב חזק לילך ליזרעאל בלי פחד ופורח מפני אחאב ואיזבל שיהרגהו: לת כל הכרבכה אחאב אלה הכל בפליהו להתנבל עצמו שלא מיזמתו ובעל נרחו נעשה הדבר ואלא היה בידו לאחות כי יזדרב לו לעשות והא דאיה שהרי הרג את כל הנביאים בחרב כמה אלות אים מה שאי אפשר לעשות בדרך הטבע מזה נראה שלא היה בידו לאחות ס״ב ותשלא אינכל וגו׳ להרוג את אליהו: יעצרכה פיין בכלי יקר שדבריו נכונים בפירושו אלא מה שכתוב היושבת בפלגש אינו כן בפסוק אלא הנכנת עמכה ופיין בא בפעו׳ דברכו׳ ובה״ריף: כה

רלבג

ויד יי׳ · רוח גבור׳ מן קדש יי׳ כתלבש כח לרוץ לפני המרכב׳ ברגליו שלא ילך אחאב יחידי שחלק כבוד למלכות: ויגשם מתניו · כמו ויאזר חין לו דמיון ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז נזדרז כגבור: כה

מנחה קטנה

ויגהר ארלה · ונחין לארעא להתפלל על הגשמי׳: דרך יס · אם תרלה ענן עולה מן הים: אסור ורד · אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך פן ידחק אותך הגשם בדרך: עד כה ועד כה · בתוך שהלך השליח ובתוך שאם׳ המרכבה והשמים התקדרו: ויד יי׳ · רוח גבור׳ מן קדש יי׳ כתלבש כח לרוץ לפני המרכב׳ ברגליו שלא ילך אחאב יחידי שחלק כבוד למלכות: ויגשם מתניו · כמו ויאזר חין לו דמיון ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז נזדרז כגבור: כה

מנחה קטנה

רדק

כה יעשון אלהים וכה יוסיפון · דרך שבועה כמו יעשה אלהים לי וכה יוסיף ואמר בלשון רבים כי דעתה אל האלהים שהיתה עובדת הבעל והאשרה ומן התימה מה שתרגם יונתן כדין יעבדון דחלתא דיי׳ וכנשתא טויבה מלתתי כדין יעבדון דחלתא׳ וזה הוא האמת והנוסח שכתוב בהם דחלתא דיי׳ טעות סופר הוא: וירא ויקם · ראה עצמו בכבודו והלך ונמלט אל נפשו והמפרשים וירא כמו ויירא לא ידעתי למה ועוד כי לא יתכן מדרך הדקדוק וגם יונתן הרגיש וחזא וקם ואזל לשיזבה ית נפשיה: ויבא באר שבע אשר ליהודה · לא נאמר אשר ליהודה אלא בעבור באר שבע אשר נמצא בנחלת בני שמעון כי הוא אותו הכתוב ג״כ בנחלת בני יהודה · וכבר פירשתי כי שתיהן אחד ולפי שנחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה כלומר יצא לו מתחת רשות לאחד ומארצו והלך לו אל ארץ יהודה מפחדו מאיזבל: והוא הלך במדבר · אפילו במדבר יהודה לא בטח כי ירא שמא תשלח איזבל להרגו שם ויצא מן היסוד והלך לו במדבר במקום אלא ימצא מחיה וימות כי בחר מותו מחיות אז ירחה אליו דבר ויאמר מה יעשה: תחת רותם אחת · אחת כתיב וקרי אחד כי יאמר בלשון זכר ונקבה אבל לשון זכר ירחה יותר ורותם מן גחלי רתמים כמו מן בקר בקרים והוא עץ שפל שנחלתו חמה מאד יש מפרשי׳ שהוא שלועזין אותו זגי״טשא ויש אומרי׳ שהוא שלועזיש יי״ניברי: ויאמר רב · כלומר רב לי עוד בעולם הזה ואני בו בשכנה כל יום ויום ויונתן תרגם ואמ׳ שגי לי מרכא עד לימתי אנא מיתרף כדין: כי לא טוב אנכי מאבתי · נראה כי לא טוב ימיו יות׳ מימי אבותיו וזה ראיה לאומר פנחס זה אליהו: תחת רותם אחד · ובאמרו פעם שנית תחת רותם אחד ולא אמר תחת הרותם להודיע כי הרותם היה יחידי ולא מצא בחותו המדבר מחסה אחר שיסכב שם אלא אותו רותם לבדו ובדוחק היה יכול לחסות תחתיו: והנה זה מלאך · אינו אומר זה על הודעת המלאך אלא יבא על הזמנת העת כמו הנה וכן קול דודי הנה זה בא והיה מספיק באחד אלא יצאו שניהם למהירות הזמנת הענין כלומר תכף שיסן בא אליו המלאך ונגע בו והעירהו משנתו ויאמר לו קום אכול: עוגת רצפים · עוגה אפויה בגחלים: ויאכל וישת · לא אכל כל העוגה ולא שתה כל המים שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא ראינו שיאכל ושיהיה שם עוגה אחרת ולא מים אחרים: כי רב ממך הדרך · והוא לא היה יודע אנה ילך אלא שהיה הולך לתומו ארבעים יום וארבעי׳ לילה עד הר חורב ונתייסר לו הדרך שם כמו אהרון שאמר ויסרנה הפרות בדרך וגו׳ וכשהגיע שם עמד כי חשב כי שם יראה׳ לו דבר יי׳ כמו אהרון שאמר ויסרנה הפרות בדרך וגו׳ וכשהגיע שם עמד כי חשב כי שם יראה׳ לו דבר יי׳ אבל אותו אליהו לא היתה העמידה בלי כוונתו כמו שהיתה ההליכה שמה:

רש״י

כה יעשון אלהים · לא כמו שעשית לנביאי הבעל: רוקס · ייני׳ ברא בלע״ז: ולחם רב · סני לי מרכא על הימתי אנא מיתרף כדין: רצפים · פחמים מטרף כדין: וכן ובילו רצפה: אל

רלב״ג

את כל אשר עשה אליהו · הוא מה שעשה להוריד האש על העולה בדרך שאכלה העולה והעצים והאבנים והמים אשר בתעלה לאחב לבחון כי יי׳ הוא האלהים ומה שעשה מהבלת המטר: ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב · ידמה שהודיע לה הנביאים בחרב · ולפי שהוא שהודיע לה לתפשם כלם ולהורידם לנחל קישון ושתפשם שם כאילו הלה שלא ישמח דומם את הארץ ולזה נשבע דמם אל הנחל שיודיעהו למקום רחוק: כה יעשון אלהים · אחר׳ זה בלשון רבים לרבוי האלהות אשר היו עובדים להם: וירא ויקם וילך אל נפשו · ר״ל שכאשר ראה הסכנה שהוא בה לא רצה להמתין על הנס שהוא מחוזק הרעב היה לו אחר כי רב לו במה שחיה ובק׳ מהם״ שיקח את נפשו ויתיתהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הנפלא מן החיי׳: עוגת רצפים · ר״ל עוגה שנאפית בגחלי אש:

רלב״ג

ויגד אחאב לאיזבל · הוא מה שעשה לאליהו · הוא מה שעשה להוריד האש על העולה בדרך שאכלה העולה והעצים והאבנים והמים אשר בתעלה לאחב לבחון כי יי׳ הוא האלהים ומה שעשה מהבלת המטר: ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב · ידמה שהודיע לה הנביאים בחרב · ולפי שהוא שהודיע לה לתפשם כלם ולהורידם לנחל קישון ושתפשם שם כאילו הלה שלא ישמח דומם את הארץ ולזה נשבע דמם אל הנחל שיודיעהו למקום רחוק: כה יעשון אלהים · אחר׳ זה בלשון רבים לרבוי האלהות אשר היו עובדים להם: וירא ויקם וילך אל נפשו · ר״ל שכאשר ראה הסכנה שהוא בה לא רצה להמתין על הנס שהוא מחוזק הרעב היה לו אחר כי רב לו במה שחיה ובק׳ מהם״ שיקח את נפשו ויתיתהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הנפלא מן החיי׳: עוגת רצפים · ר״ל עוגה שנאפית בגחלי אש:

כלי יקר

ויגד אחאב לאיזבל · הוא מה שעשה לאליהו · הוא מה שעשה בדרך שאכלה העולה והעצים והאבנים והמים אשר בתעלה לאחב לבחון כי יי׳ הוא האלהים ומה שעשה מהבלת המטר: ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב · ידמה שהודיע לה הנביאים בחרב · ולפי שהוא שהודיע לה לתפשם כלם ולהורידם לנחל קישון ושתפשם שם כאילו הלה שלא ישמח דומם את הארץ ולזה נשבע דמם אל הנחל שיודיעהו למקום רחוק: כה יעשון אלהים · אחר׳ זה בלשון רבים לרבוי האלהות אשר היו עובדים להם: וירא ויקם וילך אל נפשו · ר״ל שכאשר ראה הסכנה שהוא בה לא רצה להמתין על הנס שהוא מחוזק הרעב היה לו אחר כי רב לו במה שחיה ובק׳ מהם״ שיקח את נפשו ויתיתהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הנפלא מן החיי׳: עוגת רצפים · ר״ל עוגה שנאפית בגחלי אש:

ויגד לאיזבל וכו׳ עיין הרלב״ג ז״ל וצריך לו׳ שכל זה נכלל בדברי ואת כל אשר הרג כו׳ ומהרי״ל ז״ל הגיד לה ג׳ דברים הא׳ את כל אשר עשה אליהו מהורדת האש והמטר · ואת כל אשר הרג ר״ל שעשה שלא נמלט מהם איש אחד ולזה בא בכתוב ג׳ פעמים את ומלת כל על ג׳ בשעה אחת והשלישי שלא נמלט מהם איש אחד ולזה בא בכתוב ג׳ פעמים את ומלת כל על ג׳ דברים הללו הזריס את כל · ולע״רן את כל הנביאים׳ לרבות גם נביאי האשרה עם נביאי הבעל דברים הללו הזריס את כל הנביאים בחרב שלא המיתם בשבע פיו אם מה׳ יצא דבר ואו׳ בחרב כאילו נשתבשה דעתו של אחאב מהיות בחרב שלא המיתם בשבע פיו אם מה׳ יצא דבר זה מהרג הנביאים כי גם בזה נשתבשה איזבל לדבר ולומר אתן נפשך כנפש אחד מהם כי אילו לא חייס ע״ב כאילו אמרה לו חייתי לאמרת הבני״ת הסכים עמו וז״ס בחרב:

אמרת חרב הייתי לאמרת הבני״ת הסכים עמו וז״ס בחרב:

כה יעשון ל״ס עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ומהרי״ל הקשה על דעת הרד״ק דהי״לל בלשון זכר ונקבה אבל לשון זכר ירחה יותר ורותם מן גחלי רתמים כמו מן בקר בקרים והוא עץ שפל שנחלתו חמה מאד יש מפרשי׳ שהוא שלועזין אותו זגי״טשא ויש אומרי׳ שהוא שלועזיש יי״ניברי: ויאמר רב · כלומר רב לי עוד בעולם הזה ואני בו בשכנה כל יום ויום ויונתן תרגם ואמ׳ שגי לי מרכא עד לימתי אנא מיתרף כדין: כי לא טוב אנכי מאבתי · נראה כי לא טוב ימיו יות׳ מימי אבותיו וזה ראיה לאומר פנחס זה אליהו: תחת רותם אחד · ובאמרו פעם שנית תחת רותם אחד ולא אמר תחת הרותם להודיע כי הרותם היה יחידי ולא מצא בחותו המדבר מחסה אחר שיסכב שם אלא אותו רותם לבדו ובדוחק היה יכול לחסות תחתיו: והנה זה מלאך · אינו אומר זה על הודעת המלאך אלא יבא על הזמנת העת כמו הנה וכן קול דודי הנה זה בא והיה מספיק באחד אלא יצאו שניהם למהירות הזמנת הענין כלומר תכף שיסן בא אליו המלאך ונגע בו והעירהו משנתו ויאמר לו קום אכול: עוגת רצפים · עוגה אפויה בגחלים: ויאכל ויסת · לא אכל כל העוגה ולא שתה כל המים שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא ראינו שיאכל ושיהיה שם עוגה אחרת ולא מים אחרים: כי רב ממך הדרך · והוא לא היה יודע אנה ילך אלא שהיה הולך לתומו ארבעים יום וארבעי׳ לילה עד הר חורב ונתייסר לו הדרך שם כמו אהרון שאמר ויסרנה הפרות בדרך וגו׳ וכשהגיע שם עמד כי חשב כי שם יראה׳ לו דבר יי׳ אבל אותו אליהו לא היתה העמידה בלי כוונתו כמו שהיתה ההליכה שמה:

ויגד לאיזבל וכו׳ עיין הרלב״ג ז״ל וצריך לו׳ שכל זה נכלל בדברי ואת כל אשר הרג כו׳ ומהרי״ל ז״ל הגיד לה ג׳ דברים הא׳ את כל אשר עשה אליהו מהורדת האש והמטר · ואת כל אשר הרג ר״ל שעשה שלא נמלט מהם איש אחד ולזה בא בכתוב ג׳ פעמים את ומלת כל על ג׳ בשעה אחת והשלישי שלא נמלט מהם איש אחד ולזה בא בכתוב ג׳ פעמים את ומלת כל על ג׳ דברים הללו הזריס את כל · ולע״רן את כל הנביאים׳ לרבות גם נביאי האשרה עם נביאי הבעל דברים הללו הזריס את כל הנביאים בחרב שלא המיתם בשבע פיו אם מה׳ יצא דבר זה מהרג הנביאים כי גם בזה נשתבשה איזבל לדבר ולומר אתן נפשך כנפש אחד מהם כי אילו לא חייס ע״ב כאילו אמרה לו חייתי לאמרת הבני״ת הסכים עמו וז״ס בחרב:

ויגד אחאב לאיזבל את כל אשר עשה אליהו ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב: ותשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר כה יעשון אלהים וכה יוסיפון כי אם לא אשים את נפשך כנפש אחד מהם למחר כעת הזאת: וירא ויקם וילך אל נפשו ויבא באר שבע אשר ליהודה ויניח נערו שם: והוא הלך במדבר דרך יום ויבא וישב תחת רתם אחת וישאל את נפשו למות ויאמר רב עתה יי׳ קח נא את נפשי כי לא טוב אנכי מאבתי: ויפקד תחת הרתם אחד והנה זה מלאך נגע בו ויאמר לו קום אכול: ויבט והנה מראשתיו עגת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת וישב וישכב: ויבא מלאך יהוה שנית ויגע בו ויאמר קום אכל כי רב ממך הדרך: ויקם ויאכל וישת ויילך בכח

יעשון ה׳ כקריא׳ וסי׳ והזהרת אתהם את החקים ואת התורו׳ · ועלי זקן מאד ׳ותשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר · בן הדד דמלכי׳ · הנה אפרים שרשם יבש: ז׳ מלין כתיב תי״ו ולא קרינן וסי׳ באחת ובאנו ליו באחת המקימות · אחת תחת רתם אחת · המומתים ותקח יהושבע בת המלך · ארבעת ואתה בן אדם כה אמר יי׳ · בשנת ויהי בשנת ההיא בראשית ממלכת צדקיהו · בשנת הדבר אשר היה אל ירמיהו · התפלשתי בגת אל תגידו:

יט

מנחה קטנה

כה יעשון אלהים וגו׳ כלומר אם יעלה לנגד עיני הבעל לפי סברת עובדי׳ לבעל לכל אותה עובד הית׳ ע״כ יכלת אתוד לחוקי חלת להלי חיה הבע״כ עבדנו מוריה בו שניהם הבעל עם ע״ז אל האשרה ונגד שניהם לא יכלת עמוד וז״ש כה יעשון אלהים לשון רבים שבהשרפות שניהם מיד את אחיו ומורו ויבוקתו מתך וז״ש אתים את כשבך אחר עצית ונגתת בעצים אחד מפסם לעובדי חלת מתרתי זהו עובדי הבעל · ויקח וגו׳ אחר שהיה ירחת אליהו אמר שבתב מה״רם אלעזר מהגלה מיד אחאב היה קשה מאוד יען הית׳ הא׳ כעל בחרבה ואם יגלהו הבם מיד אחאב מלעשות רע אחר יום לעשות להרוג נפש ובעלה הנחרבה ע״כ הגלתו קשה · גם לא רצה אליהו שיעבו לו גם פן הבעים בשיוכל להגיל עצמו בחיפון אחר שכל שעומדין לו גם מגבין לו מזכיותיו ע״כ כרת במדבר · ולא סתר עצמו להגיל בארץ יהודה אע״פי שהיה שם מלך אחר · לפי שהיה ירא אחאב תקיפה גם על ארץ יהודה כתו גם ע״ל שאחאב פלך בכיפה ע״כ פלך אל המדבר להגיל בשביל מה ירחם ויקן לבני אחאב להרות לו כי לא עשה אחאב הרפו עד כה כי הנה עתה הבטה לבו אחריו מין גרון ליתר שתתחבא אליו כי הם גם חולק בכבוד לעלבות ויקן לפני סיפו עד יהרעלה ובאחר סיפר הדבר לאשתו שלחה אליו אלך רש לאחר כה יעבדון וגו׳ הנה חבבת לבעל אלהים אחרים מיד אל דע לך כי כה יעבדון אלהים מעבדה יהיהם כאן׳ היו עובדין מד כה וכה יוסיפון כי כבת אמר אחים את נפשך כנפש אחד מהם כאופן יתעבו הגם כי בעות אהבן מית זה ויסובו לעבודת אלהי אחרים ובכן מיד אל אחאב ולבשו אל אחאב ולבשו אל אחאב ולבשו

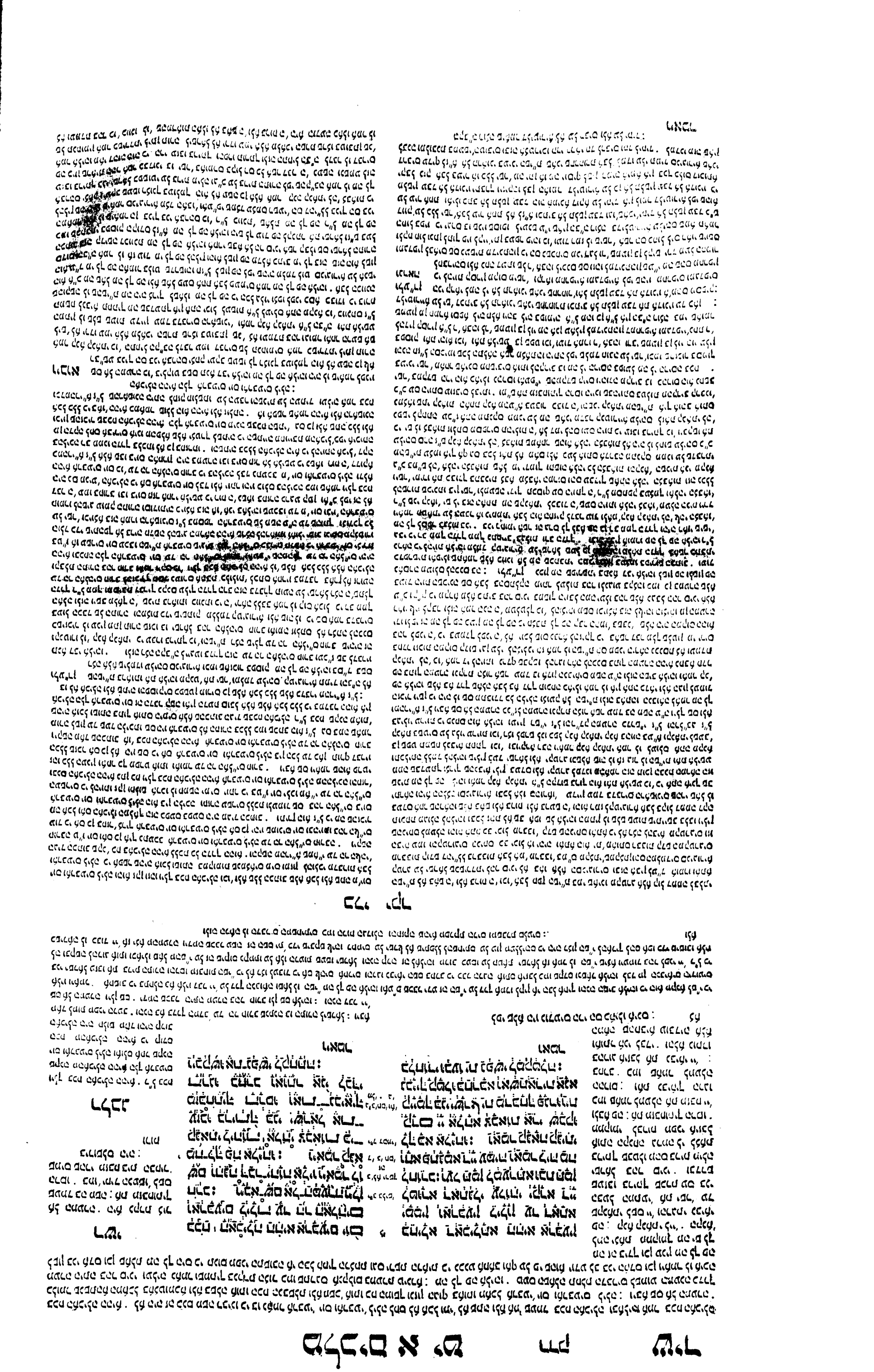

לא ועמדת בהר · כראה כי פתח המערה היה בשיפוע ההר לו בראשו לא בתחתית ההר שהרי אמר לו לא ועמדת בהר והוא עמד פתח המערה : והנה יי עבר · פי' כבוד יי' עבר לפניו כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויעבור יי' על פניו ועבר לפניו תחלה רוח גדולה וחזק והיה אומר לו הקול לא ברוח יי' כלומר הכבוד ההוה לשעתו ומה שאמר מפרק הריס ומשבר סלעים דרך הפלגה ואמר לו הקול בעבור הרוח כי הכבוד לא היה עובר עליו ואחר עבור הרוח היה רעש שרעש הבר ואמר לו הקול כי הכבוד אינו באש ואחר עבור האש עב' הכבוד עם קול דממה דקה והבין אליהו כי אז עבר הכבוד כשומעו קול דממ' דקה : וילט

ורוח גדולה · משריית מלאכי רוחא : רעש · משריית מלאכי זיעא : אש · משריית מלאכי אישא : קול דממה דקה · קל דמסתכין בחכמי · אבל בנביאי האומות העולם אומר דממה וקול אשמע דממה היתה לשבח ולרבי שמעון הקול הבא מתוך הדממה דטינטיס"מנגן בלע"ז ואין שומעין הקול ממש : וילט

רלבנ

ולא היה בדרוח יי' כי אין מדרך הש"י שיביא הרעו' אם לא לתכלית שיביא מהם טוב ולפי שמתבאר לש"י שלא יהיו מקבלים תוכחת לא רצה לעבור על אלו החטאים לפי מה שראוי אבל המתין להם אם ישובו מדרכם הרעה והנה היה אחר הרוח רעש והוא מוזיק כי הוא כלי להפכת האדמות · וזכר גם כן שלא בדעש יי' כמו שזכרנו ברוח · והנה אחר הרעש אש שהיא יותר מוזיק · וזכר גם כן כי לא באש הש"ש לפנים שזכרנו וכאילו באר בזה שאלו הרעות שיבאו להם בהדרגה אינם מכוונות מהש"י אך הש"ש מניר מהם ומטרה לתלי פניו מהם ועוצם כמו מטרה לתלי הרעות הנכונו' לבא עליהם והיה זה כן לפי שהרעות הבאות על ידי הקנאת המוסר לא יועילו להם אלא תראה כי מפני עצירת הטל והמטר שלא שניים לא נכנעו מפני הש"י · והנה אחר האש קול דממה דקה · ר"ל קול נמוך מהש"י כאילו הוא מורכב מהקול והשתיקה והנה הטיב בזה כי אחר כשלא באלו הרעות ולא ידעניו שעומתיהם הטו שיהיו משולחים ונעזבי' למקרי הזמן הנה יבא להם מוסר מה מהש"י אך לא יהיה שלא באופן שהיה מביא הש"י המוסר לישראל במדבר בימי משה שהיה מגיע באופן שהיו מרגישים תכף כי בשבת העון היה אך יהיה בזה הענין כמו מורכב מהקול ומהשתיקה · ודמה כי מדוב כעס אליהו על רוב תשאת ישראל לא שם אל לבו להבין את דבר המראה הזאת ולזה הטיב באופן שאחר בראשונה : ויהי כשמוע אליהו · ר"ל כשמוע אליהו

כלי יקר

ויאמר לא ועמדת בהר כו' ב"ר והנה רוח גדולה וחזק מפרק הרי' ז"שה כי רוח מלפני יעבוף ונשמות לכי עשיתי ח"ר בשעה שהרוח יוצא לעולם הב"ה מכשלו בהריס ומשברו בגבעות ולו' לו הזהר שלא תזיק בריותי מה טעם כי רוח מלפני יעבוף מהו יעבוף משלהי כד"ח בהתעבף עלי רוחי וכ"ב למה בשביל ונשמות לכי עשיתי · ח"ר הוא שלא רוחות ע"י שיצאו שלא במשקל כמעט שהיה העולם חרב ואלו הן אחד בימי יונה ואחד בימי אליהו ח"ר אחדן ב"ר ישמעאל של יונה על אותה הספינה היה שנא' וה' הטיל רוח סערה על הים · שלו יונה על אותו בית שנ' והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ויבא בד' פנות הבי' ואין לך חזקתיון בכולן כשל אליהו שני ורוח גדולה אבל שלו אליהו כלומר ורוח גדולה חזק מפרק הריס מעבר סלעים עכ"ל : ולע"ד לדקדק מנא ליה לדרוש כי רוח מלפני על הרוח היוצא לעולם שהיה לו לפרשו על רוח כל בשר הים מעין ונשמות לכי עשיתי ולא על רוח היוצא לעולם ונבין ר' יודן בר' שמעון אי פליג לדבר הוא לו לא : ונראה כי רב הונא דקדק בפסוק שאמר בלשון יחיד שאילו דבר על רוחות בני אדם הי"ל בלשון רבים כי רוחות מלפני יעבוטו כדקאמר ונשמות לזה פירש שמדבר הפסוק ברוח הזה שהוא יוצא לעולם הוא מבקש להחריב את העולם הב"ה מכחיש כחו שלא יזיק ז"ש כי רוח בלשון יחיד ויעבוף כמו בהתעבף עפרי לשון הולשה לאיבה ונבין בזה ר"ל ונגם

ᚠᚢᚦᚨᚱᚲᚷᚹᚺᚾᛁᛃᛇᛈᛉᛊᛏᛒᛖᛗᛚᛜᛞᛟ

ויאמר ה' אליו וגו' הנה אקיים גם שתעשם כי ס"ל קסרונן תעשה את חזאל ויגו' ויעשה דין בישראל וס"ל שכרך אחר הנסחתי לך לא אפקח עפר רק את אליסע בן שפט תעשה לנביא תחתיך ולא תעלה הפעם ולא תעות כיון שקנאתי לכבודי אשר עבוד לא ידע דבר רש: ויתן

שוב לדרכך · אחר שאמר לו שוב הבטיחו שלא יהרגו אותו והמ' לדרכך המדבר' דמשק ומדב' דמשק לא היה לרכו אלא אמר לו לך לדרכך ותקח מדרך הזה דרך המדב' דמשק למשוח חזאל מלך ארם והנה אליהו לא משח את חזאל ולא יהוא אמר לו הקב"ה על הקנאה אשר קנאת לי כי עזבו בני ישראל את בריתי אני מודיעך כי על ידי אלשה אלה אכלה כל העוזבים את בריתי ואתה תמשח חזאל למלך על ארם כלומר חנוה להליסע שיהיה נביא תחתיך שימנה אותו למלך והוא יעשה רעה על ישראל וכן יהוא תמשח כלומר תנוה לאליסע שימשחהו וכן משחו אליסע אם כן למה נוה לו שילך מדברה דמשק כיון שלא משח הוא חזאל יתכן לפרש כי כיון שהלך מדברה דמשק ומלא בדרכו אליסע בן שפט והנבואה אמרה לו משיחת אליסע אחרון לחזאל ויהוא והוא מלאו רשעון הדין כי ע"י אליסע יהיו נמשחים ולא הקדימם האל בנבואה אלא על דרך הנקמה שיהיה רשעון חזאל ואחריו יהוא ואחריו אליסע כמו שאמר והיה הנמלט וגו': מדברה דמשק · נפתחה הב"ית מפני הסכימות וכן מדברה בית און: ומשחת את חזאל · לפי שמנוי המלוכה או הגדולה הוא ע"י משיח' ברוב נאמר למנוי אע"פ שאינו ע"י משיחה בלשון משיחה לפיכך אמ' ומשחת את חזאל וכן אמר תמשח לנביא תחתיך · וכן אמר על האבות אל תגעו במשיחי וכן למשיחו לכורש: תמשח לנביא תחתיך · כיון שאתה רולה להסתלק מן העולם שאמרת רב עתה יי' קח את נפשי כריך שתניח נביא תחתיך ותמנה אליסע בן שפט ותלמדהו · ובדרש לי אפשי בנבואתך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני: ימית יהוא · שהרג כל עובדי הבעל וכן בית אחאב שהיו עובדים ע"ז: ימית אליסע · כי בהוכיחו לותם ולא היו שומעים אליו ולא היו בניס מדרכם הרעה האויביס יבואו עליהם והרגום וכאילו הוא היה ממית אותם כי יותר היו עונשים כשהיה מזהיר להם ומנוה מאלא היה להם מזהיר מו פי' ימית אליסע במותו כי במות אליסע בא גדודי ארם ומוקב בארץ: נשק לו · מלרע והוא

ו' ר"פ

ב' פת' בית ובי' דמשק הקרוחא

ג' רפין

ה'

ז'

ויאמר יי' אליו ו' ר"פ בקריא' וסי' מי שם פה לאדם או מי ישום · זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם · שמעתי את תפלתך · לך שוב לדרכך מדברה · עבור בתוך העם · קרא שמו יזרעאל:

רש"י

תמשח לנביא תחתיך · לי אינני בנבואתך מאחר שאתה מנוה קטיגוריא על בני: ימית אליסע · לא מניחו בחמית אלא הרבעים וסנים ילדים על ידי הלוכים בזריחו: לך

רלבג

ויאמר יי' אליו לך לדרכך מדברה דמשק · ר"ל שילך לדרכו אל מדבר דמשק ומשח ימשח חזאל למלך על ארם והראיון בזה היתה בבחר למלך על ארם ומשח ימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ומשח ימשח אליסע בן שפט מאבל מחולה לנביא תחת אליהו אחר ראוי שאין לנביא ולמזהיר לישראל עד שבבר

ויאמר יי' אליו ו' ר"פ בקריא' וסי' מי שם פה לאדם או מי ישום · זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם · שמעתי את תפלתך · לך שוב לדרכך מדברה · עבור בתוך העם · קרא שמו יזרעאל:

ויאמר יי' אליו לך שוב לדרכך מדברה דמשק ובאת ומשחת את חזאל למלך על ארם: ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך על ישראל ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתיך: והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע: והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו:

בלי יקר

ויאמר ה' אליו שוב וכו' כבר זכרתי בפסוק הקודם דברי ר' יוחנן שמע לה מהדין קרא ויש לדקדק מאי מפני לקוטייתו שהקשה הלא אין ערי ערוער אלא בתחום מואב · ונראה שכיון שהיו להם שם"ה בתי אלילים בדמשק הם כן שם היו בכח כל ערי ערוער שהרי כל עבודת אלילים של ערוער נמצאות בדמשק הם כן שם היו בכח כל ערי ערוער ר"ל דמשק נחשבת כערי ערוער כיון שעבודת אותן ערים של ערי ערוער בקרבה · ומ"ש עוד מ"ל הקב"ה וכו' כיון לומר ביאור תיבת לדרכך לדרשו לשון מנהג מאחר שדרכך לקטרג לך וקטרג על דמשק ז"ש עד שאתה מקטרג על בני כאילו אתה מוכרח מעבדך להיות קנאי תמיד לך לדרכך זה מדברה דמשק וזה מובן שדמשק היו דרכו של אליהו ואולי בתיבת שוב רמז לו שוב מזה הדרך הרע מקטרג את בני וקטרג על דמשק · ויבריא כן לומרו לדרכך מדברה דמשק שלא היה דרכו כמו שהקשה הרד"ק ז"ל ולא הלך לשם למשוח את חזאל עד שאמר לדרכך שיהיה עתה דרכך על שאתה הולך בה שמה אלא ודאי לדרכך לשון מנהג כדפרשית לכמו שדרשו חז"ל בב"ר בדרך הזה אשר אני הולך בדרך מלשון הרע ויבריכו את לשונם ואין זר שיפורש מדברה דמשק לשון דיבור כמו אביו מת במדבר שפי' בס"ה ז"ל במדבר לשון דיבור כלומר דבר לך על דמשק במדבריותיך על דמשק שיש בה שם"ה עבודת אלילים ולא תדבר על בית ישראל · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל ע"פ שיטת המפרשים וחז"ל שקנא קנאתי לה' אלהי ישראל הוא כמוסר דין עליהם אמר לו הפי"ת מאחר שדרכך כן להיותך נוקם ונוטר את ישראל לך שוב לדרכך ובקשתך שתענים את ישראל לך לדרכך מדברה דמשק ואחרי שובו לאותו מדבר ימשח את חזאל ואת יהוא ואת אליסע שהם ינקמו נקמתך מהם וכפי מה שפירשתי שאליהו להתנגלות מה שעשה ולא שיקבל נקמה ולא מסירה דין עליהם יהיה פי' הפ' שוב לדרכך ר"ל בדרך המדבר אשר בא בו שהוא מדבר דמשק לא ירא מה יעשה לו ארם והפי"ת בעוזריו ולפי שהוא הגיד התנגלותו חטאת ישראל ופשעיהם הודיעו יתברך שימשח את חזאל ואת יהוא ואת אליסע שהם יהיו שלוחי ההשגחה · ואמר ומשחת את חזאל וכו' שהיה הרצון האלהי למהר את הפורענות להביאו על אחאב ולמשוח את חזאל ע"י אליהו וכאשר נכנע אחאב מפני לא הביא את הרעה בימיו בנו הביא הרעה · ואחר זה ויעבר ג' שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישר' ר"ל שעם היות שהיתה המלחמה ביניהם בהשגחת הפי"ת ורצונו הנה מפני תריכות הפלגו ממ' ומפני זה לא משח אליהו את חזאל ולא את יהוא כמו שצוהו הפי"ת כי ניחם על הרעה ולכן משחם אליסע אחרי מות אחאב והיו ספק שאליהו צוהו על משיחתם בדבר ה' כי לא תמלא שיבוא לוי שהי ולא דבר אל אליסע על משיחת אחד מהם אבל הוא מעצמו אמר אל חזאל שיהיה מלך על ארם אחרי מות בן הדד וגם כן מעצמו אמר את יוכה שילך וימשח את יהו' לפי שעשה זה מפני שצוהו אליהו עליו בדבר ה' ומה שלא יוכל אליהו לעשות מפני שהארון ה' הפו לאחאב עשה אליסע בימי בנו עד כאן והשעיה הראשון' קרוב למה שכתבתי בביאור מאמר חז"ל בשומרו לך לדרכך מדברה וכו' ומ"ש ומשחת את חזאל שנתעכב מפני שנכנע אחאב זה מחילה מכבודו היה אחרית ימיו והרי קדמו כמה מלחמות להכנעת אחאב הם כן היה לו לאליהו למשוח את חזאל כאשר צוה הש"ת אבל אליהו הוא אליהו מחה על אליסע תלמידו והתלמיד כבן ימשך שברוח אליהו הוא ולזה בהיות שאמר ואת אליסע בן שפט תמשח לנביא תחתיך המורה ממש הם כן ומשחת את חזאל היינו שרוחו אשר יצוה על אליסע הוא המושח את חזאל וכן היה שלא משח אליסע את חזאל אלא אחר שנחה רוח אליהו עליו ואותו הרוח של אליהו הוא המושח את חזאל הוא אשר הגיד הפי"ת את אשר יקרה לותם באחרית הימים · עוד אפשר שאחר שהמשיחה הזאת היו' משיחה מתם שלא מנוי ומתינת שדרה ובח בו להיות מלך וכמו שכתב הרד"ק ז"ל בזה כאמר שהקב"ה צוהו שילך למדברה של דמשק וע"י הביאה שיבוא אל מדבר דמשק ותחומה הביאה היא גורמת המנוי והמשיח לחזאל למלך על ארם זהו שאמר ובאת ומשחת את חזאל ר"ל ע"י ביאתך אל המדבר של דמשק ובאת שם אל מדבר הנזכר וזה מספיק שביאתך תחשב כאילו מנית אותו למלך וזהו ומשחת הוא המנוי את חזאל למלך ארם ואליהו הלך לדרכו מדברה דמשק ובזה נעשה המנוי של חזאל · ושל יהוא בנבואה שם אל ארץ ישראל ומה שעשה אליסע הוא הולאת הענין הזה מן הכח אל המעשה אבל כבר היה עשוי מימי אליהו ז"ל:

ואת יהוא בן נמשי תמשח כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל: ולע"ד שמשחות אלו נתנו לידרש מאבל מחולה לשון אבל כיון שאליסע ימית הנמלט מחרב יהוא · וע"י זה מחולה לשון מחילה וסליחה כי היה לי באומרו אליסע בן שפט

והיה הנמלט כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל: וכן הרלב"ג ז"ל ומהר"ח ז"ל הנמלט מחרב חזאל כו' אין כוונתם שיהיה חרב חזאל קודם לחרב יהוא אחרב יהוא לחרב אליסע שאין

רדק

ויאמר ה' אליו שוב וכו' כבר זכרתי בפסוק הקודם דברי ר' יוחנן שמע לה מהדין קרא ויש לדקדק מאי מפני לקוטייתו שהקשה הלא אין ערי ערוער אלא בתחום מואב · ונראה שכיון שהיו להם שם"ה בתי אלילים בדמשק הם כן שם היו בכח כל ערי ערוער שהרי כל עבודת אלילים של ערוער נמצאות בדמשק הם כן שם היו בכח כל ערי ערוער ר"ל דמשק נחשבת כערי ערוער כיון שעבודת אותן ערים של ערי ערוער בקרבה · ומ"ש עוד מ"ל הקב"ה וכו' כיון לומר ביאור תיבת לדרכך לדרשו לשון מנהג מאחר שדרכך לקטרג לך וקטרג על דמשק ז"ש עד שאתה מקטרג על בני כאילו אתה מוכרח מעבדך להיות קנאי תמיד לך לדרכך זה מדברה דמשק וזה מובן שדמשק היו דרכו של אליהו ואולי בתיבת שוב רמז לו שוב מזה הדרך הרע מקטרג את בני וקטרג על דמשק · ויבריא כן לומרו לדרכך מדברה דמשק שלא היה דרכו כמו שהקשה הרד"ק ז"ל ולא הלך לשם למשוח את חזאל עד שאמר לדרכך שיהיה עתה דרכך על שאתה הולך בה שמה אלא ודאי לדרכך לשון מנהג כדפרשית לכמו שדרשו חז"ל בב"ר בדרך הזה אשר אני הולך בדרך מלשון הרע ויבריכו את לשונם ואין זר שיפורש מדברה דמשק לשון דיבור כמו אביו מת במדבר שפי' בס"ה ז"ל במדבר לשון דיבור כלומר דבר לך על דמשק במדבריותיך על דמשק שיש בה שם"ה עבודת אלילים ולא תדבר על בית ישראל · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל ע"פ שיטת המפרשים וחז"ל שקנא קנאתי לה' אלהי ישראל הוא כמוסר דין עליהם אמר לו הפי"ת מאחר שדרכך כן להיותך נוקם ונוטר את ישראל לך שוב לדרכך ובקשתך שתענים את ישראל לך לדרכך מדברה דמשק ואחרי שובו לאותו מדבר ימשח את חזאל ואת יהוא ואת אליסע שהם ינקמו נקמתך מהם וכפי מה שפירשתי שאליהו להתנגלות מה שעשה ולא שיקבל נקמה ולא מסירה דין עליהם יהיה פי' הפ' שוב לדרכך ר"ל בדרך המדבר אשר בא בו שהוא מדבר דמשק לא ירא מה יעשה לו ארם והפי"ת בעוזריו ולפי שהוא הגיד התנגלותו חטאת ישראל ופשעיהם הודיעו יתברך שימשח את חזאל ואת יהוא ואת אליסע שהם יהיו שלוחי ההשגחה · ואמר ומשחת את חזאל וכו' שהיה הרצון האלהי למהר את הפורענות להביאו על אחאב ולמשוח את חזאל ע"י אליהו וכאשר נכנע אחאב מפני לא הביא את הרעה בימיו בנו הביא הרעה · ואחר זה ויעבר ג' שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישר' ר"ל שעם היות שהיתה המלחמה ביניהם בהשגחת הפי"ת ורצונו הנה מפני תריכות הפלגו ממ' ומפני זה לא משח אליהו את חזאל ולא את יהוא כמו שצוהו הפי"ת כי ניחם על הרעה ולכן משחם אליסע אחרי מות אחאב והיו ספק שאליהו צוהו על משיחתם בדבר ה' כי לא תמלא שיבוא לוי שהי ולא דבר אל אליסע על משיחת אחד מהם אבל הוא מעצמו אמר אל חזאל שיהיה מלך על ארם אחרי מות בן הדד וגם כן מעצמו אמר את יוכה שילך וימשח את יהו' לפי שעשה זה מפני שצוהו אליהו עליו בדבר ה' ומה שלא יוכל אליהו לעשות מפני שהארון ה' הפו לאחאב עשה אליסע בימי בנו עד כאן והשעיה הראשון' קרוב למה שכתבתי בביאור מאמר חז"ל בשומרו לך לדרכך מדברה וכו' ומ"ש ומשחת את חזאל שנתעכב מפני שנכנע אחאב זה מחילה מכבודו היה אחרית ימיו והרי קדמו כמה מלחמות להכנעת אחאב הם כן היה לו לאליהו למשוח את חזאל כאשר צוה הש"ת אבל אליהו הוא אליהו מחה על אליסע תלמידו והתלמיד כבן ימשך שברוח אליהו הוא ולזה בהיות שאמר ואת אליסע בן שפט תמשח לנביא תחתיך המורה ממש הם כן ומשחת את חזאל היינו שרוחו אשר יצוה על אליסע הוא המושח את חזאל וכן היה שלא משח אליסע את חזאל אלא אחר שנחה רוח אליהו עליו ואותו הרוח של אליהו הוא המושח את חזאל הוא אשר הגיד הפי"ת את אשר יקרה לותם באחרית הימים · עוד אפשר שאחר שהמשיחה הזאת היו' משיחה מתם שלא מנוי ומתינת שדרה ובח בו להיות מלך וכמו שכתב הרד"ק ז"ל בזה כאמר שהקב"ה צוהו שילך למדברה של דמשק וע"י הביאה שיבוא אל מדבר דמשק ותחומה הביאה היא גורמת המנוי והמשיח לחזאל למלך על ארם זהו שאמר ובאת ומשחת את חזאל ר"ל ע"י ביאתך אל המדבר של דמשק ובאת שם אל מדבר הנזכר וזה מספיק שביאתך תחשב כאילו מנית אותו למלך וזהו ומשחת הוא המנוי את חזאל למלך ארם ואליהו הלך לדרכו מדברה דמשק ובזה נעשה המנוי של חזאל · ושל יהוא בנבואה שם אל ארץ ישראל ומה שעשה אליסע הוא הולאת הענין הזה מן הכח אל המעשה אבל כבר היה עשוי מימי אליהו ז"ל:

ואת יהוא בן נמשי תמשח כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל: ולע"ד שמשחות אלו נתנו לידרש מאבל מחולה לשון אבל כיון שאליסע ימית הנמלט מחרב יהוא · וע"י זה מחולה לשון מחילה וסליחה כי היה לי באומרו אליסע בן שפט

והיה הנמלט כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל: וכן הרלב"ג ז"ל ומהר"ח ז"ל הנמלט מחרב חזאל כו' אין כוונתם שיהיה חרב חזאל קודם לחרב יהוא אחרב יהוא לחרב אליסע שאין

בלי יקר

הדבר כן ולא קדימת מעלה בגודל הנקמה כמו שפי' המפרשים אבל ענינו אצלי שהשם ית' זימן ג' שלומי השגחתו להענים את החטאים האלה בנפשותם כל א' כפי מה שראוי לו כי הנה חזאל הכיבו להענים את ישראל במלחמותיו וזכר זה ראשונה להיותו כולל הרבה ולפי שהיה אל הקדמון עם הגדולי וכהני הבעל ועע"ז לא יצלו למלחמה ולא ימותו בה הכין את יהוא שיהוא ימית ויחרוג את כל בית אחאב וכל עע"ז מה שלא יעשה לישראל כי יהיה מלך ויחרס עליהם ולפי שחזאל לא ימית כי אם במלחמה ויהוא עע"ז הכין את אליסע שיכר הנערים הנעורים מכל מנה כדאז"ל ושסופם לחטוא ולהרגיע ויהרגם בקללתו ומפני זה אמר והנמלט מחרב יהוא ימית אליסע הנפ' ספר הכתוב בכל א' יעשה מה שראוי אליו חזאל בעם יהוא בע"ז · אליסע בנערי בהוכן שע"פ בהמלצייס הללה ישאר בישראל ז' אלפים כו': ולע"ד אם ב"ש הכתוב והוהו הרגת בחרב בני עמון שבהרג בחרב הלומות נפשו וכמו שפי' בכלי חמדה שלומ' אותו הרגת מורה על עצמות אוריה היה הנפש שכ"י בהרגה בהיותו נהרג בחרב בני עמון מצוי ר שקון בני עמון והכרתיתי כן מכפל את אוריה החתי הכית בחרב והשבתו לקחת לך לאשה ולהוהו הרגת בחרב בני עמון · ולז"ל הפ' כי הנמלט מחרב חזאל לא היה זכות הגורם לו לשלא יפול בחרב חזאל כדי שהיה חרב ה' ע"י מלך ישראל וסוף סוף אינו דומה הנהרג בחרב אל הנהרג בקללת גבוה מיוחד טוב הוא ע"י אליסע מע"י יהוא ולז"ל והנמלט בזכותו מנפול בחרב יהוא ימית אליסע בשבט פיו שהוא יותר טוב שימות זכאי כמו שהיה בהותם הילדים אשר המית ה"כ לא דבר הכתוב בס"ר מעלה לחזאל אלא אדרבה המית ע"י אליסע הוא היותר מעולה שנמלט מלמות ע"י יהוא והמת ע"י יהוא נמלט מלמות ע"י חזאל שהוא יותר רע ומר לנפש:

והשארתי בישראל ז' אלפים כו' חז"ל בילקוט בשם תכמומה והשארתי בישראל ז' אלפים אשר לא כרעו לבעל הם היו אותן של גדעון לכתיב בשלם מלות המלקי"אות ע"ל את ישראל ועליהם הוא אומר והיה שארית יעקב כו' בטל מלת ה' עכ"ל · כוונתם לפרש שבשיות ישראל רבים כחול הים העובדים את הש"י בכל לבבם עתה הרעע אלא בשאר מהם עובדים אה הש"י כ"ל ז' אלפים אשר לא כרעו לבעל כו' אבל אולתם ישאר מהבלתי עובדים הש"י אלא יתכן אלא ישארו בין הכל אלא ז' אלפים לבד וז"ש והשארתי בישראל המשמע שיהיו ישראל רבים ואלו הז' אלפים ישארו בתוך ישראל · וזו היא הכונה בפ' ואפשר שאליה כיונו בתנחומא דמ"ש הם היו אותה של גדעון ר"ל מהם וכיונה בהם היו אותם של גדעון כשרים כיונה בלות' של גדעון הכתיב בשלם מלות אים המלקיים כו' ועליהם הוא אומר והיה שארית יעקב כטל מלת ה' אלא כיון לו' שלא ישארו אלה הז' אלפים אלא שהם הנשארי' מאותם הכשרי' ושארית ישראל המבורכים כטל מלת ה' שהרי גם בימי גדעון לא היו אלא ג' מלות וישראל רבים כחול הים וזה היה לתקוני סבר מדרש ילמדנו שפ' כס ר' ברכיה בש"ר הישעיה הגדול פ"ח ז' אלפים היו ע"ח שנה וכל הפה אשר לא נשק לו לבעל לא היו עובדים לבל לעגלי ירבעם היו עובדי' וכונתם שאולי של ירבעם לא אמר להם שיהיו אל אלוהות אלא לתמצייס כמו שטעו בדור אנוש ובמדבר הערב רב לא כן הבעל שהיו עובדים אותו לתלוה שבדי שאלו ממנו הלם לקרבן וזהו אשר לא כרעו לבעל ולא נשק לו · לו לא היו מוסקים הם לזולתו דהיינו עגלי ירבעם שאינם ע"ח גמורה נשקו · והבחומה פליג ולז"ל הם היו אותם של גדעון ר"ל כשרים וכיונה בהם היו אותם של גדעון וקרא אלו כרוכלא והלא מנייהו נקט לבעל עם היותם ליזבל פקידה וכ"ש שלא כרעו לבעלים · ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל כין הכונה לומר שלא ישארו אלא ז' אלפים נפשות לבד אבל הכונה לומר לו שלא יתאוה שכיון שכתן רשות למחית לא יבחין ויחית צדיק ורשע לז"ח שאין הדבר כן שלא אותם הכשרים שהם ז' אלפים אני מבשרך שישארו שלא יפול אחד מהם בחרב חזאל ולא בחרב יהוא ולא אליסע ז"ש והשארתי שישארו ולא יאמרו והרד"ק ז"ל נשק לו מלרע ע"כ · ולע"ד מה שכתבתי בהבנת חז"ל כנ"ל שהיה כונה בפ' שישארו מכל עובדי ה' אשר היו מרודים מקדם עתה ישארו ז' אלפים כשרים כי אשר העם לע"פי שיחמלו בהם כשרים עכ"ז נכשלו בכריעה לבעל לו נשיקה לו לפנים מפני לחמת איזבל ולא על פי שבלבם כשרים פיהם ולבם לאינם שוים אמנם הז' אלפים תוכם כשרים בלבם עובדי ה' ולא כרעו לבעל ולא נשקו לו בפה · גם שיטת מהרי"ח ז"ל נכונה שכונת הפסוק להבטיחם בהשארות ויהיו הכשרים עם היות הרודפים ג' חזאל יהוא ואליסע לא יזול ברשתם כשר אחד ודבריו שלא מדיקדק לומרו לשון כל הברכים כו' וכל הפה שכונת הפסוק והיודעו להודיע הישארו' כולם יחדיו שלא ברד מהם אים · ומהרי"ח ז"ל הביא בשם כסיקתא המאמר הנז"ל בפסוק ויאמר אליהו ההשבו כו' וז"ה ובנבואה העלה ה' את ישראל ובנביא כאמר · ובנביא העלה ה' ממצרים זה משה ובנביא כאמר זה אליהו

אליהו את מזלה שני נביאים עמדו להם לישראל משבטו של לוי משה ראשון ואליהו אחרון ושניהם גואלים את ישראל וכו' ככתוב בילקוט בשמעון ר"ש עיין עליו וכתבתיו למעלה בפסוק ויאמר אליהו התשבי וכו'. והנה מהרי"ל ז"ל הוקשה לו מאד המאמר הזה המורה הבדלה בין משה ואליהו וזה הפך התורה חלילה שתאמרה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. והקשה עוד איך לא זכרו כי אם כ"ל דברים לבד ולמה לא זכרו דמויים אחרים והם משה קרע הירדן ים סוף ואליהו קרע הירדן והורדת אש מן השמים גז' ימי המלוכים ע"ו משה וכן הוריד אליהו אש מן השמים גם היה לו להזכיר דמוי אחר שמשה הם תיר פניו כי יראו מהביט אל האלהים. וכן אליהו וילט פניו באדרתו כי אולי הביט וילט פניו באדרתו שנתבייש ממה שהוכיחו הש"ית כמו שפירשתי לכן לא זכרו והוא עשה הספקו' אלה עמומים: ולע"ד לתרץ בלא הבלשה חלוקות שהוסיף מהר"ש ז"ל אם לראשון מקריעת יס סוף ההבדל עמוס ורב בל' בחינת הלחת עם היות ישראל בלתי כדאים לקריעת יס סוף שהיה קשה לפני הקב"ה הקב"ה לא עביד נים לשקרי ועל זה אמר חז"ל קטן מזוכותיו של אדם כקריעת יס סוף לפי שאינו כראוי לזוכו הדם שלם נקל בעיני ה' לזונו והב' לעשות שני הפכים לקרוע יס סוף לישראל ולטבוע המצריים עם היות הללו עובדי ע"ז וכו' שהדין מחייב גזרה שוה לו להליל ישראל ומצריים לו להטביעם יחדיו. הג' חיכות היה עם כל שאר מימות שבעולם שנא' ויבקעו המים שכל המימות שבעולם נבקעו כמ"ש חז"ל והד' התחדה זמן רב לא כן באליהו הנביא שיקרע לו הירדן לבדו ולפי שיש דבר קל הוא מכל הד' בחינות הנו' והורדת האש מן השמים של משה היה בשלה אור שכינה וירה העם וירונו ויפלו על פניהם ולבותם כפרים וכמו להגלות אליהם כן ולירד אליהם. אמנם זו של אליהו לא היתה אש שכינה כי אם אש אוכלת ושותה כמו שזכרתי למעלה בפסוק ותפול אש ה' משה אשות הן עיין שם. והענין הבלשי וילט פניו אינו מעין ויסתר משה פניו כי משה הראה לו הש"ית כבודו כמ"ש ויהיה בעבור כבודי ראית את אחורי ופני לא יראו לבל עברו שם גם הפנים כך יכול אלה שלא יראו מעצמם הסבה ולזה לא כתב ופני לא תראו אלא לא יראו וכמו שכתבתי בכלי חמדה ולזה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים אמנם כאן באליהו לא הראה אלא אדרבה הקליפות הרבעה כאשר זכרתי למעלה ואחר הקליפה הרביעית של דמות דקה נתברר לו שהנה ה' עובר אבל לא הראה כלל ולא השיג אפילו באחוריים אשר נראו למשה ולזה וילט פניו כי ירא מהביט אל הקליפות אבל זה אמרו בש"ה שאסור להסתכל בקשת הנראה בענן לפי שהיא אור מהשכינה אלא שבאים הקליפות סביב רשעים יתהלכון והמביט בהן ניזוק. וכן יאמר הני וילט פניו אליהו כי ירא מהביט עד יעבור זעם ואחרי עברם לא כתוב אלא והנה אליו קול ויאמר מה לך פה אליהו שלא ראה ולא השיג אבל בא אליו קול לבד ומהר"ש ז"ל כתב שעם היות שזכרו חז"ל כ"ל דמויים שנתדמו בהם אליהו ומשה לא כוונו לומר שהם שוים בבנואה חלילה בהפך מן התורה שכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כו' והנני בא אליך בכל דמוי ודמוי מהם ההבדל בין משה אליו הבלוס ובין אליהו. ואחרי זה בארו דברים אחרים שהיו באליהו ולא במשה ולבאר שאין זה מה שיחייב הלות מעלת אליהו על משה חלילה. ואחר כך בארו לך המעלות האמתיות אשר בהם נבדל משה מאליהו אליהו אליו לא קם נביא עוד בישראל כמשה ואומר שהדמויים הללו שאחז"ל שנים שאינם מורים על מעלת הנבואה עם היות שיורו על יותר המידות ויותר המעשי כמו מה שאמרו שמשה הרג את המצרי ושנתבלבל ע"י כשים ושברח מפני פרעה ושבא לבאר וכער עובדי אלילים מן הארץ ושקרא לבני אדם מי לה' אלי ושהלך במדבר ושבא אל הר חורב ושהתפלל על ישראל ושהפש זכות אבות בתפילתו ושעשה המשכן ורע שאתים ושבנה המזבח י"ב אבנים כי המעשים הללו כלם כבר יעשה אותם האדם מזולת שיהיה נביא ושמה מהמלכים אנשי חיל יראו אלהים בערו ע"ש מן הארץ והרגו לנביאים חמשים ישראל כולם הלכו ומה מהמלכים אנשי חיל יראו אלהים בערו ע"ש מן הארץ והרגו לנביאים חמשים ישראל כולם הלכו במדבר ובאו לאור סיני והתפללו חסידים על ישראל ותפשו זכות אבות ועשו שאר המעשים אשר אמרו ולא היו נביאים ולכן אינו אמתיות שהיה ביניהם כי משה אדוננו בדברים הללו. כ"ש בשג' כשתבונן נראה ההפרש הגדול שהיה ביניהם כי משה הרג את המצרי והוא יחיד ויחידי עמו בשדה והתגבר עליו ואליהו הרג נביאי הבעל לפי שישראל הפשו אותם והם היו במיתתם. ומשה עם היות שאמר יתרו לבנותיו קראן לו ויאכל לחם הנה לא נתבלבל הכנסים כי אם משל יתרו וגם לא דרך לדקה כי אם בשמר רעייתו הלמן ואליהו כי נתבלבל פעם אחת מאשר היה לאשה הצרפית ואם משה ברח איננו מפני לאזבל אבל אחרי שהתנבא לא ירא ולא חרד ממנו אמנם אליהו ברח אחר היותו נביא מפני לאזבל ואם נאמר שמשה בא אל הבאר הראה שאמר בו בכתוב ישיבה ויסב על הבאר ואם היה רמז אל הבנת החכמה הנמשלת בבאר ואמר בו ישיבה כמו על שלימו' הבנתו ואמר ויושיבון ויסך את לאנם להיות המוסיע והגואל המשקה את העם התורה וחכמה אמנ' בשאליהו לא נאמר בו לא לשון ישיבה ולא לשון הסובה והשקאה. אם משה בער הע"ש לא הותיר לפי' אחד הכל הרג ואליהו לא הרג אלא הנביאים לבד משה אמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי ולא אחד בהם עובד עבודת אלילים לא כן באליהו היו רעים וחטאים לה' מה לתכן את הבר אם משה הלך כמלך במדבר ארבעים שנה ואליהו ארבעים יום יום לשנה עני ודל ומתגבר אם משה בא אל הר האלהים שקרא הש"ית אותו ושסכן עליו הענן הכבוד לעיני העם אמנם אליהו בא שמה מדעתו מבלי קריאה ואיהו ה' שלא משה ויסוב לדרכו ולא עמד אם אלא לילה אחת ויום אחד. אם משה התפלל אל האלהים היה על הכלתם ואליהו התפלל כפי דעת חכמיהו על נקמתם. אם משה תפש זכות אבות היה לטעון נגד ה' על שבועתם כמ"ש אשר נשבעת להם כך אמנם אליהו אמר לבד אלהי אברהם יצחק וישראל ולא טען שבועה ולא דבר אחר. אם משה עשה משכן הוריד אש שכינ' וישמע את הקול מדבר אליו מבין שני הכרובים ואליהו כשבנה המזבח עם היותו שמים ירד אש עליו הענן. אם משה בנה מזבח מי"ב אבנים היה חוץ למקדש ולא העלו עליו עוד עולות ולא היה במלות הש"ית הרי כתבתי גם בדברים הללו שאינם מעלה הנבואה בגדל בהם אמנם אליהו. ואמנם בשאר הדברים שזכרו הענין יותר מבואר בהם הם הגאולה הנה משה גאל את ישראל גאולה שלמה' גופנית ונפשית גופנית ממצרים ונפשית ע"י כתיבת התורה לא כן אליהו שאין אליהו המשיח המיועד לגואל כי אם שיגיה שמשיח לדקינו לא יוכל לגאול אם לא יכינו הדרך להרים מכשול העונות מדרך עם ישראל וזו היא אומנותו של אליהו ז"ל להשיב לב אבות וכו' ולפנות דרך מהחטאים ועונות ופשעים לשוב בתשובה אם כן הרי אליהו גואל הנפשות ומסבב ע"י הגואל' של הגופים מהשעבוד וז"ש אם במלאכי הנביא הנה אנכי שולח מלאכי ופנה דרך כו' שהבינו מהר"ש על אליהו והמאמר הזכיר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא' דהיינו להשיבם בתשובה שלא יבאו אותם היום הבא שאמר למעל' כי הנה יום בא בוער כתנור וכל זדים וכל עושי רשעה קש ויצתם אותם היום הבא כו' הרי הלכת הנפשות והגוף הם שיב לב אבות על בנים ולב בני' כו' כתב עוד מהרי"ל ז"ל אמר שנקרא משה נביא ואליהו גם כן ואתה רואה שכל הנביאים נקראו כן אבל בחרו התכמים ששם נביא נאמר על משה ועל זולתו מהנביאים בשתוף השם. ומהם אמרו שהיה השם בהם בסיפוק ולא אמר אדם שיהיו נקראים נביאים בשם מוסכם בדמוי בשוה עד כאן: ולע"ד נראה שהאמת אתו אבל יקשה המאמר למה הזכירו כיון שהוא שם משותף לכל הנבואה ונראה כי אחר שכוונת המאמר לדמות אליהו למשה בכל הפרטים הנמצאים לדמותו אליו ואין הכוונה לשהיה ה"ו כמשה בנבואה שהרי התורה העידה ולא קם נביא בישראל עוד כמשה אבל המכוון להודיע שכיון שאליהו מתדמה אל משה יותר מכל שאר הנביאים אם כן ערך נבואתו גדולה מכל הנביאים ועולה על גביהן וזה כיון באומרו אתה מוכן שמשה ואליהו מעלת נבואתו גדולה מכל הנביאים חלילה אבל היה הבואה לכל דבר שנא' במשה שנא' שיש זה ליה לכל דבר שאין הבואה חלילה אבל היה הבואה לכל דבר שנא' במשה שנא' גם כן באליהו שזה הוראה במעלת אליהו לא שהגיע אל מעלת משה אלא למעה ממנו ולמעלה מכל הנביאים. ולזה אמר משה נביא כלומר משה נקרא נביא שתם שנאמר ונביא נאמר שהיא הוראת מעלה כשנזכר שתם נביא והה"נ שמשה במדרגה אחת ואליהו באחרת למעה ממנו כתב עוד מהרי"ל ז"ל אמרו שנקרא משה איש האלהים ואליהו גם כן ונגם זה נאמר עליהם בשתוף בשם נביא. והנה אליהו ואלקנה ועדו וזולתם מהנביאים נקראו כן וכמו שאחז"ל בשרי עשרה נקראו איש האלהים. אמרו משה עלה אל האלהים ואליהו עלה בסערה השמים ואין בזה שוי ולא הדמו' לפי שמשה עלה אל האלהים רוצה לומר שנתדבק בו ית' בדרך בהיותו בלתה החיים הגשמיי' ובדרת ה' על הר סיני ויקרא אל משה מתוך הענן וגם אל המחנה שהעניינים המדברים לא היו מפרידים דבריהו ואליהו עלה לשמים בעת מותו כשאר החסידים וכמו שנאמר בחנוך והיה עניין עלייתו כמו שיתבאר והיה הנס האלהי יותר גדול בהתדבקותו בהיותו בזה העולם חי וקיים בגוף ונפש ובהתדבקו בו ית' בדרך לא במלאך מסיעור בהפרדו משלה החיים כי הנפשות כולם שארו אחר המות ורוח תשוב אל האלהים אשר נתנה אמרו שמשה אמר אם כמות כל האדם ימותון אלה ואליהו גם כן אמר אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי וענין מאמר זה שיהיה אלימותם כ"כ גדול שהמה יגזרו ע' הדברים הטבעיים ותקיימו גזירותיהם מבלתי שיתפללו אל הש"ית עליו אבל לפי שהוא העולם היה מסוגד אליהם אמנם נמלא זה בשניהם מתחלף הוא חילוף רב שמשה גזר בדבר

בהפך המנהג הטבעי והוא פתיחת הארץ את פיה ונעשה זה לכבודו ולא היה זה נכתב בתור' ונעשה דברו אבל אליהו גזר על עצירת גשמים שאינו בהפך הטבע ועשהו לכבוד ה' והוא כתוב בתורה ועצר את השמים ולא יהיה מטר לפי שהיו ישראל עובדי אלילים ולכך לא יורה עניינו כ"כ מהמעל' כמו שיורה מה שגזר משה לכבודו או לכבוד אהרן אחיו שהיה קרח חולק על כהונתו פ"כ:

ולע"ד מחילה מכבודו במ"ש שעצירת גשמים הוא כפי הטבע כי עצירת ג' שנים מרדה על ומטר אינו דבר טבעי. ומ"ש שמשה עשה כן לכבודו ולכבוד אהרן אחיו שמזה הגל יגדל ענין משה ח"ו ואמרי ליה מאריה כי משה אדון הנביאים לא כן עשה אלא לכבוד ה' ולכבוד תורתו ולקיימה כמו שנתבאר בכלי חמדה. אבל מה שהיה יותר נפלא ענין משה הוא בפתיחת פי הארץ שהוצרכו חז"ל במ"ש לו' שנגרה בע"ש בין השמשות לאיתהו דבר נפלא לפתוח הארץ את פיה בחכמה. ולבלוע אותם ואת כל אשר להם ולאות ומופת על שלחו הש"ית בכל שליחותו כמ"ש אם כמות כל האדם ימותון אלה וכו' לא ה' שלחני. כתב עוד מהרי"ל ז"ל אמרו במשה ויעבור ה' על פניו וכו' ואליהו והנה ה' עובר שבמשה הראהו ע"ג מידות ומה שלא ראה אדם לבניו ולאחריו מסדר המלאות וקראו והדברים הנמשכים ממנו יתבארו כמו שאמר אני אעביר כל טובי על פניך ונאמר באליהו והנה ה' עובר ולא שמע המידות כי אם מה שהוכיחו על בניו על מעשיו והודיעו והכל' ה' עובר על פשעיו באהבה כמו שפירשתי. ואמר במשה וישמע את הקול ונאמר גם כן באליהו אבל קול משה יהיה מעל הכפורת מבין שני הכרובים והיה קול אלהי ונבואה עליונה מגעת אליו מאתו יתברך בלי אמצעי והקול הנאמר באליהו היה קול נברא כמות הקול שנשמעו ים' שני' קול מוחש מגיע לאזניהם וקול אשר שמע שמואל בהתחלת נבואתו והיה ע"י המלאך לפי שנבואתו היה ע"י מלאך כמו שיתבאר. וכבר זכר הרב המורה בפ' ל"ו חלק ראשון כמה ים מההבדל בין קול משה לקול העם ע"כ. ולע"ד הלמת לתו שאין ערך נבואת משה ולא הקול הבא אליו בקול הבא אל אליהו. וכמו שהבריח מהרב המורה שאין קול משה מעין קול המגיע לעם. אבל במה שראה להבדיל בין משה לאליהו שלמשה היה דבור אלהי בלי אמצעי. ואליהו היה ע"י מלאך מחילה מכבודו כי דבר ה' היה אליו אל אליהו רק יש ויש כמה מדרגות וכמה פנים לבני' הנבראים וכמה אחוריים לאחוריים הנבראים והעשרה מדרגות שבנבואה כולם הם מאת הש"ית ה' אלא משל למלך שמתראה אל אהוביו בפנים להבות ולזולתו בפשים זועפות לאויביו מקרוב מדבר עמו ולזולתו מרחוק וכיולא מאלו הדמיונות לשכך את האוזן. כתב עוד מהרי"ל ז"ל משה קרבן אהר סיני ואליהו אהר הכרמל עם היות שאמרו בפי' ה' הוא האלהים כשאהו עובדי ע"ז כמו שהיו קוסם לכן אמנם באהר סיני נתן להם התורה ושמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לך היו כולם נביאים בחות' שעה ע"כ. ולע"ד כוונתם בזאת החלוקה להתייחסות התקרבות לאהר סיני ע"י משה והתקרבותן לאהר הכרמל ע"י אליהו שהבריח יחדיו שניהם כאחד טובים כי גם הכרמל בים יבוא לדלג שתנהגו התורה עליו כי חטוב הוא מאד לשתפסק ואמתן מישראל כמו שנפסקה בעמידתן לפני אהר סיני והרי גם בעת הזאת כשעמדו לפנו אהר הכרמל הוסרה זומתן חלק מה ממה שהיו עובדים ע"ז כי בלי ספקרבים מהם מתייחדים כי ראו המורה גדול ואם ה' ירדה מן השמים שלא כדברי מהרי"ל שנאמרו עובדי ע"ז כי לעפ"י שנאמרו עובדי ע"ז לא כולם. כתב עוד מהרי"ל ז"ל אמר משה דבר עמו המלאך בתחילת נבואתו ואליהו גם כן אבל המלאך נראה למשה בתחילת נבואתו בסנה ולא נראה אליו עוד ולא היתה נבואתו ע"י מלאך כי אם מאתו יתברך בלי אמצעי ואליהו נראה אליו המלאך בארות ימיו לפי שתמיד התנבא ע"י אם במדבר והנה זה מלאך ויסב מלאך וידבר מלאך ה' אל אליהו ע"כ. ולע"ד כבר כתבתי במה שקדם שנבואת אליהו ע"י הש"ית היתה לך לא מעין נבואת משה ומה שהזכירו חז"ל משה נדבר ע"י מלאך ואליהו ע"י מלאך כו' נו בזה לומר שהיה התייחסות למשה עם אליהו גם בזה כמו שמנו כמה פרעי' שאין בהם לא מעלה ולא גרעון ולא יוציאו אלא לדמות זה לזה בלבד מה מהלדין הנו'. כתב עוד מהרי"ל ז"ל אמרו משה נטמן במערה ואליהו גם כן אבל משה נכנס שמה במלות הש"ית שקראו הש"ית ויאה אותו שיבוא שמה והיה זה במעמד הנכבד והנורא בהיות השכינ' שרה על ההר ואליהו בא שמה מדעתו ובחירתו ולא בשעה שהיתה השכינה על ההר ומהו הש"ית שילא היה אליו לשבת באותו מקום כמו שפירשתי בפסוק מה לך פה ע"כ. וכבר כתבתי למעלה חלילה לאל מבזות את אליהו להוציאו מן המערה ואין קדושה בה רק בעוד היות ה' שם ונהסתלקות הכבוד הרי היה כאחת המערות ולא כוונו גם בזה אלא לומר שמה שהיה אירע לאליהו לא שיהי' בזה מעלה או גרעון ומה שנא' לו מה לך פה לא על המערה כי אם על מציאות בואו שם אל המדבר לו אולתו מהפירושים שפירשתי למעלה כתב עוד מהרי"ל ז"ל אמרו משה עמד בהר ארבעים יום וארבעים לילה בלא מאכל ואליהו הילך בכח האכילה ההיא מ' יום וארבעים לילה וכמה מהפרש כשיתבונן בענין הטוב כי באליהו אמר בכח האכילה ההיא ולא אמר בכח המשקה ההוא לפי שלא נאמר ממנו המשקה כמו שנאמר ממשה שאמר ומים לא שתה ולזה אמר לו המלאך קום אכול עם היות שם משקה לא הזכיר לו שהיה וגם האכילה בא למשה בשלילה מוחלטת לחם לא אכל ולא כן באליהו בלשון שלילה אכל אמר בכח האכילה ההיא ועניינו אצלי שאליהו היה זקן וחלוש מאד ולבו יחל בקרבו והימות מות נפלו עליו ובשם הרשעים שהלך במדבר ענה בדרך כחו ושאל את נפשו למות ולכן היה בלתי אפשר שיאכל ושתה וילך לרגלו עוד כל כך מהדרך ארבעים יום וארבעים לילה ומפני זה הוצרך הש"ית לאכילה לאל אמר לחם לבדו' ומזון שהי' לה לאדם המזון הנהוג כי אם כדי להמנו והוליד בו כח וחוזק רב שיוכל לסבול עינוי הדרך ועמלו ועם היות המאכל ההוא בעוצת רלפים בצורתו ונכפת המים הנה היה אלהי מן השמים והמים ממעיני הישועה ומפני זה הנה הכח ההוא לזמן רב ללכת הדרך הרב לא שיאמר שלא אכל אמרי כן אלא אמרי' כל אמין מופלג לא ייעף ולא ייגע מה שלא היה עושה אם לא היה אוכל אותו אעפ"י שיאכל מאכל הטבעי כי רבים מהאנשים יאכלו ויבשתו ולא יוכל ללכת ברגליהם דרך רב כ"ש הזקנים ומפני זה בא הכתוב להגיד שקנה אליהו מאותה האכילה אמזרב שהלך ארבעים יום וארבעים לילה וזה לא ישלול שלא היה אוכל כדרכו וכמנהגו כי עם היות הליכתו במדבר כבר נמלא שמה מאכל ומים במקומו' מיוחדי' שיאכלו העוברים שמה ע"כ: ולע"ד כל דבריו אלה יוצאים מן דרך החסד של הפ' מחילה מכבודו שלו' קום אכול פעמים מורה שבכח האכילה ההיא שאין לאכילה אלהה יעמיד עצמו ארבעים יום וארבעים לילה שלילה היה אוכל ושותה כדברי מהר"ש ז"ל אכילה אלה זאת לאכילה טבעית יקשה הקלר קצרה יד ה' חתת ליעפ כח ולאין לזכים עצמה ירבה על ידי האכילה ההיא הגשמי' אם מעט ואם הרבה יאכל כרים טעין רגליה כמו שאח"ל בפסוק ויסע יעקב רגליו אלה ולהי לא היה אם אכיל אלהה כלל כפשט הפסוקים ודרך המדבר ההיא נורא מאד שעוד היום אין אם מקומות לא מאכל ולא מים לשתות באזינו שמעו מפי ערביים ישראלים שבאו מחברת' ממצרי' והמדבר ההוא שמם מאד. והנרי חז"ל בפשטן הסוה הבואה בתורה ענין משה שלא אכל ולא שתה אלא כלל ואליהו גם כן דומה בדומה שהלך בכח האכילה ההיא שלא אכל אלתה כלל ארבעים יום וארבעים לילה שלא יתחייב שיהיה בזה הבדל בין משה לאליהו כל שכן שאינו מוכרח שיהיה ההבדל בנינוח כמו שכתב מהר"ש ז"ל כשמשה עליו הבלוס לא אכל ולא שתה ואליהו אכל ושתה אבל יהיה ההבדל גדול בבחינות אחרו' שמשה לא הוצרך לאכול האכילה אחת קודם הארבעי' כדי שיעמוד ארבעים יום וארבעים לילה בלא אכילה שלא נזכר בתורה שאכל שעודה מפסקת שבכח האכילה ההיא יעמוד ארבעים יום וארבעים לילה אבל היתה עמידתו באותה הארבעים יום וארבעים לילה בכח הדבקות האלהי אשר עמו. אמנם כי הוא המעמידו בלי אכילה ושתיה על דרך ואתה ממיה את כול' לשון מחיה וכלכלה. ויותר שלת ומעלה מעולה אצל משה עליו השלום לא כן באליהו שהוצרך על ידי האכילה ההיא פעמים להעמידו ארבעים יום בין שהיה אכילה בשמית או רוחנית העוצת רלפים מלבד שאר המעלות להיות שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה שהוא דבר נורא מאד שילוד אשה יעמוד משתעשע עם קונו ארבעי' יום וארבעים לילה וזהו שאמ' ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל וכו' שעיקר הפלא הוא היותו שם עם ה' כל כך זמן וגם בלי אכילה ושתיה זו תוספת גם ואליהו ז"ל עם היותו תמיד דבק עם אלהיו ומתבודד במושכלות הו' בפרט באותם הארבעים יום לא היה נע ונד במדבר חלילה אבל מתבודד כפי הסגתו אך לא נערך משה עליו השלו' אדון הנביאים. כתב עוד מהר"ש ז"ל אמרו עוד שמשה קבלו ישראל על ידו להבת המקום ואמרו נעשה ונשמע ועל ידי אליהו אמרו ה' הוא האלהים ההבדל רב כמו שאמרתי שבזמן משה קבלו ההבנה האלהית בכל לב אמנם בזמן אליהו בפיהם לבד ורחוק מבליותיהם שהנה לא נמצאו מלעבוד עבודת אלילים. הנה כתב אר מכל זה שהדמוי' שזכרו חז"ל לא ה' ובהשואה רק בשתוף לו בפסוק עד כאן:

ולע"ד כבר זכרתי שרבים מישראל לאלפים ורבבות שבו בתשובה שלימה וזה הכלל אין גרעון בכבוד משה עליו השלום במה שיתדמה אליהו אליו בענין אחד לו בכ"ל דברים כי מעלתו לא תליה בכיולה בפרטים האלה כי מדרגתו מהוה מעלה על כל הנביאים עין לא ראתה. כתב עוד מהר"ש ז"ל בדמויים שלא זכרו חז"ל הנה הראיה יש סוף שמשה משה אינו דומה לקריע' הירדן לפי שהיה יש סוף עמוק מהירדן לאין שיעור ובלבו כמו נד נוזלים ונטבעו המצריים

בתוכו

והוא חורש • מלמד שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

ואזל מתמן ואשכחית אלישע בר שפט והוא רדי בתרי עשר פדנין דתורא צמידין קדמוהי והוא בחד מתרי עסרא ועבר אליהו לותיה ורמא שושיפיה עלוהי : ושבקית תוריא ורהט בתר אליהו ואמר אנשוק כען לאבא ולאמא ואיתך בתרך ואמר ליה איזיל תוב ארי מה עבדית לך : ותב

ויעבר אליהו והוא חורש • אותו תקרישו • והוא יבנה את היכל יי' • אכלו זרים כחו • ואחר בא חצרון :

ויעבר אליהו והוא בקריא' וסי' ויהי נער בית לחם יהודה • והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני • וימצא את אלישע בן שפט והוא חורש • אותו
תקרישו • והוא יבנה את היכל יי' • אכלו זרים כחו • ואחר בא חצרון :

ויעבר אליהו • ל"ל כי כבר עבר אליהו פחוך לו ובהיותו קרוב אליו מאד השליך עליו עד שכבר הסך אדרתו עליו מדי עברו והנה הרגיש תכף אליעזר כי רצון אליהו היה אליו שיבא ויחסה תחת
כנפיו ולזה עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו ואמ' לו שיעזבהו לנפק אביו ואמו ואחר ילך אחרי אליהו : ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך • ידעה לפי מה שאחשוב לך לנפק אביך ואמך ואחר אחרי כי
זה הוא מה שעשיתי לך ל"ל שכבר עשיתי זה להעיר לזולתך שתבא לחסות תחת כנפי : ובכלי

רשי

ויעבר אליהו והוא חורש • שנים עשר למדים לפניו והוא בשנים העשר • ל"ל שהיו שם שנים עשר חורשים היו לכל אחד מה' למד בקר ואליעזר היה תרגם כי הוא היה אחד מהשנים העשר החורשים • ואחשוב שזכר זה להעיד כי אבי אליעזר היה עשיר מאד ושם כל זה כפרד אליעזר מבית אביו לעבדת אליהו מפני חוזק אהבתו החכמה : ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו

ויעבר אליהו אליו • ל"ל כי כבר עבר אליהו פחוך לו ובהיותו קרוב אליו מאד השליך עליו עד שכבר הסך אדרתו עליו מדי עברו והנה הרגיש תכף אליעזר כי רצון אליהו היה אליו שיבא ויחסה תחת
כנפיו ולזה עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו ואמ' לו שיעזבהו לנפק אביו ואמו ואחר ילך אחרי אליהו : ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך • ידעה לפי מה שאחשוב לך לנפק אביך ואמך ואחר אחרי כי
זה הוא מה שעשיתי לך ל"ל שכבר עשיתי זה להעיר לזולתך שתבא לחסות תחת כנפי : ובכלי

כלי יקר

ויעבר אליהו אליו • אמר לו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

ויעבר אליהו אליו • אמר לו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

ויעבר אליהו אליו • אמר לו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

שלהיות החומר עכור בחטאו של לא' הראשון שקוד' שהטא היה בלי ספק זך בלי שמרים וכמו שאמרו חז"ל תפוח עקיבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל המה ודברים כפשטן • על כן הוצרך והוכרח למות לזכך אותה החלאה והמת הנחש הקדמוני וכשיקומו הגופים בעת התחיה יקומו בדוגמת ותמונה כאשר היו הם בזה העולם אבל יהיה מזוכך מאותה הזוהמת נחש הקדמוני וזה היה תועלת המות שנאמר בה והנה עוד מאד עוב מות • וכיוצא בזה אירע לאליהו בעלותו בסער' השמים בזדכך גופו מאותה החלאת נחש אבל לא בערף אליעזר וכיוצא בזה צריך לומר בכל אותם שנכנסו חיים לגנ"ע כרבי יהושע בן לוי אליעזר עבד אברהם וזולתם שהזכירו חז"ל כי בלי ספק לא טעמו טעם מיתה וקבורה ונכנסו חיים לגנ"ע בגוף ונפש אבל סוף סוף בזדכך גופם הזדכות מספיק ונכנסו לגנ"ע • וכיוצא בזה על אחת כמה וכמה בזדכך משה בעלותו אל האלהים ולא נשאר בו שום זוהמת נחש חלילה כי לא יגורך רע והוא עלה אל האלהים ובזדכך קודם וקירון פניו יוכיח על כל גופו שנזדכך זכוך גדול ובמותו לא נם ליחה שכבר היה מזוכך מזוהמ' נחש והוה בחיי' חייתו ועכ"ז שהזדכות לא עלה משה למעלה מעשרה כנ"ל שהוא ס"ד עשר ספירות בלי מה שלא יתכן לעלות משה בגוף ונפש • וכן אליהו לא עלה שמה עדיין בהיותו מקושר בגופו בברית שלום אבל הוא במדרגות המלאכים בעולם הילדה כאחד מצבא המרום במרום אבל לא בעשרה של בריאה וכ"ש בעשרה של אצילות אמנם משה שעשה עשר מיתה וקבורה זכה אחרי מותו לעלות למעלה מעשרה וכבר אמרו בש"ה מסכים לזה בפסוק ושבח אני את המתים שכבר מתו מן הח"ים אשר הם חיים עדנה ודרך רמז כאשר עדנה אפילו אותם שנכנסו בגן עדנה שמדרגת אותם שמתו ושעמו טעם מיתה משובחים יותר מן החיים אשר המה חיים עדנה שלא טעמו טעם מיתה וקבורה והם חיים עדנה כאליהו וכיוצא בו מאותם שנכנסו חיים בגן עדן • באופן שמעלת משה ואפילו שמת גדולה מאד ומשובחת כאמור וזה הענין מקרא מלא הוא ויסוד העפר אל הארץ כשהיה והרוח תש ב אל האלהים אשר נתנה לאמר כי לא תשוב הרוח אל האלהים אשר נתנה לשוב לדבקות אל מקום שממנו חוצבה אלא ה"כ יקדם שיסוד העפר אל הארץ כשהיה ואח"כ והרוח השוב אל האלהים אשר נתנה וכתוב כי לא יראני האדם וחי שבעודו חי דבק עם גופו ואפילו שהוא מזוכך כגופו של אדון הנביאים מרע"ה נאמר בו לא תוכל לראות פני כי לא יראני האדם וחי כמו שאמר חז"ל ואפילו המי שהוא המלאך וא"כ אליהו אפילו שהשיג במדרגת התלאכים לחיות לו מלאכים בין העומדי' אלה עכ"ז לא זכה להשיג מה שהשיג משה ע"ה בשעת מותו ע"י המיתה והפרדו מן הגוף ולפי זה נבחר מות מחיים • ואפשר לומר כי אליהו אשר הוא פנחס כאשר שם נפשו בכפו להמית זמרי ואח"ל שפרחה נשמתו באותה שעה ולא נכנסו בו נרב ואביהוא אפשר שנאמר שעשה שעה מיהה בלד מה עד שיוכל להשיג מה שמושג על ידי המות אך לא במדרגת מרע"ה • ואל ילון מעיניך ענין זה כי הוא נכון מאד • כתב עוד מהרי"ל ז"ל והעולה מכל זה שלא מצאנו באליהו שלימות ומעלה שיורה על יתרון מדרגתו על מדרגת אדון הנביאים ולא דומה ושוה אליו כ"ש שמצאנו במרע"ה דברים עצמיים בענין הנבואה שלא זכה אליהם אליהו ולא אזלתו • אם ראשונה בהיות נבואת משה מאת ה' פנים בפנים ופה אל פה כאשר ידבר איש אל רעהו בלי אמצעי כלל ונבואת אליהו ושאר כל הנביאים היתה על ידי אמצעי וזה ההבדל העליון מכל ההבדלים שנבואת מרע"ה מאת הסנה הראשונה ונבואת הנביאים היו מנבואים ע"י שכל הפועל ועוד שהיתה נבואת משה שורה עליו בהקיץ ביום מעבל הכפורת מבין שני הכרובים ונבואת הנביאים היה תמיד בחלום ובמרא' הרדם' נופלה עליהם כמו שאמר אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ולא כן עבדי משה כו' פה אל פה אדבר בו כו' • שאר הנביאים היו משיגים אבל רעדה אחזתם שם והיו מתפעלי' כמו שאמר בדניאל והודי נהפך למשחית ולכן אליהו ראה הרוח והרעש והאש בלי אחיזתו • גם לפי שכולם היו מתנבאים בכח המדמה לזה היו ממשלי משלים כפי הרכבות דמיונותם ומשה היה מנבא בלי התפעלות חומרו ובהתמשות חושיו כמו שאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כו' שלא היה משתמש בכחו המדמה בנבואתו • שאר הנביאים ואליהו ג"כ לא היו מתנבאים כל עת שהיו רוצי' להנבאות כי אם כאשר היתה שורה עליהם הנבואה אלא תראה שאליהו היה מצטער על שלא היה מגיע אליו הנבואה עד שמפני זה שם לדרך פעמיו ובא אל הר חורב ונטמן במערה אמ' משה היה מנבא בכל עת שירצה כמ"ש עמדו ואשמע מה יצוה ה' לכם והיה זה לפי שאליהו וכל הנביאי' לא היו מוכנים בכל עת אל הנבואה אבל היו צריכין להכין עצמם אליה ומשה היה מוכן תמיד וכמו שביאר הרב כולו בפי' המשנה • עוד אמר שהמדרגה היותר עליונ' שבנבואה היא קבול הלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות ושם זה נתינת התור' שהוא שלמו' העליון הכולל לאומה והנלחי לעד וזה יוחד בו אדוננו משה ולא נשתתף בו נביא אולתו כי תכלית כל הנבואות היו קיום נבואת משה ומה שורה על נבואת מרע"ה הוא היותה חוץ מהמנהג הטבעי ובדרך נס ופלא הוא שיבתו בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ולא שתה ולא מאכל ובלי מסקה ובלי שינה ושאר הדברים ההכרחיים לחי ובסוף העמדה האחרונה בהר קרן פניו המופלא • עוד מצאנו במשה שהתהפכות גיל ן זוהר נבואתו נבלו שבעים זקנים וגם ישראל כולו שיש רבות נבלו ולרוב השפע הראלהי הנשפע עליו היה מגיע לכל הקרובים אליו ומה שלא מצאנו בשום נביא אחר • והיה גם כן מקדושתו כל כך שע"י תפלתו נתכפר עון קתגל ושב ה' מסליחות המלאך וע"ש שרתה השכינה בישראל שהוא המופלא שבנסים והתמידה ארבעים שנה בדרך ישראל מה שלא עשה כן שאר כל הנביאים משה עשה דרגון האלהי מלחמת עמלק ומלחמת מדין ומלחמת סיחון ועוג דרגון האלהי מופלג מה שלא עשה כן אליהו במלחמות אמנם מעלת שאר הנסים הנה נסי מצרים בכמותם וגדלם ויחוסם לעיני הכת המגנדת כמו שכתב הרב המורה גדלו על נסי שאר הנביאים וגם המן שהתמיד ארבעים שנה ונכללו בו נסים רבים לא נעשה כם ישרוך אליו בכל המזמ ס • סוף דבר מעלת משה לאומנו בנסים ובנבואה' כבר העידה התורה עליו במה שאין בו ספק כאו' לא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לעיני פרעה ובעבדיו ולכל ארצו • ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל ע"כ :

ויעבר אליהו אליו • אמר לו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

ויעבר אליהו אליו • אמר לו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

ויעבר אליהו אליו • אמר לו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

ויעבר אליהו אליו • אמר לו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

ויעבר אליהו אליו • אמר לו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

ויעבר אליהו אליו • אמר לו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

ויעבר אליהו אליו • אמר לו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב למדים היו לפניו חורשים • ולמדים ר"ל בקר לפי שהשוורים נלמדים יחד בעת החרישה נקרא
למד ולמדים ות"י תרין עסר פדנין דתורא למידין קדמוהי : והוא בשנים העשר • מן הי"ב למדים הוא היה חורש בהם' מהם וי"ח עבדיו היו כל אח' והחד עם למדו והוא
מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלמד בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר : ויעלך הדרתו אליו . כמו עליו
וכ"תי ורמת שופיה עליהי ולא שעזב' אלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מיי' יהיה נביא וידע
כי האל נתן בלב אליעזר ללכת אחריו ולשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן זמה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומ' בלב שלם ופירו' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא • במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף : ויעב

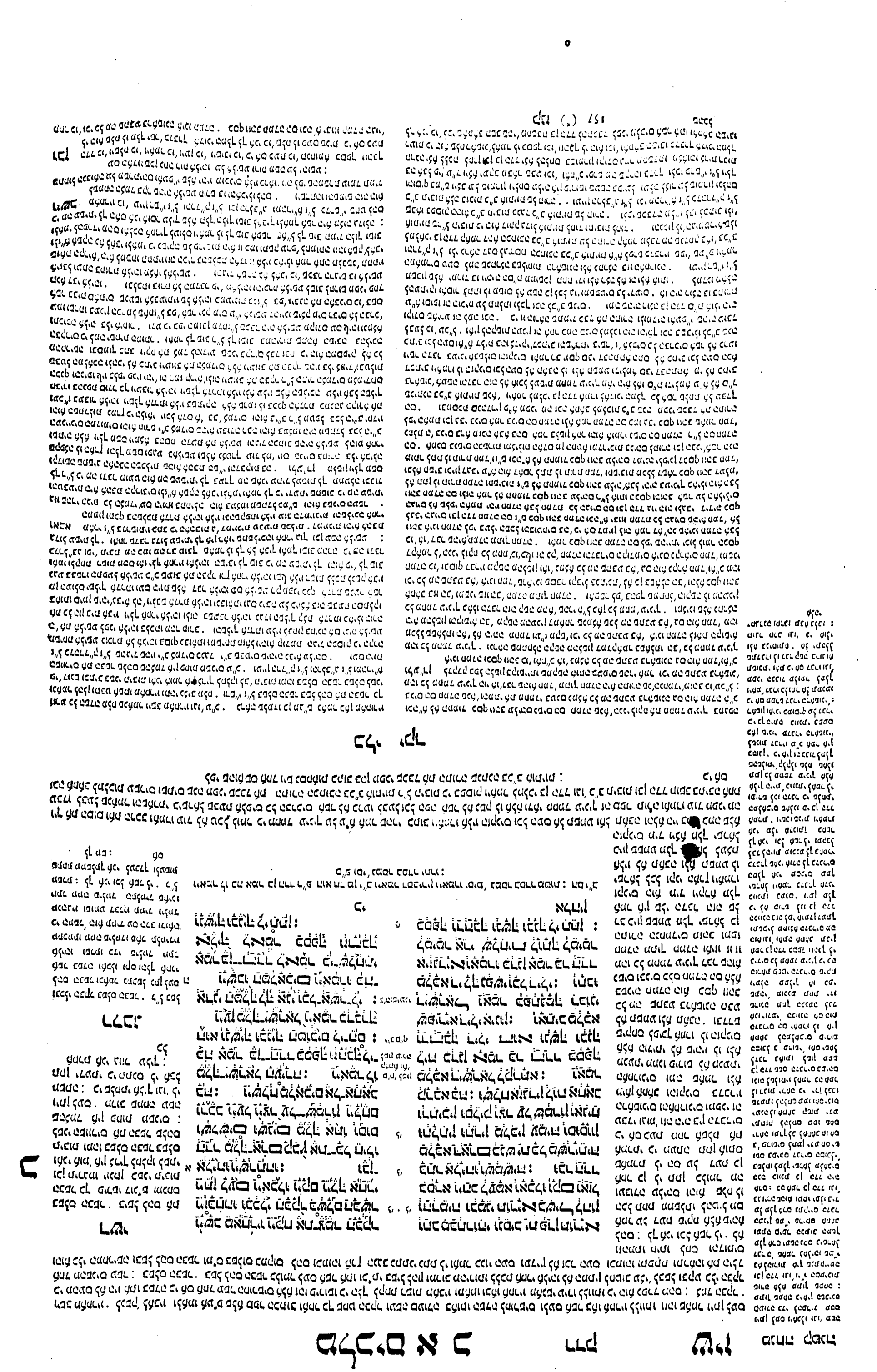

אֱלֹהֵין כְּעִידְנָא הָדֵין מִחַר אֶשְׁלַח יָת
עַבְדֵי לְוָתָךְ וַיְבַלְּשׁוּן יָת בֵּיתָךְ וַיָת בָּתֵּי
עַבְדָּךְ וִיהֵי כָּל רַגְגָא בְּעֵינָךְ יְשַׁוּן
בִּידֵיהוֹן וַיְסַבְּרוּן: וּקְרָא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
לְכָל סָבֵי אַרְעָא וַאֲמַר דְּעוּ כְּעַן וְחַזּוּ
אֲרֵי בִישְׁתָּא דֵין בָּעֵי אֲרֵי שְׁלַח לִי
לְנָשַׁי וְלִבְנַי וְלִכְסַפִּי וּלְדַהֲבִי וְלָא
מְנָעֵית מִנֵּיהּ: וְאָמְרוּ לֵיהּ כָּל סָבַיָּא
וְכָל עַמָּא לָא תִשְׁמַע וְלָא תִבֵי: וַאֲמַר
לְאִזְגְּרֵי בַר הֲדַד אֵימְרוּ לְרִיבּוֹנִי
מַלְכָּא כָּל דִּישְׁלַחְתָּא לְעַבְדָּךְ
בְּקַדְמָיְתָא אַעְבֵּיד וּפִתְגָמָא הָדֵין לָא
אֵיכוּל לְמֶעְבַּד וַאֲזָלוּ אִיזְגְּדָיָא
וַאֲתִיבוּהִי פִּתְגָמָא: וּשְׁלַח לֵיהּ בַּר
הֲדַד וַאֲמַר כְּדֵין יַעְבְּדוּן לִי דֵּחַלְתָּא
וּכְדֵין יוֹסְפָן אִם יִסְפּוֹק עַפְרָא דְשֻׁמְרוֹן
לְמִיסַב כְּשֻׁעֲלֵי פַּרְסַת רִיגְלֵי עַמָּא
דְּעִמִּי: וַאֲתִיב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר
אֵימְרוּ לֵיהּ לָא יִשְׁתַּבַּח דְּמִזְדַּרֵז
וְנָחֵית בְּקַרְבָּא כְּגָבַר דְּנָצַח וְסַלִּיק
מִינָּהּ: וַהֲוָה כַּד שְׁמַע יָת פִּתְגָמָא
הָדֵין הוּא שָׁתֵי הוּא וּמַלְכֵּיא בְּמִטַּלְיָא
וַאֲמַר לְעַבְדּוֹהִי אִיזְדַּרְזוּ וּכְמָנוּ עַל
קַרְתָּא: והא

כִּי אִם־כְּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח אֶת־עֲבָדַי
אֵלֶיךָ וְחִפְּשׂוּ אֶת־בֵּיתְךָ וְאֶת בָּתֵּי
עֲבָדֶיךָ וְהָיָה כָל־מַחֲמַד עֵינֶיךָ
יָשִׂימוּ בְיָדָם וְלָקָחוּ: וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל לְכָל־זִקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר דְּעוּ־
נָא וּרְאוּ כִּי רָעָה זֶה מְבַקֵּשׁ כִּי־שָׁלַח
אֵלַי לְנָשַׁי וּלְבָנַי וּלְכַסְפִּי וּלְזָהָבִי וְלֹא
מָנַעְתִּי מִמֶּנּוּ: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּל־
הַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם אַל־תִּשְׁמַע וְלוֹא
תֹאבֶה: וַיֹּאמֶר לְמַלְאֲכֵי בֶן־הֲדַד
אִמְרוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ
אֶל־עַבְדְּךָ בָּרִאשֹׁנָה אֶעֱשֶׂה וְהַדָּבָר
הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת וַיֵּלְכוּ
הַמַּלְאָכִים וַיָּשִׁבוּהוּ דָּבָר: וַיִּשְׁלַח
אֵלָיו בֶן־הֲדַד וַיֹּאמֶר כֹּה־יַעֲשׂוּן לִי
אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּ אִם־יִשְׁפֹּק עֲפַר
שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים לְכָל־הָעָם אֲשֶׁר
בְּרַגְלָי: וַיַּעַן מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמַר
דַּבְּרוּ אַל־יִתְהַלֵּל חֹגֵר כְּמַפְתֵּחַ:
וַיְהִי כְּשָׁמְעוֹ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְהוּא
שֹׁתֶה הוּא וְהַמְּלָכִים בַּסֻּכּוֹת וַיֹּאמֶר
אֶל־עֲבָדָיו שִׂימוּ וַיָּשִׂימוּ עַל־הָעִיר:
והנה

ולוא ל"ה מלאים וסי' נמסר בסדר ויקרא: יוסיפו ד' כ"כ חסרי' י"וד וסי' וכל ישרל ישמעו ויראון קדמא · וישלח אליו בן הדד · ועתה יוסיפו להטא · אמרו בגוים לא יוסיפו לגור · הלין יוסיפו כתיב חס' י"וד בתראה · בני עולה דשמואל · לדאבה עוד יסיפו כתיב חסר וי"ו · ולא יוסיפו בני עולה דדברי הימים · כי ארך ימים ושנו' חיים · יוסיפו כתיב מלא דמל' ושארא יוספו כתיב: ישפק ג"כ כתיב שי"ן וחד כתיב סמ"ך וס"מ' אם ישפק עפר שמרון · ישפוק עלימו כפימו · בינינו יספוק וירב אמריו לאל:

כי אם כעת מחר. כתרגומו אלהין כעידנא הדין מחר: לא אוכל לעשות. שתחפש בתיכו ותקח כל המחמד והכסף והכנים הטובים אלא מה שעלתה בראשונה שיהיו לך ותחת ממשלתך הדב' ההוא תעשה והשמע לך בדב' הזה: כה יעשון. לשון שבועה: אם יספוק עפר שמרון לשעלים. כל כך העם רב אשר אתי כי כל עפר שמרון ידבק בפרסות רגליהם ולא יספוק ועל הדרך הזה ת"י אם יספוק עפר' דשמרון למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי ויש לפרש לשעלים ענין מי מדד בשעלו מים שהוא האגרוף ופירו' אם כל אחד מן העם אשר אתי יקח מלא אגרופו מן העפר אשר בשמרון לא יספיק: ויאמר דברו. אמרו לו זה המשל וכת"י אימרו ליה: אל יתהלל חוגר כמפתח. חוגר החרב להכנס למלחמה אין לו להתהלל כי אינו יודע מה יקרהו במלחמ' כמפתח החרב שכבר יצא ונכנס המלחמה הוא יוכל להתהלל: ויאמר אימו. פירוש אימו כלי מלחמה להלחם על העיר: ויאימו על העיר. הכינו כלי מלחמה להלחם על העיר וערס שמו הם על העי' יצאו נערי שרי המדינות בדבר הנביא כי בסכות היו שותין עדיין כשיצאו נערי שרי המדינות בדב' הנביא וה"כ ויאימו על העיר אינו אומר שעשו כן אלא שהכינו כלי המלחמה להלחם אל העיר וי"ת אימו אזדרו ותרגם ויאימו על העיר וכמ[illegible] על קרתא ה"כ לדבריו פירוש ויאימו על העיר אמו מחרב אל העיר וקה' אחיל היו עדיין בסכות כשיצאו נערי שרי המדינות: והנה

מלכים א כ

ישפק ג' כ' כתיב סי"ן וחס' כתיב סמ"ך ומלי

רלבג

אם ישפוק עפר שמרון לשעלי. ר"ל אלא יספיק עפר שמרון לכל העם אש' בדגליו אם יקח כל אחד מהם ממנו מלא שעלו והוא מלא אגרופו: ויאמ' דברו אל יתהלל חוגר כמפתח. ר"ל שכבר אחר לחלמי בן הדד שיאמרו לאדוניהם שאין ראוי שיתהלל בנצח המלחמה מי שהוא חוגר החרב ללכת למלחמ' וקף על פי שיש לו חיל רב כמו שראוי להתהלל מי שהוא מפתח החרב אחר שובו ממלחמה ונצח אויביו כי לא ידע החוגר מה יקרה לו כי לפעמים ינצח החיל המעט החיל הרב: ויאמר אל עבדיו שימו. ר"ל החיל והמלחמה על העיר: בגבעי

הרא"שונים דברי המדה הם אלא מהו מחמד עיניך תמדה מתוך המדה זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדים מזהב ומפז רב אמר אחאב בלבו דבר גדול זה מבקש אין זו שלי לבדי של זקני ישראל הוא ויקרא לכל זקני הארץ אע"פ שהיו עובדים ע"ז היו מכבדין את התורה: אם יספוק עפר שומרון לשעלים וגו'. למיסב בשעולי פרסת ריגלי עמא דעמי עפר שנדבק בפרסת רגליו: לשעלים. לשון מדרך כף רגל וכן במשעול הכרמי' וכן מי מדד בשעלו מים שדרך בים סוף שנאמר דרכת בים סוסיך: אם יספוק. אם יש דיי: דברו אל יתהלל חוגר כמפתח. אימרו ליה יסתבח דמיזדרז ונחית בקרבא כגבר דנצח וסליק מנה אל יתהלל החוגר הרבו לרדת למלחמה שהינו יודע אם יצלח אם לאו: כמפתח. הגורת חרבו שעלה כבר מן המלחמה ונצח כך אין לאדוניכ' להתהלל בדבר העתיד: אימו. כלי המלחמה על העיר:

נביא

ולוא ל"ה מלאים וסי' נמסר בסדר ויקרא: יוסיפו ד' כ"כ חסרי' י"וד וסי' וכל ישרל ישמעו ויראון קדמא · וישלח אליו בן הדד · ועתה יוספו להטא · אמרו בגוים לא יוספו לגור · הלין יוספו כתיב חס' י"וד בתראה · בני עולה דשמואל · לדאבה עוד יסיפו כתיב חסר וי"ו · ולא יוסיפו בני עולה דדברי הימים · כי ארך ימים ושנו' חיים · יוסיפו כתיב מלא דמל' ושארא יוספו כתיב: ישפק ג"כ כתיב שי"ן וחד כתיב סמ"ך וס"מ' אם ישפק עפר שמרון · ישפוק עלימו כפימו · בינינו יספוק וירב אמריו לאל:

כלי יקר

שיכל שלו לענין אם לא שיעלם · וכן הדד הנין דברים כפשוטן ורצה לקחת' ושהודה לו אחאב כן כדי שיעלה מעליו ולזה פי' לו הדברים בעליחות הב' במקום לי אם תתן שיתנם אליו כאילו אמר לו מה שאמרתי בראשונ' לי אם פירושו שלי תתן שאל"כ כעת מחר אשלח אליך לא עבדי ולא יתיצבו עד שאתה תתן בידם והוסיף אחר כך בעליחות זה הב' ב' דברים הא' שרוצה לקחתם ולז"א לי תתן במקום לי אם והב' שגם לא היה רוצה שהוא יהנם בראשונו אבל אם יקחו בידם והג' שלא לי הכסף והזהב והכנים והבנים אלא גם כל דבר שיהיה מחמד עיניו יקחו ולז"ל אחאב דעו נא וראו כי רעה זה מבקש ר"ל ראו מה ששל זה שהוא מבקש עכ"פ להלחם בנו אחרי שהו מתעולל עלילות ושואל דברים כמנעים שהאדם יודה בהם · והם השיבוהו אל תשמע בעליחות הב' ולא תאבה אפי' בראשון אמנם אחאב תפס המיצוע והוא שהודה לו במה שהודה בראשונה ובן הדד בא"ש ובמה שלח לו כה יעשון ה"ע"כ · ולע"ן כי בעליחות ראשונה כספך וזהבך לי הוא מסוגבד וכן בניך ובניך הטובים לי אם לעברתני ואחאב השיב כדברך אדוני המלך והטעם שכיון שלך אני בי אדוני אתה מינה שמה שקנה עבד קנה רבו וכל אשר לי לך הוא כיון שלך אני הכל בכלל ואחר שני' בן הדד כה אמר בן הדד לפר' דבריו הראשונים בא כדמהרי"ח ז"ל וז"ש כי שלחתי אליך לאמר כספך כו' כיון בתיבת לאמר להודיע שדבריו אלה בכלל דבריו הראשונים הם ז"ש כי שלחתי אליך בעליחות הראשון כונתי היתה בו לאמר לך שכספך וזהבך ובניך ובניך לי תתן תכף ואתה הבנת דברי לקולא לי אם לעשות ואין כן כונתי אלא לי תתן · והוסיף בו בעליחות הזה שלא די לו במה שיתן לו כספו והבו שלו אחאב כי אם גם כל כסף בתי עבדיו באופן שיהי' המלך לא ודך וכל עבדיו ג"כ באופן שלא תהיה להם תקומה ז"ש את ביתך ואת בתי עבדיך וזה הרה לו מאד שא"כ לא רצה להניח ביד ישראל משען ביד המלך וכל משענה בכל בתי ים' להניחם כמשלה שאין בה דגים ולזה רצה אחאב לקרא לכל זקני ישראל לב' סבות הא' כי בשלו הוא ראשי ולא בשל אחרים הב' כי רצה שרעה הוא מבקש לעקור את הכל וז"ש ויקרא מלך יש' לכל זקני הארץ להודיעם כי גם אליהם כלת' הרעה ויאמר דעו נא וראו כי רעה זה מבקש שהרי בתחלה כי שלח אלי לבדי הודיתי לו ז"ש כי שלח אלי לנשי ולבני ולכספי ולזהבי הרשתי ולא מנעתי ממנו לפי שהי' פרטי אלי ולנשי ולבני ולכספי ולזהבי אמנם כעת רעה גדולה ברוצה אליכם ולנשיכם ולבניכם ולכספיכם ולזהביכם · ולזה עמו ויאמרו הזקנים וכל העם אל תשמע לו ואמר שהרבה לקחת מן הכלל כולו שהיא רעה גדולה הרעה הכוללת וע"כ אפי' שמיעה לא תשמע דברים בעלים כאלה ורעים מאד ואפי' בעליחות הא' שהיה פרטי אליך ולא תאבה אמנם אחאב השיב תשובה ממוצעת והיא אמרו לאדוני המלך ר"ל כי אדוני המלך כל מה שתגזור עלי אקיים ז"ש כל אשר שלחת אל עבדך בפרטות ולא אל הכלל לעשה והוא בעליחות אשר בראשונה אמנם הדבר הזה הכללי לקחת כל כספם והזהב ובני ובני כל ים' זה הדבר לא אוכל לעשות אלינו בראשונה כ"א בראשות כל בני ים':

כי אם כעת מחר כו' עיין הרד"ק כתרגום אלהין כעידנא הדין מחר ע"כ · ולהרד"ק ולמהרי"ח ז"ל הוסיף הלקיחה ממש ושיקחהו בחזקה: ולע"ן בהבנת כי אם כעת מחר שהוא בלתי מתיישב דהי' לא כעת מחר כו' מהו כי אם · ונראה שהוא מקושר עם הפ' הקודם והכי קאמר כי שלחתי לאמר כו' ר"ל התכלית בעליחותי וגלותי אזכך היה לאמר לך ולהודיעך שכספך ובניך לי תתן ר"ל שאם הייתי מקדים וזריז לשלוח היית מרויח שני דברי' בזריזות האחד שלי תתן ולא לאנשי חיל הסולדים והסודדים והייתי מחזיק לך טובה תמיד בהתך אותם לי מתתך אותם לאנשי' אחרי' והב' בהיותך נותן אותם אתה מדעתך ולא שיקחום ממך בעל כרחך שלא בטובתך שהוא בזוי ז"ש כי שלחתי אליך לאמר כו' התכליה היה כדי שלי תתן לא לזולתי ותתן בלי הכרח ועוד הסמ"ך בגרוסים שהוכל לשלא' עתה כי אם תתאחר עד כעת מחר לא יועיל לך כי אשלח את עבדי אליך והם יוסיפו לרה בחיפוש שיחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והנה כל מחמד עיניך כולו לא ישאירו עוללות וישימו בידם ולכו לאם ולקחו לעצמם נמצאת כי אתם חסרים ולבי בלתי נהנה · ולזה מדוקדק לשון כי אם כעת מחר שכונתי למהר על דברי ולא לאחר עד כעת מחר כאמור · וכבר אמרתי בפסוק הקודם שאם שיחפוש ופיהיה הענין בלבי את ביתך ואת בתי עבדיך · ויקרא מלך ישראל וגו' ויאמרו אליו ויאמר כו' הכל מפורש בפסוקים הקודמים על נכון · וע"פ שיטת הא"ל שאמר כל מחמד עיניך זו תורה הנחמדי' מזהב ומפז רב אולי רצה לעקור כל ס"ת מישראל ומביתיה' וז"ש וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו ולא יפרו כלל אפי' ס"ת אחד ולז"ל כולם כי זו רעה גדולה:

ויאמר למלאכי כו' כבר זכרתי שיש כ"ב תיבות בפסו' הזה שהשיב אחאב לבן הדד כשתחזיר לבן הדד בתיבה אחת כי כן שמו בן הדד והכונה שנשען על זכות כ"ב אותיו' שבתורה להשיב כ"ב תיבות שבפסוק זה לבן הדד ולא פחד ממנו ולזה זכה למלוך כ"ב שנה לפי שכבד את התורה של כ"ב אותיות בכ"ב תיבות אלה כן למדתי מהרד"ק ז"ל:

וישלח אליו בן הדד כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף כה יעשון לי אלהים כמו שאלתי ממך ועוד יוסיפון להרע אותי יותר מאשר שאלתי ממך אם יספיק עפר שומרון לכל העם אשר ברגלי אם יקח כל א' מלא אגרופו ע"כ · ולע"ן שאמר בעוזרי כי כה יעשון לי כמו שאמרתי לעשות לך ויותר שכה יוסיפון אם יספוק עפר שומרון לכל העם אשר ברגלי אבל אם יספיק העפר של שומרון לכל העם אשר ברגלי לשעלים לא יעשון לי אלהים דבר ואם כן לשון קללה הוא ולא לשון שבועה:

ויען מלך ישראל כו' ילמדנו אל יתהלל חוגר כמפתח אמר לו אני מלך בן מלך וזה נוטל מלכו' עכשיו ושתגאה ע"כ · וחוגר לשון מתחיל לחגור הסרחה אמנם מי שהוא מלך בן מלך במות אביו היה מפתח הסרחה וחזר וחגרה מחדש · ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל · ולע"ן ויען מלך ישראל ויאמר דברו ר"ל דברי הבלי ודברי הכל וריק כי לא מעלה ולא מוריד לי אם דבר תדברו דברים כאלה כי אל יתהלל חוגר כמפתח וא"כ מה יתן ומה יוסיף לי דבריכם לכן דברו נא כראוכם · ואילו כדברי המפרשים הי"לל דברו אל בן הדד:

ויהי כשמע את הדבר הזה כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף לא אמר שיאימו לים חרבו על ירכו להלחם על העיר ע"כ · ועיין הרד"ק ז"ל:

ולע"ן שכשמוע אחאב את הדבר הזה חרה לו עד מות והיה הוא והמלכים שותה בסוכות ולא בטל המשתה והשתיה כלה אבל זה לעבדיו ביחוד הסרים אל משמעתו שימו לבכם לנקום זאת החרפ' ויאימו על העיר עבדיו לבדם כי בהם כי אחאב כי בהם די והותר ושאר כל המחנ' של שאר המלכים לא משו מקרב המחנה ולא שמו על העיר ואפי' בן הדד היה שותה הוא והמלכים ולא שמו על העיר אלא עבדיו של בן הדד לבדם וזה ניחא שבאלה נערי שרי המדינות היה בן הדד שותה שכר בסוכות · ולפי זה ניחא שהו' ויאימו שמו אמש ולא כדפי' הרד"ק ז"ל שהכינו לשים וערס שמו הם על העיר יצאו נערי שרי המדינות שאין צורך כלל להלו הבלבולים אלא ויאימו אמש אבל היו עבדיו של בן הדד לבדם כלומר כי שאר העם אוכלי' ושותים ובן הדד ג"כ שותה עם המלכי':

והנה נביא אחד כו' חז"ל זה מיכה וכן רש"י ז"ל הוא מיבהו בן ימלא ע"כ · וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל: ולע"ן לדקדק למה לא נזכר שמו בפי' · ומהו נביא אחד ולא אחד והנה נביא נגש וכו' ונראה כי לפי שנביאי ה' היו נחבאים מפחד איזבל כנז"ל לזה הזכירו שהם לומר שנשתר בא אל אחאב ולא נתפרסם היותו מיכיהו בן ימלא כן הרגזהו קוד' הגיעו אל אחאב ולזה הזכירו הכתוב שהם והנה נביא שהם ולפי שלא התשוב שהיה זה מנביאי השקר אל לזה לומר והנה נביא אחד מיוחד לו נביא ליחיד מיוחד יתברך ויתי' ונביאי השקר רבים ולזה לומר ויגש אל אחאב בשוב אליו ולא בפומבי כי יהרגוהו נביאי השקר ויזעם · ואמר לו הראה בעיניך את כל ההמון הזה הנני נותנו בידך ועפ"י שאין לך זכות ויהיה כדי שתדע כי אני ה' ותשוב אלי ולחכמינו ז"ל בסמוך לוהו כן לשון קללה הוא ולא לשון שבועה כדי שיזכהו בשבילה:

ויאמר אחאב במי ויאמר כו' במדרש הנני נותנו בידך אמר אחאב בזיוה זכות אמר הב"ה הנני נותן לו מלוה קטנה שתעמיד לו שנאמר ויאמר מי יאסור המלחמה ואמר אתה למה לא אמרו עבדיו מרכבתו אלא הוא בעצמו אמר כדי להרגות לו שכר והיו יוצאים והורגים אף הם

הרא"שונים דברי המדה הם אלא מהו מחמד עיניך תמדה מתוך המדה זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדים מזהב ומפז רב אמר אחאב בלבו דבר גדול זה מבקש אין זו שלי לבדי של זקני ישראל הוא ויקרא לכל זקני הארץ אע"פ שהיו עובדים ע"ז היו מכבדין את התורה: אם יספוק עפר שומרון לשעלים וגו'. למיסב בשעולי פרסת ריגלי עמא דעמי עפר שנדבק בפרסת רגליו: לשעלים. לשון מדרך כף רגל וכן במשעול הכרמי' וכן מי מדד בשעלו מים שדרך בים סוף שנאמר דרכת בים סוסיך: אם יספוק. אם יש דיי: דברו אל יתהלל חוגר כמפתח. אימרו ליה יסתבח דמיזדרז ונחית בקרבא כגבר דנצח וסליק מנה אל יתהלל החוגר הרבו לרדת למלחמה שהינו יודע אם יצלח אם לאו: כמפתח. הגורת חרבו שעלה כבר מן המלחמה ונצח כך אין לאדוניכ' להתהלל בדבר העתיד: אימו. כלי המלחמה על העיר:

נביא

והנה נביא אחד. אמרו כי הוא מיכיהו בן ימלא: בנערי שרי המדינות. והנערי' האלה היו גדולים אצלו כי כן מנהג המלכים שיגדלו בחבריהן בני השרים הגדולים וי"א כי הם בני התערובו' שלוקח המלך בני השרים עמו להיות לו ערבון שלא ימרדו בו השרים ומה שאמר בנערי שרי המדינות ר"ל לא תצטרך להביא חיל ופרשים מחוץ אלא בחות' שעמך נערי שרי המדינות והחיל אשר אחך בעיר ואספר שנאספו אל שמרון חיל מן הערים האחרות או היו משמרון השבעת אלפים ואספר שחותם שבעת אלפים היו אותם אשר לא כרעו לבעל: מי יאסור המלחמה. כענין ויאסור את רכבו שהוא ענין טיקום הרכב כי ראש המלחמה יקרא אוסר לפי שהוא מתחיל והעם אחריו ואמה שאל אחאב מי יאסר ומי יאסור אלא הוא שהיה מלך אלא לפי שהיה עובד ע"א והק"בה עושה עם ישראל גם אחאב שלא יעשה הק"בה הנס אם יהיה שם הוא לפי שהוא עובד ע"א לפיכך שאל מי יאסור המלחמה ויאמר אתה: שותה שכור. שותה ומשתכר כאדם בוטח שלא היה חושש לחיל שומרון: עזר אותו. שהיו עוזרים אותו: תפשום חיים. מה שאמר תפשום חיים תפשום אחד הוא אלא שהנה מפני הכפל ר"ל בין יצאו למלחמה בין יצאו לשלום תפשום חיים כי היה בדעתו כי היו מתגברי' עליהם התגשים אשר היה הוא שולח אליהם עד שאם ירצו לתפשם חיים שיוכלו כי לא יעל' בלב אנשי שמרון שיצאו להלח' עמם כיון שיגעו אליהם מפחדים אליהם לפיכך אמר תפשום חיים ובגאוה ובגדול לבב אמר: ואלה יצאו מן העיר. פי' אלה אשר יצאו מן העיר נערי שרי המדינות והחיל אשר אחריהם כלומ' החיל אשר נתתנו ללכת אחריה' הכו איש את איש: ויכו איש איש. מן האנשי' אשר יצאו משמרון כל איש מהם הכה איש הבא לנגדו מאדם אש' שלח מלך ארם עליהם לראות אם למלחמה יצאו אם לשלום יצאו ארמו כי הנו אנשי' אשר שלחו אליהם וראו כי עצתם הופרה חשבו כי הגבורה והכח עמה' שלא פחדו מאנשיה' ויכום כי פחד אלהים נפל עליהם: על סוס ופרשים. נמלט על סוס שהיה רוכב עליו ופרשים שהיו עמו גם כן נסו ולא אמר כמה פרשים שנים אלא מיעוט פרשים שנים וי"ת על סוסי' וחמיה ת רי' רתיכין ונסחו אחרת מצאתי על סוסון ועמיה תרין זוג פרשי': וילא מלך ישראל. אחרי אשר יצאו נערי שרי המדינו' ומקצ' החיל אחריה' התחילו להכות באדם ראה מלך ישראל כי החלה התשועה יצא אחר כך כי עדיין היה לבו נקפו עד שראה כי החלה התשוע' ונסו ארם יצא גם הוא ואשר החיל אשר נשארו בעיר ורדפו גם הוא אחרי ארם: ויך את הסוס ואת הרכב. כי ארם שהיו רוכבי סוסים ורכב היו נסי' על הסוסים ועל הרכב והם באים אחריהם והיו מכים הסוסים ומפילים הרכב והרוכבי' נופלי' והיו מכים בהם כי אלה הכה הסוס והרכב אלא בעבור הרוכבי' שהיו נסים ואלו היו משיגים אותם לא היו מכים הסוסים והרכב ות"י ומחת את סוסוותא ומגיר ית רתיכיא:

רשי

נביא אחד. הוא מיכיהו בן ימלא: בנערי שרי המדינות. הם בני התערובות שהיו כל השרים של אחר האומות נותנים בניהם תחת ידו ערבים שלא ימרדו בו: מי יאסור המלחמה. יערוך לגוות אותה לא אתה תחלה וכה תמיתנו ועת'תריעו: שבעת אלפים. אומר אני הם שאמר עליהם כל הברכים אשר לא כרעו לבעל שבעת אלפים: בסוכות. שעשה להם מפני החמה: לתשובת

רלבג

בנערי שרי המדינות. ידמה שבני שרי המדינות היו גדולים עם המלך בשמרון והיו אצלו לערבון שלא ימרדו בו שריו: פקד את כל העם כל בני ישראל שבעת אלפים. ר"ל שכבר פקד כל ישראל שהיו בשמרון וכבר היו שבעת אלפים ואלה לבדם יצאו להלחם עם חיל מלך ארם: אם לשלום יצאו תפשו חיים. ר"ל שאיך שיהיה שיצאו לשלום לתפשו חיים ולא יהרגום: ויכו איש את איש. ר"ל שכבר הכה כל אחד מהם האיש הבא אליו לתפשו: ויך את הסוס ואת הרכב. יתכן שהכה אותם להרוג הרוכבי': אלהי

ב' ר"פ בסי' וסי' נמסר כרי' סיפר': ויאמר אחאב חד מן ב' פסוקים דאית בהון ד' פעמים ויאמר וסי' ויאמר יצחק אל אברהם. ודין: בצהרים י"ב וסימ' נמסר לעיל בכ"פר סימ' י"ח: יצאו ח' קמצין וסימ' נמסר בספר יהושע סימן ב': תפשום נ' וסימ' ויאמר יהוא תפשום. ויאמר אם לשלום ב' כו:

ופרשים שהיו עמו גם כן נסו

היו מכים הסוסים והרכב ות"י ומחת את סוסוותא ומגיר ית רתיכיא:

ויגש

בלי יקר

אים עכ"ל. והכריחם ז"ל שני הכרחיות האחד מי הביא אחאב לעשות כמי כי על הסתם כל ישראל בכלל ומסתיר שאמר לו בכני נותנו בידך היום ולא כן למה שאל במי. ועוד הכרח שני ויאמר מי יאסור המלחמה כי ודאי אחאב יאסור על כן הכריחו שאלת במי בחיזה זכות ושאלת מי יאסור המלחמה פירושו מי יאסור הרכב לצאת המלחמה ויאמר אתה תאסור בעצמך כדי שתתעב לך לצדקה והמצוה היא בא' מעצי פנים. הלאד ההכנעה לא הזהרה הוא בעצמו ולא עבדיו. והעצי שיעשה הוא מצוה זו דרך קנאה לשם ה' ולכבוד ארמו אהבה מקלקלת הטוהר כענין פרעה ויאסור את רכבו ואת עמו לקח עמו. ומצוה זו תעמוד לך. ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל נערי שרי המדינות הם הנערים ההולכים רגליים לפני הסרים והם גרועים ומעטים שהרי לא עלו אלא סך מאתים שנים ושלשים להורות כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט שהרי לא עלו אלא מעטים ופחותי הערך נערי שרי המדינות ואם המלחמה הנקרא אוסר יהיה לאחד עצמו ואפי' מעטים ופחותי הערך נערי שרי המדינות שהיו אמונים על דבריו כשפקד אחרי הנערים שבעת אלפים איש והאמין בה' ובדברי הנביא עם היות שהוסיף על דבריו הנערים שבעת אלפים איש ואולי היו ז' אלפים אשר לא כרעו לבעל כהרד"ק ז"ל וכן בכל הכתוב לעיל. ואמר כי מאת ה' היתה זאת שיגלה אחאב את מלך ארם והמלכים אשר אתו כדי שתהיה בינתם שלא גדול ושיהיה אחאב אוסר המלחמה בעצמו כדי שתגדל הסנאה ולזה במלחמה שנפל אחאב מה מלך ארם לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם אל מלך ישראל לבדו ע"כ תורף דבריו ז"ל. ולע"ד אלפי שהם ע"ירלה שיהיה הנלחמון הזה ע"י נערי שרי המדינות הפחותים כדמהרי"ל ז"ל להראות כי ביד הנערים יפיל ה' את ל"ב מלכים על כן שאל אחאב האם יהיה גם כן אוסר המלחמה הוא הראש שיהיה אים רק ופחות הערך מעין הנערים כדי שיגדל הנס ז"ש ויאמר מי יאסור אולי לא יראה ה' שיהיה אחאב אלא זולתו רק מהרקים ופוחזים ויאמר אתה כי בו יגדל הנס עם היותו עובד ע"א ועליה בזכות הבטחון שיבטח לצאת במתי מספר הלאמנה הזאת תשבה לו לצדקה וז"ש אתה:

ויפקד את נערי שרי המדינות כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל. ומהרי"ל ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל. ולע"ד לדקדק איך עבר אחאב דבר ה' שאמר בנערי שרי המדינות לבד הוא הוסיף את הז' אלפים. ועוד כפל פקד את כל העם כל בני ישראל. ונראה כי אחאב ראה דבר ה' מפליא לעשות בנערי שרי המדינות המעטים בכמות ואיכות ונוסף עוד מיעוט חסידות אשר בישראל בעת ההיא כי נטו אחרי ע"ז ולזה ראה לפשר בין שתי הקצוות כי דבר ה' יקים לעול' ואין להוסיף אלא נערי שרי המדינות לבדם אבל נכון הוא שיצטרף אחריהם שבעת אלפים אשר לא כרעו לבעל בתפלה ותחנון וזכות כסרות' תחזיק ביד נערי שרי המדינות לנצח וז"ש ויפקוד נערי שרי המדינות כו' ואחריהם פקד את כל העם אחריהם ולא עמהם אלא לעבור את כי ה' אלא אחריה' באחרונה יסעו למשמרת כי זכותם מסייעת את נערי שרי המדינו' והוא מה שהודיע באו' ואחריה'. ואמר פקד את כל העם כל בני ישראל ז' אלפים אלא היו אלא העם המצאים בשומרון כי אם הכסרים כדרש"י ז"ל אשר לא כרעו לבעל אשר האנשים האלה שלמים הם בעבודת וראת ה' שהם הם כל בני ישראל שהשאר אינם בני ישראל ולא תשיבין כי הם רשעים אבל אלה הז' אלפים אשר לא כרעו לבעל ולכל הפה אשר לא נשק לו הם לבד בני ישראל ז"ש כל בני ישראל ז' אלפים הם ולא יותר והוא דקדוק נכון מסייע לדרש"י והמפרשים ז"ל כי אלה הז' אלפים הכסרים ומגמתו של אחאב שהוסיף להביא השבעת אלפים למדנו שבחו אלא בחר אלא בכסרים וקיים שלא הוציא למלחמה אלא כסרים לקיים מי הים הירא ורך הלבב מן העבירו' שבידו ילך ויסוב לביתו כו':

ויצאו בצהרים כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל. ולע"ד הודיע הכתו' שאעפ"י שהיו מובטחי' ה' ר"פ בסי' וסי' נמסר כרי' סיפר': ויאמר אחאב חד מן ב' פסוקים דאית בהון ד' פעמים ויאמר וסי' ויאמר יצחק אל אברהם. ודין: בצהרים י"ב וסימ' נמסר לעיל בכ"פר סימ' י"ח: יצאו ח' קמצין וסימ' נמסר בספר יהושע סימן ב': תפשום נ' וסימ' ויאמר יהוא תפשום. ויאמר אם לשלום ב' כו:

ולא אמר כמה פרשים אלא מיעוט פרשים שנים וי"ת על סוסי' וחמיה ת רי' רתיכין ונסחו אחרת מצאתי על סוסון ועמיה תרין זוג פרשי': וילא מלך ישראל. אחרי אשר יצאו נערי שרי המדינו' ומקצ' החיל אחריה' התחילו להכות באדם ראה מלך ישראל כי החלה התשוע' ונסו אחרי אשר יצא גם הוא ואשר החיל אשר נשארו בעיר ורדפו גם הוא אחרי ארם: ויך את הסוס ואת הרכב. כי ארם שהיו רוכבי סוסים ורכב היו נסי' על הסוסים ועל הרכב והם באים אחריהם והיו מכים הסוסים ומפילים הרכב והרוכבי' נופלי' והיו מכים בהם כי אלה הכה הסוס והרכב אלא בעבור הרוכבי' שהיו נסים ואלו היו משיגים אותם לא היו מכים הסוסים והרכב ות"י ומחת את סוסוותא ומגיר ית רתיכיא:

ויגש

ויגש הנביא • הוא הנביא הנזכר לחעלה ונביא לח׳: לך התחזק • בפתח ולא כן ברוב הלווי בפתח וכמוהו והתענג על יי׳ בפתח ופירוש התחזק שתכין עצמך למלחמ׳ כי עתיד הוא לעלו׳ עליך בסוף השנה או פירוש התחזק במעשי טובים ולעקור ע״מ שהרי רמית והכרת כי יי׳ הוא האלהים ושקר הסוס לתשועה שבאן כל ההמון הזה בידך: לתשובת השנה • כתרגומו לזמן סופא דשתא שתשו׳ השתא לנקול׳ אשר החלה ממונה ברחש השנה: אלהי הרים • כי אמרו זה הנלחון לא מגבורתם ומהמונם כי הנחנו היינו רבים מאד עליהם אם כן מכח אלהיהם היה להם זה אלהי הרים הוא והיה לו כח לעזרם במלחמה שנלחמנו אתם בהר: אם לא נלח׳ במישור: הסר המלכי׳ • אמרו זה בעבו׳ שלא יתנאו החיל כשיראו מלכים ראשים עליהם ותשים הפחות במקומם כדי שיתחזקו יותר להלחם בחיל הנופל כדי שנהיה כמו שהיינו בתחילה במכיין: ויעל אפקה • ואפקה לבני יהודה הוא ואע״פי שנמלא אפק בנחלת בני אשר זה אפק היה לבני יהוד׳ כי אשר ממלכו׳ אחאב היה ואע״פ שהיה לבני יהודה היאך עלו שם אלא לפי שהיה לפני העיר הזאת מיסור גדול אנו שם וקראו להם לבני יסר׳ להלחם עמם שם ובני ישרא׳ הלכו לקראתם: התפקדו וכלכלו • התפקדו החיל אשר יצאו במלחמ׳ הראשונה: וכלכלו • כלומר היו כלם שלא נפקד מהם איש באותה המלחמה וכמו שהיו אז כן יצאו עתה למלחמה הזאת וי״ת איתמניאו והזדמנו: כשני חשיפי עזים • אמר בו התרגום בתרין גזרי עזין כלומר שני עדרים קטנים מן העזים: מלאו את הארץ • קל ורחוי להדגש: ויאמר אל מלך ישראל: אמר לו פעם אחר פעם לחזק בלבו כי מיי׳ התשועה וכן ויאמר המלך ויאמ׳ לאחאב׳ המלכ׳ ויאמר יצחק אל אברה׳ אביו ויאמר אבי • ובדרש אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך שביה אחר לו אם יפול בן הדד לידך אל תחמול עליו אמר לו יען אשר שלחת את איש חרמי: יען אשר אמרו • כלומר לא בלקחתך וביושר לבבך כי לא עזבת הבעלים בראותך התשועה הגדולה שעשה לך האל ועזרך בידעך הלא להקדים שמו יעשה האל עמכם גם לפי שאמרו שהי הרים הוא ולא אלהי עמקים • וידעתם כי אני יי׳ • כי אולי בתשועה הראשונה חשבתם כי מקרה היה עתה תוכלו לדעת כי מיי׳ היתה התשועה:

מהם אם נלח׳ במישור: הסר המלכי׳ • אמרו זה בעבו׳ שלא יתנאו החיל כשיראו מלכים ראשים עליהם ותשים הפחות במקומם כדי שיתחזקו יותר להלחם בחיל הנופל כדי שנהיה כמו שהיינו בתחילה במכיין: ויעל אפקה • לבני יהודה הוא ואע״פי שנמלא אפק בנחלת בני אשר זה אפק היה לבני יהוד׳ כי אשר ממלכו׳ אחאב היה ואע״פ שהיה לבני יהודה היאך עלו שם אלא לפי שהיה לפני העיר הזאת מיסור גדול אנו שם וקראו להם לבני יסר׳ להלחם עמם שם ובני ישרא׳ הלכו לקראתם: התפקדו וכלכלו • התפקדו החיל אשר יצאו במלחמ׳ הראשונה: וכלכלו • כלומר היו כלם שלא נפקד מהם איש באותה המלחמה וכמו שהיו אז כן יצאו עתה למלחמה הזאת וי״ת איתמניאו והזדמנו: כשני חשיפי עזים • אמר בו התרגום בתרין גזרי עזין כלומר שני עדרים קטנים מן העזים: מלאו את הארץ • קל ורחוי להדגש: ויאמר אל מלך ישראל: אמר לו פעם אחר פעם לחזק בלבו כי מיי׳ התשועה וכן ויאמר המלך ויאמ׳ לאחאב׳ המלכ׳ ויאמר יצחק אל אברה׳ אביו ויאמר אבי • ובדרש אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך שביה אחר לו אם יפול בן הדד לידך אל תחמול עליו אמר לו יען אשר שלחת את איש חרמי: יען אשר אמרו • כלומר לא בלקחתך וביושר לבבך כי לא עזבת הבעלים בראותך התשועה הגדולה שעשה לך האל ועזרך בידעך הלא להקדים שמו יעשה האל עמכם גם לפי שאמרו שהי הרים הוא ולא אלהי עמקים • וידעתם כי אני יי׳ • כי אולי בתשועה הראשונה חשבתם כי מקרה היה עתה תוכלו לדעת כי מיי׳ היתה התשועה:

רדק

ויגש הנביא אל־מלך ישראל ויאמר לו לך התחזק וידע וראה את־אשר־תעשה כי לתשובת השנה מלך ארם עלה עליך: ועבדי מלך־ארם אמרו אליו אלהי הרים אלהיהם על־כן חזקו ממנו ואולם נלחם אתם במישור אם־לא נחזק מהם: ואת־הדבר הזה עשה הסר המלכים איש ממקמו ושים פחות תחתיהם: ואתה תמנה־לך חיל כחיל הנפל מאותך וסוס כסוס ורכב כרכב ונלחמה אותם במישור אם־לא נחזק מהם וישמע לקולם ויעש כן: ויהי לתשובת השנה ויפקד בן־הדד את־ארם ויעל אפקה למלחמה עם־ישראל: ובני ישראל התפקדו וכלכלו וילכו לקראתם ויחנו בני־ישראל נגדם כשני חשפי עזים וארם מלאו את־הארץ: וינגש איש האלהים ויאמר אל־מלך ישראל ויאמר כה־אמר יהוה יען אשר אמרו ארם אלהי הרים יהוה ולא־אלהי עמקים הוא ונתתי את־כל־ההמון הגדול הזה בידך וידעתם כי־אני יהוה: ויחנו אלה נכח אלה שבעת

רשי

לתשובת השנה • לזמן סופא דשתא: חשים פחות תחתיהם מתוך שלא יהו ממשפחה רמה יתנו לב להתחזק כדי למל׳ מן: אם לא נחזק מהם • ותרמה אם לא נחזק מהם: וכלכלו • פרנס׳ לידת מלחמה הלטויידו הם כלי זין וכל צורכי המלחמה: וכלכלו נתכלכלו: כשני חשיפי עזים • קבוצי עזים ואין לו דמיון ומנח׳ חברו בלשון גילוי כמו מחשוף הלבן חשפי שובל ולשון גילוי נופ׳ על עדרי עזים כמו שגלשו מהר הגלעד כשיורדין מן ההר מתגלה ההר: ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו׳ • אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר ויאמר לריך לדרוש אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך אמירה שנייה אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו לפיכך כשאמר אל תחמול עליו אמ׳ לו יען אשר שלחתי איש חרמי מידך וגו׳:

יגשו

רלבג

אלהי הרים אלהיהם • ידוע כי שמרון היה נמוך בהר כי שם בנה אותו עמרי • ויעל אפיקה למלחמה על ישראל • אחאב שאפק היה בארם ולקחוה מיש׳ במלחמה ולזה היו כמלטים שם בן הדד וחילו: עבדי ישראל התפקדו וכלכלו • ר״ל שכבר התפקדו החיל הגלה׳ ראשונ׳ עם מלך ארם במלחמ׳ ונמצאו כלם לא נפקד איש ולפי שבארם הנביא להיות המלחמ׳ על ידם לא שם אחאב עמהם איש אח׳ מיסר׳: כשני חשיפי עזים • ר״ל כשני עדרי׳ קטני׳ של עזים • והנה היו שני חלקים כי בערי שני המדינו׳ היו לעבר אחד והשבעת שפי היו לעבר אחר: ויחי

מלא
כל פיס
חירק וכ
אורי׳
במ״ב ק
וכל שאר
לבנו׳ בת

הזקו ג׳ רפין וסימ׳ ויהי כי חזקו ישראל • ועבדי מלך ארם אמרו • חזקו עלי דבריכם דסיף מלאכי • במישור מישור י׳ מלאים וסימ׳ ועבדי מלך ארם • ושל אחריו ואתה תמנה לך חיל • ושפט בצדק דלים • והיה העקוב למישור • ואשים מחשך לפניהם • תורת אמת היתה בפיהו • רגלי עמדה במישור • הורני יי׳ דרכך • ויבן מגדלים במדבר • למדו לעשות רצונך • ושים ט׳ וסימ׳ נמס׳ בסוף סדר בשלח • ונלחמה ד׳ בקריאה וסימ׳ נסמר בריש שופטים ובשמואל חלק א׳ סימן י״ז: התפקדו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר מדבר סיני: מלאו כל סיפרא בחירק וכל אוריתא דכוו׳ במ״ג קמצין וסימ׳ כי מלאו ימי • ומלאו בתי • ומלאו בתיך • וכל שאר קריאה דכוו׳ במ״ב מלאו בחירק תחת המ״ם וסימ׳ השלטים • ומלאו ידיו:

בלי יקר

אתם במישור אם לא נחזק מהם ושמע לקולם ויעש כן דה שעתא כדפרשית בתיבת עשה דהייט עשה מעתה כן עשה:

ויהי לתשובת השנה כו׳ ובני ישרא׳ כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג והוסיף ומהרי״ל ז״ל אפקה בשל יהודה הוא אלא מפני המיסור הלכו ארם להלחם שם ובשלוש היו ארם עם יהודה והלכו ישראל לקראתם למלחמה • והרב ב״ע בשער כ״ח כתב שאחאב עבדי מלך ארם שהכה האלהי׳ת היה פרטי שליט בכל הדברים הגדולים כמו ההרים הרמים על הארץ או המלכים הרמים באנשים לא בעמק ולא באנשים הדומים אליו והמופת להם בזה מפלמר ואת הדבר הזה עשה הסר המלכים כו׳ אמרו כי כשיהיה הכל בשוה כמלחמה הראשונה חיל כחיל כו׳ אולת ההתחלף הדר במיסור והמלכים בפחות וימשך לארם הנלחמו יתברר שסיבה היא מה שזכרוה אלהי הרים כו׳ לא אולתה והסי״ת בהיות הכל שוה לפניו קבל לכלותם ונתן התשועה לישראל ואעפ״י שלא היו כדאים לכבוד שמו יתברך • ולע״דן שבן הדד מלך ארם הוסיף לעשות מדליה שלא תהיה המלחמה בתחום בני יסר׳ אבל הלכו אפקה בתחום בני יהודה אולי המזל של אותו מקום גורם את ההצלחה שהצליחו ועתה בהיותו בתחום אולתם וגרים יפלו בנופלים:

ויגש אין האלהים סדר עולם זה מיכה • בתנחומא ויאמר אל מלך ישראל ויאמר כה אמר ה׳ ר׳ יוחנן כל מקום שנא׳ ויאמר ויאמר לריך לדרש אמר לו כשיפול בן הדד בידך אל תחמול עליו אמירה שנייה אמר לו הוי יודע כמה מלחמות והרמין פרשתי לו עד שבא לידך ובכשיו ולא הפקד יפקד והיתה נפקד תחת נפשו ב״ב ועיין רש״י ז״ל והנה דרשו הרמי מלחמה ורשת׳ ומהרי״ל ז״ל הביא כגירסת רש״י ז״ל בתנחומא • ועיין הרד״ק ז״ל • ולע״דן אין האלהים נגע ואמר אמירה אחת אל המלך אני מבקש לדבר כי לא היה מלמין לפרסם נבואתו בנביא ה׳ פן תהרגהו איזבל ואוהביה והמלך אחאב שקול היה ולא יפחד ממנו והזה היא אמירה ראשונה ויאמר אל המלך וכשהביאוהו לפני המלך הזו ויאמר כה אמר ה׳ שהנה לדקו בחיוב אלהי הרים שכן הוא האמת אבל מה שעקרו הוא בשלילה שכוונו לשלול ולא אלהי עמקים הוא ונתתי את כל ההמון הזה בידך ואתה אף בכל זאת לא תאמין לדעת כי אני ה׳ רק אלה השבעת אלפים אים אשר לא כרעו לבעל עליהם אמר בלשון רבים וידעתם כי אני ה׳ ועפ״י שיטת חז״ל שהאמירה האחת ונתתי את כל ההמון והשנית אל מלך ישראל אם יפול בן הדד אל תחמול עליו וגו״ ויאמר אל המלך ביחוד ועל ידי שני אמירות אלו וידעתם כי אני ה׳ בנפול ארם עם רב ביד מעטים וע״י הצלת בן הדד שיהיה סיבה ליפול אחאב בידו ולזה לא אמר וידעת כי אני ה׳ כי בלותה שעה לא יהיה אחאב בעולי כי יהרגהו בן הדד לז״א וידעתם כי אני ה׳ על ישראל • ואו׳ אני כי לפי שהנביא אומר שהשי״ת הוא ארם על כל גויים אל זה אמרו אלהי הרים ה׳ ולא אלהי עמקים לז״א המלך דוד ע״ה שיר המעלו׳ ממעמקים קראתיך ר״ל הסגתיך בעמקים וכ״ש בגיבה שחקים ואני קורא אותך ממעמק׳ כאילו אני מאמין שאפי׳ בעמקים שם אתה:

ויחנו אלה נוכח אלה שבעת ימים • עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל • ולע״דן בא׳ ויחנו אלה נוכח אלה לחגיר חסדי ה׳ עם היות מחנה ישראל מתי מספר כשני חשיפי עזים עמדו אלה נוכח אלה שבעת ימים ולא קרב זה אל זה ועם היות המלחמה הראשונה נעשית פתאום רלה השי״ת להרויח זמן שבעת ימים כדי שלא יאמרו הפתאומיות גרמה הנפילה אבל בתחילה אלא

הרלב״ג ויך את הסוס כדי להרוג הרוכבים ע״כ: ולע״דן וילא מלך ישראל ויך את הסוס הנזכר נמלט עליו בן הדד כדכתיב וימלט בן הדד על סוס וזהו ויך את הסוס בלשון יחיד ונה״ל הידיעה והקב״ה הצילו לבן הדד למלחמות האחרות ולא הז הכה בארם מכה גדולה מכלל הכלות הסוס הנזכר היה אלא בסוס הפרטי שרוכב בו בן הדד • או יאמר והכה בארם לפי שהיו כאן ל״ב מלכים ומלך ישראל כל מגמתו על ארם ובהם הכה מכה רבה ואולי ויצא מלך ישראל מתוך הקנון שנוהגים לעשות סביב מהגבורי׳ משם יצא ויך את הסוס על שם המין כדי לכלות כל הקשם ובכן הכ׳ בארם מכה גדולה ואחר שהכה את בני ארם אחר כך הכה את הסוס ובזה מובן יתור והכה את ארם ועוד שהי״לל ויך בארם מכה גדולה:

ויגש הנביא וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל: ולע״דן בהבין בכל התוב לך התחזק והע ורלה את אשר תעשה שהכתוב כוון לפני עניינים יהיו אחר לו התחזק כפשוטו להכין שרי לבחתי ובמשפט המלחמות והענין השני ודע ורלה אשר תעשה רולה לומר דע ורלה ובשפט מעשיך אשר תעשה מעשים טובים בהלטרפות אל ההתחזקות הנז׳ ולזהו יהדיו כי לתשובת השנה מלך ארם עולה עליך ולהיותו ערוס ויודע שלא בסוף השנה קרבו פקודות ברלא השנה כל הסכרים נפתחים מעשה אים ופקודתו ובזמן ההוא ימרדין הם וז״ם כי לתשובת השנה בשוב השמש למקומו לא יהיה פי׳ לתשובת השנה דרך הגלה לשון תשובה ממש שהוא הזמן שהעול ישובו ברלות׳ כי קרבו פקודות יום הדין נורא מאד ומי יכילנו ג׳ ספרים נפתחים בר״ה • ואמר עולה עליך לו׳ לו לא העלה על דעתך כי כחך ועוצם ידך עשה לך את החיל הזה והולשת בן הדד שאין הדבר כן כי בעבע עולה עליך אלא שהי״ת למען כבוד שמו יעשה כל שאמרו אלהי הרים כו׳ כמו שיזכיר:

ועבדי מלך ארם וכו׳ ואת וכו׳ ואתה וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג וכן מהרי״ל ז״ל כדהרד״ק והרלב״ג במ״ש אלהי הרים לפי שמרון בהר עומדת והוסיף לו׳ מבחינת אלהי הרים אלהיהם שהרי בסיני נתן התורה והר הכרמל שהוריד להם ה׳ האש וגם ראו שהיושבי׳ בהרים ידלנו בהם בהרגל והיושבים בעמקים לא יוכלו לרוץ בהרים ולכן נלחם אתם במישור והיה מעלתם הסר המלכים לפי שהם רכים ועצונים והם שתי׳ בסוכות והם הכשילו את בן הדד בשכרו׳ לכן הסר המלכים ושים פחות תחתיהם שלא יחושו אלא על המלחמה ומפני הכבוד ישתכנו יותר ע״כ הורף דבריו • ולע״דן לדקדק מו׳ אם לא נחזק מהם דהי״לל נלחם אתם במישור ונחזק מהם מהו אם לא • ורלה כי הרי שענו אלהי הרים אלהיהם והוא שייעם לנלח אותנו ולא בכחם בלופן שהעלה הנכונה לערוך במישור כי בלי ספק נרדפם עד החרימם דהיינו שנחזק מהם שהחזק הוא הרדיפה אחריהם ולהכותם מכה רבה כמ״ש בתחילת הפסוק על כן חזקו ממנו שחזק הוא הרדיפה שרדפום והכום מכה רבה • ואם לא נחזק לרדוף את ישראל לפחות נלחם אתם ולא נברח מהם בשעה הזאת ז״ם ואולם נלחם אותם במישור אם לא נחזק מהם שהיותר ברור הנלינו שנחזק מהם ואם לא נחזק בודאי שנלח׳ אתם במישור ז״ם ואולם נלחם אתם לשון בריח כמה שלמ׳ ואולם חי אני ונישלך את הדבר הזה עשה עתה בעת הזאת ז״ם ואת הדבר הזה עשה ולא כתיב העשה בלשון עתיד אלא עשה הסר המלכים וכו׳ ונעשה הסר המלכים כי בנפול המלך ירד לב העם וניסו לכך שים פחות תחתיהם שאפי׳ ימיתו הפחות לא ירד לבב העם שאין זה גבורה הראויה לא תוב אל הוא לשון עשה • והו׳ ונלחמה אותם במישור אם לא נחזק מהם כדפרשים גם ואולם נלחם

רדק

ויגש הנביא אל־מלך ישראל ויאמר לו לך התחזק וידע וראה את־אשר־תעשה כי לתשובת השנה מלך ארם עלה עליך: ועבדי מלך־ארם אמרו אליו אלהי הרים אלהיהם על־כן חזקו ממנו ואולם נלחם אתם במישור אם־לא נחזק מהם: ואת־הדבר הזה עשה הסר המלכים איש ממקמו ושים פחות תחתיהם: ואתה תמנה־לך חיל כחיל הנפל מאותך וסוס כסוס ורכב כרכב ונלחמה אותם במישור אם־לא נחזק מהם וישמע לקולם ויעש כן: ויהי לתשובת השנה ויפקד בן־הדד את־ארם ויעל אפקה למלחמה עם־ישראל: ובני ישראל התפקדו וכלכלו וילכו לקראתם ויחנו בני־ישראל נגדם כשני חשפי עזים וארם מלאו את־הארץ: וינגש איש האלהים ויאמר אל־מלך ישראל ויאמר כה־אמר יהוה יען אשר אמרו ארם אלהי הרים יהוה ולא־אלהי עמקים הוא ונתתי את־כל־ההמון הגדול הזה בידך וידעתם כי־אני יהוה: ויחנו אלה נכח אלה שבעת

רשי

לתשובת השנה • לזמן סופא דשתא: חשים פחות תחתיהם מתוך שלא יהו ממשפחה רמה יתנו לב להתחזק כדי למל׳ מן: אם לא נחזק מהם • ותרמה אם לא נחזק מהם: וכלכלו • פרנס׳ לידת מלחמה הלטויידו הם כלי זין וכל צורכי המלחמה: וכלכלו נתכלכלו: כשני חשיפי עזים • קבוצי עזים ואין לו דמיון ומנח׳ חברו בלשון גילוי כמו מחשוף הלבן חשפי שובל ולשון גילוי נופ׳ על עדרי עזים כמו שגלשו מהר הגלעד כשיורדין מן ההר מתגלה ההר: ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו׳ • אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר ויאמר לריך לדרוש אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך אמירה שנייה אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו לפיכך כשאמר אל תחמול עליו אמ׳ לו יען אשר שלחתי איש חרמי מידך וגו׳:

יגשו

רלבג

אלהי הרים אלהיהם • ידוע כי שמרון היה נמוך בהר כי שם בנה אותו עמרי • ויעל אפיקה למלחמה על ישראל • אחאב שאפק היה בארם ולקחוה מיש׳ במלחמה ולזה היו כמלטים שם בן הדד וחילו: עבדי ישראל התפקדו וכלכלו • ר״ל שכבר התפקדו החיל הגלה׳ ראשונ׳ עם מלך ארם במלחמ׳ ונמצאו כלם לא נפקד איש ולפי שבארם הנביא להיות המלחמ׳ על ידם לא שם אחאב עמהם איש אח׳ מיסר׳: כשני חשיפי עזים • ר״ל כשני עדרי׳ קטני׳ של עזים • והנה היו שני חלקים כי בערי שני המדינו׳ היו לעבר אחד והשבעת שפי היו לעבר אחר: ויחי

הזקו ג׳ רפין וסימ׳ ויהי כי חזקו ישראל • ועבדי מלך ארם אמרו • חזקו עלי דבריכם דסיף מלאכי • במישור מישור י׳ מלאים וסימ׳ ועבדי מלך ארם • ושל אחריו ואתה תמנה לך חיל • ושפט בצדק דלים • והיה העקוב למישור • ואשים מחשך לפניהם • תורת אמת היתה בפיהו • רגלי עמדה במישור • הורני יי׳ דרכך • ויבן מגדלים במדבר • למדו לעשות רצונך • ושים ט׳ וסימ׳ נמס׳ בסוף סדר בשלח • ונלחמה ד׳ בקריאה וסימ׳ נסמר בריש שופטים ובשמואל חלק א׳ סימן י״ז: התפקדו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר מדבר סיני: מלאו כל סיפרא בחירק וכל אוריתא דכוו׳ במ״ג קמצין וסימ׳ כי מלאו ימי • ומלאו בתי • ומלאו בתיך • וכל שאר קריאה דכוו׳ במ״ב מלאו בחירק תחת המ״ם וסימ׳ השלטים • ומלאו ידיו:

בלי יקר

אתם במישור אם לא נחזק מהם ושמע לקולם ויעש כן דה שעתא כדפרשית בתיבת עשה דהייט עשה מעתה כן עשה:

ויהי לתשובת השנה כו׳ ובני ישרא׳ כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג והוסיף ומהרי״ל ז״ל אפקה בשל יהודה הוא אלא מפני המיסור הלכו ארם להלחם שם ובשלוש היו ארם עם יהודה והלכו ישראל לקראתם למלחמה • והרב ב״ע בשער כ״ח כתב שאחאב עבדי מלך ארם שהכה האלהי׳ת היה פרטי שליט בכל הדברים הגדולים כמו ההרים הרמים על הארץ או המלכים הרמים באנשים לא בעמק ולא באנשים הדומים אליו והמופת להם בזה מפלמר ואת הדבר הזה עשה הסר המלכים כו׳ אמרו כי כשיהיה הכל בשוה כמלחמה הראשונה חיל כחיל כו׳ אולת ההתחלף הדר במיסור והמלכים בפחות וימשך לארם הנלחמו יתברר שסיבה היא מה שזכרוה אלהי הרים כו׳ לא אולתה והסי״ת בהיות הכל שוה לפניו קבל לכלותם ונתן התשועה לישראל ואעפ״י שלא היו כדאים לכבוד שמו יתברך • ולע״דן שבן הדד מלך ארם הוסיף לעשות מדליה שלא תהיה המלחמה בתחום בני יסר׳ אבל הלכו אפקה בתחום בני יהודה אולי המזל של אותו מקום גורם את ההצלחה שהצליחו ועתה בהיותו בתחום אולתם וגרים יפלו בנופלים:

ויגש אין האלהים סדר עולם זה מיכה • בתנחומא ויאמר אל מלך ישראל ויאמר כה אמר ה׳ ר׳ יוחנן כל מקום שנא׳ ויאמר ויאמר ויאמר לריך לדרוש אמר לו כשיפול בן הדד בידך אל תחמול עליו אמירה שנייה אמר לו הוי יודע כמה מלחמות והרמין פרשתי לו עד שבא לידך ובכשיו ולא הפקד יפקד והיתה נפקד תחת נפשו ב״ב ועיין רש״י ז״ל והנה דרשו הרמי מלחמה ורשת׳ ומהרי״ל ז״ל הביא כגירסת רש״י ז״ל בתנחומא • ועיין הרד״ק ז״ל • ולע״דן אין האלהים נגע ואמר אמירה אחת אל המלך אני מבקש לדבר כי לא היה מלמין לפרסם נבואתו בנביא ה׳ פן תהרגהו איזבל ואוהביה והמלך אחאב שקול היה ולא יפחד ממנו והזה היא אמירה ראשונה ויאמר אל המלך וכשהביאוהו לפני המלך הזו ויאמר כה אמר ה׳ שהנה לדקו בחיוב אלהי הרים שכן הוא האמת אבל מה שעקרו הוא בשלילה שכוונו לשלול ולא אלהי עמקים הוא ונתתי את כל ההמון הזה בידך ואתה אף בכל זאת לא תאמין לדעת כי אני ה׳ רק אלה השבעת אלפים אים אשר לא כרעו לבעל עליהם אמר בלשון רבים וידעתם כי אני ה׳ ועפ״י שיטת חז״ל שהאמירה האחת ונתתי את כל ההמון והשנית אל מלך ישראל אם יפול בן הדד אל תחמול עליו וגו״ ויאמר אל המלך ביחוד ועל ידי שני אמירות אלו וידעתם כי אני ה׳ בנפול ארם עם רב ביד מעטים וע״י הצלת בן הדד שיהיה סיבה ליפול אחאב בידו ולזה לא אמר וידעת כי אני ה׳ כי בלותה שעה לא יהיה אחאב בעולי כי יהרגהו בן הדד לז״א וידעתם כי אני ה׳ על ישראל • ואו׳ אני כי לפי שהנביא אומר שהשי״ת הוא ארם על כל גויים אל זה אמרו אלהי הרים ה׳ ולא אלהי עמקים לז״א המלך דוד ע״ה שיר המעלו׳ ממעמקים קראתיך ר״ל הסגתיך בעמקים וכ״ש בגיבה שחקים ואני קורא אותך ממעמק׳ כאילו אני מאמין שאפי׳ בעמקים שם אתה:

ויחנו אלה נוכח אלה שבעת ימים • עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל • ולע״דן בא׳ ויחנו אלה נוכח אלה לחגיר חסדי ה׳ עם היות מחנה ישראל מתי מספר כשני חשיפי עזים עמדו אלה נוכח אלה שבעת ימים ולא קרב זה אל זה ועם היות המלחמה הראשונה נעשית פתאום רלה השי״ת להרויח זמן שבעת ימים כדי שלא יאמרו הפתאומיות גרמה הנפילה אבל בתחילה אלא

ידעו

ותקרב המלחמה · כתרגומו ותקרבו עבדי קרבא : וינסו הנותרים לפקה אל העיר · כי מלך יהודה היה בשלום עם מלך ארם לפי' היו נסים שם להתלוט כי לא היו הורגים אותם כיון שהיה בשלום עמם לפיכך הוצרכו ישראל לגם גדול הזה ובהיותם במבוא העיר להכנס שם ולהמלט נפלה החומה עליהם ומתו וכן הדד גם הוא אל העיר עם עבדיו הקרובים אליו והיה ראשון לאותן כ"ז אלף או אחרון לפי' לא מת עמהם והכל היה סבה מאת יי' ית' שמו ובעיר לא הרגוהו כמו שפירשתי לפי שהיו בשלום עמו אבל היה יכול לנאת מן העיר לפיכך אמרו לו עבדיו נצא אל מלך ישראל אולי יחי' את נפשך : וחבלי' בראשנו · אין בו יו"ד לפיכך הרי"ם בחולם כדרך היחיד כי הרבים הוא בקמץ הר"יש ויש ספרים כתוב בי"וד ואם כן הוא בא הרי"ם בחולם כמו בכל ראשיו קרחה ונס במסורת מצאתי מחלוקת במלה הזאת אם הוא מלא או חסר : ויחלטו המלכים · מלת המלכים דבק עם מלת ויכתשו לא עם מלת ויחלטו ורבים כמוהו ופירושו כי האנשים היו מנחשי' כשאמרו עבדך בן הדד אמרו אם ישמעו ממנו מענה טוב וחשבוהו לסימן שיחייהו וכיון שאמרו לו הם עבדך והוא אומר אחי הוא מהרו ואמרו אחיך ומה שאמר וימהרו ויחלטו וכיוצא בו לשון מהירות' שעל שלא גמר הדבר מפיו לומר אחי הוא הם אמרו אחיך וכן דרך הלשון לכפול המלו' לחזק הענין כמו האכה אכה אבי האדרש אדרש בדרך בדרך אלך והדומי' להם וי"ת וחטפוהא מיניה כאילו ה"א המלכים קשורה עם ויחלטו כאילו אל' ויחלטוה ממנו : באו קחוהו · כתרגומו עולו לברוהו כלומ' הכניסוהו לעיר והביאוהו אלי : וחלות תשיב לך בדמשק · פירוש שוקים שיהיו מוצאי השוקים ממה שיקנו וימכרו בהם יהיה המכס שלו וכ"תי חלות שוקים · כ"א קירוין : ואני בברית אשלחך · אמר לו אחאב כיון שתעשה זה אני אשלחך בשלום בברית שאכרות לך מעתה ומה שאמר בברית עם בי"ת הידיעה כלומר בזאת הברי' שתקיים לי מה שאמרת : ואיש אחד מכני הנביאים · כתרגומו מתלמידי נבייא ואמרו כי זה הנביא היה מיכיהו :

הכיני

רשי

ינחשו וימהרו ויחלטוה ממנו · ינחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפלו דברי שלו' בפיו אפילו שלא במתכוין סימן טוב הוא זה וימהרו להחזיק הדב' : ויחלטוה · לשון למיתות כרתו הדבר מפיו שלא יחזו בו וה"א של ויחלטוה נוטה במסור' לשני התיבו' כאילו נכתב ויחלטוה ממנו אם ממנו יצא הדבר בכונת הלב : ויאמר לו בן הדד הערים אש' לקח מאבי מאת אביך עמרי אשיב לך : וחוצות תשי' לך בדמשק · ותה' מוסל בה והיא ראש למלכותי כאשר שם אבי בשמרון עירך על כרחך וכל זה היה אז מירשה אמר לו אחאב ואני בברית הזאת אשלחך : הכיני

רלבג

ויהי כיום השביעי ותקרב המלחמה · ר"ל שקרבו אנשי המלחמה' קצתם לקצת בדרך שנלחמו זה עם זה : ובן הדד גם הוא אל העיר אל הטיר חדר בחדר · ידמה שכבר עבר בן הדד קודם נפילת החומה ולזה נלמד וכבר היה ידע כי לא היה יכול לנאת מן העי' ולזה לקחו עבדיו הם בני עיר אפק עצה לתלות את כפם בן הדד וזה כי הם חגרו שקי' במתניהם כאבלים וקשרו חבלי' בראשיה' להעיד שהם שמים עצמם תחת ממשלת אחאב : והאנשים ינחשו · ר"ל שהיו מנחשי' בדבור וכאשר שמעו שאחאב קראו אחיו אז ידעו כי לא יצטרך בן הדד להשי' נפשו עבד לאחאב ולז מהרו והחליטו המלאכה לדעת הממנו אמר אחאב שהוא אחיו כי אולי לא שמע אחאב דבריה' כשאמר להם אחי הוא ולזה מהרו לאמר אחיך בן הדד ולז ענה אחאב להם ואמר באו וקחוהו ויצא אליו בן הדד מן העיר שהי' נתבא בה ויעלהו אחאב אל המרכבה ע"כ · וכן מהרי"ם ז"ל כי האנשים האלה היו יודעים בדרך ארץ וזהו ינחשו כמו נחש אים אשר כמוני ואמרו עבדך בן הדד אי תחיה נפשו יצערך הסתעבדות עבד וכולי האי ואולי וכשמעו אחי הוא מהרו לשמות הדיבור מלשון עבד ללשון אח ויחלטו לשון מהירות כדהרב"ק ז"ל והיתה אשמת מלך ישראל גדולה כי בהיותו תחת בן הדד לא חמל על בניו ונשיו שנשלו לקחתם וכל מחמד עיניו ולא היה לו אחיו אשר כעת בנפלו תחת כפות רגליו לא הי"ל אחי הוא כי אם כזה לצרה יולד לו :

ולע"ד והאנשים ינחשו ממש לשון מעונן ומנחש כי פחדו אולי השובת אחי הוא לא מלבו היו הדברים כי אם בפיו ידבר ובקרבו ישים אדבו כדי שיצא מאפקה שאין לו למלך ישראל שם ממשלה כי יהודה היא · ולזה האנשים האלה אשר אל מעונים ומנחשים ישמעו תמיד מהדו לו לעשות ניחוש לדעת תוכן הדבר וז"ש והאנשים ינחשו ולא אמר נחשו לומר שהאנשים האלה תמיד ינחשו וימהרו עתה לעשות כמנהגם לנחש ויחלטו הכל לשון מהירות לנחש לדעת הממנו מקרבו ולבו היו הדברים ולא המבחן שפיו ולבו שוין ולזה אמרו גם הם אחיך בן הדד שידעו שכן האמת דכמה בלבך על חברך כמה דבלביה עלך ולב ולב ידברו כי אמיך הוא והדברי' שעברו דברי ריבות לא מלבו כי אם מהיושבים רעים והם לקחו חלקם שבבר מתו במלחמה ובזה נתפיים אחאב ויאמר בואו קחוהו :

ויאמר אליו כו' רש"י ז"ל ויאמר אליו בן הדד הערים אשר לקח לאבי מעם אביך אשיב לך וחלו' תשים לך בדמשק ותהא מוסל בה והיא ראש למלכותי כאשר שם אבי בשומרון עירך בעל כרחך וכל זה היה אומר מירשה ואמר לו אחאב ואני בברית הזאת אשלחך ע"כ · והרד"ק ז"ל חוצות שוקים כתרגומו שיתנו המוכרים והקונים בהם מכס לאחאב חוצות ת"י שוקים כ"א קרוין · ואני בברית אשלחך ר"ל אחאב כיון שתעשה זה אני בשלום בברית אשאכרות לך אשלחך ומ"ש בברי' עם בי"ת הידיעה כלומר בזאת הברית שתקיים לי מה שאמרת ע"כ · וכן הרלב"ג חוצות שוקים לקחת אחאב מכס · וכן מהרי"ם ז"ל שוקים למכס שכן היה לאביו של הדד בשמרון שוקי למכס כשהיה שולט על עמרי אביו של אחאב שאלו הניחו שם בשמרון היה כל כסף וזהב ובניו ונשיו של בן הדד לאחאב כאשר שאל הוא מאחאב ע"כ : ולע"ד במ"ש בברית בני"ת בפתח כמו בהכרית בה"א הידיעה ר"ל בשנגון לאותו הברית ובמוסאה שלו שהיה לאבי עמרי עם אביך באותו הברית אשלחך ובאות' החזוקי' · וז"ש בברית בני"ת הידיעה בפתח · לו יהיה פי' כמו הברית והיטב שחייב אביך את אבי עמרי כן דומה לאותו הברית אשלחך מדה כנגד מדה :

ואיש אחד מבני הנביאים כו' סדר עולם זה מיכה בראשונה אמר לו הראות את כל ההמון הזה · בשביל אמר לו המחזק ודע וראה · ובשלישית אמר לו יען כי אמרו ארם ובאחרונה א"ל מי יפתה את אחאב ונמס' סנהדרין שנו רבותינו ג' מיתתן בידי אדם · וג' מיתתם בידי שמים המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו · והמתנבא בשם אלילים · וג' מיתתן בידי אדם הכותב נבואתו ומוותר דברי נביא · ונביא שוותר על דברי עצמו · ושם נאמר כל הני

מלכים יעיים לפי שהיו ישראל באותו בדור פש"ז ובו מייחסים הכותות והשלמות לשמים כונני לבת פ"כ הפתיון ס"ולא נתן להם תשובה מה שבברו שבעת ימים שחלף ונבר שלאונות שבעתי' יחד וש"כ אחר שבעה מלא לאות ולא אחר שבעה מלא לאות מזמן שלא שבעה ימים לאמון לשום ח' שבכוכבים ונרמי' בשמיים רק לפי"ת לבד : מולי יחיים לת בשמן שכיון שכל מפנת פניו שבאת לשלמה לא היה על פסקי נפשות להמית כי אם ליקח פחמה מיניו בשפע וזהבו ובניו ושניו פ"כ אחרי לעשות לו מלה כנגד אדם לבוא בו וליקח אותו לשביים אבל לא להמית וש"כ יש תקוה שבע"ימים את נפשך אז קרוב לזה וכוח שיון אחתה לא תפלת לינם בנופש ובכוחו של אחאב כי אם בשמחדיו כסף וזהב ונפשות ביתו ולא זכרת דבר מניפו שהוא יפסור נפשו ביון פ"כ אתפר שבשבעה לו יחיה נפשך וז"ש אחאב אחי הוא כמוני בעוזו בשם שהוא אחים על בנוני ולא אלי אלי כי אם על נפשי וזכני וכני ביתי ומבני ולא על מנפי אף אני בעוזו אחי הוא ולא אמיתנו ולא לנפש בנוזו גם אני הכני

מנחה קטנה

בלי יקר

ידעו כי מה' יצא הדבר ולזה הוכו מלה אלף רגלי ביום אחד והוא סך גדול :

וינוסו הנותרים לפקה אל העיר וכו' עיין הרד"ק וכן הרלב"ג וכן מהרי"ם ז"ל ונכנס אדר בחדר להחבא ולא ברחו כי אם הפחותים וז"ש וינוסו הנותרים כמו אמן לבן הנותרות שברשו ז"ל הנמלאות והחלוסות · ואלה הנותרים נסו מן הפחד של מחנה ישראל וה' הפיל עליהם החומה ומתו וכן הדד גם מהמלחמה ויבוא אל העיר אדר בחדר מן הפחד של מלך ישראל והיא שעמדה לו להבדל מן המפולת בהיותו אדר בחדר שאם היה עם העם הנותרים שם נפלה גם עליו החומה · או אמר הנותרים להודיע שכל הנותרים הלכו שם ועל כולם נפלה החומה מ"כ לא נותר מהם אים זולת בן הדד והכל מלת ה' היתה זאת נפלה :

ויאמרו אליו עבדיו וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ם ז"ל כי מלכי חסד הם עושים חסד חנם עם כל אדם ושמו שקים במתניהם כשבויי המלחמה והחבלים בראשיהם מוכנים להתלות בהם וכאילו אמרו בזה הנה שבויי חרבך אמנו ראוי להתלות אם לא מפני היותך מלך חסד עד כאן · ולע"ד לדקדק תיבת נא כי די שיאמר הנה שמענו · גם כפל כי כה די שיאמר כי מלכי בית ישראל מלכי חסד הם ובלתי מתיבת תיבת כי · ונראה כי להיותם בברית פלוס עם בית יהודה יעצו אותם עצה ההוגנת שיפלו על מלך ישראל וירחם עליו ז"ש הנה נא שמענו ר"ל עם אפקה שמענו כן מפי מגידי אמת · או יאמר מקדם ומאז שמענו שמלכי בית ישראל ר"ל בית ישראל מראשם ועד סופם הם של חסד ורחמים והנה נא עתה הגיע עת לסמוך על מה ששמענו מאז כי זה עתו עת צרה היא ואין לנו תקומה זולת לסמוך על הסדי מלכי ישראל · או יאמר הנה נא שמענו שמועה גדולה כי מלכי ישראל ר"ל כי היותם מלכי ישראל קיום מלכות' גם תכליתו הוא יען כי מלכי חסד הם שאל"כ לא יהיו מלכי שלא הכון מלכותם כי הן לגדל וחסל ימלוך מלך ישראל וז"ש כי מלכי בית ישראל תלוי בכי מלכי חסד הם · ונתעוררו עבדיו אל זאת מפני מה ששמעו שם או מה ששמעו מימי עולם כי מלכי חסד הם כאמור או נתעוררו לעומת הנס שנעשה לו לבן הדד ואנשיו אשר נסו אדר בחדר מה' יצא הדבר להצילם והוא יגמור בעדם עם מלך ישראל :

ויחגרו שקים וכו' הם אמרו ונשימה נא שקים בלשון שימה לא בחגורה כי לא היה אלא דרך ערלי וז"ש לא אמנם אחר כך הוסיפו הכנעה ויחגרו שקים ולא אמר ויטימו לבד חגרי' כאילו ר"ל עבדים אנחנו לעבוד תמיד והשקים במתנינו והחבלים בראשנו הוא במעשה ואמרו בדיבור עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי זו לבד היא שאלתו ובקשתו ומלך ישראל ענה ויאמר העדנו חי אחי אם לא אמרו מת בחרב המלחמה גם לא בתמפולת אלו חפץ ה' להמיתו היה מת מעת' אחר שעודנו חי מורה היות רצון האל הי' הכלתו ח"כ אחי הוא ולא עבדי כאשר אמרת' כי גם הוא נעשה לו גם זהו שאמר העודנו חי אחי הוא :

והאנשים ינחשו כו' רש"י ז"ל ינחשו וימהרו ויחלטוה ינחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפל דבר שלום בפיו אפי' שלא היה כמתכוין סימן טוב הוא וימהרו להחזיק בדבר ויחלטו לשון למיתות כרתו הדבר מפיו שלא יחזור בו וה"א של יחלטוה נוטה במסורת לשתי התיבו' כאילו נכתב ויחלטוה ממנו אם ממנו יצא הדבר בכונת הלב ע"כ · והרד"ק ז"ל ויחלטו הממנו מלת הממנו דבק עם מלת וינחשו לא עם מלת ויחלטו ורבים כמוהו ופירושו כי האנשים האלה היו מנחשים כשאמרו עבדך בן הדד אם ישמעו ממנו מענה טוב יחשבוהו לפי' שיחייהו וכיון שאמרו לו הן עבדך והוא אמר אחי הוא מהרו ואמרו אחיך בן הדד ומ"ש וימהרו ויחלטו ושניהם לשון מהירות

אולי לא שמע אחאב דבריהם כשאמר להם אחי הוא ולזה מהרו לאמר אחיך בן הדד ואז ענה אחאב להם ואמ' באו וקחוהו ויצא אליו בן הדד מן העיר שהיה נתבא בה ויעלהו אחאב על המרכבה ויאמר הדד לאחאב הערים אשר לקח לקח לך אבי מאת אביך תשיב לך בדמשק אם אבי בשמרון הנעשי' כאשר אם אבי בשמרון ואז אשיב לו אחאב ואני בברית אשלחך מאחר שעשה לי כן ויכרות לו ברית ויעלהו

יען

ידעו כי מה' יצא הדבר ולזה הוכו מלה אלף רגלי ביום אחד והוא סך גדול :

וינוסו הנותרים לפקה אל העיר וכו' עיין הרד"ק וכן הרלב"ג וכן מהרי"ם ז"ל ונכנס אדר בחדר להחבא ולא ברחו כי אם הפחותים וז"ש וינוסו הנותרים כמו אמן לבן הנותרות שברשו ז"ל הנמלאות והחלוסות · ואלה הנותרים נסו מן הפחד של מחנה ישראל וה' הפיל עליהם החומה ומתו וכן הדד גם מהמלחמה ויבוא אל העיר אדר בחדר מן הפחד של מלך ישראל והיא שעמדה לו להבדל מן המפולת בהיותו אדר בחדר שאם היה עם העם הנותרים שם נפלה גם עליו החומה · או אמר הנותרים להודיע שכל הנותרים הלכו שם ועל כולם נפלה החומה מ"כ לא נותר מהם אים זולת בן הדד והכל מלת ה' היתה זאת נפלה :

ויאמרו אליו עבדיו וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ם ז"ל כי מלכי חסד הם עושים חסד חנם עם כל אדם ושמו שקים במתניהם כשבויי המלחמה והחבלים בראשיהם מוכנים להתלות בהם וכאילו אמרו בזה הנה שבויי חרבך אמנו וראוי להתלות אם לא מפני היותך מלך חסד עד כאן · ולע"ד לדקדק תיבת נא כי די שיאמר הנה שמענו · גם כפל כי כה די שיאמר כי מלכי בית ישראל מלכי חסד הם ובלתי מתיבת תיבת כי · ונראה כי להיותם בברית פלוס עם בית יהודה יעצו אותם עצה ההוגנת שיפלו על מלך ישראל וירחם עליו ז"ש הנה נא שמענו ר"ל עם אפקה שמענו כן מפי מגידי אמת · או יאמר מקדם ומאז שמענו שמלכי בית ישראל ר"ל בית ישראל מראשם ועד סופם הם של חסד ורחמים והנה נא עתה הגיע עת לסמוך על מה ששמענו מאז כי זה עתו עת צרה היא ואין לנו תקומה זולת לסמוך על הסדי מלכי ישראל · או יאמר הנה נא שמענו שמועה גדולה כי מלכי ישראל ר"ל כי היותם מלכי ישראל קיום מלכות' גם תכליתו הוא יען כי מלכי חסד הם שאל"כ לא יהיו מלכי שלא הכון מלכותם כי הן לגדל וחסל ימלוך מלך ישראל וז"ש כי מלכי בית ישראל תלוי בכי מלכי חסד הם · ונתעוררו עבדיו אל זאת מפני מה ששמעו שם או מה ששמעו מימי עולם כי מלכי חסד הם כאמור או נתעוררו לעומת הנס שנעשה לו לבן הדד ואנשיו אשר נסו אדר בחדר מה' יצא הדבר להצילם והוא יגמור בעדם עם מלך ישראל :

ויחגרו שקים וכו' הם אמרו ונשימה נא שקים בלשון שימה לא בחגורה כי לא היה אלא דרך ערלי וז"ש לא אמנם אחר כך הוסיפו הכנעה ויחגרו שקים ולא אמר ויטימו לבד חגרי' כאילו ר"ל עבדים אנחנו לעבוד תמיד והשקים במתנינו והחבלים בראשנו הוא במעשה ואמרו בדיבור עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי זו לבד היא שאלתו ובקשתו ומלך ישראל ענה ויאמר העדנו חי אחי אם לא אמרו מת בחרב המלחמה גם לא בתמפולת אלו חפץ ה' להמיתו היה מת מעת' אחר שעודנו חי מורה היות רצון האל הי' הכלתו מ"כ אחי הוא ולא עבדי כאשר אמרת' כי גם הוא נעשה לו גם זהו שאמר העודנו חי אחי הוא :

והאנשים ינחשו כו' רש"י ז"ל ינחשו וימהרו ויחלטוה ינחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפל דבר שלום בפיו אפי' שלא היה כמתכוין סימן טוב הוא וימהרו להחזיק בדבר ויחלטו לשון למיתות כרתו הדבר מפיו שלא יחזור בו וה"א של יחלטוה נוטה במסורת לשתי התיבו' כאילו נכתב ויחלטוה ממנו אם ממנו יצא הדבר בכונת הלב ע"כ · והרד"ק ז"ל ויחלטו הממנו מלת הממנו דבק עם מלת וינחשו לא עם מלת ויחלטו ורבים כמוהו ופירושו כי האנשים האלה היו מנחשים כשאמרו עבדך בן הדד אם ישמעו ממנו מענה טוב יחשבוהו לפי' שיחייהו וכיון שאמרו לו הן עבדך והוא אמר אחי הוא מהרו ואמרו אחיך בן הדד ומ"ש וימהרו ויחלטו ושניהם לשון מהירות

לרוב מהירותם שעד שלא גמר הדבר מפיו לומר אחי הוא אם אמרו אחיך וכן דרך הלשון לכפול המלין לחזק הענין האמה אמה אבי האדרש אדרש בדרך אלך והדומים · וי"ת וחטפו ה"א מיניה כאילו ה"א המלכים קשורה עם ויחלטו אמר ויחלטוה ממנו ע"כ · והרלב"ג ז"ל והאנשי' ינחשו ר"ל שהיו מנחשים בדיבור וכאשר שמעו שאחאב קראו אחיו אז ידעו כי לא יצטרך בן הדד להשים נפשו עבד לאחאב ולזה מהרו והחליטו המלאכה לדעת הממנו אמר אחאב שהוא אחיו כי אולי לא שמע אחאב דבריה' כשאמר להם אחי הוא ולזה מהרו לאמר אחיך בן הדד ולז ענה אחאב להם ואמר באו וקחוהו ויצא אליו בן הדד מן העיר שהי' נתבא בה ויעלהו אחאב אל המרכבה ע"כ · וכן מהרי"ם ז"ל כי האנשים האלה היו יודעים בדרך ארץ וזהו ינחשו כמו נחש אים אשר כמוני ואמרו עבדך בן הדד אי תחיה נפשו יצערך הסתעבדות עבד וכולי האי ואולי וכשמעו אחי הוא מהרו לשמות הדיבור מלשון עבד ללשון אח ויחלטו לשון מהירות כדהרב"ק ז"ל והיתה אשמת מלך ישראל גדולה כי בהיותו תחת בן הדד לא חמל על בניו ונשיו שנשלו לקחתם וכל מחמד עיניו ולא היה לו אחיו אשר כעת בנפלו תחת כפות רגליו לא הי"ל אחי הוא כי אם כזה לצרה יולד לו :

ולע"ד והאנשים ינחשו ממש לשון מעונן ומנחש כי פחדו אולי השובת אחי הוא לא מלבו היו הדברים כי אם בפיו ידבר ובקרבו ישים אדבו כדי שיצא מאפקה שאין לו למלך ישראל שם ממשלה כי יהודה היא · ולזה האנשים האלה אשר אל מעונים ומנחשים ישמעו תמיד מהדו לו לעשות ניחוש לדעת תוכן הדבר וז"ש והאנשים ינחשו ולא אמר נחשו לומר שהאנשים האלה תמיד ינחשו וימהרו עתה לעשות כמנהגם לנחש ויחלטו הכל לשון מהירות לנחש לדעת הממנו מקרבו ולבו היו הדברים ולא המבחן שפיו ולבו שוין ולזה אמרו גם הם אחיך בן הדד שידעו שכן האמת דכמה בלבך על חברך כמה דבלביה עלך ולב ולב ידברו כי אמיך הוא והדברי' שעברו דברי ריבות לא מלבו כי אם מהיושבים רעים והם לקחו חלקם שבבר מתו במלחמה ובזה נתפיים אחאב ויאמר בואו קחוהו :

ויאמר אליו כו' רש"י ז"ל ויאמר אליו בן הדד הערים אשר לקח לאבי מעם אביך אשיב לך וחלו' תשים לך בדמשק ותהא מוסל בה והיא ראש למלכותי כאשר שם אבי בשומרון עירך בעל כרחך וכל זה היה אומר מירשה ואמר לו אחאב ואני בברית הזאת אשלחך ע"כ · והרד"ק ז"ל חוצות שוקים כתרגומו שיתנו המוכרים והקונים בהם מכס לאחאב חוצות ת"י שוקים כ"א קרוין · ואני בברית אשלחך ר"ל אחאב כיון שתעשה זה אני בשלום בברית אשאכרות לך אשלחך ומ"ש בברי' עם בי"ת הידיעה כלומר בזאת הברית שתקיים לי מה שאמרת ע"כ · וכן הרלב"ג חוצות שוקים לקחת אחאב מכס · וכן מהרי"ם ז"ל שוקים למכס שכן היה לאביו של הדד בשמרון שוקי למכס כשהיה שולט על עמרי אביו של אחאב שאלו הניחו שם בשמרון היה כל כסף וזהב ובניו ונשיו של בן הדד לאחאב כאשר שאל הוא מאחאב ע"כ : ולע"ד במ"ש בברית בני"ת בפתח כמו בהכרית בה"א הידיעה ר"ל בשנגון לאותו הברית ובמוסאה שלו שהיה לאבי עמרי עם אביך באותו הברית אשלחך ובאות' החזוקי' · וז"ש בברית בני"ת הידיעה בפתח · לו יהיה פי' כמו הברית והיטב שחייב אביך את אבי עמרי כן דומה לאותו הברית אשלחך מדה כנגד מדה :

ואיש אחד מבני הנביאים כו' סדר עולם זה מיכה בראשונה אמר לו הראות את כל ההמון הזה · בשביל אמר לו המחזק ודע וראה · ובשלישית אמר לו יען כי אמרו ארם ובאחרונה א"ל מי יפתה את אחאב ונמס' סנהדרין שנו רבותינו ג' מיתתן בידי אדם · וג' מיתתם בידי שמים המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו · והמתנבא בשם אלילים · וג' מיתתן בידי אדם הכותב נבואתו ומוותר דברי נבייא · ונבייא שוותר על דברי עצמו · ושם נאמר כל הני

מלכים יעיים לפי שהיו ישראל באותו בדור פש"ז ובו מייחסים הכותות והשלמות לשמים כונני לבת פ"כ הפתיון ס"ולא נתן להם תשובה מה שבברו שבעת ימים שחלף ונבר שלאונות שבעתי' יחד וש"כ אחר שבעה מלא לאות ולא אחר שבעה מלא לאות מזמן שלא שבעה ימים לאמון לשום ח' שבכוכבים ונרמי' בשמיים רק לפי"ת לבד : מולי יחיים לת בשמן שכיון שכל מפנת פניו שבאת לשלמה לא היה על פסקי נפשות להמית כי אם ליקח פחמה מיניו בשפע וזהבו ובניו ושניו פ"כ אחרי לעשות לו מלה כנגד אדם לבוא בו וליקח אותו לשביים אבל לא להמית וש"כ יש תקוה שבע"ימים את נפשך אז קרוב לזה וכוח שיון אחתה לא תפלת לינם בנופש ובכוחו של אחאב כי אם בשמחדיו כסף וזהב ונפשות ביתו ולא זכרת דבר מניפו שהוא יפסור נפשו ביון פ"כ אתפר שבשבעה לו יחיה נפשך וז"ש אחאב אחי הוא כמוני בעוזו בשם שהוא אחים על בנוני ולא אלי אלי כי אם על נפשי וזכני וכני ביתי ומבני ולא על מנפי אף אני בעוזו אחי הוא ולא אמיתנו ולא לנפש בנוזו גם אני הכני

הכיני נא · נכתב ביו"ד מקוס למ"ד הפעל ומשל זה היה על אחאב שאמר לו הנביא ונחתי את כל ההמון הזה בידך וכמו שהאיש הזה מאן להכותו כן אחאב לא רצה להכות
את בן הדד ועבר על פי יי' הלא ראה כי הנותריס שנסו אל אפיקה הרגם הא כדי שלא יותר מהם אחד ולא השאיר בן הדד אלא לנסות בו אחאב והוא היה לו להבין כי לא רצה
האל יתברך שיותר אחד מהם ואמל על בן הדד והחמלה על הרשעים מכזריות כי ידוע כי סופם לעשות מלחמה וכן שאול שחמל על אגג חרה בו אף יי' וכמו שהאריל הכה
אים שמאן להכות הנביא בדבר יי' כי כן היה דינו כמו שאמר העובר על דברי נביא מיתתו בידי אמיס אל' אנכי אדרש מעמו והם תאמר הילך ידע האיש כי בשם יי' אחר

מחיני בעון ולא אבה גברא למימחיה: הכיני נא ויכהו האיש להכותו:
ואמר ליה חלף דלא קבלתא למימרא דיי הא את אזיל מלותי ויקטלינך אריא ואזל מלותיה ואשכחיה אריא וקטליה: ויאמר לו יען אשר לא־שמעת בקול יהוה הנך הולך מאתי והכך האריה ויקטלך ויצא ויאשכחהו האריה ויכהו:
גברא אוחרנא ואמר מחני בעון ומחאי גברא מחאי ופרעיה: ואזל נביא וקם למלכא על אורחא וכריך במעברא עינוהי: והוה מלכא עבר והוא צוח קדם מלכא ואמר עבדך נפק בגו קרבא והא גברא אזר ואיתילי גברא ואמר טרית גברא הדין אם משגא ישגי ותהי נפשך חלף נפשיה או כברא דכספא תתקול: והוה עד דעבדך מתפני לכא ולכא והא ליתוהי ואמר ליה מלכא דישראל את דנתא דינך ופסקת: ואוחי ואעדית מעפרא מעלוי עינוהי ואישתמודע יתיה מלכא דישראל ארי מתלמידי נביא הוא: ואמר ליה כדנן אמר יי חלף דשבקתא גבר דחייב קטול מיד ותהי נפשך חלף נפשיה ועמך חלף עמיה: ואזל מלכא דישראל לביתיה נסיס ודיוראתא לשמרון:

והוה

כ' מל'
ל' מל' בסיפ'
ל' מל' ובעניין
ל'
ל'
ל'
ל'
ל' מל' בסיפ' יי'
ל' לנס מל' יי'
כ"ח
ו' מל' בנלים
מ
ה' חס'
מעלי ק'
ל' מל'
ל'
ח' · ג'

רשי

הכיני נא · סימן זה רע על האחאב שאמר לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו והוא זה שאמר לו הנביא הכני נא הרגו בדבר ה' ולא הכהו וגם הוא הרגו בדבר ה' · ויאמר אליו הנביא כי אם מלאכי ה' הוא לשון חיפוי: בחפ' · הירגמו ויוכתן במעפורת' הוא סודר: והנה היה סר · מן הדרך לבא אלי: ויבא אלי איש · שבוי מן המלחמה: אם הפקד יפקד · אם יברח לשון לא נפקד ממנו איש לשון חסרון: והוא אינו · ברח לו: אתה הרגת · לו נפש לו ככר כסף: איש חרמי · איש מלחמתי לשון חירוס ולשון חירוס נופל במלחמה וכן על אדום תרד ועל עם חרמי · ומדרש אגדה כמה מגולות וחרמים פרשתי לך עד שנפל ביד: סר וזעף · כעס ודני רוקו סר' ממנו: ויהי

רלבג

יען לא שמעת בקול יי' · ידוע שהעובר על דברי נביא חייב יותר כבר כתבתי זה בתור: ויתחפש באפר על עיניו הנה אפר הוא לעיף והשתל בו בשמחה על עיניו כדי שלא יכירהו מלך ישראל: לו ככר כסף תשקול ר"ל אם תשמרהו כראוי: כן משפטיך אתה חרצת · ר"ל אתה גזרת על עצמך להיות נפשך תחת נפשו: ויסר את האפר מעל עיניו · ולא הכירו מלך ישראל: איש חרמי · ר"ל איש לכדתי · בחרמי ובכרשתי לתתו בידך כי לא היה לו מקום לנוס: על ביתו · ר"ל אל ביתו אשר הלך שם בעבור הנהגת ביתו כי מביתו יצא להלחם עם בן הדד: סר וזעף · סר הוא מענין הנטיה וסור מהמנהג והרצון שבבר התפעל מזה תכלית ההתפעלות והיה על זה הענין זעוף וכעוס מאד: ואתנה

כלי יקר

מקרלי · ורש"י ז"ל סימן זה רע על אחאב שאמר לו הנביא מפי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו וגם זה אמר לו הנביא הכני נא בדבר ה' ולא הכהו וגפרע ממנו ע"י פארייה כן יפרע מאחאב · בדבר ה' הקב"ה אמר שתכה אותי ע"כ · וכן הרד"ק ז"ל · והוסיף הכני נא כתב כן יו"ד הכיני מקוס למ"ד הפועל · והיה הרצון האלהי שלא יעבר אחד מהם שהרי הפיל החומה על הנותרים ורחמי רשעים הוא הנוריות נמרץ והעד שאול אשר אמר אגג · וכן מהרי"ל ז"ל: ולע"ד שאמר אל רעהו להודיע שכבר היה מוחזק אצלו בנביא שהרי רעהו היה ולזה נענש כשעבר על דברי נביא ואומרו הכני נא הכהו כל דהו ולא הכאת מות · וכת"י מחני כען ולא אבה גברא למחאי · ויקרהו אים לו' שעם היותו גם כן מבני הנביאים רעהו אל מיכה עשה כאים הדיוט שהרי עבר על דברי נביא חבירו ולזה לא כתב ויתאמץ להכותו אלא הוסיף תיבת אים להוציאו מכלל בני הנביאים:

ויאמר לו יען אשר לא שמעת בקול ה' כו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל שלהיות העובר על דברי נביא חייב בידי שמים הכהו והמתו האריה לומר כי אריה שלג מי לא יירא ב' אלהים דבר מי לא יקיים הנבואה ע"כ · ולע"ד שאון והרפים הפגר · ואילו ענה אים ההוא שטאתו והיה מכה אותו היה מוחל לו הש"י על איחור קיום הנבואה ולזה הגיד הכתוב וילך מאצלו שלא היה לו לזוז מאצלו אלא להתאבק בעפר רגלו ולקיים דבר ה' אבל בזו לדבר ה' הלשונה וזו שנית וילך מאצלו וימצאהו האריה ויכהו מכת מות כתרגומו וקטליה · והגיד הכתוב שמעת לאת דבר ה' מפיו אל מיכה לאמר לו על אים ההוא יען אשר לא שמע בקול ה' שיכהו אריה בה שעתא בזמן האריה הוא להמיתו והיה משוטט האריה אחריו אלא למעלת הנביא מיכ' לא יוכל לשלוח בו יד בפניו ולזה בא דבר ה' הנך הולך מאתי והנך האריה המאמן לזה זז"ש האריי' בה"א הידיעה וכן אפשר כיון לזה באו' וילך מאצלו במעט שהלך מאצלו והאריה היה מבקש אותו וימצאהו כמונח אצל רב ויכהו · מלפני מבהמות ארץ להזדרז בעבודת ה' ויראתו אחרי ה' תלכו כאריה ישאג שהרי האריה הזה משוטט לבקש את דבר ה' עד שמצא אים אשר הוא מבקש לא עקש ולא נח:

וימצא אים אחר כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל סופר שהכהו מכות רבות ופליע' כפולה ומכופלת שכתב הנביא ע"י ההכאות ורבוי הפגעים התחפש באפר בין עיניו ולא הכירו המלך ע"כ: ולע"ד שקראו אים אחר לפי שהוסיף פגע על ההכאה עשה היות הכל בהכאה אחת הכה ופצוע שלא יאות לעשות כי אם דבר ה' והיה ההכאה לבד בלי תוספת ולמה בהכאה ידו בהכאה ולכן קראו אים אחר לביזוי כמו והיתה לאים אחר שדרשוהו חז"ל לגנאי זה הוא' דשעה מביהו וזה כנסר · ולעולם לא היתה אלא הכאה אחת בטיפת דם כמו שמוכיח בדרש להרד"ק ז"ל שלא כדמהרי"ל ז"ל שאמר שהיו הכאות ופציעות רבות וכמ"ש ויכהו האים יותר תיב' האים אחר רמז לפי"ת שנקרא אים מלחמה שהוא ית' נתן בלבו שיפגע ויוציא דם לכפר על ישראל כנו' במדרש הנז"ל:

וילך הנביא כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף וכן הרלב"ג ז"ל אפר לעיף · וכן מהרי"ל ז"ל · ולע"ד אמר כאן וילך הנביא לפי שכבר נתחזק בנביא בג' פעמים עקמו · הא' הראית כל ההמון · הב' התחזק ודע וראה · ג' יען כי אמרו אדם כו' בתלת' הוא חזקה לז"ל וילך הנביא · ודרך דמז רמז הכתוב שלא לקרות המלך להמזירו אל הדרך הטובה ויאמרה כי ויהי המלך עובר לגומר עובר על דבר הש"י ולזה עשה לו המשל כדי שיטוב וניחם אל האלהים:

ויהי המלך עובר כו' ויהי עבדך כו' ויאמר כו' וילך שמרונה כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ומהרי"ל ז"ל דלא הנביא להרגיב בני מעלים יסכימו שניהם לענין אחאב הם

הנה אים סר ויבא אלי אים מהלוכי' ויאמר שמר את אים הזה ר"ל הלוכ' והרוקף אם הפקד יפקד

והיתה

כא

רשי

ויהי אחר הדברים האלה. עוד אחרת לקרב מיתתו: מחיר זה. הכרם הזה: אל

כלי יקר

והיתה כפשוטו כו' שבלי ספק מלבד התנאי שהתנו מתוייב הוא גם הדין מיתה כי הערה למות נפשו בהיותו פושע בשמירת הארץ היום ההוא הסוכה וחולי בדרך בריחתו היה מכה אותו בפשע ובורח אז אולי יטוב פעם אחרת וילך כו' ויכנו כפש לשומר הזה לזה אמר אליו מלך ישראל כן משפטיך אתה אחרת אמר לו משפטיך אתה בשממון קיים אבל מהסברא ומשיקול הדעת היטר כן משפטיך רוצה לומר כן הדין כמו שאתה אחרת כי מי פתי יוסם בידו שמירת אויבו ורודפו והו' יפשע בשמירתו ולא מתחייב בנפשו הוא ז"ש כן משפטיך אתיבת כן מיותרת. ואמר והנה אים סר ויבא אלי כי הוא משל אל הש"ת והוא אים סר ר"ל מוסר מלים אלילה לו להיות ולהדמות אל אים אלא בהרדפת לשון ולשכך את האוזן והודיעו גם כן בהו בקרב המלחמה ולא אמר עבדך ולא במלחמה אלא בקרב להגדיל השמת השומר שלהיות בתוקף המלחמה היה לו להזהר בשמירתו מאד

ובנשפל יורה לאחאב כי לא יגמלהו בן הדד עוד תחת זאת כי המלחמה לפנים והלא היה ובמקומה עומדת כי זה המלך בקרב המלחמה הוא ולא בסוף. והודיעו עוד באו' שמור את האים הזה כו' שכוח הודעה שהודיעו המפקיד שכיון שהאים הזה הוא הפקדון אים לר ואויב למלך ח"ב אם הפקד יפקד ממילא שידרפך עוד והיתה כפסך תחת נפשו ולפחות אם לא ימיתך יגיע מהנזק כסף כסף תשקול מהנזקים העלומים שיגיעך מהאים הזה הנכה המופקד אמלך ובזה יתכן לנפקד שיקבל פקדון כזה דאל"כ פקדון כל דהו פוקד כ"ש פקדון כזה אסכן למה קבל שמירתו אלא ודאי כדפרש"י משומר סכר הוא סכן נהנה בשמירתו מולל ממנו והפסיעה כזו שהיה עבדך הנה והנה מתעסק בדברי הכל מחייבת אפי' בשומר חינם כ"ש בשומר שכר ז"ש ויהי עבדך עושה הנה והנה נע וכל והוא אינו. לעומת דבריו ויאמר המלך כן משפטך וכו' כדפרשית שהמשפט ההוא כן הוא כאשר אחרת כיון שהפסיעה גדולה מאד ואתה שומר שכר. נאפשר שאמר אתה נעשמתיך כוא מהפכות לאובדך כי כן משפטך כמו שהי' התנאי ואתה עתה אחרת אוהו בעיני כיף ענה בך בכל עשמתיך שמאחר שהמפקיד הודיעך אומר מעלת הפקדון שנפשך קשורה בנפשו לא תוכל לטעון שאת סוגים היו וגם אתה אחרת והודית שפשעת בהיותך עושה הנה והנה אתה אחרת ואיך ענה בך ואחרת אחי' מלשון לא יחרץ כלב לשונו. ובנמשל ברורים הדברים אם כן הוכיחו בענין הנביא שאמר הנני פה ולא רצה ונהרג על ידי האריה לפי שעבר את פי ה' והיא לא תלא. וכן אחאב. והשני הודיעו מיעוע שכלו להוכיח ממסגר אויבו ומבקש רעתו:

ויהי אחר הדברים האלה וכו' פסיקתא רבתי כרם היה לנבות היזרעאלי כתיב נבד את ה' מהוניך ממה שחנגך שאם היה קולך נאה עבור לפני התיבה. מיא בן אחותו של רבי אלעזר הקפר היה קולו נאה והיה אומר לו חייא בני עמוד ונבד ה' ממה שחנגך. נבות היה קולו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסים לשמוע את קולו פעם אחת לא עלה והעידו עליו בני גליעל והבד מן העולם מי גרם לו על ידי שלא עלה לירושלים לנבד את הקב"ה ממה שחנגו אמרו שכבר אמרה תורה ולא יחמוד איש ארלך בעלותך וכו': ולעו"רן לדקדק למה לא דרש מהנך מתנך כמו שדרשוהו חז"ל ומהו אומרו כתיב נבד את ה' מהוניך מלי קשיא ליה ומהו והבד מן העולם שלא אמר והרגוהו כיון שהי' לדיק לא יתכן בו הבדה מן העולם ומכו לשונמי גרם. ונראה דקשיא להבז"ל מלבד הכבל דלי מהוניך כפשוטו הרי הוא כמרגשית כל הבוחתיך דתבוחה נמי בכלל הזנך היא. ולשון הון דכתיב מהו כי הילטרך כל ההון והוא גוזמא והשי"ת מסתפק הוא בכל דהו מרגשית כל תבוחתך ולא כל מרגשית אם כן מהו מהוניך שהשומע יחרד לבו בשומעו שצריך הון כדי לנבד את השי"ת ויש מקום לטעות שאם לא יהיה לו הון יהיה פטור מכל וכל. ולזה אמרו מהוניך ממה שחנגך ופקיה בלשון הון לומר שמהיותר תשוב אלגך עד שאתה מכיר שלא בכחך עשית ההון ההו' ממנו תבנהו כי הוא חנגך בו ואלו שאתה לא תהיה כפוי טובה אלא תכיר שחנגך בחן וחסד ורחמי' ולא בצדקתך ועל כן לא דרשו חז"ל כאן מהניך לשתי בחינות אחת להיות מה שחנגך כוללת כל הדברים וחנך פרטי בחן. והשני להודיע בלשון שחנגך ולזה אמר שחייבו נבד את ה' יען כי ממנו הבל והוא חנגך בו ומתוייב אתה בכבודו כשם שחנגך ולזה נבות שלא נבד את ה' בפעם ההוא אבד מן העולם שלא די שגרגר אלא שנתחייב לצאת ממחיצתו של הקב"ה כמו שאמר לא תהיה רוח שקר לא ממחיצתי ולא הרוח זה רוחו של נבות היזרעאלי וכל זה נכלל בזו אחד מן העולם נוסף על ההריגה בפיו אמר שלא דבר שיהא ובפיו נטרד שהיה רוח שקר בפי הנביאים לדבר שקרים ונטרד ממחיצתו של הקב"ה כי דובר שקרים לא יכון לנגד עיני ה' ובלי ספק שעון גדול היה לו אבל עון זה היה גרמה בעלמא וז"ש מי גרם לו על ידי שלא עלה לירושלים וכו' ואמר כי כאן היו שני עונות האחד שלא נבד את ה' ממה שחנגו ה' והשני שלא עלה לרגל כלל במלא שעון שלא עלה לרגל גרם לו הרע לזה להפרע ממנו על מה שלא נבד את ה' ממה שחנגו ז"ש מי גרם ע"י שלא עלה לירושלים שאלו עלה היה נמשך לנבד את הב"ה כו' למה שכבר אמרה תורה ולא יחמוד איש את ארלך כו' ארמזה התורה מקדם וכבר אמרה תורה ענין זה ברמז ולא יחמוד איש זה לאחאב את ארלך על כרם נבות בעלותך לרגלות כו' כמלא שמה שלא עלה לירושלים בעל מלות עלייה ברם להפרע ממנו על שגרגר מזה מניעת שירו בחנו והיה אפשר שלו עלה נבות לא חמד לאחאב ארלו ואע"פ שלא היה משורר היה נפרע ממנו הש"ת מלד אחר והסתכנה חז"ל מעשה דנבות לקרא דלא יחמוד איש את ארלך מדנקט איש לשון יחיד ויחיד לא יעלה בדעתו לקח' אי"ל אלא לא עיר ממנה. גם יתור בעלותך כו' דהא בהכי עסיק קרא אלא ודאי לדיוקא אתת שאם לא יעלו לרגל אדרבה יחמודו ארלם ואחאב יוכיח שחמד ארץ נבות על שלא עלה לרגל שזה גרם לו. ובזה מובן לשון המאמר שאומר למה שכבר אמרה תורה כו' רוצה לומר אף על פי שכוונת התורה אחרת היא להבטיח העולה שלא יחמוד איש את ארלך בעלותך כו' אבל"ז כיון שכבר אמרה תורה ולא יחמוד איש וכו' כיון דאמרה תורה בלשון הזה נלמוד שמה שלא עלה נבות לרגל גרם לו כל הפורענות ושחמד אחאב את ארלו. ולזו"ל יהיה אחר הדברים האלה שבראחרי דברים היו שם דהיינו שנבות לא עלה לרגל ולא עלה בשנה ההיא והוא גרם בלבוא זה שברם היה לנבות כו' ולמדנו מכאן שהיו עולים לרגל בזמן אחאב ואפי' שהיה עובד אלילים לא נמנעו מעלות לרגלים כי אביה בעל השומרי שהעמיד ירבעם אביו בדרכים כדי שלא יעלו לירושלים. ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ק ז"ל כיונת הפיוט שעשה היות שרצה לאחאב את מעשה ה' כי גורת מלך לא נמנע מחעלה

ויהי אחר הדברים האלה היה כרם היה לנבות היזרעאלי אשר ביזרעאל אצל היכל אחאב מלך שמרון: וידבר אחאב אל נבות לאמר תנה לי את כרמך ויהי לי לגנת ירק כי הוא קרוב אצל ביתי ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו אם טוב בעיניך אתנה לך כסף מחיר זה: ויאמר נבות אל אחאב חלילה לי מיהוה מתתי את נחלת אבתי לך: ויבא אחאב אל ביתו סר וזעף על דבר אשר דבר אליו נבות היזרעאלי ויאמר לא אתן את נחלת אבתי לך וישכב על עריסה ואסחר את פניו ולא אכל לחם: ותבא אליו איזבל אשתו ותדבר אליו מה זה רוחך סרה ואינך אכל לחם: ויאמר אליה כי

ויהי אחר הדברים האלה היה כרם לנבות היזרעאלי אשר ביזרעאל אצל היכל אחאב מלך שמרון: ומליל אחאב עם נבות לאמר תנה לי ית כרמך ויהי לי לגנת ירקא ארי הוא קריב לביתי ואיתן לך חילופיה כרם אחר טב מינה אם תקין בעינך אתן לך כספא דמוהי מה דשוי: ואמר נבות לאחאב חס לי מן קדם ייי מלמתן ית אחסנת אבהתי לך: ואתא אחאב לביתיה נסי ורגיז על פתגמא דמליל עמיה נבות יזרעאלה ואמר לא אתן לך ית אחסנת אבהתי ושכיב על ערסיה ואסחר ית אפוהי ולא אכל לחמא: ואתת לותיה איזבל איתתיה ומליל עמיה מה דין רוחך סטיא ולית את אכיל לחמא: ומליל עמה

מתתי ג' בקריאה וסי' מתתי אתה לאיש אחר. מתתי לך את נחלת אבותי. מתתי את מרין: אבותי ז' מלאי' בליש' וסי' לא אתן לך את נחלת אבותי. אשר שחתו אבותי את נחן. אשר השחיתו אבותי: מה עשיתי אני ואבותי. מי בכל אלהי הארצות. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. תושב ככל אבותי:

ויבא אחאב אל בית מלכו כי לא נעלה מלך שומרון והיכל הוא ביזרעאל קרוב לעיר המלכות היה רוצה לרומם היכלו ולהרחיבו ע"י הכרם הזה ולא רצה נבות ולזה הרה לו מאד:

וידבר אחאב אל נבות כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ב ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל כדהרד"ק ז"ל והרלב"ב ז"ל: ולע"רן לדקדק תיבת לאמר והיה אפשר שלא דבר אחאב פה אל פה עם נבות אלא ע"י אמצעי דבר לאמר לנבות אלא שק"ל ו' ויאמר נבות אל אחאב שמשמע שדבר נבות אל אחאב עצמו אם כן גם אחאב דבר לו בלי אמצעי ויש לומ' שאעפ"י שהמלך דבר לו ע"י אמצעי וסרסור הלך לו אל אחאב וזעק אל המלך עצמו אלילה לי כו' ודקדק גם כן לשון תנה גם צריך להבין לו' אם טוב בעיניך הבי"לל ואם טוב בוא"ו ולמה אמר טוב בעיניך בכסף ולא אמר גם בכרם תחתיו והי"לל ואם טוב בעיניך אתנה לך כרם תחתיו לא כסף מחיר זה ומהו מחיר זה מחירו מספיק ולשתוק מזה: ונראה כי לא נעלם מאחאב שלא יראה נבות למכור נחלתו כי נחלה מבוהלת נרשמוהה ולא תבורך אחריהה כשתמכר ובעד כל אריכות הטעמות האלה והוסיף עוד לתקן גם הכבוד כי חרפה היא למכור אחוזתו שאין דרך למכור אחוזה אלא כי יחוך וכמו שאמרה תורה כי יחוך אחיך ומכר מאחוזתו ועא"ז מאחוזתו ולא כל אחוזתו אמר' דרך מתנה יתוקן הכל בסיולה בזה נתחכם אדרבים עם עפרון ויתן לי את מערת המכפלה כו' ויתן דרך מתנה כמו שכתבתי בכלי חמדה וז"ש כלון ויתנו לאחאב אל נבות כנים בפנים דבר לו ודקדק בדבריו בקוב מכוונת לאמר הנה לי את כרמך דרך מתנו' כי הצורך מרובה לי לבן ירק ותמני יעלה זכרונך לפני בהסתעצ בגני יום יום כי הוא קרוב אל ביתי ולכן חמדתיו והכרח לא יגונה ואתנה לך דרך מתנה תמורתו כרם טוב ממנו ונתינת הכרם יהיה התכלית לשאם טוב בעיניך אתנה לך כסף מחיר זה השני שנתתי לך תחתיו טוב ממנו כדי שיהיה המחיר גדול לא מחיר אחר שלך אלא מחיר זה מורה באצבע על אשר נתתי לך ולהורות שהתכלית בנתינת זה הכרם הטוב ממנו הוא ע"מ שלא ירצה מחרו יתן לו כיד המלך לזה לא כתב ואם טוב כו' בוא"ו אלא ואתנה לך אתנה לך כרם טוב ממנו אם טוב ממנו אתנה לך כסף מחיר זה להורות שהבל אלוקה אחת משתכנת מלוקות שאם ירצה לעמוד בחליפי הכרם הטוב ממנו טוב מאד ואם ירצה לקחת מעות הכר' שלקח יקח ויעשילו החליפין לשני ענייניים האחד להוסיף המחיר שיתן לו מחיר הכרם השני. והעניין השני לשאר המפר שלא יקח דמים ממכר בחזקתו כי אם קרקע והדמים יהיו דמי קרקע השני על המלך פן יחוס נבות פריסה לו ממחר יעשל המלך כרמו הטוב ויאמר שלו הוא יקח גם מעות הכל כאשר יבחר נבות והיא דקדוק נכון בענין ובלשון אחר שכתבתי זה מלאתי לרב"ע ז"ל שכתב בשבר פ"ת כדרך מתנה יתוקן הכל כי ייהיה לו לכבוד והתילה שנתן מתנה למלך ולזה בא אל ביתו סר וזעף להיות שאפי' בדרך מתנה לא רצה לתתה לו. כדכתיב ויאמר לא אתן לך נחלת אבותי וכתיב לא אתן לך את כרמי אפי' במתנה שאילו דרך מכר לא היה מתעסק לוהו והיה אשמת אחאב בעשותו כל זאת הארדה כי ממילא מוכרח הוא שתעשה איזבל מה שעשתה כיון שראתה המלך סר וזעף

ה"כ הרי הוא כאילו הוא עשה והרג את נבות:

ויאמר נבות כו' עיין הר"דק ז"ל ומהר"ח בהו' חלילה מה' לתת נחלת אבותי מורה שלהיות אסור בתורה לאחר הארץ לאמיתות לזה אמר שהדבר נמנע ואסור מן התורה ז"ש חלילה מה' כי לא תפו' נחלה ממטה למטה וזו היא נחלת אבותי ואיך אסיר לתתה מיחדי נחלת אבותי הקדושים בתתי לותה לך המלך ע"כ הורף דבריו ז"ל: ולע"רן נראה מוסף על הנו' סכיון בלו' איך יתן כרמי העומד ביד ישראל כנבות לתתי אחוזת נחלה אל אים לון עובד אלילים ז"ש חלילה מה' במ"ש התורה לא תחונם לא תתן להם חנייה בקרקע לעובד אלילים אסור לתת נחלת אבותי הקדושים לך ר"ל לך בכרעות אסור מזלהך בהיותך עובד אלילים והדבר הזה דברו נבות אל אחאב הפוחי זהב בתשכיות כסף דבר דבור על אופניו דבר ה' דבור על אופנים רבות וכוונות. ומזה ראו לומר בירך נבות אלהים ומלך שהיה זה בחי גדול אל המלך ואל האלהים אסר הוא עובד שהרי אסר הת לו חנייה בקרקע ונקראו בני בליעל מפני שלא שמעו דבר מפי נבות לא מינה ולא מקלתה כ"ש שלא הונח שמשמו כן מפיו אין לדונו על תוכיות הדברים כיון שלא אפשר לו לומר שלא כיון אלא אל הדברים כפשטן שאינו רולה למכור ולא להחליף נחלת אבות כי לא מסמכה מילתא לו ואינו כבוד ואפילו שהוא לך כל סכן לזולתו:

ויבא אחאב וכו' אחרדה הזאת הנז' בפסוק הזה תוכיח על מה שפירשתי בפסוק הקוד' שהוא דבר קל כזה עכ"ז אחרדה גדולה מאד ובכן עוד אומרו ויבא אחאב סר וזעף סר היה מספיק שיעוש היתה הסיבה שהיא על הדבר הזה הנז' בפסוק הקודם ה"כ מה לזרך בזאת' על הדבר הזה ולא די אלא שכתב על הדבר הזה והוסיף לומ' עוד אשר דבר אליו נבות היזרעאלי ויאמר לא אתן לך נחלת אבותי שהוא אל הדבר הזה הדבור על זה הלופן הכולל הוכיחים הרבה מבחוץ המלך שעשה מעוכד אלילים ודנו בלא תחונם שהרי אמר לו חלילה לי מה' מה' דייקא ויאמר עוד בדבריו לא אתן לך לך בפרטות להיותך עובד אלילים הא לזולתו מותר ושוב תתי אותה לאים אחר מתתי אותה לך ואמר אשר דבר אליו לומר שאעפ"י שתוכן הדברים כפשטן עכ"ז השמתו גדלה לדבר תוכה אל המלך המבין

עומקם

ויאמר נבות חלילה לי וגו' הנה חלקו נגו' אם כל בחמר בתרגת בפלך מותר לו מו אם נאמר בדי לחייבם לבד ונתנו תנים שאמרי לת ד שבעלך מותר בכל הינו לשבדיו אבל לא לעמו כול תירנו ולא נאמר אלא בעלך בעלך על ישראל ויהוה מו' תירנו דנחלת אבותי אחי. עוד תירנו לפי שבחל בכרם לעשות בו מ"ז דנת כ ויהיה לי לגן ירק כיון בתתקלים והמסברים אל בגנות. והנה נבות כיון אל כל בנאמר אתו' ואל לשעשו' אחרי'. והוא אלוה היה בעלך לקנותו לנפשות וזה אמור לו וז"ש חלילה לי מה עוד כיון בתתו לי מעוש דנתי כי יעוך אחיך ואמר מהאותו הנלא לתי שים נו ז"ש חלילה לי שאמיל אבי ואם לאותיכם יקח בנה הוא נחלת אבותי והוא אחיך בתירוץ לב' מתוספו' ' ומה לחיות לך שנים בלא ' תירוצי' מתוספו' לבאדין פותר ולא לך. ונם אינו פותר כי אם לעלן ישראל ויהוה ולאלן' ונם פותר לחיות לעניים ולא לך אתה מנקאו לפ"ז וזה אסור לי ליתן לך ולא לעלן אחר שאינו שים ז' ופ"ב הרה חפו על שניאה אתו אינו מלך בעליות ונם עכ"ז: והנה אחאב בנם מלספר לאותו בזיונו שהוא עכ"ז ושאינו אחאב לנבות לעלן שאינו עלן על יהוה ע"ב היה מספר בתנגלות הה

לא

לא אתן לך את נחלת אבותי כי זה הדבר מיגו טעם לאחאב ב'ר'מ' כי אם גם לשאר מלכים. כלי שלא תבזהו גם היא בהבזות בעליה בעיניה ב'אמרה שלא מבכיך מיכם מתאבים לך לאמר זכרנו כך דופי ופה היום גם מני כמוהם מיני מפסיכן ע"ל ג'אמרו ז"ל כל מערכה דברים עם אחאב גורם רעה לעצמו ופירשו בו כל מערכה דברים ביומות אחרים לו לאחאב גורם רעה לעצמו שכשיהו קשסה כינו לבינה אף היא תבזהו בו ע"כ בעליה כל ההתבזות של נבות זלא הגיד לה כי אם תרוצים הכלים לכל המלכים שהוא כחלת אבותיו ושהוא עשיר וכתיב כי יעמן מחיך ומכר מחמוותו ולא הוא שיש לו עמון: מי נתי לאיזך נישא מרגה אחאב שתעלה תמת אחאב על נבות לנקום מעמו וע"כ מעשה עיקר מעשה שאמר אתתי לך עם"ז כלי שאיזכל תקנת נקמת הע"ז מעמו וז"ש בכך נבות אלהי' ומלך:

אֲרִי מַלֵּלִית עִם נָבוֹת יִזְרְעֵאלָה וַאֲמָרִית לֵיהּ הַב לִי יָת כַּרְמָךְ בְּכַסְפָּא אוֹ אִם רָעֵי אַתְּ אֶתֵּן לָךְ כַּרְמָא חִילוּפוֹהִי וַאֲמַר לָא אֶתֵּן לָךְ יָת כַּרְמִי: וַאֲמָרַת לֵיהּ אִיזֵבֶל אִתְּתֵיהּ אַתְּ כְּעַן תַּצְלַח מַלְכוּתָךְ עַל יִשְׂרָאֵל קוּם אֱכוֹל לַחְמָא וְיִשַׁפַּר לִבָּךְ אֲנָא אֶתֵּן לָךְ יָת כַּרְמָא דְנָבוֹת יִזְרְעֵאלָה: וּכְתָבַת אִגַּרְתָּא בִּשְׁמָא דְאַחְאָב וַחֲתָמַת בְּעִיזְקָתֵיהּ וּשְׁדָרַת אִגַּרָן לְסָבַיָּא וּלְתוּרְבְּנָא דִּבְקַרְתָּא דְיַתְבִין עִם נָבוֹת: וּכְתָבַת בְּאִגַּרְתָּא לְמֵימַר גְּזַרוּ צוֹמָא וְאוֹתִיבוּ יָת נָבוֹת בְּרֵישׁ עַמָּא: וְאוֹתִיבוּ תְּרֵין גַּבְרִין בְּנֵי רִישְׁעָא לְקֳבְלֵיהּ וְיִסְהְדּוּנֵיהּ לְמֵימַר גַּדֵּיפְתָּ קֳדָם יְיָ וּמַלְכָּא לַטְּתָא וְאַפְּקוּהִי וְרַגְמוּהִי וְיִתְקְטִיל: וְעָבְרוּ אֲנָשֵׁי קַרְתֵּיהּ סָבַיָּא וְתוּרְבַּיְנֵי

כִּי אֲדַבֵּר אֶל נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וָאֹמַר לוֹ תֶּן לִי אֶת כַּרְמְךָ בְּכֶסֶף אוֹ אִם חָפֵץ אַתָּה אֶתְּנָה לְךָ כֶּרֶם תַּחְתָּיו וַיֹּאמֶר לֹא אֶתֵּן לְךָ אֶת כַּרְמִי: ד וַתֹּאמֶר אֵלָיו אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ אַתָּה עַתָּה תַּעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל קוּם אֱכֹל לֶחֶם וִיטַב לִבְּךָ אֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶת כֶּרֶם נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי: וַתִּכְתֹּב סְפָרִים בְּשֵׁם אַחְאָב וַתַּחְתֹּם בְּחֹתָמוֹ וַתִּשְׁלַח הַסְּפָרִים אֶל הַזְּקֵנִים וְאֶל הַחֹרִים אֲשֶׁר בְּעִירוֹ הַיֹּשְׁבִים אֶת נָבוֹת: וַתִּכְתֹּב בַּסְּפָרִים לֵאמֹר קְרָאוּ צוֹם וְהוֹשִׁיבוּ אֶת נָבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם: וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל נֶגְדּוֹ וְיָעִדֻהוּ לֵאמֹר בֵּרַכְתָּ אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ וְהוֹצִיאֻהוּ וְסִקְלֻהוּ וָיָמֹת: וַיַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי עִירוֹ הַזְּקֵנִים

ע"ו רפין

ג' חס'

ג' וחס'

ספרים ק'

ג' חס' וי"ו

ג' חל'

ג' וחס'

ה'

ב'

והחרים

רשי

אל הזקני'. זקני אשמאי סבי דבהת': קדשו צום. וביו' הלו' דרכ' לבדוק בעבירות שביל': בדך

רלבג

אתה עתה תעשה מלוכה על ישר'. ר"ל האם בזמנכם הזה תעשה מלוכה על ישר' הנה בלי ספק אין מקום המלך להתפעל בזה האופן: אל הזקני' ול' החורי'. ר"ל השופטים והשטרים והם לבדם ידעו זה הסוד ובאמתה בהם איזבל שיסכימו לאחאב שאלה להם אחאב ואתמה בחותמו וידמה מזה אמם היו יודעים העם זאת התחבולה לא היו מסכימים בהריג' נבות ואף על פי שהיו מסכימים בזה זקני העיר ושריה: קרלו

כי מדבר. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו אז הוא בלשון הזה כלומר הייתי מדבר לו זה הדבר: תעשה מלוכה. כתרגומו תלך במלוכתך והוא לשון תמיהה: ותשלח הספרי'. כתוב בה"מ הילדיעה וקרי בלא ה"מ ושניהם נכונים: ואל החורים. הסרים והסגנים כמו את חורי יהודה ואריבה את החורי' וי"ת תורבינא: קרלו צום. כמשמעו לשון תענית וכ"תי גזרו צומא ואמרה זה לפי שביום התענית מפשפשין במעשיה' והם יש מעוות מתקנין אותו ואלהי אבי ז"ל פירש צום קבון וכן ביום צום שבירמיהו מלשון רז"ל צומת הגידין שהו' מקו' קבון הגידין: ויעדוהו. יעידו בו. יש לשאול כיון שהסרים והסגנים ידעו הדבר כי שקר היה למה היו צריכין לכל זה יהרגוהו במלות איזבל בלא עדות ובלא דבר התשובה כי זקני העיר והסרים היו מעשין וידם היה במעל עם איזבל כי אילו רצו הזקנים לגלות הדבר לעם לא היו מניח' להרגו בחנם כל שכן הקרובים שהיו לנבות בעיר ואילו רצתה איזבל להרגו בלא משפט לא היה כח בידה כי אף לגזול הכרם לא היה לה כח כי אחאב איזבל אף על פי שהיו רשעים היו לשמים לעבוד ע"מ אבל אם היו הורגין וגוזלין שלא במשפט היו ישראל מורדין בו כי לא היו מניחין מלך עליה' אם לא יעמיד מרן במשפ' אבל למנעו מע"מ לא היו יכולי' כי לא היו אלא שבעת אלפי' אשר לא כרעו לבעל ושאר ישר' היו רבי' מאד שהיה לבם באמון' הבעל לפי' בקשה איזבל עלילה שיהרג נבות במשפט כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ובטחה איזבל לזקני ישראל שיכסו עליה ויעלימו הדבר או ידעה בהם שהיו יראין את אחאב מאד לפי' כתבה להם בשם אחאב ואתמה להם בחותמו כי ידעה שלא יעזו אחרי דברו ואע"פ שהיו יודעים שבדבר עדות שקר ורציחת נפש היו רשעים הזקנים כמו שהיו העדים כמו שאמר' היא והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו ויש לשאול עוד אחאב למה לא היה לוקח זה הכרם במשפט המלוכ' שהרי כתוב את שדותיכ' וכרמיכ' וזיתיכם הטובים יקח התשובה כמו שפי' בספר שמואל כי אין מתפשט המלוכה שיקח אלא הפירות לצורך עבדיו ואנשי מלחמתו אם יצטרכו והראייה שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו ורחייה עוד שאמר שדותיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם משמ' כי על הפירו' אמר לא על גוף הקרקע: ברכת אלהים ומלך. תרגומו גדיפתא קדם יי' ומלכא לטיתא למה אמר אלהים ומלך ובאחת מהם חייב מית' אמר זה להגדיל קצף העם עליו ויסקלוהו מיד אחר היושבי' בעירו הודעה אחר הודעה כי די היה אם אמר אחר היושבים או אם אמר אחר יושבים: ויעידוהו

בכסף ט"ו רפין וסי' נמסר ביהושע סימן כ"ב. אתה עתה ג' וסי' ואתה עתה הקל מעברת אביך דמלכים. אתה עתה תעשה מלוכה. אתה עתה ברוך יי'. ויטב ג' חסרים וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן כ"ד: ומלך ח' בקריאה וסי' ובני מיכה פיתון ומלך. וחברו. ירא את יי' בני ומלך. והושיבו שני אנשים. ויבאו שני האנשים:

פומקס של דברים ז"ש אשר דבר אליו נבות אליו דייקא דבר שהוא הבינם ולא זולתו כלומר ולפי הפשט אמר אשר דבר אליו שהאמה היה לדבר אל המלך פה אל פה במאמר הלוט לא אתן לך כי' שדבר כזה לא היה לדברו אליו אלא ע"י המלאכי שלא יהיה כ"כ תגיפותא ואמר נבות היזרעאלי שהיה לי שיאמר נבות ומאליו מודן היותו הנז' היזרעאלי אבל נהרעם ממנו להיותו היזרעאלי שוכן שמה ביזרעאל איך מלאו לבו להעיז פניו בו וכל יוסיו' נבות מתהלך לפניו ורואהו פניס בפניס ז"ש היזרעאלי שזה הודיעה שבזה אותו לא כן אם היה שוכן בקצה הרץ ישראל לפי' במקום אחר ויסד פניו הר"דק ז"ל הסד פניו אל הקיר ע"כ. ומהר"מ ויבוא אל ביתו אם ר' וזעף כי ראה שלא רצה לתת לו הכרם ולקחת אותו בחזקה לא רצה אחאב ולזה היה סר ר"ל הסיר עצמו מקחתו בחוזק יד והיה זעף על שלא נעשה רצונו בזה גם על שאמר לו שלא יתן נחלת אבותיו באילו רצה לו' שלין המלכו' הזה נחלת אבותיו מ"כ אין מלכותו הגונה ע"כ ואעפ"י שנחלה מעמרי אבין עכ"ז לא היתה נחלה כי אם מאב א' ולא באבותיו ועיין הר"לבג: ולע"דן מרוב הכעס נחלה כאילו רוחו סרה מגופו ז"ש סר ונסמיך מה זה רוחך סרה ממנ סרה מגופך ולזה ישכב על מיטתו ויסב פניו וכו':

והבא אליו איזבל כו' עיין הר"דק ז"ל והר"לבג ז"ל וכבר פירשתי בפסוק הקודם ריחך סרה ממנ מגופך כי נחלת אבותיו אין זה אלא סיבה גדולה ומקרה בלתי עהור קרה לך מה זה ועל מה זה:

כי אדבר אל נבות כו' עיין הר"דק: ולע"דן שמלבד שנהרעם על שדבר בנבות פה אל פה וז"ש כי אדבר אל נבות כו' ועוד ואומר לו תיקון נלה תנה לי לשון מתנה ומלך כמוני חשוב לקבל מתן כדי שלא יחל כבודו במכירה כנז"ל ועוד לא משמנה מילת' למכור החוזה ונחלת אבות ולא להחליף הסדר לאחר החליפין בקרקע ולהקדים הנתינה במעות לשתי סיבות הראשונות שלא להתבזות בפני אשתו שדקדק כ"כ דקדוקי' עם נבות לתת לו תחילה כרם תחתיו ולא"חר דמיו של הפני כי בזה שפלות למלך כי בלתר דבר מלך שלטון מי יאמר לו מה תעשה כמו שאו' לו איזבל בסמוך אתה תעשה מלוכה זכו' ולמהר"מ ז"ל בתמיהה. והענין השני כי אם תתן לו חליפין כרם שלך חשוב שזה יהיה לפנים לפי שעה ותשוב לעשון בחזקה שים לך בכרמך ותוליאהו מידו היום לו למחר לזה הסך הסדר הנז' בפסוקי' הקודמים והקדים נתינת הכסף ז"ש הנה לי את כרמך בכסף לו אם אתן אתה אתנה לך כרם תחתיו ואמר לא אתן לך לך דייקא כדברות כי מוב תתי אותה לליש אחר מתתי אותה לך ואמר כי אדבר בלשון שתיד לו' שאילו לא הפסיק את דברי בעזות מצח ואמר לא אתן לך את כרמי הנה הייתי מדבר לו עוד דברים טובים והבטחות כהנה וכהנה ז"ש כי אדבר עוד בלשון עתיד אלא הוא הפסיק בחמצע דברי שלא שבקיה עד דפרכיה אלמו' בגמ' אהנה הרשיע אחאב ב"מ"ש לא אתן לך את כרמי ונבות לא מצאו אלא מהיותו נחלת אבותיו אלא לפי שהעניעה היתה מאיסור לא תחונם לא תתן להם חנינה בקרקע כדברות בפסוק ואלא אחאב כו' הכריע מ"כ האיסור הזה כולל ולפי' בהיותו כרמו מקנת כספו של נבות ולזה אמר אחאב שאמר נבות לא אתן לך את כרמי וכולל ג"כ איסור במתנה כי לא תחונם בין במכר ובין במתנה הוא שנאסר לתת להם חנייה:

ותאמר איזבל אליו וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"מ ז"ל בתמיהה התגלה למלוכה מאחר שאין לך לב לדבר קטן כזה להתעולל עליו ולקחתו בחזקה. ועיין הר"לבג ז"ל

ולע"דן שאמר' לו בניחותא אתה עתה תחדש המלוכה על ישר' בעשותך משפט בנבות אשר כל שומעו יתרד ז"ש אתה עתה תעשה מלוכה בישראל ומלוכה שתנהוג שררה ומלכות על ישר' שאילו נהגת אותה מאז לא הקל זה בכבודך. או אמר אתה עתה תעשה מלוכה ר"ל משפט המלוכ' ולא תעשה עול כי כן הוא משפט מלוכה הכתוב בשמואל הנביא ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו ולשרי פתיות' זאת הומיה לאחאב אתה תעשה מלוכה על ישראל ובל ידעה מה כי דברי הנבי' שמואל לא שהדין כך אלא דרך איום וגזוס היו כנז"ל מחז"ל. עוד אפשר שאמרה אחר בזקף גדול לו' אחר היה נאות לך לדבר בדבר קל כזה עתה ר"ל מה שתעשה אנכי אשתך מנהוג ותעשה מלוכה כי כל העם ישמעו וירלו וכזה מודן יתור תיבת אתה כי די שתאמר עתה תעשה כו':

ותכתוב ספרים כו' עיין רש"י ז"ל הר"דק ז"ל והר"לבג ז"ל וכן מהרי"מ ז"ל והוסיף לומר שקרוב הדבר שיגלאה מקום הבעלה הזאת לאחאב ע"כ ולי נראה רחוק שהרי אומר הבהוב בשם אחאב ואתחתם בחותמו הכל שלא בידיעתו והרי שאמ' בשם אחאב שלא כתיב על פי

מנחה קטנה

ורדק

מלכים א כא

מלכים א כא

רדק

שבא

מנחה קטנה

ויעידוהו · אמר הכנוי תחלה ואחר כך ההודעה שאחר כנגדו ואחר ויעידוהו ואחר כך אמר את נבות כי כן דרך הכתוב במקומות וכן ותפתח ותראהו את הילד ואחריה זולתו: קוס רש · אמר לשון ירושה לפי שנפלו לו נכסיו בדין והוא במקום היורשים וכן בארץ כנען וירשתה ויפלו בה לפי שהיתה להם מתנה וירושה מהאל והיא להם כמו אם ירשוה מאבותם ולפי מה שהועל בנבות כי קלל אלהים ומלך חייב מיתה ומי שנתחייב מיתה למלכות הוא וכל אשר לו למלך ומחלקו רבו' ז"ל בזה הדבר ואמרו הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים ומפני זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי בירך נבות אלהים ומלך כי אילו יאמרו בירך אלהים לבד והיה דינו מסור לב"ד ויהיו נכסיו ליורשים וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה למלך ואת נכסיו למלך אם כן למה הוצרך לומר אלהים אלא להגדיל הקנף עליו ור' יהודה אומר אין הרוגי מלכות נכסיהם למלכות ומה שאמר קוס רש ואמר אשר ירד שם לרשתו לפי שקרובו היה בן אחי אביו וראוי היה ליחש כי הבני שהיו לנבות נהרגו עמו כמו שכתוב אם לא דמי בניו ראיתי אמש וגו' ולדברי ר' יהודה לא הוצרך לומר ומלך אלא להגדיל הקנף עליו: כי מת · אחר שאמר כי אין נבות חי למה אמר כי מת לומר שלא מת מיתת עצמו אלא מת שנתחייב מיתת למלך ונכסיו למלך: אשר בשמרון · לא אמר שימלא אחאב בשמרון שהרי ירד לכרם נבות שהיה ביזרעאל אלא המלך אשר בשמרון ובאשר שמע כי מת נבות ירד ליזרעאל לרשת כרם נבות משב כי הריוח והוא הפסיד: הרלחת וגם ירשת · ה"א השאלה וחבא על פתיחת הדברים לשמע המשנה ואף על פי שהדבר ידוע וכן הראית כי נכנע אחאב מלפני הנגלה נגליתי המן הסל' הזה וכן במלות השאלה אי הכל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך היש:

המנאתני

מסרה

שני האנשים ד' בקריאה וסימן נמסר בסדר שפטים: ודברת אליו הראשונה וגם ירשת ב' בו:

רשי

בדרך נבות · חילוף של קללה ותרגום גדיף נבות קדם יי' ומלכא לט: קוס רש · יש מחכמים אומרים הרוגי מלכות נכסיהם למלך ויש מהן אומרים כן אמו אביו היה ואותו ואת בניו הרג ורצוי ליורשו: התמכרך

רלבנ

קרקו קוס · שלחה להם זה כי ביום הנו' הם מתקבצים ואז יתכן שיעידו זה העדים לעיני כל העם · והנה קרא העדים בני בליעל כי בזולת זה לא יסכימו להעיד על שקר: ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו · לאמרו שזה שבית הסקילה היה מחוץ לעיר: קוס רש את כרם נבות היזרעאלי · לאמרו מזה שהרוגי מלכות נכסיהם למלכות: מלך ישראל אשר בשמרון · ר"ל שמושבו הוא בשמרון או ירצה בזה לפי מה שאחשוב והוא הנכון שהוא מלך ישראל אשר יושבים בשומרון לבד ומפני מלכו עליהם הוא מליץ לעשות התחסר' שהוא רוצה לעשות זה כי מפני היות בני הבליעל תחת ידו בשמרון הוכרחו השרי' אשר ביזרעאל לרשת כרם נבות: בחקום אשר לקקו הכלבי' את דם נבות · אין הרצון בזה שילקקו הכלבים את דם אחאב במקום שנסקל נבות כי על ברכת שומרון לקקו הכלבי' דם אחאב כמו שנזכר אחר זה אך הרצון בו כי במדרגת מיתת נבות שלא מת מיתת עצמו ימו' אחאב וכמו שלקקו הכלבי' את דם נבות כן ילוקו את דם אחאב ואפשר שנאמר שהרצון בו כי במקום ההוא בעימו ילוקו הכלבי' את דמו אף מפני כי ככבע אחאב מפני הסם ית' האריך לו זה עד ימי בנו ועם כל זה נתקיי' באחאב קצת זה הדע והו' שלקקו הכלבי' את דמו שנשטף מן הרכב על ברכת שומרון ואמר שם כי הזונות רחצו להפליג בספור עונם אחאב והוא שהזונות הרוחצות בברכה ההיא רחצו מדמו והכלבים לקקו דמו:

המנאתני

רבינו יונה

ויעידוהו · אמר הכנוי תחלה ואחר כך ההודעה שאחר כנגדו ואחר ויעידוהו ואחר כך אמר את נבות כי כן דרך הכתוב במקומות וכן ותפתח ותראהו את הילד ואחריה זולתו: קוס רש · אמר לשון ירושה לפי שנפלו לו נכסיו בדין והוא במקום היורשים וכן בארץ כנען וירשתה ויפלו בה לפי שהיתה להם מתנה וירושה מהאל והיא להם כמו אם ירשוה מאבותם ולפי מה שהועל בנבות כי קלל אלהים ומלך חייב מיתה ומי שנתחייב מיתה למלכות הוא וכל אשר לו למלך ומחלקו רבו' ז"ל בזה הדבר ואמרו הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים ומפני זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי בירך נבות אלהים ומלך כי אילו יאמרו בירך אלהים לבד והיה דינו מסור לב"ד ויהיו נכסיו ליורשים וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה למלך ואת נכסיו למלך אם כן למה הוצרך לומר אלהים אלא להגדיל הקנף עליו ור' יהודה אומר אין הרוגי מלכות נכסיהם למלכות ומה שאמר קוס רש ואמר אשר ירד שם לרשתו לפי שקרובו היה בן אחי אביו וראוי היה ליחש כי הבני שהיו לנבות נהרגו עמו כמו שכתוב אם לא דמי בניו ראיתי אמש וגו' ולדברי ר' יהודה לא הוצרך לומר ומלך אלא להגדיל הקנף עליו: כי מת · אחר שאמר כי אין נבות חי למה אמר כי מת לומר שלא מת מיתת עצמו אלא מת שנתחייב מיתת למלך ונכסיו למלך: אשר בשמרון · לא אמר שימלא אחאב בשמרון שהרי ירד לכרם נבות שהיה ביזרעאל אלא המלך אשר בשמרון ובאשר שמע כי מת נבות ירד ליזרעאל לרשת כרם נבות משב כי הריוח והוא הפסיד: הרלחת וגם ירשת · ה"א השאלה וחבא על פתיחת הדברים לשמע המשנה ואף על פי שהדבר ידוע וכן הראית כי נכנע אחאב מלפני הנגלה נגליתי המן הסל' הזה וכן במלות השאלה אי הכל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך היש:

המנאתני

מסרה

שני האנשים ד' בקריאה וסימן נמסר בסדר שפטים: ודברת אליו הראשונה וגם ירשת ב' בו:

רלבנ

קרקו קוס · שלחה להם זה כי ביום הנו' הם מתקבצים ואז יתכן שיעידו זה העדים לעיני כל העם · והנה קרא העדים בני בליעל כי בזולת זה לא יסכימו להעיד על שקר: ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו · לאמרו שזה שבית הסקילה היה מחוץ לעיר: קוס רש את כרם נבות היזרעאלי · לאמרו מזה שהרוגי מלכות נכסיהם למלכות: מלך ישראל אשר בשמרון · ר"ל שמושבו הוא בשמרון או ירצה בזה לפי מה שאחשוב והוא הנכון שהוא מלך ישראל אשר יושבים בשומרון לבד ומפני מלכו עליהם הוא מליץ לעשות התחסר' שהוא רוצה לעשות זה כי מפני היות בני הבליעל תחת ידו בשמרון הוכרחו השרי' אשר ביזרעאל לרשת כרם נבות: בחקום אשר לקקו הכלבי' את דם נבות · אין הרצון בזה שילקקו הכלבים את דם אחאב במקום שנסקל נבות כי על ברכת שומרון לקקו הכלבי' דם אחאב כמו שנזכר אחר זה אך הרצון בו כי במדרגת מיתת נבות שלא מת מיתת עצמו ימו' אחאב וכמו שלקקו הכלבי' את דם נבות כן ילוקו את דם אחאב ואפשר שנאמר שהרצון בו כי במקום ההוא בעימו ילוקו הכלבי' את דמו אף מפני כי ככבע אחאב מפני הסם ית' האריך לו זה עד ימי בנו ועם כל זה נתקיי' באחאב קצת זה הדע והו' שלקקו הכלבי' את דמו שנשטף מן הרכב על ברכת שומרון ואמר שם כי הזונות רחצו להפליג בספור עונם אחאב והוא שהזונות הרוחצות בברכה ההיא רחצו מדמו והכלבים לקקו דמו:

המנאתני

כלי יקר

בספרים אשר שלחה אליהם והיה התועלת שבהשגות הדבר על פה ובכתב נתוסף בו זריזות · ועוד כי מה שבע"פ הוא מפי המלכ' איזבל ז"ש אשר שלחה אליהם איזבל כי היו כשין ובאשר כתוב בספרים שהיו כתובים ותחומים מפי המלך כנז"ל ולא היה לאיזבל בתוך הכתבים רק השליחות לבד אשר שלחה הכתבים הנז' אליהם · ואפשר עוד כי לא היו הספרים אלא אל הזקנים החורים לבד ככתבי' ותשלח הספרים אל הזקנים החורים אשר בעירו כו' אמנם בעת הפועל נמצאו בעזרם גם קצת אנשי עירו מלבד הזקנים והחורים וז"ש כתוב ויעשו אנשי עירו הזקנים והחורים היושבים בעירו כאו חסרה וא"ו העשה בתיבת הזקנים אנשי עירו והזקנים והחורים היושבים בעירו ויכריע כן שהיו שם אנשי עירו כת אחת ושנית הזקנים ושלישית החורים · יתר אנשי עירו אשר שאמר היושבים בעירו ובזה מובן הכפל שאומר כאשר שלחה אליהם איזבל ר"ל שאנשי עירו כאילו שלחה אליהם ואעפ"י שלא הזכירם ומאמר כאשר כתוב בספרים אשר שלח אליהם הוא על הזקנים והחורים שאליהם באו הכתבים ובזה מובן חסרון וא"ו העשה של הזקנים והחורים כי רצה הכתוב לעשותם שתי כתות אנשי עירו כת אחת והזקנים כת שניה ועל הכת הראשונה אמר כאשר שלחה אליהם · ועל כת הזקנים והחורים אמר הפסוק כאשר כתוב בספרים אשר שלחה אליהם · ואפשר לפרש שאל אנשי עירו שלחה ע"פ לצוות אותם לא חזקו ואמנו לקיים מה שיאמרו אליהם הזקנים והחורים אינם לא ימרה את פיהם ולפי זה כאשר שלחה אליהם כפשוטו שנשלח אל אנשי עירו על פה לוי וזרוז וכאשר כתוב כו' אל הזקנים והחורים:

ויבואו · שני האנשים כו' אמר כנגדו ויעידוהו בכנוי תחלה ואח"כ את נבות שהיה ההודעה כי כן דרך הכתוב במקומות רבים וכמוהו ותפתח ותראהו את הילד ואחרי' זולתו ע"כ:

ולע"ן · לדקדק מהו ויבואו שני האנשים כו' שבאו מאליהן ויסבו כו' ואיזבל שלחה לאמר והוציאו א"כ הי"לל כאן ויוסיפו · ועוד קרי להו בני בליעל וקרי להו אנשי הבליעל ובה"א הידיעה · ונראה כי אלה הרשעים ראו לנבות בזה מדברי איזבל שאילו הוסיפו הם את העדים נגדו כל העם יכירו שקנוניא היא עם העדים ועדי שקר הם ואחאב ואיזבל לא יעלה בידם לעשות שלא כדין כנז"ל להרד"ק ז"ל ובזה נתחכמו שיבואו העדים מאליהם כאילו מצות הכתוב אם לא יגיד ונשא עונו מכרחת אותם לבא מאליהם ויסבו נגדו מאליהם · והנה מתחילה קראם בני בליעל כל דהו שזולתם לא יסכימו להעדה' שקר אמנם אחר שהעידו קראם אנשי בליעל ולא בני אנשים לגודל רשעתם ובה"א הידיעה שאמר הבליעל כי לא נעשתה כזאת ביטר' על לא חמס בכפיו לרצות ולירשו · ומה שאמר ברך נבות אל"ים ומלך יוכן במ"ש בפ' ויסב בסופה בס"ה ז"ל שרוח נבות לא היה זכאי כ"כ כמו שאזכור בס"ד בפ' הרלחת וגם ירשת כו' ובזה אבנין הו' ברך אליים שלא היה זכאי ומלך שבזה אותו כדפרש"י בתו' ויאמר לא אתן לך כרמי שהיה מסוס לא תחוב' לא תתן להם חנייה גם אמרו ברך אל"ים שחשבו דברי שמואל כפשטן ולא הבינו שהיו דרך איום וע"כ אמרו ברך נבות אל"ים ומלך יחדיו שעבר על מצות ושדותיכם יקח שהיה מצו' נוגעת אל המלך והו' הפר חוק מלכות ובריית ה' ותורתו ולזה ויסקלוהו וימותו ויסקלוהו בעה"ז וימת לע"הב כי נתחייב בנפשו בעברו את פי הש"ת וזהו הו' בסמוך ויסלחו אל איזבל לאמר סוקל נבות ומת סוקל בפ"ה ומת לע"הב כמו שדרשו חז"ל בפ' כי מת אתמולא תחיה מת בע"ה הז ולא תחי לע"הב ז"ש לא שאלו לה כמבשרים שבעיני כל העם ישרה המיתה הזאת אל נבות שלא ידעו שהיה בחר' ומעל וע"כ משל בפי כסילים לאמר סוקל נבות וימות בע"ה על כי ברך אל"ים ומלך שחשבו דברים כהוייתן ולא ידעו ענין הכרם ז"ש לאמר שמרגלא בפומיה סוקל נבות וימות · ואפשר בח"ש רש"י שמגם בני נבות הרגו יוכן לאמר סוקל נבו' והלך בלא בנים וימות לע"הב וזהו כי סוקל נבות וימות כמו שיב' נבות:

ויהי · כשמוע איזבל כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג · ולע"ן · נכון שלקחה איזבל לעצמה שעבר על מצות שמואל ושדותיכם יקח שבירו על ברכת נבות אלהים ומלך ויקם לרשתו · ולא אמר אל אחאב כי אם אל איזבל כי אחאב לא יעלה בידו לעשות שלא כדין כנז"ל

יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה׳ כי הנותת לעז׳ על אביו לע״ז אלא רמה ליתן גיטו לע״ז ועכ״ז חייבתו מיתה בידי שמים וכזה התמכרת לעשות הרע בעיני ה׳ · מי ירגה שע״י שלחתם לעבים שיעידו על נכות אביך אלהים ומלך ולהסתיר הדבר מבני אדם לבל יודע כי שקר תרתיתם ואמתם על נבודכם אלא יגלה הדבר לבני אדם ולא אמתם על כבוד אמקום אשר לו נגלה כל תעלומה בחוקן שלמעיית עשוה כבוד שבר לבנוד קינוחה שאתר התמכרך לעשות הרע בעיני ה׳ שסיית יודע ערש הדבר בעיני ולא אקדמתם על זה אלא שיהי הדבר טוב בעיני אדם בהסתיר הדבר אביך נכות וגו׳:

המלאתני לויבי · כלומר מצאת לי מקום להאשימני וכן זאת הה״א כה״א הרלאת שפירשה ואחאב הספיק לנבואה לאליהו בזה הדבר שאמר לו בתפלות הנבואה הנני מביא אליך רעה עד מפני ישראל: התמכרך · כאילו מכר עצמו לעשות רע וכל עניניו וכל עסקיו לרע וי״ת דאסיבת כלומר כל מחשבותיך הם לעשו׳ הרע · ובדרש אחר התמכר לעשו׳ הילך היה עושה מוחק האזכרו׳ וכותב תחתיהם שם הבעל בראשית ברא הבעל וידבר הבעל וזה שאמר הכתוב החושבים להשבית את שמי: הנני מבי׳ חסר א״לף למ״ד הפעל מהמכתב וכן יסי׳ מות עלימו שמן ראש אל יני ראשי אשר החטי את ישראל: משתין בקיר · דרך נוזמא אפילו הכלב לא ישאר לו וי״ת ידע מדע נראה כי דעתו כמו מסי׳ בקרו׳ לבו שלא ישא׳ בכל ביתו בן דעת כלו׳ הקטני והגדולי׳ כלם יכרתו: ועצור ועזוב · שלא ישא׳ לאחאב ביסראל עצור ועזוב שיאמרו זה נעצר מבית אחאב אז זה נעזב שלא הרגוהו כי כלם יאבדו ואדוני אבי ז״ל פיר׳ עצור הממון הנעצר בבתים ועזוב המקנה שיעזוב בשדה שלא יאספהו הבית ורז״ל דרשו עצור בעולם הזה ועזוב לעולם הבא כלומר שאין לו חלק לעולם הבא: בחיל ישראל · ת״י גיא חוליתא ועוד תרג׳ באחסנת ולדעתו חסר קוף והוא כמו בחלק ישראל וכן אמר במקום אחר בחלק ישראל רק לא היה כאחאב כי ירבעם והבאים אחריו אע״פ שעבדו העגלי כונת׳ לשמים אבל אחאב עבד הבעל והאשרה כשאר העמי׳ לפי׳ אמ׳ ויתעב מאד וגו׳ ככל אשר עשו האמרי: אשר הסתה · הדגש תמורת כח הסתה ת״י אטעיאת: ויסס שק על בשרו · וגם והלך אט: ויהלך אט · ובלילה שכב בשקו הלך כתוך ביתו לאט כאד׳ דואג וי״ת והליך ימיף:

החזיתא

חל ה׳ חס׳ ובלי׳ בקריא׳ סי׳ וישפכו סוללה · וגם לאיבל דבר יי׳ ישועה ישית חומות וחל · וגלות החל הזה · ויאבל חל וחומה יחדו:

הראית

התמכרך · מכרת את עצמך להכעיס לבוראך: התמכרך · כמו והתמכרתם שם לאויביכם: בחיל ישראל · בבקעת ישראל בחיל תרגומו של גיא: רק לא היה כאחאב · הכתיב מכיל עליו שלא היה במלכים כמוהו שירבעם וכל אשר אחריו עבדו את העגלים מירמה אם יעלה העם ירושלים תשוב המלכה לבית דוד וזה הוסיף הבעל והאשרה להכעיס: התמכר · כמכר לע״ז רחיתי בתלמוד ירושלמי חיל בית האלי שושביו היה ובכל יום שם דמיו ומוחן לע״ז: ויהלך אט · יחף: לא

רלבג

המלאתני לויבי · ר״ל האם מצאתני עתה ברע שתיעד לו עליו בוגם כמנהגך ואחנם אמר זה לפי שחטא בדבר שלוחו בשלום בן הדד ובהריגת נהות: יען התמכרך לעשות הרע בעיני יי׳ · כל כך היה פוכה לעשות הרע כאילו נמכר לזה התכלית: משתין בקיר · הם הזכרים: ועצור ועזוב בישראל · ר״ל מיכרית לו מה שהוא עצור מביתו מישראל ומה שהו׳ עזוב והכא לפי דעתי עצור הוא כמו עוצר כי העוצר מביתו ביסראל הוא המולך אחריו או הוא עצור ביסראל להיות מלך או שר והעזוב הוא מה שהיה מהם שלא הניח לו מיושלה וכן היה כי יהורם מת ואחזי אחריו כל בית אחאב או יהיה עצור רמו לשבעים בניו שהיו עצורים ביד גדולי המלך לגדלם ועזוב הוא מה שאימו מזרעו ביד אחיו ומגדל: אל הכעס אשר הכעסת · ר״ל על הכעס: בחיל ישראל · ר״ל בניא ישראל או הוא מישור ואפשר שיהיה מענין חיל וחומה כי אבל המומה אכלו הכלבים את בשר איזבל כמו שיתבאר במה שיבא: רק לא היה כאחאב · כל זה אחר לו אליהו: ויסס שק על בשרו ואלוס · ר״ל שלבש בגדי שק שהם עשויים מפער קשה

אמר
ל׳ פתח ח׳ חיז דרכי שמרתי ולא לחטא

לא

לת דמך והוסיף לומר גם אתה נרב׳ מתיבת לת לת איזבל כי בעל כאשתו ואשה כבעלה אבל תיבת גם לחכי נכתב׳ להודיע שהכלבים אשר לקקו דם נבות הם עצמם ילוקו את דמך גם אתה והוא דקדוק נכון וענין חדש ואינו מהגרות כי ג׳ פעמים לבד עבר בין דם נבו׳ לדם אחאב כמו שמזכיר ויהי בשנה השלישית כו׳ · אמנם במחות נבות אם היה כשר לו אלו כבר כתבתי לחז״ל שהי׳ מכבד את ה׳ מהונו ברגלים ובפעם הזאת אשר לא עלה לרגל נעבע נראה שבשר היה ולא נמל׳ בו רק זה המעט שלא עלה לרגל גם בארו׳ והשיגו את נבות ברא׳ העם מורה שהיה נכבד ויושב בראש אמנם בם״ה בסוף פ׳ ויושב כתבו שם אלא ולאי נבות לאו זכאה הוא ב״כ לקיימה קמי קב״ה כו׳ וכמו שנזכור דבריהם בפרטות בפ׳ ויצא הרוח כו׳ ולדבריהם ז״ל נאמר שהיה יושב בראש לפי שקרו׳ לאחאב היה בן אחי אביו לו שהם היו מכבדים אל החטאים ובביאי הסקר ובזה יתיישב קצת מיתת נבות בהריגה ע״י עדות שקר גם שלקקו דמו הכלבים הוא זר מאד וכמ״ש בם״ה דלאו זכאה כיאת ועכ״ז נענש אחאב שלא היה לו לחרגו ובפרט בהיותו קרוב אליו בן אחי אביו הוא מגואליו ועל לא המס ולזה מרה אף ה׳ באחאב:

ויאמר אחאב אל אליהו כו׳ חז״ל אמר ירושלמי פרק חלק מה הוה אחאב עביד הוה מקשט גרמילה בכל יום וקאי׳ ליה קומי חיאל איסטרליא והוה א״ל כמה אנא טוב ומאן דין והוה אמר ליה כן וכן ומפרים טמיתיה לע״ז הה״ד יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה׳ ע״כ הנה פי׳ ז״ל התמכרך לשון מכירה שהיה מוכר עצמו לע״ז לעשות הרע בעיני ה׳ ואמ״כ פורה עצמו מע״ז בסך ערכו ועיין רש״י והרד״ק והרלב״ג ז״ל ומהרי״ל ז״ל והנה לין ספק שאליהו במלאו את אחאב אמר לו כל דבר ה׳ הראשונה וכו׳ ולזה הביאו המלאתני שאני עשיתי הריגת נבות שלת׳ לויבי והוסד לותי במה שאין בי כאילו אמר שהוא לא היה בהריגת נבות ולזה אמר אליהו מלאתי תיכון הדבר שיוד במעל וז״ש יען התמכרך כמו לים מכרו מלת מכרכם והתמכרך עניינו עשית עצמך כאילו זכרת ולא ידעת דבר מלאמת וזהו התמכרך על דרך ויתנכר אליהם הנה בעבור זה לא יהיה לך משתין בקיר וכו׳ · ולע״ן ויאמר אחאב אל אליהו המלאתני שונא אותך או מבקש רעתך כדי לאיותך לויבי ויאמר מצאתי להיות לך לשונא יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה׳ וכיון שכונתך להכעיס אתה שונא את ה׳ והלא מסנאיך ה׳ אשנא כו׳ ולפי׳ המלאתני פי׳ המצאת בי עול עליך ליהו לויבתך לויבי ויאמר מצאתי כי עתה מכעיס את ה׳ לו יאמר המלאתני לויבי כלומר המצאת לי עוד נבואה רעה ע״ד בלק שלעג על בלעם מה דבר ה׳ כלועג ונענה קוס בלק כו׳ ז״ש המלאתני ר״ל המצאת לי עוד נבואות רעות כי אתה לויבי שמח לאידי כי תמו כל הרעות מאחר שילוקו הכלבים את דמי אין עוד פורענו׳ על זה ויאמר מצאתי עוד לך כבר׳ וכהנה כי היה עוד דבר ה׳ זה לשונ׳ יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה׳ הנני מביא עליך וכו׳ ולפי זה יען התמכרך מקושר עם הפסוק הבא אחרי זה והמסכים המיעדים עוד פורענות לאחאב ולביתו · לו יאמר המלאתני מלשון מציאה האם היית שם ושמת לאידי שם כמולא שלל רב ז״ש המלאתני ויאמר מצאתי יען שאתה מכעיס ושמתי למולא כל הון יען התמכרך כו׳:

הנני מביא וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ומהרי״ל ז״ל משתין בקיר האזכרים כהרד״ק ז״ל ועצור הוא המולך ועזוב הוא אשר אין לו עוצר ולא ממשל ע״כ · ולע״ן לפי שאין הקב״ה מייחד שמו על הרעה אשר אלף מתיבת מביא כאילו אינו מביא בעצם ואשונה אלא בהסתרת פני׳ יסים ואמר כי תבא הרעה עליו וגם כן יבער אחריו ואחרי מותו ואזהו ובערתי אחריך והכרתי כל הנקבה לאחאב שבבר כאן שלא לנוכה להורו׳ שאחרי מותו מבער ולזה לא כתיב והכרתי לך אלא לאחאב ולמעלה הרחבתי בביאור בני ירבעם בכיולה בפרטים האלה:

ונתתי את ביתך וכו׳ · לע״ן אז אל הכעס שהי״ל על הכעס כו׳ ונראה במה שאמרו חז״ל כל העובר עבירה אחת קנה לו קטיגור אחד וזה הקטיגור עומד ומקטרג תמיד לא יהפה עד שיפרע מן האדם עונש המיוחד אל החטא ההוא כדכתיב ותמונגנו ביד עונכו לזה אמר את ביתך כבית ירבעם בן נבט כלומר אתן ואמנן ביתך אל הכעס אשר הכעסת והחטיא את ישראל שנעשה ממנו קטיגור נגדו ונתן מסמית מחבל בו בידו אתן ביתך ואמנגנו כמו שנתתי ומסרתי בית אחאב ובית בעשא אשר לתתים ומסרתים ביד המקטרגים שנעשו מעונותיהם וזהו בין ובתתי · והרלב״ג ז״ל אל הכעס הזה לומר על הכעס עד כאן וכן מהרי״ל ז״ל:

ברי יקר

וגם לאיזבל עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ומהרי״ל בחיל ישראל כמו בחלק ישראל הוא המקום שבהרג נבות ולפי שאיזבל היתה יודה במעל בעצם ולאשונה אמר שהכלבים יאכלו את דמה בחלק ישראל והנה לא אמר הנביא כיונא בזה על אחאב לפי שידע הנביא שהיא היתה העיקר בהרג נבות · ולע״ן לדקדק למה הפסיק בפסוק הזה של פורענות איזבל בין פורענות אחאב שהרי אחרי כתוב זה חוזר לענין אחאב המת לאחאב כו׳ ונראה כי לפי שם יען התמכרך וכו׳ אל הכעס אשר הכעסת והחטיא את ישראל לא ענה אחאב בלבו בלי ספק מה פשעי כי איזבל עשתה הכל לזה עלה דבר ה׳ ואמר וגם לאיזבל דבר ה׳ לאמר הכלבים יאכלו את איזבל גם לאיזבל כלו׳ לא תפטור אתה אחאב ולכך יהגה לומר שאיזבל הרשעה לא תזכר בפורענות כי אם רק היה כאחאב:

רק לא היה כאחאב כו׳ עיין רש״י ז״ל וכבר זכרתי הירושלמי למעלה בפסוק יען התמכרך ומדוקדק בזה לשון התמכר בלשון הווה שבכל יום ויום היה עוש׳ כן למכור את עצמו לע״ז ולע״ן פשטיה דקרא מכביר אמת אחאב בכמות הפשעים שעשה שלא היה בכל המלכים שעברו כאחאב אשר התמכר כו׳ ויתעב מאד ללכת אחרי הגילולים כלם בכל אשר עשו האמורים ברמוז בכל אשר עשו האמורי ובאיכות לעשות הרע בעיני ה׳ לא להכעיס עצמו כהרש״י ז״ל שלא תשוב המלכה אל בית דוד · אמנם תיבת רק לא היה כאחאב שהוא לשון מיעוט ומפיק שיאמר לא היה כאחאב תיבת רק לומר · ואפשר שכוונת הכתוב להקל מאד ענן אחאב רוצה לומר אף על פי שהשויתי בית אחאב לבית ירבע׳ ובית בעשא דע כי רק לא היה בית ירבעם ובית בעשא כאחאב אף על פי אשר התמכר יען שהיה אנוס מהסתת איזבל אשר הסתה אותו איזבל אשתו כן ירבעם ובעשא לא היו כאחאב שהגדיל לעשות אבל על ידי הסתה לא כן ירבעם ובעשא בלי הסתה עשו מה שעשו וכי תימא אם כן לקתה מידת הדין ולמה לקה אחאב בהם לזה משיב ויתעב מאד לעשות כו׳ שמה שנתמעט אשמתו בהיותו מוסת מאשתו איזבל ניתוספה בו אשמה מאד אחר מרבוי תועבותיו אשר תעב מאד ככל אשר עשו האמורי ולכך הוסיה אליהם בפורענות אף על פי שהיה הפרש ביניהם בגבולת ההסתה שהם עשו ברוע בחירת׳ ואחאב נסת מאשתו ואשר שלא כיונו חז״ל הבליאו הילקוט בסימן ר״ז רבי לוי עביד דריש הדין קרייא שתא ירחין לבנהי רק היה כאחאב אתא לגביה בליליה א״ל מה חטאתי לך מה סרחתי לך אית לך ריש דפסוקא ואית לך סיפיה אשר הסתה אותו איזבל אשתו דמעיקרא מלי סבר ולבסוף מלי סבר · ונראה דמעיקרא היה דורש ראש הפסוק לבדו דהכי פירושו רק לא היה ירבעם או בעשא שלא הגיע אחד מהם לערך אחאב במה שעשה מדעתו בלי הסתה ומוסף עוד גם מה שעשה בבחירתו מה שהסתה אותו אשתו איזבל ז״ש אשר הסתה אותו איזבל אשתו היה נוסף על מה שהגדיל הוא מעצמו ואחאב בחלוקו הודיעו הענין הפסוק נעתר אשר בסופו דהכי קאמר רק לא היה כרשעו׳ אחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה׳ וכ״ז לא היה אלא מצד אשר הסתה אותו איזבל אשתו זה כיון באומרו תחילת הפסוק וסופו ודלא מה שבאמצע שהכוונה לקשר ראש רק לא היה כאחאב שנמשך זה מצד אשר הסתה אותו איזבל אשתו · ואפשר עוד שאחאב מלבד שכיון לקשר ראש הפסוק עם סופו כיון עוד להפך לפיולו הענין ראש הפסוק לזכות אחאב רק לא היה אחד מהגזרים ירבעם ובעשא לא היה אנוס כאחאב שלעפ״י אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה׳ היה אנוס מהסתת אשתו לא בן הם שעשו מה שעשו ברצונם והטעם שנענש זה בהם הוא ברבוי המעשי׳ רעים שבאו כשיעור עונם לירבעם לא באיכות כי מעשה אחאב לא היה שוה לירבעם ובעשא באיכותה כדסמיך ליה ויתעב מאד כו׳ שאלה שראה הפסוק בזכותו של אחאב מדבר מקושר עם סופו · ועלה ביאינו בזה המאמר שלשה פירושי׳ בפסוק רק לא היה כאחאב:

ויתעב מאד כבר זכרתי דעת מהרי״ל ז״ל שהרבה אחאב בכמות רבוי המעשי׳ ואכליתן שהיה מתעב כמעט׳ האמורי ותכליתו אמנם רבעו׳ בעבלים היתה כוונתו לשמים עד כאן:

ויהי כשמוע אחאב ב״ר ה״ר אבהו לפי שהפש יעקב את הפסק לא זז מבניו ומבני בניו עד סוף כל הדורות ואינו נוהג אלא בבני הדם גדולים דוד שנאמר ויכול דוד והזקנים מכוסים בשקים

לא אבי הרעה בימיו · חסר א"לף למ"ד הפעל מהתכתב: כי לנו רמות גלעד · כי לנו היתה כמו שכתוב את רמות בגלעד לגדי ואחרו בלרש למה נקרא שמה רמו' גלעד שיש לפניה שתי ברכו' מים ומלך ארם נקחה ממלך ישראל ויש לשאול והלא אמר בן הדד לאחאב העריס אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך וא"ת לא קיים לו דברו והלא שלוש היה ביניה' שלש שני' ולמה לא עשה מלחמה זאת כשלא השיב להם העריס ועוד למה אמר אחאב על רמו' גלעד יותר משא' העריס נאמר כי רמות בגלעד לא לקחה מלך ארם מעמרי אבי אחאב כי קודם לכן לקחה והוא אמר לו העריס אשר לקח אבי מאת אביך אשיב ואחאב לא נתן דעתו אז לשאול ממנו רמות בגלעד כי גם כן היה משיב לו שהרי בדמשק נתן לו חולות כל שכן שהיה משיב מה שהיה לו אז אלא שלא נתן דעתו אז לשאול כולם כמו שכתוב בדברי הימים א' כ' ל' ומ"ש אמר יהושפט אמרו בה אם לא אמר לה' שיאמר הדבר בשם ה' לא מצינו שנפש ה"כ כשאמר מיכה אמ"כ ג"כ בלשון זה אלא והנלא וגו' הטיב לנו המלך עד כאן דברי ע"כ אלא אחרון שתרגל לי בלשון כה אמר ה' כי לולא כן לא הייתי נזרין לך ולדבריהן שנכנר יש לי ת' נביאים שהיו מתנבאי בלשון אלה ויתן וגו' ע"כ אתם תאמרו בשם מי אמר לי בשם ה' והיה מוכנה אלא יראה אם יראה הנביא שם שנים לנפלא כת"ש ז"ל בלילה בשמעה בשמעון הזכיר בשם אמרה ולאי בשמה קוטנה קאמר וזה שאמר לא תדבר אלי רק אמת ויבאן בשם ה' שתאיר:

מנחת קשה

ויאמרו אלה ויתן אדני וגו' לא אמרו כה אמר ה' אלא בדרך נבואה ישראל כי היו מחויקים אנשים בנביאים שקרים שקיבלו נבואה ויתן וגו' וכתלו בם הנזרים הבאר ולא תלו בגדולה בכלים: ומ"ש אמר יהושפט אמרו בה אם לא אמר לה שיאמר הדבר בשם ה' לא מצינו שנפש ה"כ כשאמר מיכה אמ"כ ג"כ בלשון זה אלא והנלא וגו' הטיב לנו המלך עד כאן דברי ע"כ אלא אחרון שתרגל לי בלשון כה אמר ה' כי לולא כן לא הייתי נזרין לך ולדבריהן שנכנר יש לי ת' נביאים שהיו מתנבאי בלשון אלה ויתן וגו' ע"כ אתם תאמרו בשם מי אמר לי בשם ה' והיה מוכנה אלא יראה אם יראה הנביא שם שנים לנפלא כת"ש ז"ל בלילה בשמעה בשמעון הזכיר בשם אמרה ולאי בשמה קוטנה קאמר וזה שאמר לא תדבר אלי רק אמת ויבאן בשם ה' שתאיר:

רשי

לא אבי הרעה · רעת ביתו לא אבי בימיו אבל גזר עלוקו הכלבי' את דמו מי מיפם לבא בימי בנו אלא עליו: בשנה השלישית · שאלא א' את בן הדד: וחכמנו מחשים · מתעללים שיא"מו פיג"רי בלע"ז: המין פה נביא עוד · מקובלני מין שני נביאים מתנבאים בלשון אחד ואלו כולם לשון אחד אומרים: כי

רלבג

לא אבי הרעה בימיו · ידוע שלולא כי נכנע אחאב מפני הפס היה מת על יד יהוא בחלקת נבות היזרעאלי ושם ילקקו הכלבים דמו אך מפני שנכנע אחאב מפני הפ"י האריך הפ"י הרעה הזאת על ימי בנו וזו כתקיים כל היעוד הרע ועם כל זה הנה מפני שאלה בן הדד בשלם היתה נפשו תחת נפשו ונהרג ברמו' גלעד ושם לקקו הכלבי' דמו שנשטף מן הרכב: ושבו שלש שנים אין מלחמה · מפני שנכנע אחאב מפני הפס האריך לו הפס מה שאמר לו שתהיה נפשו תחת נפשו מבן בן הדד בהלחמו עמו שלש שנים וידמה שהיה אמר לו ועתה תחת עמו האריך הפ"י עד עת חזקאל: הידעתם כי לנו רמות גלעד · יתכן שכאשר השיב לו בן הדד העריס אשר לקח אביו מישראל לא נזכר אחאב לשאול לו אז רמות גלעד ולזה אמ' לעבדיו הלא ידעת' כי לנו רמו' גלעד ואנחנו שותקי' מלקחת אותם מיד מלך ארם:

רלבג

כמוני כמוך · ר"ל שכמו שתלך אתה אלך אני וכמו שילך עמך כן ילך עמי וכמו שתניח סוסיך במלחמה כן אניח שם סוסי: דרש נא כיום את דבר יי' · הנה יהושפט מפני שהי' עוש' היטר בעיני יי' לא הסכים לעשות דבר כי אם על פי יי': האין פה נביא ליי' עוד ונדרשה מאתו · ראוי שלא יעלם ממנו שיהושפט כבר הרגיש כי אלו האחרונים מאות נביאים לא היו נביאי יי' שאם היה חושב היותם נביאי יי' היה ראוי שיבטח על דברי אחד מהם ואם לא היה בוטח בהם עם היותם ארבע מאות הנה לא היה ראוי שיבטח בהם אם יהיה עמהם עוד אחד · ולזה ידמה שחק' אם יש נביא ליי' עוד כדי שישמ' דברי נביא יי' על זה והנה אלת עוד שנה אל אמרו האין פה נביא לא אל אמרו האין פה נביא ליי':

רשי

הראית כי נכנע אחאב מלפני · ראה כי נכנע אחאב מפני הרעה בימיו · ידוע שלולא כי נכנע אחאב היה מת על יד יהוא בחלקת נבות היזרעאלי ושם ילקקו הכלבים דמו אך מפני שנכנע אחאב מפני הפ"י האריך הפ"י הרעה הזאת על ימי בנו וזו כתקיים כל היעוד הרע ועם כל זה הנה מפני שאלה בן הדד בשלם היתה נפשו תחת נפשו ונהרג ברמו' גלעד ושם לקקו הכלבי' דמו שנשטף מן הרכב: ושבו שלש שנים אין מלחמה · מפני שנכנע אחאב מפני הפס האריך לו הפס מה שאמר לו שתהיה נפשו תחת נפשו מבן בן הדד בהלחמו עמו שלש שנים וידמה שהיה אמר לו ועתה תחת עמו האריך הפ"י עד עת חזקאל: הידעתם כי לנו רמות גלעד · יתכן שכאשר השיב לו בן הדד העריס אשר לקח אביו מישראל לא נזכר אחאב לשאול לו אז רמות גלעד ולזה אמ' לעבדיו הלא ידעת' כי לנו רמו' גלעד ואנחנו שותקי' מלקחת אותם מיד מלך ארם:

רלבג

כמוני כמוך · ר"ל שכמו שתלך אתה אלך אני וכמו שילך עמך כן ילך עמי וכמו שתניח סוסיך במלחמה כן אניח שם סוסי: דרש נא כיום את דבר יי' · הנה יהושפט מפני שהי' עוש' היטר בעיני יי' לא הסכים לעשות דבר כי אם על פי יי': האין פה נביא ליי' עוד ונדרשה מאתו · ראוי שלא יעלם ממנו שיהושפט כבר הרגיש כי אלו האחרונים מאות נביאים לא היו נביאי יי' שאם היה חושב היותם נביאי יי' היה ראוי שיבטח על דברי אחד מהם ואם לא היה בוטח בהם עם היותם ארבע מאות הנה לא היה ראוי שיבטח בהם אם יהיה עמהם עוד אחד · ולזה ידמה שחק' אם יש נביא ליי' עוד כדי שישמ' דברי נביא יי' על זה והנה אלת עוד שנה אל אמרו האין פה נביא לא אל אמרו האין פה נביא ליי':

רלבג

בסקים אחאב ויסם שק על בשרו · יהורם וירא העם ולא הסיר שק על בשרו · מרדכי ואלבם שק ואפר ע"כ ומהרי"ל ז"ל העירו בזה שהיתה תשובתם ונעקתם של כל אלה שלימה כנעקת יעקב ושקם כשקו עד כאן לשונו וק"ל לדבריו דלא כן לא היה לו להביא אלא אחאב ויהורם דוד ומרדכי פשיטא שהיתה תשובתם שלימה ושקם כשקו של יעקב · והוא ז"ל לא הביא ג"כ לשון ואינו נוהג אלא בבני אדם גדולי' שאינו מתיישב לפי' הן אמת שהלקוט לא הביאו אבל בב"ר איתיה · ולע"ד שהכוונ' באו' לפי שאפשר יעקב לביאת השק לכפרה ולו גם כן הריני לפניך כבהמה כיון שנטלת ממני רוח קדשך ולא הודעתני מה כעשה מיוסף וסוף שנענה שבא יוסף לא זזה מבניו ובני בניו עד סוף כל הדורות בכל עת צרה לובשים השקים ונענים בהם כיון שמכניעים הכנעה כזו המכוונת בלביאת השק לו' הרי אנו נתבעים לפניך כבהמות שמתכסות בשקים וזה הם נענים בלביאת השק וז"ש ואינו נוהג אלא בבני אדם גדולים כי להם יאתה ללבוש השק לו' הרי לפי' כבהמ' כי אולתם מבני אדם אשר ביקר בל ילינו נמשלו כבהמות נדמו · ולזה הביא ראיה מדוד והזקנים שנענו אחאב עם היותו רשע גמור הועילה לו תשובה ובלבים השק וכמו שהזכיר בסמוך בפסוק הראית כי נכנע אחאב והחכם השלם מהר"ר אברהם ן' אשר ז"ל פי' בסדר ויסב באופן אחר יענוין עליו בביאורו לב"ר ולפי' ז"ל ק"ק לו' ואינו נוהג אלא בבני אדם גדולים · ורש"י ז"ל והלך אט יחף · ועיין הרד"ק וכן הרלב"ג והוסיף · ולע"ד באו' כשמוע אחאב הדברים האלה ולא אמר שתם כשמוע אחאב כן מורה כי תשובת אחאב היתה לשם שמים בתשובתו זאת ולא מפני הפורענות לו' הדברים האלה מורה בהכנע על אלה האחרונים ויתעב מאד ללכת אחרי הגילולים וכו' כשמוע הדברים האלה נתפעל התפעלות נמרץ ויקרע בגדיו ויסם שק על בשרו · וכדברי מהרי"ל שפי' בסמוך כי נכנע אחאב מלפני מורה מלפני ולא מלפני העונשים הבו' מסייע למה שפירשתי · ובפסיקתא ר' שלם היה רגיל לאכול בג' שעות ביום היה אוכל בשם שעות היה אוכל בתשע שעות מהו ויהלך אט ארי"ל שהיה יחף עכ"ל והכריע כדברי המדרש הזה שהלוש הזה תענית שעות מדכתיב ויהי כשמוע אחאב ויקרע בגדיו ויסם כו' וימים כו' משמ"ב שעתה נשמע כן לשם הוא שמע ביום כילד לשם תכף ומיד תענית שלם דבעי קבלה ויום שלם לג"ר ולא לתעני' שעות · ואפשר שזה היה ביום השמועה שלם תכף ומיד תענית שעות והנו' בפר"ר הוא בשאר ימי' שהיה לשם ימים שלימים וכן רבים · ולא פליגי המדרשי' זה עם זה אבל לשון אוכל לאוכל דקאמר בפסיקת' בלשון הזה ק"ק דמשמע שלא היה לשם תמיד אלא תענית שעות ולא תענית שלם:

הראית כי נכנע אחאב וכו' בפרקי ר' אליעזר מלמד ששלח וקרא ליהושפט מלך יהוד' והיה נותן לו מלוקות ארבעי' שלם פעמים ביום בבוקר ובתחנוני' והיה משכים לפני הקב"ה ומתרלה לו להודיעך כח התשובה · ע"כ באו' לשון ונהרלה לו מודיע שמחל לו הש"ת מחיל' גמורה ומה שאחז"ל שאחאב אין לו חלק לעולם הבא מדרשת ועלוד ועזוד ועלוד לעה"ז ועזוד לע"הב ולפשר שאח"כ נתקן זה על ידי התשובה לשברת פר"ח והמדרש של הירושלמי הנז"ל בפסוק רק לא היה כאחאב כו' ר' לוי עביד דרש הדין קריא כו' שמהמאמר ההוא מובן שאחאב ידע דרשות ר' לוי אולי מהעונשים שהיו מעניש אותו לסיבת דרשות ר' לוי ונחה דעתו של אחאב בדרשות של שבת של הששה חדשים האחרים כנגד הששה ראשונים שזו הוראה שיש לו אחרית כי הוא יתב' אשב מחשבות לבלתי ידח מישראל נדח · ועיין רש"י ז"ל ואין זה מוכרח כי כשמת אחאב במותו שכבר ירש המלכים בנו בזה הרעה עליו מלקוקת הכלבי' דמו ולא' מותו שכבר הש ימי בנו ועיין הרד"ק והרלב"ג וכן מהרי"ל והוסיף כי נכנע אחאב מלפני ר"ל שלא שב מפני פחד העונש כי אם מגדולת הלדון ה' לגלות מפני זה שבב הפי"ה שנאו שקטו המלחמות אשר היו מסודרות לבא להעניש בהם ויהי שלום ג' שנים והועילה ג"כ התשובה להאריך ועמ' תחת עמו עד ימי חזקיל אמנם נפשך תחת נפשו נתקיים בו אח' השלם שנים ע"כ · ולע"ד שדברי מהרי"ל מוכרח מבשל כי נכנע אחאב מפני יען כי נכנע מפני מורה שלאו בהכנע' הלה מילתה אלא בהיותם מפני ומפני גדולתי לא מירלת העונש זה יגרום הארכות אפי' לו אפשר הראית כי נכנע אחאב לי' לפני לגנוב דעתך בדי שתשבו בעבדו תפל' אלא תלקני היא הכנע' מלב ונפש · ואחר הראית כי נכנע אחאב מלפני

רלבג

ר"ל בלשון שאלה ההשבת לראות שתשובת והכנעת אחאב היה מלפני מידלת רוממותי מפני בלב שלם כדברשית וזה אלרך אפי:

וישבו ג' שנים עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל כנזכר לעיל בסוק הקודם:

ויהי בשנה השלישית כו' עיין רש"י ז"ל · ולע"ד ירד יהושפט מלך יהודה לשון ירידה מפני שירושלם גבוה מכל א"י ולזה מודה לשון ירידה מירושלים אל שומרון מקום מלך ישראל · ואפשר עוד על דרך ירד יהודה מאת אחיו שהורידוהו מגדולתו ירוד ירדנו בתחיל' לשבו' אוכל ירידה היתה לנו כדברש"י ז"ל כיולא בזה ירד יהושפט כי ירידה היתה לו לבא אל מלך ישראל כי בהתחברו אליו פרץ ה' מעשיו וכמעט שכנה דומה נפשו כמו שיזכיר הפסוקים · . ואמר מלך ישראל אתים לפי שבב בתשובה ונכנע כנו"ל ולא הזכירו בשם אחאב לחשיבות ושלא היה לב לעבודת אלילים כאשר היה עד עתה כמו שאמר ז"ל אחאב לא לשמים ואב לעבודת אלילים:

ויאמר מלך ישראל אל עבדיו עיין רש"י ז"ל והרד"ק והרלב"ג וכן מהרי"ל ז"ל והוסיף לו' כי אחאב הפר ברית אחי לא' כרת ולא טוב עשה ובכל · והרד"ק ז"ל הרמיב יותר כנז"ל ועפ"י דבריו לו' לע"ד כי לקחת רמות אולי היתה קודם לבין בן הדד והתנלו היה העריס אשר לקח אבי כי בהם אוכל לשלוט להחזיר אבל אשר לקח אבי לא אוכל להחזיר כיון שאבי לא לקחה ועתה נתעורר כיון שראה השקט ג' שנים ראה בזה היות אדם נכנעים ביותר אליו ולזה זחה דעתו ובכרע מהיות מלך יהודה קרובו וסר אל משמעתו ומהשי"ת היתה זאת לקיים דברו יתברך ית' וז"ש הידעתם כי לנו רמות בגלעד בתמיה לא יתכן שידעתם ואנחנו מתנים כי מלך ארם ארך ואיך נשתיק מקחת אותה מיד מלך ארם דהיינו במלחמה לקחתי מהוך ידו בעל כרחו וזה בכלל ההשגחה האלהית לסבב נפילת אחאב כי קרוב הדבר מאד שאילו שלח למלך ארם דברי שלו' לאמר הסיבה לי רמות בגלעד היה מסיב לו כי יזכור אשר נפל בידו למות ושלחו לשלום:

ויאמר אל יהושפט וכו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל · ולע"ד לפי שמלך ישראל אמר לו ההלך אתי למלחמה דבליבה אתו היה מסתפק והוא השיב ביתר שלת שלא היה כמסייע שלין בו ממש אלא כני ילכו בקרב כאילו אני המשוח מלחמה זו וכאילו לי היא ז"ש כמוני תחילה ואח"כ כמוך וכן כעמי כעמיך כסוסי כסוסיך לומר אנשים אתים אנחנו וקרובים א"כ כמוני כמוך אלהים ולא לי בהליכתי אתך כמו שאמרת וזו היא הסוף הענינים נתיבת כ"ף כעמי כעמיך שהיא הסולה החלטית מסני הלדדים:

ויאמר יהושפט וכו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל · ולע"ד להיותו תם ויסר וירא אל"ם כאמור אמר למלך יסר' דרש נא לשון בקשה כלומר נא אנא לא תדרוש ביום הזה שלי כאן לאהבתי אלא דבר ה' ולא תאבה ולא תשמע דבר נביאי השקר ואמר ביום ולא אמר היום לו' כי הכנת היום שהוא יום מלחמה ואריך האדם להיות נעזר מהש"ת כי הוא שים מלחמה כן ביום ומתייחס אליו דרוש נא ביום את דבר ה':

ויקבץ מלך ישר' י"ת נביאי שקרא וכן כל המפרשים ז"ל אלא היו לו' ויתן לאדוני ביד המלך לכבוד של יהושפט היו מזכירים את ה' קרו בפיהם ורחוק מכליותיהם · וכתוב זה יוכיח אלא שנשארו נביאי האשרה של איזבל קיימין שלא הרגם אליהו ז"ל ובזה יובן לו' כארבע ולא ארבע כי אולי נלכדו אלה מהם בכרמל ע"י אליהו וז"ש כארבע מאות · לו אולי נפלו כולם יחדיו כדברשית לעיל ועתה מחדש קמו תחתם אחרים וז"ש כארבע מאות ובמתם של אותם שנהרגו ותמורתם קמו אחרים תחתיהם וזוהי כ"ף הדמיון של כארבע והוא אמר המלך והם מעלה ויאמרו עלה ויתן אדוני ביד המלך ופיהם הכשילם אלא אמרו ויתנם ה' ביד המלך אז ויתן את מחנה ארם ביד המלך אלא ויתן ביד המלך נתינה סתמית מבלי הקדמה:

ויאמר יהושפט עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל · ולע"ד יהושפט המלך התם והיסר אמר פיו ולשונו מהכשל בהם ולא אמר היש עוד נביא לה' שהיה מודה בנביאי השקר ועושה אותם נביאי ה' אלילה אבל אמר היש נביא לה' לשורשה שכלית' היש אין בהם נביא לה' והזכיר הנבא עוד בתחרוה אלא במקומה להודיע שזה המכיא יהיה לו עדיות

מלכים א כב

ויאמר אל אחאב מלפני יען כי נכנע אחאב מפני הרעה בימיו · ראה כי נכנע אחאב מפני הרעה בימיו · ידוע שלולא כי נכנע אחאב היה מת על יד יהוא בחלקת נבות היזרעאלי ושם ילקקו הכלבים דמו אך מפני שנכנע אחאב מפני הפ"י האריך הפ"י הרעה הזאת על ימי בנו וזו כתקיים כל היעוד הרע ועם כל זה הנה מפני שאלה בן הדד בשלם היתה נפשו תחת נפשו ונהרג ברמו' גלעד ושם לקקו הכלבי' דמו שנשטף מן הרכב: ושבו שלש שנים אין מלחמה · מפני שנכנע אחאב מפני הפס האריך לו הפס מה שאמר לו שתהיה נפשו תחת נפשו מבן בן הדד בהלחמו עמו שלש שנים וידמה שהיה אמר לו ועתה תחת עמו האריך הפ"י עד עת חזקאל: הידעתם כי לנו רמות גלעד · יתכן שכאשר השיב לו בן הדד העריס אשר לקח אביו מישראל לא נזכר אחאב לשאול לו אז רמות גלעד ולזה אמ' לעבדיו הלא ידעת' כי לנו רמו' גלעד ואנחנו שותקי' מלקחת אותם מיד מלך ארם:

רלבג

כמוני כמוך · ר"ל שכמו שתלך אתה אלך אני וכמו שילך עמך כן ילך עמי וכמו שתניח סוסיך במלחמה כן אניח שם סוסי: דרש נא כיום את דבר יי' · הנה יהושפט מפני שהי' עוש' היטר בעיני יי' לא הסכים לעשות דבר כי אם על פי יי': האין פה נביא ליי' עוד ונדרשה מאתו · ראוי שלא יעלם ממנו שיהושפט כבר הרגיש כי אלו האחרונים מאות נביאים לא היו נביאי יי' שאם היה חושב היותם נביאי יי' היה ראוי שיבטח על דברי אחד מהם ואם לא היה בוטח בהם עם היותם ארבע מאות הנה לא היה ראוי שיבטח בהם אם יהיה עמהם עוד אחד · ולזה ידמה שחק' אם יש נביא ליי' עוד כדי שישמ' דברי נביא יי' על זה והנה אלת עוד שנה אל אמרו האין פה נביא לא אל אמרו האין פה נביא ליי':

כי לא טוב רע · והלא התנבא עליו טוב שאמר לו הרשית כל ההמון הזה הנני נותנו בידך וכן אמר לו בפעם שניה כמו שכתבנו פי רבותינו ז"ל אמרו זה הנביא היה מיכיהו בן ימלה מלא פירושו שהתנבא עליו פעם שלישי והיה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו התנבא לו שיפול ביד מלך ארם מהיום ההוא והילך שנא אותו והמ' כי לא יתנבא עלי טוב ר"ל ידעתי כי לא יתנבא עלי טוב: מהרה מיכיהו בן ימלה · ת"י תבע מיכיהו ותרגו' וחס עתידות למו ומבע דעתיד להון: מלוכני · בגדים · פירוש בגדים המולות כי מה שהיה אומר מלוכנים ידענו כי לא היו ערומים אלא פי' בגדי מלכות תמוהות וכמוהו ימותו מגפים ר"ל מגפים בחורים בא בגפים בזקנים: בגרן · פי' ויושבים בגרן וכן הוא בדברי הימים ויושבים בגרן והגרן היה פתח שער שמרון אולי מפתח אויביה' שהיה להם מלחמ' עם ארם תמיד היו עושים גרמות סמוך לעיר ובדברי רבותינו ז"ל אמרו וכי שער שמרון גורן היה אלא לאו כגורן דתניא סנהדרין היתה כחלי גרן עגולה כדי שיהיו רואין זה את זה ור"ל כן היו יושבים אחאב ויהושפט עם סיעתן כחלי גורן: מתנבאים לפניהם · היו מתנבאים בנבואה זו אז בדברים אחרים מתנבאים לשעה אבל לא ברוח הקדש כי נביאי הקדש היו והיו מתפארים בנבואת האל כמו שאמר לצדקיהו כה אמר יי' ואמרו שאר הנביאים ונתן יי' ביד המלך ולצדקיהו לאחת נבואתו יותר עשה לו קרני ברזל למשל כמו שנאמר בירמיהו עשה לך מוסרות ומוטות ונתתם על צוארך: עלה והצלח · דרך התול אמר לו כלשון שאר הנביאים ולא אמר לו כה אמר יי' שהרי נשבע כי את אשר יאמר יי' אותו מדבר והכיר מלך יהודה בלשונו כי דרך התול היה אומר לו לפיכך אמ' לו עד כמה פעמים אני משביעך וכיון שהשביעו אמ' לו האמ' בשם יי': יסוכו

מסרה

מלבשים ד'וסי' בגדים בגרן פתח שער · וחברו דדברי הימים · והלוים המשוררים לכלם · ויסרו הבוני' את היכל יי': פה אחד ג'וסי' ויתקבצו יחדו להלחם · והמלאך אשר הלך דמלכים וחברו דד"ה: כמה ג' בקריאה וסימן עד כמה פעמים אני משביעך דמלכים · וחברו דד"ה · אשר זעמת זה כמה שנים:

מנחה קטנה

זה לעומת נכנס ע" חסא על כס אמר ה' ישן אשר אמר אחרים וגו' ונשם כתיב ב' פעמים ויאמר כיתן לידלם שויאמר השני הוא חס תשמרנו והיתה כעשן תחת נפשו והוא סבר על זה וחייב מיתה · זה אמר בכה שנאת עון על כה אמר ה' ישן אלחת את איש חרמי וגו' · וינות הרוח ויאמר אני אפתנו ויאמר ס' אליו בפה · בשלמת לאומרים זה בכה וזה בכה הוא ע"י כח הסותאים הנעשה כעונו ויוכל לברא לו · אך אתה אין אתה כח אלוני מעת לברא לו ותיזה דרך תעתנו ויאמר אנא פתיכות קדושתי ואשמילה לעתותנו ע" שהוא בשקר הניתני אותו עדות שקר הנעשה בעון שהוא כח שעת יהיה לי שעיר לעזור לחיות לוח שקר פני כל נביאיו וע"כ כאמר לו לא מעתיתי כיון אלא יבנר מהנבא כך כפ המאה וע"כ אי אתם לך להיות בתותו כח בתחיתני כי לא הגיד בעונלי רע:

רשי

כי לא רע · לפי שאמר יען אשר שלחת את איש חרמי וגו': עלה והצלח · לא אמר לו בפשט יי': ונתן יי' · הלוקי יתן יי' ביד המלך: לא

רלבג

כי לא יתנבא עלי טוב כי לא רע · ידמה שמיכיהו בן ימלה היה הנביא שהתחפש באחר והתנבא לו רע על דבר שלחו בן הדד בשלו: מלוכני בגדים · ר"ל שהיו מלוכנים בגדי מלכות והנה הסיב מיכיהו לאחאב עלה ונתן יי' ביד המלך כי ידמה שכבר הגליהו במלחמה ואף על פי שכבר מת אחאב שם ולזה היה אחת מה שהגיד לו מיכיהו אלא שלא היתה תשובתו מספקת לפי השאלה כי עדיין לא הודיע אם יקרה בזה לאחאב רע אם לא ואין ראוי שנאמר שאמר לו מיכיהו בשם יי' דבר שקר כי כבר יתחייב מיתה על זה כמה שנתבאר בתורה: ויאמר אלה המלך עד כמה פעמי' אני משביעך · ר"ל עד כמה פעמי' אנשיך להשביעך אשר לא תדבר אלי רק דבר אמת ודבר ככון בשם יי' ואולם היה משביע אותו אחאב כי היה יודע כי נביאי יי' היו שונאים אותו מפני שהרגם אחיאל נביאי יי' ואף על פי שלא היה אמת' להם לאחאב דבר שקר הנה כבר אפשר שיעלימו מה שיזיק בו המלך וכן בזה המקו' אפשר שהעלים מה שיזיק בו המלך כי לא הודיעו מה יקרה לו בעצמו שם · והנה אין זה דבר אחת לפי השאלה אחר שקבל מלאכים כראוי ואף על פי שלא היה דבר שקר במה שהודיע אליו אלה הסיב לו מיכיה מה שיתבאר מחמת שהמלך ימות במלחמ' ולא רצה לאחר לחלוק כבוד למלכות: אלא

רלבג

ואמר מלכא דישראל ליהושפט עוד גברא חד למתבעית פיתגמא דיי מיניה ואנא סניתיה ארילא יתנבי עלי טב אלהין ביש מיכה בר ימלה ואמר יהושפט לא ייאמר מלכא כן: וקרא מלכא דישראל לנזואה חד ואמר אוחי תבע מיכה בר ימלה: ומלכא דישראל ויהושפט מלכא דיהודה יתבין גבר על כורסיה לבישין לבושין ויתבין באידרא במעלנא דתרע שמרון וכל נביי שקרא מתנבאין קדמיהון: ועבד ליה צדקיה בר כנענה קרנין דברזל ואמר כדנן אמר יי באילין תתקטיל ית אינש ארם עד דיתשיצינון: וכל נביי שקרא מתנבין כן למימר סק לרמת גלעד ואצלח וימסר יי בידא דמלכא: ואיזגדא דאזל למיקרי מיכיהו מליל עמיה למימר הא כען פתגמי נביי שקרא ממלל חד שוי קדם מלכא יהי כען פתגמך כפתגמא דחד מנהון ותמליל פתגמין תקנין: ואמר מיכיהו קיים הוא יי ארית דיימר יי ליתיה אמליל: ואתא לות מלכא ואמר מלכא ליה מיכה הנזיל רמת גלעד לאנחא קרבא אסנתמנע ואמר ליה סק ואצלח וימסר יי בידא דמלכא: ואמר ליה מלכא עד כמה זימנין אנא מקיים עלך דלא תמליל לי לחוד קשוט בשמא דיי: ואמר חזיתי ית כל ישראל מבדרין על

ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד לדרש את יהוה מאתו ואני שנאתיו כי לא יתנבא עלי טוב כי אם רע מיכיהו בן ימלה ויאמר יהושפט אל יאמר המלך כן: ויקרא מלך ישראל אל סריס אחד ויאמר מהרה מיכיהו בן ימלה: ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה ישבים איש על כסאו מלבשים בגדים בגרן פתח שער שמרון וכל הנביאים מתנבאים לפניהם: ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר יהוה באלה תנגח את ארם עד כלותם: וכל הנבאים נבאים כן לאמר עלה רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד המלך: והמלאך אשר הלך לקרא מיכיהו דבר אליו לאמר הנה נא דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך יהי נא דברך כדבר אחד מהם ודברת טוב: ויאמר מיכיהו חי יהוה כי את אשר יאמר יהוה אלי אתו אדבר: ויבוא אל המלך ויאמר אליו מיכיהו הנלך אל רמת גלעד למלחמה אם נחדל ויאמר אליו עלה והצלח ונתן יהוה ביד המלך: ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יהוה: ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים אל

כלי יקר

עליות ויתר שאת על כל דבריהם והם הביאו תיבת עוד אחר זכר בתחרונה בלילו היא מסורסת וכלילו כתוב הלין פה עוד נביא לה' ונדרשה מאותו הנביא ולא נדרוש מהלה נביאי השקר ודבריו היו סתומים ותתומים מפני כבוד מלך ישראל לו הם יביאו תיבת עוד מקוצרת עם לה' וכלילו הרשעים לה' וזה עוד לה' הבל בלב יהושפט לא כיון לזה תלילה:

ויאמר מלך יש' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והרד"ק ומהרי"ח ז"ל אחאב לרשעתו לא הזכיר מה שניבא לו שתי נבואות לטובה הבל זכר הא' שהתפלל באפר ואמר לו רעה ולכן שנא אותו ויאמר יהושפט אל יאמר המלך כן כי אין אשמה לנביא כי אם ה' אלהים דבר מי לא יבנא ע"כ · ולע"ד לדקדק למה לא הזכירו כפי' בשמו לומר עוד מיכיהו בן ימלה לדרוש את ה' ואני שנאתיו והיה מקצר ועולה ולמה הזכירו סמוך עם אם רע מיכיהו בן ימלה · ונראה כי מלך ישראל הודה ולא כחש ואמר עוד איש אחד ר"ל מיוחד בנבואה אמיתית לדרוש את ה' מאותו ועם היותו מיוחד אני שנאתיו יען כי אחר שניבא עלי נבואה אחת לרעה והיא נבואת נפשך תחת נפשו מוכרח הוא כי לא יתנבא לעתיד עלי טוב כי אם רע כשמו מיכיהו לשון מך כי יומוך אחיך וז"א כי אם רע מיכיהו בן ימלה סמוך לתיבת רע לו שמשנאתו לא העלה בתחל' שמו אלא אמר סתם איש אחד הבל אח"כ אפשר שהגלו יהושפט מי הוא זה ולזה אמר מיכיהו בן ימלה אעפ"י שלא הם הכתוב להזכיר כן לקצר שלא יכזיב נבואתו אחר שניבא לרע וז"ש יתנבא ולא אמר כי לא נבא עלי טוב אחר שתי נבואות שניבא עליו לטוב · ולדקדק גם כן זה הענין באומרו עלי ולא אמר כי לא יתנבא טוב אם רע אבל אמר עלי ולדקדוק מהעשה הנזכר שכיון שניבא עלי פורענות לא יתכן עוד שיבטל נבואתו אחר שניבא עלי אם כן לא יתנבא עלי טוב כי אם רע מסכים לרע שניבא בראשונה ויאמר יהושפט אל יאמר המלך כן לפתוח פיו לשטן לו' לא יתנבא בלשון עתיד טוב כי אם רע כי אל יפתח אדם פיו לשטן · והנה פיו הכשילו כי עליו נבא פורענות כמו שיבוא:

ויקרא מלך ישראל וכו' עיין הרד"ק ז"ל:

ומלך ישראל וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והרלב"ג ז"ל בגדי מלכות: ולע"ד אם מלך ישראל ויהושפט היו יושבים יחדיו בכסאות שוות זו לזו וז"ש איש על כסאו וכן היו מלובשים בגדים שוים בגוון ובחשיבות לקיים כמוני כמוך יחדיו וז"ש בגדים ולא אמר בגדי מלכות אם היה כדעת המפרשים ז"ל:

ויעש לו צדקיה וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף שלהיות אחאב מבית יוסף שנא' בו בסור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ על כן עשה לו המשל הזה לאחאב שבא מיוסף ומולך על אפרים ומנשה לו' שתקיים בו אותם הברכות לנגח עמים יחדיו את ארם וזולתו עד כאן · ולע"ד שהכתוב מגדפו והו' יועץ לו לצדקיה לו ודאי קרניו אלה מידיו לו יהיו ועשה בדבריו באלה הנגח כי מה יועילו אלה לנגח את ארם הי"ל בכלה תנגח את ארם אלא פיו הכשילו והו' תנגח את ארם על חומות ארם קאמר שינגח חומתם בצורות וי"ת לינגח ארם:

וכל הנביאים כו' כונת הכתוב לומר מה שאחז"ל שהורשת היותם נביאי השקר הוא מהיות נבלים בנוסח אחד ככו"ל בפ' ויאמר יהושפט הלין פה נביא כו' וזה כ"ל שאו' וכל הנביאי' הלשון שהיו מתנבאים יחדיו כל נביאי השקר · והנה בכלל רשעותם היו טועים בדבריהם באומר' עלה והצלח דהי"ל עלה והקב"ה יצליחך ויתן ביד המלך: ובאחרונה הזכיר זה' יתן ביד המלך:

והמלאך אשר הלך כו' ואמר כו' · לע"ד לדקדק קרי ליה מלאך ובתחלה סרים ועוד מלאך שבולם דברו טוב אל המלך פה אחד אם כן הי"ל ואי לא דברך מהו אומר

כדבר אחד מהם · ומהו ודברת טוב שהוא מיותר שאחר שכולם דברו טוב והוא ידבר כאחד מהם ולאי מידבר טוב · ונראה כי הסרים לא יצא מחצר המלך כי עומד הוא לפני המלך אלא שהמלך קרא אל הסרים ואמר אליו מהרה להביא פה מיכיהו בן ימלה ועל ידי המצעי היתה קריאתו ולז"ש כאן והמלאך ואמר לו הנה כל דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך ר"ל כולנים שני דברים הם טוב והשני אל המלאך שיגלה ויגלל ואתה לפחות יהי נא דבריך כאחד מהם מהב' דברים הנזכר אלא הם הא' טוב והשני אל המלך ואתה לא כן אלא ודברת טוב ואעפ"י שלא תפרט את המלך והכללתו מספיק ובזה מובן הו' דברי הנביאים דברי בלשון רבים מורה על שני דברים הנו' טוב אל הכלל וטוב אל המלך וגבי מיכיהו אמר דבריך כתיב ביו"ד וקרינן דברך בלשון יחיד לומר תעשה פשרה אלא יהיו כל דבריך לטובה ולא לרעה ואעפ"י שאתה שונא את המלך אלא אמר אל הכלאת העם · וכן עשה מיכיהו שהרי אמר עלה והצלח ונתן ה' ביד המלך שדבר טוב רק לא הזכיר בפרטות הכלאת המלך מהמלחמה וכמו שאזכור בסמוך להרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל בפסוק ויבא אל המלך כו' בס"ד והוא נשבע כי את אשר יאמר ה' אלי אותו אדבר ולא אבטח עמה אלא אותו מיכיהו בעינו אדבר בלי פארה:

ויבוא אל המלך כו' עלה והצלח עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל והרד"ע ז"ל בעבר כ"ה כתב כי ענין מיכיהו בתחלה דבר לו מסיקול דעתו עלה והצלח כי חזרת עירות ישראל לירם ולקדושה דבר נאה ומתקבל עלה והצלח ונתן ה' ביד המלך כי זו סיבה עיקרית בהקמת המלך להצילם מיד עושקיהם בכח אמנם כאשר הסביעו שהיו רואה כי אם דרך נבואה שהבדל גדול בין נבואה לשיקול הדעת וכאשר נתעורר מיכיהו להקדים לדבר אחאב ולמיון אל הנבואה הוכחשו דבריו הראשונים שאמר עלה והצלח והודיעו כי הפי"ת ובית דינו דברו עליך רעה עד כאן · ולע"ד אם אמר המלך אם נחדל בלשון רבים עליו ועל מלך יהודה שעמו הולך אחי והוא האם נחדל ומיכיהו הסיבו בלשון יחיד עלה והצלח להכשילו כי מלך יהודה מי יכניסו בתגר זה להתחברו אל הרשע וזהו עלה ולא אמר עלו והצלחו כי לא היה דעתו שיעלה אל אחאב לפי שאמר לו מיכיהו ולא אמר לו הנביא רוחה מיכיהו להסיב לו עלה והצלח שהרי לא שאל לו דבר מהש"י שהיה לו לו' מיכיהו מה דבר ה' לו לפחות הי"ל מיכיהו הנביא הנלך והיה מודה:

ויאמר אליו המלך כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל עד כמה פעמים אני מסביעך בהוה אלא תאמר לי אלא מה שאתה רואה מלת הסם יהברך באמת ואל פעמים אני מסביעך מפני השבועה אמר ראיתי ה' הוכרח לפרסם נבואתו:

ויאמר ראיתי את כל ישראל כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ונס"ה פ' נח אל פרעה בפסוק ויהי בחצי הלילה עלה ל"ו ח"ר חייא לר' יוסי אמלא את שהיה אמר רבי יוסי מסתכל הוינא בדעתאי דלית עלמא מתקיימא אלא על ריסיהון דעמא אי ריסיהון דעמא זכאין טב לעלמא טב לעמא ואי לאו זכאין ווי לעלמא אמר ר' חייא ולאי כך הוא מכלון דכתיב ראיתי את כל ישראל נפוצים על ההרים כצאן אשר אין להם רועה ויאמר ה' לא אדוני' אלה ישובו איש לביתו בשלום ישובו יבדו מבעלי ליה לביתו בביתו מבעלי ליה דהא בבתייהו קיימי אלא הכי תניון אי ריסי דעמא לא זכי עמא מתפסן בחוביה מנה לן דכתיב ויאמר דוד הנה ידך בי ואני אחר חטאתי וכו' ואלה הצאן מה עשו דוד חב ויסראל שבלו ואי ריסא דעמא מתפס בחוב אי עמא מיסתזבן דהא דינא לא שריא עלייהו דכתיב ויאמר ה' אלי אדוני אלה ישובו איש לביתו אלא כלומר אי אלו לא הוו ריסין לעמא מהאי אחרא ישובו איש לביתו בשלום כלומר מסתזבן אי ריסיהון מתפסן ואפילו יהושפט איתנזר עליה לאתענשא משום דאתחבר באחאב אי לאו הויא לעולא דכתיב ויזעק יהושפט עכ"ל: ולע"ד לדקדק למאי קשיא ליה ישובו איש לביתו בהרייהו

מנחה קטנה

ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד לדרש את יהוה מאתו ואני שנאתיו כי לא יתנבא עלי טוב כי אם רע מיכיהו בן ימלה ויאמר יהושפט אל יאמר המלך כן: ויקרא מלך ישראל אל סריס אחד ויאמר מהרה מיכיהו בן ימלה: ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה ישבים איש על כסאו מלבשים בגדים בגרן פתח שער שמרון וכל הנביאים מתנבאים לפניהם: ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר יהוה באלה תנגח את ארם עד כלותם: וכל הנבאים נבאים כן לאמר עלה רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד המלך: והמלאך אשר הלך לקרא מיכיהו דבר אליו לאמר הנה נא דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך יהי נא דברך כדבר אחד מהם ודברת טוב: ויאמר מיכיהו חי יהוה כי את אשר יאמר יהוה אלי אתו אדבר: ויבוא אל המלך ויאמר אליו מיכיהו הנלך אל רמת גלעד למלחמה אם נחדל ויאמר אליו עלה והצלח ונתן יהוה ביד המלך: ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יהוה: ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים אל

לא תלחמו אתה לבדך חוץ מלחמה פעמים שמלחמה לא תלחמו את הקטן
ואת הגדול כי אם את מלך ישראל בלבד על פי שנאמר ועמך תחת עמו טיפה
שיצאת מאותו לדיק מיכהו שהמה מחרפין ומגדפין על כל ישראל כך משמע
בגמרא: מימינו ומשמאלו · וכי יש שמאל למעלה והלא נאמר ימין יי׳ רוממה ימין יי׳ עושה
חיל ימינך יי׳ נאדרי בכח ימינך
יי׳ תרעץ אויב אלא אלו
מיימינים ואלו משמאלים
מיימינים מלמדים זכות
משמאלים מלמדים חובה: ולא
הרוח · רוחו של נבות:

רלבג

אלא אחדתי אליך לא יתנבא עלי מה
כי אם רע · הנה מיכיה על עצמו
קצת חסד בדבריו אלא מה שאמר
מהעלים מיכיהו היותו נשמע
ואע״פ כן הנה הסיח אחאב
לדברי מיכיה ובכה אף בגדו בדרך
אלא יאסר בו סהו מלך להמלט מיהם
שיעד לו מיכיהו כי תשב בשלום
היא שלא יתכוון מאל אלה להמיר כי
אם מלך ישר׳ ואמר לא יכלוהו
ימלט מזה: לאיתי את יי׳ יושב
על כסאו · אחר זה על כל החיל
והחכמון מיהו כלו הוא שהם״ם
הנפש הסופע על הקנסמים כלי
להפיל אחאב ברחות אמר כי בקנסם
מן האפרון מה שבכר שאמר כמו
מספר מלחמות יי׳ ולפי שהקנסם יבא
מהנפש הסופע מאת נבא הנמלים
כמו שבארנו שם אחר שכל נבא
הנמים עומדים אלו ולפי מקנת מה שיפעע מהם הוא מפון ונקנתו אינו מכון שם לא
מנד ההכרח הוא מה שיפעע מהם מהרעו׳ אחר שנבא הנמים אלו מיימינו ומשמאלו
זה כי מה שיפעע מהם מכון בעצמו הוא מיימין הנמים ית׳ והשלר הוא משמאלו והנה מה שאמר
מהם לנקסם הנמים אמת אחאב אחר היותה מכוונת אמר״ל לאו שיעד בזה מקדם להיות
בפעמו תחת נפש בן הדל: הנך

אל חדרים בצאן אשר אין להם
רעה ויאמר יהוה לא אדנים אלה
ישובו איש לביתו בשלום: ויאמר
מלך ישראל אל יהושפט הלוא
אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב
כי אם רע: ויאמר לכן שמע דבר
יהוה ראיתי את יהוה ישב על
כסאו וכל צבא השמים עמד עליו
ימינו ומשמאלו: ויאמר יהוה מי
יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת
גלעד ויאמר זה בכה וזה אמר כזאת:
ויצא הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר
אני אפתנו ויאמר יהוה אליו במה:
ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי
כל נביאיו ויאמר תפתה וגם
תוכל

ל׳ ה׳ בקרב׳ וסימ׳ ולבנותי מה אעשה לאלה היום · לאלה תחלק הארץ בנחלה · ראיתי כל ישראל
נפצים על ההרים · וחברו דר״ה · אל תשיפו: יפתה ד׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר משפטים: במה ח׳
קמצין וסי׳ במה אדע כי אירשנה · במה אושיע את ישראל · ויאמר שאול בשו · ויצא הרוח ויעמד
המלכים וחברו דר״ה · במה אקדם אדני · אהבתי אתכם אמר יי׳ · הוגעתם את יי׳ בדבריכם · וא׳
ובמה נאמר יוד אל הגבעונים:

ישובו איש לביתו בשלום · והנה רמינו למעלה שאמר לו הנביא עמך תחת עמו
ואפשר שהיה זה במלחמות אחרות אבל במלחמה זו לא מתו מישראל וכיון שהמלחמה
היתה כל היום מי אפשר שלא מתו מהם אלא לא מתו אלא מעטים ונתקבצו מתו
רבים וזהו בשלום: ראיתי את יי׳ יושב על כסאו · דרך משל כמו המלך יושב על
כסאו ועבדיו עומדים לפניו
מימינו ומשמאלו · נבא השמים
הם המלאכים: עומד עליו ·
סמוך לו וכן הנגעים עליו
והאומים להם: מימינו ומשמאלו ·
דרך משל ובדברי רבותינו ז״ל
וכי יש ימין למעלה ויש שמאל
למעלה אלא אלו מיימיני לזכות
ואלו משמאלים לחובה: ויאמר
יי׳ מי יפתה את אחאב · הלפרי
האלה הם מבוכה גדולה למי
שמכין אות׳ כמשמעם והאמת
כי אמל העיר לוח נביאי שקר
לפתו את אחאב ללכת לרמות
גלעד לפי שנתחייב מיתה
שמיים לא שנאה לאחד מהם
רוח נבואה אלא הערת רוח
וחפץ לדבר אל אחאב דבריה
אלו ואות מה שאמר מיכיהו הנה
נתן יי׳ רוח שקר בפי כל נביאיך
אלה ויי׳ דבר עליך רעה ושאר
כל הדברי׳ כמו ויאמר זה אומר
בכה וזה אומר בכה וילא הרוח
ויאמר אנא והייתי רוח שקר כל
אלה דברי תוליה הם אחרים
מיכיהו לדרך הנעת דבריה לא
שראה מיכיהו דבריה אלה ולא
שמעם כי רוח הנבואה לא יהיה
כמו שבארנו שם אחר שכל נבא
הנמים עומדים אלו ולפי מקנת מה שיפעע מהם הוא מפון ונקנתו אינו מכון שם לא
מנד ההכרח הוא מה שיפעע מהם מהרעו׳ אחר שנבא הנמים אלו מיימיני ומשמאלו
זה כי מה שיפעע מהם מכון בעצמו הוא מיימין הנמים ית׳ והשלר הוא משמאלו והנה מה שאמר
מהם לנקסם הנמים אמת אחאב אחר היותה מכוונת אמר״ל לאו שיעד בזה מקדם להיות
בפעמו תחת נפש בן הדל: הנך

רק אחת נפש יי׳ ואף על פי שאתאב דרך הדרש כמו שכתוב גם כן בתרגומו של
תוספתא בויצא הרוח ונפק רוחא דנבואה ויקם קדם יי׳ ואמר בבעו מיכך יתקם לדמי
על ידיד אלא מפיכא לאסעיוסיה ולאובדא יתיה מן עלמא ואמ׳ ליה יי׳ במה את
יכול ואמר אפוק ואהוי לרוח שקר בגדקיה בר כנענא ובשא׳ נביא שקרא דיליה
ומשום דלית ריעותיה דקודשא בריך הוא בעבדי ליאו׳ שקר ולא נבי בהון אמר ליה
לנבות מדבשקרא את רמקתא פוק מתת יבתא דידי ועביד לך רעוהך משו׳ דלא ניחא
קמאי למיתי שיקר ואמרב אחכם הר׳מבם ז״ל כתב כן ובשנמדרו עונותיו וזכיותיו של אחאב לפני אלהי הרוחות לא מצא לו עון שחייבו ולא היה שם דבר אחר שיקול כנגדו
אלא דמי נבות נבות של׳ ויצא הרוח ויעמד לפני יי׳ ואומר והרוח רוח נבות:

בתחרייהו קיימי שלין זו קשיא כלל כי הנביא ראה אותם נפלים על אחרים שיצאו פבר לאלחמה
ואם כן מדוע אומרו שבאו איש לביתו · ונראה שהם הבינו בשעה הכתוב שראה את ישראל כלי
אדונים אמר אין להם רועה באותו זמן על אחאב ועל שאלתם הנעלה רמות גלעד מסיב
להם לא אדונים לאלה כאילו אמר האם לא יש אדונים לאלה שישובו איש לביתו ולא יבאו למלחמה
בדרך האדונים לעקה בעם כרועה המלון ועל הנבא זו שהיה פשוטו של מקרא הקשו דבריהו
קיימי שעדיין לא יצאו אם כן הראה הש״ת מה די להיי״ת על האם לא אדונים לאלה
שישובו בבתיהם באותן שישבו איש בביתו ולא יצאו מ״כ ישבו איש בביתו מ״ל ותירצו לא אדונים
לאלו שאילו יתפסו האדונים אמר לאלה אלא הם אחאב ויהושפט ישובו מן המלחמה בשלום כי
בתפיסת הראשים העם ינוסו ויבאו׳ לא אדונים בלשון רבים ובכלל יהושפט והיינו דמסיק ואמר׳
יהושפט כלדיק איתגאר עליה לאתענשא מקום לאתחבר באחאב אי לאו דהוה מוחה דבתי׳ ויזעק
יהושפט מבכוה פועק להש״י ויאמר לאלה לא אמר לא אדונים בכל אלקיו במ״ש לא אדונים
לאלה שרמז לו על אמת שאין אדונים אלה אמר לא אדונים אלה אמר לא אדונים אלה אמר לא אדונים
הגז׳ כי בשרה אמר אין להם רועה אלא היה רועה אחד אמר לא אדונים אלה אמר לא אדונים
הם כלאן אמר אין להם רועה אמר לא אדונים אלה אמר לא אדונים אלה אמר לא אדונים
דהא בתרגומו קיימי ר״ל אמר לא אדונים אלה אמר לא אדונים אלה אמר לא אדונים
לא אדונים אלה אמר לא אדונים אלה

להמבה. נכתב בה"ל במקום ה"לף: והסיבהו אל אחון. נראה שהיה שם פעם אחרת תפוס: לא דבר יי' כי. אז תאמר שלא דבר יי' כי ומדעתי אמרתי זה וכן אחר תעה רבינו ע"ה אם כמות כל האדם יחותון הלה לא יי' שלחני: שמעו עמים כלם. כן דרך הלשון כמו היה זרוע לבקרי אף ישועתנו בעת צרה: התחפש

רשי

אי זה עבר רוח יי'. איזה הדרך עבר והרי זה מקר' קצר וכדברי הימי' כתי' איזה הדרך עבר וגו': ויאמר

בלי יקר

בגיאי הבקר המעלים שם הרגיע השטן הוא רוח שקר ומצא לחול בלות' הטמאים מסאב' במסאבי מין במינו להכשיל את אחאב. ומה שהזכיר אצא ודאי נבות אלו זכאה הוה כ"כ לא היה זה אצא להכריע אחין נבות הרוח שעמד לפני ה' דכיון דאלו זכאה כ"כ לא היה עומד לפני ה' אצא רוח אחרת הוה דשלטא בעלמא כו' והיה הפסר לפרש שהשני עניניה יחדיו היו רוחו של נבות ורוח השטן שהוא רוח שקר אבל אין זה הכנת השטן. הן אמת שיתלקו על התינין שהוא רוחו של נבות. אבל עדיין צ"ע בדברי חז"ל שאחר שהיה נבות במחיצתו של הב"ה איך יצא מלפניו כמו שהקשו וכי בשמתין כיון דסלקין וקיימין לעילא אינון יכלין לאחזא בהאי עלמא. ומילא תמיהא היא דאמר אצא והייתי רוח שקר אצא יתכן מילא מן הקדושה אל הטומאה והשקר כי מי יתן שהור לטמא. ומה שהקשו עוד ודאי לדיקא הוא והיאך יבעי שקרא ומכל שאר הקושיות יתורצו קצת במה שבת' הרמ"בם ז"ל בפ"ד מהלכות רוצח ז"ל. וכל מי שיש בידו עון זה הרי הוא רשע גמור ואין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה ולא יצילוהו מן הדין שנאמר אדם עשוק בדם נפש לא ומד מלחאב בעמ"ה שהרי כאמר בו דק לא היה כאחאב וכשנפדו עונותיו וזכיותיו לפני אלהי הרוחות לא נמצא בון שהיבו כליה ולא היה שם דבר אמר שעקול כנגדו אצא דמי נבות שנא' ותאמר אליו אני ה' זה רוח נבות ונאמר לה תפתה וגם תוכל והרי הוא הרשע לא הרג בידו אלא סגב ק"ו להורגו בידו ע"כ. שלפי דבריו אצא ויצא הרוח לפני ה' היינו שנסדר לפני הש"י עון רוח נבות להעניש את אחאב ועל אותו עון נתתה גזר דינו וכן הביא מהרי"ם ז"ל. אבל עדיין רוב הקושיות במקומן ואו אני כי אחר שכבר קדם בדברי ס"ה שנבות אלו זכאה כ"כ היה נוכל לו' כי רוח נבות עדיין לא עלה אל המקו' המיוחד לה אל המנוחה ואל הנחלה אבל התחיל להכנס במדרגה העולה בית אל כידוע שהנשמות מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו עולות עילוי ומדרגה מחודשת נוספת על השבת שעברה ועל החודש שעבר ולזה אעפ"י שעברו ג' שנים מיום שנהרג נבות עכ"ז עדיין לא עלה ואולי היה העיכוב הזה בכונה אלהית עד שתנקם נקמת הריגתה כי כן מרגלא בפה כל העולם שהנהרג לא יעלה לעדן עד שיהרג ההורגו. ולזה כיון אצא שהיה כ"כ זכאה היה אחיזה לרוח שקר הנז"ל בס"ה דנא כשטן המשטין לאחז בכחו של נבות כי החוטא חטא כל דהו מיד הוא נאחז בסטרא דמסאבותא ועושה אכסניא של שטן העומד לפני ה' ברחוק מקום חוץ לגדר הקדושה ועל כן אמר בו אצא מתחילתי כיון שעדיין לא נתקן נבות אעפ"י שהתחיל להכנס במדרגות הקדוש' כיון שלא נגמר תיקונו חוזר לו לאחור ולא לפנים כדי להנקם מאחאב וז"ש בגמרא אמר רב פפא הייכו דאמרי אינשי דפרע קנאיה מחבריב ביתיה. נמצא שאילו היה נבות ועלה אל המנוחה ואל הנחלה לא היה יוצא מעם להלטרף עם הרוח שקר לפתות את כניאי השקר הוא שטן המקטרג ועי"ש כפשה קטיגור לאחאב להטעות כל הנביאים ואם כן רוח נבואי שהיה בלעם מטמא עצמו באתונו כדי שתחול הרוח טומא' עליו כי גם זה לעומת זה עשה האלהים הקדושה צריכה היא הכנה במקבל והתבודד' וכן המבדיל בין טומאה לטהרה הטומאה. וגזה נשתלקה הקושיא הד' שהקשה מהרי"ם ז"ל בפרשה זו הע' וז"ל. והדברים האלה מולידים מבוכה גדולה לתי שמבין אותם כמשמען אם נאמת שהיה שטן ה' מי יפתה את אחאב שלא היה צריך הש"י אל המפתה כי אם להעיר רגזו אל מה שיגזור חכמתו ע"כ. שזו אינה קושיא שהש"י אינו רוצה להרע אלא להטיב אבל רוצה הוא שעונותיו יגלגלו את הרשע ומתנו שלתו ולא שיהיה נמסר ביד עונו ממש שהו' יפרע ממנו ולזה אמר מי יפתה את אחאב ר"ל מי מעונותיו שנעשה קטיגור לאחאב שיפתהו ועלה הרוח של נבות העון מהריגתו נעשה קטיגורי והוא שטן הוא רוח שקר נעשה הרכבה ברוחו של נבות וילאו יחדיו ונעשו רוח עושים להטעותם והנה בשאל הש"י מי יפתה את אחאב ויאמר זה בכה ר"ל כל קטיגור וקטיגור שנעשה מכל עבירה ועבירה מעבירותיו הלאחר אמר בכה וזה אמר בכה כי רבו עונותיו וקטיגוריו כל לאחר אומר בכה יפתה אם לאחאב שיעשה מלחמה קטיגור בתמלעות השטן לופן לפתות את אחאב ונצא הרוח הוא רוחו של נבות הקטיגור שנעשה ממנו ולא ע"י השטן המקטרג תמיד לפני ה' אחר שהשטין כ"כ עולה ומקטרג ויאמר לני לפתנו ויאמר אליו ה' במה ליזו עבירה יש לי כדי שבהלטרף עון רוחו של נבות יפול ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ר"ל מאחר שהו' רוקף שקרים בנביאי השקר על אותו אחור שבעיסה יצטרף הריגת נבות עד שרוח נבות מצטרף עם השטן להיות רוח שקר בפי כל נביאיו נביאי השקר מוכנים לפורענות וטומאה ויאמר הפתה וגם תוכל כי שהרי אדיין לא שעשה עמך נבות לשתוכל להפילו רק לא מתחילתי שהו' מתחילה לאו זכאה כ"כ שהרי אדיין לא עלה אל המנוחה והנחלה כדפרשית אם עלה לא ירד המעלין בקדש ואין מורידין ונתה בהעשותו מרכבה לרוח שקר סטרא דמסאבות' יתם מארץ חיים וצריך לגלות חוץ לקליפות ואז לא ועשה כן ולז"ל לו מיכה ראה כי יצא הדבר מן הכח אל הפועל ונתה נתן' רשות לרוח שקר הו' שטן המצטרף ודוכב ברוח נבות כדי להתחזק בכח אותו העון להפילך ונעשה רוח עושים מסך בקרבם ובפי כל נביאיך גלה הו' דבר עליך ועוד עליך רעה מלו כפסך תחת נפשו ועתה קרבו פקודות בלו ימי השלום ע"י השטן כי הוא גנאי כל הפורענות בהלטרף אל רוח נבות ובזה מתורץ גם כן מה שכתב מהרי"ל ז"ל שם בפ"ט בשאלה הד' הנז' ז"ל. ואם במ"ם הרוח לני לפתנו והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויתחייב מזה שנביאי השקר היו מנבאים ברוח אלהין קדישין אם לא שהרוח והנבואה היה מכוונ בהם לא הם בעצמם ואיך היה אפשר מהשפע האמתי הנקרא רוח אלהים ישפיע שקרים בנביאים ע"כ שכבר נתיישב כל זה שלא היה זה רוח אלהין קדישין חלילה ואם כי אותו הרוח הנקרא רוח נכון מתדבק בלב טהור אבל זה הרוח הוא רוחו של שטן סטרא דמסאבותא רוח עושים נמשך אל המתמתמים באכילות עמאות ובעילות עמאות כנז"ל בבלעם ואלהו מהמתקדשים ומתטהרים אל הנבות אוכלים פיגולים ומתבודדים עליהם יחול רוח עושים זה רוחו שקר כבלעם מהנז' מס"ה שיחול רוח שקר זה על לב עמא ולא נמשך מהשם ית"ד בהסתירו פניו מלאחאב ונביאיו בסתר פני' זה נתן ה' רוח שקר בפי כל נביאיך שבהסתר הקדושה נתן כח אל הטומאה לחיל במוכנים בטומא' אלה ששנון אחד עולה לקמה ואין שני נביאים מנבאים בשנון אחד עובדיה אחר זדון לבד השיאך וירמיה אמר הפלתך השיא אותך זדון לבד ואלו נביאי הבעל אומר לשון אחד והכונה כי נביאי האמת והלדק כל אחד ואחד יטיג כפי שיעור הכנתו לבד במה במשקל ולזה יתחלפו לעונם בהתחלפות מעשיהם והכנתם כי הש"י לא יאמלא בנקל לכל מנקם אלא בהגר

הכך רוחה ביאה הרוח אשר תצא חוצה בחוצה להחבה. אחוד זה מי אף על פי שמסלילו ומאמלא בהלאחאב הסה יהיה נבואי השקר מתפבא חוצה בחוצה על דבר מיתת לאחאב מפני שהכנתו שלא שם: והסיבהו אל סמוך אר הנהר. ב"ל הסיבהו אל הנהר זתבילהו שם אל אחון אר הנהר: והאכילהו לחם צר ומים לחץ. ב"ל שלא יתנו לו לי מסקו מלחם ומים אך מה מיסקיק לו בדוחק: התחפש

מפרה

ויכה י' ומי' ויכה יהושע את כל ארץ צדקהו בן כנענה. ואיש משך בקשת דמלכים' ויקח איה את אדרתו. ויקח אדרת אליהו ב'בו. ויעבר יורם צעיר דמלכי' ויצא מלאך יי' ויכה דישעיה. ויכה אותם שלך בבל דירמיהו. ויכה משחור את ירמיה:

בלי יקר

שלים ובהכנה גדולה כדכתיב ומלאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך לאמצם סערת אחרת דמסאבותא ממציאה עצמה לכל פתי שיגה ומשגה בהכנה כל דהו ולזה בהכנת נביאי השקר בטומאתה חלה שליהם יחדיו בסגנון אחד ולשון אחד כי קל מהרה יחול עליהם רוח שועים ורוח שקר כי הוא ממציא עצמו לחעלים והפשעים והפיך בה דכולה ביה בדרך הוא מיוסד על אדני פז חז"ל מורכב בדברי ס"ה ז"ל:

וה' דבר עליך כו' ויקרא רבה אמר רב יודן כתיב ה' נתן וה' לקח כיון שאתן ברחמים וכיון שלקח ברחמים ולא עוד אלא כשנתן נפלך בבית דינו אמר ר' אלעזר כל מקום שב' וה' הוא ובית דינו ובכיון אב שבכולם וה' דבר עליך רעה ע"כ. והכונה שבהקב"ה נותן טובה לאדם הוא ברחמים עליו ואעפ"י שאינו הגון נותן לו ברחמים ואעפ"י שלין במעשיו כדי שיטיב עמו הש"י וגם כן כשלוקח אותה הטובה ברחמים לקח שהיה ראוי לקחת יותר והקב"ה לקח המתנה ברחמיו לו שלא לקח ממונו תמור' בניו ואם לקח בני תמורת נפשו ממש והוא כשלקח ברחמים לקח ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה כי אם יהיה נמלך יקומו קטיגורים מעוכותיו לקטרג על הטובה ההיא למנעה כדין ולזה אינו נמלך אבל משפיע ברחמיו ומסתיר פניו מחטאי האדם וז"ש ה' נתן ואמנם כשלקח וה' לקח שנמלך בבית דינו ופמו שהיה בעניין אחאב כל לבת העמים מימינו ומשמאלו מיימינים לזכות לראו' אם מלאך מלין עליו אחד מני אלף ויאמר פדעהו וכו' וזהו וה' דבר עליך רעה אלא עלה לאחאב מלין ואיה אה אב שבנבון לפי שמסוק ה' נתן וה' לקח הם בעניינים מתחלפים ואין לומר כ"ב מכו"ו בדרוש לותם לוא"ו מוסיף על ענין ראשון אמנם כלן כבר אמר הנה ה' רוח שקר וכו' ודבר עליך רעה אמרו וה' דבר עליך רעה הוא ובית דינו הוא בהכרח היותר הגמור כיון שהם בענין אחד וזה מכריח הוא ובית דינו ואם כן זה אב לכולם. וכונת הכתוב ועתה הנה נתן ה' רוח שקר כו' כדפרשית שהנה נתן ה' רשות לרוח שקר לבא לפתות את כל נביאיך רוח שקר הוא שטן. ומאז ומקדם ה' דבר עליך רעה אם כן דבר מי נשמע רוח נכון דבר ה' אשר אמר מלו כפסך תחת נפשו. ואעפ"י שאמר ועמך תחת עמו דם הנביאי אשר הוכה מהבירו הנה ופלוא לותה טיפת דם כפרה על הכלל של ישראל לא נשאר מהגזירה להתקיים הלא הוא דבר עליך רעה עליך דוקא:

וינש לדקיהו כו' עיין רש"י ז"ל. ולע"ד לדקיהו היה מוסב את עלמו מהעומדים לדעתם במלכות שמים קרוב אלא' ומיכיהו לאחריו ולזה אמר איזה דרך עבר רוח ה' מאתי לדבר לאתך כי לא יתכן ולא יש דרך כלל ואי יבא תחלה דבר ה' לדבר כי לגדול מאתיך תחלה וכן כפ' ויצא וה' דבר עליך רעה שלא עלה לאחאב מלין ואיה אה אב שבנבון לפי שמסוק ה' נתן וה' לקח הם בעניינים מתחלפים ואין לומר כ"ב מכו"ו בדרוש לותם לוא"ו מוסיף על ענין ראשון אמנם כלן כבר אמר הנה ה' רוח שקר וכו' ודבר עליך רעה אמרו וה' דבר עליך רעה הוא ובית דינו הוא בהכרח היותר הגמור כיון שהם בענין אחד וזה מכריח הוא ובית דינו ואם כן זה אב לכולם. וכונת הכתוב ועתה הנה נתן ה' רוח שקר כו' כדפרשית שהנה נתן ה' רשות לרוח שקר לבא לפתות את כל נביאיך רוח שקר הוא שטן. ומאז ומקדם ה' דבר עליך רעה אם כן דבר מי נשמע רוח נכון דבר ה' אשר אמר מלו כפסך תחת נפשו. ואעפ"י שאמר ועמך תחת עמו דם הנביאי אשר הוכה מהבירו הנה ופלוא לותה טיפת דם כפרה על הכלל של ישראל לא נשאר מהגזירה להתקיים הלא הוא דבר עליך רעה עליך דוקא:

וינש לדקיהו כו' עיין רש"י ז"ל. ולע"ד לדקיהו היה מוסב את עלמו מהעומדים לדעתם במלכות שמים קרוב אלא' ומיכיהו לאחריו ולזה אמר איזה דרך עבר רוח ה' מאתי לדבר לאתך כי לא יתכן ולא יש דרך כלל ואי יבא תחלה דבר ה' לדבר לגדול מאתיך תחלה וכן כפ' ויצא וה' דבר עליך רעה שלא עלה לאחאב מלין ואיה אה אב שבנבון לפי שמסוק ה' נתן וה' לקח הם בעניינים מתחלפים ואין לומר כ"ב מכו"ו בדרוש לותם לוא"ו מוסיף על ענין ראשון אמנם כלן כבר אמר הנה ה' רוח שקר וכו' ודבר עליך רעה אמרו וה' דבר עליך רעה הוא ובית דינו הוא בהכרח היותר הגמור כיון שהם בענין אחד וזה מכריח הוא ובית דינו ואם כן זה אב לכולם. וכונת הכתוב ועתה הנה נתן ה' רוח שקר כו' כדפרשית שהנה נתן ה' רשות לרוח שקר לבא לפתות את כל נביאיך רוח שקר הוא שטן. ומאז ומקדם ה' דבר עליך רעה אם כן דבר מי נשמע רוח נכון דבר ה' אשר אמר מלו כפסך תחת נפשו. ואעפ"י שאמר ועמך תחת עמו דם הנביאי אשר הוכה מהבירו הנה ופלוא לותה טיפת דם כפרה על הכלל של ישראל לא נשאר מהגזירה להתקיים הלא הוא דבר עליך רעה עליך דוקא:

ויאמר מיכיהו כו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ם והרד"ק ז"ל. ולע"ד לפי שמלאו לאיש הנך רואה בעיניך קיום נבואתי ונעבר' מאתך לדב' אותי ביום אשר תבא חדר בחדר להחבא מפני

ויאמר מלך ישראל כו' ואמרת כו' ויאמר כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל. ואמר הרד"ק ז"ל שלא אמר והשיבהו בבחינת אמון שר הבית אלא בבחינת הנשיא שלמה

ולע"ד היתה כונת אחאב לדבר שני לנביים לשים אותו במאסר בית הסוהר מלבד שכן דרך לשים המורד ביד שר העיר כי ולפי ראיה שאמר אחאב כי אולי וקרוב לודאי בקוסם מלך אחד על ישראל יסיר אותו מארצה שבידו שכן דרך המנהגים שארצה בימי מלך ה' על הרוב לא יתנהגה בימי בנו ובדור גם כן את יאשר בן אחאב לו המלכות ולא הפקידו ביד אחיזה בנו כיורש המלכות שאדרבה ייטיב אחיהו שם אשר כי מבטר טוב הוא לו שיותת אחאב ואחזיהו יעמוד במלכות ישראל לזה נראה לו אל אשר בן המלך כדי שיתכיסהו אתם לחקומים לחץ:

ויאמר המלך שימו כו' עיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"ם ז"ל אחאב לא האמין לדברי מיכיה שאמר ראה מה שיעיד לו כפסך תחת נפשו ולא כתקיים אמרה זה בעבור הכנעתו אשר לו אמו והוא מצד שמיכיהו נביא שקר היה ח"ו ולזה ראה כל הנביאים מתנבאים לשמחה מלא"ם עצ בוחי בשלום ע"כ. ולע"ד שהי"ל בבחינת הבלה מסדרון בי"ה מחיבת בית הכלא אשר שלא אחאב יועש בבית הכלא ממש רק יוסף ביד הטוסרים שיהיה כלא ביד פקידים שיהיה אם לא בית כלא וכו' רע ממות ואמר שלא יאכילוהו לחם ומים לחץ יאכילוהו לחם לחץ דכיינו לחם בדוחק ולא ישקוהו אז ואחר זמן ישקוהו ולא יאכילוהו ואבי לא ערבינהו הפסוק לחם לחם ומים לחץ:

ויאמר מיכיהו כו' אמרתי דברי הרד"ק ז"ל שלא אמר שמעו עמים כולכם שכן דרך השקרים לדבר הזה שהרי נבואה של פורענות שאינה לפסר שתשבל שהרי אם שלא יאמר לנתון ולנתום ויסוהו ויגמה כ' על הרעה ולא"כ היה לפסר שאחאב יעות בתשובה שאם יחוסכם ישייב ויכלו ויסוב בשלום. ונראה שלא יתכן זה הענין כלן כי לא היה הסוסר אלא רעה גלעד כפשוטה של נבואה לא לדוגים לאלה יסובו אים לביתו ולא יכלו רמות גלעד לאחר מלחמת ואם כן בלבתו היה עובר על הנבואה ומיד מיתה ואם היה שב בשלום היה אדרבה לקבל דברי הנביא לבלתי לכת רמות גלעד ולזה לם שוב תשוב הביאו שלם לך בשלום אל אחאב ולזה שנה ואמר שמעו בקולי ולא תלכו ותנלו ועמים כולם הן העומדים כלפי הבינו שאחאב יבינו מה שאני לו' לכם שמעו ולא הלכו כי לא יתכן שתשבו פי ה' אל אחאב. שאחאב' שלא היה הגזר דין על עבירה מעבירות שבין אחאב למקום היה אסור להפסק שיעשה בשלום ע"י הכנעה לו תשובה אבל בהיות הגזר דין נחתם בדם נבות עון שבין אדם לחבירו אפי' אחאב כל הטובות והבפעות אין לו תקומה לשוב בשלום אל אחאב מלך ההליכה שמאחר על דברי נביא ואיה ביד שמים והב' מלך הייתה נגמר להריגה מלך נבות הסכר הענינים' ודמו נבפל לים אשר הביא לם יתכן שוב מלך עברו את פי ה' נלבהו רמות גלעד הלם תשוב מלך נבות אלא מלך נבות הלם תשוב מלך היותך עובר את פי ה' נמצא שהלטרף שני הענינים הרי אחאב אל יאמר יעשה בשלום:

ויעל

ויעל מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה רמת גלעד: ל ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובא במלחמה ואתה לבש בגדיך ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה: ואתה לבש בגדיך ויאמר מלך ארם צוה את שרי הרכב אשר לו שלשים ושנים לאמר לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו: ויהי כראות שרי הרכב את יהושפט והמה אמרו אך מלך ישראל הוא ויסרו עליו להלחם ויזעק יהושפט: ויהי כראות שרי הרכב כי לא מלך ישראל הוא וישובו מאחריו: ואיש משך בקשת לתמו ויכה את מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין ויאמר לרכבו הפך ידיך והוציאני מן המחנה כי החליתי: ותעל המלחמה ביום ההוא ומלך היה מעמד במרכבה נכח ארם וימת בערב ויצק דם המכה אל חיק הרכב: ויעבר הרנה כבא השמש לאמר ואעברו ברוז במשריתא כמיעל שימשא

וסליק מלכא דישראל ויהושפט מלכא שבטא דבית יהודה רמת גלעד: ואמר מלכא דישראל ליהושפט אנא אשתני ואיעול בקרבא ואת לבש לבושך ואשתני מלכא דישראל ועל בקרבא: ומלכא דארם פקיד ית רבני רתיכא דיליה תלתין ותרין מלכוון למימר לא תגיחון קרבא עם זעירא ועם רבא אלהין עם מלכא דישראל בלחודוהי: והוה כד חזו רבני רתיכיא ית יהושפט ואינון אמרו ברם מלכא דישראל הוא וזרו עלוהי לאגחא קרבא ביה וצוח יהושפט: והוה כד חזו רבני רתיכיא ארי לא מלכא דישראל הוא ותבו מאחורוהי: וגברא נגד בקשתא לקבליה ומחא ית מלכא דישראל בין דיבקי ובין שריינא ואמר למרכבניה אתחזר לאחורך ואפקני מן משריתא ארי מרע אנא: וסליקו עבדי קרבא ביומא ההוא ומלכא הוה מתקף וקאים ברתיכא לקביל אנש ארם ומית ברמשא ואתריק דמא דמחתא לגו רתיכא: למימר

ובא ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסי׳ ואנכי נער קטן לא ארע. התחפש ובא במלחמה. וחבר׳ דר״ה מלא: י״ב פסוקי׳ את את ואת את וסי׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן ג׳: וישובו ז׳ מלאים בנביאים וסימ׳ ויהי כאשר מת גדעון. אל נהלתם סוף ספר שפטים. כי לא מלך ישראל הוא. וישובו המלכים אל. וישובו אחרי כן ויאמרו. כאשר זמם יי׳ צבאות בריש זכריה. זכל כתובים דכו׳ מלאים במ״ה חס׳ וסי׳ וישובו מלכת. צאן לרוב. וגם בירושלם העמיד יהושפט. וישבו כל איש יהודה. ויבאו להלקיהו הכהן. וכל אוריתא חס׳. בבא ו׳ חסרים בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא:

התחפש ובא במלחמה. אמר מלך ישראל להתחפש ולבא במלחמה כדי שלא יכירוהו ואמר ליהושפט ואתה לבוש בגדיך כי אינך צריך להתחפש אבל אני צריך להתחפש לפי שהם בעלי ריבי והם שונאים אותי ולא יועילו התחבולות שלא בראון האל כי מהושך בקשת לתמו הרגהו וי״ת כמו מתחפש אלא אשה כי ואיעול בקרב: לא תלחמו והוא לא היה כוונתו לחמול עם ישראל אלא הם ילחמו עם שאר העם וירא מלך ישראל שהכבד המלחמה בין כך ובין כך ימלט מידם לפיכך אחר להם שכל מלחמתם לא תהיה כי אם במלך לבדו עד שיתיחדו ואחר כך בשאר העם: ויזעק יהושפט. והכירו קולו כי יהושפט הוא וזה הוא שאמר ויהי כראות כלומר בהבין כמו ולבי ראה הרב׳ חכמה ודעת: לתומו. בלא מחכוין לאחאב וי״ת לתמו לקיבליה ולא ר״ל לנגד אחאב אך לנגד עצמו מגבד פניו שלא היסב קשתו לימין או לשמאל אלא כמו שהיה מושך הקשת וירה החצי. וב דרש לתמו תמו שני חזיונות של אליהו ושל מיכיהו שבאה עכאו על מות אחאב: בין הדבקים ובין השרין. כתרגומו ביקובקי ובין שרייא: לרכבו. מסרת הרכב: הפיך ידיך. כתוב ביו״ד וקרי בלא יו״ד וטעם הכתוב פעמים ועטרכו לאחדם שתי ידיו וקרי ידך כי פעמים יספיק באחת: כי החליתי. נהפך הקמץ חטף אל החי״ת להרחיב עליה ופירושו החליתי מן המכ׳ ואחדוני אבי ז״ל פי׳ כי גם לרכבו לא רצה לגלות שהוכה אלא אמר לו כי החלה לא שהוכה וכן הוא משמעות הכתוב שאחר החליתי ולא אחר הוכתי וכת״י ארי מרע אנא: ותעלה המלחמה. היתה הולכת ומתגבר׳ וכמוהו רבים והנה מים עולים: מעמד במרכבה. שלא הכה עצמו מפני המכה אלא החזק בעצמו והיה מחזיק מעמד כמו שהיה במרכבה רוכב כדי שלא יכירו ישראל שהוא מוכה ויבך לבבם במלחמה נכח ארם כשאר הנלחמים: אל חיק הרכב. כתרגומו לגיו רתיכא: ויעבור הרנה. כתרגומו כרוז ואמר ויעבר לשון זכר והרנה לשון נקבה לשון זכר נופל על הקול כמו ויעבירו קול במחנה או אמר ויעבר על החדש המעביר את הקול. ובדרש ויעבור הרנה באכול רשעים רנה:

רלבג

התחפש ובא במלחמה׳ ואתה לבש בגדיך. הנה התחפש הוא מקור והרלבן בו שעל דבר מיכיהו ראוי לו שיסבה בגדיו ובא במלחמה בדרך שלא יכירהו חיל ארם אך אתה תלבש בגדי מלכו׳ כי אין לך ליראה כי כלם הסכימו לטוב במלחמה אך בדבר אחאב לבד התבונן מיכיהו רע: לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. הנה פה הסיר ית׳ זה הרצו׳ בלב מלך ארם להפיל אחאב בחיות גלעד ולא הסכים הפ״י שיחות מישראל את׳ במלחמה ולזה לא רצו חיל מלך ארם לה להכות יהושפט כשראוו שאינו מלך ישר׳: ואיש משך בקשת לתמו. שלא היה מתכוין להכות שום אדם שהיה מאת הפ״י שיהיה החץ באופן שהנה מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין והרלבן פה שהכהו בין קשקש׳ לקשקשת מקשקשי השרין והנה הרצון באחדו ובין השרין בין השרין והוא באור למה שאחר בין הדבקי׳ כי הדבקים הם בשרין או אולי על השרין היה כלי זין אחר עשוי מתתיכות ברזל דבקות ורוכבות זו על זו והנה מאת הפ״י שבא החץ בין הדבקי׳ כי בזולת זה לא היה יכול להכנס האץ בו ואחר זה קרה ג״כ שהמקום אשר הכה בשרין היה בין קשקשי השרין בדרך שנכנס החץ בגופו: כי החליתי. לא רצה להגיד כי הוכה כדי שלא יוך לב ישראל אבל אחר כי באתו החולי ולזאת הסבה היה המלך מעמד במרכבה נוכח ארם כל היום ההוא כדי שלא יפחדו ישראל מהמלחמה ויתחזקו להלחם עם ארם: ותעלה המלחמה׳. ר״ל שנכבד חזקה והתגברה מאד: ויצק דם המכה אל חיק הרכב. ר״ל שמרוב שפיכת דמו נגר וירד אל חיק הרכב אשר היה רוכב עליו: ויעבר הרנה. הרצון בו ויעבר קול הרנה והיה הצעקה ועבירו קול הכרוז: ויעטוף

כלי יקר

ויעל מלך ים׳ כו׳ מהרי״ל ז״ל מלך ים׳ לא תוסף לדברי מיכיהו שהוא תובב שמשנאתו מדבר המיר רע ולא טוב אמנם מלך יהודה איך עלה הנה הוכרח לפי שיצא מפיו כמוני כמוך כו׳ ונטה לו מדברי הנבואה לא רמזו אלא על אחאב שאמר כאלו אסר אין להם רועה כו׳ דבר עליך רעה ולפי שלא דבר אליו ביחוד ולא זהו שלא יעלה על כן עלה יהושפט ואם כן לא עבר על מצות נביא חלילה כי ירא הוא מאד ע״כ. ובבר רמזתי בזו׳ לא אדונים לחלה שאמר שאו לא יהיו אדונים שנים לאלה אלא אדון א׳ דהיינו יהושפט שהוא טפל אל אחאב בהליכתו זו ישובו איש לביתו וע״ז אמר יהושפט וז״ש כאן ויעל מלך ישראל כו׳ ולא כתיב ויעלו מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה רמות גלעד אלא ויעל מלך ישראל שהוא העולה בלב שלם ויהושפט מלך יהודה נגרר אחריו כי לא יחלל בריתו ומולא שפתיו במה שאמר כמוני כמוך כו׳:

ויאמר מלך ישר׳ כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וק״ק שאם יראו את יהושפט שרכב עליה׳ לתלחמה איך לא יהיה לאם עמו הגר שהרי פטר מים רלאי׳ מדון וי״ל שיאמרו אנוס הוא ובא מפני הקורבה עם מלך ישראל אבל בברית אהבה הוא עמנו. ועיין הרד״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל הגיה דרש״י ודהר״לבג ז״ל שלהיות יהושפט בברית עם ארם ונם הנביא מיכיהו לא נבא עליו פורענות לכן אתה לבש בגדי׳ אמנם אחאב לא כן ולז״ל שהעלה נכונה היא החפש ובא במלחמה ועצת ה׳ היא תקום שאים משך קשת לתומו ואעפ״י שלא היה מכירו כי מתנכר הוא בלבושיו עכ״ז בדרג והוא ז״ל פירש התחפש לשון חפוש וחקירה ודריסה כלומר לני להיה הלוחם ומשוש מלחמ׳ ולני סר החפוש הלריך במלחמה בהלחמי אמנם אתה הנוח והשקט ולבש בגדיך בגדי מלכות ומכוחה וכן היה שמלך ישראל התחפש וילבש שרין וכלי מלחמה ובא במלחמה ע״כ:

ומלך ארם וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל שהכל סבה מאת השי״ת כי הוא יען ומי יפר להמית את אחאב לבדו ע״כ. ועוכם ההשגחה בהיות המלך אחאב חומל על בן הדד מלך ארם שלא יחמול הו׳ עליו שלא אחרגו׳ המלך לבדו לקיים דבר ה׳ נפשך תחת נפשו אמנם עמך תחת עמו בעלה הנזרה ע״י שיפת דם הנביא מיכה שהוכה הכה ופלוא:

ויהי כראות שרי הרכב כו׳ חז״ל ויזעק יהושפט מלחמ שלא היה חסר כי אם התחת הראש הה״ל מי כה׳ אלהינו בכל קראינו אליו ע״כ. וכן רש״י ז״ל ויזעק יהושפט להנא ע״כ. והרד״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל ויזעק יהושפט בעד אנשיו לעזרו. והיתה הצלתו מאת השי״ת והשגחתו הנפלאה כי איך יתכן שיראו מלך יהודה ולא יסרוהו אלא מה׳ יצא הדבר בדרך פלא וע״י הפלתו כדאמ״ל.

ויהי כראות כו׳ כבר זכרתי להרד״ק ז״ל כראו׳ לשון הבנה שהבינו בקולו שאינו מלך ישראל:

ואיש משך בקשת לתומו וכו׳ שוחר טוב ואים משך לתומו מ״ר יהודה בר שמעון זה אחד מן הדברים שהשלים הפ״ה את הרד בקשה ואלו הן חץ נעמן שהכה את אחאב ונכנס לתוך השריון שנאמר ויכה את מלך ישראל בין השריון ע״כ. וכונתם ז״ל לומר שבא החץ במקום היותר שמור בשריון ובדבקי ברזל עליה והב״ה עשה שהחץ ההוא עם היותו רך יכנס בין הדבקים ובין השריון עם ביניהם עבר השלים ה׳ הרד בקשה. ועיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ומהרי״ל ז״ל פי׳ בין הדבקים ובין השריין בין הקשקשים שהם נקראין דבקי השריון והגיה כנו׳ שהיה נעמן היורה חץ ולתומו בדרך תמו מזיונות אליהו ותיכה שעל אחאב ולפי הפשט לתומו שלא היה

מלכים א כב

לים לעירו · שלא ילחמו עוד והכרוז הזה עבר במחנה ישראל או בשתי המחנות · ולא נמצא בכתוב מי היו המצלחים והמתגברים אם ישראל ואם ארם וכיון שלאחר הנביא
ישובו איש לביתו בשלום נראה שלא מתו מישראל ואם מתו מעטים היו ומה שאמר הנביא ועמך תחת עמו במלחמות אחרת היה זה : ויסבך · השוטף כמו ויאמר ליוסף
ויגד ליעקב : והזונות רחצו · מוסב למעלה ויטבול את הרכב אמר שפיו הרכב ורחצו הזונות על ברכת שומרון והשטיפה חזקה מהרחילה : וילקו הכלבים את דמו · ר"ל
דם אחאב כי כל זה הדם מאחאב היה וילקו הכלבים את דמו כדבר יי' אשר דבר במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקקו הכלבי' את דמך · והזונות פירושו כתרגומו
מאני זינא ובדברי רז"ל אחאב מגונן היה עשתה לו איזבל דמו' זונות במרכבתו כדי שירחה ויתחמם ועוד דרשו הזונות כמו חזיונות הגיעו שני חזיונות של אליהו ושל מיכה אליהו אמר במקום אשר לקקו הכלבים וגומ' מיכה אמר אם שוב תשוב ואמר ויש לשאול היאך אמר בדבר יי' הנה נבות נסקל בזרעאל ודם אחאב בשמרון לקקוהו הכלבים ומהגרלה כי יזרעאל קרוב לשמרון ומי בריך שמרון הולכים עד יזרעאל והמים בחו אדומים מן הדם עד יזרעאל ושם לקקו הכלבים הדם : ובית הבן · בן הפיל עושין ממנו מלאכ' ואחאב בנה ממנו בית אחת או שתי' כי בית כלל וכן נאמר בנבות עמוס ואבדו בתי הבן ומה שאמרנו כי בית אמ' דרך כלל מצאנו כמוהו לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה : ויצאם

רשי

ויצוקו הכלבים את דמו · ואומר אני ששם נהרג נבות שהרי אמר הנביא במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ונומר : והזונות רחצו · וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך תירגם יונתן ורבותינו אמרו אחאב מגונן היה ועשת' לו איזבל דמות שתי זונות במרכבתו : בית הבן בן דפיל : ויצאם

רלבג

ויטבול הרכב על ברכת שומרון ר"ל כי בעברו שם שטף הרכ' על מי הברכ' ונתקנה הרכ' מהדם ונתערב במים ושם לקקו הכלבים דמו בשתותם מהמי' ההם ועוד היה לו מהבנות שהנשים הזונות הרוחצו בברכ' ההיא רחצו בדמו אשר כתערב במים ההם : כדבר יי' אשר דבר ר"ל שבבר היתה נפשו תחת נפש בן הדד כדבר יי'

ויתר דבר ד' נפשם ומי לאחאב יהראם ירבעם והיה דב"ה :

ב' והיה כלבי מודח ע"ו מל'

לְמֵימַר גְּבַר לְקָרְתֵיהּ וְגַבַּר לְאַרְעֵיהּ: וּמִירַת מַלְכָּא וְאָתָא לְשֹׁמְרוֹן וּקְבָרוּ יַת מַלְכָּא בְּשֹׁמְרוֹן: וּשְׁטַף יַת רְתִיכְיָא עַל בְּרֵיכָתָא דְשֹׁמְרוֹן וּלְחָכוּ כַּלְבַיָּא יַת דְּמֵיהּ וּמָנֵי זְנָיָא שְׁטָפוּ כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְּמַלִּיל: וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי אַחְאָב וְכָל דַּעֲבַד וּבֵית שִׁנָּא דְּפִיל דִּיבְנָא וְכָל קִרְוָיָא דִּבְנָא הֲלָא אִינּוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרָא פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: וּשְׁכִיב אַחְאָב עִם אֲבָהָתּוֹהִי וּמְלַךְ אֲחַזְיָהוּ בְּרֵיהּ תְּחוֹתּוֹהִי:

ויהושפט

לֵאמֹר אִישׁ אֶל־עִירוֹ וְאִישׁ אֶל־אַרְצוֹ: וַיָּמֶת הַמֶּלֶךְ וַיָּבוֹא שֹׁמְרוֹן וַיִּקְבְּרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשֹׁמְרוֹן: וַיִּשְׁטֹף אֶת־הָרֶכֶב עַל־בְּרֵכַת שֹׁמְרוֹן וַיָּלֹקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמוֹ וְהַזֹּנוֹת רָחָצוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֵּר: וְיֶתֶר דִּבְרֵי אַחְאָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּבֵית הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּשְׁכַּב אַחְאָב עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ מ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו:

ויהושפט

הלוא י"ז מלאים בסי' וסימ' ויאמר נתן · ויקרא לשמעי · הלא הם כתובים דשלמה · אבים · אלה · ויתר דברי אחאב · אחזיהו · אל תלכו · רחץ וטהר · ויסער · קול רגלי אדניו · ויתר דברי יהו' · יואש יהואחז דמלכי יהודה · מנחם · אשר הסיר חזקיהו · שלום ואמת יהיה :

אשר דבר וכפל בדמות נגלעד כדבר יי' אשר דבר ולקקו הכלבי' את דמו כדבר יי' אשר דבר · הנה זה באור מה שצריך אל באור בזאת הפרשה אשר הנבלנו בתורה בזה המקום :

ואולם התועלות המגיעים מזה : **והנה** התועלת הראשון הוא בחדות להודיע שצריך להתיחד בכל דבר קודם המעשה או המעבה כדי שיהיה באופן הראוי ולזה ספר שבא ישראל אל
רחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל להם שימתינו עוד שלשת ימים ושיב אותם דבר : **השני** הוא להודיע כי טוב העצה ימצא בזקנים ויעדר מהנערים וזה
כי אורך הימים יתן לזקני' טוב העצה מפני מה שראו מהעמים בימיהם כי זה יעמידם על ההתחלות והסבות אשר בהם יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שבהם תמצא החכמה יותר לזאת הסבה
גם כן ומזה יתבאר שטוב העצה לא יתכן שיעלם לילדים אם לא על דרך הזרות : **השלישי** הוא בחדות והוא להודיע כן בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והמשלה ובהתנשאו יסיל
הגדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה העם עבד לעם הזה ושמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא חסכים בזה ולא להתנשא סרה ממנו מלכות
עשרת השבטים : **הרביעי** להודיע קיום יעוד הש"י שנקרע מלכות עשרת השבטים מזרע שלמה ויהיה לרחבעם : **החמשי** הוא להודיע יושר ענין רחבעם בהתחלה אל שכבר נמנע
מלהלחם עם ישראל תכף שנאמר דבר השם ית' על ספר והנה ספר בספר דברי הימים שכבר התיחד רחבעם לעשות היפך בעיני יי' שלא כנים : **הששי** והוא להודיע רוע ענין ירבעם מעת
התחלת מלכותו עד שעשה לו אלהי זהב וגרם הכהנים והלויים מאלהו במה שהזמינם מכהן לי' כאילו לא התחכם לעשות כנגד התורה לפי מה שאפשר ועליו וסיעתו כתביים מה שיעבה התורה באמר'
כן יש בכם דים לו אשר וגו' כי הש"י יעמיד הדים ההוא ויכרית את שמו מתחת השמים וזהו קרה לירבעם ולבעשא ולעמרי שלא נשאר מהם שריד ופליט : **השביעי** הוא לפרשם המופתים
והנפלאות שנעשו על יד איש האלהים אשר בא מיהודה ונתחדשו עוד בסבתו והם מה שיבאם יד ירבעם כאשר היה רומז בה לתפוש הנביא ומה שנקרע המזבח ונשפך הדשן ומה שנבאה יד המלך אלא
בהתפלל הנביא עליו ומה שקרה לו בעברו על דבר עצמו בדבר יי' שהמית אותו האריה ולא אכל את הנבלה ולא שבר החמו' כי בהאמנה במופתים שעקיים פנת התורה : **השמיני** הוא להודיע
שהש"י כשנה דבר מה בנבואה לא ישוב לאחור מהנואה היא ויורה על זה מה שנעשה הנביא אשר מיהוד' על אשר אכל לחם ושתה מים בעיר ההיא אשר הזהירהו הש"י חזה ואע"פ שאחר לו הנביא
הזקן אשר בבית אל כי מלאך בא אליו בדבר יי' ואמר לו שיבא אל ביתו ויאכל לחם ויפתה מים ואם היה אפשר שיבא הש"י מצותו הראשונה לא היה ראוי שיעבה הנביא אשר מיהודה כי לא היה
חוטא אך חטא הנביא אשר כתב לו ואם יסופק על זה מעקידת יצחק שידמה שעב הש"ם מצותו הראשונה אך היה המכוון בדברי הש"י וזולת מה שהבין אברהם מהם : **התשיעי** הוא להודיע
שהנביאים הרעים מאל לא יעניש הש"י על חטאם באופן שיעניש הבלתי רעים מאל ולזה תמצא כי הנביא הזקן ומעבר לו הנביא הזקן ומעבר על שלא התיעב בלבו לבמוד על שתי איפסר זה ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא
מיהודה על שעבר על דברי עצמו אע"פ שהיה זה בשגגה כי האמין שיהיה דבר יי' מה שאמר לו הנביא הזקן ומעבר על שלא התיעב בלבו לבמוד על שתי איפסר זה ומזה המקום עמלנו על דוע
לעבוד ירבעם על הפלגת חטאיו ומעבר רחבעם כמו שבה אחת אחר שהתחיל לחטא כי אז עלה עליו שיעשה מלך מלכים ולכך עדי המצודות אשר ליהודה ולקח את אוצרות בית המלך
וגם אחרי זה היה בפחד גדול על שמבני הכתבת אשר עשה היו נושאים הרעים מדי בלו בית יי' ואחר ישיבו אותם אל תא הרעים : **העשירי** הוא לפרשם יעוד אחיה השילוני לאשת ירבעם וקיומו
אחר זה לפי מה שמכר בזה וענין המופת אשר בכלל בו והוא מה שהגביל הנביא כי בבא הנגלה העיר תקום ותלך תכף אל ביתה ותכף היותה אל ביתה ימות הילד וזה כי היה מופת נפלא כי נעביה
בדרכה זה היו מלתחייו תלך במהירות או במתון : **הי"א** הוא להודיע כי הסבה היה בחטא ירבעם היותו בן נעמה העמונית ולזה כפל הספור כי שם אמו נעמה העמונית וזה כתבאר אמיתת
מה שזכר בתורה מה הסבה על מה שהשילה מהתחתן בנים ההם והיא כי יסיל את בנך מאחרי והנה נעמה היתה כאילו לא נתגיירה כי חזרו לסורן הרע כפי שלמה חנווי האלהות כמו שנקדם
הספור בזה : **הי"ב** הוא להודיע כי הסבה היתה בחטא אדם אחר אבישלום כי היא עשה רשעה והיא מעלה בת אבישלום כי היא עשתה מפלג' לאשרה כמו שנזכר אחר זה ומזה המקום עמלנו על דוע
אבשלום כי הכתוב יתם אותה לו להרחות לפעלותיו : **הי"ג** הוא להודיע כי שנות הרשעים תקצורה ואורך ימים לעובדי הש"ם ית' ולזה תמצא כי אדם לא חיה בחלכות כי אם שלש שנים ושבע
שנעשה היטר בעיני יי' האריך ימים על מחלכתו ולזאת הסבה גם כן תמצא שכבר ראה אשר ביתו כמו שמנה מלכים בישראל והם ירבעם ובדד ובעשא ואלה וזמרי ותבני ועמרי ואחאב :

הי"ד הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיעשה בשר זרועו אבל ראוי שיעשה עצמו בעזר בו ית' ולזה תמצ' שנעשה אסא בשם בשר זרועו בשלא בן הדד מלך ארם כסף
וזהב שיפר בריתו את בעשא מלך ישראל כדי שיסו' מעליו כמו שנזכר בספר ד"ה ולזאת הסבה ג"כ ידמה שאלה את רגליו כמו שנאמרנו : **הט"ו** והוא לבאר עונש השנאה הש"י בישראל בעבור
בריתו עם האבות עד שכבר תמצא שאף על פי שיהיו ישראל רעים שיסתיר הש"י פניו מהם ויעזוב אותם מצד עונש חטאתיהם הנה כאשר נגלה לשם ית' מרוב פעולות אחאב שיהיו כלי אל שיסורו
ישראל לגמרי מאחרי הש"י הראה להם אז עניים יקחו בהם מוסר וזה בהדלנה כי ראשונה הראה לאחאב ויסר' אמתות דברי הנביאים וקללותיה כי ראו שהקללה שקלל יהושע מי שיבנה יריחו
נתקיימה וזה להם לאות כי הקללות הכתובות בתורה למי שלא יקיים את דבריה יתקיימו ולפי שלא לקחו בזה מוסר הראה להם הש"י מקללות נביאו שהם יתקיימו אף אם לא ישובו אל הש"י ולזה
ספר שכבר אחר אליהו אל אחאב שלא יהיה השנים האלה על ומטר כי אם לפי דבר הש"י וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית' וכאשר ראה שלא לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואים קיום ייעודי הנביא
וקללותיו סבב אשר אליהו אל אחאב ויעשה מה שיתבאר ממנו כי הוא האלהים מצד המופת הנפלא שיתחדש בו ויתבאר בו עם זה כי הבעל הוא הבעל לתכלית שישובו ישראל כולם לעבודת הש"י
ויהרגו כהני הבעל וכאשר ראה הש"י כי לא נכנע אחאב בזה הראה לו נפלאות בעשיית הטובות כדי שילע שהוא יי' ויעד לו זה הטוב על יד הנביאו עד שכבר נצח במתי מעט מלך ארם עם כל האלפי'
אשר היו אתו ושבה בזה הבעל עד שתתחזק בלבו האמונה בש"י ובכל זה לא לקח מוסר ולזה קרה לו מהרע מה שקר' : **הט"ז** הוא לפרשם עונש הנפלאו' שעשה הש"י על יד אליהו והוא שהתמיד
העורבי' להביא לו בכל כרית אשר נסתר שם שבה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומכל הקמחת שהיה בו מעט קמח ונפחת השמן שהיה בו מעט שמן הסתפקו בו אליהו והאלמנה וביתה
שבה אחת ולא כלתה כל הקמחת ונפחת השמן לא חסרה והיה בן האלמנה אחר מותו והוריד האש מן השמים לאכל העולה והעצים והאבנים ולחכה המים אשר בתעלה עם דבור המים שנשפכו שם
ורבוי המטר בהפלגה כאשר התפלל אליהו אל הש"י עם הפלגת העגל שהית' לו ומה שהביא הש"י לאליהו על יד המלאך עוגת רצפי' ונפחת מים ומה שעמד לרבעי' יום ולרבעים לילה בזולת מאכל
הנדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה העם עבד לעם הזה ושמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא חסכים בזה ולא להתנשא סרה ממנו מלכות
עשרת השבטים : **הרביעי** להודיע קיום יעוד הש"י שנקרע מלכות עשרת השבטים מזרע שלמה ויהיה לרחבעם : **החמשי** הוא להודיע יושר ענין רחבעם בהתחלה אל שכבר נמנע
מלהלחם עם ישראל תכף שנאמר דבר השם ית' על ספר והנה ספר בספר דברי הימים שכבר התיחד רחבעם לעשות היטר בעיני יי' שלא כנים : **הששי** והוא להודיע רוע ענין ירבעם מעת
התחלת מלכותו עד שעשה לו אלהי זהב וגרם הכהנים והלויים מאלהו במה שהזמינם מכהן לי' כאילו לא התחכם לעשות כנגד התורה לפי מה שאפשר ועליו וסיעתו כתביים מה שיעבה התורה באמר'
כן יש בכם דים לו אשר וגו' כי הש"י יעמיד הדים ההוא ויכרית את שמו מתחת השמים וזהו קרה לירבעם ולבעשא ולעמרי שלא נשאר מהם שריד ופליט : **השביעי** הוא לפרשם המופתים
והנפלאות שנעשו על יד איש האלהים אשר בא מיהודה ונתחדשו עוד בסבתו והם מה שיבאם יד ירבעם כאשר היה רומז בה לתפוש הנביא ומה שנקרע המזבח ונשפך הדשן ומה שנבאה יד המלך אלא
בהתפלל הנביא עליו ומה שקרה לו בעברו על דבר עצמו בדבר יי' שהמית אותו האריה ולא אכל את הנבלה ולא שבר החמו' כי בהאמנה במופתים שעקיים פנת התורה : **השמיני** הוא להודיע
שהש"י כשנה דבר מה בנבואה לא ישוב לאחור מהנואה היא ויורה על זה מה שנעשה הנביא אשר מיהוד' על אשר אכל לחם ושתה מים בעיר ההיא אשר הזהירהו הש"י חזה ואע"פ שאחר לו הנביא
הזקן אשר בבית אל כי מלאך בא אליו בדבר יי' ואמר לו שיבא אל ביתו ויאכל לחם ויפתה מים ואם היה אפשר שיבא הש"י מצותו הראשונה לא היה ראוי שיעבה הנביא אשר מיהודה כי לא היה
חוטא אך חטא הנביא אשר כתב לו ואם יסופק על זה מעקידת יצחק שידמה שעב הש"ם מצותו הראשונה אך היה המכוון בדברי הש"י וזולת מה שהבין אברהם מהם : **התשיעי** הוא להודיע
שהנביאים הרעים מאל לא יעניש הש"י על חטאם באופן שיעניש הבלתי רעים מאל ולזה תמצא כי הנביא הזקן ומעבר לו הנביא הזקן ומעבר על שלא התיעב בלבו לבמוד על שתי איפסר זה ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא
מיהודה על שעבר על דברי עצמו אע"פ שהיה זה בשגגה כי האמין שיהיה דבר יי' מה שאמר לו הנביא הזקן ומעבר על שלא התיעב בלבו לבמוד על שתי איפסר זה ומזה המקום עמלנו על דוע
לעבוד ירבעם על הפלגת חטאיו ומעבר רחבעם כמו שבה אחת אחר שהתחיל לחטא כי אז עלה עליו שיעשה מלך מלכים ולכך עדי המצודות אשר ליהודה ולקח את אוצרות בית המלך
וגם אחרי זה היה בפחד גדול על שמבני הכתבת אשר עשה היו נושאים הרעים מדי בלו בית יי' ואחר ישיבו אותם אל תא הרעים : **העשירי** הוא לפרשם יעוד אחיה השילוני לאשת ירבעם וקיומו
אחר זה לפי מה שמכר בזה וענין המופת אשר בכלל בו והוא מה שהגביל הנביא כי בבא הנגלה העיר תקום ותלך תכף אל ביתה ותכף היותה אל ביתה ימות הילד וזה כי היה מופת נפלא כי נעביה
בדרכה זה היו מלתחייו תלך במהירות או במתון : **הי"א** הוא להודיע כי הסבה היה בחטא ירבעם היותו בן נעמה העמונית ולזה כפל הספור כי שם אמו נעמה העמונית וזה כתבאר אמיתת
מה שזכר בתורה מה הסבה על מה שהשילה מהתחתן בנים ההם והיא כי יסיל את בנך מאחרי והנה נעמה היתה כאילו לא נתגיירה כי חזרו לסורן הרע כפי שלמה חנווי האלהות כמו שנקדם
הספור בזה : **הי"ב** הוא להודיע כי הסבה היתה בחטא אדם אחר אבישלום כי היא עשה רשעה והיא מעלה בת אבישלום כי היא עשתה מפלג' לאשרה כמו שנזכר אחר זה ומזה המקום עמלנו על דוע
אבשלום כי הכתוב יתם אותה לו להרחות לפעלותיו : **הי"ג** הוא להודיע כי שנות הרשעים תקצורה ואורך ימים לעובדי הש"ם ית' ולזה תמצא כי אדם לא חיה בחלכות כי אם שלש שנים ושבע
שנעשה היטר בעיני יי' האריך ימים על מחלכתו ולזאת הסבה גם כן תמצא שכבר ראה אשר ביתו כמו שמנה מלכים בישראל והם ירבעם ובדד ובעשא ואלה וזמרי ותבני ועמרי ואחאב :

הי"ד הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיעשה בשר זרועו אבל ראוי שיעבה עצמו בעזר בו ית' ולזה תמצ' שנעשה אסא בשם בשר זרועו בשלא בן הדד מלך ארם כסף
וזהב שיפר בריתו את בעשא מלך ישראל כדי שיסו' מעליו כמו שנזכר בספר ד"ה ולזאת הסבה ג"כ ידמה שאלה את רגליו כמו שנאמרנו : **הט"ו** והוא לבאר עונש השנאה הש"י בישראל בעבור
בריתו עם האבות עד שכבר תמצא שאף על פי שיהיו ישראל רעים שיסתיר הש"י פניו מהם ויעזוב אותם מצד עונש חטאתיהם הנה כאשר נגלה לשם ית' מרוב פעולות אחאב שיהיו כלי אל שיסורו
ישראל לגמרי מאחרי הש"י הראה להם אז עניים יקחו בהם מוסר וזה בהדלנה כי ראשונה הראה לאחאב ויסר' אמתות דברי הנביאים וקללותיה כי ראו שהקללה שקלל יהושע מי שיבנה יריחו
נתקיימה וזה להם לאות כי הקללות הכתובות בתורה למי שלא יקיים את דבריה יתקיימו ולפי שלא לקחו בזה מוסר הראה להם הש"י מקללות נביאו שהם יתקיימו אף אם לא ישובו אל הש"י ולזה
ספר שכבר אחר אליהו אל אחאב שלא יהיה השנים האלה על ומטר כי אם לפי דבר הש"י וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית' וכאשר ראה שלא לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואים קיום ייעודי הנביא
וקללותיו סבב אשר אליהו אל אחאב ויעשה מה שיתבאר ממנו כי אם לפי דבר הש"י וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית' וכאשר ראה שלא לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואים קיום ייעודי הנביא
ויהרגו כהני הבעל וכאשר ראה הש"י כי לא נכנע אחאב בזה הראה לו נפלאות בעשיית הטובות כדי שילע שהוא יי' ויעד לו זה הטוב על יד הנביאו עד שכבר נצח במתי מעט מלך ארם עם כל האלפי'
אשר היו אתו ושבה בזה הבעל עד שתתחזק בלבו האמונה בש"י ובכל זה לא לקח מוסר ולזה קרה לו מהרע מה שקר' : **הט"ז** הוא לפרשם עונש הנפלאו' שעשה הש"י על יד אליהו והוא שהתמיד
העורבי' להביא לו בכל כרית אשר נסתר שם שבה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומכל הקמחת שהיה בו מעט קמח ונפחת השמן שהיה בו מעט שמן הסתפקו בו אליהו והאלמנה וביתה
שבה אחת ולא כלתה כל הקמחת ונפחת השמן לא חסרה והיה בן האלמנה אחר מותו והוריד האש מן השמים לאכל העולה והעצים והאבנים ולחכה המים אשר בתעלה עם דבור המים שנשפכו שם
ורבוי המטר בהפלגה כאשר התפלל אליהו אל הש"י עם הפלגת העגל שהית' לו ומה שהביא הש"י לאליהו על יד המלאך עוגת רצפי' ונפחת מים ומה שעמד לרבעי' יום ולרבעים לילה בזולת מאכל
הנדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה העם עבד לעם הזה ושמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא חסכים בזה ולא להתנשא סרה ממנו מלכות
ומשקה והנה סופרו אלו הנפלאות כי בהאמנה בהם כנה חזקה מבנות התורה : **הי"ז** הוא ללמדנו שכבר אשר שיעבור הנביא על קצת מצות התורה בדבר יי' לפי שעה ולזה ספר שהעורבי'
מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב והיה אוכל הבשר בדבר יי' אף על פי שלא היה יודע אם היא כשרה ולזה תמצא שהקריב עולה בחוץ בשעת אסור הבמות ולזה השרש הטירה התורה
בחה שאמרה אליו תשמעון כמו שבאנו בבאורנו לדברי התורה : **הי"ח**

כלי יקר

שיוכלו המלאכים לומר וכי נבטל עבודת יוצרנו אשר ברא לנו לכבודו לזה אמר להם הקב"ה ואתם אומרי שירה ר"ל הרי אני מעל' עליכ' כלו כבר אתם אומרי' שירה כיון שבקשתם לאומרם מחשבה זו
לעובה אני מערפה לכם למעשה וז"ש מעשה ידי עובעים בים ואתם אומרים שירה ולא במבקשים
לומר שירה · ובדברי המאמר הזה הבין בפסוק ענין כחמד הביה לו לומר ותעבור הרנה כי הרנה
בקבה היא · והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל נתחקו שאמר ויעבור על קול הרנה ובזה מובן כי הענ"
שהוא יתברך לימו שם אבל מעיש את אחרים · וז"ש ויעבור את הרנה שהשם יתברך השים את
אחרים ויעבור את הרנה במחנה כי באבוד השעיר רנה לעולם ובאבוד לאחאב ריבי רנה והנה
מלאה קאמר קרא לשון כרוז ואמר לשון רנה דייקו חז"ל כן באבוד השעיר רנה ויעשה באהלי
לדיקים · ובזה יובן אומרו הריגה בה"א הידיעה לגלות על הריגה על באבוד השעיר רנה · ועיין
הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כיון שישראל העבירו קול לאמר אין לעזרו מכלל שהם
הם נלחים שאם לא כן היו רודפים אותם עד כלה ע"כ · וכבר הוכחתי כן מלשון ותעלה המלחמה
ומהיות אחאב נוכח פני ארם עד הערב אלמא מנלחים היו ישראל כנו' כפ' הקודם :

ויבא המלך כו' ויטשו את הרכב כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל
ולדבריהם שפי' זונות תמא שרחצו בגדיהם שם במים המעורבים בדמו של אחאב ביחא

שהפסיק במאמר וילוקו הכלבים כו' למנס לפירוש המתרגם שמפרש והזונות לשון כלי זיין וכן
למדרש שהיו לו דמות זונות שמליכן היה כו' ק"ק שהיה לו לו' ויטשו את הרכב ואת הזונות על
ברכת שומרון וילוקו הכלבים את דמו · גם כי"ל ואת הזונות רחצו שתיבת ואת מערה על רחיצת
עצמות הזונות לא כן אז'הזונות רחצו מורה שרחצו את הזונות בבגדיהן ולבשיהן :
ולע"דן בא' במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילוקו את דמך גם שהה מקום יאמר על
הכללי ולא יתחייב על הפרטי והנה הכלל ליזרעאל הוא שכולם במיסור לו הפסר
שהבנעת אחאב אשר לבנע בעלה קצת מהגזלה :
ויתר דברי אחאב כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל בית השן בית וחדריו ולזה
נאמר בעמוס בתי השן הגיד הכתובים כי בהיות אחאב כורת ברית עם בן הדד חטא
וגם בעלותו עליו אחר שכרת עמו ברית מדל ומעל הוא לו ולזה נפל שם לקיים דבר ה' בנפשך
תחת נפשו ועמך תחת עמו ונתקיים אחאב כך בזמן הזה · והבנעת אחאב הועילה להאריך ה'
מעל ביתו עד ימי בנו שלא נחרב ביתו ואחרגה איזבל ולקקו הכלבים דמה בחלק יזרעאל שהית
ויהושפט

ויהי־כן׃ ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה
ויהי־ערב ויהי־בקר יום אחד׃ ס ט׳ ויאמר אלהים יקוו
המים מתחת השמים אל־מקום אחד ותראה היבשה
ויהי־כן׃ ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים
קרא ימים וירא אלהים כי־טוב׃ י׳ ויאמר אלהים
תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ־פרי עשה
פרי למינו אשר זרעו־בו על־הארץ ויהי־כן׃ יא׳ ותוצא
הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה־פרי
אשר זרעו־בו למינהו וירא אלהים כי־טוב׃ יב׳ ויהי־
ערב ויהי־בקר יום שלישי׃ ס יג׳ ויאמר אלהים
יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין
הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים׃ יד׳
והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על־הארץ
ויהי־כן׃ ויעש אלהים את־שני המארת הגדלים
את־המאור הגדול לממשלת היום ואת־המאור
הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים׃ טו׳ ויתן
אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על־הארץ׃
טז׳ ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור
ובין החשך וירא אלהים כי־טוב׃ יז׳ ויהי־ערב
ויהי־בקר יום רביעי׃ ס יח׳ ויאמר אלהים
ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על־
הארץ על־פני רקיע השמים׃ יט׳ ויברא אלהים
את־התנינם הגדלים ואת כל־נפש החיה הרמשת
אשר שרצו המים למינהם ואת כל־עוף כנף
למינהו וירא אלהים כי־טוב׃ כ׳ ויברך אתם
אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את־המים
בימים והעוף ירב בארץ׃ כא׳ ויהי־ערב
ויהי־בקר יום חמישי׃ ס כב׳ ויאמר אלהים
תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש
וחיתו־ארץ למינה ויהי־כן׃ כג׳ ותוצא הארץ
נפש חיה למינה ובהמה למינה וכל־רמש
האדמה למינהו וירא אלהים כי־טוב׃ כד׳
ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו
וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה
ובכל־הארץ ובכל־הרמש הרמש על־הארץ׃
כה׳ ויברא אלהים את־האדם בצלמו בצלם
אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם׃
כו׳ ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים
פרו ורבו ומלאו את־הארץ וכבשוה ורדו
בדגת הים ובעוף השמים ובכל־חיה הרמשת
על־הארץ׃ כז׳ ויאמר אלהים הנה נתתי
לכם את־כל־עשב זרע זרע אשר על־פני כל־
הארץ ואת כל־העץ אשר־בו־פרי־עץ זרע
זרע לכם יהיה לאכלה׃ כח׳ ולכל־חית
הארץ ולכל־עוף השמים ולכל רומש על־
הארץ אשר־בו נפש חיה את כל־ירק עשב
לאכלה ויהי־כן׃ כט׳ וירא אלהים את־כל
אשר עשה והנה־טוב מאד ויהי־ערב
ויהי־בקר יום הששי׃ ס ב׳ ויכלו השמים
והארץ וכל־צבאם׃ ב׳ ויכל אלהים ביום
השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום
השביעי מכל־מלאכתו אשר עשה׃ ג׳
ויברך אלהים את־יום השביעי ויקדש אתו
כי בו שבת מכל־מלאכתו אשר־ברא אלהים
לעשות׃ ס ד׳ אלה תולדות השמים והארץ
בהבראם ביום עשות יהוה אלהים ארץ
ושמים׃ ה׳ וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ
וכל עשב השדה טרם צמח כי לא המטיר יהוה
אלהים על־הארץ ואדם אין לעבד את־האדמה׃
ו׳ ואד יעלה מן־הארץ והשקה את־כל־פני
האדמה׃ ז׳ ויצר יהוה אלהים את־האדם
עפר מן־האדמה ויפח באפיו נשמת חיים
ויהי האדם לנפש חיה׃ ס ח׳ ויטע יהוה
אלהים גן־בעדן מקדם ושם שם את־האדם
אשר יצר׃ ט׳ וצמח יהוה אלהים מן־האדמה
כל־עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ
החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע׃
י׳ ונהר יצא מעדן להשקות את־הגן
ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים׃
יא׳ שם האחד פישון הוא הסבב את כל־
ארץ החוילה אשר שם הזהב׃ יב׳ וזהב
הארץ ההוא טוב שם הבדלח ואבן
השהם׃ יג׳ ושם־נהר השני גיחון הוא
הסבב את כל־ארץ כוש׃ יד׳ ושם־נהר
השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור
והנהר הרביעי הוא פרת׃ ס טו׳ ויקח
יהוה אלהים את־האדם ויניחהו בגן־עדן
לעבדה ולשמרה׃ טז׳ ויצו יהוה אלהים
על־האדם לאמר מכל עץ־הגן אכל תאכל׃
יז׳ ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו
כי ביום אכלך ממנו מות תמות׃ ס יח׳
ויאמר יהוה אלהים לא־טוב היות האדם
לבדו אעשה־לו עזר כנגדו׃ יט׳ ומן־
האדמה יצר יהוה אלהים כל־חית השדה
ואת כל־עוף השמים ויבא אל־האדם לראות
מה־יקרא־לו וכל אשר יקרא־לו האדם נפש
חיה הוא שמו׃ כ׳ ויקרא האדם שמות לכל
הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה
ולאדם לא־מצא עזר כנגדו׃ כא׳ ויפל
יהוה אלהים תרדמה על־האדם ויישן
ולקח אחת מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה׃
כב׳ ויבן יהוה אלהים את־הצלע אשר־לקח
מן־האדם לאשה ויביאה אל־האדם׃
כג׳ ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי
ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש
לקחה־זאת׃ כד׳ על־כן יעזב איש את־
אביו ואת־אמו ודבק באשתו והיו לבשר
אחד׃ כה׳ והיו שניהם ערומים האדם
והאשתו ולא יתבששו׃ ס ג׳ והנחש
היה ערום מכל חית השדה אשר עשה
יהוה אלהים ויאמר אל־האשה אף כי־
אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ־הגן׃
ב׳ ותאמר האשה אל־הנחש מפרי עץ־
הגן נאכל׃ ג׳ ומפרי העץ אשר בתוך־
הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא
תגעו בו פן־תמתון׃ ד׳ ויאמר הנחש
אל־האשה לא־מות תמתון׃ ה׳ כי יודע
אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו
עיניכם והיתם כאלהים יודעי טוב ורע׃
ו׳ ותרא האשה כי־טוב העץ למאכל
וכי־תאוה־הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל
ותקח מפריו ותאכל ותתן גם־לאישה
עמה ויאכל׃ ז׳ ותפקחנה עיני שניהם
וידעו כי עירם הם ויתפרו עלה תאנה
ויעשו להם חגרת׃ ס ח׳ וישמעו את־
קול יהוה אלהים מתהלך בגן לרוח היום
ויתחבא האדם והאשתו מפני יהוה אלהים
בתוך עץ הגן׃ ט׳ ויקרא יהוה אלהים
אל־האדם ויאמר אליו איכה׃ י׳ ויאמר
את־קולך שמעתי בגן ואירא כי עירם
אנכי ואתחבא׃ יא׳ ויאמר מי הגיד לך
כי עירם אתה המן־העץ אשר צויתיך
לבלתי אכל־ממנו אכלת׃ יב׳ ויאמר
האדם האשה אשר נתת עמדי הוא נתנה־
לי מן־העץ ואכל׃ יג׳ ויאמר יהוה אלהים
לאשה מה־זאת עשית ותאמר האשה
הנחש השיאני ואכל׃ ס יד׳ ויאמר יהוה
אלהים אל־הנחש כי עשית זאת ארור
אתה מכל־הבהמה ומכל חית השדה
על־גחנך תלך ועפר תאכל כל־ימי חייך׃
טו׳ ואיבה אשית בינך ובין האשה
ובין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש
ואתה תשופנו עקב׃ ס טז׳ אל־האשה
אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך
בעצב תלדי בנים ואל־אישך תשוקתך
והוא ימשל־בך׃ יז׳ ולאדם אמר כי
שמעת לקול אשתך ותאכל מן־העץ
אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו
ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה
כל־ימי חייך׃ יח׳ וקוץ ודרדר תצמיח
לך ואכלת את־עשב השדה׃ יט׳ בזעת
אפיך תאכל לחם עד שובך אל־האדמה
כי ממנה לקחת כי־עפר אתה ואל־עפר
תשוב׃ כ׳ ויקרא האדם שם אשתו חוה
כי־הוא היתה אם כל־חי׃ כא׳ ויעש
יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור
והלבישם׃ ס כב׳ ויאמר יהוה אלהים
הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב
ורע ועתה פן־ישלח ידו ולקח גם מעץ
החיים ואכל וחי לעלם׃ כג׳ ויגרשהו
יהוה אלהים מגן־עדן לעבד את־האדמה
אשר לקח משם׃ כד׳ וגרש את־האדם
וישכן מקדם לגן־עדן את הכרובים
ואת להט החרב המתהפכת לשמר את־
דרך עץ החיים׃ ס ד׳ והאדם ידע את־
חוה אשתו ותהר ותלד את־קין ותאמר
קניתי איש את־יהוה׃ ב׳ ותסף ללדת
את־אחיו את־הבל והבל היה רעה צאן
וקין היה עבד אדמה׃ ג׳ ויהי מקץ ימים
והביא קין מפרי האדמה מנחה ליהוה׃
ד׳ והבל הביא גם־הוא מבכרות צאנו
ומחלבהן וישע יהוה אל־הבל ואל־מנחתו
ה׳ ואל־קין ואל־מנחתו לא שעה וחר
לקין מאד ויפלו פניו׃ ו׳ ויאמר יהוה
אל־קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך
ז׳ הלא אם־תיטיב שאת ואם לא תיטיב
לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו
ואתה תמשל־בו׃ ס ח׳ ואמר קין אל־
הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם
קין אל־הבל אחיו ויהרגהו׃ ט׳ ויאמר
יהוה אל־קין אי הבל אחיך ויאמר לא
ידעתי השמר אחי אנכי׃ י׳ ויאמר מה
עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן־
האדמה׃ יא׳ ועתה ארור אתה מן־
האדמה אשר פצתה את־פיה לקחת את־
דמי אחיך מידך׃ יב׳ כי תעבד את־
האדמה לא תוסף תת־כחה לך נע ונד
תהיה בארץ׃ יג׳ ויאמר קין אל־יהוה
גדול עוני מנשוא׃ יד׳ הן גרשת אתי
היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר
ואהיה נע ונד בארץ והיה כל־מצאי
יהרגני׃ טו׳ ויאמר לו יהוה לכן כל־
הרג קין שבעתים יקם וישם יהוה לקין
אות לבלתי הכות אתו כל־מצאו׃ ס
טז׳ ויצא קין מלפני יהוה וישב בארץ
נוד קדמת עדן׃ יז׳ וידע קין את־אשתו
ותהר ותלד את־חנוך ויהי בנה עיר
ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך׃
יח׳ ולעירד נולד את־מחויאל ומחויאל
הוליד את־מתושאל ומתושאל הוליד
את־למך׃ יט׳ ויקח־לו למך שתי נשים
שם האחת עדה ושם השנית צלה׃
כ׳ ותלד עדה את־יבל הוא היה אבי
יושב אהל ומקנה׃ כא׳ ושם אחיו יובל
הוא היה אבי כל־תופש כנור ועוגב׃
כב׳ וצלה גם־הוא ילדה את־תובל קין
לטש כל־חרשת נחשת וברזל ואחות
תובל־קין נעמה׃ כג׳ ויאמר למך לנשיו
עדה וצלה שמען קולי נשי למך האזנן
אמרתי כי אנשׁ הרגתי לפצעי וילד
לחבורתי׃ כד׳ כי שבעתים יקם קין
ולמך שבעים ושבעה׃ ס כה׳ וידע
אדם עוד את־אשתו ותלד בן ותקרא
את־שמו שת כי־שת לי אלהים זרע
אחר תחת הבל כי הרגו קין׃ כו׳
ולשת גם־הוא־היה־לו בן ויקרא את־
שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם יהוה׃
ס ה׳ זה ספר תולדת אדם ביום
ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה
אתו׃ ב׳ זכר ונקבה בראם ויברך אתם
ויקרא את־שמם אדם ביום הבראם׃
ג׳ ויחי אדם שלשים ומאת שנה
ויולד בדמותו כצלמו ויקרא את־שמו
שת׃ ד׳ וימי אדם אחרי הולידו את־
שת שמנה מאות שנה וילד בנים
ובנות׃ ה׳ ויהי כל־ימי אדם אשר חי
תשע מאות שנה ושלשים שנה וימת׃
ו׳ וחי שת חמש שנים ומאת שנה
וילד את־אנוש׃ ז׳ ויחי שת אחרי
הולידו את־אנוש שבע שנים ומאת
שנה וילד בנים ובנות׃ ח׳ ויהי כל־
ימי שת שתים עשרה שנה ותשע מאות
שנה וימת׃ ס ט׳ וחי אנוש תשעים
שנה וילד את־קינן׃ י׳ ויחי אנוש
אחרי הולידו את־קינן חמש עשרה
שנה וחמש מאות שנה וילד בנים
ובנות׃ יא׳ ויהי כל־ימי אנוש חמש
עשרה שנה ותשע מאות שנה וימת׃
יב׳ וחי קינן שבעים שנה ומאת שנה
וילד את־מהללאל׃ יג׳ ויחי קינן
אחרי הולידו את־מהללאל ארבעים
שנה ושמנה מאות שנה וילד בנים
ובנות׃ יד׳ ויהי כל־ימי קינן עשר
שנה ותשע מאות שנה וימת׃ ס
טו׳ וחי מהללאל חמש ושישים שנה
ומאת שנה וילד את־ירד׃ טז׳ ויחי
מהללאל אחרי הולידו את־ירד שלשים
שנה ושמנה מאות שנה וילד בנים
ובנות׃ יז׳ ויהי כל־ימי מהללאל
חמש ותשעים שנה ושמנה מאות שנה
וימת׃ יח׳ וחי ירד שתים ושישים
שנה ומאת שנה וילד את־חנוך׃
יט׳ ויחי ירד אחרי הולידו את־חנוך
שמנה מאות שנה וילד בנים ובנות׃
כ׳ ויהי כל־ימי ירד שתים ושישים
שנה ותשע מאות שנה וימת׃ ס
כא׳ וחי חנוך חמש ושישים שנה
ומאת שנה וילד את־מתושלח׃ כב׳
ויתהלך חנוך את־האלהים אחרי
הולידו את־מתושלח שלש מאות שנה
וילד בנים ובנות׃ כג׳ ויהי כל־ימי
חנוך חמש ושישים שנה ומאת שנה׃
כד׳ ויתהלך חנוך את־האלהים ואיננו
כי לקח אתו אלהים׃ ס כה׳ וחי
מתושלח שבע ושמנים שנה ומאת
שנה וילד את־למך׃ כו׳ ויחי מתושלח
אחרי הולידו את־למך שתים ושמנים
שנה ושבע מאות שנה וילד בנים
ובנות׃ כז׳ ויהי כל־ימי מתושלח
תשע ושישים שנה ומאת שנה וימת׃
כח׳ וחי למך שתים ושמנים שנה
ומאת שנה וילד בן׃ כט׳ ויקרא את־
שמו נח לאמר זה ינחמנו מן־המעשה
ומעצבון ידינו מן־האדמה אשר אררה
יהוה׃ ל׳ ויחי למך אחרי הולידו את־
נח חמש ותשעים שנה וחמש מאות
שנה וילד בנים ובנות׃ לא׳ ויהי כל־
ימי למך שבע ושבעים שנה ומאת
שנה וימת׃ ס לב׳ ויהי נח בן־חמש
מאות שנה ויולד נח את־שם את־חם
ואת־יפת׃ ס ו׳ ויהי כי־החל האדם
לרב על פני האדמה ובנות ילדו
להם׃ ב׳ וירא בני האלהים את־בנות
האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים
מכל אשר בחרו׃ ג׳ ויאמר יהוה לא
ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר
והיו ימיו מאה עשרים שנה׃ ד׳
הנפלים היו בארץ בימים ההם וגם
אחרי כן אשר יבאו בני האלהים
אל־בנות האדם וילדו להם המה
הגבורים אשר מעולם אנשי השם׃
ס ה׳ וירא יהוה כי רבה רעת האדם
בארץ וכל־יצר מחשבת לבו רק רע
כל־היום׃ ו׳ וינחם יהוה כי עשה את־
האדם בארץ ויתעצב אל־לבו׃ ז׳
ויאמר יהוה אמחה את־האדם אשר
בראתי מעל פני האדמה מאדם עד־
בהמה עד־רמש ועד עוף השמים כי
נחמתי כי עשיתם׃ ח׳ ונח מצא חן
בעיני יהוה׃ ס ט׳ אלה תולדות נח
נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את
האלהים התהלך נח׃ י׳ ויולד נח שלשה
בנים את שם את חם ואת יפת׃
יא׳ ותשחת הארץ לפני האלהים
ותמלא הארץ חמס׃ יב׳ וירא אלהים
את־הארץ והנה נשחתה כי השחית כל־
בשר את דרכו על־הארץ׃ יג׳ ויאמר
אלהים לנח קץ כל־בשר בא לפני כי
מלאה הארץ חמס מפניהם והנני
משחיתם את הארץ׃ יד׳ עשה לך תבת
עצי גפר קנים תעשה את התבה
וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר׃
טו׳ וזה אשר תעשה אתה שלש מאות
אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה
ושלשים אמה קומתה׃ טז׳ צהר תעשה
לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה
ופתח התבה בצדה תשים תחתים
שנים שלישים תעשה׃ יז׳ ואני הנני
מביא את המבול מים על הארץ לשחת
כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת
השמים כל אשר בארץ יגוע׃ יח׳
והקמתי את בריתי אתך ובאת אל
התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך
אתך׃ יט׳ ומכל החי מכל בשר שנים
מכל תביא אל התבה להחיות אתך
זכר ונקבה יהיו׃ כ׳ מהעוף למינהו
ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה
למינהו שנים מכל יבאו אליך להחיות
כא׳ וקח לך מכל מאכל אשר יאכל
ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה׃
כב׳ ויעש נח ככל אשר צוה אתו
אלהים כן עשה׃ ס ז׳ ויאמר יהוה
לנח בא אתה וכל־ביתך אל־התבה
כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה׃
ב׳ מכל הבהמה הטהורה תקח־לך
שבעה שבעה איש ואשתו והבהמה
אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו׃
ג׳ גם מעוף השמים שבעה שבעה
זכר ונקבה לחיות זרע על־פני כל־
הארץ׃ ד׳ כי לימים עוד שבעה אנכי
ממטיר על־הארץ ארבעים יום וארבעים
לילה ומחיתי את כל־היקום אשר עשיתי
מעל פני האדמה׃ ס ה׳ ויעש נח
ככל אשר צוהו יהוה׃ ו׳ ונח בן־
שש מאות שנה והמבול היה מים על
הארץ׃ ז׳ ויבא נח ובניו ואשתו ונשי
בניו אתו אל־התבה מפני מי המבול׃
ח׳ מן־הבהמה הטהורה ומן־הבהמה
אשר לא טהרה ומן־העוף וכל אשר
רמש על־האדמה׃ ט׳ שנים שנים באו
אל־נח אל־התבה זכר ונקבה כאשר
צוה אלהים את־נח׃ י׳ ויהי מקץ
שבעת הימים ומי המבול היו על־
הארץ׃ יא׳ בשנת שש־מאות שנה
לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר
יום בחדש ביום הזה נבקעו כל־
מעינות תהום רבה וארבת השמים
נפתחו׃ יב׳ והי הגשם על־הארץ
ארבעים יום וארבעים לילה׃
יג׳ בעצם היום הזה בא נח ושם
וחם ויפת בני נח ואשת נח ושלשת
נשי בניו אתם אל־התבה׃ יד׳
הם וכל־החיה למינה וכל־הבהמה
למינה וכל־הרמש הרמש על־הארץ
למינהו וכל־העוף למינהו כל צפור
כל כנף׃ טו׳ ויבאו אל־נח אל־
התבה שנים שנים מכל־הבשר אשר
בו רוח חיים׃ טז׳ והבאים זכר
ונקבה מכל־בשר באו כאשר צוה
אתו אלהים וסגר יהוה בעדו׃
יז׳ והי המבול ארבעים יום על־
הארץ ורבו המים וישאו את־התבה
ותרם מעל הארץ׃ יח׳ וגברו המים
וירבו מאד על־הארץ ותלך התבה
על־פני המים׃ יט׳ והמים גברו מאד
מאד על־הארץ ויכסו כל־ההרים
הגבהים אשר תחת כל־השמים׃
כ׳ חמש עשרה אמה מלמעלה גברו
המים ויכסו ההרים׃ כא׳ ויגוע כל־
בשר הרמש על־הארץ בעוף ובבהמה
ובחיה ובשרץ השרץ על־הארץ וכל
האדם׃ כב׳ כל אשר נשמת רוח חיים
באפיו מכל אשר בחרבה מתו׃
כג׳ וימח את כל־היקום אשר על־
פני האדמה מאדם עד־בהמה עד־רמש
ועד־עוף השמים וימחו מן־הארץ
ויישאר אך־נח ואשר אתו בתבה׃
כד׳ ויגברו המים על־הארץ חמשים
ומאת יום׃ ס ח׳ ויזכר אלהים את־
נח ואת כל־החיה ואת כל־הבהמה
אשר אתו בתבה ויעבר אלהים רוח
על־הארץ וישכו המים׃ ב׳ ויסכרו
מעינות תהום וארבת השמים ויכלא
הגשם מן־השמים׃ ג׳ וישובו המים
מעל הארץ הלוך ושוב ויחסרו המים
מקצה חמשים ומאת יום׃ ד׳
ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה
עשר יום לחדש על הרי אררט׃
ה׳ והמים היו הלוך וחסר עד החדש
העשירי בעשירי נראו ראשי ההרים׃
ו׳ ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח
את חלון התבה אשר עשה׃ ז׳
וישלח את־הערב ויצא יצוא ושוב
עד־יבשת המים מעל הארץ׃ ח׳
וישלח את־היונה מאתו לראות הקלו
המים מפני פני האדמה׃ ט׳ ולא־
מצאה היונה מנוח לכפות רגלה
ותשב אליו אל־התבה כי־מים על־
פני כל־הארץ ויושט ידו ויקח אתה
ויבא אתה אליו אל־התבה׃ י׳
וייחל עוד שבעת ימים אחרים
ויסף שלח את־היונה מן־התבה׃
יא׳ ותבא אליו היונה לעת ערב
והנה עלה־זית טרף בפיה וידע נח
כי־קלו המים מעל הארץ׃ יב׳
ויחל עוד שבעת ימים אחרים
וישלח את־היונה ולא־יסף שוב
אליו עוד׃ יג׳ ויהי באחת ושש־
מאות שנה לנח בראשון באחד לחדש
חרבו המים מעל הארץ ויסר נח
את־מכסה התבה וירא והנה חרבו
פני האדמה׃ יד׳ ובחדש השני
בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה
הארץ׃ ס טו׳ וידבר אלהים אל־
נח לאמר׃ טז׳ צא מן־התבה אתה
ואשתך ובניך ונשי בניך אתך׃
יז׳ כל־החיה אשר־אתך מכל־בשר
בעוף ובבהמה ובכל־הרמש הרמש
על־הארץ הוצא אתך ושרצו בארץ
ופרו ורבו על־הארץ׃ יח׳ ויצא נח
ובניו ואשתו ונשי בניו אתו׃
יט׳ כל־החיה כל־הרמש וכל־העוף
כל רומש על־הארץ למשפחתיהם
יצאו מן־התבה׃ כ׳ ויבן נח מזבח
ליהוה ויקח מכל הבהמה הטהורה
ומכל העוף הטהור ויעל עלות
במזבח׃ כא׳ וירח יהוה את־ריח
הניחח ויאמר יהוה אל־לבו לא־
אוסף לקלל עוד את־האדמה בעבור
האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו
ולא־אוסף עוד להכות את־כל־חי
כאשר עשיתי׃ כב׳ עד כל־ימי הארץ
זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף
ויום ולילה לא ישבתו׃ ס ט׳
ויברך אלהים את־נח ואת בניו
ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את־
הארץ׃ ב׳ ומוראכם וחתכם יהיה
על כל־חית הארץ ועל כל־עוף
השמים בכל אשר תרמש האדמה
ובכל דגי הים בידכם נתנו׃
ג׳ כל־רמש אשר הוא חי לכם יהיה
לאכלה כירק עשב נתתי לכם את־
הכל׃ ד׳ רק בשר בנפשו דמו לא
תאכלו׃ ה׳ ואך את־דמכם לנפשתיכם
אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד
האדם איש אחיו אדרש את־נפש
האדם׃ ו׳ שפך דם האדם באדם
דמו יישפך כי בצלם אלהים עשה
את־האדם׃ ז׳ ואתם פרו ורבו שרצו
בארץ ורבו בה׃ ס ח׳ ויאמר אלהים
אל־נח ואל־בניו אתו לאמר׃
ט׳ והנני מקים את־בריתי אתכם
ואת־זרעכם אחרי׃ י׳ ואת כל־נפש
החיה אשר אתכם בעוף בבהמה
ובכל־חית הארץ אתכם מכל יצאי
התבה לכל חית הארץ׃ יא׳
והקמתי את־בריתי אתכם ולא יכרת
כל־בשר עוד ממי המבול ולא־יהיה
עוד מבול לשחת הארץ׃ יב׳
ויאמר אלהים זאת אות־הברית
אשר אני נתן ביני וביניכם
ובין כל־נפש חיה אשר אתכם
לדרתם׃ יג׳ את־קשתי נתתי בענן
והיתה לאות ברית בינו ובין
הארץ׃ יד׳ והיה בעננו על־הארץ
וראתה הקשת בענן׃ טו׳
וזכרתי את־בריתי אשר ביני
וביניכם ובין כל־נפש חיה בכל־
בשר ולא־יהיו המים למבול לשחת
כל־בשר׃ טז׳ והיתה הקשת בענן
וראיתיה לזכר ברית עולם בין
אלהים ובין כל־נפש חיה בכל־
בשר אשר על־הארץ׃ יז׳
ויאמר אלהים אל־נח זאת אות־
הברית אשר הקמתי ביני ובין כל־
בשר אשר על־הארץ׃ ס יח׳
ויהיו בני־נח היצאים מן־התבה
שם וחם ויפת וחם הוא אבי כנען׃
יט׳ שלשה אלה בני נח ומאלה
נפצה כל־הארץ׃ כ׳ ויחל נח איש
האדמה ונטע כרם׃ כא׳ וישת מן־
היין וישכר ויתגל בתוך אהלה׃
כב׳ וירא חם אבי כנען את־ערות
אביו ויגד לשני אחיו חוצה׃
כג׳ ויקח שם ויפת את־השלמה
וישימו על־שכם שניהם וילכו
אחרנית ויכסו את־ערות אביהם
ופניהם אחרנית וערות אביהם לא
ראו׃ כד׳ ויקץ נח מיינו וידע את
אשר־עשה לו בנו הקטן׃ כה׳
ויאמר ארור כנען עבד עבדים
יהיה לאחיו׃ כו׳ ויאמר ברוך
יהוה אלהי שם ויהי כנען עבד
למו׃ כז׳ יפת אלהים ליפת וישכן
באהלי שם ויהי כנען עבד למו׃
כח׳ ויחי נח אחרי המבול שלש
מאות שנה וחמשים שנה׃ כט׳
ויהי כל־ימי נח תשע מאות שנה
וחמשים שנה וימת׃ ס י׳ ואלה
תולדת בני נח שם חם ויפת
ויולד להם בנים אחרי המבול׃
ב׳ בני יפת גמר ומגוג ומדי
ויון ותבל ומשך ותירס׃ ג׳
ובני גמר אשכנז ריפת ותוגרמה׃
ד׳ ובני יון אלישה ותרשיש כתים
ודודנים׃ ה׳ מאלה נפרדו איי
הגוים בארצתם איש לשנו למשפחתם
בגוים׃ ו׳ ובני חם כוש ומצרים
ופוט וכנען׃ ז׳ ובני כוש סבא
וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכה
ובני רעמה שבא ודדן׃ ח׳
וכוש ילד את־נמרד הוא החל
להיות גבר בארץ׃ ט׳ הוא היה
גבר־ציד לפני יהוה על־כן יאמר
כנמרד גבר צד לפני יהוה׃
י׳ ותהי רשיתו בבל ארך וכלנה
בארץ שנער׃ יא׳ מן־הארץ ההוא
יצא אשור ויבן את־נינוה ואת־
רחבות עיר ואת־כלח׃ יב׳
ורסן בין נינוה ובין כלח הוא
העיר הגדלה׃ יג׳ ומצרים ילד
את־לודים ואת־ענמים ואת־להבים
ואת־נפתחים׃ יד׳ ואת־פתרוסים
ואת־כסלחים אשר יצאו משם
פלשתים וכפתרים׃ ס טו׳
וכנען ילד את־צידן בכרו ואת־
חת׃ טז׳ ואת־היבוסי ואת־האמרי
ואת־הגרגשי׃ יז׳ ואת־החוי
ואת־הצני ואת־הערקי ואת־
הסיני׃ יח׳ ואת־הארודי ואת־
הצמרי ואת־החמתי ואחר נפצו
משפחות הכנעני׃ יט׳ ויהי גבול
הכנעני מצידן בא גררה עד־עזה
בא סדמה ועמרה ואדמה וצבאים
עד־לשע׃ כ׳ אלה בני חם למשפחתם
לשנתם בארצתם בגוים׃ כא׳
ולשם גם־הוא אבי כל־בני עבר
אחי יפת הגדול׃ כב׳ בני שם
עילם ואשור וארפכשד ולוד
וארם׃ כג׳ ובני ארם עוץ וחול
וגתר ומש׃ כד׳ וארפכשד ילד
את־שלח ושלח ילד את־עבר׃
כה׳ ולעבר ילדו שני בנים שם
האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ
ושם אחיו יקטן׃ כו׳ ויקטן ילד
את־אלמודד ואת־שלף ואת־חצרמות
ואת־ירח׃ כז׳ ואת־הדורם ואת־
אוזל ואת־דקלה׃ כח׳ ואת־עובל
ואת־אבימאל ואת־שבא׃ כט׳
ואת־אופיר ואת־חוילה ואת־יובב
כל־אלה בני יקטן׃ ל׳ ויהי מושבם
מישא בבאך ספר׳ ההר קדם׃
לא׳ אלה בני שם למשפחתם
לשנתם בארצתם לגוים׃ לב׳
אלה משפחת בני־נח לתולדתם
בגוים ומאלה נפרדו הגוים בארץ
אחר המבול׃ ס א׳ ויהי כל־הארץ
שפה אחת ודברים אחדים׃ ב׳
והי בנסעם מקדם וימצאו בקעה
בארץ שנער וישבו שם׃ ג׳
ויאמרו איש אל־רעהו הבה נלבנה
לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם
הלבנה לאבן והחמר היה להם
לחמר׃ ד׳ ויאמרו הבה־לנו נבנה־
לנו עיר ומגדל וראשו בשמים
ונעשה־לנו שם פן־נפוץ על־פני
כל־הארץ׃ ה׳ וירד יהוה לראת
את־העיר ואת־המגדל אשר בנו
בני האדם׃ ו׳ ויאמר יהוה הן
עם־אחד ושפה אחת לכלם וזה
החלם לעשות ועתה לא יבצר
מהם כל אשר יזמו לעשות׃
ז׳ הבה נרדה ונבלה שם שפתם
אשר לא ישמעו איש שפת רעהו׃
ח׳ ויפץ יהוה אתם משם על־
פני כל־הארץ וחדלו לבנת העיר
ומגדל׃ ט׳ על־כן קרא־שמה בבל
כי־שם בלל יהוה שפת כל־הארץ
ומשם הפיצם יהוה על־פני כל־
הארץ׃ ס י׳ אלה תולדת שם
שם בן־מאת שנה והוליד את־
ארפכשד שנתים אחר המבול׃
יא׳ וחי שם אחרי הולידו את־
ארפכשד חמש מאות שנה וילד
בנים ובנות׃ יב׳ וארפכשד חי
חמשה ועשרים שנה והוליד את־
שלח׃ יג׳ וחי ארפכשד אחרי
הולידו את־שלח שלש שנים
וארבע מאות שנה וילד בנים
ובנות׃ יד׳ וחי שלח שלשים
שנה והוליד את־עבר׃ טו׳
וחי שלח אחרי הולידו את־עבר
שלש שנים וארבע מאות שנה
וילד בנים ובנות׃ טז׳ וחי עבר
ארבע ועשרים שנה והוליד את־
פלג׃ יז׳ וחי עבר אחרי הולידו
את־פלג שלשים שנה וארבע מאות
שנה וילד בנים ובנות׃ יח׳
וחי פלג שלשים שנה והוליד את־
רעו׃ יט׳ וחי פלג אחרי הולידו
את־רעו תשע שנים ומאתים שנה
וילד בנים ובנות׃ כ׳ וחי רעו
שתים ושלשים שנה והוליד את־
שרוג׃ כא׳ וחי רעו אחרי הולידו
את־שרוג שבע שנים ומאתים שנה
וילד בנים ובנות׃ כב׳ וחי שרוג
שלשים שנה והוליד את־נחור׃
כג׳ וחי שרוג אחרי הולידו את־
נחור מאתים שנה וילד בנים
ובנות׃ כד׳ וחי נחור תשע ועשרים
שנה והוליד את־תרח׃ כה׳
וחי נחור אחרי הולידו את־תרח
תשע עשרה שנה ומאת שנה
וילד בנים ובנות׃ כו׳ וחי תרח
שבעים שנה והוליד את־אברם
את־נחור ואת־הרן׃ כז׳ ואלה
תולדת תרח תרח הוליד את־
אברם את־נחור ואת־הרן והרן
הוליד את־לוט׃ כח׳ וימת הרן
על־פני תרח אביו בארץ מולדתו
באור כשדים׃ כט׳ ויקח אברם
ונחור להם נשים שם אשת אברם
יסכה שם אשת נחור בן־הרן
אבי יסכה ואבי מלכה׃ ל׳
ותהי שרי עקרה אין לה ולד׃
לא׳ ויקח תרח את־אברם בנו
ואת־לוט בן־הרן בן־בנו ואת־
שרי כלתו אשת אברם בנו
ויצאו אתם מאור כשדים ללכת
ארצה כנען ויבאו עד־חרן
וישבו שם׃ ס ב׳ ויחי תרח
חמשים שנה ומאתים שנה
וימת תרח בחרן׃ ס ג׳
ויאמר יהוה אל־אברם לך־לך
מארצך וממולדתך ומבית אביך
אל הארץ אשר אראך׃ ב׳
ואעשך לגוי גדול ואברכך
ואגדלה שמך והיה ברכה׃
ג׳ ואברכה מברכיך ומקללך
אאר ונברכו בך כל משפחת
האדמה׃ ד׳ וילך אברם כאשר
דבר אליו יהוה וילך אתו לוט
ואברם בן־חמש שנה ושבעים
שנה בצאתו מחרן׃ ה׳
ויקח אברם את־שרי אשתו
ואת־לוט בן־אחיו ואת כל־
רכושם אשר רכשו ואת הנפש
אשר עשו בחרן ויצאו ללכת
ארצה כנען ובארצה כנען
באו׃ ו׳ ויעבר אברם בארץ
עד מקום שכם ע

ויצלם יהושפט · כי אביו היה לו מלחמה עם מלך ישראל והוא הצלים עמו ועשה הספור הזה כי מודע זה הצלים עמו שהרי עזרו כל זכן שהיה בצלים עמו אלא מעשה הסיפור הזה וכתבו אותו אחר מות המלך לא סרו אמר ועוד רעה אחרת גמלה בו שהצלים עם מלך ישראל ועזרו כמו שאמר לו הנביא הלרשע לעזור ולשונאי יי׳ תאהב: ויתר הקדש · תרגם יונתן ושאר נפקת ברא יהיה לדעתו שם כלל לקדשות ולזונות: נגב מלך · אמר כי בימי יהושפט לא היה מלך באדום לפי שתחת ממשלת יהודה היה אדום מימי דוד והיו מלכי יהודה ממנים עליהם נציבים והנציב היה מלכם ולפי שבימי יהורם בנו מרדו ויצאו מתחת יד מלכי יהודה אמר כי בימי יהושפט עדיין היו באדום תחת ידם אלא שבימי בנו פשעו מתחת ידם לפי שהלך בנו בדרך רעה: יהושפט עשר אניות · כן כתיב וקרי עשה והכתוב אומר כי עשר ספינות הם שעשה ומפני שנתחבר באניות עם מלך ישראל שהיה רשע כשברו כמו שכתוב בדברי הימים בהתחברך עם אחזיהו לפיכך כשאמר לו אחזיהו שיתחבר עמו פעם שנית באניו ולא אבה יהושפט: כשברה · כן כתיב וקרי כשברו אולי לא כשברו בדרך אחד אלא כשברה כל אחת ואחת לבדה: בעיר דוד אביו · אמר אביו בעבור שהלך בדרכיו: בשנת שבע עשרה ליהושפט · והלא בשנת ארבע לאחאב מלך יהושפט והאחאב מלך עשרים ושתים שנה הולא מהם מרבע בשהרו שמנה עשר אלא שנת שנים ועשרים של אחאב לא שלמה לו ומנה אותה לבנו: שנתים

ויהושפט בר אסא מלך על דבית יהודה בשנת ארבע לאחאב מלך דישראל: יהושפט בר תלתין וחמש שנין כד מלך ועשרין וחמש שנין מלך בירושלם ושום אמיה עזובה בת שלחי: ואזל בכל אורחא אסא אבוהי לא סטא מיניה למיעבד דכשר קדם יי׳ ברם במתא לא עתרא עוד כען עמא מדבחין ומסקין בוסמין על במתא: ואשלים יהושפט עם מלכא דישראל: ושאר פתגמי יהושפט וגבורתיה דעבד ודאגיח קרבא הלא אינון כתיבין על ספר פיתגמי יומין למלכי דבית יהודה: ושאר נפקת ברא דאישתאר ביומי אסא אבוהי פלי מן ארעא: ומלכא לית באדום ממנא אלהין איסטרטיגי מלכא: יהושפט עבד ספינת אפרקא למיזל לאופיר לאיתאתא דהבא ולא אזל ארי איתברו ספינתא בעציון גבר: בכן אמר אחזיהו בר אחאב ליהושפט יזלון עבדי עם עבדך בספינתא ולא אבה יהושפט: ושכיב יהושפט עם אבהתוהי ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא דדוד אבוהי ומלך יהורם בריה תחותוהי: אחזיה בר אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת

ויהושפט בן אסא מלך על יהודה בשנת ארבע לאחאב מלך ישראל: יהושפט בן שלשים וחמש שנה במלכו ועשרים וחמש שנה מלך בירושלם ושם אמו עזובה בת שלחי: וילך בכל דרך אסא אביו לא סר ממנו לעשות הישר בעיני יהוה: אך הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות: וישלם יהושפט עם מלך ישראל: ויתר דברי יהושפט וגבורתו אשר עשה ואשר נלחם הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה: ויתר הקדש אשר נשאר בימי אסא אביו בער מן הארץ: ומלך אין באדום נצב מלך: יהושפט עשה אניות תרשיש ללכת אופירה לזהב ולא הלך כי נשברה אניות בעציון גבר: אז אמר אחזיהו בן אחאב אל יהושפט ילכו עבדי עם עבדיך באניות ולא אבה יהושפט: ויישכב יהושפט עם אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד אביו וימלך יהורם בנו תחתיו: אחזיהו בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת

מנחה קטנה

ויהושפט בן אסא וגו׳ אחרי מותר כי התחבר יהושפט עם אחאב עם הייתו רשע אמר כי אם אלא קנף עליו ה׳ על זאת ה׳ כי לעיתים זה רבו טובותיו כי ילך בכל דרך אסא אביו לעשות הישר בעיני ה׳ אמנם כי לא הלכו בעיני ה׳ אמנם בתר בתקום שלין אנשים רק עיני ה׳ אז ירגש וילך בדרך אסא אביו בכל מה שהוא הישר בעיני ה׳ אבל לא בא אחאב בעיני פרסים שעי״כ אלה את הבליו וגם בחליו לא דרש את ה׳ רק ברופאים כדכתיב בד״ה אבל הוא לא עשה מעשה אביו אלא הישר בעיני ה׳. אך כ׳ דברים בלבד היה אלא הצלים אז כי רק הבמות לשם ה׳ לא סרו ועוד כ׳ כי ויצלם יהושפט עם מלך ישראל והוא״ל אל מחר אלעזיותיו לא פקד אליו על אלה. הוירגה שיש לאתר זכות על ראשיהו בשתים אלה אז״מ אם אלא סר הבמות הוא אמרי עוד הבים אמר בד״ה ובנו׳ הוה זה אמם רב ועמוס והיה אתיירא אלא ישראל הוא ויעבדו ויעבדו אל אלה מלך ישראל ויעבדו ע״ז אמר טוב לבנו׳ הרע בשנותו לבניה לעבוד לשמים

נגפה׳ גס

רלבג

ויהושפט בן אסא מלך על יהודה בשנת ארבע לאחאב מלך ישראל: ויהי מלך בן שלשים וחמש שנה בעת מלכו בירושלים ושם אמו עזובה בת שלחי: ויתר הקדש אשר נשאר בימי אסא אביו בער מן הארץ. הנה שם היו זכרים היו מוכנים לזמר אסור לכל הבא וכבר נשארו מהם בימי אסא ובער איתם יהושפט מן הארץ: מלך אין באדום נצב מלך. ר״ל שלא היה עד הנה מלך באדום אבל הנצב שהיו משימים על אדום מלכי בית דוד היה המלך עליהם וימי דוד היה זה כן כי הוא שם באדום נציבים כמו שקדם ולפי שבימי יהושפט בן יהושפט מרדו האדומים זכר זה בזה המקום כאילו יאמר שגם סוף ימי מלכות יהושפט התמיד זה הענין להיו כן לא אחר זה: יהושפט עשר אניות תרשיש ללכת לאופירה. ידמה שעשר אניות עשה ולזה כתוב עשר וקרי עשה וכבר זכר בספר ד״ה כי מפני שנתחבר הנה עם אחזיהו בן אחאב לא הסכים יהושפט שילכו עוד עבדיו עם עבדי אחזיה: בעיר דוד אביו. אמר זה לפי שהלך בדרכיו: אחזיהו בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שבע עשרה ליהושפט. הנה יפול בזה ספק כי בשנת ד׳ לאחאב זכר שמלך יהושפט ועדין מלך אחאב שמנה עשרה שנה כי עשרים שנה מלך ועוד מה שנשאר לו מהשנים הרביעית ואיך יתכן עם זה שיאמר כי בשנת שבע עשרה ליהושפט מלך אחזיה: והנס

בכלי יקר

ויהושפט בן אסא מלך כו׳ ויהושפט כו׳ וילך כו׳ מהרי״ח ז״ל דאלו שהלא שכמו שהיה מלכי בית דוד עיקר מלכי ישראל כך היה ספורם ראשון והעלמי בספר ולכן יתחיל הכתוב תמיד במלכות יהודה ויביא סמוך אליו ענין מלכי ישראל וקורותיהם כפי הסכמת הזמנים ויוחסו ספור מלכי ישראל לזמן מלכי יהודה ומפני זה כאשר הצלים הספור בעניני אסא מלך יהודה זכר אחריהם עניני מלכי ישראל עד אחאב שהיה האחרון שמלכו בזמן ואחר שזכר מיתת אחאב חזר לסיפור מלכי יהודה שהם היו העיקר גם פיר ז״ל ויהושפט בן אסא מלך יהודה וספר ממנו שני דברים האחד שנה למלוכה בן ל״ה שנה ומלך כ״ה שנה והשני שהיה שם אמו עזובה בת שלחי ויורה שהיתה שנואה מיהושפט ושהו עזבה ושלחה מביתו ולא נעם אחריה ולכן נקרא כן ע״כ: ולע״דן שלהיות מלכי יהודה כשרים יותר ממלכי ישראל והיה שגרם להם אורך ימי׳ ושנות חיים ושלוש שנות מלכי ישראל תקלוקה שהרי בימי המלך אסא ע״ה מלכו מישראל ז׳ מלכים לזה עשה רחם הסיפור לאסא מלך יהודה והתחיל רק ויהושפט והקדים סיפורו ואחר כך ענין מלכי ישראל לפי שיהושפט האריך ימים שהרי בימי מלכותו כ״ה שנה מלכו מישראל אחאב ואחזיהו ויהורם ובתחיל׳ מנה מלכות רחבעם בן שלמה לאיהוהוא בתחילת מלכותו מלך כללי על כלל יהודה ויישראל כולם אמנם אחרי שמלך ירבעם עשה לותו הכתוב רחם פינה והולה בו מלכי יהודה לפי שבימי ירבעם מת רחבעם מלך יהודה ואביה בן רחבעם ואסא ולז״ה הפ׳ ובשנת י״ח למלך ירבעם בן נבט מלך אבים על יהודה וכתיב ובשנת עשרים לירבעם כו׳ מלך אסא הרי בפי׳ שהולה מלכו׳ יהודה במלכו׳ ירבעם מלך ישראל ולדברי מהרי״ח ז״ל היה לו לעשות תמיד רחם פינה ממלכי יהודה ולתלות ספורי מלכי ים׳ במלכות יהודה אלא ולהלי כדפרסית עיקר. ומסם אמו עזובה כך שמה ולביה שלחי שמו דלמהרי״ח ז״ל שלרש שמו׳ אלו יקשה כפל הענין שבכלל עזובה הם הסילוחין. וגם דבר זר שיהיה מלך ים׳ הכשר בן גרושה ועזובה:

אך הבמות כו׳ עיין הרלב״ג וכן מהרי״ח ז״ל:

וישלם יהושפט כו׳ ויתר כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״ח ז״ל וישלם יהושפט כו׳ ואחרי זה יפרש שהתחתן עמו ולקח בתו של אחאב ליהורם בנו. ואת הקדש כנו״ל לזנות לו המיוחד לע״ז. ולע״דן קשה למה לא הזכיר ההתחתנות עמו שהוא רע ומר מהצלים כיון שכוונת הכתוב להרד״ק ז״ל לספר בגנותו למה אלא הסיר הבמות והצלים עמו כי אין שלום לרשעים. ונראה שלהיות הש״י בוחר בבית המקדש מקום מיוחד לעבוד בו ליחיד לשלא יזבחו במקום אחר יכשר אים כל הסיר בעיניו כדי שלא יזבחו את זבחיהם לשעירים ולגלולים אם כן כיון שלא הסיר את הבמות בזה הצלים עם אחאב ומעשיו שלא״ע שבמות יהושפט לשם שמים כלומר ושל אחאב לע״ז והבדל רב עכ״ז הלדם יראה לעינים זו במה וזו במה גם כי׳ יראה ללבב זו לשמו וזו לשם ע״ז עכ״ז הדבר מכוער ז״ל אך הבמות לא סרו וע״ז זה וישלם יהושפט עם מלך ישראל. ובמ״ש ויתר דברי יהושפט וגבורתו אשר עשה ואשר נלחם דמשמע שהם שני ענינים וגבורתו אשר עשה ענין אחד ואשר נלחם ענין אחר שהרי הוא אומר ואשר נלחם הוא״ל מוסיף על ענין ראשון לו׳ לכי שכאן נרמז הנס ופלא הנו׳ בדברי הימים שנעשה שנלחם הוא בדרך כל הארץ אמנם וגבורתו אשר עשה לא נלחם בה הנה נלחם לו רק הוא התגבר בארי בלום ועצרה ובשם בה׳ כמו שהזכיר בסמוך בס״ד בפסיק יהושפט עשה אניות עיין עליו:

ומלך אין באדום כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג וכי מהרי״ח ז״ל:

ולע״דן להקדק דהי״לל ומלך אין נצב באדום והיה מקצר תיבת מלך. ונראה שלהיות שהזכיר היות יהושפט מושלם עם אחאב והיה עוון פלילי בהתחברו לרשע כאילו נתן בטחונו בשלומו היה לו שלים הגיד הכתוב ואמר ומלך אין באדום ופירש לך הכתוב עצמו ואמר נצב מלך

ויצלם יהושפט עם מלך ישראל · לפי שהמלחמה היתה בין אסא אביו ובין בעשא מלך ישראל הוזקק לומר כן: ויתר הקדש · נוהגין ביהוד בפרהסיא: ומלך אין באדום · מימי דוד · הנציב הוא המלך וכאן נכתב לפי שבימי יהורם בנו שקילקלו בימי ופסע אדום וימליכו להם מלך אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו: כי נשברו אניות · לפי שנתחבר עם אחזיהו בזאת לכך נשבר וכך אמר לו הנביא בלה בהתחברך עם רשע פרע יי׳ את מעשיך: בשנת

אופירה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ יהושפט עשה אניות · ויבאו אופירה דמלכים · וישלח לו חירם: ט״ו פסוק רישיהון וסיפיהון מלה חדא ריש׳ נסיב וי״ו וסיפ׳ לא נסיב וי״ו וסי׳ והלותה מעשה אלהים · והלוי׳ יכמכו · ונפש אדם · ומקנה רב · ויאיר בן מנשה הלך · וחצור חדתה וקריות · ויפתח הגלעדי היה · ויי׳ ישיב לאיש · ולמפיבשת בן קטן ושמו מיכה · ועתה קום צא · ומלך אין באדום · ובמהו לא היה לפניו · ויכניה בן · והנתינים ישבים והמלך קם בחמתו:

בשנת שבע עשרה ליהושפט · יש מתמיהי על המקרא הזה לפי שכ' באחאב שמלך עשרים ושתים וביהושפט נאמר שעמד בשנת ארבע לאחאב נמצא שכלו ימי אחאב בשנת תשע עשרה ליהושפ' וכאן הוא אומ' שמלך אחזיהו בשנת שבע עשרה ליהושפט אך בלקתי ומצאתי בדברי הימים מלכי ישראל שאינו מדקדק במנין שנותיה' ואם עמד בסוף שנה מונה אותה לו בתחלתו ואינו מונה אותה לו במקום אחר לכך אני אומר בשנת ארבע לאחאב שאמר בעמידתו של יהוש' לא כימנית עמו שנה ראשונה של אחאב וכן אתה מוצא ברוב' וגם שנה שעמד יהושפט לא נמנית בשנת שבע עשרה הללו:

בעל

רדק

שנתים · לא היו שתי שנים שלמות שהרי הכתוב אומר לאמר כי יהורשבן אחאב מלך בשמנה עשרה ליהושפט לא לפי שלא שלמה לאחזיהו שנה שניה מנה אותה לו ולאחיו ולאביו:

ויפשע

בִּשְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל שְׁנָתָיִם:
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבְדֶרֶךְ אִמּוֹ וּבְדֶרֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־
נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל:
וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ
וַיַּכְעֵס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֹל
אֲשֶׁר־עָשָׂה אָבִיו:

ויפשע

בִּשְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא
דִּיהוּדָה מְלַךְ יְהוֹרָם בְּרֵה דְיְהוֹשָׁפָט מַלְכָּא
דְּיִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין: וַעֲבַד דְּבִישׁ
קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּאוֹרַח אֲבוֹהִי וּבְאוֹרַח
אִמֵּיהּ וּבְאוֹרַח יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב
יָת יִשְׂרָאֵל: וּפְלַחַת בְּעָלָא וּסְגִיד
לֵיהּ וְאַרְגִּיז קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל
בְּכָל דַּעֲבַד אֲבוֹהִי:

ומרדו

נכון כי הרצון באחרו בשנת ז' לאחאב שכבר עברו ארבע שנים לאחאב וזה מלמו שאומר בשנת אחת בשרה ליהורם בן אחאב והרצון בו שכב' עברו לו אחת עשרה שנה ולזה אחר במקום אחר תמורת זה בשנת שתים עשר' ליהורם וכן מה שאומר בשנת שבע עשרה ליהושפט ר"ל שכבר עברו לו שבע עשרה שנה וכן מה שאמ' שיהורם בן אחאב מלך בשנת שמנה עשר' שנה ליהושפט ר"ל שכב' עברו לו שבע עשרה שנה והיה בשנת תשע עשרה · ובדרך אמת · היא אחזיהו כי בן אחזיהו היה:

ויפשע

מנחה קטנה

גם נמה שהנלים שם מלך ישראל היה לבד ליעבד בעלו לאמו שעשה ב"ב שם מלכי האומות שבוונת הבלים בלבד לבלתי תעשת החרן שבני המלאכה ובהנם העיקר כדי שיהיו בעלים ויכלו לעבוד ה' כלי מניעת מלחמה ולשמוע בתורה כי גדול הי' מוסקי התורה בימי יהושפט מה שאמרו עליו ואת ירמי' ויכבד זה יהושפט מלך יהודה בשביל רוחה תלמיד חכם היה עומד מכבודו ומחבקו ומנשקו וקורא רבי ומרי ע"כ אין להאמינו על זה כי לשם שמים כוונתו. וגם קדם היה בארץ לפ"ז וביארו בן הארץ לפ' אין מלך בקדוש ביאיו על כי בשיקוב שלם שם ה' אין לעשו אליטה בגנם בשם ז' כי כשזה קם זה נופל וע"כ גם פקד עליו ה' על התנהגו לרשע · והיה זה סמוכה כמעוכו לבד כי אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה ורחם וקבל מוסר וכזה כי יהושפט עשה מניעת תרשיש ללכת אופירה לזהב ולא הלך שלם כי כבר הרחמנה נשברו לו מניעת בעניין נבר בלבתם תרשיש ולזה לא הלך שלם נשברו הרשעות לא יחוייב להשבר הבריות לו"ם תדע לשה כי לו אמר אחזיה הרשע בן אחאב עבדי ילכו עם עבדיך באניות הרשעות שע"כ בהתחברו אליו נשברו אניות ולא הלך מנה יהושפט בשביל · כי רחם והבל מוסר · ואם"כ אחזיה בן אחאב עבר ונעבד ולא לעמד מוסר ועמד בתרדו רק בדרך אביו ואמו ובשה שלמרו מבנותיו לו אחר בדרך אביו אלה הקלקלה בתקולקלים וע"כ הזכיר ג"כ ובדרך ירבעם עוד אמר ובדרך ירבעם בן נבט אשר הבטיח את ישראל בזה הדבר הטוב שחטא והחטיאתם ישראל מכל חילוק יש בניהם עבר אחר כי ירבעם מפני הירחה עשה אביו אלה הקלקלה בתקולקלים וע"כ הזכיר ג"כ ובדרך ירבעם עוד אמר ובדרך ירבעם בן נבט אשר הבטיח את ישראל בזה הדבר הטוב שחטא והחטיאתם ישראל מכל חילוק יש בניהם עבר אחר כי ירבעם מפני הירחה עשה והוא עשה לבבים וז"ם ויכעס את ה' דאמר לא ידעינן מי שהולך בדרך אחיב ואשתו ובדרך ירבעם שהיא מבעם את ה' אלא להורות שלבבעים עשה ידע את קונו ומכוין למרוד בו שהרי ידע ודאם מעשה ה' כי נורא הוא בהורדת אם בן הבעים ע"י אלי' וגם ראה שנתקייים פירוד בשמים שלקחו הבלבים דם נבות שלקחו לם אחאב אביו ומה גם אשר נאמרו על בית אחאב והיה לו לשים על לבו כל זה ומה ורפא לו · כי ראה ע"י שנכנע אחאב שלפני ה' שבנעה שה נאמר לו לא אביא הרעה בימיו ע"ם אם היה אחזיה שב שהיה יכול לבטל מו לעבוד הרעבות · גם ידוע שפוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וע"כ נשבע אחזיה ובניתו שלא מעשה ביתו אחאב וז"ם וילך בדרך אביו ובדרך אמו אחזיו בידיו מעשה אבותיו ולא לעמד מעשה אבותיו ע"כ נשבע גם שלא מעשה יהושפט מלך ישראל שעליו נאמר אבי נדיק לברכה:

כלי יקר

ויעש הרע בעיני ה' כו' ויעבוד כו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל · ולפ"דן ויפש הרע בעיני ה' ולא היה מוכר ומכנע על זה כאביו יען כי יהלוך הלך בדרך אביו ובדרך אמו ולא עזב מוסר אביו ותורת אמו והיה דרך אביו הבעל ודרך אמו האשה כמו שזכרתי למעלה וז"ש ויעבוד את הבעל כו' ובדרך ירבעם העגלים:

ויפשע

עד פה הגיע מה שראינו לכתוב בזה ומה נבקש עוד לגמור כאשר עם לבנו

ספר שני

ויפשע

ויפשע

ויפשע מואב. לפי שהיה עובד לאחאב כמו שאמ' למטה והשיב למלך ישראל מאה אלף כריס וכיון שמת אחאב פשע בבנו: בעד הסכה. הסכה היתה בעליה והיא ארובה ומורגי"ר אותה בעצים שחי וערב ומניחו' נקבים להאיר בבי' התחתון ומפני זה נקראת סכה שהיא עשויה מעשה סכה שהיא הרשת: ויחל. מן חלה על משקל ויעל מן עלה ונקמלה הי"וד מפני ההפסק: מה משפט המים. מה תאמרו ותרגומו מה נימוסא דגברא ומר' כי אלישע לא היה אז עמו כי פעמים היה מניחו באחת המקומות והיה הולך יחידי על ההריס להתבודד בנבואה: אליהו

כלי יקר

ויפשע מואב כו' הרד"ק ז"ל לפי שהיה עובד לאחאב כמ"ש למטה והשיב למלך ישראל מאה אלף כריס וכיון שמת אחאב פשע בבנו ע"כ והרלב"ג ז"ל ספר הכתוב שיותר רעות היו פעולות אחזיה מפעולות אחאב. ולזה כיון שהיה הרבה לפשוע מלבדו לזה פשע מואב בו ולא נתנו המס שהיו רגילים לתת למלך ישראל ע"כ וכן מהרי"ל ז"ל:

ולע"דן לדקדק למה תלה הפשיעה שפשע בישראל ולא אמר ויפשע במלך ישראל. וגראה שכונת הכתוב להודיע שלא מרד. במלך זה לבדו כי אם גם ביהורם אחיו והמלכים הבאי' אחריו נשאר בפשעו. או אמר בים' לכלול גם את יהודה שפשע בכלל ישראל שהרי מלך יהודה ומלך ישראל יחדיו באו למלחמה ולא נכנע אליהם אלא הקדים את בנו הבכור כמו שיבא ונשאר בפשעו:

ויפול אחזיהו בעד הסכה כו' רש"י ז"ל הסכה הוא כלי גר"מה. בלעז סרגיליס לאורגו שתי וערב בנסריס ארוכים וקרי' שקורין קנטי"לי בלעז ושעויים נקבים נקבים כעין סבכה פרדוס"ו בלעז ואני שמעתי סבכה ויי"ן בלעז ובלו' הסכנו וי"כלה ליסט"יין כמו אלפי אגלולין יעלו. ויחל לשון חולי ע"כ. והרד"ק ז"ל בעד הסכה הוא מעשה רשת עשוי על הארובה שיכנס האור דרך הנקבים אשר בסכה בבית אשר תחת העליה עד כאן. וכן הרלב"ג ויחל לשון חולי כמו ויעל מן עלה ונקמלה הי"וד מפני ההפסק ע"כ. וכן מהרי"ל ז"ל ושמעתי מפי קדוש החכם הגאון המקובל האלהי כ"מהר"ר משה קורדובירו ז"ל ששמע מפי ישראלים עגלמי"ם שמפחד הגזרות עשו כל דברי חז"ל כשרים והיה עיר אחת מיוחדת על בעל זבוב זה שהוא ממש זבוב והיה זה כי בת פרעה אשת שלמה בדמותה לעשות עבודת אלילים שאלה מאת שלמה לאמר תן לע"ה אלי איזה דבר והיה זבוב ה' על לבוש שלמה ודרך לעג ה"ל תקחי זה הזבוב והרשע הזאת לקחתו ויסדה עליו ע"מ על שמו והוא בעל זבוב אלהי עקרון הכו' בכאן עד כאן תורף דברי ז"ל. ומכאן היה לדור שלא לתת מסעודת מלוה שהרי בראותו הזבוב להיותו של שלמה נעשה יסוד מוסד לטומאת ע"מ אלהי עקרון. ולעד"ן לדקדק לשון דרשו בבעל זבוב דהי"לל דרשו מבעל זבוב. ונראה כי היו דורשים אל הכח העליון יהיה אמצעי בין השם וכין הסיבה הראשונה יתברך ית' ו"ם דרשו בבעל זבוב בתמצעותו הבל אין דריסה ממנו ע"ד מה שפירש הרב ע"ז ל הלא עם אלהיו ידרוש הוא בכח העליון ובעל כחיים והם הלחות העליונים מכבדים אל המתים והם אותם התחתונות:

ומלאך ה' דבר כו' ולכן כו' מהרי"ל ז"ל מלאך ה' דבר אל איה דרך נבואה ולכן כה אמר ה': לעפ"י שאין אתם שואלים את פי ה' אנכי הו' בשמו כה אמר ה' המטה אשר כו' ע"כ:

ולע"דן לדקדק הו' המבלי אין אלהים ביש' דהי"לל האין אלהים כו' ואפשר לומר אלהים זה ל' חול ואלהים אחרים ור"ל האם לא רצית לשאל את פי ה' להיותו אמת ואמת לשאול לאחרי השקר ולדרוש את מי שאינו אלהים והלא כמה וכמה יש בישראל כיולא בבעל זבוב אלהי עקרון שאינו אלוה וגם בישראל יש ומיני ע"מ שאין אלהים ז"ש המבלי אין אלהים והלא לא חסרו מינים שאין אלהים והיה לך לדרוש גם מאלילים אשר בים' אשר אינם אלהים כי מספר ערוכים הין ולו"מ ולכן כה אמר ה' ר"ל אני ה' לעפ"י שאין דעתך לדרוש אלהים אמת עכ"ז אני ה' אומר לך ובזאת אמיתית המטה אשר עלית לא תרד ממנה ופשוטו של מקרא אלהים כפשוטו לשון קודש וכן תרגם יונתן. ולע"דן שהכונה הנה כמה מעשים נעשו מורים על שאין אלהים בישראל הלא הם כל החועבו' אשר עשית אתה ואבותיך ואבות אבותיך וכיון שכן הוא מה צורך יש בשאילתו' ישראל בעל זבוב לדרוש ממנו אחריו זה שפועל זה השליחות בשאלה הזו מורה הוא שאין אלהי' ישראל לא חועלת אחר וזה כבר היה מפורסם מכמה מעשים מכוערים אחרים ז"ש המבלי מעשים עקרון והלא מודעת זו היא מכל מעשיכם יחדיו שאתם מכעיסים לומר שאין אלהים בישראל וגם בהכעסה אשר אתם מכעיסים לותו מחייבים אתם כן לשלח שכיחתו מבין ישראל ועתה זה השליחות הוא וכיולא בזה אפר' שכיחה מים' לקיים הוראת מעשיהם המורים כן ולפירושי זה אלהים קודם שנמות במיטב ימינו ובמות שלא נזכה לקבורה ולזה הוא שלקחתנו למות במדבר כי לו מתנו בארץ מצרים גם שם לא היו לנו קברים שם מות ימותו. עם רב כזה בלי ספק גם הקבורה לא היתה לנו הלא המצריים שונאים אותנו כי תועבת מצרים אוכלים אותה המצריים ולזה אפי' לחם לא אכלו

מואב בישראל אחרי מות אחאב: ויפל אחזיה בעד השבכה בעליתו אשר בשמרון ויחל וישלח מלאכים ויאמר אלהם לכו דרשו בבעל זבוב אלהי עקרון אם אחיה מחלי זה: ומלאך יהוה דבר אל אליה התשבי קום עלה לקראת מלאכי מלך שמרון ודברת אלהם המבלי אין אלהים בישראל אתם הלכים לדרש בבעל זבוב אלהי עקרון: ולכן כה אמר יהוה המטה אשר עלית שם לא תרד ממנה כי מות תמות וילך אליה: ויישובו המלאכים אליו ויאמר אליהם מה זה שבתם: ויאמרו אליו איש עלה לקראתנו ויאמר אלינו לכו שובו אל המלך אשר שלח אתכם ודברתם אליו כה אמר יהוה המבלי אין אלהים בישראל אתה שלח לדרש בבעל זבוב אלהי עקרון לכן המטה אשר עלית שם לא תרד ממנה כי מות תמות: וידבר אליהם מה משפט האיש אשר עלה לקראתכם

ודבר י"א בקריא' וסימ' ועתה קום צא ודבר. ומלאך יי' דבר אל אליה. ויהי המה הולכים. אז תקרא ויי' יענה. אם תשיב משבת רגליך. אין קורא בצדק. ועתה יען עשותכם. מן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון. הוקם את דברי יהונדב. ודבר אלהם דריש פסו'. ועל הר סיני ירדת: ולכן ה' בקריאה וסי' ולכן נשבעתי לבית עלי. הנה יי' מעלה. המטה אשר עלית בה. יחכה יי' לחננכם פ' בו. וסימ' בלשון ארמי עלי סלק לערסא ומחכי רחמין:

רלבנ

ויפשע מואב בישראל אפלו מות אחאב. ספר זה להעיד שיות רעות היו פעולות אחזיה מפעולות אחאב כי אחאב שב קצ' מרוע מעשיו אבל זה היה מחזי' בכל אותן הפעלו' הרעו' שעשו אביו ואמו וכאילו היה זה סבה שפשע מואב בישראל ולא כתבו למלך יחל' המס שהיו מותנים לו מקודם: בעד השבכה. הוא מעשה רשת עשוי על הארובו' שיכנס האור דרך הנקבים אשר תחת בשבכה בבית אשר תחת העליה: וילך אליה. ר"ל שכב' הלך לקראת מלאכי מלך שומרון ואמ' להם מה שאמרו הם': מה משפט האיש. ר"ל מה מנהג האיש וכן וכה משפטו כל היומים.

ויאמר

כלי יקר

המדרש עם הענבים ח"כ כבר היו דברים מחייבים שאפי' נמות במדבר לא יהיו לנו קברים ח"כ למה לקחתנו למות במדבר. ואמר המטה אשר עלית מעצמך לא תרד ממנה לבל יוריד כי מות תמות והמת לא יורד אבל יורידוהו. וילך אליהו הרלב"ג שהלך בשליחות לקראת מלאכי מלך שומרון:

וישובו המלאכים ויאמרו כו' מהרי"ל ז"ל מלאכי מלך שומרון אחינו דבר ה' ושבו אל המלך ויגידו לו דברי אליהו.

ולע"דן לדקדק איך ישובו לאחור ודבר המלך אין להשיב מאחר והוא שלחם אל בעל זבוב. ועוד איך לדקדק שאליהו ע"ה אמר להם ולכן כה אמ' ה' המטה אשר עלית שמנם באמת לא דברו אליהם דברו אליהם המבלי אין אלהים כו' לא בא דבר כה אמר ה' אלא המבלי אין אלהים כו' כאילו הדבור הזה משיקול הדעת שלו אליהו ולא היה כי אם מרעי אליהם לא שיאמרו כן אל המלך המבלי אין אלהים וכאן אמרו ודברת אליו כה אמר ה' המבלי אין אלהים כו' מה זה ועל מה זה השמיים.

ונראה לי המלאכים האלה ידעו והבינו שמה שנא' להם לכן המטה אשר עלית לא תרד ממנה אינו דרך הודעה אבל הוא דרך שמשם השליחות לשאול בבעל זבוב אלהי עקרון מחולי זה היה לכם לשוב עד שיתקיים הדבר ואמרו אין אים אלה לקראתינו ואף על פי שלא היה יודע מהליכתנו כי דבר סתר לך אליו עכ"ז ידע את אשר בלבבכם ויאמר אליו לכו שובו אל המלך אשר שלח אתכם ודברתם אליו אין אלהים בישראל שאינו מפני הסכנה לברכיב הכל שכה אמר ה' המבלי אין אלהים בישראל שבלשון הזאת מהיות כה אמר ה' להוכחת על השליחות ה"כ הו' לכן המטה אשר עלית שם לא תרד הוא מעונש השליחות ולזה אפשר שלא תהיה הגזרה אלא בהגמר השליחות אמנם בשובכם יתוקן ולא עוד אלא אפי' תהיה כבר נגזרה הגזרה אפשר לתקן בתשובה ולזה שבו וזו היא תשובתם תשובה נאמנת למ"ש למה זה שבתם. והלא היה ראוי המלך שיבא אליהם הלא זה הענין הודעה אליו שימות מבובד הנפילה מחיבת לו המיתה לו הלא היא דרך עונש על השליחות אשר שלח לדרוש בבעל זבוב. זבובי מות יבאישו ולזה שלח שרי החמשים כולם וכשבא אליהו ע"ה הודיעו הבנת הנבואה שהיתה המיתה עונש השליחות הולי יסוד לו האלהים ושב ורפא לו וז"ש כה אמר ה' יען אשר שלחת כו' הודיעו שהשליחות היה סיבת לכן המטה אשר עלית שלא הרע ועכ"ז לא שב בתשובה ולזה ומת כדבר ה' אשר דבר אליו להודיע שלא מת מכובד החולי ההוא המחייב כן מלבד עצמו כי אילו לא שלח בלי ספק שלא היה מת אבל מת כדברה' אשר דבר אליהו יען אשר שלחת:

ודבר אליהם מה משפט וכו' ויאמרו וכו' פרקי ר"א ר' חנינא בן דוסא אומר לאותו איל הוא בהנימי גידים שלו היו לעשרה נבלי של כנור של דוד שהיה מנגן בו. עורו הוא אזור במתניו של אליהו קרנו של שמאל הוא שתקע בו בהר סיני שנאמר ויהי קול השופר קולו של ימין שהי' גדולה משל שמאל שהוא עתיד לתקוע בה לע"ל שנא' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול' ובמתני' עודי לתוף של מריס. ואל יקשה בעיניך שמאחר שאברהם שרפו ואעשה אפר כמ"ש בפרקי ר"א עצמו אפרו יסוד מזבח הבנימי ח"כ מהיכן נשארו לא קרנים ולא גידין ולא מעיים כי הכ"לעד בזה הוא שזכות עקידת יצחק בכל יום לזרעו יזכור הש"י וזהו טעם בקרבן את הכבש ה' אשר נבקר לזכרון לאברהם המקריב בבקר בהשכמה שהקריב איל אחד תמורת בנו ודידו יצחק והכבש השני העשה בין הערבים לזכור עקידת יצחק הנקרב זה בבוקר חסד לאברהם הוא בערב פחד יצחק שהוא תקון תפלת המנחה ובכל כלל הקרבנות אלו העולה לרצון כמ"ש הראשונים ז"ל בפ' ושולחך ודשנה שלה על עולות יצחק אבינו עולה תמימה שהיה מקבלה תמיד שלה וזו כיוצא בזה

בעד השבכה. אומר לני גר"מה בלע"ז סרגיליס לאורגו שתי וערב בנסרי' ארוכי' וקרים שקורין קנטי"לי בלע"ז ועושין נקבים כעין שבכה וקרי' כר"לוי בלע"ז ואני שמעתי שבכה ווי"ן בלע"ז ובלשון אשכנז ו"כלל ליסט"יין כמו ספירתי ובלולים יעלו: ויחל. לשון חולי: וימלך

לקראתכם וידבר אליכם את־
הדברים האלה: ויאמרו אליו איש
בעל שער ואזור עור אזור במתניו
ויאמר אליה התשבי היא: וישלח
אליו שר חמשים וחמשיו ויעל אליו
והנה ישב על־ראש ההר וידבר
אליו איש האלהים המלך דבר־ירדה:
ויענה אליהו וידבר אל־שר
החמשים ואם־איש אלהים אני
תרד אש מן־השמים ותאכל אתך
ואת־חמשיך ותרד אש מן־השמים
ותאכל אתו ואת חמשיו: ויסף
וישלח אליו שר־חמשים אחר
וחמשיו ויען וידבר אליו איש
האלהים כה־אמר המלך מהרה רדה:
ויען אליה וידבר אל־היהם אם־איש
האלהים אני תרד אש מן־השמים
ותאכל אתך ואת חמשיך ותרד אש
אלהים מן־השמים ותאכל אתו
ואת חמשיו: ויסף וישלח שר־
חמשים שלישים וחמשיו ויעל ויבא
שר־החמשים השלישי ויכרע על
ברכיו לנגד אליהו וירתחנן אליו
וידבר אליו איש האלהים תיקר־נא
נפשי ונפש עבדיך אלה חמשים
בעיניך: הנה ירדה אש מן־השמים
ותאכל את־שני שרי החמשים
הראשונים ואת חמשיהם ועתה
תיקר נפשי בעיניך:

וידבר

לקרמותכון ומליל עמכון ית פתגמיא
האילין: ואמרו ליה גבר בעיל סערן
וזרזא דמשכא אסיר בחרציה ואמר
אליה דמן תושב הוא: ושלח ליה
רב חמשין וחמשין דעמיה וסליק
לותיה והוא יתיב על ריש טורא
ומליל עמיה נביא דיי מלכא מליל
חות: ואתיב אליה ומליל עם רב
חמשין אם נביא דיי אנא תחות
אשתא מן שמיא ותיכול יתך וית
חמשין דעמך ונחתת אשתא מן
שמיא ואכלת יתיה וית חמשין
דעמיה: ותב ושלח ליה רב חמשין
אוחרנין וחמשין דעמיה ואתב
ומליל עמיה נביא דיי כדנן אמר
מלכא אוחי חות: ואתיב אליהו
ומליל עמיהון אם נביא דיי אנא תחות
אשתא מן שמיא ותיכול יתך וית
חמשין דעמך ונחתת אשתא מן
שמיא ואכלת יתיה וית חמשין
דעמיה: ותב ושלח רב חמשין
תליתאין וחמשין דעמיה וסליק
ואתא רב חמשין תליתאין וכרע על
ברכוהי קדם אליהו ובעא כן
קדמוהי ומליל עמיה נביא דיי תיקר
כען נפשי ונפשא דעבדך איליין
חמשין בעינך: הא נחתת אשתא מן
שמיא ואכלת ית תרין רבני חמשין
קדמאין וית חמשין דעמהון וכען
תיקר נפשי בעינך: ומליל

לאליהו התשבי: כי יודע היה כי מנהגו לחזר חזו עור והיה ידוע כי בעל שוק היה ואיש הו היחיד לא היו מטריחים אותו מלאכי מלך ישראל והלא הוא היה רגיל עם אחאב ובשמרון ואפשר כי אלו האנשי׳ ששלח מלך ישר׳ לא היו אז בשמרון כשהיה אליהו רגיל עם וזמן רב היה לאליהו שלא היה בשמרון מפני איזבל שאמרו להרגו שהרי בתלאמת בן הדד ראיהו שלא היה עם ולא במלחמו׳ רשמות נלעד כי מיכיהו בן ימלא היה להם הז הכבית ליי׳ אסר בשמרון: ויען וידבר אליו׳ ויען כמו ויען מיוב הראשון ועניה ואמר לשון לעקה בדבו׳:

רד

על ראש ההר ה׳ דסמיכי וסימ׳ והיה נכון לבקר׳ ויעבר׳ דור העבר׳ וישלח אליו שר חמשים׳ אלף אחד מפני גערת אחד׳ זאת תורת הבית על ראש ההר׳: ואנ׳ איש ג׳ בקריאה וסימ׳ ואם איש עני הוא׳ ואם איש אלהים אני׳ ואם איש שפתים יצדק׳ אנ׳ך׳: ה׳חמשים ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח׳: אליה ה׳ וסימ׳ ומלאך יי׳ דבר׳ ודבתריה ולכן כה אמר יי׳ המטה׳ ואזור עור אזור׳ ויען אליה וידבר אלדם׳ הנה אנכי שולח׳ וחד ויערשיה ואליה׳ וכל עזרא דכוו׳:

כלי יקר

היא בכלל מעשה הקרבנות להזכיר זכות עקידת יצחק ע"ה ה"כ ז"ל לפרו יסוד המזבח הפנימי שהוא שכל תכלית מזבח הפנימי מזבח הקטורת אלא להעלות זכר לפרו של איל הנקרב תמורת יצחק שהוא כיצחק עצמו וה"כ לפי׳ היסוד של המזבח הפנימי היה לפרו יסוד לגיו ב"ם בחיצון שכל תכלית הקרבים להעלות זכרון עקידת יצחק ע"ה וזכות אותן הגידין הגידין בנכל וכנו דוד וכיצונו בה היה להעלות זכרון עקידת יצחק ועל"ה דוד במדת הדין הרפה ויהי דוד עושה משפט וצדקה ובהתעורר רוח לפון מדת הדין הקשה תיל היה מנגן כנור דוד הקשורה במדת הדין הקשה מלפון אבל יאתה והיה הכנור מנגן אליו לעורר הלהבה שמלאו תחת לרחמי׳ וימינו תחבקני שעוררות להבה מהשמאל והדין׳ ותכלית אליהו בעור אור במתניו המיל להעלות זכרון אותו העור של עולה יצחק ע"ה וכן זכות קרנו של שמאל גרם נתינת התורה ולזה תקע בקול שופר בנתינ׳ התורה לעורר זכות יצחק ובזה יכנע קטרוג השטן ויתערבב מלקטרג ולומר חמדה גנוזה אתה נותן לבן אדם תנה הוקך על הפמים וזה קרנו של שמאל כו׳ לאמכם זכות קרנו של ימין שהוא גדול יותר בכמות ובאיכות ג"כ היה גדול בחסדים גדולים לעתיד לבא יתקע בו בשופר גדול ובאו האובדים כו׳ ויהיה בזכות עקידת יצחק ובזכות קרנו של ימין וכיוצא בזה הוא מ"ש בתפילה מרים שזכות אותו העור סייע לשמרים תתקע בתוף ביחה ותתהלה כל הנביים אחריה בתופים ובמחולות וכן כל פרטי׳ הבנ׳ שם הם להעלות זכרון עקידת יצחק בשביל אשר היה תמורת יצחק ע"ה עלה בידינו טעם לזורת שור בתחנין להעלות זכרון עקידת יצחק על ישראל ועל אליהו׳ ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל שלא היה אליהו עמו שהכיחו באחד מן המקומות והוא היה מתבודד בהרים ע"כ׳ ולע"ד׳ לדקדק כי דיי היה בשלמת מה משפט הדים אסר עלה לקרתכם או׳ וידבר אליכם את הדברים הללה הבל מיותר ונר׳ כי הוצי מסב יהיה מנביאי השקר אלא יבואו דבריו לידי גמור וז"ם מה משפט הדים אסר עבה לקרתכם׳ והתכלית אסר לי בידיעה זו היא יען כי דבר אליכם את הדברים הללה ולוצי לדעת אם יש המונים הוא ויאמרו אליו אים בעל שער כו׳ ויאמר אליהו ההשבי הוא אסר לא יפול דבר מדבריו ארצה׳ או אמר מה משפט בעל שער כו׳ ר"ל במה כחו ומשפטו אסר מלאו לבו לעלות לקרתכם ולדבר דברים כאלה ובכלל הדים עלה כו׳ ר"ל במה כחו ומשפטו אסר בתורה ופחד עלה לקרתכם׳ וכן אופן דבריו הם מה משפטו באופן דברו דבריו הם בתורה ופחד עלה לקרתכם׳ וכן אופן דבריו מה משפט הדים הם משפטו ובאופן דברים כאלה או בלב אמין והם הביבוהו משפטו הוא ערו׳ בהזור עור הזור הם דבר ברתת וזיע דברים כאלה׳ אין כונע כי בעל שער הוא ומתי יראה ולב יחת ויאמר אליהו התשבי הוא במתכיו לבד ובראשו אין כונע הדריה לא יראה מרבנות עם:

וישלח אליו שר חמשים וכו׳ עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והוסיף כי שר חמשים השני הוסיף על חטאתו פשע בהו׳ מהרה רדה בזדון ובגובה לב ולפי שהיה רלוי יעל׳ לזכרון לפניהם הלם שהוריד אבר הכרמל ולחכה את הכל ולא היה רלוי לבא לפניו בגובה לבב והם לא סתו לבם גם לזאת תרד אם מן השמים ותאכלו אם לא נופת עשה כל זה׳ והרב"ע ז"ל בשער ק"ג הקשה בפסוקים תרד אם מן השמים ותאכלו אם לא נופת עשה כל זה׳ ולמה שלא תמשים וחמשיו כי שרי עשרה מספיק ולם לכבודו של אליהו עשו כן היה רלוי בפעם הב׳ להוסיף עליהם עד כהנה וכהנה ומהו לו׳ ולם אים לכבודו של אליהו עשו כן היה רלוי בפעם הב׳ להוסיף עליהם עד כהנה וכהנה ומהו לו׳ ולם אים אלהים אני תרד אם זה לא ידלק אלא למי שמכחיש היותו אים אלהים והשרים הללה יחדיו הודו אלהים אני תרד אם זה לא ידלק אלא למי שמכחיש היותו אים אלהים אסר המלכים אסר כגילוי ואמרו אים אלהים המלך דבר ירדה׳ ותירון׳ זה כי לא היותו אחזיהו ואסר המלכים אסר כגילוי ואמרו אים אלהים המלך דבר ירדה׳ ומעבודתו נסים מחסות בכנפי השגחתו ואסי׳ בעל המשלות המשה הלא הם בורחים מלפני ה׳ ומעבודתו נסים מחסות בכנפי השגחתו ואסי׳ בעל המשלות המשה הלא הם בורחים מלפני ה׳ ה"ר אלין כנפים לארץ כו׳ שסרו חז"ל׳ ה׳ ממשלות אסר אליהם ומשכו הלגעים ברמזו במדרש׳ בסורם מעליו כו׳ כי כנפי הארץ הוא החסין בעבע המוטבע ביסודות ובמורכבי׳ בבקשת ארכיה׳ בסורם מעליו כו׳ כי כנפי הארץ הוא החסין בעבע המוטבע ביסודות ובמורכבי׳ והם המיוחסים אל הארץ והם אסר כנו חז׳ל לשרו של עולם והטבעיים גדרוהו בשהוא התחל׳ ויסיבה לאסר יתבועע ויבוע הדבר תחלה ובעצם וזו היא הא׳ וכנפי השחר הם ממשלה מערבי הימים אסר יחסוה חז"ל לעשרו של יום אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום ואל זה חסו המעוגנים והם יום זה כסר המלאכה פלוגית וכיוצא וזו היא הבנית וכנפי הבמס הוא החסין אסר בתמונו׳ הרוכבי׳ ומשלותיהם אסר הם הבמס רהסם בחסיבות מלבם והלבנה שניהם וכל לבנה השמי׳ לעומתם ולזה כללם שלמה במחזה תחת הבמס וזאת הממשלה מיוחדת לבל ע"ל׳ ופן תשא עיניך השמימה וכו׳ וכנפי הכרובים הוא החסין מלד הנגלים מניעי אלו הגלגלים בעלי הבכבים והלוחי׳ אסר יכוונו אליהם הפקחים שבע"ם והוא בקשה הבפע מאתם ע"י הלורות המחלבייה׳ ולא ע"י הגלגלים וכמו שכתב קלת זה הרמ"בן ז"ל בתפילה ע"ל ומזה הענין היו כל נביאי הבקר המבנים לבם לבעלה

כלי יקר

ומתכלים לאל לא יוסיע ונוסי הרביעית ונכף הערף הוא הנבדל הראשון המגיע לגלגל החלל העליון על כולם שלין שם נור׳ וכוכב ומכל׳ תמועהו בכל יום ומכריע לכל שלר הגלגלים להלוך לרצון ולהתגלגל עמו ממזר׳ למערב והיה ממשלת הזמן המולגת כל הדברים ומכסיל ומכלה הוא׳ לפי שהמדה הראשונה לא הזמן והמשערה כל שאר הדברות הלל׳ זו להמועה היומית ועליה אמר החכם לכל זמן ועת לכל חפץ וזו היא המשלה הה׳ ומלכי ים׳ בכללם בחרו בהלה הממשלות הנז׳ ולזבל רלם לגולן ולחוליהו להיותו בנה של ליזבל בחר בה׳ ממשלות הלה ומלבד יגע במלה היותם על זה המסכר חמשה והוא שלח לבלל לא ה׳ מהממשלות הלה הלחיה מחוליה ולהקיטו כיון בשלות לו׳ ר׳ חמשי׳ ומחמשי׳ לרמוז שמולה הוא בה׳ הלה הממשלות המוכלות בהנהגה העולם לומר שמולה בהם וכופר בזולתם ולא ירלה ולא ייחת ממה שאמר לו בשם האם יתברך כי הוא בוטח בחמשה הלה ובגרמו מהם ולזה דבר אליו קשה לאמר אים אלהים הנה המלך מפלת מה שיחוייב מלד המשלות הלה הרומזות בחמשיות הלה לבר הנה רוחה המלך דבר ירדה מנבולתך ז׳ת ותבא אליו ולזה הקביל אליהו ז"ל מה שלא הקפיד על הראשוני׳ ההולכים לדרוש בבעל זבוב כי הם שמעו דברו ולהיות שנהר סיני ירד ה׳ עליו באש ויעל עשנו וכו׳ לבעל דעות נפסדות אסר כלה מהם לא הוריד עליהם אש מהשמים׳ גם בנחיות שמיה היה מפשע נגון לדונם בהם לפי שישראל לא ראו לשמוע מכי הלומר ובאתה לאמר נאמות כי תראנו אם הגדולה וכו׳ דבר עתה עמנו ונשמעה וכו׳ מעתה הם שיראה אים את משה רבינו ע"ה אסר קבלנו דבריו לשמוע ממנו כדי להבגל מן הלם ולם לא נשמע ראוי שתהלנו הלם ולזה הוריד עליהם אש׳ למנם שר החמשים הלשי׳ בבה ויתחנן לו ואמר לו אלה ישקיף אל נרטות החשבון במה שהם חמשה חמשי׳ הרומזים אל החמשה ממשלות הנזכרות כי ישקיף אל מה שהם חמשים נפש ויחון על הבר חמשים ועל החמשים נפש לבד שנאמר הנה ירדה אש מן השמי׳ והאכל את שני שרי החמשים וכיונת שרשתם היה פנייתם אל חמשה׳ אל המספר הזה המכוון כנגד החמשה ממשלות לא כן הני מאמין׳ ועשה זה נמצא היותו כוכר בעבודת הלילים ובכל עבודות אלהיהו לחזיהו ולזה ניגול מהלם עד כאן הרוח דבריו ז"ל בשער הנז"ל׳:

ולע"דן כי הבר הראשון גם השני עלו אל הבר אבל לא נתקרבו אליו בגובה לבם ודברו מרחוק המלך דבר ירדה׳ לא כן שר החמשים השלישי כתיב בו ויעל ויבר מורה שנגנס לבם ממחיצת הראשונים והוסיף תחנון תיקר נא נפשי ונפש עבדיך אלה אלמר לא תחנון׳ אלא כי שנגר עלינו המלך לתפסך שנעשה כן כי עבדיך אנחנו אלינו לבבך כעבדים לתהוביהם כי הנה כדין ירדה אש מן השמים ותאכל את שני שרי החמשים׳ ראת חמשיהם לפי שבא הם שוים בעבודת זהו אם׳ שני שרי החמשים׳ כי מנייכא למה לי למנם ראה שילמוד זה מזה׳ ולזה הראשון הראשון לא נאמר בו ויעל׳ ולא נאמר ויבא׳ אבל הכן השני אמר׳ ויבא׳ ולא ויעל׳ ולא ויבוא׳ אלמוד שבמקום שעמד הראשון שם עמד השני׳ ולמוד הראשון מן השני׳ מה שני דבר בעזות ובגובה לבב כה אמר המלך מה שלא נאמר כן בראשון׳ אלא המלך דבר ירדה׳ והוסיף עוד השני באומרו מהרה ירדה׳ שהוא לזלזל׳ שגם הראשון לעפ"י שלא אמר לשון מהרה׳ אלא המלך דבר ירדה׳ היו בעזות מלא ולדך׳ לזלזל׳ ולזה הנה ירדה׳ אם מן השמים׳ ותאכל את שני שרי החמשים הראשונים ואמשיהם שהיו כיוצא בהם׳ אמנם אלו שרי החמשים הם עבדיך׳ ועתה תיקר נא נפשי עוד מבחינת חסידות׳ אל מראיתי שהם עבדיך ובזה מובן יתור לו׳ ועתה תיקר נא נפשי׳ שבנר הזכיר כן בתחלת דבריו ובסמוך הוסיף עוד בם נפ"ל׳ והנה להיות השני מוסיף על הראשון היבת מהרה שהיא לזלזל יותר מן הראשון ולזה נאמר בו ויען׳ ודברי אליו׳ ובראשון לא כתיב מהרה אלא ויען שהוה לשון הרמת קול כמו ויען׳ ויען הראשון כמו שפי׳ המפרשים ז"ל׳ ולזה נאמר בו ויבא׳ אם אלהים מן השמים מה שלא הזכיר בראשון אם אלהים אלא אם מן השמים לבד׳ עוד אפשר שגדלה הסמת השני מן הראשון לפי שהיה לו לתחת מוסר ממה שאירע לראשון ובהיותה מותרה ועומד במרד לזה ירדה עליו אם בוערה יותר מהראשון אם אלהים מה שיש אחר בראשון אלא אם מן השמים לבד׳ ולמנם מה שסיבה אליהו בשני׳ שאמר אם אים אלהים הידיעה מה שלא אמר כן בראשון אלא אים אלהים אני הטעם שנבר מדבר אלהים על ידי אלם שירד בראשונים שנשרפו ולזה אמר אם אים אלהים הידוע אני תרד אם׳ ולמנם שר החמשים השלישי עלה ובא יותר מהשנים הראשונים ונתקרב אל אליהו׳ ואמר׳ אל׳ ויעל׳ ויבא׳ והוא לבדו גם בלי שלא יצטער אליהו לחשוב שנגש להעשות׳ והוא ובא שר החמשים השלישי ויכרע כו׳ הכל ולזה׳ ולמר׳ החמשים בה"ם הידיעה לומר שהחמשים הגדולים יש׳ ראיתם בחסידות׳ וירלת ה׳ יותר מן הראשונים׳ ואומר אני ע"פ׳ מלך ישראל שלח הראשונים ע"מ כך שידברו אליו תגונים ואמרים כן מלשון הכתוב כי בראשון ושני כתיב ויען׳ ויען׳ בשלישי׳ הכתיב ויען׳ שלח שר חמשים׳ שלשים דתיבת אליו מורה אליו לתפסו ושלוח אליו׳ לא כן זה כאילו אינו שולח אל׳ ובדבר אל׳ אלא לזולתו כלומר שאינו מוכרח כדברי הראשונים המלך דבר ירדה׳ או׳ כה אמר המלך מהרה תבא׳ אלא

לו אותו · פירו' עמו וכן וירד אתו אל המלך ירד עמו והלך אל המלך כי הסר עלה אל קצה ההר ואליהו היה ברקע ההר : אל תירא מפני · כי מתירא היה שיוליכנו למלך והיה ירא מן המלך מפני שהתנבא עליו רע שימות הוא היה ירא מפני איזבל אמו : בשנת שתי ליהורם בן יהושפט · היאך היה זה והלא אחר למטה כי מלך בשנת י"ח ליהושפט ויהושפט הלך עמו למלחמת מואב והכה היה מלך בימי יהושפט שבע שניס כי יהושפט מלך כ"ה שניס אלא שיהושפט המליך את יהורם בנו בחייו מפני מחלוקת אחיו כמו שאומר בדברי הימים ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור מה היה צריך לומר זה ידוע הוא כי המלוכה היא לבכור אלא שנראה כי היה מחלוק' בין בניו לפיכך נתן לו המלוכ' בחייו ומלך בחיי אביו שבע שניס ובשנת שתים למלכות יהורם זו שמלך בחיי אביו מלך יהורם בן אחאב על ישראל : כי לא היה לו בן · לא היה לאחזיהו בן לפיכך מלך יהורם אחיו תחתיו ובסל' עולם בשנת שתי' ליהורם בן יהושפט אפשר לומר כן והלא הוא מלך משנת שמנה עשרה ליהושפט אלא לענין שנת' ויזעק יהושפט ויי' עזרו ויסירם אלהים ממנו ראוי היה יהושפט ליהרג בראותה שעה לפי שהיה עוזר לרשע ובשכר שזעק תלה לו האל ז' שני' ועלו לבנו ועוד נכתבנו : בשערה · בקמץ חטף הסמ"ך אמר בשערה ולא אמר כן למטה אלא רכב אש וסוסי אש רוח סערה היה עמהם כמו שאמר ויעל אליהו בסערה אלא הנראה לאליסע אמר רכב אש וסוסי אש אבל הרוח אינה נראית ורוח הסערה העלתה אותה מן הארץ אל האויר כמו שמעלה הדברים הקלים כן העלתה אותו ברגע האל עד גלגל האש ושם נשרפו בגדיו וזלתי האדרת ובלה בשרו ועצמו והרוח שבה אל האלהים אשר נתנה ואם שנראה רכב אש וסוסי אש לאליסע להודיע בו כי בהעלותו עלה מישראל רכבו ופרשיו כמו שאמ' אליסע אבי אבי רכב ישר' ופרשיו ודעת המוציאו גם חכמיהו כי הכניסו האל בגן עדן עם גופו כמו שהי' אדם הראשון קודם שחטא וכן הכניס חנוך שם · ובדרש כי עשרה הם שנכנסו חיים לגן עדן : וילך

ומליל מלאכא דיי עם אליהו חות עמיה לא תידחל מן קדמוהי וקום ונחת עמיה לות מלכא : ומליל עמיה כדנן אמר יי חלך רשלחתא איזנדיא למישאל בבעל זבוב טעות עקרון הלא אלהא קיים דשכינתיה שריא בישראל למישאל בפתגמיה בכן עתידא דסליקתא תמן לא תיחות מינה ארי מימת תמות : ומית כפיתגמא דיי דמליל אליהו ומלך יהורם תחותוהי בשנת תרתין ליהורם בר יהושפט מלכא דבית יהודה ארי לא הוה ליה בר : ושאר פתגמי אחזיה דעבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכא דישראל : והוה באסקות ייית אליהו בעלעולא לשית שמיא ואזל

המבלי ד' 'וסימ' נמסר בסדר בשלח : בהעלת ג' וסי' ויהי בהעלות יי' את אליהו · והחלבים · בתתי אתך עיר נחרבת : בהעלות העולה

ויחלוך יהורם תחתיו · אחיו היה : בשנת שתי' ליהורם בן יהושפט · איפס' לומר כן והלא מלך בשנ' תשע עשרה ליהושפט שהרי אחזיה מלך בשנ' עשרה ומלך שנתים ובסמוך נמי כתב בשנ' שמונה עשר' ליהושפט מלך יהורם ויהושפט מלך עשרים וחמש שניס קודם שמלך יהורם בנו אלא ראוי היה יהושפט ליהרג ברמו' גלעד ובשכר שזעק תלה לו שבע שניס ומאותה שעה הוא מוציא לבנו : בשערה ברוח סער' : שב

רלבג

בשנת שתי' ליהור' בן יהושפט מלך יהודה · יש בכאן ספק חזק והו' אלא יתכן שיהיה אחזיהו עד שנת שתי' ליהורם בן יהושפט וזה שכב' מלך בשנת שבע עשר' ליהושפט ולא מלך כי אם שתים שני' כמו שקדם וכבר מלך יהושפט עשרים וחמש שניה ולזה לא יתכן שנאמ' שסתחיל למלוך יהורם בן אחאב בשנת שתים ליהור' בן יהושפ' ואם אמרנו שבבר התחיל למלו' יהור' בן יהושפ' בחיי אביו מעת מות אחאב הנה לא יתכן מה שאחר ואת המלכ' נתן ליהורם כי הוא הבכור שהרי החזי' בה בחייו ונכה וכל בחיי אביו שבע שנים ליהורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה וזה שיסי' עוד ספק על זה ועוד שאחר זה כתב כי בשנת אחת עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה ובמקום אחר כתב כי בשנת שתים עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה וזה לאות כי כשיאחר בשנת כך לאלך כך הנה פעם ראשה בו שעברו אותן שניס לאלך ופעם ראשה שהתחיל בשנ' ההיא ויהי הרגון באחרו בשנ' אח' עשר' ליורם בן אחאב שבב' עברו לו אחת עשר' שנה והי' בשנת שתי' עשרה והרגון באחרו בשנת שתי' עשר' הוא שבבר היה בשנה ההיא - והנה' בעיני כי מפני החתון שהיה ליהושפט עם אחאב היה יהושפט מולך אחר מות אחאב עם מלך ישר' כל ימיו כי היו חולקי' לו כבוד בני אחאב מפני היותו זקן והתחתן באחאב אלה תמלא שתא' בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישר' ויהושפט מלך יהודה והנה בזה הדרך כתיב כל זה בלי שום ספק : מהעלות יי' את אליהו בסערה השמים · אי אפשר שיוכן שהעלהו השמים כי לא ישלו שם אלו הנופלת אבל הכוכה בו בנוכה האויר כאמרו עדים גדולות וכבורות בשמים ומגדל ולאשו בשמים והנה כשאלהו רוח יי' בתלאכות יי' אל מקום לא מודע עדיין והוא אי שם כמו שנאמרו : שב

ויהי ביום אשר העלה יי' את אליהו בסערה השמים ואליהו והאלישע הלכו מגלגל : ויאמר אליהו אל אליסע שב נא פה כי יי' שלחני עד בית אל ויאמר אליסע חי יי' וחי נפשך אם אעזבך ויבאו בית אל : ויצאו בני הנביאים אשר בבית אל אל אליסע הידעת כי היום יקח יי' את אדונך מעל ראשך ויאמר גם אני ידעתי החשו ר"ל גם אני ידעתי שחוקו ואל תדברו עוד כדבר הזה כי הוא מתרים לראות מה יעשה אליהו בלקיחתו ויהיה החשו לפי זה לוי לו יהיה פירושו החשו שתקו ולא דברו עוד ובהיותם בבית אל אמר אליהו אל אליסע שבה נא פה כי יי' שלחני אל ירחו ויאמר אם חי יי' ונפשך אם אעזבך ויבאו ירחו : ויגשו בני הנביאים אשר בירחו אל אליסע הידעת כי היום יקח יי' את אדונך מעל ראשך ויאמר גם אני ידעתי החשו אל תדברו : ויאמר אליהו אליו שב נא פה כי יי' שלחני אל הירדן ויאמר חי יי' וחי נפשך אם אעזבך ויילכו שניהם : וחמשים איש מבני הנביאים הלכו ויעמדו מנגד והם שניהם עמדו על הירדן : ואליהו לקח את אדרתו ויגלם וכה את המים ויחצו הנה והנה ויעברו שניהם בחרבה : והי' כעברם אמר אל אליסע שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך ותהי אם כן אליסע ויאמר אליו אם נא פי שנים ברוחך אלי : והוא הביאו הקשה לשאול ובהיותם הולכים ראה רכב אש וסוסי אש שהפרידו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמימה ואליסע היה מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרש אחזו מעליו ולקח אותה אליסע זהו פשט הסיפור · ראיתי לדרוש בענין זה י"ב דברים האחד הגיד לבני הנביאים כולם אשר בבית אל ואשר בירחו שהיה אליהו נלקח בו אם דרך נבואה אין סגנון אחד עולה לשני נביאים כ"ש למאה ומה תועלת בהודעה זו אליהם · השני אם הם היו יודעים לקיחת אליהו ועלייתו השמימה אם כן איך היו חוסכים אמר כך ברוח ה' נשאו על אחד ההרים והשליכו באחד הגליות שזה סותר למה שאמרו ראשונה · הג' מה ראה אליהו ללכת הגלגל ובית אל אל הירדן קודם לקיחתו ואם עשאו אלא תכלית למה כותב הספרים כתבם · הרביעי למה היה מעלים אליהו מאליסע מטרתו מהמלא בלקיחתו ויודע שיתאלם ברוחות לקיחתו וח"ו היה אם כן מוצע טוב מבעלינו · החמישי למה נלקח בתוך הירדן שנכנס כפות רגליו נלקח · הששי למה נלקח אליהו ברכב אש וסוסי אש ודי ברוח סערה שיוליכוהו אל המקום אשר יה' שמה הרוח ללכת והכתוב אמר שעלה אליהו בסערה השמימה ולא ברכב אש וסוסי אש · השביעי במה שאמר שאל מה אעשה לך כו' והיה ראוי שיאמר מה אתן לך וגם לא מצינו שעשה עמו דבר אחר הדברים האלה · השמיני בשאלת אליסע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי איך שאל קשה ומגוכה אם מפלת אליהו שאין בידו לתת מה שלא היה לו ואם מפלת אליסע שהוא זקן ועזות לבקש שיהיה גדול מרבו ועם היות שאחז"ל בכל אדם מתקנא חזק מבנו ותלמידו הנה זר מאד שישאלהו אליסע לא די ברבו שלא פי שניס · התשיעי במה שהשיבו אליהו אם תראה אותי לוקח מאתך יהיה כן כי איך אפשר להיות כן פי שניס והוא אין בידו · והתנאי הזה למה שהרי כבר היה עומד עמו והוא נלקח ואם ברוחות לקיחתו תלוי הדבר לא הקשה לשאול שהרי עומד ורואה הוא נלקח העשירי אדרת אליהו נפלה במנוסה לו במקר' אם במנוסה לאי זה תכלית ואם במקרה למה נפלה האדרת יותר מזולת מלבושי אליהו · הי"א לת עת אליהו לו אם הוא מי אם הוא מי דלוי לומר שנשרף גופו ובגדיו ביסוד האויר לו ביסוד האש וברוח שנה אל האלהים אשר נתנה לו אם הוא מי בגוף ונפש עדיין כמו שנלקח · הי"ב אם אמרנו שאליהו מי בגוף ונפש בלילה מקום נתייבש ועומד אם בגרם הגרמיים השמימיים לו למעלה מהם לו בארץ מתחת וראוי שנשתדל מדרך הסברה להשיב אמרים נכונים על כל זה כי לא תלאנו בספרים חדשים גם יסגיס דבר מספיק לזה :

ואומר שכבר כתבתי בפירושי לספר שמואל שביאי עלי היה דבר ה' יקר מאד אין חזון נפרץ אחנם בחשר בא שמואל ע"ה ובתעלה בנבואה לא זו בלבד לעצמו רק לכל שבאמצעותו חלה הנבואה

ולא תמצא בדברי אלה האחרונים דבר קטן לו גדול מזכירים מלך לו שליחות ממנו לא מינה ולא מקצתה כלל אלא שהוא יבין מתוך התנוג' כי הם שלוחים הראשונים אך לא מכריחים אותו בהם רק ברצונו הפשוט בלא יבא אם ירצה כי אין כאן דבר מלך מכרחת · ואמר הנה ירדה אם ה' כי אולי יאמר אליהו ראוי לייקר שם שמים בעולם להודיע כי באם ה' כשפט וכל זרים ועבדי רשעה תלבש אותם הלם לזה אמר עוד הנה ירדה אם כלומר הנה כבר ירדה אם מן השמים ותאכל את שני שרי החמשים שהשנות הדבר בשני שרי החמשים זאת חמשיהם כבר הורו שנכנון הדבר מאת האלהים ועתה למה אמות כי תאכלני האש הגדולה ז"ש ועתה שכבר נתקדש שם שמים שהנה ירדה אם מן השמים ותאכל כו' תיקר נפשי בעיניך כי מה פשעי ואני איני כופה אותך בדבר מלך כלל כראשונים :

וידבר מלאך ה' כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל ואני חולק על דבריו במ"ש אלה עלה · זה הסר החמשים קרוב לאליהו דא"כ הי"לל רד אליו ולא רד אותו שהוא כמו רד עמו אבל לרד"ק אלה ואלי זה הסר החמשים הראשי עלה קרוב לאליהו וכמו שהוכחתי מאו' ויעל ויבא מה שלא אמר כן בשנים הראשונים :

וידבר אליו כו' וימת כו' כבר זכרנו למעל' שהיה הספק בדינור זה אם דבריו שלא הם שימות בעונם אשר דרש בבעל זבוב אם הם הודעה לבד שימות מבובד החולי עצמו כי בתחילה נלו דבריו שתומים שאמר ולכן כה אמר ה' המטה אשר עלית כו' אמנם עתה ברר לו יותר דבר ה' באמור לו יען אשר שלחת כו' לכן המטה כו' והכתוב הזה מגנה לפירוש הרב"ע ז"ל באומרו לדרוש בדברו בלשון יחיד והי"לל לדרוש בדבריהם כי רבים הם האליים ולפי' קשה לדרוש בדברו ובדומה אפשר לומר לדרוש בדברו שחוזר לבעל זבוב וחוזר לדרוש בדברו :

וימת כדבר ה' כו' רש' ז"ל וימלוך יהורם אחיו היה · ולע"ד שאמר שאלו שלח אל בעל זבוב לא היה מת שלא היה החולי כ"כ מסוכן מעצמו והו שלא' וימת כדבר ה' בדמותו כאשר דבר אליהו ופי' שאמר יען אשר שלחת מלאכים לדרוש בבעל זבוב לכן בעונם זה המטה אשר עלית שם לא הרד ממנה כי אי' לו הבא זכות הפטר והוא יש לו עון גדול כזה אשר בעת מטה רגלו עותתיו לכדוהו ליפול ובחבלי פשעיו נתמך לבלתי ירדת מן המטה :

בשנת שתים כו' עיין רש"י ז"ל והוא לחו"ל בסדר עולם · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומה שכתב ז"ל זאם אמרנו שכבר התחיל כו' הנה לא יתכן מה שאמר ואת המלוכה נתן ליהורם כי הוא הבכור וכו' ואיך שיטת הרד"ק ז"ל כמו שכתבנו ואין כאן קושי' כלל ומה שהקשה הרלב"ג ז"ל כי כבר אמר הרד"ק שהיה מחלוקת בין אחיו כל אחד ואחד אי' אני אמלוך ולזה אמר כי את המלוכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ולזה המליכו בחייו כדי שיחזיק במלכות · ומהרי"ל ז"ל הביא בכל הנ' לעיל בסס סדר עולם ובסס הרלב"ג ז"ל :

ויהי בהעלות ה' את אליהו עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל כתב ספר הכתוב שבאמר העלה ה' את אליהו בסערה בשמים היה ענינו בזה האופן והוא כי ראשונה הלכו אליהו ואליסע מן הגלגל ואמר אליהו אל אליסע שישאר שמה בגלגל כי ה' לקחו עד בית אל ושם יצאו בני הנביאים שהם התלמידים שהיו מבינים עצמם לנבואה והיו פרושים ובודדים לעבודת הגבוה

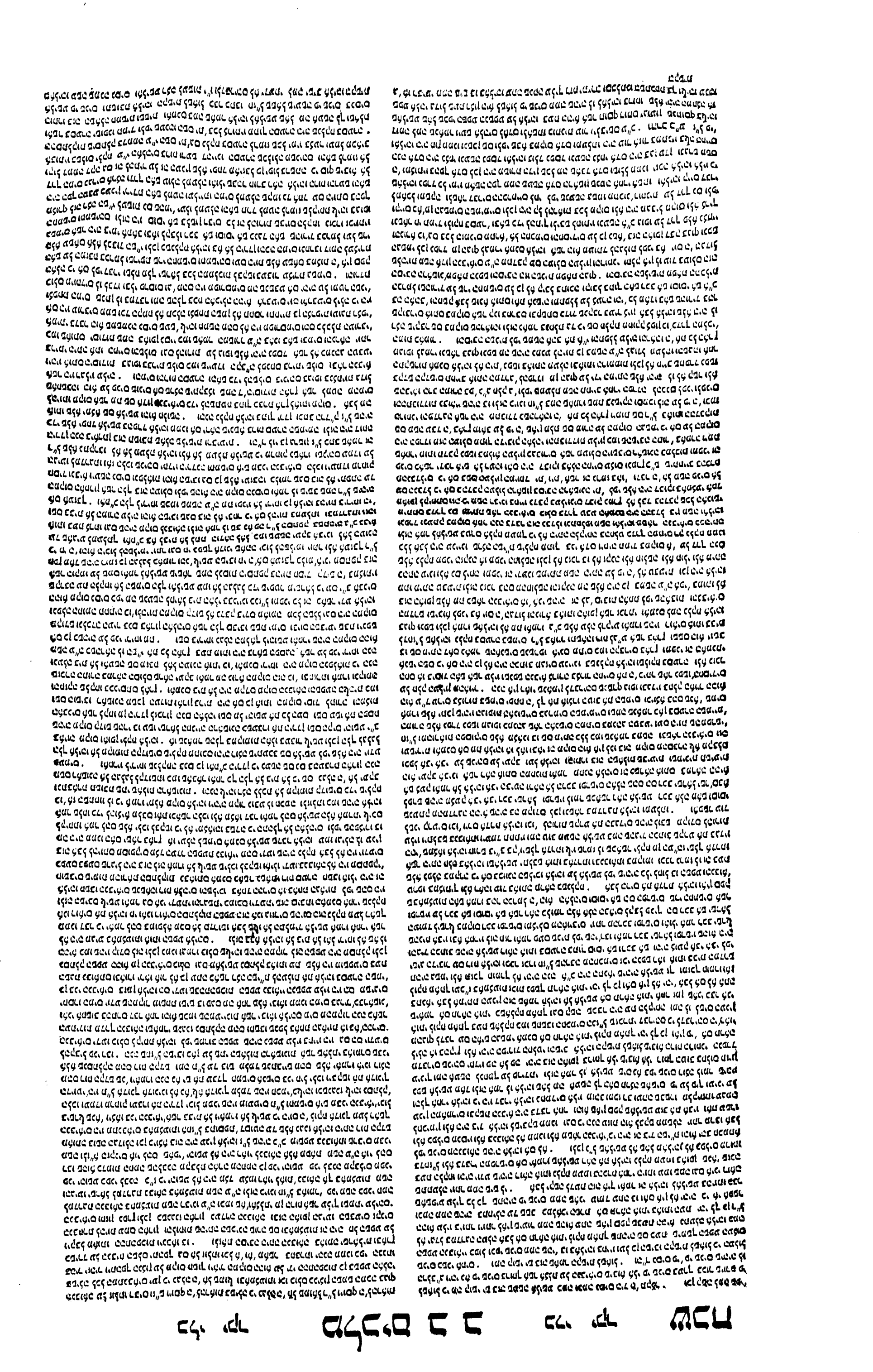

מלכים ב ב

ליך אליהו. ואליהו נאמר לו ברוח נבואה כי באותו היום ילקח ולא גלה הדבר לאלישע נאמנה ג"כ ברוח נבואה שהרי אמר גם אני ידעתי החשו ושאר הנביאים לאחר להם כל שכן הוא ומה שהיו הולכי' מעבר לירדן נראה כי כן נאמר לו לאליהו בנבואה כי מעבר לירדן ילקח אולי היה הלקחו במקום אחר נאסף משה רבינו לכבודו כי מעלתו היתה קרוב למעלת משה רבינו וכן הראה לו הכבוד בהר חורב כמו שהראה לו למשה רבי' וגם מ' יוש וח' לילה כמו שגם משה רבינו: מי יי' ומי נפשך. מה שאמר ומי נפשך אחר שאמר מי יי' לא אחר כן אלא להגדיל כי הסבועה הראשונה גדלה אלא כשבע בנפשו להראות כי גדלה נפשו בעיניו והקדי' מי יי' לכבודו: בני הנביאים. בתרגומו תלמידי נבייא: אשר בית אל. כמו בבית אל ומה שהיו בני הנביאי בבית אל ובירחו כן היו בערים אחרות אלא זכר אלה לפי שהיה דרכם עליהם ומה שהיו ברוב ערי ישראל כדי להוכיח את ישראל בכל עיר ועיר ובנואתם היתה לשעה לפיכך לא נכתבה נבואתם: החשו. פירשו בו שוי כמו בפתח הה"א. וכן ת"י שתיקו ואדוני אבי ז"ל פירש למשמעו כשאמר הוא להם גם אני ידעתי החשו הם ולא דברו לו עוד: ויגלס.

מסרה

בית ד' כליש' סבי' בבית וסי' ויבא ערוב כבר. ולא נשאר איש בעי. ויצאו בני הנביאים. עגלי הזהב אשר: הידעת ה' וסימן כי היו' יי' לוקח. וחברו דבענינא. הידעת חקו שמי'. עת לדת יעלי סלע: הירדנה ד' בקריא' וסימן ירד הגבול הירדנה. ויבא גדעון הירדנה. ויאמר אליהו אל אלישע. וילך אתם ויבאו הירדנה:

רשי

שב נא פה. חפץ היה לדחומו מחמת עצבון שלא ירגה בהלקחו: את אדוניך. ולא אדוניכם מלמד שהיו שקולים כאליהו: ויגלס:

רלבג

שב נא פה כי יי' שלחני עד בית אל. ראוי שתדע שלא עשה זה אליהו לתכלית שלא יאציל עליו מן הרוח אשר עליו על אלישע שהרי ליהו הסד שיחסיה אלישע כן שפע לנביא תחתיו ואחכים אמר זה לו כדי שלא יחלש אלישע בהפרד אליהו מחמת אם ירגה שיגשא בשערה הסמים: היום יי' לוקח את אדוניך מעל ראשך. הנה בארו בזה שלא נלקח אלא מעל ראשו וכן אמר אליהו לאלישע בשרש אלקח מאתך וזה יורה שלא לקחו אלהים בחולשת אבל לקחו מעם אלישע: החשו. שתקו: ויגלס

ואל אליהו ואלישע מן גלגל: ואמר אליהו לאלישע תוב כען הכא ארי יי שלחני עד בית אל ואמר אלישע קיים הוא יי וחי נפשך אם אשבקנך ונחתו לבית אל: ונפקו תלמידי נבייא די בבית אל לות אלישע ואמרו ליה הידעתא ארי יומא דין יי דבר ית רבונך מנך ואמר אף אנא ידענא שתוקו: ואמר ליה אליהו אלישע תוב כען הכא ארי יי שלחני לירחו ואמר קיים הוא יי וחי נפשך אם אשבקנך ואתו לירחו: וקריבו תלמידי נבייא די בירחו לות אלישע ואמרו ליה הידעתא ארי יומא דין יי דבר ית רבונך מנך ואמר אף אנא ידענא שתוקו: ואמר ליה אליהו תוב כען הכא ארי יי שלחני עד ירדנא ואמר קיים הוא יי וחי נפשך אם אשבקנך ואזלו תרויהון: וחמשין גברא מתלמידי נבייא אזלו וקמו מקביל

ויהלך אליהו ואלישע מן הגלגל: ויאמר אליהו אל אלישע שב נא פה כי יהוה שלחני עד בית אל ויאמר אלישע חי יהוה וחי נפשך אם אעזבך וירדו בית אל: ויצאו בני הנביאים אשר בית אל אל אלישע ויאמרו אליו הידעת כי היום יהוה לקח את אדניך מעל ראשך ויאמר גם אני ידעתי החשו: ויאמר לו אליהו אלישע שב נא פה כי יהוה שלחני יריחו ויאמר חי יהוה וחי נפשך אם אעזבך ויבאו יריחו: ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו אל אלישע ויאמרו אליו הידעת כי היום יהוה לקח את אדניך מעל ראשך ויאמר גם אני ידעתי החשו: ויאמר לו אליהו שב נא פה כי יהוה שלחני הירדנה ויאמר חי יהוה וחי נפשך אם אעזבך וילכו שניהם: וחמשים איש מבני הנביאים הלכו ויעמדו מנגד

בלי יקר

הקדמית לשאול ישן שאין בך הכנה לקבל כ"כ שפע ואעפ"י שנמצא בך כזה וכזה להשפיע עליך הקדמית לשאול מבחינת המקבל המכוס לא תראה לאותי לוקח מהתך ר"ל שתרגיש והשעבר בעת רחוקך לאותי נלקח כמילו הוא מהתך כשקירת נכס מנפשך ורוח מרוחך הסר הלעבר הזה יחייב לך פוגם ההכנה למלאת החסרון הרוח יהיה כן שתשיג ולא לא יהיה כי שבע גדול כזה לא תחול עליך הלא בהכנה גדולה ונמרלת והגיד הכתוב שכן עשה אליהו שאמר אליהו ר"ל רוחה את אליהו ומבעבר מלה בהלקחו ונעשה אבי אבי רכב ישראל הה גרם לו להכין עצמו בעת הראון ועילוי אליהו הסר יש יום בו שפע גדול להמשיל אוהביו ולזה זכה פי שניים ברוחו ולזה עשה הנסים כמולים ע"כ תורף דבריו ז"ל. ובכלי חמדה נסדר ואת הברכה הראשון עלה רס"ג כתבתי בשם המקובל האלהי מה"הר יצחק לוריא השבכזי ז"לה כתב להיות שאמרו חז"ל אליהו הוא פנחס ואיזה שפנחס בהרגו את זמרי פרחה נשמתו מהעבר ופחד ונכנסו בפנחס שתי רוחות רוח כלב ורוח אביהו וכן אמרו בש"ה פנחס בן אלעזר הוא מלך עלמו ומלך כלב ואביהו הרי הוא בן אהרן הכהן כאילו אמר הכתוב שיש לו שני הבות אלעזר ואהרן ובהקדמה זו היה מפרש הוא ז"ל. ויהי כ"ל אותם שי שנים אשר נכללו ברוחך יהיו אלו הנשים הם כלב ואביהו ורמזם כתיב כ"ל רחשי תיבות כלב אביהו ע"כ שמעתי. ובריך לישב אומרו הקדמית לשאול. ואומרו הם תראה אותי לוקח מהתך ומראה לע"ל כי להיות כבר בלב ואביהו בחלישו אמלה קשה היא שיהיו נעתקים עוד מנוף אל נוף נעים ונדים ולזה אמר הקדמית לשאול אמר' הם תראה אותי לוקח מהתך ע"ד הנז' ל מהרב ב"ע ז"ל שהרגיש דך נער כאילו אני נלקח מהתך ממש עשם מעצמותיך ורוח מרוחך נעקר שזו הוראה גדולה על היות רוחו ורוחך מתיחסים זה לזה יחס ויחוס הזה יהיו כן שיעתקו ממני רוחות כ"ל ונלכו אתך כיון שיש שייכות והתיחסות ביני ובינך לרוחך אותי לוקח מהתך יהי כן ואם לא לא יהיה. גם שם בכלי חמד' כתבתי על פי שיטת מהרי"ל ז"ל הנז"ל שהיה אז' הרב מורינו כמה"ר יוסף קארו ז"לה שלהיות בעת פטירת הלדש יתקרבו הקלות כי הוסם טבעי מהלסף הוא לחזק הלב ולזה מתקרבים הקלות. והוא סימן המות ולזה אמר כי בני הנביאים הסר היו מעיינים הנבואה בלמלעות אליהו הרגישו עתה הסתלקות אליהו שגם אלה מהם לזה ההשגה ולזה אמרו לו הידעת גם אתה הלא הרגשת שה' לוקח היום את אדונך מעל ראשך וידיעה זו לפסר שלא הגיע' אליך כי כבר אתה כמעיין המתבבר ואולך מאליו מקור חכמה ולזה הסיב גם אני ידעתי שגם בי עשה הסתלקותו רושם גדול ולפי זה אותם בני הנביאים קטנים מערך אליהו בנבואה ואני הוכחתי שם בסדר הנז' היות מדרגת בני הנביאים גדולה מאליהו מתוספתא הביאה הילקוט כאן זה לשונו ויבואו בני האלהים אשר בבית אל אל אלישע כו' עד שלא נגנז אליהו היתה רוח הקדש מרובה ביישראל שנאמר ויבואו בני האלהים אשר בבית אל אל אלישע ויאמרו אליו הידעת כי היום ה' לוקח את אדונך מעל ראשך ועברו את הירדן יכול מפני שהם מוכנים ת"ל ויחמשים איש מבני הנביאים יכול מפני שהם הדשים ת"ל אדונכם אדונינו לא נאמר אלא אדונך מלמד שהיו חכמים כאליהו וכשנגנז אליהו נסתלקה מהם רוח הקדש שנ' ויאמרו אם יש עבדך המתי' יש מבני חיל ילכו ויבקשו את אדונך אלא שנסתלקה רוח הקדש ומה ת"ל עד בוש מלמד שנתביישו שהם שלא יאמרו אינו רואה להקביל פני רבו עכ"ל ושם בארתיו ביאור רחב ע"ש. ועפ"ז הקדמה זו שהיו בחולים ממנו בנבואה ביארתי שם ותיב ידי כעת הזאת על הפסוקים אחד לאחד לבאר הבנתו מאשר כתבתי שם בכלי חמדה ומאשר יחכן הסי"ת כדי שירון הקורא בו:

ויהי בהעלות ה' את אליהו הנה המעלה היה הסי"ת בחו' בהעלות ה' והרוח סערה שלא ההשגחה להעלות למעלה ועלה הסמים בנוף ונפש הנוף מזדכך ובוך החומרית ויסד שם בשמים כאחד מלב' המרוס במרוס והיה זה ע"ד גם בראון הלל יתברך לביאתו קיים בנפש ונוף כי גם כל הצדיקים נעשו רוחות שלהם מלאכי ה' כמו שפירשו חז"ל עושה מלאכיו רוחות הצדיקי' אבל אליהו זכה יותר להיות מלאך בנוף ונפש קיים לקיים הבני נותן לו את בריתי שלום אם פנחס הוא אליהו תחת אשר הערה למות נפשו בקנאו קנאת ה' בתוך בני ישראל במעשה זמרי. וכמדומה לי שראיתי כתוב אז שמעתי שאליהו מלאך ממש התחלטו מלבד המרו' מאותם שקטרגו ביצירת האדם ולכן שלחו הסי"ת למטה בתחתונו' בהתלבשות בשמי כמו שנתלבשו המלאכי' אשר בחו' אל אברהם ויהי נראים כאוכלים אבל אברהם חמאת בקר וחלב לחן ובן הבקר אשר עשה וכן אבל לוט כן היה אליהו וכשראה הסי"ת שלא לאותו למעלה כמו שחזרו מלאכי אברהם בו ביום ונתפשטו מאותו התלבשות המתהוה להם בעה"ז הנשמי התלבשות מאוירים וכיוצא שאמרו הראשונים ז"ל. ובזה יתבאר לך על נכון המקרה הי"ל וי"ב שהקר מהרי"ל ז"ל שם את אליהו לו שם נשרף גופו ונפשו מרוס שכתיב במרמים השמימיים לו למעלה מהם לו בארון מתחת. כי לפי זה שהיה מלאך עלה לכתות המלאכים אשר למעלה מהגרמים השמימיות. הן אמת שק"ל לשון לא טוב אנכי מלבותי ולשון ונשאל נפשו למות. יש לתקנו אבותי קורא אל אותם שנתגדל אגלס ולשון מיהה הוא ההסתלקות אשר בחר לטוב לאיתנו הדלשון להיות נצח המרוס במרוס:

ואמר אליהו שב נא פה עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ומהרי"ל כבר נזכר למעל' בכלל דברי ז"ל ושם נתבאר אומרו חיי ה' וחי נפשך ונתבארה השאלה הרביעי למהרי"ל ז"ל:

ויצאו בני הנביאים כו' כבר זכרתי למעלה מהתוספתא שאלה היו נביאים קרוב למדרגת אליהו דכתיב אדונך ולא אדונינו. וכן רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל הביה כשני הפירושים לשון לוי החשו ולשון עבר החשו שתקו ע"כ. ועיין הרלב"ג ז"ל. ולע"ד נראה דאמר בית אל ואשרה כי"ת בבית אל לו' שלא יהיו יחדיו כל הנביאים אשר בבית אל אלא יהיו אז ולזה אמר אשר בית אל אשר היו אז בית אל ולהיותם גדולים מערך אליהו שלזה אמרו אדונך ולא אדונכו כנז"ל בזה אבין הו' מעל ראשך ולא אמר מעל ראשנו כי אנו קרובים אליו במדרגה וה"כ בכלל מאמר הידעת נכללו בה שני דברים הה' לקיחתו והשני שאדונך הוא ואתה לבדך הסר מעל ראשך הוא נלקח ולך החסרון ולא לנו ולזה הסיב גם אני עם היותי תלמידו ידעתי שלא מעלה ולא מוריד לכם הסתלקותו אלא לי לבדי ז"ל גם אני ידעתי החשו מדבר זה שלעפ"י כן לא יאות לכם בני הנביאים לדבר בלון ואולי לזה נענשו שנסתלק' מהם רוח הקדש כמו שאזכור בס"ד וה"כ החשו הוא לשון אזן ודרך תוכחת ולפי זה לו הוכח שלקחו הסי"ת לאליהו בהתלבש מוכן הו' בערס אלקח מעמך ודלא כהרלב"ג ז"ל. וקרוב הדבר לומר שאלו המקומות היו בהם בני הנביאים והיה הרגלון ההלכי שיעבור אליהו דרך שם להופיע עליהם מאורו עתה בהסתלקותו ולבן עבר דרך בית אל וירחו אלא שבגאותם גרמו שגילל מה שהיה להם במקום שהיה ראוי להתוסף בהם עוד שפע מאליהו אלא בו לדבר יחבל לו בחו' אדונך ולא אדונכו מעל ראשך ולא מעל ראשנו כאמור. וכן הורע לו עם הנביאים אשר בירחו. ובזה נסתלקה השאלה הג' למהרי"ל ז"ל:

ויגשו בני הנביאים. ולע"ד נן לדקדק לשון ויגשו שלא אמר ויצאו כמו ויצאו בני הנביאים אשר בית אל כו' ונראה כי בתחילה כתיב ויצאו בשאר בבית אל אבל שהם היצאים ראשונה ולא חזרו אבל הלכו לצאת עד ירחו כשיצאו בני הנביאים אשר בירחו כתיב ויגשו לומר כי לחיותם שם בני הנביאים זולתם נגשו יותר אל אליהו לדבר בחזיו כדי שלא ידעו וישמעו בני הנביאים אשר שם מבית אל ואחרוניעמו שהיו שם כתב ויגשו וכשהלך אליהו ואליהו אל הירדן חזרו מהם ולא נשארו זולתי חמשים איש מבני הנביאים הלכו ויעמדו מרחוק אמו' מבני הנביאי' בס"ד מקלתית מורה שהיו מרובים אלא שחזרו קלתם וקלתם אשר נגע אליהם אשר בגבם מבני הנביאים חמשים איש הם אשר הלכו ויעמדו מנגד ומרחוק ושניהם לבדם עמדו על הירדן:

וחמשים איש בכלי חמדה כתבתי טעם למה העבירו אליהו את הירדן והיה יותר מוכן ממקו' הקדוש להופיע באליהו מהודו. והטעם הוא כי שם בעבר הירדן הופיע משה ע"ה מהודו על יהושע שכן אמרו במדרש שמר טוב הביאו הילקוט בפסו' ונתת מהודך עליו מהודך ולא כל הודך והיכן ניתן לו ליהושע בירדן כתיב הכא וירחו מגשת אליו ובירחו כתיב וירחו אותו כאשר ירחו את משה עכ"לה אשר לעומת זה הוליכו אליהו לאליהו להופיע בתלמידו במקום המיוחד לרב הוא משה ע"ה שהופיע מהודו על תלמידו יהושע ע"כ והיו עכשיו אליהו ת"ל מהייחסי' מאד עם מעייני משה ע"ה כנז"ל בפסוק ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד כו' ועוד טעם אחר אלמוד מתוך מה שכתבתי שם בכלי חמדה בפסוק ויהי בעברם כמו שאזכור בסמוך בס"ד שרצה אליהו לבחון את אלישע לראות אם הוא מוכן ושלם להופיע עליו שפע ברבוי כי ממה שיעד לו הסי"ת לנביא התחתך לא יכריע שיהיה תחתיו ממש דומה בדומה ובאן זה בעברו הירדן שאם יקרע אליהו ותכף יחזור לאיתנו ויפסיק הירדן בינו ובין אליהו מתוך זה יכיר כי מכבוד הספע המרובה ודי לו במה שהוא ה"כ לזה הוליכו לעבר הירדן. מלבד שהיה בוחן אותו אם יש בו חסק ודבקות בנבואה וזה נבין שכאשר בחו הירדנה שכבר דחהו ג' פעמים ועמד בנסיון לו כתיב וילכו שניהם ר"ל שניהם יחדיו שכבר ראהו להיות שקול במעלה אליו ובכל הנז' נסתלקה קושית מהרי"ל ז"ל התמשית:

וחמשים איש מבני הנביאים כבר כתבתי שם בכלי חמדה מדקדוק אומרו מבני הנביאים מורה שהיו שם יותר שיצאו להקביל פני אליהו וחזרו מהם לירחו ומבני הנביאים חמשים איש שהם הלכו אחריו יותר ויעמדו מרחוק ושניהם עמדו על הירדן בגדם. ומהרי"ל ז"ל פי' למעלה שלא הגיעו לא אל מעלת אליהו ולא אל מעלת אליהו ואם ויעמדו מנגד מרחוק ר"ל שלא נתקרבו אל מעלת אליהו ואלישע כי אם אלישע לבדו ואם ושניהם עמדו על הירדן ע"כ:

ויקח אליהו את אדרתו כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל. ולע"ד נראה מה טעם ויגלו' לשון גולם ולא אמר לשון כריכה. ונראה במה שזכרתי בפסוק וחמשים איש מבני הנביאים וכו' נראה אליהו לדעת אם אלישע שלם ומוכן להופיע עליו שפע אלהי שיעור רב והיה מבחן בימים מי הירדן שבהכרת מי הירדן אם יהיו כשיעור אליהו לבד לא יורה על שלימות אלישע אמנם אם יהיה רוחב ההכסף שבין מים למים שיעור רוחב לשיעבדו שניהם בחרבה יורה בשלימות אלישע ואם יעבור אליהו ולשון ראשון יקוהו מי הירדן למקומם תכף ומיד בהבנה כפות רגלי אליהו זה יורה על היות אלישע בלתי ראוי אלילה ולזה אמר שעשה אליהו אדרתו שיעור גולם גוף אחד כדי שיהיה כריתת הירדן שיעור גולם אחד ולא רחב יותר והב"ה עשה פלא והורה על שלימות אלישע שמחמת המים הנמ והנה עד שעברו שניהם יחדיו בחרבה ברחבו על הירדן כי זה לאחר ז"ה

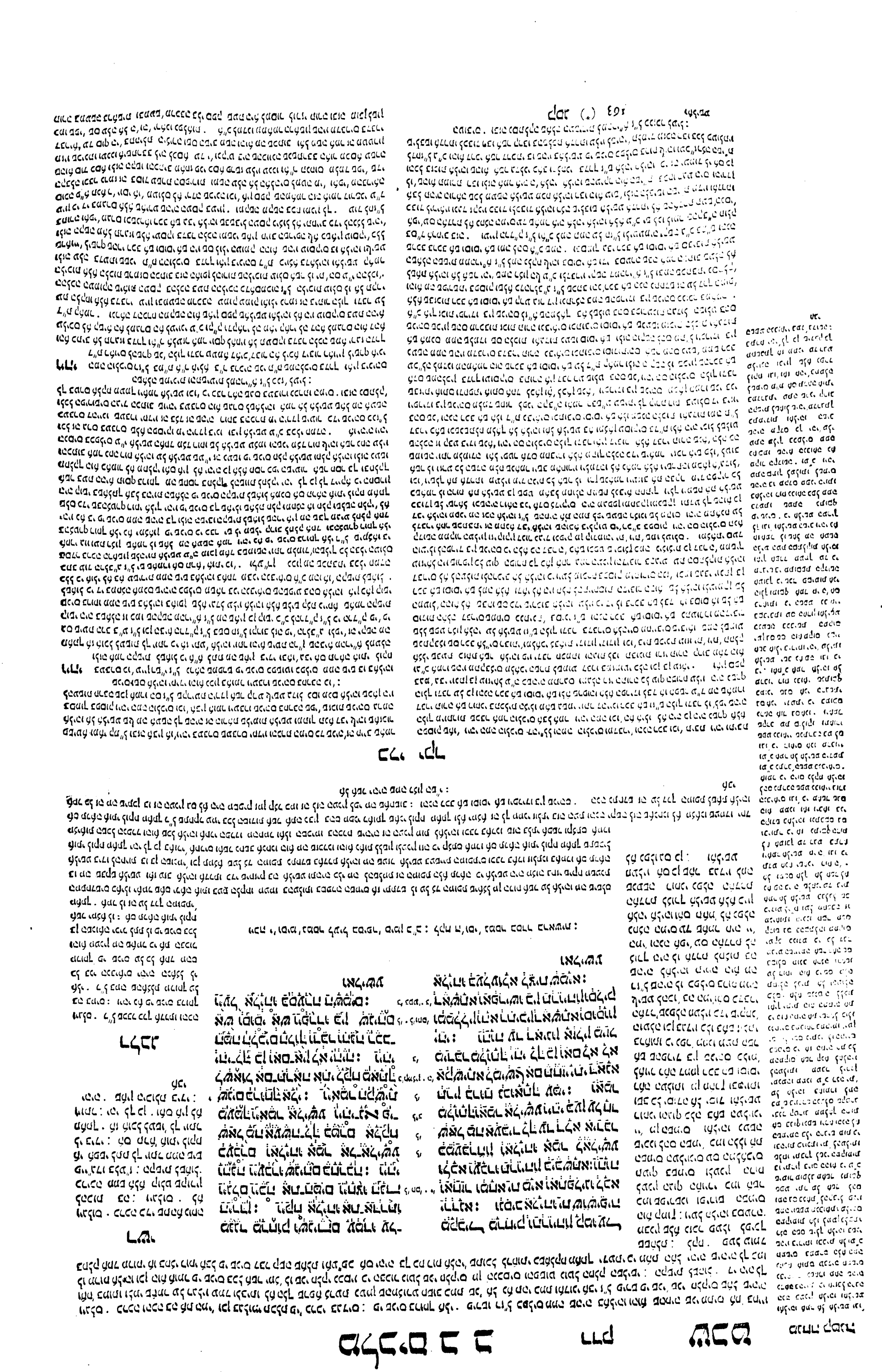

מנחה קטנה

אבי אבי. כלומר כיון שאבי יורש ממך חלק כפלים א"כ אבי אבי אתה לי כפלים. או יהיה כלפי שחברו רבו קולס לאבי שאבי מאבי מביאו לעה"ז ויכו שלמדו חכמה מביאו לעה"ב והנה אליהו זיכה לאליעא בשעבר ועתה ביותר בהסתלקו שנתה עליו כפלי' ע"כ אתר אבי בעה"ז ואבי בע"ה הכי יכלי שיהא לב אליעא נכון בטוח שנתקיימה בו ברכת אליהו והשפעתו עתה מן השמים ע"כ נתנו לו מדת אליהו וזה הוא שנתיר רוח לתתלבש בשליחו של רבו כאבי אבי' בעת הסתלקו עמנו לאמר: ולזה קרע בגדיו לאמרם מעתה עד"כ הוא עגמר בשלום:

מלכים

וְאֱלִישָׁע חָזָה וְהוּא מְצַוֵּחַ רַבִּי רַבִּי דְּמַטְבְּ לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּצִלּוֹתֵיהּ מֶרְתִּיכִין וּפָרָשִׁין וְלָא חֲזָהִי עוֹד וְאַתְקַף בְּלִבּוֹשֵׁיהּ וּסְדִיקִינוּן לְתַרְיִן סְדִיקִין: וְאָרִים יַת שׁוּשִׁיפָא דְאֵלִיָּהוּ דִּי נְפָלַת מִנֵּיהּ וְתָב וְקָם עַל כֵּיף יַרְדְּנָא: וּנְסִיב יַת שׁוּשִׁיפָא דְאֵלִיָּהוּ דִּנְפָלַת מִנֵּיהּ וּמְחָא יַת מַיָּא וַאֲמַר קַבִּיל בְּעוּתִי יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּאֵלִיָּהוּ אַף הוּא וּמְחָאַת מַיָּא וְאִתְפְּלִיגוּ לְכָא וּלְכָא וַעֲבַר אֱלִישָׁע: וַחֲזוֹהִי תַּלְמִידֵי נְבִיָּיא דְּבִרְיחוֹ מִקָּבֵיל וְאָמְרוּ נְחַת רוּחֵיהּ דְּאֵלִיָּהוּ עַל אֱלִישָׁע וְאָתוּ לְקָדָמוֹתֵיהּ וְסָגִידוּ לֵיהּ עַל אַרְעָא:

וְאָמְרוּ לֵיהּ הָא כְעַן אִית עִם עַבְדָּךְ

כסה

ח'

ט'

י'

י"א כ"ב

ל' וחס'

ג' מלעיל

וְאֱלִישָׁע רָאָה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיֶּחֱזַק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים: וַיָּרֶם אֶת אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ אֲשֶׁר נָפְלָה מֵעָלָיו וַיָּשָׁב וַיַּעֲמֹד עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן: וַיִּקַּח אֶת אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ אֲשֶׁר נָפְלָה מֵעָלָיו וַיַּכֶּה אֶת הַמַּיִם וַיֹּאמַר אַיֵּה יְהוָה אֱלֹהֵי אֵלִיָּהוּ אַף הוּא וַיַּכֶּה אֶת הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע: וַיִּרְאֻהוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בִּירִיחוֹ מִנֶּגֶד וַיֹּאמְרוּ נָחָה רוּחַ אֵלִיָּהוּ עַל אֱלִישָׁע וַיָּבֹאוּ לִקְרָאתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אָרְצָה:

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה נָא יֵשׁ אֶת עֲבָדֶיךָ

וירם ח' בקריא' וסימ' ויעשו כן משה ואהרן. וירם משה את ידו. וירם הטבח את השוק והאליה. וירבעם בן נבט אפרתי הזה. וירם קרן לעמו. ואשמע את האיש. וירם יאשיהו לבני: נחה ג' מלעיל וסימ' נחה ארם על אפרים. נחה שקטה כל הארץ. נחה רוח אלהים על אלישע. וחד ונחה עליו רוח יי':

רלבג

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. הנה כמו שהתלמידים נקראים בני' כמו בני הנביאים כן הרב יקרא אב' כי הוא המוליד שכל התלמיד ונקראו רכב ישראל ופרשיו כאילו יאמר שהוא התוקף והחוזק של ישראל בתלחמה ולזה הוא הרכב והפרשים אשר בהם יגברו בתלחמה: אף הוא ויכה את המים ויחצו הנה והנה. ר"ל אף הוא כאשר הכה את המים הנה נחצו תכף הכה והנה. ואחשב כי לא הכה אותם אלא פעם אחת ובפעם הראשון אחר אמר אליהו אליהו וספר הכתוב שגם אליעא הגיע לזאת המעלה שהגיע אליהו והוא שכאשר הכה את המים נחצו הנה והנה: נחה רוח אליהו על אליעא. ר"ל שכבר האצילו מרוחו מה שיחסך ממה שיעשה אליעא בדמיון המופתים שעשה אליהו ולזה אמרו לו כבוד רב והשתחוו לו אלנו: ויאליהו

כלי יקר

ואלישע ראה והוא מצעק וכו' ספרי ויגשו בני הנביאים אשר בירחו וכי בני נביאים היו והלא תלמידים היו אלא מכאן לתלמידים שקרויים בנים וכה"ל ושננתם לבניך אלו תלמידיך. וכה"ל ויצאו בני הנביאים אשר בבית אל. וכשם שהתלמידים קרויים בנים כך הרב קרוי אב שנ' והנביא ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל וגו' ולע"ד לדקדק שנראה מכריע הדבר בענינו ובי בנים היו והלא תלמידים היו. ועוד יקשה למה בספרי דרשו כן בפסוק ויגשו בני הנביאים ולא דרש הו בפסוק ויצאו בני הנביאים' והוא קודם לפסוק ויגשו והוא מביאו באחרונ' וכה"ל ויצאו וכו'. ונראה כי מפסוק ויגשו בני הנביאים אשר בירחו מכריע הקושיא חזקה וכי בני הנביאים היו שם בירחו הרי אשר לדרך יאמר שכבר נביאים ויולדו בנים זה לא יתכן בירחו והלא תלמידים היו מכח הקושי הנז' ר"ל לומר אותם בנים אלא מכאן לתלמידים שקרויים בנים בלשון' שכמו שהאב מוליד כח בנים הבן יש לו חלק בו כן הרב מאציל מרוחו ונשמתו ממש על תלמידו ואליהו ואלישע עדיים בדבר ז"ם וכשם כו' כך הרב קרוי אב אבי רכב כו' ממש כאב הוא שותף ברוח התלמיד. ולזה ה' וכה"ה ויצאו בני הנביאים אשר בבית אל כי היה ראיה חזקה ויגשו בני הנביאים אשר בירחו כו' כדפרשית ולמדנו מן המאמר הזה למה קראו אבי אבי. וכתב רש"י ז"ל אבי אבי דעב להון ליסראל בצלותתה מרתיכין ופרשין ע"כ ועיין הרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל והרחיב ע"ש. ולע"דן ושיעא רוח' לקיים מ"ש אם תרה' לותי לוקח מאתך והודיע כי הראיה הזאת שבלית שבלית בהשגה כמה שאמר עוד והוא מצעק ר"ל והוא בפיו ובגופו היה מצעק ואומר אבי אבי מכלל שאליעא ראה היה זולת זה שהיה הית' ראיה בהשגה שבלית ולזה לא אמר ואליעא ראה ומצעק אבי אבי ואמר רכב ישראל על הרכב ופרשים שבראו לו מה"ם כאילו הראוהו שנם תלקו מישראל רכב ופרשים כי קשה שלוקן של גדיקים כי הם מגיני ארץ. וכמ"ש בא"ק פ"ג ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם לשנים אלא שהיה יודע שהם שנים אלא מלמד שקרעם וגומרים לשנים לעולם ואלו קרעם שאין מתאחים על דבר שלמדו חכמה ע"כ ובדברים ז"ל מיבן עוד בפסוק שני הקדושים האחד יתור קרעם ויקרעה לשנים דיי. כי חז"ל דרשו היאך לשנים גם כן מיאתרת דממשמע שנא' ויקרעה היכי יודע שהיה לשנים. והלקוח השני הוא ה"ר נשנים מוכרח והיה ראוי להיותו סמוך ולומר לשני קרעים אלא ולאי הא קא"ל כדר"ל שיהיו קרעים לשנים שאין להם התר להתאחות לעולם. ויקשה קצת למה לא הכריחו ה"ל ירא הקדושים בנראים ייתר הזקים מהכרח שזכרו דאילו כתב ויקרעה הייתי אז ויקרעם עד מחיצתם יו עד עכשיו שיעור קרעה לכך הוצרך לומר לשנים לו' שקרעם קריע' החלטית מזה אלה אל הקצה והיינו יכולים לומר שדרך הז"ל להבריח מראש הפסוק ואעפ"ש שאינה ראוי' חזקה ואעפ"ש ח מסוף הפסוק ראיות יותר חזקות דהכי מצינו דדייק מרישא דמתניתין בדיוק כל דהו ולפי שיוכל להביר ראיה יותר חזקה מסיפא אבל אין זה מספיק כאן כי מתיבת לשנים היה יכול להוכיח מלו' לשנים ולא אמר לשני קרעים סמוך. ונראה כי חז"ל סוברים בהבנת הפסוק שלא יתכן לו' שאליעא ע"ה יעשה כמעשה הסוטים אלילה לקרוע בגדיו לשנים קרעים מראש ועד סופם כי זה מעשה סוטים אלילה. ואילו עשה כן דרך הוראת שער גדול ח"כ היה לו לקרע' לאמה וכמה קרעים אלא ודאי אליעא לא יעלה ממחיצת בית הדין בקריעה הזאת אלא קרע כשיעור חיוב קריעה שבת לו יותר כמנהג ולזה הקשו ממשמע שנ' ויקרעם היכי יודע שהם לשנים שהרי הקריע' היא לחלק בשיעור שבת לשנים והיא קושיא חזקה והכריעו ממנה לשנים שלעולם ישארו כך שנים קרועים ובכלל דבריהם נתרצו דברי מלאר דקדקתי יתור קרעים ולו' לשנים מוכרח שהו' להודיע שישארו קרועים לשנים לעולם קריעה שעל הרב:

וירם את אדרת כו' אמר שלא הרים אותה מלא עצמה כי אליעא מלא אשר השליך אליהו אדרתו עליו הפקיר כל אשר לו כנז"ל אלא הרמתו אותה מלא אשר נפלה מלת אליהו כי חשובה היא מלא הדרת מקדש על אליהו והיא מוכנת להעשות בה נסים וכן הכה בה המים והזכיר בה לשון נפלה מלשון להורות כי גדולים גדיקים במיתתם יותר מבחייהם כי במיתתם מתדבקים ביוצרם ית' ויתי' ולזה הגיד נפלה אדרת כאילו לא הייתה השובה אצלו כי עלה ביותר ולזה אמר לות' כמו בחייו ואליעא זכה בה באותה מדרגה ולאות הרים האדרת ומהרי"ח ז"ל כתב שבכוונ' הפילה כדי שיקח אותה אליעא אשר יעשה בה את האותות כמוהו ולשון נפלה בלתי נודע אליו ואמר עוד כי אליהו קרע בגדיו לרמוז שנעשה פרוש יותר ופשט את בגדיו החומריים וקרעם ולבש אדרת

וירם את אדרת כו' ע"כ:

ויקח את אדרת כו' עיין רש"י ז"ל ולפי זה פי' אף הוא שם היות הוא לבדו נחצו המים והו' גם בגדול משל אליהו. טעם ויעבור אליעא לרמוז שגם היות אליעא יחיד נקרא לו ויעבור אליעא. ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ממה שראינו שכל ומי אליהו לא התנבא אליעא ולא עשה מופת עד הסתלקו מזה תראה שאין ראוי לתלמיד להורות הלכה בפני רבו. ואמר היה

ה' אלהי אליהו ר"ל אעפ"י שהעבד נסתלק חסד ה' מעולם ועד עולם להטיב וז"ש היה ה' אלהי אליהו שאלהיהו של אליהו קיים ונצחי הוא להפליא לעשות ולא הוא ית' במקומו ומעלתו כמו שהיה מקודם וזה המאמר שקרא בשם אליהו נקרא הירדן ויחצו המים הנה והנה ויעבור אליעא ע"כ אפשר לפרש בדבריו אף הוא ויכה את המים בידו ונתעורר בכח אלהי אליהו ויובן בזה הסגנון אף הוא ויכה את המים בעצמו ומזה הכירו בני הנביאים שנחה עליו רוח אליהו ממה שראו שלא נחצו המים בהדרת אלא אף הוא הכה את המים הוא ולא האדרת. וז"ש וירא'הו בני הנביאים וכו' שראו כל העניינים הנז' בפרטות:

ויראהו בני הנביאים עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל. ולע"דן מה שכתבתי בפ' הקודם שהכה בהדרת ולא נחצו אחר כך אף הוא בעצמו ויכה את המים ונחצו בזה ידעו כי נחה רוח אליהו על אליעא שלא נחצו בסגולת האדרת כי מה היה זאת:

ויאמר אליו הנה נא כו' עיין רש"י ז"ל והוא מדברי התוספת. שכתבתי למעלה בפסוק ויהי בהעלות ועדין אלק מהקושי במקומה עומדת דתינח שלא היו יודעים בעת ההיא שכו' במרום לפי שנסתלקה מהם הנבואה אבל סוף סוף היה להם לידע מה שכבר הסיגו בזמן התנבאותם כי ה' לוקח את אדוניך מעל ראשך כי לא יתכן שכשהוסבה הנבואה שכחו העבר ונראה דמתחילה לא הסיגו אלא כי ה' לוקח את אדונך מעל ראשך אבל לא ידעו אופן מהלקיחה ובפרט לשיעת מהרי"ח כי לא ידעו מה שלא שראו והרגישו בעצמם עקיר' כעין עקירת הנפש וזהו הידעת והרגשת כמו שהרגשנו אנו. ולזה רצה שיאלו לבקשו וכן לרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג: ולע"דן לו' עבדיך ובתחילה אמרו אדונך ולא אדוננו ועתה נכנעו לו' עבדיך. ובני חיל למה כי לא היתה כאן אלהמה כמו שבקשה הרד"ק ז"ל. ומהו ויבקשו את אדוניך וכי אדוניך ולא אדוננו הוא. והלא עתה לא ידבק כן שהרי נסתלקה רוח הקדש מהם כנז' בתוספתא דלעיל אשר כתבתיה בפסוק ויהי בהעלות אליהו וכו' ולא"כ הי"ל לו אדוננו ועוד הביקוש הזה למה הוא האיש נשאו רוח ה' ויאליכהו מי יאמר לו מה תעשה והוא מרחם ברחמיו על כל מעשיו כ"ם על אליהו וכמה פעמים שעשה לו כן. ונראה עפ"י שיטת התוספתא שנסתלקה רוח הקדש מהם ולזה לא ידעו מה אירע לאליהו ולזה אמרו הנה נא יש את עבדיך שעבדיך הנחנו אתה אדוננו כי אתה נביא ואנו נסתלקה ממנו הנבואה' ונשארנו אנשים בני חיל לא בני הנביאים שהרי נסתלק הנבואה' ולא נשאר בלתו אם נותינו אלנו בני חיל כאחד העם גבורים שאין הנבואה שורה אלא על אנשים וכו' נסתלקה הנבואה ונשארנו בני חיל לבד ולהודיע חסרונם אמרו כן בני חיל ילכו נא ויבקשו את אדוניך ולא אדוננו כי לנחנו עבדיך ואתה אדוננו הוא שאין אנו כדאים לחיותנו עבדיו אלא עבדיך עבדים לעבדיו וכן כתבתי בכלי חמדה. והנה לא היתה כוונתם בשליחות פן ירחפהו אסון תלילה כי לא יעזוב ה' את חסידיו לעולם נשמרו אבל חשבו אולי לא היה הסתלקות האלהי מן העולם אבל היה לפי שעה ואולי היתה כוונתם כדי שיוכלו מלבו לחופן המעשה ויאמר להם אכי ראיתי עולה בסערה השמים והנה רכב אש וכו' ולזה היו מפקירים בזה והוא היה נאמן רוח יכסה דבר ולא הלך רכיל לגלות סוד ולפי' שהפקירו בו עד בוש לא גילה להם הסוד וילמר שלחו ואעפ"י שהיתה הפקרתם ערמה זו כיון שראו שלא עלה בידם לגלות אבל אמר להם שלחו הוכרחו לשלוח ואעפ"י שהיו יודעים שלא ימצאו דבר שלא לגלות את אשר היה בלבבם כדי שיגלה להם גופא דעובדא היכי הוה ולזה הוכרחו לשלוח ולהתעכב שבעת ימים. ויסובו וכו' וכל דבריו היו מתחילה אל הלכו ולא גילה להם מנה ולא מקלה מדרך ענוה ושלא להתפאר כלל כי כן יאות לאנשים השלמים:

ויבלו

כן נשאו רוח יי׳. מיפצר אותם אמרו לו הידע׳ כי היום יי׳ לוקח את אדוניך ועכשו נעלם מהם היכן הוא מלמד מיום שנגנז אליהו הלכה ומסתלקת רוח הקדש מן הנביאים ושוב לא היתה רוח הקדש מרובה בישראל: עד בוש. נתביים מהם שלא יאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו לפי שנטל גדולתו אינו רוצה שיסוב כל זה ראיתי בתוספתא דסוטה: והמים רעים. ומחמת המי׳ הארץ משכלת את יושביה לקבר׳ אם כן מהו ומושב העיר טוב מכאן אמרו אין המקו׳ על יושביו: אל מונא המי׳. שהיו נובעי מים: ויטלך שם מלח. והלא מלח דבר המקלקל את המי׳ הוא אלא גם בתוך גם: וגעריס

רלבנ

ויטליכהו בראת ההרים או בראת הגבעות. ר״ל להתחבא שם כי היה רגיל שיהיו בכך כמו שאתו׳ עובדי׳ ודות יי׳ ישאך על אשר לא אדע: ויפצרו בו עד בוש. ר״ל הרבו כל כך דברים עד שהיה לו בשת מלאלוק תמיד על דבריהם ולזה אחר להם שלחו אלא המוסר להניחם לעשות רצונם אך דבריו היו בחוכן שבשאמרו שלחו היה ראוי שיוכן ממנו שלא ישלחו אלא דברו כי פעמים יש הן שהוא בלתו ולזה אחר הלא אחרתי אליכם אל תלכו כי ידע אליעשע שלא ירצה לאדם אליהו בזה העת כי השתיו יי׳: והמים רעים והארץ משכלת. מפני שאחר אחר זה רפאתי למים הללה ולא יהיה מות עוד מזה ומשכלת ידענו כי הארץ משכלת אלא המים שהיו רעים. והנה אף על פי שקלל יהושע מי שיבנה הנה לא מנע האנשים משבת בה אחר שתבנה שאם היה כן לא היו הנביאים יושבים שם והנה הרצון בזה הנה מושב העיר טוב כאשר אדני רואה ולזה אין אויר העיר שנה שתהיה הארץ משכלת אך בראת המים הרעים ומזה הלד קרה לארץ שתהיה משכלת. והנה רפא אליעשע המים ההם על דרך המופת בהשליכו אל מוצא המים מלח מהמלח ששמו בצלוחית חדשה ואחשוב שכבר בחר אליעשע שתהיה הצלוחית חדשה כדי שלא יחשבו שיהיה מבוש׳ בה דבר ימשך המלח כאו ויהיה לו רושם על דרך הרפואה בתקו׳ המים אך בחר לתקנה בזה שאין בו רושם לתקנה כי אנחנו רואי׳ שהמים המלוחים הם רעים לשתייה עם שאי אפשר בחעט מלח שיתן רושם במוצא מים אשר לא יחזקו מימיו אם לא היה זה על דרך המופת: ויתקלסו

עַבְרֶיךָ חֲמִשִּׁים אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל יֵלְכוּ נָא וִיבַקְּשׁוּ אֶת־אֲדֹנֶיךָ פֶּן־נְשָׂאוֹ רוּחַ יְהוָה וַיַּשְׁלְכֵהוּ בְּאַחַד הָהָרִים אוֹ בְּאַחַת הַגֵּיאָוֹת וַיֹּאמֶר לֹא תִשְׁלָחוּ׃ וַיִּפְצְרוּ־בוֹ עַד־בֹּשׁ וַיֹּאמֶר שִׁלָּחוּ וַיִּשְׁלְחוּ חֲמִשִּׁים אִישׁ וַיְבַקְּשׁוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלֹא מְצָאֻהוּ׃ וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב בִּיְרִיחוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲלוֹא־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם אַל־תֵּלֵכוּ׃

וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ מְשַׁכֶּלֶת׃ וַיֹּאמֶר קְחוּ־לִי צְלֹחִית חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ אֵלָיו׃ וַיֵּצֵא אֶל־מוֹצָא הַמַּיִם וַיַּשְׁלֵךְ־שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה רִפֵּאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד מָוֶת וּמְשַׁכָּלֶת׃ וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּדְבַר אֱלִישָׁע אֲשֶׁר דִּבֵּר׃ וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־אֵל

והוא

עַבְרֶיךָ חֲמִשִּׁים בְּנֵי חַיִל אוּלַי יָבוֹא רוּחַ יְהוָה וְהִשְׁלִכָהוּ אֶל־אֶחָד הָהָרִים וְאֶל־אַחַת הַגְּבָעוֹת׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם לֹא תִשְׁלָחוּ׃ וַיַּעֲצֵר בָּהֶם עַד־בוֹשׁ וַיֹּאמֶר שִׁלָּחוּ׃ וַיִּשְׁלְחוּ חֲמִשִּׁים אִישׁ וַיְבַקְּשׁוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלֹא מְצָאֻהוּ׃ וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב בִּיְרִיחוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲלוֹא אָמַרְתִּי לָכֶם אַל־תֵּלֵכוּ׃

וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי עִירוֹ אֶל־אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ מְשַׁכֶּלֶת׃ וַיֹּאמֶר קְחוּ־לִי צְלֹחִית חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ־שָׁם מֶלַח׃ וַיִּקְחוּ אֵלָיו׃ וַיֵּצֵא אֶל־מוֹצָא הַמַּיִם וַיַּשְׁלֵךְ שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה רִפֵּאתִי אֶת־הַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד מָוֶת וּמְשַׁכֵּלָה׃ וַיִּרְפְּאוּ הַמַּיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלִישָׁע׃

והוא

נשאו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויבאו כל איש אשר נשאו לבו׳ לקרבה אל המלאכה לעשות אתה׳ פן נשאו רוח יי׳: שלשה ימים ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויתנו לו פלת דבלה׳ לכו עיר שלשה ימים דמלכים׳ ויבקשו שלשה ימים דאליהו׳ ויהי יונה במעי הדג׳ למים ה׳ דגשים בקריא׳ וסימ׳ ויצמא שם העם למים׳ רפאתי למים האלה׳ הוי כל צמא׳ ואדיריהם שלחו צעיריהם׳ לא רעב ללחם ולא צמא למים׳ וחד בין מים למים:

המשים בני חיל׳ למה היו צריכים בני חיל וכי היה להם לעשות מלחמה אלא פירוש בני חיל בני כח שהיה להם כח ללכת הנה והנה במעט זמן ואיך אמרו לו שיבקשוהו והלא הם אמרו לו כי היום יי׳ לוקח אדוניך מעל ראשך אלא חשבו שמא לא עלה השמים אלא נשאו רוח יי׳ והפרידו מבני אדם כמו שנפר׳ מבני אדם מ׳ יום ומ׳ לילה ואולי פעמי׳ רבו׳ היה לו זה שהיה נפרד מבני אדם ולא היו מוצאים אותו שהרי עובדיה אמ׳ לו ורוח יי׳ ישאך על אשר לא אדע: ויפצרו בו׳ הרבו לו דבריה עד שמעם אליהם: עד בוש׳ עד אשר בושם הרבה מלומר להם שישלחו ותרגם עד סגיא: הנה נא מושב העיר טוב׳ עד עתה לא ראינו כי יריחו היו בה מים רעים ולא שהיתה העיר משכלת אשם כן לה היו מומדים אותה ולא היו עוברים על החרס לבנות אותה ואליהו ג״כ היאך לא רפא אותה ואם היתה משכלת מכמה שנים שישבו בה היו מניחים אותה ולא היו יושבין בה אלא גרהה שמקרוב היה זה הרע למים מרעת יושבי בה ומפני רוע המים היתה גם כן הארץ משכל׳ שהיו האנשים שותים המים והיו נותים ברוב׳ ובדרש אחר יריחו היתה משכלת ומקולקלת על שם שאררה יהושע ובא אליהו והוסיף לקללה ע״י מעשה של חיאל כשמתו בניו והלכו שניהם הוא ואחאב ובקרוהו וכל הענין נזכר למעלה ובדברי רז״ל מושב העיר טוב והמים רעים והארץ משכלו׳ מלו טיבותיה אמר רבי יוחנן חן מקום על יושביו: מלח׳ גם בתוך גם היה כי המלח עושה המים רעים וכן ויורהו יי׳ עץ אמרו עץ מר היה וגם בתוך גם היה: אל מוצא המים׳ אל מקור המים המקום שהיו המים יוצאים ממנו: רפאתי׳ בחירק הפ״א כבעלי הה״א: ומשכלת׳ ולא תהיה הארץ משכלת כי מן המים היה בה השכול: וירפו המים׳ נעלמה בחל״ף והיא כבעלי הה״א: וגעריס

כלי יקר

ויפצרו בו עד בוש וכו׳ פיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל:

וישובו אליו והיא יושב ביריחו למד דרך ארץ שלעב״י שהיה יודע מעיקרא שלא ימצאוהו א״כ מה תועלת בהתעכב שם ובכ״ז משום דרך ארץ בתעכב ג׳ ימים עד בושם ז״ש ויבקשו אליו והוא יושב ביריחו׳ ל״ל שלא עלה משם לבית אל מתעכב הל תשובתם שהרי תכף בבושם כתיב ויעל משם בית אל׳ זהו שאמר והוא יושב ביריחו:

ויאמרו אנשי העיר׳ סוטה הנה מושב העיר טוב מאי טיבותיה אמר ר׳ חנן בן מקוש על יושביו א״ר יוחנן ג׳ חמות הן בן מקוש על יושביו בן אשה על בעלה בן מקח על מקחו ע״כ׳ וכן הביא רש״י ז״ל והוסיף והוכרח לפרש כן שבסוף הארץ תלוי במים ואיכם שני ענינים לשם כן תקון המים רעים מה נעשה לארץ המשוכלת אלא ודאי הא בהא תליא׳ ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל׳ מושב העיר טוב מאויר׳ ומשדותי׳ וכרמי׳ שאין הסיכול שלא מהמי׳ ע״כ:

ולע״ן הנה נא מושב׳ הו׳ אני כי כשבא זה הצדיק אליעשע לעיר הוא הודה הוא זיה והדרה והגין בעבה לעצור הסיכול שהיה בה ז״ש אנשי העיר הנה נא ר״ל עתה נסיבתך מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה שמיום בואך הנה זה ג׳ ימים לא נפקד ממנו איש אחד המים רעים והארץ משכלת מאז ומקודם בואך׳ והוספים אמו פן בלכתך ישובו המים לרע׳ ולשכל שהכל היה במשך מהמים כנז׳ ובזה נסתלקה קושיית הגמרא מאי טיבותיה׳ עוד אפשר דרך הצלה הנה מושב העיר׳ אין בה איסור שלא קלל יהושע׳ אל הדר בעיר אלא לבונה החומה ז״ש הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה ר״ל כאשר ראה בעיני כ״תר שנם אתה מסכים ביסיבתה שמותר כי אין אנו מוריס הוראה בפניך רבינו ואם כן כיון שאין איסור ביסיבתה לענין המים הרעים והארץ משכלת׳ בל תוכל לתקנם:

ויאמר קחו לי צלוחית חדשה כו׳ ויצא אל מוצא כו׳ וירפו כו׳ ויצא אל מוצא מכילתא אמר ר׳ שמעון בן גמליאל בא וראה כמה מופרשים דרכיו של מקום מדרכי בני אדם׳ והמתוק מרפא את המר׳ אבל מי שאמר והיה העולם לא כן אלא אמר מתקן את המר׳ הא כיצד נותן דבר המתבל לתוך דבר שמתבל כדי לעשות גם בתוך גם והוא שנאמר וממתוך הרפאך במה שהוא מכה בו מרפא שנא׳ ויצא אל מוצא המים ויטלך שם מלח והלא מים מתוקים ויפי׳ כשאדם נותן בהם מלח מיד הם מסריחים הא כיצד נותן דבר המתבל לתוך דבר שנתבל ע״כ:

ולע״ן לדקדק לשון כמה מופרשים כו׳ כי הי״לל דרכיו של הקב״ה מופרשים מה הוא לשון כמה ויותר נכון היה שיאמר דרכו של ב״ו מרפא המר במתוק והקב״ה מרפא המר במר גם שינה דגבי ב״ו אמר לשון מרפא ובגבי הב״ה אמ׳ לשון מתקן והלשון כפול שאומר לא כן הקב״ה אלא במר מתקן כו׳. גם שינה מלשון מקוש ללשון מי שאמר והיה העולם. גם קשה יתור לשון הא כיצד נותן דבר וכו׳ האמור בסוף המאמר הוא מיותר שכבר הזכירו בתחלתו ובר׳ שכונת חז״ל לדקדק לשון ויצא אל מוצא המים דהי״לל ויצא לשון ויצא בלתי מדוקדק והוא מיותר׳ די שיאמר ויטלך מלח אל מוצא המים וכו׳ לזה רמז לדרוש בתיבת ויצא שדבריו של הקב״ה שע״י הנביא הם יוצאים מן הקשה הטבעי ומנהגו של בשר ודם וז״ש ויצא לרמוז שיצא במעשה הזה ממנהגו של ב״ו וההבדל גדול מאד כי ב״ו מרפא רפואה כל דהו ע״י הדבר המתוק׳ אבל הקב״ה בדבר מר לא רפואה לבד אלא תיקון ממש שלא יצאר בו שום מרירות כלל אלא מתוקים ממש וז״ש כמה מופרשי׳ ההפרש בשני דברים האחד ע״י מר והב׳ תיקון גמור כי ב״ו לא יוכל להסיר המרירות אלא שמרפאו ע״י התערובת מדבר מתוק ובטול המרירות׳ אמנם הקב״ה שאמר והיה העולם בדבורו עשה יש מאין כ״ש יש מים לאמתק דבר מר ולתקנו תיקון גמור יגזר׳ ויקם לו וז״ש לא כן הקב״ה בבחינה שאינו כן לרפואה בלבד אלא תיקון החלטי ז״ש לא כן על מ״ש מרפא את המר רפואה לבד והענין השני אלא שאר מתקן את המר ולפי שהזכיר ממכותיך הרפאך דעלה קאי לשון הא כיצד הראשון וכשהזכיר הענין השני ויצא וכו׳ אמר שנים הא כיצד נותן דבר המתבל על ענין המלח שנתן במים ונתמתקו׳ ואפשר עוד שאמר בא וראה כתב מופרשים דרכיו של מקוש וכו׳ ר״ל בא וראה מתוך

ויפצרו בו עד בוש וכו׳ פיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל:

וישובו אליו והיא יושב ביריחו למד דרך ארץ שלעב״י שהיה יודע מעיקרא שלא ימצאוהו א״כ מה תועלת בהתעכב שם ובכ״ז משום דרך ארץ בתעכב ג׳ ימים עד בושם ז״ש ויבקשו אליו והוא יושב ביריחו׳ ל״ל שלא עלה משם לבית אל מתעכב הל תשובתם שהרי תכף בבושם כתיב ויעל משם בית אל׳ זהו שאמר והוא יושב ביריחו:

ויאמרו אנשי העיר׳ סוטה הנה מושב העיר טוב מאי טיבותיה אמר ר׳ חנן בן מקוש על יושביו א״ר יוחנן ג׳ חמות הן בן מקוש על יושביו בן אשה על בעלה בן מקח על מקחו ע״כ׳ וכן הביא רש״י ז״ל והוסיף והוכרח לפרש כן שבסוף הארץ תלוי במים ואיכם שני ענינים לשם כן תקון המים רעים מה נעשה לארץ המשוכלת אלא ודאי הא בהא תליא׳ ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל׳ מושב העיר טוב מאויר׳ ומשדותי׳ וכרמי׳ שאין הסיכול שלא מהמי׳ ע״כ:

ולע״ן הנה נא מושב כו׳ הו׳ אני כי כשבא זה הצדיק אליעשע לעיר הוא הודה הוא זיה והדרה והגין בעבה לעצור הסיכול שהיה בה ז״ש אנשי העיר הנה נא ר״ל עתה נסיבתך מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה שמיום בואך הנה זה ג׳ ימים לא נפקד ממנו איש אחד המים רעים והארץ משכלת מאז ומקודם בואך׳ והוספים אמו פן בלכתך ישובו המים לרע׳ ולשכל שהכל היה במשך מהמים כנז׳ ובזה נסתלקה קושיית הגמרא מאי טיבותיה׳ עוד אפשר דרך הצלה הנה מושב העיר׳ אין בה איסור שלא קלל יהושע׳ אל הדר בעיר אלא לבונה החומה ז״ש הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה ר״ל כאשר ראה בעיני כ״תר שנם אתה מסכים ביסיבתה שמותר כי אין אנו מוריס הוראה בפניך רבינו ואם כן כיון שאין איסור ביסיבתה לענין המים הרעים והארץ משכלת׳ בל תוכל לתקנם:

ויאמר קחו לי צלוחית חדשה כו׳ ויצא אל מוצא כו׳ וירפו כו׳ ויצא אל מוצא מכילתא אמר ר׳ שמעון בן גמליאל בא וראה כמה מופרשים דרכיו של מקוש מדרכי בני אדם׳ והמתוק מרפא את המר׳ אבל מי שאמר והיה העולם לא כן אלא אמר מתקן את המר׳ הא כיצד נותן דבר המתבל לתוך דבר שמתבל כדי לעשות גם בתוך גם והוא שנאמר וממתוך הרפאך במה שהוא מכה בו מרפא שנא׳ ויצא אל מוצא המים ויטלך שם מלח והלא מים מתוקים ויפי׳ כשאדם נותן בהם מלח מיד הם מסריחים הא כיצד נותן דבר המתבל לתוך דבר שנתבל ע״כ:

ולע״ן לדקדק לשון כמה מופרשים כו׳ כי הי״לל דרכיו של הקב״ה מופרשים מה הוא לשון כמה ויותר נכון היה שיאמר דרכו של ב״ו מרפא המר במתוק והקב״ה מרפא המר במר גם שינה דגבי ב״ו אמר לשון מרפא ובגבי הב״ה אמ׳ לשון מתקן והלשון כפול שאומר לא כן הקב״ה אלא במר מתקן כו׳. גם שינה מלשון מקוש ללשון מי שאמר והיה העולם. גם קשה יתור לשון הא כיצד נותן דבר וכו׳ האמור בסוף המאמר הוא מיותר שכבר הזכירו בתחלתו ובר׳ שכונת חז״ל לדקדק לשון ויצא אל מוצא המים דהי״לל ויצא לשון ויצא בלתי מדוקדק והוא מיותר׳ די שיאמר ויטלך מלח אל מוצא המים וכו׳ לזה רמז לדרוש בתיבת ויצא שדבריו של הקב״ה שע״י הנביא הם יוצאים מן הקשה הטבעי ומנהגו של בשר ודם וז״ש ויצא לרמוז שיצא במעשה הזה ממנהגו של ב״ו וההבדל גדול מאד כי ב״ו מרפא רפואה כל דהו ע״י הדבר המתוק׳ אבל הקב״ה בדבר מר לא רפואה לבד אלא תיקון ממש שלא יצאר בו שום מרירות כלל אלא מתוקים ממש וז״ש כמה מופרשי׳ ההפרש בשני דברים האחד ע״י מר והב׳ תיקון גמור כי ב״ו לא יוכל להסיר המרירות אלא שמרפאו ע״י התערובת מדבר מתוק ובטול המרירות׳ אמנם הקב״ה שאמר והיה העולם בדבורו עשה יש מאין כ״ש יש מים לאמתק דבר מר ולתקנו תיקון גמור יגזר׳ ויקם לו וז״ש לא כן הקב״ה בבחינה שאינו כן לרפואה בלבד אלא תיקון החלטי ז״ש לא כן על מ״ש מרפא את המר רפואה לבד והענין השני אלא שאר מתקן את המר ולפי שהזכיר ממכותיך הרפאך דעלה קאי לשון הא כיצד הראשון וכשהזכיר הענין השני ויצא וכו׳ אמר שנים הא כיצד נותן דבר המתבל על ענין המלח שנתן במים ונתמתקו׳ ואפשר עוד שאמר בא וראה כתב מופרשים דרכיו של מקוש וכו׳ ר״ל בא וראה מתוך

מה שהראה מענין זה של אליעשע תדון לכמה וכמה ענינים זולתן שהראה כמה מופרשים הם דרכי של מקוש מדרכי ב״ו׳ והנה פי׳ וממכותיך הרפאך סר״ל בדבר שמכה ומוסיף יגון בטבע בו מרפא הענין יותר כיצד המים מעצמן יש להם מכה אחת שהם רעים וע״י המלח נתוסף בהם עוד מכה שנית ונעשה גם בתוך גם שבראיתם ב׳ מכות נתרפאו׳ וזהו ממכותיך שתים הרפאך׳ ועיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל׳ ועיין הרד״ק ז״ל׳ ולע״ן שבדבריהם ז״ל הבין ג״כ אומר קחו לי צלוחית חדשה שיהיו הם הצלוחיות והם ישימו שם מלח ז״ש ושימו׳ ויקחו אליו ככל הנגר הם בעצמם כדי שלא יהפדו שום תחבולה לעשות בזה מ״ו׳ ואפשר פרמז לה ברפואה זו שיחדשו מעשיהם ויהיו כלי קבול חדש בצלוחית חדשה וישימו מלח דהיינו מלח ממון חסד וצדקות לדק הליל ממות הסיכול׳ והצלוחית אולי היתה לרפאת בה הארץ משכלת והמלח לתקן המים הרעים:

ויצא אל מוצא המים כו׳ וירפו כו׳ עיין הרד״ק ז״ל ומהרי״ח ז״ל אפש״ע שרפואת המים ע״י דבר ה׳ היה כמו שכתב׳ כה אמר ה׳ רפאתי למים עכ״ו׳ וזכר הכתוב שהנה הוא מעצמו בלי כלי אלהי גזר על המים הרפוא׳ והתפעל הטבע מדברי הנביא עצמו וגזרתו מכה קדושתו ולזה אמר כדבר אליעשע אשר דבר ע״כ׳ וק״ק שהכתוב תולה כל הרפואה עצמה בנביא אלא שהתפעלות הטבע לבד שהרי כתב וירפו המים עד היו׳ הזה כדבר אליעשע׳ ולע״ן לדקדק למה לא אמר כדבר ה׳ אלא כדבר אליעשע כמו שדקדק מהרי״ח ז״ל כנז׳ ועוד אשר דבר מיותר׳ ונראה לפי שאליעשע דבר קחו לי צלוחית חדשה ומלח וזה היה דבר הנביא שהרי לא נזכרה נצוחה לענין צלוחית ומלח אלא שהם״ת ויתי׳ הקים דבר עבדו ועצת מלאכו הבלים בכה אמר ה׳ ולין שפק שאליעשע נשא עיניו למרום ובה שעתה ויאמר כה אמר ה׳ רפאתי למים ועם היות המלח מסחית רפאתי למים האלה ולזה אמר וירפו המים בשני הענינים כדבר אליעשע מהצלוחית ומלח נעשה גם בתוך גם ואשר דבר על דבר ה׳ שנשלמה רפואת המים ע״י ה׳׳ ועם היותה במלח כדבר אליעשע להקים דבר עבדו ועצת מלאכו הבלים׳ עוד אפשר כי היה אפשר לרפאת המים מהרע׳ שיש להם באשר הוא שם אבל אם ישובו לכשלה הנה יד ה׳ הויה בהן להביע מהן מרה אולה הקודמת ויהפכו המים לדם וכיולא בדרך אים והנה אליעשע בכח קדושתו השליך המלח וצלוחית חדשה כלו ע״ת שיחדשו מעשיהם בהופן שתהיה רפואת המים מוגבלת מחולי ההוא הפרעי שהיה נמשך עד הנה מהם במה שהיו רועים והארץ היתה משכלת׳ אמנם הפי״ת הוסיף ברחמיו ונמר׳ לומר לדור ודור עד עולם לא מחולי זה שהיה מתהוה מהם ולא זולתו ז״ש רפאתי למים האלה מורה בהצבע על בחינת החולי שהיה נמשך מהם עד עתה ולא זו בלבד׳ כמו שרצה אליעשע אלא לא יהי׳ מעתה עוד שום מות ומשכלת לא ממין העבר ולא מחודש כי הרפואה תהי׳ כוללת כל מין חולי וכוללת כל זמן׳ וזה גורם לו׳ וירפו המים כלילו הרפואה היתה מלילהן בזולת דבר ה׳ והיה זה בשבר אליעשע כרעי לשעתן׳ אולו חולי אמנם להיותן עד היום הזה דהיינו לעולם היה מהצטרפות הנבואה אל דבר אליעשע וז״ש וירפו המים עד היום הזה נמשך זה כדבר אליעשע מעצמו ואשר דבר היינו כדבר ה׳ אשר דבר אותו אליעשע במלאכות ה׳ וזה טעם כפל כדבר אליעשע אשר דבר שמהשני דברים נרפאו עד היום הזה׳ לו יאמר כדבר אליעשע אשר דבר הוא מעצמו והשי״ת הסכים עמו ובלתהו הנבואה׳ ויאמר כה אמר ה׳ להודיענו שלא התפלל אלא׳ כמו בקריעת מי הירדן אלא כדבר אליעשע לבד אשר דבר הסכים השי״ת עמו תכף ומיד הקים דבר עבדו ועצת מלאכו הבלים ולולי התכיפות אמר אשר דבר ר״ל תכף ומיד׳ אשר דבר נרפאו המים:

ויעל משם בית אל׳ סוטה ויעל משם בית אל והיא עולה בדרך ה״ר יוחנן משום ר׳ מאיר כל מי שאינו מלוה ומתלוה׳ כאילו שופך דמים שנאמר׳ אל יהי׳ אליעשע לא גיר׳ רוניס ואריות בתינוקות שנ׳ ויעל משם בית אל והיא עולה בדרך׳ וגעריס קטנים יצאו מן העיר׳ ויתקלסו בו׳ ויאמרו לו עלה קרח׳ עלה קרח׳ שהקרח עלינו׳ אמר המקום מאי נעריס קטנים׳ נעריס שמנוערים מן המצות קטנים שהיו מקטני אמונה׳ אמר נעריס׳ ובזזו את עצמם׳ כקטנים מתקף לה רב יוסף ודילמא על שם מקומם׳ מי לא כתיב׳ והרס יצאו גדודים׳ ושנו מה״ר׳ נערה קטנה׳ וקטנה׳ לן קרי לה נערה

הנה נא מושב העיר טוב׳ דקדק בעלת נא מתה בדר׳ נשמלקה מחתנו קללת יהושע׳ שקילל בבונה מיריחו׳ וכבר קילל בבונה מיריחו׳ ובתה מושב העיר׳ שהם אלא שעדין נשאר רושם רע בעים רע׳ ונ״ו

מלכים ב ג

ונערים קטנים · כי יש גדולים ויקרא נערים ואמר כי אלה הנערים היו קטנים וכן ונער קטן עמו ורז"ל דרשו נערים שהיו מנוערים מן המצות קטנים שהיו מקטני אמל: ויתקלסו בו · לענו בו ובזוהו בדבריהם שהיו אומרים לו בעלותו בדרך עלה קרח עלה קרח וקרח היה אליסע · ובדרש קרח אתה שהקרחת עלינו את המקום: וירדם ויקללם · ונחלקו רז"ל בזה כי קשה אליהם היאך גרם מיתה עליהם על דבר זה מהם אמרו על שם שבזוהו נתן עיניו בהם וכענשו כמו שאמרו כל מקום שנתנו עיניה מכמיס לו מיתה או עוני ומהם אמרו רואה שכלם נתעברו אמותיהם ביום הכפורים כלומר ראה כי מעבירה באו ורחויין היו למיתה ולכך הפקירו עצמם לבזותו ולכך קללם אלא מפני שבזוהו ומהם אמרו בלורות ראה להם כבודם ומהם אמרו שלא ראה בהם לחלוחית מלה ולא עתידה להיות לא בהם ולא בזרע לפיכך אדרש לסלקם מן הנולם ואמרו כי נענש על דבר זה שגר' מיתה לאלה הנערי' ואמרו שלש אלאים אלה אליסע אחד על שגר' דובים בתינוקות ואחד על שדחפו לגחזי בשתי ידיו ואחד אשר מת בו ושמכו זה לפסוק שמ' ואליסע אלה את חליו אשר ימות בו אלה הנה אחד · חליו שני' אשר ימות בו · שלישי: שתי' דובים נקבות היו ואומ' הרבוי במ"ס כמו גמלי' מניקות ובדברי רבותי' ז"ל מהם אמרו כי מעש' גם היה כי בחותו יער לא היו רגילים חיות רעות ומהם אמרו גם בחוך גם היה כי לא היה שם לא יער ולא דובי' ואמרו בשביל הרבעים ושתים קרבנו' שהקריב בלק מלך מואב הובקעו מישראל הרבעי' ושנים ילדים: ויסר

והוא סליק באורחא וינקין זעירין נפקו מן קרתא ואתלעבו ביה ואמרו ליה סק קרחא סק קרחא: ואתפני לאחורוהי וחזינון ולטינון בשמא דיי ונפקו תרתין דובין מן חורשא ובזעו מנהון ארבעין ותרין ינקין: ואזל מתמן לטור כרמלא ומתמן תב לישומרון: ויהורם בר אחאב מלך על ישראל בשומרון בשנת

והוא עלה בדרך ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח: ויפן אחריו וירא אם ויקללם בשם יהוה ותצאנה שתים דבים מן היער ויבקעו מהם ארבעים ושני ילדים: וילך משם אל הר הכרמל ומשם שב שומרון: ויהורם בן אחאב מלך על ישראל בשומרון בשנת

רשי

ונערים קטנים · המנוערין מן המצות: עלה קרח · עלה מכאן שהקרחת עלינו את המקו' שעד עכשיו היינו משתכרין להבית מים מתוקי' מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיק הלו הבלו פרנסתן מפורש בסוטה: וירדם · רחה שלין בהם ולא בזרעם לחלוחית של טובה: ויהורם בן אחאב · אף פרשה זו בשביל להגיד גם של מישע מלך מואב שנעשה על ידי אליסע נכתבה כאן שמנה באליהו שמנה נסים ובאליסע שש עשרה לקיים פי שנים ברוחך אלי וכאחדן כולם זו בלד זו וגם שנעשה ע"י אליסע

ומשם ט' בבריאה וסי' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן · על כן קרא שמה בכל · ומשם בארה היא הבאר · משם יקבצך יי' אליך ומשם יקחך · ומשם עבר קדמה מזרחה · ומשם עבר את בני עמון · ומשם שב שמרון · ומשם לא תאכל · וחברו:

וכתבם כאן זו בלד זו · כך ראיתי בשלשים ושתים מדות דר"ל בנו של ר' יוסי הגלילי וחליית ירדן של אליסע כשתים דשל אליהו: רק

רלבג

ויתקלסו בו · ר"ל לענו בו ובזוהו: ויפן אחריו וירא · הנה לא קללם עד שראה אותם וידע וראה על דרך נבואה שהם ראויים לקל"ה מצד רוע מעשיהם: ויהורם בן אחאב מלך על ישראל בשומרון בשנת שמנה עשרה ליהושפט · זה יורה שאחזיה לא מלך שתי שנים שלמות אך היו מקושטות והנה בארנו במה שקדם איך יתישב כל זה החשבון בלי שום ספק: רק

בלי יקר

בשרה וקרי לה קטנה ולא"ר פדת נערה דמן נעורין התם לא מפרש מקומה הכא מפרש מקומה ע"כ הנה דקדקו בפ' הו' והוא עולה בדרך ס"ל להיות שהוא עולה הוא יחידי בלא לויה אורע כן הרי שמי שלינו מלוה ומתלוה גורם שפיכות דמים שאילו היה לו לויה לא היו מתקלסים בו הקטנים בראותם בני אדם מרובים לו היו מוחים בידו שלא יקללם ותקנו ג"כ נערים קטנים קרי להו נערים וקרי להו קטנים הלא לדרשא נערים שמנוערין מן המצות וקטנים קטני אמנה ולפ על גב דחד לגופיה אלעדיך דהא הו נערים הו קטנים הו מכל מקום דרשינן לתרוייהו מדלא כתב כסדרן קטנים נערים · רש"י ז"ל הביא כאן נערים שמנוערים מן המצות ולא הביא קטני אמנה דמשמע ליה שלין ללמוד תרתי ממנוערין מן המצות וקטני אמנה דהלחד לגופיה הצעדיך ואולי כשלמ' בגמרא נערים שמנוערים וקטנים קטני אמנה כוונתם לו' שלא קטנים היו ממש קטנים לגופיה ונערים לדרשא אתה לשמנוערים מן המצות ואי נערים היו ממש נערים לגופיה וקטנים לדרשא קטני אמנה · ורש"י ז"ל כאן בחר כן לפי שסיקול הדעת מכריע היותם קטנים שאלו לא היה כן לא היו מתקלסים בו בדברים הלל"ים ינערים לדרשת מנוערים מן המצות · ונתבאר עוד ג"כ כפל עלה קרח עלה קרח הלחת על שם שהיה קרח והשני על שם הקרחת עלינו את המקום כדפרש"י ז"ל שמתחילה כשהיו המים רעים היו מביאים מים מרחוק ומרויחים פרנסתם ומשהמתיק המים אלו הבדו פרנסתם · ובזה מובן גם כן כפל ויתקלסו בו ואומרו כי די ויתקלסו בו עלה קרח אלא ודאי ה"ק שני עניינים היו כאלו אחד עלה קרח לבזוי לענ יקלס והשני שאמר לו הקרחת עלינו את המקום ולזה ויתקלסו כנגד עלה קרח אחד ואומרו כנגד עלה קרח השני שאמר לו דברי' שלא טעם והרעומת באו' עלה קרח ולא היה המכוון בו קלס כמו בעלה קרח הראשון · ומדוקדק ג"כ או' מן העיר כי די שיאמר ונערים קטנים יצאו ויתקלסו בו אלא ה"ק שסיבת ההתקלסות שהתקלסו בו היה מן העיר ממה שהיה מסבלת מהמים הרעים והיו מתפרנסים בשתיבות מים מרחוק ועתה כשנתרפאו אבדו פרנסתם ולכן מן העיר נמשך מה שנתקלסו בו וז"ש מן העיר ויתקלסו בו כו' ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ויתקלסו בו לענו בו ובזוהו ע"כ ומהרי"ל ז"ל שלהיות בית אל מוכן לנבואה כמו שפירשתי ויריחו מוכן לנפלאות רצה לקחת חזקה בשם ה' מהנבואה ומהנסי' והיה בבית אל היו בני הנביאים כנז"ל אבל הי ג"כ מקודם לזה נביאי הבעל והעגל אשר עשה שם ירבעם בן נבט · ואין ספק שהתפרסם עליית אליהו למרום שהרי בני הנביאים היו יודעים זה כמו שנז' והיה אליסע תלמידו בא למלאת מקומו ואליהו שעלה השמים היה בעל שער בשמיני לכן כשני הבעל אשר בבית אל שלחו לעיריהם להתקלס באליסע ולהמוז על עלייתו אליהו השמיימה אמרו עלה קרח ר"ל אתה אינך במהרגת אליהו רבך שהי' בעל שער כי קרח אתה עלה אתה עתה השמיימה כמו שעלה הוא והיה זה לענ על עלייתו אליהו הנו ואל אליסע ולזה אמר ויפן אחריו ר"ל שפנה ושראה שהלעג הזה לא עליו לבדו כי אם גם מאליהו הנו שבאמר אחריו ושראה זה במלאת לבותיהם ושראה אותם בנבואה מה שעתידים להיות ולכן קללם בשם ה' ונראה שהם מפחדים עזבו את ה' ולאו את קדוש ישראל · ולפי שלענו מאליהו הנו ומאליסע היה ענשם שיבאו שתים דובים אחת לנבוד אליהו ואחת לכבוד אליסע והרגו מ"ב ילדים לחודיע כי ה' ב"ש סיני בקדש ע"כ תוקף דבריו · והוא ז"ל מבין הבנת הכתוב ונערים קטנים יצאו מן העיר מבית אל קאמר ואין זה כפשוטו אל מקרא אלא מן העיר זו יריחו והיינו ויפן אחריו וירא ומה שאלו מבית אל בא היו לכניו · והוא נדחק במ"ש אחריו שעל אליהו קאמר וכ"ז חוץ מהפשט · גם לשון הפסוק שאו' והוא עולה בדרך ונערים מורה שהוא כלאתו מן העיר והוא עולה בדרך שמיד כשהחזיק בדרך ההולך לבית אל מיד ונערים קטנים יצאו מן העיר ר"ל מיריחו קאמר והגמרא שזכרתי למעלה חולקת עליו שהם הלו בלויה שאילו לוהו לא גירה דובים ואריות בתינוקו' וכו' והא אילו יצאו מבית אל הם ילוהו ביציאת יריחו מה תועיל הלו ה הבית · וכן ממה שאמרו עלה קרח עלה קרח שהקרחת עלינו את המקום שהיו מוכרים מים ביריחו אם כן מיריחו הם שלא יתכן שהיו בתים מבית אל לויותם שואבי מים ביריחו ביפן אלע"ן מה שהודיענו חז"ל שמיריחו יצאו ויעל משם לבית אל והוא יחידי עולה בדרך בלא לוויה ובה שעתה בהיותו בדרך יצ"ו נערים קטנים כמו נערים וקטנים ואסרה ולא"ו והתוספת · ויתקלסו בו ולזאלים שלא הזכיר פרטן אלו היו במעשה כמו לעפר בעפר וכיוצא ובאמירה אמרו עלה קרח עלה קרח:

ויפן לאחריו וירא כו' מה ראה אמר רב ראה ממש כדתניא רשב"ג או' כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני ושמואל אמר ראה שנתעברה אמן מהם ביום הכפורים ור' יצחק אמר ראה להם בלורית כיתים · ור' יוחנן אמר ראה שלין בהם לחלוחית של מצוה ודילמא בזרעיהו מהוה הוי א"ר אלעזר לא בם ולא בזרעם עד סוף כל הדורות ונתלחה שתים דובים מן היער רב ושמואל חד אמר נם בתוך נם וחד אמר נם בתוך נם מ"ד נם יער הוה דובים לא הוו ומ"ד נם בתוך נם לא יער הוה ולא דובים הוו אליהו דובים ולא ליהוי יער משום דבעיתי ל"ר הנינא בשביל ארבעי' ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב לקלל את ישראל בקעו מהם ארבעים ושנים ילדים איני יהא אמר רב יהודה א"ר רב לעולם יעשיק אדם בתורה ובמצות ואפי' שלא לשמה שבשכר שהקריב בלק מלך מואב מ"ב קרבנות זכה ונצלת ממנו רות שלא ממנה שלמה שכתוב בו אלף עולות יעלה שלמה ולע"ן דת"ק דאמר תיבת וירא מיותרת כי די שיאמר ויפן אחריו אל וירא אמר רב ראה ממש שע"י הראייה שכתן עיניו בהן וגם כן הקללה שקללם בשם ה' נבקעו כי בכל מקו' שכתוב וירא אם אמר שמואל דרש יתיר וירא כראיה אם שתי תיבות וירא אם אמר אלף מסמשת לדרשם ר"ז בלמה מ תיר דברי וירא אם לשון אומה ולשון ראה בם בלורית כאילו אם מלומה אחרת

ולא מישראל ע"כ ולמ"ד ראה שלין בהם לחלוחית מלה לא בם ולא בזרעם אפשר דמיתור וירא אם שראה אותם עד סוף כל הדורות שלין בהם הועלת כמו שדרשו חז"ל גבי וירא כי אין הוא המיר במשה ע"ה · או וירא שראה אומה ישראלית אם אפשר להשתלשל מהם לא ראה כלום יולא מהם ולזה ויקללם בשם ה' ולא"ק ק"ק דלמה היה צריך תרתי ראייה לתת עיניו בהם לעשות גל של עצמות וקללה בחד מנייהו אני אמנם לשאר אמורתי ניהו שהשורעמות נעשה ע"י הקללה והראיה הייתה לראו' אמם או אומתם כאמור · ובמ"ש אם אמ"ר מנינה הרבעי' קרבנות כו' שמעתי הוכן הענין בשם החכם השלם המקובל האלהי החסיד ועניו כמהר"ר יצחק אשכנזי ז"ל אלה כי אות' המ"ב קרבנו' ברמו שכשעברו הנשמות קדושות בהיקלא דהלק"ן נעשקו אלו המ"ב שעשק סיחרא אחרא שעל זה אמר שלמה ע"ה והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם כו' והחזיקה הקליפ' מהמות והאור מ"ב נשמות כנגד מ"ב קרבנות ולא תחזיר אותם הקליפה עד שתמלא מקום מוכן לבורעמות והוא ביאה אסורה שם מותנת אותם הנשמות העשוקות והנה המ"ב נשמות העשוקו' נתנו במ"ב ביאות אסורות שנבעלו ביום הכיפורים ועתה כשהעניש אליסע וקללם בשם ה' הוא שם מ"ב כנגד מ"ב ילדים והוא כי שם בן מ"ב מסוגל מאד להעלות התפילות שעל כן אמו אומרים אנא בכח כו' (ובשעת פטירת האדם אמרו הראשונים ז"ל שנכון מאד לו' אנא בכח כו' שהוא סוד שם מ"ב ביאו' סגולי מאד להעלות נפש האדם מעלה מעלה הוא סיוע למ"ש החכם השלם הנז') וכן הגלוחות של הקדושה העשוקות לא יתעלו אלא בשם בן מ"ב ולזה לבמור תיקונם של אלו המ"ב נערים קטנים האלה שהיו עשוקות ע"י מ"ב קרבנות שהה כשקללם בשם בן מ"ב קלל הגופים ההם שהיו יסוד רעוע בנוי בכפורים ואחרו המ"ב נשמות קדושות שבהם לבורע הקדושה ונתקנו זהו הי' כוונת ר' חנינא ז"ל ע"כ ובדבריו ז"ל נבין או' דובים ולא אמר שתים דובות כי נקבות היו כמו שנזכר בס"ד אלא דבים ב"ס ד"ר אותיות דדין כאותיות כי בשם מ"ב קללם ולזה היו דובים ולא מין אחר דשמא גרים כאמור דבי"ס דיב"ס · ומתוך המאמר הנז' שלב"ע דובים בנים היו ונתהוו מובן והנלחה שתים דובים מן היער דהי"לל והנלחה מן היער שתים דובים אבל כיון לו' שהיו בנים מכח שם הבי"ת אשר קללם בשם ה' ומזה נמשך שילאו שתים דבים ז"ש בשם' והנלחה שתים דובים אלא משום דמבעית הדובים הוצילן מן היער כדי שתבקענה מהם מ"ב ילדי' ומובן בדבריהם ז"ל ג"כ או' ותבקענה מהם מ"ב ילדים שלשון הכתוב מורה היותם שם נערים יותר ממ"ב ולא בקעום כולם אלא מ"ב מהם ולא יותר והיו אולי שיבקעום כולם אלו מפני שם נערים יותר בדבר אלא הטעם שהמ"ב הן שנתעברה מהם אמן ביום הכיפורים והמ"ב הם העשוקי' לבד מכח קרבנות מ"ב של בלק ולכך לא בקעם כולם אלא המ"ב כאמור · ולבין עוד בדבריהם ז"ל הנזכר שהיו אלה הנערים רעים וחטאים ורעועים מעת תולדתם מובן בזה שקללם כאן אלו נערים להודיע שמשנה שנולדו שהייתה תולדתן מיום הכיפורים ז"ם ילדים ולזה בקעו המ"ב מהם ולא יותר כאמור · ודרך רמז או' אלי ילד יש ילדמ"ו אותיות דדין כאותיות דדין ולזה אמר אלא שעדי בינה המתגלים ביום הכפורים כפור מי וזהו ילד מי שנתעברה מהם אמם ביום הכפורים · ואפשר דכולהו אמורלי הנו' לא אליבי דמר אמר חדא ומר אמר חדא ובהכי מובן לכלהו לשון ילדי' על הלופן הנו' וכיתה כמי למה בקעו המ"ב לבד ולא יותר · ולא נכרה דאליבי ג' מריבים אמנו לו' לרב במ"ב נתן עיניו בהם לבד וירא אם ממם והם אשר העזו פניהם יותר לכך בקעו · ולשמואל המ"ב נתעברה אמו מהם בכפורים כנז"ל · ובהכי נייחא לשון ילדים כלו' משעת תולדתן היו רעועים ולזה בקעו ולרב לא דייק לשון ילדים אמנם לר' יצחק נפתח שהיו מגדלי בלורית בילדי נכרים יספיקו דייק קלת מה שסיבה לדרשות אותם ילדים ובתחילה נערים קטני' ולזה לא הבקיעו אלא המ"ב שהשאר אפשר אלה היו מגדלי בלורית · ולר' יוחנן דאמר שלא ראה בהם לחלוחית של מצוה וכדמסיק לא בהם ולא בתולדותיה' עד סוף העולם ולזה הובקעו המ"ב מהם לבד אמנם השאר אפשר שילאו מהם זרע בשר בלחלוחית מצות ולזה ניצולו ובזה מובן או' לשון ילדים לדמות על הנולדים מהם עד סוף כל הדורות שלת כולם ראה ולזו שלא היה בהם לחלוחית נבקעו והשאר ניצולו · אמנם לכולהו מובן לשון ילדים אולת רב · ורש"י הביא שיטת ר' יוחנן לבד ע"ש והרד"ק והרלב"ג ובכלל דחז"ל דבריו ומהרי"ל ז"ל הכל כתבתי בכסוק הקודם · ולע"ן מה שקדקתי מתוך דחז"ל כנו"ל והם דקדוקים נכונים בפ' ושעם נכון לחיות מ"ב ולא יותר · ולפשר עוד בדיה שזכרתי בפסוק הקודם שהיו שם נערים וקטנים ואולי הנערים עכם והם המ"ב לא הקטנים וזהו ותבקענה מהם הרבעים ושנים לבד ולא יותר וק"ק לשון ילדים הלא ולאלי כדחז"ל כמו שהרחבתי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה:

וילך משם אל הר הכרמל כו' שהלך מבית אל הכרמל ללכת לכל מסעות רבו אשר נגלו לו שם הלהיבים כי אמרו הראשונים ז"ל שבהגלות נגלות נאון קדושה במקום מהמקומו' השאר רוחם קדושה במקום ההוא עד אשר כשיכון האדם עצמו הלחד מהם ישורר האהבה והקדוש' אשר שם ולזה הלך משם הכרמל ומהכרמל לשמרון כי בה' הוא הלהיבים בטח ולא יפחד מאיזבל ובכה ליכו כ"כ הטא נמור כמו שיזכיר ויהורם כו':

ויהורם בן אחאב כו' ויעש כו' רק בחטאות כו' עיין הש"ר ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל אחר שזכר בפרשה הקודמת שלקח הש"ת את אליהו בסערה השמים ובאשר אליסע במקומו תחתיו ונעשה ג' נסים באותן המהומות שעשו רבו אליהו הלחד בירדן דוגמת רבו בקרע הירדן גם הוא קרעו והשני בירחו בדפולת המים הוגמת הנס שנעשה לאליהו במדבר בעפר המים ושונת רגלי' שבזה נרפלה חולשתו ועיניו לם' שלא את נפשו למות והלך בכח האכילה הנה ימים רבים כך כיולא בזה נרפלו המים ואחו לנטי המקום זמן רב · והנ' בבית אל בבקיעת הנערים שהיו מתקלסים בו והיה זה כנגד מה שעשה אליהו לעברי החמשי' וחמשיהם שבאו בזדון ראה ספרו הכתובים

רק לא כאביו וכאמו · שהוסיף את הבעל להכעיס : רק בחטאות ירבעם · דבק וכן כל מלכי ישראל מלאכה אלא תשוב המלכה לבית דוד אם יעלו לרגל לכך עבדו את העגלים : מוקד · מרי גיתי : חילים למר · דיכרין דרעיא עם למרס : דרך מדבר אדום · כי גם מלך אדום ילך עמנו : לחת אותם ובומר · שימותו בלמת : אשר יצק מים ע"י אליהו · בהר הכרמל ובליקתו נעשו אלבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלאת התעלה · ראוי הוא ליעשות לנו גם על ידו במים : אל

בשנת שמנה עשרה ליהושפט מלך יהודה וימלך שתים־עשרה שנה : ויעשה הרע בעיני יהוה רק לא כאביו וכאמו ויסר את־מצבת הבעל אשר עשה אביו : רק בחטאות ירבעם בן־נבט אשר־החטיא את־ישראל דבק לא־סר ממנה : ומישע מלך־מואב היה נקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר : ויהי כמות אחאב ויפשע מלך־מואב במלך ישראל : ויצא המלך יהורם ביום ההוא משמרון ויפקד את־כל־ישראל : וילך וישלח אל־יהושפט מלך־יהודה לאמר מלך מואב פשע בי התלך אתי אל־מואב למלחמה ויאמר עלה כמני כמוך כעמי כעמך כסוסי בסוסיך : ויאמר איזה הדרך נעלה ויאמר דרך מדבר אדום : וילך מלך ישראל ומלך־יהודה ומלך אדום ויסבו דרך שבעת ימים ולא־היה מים למחנה ולבהמה אשר ברגליהם : ויאמר מלך ישראל אהה כי־קרא יהוה לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד־מואב : ויאמר יהושפט האין פה נביא ליהוה ונדרשה את־יהוה מאותו ויען אחד מעבדי מלך־ישראל ויאמר פה אלישע בן־שפט אשר־יצק מים על־ידי אליהו : ויאמר

בשנת תמני עשרה ליהושפט מלכא שבטא דבית יהודה ומלך תרתא עסרי שנין : ועבד דביש קדם יי לחוד לא כאבוהי וכאמיה ואעדי ית קמרת בעלא דעבד אבוהי : לחוד בחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל אתרעי לא סטא מינה : ומישע מלכא דמואב הוה מרי גיתין ומתיב תוקרבא למלכא דישראל שנא בשנא מאה אלפין תורין דפטימא ומאה אלפין דיכרין דרעיא : והוה כד מית אחאב ומריד מלכא דמואב במלכא דישראל : ונפק מלכא יהורם ביומא ההוא משמרון ומנא ית כל ישראל : ואזל ושלח לות יהושפט מלכא דבית יהודה למימר מלכא דמואב מריד בי התזיל עמי לות מואב בקרבא ואמר איסק אנא כותך עמי כעמך סוסיי כסוסיך : ואמר באידא אורחא נסק ואמר אורח מדברא דאדום : ואזל מלכא דישראל ומלכא שבטא דבית יהודה ומלכא דאדום ואסחרו מהלך שבעא יומין ולא הוה מיא למשריתא ולבעירא דעמהון : ואמר מלכא דישראל ווי ארי זמין יי לתלתא מלכיא האילין לממסר יתהון בידא דמואב : ואמר יהושפט הלית כא נביא דייי ונשאל ית פתגמא דייי מיניה ואתיב חד מעבדי מלכא דישראל ואמר הכא אלישע בר שפט דשמיש ית אליהו : ואמר

ויסר את מצבת הבעל · אבל האשרה לא הסיר מפני אמו שהיתה עובדת ע"ז שהרי נביאי האשרה היו אוכלי שלחנה אבל הוא לא עבד הבעל והאשרה אלא העגלי ירבעם : היה נוקד · כתרגומו מרי גיתי ונקרא בעל המקנה נוקד שהלקן נקודים ברוב והיה מנהגו שהיה משיב מנחה למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים למר כלומר עם למרס שלא היה גוזזם ולא אמר הכתוב אם היה משיב לו מנחה זו בכל שנה או לזמן אחד ידוע ביניהם : ויהי כמות אחאב · בכ"ף וכאשר מת אחאב פשע מלך מואב באחיזתו בו כמו שכתוב למעלה וכן ביורם אחיו ולא השיב לו מנחה : דרך מדבר אדום · לפי שמלך אדום היה לו ללכת עמהם : לחת אותם ביד מואב · שאם לא נמלא מים יפולו חיילותיו ואילך והילך למצוא מים ובאותו מקום ולא נוכל להמלט מידם : פה אלישע · אלישע הלך עמה על פי הנבואה להראותם זה הנס הגדול אולי ישוב מלך ישראל מדרכו הרעה והם לא ידעו כי הוא הולך עמה אבל בא לו בתוך העם : אשר יצק מים · ר"ל ששרת אותו ובדברי רז"ל למד לא כאמר אלא יצק מלמוד ששמוש גדול מלאודה ובדרש אמרו עוד אשר יצק מים על ידי אליהו בהר הכרמל כשמל המזבח והתעל מים אלישע היה יוצק מים על ידי אליהו ונעשה נס ונעשו אבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלאת התעלה מים שנאמר ויצקו וכמו ששם נעשה נס על ידו במים לפיכך אמר אשר יצק מים ולא אמר אשר שמש או אשר למד ועוד בדרש אשר יצק מים על ידי אליהו אמרו אפילו היה מבקש מים לפניו היה נותן לו : יש

רלבג

רק לא היה כאביו וכאמו · ר"ל שהוא דבק לבד בחטאת ירבעם ועזב חטאת אחאב ואיזבל · והנה הסיר מצבת הבעל שעשה אביו אך לא הסיר האשרה שעשתה אמו כי לא יכול לפי שהיא היתה בחיים עדיין : היה נוקד · ר"ל בעל נוקדה והיה עושה יום למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים למר ר"ל בעלי למר ולא גוזזים : ויאמר דרך מדבר אדום · יתכן שבחר הדרך ההוא כדי שלא ירגישו והבי' שם מלך יהודה עם מלך אדום כי היה תחתיו והוא הנגיב שם בו מלך יהודה : פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו · אע"פ שהיו לאליהו תלמידים רבים הנה זכר אלישע שהיה תלמיד והיה ראוי שיקנה יותר מהשלמו' מפני שסר את אליהו כי המשרת הוא תמיד לפני רבו ולזה יתכן שילמ' יותר ולזה שפט יהושפט שים את אלישע דבר יי' מצורף לזה כי ראה שיבא מתקומו עם אנשי המלחמ' ואע"פי שלא היה ילים מלחמ' ולזה ידמה שעשה זה שאם יצטרכו ישראל לדבר יי' ימצאוהו שם והנה לכבודו ירדו אליו שלשת המלכי' ולכבוד הש"י : ועתה

בלי יקר

הכתובים י"ד נסים אחרים שעשה בחייו מורים על גדולתו ומעלת כבודתו והראשון מהם שהוא הרביעי לניסיו שאחרי שיהור' בן אחאב מלך ועשה הרע בעיניה' אך לא בשיעור המופלג מהרשע שעשה אביו כי הנה הוא הסיר את מצבת הבעל שעשה אביו ועהיות אמו איזבל בחיים לא הסיר האשרה אבל עכ"ז עבד עגלי ירבעם בן נבט ולכן היה מענשו שמלך מואב שהיה משועבד לאביו מרד בו והיו במלחמה ההיא בסכנה עצומה מחסרון המים וכעשה נס ע"י אלישע ע"כ ומהרי"ל ז"ל אזל בשיטתו שבית אל הרג הנערים וכבר כתבתי שמיריחו היו ובתחום יריחו נבקעו ותפס' לקיים דבריו אלה שכיון שלא מיריחו ויצא לבית אל על ביה אל יחסד הנס הזה: ולע"דן לדקדק אז' בחטאות ירבעם בלשון רבים ומסיים בלשון יחיד לא סר ממנה הי"לל מהן ונראה כי להיות העגלים שעשה ירבעם בעיני יהורם אם לא מלך הברח שלא תשוב הממלכה לבי' דוד אם יעלו לרגל ולכך הניחם עומדי' ומנם היה הבדל גדול בינו ובין ירבע' כי ירבעם הטא ביותר כדי שיקובלו בעיני ישראל ויחטאו אמנם זה לא היה עובד אותם כי אם מעט מזער לפנים כי הבל המה מעשה תעתועים בקרבו · נמצא שהחזיק בחטאת ירבעם והיינו שני חטאות אשר חטא ואשר החטיא · אך באשר חטא לא היה בסיעור ירבעם כי אם מעט מזער אמנם בחטא השני והיינו אשר החטיא את ישר' דבק יותר ולא סר ממנה דייקא לפי שהיה מוכרח כן להעמדת מלכותו שיחטאו ישראל ויקריבו לעגלים כדי שלא יעלו לירושלם ותשוב הממלכ' נמצא לפי זה אז' דבק לא סר ממנה הכל חוזר אל חלוקת אשר החטיא את ישראל בזה דבר ולא סר ממנה· והיינו שלא נזכר אשר חטא ואשר החטיא כו' נמצא שיהורם זה היה מחטיא בעצם ודבק ולא סר מהחטיא אמנם בחטא כל דהו היה לפנים ואולי שלא חטא כלל ומ"ש ויעש הרע כו' רק לא כאביו וכאמו מוכיח שהי' חוטא אבל לא להכעיס כי להכלית המשכת מלכותו מפני הרוגים שילמדו לעשות ולא יעלו לירושלם שלא תשוב הממלכה לבית דוד :

ומישע מלך מואב כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והרחיב שתיבת למר חוורת גם אל כרים שהכרים והאילים עם למרן וכתב שהיה נותן לו סך זה מידי שנה בשנה עד כאן · ולעד"ן שהיה מביא לו מנחה אלף כרים שהכרים עצמן המנחה אמנם האל"ים מאה אלף לא היו הם עצמם המנחה אלא למרן וה"ם מאה אלף אילים למר כאילו אמר למר מאה אלף אילים דהיינו מאה אלף גיזות למר אילים שכל גיזה וגיזה מן האילים משקלה כפלים ממשקלה גיזת כבשים אחרים · והכרח פירושי זה הוא מאו' למר ולא אמר וממרס · ומה שא' לשון והשיב למלך ישראל דהי"לל ונתן למלך ישראל · נראה שהכוונה כמ"ש חז"ל בכיוצא בדקדוק כזה שדקדקו בספוק מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו יביאו מ"ל ואמרו שכל המנחות שביאתו להם לישראל בגלות מחויבים האומות מ"ה בהם להחזירם להם בימות המשיח וז"ש לשון מנחה ישיבו כיוצא בזה אני אז' לפי שקדם בספר שופטים ויושיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויחזק ה' את עגלון מלך מואב כו' ויעבדו בני ישראל את עגלון מלך מואב י"ח שנה כו' ויהי מגישים לו מנחה כדכתיב ויעלו בני ישרא' בידו מנה' לעגלון מלך מואב כו' נמצא שאות' המנחות שהיו ישראל נותנים למואב אמן מימי השופטים עתה כשגברה יד ישראל בימי אחוד כבש את מואב והיו נותנים לו מנחה וז"ש והשיב ר"ל המנחה שלקח עגלון מלך מואב עתה השיבה למלך ישר' וברוך היודע ועד אם היו י"ח שנה כמספר השנים ההם עצמם כי כל מלכות אחוד כ"ב שנה ויהוספט מלך בשנת ארבע לאחוד ואז בהיות השני מלכים יחדיו קרוב הדבר שנכבש מואב תחת יד מלך ישראל ח"כ היו השבה גמורה גם בזמן י"ח ואחר כך בימות אחוד מרד :

וידי כמות אחאב כו' עיין הרד"ק ז"ל : **ויצא** המלך יהורם וכו' וילך וכו' להיות הדברי' הנתקיים תכף לקלקולם יתוקנו בנקל לזה ולא המלך יהורם בו ביום ההוא תכף ומיד

ויסר את מצבת הבעל · אבל האשרה לא הסיר מפני אמו שהיתה עובדת ע"ז שהרי נביאי האשרה היו אוכלי שלחנה אבל הוא לא עבד הבעל והאשרה אלא העגלי ירבעם : היה נוקד · כתרגומו מרי גיתי ונקרא בעל המקנה נוקד שהלקן נקודים ברוב והיה מנהגו שהיה משיב מנחה למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים למר כלומר עם למרס שלא היה גוזזם ולא אמר הכתוב אם היה משיב לו מנחה זו בכל שנה או לזמן אחד ידוע ביניהם : ויהי כמות אחאב · בכ"ף וכאשר מת אחאב פשע מלך מואב באחיזתו בו כמו שכתוב למעלה וכן ביורם אחיו ולא השיב לו מנחה : דרך מדבר אדום · לפי שמלך אדום היה לו ללכת עמהם : לחת אותם ביד מואב · שאם לא נמלא מים יפולו חיילותיו ואילך והילך למצוא מים ובאותו מקום ולא נוכל להמלט מידם : פה אלישע · אלישע הלך עמה על פי הנבואה להראותם זה הנס הגדול אולי ישוב מלך ישראל מדרכו הרעה והם לא ידעו כי הוא הולך עמה אבל בא לו בתוך העם : אשר יצק מים · ר"ל ששרת אותו ובדברי רז"ל למד לא כאמר אלא יצק מלמוד ששמוש גדול מלאודה ובדרש אמרו עוד אשר יצק מים על ידי אליהו בהר הכרמל כשמל המזבח והתעל מים אלישע היה יוצק מים על ידי אליהו ונעשה נס ונעשו אבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלאת התעלה מים שנאמר ויצקו וכמו ששם נעשה נס על ידו במים לפיכך אמר אשר יצק מים ולא אמר אשר שמש או אשר למד ועוד בדרש אשר יצק מים על ידי אליהו אמרו אפילו היה מבקש מים לפניו היה נותן לו : יש

בלי יקר

משומרון ויפקד את כל ישראל וילך למלחמה ומהדרך שלא אל המלך יהושפט לאמר מלך מואב פשע בי ר"ל שפשע בי ולזה בך כי משול לא כשתעבד הלוך וה"כ מי יכניסך בתגר זה ולזה שלו לו התלך אתי אל מואב למלחמה ואמר הלך כי בכוד הוא לי ומעלה שהיה לוקח רוחי לעמדך זה"ש לשון ויאמר רעלה ולא אמר הלך · ולזה אמר כמוני כמוך וכו' שבכל אלה החלוקות מקרים מלך יהודה את עצמו שהרי לו' כמוני כמוך ולא אמר כמוך כמוני וכן כעמי החילה ואח"כ כעמך וכן כסוסי

כסוסיך לו' שיעשה עצמו בעובי הקורה ריש ומקרים אליו :

ויאמר איזה הדרך נעלה כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק והרלב"ג וכן מהרי"ל ז"ל :

ולע"דן נעלה לסימן טוב ומעלה שכן אחז"ל נבי לא נעלה פיהם הכסילים יורדים לשאול הם ולא עולים ז"ש נעלה כי בגם אשר נעשה להם בימים הרד מדבר אדום כתעלו מלך :

וילך מלכי ישראל כו' אמר שהלכו דרך שבעת ימים והולי תמו המים שהולינו עמם והנה הכבד ולבהמה אשר ברגלוהם וז"ש ולא היה מים למחנה ולבהמה אשר ברגליהם ולא אמר ולא היה מים שתם · ובזה מובן כי איך עלה בדעתם לבא דרך המדבר שאין שם מים מעיקרא מלי שביו לא שהביאו מים לו שביו לו זה מעיינות שם ומרוב העם כתיבשו במדבר שדרך מלכים · לו טעו במדבר והל זה כיון בלו' וילך מלך ישראל ומלך יהודה וכו' הי"לל וילכו מלך ישר' אלא נראה שהלך כל מ' לבדו ולא שיערו שיצור המחנה כדי להרבות המים כי וילך מלך ישראל וכן מלך יהודה וכן מלך אדום ונמצאו והיו יחדיו במדבר ובהמורו ויסובו מורה שנעשה הסיבוב היה שלא במתכוין ולזה לא היה מים למחנה כו' :

ויאמר מלך ישראל עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל · ולע"דן לדקדק אז' לשלשת ונראה שמלך ישראל זעק אהה עלי שלשי גרמא בנזקי אלה הב' מלכים יהושפט היסר ונאמן שם אל"יו ומלך אדום לפי' שהוא עובד ע"ז לך שקר כאלו אבותיו הבל ואין בם מועיל ואין לו אמונה ח"כ בשלי הצער הזה להם מתחבר' אלי פרקה' חות' ז"ש אהה כי קראה' לשלשת ר"ל מלכים יחדיו כחוט המשולש עמי ע"כ פרקה' מעשיהם ולא בים לי עלי שלשי הרשע לבל אלה מה עשו אלה לתת לותם ביד מואב אבל שפלה דידי וזה יורה שלא היה עובד ע"ז מלב ובפס שהרי הכיר שמה' יצא הדבר ובשלו הצער לכולם · עוד אפשר מהרך עמה אמר לשלשת המלכי' אלה כי אילו הוא אינו נחשב למלך כי אם בעזרתם ובפרט מלך יהודה ולזה ח"ל לשלשת המלכים אלה על הדברים שהם חשובים כשלשה כי מה לני מה חיי אלתם :

ויאמר יהוספט וכו' חז"ל אמרו במסכת ברכות אשר למד לין כתיב כאן אלא אשר יצק מים וזאת הברכה כי בילדתי בו ג' שיעות · עוד לחז"ל בפ' ויקרא על הנולה נעשה לאבעות אליהו הכל וז"ש אשר יצק מים ע"י אליהו כלו' שעל ידיו ובסיבת' כתגלגל גם זה מיצוק' מים מרובי' כמו שזכרנו שנתמלאה התעלה כבית סאתים · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והרחיב כי להיות יהוספט ירא אל"יים יסר מרע ונתן לבו לדרוש את המ"ת כי הבל מלכי אמנם מלך יסר' להיותו עובד אלילים לא שת לבו לזאת ולא מלך אדום כי לא מבני ישראל הוא :

ולע"דן שיהוספט מלך יהודה לחיותו דבק בשלהיו ועיני ה' אל לדיקים ולא יתכן שפס יהודה אשר אתו לא הסבית הסי"ת בהם תלולה והם ז"ש בלשון שלילה האין פה נביא לה' כלו' לא יתכן שאין פה נביא לה' שלהו מלתו ית' ונדרשה את ה' מלאתו הנביא ולא מזולתו מנביא · הבקר

לא תראו רוח ולא תראו גשם וגו׳ כי אם יביא זה ע״י רוח ואם הוא קרוב לעבוא אולי לא תאמינו שהוא פעולת הגשם אלא שעל פי הטבע היה בגשם ע״כ יעשה ה׳ בשופן נפלא למען תדעו ותאמינו כמוש כי ידה׳ עשתה זאת בזכותו של יהושפט וזה יהיה ג״כלכם לאות כזיפול מוחב בידכם אלא בכוחם ועזוזם ילכם בעבור התלחמה הכנעני כי אם ה׳ יתן מוחב בידכם וג״כ כדי שתאמינו גם לזה יתן מוחב בידכם בגם מפורסם חרב אים בדשפו לעמן תדעו ותכירו כי לאלהי פתלחמה והנגחון:

ים אותו דבר יי׳ · שהרי הוא לא בא לעשות מלחמה למה בא לא בא אלא ע״י נבואה בחמת יש אותו דבר יי׳ : וירדו · וירדו ממרכבתם לכבודו לדבר עמו ולא קראו לו שיבא אלא לפי שהיו בארה גדולה חשו לכבוד הבירה ולכבוד נביאו : מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום · לפי שדבר יהושפט בשמו לא נאמר בו מלך ומלך אדום הוא הנגיב שהיו משימי עליהם מלכי יהודה והוא היה להם מלך ויש בו דרש למה לא נאמר ביהושפט מלך להודי׳ עגוותניותו אל אותו נביא אלא רצה גירד לפני הנביא בבגדי מלכות אלא כחבר הדיוט וי״ל שנגזרה גזרה שיהרג עם אחאב והיה הכתוב מונה לבנו מן אותה שעה לפיכך לא נקרא מלך ובשכר שירדו לפני הנביא זכו לרחות כל אלו הנסים : אלכי

רשי

אל כי קרא יי׳ וגומר · בשבע לא הידכ׳ מובין רשעתה ההיא בעי מלכא רחמים מרי זמין יי׳ וגומר: קחו לי מנגן · מפני הכעס שנסתלקה שכינה ממנו : גיבים גיבים · בורות מלאים מים: ונקל זאת · ועוד גם זה נקל ומוטב בעיני יי׳ והוסיף להפליא אחכם גם אחר ונתן את מואב בידכם : וכל

רלבג

ועתה קחו לי מנגן · ידוע כי הכעס מונע ההתבודדות לשכל בעת הגבית הנבואה מפני טרדת המחשבות אשר יהיה בהם הכעס ולפי שכעס מלך אלישע על יהורם מפני שדבק בחטאת ירבעם הוצרך לדבר ישיר כעבו וירחיב לבו ואז שרתה עליו רוח הקדש: עשה הנחל הזה גבים גבים · ר״ל שיעשו המישור הזה חפירות מחפירות ובזולת רוח ונגשם יעשה הש״י על דרך המופת שימלאו החפירות אשר בתישור הזה׳ מים יסביקו לנם לשתות הם ומקניהם שהביאו לאכול ממנו ובהמותם אשר ירכבו עליהם : ונקל

כלי יקר

בשקר היו יהיה רוח סער בפיהם בענין מלחמת רמות גלעד · לו יאמר גדרשה את ה׳ מאותו ר״ל מאותו הנער אשר בא לו בנבואה הנביאו ולא אמר מאותו אלא מאותו · ובזה יובן אלה שאל בלשון מיוחד הים שה נביא לה׳ אלא הלין פה נביא לה׳ בתמיהה כי אלא יתכן כי הן אל נביא לא ימלט ונבואתה הדביס עליך · ויאמר פה אלישע מו׳ כמו״ל והולי האומר הזה לא הכירו אלא ביונק מיס על ידו לשרתו בלה ראהו לומר ולזה לא הזכיר לימוד :

ויאמר יהושפט יש אותו כו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ם ז״ל בכל הנז״ל : ולע״דן לדקדק לשון אותו דהי״ל לא אתו ונראה כי לפי שהמנגן לא הגיע במעלתו אלא שיצק מים על ידי אליהו אלא אמר שהיה מעשה כי לא ידע מהותו לאמנם יהושפט הצדיק ידע תוכן אישותו ולזה אמר יש אותו דבר ה׳ ר״ל אותו דבר ה׳ אשר היה באליהו עצמו נחה באלישע רוח אליהו ז״ל כו׳ יש אתי דבר ה׳ דבר בכלל מצוות נבואתו ובכלי חמדה פי׳ אותו כמו אתו ואותו והכוונה אותו דבר שאמרת מצוקת מים ע״י אליהו שנעשו כמין מעיינות כנז״ל מהמדרש בלי ספק שאותו דבר עצמו יש ויש אתו עתה דבר ה׳ לזה בא לכאן במלאכות ה׳ באותו דבר ה׳ ממש בא לצקת מים מגבא · ואו׳ וירדו מלבד הנז״ל אפשר לשון ירידה והכנעה כמו ירד ירדנו בתחילה לשנור אוכל שירדו אליו בהכנעה גדולה ויהושפט יותר מכולם שהרי לא לבש בגדי מלכות מדרך עכוה כנז״ל לחז״ל ומדרך הכנעה בעת צרה כזאת ראוי לחגור שק וכיוצא :

ויאמר אלישע אל מלך ישר׳ כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ומהרי״ם ז״ל הנביא אמר אל יהורם מה לי ולך מלך ישר׳ ר״ל מדוע בא אלי היה לך ללכת אל נביאי הבעל והאשר׳ שהם נביאי אביך ואמך ויהורם הביאו אל כי קרא ה׳ לשלשת המלכים הללו לתתם ביד מואב ע״ז אל אמר הדברים אבל הדבר הזה הנה הנביאים כי קרא ה׳ לשלשת המלכים הללו לתתם אות׳ ביד מואב ובענין ההשגחה לא יועילו הבעלים והאשרות בלשון דבר מלך שלמון ומבני זה בלמו אליך שאתה נביא לה׳ כי הוא יכריח ויחבש ימחק וירוי תרפנה · ולע״דן כי הנביא אמר למלך ישר׳ מה לי ולך עשה כי כל עסק עם נביאי השקר לך אל נביאי אביך ואמך ואמר לו מלך ישר׳ אל כי קרא ה׳ לשלשת המלכים הללו ר״ל לא למעני אתה עושה ז״ש אל כי אם יען הבטי מלך יהוד׳ ומלך אדום ועשה למענם אם לא למעני ולזה הביטו הנביא לולי פני יהושפט אני נושא כלומר כדבריך כן הוא שלמען המלך יהושפט הצדיק פניו אני נושא ולא פניך :

ויאמר אלישע חי׳ וכו׳ חז״ל מגילה וידעת אחרש״י אסור לאדם להשתכל בדמות אדם רשע שנא׳ אם אביט אליך ואם אראך ר׳ אלעזר או׳ עיניו כהות שנ׳ ויהי כי זקן ויכהו ותכהנה עיניו מראות משוס דאשתכל ביה בעשו וכתיב שלת פני רשע לא טוב ע״כ · והכוונ׳ לפי שהבנה פני האדם הוראת מעשיו ושם רושם מעשיו אם רעים ואם טובים וכשם שהמשתכל בפני הצדיק נהנה מקדושתו כי בצלם אלהים הוא כך יכול כאילו מקבל פני שכינה כן המשתכל בדמות רשע מקבל טומאה באותה הראיה ר״ל מנחשים הנעשוני שהמביט בם ניזוק וכמ״ש בא׳ שראהו יפן וגזרו כל שערות גופו עליו׳ והרשע שהוא מרכבת הנח׳ הקדמוני הוא שטן הוא י״צהר ולז״ל לולי שמה שלני מפסי׳ בהביטי אל פניך אני מרויח יותר במה שלני נושא פני יהושפט הצדיק דמרובה מדה טוב׳ הנמשכת אלי מהבטתי אל פני יהושפט אני נושא לא הייתי מביט אליך ובדרך הלזה ביתור ואם אראך רמז אל כהיות עינים שע״ה אלעזר אם אראך לא יתכן שהרי הביטי אליך גורם סמיות עינים וכן פי׳ בכלי חמדה בסדר זאת הברכה הראשון׳ ושם כתבתי שאמר לו עוד חי׳ אשר עמדתי לפניו ר״ל בעמדתי לפניו והוא קדוש מחייבת היה שלא אביט אליך ואם אראך כי הקדושה תשתלם ממני ז״ש ואם אראך ר״ל אם אוכל לראות לך נבואה נמצא הוא כי ההבטה אליך מועלת ממני הראייה מנבואה :

ועתה קחו לי מנגן כו׳ פסחים פ״ה אר״ש בל כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו אם חכם הוא חכמתו מסתלקת מנא לן ממשה שנא׳ ויקצף משה על פקודי החיל וכתיב ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא מכלל דמשה לא יעלים מיניה אם נביא הוא נבואתו מסתלקת מאלישע שנ׳ כי אלי פני יהושפט אני נושא ולא וכתיב ועתה קחו לי מנגן ע״כ · והכריחם לזה הענין כי אלישע נביא הוא מאן כי נחה עליו רוח אליהו ולמה הוצרך אל הכנת הנגון אלא ודאי מהכעס בטבע ובהשגחה הוסרה ונסתלקה ממנו הנבואה והוצרך אל הכנות אלו להסיר כעס מלבו שבטבע הוא מוכע הנבואה כמו שלמדו חז״ל מפסוק ויהי כנגי המנגן ותהי עליו רוח אלהים מלמד שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה שנ׳ ועתה קחו לי מנגן · אמר רב יהודה וכן אמר רב אלעזר ע״כ · הרי שהעריכו חז״ל הבני דברים יחדיו השמחה להיות שמח האדם שזו הכנה טבעית והשני׳ הצטרף אליה היותה שמחת מצוה כי ע״י זכות המצוה ובשמחה ידבק הוא בשי׳ת והוא ית׳ בו ולזה לא יועיל השחוק והקלות אלא לעם״ע שהם משמחים בטבע אבל אחרבה יזיקו כמ״ש ולא מתוך שחוק כו׳ כמלא שהכעס שנתכעס אליעזר אלין בטבע גרם לו השתלקות הנבואה בהשגח׳ ועתה בנגון המנגן העביר רעה

מבשרו ושמח שמחת מצוה כי נתן אל לבו ביאותו הכינון לשמוח בזה שהוכיח את מלך ישראל אל פניו שני הדברים האלה יחדיו הזהירו הנבואה אליו והלשון הכריחם כן והוא אומרו ועתה קחו לי מנגן כי לא נסה בחלה בנבואתיו אלא ועתה לפי שעה להסיר הכעס הוצרך אל מנגן וכיוצא בזה כירשתי בכלי חמדה שלהיות שם מלך ישראל חייב הסתלקות השכינה והנבואה כי לא יגורך רע כתיב ולזה הוצרך אל הכנות אלו ומולי הלי ולולי יביא הנבואה וז״ש ועתה קחו לי כפי הטע׳ המחייב לי להצטרך אל הכנת מנגן וכנ״ל · ועיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ם ז״ל · וכבר זכרתי תמלא ג״כ בכעס מפלת ההשגחה האלהית שלון הנבואה מצטרף אל מ״ש הרלב״ג ז״ל שהוא בטבעו מחייב כן · ולע״דן כבר זכרתי במ״ש לא׳ מאל הכעס שנתלקה הנבואה ממנו לא׳ מב׳ סיבות א׳ מאל הכעס עם מלך ישראל לו מפני שהתכל בפניו פני אדם רשע ולו״ל ועתה צריך הכנת העיר ונגן המנגן מה שלא הייתי צריך קול׳ לו לפסר שלו׳ ועתה שולל הענתיד שלעתיד לא יצטרך לנגן המנגן והוציע הכתוב שהיה הכח כנגן המנגן כמעט מהכינון מיד ותהי עליו יד ה׳ ויד ה׳ היה מדרגה מהנבואה תלוסה כמו שכתב הרמ״בם ז״ל כתבתי דברי גבי יד ה׳ היתה אל אליהו ויסגם כו׳ והיתה מדרג׳ זו כי בעת הנבואה היה מתחיל כאדם שנותן ידו לחבירו ואו׳ לו ברוך הבא · לו לחבירו החלוש פיסט לו ידו כדי שיתנהל לאטו מעט מעט כך בלה אליו מדרגה זו מהנבואה הנקראת יד ה׳ :

ויאמר כה אמר ה׳ כו׳ כי כה אמר ה׳ לא תראו רוח כו׳ חז״ל אמרו כה אמר עשה הנחל הזה גבים גבים בא אלישע ועשה את היבשה יש ע״כ · ולע״דן שהקדקו חז״ל כפל גבים גבי׳ דלי בא׳ לכך דרשו גבים הבני גבים לשון דבר נגוב ויבש עשו יש ז״ש בא אלישע ועשה את היבשה יש שהו׳ רמוז בתיבת גבים גבים כאמרי׳ לו׳ אם עשה אלישע גבים שהנחל הזה היבש עשה אותו אלישע גבים גבים · ועיין רש״י ז״ל והרד״ק והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ם ז״ל והוסיף שנקרא נחל על העבר שהיה נחל בימות הגשמים מן הסתיו מתקבצים דרך שם כעין נחל וכעת יבש הוא לו׳ הרא נחל על שם העתיד שיבוא בם מים בגם עד שיעשה נחל שוטף ואמר שלא יבוא בדרך הגשם הטבעי כי לא ירדו רוח וגשם והנחל ההוא היבש ימלא מים והנ׳ היה גם זה דוגמת גם אליהו בהר הכרמל שהוריד גשמים · ולע״דן לדקדק לו׳ כה אמר ה׳ כי כה אמר ה׳ והי״לל כה אמר ה׳ עשה הנחל כו׳ ומוד למה בפ׳ ראשון אמר הנחל הזה ובפ׳ הב׳ לו׳ הנחל ההוא ונר׳ כי בענין זה היו שתי נבואות הא׳ נאמר לו כאן והיה כנגן המנגן וכו׳ וסמיך ליה כה אמר ה׳ עשה הנחל הזה גבים מורה בלבד שכאן נאמרה לו לא״ל הזה אמנם אחר מצוה עשה הנחל גבים נתן טעם מה טעם תועלת הגבים הללו ואמר כי כה אמר ה׳ וכו׳ ר״ל מלא בירושלם כה אמר ה׳ לא תראו רוח ה׳ הנחל ההוא אחר במזבר ימלא מים בלופן שהכל נאמר על נחל א׳ אבל בפסיה בא״ל אמר עליו הנחל ההוא לפי שלא היה לפניו אמנם כעת שסרתה עליו נבואה ואמר עשה הנחל הזה כו׳ נאמר כאן הנחל הזה לפי שהו׳ לבניו ויש ראיה מ״מ ים לותו דבר ה׳ על כי כה אמר ה׳ לא תראו רוח ולא תראו וכו׳ שזלת נאמרה לו תחלה ואח״כ נאמרה לו כה אמר ה׳ עשה הנחל כו׳ איה שיעשו גבים גבים ומתן טעם כי כה אמר ה׳ לא תראו כו׳ שלא ירדו עליכם מים מלמעלה כדי שלא תצטערו דקשה יומא׳ דמטרא לבל ירבו גבמים מרחוק בארץ אדום ויהיו נגרים אליכם שיהיו מתמלאים הגבי׳ גבים מהם לו׳ יפרוץ נהר מנהרי ארץ אדום בראון ה׳ כדהרד״ק בסמוך ונקל זאת וכו׳ כלה בלי טורח עליכם אלו תראה רוח וגשם דבר כבד וטורח היה עליכם ולאנשי הבאה וז״ש ונקל זאת וכו׳ מכלל דאיכא אחרת כבדה מזאת וכדרז״ל בפ׳ ובבקשה מאת ה׳ על זאת מכלל דאיכא אחרת ולמדו שאין לבקש אלא על דבר ה׳ כיוצא בזה בא׳ ונקל זאת כו׳ ועשה כן כדי לתת את מואב בידכם כדי שלא יתבלבלו אנשי החיל בגשמים וזה מודן לו׳ כי כה אמר ה׳ כו׳ אמר כהוא פלא גדול שלא תראו בעיניכם רוח ולא גשם והנחל ההוא ימלא מים כדי שלא תצטערו בגשמים לאנשי החיל זה כיון בא׳ לא תראו רוח כו׳ בכל דבריו לא תראו ולא תראו כדי שלא תצטערו במראית העין · ואפשר עוד שא׳ הזה על הנחל שהאלה ואמר ההוא על הנחל שבארץ אדום כי שם ירדו הגשמים וימשך אל הנחל הזה אשר בו בגבים וז״ש לא תראו כו׳ כי אפי׳ אמת רוח וגשם יש בארץ אדום ושטפו ובלו לבלון והנחל ימלא מים :

ונקל זאת בעיני ה׳ כו׳ תנחומא והכיתם את כל עיר מבצר וכל עץ טוב כו׳ ר״ל והלא כתיב לא תשחית את עצה · אלא על שאר האומות שיה וזו קלה ובזויה היא שנ׳ ונקל זאת בעיני ה׳ וכה״ל כדרר את המדינים וכתיב לא תדרוש שלומם וטובתם ע״כ · ולע״דן דק״ק אדם כן היה דרוי להקדים הפסוק של והכיתם כו׳ ואח״כ ונקל זאת · ואפשר שהכתוב הגיד הקולה של זאת בעיני ה׳ יותר משאר האומות אפי׳ שהפקירו בנותיהם לזנות בימי משה ע״ה ושעיר הקולה גדול שבשאר האומות אסור להשחית עצה לגדוע עליה גרזן כדי לכבשה אפ״ה אסור וזאת קלה מאד אפי׳ אחר שכתוב׳ את מואב בידכם אבל בכבשו ה״ה מותר להכות כל עיר מבצר כו׳ וכל עץ טוב הפילו ואל יצטרכו לבשחיתו עצה כדי לכבשה כי הש״י יעשה לשתכבשה במ״ש ונתנה׳ בידכם את מואב מיד ליד ויתן בתוכן שלא תצטרכו להפיל עץ טוב כדי לכבשה אלא דרך הסתרה בלי שום

נזרק

זאת בעיני יי׳ : ר״ל אלא יספיק לפ״י עשייתו זה החסד לכם כי הוא קל בעיניו ביחס אל החסד שהוא רוצה לעשות והו׳ שכבר יתן את מואב בידכם :

והכיתם

מוֹאָב בִּידְכֶם: וְהִכִּיתֶם כָּל־עִיר
מִבְצָר וְכָל־עִיר מִבְחוֹר וְכָל־עֵץ טוֹב
תַּפִּילוּ וְכָל־מַעְיְנֵי־מַיִם תִּסְתֹּמוּ וְכֹל
הַחֶלְקָה הַטּוֹבָה תַּכְאִבוּ בָּאֲבָנִים:
כ וַיְהִי בַבֹּקֶר כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְהִנֵּה־
מַיִם בָּאִים מִדֶּרֶךְ אֱדוֹם וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ
אֶת־הַמָּיִם: וְכָל־מוֹאָב שָׁמְעוּ כִּי־
עָלוּ הַמְּלָכִים לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּצְעֲקוּ
מִכֹּל חֲגֹר חֲגֹרָה וָמַעְלָה וַיַּעַמְדוּ עַל־
הַגְּבוּל: וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהַשֶּׁמֶשׁ
זָרְחָה עַל־הַמָּיִם וַיַּרְאוּ מוֹאָב מִנֶּגֶד
אֶת־הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם: וַיֹּאמְרוּ
דָּם זֶה הֶחֱרֵב נֶחֱרְבוּ הַמְּלָכִים וַיַּכּוּ
אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְעַתָּה לַשָּׁלָל מוֹאָב:
וַיָּבֹאוּ אֶל־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיָּקוּמוּ
יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵיהֶם
כה וַיָּבוֹא בָהּ וְהַכּוֹת אֶת־מוֹאָב: וְהָעָרִים
יַהֲרֹסוּ וְכָל־חֶלְקַת הַטּוֹבָה יַשְׁלִיכוּ
אִישׁ־אַבְנוֹ וּמִלְאוּהָ וְכָל־מַעְיַן־מַיִם
יִסְתֹּמוּ

ל׳ ואל ברוסיי
ה׳ ג׳
ל׳ וחס׳
ו׳
ז׳
ח׳
ט׳
ל׳ אל יהלל
י׳
י׳ · י׳
י׳ · י׳
יומי ק׳
י׳ · י׳

מוֹאָבִי בִּידְכוֹן: וְתִמְחוּן כָּל כְּרַךְ
הַקִּיף וְכָל קִרְיוּן בְּרִיכָא וְכָל אִילַן
דְּיָאֵי תִּעֲקְרוּן וְכָל מַבּוּעֵי מַיָא תִּסְתְּמוּן
וְכָל אַחֲסַנְתָּא שַׁפִּירְתָּא תְּטוּמוּן
בְּאַבְנַיָא: וַהֲוָה בְּצַפְרָא כְּמִסַּק
מִנְחָתָא וְהָא מַיָא אָתְיָן מֵאוֹרַח אֱדוֹם
וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא יַת מַיָא: וְכָל
מוֹאָבָאֵי שְׁמָעוּ אֲרֵי סְלִיקוּ מַלְכַיָא
לְאַגְחָא קְרָבָא בְּהוֹן וְאִתְכְּנִישׁוּ מִכֹּל
אַסִירֵי סַיְפָא וּלְעֵילָא וְקָמוּ עַל
תְּחוּמָא: וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא וְשִׁמְשָׁא
נְחַת עַל מַיָא וַחֲזוּ מוֹאָבָאֵי מִקְּבֵיל יַת
מַיָא סוּמָקִין כְּדִמָא: וְאָמְרוּ דָּם דֵּין
אִתְגְּרָאדָ אִתְגְּרִיאוּ מַלְכַיָא וּקְטָלוּ
גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ וְכַעַן פּוּקוּ לְבִיזָתָא
מוֹאָבָאי: וְאָתוּ לְמַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל
וְקָמוּ יִשְׂרָאֵל וּמְחוֹ יַת מוֹאָבָאֵי וְאַפְּכוּ
מִן קֳדָמֵיהוֹן וּמְחוֹ בְּהוֹן וּקְטָלוּ יַת
מוֹאָבָאֵי: וּקְרַוְיָא פְּגָרוּ וְכָל אַחֲסַנְתָּא
שַׁפִּירָא רָמוּ גְּבַר אַבְנֵיהּ וּמְלוּהָא וְכָל
מַבּוּעֵי מַיָא סְתָמוּ

וכל עץ טוב תפילו · לא"פ שנאמר לא תשחית את עצה כאן התיר לכם שהיא חומה בזויה ונקלית לפניו וכן הוא אומר לא תדרס שלומים וטובתם אלו האילנות הטובים שבהם: החלקה הטובה · שדה זרועה קומ"נגי בלע"ז: ויהי בבקר בעלות המנחה · המים התחילו לירד מן הסמים בבקר בארץ אדום וכעלות המנחה באין שוטפין ובאין לאותו הנחל לפי שאמר לא תראו רוח לא תראו גשם במדרש רבי תנחומא: על הגבול · על הספר שקורין מר"קא: אדומים כדם · כן דרך המים כשה שמש זורחת עליהם בבקר תמדימות מנגד מרחוק והם לא ראו באותו הנחל מים מעולם לפיכך היו סבורין שהוא דם: והעריס יהרוסו · היו הורסין: ישליכו איש אבנו · שהיו מביאים האבנים מן החומות עד שהיה כל הבני הקירות כקיר לעמוד על חרסי שלהקהות הטיט כלומר שלא היה עוד אבן בחומה ואחרי זאת ויסבו הקלעים ויכו את הנשאר בחלקה שלא נשברה החומה והפילוה: ויקח

רלבג

והכיתם כל עיר מבצר וגו׳ · ר״ל שאין להם בחנו הש״י שיכו כל עיר בצור וכל עיר נבחרת ויפילו כל אילן טוב אף על פי שהתור׳ אומרה לא תשחית את עצה הנה היה זה לאמות הש״י לפי שעה להשחית את מואב לפי היכלת ולזה נזה גם כן לסתם להם כל מעין מים ולהכות באבנים כל חלקה טובה כדי שישחיתו תבואתה: ויהי בבקר כעלות המנחה · לפי שלא יתכן שיהיו דברי המלכי׳ נלחלשנ בלילה ולא נכון ג״כ שנאמר שהיתיו לשתות עד לאחרת היום ההוא שבאו שם מים דרך אדום הנה הנראה בעיני בזה שהרצון באמרו ויהי בבקר שזה הרע שאמר לעשות למואב היה בבקר שאחר היום ההוא כמו שיבאר אחר זה אך יעוד בא המי׳ שם בתקוי׳ תכף בעת אשר יעלו בו מנחת ערב והוא תמיד של בין הערבים והוא שבבר הבינו הש״י מדרך אדום מים במלאה הארץ מהם: מכל חוגר חגורה ומעלה · ר״ל כל מי שראוי לחגור חגורה להלחם ומי שלמעלה מהם כלם נצעקו ויעמדו אצל גבול ארצם לשמור שלא יכנסו בה אויביהם: ויאמרו דם זה וגו׳ · לפי שלא היה מתנהג המשור ההוא להיות בו מים חשבו שיהיו דם ולא כתבו לנם אל הכאת השמש במי׳: החרב נחרבו · ר״ל הכו זה את זה בחרב והרגו זה את זה: ויבאו אל מחנה ישראל · הנה סבב הש״י שבאו כלם שם לא כדרך האנשים היוצאים לתלחמה אך כדרך האנשים היוצאים לתלחמה ובא אל מחנה ישראל שבאו שם והוא מחנה ישראל בבנ״ת וקרי ויכו בכ״ף והכוונה בהם שבבר הכוס במחנה ההוא שבאו שם ובא בלשון נקבה על דרך אם תבה עלי מחנה ואחר זה השליחו להכות את מואב בחקומותיהם: הנה הכתו׳ ויבו והעריס יהרסו

בלי יקר

מדרך · והבריחם ז״ל מיתור ונקל זאת בעיני ה׳ · די שיאמר ונתן ה׳ את מואב בידכם עוד הכרת הלשון של זאת דמשמע דוקא זאת נקל אבל דבר אחר אולתו קשה לפנינו והנדרך חלילה שהרי הכל נקל בעיני לזאת דרשו ונקל זאת לשון נקלה ונראה שזאת האומה נקלה ובזויה לפניו יותר מכל האומות שבכול׳ אסור לכרות עצה לנדוח עליהם גרון וכאן התיר וז״ש וכן הוא או׳ צרור את המדיני׳ והכיתם אותם דקדקו שמאז בתורה גילה באומרו והכיתם אותם על והכיתם כל עיר מבצר בלשון עצמו ז״ש בעל שמאמר וכה״ל צרור את המדיני׳ והכיתם אותם שמתיר להכות כל עיר מבצר אף ע״פ שהפסוק של צרור את המדיני׳ לא מיירי במואב אפשר דלמד כן מרבוי את המדיינים את לרבות את מואב ואולא כסיעת חז״ל שאמרו הה״ד למואב אלא שהאריך להם עד לאת שתי הבנו׳ הנמצאו׳ דות ונעמה העמונית · ומה שהביאו פסוק לא תדרוש שלומם וטובתם גילו גם כן לנו חז״ל הבנת הפסוק הוא שעל ידי מרע״ה ניתן היתר זה וקולא זו במואב להשחית עצה כי האילנות שהם הם טובה לעיר ושלום ברוב פרים כאלו שהחטיאו את ישראל התיר להשחית עצה ולא ידרשו שלומם וטובתם וזה מובן יותר באופן נאות מתוך דרש״י ז״ל שכתב כאן ונקל זאת כו׳ ע״ש וכן הרד״ק ז״ל הוסיף ומחילה מכבודו שלם אפי׳ כדי לכבשה אסר להשחית את עצה מכ״ש אחר שנכבשה שאסור להשחית דרך נקמה אלא מרך · והרלב״ג ז״ל והכיתם כל עיר מבצר כו׳ להורות שעה כהרד״ק ז״ל · וכן מהרי״ל ז״ל והביא דרש חכמינו ז״ל מהתנחומא כנז״ל שמתירים לעולם להשחית במואב: ולע״ן כדי שלא יתמעט זכיותם הרבה ויאמרו לכם שראוי שתתאכזרו עליהם מצד שמורים הם לכם בדבר הזה שהחל העם לזנות את בנות מואב בימי משה ולכן גם להרחיקו׳ מהזנות התאכזרות עליהם והכיתם כל עיר מבצר כו׳ וכל החלקה הטובה רצה בה״ל החלק׳ הטובה לכלול בתיבת וכל על כל חלקה טובה אסר להם יכריבוה ולא מקלתה אלא כל החלקה בכללה וז״ש וכל החלקה הטובה תכאיבו לב הרואה השתתה באבני׳ שנזרקו עליה יכאב לבו עליה וז״ש תכאיבו ולהיות שהיה נראה דין זה מחודש בהתיר להשחית עצה ולהכאיב כל החלקה טובה וכל הנו׳ בפסוק לזה הקדים ואמ׳ ונקל זאת לשון קולא ומומרת ר״ל בזאת האומה הקל הסם ית׳ ומעת בתיבת התור׳ נתן את מואב בידכם לעשות כל אסר תרצו והוא בא״ש לא תדרוש שלומם וטובתם כו׳ שסם נתן את מואב בידכם וזהו ונתן בלשון עבר ולא אמר ויתן את מואב בלשון עתיד:

ויהי בבוקר כעלות המנחה כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הביא הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל כעלות המנחה מנחת הבקר ועיין הרלב״ג ז״ל ולפי׳ זה ק״ק ויבשכימו בבקר כו׳ והשמש זרחה על המים שצריך להיות בבקר בלה ואם המים בלו במנחה ראו אותם מ״כ אין טעו לומר דם הם:

ולע״ן שענין זה היה בבקר כמ״ש ויהי בבקר וכונת הכתוב הוא לפי שאליהו התפלל ואמר ענני ה׳ ענני ופירשו חז״ל כנו״ל ענני באש ענני במטר וענני אז בתפלת המנחה עת רצון כמ״ש חז״ל לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה שהרי לא נענה אליהו אלא בתפלת המנחה לזה אמר כי תלמידו נענה בענין המים בבקר כמו שנענה רבו כעלות המנחה ולזה אמר ויהי בבקר כעלות המנחה והנה מים באים כו׳ כהרד״ק ז״ל כנ״ל · עוד לפשר שכל הויות הזה של הנביא עם המלכים היה כעלות המנחה אלא הוריד ה׳ הנסמים בארץ אדום ומלא התחילו להיות נגרים כל הלילה ויהי בבקר ותמלא הארץ את המים ואולי מחלי הלילה כבר שתו כל המחנה אלא שבבקר ותמלא הארץ על גדותיה · וז״ש ויהי בבקר על ידי שכעלות המנחה מהיום שעבר הנה היו מים באים מדרך אדום כעלו׳ המנחה הנה מזה שנמשך ויהי בבקר ותמלא הארץ את המים מלוי רב:

וכל מואב שמעו כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל · ולע״ן וכל המלכים שמעו

וכל עץ טוב תפילו · כי הכתוב לא אמר לא תשחית את עצה אלא כשיצורו על עיר כמו שאחר הטע׳ כי ממנו תאכל ואם על פי שרז״ל קבלו כי בכל מקום ובכל זמן אסור להשחית עץ מאכל פשט הכתוב הוא שלא אמר אלא בעת המצור ואפשר שהיתה מצוה לשעה כאליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ בשעת איסור הבמות ובדרש כשאמר להם הנביא וכל עץ טוב תפילו אמרו לו הרי הוא אומר לא תשחית את עצה ואתה אומר כן אמר להם על שאר העמים נאמר זה אבל אומה זו נקלה ונבזה לפני יי׳ שנאמר ונקל זאת בעיני יי׳ ונאמר לא תדרוש שלומ׳ וטובתם אלו חז״ל למות מיובות שלה׳: תכאיבו באבנים · על דרך האמלה וכן היחיו את האבנים וירפא את מוזבח יי׳ ההרוס ותרגומו תטומון: ויהי בבקר כעלות המנחה · כעלות בב״ף וכירוש בבקר בעת עלות מנחת הבקר והמים האלה הפשר שהיו מגשמים שהיו רחוקים מהם בארץ אדום אבל המחנה הזה לא ראה לא רוח ולא גשם לו נכרן אחד מהנהרו׳ בארץ אדום ברגלין הבורח ונגרו המים עד הנחל הזה · ובדרש לו בבקר לו כעלות המנחה מהו בבקר כעלו׳ המנחה אמר רבי תנחומא שטף של גשמי׳ ירד באדום בבקר ובאו להם כעלו׳ המנחה: מכל חוגר חגור׳ · כתרגומו מכל אסירי סייפא: על הגבול · על גבול ארצם להלחם אם יבואו עליהם המלכים: דם זה · לפי שראו האדמימות ומים לא היו נובעי׳ כי עתה באו המי׳ שם שהרי לא היו שם מתמול שלשום התחזק בלב׳ כי דם הוא וחשבו כי נפלה קטט׳ בין המלכי׳ והרגו אלו לאלו: החרב נחרבו · מענין חרב כלומר נהרגו ביניה׳ החרב מבנין הופעל: ויבו בה · כן כתיב בכי״ת וקרי בכ״ף והכתוב לא מלאתי לו טעם אלא אם נאמר שהוי״ו תמורת אל״ף ויהיה כמו ויבא בה כלומר ישראל בא בה ופי׳ בה בעיר כלומ׳ בכל עיר ועיר שהיו נסים אליה להמלט שם מפני ישראל והוא בחרב מתרין שקורין בה

וסבירין בהם והאחר הוא ותירוש יכתב בה: עד

כאנשים בוטחים ולא כנלחמים וישראל ואשר עמהם קמו עליהם והכום. ויבו בה: כן כתיב בכי״ת וקרי בכ״ף והכתוב לא מלאתי לו טעם אלא אם נאמר שהוי״ו תמורת אל״ף ויהיה כמו ויבא בה כלומר ישראל בא בה ופי׳ בה בעיר כלומ׳ בכל עיר ועיר שהיו נסים אליה להמלט שם מפני ישראל והוא בחרב מתרין שקורין בה

עד

כו׳ סמוך לויהי בבקר לומר כי מתחלה בזו להם כי שמעו כי הם בדרך ובאמת לחנ׳ בעת שנעלו המים לא כל מואב שמעו כי עלו המלכים להלחם בם ולא ויצעקו מכל חוגר חגורה המנם קודם לזה לא שהו לבם כי היו חושבים ימותו בצמא · והנכון כדמהרי״ל ז״ל כי בזה יבוא מקוסר על נכון ויבשכימו בבקר שכיון שלא היה מנהג במיסור ההוא להיות בו מים חשבו שהיה דם כמו שיבאר בם:

וישכימו בבקר והשמש זרחה וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל:

ויאמרו דם זה כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל מלשון חרב · ולע״ן כי מתחילה כאשר כל מואב שמעו כי עלו המלכים להלחם בם עמדו על הגבול לאנעם מהכנס בגבול׳ כיל חזקה לו בכח התורה שאמר לא תצר את מואב ולא תתגר בם מלחמה וז״ש ויעמדו על הגבול כי הלוחי׳ יעמדו בשלהם ולא יבואו ישראל בגבולם · אמנם בהרלות המים הם אדומים חשבו דם הוא ונתחזק לבם עוד כי חשבו המלכי׳ יחדיו זה החריב את זה וזה את זה עד אלה נשארו כי אם מתי מעט ונער יכתבם וזהו החרב נחרבו המלכים ר״ל כולם יחדיו ולא היה א׳ בהם גובר ויחייב כן רבוי · הדם ההוא באופן שועתה לשלל מואב ר״ל אין הדבר עתה כאשר חשבנו וכדרמו מקדם ומאז לעמוד על הגבול לבד אבל ועתה לשלל מואב וכיהם הכשלים שהשלל יהיה ממואב ולא מישראל כאשר חשבו אלה יבאו מהגבול שלהם ויבואו אל מחנה ישראל:

ויבואו אל מחנה ישראל כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג וכן מהרי״ל ז״ל · ולע״ן אין לדקדק יתור והכות את מואב אחר שאמר ויכו בה ונבין גם כן אמרו לשון והכות ולא אמ׳ ויכו את מואב וכן הי׳ לל הנביא שהמו אל הערים הרסו הפלכו שתמו הפילו · ונראה כי בתחלה הזכיר ויכו את מואב על אלה הנביא לבלול וינוסו מפניהם ונכנסו בעיר אחת והרודפים מישראל הכו בה וז״ש ויכו בה בעיר שנכנסו בה והם בורחים הכתיב ויבו בה אחר אלף כמו ויבואו בה והקרי ויכו בה הכלת מות ולזה אחרה אלף כדי שישמש בשני הענייניים שבאו בתוך העיר ויכו בה והשכימו שם להכות את מואב ולהרוס הערים וכל חלקה טובה יפליכו בה איש לבנו וכל מעין מים יסתומו ולפי שהייתה זאת הסכמה מוסכמת מישראל אבל לא עשו הדבר בפועל לז״א והכות את מואב ר״ל מוסכ׳ ביניה׳ והכות את מואב עד כלה והערים יהרוסו יפליכו יסתומו וכן עשו עד השאיר כו׳:

והערים יהרוסו עיין רש״י ז״ל והרד״ק ולפי׳ רש״י ז״ל ק״ק לשון עד השאיר הבנים בעיר מרסת ללפירוסו לא נשאר כי אם חרסית העיר בלי הבנים · ויראה מהענייין כי מה צורך עד לקלעים לסובב ויכוהו אחר שנגר הבנים נהרסו אבל ניחא לנו בעיר חרסת מהיות מלמד כללי על כל עיר ועיר מהערים הנו׳ שאמר והערים יהרוסו · ולהרד״ק ז״ל בהשר לשון עד השאיר מגומגם קצת אם היא עיר שמה קיר חרסת דהי׳ לל והשאר קיר חרסת ויסובו הקלעים ויכוה · וכן הרלב״ג ז״ל כהרד״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל · ולע״ן מה שכתבתי בפסוק הקודם שלו׳ והערים יהרוסו ישליכו יפילו כל אלו הלשונות מורים על שהסכימו לעשות כן וכן עשו עד השאיר הבנים של כל עיר ועיר חרסת ר״ל כי ידוע הוא שהכותל הרחב עושים לו שורות לבנים מבית ומחוץ הבנים גזית ובתוך הנדבך ממלאים אותו חרסית שהיינו טיט ואבנים בלתי גזית ובהיות הבנין חוץ ורחב אפי׳ שיהרסו הבני הגזית אשר מבית ומחוץ יסאר הגולם הממלאי שביניהם ועיני ראה כה ארם מובה בנין אחד והרסו הבנים שמבית ומחוץ ונשארה תמונת הכותל ממה שהיה בין הבתי׳ ם רות מהטיט וחרסת ואבנים קטנים מגולגלות בלתי גזית ובזה הבנתי פ׳ זה דבכי קאמר עד הכ״ל ר״ל שהרסו כל הבני העיר אבני הגזית עד השאיר הבנים ר״ל עד השאיר אותם האבני׳ המגו׳ גמ׳ וקטנות אשר בקיר בתוך החרסת והטיט אשר בחומת העיר מובלעות בחרסת ולא הם נכנסי הקלעים

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

ומנא דאיתמלי תסלקין: ואזלת מלותיה ואגפת דשא כאפהא ובאפי בנהא אינון מקרבין לה מניא והיא מריקא משחא: והוה כמישלם מניא ואמרת לברה קריב לי עוד מנא ואמר לה ליית עוד מנא ופסק משחא: ואתת וחויאת לנביא דיי ואמר איזילי זבינית משחא וישלמי לגרי ואת ובניך תתפרנסין מדישתאר: והוה יומא ועבר אלישע לשונם ותמן אתתא דחלת חטאין ואתקיפת ביה למיכל לחמא והוה בזמן מעידוהי מתפני לתמן למיכל לחמא: ואמרת לבעלה הא כען ידענא ארי נביא דיי קדישא הוא מתפני לותנא תדירא

והמלא תסיעי · כתרגומו תסלקי לאותו ממקומו ושימי כלי הריק תתתיו וכן לכל כלי וכלי ובאמרו לה והמלא תסיעי הודיעה שלא תזוז היא ממקומה והאסוך בידה כי מצאה כסף לא יהיה אלא במקום שהתחיל בו: מילקת · כתו' בי"וד על דרך הכתובין בי"וד מכנין הפעיל מהין תמורה כמו מעיביס את לבם וקרי בו"ו על דרך הרוב בכנין הפעיל מנחי הפ"א שמומרת בהס הי"וד בו"ו: ויהי כמלאת הכלים · בגמ' ובתרגום של תוספתא והוה כמשלם מניא ואמרת לבנה קריב לי עוד מאני תבירי דהספא דמאן דיגזר על מאנין ריקנין דימלון יגזר על מאני תבירי ויתקנון והוה לקיט מאני סבירי ומשוי חד על חד ומתחברי במימרא דיי' קודשא ברוך הוא ועמוד דמישחא טייף על כולהון עד דשלימו כל פסקי מאנייא אמר ברא ליית עוד מנא ושמע עמודא דמישחא ופסק: ושלמי את נסיך · ושלמי למרי חובותיך ובתוספתא וכל אתרחים לה ההוא ניסא אמר ליה לנביא דיי' אית עלי עשור מהאי מישחא או לא אמר לה בעליך זן נביא דיי' במילתא דליכא עליה עשורא ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא הדרה ואמר ליה מה נעביד מבני דאתחיב אי שמעי עלי ואכסי לי מתיב ואמר לה דסגר פומ' דכלבי דמגרים ועתיד למיסגר פומ הריותא דדניאל יטמטם עינוהי דבני אתחיב ויסגר אדניהון דלא לבאסו לך והבית אודיתא ותוסבחת' וחזלת: אשה גדולה · תשובה בעלת נכסי' ובעלת הסס · ובדרש כי אחותה של אביגיל השונמית היתה אמו של עדוא הנביא וי"ת דחלת חטין: הנה נא ידעתי · כי קיים ידוע אלישע בישראל כי איש אלהים הוא וקדוש והע"פ שאמרה נא אינו אומר כי עתה ידעה ולא קודם זה אלא מלת נא ר"ל עתה צריך לנו לעשות לו דבר כיון שהוא רגיל אצלנו ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וצריך שנעשה לו כבוד ונייחד לו מקום בבתינו ובמוהו הנה נא העיר הזאת קרובה אינו אומר כי עתה תהיה קרובה ולא קודם זה אלא עתה צריך אני להמלנו בה כיון שהיא קרובה ורבותי' ז"ל דקדקו מלת נא ר"ל שעתה ידעה כי קדוש הוא ולא קודם זה ואמרו מנא ידע ואמרו שלא ראתה לו קרי במטתו: עלית

ל' נא' ומלא ברכת יי'

ויהי כמלאת הכלים ותאמר אל בנה הגישה אלי עוד כלי ויעמד השמן: ויבא ויתגר לאיש האלהים ויאמר לכי מכרי את השמן ושלמי את נשיכי ואת בניכי חיי בנותר: ויהי היום ויעבר אלישע אל שונם ושם אשה גדולה ותחזק בו לאכל לחם ויהי מדי עברו יסר שמה לאכל לחם: ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא עבר עלינו תמיד

ויקרא ל' ב' חסרים ו' ומ' מלא

ל' נסיכי ליס

ל' ויכיר ק' ק'

ל' ויקח לחם

ל' חסרים

ל' דכתי'

והמלא תסיעי · מלפניך ותתני כלי אחר במקומו למלאותו ולגלותית השמן אל תזוז ממקומו לפי שהקב"ה עושהו כמעין ואין דרך שם מעין לזוז ממקומו מדרש אגדה שמעתי: הם מגישים אליה · הכלים: ויעמד השמן · מלבא עוד ומ"א בב"ר הוקיר שער השמן: ותבוא ותגד וגו' · בשת ליטול עלה אם למכו' אם להמתין עד שיוקיר עוד אמר לה לכי מכרי כי יש די לכל נסייך ולחיו' את ובניך בנותר על שיחיו המתים: וכם אשה גדולה · תשובה ורהיתי בפרקים דר' אליעזר אחותה של אביגיל השונמית היתה: והיה מדי עברו · באותה העיר יסור אל ביתה להאכל לחם: יסור · לשון הווה היה סר שם: הנה נא ידעתי שלא רחמה זבוב על שולחנו וקרי על סדינו: ויהי

רלבג

ותבא ותגד לאיש האלהים · הנה לא רצתה לעשות מזה השמן דבר אם לא בעצת הנביא כי לא היתה יודע' מה רצון הנבי' בזה: ושלחי את נסייך · ר"ל כדאי את תובין כשעם לוה רשע ולא יפלם: ושם אשה גדולה · ר"ל אשה תשובה וכבדת: ותחזק בו לאכל לחם · אחשו' שהשתדלה בכל עוז שיאכל לחם אז בבית ושיבא שם בכל עת שיהי' בעיר שוב ואחשוב שלא כתבה לה בדרין מעלת אלישע אך היה דרכם להביא לביתה מה שיוכל מהאורחים הבאים בעיר וזה כי זה היה בתחלת עניין אלישע לפי מה שיראה מהזמן שהיה זה קודם מה שאמר אלישע מחר סאה סלת בשקל ושתים שעורי' בשקל בשער שומרון וזה שכבר בנתה העליה אח' זה ולקן שנה מועת בא שם אלישע ילדה בן ונגלו הבן ההוא עד שכבר יצא אל הקוצרי' ואמר לאבי ראשי ואחר זה אמר לה שתצא לגור באשר תגור כי קרא יי' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ואחר שבע שנים שב הרעב וכשתחקור בזה תמצא שזה היה אצל תחלת מציאת כשיחת אלישע וזה אינו מן הכלל אם לא היה מופרס לה שיהיה נביא ויתכן שחקרה מעניניו כשראתה עבריו אצלה תקיד מכבי ראותה כל מהגיו בתכלית מהשלמות ואז כתבאר לה שהוא איש אלהים קדוש: נעשה

מנחה קטנה

אם אשה גדולה שיבר הכתוב מגזרת לו תעין אליהו הנו שעתרת אצל אלעזר שהיא עקרת הבית אף כאן אשה גדולה שהיה בעלה שפל לה בתשובו' והיא עקרת הבית יכשם אצלו' היה בנה אף הכא כן ובעבור שהיתה אשה גדולה לא שיבר אליעזר הנגדול יא"ב ויסר אשה לאמול: נעשה

מלכים ב ד

בלי יקר

תמתין עד שיקיר עוד עד שאמר לה לכי מכרי כי יש די לכל נסייך ולחיות בניך בנותר עד שיחיו מתים עד כאן כתבאר מתוך דברי מדרש הגאונים דמ"ש ברכה המרובה היתה גדולה מן הראשונ' דהיינו יוקר השער · והיה הפסר לי לפר' שהברכה האחרונה היא שיאחר מתמלית השמן הזה ויזהר ממנו עד החיית המתים שלא יכלה השמן לעולם ולא כן הברכה האחרונ' היתה גם כן בשמן מעין הראשונה שלא יכלה לעולם לעולם ממנה אבל דרש"י ז"ל עיקר · והרד"ק ז"ל הגיה הלבדה ותוספתא ע"ש ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ויעמד השמן כתרגומו ופסק משחא והרגים זה מעין גם אליהו רבו בצפחת השמן עד כאן · ולע"דן לדקדק לשון הגישה אלי עוד כלי כי מה צריך לו' כן לבנה חדרים הם · הם מגישים אליה והיא מוקת · ועוד שהיה לה לו' הגישה עוד כלי די · ותיבת אלי מיותרת · ומהו ויעמוד השמן · ונראה שכל זה יובן בענין התוספתא הנו' כהרד"ק שאלה ממנו ואפי' שברי כלים כי בכם יקבלו השמן וזה ג"ל שאמרה הגישה אלי כי אלי יהיה עוד כלי ואף על פי שהוא שבור ואולתי אינו כלי ז"ם אלי עוד כלי דמאן דגזר על כליסדרקים דימלון יגזר על מאנין תבירין ויתקנון · ובזה מובן לו ויעמוד השמן לרמוז אל הנס הזה של העמדת השמן ואפי' בכלים שבורים והיה נס בתוך נס ויעמוד השמן · ובאו ותגד לאיש האלהים בלשון הגדה האמרת בתיבת ותגד רמזה לכל הנו' שאשה' לחיות מעבר מהשמן והוא פער אותם וזהו ושלמי נסייכי ר"ל אל תוציאי מעבר לחלק חינם אלא לכי מכרי את השמן לרבות המעבר שהיה בדעתך להוציא לחלק מכרי אותו ושלמי נסיכי ואולי ביו"ד היתירה של נסיכי רמז לה על המעבר הנו' ומה שפחדה מבני אחאב שיעלו הכל הבטיחה שלא יחרן אליה אחד מהם בלשונו באופן שלא ובנייכי תחיו בנותר אחר פרעון כל החובות · והנה פה בענין הזה ה' יודין יתירות לכי שבניכי מילקת נסיכי בניכי מי יודע אם חמשים אלה רומזים אל הבי"נה מ"י חמשים שעריס שמשם נמשך השמן הטוב הזה בסוד ונהר יוצא מעדן מתחיל מן הב"ינה שנקראת עדן ונחל עדניך השקם בני עדנים ועל כן רמז אליה תחיי בנותר עד תחיית המתים שבו ממש החייה בסוד כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם חיים דייקא · ונס"ה פרשת לך לך עלה פ"ח ר' יהודה פתח הני לדודי ועלי תשוקתו הא אוקמוה דהלי אתערותא דלתתא לאתכח אתערות לעילא דהא לא אתער לעילא עד דאיתער לתתא וברכאן דלעילא לא מתכחלן אלא במה דאית ביה מסגא ולהו איהו בריקניא ולא באתר דריקניא דהא ברכאן דלעילא לא שריין על פתורא ריקנייא ולא באתר ריקנייא מה כתיב ותאמר אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן מלי אסוך · אלא אמרה שיעורה דהא מסגא אלו איהו אלא כדי מסיחת אצבע זעירא אמר לה נהמתני דהא לא ידענא היאך ישרון ברכאן דלעילא באתר ריקנייא אבל השתא דאית לך שמן דא הוא אתר לאתכחא ביה ברכאן מגלן דכתיב כשמן הטוב וסיפי' מה כתיב כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם ובאתרא דא שריין ברכאן ואתמר כטל חרמון ולא כתיב שמן אלא טל אלא איהו שמן ואיהו טל ההוא טל הוא איהו דאטיל קב"ה ממשחא עילאה דהוא שמן נפק לסטרא דימינא הרין איהו יין ושמן אזלין לתרין סטרין יין לסטר שמאלא שמן לסטר ימינא ומסטרא דימינא נפקין ברכאן לעלמא ומתמן אתמשח מלכותא קדישא ובנין דשמן הוה אתתקן לתתא בקדמיתא שמן אזדמן לעילא אריקו דברכאן ת"ח מאתערותא דהאי שמן דלעילא קאים לזרקא על דוכתא דאלמה לאתברכא על בנוי מ"ל דכתיב ויעמד השמן כתיב הכא ויעמוד וכתיב התם שורש יפרח לעמוד לנס עמי' עכ"ל לענין זה יש בו סיוע למה שפירשתי שבלשת נהל הפסא מן הביאה יצא השמן הטוב דרך החסד לימין וזהו כשמן הטוב על הראש כו' זקן אהרן בחסד ויין לסטר שמאלא בגבורה והשמן הזה יורד על הררי ציון שהם הב"נה וה"הוד שהם הררי ציון הוא הי"סוד ומשם אל המל"כות כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם שהם חיים הנובעים מן הב"ינה עד העולם מל"כ ת:

ויהי היום ויעבור אלישע כו' פרקיר' אליעזר ר' יהושע בן קרחה אומר מכח הצדקה המתים עתידים להחיות בא ודלה מאליעזר בן שפע אלא חיית' אשה יכולה להסתכל בפניו שלא ראתה אם לא מהר לבר ומתערה אל מערה והלך לשונם וקבלתו שם אשה גדולה בכבוד גדול

נעשה לו עלית קיר קטן׳ · אחשוב שמהקיל בעוכה היתה נמשלת העלייה כמו העכין בבנין הכפה וזה לשון כלע״ז: וכשיש לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה · רצה לומר כי לחעלתו אין ראוי שיעתיקו בני הבית עמו ולא להשתמש בכלים שהוא יעתיקם בהם ולזה רצה׳ שיהיה לו שם כלי תשמישו מיוחדים לה: ויאמר לו אמור נא אליה · הנה לא תליעא לדבר עם האשה אם לא כשהביאו לזה הכבוד ולו הדברים הנסיק שיאמרם לה גחזי ולו׳ לא קרא לה גחזי שתעמוד בפתח כי לא היה רצון שיעא לדבר עמה אבל עמדה בחוץ לפני גחזי והיה גחזי בחוץ קרו׳ לאליעא לו היה סמוך לפתח העליה: הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת · ר״ל הנה פחדת אלא תוכלי לנו לעשו׳ הראוי מהכבוד כל הפחד הזה עד שהביאך זה לעשות כל מה שעשית לי מהכבוד: מה לעשות לך · להשיב גמול על הטובה הזאת היש לדבר בעבורך אל המלך או אל שר הצבא ואדבר שיהיה בעבורך ותאמר בתוך עמי ומשפחתי אנכי יושבת ולזה אין לי עסק עם אדם יצטרך לי בעבורו לדבר אל המלך או אל שר הצבא: ויאמר

חרדת כ״ל פסוק הבא ויאמר אליהם ראוי׳ ר״ל

תָּמִיד: נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קָטָנָה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה: וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה: וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו: וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֵּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשֶׁבֶת: ויאמר

ר״ח פ״פ

כ״ד פגול

ב׳ קמץ

תִּרְוָא: נַעְבִּיד כְּעַן עֲלַיַּת כָּתְלָא זְעֵירָא וּנְתַקֵּן לֵיהּ תַּמָּן אָתָר עַרְסָא וּפָתּוֹרָא וְכוּרְסְיָא וּמְנָרְתָּא וִיהֵי בְּמֵיתוֹהִי לְוָתָנָא יִתְפְּנֵי לְתַמָּן: וַהֲוָה יוֹמָא וְעַל לְתַמָּן וְזָר לְעִילְיָתָא וּשְׁכִיב תַּמָּן: וַאֲמַר לְגֵחֲזִי עוּלֵימֵיהּ קְרֵי לְשׁוּנַמִּיתָא הָדָא וּקְרָא לָהּ וּקְמַת קָדָמוֹהִי: וַאֲמַר לֵיהּ אֵימַר כְּעַן לָהּ הָא עַסַקְתָּא לָנָא יַת כָּל עַסְקָא הָדָא מָה לְמֵעְבַּד לִיךְ הַפְתְּגַם אִית לִיךְ לְמַלָּלָא עִם מַלְכָּא אוֹ עִם רַב חֵילָא וַאֲמַרַת בְּגוֹ עַסְקִי עַמִּי אֲנָא מְסוֹבְרָא: ואמר

ר״ת סגול

ב׳ קמץ

ואמר

עלית קיר · עלייה בנויה בקירו׳ אבני׳ או לבנים לא במספר: חרדת אלינו · לשון תנועה והשתדלות על הדבר וכן ויחרדו זקני העי׳ לקראתו ויחרדו לכל אשור ממצרי׳ ובענין זה ת״י הא עסקת לנא ית כל עסקא הדא · היש לדבר לך · ר״ל שידבר בעבורה אם תצטרך והוא השיבה בתוך עמי אנכי׳ בתוך עמי ומשפחתי והם ידברו בעבורי אם אצטרך ואתי אליעא לגיהזי כי היה הלכ׳ מלפניו ואחר שענתה לו לפיכך שלח אליעא לגיחזי:

ומה

רשי

ויהי היו׳ · ויהי יום אחד: חרדת אלינו · בשבילנו: את כל החרדה הזאת · לשוס אל לבך את העסק הזה כמו וחרד על דברי זהיר על הדב׳ שיהא עשוי ונוחנו אל לבו: מה לעשות לך · מה לעשות לך: בתוך עמי · בתוך קרובי אין אדם מזיקני איני צריכה לתלך ולא לשר הצבא: ויאמר

מנחה קטנה

נעשה נא אנו נעשה נפשך בפנו׳ ולא ס״ל אחרי׳ אפ״ל שדם לנו עבדים ופשרתים ונכי׳ נעשה שם כל צורכו כי לעוס נפרא חברת ע״כ נראה במנוה ולאיים קרים כזה: ופה גם על תעכיו לא לן בנתינו כיון שזין לו תקים תיוחד לשכיבה תפני נכיפות תשא״כ אז יסור שם לגין בנתינו וס״כ · ויסר אל העליה ויסבב שמה: קרא לשונמית הזאת ולא לנעלה כיון שהיה העיקר וגדול החעשה יותר מן הכיוסס כ״ם היה המעשה והעוסה ע״כ וכותה כלחי בייחר לתלות בקשה: חרדת אלינו לא הנה לאמרה לעצמו לעשה לא כי אם בעבור נעשה כל זה כי אם בעבור אחר שמו:

רשי

ה׳ פסוקים שמה שמה וסי׳ הנה נא העיר הזאת הריבה לנוס שמה · מהר המלט שמה כי לא אוכל · יסר אל העליה וישכב שמה · מקום המשפט שמה הרשע · שמה חבלתך אמך שמה: מה ומה כ״ד פתחין וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא:

כלי יקר

היה מענין הקרי כי זה הפסר לפי׳ גזולתו כ״ש באליעא הנביא ומלי רבותיה הבל אמרו שידעה קדושתו שהיתה מלעת למטה ובקומו ממנה מעלה ריח טוב מלד כריח ב״ע שלא כמנהג שאר בני האדם ולזה אמרה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא ולזה אמרה נעשה נא עליית קיר קטנה וכו׳ ונשים לו שם מטה כו׳ שעיקר החביבות שלה היה מלד המטה ושהיתה מעלת ריח טוב מלד ולזה הסכימו לעשות לו עלייה כי הלים הקדוש בתוך הבי׳ אינו ראוי שלא יוכלו להזהי׳ בו ע״כ: ולע״דן לקיים מ״ש בגמרא שלא ראתה זבוב דרב לא פליג אמ״ד סדין · ומ״ד סדין פליג אמ״ד זבוב דמ״ד שלא ראתה זבוב על שולחנו לבני קראו קדוש שהרי קדושה גדול׳ היא זאת שלא יראתה זבוב על שולחנו מעין לא נראה זבוב בבית המבחיים שולחן גבוה שלא דמסו׳ דקשה והיא ידעה והרי כולי עלמא ידעי כמו שהקשו בשפ״ה ולתרץ קושייתם זו נאמר שסובר נמי בענין הסדין שלא ראתה בו קרי ואמר שגם כן היה קדוש בענין הסדין ובזה לוקח הנה נא ידעתי כי הי׳ היתה מלעת · ויש לי סיוע לקח מדרש״ז״ל שכתב בלו׳ בפסוק הנה נא ידעתי שלא ראתה זבוב על שולחנו וקרי על סדינו אלמא לא פליגי אהדדי ומ״ד סדין אפשר שחולק בענין הזבוב ואי׳ דענין הסדין לבד היה בו שזה מורה הקדושה והיא ידעה בו ולא זולתה ויכריח כן מדהזכירה מעה ושולחן דאילו היה גם הזבוב בשולחנו היה ראוי להקדים השולחן שכן הסדר לאכל ואחר כך יסן במיטה · ולפי שיטת הפרקי רבי אליעזר שזכרתיה בפסוק הקודם מובן מתוך דבריו שלא שכב שם אלא לילה אחת שהרי הכרייע מותעמוד בפתח שלא היתה יכולה להסתכל בפניו כי כל הזמן המסתכלת בפניו מתה · ומה כן איך תשכיבהו בביתה והיא מלא מביתה לו נאמר שהיה יסן ביום · ולפי דבריו ז״ל מוכרח דמ״ש כי איש אלהים קדוש הוא יותר מכל הנביאים שהרי המזמן המסתכלת בפניו מתה היא כדפרשת · ולפי שיטת בלו׳ ויהי מידי עברו יסור שמה שלא לשמות את הכסנייה שלו בזה מקושר ותאמר אל איש הנה נא בזאת שלינו מסנה הכסנייה שלו ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא שלא עליה פרועה · והנה לשיטת מ״ד הכסדרה גדולה היתה וחלקה לשנים דייק נמי לשון קטנה שעל ידי הקיר שחלקה לשנים לא יהיה החלקים שוים אלא שיהיו הקיר בלופן שהחלק היותר מועט יהיה לשבת בו הנביא וז״ש קיר קטנה דלמ״ד עלייה היתה וקירה ל״ל קיר

קטנה שלא יקירה כולה אלא מקצתה ותהיה עליה קטנה מקירה · ובמה שאמר הרוצה ליהנות אנה אדבר לך אם יש לך דבר אל המלך אל שר הצבא ואדבר עמה ואם אמר לו אל שר הצבא: ויאמר

אמר אליעא הנביא ומלי רבותיה הבל אמרו שידעה קדושתו שהיתה מלעת לו המטה ובקומו ממנה מעלה ריח טוב מלד כריח ב״ע שלא כמנהג שאר בני האדם ולזה אמרה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא ולזה אמרה נעשה נא עליית קיר קטנה וכו׳ ונשים לו שם מטה כו׳ שעיקר החביבות שלה היה מלד המטה ושהיתה מעלת ריח טוב מלד ולזה הסכימו לעשות לו עלייה כי הלים הקדוש בתוך הבי׳ אינו ראוי שלא יוכלו להזהי׳ בו ע״כ: ולע״דן לקיים מ״ש בגמרא שלא ראתה זבוב דרב לא פליג אמ״ד סדין · ומ״ד סדין פליג אמ״ד זבוב דמ״ד שלא ראתה זבוב על שולחנו לבני קראו קדוש שהרי קדושה גדול׳ היא זאת שלא יראתה זבוב על שולחנו מעין לא נראה זבוב בבית המבחיים שולחן גבוה שלא דמסו׳ דקשה והיא ידעה והרי כולי עלמא ידעי כמו שהקשו בשפ״ה ולתרץ קושייתם זו נאמר שסובר נמי בענין הסדין שלא ראתה בו קרי ואמר שגם כן היה קדוש בענין הסדין ובזה לוקח הנה נא ידעתי כי הי׳ היתה מלעת · ויש לי סיוע לקח מדרש״ז״ל שכתב בלו׳ בפסוק הנה נא ידעתי שלא ראתה זבוב על שולחנו וקרי על סדינו אלמא לא פליגי אהדדי ומ״ד סדין אפשר שחולק בענין הזבוב ואי׳ דענין הסדין לבד היה בו שזה מורה הקדושה והיא ידעה בו ולא זולתה ויכריח כן מדהזכירה מעה ושולחנו דאילו היה גם הזבוב בשולחנו היה ראוי להקדים השולחן שכן הסדר לאכל ואחר כך יסן במיטה · ולפי שיטת הפרקי רבי אליעזר שזכרתיה בפסוק הקודם מובן מתוך דבריו שלא שכב שם אלא לילה אחת שהרי הכרייע מותעמוד בפתח שלא היתה יכולה להסתכל בפניו כי כל הזמן המסתכלת בפניו מתה · ומה כן איך תשכיבהו בביתה והיא מלא מביתה לו נאמר שהיה יסן ביום · ולפי דבריו ז״ל מוכרח דמ״ש כי איש אלהים קדוש הוא יותר מכל הנביאים שהרי המזמן המסתכלת בפניו מתה היא כדפרשת · ולפי שיטת בלו׳ ויהי מידי עברו יסור שמה שלא לשמות את הכסנייה שלו בזה מקושר ותאמר אל איש הנה נא בזאת שלינו מסנה הכסנייה שלו ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא שלא עליה פרועה · והנה לשיטת מ״ד הכסדרה גדולה היתה וחלקה לשנים דייק נמי לשון קטנה שעל ידי הקיר שחלקה לשנים לא יהיה החלקים שוים אלא שיהיו הקיר בלופן שהחלק היותר מועט יהיה לשבת בו הנביא וז״ש קיר קטנה דלמ״ד עלייה היתה וקירה ל״ל קיר

ובמה שאמר הרוצה ליהנות אנה אדבר לך אם יש לך דבר אל המלך אל שר הצבא ואדבר עמה ואם אמר לו אל שר הצבא: ויאמר

אמר אליעא הנביא ומלי רבותיה הבל אמרו שידעה קדושתו שהיתה מלעת לו המטה ובקומו ממנה מעלה ריח טוב מלד כריח ב״ע שלא כמנהג שאר בני האדם ולזה אמרה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא ולזה אמרה נעשה נא עליית קיר קטנה וכו׳ ונשים לו שם מטה כו׳ שעיקר החביבות שלה היה מלד המטה ושהיתה מעלת ריח טוב מלד ולזה הסכימו לעשות לו עלייה כי הלים הקדוש בתוך הבי׳ אינו ראוי שלא יוכלו להזהי׳ בו ע״כ: ולע״דן לקיים מ״ש בגמרא שלא ראתה זבוב דרב לא פליג אמ״ד סדין · ומ״ד סדין פליג אמ״ד זבוב דמ״ד שלא ראתה זבוב על שולחנו לבני קראו קדוש שהרי קדושה גדול׳ היא זאת שלא יראתה זבוב על שולחנו מעין לא נראה זבוב בבית המבחיים שולחן גבוה שלא דמסו׳ דקשה והיא ידעה והרי כולי עלמא ידעי כמו שהקשו בשפ״ה ולתרץ קושייתם זו נאמר שסובר נמי בענין הסדין שלא ראתה בו קרי ואמר שגם כן היה קדוש בענין הסדין ובזה לוקח הנה נא ידעתי כי הי׳ היתה מלעת · ויש לי סיוע לקח מדרש״ז״ל שכתב בלו׳ בפסוק הנה נא ידעתי שלא ראתה זבוב על שולחנו וקרי על סדינו אלמא לא פליגי אהדדי ומ״ד סדין אפשר שחולק בענין הסדין לבד היה בו שזה מורה הקדושה והיא ידעה בו ולא זולתה ויכריח כן מדהזכירה מעה ושולחנו דאילו היה גם הזבוב בשולחנו היה ראוי להקדים השולחן שכן הסדר לאכל ואחר כך יסן במיטה · ולפי שיטת הפרקי רבי אליעזר שזכרתיה בפסוק הקודם מובן מתוך דבריו שלא שכב שם אלא לילה אחת שהרי הכרייע מותעמוד בפתח שלא היתה יכולה להסתכל בפניו כי כל הזמן המסתכלת בפניו מתה · ומה כן איך תשכיבהו בביתה והיא מלא מביתה לו נאמר שהיה יסן ביום · ולפי דבריו ז״ל מוכרח דמ״ש כי איש אלהים קדוש הוא יותר מכל הנביאים שהרי המזמן המסתכלת בפניו מתה היא כדפרשת · ולפי שיטת בלו׳ ויהי מידי עברו יסור שמה שלא לשמות את הכסנייה שלו בזה מקושר ותאמר אל איש הנה נא בזאת שלינו מסנה הכסנייה שלו ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא שלא עליה פרועה · והנה לשיטת מ״ד הכסדרה גדולה היתה וחלקה לשנים דייק נמי לשון קטנה שעל ידי הקיר שחלקה לשנים לא יהיה החלקים שוים אלא שיהיו הקיר בלופן שהחלק היותר מועט יהיה לשבת בו הנביא וז״ש קיר קטנה דלמ״ד עלייה היתה וקירה ל״ל קיר

ויהי היום ויבוא כו׳ בספר האחר עלה מ״ד ויהי היום יומא עבדא דרלים הנעה הוה דלתפקדו ביה עקרות דעלמא ולהתפקדן ביה בני עלמא עד כאן ורש״י ז״ל כתב ויהי היום יום אחד:

ויאמר אל גחזי כו׳ יש לדקדק מהו הזאת ודאי שלא לשונמית אחרת היה רוצה · ותעמוד לפניו ונסמוך כתיב ותעמוד בפתח · ולפרקי רבי אליעזר הנז״ל בפסוק ויהי היום ויעבור אליעא אל שונם קבה פרש למדו אבל לא שה שהיתה מסתכלת בפניו של אליעא היתה מתה דכתיב ותעמד בפתח ת״ל יקבה בפסוק זה הכתיב ותעמוד לפניו ואיינו יכולים לפרש לפניו לפני גחזי ובזה מדוקדק אומרו ויאמר לו אמר נא אליה כי לא דבר אליעא עמה כי לא היתה לפניו כי אם לפני גחזי ויאמר ומה לעשות לה לנוכח ויאמר קרא לה נרלה שלא נכנסה דלא נכנסה היה לכתוב להזכיר יציאתה מלפניו אלא ודאי לא נכנסה ולזה קראה פנים שתשמע הנבואה ויקרא לה ותעמוד בפתח שלא תכנס לפני אליעא מפני הסכנה כנז״ל בפרקי רבי אליעזר והיא עומדת בפתח אמר למועד הזה כעת חיה את חובק׳בן ונסמוך בפסוק ויאמ׳ לו אביה דברי הרל״בב ז״ל שמובן מדבריו שמפרש כן · והיותר נכון לפי פשט הכתוב והעמוד לפניו לפני אליעא שאין הסכנה אלא אם תסתכל בפניו אבל בעמידה לפניו ליכא סכנה כי עיניה כפושות בקרקע היוהו השונמית הזאת׳ רוצה לומר הנמוע׳ מאד אשר לא תסתכל בפניו ולזה כדי שלא הסתכל בפניו ותסתכן לזה דבורו עמה שלא לנוכח ועל ידי גחזי להורגמן ויאמר אמר נא אליה וכו׳ ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת ויצאת לה ושכה אליעא ע״ה ויאמר ומה לעשות לה כו׳ ויאמר קרא לה ויקרא לה ותעמוד בפתח ולא נכנסה שנית לפניו כי תמיד סכנתה אולי תטע להסתכל בפניו ולזה ותעמוד בפתח ולזה שהיה בחוץ דבר עמה לנוכח כיון שהוא מבפנים והיה מבחוץ וזהו כעת חיה את חובקת בן לף היה תשיב אמריה לו לנוכח אל תכזב בשפחתך זהו לפי שיטת פרקי רבי אליעזר ע״ה · ומהרי״ל ז״ל סובר שקראה בפעם הראשון׳ ותעמוד לפניו לתת לה תשוקה׳ מן הן לה על מה שהיתה עושה עמו ואחרי שהלכה מלפניו אמר הנביא אל גחזי נערו היש לה דבר אלוי לדבר עליה אל המלך או אל שר הצבא כי היה הנביא חפץ לעשות כל ברכה כפי מה שיצטרך ונחזי דבר לה דברי הנביא והשיבה שאין לה עסק עם שום נערה כי היא יושבת בתוך עמה ומשכחתה וכולם מכירים אותה ולפי שהיה דעת הנביא להטיב לה עכ״פ לזה שאל עוד אל גחזי ומה לעשו׳ לה רוצה לומר ומה ר״כ הדבר שאוכל לעשות לה לגמלה בעבור מעשיה ולזו אמר גחזי אבל בן אין לה ראוה לומר אין לה צורך דבר עם המלך ולא עם שר הצבא אבל צורך אחר יש לה והוא שבן אין לה מלד עמה בן אין לה כי עקרה היא וגם בעלה זקן מלד והיה עניינה כשרה עקרה ואברהם זקן מלד וכלאבר מעם הנביא כן באתהו הנבואה ואמר שיקרא אותה כדי שיאמר לה דבר ה׳ בעצמה ולזה בלה ועמדה לה בפתח מפני צניעותה ואמר למועד הזה כעת חיה את חובקת בן · ולפשר עוד שבפעם הראשונה קראה גחזי והיא נכנסה בעליה והנביא הוציאה לה דבר עמה אלא עם גחזי שידבר אליה ואע״פי שהיא בפנים והיא בראותה שלא דבר עמה אלא על ידי אמצעי הבינה שאין ראוי שתדבר עמו אשה לזה בפעם הראשונה ותעמוד בפתח ולא נכנסה · והנביא בשראה שהיא היתה נשמרת כראוי אז דבר אליה לנוכח ואמר למועד הזה את חובקת בן עד כאן:

ויאמר לו אמר נא כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והרל״בג · וכן מהרי״ל ז״ל ונפ״ה הקשו וכי אשה זו הנמנעה איננה יולדה ובאה מה לה עם המלך לו עם שר הצבא · אלא יומא דא גרים דכולי עלמא יתבין בדינא דר״ה הוה ובההוא יומא אקרי קב״ה מלך המלך המשפט אמר לה לי אצטריך לך לגבי מלכא עילאה על עובדין דבידך לו על שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת מלי קאמרה אלא בשעתא דדינא תליא בעלמא לא יתפרש בר נש בלחודוי ולא יהרשי לעיל ולא יתמודעון ביה בלחודוי הע״ג דזכאין אינון לתפסו בקדמיתה וע״ד לא ליבעי ליה לאינש לאתפרשא מן עמא לעלם ובגין כך אמרה ובתוך עמי אנכי יושבת ולא בעינא לאתפרשא מנייהו כמה דעבידנא עד השתא ויאמר גחזי אבל בן אין לה אמר אליעא הא ודאי סגיתא קיימא ויומא גרים עד כאן: ולע״דן לפי שראה שדה גדולה חשיב שהיה לאיזה תכלית שלאיותה אשה גדולה

ומה לעשות: כלומר במה נוכל לגמלה טובה לטובה שעשתה עמנו אמר נחזי אבל בן אין לה כלומר לזה שסהלת היכה נריב׳ ולא לעשות דבר אבל לזה הדבר נריבה כי בן אין לה ואישה זקן: כלומר אם תאמ׳ אין לה עתה יהיה לה בן לזמן שיבה היאשה זקן ולא ידע יום מותו כי קרוב לפרקו הוא והם תוכל שיהיה לה בן ממנו זו תהיה לה טובה גדולה וי״ת בתוך עמי אכל אני יושבת בנו עסקי עמי אנא מסוברה: קרא לה: לי כבר הלכה מלפניו: ויאמר למועד הזה: אפשר שנאמר לו באותה העת בגבוהה הו אמ׳ מלבו ובטח באל ית׳ שיקיי דברו כמו שכתוב באל׳ הצדיק ותנזר אומר ויקם לך וכן כתיב בשמואל הנבי׳ ולא הפיל מכל דבריו ארצה וכן אמ׳ בדרש רצון יראיו יעשה עשה הקדוש ברוך הוא רצונו של נביא והרתה וילדה: כעת חיה: למועד הזה כעת שתהיה רמויה שתהיה יולדת לשבעה חדשים הו לתשעה והיולדת תקרא חיה בדברי רז״ל והחיה תגעול את הסנדל: מובקת בן: שתטלי אותו בחיקך: אל אדני: אמרה שני פעמי׳ אל לחזק הדבר לבקש ממנו שלא יכזב בה שיהיה תלב׳ על כל פנים אחר שיחל אותה עליו ושיהיה בן שלא קיימא כי מה יועיל לה אם לא יהיה בן של קיימא כמו ופי׳ אל תכזב בשפחתך כמו אשר לא יכזבו מימיו וי״ת אל אדני בבעו רבוני ותרגם אל תכזב לא יתכדיב פחגאך באמתך: כעת חיה: כעדן דהיא קיימא: רחשי רחשי: היה לו כאב הראש ודרך הכואבים הו הנוהים לכפול דבריהם וכן מעי מעי קוחילה: אתי

ואמר מה לעשות: כלומר במה נוכל לגמלה טובה לטובה שעשתה עמנו אמר נחזי אבל בן אין לה כלומר לזה שסהלת היכה נריב׳ ולא לעשות דבר אבל לזה הדבר נריבה כי בן אין לה ואישה זקן: כלומר אם תאמ׳ אין לה עתה יהיה לה בן לזמן שיבה היאשה זקן ולא ידע יום מותו כי קרוב לפרקו הוא והם תוכל שיהיה לה בן ממנו זו תהיה לה טובה גדולה וי״ת בתוך עמי אכל אני יושבת בנו עסקי עמי אנא מסוברה: קרא לה: לי כבר הלכה מלפניו: ויאמר למועד הזה: אפשר שנאמר לו באותה העת בגבוהה הו אמ׳ מלבו ובטח באל ית׳ שיקיי דברו כמו שכתוב באל׳ הצדיק ותנזר אומר ויקם לך וכן כתיב בשמואל הנבי׳ ולא הפיל מכל דבריו ארצה וכן אמ׳ בדרש רצון יראיו יעשה עשה הקדוש ברוך הוא רצונו של נביא והרתה וילדה: כעת חיה: למועד הזה כעת שתהיה רמויה שתהיה יולדת לשבעה חדשים הו לתשעה והיולדת תקרא חיה בדברי רז״ל והחיה תגעול את הסנדל: מובקת בן: שתטלי אותו בחיקך: אל אדני: אמרה שני פעמי׳ אל לחזק הדבר לבקש ממנו שלא יכזב בה שיהיה תלב׳ על כל פנים אחר שיחל אותה עליו ושיהיה בן של קיימא כי מה יועיל לה אם לא יהיה בן של קיימא כמו ופי׳ אל תכזב בשפחתך כמו אשר לא יכזבו מימיו וי״ת אל אדני בבעו רבוני ותרגם אל תכזב לא יתכדיב פחגאך באמתך: כעת חיה: כעדן דהיא קיימא: רחשי רחשי: היה לו כאב הראש ודרך הכואבים הו הנוהים לכפול דבריהם וכן מעי מעי קוחילה: אתי

ואמר לגחזי: ומה לעשו׳ לה: נגד הטובה הזאת: למוע׳ הזה כעת חיה: כמו שלת קיימת היוס ולעולם כך תהי קיימת למוע׳ הזה ומובקת בן: אל אדני: אל תאמר מובקת בן מה לי הבוקו אם סוכו לקובר וזה שאמרה לו כשמת הלא אמרתי לא תשלה אותי: אל תכזב: אל תרהני דבר שיפסוק יש בידך לבקש רחמי׳ ויתן לי בן אך בבקש׳ ממך אל תתן לי אלה בן של קיימא: אל תכזב: כמו לא יכזבו מימיו: כעת חיה: כעת הזאת שהיתה טו במייס ובשלו ולכך נקוד בעת: רחשי רחשי: הנני חולה ברחשי: ויאמ׳: אביו אל האל מן הגיורי שאהו אל אמו: כהג

ויאמר וכה לעשות לה ויאמר גחזי בקושטא בר לית לה ובעלה סיב: ואמר קרי לה וקרא לה ונקמת בתרעא: ואמר לזמנא הדין כעידן דאתון קיימין תהא כחבקא ברא ואמרת בבעו ריבוני נביא דיי לא יהכדיב כפתגמך באמתך: ועדיאת אתתא ויליד׳ת בר לזמנא הדין כעידן דהיא קיימא כמא דימליל עמה אלישע: ורבא רביאו והוה יומא ונפק לות אבוהי לות חצורייא: ואמר לאבוהי רישי רישי ואמר לעולימא סבהי אובליה לאמיה: ונסביה ואובליה לאימיה ויתיב על ברכיה עד־הצהריים ומת: ותעל ותשכבהו על־מטת איש האלהים ותסגר בעדו ותצא: ותקרא אל־אישה ותאמר שלחה־נא לי אחד מן־הנערים ואתת האתנות וארוצה עד־איש האלהים ואשובה:

ואמר

ויאמר אליו לגחזי: ומה לעשו׳ לה: נגד הטובה הזאת: למוע׳ הזה כעת חיה: כמו שלת קיימת היוס ולעולם כך תהי קיימת למוע׳ הזה ומובקת בן: אל אדני: אל תאמר מובקת בן מה לי הבוקו אם סוכו לקובר וזה שאמרה לו כשמת הלא אמרתי לא תשלה אותי: אל תכזב: אל תרהני דבר שיפסוק יש בידך לבקש רחמי׳ ויתן לי בן אך בבקש׳ ממך אל תתן לי אלה בן של קיימא: אל תכזב: כמו לא יכזבו מימיו: כעת חיה: כעת הזאת שהיתה טו במייס ובשלו ולכך נקוד בעת: רחשי רחשי: הנני חולה ברחשי: ויאמ׳: אביו אל האל מן הגיורי שאהו אל אמו:

רלבג

ויאחר אליסע לגחזי ומה לעשות לה מהטובות לתת גמול על זה: ויאמר גחזי בחמת בן אין לה ואישה זקן ולזה אינו מוכן מאד אל הבולדה עם שאולדה אפשר גם כן שיאמר פרי בטן להיותה עקרה: ויקרא לה ותעמוד בפתח: הנה זה המאחר מפני שהוא כבואה רצה אליסע בעצמו לאמרה לה: כעת חיה: ר״ל כעת הזה העומד ויקרא העת ההוא חיה להיות זה החלק מהזמן לבדו כמלא כי הזמן החולף כבר כעבר והעתיד עדיין לא נכנס במציאו׳ וכבר נאמרו זה בפרשת ויר״א אליו באור שלם: אל אדני איש האלהי׳ אל תכזב בשפחתך: ר״ל שהיא אומרת זה דרך בקשה לא יהיה אדני לא תכזב בשפחתך בעבור שפחתך להניח לי טובה שאינה טובה אם לא יתקיים הילד כי אליסע לא הבטיחה שיהיה כמו שהיה נראה מבקשת גחזי שאחר אבל בן אין לה וזהו גם כן מה שזכרה אחר זה שאמרה לו לא תשלה אותי ר״ל אל תתן לי טובה שלא תהיה לי אלא לתת לי שלוה להבית מעולם תשוקתי אל שיהיה לי בן כי אינו חפצה בזה הזה הבל אם לא יתקיים הילד: ראשי ראשי: התרעם הילד לאביו שבבר היה כואב לו ראשו ואז אחר לחשדתו שהיה שם שיאת אל הבעל אל אמו: ותשכיבהו על מטת איש האלהים: תשבה שבזכות הנביא יהיה הולד יותר כשמר בה: היום

ויאמר גיחזי אבל בן אין לה ואישה זקן: ויאמר קרא לה ויקרא לה ותעמד בפתח: ויאמר למועד הזה כעת חיה בן חי׳ ותאמר אל־תכזב אדני איש האלהים בשפחתך: ותהר האשה ותלד בן למועד הזה כעת חיה אשר־דבר אליה אלישע: ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל־אביו אל־הקצרים: ויאמר אל־אביו ראשי ראשי ויאמר אל־הנער שאהו אל־אמו: וישאהו ויביאהו אל־אמו וישב על־ברכיה עד־הצהריים וימת: ותעל ותשכבהו על־מטת איש האלהים ותסגר בעדו ותצא: ותקרא אל־אישה ותאמר שלחה־נא לי אחד מן־הנערים ואתת האתנות וארוצה עד־איש האלהים ואשובה:

ויאמר

ויאמר אליו לגחזי: ומה לעשו׳ לה: נגד הטובה הזאת: למוע׳ הזה כעת חיה: כמו שלת קיימת היוס ולעולם כך תהי קיימת למוע׳ הזה ומובקת בן: אל אדני: אל תאמר מובקת בן מה לי הבוקו אם סוכו לקובר וזה שאמרה לו כשמת הלא אמרתי לא תשלה אותי: אל תכזב: אל תרהני דבר שיפסוק יש בידך לבקש רחמי׳ ויתן לי בן אך בבקש׳ ממך אל תתן לי אלה בן של קיימא: אל תכזב: כמו לא יכזבו מימיו: כעת חיה: כעת הזאת שהיתה טו במייס ובשלו ולכך נקוד בעת: רחשי רחשי: הנני חולה ברחשי: ויאמ׳: אביו אל האל מן הגיורי שאהו אל אמו:

רלבג

ויאחר אליסע לגחזי ומה לעשות לה מהטובות לתת גמול על זה: ויאמר גחזי בחמת בן אין לה ואישה זקן ולזה אינו מוכן מאד אל הבולדה עם שאולדה אפשר גם כן שיאמר פרי בטן להיותה עקרה: ויקרא לה ותעמוד בפתח: הנה זה המאחר מפני שהוא כבואה רצה אליסע בעצמו לאמרה לה: כעת חיה: ר״ל כעת הזה העומד ויקרא העת ההוא חיה להיות זה החלק מהזמן לבדו כמלא כי הזמן החולף כבר כעבר והעתיד עדיין לא נכנס במציאו׳ וכבר נאמרו זה בפרשת ויר״א אליו באור שלם: אל אדני איש האלהי׳ אל תכזב בשפחתך: ר״ל שהיא אומרת זה דרך בקשה לא יהיה אדני לא תכזב בשפחתך בעבור שפחתך להניח לי טובה שאינה טובה אם לא יתקיים הילד כי אליסע לא הבטיחה שיהיה כמו שהיה נראה מבקשת גחזי שאחר אבל בן אין לה וזהו גם כן מה שזכרה אחר זה שאמרה לו לא תשלה אותי ר״ל אל תתן לי טובה שלא תהיה לי אלא לתת לי שלוה להבית מעולם תשוקתי אל שיהיה לי בן כי אינו חפצה בזה הזה הבל אם לא יתקיים הילד: ראשי ראשי: התרעם הילד לאביו שבבר היה כואב לו ראשו ואז אחר לחשדתו שהיה שם שיאת אל הבעל אל אמו: ותשכיבהו על מטת איש האלהים: תשבה שבזכות הנביא יהיה הולד יותר כשמר בה: היום

כלי יקר

גחולה לה עבודה רבה בזה ויהיה יכול להועיל לה מהמסים והרגוניות היש לדבר לך אל המלך לו אל שר הצבא ותאמר אין לי שרה בתוכי׳ כדי שתצטרך לדבר אל המלך כי בתוך עמי אנכי יושבת כתחת מהם אלא מבתרת עליהם כי אתי ועמי הם: ויאמר אליסע ומה לעשות לה כיון שאינה רוצה להעריה אותנו אמר אני אין לה עסק עם אדם מה לעשות לה: ועל פי שיעת ס״ה שאומר אל המלך הוא אל המלך המתפעל כנז״ל ית״ב׳ ית״ן יאמר ויאמר גחזי אבל בן אין לה רוצה לומר הדין עמה במה שהיה רוצה שיתברסמו עניניה ומעשיה מפני הקטרוג אלא יתפרס בר גם בלחודוי ולא יתרבים לצאלה אבל בן אין לה ובהכרח צריך לפרסם אותה ואת מעשיה כי היוס גורם שנו נבקרו העקרות שרה ומנה והיה מרדה אלינו כל המרדה הזאת ובזכות זה תזכה להבקר ויאמר קרא לה ויאמר למועד הזה רוצה לומר שהמועד הזה היותו רחם הפג׳ שכל בני עולם עוברי׳ לפניו יתברך כבני מרון והוא יום שנפקדו בו עקרות נכון מאד ודבר בעתו ז״ם למועד הזה הזה מורה באצבע על חיבות המועד שבעת תהיה חיה ואת מובקת בן אתי כתיב ביו״ד יתירה רוצה לומר אתי ועמי יהיה כן שאת מובקת בן כאן רמז לה שעתיד למות והוא יחייהו ולזה קריינן את וכתיב אתי: עוד אפשר בס״ם אבל בן אין לה והוא כי אליסע רצה שהאם חרדה לקראתו ולא בעל׳ וזהו אמר לה אליה הנה חרדת אלינו כו׳ את ולא בעלך מה לעשות לך לבדך ולא אמר ליך לפי שבפיעל הנדיבות הזה שעשתה הנה יצאת מכלל שאר הנשים אשר עינם ראה באורחים וזהו אשה גדולה היה מאד ולזה אמר לך לך בלשון זכר היש לדבר לך כו׳ וכשאמרה שאין לה דבר חזר אליסע ויאמר ומה לעשות לה לה דייקא ביחוד כי הפליאה להטיב עמנו ולזה בעבור גחזי ואמר אין לנו לעשות לה ביחוד דבר אבל יש דבר בו מוכל להטיב עמה ועם בעל׳ יחדיו והוא בן אין לה ואישה זקן בלשון שתוכל להטיב לה ולאישה הזקן יחדיו וזהו לשון אבל בן אין לה כו׳ לשלול ההטבה לה לבדה: עוד אפשר ויאמר ומה לעשות לה האם נצרך לזאת כמו שנצרך אבי אליהו לצרפית כד הקמת לה תכלה ונפחת השמן לה תחסר כל בה אבל בן הוא שאין לה:

ומנגה אלהים ויש לה כל לא תחסר כל בה אבל בן הוא שאין לה:

ויאמר ומה לעשות כו׳ ב״ר למועד הזה כעת חיה המלאכים שבשרו את שרה אמרו אשוב אליך כעת חיה אמר אליסע המלאכים הם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אליך אבל אני בשר ודם היום כאן ומחר בקבר בין חי בין מת כעת חיה את מובקת בן עכ״ל ומהוך פרקי רבי אליעזר ז״ל הנז׳ מובן באומר אל אדוני היש אלהים כו׳ אפשר שמפ׳ אדוני על בעלה אמרה באילו הוא מסורם היש אלהי׳ אין אדוני ראוי לזה כי אזקן הוא מאד וג״כ מלבי נמנע הדבר כי אין לי אורח כנשים ז״ם אל תכזב בשפחתך בשפחתך אל תכזב אל תרחם ממנה: ויעיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרל״בג ז״ל ומהרי״ל ז״ל כעת שהנבי׳ רמז באומר למועד הזה בשע׳ חיה וקיים תילד בן ובזה רמז אליה שיחיה בנה ולא ימות כי מלת כעת חיה ר״ל כעת מדה על החיים ולא על המות ומפני כן הסיבתו אל אדוני היש אלהים אל תכזב בשפחתך ר״ל שכמו שיעד׳ כן יהיה שתוליד בן ויהיה בעת חיים ארוכים ולא בעת מות ושאל יכזב בזה בעבורה כי אולי מה שאמר כעת חיה אמרו בעבור אלא תתעצב ולכן היתה מבקשה שלא ישנה בעבורה דבר מהאמת ושאם לא היה עתיד להחיות מה יהיה התועלת בלידתו ואסר הכתוב שנתקיים דבר הנביא בלידת הבן ולהיותו בעת חיים לפי שהשי״ת גזר עליו שיחיה בהשגחתו כמו שיראה מהסיפור ע״כ וזה דוחק גדול לפירוש מהרי״ל ז״ל שיאמר כעת חיה אסר דבר אליסע והדבר הזה עדיין בכח ועתיד להיות כמו שיראה מהסיפור ע״כ: **ולעד״ן** בכפל אל אדוני כו׳ אל תכזב בשפחתך בהתלה חשבה שהיה זה דרך ברכה ויאמר יהי רצון שלמועד הזה כעת חיה לזה ענתה ואמרה אל אדוני היש אלהים ר״ל אין אתה אדון בדבר הזה כי עקרה היא ובעלה זקן ואתה היש אלהים ואריך שלא יפול דבר מדבריך ארצה: והוא ע״ד לא אדוני אסה קשת רוח לנכי: שאמרו חז״ל אין אתה אדון בדבר הזה: ולא דבריך אמת שעכ״פ יהיה לי בן אל תכזב בשפחתך ר״ל אנא שלא יגרמו עונות שפחתך לשתכזב ותפסוק הטובה הזאת כנז״ל מפרש״י ז״ל תכזב לשון יכזבו מימיו: ורמ״ה בזה אל מה שאמרו בס״ה שלפי שהיה מסטר׳ דנוקבא אמת כי רגליה ירדות מות וזה גרם לו שספק והוצרך לחבקו אליסע כמו שלכתוב שם במקומו וז״ם אל תכזב בשפחתך שבשפחתך תלוי הכזב שלכי הגורם׳ לעיסק שיבת הבן בהיותו מסטרא דנוקבא:

ותהר האשה ותלד כו׳ הרד״ק ז״ל כעת חיה כעידן היה קיימא: **ולע״ן** כשיעת כרקי רבי אליעזר הנז״ל שאמרו רצון יראיו יעשה עשה הב״ה רצונו של נביא והרתה וילדה

ומה לעשות: כלומר במה נוכל לגמלה טובה לטובה שעשתה עמנו אמר נחזי אבל בן אין לה כלומר לזה שסהלת היכה נריב׳ ולא לעשות דבר אבל לזה הדבר נריבה כי בן אין לה ואישה זקן: כלומר אם תאמ׳ אין לה עתה יהיה לה בן לזמן שיבה היאשה זקן ולא ידע יום מותו כי קרוב לפרקו הוא והם תוכל שיהיה לה בן ממנו זו תהיה לה טובה גדולה וי״ת בתוך עמי אכל אני יושבת בנו עסקי עמי אנא מסוברה: קרא לה: לי כבר הלכה מלפניו: ויאמר למועד הזה: אפשר שנאמר לו באותה העת בגבוהה הו אמ׳ מלבו ובטח באל ית׳ שיקיי דברו כמו שכתוב באל׳ הצדיק ותנזר אומר ויקם לך וכן כתיב בשמואל הנבי׳ ולא הפיל מכל דבריו ארצה וכן אמ׳ בדרש רצון יראיו יעשה עשה הקדוש ברוך הוא רצונו של נביא והרתה וילדה: כעת חיה: למועד הזה כעת שתהיה רמויה שתהיה יולדת לשבעה חדשים הו לתשעה והיולדת תקרא חיה בדברי רז״ל והחיה תגעול את הסנדל: מובקת בן: שתטלי אותו בחיקך: אל אדני: אמרה שני פעמי׳ אל לחזק הדבר לבקש ממנו שלא יכזב בה שיהיה תלב׳ על כל פנים אחר שיחל אותה עליו ושיהיה בן של קיימא כי מה יועיל לה אם לא יהיה בן של קיימא כמו ופי׳ אל תכזב בשפחתך כמו אשר לא יכזבו מימיו וי״ת אל אדני בבעו רבוני ותרגם אל תכזב לא יתכדיב פחגאך באמתך: כעת חיה: כעדן דהיא קיימא: רחשי רחשי: היה לו כאב הראש ודרך הכואבים הו הנוהים לכפול דבריהם וכן מעי מעי קוחילה: אתי

ויאמר אליסע לגחזי: ומה לעשו׳ לה: נגד הטובה הזאת: למוע׳ הזה כעת חיה: כמו שלת קיימת היוס ולעולם כך תהי קיימת למוע׳ הזה ומובקת בן: אל אדני: אל תאמר מובקת בן מה לי הבוקו אם סוכו לקובר וזה שאמרה לו כשמת הלא אמרתי לא תשלה אותי: אל תכזב: אל תרהני דבר שיפסוק יש בידך לבקש רחמי׳ ויתן לי בן אך בבקש׳ ממך אל תתן לי אלה בן של קיימא: אל תכזב: כמו לא יכזבו מימיו: כעת חיה: כעת הזאת שהיתה טו במייס ובשלו ולכך נקוד בעת: רחשי רחשי: הנני חולה ברחשי: ויאמ׳: אביו אל האל מן הגיורי שאהו אל אמו:

כלי יקר

גחולה לה עבודה רבה בזה ויהיה יכול להועיל לה מהמסים והרגוניות היש לדבר לך אל המלך לו אל שר הצבא ותאמר אין לי שרה בתוכי׳ כדי שתצטרך לדבר אל המלך כי בתוך עמי אנכי יושבת כתחת מהם אלא מבתרת עליהם כי אתי ועמי הם: ויאמר אליסע ומה לעשות לה כיון שאינה רוצה להעריה אותנו אמר אני אין לה עסק עם אדם מה לעשות לה: ועל פי שיעת ס״ה שאומר אל המלך הוא אל המלך המתפעל כנז״ל ית״ב׳ ית״ן יאמר ויאמר גחזי אבל בן אין לה רוצה לומר הדין עמה במה שהיה רוצה שיתברסמו עניניה ומעשיה מפני הקטרוג אלא יתפרס בר גם בלחודוי ולא יתרבים לצאלה אבל בן אין לה ובהכרח צריך לפרסם אותה ואת מעשיה כי היוס גורם שנו נבקרו העקרות שרה ומנה והיה מרדה אלינו כל המרדה הזאת ובזכות זה תזכה להבקר ויאמר קרא לה ויאמר למועד הזה רוצה לומר שהמועד הזה היותו רחם הפג׳ שכל בני עולם עוברי׳ לפניו יתברך כבני מרון והוא יום שנפקדו בו עקרות נכון מאד ודבר בעתו ז״ם למועד הזה הזה מורה באצבע על חיבות המועד שבעת תהיה חיה ואת מובקת בן אתי כתיב ביו״ד יתירה רוצה לומר אתי ועמי יהיה כן שאת מובקת בן כאן רמז לה שעתיד למות והוא יחייהו ולזה קריינן את וכתיב אתי: עוד אפשר בס״ם אבל בן אין לה והוא כי אליסע רצה שהאם חרדה לקראתו ולא בעל׳ וזהו אמר לה אליה הנה חרדת אלינו כו׳ את ולא בעלך מה לעשות לך לבדך ולא אמר ליך לפי שבפיעל הנדיבות הזה שעשתה הנה יצאת מכלל שאר הנשים אשר עינם ראה באורחים וזהו אשה גדולה היה מאד ולזה אמר לך לך בלשון זכר היש לדבר לך כו׳ וכשאמרה שאין לה דבר חזר אליסע ויאמר ומה לעשות לה לה דייקא ביחוד כי הפליאה להטיב עמנו ולזה בעבור גחזי ואמר אין לנו לעשות לה ביחוד דבר אבל יש דבר בו מוכל להטיב עמה ועם בעל׳ יחדיו והוא בן אין לה ואישה זקן בלשון שתוכל להטיב לה ולאישה הזקן יחדיו וזהו לשון אבל בן אין לה כו׳ לשלול ההטבה לה לבדה: עוד אפשר ויאמר ומה לעשות לה האם נצרך לזאת כמו שנצרך אבי אליהו לצרפית כד הקמת לה תכלה ונפחת השמן לה תחסר כל בה אבל בן הוא שאין לה:

ומנגה אלהים ויש לה כל לא תחסר כל בה אבל בן הוא שאין לה:

ויאמר ומה לעשות כו׳ ב״ר למועד הזה כעת חיה המלאכים שבשרו את שרה אמרו אשוב אליך כעת חיה אמר אליסע המלאכים הם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אליך אבל אני בשר ודם היום כאן ומחר בקבר בין חי בין מת כעת חיה את מובקת בן עכ״ל ומהוך פרקי רבי אליעזר ז״ל הנז׳ מובן באומר אל אדוני היש אלהים כו׳ אפשר שמפ׳ אדוני על בעלה אמרה באילו הוא מסורם היש אלהי׳ אין אדוני ראוי לזה כי אזקן הוא מאד וג״כ מלבי נמנע הדבר כי אין לי אורח כנשים ז״ם אל תכזב בשפחתך בשפחתך אל תכזב אל תרחם ממנה: ויעיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרל״בג ז״ל ומהרי״ל ז״ל כעת שהנבי׳ רמז באומר למועד הזה בשע׳ חיה וקיים תילד בן ובזה רמז אליה שיחיה בנה ולא ימות כי מלת כעת חיה ר״ל כעת מדה על החיים ולא על המות ומפני כן הסיבתו אל אדוני היש אלהים אל תכזב בשפחתך ר״ל שכמו שיעד׳ כן יהיה שתוליד בן ויהיה בעת חיים ארוכים ולא בעת מות ושאל יכזב בזה בעבורה כי אולי מה שאמר כעת חיה אמרו בעבור אלא תתעצב ולכן היתה מבקשה שלא ישנה בעבורה דבר מהאמת ושאם לא היה עתיד להחיות מה יהיה התועלת בלידתו ואסר הכתוב שנתקיים דבר הנביא בלידת הבן ולהיותו בעת חיים לפי שהשי״ת גזר עליו שיחיה בהשגחתו כמו שיראה מהסיפור ע״כ וזה דוחק גדול לפירוש מהרי״ל ז״ל שיאמר כעת חיה אסר דבר אליסע והדבר הזה עדיין בכח ועתיד להיות כמו שיראה מהסיפור ע״כ: **ולעד״ן** בכפל אל אדוני כו׳ אל תכזב בשפחתך בהתלה חשבה שהיה זה דרך ברכה ויאמר יהי רצון שלמועד הזה כעת חיה לזה ענתה ואמרה אל אדוני היש אלהים ר״ל אין אתה אדון בדבר הזה כי עקרה היא ובעלה זקן ואתה היש אלהים ואריך שלא יפול דבר מדבריך ארצה: והוא ע״ד לא אדוני אסה קשת רוח לנכי: שאמרו חז״ל אין אתה אדון בדבר הזה: ולא דבריך אמת שעכ״פ יהיה לי בן אל תכזב בשפחתך ר״ל אנא שלא יגרמו עונות שפחתך לשתכזב ותפסוק הטובה הזאת כנז״ל מפרש״י ז״ל תכזב לשון יכזבו מימיו: ורמ״ה בזה אל מה שאמרו בס״ה שלפי שהיה מסטר׳ דנוקבא אמת כי רגליה ירדות מות וזה גרם לו שספק והוצרך לחבקו אליסע כמו שלכתוב שם במקומו וז״ם אל תכזב בשפחתך שבשפחתך תלוי הכזב שלכי הגורם׳ לעיסק שיבת הבן בהיותו מסטרא דנוקבא:

ותהר האשה ותלד כו׳ הרד״ק ז״ל כעת חיה כעידן היה קיימא: **ולע״ן** כשיעת כרקי רבי אליעזר הנז״ל שאמרו רצון יראיו יעשה עשה הב״ה רצונו של נביא והרתה וילדה

פהג ולך · מהר: אל תעגר לי · אל תעכב על ידי את הרכיבה: ותאמר שלום הדי זה מקרא קצר. אחרי היה לו לכתוב ויאמר לה ותאמר שלום: הלא אמרתי לך · אל תכזב בשפתיך: לא תשלה · לא תשגה מותי על דבר טעות: לא תברכנו · ולא תאחל בשלום וכל זה שלא ידבה דברים ויאמלנהו להיכן אתה הולך והוא אומר להחיות את המת ואין זה כבוד הגם להתהלל בו מי שבא על ידו והוא לא עשה כן אלא לכל השואל הוא אומר רבי שלחני להחיות את המת:

וינגר

רלבג

היום לא אחד ולא שנת · ידמה שבימים האלו היו בחי' לפני הגדולי' לעמוד בדבריהם והם יורו אותם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון: ותחבוש האתון · ר"ל שכאשר תבשה האתון על יד משרתה אמרה לו שיזהר האתון וילך לפניה ולא יעצור בעבור' האתון מלכת כדי שתרכב על האתון אם לא תאחר לו שתרצה לרכוב בעבור העיפות: הנה השונמית הלו · ר"ל הנה זאת שאנו רואים היא השונמית: ותאמר אלו · לא רצה בעבור שלא תרגיש לרע: ותחזק ברגליו · להשתחוות לו ולהתחנן לפניו בעד בנה והנה נגע נחזי לאחותה ולהסיל' שלא תכנע לפני הכהנים כל זה ההכנע או אולי עשה זה לכבוד אלישע כי יודע שאין לנומן שתתקרב אליו אשה כל כך: חגור מתניך וקח משענתי בידך · נוהו לחגור מתניו כדי שיוכל לרוץ יותר כי החגורה תמנע תנועת האברים הפנימיים ולזאת הסבה גם כן מצינו שלא יברך איש מהאנשים שימלא בדרכו גם לא יעצר לחבריו' אותו כדי שלא יעכב בדרך וידמה שלא בשמר נחזי מכל מה שאמר לו אלישע ולזה לא הועיל כשעם מעט אלישע על פני הנער וידמה גם כן שלא היה נחזי רואי שיעשה זה הענין על ידו וזה יתבאר מתוך שאעשה בו בדבר כעתן: ואין

בו ביום · ולפי הפשט אמרה לו אמולה ואשונה כדי שלא יאמר איך הניחו ילד שעשועי' במיחוש ראש ותלוי אל איש האלהים לז"א מהולה ואשונה הקם ומיד ולפי שסאל לה מדוע את הולכת אליו כו' שמורה שיש נער וכיולא מכריע ללכת אליו לפי' בלי חודש ושבת שהוא זמן חיוב הקבלת פני' לזה אמרה לו אלוה שלא לפתוח פה לשטן פיה פתחה בחכמה ואמר שלום · עוד הפסר שאמרה שעשה ההליכה לבקש שלום ע"ד הנני נותן לו את בריתי שלום האמור בפנחס · ושעם היום ההקבל' בחלם ושבת כתבתי בכלי אמלה הוא כי פנים חדשות בא לכאן בהשגיע הפי"ת נשמות חדשות בגופי החסידים ונפש יתירה ולזה המקביל הנה ואם גם הוא יש בו נשמה יתירה יהנה יותר ויותר ובפרט בהקביל פני רבו שהוא אביו שלד הנפש שהשפיע בו הורה וחכמה ונפש יתירה כרוח אליהו אשר נחה על אלישע כן ישפיע הרב בתלמידו בשלכתו להקביל פניו ביום קדוש ולא הקבלת הרב בלבד אלא הקבלת גדול ממנו בחכמה ובמכין תועיל מאד כי חכמת אדם מבשמת אליה הנשפעת בו · ולמדו חז"ל להקביל פני רבו ברגל מב"ם מר"ח · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ומהרי"א ז"ל פי' כדחז"ל:

והחבוש את האתון וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל פי' כפי' הפני אלה רכבי' וכן מהרי"א ז"ל · ולע"ד ן · ותחבוש את האתון היא בעצמה לחשקה ולצבת אל הנביא להחיות בנה ולפי שיקשה מאד איך תלך היא יחידה עם הנער בדרך לפשר שלזה אמרה אל נערה נהג ולך לפני ואל עמי אל תעצור לי כי אם כו' וזהו והלך ותבא ר"ל היא יחידה אל איש האלהים כי הנער קדם בלכתו או יאמר כי היו עוברי דרך רבים הולכים אל איש האלהים להקביל פניו:

ותלך ותבא אל איש כו' זה מורה שהלכה בלי רכיבה אלא ברגליה ז"ם ותלך ותבא אל איש האלהים · והנה עם היותה מנגד הרחק מאד אמר אל נחזי נערו הנה הסונמית שאעפ"י שלא היה לו בה עצינות עין כי איש אלהים קדוש הוא הנה היה לו התעוררות ממרוס להכיר' ושהיא בחה מצירה ולבו חזי כן ולזה שלח הנער עתה רוץ נא בעת הזאת ברגע ובמרוצה רוץ נא לקראתה ואמור לך השלום לאישך השלום לנער לפי שהיא אשה גדולה במעשיה ובמידות חסדיה הקדימה ואחר כך איש · או אפשר כי בדרות הנביא שבאה הראשה כל כבודה בת מלך פנימה והיא באה ולא בעלה ולזה חשב אולי היה לה איזו אולי ולזה היא באה לפניו הי' בעצמה להרפא לזה אמר לה תחילה השלום לך כיון שאת באה מורה שאין לך שלום ולז"ל לך לשון זכר ולא אמר השלום לאיך לפי שעשתה מעשה זכר בלאתה מן כתת ביתה אין זה אלא מהכרח גדול או אולי ה"א כי בעלה זקן מאד ועתה חולה הוא ולזה לא בא ואולי היא באה להתפלל עליו הנביא ולזה שאל שבית השלום לאישך או מצד הילד יצאת ממחילת המוסר · והיא כראותה את נער הנביא רץ אליה אמרה לו שלום קודם שאשאלה ממנו ז"ם ותאמר שלום ולא הזכיר וישאל לה · ועיין רש"י ז"ל והרלב"ג ז"ל:

ותבא אל איש האלהים כו' חז"ל אמרה להפשה ברכות פ"א להפשה מלמד שאחזה בהוד יפיה פי' בדדיה · ולא רצה אלישע כן או שהוא כמתעסק להחפה עשה כן וכאילו אינו מתכוין עשה כן ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל לכבוד עשה כן · ולע"ד ן שלכבוד הנביא אמר הרפה לה כי נפשה מרה לה כלו' ואין להאמינה ושעם כפל העלי' ממני ולא הגיד לי ר"ל העלים ממני הצרה שהביאה בלתי ידיעתי ולא הגיד לי כעת אחרי ביאת הנר' לאמר זאת הי' ההרופה כי ראוי היה לבלתי הביא הצרה כי אם בידיעתי כיון שאני מתכסן אלא ואחרה חרדה גדולה לעשות עליה ומיטה ושלחן וכסא ומנורה ע"ד מ"ק אליהו הנם אל השונמה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה · ועיין הרד"ק ז"ל:

ותאמר השאלתי כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ומהרי"א ז"ל אמרה לו השאלתי בן מאת אדוני

אתי · כתיב בי"ד וכן הולכתי כתיב בי"ד כמו שנמצאו יודין נוספות כמו מהבתי לדוש מלאתי משפט והקרי הולך אחר הרוב: לא חדש ולא שבת · לאדון רז"ל מחה כי חייב אדם להקביל פני רבו בשבת וברגל שנאמר לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת היה לה ללכת אליו ואדני אביו ז"ל פירש לא עבר לא חדש ולא שבת שרגילת אותו מה לך ללכת אליו ואדני עתה: ותאמר שלום · לא רצתה לגלות לאדם עד שתראה הנביא: נהג ולך · י"מ כי היא היתה רוכבת והתרה לנער שינהג הבהמה כלומר שיכה האתון במתג למה' ללכת · ופי' אל תעצור לי לרכוב אל תעצור האתון ללכת בנחת בעבור רכיבתי אלא הס אומר לך נהג לך בנחת וי"מ כי היתה הולכת ברגל במר נפשה ואמר' לנער שינהג האתון וילך לו אחרי האתון אלא יעצו' האתון כדי שתרכב הוא אם לא תאמר לו ועל הדרך הזה ת"י אלא דתרגם אל תעצור על האשה שתרגש לא תדחוק עלי למרכב אילהן כדאימר לך: להפה · בעבור כבודה שלא תשק רגלי הנביא או לכמוד הנביא שלא החזק ברגליו: העלים ממני · עד עתה כי בא ת' שעה שנפלה לרגליו ואמר לו בנבואה: לא תשלה אותי · כתו שאמרה אל תכזב בשפחתך ותשלה כמו תשגה תרגום שגגה שלו כלומר שלא תטעה אותי ומה לי בן אם לא יחיה ות"י אלא אמרי לך אם לא מתיהיב לי בר קיים אם לא תנסים יתי: חגור מתניך · אמר לו זה לפי שילך במהר בזריזו: כי תמצא איש לא תברכנו · זה אחר לו כדי שלא יתעכב בדרך ותהי כוונתו בשליחותו ולא יפנ' לכו לדבר אחר לא במעשה ולא בדבור · ובדרש שהיה כשחוק בעינו וכל האדם שהיה פוגע בו היה אומר לו התאמן שהמטה הזה ממיה את המת לפיכך לא עלתה בידו: ואין

ואמר מדוע אתי הלכתי אליו היום לא חדש ולא שבת ותאמר שלום: ותחבש האתון ותאמר אל נערה נהג ולך אל תעצר לי לרכב כי אם אמרתי לך: ותלך ותבא אל איש האלהים אל הר הכרמל ויהי כראות איש האלהים אל הר הכרמל ויהי כראות איש האלהים אותה מנגד ויאמר אל גיחזי נערו הנה השונמית הלן: עתה רוץ נא לקראתה ואמר לה השלום לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר שלום: ותבא אל איש האלהים אל ההר ותחזק ברגליו ויגש גיחזי להדפה ויאמר איש האלהים הרפה לה כי נפשה מרה לה ויהוה העלים ממני ולא הגיד לי: ותאמר השאלתי בן מאת אדני הלוא אמרתי לא תשלה אתי: ויאמר לגיחזי חגור מתניך וקח משענתי בידך ולך כי תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תענהו ושמת משענתי על פני הנער: ותאמר

אתי ה' כתיב אתי וקרינן את וסימן קומי נא והשתנית · חכקת בן מדוע אתי הולכת אליו היום · ואלישע דבר אל האשה · יכן אכלת אדם אתי · וא' ואתי שדוד מה העשיו: עתה ג"ר"פ בסיפר' וסימן עתה רוץ נא לקראתה · עתה המבלעדי יי' · עתה הנה בטחת: חגור ד' וסימן נמסר בשמואל הלק ב' סימן כ': ולך ה' וסי' הנה רבקה לפניך · למה אמרת אחתי · ותאמר אל נערה נהג ולך · וקח משענתי בידך · קראה בידך ולך:

כלי יקר

בו ביום · ולפי הפשט אמרה לו אמולה ואשונה כדי שלא יאמר איך הניחו ילד שעשועי' במיחוש ראש ותלוי אל איש האלהים לז"א מהולה ואשונה הקם ומיד ולפי שסאל לה מדוע את הולכת אליו כו' שמורה שיש נער וכיולא מכריע ללכת אליו לפי' בלי חודש ושבת שהוא זמן חיוב הקבלת פני' לזה אמרה לו אלוה שלא לפתוח פה לשטן פיה פתחה בחכמה ואמר שלום · עוד הפסר שאמרה שעשה ההליכה לבקש שלום ע"ד הנני נותן לו את בריתי שלום האמור בפנחס · ושעם היום ההקבל' בחלם ושבת כתבתי בכלי אמלה הוא כי פנים חדשות בא לכאן בהשגיע הפי"ת נשמות חדשות בגופי החסידים ונפש יתירה ולזה המקביל הנה ואם גם הוא יש בו נשמה יתירה יהנה יותר ויותר ובפרט בהקביל פני רבו שהוא אביו שלד הנפש שהשפיע בו הורה וחכמה ונפש יתירה כרוח אליהו אשר נחה על אלישע כן ישפיע הרב בתלמידו בשלכתו להקביל פניו ביום קדוש ולא הקבלת הרב בלבד אלא הקבלת גדול ממנו בחכמה ובמכין תועיל מאד כי חכמת אדם מבשמת אליה הנשפעת בו · ולמדו חז"ל להקביל פני רבו ברגל מב"ם מר"ח · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ומהרי"א ז"ל פי' כדחז"ל:

והחבוש את האתון וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל פי' כפי' הפני אלה רכבי' וכן מהרי"א ז"ל · ולע"ד ן · ותחבוש את האתון היא בעצמה לחשקה ולצבת אל הנביא להחיות בנה ולפי שיקשה מאד איך תלך היא יחידה עם הנער בדרך לפשר שלזה אמרה אל נערה נהג ולך לפני ואל עמי אל תעצור לי כי אם כו' וזהו והלך ותבא ר"ל היא יחידה אל איש האלהים כי הנער קדם בלכתו או יאמר כי היו עוברי דרך רבים הולכים אל איש האלהים להקביל פניו:

ותלך ותבא אל איש כו' זה מורה שהלכה בלי רכיבה אלא ברגליה ז"ם ותלך ותבא אל איש האלהים · והנה עם היותה מנגד הרחק מאד אמר אל נחזי נערו הנה הסונמית שאעפ"י שלא היה לו בה עצינות עין כי איש אלהים קדוש הוא הנה היה לו התעוררות ממרוס להכיר' ושהיא באה מצירה ולבו חזי כן ולזה שלח הנער עתה רוץ נא בעת הזאת ברגע ובמרוצה רוץ נא לקראתה ואמור לך השלום לך השלום לנער לפי שהיא אשה גדולה במעשיה ובמידות חסדיה הקדימה ואחר כך איש · או אפשר כי בדרות הנביא שבאה הראשה כל כבודה בת מלך פנימה והיא באה ולא בעלה ולזה חשב אולי היה לה איזו אולי ולזה באה לפניו הי' בעצמה להרפא לזה אמר לה תחילה השלום לך כיון שאת באה מורה שאין לך שלום ולז"ל לך לשון זכר ולא אמר השלום לאיך לפי שעשתה מעשה זכר בלאתה מן כתת ביתה אין זה אלא מהכרח גדול או אולי ה"א כי בעלה זקן מאד ועתה חולה הוא ולזה לא בא ואולי היא באה להתפלל עליו הנביא ולזה שאל שבית השלום לאישך או מצד הילד יצאת ממחילת המוסר · והיא כראותה את נער הנביא רץ אליה אמרה לו שלום קודם שאשאלה ממנו ז"ם ותאמר שלום ולא הזכיר וישאל לה · ועיין רש"י ז"ל והרלב"ג ז"ל:

ותבא אל איש האלהים כו' חז"ל אמרה להפשה ברכות פ"א להפשה מלמד שאחזה בהוד יפיה פי' בדדיה · ולא רצה אלישע כן או שהוא כמתעסק להחפה עשה כן וכאילו אינו מתכוין עשה כן ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל לכבוד עשה כן · ולע"ד ן שלכבוד הנביא אמר הרפה לה כי נפשה מרה לה כלו' ואין להאמינה ושעם כפל העלי' ממני ולא הגיד לי ר"ל העלים ממני הצרה שהביאה בלתי ידיעתי ולא הגיד לי כעת אחרי ביאת הנר' לאמר זאת הי' ההרופה כי ראוי היה לבלתי הביא הצרה כי אם בידיעתי כיון שאני מתכסן אלא ואחרה חרדה גדולה לעשות עליה ומיטה ושלחן וכסא ומנורה ע"ד מ"ק אליהו הנם אל השונמה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה · ועיין הרד"ק ז"ל:

ותאמר השאלתי כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ומהרי"א ז"ל אמרה לו השאלתי בן מאת אדוני

מדוע אתי הולכת אליו היום דקמתמרת עד אתי האלהים פשטים שכל מצות פנים אינו אלא כדי להקביל פניו דאי ס"ל שאין לדבר עיקר דבר אחרון ר"ל חדוה אל איש אלהים אלא אם אמר לשמו הקביל פניו אמר הקבלת פנים אלא אם אמר לשמו הקבלת פנים אלא אם אמר לשמו הקבלת פנים אלא אם אמר לשמו

ואין קול ואין קשב: ר"ל אלא היה מדבר ולא שומע כשילדברו אליו: ואכנור הללו בא"ר פינחס ר"ל אלא היו בבית כי לא הגיחם כי לא לא הגיחם שם שום אדם כדי שתהיה שם תפלתו יותר עליהם וכדי שלא יראה אדם מה שיעשה: ויסם פיו על פיו. כאילו הלה שיסמא חיות לנפל מאחרי אלישע והנה עשה זה אחר התפלה: ויגהר עליו. ר"ל שעב להתפלל אחר זה והיה הולך בדית לבו וכוונתו בתפלה היה כמשך לו תמונת הנלו לנגד כמו שיתמשך קול השיר התמונה בתחילו וזה מבואר מן החוש ביוי שיתשב מחשבות תמונעה נפשו בהם פעם כה ופעם כה שהוא תמונה ללבת בהיכלו בית חשבו המחשבו וזכר אחר התפלה היה עולה וכורע על הילד: והנה זרר הנער אחר זה ר"ל שנתעטש וכן עשה אלישע כסדר הזה להתפלל ולכרוע על הילד להתיחד עליו עד שעשה זה שבע פעמי' ואז פקח הילד את עיניו ונשלמה לו התחייה: סמות

מסרה

גחזי ד' חס' יו"ד בקריאה וסימן וגחזי עבר לפניהם וישם את המשענת. מאן גחזי. והמלך מדבר אל גחזי. ודבתריה ויהי הוא מספר למלך: השנמית ג' חס' ו' בקריאה וסימ' יתן את אבישג השנמית. ויהי אחריו. ויקרא אל גחזי ויאמר: שא"ו ח' בקריאה וסימ' נמסר בישעיה סימן מ"ט גבי ריש פרשתא דותאמר ציון עזבני יי': ותשא י"ד וסימ' ותשא את קולה ותבך. ותשא רבקה את. ותשא אשת אדניו. ותשא כל העדה ויתנו. ותשא את בנה והצא. ותשא מרים עיניה. וחבירו. וישלח הכנית יד. ותשאני רוח. הרים רעיך ממנו. ותשא ברית עלי פיך. ותשא ותבוא הכיר ותשא חנוחסד לפניו. ותשא חסד לפניו ובבהל:

ואמרת אמיה הרביא קיים הוא ייוחי נפשך אם אשבקינך וקם ואזל בתרהא: וגחזי עבר קדמיהון ושויית חוטרא על אפי רביא ולית קל ולית דמצית ותב לקדמותיה וחוי ליה למימר לא אתער רביא: ואתא אלישע לביתא והא רביא מית רמי על ערסיה: ועלו ואגף דשא באפי תרויהון וצלי קדם יי: וסליק ושכיב על רביא ושוי פומיה על פומיה ועינוהי על עינוהי ידוהי על ידוהי ואלהית עלוהי ורחם בשריה דרביא: ותב והליך בביתא זימנא חדא לבא וזימנא חדא לבא וסליק ואלהית עלוהי ואתמורק על רביא עד שבע זמנין ופקח רביא ית עינוהי: וקרא לגחזי ואמר קרי לשונמיתא הדא וקרא להו ואמת לקדמוהי ואמר סבי בריך: ואמת ונפלת קדם ריגלוהי וסגדת על ארעא ונסיבת ית ברה ונפקת: ואלישע תב לגילגלא וכפנא בארעא ותלמידי נביא יתבין קדמוהי ואמר לעוליה תפי

ואין קול. לעונות: ואין קשב. לשמוע כי אילו היה שומע ולא היה יכול לענות היה מתנועע מן רוחו בעינו מן בידו אבל זה לא היה בו לא זה ולא זה: לא הקיץ הנער. חלחנו הקיצה לתת כמו הקיצו ורננו שוכני עפר והסברא הסר תמרנו בילד שהחיה אליהו היה הסברא עצמ' בזה הנער שהחי' אליעא ומלאמו לו סמך בדברי רבותינו ז"ל שאלו כן הסונמית מהו שיעשה והיתה התשוב' מת מטמא ואינו מטמא חי: ויסם פיו על פיו. כמו שפירשנו באליהו שאמ' ויתמודד על הנער והכל לכוין לשון התפילה על מי שמתפלל עליו כמו שאמ' בינחק לנוכח אשתו ואתשר גם כן להסיס על הנער לחממו בחוש הטבעי היולא מפיו ומעינינו כי רוב הנסיס נעשים עם מעט תחבולה מדרך העולם: ויגהר עליו. התנפל והזעתה עליו כמו ויגהר הרלה אבל זה ת"י ואלהית עלוהי: ויסב וילך בבית אחת הנה. ויסב לארץ אחת הנה. ויסב לארץ להתפלל כי כבר עלה על המטה אשר הנע' שם וסבב עליו והתנפל עליו עד פחס בשרו וחם' כך שב לארץ והתפלל והתנפל עוד ומה שהלך אחת הנה ואחת הנה לכוין לבו יותר וכן אומר דוד אתהלך בתוס לבבי בקרב ביתי: ויזורר הנער. כתעטש ותרגום עטיסתיו תהל אור זרוהי: ותלח. מעלית אליעא: שפות

רשי

ויהגר עליו. ת"י ואלהית עלוהי הוא לשון עיפו' ויש דוגמתו בבריית' דהחזיקו ובספרי ומנחם פתר ויגה פתרון המלה כפי ענינה כשתטח עליו: ויזורר. כתעטש: שפות

מנחה קטנה

מסבב על מטתו ראה מה שהנזכר שם כאן תמו' להתפלל ע"י נתילת חבר שנתתה פמו לעשות לו עלייה לגון שם ובגם שיש בצעתה שם היותה אמה גדולה מאוכה הגיעה מטתו בעצמה וזה בעתה להתפלל עליה לחיות' בנה: והרעב בארץ וכני הנביאים יושבים לפניו אמ"ש הרעב בארץ לא עשה עמו פעמים ולא הלכו אמה ואנס להחיות כשם אלא יושבים לפניו ומקשים בתורה ע"כ נעשה להם כמו בתחבל תשם הפות' כשם שם ס"ים כתו' הפות' שבראתת שם ס"ים ואפשר שלזה הכוונה אמר קמו' קשת כי אם שם אין תורה אין קשת ואתם כיון שעשקתם בקשתה של תורה הוא יגין בעלכם שיהי' לכם התחבל שוב ע"ה קשת ואולי שיגין אליעא לדוש בוונה לשעות הקודש שתרמתו בקשת כי ז' לת קשת היה ג"כ יכול לומר כה אחר ה' הפאתי ונו' אלא שגילה להם חיוש שלו ובוכה והכתוב הבליטו: עוד אחשר שכיון בזה אלא ירן לבנם על מזונם להנא ופה גם שם ינשיכו שנית לנקש מורות ויהי' מעורב בהם שם מות ולאו בכל יומא מתרחיש כישא ע"כ אחר קמו' קשת ונו' פרש להם שבקרוב יבא להם תבזוש שיגיע להם לחם לאכול לי והותר. וכן היה שבנית אים מבעל אלשה להם בנבורים. ויאכלו ויותרו ולא היה לבם נכון כשות אלא להתבעל מל"ת זה: חתין פרנסתם: תן

מלכים ב ד

בלי יקר

וגחזי עבר לפניהם עיין הרל"ק ז"ל. ולע"ד דן דמחילה מבנו ולהבנון אלא כדברי שכתב למעלה בבן הגרפית ז"ל והבנון בעיני שמת מיתה גמורה כמו שאמרו חז"ל מה מרלה כאן לבניה רחים מלהה"ל היכה רחיה לבישבו חז"ל חלילה להם למעבר נסי הבי"ת אלא מה שהמרו ואין מי מעמד פירשו ואין מי מרלוי לחיות מי ע"י הנביא מטמא כי הכל לפי לפנינו ולא אלנו בו כחות הטומאה לעמה כי לא ניתן להם רשות מהבי"ת הכל לא נשאר בו שום חיות כלל ועיקר וזהו הרלוי ובכון להמין בו וכן בס"ה דמי לאו הכי לא הוה קרי לעלמין לזכיר לזהו בסמוך בס"ד בפסוק ויעל ויכבב. ולע"ד דן לדקדק אומר ויגד לו לאמר מהו לאמר. וברלה שאליעא אלל לו גופה דעובדה היכי הוה שלא הגלה והגיד לו כרעות הענין וז"ש ויגד לו הקיץ הנער רולה לומר לפי שהייתי אומר לזה וזה ולא הייתי כמזמרות אלה מדבר להחיות מת אני הולך כנז"ל כדברי הרל"ק ז"ל בבס חז"ל שלבך לא עלתה בידו ז"ש לאמר לפי שדרשתי אמרים לא המה על כן לא הקיץ הנער ובתיבת ויגד לשון הגדה מולה סיפור דברים בלריכו ובפרטות כל הדברי' כמו שאירע ובכלל זה הנז"ל שהחיה הכלב וזהו לשון הגדה. ובתחילה אמר לשון ילד ובפסוקים הללה הנער הנער והעעם שבתחילה שהל הנביא הפלוס לילד לשון ילד שעשועים אמנם עתה הזכירו בלשון נער לו' שכבר גדל והעגמת נפש גדולה יותר בהיותו נער ולא ילד. הו תהיה הכוונה כי בנער המיתה התלמית יותר מבילד שהילד ההו' שלחנו עלוף גדול מהשמש שקבתתו המה בראשו וירדם ולא נמה אלא הסברא הזרת בתב בכל הנה הפסוקים לשון נער בקשה להתכעל ולירדם ולא כן לה היה רלה מיתה בהתלבו ונכסיף חזר לומר ויסב על הילד על שם מעתה מולד מתדם. ואולי הרלוב"ר ילד בש"ם הפלוס לילד על שם סופו שיחיה ויהיה כאילו מעתה מולד שנגלה באליעא רוח גבוהה. וכמ"ש בסוף ויסב על הילד כי נכון לבו בעוות בה' שעתה יולד:

ויבוא אליעא הביתה כו' אמרו בס"ה בפרשת בשלח עלה מ"ד מאי שנה הבא דאמר לים הללים וכל הוה במתה אליעא אלא בשעתה הוה נביאי קמיה ע"כ. וקשייתם הוה ממה שהזכיר למעלה נעקה אל אליעא. ויאמר אליה אליעא. ויעבור אליעא אל שונם וכאן אמר לים הללים ותבא אל לים הללים אל הכרמל בראות לים הללים ויאמר לים הללים ובתירולם מובן גם כן מ"ש עתה. ויבא אליעא הביתה כי בהיותו בהר הכרמל יקרא לים הללים כי שם התבודדותו ובבואו הביתה כתיב ויבוא אליעא הביתה שאין נאות לנביא כמוהו אלא התבודדות בהרים. ולי ראיה שהבכוק עלמו נותן טעם למה שפגש כאן בבנות אליעא שלא קראו לים הללים אלא ויבא אליעא הביתה כאלו מ"ו אינו לים הללים יען שהנה הנער מת מיושב על מטתו ולא היהו גחזי במשענ' שנתן לו להחיותו עזה הוליך פקפוק לרואים לו לשונמית ונז"ל אליעא עד שילא לאור משפט הנער אולת ואליעא שב הגלגלה לתעלת בני הנביאים לא הזכירו לשון לים הללים כנז"ל מ"שה לו מדרך ענוה שבאליעא ע"ה שלא היה נוהג רבנות וחררת לים הללים בבני הנביאים אלא אליעא בהדיוט. אבל בכל שאר המקומות קורא אותו לים הללים:

ויבא ויסגור הדלת בעד שניהם כו' עיין הרלב"ג ז"ל. ולע"ד מהברת היתור דרך דרש לפסר שאמר ויסגור הדלת בעד שניהם כיון לומר הריני סוגר הדלת עד שנהיה שנינו פוים אינו מתה לו שלמות כמוהו לו שיחיה כמוני ואם לאו הרגני לא הרוג וז"ש בעד שניה' ובעד שניהם ויתפלל אל ה' וזהו מעין חוני המעגל שעג עוגה ועמד בתוכה ואמר נשבע אני בשמך הגדול שלאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך ועיין בשמוך בפסוק ויעל ויכבב כי שם פרשתי כיולה בזה:

ויעל ויסבב כו' בס"ה מרשת בשלח זה לשונו לבתר מית מ"ע מית אלא בגין דלהיביב לה ולא לבעלה ומלתר דעקבא אתקבר ומלן דלתקבר בנוקבא מיתה לזלמנת קמיה דלא אתיהיב דבתיב את מובקת בן תלת חזי בלברהם כתיב שוב אשוב אליך ולא אליה ודלי בך אתקבר ולא בנוקבא מלן ולתי מסברא דנוקבא מותא אקרי לרבנאי ע"כ. עוד אמרו שם בסמוך גבי ויבם פיו על פיו אמרי אלא דלשנת אליעא וידע דאתרה לה הוה דגרים דלאתקבר ביה בשתא ויבם פיו על פיו ועינו על עיניו לקברה ליה בתרה אחרא עילאה אתר דחיין אשתכחו ביה ולא יכיל לה אתקברה ליה מאתר דאתקבר ביה בדקדמותא אלא לאתר רוח אלא מלעילא ואתקבר בבתי אתר ואתיב ליה נפשיה דלי לאו הכי לא הוה קיים לעלמין ויזורר הנער עד שבע פעמים

ולא סליק יתור כמה דלת אמ' ימי שמותינו בהם שבעי שנה ודלא הוה חבקוק נביא' כל"ל לה חובתא בן אי הכי חבוק מבעי לי אמאי תרי אלא הד דלימיה וחד דלים' דאתחבק עמי תרין חבוקין הוו ביה בין להתיה שרה בין לאלי סערה חבוקה אלא אתר דהוה תלי ביה בקדמותא חבוקה לתרינא דסליק לי' לרגין עילאין יתיר ובגין כך חבקוק תרי עכ"ל. ועיין רש"י ז"ל וכן הרל"ק ז"ל והוסיף וכן מהרי"ל ז"ל והומרו ויהם בשר הילד ר"ל שנתמם בשר הילד וזהו התחלת החיות בלהותו החוש שנתחדש בו. ועיין הרלב"ג ז"ל. ולע"ד שהיתה כונת אליעא דרך דרשה פיו על פיו ועיניו כו' כלו' התה ה' הרופא ומחיה החייהו ולא לאו תן לאותי אליפי עיניו ופיו על פיו ובפיו על כפיו והו ויסבב עליו כאילו מוסר עצמו למיתה תחתיו. ולשון ויסבב עליו לשון סביבה ומיתה מיתור ויסבב עליו כי שיאמר ויעל ויסם פיו על פיו כו' וכן פרשתי כיולה בזה בפסוק ויבא ויסגור הדלת בעד שניהם ע"ש. והנז"ל מ"שה והמפרשים ז"ל עיקר כפי פשט הפסוקים והמלין:

וישב ולך בבית אחת הנה ואחת הנה כו' רש"י ז"ל ויזורר כתעטש. וכן הרל"ק ז"ל ומן הנער כו': ולע"ד שלומרו עד שבע פעמים הוזר למאי דסליק מיניה ויזורר עד שבע פעמי' שכתעטש שבע פעמים ואמר עד שבע דהיה לו לומר ויזורר שבע פעמי' שזה מכריע להרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל לפרש עד שבע שלל תפלת הנביא והשתעה כנז' למעלה. הנה הכונה לו' שפתחת עיניו ולא נפתחו עד שכתעטש שבע פעמים וזהו ויזורר הנער שכתעטש ועד שבע פעמי' מהעטוש לו ויפקח הנער את עיניו ולא קודם לו שכתמר עד שבע פעמים כולל לפעולות הנביא כדמפרשים ז"ל. ונם לל הטעיות שבכל היו עד שבע פעמים ובזה מיוסד אומרו עד שבע פעמים אחר תיב' ויזורר כמו שהכרחתי. והנה סוד השבעה כבר גילו לנו בס"ה הזהר במה שזכרתי היות לו הנבואה אליעא להמשיך החיים מהביאה ע"י שבעה עמודיה החכמה אלבה עמודים מתחילים מהחסד כי ימי שנותינו בהם שבעים שנה כנז"ל. ולכן היו שבעה הפלות ושבעה זרועים למאי דפרשית כנגד השבעה הם. ובפסוק הקודם עד שחס בשרו קראו ילד דכתיב ויחם בשר הילד סליק שהתחיל החיות לבא ובא אליו החוש הטבעי אליו כיולד דמי. וז"ש ויקח בשר הילד ואלה חזר להזכירו בלשון נער ויזורר הנער ויפקח הנער שהרי גדול היה ועטיסתיו תהל אור כעטיסות נער גדול בחוזק וקול בעטוש לא כעטיסת ילד וכן פקיחת עיניו כנער וזהו ויפקח הנער את עיניו:

ויקרא אל גחזי וכו' ותבוא כו' הרל"ק ז"ל ותבא מעלית אליעא ע"כ. ולע"ד לחיות נחזי רש ומר בעיני השונמית ולא נעלם מעיני אליעא שהרי דחקו שתי ילדים לזה אמר הפסיק ויקרא אל גחזי ויאמר קרא לשונמית הזאת ולא רצה למסור הילד ביד גחזי ולומר לו קח את הנער הזה והוליכהו אל אמו אלא ויאמר קרא לשונמית הזאת הזאת הכפרה לזאת יקרא אשה גדולה ויקרא והבא אליו ויאמר שלו בנך והיה מעוד בכלה ויעוד דעתה אלא כתבלה אל אמה לקחתו מיד בבואה אלא ותבא ותפול על רגליו ותשתחו ארצה ואחר כך ותשא את בנה ויקל ואלא מפחד הוד הנביא אלא להסתכל בו כנז"ל מפרקי ר' אליעזר גבי ותעמוד בפתח וזהו ותלא מהר בלי עיכוב ולכן נשתבח אשה גדולה ומסלה ומסידותה ונדיבות לבה:

ואלישע שב הגלגלה כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרל"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל עתה יהיה אחר סני כלאות אחרים שעשה אליעא והם שמיני ותשיעי למנין פלאותיו ויהיה זה שאליעא שב הגלגלה ואמר שב לפי שאחרי שנלך אליהו אליעא לשוב לאותם המקומות לשר הלך רבו לעשות בהם נסים ובא עתה לגלגל ונעשה גם הסם המות אלא ימית על ידי הקמח וגם הנ' שלהם מועט הספיק לאכול ולהותר ע"כ. ולע"ד כונת הכתוב לספר גם בתוך נסי והוא כי בהיות הרעב בארץ ובני הנביאים יושבים לפניו והם רעבים מהרעב ואליעא שב הגלגלה ולא עמו משאות קמח אלא שב הגלגלה מעין הדוגמת הפעם הראשונה אשר עמד שם עם אליהו רבו כשרצה להפטר ממנו שלא היה לו דבר וזהו ואליעא שב הגלגלה בארץ ובני הנביאים יושבים לפניו ואמר לנערו שפוה הסיר הגדולה שפוה כי המקום מלא הסרונה ובשל נזיד ויספיק בע"ה ותרבתו לבני הנביאים כולם. ולא אחד כו' ולקט מהירקות וכיולא כדי למלאת הסיר לו כדי להטיבים הנזיד עדשים לו פיון לו מה שהיה ובכלל בזו מהדברים המאיתי' ונתן מעט רמה לתרופה כלי שיסעד לגבם בתלעות הירקות הם ולכלו כולם לטובע ואין דבר רע בסיר שנתקן בדבר ה'. ויוכיח כן לו' נזיד שהם ולא אמר נזיד עדשים וכיולא כי לא היה אלא ריבו בכולו מהירקות מעט מהעדשים וכיולא כי כבד הרעב בארץ ואחר כך נתן מעט קמח לתקן הסם כדבר ה': ויבא

מלכים ב ד

ואמר אם הנער חי יהוה ל
וחי נפשך אם אעזבך ויקם וילך
אחריה: וגחזי עבר לפניהם וישם ל' חס'
את המשענת על פני הנער ואין
קול ואין קשב וישב לקראתו ויגד
לו לאמר לא התקיץ הנער: ויבא
אלישע הביתה והנה הנער מת ל' ח
משכב על מטתו: ויבא ויסגר הדלת ל'
בעד שניהם ויתפלל אל יהוה:
ויעל וישכב על הילד וישם פיו על
פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו כפיו
ויגהר עליו ויחם בשר הילד: וישב ל' ק
ויגהר עליו ויחם בשר הילד: וישב ל' דכמו'
וילך בבית אחת הנה ואחת הנה ויעל
ויגהר עליו ויזורר הנער עד שבע ג' ס'
פעמים ויפקח הנער את עיניו:
ויקרא אל גיחזי ויאמר קרא אל
השנמית הזאת ויקראה ותבא אליו
ויאמר שאי בנך: ותבא ותפל על ג' חס' ו' ר"
רגליו ותשתחו ארצה ותשא את
בנה ותצא: ואלישע
שב הגלגלה והרעב בארץ ובני ל' ס' ו'
הנביאים ישבים לפניו ויאמר לנערו
שפת

ואין קול. לעונות: ואין קשב. לשמוע כי אילו היה שומע ולא היה יכול לענות היה מתנועע מן רוחו בעינו מן בידו אבל זה לא היה בו לא זה ולא זה: לא הקיץ הנער. חלחנו הקיצה לתת כמו הקיצו ורננו שוכני עפר והסברא הסר תמרנו בילד שהחיה אליהו היה הסברא עצמ' בזה הנער שהחי' אליעא ומלאמו לו סמך בדברי רבותינו ז"ל שאלו כן הסונמית מהו שיעשה והיתה התשוב' מת מטמא ואינו מטמא חי: ויסם פיו על פיו. כמו שפירשנו באליהו שאמ' ויתמודד על הנער והכל לכוין לשון התפילה על מי שמתפלל עליו כמו שאמ' בינחק לנוכח אשתו ואתשר גם כן להסיס על הנער לחממו בחוש הטבעי היולא מפיו ומעינינו כי רוב הנסיס נעשים עם מעט תחבולה מדרך העולם: ויגהר עליו. התנפל והזעתה עליו כמו ויגהר הרלה אבל זה ת"י ואלהית עלוהי: ויסב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה. ויסב לארץ להתפלל כי כבר עלה על המטה אשר הנע' שם וסבב עליו והתנפל עליו עד פחס בשרו וחם' כך שב לארץ והתפלל והתנפל עוד ומה שהלך אחת הנה ואחת הנה לכוין לבו יותר וכן אומר דוד אתהלך בתוס לבבי בקרב ביתי: ויזורר הנער. כתעטש ותרגום עטיסתיו תהל אור זרוהי: ותלח. מעלית אליעא: שפות

רשי

ויהגר עליו. ת"י ואלהית עלוהי הוא לשון עיפו' ויש דוגמתו בבריית' דהחזיקו ובספרי ומנחם פתר ויגה פתרון המלה כפי ענינה כשתטח עליו: ויזורר. כתעטש: שפות

מנחה קטנה

מסבב על מטתו ראה מה שהנזכר שם כאן תמו' להתפלל ע"י נתילת חבר שנתתה פמו לעשות לו עלייה לגון שם ובגם שיש בצעתה שם היותה אמה גדולה מאוכה הגיעה מטתו בעצמה וזה בעתה להתפלל עליה להחיות' בנה: והרעב בארץ וכני הנביאים יושבים לפניו אמ"ש הרעב בארץ לא עשה עמו פעמים ולא הלכו אמה ואנס להחיות כשם אלא יושבים לפניו ומקשים בתורה ע"כ נעשה להם כמו בתחבל תשם הפות' כשם שם ס"ים כתו' הפות' שבראתת שם ס"ים ואפשר שלזה הכוונה אמר קמו' קשת כי אם שם אין תורה אין קשת ואתם כיון שעשקתם בקשתה של תורה הוא יגין בעלכם שיהי' לכם התחבל שוב ע"ה קשת ואולי שיגין אליעא לדוש בוונה לשעות הקודש שתרמתו בקשת כי ז' לת קשת היה ג"כ יכול לומר כה אחר ה' הפאתי ונו' אלא שגילה להם חיוש שלו ובוכה והכתוב הבליטו: עוד אחשר שכיון בזה אלא ירן לבנם על מזונם להנא ופה גם שם ינשיכו שנית לנקש מורות ויהי' מעורב בהם שם מות ולאו בכל יומא מתרחיש כישא ע"כ אחר קמו' קשת ונו' פרש להם שבקרוב יבא להם תבזוש שיגיע להם לחם לאכול לי והותר. וכן היה שבנית אים מבעל אלשה להם בנבורים. ויאכלו ויותרו ולא היה לבם נכון כשות אלא להתבעל מל"ת זה: חתין פרנסתם: תן

שפות הסיר · הוסיבה על הכירה: נזיד · תבשיל: לבני הנביאים · לתלמידי נביאים: ללקט אורות · גרגיר שקורין אור"ונא שמאיר את העינים ויש פותרין אורו ירקו כמו כחש לא עלי או': וימצא נפן שדה · גופנא בחקלא: וילקט ממנו פקועות שדה · למחו ממנו פקועות שדה הוא בולוי"ן בל' סס המות וכשם ר' מגח' שמעתי וילקט לבד ממנו.

בלעדיו פקועו' שדה: ויפלח · ויבקע: מבעל שליסה · סס מדינה ויונתן תירגס מארע דרומא: בעל · לשון מיסור והרב' במקרא: לחם

ממנו ל' בכירין חוזה וכו' אחרים בעיר ויפחח ולקט באחרת באורייתא.

רלבג

שפות הסיר הגדולה ר"ל הכן הסיר הגדולה לבשל בה תבשיל ובשל בה תבשיל לבני הנביאים והם תלמידי הנביאים: ללקט אורות · ר"ל ללקט ירקות: וימצא נפן שדה וילקט ממנו פקועת שדה: פירשו קצת המפרשי' שהם קשואין מרי' קונגוט"ו בלע"ז והם כתכלית המרע והסכנה לאוכל מהם וקצתם פירשו שהם הנקרא'ים קולקוינטי"דא"ס והם גם כן כמו סם המו': ויפלח אל סיר הנזיד ר"ל שכר' העשבי' ההם ושחם בסיר הנזי' כי לא ידעו שיהיה בלתי נאות לאוזן: ויקצו לאנשים לאכול · ר"ל שיקצו מהסיר אל הקערה וכאשר אכלו ממנו נעקו שם סם המות בפי' ועל כל המופ' נזה הנבי' שיקחו קמח וישליכו אל הסיר וכאשר עשו זה מפלא הנזיד ולא היה דבר רע בסיר: לחם

שִׁפֹּת הַסִּיר הַגְּדוֹלָה וּבַשֵּׁל נָזִיד לִבְנֵי הַנְּבִיאִים: וַיֵּצֵא אֶחָד אֶל־הַשָּׂדֶה לִלְקֹט אֹרֹת וַיִּמְצָא גֶפֶן שָׂדֶה וַיְלַקֵּט מִמֶּנּוּ פַקֻּעַת שָׂדֶה מְלֹא בִגְדוֹ וַיָּבֹא וַיְפַלַּח אֶל־סִיר הַנָּזִיד כִּי־לֹא יָדְעוּ: וַיַּצִּקוּ לָאֲנָשִׁים לֶאֱכֹל וַיְהִי כַּאֲכָלָם מִן־הַנָּזִיד וְהֵמָּה צָעֲקוּ וַיֹּאמְרוּ מָוֶת בַּסִּיר אִישׁ הָאֱלֹהִים וְלֹא יָכְלוּ לֶאֱכֹל: וַיֹּאמֶר וִקְחוּ־קֶמַח וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַסִּיר וַיֹּאמֶר צֻק לָעָם וְיֹאכֵלוּ וְלֹא הָיָה דָבָר רָע בַּסִּיר: וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם תְּפִי דוּדָא רַבָּא וּבַשֵּׁל חַבְשִׁילָא לְתַלְמִידֵי נְבִיָּא: וּנְפַק חַד לְחַקְלָא לְלַקָּטָא יְרוֹקִנִין וְאַשְׁכַּח גּוּפְנָא בְּחַקְלָא וְלַקִּיט מִנֵּיהּ פִּיקְעֵי חַקְלָא מְלֵי לְבוּשֵׁיהּ וְאָתָא וּפְרַס וְרָמָא לְדוּדָא דְתַבְשִׁילָא אֲרֵי לָא יְדָעוּ: וְאָרִיקוּ לְנַבְרַיָּא לְמֵיכַל וַהֲוָה בְּמֵיכַלְהוֹן מִתַּבְשִׁילָא וְאִינוּן צָוְוחוּ וְאָמְרוּ מוֹתָא בְּדוּדָא נְבִיָּא דַיָּי וְלָא יְכִילוּ לְמֵיכַל: וַאֲמַר אִיתָא קִימְחָא וּרְמוֹ לְדוּדָא וַאֲמַר אָרִיק לְעַמָּא וְיֵיכְלוּן וְלָא הֲוָה מִדְּעֵם בִּישׁ בְּדוּדָא: וְגַבְרָא אָתָא מֵאַרַע דְּרוֹמָא וְאַיְתִי לְנַבְיָא דַיָּי לֶחֶם

ג' ויחס' ל' לחיים בפסוק ח"כ · ל' כ' כי פ' ל' ויחס' ל' ויחס' ל' יח"ל מל' ל' מלעגיל ל' ל' ויחס' ל' ל' ויחס' ל' ל' ויחס'

לחם בכורים · בפסח שהתבואה מבכרת : בצקלונו · בלבושיה : לעם · להלמידי שהיה זן : מה אתן זה · כל לחם ולחם : ויעמן שר צבא · כיסי שנעמן על ידי הליסע מסדר והולך : תשועה לאדו' · הוא מסך בקשת לתומו והרג את אחאב : יפלו גדודים · כשהולכין מלחה לו מלחתים מעצמן לשלל כאשר ימצאו הוא קרוי גדוד : נערה קטנה · ריבה קטנה מעיר נעורין : ותהי לפני · והות משמש קדש אחת נעמן : אחלי אדני לפני הנביא · לשון ויהל משה בקשות כל המתפללי עליו יהיו שיבת הנס לפני הנביא : אחלי · שהיידמ"נו בנע"ז כלומר זו היא בקשה שהוא ברוך לה : ויבא נעמן ויגד לאדניו · למלך ארם : ויקח בידו · מנחה לנביא : ושבת הלפים זהב · זהובים : לאחר

לחם בכורים עשרים־לחם שערים וכרמל בצקלנו ויאמר תן לעם ויאכלו: ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש ויאמר תן לעם ויאכלו כי כה אמר יי אכול והותר: ויתן לפניהם ויאכלו ויותרו מה כדבר יהוה:

ונעמן שר־צבא מלך־ארם היה איש גדול לפני אדניו ונשא פנים כי־בו נתן יהוה תשועה לארם והאיש היה גבור חיל מצרע: וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה היתה לפני אשת נעמן: ותאמר אל־גברתה אחלי אדני לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסף אתו מצרעתו: ויבא ויגד לאדניו לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה אשר מארץ ישראל: ויאמר מלך־ארם לך־בא ואשלחה ספר אל־מלך ישראל וילך ויקח בידו עשר ככרי־כסף וששת אלפים זהב ועשר חליפות

איצטלון

ויאכלו ג' רפין בקריא' וסימ' ויאמר וקחו קמח וישלך אל הסיר · ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש · ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש : והותר ג בקריאה וסימן והמלאכה חיתה דים לכל המלאכה לעשות אתה · והיתר עד לרוב · כי כה אמר יי אכול והותר : ונשא ד' בקריאה' מלאים וסימ' ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול · שר חמשים ונשוא פנים · זקן ונושא פנים · ונשוא פנים ישב בה · וא"נשוא טון · : נעמן הס' גברתה ד' בקריאה וסימ' ותקל גברתה בעיניה · ותאמר גברתה אחלי אדני · כעיני שפחה אל יד גברתה · רשפחה כי תירש גברתה · וחד כשפחה כגברתה :

כלי יקר

עדיין לו שיאחר לחם בכורים עשרים שעורים לו לחם הלחם מיותר וזה יסייע להבריע קלת שנתן לפניהם בברכותיה שהרי לה היו כאן לפי' לרש"י ז"ל אלה כ"ה ככרות והכרמל במקום כסר אחד · וק"ק לרש"י ז"ל לתה לה אמר בפירוש עשרים ולחד לחם שעורים כי לאמה יכתוב עשרים לבד ויכתוב תיבת לחם יהיה לרבות כסר אחד · וגם יקשה לו המביה מה רלה להביה כ"ה ככרות ולא עשרי' לבד · ולתרץ הקושי לפשר לומר שלעולם לא היו אלא עשרי' ככרות ואין הכי נמי דהי' לו מה אתן זה לפני מאה ועשר הים אלא שלא רק נערו להזכיר בחשבון הפרש המועט של עשרה · ויתר תיבת לחם להודיע שהיו שקולים הככרות שלא היתה אחת גדולה מחברתה אלא כולם כלחם א' דומה בדומה · ומהרי"ח ז"ל מה אתן זה לפני מאה הים שהיה מזון מועט לאנשים הרבה כפי המות הלחם וגדלם והשיבו הנביא תן לעם ויאכלו כי כה אמר ה' אכול והותר וכן היה בפועל וכבר כתבתי בפסוק הקוד' הנ"לעד בפ' הה בדקדוק יתור תן לעם ויאכלו עיין עליו כי יהוה עניין נכון · ולפשר עוד לפי שהם היו אנשים בני הנביאים הנו' בחנו"ל לא אמר מה אתן זה הדורון כולו הלוקי יסייע לפני מלה הים והם כן מה אתן לפני אלה ס ויותר וכזה מתורלת קושית חז"ל דמ"כ הנו"ל :

ויתן לפניהם כו' אפשר ויתן לפניהם בברכותיה כל העשרים לחם ויאכלו ויותירו הככרות שלימות ומהלחם ברוסות · לו ויתן לפניהם שלא אמר ויתן להם אלא לפניהם כדברי המפרשים שאמר זה לפני מאה הים ועם כל זה שהיה מנוי כל אחד לפני מאה הים עכ"ז שרתה ברכ' ויאכלו ויותירו כדבר ה' שלא יסוב דברו לאחור ואמר בדבר ה' לומנו שלא היה זה בשמלאו עצמם ואכלו מועט והותירו כמנהג האוכלים בשני רעבון שמניחים מיום אל יום אולמו לא היה כן אלא כדבר ה' שאמר לאכול והותר אכול דבר שנברת אכילה לשובע והותר מהליו מברכת הפס ית' ח"ב הכנת ויותירו חוזר אל העשרים לחם הנו' שהותירו ואינו חוזר אל האנשים וכפי הפירושים הנו' ביתן לפניהם יהיה המותר שלפי' הלשון אפשר שהותירו ככרות שלימות וידוקדק תיב' ויותירו מהעשרים לחם ככרות שלימות · והם ויתן לפניהם הוא על לפני מלה הים המותר יהיה פתיתין

על לחם וברוך היודע יתברך ויתעלה :

ונעמן שר לבא כו' הנחומה והים היה גבור חיל מצורע ולמה נלערע בשביל שעבה מלא' נערה קטנה זכן אתה מולה לעתיד לבא וזאת הני' המבכה אשר יגוף ה' את כל העמי' ע"מה ע"י שנתברו בישראל שנא' אשר לבאו על ירושלם וכן אתה מולה שבב"ה בכרע מהלומה שנאמר מחוץ נפחף לבריך ואין נפחף אלא לשון מרעת שנאמר לשלח ולפחת ע"כ · כיוונו לפרש שמהיותו גבור חיל ויעב שני מגבול ישראל שהיה גבורת חיל זה נרם לו היותו מצורע והוא ע"ל מה שכתוב בסמוך בס"ד ממה שכתבתי בכלי חמדה · ועיין רש"י ז"ל וכן הרל"ב ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף מזכיר הנס העשירי והו' כי נעמן שר לבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדוניו ומלבד מעלתו שהיה שר לבא מלך ארם היה נשוא פנים כי הכל היו נושאים פניו ומכבדים אותו כי בו נתן ה' תשועה לארם שהוא ירה החצי לתומו והרג את אחאב · והיה גבור חיל מצורע וזה היה מכאוב מכובל שהיה גבור חיל ויפולו חדותי ידיו מחליו ע"כ · ובכלי המדה כתבתי כי להיות הבלוה סיבת הערע וכמו שאמרו ז"ל הוא הנביא עצמו כארז יספיל עצמו בחזב ויתרפא לא לזה אמ' כי שר לבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדוניו ר"ל שלפני אדוניו היה נוהג גדולה ושררה וזו בלו ורמות רוחו לנהוג שרר' לפני אדוניו שהרלו להיותו כפוף לפני אדוניו לא גדול לפניו שאלא תאמר ולמה לא היו נוטרי בו ביון שלא היה לו מוסר השכל לבבד אדוניו כראוי לזה אמר ונשוא פני' היה נשוא פנים יען כי בו נתן ה' תשועה לארם לא כתב כי הוא הושיע את ארם שהיה מורה שבבוזה הושיעם לבל אומרו כי בו נתן ה' תשוע' לארם רמז לדבכתו' נופל דעובדא הוכי הוה שלא במתכוין הן הו' בו תשועה שהיה הוא לתומו והרג לאחאב' כנו"ל · עוד אפשר שרמז כאן לנו"ל שמזמן לבילו יעקב ע"ה שנמלו חסד עמו בגיפוחין מלו מקדם נתן ה' תשועה לארם ואותה התשועה כהלה הם ע"י בו בנעמן ובל ידו · ולזה היה נשוא פנים שם היותו בלי מוסר בהיותו גדול לפני אדוניו ולא היה לים גבור חיל מצורע שמלד חנלוה שזאת ומיכל לבב בלה לו הערעת וז"ש גבור חיל

מלכים ב ה

לחם בכורים · בפסח שהתבואה מבכרת : בצקלונו · בלבושיה : לעם · להלמידי שהיה זן : מה אתן זה · כל לחם ולחם : ונעמן שר צבא · כיסי שנעמן על ידי הליסע מסדר והולך : תשועה לאדו' · הוא מסך בקשת לתומו והרג את אחאב : יפלו גדודים · כשהולכין מלחה לו מלחתים מעצמן לשלל כאשר ימצאו הוא קרוי גדוד : נערה קטנה · ריבה קטנה מעיר נעורין : ותהי לפני · והות משמש קדש אחת נעמן : אחלי אדני לפני הנביא · לשון ויהל משה בקשות כל המתפללי עליו יהיו שיבת הנס לפני הנביא : אחלי · שהיידמ"נו בנע"ז כלומר זו היא בקשה שהוא ברוך לה : ויבא נעמן ויגד לאדניו · למלך ארם : ויקח בידו · מנחה לנביא : ושבת הלפים זהב · זהובים : לאחר

רלבנ

לחם בכורים הוא · מקביל השעורי' כי הם נקרא' ראשונים : וכרמל בצקלונו · אחשוב שכבר היו קולין השעורי' ואחר כך שוברין אותם והיו קושרי' אותם לחלקים גדולי' והוא הנקרא כרמל ואחר שהוא בצקלונו ר"ל בכלי שהיה לו לשאת בו אלו הלחמים : כי בו נתן יי' תשועה לארם · ידמה שהתשועה הזאת היא הריגת אחאב שנלחם שני פעמים והנה התשועה היא כי בלי מתכוין משך בקשת לתומו והמית אחאב : ואדם יפלו גדודים · ר"ל שמבני ארם יפלו גדודים : נערה קטנה · הנה יקר' נער הקטן אחר בשמואל והנער נער ולא היו לו כי אם שתי שרים ולזה אמר ונער קטן מהם בם ולזאת השבח גם כן בזה המקום נערה קטנה : ותהי לפני אשת נעמן · רוצ' לומ' לשרתה : אחלי אדני לפני הנביא וגו' · ר"ל אם תשיל' תחנו' אדוני ובקשותיו לפני הנבי' אשר בשומרון לו יאסוף אותו מצרעתו : ויבא ויגד לאדניו · ר"ל שנעמן בא והגיד זה לאדניו למלך ארם :

ואסכתו

מצורע ר"ל היותו גבור חיל שעל ידי כן נתגלה זה גרם לו היותו מצורע כי הגאות גורם הערעת כלומר · ויוכיח כן היות סיבת הערעת היותו גדול לפני אדוניו כלומר מתה שאמר אחר כך ומרעת נעמן הדבק בך שהיה לו לקללו במרעת מה לו בערעת נעמן לו לזולתו הבל אמר ערעת נעמן שהיתה מסובבת מהיותו גדול לפני אדוניו והיה הערעת ביחוד הדבק בך כלומר שגם אתה חלוי נמשלה להיותך גדול לפני שלפני אדוניך ותחליף דברי רבו ומהוויב שגם אתה חוליתה כמוהו וכמין מרעתו ע"כ בכלי חמדה · עוד אפשר לפרש שנעמן שר לבא מלך ארם היה איש גדול בעיני אדוניו ונשוא פנים מכל העולם יען כי בו וברכבו אמונת אומן כי ה' נתן תשועה סיבת הוכח יוכיח על תחלתו שיה בו בהאמונה כזאת ולזה היה מכובד מכל העולם וז"ש כי בו נתן ה' תשועה לארם ולא כתיב כי הוא הושיע את ארם אז על ידו נתן ה' תשועה לארם הבל הו' לשון כי בו מורה על מה שפירשתי :

וארם יצאו גדודים כו' עיין רש"י ז"ל והוא מדחז"ל קרי לה נערה וקרי לה קטנה לכך אמרו היתה זאת הנערה ואמר קטנה כי יש נערה גדולה ע"כ · ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל : ולע"דן וישבו מארץ ישראל כי עם ארץ יהודה היו בשלום ואמר נערה קטנה ר"ל עתה הי' נערה הבל כשבו אותה היתה קטנה והגדילה בבית נעמן ולזה תמלא דברה הנערה ולא הזכירה עוד בשם קטנה כי כבר הגדילה :

והאמר לא גבירתה כו' עיין רש"י ז"ל ומה שאמר לשון ויאסוף ברפואת הערעת פי' רש"י ז"ל עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והם מרש"י ז"ל שכן פירש בפסוק ואספתו · וכן הרלב"ג ז"ל בתיבת אחלה · למנס בתיבת ויאסוף פירוש אולה הנזכר בפסוק ואספתו אתכתבו בסיעתא דשמיא עיין עליו · ולע"דן לדקדק לשון לפני הנביא לא לומר לפני הנביא ומה לשון אז לי פירוש לפני הנביא אשר בשומרון ויאסוף אותו מצרעתו : ונראה שהודיעה לאשה נעמן כי בעת עמידתו לפני הנביא תכף ומיד בעמדו לפניו אז בה שעתא ידעה אותו בלי עיכוב ז"ש אז יאסוף אותו מהרות · ובכלי המדה כתבתי מקומר עם הנז"ל בפסוק ונעמן כו' שסיבת ערעת נעמן היא הגאוה ולזה הנערה הזאת הכירה סיבת החולי ואמרה לגבירתה לא גבירתה לא אחלי שתחנות אדוני יהיו לפני הנבי' מתחנן לפניו בדעת שפלה ואז יאסוף אותו מצרעתו ר"ל מערעתו ביחוד שהיא מסוכ' מזאלתה מלד סיבתה שבאה מהגאו' שלא לא יוכל הנבי' לא יוכל להרפא כי עד הבעל הסיבה לא יבטל המסובב שכן האוב מתקן הגאוה ובזה מובן אומר ויבא ויגד לאדוניו לאמ' וכזאת וכזאת דברה ר"ל דברה מעלת הנביא שיכול לאסוף הערע' ודברה גם כן אופן התרופ' שיבי' בתכונה כאמור וז"ש כזאת וכזאת דברה הנערה שעם היותה נערה ירדה לעמקה של התרופ' ולפי שהיה מדבר פה אל פה אל אדוניו הוא מלך ארם לזה אמר ויבא ויגד לאדוניו בלופן היותר נאות לאמר לו כזאת וכזאת אלא שהיה חכיבות לומר לו הדברים בברכות הבל היה מגלה טפח ומכסה טפחים וזהו שאמר לאמר ולאמר ולאמר ויבא ויגד לאדוניו הגיד לו הגאות תוך מהעניין עד שהביא לו לגב גדרא לאמר כזאת וכזאת דברה כו' כי אחשב פן ימנעהו מלך ארם בלאומרו הלא הוא אלהים בארם כי אתה הולך אל הרן ישראל ולנביאים להתרפאת ולזה בלי ספק הוערך להגדותרנות כדי לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה ומה' ולא הדבר שהסכים המלך לב מלך בית ה' אל כל אשר יפקיד ישנו יורה לכבוד שמו והוא אל הבלה :

ויאמר מלך ארם כו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"ק ז"ל ולע"דן לדקדק שהי' לא בא לך וכן ת"י. היתה היזעל · ונראה שלהיותו גדול לפני אדוניו כשסוטו של מקרא אשוב מלד בעיניו ונשוא פנים כי בו נתן ה' תשועה לארם בכל מלחמותיו שעם כל הגאומות בתו לו רשות ללבת מלד ההכרחה רק שאל יאחר אלא לך ותבא בא בלי היחזר כלל ואשלחה ספר כייבא בזה אל מלך

לאמר ועתה כבוא הספר הזה וגו׳ · הספר אתר לו ועתה כבוא הספר היה וגו׳ · לשיפה במלורע היא לשון רפואתו כי בהתרפאותו הוה נאסף אל תוך בני אדם ובחוליו הכל בדילין הימנו : האלהים אני · ה״מ נקול פתח לעמוד שהו׳ בלשון תמיהה : מתאנה · מבקש תואנה להתגרו׳ בו : מתאנה · לשון עלילות : הנה אמרתי · סבור ה׳ תי אלי יבא הנביא וידבר עמי וירפה את החולי והניף ידו אל מקו׳ הצרע׳ :

רלבג

ואספתו מצרעתו · ר״ל שתרפאהו מצרעתו ובקרא הרפואה מהצרעת לשיפה כי הצרעת תעשה מחלה רבים כי מפני תגבור החום העפושי יתלע אחר החום השבעי הקושר ליבבי הע״מ ומעי׳ אותם אחד ולזה תמצא במלורע שבע׳ יפלו אברין ולזה אין בזה הקושי הרפואת המלורע ויעיב בשרך לך ושבר כי המלורע אין בשרו לו כמו שזכרנו כי אין בו הדבר עקשר בשרו בו : כי מתאנה הוא לי · ר״ל מבקש תואנה כדי שילחם עמי · והניף ידו אל המקום · ר״ל אל המקו׳ אשר הוא עומד הש״י : הנה

בלי יקר

מלך ישר׳ שלא יאחר אותך · וכן תמצא שכתב לאמר ועתה כבוא הספר אליך הנה שלחתי כו׳ ר״ל ועתה בעתה תחיבנה הרפואה שהנה שלחתי אליך את נעמן עבדי והאספתו מצרעתו מהרה חושה שלשון ועתה כבוא מורה על התכיפות והוא אומרו לך בא : **ויבא** הספר כו׳ עיין רש״י ז״ל ומהר״ים והר״לבג ז״ל פי׳ ג״ם וכן הר״רק ז״ל · וכן מהרי״ח ז״ל · והוסיף לפי שחשב מלך ארם היות הנביא בשלום עם מלך ישראל ודבק בו שלחו אל המלך שיראהו על ידי הנביא אמנם מלך ישראל ברשעתו מהיותו בלתי מאמין בנביא קרע בגדיו כי לא נתן אל לבו אל הנביא ולא היה מאמין שיוכל לרפאות הצרעת ולזה קרע בגדיו ולזה שלח לו הנביא לאמר ויבוא נא אלי כו׳ כמו שבארם שם בשייעתא דשמיא : ולע״ד״ן לדקדק תיבת לאמר ועם מה שזכרתי לברר״ק ומהרי״ח ז״ל שהיו בספר דברים אחרים ודברי שלו׳ כמנהג יובן תיבת לאמר לו דברים אחרים שלמותו וכיוצא ועתה כבוא הספר כו׳ הרפאהו עתה מהרה חושה כדפרשית · והפסר עוד לפי שבעבורה דברה בפירוש אחלי אדוני לפני הנביא הז יאסוף אבל הש״ם אחלי אדוני לפני המלך ישראל לא יאסוף כי זאת הסגולה לנביא מלא הדבקות האלהי אשר בו · וא״כ לפי זה היה ראוי שהכתב יאמר אל מלך ישראל ועתה כבוא הספר הנה שלחתי את נעמן עבדי אל הנביא אבל הנביא אבל ירפאהו ויאסוף אותו מצרעתו אמנם מהיות מלך ארם בלתי מאמין בנביא כי הוא נגד אמונתו לזה החשיך עצה במלין שלא כתב דבר אל הנבי׳ ולא העלה את זרעונו כלל עם היות הכל תלוי בו אבל כתב נוסח הכתב אל המלך ישראל וז״ש ויבא הספר אל מלך יש׳ לאמר והי׳ תמיהה גדולה כי היה ראוי לבוא אל מלך ישראל וגם כן אל הנביא לאמר כי מלך ישראל מה לו בחלה העסקים האלהיים ובמופתים הנפלאים וזהו שתמה הכתוב ממוסח הכתב שלא בו לאמר זה הלשון ועתה כבוא הספר הנה שלחתי אליך את נעמן עבדי מורה שהשליחות הוא אליו אל מלך ישראל ובאמת לא היה ראוי להיות שלוח אלא אל הנבי׳ ותמה עוד מזה אומרו אליו ואספתו מצרעתו כי אין זאת מלאכת המלך אלא לנביא אלא שמלך ארם להיותו בלתי מאמין באמור הבליע בנעימות הכל בכתבו לאמר הנה שלחתי אליך כו׳ ואספתו כאמור כחם על כבוד אלוהו וכבריה עבודתו לזה קרע מלך ישראל בגדיו שכל דבריו מתמיהין על הדרך הנזכר כי לא לו יתה וז״ש האלהים אני להמית ולהחיות שהמצורע חשוב כמת כמ״ש חז״ל אל לא תהי כמת כו׳ והמרפא אותו כמחיה וז״ש האלהים אני להמית ולהחיות כי זה שלח אלי אלי דייקא לאסוף אים מצרעתו שלא היה לו לשלוח אלי אלא אין זה השליחות נאות אלא אל הנביא ולא יתבה אלי ולא ישמע לי בשומעו שהשליחות בא אלי ולזה שלח לו הנביא יבוא נא אלי כו״ל יבוא נא אלי אף על פי שלא בא מתחלה אלי לא אקפיד אלא מתרצה ומתפיים אני במה שיבוא נא אלי דייקא שהיה לשון עתה שלא לכבודי אני הוסיף שלא ידע שידע כי יש נביא בישראל שלא כדעת מלך ארם שהיה ערום כוסה קלון שלילו בהערים לשלוח אליך ולא אלי כאילו אתה המרפא כאחד מהרופאים הטבעיים ולזה לא אלך אני אלא כמו שהיה הראוי לחלוק לך הכבוד כי אתה מלך אבל במקום שיש קדוש ש״ם אין חכמה ואין עצה לנגד ה׳ ולזה יבוא נא אלי ואראהו אידע כי יש נביא בישראל ויתקדש שם שמים שידעו כל בני עולם שמגיע מדע אלהי ומתדבק בחיים הלא דמה אשר מהומר קורן · ולזה לא נעמן בנעמה בשומו כתיב בלשון יחיד כחם על כבוד אלילו בהלגנע לכת והסתר דבר כבוד אלהיו מלבד מה שלזכור עוד בסמוך בש״ד אמה שכתבתי בכלי חמדה :

ויהי כקרע מלך ישראל כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל ויהוסף שלא נתן לבו אל הנביא לרשעתו והיותו בלתי מאמין בו כנז״ל בפ׳ הקודם :

ולע״ד״ן מה שכתבתי בפ׳ הקודם ויובן הו׳ מתאנה הוא לי כי חשב שלא היה רוצה מלך ארם כי אם תואנה הוא מבקש ולזה שלא הרפואה מאת האלך ולא מאת הנביא וז״ש מתאנה הוא לי לי דייקא וז״ש כי זה שולח אלי כי בהיותו שולח אלי הספר והו׳ והספתו שאני אהיה המאסף ולא זולתי אמנם הנביא אליסע מהיותו אים האלהים ידע שאין כוונתו תואנה אלא בקשת רפואה ומפני כבוד אלילו הוא ששלחו אל המלך וזהו ויהי כשמוע כו׳ וישלח אל המלך לאמר למה כו׳ :

ויהי כשמוע אליסע כו׳ מאומרו כשמוע בכח הדמיון ומאו׳ אליסע אים האלהים ובשמוע לא הזכירו אלא בשמו לבד פתח הבית לאליסע וישלח אליו אליסע אומר אני שהדבר הזה שתנו במדע אלהי שהגיע עליו וכן מחייב השכל שמלך ישראל יעשה זה בחדרי מסכיתו וז״ש הכתו׳ ויהי כשמוע בכ״ף הדמיון לומר שלא היתה שמיעה מפי מגידים בני אדם אלא דמיה וקול ישמע וזהו ויהי כשמוע והוא או׳ אליסע אים האלהים שמהיותו אים האלהים הגיע אליו השמיעה הזאת מאת האלהים ובזה יובן וישלח אל המלך לאמר ר״ל לאמר לו ידוע ידעתי את אשר בחדרי מסכיתך קרעת בגדיך ולמה עשית כן · והפסר עוד בתיבת לאמר שכיון להוכיחו שקריעת בגדיו מורה הוא קטון לאמר שבך ומפני כבוד המלכות אלה הדבר בנעמן שאמר יבא נא אלי ויודע כי יש נביא בים׳ כמשה ע״ה שאמר וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו לי וכו׳ אבל כונתו גם כן לומר והדע כי יש נביא בישראל שאילו ידעת לא קרעת בגדיך וז״ש וישלח אל המלך לאמר כלומר כל דבריו אלה אל המלך היתה כונתו לאומרם מתחלה ועד סוף אלא שתלאן בנעמן כאמור · ובזה מובן יתיר תיבת לאמר :

ויבא נעמן כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכבר זכרתי שזה בא במתי מעט ואולי הוא יחידי בא אל פתח הנבי׳ בהלגנע לכת וסוסיו הניחם בחוץ והוא ויבא בסוסו לשון יחיד אל פתח הבית

חליפות בגדים: ויבא הספר אל־מלך ישראל לאמר ועתה כבוא הספר הזה אליך הנה שלחתי אליך את־נעמן עבדי ואספתו מצרעתו: ויהי כקרא מלך־ישראל את־הספר ויקרע בגדיו ויאמר האלהים אני להמית ולהחיות כי־זה שלח אלי לאסף איש מצרעתו כי אך־דעו־נא וראו כי־מתאנה הוא לי: ויהי כשמע אלישע איש־האלהים כי־קרע מלך־ישראל את־בגדיו וישלח אל־המלך לאמר למה קרעת בגדיך יבא־נא אלי וידע כי־יש נביא בישראל: ויבא נעמן בסוסו וברכבו ויעמד פתח־הבית לאלישע: וישלח אליו אלישע מלאך לאמר הלוך ורחצת שבע־פעמים בירדן וישב בשרך לך וטהר: ויקצף נעמן וילך ויאמר הנה אמרתי אלי יצא יצוא ועמד וקרא בשם־יהוה אלהיו והניף ידו על־המקום ואסף המצורע: הלא טוב אבנה אלהיה וירים ידיה על אתר בית מחתא ותיתסי כגירותא: והלהיות ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ולהחיות לכם לפלטה גדולה · האלהים אני להמית ולהחיות · ולהחיות לב נדכאים : וידע ג׳ וסימ׳ כי יש נביא בישראל · ישלם אליו וידע · ישקלני במאזני צדק · וטימ׳ בלשון ארמי מתקלא דנביאה שלים :

ויבא הספר אל מלך ישראל לאמר · הבית הספר אל מלך ישראל ולדברי הספר היו ועתה כבוא הספר הזה אליך היו בתחלת הספר דברים אחרים אלא שדברי הריכין ספר הכתוב : האלהים אני · ולא נתן הל לבו דבר הנביא ח״ל פי שהיה יודע כי הקדוש ברוך הוא עושה נסים על ידו כי בים לבא לפניו ולאחר לו להתחנן לאל בעבורו לפי שהיה ה״ל היה שומע חלין להנית בגזרת העגלים : ויהתנה הנביא · מה הטעלל עלי עלילות והבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו כדי שילא׳ עמי כי בשלום היה לו עמו : בסיסו · כן כתיב וקרי בסוסיו לשון רבים הכתו׳ חוזר על הנעמן שהיה הוא רוכב בסיסו והקרי הוא על הבאים עמו : והניף ידו אל המקום׳ ר״ל ויריס ידיה על אחר בית מחתא ותיתסי סגירותיה ופי׳ והנף המצורע בבר המצורע כמו׳ מקום הצרעת :

בלי יקר

להיותו לאליסע עשה כן בנעמן שלא לחלל כבוד אלילו כאמור · ולזה לא כתיב כתח בית אליסע אלא אליסע׳ ולא כפר עוד ויעמד כתח הבית להיות מקום ומנוחה לאליסע אלא אליו וז״ש לאליסע ולזה לא נכנס לביתו וכדמסיק הנה אמרתי אליו יצא יצא כי לזה לא נכנסתי לביתו אלא עמדתי לי בפתח הבית כי הנה אמרתי אליו יצא יצוא כו׳ ולהיות אמת מה שרמזתי בדברי הנערה שאמרה הז יאסוף לז בתכיסות וז״ש ועתה כבוא הספר ועתה בעת הזאת אל תאחרהו אל זה תפיות מתה בחיים בלה ירד נעמן מסיסו כי אלה הרכבה הרכבה בשעה ובכל תמה כתבתי בלהיות נעמן גלה וגלוי בעת הבית ואיה בגרמה לו הצרעת לאחר כתבתי למעלה באומו׳ גדול לפני אדוניו שהיה גרמה לו הצרעת לזה להיותו בא להתרפאות עדיין לא נכנס לבו וז״ש ויבא בסוסיו בלשון יחיד מבני גאותו שלא יתפרסם שבא אל הנביא כי היה הנגעה לו ושאלות · גם ידוע מדרך המוסר לדבר אל ולכת אל בית הנביא ולפחות בהגיעו קרוב אל הבתח ירד מהסוס מדרך ארץ ולכבוד ה׳ אלא תראה יהוסבא הגיעו בלבתו לפני אליסע לא לבא בגדי מלכות אלא כהדיוט שכן כתיב וירדו אליו מלך ישראל ויהוסבא ומלך אדום הגד הסוס שהרס שירתו מעל סוסיהם לכבוד הנביא כי כן ראוי ויהוסבא אלך בהדיוט ולזה אמר ויהוסבא ולא הזכיר בו מלכות כי אל תתהדר לפני מלך כמ״ל ש״ק ולפני מ״מה הב הו״ז ויבא נעמן בסיסו ויעמוד אלה ירד מרכיבתו פתח לאליסע כי עדנו מחזיק בגובה לבו בתחילת הצרעת :

וישלח אליו אליסע כו׳ הרב״ע ז״ל בעבר ס״ר כתב כי אליסע הבין היות הגלוה גזרמה לו הצרעת ורחה שהרוכתה לא להכניעו אלה לבלתי אין כלל אין ענינו לבבו ובשב ורבלת אמרתי אלי יבא יצא יהוה לא יצא ע״כ · ובכר זכרתי לרלב״ג ז״ל ויבא בדרך הר״ר אברהם אבן עזרא ז״ל בפ׳ ואספתו ובכר אמרתי אמר לא בכתב

אמנה ופרפר׳ כתוב בבי״ת וקרי במ״ם והיה הנהר נקרא אבנה ואמנה עם בי״ת ועם מ״ם: הלא ארחץ בהם וטהרתי׳ אם בבבילה אטהר הרחץ בהם ואטהר ואלוהי אבי ז״ל פירש הלא בכל יום הני רומץ: וטהרתי׳ בחמיה וכי הני טהור בעבור זה וכן פירש ר׳ יונה האלקדק: אבי׳ כמו אלוהי וכת״י מרי וכן אבי רמה גם רמה: דבר גדול אליך׳ אם דבר גדול דבר אליך הנביא לעשות כדי שתרפא׳ הלא תעשה כל שכן שדבר קטן דבר אליך שים לך לעשותו שאמר אליך רחץ וטהר וכת״י אילו פתגמא רבא נבייא מליל עמך: וטהרתי׳ ת״י ואתסי כי רפואתו היא טהרתו: ברכה׳ מנחה וכן קח לא ת ברכתי: אשר עמדתי לפניו׳ שאני רגיל לעמוד ולהתפלל לפניו ולעבדו בלבי ובכונה זו למד מרבו אליהו ויש מפרש אשר עמדתי לפניו על אליהו חי יי׳ ומי אליהו אשר עמדתי לפניו: ולא יתן לא לעבדך שאלה וכן ולא ילך אחנו אחמון אחי: אדמה׳ לעשות מזבח באדמו וכי לא היה יכול הוא לקחתה בלא רשות אלא אמר שלא יעשה המזבח ליי׳ בגזלה אם לא מדלין הנביא והמלך: בהשתחויתי׳ תולעי בשני פשטין והוא שם יאמר ממנו השתחויה ובמשנה שלם עשרה השתחוויות הו בתיקדם: יסלח יי׳ לעבדך׳ לא כתיב ולא קרי כמו כן יסלח יי׳ לעבדך והכתוב רוצה לומר מעתה יסלח יי׳ לעבדך כלומר שהל מחל שיסלח לי: כברת

אבנה ופרפר נהרי דמשק מכל מי אדעא דישראל הלא אטבול בהון ואתסי ואתפני ואזל ברגז: וקריבו עבדוהי ומלילו עמיה ואמרו מרי אילו פתגמא רבא נבייא מליל עמך הלא תעביד ואף אילהין דאמר לך טבול ואתסי: ונחת וטבל בירדנא שבע זימנין כפתגמא נבייא דייו ותב בסריה כבסר יניק זעיר ואתסי: ותב לות נבייא דיי הוא וכל משריתיה ואתא וקם קדמוהי ואמר האכען ידעית ארי ליט אלהא קיים בכל ארעא אלהין בישראל וכען קביל כען תיקרובתא מן עבדך: ואמר קיים הוא יי׳ דישמשנא קדמוהי אם אקביל ואתקיף ביה לקבלא ולא אבא: ואמר נעמן ולא יתיהב כען לעבדך טען זוג כורנון מעפר ארעתא ארי לא יעביד עוד עבדך עלתא ורבח לטעות עממיא אלהין לשמא דיי: לפתגמא הדין ישבוק יי לעבדך במיעל רבוני

אבנה ופרפר נהרי דמשק מכל מימי ישראל הלא אטבל בהם וארחץ בהם וטהרתי ויפן וילך בחמה: ויגשו עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלוא תעשה ואף כי אמר אליך רחץ וטהר: וירד ויטבל בירדן שבע פעמים כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר: וישב אל איש האלהים הוא וכל מחנהו ויבא ויעמד לפניו ויאמר הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל ועתה קח נא ברכה מאת עבדך: ויאמר חי יהוה אשר עמדתי לפניו אם אקח ויפצר בו לקחת וימאן: ויאמר נעמן ולא יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה כי לוא יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם ליהוה: לדבר הזה יסלח יהוה לעבדך בבוא אדני

אמנה ג׳ וסי׳ הלא טוב אמנה ופרפר׳ תשורי מראש אמנה׳ וכבל זאת אנחנו כרתים׳ וחד ואמנה על המשררים: נהרות ג׳ בקריאה וסי׳ הלא טוב אמנה ופרפר׳ הובשת נהרות איתן׳ על נהרות בבל שם ישבנו: ונהר ג׳ קמצין וסימ׳ וישלח אליו אליישע מלאך׳ ויגשו עבדיו וידברו׳ ויאחז צדיק דרכו׳ וא׳ טהר לב חן שפתיו: ועתה ואתה י״ח בטעם תברין וסימ׳ נמסר בחרר בהעלותך: ויפצר ד׳ וסימ׳ ויפצר בו ויקח׳ ויפצר בם מאד׳ ויפצר בו לקחת׳ ויפצר בו חתנו׳ וכל ויפצרו דכוו׳ במ״א ויפרצו בו עבדיו:

כלי יקר

הלא טוב אמנה ופרפר וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל׳ ומהרי״ח ז״ל׳ לרחץ בהם וטהרתי׳ בגיהותא יודע לני אדם הרחץ בהם אטהר מהטומאה אבל לא מהצרעת וז״ש וטהרתי׳ ולא אמר ורפאתי אותו כמו אסף הצרעת עד כאן׳ והרב ב״ע ז״ל אמר כי זה הכתוב מורה על גודל לבבו וגלותו המחיב הצרע׳ כי מה לו להסתכן בתהל מימי דמשק ולבזות את כל מימי ישראל׳ **ולע״דן** כי נעמן חדה ועוד קאמר׳ הלא הלא עוד אבנה ופרפר מכל מימי ישראל ואם כן למה בחר במימי הירדן ולא בזר ע״י מימי דמשק רבותי׳ ועוד קשיא לי על דברי הנביא אם כיונתו לתת כבוד לחרנו הלא הרחץ בהם ובטהרתי ר״ל הי״לל הנביא׳ שהרחץ בהם במימי ישראל הנזכר וטהרתי ת״ל למה בחר במי הירדן יותר מזולתם כי לא הבין בכוונת הנביא׳ מה שכתבנו לעיל ועוד לתלוה מילין וכתיב וכמה כוונות הקרות אשר כיון אליהם הליצע ונעמן יען שלא הבינם קרא תוגר הרחר לתרי דבר הנביא והוא לו׳ הלא הרחץ בהם בכל אחת ממימי ישראל הנזכר כי מה סגולת ים הירדן יותר מסאר מימות ישראל וכמו שלין הרחון במי הירדן ממימי אבנה ופרפר היותר טובים מכלם יתהיו ויבריא אם שתי תמיהות שתמה נעמן על דברי הנביא כאומר מאי שנית הלא הרחץ בהם ויהי״לל הלא טוב אבנ׳ ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל לרחץ בהם וטהרתי׳ **ואז** ויפן נראה שאולי היה הוסד שיעש איך הוא הולך בקלף וכעס ואם כבנה הוא ישיב כו׳ ויצא לפייסו לו לעשות כדברי לכנף יהו עליו ולהסוף הוא מלעבתו ולזה ויפן אל אחריו אל הנביא אם יצא לפייסו ולא אחריו לחסיר כעס מלבו ולהעביר רעה מבשרו בהנפת יד לאסוף המוארע ז״ש ויפן וכבלה הלה שוס התעוררות כי אין יוצא לו ולך בחימה גדולה שהו׳ יותר מקנף כמו שלמדנו הו״ל מבסוק חימה אין לו כ׳ בערה בו חימה עזה ויחרוע כן יתור ולך בחימה שבבר מזרה הלילה וקלף ויקלוף נעמן וילך׳

ויגש עבדיו כי עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרלב״ג ז״ל׳ והוסיף׳ לעד״ן לרחץ שהלשון של הבסוק בלתי מכוון שאומר אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלא תעשה והי״לל דבר גדול דבר אליך הנביא׳ ובכלי חמדה כתבתי בזה ועתה רחיב הענין בדקדוק עוד בכל וידברו אליו וילמדו לכי כי הי בדיבור הו אמירה׳ וערלה כי בדרות עבדיו שביאה את הנביא ושמע אליעש הולך בכל המדינות שרחיה את המת וכיולא וה״כ למה תבזהו ותבזה דבריו ותבזה את מימי ארצות ישראל כן תכה בגבלתו ותוסיף עוון ערבות על יגונך ז״ש ויגשו עבדיו וידברו אליו קשות אין דבור אלא קוסי דבור הדומי הארץ אתנו קשות ולזה כתיב ויגשו עבדיו אשר הם מתי סודו ונגשו עבדיו כלי אלא ישמעו הדברים בין אשר הבשלתם״כ ויאמרו ודברי רבות אבי דבר גדול הנביא ר״ל הנביא הזה דבר גדול ומוחזק בנבואות ולזה תהיה מתעתע בכבי׳ הסם וכיון שהנבי׳ דבר גדול מ״כ ראוי ומחוייב שאשר דבר אליך הלא תעשה אותו הוא ולא מפיו ראוי לקיים דבריו ולא גם זאת טענה אמרת כי אמר אליך דברים של טעם שאמר רחץ וטהר אתה ותטהר מדותיך הלא ותשבה כל אשר אתה בו מן הגלות ומלשון הרע ויכולה שזה רמזה הרחילה ע״ד דמלו הזכו וכפי הכוונות שפירשנו למעלה בפ׳ ויקלה אל אליעש ולו׳ וטהר הוא לשון צוי שלא אמר לך ותטהר בלשון הוודעה הלא ועתה שבזה רמז לך שתטהר מעשיך׳

ויורד ויטבול בירדן כו׳ מהרי״ח ז״ל כנער קטן ורך ועוד ויטהר מכל צרעתו׳

ולע״דן שכאן גילה היות המים מסוגלות לרפאת חלי שהיה מגלו ברפואתו הטפלות והירודה והעמה כמים הנגרי׳ הלא אל המים הטבל ה״ם ירד ויטבול בירדן וירד לשון ירידה אחילה ואחר כך עבל מסבים עם הירידה ז״ש כדבר הים הגל״ים ירד לתוכן כיולא דבר הים הגל״ים וכן עשה בטועל ועל אותה הכוונה עצמה ולזה ויטבל בשרו כבשר נער קטן כי קבל עול מלכו׳ שמים בלבו וגר שנתגייר כקטן שנולד הוא וז״ש כבשר נער קטן ויטהר מכל עון ומכל צרעת דהלא בהלא הלא ויוכיח כן לומר תכף לזה׳

וישב אל איש האלהים הוא וכל מחנהו מה שלא עשה כן בפעם הראשונה שאמרה בסוסו אבל עתה בא לכבדו אל איש האלהים ויצא ויעמוד נעמן לפניו כעבד לפני רבו ולא כמ״ש ויעמד וקרא בשם כו׳ כשרשית׳ וקרא לזה כתב מהרי״ח ז״ל ויעמוד לפניו במורא גדול כאדם שעומד לפני האלהים לו אמר ויעמוד לפניו בעת שהיה טהור מצרעתו ויבוא אל ביתו ויעמוד לכלו אבל קודם טהרתו לא הלה הנביא׳ לרלות אותו׳ ואמר מלבד רפואה הגוף כתחדשה לנרפוא׳ הנפש כי הנה גם ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל וכיון שכן הוא ועתה ראוי שתקח לי ברכה מאת עבדך שזו דרך ברכה ושבח על שזכיתי לדיעה זו ולא שכר הרפואה היא זאת עד שלא תרגש אותה ז״ש ולתה קח נא ברכה מאת עבדך׳ ועתה שהבנתי לך התחדשות ידיעה כי אין אלה ב בכל הארץ קח נא ברכה מאת עבדך׳ עוד אפשר במ״ש במס׳ ע״ז שאין לקבל מתנ׳ מעובד אלילים ביום הרגו מבסוס לחזיל ומודה כ״ש ביום שנלחם מלרעתו לחזיל ומודה׳ לו״ל אם מקבל ממנו מקדש ומה׳ שהייתי עובד אלילים היה ראוי ומן הדין אסור לך לקבל ממנו דורון אבל עתה שידעתי כי אין אלהים בכל הארץ אלא בישראל ועתה ה״כ קח נא ברכה דליכא למיחש לאזיל ומודה וזהו לשון ועתה׳ **ומה** תאמר חומש לני מבוס ברות שיעיר לז״ל ברכה כלו׳ ידעתי לקיומתך היא ברכה אני ואל כל מבלה ידי להניח ברכה אל ביתי היה ה״כ קח נא וחז״ל אמרו במכילתא יהרו אמר גדול ה׳ מכל האלהים אמרו שלא הניח יתרו ע״ז בעולם שלא עבדה לכך אמר מכל האלהים ואחר אמרה כי ה׳ האלהים הוא אלהים בשמים ממעל ונעמן הודה בדבר יותר שב׳ הנה נא ידעתי כי אין אל״ים בכל הארץ כי אם בישראל ע״כ ומה שהודה בדבר יהרו זהו במ״ש בלשון שלילה כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל׳ ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג׳

ויאמר חי ה׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״ח ז״ל לא לקח מידו לפי שאם תכליתו כדי שידע כי אין אלהים בישראל ולא מפני הממון שהיה כסף וזהב׳ כי אין לנביא חפץ בעושר ולא להתכבד בתלבשות בגדים׳ ונם לפי שהפולמל ההו היה מהפי״ח והנביא לא עשה זה כלום לא רצה לקחת שכר ממה שלא טרח בו ש״כ׳ **ולע״דן** לדקדק מאחר שנשבע חי ה׳ אם אקח איך עלה בדעת נעמן להפציר׳ עוד שכתוב ויפצר בו לקח׳ וימאן׳ ונראה לפשר שבתחילה אם נעמן חובים וחפצים לכני אליעש ואל זה אמר קח נא שהוא בעצמו יקח׳ ועל זה נשבע חי ה׳ אם אקח והבין נעמן שהשבועה היתה אם אקח אני הכל אם יתן לו נעמן׳ ויפציר בו לא נשבע על זה ולזה ויפצר בו לקחת מה שהיה מותן לו בידו נעמן ועכ״ז וימאן כי הכל בכלל בין אקח לני ידי ובין אם אקבל מה שתתן לי׳ עוד אפשר שבשעת אם אקח פירושה אם אקח לעצמי אבל לתת לתלמידי שרי לזה ויפצר בו לקחת לזולתו׳ וימאן ואעפ״ז שזה הענין שתוס ילמד שתוס מן המפורש ממ״ש בחזי לנעמן לחזוי שלהני לאמר בלו אלי שני נערים מהר אפרים תנה נא להם ככר כסף וכו׳ להם דייקא כי לא לי ובזה לא היתה השבועה ואין האמת כן אלא השבועה כוללת הכל אז שלעת הנביא היה שלא לקבל מעות אפי׳ לאחרים לו הוצא שני׳ שלא נכלל במ״ש אם אקח שלא נקחה לו לעצמו׳ עוד אפשר דרך הלא ויפצר בו נעמן הפציר בו באליעש ע״ה בטענת לקחת כלומר ידעתי שאיכך צריך למתנתי שלא דעתי הוא לקחת כי הנתינה לך לקיחה היא אבל האמת ע״ד מה שכתוב ויקחו לי תרומה שלא אמר ויתנו לי תרומה כי לפי האמת נתינת התרומה לקיחה היא׳ עוד אפשר שאמר ויפצר בו לקחת ע״י זולתו מנערי שיקח׳ וזהו שאמר לקחת׳ כי השבועה היתה אם אקח הוא בעצמו׳ ועכ״ז וימאן׳

ויאמר נעמן וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והוסיף וכן הרלב״ג ז״ל׳ ומהרי״ח ז״ל ולא יתן וכו׳ לשון בקשה והוסיף כי האדמה שהיה מבקש היא מתחת רגלי הנביא ותביתו כדי לעשות מזבח האדמה להשי״ת ולהקריב לו קרבנות כי לא יעשה עוד עולה וזבח כי אם להשי״ת ע״כ׳ ובדברים מובן קושיית הרד״ק ז״ל כי הולרך לקחת רשות לפי שהלה ממקום מושב הנביא ביחוד ולזה שלו מתת הנביא שלילהיה מעבר זולתו היה יכול לקחתו הוא בעצמו ומי יאמר לו מה תעשה׳ ואם רצה לקחתו ברשות היה מהמלך לבדו שלא ולאי מעבר מושב הנביא רצה ולכך שאלו מהנביא כי לו יתהה לתתו׳ וכתב מהרי״ח ז״ל כי לא נתברר בפסוקים אם ניתן לו אם לא כי אפשר שניתן לו ולא הזכירו כן הפסוקים׳ ואפשר שלא ניתן לו כדי שלא יקנאו בו הרס באומר שכתגייר ולזה אמר לו לך לשלו׳ כלומר לא תוליך עמך דבר קטנה וכיולא׳ ובדוק היולא ית׳ שמו׳ **ולע״דן** לפי שהנביא שבא לקבל מתנות מפני כבוד הש״ית כי הלים העומד לפניו אין כבודו שיחזר על הפתחים של הנדונים מק״ו מהעומד לפני מ״מו שאם יחזר על הפתחים בזוי המלך הוא ולא כל מפי שאפשר שהמלך לא ידע בחסרונו כי עיני בשר לו לאמנם מ״מה הקב״ה אשר עמדתי לפניו לעבדו ולבדך בשמו והוא חי העולמים חיות לכל העולמים כמו שאמרו חז״ל זה תה מחיה את כולם מחיה וכלכלה את כולם בח״ירק ולזה לא לקח מכל אשר לך כי הוא ידע חסרוני והוא נתן ויחזור ויתן לעומת זה פנה נעמן ואמר אתה אינך רוצה לקבל מתנות גופניות ועניניים מדומים ואני בעוני מעניי שלימות הנפש הלוקי יותן לי משא צמד וכו׳ כי דבר מתנה משלימות הנפש על זאת יסלח כל מבקש ה׳ ולא יבוש ושמא תאמר ואיך אתן עפר מעפר קדוש בידך לז״ת כי לא יעשה עוד עבדך עולה וזבח לאלהים אחרים ואפי׳ לשם אלהים קדושים הוא יתברך לא אקריב מלך היותה שיתוף בשם זה לאלהים אחרים כי אם לה׳ לפי שבשם זה הוא מיוחד ואין לזרים שיתוף בו אלילה וכמו שאמרו בשם״ה זובח לאלהים יחרם כי אם לה׳ ולא נזכר שם אלהים׳ בלתי לה׳ לבדו ולזה בכל הרבנות כתיב ברבון לה׳ ולא נזכר שם אלהים׳ וז״ש כי אם לה׳ כי כבר נגלו לו העלומות חכמה׳ וראה בעיני עיניי הנביא אליעש והדושהו שונא בלע ומתנות׳

לדבר הזה יסלח וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג וכן מהרי״ח ז״ל׳

ולע״דן לדקדק יותר בהשתחוית בית רמון יסלח ה׳ לעבדך בדבר הזה כל זה מיותר כי די בלו׳

מנחה קטנה

ויבא ויעמד לפניו לא כתקדם שנים לבראות פניו כפני הבריות כ״ל כפני חיים האלהי׳ לא כן אתה שנתרפא ויעמד לפניו׳ הנה נא ידעתי וגו׳ שאין לך לעמוד ליקח מידי פעיה ובגדים מלחנה שקם מע״ז ותשתחוה כיון שהיתה מע״ז ויכול לבשלה כדין ע״ז של גוי כי לא היה לבי לבשם מר אתה בכה כח ידעתי ונו׳ ואין בלן חשבון לע״ז של ישראל שאין לה כח לי׳ ואם נשאר לרפאות לגוי אע״פי שהיה אפשי יותר מיתר אינו אסור לרפאות׳ אמר אע״פ שהיה אמר לרפאות׳ אמר לא רפאתיך כי אם ה׳ אשר עמדתי לפניו ואין לומר שאקח מידך להקדישו לשמים גם זה אינו כי תשמישי ע״ז אע״פי שמותר הנאה אסו לנכרים ע״כ לא אקח מידך דבר׳ ולא יתן לא לעבדך ונו׳ אע״פ שאסור ליתן לגוי מתנת אינם לגר תושב אותר ולא יעשה אמר מבדן ונו׳ כי אם גד ת אל׳ נעמן

אדני בית רמון. שם עבודה זרה: והשתחויתי. על כרחי כששומה אדוני והוא נשען על ידי: כברת ארץ. שם מדה של קרקע כמו למדי כרס אר"פינטו בלע"ז: מומה. חסר אל"ף לפי שהיתה לקיחה זו לו למוס: ויפל. ואיתרכין: הואל. השבע שאלתך: בשני חריטים. מיני בגדים וסודרים כמו המטפחות והחריטים כך חברו מנחם אבל יונתן תרגם זה פילדסין ואת שבספר יעציה תרג' מחכיא והפותריס אומרים בשני חריטין בשני כיסין ארוכים פרידיי"ש: אל שני נעריו. של נעמן: ויאמר לפניו. לפני גחזי: ויבא אל העופל. תרגם יונתן לאתר כסי: ויקח מידם. מיד שני נערי נעמן: וישלח את האנשים. שלח ירלה אותם אלישע: הנמת

אדני בית רמון להשתחות שמה
והוא נשען על ידי והשתחויתי בית
רמן בהשתחויתי בית רמן יסלח
נא יהוה לעבדך בדבר הזה: ויאמר
לו לך לשלום וילך מאתו כברת
ארץ: ויאמר גיחזי
נער אלישע איש האלהים הנה
חשך אדני את נעמן הארמי הזה
מקחת מידו את אשר הביא חי יהוה
כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו
מאומה: וירדף גיחזי אחרי נעמן
וירא נעמן רץ אחריו ויפל מעל
המרכבה לקראתו ויאמר השלום:
ויאמר שלום אדני שלחני לאמר
הנה עתה זה באו אלי שני נערים
מהר אפרים מבני הנביאים תנה־
נא להם ככר־כסף ושתי חלפות
בגדים: ויאמר נעמן הואל קח
ככרים ויפצר־בו ויצר ככרים
כסף בשני חרטים ושתי חלפות
בגדים ויתן אל־שני נעריו וישאו
לפניו: ויבא אל העפל ויקח מידם
ויפקד בבית וישלח את האנשים
וילכו והוא בא ויעמד אל אדניו ויאמר
אליו

רבוני לבית רמון למסגד תמן והוא
סמיך על ידי ואסגוד בית רמון
בהשתחויתי בית רמן יסלח
נא יהוה לעבדך בדבר הזה: ויאמר
לו לך לשלום ואזל מלותיה כרוב ארעא:
ואמר גיחזי תלמידא דאלישע נבייא
די הא מנע רבוניית נעמן ארמאה
הדין מלקבלא מניה ית דאיתי קיים
הוא ייי אלהין ארהוט בתרוהי ואיסב
מיניה מדעם: ורדף גיחזי בתר נעמן
וחזא נעמן גברא רהיט בתרוהי
ואיתרכין מן רתיבא לקדמותיה
ואמר השלם: ואמר שלם רבוני
שלחני למימר הא כען דין אתו לותי
תרין עולימין מטורא דבית אפרים
מתלמידי נבייא הב כען להון כברא
דכספא ותרין איצטלון דלבושא:
ואמר נעמן שרי סב תרתין כברין
ואתקיף ביה וצר תרתין כברין דכסף
בתרין פילדסין ותרין איצטלון
דלבושין ויהב לתרין עולימוהי ונסיבו
קדמוהי: ועל לאתר כסי ונסיב
מידהון ופקיד בביתא ושלח ית
גברייא ואזלו: והוא אתא וקם קדם
רבוניה ואמר ליה

כברת ארץ. הוא שיעור מיל: ויאמר גחזי. ויאמר בלבו: ככרים כסף. השוה אחד בכ"ף הוא סימן הסמיכות: בשני חריטים. קשר בשני כיסים ויונתן תרגם פלדירין וכן תרגם סדיניס פלדיסין: אל העופל. מקום גבוה שכו היה בית כמו עופל ובתן שהוא מקום גבוה ויונתן תרגם לאתר כסי תרג' אותו מן עפולי' שפירושו מחתוניות שהוא מקום נסתר: ויפקד בבית. הפקיד הכסף והבגדים שם שרצה להעלים מאלישע וזה לבדו בענין פקדון מן הקל: מהן

דלבן

ויאחר לו לך לשלום. קצר הכתוב' אך המובן' מזה שמת' לו בקשתו בתנאי שבק לו לעבוד את השם יתבר': וילך מאתו כברת ארץ. היא הארץ הנעבדת אחר סביב העיר והרצון בו שלא הרחיק מן העיר כי לא היה בינו ובין העיר כי אם שדו' העיר וכרמיה וגניה: ויצר ככרי' כסף בשני חריטים. ר"ל שצרר שני ככרים של כסף בשני חריטים או בשתי לחתחות: ויבא אל העופל ויקח מידם. הנה העופל הוא מקום גבוה והיה שם בית חזק ולזה שם כספו שם כדי שיהיה יותר כשחר: ויפקד בבית. לאחסנו שהרצון בזה שכבר מנה בהיותו בבי' סך המטבע שיש בלו החריטים כאלו תאחר כן הדינרין או הס'עי' או המעות לו יהיה מענין פקדון ואם הלא מהקל והרצון בו שהפקידו בביתו לו יהיה מענין פקידות והרצון בו שהנה שם אים לו אנשי' יקנו לו בכסף ההוא בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ולזה אחר לו אלישע הנה לקחת את הכסף ולקחת בגדי' וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות: מהן

מסרה

רמן ט' הס' בליש' וסימ' נמסר בסדר תצוה: ככרת ג'וסי' נמסר בסדר ויחי: חשך ז'וסימ' נמסר בספר שמואל חלק א' סוף סימן ג"ה: ויראה ה' בקריאה וסימן ויבט הפלשתי ויראה את דוד: וירדף גחזי אחרי נעמן. ויראה ולא יעשה בהן. ויראה וישב מכל פשעיו. ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב וירא כתיב הס"ה': הואל ד' בקריאה וסימ' נמסר בספר שפטים סימן י"ט: ויצר ג' בקריאה וסימ' ויצר אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה. ויצר את שני העמודים. ככרים כסף. וכל ויצר עליה דכוו':

כלי יקר

בא' לדבר הזה ישלח ה' לעבדך כבר אדוני בית רמון להשתחות שמה והו' בשען על ידי והשתחויתי בית רמון. ונראה כי נעמן כאשר קבלו עליו עול מלכות שמים וידע כי אין עוד אלהים בכל הארץ בעת השתחויתו יכוין לבו לשמים אלא מפני שהאדם ירהבו לעינים משתחוה לבית רמון ושם שיל לו"ח על דבר הזה ישלח ה' לעבדך בבא לאדוני בית רמון להשתחות שמה שהשתחויה של אדוני היא שמה לשיל והו' בשען על ידי ואני מוכרח להשתחות עמו במעשי' ההשתחויה אבל לא בתכליתה כי הו"לע"ז ואני אכוין מעתה לשמים ז"ש והשתחויתי בית רמון לא אמר לבית רמון אלילה כי ההכרח לא יתיר עבודה לאלילו אבל והשתחויתי בית רמון אבל לגבוה באופן שעל היות השתחוייתי בבית רמון ולא על פי שהיא לשמים בזאת הכוונה צריך אני סליחה ז"ש בהשתחוייתי בית רמון צריך שיסלח נא ה' לעבדך בדבר הזה רוצה לומ' בדבר הזה לבדו הנזכר מהשתחויתי שמה צריך שיסלח ה' אותי ולא על פי שאין דבר אחר עמו דהיינו ההשתחויה לבית רמון עצמה ולאלילו אשר בה שאותו הדבר לא ניתן לימחל ואינו שואל עליו מחילה בדבר הזה הנז' מהשתחוייתו בית רמון. דהא קי"ל שמשתחוה וכורע בכריעות התפילה ועובד אלילים עובר לפניו אסור לכרוע כדי שלא ירלה כמשתחוה לעובד אלילים ולא על פי שלבו לשמים וז"ש בדבר הזה לבד מהיותו השתחוייתי בית רמון ולא על פי שאינה שלא לשמים ורחמנ' ליבא בעי עכ"ז צריך אני סליחה: עוד אפשר שהכתו' הזה מקושר עם הקודם שהו' שלא עשה אדמת ישראל לעשות מזבח במרה להקריב עולה ומנחה כאילו הורה בזה שכוונתו להרבות הטהרות והשמות ולא"כ יקריב קרבנות לכפר והדבר הזה אם כן יהיה לו לפוקה ולמכשול כי ירבה לחטוא' כי נכון לבו בטוח בקרבנו והדבר הזה אם כן מזיד הו' ואין קרבן שלא לשובב כנודע לזה אמר נעמן ולא יותן לי וכו' כי לא יעשה עבדך עולה ומנחה כי אם לה' והתכלית בעולה ומנחה הו' כדי לכפר עלי הדבר הזה ז"ש לדבר הזה יסלח ה' לעבדך וכו' ולא לזולתו אני רוצה העולה ומנחה ז"ש בהשתחוייתי בית רמון לבד הו' שאני רוצה שיסלח ה' לעבדך בדבר הזה הנזכר מהמזבח אדמה ועולה ומנחה שאין כוונתי להשתחות בפועל ומנחה לשליחת עון זאת בהשתחוייתו והשמות אומרו להשתחוייתו בית רמון יסלח ה' הו' כמו שלילת עולו' אחרים ובאומר בדבר הזה כמון אל המזבח ועולה ומנחה הנז' בכסוק הקודם והפסוקים מקושרים זה עם זה כאמר. עוד אפשר שאמר בדבר הזה לפי שידע נעמן כי אין הקב"ה מואחר מלהפרע מהחוטא' לפי' עד כאלו הסערה אלא מאריך לפורעו ובני דוליה לזה אמר נעמן לפי שידע שסיבת הצרעת היא ע"ח אחת מהם וכמו שכתוב והצרעת פרחה במצחו והיה חוטם נעמן כן יבולע על ידי הצרעת היא ע"ח שיתחייב להצטרע עוד אלילה לזה אמר לדבר הזה יסלח ה' לעבדך כי אחר עונות יהיה חטא הע"ח שיתחייב להצטרע אבל ההשתחויה אינו סוג עליו סליחה לאלוהין אלא לשלא זריז לבלתי חטא' בהם כלל ולפי' הענין הזה של ההשתחוייה אינו סוג עליו סליחה לאלוהין אלא לשלא יתפרע ממני בצרעת אלא בזולתו מהעובדים ז"ש בהשתחוייתי בית רמון יסלח נא ה' לעבדך ר"ל נא מעתה יתן לי דיבור מסליחה ולא סליחה האלוהית אלא יסלח נא לבלתי הפרע ממני בדבר הזה שלא צרעת ובזה מודן אלא אמר יסלח נא ה' לעבדך הדבר הזה בה"ח אלא בדבר הזה ועל כן אמר לו לך לשלום כלומר הנני נותן לך ברית שלום שהרפואה הזאת האלוהית ולא תשוב אליך עוד כל ימי עולם:

ויאמר לו לך לשלום כו' כבר זכרתי מדמהרי"ח ז"ל שאמר לו לך לשלום ולא נתן לו אדמה כדי שלא יקנאו בו אחרים כלומרם שנתגייר נעמן ויתגרו בו. ולע"דן מה שזכרתי בפסוק הקודם שהבטיחו שילך לשלום ולא יפחד פן ישוב אליו הצרעת עוד כל ימי עולם. כברת ארץ עיין רש"י ז"ל והרל"ק וכן מהרי"ח ז"ל:

ויאמר גחזי נער אלישע תנחומא ולקחתי מידו מאומה אמר הב"ה אני אמרתי שלא יהא לך מעשה מאומה ואתה חזרת ולקחת ממנו מאומה חייב מותו אתה נוטל שכ'ונצרעת נעמן תדבק בך ע"כ. ולע"דן לדקדק מו' אמר הב"ה אני אמרתי שלא יהא לך מעשה מאומה איכן אמר הב"ה כן ואם לפי שאלישע נביא ה' לא רצה לקחת וימלון ואין כל זה אלא במלאכות ה' ניחא שיאמר אמר הב"ה אבל לשון אני אמרתי שלא יהא לך מעשה מאומה היכ' איתמר. גם הי"לל אני אמרתי שלא תקח מעשה מאומה מהו שלא יהא לך מעשה מאומה. וגר' כי פשוט הו' שהם ז"ל דרשו אמרתי שלא תקח מעשה מאומה וכתיב מומה לשון מוס ואמרו שכוונת הכתוב הוא כי הטעם שלא רצה קרי וכתיב דקריכון מאומה לפי שהיה בהם דמי ע"ח וכמו שזכרתי למעלה בא אומר אם לקח אלישע ע"ה לקחת ממנו מאומה לפי שהיה בהם דמי ע"ח אלא שלא נגע בה והנה מצינו מקר' אלא שדמי ע"ח מעורבים בו. וא"כ מעשה הבקה של עבודת אלילים לא נגע בה ולזה אמ' המאמר שכתוב לא ידבק בידך מאומה מן החרם והיינו חרם כמוהו שיבו' זה ויאבד את זה ולזה אמ' המאמר אמר הב"ה אני אמרתי שלא יהא לך מעשה מאומה שבפסוק לא ידבק בידך מאומה' מן החרם נאמר זה שהי' לל לא תדביק בידך מאומה אבל בהאומר לא ידבק בידך מאומה מורה הוא דה"ק שלא יהא לך מעשה מאומה דבין בידך ע"ח מעורבים בו לא ידבק בידך מאומה כלל שהכל יאבד ולא יצליח ויסור לך הטון ולדרב' יבא זה ויאבד את זה כמ"ש ויהיה חרם כמוהו. וכ"ז נרמז בקרי מאומה ומנם לו' חייב מומו אתה מעשה דרים מהכתיב מומה כתיב חסר ו"לפ. ובדבריהם ז"ל יובן הכתוב שלו כי אם רצתי אחריו דהי"לל אני ה' שאחרון אחריו ולקחתי מידו מאומה שלא פי' הכסילו לומר בלשון הזה אני ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו אני ה' כי מומה יהיה מעשה ולא מעות

ומדוקדק לשון מאתו על המומה אשר אתו עמו ולא כתיב מידו ועיין רש"י ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל שהה כותב שני פלגים הי"ח ו"ב שעשה שיעש: ולע"דן לדקדק מה עלה על דעת גחזי לעשות כן שיעש מוכבש אי ה' אם אקח מי יאמין לו. ועוד קשה לו' נער שיעש ולא אמר משרתו כדלעיל ויאמר משרתו מה אתן לפני מלה אים. ומהו תוהר אים הש"ים כי ידוע הוא והיה די שיאמר ויאמר גחזי נער אים האלהים ומהו את נעמן הארמי הזה לי שיאמר את נעמן מקחת מידו ועוד דכיון דפתח ביה הי' לל תחך לה נעמן מתת לת אשר הביא שאינו לזרך כפי ההגיון לו' חסך את נעמן מקחת מידו. ונר' כי גחזי לא עשה הפועל הזה כמשרת לאלישע דשמושה יהיה מלימודה לבל עשה כנער ממוער מן המצות ז"ש ויאמר גחזי נער אלישע ועשה עוד כי היה לו ליתן לל לבו שאים האלהים הו' לדעת כל אשר יעשה ולא יעלם ממנו ח"כ נערו שיעש כלו אינו כבי' היה בעשותו זאת ז"ש נער שיעש עם היותו אים האלהים ואמר גחזי עשות הסיות שהעשה יצרו הרע והחומר ממון שאינו שלו ז"ש הנה חסך אדוני את נעמן הארמי הזה ר"ל העובד אלילים הזה היה מזכה אותו בקחת מידו מה שהבי' הו' בדרגות הטוב ובהה חסך אותו ממלוה רבה ומנע עוד מבעלים שהיה לו טובה וברכה ע"י מה שקחת מידו את אשר נדר הביא והוקדש לשם הנבי' לחלק לתלמידים והמניעה הזאת עשה בשבועה שאמר חי ה' אשר וכו' אם אקח ז"ש חסך כו' מקחת מידו את אשר הבי' ע"י שבועה חי ה' ולפי' זה חי ה' מקושר למעלה ולזה אמר גחזי אני לא כתה דעתי בזה שעשה אלישע אלא אם רצתי אחריו ולקחתי מאומה לזכותו ולהנות ממנו. ותיבת כי לשון אלא והוא מהלשונות שהכי משמע בהן. ופשוטו של מקרא חי ה' כמשך למטה ושבועת גחזי היא שבשבע להרע ולמד מרבו המבדיל שבשבע לקיים קדוש שם שמים. עוד אפשר בלו' הנה חסך כו' רוצה לומר לין כוונתי לעבור על דברי רבי אלישע אבל אגדל להתיר והו' כי הנה הו' חסך את נעמן הארמי הזה ומה שחסך הוא מקחת מידו מידו ממש ולא אשר הבי' לבל דבר מובע ומלתו ולא מידו ארי ולפי' לבבי' אלישע עצמו ז"ש לי שהו' מותר לי ולזה לבי נשבע חי ה' אשר אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה אשר נשבע חי ה' אלא אקח את כל אשר הבי' כי לא לעבור על דעת אלישע אבל בדבר מועט לא חסך מקחת מאתו מאומה דבר מועט לא אסר אלישע ועוד לעשה הבר אחר אלא אקח מידו לידי אלא ולקחתי מאתו ולא מידו וכן בסמוך ויתן אלישע נערו ויאמר לפניו קיים ולקחתי מאתו שבזה נעשה לו כהתר כי זה דרכו של יל"הר להטעות כיוצא באלו המרמות:

וירדוף גחזי וכו' רש"י ז"ל ויפול ליתרכין ע"כ. ולע"דן ואמר לשון ויפול לחורות כוסד נעמן שכמעט הפיל עצמו מעל המרכבה לכבוד מדרת אלישע לכבוד רבו ע"ל כו' היה זה גם כן לפי שראה רודף אחריו ולא אחר נערו. כמ"ש וירדוף גחזי אחרי נעמן אלא זה ראה נעמן ונבעתר אולי מקרה רע הו' ז"ש וירלהו נעמן רץ אחריו לזה ויפול מעל כו' וזהו ויאמר הלוס כי כיון שאתה רץ לקראתי ביחוד ויאמר הלוס:

ויאמר שלום וכו'. לע"דן לדקדק מהו לאמר. ותיבת זה מיותרת דהי"לל הנה עתה בא לי שני נערי'. ונראה כי ראה גחזי הבד' שקה להאמינו כי איך נשבע לו שם אים ואחר כך יחזור לשאול את זה ראה והתקין במרמה וערמה זו שערך לאדוני שלאחי לאמר רוצה לומר היה שולח זולתי אבל לאדוני שאני משרתו שלאחי ביחוד לאמר כלומ' כדי שלעשיים בשמירתו הדברי' לפניך שאני יודע לאמר הדברים הנורים על אופנם וזה כי הנה עתה זה וכו' רצה לו' אתר לשבועתו שנשבע הנביא שהיא דווקא לקחת לעצמו אבל לבני הנביאים מותר ולא זו בלבד אלא שלף על פי שהם לנערי' לא יגע בהם יד ז"ש והנה עתה זה ר"ל עתה זה לשמוע לזון שמעתו זה הענין שנתת אלי ורפאתיך בזו הבני נערים מהר אפרים מבני הנביאים כאילו אמר בזה שמיש בהיך כתנורו בני הנביאים לשלוח שני נערים לשאול ממני ומאחר שאתה גרמת כן מדינה דגרמי לאלה חייב והוא לא יגע יד במה שתשלה אלא תנה להם אתה להם ולא לו והשבועה לא היתה אלא חי ה' אם אקח דהיינו לעצמו ובידו אבל לזולתו אני ולא ירלה ליתן שני כיסים זאת ועוד כי הנערים שבאו מהר אפרים בשליחות בני הנביאים בזו ז"ש מבני הנביאים כלומר שלחים מהם ולזה הכים אחד כי אינו לנערים כלי שנתן כיס לכל אחד ואחד אבל בחלוקות שתים לשני הנערי' ואמר בלבו גם הזי שקרוב הדבר שיעלה מידותיו נעמן ויתן שני כיסים ושני חלופות שכן היה לבסוף ויצר ככרים והנה מה שכתבתי מיכרת דהל"כ מלי קס"ד דגיחזי וכי האמין נעמן שאלישע נשבע שבועה ואחר כך הוצרך לקחת לו הוצרך לכל אלו ההתרות וערמות ומרמות ובכל זאת לא האמין לזוחו שהרי אמר לו הואל קח כברים והוא לשון שבועה כדאח"ל וכמו שיבות כי לא היה דעת נעמן שיבל שאלישע שוב לכל זה:

ויאמר נעמן הואל וכו' עיין רש"י ז"ל והרל"ק ז"ל וכן הרל"ג בקרוב. והמתרגם ז"ל הרב' שרי לשון התחלה פתילו אמר מי יתן יהיה שתקח הכל התחיל לקחת מהלה הלא

מנחה קטנה

נעמן הארמי הזה מנ' היותו ארמי יבול לבטל פגייני פ"ז ופות' לקח פילו: שם

מלון בחזי · כן כתי׳ בלא יו״ל וקרי מלון וסניהם ענין אחד כי מלון כמו לון הלכתם אנה ואנה מילך ומילך : לא לבי הלך · בתמיה כלומר כי לבי ומחשבתי היה עמך בלכתך וידעתי מה שהלכת ועשית : הענת · פתח הה״ן והיא לתמיה כלומר אם עת שהלכ׳ לקחת לא ידעתי : וזתים וכרמים · כתרגום ותשיבתא בלבך למקני זיתין וכרמין ולתן ותזרין וגומ׳ כלומר חשבת מן הכסף לקנות לך כל זה : ולרעת נעמן · הוי״ו כמו הווי״ן הנוספים שפירשנו לו יהיה דבר נסתר עמו ופירושו הכסף נתון לך ולהרעת : וכזרעך לעולם · לא אמר בכל הבתים שילקו ממנו עד עולם אלא בארתן בנים שהיו לו שתדבק הצרעת בו ובזרעו לעולם שלא ירפאו ממנה ואם גחזי חטא בניו ידעו בדבר וכבר הרחבנו בזה הענין בספר שמוא בקללה שקלל דוד ליואב : לר ממנו · פהיו יושבים שם בדוחק כל כך היו רבי׳ התלמידי׳ ואמרו רז״ל כי כאשר גורש גחזי מלפני אליסע לו רבו התלמידים כי גחזי היה רע להם והיו רבים ירושים לבא לפני אליסע מפני רעת גחזי שהיה דוחה אותם וכשנפרד גחזי ממנו רבו התלמידים עד שנר המקו׳ להם שהיו יושבים בו מתחלה : ואת הברזל נפל אל המים · אין מלת את נופל על הפועל כאשר חשבו רבי׳ ופירוש ואת הברזל ועם הברזל הקורה עם הברזל נפל במים : והוא שאול · אם היה שלי לא הייתי חוסם כל כך אלא שאלתיו ועלי לשלמו : ויקנב

ויאמר · כן כתי׳ בלא יו״ל וקרי מלון וסניהם ענין אחד כי מלון כמו לון הלכתם אנה ואנה מילך ומילך : לא לבי הלך · בתמיה כלומר כי לבי ומחשבתי היה עמך בלכתך וידעתי מה שהלכת ועשית : הענת · פתח הה״ן והיא לתמיה כלומר אם עת שהלכ׳ לקחת לא ידעתי : וזתים וכרמים · כתרגום ותשיבתא בלבך למקני זיתין וכרמין ולתן ותזרין וגומ׳ כלומר חשבת מן הכסף לקנות לך כל זה : ולרעת נעמן · הוי״ו כמו הווי״ן הנוספים שפירשנו לו יהיה דבר נסתר עמו ופירושו הכסף נתון לך ולהרעת : וכזרעך לעולם · לא אמר בכל הבתים שילקו ממנו עד עולם אלא בארתן בנים שהיו לו שתדבק הצרעת בו ובזרעו לעולם שלא ירפאו ממנה ואם גחזי חטא בניו ידעו בדבר וכבר הרחבנו בזה הענין בספר שמוא בקללה שקלל דוד ליואב : לר ממנו · פהיו יושבים שם בדוחק כל כך היו רבי׳ התלמידי׳ ואמרו רז״ל כי כאשר גורש גחזי מלפני אליסע לו רבו התלמידים כי גחזי היה רע להם והיו רבים ירושים לבא לפני אליסע מפני רעת גחזי שהיה דוחה אותם וכשנפרד גחזי ממנו רבו התלמידים עד שנר המקו׳ להם שהיו יושבים בו מתחלה : ואת הברזל נפל אל המים · אין מלת את נופל על הפועל כאשר חשבו רבי׳ ופירוש ואת הברזל ועם הברזל הקורה עם הברזל נפל במים : והוא שאול · אם היה שלי לא הייתי חוסם כל כך אלא שאלתיו ועלי לשלמו : ויקנב

ויבוא · הל העופל עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל ויפקוד בבית הפקיד הכסף והבגדים שם שרלה להעלים מליסע וזה לבדו בענין פקדון מן הקל ע״כ וכן הרלב״ג ז״ל והוסיף לפרשו ובשלמה לבני הנביאים ביחה הבל לזה הבי׳ ליך יפקד פקידי׳ לבני התנים לקנות שדות וכרמים הוא שהלם בתולות הנערים שבאו בשליחות בני הנביאים ואם היה זה לאחרי שלוח הלבים אם כן הי״לל ושלח את הלבים ויפקוד בבית ואם נאמר שלפי שלא היו מבינים לשון הקדש ולא יבינו דברי דבר עמהם לפקידים ולבי׳ בפני הלבים של לרם ולהיותו נבהל לתן לים רע עין ולזה לפשר שהוציאו אליסע ע״ה על שני הענייניים הענת לקחת כסף בלתי והשני תוציאו לא די שלקחת כסף אלא שנתת לפקידים לקנות בגדים וזתים וכו׳ בפני הלבים כי לא היתה עת לשון לקחת בה זתים וכרמים בפניהם להכחיש דבריך הרלשונים שאמרת שהי׳ לשני הנערים שבאו מהר לפרים אבל עדיין יקשה לזה הפי׳ לו׳ ויפקוה בבית מלון דבר שמיה שם פקידי׳ אבל לפי׳ מכון לו פקדון ביחה לשון בבית · ולע״דן לפרשו לשון פקודי ה׳ יפרים והכוונה ויפקוד מביה בבית בלא יגיהו דבר לו שה להם אני הולך אל הנביא לדעת רלונו הלם לחלק הכל וכיולא מה הוהמות ושנאות ולזה לוהם שבלבר ישלח להם מעשה הנביא לעשות לא ישנו את הפקידו ושלח את הלבים וילכו בהטעה זו שהטעה אותם :

והוא · לא ויעמד אל אדוניו כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג וכן מהרי״ל ז״ל · ולע״דן לדקד׳ לשון ויעמד אל אדוניו ולא אמר לפני אדוניו ומהו מלון נחזי דכתיב · ונראה כי גחזי בא ועמד כראילו לא הלך לשם ולשה · וסיף סוף מכני שקרוב הדבר שבכרת פניו תעשה בו שהלך כי המרולה ללכת אל נעמן וגם בחזרה כי אלא יתעכב יתלבנו הבני׳ והמצערך לזה מעם׳ מבוער בזה שבלי ספק נפלו פניו מעמוד לפני אליסע ממש פנים בפנים ולזה אמר הכתוב והוא ויעמוד אל אדוניו ולא לפני אדוניו אלא מן הלבדין ואליסע נתן אל לבו וילמר אליו מלון גחזי בפשוטו מלון ורמז לו לשון מלון כמו כי שם מלון אתה לשלח את עמי ר״ל הלם מלכת גחזי בדברי כי רוח ה׳ היתה מעמו אל אליסע שגילה סודו אל עבדו הנביא בהמסיק לא לבי הלך עמך וכו׳ והשיבתו לא הלך עבדך היה הבילה לאתו בהמהרות כי היה לו לבביא איזו שעה לו לאיזו תולנה לו׳ הלבתי למקום פלוני כי כן הכרת פניו תעלה בו מהתלבבותם כמו שכתבתי בלופן שהכי׳ לא אמר אליסע אים הלבים היה מכיר בפניו שלון ספר שהלך אחרי נעמן כל שכן מהיותו אים הבלים ולזה כתיב מלון ואמר אליסע מלון גחזי ולא כתב ואמר אים הבלים כי לאמירה זו אסר בה נתן אל לבו שמלון ומלון היה בדברו לא היה ארוך בנבואה לבחיר הדבר בדרך כלל והוא הסיב ואמר לא הלך וכו׳ לא הסיבו מכח הנבואה כל פרטי הענין כהכתיב ואמר אליו וכו׳ ואמר לא הלך לבי לומר כי דבר כזה אסר הוסיף אליו בנבואה שגילתה לו כל פרטי הדברים אין צריכה לבאים כי הלב מבין שבאה הלך והנבואה הוצרכה לפרטי הענייניים בדקדוק לא להשיב כלל הענין כי מוסב הוא מלומד הלב :

ויאמר · אליו לא לבי הלך וכו׳ במסכת סוטה פ׳ עגלה ערופה הענת לקחת הכסף ולקחת בגדי׳ וזתים וכרמים כולי ומי שקל כו׳ הלי כסף ובגדים הוא דשקל ה״ר יצחק באותה שעה היה אליסע עוסק בשמנה ברכים ה״ל דבר הגיע עת ליטול שכר שמנה ברכים ולשעת נעמן תדבק בך · חזא דהוה פרחא לרעת עלוי ריעה ע״כ · ורש״י ז״ל כתב בגמ׳ח׳ דברים כתובים בכסוף הזה כסף · בגדים · זתים · כרמים · לאן · בחר · עבדים · שפחות · הענת לקחת הגיעה עת לקחת שכר תורתך בעולם הזה ע״כ ואם כן נזכרו ח׳ דברים בפסוק הזה כנגד ח׳ ברכים שהיה עוסק בהם אליסע והו רמז לו שכבר יגיעתו בפרק ח׳ ברכים הגיעה עת לקחת דברים אלה הנזכרים בפסוק ולא אמר הפסוק לקחת נעמן אלא לקחת שכר תורתו ה״ל של הענת לא תהיה ה״ל התימה אלא ה״ל הידיעה שהודיעו אליסע שהעת הזאת עת לקחת את הכסף ולקחת השמנה דברים הנזכרים בפסוק בשכרו ואומן בדרשת חז״ל אומר לשון לקיחה בכסף ובגדים לא אר שכתב עת לקחת נעמן אחנם הבשה דברים המותרים נכללו בלקיחות הנזכר לקחת את הכסף להתעשר ולקחת ממנו בגדים וזתים וכו׳ ורש״י ז״ל פירש כאן בפסוק הענת וכן מהר״ל ז״ל בתה שאמר לא לבי הלך כדהר״לבנ ז״ל ובמ״ש הענת לקחת כלו׳ הלם היה הענת הזה שהיה את התקדש ש״ם לעיני העמי׳ הלם היה את רלוי והנני לשתקח כסף ובגדים ולפי בחזי הכריך המעיות לקחת זתים וכרמי׳ כו׳ לכך אמ׳ זתים וכרמים וכו׳ ולע״דן לפרש לא לבי הלך וכו׳ הריעה כי בלכת נעמן שמח ושוב לב מהתרפאותו וחלך רולף אחריו נסכר לארן בלבי הלך לא ירע מלך אין מרגלתך שכן כתיב השלום ואמר שלום כו׳ לן״מ לא לבי׳ כו׳ ומי לא לבי׳

ויאמר אליו אליישע מאן גחזי ויאמר לא־
הלך עבדך אנה ואנה : ויאמר אליו
לא־לבי הלך כאשר הפך־איש מעל
מרכבתו לקראתך העת לקחת את־
הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים
וצאן ובקר ועבדים ושפחות :
וצרעת נעמן תדבק־בך ובזרעך
לעולם ויצא מלפניו מצרע כשלג :
ויאמרו בני־
הנביאים אל־אלישע הנה־נא
המקום אשר אנחנו ישבים שם
לפניך צר ממנו : נלכה־נא עד־
הירדן ונקחה משם איש קורה אחת
ונעשה־לנו שם מקום לשבת שם
ויאמר לכו : ויאמר האחד הואל נא
ולך את־עבדיך ויאמר אני אלך :
וילך אתם ויבאו הירדנה ויגזרו
העצים : והי האחד מפיל הקורה
ואת־הברזל נפל אל־המים ויצעק
ויאמר אהה אדני והוא שאול :

ויאמר

לקראתך ד׳בקרי׳סי׳גם הנה הו׳ יוצ׳לקראתך וראה׳ פן בחרב אצא לקראתך׳ כאשר הפך איש מעל · על כן יצאתי לקראתך לשחר: ולקחת ד׳בקרי׳סי׳בלשון ארמי יברוהי דיוסף לבושין דרעיא · ופי׳בסדר ויצא:

ויאמרו בני הנביאים כו׳ במס׳ סוטה פ״ה כמו רבותינו לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאליסע שדחהו לגיחזי בשתי ידיו ולא אליסע המשל אמר רבי יוחנן שהלך להחזירו לגיחזי בתש בה ולא הזר ה״ל כך מקובלני מתוך כל מי שחטא והחטיא את הרבים אין מסייעים בידו לעשות תשובה מלי עבד לידעית לימה לבן סולבת תלה לו לחטאת ירבעם והעמידה בין הארץ לרקיע ולידעית לימה שם חרק לה לימה והיתה מכרת לאכי ולא יהיה לך · ולא בעית לימה רבנן דתה מקרמה דכתיב ויאמרו בני הנביאים אל אליסע הנה נא המקום אשר לפניך שם לפניך אר מאמנו מכלל דעד הלידנא לא היה אחיך הנה אחיך רבי שמעון בן לעזר אומר יפר תינוק ואשה הבא המלה דוחה ויאמרו בהרבה על כאן : ולע״דן לדקדק בו דבשלמה לא״ד לבן סולבת תלה לה וכו׳ ולידעית לימה שם חרק לה לימה וכו׳ ניחא בודאי היה לאחר שפי׳ מרבו אליסע אלא לא״ד רבנן דתה מקרמה וכו׳ יקשה על אליסע הר לא תה לבו לזה הענין שהיה מונע תלמידים הרבה מלבא לפניו ב״מ רבנן דתה מקרמה · ונראה כי בלים מהם אלא היו רבנים לעמיד לפניו כי בלי ספק שהיו לומדים סודות ונלים לא מבעו אליסע אלא דסוף סוף אולי הסיבה בלחד שהיה הבנים ומבע מבעלו ולזה בעבם · ומה שלפרש עתה בסחוק בלומר המרוס לר ממנו יוכיח אליסע שלא היו הבנים אלא מלון אחר בתרבו מתה ומ״ש שהלך אליסע בשביל בחזי ולא בשביל מחלל הלך לאסר שהיה לו לילך להחזיר אל המשל אבל ויבא אליסע המשל לשון בילה בתוכה שהיה שדי לדבר עם גחזי אלא יצא לקבל פניו ובא ממנו

ויאמרו · כתי׳ וקרי מלון והלמן בו מלון בא ואפשר כי אם לא היה מסקר לו היה לוקח בחשבון מחשבת דרך אחר׳ כאלו אמר׳ שיסיב לו מה שלקח בחוכן שיתאבר לנעמן שלא היה מלגלגים הדבר הזה לך בחזי בשלו מעלוו לך מבני שכח׳ לו ויוסר׳ בעמנו לקח ממנו זאת הנקמ׳ · לא לבי הלך כאם הכך לא מכל מרכבתו וגו׳ · ר״ל לא הלך ממני לבי שיגלם ממני מה שעשי׳ כאשר אתך ונלים לבקשתך לקחתך והוא נעמן כי בודאי אני יודע כל זה ולזה נתן עכשו על זה שתדבק בו צרעת בעיון ובזרעו לעולם ר״ל כל ישראל לו עד שיכל על הדרך ובעבו לעולם לר ממנו · ר״ל דתיק ממנו ויבא׳ כי מבני זה ליך בחזי לא הלבל בחזי להבין כי לדוע תכוכת בחזי לא הי׳ תלמידי׳ רבי׳ מלא לך כאשר נפרד בחזי מאליסע לו רבו תלמידי׳ : ונעשה לנו שם מקום לשבת שם · ר״ל שיבנו מקומו׳ הלנו בית לו אחל בשבתו מקלטים עמודי׳ לו יבנו הבנתלי׳ מלבן ויקרו הבית בלנו הקורות הולל לא ולך את עבדיך · לאר זה כדי שיהיה להם לעבר בתתחום להם שם : ויסר הלח׳ מפ״ל את הקול׳ והברזל נפל את הא׳ · ר״ל שגע הכותו בגרזן להפיל הקול׳ ויקנב

ויאמרו · כתי׳ וקרי מלון והלמן בו מלון בא ואפשר כי אם לא היה מסקר לו היה לוקח בחשבון מחשבת דרך אחר׳ כאלו אמר׳ שיסיב לו מה שלקח בחוכן שיתאבר לנעמן שלא היה מלגלגים הדבר הזה לך בחזי בשלו מעלוו לך מבני שכח׳ לו ויוסר׳ בעמנו לקח ממנו זאת הנקמ׳ · לא לבי הלך כאם הכך לא מכל מרכבתו וגו׳ · ר״ל לא הלך ממני לבי שיגלם ממני מה שעשי׳ כאשר אתך ונלים לבקשתך לקחתך והוא נעמן כי בודאי אני יודע כל זה ולזה נתן עכשו על זה שתדבק בו צרעת בעיון ובזרעו לעולם ר״ל כל ישראל לו עד שיכל על הדרך ובעבו לעולם לר ממנו · ר״ל דתיק ממנו ויבא׳ כי מבני זה לי

ויקצב עץ ויפל שמה ויצף הברזל · ר"ל שכבר חתך ותקנו בחר שיוכל להכנס בנקב הברזל ויהיה לו כמו יד והנה היה המופת הזה שבאשר השליכו שמה נכנס בנקב הברזל ונתקיים בו הברזל ולפי שכבר הוסרם בדבר המופתי מלך העיון ומלך דברי רז"ל כמו שבארנו בשני מספר מלחמות יי' שלא יתחדש בהם דבר חדש כאילו תאמר עליית הברזל למעלה במי' והוא ברזל לו רדת העץ לתחתה במים והוא עץ בלתי ראוי שיגלגל במים והנה הראון באחרון ויפל שמה שכבר השליך מפני זאת התמונה הסכרחית והנה היה העץ בשיעור שהי' יכול לכלה קלותו כברזל הברזל ויציפהו עמו על המים ולזה הוצרך שיהיה העץ גדול אלא הספיק לו גודל יד הברזל להשליכו שם וחתך מפני זה עץ גדול לך המופ' היה כמו שזכרנו היותו נכנס בנקב הברזל בהשליכו אותו במים: אל מקום פלוני אלמוני תחנתי: ר"ל שכבר היה מוכה במקום נעלם כדי שלא ישמר מלך ישראל מעבר שם ויקחהו והנה פלוני מענין פלוי שהוא ר"כ מוכוסה ונעלם ואלמוני הוא ר"כ מענין ההסתר וההעלם והוא נגזר מהאלמות כאלו יאמר שלא ידובר בזה כלל כדי שלא יודע לאיש או אפשר על זה הענין בעצמו כי אלף אלמוני בזה המקום ישמש במקום עי"ן כמו עלמוני והוא ענין נעלם וכזה מצאנו הודאה שמוש האותיות מזה הגד על זה הדרך: השמר מעבור המקום הזה כי שם ארם נחתי: ר"ל שתשמור מעבור במקום ההוא כי שם ארם נחתי שהיה בו מלך ארם ועבדיו כי שם ארם יורדים במורד אשר שם להחנה שלא תשמר מהם והנה בלור נחתי יורדים וחוכים תרגום וירד ונחת לו היה מענין נחת ונשאר התי"ו בקבון כמו שנשארה התי"ו בתלת נחשתך והלנון בו שהם עומדים שם בנחת בדרך שיעלם היותם שם וכן היה שולח לו אליסע בכל מקום שהיו כשתרים שם מלך ארם ועבדיו לתפשו ולבחון אם היה דבר הנביא אחת שלח שם מלך ישראל אל המקום ההוא אשר הזהירו בעבור שם ומצא אותות דברי הנביא תמיד לא פעם א' לבד ולא ב' פעמים לבד אך בתן זה פעמים רבות בדרך שמוד למלך ארם כי מלך ישראל היה יודע המקומות אשר יתחבר שם: ויסער לב מלך ארם: רוצה לומר אחזהו סער וחבוכה על זה הענין לחשבו כי במשרתיו אים יגלה סתריו למלך ישראל: חיכה

ויאמר איש־האלהים אנרה נפל וירא את־המקום ויקצב־עץ וישלך־שמה ויצף הברזל: ויאמר הרם לך־וישלח ידו ויקחהו: ומלך ארם היה נלחם בישראל ויועץ אל־עבדיו לאמר אל־מקום פלני אלמני תחנתי: וישלח איש האלהים אל־מלך ישראל לאמר השמר מעבר המקום הזה כי־שם ארם נחתים: וישלח מלך ישראל אל־המקום אשר אמר־לו איש־האלהים והזהירו וזהירה ונשמר שם לא אחת ולא שתים: ויסער לב מלך־ארם על־הדבר הזה ויקרא אל־עבדיו ויאמר אליהם הלוא תגידו לי מי משלנו אל־מלך ישראל: ויאמר אחד מעבדיו לוא ארני המלך כי אלישע הנביא אשר בישראל יגיד למלך ישראל את־הדברים אשר תדבר בחדר משכבך: ויאמר

ואמר נביא די אן נפל ואחזיה ית אתרא וקץ אעא ורמא לתמן וקפא ברזלא: ואמר טול לך ואושיט ידיה ונסביה: ומלכא דארם הוה מגיח קרבא בישראל ואתמליך בעבדוהי למימר לאתר כסי וטמיר יהי בית מישרי: ושלח נביא די לות מלכא דישראל למימר אסתמר מלמיעבר אתרא הדין ארי תמן אנש ארם כסן: ושלח מלכא דישראל לאתרא די אמר ליה נביא די ואזהריה ואסתמר תמן לא חדא זמנא ולא תרתין זמנין: ואכתיר לבא דמלכא דארם על פתגמא הדין וקרא לעבדוהי ואמר להון הלא תחוון לי מאן מדילנא גליי רזי למלכא דישראל: ואמר חד מעבדוהי לא רבוני מלכא ארי אלישע נביא די בישראל יחוי למלכא דישראל ית פתגמיא די תמליל באידרון בית משכבך: ואמר ואמר

פלוני אלמוני ג'בקרי' ואת הנערי'ודעתי · אל מקו'פלוני אלמוני תחנתי · ויאמ'סורה שבה פה פלוני אלמוני הלוא י"ו מלאים בסי' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא חלק א' סימן כ"ב: אחד כה' פתחין וסימ' ויכלו המים · והעלהו שם · כמעט שכב · ואחד עשר כוכבים · ואת אחר עשר ילדין · שכם אחד · אל אחד מבניו · את אחד מהם · אחד עשר יום · ומת אחד מהם · והאיש מיכה · ותאברנה האתונות · ויאמר דוד אל אבנר · אחד הרקי' · עד אחד לא נערר · בכל אשר התהלכתי · אחברו שפטי דר"ה · בנפש אחד · יהי נא דבריך · ויאמ'אח'מעבדיו · ואיך תשיב את פני וחברו · הנדברי' כך · ולנשיא מזה · ושר מלכות פרס:

כלי יקר

ממנו אבל חזאל היה יולא לקראתו אפי' חוץ לתחום ולמדנו מזה המאמר קשר הענין ויאמרו בני הנביאים כו' עם הקודם כי להיות שילא גחזי מלפני אליסע כתרגו התלמידים · ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והביא דקז"ל · וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל כי לרוח תכונת מזג גחזי לא היו בתים התלמידים ברבוי ואחרי לכתו כתרבו עוד · ולע"ן דן דבדקז"ל נבין לו הנה נא המקום כו' ר"ל הנה נא עתה כתוספו התלמידים מהליכת גחזי והמקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך גר ממנו ר"ל אין המסרון ממך ומלכך מהיותו גר ובלתי מחזיק המעגן את המרובה אין זה ממך כי מהיותנו יושבים לפניך היה ראוי להחזיק אותנו ואפי' שאנו מרובים אלא ממנו הוא סיבת היותו גר ז"ם גר ממני ולא אמר גר לנו אלא ממנו ומרוב תכונותינו כי יש אתך כח והשגחה שהיית נשלח תלמידי אליסע ע"ה יותר מאלפים שהרי בימי גיחזי היו אלפים כמו שכו' ל' במה אתן לפני מאה איש ועכשיו נתרבו אע"כו:

נלכה נא עד הירדן וכו' ויאמר וכו' וילך וכו' ויהי וכו' ויאמר וכו' ויאמר וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל הקשה על דעת הרד"ק ז"ל מלשון ויצף הברזל דמשמע שהברזל לבדו צף ולהרד"ק ז"ל שעשה העץ בקצוב ומדה לביית יד לברזל הי' אלא ויצף העץ והברזל · ולהרלב"ג דחה בשתי ידים והדין עמו שאין לנו לו' שהיה העץ גדול בשיעור שיוכל להציף הברזל ושהיה ראוי דק שיכנס בו בברזל ויצף אותו כי הדברי' של מופת אין לנו עסק לקרב' אל הטבע אלא ולאי עץ קטן לקח והשליכו שמה באותו מקום קצוב ומוגבל אשר נפל שמה הברזל וזהו ויקצב עץ כאילו שלח אותו העץ לקרא את הברזל שיבוא לפניו ומיד ויצף הברזל כי כאשר ירד שמה העץ עלה הברזל כמאמר הנביא אם כן לא נכנס העץ בברזל ולא צף עמו אבל השליכו לקצב ולהגדיל מקום הברזל ולאילו באותה ההשלכה קרא לברזל שיצוף וכן היה שהעץ הקל ללל במים אחדים והברזל כבד וצף וזה הנס מעין קריעת הירדן אשר עשה רבו אליהו אם לא שאליהו עשה קריעה כוללת וזה היה ענין פרטי בירדן וזהו הנס הי"ב ע"כ · ומה שהקשה להרד"ק הוא עפ"י שיטת הרד"ק ז"ל עצמו שפי' ויצף פועל יולא ושהעץ הציף הברזל ניחא · ולשיטת מהרי"ל יקשה שלא נזכר בפסוק שלא וישלך שמה ולא נזכרה שקיעה והיה פלא גדול והיה ראוי להזכירה גם הסבר' מחזקת זה כי למה יעשה השקעת העץ שלא בטבעו די לו בהלכת הברזל שלא בטבעו:

ולע"ן שאמרו נלכה עד הירדן ומאמר נלכה כולל את אליסע עמהם כי הוא העיקר כי כוונתם ללמוד שם סמוך אל הירדן במה שאמר ונעשה לנו שם מקום לשבת שם · ואולי הקפיד אליסע לפי שלא שאלו לו עצה האם נלכה שם לכרות כי שנוי מקום היה ראוי לשאול את פיו ולא היה להם לומר נלכה נא עד הירדן וכו' בפשיטות ולזה הסיב לכו אתם דרך כעס ואמר הא'הגדול והמיוחד שבהם האחל נא והתרצה ללכת את עבדיך כי עבדיך אנחנו וכמתחטאים לפניך אמרנו נלכה נא וכו' אבל הכל ברצונך וחפצך וז"ם הוא לא נא לשון בקשה ואמר אני אך קבל הרצוי מיד נא להתרצות · ולהיות האחד הזה זוכה כשירצה אותו ופייסו זכה שנעשה על ידו הנס הזה מ"ם ויהי האחד ר"ל האחד הנז' שהשכיל בקחתו הנביא שהרי נפל הברזל וע"י הנביא צף ולמעלה אמר ויאמר האחד בה"א הידיעה לגלות שהוא הא' שהיה מפיל הקורה בהכאתו בה בגרזן ונפל הברזל · והיה האחד מפיל ת"י והוא חד מחי בשריתא ואשתליף ברזלא · ובדברי יונן אומרו ואת הברזל שר"ל ונפל הברזל היתה מפלת הקורה ולזה נפל הברזל ונפל למים · ואמר איש האלהים אנה נפל והראהו המקום ויקצב עץ כל דהו וישלך שמה למעלה במים מכוון למקום שנפל הברזל ואותו העץ הציף הברזל וז"ם ויצף העץ ההוא את הברזל שזאת היתה הוראת השלכת אותו העץ במים בכוון אל מקום הברזל לומר שגזר אומר הנביא שיקל הברזל שלא בטבעו ויצוף בעץ ההוא כל דהו אשר השליך במים ואם כן לא היה העץ נכנס בנקב הברזל שאם כן היה משליך בית ידו של הברזל אבל אדרבה הגיד הכתוב ויקצב שהיה עץ כל דהו אבל אפשר שהיה בקצבה בגמרת יו"ד מהשם המיוחד לו ארוך בגמרת יו"ו כדי שעל ידו יעלה ולזה אמר בו לשון קצב · וכמו שאמרו ויורהו ה' עץ וישלך אל המים · ומכלל הנס הוא מ"ם ויאמר הרס לך וישלח ידו ויקחהו · כי היה אפשר שבהכותו בקורה לפיל הברזל נפל בתחוק והציף הברזל והיה צף על פני המי' עד שיוכל להושיט ידו לקחתו ולפי שהיה

ויקצב עץ · למה לא השליך שם עץ שהיה יד הברזל מתחילה למה הוצרך לקצוב עץ ונראה כי הנסי' בדבר חדש יעשו וכן בלוחות חדשה: ויקצוב עץ להיותו יד הברזל שנפל ונכנס העץ בעין הברזל שנכנס בו היד ולף הברזל עם ידו לפיכך אמר ויקצב שפירושו כריתת העץ במדה שצריך כמו מדה אחת וקצב אחת: ויצף · פועל עומד אשר הציף את מי יס שוף פועל יולא ויש לפרש ויצף פועל יולא כלו' הכניס הציפו: אל מקום פלוני אלמוני תחנתי · כתרגומו לאתר כסי וטמיר יהי ביה מיסרי. בתחיס · מן הנחת יי' גבוריך והרגוש וירד ונח' ופי' יורדים וחוכים שם ואמר נתחים כי במקו' מורד חנו להסתר שם ודגש תי"ו נחתים מקום הנח בשרידי"ו"ח נחתים כסן: והזהירה: בה"ה כמו אהלה: ונשמר שם · ונשמר משם כמו שהיה מזהירו הנביא: לא אחת ולא שתים לא פע' אחת לבדה ולא שתים לבדו אלא פעמים רבות וכמוהו והוא אים אשר לא גוע בעוזו שפירושו לא גוע לבדו: ויסער · היה מסתער על זה הדבר מי היה מגלה מסתריו: חיכה

רשי

ויצף · צף על המים: פלוני אלמוני · כסי ותגיד פליני לשון כי יפלא יהכסי אלמוני מבלי שם שלא היה רוצה להתגלו: תחנתי · שם תחנ' ותחרו' את מלך ישראל הו את גדודיו העוברים לשלוש בארצו דרך אותו המקו': מעבר המקום הזה · מלכת שם: נחתים · חונים: ויסלח מלך ישראל · היה שולח ורואה אם אמת הוא: והזהירו · שהזהירו איש האלהי' מעבור שם: לא אח' ולא שתי' · עשה לו כך כי פעמי' רבות: על הדבר הזה · מי הוא המגלה סודו: חיכה

ואמר נביא אחד מעבדיו כו' מהרי"ל ז"ל לא אדוני דבר זה במלשונות אלא בגבורה ע"י אליסע ע"כ: ולע"ן לדקדק לומרו הנביא אשר בישראל שהוא מיותר כי ידוע הוא ונראה לומר אשר בישראל הכוונה לומר שמא תאמר הלא כמה נביאי"ם ולמה אתה תולה הדבר באליסע יותר מזולתו לז"ל הנביא אשר בישראל רוצה לומר הנביא המפורסם וידוע יותר בישראל בחזון נפרץ וכו הידוע' הוא להגיד אשר תדבר בחדר משכבך אל מלך ישראל · עוד אפשר אשר בישראל שמא תאמר וכי הנביא רציל מגלה סוד לז"ל להיות אשר הוא בישראל מייב להגיד להם כל אשר ירצה כי כופה הוא נתון בישראל ואשר ירצה יגיד וז"ם אשר בישראל · ואם תרצה לדרש אשר בישראל מקושר עם יגיד למלך ישראל וכו' שהכוונה שאין לנביא פסק הנסתרות להגיד לאדם מה שיחה מדיחה אלה שביניך ובין המלכה בחדר משכבך דברים שביניך לביניה כי מה לו בזה כי קדוש הוא ולא ירצה לזה ולא יתבונן אבל אליסע הנביא הדברים המתיחסים בישראל הם אשר יגידו למלך ישראל לה הדברים

ואם תרם היה נלחם בישראל בשנה דבשנה לא תעלה בתקום לא תעלה עם רבן מו גדול כי אם אלף ישראל לבדו לא כן אתה אלא היה נלחם בישראל ע"כ לא אפשר ואם תרם נלחם בתלך ישראל מו ואחים לאתו בישראל אלא אם תרם נהפך לבו ונלחם בישראל: מו ירגה ואלך תרם וגו' כי לא היה מודיע לישראל שהוא לעצות עיים אלא רק לפי הבראה היה לו שלו' עם ישראל וכמו שבתוב לאשלה שאלה לנפשן עם אבדת שלו' לאלף ישראל ובקיבו עם אורב אליהם לעצות עמהם אלחמה · ו"ל היה נלחם בישראל ולא אפר עם ישראל אלא אמה לשלו' והוא לאלחמה · עוד אפשר לאחר לשון מתעי' מל הנביא מתעי' מל אלף תרם אחר שרחה אות מעשה ה' כי נורא וכי יש נביא בישראל עם"ש דבורו נרפא נפשן כי ה' עם הנביא הנון ירחמו יעשה ומזה רחה ויעש כי כל רולא נעלם מן הנביא בחבר ה' אתו ואם"כ אלא לבו לנלחם בישראל ויוכן אל אבדיו להסתיר עצה אשר לא יודע לאיש זל ולא אבדיו הנחתי' בנביא ולא זכר כי הנביא יודע ע"י רוח הקודש אשר הוא מדבר בחדר משכבו וכן אחר אליסע אל מלך ישראל בסקים בנביא על דבר נעמן יבא אלי וידע כי יש נביא בישראל. וע"כ אע"פי שהי' מלך ישראל עם"ש נעשה לו זה הנס לתען שאלך תרם ע"כ ידע ויודע כי יש נביא בישראל: אל מקום פלוני וגו' אל מקום שהוא מכוסה מדעתם שלא יפלא אל דעתם שבא המקום תרם נחתים וע"כ שלא הפלך לרחות בחתת הוא תם שתאמר אליסע כי היה הדבר רחוק מגלו שיגואו תרים אל המקום אשר אחר בנביא ומה לא אפשר לו לשון אחר בלשון ומה לא הנביא אשר בישראל רוצה לומר הנביא המפורסם וידוע יותר בישראל בחזון נפרץ וכו הידוע' הוא להגיד אשר תדבר בחדר משכבך אל מלך ישראל · עוד אפשר אשר בישראל שמא תאמר וכי הנביא רציל מגלה סוד לז"ל להיות אשר הוא בישראל מייב להגיד להם כל אשר ירצה כי כופה הוא נתון בישראל ואשר ירצה יגיד וז"ם אשר בישראל · ואם תרצה לדרש אשר בישראל מקושר עם יגיד למלך ישראל וכו' שהכוונה שאין לנביא פסק הנסתרות להגיד לאדם מה שיחה מדיחה אלה שביניך ובין המלכה בחדר משכבך דברים שביניך לביניה כי מה לו בזה כי קדוש הוא ולא ירצה לזה ולא יתבונן אבל אליסע הנביא הדברים המתיחסים בישראל הם אשר יגידו למלך ישראל לה הדברים

איכה הוא • איך הוא והרצון בו אם הוא בעיר בצורה וחיל רב עמו או איך הוא עניינו כי לפי שהוא בו התחכם להביא עליו חיל לתפשו • והנה החיל שם בלילה כדי שלא יפחד דבר זה אליהו ויקבץ אנשים יותר עמו • סוסים ורכב אם סביבות אליהו • הנה אף ע"פ שלא נעו אליהו בהם היה תועלת להראותם לנערו ולשמרו מהפחד כדי שלא יצעק מפני הפחד ויהיה זה סבה שיתפחדו בני העיר כלה ויעזר פחדם אל מה שהיו רוצים לעשות כי אז יכירו כי אליהו שם • וידעו אליהו ויתפלל אליהו • ר"ל כי בעת שהיו יודעים אל אליהו לתפשו התפלל אליהו אל יי' שיכה אותם בסנורים בדרך שלא יראו היטב וכאה האופן נלמה להם שהעיר שהיו מבקשים והיה אמצר זה לפי מחשבתם כי בלילה הלכו שם ויתכ' שבבאם לאליהו שאלו לו האם העיר שהם בה היא דותן ועכשו לא כי טעיתם בדרך ולא זו העיר אשר אליהו בה כי כבר הלך לעיר אחר או הרצון בו ולא זו העיר היא דותן והביאור הראשון הוא יותר נכון : האשר

רדק

איכה הוא • כמו אנה הוא וכן בענין אנה איכה תרעה אלא שהוא קמוץ וזה כחולם : סביבות אליהו והלא אליהו בעיר היה והסוסי' ורכב אם חוץ לעיר בהר אלא הראה לו לנער כן שהיו סביבות אליהו הראה לו האל כן לחזק לבו שלא יפחד : כבואם • בכ"ף : כראותו

רשי

איכה • היכן הוא : אשר אתנו • בעזרתנו : ויאמר הך נא וגו' • על הקללה לא הזכיר את הסס אבל על הפקיח הזכיר את הסס על שתיהן על של נער ועל של גדול • סנורים • חולי של שממון רואה ואינו יודע מה הוא רואה : ולא זו העיר • שהנביא בתוכה ואמת אמר להם שכבר יצא ממנה : האשר

כלי יקר

אשר תדבר בחדר משכבך ז"ש אשר בישראל יגיד למלך ישראל כלומר הדברים אשר יש להם שייכות בישראל הם הם הדברים אשר יגיד למלך ישראל לא זולתם שאין לו צורך בידיעתם ונסמוך גבי איכה הוא ואשלח והקההו אחרש לך בס"ד פי' אחר עיין שם :

ויאמר לכו וראו וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ודברי אלה אפשר שאמרו לו מתחילה אשר בישראל כל מה אינו עומד במבצר עוז וכיוצא אבל אשר בישראל בתוך עמו הוא יושב ומלך ארם לא הבין כוונת אשר בישראל ולכך שלח איכה הוא האם בעיר בצורה וגובה בלתים ובריח ולזה הסיבוהו ויוגד לו לאמר הנה בדותן עיר נקלה וקטן' ועכ"ז ויבא שמה סוסים ורכב וחיל כבד וכו' ובאמת אולת היא לו שלא הוא מגיד למלך יער' את אשר תדבר בחדר משכבך אם כן גם כי יגיד לדעת את אשר תפלה מהרכב וארבים אחריו ולך לו אל נפשו למקום אחר אם ירצה אבל אליהו במלחמות ה' עשה דבר יותר מסוכנ מהבריחה כי בזה הורה שאינו בורח כאליהו מפני איזבל ואחאב אבל עומד בארץ ובוטח בה' כי פי שנים ברוחו שלא אליהו ז"ל וימסך לו לדירות לב ועזר אלהי גדול כי טובים השנים :

וישלח שמה סוסים כו' ויבאם מערת וכו' ויאמר וכו' ויתפלל וכו' רש"י ז"ל אשר אתנו בעזרתינו • ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והרחיב יותר שלא אליהו אליהו יכול רכב אם וסוסי אם להטילו אבל התפלל לפי"ת ירלה דבר לנער יסיר הפחד מלבו ולעפ"י שהוא לא יהיה נעזר מהם והיה הנס הזה הוא שראה העיר מה שלא היה במציאות ל"ב היה גם זה דומה הנס אשר ברכו אליהו ברכב אם וסוסי אם אשר הפרידו בינו ובין אליהו ע"כ :

ובכלי חמדה ביארתי לו הכתובים ועתה ארחיב בהם יותר בע"ה וזה כי ראוי לדקדק קושית הרד"ק ז"ל הנז"ל שאליהו לא היה בהר אם כן איך ראה רכב אם בהר סביבות אליהו • ועוד יקשה איך יעשה הפי"ת נס ופלא לפקח עיני הנער ולתכלית אל כדי שלא יפחד ולא יצעק כדהרלב"ג ומהרי"ל ז"ל כנ"ל כי להתכלית זה היה נקל שיגער בו אליהו הנביא דוש לה' והתחולל לו ותחת גערה במדבן : ועוד קשה שאם כי' זה דמיון כוזב כמו שחשבו הרלב"ג ומהרי"ל ז"ל גם הרד"ק ז"ל נלוה עמהם בחלק ההוא שנדמה לנער שהיה אליהו בהר כפי המובן מדבריו לפוס ריהטא זר מאד שיזכירו למו הכתובי' הדמיונות הכוזבים שעלו בדמיון הנער ויזכיר פרטיותם שהיו סוסי אם ורכב אם כי אם להסיר הפחד מלב הנער די בהראות לו רבוי סוסי אם ורכב אם וסביבות אליהו למה • ונראה כי ידוע הוא שעושה מלוה אחת קנה לו פרקליט אחד מלאך אם יהיה מתהוה מהתלהבות שמתלהב האדם בעשותו המלוה שצריך להיות ההלהבה בוערת בלבו כאם • כי על כן נתנו מתוך האם והבר בוער באם • ועל כן אמר ב"עה מים רבים לא יוכלו לכבות את ההלהבה • ומעתה כי כלים גבורתו כי יש שיהיו לו סוסי אם שזאים אשר כאליהו אשר ברכב אם והבעה זו נבוא אל ביאור הכתובים האלה שלא היה זה דמיון דאם כן לא הי"לל פקח נא את עיניו שפקיחת העינים בלי ספק הוא לודק בראית דבר אמיתי שאל"כ אין זו שומת עין אלא סמיות עין • ולז"א כי להיות המערת מערת אים הלשים זריז ומהיר ויקס בעוד לילה להכין מושב היטיבה לתלמידים ולתת טרף לביתו ומק לנעריו לזה הזכירו בתחילה הפסוק בשם מערת וז"ש ויבאם מערת אים הלשים לקוס כי בזה היה זריז כאשר יאות למערת אים הלאים ובאומרו לקוס אשר שהקדים בלילה ההוא ונתעורר קודם עתו כאשר הלילה כי מה היה לו זה ההתעוררות ומבחינת היותו מערת אים הלא"ים רוח ה' מוסשה בו וז"ש ויבאם מערת אים הלא"ים לקוס ולא והנה חיל סובב את העיר ויאמר נערו וכו' לפי שהורה בדבריו ובלה הולמת לבו לכך שינה את שמו וקראו נער ז"ש ויאמר נערו אליו ולא אמר מערתו כי לא דבר נכונה כמערת אים הלא"ים בראומרו אהה אדוני איכה נעשה כאילו אין תקומה ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו ממש והם המלאכים והפרקליטין הנקרים מהמלות כי הם אתנו ממש לא יבראו בעת מלחמה ואמר והם רבים מאשר אותם לא כתיב מאשר אתם שהם אינם אתם שהם אלא מאשר אותם שהם אותם ובעת דאותם כי מת גבורם וינוסו : ולזה התפלל אליהו ויאמר ה' פקח נא את עיניו וירלה שלשון וירלה מורה שירלה ממש ולא שיהיה דמיון כוזב חלילה וכן עשה הפי"ת ויפקח ה' את עיני הנער וירא והנה הר מלא סוסים של אש אמנם שם בתוך העיר במקום אליהו אשר הלה סביבותיו רכב אם וכמו שבעניינים החומריים הרכב משובח מהסוס ככה הראו לו ברוחניים לדוגמה שסביב אליהו להיותו עוסק תמיד במושכלות ומעשה מרכבו' וזכותו את הרבים להשיב רבים מעון זכה לרכב אם סביבותיו אי"כ אומרו ורכב אם סביבות אליהו לא היה זאת המראה בהר אבל אשר אליהו והנה הר מלא סוסים של אש אמנם אשר אליהו במקום אולתה הנז' יהי' רכב אם סביבות אליהו אם כל הדברים כהוייתן הראו לו וכגלו לנער הזה תעלומות אל • ויסייע לזה

וירדו אליו ויתפלל אליהו ויאמר התחזקות אשר לזכיר בפסוק וירדו אליו בס"ד : ולחוסד קרא לילה לזה כתיב ויאמר הך נא ולא כתיב ויאמר ה' הך נא וכו' אמנם על הטובה בעת הפקיחה כתיב ה' פקח את עיני אלה : וכן בנער כתיב ויאמר ה' פקח נא את עיני הנער • וכן הביא רש"י ז"ל וזה מסייע לשיטתי שהיתה פקיחת עיני הנער פקיחה ממש ולא דמיון שלא היה דמיון לא יזכר שם הפי"ת בדברים כיוצא באלה • ועיין הרלב"ג ז"ל והנה מהרי"ל ז"ל

ויאמר איזילו וחזו איכה הוא ואשלח ואיבדריה ואתחוא ליה למימר הא בדותן : ושלח תמן סוסון ורתיכין ומשיריין סגיאין ואתו בליליא ואקיפו על קרתא : ואקדים משמשניה דנביא דיי למיקם ונפק והא משיריין אקיפא ית קרתא סוסון ורתיכין ואמר עולימיה ליה בבעו רבוני איכדין נעביד : ואמר לא תדחל ארי סגיאין דעמנא מן עמהון וצלי אלישע ואמר ייי גלי כען ית עינוהי ויחזי וגלא ייי ית עיני דנערא ואחזא והא טורא מלי סוסון ורתיכין דאשתא סחרנות אלישע : ונחתו לותיה וצלי אלישע קדם ייי ואמר מחי כען ית עמא הדין בשברירא ומחנון בשברירא כפתגמא דאלישע : ואמר להון אלישע לא אדין אורחא ולא דא קרתא איתו לאדין ואולכינכון לות גברא דתבעון ואולכינון לות שמרון : והוה כמיעל להון לשמרון ואמר אלישע ייי גלי ית עיני אילין ויחזון וגלא ייי ית עיניהון וחזו

ויאמר לבו וראו איכה הוא ואשלח ואקחהו ויגד לו לאמר הנה בדתן : וישלח שמה סוסים ורכב וחיל כבד ויבאו לילה ויקפו על העיר : וישכם משרת איש האלהים לקום ויצא והנה החיל סובב את העיר וסוס ורכב ויאמר נערו אליו אהה אדני איכה נעשה : ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו מאשר אותם : ויתפלל אלישע ויאמר יהוה פקח נא את עיני ויראה והנה ההר מלא סוסים ורכב אש סביבת אלישע : וירדו אליו ויתפלל אלישע אל יהוה ויאמר הך נא את הגוי הזה בסנורים כדבר אלישע : ויכם בסנורים כדבר אלישע : ויאמר אלהם אלישע לא זה הדרך ולא זה העיר אחרי ואולכם אל האיש אשר תבקשון ויולך אותם שמרונה : ויהי כבאם שמרון ויאמר אלישע יהוה פקח את עיני אלה ויראו ויפקח יהוה את עיניהם ויראו

מסרה

זה י' ח' כתיב ה' וקרינן ו' וכ' כתיב וי"ו וסימ' לשחוק אמרתי מהולל • אין טוב באדם שיאכל ושתה • וגם זה רעה חולה הכל עמת שבא • גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר • כל זה נסיתי בחכמה • גם זה ראיתי חכמה תחת השמש • ויאמר להם אלישע לא זה הדרך תנינא דפסוק • וידבר אלי זה הלישכה • ישובו לא על היו • אם ישמרו בגיך ברתיי • ב' בתראי כתיב זו בו"יו : ויראו ג' בקריא' וסימ' פקח את עיני אלה ויראו • ויראו צדיקים ויראו • ויראו שנאי ויבשו :

כלי יקר

הסכים להר"לבג במ"ש לא זו העיר דותן אבל הי' זולתה כי טעיתם בדרך וגם הסכים עמו שלא היה זה עורון גמור רק כמו שנזכר בהר"לבג ז"ל אבל שיכה אותם בסנורים בדרך שלא יראו היטב וכו' וכן מהרי"ל ז"ל שלא היו סומים לגמרי רק ההכרה הוסר' מהם ולזה לא היו מכירים בהיות' בשומרון עד שהתפלל שתשוב אליהם לגמרי • והביא דברי הרב המורה ז"ל שכתב בפ' שני חלק ראשון לא יאמר פקח' עין כי אם על גלות הידיעה • ויאחר בר כתן החכם כתב באחד מחבוריו שיקש לדעת הרב מ"ש הנביא כאן פקח לא עיני אלה שיורה שהתפלל הנבי' שיוסרו הסנורים מעיני אנשי ארם וירלו את העיר ויהיה פקיחה כאמרת על ראות המוש לא על גלות ידיעה אבל תשובת הדבר הזה לדעתי היא שאנשי ארם לא נעדרה מהם הראות כי לא היו סומים כי אם הכרה ולכן לא הכיר משומרון בהיותם בתוכם ואמר הנביא פקח נא את עיני אלה שיכירו במקום שהם בו שהיו בתוך שמרון ע"כ • ועיין רש"י ז"ל וזה ג"כ קיוס להרמ"בם ז"ל שהוא כוונתו • ולע"דן סוגת המכה היא מעין מכת אנשי סדום דכתיב ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים וילאו למצו' הפתח שהיה בקרוב לעורון ממש • איך שיהיה הטעם שבחר במכה זו לשתי סיבות האחת כי להיות להם עיניים ראות מעשה אליהו כי מורה הוא ופיהם ענה בם שיגיד למלך יער' את אשר תדבר בחדר משכבך ואם כן איך עם מראות עיניהם לשלוח לתפשו והלא ידע שהולכי' אחריו וילך לו מעם מיד הים לך עורון גדול מזה לזה התפלל ואמר הך נא את הגוי הזה בסנורי' כי להם יאתה מכה זו יותר מזולתה • והטעם השני בחר במכה זו כדי לעשות מה שעשה להוליכם אל תוך שמרון ופקח עיניה' כדי שלא יוסיפו עוד לבוא אל גבולי ישראל מה שלא יהיה כן במכה זולתה שלא יהרגם יסכח תדבר לכך הניחם שילכו לארצ' ויסברו תהלתה' ועזוזו ונפלאותיו אשר הראם ולא יסובו לכסלה עוד • ואמר כדבר אליהו לפי שאליהו אל שיוכו ובתכיפות כמ"ש הך נא אין נא אלא עתה מיד וז"ש ויכם בסנורים כדבר אליהו ר"ל תכף כאשר דבר אליהו ובהוליאו מפיו נעשה מיד • או כלל בזה לפי שהיה אפשר להעשות הדבר הזה ע"י שרף או מלאך ואליהו אמר הך נא אהה הפי"ת בעלמך ולעפ"י שאין דבר רע יורד מלמעלה כי אם בהסתרת פנים מ"מ כיון שהדבר הזה אולת אליהו לטובה הוא דכל מה דעבדין מסמיא לטב ולזה אמר ויכם הפי"ת כדבר אליהו שעל הך נא ר"ל אתה בעלמך • ואפשר עוד דרך אלה שכשאמר אליהו הך נא את הגוי ג"ה שעשה למכותם והיא בסנורים כלומר בעבור הסנורים ושממון דעתם כי טוב מראות עיניהם מהשכל לבותם לשלוח ידם בנביא ה' כי מי שלח ידו בשליח ה' וניקה לז"ל בסנורים והוא ית' הוא יל ונפק מפומיה דאליהו שדבר כן ולעפ"י שכוונתו היתה כאומר' בסנורים בעבור הסנורים עכ"ז ויכם בסנורים כדבר אליהו ולעפ"י שלא כוון לזה הוא ודבר כן אליהו נתקיימה דברו • עוד אפשר והבין יהור תיבת ויאמר הך נא כי די שיאמר ויתפלל אל ה' הך נא את הגוי הזה וכו' ויאמר מיומר ובדברי התחנומא ז"ל מובן שאמר שאין הב"ה מכנה שמו על הרעה לזה הפסיק הנביא בתחתר ויאמר לתיבת הך נא וכו' שלא להסמיך ולומר ויתפלל אל ה' הך נא שאין להזכיר שם הפי"ת על הפורענות לא כן בסמוך ה' פקח נא אמנם כפי הפשט לע"ד אמר כי ברדת קצת מהאנשים ההלה אליו לתפשו התפלל על אלה קצת האנשים שיוכו בסנורים כדי שלא יראו אותו ויכלל אותם ומבל הבאים אליו אבל לא היתה כוונת הנביא בתפילתו לשתהיה מכה זו כללית אל כלל הגוי ואיך עשה הבא אמה אלה כשגגה שלזה מפי הסליח כן יצא מפיו ויאמר הך נא את הגוי הזה כלו' יחדיו כלם הזהאלה הנכנסים ויורדים אלי הן העומדים מבחוץ אבל כוונתו לא היתה אלא אל הזה מהה בלבנע על הנכנסים שלא שמחמת הבהלה לא דק בדבריו ויאמר הך נא את הגוי וז"ש ויאמר כלומ' אמר בן בלי כוונת לומר הך נא את הגוי הזה ולעפ"י שלא היה בכוונה נתקיים הוא ויהי אדבר אליהו ולעפ"י שלא כיון אליו ולא התפלל עליו וז"ש ויכם ר"ל את כולם כדבר אליהו שלא מפיו הך נא את הגוי הזה שכולם יחדיו הוכו בסנורים אז ראה הנביא שמה' אל שמרון :

ויאמר אליהם כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג בקיצור ובדבריהם לדקו יחדיו גם במ"ש לא זה בדרך שכיון הנבי' כאן שפנה ללכת שמרון ה"כ לא זה הדרך אבל בדרך אחר אחר ללכת לשמרון • ולע"דן לדקדק לשון אל האיש אשר תבקשון דהי"לל אל האיש אשר אתם מבקשים תבקשון הוא לשון עתיד ובזה יובן שלא נמלאת עולה בספתיו במ"ש לא זה הדרך ולא זו העיר וה"ק מה זה אשר עשיתם הסכלתם עשה כי דרך הגדול מה לו להתגודל על הנבי' כי הנבון הוא להתגודל על המלך כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו כן היה מנהג העולם זה מתמלא עברה על זה חה על זה נביא מאן דכר שמיה כי לא יוכל לעבור את פי ה' מהגיד אל המלך אשר יערה עליו הפי"ת ממרום ז"ש לא זה הדרך ולא זו העיר ר"ל לא זה הדרך ישרה שתבורו לכם ולא זו העיר אם אתם גבורים ואנשי חיל לכו אחריו ואוליכם אתכם אל האיש אשר תבקשון ר"ל אל האיש אשר ראוי שתבקשון אותו ולא אותי כי מה לי ולכם והוא דקדוק נכון בלשון אשר תבקשון הוא המלך אשר נתנו דברי הנביא כנים ולדקו יחדיו והם לא הבינו בעת היא אלא לא זה הדרך ולא זו העיר שהנביא לא אמנם בבואם אל שמרון ונפקחו עיניהם אז הבינו דברי הנבי' בכוונתם הנכונה אשר פירשנו שכן מורה לשון תבקשון והענין שהוליכם לשמרון מכריע כזובלדק כל אמרי פי הנביא אין בהם כפתל ועקש ולא שקר חלילה כי דובר שקרים לא יכון לנגד עיני ה' :

ויהי כבואם כו' עיין הרד"ק ז"ל וכבר זכרתי מהתחנומא שכאן על הטובה אמר ה' פקח נא את עיני

לבו וראו איכה הוא ולעפ"ב לתחבולת זכותי איכלו עלמה לבדי לא מהבינו וכותי נאלו אוכל לו ואשבר שבי' דוגה לבדי איכה הוא אם הוא צעיר דלתים ובריח מ"ב הוא מתיירא מפני ואוכל לו ע"י שאלה רבב ופרטיו אחרי' אם הוא בפקום פרנ' אין חומה זה סימן שאינו מתיירא מפני כי סמן על שהוא נביא' והם יעבדו מבל רע ואינו יכול לו ומל כן אמר איכה הוא ולא אתר איה הוא • ולזה בשהוליכו לאלך בדותן עיר בצורה לאלי' ובריח אמר ואלי אוכל לו ואשבר שבי' לקוס הנה מהיותו עבדת אים אלי' לקוס אלי' שבים לקוס להתפלל בעלות השחר וז"ש לקוס אמינו אומר ויקס אלא עקס להתפלל כאשר ראה מאחוניו דמוגל מקיבל על דבר עונה ומדק כל מעבדתיו לדיקים : איכה נעשה שהיה מתיירא מיתמרו אנשי סעיר לאלה בדיון הנפש לא הזכיר את הסס אבל על הפקיח הזכיר את הסס על שתיהן על של נער ועל של גדול • סנורים • חולי של שממון רואה ואינו יודע מה הוא רואה : ולא זו העיר • שהנביא בתוכה ואמת אמר להם שכבר יצא ממנה : האשר

כלי יקר

אשר תדבר בחדר משכבך ז"ש אשר בישראל יגיד למלך ישראל כלומר הדברים אשר יש להם שייכות בישראל הם הם הדברים אשר יגיד למלך ישראל לא זולתם שאין לו צורך בידיעתם ונסמוך גבי איכה הוא ואשלח והקההו אחרש לך בס"ד פי' אחר עיין שם :

ויאמר לכו וראו וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ודברי אלה אפשר שאמרו לו מתחילה אשר בישראל כל מה אינו עומד במבצר עוז וכיוצא אבל אשר בישראל בתוך עמו הוא יושב ומלך ארם לא הבין כוונת אשר בישראל ולכך שלח איכה הוא האם בעיר בצורה וגובה בלתים ובריח ולזה הסיבוהו ויוגד לו לאמר הנה בדותן עיר נקלה וקטן' ועכ"ז ויבא שמה סוסים ורכב וחיל כבד וכו' ובאמת אולת היא לו שלא הוא מגיד למלך יער' את אשר תדבר בחדר משכבך אם כן גם כי יגיד לדעת את אשר תפלה מהרכב וארבים אחריו ולך לו אל נפשו למקום אחר אם ירצה אבל אליהו במלחמות ה' עשה דבר יותר מסוכנ מהבריחה כי בזה הורה שאינו בורח כאליהו מפני איזבל ואחאב אבל עומד בארץ ובוטח בה' כי פי שנים ברוחו שלא אליהו ז"ל וימסך לו לדירות לב ועזר אלהי גדול כי טובים השנים :

וישלח שמה סוסים כו' ויבאם מערת וכו' ויאמר וכו' ויתפלל וכו' רש"י ז"ל אשר אתנו בעזרתינו • ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והרחיב יותר שלא אליהו אליהו יכול רכב אם וסוסי אם להטילו אבל התפלל לפי"ת ירלה דבר לנער יסיר הפחד מלבו ולעפ"י שהוא לא יהיה נעזר מהם והיה הנס הזה הוא שראה העיר מה שלא היה במציאות ל"ב היה גם זה דומה הנס אשר ברכו אליהו ברכב אם וסוסי אם אשר הפרידו בינו ובין אליהו ע"כ :

ובכלי חמדה ביארתי לו הכתובים ועתה ארחיב בהם יותר בע"ה וזה כי ראוי לדקדק קושית הרד"ק ז"ל הנז"ל שאליהו לא היה בהר אם כן איך ראה רכב אם בהר סביבות אליהו • ועוד יקשה איך יעשה הפי"ת נס ופלא לפקח עיני הנער ולתכלית אל כדי שלא יפחד ולא יצעק כדהרלב"ג ומהרי"ל ז"ל כנ"ל כי להתכלית זה היה נקל שיגער בו אליהו הנביא דוש לה' והתחולל לו ותחת גערה במדבן : ועוד קשה שאם כי' זה דמיון כוזב כמו שחשבו הרלב"ג ומהרי"ל ז"ל גם הרד"ק ז"ל נלוה עמהם בחלק ההוא שנדמה לנער שהיה אליהו בהר כפי המובן מדבריו לפוס ריהטא זר מאד שיזכירו למו הכתובי' הדמיונות הכוזבים שעלו בדמיון הנער ויזכיר פרטיותם שהיו סוסי אם ורכב אם כי אם להסיר הפחד מלב הנער די בהראות לו רבוי סוסי אם ורכב אם וסביבות אליהו למה • ונראה כי ידוע הוא שעושה מלוה אחת קנה לו פרקליט אחד מלאך אם יהיה מתהוה מהתלהבות שמתלהב האדם בעשותו המלוה שצריך להיות ההלהבה בוערת בלבו כאם • כי על כן נתנו מתוך האם והבר בוער באם • ועל כן אמר ב"עה מים רבים לא יוכלו לכבות את ההלהבה • ומעתה כי כלים גבורתו כי יש שיהיו לו סוסי אם שזאים אשר כאליהו אשר ברכב אם והבעה זו נבוא אל ביאור הכתובים האלה שלא היה זה דמיון דאם כן הי"לל פקח נא את עיניו שפקיחת העינים בלי ספק הוא לודק בראית דבר אמיתי שאל"כ אין זו שומת עין אלא סמיות עין • ולז"א כי להיות המערת מערת אים הלשים זריז ומהיר ויקס בעוד לילה להכין מושב היטיבה לתלמידים ולתת טרף לביתו ומק לנעריו לזה הזכירו בתחילה הפסוק בשם מערת וז"ש ויבאם מערת אים הלא"ים לקוס כי בזה היה זריז כאשר יאות למערת אים הלאים ובאומרו לקוס אשר שהקדים בלילה ההוא ונתעורר קודם עתו כאשר הלילה כי מה היה לו זה ההתעוררות ומבחינת היותו מערת אים הלא"ים רוח ה' מוסשה בו וז"ש ויבאם מערת אים הלא"ים לקוס ולא והנה חיל סובב את העיר ויאמר נערו וכו' לפי שהורה בדבריו ובלה הולמת לבו לכך שינה את שמו וקראו נער ז"ש ויאמר נערו אליו ולא אמר מערתו כי לא דבר נכונה כמערת אים הלא"ים בראומרו אהה אדוני איכה נעשה כאילו אין תקומה ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו ממש והם המלאכים והפרקליטין הנקרים מהמלות כי הם אתנו ממש לא יבראו בעת מלחמה ואמר והם רבים מאשר אותם לא כתיב מאשר אתם שהם אינם אתם שהם אותם שהם אותם ובעת דאותם כי מת גבורם וינוסו : ולזה התפלל אליהו ויאמר ה' פקח נא את עיניו וירלה שלשון וירלה מורה שירלה ממש ולא שיהיה דמיון כוזב חלילה וכן עשה הפי"ת ויפקח ה' את עיני הנער וירא והנה הר מלא סוסים של אש אמנם שם בתוך העיר במקום אליהו אשר הלה סביבותיו רכב אם וכמו שבעניינים החומריים הרכב משובח מהסוס ככה הראו לו ברוחניים לדוגמה שסביב אליהו להיותו עוסק תמיד במושכלות ומעשה מרכבו' וזכותו את הרבים להשיב רבים מעון זכה לרכב אם סביבותיו אי"כ אומרו ורכב אם סביבות אליהו לא היה זאת המראה בהר אבל אשר אליהו והנה הר מלא סוסים של אש אמנם אשר אליהו במקום אולתה הנז' יהי' רכב אם סביבות אליהו אם כל הדברים כהוייתן הראו לו וכגלו לנער הזה תעלומות אל • ויסייע לזה

וירדו אליו ויתפלל אליהו ויאמר התחזקות אשר לזכיר בפסוק וירדו אליו בס"ד : ולחוסד קרא לילה לזה כתיב ויאמר הך נא ולא כתיב ויאמר ה' הך נא וכו' אמנם על הטובה בעת הפקיחה כתיב ה' פקח את עיני אלה : וכן בנער כתיב ויאמר ה' פקח נא את עיני הנער • וכן הביא רש"י ז"ל וזה מסייע לשיטתי שהיתה פקיחת עיני הנער פקיחה ממש ולא דמיון שלא היה דמיון לא יזכר שם הפי"ת בדברים כיוצא באלה • ועיין הרלב"ג ז"ל והנה מהרי"ל ז"ל

האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה. ר"ל הנה אלו שביתי ונהגתי בכח גבורת השם יתברך ולמה תכה אותי' השם תכה האלפים אשר תרהג בשני בחרבך ובקשתך אין זה ראוי וכל שכן שאין ראוי זה באשר שבה אותם הש"י: ויכרה להם ברית גדולה. ר"ל שעשה להם שעוד' גדולה: ולא יספו עוד גדודי ארם. ר"ל שלא יספו עוד ללא שם בזה האופן שהיו באים בתחילה בהעלם כי ירחו מתה שראו מהכניע אך כשרצו להלחם בישראל אסף מלך ארם כל מחנהו ולא שלח שם כמו שהיה שולח בתחלה: ויעל ויצר על שמרון. ר"ל שבכה עליה מצור בדרך שלא יוכל איש לצאת מן העיר וידמ' שבבר שם במצור גם כן עיירו' רבו' מישראל והיו משתיתים יבול כל האר' בדרך שיהיה הרעב כבד באר' וזהו מה שאמר אליעא לשונמית כי קרא ר"י לרע' וגם בא אל הארץ שבע שנים ואפשר שמתקבצו ברע' שבות אחרות כאילו תאור אשרון התבואות וידמה שזמן המצור ארוך מאד ולזה הגיע הענין בשמרון מחזק הרע' שהיה שם לאש חמור שזה שמני' כסף והיה אוכלי' אותו מפני הרע' כי התור' אמלה ואין בהם ולא שיחות בהם: ורובע הקב חריונים. פי' בו נותת יונים כי היא יונאת מחוריהם ובמזהו לאכול את חוריהם ולא אעבר מה היה השתמשותם ברעב בנותת יונים ואפשר כי לרו' השתתם האויבים יבול הארץ היו גרגרי הזרעים נמצאים מאד בחוץ והיו היונים אוכלים מהם לשובע ומרוב אכלם מהם היו נמצאי מהזרעי' ההם קצת בגותתם כי לא יוכלו לעכל כל הכמות שבתוך: אל יושיעך יי'. ר"ל הנה יי' הוא אשר אינו מושיעך כי הוא הביא לנו הרעב החזק הזה אבל אני אין לי אשם בזה שלא אושיעך: המן הגרן או מן היקב. והנה אמר גם לפי שלא היו יכולי' לאסוף להם תבואת גרן ותבואת יקב: ותחבית

מכה ה' בסגול וכי' בקריאה

ויראו והנה בתוך שמרון: ויאמר מלך ישראל אל אליעא כראותו אותם האכה אבי: ויאמר לא תכה האשר שביתי בחרבך ובקשתך אתה מכה אתה משים לחם ומים לפניהם ויאכלו וישתו וילכו אל אדוניהם: ויכרה להם כרת גדולה ויאכלו וישתו וישלחם וילכו אל אדוניהם ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל: ויהי אחרי כן ויקבץ בן הדד מלך ארם את כל מחנהו ויעל ויצר על שמרון: ויהי רעב גדול בשמרון והנה צרים עליה עד היות ראש חמור בשמנים כסף ורבע הקב חריונים בחמשה כסף: ויהי מלך ישראל עבר על החומה ואשה צעקה אליו לאמר הושיעה אדני המלך: ויאמר אל יושיעך יהוה מאין אושיעך המן הגרן או מן היקב: ויאמר לה המלך מה לך ותאמר האשה

ויחזו והנה בגדיו שמרון: ואמר מלכיא דישראל לאליעא כד חזאיתהון האיקטול איקטול רבי: ואמר לא תקטול הא השביה בחרבך ובקשתך את קטיל שוי לחמא ומיא קדמיהון ויכלון וישתון וילכון לרבוניהון: ואתקין להון שירו רבא ואכלו ושתיאו ושלחינון ואזלו לות רבוניהון ולא אוסיפו עוד משירית ארם למיעל בתחום ארעא דישראל: והוה בתר כן וכנש בר הדד מלכא דארם ית כל משריתיה וסליק וצר על שמרון: והוה כפנא רבא בשמרון והא צירין עלה עד דהוה ריש חמרא דחמרא מיזדבן בתמנין כסף וריבעת קבא דזבל מפקרת יונא בחמשא סלעין דכסף: והוה מלכא דישראל עבר על שורא ואתתא קבלא קדמוהי למימר פריק רבוני מלכא: ואמר לא יפרקינך ייי מן איפרקינך המן אידרא או מן מעצרתא: ואמר לה מלכא מה ליך ואמרת אתתא

מכה ה' בסגול בקריאה וסימן בלשון תרגום עבראה בחוטרא לא תלקי עממין בעברה יי' מחי. ופירוש' נמסר בסדר שמות: ולא יספו ד' בקריאה וסימן ולא יספו עוד להלחם. ולא יספו לשאת ראשם. ויתקע יואב בשופר. ולא יספו עוד גדודי ארם: המן ג' בקריאה וסימן המן העין. המן הסלע הזה. המן הגרן:

ל' חס' ע' מלינסי' ל' ב' ולא בקשתך ל' נסיפר' ל' ב' ל' ל' ב' ל' ל' ל

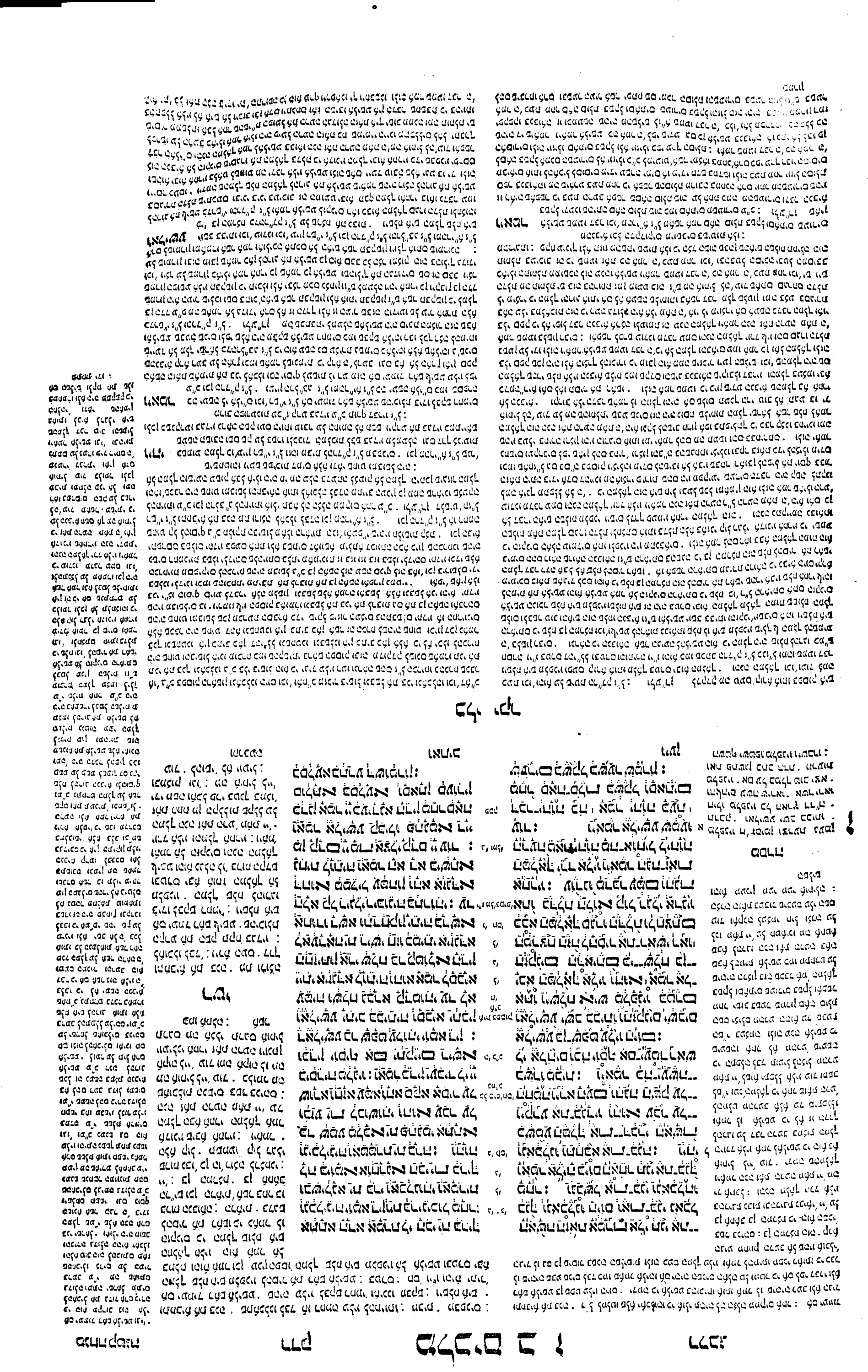

בשלים אשר למלך נשען על ידו · רוצה לומר בעת שהיה המלך נשען על ידו בדרך ששמע המלך דבריו כלומרו מוכיחים בדוחק אלישע שזה לא יהיה כמו שלא יתכן שיעשה הסס מרובות בשמים : וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער · לפי שהיו מוכרחים לעמוד מחוץ למחנה והיה הסס מקום להם תוך שער העיר סמוך לפתח השער : ויקומו וינוסו בנשף · רוצה לומר כי בלילה שיצאו הקולות אשר השמיעם הסס יתבלבל על דרך המופת ובלילה ההוא כמו תכף ומיד פחד עזבו סוסיהם וחמוריהם ובריחו ברגליהם : לא כן לאחינו עושים · ר"ל אין לאחינו עושים דבר לאור היום הזה הוא יום לאור לבשר ואם לאחינו שותקי' ומתמהין על אור הבקר ידעו זה ישראל וימצאנו עונש על אשר לא בשרנו הבשורה הזאת והנה לא היה עליון לילה : ויקרא

רשי

וארבעה אנשים · נחזי וכניו : פתח השער · כמו שנא' בדד ישב מחוץ למחנה מושבו : השמיע אל מחנה ארם · כדמה להם כאילו שומעין : ומלאנו

בלי יקר

ממרון ולא אמר בשמרון לו בתוך שמרון והשלים לא הבין זה שאמר בשער שמרון ולזה נבהל מהנבואה הזאת ברלותו שמרון במצור ובמצוק כמה שנים ושערי שמרון סגורים לא יפתחו אם כן ברוך שתרד הסולת והשעורי' דרך ארובות בשמים כי דרך שערי' סגורים נמנע מכח הנמנעות: **ויען** השלים וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל השלים אשר למלך נשען על ידו בא שמה אם המלך כמו שאמר אלישע הנ' קול רגלי אדוני אחריו ולא האמין בנבואת אלישע להפלגת הזול ולקצר הזמן ולזה אמר הנה ה'עושה ארובות להוריד מיטה ושעורה יהיה הדבר הזה ולזה אמר לו הנכה רואה בעיניך ומשם לא תאכל כמו שאירע לו ע"כ : ולע"ד"ן דהי"לל ויען השלים אשר המלך נשען וכו' וגרשה שהשלים חטא בהיותו מספק ומפקפק בנבואת אלי"ש זאת ועוד אילו אמר כן בתמהון על חטאו לא היה גדול עונו ע"כ המנס הכתוב מגיד שענה השלים אשר למלך מענה כפיר' ויקונן אמנה והשני שדבר הדברים האלה והוא נשען על ידו ר"ל השלים וז"ש ויען

מחשים · שותקים מלבשר : ומכינו על אור הבקר · אם נחכה עד אור הבקר מלבשר מלהני עון בזה : עון · מלא בשני ווי"ן : אל שוער העיר ויגידו להם · שוער דרך כלל כמו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו לו פירשו קראו אל שוער אחד מן השוערי' וקמו כולם והגידו להם זה הדבר : הסוס אסור והחמור אסור · דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמו' ופירושו שהיו אסורי' על אבוסיהם : ויקרא השוערים · שוער העיר קרא אל שוערי בית המלך והם הגידו בית המלך פנימה : להחבה · בה"א : בהשדה · נכתב בה"א הידיעה כמשפט כמו להמדוד אשר בא עליו והדומי' לו וקרי בשדה בלא ה"א הידיע' כמנהג ברוב להקל: בכל המון ישראל אשר נשארו בה · נכתב המון על הידיעה בסמיכות כמו העם המלחמה אחרון הברית והדומים להם וקרי בלא ה"א הידיעה כמנהג ברוב ופירש הפסוק כן הוא הנס בכל המון ישראל פירש הסוסים כתוסים ורעים בכל המון ישראל שנשארו בשמרון שהם כתוסים מהרעב ואם תאמר היאך לא נשארו כי אם חמשה סוסים בשמרון הנס בכל המון ישראל אשר תמו כמו שתמו האנשים כן תמו הסוסים כן פירש מהרוני אבי ז"ל · ויונתן תרגם אם יבדון הא אינון בכל המונא דישראל דספו : בכל המון ישראל · בכ"ף : ויקחו שני רכב סוסים · והלא אמר המשה סוסים והיאך אומר שלא לקחו אלא שנים כי פירוש שני רכב סוסים שנים סוסים ורוכבים עליהם וכת"י תרגם רכבי סוסון אל' מן החמש שנשארו בהרו השנים הטובים שבהם : בהחפוס הכתיב הוא פס ה"א ויהיה מבנין נפעל הס הה"א נקודה בגר"ש והקרי הוא בלא ה"א מן הקל :

ויהי

ומלאכו עון · מתחייבין אני למלכות : כלאשר המה · כמו שהיו חלאים מהחלתם לא הוציאו מה שבתוכם · כי רעבים אנחנו · ואתם ביים לנחת אל הסלל ואל המזון : אשר נשארו בה · בתוך העיר אלא מתו ברעב : הנס בכל המון ישראל אשר נשארו בה · אם יאמרו מסוכנים הם שלא יהרגם ארם הרי הנס בעיר הזאת בסכנת הרעב כשאר כל המון ישראל אשר נשארו בה ואם ימות הנס בכל המון ישראל אשר תמו ברעב : בחפוס · במהרס לגוס : אשר

רלבנ

ויקרא השוערים · רוצה לומר שנשאר העיר קרא השוערים אשר שוערים שער המלך : הנס בכל המון ישראל · הנס המון כתוב והמון קרי והכל ענין אחד והרלון בכתוב המון המון ישראל כמו והנגואה עודד הנגיף והרלון בזה אם יאמלטו הנס בכל המון ישראל אשר נשארו בה בעיר זאין בזה מזל ואם יפסדו הנס בכל המון ישראל אשר תמו ולא יוכר ההפסד הזה ביאם אל כל מה שנפסד מפני הרעב והנס לא הסכימו לשלות כי אם שני רכב סוסים כי די בהם לעמוד על אמתת זה: אשר השליכו ארם בחפוס · ר"ל מפני היותם בחפזון ללכת : והמלך

מסרה

בשרה ג'חס'בקריא'יסי'ולכה אין בשרה אשר חשב לתתי לו בשרה: היום הזה יום בשרה הוא · עוון ר' מלאי'בלישניהון בקרי'וסומניהון העבר נא את עון עבדיך דדברי הימי'·ער אור הבק'ומצאנו עונך הן בעון חוללתי ובחטא·שונותיו ילכדנו את הרשע · פנימה ה'וסי' נמסר בסדר שמיני ובסיפר' חלק א'סי'ו' · ויקחו ז' רפין בקרי'וסי' ויקחו לי תרומה מאת כל איש · בעשור לחד'הזה ויקחו להם איש · ואת'תצוה את בני ישראל· וחברו צו את בני ישראל·· ויקחו אליך פרה אדומה תמימה · ויקחו נא חמשה מן הסוסים :

עבדין יומא הדין יום בשורא הוא ואילו אנחנא שתקין ומורכין עד ניהור צפרא ויערענא חובא וכען איתו ונתמטי ונחיי בית מלכא : ואתו וקרו לנטריתרע קרתא וחויאו להון למימר אתינא למשרית ארם והא ליית תמן גבר וקל אנש אלהין סוסן אסירין וחמרין אסירין ומשכנין כמא דאינון וקרא נטרי חרעא וחויאו בית מלכא לגיו : וקם מלכא בליליא ואמר לעבדוהי אחיי כען לכון ית דעבדו לנא אנש ארם ידעין ארי כפנין אנחנא ונפקו מן משריתא לאטמרא בחקלא למימר אם יפקון מן קרתא ונחזונון כד חיין ולקרתא נעול : ואתיב חד מעבדוהי ואמר ויבדון כען חמשא מן שארא דאשתארו בה הא אינון ככל המונא דישראל דאשתארו בה אם יבדון הא אינון כל המונא דישראל דספו ונשלח ונחזי : ורכבו תרין רכבי סוסין ושלח מלכא בתר משרית ארם למימר איזילו וחזו : ואזלו בתריהון עד ירדנא והא כל אורחא מליא לבושין ומנין דרמו אנש ארם באיתבעותהון למיערק ותבו איזגדיא וחויאו למלכא : ונפק עמא ובזזית משרית ארם

ג' חס' עשים היום הזה יום בשרה והוא ד' · ל' ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר ונמצאנו עון ועתה לכו ונבאה ונגידה בית המלך : ל' חמי' ג' ד' חל' חס' ויבאו ויקראו אל שער העיר ויגידו להם לאמר באנו אל מחנה ארם והנה אין שם איש וקול אדם כי אם הסוס אסור ל' דמי' ג' והחמור אסור והאהלים כאשר המה : ויקרא השערים ויגידו בית המלך פנימה : ה' ויקם המלך לילה ויאמר אל עבדיו אגידה נא לכם אשר עשו לנו ארם ידעו כי רעבים אנחנו ויצאו מן המחנה להחבא בשדה לאמר כי יצאו מן העיר ונתפשם חיים ואל העיר נבא : ג' כתי' ה' ל' בסדר ר' ג' חס' ויען אחד מעבדיו ויאמר יקחו נא חמשה מן השרידים אשר נשארו בה הנם כל המון ישראל אשר נשארו בה הנם כל המון ישראל אשר תמו ונשלחה ונראה : המון ר' ל' ויקחו שני רכב סוסים וישלח המלך אחרי מחנה ארם לאמר לכו וראו : ל' רפין ר' ל' ויילכו אחריהם עד הירדן והנה כל הדרך מלאה בגדים וכלים אשר השליכו ארם בהחפזם וישבו המלאכים ויגידו למלך : ויצא העם ויבזו את מחנה

ארם

כלי יקר

ויאמרו לים אל רעהו כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג וכן מהרי"ל ז"ל ובמ"ש ומלאכו עון כתב שהעון הוא שיקלוף המלך בלו' שלא הרבה והעמיכו ולכן רלוי לבא להגיד אל המלך · וזה כמלא חן בעיניו ע"כ · ומלאכו עון הוא מהמלאכה כדרש"י ז"ל כי אולי מזאת הבריחה אמר רש"י ז"ל מתחייבים למלכות לו דברי רש"י ז"ל מבחינת שלא בלו לבשר מהרה · והר"בע ז"ל דקדק בפסוק זה דהי"ל אל הלילה הזאת ליל בשורה הוא · ולמה ימצאם עון בחיכם עד אור הבקר ולמה עון מלא בשני ווי"ן ותירץ לאו' היום הזה יום בשורה הוא ר"ל יום שבשרו הבריח שהוספע בו רוב עובה בהשגחת הש"י עד שתהיה סאה סולת בשקל כו' ולזה לא כן לנתנו עונים לעבד דבר ה' וקיימו וזהו ולנתנו מחשים זה ולאי לא כן ובלתי נכון ומבחיב' ומדהנו שלנתנו חומדים ומתחיבים נעורר ונגלגל עליהם עונות ראשונים הלא הם שעונינו בענין נעמן שהיה גם כן מלרה וחמדנו כסנו וכגדיו והוא היה סיבת הרעבת ז"ם וחכינו עד אור הבקר ומלאכו עון מלא בשני ו"ן לרמוז אל עון הראשון מלקיחת כסף מנעמן וזה העון הב' ולהיותם בדומה ל' כתבם בלשון עון ל' הבל רמוז בשני ו"ן להורות שהוא עון כפול שיכשלו בו פעמים ע"כ : ולע"דן כי היום הזה יום רלוי לבשר את ענוים המתים ברעב ושעה אחת מעיכוב גורמת כמה שפיכות דמים שהרי אכלו בשר בניהם ולז"ל לא כן אנחנו עושי' כי היום הזה יום בשורה הוא מתחלתו שהרי היום הולך אחר הלילה והכל יחדיו יום שלם וזה ילדק היום הזה יום בשר' הוא ואין לאחר ואם אנחנו נחכה עד אור הבוקר בהתעסקינו בהטמנת כסף וזהב שהוא למלך ומלאכו עון מלא לרמוז בב' חלקיו חלק אחד איחור ועיכוב בשורת ישראל וחלק שני מעון מגניבת כסף וכלים כי למלך יאתה השלל לו חלק ממנו ולזה ועתה לכו ונבואה ונגידה בעמינו בית המלך ואישראל מפני חלקי העון הנו' כי שכר הראוי ומתת המלך על בשור' זו יהיה כפלי כפלים ממה שלקחנו והוא מותר לנו ואיחור מסתלק לכך ועתה בעת ועונה זו לכו ונבואה ונגידה בית המלך :

ויבואו ויקרא אל שוער העיר כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל · ולע"דן שאמר אל שוער העיר הוא לרמז כל השוערים אשר תחת ידו והם יקראו אל הראש ושאר השוערים גם בלו עמו במשפט וזה לדק ויגידו להם בלשון רבים ולא על פי שהקריאה היתה אל השוער הראשי · ויגידו להם שיבואו לאמר כן למלך ז"ם לאמר כמשפטו לאמר לאחרים וראו לשלוח טעות המלך ממה שאמר אל עבדיו לגילה לכם כו' וזה באומרו בהנו אל מחנה ארם והנה אין שם איש ובחזון מהמחנה ואין שם קול אדם אלו נחבאו בתחבולה לא ימלט מהיות שם קול אדם ח' ובדברו שעדיין היה הדבר לילה שיודעים שישראל לא יכירו זה עד אור הבוקר ולמה לא כן ימצאו מהרמת קול אדם אחר שלא היה שם כי אם הסוס אסור בהאהלו כל סוס בבני עלמו כמנהגו ולזה אמר הסוס אסור בלשון יחיד ואין צורך למה שכתב הרד"ק ז"ל שעל שם המין קאמר כמו ויהי לי שור · וחמור כי אם על כל סוס יסוס שבאהלו אל כל אחד ואחד · ויוכיח מה שפירשתי בלומרו אל שוער שהוא הראש שבעליו ולומר אחר כך ויקרא השוערים שזה השוער קרא אל השוערים אשר בשער המלך וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל · ויגידו בית המלך פנימה רולה לו' במקום הפנימי שהוא יפן בהלבנו ופנימה שאין דרך להכלם עד שם לקרות אותו אלא שלהיותה בשאר עובה אין לאחר :

ויקם המלך לילה כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל · ולע"דן ויקם המלך לילה כלומר שלא כמנהג כי כן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות מדוחק השעה לו כיון להודיע שלילו לא היה לילה כבר היה הדבר מבורר בלור בוקר מלבני הסביבות יעידון ויגידון לאמיתות הדבר שנסו אלא בהיות שקם לילה לזה היו נגלים לדבריו אלה · ואמהני מלך איך נתן אל לבו כך ולא זכר דבר הנבואה אלישע שהגיד לו בעת מחר סאה סולת וכו' ואין זה אלא שבראהו אלהים מחנה ארם אין זה אלא כי נתן מראות עיניהם מהשכיל לבותם · ואפשר להת לו אלא שברה שבראיתו שקם לילה נגלה שרראהו קם בהתבלה ולזה ויאמר אל עבדיו אגידה נא לכם וז"ם ויקם המלך לילה ויאמר ועוד ראות הסוס אסור והאהלים כאשר המה היה מעל"כן בדעת המלך שהיה התחבולה מבני ארם :

ויען אחד מעבדיו כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וק"ק שיהמה הסוסים אל המון ישראל ולא מורח הרעב · גם מה שאמר שלא נשארו אלא חמשה סוסים לבד ושהכתוב מקשה ומתרץ אל זה הדבר זה אלא שלא יעלמו כי אם המע' לבד ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והוא פי' כהרד"ק ז"ל בשם אבי כמו שהיו חלאים מהחלתם לא הוציאו מה שבתוכם · כי רעבים אנחנו · ואתם ביים לנחת אל הסלל ואל המזון : אשר נשארו בה · בתוך העיר אלא מתו ברעב : הנס בכל המון ישראל אשר נשארו בה · אם יאמרו מסוכנים הם שלא יהרגם ארם הרי הנס בעיר הזאת בסכנת הרעב כשאר כל המון ישראל אשר נשארו בה ואם ימות הנס בכל המון ישראל אשר תמו ברעב : בחפוס · במהרס לגוס : אשר

רלבנ

ויקרא השוערים · רוצה לומר שנשאר העיר קרא השוערים אשר שוערים שער המלך : הנס בכל המון ישראל · הנס המון כתוב והמון קרי והכל ענין אחד והרלון בכתוב המון המון ישראל כמו והנגואה עודד הנגיף והרלון בזה אם יאמלטו הנס בכל המון ישראל אשר נשארו בה בעיר זאין בזה מזל ואם יפסדו הנס בכל המון ישראל אשר תמו ולא יוכר ההפסד הזה ביאם אל כל מה שנפסד מפני הרעב והנס לא הסכימו לשלות כי אם שני רכב סוסים כי די בהם לעמוד על אמתת זה: אשר השליכו ארם בחפוס · ר"ל מפני היותם בחפזון ללכת : והמלך

מסרה

בשרה ג'חס'בקריא'יסי'ולכה אין בשרה אשר חשב לתתי לו בשרה: היום הזה יום בשרה הוא · עוון ר' מלאי'בלישניהון בקרי'וסומניהון העבר נא את עון עבדיך דדברי הימי'·ער אור הבק'ומצאנו עונך הן בעון חוללתי ובחטא·שונותיו ילכדנו את הרשע · פנימה ה'וסי' נמסר בסדר שמיני ובסיפר' חלק א'סי'ו' · ויקחו ז' רפין בקרי'וסי' ויקחו לי תרומה מאת כל איש · בעשור לחד'הזה ויקחו להם איש · ואת'תצוה את בני ישראל· וחברו צו את בני ישראל·· ויקחו אליך פרה אדומה תמימה · ויקחו נא חמשה מן הסוסים :

מלכים ב ח

ודנה כל ה׳ דסמי׳ וסי׳ מדוע גנבוך אחינו · והנה כל הדרך מלאה בגדים · והנה כל הנשים · והנה כל הבית · ההדסים : ג׳ פסוקים ויאמר ויאמר קדמא בפתח ובתרא בסגול וסימן ויוסף עוד לדבר · ויען השליש · וחברו : אתי ח׳ בתיב יו״ד וסימן נמסר לעיל בסיפר׳ חלק ב׳ סימן ד׳ :

רשי

אשר נשען על ידו · אתמול כשבא לבית אליעזר ואליעזר דבר אל האשה זה שבע שנים : כי קרא יי׳ לרעב · הוא הרעב אשר היה בימי יואל בן פתואל : אל

רלבג

והמלך הפקיד את הסלים · ר״ל שכב׳ הפקידו לאנשי׳ שיסתרוהו שם באופן שנעבור הנס שם ירמיסוהו בעבור מה שדבר כנגד הנביא : ותבא

כלי יקר

להזכיר הפי״ת על הדעה בפי׳ אלא ברמז כאשר דבר היש האלהים שדברו ב מתת הפ״ס · והגיד ויהי שלה סולת בשקל תחלה ואחר כך שתים שעורי׳ בשקל כדבר הפ״ו כלו׳ בשער ובסדר הענין לא היה שנוי כלל ובסמוך כפ׳ ויהי כדבר כו׳ תרגיב בזה בס״ד · ורמז כי בזה לבד היה כדבר ה׳לך דבר הפ״ו היה כעת מחר סאה ונתקיימה הנבואה קודם הזמן מעת מחר אלא הכף שילא העם ליבוז את מחנה ארם בה שעתא ויהי סאה סולת בשקל כו׳ כדבר הפי״ת בשער אבל הקדים כי הפ״ו אומר מעט ועושה הרבה הוא כי לדיק ה׳ לדקות אהב במהירות והיה הזול קוד׳ מיתת הסלים כדי לקיים דבר הפ״ו שיאכלו ולא יאכל :

רדק

ויהי כדבר · לפי שלחר כאשר דבר היש האלהים ספר איך היו הדברים הנה למעלה הגיב עוד הדברים הנה על המעשה : אתי ובינוך הי׳ וד בכתב ניספת כמו יודי״ן רבות כמו שכתב׳ למעלה : שבע שנים · בדברי רז״ל אומרן שבע שנים אכלו שנה ראשונה מה שבבתי׳ שניה מה שבשדות שלישי׳ בשר בחמה רביעי׳ בשר בהמה חמשים בש׳ שקלים ורמשי׳ שמת בשר בגיה׳ ובמותיה׳ שביעי׳ בשר זרועותיה׳ לקיי׳ מה שנאמר קיש בשר זרועו יאכלו : לנעוק

בלי יקר

כאן הסדר לומר בגם על זה הדבר עניית השלים ויאמר והנה היסה הרובות כו׳ היהיה כדבר הים ל״ל זה לא כיולה בו ובזה מיבן שמו הלשון שלמעלה אמר הדבר הזה ובמן הוא הו׳ כדבר הזה להבניא מעט השלים לאחר ולא תיה שנוי בלשון ולא ביטל כלום אלא בסדר הדברים הם ל״ל בשר בהמה ובשר בהמה ובשר בהמה וב

מלכים ב ה

ויהי מקצה ה׳ וסי׳ שלשה ימים ויעברו׳ אחר אשר כרתו׳ ויהי מקצה עשרים שנה דמלכים׳ ותשב האשה מארץ פלשתים׳ שבעת ימים ויהי דבר׳ גחזי ד׳חס׳ וסימן לעיל בסיפרא חלק ב׳סימן ד׳׳ לאשה ה׳ בקריאה וסי׳מה זאת עשית׳ ויאמר הכהן לאשה יתן׳ ותישר בעיני שמשון׳ וישלח דוד וידבר לאשה׳ וישאל המלך לאשה׳

רדק

לנעוק אל המלך׳ יש מרז״ל שלמדו מזה הפסוק כי יש חזקה לבורח כיון שהיתה צריכה למלך להחזיר השדה והתבוחות ש״מ כי אותם שהחזיקו היה להם דין חזקה׳ אל ביתה ואל שדה׳ כמו על וכמוהו רבים אל במקום על וכן הוא הבא אחר זה נעוק אל המלך על בית׳ ועל שד׳׳ מרים אחד כתרגום גוחזה חד והוא סרים כמשמעו שנכרתו ביליו ואע״פ שהמעשה הזה אסו׳ ביסראל היו להם למלכי ישראל סריסים שהיו לוקחים אותם מן הגויים או שהיו, סריסים מחמת חולי והם בבתי המלכים כדי לעמוד בפני הנשים כמו שכתוב סרים המלך שומר הנשים׳ מיו׳ עוזבה׳ מקור הטי״ן נקרא בקמץ חסף הה״ל רפה ומשפט׳ במפיק׳ ויבא

רשי

אל ביתה ואל שדה׳ שהחזיקו בה גזלנים׳ ויבא

רלבג

ונבא לנעוק אל המלך אל ביתה ואל שדה׳ ר״ל שהחזיקו בהם אנשים והיתה מבקשת קרקעותיה וכירותיה מיום נשמה׳ ויאמר המלך לאשה ותספר לו׳ ר״ל שבאר שאל לה זה הענין ספר נאמר שנשה אליש מהגדולות׳ ותפס לו יום הענין הזה כן׳ ויתן לה המלך סרים אחד׳ ר״ל שר אחד ואיהו שיעיב לה את כל אשר לה מהקרקעות ואת כל תבואת השדה מיום עזבה את הארץ׳ ואל׳ מהבית לא מה לתת לה שכירות ואת קצת ראיה שהדר בחצר תבדו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר׳ וכל

ה׳ ויהי מקצה שבע שנים ויתשב האשה מארץ פלשתים׳ ויבא לצעק אל המלך אל בית׳ ועל שד׳׳ ויאמר המלך מדבר׳ אל גחזי נער׳ איש האלהים לאמר ספרה נא לי׳ את כל הגדלות אשר עשה אליש׳ ויהי הוא מספר למלך׳ את אשר החיה את המת׳ והנה האשה אשר׳ החיה את בנה׳ צעקת אל המלך׳ על בית׳ה ועל שדה׳ ויאמר גחזי׳ אדני המלך׳ זאת האשה וזה׳ בנה׳ אשר החיה אליש׳ ויאשאל המלך׳ לאשה׳ ותספר׳ לו׳ ויתן׳ לה המלך׳ סרים אחד׳ לאמר׳ השיב את כל׳ אשר לה׳ ואת כל׳ תבואת השדה׳ מיום עזבה׳ את הארץ׳ ועד׳ עתה׳

ויבא

כלי יקר

והמלך מדבר אל גיחזי כו׳ ויהי כו׳ ויקרא רבה ויהי מספר מ״ר לוי מלינו בתורה בנביאים ובכתובים שהיו הקב״ה חפץ בקילוסו של רשע בתורה מנין דכתיב ועל ספס יעטה ועמא עמא יקרא בנביאים דכתיב ויהי מספר למלך את אשר החיה את המת כו׳ זאת האשה וזה בנה וכי אחורי הרעה היה׳ קלי רבנן אמרי אפילו הם בסוף העולם הסיעו הב״ה כדי שלא יהא אותו רשע מספר בגפלאותיו של הק״בה בכתובים דכתיב ורשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך ע״כל׳ והנה לפי שיש לדאות שהק״בה לא אמר על ספס יעטה בשביל השבח אלא כדי שיסה כאבל על חטאיו לזה הביא סיפיה דקרא שאמר ועמא עמא יקרא הרי שהיה מדבר לקרוא עמא עמא ש״כ עטיפת הספה לא היתה אלא מקילוס הם״י שאין הקב״ה חפץ בקילוסו ולזה צוהו על ספס יעטה׳ ומשום דאפשר לדאות ולומר לבעולם אימא לך שהק״בה חפץ הוא בקילוסו של רשע מעבירו׳ אחרות ואחרי הכא גבי מצורע לפי שחטא בשבע פיו להוציא שם רע ולהיותו גרגן מפריד הלוף לזה גזר עליו על ספס יעטה ואינו חפץ בקילוסו ולהיותו רשע באותו דבר ואין הדין שהשה שהסר הוא הפה שיתיר׳ לזה הביא ראיה מהנביאים מענין גחזי שהיתה רשעתו בקחתו כסף ובגדי׳ ועם כל זה אלא היה רשעותו בפיו ובשפתיו מנשו הסס ית׳ מספר תהלות ה׳ מכאן ראיה ברורה שאין הב״ה חפץ בקילוסו של רשע׳ ולמד כן שאפילו היתה בסוף העולם הסיעו הקב״ה כדי שלא יהא אותו רשע מספר קילוסו של הקב״ה דהכי דייק לשון הפסוק שאומר ויהי הוא מספר כו׳ והנה האשה אשר בנה כו׳ שאומר לשון ויהי ולא אמר והוא מספר אבל אמר ויהי מספר ותיבת והנה מורה על דבר שנזדמן פתאום בלי השקפה אלא פתאום כי מהש״י ולא הדבר למנוע אותו מספר תהלות ה׳ שאין הב״ה חפץ בקילוסו של רשע׳ וכיוצא כן הפסוקים שאמר ויעקל המלך לאשה והספר לו ולא מצינו עוד זכר ורמז שיספר גחזי למלך בגפלאות הש״ית כי ביאת האשה שסוספרה הענין אל המלך היה הפסק לשלא יספר עוד גחזי לא מזה הפלא ולא מזולתו מגפלאות אשר עשה אליש׳ ולפי שיש לדאות דמשום דעדיפא עדות האשה המסיחה לפי תומה מעשה שהי׳ איך היה׳ ולכך שאל המלך את פיה ולא מפי גחזי אולי להגדיל את רבו אליש יכוין ש״כ אין מספר ראיה גמורה לשאין הקב״ה חפץ בקילוסו של רשע׳ לזה הביא מהכתובים ורשע אמר אלהים מה לך לספר כו׳ ולפי שיש לדאות דהתם לא מייירי בקילוס אלא על הרשע הלומד ואינו מקיים מוכיחו ולומ׳ לו מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך ואתה עושה בהפך חוקי ובריתי ולזה דורש ובלתי מקיים ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחריך אם ראית כו׳ אלא דחז״ל למדו כן מלשון לספר דנקט וחוקיהם הנפלאות ומשום דסוף סוף אינה ראיה גמורה לזה הוצרכו מהתורה כי ראיה זו של הכתובים בלתי מספקת ולזה הוצרכו שלשה הראיות מהתורה ומהנביאים ומהכתובים׳ ומהר״ש ז״ל ספרו הכתובים׳ הנגחת ה׳ להטיב אל האשה הזאת ע״י אליש׳ ולפי׳ ע״י סיעוריו ועניניו מצאה חן וטובה מהמלך׳ וזה שכאשר באה האשה לצעוק אל המלך על ביתה ושדה ובעת הנוח המלך שאל את פי גחזי׳ לאמר ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אליש׳ ובעודו מספר הענין בשני הנסים שנעשו שם אחד מגילות הריון שנתעברה והיה עקרה ואישה זקן מלד׳ והנס הב׳ מתחיית בן השונמי׳ לז״ל ויהי הוא מספר כו׳ ויאמר גחזי אדוני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אליש׳ ר״ל זאת האשה אשר נעשה בה הנס הא׳ מהריון וזה בנה אשר החיה אליש׳ והוא הנס השני׳ והקשה מהר״ש ז״ל שמאחר שמלך ישראל ידע והכיר את אליש׳ שהרי הוא עשה לו נס המים במלחמת מואב׳ ונס רפואת נעמן מצרעתו ונס הגדודים כשבאיים לשמרון שאמר לו אלהה אבה ואמר לו כאשר שבת בדרך כו׳ אם כן איך שאל את פי גחזי לאמר ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אליש׳ ואמר כי התשובה מבוארת כי לפי שהמלך ראה את גיחזי מצורע שאלו מה זה הסיבו שע״י אליש׳ בא לו כן שגזר עליו וצרעת נעמן תדבק בך ובזיותם עשוקים בזה שאל לו על ענין הגדולות אשר עשה אליש׳ והיה מספר לו מה שלא ראה המלך הלא הוא אשר החיה את בנה והם בתוך הסיפור והאשה נעקה ואמר גיחזי זאת האשה וזה בנה עד כאן׳ **ולע״דן** סיוע לדבריו ממה שאמר לו ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אליש׳ את כל דייקא שראה לדבר את כל פרטי הגדולות ודקדוקיהם׳ ואפשר שאמר והמלך מדבר אל גיחזי ר״ל שעם היותו מצורע היה המלך מדבר עמו לסיבת היותו נער׳ שיש האלהים והתכלית כדי לאמר לו ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אליש׳ שאלו לא היה זה תכליתו לא היה מדבר עמו המלך והוא מצורע ובלו׳ ויהי הוא מספר למלך כו׳ את אשר החיה את המת פשוטו של מקר׳ דהיינו אליש׳ ואפשר עוד דמדלא אמר ויהי הוא מספר את אשר החיה אליש׳ את המת ירמוז גם כן לגיחזי עצמו שבכח משענת רבו היה בא כדי להחיות את בן האשה אלא שפגע בכלב ש׳ ומשם המשענת עליו והחיהו וז״ש ויהי הוא מספר את אשר החיה את המת כלו׳ הוא הנו׳ גיחזי עצמו׳ לו ויהיה זה רמוז בתיבת את לרבות הכלב הנו׳ ומשום שיזכיר גמר הענין מסיפור בן השונמית ושהחייהו שזדמן והנה האשה אשר החיה את בנה מעקת אל המלך על ביתה ועל שדה ויאמר גחזי זאת האשה וזה בנה אשר החיה אליש׳ אשר כאן בסוף הפסוק אמר אליש׳ אלא כן בתחילה שאמר סתם את אשר החיה את המת לרמוז אל מה שאמרתי שהחיה גיחזי עצמו הכלב הנזכר וח״ל אמרו במסכת סנהדרין מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו עד כאן׳

ויאשאל המלך לאשה כו׳ עיין הר״דק ז״ל והר״לבג ז״ל דכיון דלא קיים׳ לאגרא אינו מעלה לו שכר׳ ואפשר לדאות דמלך הרעב נעו גם כדו הטם לגור בארץ יגורו מעין השונמית והבתי׳ כי לשמה בארץ שוכר׳ ומהר״ש ז״ל כתב הכלל העולה מספרי אליש׳ שעשה אחר הלקח אליש״ת נסים ועם היות שח״ל מנו י״ו הנה מפשטי הכסוקים הם בחמת שמנה עשרה הא׳ בקרקעות הבדן והעברתו בו ביבשה הב׳ רפואת מי ירחון עם המלח שנתן אל מעלת המים׳ הג׳ מיתת הנערים ע״י הדובים שילאו מהיער והמיתום מפני קללתו אשר קלל׳ הד׳ עשה הנחל גבים גבים ומבלי רוח ומטר נמלאו מים׳ הה׳ לאחת עובדיה בהאסוך שמן

מלא כלים רקים׳ הו׳ הולדת השונמית בהיותה עקרה ואישה זקן׳ הז׳ החיית בנה׳ הח׳ מה שנרפא המות אשר בסיר עם הקמח שנהה להשליך שם׳ הט׳ מה שבלבל העם בני הנביאים בעשרים לחם׳ (אמר שמואל חכמינו ז״ל אמרו ככר אחד לפני מלה אים והעשרים לבני אלפים התלמידים׳) הי׳ רפואת נעמן מצרעתו על ידי רחיצתו במים בנשה פעמים בירדן׳ הי״א הדבק צרעת נעמן בגחזי על שלקח כסף ובגדים׳ הי״ב שהנרזל שנשל בירדן הציפו׳ הי״ג שעל ידי תפלתו רחה נערו סוסי אם ורכב סביבות אליש׳ להסיר פחדו מעליו׳ הי״ד שהלה את עיני אנשי ארם בשמרון והכניסם לשמרון ואז פתחו עיניהם׳ הט״ו והם השמיע את מחנה ארם קול רכב וקול סוס קול חיל גדול וימוסו׳ הי״ו במה שרמסו העם בשער שמרון את השלים ומת על אשר דבר נגד נבואת אליש׳ הי״ז הרעב אשר קרא על הארץ שבע שנים׳ הי״ח שהיה הכהן שיזכור אחר זה שעלמותיו החיו את הנים בנעתו בעלמות אליש׳ ויחי ויקם על רגליו והזכרתי אותו כאן להשלים מנין נפלאותיו שהיו שמנה עשרה ע״כ׳ **ולע״דן** שהנס השליש שמנה מהר״ש ז״ל לא מנו אותו חז״ל לפי שהנביא קללם ע״ד קללת חכם והם״י הקיים דבר עבדו ועצת מלאכי השלים ולילו אמר אליש׳ יצאו לוזים ויהלכום היו חכמינו ז״ל מוכים אותו׳ גם הנס הי״ז אשר קרא רעב על הארץ לא מנאהו חז״ל שהוא לא קרא הרעב ולא גזר כן ולא היו נסיו אלא י״ז לא י״ח׳ אמנם מהר״ש ז״ל אזיל בשיטתיה בהמלצ מהרב יהוא ימיה אליש׳ שיעשה פי׳ על ידי הרעב שהוא גזר עליו ורבים מתו בזלפות רעב׳ ולכך עלו״ה נסים למהר״ש ז״ל׳ כתב עוד מהר״ש ז״ל ואמנם מה שיבא מהעתידות כמו אמרו לשלשת המלכים ונקל זאת בעיני ה׳ ונתן את מואב בידכם ומ״ש כה אמר ה׳ מחר סולת בשקל וסאתים וכו׳ ומ״ש לאחאל שימלוך על ארם מה שיעשה ליסראל ומה שאמר בשעת מותו אל מלך ישראל קח קשת וחצים ורכב ידך על הקשת כו׳ אלה לא מניתי בכלל הנסי׳ כי הם הודעת העתידות ובזולתם ואין ראיה שיקראו נפלאות עם היות כפי האמת כל נפלאה נס ואין כל נס נפלאה כמו שכתבתי בספר מחזה שדי אשר לי׳ והנה הפלא והזרות בנסים יהיו באחת מד׳ בחינות וכאשר נתבונן בניסי אליש׳ נמצא בהם כל הבחינות כולם׳ הבחינה הראשונה היא מצד עצמם ר״ל כפי רבויים והפכיותם בפעולו׳ שזה מורה בלי ספק היותם ברצון מכוון מיוחד מפלת ההפכים הם כולם כמו שראינו במכות מצרים במכת הדבר וממקנה בני ישראל לא מת אחד כי עם היות מלה נגון מהמצרים ובהם נגון אחת מישראל הנגל הא׳ עם מות המלה וז״ש לא מת אחד ולא היה סיבת המיתה עפום האויר והסיבות הטבעיות המחייב את אותה הנה היא אויר אחד לכולם ומרעה אחד לכלם ואיך ימותו של המצרים וינצלו של ישראל׳ וכן במכת החושך למצרים לבד ולכל בני ישראל היה אור במושבותם שהיה אור לישראל במושבות המצרי ולנו ההפכים הם תכלית הפלא הוא מה שרמזו חז״ל בתנחומא על הנני ממטיר לכם לחם מן השמים משל לאתחוש שהיה עומד על כבשן נכנס שוכלו ואתה נחלים על ראשו נכנס אוהבו ונתן לו כת חמה שניהם מתוך כבשן אחד יצאו כך מן השמים הורידו אם על הסדומיים ושרפה אותם ומן השמים הוריד מן ליסראל לכלכלם הוי הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ע״כ׳ הנה יורה על הבחינ׳ הראשונה אמר זכרתי׳ וכבר היה זה בנסי אליש׳ שהוא הסיר הצרע׳ מנעמן והדביקה בגיחזי׳ פקח עיני נערו שיראה׳ מה שלא היה וסימא עיני הגויים ההם שלא יראו מה שהיה הרג הנערים בבית׳ אל והיל בני הנביאים שאמרו מות בסיר׳ עשה עגירת נשמים ומלא את הנחל ואת הגבים מים ונסיס רבים חלוקים והפכיים מורים באחת כי יד ה׳ עשתה זאת׳ ואמנם הבחינה הב׳ היא מעצמות הפעולות ואופן מעשה כל אחת מהם כאשר יהיו מגיעות בדולת הסדר הטבעי כענין קריעת יס סוף שנעשו כמו נד נוזלים והם המים הנגרי׳ למטה ינצבו כמו נד ובהורדת הא׳ על המזבח שהיה יורד מלמעלה למטה שהוא הפך הטבע ועל זה אח״ל בתנחומא כל אשר חפץ ה׳ עשה בשמים ובארץ דרכו של שמים להוריד על ומטר ודרכה של ארץ להעלות ממנה׳ לחם שנאמר ארץ ממנה יצא לחם וכשבקש משה הוריד את הלחם מן השמים שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים והעלה הטל מן הארץ שבא׳ ותעל שכבת הטל׳ וכבר בא זה בנס אחר מנסי אליש׳ שהבדיל שנשל בירדן והציפו הנביא עם הייתו כבד והעץ עם היותו קל כלל במים עד מקום הבדיל׳ (זה על פי שיעתו לז״ל עיין למעלה)׳ ואמנם הבחינה הג׳ היא מה שיעשה הנביא באמירה ודבר שפתים יגזר לו׳ ויקם לו על דרכיו נגה אור מורה על התבודדות הנביא ושהוא למעלה מהטבע מעין מ״ש משה ופלתה האדמה את פיה ובלעה וכו׳ ומאמר יהושע שמש בגבעון דום׳ ולכאן לזה אחז״ל שיעקב אבינו נעשה שותף עם הקב״ה בכל דבר דא״ר פנחס ראה מה כתיב לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא׳ ומנין שהלדיקים שותפים עם הב״ה כשהוא אר לורה שנא׳ המה היוצרים יחדו׳ שהם שותפים עם הקב״ה בכל בריה עם המלך במלאכתו הם יושבים ובוראים בריאות אמר הקב״ה לא דיין שאינני עושה דבר חוץ מדעתן אלא כל מה שאני כועל בעולם הזה ובעולם הבא הכל מתוקן להם הה״ל מה רב טובך ע״כ׳ רמזו במאמר הזה להעיר על מעלת הנביאים וכחם על שכחי הטבעיים אשר יצרה הא׳ל ית׳ לבדו כאילו יש להם שותפות עם בוראם ביצירתם לשמותם בראשונים ולכן באו בו לשונות שיש בעיניהם אמור בדבר ה׳ שמים נעשו ובענין אליש׳ כדבר אליש׳ אשר דבר ומזאת הבחינ׳ תמלא באליש׳ שהמית הילדים מ״ב במאמרו וקללתו בדית אל ובדברו בהו המים אל הנחל ונתמלאו הגבים ובמאמרו ילדה השונמית ובמאמרו נכבה צרעת נעמן בגיחזי׳ ת ולעד״ן בהבנת המאמר הזה אלהות בריאת העולם להכלית שיעבדו הנבדלים את הש״ית׳ ובשביל הצדיקים כי הרשעים הם מחייבים מניעת בריאת העולם וכמ״ש חז״ל כי יודע ה׳ דרך צדיקים בשעת בריאה ודרך הרשעים הפליגה מהשגתו׳ וזרח העולם נמלא שהצדיקים שותפים עם הב״ה במעשה בראשית כמו שנכתב לו׳ שאכילת הלחם נשתטה עם הזורע החיטים בשעת זריעתו כיון שהוא תכלית הזריעה ואילו ידע שהשתדף היה נמנע מהזריע׳ ז״ש המה היוצרים׳ וכיון שכן שהם שותפים ביצירה ממש מהבחינ׳ הנזכר אין ראוי לעשות דבר אין מדעתן כי יבלה בעל

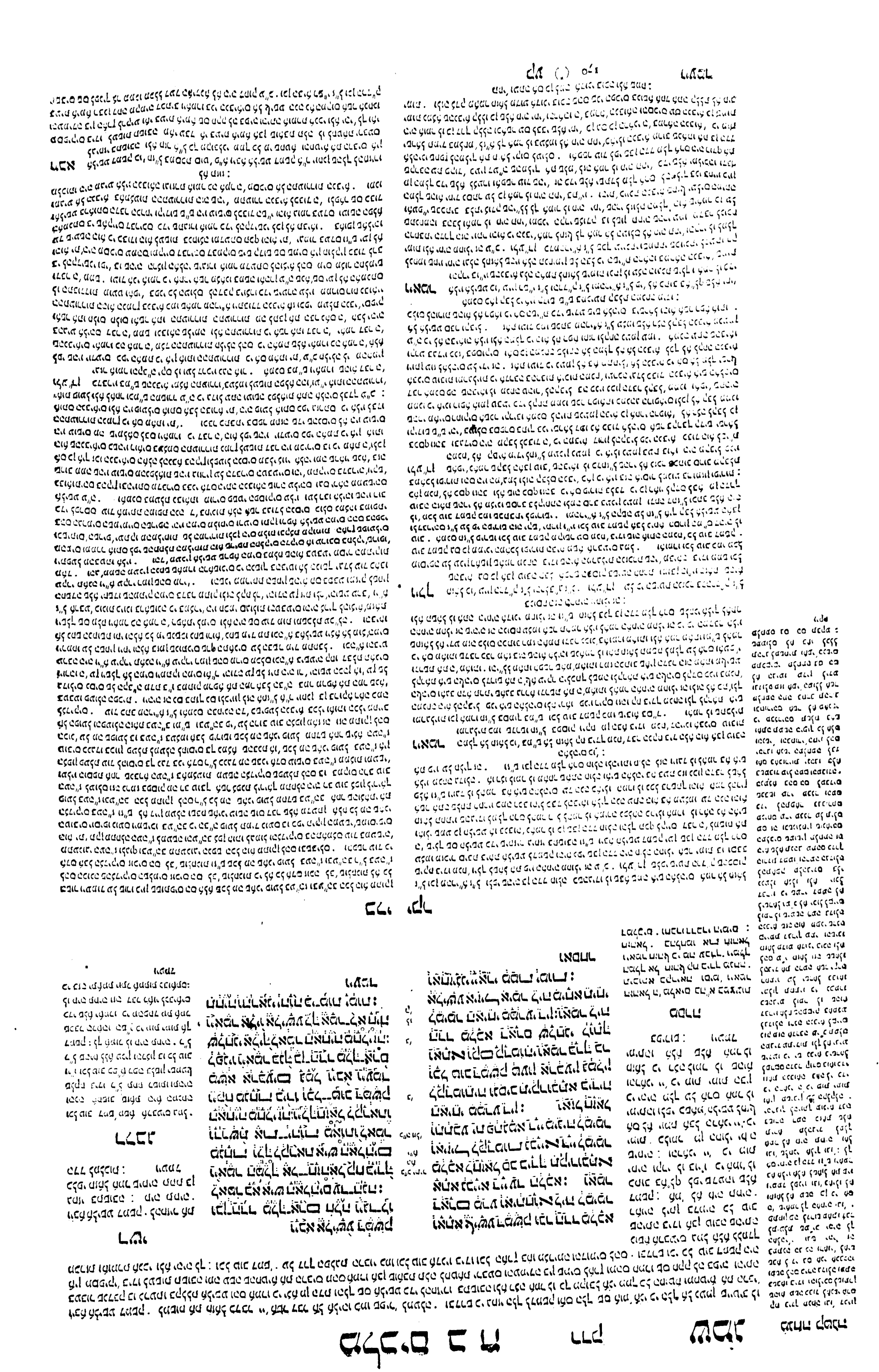

ירמיה ל"ב

ויקח המכבר אמר לפרש שדה בשביל לקח המכבר ושם מותו על פניו כי לאחרונה היה לו המלכה בעורתו לשעלה והיה רוצה לקרר מנמו בתקנת ע"י המכבר שטבל במים ולא הועיל כי היה החמיצה קודמת בן עד שמת בה: בשאר

ויעמל את פניו ויסב עד בוש · פירו' העמיל פניו לגל אחד שלא ירגה חזאל ושם ידיו על פניו עד זמן שהיה מתאפק מלבכות ולא יכול ויבך וי"ת ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא בכיא דיי' ובוש פעל עבר מנחי העי"ן בשקל הבקר אור ובושש משה פעל עבר מן המרובע בשקל כוכן: ועוליהם תרגם · ענין הפלת העוליים על הקרקע או בקירות דרך אכזריות ות"י תטרף דומה למה שארז"ל או שסרפה בכותל: והרותיהם תבקע · הנשים ההרו' וכן ת"י ומעדיתהון תבזע וזה מדרך אכזריות: ויקח אתו המכבר ויטבל במים · הוא הכר כמו כביר העזים וטבלהו במים ופרשה על פניו והיה אומר לו כי לרפואה היה עושה לו הדבר ההוא והוא היה עושה לנגנו ולהמיתו: ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט · חמש שזכר עומד במקום ד' ופי' חמש ליהושפט ומאימתי מונה לו ליהושפט אז ה' שנים ממלחמת רמות גלעד כן פירש בעל סדר עולם כי במלחמת רמות גלעד היה ראוי יהושפט שיהרג שהלך לעזור לרשע וכשזעק תלו לו שבע שני' ולסוף ה' שנים מאותה שעה שהיו ה' שנים ליורם בן אחאב וחזר יהושפט ממלחמת עמון ומואב והר שעיר עם מלך ישראל מאחר שהרגו אותם באו והמליכו את יורם בן יהושפט על יהודה ומלך שתי שנים בחיי אביו ומה שאמר למעלה וימלוך יהורם בשנת שתים ליהורם בן יהושפט שידמה כי יהורם בן יהושפט מלך קודם יהורם בן אחאב שתי שנים הנה כי מלך יהורם בחיי יהושפט אביו שבע' שנים לא המליכו אז אלא כיון שהיה ראוי יהושפט ליהרג מנה מאותה שעה המלכות לבנו אבל לא המליכו אלא שתי שנים בחייו ואחי תמה מדבריו שהוא אומר כי במלחמת רמות גלעד נגזר עליו הגזרה ומאותה שעה מנה המלכות לבנו שבע שנים והנה בשנת חמש ליורם בן אחאב שלמו אותם שבע שנים שהרי אחזיהו בן אחאב מלך שנתים ואיך היה שנה חמישית לגזרה ליורם זה לא יתכן ואיך המליכו שתי שנים בחייו והלא כשהיו ליורם חמש שנים ממלכותו מת יהושפט כי לא היה אחר אחאב שבע שנים ועוד איך אמר מאחר שהרגו עמון ומואב והר שעיר בחזרתן באו והמליכו את יהו' בן יהושפט ואותה מלחמה לא ראינו שהיה בימי אחזיהו בן אחאב ועדיין לא מלך יהורם בן אחאב עד מות אחזיהו אמנם כי כן מלאנו בדברי הימים שאחרי המלחמה הזאת התחבר יהושפט עם אחזיהו בן אחאב לעשות אניות אלא פי' ויהושפט ומת יהושפט כי בשנת ה' ליורם מת יהושפט ומלך יהורם בנו שנים כמו שפירשה ועתה כשמת אביו מלך מלכות שלמה מערער כי הרג את אחיו והתחזק בעלוכה כמו שכתוב בדברי הימי' ואם חסרה מלת ומת אין אמה בזה כי הענין מובן מהפסוק וכמוהו רבים במקרא חסירי מלה לפי שיובן ענינה מהפסוק וכדומה לזה נגיד חסר תבונות ורב מעשקות שוגה בלע יאריך ימים שחסר ימות פירוש נגיד שהוא שוגה בלע יאריך ימים כן בזה הפסוק אחרי שזכר כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט מובן מהפסוק כי מת יהושפט כי אותה שנה מת ולפיכך אמר ויהושפט כאילו אמר ומת יהושפט ושמנה שנים מלך יהורם בן יהושפט:

שנה

ויעמד את פניו · פנים של נער שהיה מבקש לבכות העמידם שלא יבכה בפני חזאל ויסב לבו לעמוד ולהתאפק: עד בוש · כמו עד בושש ולא יכול להתאפק ויבך: תרטש · לשון ביקוע המעים ואב לכולן וקשתות נערים תרטשנה: והרותיהם · מעוברות שלהם: המכבר · ת"י נוגבא וכן ותכשהו בשמיכה תרגם בנוגבא והוא בגד: ויפרש על פניו · להצטנן: ובשנת חמש וגומר · יהושפט המלך את יורם בחייו שתי שנים כשחזרו מן המלחמה שנלחמו במלך מואב כך שנוייה בסדר עולם בשל' חמש ליהור' ויהושפט לשנת חמשית שנגזרה גזרה על יהושפט ליהרג ברמות גלעד אלא שתלו בשביל אזעק שבע שני': כיד

רלבג

ויעמד את פניו · ר"ל שבכה התאפק להעמיד פניו שלא יבכה ושם ידיו על פניו שלא יראהו חזאל בוכה ולא יכול להמנע מלבכות: מבצריהם תשלח באש · רומה לאחר הערי' הבצורות אשר להם: ועוליהם תרטש · תאשור שהולדן בזה שיהיה שבה שילת בשוטים ונעזבים כשיהרג אביהם ואחיהם: והרותיהם תבקע · רומה לומר הנשים ההרות וזה דרך אכזריות לו יהיה הרגן בהרותיהם המגדלים החזקים הבצורי' ובנויים בהרים ועניין בקוע הוא בקוע חומותיהם וכמוהו על בקעם את הרות הגלעד והנה זה הפירוש הטני הוא היותר נכון לפי מה שאחשוב: הלאחי יי' אותך מלך על ארם · הנה זאת היא הסיבה חזאל למלך שאחר האם ית' לאליהו: ויהי מחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת · אחשוב כי המכבר הוא הנקלה וכ"זאה בלע"ז והנה טבל אותו במים קרים כי היה מתרעם בן הדר מתגבורת הרוח הנכרי ועשה זה להשקיט הרוח ההוא וזה עזר לחבר המות ומלך חזאל תחתיו כמו שאחר לו אליהו: ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל · כבר באלנו זה בחזה שקדם והראנו בו שבאחר עברו חמש שנים ליורם בן אחאב עם יהושפט מלך יהודה שהיה משתתף עמו בהנהגת מלכות ישראל אז מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה:

כי

ויעמד את פניו · פירו' העמיל פניו לגל אחד שלא ירגה חזאל ושם ידיו על פניו עד זמן שהיה מתאפק מלבכות ולא יכול ויבך וי"ת ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא בכיא דיי' ובוש פעל עבר מנחי העי"ן בשקל הבקר אור ובושש משה פעל עבר מן המרובע בשקל כוכן: ועוליהם תרטש · ענין הפלת העוליים על הקרקע או בקירות דרך אכזריות ות"י תטרף דומה למה שארז"ל או שסרפה בכותל: והרותיהם תבקע · הנשים ההרו' וכן ת"י ומעדיתהון תבזע וזה מדרך אכזריות: ויקח אתו המכבר ויטבל במים · הוא הכר כמו כביר העזים וטבלהו במים ופרשה על פניו והיה אומר לו כי לרפואה היה עושה לו הדבר ההוא והוא היה עושה לנגנו ולהמיתו: ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט · חמש שזכר עומד במקום ד' ופי' חמש ליהושפט ומאימתי מונה לו ליהושפט אז ה' שנים ממלחמת רמות גלעד כן פירש בעל סדר עולם כי במלחמת רמות גלעד היה ראוי יהושפט שיהרג שהלך לעזור לרשע וכשזעק תלו לו שבע שני' ולסוף ה' שנים מאותה שעה שהיו ה' שנים ליורם בן אחאב וחזר יהושפט ממלחמת עמון ומואב והר שעיר עם מלך ישראל מאחר שהרגו אותם באו והמליכו את יורם בן יהושפט על יהודה ומלך שתי שנים בחיי אביו ומה שאמר למעלה וימלוך יהורם בשנת שתים ליהורם בן יהושפט שידמה כי יהורם בן יהושפט מלך קודם יהורם בן אחאב שתי שנים הנה כי מלך יהורם בחיי יהושפט אביו שבע' שנים לא המליכו אז אלא כיון שהיה ראוי יהושפט ליהרג מנה מאותה שעה המלכות לבנו אבל לא המליכו אלא שתי שנים בחייו ואחי תמה מדבריו שהוא אומר כי במלחמת רמות גלעד נגזר עליו הגזרה ומאותה שעה מנה המלכות לבנו שבע שנים והנה בשנת חמש ליורם בן אחאב שלמו אותם שבע שנים שהרי אחזיהו בן אחאב מלך שנתים ואיך היה שנה חמישית לגזרה ליורם זה לא יתכן ואיך המליכו שתי שנים בחייו והלא כשהיו ליורם חמש שנים ממלכותו מת יהושפט כי לא היה אחר אחאב שבע שנים ועוד איך אמר מאחר שהרגו עמון ומואב והר שעיר בחזרתן באו והמליכו את יהו' בן יהושפט ואותה מלחמה לא ראינו שהיה בימי אחזיהו בן אחאב ועדיין לא מלך יהורם בן אחאב עד מות אחזיהו אמנם כי כן מלאנו בדברי הימים שאחרי המלחמה הזאת התחבר יהושפט עם אחזיהו בן אחאב לעשות אניות אלא פי' ויהושפט ומת יהושפט כי בשנת ה' ליורם מת יהושפט ומלך יהורם בנו שנים כמו שפירשה ועתה כשמת אביו מלך מלכות שלמה מערער כי הרג את אחיו והתחזק בעלוכה כמו שכתוב בדברי הימי' ואם חסרה מלת ומת אין אמה בזה כי הענין מובן מהפסוק וכמוהו רבים במקרא חסירי מלה לפי שיובן ענינה מהפסוק וכדומה לזה נגיד חסר תבונות ורב מעשקות שוגה בלע יאריך ימים שחסר ימות פירוש נגיד שהוא שוגה בלע יאריך ימים כן בזה הפסוק אחרי שזכר כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט מובן מהפסוק כי מת יהושפט כי אותה שנה מת ולפיכך אמר ויהושפט כאילו אמר ומת יהושפט ושמנה שנים מלך יהורם בן יהושפט:

שנה

כלי יקר

ויעמד את פניו ויסב עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל:

ולע"דן שהי' הפסר לפרש ויעמד את פניו חזאל ויסב עד בוש ואחר כך ויבך שיש האלהים ויוכיח כן קלת מדל' כתיב ויעמד שיש האלהים את פניו עד בוש ויבך אבל מה שפירשו המפרשים עיקר שהוא על הלישע שהעמיד פניו שלא לבכות לפני חזאל ועכ"ז לא יכול להתאפק דלים על חזאל אמר ויעמד פניו למה כן והפסר שהי' בוש לבכות לפני הנביא לו פדי שלא להראות מורך לבב בפני הנביא של ישראל ממיתת המלך כאילו יורה שעת' אחתו ולזה ויעמד פניו · והוא מהטעם עצמו שהעמיד עצמו הלישע לדעת המפרשים ויעמד פניו על הלישע:

ויאמר חזאל כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל · וכן הרלב"ג · ולע"דן לדקדק אומר בלשון יחיד רעה הם המה רעות רבות מבצריהם ובחוריהם · והרותיהם · ונראה' כי יעקב לבנו התבלל שריות תשימו בין עדר ובין עדר אלא יהיו הנרות תכופות זו לזו כי מי יוכל לסבול ולזה כתיב שאל חזאל ויאמר מדוע אדני בוכה והי' לך לשמוח בגלות לויבך לז"ל שכן האמת שיהיו בוכ' על מיתת בן הדד אלא כי ידעתי את אשר תעש' לבני ישראל רעה ר"ל הכל בבת אחת ורעה אחת בלי ריוח אלא מבצרותיהם תשלח באש ותבקע ובחוריהם בחרב ההרוג ועוליהם תרטש והרותיהם תבקע הכל יחדיו ורעה אחת ולא יהיו ברעות רבות מלא הפסקות ועל זה הנו בוכ' שלעש"י שבן הדד הי' מאר לישראל הי' בפעמים רבות ולא בבת אחת כמוך ז"ש את אשר תעש' לבני ישראל רעה ולעומת זה ענה חזאל כי מה עבדך הכלב כי יעש' הדבר הגדול הזה כלומר שיעש' אותו הרב בולו בבת אחת וזה הור' בלומר בלשון יחיד הדבר הגדול הזה הכל בלשון יחיד לומר שלא יהיו דברים רבים הנו' מבצרותיהם · ובחוריהם · עולליהם · והרותיהם · בפעמים רבות ובזמנים רבים אלא הכל בבת אחת אם כן הכל בבת אחת אחד דבר גדול הוא:

ויאמר חזאל כי מה עבדך כו' עיין הרלב"ג ז"ל · ולע"דן לדקדק אומר כי מה אינו לודק לשון כי והוא מיותר הי"לל ויאמר חזאל מה עבדך כו' ולמה אמר הדבר הגדול הזה בלשון יחיד והם דברים רבים מבצריהם תשלח באש ובחוריהם בחרב כו' · ונראה שכוונת חזאל לקצר דבריו אלה עם דבריו הראשונים שאמר מדוע אדוני בוכה והלישע הנביא השיבו ויאמר כי ידעתי וכו' ועתה חוזר לראש חזאל ואומר יפה דברתי וכוונתי אל האמת כמ"שאמרתי מדוע אדוני בוכה כי מה עבדך הכלב וכו' כמלאו הבני כתובים בחיים כאחד זה מקושר עם הקודם כאילו אמר ולמה אתה בוכ' ומלטער כי מה עבדך הכלב כי יעל' בידו לעשות הכל בבת אחת כמו שרמזת אשר תעשה לבני ישראל רעה כפרשית רעה אחת ולזה אומר שיעש' הדבר הגדול הזה לעשו' פורענות הנזכר הכל בבת אחת ולזה אמר בלשון יחיד כי הלואי אוכל לעשות הרע מעט מעט כי בני ישראל המה ולבני ישראל לא יאמן כלב לשונו ולזה נדר עצמו בכלב ולא בזולתו מהתוארים · עוד אפשר כי בפסוק זה כתיב ויאמר חזה אל וכו' ולפי זה כונת הפסוק שאמר ואמירתו היא חזה אל ר"ל אין לזה מבלי בדרך שכל אי בדרך מחזה שדי הוא זה אשר חזה אל כן ובאמצעו עושה ומביא הברה לדבריו כי מה הכלב כי יעש' כדבר הגדול הזה אלא ודאי חזה אל ובזה מובן שנוי השם אשר בפ' זה ומובן לומר כי מה עבדך הכלב כו' מתן טעם לדבריו הרומזת בחזה אל וכן תמצא לתעל' לאמר המלך אל חזה אל קח בידך מנחה וכו' רומז איך מה שחזה אל מבלבן ואנא להתקיים שהרי הוא מלאך ואינו לאמת לו מגמה:

ויעמד את פניו ויסב עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל:

ולע"דן שהי' הפסר לפרש ויעמד את פניו חזאל ויסב עד בוש ואחר כך ויבך שיש האלהים ויוכיח כן קלת מדל' כתיב ויעמד שיש האלהים את פניו עד בוש ויבך אבל מה שפירשו המפרשים עיקר שהוא על הלישע שהעמיד פניו שלא לבכות לפני חזאל ועכ"ז לא יכול להתאפק דלים על חזאל אמר ויעמד פניו למה כן והפסר שהי' בוש לבכות לפני הנביא לו פדי שלא להראות מורך לבב בפני הנביא של ישראל ממיתת המלך כאילו יורה שעת' אחתו ולזה ויעמד פניו · והוא מהטעם עצמו שהעמיד עצמו הלישע לדעת המפרשים ויעמד פניו על הלישע:

ויאמר חזאל כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל · וכן הרלב"ג · ולע"דן לדקדק אומר בלשון יחיד רעה הם המה רעות רבות מבצריהם ובחוריהם · והרותיהם · ונראה' כי יעקב לבנו התבלל שריות תשימו בין עדר ובין עדר אלא יהיו הנרות תכופות זו לזו כי מי יוכל לסבול ולזה כתיב שאל חזאל ויאמר מדוע אדני בוכה והי' לך לשמוח בגלות לויבך לז"ל שכן האמת שיהיו בוכ' על מיתת בן הדד אלא כי ידעתי את אשר תעש' לבני ישראל רעה ר"ל הכל בבת אחת ורעה אחת בלי ריוח אלא מבצרותיהם תשלח באש ותבקע ובחוריהם בחרב ההרוג ועוליהם תרטש והרותיהם תבקע הכל יחדיו ורעה אחת ולא יהיו ברעות רבות מלא הפסקות ועל זה הנו בוכ' שלעש"י שבן הדד הי' מאר לישראל הי' בפעמים רבות ולא בבת אחת כמוך ז"ש את אשר תעש' לבני ישראל רעה ולעומת זה ענה חזאל כי מה עבדך הכלב כי יעש' הדבר הגדול הזה כלומר שיעש' אותו הרב בולו בבת אחת וזה הור' בלומר בלשון יחיד הדבר הגדול הזה הכל בלשון יחיד לומר שלא יהיו דברים רבים אלא הכל בבת אחת אם כן הכל בבת אחת אחד דבר גדול הוא:

ויאמר חזאל כי מה עבדך כו' עיין הרלב"ג ז"ל · ולע"דן לדקדק אומר כי מה אינו לודק לשון כי והוא מיותר הי"לל ויאמר חזאל מה עבדך כו' ולמה אמר הדבר הגדול הזה בלשון יחיד והם דברים רבים מבצריהם תשלח באש ובחוריהם בחרב כו' · ונראה שכוונת חזאל לקצר דבריו אלה עם דבריו הראשונים שאמר מדוע אדוני בוכה והלישע הנביא השיבו ויאמר כי ידעתי וכו' ועתה חוזר לראש חזאל ואומר יפה דברתי וכוונתי אל האמת כמ"שאמרתי מדוע אדוני בוכה כי מה עבדך הכלב וכו' כמלאו הבני כתובים בחיים כאחד זה מקושר עם הקודם כאילו אמר ולמה אתה בוכ' ומלטער כי מה עבדך הכלב כי יעל' בידו לעשות הכל בבת אחת כמו שרמזת אשר תעשה לבני ישראל רעה כפרשית רעה אחת ולזה אומר שיעש' הדבר הגדול הזה לעשו' פורענות הנזכר הכל בבת אחת ולזה אמר בלשון יחיד כי הלואי אוכל לעשות הרע מעט מעט כי בני ישראל המה ולבני ישראל לא יאמן כלב לשונו ולזה נדר עצמו בכלב ולא בזולתו מהתוארים · עוד אפשר כי בפסוק זה כתיב ויאמר חזה אל וכו' ולפי זה כונת הפסוק שאמר ואמירתו היא חזה אל ר"ל אין לזה מבלי בדרך שכל אי בדרך מחזה שדי הוא זה אשר חזה אל כן ובאמצעו עושה ומביא הברה לדבריו כי מה הכלב כי יעש' כדבר הגדול הזה אלא ודאי חזה אל ובזה מובן שנוי השם אשר בפ' זה ומובן לומר כי מה עבדך הכלב כו' מתן טעם לדבריו הרומזת בחזה אל וכן תמצא לתעל' לאמר המלך אל חזה אל קח בידך מנחה וכו' רומז איך מה שחזה אל מבלבן ואנא להתקיים שהרי הוא מלאך ואינו לאמת לו מגמה:

וילך מלת אליסע ויבא כו' מהרי"ל ז"ל הלך אל אדוניו ועשה כדברי הנביא ועלהו לנחמו בתנחומין של הבל וז"ש אמר לי היה תחיה ע"כ · ולע"דן דלשיטת רש"י ז"ל שבחמי למעלה שאומר היה תחיה כלפי חזאל יובן כמין חומר דקדוק לשון אמר לי שהוא מיותר שהיה לי שיאמר ויאמר אמר היה תחיה לבל באומר אמר לי היה תחי' היה כדי שלא לשקר אמר לי ועלי אמר היה תחיה שעל חזאל עצמו אמר היה תחיה ומלך ארם הבין שעליו אמר כן ונהה דעתו בחבל · ואפשר עוד שפיו של בן הדד הכשילו באמה שאמר מה אמר לך לך לייקה ולא לי והוא השיבו ב"ל בכוון אמר לי לי ולא לך אמר היה תחיה כי הוא מות ימות · עוד אפשר כי דרך העולם כן אמר בהכנס הרופא אל החולה המסוכן אמר יאמר אליו כי קרוב מהרה יקל חוליו ויעמד על משכבו בהי"ת אמנם לקרוביו יגלה הדבר כי מת הוא ולא יחיה ועתה המלך אמר לעבדו חזאל מה אמר לך כי אינו אומר לו אמר לי מ"ש שתאמר לי כי פטומי מילי הם אבל אמור נא לי מה אמ' לך לייקה והשיבו דע כי אין סכנה כלל כי אמר לי היה תחיה בהופן שיהיה לבד בטוח שאין שמן אלין פגע רע כי אמ' לי היה תחיה בהופן שלא היו אלין ב' מאמרים כלל ומ"ש וילך מלה אליסע שהוא מאמר מיותר נראה שהוא מקושר לפ' ויהי ממחרת והבונה לו שהלך מלה אליסע לקבל שפע ישעו ממרום בהיותו את אליסע אתו עמו שמזה נמשך לו שאמר לו היה תחיה כמו שליחו ונמשך ג"כ שנתעורר ביום המחרת ויקח את המכבר כו' לקרב לו המיתה שכבר היה לבו בטוח מלת אליסע שהוא ימלוך אחתיו ובזה נתחזקו ידו לעשות מה שעשה כן · ואפשר עוד שכונת הפ' להראות את חזאל כי שינה קלת ממה שליוה לו אליסע שאליסע אמר לו לך אמור לו היה תחיה תכף בלתך לפניו לאמר לו היה תחיה כיון שהלך לדרוש אחיה אמנם חזאל לפני אליסע הראה השתעבדות באומר כי מה עבדך הכלב כי יעשה כו' ובלבתו מלהגיד שינה דברו ז"ש וילך מלת אליסע ויבא אל אדוניו ולא דבר אלא עתה עד שלא לו בן הדד המלך מה אמ' לך אליסע ולזה השיבו א' לי היה תחיה ולפי שהבין המלך ששינה חזאל בשיקול דעתו כי לא יתכן שהנביא לא יסדר לו סדר להפיס דעתו של מלך והוא בא לו במחרים אין זה כ"א רוע לב של חזאל לז"א מה אמר לך אליסע ר"ל לך ובשיניך הוא אליסע הדיוט אבל אנכי איש אלהים קדוש הוא שכן הראה בכל דבריו אמר לך לאדון איש האלהים בא איש האלהים עד הוס:

ויהי ממחרת כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ואזלא לטעמיה ובשיטתו שכתב למעלה בפסוק אמר לו היה תחיה כי החולי לא היה מחייב לו אבן הדאלי ה' כי מות ימות הביאו שהרגהו חזאל וכן עשה בתתו המכבר ויטבול במים ונצטנן ומת · ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל המכבר השמלה הטבל אותה במים קרים כדי להתקרר מהחום הנכרי והי' זה סיב' שעל ידי הקרירות הזה נכנס החום והקדחת לפנים ומהר למות הנה בזה הדרך משם אליסע את חזאל למלך על ארם כמו שהוה יתברך אל אליהו בהר חורב ע"כ:

ובשנת חמש ליורם כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ל ז"ל הביא דהרלב"ג ז"ל הגזכר והביא דסדר עולם והכריע שהדין עם הרד"ק ז"ל ודברו נכוחים ככל אשר הקשה על הסדר עולם והנכון כדהרד"ק ז"ל שהשרה תיבת מת כאילו אמר ויהושפט מת כדלעיל · ולמעלה בפסוק בשנת שתים ליהורם בן יהושפט הרחיב הרלב"ג ז"ל בזה עיין שם כי שם הרחבנו באלו החשבונות ומה שכתב שם הרלב"ג ז"ל שהיו השנתים שמלך אחזיהו מלכות אלה שלימות יתוקן קלת קושיית הרד"ק ז"ל שעל סדר עולם:

בן

ביר׳ מחשלה: וימליכו עליהם מלך׳ ומימי דוד לא היה להם מלך כמו שנאמר ומלך אין בחדוס ויסס בחדוס נציבים שמנה מלכים מלכו בחדוס לפני מלוך מלך לישראל המנויים בספר בראשית כשנדו מלכו לישראל שמנה מלכים אים בוסת ודוד ויעלמה ורחבעם ואבירם ואסא ויהושפט ויהורם ולא היה מלך לאדום ומה שכתוב למעלה שהלך מלך אדום עם יהורם כן אחאב ועם יהושפט למלחמה על מלך מואב לא מלך גמור היה אלא נציב שאף הוא היה קרוי מלך וכמו שנאמר ומלך אין בחדוס נציב מלך הנצב היה להם במקום מלך: הסובב אליו. הסמוכים אל הספר: ותפשע לבנה׳ מרדו יושבי לבנה ומרדו במלך ואיני יודע מאיזו אומה היו שהרי לבנה מארץ ישראל היא ואומר אני שהיו משבט יהודה ומרדו במלך: ויקבר עם אבותיו בעיר דוד׳ וכדברי הימים אומר בעיר דוד ולא בקברו׳ המלכים:

והלישע

רלבג

בי בת אחאב היתה לו לאשה׳ והנה בחה שאחר זה קראה בת עמרי ואחאב כי היתה בת אחאב אף אחאב הוא אבי אביה׳ לעת לו ניר לבניו כל הימים׳ רוצה לומר שיתן מלכות לבניו כל הימים: ביומיו פשע אדום׳ מתחת יד יהודה׳ כ״ל כי ביומי יורם פשע אדום מתחת יד יהוד׳ ומרדו בהם והמליכו עליהם מלך והעבירו הנציב אשר שם עליהם מלך יהודה׳ והבה עבר יורם בעירה וכל הרכב עמו להלחם עם אדום המורד בו והנה לא מרדו כולם בו אך קצתם הלכו בעזרתו כדי להלחם עם המורדים בו מהאדומיים וכאשר זה שהיה משתדל יהורם להלחם עם אדום המורד בו הנה קם אדום המורד לילה והכה את אדום הסובב אליו להלחם עם ויכוסו עם ישראל לאוהליו וגם אז מרדה עיר לבנה בישראל.

בן עשרים

בן שלשים ושתים שנה היה בהמלכו כו׳ עיין הרד״ק ז״ל:

וילך בדרך מלכי ישראל עיין הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ה ז״ל. ולע״דן כי בת עמרי היתה ויחסה כאן בבת אחאב שהיא רשעה בהכלי׳ כמילו היה בת אחאב ולא׳ מחלליו כי בשת׳ אחרי דעותיו הרעות ולזה החטיאה את יהורם בעלה עם היותו בן יהושפט הצדיק. ולך בדרכי ישראל כאשר עשו מלכו׳ אחאב כי בת אחאב היתה׳ לו לאשה ואין הן להשם רעה׳ הנה״ה לאחר שכתבתי זה מצאתי בסמוך בפסוק בשפת עשרים ושתים שנה כו׳ להרד״ק ז״ל בשם סדר עולם כיון שהשיאו אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה זו על מלכות בית דוד וכו׳ וכתיב בסמוך ושם אמו עתליהו בת עמרי אם כן יהורם על כרחנו אנו מוכרחים לומר שבת אחאב ושם אמו עתליהו בת עמרי כי איך נשא יהורם דודתו אחות אמו לאשה והיא ערוה לו שהרי אמר בשם עולם שאסא לקח לבנו יהורם בת עמרי אלא ודאי כדברי המפרשים כן הוא לפי שיטת הסדר עולם כי דוחק לו שהיו פרוצים׳ ושם בפסוק בן עשרים שנה בשם״ד לא כתוב לך טעם נכון למה כאן אמר בת אחאב ושם נאמר עמרי מלך ישראל עיין שם. ויעשו הרע בעיני ה׳ ויותר לגמרי אחרי שאמר וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב׳ וכראה שהוא מגיד עצמו לא עשה אלא הרע בעיני ה׳ לבד אמנם הליכתו בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב׳ כל זאת לא מלבו אלא כי בת אחאב היתה׳ לו לאשה ר״כ אין לך לו׳ עליו אלא ויעשו הרע בעיני ה׳ כיון שהיה אנוס:

ולא אבה ה׳ להשחית כו׳ בימיו כו׳ רש״י ז״ל כיר ממשלה׳ ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ומהרי״ה ז״ל לפי שפשע יהורם ועבר בעיני ה׳ והיתה מהיות שורת הדין להשליכו מעל פניו אך למען עבדו הנאמן לא להשחית לגמרי אך גרמו עונותיו שבימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך׳ כ״ל:

בימיו פשע כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן מהרי״ה ז״ל כנ״ל:

ויעבור יורם בעירה כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג כלביו של הרד״ק ז״ל אלא שאביו של הרד״ק ז״ל פי׳ הסובב אליו הסובב אל מלך ישראל כלומר שהיו בעזרתו והפי׳ הזה דחוק והרלב״ג ז״ל פי׳ הסובב אליו להלחם עמו ואם אמר כאן לעזרת יהורם מלך ישראל ולפי זה אליו חוזר לאדום המורד אבל בסדר הנבחרים מכוונים יחדיו לביאו של הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל. ומהרי״ה ז״ל פי׳ ויהי הוא קם לילה על יהורם כדרש״י והרד״ק ז״ל שקם בלילה שלא כדרחוי להלחם ויכה את אדום ר״ל מהאדומים הסובבים שהיו קרובים אליו במחנה׳ ואת שרי הרכב ולא מלאו לבו לתמוך ולהתחזק כי פחדו חטאים וגם מיד כל העם של יהוד׳ היו לאהליו ואשר רצה אדום חולשת בני יהודה שלא נלחמו עמו אלא בלילה שלא כמשפט ואחר כך נסו פשע אדום בו ביום הזה שלא רצו להכנע עוד אליו כבראשונה ע״כ. ולע״דן כי כוונת הכתוב להודיע כי בהיו׳ ביומיו פשע אדום מתחת יד יהוד׳ בימי יורם בחייו והוא מרד לו עד מאד ויעבור יורם בעירה וכל הרכב עמו והוא בקצתו קם הוא לילה׳ ויתי מסדר עמו קם לילה בלי דרך מלחמה ולא בעצת גבורי׳ אלא ויהי הוא לבדו קם לילה עם קצת גבורי׳ ויכה את אדום הסובב אליו סביב למחנה כי גבורי׳ אלא לא מלאו לבו להכנס בתוך מחנה אדום כי אם לאותם האומיים הסובבים אותו׳ והכה גם כן את שרי הרכב אשר לאדום ועכ״ז וגם העם׳ של ישראל לאהליו כי היה מיתת אלהים עליהם ונתגלה הת׳ שועה הזאת לפוקה ולמכשול אל כלל העם של ישראל כי לא ידעו מהו זהו הבלבול ונסו ועל ידי זה ויפשע אדום מתחת יד יהוד׳ עד היום הזה בראותם הסגנחת הש״ת שעשה היות שהכה המלך יהוד׳ את אדום לא שזה לו כי העם נסו איש לאהליו אין זה אלא רוע הנהג׳ וסכול מצה מהש״ת ואיתת אלהים עליהם ולזה מרדו בו לעולם:

ויפשע אדום מתחת יד יהודה כו׳ עיין הרד״ק ז״ל ולפי שיטת אביו של הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל אומר ויפשע אדום כו׳ היינו שהיו אומרים כן בעת שנתו אלהים אל אדום׳ ולא׳ אמר זה אלא לבד מבלי׳ אמר׳ אלהים׳ ולא׳ אמר׳ אלהים׳ אל אדום׳ ולא׳ אמר׳ אלהים׳ אל אדום׳ ולא׳ אמר׳ אלהים׳ אל אדום

בשנת שתים עשרה · ויהורם בן יהושפט מלך בשנת חמש ליורם בן אחאב ומלך שמנה שנים היה י"ג לא שלמה שנה י"ב לפיכך לא מצאה לו וכן תמצא בכל המספרים במו שנחבנו: בן עשרים ושתים · ובדברי הימים בן ארבעים ושתים שנה מחזיהו במלכו היתה זה ועוד כי כל ימי אביו לא היו אלא ארבעים שנה שכן כתוב בן ל"ב שנה במלכו ומעמה שנים מלך הרי ארבעים איך היה הוא בן ארבעים ושתים במלכו זה לא יתכן ומפר בסדר עולם כיון שהשיג אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו נגזרה זו על מלכות בית דוד שתבלה עם בית אחאב וכן היה שמת אחזיהו מלך יהודה עם מלך ישר' שהרג' יהוא ועתליהו אם אחזיהו מלך יהודה ראתה כי מת בנה ותאבד כל זרע המלוכה ולפיכך מנה מ"ב מיום שנגזרה הגזר' ובשנת אחד ושלשים לאסא נסמה אל בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי על ישראל והלא קודם לכן ארבעים ושתים שנה מלך אלא ר"ל מלך מלכות שלמה על ישראל שנתחתן עם אסא ונתעלה והרגו לאחבי ומלך על ישראל ומשנת לא' לאסא עד שמת אחזיהו מלך יהודה מ"ב שנים כולל תשע שנים לאסא וכ"ה ליהושפט הרי ל"ד ומעמה שנים ליהורם הרי מ"ב וזהו רחוק מאד מדרך הפשט והפירוש הנכון כי יהורם היה יותר מארבעים שנה ולא מנה מימי מלכותו אלא שמנה שנים שמלך בחזקתו אבל מעת שנפל ביד הערביים ונפל גם כן בחליו לא מנו לו ימי מלכותו והשלימו והמליכו אחזיהו בחייו מעת שנפל אביו והלך בלא חמלה והיו עשרים שנה וכשהמליכו אחזיהו בחיי אביו היה בן עשרים ושתים שנה כמו שאמר הנה ומה שאמר ושנה אחת מלך בירושלים אחר מות אביו אבל בחיי אביו מלך עשרים שנה וכשמת אביו היה בן מ"ב שנה והמליכוהו פעם אחרת ולא מלך אחר מיתת אביו אלא שנה אחת: ושם אמו עתליהו בת עמרי · ולמעלה אמר כי יהורם אביו בת אחאב היתה לו לאשה נאמר כי בת אחאב היתה ונאמר בת עמרי כי בני בניים הרי הם כבנים וכן ותבאנה אל רעותיו שהיה אבי אביהן וכן זרובבל בן שלתיאל והוא היה בן פוחה שהיה בן שלתיאל ורבים ככה ומה שאמר בו חתן בית אחאב והוא היה בן חתן בית אחאב הוא גם כן חתן להם כלומר כי

בשנת שתים עשרה ליורם בן אחאב מלך יהודה מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה: בן־עשרים ושתים שנה מלך בירושלם ושם אמו עתליה בת־עמרי מלך ישראל: וילך בדרך בית אחאב ויעש הרע בעיני יהוה כבית אחאב כי חתן בית־אחאב הוא: וילך את־יורם בן־אחאב למלחמה עם־חזאל מלך־ארם ברמת גלעד ויכו ארמים את־יורם: וישב יורם המלך להתרפא ביזרעאל מן־המכים אשר־יכהו ארמים ברמה בהלחמו את־חזאל מלך־ארם ועזריה בן־יהורם מלך יהודה ירד לראות את־יורם בן־אחאב ביזרעאל כי־חלה הוא:

ואלישע הנביא קרא לאחד מבני הנביאים ויאמר לו חגר מתניך וקח פך השמן הזה בידך ולך רמת גלעד: ובאת שמה וראה־שם יהוא בן־יהושפט בן־נמשי ובאת והקמתו מתוך אחיו והביאת אתו חדר בחדר: ולקחת

בשנת תרתא עסרי שנין ליורם בר אחאב מלכא דישראל מלך אחזיה בר יהורם מלכא שבטא דבית יהודה: בר עשרין ותרתין שנין אחזיה כד מלך ושתא חדא מלך בירושלם ושום אימיה עתליה בת עמרי מלכא דישראל: ואזל באורח בית אחאב ועבד דביש קדם יי כבית אחאב ארי חתנא דבית אחאב הוא: ואזל עם יורם בר אחאב לאגחא קרבא עם חזאל מלכא דארם ברמות גלעד ומחו אנש ארם ית יורם: ותב יורם מלכא לאתסאה ביזרעאל מן מחתא דמחוהי אנש ארם ברמתא כד אגיח קרבא עם חזאל מלכא דארם ואחזיה בר יהורם מלכא שבטא דבית יהודה נחת למסעד ית יורם בר אחאב ביזרעאל ארי מרע הוא: ואלישע נביא קרא לחד מתלמידי נביא ואמר ליה זריז חרצך ונסיב מנא דמשחא הדין בידך ואיזיל לרמות גלעד: ותהך לתמן וחזי תמן ית יהוא בר יהושפט בר נמשי ותהך ותקימיניה מגו אחוהי ותעיל יתיה תון בגו תון: ותיסב

בשנה שתים־עשרה שנה ליורם בן־אחאב מלך ישראל מלך אחזיה בן־יהורם מלך יהודה: בן־עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו ושנה אחת מלך בירושלם ושם אמו עתליה בת־עמרי מלך ישראל: וילך בדרך בית־אחאב ויעש הרע בעיני יהוה כבית אחאב כי חתן בית־אחאב הוא: וילך את־יורם בן־אחאב למלחמה עם־חזאל מלך־ארם ברמת גלעד ויכו ארמים את־יורם: וישב יורם המלך להתרפא ביזרעאל מן־המכים אשר־יכהו ארמים ברמה בהלחמו עם־חזאל מלך־ארם ועזריה בן־יהורם מלך יהודה ירד לראות את־יורם בן־אחאב ביזרעאל כי־חלה הוא:

ואלישע הנביא קרא לאחד מבני הנביאים ויאמר לו חגר מתניך וקח פך השמן הזה בידך ולך רמת גלעד: ובאת שמה וראה־שם יהוא בן־יהושפט בן־נמשי ובאת והקמתו מתוך אחיו והביאתו אל־חדר בחדר: ולקחת

ג' בעניין

טו

ד'

כלהון כ"כ במ"ה

ה' כ"כ ות"ת ה'

ה'

ו' פתח

ז' יי"ג

ז'

ז' מל' שה עלתיך

חתן ד' בקריא' וסימ' ותקח צפרה צר ותכרת את · וירף ממנו אז אמרה · ויאמרו פלשתי' מי עשה זאת · וילך בדרך בית אחאב · וחר וחתן המלך וסר אל משמעתך: לאחד ולאחד ז' בקריא' וסימ' מתת לאחד מהם מבשר בניו אשר · ואלישע הנביא קרא · ויקרא דור לאחד מהנערים · והיה ביום ההוא יחבט יי' · וכי יתן מתנה מנחלתו · לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חבלים ב' בו: חגר ד' בקריאה וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן כ': ה' פסוקי' אית בהון שמה שם וסימ' עלת תמיד לדרתיכם · ובאת שמה וראה שם יהוא · ויצו מלך אשור לאמר שמה קנגה קפוד · ויבאו אלה הכתובים בשמות · וחלופי' ו' פסו' שם שמה וסימ' נמסר בריש סדר ראה:

רשי

והלישע הנביא קרא וגו' · בלותו הפרק. שהיה יהורם חוכה ביזרעאל: חגור מתניך · כל חגורת מתנים לשון זירוז גבור' הוא לפי שהוא שולחו לדבר הסכנה: להחד מבני הנביאים · יונה בן אמיתי היה: הנער

רלבג

בן עשרים ושתים שנה אחזיה במלכו · והנה בל"ה אחר בן אחאב' ושתים שנה והנה זה שמנה בדברי הימים אמנם לידת אחזיה אך לעת למיתת מלכות עתרי אחר בעבור היותו מוזכרו קרה לו שנהרג עם מלך ישר' זה שאחר שלשים ואחת שנה לאסא מלך עתרי על כל ישראל ואחר זה מלך שם שנים ואחאב בנו עשרים ושתים ואחזיה שנתים ויורם היה בשנת שתים עשרה הרי ארבעים ושתים שנה שעמדה מלכות עתרי: ושם אמו עתליהו בת עתרי · הנה היא אשר זכר כי היא בת אחאב: ויכו ארמי' את יורם · הנה סבב הסם יתע' שנרמות גלעד כפלו לאחאב ויורם בנו כי יורם הלך להלחם ברמת' גלעד ושם הוכה וזה היה כלי אל שהיה יכול יהוא להמיתו · ואחר לו חגור מתניך · לזהו לחגור מתניו כדי שיוכל לרוץ: ולך רמות גלעד · ידמה שלקחוה מיד מלך ארם לאחי מות אחאב לו בעת מות אחאב כי אז הלליחו ישראל במלחמה אלא שכבר מת אחאב והנה היה בזה הענת תיל ישראל שם: והבאת אותו חדר בחדר · לזהו זה כדי שלא ישמע אדם בחדר: ונסת

ובאת ב' חד ב"פ ויחד ר"פ בשבנו הדרש

דבריו:

כלי יקר

בשנת שתים עשרה ליורם בן אחאב עיין הרד"ק ז"ל וכבר זכרתי בפסוק הקוד' שקרלו בחייו יורם לגרעון מלך כל מעשיו הרעים זולת בעת המלכתו שעדיין היה בחזקת כשרות וכלון אחרי מותו אמר אחזיהו בן יהורם לשבח י"הור"ס כי כן היו ארכיבים בכל השמות יהושפט י"הו שפ"ט לכבוד ה' ולקדוש ישראל:

בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל פי' קרוב לשיטת סדר עולם אך בשנגון אחר ע"ש וכן מהרי"ל הביא כדש"ד עולם הכו"ל וכהרד"ק ז"ל:

ולע"דן לומר עפ"י שיטת הרד"ק ז"ל כי העשרים ואחת שנה שים בין חשבון זה לחשבון דברי הימים שפס נאמר מ"ב וכלון הוא אומ' שנה אחת שכתב הרד"ק שזו הסכ' היא אחר מות אביו ולא כן שנה אחת לבד היתה' לו ממלכות עצמו ולזה הוא שאמר שנה אחת' בחיי' אחרת הוא שלא מנה לו אלא שנה אחת לבד והיא כי האחד ועשרים שנה שמלך בחיי אביו ולא נמנו לו למלכות לפי שכיון שהיו לאביו בית' אמו עתליה המלכ' היא הנוסלת והנותנת במלכות וז"ש בפסוק בן עשרים ושתים שנה במלכו שנמלא לפי החשבון ממספר שניו שהיו מ"ב כנזכר בדברי הימים שמלך עשרים שנה ובכ"ז אינו מונה לו אלא שנה אחת ז"ש ושנה אחת מלך בירושלים עם היותו מולך בן עשרים ושתים שנה והטעם שזה הוא לפי שפס אמו עתליהו בת עמרי מלך ישראל שהיא היתי' עוקרת במלכות עם בנה והיא עיקר בזרון לבה שהיא בת אחאב ובת עמרי בת מלכים מלכי ישר' ובזה מובן תירוץ נכון למה שהזכיר' בפסוק בבת עמרי ולמעל' הזכיר אותה בבת אחאב לומר כי בת אחאב היתי' אלא שהיתי' מהבית שהרה בחיי בעלה עם בנה אחזיהו בכל העשרים שנה ואי' זה מגונה לבה מהיות' מיוחסת בת אחאב ובת עמרי זקנה מלך ישראל בלופן שלא מלך אחזיהו מלכות שלימ' הוא לבדו בחיי אביו הסב אלא שנה אחת והיא אחרי מות אביו שלא בהתאלמן עתליהו

וילך סלקה ידה מהשרה: בדרך בית אחאב כו' עיין הרד"ק · ולע"דן אפשר שיהורם אביו של אחזיהו לקח בת אחאב לאשה ובכו אחזיהו לקח לו בת אשה אחת מבני אחאב כי נשים רבות היו לו והיתה הורגתו של אחאב ולא"ל ויעש הרע בעיני אחאב יען כי חתן בית אחאב הוא אין בית אלא אשתו של אחאב דאין בית אלא אשה והי' זה חתן בית אחאב ולא חתן אחאב כי אמו בת אחאב היא כמו שזכר נהסכמנו אל דעת המפרשים שבתו של אחאב היתה ולא בת עמרי · ומזה הלד מוכרח שתהיה חתן בית אחאב ולא חתן אחאב כי לא כן היתה דודתו והיא לו ערוה:

וילך את יורם כו' ויעב כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל · ולע"דן סיורם הלך לזיזעאל אל שתי הכליות האחת להתרפא מן המכות אשר נגף המוהו ברמות גלעד

והתפלית הנכי כי בורח הוא פן בחולשתו מן המכות לא יוכל להזהר עוד ויכוהו המכים עד המיתו וז"ש ויכו ארמי' את יורם ויעב יורם המלך להתרפא ביזרעאל מן המכות הנז' בפסוק הקוד' שאמר ויכו ארמים את יורם ולזה ויעב יזרעאל להתרפא זאת ועוד הלך ועב ליזרעאל מן המכים אשר יכוהו ארמים ברמה בהלחמו עם חזאל ר"ל אם יתעכב עוד להלחם עוד עם חזאל יכוהו עד המיתו ולזה עב לו יזרעאל להנצל מן המכים אשר יכוהו כו' ובזה המכים כפשוטו ואשר יכוהו בלשון עתיד ולין לריך לידחק בדהרד"ק ולפי זה ויעב יורם בהוצאת לרפאות רגה להשגב ביזרעאל מן המכים אשר יכוהו ואחזיהו בא לבקר את החול' כי רשתו ובברך פרוסה ללכוד את אשר יחפון כמו שיפירו אחר כך הפסוקים מנפילה מלך ישראל ומלך יהודה:

ואלישע הנביא וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק שזה אמיתי וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והרחיב שהיה לוזי מסיחת יהוא להליטע בהר חורב ולפי שהסרי"ת הריך לפו לאחאב לזה לא מסחס אליהו אבל לזה להליטע ועתה שמשח חזאל ונפל הורא מלך ישראל למשכב חדלו סכינא למשוח יהוא כי בא עתו ולכן לא בלה על זה נבואה להליטע כי בלוזי אליהו רבו הוא עושה כן · ולא הלך אליטע בעצמו כדי שלא יחרדו כל העם במחנה לקראתו ולזה שלא בסתר את יונה בן אמיתי ע"כ: ולע"דן שבאו' כאן ואליטע הנביא מה שלא אמר כן בכמה פסוקים קודם לזה לומר אני שכיון לומר שבנות' כאמרה לו עפ"י הס"ת ובדבר הסי"ת כתיבור זה הענין עתה פתאם וז"ש ואליטע הנביא קרא לאחד הבל נקוד פתח להורות אחד מיוחד שבנבים זה יונה בן אמיתי כאמור:

ובאת שמה וכו' ולקחת וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל · ולע"דן לדקדק אמר שאמר ולך רמות גלעד ובאת שמה מיותר די שיאמר ולך רמות גלעד ורלה שם יהוא ובאת והקמות וכו' ושנה פוד לומר ובאת די שיאמר והקמותו ומהו ורלה תיבת ורא' מיותרת כמלא שהי' לו לכתוב מקרא קצר ולך רמות גלעד ושם יהוא בן יהושפט בן נמשי והקמתו מתוך אחיו · ולמה קרלם אחיו ולא אמר מתוך השרים · ונראה כי מכפלות תמיס דעיס שגילה להליטע שיאמר אל השליח הזה כל העתיד להיות ולהתקיים ולפי שהי' אפשר יפחד יונה בן אמיתי מגדודי ארם ואולי מתנ' ארם הוא שם קרוב כי זה ימי מסע שהכו את המלך לז"ל לו ולך רמות גלעד ולא תפחד מסכנת הדרך גדודי ארם וכיולא כי מבטיחך אני ובאת שמה רוצ' לומר לשלוח שמה תאמר אולי נתן יהוא בלבו לבוא לבקר את החול' ואפי' הדיוט בעי כ"ש למלך ישראל לז"ל ורלה בפלאות ה' שאעפ"י שהשכל מחייב ודרך ארץ שיהוא יהי' בדרך לבקר את המלך לז"ל ירלה שם יהוא בן נמשי שם שיהי' מוכן שלא יצא אלה ואנה · בוה אפשר שיהי' הפלא מגד אחר יהוא ממה שרלינו

הנער הנביא · נערו של אלישע הנביא כך תירגם יונתן · ואזל עולימא תלמידא דנביא · אתם ידעתם את האיש · אתם מכירי' את האיש שהוא משוגע ויאמרו שקר אתה אומר מעלים אתה מה שאת' לך : אל גרס המעלות · על דרג שעיה כמין מעלות עשויות למול שעות היום לדעת על כל שעה ושעה כשהגל יורד שעה אחת · גרס אור"לויי בלע"ז לשון פגם והגרמה שבהילכות שמיטה מן הלשון הזה הוא שבוטח והולך ויורד ונרמה כמין גבשושית לשעלה :

אם

רלבג

ונפת ולא תאכה · ר"ל שלא תמתין לנוס אבל תנוס תכף השליחך הדברים והנה קצר בכאן ולא זכר הדברים שאחר אלישע שיאחר ליהוא אך מדבריו ליהוא שכבר נזהו אלישע לומר אותן הדברים : ויאחר לו השלוש · ר"ל שכבר אמ' לו זה אחד מהשרים אשר שם ותקר עמו אם הדבר שדבר אליו הוא שלום לו הפך כי רגילי' היו הנביאים ליעד דע ליסראל והנה קראו הנביא משוגע לפי שחרוב התבודדות שכלם בש"י היו שונים בשאל העניני' : אתם ידעתם את האיש ואת שיחו · ר"ל אתם מכירי' את האיש ואת דבריו שאין בהם ממש ולזה אין לכם לחקור על דבריו כי לא אמ' דבר שיהי' לו שורש : ויאחרו שקר הגד נא לנו · ר"ל הנה דבריך הם שקר הגד נא לנו מה אמר לך כי דבר שוד אחר אליך : ויאמרו ויקחו איש בגדו · ר"ל שכל אחד מהשרים אשר שם לקח בגדו ושמהו תחת יהוא לעונש המעלות אשר העליהו שם כדי שיהיה גבוה מאד על כלם כמשפ' המלך :

ויתקשר

כלי יקר

ברמיו שבא יונה בן אמיתי השלית הזה אל יהוא בן נמשי כדכתיב ויבוא והנה שרי החיל יושבים והי' פלא מהשגא' אלהית שבאמרו לבד דבר לי אליך הבר ולא ענה אל מי מכולנו אלא יהוא שא הורא' בדולה כי מה' יצא הדבר ונתן התעוררות בלבו וזה כיון הפסוק בלו' ויבא והנ' שרי החיל ר"ל רבים היו שם שאין ברירה למי מכולם אמר ועכ"ז ואמר יהוא אל מי מכולנו ויאמר אליך הבר וזה הפלא כי הנביא באומר ואלה שם יהוא ר"ל ואלה זה הפל' שם יהוא ובאת והקמותו שם היותו בתוך אחיו שאין ברירה לא תצטרך לקרות אותו בשם אלא ובאת שם ובאמירה שתמית אליך הבר והוא יענה אל מי ובמעמד תקימהו וזהו והקמותו מתוך אחיו לו אמר מתוך אחיו לאחיו אבל השלית שלא יחת מהעומדים שם פן יבולע מהם בידעם שהוא בא במלהכות הקשר ר"ה ז"ם בתוך שבולם באחיו שיסמוכו במלכותו לכן חזק ואמץ לבך ולהיות הקב"ה רוחה את יהוא בן נמשי בשיפו לקלקל דרכיו כמו שנזכיר בפסוק ויען ה' יען הסיבות וכו' לזה אליעב שלא למעשהו ע"י כך ולא ע"י קרן כדי שלא תמשך מלכותו לדורי דורות אלא עד רביעים וז"ם ולקחת פך השמן כו' ואמרת משחתיך למלך אל ישראל ר"ל שתעשה שיהיו ישראל מחזיקים בברית ה' ולא אמר על ישראל כי לפי האמת אינם ישראלים כי הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז והוא דקדוק נכון באומר אל ישראל ולא על ישראל · וכמו שרמז ל' בדברו אל יהוא בשמוך כה אמר ה' אלהי ישראל משחתיך למלך אל עם ה' אלהי ישראל ר"ל משחתיך והכלית המכיחות למלך כדי שתחזירם למוטב שיהיו עם ה' והוא יהי' אלוהיהם ז"ם אל עם ה' כלו' כל תכלית שיהיו עם ה' ואל ישראל ר"ל ואל הכלית שיהיו ישראל ר"ל בשררה כדפרשית כאן למלך אל ים · ופתחת הדלת ונסת ולא תחכה לפי שדרך העולם בבואם שליח מלך ב"ו עם בשורה טובה אל איש אחד יתן לו מנה כיד המלך לז"ה ופתחת הדלת ונסת ולא תחכה לו שיתן לך מנות כי על בשורתי מלכות בשרתי אלא ולא תחכה ולפי זה לא אמרו לזה אלא לברוח לקבל מתנות לו ונסת מפני הפחד כפשוטו ולא תחכה למתנות ממנו :

וילך הנער הנער הנביא וכו' עיין רש"י ז"ל וק"ק יתור הוא של הנער הנבי' שהי' הנער נער הנביא · ועיין הרד"ק ולדעת הרד"ק ז"ל תיבת הנער יתירה ולי נראה לקיים דבריו שהלך כמתנכר כנער כל דהו וז"ם וילך הנער כנער בעלמא והנער הזה היה הוא בעצמו נביא כי יונה בן אמיתי הוא :

ויבוא והנה שרי החיל · כבר זכרתי בפסוק ובא' שמה שאומרו ויבוא ועם היות שהנה שרי החיל רבים יושבים והוא אמר דבר לי אליך הבר ולא ענהו אלא יהוא וז"ם ויאמר יבוא אל מי מכולנו וכו' והוא פלא דקף על גב דאיהו לא חזי מלה קא חזי :

ויקם ויבוא הביתה וכו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"ד כון שהם בדקדוק ולפי שאולי יהוא היה מפקפק קצת לזה אמר ויבוא אמן אל ראשו ר"ל כלפי ראשו מן הגד ולא אמר על ראשו פ"מ ואומרו ויאמר לו כה אמר ה' אלהי ישראל דע תכלית מה שמשחתיך למלך הוא אל עם ה' כלו' אל תכלית שתעשה עם ה' אלה וכן אל ישראל שיהיו ישראל שלימים במדותיהם ישראל אשר בהם אתפאר במה שיהיו שלימים בדעותיהם במה שבים למקום אל עם ה' אלה · ובמה שבין אדם לחבירו אל ישראל וז"ם כה אמר ה' אלהי ישראל ר"ל הכלית שליחותך כדי שעל ידך יהיה אלהי לחבירו אל ישראל ר"ל אל תכלית שיהיו עם ה' והעירו שיכרת את עובדי עבודת אלילים ישראל שיבואו לעבודתו · ומהרי"ל ז"ל כתב אל עם ה' ואל ישראל ע"כ :

שלא נמשח למלך כי אם לישראל ה' ולמושבי שמו אל עם ה' ואל ישראל ע"כ :

והכיתה את בית אחאב כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל את בית אחאב אדוניך העירו שלא יחשוב שעושה פועל מצוה בזה להיות אחאב אדוניו כי הש"ת היה מצוה אליו ושומר מצוה לא ידע דבר רע ולפי שלא יראו ידיו בעבור אדוניו אמר לו ואבד כל בית אחאב וכו' והכרתי לאחאב כל וכו' עכ"פ נזור זה מלפני ויתקיים בהכרת ואם לא תרצה אתה לקיימו אבחר אים אחר כלבבי לעשותו ולפי שהיה מדרך הסרים לכבד את הנשים ובפרט הגבירות אמר ואת איזבל יאכלו הכלבים ע"מ כן משחתיך למלך ובהכרת יתקיים כ"ז ע"כ : ולע"ד לפי שאחאב היה אדוניו והי' תכלית האכזרות והרע שיהיה אים שלימו לאכל לחמו ואדוניו והגדיל עליו עקב ולא בעשה זה ע"י זולתו לז"ל שרי' זה לפי שהש"ת רוצ' להתנקם מבית נביאיו ועבדיו וכמו שהוא לא

מאליהם ז"ם ואבד כל בית אחאב מאליו יאבד ואסר והכרתי לאחאב משתין וכו' רוצה לו שיהיו ויעטער אחאב בקבר בהכרת זה ז"ם והכרתי לאחאב רוצ' לומר יהיו ויעטער ואעפ"י שאין לו חלק לעה"ב כי עכ"ז הש"ת יתן לו הרגשה זו כדי לעבדו · משתין בקיר כירקניהו למעלה גבי ירבעם ובעבשה דרוש מעם · לו יתמר והכרית לאחאב וכו' כלומר היכר והשמר מרחם על אחיו אלהי אדוניך ולא על ביתו כי אם תרחם עליו אם כן תהיה נתלה לאחאב ונחשב כמתקרב אליו ואני הכרית לאחאב רוצה לומר כל החש עליו אל ביתו וכל אשר משתין בקיר לכן הזהר להיותך מעשתין בקירות לכך לרחם עליו כן תספה בעבור זה :

ואת איזבל יאכלו הכלבים וכו' עיין הרד"ק ז"ל : ולע"ד כעבעם שלא הזכיר ענין זה של איזבל קודם ונתתי את בית אחאב וכו' לפי שענין זה של איזבל היתה פורענות נוספת שלא לירעה כן לנגד שאר המלכים לא לירבעם ולא אל בעשא לזה הקדים החילה ונתתי את בית אחאב כבית ירבעם בן נבט ובבית בעשא ונוסף עוד בבית אחאב שלא איזבל יאכלו הכלבים ולא אכילה מועטה אלא כמעט יאכלו כולה עד שלא יאמר מה לקבור ז"ם ירבעם הכלבים והיו דבר להיות קובר אותו הנסלר · ויפתח הדלת ונוס שלא לקבל מתת כמנהג המבשר בגדולה ומלכות לו כפשוטו מפני הפחד מאחאב יהורם בן יפשיעו הדברי' ועבדי אדוניו לאחאב ויהורם שם :

ויהוא יצא על עבדי אדוניו עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל :

ולע"ד לדקדק לשון ויאמר בלשון יחיד ולא אמר ויאמרו ובכר תקן זה הרד"ק ז"ל כי הגדול שבהם דבר כן · וכן צריך לדקדק שכבר אמר השלוש שהי' ביאתו על מה היתה אם כן מהו לו' עוד מדוע בא המשוגע הזה אליך · ועד' כי יהוא בלאתו אל עבדי אדוניו הוכרח להעלים כי שכיח הזיקה פן ירגלו את גלגלתו וזהו לומר ויהוא יצא אל עבדי אדוניו שבמה שהם עבדי אדוניו מוכרח להעלים ולומר להם אמרים לא המה ואין ספק שבולם שלו ויאמרו לו שלום אבל האחד שבהם אמר כשוא וכמקשה קושי' הזקה וז"ם ויאמר השלום לו לאו שלום הוא שלום יקשה לי מדוע בא המשוגע הזה אליך ביחוד שלום שלום עמו הי"ל לומר דברו בדרך הומיות ובר' בפתחי שערים בעיר אמרו יאמר ולזה אמר המשוגע הזה כי בשגעון התנהג בנוסח ביחוד ואין ספק שהקפידו הקפד' גדולה על זאת יחד כולם ולזה אמר המשוגע הזה ר"ל [illegible] בלי ספק בלי דרך ארץ בזה הפועל אשר התנהג בשגעון · והוא לא יכול להעלים שה[illegible] מדוע מזקה היא והשיב אתם ידעתם את האיש כדבריכם שהו' משוגע ושיחו בלי ספק יהיה כיוצ' בו דברי שגעון כיוצ' בו אם כן מטובך שאתה לו שהוא המשוגע הזה אם כן מה אתה שואלי דבר טעות ומוכח עליהם קושיות ושאלות מדוע בא אליך ולזה לא דבר בלשון יחיד כמשיב על דברי הנשאל אבל עשה עצמו כבלתי מבין קושייתו ונשה לו לדבר עם כולם אולי יוכל להעלים העניין ואגב אורחיה הוה מהביל דבריו כדי שלא יכירו בו ידעו שאין יהוא סומך על דבריו לתלוך פ"ר אם מעבדי המלך מי שיסיית את יהוא ולזה עשה עצמו כלועג על דבריו אתם ידעתם את האיש ושיחו ויאמרו שקר הגד נא לנו ולזה הוכרח לבלות הסוד כזאת וכזאת אמר לי וכו' ואמר כזאת וכזאת פירוש כזאת שאמרת המשוגע הזה וכזאת אמר אמרתי לבי משגעון האיש ואת שיחו שדברו לא בהשכל ולא בדעת ידבר ואחר הקדמתו זאת אמר להם כה אמר ה' משחתיך למלך אל ישראל והנה כ"ז להרחיק עצמו מן הסכנה מפחדו מעבדי אדוניו אמר אם ז"ם כזאת וכזאת אמר לי כדי לאמר כו' לאמר כה אמר ה' משחתיך כו' ז"ם לאמר לו פירושו לאמר משחתיך למלך אל ישראל ר"ל דקדק מ"ם לו בלשון הזה אל ישראל ולא אמר לו על ישראל וכדפרשית בפסוק ויקח ויבא הביתה וכו' ועם היותם עבדי אדוניו עשה הש"ת שהם ימהרו ויקחו איש בגדו ויקבלו עול מלכותו כי לזה גם כן כיון הכתוב לומר ולא אל עבדי אדוניו כו' לומר שעם היותם עבדי אדוניו כלפי אליהו כמו שמר דבר הנביא מיד וימהרו ויקחו איש בגדו כו' לבדו ולרממו כי דבר אלהינו יקום לעולם

וימהרו ויקחו וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג וכן מהרי"ל ז"ל :

ויתקשר

ויתיסב מנא דמישחא ותריק על רישיה ותימר כדנן אמר יי משחתך למהוי מלכא על ישראל ותיפתח דשא ותערוק ולא תסכי : ואזל עוליימא תלמידא דנביא לרמות גלעד : ואתא והא רבני חילא יתבין ואמר פתגם אית לי למלילא עמך רבא ואמר יהוא מן מכולנא ואמר עימך רבא : וקם ועל לביתא ואריק משחא על רישיה ואמר ליה כדנן אמר יי אלהא דישראל משחתך למהוי מלכא על עמא דיי על ישראל : ותימחי ית בית אחאב ריבונך ואיתפרע פורענות דם עבדי נביא ודמי כל עבדיא דיי מידא דאיזבל : וייבד כל בית אחאב ואשצי לאחאב ידע מדע ואחיד ושביק בישראל : ואיתן ית בית אחאב כבית ירבעם בר נבט וכבית בעשא בר אחיה : וית איזבל ייכלון כלביא באחסנת יזרעאל ולית דקבר ופתח דשא ועארק : ויהוא נפק לות עבדי רבוניה ואמר ליה השלם מה דין אתא שטיא הדין לותך ואמר לרהון אתון ידעתון ית גברא וית שועיתיה : ואמרו שקרא אתי אמר חוי כען לנא ואמר כדין וכדין אמר לי למימר כדנן אמר יי משחתך למהוי מלכא על ישראל : ואוחיאו ונסיבו גבר לבושיה ושויאו תחותוהי לדרג שעיא ותקעו בשופר ואמרו מלך יהוא :

ומריד

מנחה קטנה

ונאת שפה כנס מדרך הם לומי הרוגם לנוס לבני שרים ונגריי שלא יגיה לפניהם שלא מדעתם והשותם אלה כיון לאחר ישמע ויורד שם מדבר הפתח שיש לו לנוס הם אחר ואז נכנס אחר הפתח ומודע אדון לשרים אז לשר שרים לדבר שמו דבר ויתנו ראות לנגנים אז בשר לאון ינה וידבר שמו ואליעם הוא לבנכיה שלא כן יעשה כי רוח ונאת אחה תיכף תבא שם בחדר פתחים בלי נגילת ראות תשוחר בפתח אז מפשרים לנגנים הוא לא תקרא אותו לילך לאון לנגר שמן כי אם והנאתו חדר בחדר כדי שלא תגיד לו הנגד פתחים ויבאל אלה תשים דוים בין הרחתו לתשרתו והיה בנאת אחר נאחר ואחר הפתיח ופתחת הדלת וגו' כדי שלא יבוא אחר פדנר אי שלאן ופפי מי שרותיה לפשוטו : ולן הוכר הנבי הנביא ידבר שהיה הנתר עשה הנה לשליחותו הלי שיוחו אותו לנגנים מיד לפני בשרים ולא יכבנו לבד בחדר לנגנת הפתח ב"ל בלעתו לנגנים אז בעלמי בגדיל בחדר לנגנת הנביא דלי שיגיעו אותו על ראשו כי נביא הוא ויבאו אותו נביא בשם אחר ע"כ מפר אל מי מכולנו כי כולנו שרים ואין לי יתרון מעלה תשרים אחרים : ויאמר לו כה אמר ה' וגו' אפ"ע שלא פנינו אפלישם נוס לו אל שרים אפשר אפשר אחרי הכתוב אי נתי אחלישם אחר לנגנת שלון אל דמות ולאר ונס יבא אליו יד ה' לנוגר לו בענין תפשיחת יהוא ובאותו שם הוגיע ב' אותי כל אשר בגיר : ובתנגע היה כי בשעון ינגע כיון אלה אלך בראשונה ובדרישו אלו בנהב שנעלה אלה גם ובכרח ע"כ אחרו לבלו' כיון אלה אתן לנו ברכת אלוה אלוה היה אחר דבר מנעת הלי ויהוא הגיע אל אחרים אל כי דרך אחרים נגע להתנגד בשמתן והם הגיעו אחר כיון שנת כיוצא הדבר ואמר דבר לי אלין אשר ואתה אלך בשמונים אלי דרישים אלים ואמר אל בית אחאב ואין אחר לי אם אם לקום לאחר אם אלו כי אם אם מלאכים ע"כ לרמו אל זה בית לו אלי ברכת אלו' ולהורת כתן שנם אחים אתנו ידגם ביבר לגיות בשורתי בנקבי נקבת ה' ע"כ

ויתקשר · המרד יקרא קשר לפי שהמרד הוא בהתקשר זה עם זה להיות בלב אחד ובהסכמה אחת : ויורם היה שומר · עתה ספר היאך היה הקשר חזק כי אם היה יורם שם לא היה הקשר לו כי שרי החיל אשר שם יריאים מיורם ולא היו נסכמים עם יהוא למרוד בו אלא שיורם שהיה שם ברמות גלעד שומר העיר מפני חזאל היה מקרהו שהוכה אמר התרגום מן מחאתא : אשר יכוהו · כמו הכוהו עתיד במקום עבר וכמוהו רביים : אם יש נפשכם · אם רצונכם אתי להמליכני כאשר אתם מראים עזרוני בזה הדבר שלא יצא פליט מן העיר ללכת להגיד ביזרעאל ליהורם כי טוב הוא שנכנא עליו פתאום ולא יאמר ממנו : לגיד · כן כתיב וקרי להגיד ושניהם נכונים כי מצאנו המקור בחסרון הה"א רבים כמו לשמיע בקול תודה שהוא כמו להשמיע לראותכם כמו להראותכם' והדומים להם : את שפעת יהוא · רבוי עם שהיה בא עם יהוא וכן שפעת גמלים שפע יומים ינקו : שפעת אני רואה · הת"ו כמו הה"א כי אינם סמוך וכמוהו חכמת ודעת אם אתן שנת לעיני כשאמרת בקציר והדומה לו שכתבנו בספר מכלל : רכב · משרת רוכב הסוס יקרא רכב ועתה רכב על סוס אדוניו ללכת לקראת יהוא : עד הם · הראשון כן והשני עד אליהם שלא כמנהג כי המנהג עדיהם מלה אחת ועד אליהם היא תוספת ביאור כי היה מספיק אם יאמר אליהם לו עדיהם לבדו : והמנהג כמנהג יהוא · מנהג הרכב כמנהג יהוא שהוא נוהג רכבו בשגעון וי"ת בשגעון ינהג בניח מדבר : השלום עד זנוני · היה ענין השלום שיגיע עד זנוני המך לא יאמר לה ולך שלום : ויהפך

מנחה קטנה

כה אמר המלך השלו' כי אם השלום אתה מבקש לדבר אל יהוא דבר בראותו כי בשגעון ינהג רמה כדאתו אמרן לשלו' ביאתו ע"כ כה אמר המלך השלו' אמר כה אמר המלך השלו' שהוא בא בשליחות המלך אמרן לאמרים לשליח עושה שליחותי · ואפשר שכיון שהשלים בשאלתו כה אמר המלך השלו' וכי דרך העם לאמרנא כך בעת שלו' לבוא בברונה ובתחירות כ"כ ע"כ לא שוב אתה עושה כי אז מתעצן לבבכל המלך · ולזה השיבו יהוא אם לך ולשלום לגלות לך בסעם מתחירותי מעבדי וכרחות רוכב שני כך רצה לתקן דבריו באופן אחר אמר כה אמר המלך שלום ולשון זה סובל ב' פירושי' או שמעלך שאל אמנו אם ביאתי לשלו' או המלך אמר שלו' כאלו המלך שלחו לדרוש בשלו' יהוא ולעות לו שלום בשם המלך : מה השלו' וכי תעלה על דעתך שמעבדי מרדתי כך הלא הוא ע"פ ב' בחטאך אשר הלכת בדרכי אביכל אתך וכשניה הרגים ונכון הוא דבר בראשון ועיקר היתה זאת לך בעצתך הרגים וח"כ אין שלו' לרשעים :

כלי יקר

ויתקשר יהוא בן יהושפט וכו' עיין הרד"ק וכן מהרי"ח ז"ל והרחיב שבהשגחת הש"ית נתקשרו יחדיו הוא והשרים בקשר אמיץ לעזרו בדבר הזה : ועיין הרלב"ג ז"ל ולע"דן לדקדק לשון ויתקשר כי"לל ויקשר אבל הודיע בזה גודל ההשגחה הלהית שהשרים עם היותם שרי יהורם לא הוצרך יהוא לקשר אותם אלדבה הם היו ליורם לאויבים וקושרים עליו עד שהם היו המקשרים את יהוא עמהם ז"ש ויתקשר יהוא שיהוא התקשר מהם · וגם יודיע בזה בשרות יהוא כי ירא שמים היה מאד לא היה רוצה לאמר הבררה שלא ויתקשר יהוא מהם ע"ד בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך · ואמר שבכלל ההשגחה היתה שנמלאו שם כל ישראל ושריהם בהמלכה זו וזה היה מלך שיורם היה שומר ברמות גלעד הוא וכל ישראל מפני חזאל מלך ארם כמו' שכאן נמלאו וכאן היו כל ישראל בהמליכו ועזר ה' שהוכה מלך ישראל ולא נמלט שם שהלך להתרפ' ביזרעאל באופן שהומלך כי מה' יצא הדבר מוכן ומזומן :

וישב יהורם כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף שם יש את כפשטם כלומר שם הרחה בעיניו עצתי זאת הלא היה אל יצא פליט וכו' ומ"ש מן המכים אשר יכוהו כבר כתבתי דעת הרד"ק למעלה בפסוק ושב יורם וע"ד גם כן עיין שם :

וירכב יהוא וכו' מהרי"ח ז"ל קודם שיודע הדבר מהר וירכב יהוא וילך יזרעאלה עד כאן : ולע"דן כי בהיות יורם חולה היתה תוקנה ליהוא כהילו הולך יזרעאלה לבקר את החולה ז"ש וירכב יהוא וילך יזרעאלה בתוקנה כי יורם שוכב שמה ועזרו הש"ית לבא לטהר שיהי' גם כן לחזיה מלך יהודה כדי שיפלו שני המלכים בידו יחדיו :

והצופה עומד על המגדל כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל ויקשה לפירושו למה לא אמר רוכב אלא רכב : ולהרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כיתה [illegible] ונסמ[illegible] ויאלה רוכב שני וסם אוסיף סיוע להרד"ק ז"ל ומהרי"ה ז"ל כם ד' · ולע"דן שתיב' [illegible] במשפט התי"ו ולא כ"הא והכוונה שהגיד הצופה הזה שראה שני עניינים האחד רבוי עם והשני אלא היו בחים מסולמים אלא שפעת רחם ודבר מנהיג אותם אשר אין לחוש שהם בורחי' גרמות גלעד שקראם אסון עם חזאל וז"ש שפעת אני רואה וקראם בלשון שפעה המורה רבוי עם ובלי סדר כ"כ כמו שפעת גמלים והדין עם הצופה כי יהוא הי' מנהיג אותם והוא בשגעון ינהג והם מוכרחים להתנהג אחריו בשגעון וקלת בלבול והליורמו באומרו שפעת אלא ממה שלא היו מפוזרים אנה ואנה ראה שהיה להם מלסף וקלין עליהם ולזה אמר לשון שפעת אבל בתי"ו הסמיכות כאמור :

וילך רוכב הסוס וכו' עיין הרד"ק ז"ל ובסמוך נבי עד אליהם אכתוב טעם נכון למה שינה כאן אמר עד הם ובסמוך עד אליהם : ומהרי"ח ז"ל יהוא כדי שלא יודע ענייננו עד בואו אל יורם לא הביא דבר אל השליח ראשון ושני ששלח המלך לקראתו כי אם מה לך ולשלום ר"ל מה לך שתשאל השלום הלא נוגע בך דבר אל תחוש לדע' דבר מזה סוב אל אחרי ולך עמי בעבודתי עד כאן · ולע"דן מה לך ענין אחד והוא מה לך להשיב אל המלך ואם אתה רוצ' לשלום ומבקש שלום ורודפו סוב אל אחרי כי בהמצעות זה יגיעך שלום לא כן אם תרצ' לחזור תשובה למלך להרוג ליאחר ז"ש ולשלום סוב אל אחרי ולפי זה תיבת ולשלום נמשכת אל סוב אחרי ולא אל תיב' מה לך :

וישלח רוכב סוס שני וכו' · ולע"דן מכאן סיוע למפרשים הנז"ל שרכב בפתח הרי"ם הוא משרת הרוכב ולא הרוכב עצמו ואחריות כן מלו' כאן וישלח רוכב ולא אמר רכב ויהי' הענין כי אמרו אלו הקבילו להיות רכב שהוא דרך ביזוי והם לא עשו כן אלא לנחיצות שבבר היה רוכב הנער המשרת כמנהג הוא שחכף ברדת האדון רוכב המשרת ומתתין המשרת עד לאחר

מלכים ב ט

ומריד יהוא בר יהושפט בר נמשי אל יורם ויורם הוה נטיר ברמות גלעד הוא וכל ישראל מן קדם חזאל מלכא דארם: ותב יהורם מלכא לאיתסאה ביזרעאל מן מחתא דמחוהי אנש ארם כד אגיח קרבא עם חזאל מלכא דארם ואמר יהוא אם רעוא נפשכון לא יפוק משיזבא מן קרתא למיזל לחוואה ביזרעאל: ורכב יהוא ואזל ליזרעאל ארי יורם שכיב תמן ואחזיה מלכא שיבטא דבית יהודה נחת למסעד ית יורם: וסכואה קאים על מגדלא ביזרעאל וחזא ית משירית יהוא במיתוהי ואמר משירית אנא חזי ואמר יהורם רבר רכבא ושלח לקדמותהון ויימר השלם: ואזל רכיב סוסיא לקדמותיה ואמר כדנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא מה לך ולשלם אסתחר לאחורי: וחוי סכואה למימר אתא איזגדא עד לותהון ולא תב: ושלח רכיב סוסיא תניינא ואתא לותהון ואמר כדנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא מה לך ולשלם אסתחר לאחורי: וחוי סכואה למימר אתא עד לותהון ולא תב ורברא כרברא דיהוא בר נמשי ארי בניח מרבר ואמר יהורם איזרזן וטקים רתיכיה ונפק יהורם מלכא דישראל ואחזיה מלכא שבטא דבית יהודה גבר ברתיכיה ונפקו לקדמות יהוא ואשכחוהי באחסנת חקל נבות יזרעאלה: והוה כד חזא יהורם ית יהוא ואמר השלם יהוא ואמר מה השלם עד טעות איזבל אמך וחרשאה סגיאין: ואתחזר ויתקשר יהוא בן יהושפט בן נמשי אל יורם ויורם הויה שמר ברמת גלעד הוא וכל ישראל מן קדם חזאל מלך ארם: ויתב יהורם המלך לאתרפא ביזרעאל מן המכים אשר יכהו ארמים בהלחמו את חזאל מלך ארם ויאמר יהוא אם יש נפשכם אל יצא פליט מן העיר ללכת להגיד ביזרעאל: וירכב יהוא וילך יזרעאלה כי יורם שכב שמה והאחזיה מלך יהודה ירד לראות את יורם: והצפה עמד על המגדל ביזרעאל וירא את שפעת יהוא בבאו ויאמר שפעת אני ראה ויאמר יהורם קח רכב ושלח לקראתם ויאמר השלום: וילך רכב הסוס לקראתו ויאמר כה אמר המלך השלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום סב אל אחרי ויגד הצפה לאמר בא עד אליהם ולא שב: וישלח רכב סוס שני ויבא אליהם ויאמר כה אמר המלך השלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום סב אל אחרי: ויגד הצפה לאמר בא עד אליהם ולא שב והמנהג כמנהג יהוא כי בשגעון ינהג: ויאמר יהורם אסר ויאסר רכבו ויצא יהורם מלך ישראל ואחזיהו מלך יהודה איש ברכבו ויצאו לקראת יהוא וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי: ויהי כראות יהורם את יהוא ויאמר השלום יהוא ויאמר מה השלום עד זנוני איזבל אמך וכשפיה הרבים: ויהפך

ג' מנעות פסוק · ג' נגבי'

ג' להגיד ק' ז'

ג' ז'

ג' ז'

ג' ח'

ג' נגבי'

ג' רבין

ג' יו' חס'

ג' יו' חס' · ג' אחר ועד הס · ה' · ג'

ג' חס' בלים

ד' דגשי

יורם י"א וסי' נמסר לעיל בספרא סימן ח': אל יצא ג' וסימ' אל יצא איש ממקומו · אל יצא פליט מן העיר · באו הכים איש אל יצא : ויאמר ו' בקריא' וסימ' וישלח לקראת' ויאמר השלום · אף יחם ויאמר האח · ויאמר הצילני כי אלי אתה · תשוע ויאמר הנני · הוי חמרבה לא לו · ויאמר אדם אך פרי לצדיק : ולשלום ג' בקריאה וסימ' מה לך ולשלום סב אל אחרי · והכרו · לסרבה המשרה ולשלום אין קץ : סב ו' בקריא' וחס' וסימ' נמסר בסדר דברים : ולא שב ה' בקריא' וסימ' וילך בדרך אחר דמלכים · בא המלאך עד הס' · והכרו · ואתם כי הזהרתה רשע · והכרו : וימצאהו ג' בקריא' וחס' וסי' וימצאהו המרם בקש יוחכרו רד"ה וימצאהו בחלק נבות היזרעאל : השלום ד' רנשי' וסי' ונדמו נאו השלו' · והיתה לי לשם ששון · ויהי כראות יחורם · כי זרע השלום הגפן · אחזיה ז' וסימ' נמסר לעיל בסי' בחלק א' סוף סימן כ"ב :

ויאמר יהורם אסור כו' לע"ד בס"ם חז"ל ויאסור את רכבו ואת עמו לקח עמו שפרע' עצמו אסר את רכבו שבלה מקלקלת הסורה · לקח כאן כ"ל שיהורם אמר למלך יהודה אסור רכבך מהר כי אין להתמהמה אחר שרלו שבלו הבני שלוחים אליהם ולא חזרו ברעיהם והיות המנהיג יהוא בן במתי הים ירא שמים וז"ש ויאמר יהורם הביאו למלך יהודה אסור והוא יהורם בעצמו ויאסור רכבו ויצא יהורם כו' ויצאו לקראת יהוא ר"ל כל זה הענין מהיותו יהוא הוא שגרם להם החרדה לצאת מהם מהיות לקראת יהו' ידעו כי לא שלום ידבר והגיד הכתוב וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי הקדמה למה שיזכיר ויאמר אל בדקר שליחו שלו השליחו בחלקת נבות היזרעאלי כו' לו יכוין הכתוב שהמצאו שם בחלקת נבות כתן יהוא אל לבו זכרון ענין נבות לו' אל לבו שדם עבדו יקוס ונקם יסיב לעריו ולזה נתחזקו ידיו כמו שיזכיר ויהי כראות יהורם את יהוא וכו' ויאמר מה השלום עד זנוני אמך זה מעשה זה מהמלא' בחלקת נבות ונזכר הלכה שהכל הי' מלת איזבל אמו שהוא סבבה מיתת נבות כנ"ל ולזה עתה עת פקודת' יאבדו והמקום הזה נכון מאד לסיוע אל יהוא ומקום מוכן לבורענות יהורם כי שם תשפך דמו בעבור דמו של נבות :

ויהי כראות יהורם וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והיתה הסובה זו אליו במרד שמה השלום

רשי

אם יש את נפשכם · שתמליך : מן העיר · מן רמות גלעד : לגיד · כמו להגיד : שפעת גדוד : את

רלבג

ויתקשר יהוא בן יהושפט · רוצה לומר שהתקשר עם השרים אשר שם כנגד יורם וזכר כי סבת זה הקשר היה היות יורם מוכה ברמות גלעד כי לולי זה כבר היה שומר ברמות גלעד וכל ישראל מפני חזאל שהיה רוצה לכבוש רמות גלעד ומפני ירא' השרים מומנו לא היה אפשר אז כל זה אך קרה שהוכה שם והוכרח מפני זה ללכת ביזרעאל וזה מאמר שהיעיר הדרך אל זה הקשר : אם יש נפשכם · רצה לומר אם רצונכם להחזיק בקשר הזה לא יצא שום אדם מן העיר שיוכל להגיד זה ביזרעאל כי זה יהיה סבה אל שתחזק יורם לנגדי ולא נוכל לעשות הדרוש ממנו : ויראו את שפעת יהוא · ר"ל שפע עם שהיה בא עם יהוא : קח רכב ושלח לקראתם · ר"ל רוכב סוס : מה לך ולשלום סוב אחרי · פשר זאת כדי שלא ידע המלך דבר בזה כדי שיתכן לו יותר להמיתו : והמנהג כמנהג יהוא · ר"ל מנהג המלך אשר היה רוכב בו והוא היה נוהג מנהג יהוא כי הוא רכבו בשגעון בזולת ישוב : ויהפך

כלי יקר

האדון מהיכל המלך וגם להיות הנער יותר מההר לרוץ שלחוהו וכשראו שנתעכב שם חשבו להקפד' כאמור ולכן שלחו עתה רוכב ממם נכבד ולא רכב משרת והרוכב הזה נראה שהוא שלוח מהמלך עצמו ובשמו כי בראשון נאמר' וילמ' יהורם קח רכב ושלח ממנה כאן שלא מצינו לא' ויגד הצופה לאמר בא המלאך עד הם ולא שב וכתיב וישלח רוכב שתמו כפירוש' הי"ל ויאמר יהורם שלח עוד רוכב כו' כדלעיל שאמר ויאמר יהורם אלה ודאי המלך עצמו שלחו ורוכב ממש היה ושינ' גם כן הלשון שלמעלה כתב כה אמר המלך השלום בלשון שאלה כי לא ידעו מה הוא אמנם כאן שכבר ראו הגעת הראשון עדיהם ולא שב סימן רע הוא שלא מלחמה לז"ל לו כה אמר המלך שלום ר"ל אל תרגזו בדרך ולהלחם אלא שלום בקשו ובקשו עמה

ויגד הצופה וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל כהרד"ק בשגעון · וי"ת בשגעון ישוב · וכן מהרי"ח ז"ל · ולע"דן לדקדק למה שינה הכתוב הזה מהפסוק הקודם שם נאמר עד הם וכאן כתיב עד אליהם והיה תוספת ביאור כנז"ל בהרד"ק ז"ל שדי היה שיאמר בא אליהם תיבת עד מיותרת · ונראה בזה שקדם בפסוק הקודם שהיה הבדל מעלה בין השני השלוחים כי הראשון רכב והוא משרת אמנם כאן שהיה רוכב עצמו ושלחו לבקש שלום כנו' בפסוק הקודם בזה כתיב בא עד אליהם ממש שראהו מגיע עד הארים הקרובים אל המלך יהוא ולזה הכיר עתה מנהג המנהיג שהו' יהו' בן נמשי כי בשגעון ינהג אע"פ שהפסר לו' שהכיר כן להיו' שנתקרבו יותר ולכן עתה הכיר הצופה שהמנהג כמנהג יהו' בן נמשי כי בשגעון ינהג עכ"ז הפסר שנשתרף עוד סבה מחייבת ההכרח הזאת והיא שבאחר בא הרוכב הזה המעולה על אליהם חלקו לו כבוד ועמדו עליו שורה מכאן ומכאן כדי שיבוא עד אליהם כמנהג ולזו מתוך שנבדלו העם אנה ואנה והרוכב עבר ביניהם לא נפה הצופה שהמנהג של יהוא בן נמשי הוא שהבני דברים הללו יחדיו חייבו כן ההתקרבות יותר וביאת הרוכב עד אליהם כלומר · ולהורות שבכוון נאמר למעלה נשתב עד הם וכאן נאמר בכוון עד אליהם לזה נאמר למעלה ויגד הצופה לאמר בא המלאך עד הם ר"ל בכוונה הוא שכיון לו' כאן עד הם וז"ש לאמר · וכאן נאמר גם כן לאמר עד אליהם לו' שבכוון גמור כיון לאמר עד אליהם שלזה כבדו יותר ויותר כלומר כי נכבד הוא משרי הרכב ולא משרת :

ויאמר יהורם אסור כו' לע"ד בס"ם חז"ל ויאסור את רכבו ואת עמו לקח עמו שפרע' עצמו אסר את רכבו שבלה מקלקלת הסורה · לקח כאן כ"ל שיהורם אמר למלך יהודה אסור רכבך מהר כי אין להתמהמה אחר שרלו שבלו הבני שלוחים אליהם ולא חזרו ברעיהם והיות המנהיג יהוא בן במתי הים ירא שמים וז"ש ויאמר יהורם הביאו למלך יהודה אסור והוא יהורם בעצמו ויאסור רכבו ויצא יהורם כו' ויצאו לקראת יהוא ר"ל כל זה הענין מהיותו יהוא הוא שגרם להם החרדה לצאת מהם מהיות לקראת יהו' ידעו כי לא שלום ידבר והגיד הכתוב וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי הקדמה למה שיזכיר ויאמר אל בדקר שליחו שלו השליחו בחלקת נבות היזרעאלי כו' לו יכוין הכתוב שהמצאו שם בחלקת נבות כתן יהוא אל לבו זכרון ענין נבות לו' אל לבו שדם עבדו יקוס ונקם יסיב לעריו ולזה נתחזקו ידיו כמו שיזכיר ויהי כראות יהורם את יהוא וכו' ויאמר מה השלום עד זנוני אמך זה מעשה זה מהמלא' בחלקת נבות ונזכר הלכה שהכל הי' מלת איזבל אמו שהוא סבבה מיתת נבות כנ"ל ולזה עתה עת פקודת' יאבדו והמקום הזה נכון מאד לסיוע אל יהוא ומקום מוכן לבורענות יהורם כי שם תשפך דמו בעבור דמו של נבות :

ויהי כראות יהורם וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והיתה הסובה זו אליו במרד שמה השלום

לת רוכבים למדים · לת אשר אני ואתה היינו רוכבים למדים אחר לאחאב ביום שהרג לת נבות : ויי' כשא עליו · ביד אליהו הנביא המשא הזה ואמרתו שמענו : הכהו אל המרכבה וגו' · ובדברי הימים הוא אומר ויבקש לת אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא יש ליישב המקראות וגם דרך הגן מיזרעאל לשמרון וירדף אחריו יהוא אך יש גימגו' בדבר שהרי לא היתה ממשלת יהוא בשומרון עד יום המחרת כמו שמפורש בעניין ויכתב יהוא ספרים וישלח שומרון וגו' ורבותינו פירשו באגדת חלק והוא מתחבא בשמרון שהיה קודר לזכרות וכותב ע"מ תחתיהם ולפי דבריה' יש לומר שאין החבאה זו מפני יהוא אלא כך פירושו ויבקש לת אחזיהו וילכדהו כשהיה גם דרך גן והוא היה מרשיע לעשו' מתחלה שהיה בא לשומרון ומתחבא מפני שרי יהוד' לעשות התועבה הזאת לפי שיושבי שומרון עובדי ע"ז היו ויביאוהו אל יהוא אנשי יהוא שרדפו אחריו ויאמר הכהו אל המרכב' : במעלה גור · שעם הביאוהו אליו : ויגס מגדו · מוכה בגיכליות : ובשנת לחת עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיהו · ובמעלה הוא אמר בשנת שתים עשרה ועל כורחין יהורם אביו לא מת אלא בשנת שתים עשרה ליורם שהרי בשנת ממש ליורם מלך ושמונה שנים מלך ומהו שאמר כאן בשנת אחת עשרה אומר אני שמלך בחיי אביו שנה לפי שהיה נגוף בתחלואים רעים כמה שנאמר בדברי הימים ואחרי כל זאת נגפו יי' לחלי לאין מרפא ויהי מימי לימים יצאו מעיו עם חליו וגו' וימליכו יושבי ירושלם לת אחזיהו כאן הוא אומר בן עשרי' ושתים שנה אחזיהו במלכו ובדברי הימים בן ארבעים ושתים שנה היה במלכו וכל ימי יהורם אביו ארבעים שנה היו ולא יותר שנ' בו שלשים ושתי' שנה במלכו ושמונה שנה מלך והיאך אפשר לבן להיו' גדול מאביו שתי שני' אלא עשרים שנה לפני שנולד שהם שתי שני' קודם שנולד אביו נגזרה גזרה זו מיום שנשא אסא לת בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר ומלאהים היתה תחבולת אחזיהו לבא אל יהורם וגו' כך שנוייה בסדר עולם ובתוספתא דסוטה אך בכל המקרא לא מצינו שנשא יהושפט לת בת עמרי אך מלאתי ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת שלשים ואחת לאסא נשאה שנאמר בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי ושנינו בסדר עולם שבעים שנים קודם לכן מלך על אבי העם וכשנשא אסא לת בתו ליהושפט נתעלה עמרי והרגו לת אבני לא אסא שנה אחת אחזיהו ותמלאם ארבעים ושתים : ותיטב

ויהפך יהורם ידו ויגס · ר"ל שכבר היה גם לשוב ליזרעאל אך מיהר יהוא וירה לו חץ והכהו מאחוריו בין זרועיו ולא מלבו ותת לשעתו וכרע ברכבו ואמר יהוא לבדקר שהיה השלישי שלו סיעת כבלת יורם ושליכהו בחלקת שדה נבות ותת דמי בניו הראיתי אמש · אמר דמי בניו הראיתי אמש · ר"ל שאני ואתה היינו יחד לת רוכבים אחרים מחובבים והולכים אחרי לאחאב אביו : אם לא לת לת דמי נבות לת דמי בניו העתידים לצאת לידי נבות שהוא בעבור שלא רצה לאכול כרמו לו להחליפו : ואחזיהו מלך יהודה ראה ויגס · ספר כל"ה שכבר היה אחזיהו מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא ואולם קצר בזה הסיפור והנה כשהביאוהו אל יהוא אמר להם שיכהו אל המרכבה בחיים והנה אמר להם שיכהו בעליות גור אשר לת יבלעם ושם הכהו בחיים ובם מוכה אל מגדו וימת שם והבאו אל זכה לקבור אמרתי בן יהושפט אשר דרש לת יי' בכל לבו כמו שנזכר בספר ד"ה : ותמס

רלבג

ויהפך יהורם ידו ויגס · ר"ל שכבר היה גם לשוב ליזרעאל אך מיהר יהוא וירה לו חץ והכהו מאחוריו בין זרועיו ולא מלבו ותת לשעתו וכרע ברכבו ואמר יהוא לבדקר שהיה השלישי שלו סיעת כבלת יורם ושליכהו בחלקת שדה נבות ותת דמי נבות ותת דמי בניו הראיתי אמש · אמר דמי בניו העתידים לצאת לידי נבות : אם לא לת לת דמי נבות לת דמי בניו העתידים לצאת ממנו ולא ז"ל פי' ולת דמי בניו שנגזל מהם נחלתם : ראיתי אתמש · ת"י גלן קדמי בקריב וי"ל אתמש כמשמעו הלילה שעבר ונאמר לאליהו ממחר' שמת נבות הנבואה הזאת כי ביום שמת נבות שלחו אל איזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרתו הנבואה בלה אל אחאב בו ביום שהיה אחאב בכרם ואמר לו ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה : וגם דרך בית הגן · ובדברי הימים הוא אומר והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא ויאמיתוהו נראה כי בדרך הבאתו כמו שהמ' להם הבאתו אל המרכבה והם הורו לו הלים והבאתו והוא גם מוכה אל מגדו וימת שם ולא מת ממש אלא נשתתק ומת' המלכות כמו שאומר בנבל וימת לבו בקרבו ולא מת ממש על עשרה ימים וכן פירושו וימת שם שנשתתק ואח כן נשאתו עבדיו להחב' בשמרון מפני יהו' ועבדי יהוא שרדפו אחריו ומצאוהו מתחבא בשמרון הביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדין לא מת ומה שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא שנתנוהו לקבורה והניחו אותו שיוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הנה וירכיבו אותו עבדיו ירושלים' ויקברו אותו בקבורתו וגו' : במעלה גור · לא אמר להם שיכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו שהיו רודפים הכוהו אל המרכבה והם לא הסיגוהו כי הוא היה גם על המרכבה ולא הסיגוהו עד מעלה גור שהסיגוהו בחלים שמה והוא גם עם כל זה עד מגידו וזה שאמר ויכוהו במעלה גור אשר לת יבלעם והפסוק חסר במלת ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על המדבן וכמוהו הרבה במקרא : ובשנת אחת עשרה · ולמעלה אמר בשנת שתי' עשרה ולפי החשבון הוא בשנת י"ג כמו שכתב אלא שב' שנים היו בהם מקוטעות ומה שאומר זה הגה הקה על פי שאמר למעלה תחלת מלכותו וסופה עתה בעת מותו ספר ג כ מלכותו להודיע כי בעונו קצרו ימי מלכותו ומת ולא מלך אחר אבינו אלא שנה אחת : ותמס

רלבג

ויהפך יהורם ידו ויגס · ר"ל שכבר היה גם לשוב ליזרעאל אך מיהר יהוא וירה לו חץ והכהו מאחוריו בין זרועיו ולא מלבו ותת לשעתו וכרע ברכבו ואמר יהוא לבדקר שהיה השלישי שלו סיעת כבלת יורם ושליכהו בחלקת שדה נבות ותת דמי נבות ותת דמי בניו הראיתי אמש · אמר דמי בניו העתידים לצאת לידי נבות : אם לא לת לת דמי נבות לת דמי בניו העתידים לצאת ממנו ולא ז"ל פי' ולת דמי בניו שנגזל מהם נחלתם : ראיתי אתמש · ת"י גלן קדמי בקריב וי"ל אתמש כמשמעו הלילה שעבר ונאמר לאליהו ממחר' שמת נבות הנבואה הזאת כי ביום שמת נבות שלחו אל איזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרתו הנבואה בלה אל אחאב בו ביום שהיה אחאב בכרם ואמר לו ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה : וגם דרך בית הגן · ובדברי הימים הוא אומר והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא ויאמיתוהו נראה כי בדרך הבאתו כמו שהמ' להם הבאתו אל המרכבה והם הורו לו הלים והבאתו והוא גם מוכה אל מגדו וימת שם ולא מת ממש אלא נשתתק ומת' המלכות כמו שאומר בנבל וימת לבו בקרבו ולא מת ממש על עשרה ימים וכן פירושו וימת שם שנשתתק ואח כן נשאתו עבדיו להחב' בשמרון מפני יהו' ועבדי יהוא שרדפו אחריו ומצאוהו מתחבא בשמרון הביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדין לא מת ומה שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא שנתנוהו לקבורה והניחו אותו שיוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הנה וירכיבו אותו עבדיו ירושלים' ויקברו אותו בקבורתו וגו' : במעלה גור · לא אמר להם שיכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו שהיו רודפים הכוהו אל המרכבה והם לא הסיגוהו כי הוא היה גם על המרכבה ולא הסיגוהו עד מעלה גור שהסיגוהו בחלים שמה והוא גם עם כל זה עד מגידו וזה שאמר ויכוהו במעלה גור אשר לת יבלעם והפסוק חסר במלת ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על המדבן וכמוהו הרבה במקרא : ובשנת אחת עשרה · ולמעלה אמר בשנת שתי' עשרה ולפי החשבון הוא בשנת י"ג כמו שכתב אלא שב' שנים היו בהם מקוטעות ומה שאומר זה הגה הקה על פי שאמר למעלה תחלת מלכותו וסופה עתה בעת מותו ספר ג כ מלכותו להודיע כי בעונו קצרו ימי מלכותו ומת ולא מלך אחר אבינו אלא שנה אחת : ותמס

כלי יקר

הסלוס שיגיע עד אמו ולא עדיין שאינם רחוים אל סלוס · ולע"רן לדקדק לשון עד זנוני המלך ויאוב כי יהורם ברחות לת יהוא תכף ומיד אמר לו הסלוס יהוא שחשב אין לדם מעיז פניו בפני המלך ויאוב לאחו' ויהוא לא חשש אלא ויאמר מה הסלוס כי אין סלוס אמר ה' לרשעים הלא אתה חושב שיועילו עד הנה זנוני אמך איזבל וכספיה הרבים שיועילו עד כאן לתוך הסלוס ז"ש מה הסלוס מה הדבר שיוכל לתוך הסלוס הלא עד כלו' עד כאן תחוס זנוני אמך וכספיה הרבים אשר עליהם אתה סומך ומקוה לסלוס ולא ידעת כי אין עוד מלבדו כתיב ובכל דבר ה' לא תשוב לאחור ולא יועילו אומות רשע זנות אמך לעשות בעבור אהבתה כלוס וכמו שיבוה בפסוק והשם בפוך עיניה בם"ד · ולא יועילו כשופי אמך הרבים וזנוני אמך לסון זנות · וי"ת עד טעות איזבל עוד אפשר שאמר מה הסלוס ר"ל מה הוא הסלוס שאפשר לתוך כי נמנע הו' עד שאנקם מזנוני אמך כי יבוא סלוס אחר הנקמי מזנוני אמך :

ויהפוך יהורם ידיו עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל · ולע"רן כונת אומרו ויאמר אחזיהו המיותר לו' כי להיות שבא אחזיהו לבקרו ולכבדו עתה בנוסו רלה בדרך ארן והזהירו כדי שינוסו ולא יהרג ובסמוך בם"ד בפסוק ויהוא וכו' ארחיב עוד בזה עיין שם ויובן אומרו ויהפוך יהורם ידיו :

ויהוא מלא ידו כו' חז"ל אמרו ויך לת יהורם בין זרועיו לפי שבהם היה מקבל לת הרבית שהיה מלוה ליזראל והוא הלוה לת עבדיה הבני' ומשכן לו בניו והלב חורם מחשבות און · הרד"ק ז"ל מלא ידו בקשת משך הקשת בכל כחו ע"כ וכן מהרי"ל ז"ל · ולע"רן שהרוכה קשת שידוע שאוחז גוף הקשת ביד שמאלו ויתן ההשת בימינו ומושך יתר הקשת עד שכל זרועו השמאלי מתמלא בתוך הקשת וז"ש מלא ידו השמאלית בקשת מלוי מעט כאמור ולפי שבע' שהיה מקבל הרבית היה פניים בפניים רלה הב"ה שיקבל העונש פניים בפניים והיתה בזה הסגתחו יתב' שיהורם הפך ידיו כדי לנוס כנז' בפסוק ולפי שהיו אחוריו בנוס ולפי פניים יהו' ע"י ההסגתחה הוכרח להפוך פניו כדי לו' לאחזיה מרמה לאחזיה שהניחו אחריו מדי נוסו והיה לו פניים בפניים לאחזיה ולא כרגע קטן נזדרז יהו' בהסגתחה ויהו' מלא בקשת ולא החלי מלבו לב חורם מחשבות און ולקה הלב והידים ובזה מובן יתור ואמר אל אחזיה כי די ואמר מרמ' לאחזיה אבל כיון לו' ואמר אל אחזיה פניים בפניים כאמור גם מובן בזה לו' ויהפך יהורם ידיו כי די וגם והנם בהכרח שיהפך ידיו באפשר וכרסן כנז' ל כהרד"ק ויקשה לו' ידיו כי די בידו אחת אבל כיון הפסוק לו' שיהורם הפך ידיו שתים בנוסו מעת ולא יבא החץ בין זרועיו וידיו שהרי כבר נהפכו בנוסו וז"ש ויהפוך יהורם ידיו וינוסו אל אחזיה ערמה לאחזיה חזרו ידיו להיות נגד

ויהפוך יהורם ידיו · האוחזת ברסן הפכה להסב פניו ולנוס : מלא ידו בקשת · משך הקשת בכל כחו : שלשה בה"א במקום וי"ו כמו אהלה : כי זכור אני ואתה · זכור היום שאני ואתה היינו רוכבי' יחדיו מחובר' כלומ' שהיו רוכבי' שניה' ברכב אחד לו שניהם זה אצל זה ביחד זהו למדים כמו למד בקר ומלח לת ר"ל עם כלות' אני עמך ולת' עמי היינו רוכבי' למדי' וי"ת אני דכיר אנא ולת כד הוינא רכיבין חד לגבי חד לגלין : ויי' כשא עליו · ומן קדם יי' לתנטל עליהי ית מטל נבותת' הדין : לת דמי נבו' ולת דמי בניו · נחלקו רז"ל בדבר זה יש שאומרי' בניו נהרגו עמו ומהם אמרו בניו העתידים לצאת ממנו וא"ל ז"ל פי' ולת דמי בניו שנגזל מהם נחלתם : ראיתי אתמש · ת"י גלן קדמי בקריב וי"ל אתמש כמשמעו הלילה שעבר ונאמר לאליהו ממחר' שמת נבות הנבואה הזאת כי ביום שמת נבות שלחו אל איזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרתו הנבואה בלה אל אחאב בו ביום שהיה אחאב בכרם ואמר לו ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה : וגם דרך בית הגן · ובדברי הימים הוא אומר והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא ויאמיתוהו נראה כי בדרך הבאתו כמו שהמ' להם הבאתו אל המרכבה והם הורו לו הלים והבאתו והוא גם מוכה אל מגדו וימת שם ולא מת ממש אלא נשתתק ומת' המלכות כמו שאומר בנבל וימת לבו בקרבו ולא מת ממש על עשרה ימים וכן פירושו וימת שם שנשתתק ואח כן נשאתו עבדיו להחב' בשמרון מפני יהו' ועבדי יהוא שרדפו אחריו ומצאוהו מתחבא בשמרון הביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדין לא מת ומה שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא שנתנוהו לקבורה והניחו אותו שיוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הנה וירכיבו אותו עבדיו ירושלים' ויקברו אותו בקבורתו וגו' : במעלה גור · לא אמר להם שיכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו שהיו רודפים הכוהו אל המרכבה והם לא הסיגוהו כי הוא היה גם על המרכבה ולא הסיגוהו עד מעלה גור שהסיגוהו בחלים שמה והוא גם עם כל זה עד מגידו וזה שאמר ויכוהו במעלה גור אשר לת יבלעם והפסוק חסר במלת ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על המדבן וכמוהו הרבה במקרא : ובשנת אחת עשרה · ולמעלה אמר בשנת שתי' עשרה ולפי החשבון הוא בשנת י"ג כמו שכתב אלא שב' שנים היו בהם מקוטעות ומה שאומר זה הגה הקה על פי שאמר למעלה תחלת מלכותו וסופה עתה בעת מותו ספר ג כ מלכותו להודיע כי בעונו קצרו ימי מלכותו ומת ולא מלך אחר אבינו אלא שנה אחת : ותמס

ואחזיה מלך יהודה ראה ויגס כו' · עיין רש"י ז"ל ויש לישב שיטת רש"י ז"ל כי העפ"י שלא היתה ממשלתו של יהוא על שמרון עד יום המחרת עכ"ז יצא ביום הזה לשמרון ולא לאחריו לגרשם מעל הוך שומרון ויביאוהו אל יהו' ולא הרגו אלא הסגירם את אחיהו ביד שלוחי יהוא כי נכרי הוא ביניהם כי הוא מלך יהודה · אלא מסרוהו ויביאוהו השלוחים של יהו' אל יהוא וביום המחרת לפי שהיה שלח גדולה ששלח מהם אל בני שמרון שבעים בני המלך ולכך הוצרך לכתוב ועל הלופן ההוא הגזר בענין בסמוך · ולא נעלם זה מרש"י ז"ל כי אולי לזה כתב אך יש גמגום בדבר שהרי לא היתה ממשלת יהוא בשומרון וכו'

ואחזיה יהורם לאחורוהי ואפך ואמר לאחזיה ניבלא אחזיה : ויהוא מלא ידיה בקשתא ומחאת ית יהורם בין דרעוהי ונפק גיהא מלביה וכרע ברתיביה : ואמר לבדקר שלשה אנון דרמיהי באחסנת חקל נבות יזרעאלה ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין בתר אחאב אבוהי ומן קדם יי אתנטל עלוהי ית מטל נבוותא הדין : אם לא ית דמי נבות וית דמי בנוהי גלן קדמי בקריב אמר יי ואשלם לך באחסנתא הדא אמר יי וכען סב רמיהי באחסנתא כפתגמא דיי : ואחזיה מלכא שיבטא דבית יהודה חזא ואפך באורח בית גיניא ורדף בתרוהי יהוא ואמר אף יתיה מחוהי ברתיבא במסקנא דגור דעם יבלעם ואפיך למגדו ומית תמן : ואהיתו יתיה עבדוהי לירושלם וקברו יתיה בקבורתיה עם אבהתוהי בקרתא דדוד : ובשנת חדא עשרי שנין ליורם בר אחאב מלך אחזיה על דבית יהודה :

ואתא

השלכהו י"ג חס' בליש' וסימ' במסר' רבת' :

ויהפוך יהורם ידיו · האוחזת ברסן הפכה להסב פניו ולנוס : מלא ידו בקשת · משך הקשת בכל כחו : שלשה בה"א במקום וי"ו כמו אהלה : כי זכור אני ואתה · זכור היום שאני ואתה היינו רוכבי' יחדיו מחובר' כלומ' שהיו רוכבי' שניה' ברכב אחד לו שניהם זה אצל זה ביחד זהו למדים כמו למד בקר ומלח לת ר"ל עם כלות' אני עמך ולת' עמי היינו רוכבי' למדי' וי"ת אני דכיר אנא ולת כד הוינא רכיבין חד לגבי חד לגלין : ויי' כשא עליו · ומן קדם יי' לתנטל עליהי ית מטל נבותת' הדין : לת דמי נבו' ולת דמי בניו · נחלקו רז"ל בדבר זה יש שאומרי' בניו נהרגו עמו ומהם אמרו בניו העתידים לצאת ממנו וא"ל ז"ל פי' ולת דמי בניו שנגזל מהם נחלתם : ראיתי אתמש · ת"י גלן קדמי בקריב וי"ל אתמש כמשמעו הלילה שעבר ונאמר לאליהו ממחר' שמת נבות הנבואה הזאת כי ביום שמת נבות שלחו אל איזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרתו הנבואה בלה אל אחאב בו ביום שהיה אחאב בכרם ואמר לו ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה : וגם דרך בית הגן · ובדברי הימים הוא אומר והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא ויאמיתוהו נראה כי בדרך הבאתו כמו שהמ' להם הבאתו אל המרכבה והם הורו לו הלים והבאתו והוא גם מוכה אל מגדו וימת שם ולא מת ממש אלא נשתתק ומת' המלכות כמו שאומר בנבל וימת לבו בקרבו ולא מת ממש על עשרה ימים וכן פירושו וימת שם שנשתתק ואח כן נשאתו עבדיו להחב' בשמרון מפני יהו' ועבדי יהוא שרדפו אחריו ומצאוהו מתחבא בשמרון הביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדין לא מת ומה שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא שנתנוהו לקבורה והניחו אותו שיוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הנה וירכיבו אותו עבדיו ירושלים' ויקברו אותו בקבורתו וגו' : במעלה גור · לא אמר להם שיכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו שהיו רודפים הכוהו אל המרכבה והם לא הסיגוהו כי הוא היה גם על המרכבה ולא הסיגוהו עד מעלה גור שהסיגוהו בחלים שמה והוא גם עם כל זה עד מגידו וזה שאמר ויכוהו במעלה גור אשר לת יבלעם והפסוק חסר במלת ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על המדבן וכמוהו הרבה במקרא : ובשנת אחת עשרה · ולמעלה אמר בשנת שתי' עשרה ולפי החשבון הוא בשנת י"ג כמו שכתב אלא שב' שנים היו בהם מקוטעות ומה שאומר זה הגה הקה על פי שאמר למעלה תחלת מלכותו וסופה עתה בעת מותו ספר ג כ מלכותו להודיע כי בעונו קצרו ימי מלכותו ומת ולא מלך אחר אבינו אלא שנה אחת : ותמס

ואחזיה מלך יהודה ראה ויגס כו' · עיין רש"י ז"ל ויש לישב שיטת רש"י ז"ל כי העפ"י שלא היתה ממשלתו של יהוא על שמרון עד יום המחרת עכ"ז יצא ביום הזה לשמרון ולא לאחריו לגרשם מעל הוך שומרון ויביאוהו אל יהו' ולא הרגו אלא הסגירם את אחיהו ביד שלוחי יהוא כי נכרי הוא ביניהם כי הוא מלך יהודה · אלא מסרוהו ויביאוהו השלוחים של יהו' אל יהוא וביום המחרת לפי שהיה שלח גדולה ששלח מהם אל בני שמרון שבעים בני המלך ולכך הוצרך לכתוב ועל הלופן ההוא הגזר בענין בסמוך · ולא נעלם זה מרש"י ז"ל כי אולי לזה כתב אך יש גמגום בדבר שהרי לא היתה ממשלת יהוא בשומרון וכו'

ואתא יהורם לאחורוהי ואמר לאחזיה ניבלא אחזיה : ויהוא מלא ידיה בקשתא ומחאת ית יהורם בין דרעוהי ונפק גיהא מלביה וכרע ברתיביה : ואמר לבדקר שלשה אנון דרמיהי באחסנת חקל נבות יזרעאלה ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין בתר אחאב אבוהי ומן קדם יי אתנטל עלוהי ית מטל נבוותא הדין : אם לא ית דמי נבות וית דמי בנוהי גלן קדמי בקריב אמר יי ואשלם לך באחסנתא הדא אמר יי וכען סב רמיהי באחסנתא כפתגמא דיי : ואחזיה מלכא שיבטא דבית יהודה חזא ואפך באורח בית גיניא ורדף בתרוהי יהוא ואמר אף יתיה מחוהי ברתיבא במסקנא דגור דעם יבלעם ואפיך למגדו ומית תמן : ואהיתו יתיה עבדוהי לירושלם וקברו יתיה בקבורתיה עם אבהתוהי בקרתא דדוד : ובשנת חדא עשרי שנין ליורם בר אחאב מלך אחזיה על דבית יהודה :

ואתא

ותשס בפוך עיניה · ותשס פוך בעיניה וכמוהו שלמו בחס מקדשך מו פי׳ ותשס ותתקן בפוך עיניה והפוך הוא הכחול : ותיטב את ראשה · ותתקן כלומר קשטה את עצמה כלי שתמצא חן בעיניו ולא יהורגה . זמרי הרג אדוניו · לפי שהרג זמרי את אלה בן בעשא אדוניו ויהוא גם כן הרג אדוניו לפיכך קראו אותו כן : מי אתי · מי שם בעזרתי : שמטוה · הפילוה מן החלון לארץ וכתוב בו״ו שהוא כנוי לזכר והקרי בקמץ הה״א לנקבה והו״ו נוספ׳ והכתב יש בו דרש רמז לנביה שלוהה לשמוט אותו ולשלקו כן היה הוא לשמטה כי דין שקילה היה לה כי מתה בנפלה ודמסוה : ויז מדמ׳ · כמי״רק הי״ד מכנין הקל וכתב זה לגלות מספט ההל ברשעה הזהת כי היה דמה גרמה ימים בקיר : ודרמסנה · יהוא רמסה בסוסו : כי בת מלך היא · אף על פי שהיתה ממלכי אומות העולם צריך לנהוג כבוד בכל נכבד באומתו מדרך המוס׳ ולא תלה בכבוד בעלה לפי שהיא גרמה מיתתו ואבדון מלכותו : כי אם הגלגלת · כי אחר כל הגוף אכלו הכלבים ולא מצאו בה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים ושוכו והגידו ליהוא ולא קברו ממנה דבר כיון שהיה רוב גופה נאכל כמו שאמר הגביא ואין קובר · ובדרש למה נשאר בה הגלגלת והרגלים וכפות הידים שלא אכלו הכלבי׳ לזכות שהית׳ מרקדת לפני הכלות נשארו בה הרגלים ולפי שהיתה מכשכשת בראשה לפניהן נשאר בה הגלגל׳ ולדעת הדרש הנשאר בה קברו ומה שאמר ואין קובר כי קודם שיבואו לקבר נאכל רוב גופה : בחלק יזרעאל · כי החלק הזה היה פתוח אל כרם נבות כמו שאמר שכתוב כי הכרם היה אצל היכל אחאב : והיית · הכתוב הוא בלא ה״א כמו ועשה את התבות׳ והקרי בה״א על הרוב : כדומן · בתרגומו כזבל המבדר על אפי חקלא : אל

ואתא יהוא ליזרעאל ואיזבל שמעת ל׳ חל׳ בכפ׳ וכחלת בצרירא עינהא ותקינת ית ה׳ רישהא ואסתכיאת מן חרכא : ויהוא ב׳ על בתרעא ואמרת השלם זמרי קטיל רבוניה : וזקף אפוהי לחרכא ג׳ ואמר מן הכא מן ואסתכיאו ליתיה ד׳ תרין תלתא גוואין : ואמר מגרוהא ה׳ ומגרוהא ונדא מדמה על כותלא ל׳ סוסיה ק׳ ל׳ ועל סוסתא ורשוהא : ועל ואכל ז׳ ושתי ואמר סעדו כען ית ארורתא ח׳ הדא וקברוהא ארי בת מלכא היא : ואזלו למקברה ולא אשכחו ט׳ בה אילהין גולגלתא וריגליא ופיסת ידה : והבו וחויאו ליה ל׳ וחד ורגליה ב׳ ואמר פתגמא דיי הוא דמליל ביד עבדיה אליה דמן תשוב למימר באחסנת יזרעאל יכלון כלביא ית בסרא דאיזבל : ותהי נבילתא יא׳ והיתה ק׳ דאיזבל כזבל מבדר על אפי חקלא ב׳ בשדי באחסנת

ויבוא יהוא ל׳ ואיזבל שמעה ותשם בפוך עיניה ב׳ ותיטב את ראשה ותשקף בעד החלון : ויהוא בא בשער ותאמר השלום זמרי הרג אדניו : וישא פניו אל־החלון ויאמר מי אתי מי וישקפו אליו שנים שרישים : ויאמר שטהו וישטהו ויז מדמה אל־הקיר ואל־הסוסים וירמסנה : ויבא ויאכל וישת ויאמר פקדו־נא את־הארורה הזאת וקברוה כי בת־מלך היא : ויבלו לקברה ולא־מצאו בה כי אם־הגלגלת והרגלים וכפות הידים : וישבו ויגידו לו ויאמר דבר־יהוה הוא אשר דבר ביד־עבדו אליהו התשבי לאמר בחלק יזרעאל יאכלו הכלבים את בשר איזבל : והיתה נבלת איזבל כדמן על־פני השדה בחלק

רשי

ותיטב את ראשה · ותקינת ית ריסה כדי שתהא לחן בעיני יהוא ויסתכל : ותאמר הסלוס · תרגם להיות עמי בסלוס : זמרי הרג אדוניו · הם הרגת את אדוניך אין זה דבר חדש שהרי זמרי גם הוא הרג את שלה בן בעשא : מי אתי · מי בכם לעזרתי : שמטוה · מן החלון ארצה : הגלגלת והרגליים · אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתנים בידיה וברגליה ומכשכשת בראשה : כדומן · ואל תרגומו כזבל :

רלבג

ותשס בפוך עיניה · ר״ל שכבר קשטה את עצמה ושמה פוך בעיניה להיטיב ראותה אולי עשתה כדי שתשא חן בעיניו ויחמול עליה ולא יהרגנה או עשת׳ זה להחזיק המלוכה עדיין והוא יותר נכון ולזה אחרה בגאוה ליהוא הסלוס זמרי הורג אדוניו : שמטוהו · כתיב שמטוה קרי והכתוב שם אל נוף איזבל כאילו יאמר שמטו נופה כדי שיפילוהו לארץ וזהו שקילה כמו שסוקל נבות כי הסקיל׳ היא אם בשליכת אבנים על הנסקל או ביריית הנסקל על האבן כאחרו כי סקול יסקל או ירה יורה והנה זה היה מדה כנגד מדה : ורמסנה · רמס אותה והוא אחרי שלמותה בשלמות ונקיים מה שכ׳ והיתה נבלת איזבל כדומן על פני השדה : בחלק יזרעאל · ידמה שבכל נבות כפלה שם · אכלו בשדה הכלבי׳ כי אצל בית אחאב היה כרם נבות : והנשק

כלי יקר

קראה רש״י ז״ל גמגוס ולא קוסיל שהרי יש לקיים כדפרשית ושיטה זו זכרה הרלב״ג ז״ל כמו שכתוב בסמוך ולזכור קוסיל חזקה שיש על זה אולת הגמגוס עיין בסמוך : ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל דוחק לפירושו זה שאחר שברח מידו יהוא מתקבל בשמרון והביאוהו אל יהו׳מה לכם להכותו אל המרכבה ובחצים כדי שיכוס והוא מורה אל מגידו ולמה לא יפסרוהו בנחשתים ויכוהו מכת חרב והרג ואבדן · וגם קוסית הגמגוס שהקשה רש״י ז״ל כנו״ל בדבריו קשי׳ להרלב״ג ז״ל כי שיטת הרלב״ג היא הי׳ שיטת רש״י ז״ל שהקשה עליה ואמר אף יש גמגוס כו׳ ומהרי״ל ז״ל פי׳ על לשון שיטת הרד״ק ז״ל אולת שבמ״ם וימת שם שנלחם הרד״ק לומר שנשתתק ולא מת ממש ועבדיו הוליכוהו שמרון ומשם הביאוהו אל יהוא וכו׳ כנזכר בהרד״ק : המנס מהרי״ל ז״ל פי׳ וינס שם באותה המלחמה ובאותה הצרה קאמר ואין פירושו וימת שם במגידו כי לא מת שם אלא הוליכוהו עבדיו להתקבר בשמרון ומשם הביאוהו עבדי יהוא אל יהו׳ והרגו ביזרעאל וירכיבו אותו עבדיו ירושלימה ויקברו אותו בקבורתו כו׳ בזכות יהושפט אביו ולא תאריך הכתוב לספר כל זה בכאן כי אין המכוון אלא להודיע שהמית יהוא שני המלכים יחדיו ועזרא בד״ה כתב מקום המיתה ושני הדרכים לדעת אחת יכוונו ע״כ :

ובשנת אחת עשרה כו׳ · עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכבר זכרתי כיוצא בזה למעלה בפסוק בשנת שתים עשרה שנה ליורם · ולע״ד אין טעם להשמות הדבר הזה כאן ומה שייכו׳ יש לו עם הענין הקודם · ונראה שהלב״ר הענין הקודם של ההתחתנות הנה היה לו פוב ענין לאחזיהו בהתחברו לרשע ביהורם בן אחאב כי״ן ה׳ מעשיו שהרי היה מתחבר בשמרון לקדור לאבזריו הש״ת ולכתוב תחתם שמות אלילים כנו״ל בפסוק ולאחזיהו מלך יהודה ואין זה אלא שלמד ממעשיו של יהורם בן אחאב ולזה בנפילתו של יהורם שם נפל לאחזיה וז״ש גם אותו הכוהו ר״ל כמו שהכו את יהורם כן ראוי שגם אותו את אחזיהו הכוהו אל המרכבה כמו יהורם כי המתחבר לרשע ולמד ממעשיו של יתיילם מן הפורענות וכן היה לו וימת שם אלא שהבה לקבורה וירכיבו אותו עבדיו ירושלימה ויקברו אותו בקבורתו עם אביהו בעיר דוד והטעם לזה לפי שלא המריך ימים במעלו כמו יהורם שהרי ובשנת אחת עשרה שנה ליהורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה אלא שגם שלא מלך אחזיהו אלא שנה אחת לבד יש כן לא חטא בהתחברותו לרשע אלא שנה אחת לבד ולכך די לו במה שנעשו בימיה עם יהורם ואין צורך שיעשה לו גם בקבורה כמו שלא נקבר יהורם אבל קבורתו עם אבותיו כלומר כי זכותיו עמדה לו כנו״ל מדברי הימים :

ויבוא יהוא יזרעאלה כו׳ ויהוא כו׳ ויאמר כו׳ עיין רש״י והרד״ק ז״ל ולפי רש״י ז״ל שפי׳ זמרי הרג אדוניו שהיה דרך התגללות אל יהוא כמתגלגל אותו שהרי רוצה להתנקם אליו ק״ל דהי״לל זמרי הרג בלשון הווה מדבר בעדו · והרד״ק ז״ל שקראה ליהו׳ זמרי מדוקדק ל׳ הרג בלשון הווה שעל יהוא מדבר כן וקראה אותו זמרי · והרלב״ג ותשס בפוך עיניה בהרד״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל זמרי הרג אדוניו דרך בזוי והיסיף שכיונה לו׳ לו שכמו שלסוף נהרג זמרי כן סופו של יהוא ליהרג ובשם חז״ל ודרמסנה יהוא וכהרד״לבג ז״ל · ולע״ד אין פה כוונתה בו להטיב ראותה אלא להתנאות אולי יסתכלה חן בעיניו ולא ימיתנה לו דרך מלכות הכוחלת עיניהן לשחרה וכבוד ובזה אבין אלה אמר ותשס פוך בעיניה שלא היה אופן הכחולה להיות העיני׳ אבל מאמרו ותשס בפוך עיניה פי׳ ותשס המכחול בשפופר הכחול והפוך כדי לכחול בו עיניה והוא להתייפות כנודע ותיטב את ראשה ולפי שהבין יהוא שכלותה שעלה בדעתה שיסלהה לז״ל מי אתי כלומר מי זאת הרשעה לחיותה אתי ואמר פעם שנית מי לו׳ מי שם למעלה אזלתה ויסקיפו אליו שנים סריסים שתתה גערת אומ׳ מי בהם והסקיפו ולכן אמר שמטוה וכוונת יי״ו התוספת לרמוז אל אחאב כידוע מש״ה שבמות הרים ינוס בקרב אשתו הגלמנה רוח מרוחו בקרבה והוא המקשקש במויעה תמיד בוכה עליו ומבכה והנשאה אל אולתו ורוצה להכניס בה רוח חדשה יתן בקרבה יתגרו השתי רוחות יחדיו אם השני נוצח מגרש את רוח הראשון מקרבו ואם הראשון נוצח ממית את זה השני · וגם חז״ל אמרו בפסוק לשכב עמה להיות אצלה לשכב עמה בעולם הזה להיות אצלה לעולם הבא שהורו לדעתי בדבריהם אלה שרוח הבועל הרמית דבק בה לעולם הבא כ״ם אחאב שלקח את איזבל דרך ניסואין שמכל הצדדין הנז׳ מחוייב להיות עמה ובזה מובן אומרו שמטוהו ר״ל לאחאב עמה כיון שישכב עמה הנה הוא אצלה ועמה ישמט עמה ולטעור גם הוא עמה :

ויבא ויאכל וישת כו׳ וילכו וכו׳ וישובו וכו׳ פרקי ר׳ אליעזר גמילות חסדים אנו למדים מאיזבל כי ביתה סמוך לשוק וכל מת שהיה עובר בשוק היתה יוצאה מתוך ביתה ומכה בכפיה ומקיננת בפיה ומלכלכת עפרות ואבנים וכל מתן שהי׳ עובר בשוק היתה יוצאה מפתח בית׳ בכפי׳ ידיה ומתלכלכת ז׳ לעדות ומתנבאת עליה הנבואה ז״ל הכלבים יאכלו את איזבל בחלק יזרעאל והאיבריים שגמלו חסד לא שלטו בהם הכלבים וגיתתו לקבורה שנא׳ וילכו לקבורה ע״כ :

והכוונה בזו׳ גמילות חסדים אנו למדים מאיזבל שאין הלימוד הזה על הסבר של גמילות חסדים שהרי הגיעה על איזבל דא״כ הי״ל סבר גמילות חסדים אנו למדים מענין איזבל אבל כיון לומר גם כן גמילות חסדים לעשות גמילות חסדים אנו למדים שעשה היותה מלכה עכ״ז על כל מת שהיה עובר בשוק היתה יוצאה וכו׳ וכן כל אחתן וכו׳ באופן שלא היתה מבחנה בין מת לאחת ולא בין אחתן לאחתן הלא לכלם בשוה · והענין השני שהיה בה הוא שהיתה רמא יותר במדרגות וזריזות לקראת המת מלקראת כלה וז״ש היתה יוצאה מתוך ביתה כלומר מהר · אמנם באחתן אמר היתה יוצאה מפתח ביתה שהיה לה הקדמת ידיעה מהאחתן שבא והיתה מוכנת בפתח ויוצאה וז״ש מפתח ביתה גבי האחתן וגבי המת מתוך ביתה · עוד אפשר שמאמר מתוך ביתה מקושר עם ומכ׳ בכפיה ומקונן׳ בפיה שבענין ההספד היתה מקדמת להכות בכפי׳ ולקונן בפיהם מתוך ביתה אמר׳ בענין השמחה לא היתה מקדמת לשמוח מתוך ביתה אלא מפתח ביתה כדי לשמח את החתן ולכבוד בפיני העולם וז״ש היתה יוצאה מפתח ביתה ומשלשלת שמפתח ביתה היתה משלשלת בכפיה ולא מתוך ביתה כי לשחוק בתוך הבית אמרתי מהולל ולשמחה מה זו עושה וזהו הנכון : ואפשר עוד שאמר בחתן מפתח ביתה שהיה לה פתח מיוחד שיוצא׳ מפתח ההוא לקרא׳ חתן ואלהו הפתח שהיה׳ יוצאה ממנו אל המת וזה הורה בשני שאמר גבי המת מתוך ביתה וגבי החתן מפתח ביתה · ועלה בידינו מהמאמר הזה שלפי שהיתה עושה גמילות חסדים בגלגולת שמקוננת בפיה ואפשר שהיתה מנידה גם כן ראשה כמנהג המספדים והמרקדים ולזה נישולה הגלגולת והרגלים שהיו הולכים ו׳ מעבדות ללוות המת והחתן נגולו גם כן וכפות הידים שהיתה מכה בהם למת ולחתן מסלסלת שהו׳ באופן יותר חזק בסלסול נגולו גם הם · ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והוסיף ומהרי״ל ז״ל כתב שקברו זה הכמלה כמלותו וכתבו״ל ע״כ : וכן הוה אמת כדבריו · וכבר זכרתי למעלה שפי׳ ואין קובר שלא יאמר דבר כדי לקבור אבל סוף סוף יקברוה מה שיאמר קיום והעלמות :

ולע״ד לדקדק מעיקרא כשאמר וקברוה מאי סבר והלא דבר ה׳ הוא ביד אליה שתשבי לאמר בחלק יזרעאל יאכלו הכלבים את בשר איזבל · ודוחק לומר שמתחילה שכח המשא זה ודבר ה׳ אשר היה אל אליהו ולכך אמר וקברוה כי לא אדעתיה אמנם כשבגידו לו שאכלוה הכלבים רלה מעשה ונזכר הנבואה ויאמר דבר ה׳ אשר דבר וכו׳ : ונראה כי זכר היה יהוא שיאכלו הכלבים אמר מה מאיזבל לקיים דבר ה׳ שג׳ וגם לאיזבל דבר ה׳ לאמר הכלבים יאכלו את איזבל בחלק יזרעאל הבינו לפי שעה שהיה שיאכלו ממנה חלק מה ולזה אמר פקדו נא את הארורה הזאת שבהכרח תמצאו שאכלו ממנה חלק מה הכלבי׳ ופקדו נא עליה גם כן לשלח יאכלו יותר כי מספיק כל דהו שאכלו ממנה הכלבים לקיים דבר ה׳ וקברוה רובה בכולה אמנם כשבאלו לקבר׳ ולא מצאו בה כי אם הגלגולת והרגלי׳ וכפות הידים אמר ראו כן תמהו על שנאכלה כמעט כולה ולא נשארו כי אם ג׳ אלה בני מה ליקבר הראש ידים ולזה וישבו ויגידו לו מז׳ הבין למפרע שמה שלהו יאכלו הכלבים את איזבל אינו על כל שהוא ממנה וגם אין הכוונה על העצמות רק כוונת דבר ה׳ היתה לאמר בחלק יזרעאל יאכלו הכלבים את בשר איזבל כל הבשר אולת הבשר הנ׳ איבר׳ הנז׳ שלא שלטו בהם כלל כנז״ל בפרקי רבי אליעזר שאמרו שם והאיברים שגמלו חסד לא שלטו בהם הכלבים וגיתנו לקבורה : ושאר העצמות נגולו גם כן ובהכי דייק לשון בשר איזבל · ובזה מובן לשון ולא מצאו בה כי אם הגולגולת שאילו נאכלו שאר האיברים הבשר והעצמות הי״לל ולא מצאו ממנה מאומרו ולא מצאו בה מורה שהיה שלהה קיימת כל תמונת הגוף שלם מעצמות בלי בשר ולא מצאו בה איברים שלימים בשר ובשר חופה אלא הגולגולת והרגלים וכפות הידים ו׳ וכר׳ מלשון הפסוק שהרגלים נגולו שלימים כפות הרגלים ופני הרגלים לא כן בידים שלא נגולו אלא הכפות ולא גב היד וז״ש והרגלים וכפות הידים והי״לל והידים או וכפות הרגלים · ואם הדבר כן צריך סיבה ומובל לו׳ כי במרוצתה אל המת היתה מכה גב הרגל והיא רכה וענוגה אשר לא נסתה הרגלה הלא על האדון ולזה נגלל הרגל בולו הכף מלד הפסיעות ו׳ שהית׳ פוסעת עם המת ועם הכלה והנב מפני שהיה מוכה לפעמים במרוצת׳ כאמור · וגם״ל והרגלים אמנם הידים שלא היתה משתמשת בהם אלא בכפיהן לבד לא כל הידים זו בזו לבד במת ובחתן ובכלה לזה נגולו כפי הידים לבד לא כל הידים פנים ואחור · אלא שמתוך פרקי רבי אליעזר הנז״ל משמע שהידים נגולו שלימות גם כן מדקאמר והאיברים שגמלו חסד לא שלטו בהם הכלבים · משמע שהאיברי׳ בגמלו בהם חסד לא שלטו בהם שום שליטה לא מפני׳ ולא מאחור ואמרינ כן מהכרח אחר מכיוצא בזה שמלינו בגולגלת שלפי שהיתה מקיננת על המת בפיה לבד הלילה הנה כל הגלגלת בכללה וכ״ש שראוי שינגלו הידים כולם פנים ואחור כיון שזכו בהן שהיתה מכה בהן · כי פרקי ר״א לא הזכירו בגולגלת כשאנו שהזכירו הז״ל ולפי זה ק״ק הו׳ וכפות הידי׳ נגולו כמו שדקדקתי מלשון פרקי ר״א שאמר לא שלטו בהם · ע״כ :

והיתה נבלת איזבל כו׳ רש״י ז״ל כדותן תרגום כזבל ע״כ ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן הרד״ק

ואל האומנים אחאב · אומנו את בניו: ואתכם הרכב והסוסים · יש בכם כח להלחם: שני המלכים · יורם ואחזיהו: ובני המלך שבעים איש את גדולי העיר וגו׳ · כל זה כתוב בספר ואיני יודע תשבאם שבעי׳ איש והעם גדולי העיר המגדלי אותם: בדודים · סירות: חמרים · דגורין מונס״י בלע״ז: לדיקיס

ואל שרי יזרעאל · שרי יזרעאל היו אז בשמרון אולי הלכו שם כששמעו המרד להתיצב שם לפי שבשמרון היתה עיר המלוכה: ואל האומנים אחאב · החומנים בני אחאב כמו שאמר גדולי העיר מגדלים אותם: והלחמו · לנסותם כתב להם: את רשי מגשי בני אדניכם · בני הוא פירש מגשי כי אם היה אומר מגשי אדניכם היו סוברי׳ כי על כל מגשי ביתו אמר הע״פ שהיכם בניו לפי׳ אמ׳ בני אדניכם׳ ובני המלך לא היה זה בספר הלא ספור הכתוב הוא שמספר כי בני המלך שלוה יהוא להביא את רשיהם היו שבעי׳ איש עם גדולי העיר שהיו מגדלי׳ אותם: בדודים · בסלים וכן ח״י בסליא וכתוהו שני דודחי תמכים הדוד האחד: שני לבורים · כמו בלים לפי שהם נאספים יחד כמו גל תבנים לפיכך נקראו לבורים מן ויגבור יוסף אם יגבר בעפר כסף וי״ת דגורין כמו שתרגם הנקלוס חמרים חמרים: לדיקיס

יוד

רלבג

א והנשק · ר״ל כלי הלחמ׳: וישלח אשר על הני׳ ר״ל שכבר שלח המשונה על בית אחאב והמשונה על עיר שמרון וזקני העיר והאומנים ומגדלים בני אחאב שהיו גדולי העיר כמו שנזכר אחר זה שהם עבדיו וכל אשר יאמר להם יעשו: וישימו את רשיהם בדודים · ר״ל בסלים כדי שילאוס האנשים: שימו אותם שני לבורים · הם כמו חמרים ר״ל שיעשו שני בלים מלאה מרשים והנה בלו בעוד שלה להעלים הענין מהשמון: כהניו

כלי יקר

ברד״ק בפסוק ויסובו ויגידו במ״ש שם בחלק יזרעאל · וכן מהרי״ח ז״ל כי החלון שבעלה בו איזבל היה פתוח אל כרם נבות ונפלה שם · ולע״דן לדקדק מו׳ היתה נבלת איזבל וכו׳ שלא מלינו שאמר לו הנבי״ת כן · ונראה שהפסוק הזה אינו מקושר עם הקודם ויאמר דבר ה׳ הוא אשר דבר אל אליהו התשבי אבל הוא ענין בפני עצמו שמספר הנבואה כותב הספר הזה שהית׳ נבלת איזבל כדומן שהועילה במקום זבל איזבל כדומן שהועילה בכמו שאמרו חז״ל גבי הרוגי ביתר שמרוב דם ההרוגים לא הוצרכו לזבל בשדות׳ כמה שנים כיולא בזה אמר היתה נבלת איזבל כדומן כו׳ שהה אילוע הוא כרם נבות ז״ש בשדה בהא הידועה בחלק יזרעאל הוא כרם נבות כנו״ל מהמפרשי׳ שאכלו הכלבים את בשרה על שלא יכירוה הרואי׳ ז״ש אשר לא יאמרו זאת איזבל: לו אפשר שהגיד הלתוב שהית׳ נבלת איזבל מושלכת כדומן הזה יען אשר לא יאמרו זאת איזבל כי לא יחרדו על היותה מושלכ׳ כמו שלא יחרדו על הזבל המושלך על פני השדה: ואם כרלה לפרש מקושר עם דבר ה׳ הוא אשר דבר ביד עבדו אליהו התשבי שבכלל דברי אליהו שאמר יאכלו הכלבים את איזבל בעליה הרכיב איש מ״ש ליהוא ע״י הנער הנביא ואת איזבל יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל ואין קובר וזהו הית׳ איזבל כדומן על פני השדה בחלק יזרעאל אשר לא יאמרו זאת איזבל שלא נאמר כן בפי׳ אבל בכלל דבר הפי״ת שאמר יאכלו הכלבים מובן הוא שתהיה נבלת איזבל כדומן על פני השדה ואמר נבלת איזבל שתיבת איזבל שתהיה זבל:

ולאחאב ע׳ בנים כו׳ הביא הילקוט ולאחאב ע׳ בני׳ בשמרון זש״ה ה׳ שמעתי שמעך ירא׳ אברהם עשה רמוך נתת לו כן לך שכה לאחאב ע״ח הוליד שבעים בנים שרה עשת׳ רמוך נתת לה בן אבל השבעים שנה איזבל בת כומרים הוליד שבעים בנים וכשם שהיו לו שבעים בנים בשמרון כך היו לה בזיזרעאל וכל אחד ואחד היו פלטין של קין ומלטין של חורף ה״ד והכיתי את בית החורף על בית הקיץ ע״כ · אין ספק שדברי חז״ל קבלה הם שקבלו כך שהיו בני אחאב מאיזבל שבעים בנים בשמרון ושבעים ביזרעאל וקבלה זו לסמכוה חז״ל לקרא על פסוק זה וזה שהם דקדקו למ״ד ולאחאב דה״לו ושבעים בני אחאב בשמרון וכו׳ גם דרשו סמיכות תיבת איזבל ולאחאב ומזה למדו שאיזבל ולאחאב שבעים בנים לו ממנה ובאומר ולאחאב בלמ״ד דמו התימה כאלו אמר בתמיה ולאחאב הרשע שבעים בנים דבר תמוה הוא שלאברהם ושרה ר׳ לזקנתם · ולאיזבל ולאחאב שבעי׳ בנים · וגרסו גם כן יתור תיבת בשמרון כי מובן הוא מענינו של הפסוק ולאיזבל ולאחאב שבעי׳ בנים · ופשט היו לזה אמרו שהכוונה לומר שבשמרון שבעים וביזרעאל שבעי׳ במה שלומר ושלח שמרון וכו׳ ופשט היו לזה אמרו שהכוונה לומר שבשמרון שבעים וביזרעאל שבעי׳ אמרים ובזה מובן לומרו בשמרון דלדיוקא אתה · ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל: ולע״דן קשה להלוס שהלכו שרי יזרעאל אל שמרון בראותם הלאלת יהוא אינה ילכו: ועוד איס מרמות גלעד לא הניחו לגאלת איס מהעיר כמו כן מיזרעאל איך יתנו לגאלת איס ממקומו ובפרט הפרים שרי יזרעאל וכן יקשה לפרש לומרו האומנים לאחאב שהוא האומנים בני אחאב והעיקר חסר · ועל פי שיטת כל המפרשים לפשר בכונה מכוונת לא כתב האומנים בני אחאב אלא האומנים לאחאב להודיע שיפה דן יפה חייב יהוא הרינה כל אלה הבשבעים בני אחאב כי בנים זרים ילדו מה ילדה חיפוסיתה קורין ביתין מינה בכל אחד ואחד מאלו הרי הוא ממלא מקום אביו לאחאב ברשע וזהו האומנים לאחאב בכל אחד ואחד מהם לאחאב הו׳ ממש כמוהו רעים וחטאים לה׳ מאד · ונראה לפר׳ עוד שכוונת הכתוב לומר שיהוא שלח הספרים לשמרון אל כלל הנשיאים לאחאב ברשע אבל הם הזקנים שאמנו את אחאב בקטנותו שעדיין היו העם ואל האומנים לאחאב ויורם הקלורה כל מלכותם לא היה אלא ל״ד שנה והשלוחים שהלכו לשמרון חיים כי שנות אחאב ויורם הקלורה כל מלכותם לא היה אלא ל״ד שנה והשלוחים שהלכו לשמרון היו שרי יזרעאל · וז״ש ושלח שמרון אל שרי יזרעאל הזקנים שלחם שמרון ר״ל אל כלל העיר על שמרון לדבר אליהם ולדבר אל האומנים לאחאב עצמו הנמצאי׳ שם בשומרון הם לשר לאמנו את אחאב עצמו ואליהם שלח בפרטות לאמר הדברים האלה עם כלל העיר · באופן שלא יהוא לאחאב עצמו ואליהם שלח שלח הזקנים והנה עשה עוד בחכמה שלא שני ספרים אחד לספרים ביד רשים כי אם ביד שרי יזרעאל הזקנים ז״ש ויכתוב יהוא ספרים מיעוט ספרי׳ שנים ושלח אל כלל העיר שמרון והשני אל האומנים לאחאב ז״ש ויכתוב יהוא ספרים הנז׳ שהיה האחד שלוח שמרון והספר השני שלוח אל שמרון אל שרי יזרעאל ובידם השני ספרים בלשון רבים ואחר כך בפסוק ועתה אומר האומנים לאחאב ולזה מובן לו׳ בתחילה ספרים בלשון רבים ואחר כך בפסוק ועתה אומר ועתה כבא הספר הזה בלשון יחיד כי כל ספר מהם שלוח אל פרטי׳ א׳ שהרי הספר הא׳ שהיה שלוח אל שמרון והספר השני אל האומנים לאחאב:

ועתה כבוא הספר הזה וכו׳ ראיתם וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל והרחיב מכדי לנסותם שלח להם הנה אתכם בני אדוניכם ע״כ · ולע״דן מה שכנר זכרתי בפסוק בית אדוניכם ולהלחמו על בית אדוניכם ע״כ · ולע״דן מה שכנר זכרתי בפסוק הקודם שהיו שני ספרים האחד שלוח אל כלל עיר שמרון פרטי ויועציה והשני אל האומנים לאחאב

יוד

כלי יקר

ברד״ק בפסוק ויסובו ויגידו במ״ש שם בחלק יזרעאל · וכן מהרי״ח ז״ל כי החלון שבעלה בו איזבל היה פתוח אל כרם נבות ונפלה שם · ולע״דן לדקדק מו׳ היתה נבלת איזבל וכו׳ שלא מלינו שאמר לו הנבי״ת כן · ונראה שהפסוק הזה אינו מקושר עם הקודם ויאמר דבר ה׳ הוא אשר דבר אל אליהו התשבי שבכלל דברי אליהו שאמר יאכלו הכלבים את איזבל בעליה הרכיב איש מ״ש ליהוא ע״י הנער הנביא ואת איזבל יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל ואין קובר וזהו הית׳ איזבל כדומן על פני השדה בחלק יזרעאל אשר לא יאמרו זאת איזבל שלא נאמר כן בפי׳ אבל בכלל דבר הפי״ת שאמר יאכלו הכלבים מובן הוא שתהיה נבלת איזבל כדומן על פני השדה ואמר נבלת איזבל שתיבת איזבל שתהיה זבל:

ולאחאב ע׳ בנים כו׳ הביא הילקוט ולאחאב ע׳ בני׳ בשמרון זש״ה ה׳ שמעתי שמעך ירא׳ אברהם עשה רמוך נתת לו כן לך שכה לאחאב ע״ח הוליד שבעים בנים שרה עשת׳ רמוך נתת לה בן אבל השבעים שנה איזבל בת כומרים הוליד שבעים בנים וכשם שהיו לו שבעים בנים בשמרון כך היו לה בזיזרעאל וכל אחד ואחד היו פלטין של קין ומלטין של חורף ה״ד והכיתי את בית החורף על בית הקיץ ע״כ · אין ספק שדברי חז״ל קבלה הם שקבלו כך שהיו בני אחאב מאיזבל שבעים בנים בשמרון ושבעים ביזרעאל וקבלה זו לסמכוה חז״ל לקרא על פסוק זה וזה שהם דקדקו למ״ד ולאחאב דה״לו ושבעים בני אחאב בשמרון וכו׳ גם דרשו סמיכות תיבת איזבל ולאחאב ומזה למדו שאיזבל ולאחאב שבעים בנים לו ממנה ובאומר ולאחאב בלמ״ד דמו התימה כאלו אמר בתמיה ולאחאב הרשע שבעים בנים דבר תמוה הוא שלאברהם ושרה ר׳ לזקנתם · ולאיזבל ולאחאב שבעי׳ בנים · וגרסו גם כן יתור תיבת בשמרון כי מובן הוא מענינו של הפסוק ולאיזבל ולאחאב שבעי׳ בנים · ופשט היו לזה אמרו שהכוונה לומר שבשמרון שבעים וביזרעאל שבעי׳ במה שלומר ושלח שמרון וכו׳ ופשט היו לזה אמרו שהכוונה לומר שבשמרון שבעים וביזרעאל שבעי׳ אמרים ובזה מובן לומרו בשמרון דלדיוקא אתה · ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל: ולע״דן קשה להלוס שהלכו שרי יזרעאל אל שמרון בראותם הלאלת יהוא אינה ילכו: ועוד איס מרמות גלעד לא הניחו לגאלת איס מהעיר כמו כן מיזרעאל איך יתנו לגאלת איס ממקומו ובפרט הפרים שרי יזרעאל וכן יקשה לפרש לומרו האומנים לאחאב שהוא האומנים בני אחאב והעיקר חסר · ועל פי שיטת כל המפרשים לפשר בכונה מכוונת לא כתב האומנים בני אחאב אלא האומנים לאחאב להודיע שיפה דן יפה חייב יהוא הרינה כל אלה הבשבעים בני אחאב בני אחאב אלא האומנים לאחאב בכל אחד ואחד מאלו הרי הוא ממלא מקום אביו לאחאב ברשע וזהו האומנים לאחאב בכל אחד ואחד מהם לאחאב הו׳ ממש כמוהו רעים וחטאים לה׳ מאד · ונראה לפר׳ עוד שכוונת הכתוב לומר שיהוא שלח הספרים לשמרון אל כלל הנשיאים לאחאב ברשע אבל הם הזקנים שאמנו את אחאב בקטנותו שעדיין היו העם ואל האומנים לאחאב ויורם הקלורה כל מלכותם לא היה אלא ל״ד שנה והשלוחים שהלכו לשמרון חיים כי שנות אחאב ויורם הקלורה כל מלכותם לא היה אלא ל״ד שנה והשלוחים שהלכו לשמרון היו שרי יזרעאל · וז״ש ושלח שמרון אל שרי יזרעאל הזקנים שלחם שמרון ר״ל אל כלל העיר על שמרון לדבר אליהם ולדבר אל האומנים לאחאב עצמו הנמצאי׳ שם בשומרון הם לשר לאמנו את אחאב עצמו ואליהם שלח בפרטות לאמר הדברים האלה עם כלל העיר · באופן שלא יהוא לאחאב עצמו ואליהם שלח שלח הזקנים והנה עשה עוד בחכמה שלא שני ספרים אחד לספרים ביד רשים כי אם ביד שרי יזרעאל הזקנים ז״ש ויכתוב יהוא ספרים מיעוט ספרי׳ שנים ושלח אל כלל העיר שמרון והשני אל האומנים לאחאב ז״ש ויכתוב יהוא ספרים הנז׳ שהיה האחד שלוח שמרון והספר השני שלוח אל שמרון אל שרי יזרעאל ובידם השני ספרים בלשון רבים ואחר כך בפסוק ועתה אומר האומנים לאחאב ולזה מובן לו׳ בתחילה ספרים בלשון רבים ואחר כך בפסוק ועתה אומר ועתה כבא הספר הזה בלשון יחיד כי כל ספר מהם שלוח אל פרטי׳ א׳ שהרי הספר הא׳ שהיה שלוח אל שמרון והספר השני אל האומנים לאחאב:

ועתה כבוא הספר הזה וכו׳ ראיתם וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל והרחיב מכדי לנסותם שלח להם הנה אתכם בני אדוניכם ע״כ · ולע״דן מה שכנר זכרתי בפסוק בית אדוניכם ולהלחמו על בית אדוניכם ע״כ · ולע״דן מה שכנר זכרתי בפסוק הקודם שהיו שני ספרים האחד שלוח אל כלל עיר שמרון פרטי ויועציה והשני אל האומנים לאחאב

בחלק יזרעאל אשר לא יאמרו זאת איזבל: ולאחאב שבעים בנים בשמרון ויכתב יהוא ספרים וישלח שמרון אל שרי יזרעאל הזקנים ואל האומנים אחאב לאמר: ועתה כבא הספר הזה אליכם ואתכם בני אדניכם ואתכם הרכב והסוסים ועיר מבצר והנשק: וראיתם הטוב והישר מבני אדניכם ושמתם על כסא אביו והלחמו על בית אדניכם: ויראו מאד מאד וגו׳ ויאמרו הנה שני המלכים לא עמדו לפניו ואיך נעמד אנחנו: וישלח אשר על העיר והזקנים והאומנים אל יהוא לאמר עבדיך אנחנו וכל אשר תאמר אלינו נעשה לא נמליך איש הטוב בעיניך עשה: ויכתב אליהם ספר שנית לאמר אם לי אתם ולקולי אתם שמעים קחו את ראשי אנשי בני אדניכם ובאו אלי כעת מחר יזרעאלה ובני המלך שבעים איש את גדלי העיר מגדלים אותם: והיה כבא הספר אליהם ויקחו את בני המלך וישחטו שבעים איש וישימו את ראשיהם בדודים וישלחו אליו יזרעאלה: ויבא המלאך ויגד לו לאמר הביאו ראשי בני המלך ויאמר שימו אותם שני צברים פתח השער

באחסנת יזרעאל דלא יימרון דא איזבל: ולאחאב שבעין בנין בשמרון וכתב יהוא איגראן ושדר לשמרון לרברבי יזרעאל סביא ולתורבניא דאחאב למימר: וכען כמיתא אגרתא הדין לותכון ועמכון גבי רבונכון ועמכון רתיכין וסוסין וקרוין בריכן וטאני זיגא: ותיחזון דתקין ורכשר מבני רבונכון ותשוון על כורסי מלכותא דאבוהי ותגיחון קרב על בית רבונכון: ורחילו לחדא לחדא ואמרו הא תרין מלכיא לא יכילו למיקם קדמוהי ואיכדין נקום אנחנא: ושלח דממנא על ביתא ודיממנא על קרתא וסביא והורבניא לות יהוא למימר עבדך אנחנא וכל דתימר לנא נעביד לא נמליך גבר דתקין בעינך עביד: וכתב להון אגרתא תנינות למימר אם דילי אתון ומני אתון מקבלין סבנית רישי גברי בני רבונכון ותיתון לותי כעידנא הדין כחר ליזרעאל ובני כלבא שבעין גברא ית רברבי קרתא מרבין יתהון: והוה כמיתי אגרתא לותהון ורברוית בני מלכא ונכיסו שבעין גברא ושויאו ית רישיהון בסליא ושדרינון לותיה ליזרעאל: ואתא איזגדא וחוי ליה למימר אתיאו רישי בני מלכא ואמר שוו יתהון תרין דגורין במעלנא דתרעא

ואשר על העיר חד מן י״ו פסוקים בטעם פזר גדול וגלגל וסי׳ במס׳ רבתא:

ויראו מאד מאד · רש״י ז״ל שני המלכים יורם ואחזיהו עד כאן · ולע״דן הנה שני המלכי׳ לא עמדו לפניו אפילו העמדה כל דהו להלחם עמו שהרי ברחו להם כנזכר לעיל ואיך נעמוד אנחנו לפניו להלחם:

וישלח אשר על הבית כו׳ עיין הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל: ולע״דן לדקדק מאמרו וישלח בלשון יחיד ולא אמר וישלחו לומר שמלבד הכתב הכללי הנה כל אחד ואחד שלח בית אל יהוא לו כתב מיוחד וז״ש וישלח אשר על הבית ואשר על העיר וכו׳ כל אחד ואחד שלח אל יהוא בלופן שהוא כולם יחדיו וכיונו לדעת אחת לאמר לו עבדיך אנחנו · ואמרו כל אשר תאמר אלינו נעשה ואחר כך אמרו לא נמליך איש כו׳ והיה ראוי להחליף הסיבה ולהקדים הסלילה ולא נמליך איש וכל אשר תאמר אלינו נעשה והיה מקצר לשון הטוב בעיניך עשה שהכל מיותר שלא אמרו לא וכל אשר תאמר אלינו נעשה חוץ מהדבר הזה שאם תאמר אלינו שנמליך מבני אדוניכם אחד זה לא נעשה דבריך שהוא מרד בך ז״ש וכל אשר תאמר אלינו נעשה אבל לא נמליך עלינו איש שבזה לא נעשה דבריך אבל בכל שאר הדברים הטוב בעיניך עשה:

ויכתוב אליהם ספר שנית וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וק״ק להרד״ק ליתרון מהיב׳ לנשי בני אדוניכם להודיע שאם יהיו לבני אדוניכם איש לו לנשים מסיעיין אותם לו מלינין בנים גם ראשי לנשי בני אדוניכם יסבו עם בני אדוניכם וז״ש ראשי לנשי וכ״ש בני אדוניכם עצמם ואיך ובני העיר לא שהיה כן בכתב אלא הכתוב כיתב למה הוצרך לכתוב לנשי לרמוז אל המגדלי׳ אותי׳ שאם יסרבו יהרגוה ולא על פי שהם את גדולי העיר שמגדלים אותם לו שכתב כן בכתב כדרכ״ז ז״ל ויהיה זה פי׳ דברי׳ במ״ש ראשי לנשי בני אדוניכם שהשבעים אים אשר אלה גדולי העיר שמגדלים אותם שאם יסרבו יהרגוה:

ויהי כבוא הספר וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק וכן הרלב״ג ז״ל · וכן מהרי״ח ז״ל בדודים בסליא ע״כ · ולע״דן במ״ש ויסלחו אליו כיון לומר בסלחו הם עלמם לא בלו כדברי יהוא שאמרו עדן רתחת הו׳ ורלוי לקיים הבי כמעט רגע עד יעבור זעם והנה שיהוא אמר ובזאתו אלי כעת מחר ויהי הרגין שיבולו אליו ויכבדם אחרי שהם יקיימו דברו והם אמרו לא מרבנו ולא מעוקנו אלא ויסלחו אליו יזרעאלה ולא בלו:

ויבא המלאך עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל ומהרי״ח ז״ל הולך שהם הניחוס ביום ולזה שיעמדו שם כל לוהו היום והלילה עד הבקר של המחרת כדי שיראו אותם כל העם וכדי שיסתנו כולם מ״ש יהוא כאשר הלך לראותם דנו אותה כו׳ ע״כ הנה למהרי״ח ז״ל מפייש לשון הפסוק הנז׳ ל יבולו אלי כעת מחר יזרעאלה וכו׳ שכן בלו לדעתו בעוד יום נתעכבו

דתרעא עד צפרא: והוה בצפרא ונפקון וקם ואמר לכל עמא זכאין אתון הא אנא מרדית על רבוני וקטלתיה ומן קטלת כל אילין: דעו כען ארי לא יבטל מפתגמא דיי דמליל יי על על בית אחאב ויי קיים ית דמליל ביד עבדיה אליהו: ומחא יהוא ית כל דאשתארו לבית אחאב ביזרעאל וכל רברבוהי וקריבוהי וחברוהי עד דלא אשתאר ליה משיזיב: וקם ואתא ואזל לשמרון הוא בית כנישת רעיא באורחא: ויהוא אשכחית אחי אחזיה מלכא שבטא דבית יהודה ואמר מן אתון ואמרו אחי אחזיה אנחנא ונחתנא למסעד שלם בני מלכא ובני מלכתא: ואמר אוחדינון כד חיין ואחדינון כד חיין ונכיסונון לגו בית כנישתא ארבעין ותרין גברא ולא אשתאר אנש מנהון: ואזל מתמן ואשכח ית יהונדב בר רכב לקדמותיה וברכיה ושאיל בשלמיה ואמר ליה האית לבך כשר כמא דלבי עם לבך ואמר יהונדב איית ואית הביית ידך ויהב ידיה ואסקיה לותיה לרתיכא: ואמר איתא עמי וחזי בקינאתי דאנא מקני קדם יי ואחיתו יתיה ברתיכיה: ואתא לשמרון ומחא ית כל דאשתארו לאחאב

לדיקים אתם. אינכם חייבי׳ בדם אלה האנשים תאמרו כי אני עשיתי רע וקשרתי על אדוני והרגוהו אלה לא הכיתי אני אלא גדולי העיר הבו אות׳ ולא הבו להלא׳ עליהם תוכלו להכיר ולדעת כי מיי׳ יצא הדבר ואני ואתם לדיקים בדם כל בית אחאב: ומיודעיו. קרוביו כמו ולבעתי מודע להסה וכת׳ וקריבוהי: וכהניו. כהני במות וי״ת וחברוהי: בית עקד הרועים. ת״י בית כניסת רעיא וכתב ר״מ ז״ל כי נקרא כן לפי שהיו הרועים גוזזים שם את לאנס ובעת הגזז׳ קושרי׳ אותם ברגליהם מקו׳ העקדה: מצא את אחי אחזיהו. בני אחי אחזיהו כמו שאומ׳ בדברי הימים וימצא את שרי יהודה ואת בני אחי אחזיהו ובן אחיו קורא אחיו כמו ואת לוט אחיו: לשלום בני המלך ובני הגביר׳. בני אחאב ובני איזבל ומה שאמר ובני הגבירה אחר שאמר לשלום בני המלך לפי שהכבוד היה הלוי בה שאף בחיי אחאב היתה היא גבירה ואחאב היה נשמע אליה ועושה על פיה ולא ידעו ענין זה המרד ושהומתה איזבל ושהומת אחזיהו לפיכך לא נסו מיהוא אבל שמעו כי מת יהורם ברמות גלעד לפיכך אמרו לשלום בני המלך וכן אמר שם בדברי הימים משרתים לאחזיהו שהיו באים לעבודת אחזיהו לעזור לבית אחאב כמו שהיה הוא עמה׳: תפשו חיים. ומה שנזה כן ובלבבו להרגם כמו שאמר ושחטם להגדיל הנקמה שלא ימיתום דרך מלחמה: ויברכהו. נתן לו שלום: ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך. יהונדב המר׳ים ויש בכפל לחזק כי יש לבבו ואחר כן אמר לו יהוא תנה את ידך להעלותו למרכבה עמו לו פירושו ויש תשובת יהוא דרך שאלה כלומ׳ כן הוא כמו שאתה אומר כי יש לבבך עם לבבי ה״כ תנה ידך ויתן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה: עד

לדיקים אתם. כולכם בעינכם ומחזיקים אותי בחזקת רשע על שהרגתי את המלך ועתה ראו הנה אני קשרתי על אדני ואהרגהו את כל אלה מי הכה אני לא הרגתים אך מאלה תדעו שיפה כי גזרת המלך היא עליהם וההורגם לדיק הוא ומקייים את מצות המקום: בית עקד הרועים. בית כניסת רעי׳ עקד לשון קשר מקום הם פת רועים: ובני הגביר׳. איזבל: ויאמר אליו יהוא היש את לבבך ישר. ושלם מה שאני עושה׳ כאשר לבבי שלם עם לבבי׳: ויאמר יונדב יש ויש תנה את ידך. ואחוז בה והעלני אליך אל המרכבה:

בנקבה

רלבנ

ובכניו. הם כהני הבמות: ויקם ויצא ולך מוחרון. ר״ל שבבר קם יהוא ובא לביתו לקחת הרכב והלך לשמרון ובדרכו הכה בהיותו בית עקד הרועי׳ הוא הבית שהיו הרועים גוזזים שם את הצאן ולזה היו עוקדי׳ אותם שם הכה אלה אחזיהו ר״ל יהרגם אחי אחזיהו אולי יאמר כמו שנזכר בספר ד״ה: ויכתשם אל בור בית עקד. הכה היה בור בבית ההוא שהיה בית עקד הרועים ושם שחום אחר שהרגום: איש

מסרה

מדבר ג׳וסי׳ שקר תרחק. ויקש דבר איש יהודה. דעו אפוא כי לא יפל: לשלום ב׳ וסי׳ יואב - ויהוא מצא. וישחטום ב׳ וסימן אל בור עקד. הבהנים: ב׳ פסוקי׳ משתין בענין וסי׳ ויך יהוא את כל הנשארים לבית אחאב ביזרעאל. ויבא שמרון ויך את כל הנשארים לאחאב בשמרון:

המרכבה: עד

בלי יקר

כלילה וז״ם עד הבוקר. ולפיטת הרלב״ג ז״ל נכתב שהוא שלא אמר להם ובהוא אלי כעת מחר ביום הם הקדימו ובאו בלילה כי אין המקום רחוק בין שמרון ליזרעאל וכשלמום בלילה אמר יהו׳ שימו אותם שני צבורים פתח השער עד הבוקר ועפ״י פיעה זו מדוקדק הלשון שאומר ויהוא המלאך ויגד לו דבר פלא וז״ם לאמר ר״ל דבר שרצוי לאמרו לאחרים ולספר הפחד והיתה פלאים אשר נתן בתכסי שמרון עם היותה עיר המלוכה שבבר הביאו ראשי בני המלך ושבעים שני צבורים ולא נבור אחד להטיל חיתה יתירה בעם בלומרם שני צבורים נשמו מבני המלך ואם בארזים נפלה שלהבת מה יעשה לאזוב בקיר. ובמה שזכרתי בפ׳ ולאחאב שבעים בנים בשמרון שהיו לו עוד שבעים בני׳ אחרים ביזרעאל אפשר לומר שנשבו השני צבורים לאחד מלאות׳ שבשמרון ולאחד מלאותם שביזרעאל כדי שידעו כל העולם שלא ולא נהרגו והיה לבם תמים עם יהוה מלך מחלפי לאחאב ותיבת אותם חוזרת אל תיבת בני המלך הנו׳ הכוללת השבעים שבשמרון ושבעים שביזרעאל:

ויהי בבוקר וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן מהרי״ל ועיין הרד״ק ויהוא קרוב לחרם״ ז״ל זולת בתיבת לדיקים אתם אפשר שמפרש אותו בקצת התחלכות. ולע״דן שאמר לעם אני רואה שתדעו ותכריעו אם האמת אתי כי אתם ראויים לדון ולהכריע בזה שאתם לדיקים ואינכם מוגעים בעבות כלל ז״ם לדיקים אתם הנה עיניכם רואות וכל העולם רואים כן שאני קשרתי על אדוני ואהרגהו כי האדם יראה לעינים ואשאל מכם שאלה והיה ומי הכה את כל אלה ברגע קטן מזה הוכלו להבחין האמת ולדעת אפוא כי לא יפול וכו׳ וה׳ עשה ואני לא עשיתי ולא אני קשרתי על אדוני אלא הוא יתברך קיים דברו אשר דבר ביד אליהו:

דעו איפה כו׳. לע״דן לדקדק לריכות וכפל הענינים הכי״לל דעו איפה כי ה׳ עשה אשר דבר ביד עבדו אליהו על בית אחאב ונראה כי יהוא ראה להתגלל על העבר ולהורות לעתיד על בית אחאב שמהש״ית הו׳ לרדוף עד כלה ז״ם דעו איפה דעה נכונה ומכאן אתם למדים שכל מה שדבר ה׳ על בית אחאב מהנשאר מדבר ה׳ שעדיין לא נתקיים עתיד הוא להתקיים וז״ם כי לא יפול מדבר ה׳ ארצה אשר דבר על בית אחאב זהו על העתיד אמר׳ על העבר אני לא עשיתי דבר אלא וה׳ עשה הוא ובית דינו כמו״ה׳ דבר עליך רעה וה׳ עשה לה אשר דבר ביד עבדו אליהו ואני לא עשיתי ולזה בהקדמה זו עשה יהוא עוד מכת הרג ואבדן כדכתיב ויך יהוא כל הנשארים לקיים כל אשר דבר ה׳ על בית אחאב:

ויך יהוא כו׳ עיין הרד״ק ז״ל. ולע״דן לדקדק תיבת ביזרעאל שבאה בהמצע ההלוקות והי״לל ויך יהוא ביזרעאל את כל הנשארים וכו׳ או בסוף הפסוק. ונראה כי תיבת ביזרעאל דוקא עד הנשארים לבית אחאב המנס וכל גדוליו ומיודעיו כו׳ כולל לאשר ביזרעאל ובכל שאר המקומות אשר חוץ ליזרעאל בין יזרעאל ובין שמרון וכמו שאפרש בסמוך בפסוק ויקם

ויקם ויבא שמרון וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל. ולע״דן במ״ש ויבוא לומר שהוא קם וילך שמרון ובכל המקומות שביני ביני בין יזרעאל לשמרון היה יהוא בא בהם ומחפש ומפשפש בהם על הקרובים אל בית אחאב לכלות וז״ם ויבוא ולזה כתיב הוא בית עקד הרועים הוא לבדו ובעצמו נכנס לשם בלותו הבית שהיה בדרך ויהוא מצא את אחי המחפש ויהוא מצאם עוד אפשר שעשה בארמה שקם מיזרעאל ונסעה ממנו כדרך יום מצאם והרגם ואחר כך וילך לשמרון וכיוצא בזה פי׳ הראשונים ז״ל בפ׳ ותלך ותבא ותלקט ברות:

ויהוא מצא את אחי אחזיהו כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג. ולע״דן דק״ק להרד״ק במ״ש שידעו ממיתת יהורם לבד ולכך אמר ולשלום בני המלך והדבר קשה מיתת יהורם ולא ידעו ממיתת אחזיהו וכלל המר׳ של יהוא. תראה שלא שמעו כלל

לא מיעה ולא מקלתה ומ״ם לשלו׳ בני המלך לא יכריע מלאמר זה שידעו מיתת המלך אבל הבחורים הללה בני אחי אחזיהו לא היה להם קירוב דעת אלא עם בני המלך יהורם ולא עם המלך ולכך לא הזכירו אלא בני המלך על בני יהורם ובני הגבירה ליזבל כי דעתם קרובה עם הבחורים הללה כמשפט הבחורים:

ויאמר תפשום חיים וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל. ולע״דן ויבחשם קרי שהוא בעצמו שחט את בני אחי אחזיהו המלך ממכם אחר הנלוים עד תשלו׳ מ״ב ויה ושחטום העם בעצמו לבני המלך כלומר עוד אפשר שהם אלו הורגים מהם היה בורח לאחד מו סנים מאחי אחזיה וכוונתו שלא להבחיר אבילו אחד ולזה אמר תפשום חיים להרלות שלא יברחו מו להרגם כי לא ימסרו עצמם בידם ולא כן בראותם הורגים מהם ימוסו קצתם וז״ם הפסוק ולא השאיר מהם מהר להלם הפסוק שע״י שאמר תפשום חיים בערמה ע״י זה ולא השאיר מהם מהם:

וילך משם וימצא את יהונדב כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל ויברכהו יונדב את יהוא והשאר נר׳ כדרש״י ז״ל. ולע״דן ויברכהו יהוא ליהונדב ויאמר אין יהוא המברך הים את לבבך וכו׳ או ויברכהו יהונדב אל יהוא ויאמר אין יהוא כדמהרי״ל ז״ל. ומ״ם יש עמם הכפלות כמ״ש הכתוב בדומה כי לב ולב ידברו זה עם זה אם יש ביניהם מהלהבה או מהשנאה ולזה כשאל יהוא ליהונדב ויאמר אין הים את לבבך ישר עמי ושלם כאשר לבבי עם לבבך לומר׳ זה ענהו יהונדב ואמר יש ויש רוצה לומר כיון שאתה מודה ואומר שיש בלבבך עמי מעתה מוכרח ויש ר״ל שיש בלבבי להבה עמך כי הלבבות יעידון זה על זה כי כמה דבלבבך על הדרך הוא כמה דבלביה עלך. עוד אפשר בזולת ההקדמה עצמה שהשיבו יש בלבבי להבה עמך ומזה אני יודע ומכיר בך שאתה יהוא אוהב אותי כי כמים הפנים לפנים וכו׳ כלומר ויהונדב הוא האומר אל יהוא. תנה לי את ידיך כלומר ואבקשה כי חזק ואמץ יהוא בזמה שעשית נקמה מאויבי ה׳ בידך אלה ויהיו ידיך המונה ויהוא לא רצה לתת ליהונדב ידיו לנשקה אבל ויתן ידו אחת ויתנה אחת אל יהונדב כדי להעלותו עמו ויעלהו אליו אל המרכבה:

ויאמר לכה אתי וראה בקנאתי לה׳ כיון יהוא בדבריו אלה לעלה יאמר יהונדב אני אין בי כח למלחמה ולהמית בחבריו׳ ואעפ״י שלא אכם אני עכ״ז איני יכול אפי׳ לראות מרע אשר ימלא את אשר לבית אחאב לא״ל לכה אתי לראות לבד ולא לבלחם ואפי׳ לראות לא תראה במהות הרע כי תעטר אבל ראה תראה בקנאתו לב״ם תשמח ותגיל בזה אחלק ואמר ויריכיו לותו ברכבו כי מה שעלה במרכבת יהוא היה לבי שעה לוכח עמו אבל אח״כ תכף קודם נסעם הרכיבו לותו את יהונדב ברכבו המורגל שבא רכוב עליו:

ויבא שמרון הגיד הכתוב שכל מעשה יהוא לא״ם היה להשמיד את כל הנשארים לאחאב והתכלית לקיים כדבר ה׳ אשר דבר אל אליהו. ועיין הרד״ק ז״ל:

ויקבוץ יהוא את כל העם חז״ל בפרק חלק אמרו ברית כרותה לשפתים אלהי אמר יהוא יעבדנו הרבה גרם לו ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה׳ וכו׳ ומהרי״ל ז״ל יהוא הבריס לומר שלאחאב מלאוהו מרות רבות לכי שעבד את הבעל מעט והוא לא כן אבל יעבדנו הרבה ולא יגיעהו מרה ולוקה ובזה נבנה דעת העם. ולע״דן שה״לל ויהוא בו״ו ויהוא יעבדנו הרבה אבל הלא יהוא שלא להוציא מפיו דבר מבוזה מעבודה אחלים לז״א אחאב עבד את הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה לא כיון יעבדנו לבעל כי לבו לשמים ולכך לא אמר ויהוא בו״ו שהיה מקשר עבודה זו אל הבעל כמו הקודמת לכך אמר יהוא יעבדנו ענין בפני עצמו ובל״ז כיון שהבנו דברי הפסוק׳ היה לבעל שיעבדנו לכך נכפל וזה כוונו חז״ל בתו׳ ברית כרותה לשפתים שלעפ״י שלבו מכוון בדברים

לדיקים אתם. אינכם חייבי׳ בדם אלה האנשים תאמרו כי אני עשיתי רע וקשרתי על אדוני והרגוהו אלה לא הכיתי אני אלא גדולי העיר הבו אות׳ ולא הבו להלא׳ עליהם תוכלו להכיר ולדעת כי מיי׳ יצא הדבר ואני ואתם לדיקים בדם כל בית אחאב: ומיודעיו. קרוביו כמו ולבעתי מודע להסה וכת׳ וקריבוהי: וכהניו. כהני במות וי״ת וחברוהי: בית עקד הרועים. ת״י בית כניסת רעיא וכתב ר״מ ז״ל כי נקרא כן לפי שהיו הרועים גוזזים שם את לאנס ובעת הגזז׳ קושרי׳ אותם ברגליהם מקו׳ העקדה: מצא את אחי אחזיהו. בני אחי אחזיהו כמו שאומ׳ בדברי הימים וימצא את שרי יהודה ואת בני אחי אחזיהו ובן אחיו קורא אחיו כמו ואת לוט אחיו: לשלום בני המלך ובני הגביר׳. בני אחאב ובני איזבל ומה שאמר ובני הגבירה אחר שאמר לשלום בני המלך לפי שהכבוד היה הלוי בה שאף בחיי אחאב היתה היא גבירה ואחאב היה נשמע אליה ועושה על פיה ולא ידעו ענין זה המרד ושהומתה איזבל ושהומת אחזיהו לפיכך לא נסו מיהוא אבל שמעו כי מת יהורם ברמות גלעד לפיכך אמרו לשלום בני המלך וכן אמר שם בדברי הימים משרתים לאחזיהו שהיו באים לעבודת אחזיהו לעזור לבית אחאב כמו שהיה הוא עמה׳: תפשו חיים. ומה שנזה כן ובלבבו להרגם כמו שאמר ושחטם להגדיל הנקמה שלא ימיתום דרך מלחמה: ויברכהו. נתן לו שלום: ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך. יהונדב המר׳ים ויש בכפל לחזק כי יש לבבו ואחר כן אמר לו יהוא תנה את ידך להעלותו למרכבה עמו לו פירושו ויש תשובת יהוא דרך שאלה כלומ׳ כן הוא כמו שאתה אומר כי יש לבבך עם לבבי ה״כ תנה ידך ויתן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה: עד

לדיקים אתם. כולכם בעינכם ומחזיקים אותי בחזקת רשע על שהרגתי את המלך ועתה ראו הנה אני קשרתי על אדני והרגתיו את כל אלה מי הכה אני לא הרגתים אך מאלה תדעו כי גזרת המלך היא עליהם והורגם לדיק הוא ומקייים את מצות המקום: בית עקד הרועים. בית כניסת רעי׳ עקד לשון קשר מקום הם פת רועים: ובני הגביר׳. איזבל: ויאמר אליו יהוא היש את לבבך ישר. ושלם מה שאני עושה׳ כאשר לבבי שלם עם לבבי׳: ויאמר יונדב יש ויש תנה את ידך. ואחוז בה והעלני אליך אל המרכבה:

בנקבה

רלבנ

ובכניו. הם כהני הבמות: ויקם ויצא ולך מוחרון. ר״ל שבבר קם יהוא ובא לביתו לקחת הרכב והלך לשמרון ובדרכו הכה בהיותו בית עקד הרועי׳ הוא הבית שהיו הרועים גוזזים שם את הצאן ולזה היו עוקדי׳ אותם שם הכה אלה אחזיהו ר״ל יהרגם אחי אחזיהו אולי יאמר כמו שנזכר בספר ד״ה: ויכתשם אל בור בית עקד. הכה היה בור בבית ההוא שהיה בית עקד הרועים ושם שחום אחר שהרגום: איש

מסרה

מדבר ג׳וסי׳ שקר תרחק. ויקש דבר איש יהודה. דעו אפוא כי לא יפל: לשלום ב׳ וסי׳ יואב - ויהוא מצא. וישחטום ב׳ וסימן אל בור עקד. הבהנים: ב׳ פסוקי׳ משתין בענין וסי׳ ויך יהוא את כל הנשארים לבית אחאב ביזרעאל. ויבא שמרון ויך את כל הנשארים לאחאב בשמרון:

המרכבה: עד

בעקבה · במרמ׳ לשון ויעקבני: קדשו עצרה · הכריזו חסיפה להיו׳ נעצרי לבית הבעל: על המלתחה · לדממונא על קומטא ארגזים וקופסאות שכורכין וגוזין בתוכן תכשיטי עובדי הבעל: נפשו תחת נפשו · נפש השומ׳ תחת הנפש הנמלט: ויצליחו · ורמז רהטיא וגברייא קטילין הצליחו חללי׳ את עובדי הבעל: למחרתות · לשון בית הכסא וכן לאכול את חוריהם: רק חטאי ירבע׳ וגו׳ · מדלגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד כמו שנתירא ירבעם: ויאמר יי׳ אל יהוא · ביד יונה: בני

דרבנ

אים אל יפקד · ר״ל שלא יחסר איש שלא יהיו כלם שם: עשה בעקב׳ · ר״ל במרמה: קדשו עצר לבעל · זמנו זקדשו יום שתהיו נעצרים בו כלכם לבעל: ולאחר לאחר על המלתחה · הוא הממונה על אוצר בגדי הכהנים ועובדי הבע׳: ויצליחו הרגים והצלחים · ר״ל שכבר הצליחו הרגים ועובדי הבע׳: לאחרתות · ר״ל לבתי כסאות להכמות שם לבזות הע״ז: ויאמר יי׳ אל יהוא · אחר לו זה על יד נבי׳ כי לא היה יהוא נביא: בימים

כלי יקר

בדברים האלה אל הפי״ת ע״כ ונכשל גם חטא בספתיו באומרו יעבדנו בכנוי אל הבעל:

ועתה כל נביאי בו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל · ולע״דן שאו׳ כי זבח גדול לי לבעל ר״ל כי זבח גדול רוצה לזבוח לבעל כלו׳ לעבדי הבעל שכוונתו לזבחם ממש כאשר עשה וכאשר נתן את מזבחותיו והם היו מדינים הדברים כפשטן שהיה רוצה לזבוח כה זבח גדול לבעל ולהקריב לפניו וז״ש ויהו׳ עשה בעקבה ר״ל שמעשהו ונס הדברים היו בעקבה סובלים שתי הכנות האחת פשוטה שרוצה להקרב לבעל ובקרבו יסיס לרבו שרוצה לזבוח לבעל ממש כלומר לעבדיו כאמור ולכתוב מזבחו · וק״ק בפסוק דהי״לג ועתה קראו אלי כל נביאי הבעל כו׳ אבל כיון גם כן בעקבה לדבר עם כל נביאי הבעל ולעשות אותם כשמשים לקבץ כל עובדיו וכל כהניו קראו אלי ויוכיח שפירש הפסוק כן מדלגה כתיב וכל עבדיו ״יו הבעלף מורה שהו׳ ענין בפני עצמו שכל נביאי הבעל הם הקוראים את כל עובדיו וכל כהניו שהם הנקראים אים אל יפקד וכו׳ וכיון יהוא לטעון האביד את עובדי הבעל שהם העובדים אותו בסתר כי כהניו יכולים היו אליו ויוכל להרגם בנקל ולא הזכיר הנביאים לפסר לפי שבלבתם לקרות את העובדים אולי נתנו את לבם פן יקראם אסון כאשר עשה אליהו ביתי אחאב שהרגם ולכך אפסר שהו׳ הטעם שלא הזכירם עוד כלל אלא העובדים לבד דכתיב ויבואו כל עובדי הבעל הגלה לבוא לכל עובדי הבעל כי אם לכל עובדי הבעל לבדם · והכהנים פשיטא שיהרוג אותם ואין צריך להזכרו ואולי לזאת גם כן לא נזכרו הנביאים כי פשיטא יהרגו וכל החידוש בעובדי הבעל במסתרים וז״ש ויהוא עשה בעקבה ר״ל כדרך עבודת העקבה לא היתה אלא בשביל עובדי הבעל כי בשביל הנביאים והכהנים יהוגים היו ואין צורך העקבה · ולפי זה לו׳ ויעלה יהוא בכל ישראל אשר אלה נביאי הבעל הנז׳ בכל ישר׳ לעורר את כל עובדי הבעל ולקרו׳ אותם:

ויאמר יהוא קדשו עצרה וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל:

ויאמר לאחר על המלתח׳ חז״ל ל״ר לאחר בר יעקב דבר הנמלל ונמתה ביד ע״כ · ועיין רש״י ז״ל והרד״ק וכן הרלב״ג · ולע״דן לדקדק לומר במלבוש די שיאמר ויוכ׳ להם לבוש אלי ה״ל היודעה · ונראה שכוונת הכתוב לומר שהיו שם כ״כ לבושים שלא היו מותני׳ לבוש לכל א׳ בשוה בקטון כגדול אבל ויעלה להם המלבוש הראוי לכל אחד ואחד כשיעור קומתו וגם כן כפי מעלתו ז״ש ויעלה להם המלבוש הידוע והנאות לכל אחד ואחד כפי שיעורו · ואולי לזה כיון בלשון הולה לבוש בלשון יחיד ולא ה׳ הולה לבושים לומר לו שיעלה לבוש לכל אחד ואחד כפי גדלו וכפי קטנו ולאחר יאות לו עוד לאחר שהמלבוש מיוחד לכומר הגדול וכל נביאי הבעל ועובדיו ונשקיבו אליו לאמר הולה לבוש לכל עובדי הבעל וזהו גם כן ויעלה להם המלבוש ההוא הידוע של העובד אלילים הגדול שהוא במקום כ״ג המגדיל:

ויבא יהוא כו׳ כי חלק להם תחילה התפלה הזאת לתת לבוש לכל אחד ואחד כדי להקיר את״כ ולומר להם תפשו ורלו היעד פן פה עמכם מעבדי ה׳ שבא כדי לקחת לו מלבוש כי אם עובדי הבעל לבדם כי להם לבדם המתאת ואולו לא נתן להם המלבוש כשיאמר להם אחר כך תפשו ורלו פן יש פה עמכם מעבדי ה׳ קרוב ליתן אל לבוש אולי ערמה בדבר:

בעקבה · במרמ׳ לשון ויעקבני: קדשו עצרה · הכריזו חסיפה להיו׳ נעצרי לבית הבעל: על המלתחה · לדממונא על קומטא ארגזים וקופסאות שכורכין וגוזין בתוכן תכשיטי עובדי הבעל: נפשו תחת נפשו · נפש השומ׳ תחת הנפש הנמלט: ויצליחו · ורמז רהטיא וגברייא קטילין הצליחו חללי׳ את עובדי הבעל: למחרתות · לשון בית הכסא וכן לאכול את חוריהם: רק חטאי ירבע׳ וגו׳ · מדלגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד כמו שנתירא ירבעם: ויאמר יי׳ אל יהוא · ביד יונה: בני

כלי יקר

ויבואו לעשות זבחים כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל · ולע״דן עשה הבשלון הזה שלו זבחים ועולות לבעל וכתיב ויקי׳ כבלות לעשות הטעלה הזה כי נזכר יהוא ויהונדב מבא בדמים לולי יש בקרבם לדיקים ולזה לא מה לומר הלים הבר ימלט כו׳ עד הבר בלו למלבן לזבוח זבחים ועולות שלו׳ כבר הם נזבחים לע״ה ויעלו מן הכלל לכבוד בעיקר לו שם לו יהוא בחוץ שמנים לים ולאמר הלים הבר ימלט כו׳ ולזה המתין עד כלותו לעשות העולה כדי שיהיה עובד ויהיה מחוייב מיתה:

ויהי כבלות לעשות העולה עיין רש״י ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל · והרחיב זכן מהרי״ם ז״ל כי׳ ויצליחו הוא בל דרך הרחבה לשון מרוב חפוס ומהירותם הותם לשלח׳ לעיר בית הבעל לכתוח את המלבוש ע״כ:

ויוציאו את מלבוש עיין הרד״ק ז״ל · ולע״דן לפסר ויסרפוה אל בית הבעל הביאו גנה שהי׳ מעבים ארבה ולא״כ ויהנו את בית הבעל קרותיו מלבנים נתלים:

ויתצו את מצבת בית הבעל כו׳ כי׳ סבה מגילה לאחרות קרון אותו לעבה לאחרלות הני יהוסף בן קרחה לומר לאחרות כמה שהוא גנלו לע״ל ע״כ רש״י לאחרלות לשון בית הכסא וכן לאכול את חוריהם ע״כ וכן הרד״ק הן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל:

וישמד יהוא כו׳ מהרי״ל ז״ל כי׳ שהוא כמו מסקנת כל הענינים הנז״ל שהרג העובדים וסרף המצבות ובית הבעל נהן וישמידו לאחרלות נמלי׳ בנזר הלוכן שבשה הפמיד יהוא את הבעל מישראל · ולע״דן כשהוא מאמר למעה ויעמיד יהוא את הבעל בישראל לגמרו רק הטלי ירבעם לא סר יהוא מאחריהם כיון שלא כילה אותם והיה הסיבה לכי שלא נעשו עם עבודת אלילים כי אם לסיבת שלא יעברו ישראל לירושלם והבית המלכה מישראל בנז׳ לעיל

לאחאב בשמרון עד־השמדו כדבר יהוה אשר דבר אל־אליהו:
ויקבץ יהוא את־כל־העם ויאמר אליהם אחאב עבד את־הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה:
ועתה כל־נביאי הבעל כל־עבדיו וכל־כהניו קראו אלי איש אל־יפקד כי זבח גדול לי לבעל כל אשר־יפקד לא יחיה ויהוא עשה בעקבה למען האביד את־עבדי הבעל: ויאמר יהוא קדשו עצרה לבעל ויקראו:
וישלח יהוא בכל־ישראל ויבאו כל־עבדי הבעל ולא־נשאר איש אשר לא־בא ויבאו בית הבעל וימלא בית־הבעל פה לפה: ויאמר לאשר על־המלתחה הוצא לבוש לכל עבדי הבעל ויוצא להם הלבוש:
ויבא יהוא ויהונדב בן־רכב בית הבעל ויאמר לעבדי הבעל חפשו וראו פן־יש־פה עמכם מעבדי יהוה כי אם־עבדי הבעל לבדם: ויבאו לעשות זבחים ועלות ויהוא שם־לו בחוץ שמנים איש ויאמר האיש אשר־ימלט מן־האנשים אשר אני מביא על־ידיכם נפשו תחת נפשו:
ויהי ככלתו לעשות העלה ויאמר יהוא לרצים ולשלשים באו הכום איש אל־יצא ויכום לפי־חרב וישלכו הרצים והשלשים ויצאו את־מצבות בית־הבעל וישרפוה:
ויתצו את מצבת הבעל וישמדו את־בית־הבעל וישרפוה:
וישמד יהוא את־הבעל מישראל: רק חטאי ירבעם בן־נבט אשר החטיא את־ישראל לא־סר יהוא מאחריהם עגלי הזהב אשר בית־אל ואשר בדן:
ויאמר יהוה אל־יהוא יען אשר־היטבת לעשות הישר בעיני בכל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני

ד׳ פסוקי׳ בקריאה אית בהון כל כל וכל כל וסימן כל החיה כל הרמש וכל העוף · ועתה כל נביאי הבעל · וראשית בכורי כל וכל תרומת כל · קבל דנא בה זמנא: הוצא ה׳ בקריא׳ וסימן היצא מן המקום הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה · המה מטיבים את לבם · הוצא את בגד וימות · ויאמר לאשר על המלתחה · וחד וחוצא את עמי בני ישר׳: אל יצא ג׳ בקריא׳ וסי׳ אל יצא איש ממקומו · אל יצא פליט מן העיר · באו הכום איש אל יצא: עד היום ט׳ מיחדין וסי׳ מצויין במסר׳ רבתא דאסדרנא בריש סיפרא בעמ׳ יו״ד: בית ד׳ דסבירא ובבית וסי׳ נמסר לעיל בסיפר חלק ב׳ סימן ב׳: בלבבי ג׳ בקריא׳ וסי׳ והקימתי לי כהן נאמן · בכל אשר בלבבי עשית דיהוא · עד אנה אשית עצות:

לאחאב בשמרון עד דישיצייה כפתגמא די דמליל עם אליהו:
וכנש יהוא ית כל עמא ואמר להון אחאב פלח ית בעלא זעיר יהוא יפלחיניה סגי: וכען כל נביי בעלא וכל כל כל כל פלחוהי וכל כומרוהי זמינו לי אנש לא ישגי ארי דבחרב לי לבעלא כל דישגי לא יתקיים ויהוא עבד בחוכמא בדיל לאבדא ית פלחי בעלא: ואמר יהוא זמינו כניישתא לבעלא וזמינו: ושלח יהוא בכל ישראל ואתו כל פלחי בעלא ולא אשתאר אינש דלא אתא ועלו לבית בעלא ואתמלי בית בעלא ספא בספא: ואמר לריממנא על קומטריא אפיק לבושא לכל פלחי בעלא ואפיק להון לבושא: ואתא יהוא ויהונדב ברי רכב לבית בעלא ואמר לפלחי בעלא בלושו וחזו דילמא אית כא עמכון מעבדיא די אלהין פלחי בעלא בלחודהון: ואתו למעבד ניכסת קורבנין ועלון יהוא מני ליה בבר תמנין גברא ואמר גברא דישתיזיב מן גברא דאנא מסיק על ידיכון נפשיה תחלף נפשיה: והוה כד שיצי למעבד עלתא ואמר יהוא לרהטיא ולגברייא עולו מחונון אינש לא יפוקון מחונון לפתגם דחרב ורמו רהטיא וגברייא קטילין ואזלו עד קרית בית בעלא: ואפיקו ית קמת בית בעלא ואוקידוהא: והרעוית קמת בעלא ואוקידוהא: ושויוהא לבית מפקרת אנשא עד יומא דין: ושיצי יהוא ית בעלא מישראל: לחוד בחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל לא סטא יהוא מבתריהון אישתעביד לעגלי דהבא די בבית אל ודי בדן:
ואמר יי ליהוא חלף דאתקנתא למעבד דכשר קדמי ככל דברעותי עברתא לבית אחאב בנין

לו שהיו דרך המלעייס עבודת אלילים במומיה ואולי גם יהוא פחד פן תסיר המלכה ממנו למלכי יהודה ולכך לא בטל העגלים וז״ש לא סר יהוא מאחריהם:

ויאמר ה׳ אל יהוא יען אשר הטיבות כו׳ הוא בילקוט הנא דבי אליהו עשה לדם אלוה בינו עליו טובה עד הרבע׳ דורות כיהוא בן נימשי שנאמר יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי לביתו אחאב בנים רבעים ישבו לך וכו׳ אמרו עליו על יהוא בן נמשי ר״ם ירה שמים היה ולא הלך לארי ענלי ירבע׳ כיון שבא ליד בהולה הלקל במעשיו עליו הוא לו׳ ויבעיו ויבעיו בא יהואחז בן יהוא אחריו לדיק וטוב לו לא עשה תשובה הרבע וטוב לו׳ יהואש בן יהואחז בן יהוא אחריו עשה תשובה הרבע וטוב לו לא עשה תשובה הרבע וטוב לו׳ ולא דבר ה׳ למחות את סס ישראל וכי מה טיבו של ירבעם וארי עובד אלילים היה אלא אחאב הבל לשון הרע על עמוס שנ׳ ויעלה למעיה כהן בית אל אל ירבעם כו׳ מיד נגזר בו בסורה אמר לו ח״ו שתנבא לו׳ ה׳ נבואה ואם נתנבא מן השמים היה בלוהה שעה לאיר הרב״ה הוא דיר עובד אלילים ואלא דור עובד אלילים והלרן אמר אמרתי להרהם ליהקה ליעקב לדעיך אתנה חנו לות׳ בידו אל אלה קבל לשון הרע אמרו מה כלה מסר ביד יהוסף בן יעבד יד מלך ישראל מסרה בידו שנאמר הוא הסיבו גבול ישראל · אלא זכריה בן ירבעם בן יהואש בן יהואחז בן יהוא עשה הסובה לדיק וטוב לו לא עשה תשובה רבע וטוב לו וכן במדה זו בכל מעשיות האדמה בין בישראל בין באומות העולם עכ״ל · ולע״דן לדקדק כו׳ הלא מדרש הלא הוא ועושה הסד לאלפים כו׳ וכתיב נוצר הסד לאלפים וכאן אמר הנא דבי אליהו עשה לדם אלוה בינו עליו טובה עד הרבעה דורות

מחאב מפני את הנשל מפסד וגו׳ ידעה כדי שלא יתיש עיבודי הבעל שעשה יש בדבר בין הרוגים ביהוא לתוקף כל עובדי הבעל ומה גם בשוש פיתה אחר יפקד מי והבי פם תלוכה כוח מבקש להמיתם וע״כ היה מתבכה יחד דחוקי בדבר בשחר מוק לא יפוש יהוא אחר שיהוא זכה לעלוכה בני להתיר בית המחנ לעלתי בשחר לדם סדיל על חבר עבד הבעל ומחבר עשה ואיך הדבר בשה שיהוא יהוא לעבוד הבעל אלא והיה אלב ולב יהבר להשתיר ע״ז בני הבעל לזבחה יהוא בבחרה ואחר מה שהשתדלו בני מחיב בנים יעלתי לו ולא הגילו הבעל הוא בי מחיב מבבר הבעל תשב אלא בינו לפי בכוחו לעבדו בשבת עם בבת אחת כי זה תיקר בכיהו בדוב עם הדרת עלך רק בבר את הבעל תשב בשתי בשבר שבשה ועשה זה ולא בבת אחת בית הבעל כל עובדיו ס״כ לא מעבו הבעל מ״ל יהוא ברבה יתבריב בבר יתבר בחבשת עם לבבהו בבבוה גדולה ובבבוהו מיבוהו כל מיבדיו ומיתיבו ובבבוה בחבשה אחת בבת אחת כי זה בבת אחת עם לבבהו בבבוה בבבוה בבבוה

בני רבעים · כמו בנים רבעים יהואחז יהואש ירבעם זכריה ומרו בזכות שהשמית בית אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי אחאב אחזיהו יהורם מבניו הרבע דורות ויהוא בער הבעל ולא בער העגלי׳ כי אותם נעשו לשם יי׳ ואף על פי כן היה חטא גדול כמו שכתוב לא תעשון אתי וגו׳ : לקצות בישראל · להכרית כמו מקצה רגליס חמס שותה : ורחתה כי מת בנה · כתוב בו״ו וקרי בלא וי״ו והענין אחד : ותאבד · ובמקומו בדברי הימים ותדבר וסימ׳ תאבד דברי כזב : הממלכה · פי׳ ממלכות יהודה וכן אומר בדברי הימים :

הממותים

רשי

בני רבעים · ארבעה דורות תחת שהשמדת את בן אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי ואחאב ואחזיה ויהורם : לקצות · כמו קצתי בחיי : בחדר

כלי יקר

דורות לבד · ונראה כי כשהעושה המצוה הוא אוהב ה׳ וירא אותו הוא אותו החסד עומד לאלפים כמ״ש לאוהבי ושריך שהמקבלים יהיו אוהבי ה׳ כדי שיגיע זכות האב לאלפים וכיולא בזה אמרה התורה והיה עקב תשמעון וכו׳ ואמר ה׳ אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך שאם לא השמעון ישמרהו לזולתך לא הבטיח אחריך דמילה טובה כזו עד לאלפים שריך הכנת מה שמקבלים ויוספע זכות האב אמנם כשהעושה אינו הגון כ״כ לא תועיל אותו החסד אלא עד הרבע דורות אולת האב שעון האב העושה המצוה גורם שלא תגן אלא עד ד׳ דורות כיון שהעושה פגום קלת · וזה אפשר במ״ש התור׳ פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים מלבד מה שאחז״ל כשאותן מעשה אבותיהן בידיהן אפשר שפקידת עון זה הוא לשיפקוד הפי״ת עון האבות לבלא הועיל זכות האבות הם אלא עד ד׳ דורות לבד והם על בנים שהם שני דורות בנים ובני בנים הרי הם כבנים הרי שנים ושלשים ורבעים לשונאי ר״ל כשהאבות היו גם כן שונאי אלא שנמצא בו דבר טוב זה לבד לכך לא יגן לאלפים אלא על בנים ועל שלשים ועל רבעים לשונאי · וזה היה ענין יהוא שלא נתן לו מלכות מהחסד שעשה להכרית בית אחאב אלא עד ד׳ דורות לפי שיהוא קלקל מעשיו כשנכנס למלכות כמו שאומר בשמוך עליו נאמר ושמן יאורון ויבעט ואלתירון זה בעצמו כיון בעל המאמר במ״ש אמרו עליו על יהוא בן נמשי כו׳ שהוקשה לו למה גזרו עליו טובה עד ד׳ דורות ולא יותר כי יהוא בן נמשי כו׳ לז״ל לפי שאמרו עליו על יהוא בן נמשי אדם ירא שמים היה ולא הלך אחרי עגלי ירבעם בן נבט כיון שבא לידי גדולה קלקל במעשיו עליו הוא לו׳ ושמן יאורון ויבעט · נמצאנו למדים מילוק זה בעושה חסד לאלפים שריך שהעושה יהיה ירא שמים · וגם כן הכונה במקבלים אמנם עד ד׳ דורות קיל בבחינה אחת שאפי׳ יהיו הכל רשעים יהיה רשע וטוב לו כדמסיק המאמר עוד אפשר במ״ש מוצר חסד לאלפים אינו מחויב שיגיע עד אלפים זה אחר זה אלא אפי׳ שיעברו אלפים דור ייטיב הפי״ת לדור אחרון בזכותו אבל במאמר הזה ענין אחר הוא שבעבור טובה אחת ייטיב עמו עד ד׳ דורות זה אחר זה במלכות וממשלה ובשמוך כפ׳ ויהוא לא שמר כתב מהרי״ה ז״ל לפי שהיה עגלי ירבעם ולא נמשכה מלכותו יותר מד׳ מלכי ע״כ: ולע״ד מעשה דברי המאמר הזה למדנו הבנת הפסוק כמין הומר שכוונת הפ׳ לומר ליהו׳ זכרתי לך חסד נעוריך שהיית ירא שמים כמו שאמר המאמר אדם ירא שמים היה ולא הלך אחרי עגלי ירבעם וזהו לו׳ כאן יען אשר הטיבות לעשות היטר בעיני בכל מעשיך קוד׳ ההמלכה הזאת ועתה הוספת שבכל אשר בלבבי עשית לבית אחאב לעומת זה בני ירבעים ישבו לכך לדעל כסא יאשר׳ אמנם יקשה בעיני הסומע ולמה נאר חסד ירבעים ולא לאלפים לזה משיב הכתו׳ בעצמו תשובה נאמת והיא ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה׳ אלהיו כו׳ והיא מעין התשובה שאמר המאמר אמרו עליו על יהוא בן נמשי אדם ירא שמים כו׳ כיון שבא לידו גדולה קלקל במעשיו · לו אפשר שאמר יען אשר הטיבות כו׳ ע״ד מצוה גוררת מצוה שיען אשר הטיבות תמיד לעשות היטר בעיני ולא עשיתי לטוב פניה אלא לשם שמים וז״ש הטיבות כי הפניה הרעה מועלת אפי׳ בדברי היטרים כמו שאחז״ל גדולה עבירה לשמה מצוה אלא לשמה אפי׳ המעשה היטר יחשב לרע אם התכלית רע וז״ש אשר הטיבות לעשות היטר בעיני ר״ל עשית היטר בעיני וגם כן הטיבות אותו מצד התכלית וכ״ז שהטיבות לעשות היטר בעיני מצוה זו גוררה לך עוד מצוה אחרת והי׳ ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב ויכריע הפירוש הזה שאם כל הפסוק הזה מדבר בענין אחאב תיב עשית מיותרת די שיאמר יען הטיבות לעשות היטר בעיני ככל אשר עם לבבי לבית אחאב שאחר שאמר לעשות תיבת עשית מיותרת אלא שהי׳ הם שני ענייניס כדפרשית · ומ״ש בני רבעים ולא אמר בנים רבעים מוכרח הכוונה כדי שלא תטעה שהרבעים יהיו עם יהוא ותין הדבר כן אלא חוץ מיהו׳ לז״ל בני סמוך אר״ל בני הרבעים ישבו לך על כסא ישראל נמצא שבאמתנה יהוא עמהם יהיה אמנם כי בני הרבעים ישבו על כסא ישראל והוא דקדוק נכון · וחז״ל בסדר עולם וי״אמר ה׳ אל יהוא ע״י יונה בן אמיתי · וכן הביא הרד״ק ז״ל · ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וק״ק הבא הד׳ דורות הם חוץ מיהוא שעמו הרי הם המשה והוא השמיד את בית אחאב שלד׳ דורות לבד הם כן אין הדבר מכוון בעצם :

ויהוא לא שמר כו׳ מלי גרמא ליה אמר לבני בריתי כרותה לשפתים שנאמר אחאב עבד את הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה רבא אמר אותמו של אחיה השילוני ראה ונעבה ע״כ:

ולע״ד שקדקדו חז״ל בפסוק זה אומר ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה׳ דהי״לל ויהוא לא הלך בתורת ה׳ מכו לא שמר ללכת בתורת ה׳ לכך דרשו לא שמר פיו ולשונו שלא שמר פיו היה מוכן ללכת בתורת ה׳ כי ברית כרותה לשפתים אמנם רש׳ אמר אותמו של אחיה השילוני ראה ונעבה והיה לו לשמור עצמו אלא לאחוס בשטר אלא ע״פ ללכת בתורת ה׳ לא לאחוס על שטר שכתוב בו ואפי׳ לעבוד ע״ל וז״ש לא שמר ללכת בתורת ה׳ ולא אמר לא שמר תורת ה׳ אלבד היתור שהיה די שיאמר ויהוא לא סר מעל חטאת ירבעם הכל בכלל הרד״ק ז״ל ולא בער העגלים כי אותם נעשו לשם הפי״ת ואעפ״כ כן היה חטא גדול כדכתיב לא תעשון אתי כו׳ע״כ· וכן מהרי״ל ז״ל והראיב שלפי שהניח עגלי ירבעם לפיכך לא נמשכה מלכותו עוד אלא עד ד׳ דורות לבד :

בני רבעים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהוּא לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת בְּתוֹרַת־יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאוֹת יָרָבְעָם אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ בַּיָּמִים הָהֵם הֵחֵל יְהוָה לְקַצּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּם חֲזָאֵל בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל׃ מִן־הַיַּרְדֵּן מִזְּרַח הַשֶּׁמֶשׁ אֵת כָּל־אֶרֶץ הַגִّלְעָד הַגָּדִי וְהָרְאוּבֵנִי וְהַמְנַשִּׁי מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אַרְנֹן וְהַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֵהוּא וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְכָל־גְּבוּרָתוֹ הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁכַּב יֵהוּא עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ יְהוֹאָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ יֵהוּא עַל־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה בְּשֹׁמְרוֹן׃ א

וְעַתַּלְיָה אֵם אַחַזְיָהוּ רָאָתָה כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד אֵת כָּל־זֶרַע הַמַּמְלָכָה׃ וַתִּקַּח יְהוֹשֶׁבַע בַּת־הַמֶּלֶךְ יוֹרָם אֲחוֹת אֲחַזְיָהוּ אֶת־

יואש

ערער ה׳ חס׳ וסימ׳ ולאשר בערער · ויעברו את הירדן בשמואל · מן הירדן מזרח השמש דמלכים · עזובת ערי ערער · ובלע כן עזה · וכל אוריתא דכוו׳ חס׳ : עתליה ז׳ וסי׳ ועתליה אם אחזיהו דמלכים · ועתליה מלכת אל הארץ דמלכים · והברו דדברי הימים · ותשמע עתליה דמלכים · ותקרע עתליה את בגדיה דמלכים · ושמשרי ושחריה ואתליה · ומבני עילם ישעיה · ושארא עתליהו :

בימים ההם חל יי׳ לקצות בישראל · הנה מזה המקום יתבאר לך שמה שהמית יהוא מבית אחאב היה נמלט מחדב חזאל כי בימי בית אחאב לא שלטה ארם בישראל אך בימי יהוא התחיל הש״י לקצון ולהכרית בישראל על יד חזאל והנה קצה וקצן הם שני פרש׳ בענין אחד : ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מת בנה · הנה זה היה מאת הש״י לגלות הזר׳ הבא מאת בית אחאב כי המוסר שלא המית יהוא המיתה עתליה עד שנס יואש בן בנה הוצרכה יהושבע בת המלך יורם לגלותו ולהסתירו מפני עתליה ולזה נמשך אותו זאת מיניקתו בחדר המטות שהיו שם והסתירו אותו הוא ומיניקתו מפני עתליהו ולא הומת והנה הסתירם אותם יהושבע בבית יי׳ כי שם היתה יושבת כי בעלה היה כהן גדול והנה המיניקה שם שנים ולא היתה עתליהו מולכת על הארץ : שלח

כלי יקר

בימים ההם וכו׳ עיין רש״י ז״ל ור״ן הרד״ק ז״ל וכ״ה הרלב״ג וכן מהרי״ה ז״ל · ולע״ד״ן לפרש לקצות לשון קצה שהתחיל הקמ״ה ליפרע מן הקצוי כמו שהגוף בהתקרבו לסוי׳ יתקררו הקצות כן עתה החל הש״ית לקצות בישראל ויכה חזאל בכל גבול ישראל ודומה לומר בכל הגבולים דהיינו הקצות וכדמסיק מן הירדן מזרח השמש הרי שהתחילו ממזרח השמש אלא הגלעד הגדי והראובני והמנשי מערוער אשר על נחל ארנון ובהתקרבו כל אלו המקומות קצות הם שהיה חוץ לגבר הירדן מזרחה שמש :

ועתליה הם אחזיהו וכו׳ אמר רב יהודה אמר רב אלמלא לא נשתייר אביתר לתמלך בן התשובה לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט דכתיב ועתליה הם אחזיהו וכו׳ הכא אשתייר יואש והתם אשתייר אביתר · ואחותו יהושבע בת המלך כו׳ עליו נאמר כי יצבכני אבי ואמי ויי יאספני · ובסוכה ביום רעה יסתירני בסתר אהלו · עכ״ל · מכאן למדנו שלפי שנתגלגל הובא ע״י לוך ע״ה מהריגת כהני נוב וזרע אחיטוב אלת אביתר לכך עתה הרגה עתליה את בני דוד ולא נשאר כי אם יואש לבדו אם לפי שנתגלגלה חובה על ידו כך העושה במזיד הע״כו רחמנא ליצלן ובדבריהם אלה הבין הקרי וכתיב הממותים לשון עבר מלו מנהרגו בני אחיטוב והקרי המוותים עתה ע״י עתליה גם בדבריהם ז״ל נבין ו״ו ורחתה הכתיב כיון לקשר זה הענין אל הענין בני אחיטוב שזה תלוי בזה ולמדנו מזה הבנת הפסוק כי אפשר כשלוה וכו׳ שהוא מקושר עם הקודם שאמר אחת שאלתי מאת ה׳ כל ימי חיי להזות בנעם ה׳ ולהתענג שם בהיותי ירא׳ה העתיד לבית בבית ה׳ זה כי אתיד להפקני הריינו אתיאים בן לחזיה שיהיה אפון שם בסוכו ביום שתשלוט רעה זו עתליה אם כאחזיהו יסתירני בסתר אהלו בלא שם שם שנים ולזה אני בוחר לשבת בבית ה׳ כל ימי חיי להיותי רואה אותם הפלאים העתידים להעשות שם בבית ה׳ ובסוכו · זאת ועוד כי הקובע מקום לתורתו אויבו מופלאים הנתנים ז״ש ועתה ירום ראשי על אויבי בזבחי תרועה מקום לתורתי יחיד שיתה ירום ראשי על אויבי וכו׳ עוד אפשר לפרש שם ז״ל מדרשים כך כי אפנני בסוכו היינו בביתי כי שם נסתר דוד ע״ה ביו׳ רעה בברחו מפני שאול והצילני הו׳ שלא נהרג אביתר בשבתי שמזה נמשך שיסתירני בסתר אהלו והרלב״ג ז״ל זכן מהרי״ה ז״ל וק״ק בס״מ שלפי שבעל׳ כהן גדול אביתר בבית ה׳ וכי הכ״ג יוכל להוליך אשתו עמו שם חס ושלום ואלה אין ישיבה בעזרה אלא לאלפי דוד ואם בלשכת חולין היתה יושבת אם כן יקשה לומר בבית ה׳ מיהה בית ה׳ ממש והדברי חז״ל הנ״ל עיקר שהיה נחבא בבית המקדש ממש · ומהרי״ה ז״ל לאחרי שהשלים ספ׳ ענין בית אחאב וכל מה שעשה יהוא בן נמשי שמלך אחריו נעתה לאסר מה שהיה במלכות יהודה אחרי שמת אחזיהו מלך יהודה ביד יהוא ואמר שעתליה אמו כיון שראתה בנה אחזיהו מת הרגה כל זרע המלוכה כדי שלא יאסר איש יוסד על כסא דוד והיה המלוכה ומנהגת כל הארץ בחזקה וכבר זכרו חז״ל שבית אשה רעה ושונאת עם איש אחר וילדה לו בנים כמו שיבוא אחרי זה שכרוכים על כאן · ולע״ד״ן לדקדק ו״ו ורחתה הכתובה ולעפ״י שאינה נקראת יתירה היא · ונראה כי יהוא שעתליה רשעה גמורה היא וכמ״ש למעלה ואם אמו עתליה בת עמרי כו׳ וילך בדרך אחאב ויעש הרע בעיני ה׳ בבית אחאב כי התן אחאב הוא הרי שכל קלקול אחזיהו תלוי באמו וכמ״ש הפ׳ ויעש הרע כו׳ כי חתן אחאב הוא בזה מובן ו״ו ורחתה ו״ו מוסיף על ענין ראשון כמשפטה הענין אחד הוא ועתליה אם אחזיה שהיא רשעה גדולה והיא גרמה כ״ז הרע לבנה זאת ועוד מלבד מציאותה היותה מרבית נוסף על זה שראתה כי מת בנה אלה אם בתי תיבות הברו לשקמה ותאבד כל זרע הממלכה כי נפש רשע אותה רע והיא עמרי שונאה את מלכי יהודה בטבע ולהבדיל היתה הלייה בדבר בעלה ובנה ובהבטל הדבר הבטל ההבה יכבה כתבתי למעלה טעם לו״ו ורחתה בדחז״ל עיין שם :

ותקח יהושבע בת המלך יורם עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל · ולע״ד״ן לתרץ מה שהקשה הרד״ק ז״ל שחסר עניינו שבי״ל ותסתירהו בחדר המטות · ואומר לפי שלא הסר כלום שהוא מוסב אל סוף הפסוק האומר ויסתירו אותו כלילו אמר בחדר המטות הסתירו אותו מפני עתליה ולא הומת וי״ו ויסתירו מוסב אל לאותו ובעלה יהוידע הכהן גדול ויגל אמנו שיינו בהסתר ובעצם זו והבנת הפסוק בחו׳ ותקח יהושבע בת המלך יורם לאותו לאחיזו שהם הודעית בפלות · אפשר במה שזכרתי למעלה לאמרי״ה ז״ל בשם אליה זכרה והיו לה בנים מבעל אחר בזה יבון שלא אמר ותקח יהושבע לאחות אחזיהו אלא יתבאר שם היא לאחותו מלבדו ולז״ל בת המלך יורם לאחות אחזיהו ולא אמר בת המלך יורם לא נתבאר אלא שהיתה לאחותו מלבדו אבל עתה בלומר לאחות אחזיהו בדר הכתוב היותה לאחותו מלבדו ולמה · והנכון שהוא הכתוב לומר שעם היות יהושבע בת עתליה והמוסל ומסול כלומר בתה זאת יצאת מהכלל ולא הבישה דור ממנו בוקרה היא עתליה אבל דמתה אל מר ממנו הולבה היה לביה מזרע דוד וז״ש ותקח יהושבע בת המלך יורם שלא זרע לביה דמתה בפועל הזה שעשת׳ וכמשפט הבנות הבתולות בלבדיהן מלד לים מזריע החילה יולדת נקבה וז״ש יהושבע בת המלך יורם היא ולא בת עתליה ולזה לקחה את בן אחיה ותגנוב אותו מתוך בני המלך והיה הנס להצילו מתוך הרשה ממש וז״ש מתוך בני המלך

בחדר המטו׳ · בעליות בית קדשי הקדשים כמה שהוא אומר ויהי אתה בבית י׳ מתחבא וגו׳ עליו אמר דוד כי יצפנני בסוכה יסתירני בסתר אהלו וקורא אותה חדר המטות על שם בין שדי ילין וזהו שיסד ר׳ אליעזר כפן חדר המטות ; חורבן ביתך יכפר עליהם : לכרי שרי המאות לגבוריה ושרי המאות לרצים ולשון כרי שלא אמר לפרים שם דבר של קבולת הגבורים בארמ״יר בלע״ז : ויכרו׳ להם ברית · שיהא בעזרתו להמליך את בן המלך : השליטים מכס בלי השבת · המשמרות היו מתחלפות ובאות בשבת משמרות כהונה ולויה אחת נכנסת ואחת יוצאה ונוה את המשמ׳ הנכנס להתחלק לשלשה חלקי׳ השליטים בבית המלך לשמו׳ שלא יעמוד איש על המלך להורגו והשליטים בשער סור הוא שער המזרחי שבעזרה שער הסורה השליטי׳ בשער הרגי׳ אף הוא משערי העזרה ויונתן תרגם בתרעא דבתרוהי תרע רהטיא ושער הרצים דרך שם בא׳ן המלך לבית המקדש כמה שנ׳ בסוף הענין׳ ואותו שער העזר׳ שנ׳ אחריו שער הרצים קראו בדברי הימים שער הספי׳ : ושמרת׳ את משמר הבי׳ משמ׳ · שמירה זו נוה על החלק הראשון שאמ׳ עליו ושמרו את משמרת בית המלך משמ׳ שמרהו מאד שלא תסיחו דעתכם לשון נוקש שלא יהא יאוש בדבר ומ״ש שלא משמ׳ מן היסולו ושתי הידו׳ בכס · שאמרתי שיהו בשע׳ סור ובשע׳ הרצים ועמהם כל יוצאי השב׳ כל חכמי משמר היוצא : ושמרת׳ את משמרת בית יי׳ אל המלך · שלא יבואהו נזק מתוך בית יי׳ ולא הוצר׳ לכל זאת אלא שבת ראשונ׳ עד שהומתה עתליה וברחו עזריה מן העיר : והנה

רלבג

שלא יהוידע ויקח את שרי המאות לכרי ולרצים · הרצון באחרו לכרי ולרצים והרצון בו לשרים והם ראשי האבות לישראל כמו שנזכר בספר ד״ה והנה הרצון בזה שכבר לקח יהוידע שרי המאות לכרי׳ ולרצים ולגויים ושלח בידם לראשי אבו׳ ישראל ולרצים שיבאו אליו והמה הביא אותם אליו בית יי׳ וכרת להם ברית עם יי׳ ועם המלך כמו שזכר אחר זה שלא יגלה אותם והשביע אותם שיו בשם יי׳ לעשות מצותו להקים את בית המלך על כסא אביו ואחר זה הראה אותם את בן המלך והוא יואש : ואנו לאחר זה הדב׳ אשר תעשון השליטים · השליטים מהאנשים אשר נזה יהוידע לשמירת המלך הם מבאי השבת והם המשמר הנכנס לכהנים ולגויים והשאר ישתדלו בעבודת בית המקדש וכבר זכר אחר זה כי שתי הידות ההם כל יוצאי השבת והם משמר היוצא ולזה יהיו השליטת מהם חצי באי השבת כי כל יוצאי השב׳ הם שתי הידות והנה באר כי השליטים ישמרו משמרת בית המלך שלא יכנס שם אדם יוכל להזיק למלך והשליטים יעמדו בשער סור והוא השער המזרחי שהיו שומרים .בלתי יכולים להכנס שם ולזה היה נקרא שער סור כטעם סורו שמא ובד״ה נקרא שער היסוד כי הוא היסוד הראשון [redacted] והשליטים בשער שהוא אחרי הרצים והנה משמרו את משמרו הבית בית משמ׳ והוא [redacted] בבית שבדברי הימים כמו שזכר בספר ד״ה ואולם שתי הידות באלו השלשה חלקים שזכר הם כל יוצאי השבת ושמרו את משמרת בית יי׳ בעבור המלך שלא יזקק על לר עוזרי עתליהו והקפתם המלך סביב איש בלי תלחמתו בידו והנכנס מהזרים אל הסדרים והמערכות שיהיו מסדרים שומרי המלך יותר כדי לשמור המלך תכלית השמירה ואלו השומרים יהיו את המלך בצאתו ובבאו כדי שלא יקראו נזק : ויקחו

יואש בן־אחזיה ותגנב אתו מתוך בני המלך המומתים ואת־מיניקתו בחדר המטות ויסתרו אתו מפני עתליה ולא הומת: ויהי אתה בית יהוה מתחבא שש שנים ועתליה מלכת על־הארץ: ובשנה השביעית שלח יהוידע ויקח את־שרי המאות לכרי ולרצים ויבא אתם אליו בית יהוה ויכרת להם ברית וישבע אתם בבית יהוה וירא אתם את־בן המלך: ויצום לאמר זה הדבר אשר תעשון השלישית מבאי השבת ושמרי משמרת בית המלך: והשלישית בשער סור והשלישית בשער אחר הרצים ושמרתם את־משמרת הבית משמר: ושתי הידות בכם כל יוצאי השבת ושמרו את־משמרת בית־יהוה אל־המלך: והקפתם

המומתים ק׳ ג׳ ז׳ חס׳ בלים׳

המאות ק׳

ל׳ · ל״ל

ל׳ · ל״ל

ג׳ זוגין קדמ׳ שי״ן ותניינא זי״ן וסימ׳ שלח ובשנה השביעית שלח יהוידע · התחזק ובשנה השביעית התחזק · שכחתני אמרה לאל פלעי · זנחתני כי אלהי מעזי · אשמרה עזי אליך אשמרה · אזמרה עזי אליך אזמרה · וחילופיהון ג׳ זוגין קדמא זי״ן תניינא שי״ן וסימ׳ נמסר בשמואל הלק ב׳ סי׳ ב׳ :

יואש בר אחזיה וגנבת יתיה מנו בני מלכא דמתקטלין ואיטמרת יתיה וית מיניקתיה בארון בית ערסתא ואטמרו יתיה מן קדם עתליה ולא איתקטיל: והוה עמה בביית מקדשא דיי מיטמר שית שנין ועתליה מלכת על ארעא: ובשתא שביעתא שלח יהויידע ודבר ית רבני מאותא לגברייא ולרהטיא ואעיל יתהון לותיה לבית מקדשא דיי וגזר להון קיים ואומי יתהון בבית מקדשא דיי ואחזי יתהון ית בר מלכא: ופקידינון למימר דין פיתגמא דתעבדון תלתא מנכון עלי שבא ונטרי מטרת בית מלכא: ותלתא בתרע גברייא ותלתא בתרע דבתרוהי תרע רהטיא ותטרון ית מטרת ביתא מדאשתלי: ותרין חולקין בכון כל נפקי שבא ותיטרון ית מטרת בית מקדשא דיי על מלכא: ותקפון

ג׳ זוגין קדמ׳ שי״ן ותניינא זי״ן וסימ׳ שלח ובשנה השביעית שלח יהוידע · התחזק ובשנה השביעית התחזק · שכחתני אמרה לאל פלעי · זנחתני כי אלהי מעזי · אשמרה עזי אליך אשמרה · אזמרה עזי אליך אזמרה · וחילופיהון ג׳ זוגין קדמא זי״ן תניינא שי״ן וסימ׳ נמסר בשמואל הלק ב׳ סי׳ ב׳ :

ה

ו

ז

ח

ט

ט

מבנין הפעיל בחשלומו וירמה בפתח הי״וד : בלי השבת ושומרי משמרת · שיתעסקו בעבודתם ויעמדו משמרת הבית ופי׳ בלי השבת כי משמרות קבועות היו בכהנים ובלויים מימי דוד ושמואל שתקנו אותם והיה משמר אח׳ עובד השבועה ויוצא בשבת אחר הקרבת המוספין ונכנס המשמר האחר ואמר להם יהוידע שישמרו המלך ויהיה השליטים מן השומרים מן בלי השבת ושתי הידות כל יוצאי השבת כי יוצאי השבת יותר פנויים מן בלי השבת שעל בלי השבת עבוד׳ השבוע ויהיה השליטים בבית המלך השליטים בשער סור והשליטים בשער אחר הרצים ולא חלק איזו שליטים יהיה כאן ואיזו שליטים יהיה כאן אלא שיחלקו בלי השבת עם יוצאי השבת לשלשה חלקים ויהיו על השלש מקומות הנזכרים ויהיו מוכנים לשמור הנכנסים והיוצאים שלא יבואו עוזרי עתליהו להמית המלך : בשער סור · ובדברי הימים בשער היסוד וא״י בחרע בבריח ויש נסחאות בחרע נעוריה ובדברי רז״ל שהוא שער המזרחי ושבע שמות נקראו לו שע׳ סור שש היו טמאים פורשים הר״ד סורו טמא קראו לזו שער היסוד שש היו מיסדים את ההלכה · שער מרסית שהיה מכוון כנגד זריחת החמה הר״ד ההומ׳ לחרם ולה יזרח · שער האיתון שהיה משמש כנים ויציא · שער התוך שהוא ממולא בין שני שעריס · שער חדש שש חדשו סופרים את ההלכה · שער עליון שהוא למעלה מעזרת ישראל : בשער אחר הרצים · ת״י בתרעא דבתרוהי תרע רהטיא ובדברי הימים לשוערי הספי׳ והוא שער שהיה לחרוס תעזרה ועליו כתו׳ בדברי הימים בית האספים ומה שכנהו בשער הרגי׳ לשעתו שהיו רגי׳ המלך שם : מסח · פי׳ משמרת מסח שתשמרו ממסח והיא הנתילה וההריסה כמו ונכתתם מעל האדמה ובמקום הזה הוא הריסת המשמרה על דרך פן יהרסו לעלות אל יי׳ והזהירם שיהיו במשמרת כאחד זה חלק זה שלא יפרד אחד מהדר המשמרה ללכת אל מקו׳ אחר או יהיה מסח מן הסיח הדעת שישמרו שלא יסיחו דעתם לענין אחר אלא דעתם יהיה למשמרת לשמור את המלך : אל המלך · בעבור המלך : והנה

כרי יקר

המלך המומתים מתוך מתם והייתי יכול לפרש שאומרו בחדר המטות אינו מורה מקום ההתבאה אלא מורה המקו׳ שגנבתו מתם זו״ם ותגנוב אותו מתוך בני המלך המומתי׳ שהיו מוכני׳ שם להמית אותו ואת מיניקתו בחדר המיטו׳ ומשם גנבתם יחדיו אותו ואת מיניקתו ויסתירו אותו כמו שיזכיר בבית ה׳ ולא הומת ולדרך זה מתוקן יתור ויסתירו והו״ו והסרון הענין שהקשה הרד״ק אלא שדברי הז״ל עיקר שמפרשים שהחביאה אותו בחדר המטות הוא בית ה׳ אשר נקרא ערשנו רענה כנז״ל ואפשר עוד ביתור ויסתירו אותו מפני עתליהו שרמז למ״ם הז״ל עליו באמר כי יצפנני בסוכו וכו׳ יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני לז״א ויספירו אותו שהם הוא יתברך ויתעלה שמו מצטרף אל המספרי׳ אותו שהסתירו שם בסתר אהלו אלא נתגלה הענין וגם כן הטיב עמו אלא הומת לסיב׳ היותו יוסב בסתר עליון בצל שדי עב״ז אלא הומת אלא הו׳ ולא מניקתו עם היותו זמן רב כי ויהי אתה בית ה׳ מתחבא שם שנים וכו׳ עוד אפשר שאמר ולא הומת לרמוז אל דברי חז״ל בפסוק ועתלי׳ אם לחזיקו שכיון שנמול אביתר בן אחיטוב לכך ולא הומת יואש שאל״כ היה מת ואולי שהרמז למעלה גם שמואל שאמר משמרת אתה עמדי ושם נאמר כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך דהא בהא תליא שאם יבקש את נפשך הרי הוא מבקש את נפשי כי ימות יואש יוצא חלבי ואין יודע מלכותי תלילה :

ובשנה השביעית כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל · ותהרי״מ ז״ל ויקח את שרי המאות שרי המאות יקראו לכרי ולרצים · לו בהפך ויקח את שרי המאות וע״י מי שלא לקחתם לכרי ולרצים שלא לקחת שרי המאות ואחר שקראם ויכרות להם ברית ושבועה כמו שיאמר אחרי זה ולז הראה אותם את בן המלך עד כאן · והנה לפי׳ רש״י ז״ל שפירש שלקח שרי המאות שהיו שרים לכרי ולרצים הענין נכון גם הלשון שלא אמר ולכרי ולרצים דלפי׳ הרד״ק ז״ל הנז׳ הי״לל ולכרי בו״י ולמהרי״ם ז״ל לב׳ פירושיו מתוקן הלשון מחסרון הו״י אבל קשה אל הפי׳ שאמר ששלא את שרי המאות לכרי ולרצים דהי״לל שלא יהוידע את המאות ויקח לכרי ולרצי׳ : ולע״דן וישבע אותם בבית ה׳ אחר שאמר ויבא אותם אליו היה שיאמר וישבע אותם שם בבית ה׳ לפה אלא נראה לי שהשבועה היתה בקדושת הבית הזה שקרא בית ה׳ שהיה

נאמנים בברית ואם כן היה בית ה׳ במקום נקיעת הפן ולין הבנת בבית ה׳ לאורה מקום הבנוע׳ אלא הבנועה עצמה ואחר כך וירח לוהם את בן המלך :

ויצום לאמר כו׳ והשליטים כו׳ ושתי הידות כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל ולפי׳ רש״י ז״ל קשה קצת לשון ושתי הידות בכם כל יוצאי השבת המשמש שהשתי ידות הם כל יוצאי השבת ולרש״י ז״ל איכס אלא מבאי השבת ואומרו כל יוצאי השבת פי׳ וכל יוצאי השבת שם השתי ידות בכם שלו באו השבת שאמרתי שיהו בשער סור ובשער אחר הרצים ועמה׳ כל יוצאי השבת כל׳ נבי משמר היוצא המנס להרד״ק ז״ל ניחא שהשתי ידות כל יוצאי השבת שהשליטים מהשומרים יהיו מן בלי השבת והשתי ידות כל יוצאי השבת כנוים מן בלי השב׳ שעל בלי השב׳ עבודת השבוע · וכן הרלב״ג ז״ל והרחיב יותר וכן מהרי״ם ז״ל כהרלב״ג ז״ל · והרחיב כי מלולי הימיני׳ על השמירה השלים שהי׳ מבאי השבת הוא ביעוד שומרי המלך וז״ם השליטים מכם בלי השבת ושומרי משמרת בית המלך שלותו השלים מהשומרים שהם מבאי השבת הם יהיו שומרי המלך ושני השליטים האחרים שהם כל יוצאי השבת השלים בשער סור והשלים בשער הרצים והלא כהרד״ק ז״ל שאמר ולא חלק איזו שלים יהיה כאן ואיזו שליטים יהיה כאן · ולא כמהרי״ם ז״ל שאמר גם כן ולא חלק כו׳ שהרי חלק ואמר בפי׳ שלים מכם הלא הם בלי השבת ישמרו משמרת המלך · הן אמת שבני השליטים שבשומרים והם מיוצאי השבת בהם לא נתברר מי על שער סור ומי על שער הרצים כי לא הקפיד לברר אלא שומרי המלך שיהיו מבאי השבת שהם בלתי מיוגעים כי עתה נכנסים ותהיה שמירתם יותר מעולה · ולע״דן ולאמר לוס שלא יפתחו כן ישנו להם אבל לוס לאמר ולקרא בקול גדול כמנהג שומרי החומות הצועקים בקול כדי להודיעם שהם על משמרתם ויירא מגשת אליהם ואמר השליטים בשער סור וז״ל בהרע גודריה ובזה יצדק שם סור סור מרע מכלן כי הוא שמור בגבורי׳ אשר בו שומרים וז״ל ושמרתם את משמרת בית ה׳ אל המלך דהי״ל ושמרתם מבית ה׳ אל המלך לדעת המפרשים הנזכרים אבל כונת הכתוב לומר לפי שבבית ה׳ היה המלך שמור שמירה מעולה כי לא עלה על דעת איש נגדה היותו נהגה שם כך הפמרוהו שמירה מעולה בשמרת בית ה׳ שהיה בית ה׳ משמרת אותו כן שומרו אל המלך אם אל

מנחה קטנה

ויכרות יהוידע וגו' את כל כרית ברית מה ששנו כאן ה' והמלך אחיכו נוגע להמוכיר עם כתו לא ידענה לו סיסי וגו' ואת"כ מה שנוה כאן ה' והעם לגיות לעם לה' אנשים בזה נכלל המלך. וע"כ אמר כאן ובאן ולא אמר כאן המלך והעם. לגדולות שכל כריתת ברית היה בפני עצמו ואח"כ מה שנוה כאן המלך ובאן העם שיהיה עם בזכרים כריתת המלך ולעבדו בתחיים וכן מה שנוגע למלך מיסי' ירלאת. שנכנס עליו לגדריכים בנחת ובכבוד וע"כ אמר ג"כ מה ובאן ובאן לחורו' אלמלך ולעם לכל אחד שיש תגלו בכריתת ברית: ר"ש

והבא אל הסדרות • כתרגומו ודיעול לגו מן סדרא כלומר אלם אחד שיכנס תוך כולל מסמרותיכם יומת וכדברי הימים והבא אל הבית יומת ואחד הוא כי כל הבית היה מסמרתם כמו שנאמר מכנף הבית הימנית עד כנף הבית השמאלית למזבח ולבית: ויקחו איש את אנשיו • כל אחד מעבדי המלוכה לקח אנשיו עמו: את החנית • שם כלל כי לא נתן להם חנית אחר לבד אלא ר"ל החניתים וכן אומר בדברי הימים את החניתים ואת המגנות ואת השלטים ופירו' השלטים בדמות מגיניס וכן כל שלטי הגבורים: אשר למלך דוד • שהיה לוקח דוד במלחמות היה מקדיש כמו שלמה הזהב אשר לקח מהדדעז' וזולתו והיו נתונים לאוצרות בית יי': את הנזר ואת העדות • בגדי מלכות מן ועדות עדי עדות בשקל גאות וי"ת את כליל ואת סהדותא ובדברי רז"ל כי זה הנזר היה עדות למלכי בית דוד מי שראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות הולמתו ואדניהו בקש להלמו ולא הולמתו: וימשחהו יהויד' ובניו • וכן כתו' בדברי הימים וימשחהו יהוידע ובניו ומפני מה משחהו ולא אין מושחין מלך בן מלך מפני ומחלוקת של עתליהו כמו שמשחו שלמה מפני מחלוקתו של אדניהו: מי המלך • ת"י יגלה מלכ': את קול הרצין העם • חסר הנסמך ומספרו הרצי' רצי העם כמו סיגים כסף אמרים אמת הו הוא גמו הפוך כמו שהו' אומר בדברי הימים את קול העם הרצים הו יהיה קול עומד במקום שנים ופירוש את קול הרצים ואת קול העם וג"ן הרצין במקום מ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים ופי' קול הרצין קול השמחה שהיו שמחים והיו אומרים יחי המלך ובדברי הימי' את קול העם ה"ר מהגלים את המלך ות"י את קול הרצים העם ואת המלך ות"י את קול הרקדנין עמא פירוש שהיו מרקדים ומטפחין כמו שאמר ויכו כף: עומד על העמוד • פי' סמוך לעמוד וכן וזבחת עליו שמוך לו ועליו מטה מנשה סמוך לו וי"ת קאים על אסוונא ופי' שהיו הסרים הגדולים ולדעתו יהיה פי' עמוד שהיה באותו הסטיו מקום נכבד לעמוד שם המלך לפיכך נקרא עמוד וכן אומר בדברי הימים על עמדו כלו' מקום הראוי לו לעמוד בו: הוציאו אותה אל מחוץ לסדרות • הוציאו אותה מבית יי' ותנא דרך מקום הסדרות שהיא מערכת השומרים ואם יבא איש אחריה לעזרתה המיתוהו בחרב: המת • מקור: וישימו לה ידים • נתנו לה מקום שתנא באותו הדרך אשר מבית יי' לבית המלך והוא דרך מבוא הסוסים לבית ושם המיתוה: בין יי' ובין המלך • מתחלה כרת ברית בין יי' והמלך והעם שיהיו כלם לעבודת יי' ולהסיר הבעלי' ואחר כך כרת ברית בין המלך והעם: ואת

והבא אל הסדרות • אין נכנסי שיבא לתוך המחנה הקרוי סדרות והוא מקום מבוא הרגל מביתו לבית יי' ולא ידעתי מהו לשון סדרו' וי"ת סודריה: לה הנזר ואת העדו' ספר התורה כמו שכתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו ובדותינו אמרו הנזר הוא העדו' שכל הראוי למלכות הלמותו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו: העמוד • הוא מעמד המלך בבית יי': קשר קשר • מרד מרד יש כאן: הוציאו אותה • מבית המקדש לסדרות והביאוה אה דרך בית הסדרות לבית המלך ואל תכניסוה לנאת דרך מוגש העזרה אל העיר כן תרגם עוזרים מתחברים אליה: והבא אחריה • בעזרתה: המת בחרב • להמית בחרב: וישימו לה ידים • מקום איסטלנא בלע"ז: בין יי' ובין המלך ובין העם • שיהו המלך והעם אחרי יי' ואחר כך בין המלך ובין העם שיהו עבדים למלך:

פקדות

רלב"ג

ויקחו איש את אנשיו בלי השבת עם יוצאי השבת • ואל לקחו מבאי השבת מחליפתם לאת השמירה וכל יוצאי השבת כמו שקדם והנה לא השרית יהוידע המסמרות האחרות לאת השמירה: ויתן הכהן לשרי המאות את החנית ואת השלטים אשר למלך דוד • ר"ל שהקדים אותם המלך דוד: על המלך סביב • ר"ל אצל המלך סביב: את הנזר ואת העדות ר"ל הכתר ואחשוב שנתן אצלו התורה שנקראת עדות שיקרא בה כל ימי חייו והיתה עמו כמו שנזכר בתורה: ויעמדו הרצים • מבני מחלוקת עתלי' הוצרכו למשחו מצורף לזה שלא היה מבורסם מאד שיהיה בן המלך: את קול הרצים העם • ר"ל קול הרצים וקול העם: עומד על העמוד • ר"ל אצל העמוד: הוציאו אותה אל מבית לסדרו' • ר"ל הוציאו אותה בדרך שתהיה תמיד מבפנים לסדרים ולמערכו' השומרי' את המלך כדי שלא תוצא ותנוס • והבא אחריה המת בחרב • ר"ל המשך אחריה לנא עמה תמיתו בחרב כדי שלא יאסף אליה ותתחזק העם והנה שמו לה מקום לנוס אשר בהרו ולזה באה דרך בנים' הסוסים בית המלך ושם לא היתה יכולה לנטות הנה ואנה: והרגוה שם כי לא רצה הכהן שתומת בית יי': ויכרות יהוידע את הברית • הכה הלשונות כרת ברית בין יי' ובין המלך והעם שיהיו לעם יי' ואחר כן כרת ברית בין המלך ובין העם שהוא יהי' לעם למלך והם יהיו לו לעם: ואת

ויקחו איש את אנשיו • ר"ל המחנות ק' **ויעשו** • ר"ל המחנות ק' **ויבאו** • ר"ל המחנות ק' **ויעמדו** • ר"ל המחנות ק' **ויוציאו** • ר"ל המחנות ק' **ויעמדו** • ר"ל המחנות ק' **ויב

פקדות · ממונים לשמור במקום משמרתם כהילכתן כי עתליה בטלה את סדר משמרות הבית ויבאו דרך שער הרצי' אל בית המלך: כל ימיו אשר הורהו יהוידע · אבל משמת יהוידע לא בחו שרי יהודה להשתחות למלך ועשאוהו אלוה אמרו לו הנכנס לבית קדשי הקדשים שנה אחת מסוכן למות ואתה נכנסת בו שש שנים כדי שתה להיות אלוה חז שמע המלך אליהם בדברי הימים: כסף עובר אין כסף בפשות ערכו · שני כספים יש כאן כסף עובר הוא כסף השקלים שבכל שנה הנאמר בו כל העובר על הפקודי' ואים שיתנדב ערכת נפשו האומר ערכי עלי: כל כסף אשר יעלה וגו' · כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית: יקחו להם הכהנים · יהיה אצלם ויקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם: מחת

רלבנ

ולת מתן כהן הבעל · לחשוב שהרצון בזה שהנתנים לכהן לבעל והם אשר הכהנים שהיו שם עובדים עמו הרגום כלם לפני המזבחות · ויש הכהן פקדות על בית יי' · ל"ל שמנה שם מנויים ופקידות כדי שיהיו מסודר בתכלית הסדור והכל מענין אלו המנויים העמדת המשמרות על עניני הלשון: ויבאו דרך שער הרצים · ידמה שזה השער היה נקרא כך מימי רחבעם כי אז עשה רחבעם מגנים והפקידים את תל הרצין · כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן · מגיד שכל מה שהיה מימיו אשר הורהו יהוידע הכהן עשה היטב בעיני יי' אך לאחרי מות יהוידע לא עשה היטב בעיני יי' כמו שמזכר בספר ל"ה: כל כסף הקדשים אשר יובא בית יי' הוא מחצית השקל לכל אחד ואחד שהיה מעלת משה עבד האלהים על ישראל במדבר כמו שמזכר בספר ל"ה: כסף עובר · הוא הכסף שאינו מוקבל בכל שנה ושנה כמו ההקדשות והערכין שהיה עובר אין כסף בפשות ערכו וגם לא אשר יעלה לב לתת לבית יי' והם הנדרים לי זה נדרים שיהיו מקבלים ההקדשות שהם לבדק הבית: מחת

ובין העם: ויבאו כל עם הארץ בית הבעל ויתצוהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני המזבחות וישם הכהן פקדת על בית יהוה: ויקח את שרי המאות ואת הכרי ואת הרצים ואת כל עם הארץ וירידו את המלך מבית יהוה ויבואו דרך שער הרצים בית המלך וישב על כסא המלכים: וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליה המיתו בחרב בית המלך: בן שבע שנים יהואש במלכו: בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וארבעים שנה מלך בירושלם ושם אמו צביה מבאר שבע: ויעש יהואש הישר בעיני יהוה כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן: רק הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות: ויאמר יהואש אל הכהנים כל כסף הקדשים אשר יובא בית יהוה כסף עובר איש כסף נפשות ערכו כל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית יהוה: יקחו להם הכהנים

ובין עמא: ועלו כל עמא דארעא לבית בעלא וסתרוהי ית אינורוהי וית צלמוהי תברו יאות וית מתן כומריא דבעלא קטלו קדם אינורה ומני כהנא משרן על בית מקדשא דיי: ורברית רבני מאתא וית גברייא וית רהטיא וית כל עמא דארעא ואחיתו ית מלכא מבית מקדשא דיי ועלו באורח תרע רהטיא דבית מלכא ויתיב על כורסי מלכיא: וחדי כל עמא דארעא וקרתא שרוכת ית עתליה קטלו בחרבא בית מלכא: בר שבע שנין יהואש כד מלך: בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וארבעין שנין מלך בירושלם ושום אמיה צביה מבאר שבע: ועבד יהואש דכשר קדם יי כל יומוהי במא דאלפיה יהוידע כהנא: לחוד במתא לא עתרא כען עמא מדבחין ומסקין בוסמין על במתא: ואמר יהואש לכהניא כל כסף קודשיא דכתעל לבית מקדשא דיי כסף תיקליא דעבר על מיניין גברייא כסף פורקן נפשתא דמתן גבר פורקן נפשיה אף כל כסף דמתנדב גבר בליביה לאיתאה לבית מקדשא דיי: יסבון להון כהניא

ויבואו ג' מלאים וסים' ויבואו דרך שער הרצים · ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה · ויבואו פנימה אל המלך חזקיהו: יובא ה' ומל' בקריאה וסים' וכל חטאת אשר יובא מדמה · במים יובא וטמא עד הערב · אשר יובא בית יי' כסף עובר · כסף אשם וכסף חטאות לא יובא: כסף מרקע מתרשיש יובא וזהב: ערכו ג' בקריא' וסים' והבא' את השלחן וערכ' את ערכו · איש כסף נפשו' ערכו · ודבר גבורו' וחזק ערכו · א"נך:

וחת מתן · כהן הבעל היה שמו מתן: ויפס הכהן פקדות · ת"י ומני כהנא הכמ' ר"ל המשמרות אשר היו מתוקנות מתחילה כן הוסיפם עתה כי נראה כי הפני שהיו עובדים הבעל המלכים אשר היו לפני זה לא נאסר דבר בבית יי' על תענו ועל סדורו וכן כתיב בדברי הימים ויפס יהוידע פקדות בית יי' ביד הכהנים הלוים אשר חלק דוד על בית יי' להעלות עולות וגו': בית מלך · כן כתיב וקרי המלך ואחד הוא אלא שנכתב חסרון הידיעה: כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן · לא כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן · ואפשר שגלא ג"כ כזה הפיסוק שכ"כ בין מחזיקים בברית הבריתות הבריתות אל שהיה עיקר מתחתם מיעת מתליהו מהרגתה לתשוב והבית והלית את הפס לא"ל ואתה שבמיתו אותה היה בית בית ביום לבנות את"ל מן הגדן:

רבנ

ולת מתן כהן הבעל · לחשוב שהרצון בזה שהנתנים לכהן לבעל והם אשר הכהנים שהיו שם עובדים עמו הרגום כלם לפני המזבחות · ויפס הכהן פקדות על בית יי' · ל"ל שמנה שם מנויים ופקידות כדי שיהיו מסודר בתכלית הסדור והכל מענין אלו המנויים העמדת המשמרות על עניני הלשון: ויבאו דרך שער הרצים · ידמה שזה השער היה נקרא כך מימי רחבעם כי אז עשה רחבעם מגנים והפקדים את תל הרצין · כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן · מגיד שכל מה שהיה מימיו אשר הורהו יהוידע הכהן עשה היטב בעיני יי' אך לאחרי מות יהוידע לא עשה היטב בעיני יי' כמו שמזכר בספר ל"ה: כל כסף הקדשים אשר יובא בית יי' הוא מחצית השקל לכל אחד ואחד שהיה מעלת משה עבד האלהים על ישראל במדבר כמו שמזכר בספר ל"ה: כסף עובר · הוא הכסף שאינו מוקבל בכל שנה ושנה כמו ההקדשות והערכין שהיה עובר אין כסף בפשות ערכו וגם לא אשר יעלה לב לתת לבית יי' והם הנדרים לי זה נדרים שיהיו מקבלים ההקדשות שהם לבדק הבית: מחת

כלי יקר

לבדק ימלוך מלך ובזה מובן מ"ש ובין המלך ובין העם שתם דהי"ל להיו' עבדים אל המלך כי לא הולרך לפרש לפי שכיון שקיימו וקבלו להיות עם לה' בכלל זה מורהו ואיתתו של מלך כי כן אמרה התורה שוס תשים עליך מלך שתה' לימתו עליך אם כן לפי האמת הכל סובב על זה הקושב אותה שלא להיות לעם לה':

ויבאו כל עם הארץ כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל · ועיין הרלב"ג ז"ל ולדבריו מתן לשון מתנה ממש: **ויקח** את שרי המאות כו' עיין רש"י ז"ל והרלב"ג ז"ל:

וישמח כל עם הארץ כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל · והעיר שקטה מקושר עם ועתליהו המיתו בחרב שלא היתה בחיים היתה מסכסכת ומבקשת דברי ריבות ע"כ · ובזה מובן יתור ואת עתליהו · ולע"ד שלמה שמח כל עם הארץ בראותם המלך יושב על כסא המלכים והעיר שקטה יען שלא עתליהו המיתו בית המלך שלא המיתוה אלא בית המלך קעטה לנקום נקמתה כי בת מלך היא ואם המלך לחזיהו אמנם אחר שהמיתוה בחרב בית המלך עלמו שקטה העיר · ובזה מובן יתור הודעה זו של ואת עתליהו המיתו בחרב בית המלך:

בן שבע שנים כו' סדר עולם בשנת כ"ג ליואש בדק את הבית הם קכ"ה שנים משנולו שלמה ע"ה עד שבדקו יואש:

בשנת שבע ליהוא מלך יהואש כו' ויעש כו' רק כו' סדר עולם ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן ויזקן יהוידע ושבע ימים כי עשה טובה בישראל משנולדה עד לה בימי שלמה מולך יהוידע המתקן ע"כ · ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל · וכן מהרי"ל ז"ל וסם אמו לביה מבאר שבע ויהואש נטה לאחרי אמו הבאר הסביבה העלמות

כ׳ הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ
כא אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא
שָׁם בֶּדֶק׃ וַיְהִי בִּשְׁנַת
עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ
כב לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃
וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן
וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם
מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת וְעַתָּה אַל־
כג תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק
הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ׃ וַיֹּאתוּ הַכֹּהֲנִים
לְבִלְתִּי קַחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם
כד וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃
וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב
חֹר בַּדַּלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ
בַּיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־
שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־
הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה׃
כה וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן
וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וַיִּצְרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא
בֵּית־יְהוָה׃ וַיִּתְּנוּ אֶת־
כו הַכֶּסֶף הַמְּתֻכָּן עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְّלָאכָה
הַפְּקֻדִים בְּבֵית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרְשֵׁי
הָעֵץ וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה׃
כז וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וְלִקְנוֹת
עֵצִים וְאַבְנֵי מַחֲצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק
בית

מאת מכרו · מאת מכירו הרגיל אצלו: בדק · בקיע: וסדק החומה: ועתה אל תקחו כסף · עוד ואל תחזקו הבית מתנוהו · הס יפחות יפחות והס יותיר יותיר: מימין בבא איש · מימין בימת הכהנים: הכל המזבח · בעזרה: שומרי הסף · סיפי העזר · הממונים על מפתחו · העזר · שהרי חירגמו יונתן ממרכליה והאמרכלי · שבעה היו לשבעה שערי העזר · בתוספת · דשקלי: ויהי מיום אל יום · ברחותם כירב הכסף: ויעל סופר המלך וגו · ונתנו את הכסף המתוכן · היו נותנין אותו הכסף המנוי להתר שהוציאוהו מן הארון ושקלוהו ומנאוהו היו נותנין אותו על ידי הגזברין הממונים על עושי המלאכה: המתוכן · לשון מכוין כמו ותוכן לבונים תהנו: המופקדים · הממונים: ויוציאוהו · לשון הוצאה לשבור חרשי העץ: והבונים · הם המרכלין חורשי האבן שחבירהם עושי על פיהם רחשי האומנות: ולגודרי · בוני המוט תלמידי האדרכלין: ולחוצבי האבן · מן ההר: ספות

ויקב · כ׳ בחרי ליש׳ ויקב: כן הלשון

רבנ

מאת מכרו · ר״ל מאת מיודעיו: לבל אשר ימצא שם בדק · ר״ל לכל דבר שיצטרכו לחזק הבית ולבדקו אם יחסר דבר מהראוי לו: כי לבדק הבית תתנוהו · ר״ל שתשיתו הכסף ההוא במקום מוכן בו לבדק הבית: ויאותו הכהנים · ר״ל שהם לא רצו לקבל עליהם חזוק בדק הבית ויקבלו על זה הכסף מאת מכריהם אך היה נאות בעיניהם שלא יקחו הכסף ולא יהיה עליהם לחזק את בדק הבית: ויקב חור בדלתו · הוא מקום שבדלת הארון מלא היו מעבירים אותו ואחר כך היו נוסחי אותו ומשיבי אותו אל מקומו וכזה המקום באר שאחר שערו את הארון היו משימי את הכסף בצורות והיו מוציאים: ונתנו את הכסף המתוכן · ר״ל הכסף הכמה מענין מתוכות הלבנים והיו נותנים אותו על ידי עושי המלאכה המחזיקים בית יי׳ והם יוציאו את הכסף לחרשי העץ והם החוצבים הבולות העצי בתחומי שילו ולבונים הבית והם העושים בית יי׳ כמו הסיכל והדביר: ולגודרי · והם העושי הקירות וגדל לחלק הגדולה ולעזרה ולחוצבי האבן והם החוצבים אותם מן המחצב ואע״פ שהיו שוכרים מרשי עץ חוצבי אבן הנה היו צריכים לקנות העצי כדותי · ואבני מחצב כחצבים אז אלתי כחצבים: אך

מאת מכרו · מאת מכירו הרגיל אצלו: בדק · בקיע: וסדק החומה: ועתה אל תקחו כסף · עוד ואל תחזקו הבית מתנוהו · הס יפחות יפחות והס יותיר יותיר: מימין בבא איש · מימין בימת הכהנים: הכל המזבח · בעזרה: שומרי הסף · סיפי העזר · הממונים על מפתחו · העזר · יהואש ליהוידע הכהן · שהרי חירגמו יונתן ממרכליה והאמרכלי · שבעה היו לשבעה שערי העזר · בתוספת · דשקלי: ויהי מיום אל יום · ברחותם כירב הכסף: ויעל סופר המלך וגו · ונתנו את הכסף המתוכן · היו נותנין אותו הכסף המנוי להתר שהוציאוהו מן הארון ושקלוהו ומנאוהו היו נותנין אותו על ידי הגזברין הממונים על עושי המלאכה: המתוכן · לשון מכוין כמו ותוכן לבונים תהנו: המופקדים · הממונים: ויוציאוהו · לשון הוצאה לשבור חרשי העץ: והבונים · הם המרכלין חורשי האבן שחבירהם עושי על פיהם רחשי האומנות: ולגודרי · בוני המוט תלמידי האדרכלין: ולחוצבי האבן · מן ההר: ספות

כי בחרי ליש׳ ויקב: כן הלשון

רלבנ

מאת מכרו · ר״ל מאת מיודעיו: לכל אשר ימצא שם בדק · ר״ל לכל דבר שיצטרכו לחזק הבית ולבדקו אם יחסר דבר מהראוי לו: כי לבדק הבית תתנוהו · ר״ל שתשיתו הכסף ההוא במקום מוכן בו לבדק הבית: ויאותו הכהנים · ר״ל שהם לא רצו לקבל עליהם חזוק בדק הבית ויקבלו על זה הכסף מאת מכריהם אך היה נאות בעיניהם שלא יקחו הכסף ולא יהיה עליהם לחזק את בדק הבית: ויקב חור בדלתו · הוא מקום שבדלת הארון מלא היו מעבירים אותו ואחר כך היו נוסחי אותו ומשיבי אותו אל מקומו וכזה המקום באר שאחר שערו את הארון היו משימי את הכסף בצורות והיו מוציאים: ונתנו את הכסף המתוכן · ר״ל הכסף הכמה מענין מתוכות הלבנים והיו נותנים אותו על ידי עושי המלאכה המחזיקים בית יי׳ והם יוציאו את הכסף לחרשי העץ והם החוצבים הבולות העצי בתחומי שילו ולבונים הבית והם העושים בית יי׳ כמו הסיכל והדביר: ולגודרי · והם העושי הקירות וגדל לחלק הגדולה ולעזרה ולחוצבי האבן והם החוצבים אותם מן המחצב ואע״פ שהיו שוכרים מרשי עץ חוצבי אבן הנה היו צריכים לקנות העצי כדותי · ואבני מחצב כחצבים אז אלתי כחצבים: אך

חזקו ד׳ דנשים בקריאה וסי׳ לבא חמש שבעים בני ירבעל · לא חזקו הכהנים את בדק הבית · חזקו פניהם מסלע · וכל סביבותיה׳ חזקו בירחים: ולכהני׳ ה׳ בקריא׳ וסי׳ ויקרא מלך יהואש ליהוידע הכהן והבהני׳ · ולכהני׳ הלוי׳ לא יכר׳ איש · ואחר הכינו להם ולבהני׳ ב׳ בפסוק · והסגני׳ לא ידעו אנא הלכ׳:

כלי יקר

יחזקו בדק הבית ואם יפחות יפחות להם וכן אם הותיר יותיר להם וז״ס יקחו להם הכהנים להם לייקח והם יחזקו מסל עצמם בין יפחות לו יותיר וזהו לשון והם יחזקו את בדק הבית ואמר לכל בלמ״ד דה״ל בכל אשר אבל זה מורה על האחריות והשתעבד שנשתעבדו ושעבדו נכסיה׳ מקרקע ומגבן מטלטלי דקנו ודיקנו שיהיו משועבדים לכל אשר יהיה שם בדק ולהיות הדבר כן כתרגמו העם מהנדבות ומהביא כסף לבית ה׳ בלו׳ כיון שהכהנים מחוייבים באחריות התחזקות הבדק ועתה אם כן למה נביא כסף נדבה בזין כך ובין כך הכהנים יחזקו ולו״א הכתוב לא חזקו הכהנים את בדק הבית כי אין לחל ידם כלל שלא הביאו המתנדבים בעם כלל ולזה שאל המלך ליהוידע ולכהנים ויאמר אליהם מדוע אינכם מחזיקים את בדק הבית והם הגידו לו תשובת נלאת כנזכר מרפו ידיהם ויכלה העם מהביא בלו׳ שהכהני׳ חייבים לחזק הבדק והכתוב העלים טעמת המספק׳ מפני כבודם של יאר׳ שלא היה להם להתרשל ולסמוך על הכהני׳ שיקבלו הנזק לחזק הבדק משלהם ודמזה הכתוב בלו׳ ועתה מאחר שהעם נדרים הם נדרים בלו׳ מה יתן ומה יוסיף לנו וכו׳ בהקדיש כסף לו אם לא נקדים כיון שבין כך ובין כך הכהנים מחוייבים בחזוק הבדק · ז״ס ועתה אל תקחו כסף המובא בית ה׳ זהו כסף שקלי הקרבנות וזכה מובן לו׳ בלשון המובא ולא אמר כסף הבא בית ה׳ כי הבא מורה על הבא מלו׳ ומובא משמע המובא בעל כרחן שהרי ממשכנין על השקלים: ויחי כרלותם וכו׳ ונתנו וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל ופי׳ ולבונים לבנים · וכן הרל״ה ז״ל · ולע״דן · ויצורו וימנו שהוא בסדר והענין הוא שהיו צורים תחלה כל צור מסך ידוע למעות כדרך שעושי׳ עוד היום בעיר ויני׳ ליתה שמוכים המעות ונותנים אותם בשקי׳ צרורי׳ ואחר כך מוכים בשקים להקל המכון וז״ס ויצרו וימנו דהיינו שמנו הצרורות של הכסף:

ולגודרים ולחוצבי האבן וכו׳ עיין רש״י ז״ל ואזל לטעמיה שבונים הם בנין לבנים והם האמרכלים ואלה הגודרים לבנים הם תלמידי הבונים והם בונים ועיין הרל״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל · ומהרי״ל ז״ל בס״ם ולקנות עצים כהרל״ק ז״ל שמלבד הפוסלים עצי׳ שהיו להם וחוצבי אבני׳ היו קונין גם כן עצים כרותים ואבני׳ לקוחי׳ וז״ס ולקנות עצים ואבני מחצב כו׳:

ולע״דן · על פי׳ רש״י ז״ל והמתרג׳ שפירשו ולבונים על האמרכלים והם הלומים הגדולי׳ שקורין בערבי מיי״מחר בזה מדוקדק לו׳ ולבונים העושים בית ה׳ דהי״ל ולבונים בבית ה׳ מלו׳ העושים בית ה׳ מורה שעל הלומים הגדולים שהם הממלאי׳ מציאות הבית והוא הבניתו ולירי חדריו וזהו ולבונים העושים בית ה׳ ממציאים מציאות הבית ולו׳ ולגודרים הם הבנאים תלמידי

הכהנים להחמיר על עצמם לבלתי קחת לפי׳ מאת העם וכ״ס מאת מכיריהם שיש חשדה ומהוך ד״ה גר׳ שאלת מדוע אינכם מחזיקים הוא דמה שלא הלכו לגבות מעיר לעיר ועיין מעשה מוכיח שלא נחשדו הכהנים ומוכיח גם כן שיראל לא היו מביאים עד שהעבירו קול ביהוד׳ וכתיב ויקרא המלך כו׳ וכתיב ויתנו קול ביהודה כו׳ עיין שם:

ויקח יהוידע כו׳ עיין רש״י ז״ל והרל״ק וכן הרלב״ג ז״ל והוסיף וכן מהרי״ל ז״ל:

ולע״דן להוכיח מתכתוב הזה שמעולם לא נחשדו הכהני׳ בעיני המלך יהואש בשולחי יד בכסף הבא ובדפרשית בפסוק ויקרא המלך יהואש כו׳ וזה שהרי הפסוק הזה אומר בפירוש ונתנו שמה הכהנים שומרי הסף לה׳ כל הכסף המובא בית ה׳ הרי שמלבד מה שהי׳ משליך הלוים בבלו בית ה׳ והוא בתורת נדבה היה עוד כסף אחר והוא אשל היו גובים אותו הכהנים והם היו נותנים אותו שמה הכהנים ולו׳ חשד כלל פן ישלחו יד כי בלתומה הם עושים ולמה שהכסף שהיה נותן הלוים מדעתו בבולו בית ה׳ הוא כסף נדב׳ והכסף שאמר ונתנו שמה הכהנים שומרי הסף את כל הכסף המובא בית ה׳ זהו כסף שקלי הקרבנות וזכה מובן לו׳ בלשון המובא ולא אמר כסף הבא בית ה׳ כי הבא מורה על הבא מלו׳ ומובא משמע המובא בעל כרחן שהרי ממשכנין על השקלים:

ויחי כרלותם וכו׳ ונתנו וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל ופי׳ ולבונים לבנים · וכן הרל״ה ז״ל · ולע״דן · ויצורו וימנו שהוא בסדר והענין הוא שהיו צורים תחלה כל צור מסך ידוע למעות כדרך שעושי׳ עוד היום בעיר ויני׳ ליתה שמוכים המעות ונותנים אותם בשקי׳ צרורי׳ ואחר כך מוכים בשקים להקל המכון וז״ס ויצרו וימנו דהיינו שמנו הצרורות של הכסף:

ולגודרים ולחוצבי האבן וכו׳ עיין רש״י ז״ל ואזל לטעמיה שבונים הם בנין לבנים והם האמרכלים ואלה הגודרים לבנים הם תלמידי הבונים והם בונים ועיין הרל״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל · ומהרי״ל ז״ל בס״ם ולקנות עצים כהרל״ק ז״ל שמלבד הפוסלים עצי׳ שהיו להם וחוצבי אבני׳ היו קונין גם כן עצים כרותים ואבני׳ לקוחי׳ וז״ס ולקנות עצים ואבני מחצב כו׳:

ולע״דן · על פי׳ רש״י ז״ל והמתרג׳ שפירשו ולבונים על האמרכלים והם הלומים הגדולי׳ שקורין בערבי מיי״מחר בזה מדוקדק לו׳ ולבונים העושים בית ה׳ דהי״ל ולבונים בבית ה׳ מלו׳ העושים בית ה׳ מורה שעל הלומים הגדולים שהם הממלאי׳ מציאות הבית והוא הבניתו ולירי חדריו וזהו ולבונים העושים בית ה׳ ממציאים מציאות הבית ולו׳ ולגודרים הם הבנאים תלמידי

בית־יהוה ולכל אשר־יצא על־ג׳ ו׳ כפיפ׳
הבית לחזקה: אך לא יעשה בית ל״ה
יהוה ספות כסף מזמרות מזרקות
חצצרות כל־כלי זהב וכלי־כסף מן־ ל״ח בלים
הכסף המובא בית־יהוה: כי־לעשי ט״ו
המלאכה יתנהו וחזקו־בו את־בית ל״ז וחס׳
יהוה: ולא יחשבו את־האנשים כ׳
אשר יתנו את־הכסף על־ידם לתת
לעשי המלאכה כי באמנה הם עשים: ל״ז חס׳ וז״ל חס׳ בלים׳
כסף אשם וכסף חטאות לא יובא כ״ל ה׳
בית יהוה לכהנים יהיו: ל״ז
אז יעלה חזאל מלך ארם וילחם
על־גת וילכדה וישם חזאל פניו
לעלות על־ירושלם: ויקח יהואש ל״ד וכל אור׳ ויהושט ל״ה
מלך־יהודה את כל־הקדשים אשר־ במ״ב
הקדישו יהושפט ויהורם ואחזיהו
אבתיו מלכי יהודה ואת־קדשיו ו׳ ואיש וקדשיו ודין
ואת כל־הזהב הנמצא באצרות בית־
יהוה ובית המלך וישלח לחזאל
מלך ארם ויעל מעל ירושלם:
כ ויתר דברי יואש וכל־אשר עשה ל״ב בעט׳
הלוא־הם כתובים על־ספר דברי ל״ז חל בכס׳
הימים למלכי יהודה: ויקמו
עבדיו ויקשרו־קשר ויכו את־
יואש בית מלא הירד סלא: ב׳ חס׳
ויזכר

כ״ל ז׳ דמטעין כלי בקריא׳ וסי׳ בסרה רבתא: כלי זהב ג׳ וסי׳ נמסר במטות: חטאות ג׳ מלאי׳ בקריא׳ וסי׳ כסף אשם וכסף חטאות: כמה לי עונות: לקדשים ולחטאות: ובית המלך ג׳ בקריא׳ וסי׳ ויקח יואש מלך יהודה: שמע זאת הכהנים: ויצא אסא כסף וזהב מאצרות בית יי׳ דדברי הימים:

ויקמו עבדוהי ומרדו מירדא ומחו את יואש בית מילו דנחית לסילא: ויזכר

אך לא יעשה בית יי׳ מפות כסף: ובדברי הימים אומר ויעשו כלים לבית יי׳ כלי מרת ור״ל הקשו אלה הפסוקים ותרצו כאן סגבו והותירו כאן סגבו ולא הותירו וזהו שאומר ובכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע כי לפני כלות המלאכה לא היו עושי כלים היו שאומר הנה אך לא יעשה בית יי׳ מפות כסף כי לעושי המלאכה יתנוהו מעודיין לא נעשתה המלאכה אך כאשר נעשתה המלאכה כיון שאומר שם ויעמידו בית האלהים על מכונתו וגו׳ ובכלותם עשו הנותר כלי מרת: ולא יחשבו את האנשים: מכאן הר״ל שאין מחשבין עם גבאי צדקה כי השומרים הנשים על הצדקה אנשים נאמנים ומחשבין ואין מחשבין עמהם שאין חושדין בנשים: כי באמונה הם עושים: ידועים היו כי אנשים נאמנים היו: כסף אשם: פירשו רז״ל המפרים מעות להעלותו לו לאשמו ולקח הבהמה להשחיט לו לאשם והותיר מן המעות המותר לא יובא בית יי׳ לבדק הבית אלא לכהנים יהיה הותו הכסף והם לוקחים מהם עולו לקיים המזבח ואמרו זה מדרש דרש יהוידע הכהן לאשם הוא ליי׳ אשם הוא לכהן להביא כל דבר הבא ומותר חטאות ואשם ילקח בדמיו עולות הנשר ליי׳ ועורות לכהנים: אז יעלה חזאל ובדברי הימים כתיב כי אחרי מות יהוידע עשה יהואש הרע בעיני יי׳ ונס הרגו זכריה בנו במלות המלך לפי שהיה מוכיחם ולחקופת השנה עלה עליו חיל ארם וגו׳ ושתי מלחמות היו וזו המלחמה שאומר הנה היתה ראשונה ובאמרו אז יעלה חזאל פי׳ כשעשה הרע בעיני יי׳ אחרי מות יהוידע והביא עליהם החל מלך ארם ונלחם על גת ולכדה והיא היתה למלכי יהודה כי דוד לקחה מיד פלשתים: וישם חזאל פניו לעלות לירושלם: ויעל מעל ירושלם: כלומר נמנע מלעלות ירושלם ואחר כך בשהרגו זכריה שהיה מוכיחם לתקופת השנה עלה חיל ארם ויבואו אל יהודה וירושלם והשחיתו כל השרים ורבים מהעם ואת יואש עשו שפטים ושלחו אותו בחלאים רבים ואז קשרו עליו עבדיו והרגוהו בעון שהרג זכריה כמו שאומר שם בדמי בני יהוידע: בית מלוא היורד סלא: בית מלוא שם מקום וסלא שם מקום ובאמרו היורד סלא נראה כי בית מלוא לאחר היה ובדברי הימים אמר ויהרגוהו על מטתו וכן היה כי במלחמה הוכה כמו שאומר שם ואת יואש עשו שפטי׳ ובלכתם ממנו כי עזבו אותו בחלאים רבים וגו׳ וכשאומר במטה להוליכו לירושלם ובדרך הרגוהו עבדיו על מטתו: ויזכר

רלב״ג

בכסף אשם ר״ל כסף דמיין ברים׳.

אך לא יעשה בית יי׳ מפות כסף: הם כלים לקבל הדם לא יין הנסכים ואם מידיעה להם: מזמרות: הם כלי זמר: מזרקות: בגי״כ בלע״ז: מצוקות: הם היו נעשות לתקוע על הזבחי׳ כמו שזכרה התורה ואח׳ שלא יעשה מזה הכסף אלו הכלים ומזלתם אבל יתנוהו לעשי המלאכה לחזק את בית יי׳ ואולם התכלה בספר ד״ה שאחר שחזקו את בית יי׳ אם הותיר היו עושין ההנשאר כלי שרת אלא היו מסכימין לעשות מהכסף כלי שרת אם לא נשאר אחר חזוק הבית: לא יחשבו את האנשים: ר״ל שהאנשים המתחיי׳ הכסף לעושי המלאכה לא יחשבו עמהם׳ אם נתמהו כולו לעושי המלאכ׳ אם לא כי בודאי באמונה הם עושים כי הקדש מיבדל בדלי מיכשי מיכיה: כסף אשם וכסף חטאות: ר״ל שהאנשים המפרישים מעות לאשם לא לחטאת והותירו הפה המותר לא יבא בית יי׳ לחזק הבית אך יהיה לכהנים: והנה היה הדין שיקנו מהם חטאות לא אשמות וימכרו לנדרי חטאות ואשם אך תקנו חכמים שיהיה המותר לעולות הנשר ליי׳ והעור לכהנים: אז יעלה חזאל מלך ארם: הנה זאת המלחמה היא זולת המלחמה המזכרת בספר ד״ה כי בזאת המלחמה לא עלה לירושלם ובמלחמה המזכרת שם בא אל יהודה וירושלם וידמה שבתחלת הענין כשעשה יואש הרע בעיני יי׳ אחרי מות יהוידע הכהן היתה זאת המלחמה והמלחמות המזכר׳ בספר ד״ה היתה לתקופות השנה אחר שהרג זכריה בן יהוידע ואח׳ שם כי לא מזכרהו חיל ארם במלחמ׳ גדולי ואז התקבר עליו עבדיו והכוהו על מטתו ואת והנה זכר בזה המקו׳ שבבר היה לא יואש בעיר שמש בית מלוא ולפי שהיה שם בית מלוא אחר זולת זה זכר שזה היה יורד אל סלא: והנה לאחר היה ובדברי הימים אמר ויהרגוהו על מטתו וכן היה כי במלחמה הוכה כמו שאומר שם ואת יואש עשו שפטי׳ ובלכתם ממנו כי עזבו אותו בחלאים רבים וגו׳ וכשאומר במטה להוליכו לירושלם ובדרך הרגוהו עבדיו על מטתו: ויזכר

בלי יקר

תלמידי הבונים הנז׳ שאינו לין להם כח הציור והמלאה רק יודעים לבנות לבד: ומ״ש ולחוקבי האבן אחר ולגזרים שהיה רחוי להקדים ולחוקבי האבן קוד׳ הגזרים שהם הבונים אבל אסר כיון האבן אחר ולגזרים אחרי שהיו גוזרים ובונים קורות עכ״ז היו מסדרים מעות לחוקבים לעול להכין לבנין להוליא שלפי׳ אחרי שהיו גוזרים ולחוקבי האבן:

אך לא יעשה בית ה׳ כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל וכתבו״ל ויעשו והוא כתב שהמלך והשרים התנדבו את הכלים האלה לתנם בדברי הימים כתיב ויעשו כלים לבית ה׳ כלי שרת עד כאן: ולע״ד כתב״ל ומדוקדק לשון הכתוב שלומר אך לא יעשה בית ה׳ ספות אלא אמר בבית ה׳ שהכונה לומר שלא יעשו ב׳ העניינים האלה יחדיו אלא הם בית ה׳ ספות אלא אמר בבית ה׳ ואבלות בית ה׳ נעשו הסיפות כסף כו׳ ה׳ דהיינו בנין הבית וגם כן סיפות כסף כו׳ אבל עוד לאחר בנין בית ה׳ נעשו הסיפות כסף כו׳ מהמותר וזהו כי לעושי המלאכה יתנוהו החלה וחזקו בו את בית ה׳:

ולא יחשבו את האנשים כו׳ עיין רש״י ז״ל והוסיף והרד״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל: ולע״ד לא יחשבו את האנשים אסר יתנו את הכסף על ידם לעושי המלאכה יען כי באמונה הם עושים עושי המלאכה הנז׳ לא היו שוקלים עליהם ולא כן איך יחשבו את האנשים אסר הכסף ניתן על ידם לעושי המלאכ׳ כיון שהם מוכרחים להאמין את הזולת והם עושי המלאכה ואמר כי באמונה הם עושים שעל ידי האמונה שבית׳ להם הם עושים המלאכה ולע״ד שהי׳ מלאכה מאורה שלא ניסו בה מעולם זכות האמונה מסייעתן להיותם עושין ואעפ״י שהדברים קשים וז״ש כי באמונה הם עושים:

כסף אשם כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל: וכן הרלב״ג ז״ל: וכן מהרי״ל ז״ל:

אז יעלה חזאל כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל:

ולע״ד בדבריהם הנז׳ מובן שכיון שעליית חזאל היתה בסיבת עון יואש שעשה עצמו אלוה הנה אז נגזר מיד שיעלה חזאל וז״ש יעלה ולא כתיב אז עלה חזאל להוליא שלא עלה במקרה אלא אז יעלה חזאל שקודם עלייתו נגזרה: ואמר גם כן אז להוליא שאז במלחמה זו הראשונה עלה חזאל אמנם במלחמה השנית לא עלה חזאל: ולא זו בלבד אלא שעלו מתי מסכר לגבים מועטים מחיל ארם ועם כל זה גרמו העונה ונלחמו וזהו שאמר אז יעלה חזאל ולא אחר כך

כדכתיב כי אנשי מלער היו חיל ארם הבאים שמה וה׳ נתן בידם חיל לרוב מבני יהודה כו׳ והנה חזאל שם כניו לעלות על ירושלם ועל ידי השוחד החזירוהו אל ארצו ולא כבר שלזה לא בא הו׳ במלחמה הנ׳ כי השוחד הזה הועיל ומלת ה׳ היתה זאת היא נכלאת להמילם בידי מתי מסכר כאמור:

ויקח יהואש מלך יהודה כו׳ כבר קדם מה שכתב הרד״ק ז״ל שלזו דוקא כל הקדשים ולזו דוקא את כל הזהב שהרי בימי אמציהו כתיב לקח יהואש מלך ישראל הכסף והזהב הנמצאים בבית ה׳ ובבית המלך אלא הרוב לקח: ולע״ד שלקח הכל כדכתיב את כל הקדשים כו׳ ואת כל הזהב המורה שלא נשאר דבר שם אלא שאחרי זאת התחילו לקבץ ממקום במקום ובאוצרות המלך והם אסר לקח יהואש מלך ישראל בזמן אמציהו מלך יהודה וזהו שאמר ולקח את כל הזהב והכסף ואת כל הכלים הנמצאים בית ה׳ ובאוצרות בית המלך ש״אמרו הנמצאי׳ מורה שנתצלו הכל מהקדש ומזמן מועט אחרי שלקח יהואש מלך יהודה ושלח לחזאל נמצאו אלה בבית ה׳ ובאוצרות המלך ולקח׳ יהואש מלך ישראל מאמציהו מלך יהודה:

ויתר דברי יואש וכו׳ לא הזכיר פרטות המלחמה הנשית וסיבתה שהיא הריגת זכרי׳ בן יהוידע מפני שהיה בזה חילול כבוד ישראל וחילול כבוד מלכים שהרגו נביא ה׳ על שהוכיחם ולזה העלים סיבת המלחמה והמסובב שהיא המלחמה ולזה רמזה באומרו ויתר דברי יואש וכל אשר עשה וכו׳:

ויקומו עבדיו ויקשרו קשר ויכו וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל: וכן מהרי״ל ז״ל: והרחיב יותר שהכוהו הרמיים והוליכוהו עבדיו בית מלא ושם שכב במטה ושם הרגוהו עבדיו: וכבר קדם שהיה קשר זה להמיתו מלת הפס יתברך בדמי זכריה ע״ה שהרגו ובמידה שמדד בה מדדו לו: ולע״ד שמה שאמר בית היורד סלא רולה לומר שבמחוז בית מלא בחוצו המחוז היורד סלא שם הרגוהו ואם כן לא בא הכתוב לומר סי׳ לבית מלא לפי שיש בית מלא אחר אלא הכונה לומר המקום המיוחד שהרגוהו שם וזה יוכיח שלא אמר בבית מלא שהיה מורה שבתוך בית מלא הרגו אמנם אמר בית מלא מורה שלא היה בתוך בית מלא אלא סמוך אל בית מלא:

٦٦٣٢ قال محمد بن إسحاق بن يسار، عن عبد الله بن أبي بكر، عن عمرة بنت عبد الرحمن، عن عائشة زوج النبي ﷺ، أنها قالت: لما أجمع أبي على الخروج إلى الشام، وتأذن بالرحيل، وأوفى بما عنده من الأهل والمال والعدة، وأزمع على الرحيل، دخلت عليه ابنته أم كلثوم، وهو يتجهز للرحيل، فقالت له: يا أبتاه، أين تريد؟ فقال: أريد الشام، فقالت له: يا أبتاه، إن أهل الشام أهل جفاء وغلظة، وإنما يأتيهم الجفاء والغلظة ممن يأتيهم من قبل الشام، وإنما يأتيهم الخير من قبل اليمن، وإن أهل اليمن أهل رقة وإيمان، وإن الإيمان يمان، والحكمة يمانية، وإن الفقه يمان، وإن الفقه يمان، وإن الحكمة يمانية، وإن الرقة يمانية

١٢. אין קורא אבל מבקש ואינו מוצא הוא נוטל רשות מן הבעל הבית ומן השליח ומן המשמר ומן הרועה ומן הבהמה ומן הכלים ומן הדרכים ומן הנהרות ומן הרוחות ומן הגשמים ומן הזיקין ומן הנזקין ומן הרעות ומן הרעים ומן הדברים ומן המדברים ומן הבריות ומן הבהמות

[illegible]

[illegible]

[illegible]

מלכים ב יג

ויתר דברי יואש. למה הזכיר הכא סוף מלכות יואש והלא עתיד לזכור עדיין את אשר עשה ואחר כן ויתר דברי יהואש אלא סמך תחלת מלכותו ואחר וירבעם ישב על כסאו להודיע כי בימיו המליכו כמו שמלך הוא בחיי אביו אולי הרגיש שבנים אחרים שהיו לו שיחלקו עליו לפיכך סרס מותו הוסיבו על כסאו וזהו שאחר ירבעם ישב על כסאו ולא אחר וימלוך ירבעם כמו תחתיו כמו שאחר בשאר המלכים אלא כיון שאחר בלשון זה נראה כי בנו ישב על כסאו לפני מותו ובסדר עולם אומר ירבעם מלך בחיי אביו שנה שנ׳ וירבעם ישב על כסאו: ואליעא הלה. כבר כתבנו למעלה מה שדרשו בפסוק זה כי שלשה אלי׳ הלה אליעא ומזה החולי הסליסי מת:

רשי

פתח החלון קדמה. מול ארץ ארם שהם במזרח כמה שנאמר ארם מקדם: ירה ויור. שדי ושדא: ויאמר אז תשועה וגומר. אליעא אמר אחז הזה יהיה סימן תשוע׳ ליסראל: באפק. שם העיר: ויאמר להכות אתם אז שש פעמים. היה לך אז אם כן עשית הכית את ארם אתם אז שש פעמים שהרי לסימן תשועה הרכבתי ידיך על הקשת: יבאו

רלבג

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. כי הוא גבורת ישראל וכחם בו ינצחו מלחמותיהם בעצותיו שיתן להם בדב׳ יי׳: ושם אליעא ידיו על ידי המלך. להעיר כי ידיו תהיינה במלחמותיו על דרך המופת וההשגחה הפרטית בעבור הנביא והנה היו אלו המופתים אחר מותו כמו שנמשך מופת המת גם אחרי מות משה וכמו שהחיה הש׳ האיש שנגע בעצמות אליעא בעבור כבודו אחר מותו: ויאמר פתח החלון קדמה. הנה היה זה רמז להכאת ארם כי הם היו מזרחיי׳ להם: ויאמר אליעא ירה ויור ויאמר אז תשועה ליי׳. העיר אותו כי בכחו זה שקנה מידי אליעא ינצח במלחמת ארם וזה האז עתה הוא סימן לזה ואמר שיכה באפק עד כלה הנה בחר שתהיה המלחמה באפק כי משם יתכן לו יותר לנצחם וכבר זכרנו שהש״י כשיעשה המופתים יעשה באופן אשר בו יהיה בהם יותר מעט מן הזרות: הך ארנה. הנה היו שם חנים רבים ואחד הנביא שיכה בכלם לארץ כיון שאמר לו קח החצים ומפני זה אמר לו שיכה את ארם באפק עד כלה אף יואש הכה שלש פעמים ועמד מלהכות עוד וקצף עליו איש האלהים כי הוא חיעש הטובה שהיה נותן לו על ארם: וגבולי

מסרה

ויעשה ד׳ וסימ׳ נמסר בסיפ׳ חלק א׳ סימן י״ו: סימן יהואחז אחר חטאת. יהוא בן נמשי. מנחם בן גדי לא סר מעל חטאת. פקח לא סר מן חטאת. יהואש בן יהואחז. ירבעם בן יואש מכל חטאת ושארא מחטאות: פתח ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר פתח החלון קדמה. פתח לבנון דלתיך. פתח פיך לאלם. פתח פיך שפט צדק: והכית ה׳ מלרע וסימ׳ נמסר בסדר שפטים ובשמואל חלק א׳ סימן ט״ו ולעיל בסיפר׳ חלק ב׳ סימ׳ ט׳: כלה י׳ בליש׳ וסימ׳ אקים אל עלי׳. והכית את ארם באפק. אז הכית את ארם. וישליכו לארון. וכללות כל זאת. מקרב חיקך כלה. כלה כחמה ב׳ בו. הלא תנאף בנו עד כלה. לכלא הפשע בתרא כתיב א׳:

מנחה קטנה

ויסכב יואש אבו. חס״פ שפוכר קול תפל זעות יואש חסר ויסכב יואש לפרות אחלולי זכועו על אליעא שבאשיחו בבכרת חרס בכר היה תלת אלה שרבו אלעא גרמו לו להחרים ויקם ונגלי בנגיך קיים הקב״ה נבאתו ולעשות בקשה בארם לאיהל נתן חילו לא בא. יואש ונכה כל פני אליעא לאיבה ואיבה לגל מה שזכה כי אלו הסוגות היו נגזרים אליואש על תאחר חס ילן ויכנים שאמו אל אליעא גם היה בכלל בתוך התנאי אם יכה יואש אחת אז שש פעמים אז יכה ארם עד כלה ויכה אחת אמר בלה ויכה אחת אמר בלה גם יעמדו לו אבות אל אליעא בית ישראל אחר הכה אחל אלהי בית ישראל ויאמר אליעא ויאמר לו אל תירא ארם ויאמר אל אליעא אל תירא אל תירא אל אליעא אל תירא אל אליעא אל תירא אל אליע

ומת אלישע. בבלר עולם היא שנה עשירית ליואש מכאן אחה מחשב כמה שנים מרגם אליעא לישראל משנת י"ע ליהוספט עד עכשיו יותר משמים שנה ולא ידעתי מאין
היה לו כי בשנה העשירית ליואש מת אבל נראה כי בתחילת מלכותו מת כי אז התחילה התשועה שהרי מפת שחלה יהואחז אביו את פני יי' שמע יי' את תפלתו: וגדודי
מואב. כיון שמת אליעא התחיל הפורענות לבא התחילו גדודי מואב לבא שעל ידו נושעו ישראל בהם רעה גדולה כמו שכתוב למעלה ומשמת הוא
התחילו לבא בארץ: בא שנה. בארץ ובמזרח על כן בבא' קומתו בא"לף ובמקום ה"א הנקבה וכן בה ברוב גלוליו בה"א במקום א"לף: ויסליכו את האיש.

ומית אֱלִישָׁע וַיִּקְבְּרוּהוּ וּמַשִּׁירֵת מוֹאָב עֹלֵת בָּאָרֶץ בְּמֵעַל שַׁתָּא: וְהָוָה עַד דְּאִינוּן קָבְרִין גַּבְרָא וְהָא חֲזַיַת מַשִּׁרְיָתָא וּרְמוֹ יַת גַּבְרָא בְּקִבְרָא דֶאֱלִישָׁע וַאֲזַל וְקָרִיב גַּבְרָא בְּגַרְמֵי דֶאֱלִישָׁע וַחֲיָא וְקָם עַל רַגְלוֹהִי:

ל' ד' מל' ולל כתובי' דכו' נמ"ל חס' ויסליכו את תורה"ד

וחזאל

וַיָּמָת אֱלִישָׁע וַיִּקְבְּרוּהוּ וּגְדוּדֵי מוֹאָב יָבְאוּ בָאָרֶץ בָּא שָׁנָה: וַיְהִי הֵם ׀ קֹבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת־הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת־הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיְחִי וַיָּקָם עַל־רַגְלָיו:

ב ג ד ה ו ז ח

ע' בטע'

וחזאל

רשי

יבאו בארץ. היו רגילין לבא ולשלול בארץ: בא שנה. במיעל שתא בתשובת השנה בעוד הארץ מלאה דשאי ויש מאכל לבהמת דרך מיילות לגאת: ויקרא

רלבג

וגדודי מואב יבאו בארץ בא שנה. הנה בא בא"לף כמו בה בה"א בחלוף ה"א בא"לף כי הם מתחלפות או יהיה הדגון בזה שבא אליעא אל קבר זה שנה ועם כל זה נעשה זה המופת לכבוד אליעא שלא יקבר רשע אצל צדיק והנה זכר שתקף מקברו אליעא התחילו גדודי מואב לבא בארץ להצר לישראל כי בימי אליעא נכנעו כמו מקדם: ויחי ויקם על רגליו. ירצה בזה שהיה תחיה שלימה עד שכבר קם על רגליו לא כמו שהיה הענין בבן השונמית שהיתה תחייתו מעט מעט אך זה שב תקף לכחו לעמוד על רגליו או אפשר שיהיה הדגון בזה שכבר חיה לקום על רגליו לא ללכת לביתו לעכמו הראשון אך היה זה להוציאו מהקבר ההוא לכבוד אליעא:

לחן

ומהיך. ומה הוא ס"ה הכנין תירוץ בזה דודאי ידיו של משה עושות מלחמת' הסכי כאשר ירים משה ידו היה מכה בשר של מעלן לעמלק ובפקוד ה' על נבא המרום ע"י משה אז וגבר ישראל למטה על העמלקים כי סר צלן מעליהם לאמנם כאשר ינים ידו וגבר עמלק. ואפשר להסכים זה עם מ"ש חז"ל במשנה שכל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה היו מנצחין ע"י היות עיניהם למרום כי ה' הים מלחמה בשר של מעלן והוא ינ' מהרי נלחן ובהנעה זו הבין עתה אלה הפסוקים וזה כי אליעא קודם מותו ראה להכניע שרו של ארם אשר בשמים מעמל ע"ד מ"ש חז"ל בפ' ראה נתתי לפניך את הארץ שבפתו הנ"ה לשר של ארץ ישר' לפני יש' וזהו ראה נתתי לפניך את הארץ על שר של מעלן בימי משה נכנע וע"י כך הוא שהעלה ראית משה ע"ה את הארץ לפתחה נוסה ליכבש ע"י ראיתו שבה מכניע השר של מעלן ומזה ימשך שתהא ניחה ליכבש. ולזה כאשר בכה מלך ישראל על פניו שערי דמעה לא נגעלו והאמין בה' ובנבואת אליעא לפנות אבי אבי רכב ים' ופרשיו וע"י הנלחמין והאמונה הזאת תשבה לו לצדקה עד שאמר לו אליעא קח קשת וחצים כו' ויאמר למלך ים' הרכב ידך על הקשת וירכב ידו ויסם אליעא ידיו ע"י המלך. והתכלית בזה שאליעא רצה לעשות מעין מעשה ע"ה שבאשר ירים משה ידו להלחם בשר של מעלן וגבר ים' בהלחמם למטה בעמלקים וזהו שסם אליעא ידיו על ידי המלך כי רצו להלחם יחדיו עם שר של מעלן ולהכניעו בחיי אליעא ולהסגירו ביד מלך ישר' וז"ש ויאמר פתח החלון קדמה ויפתח ויאמר אליעא ירה ויורה ויאמר חץ תשועה לה' להיינו שיורה ה' ית' חץ נשר של מעלן ע"ד לאור חציך ילוכו ברק חניתיך וזהו חץ תשועה לה' וע"י הנעת הסר ימשך בהתחזקים וחץ תשועה בארם והכית את ארם באפק עד כלה. כי החץ לתשוע' לה' היא למעלה בשרו של ארם וזו תעשה ע"י אליעא ואחר כך וחץ תשועה בארם למטה והכית את ארם באפק בארץ עד כלה וזה הפועל של ירייה החץ לא נעשה כן אלא חץ אחת בדרך המלון כי זאת ההכאה למעלה היא ופעם אחת בחץ תשועה לה' תספיק ולא יסנה לו ולזה הוצרכה פתיחת החלון כנגד ארם לראות השמים אשר שם למעלה היא הכאת חץ זאת לפקוד ה' על נבא המרום במרום כאמור ולכך היו ע"י אליעא מצטרפי' אל ידי המלך המכם את"כ כשבא לפקוד על מלך ארם בארמ' למטה ואמר לו שית ויאמר קח החצים ויקח ויאמר למלך ישראל הך ארצה ר"ל ההכאה הראשונה מיריית החץ היתה הוראתה למעלה בשר של מעלן ולכך היתה בהצטרפות ידי אליעא וחץ אחד אמנם עתה קח לך החצים הך ארצה אתה לבדך והתכלית בהוראת החצים האלה להכות בתחתוני' היא ולזה הך ארצה ויך ג' פעמים ויעמוד כי תשב בתלתא היא חזקה ולזה קצף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש ר"ל אלו כוונת והיית מכין עצמך להכות חמש או שש פעמים השעה הזאת היית' עת רצון שכבר ירית החץ אחת למעלה על ידי ובהכנה כל הזו להכות חמש או שש פעמי' אז הכית את ארם עד כלה אז דייקא כי היתה לו עת שערי רצון פתוחות וכל מה שהיית עושה היה עולה בידך אמנם ועתה בעת הזאת אין עוד תועלת אלא ג' פעמים תכה את ארם וז"ש ועתה כו' ואמר לו הכית את ארם עד כלה והוא דקדוק נכון מלשון אז לשון ועתה. ומובן לומרו להכות דהיינו הנכנה להכין עצמך להכות חמש או שש וי"ת להכות חמש הוה חזי לך לממחי חמש או שית זמנין. ותרגום אמ"ל. ועל דרך הסוד סוד חמש הוא במלכות ה"א אחרונה שבשם שאלו הכה חמש היה הסוד במלכות שנים חרב נוקמת נקם ברית ואם היה מכה שש היה הסוד בו"ו מהשם וע"י זה את הכית את ארם עד כלה כי חזן תשועה לה' חזן תשועה בארם. ומובן לשון ויאמר להכות בלמ"ד שהכוונה שאין אתה המכ' אלא ע"י הכנתך הייה סיבה לעשות ולהמשיך עליהם מכות חמש או שש:

וימת אליעא סדר עולם וימת אליעא ויקברוהו שנת עשר ליהואש מכאן אתה מחשב כמה שנים פרנם אליעא לישראל ועד עכשיו הרי יותר מש' שנים ע"כ.

ועיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל והבנת דבריו ז"ל כי הכף לוימת אליעא ויקברוהו וגדודי ארם בא גדודי ארם ומ"ש בא שנה מקושר עם הפ' הבא אחריו ויהי הם קוברים שכבר בא אליעא אל הקבר שנה אחת ועכ"ז ויהי הם קוברים אין ולכבוד אליעא שלא יקבר רשע אצלו ואפי' לאחר שנה עכ"ז חיה בגעתו בעצמותיו. ולע"ד הנ"ל להרד"ק והרלב"ג שבימי אליעא הוא היה רכב ישראל ופרשיו ולא היו בלים גדודים כי בזמן שהצדיק הוא בעולם הוא הודו והדרו ומגן הצדיק יסוד עולם ולא זו בלבד כי אם אפי' בעודו מת קודם קבורה מגין הוא ולזה אמר וימת אליעא ויקברוהו ואז אחרי הקבורה וגדודי מואב יבואו ואף גם זאת לא אמר וגדודי מואב בא לא יבואו שכיון שנפטר הצדי' ניתן רשו' למשחית לבא והוא דקדוק נכון באו' יבואו בלשון עתיד ואפש' לו' עוד שגם כל שנתו ינין כי הנשמ' עול' ויורדת וז"ש וגדודי מואב יבואו לימתי בא שנה ר"ל כשתב' השנ' למיתת אליעא שאז הנשמה עולה ואיכה יורדת אז יבואו גדודי ארם שניתן להם רשו' לשאז יבואו

ויהי הם קוברים כו' חז"ל פרק שחיטת חולין ויגע האיש בעצמות אליעא ויחי אמר ר' חמא בר חנינא נחלים לצדיקים במיתתם יותר מבחייהם ע"כ שהרי בחייו ויסם פיו על פיו ועינו על עינו כדי להחיות המת ועתה במיתתו בנגיעה לבד ויחי. ומקדקדים גם כן אומר על רגליו שהכוונ' שקם על רגליו מהר בתחיה שלימה לא כבן השונמית שחי מעט מעט עד שהוצרכה אמו להשאילו ולשם כן ר' חנינא אזיל בשיטת מ"ד צדיק היה ולקיים נבואת פי שנים קם ואפשר עוד לגדולים צדיקים במיתתן היינו משום דרשע היה והב"ה לכבוד הצדיק שנגע בעצמותיו לבד מיד פקד עליו והחיה אותו כדי שלא יעמוד אצלו. ובמסכת סנהדרין והנה ראו את הגדוד במתני' מי כיתחיל מיתה בנית דין לא היו קוברין אותו בקברות היו מתוקנין בבית

הסד

לחמה ותירלו במשנה שבישראל מסתכלין כלפי מעלה מנצחין ואם לאו היו נופלין. ומהיך ס"ה הבין תירוץ בזה דודאי ידיו של משה עושות מלחמ' הסכי כאשר ירים משה ידו היה מכה בשר של מעלן לעמלק ובפקוד ה' על נבא המרום ע"י משה אז וגבר ישראל למטה על העמלקים כי סר צלן מעליהם לאמנם כאשר ינים ידו וגבר עמלק. ואפשר להסכים זה עם מ"ש חז"ל במשנה שכל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה היו מנצחין ע"י היות עיניהם למרום כי ה' הים מלחמה בשר של מעלן והוא ינ' מהרי נלחן ובהנעה זו הבין עתה אלה הפסוקים וזה כי אליעא קודם מותו ראה להכניע שרו של ארם אשר בשמים מעמל ע"ד מ"ש חז"ל בפ' ראה נתתי לפניך את הארץ שבפתו הנ"ה לשר של ארץ ישר' לפני יש' וזהו ראה נתתי לפניך את הארץ על שר של מעלן בימי משה נכנע וע"י כך הוא שהעלה ראית משה ע"ה את הארץ לפתחה נוסה ליכבש ע"י ראיתו שבה מכניע השר של מעלן ומזה ימשך שתהא ניחה ליכבש. ולזה כאשר בכה מלך ישראל על פניו שערי דמעה לא נגעלו והאמין בה' ובנבואת אליעא לפנות אבי אבי רכב ים' ופרשיו וע"י הנלחמין והאמונה הזאת תשבה לו לצדקה עד שאמר לו אליעא קח קשת וחצים כו' ויאמר למלך ים' הרכב ידך על הקשת וירכב ידו ויסם אליעא ידיו ע"י המלך. והתכלית בזה שאליעא רצה לעשות מעין מעשה ע"ה שבאשר ירים משה ידו להלחם בשר של מעלן וגבר ים' בהלחמם למטה בעמלקים וזהו שסם אליעא ידיו על ידי המלך כי רצו להלחם יחדיו עם שר של מעלן ולהכניעו בחיי אליעא ולהסגירו ביד מלך ישר' וז"ש ויאמר פתח החלון קדמה ויפתח ויאמר אליעא ירה ויורה ויאמר חץ תשועה לה' להיינו שיורה ה' ית' חץ נשר של מעלן ע"ד לאור חציך ילוכו ברק חניתיך וזהו חץ תשועה לה' וע"י הנעת הסר ימשך בהתחזקים וחץ תשועה בארם והכית את ארם באפק עד כלה. כי החץ לתשוע' לה' היא למעלה בשרו של ארם וזו תעשה ע"י אליעא ואחר כך וחץ תשועה בארם למטה והכית את ארם באפק בארץ עד כלה וזה הפועל של ירייה החץ לא נעשה כן אלא חץ אחת בדרך המלון כי זאת ההכאה למעלה היא ופעם אחת בחץ תשועה לה' תספיק ולא יסנה לו ולזה הוצרכה פתיחת החלון כנגד ארם לראות השמים אשר שם למעלה היא הכאת חץ זאת לפקוד ה' על נבא המרום במרום כאמור ולכך היו ע"י אליעא מצטרפי' אל ידי המלך המכם את"כ כשבא לפקוד על מלך ארם בארמ' למטה ואמר לו שית ויאמר קח החצים ויקח ויאמר למלך ישראל הך ארצה ר"ל ההכאה הראשונה מיריית החץ היתה הוראתה למעלה בשר של מעלן ולכך היתה בהצטרפות ידי אליעא וחץ אחד אמנם עתה קח לך החצים הך ארצה אתה לבדך והתכלית בהוראת החצים האלה להכות בתחתוני' היא ולזה הך ארצה ויך ג' פעמים ויעמוד כי תשב בתלתא היא חזקה ולזה קצף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש ר"ל אלו כוונת והיית מכין עצמך להכות חמש או שש פעמים השעה הזאת היית' עת רצון שכבר ירית החץ אחת למעלה על ידי ובהכנה כל הזו להכות חמש או שש פעמי' אז הכית את ארם עד כלה אז דייקא כי היתה לו עת שערי רצון פתוחות וכל מה שהיית עושה היה עולה בידך אמנם ועתה בעת הזאת אין עוד תועלת אלא ג' פעמים תכה את ארם וז"ש ועתה כו' ואמר לו הכית את ארם עד כלה והוא דקדוק נכון מלשון אז לשון ועתה. ומובן לומרו להכות דהיינו הנכנה להכין עצמך להכות חמש או שש וי"ת להכות חמש הוה חזי לך לממחי חמש או שית זמנין. ותרגום אמ"ל. ועל דרך הסוד סוד חמש הוא במלכות ה"א אחרונה שבשם שאלו הכה חמש היה הסוד במלכות שנים חרב נוקמת נקם ברית ואם היה מכה שש היה הסוד בו"ו מהשם וע"י זה את הכית את ארם עד כלה כי חזן תשועה לה' חזן תשועה בארם. ומובן לשון ויאמר להכות בלמ"ד שהכוונה שאין אתה המכ' אלא ע"י הכנתך הייה סיבה לעשות ולהמשיך עליהם מכות חמש או שש:

וימת אליעא סדר עולם וימת אליעא ויקברוהו שנת עשר ליהואש מכאן אתה מחשב כמה שנים פרנם אליעא לישראל ועד עכשיו הרי יותר מש' שנים ע"כ.

ועיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל והבנת דבריו ז"ל כי הכף לוימת אליעא ויקברוהו וגדודי ארם בא גדודי ארם ומ"ש בא שנה מקושר עם הפ' הבא אחריו ויהי הם קוברים שכבר בא אליעא אל הקבר שנה אחת ועכ"ז ויהי הם קוברים אין ולכבוד אליעא שלא יקבר רשע אצלו ואפי' לאחר שנה עכ"ז חיה בגעתו בעצמותיו. ולע"ד הנ"ל להרד"ק והרלב"ג שבימי אליעא הוא היה רכב ישראל ופרשיו ולא היו בלים גדודים כי בזמן שהצדיק הוא בעולם הוא הודו והדרו ומגן הצדיק יסוד עולם ולא זו בלבד כי אם אפי' בעודו מת קודם קבורה מגין הוא ולזה אמר וימת אליעא ויקברוהו ואז אחרי הקבורה וגדודי מואב יבואו ואף גם זאת לא אמר וגדודי מואב בא לא יבואו שכיון שנפטר הצדי' ניתן רשו' למשחית לבא והוא דקדוק נכון באו' יבואו בלשון עתיד ואפש' לו' עוד שגם כל שנתו ינין כי הנשמ' עול' ויורדת וז"ש וגדודי מואב יבואו לימתי בא שנה ר"ל כשתב' השנ' למיתת אליעא שאז הנשמה עולה ואיכה יורדת אז יבואו גדודי ארם שניתן להם רשו' לשאז יבואו

ויהי הם קוברים כו' חז"ל פרק שחיטת חולין ויגע האיש בעצמות אליעא ויחי אמר ר' חמא בר חנינא נחלים לצדיקים במיתתם יותר מבחייהם ע"כ שהרי בחייו ויסם פיו על פיו ועינו על עינו כדי להחיות המת ועתה במיתתו בנגיעה לבד ויחי. ומקדקדים גם כן אומר על רגליו שהכוונ' שקם על רגליו מהר בתחיה שלימה לא כבן השונמית שחי מעט מעט עד שהוצרכה אמו להשאילו ולשם כן ר' חנינא אזיל בשיטת מ"ד צדיק היה ולקיים נבואת פי שנים קם ואפשר עוד לגדולים צדיקים במיתתן היינו משום דרשע היה והב"ה לכבוד הצדיק שנגע בעצמותיו לבד מיד פקד עליו והחיה אותו כדי שלא יעמוד אצלו. ובמסכת סנהדרין והנה ראו את הגדוד במתני' מי כיתחיל מיתה בנית דין לא היו קוברין אותו בקברות היו מתוקנין בבית

הסד

בלי יקר

דין אחד לנסקלים ולנשרפי' ואחד לנהרגין ולנחנקין ובכסותו לא היו קוברין אותו וכל כך למה לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק. דא"ר לחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק שנא' ויבא הם קוברין אים והנ' ראו את הגדוד ויטליכו את האיש בקבר אליעא אמר להם אביי ודילמא לקיומי ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. אמר ר' לחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק שנא' ויבא הם קוברים אים והנ' ראו את הגדוד ויטליכו את האיש בקבר אליעא אמר להם אביי ודילמא לקיומי ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ולא הוצרך להחיות זה שנגע בעצמותיו אלא משום דאין קוברין רשע אצל צדיק. ואל זה כיון בעל הגמ' בלשונו שאמר אלא ויהי נא פי שנים ברוחך אלי היכי מסכחת לה כו' דלשון אלא מורה דהכי קאמר הא תינה קושיא זו שתירלתם בתירוץ היינו דתניא על רגליו עמד כו' אלא ויהי נא פי שנים ברוחך אלי קשיא דהיכי מסכחת לה מאי אית לך למימר ר"ל יוחנן שרפא לרעת נעמן כו' ובזה יתורץ ג"כ קשיא ודילמא לקיומי ולפי זה אין הכרעה מהענין להכריע בזה אמת שעמד בנגעו בעצמות אליעא אם היה לגמרי או אם הלך לביתו דהא אפי' נאמר שהלך לביתו נוכל לומר דמשום אין קוברין רשע אצל צדיק היה וכיון דפלג פלג והוליכוהו לביתו אך מהלשון דקאמר ויחי ויקם על רגליו מורה דעל רגליו עמד לבד אבל לביתו לא הלך אם כן לא נעשה זה אלא משום אין קוברין רשע אצל צדיק שלא יסכבו יחדיו הטמא והטהור. ומהרי"ל ז"ל כתב בזה איך יעשו הנביאים נסים אחרי מותם אחרי שפועל הנס הוא ע"י הדבקות שלו ובמותו נפסק אם כן איך יעשו הנסים והדבר הזה נראה בלתי הכרחי כי מה יתן ומה יוסיף בענין הגוף אם יהיה רשע קבור אצלו. ותירץ כי העושה הנפלאות הוא הפי"ת אבל יעשה לותם בהמלעות תפלות הנביא ותחנוניהם או לכבודן כענין על דבר שרי אשת אברם וזהו כל זכות אבות שאנו מזכירים לומר שהקב"ה יעשה למען כבודם שלא יתחלל באומר ראו בני פלוני. ומזה הטע' הכה את מלך אשור לכבוד חזקיה המלך וע"ד זה יהיה אפי' אחרי מותם שיחום הפי"ת על דבר כבודם לשלא יקבר רשע אצלם כי לא יאות הגוף של בניא שהיה משכן לשכינ' מצד קדושתו ופרישותו שיתחבר אליו גוף האיש הבליעל שהיה מעון לטומאה ולעונות וכמו שנבלה מחיאתו בעולם הנפשות כן ראוי שיובדל גופו מקבורת הרשע ומפני זה עשה הפי"ת הנס לכבוד אליעא שלא יתערבו עצמותיו עם עצמות האיש ההוא ע"כ. ודבריו נכונים אבל עוד אחז"ל מלין שאפי' אחרי הפרד הנפש מהגוף ישאר חלק מהנפש על גוף המת ואפי' על עצמותיו שומר אותו הוא השומר בנוח אדם להשתטח על קברות הצדיקים ולזה נקראו הקברות נפשות על שם הנשמות אותו הנפשיי אשר שם כנזכר והנפש מודיע לרוח שבנ"ע ורוח לנשמה שבעולם העליון. ונשמה לה"ה מודיעים לעור הבאים להשתטח שם ונעניים. ומלבד זה התורה שאדם לומד הוא עומד על גופו בקברו כדכתיב בשכבך תשמור עליך והרשו הז"ל בקבר והקיצות בתחית המתים היא תשיחך והוא מ"ש לא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו לעולם ואפי' אחר המות. ואם כן לכבוד התורה שהיא שמותיו של הב"ה העומדת בקבר לשמור גם נפש הצדיק כאמור לכך אמר לו אביי אפי' אחר המות שגם הוא דבוק אלהי עם היותו מתחלף אל הדיבוק אחר בחיים. ועוד אחז"ל בזה שיעה אחרת שהיה צדיק דאמר ר' עזריה תדע לך כח הצדקה משלוש בן תקות שהיה מגדולי הדור והיה עושה צדקות בכל יום ומה היה עושה היה ממלא המת מים והי' יושב על פתח העיר וכל אדם שהיה בא מן הדרך היה משקה אותו ומשיב את נפשו ובזכות הצדקות שעשה שרתה רוח הקדש על אשתו של חולדה הנביאה אשת שלום בן תקות ולשמה גמלו כל ישראל עמו חסד ולאו אמו לקברו ורצו הגדול והשליכו האיש בקבר אליעא ויגע בעצמות אליעא וחיה ואחרי כן הוליד את חנמאל שנאמר הנה חנמאל בן דודך וכן אמר בתרגומו של תוספתא דין הוא שלוש בן תקות והוליד ית חנמאל בחריה ומהם אמרו שלא חיה אלא שלא יקבר עם אליעא הצדיק והאיש הזה היה רשע הה"ד הל תאסוף עם חטאים נפשי ודקדקו ויקם על רגליו על רגליו עמד ואל ביתו לא הלך אם כן לא חיה אלא כדי שלא יהיה נקבר אצל אליעא וכאשר יצא מן המערה מת ונקבר במקום אחר וברכת פי שנים נתקיימה כשריפא נרעת נעמן כי המלורע חשוב כמת:

בשנת

לתן לה יסר׳ בימי יהואחז׳ ידמה שתקף שמת סר לתנו מישראל והנה הושיעם יי׳ על יד יואש
שנלח ארם בתלחמה שלש פעמים והשיב לישראל את עריהם שלקחו ארם מהם בתלחמה ולא
ידענו מתי היה זה אם בראשית מלכות יואש או אחר שמלך זמן מה וידמה מתה שכתוב פה כי
אחר שמת יהואחז סר לתן ארם מישראל לנחמי כי לא אנה האש השחיתם כמו שזכר אזה לא היה
זמן הלתן כי אם כל ימי יהואחז אך
אחר מות חזאל ומלך בן הדד היתה
התשובה שהשיב יואש ממלך ארם את
כל ערי ישר׳ אשר לקחו מאתו
בתלחמה: ואת בני המלכים לא
המית ככתוב בספר תורת משה׳ זה
לאות כי כונת הכתוב באחרו לא
יומתו אבו׳ על בנים ובני׳ לא יומתו
על אבות אלא יומתו האבות בחטא
הבנים ולא יומתו הבנים בחטא
אבותיהם: לכה

רשי

ויקרא את שמה יקתאל׳ שהיתה
לו לקיהוי כמו שיבים כמו שכתו׳
בדברי הימים ובשוב אמציה
מהכות את ארם וישלח ויבא את
אלהי בני שעיר לאם ויתחזה
להם והוכיחו הנביא ואמר לו
ידעתי כי יעץ יי׳ אליך להשחיתך
ומה היא העצה שהשיאו להתגרו׳
במלך ישראל אז שלח אמציה
מלאכים ונו׳ ומר מתרלה

כלי יקר

הסר עם שלוש בן תקוה דלא הי׳ אלא
אלא ויהי קוברים אים כו׳ המורה על
מתי מספר הקוברי׳ אבל אומר הס
מורה על כלל ישראל ובאומרו אים
ולא אמר קוברים מת הורה על היותו
אים שלש וכן את האים לשון אים
הנו׳ ולא״ל רשע היה לא דייקו
ואחר ימים שכתבתי זה מצאתי בתס׳
סנהדרין שכתב רש״י ז״ל בפ׳ נגמר
הדין שזה האים היה נביא השקר
הזקן אשר החזיר את עדו לאכול לחם
אצלו כשנבא על מזבח מזבח בימי
ירבעם ונגע בעצמות אליסע וקם
על רגליו שאין קוברין רשע אצל צדיק
ע״כ׳ ולפי זה יתישב אומר ויהי הס
קוברים לפי שהיה נביא שכבר שרתה
עליו הנבואה אחת של אחת על מיתת
עדו הנביא כנזכר והיתה מתו מלויה
מאד מאשר השתדל להאכיל לעדו
בביתו וגדולה לגימה שהרי האריך
המה שנים עד אחרי מות אליסע
מימי ירבעם ולזה כתיב ויהי הס
קוברים שכל אנשי המקום היו שם׳
לו אמר הס קוברים על בניו הנזכרי׳
למעלה בספר מלכים אשר לוס
לקברו אצל עצמות עדו ולא רצה
הס״ת וגלגל שהשליכוהו אל קבר
אליסע וקם על רגליו ונמצא קרח אליסע ומקבר עדו הנביא׳ אך יקשה ע״ז ממ״ש אים
ומאומ׳ בעצמות אליסע מורה על הפי׳ שזכרתי באומרו בא שנה שכבר מלא׳ שנה למיתת אליסע
ולהכי אמר בא לשון עצמות שאלו היה זמן מועט שנקבר היה לו לומר באליסע:

וחזאל מלך ארם לחץ וכו׳ עיין הרלב״ג ז״ל׳ ולע״רן אומר ויחנן׳ אותם ורחמם כו׳
למען בריתו שעם האבות ואם היה לוחץ אותם מהו החנן ורחמים לז״א ולא הבה
השחיתם שמעשיהם היו מחייבים השחתה והקב״ה ברחמיו אמר די לצרותיהם בלחץ ולא השחתה
והיו מעשיהם הרעים מחייבים להשליכם מעל פניו להגלות׳ והשליכ׳ אל ארץ אחרת כיום הזה ועכ״ז
בזכור ברית אבות לא השליכם מעל פניו עד עתה כאילו היו מחייבים מזמן רב׳ ונתקיימה
בנואת אליסע ע״ה ג׳ פעמים תכה את ארם ויכב וכל זה נמשך אל מה שהקדים ויחנה׳ אות׳ ורחמם
ויפן אליהם כי מה ענין הראשון ויחנה׳ אותם הוא נמשך ולא אבה ה׳ השחיתם כי מלאו חן בעיניו
ומענין הבני׳ אל ורחמם נמשך מהרחמים שלא השליכם מעל פניו בגלות ומ״מש ענין שלשי ויפן
אליהם למען בריתו החזיר להם הערים והכהו יהואש ג׳ פעמים ויכב את ערי ישראל אשר כיתנו
בברית לאבות יחדיו כי לך ולזרעך אתננה כו׳:

בשנת שתים ליואש בן יהואחז וכו׳ סדר עולם בשנת שתים ליהואש בן יהואחז מלך ישראל
מלך אמציה בן יואש בן יהודה בן עשרים וחמש שנה היה במלכו ועשרים שנה מלך
בירושלם בשנת י״ב לאמציה אז הכה את אדום בגיא המלח עשרת אלפים ואת אמציה מלך יהודה
בן יהואש בן אחזיהו תפס יהואש מלך ישראל בבית שמש וחזר לשומרון בא בפרק מת יואש ויחי אמצי׳
בן יואש מלך יהודה אחרי מות יואש חמש עשרה שנה ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה׳ויקשרו עליו
קשר עד כאן׳ ועיין הרד״ק ז״ל:

ויעש היסר בעיני ה׳ כו׳ מהרי״ח ככל אשר עשה יואש בזמן אשר הורהו יהוידע:
ולע״רן לדקדק שכיון שיהואש אחרי פטירת יהוידע יצא מעורת היוסר כנז״ל וכיון שכן הו׳
אין ראוי לתלות אמציהו בראביו ולומר ככל אשר עשה יואש אביו׳ ומהו תיבת עשה
בסוף הפסוק למיותרת כי די באומר ויעש היסר ככל אשר עשה יואש אביו׳ ונראה שהמעשים
טובים יקראו מעשה לפי האמת׳ אמנם המעשה הרע יקרא מעשה במקרה ולפי האמת כאלם
ותוהו נחשב ולזה אמר ככל אשר עשה יואש אביו בענייני יסר וכזכר הוא ההזמות בדבר שיקרא
עשייה וזה גילה בסוף הפסוק באומר ככל אשר עשה יואש אביו עשה ר״ל בדבר שנוכל לו׳ בו עשה
בלומר שיקרא מעשה כמלאו הסתי קושיות ותרלות זו את זו׳ אחר שכתבתי זה מלאתי בסמוך
בדרש״י ז״ל גבי ויקרא שמה יקתאל שגם הוא הסתמה לאלהי בני שעיר שכן בדברי הימים׳ וכן
הרלב״ג ז״ל אם כן ככל אשר עשה אביו מבעוד והרע כן עשה גם אמציהו ולזה נפל ביד מלך ישראל

בשנת שתים ליואש בן יהואחז׳ כיצד בשנת תשעה ושלשים ליואש מלך יהודה מת
אחזיהו ומלך יואש בנו ואף על פי שמלך בחיי אביו כתו ספירשנו אחר מיתת אביו
מונה לו עתה המלוכה הנה תשעה ושלשים ובשנת המרבעים שמת יואש מלך יהודה
ומלך אמציה בנו באותה שנה הנה בשנת שתים ליואש מלך ישראל מלך אמציה׳ לא
יומתו אבות על בנים׳ כי
משמעות הכתוב כן הוא כמו
שאמר אים בחטאו יומת׳ אלא
שרבותינו ז״ל קבלו כי בכלל לאו
זה עדות הקרובים כמו שתרגם
אנקלוס על פום בנין ועל פום
אבהתן אבל עיקר החזהרה הוא
שלא יומתו האבות בעון הבנים
והבנים בעון האבות כמו שהביא
ראיה הנה מן הפסוק: יומת׳
כתוב וקרי יומת והענין אחד׳
בני המלך׳ כתוב וקרי בני המלך
והענין אחד׳: עשרת אלפים׳
זכר המוכים בני מלח ולא זכר
השאר שאומר בדברי הימים עוד
עשרת אלפים שבו מיים ויביאום
לראש הסלע׳ ושליכום מראש הסלע
וכלם הבקעו: ותפש את הסלע
במלחמה׳ ת״י וכבש את כרכא
בקרבא המלוה היתה בסלע׳
יקתאל׳ אחר שלקח המלוה
שנה את שמה ויקרא את שמה
יקתאל על ענין ידוע הכלס
כלה

כלי יקר

בחטאו ובזה מובן היות ההזמות
בכל הפרשים ז״ל בכל אחר כו׳ והיו
יחיר לשון עשה לכלול העוש והרע
ולפי זה מ״ש רק לא כדוד אביו רומה
לומר אפי׳ בזמן בפרותו לא היה כדוד
אביו כ״ש בספי׳ מהדרך ביאורה:

ויהי כאשר חזקה וכו׳ לעש״
שבוונת המכים לטובה
היתה כנז״ל לפי פרלוהו יוצ׳ מעורת
היוסר פרלוהו שנעה אחרי ע״ל ו״ל
לפי שהרגו המלך ומרד בתלכות
מחייב מיתה זהו לשון המכים את
המלך אביו ולא אמר המכים את
אביו את המלך ר״ל לפי שהיה מלך:

ואת בני המכים כו׳ עיין הרד״ק
ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל׳ וכן
מהרי״ח ז״ל׳ ולע״רן שדברי׳
הלה כיון הנביא באומר ככתוב בספר
תורת משה אשר צוה ה׳ לאמר לא
יומתו׳ והכוונ׳ שהיקשה לו לכותב
זה הענין והלא הכתוב בא לדרשות
חז״ל שלא יומתו בעדות הקרובים
והוא ההבנה האמיתית לז״ל
ככתוב בספר תורת משה ר״ל הוא
לאמרו לומר הדברים ככתבן בכתוב
הנוסח לאמר לא יומתו אבות על בנים ולא הזהר עדות ומסיר קרא הטעם שלא היה בהשלו יומת
וכו׳ זה מבריא שדברים ככתבן גם כן והדרשה תדרש זה זה אמת וזהו דקדוק לומר ככתוב כו׳
אשר צוה ה׳ לאמר כו׳:

הוא הכה את אדום כו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרש״י ז״ל׳ ולע״רן לדקדק לו׳ לשון הוא הכה
דהי״ל ויכה את אדום כנו׳ מלח מהו הוא׳ אבל הכוונה בקצר ג׳ פסוקים אלו יתבאר כי
מלשון זכר בפסוק הקודם ואת בני המכים לא המית ככתוב כו׳ שקיים דברי התורה נמשך לו מזה
שבזכות זה הוא הכה את אדום ר״ל הוא הנז׳ בזמות זה הכה את אדום כו׳ וכשחטא בעבודת אלילים
הרמוזה יקתאל שהיה לו קהות שנים מהכות את אדום שהלך אחרי אלהי שעיר כנזכר בדברי״ז ז״ל
מדברי הימים זה היה לו סיבה שנתגרה במלך ישראל ז״ש לא שלח אמציה לו שחטא נבערה עלתו
ושלח אמציהו כו׳ ובזה אבין מה שלא הזכיר אלא העשרת אלפים שהכה לבד והיה לו להזכיר העשרת
אלפים אשר שבה ואם חיים כנזכר בד״ה׳ ונראה כי לא הזכיר אלא אם שהכה שנמשך לו מזכות
הנז׳ שהכה את האבות לנקום נקמת דם אביו׳ מבדיו המכים אותו ולא רצה בהכות בניו ע״ז
היתה מלוה הבלה בעבירה נקמת אביו גם מהבנים הבלתי חייבים ולא רצה להזכיר אותם שבשה
חיים כי לא היה מלוה מכוונת להם גם אפשר במה שהזכיר הש״י שעבד את אלילי שעיר הוא אדום
קרוב הדבר שבלא אותם בני חורין לכבוד אליל שעיר ולכך לא הזכירם הנביא כאן אמנם בד״ה
ספר מה שהיה בימים ההם כי כן סגולה הספר ולא העלים דבר אבל באן כיסה קלונו לפי שהיה
יסר בתחילתו והוא טעם נכון׳

אז שלח אמציה כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל׳ וכן מהרי״ח ז״ל:
ולע״רן טעם הזכירו כל היחוס הזה לומר כי היה לו לחוס אל דבר ה׳ אשר נתן לו המלכו׳ ליהואש
ויבד לו לאמר בני רבעים יסבו לך כו׳ וז״ש אז שלח אמציהו מלאכים אל יהואש בן
יהואחז בן יהוא מלך ישראל ובכלל זה רמז כי היה יהואש ג׳ למלכות והוחזקה בידו בבתלתא זמני
הוא חזקה הוא׳ היה לו זמן הלב עם מלך ישראל דמה׳ יצא הדבר כנז״ל בדרש״י ז״ל שאמר לו
הנביא ידעתי כי יעץ כו׳ שעבד אליל שעיר כדפי׳ בפ׳ הקודם ובזה מובן שלא גילה כאן הסדר
הטבעית אשר למלחמת׳ הזאת והיא הנז׳ בדברי הרד״ק ז״ל משלוח המלה אלף איש אשר שבה מישראל
אבל הזכיר ברמז באומרו אז שלח אמציה לרמוז אל הסיבה העיקרית הלא היתה אשר שבה מישראל את
שמה יקתאל שהיה לו קהוי לע״ז שעיר כנז׳ בדרש״י וכדפרשתי באן׳ אז שלח אמציה ר״ל זה העון
גרם לו שאז שלח אמציה כו׳ שסכל ה׳ עצתו כדי להפילו ולהפרד ממנו על שנטה אחרי אלילי שעיר
ואדום כי תכלית הכות ספר מלכים זה הוא כי נטעות המלך מאחרי ה׳ נפול יפול:

וישלח

לאמר לאמר׳ ויאמר׳ ויאמר׳ וי

מלאכים אל־יהואש בן־יהואחז בן־
ב׳ יהוא מלך ישראל לאמר לכה נתראה
פנים: וישלח יהואש מלך־ישראל
אל־אמציהו מלך־יהודה לאמר
החוח אשר בלבנון שלח אל־
הארז אשר בלבנון לאמר תנה את־
בתך לבני לאשה ותעבר חית השדה
אשר בלבנון ותרמס את־החוח:
ג׳ הכה הכית את־אדום ונשאך לבך
ד׳ הכבד ושב בביתך ולמה תתגרה
ל׳ ומל׳ ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך:
ה׳ ולא שמע אמציהו ויעל יהואש מלך־
ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו
מלך־יהודה בבית שמש אשר
ליהודה: ויגנף יהודה לפני ישראל
ויסו איש לאהלו: ואת אמציהו
מלך־יהודה בן־יהואש בן־אחזיהו
תפש יהואש מלך־ישראל בבית
שמש ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת
ירושלם בשער אפרים עד־שער
הפנה ארבע מאות אמה: ולקח
את־כל־הזהב והכסף ואת כל־
הכלים הנמצאים בית־יהוה
ובאוצרות בית המלך ואת בני
ט׳ התערבות וישב שמרונה: ויתר
דברי יהואש אשר עשה וגבורתו
ואשר נלחם עם אמציהו מלך־
יהודה הלא־הם כתובים על־ספר
דברי הימים למלכי ישראל:
פיסון ויישכב יהואש עם־אבתיו ויקבר
בשמרון עם מלכי ישראל וימלך
ירבעם בנו תחתיו:

ויחי

וחיא

איזגדין לות יהואש בר יהואחז בר
יהוא מלכא דישראל למימר ארא
נקביל אפין בקרבא:
ושלח יהואש מלכא דישראל לות
אמציה מלכא שבטא דבית יהודה
למימר חוחא די בלבנן שלח לארזא
די בלבנן למימר הב ית ברתך לברי
לאיתו ועברת חיות ברא די בלבנן
ורשת ית חוחא: מימחא מחיתא ית
אנש אדום וראים עלך לבך אתיקר
ותיב בביתך ולמא את מיתגרי
בביש תא ותתקטיל את ורבית
יהודה עמך: ולא קביל אמציהו
וסליק יהואש מלכא דישראל
ואקביל אפידון בקרבא הוא
ואמציה מלך שיבטא דבית יהודה
בבית שמש דיל שיבטא יהודה:
ואתברו אינש יהודה קדם ישראל
ואפכו גבר לקירווהי: ית אמציה
מלכא שיבטא דבית יהודה בר
יהואש בר אחזיה אחד יהואש
מלכא דישראל בבית שמש ואתו
לירושלם ופרץ בשורא דירושלם
ברתע שיבטא אפרים עד תרעזויתא
ארבע מאה אמין: ונסיב ית כל
דהבא וכספא וית כל מניא
דאשתכחו בית מקדשא דיי ובגינזי
בית מלכא וית בני רברביא ותב
לשמרון: ושאר פתגמי יהואש די
עבד וגבורתיה וראגיח עם אמציה
מלך שיבטא דבית יהודה הלא אינון
כתיבין על ספר פיחגמי יומיא למלכי
ישראל: ושכיב יהואש עם אבהתוהי
ואתקבר בשמרון עם מלכי ישראל ומלך ירבעם ברי תחותוהי:

נתרלה פנים · פירוש למלחמה והענין שרצה להלחם עמו אומר בדברי הימים כי בלכת אמציהו להלחם באדום שכר מישראל מאה אלף גבור שילכו עמו והניחם במלות הגבעה והם הלכו למקומם וחרה אפם ופשטו בערי יהודה והכו מהם ג׳ אלפים ובזו שלל רבה ומפני זה רצה להלחם אמציה עם מלך ישראל: החוח אשר בלבנון · משל זה וקרא מלך יהודה החוח וקרא לאמו ארז ומשל תנה את בתך לבני כלומר הפילו רצה להתחבר עמו דרך שלום היה נבזה בעיניו להתחבר עמו כ״ש דרך מלחמה: בבית שמש אשר ליהודה · ולמה אמר אשר ליהודה כי ידוע כי בית שמש ליהודה אלא להודיע כי בנבול בני יהודה בא מלך ישראל להלחם עמו: וינגף יהודה · בעון שהביא מלך יהודה אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה כמו שאמר בדברי הימים לפיכך אמר להשחיתו: בשער אפרים · שער היה בירושלם שהיה נקרא שער אפרים שהיה פתוח נוכח גבול אפרים ודרך אותו השער היו נכנסים בני אפרים בבואם לירושלם: עד שער הפנה · הוא שער הפניה ונקרא כן לפי שהיה שם פנת החומה: הגתלאים בית יו׳ · כמו בבית יו׳ וכמוהו רבים: ואת בני התערובו · בני הערים שמשמין ערבים למלך שלא ימרדו בו ות״י בני רברבית: ויושב שומרונה · אומר בסדר עולם בו בפרק מת יהואש מלך ישראל ובא לו אמציה לירושלם ואמת הוא כי מלך ישראל מת בשנת ארבעה עשר לאמציה לפי חשבון השני׳ אבל לא נתבאר לנו בכמה שנים לאמציהו היתה מלחמת אדום ומלכות ישראל:

מלאכים אל־יהואש בן־יהואחז בן־
ב׳ יהוא מלך ישראל לאמר לכה נתראה
פנים: וישלח יהואש מלך־ישראל
אל־אמציהו מלך־יהודה לאמר
החוח אשר בלבנון שלח אל־
הארז אשר בלבנון לאמר תנה את־
בתך לבני לאשה ותעבר חית השדה
אשר בלבנון ותרמס את־החוח:
ג׳ הכה הכית את־אדום ונשאך לבך
ד׳ הכבד ושב בביתך ולמה תתגרה
ל׳ ומל׳ ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך:
ה׳ ולא שמע אמציהו ויעל יהואש מלך־
ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו
מלך־יהודה בבית שמש אשר
ליהודה: ויגנף יהודה לפני ישראל
ויסו איש לאהלו: ואת אמציהו
מלך־יהודה בן־יהואש בן־אחזיהו
תפש יהואש מלך־ישראל בבית
שמש ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת
ירושלם בשער אפרים עד־שער
הפנה ארבע מאות אמה: ולקח
את־כל־הזהב והכסף ואת כל־
הכלים הנמצאים בית־יהוה
ובאוצרות בית המלך ואת בני
ט׳ התערבות וישב שמרונה: ויתר
דברי יהואש אשר עשה וגבורתו
ואשר נלחם עם אמציהו מלך־
יהודה הלא־הם כתובים על־ספר
דברי הימים למלכי ישראל:
פיסון ויישכב יהואש עם־אבתיו ויקבר
בשמרון עם מלכי ישראל וימלך
ירבעם בנו תחתיו:

ויחי

וחיא

מסרה

לאהלו ב׳ חס׳ וסי׳ ויקחו את אבשלום וישלכו אתו ביער · וינגף יהודה לפני ישראל המלכים · והברו דד״ה לאהליו כתיב: שמרונה ג׳ וסי׳ וילך מלך ישראל · ויולך אתם שמרונה · ואת בני התערובות:

רלבג

לכה נתראה פנים · ר״ל התראות הפנים במלחמה: החוח אשר בלבנון · קרא עצמו ארז וקרא מלך יהודה חוח על כל הבנו ואמר ממשל שאפילו שאל תמיכו להתחבר עמו כדי שיהיה שלום ביניהם לא כן כי יהיה דב׳ זה בנזה בעיניו כמאם והמלגת הבנו תעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס את החוח כל שכן כשירצ׳ להלחם עמו והנה היה מבזה אותו כל כך מפני שיתיו יודע אחזיהו אשר היה מבני אחיאב שהרגוהו אבותיו והרגו כל בית אחאב ולזאת הסכים תמצא בזה המקום כשנלחמו יואש שיתם אותו אל אחזיה וזהו אומרו ואל אמציהו מלך יהודה בן יהואש בן אחזיהו שיגלה את מלך אדום ועכ״ז שלח אחרי אלהי שעיר לעבוד את אלהי אדום לפי כן לא ברגז ולא בשחק מלא נחת רוח ורש״י ז״ל כי׳ נחת מלשון מפני שמי נחת הוא לשון חתת אלהים:

מלך ישראל כנזכר בדברי הימים:

ולקח את כל הזהב כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל · וכבר כתבתי למעלה שלו׳ המלאים בבית ה׳ הם אשר במלאי אדמים עתה מקרוב מזמן מועט כי אשר מימי עולם כבר נזכר למעלה ויקח יהואש מלך יהודה את כל הקדשים וכו׳ ויפלח לחזאל · שלא כדברי המפרשים שאומרים את כל הקדשים רובם · ואומרו ושב שמרונה לומר בסדר עולם בו בפרק מת יואש מלך ישראל ובא לו אמציה לירושלם ואמת הוא כי מלך ישראל מת בשנת י״ד לאמציה לפי חשבון השנים אבל לא נתבאר לנו בכמה שנים לאמציה היתה מלחמת אדום ומלחמת ישראל עד כאן והנה בהיות כל מלכות אמציהו כ״ם שנה והכתוב מגיד שחיה ט״ו אחרי מות יהואש ומיתת יהואש נתבאר בסדר עולם שבו בפרק שנלחם מלך ישראל מת והשכל מחייב שהיה שמור זה למלחמת אדום כמ״ם הנה הכית את אדום ונשאך לבך כו׳ אם כן היתה מלחמת אדום ומלחמת ישראל בשנת י״ד לאמציהו ובו בפרק מת יהואש כי אין ספק שהשיגו עון מאשר פרץ בחומת ה׳ ואפי׳ כיון לבבודו מיעט בכבוד שמים ושפך דם בני יהודה ושלל כסף והזהב הנמצאים בית ה׳ ומי שלח ידו בדברי קדושה ונקה ולזה אמר ויתר דברי יהואש וכו׳ ויקבר יהואש עם אבותיו ויקבר וכו׳ כי אולי נתחייב לו זאת המיתה מהמלחמ׳ הזאת שעשה יהודה ושלחו יד בחומת ירושלם וקדשי בית ה׳ כאמור:

ויחי

כלי יקר

וישלח יהואש כו׳ בראשית רבה החוח אשר בלבנון זה אמור שלח אל הארז זה יעקב תנה את בתך לבני שכם בני חשקה נפשו בבתכם ותעבור חית השדה אשר בלבנון זה שמעון ולוי ותרמס את החוח ואת אמור שכם בנו הרגו לפי חרב ע״כ · ולע״ד לדקדק מה שייך כאן הדברים של הפרס׳ מחמור ושכם בנו להזכיר׳ כאן במשלים · וכראה פרש״י ז״ל תירץ כאן זה שהעתיק המדרש הזה וסיים לו מדלי׳ אף כאן אתה בא לתמשל אלי ומשל בזיון הוא שדמוהו לחוח ואת עצמו לארז והעבור חית השדה אשר בלבנון אף אתה לפי שנתגאי׳ ירמסיך גדודי חילותי עד כאן והכוונה שכמו שקרה לשכם וחמור שנתגאו ולפני שבר גאון כמקרה הכשיל הגוף ג״כ יקרה לך בגאותך: ועיין הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל · וכן הרלב״ג ז״ל · והוסיף כמו שנזכר׳ בסמוך בס״ד: ולע״ד בהבנת מאמר בראשית רבה החוח אשר בלבנון זה אמור כו׳ לפי שבכלל המשל הזה רמז לו שכמו שלשכם בן חמור החיתון הוא היתה סיבת נפילתם בחרב כן מסיבת החיתון שנתחתן מלך יהודה החוח עם אחאב מלך גדול בארז היה תהי סיבת נפילתם עתה וזה המשיל לה הבנין בחיתון העבר וגם בלשר הוא שם המשיל עצמו לארז ואת אמציהו לחוח שנתגאה כמ״ש הנה הכית את אדום ונשאך לבך כו׳ שסופו לחרמס כחוח הזה שרמסתו חית השדה:

הנה הכית את אדום עיין הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל · ולע״ד כראה בטעם הכפל לו׳ שחפי׳ זאת ההכאה שהכה את אדום לא בחילו וכחו עשה לו הגבורה אלא מזלו גרם ז״ש הנה הכית אמר׳ היתה לו ע״ד הפלא הנז׳ לעיל בסמיכות הוא הכה את אדום בזכות ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה וכו׳ לו אמר פעם אחת שהכה הכית את אדום ונשאך לבך הנה יש לך להכבד ולשבת בביתך בלותו הכבוד ולא תתגרה ברעה ושיחתה דבריך הנעימים שיחל כבודך ז״ש ונפלת׳ אתה ויהודה עמך · ואפשר שידע מלך ישראל ברעה שבקש זה לעצמו ומה׳ יצא הדבר אשר יען עליו רעה להשחיתו על שהבאיה אלהי שעיר וישתחו׳ להם ז״ש ולמה תתגר׳ ברעה להיותו אלהי שעיר שזה יחייב לך ונפלת אתה ויהודה עמך כי חטאת ירבעם אשר היה מלך ישראל חוטא בהנה נעשו לו כהתר ואינם מסוג אלהי שעיר שהם עבודת אליליים גמורה לא כן של ירבעם · ויורה כן מה שהיה מייעצו הכבד ושב בביתך כו׳ ונפלת אתה ויהודה עמך שהיה מונע מרבו מדם ומבות בשפיכות דמים מירלת ה׳:

ולא שמע אמציהו כו׳ עיין הרד״ק ז״ל והכוונה לחוליע שעשה היות בני יהוד׳ בתוך גבול נפלו׳ וכן הרלב״ג ז״ל · ולע״ד בא מ״ש ויתראו פנים הוא ואמציהו לפי שמלך יהודה אמר אל אמציהו כי אם מקדים במלחמה ולעת מצוה לא היה כן אלא ויתראה פנים שמלך ישראל לבא בגבולו בית שמש אשר ליהוד׳ וז״ש ויתראו פני׳ הוא ואמציהו מלך יהוד׳:

ואת אמציה כו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ומהרי״ח ז״ל מונח הפרלה הזאת כמנהג המלכים פונבאי הארלית שיפרלו בחוץ לבכם בתוך העיר ולא יכנסו בתוך העיר להורות כי בגיר

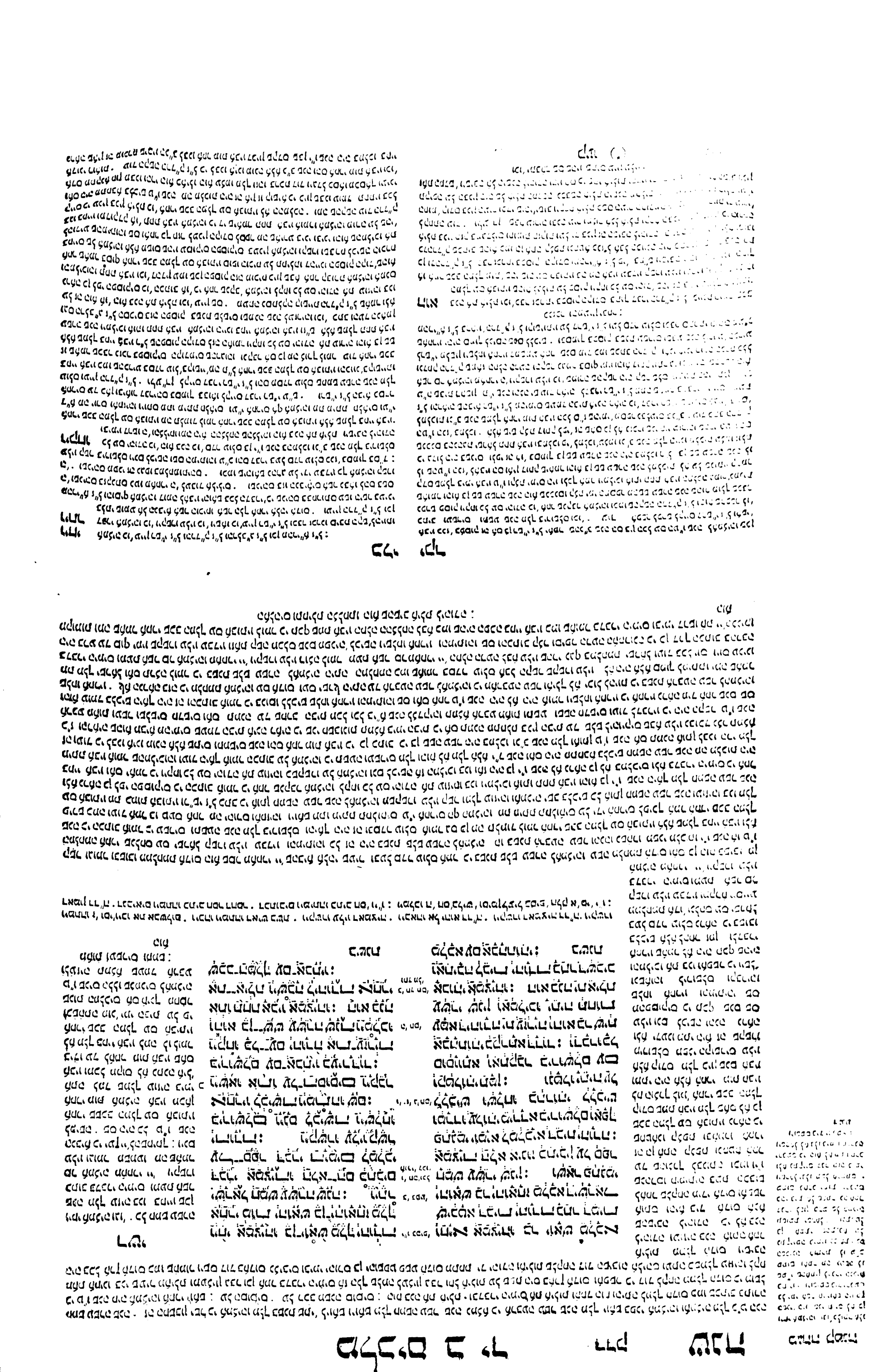

בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַאֲמַצְיָהוּ בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה: וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִכָּל־חַטֹּאוֹת יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל: הוּא הֵשִׁיב אֶת־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד יָם הָעֲרָבָה כִּדְבַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר: כִּי־רָאָה יְהוָה אֶת־עֳנִי יִשְׂרָאֵל מְרָה מְאֹד וְאֶפֶס עָצוּר וְאֶפֶס עָזוּב וְאֵין עֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל: וְלֹא־דִבֶּר יְהוָה לִמְחוֹת אֶת־שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וַיּוֹשִׁיעֵם בְּיַד יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ: וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־נִלְחָם

ואשר

לאמציהו בן יואש מלך יהודה יהורם בן יהושפט בן יהוא מלך ישראל בשמרון ארבעים ואחת שנה: ויעש הרע בעיני יהוה לא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל: הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר יהוה אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר: כי ראה יהוה את עני ישראל מר מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין עזר לישראל: ולא דבר יהוה למחות את שם ישראל מתחת השמים ויושיעם ביד ירבעם בן יואש: ויתר דברי ירבעם וכל אשר עשה וגבורתו אשר נלחם

ודראתיב

מרה ה׳ חס׳ וסימ׳ מול הגלגל אצל אלני מרה׳ בגנו זה סירר ומרה׳ כי ראה יי׳ את עני ישראל׳ אל תהיו כאבתם׳ מרה באצבעתיו׳ ואין עוזר ו׳ בקריאה וסימ׳ כי ראה יי׳ את עני ישרא׳ ואביט ואין עוזר׳ כי יציל אביון משוע׳ ויכנע בעמל לבם׳ ויטע אהלי אפרנו׳ זכרה ירושל׳ ימי׳ ויושיעם ד׳ ג׳ מלאים וא׳ חס׳ וסימ׳ את עתניאל בן קנז׳ ויושיעם ביד ירבעם בן יואש׳ ויושיעם למען שמו׳ וישיעם מיד שונא וגאלם׳

כלי יקר

בשנת המם עבר׳ שנה לאמציהו מו׳ כיון הרלב״ג ז״ל: **ויעש** הרע בעיני ה׳ מהרי״ח ז״ל פ״ו מעבריו מתייחסים לירבעם בן נבט ולזה ירבעם זה ויעש הרע בעיני ה׳:

הוא השיב את גבול ישראל מו׳ בילקוט סי׳ ר״לב כתיב ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל וכי מה טיבו של ירבעם והרי עובד ע״ז היה ולא מפני שלא קבל לשון הרע על עמוס שכ״ז ועלה אמליהו כהן בית אל אל אל ירבעם׳ מיד גער בו בנזיפה אמר מו ח״ו שכתבנה הותה כבוהה ר״ס כתבנה מן הנביאים היה בלותה עשה אמר הקב״ה דור עובד אלילים והחרן אמר אמרתי לאברהם ולצחק וליעקב להרבה אתנה הנו הותה בידו של זה שלא קבל לשון הרע׳ אמרו מה שלא נמסר ביד יהושע וביד דוד מלך ישראל מסרוהו ביד של זה שלא היה השיב את גבול ישראל עד כאן׳ ולע״דן מלו קשיא ליה כלו׳ כתיב ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל דהוה שמקשה קושיא בפסוק אולת קושית׳ וכי מה טיבו של ירבעם מו׳ ועוד אמר הקב״ה דור עובד אלילים היכן אמר הקב״ה כן׳ ועוד מבלה ליה אמרו מה שלא נמסר ביד יהושע וכו׳ מסרוהו בידו דהי מלשון הוא השיב וכו׳ לא שייך השיב אלא בדבר שהי׳ בידם מקודם ולקחוהו מהם ועתה הוא השיב והחזירו להם אם כן מה שלא נמסר ליהושע ודוד מבלה ליה׳

וגראה דקשיא ליה בפסוק אמרו ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל מהו למחות שם ישר׳ למחו׳ לה ישראל הי״לל ולו׳ ולא דבר ה׳ מיותר שכבר אמר כי ראה ה׳ את עני ישראל וכיון שראה בעניים ודאי שלא יתרה את שמם והוקשה לו עוד קושיא שנית וכי מה טיבו של ירבעם על עמו׳ הרשע ויוסיפם ביד ירבעם כריתו בגלגל זכות ע״ז׳ זכרי׳ עוד הוקשה להם בפסו׳ הוא השיב בדבר ה׳ הנני ישראל שלון כיון ובדבר ה׳ הלהי ישראל כמשך אל אמר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי כמו שמזכר בסמוך מדברי רש״ז ל לז״ל שמלה בו דבר טוב שלא קבל לשון הרע על עמוס ז״ל אמר הקב״ה עזה נרמז בלאמר הוא השיב את גבול ישראל על הכלקה מישראל ואומרו כדבר ה׳ אלהי ישראל הוא על מה שאמר לאברהם ליצחק וליעקב שלא כבשו עדיין וז״ש הוא השיב הכלקה מהם שהחזירו להם וגם כן כבש מחדש מה שלא ניתן ליהושע וזה נרמז באומרו כדבר ה׳ אלהי ישראל הנו׳ כמו שדבר ה׳ אלהי ישראל אל האבות אברהם יצחק ויעקב כן כבש זה מה שלא כבשו יהושע ודוד ע״ה כי מה שאמר אשר דבר ביד יונה וכו׳ הוא ענין אולתו כדבר ה׳ אלהי ישראל והכי קאמר שמלך ירבעם לקיים אשר דבר ביד יונה שהוא משח את יהוא׳ והוא אמר לו בני ירבעם ישבו לך על כסא ישראל׳ וז״ל אמר הקב״ה דור עובד אלילים וכו׳ זה אמר בפסוק ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל הוא׳ לומר לע״ל כי שרון להם אלא שם ישראל שם בעלמה ולא מעשים כישראל עכ״ז ולא דבר ה׳ למחות׳ ויוסיפם ביד ירבעם כן יוקם ביד דייקא על שהיה בו זה הסירות שלא קבל לשון הרע על עמוס׳ עוד לאפשר שלמדו שנמסר לו מה שלא כבש יהושע ודוד מלו׳ מלבלה מחמת עד ים הערבה כי די שיאמר הוא השיב את גבול ישר׳ דהיינו הגבולים שלקחו הלו׳ כיים השיב ומוד כבש מחדש כל אשר בין מלבלה חמת עד ים הערבה שלא כבשו יהושע ודוד ומלומרו כדבר ה׳ אלהי ישראל למר אמר הקב״ה אף על פי שהדור עובד אלילים ולינם מקיימים אותו לשלוה ולא הלש הדור עכ״ז דבר ה׳ שיביב ירבעם את גבול ישראל ויכבוש מחדש במה מקומות שמלבלה חמת עד ים הערבה והכל בזכות שלא קבל לשון הרע על עמוס׳ למדנו מזה המאמר כמה דקדוקים בפסוקים ומתם הבנת כדבר ה׳ אלהי ישראל שלינו מקושר עם אשר דבר ביד יונה בן אמתי אלא ענין בתני עצמו הוא שדבר כפי הבני פירושים הנזכר׳ ואו׳ ביד ירבעם מורה על היותי כדאי לתשועה על ידו מלד זכות שלא קבל לשון הרע׳ ועיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל בקירוב׳ ולע״דן שאמר הוא השיב לומר הוא בזכות דבר טוב הנמלא בו כנז״ל שלא קבל לשון הרע על עמוס זכה שהוא השיב את גבול ישראל׳ ומלומר גבול ישראל אפשר שנכלל בו שכבש עוד מחדש עיירות שלא נמסרו ליהושע ודוד ע״ה ובתיבת השיב הוא שלומר שהחזיר העיירות שלקחו ארם ובנים אולתו ובתיבת גבול ישראל מורה אל כל אשר הוא גבולם מה שלא נכבש עד עתה שכבשו הוא:

כי ראה ה׳ את עני ישר׳ כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ואולי זהו דעת המתרגם שבגלות תקיף: ולע״דן מרה לשון מירה הוראה שפלותם ועניים שאפס עצור ואפס עזר ואין עוזר שלו לישראל ולכי שהיה מורה מאד על הוראות אלו המחייבות מילול כבוד שם שמים עשה הש״ת למענו ולא בעניים ונם למענם עשה שלא דבר ה׳ כו׳ מעולם ולא נזר על מחיית שם ישר׳ מתחת השמים אלא זכר עמלק ועתה כבר הגיעו חס ושלום לספלות וקרוב להמק׳ ולזה עורם הש״ה:

בשנת חמש עשרה לאמציהו מו׳ כיון הרלב״ג ז״ל: **ויעש** הרע בעיני ה׳ מהרי״ח ז״ל פ״ו מעבריו מתייחסים לירבעם בן נבט ולזה ירבעם זה ויעש הרע בעיני ה׳:

הוא השיב את גבול ישראל מו׳ בילקוט סי׳ ר״לב כתיב ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל וכי מה טיבו של ירבעם והרי עובד ע״ז היה ולא מפני שלא קבל לשון הרע על עמוס שכ״ז ועלה אמליהו כהן בית אל אל אל ירבעם׳ מיד גער בו בנזיפה אמר מו ח״ו שכתבנה הותה כבוהה ר״ס כתבנה מן הנביאים היה בלותה עשה אמר הקב״ה דור עובד אלילים והחרן אמר אמרתי לאברהם ולצחק וליעקב להרבה אתנה הנו הותה בידו של זה שלא קבל לשון הרע׳ אמרו מה שלא נמסר ביד יהושע וביד דוד מלך ישראל מסרוהו ביד של זה שלא היה השיב את גבול ישראל עד כאן׳ ולע״דן מלו קשיא ליה כלו׳ כתיב ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל דהוה שמקשה קושיא בפסוק אולת קושית׳ וכי מה טיבו של ירבעם מו׳ ועוד אמר הקב״ה דור עובד אלילים היכן אמר הקב״ה כן׳ ועוד מבלה ליה אמרו מה שלא נמסר ביד יהושע וכו׳ מסרוהו בידו דהי מלשון הוא השיב וכו׳ לא שייך השיב אלא בדבר שהי׳ בידם מקודם ולקחוהו מהם ועתה הוא השיב והחזירו להם אם כן מה שלא נמסר ליהושע ודוד מבלה ליה׳

וגראה דקשיא ליה בפסוק אמרו ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל מהו למחות שם ישר׳ למחו׳ לה ישראל הי״לל ולו׳ ולא דבר ה׳ מיותר שכבר אמר כי ראה ה׳ את עני ישראל וכיון שראה בעניים ודאי שלא יתרה את שמם והוקשה לו עוד קושיא שנית וכי מה טיבו של ירבעם על עמו׳ הרשע ויוסיפם ביד ירבעם כריתו בגלגל זכות ע״ז׳ זכרי׳ עוד הוקשה להם בפסו׳ הוא השיב בדבר ה׳ הנני ישראל שלון כיון ובדבר ה׳ הלהי ישראל כמשך אל אמר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי כמו שמזכר בסמוך מדברי רש״ז ל לז״ל שמלה בו דבר טוב שלא קבל לשון הרע על עמוס ז״ל אמר הקב״ה עזה נרמז בלאמר הוא השיב את גבול ישראל על הכלקה מישראל ואומרו כדבר ה׳ אלהי ישראל הוא על מה שאמר לאברהם ליצחק וליעקב שלא כבשו עדיין וז״ש הוא השיב הכלקה מהם שהחזירו להם וגם כן כבש מחדש מה שלא ניתן ליהושע וזה נרמז באומרו כדבר ה׳ אלהי ישראל הנו׳ כמו שדבר ה׳ אלהי ישראל אל האבות אברהם יצחק ויעקב כן כבש זה מה שלא כבשו יהושע ודוד ע״ה כי מה שאמר אשר דבר ביד יונה וכו׳ הוא ענין אולתו כדבר ה׳ אלהי ישראל והכי קאמר שמלך ירבעם לקיים אשר דבר ביד יונה שהוא משח את יהוא׳ והוא אמר לו בני ירבעם ישבו לך על כסא ישראל׳ וז״ל אמר הקב״ה דור עובד אלילים וכו׳ זה אמר בפסוק ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל הוא׳ לומר לע״ל כי שרון להם אלא שם ישראל שם בעלמה ולא מעשים כישראל עכ״ז ולא דבר ה׳ למחות׳ ויוסיפם ביד ירבעם כן יוקם ביד דייקא על שהיה בו זה הסירות שלא קבל לשון הרע על עמוס׳ עוד לאפשר שלמדו שנמסר לו מה שלא כבש יהושע ודוד מלו׳ מלבלה חמת עד ים הערבה כי די שיאמר הוא השיב את גבול ישר׳ דהיינו הגבולים שלקחו הלו׳ כיים השיב ומוד כבש מחדש כל אשר בין מלבלה חמת עד ים הערבה שלא כבשו יהושע ודוד ומלומרו כדבר ה׳ אלהי ישראל למר אמר הקב״ה אף על פי שהדור עובד אלילים ולינם מקיימים אותו לשלוה ולא הלש הדור עכ״ז דבר ה׳ שיביב ירבעם את גבול ישראל ויכבוש מחדש במה מקומות שמלבלה חמת עד ים הערבה והכל בזכות שלא קבל לשון הרע על עמוס׳ למדנו מזה המאמר כמה דקדוקים בפסוקים ומתם הבנת כדבר ה׳ אלהי ישראל שלינו מקושר עם אשר דבר ביד יונה בן אמתי אלא ענין בתני עצמו הוא שדבר כפי הבני פירושים הנזכר׳ ואו׳ ביד ירבעם מורה על היותי כדאי לתשועה על ידו מלד זכות שלא קבל לשון הרע׳ ועיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל בקירוב׳ ולע״דן שאמר הוא השיב לומר הוא בזכות דבר טוב הנמלא בו כנז״ל שלא קבל לשון הרע על עמוס זכה שהוא השיב את גבול ישראל׳ ומלומר גבול ישראל אפשר שנכלל בו שכבש עוד מחדש עיירות שלא נמסרו ליהושע ודוד ע״ה ובתיבת השיב הוא שלומר שהחזיר העיירות שלקחו ארם ובנים אולתו ובתיבת גבול ישראל מורה אל כל אשר הוא גבולם מה שלא נכבש עד עתה שכבשו הוא:

כי ראה ה׳ את עני ישר׳ כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ואולי זהו דעת המתרגם שבגלות תקיף: ולע״דן מרה לשון מירה הוראה שפלותם ועניים שאפס עצור ואפס עזר ואין עוזר שלו לישראל ולכי שהיה מורה מאד על הוראות אלו המחייבות מילול כבוד שם שמים עשה הש״ת למענו ולא בעניים ונם למענם עשה שלא דבר ה׳ כו׳ מעולם ולא נזר על מחיית שם ישר׳ מתחת השמים אלא זכר עמלק ועתה כבר הגיעו חס ושלום לספלות וקרוב להמק׳ ולזה עורם הש״ה:

ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל כו׳ תנחומא׳ ולא דבר ה׳ אין הקב״ה מבקש שימות אחד מישראל אלא מה כתיב ואל יאמר בן הנכר הנדל יבדילנו כו׳ ומה על בן נכר לא אמרתי לפסלו בני עלכ״ו הנבעונים שהיו גרים גרורים ומירלה׳ נתנו׳ קבלתי אותם ועל שבקש שאול להזדווג להם והרג מהם הרגתי אותו ולא עוד אלא שהבאתי ג׳ שנים רעב בשבילו ולבני לבי כוסל הוי ולא דבר ה׳ למחות שם ישראל מתחת השמים׳ ולע״דן לדקד׳ מלין הוא למד על פרטי אחד ומ״ין הקב״ה הוא מבקש דהי״לל אין הקב״ה רוצ׳ לו חפץ׳ ועוד מה ראיה מביא מפסולת לשימו׳ דקאמר ראה מה כתיב ואל יאמר בן הנכר והראיה על הנבעונים עדיפא והיא היה לו להביא לבד׳ ומהו שבקש שאול להזדווג להם והרג מהם׳ ומהו לו׳ ולא עוד אלא שהבאתי ג׳ שנים רעב בשבילו בשבילו הי״לל ומהו הוי ולא דבר כו׳׳ ונראה שהם ז״ל דקדקו בלהוב הזה שלו׳ ולא דבר ה׳ דהי״לל ראה ה׳ למחות׳ ומהו לשון מחיה דקאמר גם הוקשה לו לו׳ את שם ישראל דהי״לל למחו׳ את בני ישראל שם למה׳ לזה אמרו אין הקב״ה מבקש שימות אחד מישראל דבזה מדוקד׳ לשון ולא דבר ה׳ שימחה מספר חיים אשר לפניו שע״י זה ימשך שימות כיון שנמחה שמו לזה אמר ולא דבר ה׳ ביזרה למחות אפי׳ שם אחד מישראל כ״ם הכלל ובזה נתקנו כל הדקדוקים שהקדקדתי וז״ש אין הב״ה מבקש שימות ל׳ מישראל ולשון מבקש הוא שלינו מבקש בפנקס הבנותיו ומזכיותיו ובנומתיו לבקר בבנקסו ע״ד מה שהרשו חז״ל בפסו׳ לבקש את כל הגוים הבקר בפנקסיה׳ לפסלו בני עלכ״ו ובזה דקד׳ לשון הפסו׳ אם שם ישראל ר״ל אפי׳ הגרים הנקרלים בשם ישראל שלינו מזרע ישראל רק שנלוה אל ה׳ ונתנו׳ לאחר כך׳ הנה עוד מהנבעונים לעפ״י שלא היו גרים גמורים אלא גרים גרורים ומירלה׳ עשו עכ״ז קבלתי אותם ועל שבקש שאול להזדווג להם דהיינו שהרג נוב עיר הכהנים שהיו הנבעונים נהנים מהם ז״ש להזדווג להם והרג מהם גם כן הרגתי אותו עם היותו הטוב ביותר עד שהבאתי ג׳ שנים רעב בשבילו על שלא נספד כהלכ׳ עם היותו הטוב מלך עכ״ז הרגתי אותו לו אמר בשבילו כולל שני דברים הפכיים האחד בשבילו שהרג את הנבעונים ובשבילו על שלא נספד כהלכה כמו שאחז״ל אל אל שאול ואל בית הדמים אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהמית את הנבעונים ובזה הענין מהנבעונים דקדק לשון הפסוק יותר ולז״ל הוי ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל שלא מיבעיא למחות בני ישר׳ אלא אפי׳ כיולא הנבעונים שהם גרים גרורים ומירלה שאין להם אלא בשם ישר׳ לבד בני ישראל עכמ״ש עאח״ו הוי ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל עלה בדיומו כמה דקדוקים בפסוק וכנר דקדקתי כיולא בזה למעלה בפסוק הוא השיב את גבול ישראל׳

ויתר דברי ירבע׳ וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל והוסיף בישרל ר״ל בכח גבורי ישר׳ ולע״דן שהשיבם לאחלין מחלה ליהוד׳ שהיו שלהם יתחת שעבודם מקדם ועתה שהשיבו ליהוד׳ בשתפות דישראל והי״לל ליהודה וישראל אלא לפי שלא היה אלא מתחיל׳ לישראל בהם לא שייך לשון השיב ליהודה וישראל אבל הלשון הנולדק השיב הוא לישראל בשותפו׳ בדפרסי׳ עוד לאפשר במה שאמר ליהוד׳ אינו מקושר אל תיבת השיב אלא ה״ק ולאשר השיב דמלת ולת סמך לאשר היו ליהוד׳ ר״ל נכנעים ליהוד׳ מאז בימי דוד עתה השיבו אותם בישראל לכך מקושר אל השיב וכן מחייב השכל שלא ישיבם ליהוד׳ ומ״ש השיב בבחינה בישראל ויהודה יחדיו עם ה׳ המה׳

בשנת עשרים ושבע וכו׳ עיין רש״י וכן בסדר עולם׳ ועיין הרד״ק ז״ל׳ ולע״דן נכון מה שכתבתי למעלה בפסו׳ ויקחו כל עם יהודה את עזריה והוא בן ז״ו שנה כי שם שזכרתי המכריח לסדר עולם והוא פסו׳ ומעת אשר סר למליכו מאחרי ה׳ ויקשרו עליו קשר מתנף מהעת ההיא נעשה הקשר והוכרח הרד״ק ליתחק בו כנז״ל והראיה הסניה ממנין ימי הבית שהיו ה״י ושם נפרש שעזריה מלך בחיי אביו ביחיא ושם לאו יותירו הנכים כנז״ל ובדברי רש״ז ל גם כן הם המכריע לסדר עולם לומר שעזריה וירבעם מלכו כאחת וזו שהיתה למ״ש כאן הרד״ק ז״ל ולא ידעתי מאין היה להם וכו׳׳ ומהרי״ח ז״ל כתב כהרד״ק ז״ל ומ״ש בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם שנמלאו כ״ז שנה מסם ועד סוף מלכותו כי מתחלת מלכותו״ך וכ״ז הנמלאים מ״ה הם מלד כי מה לו לחשוב כ״ז לסוף מלכותו וזה יותר קשה ממה שהקשו לרש״י ז״ל׳ סדר עולם דלמה לא אמר בשנת כ״ז למלכו מלך מלכות מנוגעת עד כאן אינה קושיא דלו׳ הוא ולהוא לא אמרינן ועדיין כשה קלון הנרעת שמלך מלכות מנוגעת ולזה תלה בירבעם ואמר הנכון עשרים ושבע מלך עוזיהו דהיינו מלך מלכות מנוגעת׳ ולפסר שרמוז הכהוב לה נגע הנרעת אשר לחת ממרלותה היה בהרת עזה בשלג דתיבת עזיהו שנקרא בכל הלו הפסוקים אולת שמה שנקר׳ עוזיהו

בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם וגומר. מיפסר לומר כן הלא עזיה וירבעם מלכו כאחת כמו שפירשתי. בסמוך הלא מה תלמוד לומר בשנת כ"ז לירבעם מלך עזריה שמלך מלכות מקוצרת למדנו שנתקנע בשנת כ"ז למלכותו: ויקנע יי' את המלך. מפורש בדברי הימי שנגעו להיכל להקטיר על מזבח הקטורת: בבית החפשית. עשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אמר בחתי' חפשי בתלמוד ירושלמי: בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו אף מכאן יש ללמוד שמלך עזריהו ושמת יותם מלך ישראל ס"ו שנה בחיי אמציה אביו שמליה אביו שלא עמד עד שמת אביו כמלא שלא עמד עד בשנת ט"ו לירבעם בן יואש וירבעם מלך ארבעים ואחת כמלא שמת ירבעם בשנת כ"ז לעוזיה והיאך הוא אומר בשנת ל"ח אלא על כרחך עוזיה וירבעם מלכו כאחד אלא שירבעם מלך בחיי אביו יהואש שלש שנים לכך הוא אומר וירבע' יסד על כסאו שיסד כסא ועוזיה עמד משמת יואש וימלך ירבעם מלכות שלימה ובסדר עולם ראיתי שירבעם מלך בחיי אביו שנה ואיני יודע הס שיבוש הסופרים הוא שאיני יכול ליסד בשנת שלשים ושמונה לעזריה מלך זכריה אלא בענין זה: ויכהו

רלבג

בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך שומרון. ידוע כי כשת' אחאיה מלך ירבע' ע"ו שנה ולזה יתבא' שכב' מלך עזריה בשב' י"ז למלכו' ירבע' והכל' בעיני שהוא מונה כ"ז שנה שהיו עתידי' לגלות ואחר יכלה מלכות בית יהוא וזה כי ירבעם מלך אחר זה כ"ו שנה וכמו מלך ששה חדשי' והם כ"ז שנה מקוטעין: ויגנע יי' את המלך ויהי מצורע. כבר באר בד"ה כי זה קרה לו מפני חשבו להקטיר ביוצאת הקטור' והנה היה לו יותם בן המלך שופט את עם הארץ בחיי אביו ומהעת שהיה מצורע יסד בבית החפשית לפי שהיה צריך ליסד בדד מחוץ למחנה והיתה נקראת בית המצורע בית החפשי' לפי שהמצורע אין לו עסק עם בני אדם והו' מפני זה חפשי מהעסקים והתלאות: בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה. לבי שכבר מלך ירבעם בחייו עשרים ושש שנים הנה בשנת כ"ז לעזריה ולזה ידמה שמלך עזריה בחיי אביו י"ח שנה כי קשה עליו קשר בירושלים חצת ספר מלחמות יי' ויכם לבנים ולא השליכו כל עם יהודה את עזריה והלך בחיי אביו ולא לאחרי מות אביו הוא הנלחם על זה הוא לאחרי מות אביו ויושיבו יהודה לאחרי שכב המלך עם אבותיו וזה לעדות קצת כי מלך בחיי אביו והיה בן שש עשרה שנה כשהמליכוהו בחיי אביו: ואת

לבדו הנה הוא חפשי מן העבודה שהיה בה לפיכך נקראת בית בית החפשית ועוד אמרו שעשה לו בית בבית הקברות כל"ל במתים חפשי וי"ת ויתב' מבדח לירושלים: שופט את עם הארץ. לדבריהם כל הימים שהיו היה מצורע הוה היה שופט את עם הארץ ולדברי ר"ל כי בשנת שנצטרע מולד ולא שפט את עם הארץ אלא אחר שגדל והיה בן דעת וקודם לכן היו הזקנים והשרים שופטים את עם הארץ: בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו. אם כדברי רז"ל שעזריהו וירבעם מלכו כאחד היה לו לומר בשנת ארבעים ואחת לעזריהו מלך זכריהו כן ירבעם אלא שנאמר לדעת' כי זכריהו מלך בחיי אביו ג' שנים וזה לא מצאנו בכתוב וגם בעל סדר עולם לא דבר בזה דבר ואותם ג' שנים מנה אותם לזכריהו וגם לדבריהם יותרים י"ח שנה ונאמר כי אחת' י"ח שנה מלך זכריהו בימי אביו ולא ידענו למה הלא כן נראה לפי החשבון:

קבל עם

כלי יקר

עוזיהו בפסו' בשנת שתים לפקח בן רמליהו מלך ישראל מלך יותם בן עוזיהו בן שלום בן יבש מלך בשנת ל' ותשע שנה לעוזיהו מלך יהודה וכתיב בכל אשר עשה עוזיהו אביו אמנם שם זה ודאי לפי שנצטרע דלגו הרי"ם משמו שהיה עוזריהו כי נטל ממנו העזר האלהי ולכך נקרא עוזיהו בשנת מלכו המלך עזיהו לשם עזה כשלג ר"ל כהדר"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל ותירץ קלת ממה שהקשיתי ממה שהרחיב זה לשונו בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם יהוא כי בשמה אמלי' מלך ירבעם ע"ו שנה ולזה יתבאר שכבר מלך עוזיה בשנת י"ו למלכות ירבעם והנראה בעיני שהוא מונה כ"ז שנה שהיו עתידים לגלות ואח' יכלה מלכות בית יהוא וזה כי ירבעם מלך אח' זה כ"ו שנה ואחי וזכריה מלך עשר' חדשים והם כ"ז שנה מקוטעים עד כאן ומדברי רש"י ז"ל והז"ל וסדר עולם לה הזוז:

בן יעש שם עשרה שנה כו' פירשתיו למעלה בפסו' ויקחו כל עם יהודה באחד משני פנים:

ויעש הישר בעיני ה' ק"ק שתלה אותו בראמליהו וכבר זכרנו למעלה שבסוף ימיו עשה הרע בעיני ה' כהכתיב ומעת ספר מלחמי ה' כו' ויקשרו קשר כו' ואולי התשובה לזה הוא רק

וינגע בחמות לא סרו כו' וכיון שנגעו עדיין שארית עון לז"ל כבר עשה אמליהו אביו:

ה' את המלך כו' חז"ל אמרו בית החפשי שכיון שנגעה בנו לשפוט את עם הארץ ונסתל' מדיניה' ומהנהגת נעשה הפשי וכן הורגן וכמו שם' בפסו' אם תהיה עבד לעם היה שהשרה בשתעבדות תחשב. ועיין רש"י ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל. ויגנע ה' את המלך עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ואמי לומר דלחז"ל אמרו ויותם בן המלך על הבית שופט כו' אינו מוסב אל תחילת הפסו' ויגנע ה' ויותם כו' אלא אל ויסב הבית החפשית ומלא ויותם בן המלך על הבי' שופט וכי' כשנגעם המלך בבית החפשית כפי הסיבה הנז"ל לחז"ל שלא ויותם בן המלך על הבית שופט את עם הארץ ובזה נמתן גם לחז"ל מסמעות הפ' שנסתייב בו הרד"ק ז"ל לפירושו שלין ממנו הכרח כלל. ועיין הרלב"ג. ולע"ד דלמ"ד בית החפשית שנעשה חפשי בהסתלקו מן העול נאור ויכל לו' ויותם בן המלך על הבית המזכר ומאוך אליו שופט את עם הארץ למ"ד שעשה לו בית בבית הקברות הוקן לו' שיסב לו שם לשפוט קרו' אליו' ו"ת על הבית ממנה על ביתה. והעשם

רלבג

ואשר השיב את דמשק ואת חמת. לאחר שהיו אם כן איך אמר הנביא כלאחר כי דוד המלך נלחם בארם והכה בהם מכה גדולה עד שהיו לו עבדים ושם נגיבים בדמשק וגם בחמת אף על פי שלא נראה זה בכתוב כי בחמת שם נגיבים נראה כי בחמת היתה המלחמה ואם דמשק לקח כל שכן חמת ואומר ותהי ארם עבדים לדוד וזה שאמר ליהודה כי מלך ישראל לקחם והנביא כי להם היה המשפט כיון שדוד לקחם ומה שאחר בישראל לומר רף על פי שהוא היה מלך ישראל והנביא למלך יהודה לא הקפיד בזה כיון שהנביא בישראל: בשנת עשרי' ושבע. והלא בשנת י"ד שנה לירבעם מלך עזריה שהרי מלך ירבעם בשנת ט"ו לאמליהו ומלכות אמליהו כ"ט שנה כי בשנת י"ד לירבעם מת אמליהו ומלך עזריה הלא פירוש עשרים ושבע לירבעם בתוך מלכיהו שהוא י"ד שנה לתחלת מלכיתו מלך עזריה כי מ"ה מלך ירבעם וי"ל וכ"ז הרי מ"ה ובסדר עול' בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך ישראל הלך עזריה ונמל וכי אפשר לומר כן והלא ירבעם ועזריה מלכו כאחת אלא שמלך מלוכה מקוצרת וכן יהיו כ"ז לו כ"ז לעצמו אם מלכו כאחת כלומר שתחלת מלכותם היתה בזמן אחד אבל אחר מלכותם היתה מלכות מקוצרת אם כן חני המלכות מלכות מקוצרת ואם כן לדבריו למה אמר בשנת עשרים ושבע לירבעם היה לו לומר בשנת כ"ז למלכו הלך מלכות מקוצרת למה תלה הדבר במלכות ירבעם ובדברי רז"ל גם כן יותם לא היה לעוזיהו אלא בימי חלוטו שהרי בן כ"ה שנה היה במלכו כשנ' אביו הנה שנה אחת היה לו לעוזיהו כשנצטרע כבולד יותם אם כן שיש מעטו בימי חלוטו ולמדו מזה כי מאחר למצורע לשמש מעטו בימי חלוטו ומה שאמר הכתוב ויסב מחץ לאחלו שבעת ימים בימי ספרו והיא הנה הסכימה דעתם כדעת בעל סדר עול' כי ירבעם ועזיהו מלכו כאחת ולא ידעתי מאין היה להם זה ולא יתכן זה לפי הפסוקים אם לא מלך עזיהו בימי אמליהו אביו ד שנה וכבר כתבנו למעלה כי לא ירמה זה לפי הפסוקים שאפי' שנה אחת מלך בחייו: וינגע יי' את המלך. בדברי הימים אומר למה נגעהו לפי שנכנס להיכל להקטיר קטרת ודרשו כי למעשה רמז כזה הדבר וזהו שאמר במחלוקת קרח כאשר דבר יי' ביד משה לו בשלקת יד משה בצרעת רמז לו כי כל החולק על הכהונה ילקה בצרעת לפיכך לקה עוזיהו בצרעת: ויסב בבית החפשית. אמרו רז"ל כי המלכות היה עבודה שהרי צריך לשאת כל משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט חשפטיהם בין ברגומו בין שלא ברגומו אם כן המלכות היא עבודות ובשנצטרע עוזיהו ויסב לו בבית החל שופט את עם הארן. לדבריהם כל הימים שהיו היה מצורע הוה היה שופט את עם הארץ ויתב' מבדח לירושלים: הארץ אלא אחר שגדל והיה בן דעת וקודם לכן היו הזקנים והשרים שופטים את עם הארץ: בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו. אם כדברי רז"ל שעזיהו וירבעם מלכו כאחד היה לו לומר בשנת ארבעים ואחת לעזריהו מלך זכריהו כן ירבעם אלא שנאמר לדעת' כי זכריהו מלך בחיי אביו ג' שנים וזה לא מצאנו בכתוב וגם בעל סדר עולם לא דבר בזה דבר ואותם ג' שנים מנה אותם לזכריהו וגם לדבריהם יותרים י"ח שנה ונאמר כי אחת' י"ח שנה מלך זכריהו בימי אביו ולא ידענו למה הלא כן נראה לפי החשבון:

קבל עם

כלי יקר

שלא גילה הכתוב כאן סיבת הצרעת שהיתה בגבו ובכנס להקטיר בהיכל כנזכר בדברי הימים וכמו שהביא רש"י ז"ל: ונראה כי עוזיהו לפ"ד בתכונו ובחזקתו גבה לבו ר"ל בהכרת ה' ורלה לזכות בקטורת כיון שהפסי"ת בחזקתו ביהו. ולכן לא גילה הכתוב הענין כיון שהמחבר היה טובה כסה תעתתו. וזה אמרו בפרי הובה בילקוט והגיעה ארחה בגמנתו והלא הבריס ק"ו ה עוזיה המלך שלא בתכון לגדול בגבול כבוד עצמו אלא בשביל כבוד קונו כך נעשה. את תכון לישול לו גדולה ולא בשביל כבוד קונו עה"פו. ועוד ק"ו ומה מריס שלא נתכוונה לדבר בשבי לגנאי אלא לבבה ולא למעט כרי' ורביה אלא לרבות פרי' ורביה ובינה לבין עצמה כך נעשה. המתכיין לדבר בתכונו לגנאי ולא לבבה למעט פריה ורביה בינו ובין אחריה עד כו עד כאן הרי

פשוטו מוכיח שמוזה לא נתכוון לגדולה בשביל עצמו אלא לגדולה בשביל כבוד קונו:

ולע"דן לדקדק בא"ם ומה מריס שלא נתכוונה לדבר בתחלה נגנאי אלא לבבה אם לא היו

שזה יובן במה שכתבתי בכלי חמדה במ"ם הרק לך במשה דבר ה' הנני ורקון שיעיטים וכי יעלה בדעת שבמדרגה מעולה והשגה כל הנו דבר ה' במשה הלא גם בנו דבר ה' אלא עיקר הדבר מגיע אליו בעצם ורק שונה ובדברו אל משה ומשך לדבר גם בנו שבראל בית המיוחס כמו משה ויכן הבלתי מוכן לחול עליהם הבלתי מוכנים בתרכו וזהו הלא גם בנו דבר ה' ומה מנדל הה"ו בכמה בחינות הלחת ומה מריס שלא נתכוונה כי אלא בכוונה הדברה כך בהיולה הסבית בלחיה כי הלחים לא יקפידו זה על זה כמריס. והבחינה הבלתי לשבח בדברי' והרביעי' לרבות פריה ורביה ובחמישית בינה לבין עצמה וצל"ל ירעה לה כך מוצעים המתכיין בחינה לחת בתכונו ולא הייו סמיה לגנאי ג' למעט פריה ורביה אלא אמר דבר בדבר אלא לשון הרע

כדי שיתבנו ממנה והיל הרביעית ובינו ובין אחריה שמלבת פניו ברבים עה"כו:

בשנת שלשים ושמנה כו' עיין רש"י ז"ל ולהרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וזו קרוב לסיבת רש"י ז"ל הנזכרת בפסו' ויקחו כל עם יהודה וכשיעה מהר עולם לך הם אמרו ע"ו שנה מלך

בחי

ואשר השיב. דמשק וחמת לארם היו אם כן איך אמר הנביא כלאחר כי דוד המלך נלחם בארם והכה בהם מכה גדולה עד שהיו לו עבדים ושם נגיבים בדמשק וגם בחמת אף על פי שלא נראה זה בכתוב כי בחמת שם נגיבים נראה כי בחמת היתה המלחמה ואם דמשק לקח כל שכן חמת ואומר ותהי ארם עבדים לדוד וזה שאמר ליהודה כי מלך ישראל לקחם והנביא כי להם היה המשפט כיון שדוד לקחם ומה שאחר בישראל לומר רף על פי שהוא היה מלך ישראל והנביא למלך יהודה לא הקפיד בזה כיון שהנביא בישראל: בשנת עשרי' ושבע. והלא בשנת י"ד שנה לירבעם מלך עזריה שהרי מלך ירבעם בשנת ט"ו לאמליהו ומלכות אמליהו כ"ט שנה כי בשנת י"ד לירבעם מת אמליהו ומלך עזריה הלא פירוש עשרים ושבע לירבעם בתוך מלכיהו שהוא י"ד שנה לתחלת מלכיתו מלך עזריה כי מ"ה מלך ירבעם וי"ל וכ"ז הרי מ"ה ובסדר עול' בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך ישראל הלך עזריה ונמל וכי אפשר לומר כן והלא ירבעם ועזריה מלכו כאחת אלא שמלך מלוכה מקוצרת וכן יהיו כ"ז לו כ"ז לעצמו אם מלכו כאחת אלא כלומר שתחלת מלכותם היתה בזמן אחד אבל אחר מלכותם היתה מלכות מקוצרת אם כן חני המלכות מלכות מקוצרת ואם כן לדבריו למה אמר בשנת עשרים ושבע לירבעם היה לו לומר בשנת כ"ז למלכו הלך מלכות מקוצרת למה תלה הדבר במלכות ירבעם ובדברי רז"ל גם כן יותם לא היה לעוזיהו אלא בימי חלוטו שהרי בן כ"ה שנה היה במלכו כשנ' אביו הנה שנה אחת היה לו לעוזיהו כשנצטרע כבולד יותם אם כן שיש מעטו בימי חלוטו ולמדו מזה כי אחר למצורע לשמש מעטו בימי חלוטו ומה שאמר הכתוב ויסב מחץ לאחלו שבעת ימים בימי ספרו והיא הנה הסכימה דעתם כדעת בעל סדר עול' כי ירבעם ועזיהו מלכו כאחת ולא ידעתי מאין היה להם זה ולא יתכן זה לפי הפסוקים אם לא מלך עזיהו בימי אמליהו אביו ד שנה וכבר

כתבנו למעלה כי לא ירמה זה לפי הפסוקים שאפי' שנה אחת מלך בחייו: וינגע יי' את המלך. בדברי הימים אומר למה נגעהו לפי שנכנס להיכל להקטיר קטרת ודרשו כי למעשה רמז כזה הדבר וזהו שאמר במחלוקת קרח כאשר דבר יי' ביד משה לו בשלקת יד משה בצרעת רמז לו כי כל החולק על הכהונה ילקה בצרעת לפיכך לקה עוזיהו בצרעת: ויסב בבית החפשית. אמרו רז"ל כי המלכות היה עבודה שהרי צריך לשאת כל משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט חשפטיהם בין ברגומו בין שלא ברגומו אם כן המלכות היא עבודות ובשנצטרע עוזיהו ויסב לו בבית החל שופט את עם הארן. לדבריהם כל הימים שהיו היה מצורע הוה היה שופט את עם הארן ויתב' מבדח לירושלים: הארן אלא אחר שגדל והיה בן דעת וקודם לכן היו הזקנים והשרים שופטים את עם הארן: בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו. אם כדברי רז"ל שעזיהו וירבעם מלכו כאחד היה לו לומר בשנת ארבעים ואחת לעזריהו מלך זכריהו כן ירבעם אלא שנאמר לדעת' כי זכריהו מלך בחיי אביו ג' שנים וזה לא מצאנו בכתוב וגם בעל סדר עולם לא דבר בזה דבר ואותם ג' שנים מנה אותם לזכריהו וגם לדבריהם יותרים י"ח שנה ונאמר כי אחת' י"ח שנה מלך זכריהו בימי אביו ולא ידענו למה הלא כן נראה לפי החשבון:

קבל עם

כלי יקר

עוזיהו בפסו' בשנת שתים לפקח בן רמליהו מלך ישראל מלך יותם בן עוזיהו בן שלום בן יבש מלך בשנת ל' ותשע שנה לעוזיהו מלך יהודה וכתיב בכל אשר עשה עוזיהו אביו אמנם שם זה ודאי לפי שנצטרע דלגו הרי"ם משמו שהיה עוזריהו כי נטל ממנו העזר האלהי ולכך נקרא עוזיהו בשנת מלכו המלך עזיהו לשם עזה כשלג ר"ל כהדר"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל ותירץ קלת ממה שהקשיתי ממה שהרחיב זה לשונו בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם יהוא כי בשמה אמלי' מלך ירבעם ע"ו שנה ולזה יתבאר שכבר מלך עוזיה בשנת י"ו למלכות ירבעם והנראה בעיני שהוא מונה כ"ז שנה שהיו עתידים לגלות ואח' יכלה מלכות בית יהוא וזה כי ירבעם מלך אח' זה כ"ו שנה ואחי וזכריה מלך עשר' חדשים והם כ"ז שנה מקוטעים עד כאן ומדברי רש"י ז"ל והז"ל וסדר עולם לה הזוז:

בן יעש שם עשרה שנה כו' פירשתיו למעלה בפסו' ויקחו כל עם יהודה באחד משני פנים:

ויעש הישר בעיני ה' ק"ק שתלה אותו בראמליהו וכבר זכרנו למעלה שבסוף ימיו עשה הרע בעיני ה' כהכתיב ומעת ספר מלחמי ה' כו' ויקשרו קשר כו' ואולי התשובה לזה הוא רק

וינגע בחמות לא סרו כו' וכיון שנגעו עדיין שארית עון לז"ל כבר עשה אמליהו אביו:

ה' את המלך כו' חז"ל אמרו בית החפשי שכיון שנגעה בנו לשפוט את עם הארץ ונסתל' מדיניה' ומהנהגת נעשה הפשי וכן הורגן וכמו שם' בפסו' אם תהיה עבד לעם היה שהשרה בשתעבדות תחשב. ועיין רש"י ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל. ויגנע ה' את המלך עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ואמי לומר דלחז"ל אמרו ויותם בן המלך על הבית שופט כו' אינו מוסב אל תחילת הפסו' ויגנע ה' ויותם כו' אלא אל ויסב הבית החפשית ומלא ויותם בן המלך על הבי' שופט וכי' כשנגעם המלך בבית החפשית כפי הסיבה הנז"ל לחז"ל שלא ויותם בן המלך על הבית שופט את עם הארץ ובזה נמתן גם לחז"ל מסמעות הפ' שנסתייב בו הרד"ק ז"ל לפירושו שלין ממנו הכרח כלל. ועיין הרלב"ג. ולע"דן דלמ"ד בית החפשית שנעשה חפשי בהסתלקו מן העול נאור ויכל לו' ויותם בן המלך על הבית המזכר ומאוך אליו שופט את עם הארץ למ"ד שעשה לו בית בבית הקברות הוקן לו' שיסב לו שם לשפוט קרו' אליו' ו"ת על הבית ממנה על ביתה. והעשם

הבל עס · אתי מלותהוא כמו נגד העם תרגום נגד קבל ות"י קדם עמא: הוא דבר יי' אשר דבר · מלת הוא טעמו למעלה ויעמיתהו ויעמיתהו ויעמיתהו כאשר דבר יי' וכיון
שהלך רב אז מעט כבר נתקיים דבר יי' והוסיפה המלוכה להחריב כי הם היו רשעים כלם ואילו היה טובים מרבה מלכותם עוד וכבר היתה מלכותם רחויה להפסק קודם
זה מפני עונותם ולא הלך זכריה אותם ששה חדשים אלא לקיים דבר יי' בעבור שידעו העם כי אמת דבר הנביא ליהוא בשם יי' כשאמר לו בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל:
את תפסח ואת כל אשר בה · תפסח לא היתה מארץ ישראל אלא מעבר הנהר מארם וכן כתוב כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה וגרלה כי היתה לגבול ארץ
ישראל נכח תרגה ותרגה היתה מארץ ישראל מקומו של מנחם זמנחם בא להלן על תפסח יקרא לשלום הליה להיותה לו לחם ולא פתח לו עם העיר וזהו שאמר כי לא פתח ויך והכה אותה ואת כל גבוליה מתרגה בלומר מגבול תרגה ואילך כל הגמלא: בכל גבוליה הכה ועוד כי כל ההדות שבר בקע דרך נקמה וכזיון: ההרותיה · בשתי ידיעות כמו בתוך האהלי: ולא עמד שם בארץ · לא נתעכב שם אלא שב לו לארצו כיון שקבל הכסף ולא שמרם מאויב אחר וי"ת ולא אגזיק תמן בארעא:
בארמון

כלי יקר

בחיי לביו · ומהרי"ח ז"ל בכתוב ספר כי קיים ה' דברו הטוב שיבנו הרבע' מלכים ליהוא כי המוכים מוכר ה' והרי העליך את זכריהו בשמרון ז' חדשים ולא זכה יותר ישן ויעש הרע בעיני ה' שפילו היה הם ויסר ימיס על ימי מלך תוסיף:

ויקשר עליו שלום בן יבש כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל. ולב"ן לפסר לפון קבלו היהודים שקבל העם כן בקשר ובהכלה מרצון העם כולו:

הוא דבר ה' אשר דבר אל יהוא וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרחב"ב · ולע"ן הכוונ' ביהוא ויהי כן לו' כי להיות בהכרת קיום דבר ה' ולא יטוב לאור לעפ"י שעשה זכריה הרע בעיני ה' נתקיים בלא מה בעשה חדשים שאילו היה כבר היה מוטל ממשל רב וזמן הרוך וז"ש יהוא דבר ה' אשר דבר אל יהוא לאמר בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל' ישיבה בעצם ונתקיימה בלא מה בזכריה בעשה חדשים וז"ש ויהי כן ר"ל כן על הלופן הנזכר בקיום כל דהו שלו זכה לא היה כן אלא בלופן יותר נאות ואמר לאמר בני רבעים כמו שזכרתי למעלה שכתן לו' בני רבעים סמוך לומר שיהיו ד' מלכים אולה יהוא וז"ש לאמר בני רבעים שנאמר' כן בלשון הזה כיון למה שנתקיים אם כן הוא דבר ה' אשר דבר לאמר בנוסח הזה שאמר בני רבעים ולא אמר בני רבעי' ויהי כן ואו' הוא דבר ה' מקושר עם הפסו' הקודם שלו' ויתר דברי זכריהו הנם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל שנראה מזה שבזמן המועט ו' חדשים עשה דברים רבים לזה ספר ואמר הוא דבר ה' אשר דבר אל יהוא לאמר לך להיותו רבע לא הארוך ימים:

שלום בן יבש וכו' מהרי"ח ז"ל לעזיהו הוא עזריהו פעמים קורא אותו עזריהו ופעמים עוזיהו ולא מלך אלא ירח ימים שהרגו מנחם פוחה בנגד מידה כמו שהו' הרג את זכרי"ע"כ:

ויעל מנחם כו' ויתר כו' אז יכה כו' עיין רש"י ז"ל וה"ל אחד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וה"י הרותיה מעדייתה · ולע"ן במ"ש ואת גבוליה מתרגה שהוא קשה בהבנה · ונראה כי רצה מנחם לעשות כבוד והפארת לאחרנו תרגל להרבות גבוליה ולזה כשלא פתחה לו תפסח עשה שגבולי הכסח יחשבו לתרגה ז"ם אז יכה מנחם את תפסח ואת כל אשר בה אמנם את גבוליה לא הכה אבל עשאם שיהיו נחשבים מתרגה והחומה כמנהג הערים היום במלכות ישמעאל כשמותני' מדינה לשר גדול מוסיפים לו עיר אחרת עליה שיאכל כל הנכנס מתנה ארפנ"ק בלשון תוגרמים והיה לו לפי זה לשמוך כי לא פתח לתרגת את תפסח ואת כל אשר בה אלא שרצה להסמיך ענין כי לא פתח אל ויך את כל ההרותיה בקע שהיה הלכזריות הזה יען כי לא פתח · אז אספר שגם את גבוליה של תפסח הכה אלא שכוונת הפסוק לו' שתפסח וגבוליה הוכו רק בזמנים מתחלפים כי תפסח הכה אותה ואת כל אשר בה אחרי שמלך בשמרון וז"ש אז יכה מנחם את תפסח כו' אמנם ואת גבוליה לא היה אז אלא קודם מתרגה' ר"ל מעת לאתו מתרגה לבוא להמית שלום הרג את גבוליה שהיו מרגלי קומה אמנם העיר עצמה של תפסח לא הכה אותה עתה יען כי לא פתח ולזה לא נאמר בה בנוגה מתרגה כי אם בנוגה משמרון כאמור אז יכה:

רשי

עם ר"ו קמן וכל חס"ן ווקי דכוי:

ויכהו קבל עס · ומחהי קדם עמא לעיני העם: ויהי כן · לא שהיה כדי מלכותו לימסך כל כך אלא לקיים דבר מלך שנאמר בו כן יהיה דברי אשר יצא מפי וגומר: כי לא פתח · שר העיר לא פתח לו את העיר לקבלו למלך עליהם: ההרותיה · את הנשים הרות שבה בקעו: שליטו גבור שלו: את

רלבג

ואת גבוליה מתרג' כי לא פתח · ידמה שתפסח לא היתה מארץ ישראל וקרא לה מנחם לשלום ולא הסכימה להשלי' עמו ולא פתח' לו ולזה הכה אותה ואת כל אשר בה ואת גבוליה גם' מחוץ לעיר מתרגה ואילך וגם כל המגדלים החזקים הבנויי' בהרי' אשר בה בקע:
בארמון

כלי יקר

בשנת שלשים ותשע שנה כו' ויעש כו' הומר כל ימיו מוזר לא מנחם שכל ימיו שהיה מלך בכלם הטעיה ולזה בא פול כו':

בא פול מלך אשור וכו' ויוצא כו' הז"ל במסכת סנהדרין סנחריב שמה שמות נקרא לו בכתיב תגלת פלאסר שלמנאסר פול ארגון אסנפר רבא ויקר' והא איכא סנחריב שסיתתו ריב ד"א שסת וכיחר דברים כלפי מעלה ע"כ אם כן פול הוא סנחריב · ועיין הרד"ק ז"ל ופי' דברי המתרגם שלא עשה שום נזקולזה לא עמד שם שאילו עמד היה נמשך נזק בהכרח מיוקר הבעה כי עם רב אתו וכן' מהרי"ח ז"ל בהרד"ק ז"ל: ולע"ן לדקדק דהי"ל ויוצא מנחם את הכסף ועל כל גבורי החיל בו"ו ועוד קשה שלא יתנו ישראל כ' שקלים כסף לאיש אחד יעלה סך גדול כי ישראל רבים בהול היס · ועוד יקשה איך יתן כל איש ואיש חמשים שקלים ואין זו לפי הדרך והיותר הוא נעריכה כפי הנכנסים · ונראה שהאמת הוא שהמעות האלו שיתנו ישראל כל אחד ואחד לפי ערכו וערך ממונו אמנם לפי שצריך זמן רב כדי לגבות ולו אפשר שיתעכב מלך אשור זמן רב כי יוקיר המזון ויכלהו מה עשו הטילו המס על ישראל והכריחו הגבורי החיל שיגיעו כל אחד ואחד חמשים שקלים לאיש דרך הלוואה ואמר כך יפרעום אליהם ממה שיגבו מישראל וז"ש ויוצא מנחם הכסף על ישראל אמנם לפי שעה לנחיצת המלך אשור הוצרכה על גבורי החיל להלוותם ולזה לא אמ' ועל גבורי החיל כדי שלא יודע שגם גבורי החיל יתנו מס בזה וזה לא יתכן כי הגבורי החיל לוקחים הם ולא נותנים אבל בהלוואה יתנו כדי שיחזקו בגבית המעות ויעזרו להוציא לאור וכאשר דמה המלך בקחתו המעו' בהלוואה מגבורי החיל כדי שילך מלך אשור ולא ישמוד שם זמן כי יעלה הארץ בדעב וז"ש ויסב מלך אשור ולא עמד שם בארץ ר"ל

בכל הטוס ה"י כדי שלא יקבלו שום נזק לא מאנשי החיל ולא מיוקר הבער:

ויקשור עליו פקח בן רמליהו שליטו עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכ' הרלב"ג: ומהרי"ח ז"ל להיו' אביו עושה הרע בעיניה' והכן כמוהו ולזה לא הארוך פקחיה כי לא שנתים כי כן אירע למלכים הקודמי' המתחיים בנפשותם ובניהם אחריהם הלוחזיק מינגה אביתה דידהיהם לא הארכו כי אם שנתי' לו שנה וכן זה עוותתיו ברמו שקשר עליו שליטו קשר על פקחיה ויהיו בשמרון בארמון בית המלך ועמו הרג את ארגוב ואת האריה שהיו שני גבורים שהיו עימ"ד תמיד סביב פקחיה ומלבד אלה היו עמו ר"ל עם פקחיה חמשי'ים מגלעדיעם כל זה המיתו פקח בן רמליהו והבית גם כן כשיטת הרד"ק והרלב"ג שלא הבני ארים ארגוב ואריה הו רוברי' עם פקח בן רמליהו להרוג את פקחיה · ולע"ן לכרם לא כדברי הה ולא כדברי הרלב"ג אלא פקח בן רמליהו הרג את המלך בשמרון בארמון המלך והרגו את ארגוב והאריה שהיו אריה ארגוב אם ועמו ר"ל עם פקח בן רמליהו בא אמו חמשים איש מבני גלעדים ומיתהו וימלוך תחתיו ולפי' הרד"ק והרלב"ג

ויכהו מנחם בן גדי · ויתר דברי שלום · וכל כתובי' דכוו' מלאים במ"ו חס וסי' שלם בנו רחבעם · לשלם הקרחי · ויחזקיהו בן שלם · אשת שלם בן תקוה · השערים בני שלם תנינא דעזרא · שלם וטלם ואורי: ההרותיה ה' מלין בתרי טעמי פי' הטפחא לא ישרתנה מירכא כתיבתה כי אם בה' מקומות וסימ' מהמ"ג תלוש ופירו' בסדר אמר: י"ח פסוקים על על ומלה במצעו' וסימ' ישרצו המים שרץ נפש · או מצא אבדה · צו את אהרן · והמה לקחו את אשר עשה מיכה · ויסיפו בני ישר' דויחזק יי' את עגלון · ויאמר לכי וישלח אתה · ותקם חנה אחרי אכלה בשלה · לא טוב הדבר הזה · ועתה כה תאמר לעבדי לדוד דשמואל · ויוצא מנחם את הכסף · והמלך רפקיד את השליש · ערות על יאור · על כן על בחוריו · ואמרת על מה · גבה לבך ביפיך · לא לנו יי' · הנה בית המן · הדבר אשר היה אל ירמיהו:

ומרד עלוהי שלום בר יבש ומחהי קדם עמא וקטליה ומלך תחותוהי: ושאר פתגמי זכריה הא אינון כתיבין על כפרא פתגמי יומיא למלכי ישראל: הוא פתגמא דיי די מליל עם יהוא לממר בנין רבעאין יתבון לך על כורסי מלכותא דישראל והוה כן: שלום בר יבש מלך בשנת תלתין ותשע שנין לעזריה מלכא שיבטא דבית יהודה ומלך ירח יומין בשמרון: וסליק מנחם בר גדי מתרצה ואתא לשמרון ומחא ית שלום בר יבש בשמרון וקטליה ומלך תחותוהי: ושאר פתגמי שלום ומרדיה די מרד הא אינון כתיבין על ספרי פתגמי יומיא למלכי ישראל: בכין מחא מנחם ית תפסח וית כל די בה וית תחומה מתרצה ארי לא פתחת תרעה לאשלמא ומחה וית כל מעדיתה בזע: בשנת תלתין ותשע שנין לעזריה מלך מנחם בר גדי על ישראל עשר שנין בשמרון: ועבד דביש קדם יי לא סטא מעל חובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל כל יומוהי: אתא פול מלכא דאתור על ארעא ויהב מנחם לפול אלף ככרין דכסף לאשלמא ידוהי עימיה לאתקפא מלכותא בידיה: ורמא מנחם ית כספא על ישרא ועל כל גבורי חילא למתן למלכא דאתור חמשין סלעין דכסף לגברא חד ותב מלכא דאתור ולא אנזיק תמן בארעא: ושאר פתגמי מנחם וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: ושכיב מנחם עם אבהתוהי ומלך פקחיה בריה תחותוהי: בשנת חמשין שנין לעזריה מלכא שיבטא דבית יהודה מלך פקחיה בר מנחם על ישראל בשמרון תרתין שנין: ועבד דביש קדם יי לא סטא מחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל: ומרד עלוהי פקח בר רמליהו גיברייה ומחהי בשמרון באידרון

ויקשר עליו שלם בן־יבש ויכהו ויתהו קבל־עם ויתמיתהו וימלך תחתיו: ויתר דברי זכריה הנם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל: הוא דבר־יהוה אשר דבר אל־יהוא לאמר בני רביעים ישבו לך על־כסא ישראל ויהי־כן: שלום בן־יבש מלך בשנת שלשים ותשע שנה לעזיה מלך יהודה ויתמלך ירח־ימים בשמרון: ויעל מנחם בן־גדי מתרצה ויבא שמרון ויך את־שלום בן־יבש בשמרון ויתמיתהו וימלך תחתיו: ויתר דברי שלום וקשרו אשר קשר הנם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל: אז יכה־מנחם את־תפסח ואת־כל־אשר־בה ואת־גבוליה מתרצה כי לא פתחו־לו על־כן הכה־אותה בקע: בשנת שלשים ותשע שנה לעזריה מלך יהודה מלך מנחם בן־גדי על־ישראל עשר שנים בשמרון: ויעש הרע בעיני יהוה לא סר מעל חטאות ירבעם בן־נבט אשר־החטיא את־ישראל כל־ימיו: בא פול מלך־אשור על־הארץ ויתן מנחם לפול אלף ככר־כסף להיות ידו אתו להחזיק הממלכה בידו: ויצא מנחם את־הכסף על־ישראל על כל־גבורי החיל לתת למלך אשור חמשים שקלים כסף לאיש אחד ויסב מלך־אשור ולא־עמד שם בארץ: ויתר דברי מנחם וכל־אשר עשה הלוא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל: וישכב מנחם עם־אבתיו וימלך פקחיה בנו תחתיו: בשנת חמשים שנה לעזריה מלך יהודה מלך פקחיה בן־מנחם על־ישראל בשמרון שנתים: ויעש הרע בעיני יהוה לא סר מחטאות ירבעם בן־נבט אשר החטיא את־ישראל: ויקשר עליו פקח בן־רמליהו שלישו ויכהו בשמרון בארמון

ויתיתהו ח"מ ל' וסי' נמסר לעיל בסי' חלק א' סימן י"ג: שלום ג' מל' בנביאי' וסימ' שלום בן יבש מלך ר"פ · ויעל מנחם בן גדי · ויתר דברי שלום · וכל כתובי' דכוו' מלאים במ"ו חס וסי' שלם בנו רחבעם · לשלם הקרחי · ויחזקיהו בן שלם · אשת שלם בן תקוה · השערים בני שלם תנינא דעזרא · שלם וטלם ואורי: ההרותיה ה' מלין בתרי טעמי פי' הטפחא לא ישרתנה מירכא כתיבתה כי אם בה' מקומות וסימ' מהמ"ג תלוש ופירו' בסדר אמר: י"ח פסוקים על על ומלה במצעו' וסימ' ישרצו המים שרץ נפש · או מצא אבדה · צו את אהרן · והמה לקחו את אשר עשה מיכה · ויסיפו בני ישר' דויחזק יי' את עגלון · ויאמר לכי וישלח אתה · ותקם חנה אחרי אכלה בשלה · לא טוב הדבר הזה · ועתה כה תאמר לעבדי לדוד דשמואל · ויוצא מנחם את הכסף · והמלך רפקיד את השליש · ערות על יאור · על כן על בחוריו · ואמרת על מה · גבה לבך ביפיך · לא לנו יי' · הנה בית המן · הדבר אשר היה אל ירמיהו

בארמון בית־מלך את ארגב ואת האריה׳ כל ארגוב לשון פלטין החשובין וכל טרמונין בלשון ארמי פלטין׳ השובין למלכות בארמון הגדול אשר אצל הארגוב והאריה יש לומר שהיה אריה׳ אל זהב עומד בתוכו ארמון׳ בשנת עשרים ליותם׳ היה לו לומר בשנת ארבע לאחז׳ אלא כל ימי מלכות יותם שש עשרה שנה אלא לפי שהיה אחז רשע רצה הכתוב למנותם ליותם בקבר ולא לאחז בחייו כך היה בסדר עולם׳ בימים ההם׳ בסוף ימיו של יותם׳ להשליח׳ לגרות׳ ויגלה

רלב״ג

בארמון בית המלך את ארגב ואת האריה׳ לאחשו שארגוב קרא המחוזה על כל חצר ארגוב והאריה קרא גדור אחר יקראוהו אריה על שם ההשאלה לרוב גבורתו׳ והנה קש עליו פקח עם שני אלו הדברים והיו עמו גם כן חמשים איש מבני גלעדי׳ כי לבני גלעד היה חצר ארגב לפי מה שאחשוב׳ ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת יכנה ואת קדש׳ הנה זה היה לפי מה שאחשוב מה שזכר בספר ד״ה כי תגלת פלאסר מלך אשור הגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי וידיאם לחלת וחבור והרא ונהר גוזן ולפי שאלו המדינות היו מארץ אשור אחר בזה המקום ויגלם אשורה׳ בשנת שתים לפקח בן רמליהו מלך ישראל מלך יותם׳ ר״ל בראש השנה השנית כי בראש שנת חמשי׳ ושנים לעזריה מלך פקח ואת עזריה בשנה ההיא׳ בימים ההם החל יי׳ להשליח ביהודה רצין׳ ר״ל לגרות ביהודה או לשלח זה היה אחרי מות יותם כי בימי אחז בתחבלו אלה המלכים על ירושלם מפני רוב חטאי אחז כמו שנתבאר בספר ד״ה והם הבו בה מכה גדולה ואחר זה היו צרים על ירושלם ולא יכלו להלחם כי חזק הש״י על יהודה ולא אמר להשחיתו׳

ויגל

מסרה

אשורה ו׳ קמצין בקריאה וסי׳ וישכנו מחוילה עד שור אשר׳ בימי פקח מלך ישראל בא הגלת פלאסר׳ ויגל מלך אשור את ישראל׳ עד אשר הסיר׳ בשנת התשיעית להושע׳ תריה מסלה׳ היה במלכות׳ וסי׳ יחיאל בן יהושפט דמלכים׳ אמציהו בן יואש׳ עזריה בן אמציה׳ יותם׳ חזקיהו׳ בלא חמדה׳ יהם׳ תנייגא דדברי הימי׳ אשר עשה ו׳ וסימ׳ עמרי אחזיהו׳ יהואש׳ יותם׳ אחז׳ אמון׳ בעיר דוד ד׳ בסי׳ דסמיכי וסי׳ וישכב שלמה׳ וישכב אסא׳ וישכב יהושפט׳ וישכב יותם׳

כלי יקר

והרלב״ג יקשה להי״לל ועמו לרגוב והאריה ומחשים אים כו׳ ולפי מהרי״ל כיחס אלא דקשה קלת חסרון ו״ו דהי״לל ואת ארגוב וכן קשה לפירושי׳ ולפשר לפ׳ ענד את ארגוב הרגו ואת האריה ועמו עם האריה הנזכר היו כ׳ אים מבני גלעדים ועכ״ז הרגו עם המלך וימיתהו לפקחיה וימלוך תחתיו׳

בשנת חמשים כו׳ ויעש כו׳ בימי כו׳ מהרי״ל ז״ל להיות המלכים אלה רעים ומחטאים לה׳ מאד גם פקח בן רמליהו לזה בא הגלות ב׳ לאומתינו בימיו בא הגלת פלאסר מלך אשור והגל׳ הראובני והגדי וחצי שבט המנשי ויגלם אשורה ובעונותיו קצר עליו הוסע בן אלה והרגו ע״כ וכן הרלב״ג ז״ל׳

ולע״דן בח״ם בימי פקח כו׳ שאעפ״י שאלו הנזכרים מקומות ידועים עיון אבל כו׳ ועכ״ז אפשר שנתנו לידרם ע״ד אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות אלא שמות יעב׳ והגלה אלו אשר נקבו בשמות כאלה לסימן עיון לו׳ שהב״ה עשה בעיון גדול והאריך להם עד שנתמלאה סאתם ואז הביא להם אלו׳ הגלות הזה וזהו עיון׳ ואבל בית מעכה ע״ד אשר שם שמות ו״ם ואת יכנה כי רגזה ותחל הארץ מביאת מלך אשור באופן שהגל׳ את יכנה המנוחה ואת קדש ישראל חלל ונתן לחרם יעקב ז״ם ואת קדש ובעלה השמחה ו״ם ואת חצור לגזון הגוערות התרועה ושמחה הגלעד לגזון גיל ע״ד ואת הגלילה כל ארץ נפתלי שדרשוהו חז״ל לגזון נפת לי נפת לופים של התורה באופן שנתנו לידרם עם היות שמות ארצות כאמור׳

ויקשור קשר הוסע בן אלה וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל הביא כן ואמר והנראה אלי בזה הוא לפי שפקח בן רמליהו החל בימי יותם להתגר בו מלחמה עם היות שעשה׳ בפועל בימי אחז בנו שבעון הדבר הזה הרגו על ידי הוסע בן אלה ובעבור זה כשזכר הכתוב מיתתו אמר שהיה זה עשרים שנה אחר שנמלך יותם כי עם היותו שכבר מת ל׳ שנים יחסו אל שמותו לפי שנעשה בשבילו ואולי כיונו לזה בסדר עולם׳ במה שאמרו שהיתה הגזירה גזורה בימי יותם ע״כ׳

בשנת שתים לפקחו כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל׳

רלב״ג

בשנת שתים לפקח את ארגב ואת האריה׳ לאחשו שארגוב קרא המחוזה על כל חצר ארגוב והאריה קרא גדור אחר יקראוהו אריה על שם ההשאלה לרוב גבורתו׳ והנה קש עליו פקח עם שני אלו הדברים והיו עמו גם כן חמשים איש מבני גלעדי׳ כי לבני גלעד היה חצר ארגב לפי מה שאחשוב׳ ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת יכנה ואת קדש׳ הנה זה היה לפי מה שאחשוב מה שזכר בספר ד״ה כי תגלת פלאסר מלך אשור הגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי וידיאם לחלת וחבור והרא ונהר גוזן ולפי שאלו המדינות היו מארץ אשור אחר בזה המקום ויגלם אשורה׳ בשנת שתים לפקח בן רמליהו מלך ישראל מלך יותם׳ ר״ל בראש השנה השנית כי בראש שנת חמשי׳ ושנים לעזריה מלך פקח ואת עזריה בשנה ההיא׳ בימים ההם החל יי׳ להשליח ביהודה רצין׳ ר״ל לגרות ביהודה או לשלח זה היה אחרי מות יותם כי בימי אחז בתחבלו אלה המלכים על ירושלם מפני רוב חטאי אחז כמו שנתבאר בספר ד״ה והם הבו בה מכה גדולה ואחר זה היו צרים על ירושלם ולא יכלו להלחם כי חזק הש״י על יהודה ולא אמר להשחיתו׳

ויגל

מסרה

בארמון בית המלך׳ כן כתוב וקרי המלך והעניין אחד׳ את ארגב ואת האריה׳ יוסי ארגב ועם האריה ושני גבורים היו שמם כך ועמהם בא ועם חמשים איש מבני גלעדים ויומיתהו׳ בשנת עשרים ליותם׳ והיאך היה זה והלא יותם בא מלך אלא׳ ו׳ והיאך מונה לו עשרים ועשרים על פקח שלמו בשנת ד׳ לאחז אם כן היה לו לומר בשנת ד׳ לאחז׳ והומר בסדר עולם וכו׳ אפשר לומר כן אלא שהיתה גזירה גזירה בימי יותם׳ דבר אחר שרצה הכתוב למנות ליות׳ בקבר ולא לאחז בחייו׳ בשנת שתים לפקח׳ בתחילת שתים ופקח מלך בשנת חמשים ושתים לעזריה ועזריה מת בסוף ל״ח לו ומלך יותם הנה בשנת שתים לפקח מלך יותם׳ הוא בנה את שער בית המלך יותם׳ הנה בנה את שער בית יי׳ העליון׳ השער הזה היה בין בית יי׳ ובין בית המלך כמו שראינו בדבר יואש ויורידו את המלך מבית יי׳ ויבאו דרך שער הרצים בית המלך ומה שאמר כי הוא בנה אותו הוסיף בו בניין מו גפל ובנהו שהרי שלמה בנה שער בין בית ובית יי׳ כמו שאמר ועולתו אשר יעלה בית יי׳ בימים ההם החל יי׳ מחר שמת יותם׳ את

כלי יקר

ויעש הישר וכו׳ כבר זכרתי למעלה שבאומרו עשה בסוף הסיפור רומז שהיה לבנו במעשי׳ טובים שיקרהו מעשה לא בהשאות שהם מעש׳ תוכו ורצה לשלול שלא גנה לבו כעוויהו הביא להקטיר קטרת׳ וכן נאמר בפי׳ בדברי הימים רק לא בה׳ לא היכל ה׳ וכו׳ וזה רמז באומרו בכל אשר עשה עוזיהו אביו עשה בענין הנקרא מעשה כאמור׳

רק הבמות לא סרו וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל׳ ולזכן מהרי״ל ז״ל׳

בימים ההם החל כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל׳ ולע״דן להשליח כמו לשלוח ולא לשון לשלוח לפי שהוא יתברך פיקד על לבו המרוס במרום שהוא יפלח מתחת ידו את מלכי הארמה בארמה׳ לו אמר להשליח לתת רשות בהסתרת פנים לבל לא בעל׳ ורלפונה ולזה לא אמר לשלוח ע״ד ואנכי הסתר אסתיר פני ומצאוהו צרות רבות׳ ובימים ההם כדרש״י ז״ל בסוף ימיו של יותם לפי׳ שבכר התחיל להזקיק לצרת בחין עבד ויסיגו כל פופלי און והעפ״י שהיה יותם אביו לדיק לכך התחיל הבי״ת לגרות ביהודה את רצין מלך ארם כי מרח אחז והיה בן עשרים שנה שהוא בר׳ עוגשים שהרי בב״ל של מעלה מענישים מבן עשרים שנה ומעלה ולא היה אחז יוצא ביהודה שהרי בן עשרים שנה הוא׳

בן עשרים שנה אחז וכו׳ קשה להרי שאמר וילך בדרך מלכי ישראל וגם בנו העביר בנו וכו׳ מאמר ולא עשה הישר וכו׳ מיותר לגמרי ונראה כי אחז לא היה כשאר מלכי יהודה ביותם שעשה הישר ואחר כך קלקל וכן אמציהו שנעשה לקלקל בהלהי שעיר לו׳ כי אחז לא היה כן אלא ולא עשה מעולם הישר בעיני ה׳ אלהיו כדוד אביו אלא מתחילתו בקלקול וז״ש וילך בדרך מלכי ישר׳ בדרכם שהיו מקולקלים מתחילתה ועד סופם וז״ש ולא עשה הישר בעיני ה׳ כלומר מעולם׳

וילך בדרך מלכי ישראל וכו׳ הביא שהלך בדרך מלכי ישראל בהתחלת שהיו מהחילת׳ ומיד סופם רעים ומחטאים לה׳ והוסיף שגם את בנו העביר באש זה חזקיהו שכן מצאתי בדמים מנהרין פ״ד מיתות לא חזקיהו מלך יהודה בקש אביו לעשות לו כן אלא שסכתו אמו שלמנהרת ובמו שאמרתוב בפסוק ולבני בנל עמו וכו׳ שסתי כמולה בלל רב וזהו העבירו לא שרף׳ והוסיף

בנו העלו ה׳ ל׳ כולהון חס׳ נפ״ה ל״ג נפש׳ ה׳ נגעי׳ ל׳ דסמי׳ ל׳ נגעי׳ ל׳ נגעי׳ ל׳ נגע

בריה אעבר בנורא כתועבות עממיא
דתריך ייתהון מן קדם בני ישראל :
ורבח ואסיק בוסמין על במתא ועל
רמתא ותחות כל אילן עבות : בכין
סליק רצין מלכא דארם ופקח בר
רמליה מלכא דישראל לירושלם
לאגחא קרבא וצרו על אחז ולא יכילו
לאגחא : בעידנא ההיא אתיב רצין
מלכא דארם ית אילת לארם ותריך
ית יהודאי מאילת וארמאי אתו
לאילת ויתיבו תמן עד יומא הדין :
ושלח אחז איזגדין לות תגלת פלסר
מלכא דאתור למימר עבדך וברך
אנא סק ופרוקני מיד מלכא דארם
ומיד מלכא דישראל דקמו עלי :
ונסיב אחז ית כספא וית דהבא
דאישתכח בבית מקדשא דיי
ובאוצרי בית מלכא ושדר למלכא
דאתור שוחדא : וקביל מיניה מלכא
דאתור וסליק מלכא דאתור על
דמשק ואחדה ואגלי עמא די בה
לקירינאוית רצין קטל : ואזל מלכא
אחז לקדמות תגלת פלאסר מלכא
דאתור לדמשק וחזא ית מדבחא די
בדמשק ושדר מלכא אחז לות
אוריה כהנא ית דמות מדבחא וית
טיקוסיה לכל עובדוהי : ובנא אוריה
כהנא ית מדבחא כבל דשלח מלכא
אחז מדמשק כן עבד אוריה כהנא
עד דאתא מלכא אחז מדמשק : ואתא
מלכא מדמשק וחזא מלכא ית
מדבחא וקריב מלכא על מדבחא
ואסיק עלותיה : ואסיק ית עלתיה וית
מנחתיה ונסיך ית נסכיה וזרק ית דם
נכסת קודשיא דיליה על מדבחא :
וית מדבחא דנחשא די קדם יי

ית מילת לארם : שכבר לקחה עזריה מלך יהודה : וינשל את היהודים מאילות : זהו מילת כי כן היתה נקראת אילת ואילות וכן בדברי הימים אילות ופירוש וינשל כמו וכשל גויש רבי' מפניך ענין גירושין ושילוח : וארומים באו אילות : כתיב ארומים לפי שמלך ארם לקחה ועל ידו יסבו האדומים וקרי אדומים בל"ת כי לבני אדום היתה כמו שפירשנו למעלה : הקומים עלי : תוחר בפלס טובים : ויגלה קירה : העם אשר בה הגלה אל קיר וקירה היתה מאשור הוא שאומר עמוס הנביא יגלו עם ארם קירה אמר יי' ויקרב המלך על המזבח : פועל יוצא וזה לבדו מן הקל יוצא ר"ל הקריב על המזבח קרבנות יי והעלה עולותיו לו יהיה ויקרב פועל עומד כמשפטו ויהיה על המזבח כמו אל המזבח קרב הוא בעצמו אל המזבח והעלה עליו : ואת המזבח הנחשת אשר לפני יי' : סמוך עם ה"ח הידוע וכמוהו המתלכות כנען והוא המזבח שעשה שלמה כמו שפירשתי בבנין הבית אמר שזה המזבח נתן לותו עם המזבח אשר לפני יי' ופירוש ויקרב מאת פני הבית הקריב זה המזבח מן מזבח הנחשת שהיה בעזרה את פני הבית הקריב זה יותר לצד הבית ונתן לותו בין המזבח ובין בית יי' על ירך המזבח לצד צפון :

ויצוהו

כתועבות הגוים אשר הורישם לותם מפני בני ישראל ולא שת לבו לומר הם בעבור לותם התועבות הורישם ה' לותם מפני בני ישראל לך העשה גם אני כי יורישני ולזה לז עלה רצין כו' ויצרו על אחז ר"ל כי הוא היה החוטא לא לבני העיר ולז' ולא יכלו להלחם כי דלת העם הנכבדים היו בסרים וזולת המלך לבדו ולכן ויצרו עליו עליו דייקא כי הוא הסיב' אל המלכות ממנס סיבת הגלה היא יהודה כמ"ש בד"ה כי חטא על יהודה ולא אמר להשחיתו וכתב מהרי"ל שזה היה כשעלו שנית כמ"ש אז עלה רצין כו' פרי' לא בדעת' לעלות ביהודה והמליך בתוכ' את בן טבאל כמ"ש ביעשיה נעלה ביהודה ונקיצנה ואז אחז אמל ה' על יהודה ממנס קודש לזה עלה רצין לבדו להלחם ביהוד' ושבת מהם שבית גדול כנו' בד"ה ויתנהו' אלהיו ביד ארם כו' וגם ביד יפר' נתן ה' כו' ויהרוג פקח בן רמליהו ק"ך אלף ביום א' כו' שזלת המלחמה קדמה ולא בלו יחדיו ואז הגליתו בעד חטאים אחז ממנס כשרצו להמליך מלך בתוכם לא רצה הש"ת ולכן אפי' שבאו ב' המלכים יחדיו לא הצליח ונודעה יד ה' אשר גזר אומר להיות כיר לדוד :

בעת ההיא וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"ד לדקדק דכיון שאמר בעת ההיא הסיב רצין מלך ארם את אילת לארם פשיטא שלא ישבו עוד ישראל כי יגרשו להם א"כ מה צורך לומר וינשל את היהודים מאילות ולא ז"ל לשון זה כי לא היה צריך לנשלם כי הם יגרשו להם : ועוד קרו ליה אילת ואח"כ מאילות ואח"כ באו אילת ובמה שקדם בפסוק הוא בנה את אילת שאמרנו שעשה כמנהג מלכי תוגרמה עוד היום בכבשם איזו מדינה יבנו סמוך אליה מגדל עוז וחזק סמוך לעיר הקדומה כגון' זה תכבש העיר הקדומה ואח"כ זה וזה יקרא בשם העיר וכן כיוצא בזה אילת שהיו ב' אילות שמוכות זו לזו הראשונה והשני שבנה עזריה וקראה בשמה ועל ידה הסיב את אילת הראשונה ליהודה ועתה הגיד הכתוב כי רצין עשה בהפך שהסיב רצין מלך ארם את אילת והיא הקדומה לארם ואעפ"י שלא כבש עדיין האילת המחודשת הסמוכה לה באמור עכ"ז ממילא נכבשה שנשלו היהודים מתוכה כי מי יוכל עם הסכן דע העומד באילת וז"ש וינשל את היהודים מהשתי אילות וז"ש מאילות בלשון רבים כי מאילת בשיטת שברחו רק היהודים הוא מאילות לגמול את המחודשת אשר בנה עזריה והרומי' בלו אילת לפשר לקיים הקרי וכתיב בשני חלקי אילת החלק החדש והחלק הישן הנקראים אילות שבחלק הישן שלא היה כ"כ חזק הושיבו בו אדמים בד"לת ובחלק היותר חזק אשר בנלו עזריה הושיב ארומיים ברי"ם כי להם יאתה לשבת במבצרי העיר ולזה אמר בלו אילת בלשון יחיד כי אדמים בלו בחלק הא' וארומיים בחלק אחר והוא הקדו' נכון : לו אפשר שאילת הראשונה אשר היתה לארם היא אשר הסיב אליהם לא החלשה שכן מורה לשון הסיב ובה ישבו אדומים עד היום הזה לסיבתם בא להיותה שלהם מימי קדם ולקחוה יהודה מהם וחזרה אליהם :

וישלח אחז וכו' כבר קדם בפסו' בא פול מלך אשור הוא סנחריב הוא פול הוא תגלת פלאסר שמנה שמות בקרלו לו : והרד"ק ז"ל הקומים עלי תואר במשקל טובים וכן הרלב"ג הקומים רוצה לומר הקמים עלי : ולע"ד לדקדק שני תוארים עבדך וברך למה ודי בלחד מהם. ונראה כי לפי שראה אחז פלאסר שתי הגלות האחת שגילה רצין מלך ארם והשני' ממלך

בריה אעבר בנורא כתועבות עממיא דתריך ייתהון מן קדם בני ישראל : ורבח ואסיק בוסמין על במתא ועל רמתא ותחות כל אילן עבות : בכין סליק רצין מלכא דארם ופקח בר רמליה מלכא דישראל לירושלם לאגחא קרבא וצרו על אחז ולא יכילו לאגחא : בעידנא ההיא אתיב רצין מלכא דארם ית אילת לארם ותריך ית יהודאי מאילת וארמאי אתו לאילת ויתיבו תמן עד יומא הדין : ושלח אחז איזגדין לות תגלת פלסר מלכא דאתור למימר עבדך וברך אנא סק ופרוקני מיד מלכא דארם ומיד מלכא דישראל דקמו עלי : ונסיב אחז ית כספא וית דהבא דאישתכח בבית מקדשא דיי ובאוצרי בית מלכא ושדר למלכא דאתור שוחדא : וקביל מיניה מלכא דאתור וסליק מלכא דאתור על דמשק ואחדה ואגלי עמא די בה לקירינאוית רצין קטל : ואזל מלכא אחז לקדמות תגלת פלאסר מלכא דאתור לדמשק וחזא ית מדבחא די בדמשק ושדר מלכא אחז לות אוריה כהנא ית דמות מדבחא וית טיקוסיה לכל עובדוהי : ובנא אוריה כהנא ית מדבחא כבל דשלח מלכא אחז מדמשק כן עבד אוריה כהנא עד דאתא מלכא אחז מדמשק : ואתא מלכא מדמשק וחזא מלכא ית מדבחא וקריב מלכא על מדבחא ואסיק עלותיה : ואסיק ית עלתיה וית מנחתיה ונסיך ית נסכיה וזרק ית דם נכסת קודשיא דיליה על מדבחא : וית מדבחא דנחשא די קדם יי

בנו העביר באש כת עבות הגוים אשר הורישם יהוה אתם מפני בני ישראל : ויזבח ויקטר במות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן : אז יעלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל לירושלם למלחמה ויצרו על אחז ולא יכלו להלחם : בעת ההיא השיב רצין מלך ארם את אילת לארם וינשל את היהודים מאילות וארמים באו אילת וישבו שם עד היום הזה : וישלח אחז מלאכים אל תגלת פלסר מלך אשור לאמר עבדך ובנך אני עלה והושעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקומים עלי : ויקח אחז את הכסף ואת הזהב הנמצא בית יהוה ובאצרות בית המלך וישלח למלך אשור שחד : וישמע אליו מלך אשור ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית : וילך המלך אחז לקראת תגלת פלאסר מלך אשור דמשק וירא את המזבח אשר בדמשק וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן את דמות המזבח ואת תבניתו לכל מעשהו : ויבן אוריה הכהן את המזבח ככל אשר שלח המלך אחז מדמשק כן עשה אוריה הכהן עד בוא המלך אחז מדמשק : ויבא המלך מדמשק וירא המלך אל המזבח ויקרב המלך על המזבח ויעל עליו : ויקטר את עלתו ואת מנחתו ויסך את נסכו וזרק את דם השלמים אשר לו על המזבח : ואת המזבח הנחשת אשר לפני יהוה

תעבות ט' כתיב כן בליש' בקריאה וסי' וילך בדרך מלכי ישראל ראחז למלכים · וילך בדרכי דאחז דדברי הימים · גם כל שרי הכהנים · יען אשר עשה מנשה · ויסר יאשיהו את כל · הנשוב להפר מצותיך · ואשלח אליכם דירמיה · ויתר דברי יהויקים ותעבותיו · בתעבותיהם לכנעני · כל אילין קדמאי תעבות כתיבן חס' ו' קדמה וב' מל' דמל' וסי' הכה בכפך · כתועבות הגוים דמנשה בדברי הימים · ושאראל תועבת כתיב חס' ו' בתרא : י"ז מלין בקריאה דלא מפקי' א' ולית להון זוג וסי' שלתך יתן את שלתך אשר שאלת · חטאים ליי' לאכל על הדם · ותזרני חיל למלחמה דשמואל · להשו' גלים נצים דספרא · וירפו המים עד היום הזה · פלאסר וישלח אחז · מלאכים פלנאסר ויער אלהי ישראל · מלו ברב רכלתך מלו · נשו לשוא עריך · ונשו את כלמתם · משתו יגורו אלים · הסורים כי מבית הסירי' · השפות את שער הגיא החזיק · קרוא אני קרוא לה · שרית כל אלה אנשי מלחמה בד"ה · קראים משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קראים :

בעת ההיא הסיב רצין מלך ארם את אילת לארם ויגלה קירה : לא העם אשר בה הגלה למדינה שמה קיר : עד בא · לפני בא המלך לדמשק : ואת מזבח הנחשת ויקרב ונומר · אי אפשר לומר מזבח הנחשת שעשה משה שהרי נגנז ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקרלו בדברי הימים מזבח הנחשת שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם הורסו והרי שניהו אם שירדה בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה וסילקה שהוא הרס את המזבח כמו שמלינו בגנדת חלק אין לפרש מזבח זה אלא בכיורות ומכונות של נחשת שהיו לרבי מזבח והיו אצל המזבח הקדש וכשעשה אחז את המזבח לע"ז סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבי' אלא להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית יי' ויתן אותו אצל מזבח הקדש לפונית ומצינו שפירשו רבותינו דונמתו במסכת שבת ובאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת מי היה אמר להם התחילו ומקוים שאומרין שירה לפני הרי כאן לכלי שיר של נחשת קרלו מזבח : לבקר

פלסר חד מן ילין לא מקרין אי לית אנפי

רלבג

וינשל את היהודים מאילות · ר"ל שכבר השליכם ונרשם מעם והוא אילת שבנה עוריה כמו שקדם : הקומים עלי · ר"ל הקומים עלי : ויגלה קירה · ר"ל שהגלה העם אשר בדמשק אל קיר : ויבן אוריה הכהן · ר"ל ויבנה אוריה הכהן את המזבח בעוד שהיה בא המלך אחז מדמשק עד שהשיב בא מלחמו בגוי : ואת מזבח הנחשת אשר לפני יי' · ר"ל שזה המזבח שבא' אוריה היה בחל' הכהני' עם

בלי יקר

ישראל הקומים עליו ובמחיצת הגלתו שמיד מלך ארם אמר לו עבדך אני מה שאין כן מלך ארם מורד בך וכנגד מלך ישראל אמר ובכך אני נכנע אליך תמיד וז"ש לאמר עבדך ובנך אני ר"ל בכוון שלא לאמר אלו הסני תוארים הא' והם עבדך ובנך אני ולזה עלה והושיעני מכף מלך ארם מבחינ' עבדך ומכף מלך ישראל מבחינת בנך · לו אמר עבדך ובנך לפי שיזכיר בכסוף שאחר זה ויקח אחז את הכסף וכו' וישלח למלך אשור שוחד בלזה בבחינת השוחד אמר עבדך ולפי שהשוחד לא כל כך מחוב שיקוס מלך אביר כזה מארץ רחוק לבא להגיעו לו"ל שעשה חלק מה מפני השוחד המור' על העבדות והיותו משועבד אליו והלק מב מלהנה כלב את בן ירלה לו לאמר עבדך מלך עמי שאני מחזיק עצמי אלא כעבדך כי מה אני ומה חיי בעבדך אלוהי כעבד אמר' מטוב לבדך שאתה מתנהג עמי ברחמים כאב מת בן בנך אני וז"ש :

וישמע אליו מלך אמור וכו' כלומר עם היותו מלך אשור מלך אביר ומארץ רחוקה מאד שמע אל דברי פיוסו ולא לעומת השוחד אלא לעומת אמריו כי נעמו וז"ש לשון שמוע' ויעמע אליו מלך אשור ושנה עוד לו' ויעל מלך אשור אל דמשק לו' שעם היותו מלך אשור שמע ועלה אל דמשק ואפשר להרחיב זה בענין הנז' באופן יותר נאות שבבחינת היותו מלך אשור ר"ל מלך רם ונשא והוא במלכים יתקלס לזאת אמר ויעמע אליו מלך אשור ובבחינ' הריחוק היות המקום רחוק מאד אמר ויעל מלך אשור אל דמשק כלומר עם היו' המרחק גדול מאד מלאשור אל דמשק : ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל :

וילך המלך וכו' ויבן כו' עיין רש"י ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והרלב"ג ז"ל · ולע"ד לדקדק יתור בא המלך לאחז · גם תיבת מדמשק מיותרת שכבר באמר וילך דמשק וכו' וגראה שכונת הפסוק לומר שבנה אורי' הכהן כל אשר שלח מלך אחז לא בפל דבר קטן וגדול מתבניתו ומלבד זה הנחת ראש שעשה לאחז בכוון המלאכה הנה גם כן עשה אוריה הכהן נחת רוח שני לאחז במה שהמתין מלהעלות עולה וזבח ושלא הנכו עד בא אל עד כפשוטו שהמתין עד בא המלך לפי שכן היה ראוי לעשות כיון שהמקום שהמלך בו בלתי רחוק ראוי להמתין אליו עד בא מדמשק אז לומר מדמשק בבחינת היות דמשק מקום שונאו ורצין ומלך אשור בא בעזרתו א"כ ראוי להמתין עד בא מדמשק בנלאחון הלויב ומפלתו ויהיה מיוחד המזבח לשמחת נפילת הלויב עלות עליו עולה ומנחה זבח ונסכים והמזבח הזה לרש"י ז"ל לע"ז עשאו אחז כמו שיזכיר בפסוק ולא מזבח הנחוש' וזה אבין לע"ד כן עשה אוריה הכהן לשמים עד בא המלך אחז מדמשק כי לאחר שבא הוא חנחו לע"ז ויקרב עליו :

ויבא המלך עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל :

ואת מזבח הנחושת וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והרחיב יותר וכן מהרי"א ז"ל

ᏗᏕᏫᏍᏗ

ᏗᏕᏫᏍᏗ ᏗᏕᏫᏍᏗ ᏗᏕᏫᏍᏗ

מֶלֶךְ שִׁבְמָא דְּבֵית יְהוּדָה מִלַּךְ הוֹשֵׁעַ
בֶּן אֵלָה בְּשֹׁמְרוֹן עַל יִשְׂרָאֵל תֵּשַׁע
שָׁנִין: וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְחוֹד לָא
כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל דַּהֲווֹ קָדָמוֹהִי: עֲלוֹהִי
סָלִיק שַׁלְמַנְאֶסֶר מַלְכָּא דְּאָתוּר
וַהֲוָה לֵיהּ הוֹשֵׁעַ עַבְדָּא וְאָתִיב לֵיהּ
תֶּקְרוּבְתָּא: וְאַשְׁכַּח מַלְכָּא דְּאָתוּר
בְּהוֹשֵׁעַ מֵרְדָּא דְּשִׁלַּח אִיזְגַּדִּין לְוַת
סוֹא מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וְלָא אַסִּיק
תֶּקְרוּבְתָּא לְמַלְכָּא דְּאָתוּר כְּשַׁנְאָ
בְּשַׁנְאָ וַאֲחַרְיֵהּ מַלְכָּא דְּאָתוּר
וְאַסְרֵיהּ בְּבֵית אַסִּירִי: וְסַלִּיק מַלְכָּא
דְּאָתוּר בְּכָל אַרְעָא וְסַלִּיק לְשֹׁמְרוֹן
וְצַר עֲלָהּ תְּלַת שְׁנִין: בְּשַׁתָּא
תְּשִׁיעָתָא לְהוֹשֵׁעַ כְּבַשׁ מַלְכָּא
דְּאָתוּר יָת שֹׁמְרוֹן וְאַגְלֵי יָת יִשְׂרָאֵל
לְאָתוּר וְאוֹתִיב יָתְהוֹן בַּחֲלַח וּבְחָבוֹר
נְהַר גּוֹזָן וְקִירֵי מָדָי: וַהֲוָה כַּד חָבוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן דְּאַסִּיק
יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִתְּחוֹת יַד
פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וּדְחִילוּ טָעֲוָת
עַמְמַיָּא: וְאַזְלוּ בְּגִזְרַת עַמְמַיָּא דְּתָרִיךְ
יְיָ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
דַּעֲבָדוּ: וְאָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלִּין דְּלָא
כְּשַׁרִין קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן וּבְנוּ לְהוֹן בָּמָן
בְּכָל קִירְוֵיהוֹן מִמִּגְדַּל תַּקִּיף עַד
קִרְוִין כְּרִיכָן: וְאַקִימוּ

מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ הוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה
בְּשֹׁמְרוֹן עַל־יִשְׂרָאֵל תֵּשַׁע שָׁנִים:
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא
כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו:
עָלָיו עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר
וַיְהִי־לוֹ הוֹשֵׁעַ עֶבֶד וַיָּשֶׁב לוֹ מִנְחָה:
וַיִּמְצָא מֶלֶךְ־אַשּׁוּר בְּהוֹשֵׁעַ קֶשֶׁר
אֲשֶׁר שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל־סוֹא מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם וְלֹא־הֶעֱלָה מִנְחָה לְמֶלֶךְ
אַשּׁוּר כְּשָׁנָה בְשָׁנָה וַיַּעֲצְרֵהוּ מֶלֶךְ
אַשּׁוּר וַיַּאַסְרֵהוּ בֵּית כֶּלֶא: וַיַּעַל
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר בְּכָל־הָאָרֶץ וַיַּעַל שֹׁמְרוֹן
וַיָּצַר עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ שָׁנִים: בִּשְׁנַת
הַתְּשִׁעִית לְהוֹשֵׁעַ לָכַד מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
אֶת־שֹׁמְרוֹן וַיַּגֶל אֶת־יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה
וַיֹּשֶׁב אוֹתָם בַּחֲלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן
וְעָרֵי מָדָי: וַיְהִי כִּי־חָטְאוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמַּעֲלֶה
אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִתַּחַת יַד פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיִּירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים:
וַיֵּלְכוּ בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ
יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ: וַיַּחֲפְאוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא־כֵן עַל־
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּבְנוּ לָהֶם בָּמוֹת בְּכָל־
עָרֵיהֶם מִמִּגְדַּל נוֹצְרִים עַד־עִיר
מִבְצָר: וַיַּצִּבוּ

רק לא כמלכי ישראל · שביטל פרסיאות שיסבו מימי ירבעם על הדרכי לעמוד שלא
יעלו ישראל לרגל וזה בטלן לפי שגלו עגלי הזהב כבר בשתי גליות בגלות ראשונה ויד
את עיון ואת דן הגלה עגל שבדן ובשנייה כשגלו ראובן וגד נטל עגל שבבית אל
לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל ולפי שבטלו פרסיאות והם נמנעו מלעלות
לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו שעד עכשיו הלה הקלקלה במלכיהם ועתה לא
היה בימי לתלו וזהו שאמר הושע בן בארי כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל עתה גלית
רעתכם: בשנת התשיעית · למרדו של הושע: ויגל את ישראל · ויגלה את ישראל
ויגלה את ישראל וזה שער כל תיבה שפעל אלה בה"א כגון פנה בנה גלה זנה רבה כשבת
לתת ברחם התיבה וי"ו"ד אם המלה מוסבת על הפועל ההא הי"וד נקוד' בחירק כגון ויבן
עם מזבח ויפן וירד משה ויגל יהודה מעל אדמתו ותלך ותזן
גם היא וירב העם ויעלמו מאל ואם הוא מדבר בלשון מפעיל
תהא יו"ד נקרא בסגול כגון ויפן זנב אל זנב ויגל ישראל את אשורה
ויזן את יהודה וירב בבת יהודה
תאניה: ויחפאו · בדאו פתרונו
לפי ענינו: עד עיר מבצר · כמו
מקטן ועד גדול: ממגדל נוצרים
שמרנו עשוי אלא להעמיד נוצרים
לנצור בכל בית גבוה העמידו
עבודה זרה: ויעל

רלבג

ויעלהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא · לחשוב שהיה זה אחר עבור תשע שני' להושע כי כבר עלה מלך אשור שמרון ויצר עלי' ובסוף הענין לכד שומרון ואז עצר הושע ועלהו בבית כלא: ותלכי ישראל אשר עשו · ל"ל ובחקות מלכי ישר' אשר עשו כמו ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על יי' אלהיהם · הנה ויחפאו הוא מענין חפוי וכסוי והרמון בו שהם שמו נעלם ומכוסה נגד יי' דברים אשר אינם כן ר"ל שאינם נעלמים ממנו המשל שהם חשבו שאין הש"י מכיר אל מעשיהם ושהוא בוחן את הארץ ולזה היו עובדים לנגף השמים והיו עושין הפעלות המגונות ההם כמו שקדם מעניל' עד שכבר בנו במות בכל עריהם מהקטן עד הגדול והנה הקטן הוא מגדל נוצרים ר"ל מגדל שומרים שכאשר יהיו לאדם שדות רבות וכרמים זה לאחר זה יבנה מגדל בתוכם לשמור פירותיהם ולאחר שם ונם במגדל הזה בנו במה ולא הספיק להם זה לבל מחוץ לעיר הניחו להם מקנות ואשרים על כל גבע' גבוהה ותחת כל עץ רענן' וזה כלו בהפך כוונת התורה שלמותה לעבו' הש"י לבדו ובמקו' אחד לבד אחר הבמות בית המקדש: כגוים

בלי יקר

ויעש הרע בעיני ה' וכו' עליו עלה כו' כבר קדם לחז"ל בפסוק בא פול הוא סנחריב הוא הגלגל שלאסר הוא שלמנאסר מ' שמות נקראו לו ע"כ: תגלת פלאסר הוא שלמנאסר בימי אחז עד עכשיו היתה עבודת אלילים קשורה ביחיד ובקשי לפני הב"ה להגלות הכבוד בעון יחיד כיון שבא הושע בן אלה נבטל כל המשמרות כולן ואמר כל מי שעלה לירושלם יעלה ועליו הוא לו' ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישר' עליו עלה שלמנאסר ושמע קולר מצורו ונתנו בלוחר הרבים מכאן אמרו כל העושה מצוה אינו גומרה מתחייב בנפשו וקובר אשתו ובניו עד כאן בזמר לנו כוונת הכתוב שאין כוונת רק לא כמלכי ישראל למעט בכמות הרע שהרע מעט אשר היו לפניו אבל הכונה בא' רק לא כמלכי ישראל להודיע שהרע זה בעיני ה' לא היה כמלכי ישראל אשר היו לפניו שהם היו החוטאים וקולר תלוי בצוארי המלכים לא בישראל כי היו הנוסים אבל זה הסיר המשמרות המעכבים את ישראל מעלות לירושלם והם לא היו עולים מרוע בחירתם ושלח נסו בלה מזמן רב שלח עלו ר"ש ויעש הרע רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו שהיו מהטאי אבל זה עשה הרע בעיני ה' ע"י עשותו מעש' של מצוה דהיינו ביטול הפרסאו' שהתחיל במצוה והיה לו לגמור להעלותם פעם אחת כמעט רבות עד שיסובו לאיתם' וזהו אמ' מכאן אמרו כל העושה מצוה אינו גומרה כו' ובזה מובן גם כן אמ' עליו עלה שלמנאסר שאין הכוונה לומרה על מי עלה עליו ולא יהודה שאין מורך לזו' כי למד מענינו הוא אבל כונתו לומר עליו ר"ל עליו כלו' בעבורו לפי שהוא שמם את הקולר מצוארו והסילו על הרבים על כן עלה שלמנאסר לא בן בכל המלכים הקודמים ע"י שהיו רעים ממנו וחטאים לה' מלך עכ"ז ישראל היו אנוסי ורחמנא פטרם: ורש"י ז"ל הביא ממדרש הזה והרחיב בו וכן הרד"ק והוסיף:

ויצא מלך אשור וכו' עיין הרלב"ג ז"ל והחק שהקדימו הכסוק קודם ויצר על שמרון: וקרי' ז"ל ויעצרהו שמלאו בחזק הערים ועצרו שם נעצר ואחר כך אסרו בבית כלא וקריות המלך אחז אסור אחר כך ויעל מלך אשור שמרון ויצר עליה תלת שנין: ובעל"ן לדקדק כי זו בחזק מפנים עניינים אלו להורות הקשר אז שעלה מלאכים אל סוא מלך מצרים אז שלח שלח לו מנחה כשבר' בשנה ואין לך מרד גדול מזה: ואם על פי שני ראיו' יותר טוב הי' לו ומלה מלך אשור אסר אסר שלח מלאכים כו' ואסר לא העלה לו מנחה כשנה בשנה וגרלה כי המלך אחז אסר בשתר עם סוא מלך מצרים וכשמלאו מלך אשור בקשר אז אחז המלך דמה כי כלתה אליו הרע' עם מלך אשור ולא יועילו מנחות ולזה מנע משלוח מנחה וז"ש וימצא מלך אשור בהושע וכו' ולזה כיון שנמצא בקשר מלאו המלאו ולא העלה מנחה למלך אשור וכו' כי ידע שלא יועיל · עוד אפשר כי מה שעלה מלאכים אל סוא מלך מצרים לא יאמר כי אולי פחד ממנו והוא שכנו קרוב אליו ויזקקו קודם בא עזרת מלך אשור לחנם הנטרף אל זה מה שלא שלח לו מנחה זו הורלה על פי הסני דברים אל' נתבדר הייתו בוגד והאות האחרון ממה שלא שלח לו מנחה' אינו מופת חותך כי הבנת הכתוב אינו אינה שלא שלח לו מנחה הנה כלל לא מיג' ולא מקלחה לבל הכוונה שהיה שולח אבל לא כמנהג וז"ש ולא העלה מנחה למלך אשור כשנה בשנה ר"ל שלא היתה העלה כשנה בשנה: כשנה בשנה לא העלה אבל לא מנע לגמרי והיינו דלא קאמר ולא העלה למלך אשור מנחת שנה בשנה · והוא דקדוק נכון בלשון שליחות מלאכים אל סוא מלך מצרים גילה על מה שלא עלה מנחה הנוגע שברע הוא ולכך הזכרו שני הענייני יחדיו:

ויעל מלך אשור כו' עיין הרד"ק ז"ל: **בשנת** התשיעית כו' עיין רש"י ז"ל:

ולע"ן בשנה התשיעית לאחר הרע בעיני ה' כדפרשתי בפסו' הקודם שלומרו מלך וכו' תשע שנים הרי שהרע בעיני ה' שהוא מקושר זה בזה דהיינו שמלך תשע שנים והוא עושה הרע שנים הקודמים לא עשר בדים הרע בעיני ה' וז"ש בשנה התשיעית ולא אמר בשנה התשיעית לפי עדות שנה תשיעית למלכותו שהרי שנת י"ז היא שלא אמר בשנה התשיעית ר"ל בשנת מהבחינת

מסרה

אל סוא ל' ומשמש א"ב אל וסים' אל אדם ל' אל ארבע ל' אל אל אצריתיה ל' אל בנו ל' אל בנים ל' אל בחיריה ל' אל גג ל' אל הצאן ל' אל המנחה ל' אל המלאכה ל' אל ארון ל' אל אדום ל' אל בנתיו ל' אל כנו ל' אל בגד ל' אל גבוריה ל' אל דבר ל' אל הבתים ל' אל המשכן ל' אל המלחמה ל' אל תקני ל' אל טוב ל' אל כסא ל' אל משמר ל' אל סוא ל' אל ענלה ל' אל צאנו ל' אל ראשי ל' אל שמים ל' אל הורת ל':

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ובאה ובאה ובאה

אשר הגליתי · הגיעותי וטלטלתי כי פעמים יאמר לשון גלות וזלת השבי וכן ויגלה מנחת : לחד מהכהנים · שהם מורי התורה : אך ירא את יי · הורה אותם שלא על פי שהם עובדים אין אלהיו יהיה לכם לאל כי ישראל אף על פי שהיו עובדים העגלים לא היו עושים אלא להיותה למצעיים בינם ובין האל כי כן היתה דעת האומות בזמן ההוא שעל כל פנים היה צריך למצעי להתקרב אליו ולעבדו וישראל טעו אחרי דעות האומות אם כן מה בין ישראל ובין האומות יש אומרים כי האומות כשהיו עובדים אין את אלהיו החכמים שבהם היו יודעים כי הצורות לא יועילו אלא להיותם למצעיים ולעבדם והעבודה ההיא אמרו כי תיקר בעיני האלהים אבל המון העם לא היה לבם ובינה כי אם על הנעבד ויהיו חושבים כי הוא המציב והמריע וישראל לא כן אלא כלם היו יודעים מיראת אבות כי האל יתברך הוא אלהי האלהים והמריע ויראת אלהי האלהים אלא שהיו טועים אחרי דעות האומות לפי שהיו נבדלים מכל שאר האומות וכשהיו רואים ההצלחת לאומות העולם היו סבורים כי אלהי המצעיים היו גורמים להם ההצלחת ההי' והיו אומרים איכ' יעבדו הגויים האלה את אלהיהם לעשה כן גם אני כמו שאמר אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אחזת ויעזרני ואפילו הרשעים שבהם היו דורשים את יי' כי ירבעם אחר הל נא את פני יי אלהיך כי כוונתו כי הוא המציב והמריע ולא אמר כי יכולת ידו היה מקרה וכשאלה בנו אלא אשתו לדרוש את יי' מאחיה השלוני ואחז נספם עם אליהו בדבר נביאי הבעל ואחר לדבר הנביא שאמר לו והיתה נפשך תחת נפשו ומכאות אליהו

דלבנ

לחד מהכהנים אשר הגלית משם · ידע' כי קצת כהני יי' היו שם במגדשיה' והוא היה מורה העמי' האלו איך יתנהגו לפי משפטי התור' והם עושים עם זה גוי אלהיו בעבי שומרון והניחו הע"ז שלהם בבית הבמות אשר עשו השומרוני' ויהיו יראים' את יי' ועשו להם מקצתם כהני במות כמו שעשה ירבעם והוציא הכהנים מן הכהונה וידמה כי בלו הבמות היו מקריבים לשם יתעלה כמו שהיה העניין קודם אסור הבמות : כמשפט

מסרה

ממיתים ג' חד חס' וב' מל' ושימ' וישלח בם את האריות · אך ידע הדעו כי אם ממתי' אתם אתי · ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממיתים · ידע תדעו חס' :

ג' ויהיו הרגים בהם: ויאמרו למלך אשור לאמר הגוים אשר הגלית והושב בערי שמרון לא ידעו את־משפט אלהי הארץ ויצו מלך־אשור לאמר הולכו שמה אחד מהכהנים אשר הגליתם משם וילכו וישבו שם וירם את־משפט אלהי הארץ: ויבא אחד מהכהנים אשר הגלו משמרון וישב בבית־אל ויהי מורה אתם איך יראו את־יהוה: ויהיו עשים גוי־גוי אלהיו ויניחו בבית

ד' וזהו קטלין בהון: ואמרו למלכא דאתור למימר עממיא דאגליתא ואותיבתא בקרוי שמרון לא הוו ידעין ית דין אלהא דארעא וגרי בהון ית ארויתא והא אינון מקטלין יתהון בדליית אינון ידעין ית דין אלהא דארעא: ופקיד מלכא דאתור למימר אובילו להתן חד מכהניא דאגליתינון מתמן ויזלון ויתבון תמן וילפון ית דין אלהא דארעא: ואתא חד מכהניא דאתגליאו משמרון ויתיב בבית אל והוה מליף יתהון איכדין ידחלון מן קדם יי: והוו עבדין עמא עמא טעותיהון ואחיתו בבית

רש"י

ג' ויהיו הרגים בהם. ויאמרו למלך אשור לאמר הגוים אשר הגלית ואשר הושבת בערי שומרון הם לא ידעו משפט אלהי הארץ לכן שלח בהם אריות ויהרגו אותם. ד' וזהו קטלין בהון. ואמרו למלכא דאתור. ואותיבתא בקרוי שמרון. לא הוו ידעין ית דין אלהא דארעא. ופקיד מלכא דאתור. אובילו. ויזלון. ויתבון תמן. ויתיב בבית אל. מליף יתהון. איכדין ידחלון מן קדם יי. והוו עבדין עמא עמא. ואחיתו בבית

בלי יקר

המקדש וראה לספרו כאן בספור ישראל לשני סיבות האחת להודיע כי הסתרית הזאת שנסתר ישראל היה לשעתה ולא התמיד והשנית להודיע כי ישראל חטא ונלה והחטיא את יהודה והגלהו והכל תלוי בצואר ישראל כי גם יהודה לא שמר כו' וימאס כו' וכל זה העון תלוי בקושר ישראל שהם גרמו כל זה כי קדש ישראל מעל בית דוד וימליכו את ירבעם וידח מעל כנפי רוח שהפרית את ישראל מאחרי הפי"ת והוא קרוב ללשון הקרי וידח שהפרת' והדחה הכל דבר אחד הו' החטיאם מחלה גדולה עד אשר הסיר ה' אותם מעל פניו אם כן ישראל בעצמו הגלה את עצמו ע"י עונותיו ומעשיו שחטא והחטיא את יהודה ובזו' בלומר גם יהודה כו' שכוונת ספור זה להודיע ענין ישראל ופשעיהם שהיו הגלות המר וזהו שסיים ואמר ויגל ישראל בחיקו כדרש"י ז"ל שמורה על שישראל גלה · ויהיה פירושו כמו שפירשתי בכלי חמדה בלומר גלתה יהודה שהיא גלתה את עצמה מעוני אשר עונכה את העני · ומרוב עבודה זרה בתחיו העברי וגלו מדה כנגד מדה וזהו ויגל ישראל

בלומר כאן:

ויבא מלך אשור מבבל כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג וכן מהרי"ח ז"ל כדהרד"ק ז"ל והרלב"ג יחדיו הלחת לפי שמלך אשור הביא את אלו לאסופי' מכל עיר ועיר כמו שאמר מבבל ומכות' וכותה ומתמת וספרוי' דרך בזוי להושיבם תחת בני ישראל וז"ם ויושב בערי שמרון תחת בני ישראל אלו' תחת בני ישראל מכוון לומר שלא הביא אלא בזויים מעיר ועיר תחת בני ישראל כי כמותם כן בני ישראל עם מפוזר ומפורד ואלו תחתם וחלופיהם ולזה אמר ויהי בתחילת שבתם שם ומלוקה לזה שלא ירא את הסם לזה ויעלה ה' בהם את האריות להיות שבאו תחת בני ישראל דרך בזוי לא לא לף זו שלא ירא אלו אב' מה שאין כן בשאר הלומו' שהעפ"י שלא ירא את הש"ת לא גירה בהם האריו' כי מאריך אפו עם עוברי רצונו אבל עתה שנגעו בכבוד בני ישראל כאמור שלח בהם אריות וז"ם בסמוך לאמר הגוים אשר הגלית שהיות גוים בערי שמרון מלוקה אל שלא ידעו משפט אלהי הארץ זה וזה גרם וישלח בהם את האריות:

ויאמרו למלך אשור בילקוט שלמה ואמרו לדונינו המלך בארץ ששלחתנו עליה אינה מקבלת אותנו והנה נסתרנו מעט מהרבה שלח המלך וקרא לזקני ישראל אמר להם כל הנני' הללו שהגיתם בארצכם לא שכלה אתכם חית השדה ובעבור אינה מקבלת עבדי אמרו דבר עלה אולי יחזירם לארצם אמרו אדונינו המלך הארץ אינה מקבלת גוי שלא נימול ושלינו קורא בתורה אמר להם תנו לי מכם שנים וילכו וימולו אותם וילמדו אותם תורה ודבר המלך אין להשיב ושלחו את ר' דוסתאי ב"ר יגלי ואת ר' סני ויהיו מלמדים אות' ס"ת בכתב נוטריקון והגוים האלה היו הולכים בחוקות התור' ובחוקות אלהיהם שלא' ואת אלהיהם היו עובדים · עלה עזרא מבבל וזרובבל בן שאלתיאל ובאו עליהם השמרונים ק"ף אלף התחילו בונים בהיכל בחדין קמו זרובבל בן שאלתיאל וכי שמרונים היו ואלה כותיים היו אלא על שם העיר נקראו שומרונים ואז נדו הכותי' ושלח יגייר אדם מהם ועוד שבקשו להרוג את נחמיה במרמה שלא' לכו ונועדה יחדיו עד שבטלו עבודת בית המקדש חמש שנים והות בטילה וכו' מה עשו עזרא וזרובבל ויהושע בן יהוצדק קבצו את כל הקהל אל היכלה' והביאו ג' מאות כהנים וג' מאות תינוקות וג' מאות ספרי תורה בידם וג' מאות כהנים וזופרות בידם והיו תוקעין והלוין משוררין ומזמרין ונדו את הכותי' בשוד שם המפורש ובכתב הנכתב על הלוחות ובחר' ב"ד התחתון ובחרם ב"ד העליון שלא יאכל אדם מישראל את כותי מכלן אמרו כל האוכל את כותי כאילו אוכל בשר חזיר ואל יגייר אדם מישראל כותי ואל יהא להם חלק בתחיית המתים וחלק ונחלה וזכרון בישראל ושלחו את החרם אל ישראל שבבבל וכם הוסיפו עליה חרם על חרם והמלך כורש קבע עליה חרם שב' ושלחה דשכין שמיה תמן כו' ע' כ: ולע"ן אפשר שכונו חז"ל בדבריהם הנזכר לתקן יתור אומר כאשר אתם יודעים את משפט אלהי הארץ שבבר אמר לא ידעו משפט אלהי הארץ וישלח בם את האריות והנה ממתי' לות לזה אמר שהמאמר הראשון על פי' במה שבלמו ואמרו למלך אשור לדונינו המלך כו' והמאמר אל כאשר אינם יודעים את משפט אלהי הארץ הוא מישראל שהשיבו כן אל שאלת המלך שאל מה זה ועל מה זה כל הגוים הללו שהגיתם בארצכם לא שכלה אתכם חית השדה ובעבור אינה מקבלת עבדי אמרו דבר עלה אולי יחזירם לארצם וכל' אל עלה שאמרו הוא כאשר אינם יודעי' את משפט אלהי הארץ במילה ותורה כדי שיחזירם וילו מלך אשור לאמר לאמר מהכהנים וכו' אדבר המלך אין להשיב אחר וזה מודן גם כן לו' ויאמרו למלך אשור לאמר לאחרים שהם ישראל שישראל לא את פיהם מה זה ועל מה זה והשיבו כאשר אינם יודעים משפט אלהי הארץ והיינו דלא כתיב ויאמרו לאמר למלך אשור ועיין בסמוך בפסוק וילו מלך אשור כו' · ועיין הרד"ק ז"ל ·

ולע"ן אשר הגלית כמשמעו ל' גלות ושביה שמלך אשור הגלה אות' מבבל וכותה ועוה וספרוי' ומלוהם לרגלת שבבם הביא והושב' בערי שומרון וז"ם אשר הגלית ותושב בערי שמרון שבבבל הגלית ותושב הורה מה שאמרנו · למעלה בפסוק ויהי שבתם כו · וז"ם בלשון הזה משפט אלהי הארץ אמר הדמ"בן ז"ל בחומש שיש למצות לפי' לתן שהן הובת הגוף יותר סגולת ואיכות בארץ מבחוצה לארץ וז"ם לשון משפט אלהי הארץ שבארץ יש להם שייכות יותר · ונעשה יתור כאשר אינם יודעים כו' וכאשר בכ"ף בלתי מודק כוונו לו' למלך אשור כי הארץ יש לה אלה גדול מכל שאר האלהות ומשפטים יודעים לו ולזה כאשר לא ידעו את משפט אלהי הארץ שלח וגירה בהם האריות ויהרגו מן העולם הזה וכזה לא ניצולו מאלהי הארץ שלחרי מות' יודעים בגיהנם ולבדון ז"ם והנה ממיתים אותם וימותו ולא בחכמה מתים נעדרים ורקים כאשר הגוים יודעים את משפט אלהי הארץ בלי אחריות שלא דבר הכתוב בסיבת המיתה אבל דבר שימותו בלי אחרי' ותקוה שהרי הם מתים כאשר אינם יודעי' משפט אלהי הארץ שהילו ימיתוס והם יודעים משפט אלהי הארץ לא היינו דולגים כל כך ומאחר שאנו רואים בחוש האריות שלח וגרוי האריות שזה מאלהי הארץ הסליח בה גם אחרי מותם ישלוט בהם ויאבד כל זכר [illegible] מלך להודיעם משפט אלהי הארץ לבניל ממות בפשע ואחרי מותם [illegible] אריות ותקוה :

ויצו מלך אשור כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל · ולע"ן לדקדק דפתח בלשון יחיד הוליכו שמה אחד מהכהני' ומסיים בלשון רבים וילכו וישבו שם ואחר כך אמר בלשון יחיד וירם שלא אמר וירום · ונראה שזה מובן במה שקדם במאמר שזכרתי בפסוק הקודם ששלח שנים ר' דוסתאי ור' סני ולזה אמר המלך הוליכו שמה אחד מהכהנים כי עונים הסנים מן הה' כדי שיוכחו זה עם זה ואחר כך יורו משפט יגר אמנם אם ילך יחיד יעפ דעתו כמו שאמז"ל הרב לא הבדיל ולא עוד אלא שמטפסים שנא' ונולנו לשון אשר נולנו ואשר הגלנו וז"ם אחד מהכהנים שמסיק בשהאחד יהיה בהן והחבר שיהיה ישראל אין בכך כלום רק שילכו שנים יחדיו וז"ם וילכו וישבו שם יחדיו כדי ללמדן הענינים בין שנים לאמם ההורה' ההיה מפי הכהן כי שפתי כהן ישמרו דעת וז"ם וירום שהמורה אחד ולא שנים ולזה אמר וירום · וכן אמר בכי' ויבוא אחד מהכהנים כו' ויבא כו' ויהי מורה וכו' הכל בלשון יחיד שהכהן הוא המורה הה' שראלי היה מסייעו בלמוד עמו כדי לויכח יחדיו כי לא בדברו ירחיה' לים אל דעהו עוד אפשר שאמר וילכו וישבו שם על לא זה שהוסיף בתרי שמרון שהם ילכו וישבו שם במקום שיבא הכהן המורה וז"ם וילכו וישבו שם ר"ל לשנים וירם את משפט אלהי הארץ וכן כתיב ויבא ח' מהכהנים כו' ויבא בנית אל ויהי מורה אותם כו' הם נאים שיו ובנית אל עוד אפשר במה שזכרו חז"ל כנו"ל בפסוק ויאמרו למלך אשור כו' הארץ אשר שלחתנו אינה מקבלת אותנו והנה נסתרנו מעט מהרבה כו' שזה מורה בכוונתם שהיה שלא לשכון בערי ישראל שאינ' מקבלת אותם ולזה אמר להם אלהיכם שמה אחד מהכהנים אשר הגלותם משם וע"י זה וילכו וישבו שם ר"ל וילכו מוד לאנשים מבבל ומכותא ומעיתא וישבו שם תמורת אותם שלגלוס

האריות וירום זה הכהן את משפט אלהי הארץ ולא יתיהו :

ויבוא אחד מהכהנים כו' עיין הרד"ק וכן מהרי"ח ז"ל והרחיב ז"ל כי שני מיני הרגל' הלחת ירחת הרוממות והב' ירחת הרוממות והיה אשר כתבת לברהם ע"ה כי ירא אלהים אתה אלו הל היה ירחת העונש ואי' ושלחתו לא אוכל היה ירחת הרוממות ואמר על שהיהן הלא שלחו תבעת אתכם ופחדו יפול עליכם זה המורה את הכוחיים הודיעם שיש סיבה הראשונה סיבת כל הסיבות והע"ל יעשה כמעצי ובזה יעלו מהעונש האריות ביראה זו ואמע' שהיה גרוע' ואמע' שיושב הארץ הכנעני והבירו לא ידעו לא זה ולא אותו עכ"ז לא נשחלו בהם אריות אמנם כאשר זכתה ח"י ע"י ישראל אל הסנאת האל יתברך והדבוק אלהי אמע' שגלו ישראל עכ"ז לא זה ית' ההסגחה ולזה כשבאו אלה הכוחיים שלח בהם את האריות עד שהכירו את הסיבה הראשונה שהיא סיבת כל הסיבות וכילו ולזה נראו אריות · ולע"ן שהכתוב מגיד כאשר הארץ הלזה שהי' משמרון ולא רצה לשוב עוד לערי שמרון כי הגליתו משמרון ולכך בחר לו מקום לשבת בניה אל וזהו ויבא בנית אל ויהי מורה אותם איך יראו את ה' ירחה שלמה היתה הורחתו הכל הם לא הבלו הורחתו אלא לחלקין וזהו ויהיו עושים גוי גוי כו' הן אמת דמלא כתיב ויהי מורה אותם משפט אלהי הארץ משמע כדברי המפרשים ז"ל שלא הורה אותם משפט אלהי הארץ כשלימות אלא איך יראו את ה' בלא מה והוא הכרת לשעות המפרשים ז"ל מלבד הנו"ל · וכדמסיק את ה' היו ירחים כו' :

ויהי עושים כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרד"ק ז"ל · ולע"ן אז' אשר עשו השמרנים בנ"ך אל

אשר עשו השומרונים · זה ישראל שהיו בשומרון ובאותם בתי הבמות שעשו הם הניחו אלה הגויים אלהיהם גוי גוי בעריהם אשר היו יושבים שם היה עושה כל אחד בעירו בארץ ישראל כמנהגם בארצם · את סכות בנות · כן היה שם ע"ז שהיו עובדים בארצם ורמזינו כי שם ע"ז שלו בבל היה שמה כל כמו שאמר הכתוב כרע בל קורס נבו זה היה בימי נבוכ' נגר כמו שאמר הכתוב בל כשם אלהיה אבל בימי מלך אשור היה ע"ז שלהם סכות בנות ובדברי רבותינו ז"ל סכות בנות זה תרנגולת כלומר דמות תרנגולת היו עובדים והיה שמה סכות בנות וכמו שקורין לתרנגול שכוי כן היו קורין לתרנגולת סכות וכמות פירש עם אפרוחיה: נרגל · זה תרנגולת הבר וירושלמי את כרגל רגל דיעקב ורגליה דיוסף: אשימא · ברחא קרחא הוא התיש ונקרא אשימא לפי שאין לו זמר והוא כמו שוא · וב רוסלמי אשימא אימרא כמא דתימא באול אמש: נבחז · בזי"ן ויש ספרים כתוב בנו"ן ואינו כי אם בזי"ן ובטעות הוא בספרים ופירו' נבחז הוא כלב · והיה מלה מורכבת נובח חז מובח חן לא יוכל לנבוח חז לשון מרא שמרא שיניו: תרתק · פירוש בו צור חמו' · אדרמלך וענמלך אדרמלך הוא הפרד ונקרא כן לאדר ליה למריה בטעויה פירוש שגושא לרבו כל מסאותיו: אדר כמו דרי טוענא · ענמלך · זה הסוס דעני ליה למרי בקרב ובירושלמי אדרמלך · וענמלך זה טווס ופסיוני וטווס הוא הנקרא בלשון לע"ז פי תוקוילו הוא ופסיוני הוא שלו ותרגיס שלו ויבא שלו שלו בישראל ואיתו פסיונין: ויהיו עושים להם · הכהנים היו עושים להם עבודתם וקרבנותיהם בבמו': כמשפט הגויים אשר הגלו אותם משם · כמשפט ישראל שגלו מעשים אלה הגויים שהיו יראים את יי' ועובדים אלהים אחרים כתו שפירש חו והיה פרושו כמשפט הגויים והרגלותם אשר בחו משם ויהיה טעמו אל אלהיהם היו עובדים לא אל יי' היו יראים כלומר כן היו עושי' ועובדים אלהיהם כמו שהיה משפט' בארצם: עד היום הזה · לפירוש הראשון יהיה פי' עד היום הזה הם עושים על ישראל פירוש ישראל אשר גלו לא שבו בגלותם מן דרכם הרעה ועל היום הזה עושים במקום אשר גלו שם כמשפטי' הראשוני' שהיו עושים בשמרון אינם יראים את יי' שלא לעבוד ע"ז כי גם שם עובדים ע"ז בגלותם ולא יראו את יי' כי היראה היא לעבוד את יי' ועבדו אותו בתמים ובאמת והסירו את אלהים אשר עברו הנהר ובמצרים וכן אמר להם שמואל אך ירא את יי' ועבדתם אותו באמת והסירו את אלהים אשר לחקות העמים ולמשפטיהם ואינם עושים כתורה וכמצוה אשר צוה יי' את בני יעקב ה' וכמשפטם רק לבניו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם אז נראה אליו יי' ואמר לישראל יהיה שמך ולפירוש אחרון יהיה פירוש אינם יראים את יי' על העתי' אף על פי שאמר את יי' היו יראים לא היו יראים את יי' כלב כי אם מפחד האריות לפירוש קראו אותם גרי אריות ואמר כמשפטים הראשונים היו עושים פי כמשפטים הראשונים שהיו עושים בארצם כן היו עושים ולא היו עושים כחקותם וכמשפטם וכתורה אשר צוה יי' שהיה עליהם לקבל הכל כיון שנתגיירו ולא קבלו והיה להם לקבל התורה כתורה וכמצוה אשר צוה יי' את בני יעקב וכל העניין וכיון שראו הגויים האלה כי ישראל גלו משם לפי שלא עשו כתורה וכמצוה אשר צוה יי' אותם היה להם ללמוד ולעשות כתורה וכמצוה ולא עשו כן והפירוש הראשון נכון בעיני: כי אם

רשי

אשר עשו השומרונים · ישראל בעודם שם: גוי גוי אלהיו · ואמר על זה שהיו עובדים בארצם אף כאן עשו כן כל גוי בעיר אשר הושיב סנחריב שם בערי ישראל: סכות בנות · דמות תרנגולת עם אפרוחיה: נרגל · דמות תרנגול: אשימא · דמות תיש וכן קרויין בלשון כל אומה ואומה וכן פירשו רבותינו בסנהדרין: כאן · דמות כלב: תרתק · דמות חמור: אדרמלך · דמות פרד: ענמלך · דמות סוס: כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · איזה עבודות זרות שעובדי הגוי אשר הגלן סנחריב ואוכלוסין את אילו משם היו אלו עובדין כאן: אינם יראים את יי' · יראה שלמה כמשפט ישראל ואף על פי שנתגיירו מיראת האריות אין יראתם את יי' · יראה שלמה כמו שמפרש והולך שאינם עושים כמשפט הגוים אשר גלו לה עוסקים בתורה במצו' אשר צוה יי' את בני יעקב ואינם עושים כחוקותם וכמשפטם שהיה עליהם לעשות משנתגיירו אלא כמו שהורם הכהן שהיה מן השומרונים שהיו עובדים ע"ז: ויכרת אותם ברית · כשנתן להם תורה בהר סיני: בשנת

רלבג

כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · ר"ל שהם היו גם כן עובדי' לשם יתעלה ועובדים עבודת אלילי' ולזה אחר להם אליהו על יותי אתם פיסחים על שתי הסעיפי' אם יי' הוא האלהי' לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו: עד היום הזה הם עושים כמשפטים הראשונים · ר"ל הנבאים הם ישראל כי לא הגלו כולם כמו שיראה מהספור אשר בענין חזקיה שעלה לעזה שבשאר שם:

תשחוון

בבית הבמות אשר עשו השמרנים גוי גוי בעריהם אשר הם יושבים שם: ואנשי בבל עשו את־סכות בנות ואנשי־כות עשו את־נרגל ואנשי חמת עשו את־אשימא: והעוים עשו נבחן ואת־תרתק והספרוים שרפים את־בניהם באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרים: ויהיו יראים את־יהוה ויעשו להם מקצותם כהני במות ויהיו עשים להם בבית הבמות: את־יהוה היו יראים ואת־אלהיהם היו עבדים כמשפט הגוים אשר הגלו אתם משם: עד היום הזה הם עשים כמשפטים הראשנים אינם יראים את־יהוה ואינם עשים כחקתם וכמשפטם וכתורה וכמצוה אשר צוה יהוה את־בני יעקב אשר־שם שמו ישראל: ויכרת יהוה אתם ברית ויצום לאמר לא תיראו אלהים אחרים ולא־תשתחוו להם ולא תעבדום ולא תזבחו להם: כי אם־את־יהוה אשר העלה אתכם מארץ מצרים בכח גדול ובזרוע נטויה אתו תיראו ולו תשתחוו ולו תזבחו: ואת החקים ואת־המשפטים והתורה והמצוה

ואנשי ד' ר"פ בקריאה וסי' ואנשי סדום רעים וחטאי' · ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרף · ואנשי בבל עשו · ואנשי תמיד יבדילו עברים: והעוים ד' ב' ר"פ וב' מצעתא פסו' וסי' והעוים הישבים בחצרים עד עזה · והעקרני והעזים · והעזים והפרזי · והעזים עשו נבחז: כמשפט ז' רפ"ן ה' פתחין וב' קמצין וסימ' ואם לבני יערנה כמשפט הבנות · כמשפט צידנים יושב ובוטח · את יי' היו יראים · ויעשי את חג הסיכות · ויעמד כמשפט דויד אביו · פנה אלי והנני כמשפט · ולכל העולות עולות · ב' בתראי קמצין: ויצום ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר וארא: ואת החקי' ד' בקריאה וסי' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו · ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים · הבל חבלנו לך · ואת החקי' ואת המשפטים והתורה והמצות דסיפר';

בלי יקר

מ"ש גוי גוי בעריהם אשר הם יושבים שם שבכל עיר מעריהם אשר השומרונים הישראלים היו יושבים בהם קודם הגלות אשר בנו להם במות בהם הושיבו אלה הכותיים את אלהיהם נמצאו חוטאים השומרונים בזמנם ומחטיאים אף לאחר הגלות שהרי הכימו מקום מושב ובמות לע"ז ויקראם לשומרונים הישראלים גוי גוי כדבסמוך דכתיב כמשפט הגויים אשר הגלו אותם משם שכיון שמרדו בע"ז לא נכה אותם שם ישראל אלה גוי אלהיו כו' כגויים כו' ויכריע כדברי אלה דלפרש"י ז"ל קשה דהי"לל ויהיו עושים בעריה' גוי גוי אלהיו ויניחו בבית הבמות אשר היו השומרי' והיה מקלר גוי בעריהם אשר הם יושבים שם · ולרש"י ז"ל ניחא לשון אשר הם יושבים דמשמע עתה בהווה ולפירושי ההבנה אשר הם היו יושבים בהם:

ואנשי בבל עשו כו' והעוים וכו' סנהדרין פרק ארבע מיתות אמר רב יהודה אנשי בבל עשו את סוכות בנות מלי ניהו תרנגולת אנשי כות עשו נרגל מלי ניהו תרנגול · אנשי חמת עשו אשימה מלי ניהו בראן קרחא · העוים עשו את נבחן ואת תרתק ומלי ניהו כלב וחמור והספרוי' שורפין את בניהם באש לאדרמלך וענמלך מלי ניהו הפרד והסוס לאדרמלך דאדרי ליה לאריה בטעוה · ענמלך דעני ליה למריה בקרבא · ואף חזקיהו מלך יהודה בקש אביו לעשות לו כן שלא שסכתו אמו שלמכדראת ע"כ וכן הביא רש"י ז"ל והוסיף וכן מהרי"ק ז"ל · וכן הרל"ק ז"ל יהרגיב ומה שנעשו מרת רגל יעקב ורגל יוסף נראה שע"ש ניחשתי ויברכני ה' בגלליך ויברך ה' אותך לרגלי וכן ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף ולפי שכתברכו הכתיב הללה בגללם בחרו ולע"ן לדקדק למה בכולם אמר עשו ולא הזכיר העבודה זולת בסכריו' אמר העבודה שהיו עובדים את בניה' ולא אמר עשו אדרמלך וענמלך אלהי ספרוים ואפשר כי כל אחליפו גבורתם מעת גלותם לעבוד זולתו זולת ספרוים וז"ש ואנשי בבל עשו את סוכות בנות לרמוז בכמו שתרנגולת אוסקת את אפרוחיה להסות אותם תחת כנפיה ככה עבודה זו תגרום להם להתאסף ולהתקבץ מגלותם לו שתחסה להם בגלות וזהו ואנשי בבל עשו כלומר עשו להם לפי שעה בעובדם גולים ויורה על זה שהרי בימי נבוכ נצר עבדו הזולת כדכתיב כרע בל קרס נבו · ואנשי כות אשר בארץ כשעשו את נרגל הוא התרנגול אשר יש בו להבחין בין יום ובין לילה כן יתן בלבם בינה להבין בין יום היעוע' לגלי הגלות גלותם לנהגם לטיעם · וחמת עשו בראן קרחא לו' שגם הם בגלותם כרחל לפני גוזזיה נאלמה וכעז לפני מורטיה כך מורטי' אותם והעזים עשו את הכלב הוא נבחז שלעפ"י שיסלו מאת המשעבדים אותם ולא ישיבו כראוים יעיזו עוד לשאול דחולפה כלפי שמיה מהניא כמו לא תלך עמהם לא תלוה את העם כו' ואמר כך קום לך אתם · ועשו ג"כ תרתק הוא החמור לעשים עלמם כחמור גרם בלתי מרגיש תרפה וגידופין אמר הספרוים

בבית הבמות אשר עשו השמרנים

ג' גוי גוי בעריהם אשר הם יושבים שם: ואנשי בבל עשו את־סכות בנות ואנשי־כות עשו את־נרגל ואנשי חמת עשו את־אשימא: והעוים עשו נבחן ואת־תרתק והספרוים שרפים את־בניהם באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרים: ויהיו יראים את־יהוה ויעשו להם מקצותם כהני במות ויהיו עשים להם בבית הבמות: את־יהוה היו יראים ואת־אלהיהם היו עבדים כמשפט הגוים אשר הגלו אתם משם: עד היום הזה הם עשים כמשפטים הראשנים אינם יראים את־יהוה ואינם עשים כחקתם וכמשפטם וכתורה וכמצוה אשר צוה יהוה את־בני יעקב אשר־שם שמו ישראל: ויכרת יהוה אתם ברית ויצום לאמר לא תיראו אלהים אחרים ולא־תשתחוו להם ולא תעבדום ולא תזבחו להם: כי אם־את־יהוה אשר העלה אתכם מארץ מצרים בכח גדול ובזרוע נטויה אתו תיראו ולו תשתחוו ולו תזבחו: ואת החקים ואת־המשפטים והתורה והמצוה

ד' אשר כתבתי

ואת החוקים כו' והמשפטים כו' כי הם כו' מהרי"ק ז"ל הקשה כאן ג' פעמים לא תראו אלהים אחרים ודי בלחקת מהם · ותירץ שהכוונה להודיע חומר הע"ז שבתחילה בנגד כל העמים ולזה

לא שינו את עבודת' ולזה אמר בהם והספרוי' שורפים את בניהם · עוד היום בא"י ואפי' שהיה ע"מהם הכהן המור' להם ירא"ה ע"ג היו שורפים את בניהם באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוי' ר"ל שהיו אלהי ספרוים בעודם בעריהם ועודם מחזיקים בהם בהלוהות והעפ"י שגלו ולזה שינה בספרוים מזולתם:

ויהיו ירא"ים את ה' כו' עיין הרד"ק ז"ל: **את** ה' היו ירא"ים כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל:

עד היום הזה הם עושים כו' ויכרות כו' עיין רש"י ז"ל אם כן עד היום הזה על הכותיים מדבר · ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף וכן מהרי"ק ז"ל עד היום הזה כו' על ישראל הנשארים שם בערי שמרון וגם על הגולים שעוד היום הם עושים כמשפטים הראשונים בארץ גלותם והנשארים שלא שבו בתשובה · ולע"ד עד היום הזה וכו' עפ"י שיטת רש"י ז"ל שמדבר על הכותים ולפי שאמר בפ' הקודם את ה' היו ירא"ים אז ב' הילה כשבא הכהן המור' אמר מפני פחד האריות וז"ש היו ירא"ים בלשון עבר והגיד המור עובדים להודיע כי גם אז בהיו ירא"ים את ה' לא שרו מהיות אז עובדים את אלהיהם וז"ש ואת אלהיהם היו עובדים · ובכתוב הזה הגיד כי עוד מעט עד היו' הזה הם עושים כמשפטי' הראשונים אבר היו עושים בארצם אים אים לגוייה בבל וכות ועזה וחמת וספרוים והוסיפו רשע שאינם ירא"ים את ה' שבעלו אותה הירא"ה שהיו ירא"ים לעצתה ואינם עושים כחוקותם וכמשפטם שהיו עושים בהוראת הכהן וכתורה וכמצוה אשר צוה ה' את יעקב אשר שם שמו ישראל ואמר זה לו' שבמנו הם אשר הוא מהדברים המכפרים עונותיו של אדם שמו הם ושמו מעשה ושמו מקום ולזה אמר שהכותיים האלה היה ראוי שישמו את שמם כי שמו הם כלומר איני עושה האים שעשה אותם המעשים ולזה שמו שמם גורם שמו המעשי' ולזה הביא כאן ענין יעקב ששינה את שמו ישראל כי בסבה לטיבותיה ככה היה ראוי להלו לשמות את שמם ומסבר והולך ויכרות ה' אותם שהמורה והכבוד לא יהיה לאלהים אחרים כי הם אחרים לעובדיהם ז"ש ויצום לאמר שבא אלוי בלשון הזה של אלהים אחרים לוי והודעה הגב אחרים לעובדיהם ז"ש ויצום לאמר לא תיראו אלהים אחרים ענין מורה כי לא יראו ולא יעבדו ולא תשתחוו להם ולא תעבדום ולא תזבחו להם כי גם הטבע אין אותם לכן יאותו אל הבי"ת אשר העלה אתכ' בכח בעלו ומעלה ככה ראוי שהעלו אותו על כל ברכה ותהלה והמורה יתחייב לפי שהעלה אתכ' בכח גדול ובזרוע נטויה בתוכן שמלך שהעלה אתכם יאתה לו הכבוד ההשתחויה והזביחה ומלך היותו בכח גדול ובזרוע נטויה יאות לו המורה מאותם המדות גדולות:

ואת החוקים כו' והמשפטים כו' כי הם כו' מהרי"ק ז"ל הקשה כאן ג' פעמים לא תראו אלהים אחרים ודי בלחקת מהם · ותירץ שהכוונה להודיע חומר הע"ז שבתחילה בנגד כל העמים ולזה

כי אם כמשפטם הראשון · לא שמעו נביאים המוכיחים אותם והם עושים אחרי התוכחה כמו לפני התוכחה : ויהי בשנת שלש להושע בן אלה · שנת שלש למרדו כמו שפירשנו : וכתת נחש הנחשת · יש מרז"ל שאמרו שחק וזורה לרוח כי היה אסור בהנאה ומהם אמרו כי לא היה אסור בהנאה כי משה רבינו ע"ה משלו עשה אותו של עשה לך סרף משלך שהעובדים אותו לא היו יכולים לאוסרו כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ובדין הוא נתי דנחותי אלא הוה כיון דחזא חזקיה דקא טעו ישראל בתרי' עמד וכתתו : כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטירים לו · מעת שהרעו מלכי יהודה וטעו ישר' אחר ע"ה עד הימים ההמה שמלך חזקיהו היו בני ישראל מקטרי' לו כיון שמלכו כתוב ורצה אותו ומי היו חוסבים כי טוב הו' להחת אחנעי ולעבוד אותו והיה מוכח מימות משה זה הנחש לזכרון הגם כמו בנגנת הקן ואשה ויהוספט שלא בערוהו כאשר בערו שאר הע"ה מפני שלא מצאו בשמלכו שהיו עובדין ומקטרים לזה הנחש והיו מכתתי' אותו לזכרון הגם וחזקיהו רחה לבע' אותו כשביע' הע"ה כי בימי אביו היו עובדי' לו כמו לע"ה אע"פ שהטובים היו זוכרי' בו הגם אחר טוב לבער אותו ושלא הגם מלהניחו ומעט בני ישראל היום לו מחר אחריו ורבו' ז"ל אמרו אפשר בא אסא ולא בערו בא יהוספט ולא בערו והלא כל ע"ה שבארץ יהוד' אסא ויהוספט ביערוס אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו : ויקרא לו נחשתן · דרך בזיון כלומר אינו אלא נחשת מה כח יש בו להרע ולהטיב בעת שכתתו קרא לו כן אחר להם לישראל איך יעלה בלב אדם כי זה יועיל כי אינו אלא נחשת ותוספת הנ"ון להקטינו כי"ל כאמינון וי"ו נ"ון איסון שבתון וי"ת והוו קרן ליה נחושתן כלומר ישראל שהיו עובדים אותו היו קורין אותו נחשתן : ואשר

רשי

בשנת שלש · למרדו של הושע : ויקר' לו נחושתן · לשון בזיון כלומר מה צורך בזה אינו אלא נחש נחשת : ישכיל

רלבנ

תשמרון לעשות כל הימים · זה אות שהתורה נתנה לעשות מצותיה כל הימים לא שתשתנו בחלק מהם שחשבו אנשים אלילה חלילה : ולא שמעו כי אם כמשפט' הראשון הם עושי' · ר"ל כי ישר' לא שמעו לאל' מעבוד' אלילים וזה מצא שם ישאשיה כהני הבמות : ויהיו הגוים האלה ירא'ים את ה' · ידמה שאחר שלא שמעו אלו הגוים לקול הכהן אך הלכיהו בין שתי האמונות וזה הוא מבואר שלא היו ירא' את ה' שלא היו עובדים עבוד' אלילים וזה לא נחשבו לגרי' אמתיים כי הגרים האמתיים הם כמו ישראלים התורה אך עם עבודת אלהיהם וזה הם משוללים מידאת הש"י ומהיות ממדרגת ישראל כי הישראל אף על פי שחוטא זכו לו אבותיו אל שיהי' מיסר אך הגר לא יהיה גר אם לא יקבל עליו כל מצוות התורה כי התורה הזאת בלתי מקבלת תוספ' וגרעון כמו שנאמר במקומות מהתורה : ויעש הש' בעיני ה' · כל אשר עשה דוד אביו · הנה בזה הוסיף על דוד כי הוא לא חטא אך עשה תמיד הישר בעיני ה' ודוד חטא על דבר אוריה : הוא הסיר את המבמות · הם שנעשו להקריב בהם לש"ו אשר לא סרו בימי מלכי יהודה הראשונים : ושבר המצבו' · כי התורה אמל' לא תקים לך מצבה ה ואע"פ שהיא לש"ו אם כשהיתה לשם ע"ז כמו שאחשוב שהיה הענין באלו המצבות : היו בני ישראל מקטרים לו · חזקיה נחשתן ר"ל נחשת שאין לזאת הצורה מדרגה אלהית מפני שעשאה משה והיה כל הנשוך ורואה אותו ויחי והנה קרא לו בכל

יח

א ויהי בשנת שלש להושע בן אלה מלך ישראל במלך חזקיה בן אחז מלך יהודה : ב בן עשרים וחמש שנה היה בהמלכו ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם אמו אבי בת זכריה : ג ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר עשה דוד אביו : ד הוא הסיר את הבמות ושבר את המצבות וכרת את האשרה וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההם היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחשתן : ה ביהוה אלהי ישראל בטח ואחריו לא היה כמהו בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו : ו וידבק בהוה לא סר מאחריו וישמר מצותיו אשר צוה הוה את משה : ז והוה עמו בכל אשר יצא השכיל ויתמרד במלך אשור ולא עבדו : ח הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבולה ממגדל נצר ועד עיר מבצר : ט ויהי בשנת הרבעית למלך חזקיה הוא שנת השבעית לשנע מלך ישראל עלה שלמנאסר מלך אשור על שמרון וצר עליה : י ולקחה מקצה שלש שנים בשנת הששית לחזקיה הוא שנת התשעית לשנע מלך ישראל נלכדה שמרון : יא ויגל מלך אשור את ישראל אשורה והנחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי : יב על אשר לא שמעו בקול יהוה אלהיהם ועברו את בריתו את כל אשר צוה משה עבד יהוה לא שמעו ולא עשו : יג ובשנת ארבע עשרה למלך חזקיה עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצרות ויתפשם : יד ויקח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור לכיש לאמר חטאתי שוב מעלי אשר תתן עלי נשא ויכן שלשים ככר כסף ושלשים ככר זהב : טו ויתן חזקיה את כל הכסף הנמצא בבית יהוה ובאצרות בית המלך : טז בעת ההיא שבר חזקיה מלך יהודה את דלתות היכל יהוה ומן העמודים אשר צפה חזקיה מלך יהודה ונתנם למלך אשור : יז ושלח מלך אשור את תרתן ואת רב סרים ואת רב שקה מלכיש אל המלך חזקיה בחיל כבד על ירושלם ויעלו וילכו וגו' ויעמדו אל תעלת הברכה העליון אשר בשדה כובס : יח ויקראו אל המלך ויצא אליהם אליקים בן חלקיה אשר על הבית ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר : יט ויאמר אליהם רב שקה אמרו נא אל חזקיה כה אמר המלך הגדול מלך אשור מה הבטחון הזה אשר בטחת : כ אך אמרתי דבר שפתים עצה וגבורה למלחמה עתה על מי בטחת כי מרדת בי : כא הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוץ הזה על מצרים אשר אם יסמך איש עליו והיה לו לפגע ונקבו את כפו כן פרעה מלך מצרים לכל הבטחים עליו : כב ואם אמרתם אלי אל יהוה אלהינו בטחנו הלא הוא אשר הסיר חזקיה את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלם לפני המזבח הזה תשתחוו : כג ועתה הערב נא את אדני מלך אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך רכבים עליהם : כד ואיך תשיב פני פחת אחד מעבדי אדני הקטן ותבטח לך מצרים לרכב ופרשים : כה ועתה הלא אל יהוה עלה לשחת הארץ הזאת ואל תשחת אמר אלי יהוה עלה אל הארץ הזאת ושחתה : כו ויאמר אליקים בן חלקיה ושבנא ויואח אל רב שקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר אלינו יהודית באזני העם אשר על החומה : כז ויאמר אליהם רב שקה האל אדני שלחני אל אדניך ואליך לדבר את הדברים האלה הלא אל האנשים הישבים על החומה לאכל את צואתם ולשתות את שתי רגליהם אתכם : כח ויעמד רב שקה ויקרא קול גדול בלשון יהודית ויאמר לאמר שמעו דבר המלך הגדול מלך אשור : כט כה אמר המלך אל יתלו אתכם חזקיה כי לא יוכל להצילכם מידו : ל ואל יבטח חזקיה אתכם אל יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה לא תנתן העיר הזאת ביד מלך אשור : לא אל תשמעו אל חזקיה כי כה אמר מלך אשור עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מים בורו : לב עד אבי לקחתי אתכם אל ארץ כארצכם ארץ דגן ותירש ארץ לחם וכרמים ארץ זית שמן ודבש וחיו ולא תמותו אל תשמעו אל חזקיה כי יסיתכם לאמר יהוה יצילנו : לג הצלו הצילו אלהי הגוים איש את ארצו מיד מלך אשור : לד איה אלהי חמת וארפד איה אלהי ספרוים הנע והוה אם הצילו את שמרון מידי : לה מי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם כי יצל יהוה את ירושלם מידי : לו וחרשו העם ולא ענהו דבר אחד כי מצות המלך לאמר לא תענהו : לז ויבא אליקים בן חלקיה אשר על הבית ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיה קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רב שקה :

בלי יקר

ולא"ל ויכרות ה' אתם ברית וילוס לאחר לא תירא אלהים אחרי' כלו' אם ה' עמכם אין לאל אחרי אלהים אחרים כי מה יעשו לכם ושזה היה בתחילת העברת הדברות לא יהיה לך אלהים אחרי' על פני וגם באמצע התורה והמצוה זה גם כן ולא תראו אלהים אחרים ר"ל אם תעשו המצות אינכם צריכים אלהים אחרים להיותם אמצעיים בינכם לבין אלהיכם להוריד עליכ' את הטוב כי המצות הם האמצעיים האמתיים בזה · וגם אחרי התימת התורה כשעמד הפי"ת הברית הם הקללות שנכרתת כי תבא שיעדם לעוברים עליה שנקראו ברית כדכתיב אלה דברי הברית אמר ג"כ ולא תירא אלהי אחרי' אבל אחרי' אבל ה"כ הזכיר על הע"ה בתחילת התורה ובאמצע ובסופה ועכ"ז ולא שמעו כו' : ולע"דן סכיון בב' מעמים אלו בראשון כיון לכוותם ולומר לא הראו אלהים אחרים כו' ר"ל אפי' בשותפות שהרי אמר שלילה לא תירא אלהים אחרים אותו תירא אותו ואם אינו אמר אם כי אם ה' אשר העלה אתכם מארץ מצ

אשר היו לפניו. ר"ל חוץ מדוד ושלמה אבל בשאר מלכי יהודה אשר היו לפניו אע"פ שהיו בהם מלכים טובים והם אסא ויהושפט ויהואש כל ימי יהוידע ועוזיהו ויותם לא היה בהם שעשה הישר בעיני יי' כתוהו שהרי אמר עליו שכל אשר עשה דוד אביו: יאשיהו. יאשיהו דוד במלך אשור. לפי שלחו אביו היה עובדו אמר כי מרד בו ולא עבדו שבטח בחיל עבדו: ומגדל מוצרים עד עיר מבצר. ממגדל שעומדים בו השומרים וי"ת ממגדל תקיף עד קרוין כריכן. מקצה שלש שנים. מתחלת שנה שלישי' וכמוהו מקץ שבע שנים תשלחו איש את עבדו וכן מקץ שבע שנים תעשה שמטה להשמטת קרקע ולשלוח עבדים כי הוא עלה בשנה הרביעית לחזקיהו היה שנת שביעי' להושע ר"ל בשנת שש לחזקיהו היה תשע שנים תשע להושע אין כאן כי אם שתי שנים והוא מקצה שלש וי"ת מסוף תלת שנים וא"כ לדעתו בשנה הרביעית ובשנה השביעית ר"ל בתחלת השנה הרביעית והשביעית: ויגל מלך אשור. מבניין הפעיל כי הוא גלו בשבוי והתחלומו ויגלהו: ויתפשם

כלי יקר

לשון ומופת מלפלות ה' לאמנם תיקון הלה שלא שכרו בהפסדו ומה שמבטיח בזכרון הנס פונס בעבודה שעובדיהם לתו ושוב העדרו ממליהו לשוקה ולמכשול לרבי' ולזה הוסיף לו ה"מן בכחותם כלומר על עתה היה נחש הנחושת שנעשה בו מופת אלהי ועתה שנכשלו בו הימו אלא בחושתן כלומר נחושת שלהם הוא והב"ן כנוי לרבים הוא:

בה' אלהי ישראל בטח בו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל. ולע"ד דן מהכרת הו"ו שהבריח הרלב"ג ז"ל שהוא הכרת ואפשר לפרשו בהופן אחרת והו' כי במדרגת היושר בעיני ה' כבר אמר ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה דוד אביו אלא יותר ואיך יאמר עתה שהי' גדול אפי' מדוד והיה אפשר לומר כי הפסוק הזה' בתחלת מלכותו והפסוק הזה מדבר אחרי שמלך טהור ידים בחזקיהו יסיף הומן עד שלא היה כמוהו אחריו ולא לפניו. והנכון שבבחינת היושר היה כדוד אביו כמו שהזכיר בפסוק הראשון ככל אשר עשה דוד אביו אמנם בפסוק הזה דבר בשלומות מדעי שלא היה כמוהו לא לפניו ולא אחריו ואפי' דוד לא זכה כמוהו בפרטי הזה שמזכיר מענין הבטחון והוא שאמר בה' אלהי ישראל בטח ואחריו לא היה כמוהו בענין הבטחון הנו' בכל מלכי יהודה וכן בענין הבטחון לא היה כמוהו בכל אשר לפניו. ובזה נתיישבו הפני כתובי' שאינם מכחישים זה לת זה. עוד אפשר לפרש דמדלא אמר ובכל אשר לפניו אלא ואשר לפניו לבד אמר כי בה' בטח ואחריו הוא שלא היה כמוהו אבל לפניו היה והוא ד"עה כמו שאמר כדוד אביו ומ"ש ואשר היו לפניו פי' מלבד זכותו וחסידותו שאחריו לא היה כמוהו הנה כיוסף עוד זכות הראשונים אשר היו לפניו ז"ש ואשר היו לפניו על דרך נוצר חסד לאלפים לאוהבים ולשומרי מצותיו שבנה דור אלהי יתוסף עליהם זכות אבות ק"ו ממדת פורענות ומה בפורענות פוקד עון אבות על בנים כשלחניים מעט אבותיהם בידיהם במידה טובה עא"כ וז"ש ואשר היו לפניו ויתוסף על זכותו של חזקיה והוא דקדוק נכון. וע"י מידת הבטחון נמשך להם שנבנה בה' לא סר מאחריו שהבטחון שורש גדול באחרונה שמורה על היכולת האלהי ועל ההשגחה ומזה ימשך הדבקות בה' כיון שהוא מסגיח בשפלים:

וידבק בה' כו' עיין הרלב"ג ז"ל. ולע"ד דן דעפ"י מה שפי' מז"ל בפסוק ובו תדבק ופי' לספר להדבק בהקב"ה והוא כתיב ה' אלהיך תירא את ה' אלהיך תשתחוה ואת ה' תדבק ואם הכונה לפי שהת"ח הדבקה מרבוי את ה' אלהיך תירא את לרבות ת"ח מכאן אמרו חז"ל ת"ש ובו תדבק בת"ח הדבקים בה' וע"י הדבקות בהם נמשך לו שמירת המצות על פי תורה שבע"פ אשר צוה ה' את משה כמו שכ' כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית על תורה שב"ע. וכן אחז"ל בפ' בחוקותי גם ואם בחוקותי תמאסו בשבע' עבירות שסדר רש"י ז"ל שונא את הכמים מונע את אחרים כופר במצות כופר בעיקר:

והיה ה' עמו כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל. ולע"ד דן לדקדק מו' יצא יסכיל דהי"ל בכל אשר יצא משכיל. ונר' שכיון לומר שהיה בוטח בה' והיה שמוך לבו לא ירא עד אשר יראה בצריו וז"ש והיה ה' עמו עד שבכל אשר יצא יסכיל ר"ל שקודם לאתו הי' מובטח שיסכיל בכל אשר יצא. ואמר ולא עבדו ר"ל שלא עבדו זמן מה ואחר כך מרד אלא ולא עבדו מעולם והיה זה כי מידי שנה בשנה היה שולח לו אביו דורון ומס ועבר זמן מעט מזה אחז עד הגיע הזמן שנו מגיע המס וביני ביני בכל אשר יצא בשאר מלחמ' והצליח אז כתחזק וימרוד במלך אשור ולא עבדו שלא זכה שיתן לו חזקיה פרוטה. או אפשר וימרוד בו שלא שלח לו המס כמו שהיה שולח לו אחז מידי שנה בשנה ולא עבדו ר"ל אפי' בדברים דברי פיוס בעלמא:

הוא הכה כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל. ולפי שהזכיר מחסידותו לא יחסוד השומע שהיה אלא נעבר מגבורה לז"ל הוא הכה את פלשתים עד עזה שהכה מהמקום הקטן עד עיר מבצר האמור. והזכיר מחסידותו בדברי הימים שפתח לתות ההיכל שסגר אחז כדי שלא יעבדו עבודה במקדש וקדש את הכהנים מכל טומאה וסדר אותם במשמרות שלהם רלים בכל ערי יהודה וגם אגרות לאפרים ומנשה לבא לעשות הפסח בית ה' כי נשאר מאפרי' ומנשה ומאשר ומזבולון אנשים בארץ ומהם היו מלעיגי בדרכי חזקיהו שהיו הולכים עם אגרותיו הנז"ל. ומהם הירא את דבר ה' באו לירושלם ועשו פסח שני בשמחה רבה וכבר אחז"ל שבזורו של חזקיה כל תיקוק ותיקוקות מדן ועד באר שבע היו יודעים ולא נמצא בהם עם הארץ והוא שבא אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה ולא ספר כאן כלל מהנו' שבא בדברי הימים באריכות מהסיבה שזכרתי למעלה שבחר הנביא בקיצור הסיפורים ע"כ. ולי נראה שכל הנזכר בדברי הימים בפרטות נכלל כאן באומרו בה' אלהי ישראל בטח וידבק בה' ולא סר מאחריו כו':

ויהי בשנה הרביעית לחזקיהו כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הקשה שהספור הזה מלכידת שעלה מלך אשור שומרון כבר נזכר למעלה אם כן הוא מיותר. ותירץ לפי שלמעלה הזכיר לסמוך לו זה ספור חזקיה מלך יהודה ואיך עלה סנחריב לחריב ירושלם ולגלות עמו והשם ית' הצילם והלה בהם מכה רבה ולכן נשנה הסיפור בזה המקו' סמוך לספור סנחריב כאילו אמר בשנ' הרביעית לחזקיהו שהיה בשביעית להושע בן אלה עלה שמרון והחריב אותה והגלה ישראל אמנם בשנת י"ד לחזקיהו עלה סנחריב בזעזוע גדול על ירושל' והשב לעשות לה כאשר עשה לשמרון ועשה השם יתברך נס גדול ושב לשמרון עם מגפת עמו ושם הכהו בחרב. עוד סיבה שנית להשמות הסיפור הזה שהוא כמו סיבה לתה שעשה חזקיהו מהרפיון שלא יצא לקראת מלך אשור להלחם בו אמנם קצן דלתות של היכל לתת לו פוסד גדול ג' מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב והו' דבר זר לזה אמר כי ראה מה שעשה למלך ישראל שעלה שלמנאסר על שמרון ואסר עליה ולכדה ויגל כו' על אשר לא שמעו בקול כו' יהוה עלמה ביהוד שגם הם היו בלתי ירא' את ה' כי חזקיה לבדו הוא ירא את ה' במלותיו חפץ מאד ולזה ענין ישראל היה סיבת הכנעת חזקיה אל סנחריב בג' מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב ולזה נשאה שנית. עוד שלא שמאחר שחזקיהו אים תם ויפר

לא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכֹל מַלְכֵי יְהוּדָה וַאֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו: וַיִּדְבַּק בַּיהוָה לֹא־ סָר מֵאַחֲרָיו וַיִּשְׁמֹר מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר־ צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וְהָיָה יְהוָה עִמּוֹ בְּכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא יַשְׂכִּיל וַיִּמְרֹד בְּמֶלֶךְ־אַשּׁוּר וְלֹא עָבָדוֹ: הוּא־הִכָּה אֶת־פְּלִשְׁתִּים עַד־עַזָּה וְאֶת־גְּבוּלָהּ מִמִּגְדַּל נוֹצְרִים עַד־עִיר מִבְצָר: וַיְהִי בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ הִיא הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־ אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל־שֹׁמְרוֹן וַיָּצַר עָלֶיהָ: וַיִּלְכְּדָהּ מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים בַּשְּׁנַת־ שֵׁשׁ לְחִזְקִיָּהוּ הִיא שְׁנַת־תֵּשַׁע לְהוֹשֵׁעַ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִלְכְּדָה שֹׁמְרוֹן: וַיַּגֶל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה וַיַּנְחֵם בַּחֲלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי: על

בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו. הנה הוי"ו אשר במלת ואשר משכית הב' ית אשר במלת בכל והרמן בו בכל מלכי יהודה ובאשר היו לפניו ואולם אחר זה כי אפי' דוד לא היה כמוהו כי הוא חטא וזה לא חטא אך עשה הישר בעיני יי': ויתדבק ביי' לא סר מאחריו. הנה הדבקו' ביי' הוא ההשגה והליכה בדרכיו ואחרו לא סר מאחריו מעיד שלא חטא בדבר: והיה יי' עמו. זה היה מהשגיח ומגומל לו על ידו: בכל אשר יצא יסכיל. ר"ל בכל אשר יצא יצליח: וימרד במלך אשור ולא עבדו. לפי שחטא אחז עשה עליו עבד לו כאחרו עבדך ובכן אחי זכר כי הוא מרד במלך אשור ועניין המרד הוא שלא עבדו: ומגדל מצרי' עד עיר מבצר. ר"ל שלא בשאר בהם מקום שלא היכה מקצו' ועד גדול והיות' קטן הוא מגדל המצרים ר"ל השומרי' שעושין מחוץ לעיר לשמור פירות השדה והכרמים אשר סביבו:

קצר

רש"י

יסכיל. יצליח: קצן

מסרה

והיה יי' ו' וסימ' נמסר בזכריה סי' י"ד: וילכדה ה' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה: הארב קם מהרה. ויעבר יהושע דמלכים. ויעל יהושע מעגלונ'. וילכדה מקצה שלש. ב' מנהון חס' קדמא ובתרא:

כלי יקר

ירא אלהים כאשר הגידו הכתובים בשבחיו לא כן על מה הקיים נסיון לו את סנחריב עד שהוצרך לקצן דלתות ההיכל ועמד בגדול דקב"ה לא עביד דינא בלא דינא ותירץ שהיה זה מפ"ת לבני יהוד' שהם היו מולסים במלכות בית דוד ובפרט בחזקיהו שהיה שלם ופרוש בלתי מתחזה בזלזלנם של מלכים אבל היה אוכל בכל שעודתו ליטרא בשר לא כן פקח בן רמליהו שהיתה קנוח סעודתו מ' סאה גזלות ויין מסתיו ומאכליו מרובים והיה רפה ידים בעסקי המלחמה הזה תוכם בתורה ועיונה שוקד עליה יום יום והמון העם וגדולי מלכותו היו מיחסים שלימות תכונתו אל עבלה ודוק לבב לפי שהו' לא היה מתלהב ביותר הרע עד שבשנא וסיעתו רצו למרוד בו לפי שלא היה חזקי' כתכונת הרעה וז"ש הנביא ישעיה יען מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט ומשוש את רצין בן רמליהו ר"ל שהיו מולסים את חזקיהו שהיה כנחל ההולך לאט והיו שמים בביתה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו שהמליך בתוכם כי היו בוחרים במלך ערין מעולן וחומין ולא בחיים תם יושב אוהלים ולכן היה מענשם גרם המעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור כלומר אחרי אשר מאסתם את מי השלוח ההולכים לאט יבוא עליכם נהר עצום שהוא מלך אשור ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו ויעבר הארמה בחיקים ובגדותיו בחו' וחלף ביהוד' שטף ועבר עד צוואר יגיע ר"ל שיעלה על כל ערי יהודה ויתפשם ותגיע הצרה להכליה האחרון עד צוואר יגיע בטעם שיעברו משם ישבע האדם וכן הוא ירושלם כמעט קרובה להכבש ע"י סנחריב לפי שמעות כנפיו מלא רחב הארצך ר"ל שנעשית מחנהו והתפשטותו יהי' מלא רוחב הארצך ה"י כלה ועם כל זה חסדי ה' כי לא תמנו וזהו אומרו עמנואל לפי שבאחרית הזעם נגפו כי' ולא עלה על ירושל' הנה ביאר זה כי בשלת סנחריב היה עוזב על פושעי ישראל שמבני יהודה המולסים בחזקי' ולזה בא סנחריב וכבש כל ח"י וירושלם כמלטה בזכות חזקיה והוא המורה על דקדוקו וזכותו וזהו אומרו עוד כה אמר ה' אלי בחזקת יד כו' לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה כו' שאמר זה על שבנה הסופר וסיעתו שהיו קוראים עליו ואתם הדברים את ה' בצלות תקדישו והוא מורלכם ומעריצכם לא המלכים אשר בקשתם ע"כ. ולע"ד לתרץ במה שנשנה ספור ענין גלות ישראל וגם לקושיתו על מה נשטר חזקיה התם ויאר בכל הלשון ההוא. ונראה כי השם יתברך ראה חזקיה מוצא הצלחות בעסק התורה מרבוי שמן לגומלים כמו שאמרו חז"ל בפסוק וחובל עול מפני שמן וחובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיה ירחה הש"ת לגב אורחיה שיסול סנחריב בידו של חזקיה כדי להנקם מדם עבדיו בני ישראל ושלא אבד בזו יסוב מבני ישראל בנים סוריים לבני יהודה ירחו ועבדיו מלך המלך חזקיה ושבר עסק התורה והספקתם. ולזה ספר שבית ענין ישראל שמוך לענין חזקיה לומר כי ע"י חסידות חזקיה ינקם כל ענין ישראל והם יהיו שבר עבודתו של חזקי' עם שלא כל אשר הגויים וכל אומה הטער שבבית על חזקי' היה להטיבו בארמיהו ולקדש שם שמים בעולם שיסול הארור סנחריב בלבנון בירושלם ביד המלך הלשון בענני העולם והחזק בעבודתו הש"ת כשמו חזקיה כן הוא בעבודת ה'. ומצאתי מדחז"ל שעד לכל דברי אלה שבהדרין פ"ח אחר הדברי' האלו בהמת בא סנחריב מלך אשור ירושלם הלו דיבנה להלו דיבנה אמר רבינ' לאחר שקפץ הקב"ה ונשבע אמר לו אמינא ליה לחזקיה דמייתינא ליה לסנחריב ומסרנא לי' בידך יאמר לא היהו בעינא ולא בעיתותיה מיד קפץ הקב"ה ונשבע דמייתי ליה דכתיב נשבע ה' בצבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעלתי היה תקום לעבור אשור בארצי ועל הרי לבנסנו ת"ר יאחז אמר הקב"ה יבוא סנחריב ויסעתו ויעשה אבוס לחזקיהו ויסעתו שנאמר ביום ההוא יסור סובלו מעל שכמך ועולו מעל צוארך וחובל עול מפני שמן ה"ר יאחז בכתה חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה' יקרע בחרב בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד לגטיפרס ולא מצאו אים ואם' תימוק ותימוקת שלא היו בקיאים בהלכו' טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן בגפן באלף כסף לעפ"י שאלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה ואומר ואוסף שלמה אוסף ההסיל כמשך גבי שוקה בו הוו קא מפחדי ואמרי מאי כעביד אמר להו כביה לישראל אספו שלמה אמרו לו כל אחד ואחד לשלל לו לחלק אמר להם כאוסף ההסיל מה לסיפת החסיל כל אחד ואחד לעצמו אף שלמה כל אחד ואחד לעצמו אמרו לו והלא ממון עכרת הבעלים מעורב בו א"ל כמשק גבים שוקה בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונם של ישראל כשנפל ביד הטומאה טהר עפ"ל. למדנו מתוך המאמר שממון ישראל המעורב בארונו שלל נפל ביד יהודה והיה אבוס למאכל לחזקיה חלף עבודתו ושמנו שנתן לעסוק התורה ובזה מובן אומרו לשבר אשור בארצי ועל הרי אבוסנו ר"ל שנשבע הש"ת לנקום מאשור בארצי הקדושה כדי שיתקדש שם שמים בו במקום שנתחלל כי הש עבדיו יוקום וגם כן לתועלת חזקי' על הרי אבוסנו שלעשנו אבוס לחזקי' וז"ש הש"ת לא כאשר דמיתי כן היתה על אשור לשברו בארצי ודין לא צריך בשם לא דמיתי דמיון בעלמא וכן היתה אמנם על חלוקת ועל הרי אבוסנו בזה הרחבתי עצה ותושיה כי ידעתי פירוש הזקיה לאו דייהו בעינא ולא בעיתותיה בעינא שליה הוקרך להשבע כמו שאמר מיד קפץ הקב"ה ונשבע כו' שזה הענין בלי ספק הוצרך לעצה ושבועה ולהתר ממון ישראל כמו שאמר הנביא כמשק גבים שוקה בו כנ' למעל' וז"ש וכאשר יעלתי היה תקום על חלוקת ועל הרי אבוסנו. והנה כשבא מלך אשור לכיסה הי' מהרלוי כפי חסידות חזקיהו ע"ה ובטחונו בהש"ת יתברך שיתפלל אל הש"ת התפלה שהתפלל לאחר מיכאן היה לו להתפלל קודם קיצון דלתות היכל ה' ולא לשגר דבר קודם אל שומרת מלך אשור והיה לו בזה דבר מה מאמה אף ע"פ שהוא כיון להכין עצמו לדורון ומלחמה והפלה כיעקב אבינו עכ"ז הולי אבל הענין זה גרם לו הצער של מלך אשור וסניגורי הוא האומר נעשה קטיגורו בידי שמים שלח מלך אשור את הרתן ואת רב סרים ואת רב שקה והיה זה מלת ה' להרשות את רוחו ולחזק לבבו של מלך אשור למען תתו ביד חזקיה הוא וכל אשר לו כוס ומלרים. ובזה מתיישב הענוח

סמר

ויתפשם · מ"ם בדברי הימים ויאמר לפקעם לוי פי' אחור לקבעם וכן להרגו בערמה והרגו לשבר את בית שאול ושלב כי תמיל לזרות חכתה והלחמה להם: וישלח חזקיה · אחר שתפש ערי יהודה הבצורות ושם פרץ ירושלם כמו שאומר בדברי הימי' וסמה למלחמה על ירושלם שלח לו חזקיה מלך לכים שהיה שם מלך אשור והיא חערי יהודה ושלח לו חטאתי שוב מעלי כלומר חטאתי שמרלתי בך ולא עבדתיך שוב מעלי ואת אשר תגזור עלי אתן ושב לו בפעם הבים אחר שנתן לו מה שהטיל עליו שלש מאות כסף ושלשי' ככר זהב לאחר זמן שב לו לארץ יהודה לאחר שפסק חלתת לו שנה בשנה מה שהטיל עליו כמו שאמר לו רב שקה על מי בטחת כי מרדת בי ובא עד לכים ותשם שלח מלאכיו עם קצת חיילותיו לירושלם ודב' מה שדבר ולא קבלו אותן הדברים ושב לו רב שקה עם חיילותיו ואמר כי אז הרשיקה מלך כוש ילא להלחם עמו ונסע ותשם שלח מלאכים אל חזקיהו פעם שניים והפחידו כי בשובו שמלחמ' כוש יבא עם חיילותיו על ירושלים והלך לו ושלחם על כוש מלך מצרים ועם כל הסדי ההולה בא לו ירושלים ואמה על העיר ובלילה ההוא יצא מלאך יי' והכה במחנה אשור וילאו ישראל ובזזו כל הבזה ההי' ועל זה אמר נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך וכן נאמר יציא מצרים ומאר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו וגומ' ואותם שנגלו מן המלחמה שבו לדת ישראל כמו שאמר לך בך אל ואין עוד אפס אלהים ועליהם נאמר והיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לי' בגאות וכל אותה הפרשה בארתי כל הענין הזה כאחד לפי שאינו מבואר כלו במקום אחד לא בזה הספר ולא בישעיה ולא בדברי הימים: אחר אשר תתן עלי אשא · העונש אשר תתן עלי אשא אסבול אותו ואשאנו: קצן חזקיהו את הלתות ההיכל · קלף הזהב מעליהם' כי הלתות היו מצופות זהב והזה הוא שלקח ובי' קלף: ואת האומנות · ת"י

ויא תרגם את מפתן הבית סקוף בית מקדשא והאסקופו' הלא אשר נפה חזקיהו זהב אפשר כי הזהב אשר עליה מבצין שלא הוסר לו נפסד וחזקיה נפה אותו זהב ומתה בשנטורך לזהב לתת למלך אשור קלף אותו הזהב: את תרתן ואת רב סרים ואת רב שקה · ובישעיה אמר רב שקה לבדו אבל כי הוא היה עיקר השליחות והשניה מפלים לו וכן נראה הוא גם כן רב שקה הוא היה המדבר ובסדר עולם הוא אחר כי רב שקה לבדו במשליחות ראשונים כמו שאומר בישעיה ותרתן ורב סרים בא בשליחות שניה ומה שזכר הנה תרתן ורב סרים לפי שגם הם היו שלוחים אבל לא בפעם הזאת אלא בשליחות שניה שמלאו רב שקה נלחם על לבנה ולבנה היא מארץ ישראל כמו שנאמר במלכי כנען מלך לבנה אחד ואמרו רז"ל לפי רב שקה ישראל משומד היה ואם אמרו מפני שהיה מדבר יהודית הרבה בני אדם ימצאו מדברים בלשון עם אחר והנה מליקים ושבב ויוקם היו מכירים בלשון ארמי אולי קבלה היתה בידם: בחיל כבד · בחיל עם כבד: בחיל כבד · בתעלת הבריכ' העליונה · הבריכה היא מרחק כמו כמאנים ובסיד ומחבנגין שם מי בשמים אל מסוכין שם מים מן המעין ובבריכה הזאת היו מכונסין המים ויש בבריכה הזאת נקב ויסתמו אותו עד זמן שירצו להוציא מים מן הבריכה והתעלה היא חפירה סביבה לבריכה ומוציאי' מים מן הבריכה לתעלה בזמן שירצו להשקות אל לכבש בגדים: אשר במסלת שדה כובס · המסלה היא הדרך שמתקנים אותה בהכנים כדי שיוכלו לנכח בה בלילות הכבשים ומיקר הלשון הוא לשון הרמ' מענין סלו לרוכב בערבות שעינו ומתו' והמקום הזה היה בזה השדה והוה יוצרם ומתוקן בהכנים ועל המקום הזה היו עומדי' המגבלים במי התעלה ובשדה היו שוטרים הבגדים לשמש וכ"ת שדה כובס מקום מסמס קצרית: ויקרא

רשי

קצן · את הלתות שהיו של זהב: ואת האומנות · תרגם יונתן ויתי סקופיה מיסקופות: את תרתן ואת רב סרים למדנו בסדר עולם שלא בא שלשתם יחד אלא רב שקה לבדו כמו שכתוב בספר ישעיה ותרתן ורב סרים בא בשליחות שנייה כשבאת לו שמועה על תרהקה מלך כוש ויסמע וישלח מלאכים אל חזקיהו וגו': בתעלת · פיכקי"רה בל"עז בריכה שעושין לבריכי דגים: שדה כובס · שדה שהכובסין שוטחין בו בגדי' וכן תרגם יונתן חקל מסמס מ קלרית: המזכיר

רלבג

קצן חזקיה את דלתו' היכל יי' · ר"ל לקחת מהם הזהב אשר הם חלופו' מחמו: ואת האומנות · הם עמודים מצופים זהב או אסקופות השעל התחתונו' והעליונות: בתעלת הבריכה העליונה · הבריכה הזאת חרין במוי עוברים בו מים והיה אגל המים תעלה ל"ל חפירה ראחר' יתפשטו בו: במסלת שדה כובס · היא הדרך הבא לשדה הכובסי' אשר שם ישטחו בגדיהם אחר שכבסו אותם: ויקראו

מסרה

לכישה ז' בקריאה וסי' ויעבר יהושע ב' בפסוק · ויקשרו עליו קשר דאמציה ב' בפסו' וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור דמלכים · ומעת אשר סר אמציהו ב' בפסוק:

ויא סקופיה ותרגם את מפתן הבית סקוף בית מקדשא והאסקופו' הלא אשר נפה חזקיהו זהב אפשר כי הזהב אשר עליה מבצין שלא הוסר לו נפסד וחזקיה נפה אותו זהב ומתה בשנטורך לזהב לתת למלך אשור קלף אותו הזהב: את תרתן ואת רב סרים ואת רב שקה · ובישעיה אמר רב שקה לבדו · אמר כי הוא היה עיקר השליחות והשניה מפלים לו וכן נראה הוא גם כן רב שקה הוא היה המדבר ובסדר עולם הוא אחר כי רב שקה לבדו במשליחות ראשונים כמו שאומר בישעיה ותרתן ורב סרים בא בשליחות שנייה ומה שזכר הנה תרתן ורב סרים לפי שגם הם היו שלוחים אבל לא בפעם הזאת אלא בשליחות שנייה כשבאת לו שמועה על תרהקה מלך כוש ויסמע וישלח מלאכים אל חזקיהו וגו': בתעלת · פיכקי"רה בל"עז בריכה שעושין לבריכי דגים: שדה כובס · שדה שהכובסין שוטחין בו בגדי' וכן תרגם יונתן חקל מסמס מ קלרית: המזכיר

רלבג

קצן חזקיה את דלתו' היכל יי' · ר"ל לקחת מהם הזהב אשר הם חלופו' מחמו: ואת האומנות · הם עמודים מצופים זהב או אסקופות השעל התחתונו' והעליונות: בתעלת הבריכה העליונה · הבריכה הזאת חרין במוי עוברים בו מים והיה אגל המים תעלה ל"ל חפירה ראחר' יתפשטו בו: במסלת שדה כובס · היא הדרך הבא לשדה הכובסי' אשר שם ישטחו בגדיהם אחר שכבסו אותם: ויקראו

מסרה

לכישה ז' בקריאה וסי' ויעבר יהושע ב' בפסוק · ויקשרו עליו קשר דאמציה ב' בפסו' וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור דמלכים · ומעת אשר סר אמציהו ב' בפסוק:

בלי יקר

ספור פורענות ישראל אבל בעניני חזקיהו להודיע שרצה הב"ה לינקם מהמרדנות שעשה מלך אשור בישראל ע"י יהודה אחיהם וסיפור מתון ישראל ביהודה ומשל חזקיהו שבר שמנו ומלו בתור יוצה אבין תכלית הסיפור הזה שתולה אותו בשנה הרביעית למלך חזקיהו הוא השנה השביעית להושע בן אלה כי שתלה בשני מלכים ולא עוד אלא שמקדים התלה בחזקיהו אלא אחי זה מחדה היות עיקר הסיפור הזה בשביל חזקיהו ואילו אמר שבשם יתברך המגיד מראשי' אחרית מתחל' כשהרע לישראל בחטאתם היה פשיטו שאותה הרעה תהיה לטובת חזקיה ואם כן ראוי למנות הענין ההוא למנין שני המלכים כי שניה"ם לשם אחיזה ושייכות בו אלה אמר ראוי בשני הרביעית למלך חזקיהו והוא בעיקר בזה הסיפור ולזה הקדימו שם היות שני מלכות השוע יותר שהרי הל' לחזקיהו הוא שביעית להושע בן אלה:

וילכדהו מקלה ג' שנים כו' ויגל מלך כו' הי"לל וילכדה על שלמנאסר · וגרא' שלכיות הושע בן אלה שיבת לכיות שמרון בשמע שמע קולר מעל צוארו ונתנו בצוארון של ישראל כנו"ל בפסוק ויעם הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל כו' כמלא שלמנאסר לוכד בפועל לשמרון והושע בן אלה מסייע בפח בלכידה מלך העמות ושמרון עצמה בחטאיה מחייבת לכידת' ולזה אמר בלשון רבים וילכדה כאילו בן אילה גם כן הלוכד בחברתו של שלמנאסר ולהיות שלפי האמת בפועל אל אחר ידאה האדם לעיניים אין כאן אלא לוכד אחד הוא שלמנאסר לכך וילכדה כתיב אחר ו"ו אבל נקוד בקבו"ץ בד"לת וק"מץ ב"הא · והוסיף לומר בלכדה שמרון שהוא מיותר שבבר אמר וילכדהו כאילו בלכדה מאיליה במלחמת סאתה מעוצותיה ת"ש מקלה ג' אם הוא מסוף לו מתחלה נתבאר בהקודם לדברד"ק ז"ל מתחלה ולתרגום מסוף עיין עליו שם:

על אשר לא שמעו כו' · ולע"דן לדקדק יותר ולא שמעו ולא עשו ותרגה שבוגת הכתוב ללמדנו שלמוד גדול שמביא לידי מעשה ולזה תלה הכתוב הכל בשמיעה שבשמוע האדם התוכחות ינחם על הרעה ובשמוע מעלת המצו' בזה תחזק' ידיו לעשות ולזה אמר ולא שמעו ולא עשו כלומר הני דברים הל' שאמרתי לך הלא הם אשר לא שמעו בקול ה' כו' והני ויעברו בריתו בו' זה נמשך מזה שמניעת המעשה' נמשך מתה שלא שמעו והכנון בתחל' אמר על אשר לא שמעו בו' זה נמשך מזה שמניעת המעשה' נמשך מתה שלא שמעו והכנון בתחל' אמר על אשר לא שמעו בקולו' אלהיהם ויעברו את בריתם כל אשר צוה משה עבד ה' ואת הנביאים המוכיחים אותם על כך לא שמעו ולא עשו דבריהם לשוב בתשובה וזהו ולא שמעו ולא עשו:

ובארבע עשרה שנה כו' עיין הרד"ק ז"ל · **וישלח** חזקיהו מלך יהודה כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ראוי שנעיין אם חזקיהו שלח למלך אשור מתנות כו' ויסם מלך אשור אל חזקיהו שיתן לו ג' מאות ככר כסף ושלשים ככרי זהב שהיו שוים ג' מאות אלף דוקאטים זהב וכתנם חזקיהו אליו אין ספק ה"כ אחר זה שלח רבשקה בחיל כבד על ירושלם ולבדף אלהיו הנה בדברי הימים לא ספר דבר מזה שנתן חזקיהו אל סנחריב אבל אמר שעלה סנחריב על ערי יהודה וחזקיהו שם את מימי המעיינות אשר מחוץ לעיר ובנה כל החומה הפרוצה ויחזק את המילוא והכין כלי המלחמה וכפקיד שרי מלחמו' ודבר לשם דברים טובים לחזקם ולא ספר שבא רבשקה ודבר דבריו ושהתפלל חזקיהו ושעיהו על זה ראה מלאך ה' ויך במחנה אשור כי הנה מדרש אגדה אמר חזקיהו אם מחזקיהו כי לא נבראתי והלא אמרתי ודנה לספר המעשה הלא אם אשר נתן לסנחריב כי הרבה הוא לו · וכדברנו המפרשים הרלב"ג ז"ל · והרד"ק ז"ל שסנחריב אחר שקבל הסם והמנחה מחזקיהו שב לארצו ע"ש · ולע"דן בלתי מפני פנים הלחד קרוב לדברי המפרשים ז"ל שמעולם לא נתחייב בעול מתמיד מיני מנה בשב' אבל רצה לתת בנת אחת ולבנות נכבש אין מכלן ואילו ובפרס ובמס הוה שיתן לו פעם אחת ולא יעבה לו ח"ש וכל אשר תתן לי ולא אמר חמים עני כי לא יצא הכיא הלא מחוה נשמחה אחמש מלך אשור עשה כן דרך שים' ולא דרך נתימה ח"ש ושם מלך אשור שהיתה הי' מיד ולחדות מידי שנה בשנה וחזקיהו לא הבנין כן לבל סבר שקבל דברו בח"ש ואל אשר תתן עלי אשא ואפי' שיהיה מעט כבד מאד ולזה כשהמר לו ג' מאות כסף כסף ושלשים ככר זהב קבל עליו ולא הפליר ויתן חזקיה את כל הכסף אמנם אחר כך כשלח עוד בשנה אחרת היה מרד בעיני אשור ולא לו את תרתן כו' ולדעת המפרשים מתחלה נתחייב חזקיהו לתת לו בן מידי שנה בשנה ובעל דברו אמנם לדעתי מעולם לא עלה בדעתו אלא בפעם הזאת לבד כמו שדקדק מלסון נותן והבן הבני הוא כי חזקיהו נתחייב בג' מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב וקבל דלהים על היכל כדי להשלים הסך ההוא ולא עלה בידו ולכך שלח מלך אשור את תרתן לפי שלא הסלים הכלו לפי בפעם הזאת הראשונה והיה זה כי חזקיה היה משלם לו בראשון בפעמים דמות וחרו כן הפסידים בכפל הנתינות שהזכיר בהם והוא לומרו ויתן חזקיהו את כל הכסף הנמצא כו' הרי נהיה אחת הנמצא ותוזמן ולא הספיק הנמצא ובעת ההיא קצן חזקיה את לחות ויתנם למלך אשור נהיה שניה וכל אז הנתינות לא הספיקו לסך הג' מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב כי המשא כבד מאד וכיון שלא הסלים הסך בשלימות שלח את תרתן כו':

בעת ההיא קצן חזקיהו כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ולא רצה לתת לתלחות מתם קצן ומרוייח לשון קצן קלילה מתם ולא קלוף · ולע"דן לדקדק אומרו קצן חזקיה את לתות היכל ה' שהכיוה שחזקיה מדעתו עשה כן ולא הוצרך לו ב"ר עזבר בתשנה בג' דברים שלא הודו לו קצן לתות ההיכל ולא הודו לו כו' וז"ש הלא חזקיה ובר הוכיר בשם מלך יהודה ודרך כבוד אמנם אחר כך אמר אשר נפה חזקי' מלך יהודה לבד שבלבוי שפה כמלך יהודה אמנם בקלילת לתות היכל ה' עשה כהליוט ולא הודו לו ואילו לזה אמר בעת ההיא כלומר אין מעשה זה נלאה בעיני חזקיה שבמו לפי תכונה חזקיה ותבונו ברשם יהב' בכל לבבו אך בעת ההיא להורות שעה מדיחה השעה עשה כן ולעפ"י שלא יאר בזה כן אחד הוה שלא לסמוך על הנס שלח לו דורון ולאשר רפס כסף זהב ובאו ויאר אלהלל:

וישלח מלך אשור כו' עיין רש"י ז"ל וק"ל לפשיטת הרד"ק ז"ל שביי ברבשקה העיקר שלבך הזכירו בישעיה לבדו והסביר מפלים לו ורבשקה ה"כ לבד כי לבד הקלוהו לרבשקה והיה הרלוי לו' וישלח מלך אשור לא אמר לא רבשקה ותרתן ורב סרים · לבדר עונשה יוהר ויוהר כיון שרבשקה בא בשליחות הרלשונה היה לו להקדימו ולאחר לא הרחיק ורב סרים כיון שבאו בשליחות הרגוג' וגם בראיה שהביא הרד"ק ז"ל ממה שהיה המדבר רבשקה שזו הוראת היות הו' גדול שבהם

ויקרא אל המלך. קראו לאסר על החומה או לאסר מצאו בשדה כובס שיאמרו למלך שיבא לדבר עמם וילאו אליהם במלות המלך אליקים ושבנא ויואח: אליקים בן חלקיהו אשר על הבית. וכן אמר בישעיה בזאת הפרשה אבל בפרשה שנאמרה על שבנא נאמר לך בא אל הסוכן הזה על שבנא אשר על הבית ואזה עליו שיהדפנו מהשררה שהי בא שהיה על הבי' ויתכנה לאליקים בן חלקיהו ולא נוכל לומר כי קוד' המעשה הזה מרד שבנא ונתנו שררתו לאליקי' ומפני זה אמר אליקי' אשר על הבית כי אלו היו המלאכים הראשונים אשר באו ממלך אשור לירושלים ושבנא יצא אליהם עם אליקים ואמרו לרבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעי' אנחנו ונאמר ויבא אליקי' ושבנא הסופר ויואח מזכיר ובנו יצא אל ארמה כי עדיין לא מרד אלא בשוב רבשקה הוא' שמרד ובסדר עולם אומר כשהלך לכוש שטף שבנא וסיעתו והלך לכוש ובדברי רז"ל כשבא סנחריב ובר על ירושלים כתב שבנא כתב והשליכו עם החץ שירד למחנה אשור והיה כתוב בו שבנא וסיעתו השליטו חזקי' וסיעתו לא השליטו וכאשר יצא עם סיעתו בא נבריאל וסגר דלתות העיר בפני סיעתו כשבא אל סנחריב אמר לו היכן סיעתך אמר להם חזרו בהם נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי הסוסים והיו מגררים אותו על הקוצים ועל הברקוני' וזה אינו כדבר בעל סדר עולם שאמר שטף שבנא וסיעתו ואפשר כי קודם לכן מרד מעת שבא מלך אשור על ערי יהודה אבל נסתר ולא היה מראה עצמו וכן במעשה הזה שבא קרוע בגדי' היה מראה הוא עצמו עצב ולבו לא נכון והגביה גלה דעתו לחזקיהו והורידו מפקידותו ונשאר סופר והפקיד אליקים על הבית: אמר. אך דבר שפתי. חשבת להגדל בדבר שפתי' כלומר בתפל' אין זה כי אם עצה וגבורה צריך אדם למלחמה כך פי' אדוני אבי ז"ל והחכם רבי אברהם ב"ע פירוש אמרת אמרת לאנשיך כי יש לך עצה וגבורתך וזהו דבר שפתים והטעם כי גבורתך הוא בדבור לבד וי"ת בר במלל סיפוון במלך וגבורא תעביד קרבא. כי מרדת בי אלא נתן מה שהטיל עליו שנה בשנה: הרצון. שהוא רצון אלא ברחשו ואותם קסמין נכנסין בכף האדם בהשען עליו:

ויקראו אל המלך. ר"ל קראו שיצא אליהם המלך: ויאמר להם רבשקה. אף על פי שבאו אחרים עמו והם תמהו ורב סרים לא דבר אלו הדברי' כי אם רבשקה ולזה לא זכר אותו בזה השליחות בספ' ישעיה ויראה כי אחר שיתן חזקיה את כל הכסף הנמצא באוצרות יי' ובאוצרות המלך למלך אשור שב לאורו בו ולא נתן לו מדי שנה בשנה זה המס הכבד שמס עליו: מה הבטחון הזה אשר בטחת. כי מורדת בי ולא קיימת מה שאחרת לי בהיותי כלאם עמך את אשר תתן עלי אמת: אמרת אך דבר שפתים הוא עצה וגבורה. שיתגבר האדם בו למלחמה ר"ל שבדברי שפתיו יסיר מעליו הכלאם עמו כמו שעשית את' המזכיר. איזה מספנו בא לפני המלך ראשון שיפסקנו ראשון: אמרת אך דבר שפתים וגו'. אמרת עד הנה אעבו' למלך אשור אך דבר שפתים היה כל זמן שלא יצא ממקומו לבא עליך לא הוצרכת לעצה וגבורה אבל עכשיו שיצא ובא עליה וגבור' אתה צריך למלחמה הזאת עתה אמור על מי בטחת: ובא בכפו. כשאר' נסמך. על משענת קנה רצון שנשבר בידו בחין ראשי הקרומיות ונוקבין את כפו: הלא

רלבנ

ויקראו אל המלך. ר"ל קראו שיצא אליהם המלך: ויאמר להם רבשקה. אף על פי שבאו אחרים עמו והם תמהו ורב סרים לא דבר אלו הדברי' כי אם רבשקה ולזה לא זכר אותו בזה השליחות בספ' ישעיה ויראה כי אחר שיתן חזקיה את כל הכסף הנמצא באוצרות יי' ובאוצרות המלך למלך אשור שב לאורו בו ולא נתן לו מדי שנה בשנה זה המס הכבד שמס עליו: מה הבטחון הזה אשר בטחת. כי מורדת בי ולא קיימת מה שאחרת לי בהיותי כלאם עמך את אשר תתן עלי אמת: אמרת אך דבר שפתים הוא עצה וגבורה. שיתגבר האדם בו למלחמה ר"ל שבדברי שפתיו יסיר מעליו הכלאם עמו כמו שעשית את' המזכיר. איזה מספנו בא לפני המלך ראשון שיפסקנו ראשון: אמרת אך דבר שפתים וגו'. אמרת עד הנה אעבו' למלך אשור אך דבר שפתים היה כל זמן שלא יצא ממקומו לבא עליך לא הוצרכת לעצה וגבורה אבל עכשיו שיצא ובא עליה וגבור' אתה צריך למלחמה הזאת עתה אמור על מי בטחת: ובא בכפו. כשאר' נסמך. על משענת קנה רצון שנשבר בידו בחין ראשי הקרומיות ונוקבין את כפו: הלא

ויקרא אל המלך. קראו לאסר על החומה או לאסר מצאו בשדה כובס שיאמרו למלך שיבא לדבר עמם וילאו אליהם במלות המלך אליקים ושבנא ויואח: אליקים בן חלקיהו אשר על הבית. וכן אמר בישעיה בזאת הפרשה אבל בפרשה שנאמרה על שבנא נאמר לך בא אל הסוכן הזה על שבנא אשר על הבית ואזה עליו שיהדפנו מהשררה שהי בא שהיה על הבי' ויתכנה לאליקים בן חלקיהו ולא נוכל לומר כי קוד' המעשה הזה מרד שבנא ונתנו שררתו לאליקי' ומפני זה אמר אליקי' אשר על הבית כי אלו היו המלאכים הראשונים אשר באו ממלך אשור לירושלים ושבנא יצא אליהם עם אליקים ואמרו לרבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעי' אנחנו ונאמר ויבא אליקי' ושבנא הסופר ויואח מזכיר ובנו יצא אל ארמה כי עדיין לא מרד אלא בשוב רבשקה הוא' שמרד ובסדר עולם אומר כשהלך לכוש שטף שבנא וסיעתו והלך לכוש ובדברי רז"ל כשבא סנחריב ובר על ירושלים כתב שבנא כתב והשליכו עם החץ שירד למחנה אשור והיה כתוב בו שבנא וסיעתו השליטו חזקי' וסיעתו לא השליטו וכאשר יצא עם סיעתו בא נבריאל וסגר דלתות העיר בפני סיעתו כשבא אל סנחריב אמר לו היכן

אליהם כול' מלאי' בסיפרא ב"מ י"ג חסרי' נמסר בריש סיפרא סי' י"ג: סימן מלכי' אמרת ישעיה אמרתי ואפ"ס ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך היא:

בלי יקר

מלך אשור ולזה אמר הבטחון הזה שכל זה נבו' כבר על הבטחון אמר הזה שהכל הוא ולין בו תועלת ולפשר לפרש הבטחון הזה ר"ל בשלמה הבטחון ההוא שהיית בוטח בה' כיחא לבל הבטחון הזה מורה שיש בטחון זולתו מהו וכדומיה עתה הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצון כי' ועליו הוא לו' מה הבטחון הזה וזה ילדה מהך ע"פ שיעת חז"ל שהי' מומר שבנה מוכן שהי' יודע כל מלפני לב חזקיה והי' כמוכיחו על הבטחון הזה שאינו כלום רק הבטחון הראשון הי' בו ממש ועתה נשאר קרח מכלון ומכלון וז"ם עוד אמרת בימי עולם ושנים קדמוניו' לך דבר שפתים עצה וגבור למלחמה' ר"ל ע"י התפל' שהיה דבר שפתים שלריך שהשפתים יהיו בעות בתפל' כמ"ש בהנה רק שפתי' נעות ולפי שאסור להשמיע קול בתפל' כמ"ש שם וקול' לא ישמע לז"ה כאן לך דבר שפתים לך לשון הקב"ה עצה וגבור' למלחמ' לנגח בה הי' מקודש אמנם עתה ראיתיך כוע' מזה הדרך שהרי לבטוח בו כדומיה עתה הנה בטחת לך על משענת קנה הרצון אולי הי' קול שבטח חזקיהו על מצרים וז"ם על מי בטחת כי מרדת בי בה' מב' הפנים שזכרתי למעל' בפ' ואלה חזקיהו שהמרד הי' שלא הגלים לו סך הג' מאות ככר כסף ואלפים ככר זהב לו שנלחם לו בשלימות וחשב שזאת הפעם לבד יתן לו כן ומלך אשור תבב שיהי' כן מידי שנה בשנ' כמו שדקדקתי מלשון ויטש מלך אשור על חזקיהו מלך יהוד' ג' מאות ככר כסף כו' שהשים היה מיד ולדורות וחזקי' לא שלח לו עוד וחשב מלך אשור שהי' דרך מרד ולזה בא עליו מלך אשור. ועפ"י פיעת הרלב"ג ז"ל שאמר זה על הוצאת דברים שפתי' בפיו למלך אשור חטאתי שוב מעלי וכל אשר תתן עלי אשא הלא חשבת שזאת הדברים תהי' לך עצה וגבור' למלחמ' לדקות את הטעה כדי שבינו בינו תלקח לך עוזר וסומך עתה על מי בטחת. בפיעת זו אדקדק לו' לך דבר שפתים ר"ל אמרת בדעתך שדברי פתוי שאינם דברים שבלב אלא מן הפה ולשון ז"ם אך דבר שפתים בשפתים לבד שהם הם העצ' וגבור' לו יהי' פי' אמרת דבר שפתים בעצמה אלא היו דברים בלב אלא רק לך דבר שפתי' בל' מיעוט שעצת בפיך חטאתי ופתלתול ועקש לבד כדי לדחות את הטעו' ולחתת עצה ולשכור גבורים למלחמ' ז"ם עתה על מי בטחת ר"ל עתה שהי' לך פנאי וזמן להוצן על מי בטחת אחר הציון והעצ' כי רואה אני שעת הנה בטחת לך על מצרים הנה עתה בזה אחר העצ' בעיון בזמן שעבר בינו בינו ע"י אותו הדבר שפתים שהיה דחית הטעה:

עתה הנה בטחת לך כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל מקושר עם מ"ם על מי בטחת כי לפשר שבטחת בטחת כי מרדת בי כי לא יתנע הבטחון בכח אנושי לו אלהי אם הוא בכח אנושי וידע שהוא על פרעה מלך מצרים כי אין מלך אחר שיוכל לעזור לאחך נגד מלך אשור אלא הוא שהוא ויבין ואם עליו בטחת בלתת על שקר אתה בוטח לפי שמצרים הוא כמשענת הקנה הרצון שלא יועיל אבל יזיק לנשען בו וז"ם אשר סמך האדם בו ונקבה: ואם בטחת בכח אלהי ותאמרו אל ה' אלהינו בטחנו גם זה בלתי ראוי לפי שהוא השלה אשר הסיר חזקיהו במותיו שחשב רבשקה שעם' זה חזקי' לבבודו ולרבותו כדי שיבואו כולם ירושלים וחלל לבוד שמים להרבות בכבוד עצמו ה"כ איך יעזיר אותו ע"כ. ולע"ד עתה הנה בטחת לך על משענת שלפי' בעודו שלם הוא הלום הוא משענת הקנה שאם ישען עליו אדם ביותר יפצר לו ירוקן ז"ם משענת הקנ' לא זו בלבד שלא הרצון וזהה בלו שני הה"ן הקנ' הרצון הזה על מצרים שהן בעודו שלם קנה הוא כ"ם בהיותו רקח כי כיון שהו' לויב ושונא למלך אשור רצון ושבור הוא ולאמר זה עוד בבחינ' לאחרת והיה הרעות לישראל אשר יש ביניהם שנאה קדומ' מימי קדם בהיות ימי ישראל שם גרים במצרים ובצלהם הכה במכות גדולות ונטבעו את המצריים בים סוף ויצלו את מצרים ז"ם על משענת הקנ' הרצון על מצרים מפלת מצרים עצמה והשנאה אשר לה עמהם בית ישראל בלי ספק שהם הנה מלך חולשתם והם רצון עמהם ולא שלם יהוסיף להרחיב המשל שלא לכם בלבד יהי' כי הנה הרצון מלך הנה' אם' ביניכם כי אם אשר יסמך אים עליו ובא בכפו' ונקב' כן פרעה מלך מצריים לכל הבוטחים עליו ולפי' זולהכם וזאת הבחינ' היה מלך חולשת פרעה מלך מצריים החלש ואם זה לכל הבוטחים בו כ"ם לכם בית ישראל אשר נתוספה בכם בחינת המדיב' מכלל מצרים וז"ם הקנ' הרצון על מצריים כנז' ובזה מובן קושי אשר יש בדקדוק לשון הפסוק דהי' לל על משענת הקנ' הרצון אשר יסמך אים עליו ובא בכפו ונקב' כן פרעה מלך מצריים לבוטחים בו אבל עשה שהי חלוקות הלחת על מצריים פרעה על ישראל בלפרישות והשנית לכל הבוטחים בו ואפי' משאר הלומות כאמר

ומי זאחר זה יתחזק ויאמנבר בעזרתיו לעמו' כנג' מי שהיה כלאם עמו עתה על מי בטחת שיעזרך כי מרדת בי ולפי שחם' מלך אשור כי חשב חזקיה במרדו בו על מלך מצרים שיעזרו במלחמה אמר אליו הנה בטחת על משענת חלוש כמו משענת הקנה הרצון כי לא די שאי אפשר לאדם להשען בו אבל יזיק לנשענו בהשענו בו כי הקנה הרצון יכנס בכפו ונקבה כי כן פרעה מלך מצרים לכל הבוטחים עליו וכי תאמרון אלי אל יי' אלהינו בטחנו שיצילנו הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את במותיו ואת מזבחותיו אשר היו מקריבים בהם לי' ויאמר ליהודה ולירושלים לפני המזבח הזה לבד תשתחוו ואיך יעזרהו והוא עשה כנגדו להשתחות במותיו ומזבחותיו: ועתה

מלך אשור לפרס הבטחון הזה ר"ל בשלמה הבטחון ההוא שהיית בוטח בה' כיחא לבל הבטחון הזה מורה שיש בטחון זולתו מהו וכדומיה עתה הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצון כי' ועליו הוא לו' מה הבטחון הזה וזה ילדה מהך ע"פ שיעת חז"ל שהי' מומר שבנה מוכן שהי' יודע כל מלפני לב חזקיה והי' כמוכיחו על הבטחון הזה שאינו כלום רק הבטחון הראשון הי' בו ממש ועתה נשאר קרח מכלון ומכלון וז"ם עוד אמרת בימי עולם ושנים קדמוניו' לך דבר שפתים עצה וגבור למלחמ' ר"ל ע"י התפל' שהיה דבר שפתים שלריך שהשפתים יהיו בעות בתפל' כמ"ש בהנה רק שפתי' נעות ולפי שאסור להשמיע קול בתפל' כמ"ש שם וקול' לא ישמע לז"ה כאן לך דבר שפתים לך לשון הקב"ה עצה וגבור' למלחמ' לנגח בה הי' מקודש אמנם עתה ראיתיך כוע' מזה הדרך שהרי לבטוח בו כדומיה עתה הנה בטחת לך על משענת קנה הרצון אולי הי' קול שבטח חזקיהו על מצרים וז"ם על מי בטחת כי מרדת בי בה' מב' הפנים שזכרתי למעל' בפ' ואלה חזקיהו שהמרד הי' שלא הגלים לו סך הג' מאות ככר כסף ואלפים ככר זהב לו שנלחם לו בשלימות וחשב שזאת הפעם לבד יתן לו כן ומלך אשור תבב שיהי' כן מידי שנה בשנ' כמו שדקדקתי מלשון ויטש מלך אשור על חזקיהו מלך יהוד' ג' מאות ככר כסף כו' שהשים היה מיד ולדורות וחזקי' לא שלח לו עוד וחשב מלך אשור שהי' דרך מרד ולזה בא עליו מלך אשור. ועפ"י פיעת הרלב"ג ז"ל שאמר זה על הוצאת דברים שפתי' בפיו למלך אשור חטאתי שוב מעלי וכל אשר תתן עלי אשא הלא חשבת שזאת הדברים תהי' לך עצה וגבור' למלחמ' לדקות את הטעה כדי שבינו בינו תלקח לך עוזר וסומך עתה על מי בטחת. בפיעת זו אדקדק לו' לך דבר שפתים ר"ל אמרת בדעתך שדברי פתוי שאינם דברים שבלב אלא מן הפה ולשון ז"ם אך דבר שפתים בשפתים לבד שהם הם העצ' וגבור' לו יהי' פי' אמרת דבר שפתים בעצמה אלא היו דברים בלב אלא רק לך דבר שפתי' בל' מיעוט שעצת בפיך חטאתי ופתלתול ועקש לבד כדי לדחות את הטעו' ולחתת עצה ולשכור גבורים למלחמ' ז"ם עתה על מי בטחת ר"ל עתה שהי' לך פנאי וזמן להוצן על מי בטחת אחר הציון והעצ' כי רואה אני שעת הנה בטחת לך על מצרים הנה עתה בזה אחר העצ' בעיון בזמן שעבר בינו בינו ע"י אותו הדבר שפתים שהיה דחית הטעה:

עתה הנה בטחת לך כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל מקושר עם מ"ם על מי בטחת כי לפשר שבטחת בטחת כי מרדת בי כי לא יתנע הבטחון בכח אנושי לו אלהי אם הוא בכח אנושי וידע שהוא על פרעה מלך מצרים כי אין מלך אחר שיוכל לעזור לאחך נגד מלך אשור אלא הוא שהוא ויבין ואם עליו בטחת בלתת על שקר אתה בוטח לפי שמצרים הוא כמשענת הקנה הרצון שלא יועיל אבל יזיק לנשען בו וז"ם אשר סמך האדם בו ונקבה: ואם בטחת בכח אלהי ותאמרו אל ה' אלהינו בטחנו גם זה בלתי ראוי לפי שהוא השלה אשר הסיר חזקיהו במותיו ומזבחותיו כדי שיבואו כולם ירושלים וחלל לבוד שמים להרבות בכבוד עצמו ה"כ איך יעזיר אותו ע"כ. ולע"ד עתה הנה בטחת לך על משענת שלפי' בעודו שלם הוא הלום הוא משענת הקנה שאם ישען עליו אדם ביותר יפצר לו ירוקן ז"ם משענת הקנ' לא זו בלבד שלא הרצון וזהה בלו שני הה"ן הקנ' הרצון הזה על מצרים שהן בעודו שלם קנה הוא כ"ם בהיותו רקח כי כיון שהו' לויב ושונא למלך אשור רצון ושבור הוא ולאמר זה עוד בבחינ' לאחרת והיה הרעות לישראל אשר יש ביניהם שנאה קדומ' מימי קדם בהיות ימי ישראל שם גרים במצרים ובצלהם הכה במכות גדולות ונטבעו את המצריים בים סוף ויצלו את מצרים ז"ם על משענת הקנ' הרצון על מצרים מפלת מצרים עצמה והשנאה אשר לה עמהם בית ישראל בלי ספק שהם הנה מלך חולשתם והם רצון עמהם ולא שלם יהוסיף להרחיב המשל שלא לכם בלבד יהי' כי הנה הרצון מלך הנה' אם' ביניכם כי אם אשר יסמך אים עליו ובא בכפו' ונקב' כן פרעה מלך מצריים לכל הבוטחים עליו ולפי' זולהכם וזאת הבחינ' היה מלך חולשת פרעה מלך מצריים החלש ואם זה לכל הבוטחים בו כ"ם לכם בית ישראל אשר נתוספה בכם בחינת המדיב' מכלל מצרים וז"ם הקנ' הרצון על מצריים כנז' ובזה מובן קושי אשר יש בדקדוק לשון הפסוק דהי' לל על משענת הקנ' הרצון אשר יסמך אים עליו ובא בכפו ונקב' כן פרעה מלך מצריים לבוטחים בו אבל עשה שהי חלוקות הלחת על מצריים פרעה על ישראל בלפרישות והשנית לכל הבוטחים בו ואפי' משאר הלומות כאמר

ורשי

הלא הוא אשר הסיר · כלומר כשהסיר חזקיהו ונתן המזבחות לא עשה כי אם לכבודו ולהגאתו כדי שיבואו כלם לירושלם כי המזבחות בכל מקום לפם יי' היו וחזקיהו הסירם ונתלן איך תחשבו כי יי' יעזור אותו ואיך תבטחו עליו · ליהודה ולירושלם · כאמרגומו לאנס יהודה וליתבי ירושלם · התערב נא · הכנס עמי בערבון בזה הדבר אם תוכל לעשותו · רוכבים עליהם · רכבים שיהיו פרשים · המבלעדי יי' · להפחידם אחר כן אז פירושו אחר שכבל האמרות נתן יי' בידי וגם כל ארץ ישראל הוא אחר אי עלה אל הארץ · והשחיתה · ואם רב שקה היה ישראל מומר אחר זה לפי שישעיה נביא ואמר הנני מעלה את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור · כמו האל וכן הוא בישעיה וכן על האנשים כמו אל ואליקים אחר שהוא הגדול וכן הוא אומר ויאמר אליקים · מרומה

מנוחה קטנה

ואת מוכחותיו פוא בחוזה בחוזה אשר בנים אמר נבוחו מדמשק וכים אמרו לנוי ומזקי הסיר מזבו ואמר לאמר כים על הסוזה אשר כים תעיד בירושלים · וכי תאמרו אלי אמין אתם מבטחים אל אלהינו הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את במותיו ואת מזבחותיו ואמר לאמר לפני המזבח הזה תשתחוו בירושלם · ועתה התערב נא אדני את מלך אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך רכבים עליהם · ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים ותבטח לך על מצרים לרכב ולפרשים · עתה המבלעדי יהוה עליתי על המקום הזה להשחיתו אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה · ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנה ויואח אל רבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר עמנו יהודית באזני העם אשר על החומה · ויאמר אליהם רבשקה · העל אדניך ואליך שלחני אדני לדבר את הדברים האלה אל האנשים

לכל מתרחצין עלוהי · ואדי תימרון לי על מימרא דיי אלהנא אתרחיצנא הלא הוא דאעדי חזקיה ית במתוהי וית מדבחוהי ואמר לאנש יהודה וליתבי ירושלם קדם מדבחא הדין תסגדון בירושלם · וכען אתערב בעון עם רבוני עם מלכא דאתור ואתן לך תרין אלפין סוסון אם תיכול למנאה לך רכיבין עליהון · ואיכדין את מרמי לאתבא ית אפי חד מן שלטוני עבדי רבוני זעירייא ואתרחיצת לך על מצראי לרתיכין ולפרשין · כען הבר ממימרא דיי סליקית על אתרא הדין לחבלותה יי אמר ליסק לאתרא הדין וחבלינה · ואמר אליקים בר חלקיה ושבנה ויואח לרבשקה מליל כען עם עבדך ארמית ארי שמעין אנחנא ולא תמליל עמנא יהודית קדם עמא דעל שורא · ואמר להון רבשקה העל רבונך ועלך שלחני רבוני למלא ית כל פתגמיא האילין הלא על גבריא

יהודית דדברי הימים · ויעמד רב שקה דישעיה · ויאמר אליקים ושבנא דישעיה · ובניהם חצי מדבר דעזרא ·

לכל־הבטחים עליו: וכי תאמרון אלי אל־יהוה אלהינו בטחנו הלוא־הוא אשר הסיר חזקיהו את־במתיו ואת־מזבחתיו ויאמר ליהודה ולירושלם לפני המזבח הזה תשתחוו בירושלם: ועתה התערב נא אדני את־מלך אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם־תוכל לתת לך רכבים עליהם: ואיך תשיב את־פני פחת אחד עבדי הקטנים ותבטח לך על־מצרים לרכב ולפרשים: עתה המבלעדי יהוה עליתי על־המקום הזה להשחיתו אמר אלי עלה על־הארץ הזאת והשחיתה: ויאמר אליקים בן־חלקיהו ושבנה ויואח אל־רבשקה דבר־נא אל־עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל־תדבר עמנו יהודית באזני העם אשר על־החומה: ויאמר אליהם רבשקה האל־אדני ואליך שלחני אדני לדבר את־הדברים האלה אל־האנשים

ואיך ב'ר"ם זין פתברו איך תגמחווני הכל

רלבנ

ועתה התערב נא אדני את מלך אשור · ר"ל תן לו ערבון שלא תמרוד בי ותהיה לי לחם ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך אנשים רכבים עליהם והנה אחר זה על דרך הבוז והלעג כאילו אחר שלא יתמלאו לחזקיה אלפים אנשים רוחיים לרכוב על סוסים: ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים · כל זה אחר לירא אותם ולבהלם כאילו ואחר שמלך אשור הוא בחוכן מהגדול עתה אין ראוי לחזקיה להשיב פני פחת א' שהוא מעבדיו הקטנים גם כי אחד מעבדיו הקטנים גדול מאד עד שאין ראוי להשיב פניו ולבטוח על מצרים לרכב ולפרשים מעוזרהו במלחמה כנגד מלך אשור: עתה המבלעדי יי' · אחר זה כאילו יאמר איך תבטח על יי' שיעלך והוא אחר אלי שאעלה על הארץ הזאת להשחיתה: בחזקי העם אשר על החומה · אחר לאכול

מסרה

תאמרון ט' בקריאה וסימן כה תאמרון לאדני לעשו · ויאמרו למלאכים הבאים · וכי תאמרון אלי רכפרא · ויאמר להם ישעיה דסיפרא · וחברו ויאמר אליה' ישעיהו דישעיה בה תאמרון אל חזקיהו · לא תאמרון קשר · ויאמר אליהם ירמיהו · כה תאמרון אל חזקיהו דד"ה: יהודי' ז' בקריאה וסים' ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה · ויאמר אליקים בן חלקיהו דמלכים · ויעמד רב שקה ויקרא בקול גדול דמלכים · ויקראו בקול גדול

כלי יקר

וכי תאמרון אלי כו' עיין רש"י ז"ל וק"ק דאיך כלמוד כן והרי מקרא מלא הוא לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום אם כל היום בעינינו יעשה שהוא להקריב בבמות כי אם אל המקום אשר יבחר כו' והבאתם שמה כו' · ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"מ ז"ל · ודלא כדרש"י ז"ל שמובן מדבריו במותיו ומזבחותיו אשר לע"ז קאמר · ולע"ד לדקדק לו' תיב' אלי שהכוב' לומר ידעתי עתה הנה בטחת לך על משענת כו' זה הברור אצלי אמנם וכי תאמרו אלי ר"ל אולי לחות לותי בקש ולהעלים ממני ענין הבטחון שלפרעה תאמרו אלי אל ה' אלהינו בטחנו הלא הוא אשר הסיר כו' אחר הלא הוא כלו' הלא הוא כעוס יען אשר הסיר חזקיה את מזבחותיו כו' ככנ"ל:

ועתה התערב נא כו' ואיך כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"מ ז"ל אולי תאמר שלא בטחת לא בכח אלהי ולא בכח אנשי כמו מצרים כי אם בגבורת בני יהודה וחזקיה עמהם על זה אמר אמר"מ שלא כן כי עתה התערב נא כו' · וכיון שאין לך אנשים הגונים לרכוב על אלפים סוסים איך תשיב לפני פחת אחד עבדי הקטנים כי אם הגדולים הא אין לך לו' הלא כמו שערכתי למעשה שעל מצרי' בטחת והוא קנה רחוק ע"כ · ולע"ד ואתה התערב כו' אחר שיעמ' עמו ערבון והערבון הוא שיתן לו מתנת חיכם אלפים סוסים אם תוכל ליתן לך רוכבים עליהם וזהו אופן הערבון שאם תוכל ליתן לך רוכבים עליהם יהיו האלפים סוסים מתנה ואם לא לא יהיו מתנה ואינו מחייב אותך בערבון שאם לא תוכל לתת רוכבים עליהם שתתן כך וכך קנים · זאת ועוד אותר לך שלא יהיו הרוכבים ראוי' בריבוי' הבית לפי מראית העין שלי אלו זולתי ממתנה אשר תדלג לו שבודאי לא יכשרו בעינינו ומ"מ בהם כ"ש אלפים שאין אד' רוח' חובה לעצמו אבל הבירור יהי' למרא'עיניך תשפוט ז"ש אם תוכל לתת שיהיו לך ולמרא'עיניך רוכבים עליהם ואעפ"י שלי לא יהיו רוכבים חשובים אפ"ה תזכה באלפים סוסים · וא"כ איפה חכמתך מאחר שאתה חלוש כ"כ ואיך תשיב כו' ותבטח לך על מצרים לרכב ולפרשים אשר הבטחון הזה יזיקך בטבע כי הם שוכלוך מימי עולם בהיותכם ג"כ בארצם כמו שפי' בפ' עתה הנה בטחת לך כו' על מצרים ובכלל זה בדרך הסגנון הבטחון על מצרים לשים בשר זרועך עון גדול ובפרש מצרים אשר אמר ה' בהם ולא יביב את העם מצרימה למען הרבות סוס שזה העון יהי' בעוברך ומחזק אותנו לבטח אותך ז"ש ותבטח לך על מצרי' לרכב ולפרשי' אשר עתה שבטחת במצרי' א"ש שהם"י בעזריך ז"ש פתה מסיבת הכו' מבלעדי ה' עליתי על המקום הזה הפרטי· להשחית והלא ה' אמר אלי ונתן לי רשות על הארץ בכלל להשחית' מאמר אתה בטחת לך ושמת בשר זרועך בפרט על מצרים שונאי ה' שהם מבטח מזכיר עון אשר נוה ה' ולא ירבה לו סוסים ולא יביב את העם מצרים' למען הרבות סוס ז"ש עתה שלשון עתה הוא כמו מסקנת דברים נמשכים מהכו' וזה מיקוסר עם מה שפי' באו' מהבטעתה אשר בטחת שהוא בעתון רע ומר · הזה מודה באמבע

כלפרשיות:

עתה המבלעדי כו' במס' סנהדרין וכי מאחר דברשות עבד מ"ש ליעבוד דכי אתנבי אעבדת אשרת הבטים איתנבי והוא יביב דעתיה אכולא ארעא דישראל ע"כ · שנזה הבינו בפסוק הזה דפתח בלשון על המקום הזה ומסיים בלשון על הארץ הזאת אבל כיון לומר עתה המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה הפרטי על ירושלם שאתה חוסנים ובטוחים שאין המקום הזה בכלל אין הדין עמכם שהרי ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה שהדעת נותן שאכולא ארעא דישראל הבליעני להשחית' · והבין כן מהפסוק הנה ה' מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וחלף ביהודה שטף ועבר שהוא הבין שיטשוף בפועל · ויגלם בגלות ולז"א ה' אמר אלי עלה על הארץ כו' אמר לנביא שלא יטעה שאין הכוב' רק שטף ועבר דרך הענבה ונער בעלמא יעבר אותם לא בפועל · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ואפי' שיהיה גוי אפשר שנתפרסמה נבואת ישעיהו אל כל שכנים הרעים אשר סביבות א"י והם הלכו רכיל וגילו סוד זה לחזק ידי מלך אשור · וכן מהרי"מ ז"ל כדהרד"ק ז"ל שהיה רבשקה יהודי מומר ולזה ידע מענין הבמות שביטל חזקיהו וגם ידע ענין נבואת ישעיהו הנני מעלה את מי הנהר העצומים והרבים מו' ולפי שהי' יכול חזקיהו להשיב מהלך הנני מהחלוק' שזכר שהי' אפשר שבטח בה' אלהיו ושמה שהסיר מזבחותיו ובמותיו היה בעלות הבית ית' ומי עמד בסוד ה' ושמע ויגיד את דבריו לז"א להשיב על זה עתה המבלעדי כו' ר"ל אם אתה הרסת במותיו ומזבחותיו ברשותו גם אני כמוך לא עשיתי דבר מבלעדי ה' והיה

ועתה המבלעדי כו' ר"ל אם אמר אמר לי ה' לעלות לארץ הזאת אבל כיון לומר עתה המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה הפרטי על ירושלם שאתה חוסנים ובטוחים שאין המקום הזה בכלל אין הדין עמכם שהרי ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה שהדעת נותן שאכולא ארעא דישראל הבליעני להשחית' · והבין כן מהפסוק הנה ה' מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וחלף ביהודה שטף ועבר שהוא הבין שיטשוף בפועל · ויגלם בגלות ולז"א ה' אמר אלי עלה על הארץ כו' אמר לנביא שלא יטעה שאין הכוב' רק שטף ועבר דרך הענבה ונער בעלמא יעבר אותם לא בפועל · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ואפי' שיהיה גוי אפשר שנתפרסמה נבואת ישעיהו אל כל שכנים הרעים אשר סביבות א"י והם הלכו רכיל וגילו סוד זה לחזק ידי מלך אשור · וכן מהרי"מ ז"ל כדהרד"ק ז"ל שהיה רבשקה יהודי מומר ולזה ידע מענין הבמות שביטל חזקיהו וגם ידע ענין נבואת ישעיהו הנני מעלה את מי הנהר העצומים והרבים מו' ולפי שהי' יכול חזקיהו להשיב מהלך הנני מהחלוק' שזכר שהי' אפשר שבטח בה' אלהיו ושמה שהסיר מזבחותיו ובמותיו היה בעלות הבית ית' ומי עמד בסוד ה' ושמע ויגיד את דבריו לז"א להשיב על זה עתה המבלעדי כו' ר"ל אם אתה הרסת במותיו ומזבחותיו ברשותו גם אני כמוך לא עשיתי דבר מבלעדי ה' והיה

ותאמרון אלי כו' עיין רש"י ז"ל וק"ק דאיך כלמוד כן והרי מקרא מלא הוא לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום אם כל היום בעינינו יעשה שהוא להקריב בבמות כי אם אל המקום אשר יבחר כו' והבאתם שמה כו' · ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"מ ז"ל · ודלא כדרש"י ז"ל שמובן מדבריו במותיו ומזבחותיו אשר לע"ז קאמר · ולע"ד לדקדק לו' תיב' אלי שהכוב' לומר ידעתי עתה הנה בטחת לך על משענת כו' זה הברור אצלי אמנם וכי תאמרו אלי ר"ל אולי לחות לותי בקש ולהעלים ממני ענין הבטחון שלפרעה תאמרו אלי אל ה' אלהינו בטחנו הלא הוא אשר הסיר כו' אחר הלא הוא כלו' הלא הוא כעוס יען אשר הסיר חזקיה את מזבחותיו כו' ככנ"ל:

ועתה התערב נא כו' ואיך כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"מ ז"ל אולי תאמר שלא בטחת לא בכח אלהי ולא בכח אנשי כמו מצרים כי אם בגבורת בני יהודה וחזקיה עמהם על זה אמר אמר"מ שלא כן כי עתה התערב נא כו' · וכיון שאין לך אנשים הגונים לרכוב על אלפים סוסים איך תשיב לפני פחת אחד עבדי הקטנים כי אם הגדולים הא אין לך לו' הלא כמו שערכתי למעשה שעל מצרי' בטחת והוא קנה רחוק ע"כ · ולע"ד ואתה התערב כו' אחר שיעמ' עמו ערבון והערבון הוא שיתן לו מתנת חיכם אלפים סוסים אם תוכל ליתן לך רוכבים עליהם יהיו האלפים סוסים מתנה ואם לא לא יהיו מתנה ואינו מחייב אותך בערבון שאם לא תוכל לתת רוכבים עליהם שתתן כך וכך קנים · זאת ועוד אותר לך שלא יהיו הרוכבים ראוי' בריבוי' הבית לפי מראית העין שלי אלו זולתי ממתנה אשר תדלג לו שבודאי לא יכשרו בעינינו ומ"מ בהם כ"ש אלפים שאין אד' רוח' חובה לעצמו אבל הבירור יהי' למרא'עיניך תשפוט ז"ש אם תוכל לתת שיהיו לך ולמרא'עיניך רוכבים עליהם ואעפ"י שלי לא יהיו רוכבים חשובים אפ"ה תזכה באלפים סוסים · וא"כ איפה חכמתך מאחר שאתה חלוש כ"כ ואיך תשיב כו' ותבטח לך על מצרים לרכב ולפרשים אשר הבטחון הזה יזיקך בטבע כי הם שוכלוך מימי עולם בהיותכם ג"כ בארצם כמו שפי' בפ' עתה הנה בטחת לך כו' על מצרים ובכלל זה בדרך הסגנון הבטחון על מצרים לשים בשר זרועך עון גדול ובפרש מצרים אשר אמר ה' בהם ולא יביב את העם מצרימה למען הרבות סוס שזה העון יהי' בעוברך ומחזק אותנו לבטח אותך ז"ש ותבטח לך על מצרי' לרכב ולפרשי' אשר עתה שבטחת במצרי' א"ש שהם"י בעזריך ז"ש פתה מסיבת הכו' מבלעדי ה' עליתי על המקום הזה הפרטי· להשחית והלא ה' אמר אלי ונתן לי רשות על הארץ בכלל להשחית' מאמר אתה בטחת לך ושמת בשר זרועך בפרט על מצרים שונאי ה' שהם מבטח מזכיר עון אשר נוה ה' ולא ירבה לו סוסים ולא יביב את העם מצרים' למען הרבות סוס ז"ש עתה שלשון עתה הוא כמו מסקנת דברים נמשכים מהכו' וזה מיקוסר עם מה שפי' באו' מהבטעתה אשר בטחת שהוא בעתון רע ומר · הזה מודה באמבע

כלפרשיות:

עתה המבלעדי כו' במס' סנהדרין וכי מאחר דברשות עבד מ"ש ליעבוד דכי אתנבי אעבדת הבטים איתנבי והוא יביב דעתיה אכולא ארעא דישראל ע"כ · שנזה הבינו בפסוק הזה דפתח בלשון על המקום הזה ומסיים בלשון על הארץ הזאת אבל כיון לומר עתה המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה הפרטי על ירושלם שאתה חוסנים ובטוחים שאין המקום הזה בכלל אין הדין עמכם שהרי ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה שהדעת נותן שאכולא ארעא דישראל הבליעני להשחית' · והבין כן מהפסוק הנה ה' מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וחלף ביהודה שטף ועבר שהוא הבין שיטשוף בפועל · ויגלם בגלות ולז"א ה' אמר אלי עלה על הארץ כו' אמר לנביא שלא יטעה שאין הכוב' רק שטף ועבר דרך הענבה ונער בעלמא יעבר אותם לא בפועל · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ואפי' שיהיה גוי אפשר שנתפרסמה נבואת ישעיהו אל כל שכנים הרעים אשר סביבות א"י והם הלכו רכיל וגילו סוד זה לחזק ידי מלך אשור · וכן מהרי"מ ז"ל כדהרד"ק ז"ל שהיה רבשקה יהודי מומר ולזה ידע מענין הבמות שביטל חזקיהו וגם ידע ענין נבואת ישעיהו הנני מעלה את מי הנהר העצומים והרבים מו' ולפי שהי' יכול חזקיהו להשיב מהלך הנני מהחלוק' שזכר שהי' אפשר שבטח בה' אלהיו ושמה שהסיר מזבחותיו ובמותיו היה בעלות הבית ית' ומי עמד בסוד ה' ושמע ויגיד את דבריו לז"א להשיב על זה עתה המבלעדי כו' ר"ל אם אתה הרסת במותיו ומזבחותיו ברשותו גם אני כמוך לא עשיתי דבר מבלעדי ה' והיה

ואמר אליקים כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"מ ז"ל והקשה מעיקרא מאי סגר אליקים שלא לו דבר אל עבדיך ארמית כי בזה יתאמץ לדבר בקול גדול לחרות עתי כבודם כי אותה הוא מבקש שישמעו דבריו ויצאו אליו · ותרץ כי אם כיונו לומר לו דבר נא אל עבדיך ארמית מדרך המיסר שאין דרך ארץ לדבר בענייני המלכות והמדינה כי אם בסוד ולזה אמרו לו מדרך עצה טובה שאין ראוי שידבר אליהם יהודית כי יהו' בעיניהם כיהודי כ"ש ככי דבריו שהיה מדבר בענייני הבמות כאילו היה חס על כבוד ה' ואמר ג"כ שה"ל שיעלה להשחית שכל זה מדה שעם היותו מוכן היה מאמין באלהות הש"י וזה אין ראוי לאדם שיעשה מכלל הדת לפי שכבוד מדה עצמו ארמי ומדבר בלשון ודברי יהודי והמומר בפני הארמים ראוי שיסמור פעמו מן החשד ואל זה רמזו ואל תדבר עמנו יהודית באזני העם כאילו היו חושדים בזה גם לכבודו באופן שלא ע"ש שעיקר כונתם כדי שלא ישמע העם ישראל בדברו עמם הראלו כאילו חשבו לכבודו כאמו' ולזה השיב על ההשון ראשון ואמר העל אדניך כו' כלומר הטעם אשר אמרת שאין ראוי לדבר ענייני מלכים כי אם בסוד נכמס אין כאן סוד כלל כי לא שלחני מלך אשור אל אדוניך אבל שלחני אל האנשים היושבים על החומה שתבליעם לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם שהוא השתן אם יעמדו עמכם בזה כי מלך אשור יבנה מצור על העיר עד שמרוב הרעב יאכלו צואתם ויבשו מימי רגליהם ודבר בלשון יהודי אל אליקים שהוא היה המדבר אתו עמו ולפי שאמרו שישמור עצמו מהחשד ולא ידבר יהודית בפני היהודים אשר על החומה רב שקה וקרא בקול גדול יהודית שמעו דברי המלך הגדול מלך אשור ולא ראה לפרסם דבריו שהיו לעבודת מלך אשור ולא באופן אחר מהתיהדות ושהיו דבריו יהודית כדי שיבינו אותו כל העם והיו דבריו אל ישיא אחכם חזקיהו · התבונן ברב שקה בדברים הראשונים כשדבר אל אליקי' וחבריו לא דבר כנגד הש"ת דבר והורה בדבריו שלביאותו מורע היהודים היה חס על כבוד קתו והוא אז אשר הסיר חזקיהו את מזבחותיו כמתרעם עליו לכבוד ה' ואמר ג"כ המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה כו' ולכן מצא אליקים מקום בדבריו לתפסו ולומר לו ולא תדבר עמנו יהודית באזני העם שכללו בזה שמפני כבודו היו מיעצים אותו שלא ידבר יהודית כן יחשדוהו שהיה באמונתו כבן ישראל ובדי להסיר רב שקה החשד הזה עמד וקרא בקול גדול הדברי' הבנים כנגד העם דברי בזופין נגד ה' ועמו ואמר שהש"ת חלילה כאו כשאר האלילים ובאה הסיר עצמו מן החשד כי מומר יהודי היה ומפני זה קרעו בגדיהם אליקים וחבריו מפני מה שהרף ובזף את הש"ת יתברך ואף על פי שלא ענו אותו דבר כי כן צוה להם המלך ע"כ · ולע"ד לתרץ לקושית מהרי"מ ז"ל והוא כי אליקי' וחבריו לא הרעמו עמו על מה שדבר כבר בלשון יהודית כי זה לדבר' יחייב להוסיף על חטאתו פשע האל כיון לו לדבר כלא ר"ל עתה דבר לנו איזה ענין ארמית כאילו תאמר לנו הבטחת איזה דבר כדי שנתקשר עמך ולא תדבר עמנו יהודית באזני העם אם תרצה לדבר איזה קשר וכיוצא מן שמעו העם ויהרגונו באומרם שאנו קושרים עליהם קשר ולעומת זה השיב בזדון ואמר העל אדוניך ואליך שלחני אדוני לדבר את הדברים האלה כלומר לא העלה על דעתך שיש בידינו שליחות מדברי חוקם מאדוננו אל אדוניך ואליך עד שתצטרך לדבר אותו בלשון ארמית כי לא שלחני בדברים אלה ר"ל המזכרים והדברים האלה לא אליך ולא אל אדוניך הם משלחים כי אם אל האנשים אשר על החומה ולזה הוסיף לדבר עוד בזדון עם"כו בזדון במרד ובמעל כי לא נתנו ולא נכנע ואולי הבין תוכן כונת דבריו של אליקים שהיו כדי שלא יבינו

העם דבריו וירד לבבם ולזה הביז פניו יותר ויותר ולדבר קשות כדי שישלימו עמו:

ויאמר אליהם כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג · וכן מהרי"מ ז"ל · והוסיף שדבר בלשון יחיד אדוניך ואליך שדבריו עם אליקים שהוא הגדול שבהם והוא הי' המדבר עם רבשקה:

מריהם · כן כתיב וקרי נוחת׳ וענין אחד הוא׳ והקרי הוא לשון נקיה: שניה· כן כתיב וקרי מימי רגליה׳ והכתוב הוא רמז לתחתוניות וכן בדברי רז״ל המקנ׳ בדבר שהאויר שולט בו שיניו נוסרות וענין לאכול את נאתם שחוסבין להיות׳במלור עד שיאכלו נאתם וכן הוסף יהוכתן בציירא עמכון: ברכה· ר״ל פסרה ושלוס וכת״י שלמא: לוש מי בורו· הבורות שהם חולה לעיר בגנות: עד בוחי ולקחתי אתכ׳· כי כן עשה בכל הגויים אשר כבש היה מגלה אותם מארצם ומשכן אחריס תחתיהם כדי שיהיו כלם נכבשים תחתיו וכן עשה יוסף באנשי מצריס ואת העם העביר אותו לעריס: ארץ לחם וכרמים· אמר זה אחר שאמר ארץ דגן ותירוש כי אפשר שהדגן והתירוש יבואו לה מעיירות אחרות לרוב כמו שאמר בצור לפיכך אמר ארץ לחם וכרמים כי הארץ ההיא עושה לחם ויש בה כרמים וכת״י ארעא חקלין וכרמים ארבע דזיתהא עבדין משחא והיא עבד׳ דבש: כי יסיח אתכם· הדגש תמור׳ הנה כויסת דוד וכן בדגש הסיתו׳ ויכלו לך: הגע

מסרה

על האנשים ה׳ בקריאה וסימני׳ תכבד העבדה על האנשים: ויאמר אליהם רבשקה העל אדניך דמלכים· וחברו דישעיה· הקפים על שמריהם· וילכו ויגידו לרוד: ותיו ח׳ וסי׳ במסרה רבתא:

כלי יקר

ויעמד רבשקה כו׳· לע״דן לדקדק בכל וידבר ויאמר· ונראה כי רבשקה מרוב הכעס וכדי להסמיע את ישראל עמד מעומד ויקרא בקול גדול יהודית כדי שיבינו ונתחכם לדבר קשות ורכות שמאל דוחה וימין מקרבת והוא וידבר לשון קושי תחלה ואח״כ ויאמרו וכן בא בדבריו בתחלה אל ישיח לכם חזקיהו כי לא יוכל להציל אתכם שאלו הם דברים קשים אל תשמעו אל חזקיהו הח״כ דבר רכות כמו שרמז בתיבת ויאמר כה אמר מלך אשור עשו אתי ברכה ואלו אני כו׳ ואמר אל ארץ כארצכם שלא לבזות את ה׳ ובתחלת דבריו אלה ביזה את חזקיהו ובסוף לדבר קשו׳ ההגל הבינו כו׳ ובזה מובן בכל וידבר ויאמר:

כה אמר המלך כו׳ ואל יבטח כו׳ מהרי״ם ז״ל בבנך הכח אמנסי אמר אל ישיח לכם חזקיה כי אין בו כח אמנסי להציל אתכם מידיו אם תשמעו אל חזקיהו לבטח בה׳ לאמר הצל יצילנו ה׳ ופי׳ הבטחון הראשון ואמר אל תשמעו אל חזקיהו לעבדת בעלו ותחת מלכותו ולהבטל בגבורתו ואחרי שהשלים הטענה הזאת טען על הכח האלהי ואמר ואל תשמעו אל חזקיהו כי יסיח אתכם לאמר ה׳ יצילנו הוא המשך הפסוקים ע״כ· ולע״דן לדקדק בכל הדברים שבפתח דבריו אומר אל ישיח לכם חזקיה כו׳ ובסוף דבריו שלא בזה ואל תשמעו אל חזקיהו כי יסיח אתכ׳ לאמר ה׳ יצילנו והוא כפל הענין במלות שונות כי בתחלה אמר לשון ישיח ואחר כך לשון יסיח· ומהו להמר הבל כו׳ וכפל הבל יצילנו ה׳ ובודאי שהם הבל יצילנו ה׳ שלא הנתן העיר הזאת ביד מלך אשור אם כן דבר שהיה בכלל למה יצא מן הכלל לפרטו ולו׳ ולא תנתן העיר הזאת ואל תשמעו אל חזקיהו שכבר קדם ומהו עשו אתי ברכה· וכפל והיו ולא תמותו· ונראה כי בלי ספק שחזקיהו היה אומר אל עם בני ישראל מה לנו ומה כחי כי אי אפשר לנצח חיל שנחריב בכחי ועושם ידי וכל מלכי עולם כאין נגדו כאפס ותהו נחשבו לו הכן בטחו בה׳ עדי עד· כי לא בחיל ולא בכח כי אם בכח ה׳ לבלות וזכות הבטחון ובמוד לנו כבתוב ברוך הגבר אשר יבטח בה׳ ושכרו הוא והיה ה׳ מבטחו בזכות הבטחון· ונוסף עוד למען הקום שמו להגן על העיר הזאת ביחוד כי שם ה׳ נקרא עליה ולא קלר׳ יד ה׳ מהוסיע אלה הדברים וכיולה אין ספק שהיה מדבר חזקיה כפי טבעו בחסילותו שחזק את ישראל להביאם שבשמים כשמו חזקיהו ולא בא רבשקה לבלבל את דברי חזקיהו ופתח ואמר כה אמר המלך אל ישיח לכם חזקיהו כתרגומו לא יעביר יתכן והכוונ׳ הנה חזקיה בפתח דבריו מטעה אתכם לאמו׳ מה אני ומה כחי דמי בת כי לא אוכל להציל אתכם מעתה בטחו בה׳ ז״ם אל ישיח לכם חזקיהו באו׳ כי הוא מודה כן בערמה כדי להבטיח אתכם אל ה׳ וז״ם ואל יבטח אתכם חזקיהו אל ה׳ כדי להציל אתכם ע״י זה הבטחון לאמר לכם שהרי הבטחון הרי הצלה ז״ם ואל יבטח אתכם לאמר כלו׳ הבטחון הנעה לאמו׳ אמ״ל הצל יצילנו ה׳ הצל׳ אמת מצל הבטחון וגם כן יצילנו ה׳ ולא תנתן העיר הזאת ביד [illegible] העיר הזאת שאין העיר הזאת פיר [illegible] מעלת הבטחון והצלה מצל בחינת העיר הזאת ולפי דאין ספק שיאמר לכם חזקיהו אל נא אחי ידך לבבכם להכנס בעול מלך אשור כי יכבד עולו ולהוריותו עליכם לכן חזקו ו[illegible] לבבכם מיחליט להשי״ת כי טוב מותכם בארצכם מחייכם ביד מלך אשור מלך [illegible] אל תשמעו אל חזקיהו על כיולא בדברים האלה הנז׳ כי כה אמר מלך אשור [illegible] ר״ל נעשה ביני וביניכם אלות הברית והקללה ממרלת בכל תוקף לקיים הפסרה ומלה שפתי ז״ם עשו אתי ברכה בלשון כמו אל הקללה ואלות הברית· לו אמר ידעתי שאתם מברכים את כל המלכים שאתם מסתעבדים אליהם שהרי בית לבן נתברך בגלל יעקב ובית המצרי בגלל יוסף ופרעה נתברך בשביל יעקב שעלה נילוס לרגלו ז״ם עשו אתי ברכה ואלו אלי שבלאתכם אלי בהשתעבדות תהי׳ ברכה אתי בגלגלכם ואכלו איש גפנו כו׳ עד בוחי כו׳ שמנו הי׳רי׳ מלד המדות ומזני הפירות והשתנותם יגרום חולאים רעים וימותו הרבה מן הגריס המתגיריס בארץ כריה לז״ת ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם במזגה ואויריה טוב וזך במליאות פרותיה ארץ לחם לכלול ארץ חטה ושעורה וכרמים כנגד ארץ זית ודבש כנגד ארץ זית שמן ודבש וזה בחיות הארץ איכותה ואויריה ארץ כארצכם ובמאכלה ארץ דגן ותירוש כו׳ וזה משך לכם החיים על המחי׳ ועל הכלכלה ולא תמותו· מסבני האויריס והמאכלים כיון שהיה ארץ כארצכם ז״ם והוא לא תמותו שהוא כפול ובסוף דבריו אמר ולא תשמעו אל חזקיהו כי יסיח אתכם לאמר ה׳ יצילנו ר״ל שיראה לסיח כדי לאמת היכולת האלה שלכם שהוא יכול לא תשמעו אל הכנים ולאלהות פוים חלילה ואם ולזה סיכה כן ה׳ יצילנו כי רצה להכחיש יכולת הש״י להציל אמנם למעלה כתיב הצל יצילנו ה׳ ולא ה׳ ה׳ יצילנו שאין החדוש כשאות יכול להציל כי מודעת זאת בכל הארץ הכל היה מבטיחים חזקיהו שהו׳ יכול ושירל׳ להצילם עכ״פ למען כבוד העיר הזאת וז״ם הצל יצילנו ה׳ וזה מיבן לו׳ כאן ה׳ יצילנו· והוסיף לו׳ ארץ דגן ותירוש ושנה לו׳ דרך לחם וכרמים לו׳ שתהי׳ ארץ דגן ברבוי ותירוש הוא היין ברבוי ולפי שהארץ המוליה דגן מרוב כמו מצריס אין לחמה עדב כלחם ה״י לז״ת ארץ לחם ר״ל לחם טוב ומסובה וערב וכרמים למאכל הענבי׳ שיהיו מסוחרות ולעשות מהם למוקי׳ כי לפעמי׳ יהיו הענבים טובים להוצי׳ תירוש מרוב׳ הבל לא למאכל פנבי׳ לחי׳ ויבשים לזה אמר וכרמים· וזה הנראה בקצר הפסוקים והבנתם:

גברא דיתבין על שורא למיכל ית מפקתהון ולמישתי ית מימי ריגליהון בצייארא עמכון: וקם רבשקה וקרא בקל רב יהודית ומליל ואמר שמעו פתגמא דמלכא דרבתנא מלכא דאתור: כדנן אמר מלכא לא יטעי יתכון חזקיה ארי לא יכול לשיזבא יתכון מן ידיה: ולא ירחיץ יתכון חזקיה על מימרא דיי למימר שיזבא ישיזבינא יי ולא תתמסר קרתא הדא ביד מלכא דאתור: לא תקבלון מן חזקיה ארי כדנן אמר מלכא דאתור עיבידו עימי שלמא ופוקו לותי ואכלו גבר פירי גופניה וגבר פירי תינוהי ושתו גבר מי גוביה: עד מיתא ואידבר יתכון לארעא טבא כארעכון ארעא עבור וחמר ארעא חקלין וכרמין ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבשו וחיון ולא תמותון ולא תקבלון מן חזקיה ארי יטעי יתכון למימר יי ישיזבינא: הישיזבא שיזבא דחלת עממיא גבר ית ארעיה מיד מלכא דאתור: אן

מאתם ימימי ר׳ רגליהם

ל׳ חברו דישעיה

ל׳ לסמו׳

ל׳ חד ול׳ אחד חס׳

ל׳ וחד ויצר ודגש׳ ז׳

הנאנשים הישבים על החומה לאכל את צואתם ושתות את שיניהם עמכם: ויעמד רבשקה ויקרא בקול גדול יהודית וידבר ויאמר שמעו דבר המלך הגדול מלך אשור: כה אמר המלך אל ישיא לכם חזקיהו כי לא יוכל להציל אתכם מידו: ואל יבטח אתכם חזקיהו אל יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה ולא תנתן את העיר הזאת ביד מלך אשור: אל תשמעו אל חזקיהו כי כה אמר מלך אשור עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי בורו: עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים ארץ זית יצהר ודבש וחיו ולא תמתו ואל תשמעו אל חזקיהו כי יסית אתכם לאמר יהוה יצילנו: ההצל הצילו אלהי הגוים איש את ארצו מיד מלך אשור:

איה

כלי יקר

ואל יבטח אתכם כו׳ בפ׳ הקודם אמר אל ישיא לכם וה״ל אל יעצה חזקיה ואמר לכם כלומר לכם המבחן שברור הדבר לכם כי לא יוכל להציל אתכם מידו ואין זו צריכה רבה הבל בענין הבטחון הפסר שתאמינו בו כי יבטח אתכם אל ה׳ ויפוון בזה הבטחון בב׳ ענינים וז״ם לאמר הצל יצילנו ה׳ כלו׳ בהבטחו אתכם ממש שתאמינו בהש״י בכל לבבכם יהי׳ תכליתו בזה לאמר ב׳ ענינים הח׳ הצל כלו׳ שיש לו כח להציל והא׳ שירצה להציל ז״ם יצילנו ה׳ ולא הנתן העיר הזאת ולא זו העיר בלבד אלא בהיות ירושלם של מעלה מכוונת כנגד ירושלם של מטה ובהנתן ירושלם של מטה ביד האויבים ימסך גזק כב יכול לירושלם של מעלה וזהו שאמר את ארצו ירושלם של מעלה:

אל תשמעו כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק והרלב״ג וכן מהרי״ם ז״ל שע״י שהשלימו אתי והצלו אלי תעשו ברכה אל בתיכם ותאכלו איש גפנו כו׳ כי עתה מפני המצור לא היו יכולים לצאת מן העיר ולקחת מים מהבורות שהיו בגבון׳· ולע״דן עשו אתי ברכ׳ כמו קח נא את ברכתי כו׳ שהיא המנחה אשר הביא לו וז״ם עשו אתי ברכה כל דהו ברכ׳ ולא מנחה משא כבד ובפ׳ כה אמר המלך פירשתי שברכה הוא לשון קללה ודבר הכתוב בלשון כנוי כאילו אמר עשו איסר לקיים ברית שלא הבגדו בי ושלא הבגוד בכם בקללה כמרגת נדוי אי חרם או שמתא ואחר כך אלו אלי על הבטחון הזה:

עד בואי כו׳ חז״ל במסכת סנהדרין אמרו מ״ר יוחנן מפני מה זכה אותו רשע שנקבר׳ לסנפר דב ושמואל חד אמר מלך פקח היה וחד א׳ מלך טפש היה מ״ד מלך פקח היה אמר לו אמינא לבו עדיף מארעייהו· א״ל קא משקרת· ומ״ד מלך טפש היה יאמרו אם כן מאי דבוהך· להיכא פקח היה ולא אמר אל ארץ טובה כארצכם שלא לדבר בגנותה של א״י· ולכך זכה ונקבר לסנפר: ולע״דן לדקדק מאי קאמר להיכ׳ אגלינהו שהרי לא גלו שסנחריב בפל בידם ודוחק לפרש להיכ׳ אגלינהו כמו להיכא בעא למגלינהו לאגלינהו· ורש״י ז״ל פי׳ להיכא אגלינהו לעפר׳ הטבעים דכתיב ויחסם בלחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי היכנהו אותן מקומות ע״כ· ומבני למר זוטרא לאפריקי ולפי זה הפסוק לו׳ בלחלח וחבור שהם באפריקי בערי מדי· ולמאי דקאמר נהרי שלג אפשר שהם כולם בערי פרס ומדי וכן אמרו בגמרא נהרי גוזן זו גיזנק והיא בפרס· ומתוך זה אני למד שמתוך מה שסמך כאן להיכן אגלינהו לעשרת הטבעים ומפרש שהגלה אותם לאפריקי כו׳ נלמוד מזה שסנחריב חשב להגלות שם את יהודה לפי שאפריקי היא בא״י לדע׳ מדרש רבה שהביאו הילקוט בענין יהושע כשהבריח מי שרולה לפנות יפנה נמה הגרגשי לאפריקי שהיא חשובה כא״י ולפי זה נפרש אומרו אל ארץ כארצכם ר״ל אגלה אתכם אנשי יהודה כאנשי ארצכם דהיינו ישראל למקום שגלו הם שם אגלה אתכם שתהיו יחדיו בארץ טובה יהודה וישראל· ועיין רש״י ז״ל והוא כשיטת מר זוטרא וכן הרד״ק ז״ל וק״ק דליסתוק מארץ דגן ותירוש· וי״ל דלולי אמר ארץ לחם וכרמים הייתי אומר בשמלים לכך הקדים ארץ דגן ותירוש ברבוי ואחר כך פי׳ שהוא מינה ובה ארץ לחם וכרמים· והרלב״ג ז״ל כהרד״ק ז״ל וכן מהרי״ם ז״ל· שהיה מבלבל אותם כדי שלא ימרדו בו ולזה תמותו הם אם ימרדו בו ולא יקבלו מיל מלכותו ימיתם· לכן שמעו ואתי נפשכם ע״כ· ולע״דן מה שביארתי בפסוק כה אמר המלך הגדול כו׳ ע״ש:

ההצל הצילו אלהי הגוים כו׳ איה אלהי חמת וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרל״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ם ז״ל בקרוב· וכיון סנחריב לומר סכות אלהות כבר נפסדו מהנהגת הארץ· והביא עדים לדבריו איה אלהי חמת כו׳ ודמה הש״ת חלילה ואם אליהם שהרי אלהי שמרון לא הצילו אותם מידו וכן לא יציל את ירושלם כמו שלא הציל את שמרון ע״כ:

ולע״דן לדקדק בכל הכתובים שהרי אמר דרך כלל הצילו אלהי הגוים איש את ארצו וכו׳ ואחר כך אמר דרך פרט איה אלהי חמת וכו׳ ואחר וכלל מי בכל אלהי הארצות וה׳ מהם היה מספיק ונראה כי בפסוק הכלל הצילו הביא ראיה ממה שכבשו מלכי אשור אבותיו של סנחריב את גוזן כו׳ כמו שיבוא שאחר כך בדברי סנחריב בסמוך ואחר כך אמר איה אלהי חמת כו׳ להביא ראיה ממה שכבש סנחריב עצמו ויוכיח כן בזו׳ מידי ובתחלה אמר הצל הצילו אלהי הגוים מיד מלך אשור דהיינו אבותיו של סנחריב ובאיזה זה נכון הוא ומובן כן מהפסוקי׳ שאמר סנחריב עצמו הנה עתה שמעת את אשר עשו מלכי אשור כו׳ ההצילו אותם אלהי הגוים אשר שחתו לבותיו מגלה על פסוק של ההצל הצילו אלהי הגוים כו׳ מיד מלך אשור שפירשו מיד כל מלך ומלך אשור אשר נלחם כאמור· ואפשר עוד כי רבשקה טען שהי טענות לסתור הסתת חזקיהו בזה פיסית לאמר ה׳ יצילנו לאמר שהש״ת יראה ויצילנו ובכלל זה שיכול הסס יתבדך להציל הראשונה טען כי מזל מלך אשור גורם שטוס אלוה לא יראה להציל איש את ארצו מיד מלך אשור לו הוכח שנודה שיש בידו יכולת להציל לא ראו להציל והוא אומרי ראשונה ההצל הצילו אלהי הגוים איש את ארצו מיד מלך אשור שהכונה בכפל הצל הצילו ר״ל לו הוכח שנודה להם ההצל ר״ל שיש בהם ההצל כלומר היכולת להציל הלא הצילו הנה לא הצילו כי לא ראו לרוס מזל מלך אשור כאמור· והטענה הפיסית

הוסיף

לאכול את צואתם· ברעב המצור: חוריהם· רעי היול׳ דרך חור פי טבע׳ ורבותינו פירשו לכנותם לשון נקה צואתם מימי פיניה׳ צואה לחה שיני דכרכשא דקיימה אחלה שני אז לשון גלל שבא על ידי לעיסת השיניס: עשו אתי ברכה· שאילת שלום כמו ויברך יעקב את פרעה: אל ארץ כארצכם· כן דרכי להעביר את האומות ממדינה למדינה היה לו לומר אל ארץ טובה מסלכ׳ שהרי לפתותם בא אלא שידע שיכירו שדבריו שקר· ארץ דגן ותירוש· זו אפריקי: הגע

רלבג

לאכול את צואתם ושתות את מימי רגליהם עמכם· כאילו אחר שאם ישתו׳ את הצואה שלא יוכלו לשוב מלך אשור עד שמרוב הרעב יאכלו צואת׳ ושתו מי רגליהם והוא הסתן: עשו אתי ברכה ונאו אלי· ר״ל אם תהיו אתי להשלים עמי ונלאת אלי עשו ברכה כי לא תוכלו לעבוד האדמה ולאכל פריה: ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם· ר״ל והבאתי אתכם אל ארץ טובה כמו ארצכם ואחר זה להם לבאר שלא יזקו אם יגלה אותם לארץ אחרת כמו שעשה מעשרת שבטים והנה היה מביע ומבלבל האומות בזה הדרך כדי שלא יוכלו לחדוד בו ולזה היה מרחיק אותם מעוזריהם והיה מקרב אותם אלה ואל עמו: חמת

הנע ועוה · אותם מלך אשור החריב׳ והגלם : כי הגילו את שמרון · והשמרונים היו עובדין את אלהי ארם שהיו שכניהם : קרועי בגדי״ על ששמעו גידופי הסס : ותוכחה · שהרשעי׳ מתוכחי׳ ומרחין פנים לדבריהם לחמול לנו הכח והגבורה : בנים · ישראל: עד משב״ · עד לרה הלומת׳ לאשה יושבת על משב׳ ואין בה כח לילד : משבר · סס מוש׳ אשה הכורעת לילד : והוכח

רלבג

חמת· לארפד ספרוים הנע ועוה · הס שמו׳ מדינו׳ ויעוד על זה מה שאמר אחד זה ומלך עיר ספרוים הנע ועוה: כי הגילו את שומרון מידי· הנה קצר בזה המאמר בהתחלתו קצר, הנשו׳ וכסופו קצר הכושא והרצון בו היה אלהי חמת ולארפד הסס הגילו ספרוי׳ הנע ועוה הסס הגילו אלו המדינות מידי איה אלהי שומרון כי הגילו את שומרון מידי והמה הקים ודמה הס״י לאלו האלילי׳ אשר הס הבל ואין בם מועיל ועל זה קרעו בגדיהם · השומעים דבריו חפצי מה שחרף ונדף רבשקה הס״י והמלך קרע בגדיו ונתכסה בבגדי שק לעצר עצמו כדי שירחם הס״י עליו ובא בית יי׳ להתפלל שם : יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה · ר״ל שהוא יום צרה חזקה מפני מה שנזר מלך אשור להשחית את ירו׳ עד שחרוב הצרות הנה המעוברות הכולעות לילד אין להן כח ללידה ואע״פ שבאו בנים עד משבר והוא המקום מהרחם שיהיה בו הולד בעת יציאתו וניתו מרחם והוא גם כן יום תוכחה ונאצה כי הוכיח רבשקה בדברי נאצה וחרוף וגדוף שה״שי לא יגיל את ירושלם מיד מלך אשור והו אמרו אחר זה והוכיח בדבריה אשר שמע יי׳ אלהיך :

יט

ויגידו ד׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ דברי רבשקה דספרא · על ארות הבאר אשר חפרו · עוד יוסף חי · ויבאו המלאכים · וכל שפטים ושמואל דכוו׳ במ״ב מל׳ וסימ׳ ויגידו לאנשי יבש · ויגידו לשאול לאמר הנה העם : ואת זקני ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר חושי אל צדוק · מתכסים בשקים · וחברו דישעיה :

אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד אַיֵּה אֱלֹהֵי
ספרוים הֵנַע וְעִוָּה כִּי־הִצִּילוּ אֶת־
לה שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי: מִי בְּכָל־אֱלֹהֵי
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־הִצִּילוּ אֶת־אַרְצָם
מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל יְהוָה אֶת־יְרוּשָׁלִַם
מִיָּדִי: וְהַחֲרִישׁוּ הָעָם וְלֹא־עָנוּ אֹתוֹ
דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הָיָה לֵאמֹר לֹא
תַעֲנֻהוּ: וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ
אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסּוֹפֵר וְיוֹאָח
בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי
בְגָדִים וַיַּגִּדוּ לוֹ אֶת־דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה:
א וַיְהִי כְּשֹׁמְעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע אֶת־
בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה: כולהון קמץ
וַיִּשְׁלַח אֶת־אֶלְיָקִים אֲשֶׁר־עַל־
הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסּוֹפֵר וְאֶת־זְקֵנֵי
הַכֹּהֲנִים מִתְכַּסִּים בַּשָּׂקִים אֶל־
יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא בֶּן־אָמוֹץ: וַיֹּאמְרוּ ל׳ וכל קרי׳ ישעיהו בן אמוץ הנביא
אֵלָיו כֹּה אָמַר חִזְקִיָּהוּ יוֹם־צָרָה
וְתוֹכֵחָה וְנִאָצָה הַיּוֹם הַזֶּה כִּי בָאוּ
בָנִים עַד־מַשְׁבֵּר וְכֹחַ אֵין לְלֵדָה:
אוּלַי יִשְׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־ כ״ה
דברי

אֶן דַּחֲלַת חֲמָת וְאַרְפָּד וְאֶן דַּחֲלַת
ספרוים הֲלָא טַלְטִילִינוּן וְאַגְלִיאִינוּן
אֲרֵי שֵׁיזְבוּת שֹׁמְרוֹן מִן יְדִי: מָן בְּכָל
דַּחֲלַת מְדִינָתָא דְּשֵׁיזְבוּת אַרְעָהוֹן
מִן יְדִי אֲרֵי יְשֵׁיזֵב יְיָ יָת יְרוּשְׁלֵם מִן
יְדִי: וּשְׁתִיקוּ עַמָּא וְלָא אָתִיבוּ יָתֵיהּ
פִּתְגָמָא אֲרֵי תַפְקִידַת מַלְכָּא הֲוָת
לְמֵימַר לָא תְתִיבוּנֵיהּ: וְאָתָא אֶלְיָקִים
בַּר חִלְקִיָּהוּ דְּמִמַּנָּא עַל בֵּיתָא וְשֶׁבְנָא
סַפְרָא וְיוֹאָח בַּר אָסָף דְּמַדְּכָּרָא עַל
דָּכְרָנַיָּא לְוָת חִזְקִיָּהוּ מְבַזְעִין
לְבוּשֵׁיהוֹן וְחַוִּיאוּ לֵיהּ יָת פִּתְגָמֵי
רַבְשָׁקֵה: וַהֲוָה כַּד שְׁמַע מַלְכָּא
חִזְקִיָּה וּבְזַע יָת לְבוּשׁוֹהִי וְאִתְכַּסִּי
בְּסַקָּא וְעָל לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ: וּשְׁלַח
יָת אֶלְיָקִים דִּי מִמַּנָּא עַל בֵּיתָא וְשֶׁבְנָא
סַפְרָא וְסָבֵי כַּהֲנַיָּא כַּד מְכַסָּן סַקָּיָא
לְוָת יְשַׁעְיָה נְבִיָּא בַּר אָמוֹץ: וְאָמְרוּ
לֵיהּ כְּדֵנֵן אָמַר חִזְקִיָּהוּ יוֹם עָקָא
וְחִיסּוּרִין וְנִיאוּצָא יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי
אַקִּיפְתָּנָא עָקָא כְּאִתְּתָא דְּיָתְבָא עַל
מַתְבְּרָא וְחֵילָא לֵית לָהּ לְמֵילַד: מָאֵם
שְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ יָת כָּל פִּתְגָמֵי

ויגידו ד׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ דברי רבשקה דספרא · על ארות הבאר אשר חפרו · עוד יוסף חי · ויבאו המלאכים · וכל שפטים ושמואל דכוו׳ במ״ב מל׳ וסימ׳ ויגידו לאנשי יבש · ויגידו לשאול לאמר הנה העם : ואת זקני ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר חושי אל צדוק · מתכסים בשקים · וחברו דישעיה :

הנע ועוה · שמות מדינות לו שמות אלהים אחרים ולדעת יונתן פירשו הנע ומו׳ אותם מארכם שתרגם הלא טלטילינון ואגליאינון : כי הגילו את שומרון מידי · בתמיה וכי יי׳ אלהיכם מאתם בוטחים בו הגילו את שמרון מידי שתחשבו שיגיל את ירושלם מידי וכן הוא אומר ביעשיה : וכי יגילנו · בוי״ו שידמ׳ ענין תמיהה וי״ת וכי הגילו הענלים את שמרון מידי : קרועי בגדים · ר״ל פי׳ כי בעבו׳ ששמעו ברב׳ הסס קרעו בגדיהם וסמכו מזה הפסוק כי כל השומע ברכת יי׳ חייב לקרוע ואותו קרע אינו מתאחה לעולם ואינו חייב לקרוע אלא אם כן שומע הגדוף מישראל והם שקרעו ששמעו מרבשקה לפי שקבלה היתה בידם כי רבשקה ישראל מומר היה ומה חירוף אמר רבשקה שקרעו בגדיהם כששמעו שאמר מי בכל אלהי המדינות אשר הגילו את ארצם מידי כי יגיל יי׳ את ירושלם מידי אין לך גידוף גדול מזה שהשוה הורס הכל לאלהי עץ ואבן והסיר היכולת מהבורא וכן האל יתברך חשב לו דבריו לחירוף וגידוף ואמר עליו את מי חרפת וגדפת ואמר ביד מלאכיך חרפת את יי׳ : ויקרע את בגדיו · על מה שהגידו לו שחירף וגידף רבשקה יי׳ יתברך שמו : ויתכס בשק · לענו׳ עצמו שירחם האל עליו ועל העם : יום צרה ותוכחה ונאצה · תוכחה שרבשקה הוכיחנו בדברי הפחד וחירופין לו פירוש שהאל מוכיח אותנו על עונותינו · ונאצה שנאץ רבשקה האל וי״ת יום עקא וחיסורין וניאוצא : באו בנים על משבר · המשיל הצרה לאשה אשר יאחזוה חבליה ובא הבן עד המשבר והוא הרחם מקום יציאת הולד כי אז חבליה יותר קשים כשהולד קרוב לצאת ואם אין כח ליולדה לחזק עצמה להוליד הולד הנה היא נחוזק חבליה בלי תקוה למנוחה כן הצרה גדולה עלינו ואין לנו כח לנצחת ממנה אם לא יעזרנו האל : לידה · שם תואר ות״י הפסוק כן ארי אקיפתנ׳ עקא כאיתת׳ דיתבא על מתבר׳ וחיל ליה למילד :

לתרף

בלי יקר

כוסיף לו׳ עוד טענה שנית בהכחשת פיכולת האלהיי אשר באותם האלוהות שאין להם יכולת נגד מלך אשור וז״ש איה אלהי חמת וארפד איה אלהי ספרוים הנע ועוה שלשון איה מורה שב״ד אכרס ואיה הם שאין להם כח ויכולת וארוך אלוהות נגד מלך אשור ולפי שבשומרון היו עובדים כל מיני עבודת אלילים והיה שגרמה להם הגלות ההוא ואין זה שיעבדו גם את אלהי חמת וארפד ואלהי ספרוים הנע ועוה איה הם שנאבדו ואין כי הגילו את שמרון מידי הנה לפי שנה שלשית את האמה כי הגילו את שמרון מידי כאבדו איה אלהי חמת וארפד כו׳ כי כשנפלו בידי אלהי חמת וארפד כו׳ לבדתי את שמם ואין שעיכבו כיבוש העיר מלכבשה שעמדה במצור ג׳ שנים לאת הגלה שורתה גרמה להם לבדון · או יאמר כי הגילו כי לשון אשר כאילו אמר איה אלהי חמת וארפד כו׳ אשר בטחו בהם לנצל שומרון איה ההגלה אשר הגילו את שמרון ז״ש איה אלהי חמת וארפד וכו׳ אשר הגילו כי ודאי לא הי׳ לו את שמרון באילו הפסוק מסורס איה כי הגילו את שמרון כמלא כל היבות איה כמשכות לתיבת כי הגילו כי לא הגילום בלמת · וגם אשר האלוהות מי בכל אלהי הארצות אשר הגילו את ארצם מידי המקיפה כי יגיל ה׳ את ירושלם מידי המקיפה כי הגילה והם הארצות אשר הגילו את ארצם מידי מידי כעמים מורה על גודל לבו של רבשקה · או לפשר שאמר אין לו יכולת וזה הורה באומרו מידי מידי כעמים מורה על גודל לבו של רבשקה · או לפשר שאמר אין לו יכולת וזה הורה באומרו מידי מידי כעמים מורה על גודל לבו של רבשקה · לפי שמרון שמרון הסובבים עתה בשמרון אשר הגיעם מלך אשור איה אלהי חמת וארפד איה אלהי כי׳ שאנשי שמרון הסובבים עתה בשמרון בכתוב ויבא אותם מבבל ומכותה כו׳ ועליה׳ חמת ומספרוים ומעוה מבבל ומכות׳ ויושב אותם בשמרון כלומר וכי הגילו אלו האלוהו׳ הנזכרים הוא אומר כאן איה אלהי חמת וארפד וכו׳ כי הגילו את שמרון כלומר מידי בהיותם בארצותם לגוייהם ולזה הפי׳ את שמרון מידי כלומר את היושבים בשמרון ההגילום מידי בהיותם בארצותם לגוייהם ולזה הפי׳ אע״פ שיש בו קצת דוחק אבל ניחא שאין הסרון בפ׳ בהתחלתו הנוסח ולא בסופו הנוסח כמו שנדחק הרלב״ג ז״ל כנ״ל כי הנוסח של תחלת הפ׳ הוא סופו שלו׳ כי הגילו כו׳ שלא עליים׳ הוא אומר אלא על גירי הריות אשר הושיב סנחריב בתמורת יש׳ בשמרון :

מי בכל אלהי הארצות אשר הגיל כו׳ · לע״דן לדקדק דהיה לו לומר מי מכל האלהי הארצות מהו בכל · וכן קשה דהיה לו לו׳ אשר הגיל ולא הגילו בלשון רבים · ונראה כי הוסיף חידוש בכתוב הזה מה שלא הודיעו בקודמים והוא כי בהגיע עת כל עיר ועיר מהנו׳ להכבש ידמה שיקרלו בחזקה אל אלהיהם אולי יחנו ולא יאבדו וכשיראו כי אחזת יד אלוהיהם יקרלו בשם שהיה מעמים אחריה יחדיו ולז״ל מי בכל אלהי הארצות כלומר מי גוי הנעות בכל אלהי הארצות יחדיו אשר הגילו כל אותם האלוהות את ארצם של הגוי הנז׳ בתיבת מי בכל כו׳ שעם היות שנאמרו בדברי אהבת אותם אלוהות לא שוה לו ואם כל האלוהות לא הגילו איך יגיל ה׳ את ירושלם מידי :

והחרישו העם וכו׳ קיים חזקיהו דברי זקנו דע״ה שאמר כי לך ה׳ הוחלתי אתה תענה ה׳ אלהי ולכן אמר המלך שלא יענו אותו גם כדי שלא יוסיף על חטאתו פשע וז״ש לאמר לדורות וללמד שהאדם כשמתרפין לאותו ובלתי משיב כדי שיענה הס״י בעדו :

ויבא אליקים כו׳ · ויהי כשמעו כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל בשם חז״ל וכן הרלב״ג ז״ל והוסיף וכן מהרי״ל ז״ל והוסיף לו׳ כי שבנא כשבא סנחריב לגבול יהודה וכבש ארלותם נטה אחרי סנחריב בסתר ועתה שבא הרוע בגדים היה דרך נביאת דעת ישראל מראה עצמו כמצר על זה ובקרבו ישים לרבו ע״כ · ולע״דן לדקדק מהיבת ויבא אליקים בלשון יחיד ולא אמר ויבאו להודיע כי אליקי׳ הוא המלטער בעצם ולראשונה על שמיעת חרפה זו וגידופין אלו לבד שבנה כבר נטה אחרי סנחריב · והנה בלו קרועי בגדים ויגידו לו שיבת הקריאה שהיתה את דברי רבשקה וגידופין · ואמר אליקים אשר על הבית ובספר שעשיהו אמר על שבנא אשר על הבית ואולי בתחלה היה שבנא ולא״כ נתנו שררתו לאליקים והיה זה ע״י הנביא שגילה לחזקיהו שהיה שבנא מורד בשתר ואוהב לסנחריב והסירו מהשררה ונתנה לאליקים ע״כ :

וישלח את אליקים כו׳ ויאמרו כו׳ כמ״ש במסכת ברכות שהיתה הקפידה זו בין חזקיהו ויעשיהו שחזקיהו היה רואה שיבוא יעשיהו אצלו כמו שבא אליהו אצל אחאב ויעשיהו היה רואה שיבוא חזקיהו אצלו כמו שבא ירמיהו אצל יאשיה ע״ה כמו שאזכיר בס״ד בפ׳ בימים ההם אלה חזקיהו עיין עליו · ובזה מובן למה לא הלך אצלו חזקיהו אלא שלח לו אליקים ושבנא והזקני׳

הבל הוא לא רצה ללכת וכן תמצא שהשיב לו יעשיהו ע״י השלוחים האלה אבל הוא לא רצה לבא · והוא מ״ש להם כה תאמרון לאדוניכם שהוא לשון בזוי לאדוניכם ולא לאדוני מלך אמר כה תאמרון אל המלך חזקיהו ויעוצא לפי שהקפיד על שלא בא אצלו כאמור · ועיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל כנרש ז״ל ולדברי׳ ז״ל לשון נשים על ישראל אמר׳ להרלב״ג ז״ל שאין הכשוק דרך משל אלא בפועל מרוב הצער והחולשה רק כת ביולדות גילה מהי שבא בנים לנקב הי׳ אל דרך כלל כי בתו ילדים עד משבר וכח הין לילדה : ולע״דן לדקדק מ״ש לא אמר את בשבנ׳ כמ״ש את באליקים ואת זקני הכהנים וכו׳ במה שקדם שבנא כי מוחזק אצלם כבוגד על חזקיהו כי לזה שלקו מהיותו על הבית והיה סופר לבד וז״ש ואת שבנא הרוא בשליחות ואת הזקנים רוצים הם בשליחות אחנם בשבנא לא כתיב ואת שבנא הנא ושבנא הסופר כי חזקיהו לא שלח את שבנא כי לא חלבו אלא אמר ושבנא שהוא חזקיהו ע״כ וכדי שלא יוסיף מרד ומעל היו מחפים עליו ומניחין לו אותו להשתרף עמהם ולזה לזה חזקיהו ע״כ שלא יאמרו שלוחיו כה אמר המלך חזקיהו אלא כה אמר חזקיהו יום צרה כו׳ כה אמר חזקיהו כה דיוש בעצמה כי פנה הוד מלכות ביום הזה שהוא יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה ולא יום הזל והדר וכבוד כי בתו בנים עד משבר הלא הם ישראל שנקרלו בנים אתם לה׳ אלהיכם יהוביע חזקיהו ע״ה שיקרע להם כמו הרה תקריב ללדת תחיל הוצה בחבליה וסוף יולדה לאור והמליצה זכר כך הצער הזה דומה בדומה כי בתו בנים עד משבר אם החבנים וגם אין לילדה כח עתה הרוגה ישועה לבא ישועת ה׳ כהרף עין והצרות הללו יסייעונו להוציא הלא שדיך מעט כח כדי לצאת לאורה ביולדה הזאת שיולדה לאור שלא שיין לנו כח ולזה הודיע כן לנבי׳ כדי שיוסיף כח בתפלתו להוציא מסנחריב · ולזה רמז במ״ש יום צרה והוכח׳ ונאצה היום הזה שהי״ל זה היום צרה והוכח׳ ונאצה והיה מקרי הבל כיון לומר יום צרה והוכחה ונאצה ובשתתי בהם ית׳ · וביותר שהיום הזה לבד תתמיד כי יחיינו מיומים כו׳ ולא יתמיד יותר כי בתו בנים וכו׳ שאין הריות זמן יותר כי כבר בתו בנים עד משבר :

אולי ישמע כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל כאילו אמר אנחנו בצרה גדולה הזאת ואין לנו כח לנצחת ממנה אם לא יעזרנו האל יתברך ואמר אולי ישמע כמתחל כאילו אמר מחוייב הוא לשמוע ולכן יעזור בתפלה בעד השארית הנמלטה שבע יהודה ויהר הפליטה אשר לישראל ע״כ · ולע״דן לדקדק דקשה ריעה לפיה שבתחלה אמר בלשון ספק אולי ישמע ה׳ כו׳ כולי האי ואולי ולא״כ אומר בלשון ודאי אם שמע ה׳ אלהיך וברלה כי חזקיה בריה לו אשר שמע הסס ית׳ את הדברי׳ אשר הוכיח בהם רבשקה ויקול שלבתו עלה באזניו אבל הסס אין הוא אלא החרופין מעלו וכשישמעם הס״י ישמע ברבשקה חרף וגדף מעלו ומדעתו ויפיע מתנו ולא מסנחריב ולזה אמר אולי ישמע ה׳ אלהיך את כל דברי רבשקה אולי ישמעם בערך אשר שלחו מלך אשור לחרף אלהים חיים שלם ישמעם בזה האופן שבשליחו כמוהו ראוי ליענש המשלחו גם כן ובכלל היב׳ אולי נכנס ספק אחר אפשר שמלך אשור אמר לו הרחב פיך ואמלאהו מהבולה על רוחך לדבר על ה׳ חושה אל הירא ואל תחת ז״ש אולי ישמע ה׳ כו׳ אשר שלחו מלך אשור לחרף אלהי׳ חיים ישמעם בזה האופן נכון לבו בטוח בהסס יתברך שיקנא לשמו הגדול ויפילהו בתחבולות אל יקום בלות הדברי׳ אשר הוכיח בבר שמע לות׳ ה׳ אבל חפצי הוא שישמע מהשתי בחינות הנז׳ הלאת לו הוכח שלא אח׳ לו בפי׳ לך חרף וגדף ראוי לענש כיון שהוא לדוכיו היה לו לזרוז על דבר המיר כזה וכ״ש אם פטל לו ראשי׳ת מדינו וזה רמז אשר שלחו מלך אשור לדוכיו לו׳ שאמרהו הלויה בלדוכיו מהשתי בחינות הנז׳ · ובזה מובן כשבלה התשובה מהסס ית׳ בשרו אל תירא מפני הדברים אשר שמעת והטעם לשלא תירא הוא יען אשר בדבו נערי מלך אשור לאתי כלומר אלכד הוא מלך אשור בשמתוחס של עבדיו ונעריו שלא ורזס כ״ש שהוא לזה לוחם על כך בכתוב הנה אלהיך חרפת כו׳ אם אפשר שהי׳ חזקיהו מסוכן בדברי רבשקה אשר הסס כיון לחרף את ישראל לבד ואת חזקיהו וז״ש הבל הילו כו׳ כי לא ראו להגיל וכיולא בזה הוא לומר כי יגיל את ירושלם כי לא ירצה לא מהשות כח לו אם כונתו לומר ההבל הילו כי לא יכלו וכיולא בו כי יגיל מהסרון כח לעשות חיל ולעומת זה שלח לו׳

ליעשיהו

לחרף אלהים חי׳ כמו שאומר כי יגיל את ירושלם מלך ו״ת לחסדא עמא דיי׳ קיימא: והוכית בדברי׳ • רב שקה הוכיח בדברי גידופין או פי׳ האל יוכיח בדברי׳ אשר שמע וכן ת״י ויעבד פורענות׳ על כל פתגמיא דשמעין קדמוהי: נערי • עבדי כי המשר׳ יקר׳ נער והם רבשקה וחבירו: נותן בו רוח • רמון: ושמע שמועה • וזהו ששמע שמלך כוש יצא להלחם אתו: ושב לארצו • כי מלך כוש יצא לארץ מלך אשור להלחם בארצו בעוד שהיה מלך אשור בארץ ישראל ואני אתן בו רוח שישוב לארצו להלחם עם מלך כוש ויכיח מלחמת העיר הזאת ואמר כך אפילנו בחרב בארצו וזה היה אח״שב׳ ממלחמ׳ כוש לירושלם וגנף מתנהו על ידי המלאך ושב לארצו ושם נפל בחרב וגם כמו שכתוב אבל נבואת המגפה לא אמר להם ישעיהו בפירוש ואין לשאול טעם למעשי האל י״ת כי יי׳ כורא עלילות למה לא נגפו אז אלא עד שהלך להלחם עם מלך כוש ואחר כך שב לירושלם והטעם הנראה לנו בזה כדי שיהיה להם ליסראל בזת כוש ומצרים ועוד שיראו כוש ומצרים הנפלאות שעשה לאוהביו ולדורשי שמו כי מלך אשור נגף אותם וכל ארצו׳ ככש ובירושלם נגף בלא חרב ובלא חנית והאל נתן בלב מלך אשור להבי׳ חיל מלך כוש ומצרים לירושלם עמו להפחיד יושב ירושלם עוד: מיו מלך

בלי יקר

לישעיהו לו׳ ידעתי כי הכל לפני לפניו יתברך ויתע ושמוע שמע דברי רבשק׳ אך מה שהיו מסופק הוא אולי והלואי שישמע הסם ית׳ הדברים האלה בחופן חמר והוא אשר שלחו מלך אשור אדוניו לחרף אלהים חי שאם הוא אומרים על הקופן הזה ושמעון הסם יתברך כן על התכלית תכליתו לחרף אלהים חיים הנה יפול בשחת יפעל מלא נקמת כבוד הסם ית׳ ואנכי גרמתי תתנקם נקמתי כמו שאחז״ל בפסוק מזמור לאסף אלהים באו גוים קינה מבני ליה שלא אמר מזמור כי מי שינקו נקמת אחלתו והיכל קדשו בנקמת שה יכרוס נקמת בני ישראל ויקנא קנאתי ולזה הסיבו ישעיהו לאמר כה תאמרון לאדוניכם כה אמר ה׳ אל תירא מפני הדברים אשר שמעת והטעם אמיתית הירא הוא יען אשר גדפו אותי לנערי מלך אשור שכיון שגדפו אותי אנקם מאויבי ואשיב נקם לצרי ואתה תירא הנקמה ותגלו ממלך אשור • ואפשר לפרש זה הענין בסגנון אחר שלא׳ אל תירא ואו׳ מפני הדברים אשר שמעת שלא׳ מפני מיותר די שיאמר אל הירא מהדברים אשר שמעת באומרו מפני הוא כתיבת טעם למ״ש אל תירא והטעם מפני הדברים אשר שמעת אשר גדפו נערי מלך אשור אותי כי עתיד הוא ליפול ברשת זו טמן בארשת שפתיו ישוב עמלו בראשו ויהיה נקם לפני רוח כי הנני נותן בו רוח ושב אל ארצו והפלתיו בחרב בארצו וזה נודעה יד ה׳ שבהוך ארצו ותומותיו ונערי מצריו שם ימות בחרב ואמר אולי ישמע אדוני שהיך כלומר בזכותך שה׳ אלהיך לא בזכותי ויכריע כי מה הוא מי מה חיי:

ויבואו עבדי המלך כו׳ אם אמר זה על אליקים ושבנא ויואח והכהנים יקשה שהכתוב הזה מיותר שכבר באו אליו כה אמר כו׳ והיה לו להקדים ולו׳ ויבואו עבדי המלך חזקיהו ויאמרו אליו כה אמר חזקיהו • על כן אני אומר ויבואו עבדי המלך הם שלוחים ולהיות נערו של המלך גדול היה שולח שלוחים זה אחר זה והשנות הבלוחי׳ הורלת נער גדול אשר למלך כן הענין שהכהנים לא יקראו עבדי המלך:

ויאמר אם ישעיהו כו׳ הנני כו׳ עיין רש״י ז״ל ולפי זה הזכיר והפלתיו בחרב בארצו ואעפ״י שהוא לאחר זמן לפי שעתה נגזרה עליו הגזרה בעון אלה החירופים והגידופין • וכן הרד״ק ז״ל ועיין הרלב״ג ז״ל ומהרי״ל ז״ל לפי שחזקיהו לא תבע בשביל כבוד ה׳ בלבד כי אם גם בשביל דחקו וירא׳ ממנו ומיכולת סנחריב הרב לכך הכעיסו אל תירא ממנו עם היותו עם כל אותו החוזק כדבריו ובגדופיו אשר אמרו נערי מלך אשור ר״ל עבדיו ומשרתיו שזה מורה על זלזולו יותר ורוב חילו כי הנני נותן בו רוח ר״ל רמון ושמע שמועה ושב לארצו והבן כמה דברים כללם התשובה הקצרה הזאת שהם ד׳ גזרות האחת הנני נותן בו רוח ולא אמר זה על העתיד כי אם על מה שעבר ופי׳ מה שרלית מחזקו ומגבורתו בשאר מלחמותיו וחפלו ורצונו לבא ירושלם עתה מלאתי היה זה כולו כי אני נתתי בו אותו הרמון ורוח המושל וכמו שא׳ שעתיה הנה ה׳ מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור כו׳ והגזירה השנית ושמע שמועה והשמועה הרי׳ שמע שתרהקה מלך כוש יצא להלחם אתו ונעתרך סנחריב ללכת מלכים שהיה יושב בה אל לבנה להלחם עם מלך כוש שמה והיה זה מהשי״ת כדי שיסור מהמלוה כדהרלב״ג ז״ל כנזכר לעיל • והגזירה השלישית היא ושב לארצו שרמז לו שעתידים מתנה אשור להנגף בחופן שמותו לאנשיו ושוב כאילו הוא יחיד לארצו • והגזירה הד׳ והפלתיו בחרב בארצו״ל שלאחרי שובו אל ארצו יפול בחרב שמה כי בנין הרגוהו הנה א״כ הנביא אמר בזה המאמר הקצר ד׳ גזרות הא׳ לשעבר והב׳ ישמע שמוע׳ מיד בתקיימה בשביל מלך אשור ללבנה כי הנה כשסב רבשקה משליחותו מהדברים אשר דבר לירושלם ושב אל אדוניו מצא כי נסע מלכים ויצא על לבנה ר״ל אצל לבנה והיא עיר מגבול יהוד׳ לפי שמע שבא מלך כוש להלחם עמו וסנחריב יצא לקראתו אל לבנה ושם נלחמו ונצח אותו סנחריב ומשם שב לירושלם ושלח מלאכי אחרים אל חזקיה וספרים בידם ועליהם ככל הדברים רבשקה בקצת התחלפות שרבשקה דבר נגד הבטחון של חזקיהו שהי׳ בוטח בחוזק אנשי שם בגבורו ע״ז ואם במלך מצרים וגם האריך בספרו אל העם הטובות שיעשה עמהם סנחריב אם יצאו אליו ונעשו לפניו וסנחריב מגודל לבבו ומעלתו לא זכר כלל לא מבטחון מצרים כי מה יעשה לדם לו אם תשב לפחיתות לדבר רבות אל העם וטובות ולכן היו כל דבריו מכוונים אל חזקיהו שהיה מלך יהודה לא אל העם כאשר עשה רבשקה כי חרפ׳ היא לו ע״כ • ועל״דן מה שזכרתי בפ׳ הקודם שחזקיה שלח עבדיו אל ישעיהו שנית מלבד אליקים ושבנא ויואח והכהנים והוא אומרו ויבואו עבדי המלך כו׳ ויוכיח כן כה תאמרו לאדוניכם שהיא תשובה אל העבדים בלשון אדוניכם ולא תאות אל הכהנים ואליקים ושבנא ויואח דקנאות לו׳ להם הוא כה תאמרון אל המלך חזקיה ויוכיח • ואפשר

פתגמי רבשקה דשלחיה מלכא דאתור רבוניה לחסדא עמא דיי קיימא ויעביד פורענותא על כל פתגמיא דשמעין קדמוהי יי אלהך ותתחנן בצלו על שארא הדין דאישתאר: ואתו עבדי מלכא חזקיה לות ישעיה: ואמר להון ישעיה כדנן תימרון לריבונכון כדנן אמר יי לא תידחל מן קדם פתגמיא דשמעת דחסידו עולימי מלכא דאתור קדמי: הא אנא יהיב ביה רוחא וישמע בסורא ויתוב לארעיה ואעליניה בחרבא בארעיה: ותב רבשקה ואשכח ית מלכא דאתור מגיח קרבא על לבנה ארי שמע ארי נטל מלכיש: ושמע על תירהקה מלכא דכוש למימר הא נפק לאגחא קרבא עמך ותב ושלח איזגדין לות חזקיה למימר: כדנן תימרון לחזקיה מלכא שיבטא דבית יהודה למימר לא יטעינך אלהך דאת רחיץ ביה למימר לא תתמסר ירושלם בית מלכא דאתור: הא את שמעתא ית דעבדו מלכא דאתור לכל מדינתא לגמרותהון ואת מרמי לאישתיזבא:

השיבא

גדפו ג׳ וסימ׳ אשר גדפו נערי מלך אשור דסיפרא. וחברו דישעיה • עוד זאת נדפו אותי אבתיכם: תאמרון ט׳ נמסר לעיל בהאי עניינא:

דברי רבשקה אשר שלחו מלך־אשור ארניו לחרף אלהים חי והוכיח בדברים אשר שמע יהוה אלהיך ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה: ויבאו עבדי המלך חזקיהו אל־ישעיהו: ויאמר להם ישעיהו כה תאמרון אל־אדניכם כה אמר יהוה אל־תירא מפני הדברים אשר שמעת אשר גדפו נערי מלך־אשור אתי: הנני נתן בו רוח ושמע שמועה ושב לארצו ושב לארצו: ויהי כשמעו לאמר יצא תרהקה מלך־כוש ויצא להלחם אתך ויהי כשמעו ויקח את־המלכים מיד רבשקה ויבא אל־חזקיהו ויפרשהו לפני יקר

בלי יקר

עוד לפי שהיר׳ בזאת הענין רמיון גדול ופחד גדול וצדיק כמוהו שלם בבטחון ובכפיר יבעת בהשי״ת ומה יתן ומה יוסיף לו לשון רמיה דברי רבשקה לזה ענה הנביא בלשון הזה לאמר כה תאמרון לאדוניכם בל׳ זלזול שלא אמר למלך חזקיהו אלא לאדוניכם ולא לאדוני כי אין הוא אדון לדבר הזה להתרשל במורך לבב ולירא׳ מרשע כזה כי עוד מעט ואין רשע כי כה אמר ה׳ אל תירא הוא מפני הדברים אשר שמעת כו׳ שהדברים הם הדברים שהיינו לך מורך הלבב הם המחייבים שלא תירא כי אין שמעת דברים אשר בהם גדופו נערי מלך אשור אותי בהכרח הוא שתתבע עלבוני ואפי׳ אותו בחרב הנני נותן בו רוח כו׳ ואמר לשון רוח ולא אמר רמון וכיוצא לזלזול בו שיהיה נקם לפני רוח כל דהו שיתן בו ה׳ ושמע שמועה ושב לארצו כו׳ לא תהיה סיבת אל תירא לו׳ אשר גידפו כדפרשית בפסוק הקודם ויאמר אל תירא מפני הדברים אשר שמעת והטעם יען אשר גידפו נערי מלך אשור אותי ובהכרח אנקם מהם והוא הוא הענין הקודם • ומהגר׳ שלא התפלל ישעיה תפלה ע״ז כי ה׳ ענהו טרם יקרא בבאור׳ עוזה:

הנני נותן בו רוח פו׳ ושב כו׳ כבר כתבתי בפ׳ הקודם בכל דעות המפרשים ז״ל וגם בא׳ נלחם על לבנה הסכימו שהיה נלחם עם תרהקה מלך כוש ועל לבנה אצל לבנה:

ולע״דן מלשון על לבנה עליה ממש ונלחם בה כי לא הפסיד לבב׳ מתחת ידי ישראל ועתה כשבא סנחריב ושלח רב שקה בשליחות אל חזקיהו ביני הלך אל לבנה שלא להיות יושב ובטל עלה על לבנה ושם מלאו רבשקה ויוכיח כן לשון על לבנה ול׳ הכתוב אמר כך ושמע אל תרהקה מלך כוש הנה יצא להלחם אתך כו׳ שלשון זה מורה שאחרי היותו נלחם בלבנה ועתה ממש שמע כן לאמר הנה יצא להלחם אתך כו׳:

וישמע אל תרהקה כו׳ • לע״דן לדקדק מהו לאמר והי״לל ושמע כי תרהקה מלך כוש יצא להלחם עמו ושב למה ספר הענין כמתבר לנוכח ובלשון בלתי מדוקדק:

ונראה כי כבר הבטיח הש״ת הנני נותן בו רוח ושמע שמע׳ הבל ועליה שהומה ושוב מעליכ׳ והגיד הכתוב עתה מה ששמע אל תרהקה מלך כוש זה הענין לא היה לו שם על פני תבל ז״ם ושמע אל תרהקה מלך כוש כלו׳ האל תרהקה יצאת פועל כזה לצאת להלחם אתך בלי שקר דבר יוצא מן ההקש היא ורצוי לאמר דבר התמיה כזה ז״ם לאמר הנה יצא להלחם אתך והוא אלא לצאת ממחיצתו ומגבולו להלחם אתך כי אולי עמד בארצו ומרד לא היה כ״כ פלא לאמר ולספר כי כל איש ואיש סורר בביתו ובמחוז כי ידע להסתר כאדי במסתרים והנה אלי גר בארץ לא ידע לצאת ולבא • ומ״ם ושב ושלח מלאכים עיין רש״י ז״ל וכבר זכרתי בפסוק ושלח מלך אשור את תרתן כו׳ כי אם רבשקה לבדו ועתה כשמע מענין תרהקה מלך כוש כדכתיב ושמע אל תרהקה כו׳ דכתיב כאן ושלח מלאכים אל חזקיהו לאמר המלאכים היו תרתן ורב סרים ע״כ • ומ״ם אל חזקיהו מלך יהודה לאמר שהכוונה לומר ששלח ביד הסלוחים האלה ספרים מדברים כיוצ׳ בכתובי׳ כה תאמרון כו׳ הנה כו׳ היו כו׳ ומלבד הספרי׳ שלח על פה דברי חירוף וגידוף וז״ם ושלח מלאכים אל חזקיהו לאמר ר״ל לאמר על פה כדי שיהיה החירוף מפיהם ומכי כתבו • וסיוע לזה מהרלב״ג ז״ל בפסוק ויקח חזקיהו את הספרים כו׳:

כה תאמרון אל כו׳ כבר זכרתי בפסוק ויאמר אם ישעיהו דברי מהרי״ל ז״ל שסנחריב בגודל לבו לא דבר קשות וחירופין אל חזקיהו אבל עיקר משלו ומהנו לאמר אל ישיאך אלהיך כו׳ ולזאת הסיבה לא זכר מבטחון על מצרים • ועל״דן שלח לו לאמר אל ישיאך אלהיך בזכות שאתה בוטח בו גורם לאמר לך לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור כי זה טעות והראיות לזה שתים האחת מהראשונים מלכי אשור כי הנה אתה שמעת את אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות להחרימם חרם גמור ואבדון מוחלט ואתה הנצל ההצילו אותם האלוהות אשר כבשו אבותי את ארצם ועשו בהם השחתה שאילו היה בהם יכולת לא היו מניחים אותם להשמיד וכלה וז״ם אשר שיחתו אבותי השחתה את גוזן כו׳ והראיה השנית מסנחריב עצמו וז״ם פסו׳ שני אין מלך חמת כו׳ אשר אלה כבש סנחריב עצמו ואפשר שמאמר אשר שיחתו אבותי׳ תוזר אל האלוהות עם הגויים הנזכר יחדיו שכבשו הגויים ובאלהיהם עשו שפטים וז״ם שיחתו גם לאלוהות שאילו על הגויים לבד אמר הנה הוא מיותר שכבר אמר הארצות להחרימם ואעפ״י שאפשר להחות ילומר להחרימם על גוף בארצות עצמם שנעשו חרמה וכאן אמר שיחתו על בני אדם הגויים הרבים בארצות הנז׳ שבהם עשה השחתה עכ״ז והיותר נכון שיכלול מאמר שיחתו האלוהות וגויים יחדיו:

ההצילו

ופרשהו · ר"ל הספר שהיה בו אלו התרופי' והגלופין כי הם נשאו ספרים על זה מחלך אשור ועוד דברו בפיהם אלו החירופין ולזה אחר אחר זה את דברי סנחריב אשר שלחו לחרף אלהים חיים :
ויתפלל חזקיהו · רוצה לומר יי' אלהי ישראל אשר השגחתו דבקה בהם ושכינתו תגלה ותראה על דרך המופת בחקוק הכלובים בקדש הקדשים כמו שנתפרסם זה מספורי התורה ונמצאר גם כן
במה שסיפר בעניני שלמה וזה לאות כי הם השגחתו דבקה בישראל אתה הוא המהנהיג לבדך לכל מחלכות הארץ כי אתה שליט להשפיל מלכים ולהקימם ואם אין להם חסוד' מעערכת הכוכבים
לפי שאתה מושל אל הכוכבים ועל השפע השופע מהם כי אתה עשית את השמים ואת הארץ · וידעו כל ממלכות הארץ כי אתה אלהים לבדך · ר"ל שראוי לך לעשות זה כדי שלא יפחדו שאם
אין ישראל ראוי' שתעשה להם גם : בזה לך לענות לך · ר"ל שהי' מבזה ומלעגת על דבריך ואיכה ירא מהם כי מהם"י יהיה עזרה בסוף כמו שנאר ולזה גם הגיעה רעה אחיך זה אחר להודיע שאינה צריכה שתירא מאלו הדברים אע"פ שבבר היו ישראל מתפחדים מאד מהם כמו שקדם : ותפל מרוס עיניך על קדוש ישראל · ר"ל הנה הגדלת לעשו' מאד מד שהשיאך גולל לבדך לחרף ולגדף מי שהוא בתכלית הרוממו' והוא קדוש ישראל · הנה ביד מלאכיך טו חרפ' יי' ואמרת כי בגבורתך ובכ רכב' עלית לכבוש מרוס הרים והם המקומות המוקים הבנויים בהרים : יכלתי

רשי

עדן · פס מדינ' : הגע זעוה · אותן מלך אשור : אחר · אחת הוא שהחריבו מלכי אשור את העמים ונתנו את אלהיהם באש : מרוס

כלי יקר

והצילו אותם כו' רש"י ז"ל עדן פס מדינה ובפסוק הקודם נתבאר זה הפסוק :

איו מלך אחת וכו' עיין רש"י ז"ל כ והרד"ק ז"ל :

ויקח חזקיהו את הספרים כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והיוסיף וכן מהרי"ח ז"ל ויפרשהו על הספר שבו בייחוד החירופין וגילופין · ולע"ד אין שהיו אלה הספרים לפחות שני ספרים כמ"ש ספרים · ויקראם אחנס אחר שקראם דבק זה בזה בדבק ועשאן כולם בספר אחד כי נדבקו זה בזה והיו אחד כלי שיקל הפרישה בפעם אחת וזהו ויעל בית ה' ויפרשהו כי אם באמנו לאחפש אחר הספר המחרף ומגדף בזו אין ספר שבכל ספר וספר יש בו חירופין וגילופין וי"ת ופרשיון :

ויתפלל חזקיהו לפני ה' כו' עיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל ה' אלהי ישראל ולכן ראוי שיתמול הפי"ת עליהם ועוד שהו' יושב הכרובים וראוי להבין על המקדש שלא יבא סנחריב ויחריב מקום מקדשו ושיבתו ולפי שסנחריב אמר שמו המלך הגדול כמו שאמר קרא שמו המלך הגדול רבשקה כה אמר המלך הגדול וכו' לז"א אתה האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ ח"כ אתה הפי"ת מלך הגדול לא סנחריב ושם היות גבורתו בדרך טבע ברוב חילו הנה הפי"ת בדרך גם יוכל להשיבו לאחור כי מי שברא העולם בכללו אחרי האפס המוחלט מה יהיה לפניו סנחריב ומחנהו זהו לאמרו אתה עשית את השמים ואת הארץ ע"כ : ולע"ד ה' אלהי ישראל יושב הכרובים רצה בזה שהפי"ת מתעשב בהיותו אלהי ישראל והראיה שהשרה שכינתו ויסד בין הכרובים בהם דמות ותורת תינוקו' והם רמז לישראל כי נער ישראל ואוהבהו ויסד בקרבם ע"ד ועבו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוכ' בקרבם ובתוכם של ישראל ולזה בתוך המקדש עצמו השרה שכינתו בקדש הקדשים בין שני לא נאמר אלא בתוכם של ישראל אם כן איפה איך יכה סנחריב ויעבד בניך אשר אתה אליהם ויושב הכרובים הרמזים לישראל אם כן איפה איך יכה סנחריב שבביר מצלה ידו והכחות העליונים אשר בנבנם בקרבם ובתוכם · וכנגד מה שהתפאר סנחריב מלאה ידו הכחות העליונים אשר בנבנם פרוס הפקיד על כל אומה ואומה אשר חלק אותם ה' לכל אומה ואומה לא הצילו אותם מהחת ידו כמ"ש ההצילו אותם אלהי הגוים כו' גם אמר אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות כו' כלומר הם המושים ובכחם ירשו הארץ וזרועם הושיעה למו לזה רצה חזקיה להודיע כי ימינך וזרועך כי רצית ימין ה' רוממה עשתה כל זאת · ולזה אמר כי אותם האלהות יש להם יכולת ואלוהות מה שהרי הנה אלהי אשור כמ"ש ויריעו כל בני אלהים אבל היכולת ההוא מוגבל ומוספע בו מסיבת המלאכי נקרא אלהים כמ"ש ויריעו כל בני אלהים אבל היכולת ההוא ר"ל כל הסיבות נמצא אלהותו תלוי בסיבתו המכנס אתה ית' ויתי' שמך אתה הוא האלהים הוא ר"ל מעצמך ומסתפק בך נמצא שאתה האלהים לבדך לא כשאר המלאכים והכחות שנקראים אלהים בזמינת הספע האלהי אשר בקרבם נמצא שהם אלהים בהצטרף אליהם הסיבה סיבתם ועילתם שהרי הם עלולים המכנס אתה הוא האלהים לבדך ואתה סיבת כל הסיבות ז"ש לכל ממלכות הארץ הנעמים אשר בארץ מתחת ומה שזה קם וזה נופל · וזה נופל וזה קם תלוי בתיקון המעשי' וכשרות' לא קלקולם המחייבים לפקוד על בעלי המרוס במרו להשפיל ולרוממם וזה בכללו בלומרו אתה האלהי' המחייבים לפקוד על בעלי המרוס אם לרוממם וזהו כי אתה עשית את השמים בעבלי לבדך לכל ממלכות הארץ להניעם להשפילם אם לרוממם בלא ח"כ אתה כל מה שעשו מלכי אשור ארצות ואת הארץ במלכי אדמה על האדמה ואלו הנשים בלא ח"כ אתה כל מה שעשו מלכי אשור לכל הארצות אתה העושה בעצם ורחשונה בפקוד על בעלי המרוס במרוס ועל מלכי האדמה על האדמה :

הטה ה' אזנך כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והיוסיף כי אולי אמר על רבשקה ששלחו לחרף אלהים חי ואמר כמו הזה להבדיל כמה הבדלות את הפי"ת מעשר השוהו' לחרף אלהים חי ואמר כמו מלכי אשור את הגוים ואת אדמתם אם הכל המה עץ ואבן אמר אמר סנחריב כי אמנם המרינו מלכי אשור את הגוים ואת אדמתם הפי"ת הוא אל מי ע"כ · ולע"ד לבדקך כפל הענה ה' אזנך ושמע את דברי סנחריב וגרהה ה' אלהינו הוא אל מי ע"כ · ולע"ד לבדקך כפל הענה ה' אזנך ושמע את דברי סנחריב וגרהה ה' אלהינו הוא אל מי ע"כ · ולע"ד לבדקך כפל הענה ה' אזנך ושמע תפילתי זאת

מרוס הריס · הר הבית : ירכתי לבנון · בית המקדש שמלבין עוגות : ואחרות קומת ארזיו · לא אסוב עד שאחריבנו : קצו · סופו : יער כרמילו · מליצת ארצו ויופי הדרו : אני קרתי ושתיתי מים זרים · כלומר התחלתי בכל מעשי וגמרתי כזה הכזרה בור ומולא מים זרים ושותה מים טובעים קורא זרי' לפי שעד הנה לא הכירו בהם :

ביד אזנדך חסידתא עמא דיי ואמרת בסגיאות רתיכי אנא סלקית לתקוף כרכרון אף אחוד בית מקדשי ואקטול שפר גברידון מבחר שילטוניון ואכביש קרית תוקפיון ואישיצי סגי משריתהון : אנא הויתי חפיר גובין ושתי מיין נוכראין וטבחית בפרסת ריגלי עמא דעמי כל מי נהרין עמיקין : הלא שמעתא מלקדמין מה דעבדית לפרעה מלכא דמצרים הלא על דשליט בהון ואף עלך אתנביאו נביי ישראל ולא הבתא ודא חזיא קדמי מיומי קדם למיעבד לך אף אתקינתא כען איתיתה ודא הות לך לתקלא על דחוא קדמך כאתרגושת גלין דישהו קירוין כריכן : ויתביהון אתקצר חיליהון איתברו ובהיתו הוו כעשב חקלא וכירוק דיתאה כעשב אגריא דישלוק עד דלא מטא למהוי שובלין :

ומתבך

מרוס הריס · ארץ ישראל שהיא גבוהה מכל הארצות והמשילה ללבנון לפי שהלבנון הוא יער עצים בארץ ישראל נקר' כן ולפי שהמשיל גדולי ישראל שריו וגבוריו לברושי' וארזים המשיל הארץ ללבנון ר"ל עליתי על הארץ וכבשתי אותם ועתה אבא לירושלם ולפי שהיא טובה ונכבדת מכל הארץ קראה מלון קינו יער כרמלו כי הכרמל הוא מקום זרע ואילני פירות ויער לבנון הוא אילני סרק ומה שקרא' מלון בעבור בית המקדש שבה שהוא משכן האל ומלונו וביסעיה מרוס קינו והענין אח' כי בית המקדש במקום גבוה בהר המוריה ומה שאמר קצו כאילו היתה ירושלם קן כל ארץ ישראל לפי שכבש כל ארץ ישראל זולתי ירושלם כלומר מלון קצו שאין לו עוד על דרך ובא עד קצו ואין עוזר לו וי"ת סליקית לתקוף כרכיהון וגזמ' וכדברי רז"ל כתיב מלון קצו וכתיב מרוס קצו אמר אותו רשע בתחלה אחריב דירה שלמטה ואחר כך אחריב דירה של מעלה : מבחור · בחולם וביסעיה מבחר בפתח והענין אחד : אני קרתי · בחתי על המקור המים כי לא היו מספיקין לי מרוב חיילותי המים הנמצאים על הארץ וזהו שאמר ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור וקראם זרי' לפי שלא היו ידועים וגראים לבני אדם ועל הדרך הזה ת"י הפסוק אנא הויתי חפיר גובין וגומר כבעמוד ויש מפרשי יאורי מצור כמו מצרים לפי שהוא נהר גדול אמר כן על דרך ההפלגה :

הלא שמעת למרחוק · אמר לו הקב"ה הלא שמעת מזמן רחוק הגזרה שגזרתי על האומות להחריבם אותה הגזרה עתה הביאותי' משמלכו מלכי אשור הכאתי הגזרה על ידם ועל ידך על האומות ועל ישראל אני שגזרתי שיהיו ערים בצורות לגלים גלים ויהיו יושבי הערים קצרי יד ויהיו כעשב השדה וירק דשא וכיותר חלוש מהם ו"ת חצור גנו' אלא היה כח ביושבי הערים להלחם כנגדך והכל היה מאתי ואני גזרתי ואמרתי ע"י נביאי ערש שהיתה הגזר' ואיך תתפאר על מה שעשיתי אני וכן אמר עליו הנביא ז"ל היתפאר הגרזן על החוצב בו וי"ת כן הלא שמעת מלקדמין וגו' כבעמוד וא"א ז"ל פי' כן אותה עשיתי ירושלם וכן אמר ויולדה מרחוק לא ראית' אמר כי מימים קדמונים אני עשיתיה ועתה הביאותיה בתמיה אמר הביאותיה עתה שתהי' להשות גלים גלים ערים ושיהיו יושביהן קצרי יד וחתו ובשו ושיהיו כעשב השדה: להשות · שרשו שוה ומשפטו בתשלומו להשוות כמו שכתוב ביסעיה ונשתנו תנועות הלמ"ד והה"א מפני חסרון החלף : גלים גלים ערים בצורו · להשות ערים בצורו' להיות גלים גלים ופי' גלי' חריבים מן עריך תלינה : ושדפה לפני קמה · הנעשב שהכה השדפון טרם היותו קמה כלומ' שמה הספיק להיותה קמה ולהיות גמר בשולו והוכה בשדפון וביסעיה ושדמה במ"ם והוא כמו בפ"א כי המ"ם והפ"א ממוצא אחד :

ושבתך

דלבנ

ירכתי לבנון · הם קצות יער הלבנון וכל זה משל לארץ ישראל שהיא גבוהה מכל הארצות והיה מתפאר על כבש רוב ארץ ישראל ולזה אמר ירכתי כי ירושלם היתה באחצע ולא כבש אותה והנה התפאר שיכולת קום ארזים אשר באחצע היער ובמקום הגבו' יותר ממנו והנה קרא לארזים וברושים המלכים והשרים לו העיירו' יותר חזקות : אבואה מלון קצו · וביסעיה כתוב מרוס קצו והנה קרא מלון קצו בית המקדש כי הוא קן ושוף המעלות והלוחמות אשר בארץ ישראל ולזה לאחר שכבר יחריב בית המקדש ואחר כך יחריב יער המיוער אשר לפניו אשר מגדל פירות ומאתי' לרוב והם בני ירושלם : אני קרתי ושתיתי מים זרי' · ר"ל לא היה פלא אם שתיתי מים המוכנים לשתותם אבל אני חפרתי והוצאתי מים זרים אשר לא עלה על לב איש יוכל לשתות ממם מים וזה משל למקומות שבבם שהיו כלם חזקי' אלא עלה בלב איש שיוכל לכבשם ובכף פעמי לבד בלי השתלו' אח' החרבתי וייבשתי כל היאורים אשר בעדי המצור והם הערים החזקי' אלא יתכן לכבשם כי אם בבנית המצור עליהם ואפשר שיאחר אומר שבבר אחר אני קרתי ושתיתי בעבו' חזקיה שמתם המעינות כמו שמזכר בספר ד"ה והבאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב : הלא שמעת למרחוק אותה עשיתי · ר"ל על מה תתפאר על הצלחותיך במלחמות הלא שמעת כי למרחוק הודעתי אלו הדברים מהצלחותיך על כל הגוים על ידי עבדי הנביאים וזה לאות כי אותה עשיתי כמו שאחר ישעיה מי פעל ועשה קורא הדורות אותו בזה ויהיה הפועל מסודר מהמודיע זה טרם היותו לא מהמשרת כי איננו הראשון בזה ובבר שאדבנו בזה בראשון מספר מלחמות יי' ובספר ישעיה : למימי קדם ידרתיה · ר"ל ועשיתי יושבי הערים קצרי יד כאילו אין להם כח אתו ובשו כי נהיו לשם שלא תשבו זה מלכים הנה לא היה להם כח להלחם כאילו הם עשב שדה וירק דשא שאינו זז ממקומו כשיכרתו אותו וכמו חציר הגדוע שהוא יותר נקל להכרת וכמו העשב השדוף טרם הגיעו להיות קמה :

ושבתך

ביד מלאכיך חרפת אדני והאמר ברכב רכבי אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון ואכרת קומת ארזיו מבחור ברושיו ואבואה מלון קצה יער כרמלו : אני קרתי ושתיתי מים זרים ואחרב בכף־פעמי כל יאורי מצור : הלא־שמעת רחוק אתה עשיתי למימי קדם ויצרתיה עתה הביאתיה והיה להשות גלים נצים ערים בצורות : ויושביהן קצרי־יד חתו וייבשו היו עשב שדה וירק דשא חציר גגות ושדפה לפני קמה : ושבתך

למרחוק ח' בקריא' וסימ' ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל · וחברו דד"ה והקול נשמע עד למרחוק · הלא שמעת עד למרחוק דסיפרא · וחברו דישעיה · ויצא שמו · אשא דעי למרחוק · משם חפר אכל : ותהי י"ד רפין בקריאה וסי' נמסר בסיפרא דא חלק א' סימן י"ח :

כלי יקר

הובע עלבונם מהבזיון והלעג שכיון שעם ה' אלה ומלרגים כן הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו כ"י וז"ם את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול כי לא עם שפל יתבזה לך החירוף והגידוף הזה אשר חרפת ולעגת על בת ציון והכיעות ראש כיון שהם עם ה' וז"ם ותשא מרום עיניך ולא הבעת אל יוצרה מרחוק שהוא קדוש ישראל ונקדש בכבודם וכב יכול מתגאל הוא בזלזולם וז"ם ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל לא כן הידעת את מי חרפת ואת מי גדפת ועל מי הרימות קול כשחרפת את ישראל כי בודאי לא נתת אל לבך שהרי הוא כאילו אתה לועג למתבשה לבל לראש א"כ בכתוב הזה לא דבר כ"א בחלק לעג ולעג ובזיה ליצר' כי בכתוב הבא אחר זה ביד מלאכיך חרפת ה' שם דבר על מה שחרף כלפי מעלה :

ביד מלאכיך חרפת כו' סנהדרין פ"ח ביד מלאכיך חרפת תנא משום ר' יהושע בן קרח' פרעה שחרף בעצמו להב"ה שנא' מי ה' אשר אשמע בקולו כפרע ממנו הב"ה בעצמו שנ' ויגער ה' את מצרים ואומר דרכת בים סוסיך סנחריב שחרף ע"י שליח שנא' ביד מלאכיך חרפת נפרע הב"ה ממנו ע"י שליח שנא' ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמנים וחמשה אלף אמרו הגדול שבהם היה ממונה על מאה וחמשה ושמנים אלף והקטן שבהם אין פחות משני אלפים שנא' ואיך תשוב את פני פחת אחד מעבדי אדוני המלך' ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך רוכבים עליהם ע"כ · ואם כן כוונת הכתוב שהיה בזוי מלך הדברים עצמם ובזוי שני היות ע"י שליח וז"ם ביד מלאכיך · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג וכן מהרי"א · וכת"י כל הכתוב משל על הגבורים ואלטוניה ועל כבוד הארצות כבעמוד · ולע"ד כי חשב סנחריב אשר לבולו אשר במרום עולה הו' למעלה ובאמצעות זה בא לו הגאות למעה לעלות לא"י וז"ם ביד מלאכיך כלומר מלבד הכתוב בם ברים חרפה וגידופין הנה שלחת בידם שליחות דברים על פה לחרף את ה' ואתמר ברכ"ב רכבו כתיב שהרוכב הוא אשר של מעלן ע"ד מה שפי' בס"ה בפ' מרכבות פרעה ואילו ידה בים העליון החכמה ומרכבת הוא אשר של מעלה של מצרים מרכבת המשנה מרכבה כתיב בלשון יחיד ז"ם כאן ברכב רכבי אני עליתי לא"י שהיא מרום הרים שכבשתי את עשרת השבטים אבן מגבול יהודה הירכתים לבד הלא הם הערים הבצורות אשר תפשתי שהם ירכתי הלבנון זה המקדש ודוקלם וקרינן ברוב רכבי על רוב אנשי הצבא אשר לו הרוכבים ואכרות קומת ארזיו הם הגבורים כנז"ל וע"י זה אני מופטח שאבוא אל בית המקדש שהוא מלון הקב"ה ובילתי הבי' סינת קינו וסוכו סע"י ביאתי במקדש אחריב אותו מהיות עוד מלון ואשיתהו יער לומח עצים כשדה זרע ולא מלון ומקדש מלך · ומדרז"ל הנז"ל בדברד"ק ז"ל כתיב מלון קינו אמר אותו רשע בתחילה אחריב דירה של מעה ואח"כ אחריב דירה של מעלה מתוך דבריהם אלמוד לפרש ואבואה אל מלון קצו הו' בית המקדש של מטה שהוא קצה של העליון שהו' כמו היער והכרמל מלא כל טוב כשדה אשר ברכו ה' ואבואה אל מלון קצו זה בית המקדש של מטה שהוא קצה מהעליון שהם אמוזיסה בזה ואח"כ אבואה למעלה ליער כרמילו :

אני הלא קרתי ושתיתי כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל כפי' הראשון : שמעת למרחוק כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל בקיצור · ועיין הרד"ק · ולע"ד לפרש לפי שסנחריב סח ריב על ישראל לעגה לך וכו' ועל דבר ה' תועה ביד מלאכיך חרפת אדני כו' עתה מוכיח על כבודן של ישראל איך תבזה אותה והלעג לה הלא שמעת למרחוק שאותה עשיתי לי לגוי בעת יציאת מצרי' נתתי להם תורה ואפשר עוד למרחוק שהיו רחוקים ממני עכ"ז קרבתי אותם אלי ואותה עשיתי לעבודתי והסיבה למימי קדם ר"ל שהם היו לפני מימי קדם בעת בריאת העולם ויצירתו בששת ימי בראשית כמו שנא' בראשית ברא אלהי' בשביל יש' שנא' שנקרא ראשית ז"ם למימי קדם ימי בריאת העולם ויצרתיה ועכ"ז שים לי עמהם ברית ואהבה קדומה הנה עתה הבאתיה בעונותם לעשרת השבטים אל מדרג' שפלה והיו להשות גלים גלים כל ערי ישראל הבצורות אשר ניתנו מעשרת השבטים ז"ם והיו ישראל הנזכרת שאותה עשיתי ותהי להשות גלים גלים ערים בצורות ויושביהן של הערים האלה אלו עסקו בתורתי ומצותי לא הייתי שולט בעריהן ויושביהן להיותם קצרי יד בעבודתי תחת יד ויבושו היו עשב שדה וירק דשא כו' לא בכחך אלא מהיותם קצרי יד במצות לו בנתינת צדקה הנתנת ביד ז"ם קצרי יד ולא די לך מה שכבשת אלא שאתה בוחר להתגרות עם ישראל יותר פלוגת יהודה ואין כוונתך אלא להכעיס אותי על שאריית הנמצאה ז"ם ושבתך ואחתך ובוחר הנה לירושלם ידעתי התכלית הרע שלך ואת התרגזך אלי שלהיות אלה עמי וירושלם נחלתי על כן בחרת לבא הנה להרגיז אותי יותר ואמר בוא"ו ואת התרגזך להוסיף על ענין ראשון ממה שעשה לישראל ואת התרגזך אלי אשר הוספת עתה שבזה התמלא סאתך ועפ"י שיטת המחבר שמדבר על מה שעשה ה' נקמה בפרע' לאשר שיאמר הלא שמעת לאותו פרעה שהיה רחוק ממני שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו ז"ם למרחוק אותה עשיתי אני בעצמי נפרעתי ממנו ולא ע"י שליח כנז' בדברי חז"ל בפ' ביד מלאכיך שפרעה שחרף בעצמו ממנו הב"ה בעצמו וז"ם לות' עשיתי וצרתיה עתה הבאתיה ר"ל דמיתי להביאה עתה עליך כמו שעשיתי אז כן עתה כלומר שתהיה להשות ל' סוה ובזה מדוקדק חסרון הא"לף ושימוי נקוד הלמ"ד והה"א המורים שרשיו מלשון שוויה וממה אלא מלשון השואה · וז"ם להשות כמו להשוות בשוה אל הגלי' גלים ולפי' שערך ערים בצורות ויושביהם יהיו קצרי יד אים לא ירים את ידו אבל יחתו ויבושו על גבורתם שמקודם ואיך חתו עתה היו עשב שדה כו' כי

ושבתך ולאחך ובואך. תירגס יונתן ומיתבך בעיצה ומיפקך לאגחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי מאתי נהייתה: ואת התרגזך אלי. ואת אשר סופך להתגאות ולהתעורר אלי ברוגז ורעש. אשטר"ו יתיר בלע"ז: ושאנך. כמו ושאונך. חתי. כמין שיר הוא שמושכין בו בהמה שעשקיה רעים כמו שפגינו כל בעלי השיר יוגלא' בשיר: ומתגי. תרגס יונתן זמס והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי הנאקה ונמשכת בו לפי שעשקיה רעים והוא שפגינו והנאקה בחטם: וזה לך האות. לחזקיה אמר הנביא וזה שאמרתי שסנחריב יפול כאן יהי לך לאות אף לימי הבאי שאת ירחים למות ברעב לפי שסנחריב החריב את הארץ וגדע את האילנו: אכול השנה ספיח. בשנה הזאת יאמרו לכם למחי' ותתפרנס מהם ספיח. גדועי אילנות שיצמחו וכשתרלה דברי קיים במפלת האוכלוסים יהי לך לאות שאף הבטחה זו תתקיים: קנא' יי' לבאות. שיקנא לכבודו ולשמו ולא שיש זכות בידכם כי הרבה הרשיע אחז אביך: לא

ושבתך ולאחך ובאך. שבתך בארצך ולאחך מארצך ובואך הנה הכל גלוי וידוע לפני: ואת התרגזך אלי. גם ידעתי שהקצפת אלי ודברת בי כדבר באלהים עץ ואבן וי"ת שבתך ומתבך בעיצה: ושאנך. כמו ושאונך וכפל הנ"ון להפגנת השאר כן כתבו רבי יונה וכן הוא דעת יונתן שתרגס ואיתרגשותך סלקת לקדמי ויש לפרשו כמשמעו בעבור כי התרגזו היה בעבור שהיה שלו שקט ושאנן ושמתי חחי באפך. הוא הברזל כתין מחט וראשו כפוף נוקב לף הדג ולחיו ומעלין אותו מן החיט וכן ובחוח תקוב לחייו ונר"ת החיט בלחייך. ומתני בשפתיך. המתג הוא הברזל שמשימין בפה הבהמה להנהיגה וכ"ת וזמס בספוותך תרגס ורסן מתעה וזמס דטעי ר"ל אני אראה לך שאתה ברשיתי והנהוג אתך למקום שאראה כמו שמנהיג המלך הבהמה ומושכה למקום שירצה וכמו שהדיג מושך הדג אליו מן החיט בתחבולה: בדרך אשר בא בה. כמו אשר תבה בה כי עתה ע"י מלאכי' שלח הדברים והוא הלך להלחם עם מלך כוש ואל מלך אשור המלחמ' של ירושלם ועל אותו הדרך אמר שעתיד לשוב ולבוא לירושלם כי באותו הדרך שיבא ישוב לארצו אמר שיגרף מחנהו: וזה לך האות. אמר לחזקיה זה שאמרתי לך בנבואה הראשונה ושמע שמועה ושב לארצו וכן עשה שרי ראית ששלח מלאכיו ושב לארצו להלחם עם מלך כוש ובזה האות שנתאמת אצלך דברי תדע כי גם נבואה זאת תהיה אמת בזה לך לענה לך בה לא בת ציון לא יבא מלך אשור אל העיר הזאת שיכבוש אותה ועוד אני אומר שהאילו האשנה ספיח כי אותה השנה לא זרעו מפני חיל מלך אשור ואכלו הספיחים הם כן מה אמר להם הנביא כי יודעים היו שיאכלו הספיחי' אחר שלא זרעו לא היה להם קציר אחר אלא אמר להם הנביא שיתברך להם התבואה שבשדות יספיקו להם חיתם הספיחים כל השנה ההיא ובשנה השנית גם כן לא תצטרכו לזרוע כי מאכלו שבחיש והוא היונאה מהנופל מהספיח ובשנה הג' תזרעו ממותר הספיחים על אכלכ' ותקצרו בשלום כי לא יהיה להם פחד מלויב ותפטנו כרמים ותאכלו פריה בהשקט ובבטחה ובסדר עולם באחד עשר ביובל עלה סנחריב בשנה הרביעית בשביע וכן הוא אומר אכול השנה ספיח שעלה בפרס הפסח ולא יכול לזרוע ואכלו הספיחים ובשנה השנית ספיחים שגדעו לגיזות את האילנות ובשנה השלישית זרעו אלחר שלא נשתייר בשבוע אלא שנה אחת: שרש למטה. ת"י כאילן די משלח שורשוהי לרע ומרי לופיא לעילא: כן תלא שאריה. יפקון אחר לדקייא ושזבת מקיימי אורייתא מטורא דציון: קנאת יי' צבאות. קרי ולא כתיב שקנא האל לשמו לפי שחירף ונדף מלך רשע ביד מלאכיו וי"ת במימרא דיי' לבאות תתעביד דא: לא יבא אל העיר הזאת. ס כבשנה כי אל העיר בא עם מחנהו מחוץ לירושלם ושם נגף מחנהו או פירוש לא יבא לא יכנס תוך העיר וכן תרגס יונתן לא ייעול לקרתא הדא: לא

רלבג

ושבתך ולאחך ובאך ידעתי. ר"ל שבתך בארצך ולאחך למלחמה ובאך לעיירות שלבדך הכל ידעתי שרש היותו וגם ידעתי התרגזך אלי. רומה לזוהר היותך מרגזה עליך אלי מורגש מאד על שתשבת שלא אוכל לך ושאני צריך לילך מחך ולפי שכבר עלה בלבבי התרגזך אלי והיה סבת זה היותך שלו ושאנן ולזה יחסת לעצמך אלו ההצלחו' לא לי הבה מרגזה לך שאני האדון והמנהיג ואתה העבד ולזה אמרים מחי באפך והוא הכרזל שילבדו בו הדגים ואשים בשפתיך המתג שמשימין בשפתי הבהמות להנהיגם בלאשר ירצו: והשיבותיך בדרך אשר באת בה. ידמה שאחר הלחמו עם מלך כוש שב אל ירושלם ושם נגף יי' את כל חילו: וזה לך האות אכול השנה ספיח. אחר זה לפי שלא היה בלי פחד עליון אף על פי שיחזור חיל מלך אשור כי אולי ישוב עליהם עם חיל אחר ולזה אחר הנביא לחזקיה וזה הדבר אשר תראה מסנחריב שישוב בדרך אשר בא בה ולא יבא אל ירושלם יהיה לך לאות על שיעבוד אחר מיעבד לאותך הש"י והוא השנה הזאת תאכלו הספיחים אשר בשדות בחוץ ולא יהיה בחוץ אויב שיחנע לאתכם מזה ויתברכו הספיחים באופן שיספיקו כל השנה: ובשנה השנית תאכלו ספיחים. הספיחי' הצומחים מהיונקא מהספיחים הראשוני' וידמה שאותה שנה היתה שנת השמטה שאם לא היה כן מה זה שלא יזרעו ולא יקצרו: ויספה פליטת בית יהודה הנשארה. מחלך אשור ומלכי ישראל ומלך מלך ארם לעשות ארם לחטה ותפתרם באופן שתעשה פרי לחעלה: כי מירושלם תצא שארית ופליטה מהר ציון. יעשה זה הש"י לקנאותו על החירופין שחרף אותו מלך אשור ואע"פ שאין ישראל ראויין לזה הכם: לא

רלבג

התרגזך ד' וסי' ואת התרגזך אלי. ודבתריה יען התרגזך. והבירו דישעי': והשיבתי' ג' וסי' והנה אנכי עמך ושמרתיך. יען התרגזך דמלכי': וחברו דישעי': אכול י' מ"ל וסימ' נמסר בסדר שמיני: צבאות חד מן י' מלין דקריין ולא כתבן וסימ' נמסר בריש סדר אלה הדברים:

כלי יקר

בקל זאת בעיני ה' לעשות כך כאשר עשיתי למרעה דמאי דלא הוה הוה מאי דהוה לא כ"ש אבל בראותי שבתך במלכותך בגדול לבב ואת התרגזך אלי שסרת אליו ומאס מלאכיך תרפת ה' ולא אתה בעצמך בכה עכשיו יהיה באופן מתחלף בדרך בחי יותר מהנו' שדמיתי לעשות לך וז"ש יען התרגזך אלי ושאנך שאתה שאנן מאד בלתי ירא ופחד כלל ממני זה עלה באזני ולכן אשי' חחי באפיך ומתגי בשפתיך אשר בהם דברת תירופין לשמו והשיבותיך בדרך אשר באת בה שזו הרפה היא לך וכלימה שתשוב אחור כמו הסוס ופרד במתג ורסן ועל הדע גרישותו כי מכבדי אכבד כו':

ושבתך ולאחך ובואך ידעתי וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף לאמר שכל זה העוכם ימשך לו עד שתרף את הש"ת ולא על שתרף את ישראל וז"ש יען התרגזך אלי כו' שתרפת לותי ומשל החוח והמתג היה המגפה אשר ינוף ה' את מחנהו ויסוב לארצו בפחי נפש ע"כ: ולע"דן שהודיע הכתוב שהרשע נלכד הוא בחטאו ובו נכשל ואין ערוך ממית אלא אים בחטאו יומת: והנה סנחריב חטא בשתים האחת ברוגז ורף וחמה שנתעצם על הש"ת והשני בדברי אשר דבר מרוב שאננותו דבר על ה' תועה ובידופין לזה אמ' כי יען התרגזך אלי ושאנך עלה באזני שנכנסו דבריך באזני הנני נתרע ממך כנגד היוצא מהלף ושמתי חחי באפיך שכיון שחטאת באף החטא לו בית אחיזה לשילכוד לאותך החוח הרוח וכנגד שאננך שעלה באזני מגידופיך ומתגי בשפתיך כי שם בשפתים אשר נכשלו בתרף ונדף אלהים חי שם יתאחז המתג והשיבותיך בדרך אשר באת בה כו':

וזה לך האות עיין רש"י ז"ל והרד"ק והרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל:

ויספה פליטת בו' בי מירושלם כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל בקיצור: ולע"דן לדקדק כפל פליטת הנשארה כי די בפליטת בית יהודה לפי שנשארה עם בית יהודה שארית משאר השבטים ולז"א כי פליטת בית יהודה וגם הנשארה משאר השבטים הנמפלים אליהם יהיה להם תוספת מעלה גדולה שלא יהיה להם העמדה במלכ שהם בו לבל יוסיפו כבוד והצלחה וזהו ויספה פליטת בית יהודה הנשארה כו' כי מירושלם תצא שארית לבל המדינות אשר כבשם כבר מלך אשור ופליטה הצא להם מהר ציון קנאת ה' צבאות שישראל הם לצבאותיו תעשה זאת לקנא על מפיסת צבאותיו וישראל לבחזיס:

לכן כה אמר ה' כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א כדהרלב"ג ז"ל כדרך הראשון: ולע"דן לדקדק כפל לא יבוא אל העיר הזאת כו' ואל העיר הזאת לא יבוא כלים ה': ונראה שעתה הלך לו מלך אשור להלחם עם תרהק' מלך כוש לז"א כי בשובו ממלחמ' כוש ויבוא פניו לירושלם יעל שלא יבא על העיר הזאת כו' אלא בדרך בוא בה ישוב וזה דבר על העתיד לבא וזה הוה בלשון הכתוב אשר יבא כו' בלשון יחיד ולפי שאחרי שובו יחידי אפס' שיקבץ עם חדש ויתן לבו לשוב על ירושלם לז"א ואל העיר הזאת לא יבא כו' כי יהרגוהו בניו:

ונגותי על העיר הזאת כי מה שיש מהקושי בכתוב הזה עם דרשת חז"ל והבאר לפנינו בס"ד

ויהי בפסוק והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה ונגותי על העיר הזאת כו':

בלילה כו' כבר בפ' קדש בפ' ביד מלאכיך שיבת היות זה ע"י מלאך ולא ע"י הקב"ה בעצמו מלה כנגד מלה כמו שהוא חרף ונדף להקב"ה כ"י מלאכיו כן באותה מד' שלא לו מלאך והכהו מחנהו. ובמסכת סנהדרין ולא מלאך ה' ויך במחנה אשור במה הכם ר' אליעזר אומר ביד הכם שנא' וידא ישראל את ביד הגדולה היא ביד שעתידה ליפרע מסנחריב כדשע ר' יהושע אומר בהנבא הכם שב' הנבא אלהים היא היא הנבא שעתידה ליפרע מסנחריב הרשע. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי הו' א"ל הקב"ה לגבריאל כלוס מגלך נטוסה אמר לפניו רבש"ע כבר היא נטוסה ועומדת מו' ימי בראשית שב' מפני חרבות נדדו מפני חרב נטוסה אמר לו הקב"ה הזמן זמן ביטול פירות היה א"ל הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבטל פירות הזרע להם שב' מידי עברו יקח לתכם כו' אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי אגב ארחך לבעל דגנך אשתמש. וי"א בחוטמו נשף להם ומתו שב' וגם נשף בהם וינשו ר' ירמיה בר אבא אמר כפיס סמן להם שב' וגם אנכי אחכה כפי אל כפי ר' יצחק אמר אזנים נלה להם ושמעו שיהא מפי החיות יתהו שב' מרגל המון כדדו עמים מרוממותיך נפלו גוים עכ"ל. ולע"דן לדקדק כי לב' התנאים הראשונים הקיים להו להוס' הנז"ל בפ' ביד מלאכיך חרפת תנא משום' יהושע בן קרחה. כדשה שהרן בעצמו כו' ואילו תאמר שלא"ד אבנא אלהים היא אלא אכתי קשיא דבין בפרשה ובין בסנחריב נתרע ע"י מלאך אלא שאפשר לו' שבתחלת מכותיו אמרו החרטומים אל פרעה אין זו מלת הנדר עצמו אלא ע"י מלאך שהו' נמשל אל הנבא אלהים היא שהוא יכולת מגבל בראבא אלהים היא שעתידה להפרע מסנחריב אבל לך לא היה ראוי לו להפרע ממך אלא הוא בעצמו וכבודו כיי שלא חרפה ע"י שליח אלא אתה בעצמך אמרת מי ה' אמנם אמ"כ כבשתו שאר המכות ויקריעת ים סוף וינער ה' את מצרים ואלו ידעו כולם שהב"ה נתרע מהם בעצמו ויד ה' הגדולה וכולת כל היכולת עשת' זאת לא ע"י מלאך וכמו שכתוב וינער ה' את מצרים וכו' ובזה ניחא לר' יהושע אבל לר"א קשיא והוקר לו דפליג אתנא משום ר' יהושע ן' קרחה. ואפשר לו' כי המלאך שבר בשליחות הש"י הב"ה משפיע בו כח ויכולת להוציא לאור הראוי האלהי ולזה לו הוא שבר' שלבנא אלהים היא מהש"י כפשוטו אין בזה מהקושי ממה שיאמר היא שעתיד ליפרע מסנחריב כי הוא המכה של סנחריב מתייחסת אל ליכות המכ' ההיא וכן את ביד הגדולה מהכרח יהוה ה' ביד הגדולה שהם דרשו ביד הגדולה העתיד' ליפרע מסנחריב מרעון בליכות השונים שנעשה לפרעה אבל לא תהייב שיהי' הסולה גם כן בהעשות הדבר ע"י הקב"ה בעצמו כמו שנעשה בשב' ומ"ש גלוס מגלך נטוס' הענין הוא כי הנטיסה ולעוסת החרב הרומחי אשר נבראו אל מגיעו ליפרע מסנחריב וכיוצא הנה הלטיסה ההיא ע"י עון סנחריב וכיוצא מהנהרב בחרב ההוא הרב נתרמה נבר בריה ולזה אל הש"ת כלוס מגלך נטוסה בלשון רק לכל מהנה אשר כמנו היה נתרוקן כל הנשה והשיב נבר"ל כבר היא נטוס ועומדת מששת ימי בראשית מקדם ומלא היכן הפרעונו' לסנחריב כמו שא"ל בפסוק כי ערוך מלתמול הפחד גם היא למלך היכנ לסנחריב הוא הגיהנ' כמו שזכרתי בפ' למימי קדם ויצרתיה בדרש"י ז"ל וגזה יונה מששת ימי בראשית נטוסה ולעוס' הרב ניקמת ליפרע ממחנה סנחריב. לו יהיה לומרו נטוסה ועומדת מששת ימי בראשית שהשמת ימיה הם אשר בהם נבר' העולם האעידים ומירים על מלאות ה' ויכולתו ומי' תהו הם הנטוסים הרב ולוטזין לורה ליפרע מסנחריב הכופר ביכולתו של הקב"ה שליעו עליו והנמצא הקטן מגמלת שבשת ימי בראשית יכול ליפרע ממנו כמו שנפרע מעיטוס הרשע ע"י יחוס. ו"ש כבר היא נטוסה ומעומדת מששת ימי בראשית. והב"ה לחקודי לגבר"ל אל שהל לו כן לא שנעלם ממנו א"ו

לא יקדמנה מגן • חסר בית המטוש במגן כי בעלי המצינים באים לאשורי׳ אל העיר כשנלחמים עליה וכת״י לא יקדמנה בתריסין: ולא יפיך עליה סוללה • כתרגומו ולא יעבר עלה מלייתא ומלייתא הוא תל עפר מדברי רבותינו ז״ל מוליא בגנא והוא שנוברין עפ׳ לעשות תל ולהגביה כנגד חומת העיר ללכוד העיר וכן אמר ויעבור עפר וילכדה: ויהי בלילה ההוא • היו׳ שחזר מלך אשור על ירושלים עם מחנהו ועם כל הנבי באותה הלילה יצא מלאך יי׳ והכה במחנה אשור ורבותינו ז״ל אמרו כי ליל פסח היה ועוד אמרו כי לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיה ויוס שליפי לחליו היתה מפלתו של סנחריב ואותה הלילה אמרו ישראל שירה שנאמר הסיר יהיה לכם כליל התקדש חג ואמרו מאה ושמנים וחמש׳ אף שהכה במחנה אשור כלם היו קשורים כתריס בראשיהם וכדבריהם נראה בדברי הימים שנא׳ ויאמד כל גבור חיל ונגיד וסר במחנה מלך אשור וכן מה שנאמר ביעשיה במשמניו רזון ואמרו כי מכתש היתה שריפת נשמה וגוף קיים שנ׳ותחת כבודו יקד יקוד כלוס׳ תחת הלבוש שהו׳ כבודו של אדם כשרפת בני אהרן שנאמר ויאכלו׳ בכתנותם: ויהי בנינוה • שלא יצא במלחמ׳ עוד: בנינ׳ קרי ולא כתיב: הכוהו בחרב • באגדה שנחריב שאל את חכמיו כאשר הכה המלאך מחנהו מה זכות של אומה זו שהלהיהם נלחם להם אמרו לו אברהם אביהם העלה את בנו עולה אמר אף אני מעלה את שני בני לאלהי׳ כשמעו בני הכוהו בחרב בעוד שהיה משתחוה: כי

לא יקדמנה מגן • יערך לפניה מגן: סוללה • לבור אדמה להגביה תל לעמוד עליו להלחם על העיר ועל שם שהוא כובשו ומובטו בעבי׳ ומקבות כדי שיהא נדוש וכבוש בחוזק קורהו סוללה לשו׳ סולו סולו המסילה: ויהי בלילה ההוא • כששב סנחריב מעל כוש ובא עד כיב שהיא סמוכ׳ לירושלים: מאה ושמנים אלף • כול׳ראשי גייסות: וישב בנינוה • היא ראש לארץ אשור: בית נסרוך אלהיו • נסר מתיבתו של נח: הכוהו בחרב • שמעו אותו אומר לשמחה לשחטם לפניו שם יצילהו שלא יהרגוהו שרי המלכו׳ שמתו בניהם על ידו: בימים

ולא יקשירת תמן גיר ולא יקדמנה בתריסין ולא יצבר עלה סלליה: באורחא דאתא בה יתוב ולקרתא הדא לא יעול אמר יי׳ ואגין על קרתא הדא לשיפרקה בדיל מימרי ובדיל דוד עבדי: והוה בליליא ההוא ונפק מלאכא דיי׳ וקטל במשרית אתורא מאה ותמנן וחמשא אלפין ואקדימו בצפרא והא כולהון פגרין מתין: ונטל ואזל ותב סנחריב מלכא דאתור ויתיב בנינוה: והוה הוא סגיד בית נסרוך טעותיה ואדרמלך ושראצר בנוהי קטלוהי בחרבא ואינון אישתיזבו לארעא קרדו ומלך אסרחדון בריה תחותוהי:

ביומיא

ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סללה: בדרך אשר יבא בה ישוב ואל העיר הזאת לא יבא נאם יהוה: וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי: ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך יהוה ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים: ויסע וילך וישב סנחריב מלך אשור וישב בנינוה: ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו ואדרמלך ושראצר הכהו בחרב והמה נמלטו ארץ אררט וימלך אסר חדן בנו תחתיו:

בימים

ע׳ פסוק׳ לא ולא ולא ול

ב. אבן מאיר קיט, ג:

מגה אמר רב יוסף, אמר רב יהודה, אמר רב: אין מקדשין בשטר. אמר רב אחא בר יעקב,

לא יצא את החצר ובומר מיהר הקב"ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הבירה בעיר שנקנסה עליו מיתה כדלתי' בירושלמי: ומכף מלך אשור אחיך: למדנו שלפני מפלתו של סנחריב חלה: דבילת תאנים: כשהיה לחין קרויין תאנים וכשנדרסת בעינול קרויין דבלה: וימרחו: יחליקוה להדביקה על השחין וגם בתוך גם שהרי הף בשר מי שאתה נותן עניו דבלה נשר' והקדוש ברוך הוא נותן דבר המחבל לתוך דבר שנתחבל ויתרפא: הלך

רלבג

קרוו דבלת תאנים: ויש כי הש"י כשיעשה מופת יבקש להם קצת סבות כשלאבאר זה שיהיה בהם יותר מעט מהזרות הלא הטבע ולזה אוה לקחת דבלת תאנים כי אע"פ שאין בו כח לעשות זה הנה בו קצת מרוח ברפואת המורסות ובכאולם: ואחר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא יי' לי: ראוי שתדע שלא היה זה מופתים אמונה לחזקיהו אם בקש אות בזה וזה שבבל הודיעו ישעיהו כי נזירת הש"י היתה עתידה ועתה כשהסכים להוסיף על ימיו חתם עשרה שנה אולי היה תלוי ר"ל אם יסיה חזקיהו באופן ההשלמות שיתכן שתדבק בו כמו ההשגחה ואם לא היה סותך בזה חזקיהו אם לא שיתן לו אות שנזולת תלוי כתן לו הש"ת זאת המתנה:

הלך

מנחה קטנה

כה אתר ה' כפל הרתיים ע"ד פה אל"ל על פסוק ה' נתן יה' לקח כי לשיב אין הק"ב כתלך בנית דיון אך להפכו נמלך והש"ת נתן לבנו שהוא לשיב אך יה' הוא ונית דיון לקח וע"ד זה יאמר הש אמר ה' דבל מדת הרחמים הנני כלי ידי יוסף גם אמרה הנין כי לא כבר ... תיקה אל תדע הרחמים: ... אמיך ... תלך אשורי בל אחיך לא היה ... חזקיה ... מחמת ... בכל ... כי אין אל הש"ת ... דברים מובים ... רק לשעבוד חוקים לעריים בחופרו ולקחתי אתכם אל ארץ כארנכם וגו' וגם אל העיר לא אגלינו לעריך בה פרנה כי אם וגנותי על העיר הזאת:

והדרך ישעיה לא נפק לדרתא מציעאה ופתגם נבואה מן קדם יי הוה עביה למימר: תובו ואימר לחזקיה מלכא דעמי כדנן אמר יי אלהיה דדוד אבוך שמיע קדמי צלותך גליאת קדמי דמעתך הא אנא מסי לך ביומא תליתאה תיסק לבית מקדשא דיי: ואוסיף על יומך חמש עשרי שנין ומיד מלכא דאתור אשזבינך וית קרתא הדא ואגין על קרתא הדא בדיל מימרי ובדיל דוד עבדי: ואמר ישעיהו יסבון דבלת תינין ונסיבו ושויאו על שיחנא ואתסי: ואמר חזקיהו לישעיהו מא את ארי יסי יי לי ואיסק ביומא תליתאה

ויהי ישעיהו לא יצא העיר התיכונה ודבר יהוה היה אליו לאמר: שוב ואמרת אל חזקיהו נגיד עמי כה אמר יהוה אלהי דויד אביך שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני רפא לך ביום השלישי תעלה בית יהוה: והספתי על ימיך חמש עשרה שנה ומכף מלך אשור אצילך ואת העיר הזאת וגנותי על העיר הזאת למעני ולמען דויד עבדי: ויאמר ישעיהו קחו דבלת תאנים ויקחו וישימו על השחין ויחי: ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא יי לי ועליתי ביום השלישי

ד' ב מלרע וב' מלעיל ול' חס'

ד' ג מלרע וב' מלעיל ול' חס'

והספתי ד' ב' מלעיל וב' מלרע וא' מנחון חס' וסימניהון וגדלתי והוספתי • הגדלתי והוספתי הכמה והספתי על ימיך • והוספתי על כל תהלתך • ב' בתראי מלעיל • וימים חס': ירפא ג' ופי' כי גדול הים שברך • ומחין מכתו ירפא • כי ירפא יי' לי ועליתי:

כלי יקר

שיב ואמרת אמר מהרי"ל ז"ל כוונת הכתוב בזה התואר של נגיד עמי כלי' שלא היה ראוי לו להבעל מפריה ורביה כדי שלא תפסק הנגידות מיסר' ואין ראוי להתעצל בפריה ורביה שהיה המסכת המלכות גם כה אמר ה' אלהי דוד אביך אשר נשבעתי לו שלא יכב' ערו אשר מפלתו שהוא היה הנגיד ומפלת דוד אביו שמעתי את תפלתו וראיתי את דמעתו הנני רופא לך דרך גם כי בדרך טבע החולי כבד מלד בלתי אפשר שיחיה עוד • גם הודיענו שלעפ"י שהחולי כבד לא יתמיד בחולפתו ימים רבים אלא ביום הג' תעלה בית ה' כי הדברים שעל דרך גם יפעלו בלי זמן • והנה היה הרגון האלהי שיעסוק בפריה ורביה ואעפ"י שעתיד לצאת ממנו מבשה ומזון לפי שיצא מהם יאשיהו הצדיק והיה פרי צדיק מהעצים הרעים האלה ע"כ • ולע"ד לדקדק אומרו עוד כי אי שיאמר אמר אל חזקיהו וכו' ומהו נגיד עמי גם למה הזכיר כאן אלהי דוד אביך • ועוד הי"לל ראיתי את דמעתך שמעתי את תפלתך • ואפשר שהזכיר את הדברים כסדרן שנעשית התפלה תחלה ואח"כ הדמעות • ומהו הנני רופא לך כי אי שיאמר ביום הג' תעלה בית ה' ובכלל זה הרפואה והי"לל הנני רופאך מהו הנני רופא לך • ונראה במה שזכרנו לחז"ל בפסוק בימי' ההם חלה חזקיהו כו' שאמר לו ישעיהו כבר כגזרה גזרה אמר לו בן אמון כלה נבואתך ולא כך מקובלני מבית אבי אבא אבי אבי אבי מרב מובחת על מזרו של אדם אל יתנא עצמו מן הרחמים ז"ש שוב כלומר חזור בך ושוב להסיום עם סברת חזקיהו ואמרת אל חזקיהו נגיד עמי שבזכות היותו נגיד עמי ומנהיגם על האמת וביושר זכות דרכיים עדיף לפייע בהפלתו ולזה אמר כה אמר ה' אלהי דוד אביך ר"ל זה אמו דברי דוד אביך שאמר אבי אבי מרב מובחת על מזרו של אדם אל יתנא עצמו מן הרחמים ולזה מזכיר כאן אלהי דוד אביך ואמר שמעתי תפלתך להחיותך אבי התפלה בלי דמעו שמעתיה אמנם הדמעות אשר שערי דמעה לא נעלו הועילו אל המרירות וז"ש ראיתי את דמעתיך הנני רופא לך תכף ומיד ביום הג' תעלה בית ה' ואפשר עוד שאמר אלהי דוד אביך שמעתי את תפלתך כמו שאמרו חז"ל ויעתר לו ה' לו ולא לה שאינו דומה לדיק בן לדיק לצדיק בן רשע ולזה כעבה יפתח לדיק בן לדיק ולא נענית רבקה הצדקת לפי שאביה רשע ולזה אמר לו כאן אבי שאתה לדיק בן רשע אחז עכ"ז שמעתי תפלתך בזכות דוד אביך שדוד אביך האמיתי • ולפי האמת כיון שנדמית אליו בכל ואין אחז אביך וז"ש אלהי דוד אביך שמעתי את תפלתך • ואמר הנני רופא לך כי כבר זכרנו למעלה שחזקיהו הוא הראשון שהיה מחוליו וכמו שאכתוב עוד בפסוק מכתב לחזקיהו חזקיהו חדש את עמידת חולי אמר לפניו רבונו של עולם העמדת אותו עד יום מותו אינו עושה תשובה אבל מתוך שאדם חולה ועומד הוא עושה תשובה שלימה אמר לו הקב"ה אייר דבר טוב תבעת ומתוך הוא מתחיל הה"ל מכתב לחזקיהו בחלותו ויחי מחלייו ע"כ בזה אבין ואומרו הנני רופא לך כמו הנני רופא לכל העולם ויתחדש ענין זה על ידך כי דבר טוב תבעת ואילו כתיב הנני רופאך היה מובן לחזקיהו לבדו אבל אומרו רופא סתם מורה על כל העולם ויהיה לך ולסבתך ובזה יובן גם כן היתור וכפל הנני רופא לך ביום הג' תעלה כו' ובמה שקדם בפסוק ואליעב חלה את חוליו אשר ימות בו שאעפ"י שהיה קם מחחולי היה מתחזה והולך על יום מותו אמנם חזקיהו חדש עמידת חולי שיתרפא לגמרי וזה אפשר שאמר לשון הנני רופא לך ר"ל רפואה שלימה זה יתחדש לך ולא יאחר כמהרי"ל אלא ביום הג' תעלה בית ה' ברפואה שלימה:

והוספתי על ימיך כו' בסמוך בפ' וגם דס כדי שפך סם הבאתי סוגיו' הגמ' שאחלקו בפרק החולץ לדיבתו גם מפלו הוסיפו לו אם תוספת ממש ובדיאור רש"י ובתו' בסוגיי' הגמ' ע"ש בפ' הנז' ורש"י ז"ל ומכף מלך אשור אצילך למדנו שלפני מפלתו של סנחריב חלה וכן מהרי"ל ז"ל שחלה קודם מפלת סנחריב לבל אינו מוכרח מלשון ומכף מלך אשור שיהיה על סנחריב כי אפשר על אסרחדון בנו והיו ע"ו שנה כדי שלא ימות בהכרת שהרי שמותיו ל"ט וט"ו נ"ד וגם כן כדי שיהיה בנו אחריו בן י"ב שנה • ואמר כי מלומרו והוספתי על ימיך כו' ומכף מלך אשור אצילך מורה שהיו שם שני חולאים חולי הגוף וחולי המלכות מלד סנחריב ויעד ברפואת שניהם יתליו והוספתי כו' ומכף כו' ומפני זה אמר חזקיהו הנה לשלום מר לי מר כלומר הנה לשלום שנעדר ממנו מר לי מר ע"כ • ולע"ד והוספתי על ימיך שהב"ה הוסיף לו ימים הקבודים ורמז גם כן למה שא' חז"ל הוספתו של הב"ה מרובה על עיקרה מלכותו של חזקיהו לא היו אלא י"ד שנה ונתוספו לו ע"ו שנה ע"כ שבזה מובן לו' על ימיך שפי' הנה התוספת הזה מרובה על ימיך שהם י"ד שנה ואלו הם מרובים על ימיך של המלכות וגם כן יהיה התוספת בחיבות שבאילו אצילך מכף מלך אשור מה שלא היה לך כן בימיך הקודמי' ואמר ומכף מלך אשור בגז"ל שביום הג' בלילה מת כל מחנה אשור ועלה חזקיהו לבית ה' בו ביום • ובזה מובן אומרו ומכף מלך אשור ולא אמר ומחלך אשור אצילך להודיע שאעפ"י שנכבר בחת בכף מלך אשור שנקל ביבא לכבשך עכ"ז ומכף מלך אשור אצילך • ואפשר עוד שלפי שהבטיחו והוספתי על ימיך כו' ויהי' לחוש פן יקראנו אסון עם מלך אשור להשתעבדו אז היה יותר טוב לו שיב' אל אבותיו לשלום יקבר בשיבה טובה בן חורין ולא משועבד למלך אשור לז' ר' והוספתי על ימיך ומכף מלך אשור אצילך וגנותי על העיר הזאת בהצלתך כי אתה מגן ולנה לעיר הזאת ויהי' זה למעני ולמען דוד עבדי • וכבר בארתי בפ' אבה ה' זכור נא כו' הבנת וגנותי כו' שהתולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אבי' אבי' אמה שהוא לעורך עצמו ולבני זה אי' למעני ולמען דוד עבדי מזור גם לתחלת

לא יצא את החצר ובומר מיהר הקב"ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הבירה בעיר שנקנסה עליו מיתה כדלתי' בירושלמי: ומכף מלך אשור אצילך: למדנו שלפני מפלתו של סנחריב חלה: דבילת תאנים: כשהיה לחין קרויין תאנים וכשנדרסת בעינול קרויין דבלה: וימרחו: יחליקוה להדביקה על השחין וגם בתוך גם שהרי הף בשר מי שאתה נותן עניו דבלה נשר' והקדוש ברוך הוא נותן דבר המחבל לתוך דבר שנתחבל ויתרפא: הלך

רלבג

קרוו דבלת תאנים: ויש כי הש"י כשיעשה מופת יבקש להם קצת סבות כשלאבאר זה שיהיה בהם יותר מעט מהזרות הלא הטבע ולזה אוה לקחת דבלת תאנים כי אע"פ שאין בו כח לעשות זה הנה בו קצת מרוח ברפואת המורסות ובכאולם: ואחר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא יי' לי: ראוי שתדע שלא היה זה מופתים אמונה לחזקיהו אם בקש אות בזה וזה שבבל הודיעו ישעיהו כי נזירת הש"י היתה עתידה ועתה כשהסכים להוסיף על ימיו חתם עשרה שנה אולי היה תלוי ר"ל אם יסיה חזקיהו באופן ההשלמות שיתכן שתדבק בו כמו ההשגחה ואם לא היה סותך בזה חזקיהו אם לא שיתן לו אות שנזולת תלוי כתן לו הש"ת זאת המתנה:

הלך

כלי יקר

הפ' מלמר והוספתי כו' והיא הבנה בכונה לא תזוז מינה:

ויאמר ישעיהו קחו דבלת תאנים כו' תמוזמה דבלת תאנים והלא בשר מי כשלאתה נותן עליו דבלת תאנים מיד הוא כשרה אלא הא כיצד נותן דבר המתחבל לתוך דבר שנתחבל כדי לעשות גם בתוך גם • וכן הביא הרד"ק ז"ל • ועיין רש"י ז"ל והרלב"ג ז"ל והוא הפך מדחז"ל הנז' וכן מהרי"ל ובזה דקדק לשון ויאמר ישעיהו שהרי פיו המדבר עד הנה הבל כיון לגודיע שזה המלמר של קחו דבלת תאנים הוא מלמר ישעיהו מפי עצמו לומרו וזהו ויאמר ישעיהו שלפי שראהו מצטער בשחין על כן אמר מדעתו שיעשה הרופ' זאת במכוס' וכדרלב"ג הנז"ל והמלמר הקודם והוספתי על ימיך כו' היה במלאכות ה' כמו שא' כה ל' ה' ע"כ תורף דבריו • ודברי חז"ל בעיני עיקר שהתאני' מקלקלים לשחין מלד ונעשה גם בתוך גם:

ויאמר חזקיהו כו' עיין הרד"ק ז"ל וקש' על דבריו בי אוך יתכן שא' לו כה אמר ה' כו' והוספתי ויהיה זה פטומי מילו גם מה שהוקשה לו ואעפ"י שראה שנתרפא השחין כו' ונדחק ביאורו כי אפשר שיעוב כו' והדבר נפיי שהכה כתרפא ומה לו עוד לפקפק בזה • ומעיקר בעיני היה קושיא שעה שאמר קחו דבלת תאנים ויקחו וישימו על השחין ויחי לא יתחייב שכבר חיה ונתרפא הכה ואח' שנתרפא שיאל האות אבל הכתוב אמר קחו דבלת תאנים ויקחו ויחי ספר שנתקיימו דבריו ושחת המ' לגמור הענין בכלל אבל שאלת האו' היתה בעוד היות הדבלה על השחין קודם חיותה • ומהרי"ל כדרלב"ג והרחיב יותר כי לפי שישעיהו הוסיף שם התרופה שהיא דבלת תאנים לזה אמר לו חזקיה רצוני להתרפא ע"י ה' ולא ע"י רפואתך וז"ש מה אות כי ירפא ה' לי בזה וכן הסיבו ישעיהו זה לך האות מאת ה' כי יעשה ה' את הדבר הזה אשר דבר וכו' והנה לא שאל האות על הוספת ט"ו שנה לפי שעיקר הספק היה לו ברפואה אשר יעידו הנביא שיעשה ה' והיה מספק בו מפני רפואת השחין שאמר הנביא מעצמו כמו שאמרתי ולכן שאל אות עליו בזמנו שאם יחיה מחולי זה מי המוכן שיהיו ימיו ממשים שנה ואם שבעים שנה ואם בגבורות אמוני שנה מחולי ובמהירותה ובתוספת ט"ו שנה גם שני הייעודים הראשונים יתקיימו הנה בלי ספק יתקיים הייעוד האחרון כמאמר משה רבינו לישראל באתם עד הר האמורי אשר ה' אלהינו נותן לנו ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ עלה רש ספירושו שאחר שבאתם עד הר האמורי ונתקיים קצת הייעוד הטוב ובהבטח שהבטיח לכם ראו כי כבר נותן לכם כו' את כל הארץ האמינו שג"כ יתקיים השאר בלי ספק עד כאן והנה לא יצא מתוך קושי הקושי אלא הי' צריך אות לזה וגם מה שהקשיתי להרד"ק ז"ל קשיא למהרי"ל ז"ל כי בשיטה אחת הולכים • ועיין הרלב"ג ז"ל וקשה קצת דכיון שלא נזכר תנאי בדברי הנבי' למה לו לחזקיהו לפקפק אשר לא עלה על לב כ"ש שלו הזכה שהיו על תנאי והלא מעולם לא יצא מפי הקב"ה דבר לטובה ואפי' על תנאי וחזר בה שהרי משה אמר לו ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם והכלם ואעשה אותך לגוי גדול ואף ע"פ שלא הניחו ליחר אפו עכ"ז ובכי משה רבו למעלה מעשים רבות ולאמת זה יסיק בכל הנו מהמופת ואפי' לנטות עשר מעלות הנה בדיבור מפי הש"ת שאין זה על תנאי מסיק כ"ש ע"י מופת ואפי' קל:

ולע"ד כי להיות הדבר הזה מיד ולדורות להרפא החולה מה שלא נעשה כן בכל שאר הדורות מכאן שחזקיהו הוא חדש עתה עמידה מחחולי ככו"ל מחז"ל ולזה נראה שבא"ל אות על הפלא הזה שיתנהג בו ובכל הדורות הבאים מכאן ואילך ז"ש מה אות כי ירפא ה' לי ולכל החולים מכאן ואילך ר"ל שיהי' עמידה מחחולי וזה שרפא ה' יהיה לי ובעבורי במה שהתחננתי לפניו ככו"ל וז"ש כי ירפא ה' לי ולא אמר כי ירפאני ה' וכיוצא במה שדקדקתי בפסוק ואמרת אל חזקיהו וכו' הנני רופא לך ולא הנני רופאך אלא הנני רופא לך כלומר רופא לך לכל העולם לך ולסבתך לפני העמדת אותו עד יום מותו אינו עושה תשובה ועומד הוא תוך שחולה ועומד הוא בתוך עוון תשובה שלימה והכונה כי עם היותו שעתה בחלותו עושה הוא תשובה אבל אינה שלימה כיון שיודע שימות בהכרח הרי היא תשובה הכרחית אמנם עתה כשעומד הוא עושה תשובה שלימה בשלימות ולזה אל אות לבלי העולם שיתפרסם זה לשם שהוא אמת ושחזקיהו עשה הטוב' הזאת בעולם לא שחזקיהו יהיה מפקפק ח"ו בזה ובזה מובן שלא שאל אות על תוספת ט"ו שנה שהוא דבר כדי אלא אבל שאל אות על כי ירפא ה' לי לזולתי כלומר ולא אמר ועלה בית ה' ביום הג' כדי שלא יהיה אות גם על העלייה אבל מלמר ועליתי הוא ספיר ההווה שנרפא ה' ואחי אעלה בית ה' להודות לה' ביום הג' כמו שייעד הגומל לי כל טוב ולזולתי כי על הדום עמידת חולי אחזן שיהיה בית ה' כי הוא דבר כללי ורב הלוכות והועלת מלד כלומר ובזה מובן שאל אות שיבוא הכל לאחרני כדי שיהיה אות מובהק לכל העולם שאילו היה אות לו מספיק בלתי כל זהו ולפי' בכונת הכל עשר מעלות אלא לבלי עולם שאל אות ולכך בחר בשיהיה בב אחרונית עשר מעלות שהוא דבר קשה בעיני העולם לבוא אחרונית עשר מעלות אמנם לנטות עשר מעלות בכל בעיני הבריו' הוא מ"ש חזקיהו כל הכל לנטות כלומר בעיני העולם ולא יתשיבו לתופה ואולי לא יראנישו בו • אמנם ישעיהו לא אשר סבלל לו אות אל הכל שלמר זה לך האות כלו' לעפ"י אמת' לא שאלת אות לך כי אם לעולם שיתאמינו לזולת האות שיעמדו החולים מחלים עכ"ז נגד אחרון יהיה לך האות על כלל הייעוד בכל חלקיו גם על הט' שנה וז"ש ויאמר ישעיהו זה לך האות מאת ה' כי יעשה ה' את הדבר אשר דבר ר"ל כולו בחלקיו כמו שדברו

ויאמר

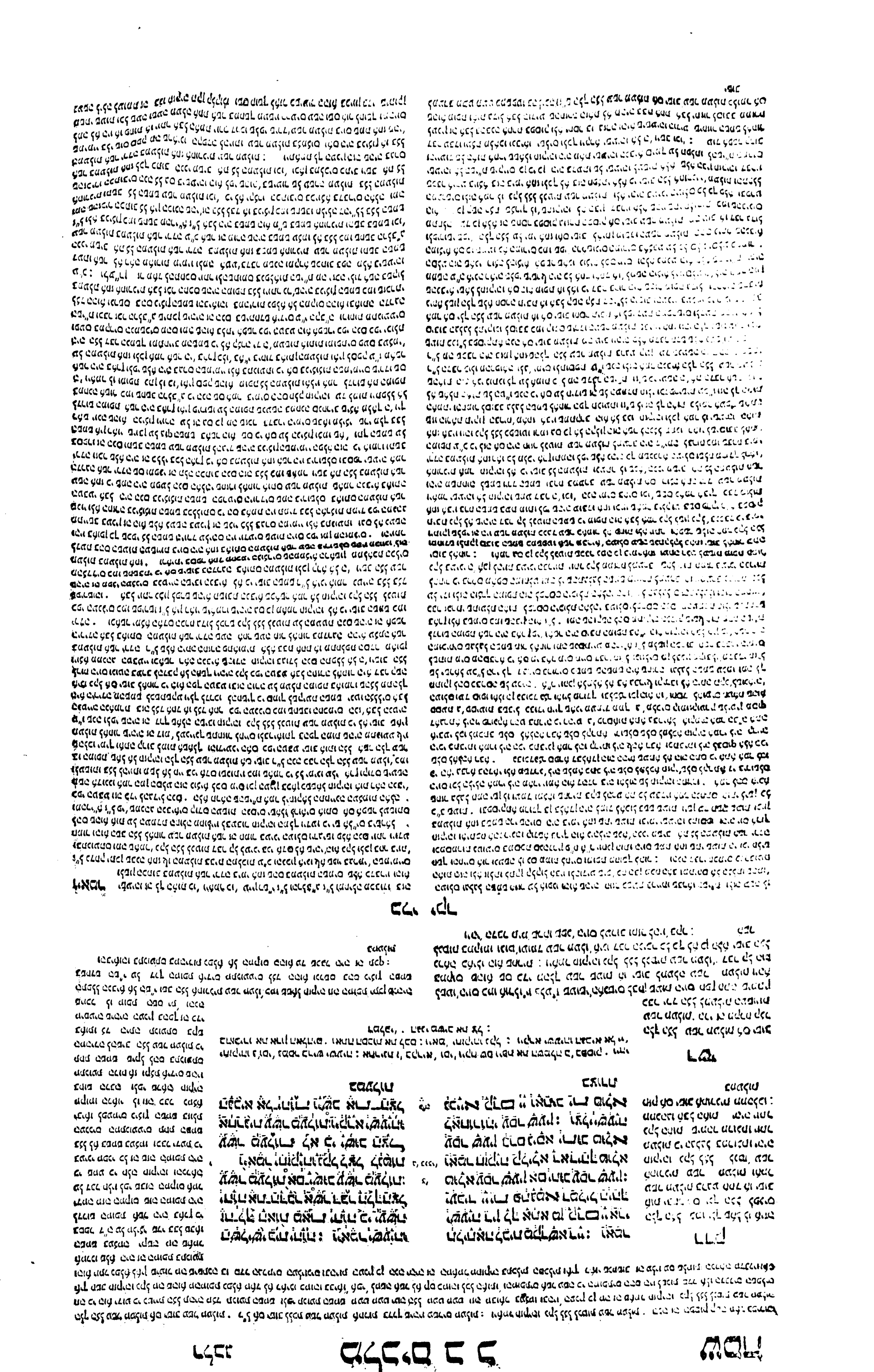

בצורת אבן שעיא דנחתת במסקנא דאחז שמשא לאחורוהי עסר שעין: בעידנא ההוא שלח ברודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיהו כי שמע כי חלה חזקיהו: וישמע עליהם חזקיהו וירא את כל בית נכתה ואת הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת שמן הטוב ואת בית כליו ואת כל אשר נמצא באוצרתיו לא היה דבר אשר לא הראם חזקיהו בביתו ובכל ממשלתו: ויבא ישעיהו הנביא אל המלך חזקיהו ויאמר אליו מה אמרו האנשים האלה ומאין באו אליך

כ' במעלות אשר ירדה במעלות אחז יום אמת אחז לתקל היום ומיהר הצל לירד עשר מעלות כדי שלא יהא נספד ואחזן עשר שעות חזרו עכשיו לאחזקיהו: כי שמע כי חלה. ועל אותו היום לא היה הלם חולה והיה והיאך שמע למוד היה לאחז בשלש שעות ביום וישן עד תשע כיון שאחז גלגל חמה לחזקיהו ניכור בתשע שעות ומצא שהוא שחרית בקש להרוג את עבדיו אמר אותם ליום ויום ולילה אמרו גלגל חמה חזר אמר להם מי החזירו אמרו לו אלהיו של חזקיהו כדאיתא בפסיקתא: בית נחת. בית גנזי בשמיו כמו גנו ולרי ולוט: ואת השמן הטוב. יש פותרין שמן המשחה ויש פיתריס שמו הפרסמון שהוא מצוי בארץ ישראל שנאמר ביחזקאל יהודה וישראל היו רוכליך בחיטי מנית ופנג וראיתי בספר יוסיפון פנג הוא הפרסמון וגדל בירחו וע"ש הריח נקרא ירחו: לא היה דבר. אם אהרון והלוחות וספר התורה: מאין

רלבג

במעלות אחז אחורנית. יתכן שנגה אחז אלו המעלות בבית המלכות. והנה שמע מלך בבל כי חלה חזקיהו ולזה שלח מלאכיו אם ולזה אותם גם כן שידרשו המופת אשר היה בארץ אז מחיל שנחריב שמתו כלם בחלת יד אדם אך הכם מלאך יי' ולזה אחד גם כן אשר היה בארץ ואם היה זה גם אל המופת מהשמש הנה לא היה בארץ לבד אך בכל העולם: בעת ההיא שלח ברודך בלאדן. ראוי שתדע כי אע"פ שהיה שנחריב מושל בבבל כמו שידעה מהה שאחר במה שקלס וידע אלך אשור מבבל הנה היה אם מלך והיה תחת שנחריב והיה נותן לו מס שנה בשנה כי כן היה מנהגו עם כל המלכי' שהיה כובש אותם והנה לפי דעתי נושבת המלוך למלכי אשור יום אל שבת כבוכד נצר מלך בבל והחזיק במלכות הזה ונמשך המלכות לו ולבנו ולבן בנו עד שבעים שנה: ספרים ומנחה אל חזקיהו. כבר ספר בספר ד"ה כי רבים היו מביאים מנחה ליי' בירושלם ומגבמות לחזקיהו והיה זה כן מפני מה שנעשו מהמופת שעשה יי' בחיל מלך אשור לא ידעו כל מלכי הארץ כי יי' הוא האלהים ולזה ספר זה אם אחר ספור זה המופת אשר עשה יי' בחיל מלך אשור: וישמע עליהם חזקיהו. ר"ל שכבר שמע בעבורם מה שבקשו ממנו והגיד להם כל אשר שאלו והראם את כל בית לכתה הנה הוא קנון על חמודותיו ואחר זה פרט מה שהיה אם והוא כסף וזהב ובשמים ושמן הטוב והוא שמן אפרסמון אלא היה נמצא כי אם באהלו ובמקום אחר מחמו לבד והוא נקרא בש"מי בלע"ז: ואת בית כליו ואת כל אשר נמצא באוצרתיו. יתכן שהראה אותם גם כן הדברים החמודים שהיו לו בהמשלתו והנה היה רע בעיני יי' אשר עשה כי נגה לבו על הש"י כי הם באו לדרוש את המופת לכבוד הש"י ולא היה ראוי לחזקיהו להגדיל עצמו בזה אבל היה ראוי שיתן הגדולה והכבוד לש"י וירא להם גדולת הש"י כי על זה באו ולזה גנה אותו בספר ד"ה על זה כי הוא לא השיב לש"י מהכבוד על זה המופת שעשה לו שהוסיף על ימיו מה שהוא ראוי אבל גנה לבו ולזה היה עליו קצף ועל יהודה וירושלם והנה הקצף היה מה שאחל לו ישעיה הנביא על זה:

אשר

במעלות אשר ירדה. השמש והלך הצל עשר מעלות ואב השמש אחורנית והיה הצל במעלה הראשונה: במעלות אחז. כי הוא בנה אותם המעלות. ובדר' אשר ירדה במעלות אחז כי במות אחז קצר היום ונעשה הצל עשר מעלות וירדה השמש עשר מעלות. טרם זמנו כדי שלא יספדוהו לפי שהיה רשע ואותם עשר מעלות שירדה לאחז חזרה אחורני לחזקיה לאות וי"ת ולא יעביה נביאה קדם יי' ואתיב ית טילא בגור אבן סגיאה דאתחת בתסקנא דאחז לאחז שמשא לאחורוהי עסר שעין ר"ל במעלו' היתה אבן מסומנת לדעת שעות היום: ברודך. והיסיה מרודך כתיב במ"ס ואחד הוא כי הס ממופת אחד ובלאדן הוא שם כנוי נסמך לאביו שהיה שמו בלאדן וזה מלך אסרחדון כי סנחריב מלך בבל היה וכן בימי מנשה נאמר בדברי הימים ויבא עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור ונומר ויוליכם בבלה: כי שמע כי חלה. לא היה עקר שליחותו על חליו שלא על המופת שנעשה לו על חליו וכן הוא בדברי הימים ב' ל"ב המופת אשר היה בארץ: וישמע עליהם. כמו אליהם ועל כתו ל ורבים כמוהו כתו וילך אקנה הרמתה על בתו במו אל בתו ומה שאמר וישמע נראה שהם בקשו ממנו להראותם נכתה ושמע אליהם ועש כן וכת"י וקביל מנהון וישעיה וישמע עליהם: את כל בית נכתה. כל בית חמדתו כלו כל הדברים שהיו לו ואחר כך פרט מה הם הדברים החמודים וכן בכתת וגרי ולוט דבר נחמד ובדברי רז"ל מלי בית נכות מהם אמרו אשתו היתה מבקשה להם ומהם אמרו זין לו כלי זין הראה להם ומהם אמרו בית גנזיו הראה להם: שמן הטוב. זה שמן אפרסמון שלא היה בכל העולם אלא ביריחו ואמרו כי לפיכך נקרא יריחו והיה רע בעיני יי' כי הראה להם בית נכתה כי נתגאה כבר אליו השלוחים מארץ רחוקה ולי היה מצליח בכל דרכיו וכן אומר בדברי הימים כי נגה לבו ואמר בשלוחים האלה שבאו לכבודו והיה לו לומר שבאו לכבוד האל כי לדרוש המופת באו וכן אומר בדברי הימי' וכן במלכי ארי בבל המשולחי' עליו לדרוש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל אשר בלבבו: אשר

ישוב לאחור עשר מעלות הצל ילך לאחר כך כהליכה תהיה חזרתו אסיבוב לאחור י' מעלות אחר כך יהיה הולך בכל מעלה ומעלה מתנהל לאחו כמשפטו וחזקיהו לא הבין דבריו אלה אלא כאילו היו שתי חלוקות כמו שביאר רש"י ז"ל וכמו שביאר הרד"ק ז"ל ולכך אמר בקל לבל לבטות שהכעיה היה הערב השמש וכעייתו למערב ולכן אחי רוצה בזה ז"ש אלא כי יסוב הצל לאחורנית עשר מעלות שהוא מופת ויקרא ישעיהו אל ה' ויסב את צל המעלות במעלת אשר ירדה במעלות אחז אחורנית אלומר על עשר מעלות וריתה הזרה עשר מעלות כלומר עשר מעלות בבת אחת ואח"כ נתארך היום ארוך כ"ב שעות נמצא חזרתו לאחור עשר מעלות בבת אחת כעין מה שירדו העשר מעלות בבת אחת בימי אחז והיה היום עשרים שעות ואילו אחר לאחור ממערב למזרח מעט מעט ואח"כ יסובב ממזרח אם כן יהיה עשרים שעות ונלאות בזה וי"ב של יום אם כן היה היום הוא כן ל"ב שעות ואין הדבר בן אלא מכ"ב שעות ובזה מדוקדק אומרו אשר ירדה בימי אחז להקים מה ירדה בימי אחז היתה בבת אחת כך חזר לאחור בבת אחת עשר מעלות כאחת: ומ"ש שלח לך אות מלת ה' הפשר לפרשו לשון אות מאותיות שם הפשט ז"ב אות מלת ה' ובזה נמצא שכתו' ויאמר יחזקיהו בי"ד ולא היה ראוי שיתן הגדולה והכבוד לש"י וירא להם גדולת הש"י כי על זה באו ולזה גנה אותו בספר ד"ה על זה כי הוא לא השיב לש"י מהכבוד על זה המופת שעשה לו שהוסיף על ימיו מה שהוא ראוי אבל גנה לבו ולזה היה עליו קצף ועל יהודה וירושלם והנה הקצף היה מה שאחל לו ישעיה הנביא על זה:

אשר

וכן בפרקי רבי אליעזר כמו שאכתוב בש"ד בפסוק ויאמר ישעיהו: ולע"דן כדבריהם ז"ל אלא כר"לבג מהסברה כי ענין כפילת חיל סנחריב הוא יספר להם והנזכרים לעיל היה בדרך לעלות ולדרוש ע"ז מלת חזקיהו אבל האמת יורה דרכו שעל מופת השמש שלחו לדרוש ומלשון הפסוק גם כן מוכיח בן שלח' כי שמע כי חלה חזקיה ובשלמה אם נאמר שעיקר שליחותו על גם השמש ניחא שהזכיר הכתוב כי שמע כי חלה חזקיהו וזה תלוי גם השמש כי הוא המופת שלא העמדת הולי מכאן ואילך לסיבת חזקיהו וזה רצו לדעת אמנם גם מפלת סנחריב היו בכי שמע כי חלה חזקיהו והעכ"ל שהיה בזמן אחד וניחא נמי לשון בעת ההיא מקשר עם גם השמש דסליק מינה שהוא הגורם לעלות ברודך הספרים והמנחה ומה שלח' כלן ברודך בלשון פרסי בר לשון ברכה כי עתה שנכנע לחזקיה ברודך אמנם שמו מרודך ולשון מרד ומעל ומה שאמר ספרים כבר הקדמתי עם דברי חז"ל:

וישמע עליהם עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הר"לבג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והוסיף במה שאמר וישמע עליהם כי זה בלאדן בן בלאדן כלל תחתיו והיה שונא כל ארעו של סנחריב ולזה התחבר להכות את חזקיהו שונאו של סנחריב ולזה ארעו להיות כאחד לים את רעהו ישנאו נגד ארעו של סנחריב וזהו שאמר וישמע עליהם חזקיהו להיות בקשר אמיץ נגד ארע סנחריב הרשע. ובשמן אפרסמון הוא הבלאמו יתכן שעניו כעין הגפן ובכר' אחד לבד ביריחו ותועלותיו מרובים כפי מה שכתבו הטבעיים עד כאן ובדברי הס"ל מחזקיה שאילו הראם כל זה לשם ולכבוד ה' לדקה תחשב לו אבל התכלית היה להתגאות ובזה לב כנו' בדברי הימי' והוא שלא הי' דבר אשר לא הראם חזקיהו והתכלית בביתו ובכל ממשלתו כלומר להראותו כבוד ביתו וממשלתו:

ויבא ישעיהו הנביא כו' בראשית רבה הרבעה הם שהקים הקב"ה על הקנקן ונמצאו הקנקן של מי רגלים ולולבן אדם קין בלעם חזקיהו אדם הראשון אשר נתת עמדי קין דכתיב לא ידעתי השומר אחי אנכי בלעם מי הלבנים הללו עתך ויאמר בלק בן צפור מלך מואב שלח לי חזקיה אמר מלרן רחוקה אבל יחזקאל בדי מכולם שנא' בן אדם התחיינה העצמות הללו ויאמר ה' אלהים אתה ידעת אם כן משל לצפור שהיתה ביד אדם פגע בו נייד אמר לו מה זו שבידך היה אם אתה מ"ל אי בעית היה אי בעי' אמתה ע"כ. ולע"דן לדקדק במשל תכליתו למה ושאינו דומה לנמשל ונראה שרצו להודיענו מעלת השובת יחזקאל בש"ם ה' אל"ים אתה ידעת שאין הדברים לפשטן אתה ידעת אם תחיינה אם לא שאם כן יקשה ה' אל"ים למה הי שיאמר אתה ידעת או ה' אתה ידעת מהוה' אלהים לתקן זה הבירו המשל והוא כאות שכמו שביר הנייד הזה לרות בה מזנותיה אז דבר קל ולא תמוה כך ביבך ה' אם תחיינה אם אתה הבנת עם אלה העצמות ברחמים יחיו ואם ברוגז ודין לא יחיו והוא שם' ה' אלהים שהם ה' הרמיה ואלהים דין כאין אלהים בכל מקום אלא דיין אתה ידעת אם תתנהג ברחמים החיים ואם באלהים מתיה בל יחיו והענין מובן. ועיין רש"י ז"ל והוא מדהאל"ל מסנהדרין פ"ח ויאמר אליהם חזרו אל חזקיהו כל המזמן ערבי לתוך ביתו ומשמח עליו נורם גלות לבניו כנ' ומבניך אשר יולד אשר יצאו ממך יקחו ויהיו סריסים בהיכל מלך בבל ע"כ והכתוב היה ביעשיהו כתוב ויאמר אל בתיה ויאמר:

ולע"דן לדקדק לו' ובדא ישעיהו הנביא יודע שעניה הוא כמו שדקדקתי למעלה בפסו' בימים ההם ועוד כפל שלחות מה אמרו הראם ב' הללה ומאין באו אליך ובאמת הכפל מבבל. ונראה במה שזכרנו למעלה הפרש והחרדה אשר היה אם בין ישעיהו ובין חזקיהו כמו שכתבתי בפסוק בימים ההם חלה חזקיהו והרד"ק בעמקה בשרה בימים שחלה חזקיהו וישעיהו את לבקרו כנ"ל מעמקה אפשר לו' הרבל ישעיהו ה' הרבה הוא גם לבקרה הוא ש"ם כלו ונבאה ישעיהו הנביא אל חזקיהו המלך שעה הוא הנביא ולכבוד אלהיו' בשרה מה שלא בעצמו לאמר ליתי חזקיהו בבלי שכו הלך ירוש אל אשר אחל אחר שחלה חזקיהו ונרפא ובא ישעיהו הנביא אל חזקיהו להיותו מלך. לו יאמר הנביא שהנבואה הזאת גם כן לבאה עליו

כי

מארץ רחוק' כלומר: זה אחד משלשה שבדקן הקב"ה ומצאן עניו של מיס עכורים קין וחזקיהו: כלעגם קין לא ידעתי הסומר אחי אנכי היה לו לומר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כדאיתי' בתנחומא' בלע' שאמר לו המקום מי האגסיס החלה עמך היה לו לומר יי' אלהים אתה ידעת כונו שאמר יחזקאל והוא הסיב בגאוה בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי הרבה מבקשים יש לי: חזקיהו היה לו להסיב ליסעיה אתה נכיאו של מקום ואתה שולח מי אלי התחיל מתגאה ואומר מארץ רחוקה כלומר אלי לכך נענש ושל שסמת עליהם והאכילם על שולחנו: לא יותר דבר: מדה כ"מ לא היה דבר: ומבניך אגניה מישאל ועזריה: טוב דבר יי' מאחר שבימי יהיה שלום: ואשר עשה את הברכה וגומר: בדברי הימים: ביל

רלבנ

אשר יצאו ממך אשר תוליד: זה לאות שלא היו בניס לחזקיה בעת זאת הנבואה אך אחר שלם שני' הוליד מנשה שמלך אחריו והנה אמ' ומבניך על זרעו ואם הוא רחוק כי כל זרע אדם יקראו בניו אפי' אלף דור כמו שנקראו אנחנו היום בני ישראל: אשר

כלי יקר

כא כי עדין בהפארותו עומד לבלתי בא שיו כי אם לעורך והכרח הגדת נבואה כבאה לו מאת הש"ית וכנולא הסליחו' מוכחת מגולה אליו על מה שנתגאה שבאו שיו מארץ רחוקה וכאילו לכבודו באו שעל כן אמר בדברי הימים כי גבה לבו ובזה יובן אומרו שיו ישעיהו דרך מוכחת ולא דרך שאלה מה אמרו האנסיס והלא אמירתם לדרוש את ה' אמת המופת אשר עשה והכליתו למה ומהו הורתו וז"ש מה אמרו האנסיס ואם כן איך עשית בשקול דעתך לחשוב על כבודך באו ובתגלית וזהו שא' ומאין יבאו לך לא אמר ומאין באו לך שאו היה לשון שאלה אלא ומאין יבאו לך הלשמך ולזכרך תאות נפש אחד מהם הלא לכבודי ולי באו ולא לך והתפארת ממה שאמרו בבוגים בדריתם המופ' וז"ש מה אמרו האנסיס האלה ומאין יבאו לך כנגד מה אמרו הנה באו מארץ רחוקה' דרך כבוד ונאוה כמו שזכרו חז"ל ע"ד בלק בן צפור מלך מואב שלח לי לאומר' הס קטן בעיניך בכבד אני בעיני המלכים כן אמר חזקי' מארץ רחוק': ועל מה שר אמרת ומאין יבא לך אמר באו בכבד אני בעיני המלכים ויש להם עמי שהם רואים שנהיה יתרון בהתבה נגד בני סנחריב להכריע כל בלי כחו מבבל שיכות יש להם עמי שהם רואים שנהיה יתרון בהתבה נגד בני סנחריב להכריע כל בלי כחו כמו שזכרתי בשם מהרי"ח ז"ל: וכזה מובן הו' מבבל באו שיהיה תשובה נגדת למה שאמר ומאין יבאו אליך:

ויאמר מה ראו בביתך כו' טעם כפל את כל אשר בביתי ראו ופרש עוד לא הי' דבר אשר לא הראיתים ושינה שמתחל' אמר ראו הס מעצמם ראו ואחר כך הו' הראיתים כאילו לא ראו אלא הראש וזה מובן בדחז"ל שגם הלוחות אשר בקדש הקדשים הראש ושעה בזה והוא לש"ם כתכוון שהם באו לדרוש המופת שני עניניס בו האחד תכליתו והשניה שבתו ותכליתו כבר הודענו שנעשה להודיע שחדש הקב"ה עמידת חולי לכבוד חזקיהו ואמנם שבתו היא התודה אשר הגבעה ע"פ הסגולה כמו שנא' והייתה לי סגולה וזה כח ישראל ומלכם גדול לבטל הטבע והמערכה ולזה הראש הלוחות כי בזה הס נוצחים כמו שאמ"ל בפרקי ר"א בילקוט סי' ר"מה כשראו' חזקיהו שלוחי מלך בבל כתגאה לבו למעלה והראה להם כל אוצרות מלכי יהודה ואוצרות בית קדשי הקדשים ועוד פתח להם הארון והראה להם את הלוחות ואמר להם בזה אנו עושים מלחמה ונוצחים כעם עליו הקב"ה אמר לו לא דייך שהראית להם כל האוצרות אלא שהראית להם הלוחות שהם מעשה ידי חייך הם יעלו ויקחו את כל האוצרות שב' הנה ימים באים נאום ה' כו' ונשא כל אשר בביתך ואת הלוחות יקחו מבניך סריסים ואלו הם חנניה מישאל ועזריה שנעשו סריסים ולא הולידו ועליהם הוא או' כה אמר ה' לסריסים ע"כ: הרי שאמר להם וזה אנו עושים מלחמה ונוצחים ועכ"ז נענש שעין אותם הטמאים לא היה לה להשליטו בעניני קדושה והלוחות מעשה אלהים המה ולזה ויאמר מה ראו בביתך כי הראיתם ברחייתם עניני הרע המזיק ברחייתו ויאמר חזקיהו שני עניניס ראו האחד כלל עניני חול מסגולת מלכים וכיוצא שיה לא הוצרכו להראותם אבל הם ראו מאליהם וז"ש את כל אשר בביתי ראו ר"ל הם מעצמם לא הראיתים וז"ש לא היה כס"ת חתום באוצרותי וכלוחות אשר בבית ה' לא ראו אותם מעצמם אבל הראיתים: דבר על ענין הלוחות שבהן הם חקוקים דברות ה' י' הדברות לא היה דבר נעלם שלא הראיתים:

ויאמר ישעיהו כו' הנה ימים באים וכו' כבר זכרתי בפסוק הקודם מפרקי ר"א שחרה לה' מלך על כל מה שהראה לו ובפרש הלוחות כי מעשה אלהים הנה וכנגד שני הדברים בלו אליו העובדים בכיוון כנגד את כל אשר בביתי ראו ונשא את כל אשר בביתך וכו' וכנגד הלוחות והיו סריסים ממש כו' כל זה מפרקי ר"א הנז' בפסוק הקודם ועיין רש"י ז"ל אשר יצאו מחלציך והיו סריסים ממש כו' כל זה הוקשה לו מה שנא' בדברי הימים והיה עליו קצף ועל יהוד' והרל"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל הוקשה לו מה שנא' בדברי הימים והיה עליו קצף ועל יהוד' ירושלם גם כאן נאמר הנה ימים באים כו' היתכן שעל חטא קטן כזה יענשו גלות ובניו סריסים בהיכל מלך בבל הדבר קשה מאד כי לאנשים הבאים מארץ רחוק' הסברא מחייבת לכבד ולהראות להם כל כבודו ואילו היה הטא גרם כל כך פורענות איך חזקיהו לא התיחס עליו לפני ה' והשיב כי בודאי הגמור מעת גלות ישראל בגזרה גזרה גם על יהודה לגלות אלא שזכות חזקיהו הגון וחובל עול מפני שמן פובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שבו היו עוסקים בתורה' וזכות בית המקדש וכשתגלה חזקיהו גילה הבנין העתיד להיות באחרית הזמן והבנין והגזר מלא ומהרס לא שעתה נתחדשה הגזירה אך נתחדשה הודעה מאת הנבואה שנתגלה לבו של חזקיהו לא הגיזר' כי גם מהבנוכה לא הזה שב בתשובה כמו שאמר שם ויכנע חזקיהו בגאוה לבו הוא' ויוסיף ירושלם ולא בא אליהם קצף ה' בימי חזקיהו וזה יורה שהקצף ערוכה בכל ומסורה מלת ה' ובזכותו הריוח ה' אמו אלא בא אליהם בימיו ועתה כשנתגלה חזקיהו והראה לשלוחי מלך בבל כל אשר לו הודיע הודיע כי כל מה שהיה לו סימן לבניו הוא לא היה רוצה להוליד ועשה עצמו כסרים הנה ימים באים ויבאו בניו סריסים הנלא באו אליו הכסיס מבבל הנה ימים באים ויבאו לירושלם אם

אשר תולד יקחו: יקח כתיב וקרי יקחו ואמרו זה לחנניה מישאל ועזריה: והיו סריסי': מחלוק' בלבדי רז"ל מהם אמרו סריסי' ממש ומה' אמרו שנתרפה ע"ח בימיהם כלומר שהכיתו הכל באין בה ממש וי"ת רבנן סריס ועל דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר שהם היו בהיכלי מלך בבל ונאמר עליהם הבני יהודה והם היו מזרע המלוכה כי כן אמר נבוכד נצר לבקש מזרע המלוכה ומן הפרתמים: כאשר עשה אחאב' כי הוא התחל בעשיה אשר במלכי ישראל כי עד שמלך אחאב לא ראינו לאחד מן המלכים שעשו הרבה אלה שהיה הוגכים בחטאת ירבעם: לעשות

מסרה

באצרתי ג' חס' בקריא' וסי' דלוא הוא כמיס עמדי חתום: לא הי' דבר אשר לא הראיתם: והנה דישעיה: הלוא ז' מל' בסיפ' וסימ' נמסר בסיפרא דא הרל"ב' סימ' כ"ב: העירה ש' וסימ' ויקרעו שמלתם ויעמס: וירא העם ויתקעו בשפרות: וגם אל אחת: ויהתחן ואחיעזן ואת קומי לכי לביתך ויישלח מלאכים אל אחאב ויבא את המים: ובני עמון ראו דר"ה העירה והקצה:

כלי יקר

הנבליים ראו עתה כל אשר בביתו הנה ימים באים וירחו הנבי בנו בנו אל אשר לו ויקחו הכלו ועם בנו בר לו הרגו לא כן היה חזקיהו סימו לא סיבה אחנס הסיבה הטובה היה מבכה כמו שיתבאר: ולעומת זה נתקנה לבנו לבון ונשא לה אמר ונכרתו לבני בנל כל אשר בביתך: ונראה עוד יובן בתה שתחל לקחי רחים ועתה קמה שקדמה עשיה הסי"ת ורמ"ב יעקבן בנובדנצר מלך כי הם לא בנורס מכרס וה' הסנרים לא היה יכולת למלך בבל לבוסן אלא בגרה קטלא קטלא וזהו ועתה קמה ולא מיטה ובזה הבנתי בבלי המלה במ"ש בספר דניאל בלשאצר אמר בעטם המלך להיתייה למלכי הבל ובספר די כו' ובכסוף שאחר זה כתיב די הכסיקו מן היכלא שהבוזה שבלשאצר בהגלה שלביו בכחו ויבאו הוגיים זו שהי הבכר בנובכד נצר כילו כביר חגלה ידו ולזה אמר מן היכלא די בירושלם היכלא כל דהו ולזה בהגלה בעטם חרבה ואמר לבניים ולשחות בהם ונתן הסם למעילת קדשים אמר הכתוב הבני שכחיכו בלשיהו בלשיהו מלכי בבל הבסיקו בלשון ארמיים הבל' הית בעטם ירושלם ובל' בית מקדש ירושלם כלומר בית הבל' ויתן בלשון ארמי בלשון ארמיים ויבאו בלשון ארמיים כן לא היה לו ליקים לבעמת בהם שהיו היו מיוחסות בנבואה לבבל לבוא בהם ויבאו לבבל לבוא בהם לבבל לבוא בהם לבבל לבוא בהם

פרק מ"ל

[1] ויהי ביום
[2] ראשון בחדש
[3] הראשון ויקם
[4] משה את המשכן
[5] ויצק את יסודיו
[6] ויעל אהרן ובניו
[7] ויעל הלוים
[8] ויעל אל
[9] ויעל אל
[10] ויעל אל
[11] ויעל אל
[12] ויעל אל
[13] ויעל אל
[14] ויעל אל
[15] ויעל אל
[16] ויעל אל
[17] ויעל אל
[18] ויעל אל
[19] ויעל אל
[20] ויעל אל
[21] ויעל אל
[22] ויעל אל
[23] ויעל אל
[24] ויעל אל
[25] ויעל אל
[26] ויעל אל
[27] ויעל אל
[28] ויעל אל
[29] ויעל אל
[30] ויעל אל
[31] ויעל אל
[32] ויעל אל
[33] ויעל אל
[34] ויעל אל
[35] ויעל אל
[36] ויעל אל
[37] ויעל אל
[38] ויעל אל

ספר ויקרא

פרק א

[1] ויקרא אל
[2] דבר אל
[3] אדם כי
[4] יקרב
[5] ושחט
[6] והפשיט
[7] ונתנו
[8] ערכו
[9] ורחצו
[10] ואם
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ורחצו
[14] ואם
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו

פרק ב

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו

פרק ג

[1] ואם
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו

פרק ד

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק ה

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק ו

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק ז

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק ח

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק ט

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק י

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק יא

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק יב

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק יג

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק יד

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק טו

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק טז

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק יז

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק יח

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק יט

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק כ

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק כא

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק כב

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק כג

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק כד

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק כה

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק כו

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

פרק כז

[1] ונפש
[2] ונתנו
[3] ונתנו
[4] ונתנו
[5] ונתנו
[6] ונתנו
[7] ונתנו
[8] ונתנו
[9] ונתנו
[10] ונתנו
[11] ונתנו
[12] ונתנו
[13] ונתנו
[14] ונתנו
[15] ונתנו
[16] ונתנו
[17] ונתנו
[18] ונתנו
[19] ונתנו
[20] ונתנו
[21] ונתנו
[22] ונתנו
[23] ונתנו
[24] ונתנו
[25] ונתנו
[26] ונתנו
[27] ונתנו
[28] ונתנו
[29] ונתנו
[30] ונתנו
[31] ונתנו
[32] ונתנו
[33] ונתנו
[34] ונתנו
[35] ונתנו
[36] ונתנו
[37] ונתנו
[38] ונתנו

וגם דס נקי שפך מנשה הרבה מאד · ידמה שהוא היה הורג כל מי שלא הסכים לעבוד ע"ז והנביאים המוכיחים אותם כמו שעשה איזבל שהרג' את נביאי יי': ויאמר את יי' אלהי אבותיו ולא הלך בדרך יי' · כ"ל שכבר כפרך מכל וכל מדרך יי': וילך בכל דרך דוד אביו ולא סר ימין ושמאל · כ"ל אף על פי שלא' לו חולד' הנביא' רצון כך לבדך ותכבש מפני יי' אין הדמון בזה שחטא יאשיה קודם זה אך הדמון בו שבא' שמעו את הרע' הזאת אשר נגזרה מאת יי' על ירושלם השתדל על כל פנים לתקן את אשר עותהו הרשעים כי קוד' זה לא היה יודע הרע שגזר עליהם אך היה עושה היטב בעיני יי' וזה לא היה יוסיף לו דנקו' גם' בדרך שיהיה מושגח השגח' יחלטו כה מזה הרע הנגזר מאת הש"י ולזה תמוצא שהשתדל יאשיה להסיר ישראל לעם מ' כדי שיסור מהם זה הרע ולבער בשלמות את כל הנעשה לע"ז:

ויתס

בלי יקר

יען אשר עשו וכו' הודיע דעבירה גוררת עבירה בתחלה עשו הרע בעיני בקוס עשה וחתר כך נלמדו ברשע עד שמהילכן ויהיו מכעיסים אותו ויהי ר"ל בהוייתן ומהילכן: או אפשר בתחלה לתלבון יודעים שהוא רע ועכ"ז עשו את הרע בעיני להתלבון ירגז ואחר כך הוסיפו והיו מכעיסים אותי · או מלמד ויהיו מכעיסים אותי ועד היום:

וגם דס נקי עיין הרל"ק ז"ל וכן לסמכוה במ"ס על אשר מלא את ירושלם מאותו הדם והיכן הרגו בפיו של יעשיהו על שאמר בפיו ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב וזהו פה לפה ר"ל לקח יעשיהו בפה לפה לבעבור מה שדבר בפה סרה על ישראל · ואם ליעשיהו כך לעובדי רצונו עא"כו · ובזה מובן לומרו וגם דס נקי בלשון יחיד שהכל על יעשיהו הנבי': ולע"ד אפשר בזה שבהרגו את יעשיהו המזכה את הרבי' ומחזירן למוטב הרי כמחטיא רבים ויותר מספיכות דמיס יחשב לו כי המחטיאו גדול מן ההורגו וז"ס וגם דס נקי הוא יעשיהו ספך מנשה ונחשב דמו להרבה מאד ודמים מרובים דמו ודס הנבי' שהיה מחזיר בתשובה עד שהרי הוא כאילו מלא את ירושלם דס פה לפה וזרמז זה לסיבת היותו מוכיח פה לפה מוכיח בפיו אל המחוטאים פה אל פה ידבר בס בלי יראה כמלא שבהריגתו החטיא רבים וזהו לגד מחטאתו אשר החטי' בעבור' אל יהוד' לעשות הרע בעיני ה' הנה הנו' גם הוא מסוג מחטא רבים ומוגעם מסוג בתשוב' מסיבת יעשיה הקורא בגרון עליה: ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ם ז"ל וגם הגיא דחז"ל שהרג יעשיהו · ודחז"ל מיהא ביומות פרק החולץ תניא ר"ש בן עזאי או' מנלתי במגלת יוחסין בירושלם וכתוב בה מים פלוני ממזר מאשת איש וכתוב בה מסנה ר"מ בן יעקב קב ונקי וכתוב בה מנשה הרע את יעשיה אמר רבא מילן דייניה וקעליה אמר לו משה רבך אמר כי לא ירגלי אם ה' משה ויאתה אמרת ואמרת' את ה' משה רבך אמר מי כה' אלהינו בכל קרא אלינו ואתה אמרת דרשו ה' בהמצאו משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא ואתה אמרת והוספתי על ימיך ט"ו שנה אמר ידענא ביה דלא מקבל מינאי אי אמינא ליה אי אימא ליה לסייה מזיל אמר שם ואבלע בארזא אתיה לארזא ונסרוה כי מטא להדיא דומיה בא בפסיה משום שאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב · מ"מ קשו קראי אהדדי תנאי היא דתני כל הנביאים לא נסתכלו באספקלריא המאירה לבל משה רבי' נסתכל באספקלרי' המאירה · דרשו ה' בהמצאו הא ביחיד הא בצבור ויחיד אימת בעבירה ימים שבין אדם לחבירו ליום הכפורים · את מספר ימים אמלא תנאי היא דהכיא את מספר ימיך אמלא בני דורות זכה מצלימין לא זכה פותחין · אמרו לו לר' עקיב' והלא כבר נאמר והוספתי על ימיך א"ר אם משלו הוסיפו לו תלא שהרי נביא עומד ואו' הנה בן נולד לבית הכיך יאשיהו שמו ועבדין לא נבר' מנשה ורבנן דאליבי ואמרי זכה מוסיפין לו מי כתיב נולד לחזקיהו לבית דוד כתי' לי מחזקיהו לי מלכים לא אינא ע"כ ופרש"י ז"ל שם נסתכלו באספקלרי' המאירה וכסנורים לראות אלא ראו משה נסתכל באספקלריא המאירה וידע שלא ראהו בפניו כי לא יראני האדם וחי פני הדורות שפוסקים לאדם בשעה לידתו מלא הוסיפו לו שמתחלה היו רוצים לפחות מכנו תדע שכן שמתחלה כשנולד כסיו בשעה לידתו המוספת שהרי נבי' בלא בימי יהויעם שנים ה"ב' יהוה הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו לו כל לאותה המוספת מלא הוסיפו לו אם לא נולד מנשה ממנו יצא יאשיהו הוי לו' בשעת חוליו ברוח ובשעת חוליו בל חזקיהו עדין לא נולד מנשה ממנו יצא יאשיהו הוי לו' בשעת חוליו ברוח לפחות מכנו וכשזכה הבלימו לוע"כ נב תוספות ז"ל מוסיפין לו והא דאמרינן במועד קטן בני חי ומזוני לא בזכות אלא מילתא פשיט' דזכות גדול מוציא כדאמרינן בשבת אין מזל ליישראל ומיהו לא שכיח שיסתנה המזל ע"כ מלא הוסיפו לו וקרי ליה תוספת לפי שהה שנגזר לפחות ע"ידו והא דאמרינן בפ"ק דחגיגה גבי מרים מגדלא נשיא כי הזינה לירבא מרבנן המיעבר אמילי מוסיפין ליה אם כן הכיחא לר"ע דאין זה תוספת כיון שנגזרו לשוס אדם ע"כ ת"ל תדע שהרי נביא עומד וכו' וא"ת והלא אם לא הפלל חזקיהו על עצמו היה מת והיתה נבואה בעלה אלא על כורחין אין הנביא מתנבא אלא מה שראוי להיות אם לא היה הוגה אם כן היכא מוכח מכאן מלא הוסיפו לו לפי' לא הוסיפו לו מלא ואיה כבר כל שנהיו שנגזרו לו מה אלא שתקיימה הנבואה לפי פחות' ואילו לא הגה ונשא אשה בשנים הראשונים היה מוליד ואו' המשך הדורות נגזרות להוליד בלאותו הזמן ובלאותו הפרק שהם נולדים ובשני התוספת נגזר לו להוליד מנשה ע"כ: ולע"ד אין לדקדק הא ביחיד הא בצבור דהא בלשון רבים מסתבר קרא התם דרשו ה' בהמצאו וכו' ונר' דא"כ דקרא תיירי ברבים ומיכית שיהרשיהו בזמן ראון ובהמצאו ליחיד וקראהו בהוותו קרוב ליחיד והיינו

ג' בנים וכל ירחים

ג' דשמ"ל ג' ירחלא ביה הנשל

ה' בסעי' נסים

ג' בנבי' כתיב ה'

ל' בסעי' נסים

ג'

ל' ומ"

ל' ח' וכל סוב דכו' נמ"ג

ג' בסעי' נסים

ל' בני נאמרן חולב ב'

בנבי' כתו' ה'

ג'

ל'

ג' ג'

ג'

ל'

כב

כלי יקר

יען אשר עשו וכו' הודיע דעבירה גוררת עבירה בתחלה עשו הרע בעיני בקוס עשה וחתר כך נלמדו ברשע עד שמהילכן ויהיו מכעיסים אותו ויהי ר"ל בהוייתן ומהילכן: או אפשר בתחלה לתלבון יודעים שהוא רע ועכ"ז עשו את הרע בעיני להתלבון ירגז ואחר כך הוסיפו והיו מכעיסים אותי · או מלמד ויהיו מכעיסים אותו ועד היום:

וגם דס נקי עיין הרל"ק ז"ל וכן לסמכוה במ"ס על אשר מלא את ירושלם מאותו הדם והיכן הרגו בפיו של יעשיהו על שאמר בפיו ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב וזהו פה לפה ר"ל לקח יעשיהו בפה לפה לבעבור מה שדבר בפה סרה על ישראל · ואם ליעשיהו כך לעובדי רצונו עא"כו · ובזה מובן לומרו וגם דס נקי בלשון יחיד שהכל על יעשיהו הנבי': ולע"ד אפשר בזה שבהרגו את יעשיהו המזכה את הרבי' ומחזירן למוטב הרי כמחטיא רבים ויותר מספיכות דמיס יחשב לו כי המחטיאו גדול מן ההורגו וז"ס וגם דס נקי הוא יעשיהו ספך מנשה ונחשב דמו להרבה מאד ודמים מרובים דמו ודס הנבי' שהיה מחזיר בתשובה עד שהרי הוא כאילו מלא את ירושלם דס פה לפה וזרמז זה לסיבת היותו מוכיח פה לפה מוכיח בפיו אל המחוטאים פה אל פה ידבר בס בלי יראה כמלא שבהריגתו החטיא רבים וזהו לגד מחטאתו אשר החטי' בעבור' אל יהוד' לעשות הרע בעיני ה' הנה הנו' גם הוא מסוג מחטא רבים ומוגעם מסוג בתשוב' מסיבת יעשיה הקורא בגרון עליה: ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ם ז"ל וגם הגיא דחז"ל שהרג יעשיהו · ודחז"ל מיהא ביומות פרק החולץ תניא ר"ש בן עזאי או' מנלתי במגלת יוחסין בירושלם וכתוב בה מים פלוני ממזר מאשת איש וכתוב בה מסנה ר"מ בן יעקב קב ונקי וכתוב בה מנשה הרע את יעשיה אמר רבא מילן דייניה וקעליה אמר לו משה רבך אמר כי לא ירגלי אם ה' משה ויאתה אמרת ואמרת' את ה' משה רבך אמר מי כה' אלהינו בכל קרא אלינו ואתה אמרת דרשו ה' בהמצאו משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא ואתה אמרת והוספתי על ימיך ט"ו שנה אמר ידענא ביה דלא מקבל מינאי אי אמינא ליה אי אימא ליה לסייה מזיל אמר שם ואבלע בארזא אתיה לארזא ונסרוה כי מטא להדיא דומיה בא בפסיה משום שאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב · מ"מ קשו קראי אהדדי תנאי היא דתני כל הנביאים לא נסתכלו באספקלריא המאירה לבל משה רבי' נסתכל באספקלרי' המאירה · דרשו ה' בהמצאו הא ביחיד הא בצבור ויחיד אימת בעבירה ימים שבין אדם לחבירו ליום הכפורים · את מספר ימים אמלא תנאי היא דהכיא את מספר ימיך אמלא בני דורות זכה מצלימין לא זכה פותחין · אמרו לו לר' עקיב' והלא כבר נאמר והוספתי על ימיך א"ר אם משלו הוסיפו לו תלא שהרי נביא עומד ואו' הנה בן נולד לבית הכיך יאשיהו שמו ועבדין לא נבר' מנשה ורבנן דאליבי ואמרי זכה מוסיפין לו מי כתיב נולד לחזקיהו לבית דוד כתי' לי מחזקיהו לי מלכים לא אינא ע"כ ופרש"י ז"ל שם נסתכלו באספקלרי' המאירה וכסנורים לראות אלא ראו משה נסתכל באספקלריא המאירה וידע שלא ראהו בפניו כי לא יראני האדם וחי פני הדורות שפוסקים לאדם בשעה לידתו מלא הוסיפו לו שמתחלה היו רוצים לפחות מכנו תדע שכן שמתחלה כשנולד כסיו בשעה לידתו המוספת שהרי נבי' בלא בימי יהויעם שנים ה"ב' יהוה הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו לו כל לאותה המוספת מלא הוסיפו לו אם לא נולד מנשה ממנו יצא יאשיהו הוי לו' בשעת חוליו ברוח ובשעת חוליו בל חזקיהו עדין לא נולד מנשה ממנו יצא יאשיהו הוי לו' בשעת חוליו ברוח לפחות מכנו וכשזכה הבלימו לוע"כ נב תוספות ז"ל מוסיפין לו והא דאמרינן במועד קטן בני חי ומזוני לא בזכות אלא מילתא פשיט' דזכות גדול מוציא כדאמרינן בשבת אין מזל ליישראל ומיהו לא שכיח שיסתנה המזל ע"כ מלא הוסיפו לו וקרי ליה תוספת לפי שהה שנגזר לפחות ע"ידו והא דאמרינן בפ"ק דחגיגה גבי מרים מגדלא נשיא כי הזינה לירבא מרבנן המיעבר אמילי מוסיפין ליה אם כן הכיחא לר"ע דאין זה תוספת כיון שנגזרו לשוס אדם ע"כ ת"ל תדע שהרי נביא עומד וכו' וא"ת והלא אם לא הפלל חזקיהו על עצמו היה מת והיתה נבואה בעלה אלא על כורחין אין הנביא מתנבא אלא מה שראוי להיות אם לא היה הוגה אם כן היכא מוכח מכאן מלא הוסיפו לו לפי' לא הוסיפו לו מלא ואיה כבר כל שנהיו שנגזרו לו מה אלא שתקיימה הנבואה לפי פחות' ואילו לא הגה ונשא אשה בשנים הראשונים היה מוליד ואו' המשך הדורות נגזרות להוליד בלאותו הזמן ובלאותו הפרק שהם נולדים ובשני התוספת נגזר לו להוליד מנשה ע"כ: ולע"ד אין לדקדק הא ביחיד הא בצבור דהא בלשון רבים מסתבר קרא התם דרשו ה' בהמצאו וכו' ונר' דא"כ דקרא תיירי ברבים ומיכית שיהרשיהו בזמן ראון ובהמצאו ליחיד וקראהו בהוותו קרוב ליחיד והיינו

ויקבור אותו בקבורתו בגן עוזא אפשר שלמין הגם לו קבר בחייו כי ראוי לו לא אם אמר ויעשוהו את ה' אלהי אבותיו בגם אלהי אבותיו ולא אמר ויקברוהו לו שמהעיתו

נקבר שם:

בן עשרים ושתים שנה וכו' ויעש הרע בעיני ה' וכו' ויעש ויעזב ה' וכו' עיין הר לבנ ז"ל ומהרי"ל ז"ל סבר הכתו' לאחרי מות מנשה מלך במקומו בני אמון ומלך שתי שנים כי זה היה מיסר הנביים פהיו מולכין המלכים המעשים את הפי"ת כמו בברהה מבן ירבעם ומבן בעשה ומאולחס לאחרי פלא מלכו כפי מעשה התורה והמלך אין ראוי שיהריך ימים על מלכותו הוא ובני בקרב ישראל ועשה אמון בכל מעשה מנשה אביו ואמרו בפרק חלק ויעש הרע בעיני ה' ר' יוחנן ור' אלעזר הד אמר בשדף את התורה וזה דרך שנה עד אמו מ"ל מה הנאה יש לך ה"ל כלום הוא עושה אלא לאבדים לאמנם בדברי הימים בילר בזה ואמר ולא נכנע מלפני ה' כהכנע מנשה רבא כי הוא אמון הרבה רשעה לאיר בתרומה ובפסח לאיר בתרומה ובמ

ל חולדה. אמרו רבותינו לפי שהאשה מרחמת מן האיש לכך לא שלח אל ירמיהו ויש שאומרים ולמיהו לא היה שם שהלך להחזיר עטרת השבטי׳: במשנה. בבית חולפי׳ שער יש בעזרה שעליו שערי חולדה במסכת מדות ויש שפותרים במשנה חוץ לחומה בין שתי החומות שהוא משנה לעיר: ונאספת

דלבג

ויש יושבת בירושלים במשנה. תרגם יונתן בתחל בבית המדרש: לכן

בלי יקר

לא במלאו אותו והביא כדברי ר"ל כנו"ל וכתב כי היותר נכון הוא שג' כי זה הספר המלא היה כתוב בכתב ידי משה רבינו ע"ה וזהו מ"ש בספר דברי הימים מלא תלקיהו הכהן את ספר תורת ה' ביד משה שפי' אותו שהיה כתוב ביד משה ולפי שאחז"ל שמנשה קורה את האזכרות וכותב במקומם שם ע"ז לכך נגזרו שלא יפול הספר הקדוש ההוא ביד המלך וימחה ויכתוב בו. ולזה שלחו אל המלך לרלות הדבר המקודש ההוא כי כמו שהם היום מלאוהו ספר כתוב ביד של משה ותרד חרדה גדולה אל קדושתו מלד שכתבו משה עם היות שתשגן הספר הזו׳ אלליהו ואמר׳ המלך

ויאמר חלקיהו הכהן ועדה לא כאשר ראה הספר כי היה לו לשמוח לבל מה שהתפעל הוא במ"ש בירושלמי ספר תיר׳ שכתב משה לתחלתו הוא נגלל ואותה שעה מלאוהו הוא נגלל בפסוק יולך ה׳ אותך ואת מלכך ולפי׳ חרד המלך שחשב שזה המלך בנים ושהוא סי׳ מלת הסי׳ת למה שיהיה ולכן שלח לדרוש בנביאים ואמר כי גדולה חמת ה׳ אשר נלתה בנו שראה זה מלאותו הסי׳ ומתמיה לא בעבור שהיתה התורה נשכחת בשוש ומן כי לא תשכח מפי זרענו כדכתיב ואני זאת בריתי אותם כו׳ לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה׳ מעתה ועד עולם ע"כ. ועיין הרלב"ג ז"ל:

ויהי כשמוע המלך כו׳ עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והוסיף מדליה כנזכ׳ למעלה בפסוק הקודם: ויהי המלך וכו׳ לכו וכו׳ עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל נלתה נבערה. ולע"דן כי המלך ידעיהו לבו בשוח היה כי היה הולך בדרך ישרה אחר חלקיה הכהן שלח לו הספר הנמלא בבית ה׳ ונמלא גלול על פ׳ התוכחות כנז"ל מהמפרשים ז"ל ושם נאמר יולך ה׳ אותך ואת מלכך כו׳ וכן הנשארים בכם ימקו בעונם ובעונות אבותם אתם ימקו כו׳ וכיון חלקיה לחרפים לבב המלך ויתן אל לבו כי עם היות רוח אפינו משיח ה׳ מלך יפר׳ ילכד בשחיתותם של ישראל ובעונות אבותם אתם ומיתה אתם ומיתה את מלכך אשר תקים עליך מלאה קאמר יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך ר"ל ואעפ"י שהמלך כשר בלבת העם והולכתם בהכרח ילך המלך וזהו יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך ר"ל ואעפ"י שעת מחדש הקמת אותו עליך שלא נשתתף בהשעתיך ועונותיך אשר נכשלת בהם המקום עכ"ז יגלה המלך עם העם ועל זה חרד מאד ולזה הודיע לו אליקים בשלוח לו הספר שנמלא גלול שם ונתן לבו על זה וחרד חרדה גדולה עד מלד שאפי׳ שהוא הולך בדרך תמים ילכד בשחיתותם וז"ש לכו דרשו את ה׳ בעדי ובעד העם כו׳ על דברי הספר הנמלא הזה ר"ל שנמלא מגולל בזה המקום וזה גרם לו להבין בו כאמור מה שלא הבנתי כן מעולם והיינו שלא אמר בספר הזה הנמלא אלא אמר הנמלא הזה שזו הורתה כאילו מן השמים עשו שיהיה מגולל במקום הזה של יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקים לעתיד על זמני זה ומלאתי בו דברים קשים כנגדים והם כי גדולה חמת ה׳ אשר נלתה בנו על אשר לא חטאנו אלא אבותינו ואינם אונותיהם שבלנו וזהו כי גדולה חמת ה׳ אשר הי׳ בוערה ונלתה בנו על אשר לא שמעו אבותינו על דברי הספר הזה באופן שאבותינו אכלו בוסר ואנחנו בניהם תקהנה שיננו כמו כל הכתוב עלינו מלד עונותינו כי כל מעשינו בספר נכתבים כן דומה כל הכתוב עלינו מגלל כל חמת ה׳ בעונות אבותינו והו׳רע גדול שכן כתוב ימקו בעונם ובעונו׳ אבותם אתם ימקו וכמו שאמר״ל כשאותיות מעשה אבותיהם בידיהם ועדין הדור ההוא של יאשיהו אותיות מעשה אבותיהם היו שהרי אמ"כ בשקבץ הזקנים כתיב ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול כו׳ לאמר מהיכל ה׳ את כל הכלים העשוים לבעל ולאשרה כו׳ והשבית את הכמרים כו׳ אשר זה מורה שהיו דברי העומלה עומדים על תלם אם כן לזאת היתה חרדת המלך כי ע"י שליחות הספר אשר שלח לו חלקיהו הכהן הגדול נתן אל לבו לדעת זאת שעם היותו מריך ילך בגול׳ בעון הדור כיון שיש בידו למחות אם לא ימחה ולזה אחרי שמחה בידם ומיתה את הבכ ע"ל נאמר לו הנני אוסיף על אבותיך ולזה המלא בסוף הענין שקיים הפסח כתקנו וכתיב וגם את האובות ואת הידעוניים וכו׳ ביער יאשיהו ולמען הקים את דברי התור׳ הכתובי׳ על הספר אשר מלא חלקיהו הכהן בבי׳ ה׳ בלום שמציאת הספר ההוא היא סיבת כל הביעור הזה וזריזותו בקום עשה טוב מהפסח אשר ההוא לא נעשה כמוהו ולפי שידוע הוא שכל מי שיש בידו למחו׳ והינו מוחה עון הנוי בו ונקור בגוארו לזה אמר וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה׳ בכל לבבו וכו׳ שאעפ"י שהוא לא חטא מעולם הוצרך לשוב בתשובה גדולה על מה שלא מיחה בע"ז עד היותו ן׳ י"ח שנה והוא מלך ן׳ ח׳ לאותם ז׳ שנים מה תהא עליהם שהיו נכשלים העם בשתר ועליהם שב ונכנע יאשיהו ובזה כתיישב חרדת המלך לקראת הספר הנמלא בית ה׳ אשר שלח לו אליקים וחרדת אליקים היתה על המלאו נגלל אל התוכחות ההנה מימי עולם כדחז"ל ורוב המפרשים לו להיותו ספר כתוב בידי משה רבינו ע"ה כדמהרי"ל ז"ל:

וילך חלקיהו הכהן כו׳ מגילה פ"ח ובמקום דקאי ירמיהו היכי מתנבאה איהי אמרי בירב מסמיה דרב חולד׳ קרובת ירמי׳ היתה ולא הוה מקפיד עלה ואשיהו נופיה היכי הוה שביק ירמיה ופנד לנבה אמרי דבי רבי שילא מפני שהנשים רחמניות הן ר׳ יוחנן אמר ירמיהו הוא אלא הוה שהתם שהלך להחזיר את י׳ השבטי׳ ומנ"ל דהדור שב׳ כי המוכר ל הממכר כו׳ לאפסר יובל בעל ונביא מתנבא עליו שיתבטל אלא מלמד שירמיהו החורן ואשיה ן׳ אמון מלך עליהם מנ"ל דכתי׳ ויאמר מה הציון הלו אשר אני רואה וכי מה טיבו של יאשיהו בבית אל אלא מלמד שיאשיהו ן׳ אמון מלך עליהם רב נחמן בר יצחק אמר מהכא גם יהודה גם בה קביר לך בשובי שבות עמי ע"כ. ואעפ"י שלא מצינו בדברי יאשיהו שיפרע בפרטות שילכו לשאול מאת חולדה כי לא נאמר אלא לכו דרשו את ה׳ בעדי ובעד כו׳ עכ"ז הקשו בגמ׳ ויאשיהו נופיה היכי הוה שביק ירמיה ושדר לנבה כי אלו את ה׳ בעדי ובעד כו׳ עכ"ז הקשו בגמ׳ ויאשיהו נופיה היכי הוה שביק ירמיה ושדר לנבה כי אלו לא שדר לנבה יאשיהו לא היו הולכים אלא חלקיהו והקוסית תהיה אל חלקיהו הכהן הגדול והבירו ההולכים עמו היכי שבקי ירמיה ואזלי גבי חולדה אלא ודאי יאשיהו שלחם אלא ויוכיח כן דברו חולדה הנביאה שהרי אמרה אמרו לאיש אשר שלח אתכם אלי כה אמר ה׳ כו׳ הרי בפי׳ שהוא שלחם אלא. ורש"י ז"ל הביא טעם מפני שהנשים רחמניות לעיקר ועשה טפל מסברת הלו׳ שהלך אלא. ורש"י ז"ל הביא טעם מפני שהנשים רחמניות הלך להחזי׳ י׳ שבטים. עוד שם אחז"ל אמר רב להחזיר עטרת השבטים וכתיב ויש לו׳ שירמיהו הלך להחזי׳ י׳ שבטים. עוד שם אחז"ל אמר רב נחמן א׳ רב חולדה מבני בניו של יהושע היה׳ כתיב הכא ן׳ חרחס וכתיב התם ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס בהר אפרים מתיב רב עוקבא סבא לרב נחמן שמנה נביאים והם הנביים עמדו מרחב הזונה ולו הם בדרוך ובריה ושריה ומחסיה ירמיה אליקים חנמאל ושלום רבי יהודה הו׳ לף חולדה הנביאה מבני בניה כתיב התם את תרות וכתיב התם את תרות חוט. א"ל פהיה אוכמא מבני ומינך הסתיים שמעתא דאיגרייא ונסבה יהושע. ומי ס"ל בני והא כתי׳ יהושע בן נון בן בנו יהושע בנו בני לא הוו ליה בנתיה הוו ליה ע"כ. ולמדנו מזה שאומר תקות השני ן׳ חרחס שבלה מיהושע שנקבר בתמנת חרס ולפי זה הי׳ יהיה כתיב׳ חרחס אפשר רמזה אל הה׳ נביאים שעמדו מרחב ויהושע מלבד חולדה הנביאה שהם׳ נביאים וזו נביאה. והכריחם כן שם היחוס הזה אל שלוש תה לרך לייחסו בכל זה היחוס כי אין כאן מקומו אבל מהיותו אל חולדה הגיד הכתוב

אל חולדה הנביאה. אמרו בדרש כי מבני בניה של רחב היתה ולמה הלכו אל חולדה ולא הלכו אל ירמיה יש מרבו׳ ז"ל שאמרו מפני שהנשים רחמניות וגנהם הגדו לי ירמי׳ לא היה שם כי הלך להחזיר עטרת השבטים ואמרו כי ירמיה היה אז נביא שהרי תחלת נבואתו היתה ב"ג שנה ליאשיה וזה הענין היה בשנת י"ח אלא שלא היה שם בירושלים אז כשמלאו הת׳ר׳ אולי היה בענתות אז במקום אחר ומחולדה היתה יושבת בירושלים לפיכך שלח אליה ואמרו רבותינו ז"ל כי שלשה נביאים שנתבאו בימי יאשיהו והם ירמיה ונפניהו וחולדה כי ירמיהו היה מתנבא בשוקים ופנויה בבתי כנסיות וחולדה אל הנשים: בן חרמס בסמך: במשנה. כתרגו׳ בבית אולפנא: אשר קרא מלך יהודה. לזה לקראם כאילו קראם ולן ויבן שלמה את הבית והדומים להם יבן הוא בדברי הימים אשר קרא לפני מלך יהודה וכדברי רז"ל אשר קרא מלך יהודה וכי מלך יהודה קראם והלא שפן קראם אלא מכאן לשומע כעונה: אספך

שהנביאה הזו ממשפחת רחב ומיהושע בא׳ ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל במשנה בבית המדרש וכן מהרי"ל ז"ל. ירמיה היה בענתות הוא במקום אל הו ולכך שלחו אל כי הוא׳ה וכדהרד"ק ז"ל ומ"ש במשנה שהיו ג׳ חומות בירושלים וזו לא היתה דרך אלא בשביה לא בחנוכ"ע ע"כ: ולע"דן כדחז"ל ולכך בחו אליה והכתיב בעצמו מתן הטעם הזה ברו׳ והיה יושבת בירושלים לא כן אמר הנביאים לכך וידברו אליה ולא אל ירמיהו הו לפניה. ואפשר שלפי שירמיהו כיבא בשוקים ובהרמת קול כנו"ל מחז"ל כדהרד"ק ז"ל ויהיה שמו מוכיח על לוקן נבואתו ירמיה על נפי מרומי שדה ובקול רם אמנם לפניה בבתי כנסיות שמו לפניה במלפונים של בתי כנסיות שהם בהלנע לכת אמנם חולדה בין הנשים כחולד׳ הזו הדרה בחורי הבתים כן חולדה בין הנשים ואולי זה הטעם לישאיהו שלחם אל חולדה כדי שתיישר הנשים בתשוב׳ כי הנשים כבר הם שנים ע"י ירמיהו וע"י המלך ואימתו תבעתם. וכמ"ש חז"ל כאשר זכרתי בפסוק ויגע הלים בעצמות אלישע כו׳ שהיה שלום בר תקוה ויחיה והוליד את חנמאל בסבר שהיה משק׳מים לעיף הבא מן הדרך כנזכר בסי׳ רג"ל. ואפשר לי לו׳ לע"ד שלום נקרא ן׳ תקוה מלשון תקוה והתלת שלפי׳ לאחר המות היה לו אחרית ותקוה שהוליד בן שמו חנמאל וכיון שדרשו חז"ל תקוה מלשון תקות שני שהי׳ מזרע רחב שקבר׳ תקות השני בחלון מעת׳ כלמוד מדבריה׳ לדורשו לשון אחרית ותקוה. ומרחם ב׳ מלות חר חם חר על תיון המות חם שחם הב׳ ה׳ עליו כי היה עושה לדקו׳ ולדק׳ הציל ממות ועומדת נגד החרון לחום ולבטלו. ואפשר חרחם שרמז לשני מקומות שבאחד נכתב חרם ובקומם אחר תמנת סרח ודרשו חז"ל בתחיל׳ חרח שהיו מסריחין הפירות מרוב שומן ואחר כך מתייבשין ונעשי׳ כחרס וזהו חרם סרח ואולי עליהם רמז חרחם. ומ"ש שומר הנגדים אולי בגדי כהונה היה שומרם בעת היותו שומר המים ואח"כ ליבשם. ומתוך התוכחי׳ עם החכם הנעלה הר׳ טובית הלוי כ"ר פי׳ שומר הנגדים של תכריכין בשהיה שמרן לאות המות ז"ם שומר הנגדים וחרך דרש הפסר לי עוד שומר הנגדים על חלוקת הדרכון שנעשו הת׳ מעשית המלות והב׳ מהכוונה שעליה׳ נאמר ורית שלמוהיך כו׳ ז"ם שומר הנגדים. ובמ"ש במשנה אפשר לי לפרשו מלשון משנה למלך ר"ל שהיה׳ יושבת אצל בית המשנה למלך. ואולי לזה שלחו את פיה להיותה קרובה אל בית המשנה וז"ש בירושלים במשנה ודברו אליה:

ותאמר אליהם כו׳ מגילה כה תאמרון לאיש כו׳ אמר רבי נחמן לא יאמר יהרגו לכבוד תורתי לברך ולא לאיבה לא אזלא לגביה כרבוסתא דכתיב כה תאמרון לאיש וכו׳ ולא אמרה אליה׳ אמרו למלך עד כאן: ולע"דן במה שקדם בפסוק ולך חלקיהו שהלכו אל חולד׳ לפי שהלשה מרחמת יותר מן האיש וזה הדבר הביאה חולדה ולזה לענה עליו ואמרה אמרו לאיש אשר שלח אתכם אלי שלא עשה בזה כמלך בשלוח אלי כאלו בידי לגרוע מהפורענות וירמיהו ח"ו יוסיף בו חלילה שהרי לא שלח אליו ושלח אלי והוא נעות גמורה כי מי יוכל להוסיף לו לגרוע מהגזרה הנ׳ הית אם לא על ידי התשובה ז"ם כה אמר ה׳ הנני מביא רעה אל המקום הזה ועל יושביו וכו׳ את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה׳ כי במה שנתן לבו לקרא בפניו הכתוב בס"ת הב"ית בזה עשה כמלך יהודה אמנם בשליחות במה ששלח אלי ולא אל ירמיהו לא היה זה פוגל חכם ומלך יהודה שלא היה בעל מלך אשר קרא מלך יהודה פי׳ הרד"ק ז"ל ליה לקראם כאלו קראם וכן ויבן שלמה את הבית וכן בסה"ה אשר קרא לפני מלך יהודה. ובפס חז"ל וכי מלך יהודה קרא והלא שפן קרא אלא מכאן לשומע כעונה עד כאן. ולי הפסר שכונת הכתוב להודיע שלא היה ההתפעלות של מלך יהודה מהענינים האלה מהיותם מחודשים אליו ולא קראם מעולם כי כמה וכמה פעמים קראם מלך יהודה ז׳ אולתו מהסברים וז"ם אשר קרא מלך יהודה בספרי׳ אחרי׳ כי בספר הזה שפן היה הקורא אבל ההתפעלות היה מהיותו הספר אשר כתב משה ע"ה בעצמו לו מהיותו נמצא נגלל ל התוכחו׳ הלא כדמהר"ל ז"ל הנ"ל. ואמר כה אמר ה׳ אלהי ישראל אלו׳ לא אמר כנים ליראל על היותם עמי ועל היות בית מקדשי בתוכה כה אמר ה׳ אלהי ישראל כו׳ וכמו שאמרתי נקמתי מישראל כי אקרע מהמקום ואמר הנני מביא אע"פי שאין הקב"ה מכנה שמו על הרעה הזה אמר כי הוא יעפל בהבלת הרעה הזאת והטעם כדי להטיל הכעס על העצים ועל האבנים וז"ם הנני מביא רעה את המקום הזה רוצה לומר בגוף המקום בעצים ובאבנים כדכתיב ויצת אש בעיון ואחרי שהביא במקום אל המקום ממש ג"כ הביא אחר כך על יושביו שהן הם דברי הספר כי בתוכחות נאמר ונתתי ערימים חרבה והשמותי את מקדשיכם והשמותי אני את הארץ ובזה יכלה הרעה ואחר כך ואתכם אזרה בגויים וכו׳ ובגלות יכומר עין להשבית קצת מהרף ואחר כך והריקותי אחריכם חרב ואלו החרב בהם לא היה שריד ופליט אבל עתה יעלה זכרון מה שאמרם שממה וערימים יהיו הרבה שזה יוציל לכם בעת הריקי אחריכם חרב להקל מעליכם מכה חרב ובזה מובן ואיתה אחריכם שממה שבבר קדם ונתתי ערימים הרבה. ואפשר לומר ואיתה אחריכם שממה על הארץ אשר יגורו בה בגולה לא בארץ ישראל אבל. לא תראה הארץ כו׳ מורה שגם הפסוק הקודם דבר על ה"י כי דוחק הוא שדבר בפסוק והריקותי אחריכם כו׳ על ארץ גרותם בח"ל לומר לא תראה הארץ על ה"י ובזה יובן באופן אחר לומר כה אמר ה׳ אלהי ישראל נדרש לבטח כי אלהי ישראל הם עמו כה אמר ה׳ הנני מביא כו׳ מוכנה שמו על הרעה ואחיבתם מביאה הוא בעצמו לפסיק חמתו אל המקום בעצים ובאבנים ז"ם אל המקום ואחר כך ועל יושביו כי אלהי ישראל הוא:

תחת אשר עזבוני ויקטירו לאלהים כו׳ מהרי"ל ז"ל הענין ה׳ לשם מביאה אל הרעה הזאת אשר עבדוהו אבל עזבו אותו בחרו בעבודת אלילים וזהו לומר אשר עזבוני שאפילו בשרפות לא אלהי אחרים: **ואל** מלך אשר כו׳ מהרי"ל ז"ל לפי שדבריו הנו׳ תחת אשר עזבוני כו׳ לא היה בכלל אלהיהו לכו אלהים אחרים ואל מלך יהודה הבולה לתכם לדרוש את ה׳ תאמרו אליו ינו אשר רד לבבך כו׳ אמר ולא אמר אמרו אלה אלהים אחרים בעיני ע"כ. ולע"דן לפי שבשליחות לדרוש את ה׳ עשה כהיגון ל׳ אמר ואל מלך יהודה בלשון כבוד על אשר הוא שולח אתכם לדרוש את ה׳ וכו׳ ולע"פי שבכתיבת השליחות אלי לא היה כהיגון כמו שקדם בפסוק ותאמר אליהם כה אמר ה׳ אמרו לאיש

לסחיך · המירק בשקל לאיזדן ויבא גם כן בסגול על משקל לארך בדבון : על מזבחיך · כמו אל : ונאספה אל קברותיך בשלום · והלא כתיב ויורו המורי למלך יאשיהו מיהו בשלום שלא חרב בית המקדש בימיו וכן הוא מפרש והולך ולא תראנה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא אל המקום הזה : קברותיך · ר"ל קברות אבותיך : והכהנים והנביאים ת"ל · הרגיל וספריה תרגם הנביאים סיפריה כלומר תלמידים לפי שלא היו שם נביאים אחרים ואם תרגם שופט ומ"ש דיין וסופר ומוכל לפרש נביאים כמשמעו כי ירמיה ופניה בן כוסי היו נביאים בזמן ההוא והוריה בן שמעיהו אפשר שהיה נביא גם כן בזמן ההוא אלא היו בירושלים

ת שמלא חלקי הכהן את ספר הרחורה ויחה כתפר שלח המלך ל [illegible] אמר ירדה בזו גם כן הנביאי לירושלים : על העמוד · כמרגומו על הסנוגה וכבר פרש למעל בדב' יהוקם וכדברי הימים ויעמוד המלך על עמדו כלומר במקו שהיה רגיל לעמוד שם : עדותיו · בהגעת הוי"ו : ויעמוד כל העם בברית · עמדו והתחזקו בפיהם ובלבם בברית וכן היעמו' לבך אם תחזקו' ידיך ת"ו וקבלו כל עמה עליהון קיימא : ואת כהני המסל' שהיו שניים לכהן גדול וכ"תי ות סגן כהנים. שומרי הסף · פירשנוהו: להוציא מהיכל יי' · והלא מנשה הוציא הכל כשעשה תשובה כמו שאומר בדברי הימים ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית יי' וגומר · אלא שאמון החזירם שם ובשנת שתים עשרה למלכו החל לטהר ולהעביר את הפקולים כמו שאומר בדברי הימים אבל לא כלה עד שנת שמנ' עשר' אחר שמלא הספר כמו שאומר הנה : בשדמות קדרון · כתרגומו במיסר קדרון : ונשא את עפרם בית אל · כי שם היה עקר הע"ז שהיה שם העגל ועמא אומה המקום שהיה בו העגל והמזבח ונשא עפר שריף הבעל והאשירה וכליהם שפרף בירושלים בשדמו' קדרון נשא את עפרם שם : השבית את הכמרי · הנסיים העובדים לפני הבעל נקראין כמרי' וכן תרגם הכהנים שהם עובדי ע"ז בומריא ומה שאמר שם הכמרים עם הכהנים ושניה' עובדי ע"ז אלא שמשתנין בלבושיה' כי הכמרי' הם לובשים שחורים לפי' נקראו כמרי מעני' עורנו כתגור נכמרו ואומר כי הכמרים האלה נתנו אותם מלכי יהודה לזו העבודה ויאשיהו בטל העבודת אלילי' ובטל העבדים מעבודתם והחזירם למוטב : ויקטר

יתבון למתבע אולפן מן קדם ייי כדנן תימרון ליה כידנן אמר ייי אלהיא דישראל פתגמא די שמעתא : חלף דזע לבך ואתכנעתא מן קדם ייי בשמעך דגזרית על אתרא הדין ועל יתבוהי למהוי לארו וללוטא ובזעתא ית לבושך ובכיתא קדמי ואף קדמי שמיע אמר ייי : בכן הא אנא כניש לך לות אבהתך ותתכנש לקבר בשלם ולא יחזיין עינך בכל בישתא די אנא מייתי על אתרא הדין ואתיבו ית מלכא פתגמא : ושלח מלכא וכנשו לותיה כל סבי יהודה וירושלם : וסליק מלכא לבית מקדשא דייוכל אנש יהודה ויתבי ירושלם עמיה וכהניא וספריא וכל עמא למזעירא ועד רבא וקרא קדמיהון ית כל פתגמי ספרא דקיימא דאשתכח בבית מקדשא דייי : וקם מלכא על אסטונא וגזר ית קיימא קדם ייי למהך בתר פולחנא דייי ולמטר פקודוהיוית סהידותוהיוית קיימוהי בכל לבא ובכל נפש לקיימא ית פתגמי קיימא הדין דכתיבין על ספרא דדין וקבילו כל עמא עליהון קיימא : ופקיד מלכא ית חלקיהו כהנא רבא וית סגן כהניא וית אמרכלייא לאפקא מהיכלא דיי ית כל מניא דעבידין לבעלא ולאשרתא ולכל חילי שמיא ואוקדינון מברא לירושלם במישר קדרון ואוביל ית עפרהון לבית אל : ובטיל ית כומריא די הבו מלכי יהודה לאהכבה לדרש את יהוה כה תאמרו אליו כה אמר יהוה אלהי ישראל הדברים אשר שמעת : יען רך לבבך והתכנעת מפני יהוה בשמעך את אשר דברתי על המקום הזה ועל יושביו להיות לשמה ולקללה ותקרע את בגדיך ותבכה לפני וגם אני שמעתי נאם יהוה : לכן הנני אספך על אבתיך ונאספת אל קברתיך בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה וישיבו את המלך דבר : וישלח המלך ויאספו אליו כל זקני יהודה וירושלם : ויעל המלך בית יהוה וכל איש יהודה וכל ישבי ירושלם אתו והכהנים והנביאים וכל העם למקטן ועד גדול ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית יהוה : ויעמד המלך על העמוד וכרת את הברית לפני יהוה ללכת אחרי יהוה ולשמר מצותיו ואת עדותיו ואת חקתיו בכל לב ובכל נפש להקים את דברי הברית הזאת הכתבים על הספר הזה ויעמד כל העם בברית : ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול ואת כהני המשנה והשמרים להוציא מהיכל יהוה כל הכלים אשר עשו לבעל ולאשרה ולכל צבא השמים וישרפם מחוץ לירושלם בשדמות קדרון ונשא את עפרם בית אל : והשבית את הכמרים אשר נתנו מלכי

רשי

ונאספת אל קברותיך בשלום ומהו השלום ולא תראה עיניך בחורבן הבית : על העמוד · מקו' מעמד המלך בבי' המקדש . ואת כהני המשנה · סגני כהונה שהם שניים לכהנים גדולים : שומרי הסף · המרכלי' המונים על כל מורכי הבית והפתחות העזרה בידם : בשדמות קדרון · במיסר קדרון : ונשא את עפרם בית אל · אל מקום שם עמדו בית אל · אל מקום שמה אשר שם עשה ירבעם ופרץ עליו את כהני הבמות : ויקטר בבמות · ואותן שקטרו בבמות בערי יהודה : את

רלבג

לכן הנני מוסיפך אל אבותיך · ר"ל שבמותו יסיה בקבר אל אבותיו ולא תראינה עיניך בימיו ידעתי שהיה ביאור לו בנבואי' אולת חולדה אך שלא אליה מפני היותה קרוב' לו כי היה אז בירושלים : ועמוד המלך על העמוד · ידמה שבנו שם עמוד והיה בו המלך בעת קרא את הספר : ואת כהני המשנה · הם הכהני' הסגני' לו כמו סגן הכהנים הנמשכי' לו לפי מדרגותיה' על הבדר : בשדמות קדרון · הוא כמו נחל קדרון והוא מישור שהיה בו : והשבי את הכמורים · ר"ל שבטל והשבי' את הכמורי' שקט' כל אחד מהם בבמות בערי יהוד' ובמסבי ירושלים והשבית גם כן המקטרי' לבע' ולשמ' ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים וידמה שבבר החזיר למוטב ובטל העבודה הרעה שהיו עושים לע"ז : ויעל

מסרה

כה תאמרו ו' לייסף אנא שא נא · ויאמר שאול כה תאמרו לדוד · ואל מלך יהודה השלח דמלכים · וחברו דד"ה · כה תאמרו איש אל רעהו דירמיה · וצוית אתם אל · והבאתי אתכם אל · השלח אתכם אלי דירמיה · ויאספו י' פתחין וסי' נמס' בסדר שמות : באזניהם ח' בקריא' וסי' ויתנו א יעקב את כל אלהי הנכר · ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם : וישב' אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו · בביא כל ישראל לראות את פני · הקהילו אלי את כל יקני שבטיכם · ועל המלך בית יי' דמלכים · וחברו דד"ה · שב נא וקראנה באזנינו : בברית ה' דגש וסימ' נמסר בסיפרא דא חלק א' סימן כ' : ונשא י' ו וסי' נמסר בסדר אחרי מות ובריש סיפרא דא סימן ח' :

כג

ויאספו ילפת ין וסיים בבית ס ווא שלא הנאחי פלשתאי בחמרי המלכות חלת הון תמרה וכפ"ג

בלי יקר

לאים כלפרסיות בלשון אזול אמנם עתה כבדה אותו ואל מלך יהודה הסולח אתכם לדרוש את ה' כי בזה עשה כהוגן והנה מידה כנגד מדה כמו שהוא הזמו ושמע הדברים הכתובים בתורה וזהו הדברים אשר שמעת כי הדברים אשר שמעת מפי שפן מתה שכתוב בתורה מעשה בספר המצלה הנה ינן אשר רך לבבך כו' הנה כמו שאתה שמעת הדברים ונכנעת כן גם אנכי שמעתי נאום ה' ויוציל לך שלכן הנני מוסיפך כו' ולא תראנה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא אל המקום הזה · ואמר רך לבבך ותכנע מפני ה' בשמעך כלומר לא נכנעת מחמת ירא מהפורענות המיועד ומעותד לבא אל המקום הזה שאלו כן היה אומר רך לבבך ותכנע בשומעך אשר דברתי כו' אבל באומר ותכנע מפני ה' ר"ל שמחזיק אני לך טובה על שנכנע לבבך מפני ה' מפני שמו ניחת אתה ולא מפני המכו' והיתה הכנעה מפני ה' בשמעך אשר דברתי על המקום הזה ובאמצעות שמיעת דברים אלה נכנעת מפני ה' ולא מיראתך מהשמה והקללה ע"כ גם אנכי שמעתי נאום ה' ואמר אשר דברתי על המקום הזה עצמו מחורבתו וסוממותו תחילה ואח"כ ועל יושביו שזה גורם להכנע מפני ה' שאפילו בשעת כעסו שוקד על הרעה להביאה באופן הגלות והיותר טוב שאפשר להקל מנני אדם ישליך חמתו באדנים ועל המקום ואח"כ על יושביו כנז"ל בפ' כה אמר ה' הנני מביא רעה אל המקום הזה כו' עיין עליו :

לכן הנני מוסיפך כו' עיין רש"י ז"ל והוא שהרי נהרג ע"י מרעה א"כ אסיפת השלום איך היה אבל הכונה שלא תראנה עיניך בכל הרעה וכו' ועיין הרד"ק ז"ל והרל"בג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל שהיעוד מירושל' הוא שלא יהיה התרגן בימיו ולא' הנני מוסיפך שהסי"ת בעצמו ובכבודו ואסיפ אותו אל תחת כסא כבודו ושתהיה עידון נפשו למעלה מהם וזהו על אבותיך מלשון עילוי ומעלה לא כמו אל ואמר זה על חזקיהו ויהוסיפו ולסת · ואמר ונאספת אל קברותיך בשלום שאע"פי שהמיתה תהיה במלחמה עם פרעה נכה שיהרגהו שלזה לא אמר הנני מאסיפך אל אבותיך בשלום שהאסיפה היה בשלום כי אם הקבורה שיקברוהו בכבוד וז"ש ונאספת אל קברותיך בשלום בשלום ולא המיתה בשלום ועוד יעוד ולא תראנה עיניך כו' ע"כ · ולע"ד אן על אבותיך על מנשה ואמון שיהיה הוא עולה עליהם ע"ד ועשותם רשעים כי יהיו כו' כי יבא אל אבתיו הקדוש' כאסה וחזקיה ויהיה עומד על אבתיו מנשה ואמון כי לא יתכן שיהיה מעולה יותר מחזקיה כדמהרי"א שהרי העיד הכתוב שאחריו לא היה כמו חזקיהו · ואולי אמר על אבותיך כמו בעבור אבותיך הנני מוסיפך על האופן שתאסף לא בתעלתיך אלא על אבותיך ובעבור שהם חטאו ואינם ראתה תשא בעדם ועל מנשה ואמון קאמר זה ע"ד משחו"ל לדיק ורע לו לדיק ן רשע וזהו על אבותיך בסיבתם :

וישלח המלך וכו' ועל המלך כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל פי' הנביאים כפשוטו והביא התרגום את"י סדריה דבן כל יוסבי ירושלם מקטן ועד גדול והמלך בעצמו קרא אליהם את כל דברי ספר הברית באותו ספר המצלה בית ה' שעשה מר"ע בקלושה רבה והיה זה כדי שיחרד לבנים ושיבו אל הפי"ת ע"כ :

ויעמד המלך וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כהרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל והוסיף במ"ש מלותיו הם אשר עשמעם ידוע ועדותיו הם המצו' כמצוים על הנסים כפסח ומצה וכבוד בהמה ופדיון בכור לדם שהם זכר ליציאת מצרים והחוקים הם אשר אין עשמם ידוע באופן שקבלו לקיים כל המצלה כתוב בספר תורת משה ועשה כן לפי שרא' יעודי התוכחות שבאו בתורה שהיו הכל בתנאי ולכן השתדל לקיים המצות כולם באופן שלא תבא עליהם הרעה ע"כ · ולע"דן ויעמד המלך על העמוד דאין מקר' יוצא מידי פשוטו כהרד"ק ז"ל ובד"ה ויעמד המלך על עמדו כלומר במקום שהיה רגיל לעמד שם · אמנם מדשני קרא כאן שאמר על העמוד ר"ל ויעמד המלך על העמוד שנתן דעתו המלך ועמד על בוריו של דבר וידע שהעמוד שהכל עומד עליו הוא לכרות ברית בין ה' ובין העם וז"ש ויעמד על העמוד וזהו הלשון ויכרות את הברית בין ה' ובין העם ללכת אחר הש"ת ולא אחר אלילים ולשמור מצותיו כו' ובלב שלם ונפש חפצה ז"ש בכל לב ובכל נפש שהתכלית יהי' לקיים את דברי הברית כולה תכליה אחר שפוגם העבוד' ואעפ"י שהמלך השתדל בשני הענינים אלה הנזכרים אח' לקיים ולשמור את הכל והשני לתכלית טוב להקים את דברי הברית הזאת לא לתכלי' השבת איזה הועלת לו הרחקת איזה נזק הנה הכלל העם לא יכלו לעמד בשני אלקים הנזכ' כי אם בחלק אחד של הקיום לבד אבל כונו להכלל מפה מוקשי הרעות כי כלל העם יחד לא יכלו אל העבודה אל הרצון אלהי לעשות רצון קוניהם כי לזה יעדה להם התור' אם בחוקותי תלכו כו' ונתתי כו' כי היה דעת כלל העם וז"ש ויעמד כל העם בברית לבד שכולם קיימו וקבלו הברית כמ"ש המלך חוץ ממ"ש להם להקים את דברי הברית שכיון בזה הדבר לזרוס שיהיה תכליתם להקים הטוב בתמה שהוא טוב לא הקדמת הועלת לו הרחקת נזק כי בזה לא יכלו לעמוד הנס ואולי אמר ויעמד כל העם בברית שעמדו מעומד בתמה ורחה בברית כשברתו אתם וז"ש ויעמד כל העם בברית שכולם יחדיו עמדו בקומה זקופה :

ויצו המלך את חלקיהו כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל הם הכהנים הסגנים לו כמו סגן הכהנים הנמשכים לו לפי מדרגותיהם על הסדר וכן מהרי"א ז"ל · שומרי הסף עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל · ולע"דן בתרגום קושיית הרד"ק ז"ל לתרץ שמנשה לעפ"י שעב בתשובה שלמה ולאחר הכבי יבן הסמל מבית ה' לא הזכיר שם כלים כלל כי לא רחה לאסור את כלי בית ה' המוקדשים מכלל יהרחל הקדושים לאסור אותם ולהוציאם מן המקדש כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו לכך הניחם בהקדש ולעפ"י שבשם מנשה בתשוב' אמנם יאשיהו רחה והחמיר להוציא מהיכל את כל הכלים ולכן לא שבתמשו ונעשו לע"ז נטמאו וז"ש העשוי' ר"ל העשוי' שבתמשו בהם לע"ז והרכם הרמת שלשון העשוי' מורה על שתחילת עשיתם היתה לע"ז ולכל צבא השמים :

והשבית את הבעלים וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל · ועיין הרלב"ג ז"ל ולע"דן בחלו והשבית את הכמרים שלא יעמידו עוד כמרים כמנהגם הרע ולא

ויקטר בבמות · ויקטר כל אחד מהמלכים וכת"י ואסיקו בוסמין על במתא : ומסבי · כמו ובמסיבי : ואת המקטרים · פירוש והסבית גם כן את המקטרים לבעל לשמש ולירח · על קבר בני העם · העם שהיו עובדים להם בחייהם · השליך עצם הסריפה על קבריהם לבזיונם כלומר ראו מה שהיית · עובדים בחייכם כדי שיוסרו החיים וכן אומר בדברי הימים ויזרק על פני הקברים והזובחים להם והוא חסר הנסמך קברי הזובחים להם כמו העם המלחמה וי"ת לקברי גליא וגליא שם ע"א וכן בדברי רבותינו ז"ל בית גליא קורין לה בית כריא : ויתץ את בתי הקדשים · ת"י את בתי הקדיש טעוותא והענין מורה עליו אשר הנשים אורגות שם בתים להשרה הבל גם קדש היה בארץ ויעבר את הקדשים מן הארץ הרגו כמשמעו נקפ' ברא כי אם היה הקדשים זה ענין בבית יי' אבל האשר שעשה בבית יי עשה שם בתי לנשי שיאהבו יריעות לכבוד האשרה : בתי לאשרה · יריעות היו אורגו' שם והיריעות היו בתים לאשרה כמו בתים לבדיש אפשר שהיו אותן יריעות תלויות סביב האשר והיה לאשר בית ומקום וי"ת די נשיא מייתין תמן מכולין לאשרת' ופירוש בעל הערוך כמו מכילת' שהם מלות : ויבא את כל הכהנים · אלה הכהנים היו מזרע אהרן והרגם יונתן כומריא לפי שנעשו כומרי' לע"ז והביא אות' לירושלם והחזירם בתשובה : ויטמא · שם אותם מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טומאה' להרחיק הע"ז מלב הע"ם : אשר פתח שער · כמו ואשר פתח השער וכמוהו שמש ירח ופי' נחץ את במות השערי' והבמה אשר היתה פתח שער יהושע שר העיר גם כן נחץ אולי היתה גדולה משאר הבמות לפיכך זכר אותה לגדלה · אשר על שמאל איש בשער העיר · כלו' הבא איש בשער העיר היתה זאת הבמה לשמאל וכן ת"י במיעליה תרע קרתא : כי אם אכלו מצו' · פירשו רבותינו ז"ל הרי שם כבעלי מומין חולקין ואוכלין הבל לא מקריבין ואם שאומר מצות פי מנחות שהיו נאפות מצות והוא הדין לכל הקדשים : וטמא את התופת · שם מקום שהיו מעבירין שם בניהם למלך היה שם המקו' תופת ואחרו כי נקרא כן כי היו מרקדים ומכי' בתופים בשעת העבוד' כדי שלא ישמע האב לעקת בנו כשהיו מעבירים אותו באש ויהי' לבו' עליו ויקחהו מידם והמקום הזה היה גיא שהיה לאדם הנקרא הנם ונקרא גי הנם וגי בן הנם והכתוב בזה בני הנם והקרי בן הנם כי לבני הנם היה זה הגיא אז לאחד מהם וטמא יאשיהו אותו המקום כלומר שם אותו מקום טומאה להשליך שם נבלו' וכל טומאה שלא יעלה עוד על לב איש להעבי' עוד את בנו ואת בתו באש למולך ומעשה המולך פירשו בדרש אמרו רז"ל אע"פ שהיו כל בתי ע"א בירושלם המולך היה חוץ לירושלם והיה עשוי צור' חלול' נתון' לפנים משבע' קנקלי' וכל מי שמקריב בנו פותחין לו אחד מהם חורין ובני יונה פותחין לו שנים כבש פותחין לו ג' חיל פותחין לו ד' עגל פותחין לו חמשה שור פותחין לו ששה וכן מי שהיה מקריב בנו פותחין לו שבעה והיו פניו של עגל וידיו פשוטות כאדם שפותח ידיו לקבל מחבירו והיו מסיקין אותו באש והכומריס נוטלין את התינוק ונותנין תוך ידיו של מולך והתינו' מוציא נפשו ולמה נקרא תפת והנס תפת שהיו מנהגין בתופים שלא יבינו הבינו קול הנער וירחם עליו ויהזור בו הנס שהיה התינוק מנהס וקול כהמותיו עולה דבר אחר הנס שהיו הכומריס אומריס הנה לך יערב לך יתבסס לך : ויבשת

רשי

מלכי יהודה ויקטר בבמות בערי יהודה ומסבי ירושלם ואת המקטרים לבעל לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים : ויצא את האשרה מבית יהוה מחוץ לירושלם אל נחל קדרון וישרף אתה בנחל קדרון וידק לעפר וישלך את עפרה על קבר בני העם : ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית יהוה אשר הנשים ארגות שם בתים לאשרה : ויבא את כל הכהנים מערי יהודה ויטמא את הבמות אשר קטרו שמה הכהנים מגבע עד באר שבע ויתץ את במות השערים אשר פתח שער יהושע שר העיר אשר על שמאול איש בשער העיר : אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח יהוה בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם : וטמא את התפת אשר בגי בני הנם לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למלך : וישבת גבר ית בריה וית ברתיה בנורא למולך : ובטל מלכיא דבית יהודה ואסיקו בוסמין על במתא בקרויא דבית יהודה ובסחרני ירושלם דאסיקו בוסמין לבעלא ולשמשא ולסהרא ולמזלתא ולכל חילי שמיא : ואפיק ית אשירתא מבית מקדשא דיי מברא לירושלם למישר קדרון ואוקיד יתה בנחלא דקדרון ואדקה לעפרא ורמאית עפרה לקברי גליא : ותרע ית בתי הקדיש טעותא די בבית מקדשא דייי נשיא מייתין תמן מכולין לאשירתא : ואיתי ית כל כומריא מקרויא דבית יהודה וסאיב ית במתא דאסיקו בוסמין תמן כומריא מגבע עד באר שבע ותרע ית במת תרעיא די קדם תרע יהושע רב קרתא די על שמאלא גברא במיעליה תרע קרתא : כהניא כומרי במתא לרבחא על מדבחא דיי בירושלם אלהן אכלי פטיר בגו אחיהון וסאיב ית תופת די בחילת בר הינום ברדיל דלא לאעברא גבר ית בריה וית ברתיה בנורא למולך : ובטל

ויצא י"ג חס' וסי' נמסר בסדר קרח : לעפר ג' וסימן נמסר בסדר עקב : בני ט' כתיב יו"ד וסי' נמסר ביהושע סימן י"ח :

רלבג

ויטלך את עפרה על קבר בני העם · ר"ל על קבר העם שהיו עובדים ע"ז ומזה המקום לחדלו שקבר אשר בהגלה שלם היה מות בהבל היה לו להשמר מזה שלא ילכו בקברי העם ונמצאו כהנים מע"ז : ויתץ את בתי הקדשי' אשר בבית יי' · אפשר כי עם החזקים בפעולות המגונות הם החזיקו בזמה ובתועבו' שהיו עושי' שאר הגוים וידמה כי מעבודת קצת האשרות היה שיהיו שם מכונים לשמש מגונה והנשים היו אורגות שם בתים בעבור האשר' והיו עושים יריעו' יפיו מחול' ובית לבתים לעבוד האשרה הפעולה המגונה וכבר זכר הרב המזרח קצת מאותם המשגלים המגונים שהיו מנהג הקדומים מעובדי ע"ז להתנהג בהם : ויבא את כל הכהני' מערי יהודה · כבר באר בספ' יחזקאל כי הכהנים בני צדוק הם אשר לא עבדו ע"ז אך שאר הכהני' חטאו בחטא בני יהודה והנה טמא את הבמו' בשעה בהם דבר טומאה : אך לא יעלו כהני הבמו' · ר"ל שהכהנים שעבדו ע"ז לא יעלו מזבח יי' בירושלם להקריב אשה ליי' אך יאכלו במצות המנחות חלקם ובמה שיראה להם עם אחיה' כאילו הם בעלי מומין : וטמא את התופת · הנה עשו שם בנין כדי להעביר בנו ובתו באש למולך והיה שם מכלאן ושם מכלאן והכומריס מעבירים אותו בין שני האשים : ויבשת

דלבג

את בתי הקדשים · בתי הזמה : מורגו שם בתי' יריעו' לא יעלו הכהנים שקטרו בבמו' לע"ז לא יעלו עוד לשרת אלמזבח יי' : כי אם אכלו מצות · כלומר כי אם בדבר זה לא יעלו מכהונתם שמותרין לאכול בקדשים הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין : אכלו מצות · מנחו' והוא הדין לכל הקדשים : את

בלי יקר

זו בלבד שלא יאשיהו הקטיר בבמות כלו' שסרף מהפוסעים וכמרים הרשעים וע"כ נקראים כומריס ע"ש שנאש הקטיר מהם ועורס בתנור ונכמרו ונאוים לידון בשריפה וז"ש ויקטר בבמות מהכומרי' הנזכרים בערי יהודה לאות לבני מרי והוא שם שהיו מסיבי ירושלם ר"ל שהיו מסובבים את ירושלם לחטא מסיתים ומדיחים אותם גם מהם הקטיר יאשיהו לייסר את הנסתרים ואין זה דבר זר שהרי נבלו עליו הנה בן נולד לבן דוד כו' ועצמות אדם ישרפו עליך והוא שרף עצמות בני אדם גם כן ואת המקטרים כו' גם מהם הקטיר בבמות מדה כנגד מדה :

ויוצא את האשרה וכו' במסכת סנהדרין פ' גמר הדין וישלך את עפרה אל קבר בני העם קברו דרך הוו שקלי מיניה עפרה לחיטתא בת יומא אתו ואמרו ליה לשמואל ה"ל יאות הם עבדין קרקע עולם היא וקרקע עולם אינה נאסרת דכתיב וישלך את עפרה אל קבר בני העם מקום קבר בני העם לע"ז מה ע"ז במחובר לא מתסרא דכתי' אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיה' הכי נמי במחובר לא מתסרא והקשו אל זה והרמו שדוקא בקבר בנין נאסר אבל בקבר עולם שרי והכי מסקנא דגמ' ודלא כהר"לבג ז"ל שאזכור בסמוך : ועיין ה"רדק ז"ל וכן הר"לבג והנה מסקנת הגמ' פ' גמר הדין חולק על דברי הר"לבג ז"ל דהא אמר שמואל יאות הם עבדין וקשה על הגמ' מה שהקשה הר"לבג שאם היה מוחר בהגלה הקבר הרי לו לאוס שמא יהנו בקברי בני העם ונמצא נהנים מ"עז · ולע"דן דאין זו קושיא דחשבא רחוקה היא שיבאו לחיטתא בת יומא לרפאתה בקבר בני העם · ואפשר עוד שסגולת הקבר גורם וקבר של נדיק ג"כ והכי דייק לשון הגמ' קברו דרך הוו שקלי מיניה כו' מיניה ביחוד מכל שאר הקברות בזכות רבי · ואפשר לו' עוד כי מה שהיו לוקחים מקברו דרך היה מהמחובר ורקע עולם דאינה נאסרת כמו שלמדנו מהקש כי התלוים קבר בנין אסור ליהנות ממנו מעתה מה שהשליכו האפר לקבר בני העם הוא לפי שהעפר התלוש אסור ולא יהנו ממנו כי אם מקבר המחובר ועפר שרפה דהיינו אפר ניכר וזה כתיישב דברי הר"לבג ז"ל שם הרל"בג ז"ל ומזה למדנו לקבר אסור בהנאה ר"ל בקבר בנין ועפר תלוש אסו' הוא בהקש קבר בני העם לע"ז מה ע"ז במחובר לא מתסרא אבל בתלוש מתסרא כן תלוש אסו' הוא בהקש קבר בני העם לע"ז מה ע"ז במחובר מותר וזה לא פליג הר"לבג ז"ל על הגמרא שמה שהתוכח קבר בני העם בתלוש קרקע עולם אבל האפר הזה התלוש לא יהנו ממנו הנאסר הוא בע"ז התלוש בגמ' הוא במחובר קרקע עולם הבדל הנאסר מתיישבים דברי הגמ' ודברי הר"לבג ז"ל ומהרי"ל ז"ל לפי שמנסה ומאן שמו הנאסרת בזה אמר ה' אמר שיאשיהו הסיר אותה משם ושרף אותה והשליך עפרה על קבר עובדיה לבזיונם כאומרים ראו מה עבדתם בחייכם וכדה"רדק ז"ל :

ויתוץ את בתי הקדשים וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן פי' מהרי"ל ז"ל והרל"בג וכבר זכר הרב המורה ז"ל קצת מלותם המשגלים המגונים שהיו מנהג הקדמונים מעובדי ע"ז להתנהג בהם ע"כ ובזה נסתלק קושי' הרד"ק שעל דברי רש"י שקשים דברי המתרגם בתי הקדשי' בתי עטוותא כמו מודה בדבריו : ולע"דן לקיים דברי רש"י באופן אחר והוא כי הנשים הלוה חשות הזמה עומדות בבית ה' קרובות לאשרה כמנהג אותם הגוי שהנשי' הקדשות מובדלות שם סמוך לבתי עבודתם והיו הנשים עושים ואורגות שם יריעות לעשות מהם בתים לאשרה והיו נעשות אותם היריעות סמוך לאשרה כדי להוסיף בהם טומאה ובימי ביתי היו מזמות הנשים והם בתי הקדשים ובזה כתוב מה הם בתי הקדשים והם אשר שם הנשים אורגות בתים לאשרה והיו קדשות ולכך נקראו בתי הקדשים ואעפ"י שאחר שכבר נתבטל מהיו שם נשים הוסיף יאשיהו לאבד ולנתוץ הבתים ובזה חמלה שכל הע"ז אשר ליעדהל היו מיוסדות על הזמות כי לא היו עושים ע"ז אלא לפרוק עול מ"ש כדי לזנות וכמו שכתבתי בבלי חמדה בשם חז"ל ובזה הבנתי מה שבאו כל תוכחו' ע"ז בלשון זנות לשון זונה כו' חיכה היתה לזונה זאת ועוד מלאתי שהיו הנשי' נבעלות לכלם זכר ומינה לאנשים עם נקבה ולכך נקראו בעלים לשון בעל ובעילה כלומו זה יוכיח על בתי הקדשים שהיו לזמה כדברי רש"י ז"ל :

ויבא את כל הכהנים וכו' עיין הר"דק ז"ל וכן הר"לבג ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל ויטמא את הבמות עיין הר"דק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל :

אך לא יעלו כהני וכו' עיין רש"י וכן הר"דק והר"לבג ז"ל ומהרי"ל ז"ל : ומתוך המסג' שבשלהי מס' מנחות דתנן הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלים ואין ל"ל דבר אחר שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות על מזבח ה' בירושלים כי הם אכלו מצות בתוך אחיהם הרי הן כבעלי מומים חולקים ואוכלים אבל לא מקריבי' ע"כ נלמוד ממנו אולי לא יעלו כהני הבמות דאפי' כהני הבמות אסר לה' בבית חוניו שהיה לה' כדכתיב יהיה מזבח לה' בתוך מצרי' כו' אבל רש"י ז"ל כתב כמו ל"ל מקטרו בבמות ל"ע"ז מסמע דוק לע"ז והכפר פרש ידבר בהיה שהיו הבמות עבוריות לע"ז אבל אמר כך אמר דאפי' כהני הבמות אסר לה' לא יעלו על מזבח ה' בירושלים וכ"ל :

וטמא את התופת כו' עיין רש"י ז"ל וכן ה"רדק ז"ל והוסיף וכן מהרי"ל ז"ל וכפי הנסמן אם מכלאן והוא מכלאן עובר באמצע בין שני האשים עד כאן · ולע"דן להקדק לבלתי להעביר את בנו כו' אבל מד להעבי' יתרה ולבתי לוקחת אחי' לבלתי הבעיר יכו' יתרה כי הגיא הזה היה מתחילה לאים מ' שמו הנם ולזה בא הקרי בן הנם אמנם הכתיב בני הנם לשון רבי' מדוקד' כתהו' ל הנז"ל בא הדק שהיו הבני' מקריבין לשם נוהים ומוציאים אותם שרפין אותם לו אמר בני הנם על האומרים הרבים שהיו לו' ישרב לך כו' ואמר שמאל רוחו לקובנו מקו' לבלות ונקיצי' ברי' ל' יהיה המקו' בעו' וכ"ם בלה יבאו להעביר בו למולך ול שני העניני' הלה רמז בהו' לבלתי ר"ל לבלתי יהיה עוד מקו' כדי שלא יבינו להעבי' לים את בנו ואת בתו באש למולך ולשון להעבי' מורה כפי' מהרי"ל ז"ל כפי הפשט ר"ל הגדרה בהעלם בין שני האשים כתמו' וכן הבינו רש"י בפי' החומש ולהרי חז"ל הנז"ל שהיו מרקדים ליהו בהלקלין הסביבי' יקשה לפיו להעבי' הרי שורפין אותו לאלהו' ואפשר לו לדבר הכתוב בהוה שהיו מטעי' אותם שלינם כפרנין הלא מסתלק הוא אבל הטעות הזה ולכך הזכיר בו מעביר בנו ובתו כי לא יעלה בדעת שהאב ימסור את בנו כפרכת אם :

ויישרת

ובטל ית סוסוהא די הבו מלכיא
דבית יהודה לשמשא ממעלנא
דבית מקדשא די ללשכת נתן מלך
גוזאה דבפרוורי בית רתיכי שמשא
אוקיד בנורא איית אגורא די על איגר
עילית אחזו דעברו מלכיא דבית
יהודה וית אגורא דעבד מנשה
בתרתין דרת בית מקדשא די תרע
מלכא וארחיק מתמן ורמא ית
עפרהון לנחלא דקדרון: וית במתא
די על אפי ירושלם דמדרום לטור
זיתא די בנא שלם ה מלכא דישראל
לעשתורת שקוץ צידונאי ולכמוש
שקוץ מואבאי ולמלכום רחוק בני
עמון סאיב מלכא: ותבר ית קמתא
וקץ ית אשירתא ומלא ית אתרהון
גרמי אנשא: ואף ית איגורא
די בבית אל במתא דעבד ירבעם
בר נבט דחייב ית ישראל אף ית
איגורא ההיא וית במתא תרע
ואוקיד ית במתא אדקה לעפרא
ואוקיד אשירתא: ואתפני
יאשיהו וחזא ית קברייא דתמן
בטורא ושלח ונסיב ית גרמיא
מן קברייא ואוקיד על איגוריא
וסאביה כפתגמא די דמליל
נבייא די דאתנבי ית פתגמיא
האילין

ג׳ ויבער את הסוסים אשר נתנו מלכי
ו׳ חד מס׳ יהודה לשמש מבא בית יהוה אל
ד׳ ויחד כתן לשכה נתן־מלך הסרים אשר
ד׳ ר׳ ל׳ ר׳ בפרורים ואת־מרכבות השמש שרף
ה׳ באש: ואת המזבחות אשר על־הגג
עלית אחז אשר־עשו מלכי יהודה
ואת המזבחות אשר־עשה מנשה
בשתי חצרות בית־יהוה נתץ המלך
וירץ משם והשליך את־עפרם אל־
ו׳ נחל קדרון: ואת־הבמות אשר על־
ז׳ פני ירושלם אשר מימין להר־
המשחית אשר בנה שלמה מלך־
ישראל לעשתרת שקץ צידנים
ח׳ ולכמוש שקץ מואב ולמלכם תועבת
ט׳ בני־עמון טמא המלך: ושבר את־
י״ט פסו׳ נסיב׳ לת לת המצבות וכרת את־האשרים וימלא
את־מקומם עצמות אדם: וגם את־
המזבח אשר בבית־אל הבמה אשר
עשה ירבעם בן־נבט אשר החטיא
ד׳ פס׳ וגם גם את־ישראל גם את־המזבח ההוא
י׳ ואת־הבמה נתץ וישרף את־הבמה
ב׳ הדק לעפר וישרף אשרה: ויפן
י״ט פסוק נסיב׳ לת לת יאשיהו וירא את־הקברים אשר־
שם בהר וישלח ויקח את־העצמות
מן־הקברים וישרף על־המזבח
ט׳ ויטמאהו כדבר יהוה אשר קרא איש
האלהים אשר קרא את־הדברים
האלה

שרף: שמה מרכבות כבודך: מרכבות עמינדב: בבית אל ד׳ בקריאה וסימ׳ ויתירו בית יוסף בביתאל: כל בתי הבמות: ויבא אחד מהכהנים: ומן ויבן ירבעם את שכם עד אחר הדבר הזה לא שב ירבעם דכוו׳ בביתאל במ״א ביתאל והנה איש אלהים בא מיהודה:

את הסוסים: לאותם המשתחוי׳ לחמה היו להם סוסים מוכנים לצאת לקראת החמה בבקר: התופת: הוא המולך ועל מס שהיו הכומרים מקיפים בתופים שלא יסמע האב את נהמת הבן כשהוא נכוה בידי הגלם קרא׳הו תופת: נתן מלך: כך שמו אער בפרורים: לא ידעתי מה הם: וירץ משם: ויבערם משם: להר המשחת: הר הזיתים הוא הר המשחה׳ כיון שהזכיר את שמו על ידי ע״ה שיצא שמו לגנאי: מה

רלבג

ושבת את הסוסים: הנה מלכי יהודה נתנו לשמש סוסי׳ מיוחדים שהיו רוכבים בהם מוכנות בית יי׳ אל לשם׳ מי שיהיה המלך לרוכ׳ שם על המגרשי׳ ודומה שבשביל הסוס היו סוסים הבר מה לשמש והנה הם היו הולכי׳ מבית יי׳ לצאת המוכנת אל הלשכה הסמוכה להשתנו׳ לשמש הכך מה שכוונה התורה ולזה סדרה שיהיו קדש הקדשים לפלת מערב כמו שבאלנו בבאורנו לדברי התורה: ואת מרכבו׳ השמש שרף באש ר״ל המרכבות אשר לסוסי׳ המזכרי׳: אל נחל קדרון: מישור קדרון: אשר בנה שלמה מלך ישראל: כמו באדמו מקד׳ שלא בנה אותם שלמה אך הנעלים עניני מנשיתו שבנו הבמות לחלנו ולזה יתם הכתו׳ בגייתם אל שלמה: ויטלא את מקומם עצמות אדם: לטמא אותם ודומה שהעצמו׳ עובדי ע״ז בשם זה: ויקח את העצמות מן הקברים זה לאות שלא היה מעים שם רק עצמו׳ החטאים ולזה לא הסכים לשרוף עליהם עצמות אים האלהים ומלבו עצמותיו עצמו׳ הכניא אשר בא משומרון ולולי זה מבר היו עצמותיו נשרפו׳ כי היה מנביאי ע״ז: מה

מסרה

מרכבות ד׳ ג׳ מלאים וא׳ חס׳ בקריא׳ וסי׳ מרכבת פרעה והילו ירה בים רס״׳ מרכבות דשמש וגם את המזבח בביתאל׳ וגם את כל בתי הבמות׳ ויבא אחד מהכהנים׳ ומן ויבן ירבעם את שכם עד אחר הדבר הזה לא שב ירבעם דכוו׳ בביתאל במ״א ביתאל והנה איש אלהים בא מיהודה׳ ויבא אל ד׳ בקריאה וסימ׳ ויתירו בית יוסף בביתאל׳ כל בתי הבמות

מה הציון הלז · נראה כי הנביא התקן זה לבניו שיעשו על הקב' ציון גדול שיהיה ניכר בין הציוני' האחרי' כי ידע כי תתקיים נבואת הנביא כמו שאמר כי היה יהיה הדבר הנביא אמר מה שיעשה יאשיהו שיוציא העצמו' מקבריהם ויפרפו אותם לפיכך נזה להם שיהיה ציון אותו הקבר בין האחרים כי עצמות נביא האמת ידע שלא יוכלו מקברו לפי שאל יאשיהו מה הציון הלז · ובדרש ראה שנדו אחד עלו בו חרולים וקמטונים ונדו אחד עלו בו הדסי' ועשבי בשמים לפי' תמה ושאל מה הציון הלז והיה זה כי נדיק ורקע היו נקברים בו נביא אמת ונביא השקר : ויאמרו אליו אנשי העיר · קבלה היתה בידם כי מעת שנקבר שם הנביא עד הזמן ההוא יותר מכלם מאות וחמשים שנה אלא קבלה היתה בידם בן מפי חב : הקבר איש האלהים · חסר הנסמך הקבר קבר איש האלהים וכן האחרון הברית : על המזבח בית אל בא"ה היעיה בשמיך שלא כמנה וכמהו הלשכו' הקודש היתד המרג והדומי' להם שהבנו בספר מכלול : וימלטו · כי בקבר אחד היו עצמותיו אחל עצמות הנביא אחר בא מבמרון הוא הנבי' הזקן נביא השקר ובית אל היה יושב לא אבל בשמרון פא שם כמו שפירשנו למעלה במקומו : אשר בערי שמרון · והלא הכותיים היו יושבי' בשמרון וישראל גלו מהם אלא הבמות היו עדיין קיימים וגם שארית נשארה בארץ אחר גלות ישראל מפוזרים בארץ זעיר שם זעיר שם והיו עובדים ע"ז עדיין כמו שאמר ויזבח את כל כהני הבמות אשר בערי שמרון וכן אמר בדברי הימים כי מאפרים ומנשה היה שם שארית בימי יאשיהו וכן בימי חזקיהו היה שארי' בארץ מזבולון ומאשר ומשמעון ואפרים ומנשה ורבותינו ז"ל אמרו כי ירמיהו החזי' מעשרת השבטי' ומלך עליהם יאשיהו : כי לא נעשה כפסח הזה · תכלית הספור הוא זה כי מלת כי נתן טעם למה שקדם וכן כי נתן יי' בידינו את את כל הארץ ר"ל כי עשו הפסח כמו שלוה אות' יאשיהו ונחקבלו כלם לירושלם וארך הספור ההוא כמו שכתוב בדברי הימים וסוף הספור כי לא נעשה כפסח הזה : מימי השופטים · ובדברי הימים כתיב מימי שמואל הנביא וזמן אחד הוא כי שמואל בימי השופטי' היה וכימיו החלה המלוכה בישראל ומה שאמר כי לא נעשה כפסח הזה שהיו כל ישראל בלב אחד לעבוד את יי' וכן אמר שמואל וינהו בני ישראל את הבעלים ואת העשתרות ויעבדו את השם לבדו וגם פסח שעשה חזקיהו רבים מישראל שלא היו שם ולא עוד אלא שהיו מלעיבים ברלים שהיה שולח חזקיהו ואף אותם שהיו בירושל' רבים היו טמאי' ואכלו את הפסח בטומאה : ואת התרפי' · כתרגום אלמנים והם לורו' עשויו' לדעת העתידות וכבר פירשנוהו עוד בספר שמואל : חסר

רשי

מה הציון הלז · ראה קבר מלדו אחר עלו קמטונים וחרולים ונדו אחד הדסים ובשמים ותמה עליו ואמר מה זה קבר איש האלהים ונבי' השקר שלו לבניו שיקברוהו אצלו : חסר בערי שומרון · שהיה יאשיהו מלך על כל ישראל מה שחזרו מעשר' השבטים ע"י ירמיהו : לא נעשה כפסח הזה · לא נתקבלו רוב עם בכל פסח כמו שנקבלו בזה: מימי השופטי' · מימי שמואל כתוב בדברי הימים לפי שלא שמואל החזיר ישראל למוטב וקבלם המלכתה · דבר אחר לא נעשה כפסח הזה ליי' בירושלם אבל משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו לפסח כל ישראל בירושלם לפי שנחלקה המלכות לשנים מירבעם והיו הולכי' לעגל שבבית אל ובדן על עכשו שגלו עשר' השבטים והחזיר' ירמיהו ומלך עליהם יאשיהו ובאו כלם לירושלם : תרפים · לורות שמדברי' על ידי כשפים והעושה אותן צריך לכוין שעה אחת ושל' אחת ראויה לכך : וימשחו

רלבג

מה הציון הלז · הנה בנו בנין על קבר איש האלהים להכירו והבנין ההוא נקרא ציון ושאל יאשיהו מה הציון הלז : וזכה את כל כהני הבמות אשר שם על המזבחות · ידמה שעדי' בשאלו שם קצת ישראל כמו שנזכ' אחר זה ועדין היו מחזיק' בדשעת' והיו שם כהני במות ויאשיה זבח אותם אצל המזבח ושרף על המזבח עצמות אדם :

וכתוב

1 ויאמר מה הציון הלז אשר ראה אנשי העיר ויאמרו אליו אנשי הקבר אשר בא מיהודה ויקרא את הדברים האלה אשר עשית על המזבח בית אל ויאמר הניחו לו איש אל ינע עצמותיו וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משמרון : וגם את כל בתי הבמות אשר בערי שמרון אשר עשו מלכי ישראל להכעיס הסיר יאשיהו ויעש להם ככל המעשים אשר עשה בבית אל : ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם על המזבחות וישרף את עצמות אדם עליהם וישב ירושלם : ויצו המלך את כל העם לאמר עשו פסח ליהוה אלהיכם ככתוב על ספר הברית הזה : כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה : כי אם בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה ליהוה בירושלם : וגם את האבות ואת הידעני ואת התרפים ואת הגלולים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה ובירושלם בער יאשיהו למען הקים את דברי התורה הכתבים על הספר אשר מצא חלקיהו הכהן בית

בית

נעשה ח'קמצין בקריא' וסי' וכל המנחה אשר תאפה בתנור ' ויאמ' אם אסו' יאסרוני בשנים · ושנים עשר אריו' ' ויחברו דדברי הימי' · ולא נעש' פסח כמהו דברי הימי' · כי אם בשמונ' עשרה שנה למלך יאשיהו · כי לא נעש' כפסח הזה · בשמונה עשר' שנה דר"ה יוכל חמש מגלו' דכוו' נעשה במ"ב נעשה וסי' תורי זהב נעשה לך · אחות לנו קטנה ושדי' אין · זסימ' תורתא דאחת · ובירושל' כ"א בקריאה וסימ' במסרה רבתא :

2 ויאמר המלך לכל העם לאמר עשו פסח לה' אלהיכם כאשר צוה אלהים על הברית הזאת הכתובה בספר הזה : 3 ויעמד המלך על העמוד וכרת לפני ה' ללכת אחרי ה' ולשמר מצותיו וחקותיו ועדותיו בכל לבבו ובכל נפשו לקים את דברי הברית הזאת הכתבים בספר הזה ויעמד כל העם בברית : 4 ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול ואת כהני המשנה ושמרי הסף להוציא מהיכל ה' לכל כלי הבעל ולאשרה ולכל צבא השמים ויעלם מחוץ לירושלם בשדמות קדרון ויטל עפרם אל בית אל : 5 ויעבר את כהני הבמות אשר נתנו מלכי יהודה לקטר בבמות בערים אשר סביבות ירושלם וגם המקטרים לבעל לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים : 6 ויוצא את האשרה מבית יהוה אל מחוץ לירושלם אל נחל קדרון ויבער אותה בנחל קדרון ויכת עד אם לעפר ותשלך עפרה על קברי בני העם : 7 ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית יהוה אשר נשים ארגות בתים לאשרה : 8 ויבא את כל הכהנים מערי יהודה ויטמא את הבמות אשר הקטירו שם הכהנים מגבע עד באר שבע ויתץ את במות השערים אשר פתח שער יהושע שר העיר אשר שמאל פתח השער : 9 אך לא עלו כהני הבמות אל מזבח יהוה בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם : 10 ויטמא את התפת אשר בגי בן הנם לבלתי העביר איש את בנו ואת בתו באש למלך : 11 ויתץ את הסוסים אשר נתן יהודה לשמש לה' בפתח בית יהוה אל לשכת נתן סריס אשר בפרברים ואת מרכבות השמש שרף באש : 12 ואת המזבחות אשר על הגג העליה אחז אשר עשו מלכי יהודה ואת המזבחות אשר עשה מנשה שתי חצרות בית יהוה הרס המלך ויתץ מן שם ויזרק עפרם אל נחל קדרון : 13 והבמות אשר לפני ירושלם אשר מימין להר המשחית אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרת שקוץ צידנים ולכמוש שקוץ מואב ולמלכם תועבת בני עמון טמא המלך : 14 וישבר את המצבות וכרת את האשרים וימלא את מקומם את עצמות אדם : 15 גם אל המזבח אשר בבית אל הבמה אשר עשה ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל גם את המזבח ההוא ואת הבמה נתץ שרף שרף לעפר ואת האשרה שרף : 16 ויפן יאשיהו ויראה את הקברים אשר שם בהר וישלח ויקח את העצמות מן הקברים ויצו אל איש האלהים אשר קרא את הדברים האלה אשר קרא על המזבח בית אל : 17 ויאמר מה הציון הלז אשר ראיתי ויאמרו אליו אנשי העיר הקבר איש האלהים אשר בא מיהודה ויקרא את הדברים אשר עשית על המזבח בית אל : 18 ויאמר הניחו לו אל ינע עצמותיו ויפלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משמרון : 19 וגם כל בתי הבמות אשר בערי שמרון אשר עשו מלכי ישראל להכעיס הסיר יאשיהו ויעש להם ככל המעשים אשר עשה בבית אל : 20 ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם על המזבחות וישרף אדם עליהם וישב ירושלם : 21 ויצו המלך את כל העם לאמר עשו פסח ליהוה אלהיכם ככתוב על ספר הברית הזה : 22 כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה : 23 כי אם בשנה שמונה עשרה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה ליהוה בירושלם : 24 וגם את האבות ואת הידעני ואת התרפים ואת הגלולים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה ובירושלם בער יאשיהו למען הקים את דברי התורה הכתבים על הספר אשר מצא חלקיהו הכהן בית

בית

1 ויאמר מה הציון הלז כו' עיין תס"ו ז"ל וכן הביא הר"דק ז"ל בשם חז"ל והר"לבג ז"ל ומהרי"ח ז"ל כדהר"דק ז"ל שהיה הציון הזה גדול בנבהו עד פאן · ולע"דן לדקדק לו אחר לכי רואה שהוא מיותר ועוד ה"ל של הקבר מיותרת כי די שיאמר קבר איש האלהים · ונראה בא"ם חז"ל שראה מציון מ'קמטונים מורה על הנקב' שם היותו רטע ומהלה השני הדסים ובשמי' מורה היות הנקבר שם צדיק תמים לז"ל מה הציון הלז אשר לכי רואה בו סי' מעלה מלד מ' ומלד האחר להשך שני הפכים בנמצא מ' לכי רואה בו ז"ש אשר לכי רואה והנה לה תמה בלי ספק על הקמטונים וחרולים כי כולם חזולים על ע"מ וזו הוראה על הטעותם לבל תמיהתו היתה על מה שראה מצידו השני הדסים ובשמים שעליהם תמה ואמ' מה הציון הלז אשר לכי רואה בו סימן מעלה ושלימות ויסייע לזה לשון המדרש שהביא דרש"י ז"ל והרד"ק ז"ל שמקדים מצידו מ' עלו בו חרולי' וקמטונים ואמ"כ לו' ומצידו אחד עלו בו הדסים ועשבי בשמים כדי שעל החלוקה השנית תיעוף תשובתם שאמרו הקבר איש האלהים גורם לותם ובזה נדקה הה"מ שאלו אמר קבר איש האלהים היה מובן שהשאלה היתה מה הציון הלז כמו מי בעל הציון הלז והיתה השובתו קבר איש האלהים אמנם באומרו הקבר מורה היות השאלה נגמת הקבר איש האלהים הוא הגורם הבשמים והדשם ואמר ויקרא את הדברים האלה אשר עשית על המזבח מורה שלא קדמה אמת הידיעה ליאשיהו ואם קדמה לו ידיעה הי"ל קודם איש האלהים אשר קרא הדברים האלה אשר עשית מדהוצרכו לו אשר בא מיהודה ויקרא כו' מורה שלא היו יודעים דבר כלל ואמר על המזבח אפשר לפרשו מוסב למ"ש ויקרא כאלו אמר ויקרא על המזבח את הדברים האלה אשר עשית כלומ' שמלא ומקדם קראן וזהו שהגידו אשר בא מיהודה לו שהיתה הקריאה שמוך על המזבח ולא ביהוד' קרא כן אלא בא שם לקרא כו' על המזבח ופשוטו של מקרא מדהשמיך על המזבח לאשר עשית על המזבח ר"ל זה שעשית על המזבח בית אל כבר קרא כן איש האלהים אשר בא מיהודה והפי' הראשון לנו לריכים עפ"י מה שפי' בפ' וגם את המזבח כו' שבשני המזבחות עשה כן על מזבח בית אל ומזבח דן אלא יתכן אשר עשית בבית אל שהרי גם בדן עשה כן אלא על המזבח בית אל מוסב אל ויקרא כאמר שהקריאה היתה על המזבח :

ויאמר הניחו לו כו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"דן לדקדק יתור לשון זה של הניחו לו היתכן לשרוף עצמות נביא האמת והלדק אשר לדקו דבריו עדה יכי"ל הניחו לו הניחו לות' מהו הניחו לו גם אל ינע עצמותיו מיותר שכבר אמר הניחו לו ומהו זה שאמר אים אל ינע ולא אמר לשון זולתו · ונראה כי אחרי שקבר נביא הזקן נביא השקר עלה כולו קמטונים כסו פניו חרולים וקבר נביא האמת אשר בא מיהודה היה הדסים ועלי בשמים היה הסכל מחייב להבדיל ביניהם בין הטהור ובין הטמא ואותו שמלא הקמטונים שרף ואותו שמלא ההדסים יעבל לו"ל יאשיהו שלעם שהדין כך והשעה צריכ' לכך עכ"ז לכבוד איש האלהים ראה שיניחו עצמות הנביא השקר לו ובעבורו של הקבר איש האלהים ז"ש הניחו לו והתידו זהותידו על זולתו והיינו דלא קאמר הניחו לו הניחו לותם כי פשיטא שיניחו אבל אחד אחד יאשיהו שלו ולכבודו יניחו גם כן לת עצמות הזקן והטעם כדי שלא יגע אל יגע עצמותיו הקדושים מתוך לכתם לבדר ולהבדיל בין עצמות הזקן נביא השקר לעצמות נביא האמת בהכרח יניעו הנוגע מה בעצמותיו של נביא האמת ואין הכרחי אלא בעצמותיו יחלון ואים אל ינע אפי' תנועה כל דהוא בעצמותיו של נביא האמת · והכבר עוד שלזה אמר הניחו לו שלא הוצרך לו' לשם שיניחו מקחת עצמותיו אבל אמר הניחו מלהתקרב לו אפילו בשליחות יד כל דהו לבדר הטומה' מהטהרה וכמ"ש אים אל ינע עצמותיו אפי' תנועה כל דהו כדפרישית ומזה הטעם נמשך וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא השקר אשר בא משמרון לא מחשרון ידיעה לבדר בין עצמותיו לעצמות הנביא אשר בא משמרון שכולים היו לבדר מתוך הקמטונים והדסים כנז' אלא כדי שלא יעשו תנועה כל דהוא מעצמות הנביא עשה כן כדי שלא יקבלו התפעלות ואפי' כל דהו · וי"ת שבוקו מינה :

וגם אל כל בתי הבמות אשר בערי שמרון כו' עיין הס"ו ז"ל והרד"ק ז"ל :

ויזבח אל כל כהני הבמות כו' עיין הרלב"ג ז"ל · ולע"דן מה שזכרתי שזכרון זה של זבחת כל כהני הבמות יתולה כל כהני הבמות אשר בערי שמרון וגם בכלל זה כהלו כהני הבמה אשר בבית אל ובזה נתקיימה נבואת האיש אשר בא מיהודה שנבא בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ובזבח עליך את כהני הבמות כו' ולהקר לא הזכיר ענין זה בפסוק וגם את המזבח אשר בבית אל הבמה כו' נתקן ויסרוף את הבית' הדק לגמר שרף את האשרה ולא הזכיר ענין זבחת הכהנים שם לפי שסופו להזכיר כאן דרך כלל בכל כהני הבמות כו' ולו' ויסרוף את עצמות אדם תלוי רמז לעצמות ירבעם שכן דרשו חז"ל למעלה ובעצמות אדם יסרפו עליך כי הולי לא קבל הנביא עליך על עצמות ירבעם אלא שהלך כבוד למלכות ועל ענין היה אמר ותבוא ידי אלי כי הנביא רמה שזכות הוא לו שריפת העצמות להקל מהלו ענינם הנפש ויהיו שרוף את עצמות אדם עליהם לו יהיה עצמות אלה בני אדם :

ויצו המלך כו' כי לא נעשה כו' עיין הס"ו ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והרלב"ג ז"ל והוסיף :

וגם את האובות כו' עיין הס"ו ז"ל וכן בא בד"ה וכהר"ק ז"ל :

כלי יקר

ויאמר מה הציון הלז כו' עיין תס"ו ז"ל וכן הביא הר"דק ז"ל בשם חז"ל והר"לבג ז"ל ומהרי"ח ז"ל כדהר"דק ז"ל שהיה הציון הזה גדול בנבהו עד פאן · ולע"דן לדקדק לו אחר לכי רואה שהוא מיותר ועוד ה"ל של הקבר מיותרת כי די שיאמר קבר איש האלהים · ונראה בא"ם חז"ל שראה מציון מ'קמטונים מורה על הנקב' שם היותו רטע ומהלה השני הדסים ובשמי' מורה היות הנקבר שם צדיק תמים לז"ל מה הציון הלז אשר לכי רואה בו סי' מעלה מלד מ' ומלד האחר להשך שני הפכים בנמצא מ' לכי רואה בו ז"ש אשר לכי רואה והנה לה תמה בלי ספק על הקמטונים וחרולים כי כולם חזולים על ע"מ וזו הוראה על הטעותם לבל תמיהתו היתה על מה שראה מצידו השני הדסים ובשמים שעליהם תמה ואמ' מה הציון הלז אשר לכי רואה בו סימן מעלה ושלימות ויסייע לזה לשון המדרש שהביא דרש"י ז"ל והרד"ק ז"ל שמקדים מצידו מ' עלו בו חרולי' וקמטונים ואמ"כ לו' ומצידו אחד עלו בו הדסים ועשבי בשמים כדי שעל החלוקה השנית תיעוף תשובתם שאמרו הקבר איש האלהים גורם לותם ובזה נדקה הה"מ שאלו אמר קבר איש האלהים היה מובן שהשאלה היתה מה הציון הלז כמו מי בעל הציון הלז והיתה השובתו קבר איש האלהים אמנם באומרו הקבר מורה היות השאלה נגמת הקבר איש האלהים הוא הגורם הבשמים והדשם ואמר ויקרא את הדברים האלה אשר עשית על המזבח מורה שלא קדמה אמת הידיעה ליאשיהו ואם קדמה לו ידיעה הי"ל קודם איש האלהים אשר קרא הדברים האלה אשר עשית מדהוצרכו לו אשר בא מיהודה ויקרא כו' מורה שלא היו יודעים דבר כלל ואמר על המזבח אפשר לפרשו מוסב למ"ש ויקרא כאלו אמר ויקרא על המזבח את הדברים האלה אשר עשית כלומ' שמלא ומקדם קראן וזהו שהגידו אשר בא מיהודה לו שהיתה הקריאה שמוך על המזבח ולא ביהוד' קרא כן אלא בא שם לקרא כו' על המזבח ופשוטו של מקרא מדהשמיך על המזבח לאשר עשית על המזבח ר"ל זה שעשית על המזבח בית אל כבר קרא כן איש האלהים אשר בא מיהודה והפי' הראשון לנו לריכים עפ"י מה שפי' בפ' וגם את המזבח כו' שבשני המזבחות עשה כן על מזבח בית אל ומזבח דן אלא יתכן אשר עשית בבית אל שהרי גם בדן עשה כן אלא על המזבח בית אל מוסב אל ויקרא כאמר שהקריאה היתה על המזבח :

ויאמר הניחו לו כו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"דן לדקדק יתור לשון זה של הניחו לו היתכן לשרוף עצמות נביא האמת והלדק אשר לדקו דבריו עדה יכי"ל הניחו לו הניחו לות' מהו הניחו לו גם אל ינע אל ינע עצמותיו מיותר שכבר אמר הניחו לו ומהו זה שאמר אים אל ינע ולא אמר לשון זולתו · ונראה כי אחרי שקבר נביא הזקן נביא השקר עלה כולו קמטונים כסו פניו חרולים וקבר נביא האמת אשר בא מיהודה היה הדסים ועלי בשמים היה הסכל מחייב להבדיל ביניהם בין הטהור ובין הטמא ואותו שמלא הקמטונים שרף ואותו שמלא ההדסים יעבל לו"ל יאשיהו שלעם שהדין כך והשעה צריכ' לכך עכ"ז לכבוד איש האלהים ראה שיניחו עצמות הנביא השקר לו ובעבורו של הקבר איש האלהים ז"ש הניחו לו והתידו זהותידו על זולתו והיינו דלא קאמר הניחו לו הניחו לותם כי פשיטא שיניחו אבל אחד אחד יאשיהו שלו ולכבודו יניחו גם כן לת עצמות הזקן והטעם כדי שלא יגע אל יגע עצמותיו הקדושים מתוך לכתם לבדר ולהבדיל בין עצמות הזקן נביא השקר לעצמות נביא האמת בהכרח יניעו הנוגע מה בעצמותיו של נביא האמת ואין הכרחי אלא בעצמותיו יחלון ואים אל ינע אפי' תנועה כל דהוא בעצמותיו של נביא האמת · והכבר עוד שלזה אמר הניחו לו שלא הוצרך לו' לשם שיניחו מקחת עצמותיו אבל אמר הניחו מלהתקרב לו אפילו בשליחות יד כל דהו לבדר הטומה' מהטהרה וכמ"ש אים אל ינע עצמותיו אפי' תנועה כל דהו כדפרישית ומזה הטעם נמשך וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא השקר אשר בא משמרון לא מחשרון ידיעה לבדר בין עצמותיו לעצמות הנביא אשר בא משמרון שכולים היו לבדר מתוך הקמטונים והדסים כנז' אלא כדי שלא יעשו תנועה כל דהוא מעצמות הנביא עשה כן כדי שלא יקבלו התפעלות ואפי' כל דהו · וי"ת שבוקו מינה :

וגם אל כל בתי הבמות אשר בערי שמרון כו' עיין הס"ו ז"ל והרד"ק ז"ל :

ויזבח אל כל כהני הבמות כו' עיין הרלב"ג ז"ל · ולע"דן מה שזכרתי שזכרון זה של זבחת כל כהני הבמות יתולה כל כהני הבמות אשר בערי שמרון וגם בכלל זה כהלו כהני הבמה אשר בבית אל ובזה נתקיימה נבואת האיש אשר בא מיהודה שנבא בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ובזבח עליך את כהני הבמות כו' ולהקר לא הזכיר ענין זה בפסוק וגם את המזבח אשר בבית אל הבמה כו' נתקן ויסרוף את הבית' הדק לגמר שרף את האשרה ולא הזכיר ענין זבחת הכהנים שם לפי שסופו להזכיר כאן דרך כלל בכל כהני הבמות כו' ולו' ויסרוף את עצמות אדם תלוי רמז לעצמות ירבעם שכן דרשו חז"ל למעלה ובעצמות אדם יסרפו עליך כי הולי לא קבל הנביא עליך על עצמות ירבעם אלא שהלך כבוד למלכות ועל ענין היה אמר ותבוא ידי אלי כי הנביא רמה שזכות הוא לו שריפת העצמות להקל מהלו ענינם הנפש ויהיו שרוף את עצמות אדם עליהם לו יהיה עצמות אלה בני אדם :

ויצו המלך כו' כי לא נעשה כו' עיין הס"ו ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והרלב"ג ז"ל והוסיף :

וגם את האובות כו' עיין הס"ו ז"ל וכן בא בד"ה וכהר"ק ז"ל :

אשר שב אל יי׳ · שחרר לדברי תורה ועשה ככל הכתוב בה והסיר הבמות לא השאיר אחד ולא הקריבו בימיו כי אם בבית המקדש לבדו ומלכים אשר לפניו אף על פי שהיו בהם טובים לא הסירו הבמות כמו שאומר עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות ונמצא בהסת דברי אשר לא כן שבעון על מלך מרע והולית כסף וזהב מאוצרות בית יי׳ ושלח לו ונאמר וגם בחליו לא דרש את יי׳ ויהוספט גם כן היה עוז למלכי ישראל הרשעים אתחתן עמהם וחזקיה גם כן נאמ׳ עליו ולא כנמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה ועל ירושל׳ אבל יאשיהו נאמר עליו ככל תורת משה ויש מחלוקת בזה בדברי רז״ל מהם אמרו כי יאשיהו חטא אלא שעשה תשוב׳ גדולה אשר שב אל יי׳ ונומר ומהם אמרו שלא חטא מה אני מקיים אשר שב אל יי׳ שכל דין שדן מכן שמנה ועל י״ח החזירו להם שמא תאמ׳ נטל מזה ונתן לזה תלמוד לומר וכל מלודו שהחזיר להם משלו : כפרה

בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׳: וּכְוָתֵיהּ לָא הֲוָה קָדָמוֹהִי מַלְכָּא דְּהַב לְפוּלְחָנָא דַיְיָ׳ בְּכָל לְבֵיהּ וּבְכָל נַפְשֵׁיהּ וּבְכָל נְכָסוֹהִי כְּכָל אוֹרַיְתָא דְּמֹשֶׁה וּבַתְרוֹהִי לָא קָם כְּוָתֵיהּ: בְּרַם לָא תָבֵיב מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ רַבָּא דְּתְקֵף רוּגְזֵיהּ בְּדֵבֵית יְהוּדָה עַל כָּל אַרְגְּזוֹתָא דִּי אַרְגִּיז קָדָמוֹהִי מְנַשֶּׁה: וַאֲמַר יְיָ אַף יָת דְּבֵית יְהוּדָה אַגְלֵי מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי כְּמָא דְּאַגְלֵיתִי יָת יִשְׂרָאֵל וַאֲרַחִיק יָת קַרְתָּא הָדָא דְּאִתְרְעֵיתִי בִּירוּשְׁלֵם וּבְבֵיתָא דַּאֲמָרִית יְהֵי שְׁמִי תַּמָּן: וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְכָל דִּי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרָא דִּפְתְגָמֵי יוֹמִין לְמַלְכֵי דְּבֵית יְהוּדָה: בְּיוֹמוֹהִי סִלִּיק פרעה

בֵּית יְהוָה׳: וְכָמֹהוּ לֹא־הָיָה לְפָנָיו כה
מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־יְהוָה בְּכָל־לְבָבוֹ
וּבְכָל־נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מְאֹדוֹ כְּכָל תּוֹרַת
מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ: אַךְ־
לֹא־שָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר־חָרָה אַפּוֹ בִּיהוּדָה עַל כָּל־
הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוֹ מְנַשֶּׁה:
וַיֹּאמֶר יְהוָה גַּם אֶת־יְהוּדָה אָסִיר
מֵעַל פָּנַי כַּאֲשֶׁר הֵסַרְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל
וּמָאַסְתִּי אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר־
בָּחַרְתִּי אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־הַבַּיִת
אֲשֶׁר אָמַרְתִּי יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם:
וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: בְּיָמָיו עָלָה
פרעה

ח״ר פ״ס דמיין לכופיהון

ל״ב ולא קס

ל״ב

ל״ג ל״ד

ל״ב בסוף תכ״ו בסוף

זכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יי׳ וגו׳ · בד שבבר היה מבזה כל הדברי׳ וזלת הסם יתי׳ ובכל הקנינו׳ היה בז לרוב חטקו לעבו׳ הס״ו ואין הרצון שלא יהיה יאשיה בתחלת עלימו טוב עם הס״ו כי כבר מזכר בדברי הימים כי מקטנותו החל לעבו׳ הסם יתי׳ אך לא דבר בשלמות האלילים ממלכותו והיו חוטאי׳ עדיין ישר׳ בהם מפני רלותו הכתוב בספר התורה שיבא מהרע לחי שלא יקייב את התורה ויעבו׳ בל בדרית הס״ו התעור׳ בכל עוז להסיר ישראל לעבודתו ובער האלילים שעשו ישראל מכל ארץ ישר׳ כדי שיסור זכר ע״ז מישראל ולא יוסיפו לחטוא עוד : כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים · ר״ל מימי סוף השופטים שהוא שמואל כי בחייו שבו גם כן כל ישראל אל יי׳ ובימי שאול ודוד היו ביסר׳ בחוק בהסך כוכת התורה אף על פי שהיו מוחדות ובימי שלמה בשאלו גם כן הבמות ונעשו בהו׳ לע״ז ובימי חזקיהו לא שבו גם כן כל ישר׳ אל יי׳ אך קצת ישראל היו מלעיגים לדברי חזקיהו אך בימי יאשיהו בזלת הבנה שבו כל ישראל אל יי׳ והבה זכר הפסח הנעשה אז לפי שמתחלי הפסח שלא יאכל ממנו ישראל מומר וידמה כי בזלת הבנה לבד היה לב כל ישראל לע״ז אך אחר זה חטאו בסתר גם בימי יאשיהו ולזה אמר כי אם בשנת עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה ליי׳ והבה לזלת הסב׳ לא שב הס״ו מחרון אפו הגדול כמו שבבר הקדמנו ואמרו רבותי ז״ל שמה שכתוב שם מזה הוא אמרו רוח חכינו מעשיו יי׳ נלבד בשחיתותם וגו׳ וזה מסכים לזה שאמרנו : ויקח

כלי יקר

וכמוהו לא היה מלך כו׳ שבת פרק במה כהמה ת״ר שמואל בר נחמני ת״ר יונתן כל האומר יאשיהו חטא אינו אלא טועה שנא׳ ויעש יאשיהו הישר אלא מה אני מקיים וכמוהו לא היה לפניו מלך הסר שב אל ה׳ שכל דין שדן עד זה ר״ל שהחזירו שמא תאמר בטל מזה ונתן לזה ת״ל ובכל מאדו שהחזיר להם משלו ופליגא דרב דאמ׳ רב אין לך בבעל תשובה יותר כיאשיהו בדורו ע״כ · למדנו התשוב׳ שהיתה בכל מאדו זה ממונו שחזר הדינו ושלם מביתו וממונו · ובבר קדם לאמרה בפסוק ויעש יאשיהו הישר בעיני ה׳ שהוא ולאי לא חטא אלא מה אני מקיים וכמוהו לא היה מלך הסר שב אל ה׳ כו׳ היינו כי מתחלה חשב למפשע שבהיות הוא לבדו לדיק ויסר דיי לו וכשהגדיל נתן בלבו שכיון שיש בידו לשוב חרון אפו ולזה אמר מה אני מקיים וכמוהו לא היה לפניו מלך הסר שב אל ה׳ שכל דין שדן עד זה ר״ל שהחזירו שמא תאמר בטל מזה ונתן לזה ת״ל ובכל מאדו שהחזיר להם משלו ופליגא דרב דאמ׳ רב אין לך בבעל תשובה יותר כיאשיהו בדורו ע״כ · למדנו התשוב׳ שהיתה בכל מאדו זה ממונו שחזר הדינו ושלם מביתו וממונו · ובבר קדם לאמרה בפסוק ויעש יאשיהו הישר בעיני ה׳ שהוא ולאי לא חטא אלא מה אני מקיים וכמוהו לא היה מלך הסר שב אל ה׳ כו׳ היינו כי מתחלה חשב למפשע שבהיות הוא לבדו לדיק ויסר די

מלכים ב כג

רדק שעד

מנחה קטנה

פתח בכל כבוד וכו' כי מלא נתגלגל ישראל מד שהיה זה בכן קטן דומות לבהמות והנס לעשה על התלך כד שהערין המרן לתת הכסף ועשה הש"י על זה בדי להאמרים לעוסק ע"י דוחק מיכי וכדכתי' ויגל ישראל מפני מדין ויוסקו מל ה' ובל זה לא הושיל ולא שבו:

רשי

פרעה נכה מלך־מצרים על־מלך אשור על־נהר פרת וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתהו במגדו כראתו: וירכבהו עבדיו מת מגדו ויביאהו ירושלם ויקברהו בקברתו ויקח עם־הארץ את־יהואחז בן־יאשיהו וימשחו וימליכו אתו תחת אביו:

בן־עשרים ושלש שנה יהואחז במלכו ושלשה חדשים מלך בירושלם ושם אמו חמוטל בת־ירמיהו מלבנה: ויעש הרע בעיני יהוה ככל אשר־עשו אבתיו: ויאסרהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת בשלך בירושלם ויתן־ענש על־הארץ מאה ככר־כסף וככר זהב: וימלך פרעה נכה את־אליקים בן־יאשיהו תחת יאשיהו אביו ויסב את־שמו יהויקים ואת־יהואחז לקח ויבא מצרים וימת שם: והכסף והזהב נתן יהויקים לפרעה אך העריך את־הארץ לתת את־הכסף על־פי פרעה איש כערכו נגש את־הכסף ואת־הזהב את־עם הארץ לתת

פ' פרעה חגירא מלכא דמצרים על מלכא דאתור על נהר פרת ואזל מלכא יאשיהו לקדמותיה וקטליה במגדו כד חזא יתיה: ואתתוהי עבדוהי כד מית ממגדו ואיתיאוהי לירושלם וקברוהי בקבורתיה ורבר עמא דארעא ית יהואחז בר יאשיהו ומשחו יתיה ואמליכו יתיה תחות אבוהי: בר עסרין ותלת שנין יהואחז כד מלך ותלתא ירחין מלך בירושלם ושום אמיה חמוטל בת ירמיה מן לבנה: ועבד רבישקרם ביי כל דעבדו אבהתוהי: ואסריה פרעה חגירא ברבלה בארעא דחמת מלמימלך בירושלם ורמא מגביתא על עמא דארעא מאה כברי כספא וכברא דהבא: ואמליך פרעה חגירא ית אליקים בר יאשיהו תחות יאשיהו אבוהי ושוי ית שמיה יהויקים וית יהואחז דבר ואתא למצרים ומית תמן: וכספא ודהבא יהב יהויקים לפרעה ברם רמא מגביתא על עמא דארעא למתן ית כספא על מימרא דפרעה גבר כד חזי טקים ית כספא וית דהבא מן עמא דארעא למתן

ומלך ה' בקריאה וסימ' וימלך את שלמה. את מתניה דדו. וימלך פרעה נכה את יהויקים. ולתשוב' השנה שלח. מלך מצרים את אליקים אחיו דדברי הימים:

דלבג

ויתן' עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו. ידמה שמשחו אותו מפני המתלקת שהיתה בין האחי' וידמה מפני זה. כי הוא לא היה יהואחז הבכור וכבר יתבאר זה מתוך שזכר כי בן עשרי' ושלש שנה יהואחז במלכו ולא מלך כי אם שלשה חדשים ומלך אחריו יהויקי' והיה בן עשרי' ותמוה שנה יהויקים במלכו וזה לאות שבכר היה גדול ממנו כמו שתי שנים ובבר כתבו בספר ד"ה בני יאשיהו וזכר שם כי הבכו' יוחנן הבני יהויקי' השלישי לדקיהו הרביעי שלום וכבר באר ר' אברהם בן עזרא ע"ה כי שלום הוא יהואחז כי כתוב בירמיהו כי כה אמר יי' אל שלום בן יאשיהו מלך יהודה המולך תחת יאשיהו אביו אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב עוד והנה אחריהם מלך צדקיה ולא מלך יוחנן ואם הוא הבכור מלך בכל המלך היטר בעיניו ואמנם הנה זכר בספר ד"ה כי הבכור יוחנן לפי מה שאחשוב להודיע שבבר עשו ישראל שלא כהוגן בהמליכם הקטן מהבנים אך המליכוהו בהיותו ממשך לפעולות המנוכות אשר היו פניהם מוועדות אליהם ולזה ממשך אליהם מהרע מה שמשך כי אולי היה יוחנן אוחז מעשה יאשיהו אביו: בכל אשר עשו אבותיו. ר"ל אבותיו אשר עשו הרע בעיני יי' כמו אחז ומנשה והדומים להם: ויתן עונש על הארץ. ר"ל שיתנו זה המס מדי שנה בשנה והוא המלך לנגש את אליקים:

הוא לדקיהו ואמר השלישי לדקיהו שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הרביעי שלום שהיה רביעי למלכות יאשיהו זקרהו שלום דשלמה מלכות בית דוד בימיו ואני פירשתי בדברי הימי' כי שלום הוא יהויכין וכזכרו בן הבן בסדר הבנים רבי' כתוהו בספר הבנים רבי' כתב כי יוחנן היה בכור ולא מלך ושלום הוא יהואחז והנה יהואחז היה במות אביו בן כ"ג ולדקיה שהיה גדול ממנו בן כ"ד ויהויקים בן כ"ה והנה במלוך לדקיהו לפי זה החשבון היה בן לה' והכתוב אומר בן כ"ח לדקיהו במלכו אלא שהמליכו יאשיהו אביו בחייו שלש שנים לפני מותו וכשמת יאשיהו לא הרגו העם במלכותו והמליכו את יהואחז שהוא שלום וזהו שאומר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו וימליכו אותו תחת אביו כראה כי בחזקה המליכוהו והביא ראיה ממה שכתוב בירמיה בראשית ממלכת יהויקים וגו' ואמר עשה לך מוסרות ומוטות וגו' ביד החלאכים הבאים ירושלם אל לדקיהו מלך יהודה והיאך היה לדקיהו מלך בראשית ממלכת יהויקים אלא שהיה נודע בנדרים כי יאשיה המליך לדקיהו בחייו אלא שלא רצו בו עם הארץ אחרי מות אביו ואנחנו נפרש זה הענין בספר ירמיה בע"ה: ויאסרהו פרעה ככה. כראה כי יהואחז במלכו חשב לנקום נקמת אביו מפרעה ככה והלך ופשט בארץ מצרים והכה בהם מכה גדולה וכשובו פגע בו פרעה בארץ ממת ולכדו ואסרו וזהו שאמר יחזקאל ואלמד לטורוף טרף אדם אכל כי מה ענין ויאסרהו מבלי שיקדם לו ענין שנאמר עמו אלה על אחרו והלא פרעה התגלל ליאשיהו ואמר לו לא עליך אתה היום אלא שכן כראה הענין כמו שפירשנו ומשל יחזקאל מורה עליו: במלך בירושלם. כן כתיב בירושלם לו' בעוד מלכו בירושלם מעט הזמן הזה לקחו וקרי ממלוך שהסירו מהמלוכה לפי שהחל להלחם עמו והוא לא פשע במיתת אביו לפי דעתו כי הוא לא היה בא להלחם עמו ואע"פ נקם נקמתו ממנו כמו שכת' והמלך פרע' נכה את אחיו כדי שיהיה לו עבד וידע כי מידו הוא מולך: וכבר זהב. כמשמעו כבר א' זהב וכבר ר' ר"ל כבריס ולא זכר כמה: ויסב את שמו יהויקי'. הנעם כדי שידמה שברשותו הוא והמלוכה לו מאחו כי הפס לא מאסו: אך העריך. כתרגו' בלשון ארמית על עמא דארעא: איש כערכו. גבר כד חזי כל א' כמו שהיה ראוי לתת לו לפי ממונו: נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארן. נגש את עם הארן לתת את הכסף ואת הזהב: זכידה

כלי יקר

כי היה ראוי שיקראהו מם לו עבודה לא עונש אבל פרעה מאסר ראה שעם הארן אסר ביהודה כרעו לעשות בענין המלוכה להמליך בחזקה את הקטן אסר ליאשיהו ועזבו הבן הבכור לבך הסיר הנעיר יהואחז מהמלכו' וענש את הארן מלה בכר כסף וכבר זהב והמליך את יהויקים הגדול ר"כ ראוי שנ'שמהר' בנים אסר ליאשיהו שהיו יוחנן ואליקי' ולדקי' ושלום מת יוחנן הגדול ונשאר ג' שהיה הגדול מהם יהויקים והשני לדקיהו והרביעי שלום ועם הארן לקחו את שלום למלך ואולי נקרא יהואחז לפי שלחו שבע המלכות שלא היה ירושה הנו ומזה הסיב' משמו אותו מפני מחלוקת אחיו ופרע' המליך יהויקים שהיה גדול האחים והוא העריך את הארן לתת הכסף לפרעה ר"ל שעשה בארן ערכים מאסר יפרע כל איש ואיש לפרע' על המלכת יהואחז ותו"ל הפליגו בסיפור תועבותיו ואמרו שהי' לבוש כלאים ומשך ערלתו ובשא על אמו ועל כלתו ועל אשת אביו ר' יוחנן אמר כללו על דבר בפתח שלא בו בכנס ובעבור זה בימיו עלה נבוכדנצר ונשתעבד אליו ג' שנים ע"כ

והרלב"ג הביא דתז"ל והביא דברי הרא"בע כנז"ל:

בן כ"ג וכו' ויעש כבר קדם מה שאמרו המפרשים ז"ל שלהיותו רשע בחרו בו העם והמליכוהו עם היותו קטן מאחיו הראוי למלכו' ככל אשר עשו אבותיו להר"לבג ז"ל אבותיו אשר עשו הרע לאז ומנש' ואמון ולרב דא' בגמרא כנז"ל שלא היה בעל תשוב' כיאשיהו לדידיה חטא יאשיהו כנז"ל כיתה אומרו ככל לרבות יאשיהו בכלל שהרי גם הוא חטא אלא ששב:

ויאסרהו פרעה נכה כו' עיין הרד"ק ז"ל וכבר קדם למהרי"א במ"ם לשון עונש ולא אמר מס שהענים את הארן על שהמליכו את הקטן ולא את הגדול: ולא דון כי אחרי שהרג פרעה את יאשיהו ירש את המלוכה ממנו ואיש לא יריש יהו בירושלים ולזה כראר מלך תכף במלוך בב' ויאסרהו וזהו הכתיב והקרי ממלוך מ"ם הסיב' שממלוך בלי רשות ומתחת ידו היה מרד וז"שה וימשחו אותו כלומר מבלי רשות פרעה כו' וז"ש ממלוך בירושלים היא היתה הסיב' לויאסרהו ויאת הסיבה שנתן עונש על הארן שענשם על שהרימו יד להמליך עליהם מלך מבלי רשות פרעה נכה וז"ש וימלוך פרע' נכה את אליקים בן יאשיהו תחת יאשיהו אביו כלומר תחת יאשיהו אביו ולא הקבת יהואחז אביו כי מלכות יהואחז כולה תשיבה אם כן אחיו אינו מולך תחתיו כי אם החת אביו

ולפי זה לא הלך יהואחז לעורר מלחמ' עם פרע' נכה אבל הבא לו ולעשם מרד שתליכוהו בלי רשותו וז"ש ממלוך. ואפשר לפרש זה הענין בהכך שהכתיב במלוך בירושלים פי' הב"ת במקום בעביר מלך בירושלים בלי רשותו והקרי ממלוך שהסר אותו כדי למונעו ממלוך בירושלים והרלב"ג ז"ל פי' הע"ם הזה מם מדי שנה בשנה ואין זה לשון הכתוב ולא הענין מורה כן:

וימלוך פרעה נכה וכו' עיין הרד"ק ז"ל ואני כבר זכרתי בפסוק הקודם לומר תחת יאשיהו אביו ולא תחת אחיו להורות שמלכות יהואחז לא נחשבה למלכו' כיון שלא נעשית ע"י פרעה המלך ולזה כן לפי זה יהויקים תחת יאשיהו אביו הוא מולך:

והכסף והזהב כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל. ולע"ד אפשר שיהויקים נתן מיד הכסף והזהב לפרעה מאוצרות הבית יאשיהו כי נה לדיקים יבדך ועתה היתה מהמת ה' בבית רשע והכסף והזהב נתן יהויקים מעלו תכף ומיד לפרע' אך נתן לו פרעה רשות שיעריך את הארן ויגבה מהם וזהו לשון אך שהוא לשון מיעוט שלא ע"פ שהרע לו בקחתו ממנו בבה ה' הזהב והכסף אך הלשון עמו שנתן לו רשות להעריך את הארן וז"ש ע"פ פרעה כי יי"ש לים כערכו לא היה ע"פ פרעה בפרטות לים כערכו אלא מדעת עצמו העריך יהויקים לים כפי ערכו וכן מורה הטעם אשר בתיבת פרעה שהוא אתנח ולפ"ז מ"ש לתת לפרעה לא הודיעם שהוא נתנם מכיסו כי לא ידחקו בנגישה לבות אמנם היה הו' להם שעדיין לא נתן לפרעה כלו' ונגייה זו היתה לתת לפרעה ככה וכ' [illegible] מקים לפרוע ובתור תובע עם הארן וגם השמי שבתהלה אמר את הארן וכאן אמר את עם הארן אפשר לו' שהיו כאן שתי ערוכות הא' ערוכת הקרקעות ז"ש בחלה הערך את הארן בכל הקרקע ויקרקע יתן כך כפי ערכות הקרקע וכמוהו וערכה שניה לים כערכו מערך ממונו. נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארן שזאת ערוכת עם הארן אמנם ז"ש את הארן על עמא דארעא [illegible] אחר עוד [illegible] את העשירים לקחת מהם לים כפי ערך ממונו והוהה לא דלת עם הארן שיהיו בו [illegible] ועמלים בגבייה זו וז"ש העריך את הארן הם העשירי' שהם עיקר הארן ויוסביה לים כערכו וגבו ודחק להוציא את הכסף ואת הזהב והיה נוגש את הגזברים עם הארן ודלת העם בהם היו הגבאים והגבאים וז"ש נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארן

את

לְמִתֵּן לְפַרְעֹה חֲגִירָא: בַּר עַסְרִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין יְהוֹיָקִים כַּד מְלַךְ וַחֲדָא עַסְרֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ זְבוּדָה בַּת פְּדָיָה מִן רוּמָה: וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַּעֲבַדוּ אֲבָהָתוֹהִי: בְּיוֹמוֹהִי סְלִיק נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וַהֲוָה לֵיהּ יְהוֹיָקִים עַבְדָּא תְּלַת שְׁנִין וְתַב וּמְרִיד בֵּיהּ: וּגְרֵי יְיָ בֵּיהּ יַת מַשְׁרִיַת כַּסְדָּאֵי וַיַת מַשְׁרִיַת אֲרָם וַיַת מַשְׁרִיַת מוֹאָב וַיַת מַשְׁרִיַת בְּנֵי עַמּוֹן וְגָרִינוּן בִּדְבִית יְהוּדָה לְאוֹבָדֵיהוֹן כְּפִתְגָּמָא דַיְיָ דִי מַלִּיל בְּיַד עַבְדּוֹהִי נְבִיֵּיא: בְּרַם עַל דְּאַרְגִּיזוּ קָדָם יְיָ הֲוָת דָּא בִּדְבִית יְהוּדָה לְאַגְלָיוּתְהוֹן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ בְּחוֹבֵי מְנַשֶּׁה כְּכֹל דַּעֲבַד: וְאַף־דַּם זַכָּאי דְּאַשְׁדּוּ מְלֵאַת יְרוּשָׁלֵם חוֹבַת דַּם זַכָּאי הֲוָת רַעֲוָא קָדָם יְיָ דְּלָא לְמִישְׁבַּק וּשְׁאַר פִּתְגָּמֵי יְהוֹיָקִים וְכֹל דִּי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סֵפֶר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבִית יְהוּדָה: וְשָׁכִיב

לָתֵת לְפַרְעֹה נְכֹה: בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם אִמּוֹ זְבִידָה בַּת־פְּדָיָה מִן־רוּמָה: וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבֹתָיו: בְּיָמָיו עָלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְהִי־לוֹ יְהוֹיָקִים עֶבֶד שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיָּשָׁב וַיִּמְרָד־בּוֹ: וַיְשַׁלַּח יְהוָה בּוֹ אֶת־גְּדוּדֵי כַשְׂדִּים וְאֶת־גְּדוּדֵי אֲרָם וְאֶת־גְּדוּדֵי מוֹאָב וְאֶת־גְּדוּדֵי בְּנֵי־עַמּוֹן וַיְשַׁלְּחֵם בִּיהוּדָה לְהַאֲבִידוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: אַךְ־עַל־פִּי יְהוָה הָיְתָה בִּיהוּדָה לְהָסִיר מֵעַל פָּנָיו בְּחַטֹּאת מְנַשֶּׁה כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: וְגַם־דַּם הַנָּקִי אֲשֶׁר שָׁפָךְ וַיְמַלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלִַם דַּם נָקִי וְלֹא־אָבָה יְהוָה לִסְלֹחַ: וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: וישכב

רש"י

על פי יי' היתה · כל הרעה הבאה ביהודה על ידי הגלודי' האלה: וישכב

רלב"ג

ולא אבה יי' לסלוח · ר"ל כי אף ע"פ שעשה יאשיה תשוב' לא אבה הש"י לסלוח שביאתו הדם הנקי וידמה שבכלל עבדי יי' אשר הרג היה יאשיה בן אמון על אשר היה מוכיח אותו וכן אמרו רז"ל כי מנשה הרג יאשיהו: ולא

מסרה

וישלח כ"ב בקריא · וסימ' נמצ' בסדר גח: כרבר יי' ד' במעמא בסיפרא וסימ' ביד עבדו אחיה השילני · ביד יהושע בן נון · אשר דבר אל אליהו · ביד עבדיו הנביאים: דם הנקי ג' דסמיכי בקרי' וסימ' וכערת דם הנקי מישראל · וגם דם הנקי אשר שפך · ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק:

כלי יקר

לת פי עם עם הארץ לכל יונתן הרגם מן עמא נמשך למה שתרגם תיבת נגם טקים שהמונה לו לפרש נגם לשון הגשה והקרבה וקבון שנגם ועקים ית כסיפא והבא מן עמא לארעא:

בן עשרים וחמש שנה כו' ויעש הרע כו' שנה דרין פרק מלך ויתר דברי יהויקים ותועבותיו אמ' קמאי לא ידעו לארגזוי לאלוה אמו לריכים לאורו יש לנו זבד פחים שלא מנשמשים בו ימול אורו ה"ל הא כתיב לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות ח"ל כבר נתנו לנו שנא' השמים שמים לה' והארץ נתן לבני האדם ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר שחקק שם שמים על אמתו וחד אמר שחקק שם עבודת אלילים על אמתו ע"כ · וא"ע בתחלת המאמר לתת הכנה אל דברי יהויקים אמנם מ"ש ס"ש חקק על אמתו לגזוי את השם הנכבד לשים אותו בלאותו מקום טינוף ומ"ד ע"ש חקק לעבוד הע"ז ליסד זרעו מעת ההריון בטומאת ע"ז · והרד"ק ז"ל זבידה כתוב בי"ד וקרי זבודה בו"ו עם הדגש · לבותיו אמון ומנשה ע"כ:

בימיו עלה כו' סדר עולם בראשית ממלכת יהויקים הרג יהויקים את אוריה שנת ד' ליהויקי' היה שנה ראשונה לנ"כ אותה שנה עלה ונכנס את נינוה שנייה עלה ונכנס את יהויקים ויהי לו יהויקים עבד ג' שנים בשנת ד' ליהויקים נתחם גזר דינם של ח"ה מ"ה לעשות כוס החמה בשנת ג' ליהויקים בא נבוכדנאצר לירושל' ויצר עליה אפשר לו' כן והלא הוא מלך בשנת ד' ליהויקים מה ת"ל שנת ג' למרדו ובא לירושלם שנת שבע במקום ה' לו' שנת ח' שנת שבע שהמלך שנת ח' שכבש את יהויקים ע"כ · (ונסמוך בסוף דברי הרד"ק ז"ל מתבארים דברי סדר עולם) ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל וכנו"ל שנבוכדנאצר מלך בשנה הרביעית ליהויקי' מדוקדק לשון בימיו עלה נבוכדנאצר הרי"ל עליו עלה כ"כ לומרו בימיו מורה שלאחר שהחזיק ג' שנים במלכותו בשנה הרביעית עלה כ"כ למלכות שכבש נינוה ובשניה כבש את יהויקים והיה לו עבד וז"ש בימיו עלה לרמוז שכשדים זה העם לא היה אלא חטאת יהויקים הם גרמו להעלות את כ"כ בימיו ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שעלה עליו להלחם והדרש תדרש מהפני קרא ואמר לשון בימיו עלה:

וישלח ה' בו וגו' אך על פי ה' כו' עיין רש"י והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כדי שלא יקשו' הלים אחד יחטא ועל כל העדה יקצוף ה' בעבור מנשה לו"א שיהודה חטאו עוד פשעו ככל אשר עשה מנשה כן עשו גם הם ואפי' בימי יאשיהו כנו"ל וז"ש בחטאת מנשה שעשו גם יהודה ככל אשר עשה · ולע"ד לא היות כי מזמן מנשה נגזרה גזרה כדמסיק לך ע"פ ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו וכו' אלא שבזכות יאשיהו נתעכבה אותו הכורענות עתה ממלוך אדם חנף ומתוקפי עם יחדיו לא נתחדש' גזרה רק בחיהוה היה שנתקו מוסרות אותם המזיקים האסורים בזיקים זיקי הנשמה עתה היתה מצלחת מלאכי רעים וז"ש ויעלם ה' בו בפתח שקוא לשון עלות ולא כתיב ויעלה בשב"א שאינו עליות ויעלם ביהוד' להאבידו ולא נתחדש' הגזרה וז"ש אך עפ"י ה' היתה ביהודה ר"ל כבר היתה הגזרה ביהודה להסיר וכו' אלא שמגיני ארץ היו כתרים ומעכבי כורענות ואפשר שלו היתה ביהודה מדאלא אמר היה ביהודה מורה שהיו יהוד' עושים ע"א ג"ע וז"ל ועפ"י ה' בשביל הע"א ועונות הנז' שהיו ביהודה גרמו להסיר אותם מעל פניו מלטרף בחטאת מנשה והיה ביהודה כבל אשר עשה מנשה נמצא תיבת כבל אשר עשה מנשה בכ"ף מדוקדק כדמהרי"ח ומקושרת לתיבת היתה ביהודה כאלו אמר היתה ביהוד' ככל אשר עשה מנשה ולהיות שחטאת יהודה הקודר תלוי בלשון מנשה שהחטיאו רבים לו"א בחטאת מנשה שהיתה ביהודה עונות מחיידים להסירם מעל פני ה' זה שהיתה יהודה מהפשע ומעל בחטאת מנשה נחשב לו בכל אשר עשה והעל הוא נחשב כי המחטיא רבים תלוי בו כמו שלמדנו חז"ל אמרה שבתוב

כלי יקר

על חטאת ירבעם אלא חטא ואשר החטיא את ישראל שר"ל כשאר פירשתי בכלי המדה על חטאת שנים של ירבעם הלא הם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל נמצא מה שהחטיא שקול לאשר חטא שהרי קרא חטאת ירבעם וזהו בחטאת מנשה כלומ' נכלל הוא בכלל חטאת מנשה וכבל אשר עשה

כן נחשב היתה ביהודה כנו' וזה דרך מחודש במ"ש בכל אשר עשה זאת דרך מהרי"ח ז"ל:

וגם דם הנקי אשר שפך כו' גם זה הכתוב יוכיח על מה שפירשתי בפסוק הקודם כי לפי הפי' והע"ל אשר היתה ביהודה מעין והוגמת בכל אשר עשה מנשה ומ"ש לא ע"פ ה' בסיבת העונות ז"ש וגם דם הנקי היה כיולא בזה שמנשה פוש' מיש ראשי מדון בדם הנקי אשר שפך מנשה ומלא את ירושלים דם נקי שהם גם הם שפכו ונתמלאו דם נקי ולא אבה ה' לסלוח שעבירות שבין אדם לחברו לא יחבה ה' לסלוח עד שילבה את חברו ולפי' הפיעה הבנית שמה שהיתה ביהודה הכל תלוי בחטאת מנשה ונחשב לו בכל אשר עשה מחטאתיו שהמחטיא חטא החטאים תלוי בו ז"ש וגם דם הנקי אשר שפך מנשה כי' וגם אשר החטיא ומלא את ירושלים שגם הם שפכו דם נקי והיה זה בשופכו דם נקי ח' ישעיהו שפך מנשה דמו כנו"ל במקומו וז"ש וגם דם הנקי ב"ה הידיעה המורה על יחיד מלא כתיב וגם דם נקי אשר שפך ונאו ומלא את ירושלים דם נקי הסמות תיבת דם נקי גבי ירושלי' ואו' דם נקי ולא אמר דם הנקי כמו שכתב מור' איתו מתהלף מדם הנקי הקודם והוא שלמדו מקלקלתו של מנשה לחטא הרבים תלוי בו ולא אבה ה' לסלוח

שהמחטיא רבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה ואיך יאבה ה' לסלוח:

ויתר לדברי יהויקים כו' עיין ה"רדק ז"ל וגם בראו' שם בד"ה וכל הועבותיו מפרטי מעשה שהרי כל הנז"ל בפסוק בן עשרים וחמש שנה ואומרו ותועבותיו אמר קמאי לא ידעו לארגזוי וכ"ר יוחנן אמר שחקק וכו' ועוד שם ותועבותיו והנמלא עליו הד אמר שהיה לבשים כלאים וחריגא ל' ממשך לו ערלה רבי יוחנן אמר שבא על כלתו על אמו ועל אשת אביו ר' יוחנן אמר כלנו של דבר במקום שיצא בו נכנס רבי יהושע ל' שהוסיף נשים בריות כו' ה"הד ורע ארמותיו כו' ל"כ לפי זה לא הוצא שנכרם על ד"ה כפשוטו הנה בשתי' אלה של ותועבותיו והנמלא עליו כלל כמה עבירות כנ"ל יהויקים כו' ובויקהא רבה אמרו כיון שעלה נבוכדנצר לחריב ירושלים עלה ויעד לו בדפני של לנעוכיה ירדה סנהדרי גדולה לקראתו אמ' הניע זמנו של בית זה ליחרב ח"ל לאו אלא יהויקים מרד בי תמו אותו לי אזלי ואמרין ליהויקים כ"נ בעי לך אמר להם וכן עושים דוחין נפש מפני נפש אתם דוחין נפשי מפני נפש אתם דוחין נפשי עבד אל תהוגו אמרו לו אלא כך עשה זקנתך לבבא ן' דברי הנה אלעזר מוזלך לאלה בעל הקומה כיון שלא שמע להם עמדו ושלשלוהו רבי אלעזר ורבי שמואל בר נחמני ר' אלעזר אמר הי שלשלו אותו של' ויתנו אותו בשור בחייסר' שמואל ר' מת שלשלו אותו שמר אמר אמר אל יעמיד אלו עוד בהרי ישראל ר"ל יהושע ן' לוי אמי מקייס דברי שניה' הי שלשלו אותו אלא מתוך שהוא מבוזה מה ביאיהם מה עשה לו כ"נ ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בטלו והחזיר בו בכל ערי ישראל והרגו והיה מחרך מבשרו כזתים ומשליכו לכלבים שב"ל קבורת חמור ירדר היכן הוא קבורתו של חמור לא בתוך מעיו של כלבים הוא שהכביה מקבר עליו ויתר דברי יהויקים והועבותיו ע"כ (וסוף המדרש לרבנו בס"ד בפסוק ויתלך מלך בבל את מתניה דודו) ולמ"ד שלשלוהו מת דייק טרי ויסבב יהויקי' עם לבותיו שפי' שסבב סם בארון ומת שלשלו אותו ולמ"ד הי שלשלו אותו ומה הכביה עם לבותיו היינו שמת בדרך ויהיה פירושו כמו ויתלקח את עמיו וכ"ד הרדק בסמוך · ורש"י ז"ל הביא כמ"ד הי שלשלו אותו שכתב רש"י ז"ל:

ויישב

ויישב

בן עשרים וחמש שנה כו' ויעש הרע כו' שנה דרין יהויקים ותועבותיו אמ' קמאי לא ידעו לארגזוי לאלוה אמו לריכים לאורו יש לנו זבד פחים שלא מנשמשים בו ימול אורו ה"ל הא כתיב לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות ח"ל כבר נתנו לנו שנא' השמים שמים לה' והארץ נתן לבני האדם ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר שחקק שם שמים על אמתו וחד אמר שחקק שם עבודת אלילים על אמתו ע"כ · וא"ע בתחלת המאמר לתת הכנה אל דברי יהויקים אמנם מ"ש ס"ש חקק על אמתו לגזוי את השם הנכבד לשים אותו בלאותו מקום טינוף ומ"ד ע"ש חקק לעבוד הע"ז ליסד זרעו מעת ההריון בטומאת ע"ז · והרד"ק ז"ל זבידה כתוב בי"ד וקרי זבודה בו"ו עם הדגש · לבותיו אמון ומנשה ע"כ:

בימיו עלה כו' סדר עולם בראשית ממלכת יהויקים הרג יהויקים את אוריה שנת ד' ליהויקי' היה שנה ראשונה לנ"כ אותה שנה עלה ונכנס את נינוה שנייה עלה ונכנס את יהויקים ויהי לו יהויקים עבד ג' שנים בשנת ד' ליהויקים נתחם גזר דינם של ח"ה מ"ה לעשות כוס החמה בשנת ג' ליהויקים בא נבוכדנאצר לירושל' ויצר עליה אפשר לו' כן והלא הוא מלך בשנת ד' ליהויקים מה ת"ל שנת ג' למרדו ובא לירושלם שנת שבע במקום ה' לו' שנת ח' שנת שבע שהמלך שנת ח' שכבש את יהויקים ע"כ · (ונסמוך בסוף דברי הרד"ק ז"ל מתבארים דברי סדר עולם) ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל וכנו"ל שנבוכדנאצר מלך בשנה הרביעית ליהויקי' מדוקדק לשון בימיו עלה נבוכדנאצר הרי"ל עליו עלה כ"כ לומרו בימיו מורה שלאחר שהחזיק ג' שנים במלכותו בשנה הרביעית עלה כ"כ למלכות שכבש נינוה ובשניה כבש את יהויקים והיה לו עבד וז"ש בימיו עלה לרמוז שכשדים זה העם לא היה אלא חטאת יהויקים הם גרמו להעלות את כ"כ בימיו ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שעלה עליו להלחם והדרש תדרש מהפני קרא ואמר לשון בימיו עלה:

וישלח ה' בו וגו' אך על פי ה' כו' עיין רש"י והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כדי שלא יקשו' הלים אחד יחטא ועל כל העדה יקצוף ה' בעבור מנשה לו"א שיהודה חטאו עוד פשעו ככל אשר עשה מנשה כן עשו גם הם ואפי' בימי יאשיהו כנו"ל וז"ש בחטאת מנשה שעשו גם יהודה ככל אשר עשה · ולע"ד לא היות כי מזמן מנשה נגזרה גזרה כדמסיק לך ע"פ ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו וכו' אלא שבזכות יאשיהו נתעכבה אותו הכורענות עתה ממלוך אדם חנף ומתוקפי עם יחדיו לא נתחדש' גזרה רק בחיהוה היה שנתקו מוסרות אותם המזיקים האסורים בזיקים זיקי הנשמה עתה היתה מצלחת מלאכי רעים וז"ש ויעלם ה' בו בפתח שקוא לשון עלות ולא כתיב ויעלה בשב"א שאינו עליות ויעלם ביהוד' להאבידו ולא נתחדש' הגזרה וז"ש אך עפ"י ה' היתה ביהודה ר"ל כבר היתה הגזרה ביהודה להסיר וכו' אלא שמגיני ארץ היו כתרים ומעכבי כורענות ואפשר שלו היתה ביהודה מדאלא אמר היה ביהודה מורה שהיו יהוד' עושים ע"א ג"ע וז"ל ועפ"י ה' בשביל הע"א ועונות הנז' שהיו ביהודה גרמו להסיר אותם מעל פניו מלטרף בחטאת מנשה והיה ביהודה כבל אשר עשה מנשה נמצא תיבת כבל אשר עשה מנשה בכ"ף מדוקדק כדמהרי"ח ומקושרת לתיבת היתה ביהודה כאלו אמר היתה ביהוד' ככל אשר עשה מנשה ולהיות שחטאת יהודה הקודר תלוי בלשון מנשה שהחטיאו רבים לו"א בחטאת מנשה שהיתה ביהודה עונות מחיידים להסירם מעל פני ה' זה שהיתה יהודה מהפשע ומעל בחטאת מנשה נחשב לו בכל אשר עשה והעל הוא נחשב כי המחטיא רבים תלוי בו כמו שלמדנו חז"ל אמרה שבתוב

ויישב

ויסכב יהויקים עם אבותיו · רולה לומר שמת אבל לא נקבר עם אבותיו שהרי לא נקבר כלל כמו שכתוב אלא נפל על דרך ואסף אל עמיו : ולא הוסיף עוד מלך מצרים · פילוש באותו הזמן עד שמלך נבוכדנאצר וימלך מלך לדקיהו וגו' וחיל פרעה יצא ממצרים ושמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם וכמוהו ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בארץ ישראל ר"ל בזמן ההוא אבל אחר כך באו כמו שכתוב : בן שמנה עשרה שנה יהויכין במלכו · ובדברי הימים כן שמנה שנים יהויכין במלכו ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלם אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה ראשונה שמלך הוא שימלוך תחתיו אחר מותו אולי היו לו בנים אחרים ונעול כי ראה שמלכותם תלויה ביד אחרי' לא ידע אם יסירוהו מהמלוכה כמו שעשו לאחיו והמליך בנו יהויכין שימלוך תחתיו אחריו והיה אז יהויכין בן שמנה שנים ועתה כשמת אביו ומלך הוא היה בן י"ח שנה ומלך ג' שנה ולא חסר כאן לכתוב עשרה ימים היתירים וכסדר עולם י"ח של מלך נבוכד נצר שמנה מסגרתם גזר דין לגלות : בעת ההיא · כתו שאומר בדברי הימים ולתשובת השנה שלא המלך : עלו עבדי נבוכד נצר · כתיב עלה ואחל עלו וקרי עלו כי הוא עלה אחל כן ומצאם צרים על העיר וקרי עלו כי עבדיו עלו בתחילה : ולא יהויכי' · יצא אל מלך בבל שיעשה בו רצונו והוא לקחו ולמה העבירו מהמלוכה אמרו חסד מלך בבל שהיה מורל יהויכין כמו שהיה אביו מורל אמר מכלבא ביסא גורא טבא לא נפיק לפיכך העבירו והמליך דודו תחתיו : סריו וסריסיו · ת"י רברבנוהי וגברוהי : בשנת שמנה למלכו · בתחילת ח' שהרי יהויקי' מלך י"ח שנה ונבוכד נצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים ואם היה בסוף ח' היה י"ב אלא כך פירוש בתחלת שמנה וכן בירמיה אומר וזה העם אשר הגלה נבוכד נצר בשנת ז' סוף ז' ותחלת ח' והרבה פיר' כזה בזה הספר ולדברי בעל סדר עולם שנת ז' לכיבוש יהויקי' הוא שנת שמנה לנבוכד נצר :

גבורי

רשי

ויסכב יהויקים · לא על מטתו כי אסרו נבוכד נצר בנחושתי' להוליכו בבלה והיו מגררין אותו ומת בידם כמו שנאמר לקבורת חמור יקבר סחוב והשלך ובדברי הימים כתיב שאסרו נבוכד נצר להוליכו בבלה : ללא' מאריו · לעזור ליהויקים : כי לקח מלך בבל וגו' · שנלחו במלחמה בשל' הרביעית ליהויקים בברכמיש על נהר פרת ככתוב בספר ירמיה : ולא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל · לעשות לו כרצונו ולא למלחמה . המרש

רלבג

ולא הוסיף עוד מלך מצרי' לצאת מארצו · אחר זה להעיר כי לקח הכסף יתבארך בקחת יאשיהו מאמו שהרגו בעלותו להלחם על נהר פרת : ולא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל · כ"ל שיצא באמור מלך בבל כשיעשו שהו' כא שם להשלי' עמו ולשי' נאמרו תחת עולו והנה לא רצה להשלים עמו אך הגלה אותו אל בבל הוא ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו בשנת שמנה לחלכות נבוכד נצר מלך בבל בעבדו לו ז' שנים שלמות : וכל

ויִשְׁכַּב יְהוֹיָקִים עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו: וְלֹא־הוֹסִיף עוֹד מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָצֵאת מֵאַרְצוֹ כִּי־לָקַח מֶלֶךְ בָּבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד־נְהַר־פְּרָת כֹּל אֲשֶׁר הָיְתָה לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם:

בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ נְחֻשְׁתָּא בַת־אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלִָם:

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־ עָשָׂה אָבִיו: בָּעֵת הַהִיא עָלָה עַבְדֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִָם וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר: וַיָּבֹא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־ בָּבֶל עַל־הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים עָלֶיהָ:

וַיֵּצֵא יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה עַל־ מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְאִמּוֹ וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וְסָרִיסָיו וַיִּקַּח אֹתוֹ מֶלֶךְ בָּבֶל בְּשַׁנַת שְׁמֹנֶה לְמָלְכוֹ: וַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶת־ כָּל־אֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וְאוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְקַצֵּץ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּהֵיכַל יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: וְהַגְלָה אֶת־כָּל־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־כָּל־הַשָּׂרִים ואת

וּשְׁכִיב יְהוֹיָקִים עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ יְהוֹיָכִין בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי: וְלָא אוֹסִיף עוֹד מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְמִיפַּק מֵאַרְעֵיהּ אֲרֵי נְסִיב מַלְכָּא דְּבָבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד נְהַר פְּרָת כֹּל דַּהֲוָה לְמַלְכָּא דְּמִצְרַיִם: בַּר תְּמָנֵי עַסְרֵי שְׁנִין יְהוֹיָכִין כַּד מְלַךְ וּתְלָתָא יַרְחִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ נְחוּשְׁתָּא בַּת אֶלְנָתָן מִירוּשְׁלֵם: וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַּעֲבַד אֲבוּהִי: בְּעִידָנָא הַהִוא סְלִיקוּ עַבְדֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל לִירוּשְׁלֵם וַעֲלַת קַרְתָּא בְּצַיְרָא: וְאָתָא נְבוּכַד נֶאצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל עַל קַרְתָּא וְעַבְרוֹהִי צַיְרִין עֲלָהּ: וּנְפַק יְהוֹיָכִין מַלְכָּא שִׁיבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה עַל מַלְכָּא דְּבָבֶל הוּא וְאִמֵּיהּ וְעַבְדּוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי וְגַבְרוֹהִי וּדְבַר יָתֵיהּ מַלְכָּא דְּבָבֶל בִּשְׁנַת תְּמָנֵי לְמַלְכֵיהּ: וְאַפִּיק מִתַּמָּן יַת כָּל אוֹצְרֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וַיַת אוֹצְרֵי בֵּית מַלְכָּא וְקַיֵּץ יַת כָּל מָנֵי דַהֲבָא דַּעֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל בְּהֵיכְלָא דַיְיָ כְּמָא די מַלִּיל יְיָ: וְאַגְלֵי יַת כָּל יְרוּשְׁלֵם וַיַת כָּל רַבְרְבַיָּא וַיַת

מנחל ד' בקריא' וסי' ונקח בעת ההיא את הארץ · ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל · ולא הוסיף עוד מלך מצרים · מנחל בדרך ישתה · י"ר מלין כתיב ה' בסוף תיבותא וקרינן ו' וסי' יקרחה לא יקרחה קרחה בראש · שפכה · ידינו לא שפכה את הדם הזה · נשברה אניות בעציון גבר · עלה בעת ההיא עלה עבדי נבוכד נצר · נצתה עליו נצתה מבלי ישוב · היה צאן אברות היה עמי · נושבה כי כה אמר יי' על בית מלך יהודה גלעד · אגנה ואמר לבל נאופים · יהיה ועשיתי אתם לגוי אחד · שממה וידעת כי אני שמעתי · שפכה ואני כמעט נטיו רגלי · חמרמרה פני חמרמרה מני בכי · עודינה תכלינה עינינו אל · שלח ומני שם טעם די כל עם:

בלי יקר

וישכב עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל :

ולא הוסיף עוד כו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל ולע"דן כפשוטו ולא הוסיף עוד מלך מצרים לבא שהמלך לא הוסיף לבל תילו שלא לעזור ל לדקיהו הוא שכתוב בירמי' וחיל פרעה יצא ממצרים החיל של פרעה לבל פרעה מלך מצרים לא הוסיף לצאת כמו שנאמר כאן : מעל ירושלם וכמוהו ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בארץ ישראל כל אחר כך באו כמו שכתוב : בן שמנה עשרה שנה יהויכין במלכו · ובדברי הימים כן שמנה שנים יהויכין במלכו ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלם אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה ראשונה שמלך הוא שימלוך תחתיו אחר מותו אולי היו לו בנים אחרים ונעול כי ראה שמלכותם תלויה ביד אחרי' לא ידע אם יסירוהו מהמלוכה כמו שעשו לאחיו והמליך בנו יהויכין שימלוך תחתיו אחריו והיה אז יהויכין בן שמנה שנים ועתה כשמת אביו ומלך הוא היה בן י"ח שנה ומלך ג' שנה ולא חסר כאן לכתוב עשרה ימים היתירים וכסדר עולם י"ח של מלך נבוכד נצר שמנה מסגרתם גזר דין לגלות : בעת ההיא · כתו שאומר בדברי הימים ולתשובת השנה שלא המלך : עלו עבדי נבוכד נצר · כתיב עלה ואחל עלו וקרי עלו כי הוא עלה אחל כן ומצאם צרים על העיר וקרי עלו כי עבדיו עלו בתחילה : ולא יהויכי' · יצא אל מלך בבל שיעשה בו רצונו והוא לקחו ולמה העבירו מהמלוכה אמרו חסד מלך בבל שהיה מורל יהויכין כמו שהיה אביו מורל אמר מכלבא ביסא גורא טבא לא נפיק לפיכך העבירו והמליך דודו תחתיו : סריו וסריסיו · ת"י רברבנוהי וגברוהי : בשנת שמנה למלכו · בתחילת ח' שהרי יהויקי' מלך י"ח שנה ונבוכד נצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים ואם היה בסוף ח' היה י"ב אלא כך פירוש בתחלת שמנה וכן בירמיה אומר וזה העם אשר הגלה נבוכד נצר בשנת ז' סוף ז' ותחלת ח' והרבה פיר' כזה בזה הספר ולדברי בעל סדר עולם שנת ז' לכיבוש יהויקי' הוא שנת שמנה לנבוכד נצר :

ויצא יהויכין כו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל וכן הר"לבג ז"ל שהיה ח' למלכו' נבוכדנאצר ע"כ :

ויצא משם כו' הנה נבוכדנאצר מצאה ידו כבוד שהוציא משם כל אוצרו' בית ה' ואוצרות בית המלך וכל כלי בית ה' לא נכחו ועצם ידו אלא מחת ה' אשר נתן בידו ז"ם ויוצא משם כו' כאשר דבר ה' שגזר שעתידי' לימסר בידו שכן אמר הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך ואשר אצרו וגו' לא יותר דבר אמר ה' כדפרשית בתיבת אשר אלו הם מעצמם נושאים והולכים בבלה לא נכח כ"ג אלא הדברים נעשים מאליהם עד לא יותר דבר מעצמו וזהו שלא אמר לא יותר דבר אמר ה' שגזר כך וז"ם כאן ויוצא משם ולא הזכיר מי הוא המוציא ולע"י שמוכן מאליו היות נבוכדנאצר המוציא שתם כדי להורות שיש זולתו המוציא הוא יתבר' הנותן כח לעשות חיל וכמו שכתבתי בכלי חמדה בשני הנמצא בשני כתובים בא' אמר דהנפיק בלשון יחיד ודניאל ג' דהנפיקו בלשון רבים ובלול שהם" בלגל מובה הוצאת הכלים של בית האלהים ע"י חייב מ"ב מ"ם ויוצא משם את כל אוצרות בית ה' :

והגלה את כל ירושלם כו' ואת כל אנשי החיל כו' ויקרא רבה פ' י"ח הרש והמסגר הלף ר' ברכיה בש"ר יהודה ורבנן ר' ברכיה בשם ר' יהודה אמר חרש הלף ומסגר הלף ורבנן אמרין זה וזה הלף · ונראה דקא מפלג במחלוקת לחרש הנזכר עם בסמוך והוא בפי' החרש והמסגר דלמ"ד הכל הלף סובר כמ"ד הלו ה"ח שבעה שהם בולם שותקין כחרשים וכשאחד סובר הין פותח ה"כ בולם הלף שהרי בולם בתכיה ה' הם חייבים מ"ד חרש הלף ומסגר הלף סובר כתרגום שתרגם לומניא ותרעיא שהם שני מינים לומניא הלף והרעיא הלף דל"כ הלא שהכל ח' מה שייכות יש לחרש עם המסגר ולמסגר עם החרש עד שיחבר ב' המינים ויאמר שהם יחדיו הלף הלא ולדי החרש הלף והמסגר הלף זה מוכרח מן הענין גם מהלשון דלמ"ד ת"ח הי"לל החרש ומסגר בלא הא דבשלמ' החרש בה"ח הייבו ע"ש מחרים לת אחרים לחנם והמסגר בה"ת למה לו"ח דכל ח' הלף ולזה בא בה"ח הידועה לחלק שכל ח' הלף החרש הלף והמסגר הלף ורש"י מביא ת"י לומני' ותרעיא ורז"ל אמרו חכמים גדולים בתורה שבשלחה פותח כולם שותקין כמו שכתוב החריבו אלי חיים והמסגר הכל יוסבים לפניו ולמ"ד כי הימנו כמו שנא' ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח ואת אלי הארץ אלו חורו יהודה ובנימין ולדיקים היו עליהם הכתוב לו' כתלנים הטובות כך אמר את גלות יהודה ז' אלפים ולמעלה הוא לו' עשרת אלפים בא הכתוב הג' ומכריע בם' ירמיה העם אשר הגלה נ"כ בשנת שבע יהודים ג' אלפים אמר מעתה ג' אלפים הין משבע יהודה וז' אלפים מבנימין ואחר השבעים ולא בסדר עולם לחדנו כן ע"כ וכן הרד"ק ז"ל והרחיב עוד וכן הביא הרלב"ג ז"ל כהרד"ק ז"ל בכתובים המכחישים זה את זה כתיב ח' לו' י' אלפים וכתוב ל' הוא לו' ז' אלפים הראשון כלל י' אלפים בין כולם והכתוב הג' הלו' ז' אלפים אלה שבע יהודה ממנו הין הג' אלפים יהודים ע"ש יהוד' והחרש והמסגר ה"י לומניא ותרעיא והמסגר ע"ש סוגרים השערים והם שומרי החומות · ומהרי"ח ז"ל הני' דהרד"ק ז"ל הנזכר והסכמת הרלב"ג ז"ל עמו והקשה על דבריהם ע"ש · ולע"דן אז לא הנה קושיא שהביא הרד"ק כלל כי הז' אלפים מבנימין ואחר שבטי ישראל והשבל מחייב כן שכל גבור ונבור מגבורי ישראל לחוזי חרב מלוסדי מלחמה בעת שבלה הארה לישראל מהמלחמות היה בירת אל ארץ יהודה ולכך יתלו שם ז' אלפים מישראל עם בנימין וג' אלפים מיהודה · עוד כתב מהרי"ח ז"ל הבל המיתת הענין הוא שולר הכתוב בכלל שהגלה כל ירושלם וכל השרי' וכל גבורי החיל וגם החרש והמסגר שהיו כולם י' אלפים וזכר בהם הפרטיות והוא שהגלה בבלה המלך יהויכין ואת אמו ואת נשיו ואת אלי הארץ שהם השרים ואת אנשי החיל והיו בלבד הגבורים אנשי החיל ז' אלפים והחרש והמסגר אלף הנשארים הנה לא היו גבורים ואנשי חיל ולא החרש והמסגר היו גבורים כי אם הו' אלפים הנשארים גבורי' אבל היו אותם הנשארים לתשלום העשרת אלפים בית המלך ועבדיו והקרובים אליו והשרי' והסוכים ואלי הארץ ועבדיהם שאלה כולם היו הלפים הנשארים וזה האופן היו כולם עשרת אלפים אמנם מה שכתוב בספר ירמיה ג' אלפים הוא כל העם אשר הגלה מלבד אנשי חיל הגבורים שהיו כולם ג' אלפים עם החרש והמסגר אלא היו גבורים ואנשי חיל וז"ם שם זה העם אשר הגלה נבוכדנאצר בשנת שבע ג' אלפים ועשרים וג' כי מהעם ר"ל מאשר לא היו אנשי חיל דיר שמה שהיו ג' אלפים לא מהגבורים ע"כ · ולע"דן קשה על דברי מהרי"ח ז"ל דאמר שפי' הג' אלפים המזכרים שם הם הבלופים וזולת הגבורים שהיו ז' אלפים והיו הג' אלפים הנשארים הלוסי' ובלתי גבורים והחרש והמסגר מכללם הלוסים שזה רחוק שהחרש והמסגר יהיו לוחם בכלל הג' אלפים לחז"ל הם החכמים העקריים ואם כן איך יוכללו בכלל העם הבלוסים והרי נזכרו כאן בפרטיות בחשבון פרטיי החרש והמסגר הלף ועוד קשה לו' הם גבורי' עושי מלחמה כו' שכולל גם את החרש והמסגר וכן חז"ל דרשוהו גבורי' עושי מלחמה' על החרש והמסגר שהם גבורים בתור' עושי מלחמה' כמו גם מלחמות ה' כו' כנז"ל בהרד"ה ז"ל ואולי יאמר מהרי"ח ז"ל שכיון שחז"ל פירשו כולם

וגבורי החיל עשרת אלפים גולה · כתי' כ' רש ועשרת קרי ואחד הוא ואמר עוד ואת כל אנשי החיל ז' אלפים ובירמיה אמר בשנת שבע יהויכין שלשת אלפים עשרים ושלשה היחד הוא זה החשבון הראשון שהוא עשרת אלפי' היא כלל לכל ופרט אחר כן ז' אלפי' והם מבני בנימין ואחר הבבלי' ופרט עוד בירמיה ג' אלפים והם אנשים מקובלים שהיו נובאי יהודה כמו שאיר יהויכין והכלי' אלפים וכ"ג הוא מספר מועט ולא חשש לספרו עם י' אלפים זה הוא גלות שגלה עם יהויכין ובספר ירמי' אומר מה שגלו בגלות צדקיהו שהוא שנת י"ח לנבוכד נצר והיו בשמנ' מאות ול"ב ואחר החורבן שנת כ"ג לנבוכד נצר היו הגולי' תש"מה אות' שהיו בעמון ומואב ואמר גולה כמו גולים והוא דרך כלל בלשון יחיד ולדעת יונתן הוא שם שתרגם בגלותא: וכל החרש והמסגר · ת"י אומניא ותרעיא: ואת אילי הארץ · אלה שרי יהודה ובנימין עליה' הכתוב אומר כתאני הטובות האלה וגו': הוליך גולה · בגולה והוא שם בשקל שולה וכן כל גולה: החרש והמסגר אלף · אלה אינם בכלל הי' אלפים שזכר במספר של מעלה ובסדר עולם הוא אומר ומתוכן החרש והמסגר אלף היו כלומ' שמכלל העשרת אלפים היו ואין דרך המקרא לכלול מספר ואחר כן לפרט אם לא לחדש על ענין הראשון וא"כ לפי אלה הראשונים היו: הכל גבורים עושי מלאכה · בסדר עולם יכי מה גבורה הם עושי בני אדם הסולכים בגולה ומה מלחמ' עושין בני אדם האסורים בזיקי' הכתובים בשלשלאות של ברזל אלא גבורים בגבורה של תורה וכן הוא אומר גבוריכם עושי דברו עושי מלחמה עושין מלחמת של תורה וכן הוא אומר על כן יאמר בספר מלחמות יי' · חרש אחד מדבר והכל שותקין · מסגר שהכל יושבין לפניו ולמדין ממנו לקיים מה שכ' ופותח ואין סוגר וסוגר ואין פותח: ויסב שמו לצדקיהו · הטעם פי' למעלה ומה שכ' כל כך שמו וקראו לצדקיהו אומר בדרש אמר לי יה יגדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: בן עשרים ואח' שנה לצדקיהו · היאך הוא זה והלא בן ל"ה שנה היה לפי חשבו' של אחיו שהרי הבן השלישי ליאשיהו היה זיהויקים שהיה גדול ממנו כאמר בו בן כ"ה שנה יהויקים במלכו וי"א שנה מלך הרי ל"ה לצדקיהו וכבר כתבנו למעלה לדעת החכם ראב"ע כי הוא אומר שמלך ג' שנים בחיי אביו והז היה בן כ"א וכל זה הוא צריך לדעתו שאמר כי שלום הוא יהואחז והוא היה הקטן שבבני יאשיהו וכתיב בן שלשה ועשרים במלכו אבל דברי רז"ל שאמרו כי שלום הוא לצדקיהו אין כאן קושיא כלל כי צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו והיה בחו' אביו בן עשר שני' ועתה כשמלך בן אחד ועשרים אלא שרחוק הוא שזכר שני בנים בסדר והאחד מיננו ולפירושנו כי שלום הוא יהויכין הנה צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו ואין צריך כאן תיקון:

כי

רש"י

וגבורי החיל עשרת אלפים גולה · כתי' כ' רש ועשרת קרי ואחד הוא ואמר עוד ואת כל אנשי החיל ז' אלפים ובירמיה אמר בשנת שבע יהויכין שלשת אלפים עשרים ושלשה היחד הוא זה החשבון הראשון שהוא עשרת אלפי' היא כלל לכל ופרט אחר כן ז' אלפי' והם מבני בנימין ואחר הבבלי' ופרט עוד בירמיה ג' אלפים והם אנשים מקובלים שהיו נובאי יהודה כמו שאיר יהויכין והכלי' אלפים וכ"ג הוא מספר מועט ולא חשש לספרו עם י' אלפים זה הוא גלות שגלה עם יהויכין ובספר ירמי' אומר מה שגלו בגלות צדקיהו שהוא שנת י"ח לנבוכד נצר והיו בשמנ' מאות ול"ב ואחר החורבן שנת כ"ג לנבוכד נצר היו הגולי' תש"מה אות' שהיו בעמון ומואב ואמר גולה כמו גולים והוא דרך כלל בלשון יחיד ולדעת יונתן הוא שם שתרגם בגלותא: וכל החרש והמסגר · ת"י אומניא ותרעיא: ואת אילי הארץ · אלה שרי יהודה וכנימין עליה' הכתוב אומר כתאני הטובות האלה וגו': הוליך גולה · בגולה והוא שם בשקל שולה וכן כל גולה: החרש והמסגר אלף · אלה אינם בכלל הי' אלפים שזכר במספר של מעלה ובסדר עולם הוא אומר ומתוכן החרש והמסגר אלף היו כלומ' שמכלל העשרת אלפים היו ואין דרך המקרא לכלול מספר ואחר כן לפרט אם לא לחדש על ענין הראשון וא"כ לפי אלה הראשונים היו: הכל גבורים עושי מלאכה · בסדר עולם יכי מה גבורה הם עושי בני אדם הסולכים בגולה ומה מלחמ' עושין בני אדם האסורים בזיקי' הכתובים בשלשלאות של ברזל אלא גבורים בגבורה של תורה וכן הוא אומר גבוריכם עושי דברו עושי מלחמה עושין מלחמת של תורה וכן הוא אומר על כן יאמר בספר מלחמות יי' · חרש אחד מדבר והכל שותקין · מסגר שהכל יושבין לפניו ולמדין ממנו לקיים מה שכ' ופותח ואין סוגר וסוגר ואין פותח: ויסב שמו לצדקיהו · הטעם פי' למעלה ומה שכ' כל כך שמו וקראו לצדקיהו אומר בדרש אמר לי יה יגדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: בן עשרים ואח' שנה לצדקיהו · היאך הוא זה והלא בן ל"ה שנה היה לפי חשבו' של אחיו שהרי הבן השלישי ליאשיהו היה זיהויקים שהיה גדול ממנו כאמר בו בן כ"ה שנה יהויקים במלכו וי"א שנה מלך הרי ל"ה לצדקיהו וכבר כתבנו למעלה לדעת החכם ראב"ע כי הוא אומר שמלך ג' שנים בחיי אביו והז היה בן כ"א וכל זה הוא צריך לדעתו שאמר כי שלום הוא יהואחז והוא היה הקטן שבבני יאשיהו וכתיב בן שלשה ועשרים במלכו אבל דברי רז"ל שאמרו כי שלום הוא לצדקיהו אין כאן קושיא כלל כי צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו והיה בחו' אביו בן עשר שני' ועתה כשמלך בן אחד ועשרים אלא שרחוק הוא שזכר שני בנים בסדר והאחד מיננו ולפירושנו כי שלום הוא יהויכין הנה צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו ואין צריך כאן תיקון:

רלב"ג

וכל החרש והמסגר · הם האומנים והשוערים ושומרי החומ' וסוגרי פתחיה: ואת אילי הארץ · ר"ל שרי הארץ: ואת כל אנשי החיל שבעת אלפים · והנה חוץ למעלה י' אלפים ובספר ירמיה אחר שבשנת שבע למלכו' כבוכד נצר הגלה יהודי' שלשת אלפים ועשרים ושלשה וידמה שמה שאמר בספר ירמיה בשנ' שבע ר"ל שעברו לנבוכד נצר ז' שני' ולזה אחר בזה המקום בשנת ח' ואולם מספר הגבורי' ירמיה כמו שפי' רבינו דוד קמחי כי בתחלה ספר כל גבורי החיל הגולי' מיהוד' ובנימין ואח' כן פרט בזה המקום הגבורים שהיו משבט בנימין ובספ' ירמיה פרט הגבורים שהיו משבט יהודה ולזה קראם יהודי:

כי

כלי יקר

גבורים עושי גבורות היו במלחמת' של תורה אם כן ע"כ חלושין היו כי למה כפרלת הושיה שמתם כחו של אדם וה"כ איך יכלאם שם בירמיה בכלל הג' אלפים לדעת מהרי"ח ז"ל ולהרד"ק ז"ל ניחא: ולע"דן שהיו' אלפים זולת החרש והמסגר שמהם היו אם כן י"א אלף היו ויוכיח כן לשון הפסוק דקאמר ו' אלפים גולה ונוסף עליהם החרש והמסגר ז"ש וכל החרש והמסגר שאלו היו מן המנין של עשרת אלפים היה להם לו' ואת כל גבורי החיל וכל החרש והמסגר עשרת אלפים גולה לא כשאמרו כו' ובכתוב הבני פרט ואמר ואת כל אנשי החיל ז' אלפים והחרש והמסגר אלף והיו הג' אלפים הנזכרים בירמיה המלושים שבהם כמו שאמר שם זה הענש אשר הגלה נבוכדנאצר ג' אלפים שהיו לתשלום העשר' ולא הזכיר כאן אלא פרט הגבורים בכח וגבורה והחרש והמסגר בהם גם הם במלחמתה של תורה וע"פ מה שפי' שעשרת אלפים גולה הם מלבד החרש והמסגר שהחרש והמסגר לא נזכרו בכלל גולה כיון שהם החכמים הגדולים לדעת חז"ל והעוסקים בתורה ואין בן חורין אלא המעמל בתורה כמו שאמר חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות ולזה הוצרך אותם מכלל גולה ובסמוך כתב ויביאם מלך בבל גולה בבלה לא כתיב בגולה אלא ויביאם מלך בבל גולה ר"ל לתיקון הגולה כי בגולת החרש והמסגר יתקנו עניניהם ומגדולת העבדים ותיקונם מעלת אדוניהם נצרת:

וימלך מלך בבל כו' במסכת הוריות וימלך את מתניה דודו שמו רבותינו הוא אלוש הוא צדקיה ולמה נקרא שמו אלוש שהיה אלוש במעשיו אינה דאמרי דאמלכות בית דוד בימיו ויסב שמו לצדקיהו אמר יה יגדיק עליך הדין אם תמרוד בי ומה שמו מתניה והא כתיב הג' לצדקיהו הד' אלוש ג' שהוא ד' לבנים ד' שהוא ד' למלוכה בתחלה מלך יהואחז ולבסוף מלך יהויקים ולבסוף מלך יכניה ולבסוף לצדקיהו ע"כ · ועיין הרד"ק ז"ל וכן רש"י ז"ל המפרשים פי' מתניה בן דודו כפשוטו בן דודו ממש אמנם מהרי"ח ז"ל פי' דודו לשון חיבה שהיה לו עמו ודודו מלשון דודי לי ואני לו שהי' המלך מחבבו וכמו שיבא בתוך דברי מהרי"ח ז"ל בפסוק בן עשרים וח' שנה וכו': ולע"דן לפי שמתניה מורה על מתת מתן יה לכך שינה שמו כדי שיחזיק טובה למלך שהמליכו ולא ימרוד בו אלא יהיה לדיק עמו ויה עד בימותם והוא לצדקיהו:

בן עשרים ואחת כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כתב יש להתבונן מאד במ"ש כאן בן עשרי' וח' שנה לצדקיהו במלכו כי יהואחז היה במלכו בן עשרים ושנים שנה ומלך י"ח שנה ויתחייב מזה שהיה לצדקיהו במלכו בן ל"ה שנה לו יותר ואיך אמ' בן עשרים ואחת שנה ויקשה לזה ג' מה שכתו' בירמיהו בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל ירמיהו מאת ה' לאמר כה אמר ה' אל עשה לך מוסרות ומטות ושלחתם ביד מלאכי' הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהוד' וגו' ואיך אפשר שבתחלת ממלכת יהויקים היה לצדקיהו מלך יהודה בהיות ביניהם מהשנים י"ח ויאמר ואין לנו שנה' שבראשית ממלכת יהויקים בשם זאת הנבואה את ירמיהו ושביתה עתידה לו' אותה בימי לצדקיהו כדברי המפרשים כי אתה תראה בדברי הנבואה עצמה אל' ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי והוא המורה שהיה בזמנו וכן תמצא שמיד אחר הנבואה הזאת אמר ויהי בשנה הרביעית בראשית ממלכת צדקיהו מלך יהודה והוא המוכיח שהשנה שנאמרה אותה הנבואה היה בראשית ממלכת לצדקיהו אותה שותר אם כן למה שאמר בראשית ממלכ' יהויקים וחז"ל אמרו בפ' כהן מעיין שלוש הוא לצדקיהו ולמה נקרא שמו אלוש שהי' אלוש במעשיו ר"ל שלוש שלמה מלכות בית דוד בימיו ויסב שמו לצדקיהו ר"ל ה' יגדיק עליך את הדין אם תמרוד בי ומה שמו מתניה שמו והא כתיב הג' לצדקיהו הד' אלוש ג' שהיה ג' לבנים ד' שהיה ד' למלכות בתחלה מלך יהואחז ולבסוף מלך יהויקים ובסופו מלך יהויכין ובסופו מלך לצדקיהו הרבה רוחה מדבריהם שאלוש ולצדקיהו הכל אחד אלא שרחוק הוא שזכיר שני בסדר והא' לומנו וכן הרד"ק ז"ל כנו"ל ואמנם הרא"בע ז"ל כתב שיאשיהו המליך את צדקיהו בימיו ג' שנים וכשמת יאשיהו לא רצו העם במלכותו של צדקיהו אחיו יהואחז בחזקה על כן אמר בירמיהו שבראשית ממלכת יהויקים היה לצדקיהו מלך יהודה לאחי שהיה נודע בגויים שיאשיהו המליכו בימיו וכ"ז החכם בדלתו מלבו ולא בחלה סמך בפסוקים

רש"י

ויבא נבוכדנצר מלך בבל הוא ונבוכדנצר מלך בבל ויבא אל ירושלים ויצר עליה: ויתן יי בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם בארץ שנער בית אלהיו והביא את הכלים אל בית אוצר אלהיו: ויאמר המלך אל אשפנז רב סריסיו להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים: ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה וכשלים בכל חכמה וידעי דעת ומבינים מדע ואשר כח בהם לעמד בהיכל המלך וללמדם ספר ולשון כשדים: ויעד להם המלך דת יומם מן הפת המלך ומן היין אשר הוא שתה וגדלם שנים שלש ומקצתם יעמדו לפני המלך: ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה: ויאמר אליהם רב הסרסים לא תאכלו מן הפת המלך ומן היין אשר הוא שתה ויתן אל אשפנז לא י

כי על אף יי׳ והוא טעם למה שאמר אחר כן וימרוד האל יתברך בם בלבו שימרוד במלך בבל כדי שיתלה מלך בבל טעל׳ להחריב הכל: היתה בירושלם: העלטה הגשמי היתה בירושלם על אפו ועל חמתו בעבור המעשי׳ הרעי׳ שהיו עושי׳: בשנת התשיעית למלכו במלכות צדקיהו והיא שנת שבעה עשר לנבוכד נצר. ויבא עליה דיק: הוא מגדל עץ שבונין נגד העיר לכבשה: בתשעה לחדש: ולא זכר באיזה חדש וכספר ירמיה אמר בחדש הרביעי בתשעה לחדש. ותבקע העיר: בקע בכשדים חומת העיר וכוון שרלו מנשי המלחמה אשר בעיר כי בקעו העיר ברחו בלילה ההוא ואמר שכל מנשי המלחמה הלילה רצה לומר ברחו בלילה ההוא וכן אמר בספר ירמיה וכל אנשי המלחמה ברחו וילאו מן העיר לילה: דרך שער בין החומותים אשר על גן המלך: ילאו דרך השער שהיה בין שתי החומותים בשתר שלא ידע בו בשדים הכשדים: וילך דרך הערבה: וילך צדקיהו וחשר ובדרש בין החומותים מערה היתה מבית לדקיהו אל ערבות ירחו וברח לו דרך המערה והב״ה זמן לבי שהלך על גב המערה ורדפו כשדים אחר הנבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות ירחו היה לדקיהו יוצא ורואהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפס במצודתי: אל מלך בבל רבלתה והרי נבוכד נצר בא לירושלם כמו שנא׳ בא נבוכד נצר מלך בבל ירושלם לא [illegible] כמו שהאמר [illegible] בהוקם חמה רבי [illegible] ולו בגלות ובשבבשו ירושל׳ היה הוא ברבלתה והביאו לה לדקיהו שיו: ובדרש לא עלה נבוכד נצר לירושלם אלא שהיה שהוא בנבוכד נצר נביא׳ אלא היה נבוכד נצר היה מקוק׳ לו בי רבתו והיתה אמתו מוטלת עליו כאילו הוא עומד לפניו כמו שאומר בספר ירמיה עמד בפני מלך בבל לירושלם: וידברו אתו משפט: הוכיחו על שמרד בו ועבר על שבועתו כמו שכתוב וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלהים: בשבע.

רשי

כי אף על יי׳ היתה וגו׳: לפי׳ וימרד צדקיהו במלך בבל נתן הקב״ה בלבו למרוד בו כדי שיגלה: בשנת התשיעי׳ למלכו: של צדקיהו: דיק: ת״י כרקוס: דרך שער בין החומותים: מערה הולכת מביתו על ערבות ירחו וברח לו דרך המערה והקב״ה זימן לבי הולך על גב המערה חוץ לעיר ורדפו כשדים אחרי הנבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות ירחו רחוהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפס במצודתי: וידבר אתו משפט: ואת

רמב״ן

כי על אף יי׳ היתה בירושלם וביהוד׳ עד שהגליתו אותם מעל פניו. ר״ל כי מחמת חוקקי הטם וכעס הש״י עליהם בהיות שיגליתו עליהם אלו הדברים ולזה גם כן היתה הסבה שמרד צדקיהו במלך בבל כי לולי מרדו לא נחרבה ירושלם ולא גלו מעל אדמתם כמו שהיה אומר לו ירמיהו: ויבנו עליה דיק סביב: הוא מגדל שבונין סביב העיר לכבשה: בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר: הנה לא באר באי זה חדש ואולם בספר ירמיה באר שזה היה בחדש הרביעי בתשע׳ לחדש: ותבקע העיר: ר״ל על ידי חיל כשדים: וכל אנשי המלחמה הלילה: ר״ל ינגלחו הלילה לפי שרואה כי חיל כשדים נכנסו לעיר: דרך שער בין החומותים: ר״ל שיצא דרך שהיה בין שתי חומות כדי שלא ירגישו כשדי׳ ולא ירגישו בהם: אשר על גן המלך: ר״ל אצל גן המלך: וילך דרך הערבה: ר״ל כי המלך הלך דרך המדבר שלא ירגישו בו כשדי׳: וידבר אתו משפט: אמר לו משפט המורד והמבגד על שבועתו ולזה הרג בניו ובוד עיני צדקיהו ויאסרהו בנחשתי׳ ותתהו בני׳ האסורי׳ על יום מותו כמו שכתו׳ בספר ירמיה: ובחדש

רלב״ג

ביהודה ה׳ וסימ׳ נמסר לעיל בחלק ב׳ סימ׳ י״ז סימן מלכים ויחן עליה ירמיה קדמא ויצרו עליה תניינא ויחנו עליה. מלכים בתשעה לחדש ר״פ. ירמיה בחדש השביעי ר״פ: ותבקע ד׳ וסי׳ נמס׳ בסדר קרח ובמלכי׳א׳ סימ׳ א׳: אל גן כל לשון גן אל במ״ג על וסימ׳ אשר על גן המלך וכשדים יחברו דסוף ירמיה. ועל גנתו יונקתו: ירחו ל׳ בספרא וישבו אתי בערבות ירחו. וכל יהושע ומלכים ירחו ב״מ דין. וכל אוריתא דכתו׳ ירחו וכל שאר קריאה ירחיו וסימ׳ ושכן חרדים חומש די מקרא די ובלהון כתיבן ו׳ בסוף תיבתא במ״א ירחה כתיב וסימ׳ בימיו בנה חיאל. וכל יהושע חס׳ יו״ד במ״א ובית חגלה עמק: ואת בני י׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נמסר בריש סדר וישב: לעיניו ה׳ בקריאה וסימ׳ ושרף את הפרה לעיניו. ותלך תמר בית אמנון אחיה. ואת בני צדקיה שחטו לעיניו דמלכים. והביריהם דירמיה קדמא ותנינא: ובחדש ה׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר פנחס:

כה

א בשנת כתיב לתזנחל׳

ב ה׳ ל׳ חס׳

ג ל׳ חס׳

ד ל׳ חס׳

ה ל׳ חס׳

ו ל׳ חס׳

ז ל׳ חס׳

ח ל׳ חס׳

ט ל׳ חס׳

י ל׳ חס׳

יא ל׳ חס׳

יב ל׳ חס׳

יג ל׳ חס׳

יד ל׳ חס׳

טו ל׳ חס׳

טז ל׳ חס׳

יז ל׳ חס׳

יח ל׳ חס׳

יט ל׳ חס׳

כ ל׳ חס׳

כא ל׳ חס׳

כב ל׳ חס׳

כג ל׳ חס׳

כד ל׳ חס׳

כה ל׳ חס׳

כו ל׳ חס׳

כז ל׳ חס׳

כח ל׳ חס׳

כט ל׳ חס׳

ל ל׳ חס׳

לא ל׳ חס׳

לב ל׳ חס׳

לג ל׳ חס׳

לד ל׳ חס׳

לה ל׳ חס׳

לו ל׳ חס׳

לז ל׳ חס׳

לח ל׳ חס׳

לט ל׳ חס׳

מ ל׳ חס׳

מא ל׳ חס׳

מב ל׳ חס׳

מג ל׳ חס׳

מד ל׳ חס׳

מה ל׳ חס׳

מו ל׳ חס׳

מז ל׳ חס׳

מח ל׳ חס׳

מט ל׳ חס׳

נ ל׳ חס׳

נא ל׳ חס׳

נב ל׳ חס׳

נג ל׳ חס׳

נד ל׳ חס׳

נה ל׳ חס׳

נו ל׳ חס׳

נז ל׳ חס׳

נח ל׳ חס׳

נט ל׳ חס׳

ס ל׳ חס׳

סא ל׳ חס׳

סב ל׳ חס׳

סג ל׳ חס׳

סד ל׳ חס׳

סה ל׳ חס׳

סו ל׳ חס׳

סז ל׳ חס׳

סח ל׳ חס׳

סט ל׳ חס׳

ע ל׳ חס׳

עא ל׳ חס׳

עב ל׳ חס׳

עג ל׳ חס׳

עד ל׳ חס׳

עה ל׳ חס׳

עו ל׳ חס׳

עז ל׳ חס׳

עח ל׳ חס׳

עט ל׳ חס׳

פ ל׳ חס׳

פא ל׳ חס׳

פב ל׳ חס׳

פג ל׳ חס׳

פד ל׳ חס׳

פה ל׳ חס׳

פו ל׳ חס׳

פז ל׳ חס׳

פח ל׳ חס׳

פט ל׳ חס׳

צ ל׳ חס׳

צא ל׳ חס׳

צב ל׳ חס׳

צג ל׳ חס׳

צד ל׳ חס׳

צה ל׳ חס׳

צו ל׳ חס׳

צז ל׳ חס׳

צח ל׳ חס׳

צט ל׳ חס׳

ק ל׳ חס׳

קא ל׳ חס׳

קב ל׳ חס׳

קג ל׳ חס׳

קד ל׳ חס׳

קה ל׳ חס׳

קו ל׳ חס׳

קז ל׳ חס׳

קח ל׳ חס׳

קט ל׳ חס׳

קי ל׳ חס׳

קיא ל׳ חס׳

קיב ל׳ חס׳

קיג ל׳ חס׳

קיד ל׳ חס׳

קטו ל׳ חס׳

קטז ל׳ חס׳

קיז ל׳ חס׳

קיח ל׳ חס׳

קיט ל׳ חס׳

קכ ל׳ חס׳

קכא ל׳ חס׳

קכב ל׳ חס׳

קכג ל׳ חס׳

קכד ל׳ חס׳

קכה ל׳ חס׳

קכו ל׳ חס׳

קכז ל׳ חס׳

קכח ל׳ חס׳

קכט ל׳ חס׳

קל ל׳ חס׳

קלא ל׳ חס׳

קלב ל׳ חס׳

קלג ל׳ חס׳

קלד ל׳ חס׳

קלה ל׳ חס׳

קלו ל׳ חס׳

קלז ל׳ חס׳

קלח ל׳ חס׳

קלט ל׳ חס׳

קמ ל׳ חס׳

קמא ל׳ חס׳

קמב ל׳ חס׳

קמג ל׳ חס׳

קמד ל׳ חס׳

קמה ל׳ חס׳

קמו ל׳ חס׳

קמז ל׳ חס׳

קמח ל׳ חס׳

קמט ל׳ חס׳

קנ ל׳ חס׳

קנא ל׳ חס׳

קנב ל׳ חס׳

קנג ל׳ חס׳

קנד ל׳ חס׳

קנה ל׳ חס׳

קנו ל׳ חס׳

קנז ל׳ חס׳

קנח ל׳ חס׳

קנט ל׳ חס׳

קס ל׳ חס׳

קסא ל׳ חס׳

קסב ל׳ חס׳

קסג ל׳ חס׳

קסד ל׳ חס׳

קסה ל׳ חס׳

קסו ל׳ חס׳

קסז ל׳ חס׳

קסח ל׳ חס׳

קסט ל׳ חס׳

קע ל׳ חס׳

קעא ל׳ חס׳

קעב ל׳ חס׳

קעג ל׳ חס׳

קעד ל׳ חס׳

קעה ל׳ חס׳

קעו ל׳ חס׳

קעז ל׳ חס׳

קעח ל׳ חס׳

קעט ל׳ חס׳

קפ ל׳ חס׳

קפא ל׳ חס׳

קפב ל׳ חס׳

קפג ל׳ חס׳

קפד ל׳ חס׳

קפה ל׳ חס׳

קפו ל׳ חס׳

קפז ל׳ חס׳

קפח ל׳ חס׳

קפט ל׳ חס׳

קצ ל׳ חס׳

קצא ל׳ חס׳

קצב ל׳ חס׳

קצג ל׳ חס׳

קצד ל׳ חס׳

קצה ל׳ חס׳

קצו ל׳ חס׳

קצז ל׳ חס׳

קצח ל׳ חס׳

קצט ל׳ חס׳

קק ל׳ חס׳

קקא ל׳ חס׳

קקב ל׳ חס׳

קקג ל׳ חס׳

קקד ל׳ חס׳

קקה ל׳ חס׳

קקו ל׳ חס׳

קקז ל׳ חס׳

קקח ל׳ חס׳

קקט ל׳ חס׳

קקי ל׳ חס׳

קקיא ל׳ חס׳

קקיב ל׳ חס׳

קקיג ל׳ חס׳

קקיד ל׳ חס׳

קקטו ל׳ חס׳

קקטז ל׳ חס׳

קקיז ל׳ חס׳

קקיח ל׳ חס׳

קקיט ל׳ חס׳

קקכ ל׳ חס׳

קקכא ל׳ חס׳

קקכב ל׳ חס׳

קקכג ל׳ חס׳

קקכד ל׳ חס׳

קקכה ל׳ חס׳

קקכו ל׳ חס׳

קקכז ל׳ חס׳

קקכח ל׳ חס׳

קקכט ל׳ חס׳

קקל ל׳ חס׳

קקלא ל׳ חס׳

קקלב ל׳ חס׳

קקלג ל׳ חס׳

קקלד ל׳ חס׳

קקלה ל׳ חס׳

קקלו ל׳ חס׳

קקלז ל׳ חס׳

קקלח ל׳ חס׳

קקלט ל׳ חס׳

קקמ ל׳ חס׳

קקמא ל׳ חס׳

קקמב ל׳ חס׳

קקמג ל׳ חס׳

קקמד ל׳ חס׳

קקמה ל׳ חס׳

קקמו ל׳ חס׳

קקמז ל׳ חס׳

קקמח ל׳ חס׳

קקמט ל׳ חס׳

קקנ ל׳ חס׳

קקנא ל׳ חס׳

קקנב ל׳ חס׳

קקנג ל׳ חס׳

קקנד ל׳ חס׳

קקנה ל׳ חס׳

קקנו ל׳ חס׳

קקנז ל׳ חס׳

קקנח ל׳ חס׳

קקנט ל׳ חס׳

קקס ל׳ חס׳

קקסא ל׳ חס׳

קקסב ל׳ חס׳

קקסג ל׳ חס׳

קקסד ל׳ חס׳

קקסה ל׳ חס׳

קקסו ל׳ חס׳

קקסז ל׳ חס׳

קקסח ל׳ חס׳

קקסט ל׳ חס׳

קקע ל׳ חס׳

קקעא ל׳ חס׳

קקעב ל׳ חס׳

קקעג ל׳ חס׳

קקעד ל׳ חס׳

קקעה ל׳ חס׳

קקעו ל׳ חס׳

קקעז ל׳ חס׳

קקעח ל׳ חס׳

קקעט ל׳ חס׳

קקפ ל׳ חס׳

קקפא ל׳ חס׳

קקפב ל׳ חס׳

קקפג ל׳ חס׳

קקפד ל׳ חס׳

קקפה ל׳ חס׳

קקפו ל׳ חס׳

קקפז ל׳ חס׳

קקפח ל׳ חס׳

קקפט ל׳ חס׳

קקצ ל׳ חס׳

קקצא ל׳ חס׳

קקצב ל׳ חס׳

קקצג ל׳ חס׳

קקצד ל׳ חס׳

קקצה ל׳ חס׳

קקצו ל׳ חס׳

קקצז ל׳ חס׳

קקצח ל׳ חס׳

קקצט ל׳ חס׳

קקק ל׳ חס׳

קקקא ל׳ חס׳

קקקב ל׳ חס׳

קקקג ל׳ חס׳

קקקד ל׳ חס׳

קקקה ל׳ חס׳

קקקו ל׳ חס׳

קקקז ל׳ חס׳

קקקח ל׳ חס׳

קקקט ל׳ חס׳

א בשנת כתיב לתזנחל׳

ב ויהי בשנת התשיעית למלכו בחדש העשירי בעשור לחדש בא נבוכדנאצר מלך־בבל הוא וכל־חילו על־ירושלם ויחן עליה ויבנו עליה דיק סביב:

ג ותבא העיר במצור עד עשתי עשרה שנה למלך צדקיהו:

ד בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא־היה לחם לעם הארץ:

ה ותבקע העיר וכל־אנשי המלחמה הלילה דרך שער בין החמתים אשר על־גן המלך וכשדים על־העיר סביב וילך דרך הערבה:

ו וירדפו חיל־כשדים אחר המלך וישיגו אתו בערבות יריחו וכל־חילו נפצו מעליו:

ז ויתפשו את־המלך ויעלו אתו אל־מלך בבל רבלתה וידברו אתו משפט: ואת־בני צדקיהו שחטו לעיניו ואת־עיני צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים ויבאהו

ח ובחדש החמישי בשבעת לחדש הוא שנת שבע עשרה לנבוכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב־טבחים עבד מלך־בבל ירושלם:

ט ויצת את־בית יהוה ואת־בית המלך ואת כל־בתי ירושלם וכל־בית גדול שרף באש:

י וחומת ירושלם סביב נתצו כל־חיל כשדים אשר עם־רב־טבחים:

יא ואת־יתר העם הנשאר בעיר ואת־הנפלים אשר נפלו אל־מלך בבל ואת־יתר האמון הגלה נבוזראדן רב־טבחים:

יב ומדלת הארץ השאיר רב־טבחים לכרמים ולעבדים:

יג ואת־עמודי הנחשת אשר לבית יהוה ואת־המכנות ואת־ים הנחשת אשר בבית יהוה שברו כשדים וישאו את־נחשתם בבל:

יד ואת־הסירות ואת־היעים ואת־המזלגות ואת־הכפות ואת־כל־כלי הנחשת אשר־ישרתו בהם לקחו:

טו ואת־המחתות ואת־המזרקות אשר־הזהב לזהב ואת־הכסף לכסף לקח רב־טבחים:

טז עמודים שנים הים אחד ומכנות אשר עשה שלמה לבית יהוה לא־היה משקל נחשתם לכל־הכלים האלה:

יז קומת העמוד האחד שמנה אמות ושלשה־עשר אמה ושלש אצבעות עבי׳ הוא וכתר־נחשת עליו וקומת הכתר שלשה אמות ושבכה ורמונים על־הכתר סביב הכל נחשת והעמוד השני כמו אלה ושבכה:

יח ויקח רב־טבחים את־שרייה כהן הראש ואת־צפניה כהן המשנה ואת שלשת שמרי הסף:

יט ומן־העיר לקח סריס אחד אשר־הוא־פקד על־אנשי המלחמה וחמשה אנשים מרעי פני המלך אשר נמצאו בעיר וואת סופר־השר־צבא מפקד־העם הארץ וששים אנשים מעם הארץ הנמצאים בתוך העיר:

כ ויקח נבוזראדן רב־טבחים אתם ויבא אתם אל־מלך בבל רבלתה:

כא ויכה אתם מלך־בבל ויהרגם ברבלתה בארץ חמת ויגל יהודה מעל אדמתו:

כב ואת־העם אשר נשאר בארץ יהודה אשר השאיר נבוכדנאצר מלך־בבל ויפקד עליהם את־גדליה בן־אחיקם בן־שפן:

כג וישמעו כל־השרים אשר־לצבא הם ואנשיהם כי־פקד מלך־בבל את־גדליה ויבאו אל־גדליה המצפה ואת־ישמעאל בן־נתניה ויוחנן בן־קרח ואת־שרייה בן־תנחומת הנטופתי ואת־יעזניה בן־המעכתי הם ואנשיהם:

כד וישבע גדליה אתם ואת־אנשיהם ויאמר אליהם אל־תיראו מעבד הכשדים שבו בארץ ושבו־לכם לטוב:

כה ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן־נתניה בן־אלישמע מזרע המלוכה ועשרה אנשים אתו ויכו את־גדליה ויומת גם־את־היהודים אשר־אתו גם־את־הכשדים אשר־נמצאו־שם בעיר־המצפה:

כו ויקומו כל־העם מקטן ועד־גדול וקצינים־צבאות ויבאו מצרים כי־יראו מפני הכשדים:

כז ויהי בשנת שתים־עשרה לגלות יהויכין מלך־יהודה בשנים־עשר חדש בעשרים וחמשה לחדש נשא אויל־מרודך מלך־בבל בשנת מלכו את־ראש יהויכין מלך־יהודה מבית הסהר:

כח וידבר אתו טובות וישת כסאו מכסא מלכים אשר־אתו בבבל:

כט וישנא בגדי כלאיו ואכל־לחם תמיד לפניו כל־ימי חייו:

ל ומזונו מזון תמיד נתן־לו מאת־המלך דבר־יום ביומו כל־ימי חייו עד־יום מותו:

כלי יקר

שכתוב בהם ויעש הרע בעיני ה׳ לא חיים ולא נדונים לחזו חטם את התורה שלא׳ לור העובדה התוס תורה מכסה קדר את המזכרות לתמון שרף את התורה לחזיהו בטל את העבוד׳ מנשה הרס את המזבחות לתמון העלה שממית ע״ג המזבח לחזו בתיר את הערו׳ מכש׳ בא על לחותו לתמון בא על המו ע״כ:

כי על אף ה׳ כו׳ וימרוד כו׳ רז״ל מלי מרדותיה׳ לשכחי׳ לדקיהו לנבוכדנצר דקא מכיל ארנבת היה קא מצער לדקיהו בגופיה להטיל לשבועתיה ולא הרה לה׳ ולדקיהו ח״ל חזיתון מלי קא עביד לדקיהו דלא הכי הוא דלשתבע בשמא דשמיא דלא מגליא לאמרו ליה לתטיל לשבועתיה ח״ל ומי מתבל לשבועתא לאמרו ליה לין לאמר לה׳ בפניו לאמרו לי׳ בפניו אמר להו ולחון מ״ט וכו׳ מיד יצבו לארץ זקני בת ציון שמעטו כרים מהחתיכם ע״כ: ובפסוק ויקליטו את המלך ויעלו אותו כו׳ לזכיר עוד בזה בס״ד ע״ש: ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל: ולע״דן טעם שנוי לשון שלמעל׳ בני יהויקים לאמר להסיר וכלון לאמר עד השליכו אותם מעל פניו והוא שלמעלה אמר להסיר כלפריטת שרף הש״י היה להסירם מעל פני השכחתו לאמנם כלון הוא לו׳ שלאחר שהוסרו מהשגחתו ולא שבו אל הבית ואעפ״י שרלו הרודפים אותם אשר לעומת זה הסכים הש״ית להשליך אותם מהוך ירושלם ז״ם כלון עד השליכו אותם שכבר הוסרו ולא הוצרכו אלא להשליכם אל ארץ החרת כיוס הזה:

ויהי בשנת התשיעי׳ וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל והוסיף ומאשר אמר סביב ירמה שהשייך הוא כמו עיר בנויה מעין שעושים סביב העיר להלחם מעם על העיר:

ותבא העיר במצור כו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הר״לבג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל והוסי׳ ששתי שנים עמדה העיר במצור שהרי התמידה עד עשתי עשר׳ שנה למלך צדקיהו אלא שמפני הרעב אשר בתוכה לא מיחו ביד הכשדים בנוהם לבקע העיר ע״כי ולמדנו שהקב״ה נתן לריכות אפים לולי ישובו ונחמו אל האלהים בתוך הזמן הרב הזה שעמדה במצור ועוו׳ כדי שידעו הכשדים שלא בכחם ירשו ח״י הרוגם לא הושיעה למו אלה לורם מכרם וה׳ הסגירם בעונותיהם:

ותבקע העיר כו׳ עיין רש״י ז״ל והכוונה ופרשתי רשתי עליו בבחינת הבני אשר הזמין הב״ה על המערה וזהו עליו אמם ונתפס במצודתי בערבות מואב בלאהו מן המערה ועיין הרד״ק וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל והוסיף כאן כתיב בתשעה לחדש הרביעי שהוא תמוז רביעי לניסן וחז״ל אמרו חמשה דברים אירעו את לבותינו בי״ז בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר וסרף אפוסטומוס את התורה הועמד צלם בהיכל הרי שבי״ז הובקעה העיר אבל מ״ם כאן בתשעה לחדש ותבקע העיר היה לענין המעשה ומה שאמ׳ בי״ז בתמוז הבקעה העיר היה אחרי אשר רדפו אחרי הבורחים ושבו להחריב פרץ העיר: ולע״דן כל

כוונת אלו הפסוקים שלא בחיל כשדים ולא בכח נעשה דבר כי כשדים זה העם לא היה ולזה בחר בלומה שפלה כדי שיכירו כל העולם כי מה׳ היה ובסיבת העונות לזה כתיב ותבקע העיר במצור כאלו היה נעשה הכה במצור ולא הביאוה הכשדים וכן כיולא בזה הו׳ ותבקע העיר כאלו מהלים נבקעה ולא בקעוה הכשדים ולחז״ל מענין הנבי יוכית כי מחת ה׳ היתה זאת היה נפלאת ומה שא׳ ותבקע העיר היתה הבקיעה קלה ואחר כך בי״ז הוסיפו בה אז שמיהו הגבורים לשלא יכנסו חיל כשדים בעיר ונתעכבת כניסתם עד י״ז בתמוז אלא הבקעה לשיכנסו חיל כשדי׳ דרך הבקיעה ההיא שנעשית בתשעה לחדש תמוז ולא כנסו העיר כולה עד העשה באב וכן יורה שמהבס ית׳ הכל מאסר כפולו כל חילו מעל לדקיהו ואין עוזר ומה שאמר סתם וילך דרך הערבה ולא פחד וילך המלך ואחר כך כתיב וירדפו חיל כשדי׳ אחר המלך ולא אמר סתם וירדפו חיל כשדים אחריו ועוד קשה שהמלך לא הלך דרך הערבה כי אם דרך המערה ברח לו ועוד שלא הזכיר המלך תחלה אבל הזכיר את כל אנשי המלחמה הלילה דרך שער וכו׳ ואיך יזכיר המלך אחר כך לבדו והיה לו לומר וילך המלך וכל אנשי המלחמה דרך שער כו׳ על כן אני אומר כי זה יובן בדרש הנזכר מענין הנבי שהלך בערבה על המערה וזהו שאמר סתם וילך דרך הערבה לרמוז את הנבי הנזכר שהלך דרך הערבה ואין מקרא יוצא מידי פשוטו והדרש תדרש דבר דבר על אופניו מדסתם קרא ולא כתב וילך המלך ומדקאמר דרך הערבה ולזה הזכיר אנשי המלחמה תחלה ואחר כך הזכיר וילך דרך הערבה לרמוז את הנבי:

וירדפו חיל כשדי׳ כו׳ ויתפשו כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הר״ק ז״ל וכן הר״לבג ז״ל ובחז״ל הנזכרים בפסוק כי על אף ה׳ שרלה את נבוכדנצר אוכל ארנבת אי ונעבד לדקיה נעבר אחר שהתירו לו חכמים שלא בפניו ובזה נבין הו׳ וידבר אתו משפט על ההתרה שלא בפניו. אל מלך בבל רבלתה חז״ל במסכת סנהדרין פרק ה׳ רבלתה אמר ר׳ לבהו זו לבוכדנצר מלך בבל וכל חילו על ירושלם אלא שהרבו ימי המלוכה אמו שנאמר והלך לו נבוכדנצר אל אמה רבלתה והביא חילו במצור וכשכבשו ירושלם היה הוא ברבלה והעלו את לדקיהו אליו ובדרש לא עלה נבוכדנצר לירושלם אלא מה שלא נתן נבוכדנצר ירושלם נבוזראדן רב שעלה בדמות דיוקנו של נבוכדנצר היתה תקוקה לו במרכבה והיתה רומתו מוטלת עליו כאלו הוא עומד לפניו כמו שאמר בספר ירמיה עמד בפני מלך בבל לירושלם ע״כ והם שתי סברות רבי יצחק בר אבדימי אמר דמות דיוקנו והר אמר אימה יהיה היתה לו ו יראה כמי שעומד לפניו עד כאן. ובמה שאמר וידבר אתו משפטים פירש הר״לבג ז״ל כדרש״י ז״ל והרד״ק ז״ל בנו׳ למעלה ואת עיני לדקיהו עור כו׳ על שעבר על השבועה וכן מהרי״ל ז״ל:

ואת בני לדקיהו שחטו לעיניו כו׳ פסיקתא רבתי ענה לדקיהו ואמר לנבוכדנצר הרגני ראשון שלא אראה בדם עשרה בני ובנין אמרו לו הורגנו תחלה שלא נראה דם אבינו שפוך על הארץ וכן עשה

בשבע לחדש: ובירמיהו לתוב בעשור לחדש פירוש ר"ל בשבע' בו נכנסו גוי' להיכל ואכלו ושתו וקלקלו בו שמיני ותשיעי ובתשיעי שמוך לחשכה הציתו בו את היכל ובית
לולך והולך עד ט"ו לחדש עשירי: הוא שנת י"ט למלך נבוכד נצר: וכן כתוב בירמיהו וזה הפסוק הי' שנת י"ט לנבוכד נצר הגלה מירוש' נפש ת"מ"ל
כמו שפירוש בז' ובח' סוף ז' ותחלת ח' וכן הוא שנת י"ח בסוף י"ח והתחלת י"ט ורבותי ז"ל אמרו גלו בי"ט ומשבון ג' הוא הגלה י"ט למלכות נבוכד נצר ו"ח לכבש
יהויקים שהיה בשנה שנייה לנבוכד נצר: ואת כל בית גדו' כל בית הקדש גדול ר"ל בתי הגדולים וכן ת"י בית רברבי': אשר רב הטבחים אשר עם רב הטבחים וכן כתוב
בירמיה אשר את רב טבחים:
ואת הנופלים אשר נפל ס' שלמו אלו קודם העיר ומסרו בעלמס אלו כמו אל הכשדים לאתה נופל ות"י דית שמועיא דאשתמעו כלומר שסרו אל משמעתו: על המלך בבל: ממוך ה"א הידיעה כמו האדון הברית: לכורמי' ולייגבי' כורמים עובדי הכרמים יוגבים עובדי הסלות וכן ת"י למהוי מפלחין בכרמין ובחקלין וכתוב ולגבים בלא יוד פ"א הפועל ובדברי רבותינו ז"ל תני רב יוסף לכורמים אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי על רמתא ולייגבי' אלו גדי חלזון מסולמ"דנו' על חיפא: כהן

מסרה

ואת כל בית ט' דסמיכי בקריא' וסימ' כי נשבי אלהים את כל עמלי ואת כל: ויבלבל יוסף את אביו ואת אחיו: ואת כל בית אביך תאספי אליך הביתה: ואת אחימלך: וישמח עליהם חזקיהו הישעיה: וישרף את בית יי' ואת בית המלך וסיפרא: וחברו דירמיה תנינא: כי כאשר ידבק האזור תנינא דפסק: ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חכצניה ואת אחיו ואת כל:

רש"י

את כל בית גדול: בתי כנסיו' שמגדלין בהן תורה ותפלה ובתי הספרים: ואת הנופלים שסמטו לקול נבוכד נצר ויכאו אליו הן העיר כמו בלבתו אל נקלב נפלו עליו ממנשה ונזמר: ולייגבי' חופרי הארץ לשון יקבים שהם חפורו' בקרקע: וקומת

רלב"ג

ובחדש החמישי בשבעה לחדש וכו' אמר בספר ירמיה בעשור לחדש וידמה שהתחלת החרבן היה בשבעה לחדש כי אז נכנסו בירושלים וסוף החורבן היה בעשור לחדש כי אז נשרף בית אלהים: ואת כל בית גדול ר"ל ואת כל בית איש גדול: אשר רב טבחים ר"ל אשר את רב טבחי': לכורמים ולייגבים רומה לומר לעובד הסלות והכרמים: ואת עמודי הנחשת אשר בית יי' וכנר התבאר בענין זולת אלו הכלים בזכרון בניית שלמה בית המקדש ויותר ילקח ביאור כל מה שזכר בזה המקום מאלו מכלים:

סריס

ואוביליה לבבל: וברחא המישאה בשבעא לירחא היא שנת תשע עשרי שנין למלכא נבוכד נצר מלכא דבבל אתא נבוזראדן רב קטוליא עבדא דמלכא דבבל לירושלם:
ואוקיד ית מקדשא דיי וית בית מלכא וית כל בתי ירושלם וית כל בתי רברבי אוקיד בנורא: וית שורי ירושלם סחור סחור תרעו כל משרית כשדאי דעם רב קטוליא: וית שאר עמא דאישתארו בקרתא וית שמיעיא דאישתמעו על מלכא דבבל וית שאר המונא אגלי נבוזראדן רב קטוליא: ומסכני עמא דארעא אשאר רב קטוליא למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין: וית עמודי נחשא די בבית מקדשא דיי וית בסיסיא וית ים נחשא די בבית מקדשא דיי תברו כשדאי ואובילו ית נחשיהון לבבל: וית דודיא וית מגרופיתא וית מזמריא וית בזיכיא וית כל מני נחשא דהוו משמשין בהון נסיבו: וית מחתיתא וית מזרקיא די דהבא דהבא ודי כספא כספא נסיב רב קטוליא: עמודיא תרין וימא חד ובסיסיא דעבד שלמה לבית מקדשא דיי לא הוה מתקל לנחשתהון דכל

ה' ר"פ
ויבאהו בבל: ובחדש
החמישי בשבעה לחדש היא שנת
ל' מיפר' חס' ו' במ"ח
תשע עשרה שנה למלך נבוכד־
נאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב־
טבחים עבד מלך־בבל ירושלם:
וישרף את־בית יהוה ואת־בית
ע' דכמי'
המלך ואת כל־בתי ירושלם ואת־
כל־בית גדול שרף באש: ואת־
ה' כתיב בן בלים'
חומת ירושלם סביב נתצו כל־חיל
כשדים אשר־רב־טבחים: ואת יתר
העם הנשארים בעיר ואת־הנפלים
ה'
אשר נפלו על־המלך בבל ואת יתר
ההמון הגלה נבוזראדן רב־טבחים:
ג'
ומדלת הארץ השאיר רב־טבחים
ולייגבים
ק'
לכרמים ולגבים: ואת־עמודי
הנחשת אשר בית־יהוה ואת־
פ"ו
המכנות ואת ים־הנחשת אשר בבית
יהוה שברו כשדים וישאו את־
ל"ט
נחשתם בבלה: ואת־הסירות ואת־
היעים ואת־המזמרות ואת־
הכפות ואת כל־כלי הנחשת
ג' בלים'
אשר ישרתו בם לקחו: ואת־ טו
המחתות ואת־המזרקות אשר
זהב זהב ואשר־כסף כסף לקח רב־
ג'
טבחים: העמודים שנים הים
האחד והמכנות אשר־עשה שלמה
לבית יהוה לא־היה משקל לנחשת
כל

רש"י

עמודי הנחשת כו' עיין הר"לבנ ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל: ולע"דן לדקדק כפל בית ה' ובראה שכונת הכתוב להגיד שני ענינים האחד מציאות שברון כלי הנחשת והשני מקום שבירתם בבית ה' ממש וזהו שאמר תחלה ואת עמודי הנחשת אשר בית ה' ואת המכונו' ואת יש הנחשת אלדיעך הם שני ענייניס והם אשר בבית ה' שברו הכשדים ולא תולה ולפי' זה תיבת אשר בבית ה' נמשכת לסוף למ"ש שברו ומורה מקום שבירתם: עוד אפשר לפרשו כפשוטו נמשך אל תחילת הענין שאמר ואת המכונו' ואת יש הנחשת אשר בבית ה' שברו כו' ושבה שתי חלוקות הלח' מעמודי הנחש' לפי שהם היו האולם בלתי מהם ולפנים עיקר בית ה' ולז"ה ואת עמודי הנחשת אשר בית ה' רולה לומ' אשר הם בית ה' ולזה לא כתב אשר בבית ה' עם היותם שם בבית ה' להורות שהם הם עיקר ו' שלבית אמנם גבי המכונות ויש הנחשת אמר בהם לשון מתחלף והוא אשר בבית ה' שהם אינם גופן שלבית כעמודים אבל אשר בבית ה' ולזה עשה' לשתי חלוקות ובלשון מתחלף כהמור:
ואת הסירות וכו' כ"ל שהלו הכלים לקחוס שלמים כמות שהם במקדש וז"ש ואת כל כלי הנחשת אשר ישרתו בהם ר"ל אשר ראויים הם לשרת בעבל לקחו ר"ל שלמים ולא שברוס כעמודים והיינו שלא ערבם יחדיו בפסוק הקודם עם העמודים והמכונות ופשוטו של מקרא אשר ישרתו בם במקדש שהוא שירות בקדש וזה שלא כדברי מהר"יא ז"ל שכתב וספר שכלי הנחשת בבלה פ"כ ה' ושאר כלי הנחשת וגם כן כל כלי זהב וכסף שברו הכשדים לוחם והוליכו אותם אשר בבית ובסמוך בפ' ואת המחתו' אינף ידי שנית בזה בס"ד עיין שם:
ואת המחתו' כו' ולע"דן לדקדק אשר זהב זהב כפול וכן אשר כסף כסף ונראה כי היה לפשר לומר עפ"י מה שזכר מהרי"ח ז"ל כנז"ל בפסוק הקודם שהכל שברו כשדים הן של נחשת הן של זהב וכסף ובדבריו אלה מדוקדק לשון ואת המחתות ואת המזרקות אשר זהב שברו אותם והחזירום להיות זהב וכן ואשר כסף החזירו למהכתן להיות כסף אלא שיקשה על זה מתה שמלינו אשר שתה בהם בימי בלשז' ככתוב בדניאל אלא שלפשר לקיים זה בשלמר שכלן דבר הכתוב במחתות ובמזרקות שלא יתכן שיעשו במחתות וגם במזרקות רחוק שיהיו שותים במזרקי יין והותירו משאר כלים מזהב ומכסף והם הספו' והכפות כנ"ל בבנין הבית שעשה שלמה זהב ובזה ידוקדק שלא הזכיר כאן אלא המחתות והמזרקות בפי' לפי שברו' כנז' למהר"יא ואמר את ואת לרבות שפות שהם קתונו' וכפות שהם בזיכי לבונה שיאות לשתות בהם ולא הזכירם בפי' לפי שהניחום כמו שהם שלמים והבכון לפי שהזהב של שלמה חשוב כנז"ל זהב שגור שכשהוא פותח היו כל הנויות נסגרות שאין מוכר והיו כל הזהבים מכסיפים וז"ש ואת המחתות ואת המזרקות אשר זהב היה זהב רולה לומר זהב חשוב מאד מכל שאר הזהבים וכן הכלים שהיו מכסף היה כרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים ז"ש ואשר כסף כסף רולה לומר ואשר כסף היה כסף מיוחד שאין כמוהו: ולפשר עוד ויותר מה שאמר לקח רב טבחים והוא כי לפי שבנחשת וכליו כתב שברו הכשדים ואמר אשר ישרתו בם לקחו כמו שהיה לו לכך אמר שכלי הזהב להיותם חשובים מזהב וזהו אשר זהב זהב וכן כלי הכסף להיותם של כסף המשוב ולפ"ז אינם מסוג הזהב עכ"ז לא הניחם לשלול שלא ולבוז בז לבל הכלים של זהב ושל כסף יחדיו לקח שר הטבחים ולא הכשדים שלא שלחו בהם יד כי אם למלכות היו ולאוצר המלך יבאו ושם הענין יוכיח על התילתו כנז' בדניאל שהיו מאוצרות המלך לשתות בהם:
העמודים שני הים האחד לפי שהי' הכל עשוי בחכמה להורות שמלכת שמים כים היה אשר זה הים גדול ורחב ידים כל הנחלים הולכים אל הים כו' ל מקום שהנחלי' כו' וכן הכל נמשך ממנו יתברך והכל שב אליו ל"ז הים האחד המיוחל והוא משל ומליצה לאחד יחיד ומיוחד וז"ש אשר עשה שלמה שלא עשאו אלא בחכמה נפלאה מורה על הנזכר והולדו מהכונות ונפרט היותם נעשות לבית ה' אשר בלי ספק הסכיל על דבר ומלא טוב הכוונה בהן:

בלי יקר

עשה להם שחטם תחלה ואחר כך חטט את עיניו ונתנם בתנור והוליכו בבלה: והיה לוות לדקיהו ואומר בואו וראו כל בני אדם שהיה ירמיה מתנבא אלי לבבל אתה הולך ובבבל תמות ובבבל עיניך לא יראו ולא הייתי שומע לדבריו והריני הולך לבבל ועיני לא ראוהו אותו ע"כ: עוד לחז"ל הובא בילקוט סי' רכ"ב בשם מדרש שמואל ואת עיני צדקיהו עור זה ח' מעשבה בני אדם שנתמו לאדם הראשון לדקיהו בעיניו ונעלו לעיניו בלוכביות של ברזל ולא נתעוורו עיניו עד שסחטו בניו לעיניו ובכה שנאמר ויסחט מלך בבל את בניו לעיניו וסמיך ליה ואת עיני צדקיהו עור נמצא עור העיניים כמשבה מסחיטת בניו לעיניו ואינם"י סמ"ז לפי' כן בפסוק ויסחט מלך בבל הכתוב בירמיה דרשתם זו מודקת בפסוק הזה:
ובחדש ההמישי בשבעה לחדש כו' עיין הר"דק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והביא ד' רבי יוחנן בן זכאי אלו היתי באותו הדור הייתי קובע התענית בעשרה כי בו נשרף רובו של היכל ורבנן אתחולי פורענותא עיקר ובתשיעי התחיל לבך קבעו בתשיעי שהתחלה יותר מאלי הכל ע"כ וכן הר"לבנ ז"ל בשביעי נכנסו בהיכל ובעשור נשרף ע"כ: ולע"דן במ"ש עבד מלך בבל ירושלים במה שנזכר בפ' ויתפסו אותו בשם חז"ל שלא בא כ"כ מלך בבל ירושלים אלא דיוקנו שלח עם נבוזראדן והיה לו מורה גדול ממנו ואפי' מדייוקנו כי עליו נאמר בן יכבד אב ועבד אדוניו ובזה נ"ל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ר"ל עבד נאמן לרבו ומכבדו לירא ממנו ומדיוקנו אפי' שלח בפניו:
וישרוף את בית ה' וכו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל וכן הר"לבנ וכן מה"ריא והוסיף שרמוז להשי' לב כי בית ה' ובית המלך נבנו יחדיו ובנפיל בית ה' נפל בית המלך כי זו הוראה גדולה היותה שלמת בית המלך תלויה בהשלמת בית ה' ע"כ: ולע"דן לדקדק יתור שרף באש מיתור ונראה כי מחנה נבוכדנצר לא שרפו אלא אחר שירד אש מן השמים כמו שא' ממרום שלח אש וכו' וז"ש ויסרוף את בית ה' וכו' באש הדיוט אחר שנשרף באש גבוה הוא ית' מי שסרפו שהו' השי"ת שלח אש ובזה מובן כפל הסרפות:
ואת חומת ירושלים וגו' עיין הר"דק ומהרי"ח ז"ל חומת שלמה היו בירושלים כאשר כתבתי למעלה ונתלוס כדי שהעם הנשאר לא יוכל עוד להשגב בחומות:
ואת יתר העם הנשארים עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף שעם היות שנפלו ל' מלך בבל אלא היה לו להגלותם ועכ"ז הגלה אות' אלא כראוי: ולע"דן לדקדק חלוקת ואת יתר ההמון ואת הם עם המלחמה יקשה למה הזכיר אותם באחרונה והיה ראוי להקדימן לו' ואת כל ההמון ואת כל עם הנשארים בירושלים ואת הנופלי כו' הגלה נבוזראדן אלא היו האלוקות זו אף זו ועתה איננו לא זו אף זו ולא זו ואין צריך לו' זו: ונראה שהשתי אלוקות' הראשונו' שהם הא' העם הנשארים בירושלי' והשנית העם הנופלים הם זו אף זו אחי' העם הנופלים הוליכם לבבל אלא היה ראוי מאחר שנפלו אליו כנז' בדמהרי"ח ז"ל אמנם הזכיר בחלוקה הג' ואת יתר ההמון והם העם הלוחמים לסמוך חלוקה זו אל הגלה נבוזראדן רב טבחים שהם היו עיקר הגולי' כלו' שהכביד עולו עליהם ביותר מה אלא עשה כן לאנשי שתי אחלוקו' אלא הכביד עולו עליהם ואכריע פירושי זה מה"ש המלך בבל אלא יתכן שתהיה תיבת המלך סמוכה אל תיבת בבל דא"כ הה"ל יתירה דהי"ל על מלך בבל מדקאמ' המלך אומ' אני שפירושו אשר נפלו על המלך ושתי אלוקו' הגלה הנז' מהעם הנשארי' בעיר ומהנופלי' יחדיו הלכו בבל ולא הזכי' הגלה בבל להורו' על אלא הכביד עולו עליה ואמר"כ בחלוק' ואת יתר ההמון הגלה נבוזראדן שהכביד עול גלות ולא הוצרך להזכי' בם בבלה כי ידוע שבבלה יובלו ושמה יהיו:
ומדלת עם הארץ' שבת פ' במה מדליקין תני רב יוסף כורמי' אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי ועל רמתא יוגבים אלו גדי חלזון מסולמ"דנו' על חיפא ע"כ וקרא' כורמי' לפי שעלו האפרסמון דומי' לעלי הגפן ועיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל:

וקומת הכותרת שלש אמות · ובתחלת הספר הוא אמר חמש אמות וסמ ייסבתי את המקראות: וסבכה · קופי"ח בלע"ז כמין כובע · וכאלה · רמונים · הסופר שר הצבא · שהיה יודע מפין כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא: על שרי החיילים · שיצאו מן העיר להתבא במלחמות ובמינרים:

דלבג

שריה כהן הראש · הוא כהן גדול: ואת צפניה כהן משנה · הוא סגן הכהנים: ואת שלשת שומרי הסף · הם שומרי בית המקדש: ואת הסופר שר הצבא · רומה לומר ואת הסופר שהיה סופר שר הצבא והנה שר הצבא הוא המלכיא את כל עם הארץ על פי הסופר: ויולך אותם על מלך בבל · רומה לומר אצל מלך בבל: כי ידעו מפני כשדים · על שהומתו הכשדים שהיו עם גדליה והומת גדליה אשר מנה אותו מלך בבל על ארצות הגולה:

ויהי

בלי יקר

שמנה עשרה כו' עיין רש"י ז"ל עיין מס למעלה כי מס זכרנו דעו' כל המפרשים ז"ל:

ויקח רב טבחי עיין הר"לבג ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכל מהרי"ם ז"ל:

ומן העיר לקח סריס וכו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל והר"לבג ז"ל וכן מהרי"ם ז"ל והנה את שה לפי שהיו מסדרי המלחמה ויועציה עד כאן · ולע"דן כי בדברי חז"ל מאמרו שהחמשה לבד היו רוחי פני המלך וסני' אמרי' סופרי הדיינים שכול' שבעה בזה אדקדק שכאן כתיב חמשה רוחי פני המלך שהם' עצמו רוחי פני המלך המכס בירמיה לא כתיב שבע' רוחי פני המלך שלא היו השבע' רוחי פני המלך כי אם הם לבד וז"ש רוחי פני המלך שהרי הסני' מה' היו מרוחי פני המלך ר"ל מסרתי רוחי פני המלך שהרי הם' הם הם הרוחי פני המלך ומסני' הם מרוחי פני המלך מסופרי הדייני'הם כאמ' ובהרי הולא לקי' ברבא ובעבורם הפסידו הם' שנפ הם נקראו מרוחי פני המלך במ"ם:

ויקח אותם כו' הר"לבג ז"ל על מלך כמו אל מלך עד כאן רבלתה זו אנטיוכיא ב"ל:

ויך אותם מלך בבל כו' ולע"דן לדקדק כפל ויך וימיתם ומהו ויגל יהודה מעל אדמתו · ונראה שלהיות כי גדלה הסלה וגם להטיל אימה יתירה לשבר גאון יהודה שלא ירימו ראש למרוד מלזה עשה הנקמה הזו · בעצמו ויך וימיתם ולהגדיל הנקמה לא הרג אותם הכף אבל הכה אותם מכת מות והם בחיים ואחר כך המיתם שהוכו ביסורי' קשים וזהו ויך אותם ואחר כך וימיתם והיה ראוי שיעשה כן בארצו בבל להתפאר שם והוא עשה כן בארצה אשר בארץ חמת והיה זה כדי שיקבלו יהודה עול הגלות על צוארם שהיו כפרה למוד מדבר ז"ש ויגל יהודה מעל אדמתו על ידי הכות הכשדים האלה ומיתתם באופן האכזריות הנו' קבלו הנשארים העול ויגל יהודה עם היותו גור אריה יהודה הוא מעצמו גלה מעל אדמתו:

והעם הנשאר כו' לע"דן לדקדק כפל והעם הנשאר אשר השאיר הי"לל והעם הנשאר אשר השאיר נבוכדנצר הפקיד עליהם את גדליה · ונראה כונת הפסוק לו' שלא רצה נבוכדנצר שישאר בירושלים עם זולת אשר קבל עולו תחילה ונבוכדנצר ישאירנו בידו ובדרשותו לא שישאר הוא מלכו כי מורד יחשב ז"ש והעם הנשאר בארץ יהודה אין רשות להיות נשאר אם לא ברשות נבוכדנצר ז"ש אשר השאי' נבוכדנצר ופקוד וכו' שאם לא יהי' על זה הלופן אין חפץ מלך בהשארותו וזה נגיון כי שרי החיילים שמעו שהפקיד מלך בבל את גדליה בן אפן שהיה כשר והגון לשלמינו בו לו"ל ויבאו אל גדליה המלכה בעתו בו שלא יפול משערת ראשם אחרשה אחנם ישמעאל ן' נתניה ויוחנן ן' קרח וסריה כו' בלו באופן אחר ובלב רע ובוגד מפני שבתמו אל לבם שיזיקם מלך בבל על שלא נפלו אליו תחילה ובפרט מרוחותם מזרע המלוכה לריך ליפול אל הכשדים תחילה וז"ש ויבאו אל גדליה המלכה וישמעאל וכו' כי היו מתחלפים בביאתם כי ישמעאל וחביריו ברע הם מהשיב' הנזכרת ולזה הוצרך גדליה להשבע כמו שנא' וישבע להם גדליה ולאנשיהם ויאמר להם אל תיראו מעבדי הכשדים וכו' מפני שלא נפלתם על המלך פן יחשב להם למרדו לו פן תתפרדו לאותי על ביותי פקיד נאמן למלך בבל שאמסור אתכם בידו אל תיראו וז"ש וישבע להם גדליה כו' ויאמר להם אל תיראו שבו בארץ ובאופן אחרינ לבלכת אחרינ לרבלה לו למקום אלתו אשר הוא מונה שם אלה שבו בארץ ועבדו אל מלך בבל ר"ל השתעבדו אליו בלבד ולי בזה ויטב לכם

כל הכלים האלה ד' דסמיכי וסי' ככר זהב טהור יעשה אתה העמודים שני' דמלכים · וחברו דירמיה · לא נחקר דדברי הימים · ושארא את כל הכלי' האלה: ויולך ג' מל' וא' חס' וסימ' ויולך יו' את הים ברוח קדים · וילך אתם שמרונה · על מלך בבל דמלכים · ל מלך בבל דירמיה: ויגל ד' וסי' יהודה מעל ארמת · וחברו דסוף ירמיה · ויגל השארית דד"ה · ויגל אזנם למוסר · וא' ויגל כלהיו אזנם וא' יגל יבול ביתו: יטב ג' חס' יו"ד בליש' בקריא' וסי' ועשית לו כאשר יטב בעיניך · קום אכול לחם ויטב לבך דאהאב · ועבדו את מלך בבל: מזרע המלוכ' ד' בליש' בקריא' וסימ' ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה דמלכים · וחברו דירמיה · ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית · ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו דריש דניאל: את הכשדי' ג' וסימ' בא ישמעאל בן נתניה דמלכי' · ואת כל היהודי' דירמיה · הנני מסב את כלי המלחמ':

כל־הכלים האלה: שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד וכותרת עליו נחשת וקומת הכותרת שלש אמה ושבכה ורמנים על־הכותרת סביב הכל נחשת וכאלה לעמוד השני על השבכה: ויקח רב־טבחים את־שריה כהן הראש ואת־צפניה כהן משנה ואת־שלשת שמרי הסף: ומן־העיר לקח סריס אחד אשר הוא פקיד על־אנשי המלחמה וחמשה אנשים מראי פני־המלך אשר נמצאו בעיר ואת הספר שר הצבא המצבא את־עם הארץ וששים איש מעם הארץ הנמצאים בעיר: ויקח אתם נבוזראדן רב־טבחים וילך אתם עלי־מלך בבל רבלתה: ויך אתם מלך בבל וימיתם ברבלה בארץ חמת ויגל יהודה מעל אדמתו: והעם הנשאר בארץ יהודה אשר השאיר נבוכדנאצר מלך בבל ויפקד עליהם את־גדליהו בן־אחיקם בן־שפן: וישמעו כל־שרי החילים המה והאנשים כי־הפקיד מלך־בבל את־גדליהו ויבאו אל־גדליהו המצפה וישמעאל בן־נתניה ויוחנן בן־קרח ושריה בן־תנחמת הנטפתי ויאזניה בן־המעכתי המה ואנשיהם: וישבע להם גדליהו ולאנשיהם ויאמר להם אל־תיראו מעבדי הכשדים שבו בארץ ועבדו את־מלך בבל ויטב לכם: ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן־נתניה בן־אלישמע מזרע המלוכה ועשרה אנשים אתו ויכו את־גדליהו וימת ואת־היהודים ואת־הכשדים אשר היו אתו במצפה: ויקומו כל־העם מקטן ועד־גדול ושרי החילים ויבאו מצרים כי יראו מפני כשדים:

ויהי

דכל מניא האילין: תמני עשרי אמין רומיה דעמודא חד וקרונתה עלוהי דנחשא ורומא דקרונתהון תלת אמין וסריגתא ורמוניא על קרונתהון סחור סחור כולא נחשא וכאילין לעמודא תיניינא על סריגתא: ודבר רב קטוליא ית שרידה כהנא רבא וית צפניה סגן כהניא וית תלתא אמרכלא: ומן קרתא דבר גיוזא חד דהוא ממנא על גברי עבדי קרבא וחמשין גברין דחזן אפי מלכא דאשתכחו בקרתא וית ספרא רב חילא דרכנושית עמא דארעא ושיתין גברא מעמא דארעא דאשתכחו בקרתא: ודבר יתהון נבוזראדן רב קטוליא ואוביל יתהון לות מלכא דבבל לריבלה: ומחא יתהון מלכא דבבל וקטלינון ברבלה בארעא דחמת ונלו דבית יהודה מעל ארעהון: ועמא דאשתאר בארעא דבית יהודה דאשאר נבוכדנאצר מלכא דבבל ומני עליהון ית גדליה בר אחיקם בר שפן: ושמעו כל רבני חילותא אינון וגברין ארי מני עליהון מלכא דבבל ית גדליה ואתו לות גדליה למצפיא וישמעאל בר נתניה ויוחנן בר קרח ושריה בר תנחומת דמנטופא ויאזניה בר מעכה אינון וגבריהון: וקיים להון גדליה ולגבריהון ואמר להון לא תדחלון מעבדי כשדאי תיבו בארעא ופלחו ית מלכא דבבל וייטב לכון: והוה בירחא שביעאה אתא ישמעאל בר נתניה בר אלישמע מזרעא דמלכותא ועשרא גברין עימיה ומחו ית גדליה ומית וית יהודאי וית כשדאי דהוו עמיה במצפיא: וקמו כל עמא מזעירא ועד רבא ורבני חילותא ואהו למצרים ארי דחילו מן קדם כשדאי:

והוה

כהן הראש · כהן גדול ראש שהוא לשאר הכהנים: כהן המשנה · שני לכהן גדול והוא הסגן וכן תרגם יונתן סגן כהניא: שומרי הסף · שומרי כלי בית המקדש: ומן העיר לקח · לפי שאלו שזכר היו מבית המקדש אמר ומן העיר לקח: סריס אחד · סריס ממש כתרגומו גוזא: וחמשה אנשים מראי פני המלך · ובירמיהו אומר שבעה אנשים מראי פני המלך הסנים לא היו גדולים כמו החמשה לפיכך לא הזכיר כהן · ובדברי הבותינו ז"ל כתוב אחד אומר חמשה וכתוב אחד אומר שבעה להבינ' שני סופרי הדיינין: המלכיא את עם הארץ · שעל פיו היו יוצאים העם לצבא: בעצרים

בלי יקר

ולא ידע לכם · עוד אספר בבוחת הכתוב שהכל מהתו יתברך כי כל הסר הסתיר כ"ל לא מדעת כי אם לב מלך בית ה' אל כל הסר יחפון יטמ להשתיר או להמית כי הוא יתברך וית' עושה כל וז"ש והעם הנשאר בארץיהו' דבחמלת ה' עליו הוא הוא הסר השתיר כ"ל מלך בבל כי כל הנשאר בניון והנותר בירושלים בחמלת ה' כל הכתוב לחיים הוא הסר השתיר נבוכדנצ' ויפקד כו' שהכל מהשי"ת להשתיר ברכה ע"י גדליה בן אחיקם אלא שהחטיאם כאלה מהקלאה לו מהפחד הנזכר הרגוהו וכבוגחלת ישראל:

וישמע כל שרי החיילים כו' מגילה פ"ח ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל ן' נתניה וכו' אמר עולא כל שמו ושם אביו בנביאים ידוע שהו' נביא בן נביא שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נבי' כל שמו ושם עירו מפורש בידוע שהו' מלותו העיר שמו ולא שם עירו בידוע שהוא מעיר אחרת במתניתא הנא כל שמעיו סתומים ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם לגנאי כגון ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל ן' נתניה בידוע שהוא הרע ישמעאל ן' נתניה כו' ובזה מובן בפסוק זה מה שעשה שתי חלוקות האחד משרי החיילים המה כו' וחלוקה שנית וישמעאל בן נתניה וכו' כי זה רצה גמור שופך דמים על כן בא להרגו גדליה מקנאתו ממנו אמנם שרי החיילים לא בא אלא אחרי ואפשר עוד לו' שתחילה באו שרי החיילי' מיד כשמעו ז"ש וישמעו שרי החיילים וכו' כי הפקיד מלך בבל את גדליהו ויבאו כו' ר"ל תכף לשמיע' בבו' אמנם אחר כך בא ישמעאל ז"ש וישמעאל בן נתניה כו':

וישבע להם וכו' כבר כתבתי בפסוק הנעשה הנשאר כו' צורך לשנותה זו כי היו חוששים פן ימסרם גדליה בן אחיקם אל הכשדים כיון שברחו מהם ולא נפלו אל הכשדים ולזה נשבע להם גדליה שלא היה לבם בטוח ועוד אמר להם אל תיראו מעבדי הכשדים ואולי מזה מחד ישמעאל בן נתניה והרג את גדליה והסיבה העיקרית היא הקנאה והכבוד הוציאוהו מן העולם הלמיתי שבבה גחלת ישראל וכמו שיבא · ואפשר שמ"ש אל תיראו מעבדי הכשדים שיבאו מבבל שמא ידחקו אתכם כי אני עומד במצפה לשרתם ולסבל ערכם ואתם שבו בארץ ר"ל אל תעמדו במצפה כי אני עומד שם לאמתם שלמשתור מן הכשדים כלאמור לסבל ערכם ואתם אל תלכו כן אבל שבו בארץ וקבלו יין ושמן ועבדו את מלך בבל וייטב לכם ככתוב בירמיה שאמר גדליה ואני הנני יושב במצפה לעמוד לפני הארים אשר יבאו אלינו ואתם יין וקיץ ושמן ושמלו בכליכם ושבו בעריכם אשר תכשתם וכו' שהפסוק ההוא ביאור לזה הפסוק כלאמור:

ויהי בחדש השביעי וכו' מהרי"ם ז"ל אין ספק שאלו הי גדליה היו מהקבלים אליו עם רב ומפשוטים סגינות ר"י ואפי' מבבל היו בחיים ולא הסכים ולא השאר הארץ מבלי בניה וספור זה בא הנה בקצר אבל בירמיה הרחיב בו והזכיר שם שתי סגינות הא' להיותו מזרע המלוכ' חשב שהוא הראוי להיות הנליט והמסביר לכל עם הארץ לא גדליה · והשנית כי מלך בני עמון שהיה ישמעאל עמו שלחו להרוג את גדליה ולא מלך בני עמון שלח בארץ מושל מתחת יד מלך בבל ולזה יען להרוג את גדליה כדי שילכו אנשים ולא ימרדו שמה ולזה בחר בישמעאל שהוא יהודי שיהרוג את גדלי' כי יבטח בו גדליה והוא יהרגהו בקבר ובגידה וכמו שכתוב שם שלע"פ שיוחנן בן קרח ידע הקשר והגיד לגדליה כן בסתר במצפה לא הבל דבריו ונזכר שם שהרגו והוא אוכל לחמו הגדיל עליו עקב והרגו אמו הלכשים אשר אתו וגם הלכשים אשר בלו אתו מסכם ומחברון ובו' היהם לבוא' זכה להקטיר בבי' ה' וכו' עוד כ"כ שם שברחו הנותרי' באומרם פן יגכרו ארמו שביו יהם בחעל ישמעאל הרשע הזכיר שם שוב שנתיישבו יוחנן בן

בעשרים ושבעה לחדש נשא אויל מרודך. שמת נבוכד נצר ומלך אויל מרודך בנו ובירמיה אומר בעשרים וחמשה פירשו רז"ל בכ"ה מת נבוכד נצר נכ"ו נקבר בכ"ז הוליאו אויל מרודך בנו מקברו כי פחד שמא יסוב עדיי כמו שעשו אחר שנטרד ודר עם החיו' והמית בן אחד שהמליכו תחתיו ובקנ' הנסחאות בדרש כתוב אויל מרודך הוא שהמליכו תחתיו וכשסב נבוכד נצר ומלך אויל מרודך בנו הוליאו מקברו לרחות אם מת בלא ספק לקיי' עליו מה שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב. ושנא ב"אלף במקום ה"ח ושל ירמיהו כתיב בה"ח: לפניו. ולא לפניו ועל שולחנו שהרי אומר ארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו: כל ימי חייו. ימי חייו של יהויכין ובדברי רז"ל רב ולוי חד אמר ימי חייו של אויל מרודך וחד אמר ימי חייו של יהויכין ומסתברא כמאן דאמר ימי חייו של יהויכין שכשהקדוש ברוך הוא נותן שלום לצדיקי' אינו נוטלה מהם אלא הולכת עמהם לגן עדן:

נשלם ספר מלכים

מנחה קטנה

ובזה נשלם מה שראינו לבאר בספר הזה במנחה קטנה. בעזר שוכן מרומים. וכאשר זכינו להשלים בכי טוב שני הספרים הראשונים. כה להשלמת החמשה מכתובים ונביאים אחרונים:

סכום פסוקי דספר מלכים אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה
וסי' אה"לד וסדריו לה' וחציו ויקבץ מלך ישראל
את הנביאים:

רלבג

ויהי בשלשים. ושבע שנה לגלות יהויכין. לפי שאז היה' השנה ראשונה למלכות אויל מרודך וכבר היה גלות יהויכין בשנה השמינית לנבוכד נצר למדנו שנבוכד נצר מלך מ"ל שנה. והנה אמר פה בכ"ז לחדש ובספר ירמי' בעשרים וחמש' ודמ' כי בכ"ה לחדש היה זה המעשה ולא כשלם עד עשרים ושבעה לחדש והנה אמרו רבו' ז"ל כי אויל מרודך רצה לנסות אם מת אביו קודם שימלוך כי היה ירא מאד ולזה חשמו הסליכו מקברו לדעת אם הוא מת כמו שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב ואמר' היה ירא אויל מרודך ממנו כי כשנטרד נבוכד נצר והוסר ממנו שכלו המליכו אויל מרודך כי כן היה ראוי בלי ספק וכאשר שב לדעתו ומצאו חולה בית האסורין ואולי קבלה היתה בידם: ואכל לחם תמיד לפניו. לחשוב כי הוא היה מאוכלי שולחנו ועם כל זה היה שולח לו ארוחת ומשלח לפרנס בני ביתו ואמר' שהוא לא היה מאוכלי שולחנו ואמר שהוא

סליק ספר מלכים

ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים ושבעה לחדש נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת מלכו את ראש יהויכין מלך יהודה מבית כלא: וידבר אתו טבות ויתן את כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל: ושנא את בגדי כלאו ואכל לחם תמיד לפניו כל ימי חייו: וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו כל ימי חייו:

חיו ד' חסרים וסימניהון ואבשלום לקח ויצב לו בחיו. וארחתו ארכות תמיד דמלכים. ושנה את בגדי כלאו דירמיה. טוב אשר יפה לאכול ולשתות:

ויהוד בהלתין ושבע שנין לגלות יהויכין מלכא שיבטא דבית יהודה בתרי עשר ירחין בעשרין ושבעא לירחא רבי אויל מרודך מלכא דבבל בשנת מימלכיה ית ריש יהויכין מלך שבטא דבית יהודה מבית אסירי: ומליל עמיה פתגמין תקנין ויהבית כורסיה עיל מן כורסי מלכיא די עמיה בבבל: ושני ית לבושי אסורייה ואכיל לחמא תדירא קדמוהי כל יומי חייוהי ושירותיה שירות תדירא מתיהבא ליה מן קדם מלכא פתגם יום ביומיה כל יומי חייוהי:

סכום פסוקי דספר מלכים אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה
וסי' אה"לד וסדריו לה' וחציו ויקבץ מלך ישראל
את הנביאים:

אלא אויל מרודך. שמת נבוכד נצר ומלך אויל מרודך תחתיו בעשרים ושבעה לחדש וכספר ירמיה הוא אומר בעשרים וחמשה פירשו מת נבוכד נצר ונקבר בעשרים ושבעה בעשרים הוליאו אויל מרודך מקברו וגררוהו בסביל לבטל גזירותיו לקייס מה שנאמר ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב ונומר: ודבר אתו טובות. דברי ניחומים:

ויהוד בהלתין ושבע שנין לגלות יהויכין מלכא שיבטא דבית יהודה בתרי עשר ירחין בעשרין ושבעא לירחא רבי אויל מרודך מלכא דבבל בשנת מימלכיה ית ריש יהויכין מלך שבטא דבית יהודה מבית אסירי: ומליל עמיה פתגמין תקנין ויהב כורסיה עיל מן כורסי מלכיא די עמיה בבבל: ושני ית לבושי אסורייה ואכיל לחמא תדירא קדמוהי כל יומי חייוהי ושירותיה שירות תדירא מתיהבא ליה מן קדם מלכא פתגם יום ביומיה כל יומי חייוהי:

ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים ושבעה לחדש נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת מלכו את ראש יהויכין מלך יהודה מבית כלא: וידבר אתו טבות ויתן את כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל: ושנא את בגדי כלאו ואכל לחם תמיד לפניו כל ימי חייו: וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו כל ימי חייו:

חיו ד' חסרים וסימניהון ואבשלום לקח ויצב לו בחיו. וארחתו ארכות תמיד דמלכים. ושנה את בגדי כלאו דירמיה. טוב אשר יפה לאכול ולשתות:

סכום פסוקי דספר מלכים אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה
וסי' אה"לד וסדריו לה' וחציו ויקבץ מלך ישראל
את הנביאים:

לוכל לחם תמיד לפניו כי אצלו היה בביתו לו סמוך לו: כל ימי חייו. לפסר שסב אל יהויכין ולפסר שסב אל אויל מרודך ואין לנו הכרע בזה ואין אצלנו ספורים מדברי אויל מרודך ומקרהו בחייו שכוכל לעמוד בבירור על זה מהם. הנה זה הוא מה שראינו שיצטרך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום:

ואולם הראשון התועלת המגיעות מאלו הספורים הנה הם אלו: לבאר מדרך העדות שהש"י משגיח על איסי המין האנושי לעבוד הרשעים על רשעם ולגמול טוב לצדיקי' על צדקם ולזה ספר כי מפני שעש' יהואחז בן יאשיה הרע בעיני יי' חרה אף יי' בישראל ונתנם ביד חזאל מלך ארם וביד בנו עד אשר הסיר חזאל ליהואחז כי אם חמשים פרשים ועשר' רכב ועשרת אלפים רגלי ולזה גם כן ספר כי ההצלחה שהיתה ליואש בן יהואחז על מלך ארם לא היתה כי אם מפני ברית הש"י עם האבות כי בזולת זה תופר בריתו עם האבות כמו שזכרנו בבריאתנו בזה המקום עם מה שעזר בזה אליעזר על דרך החופת במה שהיה ליואש לקחת קצת וחצי' כי מההשגחה הדבקה לבריא כמשכה לו ההשגח' לישראל בתפלתו ולזה גם כן ספר כי תלך שמת אליעזר פעמו גדודי מואב על ארץ ישראל כי נזכותו היו נלחמי' מזה בחייו ולזה גם כן ספר כי אחריה בעשותו היטב בעיני יי' הצליח בחלמה והכה את אדום בגיא מלח עשרת אלפים ומן לו עבד לאלהי אדום והשתחוה להם וקטר להם נסל ביד חויביו הוא ויהוה עמו ונקשרו עליו קשר בירושלים והמיתוהו ולזה גם כן ספר בעבור מתמת ישראל בעבור ברית הש"ש עם האבות שלא ימחה מש ישראל היטה בעבור ברית הש"ש עם האבות שלא ימחה מש ישראל מתחת השמים ולזה נ"כ ספר כי עוזיה נגעתו מפני החטא שעשה בגם זו אל המזבח להקטיר כמו שנזכר בד"ה ובראשונה כאשר עשה היטב בעיני יי' ומפני חטא אבותיו ולא המית אבותיו ולזה גם כן ספר כי מנחם בן גדי מפני עשותו הרע בעיני יי' חדשים ונכרת מבני עשותו הרע בעיני יי' ומפני חטא אבותיו הרע בעיני יי' בא עליו מלך אשור ולא הרבה מעריו והגלה יושביהם לאשור ומפני זה גם כן קשר עליו הושע בן הרע בעיני יי' קשר עליו פקח בן רמליהו והרגו ולזה נ"כ ספר כי פקח מפני עשותו הרע בעיני יי' בא עליו מלך אשור ולא הרבה מעריו והגלה יושביהם לאשור ומפני זה גם כן קשר עליו הושע בן אלה והרגו ולזה נ"כ ספר כי מפני שעשה יותם היטב בעיני יי' שכב עם אבותיו קודם שישלח יי' ביהודה לצין מלך ארם ופקח בן רמליהו וזה היה בעבור חטא העם כי עם יהודה היו משחיתים כמו שמזכר בספר ד"ה ולזה נ"כ ספר כי מפני שעשה אחז הרע בעיני יי' והפליג בזה הנה בא עליו רע כפלא על יד רצין ופקח וזולתם כמו שמזכר בספר ד"ה ולזה נ"כ ספר פה ובד"ה כי מפני שעשה אחז הרע בעיני יי' בא עליו מלך אשור ולא חזקו לו בן אחז חזקיה הדבר לבד שמרון ויגל את ישראל לאשורה בן אלה את הרע בעיני יי' וחפני החטאים שעקדו עליהם מלכי ישראל בכללם הנה בא קץ הכרתת ישראל מעל אדמתם ולזה עלה מלך אשור ולא אבו שמוע לדברי הנביאים וזכר אחר זה כי זה היה מפני החטאים הנפלאים שהתמידו בהם כל המלכים והעם וזה שהם מרמו את ברית הש"ש ואל עדותיו אשר העיד בם ועזבו כל מצותיו ולא אבו שמוע לדברי הנביאים המוכיחים אותם ולזה היה תכליתם לזה הרע הנפלא כמו שיעלה המתורה ולזה גם כן ספר שהש"ש מוסיפים נפלאים והטיב לו בזה שהוא ולזה נ"כ ספר כי מפני שהפליג חזקיה לעשות היטב בעיני יי' ובטל מן הבמות ומן לו עבד לאלהי אדום והשתחוה להם וקטר להם נסל ביד חויביו הוא ויהוה עמו ונקשרו עליו קשר יצא מעבודת מלך אשור והכה את הפלשתים מכה רבה וכמלא מסכחריב מלך אשור שהיה מולך בכל המלכות בזה הספור והוסיף הש"י על ימיו ט"ו שנה ורפאו מחליו הנפל בקלות רב עד שבאים השרי עלה בבית יי' ולזאת הסבה ספר כי מפני שבח חזקיהו כבוד לעבדיו בזמן שהרגה מלאך אשור ולא נתן הכבוד לש"י מלך המופת שהיה בארץ אשר בא לדרוש עליו כמו שמזכר בספר ד"ה הנה היה הש"ש עליו ולא שלח שלח היה הרע בעיני יי' כמו שבלו עשרת השבטים והנה ספר בד"ה שבבר עשה מנשה תשובה לחדי נתנו יי' מחטא מנשה זה החטא הנפלא בע"ז ושפיכות דמים נגזר על מלכות יהודה לגלות מעל האדמה אשר נתן יהוה יי' כמו שגלו עשרת השבטים והנה ספר בד"ה שבבר עשה מנשה תשובה לחדי נתנו יי' ביד מלך אשור ואשר אותו ומתהו בבית כלא ולזה לא נהיה הרע בימיו והאריך ימים על מחלבתו אך לא זו בלי שהלך בדרכיו הרעים הלך בלא חמדה ולא מלך כי אם שתי שנים וקשרו עליו והכהו

השני הוא להודיע שלא על פי שישראל חוטאים לש"י הנה תדבק ההשגחה בהם מלך החבות הקדושים באופן שלא ישמידם ולזה ספר כי מפני ראות הש"י את לחץ ישראל על יד חזאל שהיה בשיעור שיכלם לולי יי' שהיה להם כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם מתי מספר הנה מכן הש"י אותם ורחמם ופלא אליהם למען בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב והגיל אותם מכף חזאל וזה נתבאר כי כמו שההשגחה הכוללת תמשך מהאב לזרעו זמן ארוך כן הענין בהשגחה הפרטית כל היום יותר מתמיד בזה ולזה נתבאר מן התורה שלא יכלה שבט מן השבטים:

השלישי לפרסם דבר המופתים המתחדשים על יד הנביא כי באמונתם קיום פנת התורה ולזה זכר ענין הנבואה והגלחה שנתחדשה ליואש עם הלחמו על ארם מפני מה עשה הנבי' ידיו על ידי המלך שהיו על הקשת ומספר החצים שירה אז כן היה מספר המלחמות שהגליח בש והפה את ארם ובאחר לי הנביא שאם היה מכה מהחצים בארץ פעמים יותר היה מכה ארם פעמים יותר כאילו התבאר מזה שההגלחה שפעה לו על דרך מופת מהנבי מפני שומו ידיו על ידיו בהפלות ההם שהיה משל להכאתו ארם ולזה ג"כ ספר שקברו בנגעו בעצמות אליש חיה וקם על רגליו בעבור כבוד אליש והנה זה המופת היה כפלא מאד ולזה גם כן ספר מה שנגע הש"י המלך עוזיהו בצרעת בעלותו על המזבח להקטיר ולזה ג"כ ספר מה שעלה הש"י האריות להמית השמרונים עד שהסכימו לעבוד יי' באופן מה והתקרבו קירוב מה לעבודתו ולזה ג"כ ספר המופת הנפלא שעשה הש"י בנגעו חיל מלך אשור שהיה מתפאר על הש"י עד שבלילה ההוא מת חיל מלך אשור על יד מלאך יי' והוא שב לארצו ושם שבב הש"י שהכהו בניו בחרב והרגוהו כמו שייעד על יד נביאו ולזה ג"כ ספר מה שרפא הש"י על דרך המופת את חזקיה מחליו אשר היה ראוי שימות בו וענין המופת שעשה בהשבתו הלל המורכית עשרה מעלו:

הרביעי הוא לפרסם קיום ייעודי הש"ית' על יד נביאו ולזה ספר הרע שעשה חזאל לישראל כמו שייעד הש"י לאליהו וזכר אליש זה הייעוד לחזאל בעת שלא היה מלך ונתבאר מזה הספור שכן היה הענין בסוף כמו שייעד אליש ולזה זכר ג"כ שכבר ייעד אליש שגם פעמים יכה יהואש את ארם וכן היה הענין בסוף ולזה זכר גם כן מירבעם בן יואש שהוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כמו שייעד הנביא יונה ולזה גם כן ספר שהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל כמו שייעד לו הש"י על יד נביאו וספר ג"כ רוב הרעות שבאו לישראל שבבר ייעד אותם אחיה לאחת ירבעם באמרו והכה יי' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה ונתבאר גם כן מזה הספור שסבב ראובן והגטפלים אליו גלו ראשונה ואל זה רמז בתורה באמרו יחי ראובן ואל יומת ויהי מתיו מספר כמו שבארנו שם ולזה גם כן זכר שכבר הסיר הש"י את ישראל מעל פניו כאשר דבר ביד כל עבדיו הנביאים ולזה גם כן זכר שכבר ייעד הש"י בסנחריב שכבר ישמע שמועה ושב לארצו ויפול בחרב באדמתו ושלא יבא אל ירושלים ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא יסופך עליה סוללה וכן היה הענין בסוף ולזה גם כן זכר שכבר ייעד הנביא שדרפא יי' לחזקיה ויוסיף על ימיו ט"ו שנה וכן היה ולזה ג"כ זכר שכבר ייעד ישעיה לחזקיה הנה ימים בהיום וגשת כל אשר בבית ואשר אצרו אבותיו בבל ומבניו אשר יוליד יהיו סריסים בהיכל מלך בבל וכן היה הענין בסוף ולזה גם כן זכר מה שדבר הש"י ביד עבדיו הנביאים על מנשה מכשה שיביא מן הרעה על יהודה וירושלים מה שנתמלאת בזה הספור שכבר בא להם הרעה ההיא ולזה ג"כ ספר שכבר עשה יאשיה מה שייעד הנביא אשר בא מיהודה שכבר ישרף יאשיהו על המזבח ההוא עצמות אדם:

החמשי הוא להודיע שאין ראוי שיתאבל הרשע עם הצדיק אפילו אחר המות ולזה ספר שכאשר קברו אים בקבר אליש הנה תקף שנגע בעצמותו מיה וקם על רגליו כי לא רצה הש"י שיהיה רשע נקבר אצל צדיק:

הששי הוא להודיע שאין ראוי לענות הבני' על חטא האבו' ולא האבות על הבנים ולזה ספר שבני המלכי' לא המית כאשר כתוב בספר תורת משה לא יומתו אבות על בני' ובנים לא יומתו על האבות:

השביעי הוא להודיע שאין ראוי שיתגאה האדם בדבר המלחמה ויעורר מדנים מפני ראות שכבר הגליח במלחמה מה כי כבר אפשר שיגולה במלחמה הזאת אף על פי שכבר הגליח במלחמה ואחרת ולזה ספר כי אמציה שעורר מדנים ליואש מפני מה שראה מהגלחתו על האדומים במלחמה כפל בידו הוא ויהודה עמו ולזאת הסבה גם בן ספר ענין הגאוה שאמר יהואש לאמציה שכבר אחר לו שיפול הוא ויהודה עמו ונמשן ו' מזה שכבר קיה אמציה אחר יהואש חמש עשרה שנה:

השמיני הוא להודיע שאין ראוי להתחרות במלכות דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל בעבור שמרדו מלכיהם במלכים המגליחים אבר היו בוטחים מש"להם כי זה היה סבת החורבן והגלות ולזה ספר שכבר מלא מלך אור בהושע קשר ולזה גר על שמרון והגלה ישראל מעל אדמתם ולזאת הסבה גם כן זכר כי חזקיה בראות כי מלך אשור תפס כל הערים הבצורות אשר ליהודה כבצע אליו ועבדו וזשו אחרו חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא ולזה גם כן ספר כי כבר היו ישראל בסכנה גדולה בימי חזקיה מלך יהודה מפני מרדו במלך אשור לולי יי' שהיה לו ולזאת הסבה גם כן זכר מרד יהויקים בנבוכד נצר שהיה סבה אל שהגלה שם כל ביתו ובנו יהויכין ועמו גלו היותר נכבדי שבירוש' ולזאת הסבה גם זכר מרד צדקיה במלך בבל שהיה סבה לחורבן ירושלם ולגלות יהודה מעל אדמתו ולזאת הסבה גם כן זכר כי יהוכי' מפני שעשה גוארו חטאת עול מלך בבל היתה לו נפשו לשבל וממנו לבד נשארו בני' לבית יאשיהו והנה היה זרובבל בן שאלתיאל מזרעו כמו שנזכר בספר ד"ה ואחרי מות נבוכד נצר נשא אויל מרודך את רחם יהויכין אויליהו מבית כלא ונתן כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל:

התשיעי הוא להודיע כי זה הרע הנפלא שהביא הש"י על עשרת השבטים לא הביאו עליהם כי אם אחרי הפלגם בעשייתו הרע מאד עד שכבר מאסו כל מצות הש"י ועדותיו ועזבום ועבדו אלהי' אחרים בכל מקומותיהם ועשו פעולות היותר מגונות והיותר רעות שיוכלו לעשות ולא קבלו מוסר מדברי הש"י על יד נביאיו שהעיד בהם כל הרע שהי' בא עליהם קודם בואו מפני עזבם ברית הש"י והי' זה סבה שמאס הש"י בכל זרע ישראל ויענה אותם בימי ענויים כמו הרעב ומה שידמה לו ואחר זה נתנם ביד שוסים ובוזזים אותם ולבסוף השליכם מעל פניו כמו שזכר בקללות הכתובות בתורה:

העשירי הוא להודיע כי מה שימשך ממנו רע אף ע"פ שכוון לתכליה טוב ראוי להרחיקו ואע"פ שסודר עניינו על יד השלם שבאנשים וכל שכן כשהיה מביא לעבוד עבודה זרה אלא תראה כי נתם הנחשת שנעשה בחלות הש"ית על יד משה רבינו להליל הנשוכי' כש"ראו אותו חזקיהו בראותו שהיו ישראל טוענים אחריו:

האחד עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיקרע האדם בגדיו שמעו חלול הש"ית הנכבד ולזה ספר שקרעו בגדיה' שיר' אלו החירופי ונדופין מפי רב שקה וגם חזקיה קרע בגדיו כשמע זה מפי שלוחיו שלא שם אל רבשקה

כלי יקר

בזר ונתנו לו אשתו כיצד שלשלו אותה ר' שבתאי אחד קונקלין שלשלו אותה לו ורבנין אמרי פתחו את המעזיבה ושלשלו אותה לו כיון שבא להדקק לה אמרה לו אמרה לו כפוסב לאדומה ראיתי ופי' אמנה ה"ל בקב"ה נס את בדם בריתך שנזכר בסיני בשביל כך שלאתי אסירך מבור אין מים בו ה"ר שבתאי לא זז משם עד שמחל לו הקב"ה על כל עונותיו ונעשה לו נס ונתעברה אשתו מעומד שאלתיאל בנו אסיר בנו עכ"ל הרי למדנו שאזר בתשובה שלמה ונשאחלו לו כל עונותיו זה שיעור בנו בפסוק הקודם במ"ש תמיד לפניו שלא יכלה מלאתו איסור ובשר פיגול לא בא אל פיו:

ולע"דן לדקדק כפל ורוחתו ארוחת תמיד כי די שיאמר ורוחתו תמיד בתפה לזוכן תמיד דבר יום ביומו כל ימי חייו הדברים כפולים וכבר קדם בפסוק הקוד' במ"ש תמיד לפניו וכו' ואותו התירון עולה לכאן ונראה במה שזכרנו לחז"ל שכשהב"ה נותן שלוה לצדיקים איננה נטולה מהם אלא הולכת עמהם לג"ע אפשר שאמר וארוחתו ר"ל לביתה ארוחתו לכך לא בפסקה ולא נטלה ממנו אלא היתה ארוחת תמיד בלי הפסק ודרך הלכה בדחזקה הנז' וארוחתו בסמיכה בלי הפסק אל ארוחת תמיד הוא העילון העתיד שנמשל בלשון מכמים לסעודה ולפי הפשט הגיד הכתוב שנתן לו ארוחת תמיד כעין ארוחתו אשר ניסה בה בהיותו במלכותו בארץ יהודה ז"ש וארוחתו שהיה רגיל בה כן ארוחת תמיד כתב' לו מאת המלך ואלו אמר וארוחתו תמיד כתב' לו מאת המלך לא הי' מובן זה אלא מהכרח היותר מוכיח מה שפירשתי ואפשר עוד שהיו נותני' לו מה שצריך לו ונם ארוחת מסרתיו ז"ש וארוחתו בכינוי על שלמה מה שצריך לו וגם ארוחת מסרתיו ואמר כי ההכרחי תמיד כתב לו מאת המלך וגם כן המותרות מדי זמן בזמנו פירות ומיני מגדים ג"כ היה נותן לו ז"ש דבר יום ביומו דבר כל זמן בזמנו ואפשר עוד רמז למ"ש המפרשים בפ' ויחן להם המלך דבר יום ביומו שמיצה להם מאכל כפי איכות היות והנאות לו והמלך בעצמו נטפל להזמין להם כן כיוצא בזה אמר כאן נתנו לו מאת המלך שהמלך היה מטפל בנתינה אז ע"ד ויחן להם המלך כו' כנז' והי' מאכל נאות ומתייחס דבר יום ביומו והיה זה כל ימי חייו של יהויכין שהב"ה כשנתן שלוה לצדיקים איננה פוסקת מהם לעו' כאמור למדנו מזה שלא ראינו צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם ומהרי"ל כתב הנה למדנו מספורי הספר הזה שבני יהודה ויסר' כולם באו בגולה מפני רוע מעלליהם והכעסתם את ה' וכולם הגלו ע"י מלך בבל אך בזמנים מתחלפים וכמו שנחלקים הטבעיים בפסד הכחות הטבעיות החיוניות יפסדו ראשונה מהקלות ומהדברים היותר רחוקים מן הלב ואח"כ הקרובים אל הלב ואחרון הכח אשר בלב עצמו ככה נפסדו תחילו בני יסר' אשר בעבר הירדן ואחריהם שמרון ועריה שהם היותר קרובים ללב ואחרונה נחרבה ירושלם ובית ה' שהוא היה מקור החיים והכחות וערכו לשאר הערים בערך הלב אל שאר האברים ומפני זה המלא כי ראשונה עלה פול מלך אשור והגלה שני שבטים ואלו שהיו בעבר הירדן ככתוב בד"ה ויגל את הראובני ואת הגדי ואלו שבט המנשי ויביאם לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי ולקח את העגל אשר בדן והלך לו ואחר ח' שנים פעם שנית בימי פקח בן רמליהו מלך יסר' ועזריהו מלך יהודה עלה תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת חצור ואת הגלעד ואת הגליל ואת כל ארץ נפתלי ויגלם אשור כנזכר בספר הזה ועל הגלות הזה אמר ישעיה בעת הבית הקל אדמה כו' ובזה הגלות כפל העגל השני אשר היה בבית אל והוליכו עמו ככתוב גם אותו לאשור יובל ואחר כן תשע שנים בפעם ג' בימי הושע ן אלה מלך יש' ובשנה הששית לחזקיהו מלך יהודה עלה שלמנאסר מלך אשור על שומרון ויצר עליהם ג' שנים ויאסור את המלך בית כלא ויגל יסר' אשורה ויסב אותם בלחלח ובחבור נהרי גוזן וערי מדי כנזכר בזה הספר ואחרי זה ח' שנים עלה סנחריב ולקח מערי יהודה מלא וחמשים מדינות מבני יהודה ומבני שמעון ואחרי כן מלא ועשרים ושלש שנים פעם חמישית בימי יהויכין מלך יהוד' בא נבוכדנצר ירושלם והגלה אותו ואת כל השרים ואת כל גבורי החיל עשרת אלפים והחרש והמסגר ויביאם בבלה כנז' כאן אחרי כן י"א שנה בפע' ששית עלה נבוכדנצר מלך בבל על ירושלי' ויבן עליה דייק ובא העיר במצור ברעב ובחוסר כל והובקעה העיר ובא נבוזראדן רב הטבחים עבד מלך בבל ירושלים ויצרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת חומות ירושלים סביב וירב בבית יהודה תחניה ואליה ואליה מכת חרב והרג ואבדן והביא את הגולה בבל כל העם אשר נפלו את הכסדים ואשר היו בירושלי' ולכד מדלת העם הנשאר בה לבורמים וליוגבים ועברו אם כן מגלות ישראל אשר בשומרון עד גלות ירושלים וחרבן בית מלא וג' ושלשים שנה אחרי כן באותה שנה עצמה בהיות גדליה בן אחיקום פקיד נגיד ומצו' שרית הפלטה אשר בירושלים ובערי יהודה וישראל ויאספו אל גדליה ובקשו אל ה' אלהיהם בא ישמעאל בן נתניה מזרע המלוכה מבית דוד ובמלאת מלך בני עמון הרג את גדליה ואת רבים מאשר אתו והוליכום שם אל ארץ בני עמון והנשארים בכל הארץ באו מצרימה להשגיח שם ובזה נודע שפ' אמו מן בלהות הנה אם כן הוגבלו בני ישראל ובני יהודה בשבעה זמנים מגרשם ורובם הלכו אשורה אזלת אותם הנשארים שהשבה ישמעאל אל ארץ בני עמון ושנסו מהם למצרים:

וראוי שתדע שספר באו עם מלך בבל ... מלכים ושרים ממלכי שאר הגוים והוליכו שהיה מארץ יון ונלה בכל העולם לכבוש ארצות בחכמתו ובגבורתו כי רבה היא ונתפשט בארץ המערב ואחרי שעשה גבורתו הרבה בכיבוש הארצות בא באוניות רבות ועוד חיל גדול אל ספרד ונתישב שמה וימלוך בכל ארץ ספרד וכי נכסף אל ארצו ואל מולדתו חלף הלך לו אל ארץ אשור ומשם אל ארץ יון והוא היה מהשרים אשר הלכו להחריב העיר הגדולה ערוה בפעם הב' וכאשר נסע לירקול"ם מספרד נתן מלכותו לבן אחותו שנקרא אי"ספמן ועל שמו נקראת כל ספרד איספאניא ואי"ספמן הבני' לא היה לו כי אם בת אחת ונשאר אי"רוש שהיה גם כן מצרי יון והוא הי' בחרבן בית ראשון והבני' מצרי יהודה ומבנימין ומשמעון ומהלוים והכהנים אשר היו בירושלם עם רב שבאו עמו ברצונם וביאלם בדרך יש בחוניות למלכות ספרד ויוסיפם בשני מחוזות המחוז הראשון נקרא אבדלוז"יה בעיר אחת שהיתה בימים ההם שרתי במדינות ויקרא אותה היהודים לוז"יה וגם היום נקראת כן ואמרו עליה הגוים שאורה זך ונקי ומחכים ואולי שעל זה קראוה היהודים לוז"יה להיות' כלוז אשר בא"י המחוז השני היה בארץ טוליטולה ויאמה שהיהודי קראוה כן על שם הטלטול שעשו בבואם שם מירושל' כי שמה הי' מקודש אצל העם פרי' ואחילה וכן אחשוב שקראו עיר אחרת הסמוכה לטוליטולה מאק"ידה ע"ש העיר מקידה שהיה בא"י ועיר אחרת קראו אי"שקלונה ע"ש אשקלון שהיה קרובה לא"י אולי היו הערים האלה בדמותם דומים אל הערים אשר היו בא"י וקרובים אליה ולכן קראום בשמם ואין ספק שגם כן קראו בימים ההם שאר הערים הסמוכות לטוליטולה בשם ערי ישראל ובאורך הזמן כלבדו ונתחלפו השמות ושלשה המה שנשארו בשמותם עד היום הזה הם עדות והורח' על הסאר ושבו היהודים במלכות ספרד משם ועד עתה ונתפשטו בכל הערים האלה מפה ושם ה' מפה ולא שבו אל ירושלם בזמן בית שני כי אמרו שלא בית' אותה הפקידה גאולה שלמה ולא נמלא שמה אחרון בבית ה' ולא חלה הנבואה' ביניהם ושאר הדברי' הקדושים שחסרו ושלכן לא ישובו כי אם בשוב ה' את שיבת ציון ושבו בנים לגבולם מאשור ומכוש ומצרי הים כמו שכתוב כל הספור הזה בספר דברי הימים הקדומים אשר למלכי ספרד ואין ספק שג"כ באו מהיהודים ההם מחרבן בבית ראשון לצרפת ולאינג"לטירה ולארץ אשכנז ולשאר מלכיו' אשר בחדום ודומיהם ועליהם אמר הנביא ונלות החיל הזה לבני יסר' אשר בכנעני עד צרפת ונלו' ירושלם אשר בספרד כי כבר היו שמה היהודים מחרבן בית ראשון כנז' שעם היות שנבא זה על אדום לא היות אדום ראש הלוחמים והמחריבים כי אם לפי שעלו מהם עם הכשדי' על ירושל' לשחתה וכמ"ש שם ע"ז יום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכריים באו שעריו ועל ירושלם ידו גורל גם אתה כאחד מהם ואחשוב שעל הליכת היהודים מירושלם דרך הים לארצות המערב אמר הנביא ישעיהו אחרי שאמר הראשון הקל אלה כו' שנא' זה על י' השבטים שהלכו לערי מדי אמר עוד והאחרון הכביל דרך הים עבר הירדן גליל הגוי' שאמר זה על גלות ירושלם שמעמנו הלך דרך הים לארצות המערב כמו שאמרתי כי הנה בספר דברי הימים אשר למלכי ספרד הקדומי מלאתי שהקיסר מושל לור שלא המשים אלף בתי יהודים אל ערי ספרד שהי' תחת ממשלתו מלאותם שהגלו

השנים עשר הוא להודיע כי אחת מן התחבולות העובדות למלחמה הוא להפחיד אנשי המלחמה ולזה אמר רבשקה כי אדניו שלחו בעשור האנשים אשר על ההומה לירא ולבהלם :

השלישה עשר הוא להודיע שהמלך ימשול בעם בהטבתו להם כי בזה ימשך רצונם אליו וזהו אמרו עשו אתי ברכה ולאו אלי והכלו איש גפנו ואיש תאנתו :

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי להדם שיעבה על הדברים שיאמרו לו בעתות הרעה והצרה אך יסבב בתרפה אולי יתעשת האלהי' לו וירחמהו ויגילהו מהצרה ההיא ולזה ספר שלא עמו העם דבר לרבשקה כי מצות המלך היא לאמר לא תענוהו :

החמשה עשר הוא להודיע כי לעתות בצרה ראוי שיכנע האדם לפני הש"י ויתפלל אליו כדי שירחמהו וירא' בעניו ולזה ספר שכב' התפלל המלך בשר והתפלל לפני הש"י ובקש מישעיה שיעשה תפלה בעד השארית הנמצאה ולזאת הסבה גם כן ספר שכבר נכנע יאשיה לפני השם יתברך וקרע את בגדיו ובכה לפניו על דבר הרע המוכן לבא אליו ועל עמו מאת יי' על חטאת אבותיו :

הששה עשר הוא להודיע כי היות השם יתברך מגיד מראשית אחרית הוא מופת על שהוא פועל הדברים כי לולי זה לא יתכן שיודיע אוהם מרס היותם כי איך ידע הוא מה שיפעלהו אולתו :

השבעה עשר הוא להודיע כי מהשגחת הש"י בצדיקים ימשך לדמות מעליה' הרע שכבר התחיל לבא כאמרו הן יקטלני לו איחל ולזה ספר שאף ע"פ שכב' נגזר על חזקיה שימות מחותו החולי הנה שמע השם יתברך תפלתו ורפא אותו והאריך ימיו חמש עשרה שנה ולזאת הסבה גם כן ספר שאף על כי הכבר היה נגז' שיבא הרע בימי יאשיהו הנה נעתר לו השם יתברך והיה שלו' אמת בימיו :

השמנה עשר הוא להודיע כי כשנגזר שימשך רע מה מחטאים הנה ראוי לנקות מהחטאים ההם כדי שיסור הרע ההוא ולזה תמצא כי כשידע יאשיהו שהאריך הש"י את הרע עד אחר מותו מפני הכנעו לפניו רצה לנקות ישראל מהחטא ההוא והעמיד כל העם בברית עם השם ית' ובער כל האלילים והמזבחות והבמות ומשמשיהם והשבית את הכומרים וזבח כל כהני הבמות אבל המזבחות לא השאיר לע"ז שום זכר בישראל ובארצם והנה היה כלי כל זה להסיר הרע לגמרי מישראל כי הייעודים הרעים יסורו בסור החטאים אשר בעבורם היו אף ישראל חטאו אז כמו שזכר הנביא שהיה מוכיח אותם בימי יאשיהו ולזה לא נמשך מזה התכלית שכוון אליו יאשיהו :

התשעה עשר הוא להודיע שכהן שעבד עבודה זרה הוא פסול לעבודה אך הוא אוכל בקדשים עם אחיו הכהנים וזהו אמרו אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח יי' בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם :

כלי יקר

טיטוס מירושלם ונתקבצו כולם לרשומים ולהרוגים והיו לעם אחד ע"כ זהו מה שאמרנו מהגלות ומהחרבן ומה שמצאתי בספרי הגויים בעניינו אמנם מהגאולה אחר שרצינו שלא נגאלנו ישראל גאולה שלמה בבית שני שהרי לא נתקבצו כל הנדחים בארצות המערב כמו"ל וגם חסרו ה' עברים בבית שני הארון והכרובים ואוריים ותומים ולא ירדה אש מן השמים והוא מה שיורה שעדיין אנו בגלות הראשון שלא יצאנו ממנו כי לא היתה גאולה שלמה כי אם פקידה כמו"ש כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם פקידה ולא גאולה שלמה כאמור עד יקבץ בחיינו כמו שהבטיח ע"י ישעיה והיה באחרית הימים נכון יהיה בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגויים והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב כו' כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם אכי"ר :

תם ונשלם פירוש ספר מלכים' בעזרת מלך מלכי המלכים:

יתברך מלך מלכי המלכים אשר עזרנו להשלים
ספר נביאים ראשונים

על ידי הפועל המסדר העוסק במלאכת הקודש באמונה' נאם יעקב בר אברהם המפורסם שלי"ט :
זעציר מק"ק אמשטרדם :

ועל ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה' נאם מאיר בן וואלף שוואב
זעציר מק"ק אמשטרדם:

ועל ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה' נאם הבחור זלמן בן המהור"ר משה גר"ו :
זעציר מק"ק אמשטרדם :

ועל ידי הפועל הזעציר במלאכת הקודש באמונה נאם הבחור מאזיס בן אלכסנדר ז"ל מק"ק אמשטרדם :

ועל ידי הפועל הזעציר במלאכת הקודש באמונה נאם הבחור מאהרים בן כמר יאקב סג"ל מק"ק אמשטרדם :

ועל ידי הפועל הזעציר במלאכת הקודש באמונה נאם הבחור אליעזר בן כמהור"ר משה גר"ו מק"ק אמשטרדם :

על ידי הפועל הדרוקר העוסק במלאכת הקודש נאם הבחור אברהם חיים בן כמר לבי הירש יל"ו ממשפחת קוברין בק"ק אמשטרדם :

ועל ידי הפועל הדרוקר העוסק במלאכת הקודש הבחור נאם לבי הירש בן לא"ז כמר אשר מיכן סג"ל בק"ק אמשטרדם :